

82-4558

L. ANNAEI SENECAE

Philosophi Stoicorum omnium acutissimi opera quæ extant omnia,

in diligentissima cura castigata, & in nouam prorsus faciem, nimirum propriam & suam, mutata: quorum lectio non

modò ad bene dicendum, uerumetiam ad bene beatèque uiuendum prodesse plurimùm potest.

De Fontaine & Bernay. anno 1709
Totius porro emendationis ratio, quidq; superiori editioni accesserit, ex sequentibus statim cognosces.

Index rerum & uerborum copiosus.

Arona

Cum Gratia & Privilegio Casareæ Maiestatis ad decennium.

BASILEAE, M. D. LVII.

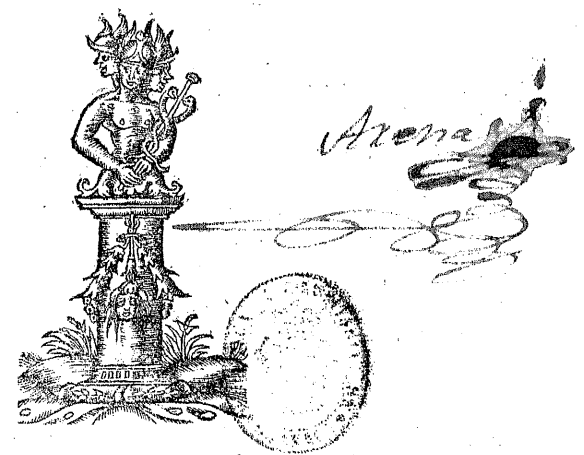

L. ANNAEI SENECAE

Philosophi Stoicorum omnium acutissimi opera quæ extant omnia, ~~in~~ vigilantissima cura castigata, & in nouam prorsus faciem, nimirum propriam & suam, mutata: quorum lectio non modò ad bene dicendum, uerumetiam ad bene beatèque uiuendum prodesse plurimùm potest.

De Goufadique & Bernuy. a. 1709
Totius porro emendationis ratio, quidq; superiori editioni accesserit, ex sequentibus statim cognosces.

Index rerum & uerborum copiosus.

Cum Gratia & Priuilegio Casareæ Maiestatis ad decennium.

BASILEAE, M. D. LVII.

CATALOGVS EORVM, QVAE HOC
VOLUMINE CONTINENTVR.

C	ad M.D. Ioannem Lyu. nouissimū Poloniae regis Que- storem, Epistola.	clamaciones commentarij In omnia ferè superiora Erasmi & Pincii scholia singulis libris subiecta, &c.	681
	Eiusdem alia epistola, qua Lectori huius editio- nis rationem reddit.	omnium operum margine	689
	Erasmi & Pinciani de Seneca iudicia, & testi- monia.	Suasorium liber unus	689
	Vita Senecae, Xichone Polentone autore.	De morte Claudij Augusti, siue Iulius Beati Rhenani, & Hadri- ani Iunij annotationibus emendatus & illustratus	707. & 752
	L. Annæi Senecæ ad Ebutiū Liberalem Lugdū- nensem, De beneficentia lib. VII. pagina 1	Oratio ad Neronem	752
	De institutione uitæ ad Lucilium Balbum, Sici- liæ praefidē, lib. XXII. epistolæ CXXIII. pagina		84
	De diuina prouidentia ad eundē, lib. I.		294
	De paupertate lib. I. suspectus		301
	De remedijs fortuitorum ad Gallionē, lib. I.		303
	De ira ad Nouatum lib. III.		307
	De clementia ad Neronem, lib. II.		344
	De uita beata ad Gallionem fratrem, lib. I.		359
	De tranquillitate uitæ ad Serenū, lib. II.		374
	De breuitate uitæ ad Paulinū, lib. I.		398
	De consolatione fratris ad Polybium		408
	De consolatione ad Martiam liber, de quo docti non nihil addubitant, num Senecæ sit ob dictio- nis dissonantiam. Deinde uidetur non absolu- tus. certe facundissimi scriptoris est		418
	De consolatione ad Albinam, siue Elbiam ma- trem, lib. I.		434
	Naturalium quaestionum lib. V II.		445
	Controuersiarum libri X.		524
	Rodolphi Agricola in proemii primi libri con- trouersiarum, commentarius.		528
	Declamationum libri V.		661
	Rodolphi Agricola in tres primas primi libri de		

FALSO SENECÆ
tributa.

De quatuor uirtutibus moralibus, liber I.	743
pagina	743
De moribus lib. I.	747
Epistolæ Senecæ ad Paulum, & Pauli ad Senecam.	750
Mimi Publani falso haecenus Senecæ in- scripti: item sententiae ad ueteris codi- cis lectionem ab [redacted] repo- sitæ	754

QVAE NON EXTANT.

Intercidit magna pars Declamationum.	
Item lib. De terræ motu, quem ipse citat in naturalibus quaestionibus.	
Liber De copia.	
Libri complures De ritibus factorū ethni- corum, de quibus Tertullianus in Apo- logetico.	
Libri de matrimonio, à Hieronymo pas- sim citantur: sunt & alia, de quibus in E- rasmi de Seneca iudicio infra uidebis.	

MAGNI
FICO VIRO, DOMINO IOANNI LYVTHOMIRSKIŌ CA-
stellano Rauensi, & Sigismundi Augusti Sarmatiae regis por-
tentissimi Quaestori, domino suo, S. P. D.

V O D iam pridem tibi bono animo debeo, patrone singularis,
nunc ex parte repono: sed ea parte qua debeo, nimirum animo:
quia ut uerè Seneca noster ait, beneficium, non in eo quod fit, aut
datur, consistit, sed in ipso dantis aut facientis animo. Debere e-
nim dicit se alius pecuniam, alius consulatum, alius sacerdotium,
alius prouinciam, alius aliud: ista autem sunt meritorum signa,
non merita. Non potest beneficium manu tangi, sed animo geritur. Id ego semper
feci, idem nunc etiam facio. Neque enim uolo hoc Senecæ uolumine accepto, existimes
me tibi eo gratiam retulisse, sed animi grati signum ostendisse. Quod afferro ab ani-
mo profectū meo, in animi tui penetrabile includi postulo. Animi interpres mei Se-
neca ipse erit, sapiens, & ut Stoicus, eloquens satis, addo etiam pius, & melius
fortasse de Deo eius quæ cultu sentiens, quam plerique ex istis qui sublimi ferunt sive
ra uertice, & primum inter Christianos locum sibi uendicant. Huius meae senten-
tiæ testis est Tertullianus, Lactantius, Hieronymus, Augustinus, totaque uetu-
stas. Ostenderem prolixius, nisi ab alijs ostensum esset, ut in sequentibus uidebis.
Quanquam satis locuples ipse sibi testis est Seneca: ex quo Lactantius Firmia-
nus aduersus gentes in suis illis diuinarum institutionum libris, diuinas planè sen-
tentias profert, eumque omnium Stoicorum acutissimum uocat, cuiusmodi est illa de
Dei maiestate & prouidentia. Magnum, inquit, nescio quid, maius quæ, quam cogi-
tari potest, N V M E N est, cui uiuendo operam damus. Huic nos approbemus,
nam nihil prodest inclusam esse conscientiam: patemur Deo. Quæ uerba Lactan-
tius admirans: Quid uerius, inquit, dici potest ab eo qui Deum nosset, quam dictū
est ab homine ueræ religionis ignaro? nam & maiestatem Dei expressit, maiore
esse dicendo, quam ut eam cogitatio mentis humanae capere posset: & ipsum uerita-
tis attigit fontem, sentiendo uitam hominum superuacaneam esse, ut Epicurei
uolunt, sed Deo ab his operam uiuendo dari, si qui iuste accipiunt. Idem Lac-
tantius in simulachrorum cultores sic scribit: Recte igitur Seneca in libris mora-
libus: Simulachra, inquit, deorum uenerantur: illis supplicat genu posito, illa ado-
rant, illis per totum assident diem, aut astant: illis stipem iaciunt, uictimas cedunt:
& cum hæc tantopere suspiciant, fabros, qui illa fecere contemnunt. Quid inter se
tam contrarium quam statuarium despiciere, statuam adorare? & eum ne in conui-
ctum quidem admittere, qui tibi deos faciat? Quam ergo uim, quam potestatem ha-
bere possunt, cum ipse qui fecit illa, non habeat? Sed ne hæc quidem dare his potuit,
quæ habeat, uidere, audire, loqui, moueri. Quisquam ne igitur tam ineptus est, ut
putet aliquid esse in simulachro Dei, in quo ne hominis quidem quicquam est, præ-
ter umbram. Hæc aptissime cum diuinis literis consentire, nemo potest negare. Plu-
ra scripsit Seneca in libris de Romanorum & gentium superstitione, quorū men-
tio fit à Tertulliano in Apologetico, & ab Augustino de ciuitate Dei. Atque
ut unum adhuc in eo genere proferam, quid rotundius dici potuit, eo præcepto quo

epistolam decimam ad Lucilium claudis: Sic uiue cum hominibus, inquit, tanquam Deus uideat: sic loquere cum Deo tanquam homines audiant. Quid dicam de tot illustribus philosophiæ locis, de moribus, de rerum naturalium abditissimis causis, de differendi dicendiq; ratione, non præceptis quidem, sed quod ad usum commodius est, tot Rhetorum prolatis, & comportatis exemplis: quæ omnia quantū momenti habent ad uitam ciuilem excolendam, equidem non facile dixerim, tua uero prudentia facillime uidet. Cum igitur tanta rerum copia, tot tamq; sanctis præceptis ac sententijs Seneca noster scateat: & cum Paulo Tharsensi gentium doctore, Christi q; legato eū aliquā consuetudinē Romæ habuisse, nō usque ad eū alienū esse, quicquid alij quidam sentiant, uideatur: minus sane miror ab Hieronymo acris iudicij uiro, inter sanctos scriptores Senecam esse relatum. Vnum tamen in eo præcipue reprehendo, quod tantopere Catonem illum suum in cælum ferat, ob id potissimum quod sibi mortem intulit: alios q; ad eum imitandum, si usus ueniat, hortetur. Pie enim Africanus apud Ciceronem: Tibi Publi & pijs omnibus, inquit, retinendus est animus in custodia corporis: nec iniussu eius à quo ille est nobis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus humanum assignatum à Deo, defugisse uideamur. Sed homini Stoico forte condonandum est, quibus nihil prius fuit quam uitæ semel susceptum tenorem aut persequi, aut uua morte finire: qua de re disputat (ut Aristotelem in moralibus ad Nicomachum præteream) Cicero de Officijs, & multis Augustinus de Ciuitate Dei. Huius ergo tanti uiri monumenta ab Erasmo Roterodamo cursim post alios quosdam emendata, nos mendis etiam nū scateret, & priores quamuis oculatissimos, nonnunquam halucinosos esse, aut dormitasse, animaduertentes, omnibus quæcumq; potuere, in unum collatis, ac diligenter expensis denuo castigauimus: & ab innumeris mendis uindicauimus. Non hic tibi uerbis meos labores in eo repurgando positos, prædicabo, quos nemo facile crediderit, nisi qui priorem Senecam cum hoc nostro contulerit: quod si quis facere nō grauabitur, eum scio statim exclamaturum: Quātum mutatus ab illo. Fateor esse adhuc quædam luxata & male affecta, sed quæ sine uetusto eoq; incorrupto codice (sicubi forte datur inueniri) nulla ratione, aut coniectura restitui posse uideantur. Quicquid tandem est Patrone & Mecænas optime, quod in hoc opere meum esse possit, quod tamen ab ipso Seneca nequit seiungi, utpote non modò cum libris eius, uerum etiam uersibus, uerbis, syllabis & literis aliquo modo mixtum & confusum, tu tibi iure optimo uendicasti. Nam qui tua in regem optimum fide, bontate in omnes, in Deum religione, summam gratiam & dignitates tibi conciliasti: idem fauore & beneficijs quibus literas literatos q; prosequeris, egregia rararum monumenta meruisti. Itaq; ego pro mea rata portione hunc meum Senecam egregium uitæ humanæ cultorem tibi ex inclytâ usq; Basilea mitto, melioribus ut spero auspicijs, quam olim est ab Erasmo Roterodamo ad Petrum Cracouiensem episcopum missus. Hunc tu eo animo accipies, quo me iam pridem accepisti: & Sigismundo Augusto Regi magno & sapienti, conciliasti. Vale & uiue. Quarto nonas Septembres, quo die Augustus Cæsar uictoria nauali in M.

Ant. & Cleopatram potitus est: Anno Christi
Seruatoris M. D. LVII.

C. S. C.

Ationem tibi optime Lector reddere nolumus, quam in Seneca emendando secuti sumus. Primum omnium adhibitis Erasmi & Pinciani annotationibus & scholijs, eos libros, in quos annotationes illæ scriptæ fuerant: non citra delectum tamen, sed ad exactam iudicij trutinam singula expendentes, emendauimus: uariam lectionem siue illa ex libris, siue ex coniectura existeret, in margine diligenter notauimus: mox relectis atq; abiectis inutilibus annotationibus, & scholijs, meliores retinuimus, easque suis libris & operibus ordine subiecimus in ipso Senecæ corpore. Hoc facto, totum à capite ad calcem Senecam perlegimus, & reliqua manifesta errata correximus, in dubijs quid opinaremur, in margine uno uerbo indicauimus: scholijs loca aliquot obicura eodem modo illustrauimus. Ex quo iam patet, quæ in margine adscripta sunt, ea omnia nostra esse. Nolumus enim ad finem cuiusque libri, ut Erasmi & Pinciani, sic nostra referuare: quod fecimus ut statim legenti ante oculos essent. At in Claudij Cæsaris ludo, quod Hadriani Iunij & nostra scholia margine capi non possent (plura enim in hoc paruo libello erant errata, ea que difficiliora) & Iunij & nostra libello seorsim adiecimus, ut ibi dem uidere licet. Duos postremos libellos, quorum alter de quatuor uirtutibus, alter de moribus inscribitur, auctori suo restituimus. Eos enim Martinus Episcopus Dumienis ad Mironem Gallecorum siue Calaicorum in Hispania regem, conscripsit: qui Martinus anno Christi nati D. XL. floruit. Superest ut de ordine in controuersijs & declamationibus mutato dicam. Miserat Hadrianus Iunius libellum, in quo Ioannis Chauci consilium secutus, & æconomiam controuersiarum per titulos breuiter descriperat. Is autem ordo erat, ut ex declamationibus & controuersijs, unum corpus conflaret in libros decem digestum, & concinnatum: quo facto reliquas omnes declamationes, quarum argumenta & themata erant in controuersijs tractata, abijciebat, ne bis eadem res haberetur. Ego uero decem libris ex controuersijs & declamationibus, ut illi uolebant, concinnatis, quinque declamationum libros qui supererant, mutatis numeris librorum retinui: eosque controuersiarum libris decem adieci, ut eiusdem argumenti & prolixius in controuersijs, & in declamationibus breuius tractati exarent exempla: atque ita numerum librorum qui prius fuerat, retinuimus. Erant enim declamationum decem, suasoriarum unus, controuersiarum quinque: nunc autem sunt controuersiarum ut dixi, decem: declamationum quinque, suasoriarum unus: quem ordinem securum fuisse Senecam, eius præfationes alicubi testantur, quas omnes controuersijs, quibus ab eo fuerant præpositæ, restituimus. Hæc te scire Lector uolui, ut omnis uel admiratio uel reprehensio abesset. Tu uero nostris laboribus & qualicumq; industria utere, & uale. Basileæ M. D. LVII.

CLAVDII MORELLI AGATHII
Cathalaunij, ad Lectorem.

EN Senecam Lector, qui nunc tersissimus exit:
Hunc talem nobis Cælius ipse dedit.
Herculeus plusquam labor exantlandus in illa
Errorum turba, totq; uoluminibus.
Virtutis fuit ille pius rigidusq; satelles:
Cuius ab ore fluunt dulcia mella senis.
Stoica diuinum peperit subducta palestra
Musarum columen, Lector amice, uirum:
Vbertate scater uaria, miroq; lepore:
Excolit hic mores, grandia sensa tegit.
Hinc manibus terito, si culmen scandere gestis
Virtutum, tanto tu duce carpe uiam.

D. ERASMI ROTERODAMI

DE SENECA IUDICIUM.

Vt Senecam tam prodigiōse deprauatam haberemus, præter illas vulgares causas, incuriam inscitiamq; scribarum, temeritatem scolorum, mutantū quicquid nō assequuntur, seorsum duas potissimū fuisse perspicio. Prior est ipsa Senecæ phras, quæ quoniam nullā non affectat declamatorias argutias, interdum usq; ad anigmatis obscuritatē, præsertim quæ accedit orationis concisæ parumq; cōpositæ, abruptū, ut facilissimus, ita periculosus erat lapsus, uel minus eruditus, uel oscitantibus, qua de re, mox plura nobis dicentur. Altera quod hunc scriptorem præsci Christiani sibi studio quodam uindictarunt, ac propemodum pro orthodoxo sunt amplexi, partim ob præceptorum sanctitatē, quam in huius libris animaduertunt, partim cōmendatione libelli, qui cōtinet epistolas aliquot ultro citroq; inter Paulum apostolum & Senecam missas, mendaci quidem titulo, sed in rebus humanis mirum est, quantū interdum habeat momenti, fictum ac friuolum nugamentum. Non enim belli tantum, iuxta prouerbium, sed totius uitæ mortalium multa sunt inania. Iam quæ semper uulgo nihil solet esse leuius, quo seculum illud habebat homines ad pietatem proniores, magis credulos, minusq; suspiciosos, hoc facilius erat illis fūco pietatis imponere. Nec parum accessit illi fauoris ex D. Hieronymi cōmendatione, qui Senecam recensuit in Catalogo sanctorum, quanq; in eo Catalogo cōmemorantur aliquot nō admodum probatæ sanctitatis. Velut Nouatianus & Donatus hæretici. Ita factum est, ut ob religionis amorem fastiditis ethnicorum literis politionibus, disciplinis, linguis, & antiquitatis peritiæ, Senecæ libros & priuatim sibi legerent, & publice iuuentuti prælegerent, homines infantes, ac uix semigrammatici, tantū aspersi rudis illius & inconditæ philosophiæ, somnio uerius q; cognitione, qui professionem auspicabatur ab explicatōne quatuor causarū, materialis, formalis, efficientis & finalis. Deinde præfati epistolam esse moralis philosophiæ, diuidebant eam in duas partes principales, & rursus harum singulas in tres aut quatuor minus principales. His sumis ingressis, quæ uentū esset in medium, si qua uox occurrisset inusitata, si quod schema, si qua ad autores non uulgares allusio, si quid græcitatē, si quid ueteris historia, breuiter si quid omnino retrusoris eruditōnis, quum harum rerum nihil didicissent, quibus penè ad ostentationis uitium scater Seneca, necesse erat, ut aut mera porrenta cōmiserentur, aut mutarent scripturā. Quid nisi *ἀεὶ ἰσχυρὸν καὶ σιωπῶν*, ubi cathedram conscenderis, & inscitiam profiteri non conuenit ei, qui pileo titulo, q; magistri artium celebris est. Vix dictu credibile, quantam hic impietatem cōmissam detratatum offendimus, ut nullum uerbum nec inter deprauatores, nec cum germana lectione, quam in peruetustis exemplaribus inuenimus, conueniret. Itaq; dum quod semel deprauatum est, alius simili temeritate nititur emendare, rursus alius atq; alius subinde nouat aliquid, sit mendum in emendabile, ut nulla iam q; uis eruditi hominis diuinatio possit opulari. Nam quod scribarum inscitia cōmittitur, habet alia qua germanæ scripturæ uestigia, quæ sagacibus ingenijs præbent aliquā ueritatis cōfirmationem: quemadmodum in his quæ ex notulis excipientium, aut ex dictantis uoce nō æqualiter ad omnium aures perlata uita sunt, locus aliquis relictus est eruditorum cōiecturæ. Solent enim professores dictare scribendum, quod erant enarraturi. His nō omnes erant æque uicini, & diuersa est nationum pronuntiatio, nec semper articulata lingua est pronuntiata. Hinc euenit, ut contantius scriberetur pro constantius, & alea pro area. Similiter notularū uarietas dabat ansam erroris. Attamen illud debemus Christianorū studio, quod cū tot clarissimi scriptores interciderint, Seneca nobis magna ex parte superstit: si tamen hoc esse superesse. Opinor autē à nobis rem eò deductam, ut si quis doctior, felicitior & ociosior, tantam accessionē addat huic editioni, quantā nos adiecit superioribus, sperē talem fore Senecā, ut minime cum

IUDICIUM.

mo cum tedio, maximo cum fructu legi possit. Adiecit annotatiunculas, sed patas, nec alibi, q; sicubi putarem excludendam deprauationē. Alioquin nullus erat futurus annotationū modus, si, quod à Fortunato factum est, quicquid esset correctū annotare uoluissēmus. Et tam en uehementer optari hunc autorē scholijs illustratum, ueluti stellulis quibusdam, quæ deprauatorum temeritatem submouerent. Vt tam Seneca quidam non prorsus indiligens ex Suetonio, Cornelio Tacito, & Hieronymo decerptam literis prodidit, ex cuius libro decerptum est, quod hic adiectū uidemus. Cæterum illis non assentior, qui certant Senecam facere Christianam. Nō cōdemo similem, qui quum nullum habeant argumentum probabile, præter epistolā, quas post docebimus à studio quoquam fuisse confictas, nullum prorsus habere argumentum, nisi quod sub eodem Casare uixerunt Romæ. Certe cum nō alius de contemptenda morte scripserit unquam, uel sæpius uel fortius, qui conuenit adeo fuisse meticulosum, ut ne in scriptis quidem extrema senecta proditis usq; subindictarēt suam professionem, tam cautum, ut nihil suboleuerit Nerōni, qui quum illū decreuissēt è medio tollere, & causas commentitias prætexeret, Christianismū criminē non obiecit. Sed quorsum attinet hoc commentum? An ut libros illius Christianis hominibus commendat? Equidem arbitror magis in rem esse lectoris, ut Senecæ libros legat, uelut hominis ignari nostræ religionis. Etenim si legas illū ut paganum, scripsit Christiane, si ut Christianum, scripsit pagane. Quum autem in illō sint plurima, quæ segnitie nostram possint ad uirtutis studium accendere, habebunt eadē aciores aculeos, si cogitemus ab ethnico profecta. Apud illos enim sunt quædam ita dicta gesta, uelut iuxta Christianam quidem philosophiam uehementer sint improbanda, præferant tamen miram uirtutis indolem, uelut illud Socratis, hoc unum scio, quod nihil scio, quum sit absurde dictum, tamē exprobrat nobis nostram arrogantiam. Et Lucretiæ factum, quum sit optimo iure detestabile, nobis tamen commendat pudicitie studium, & hoc efficacius commendat, quod exemplum ab ethnica fœmina profectum sit. Itaq; quod ad mores attinet, maiore fructu legetur Seneca, si legatur, ut quemadmodum fuit, paganus. Nam & Christiane dicta uehementius afficiunt, & secus dicta, minus lædent.

Cæterum quod ad eruditionem aut eloquētiā pertinet, cum iudicio delectuq; legendum esse Senecam, iam olim admonuit Quintilianus, tanta æquitate temperans suam de illo censurā, ut nec personæ studio laudet improbanda, nec odio damnet quæ laudem promerentur. Proinde fortassis non ab re fuerit, si studiose iuuentuti paucis indicem, quæ sint in hoc autore fugienda, quæ sequenda. Primum habet uoces suas, uelut in hoc affectatas, ut dissimilis sit Ciceroni: quanq; hoc illi cum Quintiliano Plinijsq; commune, & haud scio an cum toto illo seculo, quod Ciceronis, uelut argenteum aureo successit. Huius rei pauca subiiciam exemplā, ut Lector ex his conijciat cætera. † Pronomine reciproco sui, sibi, se, frequenter durius utitur. Tanquam, pene semper usurpat pro uelut, siue, ut si quando uult exemplū subijcere. Aliquoties dicit æque quàm pro æque atq;. Cum gaudet addere superlatiuis, q; quod sciam, nunquam, ut cum maxime, pro quàm maxime. Aduersus pro erga frequenter usurpat in bonam partem: ut, gratus aduersus deos. In hac sermonis forma, non modo contemnit homines, sed deos negligit, uix unquam addit coniunctionem, Sed & deos: aut, sed deos quoq;. Hæc atq; his similia, nō reprehendo nec damno, tantum iudicio non esse Tulliani candoris. Quintilianus libro decimo tribuit illi styli usum, quod in nullo scribendi genere non esset uersatus, tribuit ingenium facile & copiosum, tribuit studium & plurimarum rerum cognitionem, fatetur illum abundare multis & præclaris sententijs, probat libertatem in uitjs hominum insectandis, addens illis libros & ad mores formandos conducibiles esse. In summa, fatetur in illius libris esse multa quæ non solum probari debeant, uerum etiam admirationem mereantur. Sed ex aduerso detrahit illi philosophiæ exactam cognitionem, adimit iudicium de seipso, quod illi corruerat humanum uitium philautia, qui ne uis nonnunquam in doctis ac bonis uiris reperitur, sed quem abunde multis pen-

His loquendi modis utuntur & alij boni autores.

sent uirtutibus, nam id subindicat, quum ait, si non omnia sua amasset. Ac mox, uelles, inquit eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio. Parum æquus iudex Seneca fuisse uidetur alienorum scriptorum, quod hinc uerbis significauit Fabius: Quæ non equidem omnino conabar excutere, sed posterioribus præferri non sinebam, quos ille non destiterat incessere, quum diuersi tibi conscius generis, placere se in dicendo posse, in quibus illi placerent, dissideret. Quod ad phrasim attinet, putat in eo corrupta esse pleraque, quæ hoc plus officiant, quod abundanti dulcibus uitijs, nominatim illud taxat, quod pondera rerum minutissimis sententijs frangat, & alibi, ni fallor, notat in eo concessum & abruptum dicendi genus. Candorem in illo desiderasse uidetur & Suetonius, in Nerone Claudio scribens hunc in modum, Liberales disciplinas omnes ferè puer attigit, sed à philosophia eum mater auerit, monens imperaturo contrariam esse, à cognitione ueterum oratorum Seneca præceptor, quo diutius in admiratione sui detineret. At idem in Caligula Senecæ uidetur tribuere lene comptumq; dicendi genus, ita loquens de Cæsare, Lenius comptiusq; scribendi genus, adeo contemnens, ut Senecam tum maxime placentem commissiones meras componere, & arenam sine calce esse diceret. Quum Seneca sitaffectibus tragicis uehemens, miror quur Suetonio uideatur esse lenior, ut ne de sermone cultu disputemus. At his etiam liberius in Senecam destomachatur Aulus Gellius noctium Atticarum libro duodecimo, capite secundo. Posteaquam enim retulisset aliorum de Seneca iudicium, quorum alij censerent illius libros profus indignos qui legantur, quod eius oratio protrita uideatur ac uulgaris, res atq; sententia, aut inepto inanisq; impetu sint, aut leui qualiq; dicaci argutia, eruditio uerna cula ac plebeia, nihil ex ueterum scriptis habens neque gratia neque dignitatis: alio paulo æquiores, sermonis elegantiam magna ex parte illi detraheret, rerum uero cognitionem non adimerent, in uitijs autem obiurgandis, seueritatem grauitatemq; non inuenistam comprobarent: nominatim Senecæ iudicium de Cicerone multa cum libertate reprehendit, usque eò incandescens, ut illum appellet nugatorem hominem: moxq; subiicit, Sed iam uerborum Senecæ piget, hæc tamen inepti & insipidi & insulli hominis ioca non præteribo: Denique sic claudit censuram, Dignus sane Seneca uideatur lectioe ac studio adolescentium. Mox ut arguat inter maledicta Senecæ, quæ plura uideri uult quam benedicta, esse quædam quæ probare possis, unicam duntaxat profert sententiam hanc. Quid refert quantum habear, multo illud plus est, quod non habes. Etiam si non uidetur hoc Senecæ dictum, sed Publij Mimi, quum sit uersus trochaicus tetrameter catalecticis. In hoc Gellij iudicio, neq; nihil est, neq; uera tamen sunt omnia.

Æquior in hunc est Cornelius Tacitus, qui quum integritatem constantiam que hominis cum cæteris rerum scriptoribus prædicet, orationis etiam cultum tribuit, dicendi genus ad delectationem uerius, quam ad seueritatem comparatum, excusat hoc nomine, quod uir prudens quum perspiceret ferum adolescentis ingenium per philosophiæ præcepta ad uirtutis amorem non posse flecti, suauisioribus amœnioribusq; studuerit illud uel emolliri, uel occupare. Hinc factum est, ut Nero pangendis carminibus præcelluerit, quum orationibus à Seneca compositis sese uenditaret. Inter omnes uirtutes, quas & multas & eximias in Senecæ scriptis esse fatetur Quintilianus, nulla potior, quam quod lectorem miris aculeis, ad honesti studium inflammet, ab humilibus curis ac sordidis uoluptatibus auocet. Quod quum sit optimum, quid refert qua phrasi id efficias? quanquam ipsa quoque talis est, ut eruditissimo seculo fuerit inter præcipuos, tantum abesse ut hinc temporibus possit fastidiri. Neque tamen nihil habent ueri quæ doctissimi scriptores de illo pronunciarunt. Fuit alienorum ingeniorum parum candidus censor. Subinde ludit in Græculos, & interdum absque causa: neque ferè refert ex probatis autoribus, quod non conetur conuellere, quasi turpe sit cuiquam omnino assentiri. Quoties autem ingeniorum & eloquentiæ censuram sumpsit, quod potissimum facit in libris declamationum, quam multos incessit petulantius,

alij

alij tribuens fatuas sententias, alij insanas, alij stultas, salibus plus satis dicacibus parumq; dignis uiro graui, ludens in plerosque. Quæ res speciem habet animi parum alienæ laudi fauentis, & stræ nimium indulgentis. Quanquam hic est ferme morbus ac fastidium eruditorum omnium, ut uix existat aliquis tam absolutus, ut alteri per omnia satisfaciatur, nisi longa temporis præscriptio, summa iudicandi libertate religione quadam animos omnium occupauit. Nasonem aliquoties parum amantem, attingit, quod indulserit ingenio suo, uitiq; sua diligere maluerit quam corrigere. Quod iudicium uidetur & Quintiliano placuisse, qui putat ex illius Medea colligi posse, quantum præstare potuisset, nisi maluisset indulgere ingenio suo, quam temperare. Atqui Seneca magis indulget ingenio suo in oratione prosa, ac serijs argumentis, quam Ouidius in poematibus, plerisque ludicris. Alicubi desiderat in illo grauitatem rebus dignam, uelut in descriptione diluuij Deucaliconis, aliam offenditur copia, quod desinere nesciat. Nonnunquam obijcit quod sententiam aliquam mutuetur à Portio Latrone, quasi talem non possit ex se comminisci, aut quasi non possit fieri, ut duobus eadem sententia ueniat in mentem. Nec Virgilio parcat interrim, nec Ciceroni, quæ tamen res conducit studijs, si fiat æquis iudicij, ac citra petulantiam. Jam hoc ipsum quod in Seneca cum primis laudatur, corruptum est. Infectatur mores hominum liberè falseq; sed non semper in loco, interdum immodicè, tum aliquoties affectatus, hisq; modis ut non ita multum absit à currellitate: quædam uitijs sic describit, dum infectatur, ut uideatur ridere potius quam odisse, utq; doceat magis quam detestetur. Sunt enim quædam eius generis, ut ea depinxisse sit uel docere uel irritare. Qualis est obscœnissimus excursus in primo libro questionum naturalium, de speculorum usu. Iam quum declamationum libros scribat ad filios suos, Senecam, Melam, & Nouatum, tamen admiscet quædam, quæ uir uerecundus uix auderet, etiam præfatus honorem, auribus proloqui, nedum pater apud liberos. Et habet quidem hæc in mores publicos dicacitas uoluptatis aliquæ, sed parum liberalis, ni pudoris habeatur ratio, nec quicquam procliuus quam in his disertum esse. Unde fit ut hodie quoque Ecclesiastæ quidam, si de rebus sacris dicendum sit, elingues, in hoc argumento sint linguacissimi. Quin ubique plurimum uidetur iocorum affectator, etiam in rebus maxime serijs, in quibus optarim illum aliquantum longius abesse ab ineptia, obscœnitate, uitijsq; currellitatis ac petulantia. Est omnino liberalè quoddam iocandi genus, est & perpetua quædam orationis iucunditas, quæ uirum bonum non dedecet, si in loco adhibeatur, at in Seneca sæpe cachinnos sentias potius quam risum. Nec omnino temerè est, quod de sententijs illius quaritur Fabius, quas nusquam non affectat. Itaque fit, ut dum omnia per sententias conatur dicere, quanquam sunt plurimæ: quibus nihil possit esse felicius, tamen intercurrant aliquot, duræ, frigida, & ineptæ. Idem usuuenit in captandis epiphonematibus & argutijs, quæ frequenter apud hunc in uerbis sita sunt, potius quam in rebus, unde necesse est frigidiores esse nonnunquam & obscuras. Quod genus est illud ex prima statim ad Lucilium epistola, quædam tempora surripiuntur nobis, quædam subducuntur, quædam effluunt. Ac mox, magna uitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Qua de re suo loco nonnihil dicitur. Neque nihil peccat in petendis affectibus, quos alij doceo præparant, suoq; tractant loco. Nam passim agitare affectus adeo non probatum est à doctis, ut quidam affectus in totum submouerint, uelut officines iudicio. At hos Seneca ubiuis & in ipso statim initio stimulat uerius quam mouet, & in his maxima tragicos, quæ Græci πῶδες uocant. Itaque quoties in grandes materias incidit: puta de uniuerso, de natura deorum, de Stoicò sapiente, de terræ motu, de fulmine, de diluuijs, de fine mundi, de contemptu mortis, de motibus spontaneis, uelut suum nactus campum uidetur ostentare grandiloquentiam suam, & nescio quid tragicum spirare. Horum uitijs bonam partem probabile est illi ex palæstra declamatoria hæsisse, in qua penè detriuit ætatem. Nam & Quintilianus fatetur, hoc exercitamentum genus, quum utiliter repertum esset ad absolendam eloquentiam,

re s tamen

tamen nescio quo pacto factum, ut multum inuenerit corruptelam. Quum enim illic captaretur applausus auditorum, ea quisque curabat adferre, non quæ essent optima, sed quæ placerent maxime. Nec illic temere applaudebatur ab ociosis ac fastidiosis, nisi sententijs argute dictis, schematicis & epiphonematibus, & si quid esset aut nouum aut immodicum, Communijs quanquam optima, fastidiebantur: Nec raro quæ pessime dicta fuerant, ijs frequentissime applaudebatur. Ita discessum est ab illo simplici ac naturali dicendi genere, quod omnibus anteferretur, uel hoc nomine quod fide commendatur. Quid autem est oratio culta sine fide, nisi cantio probe modulata? Hinc est quod quaeritur Quintilianus, quosdam uitia sua, quibus in declamando assueuerant, in forum & ad serias actiones detulisse, reorum graue periculo, dum patronus maualt causam perdere, quam iocum aut schema, nonnunquam cum risu quoque iudicum & coronæ. Talia quaedam & Seneca retulit in libros, uelut hæc quæ diximus, tum fictiones illas palam falsas, quibus frequenter utitur. Video quid uelis. Posthac pendebis de uultu tuo. Quamquam Nouatus frontem contraxit. Quin & in personis fingendis ac mutandis, interdum tam subtilis est, ut hinc etiam obscuritas oriatur, dubitesque nonnunquam an ipse loquatur, an is, aduersus quem agit, an aliqua tertia persona. Non quod hæc non fiant ab alijs, sed parcus, sed mollius, sed magis perspicue. Multus est & in dialogis, dum his aut illis personis, suum affingit sermonem, quæ res & ad copiam, & ad delectationem, & ad uehementiam confert: non quod hoc faciat infelicitate, sed quod frequenter & declamatorie, hoc est, ad uoluptatem magis, quam ad serium usum causæ propositæ. Caligulae Caesaris iudicium contemni poterat, ut hominis parum integræ mentis, & qui Vergilij ac Titi Liuij statuas conatus sit è bibliothecis submouere, nisi & Fabius hoc notasset, & ipsa res propemodum loquere tur. Desideres enim ferè in huius scriptis ordinem & compositionem. Habet autem argumentum omne susceptum, initium, progressum & finem. Primum enim tractari solet quid sit. Id explicatur diuisione, cuius partes digeruntur in ordinem, & in quaque tractanda ordo quidam est, dum ea primum tractantur, quæ proxime attinent ad res substantiam, deinde ea quæ accidunt, tum si qua cognata sunt aut contraria, mox quæ hinc proficiuntur, commoda uel incommoda. Denique quibus rationibus hæc parentur, seruentur, augeantur, aut contra, deuentur, depellantur, aut minuantur, ut totus liber corporis instar sit, cõstans ex membris decenter collatis, id quod in Aristotele mireris, in Seneca desideres. Nec enim semper proponit ac diuidit, & si id fecit, non profequitur quod proposuit, sed ad omnem occasionem excurret, mox subinde ueluti de nouo orditur. Raro utitur transitionibus, quod in docendo plurimum lucis adfert, nonnunquam & circa finem operis incipit diuidere, est ubi oblitus sui repetit eadem. Quæ res declarat illum, uel ex declamatorijs exercitamentis traxisse hoc uitij, uel quod uero propius est, non præmeditatum accessisse ad scribendum, nec tam iudicium rationemque sequutum, quam impetum ingenij. Non enim incedit illius oratio, sed fertur magis, salitque potius quam ingreditur, id quidem quod ad sententijs attinet. Iam quod pertinet ad uerborum compositionem, per parcus est in adhibendis coniunctionibus, quæ sunt uelut orationis nerui. Gaudet enim asyndetis, quod interdum magis facit ad dictionis uehementiam, seu uerius argutiã. Neque raro contextus sermonis talis est, ut dubites uerò referendum sit membrum, ad superiorã ne an ad sequentiã. Submolestum est interdum in eodem, diuerse dicendi studium, ueluti quod M. Tullius illud Platonis, *εὐίας ὁ ἀμῶν ἐν αὐτῷ λόγῳ γέγονεν*, eleganter reddidit, nemo nostrum sibi tantum nascitur, ne similiter diceret, maluit deterius dicere, Nemo sibi contigit, quæ uerba, ut ingenue quod sentio dicam, nunquam intellecturus eram, nisi ex tenore sermonis cõiectassem illum æmulari uoluisse Platonis sententiã. Sit sanè copię laus, eadem aliter dicere, quid laudis habet, ut aliter dicas, male dicere? Quid quod carpendi libidine frequenter eadem committit, quæ reprehendit in alijs. Notat in quodam uoces aliquot fordidas, in quibus sunt spongia, laterna, pulegium, acetum, mirisque salibus exagitat, quod

quidam

quidam inter declamandum quaesierat, quæ testa si cadat, frangatur, spongia si cadat non frangatur, quum ipse in una epistola tot insulciat uoces fordidores, uniuersam balnei supellestem ac functionem, inibi natis uocabulis explicans. Qui minus autem liceat testam appellare, aut spongiam spongiam, si res postulet, quàm sicum uocare sicum, & fabam dicere fabam? Libenter iocatur in argutias sophisticas, & philosophorum subtiles magis quàm necessarias quaestiuiculas, & huiusmodi tricus sepe nimium diu moratur lectorem, sed ita ut facile appareat esse uerum, quod notat Quintilianus, illum in philosophia parum diligenter fuisse uersatum. Est enim artificis scite illa ridere, quæ non sine ingenio traduntur à sophisticis, & à Socrate facetissimè deridentur. Quorum autem attinet Chrysipeis illis rogatiuiculis totas explere paginas: An sapiens sapienti possit prodesse. An sapietæ dari possit beneficium à dijs. An uirtutes sint animalia. An singula uirtutes sint singula animalia, an unum sit uniuersæ. An seruare patrem sit animal. Huiusmodi nentias, quum frequenter inculcet usque ad tedium, tamen subitide damnat. Quid autem opus est facere quippiam, in hoc ipsum ut factum reprehendas? Quod alicubi quaedam ex autoribus perperam refert, sic excusat Quintilianus, ut dicat illum deceptum eorum fiducia, quibus soleret quaedam inquirenda mandare, Huius generis aliquot loca notata sunt ab eruditiss. Alicubi citat ex Ouidio quod est in Tibullo. Hæc eò commemorantur à nobis, non ut dererreamus lectoris studium, sed ut maiore cū fructu legatur uir tot exitijs uirtutibus commendabilis. Addam quod mihi nonnunquam subolebat in illo, ut diximus, declamatoria quaedam affectio, & alicubi desideres simplex illud & naturale. Vnde Neronis mater quum filio uellet mouere inuidiam, iactabat imperitum Burro & Senecæ commissum esse, quorum Burrum appellabat uilem ac truncam manum, Senecam exulem, & linguam professoriã. Ingenio facili uersatilique fuisse colligitur hinc, quod in diuersis argumentis stilum exercuit pari propemodum successu quod nec Ciceroni nec Vergilio contigit. Nam Tacitus commemorat illius poemata, de quibus sentiens incertum. Nam Tragædiarum opus eruditi quidam malunt Senecæ filio tribuerè, quàm huic, sunt qui fratri Senecæ ascribunt. Ex prima tragœdia uersus aliquot refert, Duc me parès summiq; dominator poli, &c. Quamquam mihi uidetur opus hoc tragædiarum non esse unius hominis. Certe ex ludico libello de morte Claudij, cõiungere licet illum haud quaquam iratis musis & Apolline uersatum in hoc studij genere. Tametsi Fabius existimat eam rem obstutisse Senecæ, quo minus in uno quopiam excelleret, quod in omnibus argumētis uersaretur. Id enim suspicor esse quod scribit: Si parum concupisset, certe Tacitus declarat hinc illi constatam inuidiam, quod occupans omnia, nihil alijs laudis relinquere uideretur. Commemorat Tacitus & orationes eiusdem, quæ à nobis desiderantur, nisi forte sentit has quas habemus cõsolatoriã, unam ad Martiam, alteram ad Polybium acephalon, tertiam ad Albinã, siue ut in alijs reperitur, Elbiam matrẽ, quas tamen libros dixeris citius quàm orationes. Indicat idem alias quasdam orationes, uulgo fuisse iactatas, Neronis quidem nomine, sed à Seneca compositas. Nec has opinor commemorat inter illius opera. Vnicam ex Cornelio Tacito huic adiecimus editioni, breuem quidem illã, sed elegantem, planeque Senecæ phrasim referentem. Utinam extarent & illa quæ moriturus dictauit. Nam ea Taciti temporibus habebantur in manibus. Commemorat & dialogos eius, quorum & Fabius meminit. Horum nihil extat, præter unicum breuem, cui quidam titulum fecerunt sensus & rationis, qui an illius sit nescio, certe mutilatum habemus, & confarcinatum. Diuus Hieronymus aduersus Iouinianum citat Senecæ librum de matrimonio. Ipse in naturalibus quaestionibus indicat se iuuenem scripsisse librum de terra motu. Edidit opus de superstitiosis ritibus cõlentium deos. Nam & Augustinus in opere de ciuitate Dei, libri sexti capite quinto, multa hinc recenset. Epistolas commemorat cum Fabio Tacitus, quas scripsit ad imitationem Platonis, sed ad unum omnes, uidelicet Lucilium Balbum Siciliæ præsidem; quod argumentum sibi proposuisse uidetur, ut ingenio suo indulgeret, Nullum

Nullum enim liberius. Nam quicquid uel audieris, uel legeris, uel in somnis occurrerit, epistola sit argumentum: deinde licet ordiri unde uelis, transire quod uelis, finire quum uelis: sed interim abest illud, quod est in aliorum epistolis grauissimum, quare uere & ex re scribuntur. Alioqui poteramus & nos ex prouerbis singulis singulas facere epistolas. Iam an hoc opus habeamus integrum nescio, certe uerba Senecae, quae multa recenset Gellius ex uigesimo secundo libro epistolarum, nusquam in illius scriptis inueniuntur. Et tamen est in eo libro quaedam epistola cuius initium, Quare quibusdam temporibus, in qua taxat quorundam *κακογλων*, & styli uitia. Ex hac, ut coniectio, aliquis Ciceroni bene uolens, suscipit eum locum, quo debacchatur in illius eloquentiam. Ex omnibus porro Senecae monumentis, nullum mea sententia magis studiorum referebat integrum extare, quam libros declamationum, quos fuisse multos declarat Epitome, quam habemus. Plurimum enim contulisset & ad inueniendum & adiudicandum. De quo suo loco non nihil dicemus.

FERNANDI PINCIANI VIRI DOCTISSIMI

DE SENECA LVCVLENTISSIMUM
TESTIMONIUM.

Quantum, quantumque celebre sit inter omnes ferme Latinae linguae autores, qui ad nostra usque tempora peruenerunt, Annaei Senecae philosophi nomen, quoque elogij, laudibus & titulis honestatum, nemo est (si modo in studijs humanarum disciplinarum aliquid promouit) cui non sit compertissimum. Cornelius Tacitus liberos historiarum ab Augusti excessu tredecimo, amantum Senecae ingenium uocat, orationemque ad usum Neronis principis ab eo compositam multum cultus praetulisse scribit. Idem autor libro quintodecimo, nouissimo quoque obitus momento eloquentia suppeditante, aduocatis scriptoribus pleraque tradidisse prodit, quae post eius mortem in uulgus emanarint. Columella quoque uir ipse eloquentissimus, & qui nunquam pro dignitate satis extolli possit, libro Rerum rusticarum quarto, Senecam uirum excellentis ingenij & doctrinae fuisse memorat. Hieronymus denique inter sacros scriptores omnium confessione primus, non dubitauit Senecam ob diuinum prope ingenium, eminentissimamque eius, ac castissimam eruditionem in numero sanctorum scriptorum reponere. Sed citadis innumeris alijs (quos afferre possem) autoribus superfedeo. Neque enim committendum est, ut rem apud omnes testatissimam nimia laudandi sollicitudine dubiam faciam. Tanta est enim Senecae nostri gloria, tanta in omni disciplinarum genere claritas, ut nullius testimonij summus uir & extra omnem ingeniorum aleam positus egere uideatur, praecipue quum extet eximia ipsius in utraque philosophia monumenta, quae satis magnum ac locuples testimonium perhibent eminentissimi eius ingenij, altissimaeque & incomparabilis sapientiae.

Hieronymi testimonium in operis calce ante D. Pauli & Senecae epistolas inuenies.

VITA

VITA LVCVII ANNAEI SENECAE EX

TACITO ET SVETONIO DECERTA,
Xichone Polentone autore.

VM permulta sunt, a sapientissimis hominibus praclare scripta, & praecipua, quae nos ad rectam uiuendi rationem facile inflammare, atque excitare debeant, uel praestantissimorum hominum autoritate, uel clarissimis exemplis adductos, tamen nescio quomodo obsurdescimus, & in tot tantisque bonarum artium disciplinis, nihil proficientes, desidia quadam dormitamus, neque id animaduertimus, quanto in honore, & immortalis gloria semper floruerunt hi, qui se totos ad ea studia contulerunt, quibus res secundae ornatur, & aduersae equo animo feruntur: quales fuerunt hi, qui multa quae uitam, aut meliorem facerent, aut beatam, non minus copiose, quam grauitate conscripserunt. Hi uero cum in altissimas rerum cogitationes animum suum demitterent, animaduertentque, hoc idem & alios saepe antea fecisse, qui sapientis nomen adepti sunt, existimarunt necessario a se quoque faciendum, ut non prius illa constituerent, quam ab eis fuissent hominum mores, atque urbium constituti: qui quum in his laborarent, quibus persisteris, atque cogitis, ex bonis meliores efficerentur, siquis sensus inferis, sane debent id grauitate, molesteque ferre, cum intelligant se nihil uigilijs suis, nihil curis, nihil denique cogitationibus tale quicquam peperisse, atque consecutos esse, quod ad horum temporum institutionem, disciplinamque proficeret. Heu mentes ignare, o uane hominum cogitationes. Nihil enim bonum putamus, nisi quod uulgi opinio indicat, quod in fortuna temeritate positum est & collocatum: ea uero, quorum gradibus homines in caelum ascendisse perhibentur irrita atque inania putamus, quo sit, ut quum inde usque eiusmodi praua cogitatio per hominum mentes serpsit, res nostrae semper in peius collapsae sint. Creuit enim libido, adhaerens est auaritia, dominatur uoluptas, quae rationi inimica est, & mentis, ut ita dicam, praestrinxit oculos, ut quod uerum bonum sit, nequeat intus scire, & sincera a fucatis discernere. Quae quum ita sint uiri optimi, illud recte factum confesso, & in primis etiam, atque etiam collaudo, ut sapientissimorum hominum praecipua parcamus, ne scriptura cum ipsis uanescat autoribus. Multa enim sunt ipsi accuratissime, ornatisimaeque conscripta, atque illustrata, quae si prosequi uoluerimus, & fama, & immortalis nos afficiet gloria. Quorum Solon & Socrates, & Plato nobilissimi philosophi, principes exiterunt. Multi praeterea alij & ipsi sapientes habiti, inter quos, hic, de quo uerba sum facturus, Lucius Annaeus Seneca haud immerito commemorandus est. Quum enim omnis philosophiae ratio foret a nostris ueteribus in tres partes distributa, naturalem uidelicet, siue physicam, moralem, atque in eam differendi rationem, quae dialectica, eam uocant, illud certe constat, eam quoque partem, quae de moribus erat, summo ingenio & maxima cura Aristotelem fuisse complexum, perfectissimaeque de eius partibus differuisse. Nam cum illis suis Ethicis partem illam, quae moralis dicitur, perfectisset, & economica sunt ab eo, si fama credere est, tanta diligentia conscripta, ut neque aptius, neque sanctius a quoquam in rem familiarem praecipue conscribi que potuerit. Quo genere philosophandi nihil mihi uideri solet admirabilius, quod in actione magis, quam in cognitione repositum sit. Nam semper hoc animo fui, & mecum sentire doctissimos homines saepe intellexi, nullam ex omnibus artibus ac disciplinis esse, quae societati hominum ad beate uiuendam magis sit necessaria, quam haec una, quae de ratione uiuendi extat. Quum igitur inter eos, qui in primis numerantur, facile omnium princeps in his existat Aristoteles, neminem tamen habeo, neque ex nostris Latinis, neque ex Graecis, quem ad rationem earum actionum, quas a bono uiro exposcimus, Lucio Senecae coparem. Ut enim uir ille summus Graecorum Aristoteles summum bonum in uirtute constituit, ita hic noster Latinis, quales oportet ex uirtute actiones prodire, mira exhortatione demonstrauit. Non itaque immerito dictus, uita magister ab omnibus nostrae aetatis hominibus: quippe qui omnem philosophiae fructum in actione constituit, ut ei difficile sit honeste uiuere, qui huius adhortationes, ac praecipua non legerit, quorum refertissimi sunt omnes eius libri, quos cum legimus, quem philosophum non contemnimus? Sed quonia de huius hominis continentia, integritate, ac sapientia nunquam satis dici posset, pauca de eius natione, uita ac genere subiiciemus. Lucius Annaeus Seneca, natione Hispanus, genere Cordubensis, professione uero Stoicus, non minus uita conspiciuus, quam scientia praeclearus extitit. Hic a Cneo Domitio Aenobarbo, qui cum Romano exercitu missus fuerat ad expugnandam ualidissimam ciuitatem Hispaniae Cordubam, quae a Romanorum imperio desierat, captus cum duobus fratribus, Iunio Annaeo Gallione, & Lucio Annaeo Melae patre Lucani poetae, libertate donatus est. Hic se Romam cum fratribus ac nepote, hortatu Domitij potissimum contulit. Vbi tanto in honore ab omnibus habitus est, ut a nonnullis creditum sit, Claudium imperatorem inde causam indignationis, aut odij in Senecam traxisse. Proinde Claudius, siue ab inuidis hominibus ita impulsus fuerit, siue naturae uitio, Senecam in Corsicam exilio relegauit. Cuius rei meminit idem in Octauia, quando inquit,

Quid me potens fortuna, fallaci mihi
Blandita uultu, sorte contentum mea
Alte extulisti, grauius ut uerem, edita

Recepta

Receptus arce, totiq; perspicrem metus?
Melius latebam, procul ab inuidie malis
Remotus, inter Corsici rupes maris.
Vbi liber animus, & sui iuris, mihi
Semper uacabat, studia recolenti mea.

De Senecæ
opibus uide
Tacitū li. 17.
& Budæum
de arte lib. 5.
al. Poppæa.

Posteaquam uerò Claudius morte affectisset Messalinam uxorem propter publicum eius pellicatum, sibi assum-
psit Agrippinam Germanici filiam, olim Cnei Domitij uxorem, & Neronis matrem. Hæc à Claudio, Senecæ recti-
tutionem impetrauit. Cui Neronis cura cum esset à Claudio, atq; Agrippina mandata, mortuo Claudio tantum eius
potentia, atq; opes creuerunt, ut multorum inuidiam excitarent. Fuit enim consul, ac senator, & Neronis præce-
ptor, & diu apud eum potentissimus, ita ut quamdiu Nero pietatem simulauit, & optimi principis officio uisus est
fungi, nihil sine consilio Senecæ ab imperatore transigeretur. Postea uerò quam T. Popæianā Sabinā quæstorio patre
natam, æquiti Romano antea nuptam, prius occiso uiro iussu eius, duodecimo die post diuortium Octauie, quam
sub sterilitatis nomine abdicauit, in matrimonium accepisset, creditum est ab hac muliere conspiratum in mortem
Senecæ: siue quia Neronem sepe conatus erat ab amore huius mulieris retrahere, cū adhuc uiuente Octauia, ipsam
in concubinam haberet: siue quia sciebat non placere Senecæ, quæ cum Nerone diceret ac faceret. Quare cognita,
sapientissimus uir Seneca statuit à Nerone otium, & quietem impetrare, & se proptus ab omni procuratore ciuili,
& curia abstinere, quò tutior senectus eius foret. Orauit itaq; Neroni, ut omnes fortunas, & opes suas reciperet,
& honores suos ad alterum deferret, fretus excusatione aduersa ualeitudinis & senectutis suæ, quæ indies magis in-
grauescerat. Peruagabatur itaq; rura Campaniæ, & alia loca, urbi adiacentia, in qua uelut peregrinatione, bonam,
magnamq; partem epistolarum ad Lucillum conscripsit. Reuersus forte illis diebus Seneca fuerat de Campaniâ, ac
in Nomentanum uillam suam diuerterat, ad quam Nero misit Syllanum tribunum prætoriæ cohortis, cum iam ad-
uersperasset, & circumdedit uillam militibus, intrauitq; domum Senecæ, ubi inuenit eum cœnantem cum Paulina
uxore, duobusq; amicis, cui Neronis mandata exposuit, in quibus continebatur, ut uel spontaneè sibi mortem con-
sciret, uel quod ipse sibi cōstitueret mortis genus, subiret. Causa uerò mortis afferebatur, quod Seneca odio Nero-
nis se ab urbe abduxerat, neq; amicis suis laborantibus aderat. Cui Seneca maxima animi constantia sic respondit,
neq; se ab amicis abfuisse, neq; quenquam ab se destitutum esse, aut negligentia, aut desidia, sed se pluris otium suum
facere, quàm ullius hominis amicitiam, se olim alijs, modo sibi & contemplationi nature uacare: quod autem Ne-
ronem odio haberet, satis ei persuasum esse Neronem ista non credere, proinde & de morte & uita eius ita statue-
ret, ut sibi placuisset: se nihil habere, cur mortem optaret, neq; in morte quicquam mali cognoscere, cur ipse uitam
desideraret, seq; iam eò peruenisset, ut neq; pro hac, neq; pro illa uotum ullum djs aut hominibus faceret. Tunc Syl-
lanus, munita custodibus uilla & domo Senecæ, reuersus est ad Neronem, cui, præsentè Popæia, renunciauit, quæ fe-
cisset: quare audita, interrogauit Nero Syllanum, quo uultu sibi ea à se nunciari audiuisset, cui respondit se nullum
in Seneca uidisse timoris uestigium. Remisit ergo Nero tribunum ad Senecam, ut ea maturaret quæ paulò ante sibi
mandata essent. Sed tribunus ueritus in conspectu Senecæ prodire, misit unum ex centurionibus suis, qui nunciaret
extremam necessitatis horam, quæ uerba uir sapientissimus, uultu & corde immobili audiuit, iussitq; sibi testamenti
tabulas adferri. T Sed ubi necessarios omnes & amicos suos ægro nimis, & fracto animo mortem eius ferre uidit,
conuertit se ad eos, & tenens manu tabulas testamenti, allocutus est eos, & ibi in medio omnium multum habuit cō-
eius de uirtute ac sapientia sermonem, egitq; pluribus uerbis gratias omnibus, quod, quia nōdum satis cumulata pro
magnitudine beneuolentiæ eorum in se facere potuerit, dixit se uelle testamento eis legare, quod apud se gratiosius
& pulchrius erat, quam rem si memoria tenerent, sibi sanam laudabilium artium, atq; rerum retinerent. Illud au-
tem ait esse uitæ suæ imaginem, quo non aliud significare uidebatur, quàm ut uestigia uitæ suæ sequerentur. His
dictis conuertit se ad amicos ad uxorem Paulinam, quæ præter ceteros qui aderat, dolore affecta, neq; corpore, neq;
animo constabat, quam suauissimè complexus exhortatus, ut hanc mortis iniuriam uirili animo perferret, inquiring
tempus illud iam uenisse, quo illa sanctissima philosophiæ suæ præcepta iam non disputando, sed fortiter faciendo
comprobaret, nullaq; aliare meliorem posse immortalitatem consequi, quàm ubi mori necesse esset, nō solum æquo
animo, sed etiam auidò complecti. Quare mea Paulina: caue hanc meam mortem amplius, ut cōtūmeliosam desideas,
ne uel te nimis amasse, uel gloriæ meæ inuidisse uidearis. Agens itaq; iam annum ætatis suæ prope centesimum deci-
mum quartum, aut ultra, iussit uenas brachiorum incidere, & crurū, ut sanguis largior egrederetur, qui propter lon-
gam ætatem in uenis congelatus exire non poterat. Quare cum longius mortem sibi propagari uideret, rogauit
Statium medicum, & amicum suum, ut sibi uenenum daret præparatum, quod datum ad cor ex debilitate mēbro-
rum transire non potuit. Fecit itaq; sibi fieri balneum de cōsilio Statij aquarum plus quàm mediocriter calidarum,
in quod cū intrasset, audita sunt uerba, licet pauca iam uoce attenuata sua immortalitate dignissima. Sentiens deinde
mortem appropinquare, quo magis ostenderet eam sibi leniorem esse, nec homini timendam: primo uultu ridens
suos

Verū id cen-
turio fieri ue-
luit. lege Ta-
cicum lib. 15.

suos circumspexit: deinde aquam illam accepit sanguine mixtam, & super se respersit, inquiens, Hunc liquorem
sanguine & aqua mixtum Ioui liberatori confecero, per quem, ut arbitror, uerum deum intelligebat: quo dicto pau-
lò post migravit. Funus autem maximo cum honore à suis paratum fuit. Composuit autem cum in balneo esset, se-
pulchri sui, ut creditur epitaphium, quod postea in marmore incisum fuit,

Cura, labor, meritum, sumpti pro munere honores,

Itē, alias posthac sollicitate animas.

Hæc procul à uobis deus euocat, illicet actis

Rebus terrenis, hospita terra Vale.

Corpus auita tamen solemnibus accipe saxi:

Namq; animam caelo reddimus, ossa tibi.

De ætate uerò Senecæ potest illud conijci, cum ad centesimum decimum quartum annum uel ultra potius peruenisse
se, quàm citra stetitisse. Dicit enim se potuisse uiam uocem Ciceronis audire. Verisimile igitur est eum fuisse tunc,
rationis & doctrinæ capax. Nam cum ea tempora mecum computo, quæ à morte Ciceronis usq; ad mortem Se-
necæ fluxerunt, illud notum omnibus mihi subit, Ciceronem Marci Antonij iussu cæsum esse circa exordia princi-
patus trium uirorum, scilicet Octauij, Antonij, & Lepidi: illud constat Octauium annos duodecim imperasse cum
Antonio, diuiso tamen imperio. Victo autem Antonio, solus tenuit monarchiam orbis annos quadraginta quatuor
uel circa. Tyberius uerò successit Octauio, & regnauit is, annos treis & uiginti. Huic successit illa immanis fera C.
Caligula. Is imperauit annos treis, mensis decem, & dies octo: post quē Claudius imperauit annos quatuor & de-
cem, mensis septem, dies octo & uiginti. Cui triculentissima bestia Nero successit, adoptiuus Claudij filius, qui or-
bem terrarum, suo præsit imperio annos treis & decem, mensis septem, dies nouem & uiginti, quæ tempora si con-
ferantur in unum, constituent annos centum quatuor & decem, dies treis. Mortuus autem Seneca anno undecimo
imperij Neronis, biennium antequam Petrus & Paulus martyrio coronarentur. Igitur à morte Ciceronis ad mor-
tem Senecæ fluxerunt anni centum duodecim, uel propemodum. Nunc reliquum est uidere, quæ ætate fuisset Seneca
iuxta extrema Ciceronis tempora. Nam cum scribat se idoneum iam fuisse ad audiendum Ciceronis eloquentiam,
non alienum est arbitrari eum fuisse annorum duodecim, quare constat necesse est, Senecam annos centum quatuor
& uiginti supergressum esse. Non ergo mentitus sum, si ad centesimum & decimum quartum annum dixi Senecam
ætate processisse. Postremo sunt, qui asserant Senecam moralem autorem fuisse Tragediarum: nam Fran-
ciscus Petrarca in quadam epistola opus fuisse huius Senecæ aperte confirmat: Bocatius uerò

negat, cui uir disertissimus Collucius assentitur hoc opus asseribens fratri Senecæ, de
qua quidem re non nostrum est iudicium ferre, quòd adhuc sub iudice
lis est, sed utcumq; sese res habeat, nos tamen
quod institutum est, aggre-
diamur.

FINIS VITÆ.

LV CII ANNAEI SENE

CAE AD EBVTIVM LIBERALEM DE BENE
NEIFICIIS, LIBER PRIMVS.

INTER multos ac varios errores temere inconsulteq; CAP. I.
tuentium nihil propemodum optime Liberalis dixe-
rim^{us} nocentius, quam quod beneficia nec dare scimus, *al. turpius.*
nec accipere. Sequitur enim, ut male collocata, male
debeantur, de quibus non redditus, sero querimur: Ista
enim perierunt, cum darentur. Nec mirum est inter plu-
rima maximaq; vitia, nullum esse frequentius, quam in-
grati animi. Id euenire ex pluribus causis uideo. Pri-
ma illa est, quod non eligimus dignos, quibus tribua-
mus, sed nomina facturi, diligenter in patrimoniū & uar-
sa debitoris inquirimus. Semina in solū effertū & steri-

le nō spargimus. Beneficia sine ullo delectu magis proficimus quam damus. Nec fa-
cile dixerim, utrum turpius sit, inficiari, an repeterē beneficium. Id enim genus hu-
ius crediti est ex quo tātum recipiendum sit quantum ultro refertur, de quo queri-
reuera foedissimum ob hoc ipsum, quia non opus est ad liberandam fidem, facultati *al. decoquere.*
bus, sed animo. Reddit enim beneficium, qui libenter debet. Sed cum sit in ipsis cri- *Liberare fidē*
men, qui ne confessione quidem grati sunt, in nobis quoq; est. Multos experimur in- *Libenter, non*
gratos, plures facimus, quia alias graues exprobratores exactoresq; sumus, alias le- *erat in uctu-*
ues, & quos paulo post muneris sui poeniteat, alias queruli & minima momēta ca- *stissimo codi-*
lumniantes. Ita gratiam corrūpimus omnem, nūm tātum postquam dedimus bene- *ce.*
ficia, sed etiam dum damus. Quis enim nostrum cōtentus fuit, aut leuiter rogari, aut *al. adduxit.*
semel? Quis non, cum aliquid a se peti suspicatus est, frontem^{us} obduxit, uultū auer-
tit, occupationes simulauit. longis sermonibus, & de industria non inuenientibus
exitum, occasionem petendi abstulit, & uarijs artibus properantes necessitates elu-
sit? In angusto uerō cōprehensus aut distulit, aut timide negauit, aut promissit, sed
diff. culter, sed subductis supercilijs, sed malignis, & uix exeuntibus uerbis? Nemo
autem libenter debet, quod non accepit, sed expressit. Gratus aduersus eum quis
quam esse potest, qui beneficium aut superbe^{us} iniicit, aut iratus impigit, aut fatiga- *al. abiecit.*
tus, ut molestia careret, dedit? Errat si quis sperat responsurum sibi, quem dilatione
lassauit, expectatione torisit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur, & ideo
non est negligenter dandum. Sibi enim quisque debet, quod a nolente accepit. Nec
tarde quidem, quia quum in omni officio magni aestimetur dātis uoluntas, qui tam
de fecit, diu noluit. Vtq; non contumeliose. Nam cum ita natura cōparatum sit, ut
altius iniuriā, quam merita descendat, & illa cito defluat, has tenax memoria custo-
diat, quid expectat, qui offēdit dum obligat? Satis aduersus illum gratis est, si quis
beneficio eius ignoscit. Non est autem quod tardiores faciat, ad bene merendum,
turba ingratorum. Nam primum (ut dixi) nos illam augemus, deinde ne deos qui-
dem immortales ab hac tam effusa liberalitate sacrilegi, negligētesq; eorum, deter-
rent. Utuntur natura sua, cunctāterq; illos ipsos munerū suorum malos interpretēs,
iuuant. Hos sequamur duces quantum humana imbecillitas patitur. Demus bene-
ficia, non foeneremus. Dignus est decipi, qui de recipiēdo cogitauit, cum daret. At
male cessit. Et liberi, & coniuges spem sefellerunt, tamen & educamus & ducimus.
Adeoq; aduersus experimenta pertinaces sumus, ut bella uicti, & naufragi maria re-
petamus. Quanto magis permanere in dandis beneficijs decet, quae si quis non dat
quia non recipit, dedit, ut reciperet, bonamq; ingratorum facit causam, quibus tur-
pe est nō reddere, si licet. Quam multi indigni luce sunt, et tamē dies oritur. Quam
multi quod nati sunt queruntur? tamen natura sobolem nouam gignit, ipsosq; qui

non fuisse mallent, esse patitur. Hoc & magni animi, & boni proprium est, non fructu beneficiorum sequi, sed ipsa, & post malos quoque bonum querere. Quid magni fieri erat multis prodesse, si nemo deciperet? Tunc est uirtus dare beneficia, non utique reditura, quorum a uiro egregio statim fructus perceptus est. Adeo quidem ista res fugare nos, & pigriores ad rem pulcherrimam facere non debet, ut si spes mihi praecidatur, gratum hominem reperire, malim non recipere beneficia, quam non dare. Quia qui non dat, uitium ingrati antecedit. Dicam quod sentio, Qui beneficium non reddit, non magis peccat, quam qui non dat citius.

CAP. II.

*Beneficia in uulgus cum largiri institueris,
Perdenda sunt multa, ut semel ponas bene.*

In priore uersu utriusque reprehendas. Nam nec in uulgus effundenda sunt, & nullius rei, minime beneficiorum, honesta largitio est, quibus si detraxeris iudicium, desinunt esse beneficia, in aliud quodlibet incidit nomen. Sequens uersus mitificus est, qui uno bene posito beneficio, multorum amissionum damna solatur. Vide oro te, ne hoc & uerius sit, & magnitudini bene facietis aptius, ut illum hortemur ad danda, etiam si nullo bene positurus est. Illud enim falsum est, perdenda sunt multa. Nullum perit, quia qui perdit, computauerat. Beneficiorum simplex ratio est: tantum eroga: si reddet aliquid, lucrum est, si non reddet, damnum non est. Ego illud dedi, ut darem. Nemo beneficia in Calendario scribit. Nec auarus exactor ad horam & diem creditorem appellat. Numquam illa uir bonus cogitat, nisi admonitus a redente. Alioqui formam crediti trahunt. Turpis foeneratio est, beneficium expensum ferre. Qualiscunque priorum euentus est, perseuera in alios conferre. Melius apud ingratos faciebant, quos aut pudor, aut occasio, aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne cessaueris dare, opus tuum perage, & partes boni uiri exequere. Alium re, alium fide, alium gratias, alium consilio, alium praecipis salutaribus adiuua. Officia etiam feru sentiunt. Nec ullum tam immanis animal est, quod non cura mitiget, & in amorem sui uertat. Leonum ora a magistris impune tractantur. Elephantorum feritatem usque in seruire obsequium demeretur cibus. Adeo, etiam quae extra intellectum atque aestimationem beneficij sunt posita, assiduitas tamen meriti pertinacis euincit. Ingratus est aduersus unum beneficium, aduersus alterum non erit, duorum oblitus est, tertium etiam eorum quae exciderunt, memoriam reducet. Is perdidit, qui cito se perdidisse credidit. At qui instat & onerat priora sequentibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiam extuldit. Non audebit aduersus multa oculos attollere. Quodcumque se uertit, memoriam suam fugiens, ibi te uideat. Beneficijs tuis illi tinge, quorum quae uis quae ue proprietates sit, dicam, si prius illa, quae ad rem non pertinent, transilire mihi permiseris, quare tres Gratias, & quare sorores sint, & quare manibus implexis, quare ridetes, quare iuuenes, & quare uirgines, soluta ac perlucida ueste. Alij quidem uideri uolunt unam esse, quae det beneficium, altera quae accipiat, tertiam, quae reddat. Alij tria beneficiorum genera promerentium, reddentium, simul & accipientium reddentiumque. Sed utriuslibet ex istis iudica uerum: quid ista nos iuuat scientia? Quid ille confertis manibus in se redeuntium chorus? Ob hoc, quia ordo beneficij per manum transeuntis, nihilominus ad dantem reuertitur, & totius speciem perdit, si usquam interruptus est, pulcherrimus: si cohaerit, & uices seruauit. Ideo ridentes, quia promerentium uultus hilares sunt, quales solent esse & qui dant, & qui accipiunt beneficia. Iuuenes quia non debet beneficiorum memoria senescere. Virgines, quia incorrupta sunt, & sincera, & omnibus sancta, in quibus nihil esse alligati decet nec astricti. Solutis itaque tunicis utuntur, perlucidis autem, quia beneficia conspici uolunt. Sit aliquis usque eo Graecis mancipatus, ut haec dicat necessaria, nemo tamen erit, qui etiam illud ad rem iudicet pertinere, quae nomina illis Hesioidus imposuerit, Aeglen maximam natu appellauerit, mediam Euphrosynen, tertiam Thalamiam. Horum nominum interpretationem, & prout cuique uisum est, defecit, & ad rationem aliquam conatur perducere, cum Hesioidus puellis suis, quod uoluit nomen imposuerit. Itaque Homerus uni mutauit, Pasitheam appellauit, & in matrimonium pro-

al. reddit.

Expensum ferre.

CAP. III.

al. stringe.

aliter, ad ea.

duxit, ut scias illas Vestales non esse uirgines. Inueniam alium poetam, apud quem praecingantur, & spissis prodeant. Ergo & Mercurius una stat, non quia beneficia ratio commendat, uel oratio, sed quia pictori ita uisum est. Chrysiippus quoque, penes quem subtile illud acumen est, & in imam penetrans ueritatem, qui rei agendae causa loquitur, & uerbis non ultra, quam ad intellectum satis est, utitur, totum librum suum his ineptijs replet, ita ut de ratione dandi, accipiendi, reddendi que beneficij, pauca admodum dicat. Nec his fabulas, sed haec fabulis inserit. Nam praeter ista quae Hecaton scribit, tres Chrysiippus Gratias ait Iouis & Eurynomes filias esse. Aetate autem minores quam Horas sed meliuscula facie, & ideo Veneri datas comites. Matris quoque nomen ad rem iudicat pertinere, Eurynomem enim dictam, quia late petentis patrimonij sit, beneficia diuidere, tanquam matri post filias soleat nomen imponi, aut poetae uera nomina reddat. Quem admodum nomen clatori memoriae loco audacia est, & cuiusque nomen non potest reddere, imponit, ita poetae non putat ad rem pertinere, uerum dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti, id queneque uo cari iubet, quod belle facit ad uersum. Nec illis fraudi est, si aliquid in sentium detulerunt. Proximus enim poeta suum illas ferre nomen iubet. Hoc ut scias ita esse, ecce Thalia, de qua cum maxime agitur, apud Hesioidum Charis est, apud Homerum uero Musa.

Sed ne faciam, quod reprehendo, omnia ista, quae ita extra rem sunt, ut nec citra rem quidem sint, relinquam. Tu modo nos tuere, si quis mihi obtulerit, quod Chrysiippum in ordinem coegerim, magnum me Hercule uirum, sed tamen Graecum, cuius acumen nimis tenete retunditur, & in se saepe replicatur, etiam cum agere aliquid uideatur, pungit non proferat. Hoc uero quod acumen est? De beneficijs dicendum est, & ordinanda res, quae maxime societatem humanam alligat. Danda lex uitae, ne sub specie benignitatis inconsulta facilitas placeat. Ne liberalitatem, quam nec deesse oportet, nec superfluere, haec ipsa obseruatio restringat, dum temperat. Docendi sunt libenter accipere, libenter reddere, & magnum ipsis certamen proponere eos, quibus obligati sunt re, animo non tantum aequare, sed uincere. Quia qui referre gratiam debet, nunquam consequitur, nisi praecessit. Hi docendi sunt nihil imputare, illi plus debere. Ad hanc honestissimam contentionem, beneficijs beneficia uincendi, si nos adhortatur Chrysiippus, ut dicat uerendum esse, ne quia Charites Iouis filiae sunt, putemur certe paruum ingerere sacrilegium, si tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me aliquid eorum doce, per quae beneficentior, gratiorque aduersus bene merentes fiam, per quae obligantium, obligatorumque animi certent, ut qui praestiterint, obliuiscantur, pertinax sit memoria debentium. Ista uero ineptiae poetis relinquatur, quibus aures oblectare propositum est, & dulcem fabulam neclere. At qui ingenia sanare, & fidem in rebus humanis retinere, memoriam officiorum ingerere animis uolunt, serio loquantur, & magnis uiribus agant, nisi forte existimas leui ac fabuloso sermone, & anilibus argumentis prohiberi posse rem perniciosissimam, beneficiorum nouas tabulas.

Sed quemadmodum superuacua transcurrem, ita exponam necesse est, hoc primum nobis esse dicendum, quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit se alius pecuniam, quam accepit, alius consulatum, alius sacerdotium, alius prouinciam. Ista autem sunt meritorum signa, non merita. Non potest beneficium manutangi, sed animo geritur. Multum interest inter materiam beneficij, & beneficium. Itaque nec aurum, nec argentum, nec quicquam eorum quae a proximis accipiuntur, beneficium est, sed ipsa tribuentis uoluntas. Imperiti autem id, quod oculis incurrit, & quod traditur, possidenturque, solum notant: contra, illud quod in re charum atque pretiosum est, paruipendunt. Haec quae tenemus, quae aspicimus, in quibus cupiditas nostra haeret, caduca sunt. Auferre ea nobis, & fortuna, & iniuria potest. Beneficium uero etiam amisso eo per quod datum est, durat. Est enim recte factum, quod irritum nulla uis efficit. Amicum a piratis redemi, hunc alius hostis excepit, & in carcerem condidit, non beneficium, sed usum beneficij mei sustulit. Ex naufragio raptos, uel ex incendio, liberos reddidi. Hos uel morbus, uel aliqua fortuita iniuria

et Spissis sciti,
cet uestibus, id
est, Craistori
filio.

CAP. IIII.

in ordinem coe-
gere.
aliter, hic.

Superfluere
al. restringat.

Forte, patra-
tum ingens sa-
crilegium.

CAP. V.

a a eripuit

eripuit. Manet etiam sine illis, quod in illos datum est. Omnia itaq; quae falsum beneficij nomen usurpant, ministeria sunt, per quae se uoluntas amica explicat. Hoc quoq; in alijs rebus euenit, ut aliubi sit species rei, aliubi ipsa res. Imperator aliquot quibus, murali, & ciuica donat. Quid habet per se corona pretiosum? Quid praeterea? Quid fasces? Quid tribunal & curru? Nihil horum honor est, sed honoris insigne. Sic non est beneficium id, quod sub oculos uenit, sed beneficij uestigium & nota. Quid est ergo beneficium? Beneuola actio tribuens gaudium capientibus tribuendo, in id quod facit, prona & sponte sua parata. Ita, quod non quid fiat, aut quid detur, refert, sed qua mente. Quia beneficium non in eo, quod fit, aut datur, consistit, sed in ipso dantis, aut facientis animo. Magnum autem esse inter ista discrimen, uel ex hoc intelligas licet, quod beneficium utiq; bonum est. Id autem quod fit, aut datur, nec bonum nec malum est. Animus est, qui parua extollit, sordida illustrat, magna & in precio habita dehonestat. Ipsa, quae appetitur, neutra naturam habent, nec boni, nec mali. Id refert quo illa rector animus impellat, a quo forma datur rebus. Non est ergo beneficium ipsum, quod numeratur, aut traditur. Sicut nec inuictissimi quidem, licet optima sint, auroq; praefulgeant, deorum est honos, sed pia ac recta uoluntate uenerantium. Itaq; boni etiam fauerat sacri religiosi sunt, mali rursus non effugiunt impietatem, quam uis aras sanguine multo cruentauerint.

CAP. VI.

Ricili, quid paulo ante auri mentionem fecit. Talis est locus apud Ciceronem De rad. primo.
CAP. VII.

Si beneficia in rebus, non in ipsa benefaciendi uoluntate consisterent, eo maiora essent, quo maiora sunt, quae accipimus. Id autem falsum est. Nonnumquam enim magis nos obligat, qui dedit parua magnifice, qui regum aequauit opes animo, qui exiguum tribuit, sed libenter, qui paupertatis laeae oblitus est, dum meam respicit, qui non uoluntatem tantum inuadi habuit, sed cupiditatem, qui accipere se putauit beneficium, cum daret, qui dedit tanquam non recepturus, recepit tanquam non dasset, qui occasione qua prodesset, & occupauit & quaesiuit. Contra ingrata sunt (ut dixi) licet re ac specie magna uideantur, quae danti aut extorquetur, aut excidunt. Multoq; gratius uenit quod facili, quam quod plena manu datur: Exiguum est quod in me consulit, sed amplius non potuit. At id quod dedit magnū est, sed dubitauit, sed distulit, sed cum daret, genuit, sed superbe dedit, sed circūtulit, & placere ei, cui praestabat, noluit, ambitioni dedit, non mihi. Socrati cum multa multo pro suis quicq; facultatibus offerrent: Aeschines pauper auditor, Nihil, inquit, dignū te quod dare tibi possim, inuenio, & hoc modo pauperē me esse scio. Itaq; dono tibi quod unū habeo, me ipsum. Hoc munus rogo qualecūq; est boni consulas, cogitesq; alios cum multū tibi darēt, plus sibi reliquisse. Cui Socrates. Quid ni tu, inquit, mihi magnū munus dederis, nisi forte paruo te aestimas? Habebō itaq; curā, ut te meliorē tibi reddam quam accepti. Vicit Aeschines hoc munere Alcibiadis parem diuitijs animū, & omnium iuuentum opulentorum munificentiam.

CAP. VIII.

CAP. IX.

Vides quomodo animus inuentus liberalitatis materiam, etiam inter angustias paupertatis. Videtur mihi dixisse, Nihil egisti fortuna, quod me pauperē esse uolueristi. Expediam nihilominus dignū huic uiro munus: & quia de tuo non possum, de meo dabo. Ne pest qd existimes illū uisē sibi fuisse, qui pretiū se sui fecit. Ingeniosus adolescens inuenit, quē admodū Socratē sibi daret. Non quanta quaeq; sunt, sed a quali dentur perspicientiū. Calidus non difficilem aditum praebet, immodica cupiditibus: spesq; improbas nihil re adiuturus uerbis fouet. At eius peior est opinio, qui lingua asper, uultu grauis, cum inuidia fortunā suam explicauit. Colūt enim de testanturq; felicem, & si po: uerint, eadē facturi, odere faciētem. Coniugibus alienis nec clam, sed aperte quidam ludibrio habitis, suas alijs permiserunt. Rusticus, inhumanius, ac malētulus, & inter matronas abominandae conditionis est, si quis coniugem in sella prostare uetuit, & uulgo admissis inspectoribus uehi undiq; perspicuam, si quis nulla se amica fecit insignē, nec alienae uxori amulū praestat hūc, matronae humilem, & sordidā libidinis, & ancillariolum uocant. Hinc decēuissimum sponfaliorum genus est adulterium, & in consensu uidiū coelibatus, nemo uxorem duxit, nisi qui abduxit iam raptam. Agros spargere, avariciā recolligere certant.

al. Tam rapta spargere, Spar sa recolligere, pari avaritiā certant.

Nihil

Nihil pensi habere, paupertatem alienā contemnere, suam timere. Nullū aliud uereri malū, nō parcere iniurijs, perturbare imbecilliores ui, ac metu premere. Nam prouincias spoliari, & nūmarium tribunal, audita utrinq; licitatione alteri addici, non mirū, quando quae emeris, uendere gētium ius est. Sed Iōgius nos impetus euehit prouocāte materia. Itaq; sic finiamus, ne in nostro seculo culpa sublidat. Hoc maiores nostri questū sunt, hoc nos querimus, hoc posteri nostri querētur, euerfos est se mores, regnare nequitia, in deterius res humanas, & in omne nefas labi. At ista stant loco eodē, stabuntq; paululum duntaxat ultrō aut citrō mota, ut fluctus quos aestus accedēs longius extulit, recedens interiore littorum uestigio tenuit. Nunc in adulteria magis, quam in alia peccabitur, abrūpetq; frenos pudicitia, nunc conuuiuorum uigebit furor, & foedissimū patrimoniōrū exitium culina: nunc cultus corporū nimius & formae cura, pra se ferens animi deformitatem, nunc in petulantiam & audaciam erumpet, male dispensata libertas: nunc in crudelitatem priuatam, ac publicā ibitur, bellorumq; ciuiliū insaniam, qua omne sanctū, ac sacrum prophanetur. Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepisse uirtus erit. Non expectat uno loco uirtū, sed mobilia & inter se dissentientia tumultuantur, pellunt inuicem, fuganturq;. Ceterum idem semper de nobis pronuntiare debebimus, malos esse nos, malos fuisse, inuitus adijciam, & futuros esse. Erunt homicidae, tyranni, fures, adulteri, raptores, sacrilegi, proditores. infra ista omnia ingratus est, nisi quod omnia ista ab ingrato animo sunt, sine quo uix ullum magnū facinus creuit. Hoc tu caue tanquam maximum crimen, ne admittas: ignoſce tanquam leuissimo, si admissum est. Haec est enim iniuriā summa. Beneficium perdidisti. Saluum est tibi ex illo, quod est optimū, dedisti. Quemadmodum autem curādum, ut in eos potissimum beneficia cōferamus qui grate respōderi erunt, ita quaedā, etiam si de illis male sperabitur, faciemus tribuemusq;, nō solum si iudicabimus ingratos fore, sed si scimus fuisse: tanquam si filios alicui restituere poterō, magno periculo liberatos, sine ullo meo incommodo, non dubitabo. Dignum etiam impēdō sanguinis mei tuebor, & in partem discriminis ueniam. Indignū si eripere latronibus poterō, clamore sublato, salutare uocem homini non pigebit emittere.

CAP. X.

al. dissidentia.

CAP. XI.

al. Recipe.

Proxima ab his.

superfluous.

Ex abundāti.

Sequitur ut dicamus quae beneficia danda sint, & quemadmodū. Primo demus necessaria, deinde utilia, deinde iucunda atq; mansura. Incipiendum est autem a necessarijs. Aliter enim ad animum peruenit, quod uitam cōtinet, aliter quod exornat, aut instruit. Potest in eo aliquis fastidiosus esse aestimator, quo facile cariturus est, de quo dicere licet, Recipere non desidero, meo contentus sum, interim non reddere tantum libet quod acceperis, sed abijcere. Ex his quae necessaria sunt, quaedā primum obtinent locum, sine quibus non possumus uiuere, quaedam secundum, sine quibus non debemus, quaedam tertium, sine quibus nolumus. Prima huius notae sunt, hostiū manibus eripi, & tyrānicā irā, & proscriptione, & alijs periculis, quae uaria & incerta humanā uitam obsident. Quicquid horū discussimus, quo maius ac terribilius erit, hoc maiorē inibimus gratiā. Subit enim cogitatio quātis sint liberati malis, & lenociniū est muneris, antecedēs metus. Nec tamen ideo debemus tardius quēq; seruare, q̄ possumus, ut muneris nostro, timor imponat pōdus. Proxima ab his sunt sine quibus possumus quidē uiuere, sed ut mors potior sit, tanquam libertas & pudicitia, & mēs bona. Post haec manebimus cōiunctione, ac sanguine, usq; & cōsuetudine lōga, chara, ut liberos, cōiuges, penates, caeteraq; quae usq; cō animus sibi applicuit, ut ab illis quam a uita diuelli grauius existimet. Subsequitur utilia, quorū uaria & lata materia est. Hic erit pecunia non superflua, sed ad sanum modū habendi parata. Hic erit honor & processus ad altiora tēdentium. Nec enim utilius quicquā est, quam sibi utilem fieri. Iam caetera ex abundanti ueniunt, delicatōs factura. In his uideamus, ut oportunitate grata sint, ut non uulgaria, quae aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc aetate habent, aut quae etiā si natura preciosa non sunt, tēpore aut loco fiant. Videamus quid oblatū maxime uoluptati futurum sit, quid frequenter occurrurum habenti, ut toties nobiscum, quoties cum illo sit.

Vtq; cauebimus, ne munera superuacua mittamus, ut foeminae aut seni arma uenatoria, aut rustico libros, aut studijs ac literis dedito retia. Aequae ex contrario circumspicemus, ne dum grata mittere uolumus, suum cuiq; morbum exprobratura mittamus, sicut ebrioso uina, & ualeudinario medicamentum. Maledictum enim incipit esse non munus, in quo uitium accipientis agnoscentur.

CAP. XII.

Incurrit animo.

Si arbitrium dandi penes non est, praecipue masura quaeremus, ut quam minime mortale munus sit. Pauci enim sunt tam grati, ut quod acceperint, etiam si non uident, cogitent. Ingratis quoque memoria cum ipso munere incurrit, ubi ante oculos est, & obliuisci sui non sinit, sed autorem suum ingerit, & inculcat. Eo quidem magis duratura quaramus, quia nunquam admonere debemus. Ipsa res euanescentem memoriam excitet. Libentius donabo argentum factum, quam signatum. Libentius statuas, quam uestem, & quod usus breuis deterat. Apud paucos post remanet gratia. Plures sunt apud quos non diutius in animo sunt donata, quam in usu. Ergo si fieri potest, consumi munus meum nolo. Exeret, haereat amico meo, & conuiuat. Nemo tam stultus est, ut moneas sit, ne cui gladiatores aut uenationem iam munere adito mittat, & uestimenta aestiua bruma, hyberna solstitio. Si in beneficio sensus communis, tempus, locum personas obseruet, quia momentis quadam grata & ingrata sunt. Quanto acceptius est si id damus, quod quis non habet, quam cuius copia abundat. Quod diu quaerit nec inuenit, quam quod ubique uisurus est. Munera non tam preciosa, quam tara, & exquisita sint, quae etiam apud diuitem sui locum faciunt, sicut gregalia quoque poma, etiam post paucos dies itura in fastidium, delectant, si prouenire maturius. Illa quoque non erunt sine honore, quae aut nemo illis alius dedit, aut nos nulli alij.

CAP. XIII.

Gregalia.

Alexandro Macedoni, cum uictor orientis, animos supra humana tolleret, Corinthij per legatos gratulati sunt, & ciuitate illum sua donauerunt. Cum risisset Alexander hoc officij genus unus ex legatis: Nulli, inquit, ciuitatem unquam dedimus alij quam tibi & Herculi. Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione, aliaque humanitate profecutus, cogitauit, non qui sibi ciuitatem darent, sed cui dedissent. Et homo gloriae deditus, cuius nec naturam, nec modum nouerat, Herculis Liberique uestigia sequens, ac ne ibi quidem resistens, ubi illi defecerant, ad socium honoris sui respexit a datibus, tanquam caelum quod mente uanissima complectebatur teneret, quia Herculi aquabatur. Quid enim simile habebat uesanus adolescens, cui pro uirtute erat felix temeritas? Hercules nihil sibi uicit, orbem terrarum transiuit, non concupiscendo, sed uiuicando. Quid uinceret malorum hostis, honorum uiuendū, terrarum marisque pacator? At hic a pueritia latro, gentiumque uastator, tum hostium pernicies, quam amicorum, qui summum bonum duceret, terrori esse cunctis mortalibus, oblitus non ferocissima tantum, sed ignauissima quoque animalia timeri, ob uisum malitiam.

CAP. XIII.

Reduco, al. uero.

Ad propositum nunc reuertamur. Beneficium quod quibuslibet datur, nulli gratum est. Nemo se stabularij, aut cauponis hospitem iudicat, nec conuiuiam datis epulum ubi dici potest: Quid enim in me contulit? Nempe hoc quod in illum, & uix bene notum sibi, & in illum etiam inimicum, ac turpissimum hominem. Nunquid enim me dignum iudicauit? Morbo suo morem gessit. Quod uoles gratum esse, rarum effice. Quis patitur sibi imputari uulgaria? Nemo haec ita interpretetur, tanquam reducam liberalitatem, & frenis arctioribus reprimam. Illa enim, inquantum liber, exeat, sed ea, non erret. Licet ita largiri, ut unusquisque etiam si cum multis accepit, in populo se esse non putet. Nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam speret se propius admisum. Dicat, accepit idem quod ille, sed ultro. Accepit quod ille, sed ego intra breue tempus, cum ille diu meruisset. Sunt, qui idem habeant, sed non eisdem uerbis datum, non eadem comitate tribuentis. Ille accepit, cum rogasset, ego cum rogaret. Ille accepit, sed facile redditurus, sed cuius senectus & liberorum orbitas magna promittebat. Mihi plus dedi, quam uis idem dederit, quia sine spe recipienda dedit. Quem admodum meretrix, ita inter multos se diuidit, ut nemo non aliquod signum familiaris animi ferat. Ita qui beneficia sua amabilia uult esse, excogitet, quomodo & multi obligentur, & tamen singuli habeant aliquid, quo se ceteris praeferat. Ego

Ego uero beneficijs non obijcia moras. Quot plura maioraque fuerint, plus afferent laudis. Adlit tamen iudicium. Neque enim cordi esse cuique possunt, forte, ac temere data. Quare si quis existimat nos, cum ista praecipimus, benignitatis fines introrsus referre, & illi minus laxum limitem aperire, ne propter monitiones nostras exaudiat. Quam enim uirtutem magis ueneramus, cui magis stimulos addimus, quibus uero tam conuenit haec adhortatio quam nobis, societatem humani generis sanctientibus?

Quid ergo est? cum sit nulla honesta uis animi, etiam si a recta uoluntate incipit, nisi quam uirtutum modus fecit, ueto liberalitatem nepotari. Tunc uiuat accepisse beneficium, & superius quidem manibus, ubi illud ratio ad dignos perducit, quod non quislibet casus & consilij indigens impetus deserit: sed quod ostendere liber, & inscribere sibi. Beneficia tu uocas, quorum autorem fateri pudet? At illa quanto gratiora sunt: quantoque in partem interiorum animi nunquam exitura descendunt, cum desistant, cogitantem magis a quo, quam quid acceperis. Crispus Passienus solebat dicere, quorundam in iudicium malle, quam beneficium: quorundam beneficium malle, quam iudicium, & subijciebat exempla. Malo, aiebat, diui Augusti iudicium: Malo Claudij beneficium. Ego uero nullius puto expectandum esse beneficium, cuius uile iudicium est. Quid ergo? Non erat accipiendum a Claudio quod dabatur? Erat, sed sicut a fortuna, qua scires statim posse mala fieri. Quid ergo? ista inter se mixta diuidimus? Non est beneficium, cui deest pars optima, datum esse iudicio. Alioquin pecunia ingens si non ratione, nec recta uoluntate donata est, non magis beneficium est, quam thesaurus. Multa sunt autem, quae oportet accipere, nec debere.

LIBRI PRIMI FINIS.

ANNOTATIONES ERAŚMI RÖTERODAMI
in libros Senecae de beneficijs.

Nullum perdit. Sensus obscurior est, potest enim accipi. Nullum beneficium perit, quia qui putat aliquod perisse, is computauerat, & iam non erat beneficium. Potest et sic intelligi. Qui perdidit, hoc ipsum computauerat, aliqua peritura. Veluti qui sementem facit, non queritur se perdere aliquot grana, quum hoc non expectarit, ut omnia prouenerent. Liber manu descriptus habebat, Nullum perdit, qui perdit, non computauerat. Atque huius lectionis erit arguta sententia, si tollas, uerbi, perdit. Nullum perdit qui non computauerat, hoc enim perdimus, quod decedit rationi nostrae. At beneficia non supputantur, aut si tollas particulam, non. Nullum perdit, qui perdit computauerat, hoc est, qui hoc ipsum computauerat quadam peritura, sed prior sensus mihi magis arridet. Non dubitem affirmare, quamlibet reclamationibus exemplaribus, redit, a Seneca fuisse scriptum non reddet. Nam fructus proprie redire dicitur, unde & redditus dicit, census annui.

Gracis mancipatus. Editiones superiores habebant, Gracis mancipatus, quae lectio fuerat utriusque, tolerabilis, si quemadmodum codex manu descriptus habebat, legamus emancipatus, quasi dicas, alienus a gracis. Sed arbitror germanam esse lectionem mancipatus Gracis, siue Gracis, pro addictus Gracis, ut quicquid ab illis proditum fuerit miretur. Si quidem haec ueterum Graecorum commenta sunt, quae Seneca contemnit, sed petulantius quam pro merito. Quid enim erat hic, quod existimaret tot salibus exagrandum, nisi forte totam Poesin putat irridendam, quae philosophiae dogmata fabularum in uolucris iuuenum animis commendauit. Hunc ineptum impetum, & carpendi libidinem ne dicam petulantiam, eruditi notarunt in hoc scriptore.

Et spissis aut phisianis prodeant. Sic habebant priores editiones. Aut phisianis, e spatio marginis suspicor in contextum fuisse relatum, quod nimium crebro factum in authoribus comperi. Codex manu descriptus habebat spissatis, quod mihi magis probatur. Allusi enim ad id quod paulo ante dixerat, de pellicidis tunicis ac solutis. Solutis enim opponit praecinctas, & pellicidis spissatas. Quod enim spissatum est, minime pellicet. Notat opinor nestes quae pilis extantibus hirsute sunt aut hoc genus, quod nunc uulgo dicunt uiltes, quo lanae per se coactae uel stem faciunt, & si addatur acetum, sero resstunt, imo etiam ignibus. Memini Plinius lib. 8. cap. 48. Vidimus et ipsi pueri, nestes floccis, aut pannis multiplicatis spissatas in usu fuisse. Erant qui haberent phryxianis.

Late patens patrimonij. Superiores editiones habebant. Late patens patrimonij. Verum id reclamantibus licet exemplaribus, mutare non dubitauimus. Scribam sefellit paulo ante factam matris mentio. Ad Senecae respexit ad Eurinomen, quae a spaciose pascuis dicta est Graecis, quasi Latine dicas latipascuam. Vocem autem Graecam uelut interpretans Seneca. Late, inquit, patens. Olim autem diuitiae potissimum in pecoribus erant, & facultates patrimonium dicimus, matrimonium non dicimus.

Et cuiusque nomen non potest reddere, imponit. Hic aliquis uelut interpretans adiecerat hæc uerba, aliud loco nominis proprii. Ea uelut adulterina expūimus, maxime quod non habebantur in codice manu descripto, & officium argutiæ sensus. Reddit nomen, qui meminit, ac pronunciat impositum, qui nouum fingit.

Cap. 4.

Putemus certe paruum in genere sacrilegium. Si diuinare licet, forte scriptum erat à Seneca, ut putemus contra patrem graue sacrilegium, si tam etc. Quæ diuinatio mihi potissimum aridet, utpote quæ non multum recedit à scripturæ prioris uestigijs, & sensum habet argutum, certe uertitur in contra, paruum in patrem, siue parentem, & ingerere, in grauem, nisi manus ingeri. Etenim qui uolunt Charitas esse filius Iouis, putant graue sacrilegium etiam in patrem committi, si filius fiat iniuria.

Cap. 15.

Veto liberalitatem tecum potiri. Sic habebat prior editio, E uestigijs tamen uetusti codicis, restituumus nepotari, à nepote dicto uerbo, quemadmodum ab belluone dicimus belluari, à iuueni iuuenari. Sentit autem bene, nescium non esse dandum ei, qui nequiter profusus sit quod dederis.

IN OMNIA L. ANNAEI SENECAE SCRIPTA FERNANDI PINCIANI Castigationes, & scholia.

IN LIB. PRIMVM DE BENEFICIIS.

Cap. 1.

VII ANNAEI SENECAE ad Ebutium liberalem cætera. Docuimus in Plinianis annotationibus scribendum esse, Annæi, per dipthongum in penultima ex auctoritate Trecentiani grammatici, Annæus Seneca, & Pomponius ante secundus. Sibi enim quisque debet quod à nesciente accepit. Beneficium posse à nesciente dari negat libro. 6. Seneca adiecta ratione. Item libro. 9. cõtrouersiarum. Beneficium inquit est, quod totum eius causa præstatur in quem confertur. Proinde probo lectionem quorundam codicum qui non legunt hic nesciente, sed negligente. Quam uidentur confirmare uerba statim ante præcedentia, & ideo non est negligenter dandum. Et infra libro. 2. Nam qui negligens est in accipiendo, quum omne beneficium recens placeat, quid faciet quum prima eius uoluptas refluxit. Videtur appellare Seneca negligenter dare aut accipere beneficium, non alacri & leto animo utrumque, facere.

Cap. 3.

Quibus turpe est non reddere. Scilicet quàm multi indigni sunt luce. Scribe, quibus turpe est non reddere, si licet. Quam multi indigni sunt luce, ex uetere lectione. SED utrumlibet ex istis iudicauerim. Corrige, sed utrumlibet ex istis iudica uerum ex correctissimo exemplari cænobij diuorum Facundi & Primitiui. Prout cuiusque usum est conuenire desistit. Verbum conuenire, superuacaneum est, ex exemplari Facundi & Primitiui. Pafithoam appellauit. Scribendum Pafithoam, non Pafithoam, ex Homero quartodecimo Iliados, & uetere lectione. Non quia beneficia ratio commēdat uel oratio. Postrema duo uerba, uel oratio, aduentitia putamus ab aliquo studioso in margine libri sui scripta, adnotante sic in alijs exemplaribus haberi, postea per incuriam librorum in contextum relata. Cuiusmodi uicia non pauca tum in alijs, tum in hoc præcipue auctore admissa sunt, negotium non medio cre eius studiosis exhibentia. Hecaton, Hecatonis testimonio saepe alias Seneca utitur, & plerique alij autores, ut dubitandum non sit de integritate eius dictionis. Manet etiam sine illis quod in illos datum est. Corrigenđum arbitratur, quod in illis datum est. Quid habet per se corona preciosum. Exemplar diuini Francisci, speciosum legit, non preciosum, & ut sentio rectius. Indicant id uerba paulo ante præcedentia, ut alicubi sit species recti, alicubi ipsa res. Difficilem aditum præbet. Quædam scripta exemplaria addit negationem, non difficilem aditum præbet. Spesque improbas nihil se adiuturis uerbis fouet. Castiga, spesque improbas nihil se adiuturus uerbis fouet, ex eisdem. At eius prior est opinio, qui lingua asper. Sunt codices qui legunt. At prior opinio si lingua asper. Scribendum existimo. At peior opinor qui lingua asper. Nec clam sed aperte quidam ludibrio habitis. Scribendum per transpositionem uerbi quidem, nec clam quidem, sed aperte ludibrio habitis, ex scripta lectione. Inhumanus ac maliuolus. Eadem, inurbanus, mali moris. Indecentissimum sponsaliorum genus est. Corrigenđum reor. Hinc decentissimum sponsaliorum genus est. Vel sic, inde decentissimum sponsaliorum genus est. Nisi qui abduxit iam raptam. Agros spargere auaritia recolligere certant. Vetus lectio, nisi qui abduxit, iam raptam spargere. Sparsa erant, agri auaritia recolligere certant, ut possit forte, pari, non agri scribi. Ceterum hunc locum sicuti pleraque alia huius operis in medium relinquimus, ut ingeniosus lector pro captu ingenij sui aut emendet aut in meliorem statum reponat. Sine ullo meo incommoda. Veteres codices non agnoscunt uerbum, incommoda, sed partim legunt sine ullo meo, partim sine ullo meo merito. A M cætera ex abundanti ueniunt. Particula, iam, in nonnullis exemplaribus desideratur, & pro uerbo, sequemur, quod mox paulo habet

Cap. 5.

Cap. 9.

Cap. 10.

Cap. 11.

tur, uideamus legunt, non sequemur. Eo quidem magis duratura queramus. In quibusdam codicibus. Eo magis duratura queramus. In exemplari meo domestico gallicana manu scripto. Et eo quidem magis, & cætera. VBI ILLA defecerant. Fideliorum lectionem ducimus, ubi illi defecerant; hoc est Hercules & liber. Morbo suo morem gessit. In quibusdam codicibus, Minime, Morbo suo morem gessit. Ille accepit quum rogasset, ego quum rogarem. Quædam exemplaria. Ille accepit quum rogasset, ego quum non rogarem. Alia, ille accepit quum rogasset, ego non rogavi. NON quod quilibet casus. Dicitio, quod, expungenda, ex uetere lectione. Alioqui legendum erat inuerso ordine, quod non quilibet casus.

Cap. 12.

Cap. 13.

Cap. 14.

Cap. 15.

LIBER SECVNDVS QVEMADMODVM DAN- DVM SIT BENEFICIVM.

Nspiciamus Liberalis uirorum optime id, quod ex priore parte adhuc superest, quemadmodum dandum sit beneficium, cuius rei expeditissimam uideor monstraturus uiam, sicut demus, quomodo uellemus accipere. Ante omnia libenter, cito, sine ulla dubitatione. Ingratum est beneficium, quod diu inter manus dantis hæsit, quod quis egre dimittere uisus est, & sic dare cæquam si sibi preriperetur. Etiam si quid moræ inuenit, euitemus omni modo, ne deliberasse uideamur. Proximus est

CAP. I.

autem neganti, qui dubitauit, nullaque inijt gratiam. Nam cum in beneficio iticidissima sit tributentis uoluntas, qui nolentē se tribuisse ipsa cõtatione testatus est, non dedit, sed aduersus ducentē, male retinuit. Multi autem sunt, quos liberales facit frõtris infirmitas. Gratissima sunt beneficia, parata, facile occurrētia, ubi nulla mora fuit, nisi in accipiētis uerecundia. Optimū est antecedere desiderij cuiusque, proximum sequi. Illud melius, occupare anteq̃ rogemur, quia cū homini probo ad rogandū os corruat, & suffūdatur rubore, qui hoc tormentū remittit, multiplicat munus suum. Non tulit gratis, qui cū rogasset, accepit. Quoniā quidem, ut maioribus nostris grauisimis uiris uisum est, nulla res charius costat, quàm quæ precibus empta est. Vota homines parcius facerēt, si palam faciēda essent. Ad eodē etiā deos, quibus honestissimè supplicamus, tacite malimus & intra nos precari. Molestum uerbū est, onerosum, & demisso uultu dicēdum, rogo. Huius faciēda est gratia amice, & cuiuscūque, quæ amicū sis promerendo factururus. Properet licet, sero beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideo ditinēda cuiusque uoluntas, & cum intellecta est, necessitate grauisissima liberanda est. Illud beneficium iucundū uicturumque in animo scias, quod obtiniam uenit. Si non contingit preuenire, plura rogantis uerba intercidamus, ne rogati uideamur, sed certiores facti statim promittamus, facturumque nos etiam antequam interpellaremur, ipsa festinatione approbemus. Quæ admodum in agris opportunitas cibi salutaris est, & aqua tempestiue data remedij locum obtinuit, ita quamuis leue & uulgare beneficium sit, si præsto fuerit, si proximum quamque horam non perdidit, multum sibi adiicit, gratiamque preciosi, sed lentē & diu cogitati muneris, uincit. Qui tam paratē fecit, non est dubium, quin libenter faciat. Itaque lætus facit, & induit sibi animi sui uultū. Ingentia quorundam beneficia

CAP. II.

Facere gratia

pro remittere,

silentium aut loquendi tarditas imitata grauitatem, & tristitiā corruptit, cum promitterent uultu negantium. Quanto melius adicere bona uerba rebus bonis, & prædicatione humanā benignaque cõmendare quæ præstes. Ut illi castigēs, quod tardior in rogando fuit, adiciās licet familiarē quærelam. Irascor tibi, quod cum aliquid desiderasses, non olim scire me uoluisti, quod tam diligenter rogasti, quod quinquam adhibuisti. Ego uerò gratulor mihi, quod experiri animum nostrum libuit, postea quicquid desiderabis, tuo iure exiges. Semel rusticitati tuæ ignoscitur. Sic effices, ut animum tuum pluris estimet, quàm illud quicquid est, ad quod pertendum uenerat. Tūc est summa uirtus tributentis, tūc benignitas, ubi ille qui discessit, dicet tibi, magnum hodie lucrum feci. Malo quod illum talem inueni, quàm si multiplicatum hoc ad me, de quo loquebar, alia uia peruenisset. Fluic enim animo, nunquam parem referam gratiam.

CAP. III.

Atque

tur, uideam

CAP. III. At pleriq; sunt, qui beneficia asperitate uerborum, & supercilio in odium adducunt, eos se mone uis, ea superbia, ut impetrasse poeniteat. Alia deinde postremam promissam sequuntur mora. Nihil autem est acerbius, quam ubi quod impetrasti rogandum est. Representanda sunt beneficia, quae a quibusdam accipere difficilius est, quam impetrare. Hic rogandus est, ut admoneat, ille ut sumat. Sic unum unus per multorum teritur manus, ex quo gratiae minimum apud promittentem remanet, quia auctori detrahit, quisquis post illum rogandus est. Haec itaq; cura habebis, si grate estimari quae praestabis uoles, ut beneficia tua illibata & integra ad eos, quibus promissa sunt, perueniant sine ulla, quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat. Nemo in eo quod daturus es, gratiam suam facere potest, ut non tuam minuat.

CAP. V. Nihil aequae amarum, quam diu pendere. Ac quod idem serunt praecidit spem suam, quam trahi. Pleriq; autem hoc uitium est, ambitione praua discedendi promissa, ne minor sit rogantium turba. Quales regiae potentiae ministri sunt, quos delectat superbiae suae longum spectaculum, minusq; se iudicant posse, nisi diu multumq; singulis quod possint ostendant. Nihil confestim, nihil semel faciunt. In iuria illorum praecipites, lenta beneficia sunt. Quare uerissimum existima, quod ille comicus dixit. Quid tu non intelligis, tantum te gratiae demere, quantum mora adijcis. Inde illae uoces quas ingenuus dolor exprimit. Fac, si quid facis. Et nihil est tanti malo mihi iam neget, ubi in tadium adductus animus incipit beneficium odisse, dum expectat. Potest ob id gratis esse. Quemadmodum acerbissima crudelitas est, quae trahit poenam, & misericordiae genus est cito occidere, quantum tormentum ultimum finem sui secum affert, quod antecedit tempus maxima uenturi supplicij pars est, ita maior est muneris gratia quo minus diu pependit. Est enim bonarum etiam rerum sollicita expectatio. Et cum plurima beneficia remedium alicuius rei afferant, qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus potest liberare, aut gaudere beneficio suo tardius, manus affert. Omnis benignitas prosperat, & proprium est libere facientis, cito facere. Qui tarde dedit, & diu extrahens profuit non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus argumentum amicae uoluntatis. Tarde uelle, nolentis est.

In omni negotio liberae, non minima portio est, quomodo quicque aut dicatur, aut fiat multum celeritas fecit multum abstulit mora. Sicut in telis cadis ferri uis est, sed in infinitum interest, utrum excusso lacerato torqueantur, an remissa manu effluat. Gladius idem & stringit, & transforat, quam pressio articulo uenerit, refert. Idem est quod datur, sed interest, quomodo detur. Quam dulce, quam pretiosum est, si gratias tibi agi non est passus, qui dedit, si dedisse dum dat oblitus est: nam corripere eum, cui maxime aliquid praestit, demerita est, & inferere contumeliam meritis. Itaque non sunt exasperanda beneficia, nec quicquam illis triste miscendum. Etiam si quid erit: de quo uelis admonere, aliud tempus eligito.

CAP. VII. Fabius Verrucosus beneficium ab homine duro asperum datur, panem lapidum solum uocabat, quem esurienti accipere necessarium sit, esse acerbum, Tyberius Caesar rogatus a nepote M. Aelio praetorio, ut ari alieno succurreret, edere illum sibi nomina creditorum iussit. Hoc non est donare, sed creditores conuocare. Cum edita essent, scripsit, nepoti, iussisse se pecuniam solui. Adiecta contumeliosa admonitione, effectus, ut nepos nec a alienum haberet, nec beneficium. Liberavit illum a creditoribus, sibi non obligauit. Aliquid Tyberius secutus est, puto noluit plures esse, qui idem rogaturi concurrerent. Ista fortasse efficax ratio fuerit, ad hominum improbas cupiditates: pudore reprimendas. Beneficium uero danti, tota alia sequenda est uia. Omni genere quod datur, quo sit acceptius, adornandum est. Hoc uero non est beneficium dare reprehendere est, ut in transiit de hac quoque parte dicam quid sentiam. Ne principi quidem satis decorum est, donare ignominiae causa. Tametsi in quietudinem Tyberius, nec hoc quidem modo, quo putabat, potuit effugere. Nam aliquot postea, qui idem rogarent, inuenti sunt, quos omnes iussit reddere in senatu ari alieni causas, & ita illis certas summas dedit. Non est illud liberalitas

CAP. VIII. aliter, inquit Tyberius ne hoc quidem modo quod uita potuit. censura

et censura est, auxilium est, principale tributum est, Beneficium non est, cuius sine uoluntate meminisse non possum. Ad iudicem missus sum, ut impetrarem, causam dixi.

Præcipiant itaque omnes auctores sapientiae, quaedam beneficia palam danda, quaedam secreta, palam, quae consequi gloriosum est, ut militaria dona, & honores, & quicquid aliud notitia pulchrius sit. Rursus quae non producunt, nec honestiore faciunt, sed succurrunt infirmitati, egestati, ignominiae, tacite danda sunt, ut nota sint solis, quibus praesunt. Interdum & ipse qui iuratur fallendus est, ut habeat, nec a quo acceperit, sciat.

Arcefilæus, ut aiunt, amico pauperi, & paupertatem suam dissimulati, cum autem & ne hoc quidem confiteri, deesse sibi in sumptibus ad necessarios usus, augere autem succurrendum iudicasset, puluino eius ignoratis sacculum subiecit, ut homo inutiliter uerecundus, quod desiderabat, inueniret potius quam acciperet. Quid ergo ille nesciet, a quo acceperit? Primum nesciat, si hoc ipsum beneficij pars est. Deinde multa alia faciam, multa tribuam, per qua intelligat, & illius autorem. Denique ille nesciet accepisse se, ego sciam me dedisse. Parum est, inquit. Parum, si scenerare cogitas. Sed si dare quo genere accipienti maxime profuturum erit, dabis. Contentus eris te teste. Alioquin non benefacere delectat, sed uideri bene fecisse. Volo, inquit, sciat. Debitore quare. Volo utique sciat. Quid si illi utilius est nescire, si honestius, si gratius, non in aliam partem abibis? Volo ut sciat. Ita tu hominem non seruabis in tenebris? Non ego quoties patitur res, percipiendum gaudium ex accipientis uoluntate. Sin adiuuari illi, & oportet, & pudet, si quod praestamus, offendit, nisi absconditur, beneficium in acta non mitto. Quid nisi? Ego illi non sum indicaturus me dedisse, cum inter prima praecipua, ac maxime necessaria sit, ne unquam exprobrare, imò ne admonere eam quidem. Haec enim beneficij inter duos lex est. Alter statim obliuisci debet dari, alter accepti nunquam. Lacerat animum, & premit frequens meritorum commemoratio.

Libet exclamare, quod ille triumphali proscriptione seruatus a quodam Caesaris amico exclamauit, cum superbiam eius ferre non posset. Redde me Caesari. Quousque dices, Ego te seruauit, ego te eripui mortis istud si meo arbitrio meministi, uita est, si tuo mors est. Nihil tibi debeo, si me seruasti, ut haberes, quem ostenderes. Quousque me circumducis? quousque obliuisci fortunae meae non sinis? Semel in triumpho ductus essem. Non est dicendum, quid tribuerimus. Qui admonet, repetit. Non est instandum non est memoriae reuocandum, nisi ut aliud dando, prioris admonereas. Ne alij quidem narrare memoremus. Qui dedit beneficium, taceat, narret qui accepit. Dicitur enim, quod illi ubique iactanti beneficium suum, Num negabis, inquit, te recepisse? & cum respondisset, quoad saepe quidem, inquit, & multis locis, id est quoties & ubicunque narraui. Quid opus est eloqui? quid alienum occupare officium? Est qui istud facere honestius possit, quo narrare, & hoc laudabitur, quod ipse non narras. Ingratum me iudicabas, si istud te tacere, nemo sciturus est. Quod adeo non est committendum, ut etiam si quis coram nobis narrabit, respondendum sit, dignissimum quidem ille est maioribus beneficiis, quae ego magis uelle me scio praestare, quam posse. Et haec ipsa non uenialiter, nec ea figura, qua quidam reijciunt, quae magis ad se uolunt attrahere. Deinde adijcenda omnis humanitas. Perdet agricola quod sparsit, si labores suos destituerit in semine. Multa cura sata producuntur ad segetem. Nihil infructu peruenit, quod non a primo usque ad extremum aequalis cultura prosequitur. Eadem beneficiorum est conditio. Numquid ulla maiora possunt esse, quam quae in liberos patres conferunt? Nec tamen irrita sunt, si in infantia deserantur, nisi longa pietas munus suum nutriat. Eadem ceterorum beneficiorum conditio est, nisi illa adiuueris, perdes. Parum est dedisse, fouenda sunt. Si gratos uis habere quos obligas, non tantum des oportet beneficia, sed ames. Praecipue ut dixi, parcamus auribus. Admonitio tedium facit, exprobratio odium. Nihil aequae in beneficio dando uitadum est, quam superbia. Quid opus arrogatiae uultus? quid tumore uerborum? Ipsa res te extollit. Detrahenda est inanis iactatio. Res loquentur, nobis tacentibus. Non tantum ingratum, sed iniustum est beneficium, superbe datum.

Caesar dedit uitam Popeno Peno, si dat, qui non aufert, deinde absoluto & agere gratias porrexit osculandum sinistram pedem. Qui excusant eum, negant id infolentia

CAP. IX.

CAP. X.

CAP. XI.

CAP. XII.

lentiæ causa factū, aiunt focculum auratū, imò aureum margaritis distinctū ostendere eum uoluisse. Ita prorsus, quid hic cōtumeliosum est, si uir cōsularis aurum, & margaritas osculatus est, & alioquin nullā partem in corpore eius electurus, quam purius oscularetur, homo natus in hoc, ut mores liberæ ciuitatis Persica seruitute mutaret? Parum iudicauit, si senator senex submissis honoribus, in conspectū principum supplex sibi, eo more iacuisse, quo uicti hostes uictoribus iacere. Inuenit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet. Nō hoc est rempub. calcare? Equidem dicit aliquis, Nō potest ad rem pertinere, sinistro pede. Parum enim fœde, furiosæq; insolens fuerat, qui de capite consularis uiri foccarus audiebat, nisi in os senatoris ingessisset imperator pictos foccos.

al. pedes suos.
CAP. XIII.

O superbia magna fortunæ. O stultissimum malum, ut à te nihil accipere iuuat, ut omne beneficium in iniuriam cōuertis, ut te omnia nimia delectant, ut te omnia dedecet, quoq; altius te subleuasti, hoc depressior es. Ostēdisq; te nō agnoscere ista bona, quibus tantum inflaris. Quicquid das, corrūpis. Libet itaq; interrogare, quid tantopere te supinet, quid uultum, habitumq; oris peruertat, ut malis habere personam quam faciem. Lucunda sunt, quæ humana frōte, leni, placidaq; tribuuntur, quæ cum daret mihi superior, non exultauit supra me, sed quàm potuit, benignissimus fuit, descenditq; in æquum, & detraxit muneri suo pōpam, obseruauit idoneū tempus, ut in occasione potius, quàm in necessitate succurreret. Vno modo istis perſua debimus, ne beneficia sua insolētia perdāt, si ostēderimus non idē uideri maiora, & quia tumultuosius data sunt, ne ipsos quidē ob id cuiquam posse maiores uideri, Vanam esse superbiam magnitudinem, & quæ in odium, etiā amanda perducant.

al. quo.

CAP. XIII.

Sunt quædam nocitura impetrātibz, quæ non dare, sed negare beneficium est. Aestimābimus itaq; utilitatem potius, quàm uolūtatem petētiū. Sape enim noxia concupiscimus, nec dispicere q̄ pernicioſa sunt, licet, quia iudicium interpellat affectus. Sed cum subsedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui consilia fugat, cecidit, detestamur perniciosos malorū numerū autores. ut frigidam agris negamus, & lugētibus, ac sibi iratis ferrū, aut amantibus, quicquid cōtra se uisurus, ardor petit sic ea, quæ nocitura sunt, impenſe ac submissè ac nonnūquam etiā miterabiliter rogātibus, perseuerābimus non dare. Tum initia beneficiorū suorum spectare, tum etiā exitus decet, & ea dare quæ non tātum accipere, sed etiā accepisse delectet. Multi sunt qui dicant, scio hoc illi non futurum, sed quid faciāme rogat, resistere precibus eius non possum. Viderit de se, nō deme quererur. Falsum est, imò de te, & merito, cum ad mētem bonā redierit, cum & accessio illa, quæ animū inflammabat, se remisit. Quidni eum oderit: à quo in damnum, ac periculū suum adiutus est? Exorari in perniciem rogātium. ſæua bonitas est. Quem admodū pulcherrimū opus est, etiā inuitos, nolentesq; seruare, ita rogātibus pestifera largiri, blandū & affabile odium est. Beneficium demus, quod usu magis ac magis placeat, quod nunquam in malum uertatur. Pecuniam non dabo, quia numeratū adulterā sciam, ne in societate turpis facti, aut consilij inueniar. Si potero, reuocabo, si minus, nō iuuabo scelus. Siue illū ira, quod nō debebat, impellit. siue ambitionis calor abducit à tutis, non cōmittam: ut possit quandoq; dicere, Ille amādō me occidit.

forte, accessio
ut sit allusio
ad paroxyſmos
febrium.

CAP. XV.

Sape nihil interest inter amicorū munera, & hostiū uota. Quicquid illi accidere optant, in id horū intempestiua indulgētia impellit, atq; instruit. Quid autem turpius, quàm (quod eueni frequētissime) ut nihil intersit inter odium & beneficium? Nūquam in turpitudine nostrā reditura, tribuamus. Cum summa amicitia sit, amicum sibi æquare, utriq; simul consulēdum est. Dabo egentī, sed ut ipse non egeam. Succurrā perituro, sed ut ipse nō peream, nisi si futurus ero magni hominis, aut magna rei merces. Nullū beneficium dabo quod turpiter peterem. Nec exiguum dilatabo, nec magna pro paruis accipi patiā. Nam ut qui quod dedit, impurat, gratiā destruit, ita qui quātum det, ostendit, munus suum non cōmendat, sed exprobrat. Respiciendæ sunt cuiq; facultates suæ, uir esq; ne aut plus præstemus, quàm possuimus, aut minus. Aestimāda est eius persona, cui damus. Quædā enim minora sunt, quàm

quàm ut exire à magnis uiris debeant, quædā accipiēte maiora sunt. Vtriusq; itaq; personam confer tecū. Inter illa quæ donabis examina, nunquid aut danti graue sit, aut & paucum. Nunquid rursus qui accepturus est, aut fastidiat, aut non capiat.

al. parum;
CAP. XVI.

Urbe[m] cuiſdam Alexander donabat uelanus, & qui nihil animo nisi grāde concepit. Cū ille cui donabatur seipsum mēsus, tātū muneris inuidiam refugisset, dicēs non cōuenire fortunæ suæ. Nō quaero, inquit, quid te accipere deceat, sed quid me dare. Animosa uox uidetur, & cū regia sit, est stultissima. Nihil enim per se quencq; decet. Refert quid, cui, quādo, quare, ubi, & cætera, sine quibus facti ratio non cōstitit. Tumidissimum animal, si illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habetur personarum, ac dignitatū proportio. Et cum sit ubiq; uirtutis modus, æque peccat quod excedit, quàm quod deficit. Liceat istud sane tibi, & te in tantū fortuna sustulerit, ut cōgiaria tua urbes sint, quas quāto maioris animi fuit nō capere quā spargere, est tamē aliquis minor, quàm ut in sinū eius condenda sit ciuitas. Ab Antigono Cynicus petijt talentum. Respōdit plus esse, quàm quod Cynicus petere deberet. Repulsus petit denarium. Respōdit minus esse, quàm quod regē deceret dare. Turpissima est eiusmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrū daret. In denario regem, in talento Cynicū respexit, cum posset & denariū tanq; Cynico dare, & talentum tanq; rex. Vt sit aliquid maius, quàm quod Cynicus accipiat, nihil tam exiguum est, quod non honeste regis humanitas tribuat. Si me interrogas, probō. Est em̄ intolerabilis res, poscere nūmos & contemnere. Indixisti pecuniā odium, hoc professus es, hanc personam induisti, agenda est. Iniquissimū est te pecuniā sub gloria egēstatis acquirere. Aspiciēda ergo non minus sua cuiq; persona est, quàm eius, de quo iuuādo quis cogitat. Volo Chrylippi nostri uti similitudine de pilæ lusu, quæ cadere non est dubitū, aut mittentis studio, aut accipientis. Tunc cursum suum seruat, ubi inter manus utriusq; apte, ab utroq; & iactata & excepta uersatur. Necessē est autem iutor bonus, aliter illam collusori longo, aliter breui mittat. Eadē beneficij ratio est, nisi utriq; personæ, dantis & accipiētis aptatur, nec ab hoc exhibit, nec ad illum perueniet, ut debet. Si cum exercitato & docto negotium est, atidaciū pīlam mittemus, ut cunq; enim uenerit, manus illam expedita, & agilis repercutiet. Si cum tyronē & indocto, non tam rigidæ, nec tam excusse, sed languidiū & in ipsam eius dirigens manum, remisisse occuremus. Idem faciendū est in beneficijs. Quosdam doceamus, & fatis iudicemus, si conantur, si audent, si uolunt. Facimus autem plerunq; ingratos, & ut sint, fauemus, tanquam ita demum magna sint beneficia nostra, si gratia illis refert non potuit, ut malignis iutoribus propositum est, collusorem traducere, cum damno scilicet ipsius lusu, qui non potest, nisi cōsentitur extēdi. Multi sunt tam prauæ naturæ, ut malint perdere quæ præstitērūt, quàm uideri recepisse, superbi & imputatores. Quanto melius, quantoq; humanius id agere, ut illis quoq; partes suæ cōstent, & fauere, ut gratia sibi refert possit benigne omnia interpretari, gratias agentem, non aliter quàm si referat audire, præbere se facile, ad hoc, ut quæ obligauit, etiā exolui uelit. Male audire solet scenerator, si acerbe exigat, eque si in recipiēdo tardus, ac difficilis moras querit. Beneficium tam recipiendū est, quàm nō exigendū. Optimus ille, qui dedit facile, nūquam exigit. Reddi gauisus est, bona fide quid præstitisset, oblitus, qui accipientis animo recepit. Quidam non tātum dant beneficium superbe, sed etiā accipiunt, quod non est cōmittendum. Iam enim tranſeamus ad aliā partem, tractaturi quomodo se gerere homines in accipiēdis beneficijs debeant. Quodcunq; ex duobz constat officium, tantundem ab utroq; exigit. Qualis pater esse debeat, cū inspexeris, scies non minus operis illic superesse, ut dispicias, qualē esse oporteat filium. Sunt aliqua partes mariti, sed non minores uxoris. Inuicem ista quantum exigunt, præstant, & parem desiderant regulā, quæ ut ait Hecaton, difficilis est. Omne enim honestum in arduo est, etiā quod uicinum honesto est. Non enim tantū fieri debet, sed ratione fieri. Hac duce, per totam uiam eundum est. Minima maximaq; ex huius consilio gerendā sunt, quomodo hæc suaserit, dādum. Hæc autem hoc primum

Acque quam

CAP. XVII.

CAP. XVIII.

b censēbit;

censebit, non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Ut breuiter tibi respondeam: ab his quibus dedisse uideamur. Nam etiā maiore delectu quam remum est, cui debeamus, quam cui præstemus. Nam ut non sequatur ulla incommoda (sequuntur autem plurima) graue tormentum est debere, & cui nolis. Contra iucundissimum est ab eo accepisse beneficium, quem amare etiā post iniuriam possis. Illud uerò homini uerecundo & probo miserrimum est, si eum amare oportet, quem non iuuat. Totiens admoneam necesse est, non loqui me de sapientibus, quos quicquid oportet, iuuat, qui animum in potestate habet, & legem sibi, quam uolunt, dicunt, & quam dixerunt, seruant, sed de imperfectis hominibus honesta sequi uolentibus, quorum affectus saepe contumaciter parent.

Itaque eligendus est, à quo beneficium accipiā. Et quidem diligentius quaerendus beneficij quam pecuniæ creditor. Huic enim reddendū est, quantum accepi, & si reddidi, solutus sum ac liber. At illi plus soluendū est, & nihilominus etiā relata gratia, coheremus. Debeo enim, cum reddidi, rursum incipere, monetque amicitia non recipere indignum. Sic est beneficiorū quidē sacratissimū ius, ex quo amicitia oritur. Non semper inquit, mihi licet dicere, nolo, aliquando beneficium accipiendū est, & inuito. Dat tyrannus crudelis & iracundus, qui munus suum fastidire te, iniuriam iudicaturus est. Non accipiā. Eodem loco pone latronem & piratā, quo regem, animum latronis ac piratæ habentem. Quid faciam? Parum dignus est, cui debeam. Cum eligendum dico cui debeas, uim maiorem & metum excipio, quibus adhibitis, electio perit. Si liberū est tibi, si arbitrij tui est, utrū uelis, an non, id apud te ipse perpendes. Si necessitas tollit arbitrium, scies te non accipere, sed parere. Nemo enim id accipiendo obligat, quod illi repudiare non licuit. Si uis scire, an uelim, effice, ut possim nolle. Vitam tamen tibi dedit. Non refert quid sit, quod datur, nisi à uolente uolenti detur. Si seruasti me, non ideo seruator.

Seruator.

CAP. XIX.

pro remedio fuit, non ideo numeratur inter salubria. Quaedam profunt, nec obligant. Tuber quidam tyranni gladio diuisit, qui ad eum occidendum uenerat. Non ideo illi tyrannus gratias egit, quod rem, quam medicorum manus reformidauerant, nocendo sanauit. Vides non esse magnū in ipsa re momentū. Quoniam non uidetur dedisse beneficium qui malo animo profuit. Casus enim beneficij est, hominis iniuria. Leonem in amphitheatro spectauimus, qui unum ē bestiarijs agnitum, cum quondā eius fuisset, magister, protexit ab impetu bestiarum. Non ergo est beneficium ferre auxiliū? Minime, quia nec uoluit facere, nec benefaciendū animo fecit. Quo loco feram posui tyrannū pone. Et hic uitam dedit, & illa, nec hic, nec illa beneficium. Quia non est beneficium accipere, cogi. Nō est beneficij debere, cui nolis. Ante des oportet mihi arbitriū meū, deinde beneficium. Disputari de Marco Bruto solet, an debuerit accipere à diuo Iulio uitam, cum occidendum eum iudicaret. Quam rationē in occidendo secutus sit alijs tractabimus. Mihi enim, cum uir magnus fuerit in alijs, in hac re uidetur uehemēter errasse, nec ex institutione stoica se egisse, qui aut regis nomē extimuit cū optimus ciuitatis status sub rege iusto sit, aut ibi sperauit libertatem futuram, ubi tam magnū præmiū erat, & imperādī & seruendī, aut existimauit ciuitatē in priorem formā posse reuocari, amissis pristinis moribus, futura mōq; ibi aequalitatem ciuili iuris, & statuas suo loco leges, ubi uiderat tot milia hominū pugnātia, non an seruiret, sed utri seruirent. Quanta uerò illum aut rerum naturā, aut urbis suæ tenuit obliuio, qui uano interempto, defuturū credidit alium, qui idē uellet, cum Tarquinius esset inuentus post tot reges ferro ac fulminibus occisos. Sed uitam accipere debuit, ob hoc tamen non habere illum parentis loco, qui in ius dandi beneficij iniuria uenerat. Non enim seruauit is qui non interfecit, nec beneficium dedit, sed missionem.

CAP. XXI.

al. aliquam

Illud magis uenire in disputationem potest aliquando quid faciendū sit, capitiuo cui redemptionis pretium homo prostituit corporis & infamias reppromittit. Patiar me ab impuro seruari? Seruatus deniq; quam illi gratiam referam? Viuam cum obsceno? Non uiuam cum redemptore? Quid ergo placeat, dicam. Etiam ab aliquo

aliquo tali accipiam pecuniā, quam pro capite dependā. Accipiam autē tanquam creditum, non tanquam beneficij. Soluam illi pecuniā, & si occasio fuerit seruādī, periclitantē seruabo, in amicitia, quae similes iungit, non defendā. Nec seruatoris illum loco numerabo, sed sceneratoris, cui scia reddendū quod accepi. Est aliquis dignus, à quo beneficium accipiam, sed danti nociturum est, ideo non accipiam. Quia ille paratus est mihi cum incōmodo, aut etiā periculo suo prodesse: defensorus est me reū, sed illo patrocinio, regē sibi est facturus inimicū. Inimicus simi, si cum ille pro me periclitari uelit, ego, quod facilius est, non facio, ut sine illo periclitetur.

Ineptum & friuolū hoc Heceaton ponit exēplum Arcefilai, quem ait à filio famulias oblatam pecuniā non accepisse, ne illē patrem sordidū offenderet. Quid fecit laude dignū, quod furtū non recepit, quod maluit nō accipere, quam reddere? Quae est enim aliquid rem non accipere moderatio? Si exēplo magni animi opus est utamur. Graecini Iulij uiri egregij, quē Caesar occidit ob hoc unū, quod in eorum uir erat, quā esse quenquā tyranno expediret. Is cum ab amicis conferētib; ad impensas ludorū pecunias acciperet, magnā pecuniā à Fabio Perfico missam, non accepit. Et obiurgātib; his, qui non aestimabāt mittentē, sed missa, quod repudiasset, ego, inquit, ab eo beneficij accipiam, à quo propinationem accepturus non sum? Cuique illi Rebillus consularis, homo eiusdē infamiae maiore summam mississet, instar etq; ut accipi iuberet. Rogo, inquit, ignoscas, & à Perfico nō accipi.

Utrum hoc munera accipere est, an senatū legeret? Cum accipiendū iudicaretur, hilares accipiamus, profitentes gaudiū, & id dātī manifestū sit, ut fructum praesentem capiat. Lusta enim causa letitiae est, laetum amicū uidere, iustus fecisse. Grate ad nos peruenisse indicemus, effusis affectibus, quod non ipso tantū audiente, sed ubiq; testemur. Qui grate beneficium accepit, primam eius pensionē soluit.

CAP. XXII.

Pensio

CAP. XXIII.

Sunt quidam, qui nolunt nisi secreto accipere, testem beneficij & consciū uitant quos scias licet male cogitare. Quomodo danti in tantum producenda notitia est muneris sui, in quantum delectatura est, cui datur, ita accipienti adhibenda concio est. Quod pudet debere, ne acceperis. Quidam furtiue agunt gratias, & in angulo, & ad aurem. Non est ista uerecundia, sed inficiandi genus. Ingratus est, qui remotis arbitris, agit gratias. Quidam nolunt nomina secum fieri, nec interponi pararios, nec signatores aduocari, nec chirographum dare. Idem faciunt, qui dant operam, ut beneficium in ipsos collatum, quā ignotissimum sit. Verentur palam ferre, ut sua potius uirtute, quā alieno adiutorio confectū dicantur. Rariores in eorum officijs sunt, quibus aut uitam, aut dignitatem debent: & dum opinionem clientium timent, grauiorem subeunt ingratorum.

nomina fieri.

Alij pessime loquuntur de optimis meritis. Tutius est quosdā offendere, quā demeruisse. Argumentum nihil debentium, odio quaerunt. Atqui nihil magis praestandum est, quā ut memoria nobis meritorum haereat, quae subinde reficienda est, quia nec referre potest gratiam; nisi qui meminit. Nec delicate accipiendum est, nec submissē & humiliter. Nam qui negligens est in accipiēdo, cum omne beneficium recens placeat, quid faciet cum prima eius uoluptas refrinxit? Alius accepit fastidiose, tanquam qui dicat, non mihi opus est; sed quia tam ualde uis, faciam tibi mei potestatem. Alius supine, ut dubium praestanti relinquat, an senserit. Alius uix labra diduxit, & ingrator, quā si tacuisset, fuit. Loquendum pro magnitudine rei impensius, & illa adiciēda, plures quā putas, obligasti. Nemo enim non gaudet beneficium suum latius patere. Nescis quid mihi praestiteris, sed scire te oportet, quāto plus sit quā aestimas. Statim gratus est, qui se offerat. Nunquam tibi gratiam referre poterō. Illud certe non delinam ubiq; confiteri, mere ferre non posse. Nullo magis Caesarem Augustum demeruit, & ad alia im-

CAP. XXIII.

al. refrigeranda

CAP. XXV.

peranda facilem sibi reddidit, Furnius, quā quod cum patri Antonianus patres secuto, ueniam impetrasset, dixit, Hanc unam Caesar habeo iniuriā tuam, effecisti, ut uiuerem & morerer ingratus. Quid est tam grati animi, quā nullo modo sibi satisfacere, nec ad spem quidem exequendi unquam beneficij accedere. His

b 2 atque

atque eiusmodi uocibus id agamus, ut uoluntas non lateat, sed aperiat, ut luceat: Verba cessent licet, si quem admodum debemus affecti sumus, conscientia eminebit in uultu. Qui gratus futurus est, statim dum accipit, de reddendo cogitat. Chrysi-
 pus quidem dicit, illum uelut in certamen cursus compositum, & carceribus in-
 clusum, operire debere suum tempus, ad quod uelut dato signo prosiliat. Et qui-
 dem magna illi celeritate opus est, magna contentione, ut consequatur anteceden-
 tem.

CAP. XXXVI.

Videndum est nunc, quid maxime faciat ingratos. Aut nimis sui sus-
 pectus, & insitum mortalitati uitium, se, suaque mirandi, aut auaritia, aut inuidia. In-
 cipiamus a primo. Nemo non benignus est sui iudex. Inde est, ut omnia meruisse
 se existimet, & insolutum accipiat, nec satis suo pretio se aestimatum putet. Hoc
 mihi dedit, sed quam sero, sed post quot labores. Quanto cosequi plura potuissim,
 si illum aut illum, aut me colere maluissim? Non hoc speraueram. In turbam con-
 iectus sum, tam exiguo dignum me iudicauit, honestius praterire fuit.

CA. XXXVII.

Cn. Lentulus augur, diuitiarum maximum exemplum, antequam illum liber-
 tini pauperem facerent (Hic quater milites sestertium suum uidit, proprie dixi: Ni-
 hil enim amplius quam uidit) ingenij fuit tam sterilis quam animi. Cum enim es-
 set auarissimus, nummos citius emittebat, quam uerba, tanta illi inopia erat ser-
 monis. Hic cum omnia incrementa sua diuo Augusto deberet, ad quem attulerat
 paupertatem, sub honore nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis, & pecu-
 nia, & gratia, subinde Augusto solebat queri, dicens a studijs se abductum. Ni-
 hil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset, relicta eloquentia. At illi in-
 ter alia hoc quoque diuus Augustus praestiterat, quod illum derisum a labore irrito
 liberauerat. Non patitur auaritia, quoniam esse gratum. Nunquam enim impro-
 bae spei, quod datur, satis est. Et maiora cupimus, quo maiora uenerunt: Multo-
 que concitator est auaritia, in magnarum opum congestu collocata, ut flammam infini-
 to acrior uis est, quo ex maiore incendio emicuit. Aequum ambitio non patitur quen-
 quam in ea mensura honorum conquiscescere, qua quondam eius fuit impudens
 uotum. Nemo agit de tribunatu gratias, sed queritur, quod non est ad praeturae
 usque perductus. Nec haec grata est, si deest consulatus. Nec hic quidem satiet, si unus
 est, ultra se cupiditas se porrigit, & felicitatem suam non intelligit, quia non unde
 uenerit, respicit, sed quod tendat. Omnibus his uehementius, & importunius ma-
 lum est inuidia, que nos inquietat, dum comparat. Hoc mihi praestitit, sed illi plus, sed
 illi maturius, & deinde nullius causam agit, contra omnes sibi fauet. Quanto est
 simplicius, quanto purius, beneficium acceptum augere: Scire neminem tanti ab
 alio, quanti a seipso aestimari. Plus accipere debuissim, sed illi facile non fuit plus
 dare. In multos diuidenda liberalitas erat. Hoc initium est. Boni consulamus, & ani-
 mum eius grate excipiendo euocemus. Parum fecit, sed sapius faciet. Illi mihi prae-
 lit, & me multis. Ille non est mihi par uirtutibus, nec officijs, sed habuit suam uene-
 rem. Querendo non efficiam, ut maioribus dignus sim, sed ut datis indignus. Plura
 illis hominibus turpissimis data sunt. Quid ad rem? quam raro foras iudicat?
 Quotidie querimus malos esse felices. Sape quae agellos pessimi cuiusque transie-
 rat, optimorum uirorum segetem grado percussit. Fert sortem suam quisque, ut in cae-
 teris rebus, ita in amicitijs. Nullum est tam plenum beneficium, quod non uellica-
 re malignitas possit. Nullum tam angustum, quod non bonus interpretes extendat.
 Nunquam deerunt causae querendi, si beneficia a deteriore parte spectaueris.

CA. XXXVIII.

al. prudens.

Vide quam iniqui sunt diuinorum munerum aestimatores, etiam quidem professi
 sapientiam. Queruntur, quod non magnitudine corporis aequemus elephantes, uelo-
 citate ceruos, leuitate aues, impetu tauros: quod solidior sit cutis beluis, decentior
 damis, densior ursis, mollior fibris: quod sagacitate nos narium canes uincant, quod
 acie luminum aquilae. spatio aetatis corui, multa animalia nandi felicitate. Et cum
 quaedam nec coire quidem in idem natura patiatur, ut uelocitatem corporum &
 uires pares animalibus habeamus, ex diuersis ac dissidentibus bonis, hominem non
 esse compositum, iniuriam uocant: & in negligentes nostri deos querimoniam iacunt,
 quod

CA. XXXIX.

al. facilitate.

quod non bona ualetudo, & uirtus in expugnabilis data sit, quod non futuri scientia.
 Vix sibi temperant, quin eouque impudetia prouehantur, ut naturam oderint,
 quod infra deos sumus, quod non in aequo illis steterimus. Quanto fatius est ad con-
 templationem tot, tantorumque beneficiorum reuerti, & agere gratias, quod nos in
 hoc pulcherrimo domicilio uoluerunt secula fortiri, quod terrenis praefecerunt.
 Aliquis ea animalia comparat nobis, quorum potestas penes nos est? Quicquid no-
 bis negatum est, dari non potuit. Proinde quisquis es iniquus aestimator sortis huma-
 nae, cogita quanta nobis tribuerit pares noster, quanto ualidiora animalia sub iugum
 miserimus, quanto uelociora assequamur, quam nihil sit mortale, non sub icu no-
 stro positum. Tot uirtutes accepimus, tot artes, animam denique, cui nihil non eodem quo
 intendit momento peruium est, sideribus uelociorem, quorum post multa secula iu-
 tuos cursus antecedit. Tantum denique frugum, tantum opum, tantum rerum alia-
 rum super alias aceruarum. Circumeas licet cuncta, & quia nihil totum inuenies,
 quod esse te mallet, ex omnibus singula excerpas, quae tibi dari uelles. Ita bene aesti-
 mata natura indulgentia, confitearis necesse est, in delictis te illi fuisse. Ita est, char-
 rissimos nos habuerunt dii immortales, habentque. Et qui maximus tibi honos po-
 tuuit, ab ipsis proximis collocauerunt. Magna accepimus, maiora non debuimus.
 Haec mihi Liberalis necessaria credidi, ut dicerem & quia loquendum aliquid de ma-
 gnis beneficijs erat, cum de minutis loqueremur, & quia inde manat etiam inter cae-
 tera huius detestabilis uitij audacia. Cui enim respondebit gratias, quod munus exi-
 stimabit magnum, aut reddendum, qui summa beneficia spernit? Cui salutem, cui spi-
 ritum debebit, qui uitam accepisse se a dijs negat, quam quotidie ab illis peti-
 rit? Quicumque ergo gratos esse docet, & hominum causam agit, & deorum, quibus nul-
 lius rei indigentibus, positus extra desiderium, referre nihilominus gratiam possu-
 mus. Non est, quod quisquam excusationum metis ingratae ab infirmitate atque inopia
 tuerat & dicat, Quid enim faciam, & quomodo. Quando superioribus, dominisque
 rerum omnium gratias referam? Referre facile est, si auarus es sine impendio: si iners,
 opera. Eodem quidem momento, quo obligatus es, si uis, cum quolibet paria feci-
 cisti, quoniam qui liberet beneficium accepit, reddidit. Hoc ex paradoxis
 stoicis factum mirabile, ut mea fert opinio, aut incredibile est, eum qui li-
 benter accepit, beneficium reddidisse. Nam cum omnia ad animum referamus, se-
 cit quisque, quantum uoluit. Et cum pietas, fides, iustitia, omnis denique uirtus intra se
 perfecta sit, etiam si illi manum exercere non licuit, gratus potest esse homo etiam
 homini uoluntate. Quotiens quod proposuit quis consequitur, capit operis sui fru-
 ctum. Qui beneficium dat, quid proponit? Prodesse ei, cui dat & uoluptati sibi esse.
 Supra est, si quod uoluit, effecit, peruenitque ad me animus eius, ac mutuo gaudio af-
 fecit. Tulit, quod petiit. Non enim sibi inuicem, aliquid reddi uoluit, aut non fuit be-
 neficium, sed negotiatio. Bene nauigauit, qui, quem destinauit portum, tenuit. Te-
 li iactus certae manus peregit officium, si petita percussit. Beneficium qui dat, uult
 excipere grae. Habet quod uoluit, si bene acceptum est. Sed sperauit emolumentum
 aliquod. Non fuit hoc beneficium, cuius proprium est nihil de redditu cogitare.
 Quod accipiebam, si eo animo accipi quo dabatur, reddidi. Alioquin pessima opti-
 mae rei conditio est. Ut gratus sim, ad fortunam mittor. Si illa inuita respondere non
 possum, sufficit animus animo. Quid ergo? Non quicquid poteris faciens reddam,
 & temporum rerumque occasionem sequar, & eius implere sinum cupiam, a quo ali-
 quid accipit: Sed malo loco beneficium est, nisi & excussis manibus esse gratum licet.

CA. XXXX.

al. gratia.

Qui accepit, inquit, beneficium, licet animo benignissimo acceperit, nondum
 costummauit officium suum. Restat enim pars reddendi. Sicut in lusu est aliquid pi-
 lam scite ac diligenter excipere, sed non dicitur bonus lusor, nisi qui apte & expe-
 dite remisit, quam acceperat. Exemplum hoc dissimile est. Quare? quia huius rei
 laus in corporis motu est, & in agilitate, non in animo. Explicari itaque totum decet,
 de quo oculis iudicatur. Nec tamen ideo non bonum lusorem dicam, qui pilam, ut
 oportebat, excepit, si per ipsum mora quo minus remitteret, non fuit. Sed quamuis,
 inquit,

CA. XXXXI.

al. petat.

Proximus ab hoc. non debemus, scilicet accipere.

al. secundat.

al. consequat.

Proximus ab hoc.

CA. XXXII.

al. petat.

CA. XXXIII.

Aut pro alio qui.

al. grato.

CA. XXXIV.

al. petat.

b 3 inquit.

inquit, arti ludentis nihil desit, quia partem quidem fecit, sed & partem quam non fecit, potest facere, ludus per se imperfectus est, qui consummatur uicibus mittendi ac remittendi. Nolo diutius hic resellere, existimemus ita esse, desit aliquid lusui, non lusori. Sic & in hoc de quo disputamus, desit aliquid rei datæ, cui pars alia debetur, non animo. Qui animum parem sibi nactus est, quantum in illo est, quod uoluit, effecit.

CA. XXXIII.

Beneficium mihi dedit, accepi non aliter, quam ipse accepi uoluit. Iam habet, quod petit, & quod unum petit, ego gratus sum. Post hæc usus mei restat, & aliquod ex homine grato commodum. Hæc non imperfecti officij reliqua pars est, sed perfecti accessio. Facit Phidias statuam. Alius est fructus artis, alius artificij. Artis est fecisse quod uoluit. Artificij fecisse cum fructu. Perfecit opus suum, etiam si non uendidit. Triplex est illi fructus operis sui. Vnus conscientia, hunc absoluto opere percepit. Alter fama. Tertius utilitatis, quem allatura est, aut gratia, aut uenditio, aut aliqua commoditas. Sit beneficij fructus primus ille conscientia. Hunc percepit, qui quo uoluit, munus suum pertulit. Secundus est fama, Tertius eorum quæ præstari inuicem possunt. Itaque cum benigne acceptum est beneficium is qui dedit, gratiam quidem iam recepit, mercedem non dum. Debeo itaque quod extra beneficium est, ipsum quidem bene accipiendum perfolui.

C. XXXIII.

Quid ergo? Retulit gratiam, qui nihil fecit; Plurimum fecit, bono animo bonum retulit, & quod est amicitia, ex aequo. Post deinde aliter beneficium, aliter creditum soluitur. Non est quod expectes, ut solutionem tibi ostendam, res inter animos geritur. Quod dico, non uidebitur durum, quamuis primo contra opinionem pugnet tuam, si te commodaeris mihi, & cogitaeris res esse plures, quam uerba. Ingens copia est rerum sine nomine, quas non proprijs appellatio nibus notamus, sed aliunde commodatis, pedem & nostrum dicimus, & lecti, & ueli, & carminis. Canem, & uenaticum, & marinum, & sydus. Quia non sufficimus, ut singulis singula assignemus, quotiens opus est, mutua mur. Fortitudo est uirtus pericula iusta cõtemnens, aut scientia periculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorum. Dicimus tamen & gladiatorem fortem uirum, & feruum nequam, quem in contemptum mortis temeritas impulit. Parsimonia est scientia uitandi sumptus superuacuos, aut ars re familiarum moderatè utendi: parcissimum tamen hominem uocamus pusilli animi & contracti, cum infinitum interstet, inter modum & angustias. Hæc alia sunt natura, sed effecit inopia sermonis, ut & hunc & illum parcum uocemus, ut & ille fortis dicatur cum ratione fortuita despiciens, & hic sine ratione in pericula excurrens. Sic beneficium, & actio dicitur beneficij, & ipsum quod datur per illam actionem, ut pecunia, domus, pretexta, Vnum utriusque nomen est, uis quidè ac potestas longe alia.

al. utiq.

CA. XXXV.

Itaque attende. Iam intelligis, nihil me, quod opinio tua refugiat dicere. Illi beneficio quod actio perficit, relata gratia est, si illud beneuolè excipimus. Illud alterum quod in re continetur, non reddidimus, & uolumus reddere. Voluntati uoluntate factis fecimus, rei rem debemus. Itaque quamuis retulisse illum gratiam dicamus, qui beneficium libenter accepit, iubemus tamen aliquod simile ei, quod accepit reddere. A consuetudine quadam, quæ dicimus, abhorrent. Deinde alia tunc ad consuetudinem redeunt. Negamus iniuriam accipere sapientem, tamen qui illum pugno percussit, iniuriam damnabitur. Negamus rem stulti esse, & tamen eum qui rem aliquam stulto surripuerit, furti cõdemnabimus. Insanire omnes stultos dicimus, nec tamen omnes curamus elleboro. His ipsis quos uocamus insanos, suffragium, & iurisdictionem committimus. Sic dicimus eum, qui beneficium bono animo accepit gratiam retulisse, nihilominus illum in are alieno relinquimus, gratiam relatum, etiam cum reddiderit. Exhortatio est illa, non inficiatio beneficij. Timeamus ne uel intollerabili sarcina depressi deficiamus. Animo bono mihi donata sunt, & fama defensa detracta fordes, spiritu, & libertate potior, & quomodo referre gratiam potero, quando ille ueniet dies, quo illi animum meum ostendam? Hic ipse est, quo ille suum ostendit. Excipe beneficium amplectere, gaude, non quod accipias, sed quod reddas, debiturus. Non abibis tam magnæ rei periculum, ut casus

ut casus ingratus facere te possit. Nullas tibi proponam difficultates, ne respondeas animum, ne laborum, ac longe seruitutis expectatione deficias. Non differo de, de præsentibus fiat. Nunquam eris gratus, nisi statim sis. Quid ergo facies? Non arma sumenda sunt: Et fortasse erunt. Non maria emetienda? Fortasse etiam uentis minantibus solues. Vis reddere beneficium? Benigne accipe, Retulisti gratiam, non ut soluisset te putes, sed ut securior debeas.

Libri secundi de beneficijs finis.

ERASMI IN LIBRVM SECVNDVM.

Male renuit, Codex manu scriptus habebat, retinuit. Ducentem dixit, præcibus trahentem, & male renuit, qui uictus improbitate rogantis parum constanter negat. Cap. 1.

In eo quod daturus es, opinor legendum. Agit enim de his per quos datur beneficium, qui dum eius gratiam ad se trahunt, gratiam danti debitam minuunt. Cap. 4.

Potes ob id ingratus esse, Codex scriptus habebat, potest, ei ob id iam gratus esse, fortasse, potest, rectè legeris. Sentit beneficio sic dato, nullam deberi gratiam, itaque ingratus esse non potest qui accipit, Manus adfert. Sententia est, ut occidit, qui remedium non adhibet, in tempore, ita manus adfert, hoc est interficit, qui beneficium sero dat, quo poterat seruari cui dandum erat. Cap. 5.

Sed inuisum est, prior editio habebat iniustum est. Sed inuisum quod ex codice manu scripto restituimus arguitur plusculum habet. Ingratum est quod non delectat, inuisum est, quod odimus. Cap. 11.

Ve coniugia tua urbes sint, pro coniugia reposuimus, congiaria, quæ dicuntur munera principum. Nam uox coniugia nihil facit ad sensum. Cap. 15.

Non an seruirent seruitutem. Potest duabus syllabis succurri, si legas, pugnantiæ, utri, non an seruirent seruitutem. Nam & Pompeius & Caesar pariter ambiebant dominatum, & idem accidit quum Octauius instrueretur aduersum Antonium. Cap. 20.

Qui unius dandi beneficij iniuria uenerat,] ex figuris corruptæ scripturæ deprehendi legendum, in ius ut sit ex æquitate in duabus uocibus ius & iniuria. Cesar habebat ius dandi uitam, sed hoc ius per iniuriam usurparat. Cap. 21.

Aut nimium sui suspectum, superior editio, Codex manu scriptus habebat suspectos. Hinc germanam lectionem restituimus, nimium sui suspectus, ut suspectus sit à suspicio, quod est admiror, non à suspicior. Cap. 26.

Ingenij fuit tam sterilis quam animi, sterilis ingenij dicit, ob tarditatem, sterilis animi ob ingratitude. Cap. 27.

Ne coire quidem in id natura patiatur, pro in id, scribendum arbitror in idem, & hæc uerba, pares animalibus non erant in descripto Codice, nec uidentur ad sensum facere. Sentit enim hic uix natura posse coniungi, ut idem animal & uelocitate præcellat & uiribus. Cap. 29.

Etiã si ille manum exercere noluit. Ad eum modum habebat uetus lectio. Codex manu scriptus habebat illi manum exercere non licuit. Nec dubium quin exercere sit legendum, si per fortunam non licuit uirtuti manum exercere, tamen prompta uoluntas gratum facit. Codex descriptus habebat, homo, pro homini. Vnde suspicior utramque uocem fuisse positam. Gratus potest homo etiam homini esse uoluntate. Nam nemo dubitat, quin deo sufficiat bona uoluntas. Cap. 31.

PINCIANI IN LIB. SECVNDVM DE BENEFICIIS.

SI SIC demus quomodo uellemus accipere.] Antiqua exemplaria. Sic demus quomodo uellemus accipere, Et sic dare tanquam sibi raperet.] In eadem superfluit particula, si, Nam legendum esse eriperetur, non raperet, alij ante me annotarunt. Codices alij, tanquam sibi eriperet.] Sed aduersus ducentè male retinuit.] Tria illa uerba, sed aduersus ducetem, non agnoscent nonnulla exemplaria.] Parata facile occurrètia, ubi nulla mora fuit.] Scribe: Parata, facilia, occurrètia, ubi nulla interuenit mora, ex uetere lectione.] Os concurrat & suffundatur rubor.] Eadem. Os concurrat & suffundatur rubore. Scribendum existimo contra fidem omnium exemplarum. Os corruat, non os concurrat, ut uerba etiam mox paulo sequentia indicant. Molestum uerbum est, Onerosum & demisso uultu dicendum, rogo.] Quoniam quidè ut maioribus nostris grauissimis uiris uisum est.] Duo illa uerba, grauissimis uiris, in exemplaribus aliquot non leguntur. Et scribo, Quando quidem, non quoniam quidem, frequentissima in hoc autore menda.] Quam si multiplicatum hoc ad me de quo loquebar alia uia peruenisset.] Verba illa, de quo loquebar, non sunt Seneca, si fidè adhibemus scriptis codicibus.] Est enim bonarum etiam rerum sollicita expectatio.] Scribo, Est enim bonarum etiam rerum sollicitis expectatio grauis, ex eadè.] Aut gaudere beneficio suo tardius manus affert.] Legendum permutato ordine: aut gaudere tardius beneficio suo manus affert, ex eadem.] Et proprium est libenter facientis cito facere.] In exemplaribus diuæ Mariæ & diui Francisci urbis Salaman.]

Cap. 6.
 Cap. 7.
 Cap. 8.
 Cap. 9.
 Cap. 11.
 Cap. 12.
 Cap. 13.
 Cap. 14.
 Cap. 15.
 Cap. 16.
 Cap. 17.
 Cap. 18.
 Cap. 19.
 Cap. 21.
 Cap. 22.
 Cap. 23.
 Cap. 24.
 Cap. 29.

Salmaticensis aliter haec uerba leguntur, & proprium est beneficentis liberet & cito facere. Qui tarde dedit & diem extrahens profuit. Quidam codices. Qui tarde & diem de die extrahens profuit. Alij, Qui tarde fecit diu noluit, & qui de die diem extrahens profuit. SED IN infinitum interest.] Praepositio, in, superuacanea est, ex uetere lectione.] Etiam si quid erit de quo uelis admonere.] Brevior scripta lectio, etiam si quid uelis admonere.] Sed creditores conuocare.] In quibusdam codicibus, onerare legitur, non conuocare, ut legendum forte sit, sed credito exonerare. Subijcit enim paulo post, Liberavit illum a creditoribus, sibi non obligavit. R E P R E H E N D E R E est ut in transitu de hac quoque parte dicat.] Corrigo. Deprehendere est. Et ut in transitu de hac quoque parte dicam, ex uetere lectione. E T N E hoc quidem contenti deesse sibi in sumptum ad necessarios usus.] Puto scribendum, & nescio quidem contenti deesse sibi in sumptum caetera, ut sit in sumptus quod androma Graeci uocant. Posset etiam legi, & ne hic quidem contenti, hoc est in morbo. N O N E S T memoria reuocandum.] Corrigere, non est memoria renouanda, ex uetere lectione.] Et hoc laudabitur quod ipse non narras.] Sunt codices in quibus narrabitur, legas, non laudabitur, lepidiore sic & efficaciore sensu.] Quae ego magis uelle me scio praestare quam posse.] Variant exemplaria. Quaedam legunt, ego magis uelle me scio praestare quam praestitisse. Alia sic, sed & ego magis uelle me scio omnia illi praestare quam adhuc praestitisse.] Multa cura sata producantur ad segetem.] Perducuntur scribendum, non producantur, ex uetere lectione.] Sed ut ames.] Delenda particula, ut, ex eadem.] Detrahenda est inanis iactatio.] Sunt exemplaria in quibus legitur, Detrahenda est inanis in anis iactatio, C A E S A R dedit uitam.] Scribe, C. Caesar dedit uitam, ex scriptura lectione.] Porrexit ad osculandum sistrum pedem.] Particula, ad, non habetur in eadem.] Qui excusant eum negant id insolentiae causa factum.] Quaedam exemplaria, Qui excusant & negant id caetera. Alia breuius. Qui excusant id insolentiae causa factum.] Si senator senex submissis honoribus.] scribendum forte, si senator senex summis usus honoribus.] Digros suos.] Quid si legas pios focos. Nam focos muliebres picturis uariari nemo nescit. Et usum C. Caesarum muliebris focis Tranquillus in eius uita prodit, E T omne beneficium in iniuriam conuerteris.] Lege, ut omne beneficium reliqua, ex uetere lectione.] Et merito, quum ad mentem bonam redierit.] Desit dictio, quidem, & merito quidem.] Quod nunquam in malum uertatur.] Eadem, uertat agnoscat, non uertatur, ut illud, hos illi quod nec bene uertat caetera, & mox paulo adiuuabo, non iuuabo legitur.] Siue ambitionis calor abducat a tutis non committam.] Exemplar diui Francisci fidelius hunc locum legit quam reliqua quae haecenus ad manus meas uenerint. siue ambitionis calor abducat a tutis, non a semetipso uim sibi inferri patiar, nec committam reliqua. T A qui quantum det ostendit munus suum non commendat sed exprobrat.] Scribe per minorem, ita qui quantum det ostendit munus suum commendat, non exprobrat, ex uetere lectione.] Tecum inter illa quae donabis examina.] Sic prior editio, Corrige, & ipsum inter illas quod donabis examina. ex eadem, E T C V M regia sit est stultissima.] Antiquus codex, & tamen regia quum sit stultissima.] Personarum ac dignitatum proportio.] Ratio legitur in exemplari diuorum Facundi & Primitiui, non proportio. N I H I L tam exiguum est quod non honeste regis humanitas tribuat.] Quaedam exemplaria. Nam nihil tam exiguum est quod non honeste regis humanitas.] Aut mittentis studio.] Duo scripta exemplaria, dubio agnoscent, no studio. Quid si legas, deuo. P E R totam uiam eundem est.] Vitam lege, non uiam. ex eadem.] Etiam post iniuriam possis. In scriptis quibusdam codicibus post haec uerba sequitur, ubi amicitia iucundam alicui eam fecit & iustam. In alijs, ubi amicitiam alicui iucunda causa fecit & iustam. T Y R A N N V M pone.] Si sic legas sensus non procedit. Vide itaque, ant tyrannicidam placeat legi pro tyrannum.] Et infamis reprobatur.] Castiga, & infamis ore promittit, ex exemplari Facundi & Primitiui. Loquitur enim ut paulo post apparet de illis quorum terrissima libido, ut Lactantius inquit, nec capiti quidem parcat.] Viua cum obsceno? Non uiam cum redemptore.] scribendum reor. Viua cum obsceno? Non, uiam cum redemptore? Non, partim ex uetere lectione, partim ex coniectura.] Quem Caesar occidit.] Corrige, quem C. Caesar occidit, ex uetere lectione, & infra. V T R V M haec munera accipere est an senatu legere.] Haec uerba inuocantia sunt ut arbitror, & aliunde in Senecae contextu irrepserunt. Certe in exemplari biobiothecae diuae Mariae non habentur omnino, & infra. I T A accipienti adhibenda concio est.] Exemplar Gymnaesij Salmaticensis conscio egit, non concio. Ut putem legendum in totum sic, ita accipienti adhibendus conscio est. dixerat enim paulo ante, testem beneficij & conscium uitant.] Quidam nolunt nomina secum fieri.] Scribendum reor, nolunt, potius quam nolunt.] Quibus iam ante dignitatem debent quibus uitam aut dignitatem debent. C odex diui Francisci, & infra. Q V I A nec referre potest gratiam nisi qui meminit.] Adde ex eodem & qui meminit, eam refert.] Non mihi opus est.] Lege, non quidem mihi opus est, ex uetustis exemplaribus. Nec adduci possum ut credam Senecae esse uerba illa, quae statim ante habetur tanquam qui dicat, sed glossema.] Parer animalibus habeamus.] Haec uerba in nullo antiquorum exemplarum habentur.] Et in negligentes nostri deos queri monia iacunt.] Scribe, & negligentes nostri deos, reliqua desiderantur in uetere lectione.] Voluerunt secula fortiri.] Eadem secunda agnoscat, non secula. Legendum puto, secunda: ut paulo post, ab ipsis proximos nos collocauerunt. Et libro

Et libro tertio de Ira, Optimum indicauit quicquid dixisset sequi, & secundus agere.] Magna accepimus, maiora non debuimus.] Scribendum. Magna accepimus, maiora non accepimus, ex eadem, ut sit exornatio Paronomastice sine Anomino literarum detractio.] Etiam inter caetera.] Etiam in caetera. exemplar scolarum Salmaticensium, P R O D E S S E ei cui dat ex uoluntate supra est.] castiga. prodesse ei cui dat & uoluptati sibi esse.] Peruenitque ad me animus eius.] Scribendum arbitror munus, non animus.] Et expedite remisit quam accepit.] Legendum puto exceperat, non acceperat. Nam praecesserat paulo ante pilam iacere & diligenter excipere.] sequitur qui pila ut oportebat exceperat.] Ludus per se imperfectus est,] Corrige, tamen lusus ipse imperfectus est, ex uetusta lectione.] Perfecit opus suum etiam si non uendidit.] Desit dictio, Phidias, Perfecit opus suum Phidias caetera, ex eisdem.] Fructus primus ille conscientiae.] Desit uerbum substantiuum, est, fructus primus ille est conscientiae, ex eisdem.] Secundus est & fama & eorum quae praestari inuicem possunt, ut paria sint imaginis membra. Erroris causam fuisse opinor similitudinem ternarij numeri per compendium scripti in exemplaribus antiquis cum figura qua in eisdem effigiatur coniunctio, &] Post deinde.] Legendum existimo. Post diuide,] Sed aliunde commodatis, quia pedem & nostrum dicimus.] Corrigendum, sed alienis commodatisque. Pedem & nostrum dicimus. ex uetere lectione.] Sic beneficium est & actio dicitur beneficij.] Sic prior editio. Quidam codices. Sic beneficium est & actio ut diximus beneficia,] Gratiam relaturu etiam quum reddiderit.] Etiam quum rettulit idem praeserunt. Scribendum puto, etiam cum rettulerit.] Ne intolerabili sarcina depresti deficiamus. Animo bono mihi donata sunt.] Scribendum reor, ne intolerabili sarcina depresti deficiamus animo. Bona mihi donata sunt.] Spiritus & libertas potior spiritu.] Restitutus forte hic deprauatissimus locus sic, Spiritu & libertate potior, ut superuacanea sit dictio ultimi, spiritu, adiecta fortasse ab aliquo qui putauit, potior, comparandi esse nomen, non uerbu.] Non ut soluisse te putes.] Non ut solutu te putes, exemplaria diuae Mariae & diui Francisci.

L V C I I A N N A E I S E N E C A E D E B E N E F I C I I S L I B E R T E R T I V S .

NON REFERRE beneficij gratiam, & est turpe, & apud omnes habetur. Ebuti Liberalis. Ideo de ingratia etiam ingrati querunt, est interim hoc omnibus haerere, quod omnibus displicet: adeoque in contrarium itur, ut quosdam habeamus infelicitissimos non post beneficia tantum, sed propter beneficia. Hoc prauitate naturae accidere quibusdam non negauerim, pluribus, quia memoriam tempus interpositum subduxit. Nam quae recentia apud illos uiguerunt, ea interiecto spatio obsolefcunt. De quibus fuisse mihi tecum disputationem scio, cum tu illos non ingratos uocares, sed oblitos: tanquam ea res ingratum excuset, quae fecit. An quia hoc accidit alicui, non sit ingratus, cum hoc non accidat, nisi ingrator? Multa sunt genera ingratorum, ut furum, homicidarum, quorum una culpa est, caeterum in partibus uarietas magna. Ingratus est qui beneficij accepisse se negat, quod accepit. Ingratus est qui dissimulat. Ingratus est qui non reddit, ingratus est omniun, qui oblitus est. Illi enim si non soluunt, tamen debent, & extat apud illos uestigium certe meritum, intra malam conscientiam conclusorum. Et aliquid quando ad referendam gratiam conuerterit ex aliqua causa possunt, si illos pudor admonuerit, si subita honestas rei cupiditas, qualis solet ad tempus, etiam in malis peccatoribus exurgere, si inuitauerit facilis occasio. Hic nunquam fieri gratus potest, cui totum beneficium elapsum est. Et utrum tu peiorem uocas, apud quem gratia beneficij intercidit, an apud quem etiam memoria? Vitiosi oculi sunt, qui lucem refoimidat, caeci, qui non uident & patres suos non amare impietas est, non agnosceret, infania. Quis tam ingratus est, quam qui quod in prima parte animi politum esse debuit & semper occurrere, ita seposuit & abiicit, ut in ignorantiam uerteretur? Apparet illum non sepe de reddendo cogitasse, cui obreplit oblitio. Denique ad reddendam gratiam, & uirtute opus est, & tempore, & facultate, & asperitate fortuna. Qui meminit, sine impedio gratus est, Hoc quod non operam exigit, non opes, non felicitatem: qui non praestat, nullum habet quod lateat patrocinium, Nunquam

C A P . I .
 O b s o l e f c e r e .
 al. Aut.
 C A P . I I .

Nunquam enim uoluit gratis esse, qui beneficium tam longe profecit, ut extra conspectum suum poneret. Quemadmodum quæ in usu sunt, & manum quotidie, tactumque patiuntur, nunquam periculum sitis adeunt. Illa quæ ad oculos non reuocantur, sed extra conuersationem, ut superuacua iacuerunt, sordes ipsa coligunt uelustate: ita quicquid frequens cogitatio exercet, ac renouat, memoriæ nunquam subducitur, quæ nihil perdit, nisi ad quod non sape respexit.

CAP. III.

Præter hanc causam, aliæ quoque sunt, quæ nobis merita nonnunquam maxima uelant. Prima ac omnium potissima, quod nouis semper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, sed quid petamus, inspicimus, non in id, quod est, sed in id quod appetimus intenti. Quicquid enim domi est, uile est. Sequitur autem, ut ubi quod acceperis leuè, nouorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non sit in precio.

Fundatū statū.

Amatimus aliquem & suspeximus, & fundatum ab illo statum nostrum professi sumus, quam diu nobis placebant, ea quæ consecuti sumus. Deinde irrupit in animum aliorum admiratio, & ad ea impetus factus est, uti mortalibus mos est, ex magnis maiora cupiendi, protinus excidit, quicquid ante apud nos beneficium uocabatur. Nec ea intuemur, quæ nos alijs prapofuere, sed ea sola quæ fortuna præcedentium ostentat. Non potest autem quisquam & inuidere, & gratias agere. Quia inuidere querētis & mœsti est, gratias agere gaudētis. Deinde quia nemo nostrum nouit, nisi id tempus quod eum maxime transit. Ad præterita rari animum reuertent, sic fit, ut præceptores, eorumque beneficia intercidiat, quia totam pueritiam relinquimus. Sic fit, ut in adolescentiam nostram collata pereant, quia ipsa nunquam retractatur. Nemo quod fuit tanquam in præterito, sed tanquam in perdito ponit. Ideoque caduca memoria est futuro imminenti.

CAP. IIII.

Hoc loco reddendum est Epicuro testimonium qui assidue queritur, quod aduersus præterita sumus ingrati, quod quæcumque percepimus bona, non in memoriam reducamus, nec inter uoluptates numeremus, cum certior nulla sit uoluptas, quam quæ iam eripi non potest. Præsentia bona nondum tota in solido sunt, potest illa casus aliquis incidere. Futura pendunt, & incerta sunt. Quod præteritum, intertuta sepositum est. Quomodo gratis quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem uitam suam transiit, præsentium uel intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit. Memoria minimum tribuit, quisquis spei plurimum.

CAP. V.

al. cōtinetur.

Quemadmodum mihi liberalis quædam res semel præcepta hærent, quædam ut scias, non est satis didicisse (intercidit enim eorum scientia, nisi cōtinetur) Geometriam dico & sublimium cursum, & si qua alia propter subtilitatem lubrica sunt: ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, sed numero plurima, & temporibus diuersa, effluunt. Quia (ut dixi) non subinde illa trahimus, nec libenter quid cuique debeamus recognoscimus. Audi uoces petentium. Nemo non uicturam semper in animo suo memoriam dixit, nemo non deditum se & deuotum professus est, & si quod aliud humiliter uerbum, quo se oppignoraret, inuenit. Post exiguum tempus iidem illi uerba priora quasi sordida, & parum libera euitant, perueniunt deinde eo, quod, ut ego existimo, pessimum quisque, atque ingrattissimum peruenit, ut obliuiscantur. Adeo enim ingratus est, qui oblitus est, ut gratius sit, cui beneficium in mentem uenit.

CAP. VI.

Hoc tamen inuisum uitium, an impunitum esse debeat, queritur, & an hæc lex, quæ in scholis exercetur, etiam in ciuitate ponenda sit, qua ingrati datur actio, quæ uidetur æqua omnibus. Quid nisi cum urbes quoque urbibus, quæ præstitere exprobrant, & maioribus collata, a posteris exigat. Nostri maiores maximi scilicet uiri ab hostibus tatum as petierunt. Beneficia, magno animo dabant, magno perdebant. Excepta Macedonum gente, non est in ulla data aduersus ingratum actio. Magnamque hoc argumentum dandum non fuisse, quia aduersus maleficium omne consensimus, & homicidij, ueneficij, parricidij, uiolatarum religionum, aliubi atque aliubi diuersa poena est, sed ubique aliqua. Hoc frequentissimum crimen nunquam puniunt, ubique improbat. Neque absoluimus illud, sed cum difficilis esset incertæ reæ estimatio tantum,

tantum odio damnauimus, & inter ea reliquimus quæ ad uindictas deos mittimus.

Rationes autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimen hoc in legem cadere non debeat. Primum omnium pars optima beneficij perijt, si actio, sicut certæ pecuniæ, aut ex conducto, aut ex locato datur. Hoc enim speciosissimum est, quod dedimus uel perdituri, quod totum permittimus accipientium arbitrio. Si appello, si ad iudicem uoco, incipit non beneficium esse sed creditum. Deinde cum res honestissima sit referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est. Non enim magis laudabit quisquam gratum hominem, quam eum, qui depositum reddidit, aut quod debebat extra iudicem soluit. Ita duas res, quibus in uita humana nihil pulchrius est, corrumpimus, gratum hominem, & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificentum est, si beneficium non dat, sed commodat: aut in illo qui reddit, non quia uult, sed quia necesse est. Non est gloriosa res gratum esse, nisi tutum est, in gratum fuisse. Adijce nunc quod huic uni legi omnia fora uix sufficient. Quis erit, qui non agat, quis, cum quo non agatur? Omnes sua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere dilatant. Præterea quæcumque in cognitionem cadunt, comprehendere possunt, & non dare infinitam libertatem iudici. Ideo melior uidetur conditio causæ bonæ, si ad iudicem, quam si ad arbitrium mittitur: quia illum formula includit, & certos, quos non excedat terminos, ponit huius libera, & nullis astricta uinculis religio, & detrahare aliquid potest, & adijcere, & sententiâ suam non prout lex, ut iustitia suadet, sed prout humanitas, aut misericordia impulit regere. Ingrati actio non erat iudicem alligatura, sed regno liberarimo positura. Quid sit enim beneficium non constat, deinde quantumcumque sit refert quam benigne illud interpretetur iudex. Quid sit ingratus, nulla lex monstrat. Sæpe & qui reddidit quod accepit, ingratus est, & qui non reddidit, gratus. De quibus dicitur etiam imperitus iudex dimittere tabellam potest. Vbi fecisse, aut non fecisse pronunciandum est, ibi profatis cautionibus, controuersia tollitur. Vbi uero inter disputatas ratio ius dicit, ibi animi cōiectura capienda est. Vbi id, de quo sola sapientia decernit, in controuersiam incidit, non potest ad hæc sumi iudex ex turba selectorum, quem census in album, & equestris hæreditas misit. Itaque non hæc parum idonea res uisa est, quæ deduceretur ad iudicem, sed nemo huic rei satis idoneus iudex inuenitur est: quod non admiraberis, si excusseris, quid habiturus fuerit difficultatis, quisquis in eiusmodi reum egisset. Donauit aliquis magnam pecuniam, sed ditres, sed non sensurus impedium. Donauit alius, sed toto patrimonio cessurus. Summa eadem est, beneficium idem non est. Etiam nunc adijce. Hic pecuniam pro adducto dependit, sed cum illam domo protulisset. Ille dedit eandem, sed mutuum sumpsit, aut rogauit, & se obligari ingenti merito passus est. Eodem existimas loco esse illum, qui beneficium ex facili largitus est, & hunc, qui accepit, ut daret? Tempore quædam magna sunt, non summa. Beneficium est donata possessio, cuius fertilitas laxare possit annonam. Beneficium est, unus in fame panis. Beneficium est, donare regiones, per quas multa flumina & nauigabilia decurrant. Beneficium est, arenibus siti, & uix spiritum per siccas fauces ducentibus monstrare fontem. Quis inter se ista comparabit? Quis expendet? Difficilis est sententia, quæ non rem, sed uim rei quærit. Eadem licet sint aliter data, non idem pendunt. Dedit mihi hic beneficium, sed non libenter, sed dedisse se questus est, sed superbius me quam solebat, aspexit, sed tam tarde dedit, ut plus præstaturus fuerit, si cito negasset. Horum quomodo iudex inibit æstimationem, cum sermo & dubitatio, & uultus meriti gratiam destruant?

Quid quod quædam beneficia uocantur, quia nimis concupiscuntur: quædam non sunt ex hac uulgari nota, sed maiora, etiam si minus apparerent. Beneficium uocas dedisse potestis populi ciuitatem, in quatuordecim gradus deduxisse, & defendisse capitatis reum: quid utilia suasisse quid retinuisse, ne in scelus rueretur, quid gladium excussisse morituro, quid efficacibus remedijs refocillasse lugentem, & quod desiderabat uolentem sequi, ad uitæ concilium reduxisse? Quid assedisse agro, & cum ualētudo æius ac salus momentis cōstaret, excepisse idonea cibo tempora, & cadentes uenas uenorefecisse, & medicum adduxisse morientem? Hæc quis æstimabit? quis similis beneficij

CAP. VII.
Fortē credit.

al. extra iudicium.

Album iudicium.

CAP. VIII.

al. magna.

al. requirit.

CAP. IX.

beneficij iubebit. Beneficia p̄fari: Donauit tibi domum, sed ego tuam supra te rure
 re p̄dixi. Dedi tibi patrimonium, sed ego naufrago tabulam. Pugnaui pro te, &
 uulnera excepit, at ego uitam tibi silentio dedi. Cum aliter beneficium datur, aliter
 reddatur, paria facere difficile est. Dies praterata beneficio reddendo non d̄i-
 citur, sicut pecunia credit̄a. Itaq; potest, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim,
 intra quod t̄pus deprehendatur ingratus. Maxima beneficia probationem non
 habent. Saep̄ intra tacitam duorū conscientiam lat̄t. An hoc inducimus, ut non
 demus beneficia sine testē. Quam deinde poenā ingrat̄is cōstituiamus. Vnā omni-
 bus cum d̄sp̄aria beneficia sint. In aequalē, & pro cuiusq; beneficio maiorem, aut
 minorem. Age intra pecuniam uersabitur taxatio, quid quod quadam beneficia
 uitae sunt, & maiora uitae. His quae pronuntiabitur poenae. Minor beneficia. Iniqua
 est. Par & capitalis. Quid inhumanius, quam cruentos esse beneficiorum exitus.

Paria facere.
CAP. X.

al. iudicimus.
forte, interdici-
mus.

CAP. XI.

Quaedam, inquit, priuilegia par̄tibus data sunt. Quomodo horum extra ordi-
 nem habitatio est, sic aliorū quoq; beneficiorū haberi debet. Par̄tium conditio-
 nem sacrauimus, quia expediebat liberos tolli. Sollicitandi ad hunc laborem erant
 incertā adituri fortunā. Non poterat illis dici, quod beneficia dātibus dicitur. Cui
 des, elige ipse tecū. Si deceptus es, quare, dignum adiuua. In liberis tollendis nihil
 iudicio tollentium licet, tota res uoti est. Itaq; ut aegriore animo adirent aleam, dan-
 da illis, aliquid potestas fuit. Deinde alia cōditio est par̄tium, qui beneficia, quibus
 dederunt, nihilominus dāturi sunt. Nec est periculum, ne dedisse illos mentiantur.
 In ceteris queri debet, non tantum an receperint, sed an dederint. Horum in cōfessio
 merita sunt, & quia utile est iuuentuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magi-
 stratus, sub quorū custodia continentur. Deinde omnium par̄tium unum erat be-
 neficiū. Itaq; aestimari semel potuit. Alia diuersa sunt & dissimilia, infinitis inter
 se intervallis distātia. Itaq; sub nullam regulam cadere potuerūt, cum aequus esset
 omnia relinquit, quam omnia aequari.

Aled.

CAP. XII.

Quaedam magno dātibus cōstant, quae-
 dam accipiētib; magna sunt, sed gratuita tribuentibus, quaedā amicis data, quae-
 dam ignotis. Plus est, quāuis idem datur, si ei datur, quem nosse à tuo beneficio in-
 cipis. Hic auxilia tribuit, ille ornāmēta, ille solatia. Inuenies, qui nihil putet esse iu-
 cūdius, nihil maius, quam habere in quo calamitas acquiescat. Inuenies rursus, qui
 dignitati suae, q̄ securitati consuli malit: est qui plus ei debere se iudicat, per quem
 tutior est quam ei per quem honestior. Proinde ista maiora aut minora erunt, prout
 fuerit iudex, aut ad haec, aut ad illa inclinatus animo. Praterea creditorē mihi ipse
 eligo. Beneficium saepe ab eo accipio, à quo nolo, & aliquando ignorans obligor.
 Quid facies, ingratum uocabis eum, cui beneficium inficio, & si sciuisset non acce-
 pturo, impositum est: non uocabis eum, qui utcumque acceptum non reddidit.

CAP. XIII.

Aliquis dedit mihi beneficium, sed idem postea fecit iniuriā. Vtrum uno m̄-
 nere ad patientiam omnium iniuriarū astringor, an perinde erit, ac si gratiam retu-
 lerim, quia beneficium suum ipse insequenti iniuria rescidit. Quomodo deinde esti-
 mabis, utrum plus sit quod accepit, an in quo laesus est. Dies me deficiet, omnes dif-
 ficultates persequi t̄tantem. Tardiores inquit ad beneficia dāda facimus non uin-
 dicando data, nec inficiatores eorum afficiendo poena. Sed illud quoque tibi e con-
 trario occurrat. Multo tardiores futurus ad accipienda beneficia, si periculum cau-
 sa dicendae adituri erunt, & iniocentiam sollicitore habituri loco. Deinde erimus
 per hoc ipsi quoque ad danda tardiores. Nemo enim libet̄er dat inuitis, sed quicum
 que ad beneficiendū bonitate inuitatus est, & ipsa p̄lchritudine rei, etiam liben-
 titus dabit, nihil debituris, nisi quod uolet. Minuitur enim gloria eius officij, cui di-
 ligēt̄er cautum est.

CAP. XIII.

Deinde pauciora erunt beneficia, sed ueriora. Quid au-
 tem mali est in hiberi beneficiorum temeritatem. Hoc enim ipsum secuti sunt, qui
 nullam legem huic constituerunt, ut circūspectus donaremus, circūspectus elige-
 remus eos: in quos merita cōferrentur. Etiam atq; etiā cui des cōsidera. Nulla actio
 erit, nulla repetitio. Erras, si existimas succursurum tibi iudicem. Nulla lex te in in-
 segrū restituet. Solam accipientis fidem specta. Hoc modo beneficia auctoritatem
 suam

suam tenent, & magnifica sunt. Pollutes illa, si materiam litium feceris. Aequissima
 uox est, & ius gentium praese ferēs, redde quod debes. Haec turpissima est in bene-
 ficio, Redde. Quid reddet. Vitam inquam debet, dignitatem, securitatem, sanita-
 tem. Reddi maxima quaeq; non possunt. Aut pro his inquit, aliquid quod tanti sit.
 Hoc est quod dicebam, interituram tantae rei dignitatem, si beneficium mercedem faci-
 mus. Non est incitatus animus ad auariciā, ad querelas, ad discordiam, sua sp̄ote in-
 ista fertur. Quantum possumus resistamus, & quarenci occasiones amputemus,

al. querendi, &
queror.

CAP. XV.

Vtinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum à uolētibus
 acciperent. Vtinam nulla stipulatio emptorem uenditori obligaret: nec pacta cō-
 uentaq; impressis signis custodirentur, fides potius illa seruari, & aequum colens
 animus. Sed necessaria optimis praeulerūt, & cogere fidem quam spectare maluit.
 Adhibēt̄ur ab utraq; parte testes. Ille per tabulas plurimum nomina interpositis pa-
 rarijs facit. Ille non est interrogatione contentus nisi rem manu sua tenuit. O tur-
 pem humani generis fraudis, ac nequitiae publicae cōfessionem, anulis nostris, plus
 quam animis creditur. In quid isti uiri ornati adhibiti sunt, in quid imprimūt signa.
 Nempe ne ille neget accepisse se, quod accepit. Hos incorruptos uiros & uindices
 ueritatis existimas. At his ipsis statim non aliter pecunia cōmittentur. Itaq; non
 honestius erat, à quibusdam fidem falli, quam ab omnibus perfidiam timeri. Hoc
 unum deest auaritiā, ut beneficium sine sponfore non demus. Gencrosi animi & ma-
 gnifici est iuuare, & prodesse, Qui dat beneficia, deos imitatur, qui repetit scenera-
 tores. Quid illos dum uindicamus, in turbam sordissimam redigimus.

al. rem.

al. ita nota

CAP. XVI.

Plures inquit ingrati erunt si nulla aduersus ingratum datur actio, Imo paucio-
 res, quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde non expedit notum omnibus
 fieri, quam multi ingrati sint. Pudorem enim rei tollet multitudine peccantium, & de-
 sine esse probri loco cōmune maledictū. Nunquid ita ulla repudiū erubescit. Postq̄
 illustres quaedā ac nobiles foeminae, non consilium numero, sed maritorum annos
 suos computant, & exeunt matrimonij causa, nubunt repudijs. Tam diu istud time-
 batur quam diu rarum erat. Quia uerò nulla sine diuortio acta sunt, quod saepe au-
 diebāt, facere didicerunt. Nūquid iam ullus adulterij pudor est, postquam eō uen-
 tū est, ut nulla uirū habeat, nisi ut adulterū irriter. Argumentū est deformitatis pu-
 dicitia. Quam inuenies tam miserā, tam sordidā, ut illi satis sit unū adulterorū par-
 nisi singulis diuisit horas, & non sufficit dies omnibus, nisi apud alium gestata est,
 apud alium m̄lit. Insuperita & antiquata est quae nesciat matrimonij uocari unum
 adulterū. Quemadmodū horum delictorū iam euauit pudor, postquam res latius
 euagata est, ita ingratos plures efficies & auctiores, si numerare se cōeperint.

al. quae

al. audacter,

CAP. XVII.

Quid ergo impunitus erit ingratus. Quid ergo impunitus erit impius. Quid
 malignus. Quid auarus. Quid impotens. Quid crudelis. Impunita tu credis esse
 quae inuisa sunt. Aut ullum supplicium grauius existimas publico odor. Poena est,
 quod non audeat ab ullo beneficium accipere, quod nō audeat ulli dare, quod omnium
 designatur oculis, aut designari se iudicat, quod intellectum optimae rei ac dulcissi-
 mae amisit. An tu infelicem uocas, qui caruit acie oculorum, cuius aures morbus
 obstruxit, non uocas miserum eum, qui sensum beneficiorum amisit. Testes ingra-
 torum omnium deos metuunt, urit illum & angit intercepti beneficij conscientia,
 deniq; satis haec ipsa poena magna est, quod rei (ut dicebam iucundissimae) fructum
 non percepit. At quem iurat accepisse, aequali perpetuaq; uoluptate fruatur, & ani-
 mum eius à quo accepit, non rem intuens gaudet. Gratum hominem semper be-
 neficium delectat, ingratum semel. Comparari autem potest utriusq; uita, cum al-
 ter tristis sit & sollicitus, qualis esse inficiator ac fraudulentus solet, apud quem non
 par̄tium, qui debet honor est, non educatoris, non praeceptorū: alter laetus, hilaris,
 occasione referendae gratiae. expetēs, & ex hoc ipso affectu gaudium grande per-
 cipiēs, nec querēs quomodo decoquat, sed quemadmodū plenius uberiusq; respon-
 deat, non solum par̄tibus & amicis, sed humilioribus quoq; personis. Nam etiam
 si à seruo suo beneficium accepit aestimat non à quo, sed quid acceperit.

al. expectant

¶ Quamquam

CAP. XVII.

Quoniam queritur à quibusdam, sicut ab Hecatonē, an beneficium dare seruis domino possit. Sunt enim qui ita distinguant, quaedam beneficia esse, quaedam officia, quaedam ministeria. Beneficium esse, quod alienus det. Alienus est, qui potuit sine reprehensione cessare. Officium esse, filij, uxoris, & earum personarum, quas necessitudo suscitāt, & ferre opem iubet. Ministerium esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, ut nihil eorum quae praestat, imputet superiori. Præterea seruos qui negat dare aliquando beneficium, ignarus est iuris humani. Refert enim cuius animi sit, qui praestat, non cuius status. Nulli præclusa uirtus est, omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, seruos, reges, & exules. Non eligit dominum, nec celsum, nudo homine contenta est. Quid enim erat tuti aduersus repentina, quid animus magnus promitteret sibi, si certam uirtutē fortuna mutaret? Si non dat beneficium seruis domino, nec regi quisquam suo, nec duci suo miles. Quid enim interest, quali quisque teneatur imperio, si summo tenetur? Nam si seruo quo minus in nomen meriti perueniat necessitas obest, & patiendi ultima timor, idem istud obstat, & ei qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quāquam sub dispari titulo, paria illis licent. At qui dant regibus suis, dant imperatoribus beneficia, ergo & dominis. Potest seruus iustus esse, potest fortis, potest magnanimus: ergo & beneficium dare potest. Nam & hoc uirtutis est, adeoque dominis serui beneficia possunt dare, ut ipsos saepe beneficij sui fecerint. Non est dubium quia seruus beneficium dare possit cui libet, quare ergo non & domino suo possit?

forte beneficio suos, aut sui iuris.

CAP. XIX.

Quia non potest, inquit, creditor domini sui fieri, si pecuniam illi dederit. Aliter, qui quotidie dominum suum obligat. Peregrinanti sequitur, agro ministrat, & labore summo colit. Omnia tamen ista quae alio praestat beneficia dicerentur, praestante seruo ministeria sunt. Beneficium enim id est, quod quis dedit, cum illi liceret & non dare. Seruus autem non habet negandi potestatem. Ita non praestat, sed parat. Nec id se fecisse factat, quod non facere non potuit. Iam sub ista lege uincam, & eo perducā seruuum, ut in multa liber sit. Interim dic mihi, si tibi ostēdero aliquem seruum pro salute domini sui sine respectu suae dimicantem, & cōsolum uulneribus reliquais tamē sanguinis ab ipsis uitalibus fundētem, & ut ille effugēdi tēpus habeat, morā sua morte quærētem, hunc tu negabis beneficium dedisse, quia seruus est? Si tibi ostēdero aliquem, ut secreta domini prodat, nulla tyrāni pollicitatione corruptū, nullis territiū minis, nullis cruciatibus utrum, auertisse quātum potuit, suspiciones quærētis, & impēdisse spiritū fidei, hunc tu negabis beneficium domino dedisse, quia seruus est? Vide ne eo maius sit, quo rarius est exemplū uirtutis in seruis, eoque gratius quod cum ferē inuisa imperia sint, & omnis necessitas grauis, cōmune seruitutis odiū, in aliquo domini charitas uicit. Ita non idē beneficium non est, quia à seruo profectum est, sed idē maius, quia deterrere ab illo nec seruitus quidem potuit.

CAP. XXI.

Errat si quis existimat seruitutem in totū hominem descēdere. Pars melior eius excepta est, Corpora obnoxia sunt & ascripta dominis: mens quidem sui iuris, quae adeo libera & uaga est, ut ne ab hoc quod dē carcere cui inclusa est teneri queat, quo minus impetu suo utatur, & ingētia agat & in infinitum comes caelestibus exeat. Corpus itaque est quod domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc tē uendit. Interior illa pars mācipio dari non potest. Ab hac quicquid uenit, liberum est. Non enim aut nos omnia iubere possumus, aut in omnia serui parere coguntur. Cōtra rem publicam imperata non facient, nulli sceleris manus commodabunt.

CAP. XXI.

Quaedam sunt quae leges nec iubēt, nec uetāt facere, in his seruus materiam beneficij habet. Quā diu praestatur, quod à seruis exigī solet ministeriū est ubi plus quā quod seruo necesse est, beneficium. Vbi in affectū amici transit, deīnī uocari ministeriū. Est aliquod quod dominus praestare seruo debeat tē ut cibariū, uestiariū, Nemo hoc dixit beneficium. At indulgit, liberalius educauit, artes quibus eruditur ingenui tradidit beneficium est. Idem ē contrario fit in persona serui. Quicquid est quod seruilis officij formulā excedit, quod non ex imperio sed ex uoluntate praestatur, beneficium est, si modo tātum est, ut hoc uocari poterit, quolibet alio praestante.

Seruus

CAP. XXII.

Seruus (ut placet Chryssippo) perpetuus mercenarius est. Quemadmodū ille beneficium dat, ubi plus praestat quā quod operis locauit, sic seruus ubi beneuolentia erga dominum fortunae suae modū transit, & altius aliquid ausus, quod etiam felicius nato decori esset, & spem domini antecessit, beneficium est intra domū inuentum. An equum tibi uideatur, quibus si minus debito faciant, irascimur, non haberi gratiam, si plus debito solitoque fecerint? Vis scire quando non sit beneficium? Vbi dici potest, quid si nollet? Vbi uero id praestat, quod nollet licuit, uoluisse laudandū est. Inter se cōtraria sunt, beneficium & iniuria. Potest dare beneficium domino, si à domino iniuriam potest accipere. At qui de iniurijs dominorum in seruos, qui audivit positus est, qui & saeuitiam & libidinem, & in praebendis ad uictum necessarijs auaritiam cōpescat. Quid ergo? Beneficium dominus à seruo accipit? Imò homo ab homine. Denique quod in illius potestate fuit, fecit. Beneficium domino dedit. Ne à seruo acciperis, in tua potestate est. Quis autem tantus est, quem non fortuna indigere etiam in his cogat? Multa iam beneficiorū exempla referam, & dissimilia, & quaedam inter se cōtraria. Dedit aliquis domino suo uitā, dedit mortem: seruauit periturū & hoc si parum est, pereundo seruauit. Alius mortem domini adiunxit, alius deceptit. Claudius Quadrigarius in tē secūdo & uicesimo annalium tradit, quod cum obsideretur Drumētum, & iam ad summam desperationem uentum esset, duos seruos ad hostē trāsugisse, & operapretium fecisse. Deinde urbe capta, passim discurrere uictore, illos per nota itinera ad domū in qua seruerant, praecurrisse, & dominam suam ante se egisse, & quarentibus quānam esset, dominam & quidem crudelissimam ad supplicium ab ipsis duci, professos esse. Educti deinde extra muros summa cura celasse, donec hostilis ira tē consideret. Deinde ut satisfiat miles ad Romanos mores cito rediit, illos quoque ad suos dedisse, & dominam sibi ipsos dedisse. Manumisit utrumque ē uestigio illa nec indignata est ab his se uentam accepisse, in quos uitae necisque potestatem habuisset. Potuit sibi hoc uel magis gratulari. Aliter enim seruata munus notae & uulgaris clementiae habuisset, sic seruata nobilis fabula, & exemplum Gramētinae urbis fuit. In tanta confusione capti uitalis, cum sibi quisque consuleret, omnes ab illa praeter transfugas fugerunt. At hi, ut ostenderent quo animo facta esset prior illa transitio, à uictoribus ad captiuam transfugerunt, personam parricidarum ferentes, quod in illo beneficio maximum fuit, tantū iudicauerūt ne domina occideretur, uideri dominam occidisse. Non est, mihi crede non est seruilis animi, egregium factum, fama sceleris emisse.

CAP. XXIII. aliter.

al. consideret à confido.

Cluentius praetor Marcorū ducebatur ad Romanum imperatorem. Seruus eius gladium militi ipsi, à quo trahebatur eduxit, & primū dominū occidit. Deinde tempus est, inquit, me & mihi cōsulare, iam dominū manumisi, atque ita se uno iūctū trāsēgit. Da mihi quenquam, qui magnificentiū dominum seruauerit?

CA. XXIII.

Corfinium Caesar oblidebat. Tenebatur in uisus Domitius. Imperauit medico, eidemque seruo suo, ut sibi uenenū daret. Cum tergierantē uideret, quid cunctaris, inquit, tāquam in tua potestate totū istud sit mortē rogo armatus. Tum ille promisit, & medicamentū innoxium bibendū illi dedit, quo cum sopitus esset, accessit ad filium eius. Iube me, inquit, adseruari, dum ex euentu intelligis, an uenenū patri tuo dederim. Vixit Domitius, & seruatus à Caesare est. Prior tamē illum seruus seruauerat.

CAP. XXV.

Bello ciuili proscriptū dominū seruus abscondit, & cū anulos eius sibi aptasset, ac uestem inquisisset, spiculatoribus occurrit, nihil se deprecari, quo minus imperata perageret, dixit, & deinde ceruicem porrexit. Quātū uiri est pro domino eo tēpore mori uelle, quo erat rara fides, dominū mori nolle in publica crudelitate: item inueniri in publica perfidia fidelem, cū praemia proditiōnis ingētia ostendantur, praemium fidei mortē concupiscere? Nostri saeculi exempla non praeteribo. Sub Tyberio Caesare fuit accipiendi frequēs, & penē publica rabies, quae omni ciuili bello grauius rogata ciuitatē confecit. Excipiebatur ebriorū sermo, simplicitas iocātium. Nihil erat turpi. Omnis saeuendi placebat occasio. Nec iam reorum expectabatur euentus cum esset unus, Coenabat Paulus praetorius in cōiuiū quodam imaginem

CAP. XXVI.

S Tyberij

Tiberij Casaris habens exculptam, emittente gemina. Rem ineptissimam fecero, si nunc uerba quaesiero, quemadmodum dicam illum matellam superplisse. Quod factum simul & Maro ex notis illius temporis uestigatoribus notauit. At seruus eius cui ne sciebatur infidus, ei ebrio anulum extraxit. Et cum Maro conuuias testaretur admodum esse imaginem obscenae, & iam proscriptionem componeret, ostendit in manu sua seruus anulum. Siquis hunc seruum uocat, & illum conuiuiam uocabit.

aliter subscriptionem.

CA. XXVII.
inter cenam.

Sub diuo Augusto nondum hominibus uerba sua periculosa erant, iam molesta: Ruffus uir ordinis senatorij inter cenam optauerat, ne Caesar saluus rediret, ex ea peregrinatione quam parabat, & adiecerat idem omnes & tauros, & uitulos operae. Fuerunt qui illa diligenter audirent. Vt primum diluxit, seruus qui cenam ad pedes steterat, narrat quae inter cenam ebrius dixisset. Hortatur eum, ut Caesarem occiperet, atque ipse se deserat. Vt consulio, descendenti Caesari occurrit. Et cum malam mentem habuisse se pridie iurasset, id ut in se & filios suos recideret, optauit, & Caesar rem ut ignosceret libi, rediretque in gratiam secum rogauit. Cum dixisset se Caesar facere, nemo, inquit, credet te mecum in gratiam redisse, nisi aliquid mihi donaueris, peritque non fallidendam a propitio summam, & impetrauit. Caesar ait, mea causa dabo operam, ne unquam tibi irascat. Honestè Caesar quod ignouit, quod liberalitatem elementiae adiecit. Quicumque hoc audierit exemplum, necesse est Caesarem laudet, sed cum seruum ante laudauerit. Non expectas, ut tibi narrè manumissum, qui hoc fecerat: Nec tamen gratis, Pecuniam pro libertate eius Caesar numerauit.

uenerit uov quod ad me attinet.

C. XXVIII.

Post tot exempla non est dubium, quin beneficium aliquando a seruo dominus accipiat. Quare potius persona rem minuat, quam personam res ipsa cohonestet. Eadem omnibus principia, eademque origo. Nemo altero nobilior, nisi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiae suae longi ordine ac multis stemmatum illigata flexuris in parte prima adium collocat, non magis quam nobiles sunt. Vnus omnium parus mundus est, siue per splendidos, siue per sordidos gratus, ad hunc prima cuiusque origo perducitur. Non est, quod te isti decipiant, cum maiores suos recensent. Vbi cumque fuisse nomen illustre, ilico deum fingunt. Neminem despexeris, etiam si circa illum obsoleta sunt nomina, & parum indulgent adueta fortuna: siue liberum ante nos habetur, siue seruum, siue exterarum gentium homines. Erigite audacter animos, & quicquid in medio sordidi iacet, trahite. Expectat uos in summo, magna nobilitas. Quid superbia in tantam uanitatem attollimur, ut beneficia a seruis indignemur accipere, & sortem eorum spectemus, oblitum meritum commune mancipium? Seruum tu quaequam uocas libidinis & gulae seruum, & adulterae imò adulterarum commune mancipium? Seruum uocas quaequam? Quo tandem ab istis gerulis raperis, cubile istud tuum circumferentibus? Quo te penulsi isti in militum quidem non uulgarem cultum subornati? Quo inquam te isti effertur ad ostium alicuius hostiarum, ad hortos alicuius, ne ordinariū quidem habetis officium. Et deinde negas tibi beneficium a seruo tuo posse dari, cui osculū alieni serui beneficium est? Quae est tanta animi discordia? Eodem tempore seruos despicias & colis. Imperiosus intra limen atque impotens, humilis fortis, & tam contemptus, quam contemnens. Neque enim ulli magis abijciunt animos, quam qui improbe tollunt, nullique ad calidos alios paratiores, quam qui contumelias facere, accipiendū didicerunt.

CA. XXX.

Dicenda haec fuerunt ad cotundendam insolentiam hominum ex fortuna pendendum, uindicandumque ius beneficij dandi a seruis, ut a filiis quoque uindicaretur. Quaeritur enim, an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus suis possint, quam acciperint. Illud conceditur, multos filios maiores potentioresque extitisse, quam parentes suos aequae & illud meliores. Quod si constat, potest fieri, ut meliora tribuerint, cum & fortuna illis maior esset, & melior uoluntas. Quicquid, inquit, est, quod patri filius, utique minus est, quia hanc ipsam dandi facultatem patri debet. Ita nunquam beneficium uincitur, cuius beneficium est ipsum, quod uincit. Primum quaedam initium ab alijs trahit, & tamen initijs suis maiora sunt. Nec ideo, aliquid non esse maius eo a quo coepit, quia non potuisset in tantum procedere, nisi coepisset. Nulla

uincitur.

non rea

non res principia sua, magno gradu transit. Semina omnium rerum causa sunt, & tamen minima partes sunt eorum, quae gignunt. Aspice Rhenum, aspice Euphratem, omnes denique inclytos amnes, quid sunt, si illos illic unde effluunt aestimes? Quicquid est quo timetur, quo nominatur, in processu parauerunt. Tolle radicem, nemo: ra non surgent, nec tanti montes uestientur. Aspice trabes, siue proceritatem aestimes altissimas, siue crassitudinem spaciumque ramorum, latissime fustas, quantum est his comparatum illud, quod radix tenui fibra complectitur? Innituntur fundamentis suis tepla, & illa urbis moenia, tamen quae in firmamentum totius operis iacta sunt, latet. Idem in ceteris euenit. Principia sua semper sequens magnitudo obruit. Non potuisset quicquam cosequi, nisi paratum beneficium antecessisset. Sed non ideo quicquid cosecutus sum, minus est eo, sine quo cosecutus non essem. Nisi me nutrit alius, set infans, nihil eorum quae consilio ac manu gero, facere potuissim, nec in hac emergere nominis claritate, quam ciuili ac militari industria merui, nunquid tamen ideo maximis operibus praeferes nutritis officiis? At quid interest, cum aequae sine patris beneficio, quam sine nutritis fomento, non potuerim ad ulteriora procedere?

al. Euenim.

Quod si initio meo quicquid iam possum debeo, cogita non esse initium mei patris, ne auum quidem. Saepè enim erit ulterius aliquid, ex quo originis proximae origo descendat. Atqui nemo dicitur, plus debere ignotis, & ultra memoria positis maioribus, quam patri. Plus autem debeo, si hoc ipsum quod genuit me pater meus, maioribus suis debeo. Quicquid praestitit patri, etiam si magnum est, infra aestimationem paterni muneris est, quia non essem, si non genuisset. Isto modo etiam si quis patrem meum egrum ac moriturum sanauerit, nihil praestare ei potero, quod non beneficio eius minus sit. Non enim genuisset me pater, nisi sanatus essem. Sed uide, ne illud uerius sit aestimari, an id quod potui, & id quod feci, meum sit, mearum uirtutum, meae uoluntatis. Illud quod natus sum, per se intueri quae sit, Animaduertis exiguum & incertum, & boni malique commutem materiam, sine dubio primum ad omnia gradum, sed non ideo maiorem omnibus, quia primum. Seruaui patrem, & ad summam proxi dignitate, & principem urbis suae feci, nec tantum rebus a me gestis nobilitaui, sed ipsi quoque gerendarum ingentem ac facilem, nec tutam minus, quam gloriosam dedi materiam. Honores, opes, quicquid humanos ad se animos rapit, cogessi, & cum supra omnes starem, infra illum steti. Dic nunc, hoc ipsum, quod ista potuisti, patris munus est? Respondeo tibi, est profusus, si ad ista facta nasci satis est. Sed si ad bene uerum minima portio est uiuere, & id tribuisti, quod cum seris mihi, & animalibus quibusdam minimis, quibusdam etiam foedissimis commune est, noli tibi asserere, quod non ex tuis beneficijs, etiam si sine tuis oritur. Puta me uitam pro uita reddidisse. Sic quoque munus tuum uici, cum ego dederim sentienti sentiens me dare, cum uita tibi non uoluptatis mea causa, aut certe per uoluptatem dederim, cum tanto maius sit retinere spiritum, quam accipere, quanto leuius mori ante mortis metum. Ego uitam dedi statim illa uisuro te nescituro, an uiuerem. Ego uitam dedi, mortem timentum, tu uitam dedisti, ut mori possem. Ego uitam tibi dedi consummatam, perfectam, tu me expertem rationis genuisti, onus alienum. Vis scire quam non sit magnum beneficium uitam sic dare? Si exposuisses, nempe iniuria erat genuisse, quo quidem colligo, minimum esse beneficium, patris matrisque concubitum, nisi accesserint alia, quae prosequerentur hoc initium muneris, & alijs officijs ratum facerent. Non est bonum uiuere, sed bene uiuere. At bene uiuo, sed potui & male. Ita tantum hoc est tuum, quod uiuo. Si uitam imputas mihi per se nudam, egerem consilij, & id ut magnum bonum iactas, cogita te mihi imputare muscarum ac uermium bonum. Deinde, ut nihil aliud dicam, quam bonis artibus me studuisse, ut cursum ad rectum iter uitae dirigerem, ipso beneficio maius quam quod dederas, recepisti. Tu enim me mihi rudem & imperitum dedisti, ego tibi filium, qualem genuisse gauderes.

CAP. XXXI.

al. profusus in tuere.

al. benefacientum.

CA. XXXII.

Aluit me pater, si idem praesto, plus reddo, quia non tantum alicui se, sed a filio alicui gaudet, & maiorem ex animo meo, quam ex ipsa re percipit uoluptatem. Illius alimmenta ad corpus tantum meum perueniunt. Quid si quis tantum processit, ut aut

CA. XXXIII.

eloquentia pergentes enotesceret, aut iustitia, aut bellicis rebus, & patri quoque in gentem circumfunderet famam, tenebrasque natalium suorum clara luce discuteret, non inestimabile in parentes suos beneficium contulit. An quisquam Aristonem & Gryllum, nisi propter Xenophotem ac Platonem filios nosset? Sophroniscum Socrates expirare non patitur. Ceteros enumerare longum est qui uiuunt ob nullam causam aliam, quam quod illos liberorum eximia uirtus tradidit posteris. Vtrum maius beneficium dedit M. Agrippae pater, nec post Agrippam quidem notus, an patri dedit Agrippa, nauali corona insignis, unicum adeptus inter dona militaria decus, qui tot in urbe maxima opera excitauit, quae & priorum magnificentiam uincerent, & nulla postea uinceretur? Vtrum Octauius maius ullum beneficium dedit filio, an patri diuus Augustus, quamuis illum umbra adoptiuo patris abscondit. Quantum cepisset uoluptatem, si illum post debellata arma ciuilia, uidisset securam paci praesidentem, non agnoscens bonum suum, nec satis credens, quoties respexisset ad se, potuisse illum uirum in domo sua nasci. Quid nunc ceteros persequar, quos iam consumpsisset obliuio, nisi illos filiorum gloria e tenebris eruisset, & adhuc in luce retineret? Deinde non querimus, num quis filius patri maiora beneficia reddiderit, quam a patre acceperat, sed an possit aliquis maiora reddere, etiam si quae retuli exempla, nondum satisfaciunt, nec beneficia parentum suorum supermicant. Capit tamen hoc natura, quod nondum ulla aetas tulit. Si singula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non possunt, plura in unum congesta superabunt.

aliter, durant.

Supermico.

C. XXXIII.

Seruauit in bello patrem Scipio, & praetextatus in hostes equum concitat: parum est, quod ut perueniret ad patrem, tot pericula, maximos duces tot cum maxime praemedia contempsit, tot oppositas difficultates, quod ad primam pugnam exiturus tyro per ueteranorum corpora currit, quod annos suos transiit. Adhuc ut idem patrem reum defendat, & conspirationi inimicorum potentium eripiat: ut alterum illi consularium, ac tertium aliosque honores etiam consularibus concupiscendos congerat, ut pauperi raptas, belli iure opes tradat, & quod est militaribus uiris speciosissimum diuitem illum spolijs etiam hostilibus faciat. Si adhuc parum est, adhuc ut prouincias, & extraordinaria imperia contineat, adhuc ut dirutus maximis urbibus. Romani imperij sine aemulo ad ortus occasusque uenturi defensor & conditor. maiorem nobilitatem nobili uiro adiciat. Dic Scipionis praetorem, haud dubium est, quin generandi uulgare beneficium uicerit eximia pietas & uirtus, ipsi urbi nescio, uirum maius praesidium afferens, an decus. Deinde, si hoc parum est, singe aliqueum tormenta patris discussisse, singe in se transfussisse. Licet tamen inquantum uelis extendere beneficia filij, cum paternum munus & simplex sit & facile, nec danti uoluntarium. Quid necesse est multis? Dedit etiam quibus dedisse se nescit. In quo consortem habet, in quo spectauit legem patriam, praemia patrum, domus ac familiae perpetuitatem omnia potius quam eum cui dabat. Quid si quis sapientiam consecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc disputabimus, an maius aliquid dederit quam acceperat, cum uitam beatam patri reddiderit, acceperit tantum uitam? Sed patris, inquit, beneficium est, quicquid facis, quicquid praestare illi potes. Et praceptoris mei, quod institutus liberalibus profeci. Ipsos tamen qui tradiderunt illa transcedimus, utique eos, qui prima elementa docuerunt. Et quauis sine illis nemo quicquam esse qui possit, non tamen quantumcumque quis affectus est, infra illos est. Multum inter prima ac maxima interest. Nec ideo prima maximorum instar sunt, quia sine primis maxima esse non possunt.

C. XXXV.

10

Iam tempus est quaedam ex nostra (ut ita dicam) moneta proferri. Qui id beneficium dedit, quo est aliquid melius, potest uinci. Pater dedit filio uitam, est autem aliquid uitam melius, ita pater uinci potest, quia dedit beneficium, quo est aliquid melius. Etiam num qui dedit alicui uitam, si semel & iterum liberatus est mortis periculo, maius accipit beneficium, quam dedit. Pater autem uitam dedit. Potest autem si sapius periculo mortis liberatus a filio fuerit, maius beneficium accipere, quam dedit. Qui beneficium accipit, maius accipit, quo magis eo indiget. Magis autem indiget uita qui uiuit, quam qui natus non est, ut qui ne indigere quidem omnino possit, Maius ergo beneficium accipit.

accipit pater, si uita a filio accipit, quam filius a patre, quod natus est. Patris beneficia uinci a filij beneficijs non possunt. Quare? quia uita accipit a patre, quam nisi accepisset, nulla dare beneficia potuisset. Hoc commune est patri cum omnibus, qui uitam dederunt alicui. Non potuissent enim referre gratiam, nisi uitam accepissent. Ergo nec medico in maius gratia referri potest, solet enim & medico uitam dare, nec nauarum, si naufragum sustulit. Atqui & horum & aliorum, quod aliquo modo nobis uitam dederunt, beneficia uinci possunt, ergo & patrum possunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficijs adiuuandum esset, ego autem beneficium illi dedi, quod nullius adiuutorio egeret, maius dedi quam accipi. Pater filio uitam dedit perituram, nisi multa accessissent, quae illam tuerentur. Filius patri si dedit uitam, dedit eam, quae nullius desideraret auxilium, in hoc, ut permaneret. Ergo maius beneficium accepit a filio pater, qui uitam accepit, quam illi dederat. Haec non destruit parentum uenerationem, nec deteriores illis liberos facit, imo etiam meliores. Natura enim gloriosa uirtus, & anteire priores cupit. Alacrior erit pietas, si ad reddenda beneficia cum uincendi spe uenerit. Id si patribus idem uolentibus legibusque contigerit (quoniam plerumque sunt, in quibus nostro bono uincimur) unde certamen tam optabile, unde tantam felicitatem parentibus, ut fateantur se ipsos filiorum beneficijs impares? Nisi hic ita iudicamus, excusationem damus liberis, & illos segniores ad referendam gratiam facimus, quibus stimulos adhibere debemus, & dicere, Hoc agite optimi iuuenes, proposita est inter parentes ac liberos honesta contentio, dederint maiora, an acceperint. Non ideo uicerunt, quia occupauerunt. Sumite modo animam, quale decet, & deficere non ite, ut uincatis optantes. Nec defunt tam pulchro certamini duces, qui ad similia uos cohortentur, ac per uestigia sua ire ad uictoriam saepe iam partem ex parentibus, iubeant.

CA. XXXVI

aliter, latioque

Vicit Aeneas patrem ipse, cuius infantia leue tutumque gestamen, grauem senio, per media hostium agmina, & per cadentis circa se urbis ruinas ferens, cum complexus sacra, ac penates deos religiosus senex non simplici uadentem sarcina premeret, tulit illum per ignes, & quid non pietas potest? pertulit, colendisque inter conditores Romani imperij posuit. Vicerit siculi iuuenes, cum Aetna maiore uis peragitata, in urbes, in agros, in magnam insulae partem effudisset incendium, uexerunt parentes suos, discedisse creditum est ignes, & utrinque flamma recedente limitem ad apertum, per quem transcurrerent iuuenes dignissimi, qui magna tuto auderent, Vicit Antigonus, qui cum ingenti praelio superasset hostem, praemium belli ad patrem transfudit, & imperium illi Cyprum tradidit. Hoc est regnum, nolle regnare, cum possis. Vicit patrem imperiosum quidem Manlius, qui cum ad tempus relegatus esset a patre, ob adolecentiam brutam ac hebetem, ad tribunal plebis qui patri suo dixerat diem uenit, petitoque tempore quod ille dederat, sperans fore proditorem parentis inuisi, & bene meruisse se de iuvene credebatur, cuius exilium pro grauissimo crimine inter alia Manlio obieciebat, nactus adolescens secretum, stringit occultatum sinit ferrum, & nisi iuras, inquit, te diem patri remissurum, hoc te gladio transfodiam. In tua potestate est, utro modo pater meus accusatorem non habeat. Iurauit tribunus, nec fefellit, & causam accusationis remissa concioni reddidit. Nulli aliquid impunere tribunal in ordinem redigere.

C. XXXVII

Amphinomus, & Anapias, Cal. Rhodig. lib. 11. cap. 17. Dissidisse a disido

al. actionis

Alia ex alijs exempla subeunt eorum, qui parentes suos periculis eripuerunt, qui ex infimo ad summum protulerunt, & e plebe aceruocque ignobili nunquam rascendos seculis dederunt. Nulla uerborum, nulla ingenij facultate exprimi potest, quantum opus sit, quam laudabile, quam nunquam a memoria hominum extitum, posse hoc dicere: Parentibus meis paruus, cessi imperio eorum, siue aequum, siue iniquum fuit, obsequentem submissumque me praebui, ad hoc unum comotum max fuit, ne beneficijs uincerer. Certate obsecro uos, & fessi quoque restituite aciem. Felices, qui uicerint, Felices, qui uincuntur. Quid eo adulescente preclarius, qui sibi ipsi dicere potuit, neque enim fas est alteri dicere: Patrem meum beneficijs uici? Quid eo fortunatius sene, qui omnibus ubique praedicabit, a filio suo se beneficijs uictum? Quid autem est felicitus, quam tibi cedere?

C. XXXVIII

al. fide

al. fide

Finis.

Cap. 8.

Si in eiusmodi regnum existit, etc. Vnus codex manu descriptus, pro regnum habebat, reum. Vnde coniecta fuisse scriptum a Seneca, Quisquis in eiusmodi reu egisset, ut eiusmodi sit neutri generis, et ad causas referatur, non ad hominem. Qui pararet quempiam agere reum ingratitude, uix inueniret argumenta quibus probaret quod intenderet. Hinc coniectari potest, quanto plus difficultatis habiturus esset iudex, de utriusque animo pronuntiaturus Non idem pendet, aut pendunt legendum est, aut pendent erit a pendere futuri temporis uerbum.

Cap. 17.

Cap. 28.

Iam Molestia, nondum erat periculosa, quum iam essent molesta. Vbi quique fecit nomen illustre, etc. Hic locus uariabat in exemplaribus. Nonnulli sic habebant, illo dominum fugiant. Alij, illo deum fugiunt. Rursus alij dominum fugiunt. Ex his diuinare licet fuisse scriptum. Vbi quaque; nomen fecit illustrem, illo deum fugiunt. Nec displicet ubique; si legas illustrem, nec illustre displicet, si subaudias aliquis. Nisi forte pro fecit, legendum est, stetit. Notat illos qui tument nobilitate maiorum, ac sibi diij uidentur non homines, reliquosque fastidiunt.

PINCIANI IN LIB. TERTIVM DE BENEFICIIS.

Cap. 3.

Cap. 4.

Prima ac omnium potissima. Eadem. Prima omnium ac potentissima. QVOMODO gratius quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem uitam suam transulit? Presentium intuitus ac preteritorum memoria gratum facit. Memoria minimum tribuit quisquis spei plurimum. Iustus lectio particulam, ergo, addit. Qomodo ergo gratius quisquam cetera. Item correctiora et antiquiora exemplaria futurorum legunt, non preteritorum. Quia propter adducor ut locum hunc ambustum et mutilatum sic resarciam, non ausim dicere restitutum. Qomodo ergo gratius quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem uitam suam transulit presentium intuitu spe futurorum Memoria gratum facit. Memoria minimum tribuit quisquis spei plurimum, AVT EX conducto aut ex locato. Iustus lectio. aut ex conducto et locato, cui lectio fauent iuriconsulti, apud quos habetur titulus de locatione et conductione. Gratium hominem et beneficium. Corrigo. gratum hominem et beneficium. contra omnia exemplaria. Et equestris hereditas misti. Quid si legas. et equester ordo transiit. Aut sic, quem census in alium equestris ordinis misti. Nam teste preter alios Aconio Pediano in oratione pro M. Scauro, iudicia aliquando penes equestris ordinem fuerunt. ET cum ualeudo eius ac salus momentis consistat excepisse idonea cibi tempora. Duo uerba, ac salus, non habentur in plerisque exemplaribus, et cibo legitur, non cibi, in omni scripta lectione. Si deceptus es quere te dignum adiuua. Quaedam exemplaria. si deceptus es quere, dignu adiuua. Legendum reor. Si deceptus es quere te dignum. Adiuua. Quibus dederunt nihilominus datur sunt. Lege, quibus dederunt dant nihilominus datur sunt, ex codice scholarum Salmanticensium. Nisi apud alium gestata est apud alium mansit. Dispice an legendum sit, pransit, potius quam mansit. Nam sepe numero duas has res gestari et pradere conuigit Seneca. MATRIMONIUM uocari unum adulterum. Scribe adulterum, non adulterii, ex uetere lectione. et malleu legeres unius quam unum. NON educatoris. Emendatius ut sentio quaedam exemplaria, non educatorum. Nam precesit parentum et sequitur preceptorum. Quid enim animus magis promitteret sibi si certa uirtute forma mutaret. Magnu non magnus quida codices. Alij magni. Et consideranda sunt probator lectio, censu, quam certam. Dixit enim paulo ante non eligit domum nec censum. ET LABOR summo colit. Exemplar Facudi et Primitiu, eius laborem summo colit. Puto castigandum. Eius laborem suo tollit. Sine respectu dimicantem. Iidem sine respectu sui dimicantem. Legosue, non sui. QVA quod operis locauit. Omnis antiqua lectio operas agnoscat, non operis. CLAUDIUS quadrigarius in secundo et uicesimo annalium tradit, quod quum obsideretur Drumentum. Corrige, Claudius quadrigarius in duodecesimo annalium tradit. Cum obsideretur Grumentum, ex eadem. Grumentinos autem populos esse in Italia Lucania regionis, notum est ex Plinio et reliquis. Et exemplum duarum urbium fuit. Castigo, et exemplum Grumentinae urbis fuit, ex eadem, in qua quum esset uitiose scriptum. Drumem, per compendium ut solet fieri non percipiens imperitus librarius quid esset, Drumem, substituit duarum. Vera enim lectio erat, Grumen urbis, hoc est Grumentinae urbis. Meminit historiae Macrobius etiam primo Saturnaliorum. Non est mihi crede non est. Eadem non est mihi crede non dico. Ateius praetor Marforum. Codices nonnulli. Vesterius non Ateius praefertunt. Sed utroque modo uitiose legitur. Macrobius enim primo Saturnaliorum docet scribendum esse, Cluentius non Vesterius: siue Ateius Cluentium inquit Pelicnum Italicensem comprehensum a cohortibus suis ne Pompeio traderetur seruum eius occidit, ac se domino superstes feret, et interemit. VBI CVNQUE fecit nomen illustre illo domini fugiunt. Putamus legendum loco illorum uerborum, illo domini fugiunt, illud domi pingunt. Nam et in antiquo quodam exemplari fugiunt legitur, no fugiunt.

Cap. 7.

Cap. 9.

Cap. 11.

Cap. 16.

Cap. 17.

Cap. 18.

Cap. 19.

Cap. 22.

Cap. 23.

Cap. 28.

Cap. 29.

Cap. 30.

Non enim genuisset me pater nisi sanatus esset. Duo exemplaria. Diui Francisci alterum. Alterum diua Mariae aliter. Non enim genuisset me pater meus nisi beneficio eius, sanatus esset. An id quod potuit et id quod fecit mecum sit. Legendum uidetur contra omnia exemplaria. An id quod potui, et id quod feci mecum sit. Per se intueri quale sit. Legendum reor prorsus intueri quale sit. Sed non ideo maiorem omnibus quia primum est. Veteres codices. Sed non ideo magis est omnibus quia primum est. Quod non ex tuis beneficijs, sed etiam sine tuis oritur. Corrige. quod non ex tuis beneficijs etiam si non sine tuis oritur, ex scripta lectione. SI EX POSVISSES nepe iniuria erat genuisse. Eadem exposuisse est nepe cetera. emendo. Exposuisses. Nepe iniuria erat genuisse. Ipso beneficio maius quam quod dederas recepisti. Scribe. In ipso beneficio tuo maius quam quod dederas recepisti, ex eadem. In quibusdam codicibus non habetur uerbum, quod. In alijs sic legas, si bene uiuo in ipso beneficio reliqua. NEC DANTI uoluntarium. In eadem. sed danti uoluntarium. Legendum forte. sed et danti uoluptarium. Quid necesse est multis? dedit etiam quibus dedisse se nescit. Scribe, quod necesse est ille multis dederit etiam quibus dedisse se nescit, ex eadem. Potest autem si sepius periculo mortis liberatus. Eadem. Potest ergo si sepius a periculo mortis liberatus. Patris beneficia uinci. In quibusdam codicibus. Quid inquit? Patris beneficia uinci cetera. Quam illi dederat. Scribe. quam ipse ille dedit, ex uetere lectione. NATURA enim gloriosa uirtus. Deest in fine uerbum, est. Natura enim gloriosa uirtus est, ex eadem. Nisi hic ita iudicamus. Scribe, hoc, non hic, ex eadem. Postea est inter parentes ac liberos. Legendum. Proposita est. cetera ex eadem. IPSE CIVIS infantia leue tutumque gestamen. In eadem non, cuius, habetur: sed, eius, ut putem legendum: ipse eius in infantia leue tutumque gestamen. Proditorem parentis inuiti. Quid si legas inuisti non inuiti: aut certe proditorem parentis in lite. Siue iniquum fuit. Scribe. siue iniquum fuit ac durum, ex eadem.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS.
LIBER QVARTVS.

Omniis quae tractauimus, Ebuti Liberalis, potest uideri nihil tam necessarium, aut magis (ut ait Salustius) cum cura dicendum, quam quod in manibus est. An beneficium dare, & inuicem gratiam referre, per se res expetendae sint. Intrinseantur qui honesta in mercedem colant, quibusque non placeat uirtus gratuita, quae nihil habet in se magnificum, si quicquam habet uenale. Quid enim est turpis, quam aliquem computare, quanti uir bonus sit, cum uirtutem nec lucrum inuitet, nec absterreat damnum, ad eoque neminem, spe ac sollicitatione corrumpat ut cuncta in se impendere iubeat, ac sepius in ultro tributis sit. Calcatis utilitatibus ad illam eundum est, quocumque uocauit, quocumque uadendum, nec unquam imperium eius detestandum. Quid consequar, inquit, si hoc fortiter, si hoc grate feceris? Quod si feceris, nihil tibi extra promittitur, si quid forte obuenerit commodi, inter accessiones numerabis. Rerum honestarum premium in ipsis est. Si honestum per se expetendum est, beneficium autem honestum est, non potest alia eius conditio esse, cum eadem natura sit. Per se autem expetendum esse honestum, sepe & abunde probatum est.

In hac parte nobis pugna est, cum Epicureorum delicata & umbratica turba, in conuiuio suo philosophantem, apud quos uirtus uoluptatum ministra est. Illis parret, illas deseruit, illas supra se uidet. Non est, inquit, uoluptas sine uirtute. Sed quare ante uirtutem est? De ordine putas disputationem esse de re tota, & de potestate eius ambigitur. Non est uirtus, si sequi potest. Primae partes eius sunt, ducere debet, imperare, summo loco stare. Tu illam iubes signum petere? Quid, inquit, tua referte? Ego sine uirtute nego beatam uitam posse constare. Ipsam uoluptatem, quam sequor, cui me mancepari, remota illa, improbo & damno. De hoc uno disputatur, utrum uirtus uel ante boni causa sit, an ipsa summum bonum. Ut hoc unum quaeratur, ordinis tantum existimas mutationem? Ista uero confusio est, & manifesta caecitas, primis postrema praeferre. Non indignor, quod post uoluptatem ponatur uirtus, sed quod omnino cum uoluptate confertur. Contemptrix eius & hostis est, & longissime ab illa resiliens, labori ac dolori familiarior, uirilibus incommodis magis, quam isti est: minato bono inserenda.

CAP.III.

Hæc mi Liberalis dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare, uirtutis est, & turpissimum id causa ullius alterius rei dare, quam ut datur sit. Nam si recipiendi spe tribueremus, locupletissimo cuiq; non dignissimo daremus. Nunc uerò diuiti importuno, pauperem preferimus. Non est beneficium, quod ad fortunam spectat. Præterea, si ut prodessemus, sola nos inuitaret utilitas, minime beneficia distribuere deberet, qui facillime posset, locupletes, & potentes, & reges, aliena ope non indigentes. Dii uerò tot munera, quæ sine intermissione diebus ac noctibus fundunt, non darent. In omnia enim illis natura sua sufficit, plenosq; & tutos, & inuolabiles præstat. Nulli ergo beneficium dabit, si una dandi causa est, se intueri, ac commodum suum. Istud non est beneficium, sed scænum, circumspicere, non ubi optime ponas, sed ubi quaestuosissime habeas, unde facillime tollas. Quod cum longè dijs remotum sit, sequitur ut liberales sint. Nam si una beneficij dandi causa sit utilitas, nulla autem ex nobis utilitas deo speranda est, nulla deo dandi beneficij causa est.

CAP.IV.

Scio quid hoc loco respõdeatur. Vtiq; non dat deus beneficia, sed securus & neque glignus nostri, auersus à mundo, aliud agit, aut quæ maxima Epicuro felicitas uideretur nihil agit, nec magis illi beneficia, quam in iniuria tangunt. Hoc qui dicit, non exaudit præcantium uoces, & undiq; sublati in cœlum manibus uota facientum priuata ac publica. Quod profecto non fieret, nec in hunc furorẽ omnes profecto mortales consensissent alloquendi surda numina, & inefficaces deos, nisi nosset illorum beneficia nunc oblata, nunc oratibus data, magna, tẽpestiua, ingentes minas, interuentu suo soluẽtia. Quis est itaq; tam miser, tam neglectus, quis tam duro facto, & in pœnã genitus, ut non tantam deorũ munificentia senserit? Ipsos illos complorantes, fortẽ suam, & querulos circumspice, inuenies non ex toto beneficiorũ cœlestium expertes, neminẽ esse ad quem non aliquid ex illo benignissimo fonte nauerit. Parum autẽ id, quod nascentibus ex æquo distribuitur. Vt quæ sequitur inæquali dispensata mensura trãseamus, parum dedit natura, cum se dedit.

CAP.V.

Non dat deus beneficia. Vnde ergo ista que possides? quæ das? quæ negas? quæ seruas? quæ rapis? Vnde hæc innumerabilia, oculos, aureis, & animum mulcentia? Vnde illa luxuriam quocq; instruens copia? Neq; enim necessitatibus tantummodo nostris prouisum est, usq; in delicias amamur. Tot arbusta, non uno modo frugifera, tot herbæ salutare, tot uarietates ciborum, per totum annum digestæ, ut inertis quoq; foruita terræ alimenta præberet. Iam animalia omnis generis, alia in sicco solidosq; alia in humido innascentia, alia per sublime dimissa, ut omnis rerum natura pars tributum aliquid nobis conferret. Flumina, hæc amoenissimis flexibus campos ciãgentia, illa præbitura commercij uia, uasto, & nauigabili cursu uadẽtia, ex quibus quædam statis diebus mirabile incrementum trahunt, ut anhelda & feruenti subiecta cœlo loca subita uis æstiuæ torrentis irriget. Quid medicatorum torrentium uanæ? Quid in ipsis littoribus aquarum calentium exundatio? Te Larĩ maxime, teq; fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino.

CAP.VI.

Si pauca quis tibi donasset iugera, accepisse te diceres beneficium, immensa terrarũ late patentũ spacia negas esse beneficium. Si pecuniã tibi aliquis donauerit, & arcã tuam (quoniã id tibi magnũ uidetur) impleuerit, beneficium uocabis: tot me talla defodit, tot flumina emisit in aëra, super quæ decurrunt sola, aurum uehẽtia, argenti, æris, ferri, immane pœdus omnibus locis obrutum, cuius inuestigadi tibi facultatem dedit, ac latentũ diuitiarum in summa terra signa disposuit, negas te accepisse beneficium? Si domus tibi doneur, in qua marmoris aliquid resplendet, & tectũ nitidum auro, aut coloribus sparsum, nunc mediocrem munus uocabis: Ingens tibi domus, sine ullo incẽdij, aut ruina metu struxit, in quo uides non tenues crustas, & ipsa qua secatur lamina graciliores, sed integras lapidis pretiosissimi moles, sed totas, uariã distinctaq; materia, cuius tu paruula frustra miraris, tectũ uerò aliter nocte, aliter interdũ fulgẽs, negas te ullũ munus accepisse? Et cum ista quæ habes magno æstimẽs, quod est ingrati hominis, nulli debere te iudicas? Vnde tibi istum quem trahis spiritũ? Vnde ista, per quã aclus uitæ tuæ disponis atq; ordinas lucem? Vnde

Vnde sanguinẽ, cuius cursu uitalis cõtinetur calor? Vnde ista palatũ suũ saporibus exquisitis ultra facietate læscientia? Vnde hæc irritamẽta sã lassã uoluptatis? Vnde ista quies, in qua putrescis, ac marces? Nonne si gratus es, dices, deus nobis hæc oicia fecit. Naq; erit ille mihi semper deus, illius aram, Sapetener nostris ab ouilibus imbuet agnus. Ille meas errare boues (ut cernis) & ipsum Ludere quæ uellẽ calamo permittit agrestis? Ille deus non est, qui paucas boues, sed qui per totũ orbẽ armẽta dimisit, qui gregibus ubiq; passim uagatibus pabulũ præstat, qui pascua hybernis æstiuã substituit, qui non calamo tantũ cãtare, & agreste atq; inconditũ carmen ad aliam quam tantũ oblectationẽ modulari docuit, sed tot artes, tot uocũ uarietates, tot sonos, alios spiritu nostro, alios externo cantus adituros cõmentus est. Neq; enim frustra ista quæ inuenimus dixeris, non magis, quam quod crescimus, quã quod ad constitutũ tẽpus sua corpori officia respõdent. Nũc pueriliũ dentũ lapsus, nunc ad surgentẽ iam ætatẽ, & in robustiorẽ gradũ transeuntẽ pubertatẽ, & ultimũ ille dies fugienti uitæ terminũ ponẽs. Inuita sunt nobis omnĩ ætatũ, omnĩq; artium seminã, magisterq; ex occulto deus, producit ingenia. Natura, inquit, hæc mihi præstat. Non intelligis te, cũ hoc dicit, mutare nomen deo. Quid enim aliud est natura, quam deus, & diuina ratio totũ mũdo & partibus eius inserta? Quoties uoles, tibi licet aliter nunc autorẽ rerum nostrarum cõpellare, & Iouem illum, optimũ ac maximũ, rite dices, & tonãtem & statorẽ: qui non (ut historici tradiderũt) ex eo quod post uotum susceptũ, acies Romanorũ fugientũ stetit, sed quod stant beneficio eius omnia, stator, statorioq; est: hunc eundẽq; & fatum si dixeris, non mēteris. Nam cum fatum nihil aliud sit quam series implexa causarũ, ille est prima omnĩũ causa, ex qua cætera pœdent. Quæcunq; uoles illi nomina proprie aptabis, uim aliquã effectumq; cœlestem continẽtia. Tot appellationes eius possunt esse, quot munera.

CAP.VII.

Hæc & Liberũ patrem, & Hercule, ac Mercuriũ nostrĩ putãt. Liberũ patrẽ, quia omnĩũ parẽs sit, quod ab eo primũ inuẽta seminũ uis est, consultura per uoluptatem. Hercule, quia uis eius inuicta sit, quumq; lassata fuerit operibus æditis, in igne recessura. Mercuriũ, quia ratio penes illũ est, numerusq; & ordo, & scientia. Quocunq; se flexeris, ibi illũ uidebis occurrẽtem tibi. Nihil ab illo uacat. Opus suũ ipse implet. Ergo nihil agis ingratiissime mortalũ, qui te negas deo debere, sed naturæ. Quia nec natura sine deo est, nec deus sine natura, sed idem est utrumq; nec distat. Officiũ si quod à Seneca accepisses, Anneo te diceres debere, uel Lucio, non creatorẽ, mutares, sed nomẽ. Quoniã siue prænomen eius, siue nomen dixisses, siue cognomen, idẽ tamen ille esset. Sic hunc naturã uoca, fatum, fortunãq; omnia eiusdem dei nomina sunt, uariẽ utentis sua potestate. Et iusticia, probitas, prudẽtia, fortitudo, frugalitas unius animi bona sunt. Quicquid horũ tibi placuit, animũ placet.

CAP.VIII.

Sed ne in aliam disputationẽ ex obliquo habeam, plurima beneficia ac maxima in nos deus confert sine spe recipiendi. Quoniã nec ille collato eget, nec nos ei quicquam cõferre possumus. Ergo beneficium per se expetenda res est, una spectatur in eo accipientis utilitas. Ad hanc accedamus sepositis commodis nostris. Dicit, inquit, diligenter eligendos, quibus beneficia debeamus, quia ne agricolæ quidem semina arenis committant. Nostram utilitatem in beneficijs dandis sequimur, quemadmodũ in arando serendosq;. Neq; enim serere per se res expetenda est. Præterea queritis cui beneficium: quod non esset faciendum, si per se beneficium dare expetenda res esset, quæ quocunq; loco, & quocunq; modo daretur, beneficium erat. Honestum propter nullã aliam causam, quã propter usum sequimur. Tamen etiam si nihil aliud sequendum est, querimus quid faciamus, & quãdo, & quemadmodum, per hæc enim constat. Itaq; cum eligo cui dem beneficium, id ago, ut quocunq; beneficium sit. Quia si turpi datur, nec honestum esse potest, nec beneficium.

CAP.IX.

Deposito reddere per se res expetenda est, non tamen semper reddã. Nec quolibet loco, nec quolibet tempore. Aliquãdo nihil interest, utrum inficier, an palam reddam. Intueor utilitatẽ eius, cui redditurus sum, & nociturũ illi depositũ negabo. Idem in beneficio faciam. Videbo quando dem, cui dem, quemadmodũ, quare.

CAP.X.

Nihil

Nihil enim sine ratione faciendum est. Non est autem beneficium, nisi quod ratio ne datur, quoniam ratio, omnis honesti comes est. Quam saepe hominum, donatio nem suam inconsultam obiurgantium, hanc audimus uocem. Mallem perdidisse, quam illi dedisse. Turpissimum genus dandi est inconsulta donatio, multoq; gra uius male dedisse beneficium, quam non recepisse. Aliena enim culpa est, quod non recepimus, quod cui daremus non elegimus, nos. In electione nihil minus, quam hoc quod existimas spectabo, a quo recepturus sim. Eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus sit. Saepe autem & non redditurus gratus & ingratus, qui red didit. Ad animum tendit aestimatio mea. Ideo locupletem, sed indignum praeteri bo, pauperi uiro bono dabo. Erit enim in summa inopia gratus, & cum omnia illi deerunt, supererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non uoluptatem, non gloriam. Vni placere contentus, in hoc dabo, ut quod oportet faciam. Quod oportet autem non est sine electione, quae qualis futura sit, interrogas.

CAP. XI.

al. ego

Eligam uirum integrum, simplicem, memorem, gratum, alieni abstinentem, sui non avarum, non tenacem, beneuolum. Hunc uero cum elegero, licet nihil illi fortuna tribuat, ex quo referre gratiam possit, ex sententia res gesta erit. Si utilitas me & sordida computatio liberalis facit, si nulli profum, nisi ut inuicem ille mihi pro fit, non dabo beneficium proficiscenti in diuersas longinquasq; regiones, non dabo absuturo semper, non dabo sic affecto, ut spes ei nulla sit conualescendi, non dabo ipse deficiens. Non enim dabo in tempus recipiendi. Atqui ut scias, rem per se expetendam esse, benefacere, aduenis modo in nostrum delatis portum, & statim abituris succurrimus. Ignoto naufrago nauem qua reuehatur & damus & instrui mus. Discedit ille uix satis noto salutis autore, & nunquam amplius in conspectum nostrum reuersurus, debitores nobis deos delegat, praecaturq; ut illi pro se gratiam referant. Interim nos inuuit sterilis beneficij conscientia. Quid cum in ipso uita sine constituti sumus, cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura diuidimus. Quantum temporis consumitur, quandiu secreto agitur, quantum & quibus demus. Quid enim interest, quibus demus a nullo recepturi. Atqui nun quam diligentius damus, nunquam magis iudicia nostra torquemus, quam ubi re motis utilitatibus, solum ante oculos honestum stetit, tamdiu officiorum mali iudices, quamdiu illa deprauat spes ac metus, ac incertissimum uitium, uoluptas. Vbi mors interclusit omnia, & ad ferendam sententiam incorruptum iudicem misit, quaerimus dignissimos, quibus nostra tradamus. Nec quicquam cura sanctiore com ponimus, quam quod ad nos non pertinet.

CAP. XII.

al. sic

Et mehercule tunc magna uoluptas subit cogitantem, hunc ego locupletio rem faciam & huius dignitati adiectis opibus aliquid splendoris affundam. Si non damus beneficia, nisi recepturi, intestatis moriendum sit. Dicitis, inquit, beneficium creditum insolubile esse, creditum autem non est res per se expetenda. Cum creditum dicimus, imagine & translatione utimur. Sic enim & legem scimus iusti in iustiq; regulam esse, & regula non est res per se expetenda. Ad haec uerba demon strandae rei causa descendimus. Cum dico creditum, intelligitur tanquam creditum. Vis scire? adicio insolubile, cum creditum nullum non solui aut possit aut debeat. Adeo beneficium utilitatis causa dandum non est, ut saepe, quemadmo dum dixi, cum damno ac periculo dandum sit. Si latronibus circumuentum defen do, ut tuto transire permittatur, reum gratia laborantem tueor, & hominum poteri tum factionem in me conuerto, quas illi detrahero sordes, sub accusatoribus ipsidem fortasse sumpturus, cum abire in partem alteram possim. & securus spectare aliena certamina, spondeo pro iudicato, & suspensum amici bonis libellum deiecio, cre ditoribus eius me obligaturus, ut possim seruare proscriptum, ipse proscriptionis periculum adeo. Nemo Tusculanum aut Tiburtinum emere paratus, salubritatis causa, & astui secessus, quoto anno empturus sit disputat, cum emerit, tuendum est. Eadem in beneficiis ratio est. Nam cum interrogaueris, quid reddat, respon debo, bonam conscientiam. Quid reddat beneficium? Dicit mihi, quid reddat ius

sticia

sticia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperantia, si quicquam praeter ipsas petis?

CAP. XIII.

Mundus in quid incessum absoluit, in quid sol diem extedit & contrahit? Omnia ista beneficia sunt, fiunt enim nobis profutura. Quomodo mundi officium est circū agere rerum ordinem, quomodo solis loca mutare, ex quibus oriatur, in qua cadat, & haec salutaria nobis facere sine praemio, ita uiri officium est inter alia, & beneficium dare. Quare ergo dat? Ne non det, ne occasionem benefaciendi perdat. Vobis uoluptas est ineriis ocij facere crepusculum, & securitatem soporis simillimam appetere, & sub desa umbra latitare, tenerrimisq; cogitationibus, quas tranquillitatem uocatis, animi marcentis oblectare torpore, & cibus potionibusq; intra hortorum latebras, corpora ignauia pallentia saginare: nobis uoluptas est dare beneficia uel laboriosa, dum aliorum labores leuent, uel periculosa, dum alios a periculis extra hat, uel rationes nostras aggrauatura, dum aliorum necessitates & angustias laxet. Quid mea interest, an recipiam beneficia? Etiam cum recepero danda sunt. Beneficium eius commodum spectat cui praestatur: non nostrum: alioquin nobis illud damus. Itaque multa quae summam utilitatem alijs afferunt, precio gratiam perdunt. Mercator urbibus prodest, medicus agris, magno uenalibus, sed omnes isti quia ad alienum commodum pro suo ueniunt, non obligant eos, quibus profunt.

al. scire, cora puscum.

CAP. XIII.

Non est beneficium quod in quaestum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam, auctio est. Non dicam pudicam, quae amatorem ut incēeret reppulit, quae aut legem, aut uirum timuit, ut ait Ouidius, Quae quia non licuit non dedit, illa dedit. Non immerito in numerum peccantium refertur, quae pudicitiam timori praestitit, non sibi. Eodem modo qui beneficium ut reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos beneficium damus animalibus, quae aut usui, aut alimēto futura nutrimus: beneficium damus arbutis quae colimus, ne siccitate, aut immoti & neglecti soli duritia laborant. Nemo ad agrum colendum ex aequo & bono uenit, nec ad ullam rem, cuius extra ipsam fructus est. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara, nec fordida, sed humana, liberalis cupit dare etiam cum d. derit, & augere nouis ac recetibus uetera, non habens propositum, quāto ei qui praestat bono futura sit, alioquin humile est, sine laude, sine gloria, prodesse, qui expedit. Quid magnifici est se amare, sibi parcere, sibi acquirere? Ab omnibus istis uera beneficij dandi cupido auocat. Ad detrimen tum, iniecta manu trahit, & utilitates relinquit, ipso benefaciendi opere latissima.

CAP. XIV.

Nunquid dubitum est, quin contraria sit beneficio iniuria? Quomodo iniuriam facere per se uitanda ac fugienda res est, sic beneficium dare per se expetendum. Illic turpitudine contra omnia praemia in scelus horantia ualet, ad hoc inuitat honesti per se efficax species. Non mentiar, si dixerero neminem non amare beneficia sua, neminem non ita compositum animo, ut non libentius eum uideat, in quem multa coges sit, cui non causa sit iterum dari beneficij, semel dedisse. Quod non accideret, nisi nos ipsa delectarent beneficia. Quam saepe dicentem audias. Non sustineo illum deferere, cui dedi uitam, quem e periculo eripui. Rogat me ut causam suam contra homines gratiosos agam. Nolo, sed quid faciam? Iam illi semel, iterumq; affui. Non uides inesse isti rei propriam quandam uim, quae nos beneficia dare cogit? Primum quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuisset praestandi, aliquid ei praestamus ob hoc, quia praestitimus. Adeoq; nos ad beneficia non impellit utilitas, ut & mutila tueri ac fouere perseueremus sola beneficij charitate, cui etiam infeliciter dato, indulgere, tam naturale, q; liberis prauis. Idem isti gratiam

CAP. XVI.

referre ipsos farentur, non quia honestum est, sed quia utile, quod non esse ita, mire opere probandum est. Quia quibus argumentis collegimus beneficium dare per se rem expetendam esse, istidem etiam hoc collegimus. Fixum est illud, a quo in caetera probationes nostrae exeunt honestum ob nullam aliam causam, q; quia honestum sit, oli. Quis ergo controueritiam facere audebit, an gratum esse, honestum sit? Quis non ingratum detestetur hominem, sibi ipsi inutilem? Quid autem, cum tibi narratur de eo, qui aduersus summa beneficia amici sui, ingratus est, quomodo id fecerit

al. colligimus

al. fecerit

al. estimas

al. Non enim habeo tempus.

al. Inter, interitum sumus.

al. suspensio.

al. feret

fecerit, utrum tãquam rem turpem fecerit, an tãquam utilis rem sibi & profutura amiserit? Puto nequam hominem existimas, cui poena, non cui curatore opus sit. Quod non accideret, nisi gratũ esse per se expetendum, honestũq; esset. Alia fortasse minus dignitatẽ suam praeferunt, & an sint honesta interprete egent, hoc expositum est pulchriusq; quã ut splendor eius dubie ac parũ luceat. Quid tã laudabile, quid tam aequaliter in omnium animos receptum, quã referre bene meritis gratiam?

CAP. XVII.

Ab hoc, dic mihi, quã causa nos perducit? Lucrũ, quod qui non cõtemnit, ingratus est: Ambitio: Et quã iactatio est soluisse, quod debebas? Metus nullus ingrato. Huic enim unũ rei non possumus legẽ, tãquam satis natura cauisset, quomodo nulla lex amare parẽtes, indulgere liberis iubet. Superuacũ est, inquit, in naturã ius impelli. Quemadmodũ nemo in amorẽ sui cohortãdus est, quem cum nascitur trahit, ita ne ad hoc quidem, ut honeste per se petat: placent suapte natura: adeoq; gratiosa uirtus est, ut insitũ sit etiam malis, probare meliora. Quis est qui non beneficis uideri uelit? qui non inter scelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipsis quã impotẽtissimẽ fecit, speciem aliquam induat recti? uelit quoq; ipsi uideri beneficũ dedisse, quos laesit? Gratias itaq; agi sibi ab his quos afflixere patiuntur bonosq; se ac liberales fingunt, quia prae stare non possunt. Quod non facerent, nisi illos honesti & per se expetendi amor cogeret morib; suis opinionẽ contrariã quærere, & nequitia abdere, cuius fructus cõcupiscitur, ipsa uerò odio, pudorq; est, nec quisquã tãtum à naturali lege desciuit, & hominem exiuit, ut animi causa malus sit: Dic ergo cuiuslibet ex istis qui rapto uiuunt, an ad illa quã latrocinij & furtis consequuntur, malint ratione bona peruenire? Optabit ille cui grassari, & trãseuntes percutere questus est, potius illa inuenire, q; eripere. Nemine reperies qui non nequitia praemij sine nequitia frui malit. Maximũ hoc habemus naturã meritũ, qd uirtus in omnium animos lumen suum praemittit, etiam qui non sequuntur illam, uident.

Nequitiam subinde uocat, malicia etiam in sceleribus quibuslibet. CAP. XVIII.

Ut scias per se expetendam esse grati animi affectionem, per se fugienda res est ingratum esse, quoniam nihil aequẽ concordiam humani generis dissociat, ac distrahit, quã uirtutum. Nam quo alio tuti sumus, quã quod mutuis iuuamur officijs? Hoc uno instructior uita, contraq; incursionẽ subitas munitiones est beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? praeda animalium & uictimã, ac bellissimus & facillimus sanguis. Quoniam ceteris animalibus in tutelam sui satis uirtutum est: quãcũque uaga nascuntur, & actura uitam segregem, armata sunt. Hominem imbecillitas cingit, non unguum uis, non dentium, terribilem ceteris fecit. Nudum & infirmum societas munit. Duas res dedit, quã illum obnoxium ceteris, ualidissimum facerent, rationem, & societatem. Itaq; qui par esse nulli possit, si seduceretur, rerum potitur, societas illi dominium omnium animalium dedit. Societas terris genitum, in alienã naturã transmisit imperium, & dominari etiam in mari iussit. Hæc morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit. Hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam aduocare. Hanc societatem tolle, & unitatem generis humani, qua uita sustinetur scindes. Tolle autem, si efficias ut ingratus animus non per se uitãdus sit, sed quia aliud illi timendum est. Quã multi sunt enim quibus ingratos esse tuto licet? Deniq; ingratum uoco, quisquis metu gratus est.

Se grex.

Vnitã, al. aliquid, al. ingratis.

CAP. XIX.

Deos nemo sanus timet. Furor est enim metuere salutaria. Nec quisquam amat quos timet, Tu deniq; Epicure deum inermem facis. Omnia illi tela, omnem detraxiisti potẽtiã, & ne cuiquam metuẽdus esset, proiecisti ipsum extra metum. Hunc igitur septũ ingenti quidẽ & inexplicabili muro, diuisumq; à cõtractu & à cõspectu mortalium, non habes quare uerearis, nulla illi ne tribuẽdi, nec nocendi materia est. In medio interuallo huius & alterius cœli desertus, sine animalĩ, sine homine, sine re, ruinas mundorũ supra se circaq; se cadentium euitat, non exaudiẽs uota, nec nostri curiosus. Atqui hunc uis uideri colere, non aliter quã parẽtem, grato, ut opinor, animo: aut si non uis uideri gratus, quia nullũ habes illius beneficium, sed te atomi, & ista mica tuã forte ac temerẽ cõglobauerunt, cur colis? Propter maiestatem, inquis

inquis, eius eximiam, singularemq; naturam: Ut concedam tibi, nempe hoc facis nulla spe, nullo precio inductus. Est aliquid per se expetendum, cuius te ipsa dignitas ducit. Id est, honestum. Quid est autem honestius, quã gratum esse? Huius uirtutis materia tam late patet, quã uita.

Sed inest, inquit, huic bono etiam utilitas aliqua, cui enim uirtuti non inest? sed id propter se expeti dicitur, quod quamuis habeat aliqua extra se cõmoda, sepositis quoq; illis ac remotis placeat. Prodest gratum esse, ero tamen gratus etiam si nocet. Qui gratus est, quid sequitur? Ut hæc res illi alios amicos, alia beneficia conciliet? Quid ergo si quis sibi offensas cõciturus est? Siquis intelligit, adeo per hoc se nihil consecuturum, ut multa etiam ex reposito acquilitoq; perdenda sint, non libens in detrimenta descendit. Ingratus est, qui in referenda gratia secundum datum uidet, qui sperat cum reddit. Ingratum uoco, qui aegro assidet, quia testamẽtum facturus est, cui de hæreditate, aut de legato uacat cogitare. Faciat licet omnia quã facere bonus amicus & memor officij debet, si animo eius obuerfatur spes, illucini captator est, & hamum iacit, ut aues quã laceratione corporum ametur lapsa morbo pecora, & casura è proximo speculatur, ita hic imminet morti, & circa caudauer uolat. Gratus animus ipsa uirtute propositi sui capitur.

CAP. XX.

al. iassa.

Vis scire hoc ita esse, nec illum utilitate corrumpi? Duo sunt genera grati hominis. Dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. Hic fortasse ostentare se potest, habet quod iacet, quod proferat. Dicitur gratus qui bono animo accepit beneficium, bono debet. Hic intra cõscientiam elusus est. Quã illi contingere potest utilitas ex affectu latentis? Atqui hic etiam si ultra facere nil potest, gratus est. Amat, debet, referre gratia cupit. Quicquid ultra desideras, non ipsi deest. Artifex est etiam cui ad exercendam artem instrumenta non suppetunt. Nec minus canendi peritus, cuius uocem exaudiri fremitus obstrepentium non sinit. Volo referre gratiam, post hoc aliquid superest, nõ ut gratus, sed ut solutus sim. Sepe enim & qui gratiam retulit, ingratus est, & qui non retulit, gratus. Nam ut omnium alia, rum uirtutũ, ita huius ad animũ tota aestimatio redit. Hic si in officio est, quicquid defuit, fortuna peccat. Quomodo est disertus etiam qui tacet, fortis etiam qui cõpressis manibus, uel etiam alligatis, quomodo gubernator etiã qui in sicco est, quia consummatã scientiã nihil deest, etiam si quid obstat quo minus se utatur. Ita gratus est, etiam qui uult tãtum nec habet huius uoluntatis suã ullum alium, quã se testem. Imò amplius adiciã: Est aliquãdo gratus, etiam qui ingratus uidetur, quem mala interpretis opinio in cõtrarium traducit. Hic quid aliud sequitur, quã ipsam cõscientiam, quã etiam obruta delectat, quã concioni ac famã reclaims, & in omnia reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contra sententium aspexit, non numerat suffragia, sed una sententia uincit. Si uerò bonam fidem perfidiã supplicij affici uidet, non descendit è fastigio, sed supra poenam suam consistit.

CAP. XXI.

al. deficit.

Habeo, inquit, quod uolui, quod petij. Non poenitet nec poenitebit, ne ulla iniquitate me eò fortuna perducet, ut hanc uocẽ audiam, Quid mihi uoluit? quid mihi nunc prodest bona uoluntas? Prodest & in eculeo, prodest & in igne. qui si singulis membris admoveatur, & paulatim uitium corpus circueat, licet ipsum corpus plenũ bona cõscientia stillet, placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoq; illud argumentum quamuis dictum iam, reducatur. Quid est quare grati uelimus esse, cum morimur quare singulorũ perpendamus officia, quare id agamus in omnem uitam nostram memoria decernente, ne cuius officij uideamur oblitus. Nihil iam superest, quo spes porrigatur, in illo tamen cardine positã, abire è rebus humanis quã gratissimi uolumus. Est uidelicet magna in ipso opere merces rei, & ad alliciendas mères hominum ingens honesti potẽtia, cuius pulchritudo animos circumfundit, & delinatos admiratione luminis ac fulgoris sui rapit. At multa hinc cõmoda oriuntur. Et tutior est uita melioribus, atq; secundum bonorum iudicium etiam mercedis, quam innocentia quam grata mens prosequitur. Fuisset enim iniquissima rerum natura, si hoc tãtum bonum miserũ, & anceps & sterile fecisset.

CAP. XXII.

aliter, ut.

al. tua, subau-
di, uia.
CAP. XXIII.

al. Non.

al. se spacijs.

al. dierum.
al. educit.

CA. XXIII.
al. utilia.

CA. XXV.

al. inquit.

CA. XXVI.

Sed illud intueri, an ad istam uirtutem quæ sæpe tuto ac facili aditur, etiam per saxa, & rupes & feris ac serpentibus obsessum iter, fueris iturus. Non ideo per se non est expetendū, cui aliquid extra quoque emolumenti adhaeret. Ferè enim pulcherrima quæque multis & aduentitijs comitata sunt donibus, sed illas trahunt, ipsa præcedunt. Num dubium est, quin hoc humani generis domicilia, circuitus solis ac lunæ uicibus suis temperet, quin alterius calore alantur corpora, terræ relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia hyemis tristitia frangatur, alterius tepore efficaci & penetrabili rigeretur maturitas frugum, quin ad huius cursum fecunditas humana respōdeat, quin ille annus obseruabilem fecerit circumactū suo, hæc mensem minoribus sphaeræ spacijs flectēs. Ut tamen detrahās ista, non erat ipse sol, idoneum oculis spectaculū, dignusque adorari, si tantum præteriret. Non erat digna suspēctū luna, etiam si oculolum sydus transcurreret. Ipse mundus quoties per noctem ignes suos fudit, & tantum stellarum innumerabilium refulsit, quem non intentum in se teneret. Quis sibi illa tunc cum miratur prodesse cogitat? Aspice ista tacito superne cælo labentia, que madmodum uelocitatem suam sub specie stantis, atque immoti operis abscondāt. Quantum ista nocte, quam tu in numerum ac discrimen demū obseruas, agitur? Quanta rerū turba sub hoc silētiō euoluitur, quantā factorū seriem certus limes adducit? Ista quæ tu non aliter, quam in decorē sparsa consideras, singula in opere sunt. Nec enim est, quod existimes septem sola discurrere, cætera hæere. Paucorum motus comprehendimus, innumerabiles uero, longiusque à conspectu nostro seducti dii, eunt, redeuntque. Et ex his qui oculos nostros patiuntur, plerique obscuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo non caperis tāta molis aspectu, etiam si te non regat, non custodiat, non foueat, generetque ac spiritu suo rigeret? Quemadmodum hæc cum primum usum habeant, & necessaria uitaliaque sint, maiestas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis illa uirtus, & in primis grati animi, multum quidem præstat, sed non uult ob hoc diligi, amplius quiddam in se habet, nec satis ab eo intelligitur, à quo inter utilia numeratur. Gratus est quia expedit, ergo & quantum expedit. Non recipit sordidum uirtus amatorē. Solutio ad illam sinu ueniendū est. Ingratus hoc cogitat, Volebam gratiam referre, sed timeo impēsas, timeo periculum, uereor offensam, Faciam potius, quod expedit. Non potest eadem ratio, & gratum facere, & ingratum. Ut diuersa i. lorū opera, ita inter se diuersa proposita sunt. Ille ingratus est, quamuis non oporteat, quia expedit. Hic gratus est, quamuis non expediat, quia oportet.

Propositum est nobis secundum rerum naturam uiuere, & deorum exemplum sequi. Diij autem quodcumque faciunt, in eo nihil præter ipsam faciendi rationem sequuntur, nisi forte existimas illos fructum operum suorum ex fumo extorsū, & thuris odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta distribuunt, quantis terras fructibus impleant, quam opportunis & in omnes oras ferentibus uentis maria permoueant, quantis imbribus repente deiectis, solum moliant, uenasque fontium arentes redintegrent, & infuso per occulta nutrimento renouent. Omnia ista sine mercede, sine ullo ad ipsos perueniente comodo faciunt. Hæc quoque nostra ratio. si ab exemplari suo non aberrat, seruet, ne ad res honestas conducta ueniat. Pudeat uolum uenale esse beneficium. Gratuitos habemus deos. Si deos quiddam imitari, da & ingratis beneficia. Nam & sceleratis sol oritur, & piratis patent maria.

Hoc loco interrogant, an uir bonus daturus sit beneficium ingrato, sciens ingratum esse. Permite mihi aliquid interloqui, ne interrogatione insidiosa capiamur. Duos ex constitutione stoica accipe ingratos. Alter ingratus, quia stultus est. Stultus, etiā malus est, qui malus est, nullo uitio caret Ergo & ingratus est. Sic omnes malos dicimus, imemperantes, auaros, luxuriosos, malignos: non quia ista omnia singulis magna & nota uitia sint, sed quia esse possint, & sunt, etiam si latent. Alter est ingratus, qui à uulgo dicitur, in hoc uitium natura propensus. Illi ingrato qui sic hac culpa non caret, quomodo nulla caret, dabit beneficium uir bonus. Nulli enim dare poterit, si tales homines submouerit. Huic ingrato qui beneficiorum

fraudator

fraudator est, & in hanc partem procubuit animo, non magis dabit beneficium, quam captatori. Quis decoctori pecuniam credet, aut depositū committet ei, qui iam pluribus abnegauit? Timidus dicitur aliquis, quia stultus est, & ob hoc quidē malos sequitur, quos indiscreta & uniuersa uitia circūstāt. Dicitur timidus proprie natura, equit ad inanes sonos pauidus. Stultus omnia uitia habet, sed non in omnia natura pronus est. Alius in auaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam inclinatur.

Itaque errant illi, qui interrogant Stoicos. Quid ergo? Achilles timidus est? Quid ergo? Aristides, cui iustitia nomen dedit, iniustus est? Quid ergo? & Fabius, qui cunctando restituit rem, temerarius est? Quid ergo? Decius mortem timet? Mutius proditor est? Camillus desertor? Non hoc dicimus, sic omnia uitia esse in omnibus, quomodo in quibusdam singula eminent, sed malum ac stultum nullo uitio iacere, nec audacem quidem timoris absoluius, nec prodigum quidem auaritia liberamus. Quomodo homo omnes sensus habet, nec ideo tamen omnes homines aciem habent Lynceō similem, sic qui stultus est non tam acris & concitata habet omnia, quam quidam quædam. Omnia in omnibus uitia sunt, sed non omnia in singulis extant. Hunc natura ad auaritiam impellit, hic libidini, hic uino deditus est, aut si nondū deditus, ita formatus, ut in hoc illum mores sui ferant. Itaque ut ad propositum reuertar, nemo non ingratus est, qui malus est. Habet enim omnia nequitia semina. Tamen proprie ingratus appellatur, qui ad hoc uitium uergit. Huic ergo beneficium non dabo. Quomodo male filia consulit, qui illam contumelioso & sæpe repudiato collocauit, quomodo malus paterfamilias habebitur, qui negotiorum gestorum damnato, patrimonij sui curam mādauerit, quomodo demētissime testabitur, qui tutorem filio reliquerit, pupillorum spoliatorem, sic pessime beneficium dare dicitur, quicumque ingratus eligit, in quos peritura conferat.

Diij quoque, inquit, multa ingratis tribuunt, sed illa bonis parauerant. Contingunt autem etiam malis, quia separari non possunt. Satius est autem prodesse etiam malis propter bonos, quam bonis deesse propter malos. Ita, quæ refert, diem, solem, hyemis æstatisque cursus, & media ueris, autumnique tempora, imbres, & fontium haustus, uentorum statos flatus pro uniuersis inuenerunt, excerpere singulos non poterunt. Rex honores dignis dat, congiarium & indignis. Frumentum publicum tam fur quam periturus & adulter accipiunt, & sine delectu morum quisquis ciuis est: cum aliquid est, quod tanquam cuius, non tanquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferunt. Deus quoque quædam in uniuersum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. Nec enim poterat fieri, ut uentus bonis uiris secundus esset, contrarius malis. Commune autem bonum erat patere commercium maris, & regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex casuris imbribus dici, ne in malorum improborumque rura destiterent. Quædam in medio ponuntur. Tam bonis quam malis conduntur urbes. Monumenta ingeniorum, & ad indignos perueniunt a publica uitæ aditio. Medicina & sceleratis opem ministrat. Compositiones remediorum salutarium nemo suppressit, ne sanarentur indigni. In his exigè censuram, & perfonarum æstimationem, quæ separatim tanquam digno dantur, non in his quæ promiscue turbam admittunt. Multum enim refert, utrum aliquem non excludas, an eligas. Ius fori omnibus dicitur, pace etiam homicida fruuntur, sua repetunt, etiam qui aliena rapuerunt. Percussores & domi ferrum exercentes murus ab hoste defendit. Legum præsidio qui plurimum in illas peccauerunt proteguntur. Quædam non poterant ceteris contingere, nisi uniuersis darentur. Non est itaque quod de istis disputes, ad quæ publicè inuitati sumus. Illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debebat, ei quem ingratum sciam, non dabo. Ergo, inquit, nec consiliū deliberanti dabis ingrato, nec aquam haurire permittas, nec uiam errantibus monstrabis ingrato? An hæc quidem facies, sed nihil donabis? Distingua istud, certe tentabo distinguere. Beneficium est opera utilis, sed non omnis opera utilis beneficium est. Quædam enim tam exigua sunt, ut beneficij nomen non occupent. Duæ res coire debent, quæ beneficium efficiunt. Primum rei magnitudo. Quædam enim

CA. XXVII.

Timoris abs. i. uere.

Damnari nea gotiorum.

CA. XXVIII.

al. temperamēta.

al. monstrat.

al. Certis.

CA. XXIX.

Coire.

sunt

sunt infra huius nominis mēsuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut stī-
pem aris abiecti, aut ignis accendendi factam potestatem? Et interdum ista plus
profunt quam maxima. Sed tamen uilitas sua illis, etiam ubi temporis necessitate
facta sunt necessaria, detrahit pretium. Deinde quod potissimum est oportet acce-
dat, ut eius causa faciam, ad quem uolebam peruenire beneficium dignumq; eum
iudicem, & libens id tribuam, percipiensq; ex munere meo gaudium. Quorū nihil
est in istis, de quibus loquebamur. Non enim tāquam dignis illa tribuimus, sed ne-
gligenter tanquam parua, & non homini damus, sed humanitati.

C. AP. XXXX.

al. esse.
al. Ciceronis.

al. quondam.

Aliquando daturum me etiam indignis quaedam non negauerim, in honorem
aliorum: sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos nobilitas industrijs, sed
nouis praetulit non sine ratione, sacra est magnarum uirtutum memoria † & etiam
plures bonos iuuat, si gratia honorum nō cum ipsis cadat † Ciceronem filium quae
res consulem fecit, nisi pater? Cinnam nuper quae res ad consulatum recepit ex ho-
stium castris; Quae Sextum Pompeium, aliosq; Pompeios, nisi unius uiri magnitu-
do: tanta † quidem, ut satis alte omnes suos etiam ruina eius attolleret. Quid nu-
per Fabium Perficum, cuius osculum etiam impediret uiri uota boni, sacerdotem
non in uno collegio fecit, nisi Verrucosi, & Allobrogici, & illi treceti qui hostium
incurioni pro repub. unam domum obsecerant; Haec debemus uirtutibus, ut non
praesentes solum illas, sed etiam ablatas ē conspectu colamus. Quomodo illi iidem
egerunt ut non in unam aetatem prodesse, sed beneficia sua etiam post ipsos re-
linquerēt, ita & nos non una aetate grati sumus. Hic magnos uiros genuit, dignus
est beneficijs, qualiscunq; est, dignos dedit. Hic egregijs maioribus ortus est, qua-
liscunq; est, sub umbra suorum lateat. Ut loca fordida reppercessu solis illustrantur,
ita inertes maiorum suorum luce resplendant.

CA. XXXXI.

al. Caligulam
Caesarem.

Excusare hoc loco, mi Liberalis, deos uolo. Interdū enim solemus dicere, quid
sibi uoluit providētia, quae Arrhideū regno imposuit? Illi putas hoc datum? patri
eius datū est & fratri? Quare † Caesarem orbī terrarum praefecit, hominem humani
sanguinis audivissimū, quem non aliter fluere in conspectu suo iubebat, quam si ore
excepturus esset: Quid ergo tu illi hoc datum existimas? patri eius Germanico da-
tum, datū auro, proauoq; & ante hos alijs non minus claris uiris, etiam si priuati pa-
resq; alijs uitam exegerūt. Quid tu cum Mamercum Scaurum Cos. faceres, igno-
rabas ancillarū suarum menstruum ore illum hīante exceptare. Nūquid enim ipse
dissimulabat? Nunquid purus uideri uolebat? Referam dictum eius in se, quod cir-
cumferri memini, & ipso praesente laudari: Pollionē Alinio iacenti, obseceno uerbo
usus, dixerat se facturū id quod pati malebat, & cū Pollionis attractorē uidisset frō-
rem, quicquid inquit, mali dixi, mihi & capiti meo. Hoc dictū suum ipse narrabat.
Hominem tam palam obsecenū, ad fact es, & ad tribunal admisisse? Nēpe dum ue-
terem illum Scaurū senatus principem cogitas, indigne fers sobolem eius iacere.

C. A. XXXXII.

al. posteriori.

Deos uersimile est, ut alios indulgētius tractent, propter parentes auosq; alios
propter futuram nepotum pronepotumq; ac longe sequētium posteram indolem.
Nota est enim illis operis sui series, omnium illis rerum per manus suas iturarum
scientia in aperto semper est, nobis ex abdito subit. Et quae repentina putamus, il-
lis prouisa ueniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt,
quia pro summo imperio habuerunt iusticiam, abstinentiam, quia non rempub. sibi,
sed se reipub. dicauerūt. Regnēt hi, quia uir bonus quidā proauus eorū fuit: qui anti-
mū supra fortunam gessit, qui in dissensione ciuili, quoniam ita expediebat reipub.
uinci quā uincere maluit. Referrī illi gratia tam longo spacio non potuit. In illius
respectum, iste populo praesideat, non quia scit aut potest, sed quia alius pro eo me-
ruit. Hic corpore deformis est, aspectu foedus, & ornamenta sua traditurus, iam me
homines accusabunt, caecum & temerariū dicent, nesciētem quo loco, quae summis
ac excellentissimis debentur, ponā. At ego scio. † aliū me istud dare, † aliū olim de-
bitū soluere. Vnde isti norūt illū gloria sequentis fugacissimū, eo uultu ad pericu-
la euntē, quo alij ex periculo redeunt, nunquā bonū suū à publico distinguēt?
Vbi,

alij non alio,
utrobique, legen-
dum uidetur.

Vbi, inquit, istae, aut quis est? Vnde uos scitis? Apud me ista expensorum accepto-
rumq; rationes dispunguntur. Ego quid cui debeam scio, alijs post iōgam diem re-
pono, alijs in antecessum, aut prout occasio, & † reipub. meae facultas tulit. In-
grato ergo aliquando quaedam, sed non propter ipsum dabo. Quid si, inquit, nescis,
utrum gratus sit an ingratus? Expectabis donec scias, an dādi beneficij tempus non
amittes? Expectare longum est. Nā (ut Plato ait) Difficilis humani animi confectura
est. Non expectare temerarium est, Huic respōdebimus, nunquam expectari nos
certissimam rerum comprehensionem, quoniam in arduo est ueri exploratio, sed ea
ire, quā ducit ueri similitudo. Omne hac uia procedit officium. Sic serimus, sic nauigamus,
sic militamus, sic uxores ducimus, sic liberos tollimus, cum omnium incer-
tus sit euentus. Ad ea accedimus, de quibus bene sperandum esse credimus. Quis e-
nim pollicetur serenti prouentum, nauigandi portum, militanti uictoriam, marito
pudicam uxore, patri pios liberos? Sequimur quā ratio, non quā ueritas trahit. Ex-
pecta, ut nisi bene cessura non facias, & nisi comperta ueritate nihil moueris, relicto
omni actu uita consistit. Dum ueri similia me in hoc aut in illud impellant, non uere-
bor beneficium dare ei quem uersimile erit gratum esse.

aliter, rei pri-
uate
C. XXX X III.

Multi, inquit, interuenient propter quae & malus pro bono surrepat, & bonus
pro malo displiceat. Fallaces enim sunt rerum species, quibus credimus. Quis ne-
gat? Sed nihil aliud inuenio, per quod cogitationem regam. His ueritas mihi ueluti
gij sequenda est. Certiora non habeo. Haec ut quā diligētissime aestimem, operam
dabo, nec cito illis assentiar. Sic enim in praelio potest accidere, ut telum meum in
cōmilitonem manus dirigat, aliquo errore decepta, & hosti tanquam meo parcam.
Sed hoc & raro accidet, & non uitio meo, cuius propositum est hostē ferire, ciuem
defendere. Si sciam ingratum esse, non dabo beneficium. At obrepit, at imposuit.
Nulla hic culpa tribuentis est, quia tāquam grato dedi. Si promiseris, inquit, te da-
turum beneficium, & postea ingratum esse scieris, dabis an non? Si facis sciens, pec-
cas, das enim cui non debes dare: Si negas, & hoc modo peccas, quia non das ei, cui
promissisti. Conscientia † nostra hoc loco titubat, & illud superbum promissum, nun-
quam sapientem facti sui poenitere, nec unquam emendare quod fecerit, nec muta-
re consilium. Non mutat sapiens consilium, omnibus his manentibus quae erant,
cum sumeret. Ideo nunquam illum poenitentia subiit, quia nihil melius illo tempore
fieri potuit, quā quod factum est, nihil melius constitui, quā quod constitutum
est. Ceterum ad omnia cum exceptione ueniet, si nihil incidit quod impe-
diat: ideo omnia illi succedere dicimus, & nihil contra opinionem accidet, quia
praesumit animo posse aliquid interuenire, quod destinata prohibeat. Impruden-
tium ista fiducia est, fortunam sibi spondere. Sapiens autem utramq; partem eius co-
gitat. Sit quantum liceat errori, quā incerta sint humana, quā multa consilijs ob-
stent. Ancipitem rerum ac lubricam sortem suspensus sequitur, consilijs certis incer-
tos euentus. Exceptio autem, sine qua nihil destinatur, nihil † ingreditur, & hic illum
tuetur. Promisi beneficium, nisi si quid incidisset, quare non deberem dare.

C. XXXXIII.

al. uestra

forte aggredi-
tur.

CA. XXXXV.

al. externo

In re praesenti

Quid enim si quod illi pollicitus sum, patria sibi me dare iusserit? Si lex lata erit, ne
id quicquam faciat, quod ego me amico meo facturum promiseram. Promisi tibi fi-
liam in matrimonium, postea peregrinus apparuisti. Non est mihi cum † extraneo
connubium. Eadem res me defendit, quae uetat. Tunc fidem fallam, tunc inconstan-
tiae crimen audiam, si cum omnia eadem sint, quae erant promittente me, non praes-
titero promissum. Alioquin quicquid mutatur, libertatem facit de integro, con-
sulendi, & meam fidem liberat. Promisi aduocationem, postea apparuit per illam
causam prauidicium in patrem meum quaeri. Promisi me peregre unā exiturum,
sed iter infestari latrocinijs nunciatur. In rem praesentem uenturus fui, sed aeger fi-
lius, & ueripura uxor tenet. Omnia esse debent eadem quae fuerunt cum promitte-
rem, ut promittentis fidem teneas. Quae autem maior fieri mutatio potest, quā si
te malum uirum & ingratum comperi? Quod tanquam digno dabam, indigno ne-
gabo, & irascendi quoq; causam habebō deceptus.

C. XXXVI.

Inspiciam tamen, & quantum sit de quo agitur. Dabit mihi consilium promissae rei modus. Si exiguit est, dabo, non quia dignus es, sed quia promisi. Nec tanquam munus dabo, sed uerba mea redimam, & aurem mihi perucellam. Damno castigabo promittentis temeritatem. Ecce ut doleat tibi, ut postea consideratius loquaris, quod dicere solemus, † Ignarium dabo. Si maius erit, non comitum (quoadmodum Meccenas ait) ut sextertio centies oburgatus sum. Inter se enim utriusq; comparabo. Est aliquid in eo quod promiseris perseverare, est rursus multum in eo, ne indigno beneficium des. Hoc tamen quantum est attendendum. Si leue, conuicemus. Si uero magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo semel excusare, quare negauerim, quam semper, quare dederim. Totum, inquam, in eo est, quanti promissi mei uerba taxetur. Non tantum quod temere promisi retinebo, sed quod non recte deditur petam. Demens est qui fidem praestet errori. Philippus Macedonum rex habebat militem manu fortem, cuius in multis expeditionibus utiliter expertus opera, subinde ex praeda aliquid illi uirtutis causa donauerat, & hominem uenalis animae crebris autoramentis accendebat. Hic naufragus in possessione cuiusdam Macedonis expulsus est. Quod ut Macedoni illi nunciatum est, accurrit, spiritum eius recollectit, in uilla illa suam traxit, lectulo suo cessit, affectu semianimeq; recreauit, diebus triginta impensa sua curauit, refecit, uatico instruxit, subinde dicentem, Gratiam tibi referam, uidere tantum mihi Imperatorem meum contingat. Narrauit Philippo naufragium suum, auxilium tacuit, & protinus perijt, ut sibi praedia cuiusdam donaret. Ille quidem erat hospes eius, is ipse, a quo receptus erat, a quo sanatus. Multa inter reges, in bello praesertim, operis oculis donat. Non sufficit homo iustus tot armatis cupiditatibus. Non potest quisquam eodem tempore, & bonum uisum, & bonum ducem agere. Quomodo tot milia hominum infatibilia satiabuntur? Quid habebunt, si suum quisq; habuerit? Hoc Philippus sibi dixit, cum illum induci in bona qua petebat iussit. Expulsis bonis suis ille, non ut rusticus iniuriam tacitus tulit, contentus quod non & ipse donatus esset, sed Philippo epistolam strictam, ac liberam scripsit: qua accepta ita exarsit, ut statim Pausaniae mandaret bona priorum domino restitueret. Ceterum improbissimo militi, ingratiissimo hospiti, audidissimo naufrago, stigmata inscriberet, ingratum hospitem testantia. Dignus quidem fuit, cui non inscriberentur illae literae, sed insculperentur, qui hospitem suum nudo & naufrago similem in id in quo iacuerat ipse litus expulerat. Sed uidebimus quis modus poenae seruandus fuerit. Auferendum utiq; fuit, quod summo scelere inuaserat. Quis autem poena eius moueretur, qui id commiserat, pro quo nemo misereri misericors posset?

Ignarium promissam dixit.
al. linguarium

al. Si magnam est, non tantum, &c.
C. XXXVII.

Dabit tibi Philippus quia promissit, etiam si non debet, etiam si in iniuriam facturus, etiam si scelus facturus est, etiam si uno facto praclusurus est naufragius littora? Non est leuitas a cognito & damnato errore discedere, & ingenue fatendum est. Aliud putauit, deceptus sum. Haec uero superbia stultitiae perseverantia est, quod semel dixi, quaecumq; est, fixum ratumq; sit. Non est turpe cum re mutare consilium. Age, si Philippus possessorem illum eorum littorum reliquisset, quae naufragio ceperat, nonne omnibus miseris aqua & igni interdixerat? Potius est, inquit, intra fines regni mei, te literas istas oculis inscribendas, ditissima fronte circumferre. Ostende quam sacras sit mensa hospitalis. Præbe in facie tua legendum istud decretum, quo cauetur, ne miseros tecto iurare capitale sit. Magis ista constitutio sic erit rata, quam si illam in æs incidissem.

al. propter quod
C. XXXVIII

Quare ergo, inquit, Zeno noster, cum quingentos denarios mutuos cuiusdam promississet, & ipse illum parum idoneum coperisset, amicis suadentibus ne daret, perseverauit credere, quia promiserat? Primum alia conditio est in credito, alia in beneficio. Pecuniae etiam male creditæ exactio est. Et appellare debitorē ad diem possum, & si foro cesserit, portionem feram: beneficium & totum perit, & statim. Præterea hoc mali uiri est, illud mali patris familiae. Deinde ne Zeno quidem, si maior fuisset summa, credere perseverasset. Quingenti denarii sunt, illud (quod dici solet) in morbo consumat, fuit tanti non reuocare promissum suum. Ad cenam quia promisi ideo, etiam

C. XXXIX

etiam si frigus erit, non quidem si niues cadent. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quamuis non concoxerim, sed non si febricitauero. Sponsum descendam quia promisi, sed non si spondere in incertum iubebis, si fisco obligabis. Subest, inquam, uocata exceptio, si potero, si debebo. Si haec ita erunt, effice, ut idem status sit. cum tibi exiit, ut qui suum promitteret. Destituerit leuitas non erit, si aliquid interuenit nouum. Quod id miraris cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse conuictum? Eadem mihi omnia praesta, & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio. Deserentem uis maior excusat.

Idem etiam illa in quaestione responsum existima, an omnimodo referenda sit gratia, & an beneficium utiq; reddendum sit. Animum prestare gratum deo. ceterum aliquando me referre gratiam non patitur mea infelicitas, aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enim regi, quid principi, quid diuiti reddam? Utique cum quidam recipere beneficium iniuriam iudicent, & beneficia subinde alijs beneficijs onerent. Quid amplius in horum personam possum quam uelle? Nec enim ideo beneficium nouum reijcere deb eo, quia nondum prius reddidi. Accipiam tam libenter, quam dabitur, & praebebo me amico meo exercendae bonitatis suae capacem materia. Qui noua accipere non uult, acceptis offenditur. Non refero gratiam. Quid ad rem? non est per me mora, si aut occasio mihi deest, aut facultas. Ille praestitit mihi, nempe cum occasione haberet, cum facultate. Vtrum bonus uir est, an malus? Apud bonum uirum, bonam causam habeo, apud malum non ago. Ne illud quidem existimo faciendum, ut referre gratiam, etiam inuitis his quibus refertur, properemus, & instemus cedentibus. Non est referre gratiam, quod uolens acceperis nolenti reddere. Quidam cum aliquod illis missum est munusculum, subinde aliud intempetive remittunt, & nihil se debere restantur. Reijciendo genus est protinus aliud inuicem mittere, & minus munere expungere. Aliquando & non reddam beneficium cum possum, quando plus mihi detracturus ero, quam illi collaturus, si ille non erit sensurus ullam accessionem recepto eo, quo reddito mihi multum abesse futurum erit. Qui festinat itaque reddere, non habet animum grati hominis, sed debitoris. Et ut breuiter dicam, qui nimis cito cupit soluere, inuitus debet, qui inuitus debet, ingratus est.

Febricitans
Sponsum de
secundum id est
ad sponsonem
uel ad sponden
dum.

al. exigis.
CAP. XL.
forte ubiq;

Quarti libri de beneficijs finis.

ERASMI IN LIBRVM QVARTVM.

Illum obnoxio quolibet ualidus, &c. Vnus codex manu scriptus habebat, ceteris obnoxium, alter non habebat quodlibet; hinc germanam scripturam coniecit, illum ceteris obnoxium, ualidissimum facerent. Sentit enim hominem ut inermem, ceteris omnibus expositum iniurijs, sola ratione & societate tutum esse. Cap. 19.

Ac multa hinc commoda oriuntur, & tutior est uita melioribus, amatq; & secundum bonorum iudicium, atq; securior. Sic habebat editio prior, quam nemo dubitat esse mendosam. Itaque quum non suffragarentur exemplaria, germanam, ni fallor, lectionem ita restituiimus. At multa hinc commoda oriuntur: et tutior est uita melioribus, atq; secundum bonorum iudicium, etiam securior. At, enim conuenit obijcienti ex aduerso. Et tutior, est respondentis idē accidere in omni genere uirtutis. Securius autem refertur ad, tutior. Potest enim esse tuta uita quae non sit securata. Porro boni magis spectant securum quam tutum, eo spectat quod addit, secundum bonorum iudicium. Securitas enim non nascitur nisi ex bona conscientia. Cap. 22.

Quantum ista nocte, quantum in numerum ac discrimen demum obseruas. Igitur quanta &c. Sic habebat superior editio, Omnes codices descripti, pro igitur habebant agitur, & recte, diuini pro demum non recte. Restitui hunc in modum, Quantum ista nocte, quam tu in numerum ac discrimen demum obseruas, agitur? Quanta rerum &c. Demum dixit pro tantum. Sensus est, Tu tantum obseruas numerum ac discrimen stellarum noctu lucentium, quid agant non attendis.

Deos uerisimile est. Consentiebant exemplaria. At sermo est imperfectus, ni repetas ex superioribus, cogitare, aut in digne ferre. Cap. 23.

Rationes disponuntur. Codex manu descriptus, & alter uetustissimus habebat dispunguntur. Loquitur enim de soluendo quod debetur. Magis autem mihi placet, rei priuatae meae quam reipublicae. Iam enim ad hominis personam redijt.

¶ p. 102

Cap. 35.

Vi promittentis fidem teneam. In uetustissimis exemplaribus erat, teneas. Dicitur autem ab eo qui promisit, ad illum cui promisso facta est. Ille tenet fidem tuam, qui te habet obligatum.

PINCIANI IN LIB. QVARTVM DE BENEFICIIS.

Cap. 1.

CVM VIRTVTEM nec lucrum inuitet nec absterreat damnum.] Vetus lectio. Cum uirtus nec lucro inuitet, nec absterreat damno. Possit legi. Cum uirtus nec lucro inuitetur, nec absterreatur damno. In ultro tributis sit.] Exemplar diui Francisci, multis tributis sit.

Cap. 3.

SI VNA BENEFICII dandi causa sit utilitas.] Antiqua lectio. Nam si una beneficij dandi causa sit dandi utilitas. Alij codices, dati utilitas. Lego dantis utilitas.

Cap. 5.

Statu diebus.] Quaedam exemplaria, estatis diebus.

Cap. 6.

IN AERA SVPER quae decurrunt sola auri uehementia.] Praepositio, in, non habetur in exemplari Facundi & Primitiui, ut putem reliqua sis fere restitui posse. arenas super quas decurrunt solidi auri uehementia. Tanto magis quod eandem sententiam repetitam inuenies in libro de Consolatione ad Martiam. Ille deus non est qui paucas boues.] Praeposito ordine scripta uerba. Lege. Ille Deus est, non qui paucas boues, ex uetere lectione.

Cap. 7.

EFFECTVM QVE caelestium.] Eadem effectumq; caelestium rerum.

Cap. 13.

INERTIS ocij facere crepusculum.] Legendum forte, inerti ocio assuescere crepusculum.

Cap. 16.

Nobis uoluptas est.] Antiquum exemplar, uirilis nobis uoluptas est. Alioquin nobis illud damus.] Codices aliquot. Alioquin nobis non illi damus.

Cap. 17.

SVPERVACVVM est inquit, in natura ius impelli.] Quaedam exemplaria. Superuacuum est enim in quod natura inuis impelli. Alia breuius. Superuacuum est in quod inuis impelli.] Ut animi causa malus sit.] Exemplaria quaedam enim legunt non animi, ut forte scribendum sit inani.

Cap. 25.

QVAE illum obnoxio quolibet ualidissimum faceret.] Sic prior editio. Expende an legendum sit, quae illum a noxio quamlibet ualido securum faceret.

Cap. 22.

LICET ipsam corpus plenum bona conscientia stillet.] Exemplaria nonnulla. Bene conscio homini si cor bonum plenum bona conscientia stillet. Per quem bona fides collucebit.] Vetus lectio. Per quem bona conscientia lucebit. Nunc quoq; illud argumentum quamuis dictum iam reducatur.] Eadem. Nunc illud quoq; argumentum supra dictum reducatur. Alij codices. Nunc illud quoq; argumentum quamuis ductum reducatur. Quae sepe tuto ac facili datur.] Corrigen dum reor, quae sepe tuta ac facili aditur, ut subintelligatur uia, greco more. Nam & in exemplari Facundi & Primitiui, tuta, scriptum est, non tuto.

Cap. 23.

Aspice ista tanto superne coetu labentia.] Scribendum fortasse. Aspice ista tacito superne caelo labentia, ut quod libenter facit Seneca oblata occasione, ac nonnunquam captata alludat ad Virgilianum uersum. Sydera cuncta notat tacito labentia caelo. Praefertim quod mox paulo subiicit. Quanta rerum turba sub hos silentio euoluitur? In numerum ac discrimen demum obseruas.] Dierum, non, demum, praefertunt antiquissima exemplaria diui Francisci & Sclolarum Salmanticensium. Nec mutandam eam dictione censco. Nam rudibus & imperitis non praestat alium nox usum, quam quietis, discriminis, ac numeri & spacio temporis & dierum connumeratione.

Cap. 26.

Qui beneficiorum defraudator est.] Particula, de, superuacua est, ex eadem. Notandumq; mox infra in dictione: coetori, desiderari eandem particulam quae hic redundat, ut euident sit hic scribendum fuisse fraudator, illic uero decoetori. Cuiusmodi portenta numerosissima admittere solet librorum imperitia, traepositis tum syllabis, tum dictionibus, nonnunquam etiam integris uersibus. Et ob hoc quidem malos sequitur.] Exemplar Facundi & Primitiui. Et hoc malus sequitur. Exemplar diui Francisci. Et ob hoc quia malos sequitur.

Cap. 28.

Quisquis cuius est cum aliquid est quod tanquam cuius reliqua.] Castiga, quisquis cuius est. Quicquid aliud est, quod tanquam cuius. Ceterum pro uerbo illo, cuius, in omnibus scriptis codicibus habetur, incisus: ut putem legendum altero ex duobus modis, aut in censu, aut census. Deus quoq; quaedam in uniuersum humano generi dedit.] Lege ex uetere lectione. Deus quoq; quaedam munera uniuerso humano generi dedit. Ius forti omnibus dicitur.] Eadem. Ius & forti dicitur.

Cap. 30.

QVOSDAM turpissimos utilitas, alios nobilitas industrijs praetulit.] Scribendum, quosdam turpissimos nobilitas industrijs praetulit, reliqua superfluunt, ex eadem. Cuius osculum etiam impediret uiri uota boni.] Varie in uarijs legitur exemplaribus, in nullo recte. Possit non obscure sic forte legicuius osculum etiam impuri uirum uitabant. De hoc Fabio Perfico homine obscenioris habita superius mentio.

Cap. 36.

IGNARIVM dabo.] Linguarium omnis antiqua lectio, quo nomine appellatur fortasse a Seneca tenue illud lignum, quo blasphemorum linguae coherceri solent.

Cap. 39.

EFFICE ut idem sit cum exigitur qui fuit cum promitterem. Destituere leuitas non erit.] Scribo, Effice ut idem status sit quum exigit, qui fuit cum promitterem destituere leuitas erit, ex uetere lectione.

QVIB

QVOD enim regi, quid pauperi, quid diuiti reddam?] Emendandum reor. Quid enim regi, quid principi, quid diuiti reddam? ex consuetudine loquendi Seneca, qui duas dictiones reges & principes frequenter copulat, ut in quinto. A principibus dico a regibus, & mox paulo. Reges & principes dixi quibus tamen potest opera nauari. Quando plus mihi detractus ero. Scribe: Quando? si plus mihi detractus ero. ex uetere lectione. Qui festinat utique reddere.] Corrige. Qui festinat itaque reddere, ex eadem. & si sint codices qui legant. Qui festinat reddere non habet animum utique grati hominis.

Cap. 40.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS.
LIBER QVINTVS.

IN prioribus libris uidebar consummasse propositum, cum tractassem quoadmodum dandum esset beneficium, & quemadmodum accipiendum. Hij enim sunt huius officij fines. Quicquid ultra moror, non seruido materiae, sed indulgeo, quae quod ducit sequendum est, non quod inuitat. Subinde enim nascetur, quod lacerat aliqua dulcedine animum, magis, magis non necessarium, quam superuacuum. Verum quia ita uis, perferueremus, praecis quae rem continebant, scrutari etiam ea, quae sunt his con-

CAP. I.

nexa, uerum non coherentia, quae quisquis diligenter inspicit, nec facit operae praecium, nec tam en perdit operam. Tibi autem homini natura optimo, & ad beneficia propenso. Liberalis Ebuti, nulla eorum laudatio satisfacit. Neminem unquam uisidi benignum, etiam leuissimorum officiorum aestimatorem. Iam bonitas tua eo usque prolapsa est, ut tibi dari putes beneficium, quod ulli datur. Paratus es, neque beneficij poeniteat, pro ingratis depedere. Ipse usque eo abes ab omni iactatione, usque eo statim exonerare cupis quos obligas, ut quicquid in aliquem cofers, uelis uideri non praestare, sed reddere. Ideoque plenius ad te sic data reuertuntur. Nam ferè sequitur beneficia non respicientem, & ut gloria fugientes magis ac magis sequitur, ita fructus beneficiorum gratis respondet illis, per quos etiam esse ingratis licet. Per te uero non est mora, quod minus beneficia qui acceperunt, ultro repetant, nec recusabis conferre alia, & suppressis dissimulatisque plura ac maiora adijcere. Propositum optimi uiri, & ingentis animi est, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te ista ratio decipit. Succumbunt uitia uirtutibus, si illa concito odisse properaueris.

Vsq; ed.

Illud utique unice tibi placet, uelut magnifice dictum, Turpe est beneficij uinci, quod an sit uerum, non immerito quaeri solet, longeque aliud est, quam mente concipis. Nunquam enim in rerum honestarum certamine superari turpe est, dummodo arma non proicias, & uictus quoque nobis cedere. Non omnes ad bonum propositum eandem afferunt uires, eandem facultates, eandem fortunam, quae optimorum quoque consiliorum duntaxat exitus temperat. Voluntas ipsa rectum petens laudanda est, etiam si illam alios gradu uelociter antecessit: non ut in certaminibus ad spectaculum aeditis meliorem palmam declarat, quamquam in illis quoque saepe deteriorum praetulit casus. Vbi de officio agitur, quod uterque a sua parte esse quam plenissimum cupit, si alter plus potuit, & ad manum habuit materiam, sufficientem animo suo, si illi, quantum conatus est, fortuna permisit, alter autem uoluntate par est, etiam si minora quam accepit reddidit, aut omnia non reddidit, sed uult reddere toto & in hoc intentus est animo, hic non magis uictus est, quam qui in armis moritur, quem occidere facilius hostis potuit, quam auertere. Quod turpe existimas, id accidere uiro bono non potest, ut uincatur. Nunquam enim succumbet, nunquam renunciat, ad ultimum usque diem uitae stabit paratus, & in hac statione morietur, magna se accepisse praese ferens, paria uoluisse.

CAP. II.

Lacedemonij uerant uos praeratio aut cestu decernere, ubi inferiorum ostendit uti- etiam confessio. Cursor metam priorem contingit, uelocitate illum, non animo antecessit. Luctator ter abiectus perdidit palmam, non tradidit. Cum inuidios esse Lacedemonij facies suos magno aestimaret, ab his certaminibus remouerunt, in quibus uictorem non iudex, non per se ipse exitus, sed uox cedetis, & tradere iubetis. Hoc quod illi in ciuibus suis custodiunt, uirtus ac bona uoluntas omnibus praestat, ne unquam uincantur.

CAP. III.

et. alium

uincatur quoniam quidem etiam inter superbia animus inuictus est. Ideo nemo CCC. Fabios uictos dicit, sed occisos. Et Regulus captus est a Pœnis, non uictus, & quisquis alius scruientis fortunæ uel ac pōdere oppressus, non submittit animum. In beneficijs idem est. Plura aliquis accepit, maiora, frequētia, non tamē uictus est. Beneficia fortasse beneficijs uicta sunt, si inter se data & accepta computes. Si dantem & accipientem comparaueris, quorum animi & per se aestimandi sunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, ut etiam cum alter multis uulneribus confossus est, alter leuiter quidem saucijs pares exisse dicantur, quāuis alter uideatur inferior.

CAP. III.

Ergo nemo uinci potest beneficijs. Scit debere, si uult referre, si quid rebus non potest, animo æquat. Hic quā diu in hoc permanet, quā diu tenet uoluntatem, gratum animum lignis approbat. Quid interest ab utraque parte munuscula plura numerentur? Tu multa dare potes, at ego tantum accipere possum. Tecum stat fortuna, mecum bona uoluntas. Tamen tam par tibi sum, quā multis armatissimis nudus, aut leuiter armatus. Nemo itaque beneficijs uincitur, quia tam gratus est quisque, quā uoluit. Nam si turpe est beneficijs uinci, non oportet à prapotentibus uiris accipere beneficium, quibus gratiam referre non possis. A principibus dico, à regibus, quos eo loco fortuna posuit, ex quo largiri multa possent, pauca admodum & imparia datis accepturi. Reges & principes dixi, quibus tamen potest opera nauari, & quorum illa excellens potentia per animorum consensum ministeriumque constat. Sunt quidam extra omnē subducti cupiditatem, qui uix ullis humanis desiderijs continguntur, quibus nihil potest praestare fortuna. Necessè est à Socrate uincari beneficijs. Necessè est à Diogene, qui per medias Macedonum gazas nudus incessit, calcatis regijs opibus. Nonne ille tunc merito & sibi & cæteris quibus ad dispiciendam ueritatem non erat obfusca caligo, supra eum eminere uisus est, infra quem omnia iacebant? Multo potentior, multo locupletior fuit, omnia tunc possidente Alexandro. Plus enim erat, quod hic nollet accipere, quā quod ille posset dare.

CAP. V.

Non est turpe ab his uinci. Neque enim minus fortis sum, si cum inuulnerabili me hoste cōmittis, nec ideo ignis minus urere potest, si in materiā incidit inuulnerabilem flammis, nec ideo ferrum secandi uim perdidit, si non recipiens ictum lapis solidus, nuicque aduersus dura naturæ diuidendus est. Idem tibi de homine grato respōdeo. Non turpiter uincitur beneficijs, si ab his obligatus est, apud quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia uirtus aditum redituris ad se beneficijs claudit. A parētibus ferre uincimur. Nam tam diu illos odio habemus, quā diu graues iudicamus, & quā diu beneficia, illorum non intelligimus. Cū iam atas aliquid prudētia colligit, & apparere cōcipit, propter illa ipsa eos amari à nobis debere, propter quæ non amabatur, admonitiones, se ueritatē, & incōsultæ adolētiæ diligētem custodiā, rapiuntur à nobis. Paucos usque ad uerum fructum à liberis percipiendum perduxit atas. Cæteri liberos onere senferunt. Non est tamen turpe uinci beneficijs à parēte. Quid ni non sit turpe, cum à nullo turpe sit? Quibusdam enim & pares & impares sumus. Pares animo, quem solum illi exigunt, quem nos solum promittimus; impares fortuna, quæ sicuti obstitit quominus referret gratiam, non ideo illi tanquam uicto erubescendum est. Non est turpe non assequi, dummodo sequaris. Sapere necesse est ante alia beneficia petamus, quā priora reddidimus. Nec ideo non petimus, aut turpiter petimus, quia non reddidituri debemus. Quia non per nos erit mora, quo minus gratissimi sumus, sed interueniet aliquid extrinsecus, quod phibeat. Nos tamē nec uincemur animo, nec turpiter his rebus superabimur, quæ non sunt in nostra potestate.

CAP. VI.

Alexander Macedonum rex gloriari solebat, à nullo se beneficijs uictum. Non est quod nimis animis Macedonas, & Græcos, & Caras, & Persas, & nationes districatas sine exercitu suspiciat, ne hoc sibi praestitisse regnum, à Thraciæ angulo porrectum usque ad litus incogniti maris, iudicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadem Diogenes, à quo uictus est. Quid ni uictus sit illo die, quo homo supra mensuram humanæ superbiæ tumens, uidit aliquem, cui nec dare quicquam posset, nec eriperet? Archelaus rex Socratem rogauit, ut ad se ueniret; dixisse Socrates traditur, Nolle

tur. Nolle se ad eum uenire à quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non posset. Primum in ipsius potestate erat non accipere. Deinde ipse dare beneficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat quod utique ille non erat Socrati redditurus. Etiamnum, Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus cōtempitum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? Et quid tantum erat accepturus, quācum dabat, si ostendisset hominē uitæ ac mortis peritum, utriusque fines tenentem? Si regem in luce mediā errantem ad rerum naturam admisisset, usque eo eius ignarum, ut quo die solis defectio fuit, regiam clauderet, & filium (quod in luctu ac rebus aduersis moris est) tonderet? Quantum fuisset beneficium, si timentem è latebris suis extraxisset, & bonum animū habere iussisset, dicēs: Non est ista solis defectio, sed duorum syderū cōitus, cum luna humiliores currens uia, infra ipsum solem, orbem suum posuit, & illum obiectu sui abscondit: quæ modo partes eius exiguas, si in transcurso strinxit, obducit: modo plus tegit, si maiorem partem sui obiectit: modo excludit totius aspectū, si recto libramēto inter solē terrasque mediā succellit. Sed iam ista sydera, huc & illō diducet uelocitas sua, iam recipient diem terræ, & hic ibit ordo per secula, dispositosque ac praedictos dies habent, quibus sol intercurso lunæ uetetur omnes radios effundere. Paulum expecta, iam emerget, iam istam uelut nubem relinquet, iam exolutus impedimētis, lucem suam liberè mittet. Socrates parem gratiam Archelao ferre non posset? Si illū docuisset regnare, parū scilicet magnū beneficium à Socrate accipiebat, si illū dare potuisset Socrati? Quare ergo hoc Socrates dixit? Ut facetus, & cuius per figuras sermo procederet solitus erat, derisor omnium, maxime potentium, maluit illi ualde negare, quā cōtumaciter ac superbe. Dixit se nolle beneficia ab eo accipere, cui non posset paria reddere. Timuit fortasse, ne cogere tur accipere quæ nollet. Timuit ne quid indignū Socrate acciperet. Dicit aliquis, negasset, si nollet. Sed instigasset in se regem insolentem, & omnia sua magno aestimari uolentem. Nihil ad rem pertinet utrum dare aliquid regi nolis, an accipere à rege. In æquo utraq; ponit repulsam. In turperbo factidiri acerbitus est, quæ non timeri. Vis scire quid uere noluerit? Noluit ire ad uoluntariam seruitutem is, cuius libertatem ciuitas libera ferre non potuit.

CAP. VII.

Satis (ut existimo) hanc partem tractauimus, an turpe esse beneficijs uinci, quod qui querit, scit non solere homines sibi ipsis beneficium dare, manifestum enim fuisset, non esse turpe à seipso uinci. Atque apud Stoicos quosdam, & de hoc ambigitur, an possit aliquis sibi beneficium dare, an debeat referre sibi gratiam, quod ut uideretur querendum, illa fecerūt. Solemus dicere, gratias mihi ago, & de nullo queri possum alio quā de me: Ego mihi trāscor, & ego à me penas exigam, & odi me. Multa præterea huiusmodi, per quæ unusquisque de se tanquā de altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi possum, quare non & beneficia mihi dare possum? Præterea quæ si in alium cōtulissim, beneficia uocarentur, quare si in me contuli non sint? Quod si ab altero accepissem, deberem, quare si mihi ipse dedi, non debeam? Quare sim aduersus me ingratus, quod non minus turpe est, quā in se sordidum esse, & in se durum ac sæuum, & sui negligentem? Tam alieni corporis leno male audit, quā sui. Nempe reprehenditur assentator, & aliena subsequens uerba, paratus ad falsa laudator: non minus placens sibi, & se suspiciens, & ut ita dicam, assentator suus. Vita non tantum cum foris peccant inuisa sunt, sed cum in se retorquentur. Quem magis admiraberis, quā qui imperat sibi, quā qui se habet in potestate? Gentes facilius est barbaras impatiētesque alieni arbitrij regere, quā animum suum cōtinere & tradere sibi. Plato, inquit, agi Socrati gratias, quod ab illo didicist, quare Socrates non agat, quod ipse se docuit. M. Cato ait, Quod tibi deerit, à teipso mutare. Quare donare mihi non possum, si commodare possum? Innumerabilia sunt, in quibus consuetudo nos diuidit. Dicere solemus. Sine tu, loquar me: um, & ego mihi aurem peruellam. Quæ si uera sunt, quemadmodum aliquis sibi trāsci debet, sic & gratias agere, quomodo obiurgare se, sic & laudare, quomodo damno sibi esse, sic & lucro potest, iniuria & beneficium contraria sunt. Si de aliquo dicimus, iniuriam

iuriam sibi fecit: poterimus edicere beneficium sibi dedit. Nemo sibi debet. Natura prius est, ut quis debeat, deinde ut gratiam referat. Debitor non est sine creditore, non magis quam maritus sine uxore, aut sine filio pater.

CAP. VIII.

Aliquis dare debet, ut aliquis accipiat. Non est dare, nec decipere, in dexteram manum de sinistra transferre. Quomodo nemo se portat, quamvis corpus suum moueat & transferat, quomodo nemo quamuis pro se dixerit, affuisse sibi dicitur, nec statuat sibi tanquam patrono ponit, quomodo si aeger cum cura sua conualuit, mercedem à se non exigit: sic in omni negotio, etiam cum aliquis probe fecerit, non tamen debeat referre gratiam sibi, quia non habebit, cui referat. Vt concedam aliquem dare sibi beneficium, dum dat, & recipit. Vt concedam aliquem à se accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod aiunt) uersura fit, & uelut lusorium nomen statim transit. Neque enim alius dat quam qui accipit, sed unus atque idem. Hoc uerbum debere, non habet nisi inter duos locum. Quomodo ergo, in uno consistit, qui se obligando liberat? Vt in orbe ac pila, nihil est imum, nihil summum, nihil extremum, nihil primum, quia motu ordo mutatur, & quae sequebantur praecedunt, & quae occidebant oriuntur, omnia quomodo cūq; ierint, in idē reuertuntur: ita in homine existima fieri, cum illū in multa mutaueris, unus est. Caccidit se, iniuriarū cum quo agat, non habet. Alligauit & clauit, de uī non tenetur. Beneficium sibi dedit, protinus danti reddidit. Rerū natura nihil dicitur perdere, quia quicquid illi auellitur, ad illam redit: nec perire quicquam potest, quod quoque excedat non habet, sed eodem reuoluitur, unde discedit. Quid simile, inquit, habet hoc exemplum, propolite quaestioni? Dicam. Puta te ingratum esse, non peribit beneficium, habet illud, qui dedit. Puta te recipere nolle, apud te est, ante quam redditur. Non potes quicquam amittere. Quia quod detrahitur, nihilominus tibi acquiritur. Intra te ipsum orbis agitur, accipiendo das, dando accipis.

CAP. IX.

Beneficium, inquit, sibi dare oportet, ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falsum est, ex quo pendent sequentia. Nemo enim sibi beneficium dat, sed naturae suae pareat, à qua ad charitatem sui copiosus est, unde illi summa cura est nocitura uitandī, profutura appetēdi. Itaque nec liberalis est, qui sibi donat, nec clemens, qui sibi ignoscit, nec misericors, qui malis suis tangitur. Quod alijs praestare liberalitas est, clementia, misericordia, sibi praestare natura est. Beneficium res uoluntaria est, at prodesse sibi necessarium est. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior est. Quis unquam laudatus est, quod sibi ipsi fuisset auxilium: quod se eripisset latronibus: nemo sibi beneficium dat, non magis quam hospitium. Nemo sibi donat, non magis quam credit. Si dat sibi quisque beneficium, semper dat, sine intermissione dat. Inuenire beneficiorum suorum non potest numerum. Quomodo ergo gratiam referet, cum per hoc ipsum, quo gratiam referret, beneficium det? Quomodo enim discernere poteris utrum dat sibi beneficium an reddat, eum intra eundem hominem res geratur? Liberati me periculo, beneficium mihi dedi. Iterum me periculo libero, do beneficium an reddo? Deinde ut primum illud concedam dare nos beneficium nobis, quod sequitur non concedam. Nam etiam si damus non debemus. Quare? quia statim recipimus. Accipere beneficium nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non est, quia sine ulla mora recipimus. Dat nemo nisi alteri. Debet nemo nisi alteri. Reddit nemo nisi alteri. Id intra unum non potest fieri, quod toties duos exigit.

CAP. X.

Beneficium est praestitisse aliquid utiliter. Verbum autem praestitisse ad alios spectat. Nunquid non demens uidebitur, qui aliquid uendidisse sibi se dicit: quia uenditio alienatio est, & rei suae, iurisque sui in alium translatio. Atqui quemadmodum uendere, sic dare aliquid à se dimittere est, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod si est beneficium, nemo sibi dedit, quia nemo dat sibi aliquid. Duo contraria in uno coeunt, ut idem sit dare, & accipere. Sed etiamnum multum interest, inter dare, & accipere. Quidnam? cum ex diuerso ista uerba posita sunt. Atqui si quis sibi beneficium dat, nihil interest inter dare & accipere. Paulo ante dicebam quaerenda ad alios pertinere, & sic esse formata, ut tota significatio illorum discedat à nobis.

Frater

Frater sum sed alterius. Nemo est enim suus frater. Par sum, sed alicui. Quis est enim par sibi? Quod comparatur, sine altero non intelligitur, quod iungitur, sine altero non est. Sic & quod datur, sine altero non est, & beneficium sine altero non est. Idem ipso uocabulo apparet, in hoc continetur benefecisse. Nemo autem sibi benefecit, non magis quam sibi fauet, quam suarum partium est. Diutius hoc & pluribus exemplis licet prosequi. Quid est cum inter ea sit habendum beneficium, quae secundum personam desiderant? Quaedam cum sint honesta, pulcherrima, summa uirtutis, nisi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona fides colitur. Num quis ergo dicitur sibi fidem praestitisse?

Venio nunc ad ultimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impendere, sicut qui soluit pecuniam. Nihil autem impendit, qui gratiam sibi refert, non magis quam consequitur, qui beneficium à se accipit. Beneficium & gratiae relatio utroque ire debent. Intra unum hominem non est uicissitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem prodest ei, à quo consecutus est aliquid. Qui sibi gratiam refert, cui prodest sibi. Et quis non alio loco relationem gratiae, alio beneficium cogitat? Qui gratiam refert, sibi prodest. Et quis unquam ingratus hoc noluit facere? imò quis non ingratus fuit, ut hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiam referre debemus. Dicimus autem, ago gratias mihi, quod illam uxorem nolui ducere, & cum illo non contraxi societatem. Cum hoc dicimus, laudamus nos, & ut factum nostrum comprobemus, gratias agentium uerbis abutimur. Beneficium est, quod potest, & cum datum est, non reddit. Qui sibi beneficium dat, non potest non recipere, quod dedit. Ergo non est beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc est probabile, & suspiciendum, quod alteri ut aliquis prodest, utilitatis interim suae oblitus est, quod alteri dedit ablaturus sibi. Hoc non facit, qui beneficium sibi dat. Beneficium dare societatis res est, aliquem conciliat, aliquem obligat sibi dare, non est societatis res, neminem conciliat, neminem obligat, neminem in spem inducit, ut dicat. Hic homo colendus est, illi beneficium dedi, dabit & mihi. Beneficium est, quod quis non sua causa dat, sed eius cui dat. Is qui sibi beneficium dat, sua causa dat. Non est ergo beneficium.

Videor tibi iam illud quod in principio dixeram mentitus? Dicis me abesse ab eo, qui operam precium facit, imò totam operam bona fide perdere. Expecta etiam, hoc uerius dices, simul ac te ad has latebras perduxero, à quibus cum euaseris, nihil amplius affecutus eris, quam ut eas difficultates effugas, in quas licuit non descendere. Quid enim boni est, nodos operose soluere, quos ipse ut soluere feceris? Sed quemadmodum quaedam in oblectamentum ac iocum, sic alligantur, ut eorum solutio imperito difficilis sit: quae ille, qui implicuit sine ullo negotio separat, quia commissuras eorum & moras nouit, nihilominus illa habent aliquam uoluptatem: tant enim acumen animum, & intentionem excitant: ita haec quae uidentur callida & insidiosa, securitatem, torporem, ac seigniciem, ingenijs auferunt, quibus modo campus in quo uagentur, sternendus est, modo crebri aliquid & cofragosi obijciendum, per quod erepant, & solite uestigium faciant. Dicitur nemo ingratus esse. Id sic colligitur. Beneficium est quod prodest, prodesse autem nemo homini malo potest, ut dicitis Stoici, ergo beneficium non accipit malus, itaque nec ingratus est. Etiamnum, beneficium honesta & probabilis res est. Apud malum nulli honesta rei aut probabilis locus est, ergo nec beneficium, quod si accipere non potest, nec reddere quidem debet. Et ideo non sit ingratus. Etiamnum, ut dicitis, Bonus uir omnia recte facit. Si omnia recte facit, ingratus esse non potest. Bonus beneficium reddit, malus non accipit. Quod si est, nec bonus quisquam ingratus est, nec malus. Ita ingratus in rerum natura est nomen, & hoc inane. Vnum est apud hos bonum, honestum. Id peruenire ad malum non potest. Desinit enim malus esse, si ad illum uirtus intrauerit. Quamdiu autem malus est, nemo illi dare beneficium potest, quia bona malaque dissentunt, nec in unum eunt. Id nemo illi prodest quia quicquid ad illum peruenit, id prauo usu corrumpitur. Quemadmodum stomachus morbo uirtatus, & colligens bilem, quos

CAP. XII.

CAP. XII.

autem scabre

cunq; accepit cibos mutat, & omne alimentum in causam doloris trahit: ita animus cæcus, quicquid illi commiseris, id onus suum, & perniciem, & occasionem miserie facit. Felicissimis itaq; opulentissimisq; plurimū estus subest, minusq; se inueniunt, quo in maiorem materiam inciderūt, qua fluctuarentur. Ergo nihil potest ad malos peruenire, quod profit, imò nihil quod nō noceat. Quæcunq; enim illis contigerunt, in naturam suam uertunt, & † extra speciosa profuturaq; si meliori darentur, illis pestifera sunt. Ideo nec beneficium dare possunt, quoniam nemo potest, quod non habet dare, † hic beneficiendi uoluntate caret.

CAP. XIII.

Sed quamuis hæc ita sint, accipere tamē malus potest, quæ beneficijs similia sunt, quibus non redditis ingratus erit. Sunt animi bona, sunt corporis, sunt fortuna. Itaq; animi bona à stulto ac malo submoventur. Ad hæc admittitur, quæ accipere potest, & debet reddere, & si non reddit, ingratus est. Nec hoc ex nostra constitutione tantum. Peripatetici quoq;, qui felicitatis humanæ longelateq; terminos ponunt, aiunt, minuta peruenire beneficia ad malos. Hæc qui nō reddit, ingratus est. Nobis itaq; beneficia esse non placet, quæ non sunt animū factura meliorem, commodata, men illa esse, & expetenda non negamus. Hæc & uiro bono dare malus potest, & accipere à bono, ut pecuniam, uestem, honores, & uitam. Quæ si non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum uocas, eo non reddito, quod negas esse beneficium. Quædam etiã si uera non sint, propter similitudinem eodem uocabulo comprehensa sunt. Sic pyxidem & argenteam & auream dicimus. Sic illiteratum non ex toto rudem, sed ad literas altiores non perductum. Sic qui male uestitum & pannosum uidit, nudum se uidisse dicit. Beneficia ista non sunt, habent tamen beneficij speciem. Quomodo ista sunt tanquam beneficia, sic & ille tanquam ingratus est, non ingratus. Falsum est, quia illa beneficia, & qui dat appellat, & qui accipit. Ita & qui ueri beneficij speciem fecellit, tam ingratus est, quàm ueneficus, qui saporem cum uenenum crederet, miscuit.

CAP. XIII.

Cleantes uehementius agit. Licet, inquit, beneficium non sit quod accipit, ipse tamen ingratus est, quia non fuit redditurus, etiam si accepisset. Sic larro, si etiam antequam manus inquinet, quia ad occidendum iam armatus est, & habet spoliansdi atq; interficendi uoluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, non incipit. Ipsum quod accepit beneficiū non erat, sed uocabatur. Sacrilegi dant poenas, quàm uis nemo usq; ad deos manus porrigat. Quomodo, inquit, aduersus malum ingratus est, quisquam, cum malo dari beneficium non possit. Ea scilicet ratione, qua accepit ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos bona sunt, † cui tamē & simalus est, ipse quoq; in simili materia gratus esse debet: & illa qualiæcunq; sunt, cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere. Aes alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percussum, quale apud Lacedæmonios fuit, quod usum numeratæ pecuniæ præstat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exolue.

CAP. XV.

al. Ad uos non pertinet, in alios queritur.

Quid sint beneficia, an & in hanc sordidā humilemq; materiam deduci magnitudo nominis clari debeat. Ad nos non pertinet, sed ad alios spectat. Verum uos ad speciem ueri componite animum, & dum honestū dicitis, quicquid est id, quod nomine honesti factatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per uos ingratus est, sic rursus omnes ingrati sunt. Nam (ut dicimus) omnes stulti mali sunt. Qui autem habet uitium unum, habet omnia, Omnes autem stulti & mali sunt, Omnes ergo ingrati sunt. Quid ergo non undiq; humano generi conuictum fit, non publica querela est beneficia perisse, & paucissimos esse, qui de benemerentibus non inuicem pessime mereantur. Nec est quod hanc tantum nostram murmuracionem putes, pro pessimo prauoq; numerantium, quicquid citra recti formulam cecidit. Ecce nescio quæ non ex philosophorum domo clamat, ex medio cõuentu, populos gentesq; damnatura uox mittitur. Non hospes ab hospite tutus, Non focer à genero, fratrum quoq; gratia rara est. Imminet exitio uir coniugis, illa mariti. Hoc iam amplius est. Beneficia in scelus uersa sunt, & sanguini corū nō parcitur, pro quibus sanguis fundendus est. Gladio ac uenenis beneficia sequimur. Ipsi patrie manus asserre, & fascibus suis illam

illam premere, potentia ac dignitas est. Humili se ac depresso loco putastare, quisquis non supra rem publicam stetit. Accepti ab illa exercitus in ipsam conuertuntur & imperatoria concio est. Pugnate contra coniuges, pugnate contra liberos. Aras, focos, penates, armis incessite. Qui ne triumphaturi quidem intrare urbem iniussu senatus deberetis, quibusq; exercitum uictorem reducentibus curia extra muros præberetur, nunc ciuibus caelis, perfulsi cruore cognato, urbem subreptis intrate uexillis. Obmutescat inter militaria signa libertas, & ille uictor, pacatorq; gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compresso, intra muros obfessus, aquilas suas horreat.

CAP. XVI.

Ingratus est Coriolanus, sero & post sceleris poenitentiam pius, posuit arma, sed in medio parricidio posuit. Ingratus Catilina, parum est illi capere patriam, nisi euerterit, nisi Allobrogum in illam cohortes immiserit, & transalpes accitus hostis, uetera et ingenita odia satiauerit, ac diu debitas inferas Gallicis bustis duces Romani perfoluerint. Ingratus C. Marius, ad consulatum à Caliga perductus, qui nisi cymbricis caedibus omnia funera æquauerit, nisi ciuilibus exilijs, & trucidationis non tantum dederit signum, sed ipse signum fuerit, parum † mutatam, ac repositam in priorem locum fortunam suam lentiet. Ingratus L. Sylla, qui patriam durioribus remedijs quàm pericula erant, sanauit. Qui cum à Prænestina arce usq; ad Collinam portam per sanguinem humanum incisisset, alia redidit in urbe prælia, alias caedes: legiones duas, quod crudele est, post uictoriam quod nefas, post fidem, in angulum congestas contrucidauit, & proscriptionem commentus est. Dii magni, ut qui ciuem Romanum occidisset, impunitatem, & pecuniam, tantum non ciuicam acciperet. Ingratus Cn. Pompeius, qui pro tribus consulatibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maxima parte immaturus inuaserat, hanc gratiam reipublice reddidit, ut in possessionem eius alios quoq; induceret, quasi potentia suæ detracturus inuidiam, si quod nulli licere debebat, pluribus licuisset: dum extraordinaria concupiscit imperia, dum prouincias ut eligat, distribuit, dum ita triumuiris R. P. diuidit, ut tamen in sua domo duæ partes essent, eo rediit Rem P. ut salua esse non posset, nisi beneficio seruitutis: Ingratus ipse Pompeij hostis ac uictor, qui à Gallia Germaniaq; bellum in urbem circumegit, & ille plebicula, ille popularis, castra in circo flaminio posuit propius quàm Porcennæ fuerant. Temperauit quidem ius crudelitatem quæ uictoria, quod dicere solebat, præstitit, neminem † occidit nisi armatum. Quid quæ est? Cateri arma cruentius exercuerunt, satiauerunt tamen aliquando abiecerunt. Hic gladium cito condidit, nunquam posuit. Ingratus Antonius in dictatorem suum, quem iure casum pronunciauit, interfectoresq; eius, in prouincias & imperia dimisit: patriam uerò proscriptionibus, incurtionibus, bellis, laceratam, post tot mala destinauit, ne Romanis quidē regibus, ut quæ, Acheis, Rhodijs, & plerisq; urbibus claris, ius integrum, libertatemq; cum immunitate reddiderat, ipsa tributum spadonibus penderet.

CAP. XVII.

Deficiet dies enumerantem ingratos usq; in ultima patrie exitia. Aequè immensus erit, si percurrere cœpero ipsa respublica quàm ingrata in optimos ac deuotissimos sibi fuerit, quamq; non minus saepe peccauerit, quam in ipsam peccatum est. Camillum in exilium misit, Scipionem dimisit, exulauit post Catilinam Cicero, diruti eius penates, bona direpta, factum quicquid uictor Catilina fecisset. Rutilius in nocentia precium tulit, in Asia latere. Catoni populus Romanus praturam negauit, consulatum pernegauit. Ingrati publice sumus. Se quisq; interrogat. Nemo non aliquid queritur ingratum. At qui non potest fieri, ut omnes querantur, nisi querendum est de omnibus. Omnes ergo ingrati sunt tantum: Et cupidi omnes, & maligni omnes, & timidi omnes, illi in primis qui uidentur audaces. Adhæc, & ambitiosi omnes sunt, & impij omnes. Sed non est quod irascaris. Ignosce illis, omnes infantiunt. Nolo te ad incerta reuocare, ut dicam, quàm ingrata sit uide iuuentus. Quis non patri suo supremum diem, ut innocens sit, optat? ut moderatus, expectat? ut pius, cogitat? Quotus quisq; uxoris optimæ mortem timet, ut non computet? Cui rogo litigatori defenso, tam magni beneficij ultra res proximas memoria durauit?

Illud in confesso est: Quis sine querela moritur? Quis extremo die dicere audeat,
Vixi et quem dederat cursum fortuna peregit?

Quis non recusans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati est, non esse contentum t praefato tempore. Semper pauci dies erunt, si illos numeraueris. Cogita non esse summum bonum in tempore. Quantumcunq; est, boni consule. Ut t pro longetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem, quoniam mora non fit beator uita, sed longior. Quanto satius est gratum aduersus perceptas uoluptates, non aliorum annos computare, sed suos benigne aestimare, & in lucro ponere; Hoc me dignum iudicauit deus. Grati aduersus homines, grati aduersus eos, qui nobis aliquid praestiterunt, grati etiam aduersus eos qui nostris praestiterunt.

CAP. XVIII.

Determinare.

Infinitem, inquit, me obligas, cum dicis, & nostris. Itaq; pone aliquam finem. Qui filio beneficium dat, ut dicis, & patri eius dat. Primum de quo quaro, Deinde illud utiq; determinari uolo, si & patri beneficium datur, nunquid & fratri? nunquid & patruo? nunquid auo? nunquid uxori, & socero? Dic mihi, ubi debeam desinere, quousq; personarum seriem sequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dederis; si domum tuam ardentem restrinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium non dabo; Si seruum tuum seruauero, tibi imputabo, Si filium tuum seruauero, non habebis beneficium meum.

CAP. XIX.

Consentiebant
 Codices manu
 scripti, sed a
 bitrorita lea
 gendum.
 Ab eo tibi et
 ab ipso capite
 repetitio est.
 Forte excidit.

Dissimilia ponis exempla, quia qui agrum meum colit, agro beneficium non dat, sed mihi; & qui domum meam quo minus ruat, sulcit, praestat mihi. Ipsa enim domus sine sensu est. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui agrum meum colit, non illum, sed me demereri uult. Idem de seruo dicam, mei mancipij res est, mihi seruatur. Ideo ego pro illo debeo. Filius ipse beneficij capax est. Itaque ille accipit, ego beneficio lator. Contingor, non obligor. Velim tamen, tui qui debere te non putas, respondeas mihi, Filij bona ualuetudo, felicitas, patrimonium, pertinet ad patrem; Felicior futurus est, si saluū habuerit filium, infelicior si amisserit. Quid ergo? Qui & felicior fit a me, & infelicitatis maximae periculo liberatur, non accipit beneficium? Non inquit. Quaedam enim in alios conferuntur, sed ad nos usq; permanent. Ab eo autem exigi quicquam debet, in quem cofertur, sicut pecunia ab eo petitur, cui credita est, quamuis ad me illa aliquo modo uenerit. Nullum beneficium est, cuius commodum non & proximos tangat, non nunquam etiam longius positos. Non quaeritur, quo beneficium ab eo cui datum est transferatur, sed ubi primo collocetur. A reo tibi ipso & a capite repetitio est. Quid ergo oro te? non dicis, filium mihi donasti, & si hic perisset uicturus non fui; Pro eius uita beneficium non debes, cuius uitam tue praefers? Etiamnum cum filium tuum seruauit, ad genua procumbis, dijs uota soluis, tanquam ipse seruatus. Ille uoces t exeunt tibi. Nihil mea interest, an me seruaueris, duos seruasti, imo me magis. Quare ista dicis, si non accipis beneficium? Quia & si filius meus pecuniam mutuam sumpserit, creditori numerabo, non tamen ego debuero. Quia et si filius meus in adulterio deprehensus erit, erubescam, non ideo ego er adulter. Dico me tibi obligatum pro filio, non quia sum, sed quia uolo me offerre tibi debitorē uoluntariū. At peruenit ad me summa ex incolumitate eius uoluptas, summa utilitas, & orbitatis grauissimum uulnus effugi. Non quaeritur nunc an profueris mihi, sed an beneficium dederis. Prodest enim et animal, et lapis, & herba, nec tamen beneficium dant, quod nunquam datur, nisi a uolente. Tu autem non uis patri, sed filio dare, & interim ne nosti quidem patrem. Itaq; cum dixeris, patri ergo beneficium non dedi, filium eius seruando, contra oppone. Patri ergo beneficium dedi, quem non noui, quem non cogitauit. Et quid, quod aliquando euenit, ut patrem oderis, filium serues, beneficium ei uideberis dedisse, cui tunc inimicissimus eras, cum dares; Sed ut dialogorum altercatione seposita, tanquam iurisconsultus respondeam, mens spectanda est dantis, beneficium ei dedit, cui datum uoluit. Si in patris honorem fecit, pater accepit beneficium, sic pater beneficio in filium collato non obligatur, etiam si fruatur, Si tamen occasione habuerit uolet & ipse praestare aliquid, non

non tanquam soluendi necessitatem habeat, sed tanquam incipiendi causam. Repe ti a patre beneficium non debet. Si quid pro hoc benigne facit, iustus, non gratus est. Nam illud finiri non potest, si patri do beneficium, & matri, & auo, & auunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & seruis, & patriae. Vbi ergo beneficium incipit stare? Sorites enim ille inexplicabilis subit, cui difficile est modum imponere, quia paulatim surrepit, & non desinit serpere. Illud solet quaeri, Fratres duo dissident, si alter uertio, an dem beneficium ei, qui fratrem inuisum non perisse moleste laturus est. Non est dubium, quin beneficium sit, etiam inuito prodesse, sicut non dedit beneficium, qui inuitus pro fuit.

Beneficium, inquit, uocas, quo ille offenditur, quo torquetur? Multa beneficia tristem frontem & asperam habent, quemadmodum secare & urere ut sanes, & uinculis coercere. Non est spectandum an debeat aliquis beneficio accepto, sed an gaude re debeat. Non est malus nummus, quem barbarus & ignarus forma publica recepit. Beneficium & odit & accipit, si modo id prodest, si is qui dabit, ut prodesse det, nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc incontratum uerte. Odit fratrem suum, quem illi expedit habere. Hunc occidi, non est beneficium, quamuis ille dicat esse, & gaudeat. Insidiosissime nocet, cui gratia aguntur pro iniuria. Video, Prodest aliqua res, & ideo beneficium est: Nocet, & ideo non est beneficium. Ecce, quod nec prodest, nec noceat, dabo, & tamen beneficium est. Patrem aliquis in solitudine exanimem inuenit, corpus eius sepeliui, nec illi profui (Quid enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio, quid enim per hoc commo di accessit illi? Dicam quid consecutus sit, officio solenni & necessario per me functus est. Praestiti patri eius, quod ipse praestare uoluisset, nec non & debuisset. Hoc tamen ita beneficium est, si non misericordiae & humanitati dedi, ut quodlibet cadauer absconderem; sed si corpus agnouit, si filio tunc hoc praestare me cogitauit. At si terram ignoto mortuo iniecti, nullum in hoc habeo huius officij debitorem, in publicum humanus. Dicit aliquis, quid tanto perere quaeris, cui dederis beneficium, tanquam repetiturus aliquando? Sunt qui nunquam iudicant esse repetendum, & has causas asserunt: Indignus etiam repetenti non reddet, dignus etiam per se referet. Praeterea si bono uiro dedisti expecta ne iniuriam illi facias appellando, tanquam non fuisset sua sponte redditurus. Si malo uiro dedisti, sperem, Beneficium uerbo nec corruperis, creditum faciendo. Praeterea lex quod non iussit repeti, uetuit. Verba sunt ista, quam diu me nihil urget, quam diu fortuna nihil cogit, petam potius beneficium quam repetam; sed si de salute liberorum agitur, si in periculum uxor deducitur, si patriae salus ac libertas mittit me etiam quo ire nollem, imperabo pudori meo, & testabor omnia me fecisse, ne esset mihi auxilio hominis ingrati. Nouissime recipiendi beneficij necessitas, repetendi uerecundiam uincet. Deinde cum bono uiro beneficium do, sic do, tanquam nunquam repetiturus, nisi necesse fuerit. Sed lex, inquit, non per mittendo exigere, uetuit.

Multa legem non habent nec actionem. Atqui consuetudo uitae humanae lege omni ualentior dat aditum. Nulla lex iubet amicorum secreta non eloqui, nulla lex finem etiam inimico praestare. Quae lex ad id prestandum nos quod alicui promissimus alligat? Nulla. Quae tamen cum eo, qui arcanum sermonem non continuerit, & fidem datam, nec seruata, indignabor. Sed ex beneficio, inquit, creditum facis. Minime. Non enim exigo, sed repeto, & ne repeto quidem, sed admoneo. Nam ultima quoque necessitas in hoc ager, ut ad eum ueniam, Cum quo diu mihi lucandum sit, qui tam ingratus est, ut illi non sit satis admoneri eum tranlibo, nec dignum iudicabo, qui gratus esse cogatur. Quomodo scenerator quosdam debitores non appellat, quos scit decoxisse, & in quorum pudore nihil superest, nisi quod pereat: sic ego quosdam ingratos palam ac pertinaciter praeteribo, nec ab ullo beneficium repeto, nisi a quo non ablaturus ero, sed receptorus.

Multi sunt, qui nec negare sciunt, quod acceperunt, nec referre, qui nec tam boni sunt, quam grati, nec tam mali quam ingrati, segnes & tardi, lenta nomina, non

CAP. XX.

CAP. XXI.

Quaeror enim illo

CAP. XXII.

Lenta nomina mala. Hos ego nō appellabo, sed comomonefaciam, & officiū aliud agentes educā qui statim mihi sic respondebunt. Ignosce, non me hercule sciui hoc te desiderare alioquin ultro obtulissim. Rogo ne me ingratum exilissimes, memini quid mihi praestiteris. Hos ego quare dubitem, & sibi meiores & mihi faceret. Quemcumq; potero, peccare prohibeo, multo magis amicum, & ne peccet, & ne in me potissimū peccet: alterum illi beneficium do, si illum ingratum esse nō patior: nec dure illi exprobrabo quae praestiti, sed quam potero mollissimē, ut potestatem referendae gratiae faciam, renouabo memoriam eius, & petam beneficium, ipse me repetere intelliget. Aliquando utar uerbis durioribus, si emendari illum speraui posse. Nam deploratum propter hoc quoq; nō exagita bo, ne ingrato inimicū faciā. Quod si ad monitionis quoq; sugillationem ingratis remittimus, segniores ad reddēda beneficia faciemus. Quosdam uerō sanabiles, & qui fieri boni possint, si quid illos remoderet, perire patiemur admonitione sublata, qua & pater filii aliquando correxit, & uxor maritum aberrantē ad se reduxit, & amicus languentē amici fidē erexit.

al. momordet. rit. **CA. XX. III.** Quidam ut expergiscantur non feriendi, sed comouendi sunt. Eodem modo quorundam ad referendam gratiam fides non cessat, sed languet. Hāc peruellamus. Nō liminus tuum in iniuriam uertere. Iniuria est enim, si in hoc nō repetis, ut ingratus sum. Quid si ignoro, quid desideres? Quid si occupationibus distractus, & in alia uocatus, occasione non obseruauit? Ostende mihi quid possim, quid uelis. Quare de speras, antequam tentas? Quare properas & beneficium & amicum perdere? Unde scis nolum, an ignorem, an animus, an facultas desit mihi? Experire. Admonebo ergo, non amare, non palam, sine conuictio, sic, ut se redisse in memoriam, non reduci putet.

Peruellere **C. XX. IIII** Causam dicebat apud diuum Iulium ex ueteranis quidam paulo uolentior ad uersus uicinos suos, et causa premebatur. Meministi, inquit, imperator in Hispania talum te torfisse circa Sucronem & cum Caesar meminisse se dixisset, Meministi quidem sub quadam arbore minimum umbrā spargente, cum uelles residere feruentis simo sole, & esset asperimus locus, in quo ex rupibus acutis, unica illa arbor eruperat, quendā ex comilitonibus penulā suam substrauisse. Cum dixisset Caesar, quid nō meminim? & quidem sitū confectus, qui impeditus ire ad fontem proximū nō poteram, reperire manibus uolebam, nisi commilito, homo fortis ac strenuus, aqua mihi in galea sua attulisset. Potes, inquit, imperator agnoscere illum hominem, aut illam galeam? Caesar ait, se non posse galeam agnoscere, hominem pulchre posse, & adiecit, puto ob hoc iratus: quod se a cognitione media ad ueterem fabulam abduceret, tu utiq; ille non es. Merito, inquit, Caesar me non agnoscis. Nam cum hoc factum est, integer eram, postea ad Mūdā in acie oculus mihi eō offus est, & in capite eiecta ossa. Nec galeam illam si uideres, agnosceres. Machara enim Hispania diuisa est. Vtuit illi exhiberi negocium Caesar, & agellos in quibus uicinalis uia, causa rixae ac litium fuerat, militi suo donauit.

al. Hispanica al. uicina solua **CAP. XXV.** Quid ergo non repeteret beneficium ab imperatore, cuius memoriam multitudine rerum confuderat, quem fortuna ingens exercitus disponentem, non patiebatur singulis militibus occurrere? Nō est hoc repetere beneficium, sed resumere bono loco positum & paratum. Ad hoc tamen ut resumatur, manus porrigēda est. Repetam itaq; quia hoc aut necessitate facturus ero, aut illius causa, a quo repetā. Tyberius Caesar inter initia dicenti cuidam, meministi, antequā plures notas familiaritatis ueteris proferreret, non memini, inquit, quid fuerim. Ab hoc quam diu non esset repetendū beneficium? Optāda erat obliuio. Auerfabatur omnib; amicorū & aquilū noticiam, & illam solam praesentem fortunam suam aspici, illam solam cogitari, ac narrari uolebat. Inquisitorum habebat ueterem amicum. Magis tempestiue repetendum est beneficium, quam petendum. Adhibenda uerborum moderatio, ut nec ingratus possit dissimulare. Tacendum & expectandum, si inter sapientes uiueremus, & tamen sapientibus quoque indicare melius fuisse quid rerum nostrarum status posceret, Deos quorum noticiam nulla res effugit rogamus, & illos

illos uota non exorant, sed admonēt. Dijs quoq; inquam, Homericus ille sacerdos et parent, id allegat officia, & aras religiose cultas, quo obsequentes faciat, & parent. Moneri uelle ac posse, secunda uirtus est. Huc illuc frans leniter motis flectēdus est animus paucis sui rector optimus proximi sunt, qui admoniti in uiam redeunt. His non est dux detrahendus. Opertis oculis inest acies, sed sine uisu, quam lumen a Dijs immittit ad ministeria sua uocat. Instrumenta cessant, nisi illa in opus suū artifex mouerit. Inest interim animis uoluntas bona: sed torpet modo delitijs, ac sic, modo officij incitata. Hāc utilem facere debemus: nec irati relinquere inuito, sed ut magistri puerorum discēntium patietē ferre offēnsationes memoriae labētis. Quae quemadmodum subiecto uno aut altero uerbo, ad contextum reddendae orationis adducta est, sic ad referendam gratiam admonitione reuocanda est.

Libri quinti Senecae de beneficijs finis.

ERASMI IN LIBRVM QUINTVM.

al. usq. Sic paropsidem. Tres uetusti codices habebant pyxidem. τρυψίς enim graecis à τρυφός dicitur, quod ex buxo fierent. Unde falso pyxidem argenteam aurēam diximus. Cap. 13.

Cui tamen et si malus est, ipse quoq; etc. Duo uetustissimi codices habebāt. quorū si malis copia est, ipse quoque etc. Mihi uidetur deesse uocula, quae apud illos bona sunt, nisi forte reddidit grēgā figurā τ. ε. τ. α. γ. α. ω. τ. α. ω. quod mox explicauit, quorum illis copia est. quae uerba dubito num ab interprete sint adiecta, & hinc uarietatem scripturam. Cap. 14.

Si malo uiro dedisti, flere, Beneficium ueto, ne corrumpas. etc. In uetustissimo codice, et altero, pro flere erat, flectere: in lō do bardico, pro ueto, uerbo diuino fuisse scriptū. Si malo uiro dedisti, plectere. Beneficiū uerō, siue uerbo ne corrūpas, Hoc est da pnaens, qui male collocaris, nec ideo beneficio cōmutes nomē. Aut ita. Beneficiū malo uiro dedisti, flere, ut re referatur ad uerbo, Re sis tristis nō mutato rei nomine. Aut fle, rem, nomē rei ne corrūperis. Cap. 20.

Ab hoc quam diu non esset repetendum. etc. pro quando longobardicus codex habebat, quid ni opinor legēdum. Ab hoc quidem non esset repetendū beneficium. Optanda erat obliuio. Nec displicet si ni, uertas in ne, quid, ne esset repetendum beneficium, optanda erat obliuio. Cap. 25.

PINCIANI IN V. LIBRVM DE BENEFICIIS.

Propositum optimi uiri et ingentis animi est.] uerbū, est, in emendationibus exemplaribus desideratur, Adiciendāq; altera coniunctio, et, ut sit. Propositum et optimi uiri et ingentis animi. Cap. 1.

Quoniam quidem inter superantia animus inuictus est.] Corrigendum reor, Quandoquidem inter superatis animus inuictus est. Adducunt me ut sic emendem uerba non multo ante praecedentia. Luctator ter abiectus perdidit palmam non tradidit. et ueteres codices non Quoniam quidem habent, sed Quandoquidem. Cap. 3.

QUIBUS. nihil potest prestare fortuna] Vetus lectio, quibus nihil potest prestare ipsa fortuna. Cap. 4.

RAPIVNTVR a nobis.] Praepositio, a superuacanea est. ex eadē. Nos tamē nec uincemur animo, nec turpiter his rebus superabimur.] Quaedā exēplaria. Nos tamē nō uincemur (animo enim res geritur) nec turpiter. Cap. 5.

UT FACETVS.] Vir factus, uetus lectio, (tera. Cap. 5.)

QUARE Socrates non agat quod ipse se docuit.] Antiquum exemplar. quare Socrates nō agat sibi quod Platonem docuit. M. Cato ait.] Vide an legendum sit. Hecaton ait. cuius testimonio subinde uti Senecam id a principio testati sumus. Natura sibi dedit. Haec uerba in correctioribus codicibus desiderantur. Cap. 7.

Etiā cū aliquis probe fecerit.] Tolerabilior lectio exemplaris scholarum Salmaticensium etiā cū aliquid prodesse sibi fecerit. et infra. Cap. 8.

NEMO sibi beneficium det non magis quam hospitium. Nemo sibi donat non magis quā credit.] Scripti codices. Nemo sibi beneficium dat, non magis quam credit, reliqua superfluum. Quando ergo gratiam referet.] lege. Quomodo ergo gratiā referet. ex eisdem. Cap. 9.

IVRISQUE sui in alium translatio.] Scribe iurisq; in ea sui in alium translatio. ex eisde. Sed etiā nunc multū interest inter dare et accipere.] Sunt exēplaria in quibus haec omnino uerba desiderantur. Sunt alia in quibus de est primum tantū uerbum, sed. Cap. 10.

DICIS me abesse ab eo qui opere precium facit] puto corrigendū. Quod dicis? Me abisse ab eo qui opere precii facit. Expecta atq; hoc.] Considera an sit probator lectio. Expecta etiam nunc. Cap. 12.

Hic benefaciendi uoluntate caret.] Scribendum puto, Hinc benefaciendi, cetera, Cap. 10.

Ea scilicet ratione, quia accipiet ex illo aliquid ex his quae apud imperitos sunt, cui tamē & si malus est.] Vetus exemplaria, ea scilicet ratione qua accipiet ex illo aliquid ex his quae apud imperitos sunt, quorum & si malis copia est. Legendum arbitrator accepit, non accipiet. Et putamus deesse uerbum, bona, ut scribatur, ex his quae apud imperitos bona sunt. Quae lectio uidetur probari uerbis sequentibus, & illa qualiacumque sunt cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere.

Cap. 16. Et pecuniā tantū nō ciuicam.] Legendum puto ordine praepostero, pecuniā & tantum non ciuicam, ut subinrelligās coronam. Eo rededit. R. P. ut saluus esse non posset.] Pro duobus elementis. R. P non accipiam temp. sed Romanum, quia subdit saluus esse non posses. Aut si temp. intelligas, salua, non saluus necesse est legas, ut alij ante me adnotarunt. Ingratus ipse Pompei hostis ac uictor à Gallia Germaniāq; .] Ingratus ipse Pompeij hostis ac uictor. C. Iulius Caesar, qui à Gallia Germaniāq; uetus lectio. Neminē occidit nisi armatū.] Legendum reor, odit, non occidit, quandoquidem uerbum eius fuit. Armatus sit oportet quem oderim. Proscriptionibus, incursionibus bellis, laceratā.] uerbum, incursionibus, non habetur in ueterē lectione & infra.

Cap. 17. Ve dicam quā ingrata sit uide inuētus.] Castigandum putamus. utiq; quāam ingrata sit inuentus uide. Ut non cōputet.] Multū uenustatis energiaeq; cōciliat orationi cōiunctio, & quā agnoscut antiqua exemplaria. ut nō cōputes. De quo uado ad quē currit.] Sic prior editio. Legendum puto, de quo usq; ad quē currit, quod ex uerbis, quae infra sequuntur apparet. In nonnullis tamen exemplaribus uerbu, nō habetur, sed tātū legitur, de quo ad quē currit.

Cap. 19. Si C pater beneficium in filium collato.] Scribendū opinor sed, non sic.

Cap. 20. Hunc occidi.] Lege. Hūc ego occidi, ex eadem & infra. Nullum in hoc habeo huius beneficij debitorem in publicū. Humanus dicit aliquis.] Corrigendum reor, nullū in hoc habeo huius officij debitore nisi publicū humanū. Dicit aliquis, indignus etiā repenti nō reddet. Dignus etiā perse referet.] Vetus lectio, indignus etiam repenti non reddet. Dignus ipse perse referet. Petā potius beneficiū quā repetā.] Scribe, praetercam, nō petam, ex eadē.

Cap. 22. Ex ueteranis quidam paulo uiolentior.] Scribendum puto, ex ueteranis quidā Publius militio, sic enim uocabatur hic miles, ut constabit paulo post.

Cap. 23. Quendam ex commilitonibus penulam cetera.] Legendum & hic reor, quendam P. Militione. & reliqua.

Cap. 24. Et quidem siti cōfectus qui impeditus.] Equidem, nō & quidem uetus agnoscut lectio. Eadē quia, legit non, qui. Nisi cōmilito homo fortis.] Exemplar scholarū. S. nisi pro militio homo fortis. Corrigendū ut ante testatus sum, nisi P. Militio homo fortis. Nam galeā illā si uideres, agnosceres.] Vetus lectio. Nec galeā illā si uideris, agnosces. Militi suo donauit.] Exemplar scholasticum, militio suo donauit, scribendum ut dixi militio suo donauit.

Cap. 25. Melius fuisset quid rerum nostrarum status posceret.] Quidam codices, bonū est quid rerū nostrarū status poscat. Paucis animis sui rector optimus.] Deest uerbum, mouetur, suē, monetur, ex nonnullis exemplaribus. Paucis animis sui rector optimus mouetur, Operis oculis inest acies sed sine usu.] Vetus lectio Operis oculis eadem est acies sed sine usu. Quod lumē à dijs immisum ad ministeria sua uocat.] Eadem quā agnoscut, nō quod: & euocat, sic aduocat, non uocat, ut putem scribendum, quem lumē ab his emisum ad ministeria sua euocat,

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS. LIBER SEXTVS.

Cap. I.

Vadam. Liberalis uirorum optime, exercēdi tantum ingenij causa quaeruntur, & semper extra uitam iacent, quaedam & dū quaeruntur, oblectamento sunt, & quaesita uisui. Omnium tibi copiam faciam. Tu illa ut cumq; tibi uisum erit, aut peragi iubeto, aut ad explicandum ludorum ordinē induci. His quoq; si abire protinus iusseris, non nihil actum erit. Nam etiam quod discere superuacuum est, prodest cognoscere. Ex uultu igitur tuo pēdebo, prout ille iusserit mihi, alia detinebo diutius, alia expellam & capite agam. An beneficium eripi possit, quaesitū est.

Cap. II. al. alia peragā

Quidam negant posse. Non enim res est, sed actio, quomodo aliud est munus, aliud ipsa donatio, alij qui nauigat, aliud ipsa nauigatio. Et quis aeger non sit sine morbo, non tamen idem est aeger & morbus. Ita aliud est beneficium ipsum, aliud quod ad unumquemq; nostrum beneficio peruenit. Illud incorporale est, irritum non fit, materia illius huc & illuc iactatur, & dominum mutat. Itaq; cum eripis, ipsa rerum natura reuocare quod dedit, non potest. Beneficia sua interrumpit, non rescindit. Qui moritur, tamē uiuit, qui amittit oculos tamē uidit. Quae ad nos peruenerunt, ne sint effici potest; ne fuerint, non potest. Pars autem beneficij & quidē certissima est, quae

quae fuit. Nonnunquam usu beneficij longiore prohibemur, beneficium quidem ipsum non eraditur. Licet omnes in hoc uires suas natura aduocet, retro illi agere se non licet. Potest eripi domus, & pecunia, & mancipium, & quicquid est, in quo haeret beneficij nomen. Ipsum uero stabile & immotum est. Nulla uis efficit, ne hic dederit, ne ille acceperit.

Egregie mihi uidetur M. Antonius apud Rabirium poëtam, cum fortunam suam transcuntem aliō uideat, & sibi nihil relictum, prater ius mortis, id quoq; si cito occupauerit, exclamare. Hoc habeo quodcumq; dedi. O quantum habere potuit, si uoluisset. Haec sunt diuitiae certae, in quacumq; sortis humanae lenitate, uno loco permaniturae, quae quo maiores fuerint, hoc minorem habebunt inuidiam. Quid tanquam tuo parcis? Procurator es: Omnia ista quae uos turmidos, & supra humana elatos, obliuisci cogunt uestra fragilitatis, quae ferreis claustris custoditis armati, quae ex alieno sanguine rapta, uestro defenditis, propter quae classes cruentaturas maria deducitis, propter quae quassatis urbes, ignari, quantum telorum in aduersos fortuna comparet, propter quae ruptis toties affinitatis, amicitiae, collegij foederibus, inter contententes duos terrarum orbis elisus est, non sunt uestra, in depositi causa sunt, iam iamq; ad alium dominum spectantia, aut hostes illa, aut hosti is animi successor inuadet. Quaris, quomodo illa tua facias? & dono dando. Consule ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabilem possessionem para, honestiores illas non solum, sed tutiores facturus: illud quod suspicis, quo te diutem ac potentem putas, quamdiu possides, sub nomine fordido facet. Domus est, seruus est, nummi sunt, cum donasti, beneficium est.

CA P. III.

al. donando

CAP. IIII.

Fateris, inquit, nos aliquando beneficium non debere ei, a quo accepimus, ergo creptum est? Multa sunt propter quae beneficium debere desinimus, non quia ablatum, sed quia corruptum est. Aliquis reum me defendit, sed uxorem meam per uim stupro uiolauit. Non abstulit beneficium, sed opponendo illi parem iniuriam soluit me debitorem: & si plus laesit, quam ante profuerat, non tantum gratia extinguitur, sed ulciscendi quaerendiq; libertas fit, ubi in comparatione & beneficij praeponderauit iniuria: ita non auferunt beneficium, sed uincunt. Quidē non tam duri quidam, & tam scelerati patres sunt, ut illos auersari & eimurare ius fasq; sit? Nunquid ergo illi abstulerunt, quae dederant? Minime, sed impietas sequentium temporum commendationem omnisi prioris officij sustulit. Non beneficium tollitur, sed beneficij gratia, & efficitur, non ne habeam, sed ne debeam. Pecuniam aliquis mihi credit, sed domum meam incendit, pensatum est creditum damno, nec reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hic, quia aliquid benigne aduersus me fecit, aliquid liberaliter, sed postea multa superbe, contumeliose, crudeliter, eo loco me posuit, ut perinde liber aduersus cum essem, quasi non accepissem. Vim beneficijs suis attulit. Colonum suum non tenet, quamuis tabellis manentibus, qui segetem eius proculcauit, qui succidit arbusta, non quia recepit, quod pepigerat, sed quia ne reciperet effecit. Sic debitori suo creditor sepe dānatur, ubi plus ex alia causa abstulit, quam credito petiit. Non tantum inter creditorem & debitorem iudex sedet qui dicat, pecuniam credidisti. Quid ergo? pecus abegisti, seruum eius occidisti, agellum quem non emeris possides, aestimatione facta debitor discede, qui creditor ueneras. Inter beneficia quoq; & iniurias ratio confert? Sape etiam beneficium manet, nec debetur, si secuta est dantempotentia, mihi miserum se dixit, quod dedisset, si cum daret suspirauit, uultum obduxit, perdere se credit non donare, si sua causa, aut certe non mea dedit, si non desijt insultare, gloriari, & ubiq; iactare, & acerbū munus suum facere. Manet itaq; beneficium, quamuis non debeatur. Sicuti quaedam pecuniae, de quibus ius creditori non dicitur, debentur, sed non exiguntur.

al. beneficium

alias, quam quod est creata diti

CAP. V.

Dedisti beneficiū, iniuriā postea fecisti. Et beneficio gratia debetur, & iniuriā ultio. Nec ego illi gratia debeo, nec ille mihi poenā. Alter ab altero absoluitur. Cū dicimus, beneficiū illi reddidi, non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidisse, sed aliud pro illo. Reddere enim est, rem pro re dare. Quid nunc cum omnino solutio non idem reddat, sed tantundē? Nam & pecuniam dicimur reddidisse, quamuis numerā

numerauimus pro argenteis aureos, quauis non interuenerint nummi, sed de legatione, & uerbis perfecta solutio sit. Videris mihi dicere, perdis operam. Quorsum enim pertinet scire me, an maneat quod non debetur? Iuriconsultorum ista acuta in neptia sunt qui hereditatem negant usucapi posse, sed ea quae in hereditate sunt, tanquam quicquam aliud sit hereditas, quam ea quae in hereditate sunt: illud mihi potius distingue, quod potest ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi dedit, & postea fecit iniuriam, utrum & beneficium illi reddere debeam, & me ab illo nihilominus uindicare, ac ueluti duobus nominibus separatim respondere: an alterum alteri contribuere, & nihil negotij habere, ut beneficium iniuria tollatur, beneficium iniuria? Illud enim uideo in hoc foro fieri, quid in uestra schola iuris sit, uos sciat. Separantur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiscum agitur. Confunditur formula, si qui apud me pecuniam deposuerit, idem mihi postea iustum fecerit, & ego cum illo furti agam, & ille mecum depositi.

CAP. VI.

Quia proposuisti, mihi Liberalis exempla, certis legibus continentur, quas necesse est sequi, lex legi non misceatur. Vtraque sua uia sit, depositum habet suam actionem propriam, tam me hercule quam furtum. Beneficium nulli legi subiectum est, me arbitro utitur: licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit, tum pronuntiare, utrum plus debeat mihi, an debeam. In illis nihil est nostrae potestatis, eundem est, quae ducimur. In beneficio tota potestas mea est, ego itaque iudico illa, non separo, nec diduco, sed iniurias ac beneficia ad eundem iudicem mitto. Alioquin iubes me eodem tempore amare & odisse, queri & gratias agere, quod natura non recipit. Potius comparatione facta, inter se beneficij & iniuria, uidebo an etiam mihi ultra debeat. Quomodo si quis scriptis nostris, alios superne impri mat uersus, priores literas non tollit, sed abscondit, sic beneficium, superueniens, iniuria apparere non patitur.

CAP. VII.

Notat hoc Quintilianus quod ex consuetudine scholae declamatorie fingimus manifestum falsum scit hoc et alias frequenter Seneca.

Vultus tuus, cui regendum me tradidi, colligit rugas, & attrahit frontem, quasi longius exeam. Videris mihi dicere, quo tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum lituus ama. Non possum magis. Itaque si huic satisfactum existimas, illo transeamus, an ei debeat aliquid, qui nobis inuitus profuit. Hoc apertius potui dicere, nisi propositio deberet esse confusior, ut distinctio statim subsessuta ostenderet utrumque queri, an ei deberemus, qui nobis dum non uult profuit, & an ei, qui dum nescit. Nisi quis coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifestius est, quam ut ulla in hoc uerba impendenda sint. Et haec quaestio facile expeditur, & si qua similis huic moueri potest, si toties illud cogitationem nostram conuerterimus. Beneficium nullum est, nisi quod ad nos primum aliqua cogitatio defert, deinde amica & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus, quamuis aut magna nauigia patiantur, & ad subuehendas copias largo ac perenni alueo currant, aut piscosa & amœna pinguibus aruis interfluant, nec quisquam Nisio beneficium debere se iudicat, non magis quam odium, si immodicus superfluit, tandem recessit, nec uentus beneficium dat, licet lenis & secundus aspiret, nec utilis & sat ubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus est, debet non tantum prodesse, sed uelle. Ideo nec mutis animalibus quicquam debetur. Et quam multos est periculo uelocitas equi rapuit, nec arboribus, Et quam multos aestu laborantes, ramorum opacitas texit? Quid autem interest, utrum mihi qui nescit, profuerit, an qui scire non potuit, cum utriusque uelle defuerit? Quid autem interest utrum me iubeas nauis, aut uehiculo, aut lancea debere beneficium, an ei qui aequae quam ista propositum benefaciendi nullum habeat, sed profuit casus? Beneficium aliquis nesciens accipit, nemo a nesciente. Quomodo multos fortuita sanant, nec ideo remedia sunt, & in flumen alicui cecidisse frigidum magno, causa sanitatis fuit, quomodo quorundam flagellis quartana discussa est, & metus repentinus animum in aliam curam auertendo suspectas horas sefellit, nec ideo quicquam horum etiam si saluti fuit, salutare est, sic quidam nobis profunt dum nolunt, imo, quia nolunt, non tamen ideo illis beneficium debemus. Quid si perniciosa illorum consilia fortuna deflexit in melius, an existimas me debere ei quicquam, cuius manus cum me peteret, percussit

CAP. VIII.

al. fragore

hostem

hostem meum, qui nocuisset, nisi errasset? Sepe testis dum aperte peccerat, etiam ueris testibus abrogauit fidem, & reum uelut factione circumuentum miserabilem reddidit. Quosdam ipsa quae praeebat potentia eripuit, & iudices quae daturatur erant causa, damnare gratia noluerunt. Non tamen hic beneficium dederunt, quauis profuerint. Quia telum quod missum sit, non quod peruenierit, queritur. Et beneficium ab iniuria distinguit, non curus, sed animus. Aduersarius meus dum contraria dicit, & iudicem superbia offendit, & unum testem temere dimittit, causam meam erexit. Non quero an pro me errauerit, quia contra me uoluit. Nempe ut gratus sim, uelle de eo idem facere quod ille, ut beneficium daret, uelle debuit. Nam quid est iniquus homine, qui eum odit, a quo in turba calcatus, aut respersus, aut quod nollet impulsus est? At, quid est aliud quod illum quaerere eximat, cum in re sit iniuria, quam nescisse quid faceret. Eadem res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille iniuriam fecerit. Et amicum & inimicum uoluntas facit. Quam multos militiae morbus eripuit, quosdam ne ad ruinam domus suae occurrerent, inimicus uadimonio tenuit, ne in piratarum manus peruenirent, quidam naufragio consecuti sunt. Nec his tamen beneficium debemus, quoniam extra sensum officij casus est, nec inimico cuius nos his seruauit dum uexat ac detinet. Non est beneficium, nisi quod a bona uoluntate proficitur, nisi illud agnoscat, qui dedit. Profuit aliquid mihi dum nescit, nihil illi debeo. Profuit cum uellet nocere, imitabor ipsum? Ad primum illum reuertamur, ut gratiam referam aliquid facere me uis, ipse ut beneficium mihi daret nihil fecit, ut ad alterum transeamus, uis me huic gratiam referre, ut quod a non lente accepi, uolens reddam. Nam quid de tertio loquar qui ab iniuria in beneficium delapsus est? Ut beneficium tibi debeam, parum est uoluisse te dare, ut non debeam, satis est, non iussit. Beneficium enim uoluntas nuda non efficit, sed quod beneficium non esset, si optime ac plenissima uoluntati fortuna deesset, id aequae beneficium non est, nisi fortunam uoluntas antecessit. Non enim profuisse te mihi oportet, ut ob hoc tibi obliget, sed ex destinato profuisse. Cleanthes exemplo eiusmodi utitur, ad quaerendum inquit, & accersendum ex academia Platonem, duos pueros misit, Alter totam porticum perferutatus est, alia quoque loca in quibus illum inueniri posse sperabat, percurrit, & domum non minus lassus quam irritus rediit. Alter apud proximum circulatorem resedit, & cum uagus atque erro uernaculis congregatur eludit, transeuntem Platonem, quem non quaesierat, inuenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui quantum in se erat, quod iussus est fecit, hunc feliciter inertem castigabimus. Voluntas est, quae apud nos ponit officium, cuius uide quae conditio sit, ut me debito obstringat. Parum est illi uelle nisi profuit, parum est profuisse, nisi uoluit. Puta enim aliquem donare uoluisse, nec donasse, animum quidem eius habeo, sed beneficium non habeo, quod consummat, & res & animus. Quemadmodum ei qui uoluit mihi pecuniam credere, sed non credidit, nihil debeo, ita ei qui uoluit mihi beneficium dare, sed non potuit, amicus quidem ero, sed non obligatus. Et uiolo illi aliquid praestare, nam & ille uoluit mihi. Caterum si benigniore fortuna usus praestitero, beneficium dederero, non gratiam retulero. Ille mihi gratiam debebit referre, huic initium a me fiet gratiae. Intellego iam quid uelis quaerere. Non opus est te dicere, uultus tuus loquitur. Si quis tua causa nobis profuit, ei ne, inquis, debetur aliquid? Hoc enim saepe te conquerentem audio, quod quaedam homines sibi praestant, alijs impunt. Dicam, mihi Liberalis, sed prius hanc quaestiuiculam diuidam, & reaequam ab iniqua separabo. Multum enim interest utrum aliquis beneficium nobis det sua causa, an nostra, an sua & nostra. Ille qui totus ad se spectat, & nobis prodest, quia aliter sibi prodesse non potest, eo loco mihi est, quo qui pecori suo hybernum & abstinentiam pabulum prospicit, eo loco quo qui captiuos suos ut commodius ueneant, pascat, & opimos boues saginat ac defricat, quo lanista, qui familiam suam summa cura exerceat atque ornat. Mulum (ut ait Cleanthes) a beneficio distat negotiatio.

Rursus non sum tam iniquus, ut nihil ei debeam, qui cum mihi utilis esset, fuit & sibi. Non enim exigo, ut sine respectu sui mihi consulat, imo etiam opto ut beneficium mihi daret, uel magis danti profuerit, dummodo id qui dabat duos intuens dederit, & inter me

al. cause, gratiae legitur

al. in uinum Cap. IX.

Cap. XX.

Cap. XXI.

Iuse.

C. XII

al. numerantur opinor legendum numerant de uel numerandi.

Cap. XIII.

f. seq.

seque diuiserit, licet id ipse ex maiore parte possideat. Si modo me in consortiū admittit, si duos cogitauit, ingratus sum, non solum iniustus, nisi gaudeo hoc illi profuisse, quod proderat mihi, Summæ malignitatis est, non uocare beneficium, nisi quod dantem aliquo incommodo affecit. Aliter illi qui beneficium dat sua causa, respondebo. Vfus me, quare potius te mihi profuisse dices, quæ me tibi: Puta, inquit, aliter fieri non posse me magistratum, quæ si decem captos ciues ex magno captiuorum numero redemero, nihil debebis mihi, cum te seruitute ac uinculis liberaueror. Atqui mea id causa faciam. Aduersus hoc respondeo. Aliquid istic tua causa facis, aliquid mea. Tua, quod redimis, mea, quod eligis: tibi enim ad utilitatē tuā satis est, quoslibet redemisse. Itaque debeo, non quod redimis me sed quod eligis, poteris enim & alterius redemptione idem consequi, quod mea. Utilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus profuturum. Præfers me alijs, hoc totū mea causa facis. Itaque si prætorum te factura esset decem captiuorum redemptio, decem autem soli captiui essent, nemo quicquā tibi deberet ex nobis, quia nihil haberes quod cuiquam imputares, à tua utilitate seductum. Non sum iniquus beneficij interpret, nec desidero illud mihi tantum dari sed & tibi. Quid ergo, inquit, si in sortem nostra confici iussissem, & tuum nomen inter redimendos exisset, nihil deberes mihi: imò deberem, sed exiguum. Quid sit hoc dicam. Aliquid mea causa facis, quod me ad fortunam redemptionis admittis quod nomen meum exit, sorti debeo, quod exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dedisti, cuius maiore partē fortunæ debeo, sed hoc ipsum tibi, quod fortunæ debere potui. Illos ex toto præteribo, quorum mercenarium beneficium est, quod qui dat, non computat cui sed quanti daturus sit, quod undique in se conuersum est. Vendit mihi aliquis frumentum, uicere non possum nisi emero, sed non debeo uitam, quia emi. Nec quā necessarium fuerit, aestimo, sine quo uicturus non fui, sed quā gratum, quod non habuissem, nisi emissem, in quo inuehendo mercator non cogitauit, quantum auxilij allaturus esset mihi, sed quantum lucri sibi, quod emi non debeo.

CAP. XIII.

al. gratuitum.

CAP. XV.

CAP. XVII.

al. cum ætheri conspectu.

alias, sulcit.

CAP. XVII.

Isto modo, inquit, ne medico quidem debere te, nisi mercedulam dices, nec præceptor, quia aliquid numeraueris. Atqui omnium horum apud nos magna charitas, magna reuerentia est. Aduersus hoc respondetur, quædā pluris esse, quā emitur. Emis à medico rem inestimabilem, uitam ac ualitudinem bonam, à bonarum artium præceptore studia liberalia, & animi cultum. Itaque his non rei precium, sed operæ, soluitur, quod deseruiunt, quod à rebus suis auocati nobis uacant. Mercedē non meriti, sed occupationis suæ ferunt. Aliud tamen dici potest uerius, quod statim ponā, si prius quomodo istud refelli possit, ostendero. Quædam, inquit, pluris sunt quam uenerunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis quāuis empta sint, debes. Prius quid interest quanti sint, cum de precio inter emētē & uēdentē conuenierit? Deinde non uenit illud suo precio, sed tuo. Pluris est, inquit, quā uenit, sed pluris uenire non potuit. Precium autē cuiusque rei pro tempore est. Cum bene ista laudaueris, tati sunt quāto pluris uenire non possunt. Præterea nihil uēditori debet, qui bene emit. Deinde etiam si pluris ista sunt, non tamē ullū istic tuū munus est, ut non ex usu effectiue, sed ex consuetudine, & annona aestimetur. Quod tu precium ponis trajecti maria, & per medios fluctus, cum è terræ conspectu recessit, certā secanti uia, & prospicenti futuras tempestates, & securis omnibus iubenti subito uela stringi, armamenta demitti, paratos ad incursum procellæ, & repentinū impetū stare: Huic tamen tantæ rei premiū uentura persoluit. Quanti aestimas in solitudine hospiciū, in imbre teclū, in frigore balneū, aut ignem? Scio tamē quanti ista consecuturus diuersorū subeā. Quantum nobis præstat, qui labentem domum suscipit. & agentem ex inorimas, insulam incredibili arte suspendit. Certo tamen & leui precio sultura cōducitur. Murus nos ab hostibus tutos, & à subitis latronū incursionibus præstat. Notum est tamē, illas turre pro securitate publica propugnacula habituras, excitatur faber quid in diē mereat. In finitū erit, si latius exēpla conquiram, quibus appareat, paruo magna costare. Quid ergo, quare medico & præceptor plus quiddā debeo, nec aduersus illos mercede

cede defungor? Quia ex medico ac præceptore in amicum transeunt, & nos non arte quam uendunt, obligant, sed benigna & familiari uoluntate. Itaque medico qui nihil amplius quam manum tangit, & me inter eos, quos perambulat ponit, sine ullo affectu faciendā uitandāue præcipiens, nihil amplius debeo, quia me non tāquā amicum uidit, sed tanquam inuocantem. Ne præceptorem quidem habeo cur uenerer, si me in grege, discipulorum habuit, si non putauit dignum propria & peculiari cura, si nunquam in me direxit animum, & cum in medium effunderet, quæ sciebat, non didici, sed excepi. Quid ergo est, quare istis debeatur multum? non quia pluris est quod uendiderunt quā emimus, sed quia nobis plis aliquid præstiterunt. Ille plus impendit, quā medico necesse est. Pro me non pro fama artis extimuit. Non fuit contentus remedia monstrare, sed admouit. Interea sollicitus assedit, ad suspecta tempora occurrit. Nullum ministerium oneri illi, nullum fastidio fuit. Gemitus meos non securus audiuit. In turba multorum inuocantium, ego illi potissima curatio fui. Tantum alijs uacauit, quantum mea ualitudo permisit. Huic ego non tanquam medico, sed tanquā amico obligatus sum. Alter rursus in docēdo, & laborem & tedium tulit, præter illa quæ præcipientibus in commune dicuntur, aliqua instillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modo laudibus fecit animum, modo admonitionibus discussit desidiam. Tum ingenium latens & pigrū iniecit (ut ita dicam) manu extraxit, nec quæ sciebat, maligne dispensauit, quo diutius esset necessarius, sed cupit si posset uniuersa trāsfundere. Ingratus sum, nisi illū inter gratissimas necessitudines diligo.

al. emptorem.

al. cupit, pro cupiuit.

CAP. XVII.

Sordidissimum quoque artificiorū institutoribus supra constitutum aliquid adieci, si nobis opera illorū enixior uisa est, & gubernatori, & opifici uilissima mercis, & in diē se locati corollarium aspersimus. In optimis uero artibus quæ uitā aut conseruant, aut excolunt, qui nihil se plus existimat debere quā pepigit, ingratus est. Adijce quod talium studiorum traditio miscet animos. hoc cum factum est tam medico quā præceptorum operæ soluitur, animi debetur.

CAP. XVIII.

Plato cum flumen naue transisset, nec ab illo quicquam portitor exegisset, honoris hoc suo datum credēs, dixit positum illi esse apud Platonem officium. Deinde paulo post, cum alium atque alium gratis eadem transieheret sedulitate, negauit illi iam apud Platonem positum officium. Nam ut tibi debeā aliquid, pro eo quod præstas, debes, non tantum mihi præstare, sed tanquam mihi. Non potes ob id quenquā appellare, quod spargis in populū. Quid ergo? Nihil debetur pro hoc tanquam ab uno, nihil, cum omnibus soluam, quod tibi cum omnibus debeo.

CAP. XIX.

Negas, inquit, ullum dare beneficium eum, qui me gratuita naue per flumen Paulum tulit? Negō. Aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim sua causa, aut utique non mea. Ad summam, ne ipse quidem se mihi beneficium iudicat dare, sed aut R. P. aut uicinie, aut ambitioni suæ præstat, & pro hoc aliud quoddam commodū expectat, quā quod à singulis recepturus est. Quid ergo, inquit, si princeps ciuitatē dederit omnibus Gallis, si immunitatem Hispanis, nihil hoc nomine singuli debebunt? Quid ni debeant? Debebunt autem non tanquam proprium beneficium, sed tanquā publici partem. Nullam, inquit, habuit cogitationē mei. Illo tempore, quo uniuersis proderat, noluit mihi propriè ciuitatem dare, nec in me direxit animum. Ita quare ei debeam qui me sibi non substituit, cum facturus esset, quod fecit? Primum, cum cogitauit Gallis omnibus prodesse, & mihi cogitauit prodesse. Erant enim Gallis, & me etiam si non mea, publica tamē nota comprehendit. Deinde ego quoque illi non tanquā proprium debebo, sed cōmunē, unus è populo, non tanquā pro me soluam, sed tanquam pro patria conferā. Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitor em, nec hoc aēs alienū profitebor, aut candidatus, aut reus, ad exoluentum tamen hoc, portionem meam dabō. Sic istius muneris quod uniuersis datur, debitor me ne ego: quia mihi dedit quidem, sed non propter me, & mihi quidem, sed nesciens an mihi daret: nihilominus aliquid mihi dependendum sciam, quia ad me quoque circuitu lōgo pertinet. Propter me factum debet esse quod me

CAP. XX.

Profiteri aēs alienum.

f a obliget;

obliget. Iſto, inquit, modo, nec Luna, nec Soli quicquam debes. Non enim propter te mouentur. Sed cum in hoc moueantur, ut uniuersa conseruent, & pro me mouentur. Vniuersorum enim pars sum. Adijce nunc, quod nostra & horū cōditio dissimilis est. Nā qui mihi prodest, ut per me proficit & sibi, non dedit beneficium, quia me instrumētum utilitatis suæ fecit. Sol autem & Luna etiā si nobis profunt sua causa, nō in hoc tamē profunt, ut per nos profint sibi. Quid enim nos illis conferre possumus?

CAP. XXXI.

al. maximum

Sciam, inquit, solem ac lunā nobis uelle prodesse, si nolle potuerit, illis autem nō licet non moueri. Ad summam, consistant, & opus suū intermittant. Hoc uide quot modis reſellatur. Non idēd minus uult, qui non potest nolle. Ergo magnum argumentum est firmæ uoluntatis, ne mutare quidem posse. Vir bonus non potest non facere, quod facit, non enim crit bonus, nisi fecerit. Ergo nec bonus uir beneficium dat, quia facit quod debet, non potest autem non facere quod debet. Præterea multum interest, utrum dicas, non potest hoc non facere, quia cogitur, an nō potest nolle. Nam si necesse est illi facere, non debeo ipsi beneficium, sed cogēt. Si necesse est illi uelle ob hoc, quia nihil habet melius quod uelit, ipse se cogit. Ita quod tanquam coactio non deberem, tanquam cogenti debeo. Desinant inquit uelle. Hoc loco tibi occurrat, Quis tam demens est, ut eam neget uoluntatem esse, cui non est periculū desinendi uertendiq; se incōtrarium: cum ex diuerso nemo aque uideri debeat uelle, quā cuius uoluntas usq; eo certa est, ut æterna sit. An sit is quoq; uult, qui potest

CAP. XXXII.

al. Est

statim nolle, is non uidebitur uelle, in cuius naturam non cadit nolle. Agedum, inquit, si possunt, resistant. Hoc dicis, omnia ista ingentibus interuallis diducta, & in custodiam uniuersi disposita, stationes suas deserant, subita confusione rerum sydera syderibus incurrant, & rupta rerum concordia in ruina diuina labantur, conrextusq; uelocitatis citatissima, in tot secula promissas uices in medio itinere destituat, & quæ nunc cunctis alternis redeuntq; oportunis libramētis, mundum ex aquo temperantia, repētino concrementur incendio, & ex tanta uarietate soluantur, atq; cant in unum omnia, Ignis cūcta possideat, quæ deinde pigra nox occupet, & profunda uorago tot deos forbeat. Sit tāti ut tu coarguaris. Ista tibi cōcedere possunt etiam inuito, euntq; ista tua causa, etiam si maior illis alia, ac prior causa est.

CAP. XXXIII.

In legem

al. in

al. iura.

Sui.

Adijce nunc, quod non externa cogunt deos, sed sua illis in legem æterna uoluntas est, statuerunt quæ non mutarent. Itaq; non possunt uideri faciuri aliquid, quam uis nolint. Quia quicquid desinere nō possunt, perseverare uoluerūt. Nec unq; primi consilij deos pœnitent. Sine dubio stare illis, & desciscere in contrarium nō licet. Sed non idēd, quia uis usq; illos in proposito tenet, ex imbecillitate permanent, sed quia non licet ab optimis aberrare, & sic ire decretum est. In prima aurem illa constitutione cum uniuersa disponent, etiā nostra uiderunt, rationemq; hominis habuerunt, Itaq; non possunt uideri sua tantum causa decurrere, & explicare opus suum, quia pars operis sumus & nos. Debemus ergo & soli, & Lunæ, & cæteris cælestibus beneficium, quia etiā si potiora illis sunt, in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituri iuuat. Adijce quod destinato iuuat. Ideoq; obligati sumus, qui non in beneficium ignoratiū incidimus, sed hæc quæ accipimus, accepturos scierūt, et quāq; maius illis in proposito sit maiorq; actus sui fructus, quā seruare mortalia, tamē in nostras quoq; utilitates à principio rerū præmissa mēs est, et is ordo mūdo datus, ut appareat curā nostri non inter ultima habitā. Debemus parentibus nostris pietatem, & multi non ut gignerēt coierāt. Dij nō possunt uideri nescisse, quid effecturi essent, cū omnibus alimentis & alia prouiderint, nec eos per negligentiam genuere, quibus tā multa genuerāt. Cogitauit enim nos ante natura quā fecit. Nec tam leue opus sumus, ut illi potuerimus excidere. Vide quantū nobis permiserit, quā non intra homines, humani imperij conditio sit. Vide in quantum corporibus uagari liceat, quæ non coercuit sine terrarum, sed omnem in partem sui misit. Vide animi quantū audeant, quemadmodum soli aut nouerint deos, aut quarant, & mente in altū data diuina comitētur. Scias non esse hominem tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerū suarū natura nihil habet, quo magis gloriatur, aut certe cui gloriatur.

Quantus

Quantus iste furor est, controuersiam dijs muneris sui facere? Quomodo aduersus eos hic erit gratus, quibus gratia referri sine impēdio non potest, quis negat ab his accepisse se, à quibus quum maxima accepit, qui & semper daturi sunt, & nunquam recepturi? Quanta autem peruersitas, ob hoc alicui non debere, quia etiam inficianti benignus est, & continuationem ipsam seriemq; beneficij argumentū uocare necessario dantis? Nolo, sibi habeat, quis illum rogat, & omnes alias impudentis animi uoces his astrue. Non idēd de te minus meretur is, cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruenit, cuiusq; beneficiorum, uel hoc maximū, quod etiam nūc querenti daturus est.

Non uides quemadmodum tenerram liberorum infantiam, parentes ad salubritatem rerum patientiam cogant? Plentium corpora, ac repugnantium diligenti cura fouent, & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura constringunt, & mox liberalia studia inculcant, adhibito timore nolentibus. Ad ultimum audacē iuuentam frugalitati, pudori, moribus bonis, si parum sequitur, coaptant, & applicant. Adolecentibus quoq; ac iam potentibus sui, si remedia, metu aut in temperantia reijciunt, uis adhibetur, ac seruitus. Itaq; beneficiorum maxima sunt quæ a parentibus accipimus, dum aut nescimus, aut uolumus.

His ingratis & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, sed ne debeant, similes sunt ex diuerso nimis grati, qui aliquid incommodi precari solent, his quibus obligati sunt, aliquid aduersi, in quo affectum memoriam accepti beneficij approbent. An hoc recte faciant, & pia uoluntate, queritur, quorum animus similis est; prauo amore flagrantibus, qui amicæ suæ optant exilium, ut desertam, fugientemq; comitentur. Optant in optiam, ut magis desideranti donent: optant morbum, ut affideant. Et quicquid inimicus optaret, amantes uouent. Ferē idēd itaq; exitus est odij & amoris infani. Tale quiddā & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahāt, & ad beneficium iniuria ueniunt, cum sit uel cessare, quā per scelus officio locum querere. Quid si gubernator à Dijs tempestates infestissimas, & procellas petat, ut gravior ars suo periculo fiat? Quid si imperator deos oret, ut magna uis hostium circumfusula castris, solas subito impetu cōpleat, & uallum trepidante exercitu conuellet, & in ipsis portis, infesta signa cōstituat, quo maiore cum gloria rebus lapsis, profligatisq; succurrat? Omnes isti beneficia sua detestabili uia ducūt, qui deos contra eū aduocant, cui ipsi assuturi sunt, & ante illos sterni, q̄ erigi uolunt. In humana ista & peruerse grati animi natura est, cōtra eum optare, cui honeste deesse non possis.

Non nocet illi uotum meum, inquit, quia simul opto & periculum & remedium. Hoc dicis non nihil te peccare, sed minus quā si sine remedio periculum optares. Nequitia est, ut extrahas mergere, euertere ut suscites, ut emittas includere. Nō est beneficium iniuriæ finis, nec unquam id detraxisse meritum est, quod ipse qui detraxit, intulerat. Nō uulneres me malo, quā sanes. Potes inire gratiā, si quia uulneratus sum sanas, non si uulneras, ut sanandus sim. Nunquā cicatrix nisi collata uulneri placuit, quod ita coisse gaudemus, ut non fuisse malle. Si hoc ei optares, cuius nullū beneficium haberes, inhumanū erat uotū, quantō inhumanius ei optes, cui beneficium debes? Simul inquit, ut possim ferre illi opem precor. Primum ut te in media parte uoti tui occupēs, iam ingratis es, Nōdū audio quid illi uelis præstare, scio quid illi uelis pati. Sollicitudinē illi & metū, & maius aliquod impere malū, ut ope indigeat. Hoc cōtra illū est. Optas, ut tua indigeat ope. Hoc pro te est, nō succurrere uis illi, sed soluere. Qui sic properat, ipsum solui uult nō soluere. Ita quod unū in uoto tuo honestū uideri poterat, turpe & ingratiū est, nolle debere. Optas enim nō ut tu facultatē habeas referendæ gratiæ, sed ut ille necessitatē implorādæ. Superiorē te facis, & quod nefas est, benemeritū ad pedes tuos mittis. Quāto satius est honesta uoluntate debere, q̄ per malā rationē soluere? Si inficiareris quod acciperis, minus peccares: nihil enim nisi quod dederat, amitteret. Nūc uis illū subijci tibi iactura rerum suarū, & status mutatione in id deuocari, ut infra beneficia sua iaceat.

Gratiū te reputat, corā eo cui prodesse uis, opta. Votū tu istud uocas quod inter

CAP. XXXIII.

al. coactam applicant.

CAP. XXXV.

Vouent preoptant.

CAP. XXXVI.

CAP. XXXVII.

al. Eo uoto sit priorē te facis

tum & inimicū potest diuidi, quod nō dubites aduersariū & hostem fecisse, si extre-
ma taceantur. Hostes quoq; optauerunt capere quāsdā urbes, ut seruaerent, & uince-
re quosdam, ut ignoscerent. Nec ideo non hostilia uota, in quibus quod misilimū
est, post crudelitatem uenit. Deniq; qualia esse iudicas uota, quae nemo tibi minus uo-
let, q̄ is pro quo sunt succedere. Pessime cū eo agis, cui uis à dijs noceri à te succur-
ri, inique cū ipsi dijs. Illis enim durissimas partes imponis, tibi humanas. Ut tu pro-
fis, dijs nocebunt. Si accusatorē submitteres, quem deinde remoueres, si aliqua illi li-
te implicares, quā subinde discuteres, nemo de tuo scelere dubitaret. Quid iurere est,
ut ū istud fraude tētetur an uoto? Nisi quod potentiores illi aduersarios quaris. Nō
est quod dicas, quam enim illi iniuriam facio? Votum tuū aut superuacuum est, aut
iniuriosum, imō iniuriosum, etiā si irritū. Quicquid nō efficis, dei munus est, iniuria
uerō, quicquid optas. Sat est, Tibi non aliter debemus irasci, q̄ si profeceris. Si
uota, inquit, ualuisse, & in hoc ualuisse, ut tutus esses. Primū certum mihi optas
periculum sub incerto auxilio. Deinde utrunq; certum puta, quod nocet, prius est.
Præterea tu conditionem uoti tuinosti, me tempestas occupauit, portus ac prae-
dij dubium. Quantū existimas tormentum, etiā si accepero, eguisse, etiā si serua-
tus fuero, trepidasse, etiā si absolutus fuero, causam dixisse? Nullius metus tā gra-
tus est finis, ut non gratior sit solida & incōcussa securitas. Opta ut reddere mihi
beneficiū possis, cum opus erit, nō ut opus sit. Si esset in tua potestate quod optas,
ipse fecisses.

Subinde, pro
mox

CA. XXVII

CA. XXIX.

Quanto hoc honestius uotum est, opto in eo statu sit, quo semper beneficia
distribuat, nunquam delideret. Sequatur illum materia, qua tam benigne uti-
tur largiendo iuandoq; ut nunquam illi sit dandorum beneficiorum inopia, dato-
rum poenitentia. Naturam per se pronam ad humanitatem, ad misericordiam & cle-
mentiam, iritet ac prouocet turba gratorum, quos illi & habere contingat, nec ex-
periri nec esse sit. Ipse nulli implacabilis sit, ipsi nemo placandus. Tam aequali in eū
fortuna indulgentia perseueret, ut nemo in illum possit esse, nisi conscientia gratus.
Quanto haec iustiora uota sunt, quae te in nullam occasionem differunt, sed gratum
statim faciunt. Quid enim prohibet referre gratiam propter rebus? Quam multa
sunt, per quae quicquid debemus, reddere etiā felicibus possumus. Fidele cōsiliū,
assidua conuersatio, sermo comis, & sine adulatione iucundus, aures si deliberare ue-
lit, diligentes, tuta, secreta, conuictus familiaritas. Neminem tam alte secunda po-
suerunt, ut non illi eo magis amicus desit, quia nihil absit.

Conuersatio.

al. pro secreta,
si redere.
CAP. XXX.

tecum contra
xit. for te legē
dum te contra
xit.

Ista tristis & omni uoto submouenda occasio, ac procul repellēda. Ut gratus es-
se possis, iratis Dijs opus est: Nec ex hoc quidem peccare te intelligis, quod melius
cum eo agitur, cui ingratus es. Propone in animo tuo carcerem, uincula, sordes, ser-
uitutem bellum, egestatem. Haec sunt occasiones tui uoti, siquis t̄ per ista dimittitur.
Quin potius eum potentem esse uis, cui plurimum debes, & beatum? Quid enim
(ut dixi) uetat te referre, etiā summa felicitate praeditis gratiā, cuius plena tibi
occurrerit & uaria materia? Quid tu nescis debitum etiā locupletibus solui. Ne te
inuicem distringam: Omnia sane excluserit opulenta felicitas, monstrabo tibi, cu-
ius rei inopia laborant magna fastigia, quid omnia possidētibus, desit. Scilicet ille,
qui uerum dicat, & hominem inter mentientes suspentem, ipsaq; consuetudine pro-
reus blanda audiendi, ad ignorantiam ueri perductum, uindicta a consensu concē-
riturque falsorum. Non uides quemadmodum illos in praecipua agat extincta libertas,
& fides in obsequium seruile submissa, dum nemo ex animi sui sententia suadet,
dissuadetq; sed adulandi certamen est, & unum amicorum omniū officium una
cōtentio, quibus blandissime fallat: Ignorauere uires suas, & dū se tā magnos quā
audiūt credūt, attraxere superuacua, & in discrimē rerū omniū peruētura bella, uti-
lē & necessariā rupere concordia: secuti iram, quam nemo reuocabat, multorū san-
guinem hauserunt, futuri nouissimū suum, dum uindictā in explorata pro certis, fle-
ctiq; nō minus existimant turpe quam uinci, et perpetua credūt, quae in summum
perducta maxime nutat. Ingentia super se casura regegerunt, nec intellexerūt
in illa

in illa scena & traxis & cito diffuētibus bonis refulgente, ex eo tempore ipsos nihil
non aduersi expectare debuissent, ex quo nihil uerū audire potuerunt. Cum bel-
lum Graeciae indiceret Xerxes, animum tumentem, oblitumq; quā caducis confis-
deret, nemo non impulsit. Alius aiebat, non laturos nunciū belli, & ad primā aduen-
tus famam, terga uersuros. Alius nihil esse dubiū, quin illa mole non uinci solū Grae-
cia, sed obrui posset: magis uerendum, ne uacuas desertasq; urbes intenerent, & pro-
fugis hostibus uasta solitudines relinquerentur, nō habituris, ubi tantas uires exer-
cere possent. Alius illi uix rerum naturam sufficere, angusta esse classibus maria, mi-
liti castra, explicandis equestribus copijs campestria, uix patere cōlū satis ad emit-
tenda omni manu tela. Cum in hunc modū multa undiq; iactarentur, quae hominem
nimia aestimatione suis furentem concitarēt, Demaratus Lacedaemonius solus dixit,
ipsam illam qua sibi placeret multitudinem indigestam & grauem, metuendam es-
se ducenti: non enim uires, sed pondus habere, immodica nunquam regi posse, nec
diū durare, quicquid regi non potest. In primo, inquit, statim monte Lacones obie-
rūt, dabunt tibi sui experimentum. Tot ista gentium milia trecenti morabuntur, ha-
rebunt in uestigio fixi, & cōmissas sibi angustias tuebuntur, & corporibus obstruent.
Tota illos Asia nō mouebit loco. Tantas minas belli, & penē totius generis huma-
ni ruentis impetū, paucissimi sustinebunt. Cum te mutatis legibus suis natura tran-
smiserit, in semita haerebis, & aestimabis futura damna, cum cōputaueris quāti Ther-
mopylarum angusta cōstitierint. Scies te fugari posse, cum scieris posse retineri. Ce-
dent quidem tibi pluribus locis uelut torrens mole ablati, cuius cum magno terro-
re, prima uis defluit: Deinde hinc atq; illinc t̄ coorientur, & tuis te uiribus prement.
Verum est quod dicitur, maiorem belli apparatus esse, quā qui recipi ab his regio-
nibus possit, quas oppugnare cōstituis. Sed haec res cōtra nos est. Quae hoc ipsum te
Graecia uincet, quia non capit. Vti toro te non potes. Præterea, quae una rebus salus
est, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opē ferre non poteris, nec ful-
cire ac firmare labentia. Multo ante uinceris, quā uictum esse te sentias. Ceterum
non est, quod exercitum tuum ob hoc sustineri putes non posse, quia numerus eius
duci quoq; ignotus est. Nihil tam magnum est, quod perire non possit, cui nascitur
in perniciem, ut alia quiescant, ex ipsa magnitudine sua causa. Acciderunt quae De-
maratus praedixerat, diuina atq; humana impellentē, & mutantem quicquid obstru-
erat, trecenti stare iusserūt: stratusq; per totam partem Graeciam Xerxes intellexit,
quātū ab exercitu turba distaret. Itaq; Xerxes pudore quādam damno inferior, De-
marato gratias egit, quod solus sibi uerū dixisset, & permisit petere quod uellet: pe-
tit ille, ut Sardis maximam Asiae ciuitatē curru uectus intraret, rectā capite tiam ge-
rens: id solis datum regibus. Dignus fuerat premio antequā peteret, sed quā mise-
rabilis gens, in qua nemo fuit, qui uerum diceret regi, nisi qui non dicebat sibi.

C. XXXI.

al. adorientur.

Sibi, id est suo
commodo.

CA. XXXII.

al. ultra.

al. solo.

dare, & his uirtutem dare uera dicendi, à quibus iam audiendi periculum non est.

C. XXXIII.

Sed ut me ad propositum reducā, uides quā facile sit, gratiam referre felicibus, & in summa humanarum opum positis: dic illis non quod uolūt audire, sed quod audisse semper uolent. Plenās aures adulationibus aliquando uera uox intret. Da consilium utile. Quæris quid felici præstare possis? Efficace, nec felicitati suæ credat, ut sci at illam multis & fidis manibus continendam. Parum in illum cōtuleris, si illi semel stultam fiduciam permansura semper potentia excusseris, docuerisq; mobilia esse quæ dedit casus, & maiore cursu fugere quā ueniunt, nec his portionibus, quibus ad summa peruentum est, retrò iri, sæpe inter fortunam maximam & ultimam nihil interesse. Nescis quantum sit precium amicitia, si non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum, rem non domibus tantū, sed seculis raram, quæ non alibi magis deest, quā ubi creditur abundare. Quid istos tu libros, quos uix nomen clatorum complectitur, aut memoria, aut manus, amicorum existimas esse? Non sunt isti amici, qui agmine magnò ianuā pulsant, qui in primas & secundas admissiones digeruntur. Consuetudo ista uetus est regibus, regesq; simulantibus, populū amicorum describere est propriū superbia, magno aestimare introitum ac tactum sui liminis, pro honore dare, ut ostio suo propius adsideas, ut gradū prior intra domum ponas, in qua deinceps multa sunt ostia, quæ receptos quoq; excludunt.

Suo.

C. XXXIII.

al. neutros.

Apud nos primū omnium Graccus, & mox Lilius Drusus instituerunt segregare turbam suam, & alios in secretum recipere, alios cum pluribus, alios cum uniuersis. Habuerunt itaq; isti amicos primos, habuerūt & secundos, & nunquā ueros. Amicum uocas, cuius disponitur salutatio, aut potest huius tibi patere fides, qui per fores maligne apertas non intrat, sed illabatur; Huic peruenire usq; ad distringendam libertatem licet, cuius uulgare & publicū uerbum & promiscuū ignotus. Aue, non nisi suo ordine emittitur. Ad quemcunq; itaq; istorū ueneris, quorū salutatio urbem concurrit, scito, etiam si animaduertis obesos ingenti frequētia uicos, & cōmeantium in utraq; partem cateruis itinera compressa, tamen uenire te in locū hominibus plenum, amicis uacū. In pectore amicus, nō in atrio quaritur. Illo recipiendus est, illic retinendus est, & in sensu recondendus. Hoc doce quæris es, Male de exitimas, si inutilis es, nisi afflicto, si rebus tutis superuacuis. Quemadmodū te et in duhijs & in aduersis, & in lētis sapiēter geris, & dubia prudenter tractas, aduersa fortiter, læta moderatis: ita in omnia utilē te amico exhibere potes, aduersa eius si nec de serueris, nec optaueris. Multa nihilominus, ut nō optes, in tanta uarietate quæ tibi materiam exercenda fidei præbeāt, incident. Quemadmodū qui optat diuitias alicui in hoc, ut illarū partē ipse ferat, quamuis pro illo uideatur optare, sibi prospicit: sic qui optat amico aliquā necessitatē, quam adiutorio suo fideq; discutiat, quod est ingratis, se illi præfert, & tantū aestimat illum miserū esse, ut ipse gratus sit, & ob hoc ipsum ingratus est. Exonerare enim se uult, & graui sarcina liberare. Multum inter est, utrum properes referre gratiam, ut reddas beneficium, an ut ne debeas. Qui reddere uult, illius se commodo aptauit, & idoneum illi uenire tempus uolet. Qui nihil aliud quā ipse liberari uult, quacunq; ad hoc cupiet peruenire, quod est pessimæ uoluntatis.

al. aptabit.

C. XXXV.

Suo.

Ista, iniquis, nimia festinatio ingratis est: id apertius exprimere non possum, quā si repeti uero quod dixi, non uis reddere acceptum beneficium, sed effugere. Hoc dicere uideris. Quando isto carebo? Quocunq; modo mihi laborandum est, ne isti obligatus sim. Si optares ut illi solueres de suo, multum abesse uideris à grato, hoc quod optas iniquius est. Execraris enim illū, & caput sanctū tibi dira imprecatione defigis. Nemo, ut existimo, de immunitate animi tui dubitaret, si aperte illi paupertatem, si captiuitatem, si famē, ac mortē imprecareris. At quid inter est, utrū uox ista tua sit, an uoti tui? Sanus aliquid horū opta. Inunc & hoc esse gratum puta, quod ne ingratus quidem faceret, qui modo nō usq; in odium, sed tantum ad inficiationem beneficij perueniret.

C. XXXVI. uide supra lib. 3. cap. 37.

Quis pium dicit Aeneam, si patriam capi uoluerit, ut captiuitate patrē eripiat? Quis Siculos iuuenes, ut bona liberis exemplamōstrarent, si optauerunt ut Aetna immensa igniū ui supra solitum ardens, daretur.

daretur ipsi occasio exhibenda pietatis, ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, si puni cū bellum ut finiret, perseuerare maluit. Nihil Deicijs, quod morte patriam seruauerunt, si prius optauerant, ut deuotioni fortissimæ locum, ultima rerum necessitas faceret. Grauisima infamia est medici, opus quare re medici. Multi quos auxerant morbos, & irritauerant, ut maiore gloria sanarent, non potuerunt discutere, aut cum magna miserorum uexatione uicerunt.

C. XXXVII.

Callistratus aiunt, ita certe Hecaton autor est, cum in exilium iret, in quod multos simul cum illo seditiosa ciuitas, & imperanter libera expulerat, optante quodam, ut Atheniensibus necessitas restituendi exules esset, abominatum talem reditum. Rutilius noster animosus. Cum enim quidam illum consolaretur, & diceret instare arma ciuilia, breui futurū, ut omnes exules reuertentur, quid tibi, inquit, mali feci, ut mihi peiorem reditum, quā exitū optares? Malo, ut patria exilio meo erubescat, quā reditum tmercat. Non est istud exilium, cuius neminem non magis quā damnatum pudet. Quemadmodum illi seruauerunt honorū ciuium officium, qui reddi sibi penates suos noluerunt clade cōmuni, quia satius erat duos unico malo affici, quā omnes publico. Ita nō seruat grati hominis affectum, qui bene de se merentē difficultatibus uult opprimi, quas ipse submoueat, qui etiā si bene cogitat, male precatur. Ne in patrociniū quidem, nedum in gloriam est, incendium extinxisse quod feceris. In quibusdā ciuitatibus impium uotū, sceleris uicē tenuit.

Forte, horrent

In gloriam.

C. XXXVIII.

Demades certe Athenis eū qui necessaria funeribus uenditabat, damnauit, cum probasset magnum lucrum optasse, quod contingere illi sine multorum morte non poterat. Quæri tamen solet, an merito damnatus sit? Fortasse optauit, non ut multis uenderet, sed ut care, ut parū sibi constarent quæ uenditurus esset. Cum consue negotiatio ex empto & uendito, quare uotum eius in unam partem trahis, cum lucrum ex utraq; sit? Præterea omnes licet, qui in ista negotiatione sunt, damnas, omnes enim idem uolūt, idem intra se optant. Magnam hominum partem damnabis. Cui enim non ex alieno incōmodo lucrum? Miles bellū optat, in gloriam. Agricola annona caritas erigit. Eloquentiæ exceptat precia litū numerus. Medicis grauis annus in quaestu est. Institores delicatarum mercium, iuuetus corrupta locupletat. Nulla tempestate, nullo igne laedatur tellus, facit opera fabrilis. Vnius uotum deprehensum est, omnū simile est. An tu Aruntij & Ateriū, & ceteros qui captandorum testamētorum artem professi sunt, non putas eadē habere quæ designatores & libitinarios uota? Illi tamē quorū mortes optent, nesciunt, hi familiarissimum quenq; ex quo propter amicitiam rei plurimū est, mori cupiūt. Illorū damno nemo uiuit, hos quisquis differt exhaurit. Optat ergo nō tantū ut accipiāt, quod turpi seruitute meruerūt, sed etiā ut tributo graui liberentur. Nō est itaq; dubiū, quin hi magis quod damnatū est in uno optent, quibus quisquis morte profuturus est, uita nocet. Omnium tamē istorum tam nota sunt uota, quā impunita. Deniq; se quisq; consulat, & in secretū pectoris sui recedat, & inspiciat quid tacitus optauerit. Quā multa sunt uota, quæ etiā sibi fateri pudet, quā pauca quæ facere corā teste possumus.

Libitinariorū nota, sunt, ut complures moriantur. Rhodanus lib. 29. cap. 18.

C. XXXIX.

Sed non quicquid reprehendendū, etiam damnandum est, sicut hoc uotum amici, quod in manibus est, male utentis bona uoluntate, & in id incidētis, quod euitat. Nam dum gratum animum festinat ostendere, ingratus est. Hic, ait, in potestatem meam recidat, gratiam meam desideret, sine me saluus, honestus, tutus esse non possit. Tam miser sit, ut illi beneficij loco sit quicquid redditur. Hæc dijs audientibus? Circumueniēt illum domesticæ insidiæ, quas ego possum solus opprimere. Instet potens inimicus & grauis, infesta turba, nec inermis, creditor urget & accusator.

al. Hinc Dijs circumueniāt illinē

C. AP. XL.

Vide quā sis æquus, horum optares nihil, si tibi beneficium non dedisset. Ut alia taceam, quæ grauiora cōmittis, pessima pro optimis referēdo, hoc certe delinquis, quod non expectas suum cuiusq; rei tempus, quod æque peccat, qui non sequitur, quā qui antecedit. Quomodo non semper beneficium recipiendum est, sic non utiq; reddendum. Si mihi non desiderati redderes, ingratus es, quanto ingrator es, qui desiderare me cogis? Expecta. Quare subsidere apud te munus meū non uis?

Quare

al. signare, siue obfignare. Quare obligatum moleste fers? Quare quasi cum acerbo foenatore? Resignare rationem parem properas? Quid mihi negotium quaris? Quid in me deos immittis? CAP. XLII. *Manu facere.* Quomodo exigeres, qui sic reddis? Ante omnia ergo, Liberalis, hoc discamus, beneficia secure debere, & occasiones reddendorum obseruare, non manu facere. Hanc ipsam cupiditatem primo quoque tempore liberandi se, meminimus ingrati esse. Nemo enim libenter reddit, quod inuitus debet. & quod apud se non uult esse, onus iudicat esse non munus. Quanto melius ac iustius in promptu habere merita amicorum, & offerre non ingerere, nec obaeratum se iudicare? Quoniam beneficium commune uinculum est, & inter se duos alligat. Dic, nihil moror, quod minus tuum reuertatur, opto hilaris accipias, si necessitas alterutri nostrum imminet, fatoque quodam datum est, ut aut tu cogaris beneficium recipere, aut ego accipere, det potius qui solet. Ego paratus sum, nulla mora tinter nos est, ostendam hunc animum, cum primum tempus aduenierit. Interim dii testes sunt. Soleo, mi Liberalis, notare hunc in te affectum, & quasi manu prendere, uerentis & aestuantis, ne in ullo officio sis tardior. Non decet gratum animum sollicitudo, contra, summa fiduciam sui, & ex conscientia ueri amoris, dimissa omnis anxietas. Tam conscius est recipere quod non debes, quam non dare quod debes. Hoc beneficij primu datu sit ius, ut recipien di tempus eligat qui dedit. At uercor ne homines de me secius loquantur. Male agit, qui tamæ, non conscientia gratus est. Duos istius rei iudices habes, te quem non potes fallere, & illum quem potes. Quid ergo si nulla interuenierit occasio: semper de bebo, & debebis, sed palam debebis, sed libenter debebis, sed cum magna uoluptate apud te depositum intueberis. Pœnitet accepti beneficij, quem nondum redditi piget. Quare qui tibi dignus uisus est, a quo acciperes, indignus uideatur, cui debeas? CAP. XLIII. *al. proferre, donare.* In magnis erroribus sunt, qui ingetis animi credunt proferre dona, pluriu sinum ac domu replere, cum ista interdum non magnus animus faciat, sed magna fortuna. Nesciunt quanto maius ac difficilius interim sit capere quam fundere. Nam ut nihil alteri detrahã, quonia utrũque ubi uirtute fit, par est, non minoris est animi beneficium debere quam dare. Eo quidẽ operosius hoc quam illud, quo maiorẽ diligentia custo diuntur accepta quam dantur. Ideo non est trepidandũ, quam cito reponamus, nec properandum in tempestiue: quia equẽ delinquit, qui ad reuerendã gratiam suo tempore cessat, quam qui alieno properat. Polittu est illi apud me, nec illius nomine, nec meo timeo. Bene illi cautum est. Non potest hoc beneficiu perdere, nisi mecu, imo ne mecum quidẽ. Egi illi gratias, id est, retuli. Qui nimis de beneficio reddendo cogitat, nimis cogitare alteru de recipiendo putat. Præstat esse in utrunque facile: si uult recipere beneficium, referamus reddamusque laiti: illud apud nos custodiri mauult, quod thesauru eius eripimus: quid custodiã recusat? Dignus est cui utrũ uolet, si eat. Opinionem quidẽ & famã eo loco habeamus, tanquam quæ non ducere, sed sequi debeat.

BRASMI IN LIBRVM SEXTVM.

Cap. 10. Sed quod beneficium non esset. Consentiebant tres diuersi codices, & in his Longobardicus, quamquam mihi, non quæ uox in prioribus editionibus non erat, uidetur superesse. Sic enim ratiocinatur Seneca. Si in beneficio tantum potest uoluntas, ut debeamus ei, cuius promptissimæ uiuandũ uoluntati fortuna defuit, e contrario beneficium illi non debebimus, cui suppetijt fortuna, sed uoluntas non antecessit.

Cap. 16. Modo laudibus affectu animum. Longobardicus habebat, fecit animum, hoc est, animauit ad studia. Et elegans est facere animos.

Cap. 19. Sed commune munus ex populo. Ita superiores editiones, & sentiebat Longobardicus. Nos tamen non ueriti sumus reponere, unus e populo: retulit enim illud Græcum, εἰς τὸν πᾶσι κοινὸν.

Cap. 23. In maiora ituros iuuant, Longobardicus habebat, in maiora ituri, ut referatur ad solem & lunam.

Cap. 29. Aut res si deliberare uelit, diligentes, tu te sic credere. Nos, reposuimus, aures si deliberare uelit, diligentes, tute, secreta. Diligentes ut attendant, tute ne prodant secreta, ne spargant in uulgus.

Cap. 32. Intra impudicitia maledictum. Longobardicus habebat, ultra, uerum ut intra legamus faciunt quæ sequuntur, in publicum emisit. Quamquam si legas ultra, sensus est tolerabilis, non solum laborabat infamia, sed in propatulo res erat.

Prior

Prior editio sic habebat, Hunc peruenire usque ad distribuendam libertatem licet, cuius uulgare, & publicum uerbum & promissuum: Ignotus non nisi suo ordine emittitur. Exemplar peructusum pro hunc, habebat hunc, post ignotus, habebat, habe. Iam nationibus quibusdam peculiare est, pro b, sonare u consonantem, & germanicum est, aspirare nonnunquam & tenues, ita factum est, ut pro aue, scriptum sit habe. Ad hunc itaque modum sinceram scripturam reposuimus. Huc peruenire usque ad distribuendam libertatem licet, cuius uulgare & publicum uerbum, & promissuum ignotis, Aue, non nisi suo ordine emittitur? Distringere libertatem dixit, pro expromere, quemadmodum distringimus gladium. Amicitia proprium est, liberos inuicem uoces emittere. Quando autem amicus ille saluator audebit libertatem hanc exere in amicum, cui non licet uerbum, Aue, quod uulgo ignotis dicit ignoto, nisi suo ordine emittere.

Utrum uox ista sit uoti tui. Sanius aliquid horum opta. Ita superior editio, nec suffragabantur exemplaria. Itaque diuinauimus fuisse scriptum, utrum uox ista tua sit, an uoti tui? Sanius aliquid horum opta. Sensus est, forsasse non imprecaris tui amico, sed quid refert quom optes? Sanius aliquid tale opta tibi. Hinc coniecta, quam inuani ter optes amico.

PINCIANI IN VI. LIBRVM DE BENEFICIIS.

HIS quoque, si abire protinus iusseris.) uetus lectio. In his quoque, si abire protinus iusseris. Fideiorem lectio nem arbitror. Quin his quoque, si abire protinus iusseris. Prodest cognoscere.) Agnoscere eadem, non cognoscere. Et ea perire agam. Eadem, ea perire agam. Corrigendum reor. Alia peragam. Precessit enim paulo ante, ut peragi iubeto. Ut sint tria membra. Alia detinebo. Alia expellam. Alia peragam.

MATERIA illius iactatur. Eadem. Materiam uero eius huc & illuc iactatur.

APVD Rapium poetam.) Scribendum Rabinum, non Rapium. Fuit enim C. Rabinus poeta Epicus, de quo Quintil. 10. meminit, & Ouid. 4. de ponto. Cum sberet & Marcius magnique Rabinus oris.

Quam quod est crediti.] Lege, quam quod ex crediti causam petit, ex eadem. Inter beneficia quoque, & iniurias ratio confert.] Legendum puto confertur, non confert. Ceterum uerba hæc alieno loco posita opinamur, & locanda ante ea quæ aliquanto post sequuntur. Dediti beneficium, iniuriam postea fecisti. Sepe etiam beneficium manet.] Sepe inquam beneficium manet. duo fidelissima exemplaria. In alijs non habetur dictio etiam.

Quo tandem mihi dexter abis.] Scribe. Quo tantum mihi dexter abis, ex 5. Aeneidos & uetustis codicibus.

Et unum testem temere dimittit.] Scribe. & in unum testem temere dimittit, ex ueteri lectione. ceterum erratum esse in ordine uerborum existimamus, legendumque ad hunc modum. Aduersarius meus dum contraria dicit & in unum testem temere dimittit, iudicem superbia offendit, & causam meam crexit.

AT QUID est aliud quod illum querelæ eximat.] Vetus lectio: At quicquid est aliud cetera. Corrigendum puto. Atqui quid est aliud cetera.

AD PRIMVM illud reuertamur.] Scribe. Ad primum illum reuertamur, ex exemplari scholastico. Repeantur enim tria genera hominum quibus nihil debetur, est beneficium confertant.] Castigo. Aduersus hoc respondo. Aliquid istic tua causa facis, aliquid mea. Tua quod redimis. Mea quod eligis. Tibi enim ad utilitatem tuam, reliqua ex exemplari diui Francisci.

QVIA ME non tanquam amicum uidit, sed tanquam imperatorem.] Sic quidem omnia quæ hæcenus legimus habent exemplaria. Opinor autem corrigendum alterutro ex duobus modis. Aut sic, quia me non tanquam amicum uidit, sed tanquam inuocantem. Accersere enim medicum inuocare appellat. Seneca paulo post his uerbis in turba multorum inuocantium ego illi potissima curatio fuit. Aut certe emptorem legas pro imperatorem, ex ipsius etiã Ciceronis uerbis quæ mox paulo sequuntur, non quia plurius est quod uendiderunt, quam emimus. ille plus impendit.] quidam codices. Ille magis perpendit. Alij. Ille magis perpendit. & infra. in docendo & labore & tate, dium tulit.] Exemplaria aliquot, in docendo me & labore & tedium tulit. Iniecta ut ita dicam manu.] Breuius quidam codices, iniecta dicam manu.

Deinde ego quoque, illi non tanquam proprium debebo, sed commune munus ex populo, non tanquam pro me soluam.] Exemplar diui Pauli breuius. Deinde ego quoque illi non tanquam pro me soluam, sed tanquam pro patria conferam, cetera superfluum. Alioqui legendum erat. Deinde ego quoque, illi non tanquam proprium debebo, sed quomodo unus e populo. Non tanquam pro me soluam, sed reliqua.

Sit tanti ut tu coarguaris.] Lege, est tanti ut tu coarguaris, ex eadem, sequitur confestim.

Possunt tibi etiam inuito.] Scribendum reor. primo sunt tibi etiam inuito.

Tute secreta.] Prior editio & omnes scripti codices, tute sic credere agnoscunt, Quam lectionem uerant gea nutinam; ducimus si pro illa particula, sic, remota litera, e, legatur, si, ut accipiatu credere pro committere.

ISTA tam tristis est.] Ita, non ista, uetus lectio, ut forte legendum sit. Istata tristis est, Vindicta a consensu

contemptuq; falsorum.] Exemplar diui Francisci. Vindicet cum consensu contemptuq; falsorum. Scribendum forte, cum sensu contemptuq; falsoru. Attraxere superuacua.] Quid codices, attraxere vires suas ad superuacua.]
 Cap. 31. super se ac sua regna fregerunt.] Super se ac suos regna fregerunt, vetus lectio. Et emissas sibi angustias.] Commissas pro emissas recte emendatum ex omnibus scriptis exemplaribus. Illud tamen sciendum commissas hoc loco non significare adeo angustias, ut sese contingat, sed Lacedaemonum fidei fortitudiniqu; ad tuendu concreditas. Aemilius Probus in vita Themistoclis. Huius consilium plerisq; ciuitatibus displicebat, & in terra dimicari magis placebat. Itaq; missi sunt delecti cum Leonida Lacedaemoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiusq; barbaros progredi non paterentur. Idem significare videtur Herodotus septimo Historiarum scribens, cum multi essent alij suae quisq; ciuitatis duces imperij tamen summam penes Leonidam fuisse. Sed apertissime omnium Valerius Maximus libro tertio capite de fortitudine, de Leonida loquens, Ceterum perfidia inquit & scelere incolarum eius regionis & loci opportunitate, qua plurimum adiunabatur, spoliatus occidere dimicans, quam assignatam sibi a patria stationem deserere maluit.

Cap. 35. Virum uox ista tua an sit uoti tui Sanius aliquid horum opta.] Vetus lectio. Verum uox ista sit uoti tui. Sanius enim aliquid horum opta. Castigandum puto, utrum uox ista sit uoti tui si, animus ei aliquid horum optat.

Cap. 36. VT BON A liberis exempla monstrarent si optauerunt.] Errorcm esse existimo in ordine uerborum, legendumq; si ut bona liberis exempla monstrarent, optauerunt caetera. Ut Aetna immensa ignium supra solitum ardens daretur ipsi occasio.] Corrige, ut Aetna immensa ignium ui supra solitum ardens daret ipsi occasionem, ex uetere lectione.

Cap. 37. QVIA S A T I V S erat duos iniquo malo affici.] Perpende an legendum sit, unico, non iniquo. Quaedam tamen exemplaria, uno, praeferrunt & aliquanto post, uotum, legendum, non uotum: ex omni antiqua lectione.

Cap. 38. Miles bellum optat in gloriam. Agricolam annonae caritas erigit.] Emendandum reor, Miles bellum optat. In gloriam agricolam annonae caritas erigit. Eloquentiae praecium exoptat litium numerus.] Quid si legas, Eloquentiae principes exoptant litium numerum. Ex quo propter amicitiam rei plurimum est.] Locum deprauatissimum sic restituendum reor, cum quo propter rem amicitiae plurimum est.

Cap. 39. QVOD I N manibus est.] Legendum forte quod immane est, quia aliquanto ante, Nemo inquit, ut existimo de immanitate animi tui dubitaret, si aperte illi paupertatem, caetera. Et in id incidentis quod euitant.] Deest uerbum, uitium, ex quibusdam exemplaribus, & in id incidentis uitium quod euitant.

Cap. 40. RESIGNARE rationem partem properas.] Signare, non resignare uetus lectio.

Cap. 41. QV O minus tuum reuertur.] Exemplar diui Pauli, quo minus tuum reuertatur ad te. Nulla mora inter nos est.] Corrige, Nulla mora in Turno est. Nam initium est Virgiliani uersus ex xij. Aeneidos circa initia. Nulla mora in Turno. Nil est quod dicta retractent Ignauae Aeneidae. Ad stipulante etiam uetere lectione.

Cap. 43. Qui ad referendam gratiam suo tempore cessat quam qui alieno properat.] Quem locum crediderim legendum esse mutato uerborum ordine hoc pacto, qui ad referendam gratiam properat tempore alieno quam qui suo cessat. Quid thesaurum eius eripimus.] Eadem. Quid thesaurum eius erimus? Et si sunt exemplaria ubi legatur, qui custodiam recusamus.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS, LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

CAP. I. al. animu uolo

Bonum mi, Liberalis, habeas animum, In manibus terra. Non hic tecarmino longo, atq; per ambages & longa exorsa tenebo. Reliquias hic liber cogit. Exhausta materia circumspicio, non quid dicam, sed quid non dixerim. Boni tamen consules quicquid super est, cum tibi superfuerit. Si uoluissem lenocinari mihi, debuit paulatim opus crescere, & ea pars in finem referuari, quam quislibet etiam satiatu appeteret. Sed quicquid maxime necessarium erat in primum statim congesit, nunc si quid effugit, recolligo. Nec mehercules sime interrogas nimis ad rem existimo pertinere, ubi dicta sint quae regunt mores, persequi caetera, non in remedium animi, sed in exercitationem ingenij inuenta. Egregie enim hoc dicere Demetrius Cynicus, uir meo iudicio magnus, etiam si maximis comparatur, solet, plus prodesse si pauca praepcepta sapientiae teneas, sed illa in promptu tibi & in uoluntate, quam si multa quidem didiceris, sed illa in promptu tibi & in uoluntate, inquit, magnus luctator est, non qui omnes numeros nexusq; perdidicit, quorum usus sub aduersario rarus est, sed qui in uno se, aut altero bene & diligenter exercuit, &

& eorum occasiones intectus spectat. Nec enim refert quam multa sciat, si scit quantum uictoriae satis est: Sic in hoc studio multa delectant, pauca uiuunt. Licet ne scias, quae ratio oceanum effundat ac reuocet, quare septimus quisq; annus aetatis ignum imprimat, quare latitudo porticus ex remoto spectantibus, non seruet portio nem suam, sed ultima in angustias coeant, & columnarum notissima interualla iungantur: quid sit quod geminum conceptum separet, partum iungat, utrum tunc concubitus spargatur in duos, an toties concepti sint. Cur pariter natis fata diuersa sint, maximisq; rerum spacijs distent, quorum inter ortus minimu interest. Non multum tibi nocebit transisse, quae nec licet scire, nec prodest. Inuoluta ueritas in alto latet. Nec de malignitate naturae quaeri possimus, quia nullius rei difficilis inuentio est, nisi cuius hic unus inuentus fructus est, inuenisse. Quicquid nos meliores beatosq; facturum est, aut in aperto, aut in proximo posuit. Si animus fortuita contemplit, si se supra metum sustulit & posuit, nec auida spe infinita complectitur, sed didicit a se petere diuitias, si deorum hominumq; formidinem eiecit, & scit non multu esse ab homine timendum, a deo nihil, si contemptor omnium, quibus torquetur uita, dum oratur, eo perducus est, ut illi liqueat mortem nullius mali esse materiam, multorum finem, si animum uirtuti consecrauit, & quacunq; uocat illa, planum putat, si focia le animal est, & in commune genitus mundum ut unam domu spectat, & conscientiam suam dijs aperuit, semperq; tanquam in publico uiuit, se magis ueritus quam alios, subductus illis tpe statibus, in solido ac sereno stetit, consummauit scientiam utilem atq; necessariam. Reliqua oblectamenta oculi sunt. Licet enim iam in tutum retracto animo, ad haec quoq; excurrere, cultum non robur ingenij afferentia.

al. manent, uel uiuant.

CAP. II.

utraq; manent tenere.

Haec Demetrius noster, utraq; manu tenere proficientem iubet, nec ulquam dimittere, imo affigere, & partem sui facere, eoq; quotidiana meditatione perducit, ut sua sponte occurrant salutaria, & ubiq; ac statim desiderata praesto sint, & sine mora ulla ueniat, illa turpis honestiq; distinctio, sciatq; nec malu esse ullum nisi turpe, nec bonum nisi honestum. Hac regula uitae opera distribuatur, ad hanc legem & agat cuncta & exigat. Miserimosq; mortalium iudicet, in quantiscunq; opibus resurgunt, uentri ac libidini deditos, quorum animus inertis ocio torpet. Dicat ipse sibi, Voluptas fragilis est, breuis, fastidit obiecta, quo auidius hausta est, citius in contrarium recidens, cuius subinde necesse est aut poeniteat, aut pudeat. In qua nihil est aut magnificum, aut quod naturam hominis dijs proximi deceat. Res humilis, membrorum turpium ac uiliu ministerio ueniens, exitu foeda. Illa est uoluptas & homine & uiro digna, non implere corpus, nec saginare, nec cupiditates irritare, quarum tutissima est quies: sed perturbatione carere, & ea quam hominum inter se rixantiu ambitus contigit, & ea quae intolerabilis ex alto uenit, ubi de dijs fame creditu est, uitijq; illos non stris aestimauimus. Hanc uoluptate aequalem, intrepidam, nunquam sensura sui tedium percipit, hic quem deformamus, qui maxime, ut ita dicam, diuiti iuris atq; humani peritus, de praesentibus gaudet, ex futuro non pendet. Nihil enim firmi habet, qui in incerta propensus est. Magnis itaq; curis exemptus, & distorquentibus mentem, nihil sperat aut cupit, nec se mittit in dubium, suo contentus. Nec illam existimes paruo esse contentum, omnia illius sunt. Non sic quemadmodu Alexandri fuerit, cui quamquam in littore maris rubri steterat plus deerat, quam qua uenerat. Illius ne ea quide erant, quae tenebat, aut uicerat, cu in Oceano Onesticus praefectus classibus praemissus explorator erraret, & bella in ignoto mari qugeret. Non satis apparebat inopie esse, qui extra naturae terminos arma proferret, qui se in profundu, in exploratum, & immensum auiditate caeca prorsus immitteret. Quid interest, quot eriperis regna, quot dederit, quantum terraru tributo premat? Tantu illi deest, quantum cupit.

Subinde pro mox.

Nec hoc Alexandri tantum uitium fuit, quem per Liberi Herculisq; uestigia se, lix temeritas egit, sed omnium quos fortuna irritauit implendo. Cyrum & Cambysen, & totum regni Persici stemma perense. Quem inuenies, cui modum imperij satietas fecerit qui non uitam in aliqua ulterius procedendi cogitatione finerit? Nec id mirum est. Quicquid cupiditati contigit, penitus hauritur & eoditur. Nec interest

CAP. III.

quantum

quantum in id quod inexplebile est congeras. Vnus est sapiens, cuius omnia sunt, nec ex difficili tuenda. Non habet mittēdos trans maria legatos, nec metanda in rēpis hostilibus castra nō oportunit castellis disponēda praesidia, nō opus est legione, nec equestribus turmis. Quemadmodū dīi immortales regnum inermes regunt, & illis rerum futurum ex aedito, tranquilloq; tutela est, ita hic officia sua, quamuis latifsi me pateant, sine tumultu obit. Et omne humanum genus, potentissimus eius optimusq; infra se uidet. Derideas licet, Ingētis spiritus res est, cū orientē occidentemq; lustraueris animo, quo etiam remota, & solitudinibus interclusa penetrantur, cum rot animalia, tantam copiam rerū, quas natura beatissime fundit aspexeris, emittere hāc dei uocē. Hāc omnia mea sunt. Sic fit, ut nihil cupiat, quia nihil est extra omnia.

CAP. III.

De suo.

Hoc ipsum, inquit, uolui, teneo te, uolo uidere, quomodo ex his laqueis, in quos tura sponte decidisti expliceris. Dic mihi, quemadmodum potest aliquis donare sapienti, si omnia sapientis sunt? Nam id quoque quod illi donat, ipse est. Itaq; non potest dari beneficium sapienti, cui quicquid datur, de suo datur. Atqui dicitis, sapienti posse donari. Idem autem me scito, & de amicis interrogare, & omnia dicitis illis esse cōmunia, ergo nemo quicquam amico donare potest, donat enim illi cōmunia. Nihil prohibet aliquid & sapientis esse, & eius qui possidet, cui datū & asignatum est. Sic omnia sapientis esse dico, ut nihilo minus proprium quisq; in rem suam dominium habeat. Iure civili omnia regis sunt. Et tamē illa quorum ad regem pertinet uniuersa possessio, in singulos dominos descripta sunt, & unaquaq; res habet possessorem suum. Itaque dare regi, & domū, & mancipium, & pecuniam possumus, nec donare illi de suo dicimus. Ad reges enim potestas omnium pertinet, ad singulos proprietates. Fines Atheniensium aut Campanorum uocamus, quos deinde inter se uicini priuata terminatione distinguunt, & totus ager huius aut illius rei publicae est: pars deinde suo domino quaeq; cēsetur. Ideoq; donare agros nostros reipub. possumus, quamuis illius esse dicatur. Quia aliter illius sunt, aliter mei. Nunquid dubium est, quin seruus cum peculio, domini sit? Dat tamen domino suo munus. Non enim ideo nihil habet seruus, quia non est habiturus, si dominus illum habere noluerit. Nec ideo non est munus, cum uolens dedit, quia potuit eripi, etiam si noluisse. Quemadmodum probemus omnia, nunc enim omnia sapientis esse, inter duos conuenit, illud quod quaritur colligendum est, quomodo liberalitatis materia aduersus eum super sit, cuius uniuersa esse contendimus. Omnia patris sunt, quae in liberorum manu sunt. Quis tamen nescit donare aliquid & filium patri? Omnia deorum sunt, tamen dijs posuimus donum, & stipem iecimus. Nō ideo quod habeo, meum non est, si meum tuum est? Potest enim idem esse meum & tuum. Is inquit, cuius profuturū sunt, leno est. Omnia autem sapientis sunt: inter omnia autem & profuturū sunt, ergo & profuturū sapientis sunt. Leno autem est cuius profuturū sunt, ergo sapiens est leno. Sic illum uetant emere. Dicunt enim, nemo rem suam emit, omnia autem sapientis sunt, ergo sapiens nihil emit. Sic uetāt, & mutuum sumere, quia nemo usuram pro pecunia suā pendit. Innumerabilia sunt, per quae cauiantur, cum pulcherrime quid a nobis dicatur, intelligant.

al. concessimus

CAP. V.

Enimvero sic omnia sapientis esse dico, ut nihilominus propriū quisq; in rebus suis dominum habeat. Quemadmodum sub optimo rege, omnia rex imperio possidet, singuli domino. Tempus istius probandae rei uenit. Interim hoc huic quaestioni fat est, id quod aliter sapientis, aliter meum est, me posse donare sapienti. Nec mirum est, aliquid ei, cuius est totum, posse donari. Conduxi domū a te. In hac aliquid tuum aliquid meum. Res tua est, usus rei tuus, meus est. Itaq; nec fructus tanges, colo no tuo prohibente, quamuis tua in possessione nascantur. Et si annona carior fuerit aut fames. Heu frustra magnum alterius spectabis aceruum, in tuo natū, in tuo positum, in horrea futurum tua. Nec conductum meum, quanquam sis dominus intrabis, nec feruum tuum, mercenarium meum abduces, & abs te reddam si conduxero, beneficium accipies, si tibi in uehiculo tuo sedere permiserō. Vides ergo posse fieri, ut aliquis accipiendo quod suum est, munus accipiat.

In

In omnibus istis quae modo retuli, uterq; eiusdem rei dominus est. Quomodo quia alter rei dominus est, alter usus. Libros dicimus esse Ciceronis. Eisdē Dorus librarius suos uocat, & utruq; uerum est. Alter illos tanquam autor sibi, alter tanquam emptor asserit: ac recte utriusq; dicuntur esse. Vtriusq; enim sunt, sed non eodem modo. Sic potest Titus Lilius a Doro accipere, aut emere libros suos. Possunt donare sapienti, quod uirum meum est, licet illius sint omnia. Nam cum regio non re cuncta conscientia possideat, singularum autem rerum in unum quaeque proprietates sit sparsa, & accipere munus, & debere, emere, & conducere potest. Caesar omnia habet, fiscus eius priuata tantum ac sua, & uniuersa in imperio eius sunt, in patrimonio propria. Quid eius sit, quid non sit, sine diminutione imperij queritur. Nam id quoq; quod tanquam alienum abiudicatur, aliter illius est. Sic sapiens uniuersa animo possidet, iure ac dominio sua.

Pro conscientia opinor legendum, communita, uic enim opponitur singulari.

† Bion modo omnes sacrilegos argumentis esse colligit, modo neminem. Cum omnes de saxo deiecturus est, dicit, Quisquis id quod deorum est sustulit & consumpsit, atq; in usum suum uertit, sacrilegus est. Omnia autem deorum sunt. Quod quisq; ergo tollit, deorum tollit quorum omnia sunt. Ergo quisquis tollit aliquid, sacrilegus est. Deinde cum effringi templa, & expilari impune capitolium iubet, dicit nullum sacrilegium esse. Quia quicquid sublatum est, ex eo loco qui deorum erat, in eum transferretur locum, qui deorum est. Hic respondetur, Omnia quidem deorum esse, sed non omnia dijs dicata. In his obseruari sacrilegium, quae religio numini ascribitur. Sic & totum mundum deorum esse immortalium templum, solum quidem amplitudine illorum ac magnificentia dignum: tamen a sacris prophana discerni, & non omnia licere in angulo, cui nomen phani impositum est, quae sub caelo & conspectu siderum licent. Inturiam sacrilegus deo quidem non potest facere, quae extra scutum sua diuinitas posuit, sed tamē punitur, quia tanquam deo fecit. Opinio illum nostrae ac sua obligat poenae. Quomodo ergo sacrilegus uidetur, qui aliquid aufert sacri, & si quocumq; transtulit, quod surripuerat, intra terminos est mundi, sic & sapienti furum potest fieri. Auferitur enim illi non ex his, quae uniuersa habet, sed ex his quibus dominus inscriptus est, quae uicissim ei seruiunt. Illam alteram possessionem agnoscat, hanc nolet habere, si poterit: Emittitq; illā uocem, quam Romanus imperator emisit cum illi ob uirtutem & bene gestam Rempub. tantū agri decerneret, quantum arando uno die circuire potuisset. Non est, inquit, uobis eo opus ciue, cui plus opus sit, quam uni ciui. Quanto maioris utri putas, respuisse hoc munus, quam meruisse. Multi enim imperatores, siue alijs abstulerunt, sibi nemo constituit.

CAP. VII. Ergo.

† Credo cum animum sapientis intuemur potentem omnium, & per uniuersa diffusum, omnia illius esse dicimus: quum ad hoc ius quotidianum, si ita res tulerit, caute censetur, multū interest possessio eius animo ac magnitudine aestimetur, an censu. Hāc uniuersa habere, de quibus loqueris abominabitur. Nō referam tibi Socratem, Chrylippum, Zenonē, & ceteros magnos quidem uiros, maiores tamen, quia in laudem uetustorum inuidia nō obstat. Paulo ante Demetrium retuli, quem mihi uidetur rerum natura, nostris tulisse temporibus, ut ostēderet nec illū a nobis corrumpi, nec nos ab illo corripī posse. Virum exactā (licet neget ipse) sapientiae, firmaeque in his quae proposuit constantiae. Eloquentiae quoque eius, quae res fortissimas deceat, non concinnate, nec in uerba sollicitae, sed ingenti animo prout impetus tulit res suas profectantis. Huic non dubito, quin prouidentia, & talē uitam, & talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum saeculo nostro, aut cōuicium deesset.

al. uero.

Demetrio si res nostras aliquis deorum possidendas uelit tradere sub lege certa, ne liceat donare, affirmauerim repudiaturum dicendumq;. Ego uero me ad istud intricabile pondus non alligo, nec in illam fecem rerum hunc expeditum hominem demitto. Quid ad me defers populorum omnium mala, quae nec daturus quidem acciperem, quoniam multa uideo, quae me donare non deceat. Volo sub conspectu meo ponere, quae gentium oculos, regnumq; perstringunt. Volo intueri precia sanguinis animarumq; uestrarū. Prima mihi luxuriae spolia proponere, siue illa uis

CAP. IX.

per ordinem expandere, siue (ut est melius) in unum acervum dare. Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinē, & scedissimorum pigerrimorumque animalium testas, ingentibus precijs emptas, in quibus ipsa illa, quę placet uarietas subditis medicamentis, in similitudinē ueri coloratur. Video illic mensas, & æstimatū lignum fenatoris censu, eo preciosius, quo illud in plures nodos, arboris infelicitas torfit. Video istic crySTALLINA, quorū accendit fragilitas precium. Omnium enim rerū uoluptas apud imperitos, ipso quo fugare debet periculo, crescit. Video murrhina pocula, parum scilicet luxuria magno fuerit, nisi quod uomāt capacib. gemis inter se, ppinarent. Video uniones, nō singulos singulis auribus cōparatos, iam enim exercitatae aures oneri ferēdo sunt. Iunguntur inter se, & insuper alij binis supponuntur. Nō satis muliebris in sania uiros subiecerat, nisi bina ac terna patrimonija, auribus singulis pependisset. Video sericas uestes, si uestes uocādę sūt, in quibus nihil est, quo defendi, aut corpus aut deniq; pudor possit. Quibus sumptis, mulier parū liquido nudā se nō esse iurabit. Hęc ingēti summa ab ignotis etiā ad cōmercium gentibus accesserunt, ut matrona nostra, nē adulteris quidem plus sui in cubiculo quā in publico ostendant.

CAP. X.

Quid agis avaricia, quot rerum charitate aurum tuum uictū est? Omnia ista quę retuli, in maiore honore precioque sunt. Nec uolo tuas opes recognoscere, Laminas utriusque materię, ad quas cupiditas nostra caligat. At mehercule terra quę quicquid utile futurum nobis erat protulit, ista defodit, & merfit, & ut noxijs rebus ac malo gentium in mediū prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrum ex hisdem te nebris esse prolatum, quibus aurum & argentum, ne aut instrumentum in cedes mutuas deesset, aut precium. Et tamen adhuc ista aliquam materiam habent, est in quo errorem oculorū animus subsequi possit. Video istic diplomata, et syngphas, & cautiones uacua habendi simulacra, umbra quadam avaricię laborātis, per quę de cipiunt animum inanum opinionē gaudētem. Quid enim ista sunt? Quid scens & kalendarium, & usura, nisi humana cupiditatis extra naturā quęsitā nomina? Possum de rerum natura queri, quod aurū argentumque, non interius absconderis, quod non illis manus quā de trahi possit, pondus iniecerit. Quid sunt ista tabula, quid computationes, & uenale tempus, & sanguinolentę censelimę? Voluntaria mala ex cōstitutione nostra pendentia, in quibus nihil est, quod subijci oculis, quod teneri manu possit, inanis avaritię somnia. O miserum, si quem delectat sui patri monij liber magnus, & uasta spacia terrarum colenda peruincos, & immensi greges pecorum per prouincias ac regna pascendi, & familia bellicolis nationibus maior, & ædificia priuata laxitate urbium magnarum uincuntia. Cum beneficia per quę diuitias suas disposuit ac fudit circūspexerit, superbūque se fecerit, si quicquid habet, ei quod cupit comparet, pauper est. Dimitte me, & illis diuitijs meis redde. Ego regnum sapientię noui magnū, securū. Ego sic omnia habeo, ut omnium sint.

CAP. XI.

al. pusillo.

Itaque cum Cæsar illi ducenta donaret, ridens reiecit, ne dignam quidem summam iudicans, qua non accepta gloriaretur. Dij deaque quā pauillo illum animū, aut honorare uoluit, aut corrumpere. Reddendum egregio uiro testimoniū est. Ingentem rem ab illo dici audiui, cum miraretur dementiam eius, quod se putasset tantū posse mutari. Si tentare, inquit, me cōstituerat, toto illi sui experiendus imperio.

CAP. XII.

Sapienter ergo donari aliquid potest, etiā si sapientis omnia sunt. Aequę nihil prohibet, cū omnia amicis dicamus esse cōmunia, aliquid amico donari. Non enim mihi sic cum amico cōmunia omnia sunt, quomodo cū socio, ut pars mea sit, pars illius, sed quomodo patri matrisque cōmunes liberi sunt, quibus cū duo sint, non singulis singulos habent, sed singuli binos. Primum omnium iam efficiā, ut quisquis est iste, qui me in societatem uocat, sciat se nihil mecum habere cōmune. Quare, quia hoc confortium solū inter sapiētes est, inter quos amicitia est. Ceteri non magis amici sunt, quam focij. Deinde pluribus modis cōmunia sunt. Equestria omnium equitū Romanorum sunt: In illis tamē locus meus sit proprius, quē occupauit. Hoc si cui celsi, quamuis illi cōmuni re cesserim, tamen aliquid dedisse uideor. Quędā quorundā sub certa conditione sunt. Habeo in equestribus locū, non ut uendam, non ut locem, non ut habi-

sem,

tem, in hoc tantum ut spectem. Præterea non mentiar, si dicam me habere in equestris locum: sed cum in theatrū ueni, si plena sunt equestria, & iure habeo locum illic, quia sedere est mihi liberū, & nō habeo, quia ab his, cum quibus ius mihi loci cōmune est, occupatus est. Idem inter amicos puta fieri. Quicquid habet amicis cōmune est nobis, sed illius propriū est, quē tenet. Vti his illo nolente non possum. Derides me, inquis? Si quod amici est, meū est, liceat mihi uendere. Nō licet. Nam nec equestria, & tamen cōmunia tibi cum ceteris equestribus sunt. Nō est argumentum ideo aliquid tuum non esse, quia uendere non potes, quia consumere, quia mutare in dexteriū aut melius non potes. Tuum enim est etiā quod sub lege certa turū est. Accipi, sed certe nō minus habes. Ne te traham longius. Beneficium maius esse non potest, ea per quę beneficium datur, possunt esse maiora & plura in quę se beneuolentia effundat, & sic sibi indulgeat, quemadmodū amantes solent, quorū plura oscula, & cōplexus arctiores non augent amorē, sed exercent. Hęc quoque quę uenit quęstio profligata est in prioribus. Itaque breuiter perstringetur. Possunt enim in hac quę data sunt alijs argumenta transferri. Queritur an qui omnia fecit, ut beneficium redderet, reddiderit. Vt scias inquit, illum non reddidisse, omnia fecit, ut redderet. Apparet ergo non esse id factum, cuius faciendi occasionem non habuit: & credito suo pecuniā non soluit is, qui ut solueret ubique quęsiuit, nec inuenit. Quędam eius conditionis sunt, ut effectum præstare debeant, quibusdam pro effectu est omnia tentasse, ut efficiant. Si omnia fecit ut sanaret, peregit medicus partes suas. Etiam damnato reo oratori constat eloquentiæ officium, si omni arte usus est. Laus imperatori etiā uicti, & duci redditur, si & prudentia, & industria, & fortitudo muneribus suis functa est. Omnia fecit, ut beneficium redderet, Obsticit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quod ueram amicitiam experiretur. Locupletū donare non potuit, sano asidere, felici succurrere. Gratiā retulit, etiam si tu beneficium non recepisti. Præterea huic intentus semper, & huius rei tempus operiens, qui in hoc multum curę, multum sedulitatis impedit, plus laborauit, quā cui cito referre gratiam contigit.

CAP. XIII.

Debitoris exemplū dissimile est, cui parū est pecuniā quęsisse, nisi soluit. Illic enim stat acerbus super eaput creditor, qui nullū diem gratis occidere patitur: hic benignissimus, qui te, cum cursantē & sollicitū atque anxium uiderit, dicat, Mitte hanc de pectore curā. Desine tibi molestus instare. Omnia à te habeo. Iniuriā mihi facis, si me quicquam amplius desiderare iudicas. Plenissime ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit mihi, reddidisse beneficium dices illum, si sic gratiā retulisset? Eodē loco loquitur, qui reddidit, & qui non reddidit. Contra nunc illud pone, si oblitus esset accepti beneficij, si ne tentasset quidem gratus esse, negares, illū gratiā retulisset? At hic diebus noctibusque se lassauit, & omnibus alijs renūciauit officijs, huic uni imminēs, & operatus, ne qua se fugeret occasio. Eodē ergo loco erunt, ille qui curam referendę gratiæ abiecit, & hic qui nunquam ab illa recessit. Iniquus es, si rem à me exigis, cum uideas animum non defuisse. Ad summā, puta cum captus esses, me pecuniā mutuatum, rebus meis in securitatem creditoris oppositis nauigasse hyeme tam facta, per infesta latrocinij littora, emensum quicquid periculi afferre potest etiā pericatum mare: peragratis omnibus solitudinibus, cum quos nemo non fugiebat ego quærerem, tandem adpiratas perueni, & iam te alius redemerat, negabis me gratiā retulisset? etiam si in illa nauigatione pecuniā, quā salutē tuā contraxerā, naufragus perdidit, etiā ubi in uincula quę detrahēre tibi uoluit, ipse incidit, negabis me retulisset gratiā? At me hercle Athenienses, Harmodij & Aristogitonem tyrannicidas uocant, & Mutij manus in hostili ara relicta instar occisi Porfennæ fuit. Et semper cōtra fortunam lucrata uirtus etiam citra effectum propositi operis enituit. Plus præstitit, qui fugiētes occasiones secutus est, & alia atque alia captauit, per quę referre gratiam posset, quā is quem sine ullo sudore, gratum prima fecit occasio.

CAP. XV.

Duas, inquit, res ille tibi præstitit, uoluntatē & rē. Tu quoque illi duas debes. Merito istud dices ei, qui tibi reddidit uoluntatē ociosam. Huic uero, qui & uult, & conatur, & nihil intentatū relinquit, non potes dicere: utrunque enim præstat, quantum

forte sublitis.

forte furit.

al. superponuntur.

al. ista.

CAP. XII.

Pro operatus forte legedum operosus, aut obseruans, al. depositis.

instat.

in se est. Deinde non semper numero numerus aequandus est. Aliquando una res pro duabus ualet. Itaq; in locum rei succedit tam propensa uoluntas, & cupida reddendi. Quod si animus sine re ad referendam gratiam non ualet, nemo aduersus deos gratus est, in quos uoluntas sola confertur. *Dixi, inquit, nihil aliud prestare possumus.* Sed si huic quoq; cui referre gratiam debeo, nil aliud prestare possum, quid est quare non eo aduersus hominem gratus sim, quo nihil amplius in deos confero?

CAP. XVI. Si tamen quid sentiam quæris, & uis signare responsum. Hic beneficium recepisse se iudicat, ille se sciat non reddidisse. Hic illum dimittat, ille se teneat. Hic dicat, habeo, ille respondeat, debeo. In omni quaestione propositum sit nobis bonum publicum. Præcludendæ sunt excusationes ingratis, ad quas refugere possint, & sub quibus inficiationem suam tegere. Omnia feci. Fac etiam nunc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores nostros fuisse, ut non intelligerent iniquissimum esse eodem loco haberi eum, qui pecuniã, quam à creditore acceperat, libidine, aut alea absumpsit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo casu tristiore, aliena cum suis perdidit? Nullam excusationem receperunt, ut homines scientes fidem utiq; prestandam. Satis enim erat à paucis etiam iustam excusationem non accipi, quàm ob omnibus aliquam tentari. Omnia fecisti ut redderes. Hoc illi satis, tibi parum. Nam quem admodum ille, si enixam et sedulam operam transire pro irrita patitur, cui gratia re feratur indignus est: ita tu ingratus es, nisi ei, qui uoluntatem bonam insolutum accipit, eo libentius debes, quia dimittis. Non rapias hoc, nec testaris: occasione reddendi nihilominus quæras. Redde illi, quia repetit, huic quia remittit: illi quia malus, huic quia non malus. Ideoq; non est quod ad te hanc quaestionem iudices pertineat: an quod beneficium quis à sapiente acceperit, reddere debeat, si ille desinit esse sapiens, & in malum uersus est. Redderes enim & depositum, quod à sapiente accepisses, & etiam malo redderes creditum, quid est, cur non & beneficium? Quia mutatus est ille, te mutas? Quid si quid à sano accepisses, agro non redderes, cum plus semper imbecillo amico debeamus? Et hic æger est animo, adiuuetur, feratur. Stultitia morbus est animi. Distinguendum hoc, quo magis intelligatur, existimo.

CAP. XVII. Duo sunt beneficia. Vnum, quod dare nisi sapiens sapienti non potest; hoc est tabesolutum & uerum beneficium. Alterum uulgare, plebeium, cuius inter nos & imperit commercium est. De hoc non est dubium, quin illi qualiscunq; est debeam reddere, siue homicida, siue fur, siue adulter euasit. Habent scelera leges suas. Melius istos iudex, quàm ingratus emendat. Nemo te malum quia est, faciat. Malo beneficium proficiam, bono reddam. Huic quia debeo, illi ne debeam.

CAP. XVIII. De altero beneficii genere dubitatur, quod si accipere non potui nisi sapiens, nec reddere quidē nisi sapienti possum. Puta enim me reddere, ille non potest recipere. Non est iam huius rei capax. Scientiam utendi perdidit. Quid si me remittere mico pilam iubeas? Stultum est dare alicui, quod accipere non possit. Ut respondere ab ultimo incipiam, Non dabo illi, quod accipere non poterit, reddam etiam si accipere non poterit. Obligare enim non possum, nisi accipientem, liberari tantum si reddo possum. Ille uti illo non poterit, uiderit, penes illum erit culpa, non penes me.

CAP. XIX. Reddere, est, inquit, accepturo tradidisse. Quid enim si cui uinum debeas, et hoc ille insudare reticulo iubeat, aut cribro, reddidisse te dices, aut reddere uoles, quod redditur, inter duos perit? Reddere, est id quod debeas, ei cuius est uolenti, dare. Hoc unum mihi præstatum est. Ut quidē habeat, quod à me accepit, iam ulterioris est cure. Non tutelam illi, sed fidē debeo, multoq; satius est illi non habere, quàm me non reddere. Et creditori statim in macellum laturo, quod accepit, reddam. Etiam si mihi ad ulteram cui numerem delegauerit, soluã: & si nūmos quos accipiet, in sinum suum distinctum fundet, dabo. Reddendum enim mihi est, non seruandum, cum reddidero, aut tuendum. Beneficij accepti, non redditi custodiam debeo. Dum apud me est, saluum sit. Ceterum licet accipientis manibus effluat, dandum est reposcenti. Reddam bono, cum expedit: malo, cum petet. Tale, inquit, beneficium, quale accepisti, non illi potes reddere. Accepisti enim à sapiente, stulto reddis, et Non Reddo illi, quale

quale nunc potest accipere, nec per me fit deterius, sed per illū. Id quod accepi reddam. Cui si ad sapientiam redierit, reddam quale accepi, dum malus est, reddam quale ab illo potest accipi. Quid, inquit, si non tantum malus factus est, sed ferus, sed immanis, qualis Apolodoros, aut Phalaris, & huic beneficium quod accepimas, reddes? Mutationem sapientis tantam, natura non patitur. Nam in pessima ab optimis lapsus, necesse est etiam in malo uestigia boni teneat. Nunquā in tantum uirtus extinguitur, ut non certiores animo notas imprimat, quā ut illas eradat ulla mutatio. Feræ inter nos educatae cum in syluas eruperunt, aliquid mansuetudinis pristinae retinent: tantumq; à placidissimis absunt, quantum à ueris feris & nunquā humanam manum passis. Nemo in summam nequitiam incidit, qui unquam habuit sapientiam. Altius infectus est, quā ut ex toto elui, & transire in colorem alium possit. Deinde interrogo, utrum iste ferus sit animo tantum, an & in perniciem publicam excurrat? Proposui enim mihi Apolodorum & Phalarim tyrannum, quorum si natura habet, et intra se malus, quid nisi ego isti beneficium suum reddam, ne quid mihi cum eo sit iuris amplius? Si uero sanguine humano non tantum gaudet & pascitur, sed & supplicij omnium atatum crudelitatem infatigabilem exercet, nec ira, sed audacitate quadam saeuendi furit, si in ora parentum filios iugulat, si non contentus simpliciter morte, distorquet, nec urit solum perituros, sed excoquit, si ars eius est cruor, & semper recenti madet, parum est huic beneficium non reddere. Quicquid erat, quo mihi cohereret, interitum iuris humani societas abscidit. Si præstitisset quidē mihi aliquid sed arma patriæ meae inferret, quicquid meruerat perdidisset, & referre illi gratiam scelus haberetur. Si non patriam meam impugnat, sed suam grauis est, & sepositus à mea gente suam exagitat, abscidit nihilominus illum tanta prauitas animi, etiam si non inimicum, inuisum mihi efficit, priorq; mihi ac potior eius officij ratio est quod humano generi, quàm quod uni homini debeo. Sed quamuis hoc ita sit, & ex eo tempore omnia mihi in illum sint libera, ex quo corrumpendo fas omne, ut nihil in eum nefas esset effecerit, illum mihi seruandum modum credam, ut si beneficium illi meum, neq; uires maiores daturum est in exitum commune, nec confirmatur quas habet, ita autē erit, quod illi reddi sine perniciem publica possit, reddam. Seruabo filium eius infans. Quid hoc beneficium obest, cuiquam eorum quos crudelitas eius laecerat? Pecuniã quæ satellitē stipendio teneat, non subministrabo. Si marmora & ueltes desiderauit, nihil oberit cuiq; id, quo luxuria eius instruitur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere artifices scenæ, & scorta, & quæ feritatem eius emolliant, libens offeram. Cui triremes & tætaras non mittere, iustorias & cubicularas, & alia ludibria regum in mari lasciuientium mittam. Et si ex toto eius sanitas desperata fuerit, eadem manu qua beneficium omnibus dabo, illi reddam, et quantum ingenij talibus uitæ exitus remedium est: Optimusq; est obire ei, qui ad se nunquā rediturus est. Sed hæc rara nequitia est, & semper portenti loco habita fuit, ut hiatus terræ, & de cauernis maris ignis eruptio. Itaq; ab illa recedamus. De his loquamur, quæ detestamur sine horrore. Huic homini malo, quæ inuenire in quolibet foro possum, quæ singuli timent, reddam beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam eius prodesse, quod in me non est, redeat domum bonus an malus. Quam diligenter istud excuierem, si non redderem, sed darem: Hic locus fabulam polcitat.

Pythagoricus quidam emerat à futore phecastia, rem magnam, non presentibus nimis. Post aliquot dies uenit ad tabernam redditurus, & cum clausam diu pulsaret, fuit qui diceret: Quid perdis operam tuam? futor ille quem quæris elatus combustus est. Quod nobis fortasse molestum est, qui in æternum nostros amittimus: ubi minime, qui scis futurum, ut renascatur, locatus in pythagoricum. At et philosophus noster treis aut quatuor denarios (non inuita manu) domum retulit, subinde concutiens. Deinde cum reprehendisset hanc suam non reddendi tacitam et uoluptatem, intelligens arrisisse sibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam, & ait, ille tibi uiuit, tu redde, quod debes. Deinde per et clostrum, qua se commisitura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inseruit, ac militæ pœnas à se exigens improba cupiditatis, ne alieno assuesceret.

al. Phalarim
Se, quædam
exemplaria
non habent

CAP. XXX.

forte, eratas.

al. namq;

CAP. XXXI.

al. pythagoricus

al. uoluntatem
al. clostrum.

CAP. XXXII. Quod debes, quare cui reddas. Et si nemo posset, ipse te appella. Malus an bonus sit, ad te non pertinet. Redde et accusa non oblitus, quemadmodum inter uos officia diuisa sunt. Illi obliuio imperata est, tibi meminisse mandauimus. Errat tamen, si quis existimat cum dicimus eum qui beneficium dedit, obliuisci oportere, excutere nos illi memoriam rei praesertim honestissimam. Quaedam petimus ultra modum, ut ad uerum & suum redeant. Cum dicimus, meminisse non debet, hoc uolumus intelligi, praedicare non debet, nec iactare, nec grauis esse. Quidam enim beneficium quod dederunt omnibus circulis narrat. Hoc sobrius loquitur, hoc ebrius non continet: hoc ignotis ingerit, hoc amicis committit. Ut haec nimia & exprobratrix memoria subsideret, obliuisci eum qui dedit, iustissimus, & plus imperando quam praestari poterat, silentium suauimus.

CA P. XXXIII. Quoties parum fiducia est in his, quibus imperas, amplius est exigendum quam satis est, ut praestetur quantum satis est. In hoc omnis hyperbole excedit, ut ad uerum mendacio ueniat. Itaque ille cum dixit, Qui candore nitens anteirent, cursibus auras, quod non poterat fieri, dixit, ut crederetur quantum plurimum posset. Et qui dixit, His immobilior scopulis, uolentior amne, ne hoc quidem se persuasurum putauit, aliquem tam immobilem esse, quam scopulum. Nunquam tantum sperat hyperbola, quantum audet, sed incredibilia affirmat, ut ad credibilia perueniat. Cum dicimus, qui beneficium dedit, obliuiscatur, hoc dicimus, similis sit obliuio. Memoria eius non appareat, nec incurrat. Cum dicimus beneficium repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: saepe enim opus est malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo occasionem ignorantem non ostendam? necessitates illi meas non detegam, quare nescisse se aut mentiat, aut doleat. Interueniat aliquando admonitio, sed uerecunda, quae non poscat, nec in ius uocet Socrates amicis audientibus emissem, inquit, pallium, si nummos haberem. Neminem poposcit, omnes admo-nuit, a quo acciperet, ambitus fuit. Quid ni esset? Quantum enim erat quod Socrates acciperebat? At multum erat. Tenuerunt, a quo Socrates acciperet. Non illos castigare mollius potuit. Emissem, inquit, pallium si nummos haberem. Post haec quis quis propraerit, sero dat. Iam Socrati defuit. Propter acerbos exactores repetere prohibemus, non ut nunquam fiat, sed ut parce.

CAP. XXXIII. Aristippus aliquando delectat, unguento. Male, inquit, illis effeminatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt. Idem dicendum est, male istis improbis, & importunis beneficiorum suorum quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos suffulerunt. Ego tamen utar hoc iure amicitiae, & beneficium ab eo petam, a quo petissem, qui alterius beneficij loco accepturus est, potuisse reddere. Numquam ne queres quid dicam, Eiectum littore egentem excepi, & regni demens in parte locauit. Non est ista admonitio, imo conuictum est. Hoc est, in odium beneficia perdere. Hoc est, efficere, ut ingratum esse, aut liceat, aut itruet. Satis, abunde est submissis & familiaribus uerbis, memoriam reuocare. Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam dulce meum. Ille inuicem dicat: Quid ni merueris, eieciū littore egentem excepi. Sed nihil, inquit, profecimus, dissimulat, oblitus est. Quid facere debeam? Queris, rem maxime necessariam, & in qua hanc materiam consummari decet, quemadmodum ingrati ferendi sint, placito animo, mandato, magno. Nunquam te tam inhumanus, & immemor, & ingratus offendat, ut non tamen dedisse delectet. Nunquam in has uoces iniuria impellat, Vellem non fecisse. Beneficij tui etiam in seipsum placeat. Semper illi poenitebit, si te ne nunc quidem poenitet. Non est, quod indignis tanquam aliquid noui acciderit, magis mirari debes, si non accidisset. Alium labor, alium impensa deterret, alium periculum, alium turpis uerecundia, ne dum red dit, fateatur accepisse: alium ignorantia officij, alium pigricia, alium occupatio. Aspice quemadmodum immensa hominum cupiditates hinc semper & poscant. Non miraberis tibi neminem reddere, ubi nemo satis accipit. Quis est istorum tam firma uoluntas ac solidae, ut tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine insanit, alius abdomini seruit, alius in lucrosus est, cuius summam non uincet: alius inuidia laborat, alius caeca ambitione, & in gladios ruente, Adijce torporem mentis ac senium, & haec con-

CAP. XXXV. Aristippus aliquando delectat, unguento. Male, inquit, illis effeminatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt. Idem dicendum est, male istis improbis, & importunis beneficiorum suorum quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos suffulerunt. Ego tamen utar hoc iure amicitiae, & beneficium ab eo petam, a quo petissem, qui alterius beneficij loco accepturus est, potuisse reddere. Numquam ne queres quid dicam, Eiectum littore egentem excepi, & regni demens in parte locauit. Non est ista admonitio, imo conuictum est. Hoc est, in odium beneficia perdere. Hoc est, efficere, ut ingratum esse, aut liceat, aut itruet. Satis, abunde est submissis & familiaribus uerbis, memoriam reuocare. Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam dulce meum. Ille inuicem dicat: Quid ni merueris, eieciū littore egentem excepi. Sed nihil, inquit, profecimus, dissimulat, oblitus est. Quid facere debeam? Queris, rem maxime necessariam, & in qua hanc materiam consummari decet, quemadmodum ingrati ferendi sint, placito animo, mandato, magno. Nunquam te tam inhumanus, & immemor, & ingratus offendat, ut non tamen dedisse delectet. Nunquam in has uoces iniuria impellat, Vellem non fecisse. Beneficij tui etiam in seipsum placeat. Semper illi poenitebit, si te ne nunc quidem poenitet. Non est, quod indignis tanquam aliquid noui acciderit, magis mirari debes, si non accidisset. Alium labor, alium impensa deterret, alium periculum, alium turpis uerecundia, ne dum red dit, fateatur accepisse: alium ignorantia officij, alium pigricia, alium occupatio. Aspice quemadmodum immensa hominum cupiditates hinc semper & poscant. Non miraberis tibi neminem reddere, ubi nemo satis accipit. Quis est istorum tam firma uoluntas ac solidae, ut tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine insanit, alius abdomini seruit, alius in lucrosus est, cuius summam non uincet: alius inuidia laborat, alius caeca ambitione, & in gladios ruente, Adijce torporem mentis ac senium, & haec con-

CAP. XXXVI. Aristippus aliquando delectat, unguento. Male, inquit, illis effeminatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt. Idem dicendum est, male istis improbis, & importunis beneficiorum suorum quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos suffulerunt. Ego tamen utar hoc iure amicitiae, & beneficium ab eo petam, a quo petissem, qui alterius beneficij loco accepturus est, potuisse reddere. Numquam ne queres quid dicam, Eiectum littore egentem excepi, & regni demens in parte locauit. Non est ista admonitio, imo conuictum est. Hoc est, in odium beneficia perdere. Hoc est, efficere, ut ingratum esse, aut liceat, aut itruet. Satis, abunde est submissis & familiaribus uerbis, memoriam reuocare. Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam dulce meum. Ille inuicem dicat: Quid ni merueris, eieciū littore egentem excepi. Sed nihil, inquit, profecimus, dissimulat, oblitus est. Quid facere debeam? Queris, rem maxime necessariam, & in qua hanc materiam consummari decet, quemadmodum ingrati ferendi sint, placito animo, mandato, magno. Nunquam te tam inhumanus, & immemor, & ingratus offendat, ut non tamen dedisse delectet. Nunquam in has uoces iniuria impellat, Vellem non fecisse. Beneficij tui etiam in seipsum placeat. Semper illi poenitebit, si te ne nunc quidem poenitet. Non est, quod indignis tanquam aliquid noui acciderit, magis mirari debes, si non accidisset. Alium labor, alium impensa deterret, alium periculum, alium turpis uerecundia, ne dum red dit, fateatur accepisse: alium ignorantia officij, alium pigricia, alium occupatio. Aspice quemadmodum immensa hominum cupiditates hinc semper & poscant. Non miraberis tibi neminem reddere, ubi nemo satis accipit. Quis est istorum tam firma uoluntas ac solidae, ut tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine insanit, alius abdomini seruit, alius in lucrosus est, cuius summam non uincet: alius inuidia laborat, alius caeca ambitione, & in gladios ruente, Adijce torporem mentis ac senium, & haec con-

traria inquieti pectoris agitationem, tumultusque perpetuos. Adijce astimationem sui nimiam & tumorem: ob quae contemendus est, insolentem. Quid contumacia in peruersa nitentium, quid leuitate semper aliquo transilientem loquar? Huc accedat temeritas praecipit, & nunquam fidele consilium daturus timor, & mille errores, quibus uoluimus. Audacia timidissimorum, discordia familiarissimorum, & publici malum incertissimis fidere, fastidire possessa, optare quae consequi posse spes non fuit.

Inter affectus inquietissimos, rem quietissimam, fidem quaeris: Si tibi uita nostrae uera imago succurreret, unde deberis tibi uidere: captae maximae ciuitatis faciem, in qua omisso pudoris, rectique respectu, uires in consilio sunt, uelut signo ad permiscenda omnia dato. Non igni, non ferro abstinetur. Soluta legibus scelera sunt. Nec religio quaedam inter arma hostilia supplices textit, ullum impedimentum est uentum in praedam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex prophano, hic sacra rapit, hic effringit, hic transtulit, hic non contentus angusto itinere, ipsa quibus arcetur, euerit, & in lucrum ruina uenit. Hic sine caede populatur, hic spolia cruenta manu portat. Nemo non fert aliquid ex altero. In hac auditate generis humani, nae tu nimis fortunae communis oblitus es, qui quaeris inter rapientes referentem. Si indignaris ingratos esse, indignare luxuriosos, indignare auaros, indignare impudicos, indignare aegros, deformes, senes pallidos. Est istud graue uitium, est intolerabile, & quod diffocet homines, quod concordiam, qua imbecillitas nostra fulcitur, scindat ac dissipet. Sed usque ad uulgare est, ut illud nec qui queritur quidem effugerit. Cogita tecum, an quibuscumque debuisti gratiam retuleris, an nullum unquam apud te perierit officium, an omnium te beneficiorum memoria comitetur? Videbis quae puero data sunt, an te adolescentiam elapsa, quae in iuuenem collata sunt, non perdurasse in senectute. Quaedam perdidimus, quaedam profecimus, quaedam in conspectu nostro paulatim exierunt: A quibusdam oculos auertimus. Ut excusam tibi imbecillitatem tuam, in primis fragillam est memoria, & rerum turba non sufficit. Necesse est quantum recipit, emitat, & antiquissima recentissimis obruat. Si factum est, ut minima apud te nutricis esset autoritas, quia beneficium eius longius aetas sequens posuit. Sic factum est, ut praceptoris tibi non esset ulla ueneratio. Sic euenit, ut circa consularia occupato comitia, aut sacerdotiorum candidato, quaesturae suffragator excideret. Fortasse uitium, de quo quaeris, si te diligenter excusseris, in sinu inuenies. Inique publico irascere crimini, stulte tuo. Ut absoluaris, ignosce. Meliorem illum facies ferendo, utique peiorem exprobrando. Non est, quod frontem eius induces, sine, liquid est pudoris residuum, seruet. Saepe dubiam uerecundiam uox conuictantis clarior rupit. Nemo id esse quod etiam uidetur, timet. Deprehensus pudor amittitur.

Perdidi beneficium. Numquid quae consecrauimus, perdidisse nos dicimus? Inter consecrata beneficium est, etiam si male respondit, bene collocatum. Non est ille, quale sperauimus. Simus quales fuimus nos, ei dissimiles. Damnatum nunc tunc factum apparuit. Ingratus non sine nostro pudore protrahitur, quoniam quidem querela amissi beneficij, non bene dati signum est. Quantum possumus, causam eius apud nos agamus, fortasse non potuit, fortasse ignorauit, fortasse facturus est. Quaedam nomina bona, letus ac sapiens creator ditor fecit, qui sustinuit, ac mora fouit. Idem nobis faciendum est. Nutriamus fidem languida.

Perdidi beneficium. Stulte, non nostri detrimenti tui tempora, perdidisti, sed cum daretur. Nunc palam factum est. Etiam in his quae uidentur in perditio, moderatio plurimum profuit. Ut corporum, ita animorum molliter uita tractanda sunt. Saepe quod explicauit mora, pertinacia trahentis abruptum est. Quid opus est maledictis? quid querelis? quid insectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus est, iam nihil debet. Quae ratio est exacerbare eum, in quem magna contuleris, ut ex amico dubio fiat, non dubius inimicus, & patrocinium sibi nostra infamia quaerat? Nec desit qui dicat, Nescio quid est, quod eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. Subest aliquid. Nemo non superioris dignitatem querendo, etiam si non inquinauit, aspersit. Nec quisquam fingere contentus est leuia, cum magnitudine mendacij fidem quaerat.

Quanto illa melior uia qua seruatur illi spes amicitiae, et si reuertit ad sanitatem uelit, etiam

al. alid
al. in quibus

CAP. XXXVII

CAP. XXXVIII

CAP. XXXIX

CAP. XXXX

CAP. XXXXI

al. specios.

al. uiolatus.

al. ignorati.

etiam amicitia: Vincit malos pertinax bonitas, Nec quisquā tam durī, infestiq; ad uersus diligēda animi est, ut etiā uitiatus bonos non amet, quibus hoc quoq; cepit debere, quod impune non soluit. Ad illa itaq; cogitationes tuas fleste. Non est mihi relata gratia. Quid faciā: Quod dī omnium rerum optimi autores, qui beneficicia + ignorantib. dare incipiunt, ingratis perseverant. Alius illis obijcit negligentiam nostrī, alius iniquitatem, alios illos extra mundum suum proijcit, & ignauos, hebetesq; sine luce, sine ullo opere destituit. Alius solem cui debemus, quod in terlaborem quietemq; tempus diuisimus, quod non tenebris immerſi confusione aeternae noctis effugimus, quod annum cursu suo temperat, & corpora alit, fara euocat, percoquit fructus, saxum aliquod, aut fortuitorum ignium globum, & quiduis potius quā deum appellat. Nihilominus tamen more optimorum parentum, qui maledictis autorem infantium arrident, non cessant dī beneficicia congerere, de beneficiorum furore dubitantibus, sed aequali tenore bona sua per gentes, populosq; distribuunt, unam potentiam fortiti, prodesse. Spargunt oportunis imbribus terras, maria flatu mouent, siderum cursu notant tempora, hyemes, aestatesq; interuētulē nioris spiritus molunt, errorem labentium animarum placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. Demus, etiā si multa in irritum data sint. Demus nihilominus alijs, demus ipsis, apud quos iactura facta est. Neminem ad excitandas domos ruina deterruit, & cum penates ignis absumpsit, fundamenta tepēte adhuc area ponimus, & urbes + hausas sepius eodem solo cōdimus. Adeo ad bonas spes pertinax animus est. Terra, mariq; humana opera cessarēt, nisi male ruētia iterū tentare libuisset.

CAP. XXXII

Ingratus est: non mihi fecit iniuriam, sed sibi. Ego beneficio meo cum darem usus sum. Nec ideo pigrius dabo, sed diligentius. Quod in hoc perdidit, ab alijs recipiā. Sed huic ipsi beneficiū dabo iterum, & tanquam bonus agricola, cura cultuq; sterilitatem soli uincam. Perijt mihi beneficium, iste omnibus. Non est magni animi beneficium dare & perdere, hoc est magni animi, perdere & dare.

Libri ultimi de beneficijs finis.

ERASMI IN LIBRVM SEPTIMVM.

CAP. XIX.

Non reddo illi quale nunc potest accipere. Distinctio torſit me, legendum, Non, Reddo etc. Ut non, sit improbantis argumentum, quasi dicat, non est ita, imō reddo quale potest accipere.

CA. XXIII.

A quo acciperet ambiguus fuit. Logobardicus codex habebat. ambitus fuit, & recte, sentit enim Socratis amicos inter se contendisse quis daret.

Nōne multi erat eū meruisse à quo etc. Sic prior editio. Logobardicus habebat eū fuisse. quae lectio nō est ab surda, hoc ē, talē esse uirū, ut Socrates ab eo dignaretur accipere. Alioq; pbabile ē, emeruisse, uersū, in eū meruisse.

PINCIANI IN SEPTIMVM LIB. DE BENEFICIIS.

CAP. 1.

Aetati signum imprimat] exemplar diui Francisci etatis praesert, non etati. Si se supra metum sustulit & posuit] Postrema duo uerba, & posuit, non habentur in uetere lectione.

CAP. 2.

Qui maxime ut ita dicam diuini iuris atq; humani peritus] Exemplaria, quaedam quā maxime legunt: non qui maxime, ut putem legendum esse cum maxime.

CAP. 4.

Et totus ager aut uilius R. P. est] Exemplar diui Pauli Pinciani, & totus ager illius R. P. est.

CAP. 5.

TV A in possessione nascantur] Hoc exornationis genus aliorum est autorum non Senecae, proinde legendū, ut in eisdem habetur, in tua possessione nascantur.

CAP. 9.

Ipsa illa quae placet uarietas] Quaedam exemplaria, ueritas, non uarietas. Iam enim exercitate aures onerifendo sunt] Non nulli codices uerbum, aures, non agnoscunt. Nam paulo ante praecessit auribus.

CAP. 11.

ITA QV B cum Caesar illi ducenta talenta donaret] Scribendum reor. Itaque cum C. Caesar, cetera ut mox paulo liquebit. Cum miraretur dementia eius] Exemplar Scolaum. Cum miraretur Caij dementia.

CAP. 12.

QVIBVS cum duo sunt] Quidam codices, quibuscumque duo sunt, & infra.

CAP. 13.

Quo ueram amicitiam experiretur] Aut scribendum erit, quo ueram amicitiam experiretur, aut certe, quod ueram amicitiam experiretur, ut praesert exemplar Pincianum.

CAP. 14.

HIC benignissimus qui te cum cursantem & sollicitum atque anxium uiderit] Scribe. Hic benignissimus qui cū uiderit te concursantem & sollicitum, ex uetere lectione. Etiam si in illa nauigatione & mox statim, etiā ubi in uincula] Exemplum Scolaum, etiam nisi in illa nauigatione, etiam nisi in uincula.

HVIC uere debes & qui uult, & qui conatur, & nihil intentatum relinquit, sed non potes dicere] Verbi aliquot superuacanea faciunt ut sensus uix cohercat, Legendum existimo sic, Huic uero qui uult, & qui conatur, & nihil intentatum relinquit non potes dicere. Cap. 15.

HIC dicat habeo. Ille respondeat non habeo] Vetus exemplaria. Hic dicat habeo. Ille respondeat habeo Cap. 16.
Quam lectionem approbant uerba sequentia, ita tu ingratus es, nisi ei qui uoluntatem bonam in solutu accepit, eo libentius debes, quia dimitteris. Hoc illi satis tibi parum] Scribe. Hoc illi satis sit. Tibi parum ex eisdem.

INTER nos & imperitos] Delenda coniunctio, & ex eisdem. Malo beneficium proijciam, bono reddam. Cap. 17.
Huic quia habeo. Illi ne debeam] Longe aliter in exemplari Pinciano. Malo beneficium proijci à bono, quā non reddi etiam malo. Reddam huic quia habeo. Illi ne debeam.

Cui trivemes & ceratas non mitterem] In exemplari diui Francisci non trivemes habetur, sed thyrrhenicas Cap. 20.
Item puto cercyras reponendum siue cercyros pro ceratas ex Plinij 7. historiae natur. lib. capite. 57. Quod in me non est redcat domum bonus malus] Vetus exemplaria. Quod meum non est redcat ad dominum bonus sit an malus, & statim. Quā diligenter istud excuterem] Verbum, Quā, superuacaneum uidetur. Aut certe legendum est. Quid nisi Diligenter istud excuterem.

AD te non pertinet.] In quibusdam exemplaribus post haec uerba sequitur protinus. Non enim tibi debet Cap. 21.
eius prodesse malignitas. Quae ideo praecipimus ultra modum, ut aduersum sum redeant] Vetus lectio. Quae ideo petimus ultra modum, ut ad uerum & suum redeant. Quae lectio uidetur confirmari uerbis, quae paulopost sequuntur. In hoc omnis hyperbole extenditur, ut ad uerum mendacio ueniat. Ceterum libentius legerem. Quae dā petimus, siue quaedam praecipimus (Sunt enim exempla, quae praecipimus agnoscit) quā Quae ideo petimus, Cap. 26.

CAPITAE quā maxime ciuitatis faciem] Ita prior editio. Scribendum, cum maxime, ex uetere lectione Cap. 26.
& Senecae consuetudine.

Ipsa quibus arceatur] Exemplar Franciscanum, arceatur, non arceatur, & forte rectius quia praecessit Cap. 27.
angusto itinere.

Dammum non tunc factum apparuit] Exemplar diui Pauli minus corrupte. Dammum nunc tunc factum ap Cap. 29.
paruit. Legendum puto mutato dictionum ordine. Dammum tunc factum nunc apparuit. Quā sententiam repetit alijs uerbis paulopost. Stulte non nosti detrimenti tui tempora. Perdidisti sed cum dares.

NON est magni animi beneficium dare & perdere] Verbum, beneficium, non agnoscunt pleriq; codices. Cap. 32.

AD LECTOREM DE OPERE EPIST. SENECAE.

Nolim te fugiat, anice lector, in codicibus manu descriptis, opus epistolarum non esse distinctum libris, uerum id studiosus aliquis repperit, qui & argumentula praefixit singulis epistolis, & numerum, quanquam ne numerus quidem conuenit in codicibus manu descriptis, nec idem in omnibus est epistolarum ordo, & alicubi unicum epistolam reperitis dissectam in duas: in cuiusdam medio decerant duae epistole, quod ex fide ueterū exemplariorū restituumus. Cetera non magnopere pertinet ad rē, nisi q. epistolarū numerus cōmodus erit, aliquid uolētibus inuenire.

In hac prima epistola nodus est, qui plurimos eruditos mire torſit. Quidā aliud agentibus interpretati sunt, inconstantibus, rursus quidam: aliorum negocia agentibus, alij, negocijs aliorum intentis, alij, non uiuentibus suo more, alij, pro rebus nihili laborantibus, alij hypocritis, qui aliud agunt, aliud praeseferunt. Alij, uacatibus uicijs, quae sunt aliud à philosophia, alij, peccantibus maliciose, alij uitam alienam non suam notantibus, alij nunquā agentibus actum uiuendi secundum sapientiam, alij, tractantibus aliena à consideratione mortis, alij aliud quā requirunt uita rationalis, alij, peccatibus, quia unum peccatum est causa alterius, alij, in philosophia nihil proficientibus, alij nullo modo philosophantibus, alij, uitiōse agentibus, alij, intentis ad bona externa, alij, uiuentibus bestiditer. Quā est fecunda inscitia. Atq; haec quaestio magnis uoluminibus agitata est. Quidam inuenerant sermonis ordinem, maxima male agentibus, magna nihil agentibus, sed inepte. Debet enim oratio gradibus crescere magna, maxima, tota. Magna perit male agentibus, qui sic philosophantur, ut subinde relabantur ad uicia, maxima nihil agentibus, qui frivolis philosophorū argutijs consumunt bonam aetatis partem. Nihil enim agere dicitur qui frivolis occupatur. Notum est illud Catonis, Satius est ociosum esse quā nihil agere. Aliud agere dicuntur qui non sunt attenti. Quosdam enim sic obrunt humana negocia, ut ne cogitent quidem de uera felicitate. His nimirum tota perit uita. Vide quanta sit infelicitas bonos autores in eorum manus incidere, qui bonarum literarū rudes sunt. Hūc scriptorem partim praepitorem ac sententiarum sanctorum partim epistole quae feruntur huic ad Paulum, & Pauli ad hunc, deniq; diui Hieronymi testimonium adeo commendauit, ut olim & à theologis ac monachis legere-tur. Utinam & intellectus fuisset, non pasim nunc torqueremur deprauatis locis. Nec usquam maior est deprauatio, quā ubi incidit aliquid retruſtorū eruditionis. Et homines tam illiterati ut ne legere quidem Senecam potuerint, prolixis & immanibus commentarijs illum onerauerunt.

LVCII ANNEI SENECAE DE INSTITVTIONE AD LVCIVM LIBRI EPISTOLARVM VIGINTIDVO.

Epistola prima de colligenda & sistenda fuga temporis, & non esse pauperem, cui etiam modicum satis est.

Ita fac, mi Lucili, vindica te tibi, & tempus quod adhuc, aut auferebatur, aut surripiebatur, aut excidebat, collige & serua. Perstade tibi hoc sic esse ut scribo, quaedam tempora eripiuntur nobis, quaedam subducuntur, quaedam effluunt. Turpissima tamen est iactura, quae per negligentiam fit, & si uolueris attendere, magna uita pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod precium temporis ponat, qui die astimet?

qui intelligat se quotidie mori: In hoc enim fallimur, quod mortem prospicimus, magna pars eius iam praeterit, quicquid aetatis retro est, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas complectere, sic fiet, ut minus ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. Dum differtur, uita transcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena sunt, tempus tantum nostrum est. In huius rei nimis fugacis ac lubricae possessionem naturam nos misit, ex qua expellit quemcumque uult: sed tanta stulticia mortalium est, ut quae minima & uilissima sunt, certe reparabilia, imputari sibi cum perire patiantur: nemo se iudicet quicquam debere, qui tempus accepit: cum interim hoc unum est, quod nec gratus quidem potest reddere. Interrogabis fortasse, quid ego faciam, qui tibi ista praecipio? Fatebor ingenue, quod apud luxuriosum, sed diligentem, uenit, Ratio mihi constat impensa. Non possum dicere me nihil perdere, sed quid perdam, & quem admodum dicam, causas paupertatis meae reddam. Sic euenit mihi, quod plerisque, non suo uitio ad inopiam redactis, omnes ignoscunt, nemo succurrit. Quid ergo est? Non puto pauperem, cui quantum sumcumque superest, sat est. Tu tamen malo serues tua, & bono tempore uti incipias. Nam ut uisum est nostris maioribus, Sera parsimonia in fundo est. Non enim tantum minimum in imo, sed pessimum remanet.

EPIST. II. De mutatione locorum, & multiplicium uoluminum lectione uitanda, & de commendatione paupertatis si lata sit.

Ex his quae mihi scribis, ex his quae audio, bonam spem de te concipio, non discursis, nec locorum mutationibus inquietaris. Aegri animi iactatio ista est. Primum argumentum compositae mentis existimo, posse consistere, & secum morari. Illud autem uide, ne ista lectio multorum autorum et omnis generis uoluminum, habeat aliquid uagum & instabile. Certis ingenijs immorari & innutriti oportet, si uelis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est qui ubique est. In peregrinatione uitam a gentibus hoc euenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est ijs qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properanter transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil aequae sanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio. Non uenit uulnus ad cicatricem, in quo crebra medicamenta tentantur. Non conualescit planta quae sepius transfertur, nihil tam utile est, quod in transitu proficit. Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cum legere non possis quantum habueris, sat est habere quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum euoluere uolo, modo illum. Fastidientis stomachi est multa degustare, quae ubi uaria sunt & diuersa, inquantum non alunt. Probatos itaque semper lege, & si quando ad alios diuertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatem, aliquod aduersus mortem auxilij compara, nec minus aduersus caeteras pestes. Et cum multa percurreris, unum excerpse, quod illo die concoquas. Hoc ipse quoque facio, ex pluribus quae lego, aliquid apprehendo. Hodiernum, hoc est, quod apud Epicurum natum sum. Soleo enim

al. unius.
al. impetrare.
de aliis dicitur
πυδουσι
φειδω

quae dicitur

& in

& in aliena castra transire, non tanquam transfuga, sed tanquam explorator. Honestam inquit, res est, laeta paupertas. Illa uero non est paupertas, si laeta est. Cui enim cum paupertate bene conuenit, diues est: non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum pascat, aut foeneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquiritenda computat? Quis sit diuitiarum modus quaeris? Primus habere quod necesse est, proximus quod sat est. Vale.

EPIST. III. De modo eligendi & colendi amicum, & quod tam uitium est omnibus credere quam nulli, sicut uel semper inquietum esse, uel semper quiescere.

Epistolas ad me perferendas tradidisti, ut scribis, amico tuo. Deinde admones me ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia non soleas, nec ipse quidem hoc facere. Ita eadem epistola illum dixisti amicum & negasti. Itaque sic priore illo uerbo quasi publico usus es, & sic illum amicum uocasti, quomodo omnes candidatos, bonos uiros dicimus, quomodo obuios, si nomen non succurrit, dominos saluamus. Hoc abierit. Sed si aliquem amicum existimas, cui non tantumdem credis quam tibi, uehementer erras, & non satis nosti uim uerae amicitiae. Errat & ille qui amicum in atrio quaerit, in conuiuium probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obsessus, quam quod amicos sibi putat, quibus ipse non est. Tu uero omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiam credendum est, ante amicitiam iudicandum. Isti uero praepostere officia permiscunt, qui contra precepta Theophrasti, cum amauerint iudicant, & non amant cum iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit: cum placuerit fieri, toto illi peccore admittre, tam audacter cum illo loquere quam tecum. Tu quidem ita uiue ut nihil tibi committas, nisi quod committere etiam inimico tuo possis: sed quia interueniunt quaedam, quae consuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas: omnes cogitationes tuas mitte. Fidelis si putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timere falli, & illi ius peccandi suspicando fecerunt. Quid est ergo, quare coram amico meo retraham? Quid est, quare me coram illo non putem solum? Quidam quae tantum amicis committenda sunt, obujs narrant, & in quaslibet aures, quicquid illos urit, exonerant: quidam rursus etiam charissimorum conscientiam reformidant, & si possent, ne sibi quidem credituri, interius premunt omne secretum. Neutrum faciendum est. Vtrumque enim uitium est, & omnibus credere, & nulli: sed alterum honestus dixerim uitium, alterum tutius. Sic utrosque reprehendas, & eos qui semper inquieti sunt, & eos qui semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens, non est industria, sed exagitatione mentis concursatio: & haec non est quies, quae motum omnem molestiam iudicat, sed dissolutio & languor. Itaque hoc quod apud Pomponium legi, animo tuo mandabitur: quidam adeo in latebras refugerunt, ut putent in turbido esse, quicquid in luce est. Inter se ista miscenda sunt, & quiescenti agendum, & agenti quiescendum est. Cum rerum natura delibera, illa dicet tibi, se & diem fecisse & noctem. Vale.

Toto peccore

EPIST. IIII. De emendando & componendo animum ad contemptum, quod magna diuitiae sunt, secundum naturam composita paupertas.

Perseuera ut coepisti, & quantum potes prospera, quo diutius frui emendato animo & composito possis. Frueris quidem etiam dum componis, etiam dum emendas, alia tamen illa uoluptas est, quae percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe purae & splendidae. Tenes utique memoria, quantum senseris gaudium, cum praeterea posita, sumplisti uirilem togam, et in forum deductus es. Maius expecta, cum puerilem animum deposueris, & te in uirum philosophia transcripserit. Adhuc enim non pueritia in nobis, sed quod est grauius, puerilitas remanet, et hoc quidem peius est, quod auctoritate habemus tenent, uicia puerorum, nec puerorum tantum, sed infantium. Illi leuia, hi fastidiosa formidant, nos utraque. Prospice modo & intelliges, quaedam ideo minus timenda, quia multum metus efferunt. Nullum magnum malum, quod extremum est. Mors

h ad te

ad te uenit, timenda erat si tecum esse posset. Necessè est, aut nō perueniat, aut pertransseat. Difficile est, inquit, animū perducere ad contēptū animæ. Nō uides quæ ex frivolis causis cōtēnatur. Alius ante amicæ fores laqueo pepēdit, alius se præcipitā uitā à recto, ne dominū stomachantē diūtius audiret, alius ne reduceretur è fuga, ferurum adegit in uiscera. Nō putas uirtutē hoc effecturā, quod effecit nimia formidor. Nulli potest secura uita cōtingere, qui de producenda nimis cogitat, qui inter magna bona multos consules numerat. Hoc quotidie meditare, ut possis æquo animo uitā relinquere, quam multū sic cōplectuntur & tenent, quomodo quia torrentera, piuntur in spinas & aspera. Pleriq; inter mortis metū, & uitæ tormenta miser fluctuant, & uiuere nolunt, & mori nesciunt. Fac itaq; tibi iucundā uitam, omnem pro illa sollicitudinem deponēdo. Nullū bonum iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem preparatus est animus. Nullius autem rei facilius amissio est, quæ desiderari amissa non potest. Ergo aduersus omnia quæ acciderè possunt etiā potētissimis, adhortare te & indura. De Pompei capite pupillus & spado tulere sententiā. De Crasso crudelis & insolens Parthus. Caius Cæsar iussit Lepidum & Decio tribuno prabere ceruicem, ipse Chæreæ præstitit. Neminem eō fortuna prouexit, ut non tantum illi minaretur quantum & promiserit. Noli huic tranquillitati confidere, momento mare euertitur, eodē die ubi luserunt nauigia forbentur. Cogita posse & latronem & hostem admouere iugulo tuo gladium, ut potestas maior absit. Nemo nō seruus habet in te uitæ necisq; arbitrium. Ita dico, quisquis uitam suam contempserit, turādo minus est. Recognosce exemplum eorum qui domesticis insidijs perierūt, aut aperta ui, aut dolo, & intelliges, non pauciores seruorum ira cecidisse quā regū. Quid ad te itaque, quā potens sit quem times, cum id propter quod times, nemo nō possit. At si forte in manus hostium incideris, uictor te duci iubebit: Eo nempe momento quo duceris. Quid te ipse decipis, & hoc nunc primum, quod olim patiebaris intelligis. Ita dico, ex quo natus es duceris. Hac & huiusmodi uersanda in animo sunt, si uolumus illam ultimam horam placidi expectare, cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed ut epistolæ finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit, & hoc quoque ex alienis hortulis sumptum est. Magnæ diuitiæ sunt, lege naturæ composita paupertas. Lex autem illa naturæ, scis quos nobis terminos statuit. Non elurire, non sitire, non algere. Ut famem sitimq; depellas, non est necesse superbis assidere liminibus, nec supercilium graue, & contumeliosam etiā humanitatem pati. Non est necesse maria tentare, nec sequi castra. Parabile est, quod natura desiderat, & expositum. Ad superuacua sudatur. Illa sunt quæ togā conterunt, quæ nos senescere sub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manū est, quod sat est. Cui cum paupertate bene conuenit, diues est.

EPIST. V. De uitanda hypocrisi, & nimia uitæ districtione.

Quod pertinaciter studes, & omnibus omissis, hoc unū agis, ut te quotidie meliorem facias, & probo & gaudeo, nec tantum hortor, ut perseueres, sed etiā rogo. Illud autē te admoneo, ne eorum more qui non proficere, sed conspici cupiūt, facias aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere uitæ notabilia sint. Asperum incultum, & intonsum caput, & negligentiorē barbam, & indidum argento odium, & cubile humi positū, & quicquid aliud ambitionem per uersa uia sequitur, deuita. Satis ipsum nomen philosophiæ, etiā si modeste tractetur, inuidiosum est. Quid si nos hominū consuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia dissimilia sint, irons nostra populo cōueniunt. Non splendeat toga, nec fordeat quidē. Non habeamus argentū in quo solidi auri celatura descendit, sed nō putemus frugalitatis indicium aurū argētoq; caruisse. Id agamus, ut meliorē uitam sequamur quā uulgus, non ut cōtrariā. Alio qui quos emendari uolumus, fugamus, & à nobis auertimus. Illud quoq; efficiamus, ut nihil imitari uelint nostri, dum timent, ne imitanda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit, sensum communem, humanitatem & congregationem, à qua professionis dissimilitudo separabit. Videamus, ne ista per quæ admirationē parare uolumus, ridicula & odiosa fiant. Ne propositum nostrum est, secundum naturā uiuere.

uiuere. Hoc contra naturam est, torquere corpus suum, & faciles odisse mundiciās, & squalorē appetere, & cibis non tantum uilibus uti, sed tetrīs & horridis. Quemadmodum delicatas res desiderare luxuriæ est, ita uisitas & non magno parables frugere, dementiæ est. Frugalitatem exigūt philosophia, non pœnam. Potest autē esse nō incompta frugalitas. Hic mihi modus placet, Temperetur uita inter bonos mores & publicos. Suspiciant omnes uitam nostram, & agnoscant. Quid ergo? Eadem faciemus, quæ ceteri? Nihil inter nos & illos intererit. Plurimum. Dissimiles esse nos uulgo sciat, qui inspexerit propius, qui domum intrauerit, nos potius miretur quā suppellectilem nostram. Magnus ille est qui sicilibus sic utitur quemadmodum argento, nec ille minor est qui sic argento utitur, quemadmodum sicilibus. In firmi animi est pati non posse diuitias. Sed ut huius quoq; dici lucellum tecum communem, apud Catonem nostrum inueni cupiditatum linem, etiā ad timoris remedia proficere. Desines, inquit, timere, si sperare desieris. Dices quomodo ista tam diuersa pariter sunt? Ita est, mi Lucili, cum uideantur dissidere, coniuncta sunt. Quemadmodum eadem cathena, & custodem & militem copulat, sic ista quæ tam dissimilia sunt pariter incedunt. Spem metus sequitur. Nec miror ista sic ire. Vtrumque pendentis animi est, utrumq; futuri expectatione solliciti. Maxima autem utriusque causa est, quod non ad præsentia aptamur, sed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaq; prouidentia maximū bonum conditionis humanæ in malū uersa est. Ferræ pericula quæ uident fugiunt, cum effugere, securæ sunt. Nos & uenturo torque mur, & præterito. Multa bona nostra nobis nocent. Timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat. Nemo tantum præsentibus miser est. Vale.

EPIST. VI. De malo spei & timoris, & de efficacia

exemplaris doctrinæ.

Intelligo, Lucili, nō emendari me tantū, sed transfigurari, nec hoc promitto sã aut spero, nihil in me superesse, quod mutadū sit. Quid ni multa habeā quæ debeā aut corrigi, quæ extenuari, quæ attolli? Et hoc ipsū argumētū ē in melius trāslati animi, quod uita sua, quæ adhuc ignorabat, uidet. Quibusdam agris gratulatio fit, cum se ipsos agros esse senserunt. Cuperem itaq; tecum cōmunicare, tam subitam mei mutationem, tunc amicitia nostræ certiore fiduciam habere cœpissim, illius ueræ, quam non spes, non timor, non utilitatis suæ cura diuellit. illius cum qua homines moriuntur, pro qua moriuntur. Multos tibi dabō qui nō amico, sed amicitia caruerunt. Hoc non potest accidere, cum animos in societatem honesta cupiendi par uoluntas trahit. Quid ni non possit? Sciunt enim ipsos omnia habere cōmunia, & qui dem magis aduersa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi singulos dies uideam. Mitte, inquit, & nobis ista, quæ tā efficacia expertus es. Ego uerō cupio in te omnia trāsfundere, & in hoc gaudeo aliquid discere, ut doc eā, nec me ulla res delectabit, licet eximia sit & salutaris, quam mihi unī sciturus sum. Si cū hac exceptione detur sapientia, ut illam inclusam teneam, nec enunciem, reijciam. Nullius boni sine socio iucunda possessio est. Mittam itaq; ipsos tibi libros, & ne multum operæ impendas, dum passim profutura sectaris, imponam notas, ut ad ipsa protinus quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi & uiua uox & conuictus, quā oratio proderit. In rem præsentem uenias oportet. Primū quia homines amplius oculis quā auribus credunt, deinde quia longum iter est per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonē Cleanthes non expressisset, si eum tantum modo audisset. Vita eius interfuit, secreta perspexit, obseruauit illū, & an ex formula sua uiueret. Plato & Aristoteles, & omnis in diuersum itura sapientium turba, plus ex moribus quā ex uerbis Socratis traxit. Metrodorum, & Hermacum, et Polygēnū, magnos uiros non schola Epicuri, sed contubernium fecit. Nec in hoc te accersit tantum, ut proficias, sed ut prolis. Plurimū enim alter alteri conferemus, Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectauerit dicā. Quæris, inquit, quid profecerit? Amicus esse mihi cœpi. Multum profecit, qui nunquam erit solus, scito hunc amicum omnibus esse. Vale.

h. 2. EPIST.

al. Hecatonem

uiuauox.

al. ut

De his Diogenes Laertius in Vita Epicuri

EPIST. VII. De fugiendo turbae consortio.

Quid tibi uitandum praecipue existimare quaris? Turba. Nondum illi te tuto commiseris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Nunc quos mores quos extuli refero. Aliquid ex eo quod compositum turbatur, aliquid ex his quae fugauit redijt. Quod egreis euenit, quos longa imbecillitas usque adeo affecit ut nunquam sine offensa proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo inficiuntur. Inimica est multorum commiseratio. Nemo non aliquid nobis uitium, aut commodat, aut imprimit, aut nescientibus allinit. Vtique quo maior est populus cui commiscemur, hoc periculi plus est. Nihil uerbo est tam danosum bonis moribus, quam in aliquo spectaculo delidere. Tunc enim per uoluptatem facilius uitia surrepunt. Quid me existimas dicere? Auarior redeo, ambitiosior, luxuriosior et imo uerbo crudelior et inhumanior, quia inter homines suis. Casu in meridianum spectaculum incidit, lusus spectans, et sales, et aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. Contra est, quicquid ante pugnatum est, misericordia fuit. Nunc omissis nugis mera officidia sunt, nihil habet quo tegantur, ad ictum totis corporibus expoliti, nunquam frustra manum mittunt. Hoc plerique ordinarijs paribus et postulatijs, praefereunt. Quid ni praeferant et non galea, non scuto repellitur ferrum. Quo munimenta? Quo artes? Omnia ista mortes merantur. Mane leonibus et uris homines, meridie spectatoribus suis obijciuntur. Interfectores interfectis iubentur obijci, et uictorem in aliam detinent eadem, exitus pugnantium mors est, ferro et igne res geritur. Haec fiunt dum uacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis, quid ergo meruit ut suspendatur. Occidit hominem, quia occidit ille meruit, ut hoc pateretur, tu quid meruisti miser, ut hoc spectes? Occide, ure, uerbera. Quare tam timide incurrit in ferrum quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in uulnera, et multos ictus nudis et obuijs peccatoribus excipiunt. Intermittum est spectaculum, interim iugulatur homines, ne nihil agatur. Age, ne hoc quidem intelligitis, mala exempla in eos redundare qui faciunt. Agite deus immortalibus gratias, quod eum docetis esse crudelem, qui non potest dicere. Subducendus populo est tener animus, et parum tenax recti. Facile transitur ad plures. Socrati, Catoni et Lelio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset, adeo nemo nostrum qui maxime concinnamus ingenium, ferre impetum uitiorum tam magno comitatu uenientium potest. Vnum exemplum aut luxuriam, aut auariciam, multum mali facit. Conuictor delicatius paulatim eneruat et emoluit. Vicinus diues cupiditatem irritat, malignus comes, quamuis candido et simplici, rubiginem suam affricuit. Quid tu accidere his moribus credis, in quos publice factus est impetus? Necessum est aut imiteris, aut oderis. Vtrumque autem deus aduertit, ne uel similibus malis fias, quia multi sunt, neue inimicus multis, quia dissimiles sunt. Recede in te ipsum quantum potes, cum his uersare, qui te meliorem facturi sunt. Illos admittite quos tu potes facere meliores. Mutuo ista fiunt, et homines dum docent discunt. Non est ergo quod te gloria publicandi ingenij, producat in medium, ut recitare istis uelis, aut disputare, quod facere te uelles, si haberes isti populo idoneam mentem. Nemo est qui intelligere te possit. Aliquis, fortasse unus aut alter incidet, et hic ipse formidat tibi erit, instituentis ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, ista didicisti? non est quod tui meas, ne operam perdidideris, tibi didicisti. Sed ne mihi solihodie didicerim, communiabo tecum quae occurrerunt mihi egregie dicta circa eundem fere sensum tria, ex quibus unum haec epistola in debita soluet, duo in antecedentem accipe. Democritus ait, Vnus mihi pro populo est, et populus pro uno. Bene et ille quisquis fuit (ambigitur enim de autore) cum quaeretur ab illo, quod rata diligentia artis spectare ad paucissimos peruertur, satis sunt, inquit, mihi pauci, satis est unus, satis est nullus. Egregie hoc tertium. Epicurus cum uni ex consortibus studiorum suorum scriberet, Haec inquit, ego non multis, sed tibi satis enim magnam alter alteri theatrum sumus. Ista, mi Lucili condenda in animum sunt, ut contemnas uoluptatem ex plurium assensione uenientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi? Si is es quem multi intelligunt, introrsus bona tua spectent. Vale.

al. reficiuntur
al. commendatPlagis, pro re
tibus.

al. mercent.

EPIST. VIII. De indulgentia corporis proprii, et turba hominum, et quod bona fortunae sunt fugienda philosophanti, conscientia sua contento, propter ueram libertatem acquirendam ex seruitute animi impedienda philosophia, discenda et operanda.

TV me, inquis, uitare turbam iubes, secedere et conscientia esse contentum: ubi illa praecipua uestra, quae imperat in actu mori? Quod ego tibi uideor interim suadere, in hoc me recondidi, et fores clausi, ut prodesse pluribus possem. Nullus mihi per otium dies exit, partem nocturni studij uendico, non uaco somno, sed succubo, et oculos uigilia fatigatos, cadentesque in opere detineo. Secessi non tantum ab hominibus, sed etiam a rebus, et primum a rebus meis. Posterorum negotium ago, illis aliquid quae possint prodesse conscribo, salutare admonitiones, uelut medicamentorum utilium compositiones literis mando, esse illas efficaces in meis ulceribus expertus, quae etiam si personata non sunt, serpere desierunt. Rectum iter quod sero cognoui et lassus errando, alijs molstro. Clamo, uitate quae cumque uulgo placet, quae calus attribuit ad omne fortuitum bonum, suspitiosi pauidique subsistite. Et fera, et piscis spe aliqua oblectate decipitur. Munera ista fortunae putatis? insidiae sunt. Quisquis nostrum tutam agere uitam uolet, quantum plurimum potest, ista uiscera beneficia deuitet, in quibus hoc quoque miserrimi fallimur, quod habere nos putamus et haremus. In praecipua cursus iste deducit. Huius eminentis uitae exitus cadere est. Deinde ne resistere quidem licet, cum coeperit transuersos agere felicitas. Aut rectis saltet, aut temerari frui. Qui hoc faciunt non euerit fortuna, sed cernuat et allidit. Hanc ergo sanam et salubre formam uitae teneto, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonae ualitudinis satis est. Durius tractandum est ne animo male pareat, cibus famet sedet, potio sitim extinguat, uestis arceat frigus, domus munimentum sit aduersus infesta corpori. Hanc utrumque cespes et erexerit, an uariis lapis gentis alienae, nihil interest. Scitote hominem tam bene culmo quam auro tegi. Contemne omnia quae superuacuis labor uelut ornamentum ad decus ponit. Cogita in te praeter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil magnum est. Si hoc mecum, si hoc cum posteris loquor, non uideo tibi plus prodesse, quam cum ad uadimonium aduocatus descenderem, aut tabulis testamenti anulum imprimerem, aut in fenatu candidato uocem et manum commodarem. Mihi crede, qui nihil uel minora agere uidentur, maiora agunt, humana diuinaque simul tractant. Sed iam finis faciendus est, et aliquid, ut instituit, pro hac epistola dependendum: id de meo non fiet, adhuc Epicurum compilamus, cuius hanc uocem hodie die legi, Philosophiae seruitas oportet, ut tibi contingat uera libertas, non differatur in diem. Qui se illi subiecit et tradidit, statim circumagitur: hoc enim ipsum philosophiae seruire, libertas est. Potest fieri, ut me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam potius quam nostrorum? quid est tamen, quare tu istas Epicuri uoces putes esse non publicas? Quam multi praeter dicunt, quae a philosophis, aut dicenda aut dicta sunt. Non attingam Tragicos aut togatas nostras. Habent enim haec quoque aliquid seueritatis, et sunt inter comedias et tragodias mediae. Quantum disertissimorum uersuum inter mimos iacet, quam multa Publij, non exalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt? Vnum eius uersuum qui ad philosophiam pertinet, et ad hanc partem quae modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in nostro habenda. Alienum est omne quicquid optando uenit. Hunc uersuum a te dici non paulo melius, sed astrictius memini. Non est tuum, fortuna quod fecit tuum. Illud etiam num melius dictum a te non praeteribo, Dari bonum quod potuit, auferri potest. Hoc non imputo in solutum, de tuo tibi. Vale.

al. habemus.

al. extruxerit.

EPIST. IX. Quod sapiens seipso contentus est ad beate uiuendum, non ad uiuendum simpliciter.

AN merito reprehendat in quadam epistola. Epicurus eos, qui dicunt sapientem se ipso esse contentum, et propter hoc amico non indigere, desideras scire. Hoc obijciunt Stiloni ab Epicuro, et in his quibus summum bonum uisum est animus impatientis. In ambiguitate incidendum est, si exprimere ambiguitatem uno uerbo cito uoluerimus, et impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei quod significare uolumus, intelligi.

al. rabus.

Nos enim esse uolumus dicere, qui respuat omnis mali sensum, accipietur is qui nulli possit ferre malum. Vide ergo, num satius sit, aut inuuln erabile animi dicere, aut animi extra omnem patientiam politum. Hoc inter nos & illos interest. Noster sapiens uincit quidem incommodum omne, sed sentit, illorum nec sentit quidem. Illud nobis cum illis commune est, sapientem seipso esse contentum, sed tamen amicum habere uult, & uicini, & contubernales, quibus libi ipse sufficiat. Vide quod sit se contentus, aliquando sui parte contentus est, si illi manus, aut morbus, aut hostis inciderit. Si quis oculum casus excusserit, reliquiae illi suae satis facient, & erit immutato corpore & amputato tamen laetus, quod integro fuit. Quae sibi desunt num desiderat sed non deesse mauult. Ita sapiens se contentus est, non ut uelit esse sine amico, sed ut possit: & hoc quod dico possit, tale est, amissum aequo animo fert: sine amico quidem nunquam erit, in sua potestate habet, quam cito reparat. Quomodo si perdidit Phidias statuam, prius alteram faciet, Sic hic facientem amicitiarum artifex, substituit & alium in locum amissi. Quare quomodo amicum cito facturus sit dicam, si illud mihi tecum conuenit, ut statim tibi solua quod debeo, & quantum ad hanc epistolam, paria faciamus. Hecaton ait, Ego tibi monstrabo amatorium, sine medicamento, sine herba, sine ullius ueneficae carmine. Siuis amari, ama. Habes autem non tantum amicitiae usum ueteris & certe magnam uoluptatem, sed etiam initionem & comparationem nouae. Quod interest inter mentem agricolam, & ferentem, hoc inter eum qui parauit amicum, & qui parat. Attalus philolopus dicere solebat, lucidius esse amicum facere quam habere, quomodo artificii iucundius est pingere quam pinxisse. Illa in opere suo occupata sollicitudo, ingens oblectamentum habet in ipsa occupatione. Non aequae delectatur qui ab opere perfecta remouit manus. In fructu artis suae fruatur, ipsa fruebatur arte cum pingeret. Fructuosior est adolecentia liberorum, sed infantia dulcior. Nunc ad propositum reuertamur. Sapiens etiam si contentus est se, tamen habere amicum uult, si ob nihil aliud, ut exerceat amicitiam, ne tam magna uirtus iaceat, non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipsa epistola, ut habeat qui libi agro assideat, succurrat in uincula coniecto uel inopi: sed ut habeat aliquem cui ipse agro assideat, quem ipse circumuentum hostili custodia liberet. Qui se sperat, et propter hoc ad amicitiam uenit, male cogitat, quem admodum cepit sic desinet. Parauit amicum aduersus uincula satorum operum, cum primam crepuerit cathena discedet. Haec sunt amicitiae, quas temporarias populus appellat. Qui causa utilitatis assumptus est, tam diu placebit, quam diu utilis fuerit. Certe florentes, amicorum turba circumfuseda, circa euerfos ingens solitudo est, & inde amici fugiunt, ubi probantur, haec res ista torrefaria exempla sunt aliorum metu relinquendum, aliorum metu prudentium. Necessae est ut initia inter se, & exitus congruant. Qui amicum esse cepit, quia expe dit, placebit ei aliquod precium contra amicitiam, si ullum in illa placet precium praeter ipsam. In quid igitur amicum parat? Ut habeam pro quo mori possim, ut habeam quem in exilium sequar, cuius me morti opponam & impendam. Ista quae tu describis negotiatio est, non amicitia, quae ad commodum accedit, quae quid consecutura sit spectat. Non dubie habet aliquid simile amicitiae affectus amanti. Possis dicere illam esse infantiam amicitiam. Nunquid ergo quisquam amat lucri causa? nunquid ambitionis aut gloriae? Ipse per se amor omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditate formae, non line spe mutuae charitatis accedit. Quid ergo? ex honestiori causa coit turpis affectus? Non agitur, inquit, nunc de hoc, an amicitia, propter se, an propter aliud sit expetenda: nam si propter se ipsam expetenda est, potest ad illam accedere, qui seipso contentus est. Quomodo ergo ad illam accedit? Quomodo ad rem pulcherrimam non lucro captus, nec uarietate fortunae perterritus. Detrahit amicitiae maiestatem suam, qui illam parat ad bonos casus. Se contentus est sapiens. Hoc, mihi Lucili, perperam plerique interpretantur. Sapientem undique submouent, & intra curam suam cogunt. Distinguedum est autem, quid & quatenus uox ista promittat, se contentus est sapiens ad beate uiuendum, non ad uiuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est, ad illud tantum animo sano, & erecto, & despiciente fortunam. Volo tibi Chrysiippi quoque distinctionem indicare. Ait sapientem nullam rem indigere, & tamen multis illi rebus opus esse. Contra, Stulto

imminuto

intra curam

Stulto nulla re opus est, nulla enim re scit uti, sed omnibus eget. Sapiens & manibus, & oculis, & multis ad quotidianum usum necessarijs opus est, sed eget nulla re, eger enim necessitatis est. Nihil autem necesse sapienti est. Ergo quamuis seipso contentus sit, amicis illi opus est, hos cupit habere quam plurimos, non ut beate uiuat, uiuet enim etiam sine amicis beate. Summam bonum extrinsecus instrumenta non querit, quomodo colitur, ex se totum est, incipit fortunae esse subiectum, si quam partem sui fors querit. Qualis tamen futura est uita sapientis, si sine amicis relinquatur in custodia coniectus, uel in aliqua gente aliena destitutus, uel in navigatione longa retentus, aut in desertum littus eiectus? qualis est Iouis cum resolutum mundo, & dijs in unum confusis, paulisper cessante natura acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus, tale quiddam sapiens facit. In se reconditur, secum est, quam diu quidem illi licet suo arbitrio res suas ordinare, se contentus est: & ducit uxorem, se contentus, & liberos tollit, se contentus, & tamen non uiuet, si fuerit sine homine uiuaturus. Ad amicitiam fert illum nulla utilitas sua, sed naturalis irritatio. Nam ut aliarum nobis rerum innata dulcedo est, sic amicitiae. Quomodo solitudo in odio est, sic in dulcedine appetitio societatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cum sit amicorum amantiissimus, cum illos sibi comparet, sepe preferat, omne intra se bonum terminabit, & dicit quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epistola insequitur. Hic enim capta patria, amissis liberis, amissa uxore, cum ex incendio publico solus, & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio urbium Poliorcetes fuit, nunquid perdidisset omnia, inquit, bona mea mecum sunt. Ecce uir fortis ac strenuus, ipsam hostis sui uictoriam uicit. Nihil, inquit, perdidit, dubitare illum coegit, an uicisset, Omnia mea mecum sunt. Iusticia, uirtus, temperantia, prudentia, hoc ipsum, nihil bonum putare quod eripi possit. Miramur animalia quaedam, quae per medios ignes, sine noxia corporum transeunt, quanto hic mirabilior uir qui per ferrum & ruinas & ignes, illesus & indemnus euasit. Vides quanto facilius sit totam gentem, quam unum uirum uincere. Haec uox illi est communis cum Stoico, aequae & hic intacta bona per concrematas urbes fert. Se enim ipso contentus est, hoc felicitatem suam sine designat. Ne existimas nos solos generosa uerba iactare, & ipse Stilponis obiurgator Epicurus, similem illi uocem emisit, quam tu boni consule, etiam hunc diem iam expunxi. Si cui, inquit, sua bona non uidentur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est. Vel si hoc modo tibi melius enunciarum uidetur. Id enim agendum, ut non uerbis seruimus, sed sensibus, Miser est, qui se non beatissimum iudicat, licet imperet mundo. Ut scias autem hos sensus communes esse, natura scilicet dictante, apud poetas comicum inuenies. Non est beatus esse se qui non putat. Quid enim refert qualis status tuus sit, si tibi uidetur malus? Quid ergo, inquit, si beatum se dixerit, ille turpiter diues, & ille multorum dominus, sed plurium seruus, beatus siua sententia fiet? Non quid dicat, sed quid sentiat refert, nec quid uno die sentiat, sed quid assidue. Non est autem quod uerearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Nilis sapienti sua non placent, omnis stulticia laborat fastidio sui. Vale.

EPIST. X. De solitudine uitanda imprudentibus, & de sinceritate orandi deum.

Sic est, non muto sententiam, fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam unum. Non habeo cum quo te communicatum uelim, & uide quod iudicium meum abeat. Audeo te tibi credere. Crates, ut ait, huius ipsius Stilponis auditor, cuius mentionem priori epistola feci, cum uidisset adolescentulum secreto ambulatorem, interrogauit, quid illic solus faceret. Mecum, inquit, loquor: cui Crates, Caue, inquit, rogo, & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugentem timentemque custodire solent, ne solitudine male uatur. Nemo est ex imprudentibus qui relinquit sibi debeat. Tunc mala consilia agitant, tunc aut alij, aut ipsis futura pericula struunt. Tunc cupiditates improbas ordinant, tunc quicquid aut metu, aut pudore animus celabat exponit, tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam instigat. Denique quod unum solitudo habet commodum, nihil illi committere, non timere iudicem, perijt stulto.

forte expro
mit.

Ipsē se prodit. Vide itaq; quid de te sperem, imò quid spondeam mihi, spes enim in certi boni nomen est. Non inuenio cum quo te malim esse, quam tecum. Repeto memoria, quam magno animo quaedam uerba proieceris, quam roboris plena. Gratulatus sum protinus mihi, & dixi, non à summis labris ista uenerunt, habent hæ uoces fundamentum, iste homo non est unus è populo, ad salutem spectat. Sic loquere sic uiue. Vide ne te ulla res deprimat. Votorū tuorum ueterū licet dijs gratiam facias, alia de integro suscipe, roga bonam mentem, bonā ualitudinem animi, deinde de corporis. Quid ni tu ista uota sepe facias? Audacter deum roga, nil illum de alio rogaturus. Sed ut more meo cum aliquo munusculo epistolam mittā, Verum est quod apud Athenodorum inueni. Tunc scito esse te omnibus cupiditatibus solutum, cum eò perueneris, ut nihil deum roges, nisi quod rogare possis palam. Nunc enim quanta dementia est hominum. Turpissima uota dijs insulurrāt, si quis admo- uerit autem, conticefcunt, & quod scire homines nolunt, deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi salubriter possit, sic uiue cum hominibus tanquam deus uideat, sic loquere cum deo, tanquam homines audiant. Vale.

EPIST. XI. De inuincibilis uerecundiæ qualitate, & de imaginaria boni uiri præsentia.

Locutus est mecum amicus tuus bonæ indolis in quo quantum esset animi, quantum ingenij, quantum iam etiā profectus, sermo primus ostendit. Dedit enim nobis gustum, ad quem respondebit: nō enim ex preparato locutus est, sed subito deprehensus. Vbi se colligebat, uerecundiā, bonum in adolescēte signū, uix potuit excutere, ad eò illi ex alto suffusus est rubor. Hic illum, quantum suspicor, etiā cum se confirmauerit, & omnibus uitijs exuerit, sapientē quoq; sequetur. Nulla enim sapientia, naturalia corporis aut animi uitia ponuntur, quicquid infixum & ingenitū est, lenitur arte, non uincitur. Quibusdam etiam constantissimis in cōspectu populi sudor erumpit, non aliter q̄ fatigatis & astuātibus solet, quibusdā tremūt genua dicturis, quorundam dentes collidūtur, lingua titubat, labra concurrunt. Hęc nec disciplina, nec usus unquā excutit, sed natura uim suam exercet, & illos uitijs sui, etiam robustissimos admonet. Inter hæc & ruborem esse scio, qui grauissimis quoq; uitis, subitus offunditur. Magis quidē in iuuenib. apparet, quib. & plus calor is est, et tenera frōs, nihilominus ueteranos & senes tangit. Quidā nunquam magis quam cum erubuerint timendi sunt, quali omnē uerecundiā effuderint. Sylla tunc erat uiolentissimus, cum faciem eius sanguis inuaserat. Nihil erat mollius ore Pompeij, nunquā non coram pluribus erubuit, utiq; & in concionibus. Fabianū cum in senatū testis esset inductus, erubuisse memini, & hic mire illū pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, sed à nouitate rei, quæ in exercitatos, & si nō concutit, mouet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam ut quidā boni sanguinis sunt, ita quidā incitati & mobilis, & cito in os prodeūtis. Hęc ut dixi, nulla sapiētia abigit, alioquin haberet rerum naturā sub imperio, si omnia eraderet uitia. Quæcūq; attribuit cōditio nascendi, & corporis temperatura, cum multū se diuq; animus cōposuerit, hebreūt. nihil horū uitari potest, nō magis, quam accersi. Artifices scenici, qui imitantur affectus, qui metū & trepidationem expriment, qui tristitiam representant, hoc indicio imitantur uerecundiā, deijciunt enim uultum, uerba submittūt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborē sibi exprimere non possunt, nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduersus hæc sapiētia promittit, nihil proficit, sui iuris sunt, iniussa ueniunt, iniussa discedunt. Iam clausulam epistola poscit. Accipe & quidē utilem & salutarem, quam te affigere animo uolo. Aliquis uir bonus nobis eligēdus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquā illo spectāte uiuamus, & omnia tanquā illo uidente faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit, custodē nobis & pedagogum dedit, nec immerito. Magna pars peccatorū tollitur, si peccatoris testis assisat. Aliquem habeat animus, quem uereatur, cuius autoritate etiam secretū suum sanctus faciat. O felicem illum, qui nō actus tantū, sed etiam cogitatus emendat. O felicem, qui sic aliquem uereri potest, ut ad memoriā quoq; eius se cōponat, atq; ordinet.

Qui

Qui sic aliquem uereri potest, cito erit uerendus. Elige itaq; Catonem, si hic uidetur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi uirum Laelium, elige eum cuius tibi placuit & uita, & oratio, & ipsius animum ante te ferens & uultus, illum semper tibi ostende, uel custodem, uel exemplum. Opus est, inquam, aliquo, ad quem mores nostri se ipsi erigant. Nisi ad regulam, praua non corriges. Vale.

EPIST. XII. De bono senectutis, & commendatione seu excusatione ipsius & quod in necessitate uiuere nulla necessitas est.

Quocunq; me uerto, argumenta senectutis meæ uideo. Venerā in suburbanum meū, & querebar de impensis adificij dilabētis, At uillicus nō esse negligentia suæ uitium, omnia se facere, sed uillam ueterem esse. Hęc uilla inter manus meas creuit. Quid mihi futurū est, si tam putrida sunt ætatis meæ saxa? Iratus illi, proximitiam occasione stomachandi arripio. Apparet, in quā, has platanos negligi, nullas habent frondes, quam nodosi sunt, & terroridi rami, quam tristes & squalidi truci. Hoc non accideret, si quis has circumfoderet, si irrigaret. Iurat per genū meū se omnia facere, in nulla re cessare curā suā, sed illas uetulas esse, quod inter nos sit. Ego illas posueram, ego illarū primum uiderā folium. Conuersus ad ianūam, quis est, in quā, iste de crepitus, & merito ad ostiū ad motus, foras enim spectat. Vnde istū nactus est? quid te delectauit alienum mortuū tollere? At ille non cognoscis me, inquit: Ego sum Felicio cui solebas sigillaria afferre, ego sum Philosti uillici filius delitiolū tuū? Perfeciste, inquam, iste delirat uetulus, etiā delitiolū meum factus est. Prorsus potest fieri, dentes illi cū maxime cadūt. Debeo hoc suburbano meo, quod mihi senectus mea, quocunq; auert eram apparuit. Complectamur illam & amemus, Plena est uoluptatis illa scias uiti, grauissima sunt poma cū fugiūt. Pueritię maximus in exitu decor est, deditos uino poratio extrema delectat, illa quæ mergit, quæ ebrietati summā manum imponit. Quod in se uicundissimū hominis uoluptas habet, in finē sui differt. Iucundissima est ætas de uera iam, non tamen præceps, & illā quoq; in extrema tegula stantem, iudico habere suas uoluptates, aut hoc ipsum succedit in locū uoluptatum, nullis egre. Quam dulce est cupiditates fugasse ac reliquisse. Molestum est, in quis, mortē ante oculos habere. Primū ista tam iuueni ante oculos debet esse quam seni. Non enim citamur ex censu. Deinde nemo tam senex est, ut nō improbeunt diem speret. Vnus autem dies gradus est uitæ, tota ætas partibus cōstat & orbes habet circumductos maiores minoribus. Est aliquis qui omnes cōplectatur & cingat, hic pertinet à natali ad diem exierit. Est alter qui annos adolescentiæ excludit. Est qui totam pueritiā ambitu suo astringit. Est deinde ipse annus, in se omnia continens tempora, quorum multiplicatione uita componitur. Mensis arctior præcingitur cingulo. angustissimum habet dies gyrū, sed & hic ab initio ad exitū uenit, ab ortu ad occasum. Ideo Heraclitus cui cognomē Scotinō fecit, orationis obscuritas, unus, inquit, dies par omni est. Hoc alius aliter accepit, dixit em̄ parē esse horis, nec mentitur. Nam si dies tempus est uiginti quatuor horarū, necesse est omnes inter se dies pares esse, quia nox habet quod dies perdidit. Alius, ait, parē esse unum diem omnibus similitudine, nihil enim habet longissimi temporis spaciū, quod nō in uno die inuenias, lucem & noctē, & alternas mundi uices. Planeta facit ista, nō aliās contraxior, aliās productior dies. Itaq; sic ordinādus est dies omnis, tanquā cogat agmen & cōsumet atq; expleat uitā. Pacuuius qui Syriam usu suam fecit, cum uino & illis funereis epulis se sepelisset, quasi sibi parentauerit, sic in cubiculum ferbatur à cœna, ut inter plausus exoletorū hoc ad symphoniā caneretur Βεβίαικε Βεβίαικε, nullo nō se die extulit. Hoc quod ille ex mala conscientia faciebat, nos in bona faciamus, & in somnū ituri, læti, hilaresq; dicamus, Vixi, & quod dederat cursum fortuna peregi. Crastinū si adiecerit deus, læti recipiamus. Ille beatissimus est, & securus sui possessor, qui crastinū sine sollicitudine expectat. Quisquis dixit uixi, quotidie ad lucrū surgit. Sed iam debeo epistolā cludere, Sic, inquis, sine ullo ad me percussio ueniet? Noli timere, aliquid secū feret, quare aliquid dixi multū. Quid enim hac uoce præclarior, quam illi trado ad te perferendā? Malum est in necessitate uiuere, sed in

necessi-

215 πρὸ πρὸ λ-
λῶν.

al. sigillaria.
al. perfetto.

Summam manum imponit.

al. ut improbe
sine, non.

Sic Cicero de
uitijs lib. 2.
Vi Heraclitus,
cognomēto
qui & nō est uig
perhibetur.

necessitate uiuere necessitas nulla est. Quid ni nulla sit patet undiq; ad libertatem uia, multa, breues, faciles & Agamus deo gratias, quod nemo in uita teneri potest. Calcarea ipsas necessitates licet. Epicurus, inquis, dixit, quid tibi cum alieno? Quod uerum est, meum est. Perseuerabo Epicurum tibi ingerere, ut isti qui in uerba iurant, nec quid dicatur aestimant, sed a quo, sciant, quae optima sunt esse communia. Vale.

ERASMI IN EPISTOLAM PRIMAM LIBRI I.

Eripiuntur. eripiuntur quae ui tolluntur: subducuntur quae clam. Pro eripiuntur, quidam codices habebant surripiuntur.

Quod mortem prospicimus. Prospicimus uentura et quae procul absunt. At mors iam magna ex parte a tergo est. Aliquis non intelligens arguitur, addidit, non prospicimus.

Ex qua expellitur quicumq; uult. Arguitur est quod habebat codex uetus, ex qua expellit quicumq; uult. Natura misit in hanc possessionem, sed hac lege ut sit exendum quando cumq; uult ipsa.

Epist. 5. A qua professione nos dissimilitudo separabit. Non dubium quin legendum sit professionis dissimilitudo, a qua congregatione, dissimilitudo professionis separabit. Uult enim nos intus habere philosophiam, non profiteri. Quod hic praecipit de philosophia, mire quadrat in monachos.

Sed non agnoscant. Arguitur est quod habebat codex uetus, sed agnoscant. Suspiciamus etiam aliena, sed agnoscamus nostra, quae et ipsi praestare quaeamus.

Epist. 7. Ordinaris partibus. Quidam habebant partibus: paribus legendum arbitror. Loquitur de paribus gladiatorum. Haec autem uerba, ut in expeditione, uidentur adiecta ab enarratore quopiam.

Epist. 8. Quod habere nos putamus, haeremus. Pro habere quidam habebant, abire, sed mendose, Seneca alludit ad graecas uoces, εχρησθη est habemus, εχρησθη haeremus.

PINCIANI IN LIB. PRIMVM EPISTOLARVM.

Epist. 1. QVOD mortem prospicimus. Codices nonnulli. Quod mortem procul esse conijcimus. Ex qua expellit quicumq; uult. Prior editio, ex qua expellitur quicumq; uult, Exemplar Scholasticum, ex qua nemo expellitur nisi quicumq; uult.

Epist. 2. BENE compositae mentis. Verbum, bene, non habetur in eadem. Quae ubi uaria sunt et diuersa coinquinant. Eadem inquinant, agnoscit, non coinquinant. Et si quando ad alios diuertit libererit. Diuertere, non diuertit, exemplar Scholasticum. Exemplar Pincianum, et pleraque alia transire.

Epist. 7. Omnia ista mortes mere sunt. Lego ex eadem. Omnia ista mortis morae sunt. Interfectores interfectis iubentur obijci. Exemplar Scholasticum interfecturis habet, non interfectis.

Epist. 9. VNO uerbo cito uoluerimus. Verbum, cito, aduentitium existimo et uel expungendum ex contextu, uel in locum eius substituendum, scito, aut scite. Et erit in minuto corpore et amputato tam letus quam in integro fuit. Quaedam exemplaria, et erit imminuto corpore et amputato tam letus animus quam integro fuit. Alia sic, et erit imminuto corpore et amputato tam letus quam quum integer fuit. Habes autem non tantum amicitiae usum ueteris et certe magnam uoluptatem, sed etiam initium et comparationem nouae. Castigo partim ex uetere lectione, partim ex coniectura. Habes autem non tantum usu amicitiae ueteris et certa magna uoluptatem, sed etiam initium et comparationem nouae. Qui se spectat et propter hoc ad amicitiam uenit. Quaedam exemplaria, et propter hoc amicitiam inuit. Illud noscendum in nonnullis exemplaribus haec uerba inuitu praebere epistola a superiore distincta, cuius lemma est. Quomodo aliquis sibi amicum faciat, et quod nisi sapientia sua non sufficiunt siue placeat. Qui causa utilitatis assumpta est. Scribe. Quae causa utilitatis assumpta est, ex uetere lectione, ut referatur ad amicitiam. Et dicit quod Stilpon ille dixit. Lege Stilpon, per, p, non per, b, ex Suida, Diogene, et reliquis.

Epist. 10. DE solitudine uitanda prudentibus. Scribe imprudentibus, non prudentibus, ex uetere lectione, quam scripturae confirmant uerba sequentis epistola. Nemo est ex imprudentibus qui relinquit sibi debeat.

Epist. 12. QVOD inter nos sit. Scribendum puto. Quid interim nobis sit: ut mox ante. Quid mihi futurum est. Nam uetus omnis lectio habet. Quid inter nos sit et paulo post, primus, legendum, non primum. Ego sum Philosti uillicii filius. Exemplaria quaedam Philosti legunt. Alia Philosti. Mallem legeres Philisti quod graecam magis refert indolem. Planeta facit ista non alias contractior, non alias productior dies. Exemplaria quaedam. Plura habent non Planeta. Alia pluralitas. Verbum autem, dies in cunctis desideratur. Et illis funereis epulis se sepelisset, et quasi sibi paratauerit. Uetus lectio breuior, et illis funereis epulis sibi paratauerit, reliqua superuacanea sunt. Quid ni nullae si patent undiq; ad libertatem uiae. Scribe, Quid ni nulla sit? Patent undiq; ad libertatem uiae, ex eadem.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER SECVNDVS.

EPISTOLA XIII. De utilitate exercitationis contra aduersa, de remedijs contra mala fortuita, & quod stultitia semper incipit uiuere.

Mltum tibi esse animi scio, nam etiam antequam instruerem te praecipis salutaribus & dura uincensibus, satis aduersus fortunam placebas tibi, & multo magis postquam cum illa conseruisti manum, uiresque expertus es tuas, quae nunquam certam dare fiduciam sui possunt, nisi cum multae difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquid quando uero & propius accesserint. Sic uerus ille animus, & in alienum non uenturus. arbitrium probatur. Haec eius obrussa est, Non potest Athleta magnos spiritus ad certam adferre, qui nunquam suggillatus est. Ille qui sudat sanguinem suum, cuius dentes erpuerunt sub pugno, ille qui supplantatus aduersarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit cotumaciore resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. Ergo ut similitudinem istam prosequar, saepe iam fortuna supra te fuit, nec tamen tradidisti te, sed subilisti & acrior constitisti. Multum enim adiecit sibi uirtus laeessita. Tamen si tibi uideretur, accipe a me auxilia, quibus munire te possis. Plura sunt, Lucili, quae nos terret, quam quae premunt, & saepius opinione quam re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, sed hac submissiore. Nos enim dicimus omnia ista quae gemitus mugitusque exprimunt, leuia esse & contemnenda. Omittamus haec magna uerba, sed, dii boni, uera. Illud tibi praecipio, ne sis miser ante tempus, cum illa quae uelut imminetia expauescit, fortasse nunquam uentura sint, certe nondum uenerunt. Quaedam enim nos magis torquent quam debeant, quaedam ante torquent quam debeant, quaedam torquent cum omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut praecipimus. Primum illud quia res in cotrouersia est, & lite contestata habemus in praesentia differatur. Quod ego leue dixerim, tu grauissimum esse contendes, Scio alios inter flagella ridere, alios gemere sub colapho. Postea uidebimus, utrum ista suis uiribus ualeant, an imbecillitate nostra. Illud praesta mihi, ut quoties circumsteterint, qui tibi te miserum esse persuadeant, non quid audias, sed quid sentias cogites, & cum patientia tua deliberes, ac te ipse interrogas, qui tua optime nosti, quid est, quare istum me complotent? quid est quod trepidet, quod contagiū quoque me timeat, quasi transire calamitas possit? Est aliquid istic mali, an res ista magis infamis est quam mala? Ipse te interroga. Nunquid sine causa crucior, & moereo, & quod non est, malum facior? Quomodo, inquis, intelligam, si uana sint, an uera quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut praesentibus torqueamur, aut futuris, aut utrisque. De praesentibus quid futurum est, hodie nihil negocij habet. At enim futurum est. Primum dispice an certa argumenta sint uenturi mali. Plerumque enim suspicionibus laboramus, & illud in nobis illa quae conficere bellum solet fama, multo autem magis singulos conficit. Ita est mihi Lucili, cito accedimus opinioni, non cogitamus illa, quae nos in metum adducunt, nec excutimus, sed trepidamus, & sic uertimus terga quemadmodum illi, quos puluis motus fuga pecorum, exiit castris, aut quos aliqua fabula sine autore sparsa conterrit. Nescio quomodo magis uana perturbant, uera enim modum suum habent, quicquid ex incerto uenit, coniecturae & licentiae pauentis animi traditur. Nulli itaque tam perniciosi, tam irreuocabiles quam lymphatici metus sunt. Ceteri enim sine ratione, hi sine mente sunt. Inquiramus itaque rem diligenter. Verisimile est aliquid futurum mali. Non statim uerum est. Quam multa non expectata uenerunt, quam multa expectata nusquam comparuerunt. Etiam si futurum est, quid iuuat dolori suo occurrere? Satis cito tibi dolebit cum uenerit, interim tibi meliora promitte. Quid facies Lucrui tempus. Multa interuenient, quibus uicinum periculum uel prope admotum, aut subsistat, aut ut desinat, aut in alienum caput transeat, Incendium ad fugam patuit, quosdam molliter

Obrussa.

id est, occupata.

forte, panici.

al. dolebit.

ruina depofuit, aliquādo gladius ab ipfa ceruice reuocatus eft, aliq̄s carnifici fuo fufperftes fuit. Habet etiā mala fortuna leuitatē, fortaffe erit, fortaffe non erit, interim non eft, meliora propone. Nonnunq̄ nullis apparentibus fignis, que mali aliqd̄ p̄nunciēt, animus tibi falſas imagines fingit, aut uerbū aliquod dubiæ ſignificationis detorquet in peius, aut maiorē tibi offenſam proponit alicuius quā eſt, & cogitat non quantum iratus ille ſit, ſed quantum liceat irato. Nulla autē cauſa uitæ eſt, nullus miſeriarum modus, ſi timetur quantum poteſt. Hic prudentia proſit, hic robore animi, euidentem quoq̄ metum reſpue. Si minus, uitio uitium repelle, ſpe metum tempera. Nihil tam certum eſt ex his quæ timentur, ut non certius ſit, & formidata ſubſistere, & ſperata decipere. Ergo & ſpem ac metum examina, et quoties incerta erunt omnia, tibi faue, crede quod mauis: ſi plures habebit ſententias metus, nihilominus in hęc partē potius inclina, et perturbare te deſine. Ac ſubinde hoc in animo uolue, maiorē partē mortaliū cum illi nec ſit, quicquam mali, nec pro certo futurum ſit, aſtuare ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit tibi cū cœperit impelli, nec timorē ſuum redigit ad uerū: Nemo dicit uanus autor eſt, aut finxit aut credidit Damus nos referentibus. expauēſcimus dubia pro certis, nō ſeruamus modū rerum, ſtatim in timorem uenit ſcrupulus. Pudet me lic tecū loqui, & tam leuibus te remedijs reſocillare. Alius dicat fortaffe hoc non ueniet, Tu dic, quid porro ſi ueniet? Videbimus utrum ueniet, fortaffe pro me ueniet, & mors iſta uitā honeſtabit. Cicuta magnum Socratem ſecit. Cato nō gladium aſſertorem libertatis extorquet, magnam partem detraxeris glorię. Nimiū diu te cohortor, cum tibi admonitione magis quā exhortatione opus ſit. Non in diuerſum te à natura tua ducimus, natus es ad iſta, quæ dicimus. Eo magis bonū tuum auge & exorna. Sed tam finē epiſtolę faciam, ſi illi ſignū ſuum impreſſero, id eſt, aliquam magnificā uocem perferendā ad te mandauero. Inter cetera mala, hoc quoq̄ habet ſtultitia, ſemper incipit uiuere. Conſidera quid uox iſta ſignificet. Lucili uirorum optime, & intelliges quā fœda ſit hominū leuitas, quoti die noua uitæ fundamenta ponentiū, nouas ſpes etiam in exitu inchoantium. Circumſpice tecū ſingulos, occurrūt tibi ſenes qui ſe t̄ quā maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negociandum parent. Quid eſt autem turpius quā ſenex uiuere incipiens. Non adijcerem autorem huic uoci, niſi eſſet ſecretior, nec inter uulgata Epicuri dicta, quæ mihi & laudare, & adoptare permiſi. Vale.

EPIST. XIII. VI non ſeruiatur corpori, & qualiter uitanda ſit nocitura potentia, & quod is maxime diuitijs fruatur, qui non indiget diuitijs.

Fateor inſitam eſſe nobis corporis noſtri charitatem. Fateor nos huius gerere turrelam, nō nego indulgendum illi, ſeruiendum nego. Multis enim ſeruiet, qui corpori ſeruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus uiuere debeamus, ſed tanquam non poſſimus ſine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, ſollicitudinibus onerat, contumelijs obijcit. Honeſtum ei uile eſt, cui corpus nimis charum eſt. Agatur eius diligentiffime cura, ita tamen ut cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem ſit. Nihilominus quantum poſſumus euitemus incommoda quæq̄, non tantum pericula, & in tutū nos reducamus, excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli, quorum tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per uim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quā quod ex aliena potentia impendet. Magno enim frepitu & tumultu uenit. Naturalia mala quæ retuli inopiæ atq̄ morbi, ſilētio ſubeūt, nec oculis nec auribus quicquā terroris incutiunt. Ingēs alterius mali pompa eſt, ferrū circa ſe & ignes habet, & catenas, & turbam t̄ ferarum, quam in uifera immittat humana. Cogita hoc loco carcerē, & cruces, & eculeos, & uncum, & adactum per medium hominem, qui per os emergat ſtipitem, & diſtracta in diuerſum actis curribus membra, illam tunicam, alimentis igniū & illitam & intextā, quicquid aliud præter hæc, commēta ſæuitia eſt. Non eſt itaq̄ mirū, ſi maximus huius rei timor eſt, cuius & uarietas magna, & apparatus terribilis eſt. Nam quemadmodū plus agit tortor, quo plura

plura inſtrumenta doloris expoſuit (Specie enim uincuntur, qui patientia reſtitit, ſent) ita ex his, quæ animos noſtros ſubigunt & domant, plus proſiciūt, quæ habent quod oſtendant. Illæ peſtes non minus graues ſunt, famem dico & ſitim, & præcordiorum ſupparationes, & febrem uiſcera ipſa torrentē, ſed latēt. Nihil habent quod intentent, quod præferant. Hæc ut magna bella, aſpectu paratūq̄ uiderunt. Demus itaq̄ operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt, quem timere debeamus, interdum ſi ea ciuitatis diſciplina eſt, ut plurima per ſenatum tranſiguntur, gratioſi timeātur in eo uiri interdū ſinguli, quibus poteſtas populi & in populū data eſt. Hos omnes amicos habere operoſum eſt, ſatis eſt inimicos nō habere. Itaq̄ ſapiens nunquam potentium iras prouocabit, imò declinabit, non aliter quā in nauigādo procellam. Cum peteres Siciliam, traieciſti fretum, temerarius gubernator contempſit auſtri minas. Ille eſt enim, qui Siciliū pelagus, exaſpreat, & in uertices cogat. Non ſiniſtrum petit litus, ſed id, quo propior Charybdis maria cōuoluit. At ille cautiior, peritos locorum rogat, quis aſtus ſit, quæ ſigna dent nubes, & longe ab illa regione uerticibus infami curſum tenet. Idem facit ſapiens, nocituram potentiam uitat, hoc primum cauens, ne uitare uideatur. Pars enim ſecuritatis & in hoc eſt, non ex proſeſſo eam petere, quia quæ quis fugit, damnat. Circūſpiciendum nobis eſt ergo, quomodo à uulgo tuti eſſe poſſimus. Primū nihil inde concupiſcamus, unde rixa eſt inter competidores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. Quā minimum ſit in corpore tuo ſpoliorū. Nemo ad humanū ſanguinem propter ipſum uenit, aut admodū pauci, plures computant quā oderint. Nudum latro tranſmittit, etiam in obſeſſa uita pauperi pax eſt. Tria deinde ex præcepto ueteri præſtanda ſunt, ut uitentur. Odiū, inuidia, contemptus. Quomodo hoc fiat, ſapientia ſola monſtrabit. Difficile enim temperamentum eſt, uerendumq̄, ne in contemptum nos inuidia & timor transferant, ne dum calcari nolumus, uideamur poſſe calcari. Multis timendi atulit cauſas, timeri poſſe. Vndiq̄ nos reducamus, non minus contemni quā ſuſpici nocet. Ad philoſophiam ergo confugiendum eſt. Hæc literæ non dico apud bonos, ſed apud mediocriter malos, inſularum loco ſunt. Nam for enſis eloquentia, & quæcunq̄ alia populum mouent, aduerſarium habent: hæc quieta, & ſui negocij, contemni non poteſt, cui ab omnibus artibus, etiam apud peſſimos honor eſt. Nunquam in tantum conualeſcit nequitia, nunquam ſic contra uirtutes conſurabitur, ut non philoſophi nomen uenerabile & ſacrū maneat. Ceterū philoſophia ipſa tranquille modeſteq̄ tractanda eſt. Quid ergo inquis? Videtur tibi M. Cato modeſte philoſophari, qui bellū ciuile ſententia ſua reprimiſ, qui ſurentium principum armis, medijs interuenit, qui alius Pompeium offendentibus, alij Caſarem, ſimul laceſſit duos? Pot eſt aliquis diſputare, an illo tempore capellenda fuerit ſapientia reſpublica. Quid tibi uis M. Cato? iam non agitur de libertate, Olim peſſundata eſt. Quaritur, utrū Caſar, an Pompeius poſſideat reſpublicam. Quid tibi cum iſta cōtentione? Nullæ partes tuę ſunt, dominus eligitur. Quid tum? alter uincere poteſt, melior uincere non poteſt. Non poteſt eſſe peior qui uictus fuerit, melior qui uicerit. Vltimas partes attingi Catonis, ſed ne priores quidē anni fuerint, qui ſapientem in illam rapinam reipub. admitterēt. Quid aliud quā uociferatus eſt Cato, & miſit irritas uoces, cum modo per populū legatus manus & obrutus ſputis, & deportandus extra forum traheretur, modo e ſenatu in carcerem duceretur? Sed poſtea uidebimus, an ſapienti opera perdeda ſit. Interim ad hoſte Stoicos uoco, qui à reſpublica excluſi, ſe ceſſerunt ad colendam uitam & humano generi iura condenda, ſine ulla potentioris offenſa. Non conturbabit ſapiens publicos mores, nec populum in ſe uitæ nouitate conuertet. Quid ergo? Vtiq̄ erit tutus, qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum, quā homini temperanti bonam ualitudinem, & tamen facit temperantia bonā ualitudinem. Perit aliqua nauis in portu, ſed tu quid accidere in medio mari credis? Quanto huic periculum paratius foret, melius agerī molientiq̄, cui ne ocium quidē tantum eſt? Pereunt aliquando innocentes, quis negat? Nocentes tamen ſapius. Ars ei conſtat,

Significat uulgum fauorē philoſopho eſſe diſſimulatum, quod amore quietis, fugiat principū commercium: quoniam ſi præſeruat affectum ſuum, hoc ipſo damnat principum conſuetudine, quod proficitur ſe ſigere. Philoſophia laus.

al. consilium. qui per ornamenta percussus est. Denique initium omnium rerum sapiens, non exitum spectat. Initia in potestate nostra sunt, de euentu fortuna iudicat, cui de me sententiam non do. At aliquid uexationis affert, aliquid aduersi, non damnatur iatro, cum occidit. Nunc ad quotidianam stitem manum porrigis, aurea te stipe implebo. Et quia facta est auri metio, accipe quemadmodum usus fructusque eius tibi esse gratior possit. Is maxime diuitijs fruitor, qui minime diuitijs indiget. Aede, inquis, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid interest, quis dixerit? Omnibus dixit. Qui eget diuitijs, timet pro illis. Nemo autem sollicito bono fruitor. Adijcere illis aliquid studet, dum de incremento cogitat, oblitus est usus, rationes accipit, forum conterit, kalendarium uersat, sit ex domino procurator. Vale.

EPIST. XV. De non faginando uel impinguando corpore, & de ipsius exercitatione, & uocis moderatione, & quare uita stulti ingrata sit.

MOS antiquis fuit, usque ad meam seruatus aetatem, primis epistolarum uerbis adijcere. Si uales, bene est, ego ualeo. Recte & nos dicimus. Si philosopharis, bene est. Valere enim hoc demum est. Sine hoc, ager est animus. Corpus quoque etiam si magnas habet uires, non aliter quam furiosi aut phrenetici ualidum est. Ergo hanc ualetudinem praecipue cura, deinde & illa securanda, quae non magno tibi constabit, si uolueris bene ualere. Stulta est enim, mihi Lucili, & minime conueniens literato uiro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmadi. Cum tibi feliciter sagina cesserit, & tori creuerint, nec uires unquam optimi bouis, nec podus aequabis. Adijce nunc, quod maiore corporis sarcina animus reliditur, & minus agilis est. Itaque quantum potes, circumscribe corpus tuum, & animo locum laxa. Multa sequuntur in commoda huic dedito cura. Primum exercitationes, quarum labor spiritum exhaurit, & inhabilem intentioni ac studiis acrioribus reddit. Deinde copia ciborum, subtilitas animi impeditur. Accedunt pessima nota mancia in magisterium recepta, homines inter oleum & uinum occupati, quibus ad uotum dies est actus, si bene deudauerint, si in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius, ieiuno gutture ingesserunt. Bibere & sudare, uita cardiaca est. Sunt exercitationes & faciles & breues, quae corpus & sine mora laxent, & tempori parcant, cuius praecipua ratio habenda est. Cur sus, & cum aliquo pondere manus motae, & saltus, uel ille qui corpus in altum leuat, uel ille qui in longum mittit, uel ille, ut ita dicam, saltarius, aut ut cotumeliosius dicam, fullonius. Quodlibet ex his elige, usu sit facile. Quicquid facies, cito redi a corpore ad animum, illi diebus ac noctibus exerce. Labore modico alitur ille. Hanc exercitationem, non frigus, non aestus impedit, nec senectus quidem. Id bonum cura, quod uetustate fit melius. Neque ego te iubeo semper imminere libro, aut pugillaribus. Dandum est aliquod interuallum animo, ita tamen ut non resoluatur, sed ut remittatur. Gestatio & corpus concutit, & studio non officit, possis legere, possis dicere, possis loqui, possis audire, quorum nihil nec ambulatio quidem uetat fieri. Nec tu intentionem uocis contempseris, quam ueto te per gradus, & certos modos attollere, deinde deprime re. Quod si uelis, deinde quemadmodum ambules discere, admittes istos, quos noua artificia docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obseruet, & intantum procedet, in quantum eius audaciam patientiae lenitate produxeris. Quid ergo a clamore protinus & a summa contentione uox tua incipiet? Visque adeo naturale est, paulatim incitari, ut litigantes quoque a sermone incipiant, ad uociferationem transeat. Nemo statim Quiritum fidem implorat. Ergo utcumque tibi impetus animi suaserit, modo uehementius factus in ciues conuictum, modo lentius, prout uox quoque te hortabitur & latus, modesta. Cum receperis illam reuocarisque, descendat, non decidat, moderatior sui temperamentum habeat, nec indocto & rustico more deserviat. Non enim id agit, ut exerceatur uox, sed ut exerceat. Detrahit tibi non pulchrum negocium mercedula, & tunc munus gratum, ad haec beneficia accedit. Ecce insigne praecipuum. Stulti uita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur. Quis haec, inquis, dicit? Idem qui supra. Quam tu nunc uitam dici existimas stultam? Babae & Ixionis.

Ixionis? Non ita est, nostra dicitur, quos caeca cupiditas in nocturna, certe nunquam fatiatura praecipit, quibus si quid satis esse possit, fuisse, qui non cogitamus quam iucundum sit nihil possere, quam magnificum sit plenum esse, nec ex fortuna pedere. Subinde itaque, Lucili, quam multis consecutus, recordare. Cum aspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si uis gratis esse aduersus deos, & aduersus uitam tuam, cogita quam multos antecesseris. Quid tibi cum ceteris? Te ipse antecessisti, finem constitue, quem transire ne possis quidem si uelis, discedet aliquando ista insidiosa bona, & sperantibus meliora quam affecutus. Si quid in illis esset solidum, aliquando & implerent. Nunc haurientium sitim concitant, & inuitant speciosi apparatus. Quod futuri temporis incerta sors uoluit, quare potius a fortuna impetere, ut det, quam a me, ne petam? Quare autem petam oblitus fragilitatis humanae? Congeram, inquit, laborem? Ecce hic ultimus dies, ut non sit, prope ab ultimo est. Vale.

EPIST. XVI. Qualiter ad bonam uitam ueniens in philosophiae robore solidatur & qui quo ad naturam uiuit, nunquam pauper, qui quo ad opinionem nunquam diues erit.

Liquere tibi hoc scio, Lucili, neminem posse beate uiuere, ne tolerabiter quidem sine sapientiae studio, & beatam uitam perfecta sapientia effici, catcrum tolerabilem etiam inchoata. Sed hoc quod liquet firmandum, & altius quotidiana meditatione figendum est. Plus operis est in eo ut proposita custodia, quam ut honesta proponas. Perseuerandum est, & assiduo studio robur addendum, donec bona mens sit, quod bona uoluntas est. Itaque tibi apud me pluribus uerbis opus non est, aut affirmatis, aut tam longis. Intelligo enim te multum profecisse. Quae scribis uide ueniunt scio, non sunt ficta nec colorata. Dicam tamen sententiam, tam de te spem habeo, nondum fiducia. Tu quoque idem facias uolo. Non est quod tibi cito & facile credas. Excute te, & uarie scrutare, & obserua. Illud ante oia uide, utrum in philosophia, an in ipsa uita profeceris. Non est philosophia popularis artificium, nec ostentationis paratum. Non in uerbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur ocio nausea. Animum format & fabricat, uitam disponit, actiones regit, agenda & omittenda demonstrat, sed ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum, sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quae consilium exigunt, quod ab hac petendum est. Dicit aliquis, Quid mihi prodest philosophia, si fatum est, quid prodest, si deus rector est, quid prodest, si casus imperat? Nam & mutari certa non possunt, & nihil praeparari potest aduersus incerta, si aut consilium meum deus occupauit, decreuitque quid facerem, aut consilio meo nil fortuna permittit. Quicquid est ex his, Lucili, uel si omnia haec sunt, philosophandum est, siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbiter deus uniuersa cuncta disponit, siue casus res humanas sine ordine impellit & iactat, philosophia nos tueri debet. Haec adhortabitur, ut deo libere pareamus, ut fortunae contumaciter resistamus, haec docebit ut deum sequaris, feras casum. Sed non est nunc in hanc disputationem transeundum, quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio est, aut si fatorum series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominantur. Illud nunc reuertor, ut te moneam & exhorter, ne patiaris animi tui impetum delabi & refrigerere. Constitue illum & cotine, ut habitus animi fiat quod est impetus. Iam ab initio, si bene te noui, circumplexisti quid haec epistola munusculi attulerit, excute illam & inuenies. Non est quod mireris animum meum, adhuc de alieno liberalis sum. Quare autem alienum dixi, quicquid bene dictum est ab ullo, meum est. Si quoque quod ab Epicuro dictum est. Si ad naturam uiues, nunquam eris pauper, si ad opiniones, nunquam eris diues. Exiguam natura desiderat, opinio immensum. Cogatur in te quicquid multi locupletes possederunt, ultra priuatum pecuniae modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura uestiat, & eo delictiarum opumque perducatur, ut terram marmoribus abscondas, & non tantum habere tibi liceat, sed calcare diuitias. Accedat statuus & picturae, & quicquid ars ulla luxurie elaborauit, maiora cupere ab his discas. Naturalia desideria finita sunt, ex falsa opinione nascuntur, ubi delinunt, non habent, nullius enim terminus falsus est. Via

Voluit, a uo
lucio, non uolo.

De alieno libe
ralis sum.

eunti aliquid extremū est, error immēsus est. Retrahe te a uanis, & cum uoles scire quod petis, utrū naturalē habeat, an cecā cupiditatē, cōsidera an possit alicubi consistere. Si lōge progressō, semper aliqd lōgius restat, scito id naturale non esse. Vale.

EPIST. XVII. Quomodo ad philosophiam tendenti paupertas expedit.

PRōncē omnia ista, si sapias, imō ut sapias, & ad bonam mentē magno cursu actōtis uiribus tende. Si quid est quo teneris, aut expedit, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris, sic illam disponere uolo, ut sufficere nihil agentī possit, ne aut paupertas mihi onerī sit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non uideris uim ac potentiam eius de quo cogitas boni nosse, & summam quidem rei peruides quantum philosophia prosit, partes autem nondum satis subtiliter dispicis, nec dum scis quantū ubi que nos adiuuet, quemadmodum & in maximis (ut Ciceronis utar uerbis) opituletur, & in minima descendat. Mihi crede, aduoca illam in consilium, suadebit tibi, ne ad calculos sed eas. Nempe hoc quæris, & hoc ista dilatione uis cōsequi, ne tibi paupertas timenda sit. Quid si appetenda est? Multis ad philosophandum obstitere diuitiæ, paupertas expedita est, secuta est. Cum clasicum cecinit, scit nō se peti, cum aliqua cōclamatō est, quomodo exeat, nō quid efferat, quærit. Aut si nauigandum est, non perstrepūt portus, nec unius comitatu iniquiata sunt littora, non circumstat illum turba seruorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas, facile est pascere paucos uentres, & bene institutos, & nihil aliud desiderantes, quā impleri. Paruo fames constat, magno fastidit. Paupertas contenta est desiderijs instantibus satisfacere. Quid est ergo? quare tu hanc recules contubernalem, cuius mores sanus diues imitatur? Si uis uacare animo, aut pauper sis, oportet, aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura, frugalitas autem paupertas uoluntaria est. Tolle itaq; istas excusationes, quantum fat est nondum habeo, si ad illam summam peruenero, tunc me totum philosophiæ dabo. Atqui nihil prius quā hoc parandum est, quod tu differis, & post cætera paras. Ab hoc incipiendum est. Parare inquis, unde uiuam uolo. Simul & parare discere. Si quid te uetat bene uiuere, bene mori non uetat. Nō est quod paupertas nos a philosophia reuocet, ne egestas quidem, toleranda est enim ad hoc properantibus uel famem, quā tolerauere quidā in obsidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ premium, quā in arbitrium non cadere uictoris? quanto hoc maius est quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec dei timor? Et quidē uel esuriens ad ista ueniendum est. Perpersi sunt exercitus inopiam omnium rerum, uixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Hæc omnia falsi sunt pro regno (quo magis mireris) alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum furoribus liberet. Non est ergo prius acquirendum. Licet ad philosophiam etiam sine uia tico peruenire. Ita est, cum omnia habueris, tunc & sapientiam habere uoles. Hæc erit ultimum uitæ instrumentum, & (ut ita dicam) additamentum. Tu uerō siue aliquid habes, iam philosophare. Vnde enim scis, an iam nimis habeas? siue nihil, hoc prius quare, quā quicquam. At necessaria deerunt. Primum de esse non poterunt, quia natura minimum petit. Natura autem se sapiens accomodat. Sed si necessitates ultimæ inciderint, iam dudū exiliet e uita, & molestus sibi esse desinet. Si uerō exiguum fuerit & angustum, quo possit uita produci, id boni consulat, nec ultra necessaria sollicitus aut anxius, uentri & scapulis suum reddet, & occupationes diuitum concurfationesq; ad diuitias euntium, securus lætusq; ridebit, ac dicit, quid in longum ipse te differis? expectabis ne fœnoris questum, aut ex merce compedium, aut tabulas beati senis, cum fieri possis statim diues? Repræsentat opes sapientia, quas cuiuscunq; fecit superuacuas, dedit. Hæc ad alios pertinent, tu locupletibus propior es. Sacculum muta, nimis habes. Id est, omni sacculo quod fat est. Poteram hoc loco epistolā claudere, nisi te male instituissem. Reges Parthos nō potest quisquam salutare sine munere, tibi uale dicere nō licet gratis. Quid istuc? ab Epicuro mutuū firmam. Multis parasse diuitias, non finis miseriarum fuit, sed mutatio. Non hoc miror. Non est enim in rebus uitium, sed in ipso animo. Illud quoq; quod paupertatem

al. parare, ut sit agnominatione, parare parare.

nobis

nobis grauem fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt, utrum agrum in ligneo lecto, an in aureo colloces, quocunq; illum transtuleris, morbum suum secum transferes, sic nihil refert, utrum animus ager in diuitijs, an in paupertate ponatur, malum suum, illum sequitur. Vale.

EPIST. XVII. Quod sine luxuria dies festus agi debet, & de paupertate ultro petenda, & qualiter immodica ira gignit insaniam.

DEcember est mensis, quo maxime ciuitas desudat. Ius luxuriæ publicæ datū est, ingenti apparatu sonāt omnia, tanquā quicquā inter Saturnalia non interfit, & dies rerum agendarum. Adeo nihil interest, ut non uideatur mihi errasse, qui dixit, olim mensem decembrem fuisse, nunc annum. Si te hic haberem, libeter tecum conferrem, quid existimares esse faciendum, utrum nihil ex quotidiana consuetudine mouendū, an ne dissidere uideremur cum publicis moribus, & hilarius cœnandum & exuendum togam. Nam quod fieri nisi in tumultu & tristi tempore ciuitatis non solebat, uoluptatis causa ac festorum dierum uestem mutauimus. Si te bene noui, arbitri partibus functus, nec per omnia nos similes esse pileatæ turbæ uoluisse, nec per omnia dissimiles: nisi forte his maxime diebus animo imperandū est, ut tunc uoluptatibus solus abstineat, cū in illas omnis turba procubuit. Cerrissimum argumentum firmitatis sine capite, si ad blanda & in luxuriam trahentia, nec ita, nec adducitur. Hoc multo fortius est ebrio ac uomitate populo, siccum ac sobrium esse. Illud temperantius non excerpere se, nec insigniri, nec misceri omnibus, & eadem, sed non eodem modo facere. Licet enim sine luxuria agere festum diem. Cæterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatē, ut ex præcepto magnorū uirorum tibi quoq; præcipiam. Interponas aliquot dies, quibus cōtentus minimo ac uilissimo cibo, dura atq; horrida ueste, dicas tibi hoc est quod timebatur. In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra iniurias fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit sine ullo hoste, uallū facit, & superuacuo labore lassatur, ut sufficere necessario possit. Quē in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerceas. Hoc fecuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatem imitati propē ad inopiam accesserunt, ne unquā expauescerent, quod saepe didicissent. Non est nunc quod exili me me tū dicere, ut te admoueas ad cœnas & pauperū cellas, & quicquid aliud est, per quod luxuria diuitiarum tædio ludit. Grabatus ille ferus sit, & sagum & panis durus ac sordidus. Hoc triduo, & quadriduo ser, interdum pluribus diebus, ut non lusus sit, sed experimentū. Tunc mihi crede, Lucili, exultabis, dipondio satur, & intelliges ad saturitatē non opus esse fortuna, hoc enim quod necessitati fat est, debet etiam irata. Nō est tamē quare tu multū tibi facere uidearis, facies enim quod multa milia seruorū, multa milia pauperū faciūt. Illo nomine te suspice, quod facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati semper, quā aliquādo experi. Exerceamur ad palum, & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, si scierimus quā nō sit graue pauperes esse. Certos habebat dies ille magister uoluptatis Epicurus, quibus maligne famem extingueret, uisurus an aliquid deesser ex plena & consummata uoluptate, uel quantū deesset, & an dignum, quod quis magno labore pēset: hoc certe in his epistolis ait, quas scripsit Carino, de magistratu ad Polyenum. Et quidem gloriatur, nō toto asse pasci. Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc tu uictu saturitatem putas esse? Et uoluptas est. Voluptas autē non illa leuis & fugax, & subinde reficienda, sed stabili & certa. Non enim iucunda res est aqua & polenta, aut frustū hordeacei panis, sed summa uoluptas est, posse capere etiam ex his uoluptatē, & ad id se reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit. Liberiora sunt alimēta carceris, sepultos ad capitale supplicij, nō tam anguste qui occisus est, pascit. Quanta est animi magnitudo, ad id sua sponte descendere, quod nec ad extrema quidem decretis, timendum sit, hoc est præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo, mi Lucili, sequi horum consuetudinem, & aliquos dies destina, quibus secedas a tuis rebus, minimoq; te facias familiarē. Incipe cū paupertate habere commercium. Aude hospes cōtemnere

forte, nunc.

al. ducere te ad modicus cor, nas, etc. al. uerius.

De palli exercitatione, Vegetius li. 1. ca. 11.

opes,

opes, & te quoq; dignū. Finge deo. Nemo alius est deo dignus, quā qui opes contemplit, quārū possessione tibi nō interdico, sed efficere uolo, ut illas intrepide possideas: quod uno cōsequeris modo, si te etiā sine illis beate uictūrū perfuaseris tibi, si illas tanquā exituras semper aspexeris. Sed iā incipiamus epistolā cōplicare. Prius, inquis, redde quod debes. Delegabo te ad Epicurū, ab illō fiet numeratio. Immodica ira gignit insanīā. Hoc quā uerū sit, nec esse est scias, cum habueris seruū & inimicum. In omnes personas hīc exardescit affectus, tam ex amore nascitur, quā ex odio, nō minus inter serū, quā inter iustus & iocos. Nec interest ex quā magna causa nascatur, sed in qualē perueniat animū. Sic ignis nō refert quā magnus, sed quō incidat. Nam etiā maximū solida non receperunt, rursus arida & corripī facta scintillam quoq; fouent usq; in incendium. Ita est, mihi uicili, ingentis irē exitus, furor est: & ideo ira uitanda est, non moderationis causa, sed sanitatis. Vale.

EPIST. XIX. De secessū in ocium, & de perplexitate concathenantium,

seu cupiditate uitanda, & de coena cum amico habenda.

EXulto quotiens epistolas tuas accipio, implent enim me bona spe, iam non promittūt de te, sed spondēt. Ita fac oro atq; obsecro, quid enim habeo melius, quod amicum rogē, quā quod pro ipso rogaturus sum? Si potes, subduc te istis occupationibus, si minus, eripe. Satis multū tēporis sparsumus, incipiamus in senectute uita colligere. Nūquid inuidiosum est in freto uiximus, moriamur in portu. Neq; ego frustra tibi nomen ex ocio petere, quod nec iactare debes, nec absondere. Nunquam enim usq; eo te abigam generis humani furore damnato, ut latebram tibi aliam quam parari, & obliuionē uelim. Id age, ut ocium tuū nō emineat, sed appareat. Deinde uidebunt de isto quibus integra sunt & propria cōsilia, an uelint uitam per obscurum transmittere, tibi liberū non est. In mediū te protulit ingenij uigor, scriptorum elegantia, clare & nobiles amicitie. Tanta notitia te inuasit, ut licet in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monstrabūt, tenebras habere nō potes. Sequetur pristinae lucis multū, quocūq; fugeris. Quietē potes uendicare, sine ullius odio, sine desiderio, aut morsu animi tui. Quid enim relinques, quod inuitus relictuū à te possis cogitare? Clientes quorū nemo te ipsum sequitur, sed aliquid ex te. Amicos, olim amicitia petebatur, nūc p̄gda. Mutabūt testamēta destituti senes: migrabit ad aliud limen saluator: nō potest paruo res magna cōstare. Aestima utrū te relinquare, an aliquid ex tuis malis. Utinam tibi quidē senescere contigisset intra natalium tuorū modum, nec te in altū fortuna misisset. Tulit te lōge à cōspectu uitae salubris rapida felicitas, prouincia & procuratio, & quicquid ab istis promittitur. Majora deinde officia te excipiēt, & ex alijs alia. Quis exitus erit, quid expectas donec desinas habere quod cupias? Nunquā erit tempus. Qualē dicimus esse seriem causarum, ex quibus nascitur fatū, talē dicimus esse cupiditatū. Altera ex fine alterius nascitur. In eam demissus es uitā, quā nunquā tibi miseriarū terminū, ac seruitutis ipsa factura sit. Subduc ceruicē iugo, semel illā incidī, quā semper premi satius est. Si te ad priuata retuleris, minora erūt omnia, sed affatim implebūt. At nunc plurima & undiq; ingesta nō satiāt. Utrū autē maus ex inopia saturitatē, an in copia famem? Et auida felicitas est, et alienē auiditatē exposita. Quamdiū tibi satis nihil fuerit ipse alijs nō eris. Quomodo, inquis, exibo: utcūq;. Cogita quā multa temere pro pecunia, q̄ multa laboriose pro honore tētaueris. Aliquid & pro ocio audendū est, aut in ista sollicitudine p̄curationū, & deinde urbanorū officiorū senescendū in tumultu, ac semper nouis fluctibus, quos effugere nulla modestia, nulla uite quiete cōtingit. Quid enim ad rē pertinet, aut quiescere uelis? fortuna tua nō uult. Quid si illi etiā nunc permisit crescere: quantū ad successum accesserit, accedet & metus: uolo tibi hoc loco referre dictū Mecōnatis. Vera in ipso eculeo docuit. Ipsa enim altitudo attonat summa. Si queris, in quo libro dixerit, in eo q̄ Prometheus inscribit, hoc uoluit dicere, attonita habet summa. Est ergo tāti ulla potētia, ut sit tibi tam ebrius sermo: Ingeniosus uir ille fuit, magnū exemplū Romanae eloquentiae daturus, nisi illum eneruasset felicitas, imō castrasset. Hic te exitus manet, nisi iam cōtrahas uela,

nisi

nisi (quod ille sero uoluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecōnatis sententia patrē facere rationē, sed mouebis mihi cōtrouerſiam si te noui, nec uoles quod deo in Aspero et Probo accipere. Ut se res habet, ab Epicuro uersura faciēda est. Ante, inquit, circūspiciendū est, cū quibus edas & bibas, quā quid edas & bibas. Nam sine amico uisericatio, leonis ac lupi ulti est. Hoc non cōtinget tibi, nisi secesseris, alioquin habebis conuiuas, quos ex turba salutantium nomenclator digesserit. Errat autem qui amicum in atrio querit, in cōuiuio probat. Nullū habet maus ma-lū occupatus homo, et bonis suis obsessus, q̄ quod amicos sibi putat, quibus ipse nō est, quod beneficia sua efficacitā iudicat, ad cōciliandos ꝑ amicos, cum quidam, quo plus debent, magis oderint. Leue as alienū debitorem facit, graue inimicum. Quid ergo? Beneficia nō parāt amicitias? Parāt, si accepturos licuit eligere, si collocata, non sparsa sunt. Itaq; dū incipis esse mentis tuae, interim hoc consilio sapientum utere, ut magis ad rem existimes pertinere, quīs quā quid acceperit. Vale.

Uersura facere

al. animos.

ERASMI IN LIBRVM SECVNDVM EPIST. XIII.

Hinc et illine, apparuerint: alij aliud habebant, legēdum apparuerint, ut opponatur illi, propius accesserint, Apparent et quae procul ab sint.

Hae eius probatio obstrusa est. In alijs aliud erat aequē deprauatum. Vetus codex habebat, Hae eius obrussa est, Obrusam aliquis interpretatus est, probatio, et hanc uocem insulserunt in cōtextum. Obryzum autem auidē dicitur probatum. Forte scriptum erat, obrussatio, pro probatio. Cuius linguae uox sit obryzum, ambigitur.

Alter uincere potest, etc. Hic locus mire uariabat in exemplaribus. Vetus codex habebat, Alter uincat, potest melior uincere, non potest non peior esse qui uicerit. Alius, Potest melior uincere, non potest peior esse qui uicerit. Vetus lectio mihi magis arridet. Alter uincere potest, melior non potest: reliqua uidentur adiecta ab interprete. Nempe haec. Non potest esse peior qui uictus fuerit, melior qui uicerit. In hoc est argutia sententiae, Non refert uter uincat, quum ambo sint aequē mali, alter uincere potest, quia duo sunt, melior non potest, quia neuter uir bonus.

Epist. 14.

Pro ut uox quoq; te hortabitur in id ualebit. In alijs erat, in id latus modesta: in alijs, aliud. Nihil horū placet. Coniicio fuisse scriptum, pro ut uox quoq; te hortabitur et latus, modesta, sine moderata, nisi maus molesta. Imperitus quispiā qui suspicatus est lateris mentionem absurde fieri, ut de pronunciando agitur, corrupit scripturam.

Ep. 15.

Habe et Ixonis. Vide nūm legendum sit. Babys et Ixonis, ut intelligas Babym Marſie fratē, qui ipsū Apollinem ad canendi certamen euocauit, et Ixonem qui nubem pro Iunone consuprauit. Scholium indicauit, Babam et Ixonem, fuisse duos Seneca temporibus, nota fatuitatis homines, cui quantum tribuendum sit nescio.

Ceterum tolerabilem, etiam inchoata. Hunc locum non scriba quilibet, sed eruditulus aliquis deprauarat. sic enim mutarat scripturam, ceterum nec tolerabilem, sine ipsa etiam inchoari. quum Seneca senserit, a sapientia perfecta praestari beatam uitam, ab inchoata, hoc est imperfecta, tolerabilem.

Ep. 16.

Pro grabatus ferus quidam habebant, uerus, forte ferus legendum, ut commendat uigiliam.

Ep. 18.

In aspero et probo accipere. Cōsidera lector utrum malis Asperum et Probum grammaticos accipere, an ad dere uoculam, nisi in aspero et probo, ut sit allusio ad monetam. Nummus probus est, qui non peccat in materia asper quum non dum est detritus usu, siquidem moneta recens asperitatem habet. Videntur esse uerba forea, siue, iureconsultorum, nec uoles quod deo, nisi in aspero et probo accipere.

Ep. 19.

PINCIANI IN LIB. SECVNDVM EPISTOLARVM.

Interim non est, meliora propone. Legendum. Interim dum non est meliora propone, ex eadem. Et tam leuibus te remedijs rescillare. Eadem, focillare agnoscit, non rescillare. Videbimus utrum ueniet. Videbimus utrum uincat, eadem. Et mors istam uitam honestabit. Eadem partim ista legit, non istam, partim non habet e omnino hoc uerbum.

Ep. 17.

Gratiost timeantur in eo uiri. Verbum, timeantur, non habetur in eadem. Quisculum pelagus interdum etiam plus quā timere debeamus exasperet. Verba illa, interdum etiam plus quā timere debeamus, desiderantur in eadem. Plures competant quā oderint. Sunt codices in quibus occiderint legatur, non oderint. Quid si legas. Plures compulant quā occiderint. Quid tum? alter uincere potest, melior uincere non potest, non potest esse peior qui uictus fuerit melior qui uicerit. Sunt exemplaria in quibus sic legitur ut recitauit. In alijs diuerso modo. Quid tu alter uincat, potest melior uincere, non potest non peior esse qui uicerit. In quibusdam ita.

Ep. 14.

4 Quid tibi

Quid tibi an alter uincat. Potest melior uincere. nō potest non esse peior qui uincit, quæ lectio uidetur rectior modo legatur, non uincit, sed uincitur, & sunt quædā exemplaria ubi sic habeatur. Quid tu alter uincat. Potest melior uincere, non potest peior esse qui uicerit. An sapienti opera perdenda sit] Quidam codices, an sapientiora opera perpendenda sit, ut forte ita restitui possit, an sapienti opera. P.R. impendenda sit. Proposuit est aliena laudare] in quibusdam codicibus, dare legitur, non laudare.

Epist. 15. QVOD LIBET ex his elige usi sit facile] Vetus lectio quemlibet ex his elige usu rudem facilem. Fac in ciues cōiutium] plerique codices non legunt in ciues, sed uicinis. Codices emendatiores uitij. Detrahit tibi nō pusillum negotium mercedula & minus gratū ad hæc beneficia accedet] uitiatissimas est locus. Scripta exemplaria modo, unū græcum legit ubi scriptum est, munus gratum, modo unus Græcus, ut forte ita legi possit. Detrahit mihi non pusillum negotium mercedula unus Græcus ad hæc beneficia accedens, ut pro uno Græco Epicurum accipias, à quo has sententias Lucilio debitas mutuabatur Seneca.

Epist. 19. Quod iam de te spem habeam nondum fiduciam] Particula illa iam, non habetur in quibusdam codicibus. In alijs habetur, sed desideratur, quod. Ut aliqua oblectatione consumatur dies] Nonnulla exemplaria, ut cum aliqua qua oblectatione consumatur dies. Aut si repentina aut subita dominantur] Vetus lectio, aut si repentina uis & subita dominantur.

Epist. 17. VT sufficere nihil agenti possit] Quædam exemplaria, officere, pro sufficere legunt. Alia ut sufficere in hoc agenti possit. Alia ut sufficere hoc agenti possit. Cum aliqua conclamatum est] Vetus lectio, cum aliqua uī conclamatum est, scribendum reor, cum alicubi conclamatum est.

Epist. 18. VT IN AM tibi quidē senescere contigisset] Verbū, quidem, non habetur, in quibusdā codicibus, nec male.

Epist. 19. Nunquam erit tempus] Scribe, nunquam erit tempus desinendi, ex ueteri lectione. Quantum ad successum accesserit, accedat & metus] Scribe accedat ad metus, non accedat & metus, ex eadem.

LVCII ANNABI SENECAE AD LVCILIVM. LIBER TERTIVS.

EPISTOLA XX. De concordia doctrinæ cum uita, & de inæqualitate uitanda, & de paupertatis beneficio, & quod magnus est, qui in diuitijs pauper est, sed securior qui caret eis.

I uales & te dignum putas, qui aliquando fias tuus, gaudeo. Mea enim gloria erit, si te isthinc ubi sine spe exeuadifluatuaris, extra-xero. illud autem, mi Lucili, te rogo atq; hortor, ut philosophiā in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectum capias, non oratione nec scripto, sed animi firmitate, & cupiditatum dimi-nutione, uerba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus

& assensionem coronæ captantibus, aliud his qui iuuenum & occiforum aures disputatione uaria, aut uolubili detinent. Facere docet philosophia, nō dicere, & hoc exigat, ut ad legem suam quisq; uiuat, ne orationi uita dissentiat, ut ipsa inter se uita unius, sine omnium actionum dissensione, coloris sit. Maximum hoc est & officij sapientia & indicium, ut uerbis opera concordent, ut ipse ubiq; par sibi idemq; sit. Quis hoc præstabit? Pauci, aliqui tamen. Est difficile hoc, nec dico sapientem semper uno iturum gradu, sed una uia. Obserua itaq; nunquid uestis tua domusq; dissentiant. Nunquid in te liberalis sis, in tuos sordidus. Nunquid cœnes frugaliter, ædifices luxuriose. Vnā semel ad quā uiuas regulā prendē, & ad hanc omnē uitā tuā exequa. Quidā se domi contrahunt, dilatant, foris & extendunt. Vitium est hæc diuersitas, & lignū ua cillantīs animi, ac nōdum habētis tenorē suum. Etiamnū dicā unde sit ista inconstantia, & dissimilitudo rerū consiliorūq;. Nemo proponit sibi quid uelit, nec si pposuit, perseuerat in eo, sed trāsilit, nec tantū mutat, sed redit, & in ea que deseruit ac dānauit, reuoluitur. Itaq; ut relinquā definitiones sapientia ueteres & totum cōplectar humanæ uitæ modū, hoc possum cōtētus esse. Quid est sapientia? Semper idē uelle atq; idē nolle. Licet illā exceptiunculā non adiciā, ut rectū sit quod uelis, nō potest cuiq; semper idē placere, nisi rectū. Nesciūt ergo homines quid uelint, nisi illo momēto, quo uolūt. In totū nulli uelle aut nolle decretū est. Variatur quotidie iudicium, & in contrariū ueritur, atq; plerisq; agitur uita per lusum, Preme ergo quod

quod cœpisti, & fortasse perderis, aut ad summū, a ut eò quod summū nōdum esse solus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbæ familiaritū? Turba ista cū te pasci desierit ipsa se pascet, aut quod tu beneficio tuo nō potes scire, paupertatis scies. Illa uerō certosq; amicos retinebit, discedit quisquis non te, sed aliud sequebatur. Nō est autē uel ob hoc unum amāda paupertas, quod à quibus ameris ostendat. O quando ille ueniet dies, quo nemo in honorē tuū mētiatur. Huc ergo cogitationes tuæ tendāt, hoc cura, hoc opta, omnia alia uota deo remissurus, ut contentus sis temetipso, & ex te nascētibus bonis. Quæ potest esse felicitas propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere nō possis, idq; ut libētis facias, ad hoc pertinebit tributum epistolæ huius, quod statim cōferā. Inuideas licet, etiā nunc libenter pro me depēdet Epicurus. Magnificentior (mihi crede) sermo tuus in grabato uidebitur & in panno, non enim dicētur tātum illa, sed pbabitur. Ego certe aliter audio quæ dicit Demetrius noster, cū illum uidi nudum in stramētis incubātem. Tunc enim non præceptor ueri, sed testis est. Quid ergo? Nō licet diuitias in sinu politas cōtēneret, quid nilicere? Et ille ingentis animi est, qui illas circumfusas sibi multum diuq; miratus, quod ad se uenerint, ridet, suasq; audit magis esse q̄ sentit. Multum est nō corrupti diuitiarū cōtubernio. Magnus est ille, qui in diuitijs pauper est, sed securior, qui caret diuitijs. Nescio, inquis, quomodo iste paupertatē laturus est, si in illā incidit. Nec ego Epē curi æmulus scio an pauper iste contempturus sit diuitias, si in illas incidit. Itaq; in utroq; mens æstimāda est, inspiciendumq; an ille paupertati indulgeat, an hic diuitijs non indulgeat. Alioquin leue argumētum est bonæ uoluntatis grabatus, aut pānus, nisi apparuit aliquē illa nō necessitate pati sed malle. Ceterum magna indolis est, ad ista nō properare tanq; ad meliora, sed preparare tanq; ad facilia. Et sunt. Lxx, eili, facilia, cum uerò multo ante meditaturs accesseris, iucūda quoq;. Inest enim illis sine qua nihil est iucundum, securitas. Necessariū ergo iudico id, quod tibi scripsi, magnos uiros sape fecisse, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad uerā, quod eo magis faciendum est, quo delitijs perniadumimus, et oīa dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus somno, & uellandus est animo admonēdusq; naturā nobis minimū cōstituisse. Nemo nascitur diues, q̄ quis exiit in lucē, iustus est lacte et pāno esse cōtētus. Ab his initijs nos regna nō capiūt. Vale.

EPIST. XXI. Quod tēdentē ad philosophiā impedit mundanæ felicitatis falsa æstimatio. Et quod solum studiosum ingenū facit aliquē clarū. Et in omni quod habere cupimus, cupiditatibus detrahendum est.

CVM istis negociū tibi esse iudicas, de quibus scripseras? Maximum negociū tecum habes, tu tibi molestus es. Quid uelis nescis, melius probas honesta, q̄ se queris. Vides ubi sit posita felicitas, sed ad illum peruenire nō audes. Quid sit autē quod te impediāt, quia parum ipse dispicis dicā. Magna hæc esse existimas, que relinquitur es, & cum proposuisti tibi illam securitatē, ad quam transturus es, retinet te huius uita, à qua recessurus es, fulgor, tāquam in sordida & obscura casurum. Erras Lucili, ex hac uita ad illā ascenditur. Quod inter est inter splendore & lucē, cum hæc certam originē habeat, ac suā, ille niteat alieno, hoc inter hanc uitā & illā. Hæc quia fulgore extrinsecus ueniēte percussa est, crassam illi statim umbrā faciet quisquis obstitit, illa uerò suo lumine illustris est. Studia te tua clarū & nobilē efficiēt. Exemplū Epicuri referā, cū Idomeneo scriberet, & illum à uita speciosa, ad fidelē stabilitēq; gloriā reuocaret, rigida tunc potētē ministrū, & magna tractantē. Si gloria, inquit, tangeris, notiorē te epistolæ meæ facient, q̄ omnia ista quæ colis, & propter pter quæ coleris. Nunquid ergo mētītus est? Quis Idomeneia nollit nisi Epicurus illi suis literis incidisset. Omnes illos megistanas & satrapas, & regē ipsum, ex quo Idomenei titū petebatur, obliuio alta suppressit. Nomen Attici perire Cicronis epistolā nō sinat, nihil illi p̄fuisse gener Agrippa, & Tyberis progenem, & Drusus Cæsar p̄nepos, inter tā magna nomina taceretur, nisi Cicero illū applicuisset. Profunda supra nos altitudo tēporis ueniet, pauca ingenia caput exerēt, & in idē quandoq; silētium obitura obliuioni resistēt, ac se diu uindicabunt. Quod Epicurus ami-

al. uide. al. indicasset.

co suo potuit promittere, hoc tibi pmitto, Lucili. Habeo apud posteros gratiā, possum mecum duratura nomina educere. Virgilius noster duobus memoria aeternam promisit, & praestat. Fortunati ambo si quid mea carmina possunt, Nulla dies unquam memori uos eximet aetate, Dū domus Aeneae capitolii immobile saxum Accollet, imperiumque pater Romanus habebit. Quoscunque in mediū fortuna protulit, quicunque membra ac partes alienae potentiae fuerant, horum gratia uiguit, domus frequēta est, dū ipsi steterūt, post ipsos cito memoria defecit. Ingeniorū crescit dignatio, nec ipsis tantū honor habetur, sed quicquid illorū memoriae adhaesit, excipitur. Ne gratias Idomeneus in epistola meam uenerit, ipse eam de suo redimet. Ad hunc Epicurus illā nobilem sententiā scripsit, qua hortatur, ut Pythoclea locupletem nō publica, nec anticipati uia faciat. Si uis, inquit, Pythoclea diu uirē facere, nō pecuniae adijciendū, sed cupiditatibus detrahendū est. Et apertior ista sententia est, quā ut interpretanda sit, & discretior quā ut adiutuanda. Hoc unū te admono, ne istud tantum existimes de diuitiis dictū, quocunque transuleris, idem poterit. Si uis Pythoclea honestū facere, non honoribus adijciendū est, sed cupiditatibus detrahendū. Si uis Pythoclea esse in perpetua uoluptate, non uoluptatibus adijciendū est, sed cupiditatibus detrahendū. Si uis Pythoclea senē facere, & implere uitam, non annis adijciendum est, sed cupiditatibus detrahendū est. Has uoces nō est quod Epicuri esse iudices, publicae sunt. Quod fieri in senatu solet, faciendum ego in philosophia quoque existimo. Cū censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere sententiā, & sequor. Pro eo libentius Epicuri egregia dicta cōmemoro, ut isti qui ad illa confugerent, spe mala inducti, qui uelamentū ipsos suorum uitiorum habituros existimant, probent, quocunque ierint honeste esse uiuendū. Cum adierint hos hortulos & audierint inscriptū hortulis, hospes hic bene manebis, hic sumū bonū uoluptas ē, paratus erit istius domicilij custos, hospitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoque large administrabit, & dicit: Ecquid bene acceptus es? Nō iritāt, inquit, hi hortuli famē, sed extingunt, nec maiorē ipsis potioribus sitim faciunt, sed naturalē, & gratuito remedio sedant. In hac uoluptate consenui. De his tecū desiderijs loquor, quae consolationē non recipiunt, quibus dandū est aliquid ut deficiant. Nam de illis extraordinarijs quae licet differre, licet castigare & opprimere, hoc unū cōmonefaciā, ista uoluptas naturalis est, non necessaria, huic nihil debes. Si quid impendis, uoluntarium est. Venter praeccepta non audit, poscit, appellat. Nō est tamen molestus creditor, paruo dimittitur, si modo das illi quod debes, non quod potes. Vale.

EPIST. XXII. Quod occupationes consilio relinquendae sunt, nō precipitanter surgienda, & de uaria quiete locorū, & quod homines priores moriuntur quā nascantur.

Am intelligis educendū esse te, ex istis occupationibus speciosis & malis, sed quomodo id consequi possis queris. Quaedā non nisi à presente monstrantur. Non potest medicus per epistolas cibi aut balnei tempus eligere, uena tangēda est. Vetus proterbium est, Gladiatore in arena capere consilium. Aliquid aduersarij uultus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis intuetē monet. Quid fieri soleat, quid oporteat in uniuersum, & mandari potest & scribi. Tale consiliū non tantum absentibus, sed etiam posteris datur. Illud autē quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo suadebit, cū rebus ipsis deliberandū est. Non tantū praesentis, sed uigilantis est occasione obseruare properantem. Itaque hanc circumspice, hanc si uideris, prende, & toto impetu, totis uiribus id age, ut te istis officijs exuas. Et quidem quam sententiā feram, attende. Censeo aut ex ista uita tibi, aut ē uita exundā. Sed illud idem existimo, leni eundū uia, ut quod male implicuisti, soluas potius quam abrumpas, dummodo si alia soluendi ratio non erit, uel abrumpas. Nemo tam timidus est, ut malis semper pendere, quam semel cadere. Interim, quod primū est, impede te noli, contentus esto negocijs, in quae descendisti, uel, quod uideri potest maius, incidisti. Nō est quod ad ulteriora nitaris, aut perdas exculationē, & apparebit te non incidisse. Ista enim quae dici solent, falsa sunt. Non potui aliter. Quid si nollē? necesse erat. Nulli necesse est felicitatē cursum sequi, est aliquid, etiā si non repugnare

sublittere

sublittere, nec instare fortunae ferenti. Nunquid offenderis, si in consilium nō uenio tantū, sed aduoco, & quidem prudentiores quā ipse sum, ad quos soleo deferre, si quid deliberor? Epicuri epistolam ad hanc rem pertinentē legi, Idomeneo quae scribitur, quae rogat, ut quātum potest fugat & properet, ante quā aliqua uis maior interueniat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen subiicit, nihil esse tentandū, nisi cum apte poterit, tempusque tentari. Sed cum illud tempus diu captatū uenerit, exiliendū ait. Dormitare de fuga cogitatem uetat, & sperat etiam ex difficilissimis salutare exitum, si nec properemus ante tempus, nec cessemus in tempore. Puto nūc & Stoicam sententiā queris, non est quod quisquā illos apud te temeritatis infamet, cautiōres quā fortiores sunt. Expectas forsitan, ut tibi haec dicantur? Turpe est cedere oneri, luctare cū officio, quod semel recepisti. Non est uir fortis & strenuus, qui labore fugit, uerū ubi crescit illi animus ipsa rerum difficultate, dicentur tibi ista, si operae praecipit habebit perseuerantia, si nihil indignū bono uiro faciendū patendumue erit, alioquin sordido se & contumelioso labore non cōteret, nec in negotijs erit negocij causa. Ne illud quidē quod existimas esse facturū faciet, ut ambitiois rebus implicatus, earū semper astus ferat. Sed cū uiderit grauiā, in quibus uoluntatur, incerta, anticipatiā, referet pedē, nec uertet terga, sed sensim recedit in tutum. Facile est autē, mi Lucili, occupationes euadere, si occupationū premia contempseris. Illa sunt quae nos morantur & detinent. Quid ergo? Tam magnas spes relinquā? Ab ipsa melle discedā? Nudum erit latus? Incōmitata lectica? Atriū uacū? Ab his ergo inuicti homines recedunt, & mercedē miseriarū amant, ipsas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica querunt, & si uerū affectū eorum inspicias, nō oderūt, sed litigant. Excute istos qui quae cupiere deplorant, & de earū rerum loquuntur tuga, quibus carere nō possunt. Videbis uoluntariā esse illis in eo morā, quod agere ipsos et misere, loquuntur. Ita est, mi Lucili, paucos seruitus, plures seruitutem tenent. Sed deponere illā in animo est, & libertas bona fide placuit, in hoc autē unū aduocationē petis, ut sine perpetua sollicitudine id tibi facere contingat, quid nisi tota cohors Stoicorū probatura sit? Omnes Zenones & Chrysippi moderata, et honesta, & uera suadebunt. Sed si propter hoc tergiversaris, ut circumspicias, quātū seras tecū, & quae magna pecunia instruas oeciū, nunquā exitum inuenies. Nemo cū sarcinis enata. Emerge ad meliorē uitā, ppicijs dijs, sed nō sic, quo modo istis propicij sunt, quibus homo ac benigno uultu mala magnifica tribuerūt, ad hoc unū excusati, quod ista quae urunt, quae excrutiāt, optantibus data sunt. Iā imprimēbā epistolae signum, resoluenda est, ut cū solenni ad te munusculo ueniat, & aliquā magnificā uocem secum ferat, & ecce occurrit mihi nescio utrū uerior, an eloquentior, cuius inquis? Epicuri. Adhuc enim alienas sarcinas adorno. Nemo non ita exit ē uita tanquam modo intrauerit. Quemcunque uis occupa, adolescentē, senem, medium, inuenies, aequē timidū mortis, aequē inficium uitae, nemo quicquā habet facti. In futurum enim nostra distulimus. Nihil me magis in ista uoce delectat quā quod exprobratur senibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quā quomodo natus est, exit ē uita. Falsum est, peiores morimur quam nascimur? Nostrū istud non naturae uitium est. Illa de nobis cōqueri debet, & dicere, quid hoc est? Sine cupiditatibus uos genui, sine timoribus sine superstitione, sine perfidia, ceterisque pestibus, quales intrastis, tales exite. Percepit sapientia, si quis tam securus moritur, quā nascitur. Nunc uerō trepidamus, cū periculum accessit, non animus nobis non color constat, lachrymae nihil profuturae cadūt. Quid est turpis, quā in ipso limine securitatis esse sollicitū? Causa autem hanc est, quod inanes omnium honorū sumus quorum, in fine uitae desiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius ulla subedit, transmissa est & effluxit. Nemo quā bene uiuat, sed quā diu curat, cum omnibus possit contingere, ut bene uiuant, ut diu nulli. Vale.

EPIST. XXIII. De solido & inani gaudio, & de malo uitae principio.

Pvtas me tibi scripturum, quā humane nobiscū hyems egerit, hanc & remissa fuit, & breuis, quā malignum uer sit, quam praposterū frigus, & alias ineptias uerba quarentiū. Ego uero aliquid quod & mihi & tibi prodesse possit, scribam. Quid

autem

al. tentanda.
Gladiator in
arena consi-
lium capit.

autem id erit, nisi ut te exhorter ad bonam mentem; Huius fundamentum quod sit, quæris ne gaudeas uanis. Fundamentum hoc esse dixi, etiam culmen est. Ad summa peruenit, qui scit quo gaudeat, qui felicitatem suam in aliena potestare non posuit. Sollicitus est, & incertus sui, quem spes aliqua proritat, licet ad manum sit, licet non ex difficili peratur, licet illum nunquam sperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili, discere gaudere. Existimas me nunc detrahere tibi multas uoluptates, qui fortuita submoueo, qui spes dulcissima oblectamenta deuitadas existimo, Imò contra, nolo tibi unquam deesse laticiam. Volo illam tibi domi nasci. Nascitur, si modo intra te ipsum sit. Cetera hilaritates non implent pectus, sed frontem remittunt, leues sunt, nisi forte tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet esse alacer & fidēs, & super omnia erectus. Mihi crede, res seuera est uerum gaudium. Antu existimas quenquam soluto uultu, & ut isti delicati loquuntur, hilari oculo mortē contemneret; paupertati domum aperire & uoluptates tenere sub freno & meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud se uersat, in magno gaudio est, sed parum blando. In huius gaudij possessione esse te uolo. Nunquā deficiet, cum semel unde petatur inueneris. Leuium metallorum fructus in summo est, illa opulētissima sunt, quorū in alto latet uena, assidue plenius responsura fodienti. Hæc quibus delectatur uulgus, tenuem habent ac t̄ perfusoriam uoluptatem, & quodcumq; t̄ inuentitium gaudium est, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere solidū est, & quod plus pateat introrsus. Fac oro te, Lucili charissime, quod unum potest te prætare felicem, disijce & conculca ista, quæ extrinsecus splendent, quæ tibi promittuntur ab alio, ad uerum bonum specta, & de tuo gaude. Quid est autem de hoc tuo? Te ipso & tui optima parte. Corpusculū quoq; etiam sic nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem crede, quàm magnam. Vanas suggerit uoluptates, breues, pœnitendas, ac nisi magna moderatione temperentur, in contrariū abituras. Ita dico, in præcipiti uoluptas, ad dolorem uergit, nisi modū teneat. Modum autē tenere in eo difficile est, quod bonum esse credideris. Veri boni auaritas tuta est. Quid sit istud interrogas, aut unde subeat, dicam. Ex bona cōsciētia, ex honestis cōsilijs, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorū, ex placido uitæ, & continuo tenore unam præmētis uitam. Nam illi qui ex alijs propositis in alia transiunt, aut ne transiunt quidem, sed casu quodam trasmittuntur, quomodo habere quicquam certū mansurum ue possunt, suspensi & uagi; Pauci sunt qui consilio se suaq; disponant, ceteri eorū more quasi fluminibus innatant, non eunt, sed feruntur. Ex quibus alia leuior unda detinuit, ac mollius uexit, alia uehemētior rapuit, alia, pximæ ripæ cursu languescente deposuit, alia torrens impetus deiecit in mare. Ideo constituedū est quid uelamus, & in eo perseverandū. Hic est locus soluendū eris alieni. Possū enim uocem tibi Epicuri tui reddere, & hæc epistolam liberare. Molestum est semper uitam inchoare, aut si hoc modo magis sensus potest exprimi, male uiuūt, qui semper illis imperfecta uita est, Non potest autē stare paratus ad mortem, qui modo incipit uiuere. Id agendum est, ut satis uixerimus. Nemo hoc putat, qui orditur cū maxime uitā. Non est quod existimes paucos esse hos, propemodum omnes sunt. Quidā uiuere tunc incipiunt, cum desinendum est: si hoc iudicas mirum, adijciam quod magis admireris. Quidam ante uiuere desierunt, quàm inciperent, Vale.

EPIST. XXXIII. De præmeditatione futurorum periculorum, & de non timenda morte, & de non inconsulte animum inclinando.

Sollicitum te esse scribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denūciat, & existimas me sua surum, ut meliora tibi ipsi proponas, & acquiescas spei blādę. Quid enim necesse est mala accersere, et satis cito patieda cū uenerint, præsumere, ac præsens tempus futuri metu perdere? Est sine dubio stultū, quia quādoq; sis futurus miser, esse iam miserum. Sed ego alia te ad securitatem uia ducā. Si uis omnē sollicitudinē exuere, quicquid uereris ne eueniat, euenturū utiq; propone, & quodcumq; illud est malum tecum ipse metire, ac timorem tuum taxa; intelliges profecto aut nō magnum,

magnum, aut non longum esse quod metuis, nec diu exēpla quibus confirmaris, colligēda sunt. Omnis illa ætas tulit. In quacumq; partem rerum, uel ciuiliū, uel externarum memoriā miseris, occurrēt tibi ingenia; aut profectus, aut impetus magni. Nunquid accidere tibi si damnaris potest durus, q̄ ut mittaris in exiliū; ut ducaris in carcerem; nunquid ultra quicquā corpori timendum est, q̄ ut uratur; quā ut pereat? Singula ista constitue, & contēptores eorū cita; qui non querendi, sed eligēdisunt. Dānationē suam Rutilius sic tulit, tanquā nihil illi molestum esset aliud, quàm quod male iudicaretur. Exiliū Metellus fortiter tulit, Rutilius etiā libēter. Alter ut rediret Reipub. præstitit, alter reditū suū Syllæ negauit, cui nihil tūc negabatur. In carcerē Socrates disputauit, & exire (cum essent qui pmitterent fugā) noluit, remanētq; ut diuarum rerū grauissimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mutius ignibus manū imponit. Acerbū est uri, quanto acerbū, si id te faciente patiaris. Vides hominē nō eruditum, nec ullis præceptis contra mortē, aut dolōre subornatum, militare tātum robore instructum, pœnas à se irriti conatus exigentem; spectator distilantis in hostili foculo dextræ stetit, nec ante remouit nudis ossibus fluentem manum, quàm ignis illi ab hoste subductus est. Facere aliquid in illis caltris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior sit ad occupāda pericula uirtus, q̄ crudelitas ad irrogāda. Facilius Porfena Mutio ignouit, quod uoluerat occidere, quàm sibi Mutius quod non occiderit. Decantata, inquit, in omnibus scholis fabula ista; sunt. Mihi mihi cū ad contemnendam mortem uentum fuerit, Catonē narrabis. Quid ni ego narrem? Ultima illa nocte Platonis librū legētem, posito ad caput gladio; duo hæc in rebus extremis instrumēta prospexerat, alterū ut uellet mori, alterū ut posset. Compositis ergo rebus, utcumq; componi fractæ atq; ultimæ poterant, id agendū existimauit, ne cui Catonē aut occidere liceret, aut feruare contingeret, & stricto gladio, quē utq; in illum diem ab omni cæde purum seruauerat. Nihil, inquit, egisti fortuna omnibus conatibus meis obstādo, nō pro mea adhuc, sed pro patriæ libertate pugnaui, nec agebā tanta pertinacia, ut liber, sed ut inter liberos uiuerem, nūc quoniā deplorata sunt res generis humani, Cato deducatur in tutū. Impressit deinde mortiferum corpori uulnus, quo obligato à medicis, cū minus sanguinis haberet, minus uirium, animi idem, iam non tantū Cæsari, sed sibi iratus, nudas in uulnus manus egit, & generosum illū contemptoremq; omnis potentie spiritū non emisit, sed eiecit. Non in hoc exēpla hæc nunc congero, ut ingenū exercēā, sed ut te aduersus id quod maxime terribile uidetur, exhorter. Facilis autē exhortator, si ostendero non tantū fortes uiros hoc momentū efflandæ animæ contēplisse, sed quosda n ad alia ignauios, in hac re exæquasse animum fortissimorū: sicut illū Cn. Pompeij socerū Scipionem, qui contrario in Africam uento relatus, cum teneri nauem suā uideret ab hostibus, ferro se tranuerberauit, & querentibus ubi Imperator esset, Imperator, inquit, bene se habet. Vox hæc, illū parē maioribus fecit, & fatalem Scipionibus in Africa gloriā non est interrūpi passā. Multū fuit Carthaginē uincere, sed amplius mortē. Imperator, inquit, bene se habet. An aliter debebat Imperator, & quidē Catonis, mori? Nō reuoco te ad historias, nec ex omnibus seculis contēptores mortis (qui sunt plurimi) colligo. Respice ad hæc nostra tēpora, de quorū languore ac delicijs querimur. Omnis ordinis homines succurrunt, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala sua morte præciderūt. Mihi crede, Lucili, adeo mortis timēda non est, ut beneficio eius nihil ante ferendū timēdū ue sit. Securus itaq; inimici minas audi, & quauis cōscientia tua tibi fiduciā faciat, tamen quia multa extra causam ualēt, & quod æquissimū est spera. & ad id te quod est iniquissimū, t̄ cōpara. Illud autē ante omnia memēto, demere reb. tuimultū, ac uiderere quid in quaere sit, scies nihil esse in istis terribile, nisi ipsum timorē. Quod uides accidere pueris, hoc nobis quoq; maiusculis pueris euenit. Illi quos amant, quibus affueuerūt, cū quibus iudicāt, si personatos uident, expauescūt. Non hominibus tātum, sed & reb. persona demēda est, & reddenda facies sua. Quid mihi gladios & ignes ostendis, & turbā carnificū circa te frementium? Tolle illā pompam sub qua lateas, & stultos

al. perfusoriam.

al. inuentitium

al. preparā

territas, mors est, quam nuper seruus meus, quam ancilla cōtempserat. Quid tu rursus mihi flagella & ceulos magno apparatu explicas? Quid tu singulis articulis, singula machinamēta, quibus extorqueantur aptas, & mille alia instrumenta excarnificādi particulatim hominis? Pone ista quæ nos obstupesciunt, iube cōticefcere gemitus & exclamationes, & uocū inter lacerationem elisarum acerbisatem. Nempe dolor est quæ podagricus ille cōtēnit, quem stomachicus ille in ipsis delicijs perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis est si ferre possim, breuis est si ferre non possim. Hæc in animo uoluta, quæ sæpe audisti, sæpe dixisti, sed an uere audieris, an uere dixeris, effectus probat. Hoc enim turpissimū est, quod nobis obijci solet, uerba nos philosophia, non opera tractare. Quid tu? Nunc primum tibi mortem imminere scisti, nunc exitum, nunc dolorem? In hæc natus es. Quicquid fieri potest, quasi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, scio certe fecisse. Nunc admoneo, ut animum tuum non mergas in istam solitudinem. Hebetabitur enim, & minus habebit uigoris cum exurgendum erit. Abduc illum à priuata causa ad publicam, die mortale tibi, & fragile corpusculū esse, cui nō ex iniuria tantū, aut ex potētioribus uiribus denuntiabitur dolor, sed ipsæ uoluptates in tormenta uertuntur. Fipulæ cruditatem asferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremq; libidines, pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper uiam? Inter plures ero. Exul siam? ibi menatum putabo, quō mittar. Alligabor? Quid enim? Nunc solutus sum? Ad hoc me natura graue corporis mei pondus astrinxit. Moriari? Hoc dicis, desinam agrotare posse, desinam alligari posse, desinam mori posse. Non sum tam ineptus, ut Epicuream cantilenam hoc loco persequar, & dicam, uanos esse inferorum metus, nec fixationem rota uolūt, nec saxum humero Sisyphi trudi in aduersum, nec ullius uiscera, & renasci posse quotidie, & carpi. Nemo tam puer est, ut Cerberum timeat, & te nebras, & laruarum habitum nudis ossibus coherentium. Mors non aut consumit, aut transiit, Emittit, Emittit. Emissis meliora restant, onere detracto: consumptis nihil restat, bona pariter malaq; submota sunt. Permite mihi referre hoc loco tuum uersum, si prius admonuero, ut te iudices non alijs scripsisse ista, sed etiam tibi. Turpe est aliud loqui, aliud sentire, quanto turpius, aliud scribere, aliud sentire. Memini te illum locum aliquando tractasse, non repente nos in mortem incidere, sed minutatim procedere. Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars uitæ, & tunc quoq; cum crescimus, uita decrescit. Infantiam amissimus, deinde pueritiam, deinde adulescentiam: usq; ad hecsternum, quicquid transijt temporis, perit. Hunc ipsum quem agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepsydra, non extremum stillicidium exhaurit, sed quicquid ante defluxit, sic ultima hora qua esse desinimus, non sola mortem facit, sed sola consummat. Tunc ad illam peruenimus, sed diu uenimus. Hæc cum descripsisses quo soles ore, semper quidem magnus, nunquam tam acrior, quam ubi ueritati commodas uerba, dixisti: Mors non ultima uenit, sed quæ rapit ultima mors est. Malo te legas, quam epistolam meam. Apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam esse, non solam. Video quod species. Quaris quid huic epistolæ insulerim, quod dictum alicuius animosum, quod præceptum utile. Ex hac ipsa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos, qui mortem concupiscunt, quam eos qui timeant, & ait: Ridiculum est currere ad mortem tædio uitæ, cum genere uitæ, ut currendum esset ad mortem, effeceris. Item alio loco dicit, Quid tam ridiculum, quam appetere mortem, cum uitam tibi inquietam feceris matu mortis? His adijcias & illud eiusdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam esse imō dementiam, ut quidam timore mortis cogantur ad mortem. Quicquid horum tractaueris, cōfirmabis animum, uel ad mortis, uel ad uitæ patientiam. At in utrunque emonendi, ac firmandi sumus, & ne nimis amemus uitam, & ne nimis oderimus: etiam cum ratio suadet finire, sed non temere, nec cum procursum capiendus est impetus. Vir fortis ac sapiens non fugere debet à uita, sed exire. Et ante omnia ille quoque uitetur affectus, qui multos occupauit, libido scilicet moriendi. Est enim, mihi Lucili, ut ad alia, sic etiam ad mor-

ad moriendū inconsulta animi inclinatio, quæ sæpe generosos atq; acerrimæ indolis uiros corripit, sæpe ignauos iacentesq;. Illi cōtēnunt uitam, hi grauātur. Quodam subit eadem faciendi uiuendiq; fatietas, & uitæ non odium, sed fastidium, in quod prolabimur, ipsa impellēte philosophia, dum dicimus, quousq; eadem? Næpe expergis car, dormiā, fatiabor, esuriā, algebo, æstuo: nullius rei finis est, sed in orbē nexa sunt omnia, fugiunt ac sequuntur: diem nox premit, dies noctem, estas in autūnum desinit, autūnum hyemis instat, quæ uere compefcitur. Omnia trāscunt, ut reuertantur, Nihil noui uideo, nihil noui facio. Fit aliquādo & huius rei nauſea. Multi sunt, qui non acerbum iudicent uiuere, sed superuacuum. Vale.

EPIST. XXV. De corrigendis & non inueterandis uitijs.

Et de imaginaria boni uiri presentia.

Quod ad duos amicos nostros pertinet, diuersa uia eundem est. Alterius enim uitia emendanda, alterius frangenda sunt. Vt libertate tota, non amo illum, nisi offendo. Quid ergo, inquis? Quadragenarium pupillum cogitas sub tutela tua continere? Respice ætatem eius iam duram & intractabilem, non potest reformari; tenera finguntur, An profecturus sim nescio, malo successum mihi, quam fidem deesse: nec desperaueris, etiam diutius ægros posse sanari, si contra intemperantiā steteris. si multa inuitos & facere coegeris & pati. Nec de altero quidem satis fiducia habeo, excepto eo quod adhuc peccare erubescit: nutritus est hic pudor, qui quā diu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ spei locus. Cum hoc ueterano parcius agendum puto, ne in desperationem sui ueniat: nec ullum tempus aggrediendū melius fuit, quam hoc dum interquiescit, dum emendato similis est. Alijs hæc intermissio eius imposuit, mihi uerba non dat, expecto cum magno scenore uitia reditura, quæ nunc scio cessare, non deesse. Impendam huic rei dies, & utrum possit aliquid agi, an non possit, experiar. Tu nobis te, ut facis, fortem præsta, & sarcinas contrahe; Nihil ex his quæ habemus necessarium est, ad legem naturæ reuertamur. Diuitiæ paratæ sint. Aut gratuitum est quo egemus, aut uile. Panem & aquam natura desiderat, nemo ad hæc pauper est, intra quæ quisquis desiderium suum clausit, cum ipso Ioue de felicitate contendat, ut ait Epicurus, cuius aliquam uocem huic epistolæ inuoluam. Sic fac, inquit, omnia tanquam spectet aliquis. Prodest sine dubio, custodem sibi imposuisse, & habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longè magnificentius est, sic uiuere tanquam sub alicuius boni uiri, ac semper presentis, oculis. Sed ego etiam hoc contentus sum, ut sic facias quæcunq; facies, tanq; spectet aliquis. Omnia nobis mala solitudo persuadet: Cū iam profeceris tantum, ut sit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas paedagogum. Interim te aliorum autoritate custodi. Aut Cato ille sit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu, perditū quoque homines uitia supprimerent, dum te efficias eum cum quo peccare non audeas. Cum hæc effeceris, & aliqua coeperit apud te tui esse dignatio, incipiam tibi permittere, quod idem suadet Epicurus. Tūc præcipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba. Dissimilem te fieri multis oportet, dum tibi tui non sit à te recedere. Circumspice singulos. Nemo est cui nō satius sit, cum quolibet esse quam secum. Tunc præcipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba, si bonus uir, si quietus, si temperans uis esse, alioquin in turbam tibi à te recedendum est. Illic enim malo uiro propius es. Vale.

EPIST. XXVI. De non accusando defectum naturæ, & qualiter boni uiri meritum mors excutiat, & quod egregium sit mortem discere.

Modo dicebam tibi in conspectu esse me senectutis, iam uereor ne senectutē post me reliquerim. Aliud iam his annis, huic corpori uocabulum cōuenit, quoniam quidē senectus lassæ ætatis nō fractæ nomē est. Inter decrepitos me numera, & extrema tægentes. Gratis tamen mihi apud te ago. Non sentio in animo ætatis iniuriā, cum sentia in corpore tantum uitia, & uitiorū ministeria senuerunt. Viget animus & gaudet, non multum sibi esse cum corpore, magnam partem oneris sui deposuit, exultat, & mihi facit controuersiam de senectute. Hunc ait esse florē suū. Credamus

illi, bono suo utatur. Ire in cogitationem iuuat, & dispicere quid ex hac tranquillitate ac modestia morum sapientie debeam, quid atati: & diligenter excutere quae non possim facere, quae nolum, profit ne habituro aliquid si quicquid nolum, quicquid non possim, non posse me gaudeo. Quae enim querela est, quod incommodum, si quicquid debet desinere defecit. Incommodum summum est, inquis, minui & deperire, & ut propriè dicam liquefcere. Non enim subito impulsus ac prostratus sumus. Carpi mur, singuli dies aliquid subtrahunt uiribus. Et quis exitus est melior quam in fine suum natura soluente dilabit. Non quia aliquid mali est istius, & e uita repentinus excessus, sed quia lenis haec uia est, subduci. Ego certe uelut appropinquet experimur, & ille iaturus sententiam de omnibus animis meis dies uenerit, ita me obseruo & alloquor, Nihil est, inquit, adhuc, quod aut rebus aut uerbis exhibuimus, leuia sunt, ista & fallacia pignora animi, multisque inuoluta lenocinijs. Quod profecerim, morti crediturus sum. Non timide itaque compono ad illum diem, quo remotis strophis ac fucis, de me pronunciaturus sum, utrum loquar fortia an sentiam, nunquid simulatio fuerit & minus quicquid contra fortunam factaui uerborum contumacium. Remoue existimationem hominum, dubia semper est, & in partem utramque diuiditur. Remoue studia, totam uitam tracta, mors de te pronunciatu est. Ita dico, disputaciones & literata colloquia, & ex praeceptis sapientium uerba collecta, & eruditus sermo, non ostendunt uerum robur animi. Est enim oratio etiam timidissimis audax. Quid egeris, tunc apparebit, cum animum ages. Accipio conditionem humanam, non reformidum iudicium. Haec mecum loquor, sed tecum quoque me locutum puta. Iunior es. Quid refert? Non dinumerantur anni. Incertum est quo te loco mors expectet. Itaque tu illam omni loco expectat. Finire iam uolebam, & manus spectabat ad clausulam, sed conficienda sunt sacra, & huic epistolae uaticum dandum est. Puta me non dicere, unde sumpturus sum mutuum. Scis cuius arca utar. Expecta pusillum & de domo fiet numeratio, interim commodabit Epicurus, quia ait, Meditare utrum commodius sit, uel mortem transire ad nos, uel nos ad eam. Hic patet sensus. Egregia res est mortem condiscere. Superuacuum forsitan putas id discere quo semel utendum est. Hoc est ipsum quare meditari debeamus. Semper discendum est, quod an sciamus, experiri non possumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, seruire didicit. Supra omnem potentiam est, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & custodia, & claustra? Liberum ostium habet. Vna est cathena quae nos alligatos tenet, amor uitae, qui ut non est abijciendus, ita minuendus est: ut si quando res exiger, nihil nos detineat, nec impediatur, quo minus parati simus, quod quandoque faciendum est, statim facere. Vale.

EPIST. XXVII. De uoluptatis nocimento, & uirtutis gaudii, ad quod per externum adiutorium non uenitur, & quod nunquam nimis dicitur, quod non satis dicitur.

TV me, inquis, mones, iam enim te ipse monuisti, iam correxisti, ideo aliorum emendationi uacas. Non sum tam improbus, ut curationes ager obeam, sed tanquam in eodem ualeudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia comunico. Sic itaque me audi tanquam mecum loquar, in secretum te meum admitto, & te adhibito, mecum exigo. Clamo mihi ipse, numera annos tuos, & pudebit eade uelle, quae uolueras puer, eade parare. Hoc denique tibi circa diem mortis praesta, moriantur aetate uita. Dimitte istas uoluptates turbidas, magno luendas. Non uenturae tantum, sed praeteritae nocent. Quemadmodum scelera etiam si non sint deprehensa cum fuerint, sollicitudo non cum ipsis abiit, ita improbarum uoluptatum, etiam post ipsas poenitentia est. Non sunt solidae, non sunt fideles, etiam si non nocent fugiunt. Aliquod potius bonum mansurum circumspice, nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi inuenit. Sola uirtus praestat gaudium perpetuum, securum, etiam si quid obstat, nubium modo interuenit, quae infra feruntur, nec unquam diem uincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire contingeret? Non quidem cessatur adhuc, sed festinatur. Multum preliar operis in quod ipse necesse est uigiles, ipse labore tuum impedas, si effici cupis. Delegationem

legationem res ista non recipit. Aliud literarum genus adiutorium admittit. Clauisus Sabinus memoria nostra fuit diues, & patrimonium habebat liberum & ingenium. Nunquam uidi hominem beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, ut illi modo nomen Vlyssis excideret, modo Achillis, modo Priami, quos tam bene nouerat, quam paedagogos nostros nouimus. Nemo uetulus nomenclator, qui nomina non reddit, sed imponit, tam perperam, quam ille Troianos & Achiuos persalutabat. Nihilominus eruditus uolebat uideri. Hanc itaque compediariam excogitauit, magna summa emit seruos, unum qui Homerum teneret, alterum qui Hesiodum. Nouem praeterea Lyricis, singulos assignauit. Magno emisse illum non est quod mireris. Non inuenerat, faciendos locauit. Postquam haec familia illi comparata est, cepit conuiuias suos inquietare. Habebat ad pedes hos, a quibus subinde cum peteret uersus, quos referret, sepe in medio uersu excidebat. Sualit illi Satellius Quadratus, stultorum diuitum aduersor, & quod sequitur arrisor, & quod duobus his adiunctum est, derisor, ut Grammaticos haberet analectas. Cum dixisset Sabinus centenis milibus sibi costare singulos seruos, minoris, inquit, totidem scriinia emisses. Ille tamen in ea opinione erat, ut putaret se scire, quod quisquam in domo sua sciret. Idem Satellius illum hortari cepit, ut lustraretur, hominem agrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus respondisset, & quomodo possum? trix uiuo. Noli, obsecro, inquit, istud dicere. Non uides quam multos seruos ualētissimos habeas? Bona mens nec comodatur nec emitur, & puto si uenalis esset, non haberet emptorem. At mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & uale. Diuitiae sunt, ad legem naturae composita paupertas. Hoc saepe dicit Epicurus aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod nunquam satis dicitur, Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt. Vale.

EPIST. XXVIII. Quod non loci, sed animi mutatione tristitia tollitur, & denotauit, & quod initium sit salutis notitia peccati.

HOC tibi soli putas accidisse, & admiraris quasi rem nouam, quod peregrinatione tam longa, & tot locorum uarietatibus, non discussisti tristitiam grauitatemque mentis. Animum debes mutare, non caelum. Licet uastum traieceris mare, licet (ut ait Virgilius noster) Terraeque urbesque recedant, sequentur te quocumque perueneris, uita. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait, quid miraris, nihil tibi peregrinationes prodesse, cum te circumferas? Premit te eadem causa quae expulit. Quid terrarum inuare nouitas potest? Quid cognitio urbium, aut locorum? In iritum cedit ista iactatio. Quaris quare te fuga ista non adiuuet, tecum fugis, Onus animi deponendum est. Non ante tibi ullus placebit locus. Talem nunc esse habitum tuum cogita, qualem Virgilius noster uatis inducit, iam concitata & instigata multumque habentis in se spiritus, non sui. Bacchatur uates, magnum si pectore possit Excussisse deum. Vadis huc & illuc, ut excutias insidens pondus, quod ipsa iactatione incommodius sit, sicut in naui onera immota minus urgent, inaequaliter conuoluta citius eam partem in quam incubuere demergunt. Quicquid facis contra te facis, & motu ipso nocet tibi. Aegrum enim cocutis. At cum istud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In ultimis expellaris terras licebit, in quolibet barbariae angulo colloceris, hospitalis tibi illa qualiscunque sedes erit. Magis quis ueneris quam quod interest, & ideo nulli loco addicere debemus animum. Cum hac persuasione uiuendum est, non sum uni angulo natus, patria mea totus hic est mundus. Quod si liqueret tibi, non admirareris, nil adiuuari te regionum uarietatibus, in quas subinde priorum tedio migras. Prima enim quaeque placuisset, si omnem tuam crederes. Non peregrinaris, sed erras & ageris, ac locum ex loco mutas, cum illud quod quaris, bene uiuere, omni loco positum sit. Nunquid tam turbidum fieri potest quam forum? Ibi quoque licet quiete uiuere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se, conspectum quoque & uiciniam fori procul fugiam. Nam ut loca grauiora, etiam firmissimam ualeudinem tentant, ita bona quoque menti, nec dum adhuc perfecta, & conualescenti sunt aliqua parum salubria. Dissentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuosam probantes uitam, quotidie cum difficultatibus rerum, magno animo

colluctantur. Sapiens feret ista, non eliget, & mallet in pace esse quam in pugna. Nō enim multum prodest vitia sua proiecit, si cum alienis rixandum est. Tringita, in quibus tyranni Socratem circumsteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid interest quot domini sint? Seruitus una est. Hanc qui contempsit, in quantum habet turba dominantium liber est. Tempus est desinere, sed si prius portorium soluero. Initium est salutis, notitia peccati. Egregie mihi hoc dixisse videtur Epicurus. Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. Deprahendias te oportet, atque am emendes. Quidam uitis gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui mala sua uirtutum loco numerant? Ideo quantum potes te ipsum coargue, inquire in te, accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouissime deprecatoris: aliquando te offende. Vale.

ERASMI IN LIBRVM TERTIVM, EPIST. XX

Aliter audio quae dicit Demetrius noster, cum illum uidi nudum, quanto minus quam in stramentis incubantem. Ita prior editio. Alius codex habebat. Ego certe aliter audio quod dicit Demetrius noster, cum illum uidi nudum. Alius cum in stramentis uilibus incubantem. Neutra caret scrupulo.

Epist. 21. Omnes illos magistratus & satrapas. Ex uetustissimo codice reposui. Megistanas: nam hoc uerbo usus est Suetonius, nos magnates sive primates dicimus.

Epist. 27. Ut Grammaticos haberet analectos. Quidam habebat analectas, alius analectas, quod magis arripet, ut intelligas eos, qui minutissima quaeque colligunt ex autoribus. Nam ἀνάλεκτα dicuntur reliquiae decedentes e conuiuio.

PINCIANI IN LIB. TERTIVM EPISTOLARVM.

Epist. 20. S VIS literis incidisse] Eadem partim legit indidisset, partim indicasset non incidisset. Non irritant inquit hi hortuli famem] Verbum, inquit, desideratur in quibusdam exemplaribus.

Epist. 22. ET quidem prudentiores quam ipse sum ad quos soleo deferre si quid delibero] Quidam codices sunt, legitur nō sū. Alij diuerso in totum modo hoc pacto. Equidem ad prudentiores quam ipse sum soleo deferre si quid delibero.

Epist. 23. Torrēs impetus deiecit in mare] Proiecit, in aliquibus legitur codicibus, non deiecit. Fidelior mihi uidetur lectio deiecit.

Epist. 24. NVNQVID ultra quicquam corpori timendum est] Non corpori, sed illi, quidam praeferrunt codices. Alij fide lius ulli. Vel ad mortis uel ad uitae patientiam. At in utroque emonendi ac firmandi sumus] Vetus lectio, uel .d. morie uel ad uitae patientiam, aut in utroque emonendi enim ac firmandi sumus. Sed non temere, nec cum procursum capientis est impetus] Particula, nec, desideratur in quibusdam codicibus, & quidem ut sentio recte.

Epist. 25. PROSIT ne habituro aliquid si quicquid nolim, quicquid non possim non posse me gaudeo] Locus uitiatissimus, uerbis partim redundantibus, partim deficientibus, nec in ullo alio maior exemplarium dissonantia, dissonantia igitur & diligenti censura perpensis scriptorum codicum uerbis hanc lectionem elicio. Prosim ne habituro quae uelim. Atqui si nolim quicquid non posse me scio gaudeo.

Epist. 27. Tam properanter quam ille Troianos & Achiuos persalutabat] Sic prior editio. Corrigo ex exemplari Faecundi & primitiui, tam perperam tribus quam ille Troianos, reliqua. Ut grammaticos haberet analectos] Eadem analectas habet, non analectos, quam lectionem etiam Rhodiginus agnoscit.

Epist. 28. MAGIS quis uenerit quam quo interest] Veneris eadem non uenerit. Inquire in te] Eadem inquire te in te.

LVCII ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM.

LIBER QUARTVS.

EPIST. XXIX. Quod licet non omnes monendi sint, tamē, quidam etiā contradicentes uel siludentes docendi sint, & quod sapiens malit sibi placere quod populo.

DE Marcellino nostro quaeris. & uis scire quid agat. Raro ad nos uenit, nulla alia ex causa quam quia audire uerū timet, a quo periculo iam abest, nulli enim nisi audituro dicendum est. Ideo de Diogene, nec minus de alijs Cynicis, qui libertate promiscua usi sunt, & quosque obutos monuerūt, dubitari solet an hoc facere debuerint. Quid enim si quis surdos obiurget, aut natura morboque mutos? Quare, inquis, uerbis parcatur? Gratuita sunt. Nō possum scire an ei profuturus sim, quem ammoneo. Illud scio, alicui me profuturum, si multos admonuero. Spargenda est manus, non potest fieri, ut non aliquando succedat, multa tentanti. Hoc mi,

Lucili

Lucili, non existimo faciendum magno uiro, diluitur eius autoritas, nec habet apud eos satis ponderis, quos possit minus obsoletas corrigere. Sagittarius non aliter quando ferire debet, sed aliquando deerrare. Non est ars, quae ad effectum casu uenit. Sapientia ars est, certum petat, eligat profecturos, ab his quos desperauit, recedat, non tamen cito relinquat, & in ipsa desperatione extrema remedia tentet. Marcellinum nostrum ego nondum despero, etiamnum seruari potest, sed si cito illi manus porrigitur. Est quidem periculum ne porrigent eum trahat, magna in illo ingenij uis est, sed iam tendentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala sua ostendere. Faciet quod solet, aduocabit illas facetas, quae risum euocare lugentibus possunt, & in se primum, deinde in nos iocabitur, omnia quae dicturus sum, occupabit. Scrutabitur scholas nostras, & obijciet philosophis congraria, amicas gulam. Ostendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: ostendet mihi lepidum philosophum Aristonem, qui in gestatione disseribat, hoc enim ad edendas operas tempus acceperat. De cuius secta cum quaereretur Scaurus, ait, utique peripateticus non est. De eodem cum consuleretur Iulius Graecinus uir egregius, quid sentiret, non possum, inquit, tibi dicere. Nescio enim quid de gradu faciat, tanquam de effedario interrogaretur. Hos mihi circulatores qui philosophiam honestius neglexissent, quam uendunt, in faciem ingeret. Constitui tamen contumelias perpeti. Moueat ille mihi risum, ego fortasse illi lachrymas mouebo, aut si ridere perieuerabit, gaudeo tanquam in malis, quod illud genus infaniae curare cogigerit. Sed non est illa hilaritas longa, obserua, uidebis eisdem intra exiguum tempus acerrime ridere & acerrime rudere. Proposuit est aggredi illi, et ostendere quanto pluris fuerit, quam multis minoris uideretur. Vitia eius etiam si nō excidero inhibebo, non delinent, sed intermittentur, fortasse autem & delinent, si intermittendi consuetudinem fecerint. Non est hoc ipsum fastidendum, quoniam quidem grauius affectus, sanitatis loco est bona remissio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis, unde quod euaseris, & ex eo suspicaris, quousque sis euasurus. compone mores tuos, attolle animum, aduersus formidata consistere numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne uideatur stultus, si quis multitudinem timeat eo loco, per quem transitus singularis est? Aequae ad tuam mortem multis aditus non est, licet illam multi minentur. Sic stud natura dispositum. Spiritum tibi tam unus eripiet, quam unus dedit. Si pudorem haberes, ultimam mihi pensionem remississes. Sed ne ego quidem me sordide geram, in honore aris alieni, et tibi quod debeo impingam. Nunquam uolui populo placere. Nam quae ego scio, non probat populus. quae probat populus ego nescio. Quis hoc, inquis? tanquam nescias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere potest populo, cui placet uirtus? Malis artibus popularis fauor quaeritur, similem te illis facias oportet. Non probabunt, nisi agno uerint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi uidearis, quam qualis alijs. Conciliari nisi turpi ratione amor turpi non potest. Quid ergo illa laudata, & omnibus praeferranda artibus rebusque philosophia praestabit? scilicet ut malis tibi placeat, quam populo, ut aestimes iudicia, nō numeres, ut sine metu deorum hominumque uiuas, ut aut uincas mala aut finias. Ceterum si te uidero celebrem secundis uocibus uulgi, si intrante te clamor, plausus, & pantomimica ornamenta obstrepuerint, si tota ciuitate te foeminae puerique laudauerint, quid ni ego tui miser ear, cum sciam quae uia ad istum fauorem ferat? Vale.

EPIST. XXX. Quod nihil habet de spe uitae, quem senectus ducit ad mortem, & quod mors timenda non sit uarias ob causas.

BASSUM Auidium uirum optimum uidi quassum, aetate oblectantem. Sed iam plus istum degrauiat, quam quod possit attolli. Magno senectus & uniuerso pondere incubuit. Scis illū semper infirmi corporis & exucci fuisse, diu illud continuit, & uerius dicam, concinnauit, subito deficit. Quem admodum in naue quae sentinam trahit, uni rimae aut alteri oblititur, ubi plurimis locis laxari coepit & cedere, succ

curri non potest nauigio dehiscenti: ita in senili corpore aliquatenus imbecillitas sustineri & fulciri potest, ubi tanquam in putri aedificio omnis iunctura dilabitur, & dum alia excipitur, alia discinditur, circūspiciendum est quomodo exeat. Bassus tamen noster alacer animo est, hoc philosophia praestat, in quocumq; corporis habitu fortem, in conspectu mortis, hilarem, lætumq; , nec deficientem quamuis deficiat. Magnus gubernator & scisso nauigat uelo, & si exarumuit, tamen reliquias nauigij aptat ad cursum. Hoc facit Bassus noster, & eo animo uultuq; finem suum spectat, quo alienum spectare nimis securi esse putares. Magna res est hæc, Lucili, & diu discenda, cum aduentat hora illa inuitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, spei mixta sunt. Desinit morbus, incendium extinguitur, ruina quos uidebatur oppressura deposuit, mare quos hauserat, eadem uia qua forbebat, eiecit incolumes, Gladium miles ab ipsa perituri ceruice reuocauit. Nil habet quod speret quem senectus ducit ad mortem. Huic uni intercedi non potest. Nullo genere homines mollius moriuntur, sed nec diutius. Bassus noster uidebatur mihi prosequi se & componere & uiuere tanquam superstes sibi, & sapienter ferret decidium sui. Nam de morte multa loquitur, & id agit sedulo, ut nobis persuadeat, si quid in cōmodi, aut metus in hoc negocio est, morientis uicium esse non mortis, nec magis in ipsa quicquam esse molestiæ quàm post ipsam. Tam demens autem est qui timet quod non est passurus, quàm qui timet quod non est sensurus. An quisquam hoc futurū credit, ut per quam sit, ut nihil sentiat, ea sentiat. Ergo, inquit, mors ad extra omne malum est, ut sit extra omnem malorum metum. Hæc ego scio & sæpe dicta, & sæpe dicenda, sed neq; cum legerem æque mihi profuerunt, neq; cum audirem his dicentibus, qui negabant timenda à quorum metu aberant. Hic uerò plurimū autoritatis habuit, cum loqueretur de morte uicina. Dicam enim quid sentiam. Puto etiam fortior rem eum esse qui in ipsa morte est, quàm qui circa mortem est. Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit, non uitandi inuitabilia. Sic gladiator tota pugna timidissimus iugulum aduersario praestat, & errantem gladium sibi attemperat. At illa quæ in propinquo est, utiq; uentura, desiderat lentam animi firmitatem, quæ est rarior, nec potest nisi à sapiente prestari. Libentissimè itaq; illum audiebam quasi ferentem de morte sententiam, & qualis esset eius natura, uelut propius inspectæ indicantem. Plus, ut puto, fidei haberet apud te, plus pōderis, si quis reuixisset, & in morte nihil mali esse narraret expertus, accessus mortis quam perturbationem afferat. Optime hi tibi dicent qui secundum illam steterunt, qui uenientem & uiderunt & receperunt. Inter hos Bassum licet numeres, qui nos decipi noluit. Is, ait, tam stultum esse qui mortem timeat, quàm qui senectutem. Nam quemadmodum senectus adulescentiam sequitur, ita mors senectutem. Viuere noluit, qui mori non uult. Vita enim cum exceptione mortis data est, ad hanc itur, quam idèo timere dementis est, quia certa expectantur, dubia metuuntur. Mors necessitatem habet æquam & inuictā. Quis queri potest in ea conditione se esse, in qua nemo non est? Prima enim pars æquitatis est æqualitas. Sed nūc superuacuum est naturæ causam agere, quæ non alia uoluit legē nostram esse q̄ suam. Quicquid cōposuit, resoluit, & quicquid resoluit componit iterū. Iam uerò si cui contigit ut illum senectus leniter emitteret, non repente auulsam uitæ, sed minutatim subductū nonne ille gratias agere dijs omnibus debet, quod satius ad requiem homini necessariam, lassō gratam, perductus est? Vides quosdam optantes mortem, & quidē magis quàm rogari solet uita. Nescio utros existimē maiorem nobis animum dare, qui deposcunt mortem, an qui hylares eam quietiq; operiuntur: quoniam illud exrabie interdum ac repentina indignatione fit, hæc ex iudicio certa tranquillitas est. Venit aliquis ad mortem iratus, mortem uenientem nemo hilaris excipit, nisi qui se ad illam diu composuerat. Fateor ergo ad hominem mihi charum, ex pluribus me causis frequentius uenisse, ut scirem an illum toties eundem inuenirem, nunquid cum corporis uiribus minueretur animi uigor, qui sic crescebat illi, quomodo manifestior notari solet agitato rum lætitia, cum septimo spacio palmæ appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri

curi præceptis obsequens primum sperare se nullum dolorem esse in illo extremo anhelitu, si tamē esset, haberet aliquantulum in ipsa breuitate solatij. Nullum enim dolorem longum esse qui magnus est. Ceterum succursurum sibi etiam in ipsa distractione animæ corporisq;, si cum cruciatu id fieret, post illum dolorem, se dolere non posse. Non dubitare autem se quin senilis anima in primis labris esset, nec magna uia distraheretur a corpore. Ignis qui ualentem materiam occupauit, aqua & inter dum ruina extinguendus est. Ille qui alimentis deficitur, sua sponte subidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio non tanquam noua, sed tanquam in rem præsentem perditus. Quid ergo non multos spectauit abruptentes uitam & imò uerò uidi. Sed plus momenti apud me habent, qui ad mortē ueniunt sine odio uitæ, & admittunt illam, non attrahūt. Illud quidem aiebat tormentum, nostra nos sentire opera, quod tunc trepidamus cum propē à nobis esse credimus mortem. A quo enim propē non est, parata omnibus locis, omnibusq; momentis. Sed consideremus, inquit, tunc cum aliqua causa moriendū uidetur accedere, quāto alię propiores sint quæ nō timeantur. Hostis alicui mortē minabatur, hæc cruditas occupauit. Si distinguere uoluerimus causas metus nostri, inueniemus alias esse, alias uideri. Non mortē timeamus, sed cogitationem mortis ab ipsa enim semper tantūdem absumus. Ita si timenda mors est, semper timenda est. Quod enim in tempus morti exemptum est? Sed uereri debeo ne tam longas epistolas peius quàm mortem oderis, itaq; finem faciam, Tu tamen mortem ut nunquam timeas, semper cogita. Vale.

EPIST. XXXI. De assentatione seu adulatione uitanda, & de contemptu laboris, & excellentia uirtutis & animi.

Agnosco Lucilium meum, incipit quem promiserat exhibere. Sequere illum impetum animi, quoad optima quæque calcatis popularibus bonis, ibas. Non desidero maiorē meliorēq; te fieri quàm moliebaris. Fundamenta tua multū loci occupauerunt. Tantum effice quantum conatus es, & illa quæ tecum in animo uulsi tracta. Ad summam, sapiens eris, si claueris aures, quibus ceram parum est obdere. Firmiori spissamento opus est, quàm usum in socijs Vlystem ferunt. Illa uox quæ timebatur erat blanda, non tamen publica. At hæc quæ timenda est, non ex uno scopulo, sed ex omni parte terrarum circumsonat. Præteruere itaq; non unum locum insidiosa uoluptate suspectum, sed omnes urbes, sūrdum te amantissimis praesta. Pono animo male precantur. Et si uis esse felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eueniat. Non sunt ista bona quæ in te isti uolunt congeri, unum bonum est, quod beata uitæ causa, & firmamentum est, sibi fidere. Hoc autem contingere nō potest, nisi contemptus est labor, & in eorum numero habitus, quæ neque bona sunt, neque mala. Fieri enim nō potest, ut una res modo mala sit, modo bona, modo leuis & perferenda, modo expauescenda. Labor bonum non est. Quid ergo est bonum? Laboris contemptio. Itaque inuaniū operosos culpauerim, rursus ad honesta nitentes quanto magis incubuerint, minusq; sibi uitæ respirare permiserint, admirabor & clamabo, tanto melior surge, & respira, & clium istum (uno si potes spiritu) exopera. Generosos animos labor nutrit. Non est ergo quod ex illo ueteri uero parentum tuorum eligas, quid contingere tibi uelis, quid optes, et in totum iam per maxima acto uero turpe est, etiamnum deos fatigare. Quid uotis opus est? Fac te ipse felicem, facies autem, si intellexeris bona esse, quib. admixta est uirtus, turpia, quibus malitia coniuncta est. Quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum est, nihil atrū, nisi quod tenebras habet, aut aliquid in se traxit obscuro: quemadmodum sine adiutorio ignis, nihil calidum est, nihil sine aere frigidū: ita honesta & turpia uirtutis & malitiæ societas efficit. Quid ergo est bonum? rerū scientia. Quid malum est? rerum imperitia. Ille prudens atq; artifex pro tempore quæque repellat et eliget. Sed nec quæ nec repellit timet, nec miratur quæ eligit, si modo magnus illi & inuictus animus est. Submitti te ac deprimi ueto. Laborem si non recuses, parum est posse. Quis ergo, inquis, labor frivulus & superuacuis est? In quem humiles causæ uocauerint, non est malus, non magis quàm ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam

al. consergere
ac.

quoniam animi est ipsa tolerantia, quae se ad dura & aspera hortatur, & dicit: quid cessas? Non est uiri timere sudorē. Huic & illud accedat, ut perfecta uirtus sit aequa-
 litas, ac tenor uitae per omnia consonans sibi, quod non potest esse nisi rerum scien-
 tia contingat & ars, per quam diuina & humana noscantur. Hoc est summum bo-
 num, quod si occupas, incipis deorum esse socius, non supplex. Quomodo, inquis,
 isto peruenitur? Non per Apenninum Graiumue montem, nec per deserta Canda-
 uiae, nec Syrtes tibi, nec Scylla, aut Charybdis aedeunda sunt, quae tamen omnia tran-
 sisti procuratiuncule precio. Tutum iter est, iucundum est, ad quod natura te instru-
 xit. Dedit tibi illa, quae si non deserueris, par deo surges, Parum autem deo pecunia
 non faciet. Deus nihil habet. Praetexta non faciet. Deus nudus est. Fama non faciet,
 nec ostentatio tui, & in populos nominis dimissa notitia. Nemo nouit deum, multi
 de illo male existimant & impune. Non turba seruorum, lectica tuam per itinera
 urbana ac peregrina portantium. Deus ille maximus potentissimusque ipse uehit om-
 nia. Ne forma quidem, & uires tibi bonum te facere possunt, nihil horum non parit-
 tur uetustatem. Quarendum est ergo quod non fiat in dies deterius. cui non possit
 obstari, quo non melius possit optari. Quid hoc est? animus sed hic rectus, bonus, ma-
 gnus. Quid aliud uoces hunc, quam deum in humano corpore tibi hospitem? Hic ani-
 mus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quam in seruum potest cade-
 re. Quid est eques Romanus, aut libertinus, aut seruus? Nomina ex ambitione, aut
 ex iniuria nata. Subsilire in caelum, ex angulo licet. Exurge modo, & te quoque dignum
 finge Deo: finges autem, non auro, non argento. Non potest ex hac materia imago
 Deo exprimi similis. Cogita illos cum propitij essent, siciles fuisse.

EPIST. XXXII. Commendat secessum a turba, & ammonet huius
 uitae cursum percurrendum est.

INquiro in te & ab omnibus sciscitor, qui ex ista regione ueniunt, quid agas, ubi, et
 cum quibus moreris. Verba dare non potes, tecum sum. Sic uiue tanquam quid fa-
 cias auditurus sim, imo tanquam uisurus. Quaris quid me maxime ex his quae de te
 audio, delectet? Quod nihil audio, quod plerique ex his quoque interrogo nesciunt, quid
 agas. Hoc est salutare, non conuersari cum dissimilibus, & diuersa cupientibus: ha-
 beo quidem fiduciam non posse torqueri, mansurumque in proposito etiam si solici-
 tantium turba circumteat. Quid ergo est? non timeo ne immutent te, timeo ne im-
 pediant. Multum autem nocet, & qui moratur, utique in tanta breuitate uitae, quam
 breuiorem inconstantia facimus, aliud eius subinde atque aliud facientes initium. Di-
 ducimus illam in particulas tibi ac lancinamus. Propera ergo, Lucili charissime, & co-
 gita, quantum celeritati additurus fueris, si a tergo hostis instaret, si equitem aduen-
 tare suspicareris, ac fugientium premere uestigia. Fit hoc, premeris, accelera, & eua-
 de, perduc te in tutum, & subinde considera, quam pulchra res sit consummare ui-
 tam ante mortem, deinde expectare securum reliquam temporis sui partem, nihil
 sibi in possessione beatae uitae positum, quae beator non sit, si longior. O quando uide-
 bis illud tempus? quo scies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placidusque
 eris, & craftini negligens, & in summa tui satietate. Vis scire quid sit quod faciat ho-
 mines audios futuri? Nemo sibi contingit. Optauerunt itaque tibi alia parentes tui,
 sed ego tibi contra, omnium tibi eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vo-
 ta illorum multos compilant, ut telocupletent. Quicquid ad te transferunt, aliquid
 detrahendum est. Opto tibi tui facultatem, ut uagis cogitationibus agitata mens, tan-
 dem resistat, & certa sit: ut placeat sibi, & intellectus ueris bonis quae simul intellectae
 sunt, possidentur, aetatis adiectione non egeat. Ille denique necessitates supergressus
 est, & exautoratus ac liber, qui uiuit uita perfecta. Vale.

EPIST. XXXIII. Quomodo omnia philosophiae uerba pondus habent,
 & quam turpe sit semper ex commentario sapere.

DESideras his quoque epistolis sicut prioribus, ascribi aliquas uoces nostrorum pro-
 cerum. Non fuerunt circa flosculos occupati, totus contextus illorum uiriliter
 est. Inaequalitatem scias esse, ubi quae eminent notabilia sunt. Non est admirationi
 una arbor,

una arbor, ubi in eandem altitudinem tota sylua surrexit. Eiusmodi uocibus referta
 sunt carmina: referta historiae. Itaque nolo Epicuri illas esse existimes, publica sunt,
 & maxime nostrae. Sed in illo magis annotantur, quia rara interim interueniunt,
 quia insperata, quia mirum est aliquid fortiter dici ab homine molliciem professore.
 Ita enim plerique iudicant. Apud me uero Epicurus est & fortis, licet manuleatus sit.
 Fortitudo, & industria. & ad bellum prompta mens, tam in Persas quam in alte cin-
 ctos cadit. Non est ergo quod exigas excerpta & repetita. Continuum est apud no-
 stros, quicquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque ista odorifera, nec empto-
 rem decipimus, nihil inuenturum cum intrauerit, praeter illa quae in fronte suspensa
 sunt. Iplis permittimus unde uelint sumere exemplaria. Putas nos uelle singulares sen-
 tentias ex turba separare? Cui illas assignabimus, Zenoni, an Cleanthi, an Chrysi-
 po, an Panetio, an Posidonio? Non sumus sub rege, sibi quisque se uendicat: apud istos
 sic quid dicit Hermacus, quod Metrodorus, ad unum refertur. Omnia quae quisque
 quae in illo cotubernio locutus est, unius ductu & auspicijs dicta sunt. Non possumus,
 inquam, ex tanta rerum aequalium copia, licet tentemus aliquid educere. Paupere
 ris est numerare pecus. Quocumque miseris oculum, id tibi occurrit quod eminere
 posset, nisi inter paria legeretur. Quare deponere istam spem, posse te summam degit-
 stare ingenia maximorum uirorum. Tota ubi inspicienda sunt, tota tractanda. Res
 geritur, & per lineamenta sui ingenij opus necitur, ex quo nihil subduci sine ruina
 potest. Nec recusato quo minus singula membra, dummodo in ipso homine contine-
 res. Non est formosa mulier, cuius crus laudatur aut brachium, sed illa cuius unius
 uersa facies admirationem singulis partibus abstulit. Si tamen exegeris, non tam
 mendicem tecum agam, sed plena manu fiet. Ingens eorum turba est passim iacens
 rium. Sumenda erunt non colligenda. Non enim excidunt, sed fluunt perpetua, &
 inter se connexa sunt. Nec dubito quin multum conferant, rudibus adhuc & extrin-
 secus auscultantibus. Facilius enim singula insidunt circumscripta, & carminis mo-
 do inclusa. Ideo pueris & sententias ediscendas damus, & has quas Graeci Chrias uo-
 cant, quia complecti eas puerilis animus potest, & plus adhuc non capit certi profectus.
 Viro captare flosculos turpe est, & fulcire se notissimis & paucis uocibus. & me-
 moria stare. Sibi iam innitatur, dicat ista non teneat. Turpe est enim seni aut prospici-
 enti senectutem ex commentario sapere. Hoc Zenon dixit. Tu quidem? Hoc Cleanthes
 tu quidem? quousque sub alio moueris? Et impera & dic, quod memoriae tradatur, ali-
 quid & de tuo profer. Omnes itaque istos nunquam autores, semper interpretes, sub
 aliena umbra latentes, nihil puto habere generosi, nunquam auctores aliquando iace-
 re, quod diu didicerant. Memoriae in alienis exercuerunt. Aliud est meminisse, aliud
 scire. Meminisse est rem commissam memoriae custodire. At contra scire, est & sua face-
 re quaeque, nec ab exemplari pendere, & toties ad magistrum respicere, hoc dicit Zenon,
 hoc Cleanthes. Aliquid inter sit inter te & librum quousque discesseris & praecipue Quid
 est, quare audiam quod legere possum? Multum, inquit, uiua uox facit. Non quidem
 haec quae alienis uerbis commendatur, & actuarius uice fungitur. Adhuc nunc, quod
 isti qui nunquam tutelae suae fiunt, primum in ea re sequuntur priores: in qua nemo
 non a priore desciuit, deinde in ea re sequuntur quae adhuc quaeritur. Nunquam autem
 inuenietur, si contenti fuerimus inuentis. Praeterea qui aliud sequitur, nihil sequitur,
 nihil inuenit, imo nec quaerit. Quid ergo? non ibo per priorum uestigia? Ego ue-
 ro utar uia ueteris, sed si tibi priorem planior emque inuenero, hanc muniam. Qui ante
 nos ista mouerunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus ueritas, non
 dum est occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum est. Vale.

EPIST. XXXIII. Quomodo magistram delectat profectus discipuli,
 & quod magna pars bonitatis est uelle fieri bonum.

CRESCO, & exulto, & discussa senectute recalesco, quoties ex his quae agis & scri-
 bis intelligo quantum te ipse (nam turbam olim reliqueras) supergredieris. Si a-
 gricolam arbor ad fructum perducta delectat, si pastor ex foetu gregis sui capit uolu-
 ptatem, si alumnum suum nemo aliter intuetur, quam ut adolescentiam illius suam
 iudicet,

Gratum mon-
 tem Alpes Gra-
 ias intelligit,
 qui hodie mos
 Cinesius puta-
 tur.

al. beatum.

al. hospitane.

al. ac lauiamus

Simul. pro
 simulae.

aliter, modice,
 plena manu

Viva uox!

al. potiorum.

iudicet, quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quae tenera formaues runt, adulta subito uident? Affero te mihi, meum opus es. Ego cum uidiffem indo lem tuam, inieci manum, exhoratus sum, addidi stimulos, nec lente ire passus sum, sed subinde incitauis, & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor & inuicem hor rantē. Quid aliud, inquis, adhuc uolo? In hoc plurimum est. Non sic quomodo prin cipia totius operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo constat. pars magna bonitatis est, uelle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, absolutum, quem malum facere nulla uis, nulla necessitas possit. Hunc in te prospicio, si perse ueraueris & incubueris, & id egeris ut omnia facta dictaq; tua inter se congruāt, ac respondeant sibi & una forma percussa sint. Non est huius animus in recto, cuius di ctis acta discordant. Vale.

EPIST. XXXV. De differentia amicitiae, & amoris, & animi constantis.

Cum te tam obnixē rogo ut studeas, meum negocium ago, habere amicum uo lo, quod contingere mihi (nisi pergas excolere te ut coepisti) non potest. Nunc em̄ amas me, amicus nō es. Quid ergo? haec inter se diuersa sunt: imō dissimilia. Qui amicus est amat, qui amat, nō utiq; amicus est. Itaq; amicitia semper prodest. Amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, ut amare dicas. Festina ergo dum mihi proficis, nec istuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructū, cum mihi fingo uno nos animo futuros, & quicquid a tati meae uigoris abscelsit, id ad me ex tua, quanquam non multum abest, rediturum. Si tamen re quoq; ipsa laetus esse uolo, uenit ad nos ex his quos amamus etiam absentibus gaudium, sed id leue & e uanidum, Conspectus, & praesentia, & conuersatio aliquid habet uiruae uoluptatis utique si non tantum quem uelis, sed qualem uelis uideas. Affer itaque te mihi in genis munus, & quo magis istes, cogita me senem esse, te mortalem. Propria ad me, sed ad te prius: profice, & ante omnia hoc cura, ut constes tibi. Quoties experi ri uoles, an aliquid actum sit, obserua an eadem uelis hodie quae heri. Mutatio uolun tatis indicat animum natate aliubi, atq; aliubi apparere, prout tulit uentus. Non ua gatur quod est fixum & fundatum. Istud sapienti & perfecte contingit, aliquatenus & proficenti prouectioq;. Quid ergo inter est? Hic commouetur quidem nō tamen transit, sed suo loco natus, ille nec commouetur quidem. Vale.

Currentem hortor.

al. profecto.

ERASMI IN LIB. QVARTVM EPIST. XXIX.

Acerrime ridere, & acerrime tabere Pro tabere quidam habebant, rabere, quidam rubere, quidam rabire. Pro rubere puto scribendum rudere. Lusti enim Seneca uocum affinitate, quae est in ridere & rudere. Rident qui gau dent, rudunt irati. Vnde illud Persij: Pecuaria rudere dicas.

Quidam habebat annotatū, & si exarmauerit eum tempestas. Alioquin uidetur exarmare postum neutraliter. Inueniemus alias uideri. Consentiebant exemplaria. Videtur aliquid deesse, nisi hoc sentit, discrimen non esse in re, sed in opinione. Quidam habebat alias esse, alias uideri.

Epist. 30.

PINCIANI IN LIB. QVARTVM EPISTOLARVM.

Ille prudens atq; artifex] Nonnulli codices. Prudens artifex tantum legunt. Laborem si non recusēs parum est posse] Corrige. Laborem si non recusēs parum est. Posce ex uetere lectione. NO nconuersari cum dissimilibus] Praepositio, cum, in omni antiqua lectione desideratur.

Epist. 31.

Epist. 32.

Epist. 34.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER QVINTVS.

EPIST. XXXVI. De inquietae felicitatis horriditate, & quod propria animi meditatio sit contemptus mortis.

Amicum tuum hortare, ut istos magno animo cōtemnat, qui illum ob iurgant, quod umbram & ocium perierit, quod dignitatem suam de stiterit, & cum plus consequi posset, praetulerit quietem omnibus. Quam utiliter negocium suum gesserit, quotidie illis ostēdet. Hi qui bus inuidetur, non desinent transire. Alij elidentur, alij cadent. Res est inquieta felicitas, Ipsa se exagitat, mouet cerebrum, non uno genere. Alios in aliud

aliud irritat, hos in potentia, illos in luxuriam, hos inflat, illos mollit & totos resolu it. At bene aliquis illam fert, sic quomodo uinum. Itaque non est quod tibi isti per suadeant eum esse foelicem, qui à multis obidetur. Sic ad illum quem admodum ad lacum concurrunt, quem exhaustiunt & turbant. Nugatorium & inertem uocant. Scis quosdam peruerse loqui, & signare contraria, foelicem uocabant. Quid ergo? Erat? Ne illud quidem curo quod quibusdam nimis horridi animi uidetur & terret. Ariston aiebat, malle se adolescentem tristem, quam hilarem & amabilem turbare. Vinum enim fieri bonum quod recens durum & asperum uisum est, non pati atate tem quod in dolio placuit. † Sin eum tristem appellent & inimicum processibus suis, bene se dabit in uetustate ipsa tristitia, perseueret modo colere uirtutem † perhibere liberalia studia, non illa quibus perfundi satis est, sed haec quibus tingendum est animus. Hoc est descendit tempus. Quid ergo? aliquid est, quo nō sit descendum? Minime. Sed quem admodum omnibus annis, studere honestum est, ita non omnibus institui. Turpis & ridicula res est elementarius senex. Iuueni parandum, seni uten dum est. Facies ergo rem utilissimā tibi, si illum quam optimum feceris. Haec aiunt beneficia esse expetenda tribuendaq; nō dubie prima fortis, quae tam prodest dare quam accipere. Deniq; nihil illi iam liberum est. Spondit. Minus autem turpe est creditor, quam spei bonae decoquere. Ad illud as alienum soluendū, opus est nego cianti nauigatione prospera, agrum colenti ubertate eius quam colit terra, & coeli fauore. Ille quod debet sola potest uoluntate persolueret. In mores fortunę ius non ha bet. Hos disponat, ut q; tranquillissimus ille animus ad perfectum ueniat, qui nec ablatum sibi quicquid sentit, nec adiectū, sed in eodē habitu est quocunq; res cadūt. Cui siue aggeruntur uulgaria bona, supra res suas eminet, siue aliquid ex illis uel om nia casus excussit, minor nō fit. Si in Parthia natus esset, arcū infans statim tende ret. Si in Germania, protinus puer tenerum hostile uibraret. Si aurū nostrorū tem poribus fuisset, equitare & hostē cominus percutere didicisset. Haec singulis discipuli na gentis suae sua det & imperat. Quid ergo? huic meditandum est, quod aduersus om nia tela, quod aduersus omne hostium genus bene facit, mortem cōtemnere: quae quin habeat in se aliquid terribile, ut & animos nostros (quos in amorem sui natura formauit) offendant, nemo dubitat † nec necesse esset in id cōparari & acui, in quod instinctu quodam uoluntario iremus, sicut feruntur omnes ad conseruationem sui. Nemo dicit, ut si necesse fuerit, a quo animo in rosa iaceat, sed in hoc duratur, ut tor mentis non submittat fidem, ut si necesse fuerit, stans etiā aliquando saucius pro ual lo percuget, & ne pilo quidem incumbat, quia solēt obrepere interim somnus in a liquod amminiculū reclinatis. Mors nullum habet incōmodum. Esse enim debet ali quid cuius sit incōmodum. Quod si tanta cupiditas longioris aui te tenet, cogita ni hil eorum quae ab oculis abeunt, & in rerum naturā, ex qua prodierunt ac mox pro cessura sunt reconduntur, consumi desinunt ista non pereunt. Et mors, quam perti mescimus ac recusamus, intermittit uitam non eripit: ueniet iterū qui nos in lucem reponat dies, quā multo recusarent, nisi oblitos reduceret. Sed postea diligentius do cebo, omnia quae uidentur perire, mutari. Ae quo animo debet rediturus exire. Obserua orbem rerum in se remeantium, uidebis in hoc mundo nihil extingui, sed uici bus descendere ac resurgere. Aestas abit, sed alter annus illam adducit: hyems cecidit, referent illam sui menses. Solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Stella rum iste discursus quicquid praeterierit repetit, pars coeli leuatur asidua, pars mēra gitur. Deniq; finem faciam, si hoc unum adte cetero, nec infantes, nec pueros, nec meū te lapsos, timere mortē, Et esse turpissimum si eam securitatem nobis ratio non praer stat, ad quam stultitia perducit. Vale.

EPIST. XXXVII. De duplici magnanimitate, & quomodo ad ueram libertatem philosophia perducatur.

Quod maximum uinculum est ad bonam mentem, promissisti uirum bonum. Sa cramento † ligatus es. Deridebit si quis tibi dixerit, mollē esse militiam & faci lem. Nolo te decipi. Eadē honestissimi huius & illius turpissimi, aut ornamentum uer/

al. sine. al. perhibere. al. prendere.

al. nec enim opus esset.

al. rogati.

I ba sunt;

ba sunt, uti, uincti, ferroq; necari. Ab illis qui manus arenae locant, & edunt ac bibunt, quae per sanguinem reddant, cauetur ut ista uel inuiti patiantur à te, ut uolens libesq; patiaris. Illis licet arma submittere, misericordiam populi tentare. Tu neq; submittes, nec uitam rogabis. Recto tibi inuictosq; moriendum est. Quid porro prodest paucos dies, aut annos lucrifacere? Sine missione nascimur. Quomodo ergo, inquis, me expediatur? Effugere non potes necessitates, potes uincere. Fiat uia, & hanc tibi uiam dabit philosophia: ad hanc te cōfer, si uis saluus esse, si securus, si beatus. Deniq; si uis esse (quod est maximum) liber. Hoc contingere aliter non potest. Humilis res est stultitia, abiecta, sordida, seruilis, multis affectibus & sauisimis subiecta. Hos tam graues dominos, interdum alternis uicibus imperantes, interdum pariter, dimittit à te sapientia, quae sola libertas est. Vna ad hanc fert uia, & quidem recta. Non aberabis, uade certo gradu. Si uis tibi omnia subijcere, te subijce rationi, multos reges, si ratio terexerit. Ab illa disces quid & quemadmodum aggredi debeas, non incidere rebus. Neminem mihi dabis, qui sciat quomodo quod uult coeperit uelle. Non consilio adductus ullo, sed impetu impactus est. Non minus saepe fortuna in nos incurrit, quam nos in illam. Turpe est non ire, sed ferri, & subito in medio turbine reru stupentem querere, huc ego quemadmodum ueni? Vale.

EPIST. XXXVIIII. De utilitate familiaritatis breuis & inelaborati sermonis.

Merito exigit ut hoc inter nos epistolarum commercium frequentemus. Plurimum proficit sermo, qui minutatim irrepserit animo. Disputationes praeparatae & effusae audiente populo, plus habent strepitus, minus familiaritatis. Philosophia bonum consilium est. Consilium nemo clare dat. Aliquando utendum est & illis (ut ita dicam) concionibus ubi qui dubitat, impellendus est. Vbi uero non hoc agendum est, ut uelit discere, sed ut discat, ad haec submissiora uerba uenient, dum est. Facilius intrant, sed haerent, Nec enim multis opus est, sed efficacibus. Serminis modo spargenda sunt, quod quamuis sit exiguum, cum occupauit idoneum locum, uires suas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur. Idem facit ratio, non late patet, si aspicias, in opere crescit. Pauca sunt quae dicuntur, sed si illa animus bene exceperit, conualescunt & exurgunt. Eadem est inquam, praceptorum conditio quae feminum. Multum efficiunt, & si angusta sunt, tantum, ut dixi, idonea mens rapiat illa, & in se trahat. Multa inuicem & ipsa generabit, & plus reddet, quam acceperit. Vale.

EPIST. XXXIX. De differentia ordinariae orationis & breuiarij, & quod sit proprium generosi animi ad excelsa citari & quatenus superfluitas noceat.

Commentarios quos desideras diligenter ornatos, & in angustum coactos, ego uero componam, sed uide ne plus profectura sit oratio ordinaria, quam haec quae nunc uulgo breuiarium dicitur. Olim cum latine loqueremur, summarium uocabatur. Illa res discenti magis necessaria est, haec scienti. Illa enim docet, haec ammonet. Sed utriusq; rei tibi copiam faciam. Tu à me non est quod illi aut illum exigas. Qui tibi notorem dat, ignotus est. Scribam ergo quod uis, sed meo more, Interim multos habes, quorum scripta nescio an satis ordinent. Sume in manus indicem philosophorum. Haec ipsa res expergisci te coget si uideris q̄ multi tibi laborauerint, concupisces & ipse ex illis unus esse. Habet enim hoc in se generosus animus, quod concitatur ad honesta, Neminem excelsi ingenij uirum humilia delectat & sordida, magnarum rerum species ad se uocat & extollit. Quemadmodum flamma surgit in rectum, iacere ac deprimi non potest, non magis quam quiescere: ita noster animus in motu est, eo mobilior & actuosior, quo uehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora huc impetu dedit. Ponet se extra ius ditionemq; fortunae. Secunda temperabit, aduersa cominuet, & alijs admiranda despiciet. Magni animi est magna cōtemnere, ac mediocria male, quam nimia. Illa enim utilia uitaliaq; sunt, at haec eo quod superflua nocent. Sic segetem nimia sternit ubertas, sic rami onere franguntur, Sic ad maturitatem non peruenit nimia foecunditas. Idem animis quoq; euenit quos immoderata felicitas rum pit, qua non tantum in aliorum iniuriam, sed etiam in suam t̄uertuntur. Quis hostis

in qua

in quenquam tam contumeliosus fuit, quam in quosdam uoluptates sine sunt quorum impotentia atq; insana libidini ob hoc unum possis ignoscere, quod quae exere patiuntur. Nec immerito hic illos furor uexat. Necessae enim in immensum exeat cupiditas, quae naturalem modum transilijit. Ille enim habet suum finem, inania & ex libidine orta sine termino sunt. Necessaria metitur utilitas, superuacua quo re digis? Voluptatibus utiq; se immergunt, quibus in consuetudinem adductis carere non possunt, & ob hoc miserimi sunt, quod ed perueniunt, ut illis quae superuacua fuerant, facta sint necessaria. Seruiunt t̄ utiq; uoluptatibus suis non fruuntur, & mala sua (quod malorum ultimim est) amant. Tunc autem consummata est infelicitas, ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent: & desinit esse remedio locus, ubi quae fuerant uitia, mores sunt. Vale.

EPIST. XL. Docet pronuntiationem moderandam & exemplo maxime Ciceronis iubet esse tardiloquum.

Quod frequenter mihi scribis, gratias ago. Nam quo uno modo potes, te mihi ostendis. Nunquam epistolam tuam accipio, ut non protinus una simus. Si imagines nobis amicorum absentium iucundae sunt, quae memoriam renouant & desiderium absentiae, falso atq; inani solatio leuant: quanto iocundiores sunt literae, quae uera amici absentis uestigia, ueras notas afferunt? Nam quod in conspectu dulcissimum est, id amici manus epistolae impressa praestat agnoscere. Audisse te scribis Serapionem philosophum, cum istuc applicuisset, solere magno cursu uerba conuoluerit, quae non effundit una uox, sed premit & urget. Plura enim ueniunt, quam quibus uox uia sufficit: hoc non probo in philosopho, cuius pronuntiatio quae sicut uita debet esse composita. Nihil autem ordinatum est, quod praecipitatur & peroperat. Itaque oratio illa apud Homerum concitata, & sine intermissione in morem niuis superueniens, oratori data est, & melle dulcior seni profuit. Sic itaque habet istam uim dicendi rapidam, atque abundantem, aptiorem esse circulanti iudices quam agentem magnam ac certam, docentemq;. Aequae stillare illam nolo, quam currere. Nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoq; inopia & exilitas minus intentum auditorem habet, quod interruptae tarditatis. Facilius tamen insidit quod expectatur, quam quod praeteruolat. Denique tradere homines discipulis pracepta dicuntur. Non traditur quod fugit. Adhuc nunc quod quae ueritati operam dat oratio, incōposita debet esse & simplex. Haec popularis nihil habet ueri, mouere uult turbam, & inconculta aures impetu rapere tractandam se non praebet, aufertur. Quomodo autem regere potest, quae regi non potest? Quid quod haec oratio quae sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet? Remedia non profunt, nisi immorentur. Multum praeter ea habet inanitatis & uani plus sonat quam ualeat. Lenienda sunt quae exterrent, compescenda quae irritant, discutienda quae fallunt, inhibenda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum raptim potest fieri? Quis medicus aegros in transitu curat? Quid quod ne uoluptatem quidem ullam habet, talis uerborum sine delectu reuentium strepitus? Sed ut pleraque quae fieri posse non crederes, cognouisse satis est, sic istos qui uerba exacerunt abunde est semel audisse. Quid enim quis discere, quid imitari uelit, quid de eorum animo iudicet, quorum oratio perturbata & immissa est, nec potest reprimi? Quemadmodum per procliuē currentium, non ubi uisum est gradus sistitur, sed incitato corporis pondere se rapit ac longius quam uoluit efferri: sic ista dicendi celeritas nec in sua potestate est, nec satis decora philosophiae, quae ponere debet uerba non proijcere, & pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando & insurget? Quid nisi? sed salua dignitate morum, quam uiolenta ista & nimia uis exiit. Habeat uires magnas, moderatas tamen, perennis sit unda, non torrens. Vix oratori permiserim talem dicendi uelocitatem, irreuocabilem, ac sine lege uadentem. Quemadmodum enim iudex subsequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis: tum quoque cum illum aut ostentatio abstulerit, aut affectus impetus sui, tantum festinet, atque ingrat, quantum aures pati possunt. Recte ergo facies, si non uideris istos, qui quantum dicant, non quemadmodum quaerunt, & ipse

malucris

al. oratio.

al. uocatore.

al. cognitorē.

al. utuntur.

al. itaq;.

forte admissa.

malueris aliquando si necesse est, uel iuxta Publium Viniciū dicere qui cum quæreretur quomodo Publius Vinicius diceret, Afellius ait, tractim. Nam geminus Varius ait, quomodo istum disertum dicatis, nescio tria uerba non potest iungere. Quid ni malis tu sic dicere quomodo Vinicius; Aliquis tam insulsus interuenient, qui illi singula uerba uellent, quanquam dicitur non diceret, ait, Dic uel nunquam dicas. Namque Echei cursum suis temporibus oratoris celeberrimi, longe abesse ab homine sano uolo. Nunquam dubitauit, nunquam intermisit, semel incipiebat, semel desinebat, quædam tamen & nationibus puto magis aut minus conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris. Nos etiam cum scribimus interpungere consueuimus. Cicero quoque noster (a quo Romana eloquentia exiit) gradarius fuit. Romanus sermo magis se circumspicit, & æstimat, & præbet æstimandum. Fabianus uir egregius & uita & scientia, & (quod post ista est) eloquentia quoque, disputabat expedite magis, quam concitate, ut posses dicere facilitate esse illam non celeritatem. Hanc ego in uiro sapiente recipio, non exigo, ut oratio eius sine impedimento exeat, proferatur tamen malo, quam profluat. Eo autem magis te deterreo ab isto morbo, quod non potest tibi ista res contingere aliter, quam si te pudere desierit. Perfrices frontem oportet, & ipse te non audias. Multa enim inobseruatus ille cursus feret quæ reprehendere uelis. Non potest, inquam, tibi contingere res ista, salua uerecundia. Præterea exercitatione opus est quotidiana, & a rebus studium transferendum est ad uerba. Hæc autem etiam si aderunt, & poterunt sine ullo tuo labore decurrerent, tamen temperanda sunt. Nam quemadmodum sapiētis uisum incessus modestior conuenit, ita oratio pressa, non audax. Summa ergo summarum hæc erit, tardilocomum te esse iubeo. Vale.

EPIST. XLII. Quomodo in unoquoque bonorum uirorum deus habitat, & quod homo laudandus est pro his quæ habet intus.

Facis rem optimam, & tibi salutarē, si (ut scribis) perseveras ire ad bonam mentem & quam stultū est optare, cum possit a te impetrare. Non sunt ad cælū eleuandæ manus, nec exorandus ædituus, ut nos ad aures simulachri, quali magis exaudiri possumus, admittat. Prope est a te deus, tecū est, intus est. Ita dico Lucili, sacer intra nos, spiritus sedet, malorum honorumque nostrorum obseruator & custos, hic prout a nobis tractatus est, ita nos ipse tractat. Bonus uir sine deo nemo est. An potest aliquis supra fortunam nisi ab illo adiutus exurgere? Ille dat consilia magnifica, & recta. In unoquoque uirorum bonorum quis deus, incertū est, habitat tamen deus. Si tibi occurrit uetustis arboribus, & solitam altitudinē egressis frequens lucus, & conspectū cæli densitate ramorum aliorum alios protegentium submouens, illa proceritas syluæ, & secretum loci & admiratio umbræ, in aperto tam densæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit. Et si quis specus saxi penitus exelis montem suspenderit, non manufactus, sed naturalibus caulibus intantam laxitatem excauatus, animū tuum quadam religionis suspitione percutiet. Magnorum fluminum capita ueneramus, subita ex abdito uastis amnis eruptio aras habet. Coluntur aquarum calentium fontes, et stagna quædam, uel opacitas, uel impenfa altitudo sacrauit. Si hominem uideris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduersa felicem, in medijs tempestatibus placidū, ex superiore loco homines uidentē, ex æquo deos, non subibit te ueneratio eius. Non dices, ista res maior est altiorque, quam ut credi similis huic, in quo est, corpusculo possit. Vis istuc diuina descendit, animū excellentem, moderatum, omnia tanquam minora transeuntem, quicquid timemus optamusque ridentē, cælestis potentia agit. Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare. Itaque maiore sui parte illic est unde descendit. Quemadmodum radij solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt unde mittuntur: sic animus magnus & sacer, & in hoc demissus ut proprius quidem diuina nosseamus, conuerfatur quidem nobiscū, sed haret origeni suæ. Illic pendet. Illuc spectat, ac nititur nostris tanquam melior interest. Quis est ergo hic animus qui nullo bono nisi suo nitet. Quid enim est stultius, quam in homine aliena laudare? Quid eo dementius, qui eam miratur, quæ in aliū protinus transferri possint.

Non fac

Non faciunt meliorē equum aurei freni. Aliter leo aurata iuba nitet, dum contractatur, & ad patientiā recipienti ornamenta cogitur fatigatus, aliter incultus, integri spiritus. Hic scilicet impetu acer, qualem illū esse natura uoluit, speciosus ex horrido, cuius hic decor est, non sine timore aspici, præfertur illi languitudo, & bracteato. Nemo gloriarī nisi suo debet. Vitē laudamus. si fructu palmites onerat, si ipsa ad terrā pondere eorum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferret uitē, cui aureæ uirgæ, aurea folia dependēt? Propria uirtus est in uite fertilitas. In hominē quoque id laudandū est, quod ipsius est. Familiā pulchram habet, & domū pulchram multum ferit, multū scenerat, nihil horum in ipso est, sed circa ipsum. Lauda in ipso, quod nec eripi potest, nec dari. Quod propriū est hominis, quæris quid sit? Animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo. Consummatur itaque eius bonum, si adimpleuit cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio hæc exigit? Rem facillimam, secundum naturam suam uiuere: sed hanc difficilem facit communis infamia. In uitā alter alterum trudimus. Quomodo autem ad salutem reuocari possunt, quos nemo retinet, populus impellit. Vale.

EPIST. XLII. Vota eorum qui de potentibus male existimant, & de remedio contra damna bonorum fortuitorum.

Iam tibi iste persuasit, se uirū bonū esse. Atqui uir bonus tam cito nec fieri potest, nec intelligi. Scis quem nunc uirum bonū dicam, huius secundæ notæ. Nam ille alter fortasse tanquam phoenix semel anno quingentesimo nascitur, nec est mirum ex intervallo magna generari. Mediocritas & in turbā nascētia sæpe fortuna producit, eximia uerbū, ipsa raritate cōmendat. Sed iste multū adhuc ab eo quod proficitur, & si sciret quid esset uir bonus, nondū se esse crederet, fortasse etiā fieri posse desperaret. At male existimat de malis. Hoc etiā mali faciūt, nec ulla maior pœna nequitia est, quam quod sibi ac suis displicet. At odit eos, qui subita & magna potentia insolenter utuntur. Idem faciet, cum idem poterit. Multorum quia imbecillia sunt, latebit uita, non minus ausura cum illis uires suæ placuerint, quam illa quæ iam felicitas aperuit. Instrumenta illis explicanda nequitia desunt. Sic tuto serpens etiam pestifera tractatur, dum riget frigore. Non desunt tunc illi uenena, sed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, ut paria pessimis audeat, fortunæ fauore deficitur. Eadem uelle eos cognosces, da posse quantum uolunt. Meministi cum quendam affirmare esse in tua potestate, dixisse me, uolaticū esse ac leuem, & te non pedem eius tenere, sed pennam. Mentitus sum, pluma tenebatur, quæ remisit & fugit. Scis quos postea exhibuerit tibi ludos, quæ multa in caput suū casura tentauerit. Non uidebat se per aliorum pericula in suum ruerē, non cogitabat quæ onerosa essent quæ petebat, etiā si superuacua non essent. Hoc itaque in his quæ affectamus, atque labore magno contendimus, inspicere debemus, aut nihil in illis cōmodi esse, aut plus incommodi. Quædā superuacua sunt, quædā tanti non sunt. Sed hæc non peruidemus, & gratuita nobis uidentur, quæ charissime constant. Ex eo licet stupor noster appareat, quod ea sola putamus emi pro quibus pecuniam soluimus, ea gratuita uocamus, pro quibus nos ipsos impendimus: quæ emere nollemus, si domus nobis nostra pro illis esset danda, si amœnum aliquod fructuosum uel prædium, ad ea parati sumus peruenire cū sollicitudine, cū periculo, cū iactura pudoris, & libertatis & temporis. Adeo nihil est cuius se uilius. Idem itaque in omnibus consilijs rebusque faciamus, quod solemus facere, quoties ad instigatorem alicuius mercis accessimus, uideamus hoc quod concupiscimus quanti deferatur. Sæpe maximū precium est, pro quo nullus datur. Multa possum tibi ostendere, quæ acquisite acceptaque, libertatem nobis extorserunt. Nonstri essemus, si ista nostra non essent. Hæc ergo tecū ipse uerfa, non solum ubi de incerto agitur, sed etiam ubi de iactura. Hoc perituum est. Nempe aduenticiū fuit, tam facile sine isto uiues quam uiuisti. Si diu illud habuisti, & perdidisti postquam satisfatus es. Si non diu perdis antequam assuescas. Pecuniam minorem habebis, nempe & molestiam: gratiam minorem, nempe & inuidiam. Circumspice ista quæ nos agunt in infamiam, quæ cum plurimis lachrymis amittimus. Scies non damnum in

his molestum esse, sed opinionem damni. Nemo illa perisse sentit, sed cogitat. Qui se habet, nihil perdidit. Sed quoto cuiq; habere se contigit? Vale.

EPIST. XLIII. Quomodo comparationis modus ferè omnia magna facit, & minima, & quod praua uita quarit abscondi à publico sensu.

al. nō habet. **Q**uomodo hoc ad me peruenerit quæris, quis mihi id te cogitare narrauerit, qd tu nulli narraueras. Is qui scit plurimū rumor. Quid ergo, inquis, tantus sum, ut possim excitare rumorē? Non est quod te ad hunc locum respiciens metiaris, ad istum respice, in quo moraris. Quicquid inter uicinia eminet, magnum est illic ubi eminet. Nam magnitudo t habet certum modum, comparatio illam aut tollit, aut deprimit. Nauis que in flumine magna est, in mari paruula est. Gubernaculum quod nauis alteri magnum, alteri exiguum est. Tu nunc in prouincia, licet cōtemnas ipse te, magnus es. Quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodum dormias, queri tur, scitur. Eo tibi diligentius uiuendum est. Tunc felicem te esse iudica, cum poteris in publico uiuere, cum te parietes tui tegent, non abscondent, quos plerunq; circum datos nobis iudicamus, non ut tutius uiuamus, sed ut peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores existimes nostros, uix quenquam inuenies, qui possit aperto ostio uiuere. Lanitores conscientia nostra, non superbia opposuit. Sic uiuimus, ut deprehendit, subito aspici. Quid aut prodest recondere se, & oculos hominū auresq; uitare; bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxia atq; sollicita est. Si honesta sunt quæ facis, omnes sciant. Si turpia, quid refert neminem scire, cum tu scias? O te miserum, si contemnis hunc testem. Vale.

EPIST. XLIIII. Quod quilibet potest fieri uere nobilis, si uelit. Et quod multi errant in optando uitam beatam.

al. cura. **I**terum tu mihi te pusillū facis, & dicis, malignius tecum egisse naturam prius deinde fortunam, cum possis te eximere uulgo, & ad felicitatē hominum maximam emergere. Siquid aliud est in philosophia boni, hoc est, quod siemma non inspicit. Omnes si ad primā originem reuocentur, à dijs sunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinem tua te perduxit t industria. At me hercules multis quatuordecim gradus sunt clausi. Non omnes curia admittit. Castra quoq; quos ad laborem & periculū recipimus, fastidiose legunt. Bona mens omnibus patet, omnes ad hoc stimus nobiles. Nec respicit quæpiam philosophia, nec eligit, omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus. Platonem non accepit nobilē philosophia sed fecit. Quid est quare desperes his te posse fieri parem? Omnes hi maiores tui sunt, si te illis geris dignum. Geres autem, si hoc protinus tibi persuaseris, à nullo te nobilitate superari. Omnibus nobis toridem ante nos sum, nullius nō origo ultro memoriā iacet. Plato ait, Neminem regem nō ex seruis esse oriundum, neminē non seruum ex regibus. Omnia ista lōga uarietas miscuit, & sursum deorsum fortuna uersauit. Quis ergo generosus? Ad uirtutē bene à natura compositus. Hoc unum est intuendū. Alioqui si ad uetera reuocas, nemo nō inde est, ante qd nihil est. A primo mundi ortu usq; in hoc tempus perduxit nos ex splendidis sordidiscq; alternata series. Non facit nobilem, atrium plenū fumosis imaginibus. Nemo in nostrā gloriam uixit, nec quod ante nos fuit nostrū est. Animus facit nobilem, cui ex quacunq; conditione supra fortunam licet surgere. Puta itaq; te nō esse equitem Romanū, sed libertinum, potes hoc cōsequi, ut solus sis liber inter ingenuos. Quomodo inquis? Si mala bonaq; non populo autore distinxeris. Intuendum est, nō unde ueniant, sed quo eant. Si quid est quod beatam uitam potest facere, id bonum est suo iure, depruari enim in malū non potest. Quid est ergo in quo erratur? Cum omnes beatam uitam optant, quod instrumenta eius pro ipsa habent, & illam dum petunt, fugiunt. Nam cum summa beatæ uitæ sit solida tranquillitas, et eius inconcussa fiducia, sollicitudinē, colligunt causas, & per insidiosum iter uitæ nō tantum ferunt sarcinas, sed trahunt. Ita longius ab effectu eius quod petunt, semper abscedunt, & quo plus operæ impendunt, hoc se magis impediunt, & feruntur retro, quod euenit in labyrintho properantibus, ipsa illos uelocitas implicat. Vale.

ERASMI

ERASMI IN LIBRVM QUINTVM EPISTOLA XLI.

Aliter leo aurata iuba immititur, ita prior editio: in alijs erat immititur, in alijs dimititur. Forte legendum erat nitet. Agit enim de decore nativo.

PINCIANI IN LIBRVM QUINTVM EPISTOLARVM.

DENIQUE nihil illi iam liberum est spondit] *vetus lectio, deniq; nihil illi iam liberum est: spondit SACRAMENTO ligatus es. Deridebit si quis tibi dixerit] Eadē non ligatus agnosceit, sed rogatus, ut sit rogatus pro interrogatus. Codex tamen Frācisceanus decipit legit, non deridebit, quod non displicet quia paulo post sequitur, nolo te decipi.*

Epist. 38.

Epist. 37.

ET effusa audiente populo] Vellem legeres audienti, non audiente.

QUAE non effudit una, sed premit & urget] *Eadem, que non effundit imò premit & urget. Exēplar Pincianum notatum habet in margine legendum esse, que non effundit una uox sed premit & urget, quā lectio nem probo, quia subijcit statim. Plura enim ueniunt quā quibus uox una sufficiat.*

Epist. 38.

Epist. 43.

Perdidisti postquā faciatus es] Perdis, nō perdidisti eadē habet recte, nā iteratur confestum idem uerbū perdis. Eo tibi die diligentius uiuendum est] Codex Frācisceanus addit compluscula uerba, hoc pacto. Quanto diligentius uita tua, pro honoris fastigio queritur, tanto tibi diligentius uiuendum est.

Epist. 42.

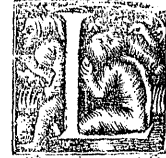
Epist. 43.

Si ad uetera te reuocas] Verbum, te, superuacaneum est, ex ueteri lectione.

Epist. 44.

PINCIANI LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM LIB. VI.

EPISTO. XLV. De modo eligendi commentarios, de acie ingenij, nō in uerbis, sed in rebus exercenda, & quis sit uerè beatus.

Librorū istic inopia esse quereris. Nō refert q; multos, sed quā bonos habeas. Lectio certa prodest, uaria delectat. Qui quō desit nauit, peruenire uult, unā sequatur uitam, nō per multas uagetur. Non ire istud, sed errare est. Vellē, inquis, magis libros mihi quā consiliū dares. Ego uerò quoscunq; habeo mittere paratus sū & totum horreū excutere, me quoq; isto si possem, trāsferrem. Et nili mature te finem officij sperarem impleturum, hanc senilem expeditionem indi xissem mihi: nec me Charybdis, & Scylla, & fabulosum istud frētum deterere potuisset. Trānatassem ista, nō solū traiecissem, dūmodo te complexi possem, & præsens astimare quantum animo creuisses. Caterum quod libros meos tibi mitti desideras, non magis idē me disertum puto, quā formosum putarem, si imaginē meā peteres. Indulgentiæ scio istud esse non iudicij, & si modo iudicij est, indulgentia tibi imposuit. Sed qualescunq; sunt, tu illos sic lege tanquā uerum quæram adhuc, non sciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquam mancipauī, nullius nomen fero: multum magnorum uirorum iudicio credo, aliquid & meo uendico. Nā illi quoq; non inuenta, sed quærenda nobis reliquerunt, & inuenissent forsitan necessaria, nisi & superflua qualissent. Multum illis temporis uerborum cauillatio eripuit, & capite de disputationes, que à cumē irritū exercēt, Nec timus nodos, & ambigua significationem uerbis alligamus, deinde dissoluimus, ac tātū nobis uacat, iam uiuere, iam mori scimus. Tota illō mente pergēdum est, ubi prouideri debet, ne res nos nō uerba decipiant. Quid mihi uocum similitudines distinguis, quibus nemo unq; nisi t quid disputat captus est? Res fallūt, illas discerne. Pro bonis mala amplectimur. Optamus contra id quod optauimus, pugnant uota nostra cū uerbis, cōsilia cum consilijs. Adulatio quā similis est amicitia: Non imitantur tantum illam, sed uincit & præterit, apertis ac propitijs auribus recipitur, & in præcordia ima descendit, eo ipso gratiosa quo ledit. Docē quemadmodū hāc similitudinē dinoscere possim: uenit ad me, p amico blādus inimicus, uicia nobis sub uirtutū nomine obrepūt. Temeritas sub titulo fortitudinis latet. Moderatio uocatur ignauia, p cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur, his certas notas imprimē. Ceterū qui interrogatur, an cornua habeat, non est tam stultus, ut frontē suam tentet, nec rursus tam ineptus aut hebes, ut nō habere se nesciat, quod tu illi subtilissima collectione persuaseris. Sic ista sine noxa decipiūt, quomodo prestigatorū ac etabula et calculi, in qui-

al. dum

1 4 bus me

quibus me fallacia ipsa delectat. Effice ut quomodo fiat intelligam, perdidit usum. Idem de istis captiombus dico, quo enim nomine potius sophismata appellem? nec ignorant nocent, nec scientem iuuant. Si uis utique uerborum ambiguitas, res diducere, hoc nos doce, beatū cum non esse, quem uulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit, sed illum cui bonum omne in animo est, erectum, & excelsum, & mirabilia calcantem. Qui neminem uidet, cum quo se commutatum uelit. Qui hominem ea sola parte aestimat, qua homo est, Qui natura magistra utitur, ad illius leges componitur, sic uiuit, quomodo illa praescripsit: cui bona sua nulla uis excutit, qui mala in bonum uertit, certus iudicij, inconcussus, intrepidus: quem aliquid uis mouet, nulla perturbat, quem fortuna cum in eum quod habuit telum nocentissimum uel maxima intorsit, pungit, non uulnerat, & hoc raro. Nam cetera eius tela (quibus genus humanum debellatur) grandinis more dissulant, quae incussa tectis, sine ullo habitatoris incommodo crepitat, ac soluitur. Quid me detines in eo, quem tu ipse pseudomenon appllas de quo tantum librorum compositum est? Ecce tota mihi uita mentitur, hanc coargue, hanc aduerum (si actus es) redige. Necessaria iudicat, quorum magna pars superuacua est, etiam quae non est superuacua, nihil in se momenti habet in hoc, ut possit fortunatum beatumque praestare. Non enim statim bonum est, siquid necessarium est. At proijcimus bonū, si hoc nomen panis aut polentae damus, & ceteris sine quibus uita non ducitur. Quod bonum est, utique necessarium est, quod autem necessarium est, non statim bonum est, quoniam quaedam necessaria sunt, eadem uilissima. Nemo usque eod dignitatem boni ignorat, ut illud ad haec in diem utilia demittat. Quid ergo non eod potius curam transferes, ut ostendas omnibus magno temporis impendio queri superuacua, & multos transisse uitam, dum uita instrumenta conquirunt? Recognosce singulos, & considera uniuersos, nullius non uita spectat in crastinum. Quid in hoc sit mali, quaeris? Infinitum, non enim uiuunt, sed uiaturi sunt: omnia differunt. Etiam si autem deremus, tamen nos uita praecurreret: nunc uerbo cunctantes quasi aliena transcurrit, & ultimo die finitur, omni perit. Sed ne epistola modum excedam, quae non debet sinistram manum legentis implere, in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium subtilibus, & hoc solum curantibus, non & hoc. Vale.

EPIST. XLVI. Laudat uoluminis sibi missi dulcedinem, tibi docet, quod in dictando fertilis eligenda est materia.

Librum tuum quem mihi promiseras, accepi, & tanquam lecturus ex commodo adaperui, ac tantum degustare uolui. Deinde blanditus est ipse, ut procederem longius, qui quam disertus fuerit ex hoc intelligas licet, leuis mihi uisus est, cum esset, nec mei, nec tui temporis, sed qui primo aspectu, aut Titi Liuij, aut Epicuri posset uideri: tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, ut illum sine ulla dilatione perlegerem. Sol me inuitabat, fames admonebat, nubes minabantur, tamen exhausi totum. Non tantum delectatus, sed gauisus sum. Quid ingenij iste habuit, quid animi dicerem, quid impetus si interqueuisset, si interuallo surrexisset. Nunc non fuit impetus, sed tenor, compositio uiriliter & sancta. Nihilominus interueniente dulcedine illud & loco leno. Grandis erectus es, hoc te uolo tenere, sic ire. Fecit aliquid & materia. Ideo eligenda est fertilis, quae capiat ingenium, quae excitet. De libro tuo plura scribam, cum illum retracta uero, nunc uero parum mihi sedet iudicium, tanquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non est quod uerearis, uerum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quisquam tibi tam longe mentatur, nisi quod etiam ubi causa sublata est, mentimur & consuetudinis causa. Vale.

EPIST. XLVII. De familiaritate habenda cum seruis, & ipsos diligendos esse.

Libenter ex his quia te ueniunt cognoui, familiariter te cum seruis tuis uiuere: hoc prudentia tua, hoc eruditio decet. Serui sunt: imo homines. Serui sunt: imo conuulsales. Serui sunt: imo humiles amici. Serui sunt: imo coferui, si cogitaueris tantum de in utroque licere fortunae. Itaque rideo istos, qui turpe existimant cum seruo coenare.

Quare?

Quare enim quia superbissima consuetudo est conuulsum dominum stantium seruo, rursus turba circumdedit: Est ille, plus quam capit, & ingenti auaritate onerat discentem uentrem, ac defretum iam uestris officio, ut maiore opera omnia egerat, quam ingessit. At infelicibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem, ut loquatur, licet: uirga murmur omne conpescitur: & ne fortuita quidem uerberibus excepta sunt, iussis, sternitamenta, singultus: magno malo ulla uoce interpellatum silentium laetit, nocte tota se iungi, mutique perstant. Sic fit ut isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illis quibus non tantum coram dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorum os non consuebat, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens, in caput suum auertere. In conuulsum loquebantur, sed in tormentis tacebant. Deinde eiusdem arrogantiae prouerbium iactatur, Toridum esse hostes, quot seruos. Non habemus illos hostes, sed facimus. Alia interim crudelia & in humana praeterego, quod nec tantum hominibus quidem, sed tantum iumentis abutimur: qui cum ad coenandum discumbimus, alius sputa deergit, alius reliquias temulorum subditus colligit, alius preciosas aures scindit per pectus & clunes certis ductibus circūferens erudita manu frustra excutit. Infelix qui huic uni rei uiuit, ut altissima decenter fecerit, nisi quod miserior est, qui hoc uoluptatis causa docet, quam qui necessitatis discit. Alius uini minister in muliebrem modum ornatus, cum aetate luctatur. Non potest elugere pueritiam, sed retrahitur. Iamque militaris habitus glaber & restrictis pilis, aut penitus euulsis, tota nocte peruigilat, quam inter ebrietate domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo utit, & in conuiuio puer est. Alius cui conuiuarum censura permilla est, perstat infelix & expectat, quos adulatio, & in temperantia, aut gula, aut lingua reuocet in crastinum. Adijce oblationes, quibus dominici palatii notitia subtilis est, qui sciunt, cuius rei illi sapor excitet, cuius delectet aspectus, cuius nouitate nauseam abundans erigi possit, quid iam ipsa satietate fastidiat, quid illo die esuriat. Cum his coenare non sustinet, & maiestatis suae diminutionem putat, ad eandem mensam cum seruo suo accedere. Dis melius, quod ex istis dominos habent. Stare ante limen Calixti domini suum uidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter ridicula mancipia produebat, alij intrantibus excludit. Retulit illi gratiam seruus. Ille in primam decuriam deiectus, in qua uocem praeco experitur, & ipse illum inuicem & apologet, & ipse non iudicauit domo sua dignum. Dominus Calixtus uendidit, sed domino quam multa Calixtus. Vis tu cogitare istum, quem seruū tuum uocas, ex hisdem seminibus ortum, eodem frui caelo, aequè spirare, aequè uiuere, aequè mori? Tu tam illum ingenuū uidere potes, quam ille te seruum. Mariana clade quam multos splendidissime natos, senatorum per militiam aufpicantes gradum, fortuna depressit, alij ex illis pastores, alij custodes caesa fecit. Contene nunc eius fortunam hominem, in quam trahere, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem melocum immutare, & de usu seruorum disputare, in quo superbissimi, crudelissimi, & contumeliosissimi sumus. Haec tamen praecipiti mei summa est, sic cum inferiore uiuas, quae emadmodum tecum superiorem uelis uiuere. Quoties in mentem uenerit, quantum tibi in seruū liceat, ueniat in mentem, tantumdem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. Bona aetas est, forsitan habebis. Nescis quae aetate Hecuba seruire coeperit, quae Cræsus, quae Darij mater, quae Plato, quae Diogenes? Viue cum seruo clementer. In iter quoque & in sermo non admittit, et in consiliis, et in conuulsum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatiorum, Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eosdem deprehendam, alienorum seruorum osculantes manū. Ne illud quidem uideris, quae omnem inuidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam seruis detraxerint: Dominum patrem familiae appellauerunt, seruos (quod etiam in minimis adhuc durat) familiares. Instituerunt diem festum non quo solū cum seruis domini uescerentur, sed quo utique honores illis in domo gere, ius dicere permiserunt, & domum publicam esse iudicauerunt. Quid ergo? Omnes seruos admouebo mensae meae? Non magis quam omnes liberos. Erras, si existimas me quosdam quasi sordidioris operae reiecturum, ut puta illum mulionem, et illum bubulcum. Non ministerijs illos aestimabo, sed moribus. Sibi quisque dat mores, ministeria

al. conuulsum do
mino

Quot seruos
habemus, to
tidem habemus
hostes.

al. reuulsum.
aliter, cura.

forte, ablegata
uit.

al. comiterā
quoque.

mentientem

steria casus assignat. Quidā coenēt tecū, quia digni sunt, quidā ut sint. Si quid enim in illis ex fordida conuersatione seruile est, honestiorum conuictus excutiet. Nō est mihi Lucili, quod amicum tantum in foro & in curia quæras, si diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpe bona materia cessat sine artifice. Tenta & experire. Quæ admodum stultus est, qui equum empturus, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frenos: sic stultissimus est, qui hominem aut exueste, aut ex conditione, quæ uelis modo nobis circumdata est, aestimat. Seruus est, sed fortasse liber animo. Seruus estis, hoc illi non nocebit. Ostende quis non sit. Alius libidini seruit, alius auariciæ, alius ambitioni, omnes timori. Dabo consularem ancilæ seruientem. Dabo ancillulæ diuiti. Ostendam nobilissimos iuuenes mancipia Pantomimorum, nulla seruitus turpior est, quam uoluntaria. Quare non est quod fastidiosi te deterreant, quo minus seruis tuis hilarem te præstes, & non superbe, superiorem. Colant potius te, quam timeant. Dicit nunc aliquis me uocare ad pileum seruos, & dominos de fastigio sito deicere, quod dixi, colant potius dominum, quam timeant. Ita inquam, prorsus colant tanq̄ clientes, tanquā salutatores. Hoc qui dixerit, obliuiscetur, id dominis parum esse quod deo satis est, qui colitur & amatur, Non potest amor cum timore misceri. Rectissime ergo te facere iudico quod timeri a seruis tuis non uis, quod uerborū castigatione uteris. Verberibus multa admonetur, nō quicquid nos offendit, & laedit. Sed ad rabiem cogunt uenire delicia, ut quicquid non ex uoluntate respondit, iram prouocet. Regum nobis induimus animos. Nam illi quoq̄ oblitū, & uirum suarum, & imbecillitatis alienæ, & sic exardescunt, sic seuiunt, quasi iniuriā accepserint, a cuius rei periculo illos fortunæ suæ magnitudo tutissimos præstat. Nec hoc ignorant, sed occasionem nocendi captant, quarendo acceperunt iniuriā, ut facerent. Diutius te morari nolo. Non est enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cætera boni mores, placent sibi, & permanent: leuis est malicia sæpe mutatur non in melius, sed in aliud. Vale.

EPIST. XLVIII. Longiore mora opus esse in solutione quam propositione questionis, & quod amicitia omnia communicat.

AD epistolam quam mihi ex itinere misisti, tam longā, quam ipsum iter fuit, postea rescribam, Seducere me debeo, & quid suadeam circumspicere. Nā tu quoque, qui consulis, diu an consuleres cogitasti, quanto magis hoc mihi faciendum est, cum longiore mora opus sit, ut soluas questionem, quā ut proponas? Vtiq̄ cum aliud tibi expediat, aliud mihi, iterum ego tanq̄ Epicureus loquor. Mihi uerō id expedit, quod tibi, aut non sum amicus, nisi quicquid agitur ad te pertinēs, meum est. Cōsortium rerū omnium inter nos facit amicitia, nec secūdi quicquam lingulis est, nec aduersi. In commune uiuitur. Nec potest quisquam beate degere, qui se tantū intuetur, qui omnia ad utilitates suas conuertit. Alteri uiuas oportet, si uis tibi uiuere. Hæc societas diligenter & sancte obseruanda est, quæ nos omnes hominibus miscet, & indicat aliquid esse cōmune ius generis humani, plurimum ad illam quoq̄ (de qua loquebar) interiorē societatem amicitie colēdam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc Lucili uirorum optime mihi ab istis subtilibus præcipi malo, quid amico præstare debeam, quid homini, quā quot modis amicus dicatur, et homo quā multa significet. In diuersum ece sapientia & stulticia discedunt, cui accedo in utram ire partem iubes? Illi homo pro amico est. Huius amicus non est pro homine: ille amicum sibi parat, hic se amico. Tu mihi uerba distorques, & syllabas digeris. Scilicet nisi interrogationes uas rimas struxero, & conclusionē falsā a uero nascens mendacium adstruxero, non poterō a fugiendis petenda fecernere. Pudet me, in re tæferia senes ludimus. Vale.

EPIST. XLIX. Notat eos, qui in tanta temporum egestate, puerilibus sophismatibus indulgent.

MVS syllaba est, mus autem caseum rodit, syllaba ergo caseū rodit. Puta nūc me istud nō posse soluere, quod mihi ex ista sententiā periculum imminet, quod in cōmodum: sine dubio uerendum est, ne quando in mucipula syllabas capiam, aut ne quan-

ne quando si negligētior fuero, caseum liber comedat. Nisi forte acutior est illa lectio, Mus syllaba est, Syllaba autem caseum non rodit, mus ergo caseū non rodit. Opueriles ineptias, in hoc supercilio subduximus, in hoc barbā demissimus, hoc est, quod tristes docemus & pallidū. Vis scire quod philosophia pmittat generi humano. Consiliū. Aliū mors uocat, aliū paupertas urit, alium diuitiæ, uel alienæ torquet, uel stræ. Ille malā fortunam horret, hic se felicitati suæ subducere cupit, hunc homines male habent, illum dii. Quid mihi lusoria ista proponis? non est iocandi locus, ad miserum aduocatus es. Op̄ te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intēta securi subiectum præstantibus caput, pollicitus es. Quō diuertes? quid agis? hic cū quo ludis, timet. Succurre, quisquis eloquentior es pereuntium penis. Omnes undiq̄ ad te manus tendunt, perditæ uitæ, perituraeq̄; auxilium aliquod implorant, in telipes opesq̄; sunt. Rogant ut ex tanta illos uoluntate extrahas, ut diiectis & errantibus clarum ueritatis lumē ostendas. Dic quid natura necessarium fecerit, quid superuacuum, quā facile leges posterit, quā iucunda sit uita, quā expedita illas sequentibus, quā acerba & implicata eorum, qui opinionī plus quā naturā crediderūt. Si prius docueris, & quæ partē eorū leuatura sint. Quid istorū cupiditates demit, quid tēperat? Vtinā tantū prodesse, quantum nocēt. Hoc tibi cū uoles manifestissimum faciā, & cōminui & debilitari generosam indolē in istas argutias cōnectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis, quæ porrigant tela, quemadmodū illos subornent. Hac ad summū bonum itur, per istud philosophia sunt nigre, & turpes, infamesq̄; etiam ab album sedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis, cum eum quem interrogatis, scientes in fraudem inducitis, quā ut formula cecidisse uideatur? Sed quemadmodum illū prætor, sic hos philosophia in integritate restituit. Quid disceditis ab ingentibus promissis, & grandia locuti effecturos uos, ut non magis auri fulgor, quā gladij perstringat oculos meos, ut ingenti cōlata, & quod omnes optant, & quod omnes timent calcem, ad Gramaticorum elementa descenditis? Quid dicitis, sicutur ad astra? hoc enim est quod philosophia mihi promittit, ut me parē deo faciat, ad hoc inuitatus sum, ad hoc ueni, fidem præsta. Quātum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab istis exceptionibus & præscriptionibus philosophorum. Aperite decent & simplicita bonitatem. Etiam si multum superesset etatis, parce iam dispensandum erat, ut sufficeret necessarijs. Nunc quæ dementia est superuacua discere in tanta temporis egestate? Vale.

EPIST. L. De uelocitate temporis, non in questionibus puerilibus expendenda, sed exhortatione uirtutis redimenda.

EST quidem, mi Lucili, supinus & negligēs, qui in amici memoriā ab aliqua regione admonitus reducit, tamen repositum in animo nostro desiderium loca interdū familiaria euocant, nec extinctam memoriā reddunt, sed quiescētē irriant: sicut dolorem lugētū, etiā si mitigātus est tēpore, aut seruili familiaris & amissio, aut uestis, aut domus renouat. Ecce Cāpania, & maxime Neapolis, ad Pōpeiorū tuorum conspectum incredibile est, quā recens desiderū tuū fecerit. Totus mihi in oculis es, cum maxime a te discedo, uideo lachrymas conbibētē, & affectibus tuis inter ipsam coercionē exeuntibus & nobis, satis resistētē. Modo amuisse te uideor. Quid enim non modo est, si recorderis. Modo apud Socionem philosophum puer sedī, modo causas agere cœpi, modo delit uelle agere, modo de his posse. Infinita est uelocitas tēporis, quæ magis apparet respiciētibus. Nā ad præsentia intentos fallit, adeo præcipitis fugæ transitus leuis est. Causam huius rei quæris? quicquid tēporis trāsij, eodē loco est, pariter aspicitur, una iacet, omnia inde in profundum cadunt, & alioquin nō possunt longā interualla esse in ea re, quæ tota & uix est. Punctū est quod uiuimus, & adhuc puncto minus, sed hoc minimū specie quadam longioris spaciū natura diuisit. Aliud ex hoc infantia fecit, aliud pueritiam, aliud adolescentiā, aliud inclinationem quandam ab adolescentia ad senectutem, aliud ipsam senectutē. In quam angusto quot gradus posuit. Modo te profecutus sum, & tamen hoc modo, ætatis nostræ bona portio est, cuius breuitatē aliquādo futurā cogitem. Nō solebat

Vocare ad pileum

al. amouentur

al. sic excedere sententiam

al. necessitates

al. quā

al. admissio

al. nouis

al. non satis

al. breuitas

solebat mihi tam uelox tempus uideri. Nunc incredibilis cursus apparet, siue quia admoueri lineas sentio, siue quia attendere coepi & computare damnum meum, eo magis utiq; indignor aliquos ex hoc tempore (quod sufficere nec ad necessaria quidem potest, etiam si custoditum diligentissime fuerit) in superuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, si duplicetur sibi ætas habiturum se tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Tristius inepti sunt. Illi ex professo lasciuunt, hi agere seipso aliquid existimant: nec ego nego, pspicienda ista, sed pspicienda tantum, & à limine salutanda, in hoc unum, ne uerba nobis dentur, & aliquid esse in illis magni ac secreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quæstione, quam subtilius est contempsisse, quam solueret? Securi est & ex commodo migratis minuta conquerere. Cum hostis instat à tergo, & mouere te iussus est miles, ex cutit necessitas quicquid pax ociosa collegerat. Non uacat mihi uerba dubie cadentia cōsecrari, & uafriciam in illis meam experiri. Aspice qui coeant populi, quæ moenia clausis Ferrum acuant portis. Magno mihi animo strepitus iste belli circumsonantis exaudiendus est. Demens omnibus merito uiderer, si cum laxa in munimentum murorum senes sœminaq; congererent, cum iuuentus intra portas armata signum eruptionis expectaret, aut posceret, cum hostilia in portis tela uibrarent, & ipsum solum suffossionibus & cuniculis tremere, sederem ociosus, & eiusmodi quæstionulas ponens: quod non perdidisti habes, cornua autem non perdidisti, cornua ergo habes, aliaq; ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. Atqui æque licet demens tibi uidear, si istis impendero operam. Et nunc obsideor, tunc tamen periculum mihi obseffo externū immineret, murus me ab hoste secerneret. Nūc mortifera mecum sunt. Nunc uacō ad istas ineptias: Ingens negocium in manibus est. Quid agam? mors me sequitur: fugit uita, aduersus hæc me doce, aliquid affer, ne mortem fugiam, uita me non effugiat. Exhortare aduersus difficilia de æquanimitate, aduersus ineuitabilia, angustias temporis mei laxa, doce non esse positum bonū uitæ in spacio eius, sed in usu, posse fieri, imò sape fieri, ut qui diu uixit, parum uixerit. Dic mihi dormituro, potes non expergisci, dic experecto, potes non dormire amplius. Dic exeunti, potes non reuerti. Dic redeunti, potes non exire. Erras si in nauigatione tantum existimas minimū esse, quo morte uita diducitur. In omni loco æque tenuē interuallum est. Non ubiq; se mors tam prope ostendit, ubiq; tam prope est. Has tenebras discute, & facilius ea trades ad quæ præparatus sum. Lociles natura nos ædidit, & rationem dedit imperfecta, sed quæ perfici possit, De iustitia mihi, de pietate disputa, de frugalitate, de pudicitia utraq; & illa cui alieni corporis abstinentia est, et hæc, cui sui cura. Si me uolueris per deua ducere, facilius ad id quò tendo perueniam. Nam (ut ille ait Tragicus) Veritatis simplex oratio est. Ideoq; illam implicare non oportet, nec enim quicquam minus conuenit, quàm subdoia ista calliditas, animis conantibus magna. Vale.

EPIST. LI. De falsa excusatione peccantium, & qualiter possit prauitas etiam indurata corrigi, & quod uirtutes sunt quasi bona naturalia.

Epistolam tuam accepi post multos menses, quàm miseram, superuacuum itaq; pueraui ab eo qui afferbat, quid ageres, querere. Valde enim bonæ memoriæ est, si meminit, & tamen spero te sic iam uiuere, ut ubicunq; eris, sciam quid agas. Quid enim aliud agas, quam ut meliorem te ipse quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas tua uitia esse, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus ascribimus. At illa quocunq; traherim secutura sunt. Harpasten uxoris meæ fatuam, scis hereditarium onus in domo mea remansisse. Ipse enim trauerissimus ab istis prodigijs sum, si quando fatuo delectari uolo, non est mihi longe querendus, me rideo. Hæc fatua subito desijt uidere. Incredibilem tibi narro rem, sed ueram, nescit esse se cæcam, sub inde pedagogum suum rogat, ut migret, ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere liquet tibi. Nemo se aurum esse intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem querunt, nos sine duce erramus, et dicimus, nō ego abitiōsus, sum sed nemo aliter Romæ potest uiuere. Nō ego sumptuo-

sumptuosus, sed urbs ipsa magnas impensas exigit. Nō est meum uitium quod iracundus sum, quod nondum constitui certū genus uitæ, adolecētia hæc facit. Quid nos decipimus? Nō est extrinsecus malum nostrum, intra nos est, in uicibus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nōs agrotare nescimus, Si treruari coeperimus, quando tot morbos, tantaque ægritudines discutiamus? Nunc uero nec uerimus quidem medicum, qui minus negocij haberet, si adhiberetur ad recens uitium. Sequerentur teneri & rudes animi, recta monstrantem. Nemo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit. Erubescimus discere bonam mentem. At me hercules, turpe est magistrum huius rei querere. Illud desperandum est, posse nobis casu tantum bonum influere, laborandum est, & (ut uerum dicam) ne labor quidem magnus est, si modo (ut dixi) ante animum nostrum formare incipimus, & recorrigeret, q̄ indurescat prauitas eius, sed nec indurata despero: Nihil est quod non expugnet pertinax opera & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamuis flexa, reuocabis. Curuatas trabes calor explicat, & aliter nare, in id finguntur, quod usus noster exigit: quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, & omni humore obsequentior; Quid enim aliud est animus, q̄ quodam modo se habens spiritus? Vides autē tanto spiritum esse faciliorem omni alia materia, quanto tenuior est. Illud mi Lucili non est quod te impediatur. quo minus de nobis bene speres, quod malitia iam nos tenet, quod diu in possessione nostri est. Ad neminem ante bona mens uenit, quam mala. Omnes præoccupati sumus, uirtutes discere, uita dedicere, sed eo maiore animo ad emendationem nostri debemus accedere, quo semel traditi boni perpetua possessio est. Non dediscitur uirtus. Contraria enim mala in alieno hærent. Ideo expelli & extirpari possunt: fideliter sedent, quæ in locum suum ueniunt: uirtus secundum naturam est, uitia inimica & iniesta sunt. Sed quem admodum uirtutes trerentæ exire non possunt, taciisq; earum, tute la est, ita inuitum ad illas arduum: quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ est formidare in experta. Itaq; cogenda est mens, ut incipiat. Deinde non est acerbata medicina: protinus enim delectat, dum sanat. Aliorum remediorum post fanitatem uoluptas est, philosophia pariter & salutaris & dulcis est. Vale.

ERASMI IN LIBRI SEXTI EPIST. XLVI.

Dulce illud ex loco leno. In quibusdam erat leue Loco dixit pro in tempore: Interueniebat lenitas, sed in loco.

Frustra excutit. Alius habebat in frustra, alius frustra, omiſſa prepositione. Opinor legendum, erudita manu sua Epist. 48.

Ita excutit, quod & hodie faciunt aulicorum ministri in quadris panarijs.

Sic erat in quibusdam, Seruus est, hoc illi, alijs non nocebit, sed non admodum placet.

Sic legebatur in quodam, non quod nos offendant quod lædant sed ad. &c.

Succurre, quid quod laqueati respondent in pœnis. In alijs erat, Quisquis eloquentior es in pœnis: quicquid laqueati respondentium pœnis. Vnus codex Anglicus habebat, quisquis eloquentior es pereuntium pœnis, quod sequenti sumus: non quod per omnia satisfaciatur, sed quod minimum displiceat. Si pro respondent legas: despondent, pro desperant, tolerabilis erit lectio. Epist. 49.

Rectius habebatur in quodam, Vtinam tantum non prodesse. Nocent, uim enim coniunctionum supplet pronunciatio: post silentium acutiore uoce accinitur, nocent.

Pro Nūc uacō, rectius erat Nōn uacō. Quæquæ alterius lectionis idem est sensus, si legatur per interrogationem.

PINCIANI IN LIB. SEXTVM. EPISTOLARVM.

Ruditan manu frustra excutit] Quidam codices, erudita manu in frustra excutit, Tu tam illum ingenium uidere potes quàm ille te seruum] Lege commutatis dictionibus. Tū tu illum uidere ingenium potes, quàm ille te seruum ex uetustis exemplaribus. Verberibus multa admonentur] Vetus lectio, uerberibus multa amouentur. Puto corrigendum, uerberum multa amouetur. Quod si legas. Verberibus multa admonentur seu amouetur.

Quod in re tan serua senes ludimus] Superfluit uerbum, quod, ex eadem. Illud notandum in plur: q̄ antiquorum exemplarium cōnecti hanc epistolam cum sequente, & unam esse, non duas. Epist. 48.

Ætatis nostre portio est] Scribe. Ætatis nostre bona portio est, ex ueteri lectione. Aduersus hæc me doce, aliquid affer ne mortem fugiam.] Corriſſo, aduersus hæc me doce aliquid. Effice ne mortem fugiam, ex eadem. Epist. 58.

LVCII ANNABI SENECÆ AD LVCILIVM LIBER SEPTIMVS.

EPIST. LII. Amœnas regiones uitandas esse rationibus, & exemplis docet.

Quomodo quisque potest mihi Lucili: tu istic habes Aetnam, illi Siciliam motem, quem quare dixerit Messalla unicum, siue Valgius (apud utrumque enim legi) non reperio, cum plurima loca euomant ignem non tantum adita, quod crebrius euenit, uidelicet quia ignis in altissimum effertur, sed etiam iacencia. Nos utrumque possumus, contenti sumus Baijs, quas postero die, quam attigeram, reliqui, locum ob hoc deuitandum, cum habeat quasdam naturales dotes, quia sibi illum celebrandum luxuria desumpserit. Quid ergo ulli loco indicendum est odium, minime. Sed quemadmodum aliqua uentis sapientia ac probo uiro magis conuenit quam alia, nec ullum colorum ille odit, sed aliquem putat parum aptum esse frugalitate, pfecto: sic regio quoque est, quam sapientis uis, aut ad sapientiam tendens declinet, tanquam alienam bonis moribus. Itaque de secessu cogitans, nunquam Canopus eligit, quamuis neminem Canopus esse frugis uetet. Ne Baias quidem. Diuersorum uisitorum esse ceperunt. Illic sibi plurimum luxuria permittit, illic tanquam aliqua licentia debeat loco, magis soluitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolumus, sic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per littora errantes, & comestiones nauigantium, & symphoniarum cantibus perstreptantes lacus, & alia quae uelut soluta legibus luxuria, non tantum peccat, sed publicat, quid necesse est? Id agere debemus, ut iritameta uitiorum quam longissime profugiamus. Indurandus est animus, & ablandimentis uoluptatum procul abstrahendus. Vina Hannibalē hyberna soluerunt, & indomitum illum nuntibus atque Alpibus uirum enerauerunt fometa Campaniae. Armis uicit, uitis uictus est. Nobis quoque militandum est, et quidem generem militiam, quo nunquam quietes, nunquam otium datur. Debellanda sunt in primis uoluptates quae (ut uides) saeva quoque ad se inuentia rapuerunt. Si quis sibi proposuerit, quantum operis aggressus sit, sciet nihil delicate, nihil molliter esse faciendum. Quid mihi cum istis calentibus stagnis quid cum sudatorijs, in quae sicca uapor corpora exhausturus includitur? Omnis sudor per laborem exeat. Si faceremus quod fecit Hannibal, ut interrupto cursu rerum, omissoque bello, fouendis corporibus operam daremus, nemo non intempestiuam desideriam, uictori quoque nedum uincenti periculosam, merito reprehenderet. Minus nobis quam illis punica signa sequentibus licet. Plus periculi restat cedentibus, plus operis etiam perseverantibus, fortuna mecum bella gerit. Non sum imperata facturus. Iugum non recipio, imo (quod maiore uirtute faciendum est) excutio. Non est emolliendus animus. Si uoluptati cessare, cedendum est dolori, cedendum labori, cedendum est paupertati. Idem sibi in me iuris esse uolet, & ambitio, & ira. Inter tot affectus distrahar, imo distrahar, libertas proposita est, ad hoc praemium laboratur. Quae sit libertas, queris? Nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus, fortunam in aequum deducere, quo die intellexero illam plus posse, nihil poterit. Ego illam feram, cum in manu mors sit. His cogitationibus intentum, loca seria sanctorum eligere oportet. Effeminat animos amoenitas, Amœna sine dubio aliquid ad corruptendum uigorem potest regio. Quilibet uisus iumenta patiuntur, quorum durata in aspero ungula est. In molli palustris quoque pascuo saginata cito subteruntur. Et fortior miles ex contragoso uenit. Segnis est urbanus & uerna. Nullum laborem recusant manus, quae ad arma ab aratro transferuntur. In primo deficit puluere ille unctus & nitidus. Seuerior loci disciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Litterarum honestius Scipio quam Baijs exulabat. Ruina eius non est tam molliter collocanda. Illi quoque ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes transtulit, C. Marius, et Cn. Pompeius, & Caesar extruxerunt quaedam uillas in regione Batana, sed illas imposuerunt summis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculauerunt late longaque subiecta. Aspice quam positionem elegerunt, quibus edificia excitauerunt locis, & qualia scias non uillas esse, sed castra. Habitaturum tu putas unquam fuisse in Vtina ca Catonem, ut praeter nauigantes adulteras duntaxat, & aspiceret, tot generum

barum uarijs coloribus picta. & fluctuantem toto lacu rosam, ut audiret canentium nocturna conuiuia. nonne manere ille intra uallum maluisset, quam ibi unam noctem anxius ipse duxisset? Quid ni malit quisquis uir est, somnum suum classico quam symphonia rumpit? Sed satis diu cum Baijs litigauimus, nunquam satis cum uitis, quae oro te mihi Lucili, persequere, sine modo, sine fine, nam illis quoque nec finis est nec modus. Projice quaecunque cor tuum laniant, quae si aliter extrahi nequissent, cor ipsum cum illis reuellendum erat. Voluptates praecipue exturba, & inuisissimas habe latronum more quos Philistas Aegyptij uocant. In hoc nos amplectentur, ut strangulent. Vale.

EPIST. LIII. De tribus hominum generibus ad philosophiam uenientium, & quis in hac uita sit eligendus adiutor.

Quid est hoc Lucili, quod nos aliud tendentes, aliud trahit, & eundem recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo nostro, nec permittit nobis quicquam semel uelle? fluctuamus inter uarias consilia, nihil libere uolumus, nihil absolute, nihil semper. Sulticia, inquis, est, cui nihil constat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illa reuellemus? Nemo per se satis ualeat, ut emergat, oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quosdam ait epicurus ad ueritatem sine ullius adiutorio exisse, secisse sibi ipsos uitam. Hos maxime laudat, quibus ex se impetus fuit, qui seipsum protulerunt: quosdam indigere ope aliena, non ituros si nemo praecesserit, sed bene secuturos. Ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, sed secundae sortis ingenium. Nos ex illa prima nota non sumus, bene nobiscum agitur, si in hanc secundam recipimur. Nec hunc quidem contempseris hominem, qui alieno beneficio esse saluus potest, & hoc multum est, uelle seruari. Praeter haec adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipsum quidem fastidendum, eorum qui cogi ad rectum compellique possunt, quibus non duce tantum opus sit, sed adiutore, & ut ita dicam, coactore. Hic tertius color est. Si quaeris huius exemplar, Hermacum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamuis enim ad eundem finem uterque peruenerit, tamen maior est laus idem effecisse in difficiliore materia. Puta enim duo adificia excitata esse, ambo paria, aequae excellentiae atque magnificae, alterum puram arcem accepit, illic protinus opus creuit, alterius fundamenta lapsabunda, in mollem ac fluidam, demissa humum, multumque laboris exhaustum est, dum peruenit ad solidum. Apparet in altero, quicquid factum est, alterius magna pars & difficilior latet. Quaedam ingenia facilia & expedita, quaedam manu (quod aiunt) faciendae sunt, & in fundamentis suis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotij secum habuit. Hunc quidem de se melius meruisse, qui malignitatem naturae suae uicit, & ad sapientiam se non perduxit, sed traxit. Hoc durum & laboriosum negotium nobis datum scias, scilicet imus per obstantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem inquis, inuocabo: hunc aut illum. Tu uero etiam ad priores reuertere qui uacant, Adiuuare nos possunt non tantum qui sunt, sed et qui fuerunt. Ex his autem qui sunt eligamus non eos, qui uerba magna celeritate praecipitant & communes locos uoluunt & in priuato circumstantur: sed eos qui uitam docent, qui cum dixerint quid faciendum sit, probant faciendum, qui docent quid uitandum sit, nec unquam in eo quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cum uideris quam cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quibus consuetudo est admittere populum ac differere, si modo hoc proposito in turbam prodeunt ut meliores fiant, faciantque meliores, si non ambitionis hoc causa exercet. Quid enim turpius philosophia captare clarationem? Numquid ager laudat medicum secantem? Tacete, fauete & praebete uos curationi. Etiam si exclamaueris, non aliter audiam, quam si ad tacitum uitiorum uestrorum ingemiscatis. Testari uultis attendere uos mouerique rerum magnitudine, sane liceat: ut quidem iudicetis & feratis de meliore suffragium, quid ni non permittam? Apud Pythagoram discipulis quinque annis tacendum erat. Numquid ergo exultimas statim illis & loqui et laudare licuisse? Quanta autem dementia eius est,

quæ clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætatis quod ab hominibus ijs laudaris, quos nō potes ipse laudare? Disserebat populo Fabianus: sed audiebatur modeste. Erūpebat interdū magnus clamor laudantiū, sed quæ magnitudo rerū euocauerat, non sonus inoffensæ ac molliter orationis elapsæ. Interit aliquid inter clamorē theatri & scholæ. Est aliqua & laudandi licētia. Omnia rerū omniū si obseruentur indicia sunt, & argumentum morum ex minimis quoq; licet capere. Impudicū & incessus ostēdit, & manus mota, ut unum interdum respōsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbū risus, insanū uultus habitusq; demonstrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quisq; sit scies si quem ab modū laudetur aspexeris. Hinc atq; illinc philosopho manus auditor intētat, & super ipsum caput mirantiū turba cōstitit. Nō laudatur ille nunc si intelligas, sed conclamatur. Relinquantur istæ uoces illis artibus, quæ ppositū habēt placere populo, philosophia adoretur. Permittendū erit aliquādo iuuenibus sequi impetū animi. Tunc autē hoc ex impetu facient, cum silentium sibi imperare nō poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipsis audientibus, & animos adolescentium extimulat. Ad rem commoueantur, non ad uerba composita. Alioquin nocet illis eloquentia, si nō rerū cupiditatē facit sed sui. Differā hoc in præsentī. Deliderat enim propriā & longam executionem, quemadmodum populo differendum, quid sibi apud populum permittendum sit, quid populo apud se. Damnum quidem fecit se philosophiam, non erit dubium postquam prostituta est, sed potest in penetralibus suis ostendi, si modo non inuitorem sed antistitem nacta est.

EPIST. LIIII. De tempestate & nauſea, quam passus est in mari, summitens differentiam inter corporalia & spiritalia.

Quid non potest mihi persuaderi, cui persuasum est ut nauigārē? Solui mari lanquido, erat sine dubio cœlū graue fordidis nubibus, quæ ferē aut in aquam aut in uentum resoluuntur: sed putauī tam pauca milia à Parthenope tua usque Puteolos surripī posse, quamuis dubio impendente cœlo. Itaq; quo celerius euaderē prætinus per altum ad Nesida dixi, præcisurus omnes sinus. Cum iam eō processissem ut mea nihil interesset, utrum irem an redirem, primum æqualitas illa quæ me corruperat perijt. Nondum erat tempeſtas, sed iam inclinatio maris ac subinde crebris or fluctus. Cœpi gubernatorem rogare ut me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille aspera esse & importuosa, nec quicquam se æque in tempestate timere quam terram. Peius autem ferebar, quàm ut periculum mihi succurreret. Nauſea enim me segnīs hac & sine exitu torquebat, quæ bilem mouet nec est undit. Inſiti itaq; gubernatori, & illū uellet nollet cœgi ut peteret littus. Cuius ut uiciniam attigimus, non expecto ut quicquam ex præceptis Virgilij fiat. Obuertant pelago proras, aut anchora de prora faciatur: sed memor artificij mei ueteris, frigida cultor, mīto me in mare quomodo psychrolutam decet gauſapatus. Quæ putas me passum, dum per aspera f eripior, dum uiam quæro, dum facior? Intellexi non immerito nauis terrā timeri. Incredibilia sunt quæ tulerim cum me ferre non possem. Illud scito Vlyſsem non fuisse tam irato mari natum, ut ubiq; naufragia faceret. Nauſeator erat. Et ego quocūque nauigare debuero, uicelimo anno perueniam. Ut primum stomachum, quem scis non cum mari nauſeā effugere, collegi, ut corpus unctione recreauī, cœpi mecum cogitare, quanta nos uitiorum nostrorum sequeretur obliuio, etiam corporalium quæ subinde admonent sui, nedum illorum quæ eo magis latent quo maiora sunt. Leuis f saltem motiūcula decipit, sed cum creuerit & uera febris exarſerit, etiam duro & perſeſtito confessionem f accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas sentiunt: adhuc dissimulamus, & aut talum extorsisse nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laborasse. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomē, qui ut f talaris cœperit intendere, & utroſq; dextros pedes fecerit, necesse est podagram fateri. Cōtra euenit in ijs morbis, quibus afficiuntur animi, quo quis peius se habet, minus sentit. Non est quod mireris Lucili charissime. Nā qui leuiter dormit, & species secundum quietē capit, aliquando dormire se dormiēs cogitat, Grauis somnus etiam

etiam somnia extinguit, animūq; altius mergit, q̄ ut uti ullo intellectu sinat. Quare uitia sua nemo confitetur: Quia etiam nunc in illis est. Somnium narrare uigilantis est, & uitia sua confiteri sanitatis indicium est. Expergiscamur ergo ut errores nostros coarguere possimus. Sola autē nos philosophia excitabit, sola somnū excutiet grauem. Illi te totum dedica, dignus illa es, illa te digna est. Itē in complexū, alter alterius, omnibus alijs te nega, foriter, aperte. Non est quod precario philosopheris. Si ager esses curam intermississes rei familiaris, & forensia tibi negotia excidissent, nec quēquā tantū putares, cui aduocatus in causam descenderes. Toto animo id ageres, ut quā primum morbo liberareris. Quid ergo? Non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte & uaca bonæ mentī. Nemo ad illā peruenit occupatus. Exerces philosophia regnum suum, dat tempus non accipit. Non est res subscitura. Ordinaria est, domina est, adest & iubet. Alexander cuiusdam ciuitati partem agrorum & dimidium rerum omnium promittenti, eo, inquit, proposito ueni in Asiā, ut non id acciperem quod dedissetis, sed ut id haberetis quod reliquisset. Idem philosophia rebus omnibus, non sum id tempus acceptura, quod uobis sit perſuerit: sed id habebitis quod ipsa erogauero. Totam huc conuertere mētē, huic asside, hanc cole, ingens interuallum inter te & cæteros fiat. Omnes mortales multos antecedes, non multo te dii antecedent. Quid inter te & illos f interm futurum sit quæris? Diuitijs erunt. At me hercule magni artificis est clausisse totū in exiguo. Tantum sapientiū sua, quantum deo omnis ætas patet. Est aliquid quo sapiens antecedit deum. Ille naturæ beneficio non timet, suo sapiens. Ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, securitatem dei. Incredibilis uis philosophiæ est ad omnem fortunam uim refundendam. Nullum telū in corpore, cuius sedet, munita est solidaq; quadam defatigat, & uelut leuia tela laxo sinu eludit: quadam discutit, & in cum usque qui miserat respuit. Vale.

EPIST. LV. De morbo suspirij uel anhelitus, ubi mirabile documentum de morte subiungit, & quod sapiens de uita exit, non eijctur.

Longum mihi comitatum dederat, mala ualētudo, repente me inuasit. Quo genere inquis? prorūs merito interrogas, ad eō nullum mihi ignotum est. Vni tamē morbo quasi assignatus sum, quæ quare græco nomine appellem nescio. Satis enim apte dici suspiriū potest. Breuis autē ualde & procellæ similis impetū est, intra horā ferē desinit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut in cōmoda aut pericula per me transierūt. Nullū mihi uidetur molestius. Quid nī? Aliud enim quocūque est agrotare est, hoc est animā agere. Itaq; medici hanc meditationē mortis uocant. Facit aliquando spiritus ille, qd sæpe conatus est. Hilare me putas hæc tibi scribere, quia effugit? Si hoc sine q̄si bona ualētudine delector, tã ridicule facio, q̄ ille quisquis se uicisse putat cū uadimonium distulit. Ego uerō & in ipsa suffocatione non desij cogitationibus lætis ac fortibus acquiescere. Quid hoc est, inq; tã sæpe mors experitur me? faciat. At ego illā diu expertus sum. Quando, inquis? Anteq; nascerer. Mors est non esse. Id quale sit iã scio, hoc erit post me quod ante me fuit. Si quid in hac re tormētū est, necesse est & fuisse anteq; pdiremus in lucē. Atqui nullā sensimus tunc uexationem. Rogo nō stultissimum dicas, si quis existimet lucernæ peius esse cum extincta est, q̄ antequā accenderetur? Nos quoq; & accendimur & extinguimur, medio illo tempore aliquid patimur. Vtrunq; uerō alta securitas est. In hoc enim mi Lucili, nā si fallor, erramus, quod mortē iudicamus sequi, quum illa & præcesserit & secutura sit. Quicquid ante nos fuit, mors est. Quid enim refert, utrum nō incipias, an desinas, cum utriusq; rei hic sit effectus, non esse. His & huiusmodi exhortationibus tacitis (nā uerbis locus nō aderat) alloqui me f desij: deinde paulatim suspiriū illud, quod esse iã anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum est ac remālit. Nec adhuc quāuis desierit ex natura fluuit spiritus. Sentio hæſitationē quandā & eitis morā. Quomodo uolet, dū modo nō ex animo suspirem: hoc tibi de me recipe, nō trepidabo ad extrema, iã præparatus sum, nihil cogito de die toto. Illū lauda & imitare, quæ non piget mori, cum iuuet uiuere. Quæ enim uirtus est, cum eijctaris exire? ta-

al. uident

al. inter futurū

al. uexabar

al. crepo

al. aliquem

al. exprimit

al. calcaria

al. non desij

men est & hic uirtus. Efficio quidē, sed tanquam exeam. Et ideo nunquam efficitur sapiens, quia effici est inde expelli, unde inuitus recedas. Nihil inuitus facit sapiens, necessitatem effugit, quia uult quod ipsa coactura est.

EPIST. LVII. De uilla Vaciae, & eius dispositione, & de ignauo ocio uitando, & quod solus sapiens nulla re sollicitus scit sibi uiuere.

A Gestatione cum maxime uenio, non minus fatigatus. *Sp̄i* tantum ambulassem, quantum sedi: labor est enim diu ferri, ac nescio an eo maior, quia contra naturam est, quae pedes dedit, ut per nos ambularemus, oculos, ut per nos uideremus. Debilitate nobis ^{al. inducere} inducere deliciae, & quod diu nolimus, posse desuimus. Mihi tamen necessarium erat concurere corpus, ut siue bilis in sed erat faucibus discuteretur, siue ipse ex aliqua causa spiritus densior erat, extenuaret illum iactatio, quam profuisse mihi sensi. Ideo diutius uehi perseveraui, inuitate ipso littore, quod inter Cumas & Seruilij Vaciae uillam curuatur, & hinc mari, illinc lacu, uelut angustum iter clauditur. Erat enim a recenti tempestate maris spissius. Fluctus autem illud (ut scis) frequens et concitatus exiit, longior tranquillitas soluit, cum arenis quae humore alligatur succus abscessit. Ex consuetudine tamen mea circumspicere coepi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono posset esse, & direxi oculos in uillam, quae aliquando Vaciae fuit. In hac ille praetorius diues, nulla alia re quam ocio notus, consenuit, & ob hoc unum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia Alinij Galli, quoties Seiani odium, deinde amor mererat (aeque enim offendisse illum, quam amasse periculosum fuit) exclamabant homines, O Vacia solus scis uiuere. At ille latere sciebat, non uiuere. Mutuum autem interest, utrum uita tua ociosa sit, an ignaua. Nunquam aliter hanc uillam Vacia uiuo praeterebam, quam ut dicerem, Vacia hic situs est. Sed adeo, mi Lucili, philosophia sacrum quiddam est, & uenerabile, ut etiam si quid illi simile est, mendacio placeat. Ocio sum enim hominem seductum existimat uulgus & securum, & se contentum, sibi quae uiuentem, quorum nihil ulli contingere, nisi sapienti potest. Ille quidem nulla re sollicitus scit sibi uiuere. Ille enim (quod est primum) scit uiuere. Nam qui res & homines fugit, quae cupiditatum suarum infelicitas relegauit, qui alios felicitate res uidere non potuit, qui uelut timidum atque iners animal metu oblituit, ille sibi non uiuit, sed (quod est turpissimum) uentri, somno, libidini. Non continuo sibi uiuit, qui nemini. Adeo tamen magna res est constantia, & in proposito suo perseverantia, ut habeat auctoritatem inertiae quoque pertinax. De ipsa uilla nihil possum tibi certi scribere, frontem enim eius tantum noui, & exposita, quae ostendit etiam transeuntibus. Spelunca sunt duae magni operis, laxo atrio, paries manufactas, quarum altera solae non recipit, altera usque in occidentem tenet. Prata bona, medius riuus & a mari & ab Acherulio lacu receptus Euripi modo diuidit, alendis piscibus (etiam si assiduo exhauriatur) sufficiens. Sed illi cum mare patet, parciatur: cum tempestas piscatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen est commodissimum in uilla, quod Batas trans parietem habet, incommodis illarum caret, uoluptatibus fruatur. Has laudes eius ipse noui, nunc esse illas totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illum adeo excipit, ut Bais neget. Non stulte uidetur eligisse hunc locum Vaciae, in quem oculi suum pigrum iam senile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert, animus est, qui comendat omnia. Vidi ego in uilla hilari & amoenae moestas, uidi in media solitudine occupatis similes. Quare non est quod existimes, ideo parum bene compositum esse te, quod in Campaniam non es. Quae autem non es, hucusque cogitationes tuas mitte. Conuersari cum amicis absentibus licet, & quod quoties uelis, quod diu uelis, magis hac uoluptate, quae maxima est fruimur, dum absimus. Praesentia enim nos delicatos facit & quia aliquando unum loquimur, ambulamus, confedimus, cum diducti sumus, nihil de his quos modo uidimus, cogitamus: & ideo a quo animo ferre debemus absentiam, quia nemo non multum etiam presentibus abest. Pone hic primum noctes separatas. Deinde de occupationibus utrinque diuersas, deinde studia secreta, suburbanas profectioes, uidebis non multum esse, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo possidendus est, hic autem nunc abest, quaecumque uult, quoties uidet. Itaque mecum stude, mecum coena

coena, mecum ambula. In angusto uiueremus, si quicquam esset cogitationibus clausum. Video te mi Lucili, cum maxime audio, adeo tecum sum ut dubitem, an incipiam non epistolas, sed codicillos tibi scribere. Vale.

EPIST. LVIII. Notat tum tuosam balneorum luxuriam, & quod omnia uitae animi in aperto leuiores sunt.

Peream, si est tam necessarium quam uidetur silentium in studia seposito. Ecce uariis clamor undique me circumsonat, supra ipsum balneum habito. Propono nunc tibi omnia genera uocum, quae in odium possunt aures adducere: cum fortiores exercentur, & manus plumbo graues iactant, cum aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio, quoties retentum spiritum remiserunt, sibilos & acerbissimas respiraciones: cum in aliqueum in inertem, & hac plebeia functione contentum incidit, audio crepitum illius manus humeris, quae prout plana peruenit, aut concava, ita sonum mutat. Si uero pillicrepus superuenerit, & numerare coeperit pilos, actus est. Adijce nunc Sordalum, & furem deprehensum, & illum cui uox sua in balneo placeat. Adijce nunc eos, qui in piscinam cum ingenti impulse aquae sono saltant. Praeter istos, quorum, si nihil aliud, rectae uoces sunt, alipsum cogita, tenuem & stridulam uocem, quo sit notabilior, subinde exprimentum, nec unquam tacentem, nisi dum uellit alas, & alium pro se clamare cogit. Iam libarum uarias exclamaciones, & botularium & crustularium, & omnes propinarum institores, mercem sua quadam & insignita modulatione uidentes. O te, inquis, ferreum, aut surdum, cui mens inter tot clamores, tam uarios, tam dissonos, constat, cum Chrylippum nostrum assidua salutatione perducit ad mortem. At me hercules, ego istum fremitum non magis curo, quam fluctum aut defectum aquae. Quamuis audiam cuidam genti hanc unam fuisse causam, urbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi uox auocare uidetur, quam crepitus. Illa enim animam abducit, hic tantum aures implet ac uerberat. In his quae me sine auocatione circumstrepunt, esse das transcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ferrarium uicinum, aut hunc qui ad metam surdantem tabulas experitur & tibias, nec cantat, sed exclamat. Etiam molestior est mihi hi sonus, qui intermittitur subinde quae qui continuatur. Sed iam me sic ad omnia ista durauit ut audire uel pausari possim, uoce acerbissima remigibus modos dantem. Animum enim cogo sibi intentum esse, nec auocari ad externa: omnia licet foris resonent, dum intus nihil tumultus sit, dum inter se non rixentur cupiditas & timor, dum avaritia luxuriaque non dissideant, nec altera altera uexet. Nam quid prodest totius regionis silentium, si affectus fremunt: Omnia noctis erant tacita composita quiete. Falsum est, nulla placida quies est, nisi quam ratio compositum. Nox exhibet molestiam, non tollit, et sollicitudines mutat. Nam dormientium quoque insomnia tam turbulenta sunt, quam dies. Illa tranquillitas uera est, in qua bona mens explicatur. Aspice illum cui somnus laxae domus silentio quaeritur, cuius aures ne quis agitet sonus, omnis seruorum turba conticuit, & suspensum, accedentium propius, uestigium ponitur. Huc nempe uersatur atque illic, somnum inter aegritudines leuiter captans, quae non audit, audisse se queritur. Quid in causa putas esse, animus illi obstrepit, hic placandus est, huius compefcenda est seditio, quae non est quod existimes placidum, si iacet corpus. Interdum quies inquietata est. Et ideo ad rerum actus excitandi attractatione bonarum artium occupandi sumus, quoties nos male habet inertia sui impatiens. Magni imperatores cum male parere militem uident, aliquo labore compefcunt, et expeditionibus detinent. Nunquam uacat lasciuire districtis, nihilque tam certum est, quam oculi uitae negotio discuti. Sepe uide mur tedio rerum ciuiliu, & infelicitas atque ingrata stationis poenitentia secelsisse, tamen in illa latebra, in qua nos timor & lassitudo coniecit, interdum recrudescit ambitio. Non enim excisa desinit, sed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parum sibi cedentibus. Idem de luxuria dico, quae uidetur aliquando cessasse, deinde frugalitatem professos sollicitat, atque in media parsimonia uoluptates non dantatas, sed relictas petit, & quod eo uehemētius, quo occultius. Omnia enim uitae in aperto leuiores sunt, morbi quoque tunc ad sanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac uim suam proferunt. Et aua

al. alipten

*al. pillicrepus
al. scordulum.*

*al. distillarium,
Caelius Rhodi.
lib. 30. cap. 19.*

*al. ferrarium
al. tubas.*

*al. pares manus
factae.*

al. ad priuata

*al. esse illam totius
amoenitatis credo.*

al. cogitat

riciam itaq; & ambitionem & cætera mala mētis humanæ, tunc pernitiosissima scias esse, cum simulata sanitate subsidit. Ociosi uidemur, & non sumus. Nam si bona fide sumus, si receptui cecinimus, si speciosa contempnimus, ut paulo ante dicebam, nulla res nos auocabit, nullus hominum auumq; concentus interumpet cogitationes bonas, solidasq; & iā certas. Leue illud ingenitū, nec se adhuc reduxit introversus, quod ad uocem t̄ ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid sollicitudinis, & habet aliquid concepti pauoris, quod illum curiosum facit, ut ait Virgilius noster, Et me quem dudū nō ulla iniecta mouebāt Tela, nec aduerso glomerati ex agmine Grai, Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis Suspensum, & pariter comitūq; onerūq; timentem. Prior ille sapiens est, quem non tela uiibrantia, non t̄ arietata inter arma agminis densi non urbis impulsæ fragor, territat. Hic alter imperitus est, rebus suis timet; ad omnem crepitum expauescēs, quem una querelbet uox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuissimū exanimant. Timidum illum sarcinæ faciunt. Quemcūq; ex istis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, uidebis illum comitūq; onerūq; timentem. Tūc ergo te scito esse compositum, cum ad te nullus clamor pertinebit, cum te nulla uox tibi excutiet, non si blandietur, non si minabitur, non si inani sono t̄ uaria circumstrepet. Quid ergo? non aliquando cōmodius est, carere t̄ cōuicio; fat eor. Itaq; ego ex hoc loco migrabo, & experiri & exercere me uolui. Quid necesse est diutius torqueri, cum tam facile remedium Vlysses socijs etiam aduersus Sirenas inuenerit. Vale.

EPIST. LVIII. De reditu suo ad Neapolitanam ciuitatem. Et quod non timor, sed horror cadit in sapientem, & quod anima hominis corporis angustijs teneri non potest.

Cum Baijs deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatem esse, ne ite-
rum nauem experirer, sed tantū luti tota uia fuit, ut possem uideri nihilominus nauigasse. Totum athletarū fatum mihi illo die perpendendum fuit. A ceromate nos t̄ aphe excepit in Cypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucib. obscurius, quæ nobis præstant, non ut per tenebras uideamus, sed ut ipsas. Ceterum etiam si locus haberet lucem, puluis auferret, in aperto quoq; res grauis & molesta: quid illic, ubi in se uolutat, & cum sine ullo spiramento sit inclusus, in ipsos a quibus incitatus est recidit. Duo incōmoda inter se contraria simul pertulimus, quia eadem uia, eodem die, & luto, & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obscuritas, quod cogitare dedit. Sensi quendam ictum animi, & sine metu mutationem quam insolitæ rei nouitas simul ac foeditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, nedum à perfecto absim; sed de illo in quem ius fortunæ perdidit, huius quoque ferietur animus, mutabitur color. Quædam enim sunt mihi Lucili, quæ nulla uirtus effugere potest, ammonet illam natura mortalitatis suæ. Itaq; & uultum adducet ad tristitiam, & inhorrescet ad subita, & caligabit, si uiam altitudinem in crepidine eius constitutus despexerit. Non est hic timor, sed naturalis affectio in expugnabilis rationi. Itaque fortes quidam & paratissimi fundere suum sanguinem, alienum uidere non possunt, quidam ad uulneris noui, quidam ad ad ueteris, & purulenti tractationem inspectionemq; succidunt & liquuntur animo, alij gladiū facilius recipiunt, quā uident. Sensi ergo (ut dicebam) quandam nō quidam perturbationem, sed mutationē. Rursus ad primum conspectum reddite lucis, alacritas incogitata redijt & iniussa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quam in eptæ quædam magis ac minus timeremus, cum omnium idem finis esset. Quid enim inter est utrum supra aliquem t̄ uigilium ruat, an mons, aut turris? Nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinā magis timeant, quam uis utraq; mortifera æque sit. Ad eod non effectus, sed efficientia timor spectat. Nunc me putas de stōicis dicere, qui existimant animam hominis magno pondere extritipermeari non posse, & statim spargi, quia non fuerit illi exitus liber. Ego uerò non facio. Qui hoc dicunt uidentur mihi errare. Quemadmodū flama non potest opprimi, nā circa id diffugit, quo urgetur, quemadmodū aer uerberare aut ictu nō ledit, nec scinditur quidē, sed circa id cui cessit refunditur: sic

tur: sic animus qui ex tenuissimo cōstat, deprehendi nō potest, nec intra corpus affigit: sed beneficio subtilitatis suæ per ipsa quibus premitur erumpit. Quomodo tui mihi etiā cum latissimè t̄ percussit ac fultit, per exiguum foramen est reditus, sic animo qui adhuc tenuior est igne, per omne corpus fuga est. Itaq; de illo quarēdū est, an possit immortalis esse. Hoc quidē certū habet, si superstes est corpori, propter hoc illum nullo genere posse perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione esse, nec quicquam noxium aeterno est. Vale.

ERASMI LIBRI SEPTIMI.

Rectius habebatur. Effeminat animos amonitis nimis: nec dubie aliquid, &c.
In huius epistole medio, decrat huius epistole finis, tum alia duæ integræ, quarum posterioris finis erat. Quid enim refert, &c. Epist. 53.

Pro talaria, erat calcaria, pro seruiet, fecit. Nam grammaticorum filij negant serio habere præteriti uocem. Rodagra uerò ioco dicitur utriusq; pedem secisse dextrum, quod sic æquasset, ut nihil interesset.

Si uerò pellicreus superuenierit. Quidam habebat pellicreus. Cælius Rhodiginus putat legendum esse pilicre-
pus, & quod adfert probabile est. lib. 3. cap. 19. Mox pro pilos, putat legendum pilas, Nam à pila dictum existit/
mat pellicreus non à pilo. Epist. 57.

Sordalus. Scholium quoddam indicabat sordalum dici qui sordes efferret è balneo, aut qui sordidaret balneum. Huic commentulo quantum tribuendum sit nescio, Omnino significat aliquē molestum lauantibus, quando quidem mox adijcit sordē deprehensum. Forte balneari uerbo sordalus dicebatur, qui oleret allium, quasi sordalus. Sic uerpare uidetur epistola 84. quanquam Græcis σκώρ sonat sterces. Sed probabilius est, ut mutata litera legamus scordylum siue scordulum, ut conuictū sit in hominē ingrati odoris posteaquā incaluit, quod accidit pisci scordulo.

Alipedium. Cælius contendit legendum alipilum, inde ductum quod uellat pilos alarum. Reperies eodem loco quem mox indicauit.

Iam librare. Sic habebat quidam, alij liberi, alij aliud, sed probabilius est quod diuinat Cælius, Libarij, pro his qui liba uendunt; quemadmodū & botulariū dixit, qui botulos, id est sarciminis genus, uendebat: & crustularium qui crustula uendebat.

Pausarium, ipse interpretatur, qui uoce temperat impetum remigantium. Notatum est ab eruditiss. & hoc in Seneca, quod à uocabulis sordidioribus interdum non abstinerit. Quo de genere uidentur ex his esse quædam.

Aut turris non erat. Et hæc duæ uoces efficiunt sensui. Mox proximo pro efficientiam, melius erat, efficientia, hoc est ea quæ adferunt exitium.

PINCIANI IN LIB. SEPTIMUM EPISTOLARVM.

Et aspiceret tot genera cymbarum] Verbum aspiceret, desideratur in uetere lectione, alioquin aspiceret legendū
erat. Quam tibi unam noctem anxius ipse dixisset] Scribendum, quod in una nocte manu sua ipse duxisset, ex eadem. Epist. 52.

Quosdam ait Epicurus ad ueritatem siue ullius adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos uiam] Exemplar Facundi &
Primitiui. Quosdam Epicurus ait ad ueritatem contendere siue ullius adiutorio. Ex se fecisse sibi ipsos uiam. Quid si legas, ex his se fecisse sibi ipsi uiam. Nam Epicurus gloriabatur authore etiā Cicerone nullo usum fuisse præceptore. Tanto magis quod secundæ note exemplum attulit Metrodorum tertiæ Hermachum, ut uerisimile sit primæ note exemplum non fuisse prætermisurum, & infra. Alterum puram aream accepit] Scribendum arbitror. Alterum dura area accepit. Epist. 53.

Et altera usq; in occidentem tenet] Coniunctio, & superuacanea est, ex eadem, & tenetur, non tenet legunt plerūque exemplaria. Quid si legas torretur. Prata bona medius riuus diuidit] Prior editio. Prata noua medius riuus diuidit. Exemplar Facundi & Primitiui. Platano medius riuus diuidit. Exemplar Franciscanum. Plata noua medius riuus diuidit. Lego. Platano medius riuus diuidit. Manus ad parata porrigitur] Quidam codices priuata, non parata. Epist. 56.

CVM in aliquem inertem & hac plebeia functione contentum incidi] Scribendum existimo alipten, non alij quem, & unctioe codex meus familiaris habet, non functione. De alipte Iuuenalis, cuius uerba mire cum uerbis Seneca congruunt. Si uerò Pellicreus superuenierit] Pellicreus, non pellicreus legunt duo antiqua, & correctissima exemplaria, ut sit qui pilos euellit. Epist. 57.

A deo non effectus sed efficientiam timor spectat] Sunt exemplaria quæ non efficientiam, sed effectum præferunt. Opinor scriptum fuisse, adeo non effectum, sed effectus causam timor spectat. Deinde librariorum inscitia duas dictiones in unam coaluisse, scilicet effectus causam in efficientiam siue efficientiam. Epist. 58.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM
EPISTOLARVM. LIBER OCTAVVS.EPIST. LIX. De multiplici diuisione rerum ubi exemplo Platonis
ostendit qualiter parsimonia ad senectutem ducat.

VANTA uerborū nobis paupertas, imō egestas sit, nunc magis
quā hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cū forte de Plato-
ne loqueremur, quae nomina desiderarent, nec haberēt, quaedam
uerō cū habuissent fastidio nostro perdidissent. Quis autem ferat
in egestate fastidium? Hūc quem graeci Oestrum uocant pecora
peragentem, & totis saltibus dissipantem, Asylum nostrae uoca-
bant, hoc Vergilio licet credas. Est lucū Silari iuxta ilicibusque ui-
rentem Plurimum Alburnum uoluitans, cui nomē asylo Romanum est, oestrum Graeci
uertere uocantes, Asper acerba sonās, quo tota exterrita syluis Diffugiūt armen-
ta. Puto intelligi istud uerbum interisse. Ne te longe differam, quaedam simplicia in
usu erant, sicut cernere ferro inter se dicebāt. Idem Virgilius hoc probabit tibi. Stur-
pet ipse Latīnus, Ingentis genitos diuersis partibus orbis. Inter se coisse uiros, &
cernere ferro, quod nunc decernere dicimus. Simplicis illius uerbi usus amissus est.
dicebant antiqui si iussu, id est, si iussero. Hoc nolo mihi credas, sed fidei Vergilio.
Caetera quae iussu mecum manus inferat arma. Non id ago nunc hac diligentia, ut of-
fendā quantū tempus apud grāmaticum perdidērī, sed ut ex hoc intelligas, quan-
tum apud Ennium & Actium uerborum, litus occupauerit, cum apud hunc quoque
qui quotidie excutitur, aliqua nobis subducta sint. Quid, inquis, sibi ista uult prapa-
rator quod sperat? Non celabo te, cupio si fieri potest propitijs auribus tuis, quid sen-
tiam dicere. Sin minus, dicam & iratis. Ciceronem autorem tui huius uerbi habeo, pu-
to locupletem. Si recentiorem quæris, Fabianum disertum & eloquentem, orationis
etiā ad nostrum fastidiū, nitidā. Quid enim fiet mi Lucili? quomodo dicetur
soria, res necessaria tui natura, continens fundamentū omnium? Rogo itaque prae-
tas mihi hoc uerbo uti, nihilominus dabo operam, ut ius a te datum parcissime ex-
erceā, fortasse contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua cū ecce id nul-
lo modo latine exprimere possim, propter quod linguam nostrae conuictū feci? Magis
damnabis angustias Romanas, si scieris unam syllabam esse quam mutare non pos-
sim. Quae haec ut quæris? Duri tibi uideor ingenij, in medio posita posse sic trans-
ferri, ut dicā, quod est. Sed multū interesse uideo, cogor uerbum pro uocabulo pone-
re. Sed id si necesse est ponā, quod est. Sex modis hoc à Platone dici amicus noster
homo eruditissimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponā, si ante indicauero,
esse aliquid genus. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo caeterae spe-
cies suspensae sunt, à quo nascatur omnis diuisio, quo uniuersa comprehensa sunt.
Inuenietur autē si cōperimus singula retro legere: sic enim perducemur ad primum.
Homo species est ut Aristoteles ait. Equus species est, canis species, ergo commune
aliquid querendum est his omnibus uinculum, quod illa complectatur, & sub se ha-
beat. Hoc quid est? animal. Ergo genus esse coepit omnium horum, quae modo retur-
li, hominis, equi, canis animal. Sed sunt quaedam quae animā habent nec sunt anima-
lia. Placet enim satis & arbutis animam inesse. Itaque & uiuere illa & mori dicimus.
Ergo animantia superiore tenebunt locum, quia & animalia in hac forma sunt &
fata. Quaedam anima carent, ut saxa. Itaque aliquid erit animantibus antiquis scilicet
corpus: hoc si diuidā, ut dicā corpora omnia, aut animata esse, aut inanimata. Etiam
nunc est aliquid superius, quā corpus. Dicimus enim quaedam corporalia esse quae-
dam incorporalia. Quid ergo erit ex quo haec diducatur? Illud cui nomen modo pa-
rum propriū imposuimus, quod est. Sic enim in species secabitur, ut dicamus, quod
est, aut corporale est, aut incorporale. Hoc ergo genus est primum & antiquissimū,
& (ut ita dicam) generale. Caetera genera quidem sunt, sed specialia. tanquam homo
genus est. Habet enim in se nationum species, Graecos, Romanos, Parthos, Colorū,
albos,

al. usque.
al. elegantem.
al. naturā con-
tinens.

albos, nigros, flauos: habet singulos. Catonē, Ciceronem, Lucretiū. Itaque quia multa
continet, in genus cadit: quia sub alio est, in speciem. Illud genus quod est generale
supra se nihil habet. Initium rerum est. omnia sub illo sunt. Stoici uolunt superponere
huic etiam aliud genus magis principale de quo statim dicam, si prius illud genus,
de quo locutus sum, merito primum poni docuero. cū sit rerum omnium capax. Quod
est, in has species diuido, ut sint coporalia, aut incorporalia. Nihil tertium est. Corpus
quomodo diuidor: ut dicā aut animata sunt, aut inanimata. Rursus animantia quae-
admodum diuidor: ut dicam quaedam animam habent, quaedam tantum animam: aut
sicut quaedam impetum habent, incedunt transeunt, quaedā solo affixa radicebus alen-
tur & crescunt. Rursus animalia in quas species secor: aut mortalia sunt, aut immorta-
lia. Primum genus Stoicis quibusdā uidetur: sed quare uideatur subiectū. In rerum (in-
quunt) natura quaedam sunt, quaedā non sunt. Et haec aut quae non sunt, rerum natu-
ra complectitur, quae animo succurrunt, tanquam Centauri, Gigantes, & quae quida-
liud falsa cogitatione formati, habere aliquam imaginē coepit, quamuis nō habeat
substantiam. Nunc ad id quod tibi promittū reuertor: quomodo quae sunt in sex
modos Plato partiatur. Primum illud quod est, nec usu nec tactu, nec ullo sensuum con-
prehenditur. Cogitabile est, quod generaliter est, tanquam homo generalis sub ocu-
los non uenit sed specialis uenit, ut Cicero & Cato. Animal non uidetur: sed cogi-
tatur, uidetur autem species eius equus & canis. Secundum ex his quae sunt ponit Pla-
to, quod eminet & exuperat omnia. Hoc ait per excellentiam esse, ut poeta commu-
niter dicitur, omnibus enim uersus facientibus hoc nomen est, sed iam apud Grae-
cos in unius notam cessit. Homerum intelligas cum audieris poetā. Quid ergo hoc
est? Deus, scilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus est eorum quae pro-
prie sunt, innumerabilia haec sunt, sed extra nostrum posita conspectum. Quae sunt
interrogas? proprie Plato Ideas uocat, ex quibus omnia sunt quae sunt. & ad quas cū
ita formantur: Haec immortales, immutabiles, inuolabiles sunt. Quid sit Idea, id
est, quid Platoni esse uideatur audi. Idea est eorum quae naturaliter huius exemplar
aeternum. Adhuc definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo
imaginem tuam facere, exemplar picturae te habeo, ex quo caput aliquem habitum
mens nostra, quem operi suo imponat. Ita illa quae me docet & instruit facies a qua
petitur imitatio, Idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, homi-
num piscium, arborum, ad quae quodeunque fieri ab illa debet, exprimitur. Quare
tum locum habet. Quid sit hoc attendas oportet, & Platoni imputes nō
mihi hanc rerum difficultatem. Nulla est autem sine difficultate subtilitas. Paulo an-
te pictoris imaginem utebar. Ille cū reddere Virgiliū coloribus uellet, ipsum intueba-
tur. Idea erat Virgilij facies futuri operis exemplar ex hac quod artifex trahit & operi
suo imposuit. Quid interit quæris? alterum exemplar est, alterum forma
ab exemplari sumpta & operi imposta. Alteram artifex imitatur, alteram facit. Ha-
bet aliquam faciem statura, haec est idos. Habet aliquam faciem exemplar ipsum quod
intuens optinet, statuarum figurauit, haec Idea est. Etiamnum altam desideras distinc-
tionem, idos in opere est. Idea extra opus nec tantū extra opus est, sed ante opus. Quin-
tum genus est eorum quae communiter sunt, haec incipiunt ad nos pertinere, hic sunt
omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum est quae quali sunt: tanquam ina-
ne, tanquam tempus. Quae uideamus ac tangimus, Plato in illis non numerat,
quae esse proprie putat. Fluunt enim & asidua diminutione atque adiectione sunt.
Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit iuuenis. Nemo est manens, qui fuit pri-
us. Corpora nostra rapiuntur fluminum more, quicquid uides currit cum tempore.
Nihil ex his quae uideamus manet. Ego ipse dū loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc
est quod ait Heraclitus. In idem flumen bis descendimus, & non descendimus. Ma-
net enim idem fluminis nomen, aqua transmissa est. Hoc in anime manifestius est,
quā in homine. Sed nos quoque non minus uelox cursus prateruehit, & ideo ad-
miror dementiae nostram, quod tantopere amamus rem fugacissimā, corpus, ti-
memusque nequando moriamur, cum omne momentū, niors prioris habitus sit. Vis
tu timere

Genus est spec-
cies accipit.
Rhetorum mo-
re, ut Cicero de
Inuentione lib.
primo.

Esse dico, in-
quit Cicero, in
Topicis quae
cernit tangi
possunt.

tu timere ne semel fiat quod quotidie fit: De homine dixi, fluida materia et caduca, & omnibus obnoxia causis, Mundus quoque aeterna res & inuicta mutatur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in se habeat quae habuit aliter habet, quam habuit, ordinem mutat. Quid inquis, ista subtilitas mihi proderit, si me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille celator oculos diu intetos, ac fatigatos, remittit atque auocat, & (ut dici solet) pascit, sic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibusdam oblectamentis reficere, sed ipsa oblectamenta opera sint, ex hijs quoque si obseruaueris inuenies, quod possit fieri salutare. Hoc ego mi Lucili soleo facere ex omni uacatione (etiam si a philosophia longissime auerta est) eruerem aliquid conor, & utile efficere. Quid de istis capiam quae modo tractauimus, remotis a reformatione morum? Quomodo meliorem me facere Ideae Platonicae possunt? Quid ex istis traham, quod cupiditates meas comprimatur, uel hoc ipsum quod omnia ista quae sensibus seruiunt quae nos accedunt, & iritant, negat Plato ex hijs esse quae uere sint. Igitur ista imaginaria sunt, & ad tempus aliquam faciem seruiunt, nihil horum stabile nec solidum est, & nos tamen cupimus tanquam semper futura, ac semper habituri, imbecilli fluidique per interualla constituiamus. Mittamus animum ad illa quae aeterna sunt, miremur in sublimem uoluntatem rerum omnium formas deumque inter illa uersantem, & prouidentem, quemadmodum quae immortalia facere non potuit (quia materia prohibet) defendat a morte, ac ratione uitium corporis uincat. Manent enim cuncta non quia aeterna sunt, sed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent. Haec conseruat artifex, fragilitatem materiae uel sua uincens. Contemnamus omnia quae adeo preciosa non sunt, ut an sint omnino, dubium sit. Illud simul cogitemus, si mundum ipsum non minus mortalem, quam nos sumus, prouidentia periculis eximit, posse tamen aliquatenus nostra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpusculo moram, si uoluptates quibus pars maior perit potuerimus, regere & coercere. Plato ipse ad senectutem se diligentia pertulit. Erat quidem corpus ualidum ac forte sortitus, & illi nomen laetudo pectoris iecerat, sed nauigationes ac pericula multum detraxerunt uiribus, parsimonia tamen, & eorum quae aueritatem euocant modus & diligens sui tutela, perduxit illum ad senectutem, multis prohibentibus causis. Nam hoc scis puto Platoni diligentiae suae beneficio contigisse, quod natali suo decessit, & animum unum atque octogesimalimum impleuit sine ulla deductione. Ideo magi qui forte Athenis erant immolauerunt defuncto, amplioris fuisse sortis quam humanae rati, quia consummasset perfectissimum numerum quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito quin paratus esset paucos dies ex ista summa et sacrificium remittere. Potest frugalitas producere senectutem, quam ut non puto concupiscendam, ita ne recusandam quidem. Lucundum est esse secum quam diutissime, cum quis se dignum quo fruere tur effectit. Itaque de isto feremus sententiam, an oporteat fastidire senectutis extrema, & finem non operiri, sed manu facere. Prope est a timente, qui fatum segniter expectat, sicut ille ultra modum deditus uino est, qui amphoram exiccata, & fecem quoque exorbet. De hoc tamen quaeramus, pars summa uite, utrum fex ea sit, an liquidissimum ac purissimum quiddam, si modo mens sine iniuria est, & inter gri sensus animum iuuat, nec defectum & praemortuum corpus est. Plurimum enim refert uitam aliquis extendat an mortem. At si inutile ministerijs est corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem, et fortasse paulo antequam debet faciendum est, ne cum fieri debeat facere non possis: & cum maius periculum sit male uiuendi, quam cito moriendi, stultus est qui non exigua temporis mercede, magna rei aleam redimit. Paucos longissima senectus ad mortem sine iniuria pertulit. Multis iners uita sine usu iacuit sui, Quanto deinde crudelius iudicas aliquid ex uita perdidisse, quamuis finiendam? Noli me inuitus audire tanquam ad te iam pertineat ista sententia, sed quid dicam aeterna. Non relinquam senectutem, si me totum mihi reseruabit, Totum autem ab illa parte meliore. At si coeperit concutere mentem, si partes eius conuellere, si mihi non uitam reliquerit, sed animam, proliam ex aedificio putrido acruentem. Morbum mortem non fugiam dumtaxat sanabilem, nec officientem animo

non

non afferam mihi manus propter dolorem, sic mori, uinci est. Hunc tamen si sciero perpetuo mihi esse patiendum, exhibeo, non propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurum est ad omne propter quod uiuitur. Imbecillus est et ignauus, qui propter dolorem moritur: stultus, qui doloris causa uiuit. Sed in longum exeo. Est praeterea materia quae dicere diu possit. Et quomodo finem uitae imponere poterit, haurire non potest. Vale ergo, quod libentius quam mortis moras lecturus es. Vale.

al. mortes meis

EPIST. LX. De uero & inani gaudio. Et quomodo sapientem oporteat in periculo huius uitae semper esse uirtutibus communitum.

Magnam ex epistola tua percepi uoluptatem, permitte enim mihi uti uerbis publicis, nec illa ad significationem Stoicam reuoca. Vitium esse uoluptatem credimus. Sit sane, ponere tamen illam solemus ad demonstrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & uoluptatem (si ad nostrum alium uerba dirigitur) rem inaniem esse, & gaudium nisi sapienti non contingere. Est enim animi elatio, suis bonis uiribusque fidentis: uulgo tamen sic loquimur, ut dicamus magnum gaudium nos ex illius conspectu, aut ex nuptijs, aut ex partu uxoris percepisse, quae adeo non sunt gaudia, ut saepe in ita futura tristitia sint. Gaudio autem iunctum est non delinere, nec in contraria uerti. Itaque cum dicat Virgilius noster, Et mala mentis gaudia, diserte quidem dicit, sed parum proprie: nullum enim malum gaudium est. Voluptatibus hoc nomen imposuit, & quod uoluit expressit: significauit enim homines malo suo letos: tamen ego non immerito dixeram, coepisse me magnam ex epistola tua uoluptatem. Quamuis enim ex ista causa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & in diuersa statim inclinaturum, uoluptatem uoco, opinionem falsi boni, immoderatam & immodicam. Sed ad propositum reuertar, audi qui me in epistola tua delectauerit: habes uerba in potestate, non effert te oratio, nec longiusque destinasti trahit. Multi sunt qui ad id quod non proposuerat scribere, alicuius uerbi decore placentis uocentur: quod tibi non euenit, pressa sunt omnia & rei aptata. Loqueris quantum uis, & plus significas quam loqueris. Hoc maioris rei indicium est, apparet animum quoque nihil habere superuacui, nil tumidi. Inuenio tamen translationes uerborum, ut non temerarias, ita non indecoras, & ita quae periculum sui fecerint. Inuenio imagines, quibus si quis nos uti uetat, & poetas illas solis iudicat esse concessas, neminem mihi uidetur ex antiquis legisse, apud quos nondum captabatur plausible oratio. Illi qui simpliciter & demonstranda rei causa eloquebantur, parabolis referri sunt, quas existimo necessarias, non ex eadem causa qua poetas, sed ut imbecillitatis nostrae adminicula sint, & ut discentem & audientem in rem praesentem adducant. Sextium cum maxime lego uirum acrem, Graecis uerbis, Romanis moribus philosophantem, mouit me imago ab illo posita, ire quadrato agmine exercitum, ubi hostis ab omni parte suspectus est, pugnae paratum. Idem, inquit, sapiens facere debet, omnes uirtutes suas undique expandat, ut ubicumque infestum aliquid oritur, illuc parata praesidia sint, & ad nutum regentis sine tumultu respondeant: quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinat fieri uidemus, ut imperium ducis simul omnes copiae sentiant sic dispositae ut lignum ab uno datu, peditem simul equitemque percurrat: hoc aliquando magis necessarium esse nobis, Sextius ait, Illi enim saepe hostem timere sine causa, tutissimumque illis iter, quod suspectissimum fuit. Nil stulticia pacatum habet. Tam superne illi metus est, quam infra. Vtrumque trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad omnia pauet, imparata est, & ipsis terretur auxilijs. Sapiens autem ad omnem incursum munitus & intentus, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetum faciat, pedem referet. Territus & contra illa ibit, & inter illa: nos multa alligat, multa debilitat, diu in istis uicijs iacuumus, elui difficile est. Non enim inquinatum sumus sed infecti, ne ab alia imagine ad aliam transeamus. Hoc quaeramus quod necum saepe dispicio, quid ita nos stulticia tam pertinaciter teneat. Primo quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad salutem impetu nitimur, deinde quia illa quae a sapientibus uiris reperta sunt, non satis credimus, nec apertis pectoribus haurimus leuiterque tam magnae rei insistimus. Quemadmodum autem potest aliquis quantum

a satis

fatis est aduersus uitia discere, qui quantum in uitijs uacat, discit. Nemo nostrum in altum descendit, summa tantum decerpimus, & exiguum temporis impendisse philosophiæ, satis abunde occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis pacemur, si inuicem qui nos bonos uiros dicat, qui prudentes, qui sanctos agnoscimus. Non sumus modica laudatione contenti, quicquid in nos adulatio sine pudore cõgescit, tanquam debitum prædimus, optimos nos esse, sapientissimos affirmantibus assentimur, cum sciamus illos sæpe multa mentiri. Ad eod quoque indulgemus nobis, ut laudari uelimus in id, cui contraria cum maxime facimus. Mitissimum ille se in ipsis supplicijs audit, in rapinis liberatissimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperatissimum. Sequitur itaque, ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos esse credimus. Alexander cum iam in India uagaretur, & gentes ne finitimis quidē satis notas, bello uastaret, in obsidione cuiusdam urbis dum circuit muros, & dum imbecillissima mœniū quarit, sagitta ictus, diu perstitit in re, & incepta agere perseuerauit. Deinde cum represso sanguine sicci uulneris dolor cresceret, & crus equo suspensum paulatim obtorpuisset, coactus abstinere, omnes, inquit, iurant me louis esse filium, sed uulnus hoc hominem esse me clamat. Idem nos faciamus, cum pro sua quæque portione adulatio infatuat, dicamus, uos quidem me dicitis prudentem esse. Ego autem uideo quàm multa inutilia concupiscam, nocitura optem, ne hoc quidem intelligo, quod animalibus satietas monstrat, quis cibo debeat esse, quis potioni modus, quantum capiam adhuc nescio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non esse sapientem. Sapienter ille est qui plenus gaudio, hilaris & placidus, in cõcessibus cum dijs ex pari uiuit. Nunc ipse te consule, si nunquam mœstus es, nulla spes animum tuum futuri expectatione sollicitat, si per dies noctesque par & æqualis animi tenor erecti & placetis sibi est, peruenisti ad humani boni summam. Sed si appetis uoluptates, & undique & omnes, scito tantum tibi ex sapientia, quantum ex gaudio deesse: ad hoc cupis peruenire, sed erras, qui inter diuitias illuc uenturum esse te speras. Inter honores idem gaudium, inter sollicitudines quaris. Ista quæ sic petis tanquam daturæ læticiam ac uoluptatem, causæ dolorum sunt. Omnes inquam, illi tendunt ad gaudium, sed unde stabile magnumque consequantur ignorant. Ille ex conuiujs & luxuria. Ille ex ambitione & circumfusa clientium turba. Ille ex amica, alius ex studio rum liberalium uana ostentatione, & nihil sanantibus literis. Omnes istos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt, sicut ebrietas quæ unius horæ hilarem infaniam, longi temporis tedio pensat, sicut plausus & acclamationis secundæ fauor, qui magna sollicitudine & partus est, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc esse sapientiæ effectum hanc gaudij qualitatem, Talis est sapientis animus, qualis mundi status super lunam. Semper illic serenum est, Habes ergo quare uelis sapiens esse, quia nunquam sine gaudio est. Gaudium hoc non nascitur, nisi ex uirtutum conscientia. Non potest gaudere, nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans. Quid ergo inquis, stulti ac mali non gaudent? Non magis quam prædam nacti leones. Cum fatigauerunt se uino & libidinibus, cum illos nox inter uitia defecit, cum uoluptates angusto corpori ultra quam captebat ingestæ suppurare cœperunt, tunc exclamant miseri Virgilianum uersum illum. Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem Egerimus nostri. Totam luxuriosi noctem inter falsa gaudia, & quidem tanquam supremam agunt. Illud gaudium (quod deos deorumque amulos sequitur) non interrumpitur non desinit, delineret, si sumptum esset aliunde. Sed quia non est alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni est. Quod non dedit fortuna, non eripit. Vale

EPIST. LXI. Quod a parentibus filijs superfluitas ambitiosa opratur. Et de continentia.

al. etiamnum. **Q**ueror, litigo, irascor. Etiam nunc optas quod tibi optauit nutritura, aut pedagogus, aut mater. Nondum intelligis quantum mali optauerint. O quam inimica nobis sunt uota nostrorum, eo quidem inimiciora, quo cessere felicius. Iam non admiror si omnia nos a prima pueritia mala sequuntur, inter execrationes parentum creuimus. Et auditum dij quoque nostram pro nobis uocem gratulanti, Quouique posce mus

mus aliquid deos, quasi ita nondum ipsi alere nos possimus? Quam diu sationibus implebimus magnarum urbium campos, quam diu nobis populus metet, quam diu unius mensæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex uno mari, subuehit? Taurus paucissimorum iugerum pascuis impletur, una sylua elephantis pluribus sufficit, homo & terra pascitur & mari. Quid ergo tam insatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dedisset, ut ualidissimorum edacissimorumque animalium auiditatem uinceremus? Minime. Quantum est enim quod natura datur. Paruo illa dimittitur. Non fames nobis uentris nostri magno constat, sed ambitio. Hos itaque (ut ait Salustius) uentri obedientes, animalium loco numeremus, non hominum, quosdam uero ne animalium quidem, sed mortuorum. *al. qui multis usui est.* **V**iuat is, qui seuitur. Qui uero latitant & torpent, sic in domo sunt, quomodo in conditio. Honorum licet in limine ipso nomen marmoris inscribas, mortem suam antecesserunt. Vale.

EPIST. LXII. Quomodo sapiens semper debet habere animum paratum ad mortem.

Desinamus quod uolumus uelle. Ego certe id ago senex, eadem uelle, quæ puer uolui. In hoc unum eunt dies, in hoc noctes, hoc opus meum est, hæc cogitatio, imponere ueteribus malis finem. Id ago, ut mihi instar totius uitæ, sit dies. Nec me hercules tanquam ultimum rapio, sed sic illum aspicio, tanquam esse uel ultimum possit. Hoc animo tibi hanc epistolam scribo tanquam maxime scribentem mors uocatura sit. Paratus exire sum, & ideo fruor uita, quia quàm diu futurum hoc sit, non minus pendo. Ante senectutem curauit, ut bene uiuerem: in senectute, ut bene moriar. Bene autem mori est libenter mori. Da operam, ne quid unquam inuitus facias, quicquid necesse futurum est. Repugnanti non uolenti necessitas est, in uolente necessitas non est. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbissimam seruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iussus aliquid facit, miser est, sed qui inuitus facit. Itaque sic animum componamus, ut quicquid res exiget, id uelimus, & in primis finem nostri sine tristitia cogitemus, ante ad mortem quam ad uitam præparandi sumus. Satis instructa uita est, sed nos instrumentorum citus audi sumus. Deesse nobis aliquid uidetur, et semper uidebitur. Ut satis uixerimus, nec anni nec dies faciunt, sed animus. Vixi Lucili charissime quantum satis erat, mortem plenus expecto.

EPIST. LXIII. De simulata & affectata occupatione. Et quod breuissima ad diuitias per diuitiarum contemptum uia est.

Mentiantur qui sibi obitare ad studia liberalia turbam negotiorum uideri uolunt. Simulant occupationes & augent, & ipsi se occupant. Vaco mi Lucili, uaco, et ubicunque sum, meus sum. Rebus enim non me trado, sed commodo, nec confector perdendi temporis causas, & quocunque constiti loco ibi cogitationes meas trado, & aliquid in animo salutare uerso. Cum me amicis dedi, non tamē mihi abduco, nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod cõgregauit, aut causa ex officio nata, sed cum optimo quoque sum, ad illos in quocunque loco, in quocunque seculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium uirorum optimum mecum circumfero, & relictis conchyliatis, cum illo seminudo loquor, illum admiror. Quid ni admirer? uidi nihil ei deesse. Contemnere omnia aliquis potest, omnia habere nemo potest. Breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarum uia est. Demetrius autem noster sic uiuit, non tanquam contempserit omnia, sed tanquam alijs habenda permiserit.

EPIST. LXIII. Consolatio de amico defuncto.

Molestè fers decessisse Flaccum amicū tuum, plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, ut non doleas, uix audebo exigere, & esse melius scio. Sed curi ista firmitas animi cõtinget, nisi iam multum supra fortunam elato? Illud quoque ista res uellicabit, sed tantum uellicabit. Nobis autem ignosci potest prolapsis ad lachrymas, si non nimis decurrerunt, si ipsi illas repressimus. Nec sicci sint oculi amisso amico, nec fluant. Lachrymandum est, non plorandum. Durā tibi legem uideor ponere, cum poetarum Grecorum maximus ius flendi dederit in unum dumtaxat diem, cum dixerit etiam Nio

ben de cibo cogitasse. Quæris unde sint lamentationes, unde immodici fletus: Per lachrymas argumenta desiderij quærimus, & dolorem non sequimur, sed ostendimus. Nemo tristis sibi est. O infelicem stultitiã. Est aliqua & doloris ambitio. Quid ergo, inquis, obliuiscar amici? Breuem illi apud te memoriã promittis, si cum dolore mansura est. Iam istam frontem ad risum quælibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo desiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus recidunt. Cum primum te obseruare desieris, imago ista tristitię discedet. Nunc ipse custodis dolorem tuum, sed custodienti quoque elabatur, eoq; citius, quo est acrior, definit. Id agamus ut iucunda fiat nobis amissorum recordatio. Nemo libenter ad id redit, quod non sine tormento cogitaturus est. Sic tamen illud fieri necesse est, ut cum aliquo nobis morsu, amissorum quos amauimus nomen occurrat. Sed hic quoq; morsus habet suam uoluptatẽ. Nam ut dicere solebat Attalus noster. Sic amicorum defunctorũ memoria iucunda est, quomodo in uino nimis ueteri ipsa nos amaritudo delectat, quomodo poma quædam sunt sua uer aspera: cum uerò interuenit spaciũ, omne quod angebat extinguitur, & pura ad nos uoluptas uenit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placeta frui est, eorũ qui fuerunt retractatio, non sine acerbitate quadam iuuat. Quis aut negauerit hæc acria quoq; & habentia austeritatis aliquid, stomachũ excitare? Ego non idem sentio, mihi amicorum defunctorũ cogitatio, dulcis ac blanda est: habui enim illos tanquã amissurus, amili tanquã habeã. Fac ergo mi Lucili, quod tuã equitatẽ decet. Desine beneficium naturæ male interpretari, abstulit, sed dedit. Ideo amicis auide fruamur, quia quamdiu contingere hoc possit, incertum est. Cogitemus quã sæpe illos reliquerimus, in aliquã peregrinationem longinquã exituri, quã sæpe eodem morates loco nõ uiderimus, intelligemus plus nos temporis perdidisse in uicis. Feras autem hos, qui cũ negligentissime amicos habeãt, miserrime lugent, nec amant quenquam, nisi quum perdidierint. Ideoq; tunc effusius mœrent. Quia uerentur ne dubium sit amauerint, fera iudicia affectus sui quærunt. Si alios habemus amicos, male de his & meremur et existimamus, quia parum ualent in unius elati solatiũ: si non habemus, maiorem ipsi nobis iniuriã fecimus, quã a fortuna accepimus. Illa unum abstulit, nos quenquam nõ fecimus. Deinde ne unum quidem nimis amauit, qui plus q̃ unum amare nõ potuit. Si quis dispoliatatus, amissa unica tunica, cõplorare se malit, q̃ circumspicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat scapulas, non ne tibi uideatur stultissimus? Quem amabas extulisti, quare quẽ ames. Sarius est amicũ reparare q̃ flere. Scio pertritũ iam hoc esse quod adiecturus sum, nori tamen ideo prætermittã, quia ab omnibus dictum est, finem dolendi etiam qui conuictio non fecerat, tempore inuenit. Turpissimum autem est in hominẽ prudente, remedium mœroris, lassitudo mœredi. Malo relinquo dolorem q̃ ab illo reinquaris, & quamprimũ id facere desiste, quod si etiam uoles, diu facere non poteris. Annum hæc minis ad lugendum constituere maiores, nõ ut tamdiu lugerent, sed ne diutius: uiris nullum legitimũ tempus est, quia nullum honestum. Quam tamen mihi ex illis mult Herculis dabis, uix retractis a rogo, uix a cadauere reuulsis, cui lachrymæ in totum mensem durauerint? Nulla res citius in odium uenit, quã dolor: qui recens, consolator inuenit, & aliquos ad se adducit, inueteratus uerò deridetur: nec immerito, aut enim simulatus, aut stultus est. Hęc tibi scribo, is qui Anneũ Serenũ charissimũ mihi tam immodice fleui, ut (quod minime uelim) inter exempla sim eorum quos dolor uicit: hodie tamen factum meo damno, & intelligo maximam mihi causam sic lugendi fuisse, quod nunquam cogitauerã mori eum ante me posse. Hoc unum mihi occurbat, minorem esse, & multo minorem, tanquam ordinem fata seruant. Itaq; assidue cogitemus, tam de nostra quã omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui, minor est Serenus meus, quid ad rem pertinet? post me mori debet, sed ante me potest: quia non feci, imparatum subito fortuna percussit: nunc cogito omnia & mortalia esse, & incerta: lege mortali hodie fieri potest, quicquid unquam potest. Cogitemus ergo Lucili charissime, cito nos eo peruenturos, quod illum

quod illum peruenisse mœremus. Et fortasse (si modo sapientium uera fama est, recipitq; nos locus aliquis) quem putamus perisse, præmissus est. Vale.

EPIST. LXXV. De efficacia sermonis boni uiri, & de augenda doctrina priorum, & eorum ueneratione.

FVisti heri nobiscum. Potest queri, si heri tantũ: ideo adieci nobiscum, mecum enim semper es. Interuenerant quidã amici, propter quos maior sumus fieret, non hic qui erumpere ex lautorũ culinis, & terrere uigiles solet, sed hic modicus qui hospites uenisse significaret. Varius nobis sermo fuit, ut in conuiuio, nullã rem usq; ad exitum adducẽs, sed alunde aliõ transiliẽs: lectus est deinde liber Quinti Sextij Patris, magni (si quid mihi credis) uiri, & (licet negent) Stoici. Quantũ in illo, dii boni, uigoris est, quantum animi: hoc nõ in omnibus philosophis inuenies. Quorundam scripta clarum habent tantum nomen, cetera exanguia sunt. Instituunt, disputant, cauiantur. Non faciunt animũ, quia non habent. Cum legeris Sextiũ, dices, uiuit, uiget, liber est, supra hominẽ est, dimittit me plenum ingentis fiducia. In quacumq; positione mentis sim, cum lego hũc (fatebor tibi) libet omnes casus prouocare, libet exclamare, Quid cessas fortuna congregere, paratũ uides. Illius animũ induo, qui quęrit ubi se experiatur, ubi uirtutem suam ostendat, Spumantemq; dari pecora inter inertia uotis. Optat aprum, aut fuluum descendere monte leonẽ. Libet aliquid habere quod uincã, cuius patientia exercear. Nam hoc quoq; egregiũ Sextius habet, quod & ostendet tibi beata utq; magnitudinẽ, & desperationẽ eius nõ faciet. Scies illam esse in excelsis, sed uolenti penetrabilẽ: hoc quidẽ uirtus tibi ipsa præstabit, ut illam admireris, et tamen speres: mihi certe temporis multũ auferre solet cõtemplatio ipsa sapiẽtię. Non aliter illam intueor obstupescactus, quã ipsum interim multum, quem sæpe tanquã spectator nouus uideo. Veneror itaq; inuenta sapiẽtiã, inuẽtoresq; adire tanquam multorum hæreditatem iuuat. Mihi ista acquilita, mihi laborata sunt. Sed agamus bonum patrẽ familię, faciamus ampliora quã accepimus, maior ista hæreditas a me ad posteros transeat. Multũ adhuc restat operis, multũq; restabit, nec ulli nato post mille secula præcludetur occasio aliquid adhuc adiciendi. Sed etiam si omnia a ueteribus inuenta sunt, hoc semper nouũ erit, uisus, & inuentorum ab alijs scientia & dispositio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus sanarentur oculi. Non opus est mihi alia quærere, sed hæc tantum modis & temporibus aptanda sunt. Hoc aspertas oculorum conleuatur, hoc palpebrarũ crassitudo tenuatur, hoc uis subita et humor auertitur, hoc acuitur uisus. Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum. Animi remedia inuenta sunt ab antiquis, quomodo autem admoventur, aut quando, nostri operis est quærere. Multũ egerunt qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt. Suspiciendũ tamẽ sunt, & ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum uirorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrẽ? Quid ni illos honoris causa semper appellem? Quam uenerationem præceptoribus meis debeo, candem illis præceptoribus generis humani, a quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem uidero aut prætorem, omnia quibus honor haberi solet facia, equo desiliam, caput adaperiam, femita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utruq; & Laelium sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemq; in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego uerò illos ueneror, & tantis nominibus semper assurgõ. Vale.

EPIST. LXXVI. De numero causarum mundi secundum uarias sententias,

& quod humanus animus non hæc, sed diuina perspicere debet.

Hæsternum diem diuisi cum mala ualitudine, antemeridianum illa sibi uendicauit, postmeridianũ mihi celsit. Itaq; lectione primũ tentauit animum. Deinde cum hanc recepisset, plus illi imperare ausus sum, imò permittere: aliquid scripsi, & quidem intentius, q̃ soleo, dum cum materia difficili cõtendo, & uinci nolo, donec interuenerunt amici qui mihi uim afferent, & tanquam agrum intemperantem cõcerent. In locum stili sermo succẽsit, ex quo eam partem ad te perferã, quæ in litẽ est, te arbitrũ adduximus, plus negocij habes, quã existimas. Triplex causa est, di

cunt, ut scis Stoici nostri, duo esse in rerum natura, ex quib. omnia fiunt, causam & materiam. Materia facit iners, res ad omnia parata, cessatura, si nemo moueat. Causa autem id est ratio, materiam format, & quocumq; uult uersat, ex illa uaria opera producit. Esse debet ergo unde aliquid fiat, deinde a quo fiat: hoc causa est, illud materia. Omnis ars imitatio est naturae, itaq; quod de uniuerso dicebam, adhuc transfer quae ab homine facienda sunt. Statua & materiam habuit, quae pareretur artificii, & artificem qui materiae daret faciem. Ergo in statua materiae res fuit, causa artifex. Eadem conditio rerum omnium est, ex eo constat quod fit, et ex eo quod facit. Stoicis placet uerum causam esse, id quod facit. Causam Aristoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, causa est ipsa materia, sine qua nihil potest effici. Secunda opifex. Tertia forma, quae unicuique operi imponitur, tanquam statuae. Nam hanc Aristoteles idos uocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propositum totius operis. Quid sit hoc, aperiam. Aes prima statuae causa est, nuncq; enim facta esset, nisi fuisset id ex eo quod fundere tur, duceretur. Secunda causa artifex est, non potuisset enim aes illud in habitum statuae figurari, nisi accessissent perita manus. Tertia causa est forma, neq; enim statua ista Doriphoros aut Diadumenos uocaretur, nisi haec illi esset impressa facies. Quarta causa est faciendi propositum, nam nisi hoc fuisset, facta non esset. Quid est propositum, quod inuitauit artificem, quod ille secutus fecit. Vel pecunia est hoc, si uenditur fabricauit, uel gloria, si laborauit in nomen, uel religio, si donum templo parauit. Ergo & haec causa est propter quam fit. An non putas inter causas facti operis uerum merandum, quo remoto factum non esset? His quinta Plato adiecit exemplar, quam ipse Ideam uocat, hoc est enim ad quod respiciens artifex, id quod destinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, utrum foris habeat exemplar, ad quod refera oculos: an intus, quod ibi ipse concepit & posuit. Haec exemplaria rerum omnium deus intra se habet, numerosq; uniuersorum quae agenda sunt, & modos mente complexus est, plenus his figuris est, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaq; homines quidem pereunt, ipsa autem humanitas ad quam homo effingitur, permanet, & hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nihil patitur. Quing; ergo causae sunt, ut Plato dicit. Id ex quo, id a quo, id in quo, id ad quod, id propter quod. Nouissime id quod ex his est: tanq; in statua (quia de hac loqui coepimus) id ex quo, aes est. Id a quo artifex est. Id in quo, forma est, quae aptatur illi. Id ad quod, exemplar est quod imitatur is qui facit. Id propter quod, faciendi propositum est. Id quod ex istis est, ipsa statua. Haec omnia mundus quoque (ut ait Plato) habet. Faciens hic deus est: ex quo fit, haec materia est: forma haec est habitus, & ordo mundi quem uideamus. Exemplar scilicet ad quod deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit: propositum propter quod fecit. Quae res quid sit propositum deo: Bonitas. Ita certe Plato ait, quae deo faciendi mundum causa fuit: bonus est, bona fecit: bono nulla cuiusquam boni inuidia est. Fecit itaq; quam optimum potuit. Fer ergo iudex sententiam, & pronuncia, quis tibi uerum simillimum uideatur dicere, non quis uerum dicat. Id enim tam supra nos est, quam ipsa ueritas. Haec quae ab Aristotele & Platone ponitur, turba causarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam si quocumq; remoto quid effici non potest, id causam iudicant esse faciendi, pauca dixerunt: ponant inter causas tempus, nihil sine tempore potest fieri, ponant locum, si non fuerit ubi fiat aliquid, ne fiet quidem: ponant motum nihil sine hoc nec fit nec perit, nulla sine motu ars nulla mutatio est. Sed nos nunc primam & generalem causam quaerimus, haec simplex esse debet. Nam & materia simplex est. Quaerimus quid sit causa, Ratio faciens, id est, deus. Ita enim quae nunc retuli, non sunt multae & singulae causae, sed ex una pendet, ex ea quae facit. Formam dicis causam esse, hanc imponit artifex operi, pars causae est, non causa. Exemplar quoque non est causa, sed instrumentum causae necessarium. Sic necessarium est exemplar artificis, quomodo scalprum, quomodo lima, sine his procedere ars non potest, non partes tamen haec artis, aut causae sunt. Propositum, inquit, artificis propter quod ad faciendum aliquid accedit, causa est: ut sit causa, non est efficiens causa, sed superueniens. Haec autem innumerabiles sunt, nos de causa quaerimus generalis.

Illud

Illud uero non pro solita ipsis subtilitate dixerunt, totum mundum & consummatum opus causam esse, multum enim interest inter opus & causam operis. Aut iter iterentiam, aut (quod facilius in eiusmodi rebus est) nega tibi liquere, & nos reuerti iube. Quid te, inquis, delectat tempus inter ista contere, quae tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me prius scrutor. Deinde hunc mundum, Ne hoc quidem tempus (ut existimas) perdo. Ista enim omnia si non concidantur, nec in hanc subtilitatem inutilem distrahantur, attollunt & leuant animum, qui graui sarcina pressus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc animi pondus ac poena est, premente illo urgetur, in uinculis est nisi accessit philosophia, & illum respirare rerum naturae spectaculo iussit, & a terrenis dimisit ad diuina. Haec libertas eius est, haec euagatio, subducit interim se custodie in qua tenetur, & caelo reuocatur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione quoque oculos defatigat, si malignum & non praeclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populum oculum dedicata oculos libera luce delectat: sic animus in hoc tristi & obscuro domicilio clausus, quoties potest apertum petit, & in rerum naturae contemplatione requiescit. Sapiens affectatorq; sapientiae adhaeret quidem in corpore suo, sed optima sui parte abest, et cogitationes suas ad sublimia intendit, & uelut sacramento ligatus, hoc quod uiuisti stipedium putat, & ita formatus est, ut illi nec amor uita, nec odium sit, patiturque mortalia, quamuis sciat ampliora iri peresse. Interdices mihi inspectionem rerum naturae, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quaeram quae sint initia uniuersorum, quis rerum formator, quis omnia in uno mersa, & materia inerti conuoluta discreuerit? Non quaeram quis sit artifex huius mundi, qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem uenerit, quis sparsa collegerit, confusa distinxerit, nimia deformitate latentibus faciem diuiserit: unde lux tanta fundatur, ignis sit, an aliquid igne lucidius? Ego ista non quaeram: ego nesciam unde descenderim & semel haec mihi uidentia sint, an scilicet. Nesciam quo hinc iurus sim & quae sedes expectat animam solutam legibus seruitutis humanae. Veritas me caelo interesse, id est iubet me uiuere capite demisso? Maior sum & ad maiora genitus, quam ut mancipium sim mei corporis: quod equidem non aliter aspicio quam uinculum libertati meae circumdatum. Hoc itaq; oppono fortunae, in quo resistat, nec per illud ad me ullum transire uolnus sino. Quicquid in me potest iniuriam pati, hoc est in hoc obnoxio domicilio: animus liber, habitat, nunquam me caro ista compellet ad metum, nunquam ad indignam bono simulationem, nunquam in honorem huius corpusculi mentiar. Cum uisum fuerit distraham cum filo societatem, & nunc tamen dum haeremus, non erimus a quibus partibus socij, animus ad se omne ius ducet. Contemptus corporis sui, certa libertas est. Ut ad propositum reuertar, huic libertati multum conferet, & illa de qua modo loquebamur, inspectio. Nempe in uersa ex materia & ex deo constant. Deus ista temperat quae circumscripta rector sequuntur, & ducem. Potentius autem est quod facit, quod est deus, quam materia patiens dei. Quem in hoc mundo locum deus obtinet, hunc in homine animus: quod est illic materia, id in nobis corpus est. Seruiant ergo deteriora melioribus, fortes limus aduersus fortuita, non contremisamus iniurias, non uulnera, non uincula, non egestatem. Mors quid est? aut finis est, aut transitus: nec desinere timeo, idem est enim quod non coepisse: nec transitu e, quia nunquam tam anguste ero. Vale.

ERASMI IN LIBRVM OCTAVVM ANNOT.
EPIST. LX. STATIM PER INITIA.

Pro moras, habebat consulta, an recte uide.

Pro, ad nostrum album, Rodulphus legedum putat, ad nostrum album, ut intelligas ad iudicium Stoicorum. Eo magno opere placet Rodulphi sententia.

Pro eadem uelle, erat, ne eadem uelle uideat, indidem uer, s. pro maxime, cum maxime.

PINGI

Causae sunt
quatuor.

al. inspectio

al. rogatus.

al. imo.

al. in unum.

Epist. 59. CICERONEM auctorem huius uerbi habeo] Castigandum existimo. Ciceronem auctorem usque uerbi habeo quod sequentia monstrant. Primum genus Stoicis quibusdam uidetur. Sed quare uideatur subijciam] Exempla correctissimum Facundi & primitiu loco illius particulae, sed, habet, quod, ut sit legendum. Primum genus Stoicis quibusdam uidetur, quod. Quare uideatur subijciam, hoc sensu. Visum esse Stoicis primum genus non esse, quod est, quia natura complectatur, etiam quae non sunt, sed tantum, quod. Quae sunt interrogat. Proprie Plato ideas uocat] Vetus lectio. Quae sunt interrogat? Propria Platonis suppellex est. Plato ideas uocat. Ex quibus omnia quae sunt sunt.] Secus eadem, ex quibus omnia quaecumque uidemus sunt. Eorum quae naturaliter sunt] Eadem, eorum quae natura sunt. In idem flumen bis descendimus, et non descendimus] Bona pars exemplarium breuius. In idem flumen bis descendimus, ut putem legendum addita negatione. In idem flumen bis non descendimus. sententia Aristoteli & alijs memorata. Tanquam semper futura ac semper habituri] Vetus lectio, tanquam aut semper futura, aut semper habituri.

Epist. 60. Opinione falsi boni immoderatam & immodicam] Legendum, opinione falsi boni motam immoderatam & immodicam, ex eadem. Inuenio tamen translationes uerborum, ut non temerarias, ita non indecoras. Ita quae periculum suis fecerint] Breuius plerique codices. Inuenio tamen translationes uerborum, ut non temerarias ita quae non periculum suis fecerint. Alij sic. Inuenio translationes uerborum, ut non temerarias, ita quae periculum suis fecerint, & paulo post mouet, scribe, non mouit.

Epist. 62. QVIA quamdiu futurum hoc sit non minus pendo] Quidam pro uerbis illis, non minus pendo, nemini parum legunt. Quid si scribas non animi pendo, uel certe minimi pendo.

Epist. 64. DESINE beneficium naturae male interpretari] Omnis antiqua lectio, fortunae agnoscat, non naturae, quae scriptura uidetur confirmari uerbis sequentibus, maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quam à fortuna accepimus.

Epist. 65. SED haec tamen morbis & temporibus aptanda sunt] Modis legendum, non morbis ex eadem. Inducant id etiam uerba auctoris paulo post. Teras ista oportet & eligas tempora, adhibeas singulis modum. Quem admodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione quae oculos defatigat] Scribendum, quem admodum artifices cum alicuius rei subtilioris intentione oculos defatigant, ex eadem. Quidam tamen codices non intentione, sed inspectione preferunt. Cui lectio suffragantur uerba, quae non multo post habentur. Interdices mihi inspectionem rerum naturae, & paulo ante caecum, & illa de qua modo loquebamur inspectio.

Epist. 66.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER NONVS.

EPIST. LXVII. Notat eos qui tres gradus bonorum faciunt, dicens tantum unum bonum absolutum esse, scilicet uirtutem incapacem augmenti uel decrementi, ex qua bona sunt paria.

Laranum condiscipulum meum uidi post multos annos, non puto expectas ut adijciam senem, sed me hercules uiridem animo, ac uigentem, & cum corpusculo suo colluctantem. Inique enim se natura gessit, & talem animum male collocauit: aut fortasse uoluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta, & ad cetera contemnenda à contemptu sui uenit. Errare mihi uisus est qui dixit: Grator est pulchro ueniens è corpore uirtus. Nullo enim honestamento eget, ipsa & magnum sui decus est, & corpus suum cosecrat. Certè Claranum nostrum corpi intueri, formosus mihi uidetur, & tam rectus corpore quam est animo. Potest ex caesa uir magnus exire, potest & ex de formi humilique corpusculo, formosus animus ac magnus. Quosdam itaque uidetur mihi in hoc natura tales generare, ut approbet uirtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos aedere animos, fecisset, nunc quod amplius est facit, quosdam enim aedit corporibus impeditos, sed nihilominus perumpentes obstantia. Claranus mihi uidetur in exemplar aeditus, ut scite possimus non de formitate corporis foedari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis autem paucissimos unà fecerimus dies, tamen multi nobis sermones fuerunt, quos subinde egeram et ad te permittam. Hoc primo die quaesitum est, quomodo possint tria bona esse, si triplex eorum conditio est; Quaedam (ut nostris uidetur) prima

prima bona sunt, tanquam gaudium, pax, salus patria. Quaedam secunda in materia infelici expressa, tanquam tormentorum patientia, & in morbo graui temperantia. Illa bona directo optamus nobis, haec si necesse erit. Sunt adhuc tertia, tanquam modestus incessus & incompressus, ac probus uultus, & conueniens prudenti uiro gestus. Quomodo ista inter se tria esse possint, cum alia optanda sint, alia auersanda? Si uolumus ista distinguere, ad primum reuertamur, & consideremus id quale sit. Animus intuens uera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione sed ex natura praecia rebus imponens, toti se inferens mundo, & in omnes eius actus contemplationem suam mittens, cogitationibus actionibusque intentus, ex aequo magnus ac uehemens, asperis blandisque pariter inuictus, neutri se fortunae submittere, supra omnia quae contingunt acciditque, eminens, pulcherrimus cum decore, cum uiribus sanus ac siccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla uis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant. Talis animi uirtus est, haec eius facies, si sub unum ueniat aspectum, & semel tota se ostendat. Ceterum multae eius species sunt, quae pro uita uarietate & pro actionibus explicantur, nec minor sit aut maior ipsa. De crescere enim summum bonum non potest, nec uirtuti ire retro licet: sed in alias atque alias qualitates conuertitur: ad rerum quas actura est habitum figurata, quicquid attingit, in similitudinem sui adducit & fingit: actiones, amicitias, interdum domus totas, quas intrauit disposuitque, condecorat: quicquid tractauit, id amabile, conspicuum, mirabile facit. Itaque uis eius, & magnitudo ultra non potest surgere, quādo incrementum maximo non est. Nihil inuenies rectius recto, non magis quam uerius uero, quam temperato temperatius: omnis in modo est uirtus, modus certa in mensura est. Constantia non habet quod procedat, non magis quam fiducia, aut ueritas, aut fides. Quid accedere perfecto potest? Nihil. Aut perfectum non erat, cui accesserit. Ergo ne uirtuti quidem, cui si quid adijci potest, defuit. Honestum quoque nullam accessionem recipit, honestum est enim propter quod illa quae reuult. Quid porro decorum, & iustum, & legitimum? non eiusdem esse formae putas, certis terminis comprehendimus? Crescere posse imperfectae rei signum est, bonum omne in eadem cadit leges, iuncta est priuata & publica utilitas, tam me hercules, quam inseparabile est, laudandum petendumque. Ergo uirtutes inter se pares sunt, & opera uirtutum, & omnes homines quibus illa contigere. Satorum uero animaliumque uirtutes, cum mortales sint, fragiles quoque caducaeque, & incertae, exiliunt residitque, & ideo non eodem precio aestimantur, quia una inducitur humanis uirtutibus regula, una enim est ratio recta simplexque. Nihil est diuino diuinius, caelesti caelestius. Mortalia minuitur, cadunt, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, implentur. Itaque illis in tam incerta sorte inaequalitas est. Diuinorum una natura est. Ratio autem nihil aliud est, quam in corpus humanum pars diuini spiritus mersa. Si ratio diuina est, nullum autem bonum sine ratione est, bonum omne diuinum est. Nullum porro inter diuina discrimen est, ergo nec inter bona. Paria itaque sunt, & gaudium, & fortis atque obstinata tormentorum perpassio. In utroque enim eadem est animi magnitudo, sed in altero remissa & laxa, in altero pugna & intenta. Quid tu non putas, parem esse uirtutem eius qui fortiter hostium moenia expugnat, & eius qui obsidionem patientissime sustinet? Et magnus Scipio qui Numantiam claudit & comprimit, cogitque inuictas manus in exitum ipsas sui uerti: & magnus ille obsessorum animus, qui scit non esse clausum, cui mors aperta est, & in complexu libertatis expirat. Aequae reliqua quoque inter se paria sunt, tranquillitas, simplicitas, libertas, constantia, aequanimitas, tolerantia, omnibus enim istis una uirtus subest, quae animum rectum & indeclinabilem praestat. Quid ergo? nihil interest inter gaudium, & dolorum inflexibilem patientiam? Nihil, quantum ad ipsas uirtutes: plurimum quantum ad illa, in quibus uirtus utraque ostenditur. In altero namque naturalis animi remissio ac laxitas, in altero contra naturam dolor. Itaque media sunt haec, quae plurimum interuallum recipiunt. Virtus in utraque par est. Virtutem materiam non mutat, nec peiorem facit dura & difficilis, nec meliorem hilaris & laxa. Necesse est ergo

al. utraq; bonis

al. emittent

al. suum

al. liberalitas

ergo

ergo æqualia sint bona utraque, quia nec hic potest se melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus: duo uerò quibus nihil fieri melius potest, paria sunt. Nam si quæ extra uirtutem posita sunt, aut minuire illam, aut augere possunt, delinunt unum bonum esse, quod honestum est. Si hoc concesseris, omne honestum perit. Quare dicam, quia nihil honestum est, quod ab inuito, quod à coactio sit. Omne honestum uoluntarium est. Admisce illi pigriciam, querelam, tergiuersationem, metum, quod habet in se optimum perdidit, sibi placere. Non potest honestum esse, quod non est liberum. Nam quod timet, seruit. Honestum omne securum est, tranquillum est. Si recusat aliquid, si complorat, si malum iudicat, perturbationem recipit, & in magna discordia uoluitur. Hinc enim species recti uocat, illinc suspicio mali retrahit. Itaque qui honeste aliquid facturus est, quicquid opponitur, id etiam si incommodum putat, malum non putat, uelut libens faciat. Omne honestum iniustum, incoactumque est, syncerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco responderi possit, Hoc nobis persuadere conaris, nihil interesse, utrum aliquis in gaudio sit, an in eculo iaceat, & tortorem suum lasset. Poteram respondere quod Epicurus ait, Sapientem si in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum, dulce est, & ad me nil pertinet. Quid miraris, si ego paria bona dico, alterius in gaudio positi, alterius inter tormenta fortissime stantis, cum (quod in credibilius est) dicat Epicurus, dulce esse torqueri. Et hic respondeo plurimum interesse inter gaudium & dolorem. Si quaeratur electio, alterum peram, alterum uirabo. Illud secundum naturam est, hoc contra. Quamdiu sic aestimantur, magno inter se dissident spacio. Cum uerò ad uirtutem uentum est, utraq; par est, & quæ per lata procedit, & quæ per tristitia. Nullum habet momentū uexatio & dolor, & quicquid aliud incommodi est, uirtutē enim obruitur. Quemadmodum † minuta lumina claritas solis obscurat, sic dolores, molestias, iniurias, uirtus magnitudine sua elidit, atq; opprimit, & quocunq; affulit, ibi quicquid sine illa apparet, extinguitur, nec magis ullam portionem habent incommoda, cum in uirtutem inciderint, quā in mari nimbus. Hoc scias ita esse ad omne pulchrum, uir bonus sine ulla cunctatione percurrat, sicut illic licet carnifex, sicut tortor atq; ignis, perseuerabit, nec quid passurus, sed quid facturus sit aspiciet, & se honestæ rei tanquam bono uiro credet, utilem illam sibi iudicabit, tutam, prosperam. Eūdem ergo locum habebit apud illum honesta res, sed tristis atq; aspera, quæ uir bonus, pauper, aut exul, ac pallidus. Age, dum pone ex alia parte uirum bonum, diuitijs abundantem, ex altera nihil habentem, sed in se omnia, uterq; æquè bonus uir erit, etiam si fortuna dispari utetur. Idem (ut dixi) in rebus iudicium est, quod in hominibus. Aequè laudabilis est uirtus in corpore ualido ac libero posita, quā in morbo ac uincto. Ergo tua quoq; uirtus non magis laudabilis, si corpus illæsum tibi & integrum fortuna præstiterit, quā si ex aliqua parte mutilatum. Alioqui hoc erit, ex seruatorum habitu dominum aestimare. Omnia enim ista in quæ dominum casus exercet, seruilia sunt, pecunia & corpus, & honores, imbecilla, fluida, mortalia, possessiones incertæ. Illa rursus libera & inuicta opera uirtuti, quæ non ideo magis appetenda sunt, si benignius à fortuna tractantur, nec minus si aliqua rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus est, hoc in rebus appetitio est. Non puto magis amares uirum bonum locupletem, quā pauperem, nec robustum & lacertosum, quā gracilem & languidum corporis. Ergo ne re quidem magis appetes hilarem aut pacatam, quā distractam & operosam: & si hoc est, magis diliges ex duobus equè bonis uiris nitidum & unctum, quā puluerulentum & horrentem. Deinde hucusque peruenies, ut magis diligas integrum omnibus membris & illæsum, quā debilem aut luscum. Paulatim fastidium tuum illo usque procedet ut ex duobus æquè iustis ac prudentibus comatum & crispulum malis, quam recaluastum. Vbi par est in utroque uirtus, non comparret aliarum rerum inæqualitas. Omnia enim alia, non partes, sed accessiones sunt. Nam quis tam iniquam censuram inter suos agit, ut filium sanum quā ægrum magis diligat, procerum uē & excelsum, quā breuem & modicum? Fœtus suos non distinguunt

distinguunt fera, & se in alimentum pariter omnium sternunt. Aures ex æquo partuntur cibos. Vlysses ad Itachæ suæ saxa sic properat, quemadmodum Agamēō ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam (quia magna est) amat, sed quia sua. Quorum hæc pertinet, ut scias uirtutem omnia opera sua, uelut fœtus suos ipsi oculis intueri, æque indulgere omnibus & quidem impetius, laborantibus. Quoniam quidem etiam parentum amor, magis in ea quorum miseretur inclinatur. Virtus quoq; opera sua quæ uidet affici & premi non magis amat, sed parentum bonorum more, magis complectitur ac fouet. Quare non est ullum bonum altero maius, quia non est quicquā apto aptius, quia plano nihil est planius. Non potes dicere, hoc magis par est alicui quā illud, ergo nec honesto honestius quicquā est. Quod si par omnium uirtutum natura est, tria genera bonorum in æquo sunt. Ita dico, in æquo est, moderate gaudere, & moderate dolere. Latiticia illa non uicit hanc animi firmitatem sub torture gemitu deuorantem. Illa bona optabilia sunt, hæc mirabilia, utraque nihilominus paria, quia quicquid incommodi est, uelut uelamento maioris boni tegitur. Quisquis hæc imparia iudicat, ab ipsis uirtutibus auertit oculos, & exteriora circumspicit. Bona uera idem pendunt, idem patent, falsa multum habent uani. Itaq; speciosa & magna contra uisitentibus, cum ad pondus retrocata sunt, fallunt. Ita est mihi Lucili, quicquid uera ratio commendat, solidum & æternum est, firmat animum, attollitq; semper futurum in excelso. Illa quæ temerè laudantur, & uulgi sententia bona sunt, inflant in anibus lætos. Rursus ea quæ timentur tanquam mala, iniiciunt formidinem mentibus, & illas non aliter quam animalia species periculi agitant. Utraq; res ergo sine causa animum, & diffundit & mordet, nec illa gaudio, nec hæc metu digna est, sola ratio immutabilis & iudicij tenax est. Non enim seruit, sed imperat sensibus. Ratio rationi par est, sicut rectus recto, ergo & uirtus non aliud quā recta ratio. Omnes uirtutes rationes sunt. Rationes sunt, si rectæ sunt. Si rectæ sunt, & pares sunt. Qualis ratio est, tales & actiones sunt, ergo omnes pares sunt. Nam cum similes rationi sint, similes & inter se sunt: pares autem actiones inter se esse dico, quia rectæ sunt & honestæ. Cæterum magna habebunt discrimina, uariante materia, quæ modo latior est, modo angustior, modo illustris, modo ignobilis, modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen istis, id quod optimum est, par est, tanquam uiri boni, omnes pares sunt, quia boni sunt, sed habent differentias ætatis, alius senior, alius iunior. Habet corporis, alius formosus, alius deformis est. Habent fortunæ, ille diues, hic pauper est, ille graciosus, potens, urbibus notus & populis: ignotus hic pleriq; & obscurus. Sed per illud quod boni sunt, pares sunt. De bonis ac malis sensus nō iudicat, quid utile sit, quid inutile ignorat. Non potest ferre sententiā, nisi in rem præsentem perductus est, nec futuri pro uidus est, nec præteriti memor, quid sit consequens nescit. Ex hoc autem rerum ordo seriesq; contexitur, & unitas uitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra est bonorum ac malorum, aliena & externa pro uilibus habet, & ea quæ neque bona sunt neq; mala, accessiones minimas ac leuissimas iudicat, omne illi bonū in animo est. Cæterum bona quædam prima existimat, ad quæ ex proposito uenit, tanquam uictoriam, bonos liberos, patriæ salutem: quædam secunda, quæ non apparent nisi in rebus aduersis, tanquam a quo animo pati morbum magnum, exilium. Quædam mediæ, quæ nihilo magis secundum naturam sunt, quā contra naturam, tanquam prudenter ambulare, compositè sedere. Non enim minus secundum naturam est sedere, quā aut stare aut ambulare. Duo illa superiora bona diuersa sunt. Prima enim secundum naturam sunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate. Secunda contra naturam sunt, fortiter ob stare tormentis, & sitim perpeti, morbo urente præcordia. Quid ergo, aliquid contra naturam bonum est? Minime. Sed illud aliquando contra naturam est, in quo bonum illud existit: uulnerari enim, & subiecto igne taescere, & aduersa ualitudine affligi, contra naturā est, sed inter ista seruare animū infatigabilem, secundum naturam est. Et ut quod uolo exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam, at bonum nūquam: quoniam bonum sine ratione nullum

al. minor.

nullum est, sequitur autem ratio naturā. Quid est ergo ratio naturae imitatio. Quid est summum hominis bonum? ex naturā uoluntate se gerere. Nō est, inquit, dubiū, quin felicior pax sit nunquam laeessita, quam multo reparata sanguine. Non est dubium, inquit, quin felicior sit inconcussa ualetudo, quam ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutum uī quadam & patientia educta. Eodem modo nō erit dubium, quin maius bonum sit gaudium, quam obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus uulnerum aut ignium? Minime, illa enim quae fortuita sunt, plurimum differimnis recipiunt, aestimantur enim utilitate sumentium. Bonorum unum propositum est, consentire naturae. Hoc cōtingere in omnibus par est. Cum alicuius in senatu sententiam sequimur, non potest dici, ille magis assentitur quam ille, ab omnibus in eandem sententiam itur. Idem de uirtutibus dico, omnes naturae assentiuntur. Idem de bonis dico, omnia naturae assentiuntur. Alter adolecens deceffit, a lter senex, aliquis praeter hōs infans, cui nihil amplius contigit, quam prospicere uitam. Omnes hī aequē suere mortales, etiam si mors aliorum longius uitam passa est procedere, aliorum in medio flore praecidit, aliorū interrupit principia. Alius inter coe, mandū solutus est, alterius continuata mors somno est, aliquem cōcubitus extinxit. His opponē ferro transfossos, aut exanimatos serpentum morfu, aut fractos ruina, aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim. Aliquorum melior dici, aliquorum potest peior exitus, mors quidem omnium par est: per quae uenit, diuersa sunt, id in quod definunt, unū est: mors nulla maior aut minor est, habet enim eundem in omnibus modum, fuisse uitam. Idem tibi de bonis dico, hoc bonum inter mēras uoluptates est, hoc inter tristitia & acerba, illud fortunae indulgentiam rexit, hoc uolentiam domuit, utraq; aequē bonum est, quamuis illud plana emollitue rit, hoc aspera. Idem finis omnium est, bona sunt, laudanda sunt, uirtutem rationem que comitatur, uirtus aequat inter, se quicquid agnoscit. Nec est quod hoc inter nostra placita mireris, apud Epicurum duo bona sunt. ex quibus summum illud beatum que componitur, ut corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione. Haec bona non crescunt, si plena sunt. Quo enim crescet, quod plenum est? Dolore corpus caret, quid ad hanc accedere indolentiam potest? Animus constat sibi, & placidus est, quid accedere ad hanc tranquillitatem potest? Quemadmodum serenitas caeli non recipit maiorem adhuc claritatem, in sincerissimum nitorem repurgata: sic hominis corpus animumque curantis, & bonum suum ex utroque necessitatis, perfectus est status, & summam uoti sui inuenit, si nec aetius animo est, nec dolor corpori. Si quae extra blandimenta contingunt, non augent sumum bonum, sed (ut ita dicam) condiunt & oblectant: absolutum enim illud humanae naturae bonum, corporis & animi pace contentum est. Dabo apud Epicurum tibi etiam nunc simillimam huic nostrae diuisionem bonorum. Alia enim sunt apud illum, quae ma lit contingere sibi, ut corporis quietem ab omni incommodo liberam, & animi remissionem, bonorum suorum contemplatione gaudentis. Alia sunt, quae quamuis nolit accidere, nihilominus & laudat & comprobatur, tanquam illam, quam paulo ante dicebam, malae ualetudinis, & dolorum grauissimorum perpeffionem, in qua Epicurus fuit illo summo ac fortunatissimo die suo: ait enim se uelicae & exulcerati uentris tormenta tolerare, uelutiorum doloris accessione non recipientia, esse nihilominus sibi illum beatum diem: beatum autē agere, nisi qui est in summo bono, non potest. Ergo & apud Epicurū sunt haec bona, quae malles non experiri, sed quia ita res tulit, & amplexanda & laudanda & exequanda summis sunt. Non potest dici hoc non esse par maximis bonum, quod beata uita clausulam imposuit, cui Epicurus extrema uoce gratias egit. Permite mihi, mi Lucili, uitorū optime, aliquid audacius dicere, si ulla bona maiora esse alijs possent, haec ego quae tristitia uidentur, mollibus illis & delicatis praetulissim. Maius est enim t perstrinxisse difficilia, quam laeta moderari. Eadem ratione fit, scio, ut aliquis felicitatem bene, & calamitatem fortiter ferat. Aequē fortis esse potest, qui p uallo securus excubuit, nullis hostibus castra tentantibus: & qui succis poplitibus ingenua se excepit, nec arma dimisit.

Maeste

Maeste uirtute esto, sanguinolentis & ex acie redeuntibus, dicitur. Itaque haec magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cū fortuna rixata. Ego nō dubito, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mutij, quam cuiuslibet fortissimi saluam. Stetit hostium flammaramque contemptor, & manum suam in hostiū si foculo distillantem perspectauit, donec Porfenna, cuius poene fauebat, gloria inuidit, & ignem inuito eripi iussit. Hoc bonum quid ni inter prima numerem, tantoque maius putem, quam illa secuta & intentata fortunae, quāto rarius est hoste amissa manu uixisse, quam armata? Quid ergo, inquis, hoc bonū tibi optabis? Quid nisi hoc enim, nisi qui potest & optare, non potest facere. An potius optem ut male? la xados articulos exoletis meis porrigam, ut muliercula, aut aliquis in mulierculatu ex uiro uersus, digitulos meos ducat? Quid ni ergo feliciorem putem Mutium, qui sic tractauit ignem, quasi illam manum tractatori praestitisset? In intergram restituit, quicquid errauerat. Consecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca reges duos uicit. Vale.

EPIST. LXVIII. Quomodo omne bonum est optabile.

VT à communibus initium faciam, Ver aperire se cepit, sed iam inclinatum in aetate, quo tempore calere debebat, intepuit, nec adhuc illi fides est, saepe enim in hyemem reuomem reuoluitur. Vis scire quam dubium adhuc sit? nondū me cōmitto frigiditas ueri, adhuc uigor est eius in frigore. Hoc est, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita est mi Lucili, iam aetas mea cōtenta est suo frigore, uix media regelatur aetate. Itaque maior pars in frametis degitur. Ago gratias senectuti quod me lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? Quicquid debebā nolle, nō possit. Cū libellis mihi plurimus sermo est. Si quando interueniunt epistola tuae, tecum esse mihi uideo, & sic afficior animo, tanquam tibi non rescribam, sed respondeam. Itaque & de hoc quod quaeris, quasi colloquar tecum, quale sit unā scrutabimur. Quaeris an omne bonum optabile sit: si bonum est, inquis, fortiter torqueri, & magno animo uri, & patienter agrotare, sequitur ut ista optabilia sunt. Nihil autē uideo ex istis uoto dignum. Neminem certe adhuc scio eo nomine uotum soluisse, quod flagellis caesus esset, aut podagra distortus, aut eucleo longior factus. Distinguem mi Lucili, ista, & intelliges esse in his aliquid oprandum. Tormenta abesse à me uelim, sed si sustinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeste, animose gerā optabo. Quid ni ego malim non incidere bellum, sed si ineliderit, ut uulnera, ut famem, et omnia quae bellorum necessitas affert, generose feram, optabo. Non sum tam demens, ut agrotare cupiam, sed si agrotandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effrenitate faciam, optabo. Ita non incōmoda optabilia sunt, sed uirtus qua perferuntur in commoda. Quidam ex nostris existimant omnium tormentorum fortem tolerantiam non esse optabilem, sed nec abominandam quidem, quia uoto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra molestiam positum. Ego dissentio. Quare? primū quia fieri non potest, ut aliqua res bona quidem sit, sed optabilis non sit: deinde si uirtus optabilis est, nullum autem sine uirtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam, si tormentorum fortis patientia optabilis non est, etiam nū interrogo, nō ne fortitudo optabilis est? Atqui pericula cōtemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius maxime mirabilis illa est, nō cedere ignibus, obuiam ire uulneribus. Interdū tela ne uitare quidem, sed pectore excipere. Si fortitudo optabilis est, & tormenta patienter ferre optabile est, nec tamen ideo solummodo ferre tormenta optabile est. Hoc enim fortitudinis pars est. Sed separa ista (ut dixi) nihil erit quod tibi faciat errorem. Nō enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod est uirtus, quis tamen unquam hoc sibi optabit? Quaedam uota aperta & professa sunt, cum particulatim sunt: quaedam latent, cū uno uoto multa comprehensa sunt. Tanquam opto mihi uitam honestam, uita autem honesta actionibus uarijs cōstat. In hac est Reguli arca, Catonis scissum manu sua uulnus, Rutilij exiliū, calix ueneratus, qui Socratem transtulit è carcere in caelum. Ita cum optauit mihi uitam honestam, & haec optauit, sine quibus interdum honesta non potest esse. Quaterque

forte luxados, aut quod magis probomac laciffandos, id est molliendos, molliter tractados, quon uerbo usus est Plautus Bacchid. al. aeri, al. adhuc rigore eius in fringor,

al. perfringere

quaterq; beati, Quis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis Cōtigit oppetere? Quid interest, optes hoc alicui, an optabile fuisse fatearis? Decius se pro Repub. deuouit, & in medios hostes concitato equo mortem petens irruit. Alter post hæc paternæ uirtutis æmulus, conceptis sollennibus ac iam familiaribus uerbis, in aciem confertissimam incurrit, de hoc sollicitus tantum ut litaret, optabilem rē putans bonam mortem. Dubitas ergo an optimum sit memorabilem mori, & in aliquo opere uirtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus uirtutibus utitur, fortasse cum una in promptu sit, & maxime appareat patientia. Caterum illic est fortitudo, cuius patientia & perperio, & tolerantia rami sunt. Illic est prudentia, sine qua nullum initur consilium, quæ suadet quod effugere non possis, quam fortissime ferre. Illic est constantia, quæ desit loco non potest, & propositum nulla ui extorquente dimittit. Illic est indiuiduus ille comitatus uirtutum. Quicquid honeste fit, una uirtus facit, sed ex consilij sententia. Quod autem ab omnibus uirtutibus comprobatur, etiam si ab una fieri uideatur, optabile est. Quid tu existimas ea tantum optabilia esse, quæ per uoluptatem & ocium ueniunt? quæ excipiuntur foribus ornatis? Sunt quædam tristes uoluptates, sunt quædā uota, quæ non gratulantium cœtu, sed adorantium uenerantiumq; celebrantur. Ita tu non putas Regulum optasse, ut ad Pœnos perueniret? Indue magni uiri animum, & ab opinionibus uulgi secede paulisper, cape quantam debes uirtutis pulcherrimæ ac magnificentissimæ speciẽ, quæ nobis non fertis, sed sudore & sanguine colenda est: aspice Marcum Catonẽ, sacro illi pectori purissimas manus admouentem, & uulnera parum demissa laxantem. Vtrum illi tandem discurus es, nollem quæ uelles, & moleste fero, an feliciter, quod agis? Hoc loco mihi Demetrius noster occurrit, qui uitam securam, & sine ullis for-
Mortuum mare uita securus est.
 tunæ incursionibus mare mortuum uocat, nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denuntiatione et incurfu firmitatem animi tui tentes, sed in ocio inconcusso iacere non est tranquillitas, malacia est. Attalus Stoicus dicere solebat, Malo me fortuna in castris suis quam in delitijs habeat: torquor, sed fortiter bene est: occidor, sed fortiter bene est. Audi Epicurum, dicet & dulce est. Ego tam honestæ rei ac securæ nunquam molle nomẽ imponam. Vror, sed inuicis. Quid ni optabile sit, non quod uirit me ignis, sed quod non uincit? Nihil est uirtute præstari, nihil pulchrius, & bonum est, & optabile, quod ex huius geritur imperio. Vale.

EPIS T. LXXIX. Quomodo sit colendum ocium, & quid in eo tractandum.

Consilio tuo accedo, absconde te in ocio, sed & ipsum ocium absconde. Hoc te facit Stoicorum etiam si nõ præcepto, at exemplo licet scias, sed ex præcepto quoq; facias, & tibi cum uoles, approbabis. Nec ad omnem Rempub. mittimus, nec semper, nec sine ullo sine. Præterea cum sapienti Rempub. ipso dignam dedimus, id est: mundum, nõ est extra Rempub. etiam si recesserit, imò fortasse relicto uno angulo, in maiora atq; ampliora transit, & cœlo impositus, intelligit, cum sellã aut tribunal ascenderit, quam humili loco sederit. Depono hoc apud te, nunquam plus agere sapientem, quam cum in conspectum eius diuina atq; humana uenerit. Nunc ad illud reuertor, quod suadere tibi coeperam, ut ocium tuum ignotum sit. Non est quod inscribas tibi philosophiam. Atqui etiam aliud propositum tuo nomẽ impone, ualetudinẽ, & imbecillitatem uocato et desidiã, Gloriarĩ ocio, iners ambitio est. Animalia quædam ne inueniri possint, uestigia sua circa cubile ipsum confundunt. Idem tibi faciendum est, alioquin non deerunt qui persequantur: multi aperta transeunt, condita & obstrusa rimantur, furem signata sollicitant. Vile uidetur quicquid patet, aperta effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitissimus quisque, in secreta irrumpere cupit. Optimum itaq; est, non iactare ocium suum. Iactandi autem genus est, nimis latere, & a conspectu hominum secedere. Ille Tarentum se abdidit, ille Neapoli inclusus est, ille multis annis non trãsit domus suæ limẽ: Cõuocat turbam, quisquis ocio suo aliquam fabulam imposuit. Cum secesseris, nõ est agendum hoc, ut de te homines loquantur, sed ut ipse tecum loquaris. Quid autẽ tecum loquaris? Quod homines de alijs libèrissime faciunt, de te apud te male exi-
stima.

stima. Assuesce & dicere uerum, & audire. Id autem maxime tracta, quod in te esse infirmissimum senties. Nota habet quisq; sui corporis uitia. Itaque alius uomitu leuat stomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interpolito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut uino aut balneo abstinent, in cætera negligentes, huic, a quo sepe inestantur, occurrunt. Sic in animo nostro sunt quasi causariæ partes, quibus adhibenda curatio est. Quid in ocio facio? ulcus meum curo. Si ostenderem tibi pedem turgidum, liuidam manũ, aut contracti curis aridos neruos, permitteres mihi uno loco iacere, & fouere morbum meũ. Maius malum est hoc, quod non possum tibi ostendere. In pectore tuo collectio & uomica est. Nolo laudes, nolo dicas, O magnum uirum, cõtempnit omnia, & damnatis humanæ uitæ furoribus fugit. Nihil damnari nisi me, nõ est quod proficendi causa uenire ad me uelis. Erras qui hinc aliquid auxilij speras. Nõ medicus, sed æger hic habitat. Malo illacum discesseris dicas, Ego istum beatum hominẽ putabam & eruditum, ex exercam aures, destitutus sum, nihil uidi, nihil audiui quod cõcupiscerem, ad quod reuerterer. Si hoc sentis, si hoc loqueris, aliquid profectum est. Malo ignoscas ocio meo, quam inuideas. Ocium, inquis, Seneca mihi commendat: ad Epicureas uoces dilaberis. Ocium tibi cõmendo, in quo maiora agas & pulchriora, quam quæ reliquisti. Pullare superbas potetiorum fores, digerere in literã senes orbos, plurimum in foro posse, inuidiosa potentia ac breuis est, & (si uerum aestimes) sordida. Ille me gratia forensi longe antecedit. Ille stipendijs militaribus, et quæ sita per hoc dignitate. Ille clientum turba (tãti est ab hominibus uincit, dũ a me fortuna uincatur) cuius turbæ par esse non possum, plus habet gratia. Utinã quidẽ hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi, utinã de uita beata non in conspectu mortis ageremus, sed nũc quoque non moremur. Multa enim quæ superuacua esse & inimica credituri fuimus rationi, nũc experientia credimus. Quod facere solent qui ferius exeit, & uolunt tẽpus celeritate reparare, calcar addamus: hæc atas optime facit ad hæc studia. Iam dispumauit, ita uita primo feruore adolescentiæ indomita lassauit, non multum superest ut extinguat. Et quãdo, inquis, tibi proderit istud, quod in exitu discis, aut in quam rem in hanc, ut exeam melior. Nõ est tamẽ quod existimes ullã atatem aptiorem esse ad bonam mentem, quam quæ se multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit, quæ ad salutaria, mitigatis affectibus, uenit. Hoc est huius boni tempus, quisquis tenex ad sapientiam peruenit, annis præuenit. Vale.

EPIS T. LXX. De uaria locorum mutatione uitanda, & redimenda breuitate temporis.

Mutare te loca, & in alium de alio trãsilire nolo. Primum, quia tam frequẽs migratio instabilis animi est, coalescere ocio non potest, nisi desinat circumspicere & errare. Vt animũ possis continere, prius corporis tui fugam siste, deinde plurimum remedia continuata proficiunt. Interrumpenda non est quies, & uita prioris obliuio. Sine discere oculos tuos, sine aures assuescere sanioribus uerbis, quoties processeris in ipso transitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurret: quæ madmodũ ei qui amorem exuere conatur, euitãda est omnis admonitio dilecti corporis, nihil enim facilius quam amor recrudescit. Ita qui deponere uult desideria rerum omnium, quarũ cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat. Cito rebellat affectus, quocumque se uerterit, precium aliquod præsens occupationis suæ inueniet. Nullum sine autoramento malum est. Auaricia pecuniã pro mittit, luxuria multas ac uarias uoluptates, ambitio purpurã & plausum, & ex hoc potentia, & quicquid potentia potest. Mercede te uicio sollicitat, hic tibi gratis uiuendum est. Vix effici toto seculo potest: ut uita tam longa licencia tumida subigatur, & iugum accipiant, ne dum, si tam breue tempus per interualla discindimus. Vnamquãlibet rem uix ad perfectũ adducit assidua uigilia et intentio. Si me quidẽ uelis audire, hoc meditare, exerce te, ut mortem & excipias, & si ita res suadebit, accersas. Interest nihil, an illa ad nos ueniat, an ad illã nos. Illud imperitissimũ cuiusq; uerbum
al. temporis in teruallũ

uerbū falsum esse ipse tibi perfrade, Bella res est mori sura morte. Illud præterea te
cum licet cogites, Nemo nisi suo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. Nam
quod relinquis, alienum est. Vale.

ERASMI IN LIBRVM NONVM ANNOTAT.
EPISTOLA LXVIII CIRCA FINEM.

Quod nos diuinamus de malacia, idem annotat Rodolphus, addēs Cæsarem in commentarijs belli gallicij
hac uoce notare segnem et immotum maris torporem.

PINCIANI IN LIB. NONVM EPISTOLARVM

Epist. 67. **S**CILICET virtutem incapacem augmenti uel decrementi] Vetus lectio, detrimenti, non decrementi, cui sa
uere uidentur uerba quæ sequuntur infra. Mortalia minuuntur, cadunt, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, im
plentur. Minuuntur cadunt] Mallem legeres eminent cadunt. Nam et quæ sequuntur continuo per oppositū di
cta sunt, deteruntur crescunt, exhauriuntur implentur. Alterius in gaudio positi, alterius inter tormenta fortissime
stantis] Exemplar pernetus et correctum, unius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortissime stantis.
Quam multo reparata sanguine.] Castigandum censeo, quam multorum parti sanguine. Vi quadam et patientia
educta] Exemplar Franciscanum, vi quadam patientie inducta. Ut male laxandos articulos excoleis meis porrigā
Nonnulla exemplaria, laxandos tantum habent, non male laxandos. Alia rectius malaxandos, hoc est molliendos à
uerbo græco tractum. Hoc melius quam malacizandos.

Epist. 68. Itaque maior pars in uestimentis degitur] Scribendum reor, non uestimentis, sed stramentis: hoc est in cubili, se
quibur enim quod me lectulo affixit. Omnium nostrorum sortem tolerantiam] Scribe. Tormentorū, non nostrorum.
Tū ex uetere lectione, tū quod subijcit tormetorum fortis patientia. An feliciter, quod agis?] Quidē, nō quod, eadē.

Epist. 69. Tanti est ab hominibus uinci] Inuerte dictiones. Est tanti ab hominibus uinci, ex uetere lectione, et si nonnulli
codices præferant omnibus non hominibus. Plus habeo gratie.] Habet, non habeo in eadem inuenies. Illud notan
dum putare me ordinem uerborum hoc loco perturbatum haberi, legendaq; esse omnia adhuc modum. Ille clien
tum turba. Cuius turba par esse non possum, plus habet gratie. Est tanti ab hominibus uinci dum à me fortuna uin
catur. Iam disputauit.] Quid si legas, iam disputauit, quia subdit primo seruoere adolescentie, est enim metapho
ra sumpta à musto.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPI
STOLARVM LIBER DECIMVS.

EPIST. LXXI. Quomodo immaturæ mortis stultis quærela sit, &
quando fera mors præoccupanda sit, & quando differenda.

Post longum interuallum Pompeios tuos uidi, in conspectum ado
lescentiæ meæ reductus sum, quicquid illic inuenies feceram, uide
bar mihi facere adhuc posse, & paulo ante fecisse. Præ nauigau
mus, Lucili, uitam, & quemadmodum Vergilius noster ait, in ma
ri Terræq; urbesq; recedunt, sic, cursu rapidissimi temporis primū
pueritiam abscondimus, deinde adolescentiam, deinde quicquid
est illud inter iuuenem & senem medium in utriusq; cōfinio positum, Deinde ipsius
senectutis optimos annos. Nouissime incipit ostēdi publicis finis generis humani,
Scopulum esse illum putamus; Clementissimus portus est, aliquando petendus, nō
quam recufandus. In quem si quis intra primos annos delatus est, non magis queri
debet, quam qui cito nauigauit. Aliū enim, ut scis, uenti segnes ludunt ac detinent,
& tranquillitatis lentissimo tædio lassant, aliū pertinax flatus celerrime perfert. Idē
euenire nobis puta, alios uita uelocissime adduxit, quō ueniendum erat etiam cum
stantibus, alios macerauit & coxit, quæ ut scis, non semper retinenda est. Nō enim
uiuere bonum est, sed bene uiuere. Itaq; sapiens uiuit, quantum debet, non quantū
potest. Videbit ubi uiuendus sit, cū quibus, quomodo, quid acturus. Cogitat semper
qualis uita, non quanta sit. Sed si multa occurrunt molesta, & tranquillitatem turbā
tia, emittit se: nec hoc tantum in necessitate ultima facit, sed cum primum illi cōpe
rit suspecta esse fortuna, diligenter circumspicit, nunquid illo desinendum sit. Nihil
existimat sua referre, faciat finem, an accipiat, tardius fiat an citius. Non tanquā de
magno

magno detrimēto timet. Nemo multum ex stillicidio potest perdere. Citius mori
uel tardius, ad rem non pertinet: bene mori aut male, ad rem pertinet: bene autem
mori est effugere male uiuendi periculum. Itaq; effocinatissimā uocem illius Rho
dij existimo, qui cum in caueam conuectus esset à tyranno, & tanquam ferum ali
quod animal aleretur, suadenti cuidam ut abstineret cibo, Omnia, inquit, homini
dum uiuit speranda sunt. Ut sit hoc uerū, non omni precio uita emenda est. Quædā
licet magna, licet certa sint, tamen ad illa turpi infirmitatis confessione nō ueniam.
Ego cogitem in eo qui uiuit omnia posse fortunam, potius quam cogitem in eo qui
scit mori nihil posse fortunam? Aliquando tamen etiam si certa mors instabit, & de
stinatum sibi supplicium sciet, non commodabit poenæ suæ manum. Stulticia est ti
more mortis mori. Venit q; occidat. Expecta, quid occupas? quare suscipis alienæ
crudelitatis procuratorem? Vtrum inuides carnifici tuo an parcis? Socrates potu
it abstinentia finire uitam, & inedia potius quam ueneno mori triginta tamen dies,
in carcere et in expectatione mortis exegit: nō hoc animo tanquam omnia fieri pos
sent, tanquam multas spes tam longum tempus reciperet, sed ut præberet se legi
bus, ut fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat stultius quam mori
tē contemnere, uenenum timere? Scribonia grauis foemina, amita Drusij Libonis
fuit, adolescentis tam solidi, quam nobilis, maiora sperantis, quam illo seculo quis
quam sperare poterat aut ipse ullo: cum æger à senatu in lectica relatus esset, non fa
ne frequentibus obsequijs, omnes enim necessarii deseruerant impie, iam non reū
sed funus, habere cepit consiliū, utrum cōfisceret sibi mortem, an expectaret. Cui
Scribonia, Quid te, inquit, delectat alienū negociū agere? Non perualit illi. Manus
sibi attulit, nec sine causa. Nā post diem tertium aut quartum inimici moriturus arbi
trio, si uiuit, alienum negociū agit. Non possis itaq; dere in uniuersum pronunciare,
cum mortem uis externa denunciat, occupanda sit an expectanda, Multa enim sunt,
quæ in utramq; partem trahere possunt. Si altera mors cū tormento, altera simplex
& facilis est, quid ni huic inijcienda sit manus? Quemadmodū nauim eligam nauig
aturus, & domū habitaturus, ita mortem utiq; qua sum exiturus è uita meliorem.
Præterea quemadmodum non utique melior est longior uita, sic peior utique mors
longior. In nulla re magis, quam in morte morē animo gerere debemus. Excet quā
impetum cepit, siue ferrū appetis, siue laqueum, siue aliquam potionem uenas occu
pantem, pergat, & uincula seruitutis abrumpat. Vitam & alijs approbare quisquē
debet, mortem sibi, optima esse quæ placet. Stultē hæc cogitantur, Aliquis dicit me
parum fortiter fecisse, aliquis nimis temerē, aliquis fuisse aliquod genus mortis ani
mosius. Vis tu cogitare, id in manibus esse consiliū, ad quod fama non pertinet?
Hoc unum intuere, ut te fortunæ quam celerrime eripias. Alioqui aderūt qui de fa
cto tuo male existimant. Inuenies etiam professos sapientiam, qui uim afferendam
uitæ suæ negent, & nephas iudicent ipsum interemptorem sui fieri. Expectandum
esse exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, non uidet se libertatis uiam clau
dere. Nihil melius æterna lex fecit, quam quod unum introitū nobis ad uitā dedit,
exitum multos. Ego expectem uel morbi crudelitatem, uel hominis, cum possim per
media exire tormenta, & aduersa discutere? Hoc est unum cur de uita nō possimus
queri, neminem tenet. Bono loco res humanæ sunt, quod nemo nisi uitio suo miser
est. Placet, uiue, si non placet, licet eò reueri unde uenisti. Ut dolorem capitis le
uares, sanguinem sepe emisisti, ad extenuandum corpus uena percutitur. Nō opus
est uasto uulnere diuidere præcordia, scalpello aperitur ad illam magnam liberta
tem uia, & puncto securitas cōstat. Quid ergo est, quod nos facit pigros inertesq;
Nemo nostrum cogitat, quandoq; sibi ex hoc domicilio exeundum. Sic ueteres in
quilinos indulgentia loci & consuetudo, etiam inter iniurias detinet. Vis aduersus
hoc corpus liber esse? Tanquam migraturus habita, propone tibi quandoquē hoc
contubernio carendum: fortior eris ad necessitatem exeundi. Sed quemadmodum
suis finis uenit in mentem, omnia sine fine concupiscentibus? Nullius rei medita
tio tam necessaria est. Alia enim exercetur fortasse in superuacuum: aduersus pau
peratē

perstatem præparatus est animus, permanere diuinitate: ad cõtemptum nos doloris armauimus, nunquam à nobis exegit huius uirtutis experimētū integri ac sani felicitas corporis, ut fortiter amissorum desideria pateremur, præcepimus nobis, omnes quos amabamus, sup̄sitis fortuna seruauit: huius unius rei usum qui exigat dicitur, ueniet. Non est quod existimes, magnis tantum uiris hoc robur fuisse, quo seruitutis humanæ claustra perrūperent: non est quod iudices, hoc fieri nisi à Catone nō posse, qui quā ferro nō emiserat animam, manu extraxit: cum uilissimæ sortis homines ingenti impetu in tutū euaserint, cumq; commodo mori non licuisset, nec ad arbitrium suum instrumenta mortis eligere, obuia quæque rapuerunt, & quæ natura nō erant noxia, uel sua tela fecerunt. Nuper in ludo bestiariorum unus è Germanis cum ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandum corpus, nullū aliud illi dabatur sine custode secretum. Ibi lignum id quod ad emundanda obsecna adherente spōgia positum est, totum in gulam farsit, & præclusis faucibus spiritum elisit. Hoc fuit mortis contumeliā facere, ita prorsus, parum munde & parum deceret. Quid est stultius quàm fastidiose mori? O uirum fortem, o dignum, cui fati daretur electio: quàm fortiter ille gladio usus esset, quàm animose in profundam se altitudinem maris, aut abscissæ rupis immisisset? Vndiq; destitutus inuenit, quem admodum & mortem sibi deberet, & telum, ut scias ad moriendum nihil aliud in mora esse, quàm uelle. Existimetur de facto hominis acerrimū, ut cuiq; uisum erit, dū hoc cõstet, præferendam esse spurcissimam mortem seruituti mundissimæ. Quoniam cõcepti fordidis exemplis uti, perseverabo: plus enim à se quisq; exiget, si uiderit hanc rem etiam à contemptissimis posse contemni: Catones, Scipionesq; & alios, quos audire cum admiratione consueuimus, supra imitationem positos putamus. Iam ego istam uirtutem habere tam multa exempla in ludo bestiariorum, quàm in ducibus bellis ciuilibus ostēdā. Cū aduheretur nuper inter custodias quidam ad matutinum spectaculum missus, tanquam somno premente nutaret, caput usq; eò demisit, donec radijs infereret, & tamdiu se in sedili suo tenuit, donec ceruicem circumactu rotæ frangeret: eodem uehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnā effugit. Nihil obstat, erumpere & exire cupiētī. In aperto nos natura custodit. Cui permittit necessitas sua, circumspiciat exitum mollem. Cui ad manum plura sunt, per quæ sese afferat, is delictum agat, & quā potissimum liberetur, consideret. Cui difficilis occasio est, is proximam quamq; pro optima arripiat, sit licet inaudita, sit noua. Non decriat ad mortem ingenium, cui non defuerit animus. Vides quem admodum extrema quoque mancipia, ubi illis stimulos adegit dolor, excitentur, & intentissimas custodias salant. Ille uir magnus est, qui mortem sibi non tantū imperauit, sed inuenit. Ex eodē tibi munere plura exempla promissi. Secundo Naumachiaē spectaculo uirtus è barbaris lanceam, quam in aduersarios acceperat, totam iugulo suo immergit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iā dudum effugio? Quare ego mortē armatus expecto? Tanto hoc speciosius spectaculum fuit, quanto honestius mori discunt homines, quàm occidere. Quid ergo? quod animi perdidit, noxioliscq; habet, non habebūt illi, quos aduersus hos casus instruxit longa meditatio, & magistrarum omnium ratio: illa nos docet fati uarios esse accessus, sinem eundem. Nihil autem remittere, unde incipiat quod uenit. Eadem illa ratio monet, ut scilicet, moriaris sine dolore. Sin autem non potest, fac quem admodū potes, & quicquid obuenerit ad uim afferendam tibi, inuadas. Iniuriosum est rapto uiuere, at contra pulcherrimum mori rapto. Vale.

EPIST. LXXII. De consilio ex summa uitæ captando. Et quomodo mors honesta res sit. Et de animi fortitudine.

Subinde me de rebus singulis consulis, oblitus uasto nos mari ditidi: cū magna pars cõsiliū sit in tempore, necesse est euenire, ut de quibusdā rebus tūc ad te perferatur sententia mea, cū iam contraria potior est. Consilia enim rebus aptatur, res nostræ feruntur, imò uoluntur. Ergo consiliū sub die nasci debet, & hoc quoq; tardū est nimis, sub manu, quod aiunt, nascatur. Quem admodū autē inueniatur ostendam.

Sub die.
Sub manu nasci.
Consilium

Quoties quid fugiendum sit, aut quid petendum uoles scire, ad summum bonum, & propositum totius uitæ respice. Illi enim cõsentire debet quicquid agimus: non disponet singula, nisi cui iam uitæ suæ summa proposita est. Nemo, quamuis paratos habeat colores, similitudinem reddet, nisi iam cõstet quid uelit pingere. Id eò peccamus, quia de partibus uitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Sciri debet quid petat ille qui sagittam uult mittere, & tunc dirigere, & moderari manu telum. Errant consilia nostra, quia non habent quò dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus suus uetus est. Necesse est multum in uita nostra casus possit, quia uiuimus casu. Quibusdam autē euenit ut quædam scire se nesciant: quem admodum quarimus sepe eos, cum quibus stamus, ita plerumq; sinem summi boni ignoramus appositum, nec multis uerbis, nec circuitu longo, quid sit summum bonum colligis, digito (ut ita dicā) demonstrandum est, nec in multa spargendū. Quid enim ad rem pertinet in particulas illud diducere, cum possis dicere summū bonum est, quod honestum est? & quod magis admireris, unum bonum est, quod honestum est. Cetera falsa & adulterina bona sunt. Hæc si persuaseris tibi & uirtutem ad amaturis (a mare enim parū est) quicquid illa contigerit, id tibi qualecunq; alijs uidebitur, futurum felixq; erit. & torqueri, si modo iacueris ipso torquente securior, & agrotare si non maledixeris fortunæ, si nō cesseris morbo. Omnia deniq; quæ ceteris uidentur mala, & mansuescēt, & in bonum abibunt, si super illa eminueris: hoc liquet nihil esse bonum, nisi honestum, & omnia incōmoda suo iure bona uocantur, quæ modo uirtus honestauerit. Multis uidemur maiora promittere, quàm recipit humana conditio: non immerito, ad corpus enim respiciunt: reuertantur ad animū, iam hominem deo merientur. Erige te, Lucili uirorū optime, & relinque istum ludum literarum philosophorum, qui rem magnificentissimā ad syllabas uocāt, qui animi minuta docendo demittunt & coiterunt, fies similis illis, qui inueniunt ista, nō qui docent, & id agūt, ut philosophia potius difficilis quàm magna uideatur. Socrates, qui totam philosophiam reuocauit ad mores, hanc summam dixit esse sapientiam, bona malaq; distinguere, Sequere, inquit, illos, si quid apud te habeo autoritatis, ut sis beatus, & te alicui stultū uideri sine: quisquis uolet tibi contumeliā facere, faciat & iniuriam, tu tamen nihil patieris, si modo tecum erit uirtus. Si uis, inquit, beatus esse, si fide bona uir bonus, sine contemnat te aliquis. Hoc nemo præstabit, nisi qui omnia bona exequauerit, quia nec bonū sine honesto est, & honestum in omnibus par est. Quid ergo: nihil interest inter præturā Catonis & repulsam? Nihil interest utrum Phalarica acie Cato uincatur, an uincat? Hoc eius bonū, quo uictus partibus nō potest uinci, par erat illi bono, quo uictor rediret in patriā, & componeret pacē? Quid ni par sit, eadē enim uirtute & mala fortuna uincitur, & ordinatur bona, uirtus autē non potest maior aut minor fieri. Vnius stature est. Sed Cn. Pompeius amittet exercitum, sed illud pulcherrimum reipublicæ prætextum optinetes, & primas acies Pompeianarū partium senatus ferens arma uno prælio profligabuntur, & tam magni ruina imperij, in totum dissiliet orbem: aliqua pars eius in Aegypto, aliqua in Africa, aliqua in Hispania cadet, ne hoc quidem misere reipublicæ contingeret, semel ruere. Omnia licet hiant, Iubam in regno suo, non locorum noticia adiuuet, non populariū pro rege suo uirtus obstinatissima. Vticensium quoq; fides malis fracta deficiat, & Scipionem in Africa nominis sui fortuna destituat, olim prouisum est, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus est tamen. Et hoc numerat inter repulsas Cato nis, tam magno animo feret aliquid sibi ad uictoriam, quàm ad præturam obstinisse. Quo die repulsus est, lusus, qua nocte periturus fuit, legit. Eodem loco habuit, prætura & uita excedere: omnia quæ acciderent, ferenda esse persuaserat sibi. Quid ni ille mutationē Reipub. forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non cœlū, non totus hic rerum omnium contextus, quamuis deo agere ducatur. Non semper renebit hunc ordinē, sed illum ex hoc cursu aliquis dies deiciet. Certis eunt cuncta temporibus, nasci debet, crescere, extingui. Quæ cum que uides supra nos currere, & hæc quibus innixi atq; impositi sumus, ueluti solidis

Digito detinetur.
strare.

aliquantū.

forte, in quibus

al. dimittit.

simis carpentur ac desinent. Nulli nō senectus sua est. Inaequalibus ista spacijs eodē natura † demittit: quicquid est, nō erit, nec peribit, sed resoluetur. Nobis solui perire est. Proxima enim inuenitur, ad ulteriora non respicit mens hebes, & quae se corpori addiderit: alioqui fortius finem sui suorumq; pateretur, si speraret omnia illa sic in uitam mortemq; per uices ire, & composita dissolui, dissoluta componi. In hoc opere aeternam artem cuncta temperantis dei uerti. Itaq; Cato cum aeuum animo percurreret, dicit: Omne humanū genus est, quodq; est, quodq; erit, morte damnatum est, omnes quae usquā rerum potiuntur urbes, quaeq; alienorum imperiorum magna sunt et decora, ubi fuerint aliquando quæretur, & uario exitij genere tollentur: alias destruet bella: alias desidia, paxq; ad inertiam uersa consumet, & magnis opibus exitiosa res luxus. Omnes hos fertiles campos repentina maris inundatio abscondet, aut in subitam cauernā confidentis soli lapsus † abducat. Quid est ergo, quare indignet, aut doleam, si ex quo momento publica fata precedat? Magnus animus deo pareat, et quicquid lex uniuersi iubet, sine cunctatione patiat: aut in meliore emittitur uitā, lucidius tranquilliusq; inter diuina mansurus, aut certe sine ullo futurus incōmodo, naturae suae remiscebit & reuertetur in totū. Non est ergo M. Catonis maius bonum honesta uita, quā mors honesta, quoniam non intenditur uirtus. Idem esse dicebat Socrates ueritatem & uirtutem, quomodo illa nō crescit, sic nec uirtus quidem. Habet numeros suos, plena est. Non est itaq; quod mireris paria esse bona, & quae ex proposito sumenda sunt, & quae subita res tulit. Nam si hanc inaequalitatem receperis, ut fortiter torqueri in minoribus bonis numeras, numerabis etiam in malis, & infelicē Socratem dices in carcere, infelicē Catonem in uulnera sua animosius q̄ fecerat, retractantem. Calamitosissimū omnium Regulum fidei poenas etiam hostib; seruatae pendente. Atqui nemo hoc dicere, ne ex mollissimis quidem, ausus est. Negant enim illum esse beatum, sed tamen negant miserum. Academicus ueteres beatum quidem esse etiam inter hos cruciatu fatentur, sed non ad perfectum nec ad plenum, quod nullo modo potest recipi. Nisi beatus est, in summo bono non est. Quod summū bonum est, supra se gradum non habet: si modo illi uirtus inest, si illam aduersa non minuūt, si manet etiam cōminuto corpore incolumis manet autem. Virtutem enim intelligo animosam & excelsam, quam incitat, quicquid infestat. Hunc animum quem saepe induunt generosa indolis iuuenes, quos aliquid honeste rei pulchritudo percussit, ut omnia fortuita contemnant, profecto sapientia infundet & tradet, persuadebit unum bonum esse quod honestum. Hoc nec remitti nec intendi posse, nō magis quā regula, qua rectum probari solet. Quam si hēctes, quicquid ex illa mutaueris, iniuria est recti. Idem ergo de uirtute dicemus, & haec recta est. Flexuram non recipit, † rigidari quidē, amplius intendi non potest. Haec de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipsa non potest fieri, nec quae ab illa quidem fiunt, alia alijs rectiora sunt. Huic enim necesse est respondeāt, ita paria sunt. Quid ergo inquis: iacere in conuiuio & torqueri, paria sunt? Hoc mirum uideatur tibi: Illud licet magis admireris, iacere in conuiuio malum est, torqueri in eculo bonum est, si illud turpiter, hoc honeste fit: bona ista aut mala nō efficit materia, sed uirtus. Hoc ubiq; apparuit, omnia eiusdem mensurae ac precij sunt. In oculos nūc mihi manus intentat ille, qui omnium animum aestimā ex suo, quod dicam paria bona esse aduersa fortiter portantis, & prospera honeste iudicantis, quod dicam paria bona esse eius qui triumphat, et eius qui ante currum uehitur inuictus animo. Non putant enim fieri, quicquid facere nō possunt, ex infirmitate sua de uirtute ferunt sententiam. Quid miraris, si uiri, uulnerari, occidī, alligari iuuat: aliquando etiā libet: Luxurioso frugalitas poena est, pigro supplicij loco labor est, delicatus miseretur industrij, desidioso studere torqueri est. Eodem modo haec, ad quae omnes imbecilli sumus, dura atq; intoleranda credimus, oblitū quā multis tormentum sit uiuio carere, aut prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos fluidi & enerves. Magno animo de rebus magnis iudicandum est, alioqui uidebitur illarum uitium esse, quod nostrum est. Sic quaedam rectissima, cum in aquam demissa sunt, speciem

Rigidari, si / spectum uerbi

ciem curui praefractiq; uisentibus reddunt. Non tantū quid uideas, sed quemadmodum refert. Animus noster ad uera perspicienda caligat. Da mihi adolescentem incorruptum & ingenio uegetū, dicit fortunatiorem sibi uideri, qui omnia rerum aduersarū onera rigida ceruice sustollit, q̄ qui supra fortunam extat. Non mirū est in tranquillitate non concuti. Illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur, ibi stare, ubi omnes facent. Quid est in tormētis, quid est in alijs quae aduersa appellamus mali: ut opinor succidere mentem, & incuruari, & succumbere, quorū nihil sapiētī uiro potest euenire. Stat rectus, sub quolibet pondere. Nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quae ferēda sunt, displicet. Nam quicquid cadere in hominem potest, in se cecidisse nō queritur, uires suas nouit, scit se esse oneri ferendo, non educto sapientē ex hominū numero, nec dolores ab illo sicut ab aliqua rupenulum sensum admittente submouere. Memini ex duabus partibus illum esse compositum. Altera est irrationalis, haec mordetur, uritur, dolet. Altera rationalis, haec incōcussas opiniones habet, intrepida est, & indomita. In hac positū est summum illud hominis bonum, quod antequam impleatur, incerta mentis uolutatio est, cum uero perfectū est, immota illa stabilitas est. Itaq; inchoatus ad summa. Proccedens, cultorq; uirtutis etiā appropinquat perfectō bono, sed ei nondum summā manum imposituit, ibi iaterim cessabit & remittet aliquid ex intentione mentis: nondum enim incerta transgressus est, etiam nunc uersatur in lubrico: beatus uerō & uirtutis exactae tunc se maxime amat, cum fortissime expertus est: & metuenda ceteris. Si aliquid honesti officij precia sunt, non tantum fert, sed amplexatur, multoq; audire mauult, tanto melior quā felicitior. Venio nunc illō quo me uocat expectatio tua: ne extra rerum naturam uagari uirtus nostra uideatur, & tremet sapiens & dolebit, & expallescet, hi enim omnes corporis sensus sunt. Vbi ergo est origo calamitatis, ubi illud malum uerum est: illic scilicet si ista animū distrahūt, si ad confessionem seruitutis adducunt, si illi poenitentiam sui faciunt. Sapiens quidem uincit uirtute fortunam, at multi professi sapientia leuissimis nōnunquam minis exterriti sunt. Hoc loco nostrum uitium est, qui quod dicitur de sapiente, exigimus & a proficiente. Sua deo adhuc mihi ista quae laudo, nondū persuadeo: etiam si persuasissem, nondū tam parata haberem, aut tam exercitata, ut ad omnes casus procurrerem. Quemadmodum lana quosdam colores semel ducit, quosdā nisi sapius macerata & recocta nō perbibit: sic alias disciplinas ingenia cū accepere, protinus praestant, haec nisi alte descendit, & diu sedit, animum non colorauit, sed infecit, nihil ex his quae promiserat, praestat. Cito hoc potest tradi & paucissimis uerbis, unum bonum esse uirtutem. Nullū certe sine uirtute, & ipsam uirtutē in parte nostri meliore, id est rationali positam. Quid erit haec uirtus: iudicium uerum & immotum, ab hoc enim impetus ueniet mētis, ab hoc omnis species quae impetum mouet, rediget ad liquidum. Huic iudicio consentaneum erit, omnia quae uirtute † contracta sunt, & bona iudicare, & inter se paria. Corporum autē bona, corporibus quidem bona sunt, sed in totum non sunt bona. His precij quidem erit aliquod, ceterum dignitas nō erit: magnis inter se interuallis distabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipsis sapientiam sectantibus, magna discrimina esse fateamur necesse est: alius iam in tantū profecit, ut cōtra fortunam audeat attollere oculos, sed non pertinaciter, cedunt enim nimio splendore praestrixi: alius in tantum, ut possit cum illa conferre uultum, si iam peruenit ad summum, & fiduciae plenus est. Imperfecta necesse est labent, & modo prodeāt, modo sublabantur, aut succidāt. Sublabentur autem, nisi ire & niti perseverauerint si quicquid ex studio & fideli intentione laxauerint, retro eundem est. Nemo profectum ibi inuenit, ubi reliquerat. Instemus itaq; & perseveremus, plusquam profligauimus restat, sed magna pars est profectus, uelle proficere. Huius rei conscius mihi sum, uolo, & tota mente uolo, te quoq; instinctū esse, & magno ad pulcherrima properare impetu uideo. Properemus, ita demū uita beneficium erit, alioqui mora est, & quidem turpis inter foeda uersantibus. Id agamus, ut nostrum omne tempus sit. Non erit autē, nisi prius nos nostri esse coeperimus. Quando continget contemnerem

al. contenta

utramq;

utramq; fortunam: quando cōtinget omnibus oppressis affectibus, & sub arbitriū adductis, hanc uocem emittere uici. Quem uicerim quæris. Non Persas, nec extrema Medorum, nec siquid ultra Dacas bellicosum faceret, sed auaritiā, sed ambitio- nem, sed metum mortis, qui uictores gentium uicit. Vale

EPIST. LXXIII. Quod exclusis occupationibus continuato studio philoso- phandum sit, & quod solius sapientis sit perpetuum gaudium.

QVOD quæris à me, liquebat mihi, sic rem edidiceram, sed diu non retentauit me moriā meam. Itaq; non facile me sequitur: quod euenit libris situ coherētibus, hoc euenisse mihi sentio: explicandus est animus, & quæcunq; apud illum deposita sunt subinde excuti debēt, ut parata sint quoties usus exegerit. Ergo hoc in præsen- tia differamus, multū enim opera, multum diligentia poscit. Cum primū longiorē eodem loco sperauro morā, tunc in manus sumā. Quādā enim sunt, quæ positis & † incedendo scribere: quaedam lectum, & ocium, & secretum desiderant: nihilomi- nus his quoq; occupatis diebus agatur aliquid, & quidē totis, nunquam enim non succedent occupationes nouæ, serimus illas: itaq; ex una exeunt plures: deinde ipsi nobis dilationem damus. Cum hoc peregero, toto animo incumbam, & si hāc rem molestam cōposuero, studio me dabo. Non cum uacaueris, philosophandū est: om- nia alia negligenda, ut huic assideamus, cui nullum tempus satis magnum est, eti- am si à puertia usq; ad longissimos humani aui terminos uita protēditur. Non mul- tum refert, utrum omittas philosophiā, an intermittas. Non enim ubi interrupta est manet, & eorū more, quæ intenta disiliūt, usq; ad initia sua recurrit, quod à conti- nuatione sua discessit. Resistendū est occupationibus, nec explicanda, sed submo- uenda sunt, Tempus quidem nullū est parū idoneū studio salutari, atqui multi in- ter illa non student, propter quæ studendū. Incidet aliquid quod impediāt, nō equi- dem cum cuius animus in omni negotio lætus atque alacer est. Imperfectus adhuc inter scinditur lætitia. Sapientibus uerō contexitur gaudium, nulla rumpitur causa, nulla fortuna: semper & ubiq; tranquillū est. Non enim ex alieno pendet, nec fauo- rem fortunæ, aut hominis expectat: domestica illi felicitas est, exiret ex animo, si intraret: ibi nascitur. Aliquando extrinsecus, quo admonetur mortalitatis interue- nit, sed id leue, & quod iūmam cutem stringat. Aliquando, inquam, incommodo aflat, maximum eius, illud bonum est fixum. Ita dico, extrinsecus aliqua sunt in- commoda, uelut in corpore interdum robusto solidiq; eruptiones quaedam pustul- larum & ulcuscūla, nullum in alto malum est. Hoc inquam, interest inter consum- mata sapientiæ uirum, & alium procedentis, quod inter sanum & ex morbo graui ac diutino emergentem, cui sanitatis loco, est leuior accessio. Hic nisi attendit sub- inde grauatur, et in eadem reuoluitur. Sapientis recidere non potest, ne incidere qui- dem amplius. Corpori enim ad tempus bona ualetudo est, quam medicus etiam si reddidit, non præstat. Sæpe ad eundem quem aduocauerat exciatur, semel in totū sanatur. Dicam quomodo intelligas sanum. si se ipse contentus est, si confidit sibi, si scit omnia uota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturq;, nullum in bea- ta uita habere momentum. Nam cui quid accedere potest, id imperfectum est. Cui quid abscedere non potest, id imperpetuum est, cuius perpetua futura lætitia est, is suo gaudeat. Omnia autem quibus uulgus inhiet, ultro citroq; fluunt, nihil dat for- tuna mancipio, sed hæc quoq; fortuna tunc delectant, cum illa ratio temperauit ac miscuit, hæc est etiam quæ externa commendet, quorum audis usus ingratus est. Solebat Attalus hac imagine uti, Vidisti aliquando canem, missa à domino frustra panis aut carnis aperto ore captantem: quicquid excepit protinus integrum deuo- rat, & semper ad spem futuri hiat. Idem euenit nobis, quicquid expectantibus fortu- na proiecit, id sine ulla uoluptate demittimus, statim ad rapinam alterius erecti & † attoniti. Hoc sapienti non euenit, plenus est, etiam si quid obuenit, secure excipit, ac reponit, lætitia fruatur maxima, continua, sua. Habet aliquis bonam uoluntatē, habet profectum, sed cui multum deficit à summo, hic deprimitur alternis & extolli- tur, ac modo in cœlum alleuatur, modo desertur ad terram, † Impeditis ac rudibus nullus

al. inciso.

al. attent.

al. imperitis.

nullus præcipitationis finis est. In epicureum illud chaos decidunt, inanē sine termi- no est. Adhuc est genus tertium eorum, qui sapientiæ alludunt, quam non quidem † attigerunt, in conspectu tamen & (ut ita dicam) subiectu habēt: hi non concutiu- tur, ne defluunt quidem, nondum in sicco, iam in portu sunt. Ergo cum tam magnā sint inter summos imosq; discrimina, cū medios quoq; sequatur fructus suos, sequa- tur ingens periculum ad deteriora redeundi, non debemus occupationibus indul- gere, excludenda sunt, si semel intrauerint, in locum suum alias substituent. Princē- pjs illarum obstemus, melius non incipient quàm desinent. Vale.

EPIST. LXXIII. Quod nulli debent esse gratiores principibus quàm phi- losophiæ studentes, & de excellentissima boni uiri potentia.

ERRARE mihi uidentur, qui existiment philosophiæ fideliter deditos contumaces esse ac refractarios, & contemptores magistratū ac regum, eorum uer per quos publica administratur. E contrario enim nulli aduersus illos gratiores sunt, nec im- merito. Nullis enim plus prestant, quàm quibus frui tranquillo ocio licet. Itaque hi quibus ad propositum bene uiuendi aditum cōfert securitas publica, nec esse est au- torem huius boni, ut parentem colant: multo quidem magis quàm illi inquiri, & in- medio positi, qui multa principibus debent sed multa & imputant: quibus nunquā tam plene occurrere ulla liberalitas potest, ut cupiditates illorū quæ crescant, dum implentur exatiet. Quisquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti est. Nec ullum habet malum cupiditas maius, quàm quod ingrata est. Adijce nunc quod ne- mo eorum qui in Republica uersantur, quos uincat, sed à quibus uincatur, aspiciat: et illis nō tam iucundum est multos posse uidere, quàm graue aliquem ante se. Habet hoc uitium omnis ambitio, non respicit nec ambitio, tantum instabilis est, uerū cu- piditas omnis, quia incipit semper à fine. At ille uir syncerus, ac purus qui relinquit & curiam, & forum, & omnem administratione Republicæ ut ad ampliora secede- ret, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet, solumq; illis gratuitum testimonium reddit & magnam rem nesciētibus debet. Quem admodum præceptores suos uene- ratur ac suspicit, quorum beneficio illis † in uis exit, sic & his sub quorum tutela pō- situs exercet artes bonas. Verum alios quoq; rex uiribus suis protegit, quis negat? Sed quem admodum Neptuno plus debere se iudicat ex his qui eadem tranquillita- re usi sunt, qui plura & preciosiora illo mari uexit, & animosius à mercatore quàm à uectore soluitur uotum, & ex ipsis mercatoribus effusus gratus est, qui odore ac purpuras & auro pensanda portabat, quàm qui uilissima quæq; & saburra loco tur- tura congefferat: sic huius pacis beneficium ad omnes pertinens, altius ad eos per- uenerit, qui illa bene utuntur. Multi sunt ex his togatis, quibus pax operosior bello est. An idem existimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini imper- dunt, aut alijs uitijs, quæ uel bello rumpenda sunt, nisi forte tam iniquū putas esse sa- pientem, ut nihil uirū se debere pro communibus bonis iudicet? Soli lunæq; plu- rimum debeo, & non uni mihi oriuntur: anno temperantiq; annū deo priuatim obli- gatus sum, quamuis non in meum honorem descripta sint, & stulta auaricia morta- lium possessionē proprietatemq; discernit, nec quicquā suū credit esse, quod publi- cum est: At ille sapiens nihil iudicat suum magis, quàm cuius illi cum humano gene- re consortium est. Nec enim essent ista cōmunia, nisi pars illorum pertinere ad sin- gulos. Sociū efficit etiam quod ex minima portione cōmune est. Adijce nunc quod magna & uera bona, nō sic diuidūtur, ut exiguū in singulos cadat, ad unumquemq; tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promit- sum est. Epulum & uisceratio; & si quid aliud capitur manu, discedit in partes. At hæc indiuidua bona, pax & libertas, tam omnium tota, quàm singulorum sunt. Co- gitat itaq; sapiens per quem sibi horum usus fructus contingat, per quam non ad ar- ma illum, nec ad seruādas uigilias, nec ad tuenda moenia, & multiplex belli tributū, publica necessitas uocet, agitq; gubernatori suo gratias. Hoc docet philosophia, præcipue bene debere, beneficia bene soluere. Interdum aut solutio est ipsa cōfes- sio. Cōfitebitur ergo multū se debere ei, cuius administratione ac prouidentia con- tingit.

al. cōtingerint.

al. uirtutis exit
Red.

tingit illi pingue ocium, & arbitrium sui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies. O Melibœe deus nobis hæc ocia fecit. Namq; erit ille mihi semper deus. Si illa quoq; ocia multum auctori suo debent, quorum munus hoc maximum est, Ille meas errare boues (ut cernis) & ipsum Ludere que uellem, calamo permittit agresti, quãti æstimamus hoc ocium, quod inter deos agitur, quod deos facit: Ita dico Lucili, & te in cœlum compendiario uoco. Solebat Sextius dicere Iouem plus non posse quàm bonum uirum. Plura Iupiter habet quæ præstet hominibus, sed inter duos bonos non est melior, qui locupletior: nõ magis quàm inter duos, quibus par scientia regendi gubernaculum est, meliorem dixeris cui maius speciosiusq; nauigiũ est. Iupiter quo antecedit uirũ bonũ: diutius bonus est. Sapiens nihil se minoris æstimat, quod uirtutes eius spacio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus sapientibus qui senior decepsit, non est beator eo, cuius intra pauciores annos terminata uirtus est: sic deus non uincit sapientẽ felicitate, etiam si uincit ætate. Non est uirtus maior quæ longior. Iupiter omnia habet, sed nempe alijs tradidit habenda. Ad ipsum hic unus usus pertinet, quod utendi etiã omnibus causa est. Sapiens tam æquo animo omnia apud alios uidet, contemnitiq; quàm Iupiter & hoc si magis suspicit, quod Iupiter uti illis non potest, sapiens non uult. Credamus itaq; Sextio monstrãti pulcherrimũ iter & clamanti, hac itur ad astra, hac secundum frugalitatem, hac secundum temperantiam, hac secundam fortitudinem. Non sunt dii fastidiosi, non inuidi, admittunt, & ascendenti bus manũ porrigunt. Miraris hominem ad deos ire: deus ad homines uenit, imò (quod propius est) in homines uenit. Nulla sine deo mēs bona est. Semina in corporib. humanis diuina dispersa sunt, quæ si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt, & paria his ex quib. orta sunt surgunt, si malus, non aliter quàm humus sterilis ac palustris necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus. Vale.

EPIST. LXXV. De inani metu, & ex quibus causis oriatur, & quibus purgetur remedijs, & quod ea quæ uulgius probat, bona non sunt.

Epistola tua delectauit me, & marcentem excitauit, memoriam quoq; meã (quæ iam mihi segnis ac lenta est) euocauit. Quid ni tu mi Lucili, maximũ putes instrumentũ beatæ uitæ hanc persuasionẽ, unum bonũ esse, quod honestũ est: Qui omnne bonum honesto circumscripsit, intra se felix est. Nam qui alia bona iudicat, in fortunę uenit potestatem, alieni arbitrij fit. Hic anissis liberis mœstus, hic sollicitus agris, hic turpibus & aliquam pãsis infamiam tristis. Illum uidebis aliena uxoris amore cruciari, illum non deerit, quem repulsa distorquet, erunt quos honor ipse uexet. Illa uerò maxima ex omni mortalium populo turba, miserorum, quam expectatio mortis exagitat undiq; impendens. Nihil enim est, unde nõ subeat. Itaque ut in hostili regione uersantibus, huc & illuc circumspiciendum est, & ad omnem strepitum circumagenda ceruix, nisi hic timor e pectore eiectus est, palpitantibus præcordijs uiuitur. Occurrent acti in exilium, et euoluti bonis, occurrent (quod genus egestatis grauissimũ est) in diuitijs inopes, occurrẽt naufragi, similia uel naufragijs pãsis, quos aut popularis ira, aut inuidia, perniciosum optimis telum, inopiantes securosq; dilicet, procella mœre, quæ in ipsa sereni fiducia solet emergere, aut fulminis subiti, ad cuius ictum etiã uicina tremuerunt. Nam ut illic quisquis ab igne propior stetit, percussio similis obstupuit: sic in his per aliquam uim accidentibus unũ calamitas opprimit, ceteros metus, parem q; pãsis tristitiã facit, pati posse. Omnium animos mala aliena ac repentina sollicitat: quemadmodum aues etiam inanis fundæ sonus territat, ita nos non ad ictum tantum exagitamur, sed ad crepitum. Non potest ergo quisquam beatus esse, qui huic se opinioni credidit. Non enim beatus est, nisi quod intrepidum. Inter suspecta male uiuitur. Quisquis se multum fortuitis dedit, ingentem sibi materiam perturbationis & inexplicabilẽ fecit. Vna hæc uia est ad tata uadenti, & externa despiciere, & honesto contentum esse. Nam qui aliquid uirtute melius putat, aut nullum præter illam bonum, ad hæc quæ à fortuna sparguntur sinum expandit, eo sollicitus missila eius expectat. Hanc imia ginem

ginẽ animo tuo propone, Ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripientiũ manus scissa sunt, alia infida societate diuisa, alia magno detrimento eorum in quos detenerat pressa: ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis captabatur amissa, & dum auidè rapiuntur, expulsa sunt. Nulli uerò etiam cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti durauit in posterum. Itaq; prudentissimus quisq; cum primum induci uidet munuscula, à teatro fugit, & scit magno parua consistare. Nemo manũ conserit cum excedente, nemo exeuntem ferit. Circa primum rixa est. Idem in his euenit, quæ fortuna desuper factat. Aestiuamus miseris, distringimur, multas habere cupimus manus: modo in illam respicimus, nimis tarde nobis mitti uidentur, quæ cupiditates nostras iritant, ad paucos peruentura, expectata omnibus. Ire obusiam cadentibus cupimus, gaudemus si quid inuasimus, inuadentiq; quos spes uana deluffit, uilem prædam magno aliquo incommodo luimus, aut inde fallimur. Secepdamus itaque ab istis ludis, & demus raptoribus locum. Illi spectent bona ista pendentiã, & ipsi magis pendeant. Quicumq; beatus esse constituit, unum esse bonũ putet, quod honestum est. Nam si ullum aliud existimat, primum male de prouidentia iudicat, quia multa incommoda iustis uiris accidunt, & quia quicquid nobis dedit breue est & exiguum, si compares mundi totius quo. Ex hac deploratione nascitur, ut ingrati diuinorũ interpretes simus. Quarimur, quod non semper, & quod pauca nobis, & incerta, & abitura contingant. Inde est quod nec uiuere, nec mori uolumus. Vitæ nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne consilium, nec implere nos ulla felicitas potest. Causa autem est, quod non peruenimus ad illud bonũ immensum & insuperabile, ubi necesse est resistat uoluntas nostra, quia ultra summũ non est locus. Quaris quare uirtus nullo excipiat: presentibus gaudet, nõ concupiscit absentia: Nihil non illi magnum est, quia fatis. Ab hoc discede iudicio, non pietas constabit, non fides: multa utraq; præstare cupienti pati enda sunt, ex his quæ mala appellantur, multa impendenda sunt, ex his quibus indulgemus tanquã bonis. Perit fortitudo, quæ periculum facere debet sui, perit magnanimitas, quæ non potest eminere, nisi omnia uelut minuta contempserit, quæ pro maximis uulgius optat: perit gratia & relatio gratiæ. Aestimatur labor si quicquã preciosius fide nouimus, si non optima spectamus. Sed ut illa præteream, aut ista bona non sunt quæ uocantur, aut homo felicior deo est. Quoniam quidẽ quæ parata nobis sunt, non habet in usu deus: nec enim libidõ ad illum, nec epularum lauticia, nec opes, nec quicquã ex his hominẽ inescantibus, & uili uoluptate ducentibus pertinet. Ergo aut incredibile est bona deo deesse, aut hoc ipsum argumentum est, bona non esse, quæ deo desunt. Adijce quod multa quæ bona uideri uolunt, animalibus quàm homini pleniora contingunt. Illa cibo autidẽ us utuntur: Venere nõ aequè fatigantur, uirium illis maior est, & æquabilior firmitas. Sequitur ut multo feliciora sint homine. Nam sine nequitia, sine fraudibus degunt: fruuntur uoluptatibus, quas & magis capiunt, & ex facili sine ullo pudoris, pœnitentiæ metu. Considera tu itaque an id bonum uocandum sit, quo deus ab homine uiuicetur. Summum bonum in animo constituamus, obsolescit li ab optima non stri parte ad pelsima transit, & transfertur ad sensus, qui agiliores sunt animalibus. Nihil non est summa felicitatis nostræ in carne ponẽda. Bona illa sunt uera quæ ratio dat, solida ac sempiterna, quæ cadere non possunt, nec decrefcere quiddẽ aut minui. Cætera opinione bona sunt, & nomẽ quidẽm habent commune cum ueris, proprietates in illis boni non est. Itaque commoda uocentur, & (ut nostra lingua loquar) producta: cæterum sciamus mancipia nostra esse non partes, & sint apud nos, sed ita, ut meminerimus extra nos esse. Etiam si apud nos sint, inter subiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo se attollere debeat. Quid enim stultius, q; a liquem eo sibi placere, quod ipse non fecit? Omnia ista nobis accedat, non hæc eãt, si abducantur, sine ulla nostri laceratione discedat. Utamur illis, non gloriermur, & utamur parce, tanq; depositis apud nos, & abituris. Quisquis illa sine ratione possedit, non diu tenuit. Ipsa enim felicitas se nisi temperat, premit: si fugacissimis bonis

ad inuidentijs
alij quos.

ἢ βου μὴ γὰρ
græc. uide C
cer. de Finib. lib
bro tertio.

credidit, cito deseritur, & ut non deseratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit: ceteri cum his inter quae eminuere labuntur, & illos degrauiant ipsa quae extulerant. Ideo adhibebitur prudentia quae modum illis ac parsimoniam imponat: quoniam quidem licetia opes suas praecipitat atque urget, nec unquam immodica duravit, nisi illa moderatrix ratio comperescit. Hoc multarum tibi urbium ostendet euentus, quarum in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt, & quicquid uirtute erat partum, intemperata corruit. Aduersus hos casus muniendi sumus. Nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus est. Intus instruemur. Si illa pars tuta est, pulsari homo potest, capi non potest. Quod sit hoc instrumentum scire delideras: Nihil indignetur sibi accidere, sciatque illa ipsa quibus laedi uidetur, ad conseruationem uniuersi pertinere, & ex his esse quae cursum mundi officiumque consummant. Placeat homini, quicquid deo placuit, ob hoc se ipsum suaque miretur, quod non potest uinci, quod mala ipsa sub se tenet, quod ratione, qua ualētius nihil est, casum dolorumque & iniuriam subigit. Ama rationem, huius te amor contra durissimam armabit. Catulorum amor in uenabula impingit feras, quas feritas & inconsultus impetus praestat indomitas. Iuuenilia nonnunquam ingenia cupido gloriae in contemptum tam ferri quam ignium misit. Species quosdam atque umbra uirtutis in mortem uoluntariam tradit. Quanto his omnibus fortior ratio est, quanto constantior, tanto uehementior per metus ipsos & pericula exhibit. Nihil agitis, inquit, quod negatis ullum esse aliud ab honesto bonum. Non faciet uos haec munus tutos a fortuna & immunes. Dicitis enim inter bona esse liberos pios, & bene moratam patriam, & parentes bonos: horum pericula non potestis spectare securi, perturbabit uos obsidio patriae, liberorum mors, parentum seruitus. Quid aduersus hos pro nobis responderi solet, ponam. Deinde tunc adiciam quid praeterea respondendum putem. Alia conditio est in his quae ablata in locum suum aliquid incommodi substituunt, tanquam bona ualētudo uiciata in malam transferatur, acies oculorum extincta, caecitate nos afficit. Non tantum uelocitas perit poplitibus incisus, sed debilitas pro illa subit, hoc non est periculum in his quae paulo ante retulimus. Si amicū bonū amisit, non est mihi pro illo perfidia patiēda, nec si bonos liberos extulit, in illorum locum impietas succedit. Deinde non amicorum illis aut liberorum interitus, sed corporum est. Bonum autem uno modo perit, si in malum transferatur, quod natura non patitur, quia omnis uirtus & opus omne uirtutis incorruptum manet. Deinde etiam si amici perierunt, etiam si probati respondentisque uoto patris liberi, est quod illorum expleat locum. Quid sit queris: quod illos bonos fecerat uirtus. Haec nihil uacare patitur loci, totum animum tenet, desiderium omnium tollit, sola satis est. Omnium enim bonorum uis & origo in ipsa est. Quid refert an aqua decurrere intercipiatur atque abeat, si fons ex quo fluxerat saluus est? Non dices uirum iustiorum saluis liberis, quam amissis, nec ordinatorem, nec prudentiorem, nec honestiorem ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum sapientiorem, non facit stultiorem detractio, ergo nec beatior aut miseriorum, quamdiu uirtus salua fuerit non senties quid abscesserit. Quid ergo? Non est beatior & amicorum et liberorum turba succinctus? Quid nisi non lit? Summum enim bonum, nec infringitur, nec augetur, in suo modo permanet: utcumque fortuna se gessit, siue illi senectus longa contigit, siue citra senectutem finitus est, eadem mensura summi boni est, quamuis aetatis diuersa sit. Vtrum maiorem an minorem circulum scribas, ad spatium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu manserit, alterum statim obduxeris, & in eum in quo scriptus est puluerem solueris, in eadem uterque forma fuit. Quod rectum est, nec magnitudinem aestimatur, nec numero, nec tempore, non magis produci, quam contrahi potest. Honestam uitam ex centum annorum numero in quantum uoles corripere, & in unum diem cogere, aequae honesta est: modo latius uirtus funditur, regna, urbes, prouincias, temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosque dispersat officia: modo arcto sine circundatur paupertatis, exilij orbitatis: non tamen minor est, si ex altiore fastigio in priuatum, ex regio in humilem subducitur, ex publico & spacioto iure in angustias domus uel anguli coit, Aequae magna est, etiam si in se recesserit, undique

undique exclusa. Nihilominus enim magni spiritus est & erecti, exactae prudentiae, indeclinabilis iustitiae, ergo aequae beata est, beatum enim illud in uno loco positum est, in ipsa mente, stabile, grande, tranquillum, quod sine scientia diuinorum humanorumque non potest effici. Sequitur illud quod me respondurum esse dicebam. Non affligitur sapiens librorum amissione, non amicorum, eodem enim animo fert illorum mortem, quo suam expectat. Non magis hanc timet, quam illam dolet. Virtus enim conuenientia constat, omnia opera eius cum ipsa concordant, & congruunt. Haec concordia perit, si animus quem excelsum oportet esse, luctu aut desiderio submittitur. Inhonesti est omnis trepidatio & sollicitudo, & in ullo actu pigritia. Honestum enim securum & expeditum est, interritum est, in prociactu stat. Quid ergo? non aliquid perturbationi simile patietur? non & color eius mutabitur, & uultus eius agitabitur, & artus refrigescunt? & quicquid aliud, non ex imperio animi, sed inconsulto quodam natura impetu geritur. Fateor, sed permanebit illi persuasio eadem, nihil illorum malum esse, nec dignum, ad quod mens sana deficiat. Omnia quae faciēda erunt, aut ad se facit & prompte. Hoc enim stultitiae proprium quis non dixerit, ignaue & contumaciter facere quae facit, & aliud corpus impellere, aliud animum, distrahique inter diuersissimos motus. Iam propter illa ipsa quibus extollit se miraturque, comtempta est, & ne illa quidem quibus gloriatur libenter facit. Si uero aliquid timetur malum, eo perinde dum expectatur quasi uenisset urgetur, & quicquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris signa praecurrunt, quaedam enim segnitia neruis inest, & sine labore ullo lassitudo & oscitatio, & horror membra percurrens: sic infirmus animus multo antequam opprimatur malis quatitur. Praesumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementius autem quam angustia futuris, nec se tormento referuare, sed accersere sibi miseras, & admouere, quas optimum est differre, si discutere non possis? Vis scire, futuro neminem debere torqueri? quicumque audierit post quinquagesimum annum sibi patiēda supplicia, non perturbatur, nisi si medium spatium transierit, & se in illam seculi post futuram sollicitudinem immiserit. Eodem modo fit ut animos libenter agros & captantes causas dolorem, uetera atque oblitterata contritent: & quae praeterierunt, & quae futura sunt, absumt, neutra sentiamus. Non est autem, nisi ex eo quod sentias, dolor.

EPIST. LXXXVI. Quod uerba philosophi, nec accurata debent esse, nec arida, & de tribus generibus in philosophia proficientium.

Minus tibi accuratas a me epistolas mitti quaeris. Quis enim accurate loquitur, nisi qui uult putide loqui? Qualis sermo meus esset, si unum sederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis: tales esse epistolas meas uolo, quae nihil habeant accersitum, nec fictum. Si fieri posset, quid sentiam, ostendere quam loqui mallet. Etiam si disputarem, nec supplerem pedem, nec manum iactarem, nec attollerem uocem, sed ista, oratoribus, reliquissimem, contentus sensus meos ad te pertulisse, quos nec exornassem, nec abiicissem: hoc unum plane tibi approbare uellem, omnia me illa sentire quae dicerem, nec tantum sentire, sed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos osculatur, tamē in hoc quoque amplexu tam sancto & moderato, satis appareat affectus. Non me hercules icinuna esse & arida uolo, quae de rebus tam magnis dicitur. Neque enim philosophia ingenio renunciat, multum tamē operis impendi uerbis non oportet. Haec sit propositi nostri summa, quod sentimus loquamur, quod loquimur sentiamus. Concordet sermo cum uita. Ille promissum suum impleuit, qui & cum uideas illud, & cum audias, idem est. Videbimus qualis sit, quantus sit, an unus sit. Non delectent uerba nostra, sed prosint. Si tamen contingere eloquentia non sollicito potest, aut si parata est, aut paruo constat, assit, & res pulcherrimas prosequatur. Sit talis, ut res potius quam se ostendat. Aliae artes ad ingenium totae pertinent, hic animi negotium agitur. Non quarit aeger medicum eloquentem, sed sanantem: sed si ita competit, ut idem ille qui sanare potest, compte de his quae faciēda sunt differat, boni consulet: non tamē erit, quare gratuletur sibi, quod incidit in medicum etiam disertum. Hoc enim tale est, quale si peritus gubernator etiam formosus est.

Quid aures meas scalpis? Quid oblectas? Aliud agitur, Vrendus, secādu, abstinentius sum. Ad hæc adhibitus es, curare debes morbum ueterem, grauem, publicum. Tantum negocij habes, quantum in pestilentia medicus. Circa uerba occupatus es? Iam dudum gaude, si sufficis rebus. Quando multa disceres, quando quæ didiceris affiges tibi, ita ut excidere nō possint, quando illa experieris? Non enim ut cetera memoria tradidisse satis est. In opere tentanda sunt. Non est beatus qui scit illa, sed qui facit. Quid ergo? infra illum nulli gradus sunt? statim ad sapientiam præceptus est? Non existimo. Nam qui proficit, in numero quidem stultorum est, magno tamē intervallo ab illis diducitur, inter ipsos quoque proficētes sunt magna discrimina. In tres classes (ut quibusdam placet) diuiduntur: primi sunt, qui sapientiam nondū habēt, sed iam in uicinia eius **constiterunt**, tamen etiam quod propē est, extra est. Quis hi queris? qui omnes iam **affectus**, ac uitia posuerunt, quæ erant complectenda didicerunt. Sed illis adhuc **in experta** fiducia est, bonum suum nondum in usu habent. Iam tamē in illa quæ fugerunt, decidere nō possunt. Iam ibi sunt unde non est retro lapsus, sed hoc illis de se nondum liquet, & quod in quadā epistola scripsisse me meministi, scire se nesciunt. Iam contigit illis bono suo frui, nondum confidere. Quisdam hoc proficientiū genus, de quo locutus sum ita cōplectuntur, ut illos dicāt iam effugisse morbos, animi affectus nondum, & adhuc in lubrico stare, quia nemo sit extra periculum maliciæ, nisi qui totam eam excussit, Nemo autem illam excussit, nisi qui pro illa sapientiam assumpsit. Quid inter morbos animi interlit & affectus, sepe iam dixi. Nunc quoque ad monebo. Morbi sunt inueterata uitia, & dura, ut auidia, ut ambitio nimia, postquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eius mala esse cœperunt. Ut breuiter finia, morbus est iudicium in prauo pertinax, tanquā tralde experenda sint, quæ leuiter experenda sunt: uel si mauis ita finiamus, Nimis imminere leuiter petendis, uel ex toto nō petendis, aut in magno precio habere in aliquo habenda, uel in nullo. Affectus sunt motus animi, improbables, subiti et concitati, qui frequentes neglectique, fecere morbum: sicut distillatio una, nec adhuc in morem adducta tussim facit, alsidua et uetus phthisim. Itaque qui plurimum profecere, extra morbos sunt, affectus adhuc sentiunt, profecto proximi. Secundum genus est eorum, qui & maxima animi mala & affectus deposuerunt, sed ita ut non sit illis securitatis suæ certa possessio, possunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa & magna uitia est, sed non extra omnia. Effugit auaritiā, sed iram adhuc sentit. Iam nō sollicitatur libidine, sed habet etiam num ambitionem: iam non concupiscit, sed adhuc timeret: & in ipso metu ad quædam satis firmus est, quibusdam cedit, mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus, bene nobiscum agatur, si in hunc admittimur numerum. Magna felicitate nature, magnaque & alsidua intentione studij, secundus occupatur gradus: sed nec hic quidem contemnendus est color tertius. Cogita quantum circa te uideas malorum, aspice quàm nullam sit nephas sine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publice priuatimque peccetur, intelliges satis nos cōsequi, si inter pessimos non sumus. Ego uerò, inquis, spero me posse & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis, magis quàm promiserim: præoccupati sumus, ad uirtutem contendimus, inter uitia distincti: pudet dicere, honesta colimus quantum uacat. At quàm grande præmiū nos expectat, si occupationes nostras & mala tenacissima abrupimus. Non cupiditas nos, non timor pellet, in agitati terroribus, incorrupti uoluptatibus, nec mortem horrebimus nec deos: sciemus mortem malum nō esse, deos malos non esse. Tam imbecillum est, quod nocet, quàm cui nocetur. Optima, noxa carent. Expectat nos, si ex hac aliquando sece in illud euadimus sublime & excelsum, tranquillitas animi, & expulsi erroribus absoluta libertas. Queris quæ sit ista? non homines timere, non deos, nec turpia uelle, nec nimia, in seipsum habere maximam potestatem. Inæstimabile bonum est, suum fieri. Vale.

EPIST.

EPIST. LXXVII. Quod etiam in senectute discendum est, & quod proprium & uerum hominis bonum est ratio tantum uel uirtus.

Inimicitias mihi denūtiās, si quicquam ex his quæ quotidie facio ignoraueris. Vide quàm simpliciter tecum uiram, hoc quoque tibi committam. Philosophū audio, & quidem quantum iam diem habeo, ex quo in scholam eo, & ab octaua disputantem audio. Bona, inquis ætate. Quid autem stultius est, quàm quia diu non didiceris, non disceres? quid ergo? idem faciam quod troscult & iuuenes? Bene mecum agitur si hoc unum senectutem meā dedecet. Omnis ætatis homines hæc schola admittit, in hac senescamus, iuuenes sequamur. In theatrum senex ibo, & in circum deferar, & nullum par sine me depugnabit, ad philosophum ire erubescam? Tam diu discendum est, quàm diu nescias, & si prouerbio credimus, quàm diu uitas. Nec ulli hoc rei magis cōuenit, quàm huic, tam diu discendum est quem admodum uitas, quàm diu uiuis. Ego tamen hic aliquid & doceo. Queris quid doceā? Etiam seni esse discendum. Pudet autem me generis humani, quoties scholam intraui, præter ipsum theatrū Neapolitanorū (ut scis) transeundū est? Metronactis pententibus domū. Illud quidem factum est, & hoc ingenti studio, quid sit? Pitaules bonus iudicatur. Habet tibi en quoque græcus & præcor concursus: at in illo loco in quo uir bonus discitur, paucissimi sedēt, & hi plerique uidētur nihil boni negocij habere quod agant, inepti & inertes uocantur. Mihi cōtingat iste derisus. Aequo animo audientia sunt imperitorum conuicta, & ad honesta uadenti, cōtemnendus est iste contempus. Perge, Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi, ut senex discas, imo ideo magis propera, quoniam id nūc aggressus es, quod perdiscere uix senex possis. Quantum inquis, proficiam? quantum tentaueris. Quid expectas? Nulli sapere casu obtigit. Pecunia ueniet ultro, honor transferetur, gratia ac dignitas fortasse ingerentur tibi, uirtus in te non incidet, ne leui quidem opera aut paruo labore cognoscitur: sed est tanti laborare, omnia bona semel occupaturo. Vnum enim est bonum quod honestum. In illis nihil inuenies ueri, nihil certi, quæcūque fama placent. Quare hoc unum sit bonum, quod honestum, dicam, quoniam me parum executum priore epistola iudicas, magisque hanc rem tibi laudatā quàm probatam putas, & in arctū quæ dicta sunt, contraham, Omnia suo bono constat, uitæ fertilitas commendat, sapor uinum, uelocitas ceruum. Quare fortia dorso iumenta sint queris, quorū hic unus est uisus sarcinam ferre. In cane sagacitas prima est si inuestigare debet feras, cursus, si consequi, audacia, si mordere et inuadere. Id in quoque optimum est cui nascitur, quocentetur. In homine optimum quid est? Ratio, hæc antecedit animalia, deos sequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum est, cætera illi cum animalibus satisque cōmunia sunt. Valet, & leones, formosus est, & pauones, uelox est, & equi, non dico, in his omnibus uincitur. Non quero quid in se maximū habeat, sed quid suum. Corpus habet, & arbores: habet impetū, & motū uoluntariū, & bestia & uermes: habet uocem, sed quāto clariorem canes, acutiorem aquila, grauiorem taurus, dulciorē, mobilioremque lusciniā. Quid in homine propriū? Ratio, hæc recta & cōsummata, felicitatē hominis impleuit. Ergo si omnis res cum bonum suum perfecit laudabilis est, & ad finem nature suæ peruenit, homini autē suum bonum ratio est, si hanc perfecit, laudabilis est, & finem nature suæ attigit: hæc ratio perfecta, uirtus uocatur, eademque honestū est. Id itaque unū bonū est in homine, quod unū hominis est. Nunc enim non querimus quid sit bonum, sed quod sit hominis bonum. Si nullum aliud est hominis, quàm ratio, hæc erit unum eius bonum, sed pensandum cum omnibus. Si sit aliquis malus, puto improbabitur, si bonus, puto probabitur. Id ergo in homine propriū solūque est, quo & probatur, & improbat. Non dubitas an hoc sit bonum, dubitas an solūque bonum sit. Si quis omnia alia habeat, ualitudinē, diuitias, imagines multas, frequens atrium, sed malus ex confesso sit, improbabis illum. Item si quis nihil quidem illorū quæ retuli habeat, deficiatur pecunia, clientum turba, nobilitate, & auorū proauorumque serie, sed ex confesso bonus sit, probabis illum. Ergo est unum bonum hominis, quod qui habet, etiam si alijs destituitur, laudandū est: quod

Prouerbiū.

al. necronactis forte, Pitaules.

al. offeretur.

al. Quam

p 3 est: quod

est: quod qui non habet in omnium aliorum copia damnatur ac rescitur. Quae conditio rerum, eadem & hominum est. Nauis bona dicitur, non quae preciosis coloribus picta est, nec cui argenteum aut aureum rostrum est, nec cuius tutela ebore celata est, nec quae fidei ac opibus regis pressa est: sed stabilis, & firma & iucturis a quam excludentibus spissa, ad ferendum incursum maris solida, gubernaculo parēs, uelox, & consentiens uento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui uagina gemmis distinguitur, sed cui & ad secandum subtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula non quae formosa, sed quae recta sit quaeritur, Eo quodque laudatur cui comparatur, quod illi proprium est. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet quantum ariet, quantum foeneret, à quibus multis salutetur, quae precioso incumbat lecto, quae perlucido poculo bibat, sed quam bonus sit. Bonus autem est, si ratio explicita & recta est, & ad naturae suae uoluntatem accommodata. Haec uocatur uirtus, hoc est honestum & unicuique hominis bonum. Nam cum sola ratio perficiat hominem, sola ratio perfecta beatum facit. Hoc autem unum hominis bonum est, quo uno beatus efficitur. Dicimus & illa bona esse, quae a uirtute perfecta contrahuntur, id est opera eius omnia. Sed ideo unum ipsa bonum est, quia nulla sine illa est. Si omne in animo bonum est, quicquid illum confirmat, extollit, amplificat, bonum est: ualidiorum autem animum, & excellentiorum, & ampliorum, facit uirtus: nam cetera quae cupiditates nostras irritant, deprimunt quoque animum & labefaciunt, & cum uidentur attollere inflant, ac multa uanitate deludunt. Ergo unum id bonum est, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius uitae honesti ac turpis respectu temperantur: ad haec faciendi & non faciendi ratio dirigitur. Quid sit hoc dicam. Vir bonus quod honeste se facturum putauerit, faciet, etiam si laboriosum erit, faciet, etiam si damnosum erit, faciet, etiam si periculosum erit. Rursus quod turpe erit, non faciet, etiam si pecuniam afferat, etiam si uoluptatem, etiam si potentiam. Ab honesto nulla re deterretur: ad turpia nulla spe inuitabitur. Ergo si honestum utique secutus est, turpe itaque uitaturus, & in omni actu uitae spectaturus haec duo nullum aliud bonum quam honestum, nec aliud malum quam turpe. Si una inde deprauata uirtus est, & sola permanet tenoris sui, unum est bonum uirtus, cui iam accidere ut non sit bonum non potest, mutationis periculum effugit sapientia. Sapientia non eripitur, sapientia in stultitia non reuoluitur. Dixi si forte meministi, concupita uulgo & formidata inconsulto impetu, plerisque calasse: inuentus est qui flammis imponeret manum, cuius risum non interromperet tortor qui in funere liberorum lachrymam non mitteret, qui morti intrepidus occurreret: amor, ira, cupiditas pericula depoposcerunt. Quod si hoc potest breuis obstinatio animi aliquo stimulo excitata, quanto magis uirtus, quae non ex impetu, nec subito sed aequaliter ualet, cui perpetuum robur est? Sequitur, ut quae ab incosultis saepe contemnantur, à sapientibus semper, ea nec bona sunt, nec mala. Unum ergo bonum ipsa uirtus est, quae inter hanc fortunam & illam superba incedit, cum magno utriusque contemptu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum esse praeter honestum, nulla non uirtus laborabit. Nulla enim obtineri poterit, si quidquam extra se respexerit. Quod si est, rationi repugnat, ex qua uirtutes sunt, & ueritati, quae sine ratione non est. Quaecumque autem opinio ueritati repugnat, falsa est. Virtus bonum concedas necesse est summa pietatis erga deos esse. Itaque quicquid illi acciderit, equo animo sustinebit. Seiet enim id accipisse lege diuina, qua uniuersa procedunt. Quod si est, unum illi bonum erit, quod honestum: in hoc enim positum est & parere dijs, nec excandescere ad subita, nec deplorare fortem suam, sed patienter excipere fatum, & facere imperata. Si ullum aliud est bonum quam honestum, sequetur nos auditas uitae, auditas rerum uitam infuente uirtus, quod est intolerabile, infinitum, uagum, Solum ergo bonum honestum, cui modus est. Diximus hominum futuram feliciorum uitam quam deorum, si ea bona sunt quorum nullus dijs usus est, tanquam pecunia & honores. Adhuc nunc, quod si modo soluae corporibus animae manent, felicior illis status restat, quam est dum uersatur in corpore. Atqui si ista bona sunt quibus per corpora utimur, emissis erit peius: quod contra fidem est, feliciores esse liberis & in uniuersum datis, clausas & obsessas.

& obsessas. Illud quoque dixeram, si bona sunt ea quae tam homini contingunt quam mutis animalibus, & muta animalia beatam uitam actura, quod fieri nullo modo potest. Omnia pro honesto patienda sunt, quod non erat faciendum, si esset ullum aliud bonum quam honestum. Haec quamuis latius exsecutus essem priore epistola, constrinxim & breuiter percurram. Nunquam autem uera opinio talis uidebitur, nisi animum allectes, & te ipsum interrogas: si res exegerit, ut pro patria uideris, et salutem omnium ciuium tua redimas, an porrecturus sis ceruicem, non tantum patienter, sed etiam libenter. Si hoc facturus es, nullum aliud bonum est. Omnia relinquis, ut hoc habeas. Vide quanta uis honesti sit. Pro Rep. morieris, etiam si non statim facturus hoc eris, cum scieris tibi esse faciendum, interim ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore breui ac exiguo capitur: & quamuis fructus operis praestit nullus ad defunctum exemptumque rebus humanis pertineat, ipsa tamen contemplantio futuri operis iuuat: & uir fortis & iustus cum mortis suae precia ante se posuit, libertatem patriae, salutem omnium pro quibus dependit animam, in summa uoluptate est, & periculo suo fruitur. Sed ille quoque cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum & ultimum praestat, nihil cunctatus dilabit in mortem facere recte, pieque contentus. Oppone etiam nunc illi multa quae dehorrentur. Dic, factum tuum matura sequetur oblitio, & parum grata existimatio ciuium. respondet tibi: Ista omnia extra opus meum sunt, ego ipsum contemplor, hoc esse honestum scio. Itaque quocumque ducit ac uocat, uenio. Hoc ergo unum bonum est, quod non tantum perfectus animus, sed generosus quoque & indolis bonae sentit, cetera leuia sunt, mutabilia. Itaque sollicitè possidentur, etiam si fauente fortuna in unum congesta sunt, dominis suis incumbunt grauius, & illos semper premunt, aliquando & elidunt. Nemo existis quos purpuratos uides felix est, nisi magis quam ex illis quibus se purpurati & chlamyde in scena fabulae assignant: cum praesente populo elati incesserunt, & corburnati, simul exierunt, exalceantur, & ad staturam suam redeunt. Nemo istorum quos diuitiae honoresque in altiore fastigio ponunt, magnus est. Quare ergo magnus uidetur? Cum basi illi sua metiris: paruus pumilio, licet in monte constitit, Colossus magnitudinem suam fertabit, etiam si steterit in puteo. Hoc laboramus errore, licet nobis imponit, quod neminem aestimamus eo quo est, sed adijcimus illi & ea quibus adornatus est. Atqui cum uoles ueram hominis aestimationem inire, & scire quilibet sit, nudum inspicere: ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunae medacia, corpus ipsum exuat: animum intue, re qualis quantusque sit, alieno an suo magnus: si erectis oculis gladios micantes uidet, & si scit sua nihil interesse, utrum anima per os an per iugulum exeat, beatum uocet. Si cum illi denuntiata sunt corporis tormenta, & quae casu ueniunt, & quae potentioris iniuria, si uincula & exilia, & uanas humanarum formidines mentium, securus audit, & dicit, Non ulla laborum Ouirgo noua mi facies inopinabile surgit, Omnia praecipit atque animo mecum ipse peregi. Tu hodie ista denuntias, ego semper denuntiaui mihi hominem parauit ad humana, praecogitati mali mollis inuenit. At stultis & fortunae creditibus, omnis uidetur noua rerum & inopinata facies. Magna autem pars est apud imperitos mali, nouitas. Hoc ut scias, ea quae putauerunt aspera, cum astute uere, patitur. Ideo sapiens affrescit futuris malis, & quae alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquando uoces imperitorum dicentium: Nesciebam hoc mihi restare. Sapiens scit sibi omnia restare, quicquid factum est, dicit, sciebam. Vale.

ERASMI IN LIBRVM DECIMVM ANNOT.

Scit se esse natum oneri ferendo. Ita uetus editio. In priscis exemplaribus non habebatur, natum. Ita dixit, esse oneri ferendo, quemadmodum dicimus, est soluendo. Epist. 72.

Quae possit incise scribere. In alijs erat, incedendo scribere, sorte scriptum erat, incessem scribere, quemadmodum dicimus cursum, nisi incise dicitur scribi, quod ex intervallo scribitur. Epist. 73.

Quis sit Pitaules. In alijs erat, quid sit? Nam subaudiendum est quae sit. Non enim quaeritur quis homo sit, sed quid rei, cuius gratia factus sit concursus. Et quum de hominis artificio percontamur, non dicimus quis est, sed quid est? & respondetur muscus est. Epist. 77.

Pitaules, in alijs erat, Pytholaus, sorte legendum, Phisaulus, ab inflandis tibijs,

- Epi. 71. **E**T quemadmodum Vergilius noster ait in mari terræq; urbesq; recedunt] Erratum in ordine uerborum. **L**ege. Et quemadmodum in mari, ut ait Vergilius noster, terræq; urbesq; recedunt, ex uetere lectione. Stulticia est timore mortis mori] Eadem addit compluscula uerba hoc pacto. Si tibi commodaret, stultitia esset. Stulticia est timore mortis mori. Cumq; commodo mori non licuisset] Non commodo, sed quo modo omnia scripta exemplaria præferunt, ut putem omissum fuisse librariorum incuria uerbum aliquod necessarium ad cõplemendum sententiã.
- Epist. 72. **R**igidari quidem amplius intendi non potest] Exemplaria pleraq; cum impressa lectione rigidari præferunt. Alia rigida est, ut considerandum lectores habeant, an ita legi commode possit. Rigida esse amplius non intendi potest. Vbi ergo est origo calamitatis. Vbi illud malum uerum est] Scribendum. Vbi ergo est calamitas? Vbi illud uestrum malum est? ex codice antiquo.
- Epist. 73. **Q**uædam enim sunt quæ posses & incise scribere] Codex Facundi & Primitini non incise legit, sed in circo. Alij in cisto, quam lectionem probo, est enim cistum genus uehiculari gestatorij, autore Nonio Marcello, nec posses, legendum, sed possis. Cum medios quoq; sequatur fructus suis] Prior editio fluctus, non fructus, quod non displicet, quia præcessit, iam in portu sunt. Scripti quoq; codices eam lectionem agnoscunt.
- Epist. 75. **C**irca premium rixa est.] Primum, non premium, eadem. Aliquos spes uana deluist] Lege inualēdiq; aliquos spes uana deluist, ex eisdem. Aut inde fallimur] Omnia quæ legerim exemplaria ita habent præter unum Franciscanum in quo legitur, aut decipimur aut fallimur. Quid negatis illum esse aliud honesto bonum] Legendū, quod negatis illum esse aliud ab honesto bonum. Alia exemplaria, quod negatis illum esse aliud bonum quàm honestum.
- Epist. 76. **Q**uid aures meas scalpis, quid oblectis. Aliud agitur. Vrenendus, secandus, abstinendus sum] Scabis, non scalpis; & abscondendus, non abstinendus in quibusdam habetur exemplaribus. Postquam hæc animū implicuerunt & perpetua eius mala esse ceperunt] Nonnulli codices. Hæc cum semel ceperunt animū implicuerunt, & perpetua eius mala esse ceperunt.
- Epist. 77. **E**T quidem quintum iam diem habeo ex quo in scholam eo] In nonnullis exemplarib. equidem habetur, nõ & quidem, sed omnino suspecta mihi tota hæc lectio, mallemq; legeres sic, & quidem quintus iam dies abiit ex quo in scholam eo: & si nullus antiquus codex saueat, illud quidem factum est & hoc ingenti studio quis sit Pitaules bonus iudicatur] Castiga, illud quidem ingenti studio quis sit pitaules bonus iudicatur, reliqua superuacanea sunt, ex eadem.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER VNDECIMVS.

EPIST. LXXVIII. Exemplis & rationibus docet de morte non esse curandum.

SVBITO nobis hodie Alexandrinæ nauis apparuerunt, quæ præmitti solent, & nunciare securæ classis aduentum, tabellariis uocant. Gratus illarum Campaniæ aspectus est. Omnis in t'pulis Puteolorum turba consistit, & ex ipso genere uelorum Alexandrinæ, quauis in magna turba nauium, intelligit. Solis enim licet supparum intendere quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res æquæ adiuuat cursum, quàm summa pars uelî: illinc maxime nauis iurgitur. Itaque quoties uentus increbuit, maiorq; est quæ expedit, antemna submittitur. Minus habet uirium flatus ex humili. Cum intrauere Capreas & promontorium, ex quo Alta procelloso speculatur uertice Pallas, ceteræ uelô subentur esse contentæ, supparum Alexandrinarum insignè indicium est. In hoc omnium discursu properantium ad litus, magnam ex pigritia mea sensu uoluptatem, quod epistolas meorum accipienturus, non properauit scire, quis illic esset rerum mearum status, quid afferrent. Olim iam nec perit quicquid mihi, nec acquiritur. Hoc etiam si senex nõ essem, fuerat sentiendū. Nunc uerò multo magis, quia quantulumcunq; haberem, tamen plus iam mihi super esset utatit, quàm uia, præsertim cū eam uiam simus ingressi, quam peragere non est necesse. Iter imperfectū erit, si in media parte, aut citra petitur locū steteris. Vita non est imperfecta, si honesta est. Vbicunq; delines, si bene delinis, tota est. Sæpe autē & fortiter desinendū est, & non ex maximis causis. Nā nec hæc maxime sunt, quæ nos tenent. Tullius Marcellinus (quem optime noueras) adolescens quietus & cito senex, morbo, & non insanabili correptus, sed longo & molesto & multa imperante, cœpit deliberare de morte: conuocauit complures amicos: inuul-

alijs pyris.

quisq; aut quia timidus erat, id illi suadebat, quod sibi suasset: aut quia adulator & blandus, id consilium dabat, quod deliberati gratius fore suspicabatur. Amicus noster Stoicus homo egregius, & ut uerbis illi quibus laudari dignus est laudem, uir fortis ac strenuus, uidetur mihi optime illum cohortatus. Sic enim cœpit. Noli, mi Marcelline, torqueri, tanquam de re magna deliberes. Nõ est res magna uiuere, omnes serui tui uiuunt, omnia animalia, Magnum est honeste mori, prudenter, fortiter. Cogita quàm diu iam idem facias. Cibus, somnus, libido. Per hunc circulum curritur. Mori uelle non tantum prudens, & fortis aut miser, sed etiam fastidiosus potest. Non opus erat suafore illi, sed adiutore. Serui parere nolebant. Primum detraxit illis metum, et indicauit tunc familiam periculum adire, cum incertum esset, an mors domini uoluntaria fuisset, alioquin tam mali exempli esset prohibere dominum, quàm occidere. Deinde ipsum Marcellinū admonuit non esse inhumanū, quemadmodum cæna peracta reliquis circustantibus diuiditur: sic peracta uita aliquid porrigi his, qui totius uitæ ministri fuissent. Erat Marcellinus facilis animi & liberalis, etiã cum de suo fieret. Minutas itaq; summulas distribuit flentibus seruis, & illos ultro consolatus est. Non fuit illi opus ferro, non sanguine. Triduo abstinuit, & in ipso cubiculo poni tabernaculum iussit. Solum deinde illatū est, in quo diu iacuit, & calida subinde suffusa paulatim defecit, ut aiebat, non sine quadam uoluptate, quæ asserre solet leuis disolutio animi, non in experta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam excessit non ingrati tibi, exitum enim amici tui cognoscere, non difficile nec miserum. Quamuis enim mortem tibi conscierit, tamen mollissime excessit, & uitæ elapsus est. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempli necessitas exigit. Sæpe debemus mori nec uolumus, morimur nec uolumus. Nemo tam imperitus est, ut nesciat sibi quandoque moriendum, tamen cum propè accesserit, tergieratur, tremat, plorat. Nonne tibi uidebitur stultissimus omnium, qui fleuerit quod ante annos mille non uixerat? Aequè stultus est, qui flet, quod post annos mille non uiuet. Hæc paria sunt, non eris, nec fuisti. Vtrunq; tempus alienū est. In hoc punctum coniectus es, quod ut extendas, quousq; extendes? Quid fles? quid optas? Perdis operam. Desine fata deum flesti sperare precando, rata & fixa sunt, atq; magna & æterna necessitate ducuntur. Eo ibis, quod omnia cunt. Quid tibi nouū est? ad hanc legem natus es. hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus post te. Series inuicta & nulla mutabilis operi illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum sequetur, quantus comitabitur? Fortior, ut opinor, esses, si multa milia tibi cõmorerentur. Atqui multa milia hominū & animaliū hoc ipso momento, quo tu mori dubitas, animā uarijs generibus emittunt. Tu autē non putabas te aliquando percuturū ad id, ad quod semper ibas? Nullum sine exitu iter est. Exempla nunc magnorum uirorum me tibi iudicas relaturum? Puerorū referam. Lacū ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, non seruiam, sua illa dorica lingua, & uerbis fidem imposuit. Vt primum iussus est fungi seruili & contumelioso ministerio, asserre enim uas obscœnum iubebatur, illisum parieti caput rupit. Tā propè libertas est, & seruit aliquid? Ita non sic perire filii tuū malle, quàm per inertiam senem fieri? Quid ergo est, cur perturberis, si mori fortiter etiam puerile est? Puta te nolle sequi duceris. Fac tui iuris, quod alieni est. Non sumes pueri spiritum, ut dicas, non seruius? Infelix, seruis hominibus, seruis rebus, seruis uitæ. Nā uita, si moriendi uirtus abest, seruitus est. Et quid habes propter quod expectes? Voluptates ipsas quæ te morantur ac retinent, consumpsisti, nulla tibi noua est, nulla non iam odiosa ipsa satietate: quis sit uini, quis mulsi, fauor scis, nihil inter est, centum per uescam tuam an mille amphoræ trāseant, factus est. Quid sapiet ostreum, quid nullus, optime nostri, nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactū referuauit. Atqui hæc sunt à quibus inuitus diuelleris. Quid est aliud quod tibi eripi doleas? Amicos & patriam. Tanti enim illam putas, ut tardius cœnes solemq; si posses, extingueres? Quid enim unquam fecisti luce dignum? confitere non curas te, non fori, non ipsius naturæ rerum desiderio, tardio rem ad moriendū fieri,

alijs, amicis
et patriæ.

feri. Inuitus relinquis macellū, in quo nihil reliquisti. Mortē times, at quomodo istam mediā oblectatione cōtemnis? Vitare uis, scis enim, mori times. Quid porro ista uita non mors est? Cæsar, cū illum transeuntem per latinam uia, unus ex custodiarum agmine demissa usq; in pectus uetere barba, rogaret mortē, nunc enim, inquit, uiuis: Hoc illis respondendū est, quibus succursura mors est. Mori times, nūc enim uiuis: Sed ego (inquit) uiuere uolo, qui multa honesta facio. Inuitus relinquo officia uitæ, quibus fideliter, & cum industria fungor. Quid? tu nescis unū esse ex uitæ officijs & mori? Nullū officiū relinquis? Non enim cærtus numerus quæ deas explere finitur. Nulla uita est non breuis. Nā si ad naturā rerū respexeris, etiā Nestoris & Statiliæ breuis est quæ inscribi monumento suo iussit, annis se nonaginta nouē uiuissē. Vides aliquā gloriari senectute longa, quis illā ferre potuisset, si contigisset centesimū implere? Quomodo fabula, sic uita, non quādiu, sed quā bene acta sit, refert. Nihil ad rē pertinet quo loco desinas, quocunq; uoles, desine tantum bonam clausulam impone. Vale.

EPIST. LXXIX. Quod multū ad bonam ualitudinem amicorum
præsentia & mollis exercitatio profunt. De tribus incommo-
dis infirmitatis & eorum remedijs.

VExari te distillationibus crebris ac febriculis, quæ longas distillationes & in cō-
suetudinem adductas sequuntur, eo molestius mihi est, quia expertus sum hoc
genus ualitudinis, quod inter initia contempsi. Poterat adhuc adolescentia iniurias
ferre, & se aduersus morbos contumaciter gerere: deinde succubui, & eò perductus
sum, ut ipse distillarem. Ad summam maciem deductus, sæpe impetum cœpe abrū-
pendæ uitæ, patris mei indulgentissimi senectus retinuit. Cogitauī enim non quā
fortiter ego mori possem sed quā illi fortiter desiderare non posset. Itaque impe-
raui mihi ut uiuerem, aliquando enim & uiuere, fortiter facere est. Quæ mihi tunc
fuerint solatio dicam: si prius hoc dixerim, hæc ipsa quibus acquiescebam, medici-
næ uim habuisse. In remedium cedunt honesta solatia, & quicquid animum erexit,
etiā corpori prodest. Studia mihi nostro saluti fuerunt, philosophiæ acceptum fe-
ro quod surrexi, quod conualui: illi uitam debeo, & nihil illi minus debeo. Multum
mihi ad bonam cōtulcrunt ualitudinem amici, quorū adhortationibus, uigilijs, ser-
monibus, alleuabar. Nihil aequè Lucili uirorum optime, ægrum reficit atq; adiuuat,
quā amicorū affectus, nihil aequè expectationem mortis ac metū surripit. Non iu-
dicabam me, cū illos superstitēs relinquerem, mori: putabam inquam, me uicturū,
non cum illis, sed per illos: non effundere spiritum mihi uidebar, sed trahere. Hæc
mihi dederunt uoluntatē † adiuuandi me, & patiendi omne tormentū: alioqui mi-
ferrimū est, cū animū moriendi proieceris, nō habere uiuendi. Ad hæc ergo reme-
dia te cōfer, medicus tibi quantū ambules, quantū exercearis, mōstrabit. Ne indū-
geas ocio, ad quod uergit iners ualitudo, ut legas clarius, & spiritū, cuius iter & re-
ceptaculū laborat, exerceas: ut nauiges, & uiscera molli iactatione concutias: qui-
bus cibis utaris: uinū quando uiriū causa aduoces, quando intermittas, ne irritet, et
exasperet uisum. Ego tibi illud præcipio, quod non tantum huius morbi, sed totius
uitæ remediū est. Contemne mortē. Nihil triste est, cū huius metū effugimus. Tria
hæc in omni morbo grauiā sunt metus, mortis, dolor corporis, intermissio uolupta-
tū. De morte satis dictū est, hoc unū dicā, nō morbi hunc esse sed naturæ metū: mul-
torū mortē distulit morbus, & saluti illis fuit, uideri perire. Morieris nō q̄a egrotas,
sed quia uiuis. Ista te res & sanatū manet, cū cōualueris, nō mortē sed ualitudinē ef-
fugies. Ad illud nūc propriū incōmodū reuertamur, magnos cruciatus habet mor-
bus, sed hos tollerabiles interualla facit. Nā summi doloris intentio inuenit finē.
Nemo potest ualde dolere, & diu: sic nos amantissima nostri natura disposuit, ut dolo-
rē aut tollerabilē aut breuē faceret. Maximi dolores cōsistunt in macerrimis corpo-
ris partibus. Nervi, articuliq; & quicquid aliud exile est, acerrime sæuit, cū in arcto
uitia conceperit. Sed cito hæc partes obstupescunt, et ipso dolore sensum doloris amit-
tunt, siue quia spiritus naturalis prohibitus cursu, & mutatus in peius, uim suam qua
uiget

uiget admonetq; nos, perdit: siue quia corruptus humor cum desijt habere quo cō-
fluat, ipse se elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit sensum. Sic podagra & chira-
gra & omnis uerebrarū dolor, neruorumq; interquiescit, cū illa que torquebat he-
berat: omnium istorū prima uerminatio uexat, impetus mora extinguitur, & finis
dolendi est obtorpuisse. Dentitū, oculorū, auritū dolor ob hoc ipsum acutissimus est,
quod inter angusta corporis nascitur: non minus me hercule quā capitis ipsius, si
incitator est, eo citius in alienationem stuporemq; conuertitur. Hoc itaq; solacium
uasti doloris est, quod necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illud autem
est quod impricatos in uexatione corporis male habet, nō assuauerit animo esse cō-
renti, multum illis cum corpore fuit. Ideo uir magnus ac prudens animū † deducit
à corpore, & multū cum meliore & diuina parte uersatur, cum hac querula ac fragi-
li quantum necesse est. Sed molestū est, inquit, carere assuetis uoluptatibus, abstinere
cibo, sitire, esurire. Hæc prima abstinētia grauiā sunt, deinde cupiditas relāque-
re ita, ipsis per se quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde morosus est stomachus,
inde quibus fuit auaritia cibi, odium est, desideria ipsa moriuntur. Non est autem a-
cerbum carere eo, quod cupere desideris. Adijce, quod nullus non intermittitur do-
lor, aut certe remittitur. Adijce, quod licet & cauere uenturum, & obfistere imminē-
ti remedijs. Nullus enim non signa præmittit, utiq; qui ex solito reuertitur. Tolerā-
bilis est morbi patientia, si cōtempseris id quod extremum minatur. Noli mala tua
facere tibi ipsi grauiora, & te querelis onerare: leuis dolor est, si nihil illi opinio ad-
iecerit, Contra si exhortari te cœperis ac dicere, nihil est, aut certe exiguum est, dū
remus, iam desinet, leuem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione suspensā
sunt, non ambitio tantum, ad illam respicit, & luxuria et auaritia. Ad opinionē dolo-
mus, tā miser est quisq; q̄ credidit. Detrahendas præteritorū dolorum cōquestiones
puto, & illa uerba, nulli unq; fuit peius, quos cruciatus, quāta mala pertulit. Nemo
me resurrecturū putauit. Quoties deploratus sū à meis, quoties à medicis relictus?
In eculum impositi non sic distrahuntur. Etiam si sunt uera ista, transierunt. Quid
iuuat præteritos dolores retrahere, et miserū esse, quia fueris? Quid quod nemo nō
multū malis suis adiecit, & sibi ipse mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retulisse
iucundum est. Naturale est mali sui sine gaudere. Circumcidenda ergo duo sunt, &
futuri timor, & ueteris incōmodi memoria: hoc ad me iam non pertinet, illud non
dū. In ipsis positus difficultatibus dicat. Forsan & hæc olim meminisse iuuabit. Toto
cōtra illum pugnet animo, uincetur si cesserit, uincet si se contra dolorem suum in-
tenderit. Nunc hoc pleriq; faciunt, attrahunt in se ruinam, cui obstandum est. Istud
quod premit, quod impendet, quod urget, si subducere te cœperis, sequetur & gra-
uius incubet: si contra steteris & obniti uolueris, repelletur. Athleta quantū plaga-
rum ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum glo-
riæ cupiditate: nec tantum quia pugnant ista patiuntur, sed ut pugnet, exercitatio
ipsa tormentum est. Nos quoq; euincamus omnia, quorum præmiū non corona, nec
palma est, nec tubicæ prædicationi nominis nostri silentiū faciens, sed uirtus & fir-
mitas animi & pax in caterū parta, si semel in aliquo certamine debellata fortuna
est. Dolorē grauē sentio. Quid ni sentias? si illū muliebriter tuleris. Quemadmodū
perniciosior est hostis fugientibus, sic omne fortuitū incōmodū magis instat cedētī
& auerso. Sed graue est, quid? nos ad hoc fortes sumus ut leuia portemus? Vtrū uis
longū esse morbi, an concitatū & breuē? Si longus est habet intercapedinē, dat re-
fectioni locū, multū tēporis donat, necesse est ut exurgat et deficiat. Breuis morbus
ac præceps alterutrū faciet, aut extinguetur, aut extinguet. Quid aut inter est nō sit,
aut nō sim? In utroq; finis dolendi est. Illud quoq; proderit, ad alias cogitationes a-
uertere animū, & à dolore discedere. Cogita quid honeste, quid fortiter feceris, bo-
nas partes tecū ipse tracta, memoriā in ea, quæ maxime miratus es, sparge, tūc tibi
fortissimū, quisq; & uictor doloris occurrat. Ille qui dū uarices exfecatas præberet,
legere librū perseuerauit. Ille qui nō desijt ridere, cū hoc ipsum mirati tortores om-
nia instrumenta crudelitatis experirentur, Non uincetur dolor ratione, qui uictus
est rursus,

Vide Plinium,
lib. 7. cap. 48.

al. diducit.

al. ad uiuendū.

est risur: Quicquid uis nunc licet dicas, distillationes & uim continuæ tussis egerentem uiscerū partes, & febrem præcordia ipsa torrentē, & litim, et artus in diuersum articulis exeuntibus tortos: plus est flamma, & eculeus, & lamina, & uulneribus ipsi in tumescuntibus, quod illa renouaret & altius urgeret impressum, inter hæc tamen aliquis non genuit: parum est, non rogauit, parum est, non respondit: parū est, risit, & quidē ex animo: uis tu post hoc dolorem derideret: sed nihil, inquit, agere sinerit morbus, qui me omnibus abduxit officijs. Corpus ualētudo tenet † non animū. Itaq; cursoris moratur pedes, sutoris ac fabri manus impedit. Si animus tibi esse in usu solet, suadebis, docebis, audies, discēs, quares, recordaberis. Quid poro nihil agere te credis, si temperans æger sis? Ostēdes morbum posse superari, uel certe sustineri. Est, mihi crede, uirtuti etiam in lectulo locus. Non tantū arma & acies dant argumēta alacris animi indomitq; terroribus, & in uestimentis uir fortis apparet. Habes quod agas, bene luctare cū morbo, si nihil te coegerit, si nihil exorauerit, in signe prodīs exemplū. O quam magna erit gloriæ materia, si spectaremur agri. Ipse te specta, ipse te lauda. Præterea duo sunt genera uoluptatum, corporales morbus inhibet, non tamen tollit, imò (si uerum aestimes) incitat, magis iuuat bibere sitientem, gratior est esurienti cibus. Quicquid ex abstinentia cōtingit, auidius excipitur. Illas uerò animi uoluptates, quæ maiores certioresq; sunt, nemo medicus agro negat, has quisquis sequitur & bene intelligit, omnia sensuum blandimenta contemnit. O infelicem agrū. quare? quia non uino niuem diluit, quia non rigorē potionis suæ quā capaci scypho miscuit, renouat fracta insuper glacie, quia non ostrea illi luz crina in ipsa mensa aperiantur, quia non circa cœnationem eius tumultus cocorū est, ipsos cum obsonijs focos transferentium, hoc enim iam luxuria commenta est. Ne quis in te peccat cibus, ne quid palato iam calloso pariter ferueat, cœnā culina prosequitur. O infelicē agrum, edet quantum concoquat, nō iacebit in cōspectu aper, ut uilis caro, à mensa relegatus, nec in repositorio eius pectora auitū (totas enim uidere fastidiū est) congesta ponentur. Quid tibi mali factum est? Cœnabis tanquā æger, imò aliquando tanquā sanus. Sed omnia ista facile perferemus, forbitionem, aquā calidam, & quicquid aliud intolerabile uidetur delicatis & luxu fluētibus magisq; animo quàm corpore morbidis, tantum mortē definamus horrere. Desinemus autem, si fines bonorum ac malorū cognouerimus. Ita demum nec uita tedio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare fatietas sui non potest, tot res, uarias, magnas, diuinas percensentem, in odium illa sui adducere solet iners oclum. Rerū naturam peragenti nunquam in fastidiū ueritas ueniet, falsa fatiabunt. Rursus si mors accedit & uocat, licet immatura sit, licet mediam præcidat ætatem, perceptus longissime fructus est. Cognita est illi ex magna parte natura, scit tempore honesta non crescere: his necesse est uideri omnem uitam breuem, qui illam uoluptatibus uanis & ideo infinitis metiuntur. His te cogitationibus recrea, & interim epistolis nostris uacando: ueniet aliquod tempus quod nos iterum iungat ac misceat, quantum libet sit illud, longum faciet scientia utendi. Nam ut Possidonius ait, unus dies hominum eruditorum plus patet, quàm imperiti longissima ætas. Interim hoc tene, hoc morde, aduersis non succumbere, laetis non credere, omnem fortunæ licentiā in oculis habere, tanquam quicquid potest facere, factura sit. Quicquid expectatū est diu, leuius accedit. Vale.

EPIST. LXXX. De Scylla & Charibdi & Aetna. Aequale in omnibus esse quod beatum facit.

Expecto epistolas tuas, quibus mihi indices circumitus Siciliae totius, quid tibi noui ostenderit, & omnia de ipsa Charybdi certiora. Nā Scyllam saxum esse, & quidem terribile nauigantibus, optime scio. Charydis an respōdeat fabulis, perscribi mihi desidero. Et si forte obseruaueris (dignū est autem ut obserues) fac nos certiores, utrū uno tantū uento agatur in uortices, an omnis te pestas æque mare illud contorqueat: & an uerum sit quicquid illo freti turbine arreptū est, per multa milia trahi cōditū, & circa Tauromenitanum littus emergere. Si hæc mihi perscripseris, tunc tibi

tunc tibi audebo mandare, ut in honorem meum Aetnam quoq; ascendas, quā consumi & sensim subsidere, ex hoc colligunt quidam, quod aliquando longius nauigantibus solebat ostendi. Potest hoc accidere, non quia montis altitudo descendit, sed quia ignis euauit, & minus irehemens ac largus effertur, ob eādem causam fumo quoque per diē † seignior. Neutrum autem incredibile est, nec montē qui deuoretur quotidie minui, nec ignem manere eundem, quia nō ipse ex se est, sed in aliqua inferna ualle conceptus exæstat, & alijs pascitur, in ipso monte non alimentū habet, sed uitam. In Lycia regio notissima est, Hephelstion incolæ uocant per foratum pluribus locis solū, quod sine uallo nascuntū dāno ignis innoxius circuit. Lata itaque regio est. & herbida, nil flammis adurentibus, sed tantum ui remissa ac languida resurgentibus. Sed referemus ista, tunc quaesituri, cum tu mihi scripseris, quantum ab ipso ore montis nitues absint, quas ne æstas quidem soluit, adeo tutæ sunt ab igne uicino. Non est autem quod istam curam imputes mihi, morbo enim tuo daturus eras, etiam si nemo quid mandare tibi, donec Aetnā describas in tuo carmine, & hunc solennem omnibus Poëtis locum attingas, quem quo minus Ouidius traret, nihil obstitit, quod iam Vergilius impleuerat, ne Seuerū quidem Corneliū uterq; deterruit. Omnibus præterea feliciter hic locus se dedit, & qui præcesserant, non præripuisse mihi uidentur quæ dici poterant, sed aperuisse. Sed multū interest, utrum ad consumptam materiam, an ad subactam accedas. Crescit in dies, et inuenturis inuenta non obstant. Præterea conditio optima est ultimi. Parata uerba inuenit, quæ aliter instructa nouam faciem habent, nec illis manus iniecit tanquam alienis. Sunt enim publica, Iurisconsulti negant quicquam publicum usu capi. Aut ego te non noui, aut aetna tibi salutem mouet. Iam cupis grāde aliquid, & par prioribus scribere. Plus enim sperare modestia tibi tua non permittit, quæ tanta in te est, ut uidearis mihi retracturus ingenij tui uires, si uincendi periculum sit. tanta tibi priorū reuerentia est. Inter cætera hoc habet boni sapientia. Nemo ab altero potest uitae ei, nisi dum ascenditur, dum ad summum perueneris, paria sunt. Non est incrementum locus, statum. Num quid sol magnitudinē suā adiecit: Num quid luna ultra quam solet procedit: Maria non crescunt, mundus eūdem habitum ac modum seruat. Ex tollere se, quæ iustam magnitudinem impleuere non possunt. Quicumq; fuerint sapientes, pares erunt & aequales, habebit unusquisq; ex his proprias dotes. Alius erit affabilior, alius expeditior, alius præptior in eloquēdo, alius facilius. Illud de quo agitur q̄ beatū facit, aequale est in omnibus. An Aetna tua possit sublabi & in se ruerē, an hoc exellum cacumen & conspicuum per uasti maris spacia † detrahat assidue uis ignium, nescio: uirtutem, non flamma, non ruina inferius abducat. Hæc una maiestas deprimi nescit, nec proferri ultra, nec referri potest. Sic huius, ut ecclēsticū, stata magnitudo est. Ad hanc nos conemur educere, iam multum operis effectū est, imò si uerūm fateri uolo, non multum. Nec enim bohitas est, pessimis esse meliorē. Quis oculis gloriatur, qui suspicentur diem, quibus sol per caliginē splendet, licet contentus interim sit effugisse tenebras, adhuc nō fruitor bono lucis. Tūc animus noster habebit quod gratuletur sibi, cum emissis his tenebris, in quibus uiolatur, non tenui uisū clara prospexerit, sed totū diem admiserit, et redditus cœlo suo fuerit, cum receperit locum, quem occupauit sorte nascendi. Sursum uocant illum inuita sua. Erit autem illic etiam antequā hæc custodia exoluatur, cum uitia dilicerit, purusq; ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili charissime, in hoc ire impetu toto, licet pauci sciant, licet nemo † uiuat. Gloria uero uirtutis est, etiam inuitos comitabitur. Sed quem admodum aliquando umbra antecedit, aliquando sequitur uel à tergo est, ita gloria aliquando ante nos est, uisendamq; se præbet, aliquando in auersū est, maiorq; quo serior, ubi inuidia secessit. Quādiu uidebatur furere Democritus, utiq; recepit Socratem fama. Quādiu Catonē ciuitas ignorauit, respuit, nec intellexit, nili cum perdidit. Rutilij innocentiā ac uirtus lateret, nisi accepisset iniuriam: dum uiolatur, effulsit. Nunquid non forti suæ gratias egit, & exilium suū complexus est? De his loquor, quos illustrauit fortuna,

q̄ dum

al. seignior.

al. ne.

forte, detrahat

al. uideat.

dum uexat. Quam multorum profectus in noticiam euasere post ipsos? quam multos fama non exceperit, sed eruit? Vides epicurum, quantopere non tantum eruditiores, sed hac quoque imperitorum turba miretur. Hic ignotus ipsis Athenis fuit, apud quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro suo superstitis, in quadam epistola, cum amicitiam suam & Metrodori, grata commemoratione cecinisset, hoc nouissime adiecit, nihil sibi & Metrodoro inter bona tanta nocuisse, quod ipsos illa nobilis Græcia non ignotos solum habuisset, sed penè inauditos. Nunquid ergo non postea quam esse delierat, inuentus est? Nunquid non opinio eius tenuit? Hoc Metrodorus quoque in quadam epistola confitetur, se & Epicurum non satis tenuit, sed post se & Epicurum, magnam paratumque nomen habituros, & qui uoluissent per eadem ire uestigia. Nulla uirtus latet, & latuisse, non ipsius est damnum. Veniet qui conditam & seculi sui malignitate compressam dies publicet. Paucis natus est, qui populum atatis suae cogitat. Multa annorum milia, multa populorum superuenient. Ad illa respice, etiam si omnibus tecum uiuentibus silentibus inuenerit, uenient qui sine offensa, sine gratia iudicent. Si quod est precium uirtutis ex fama, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit posterorum sermo, tam etiam non sentientes colet ac frequentabit. Nulli non uirtus & uiuo & mortuo retulit gratiam, si modo illa bona secutus est fide, si se non exornauit & pinxit, sed idem fuit, siue ex denunciato uidebatur, siue imparatus ac subito. Nihil simulatio proficit, paucis imponit leuiter extrinsecus inducta facies, ueritas in omnem partem sui semper cadere est. Quae decipiunt, nihil habent solidi. Tenuis est mendacium, perlucet, si diligenter inspexeris. Vale.

EPIST. LXXXI. De exercendo in philosophia ingenio. Et quod uera

libertas excussio mortis metu, & paupertatis acquiritur.

forte, sphyromachiam. **H**odierno die non tantum meo beneficio mihi uacat, sed spectaculi, quod omnes molestos ad sphaeromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit, quae hac ipsa fiducia procedit audacius. Non crepuit subinde hostium, non alleuabitur uellum, licebit uni uadere, quod magis necessarium est per se cuncti, & suam sequenti uitam. Non ergo sequor priores: facio, sed permitto mihi & inuenire aliquid, & mutare, & relinquere. Non seruius illis, sed assentior. Magnum tamen uerbum dixi, qui mihi silentium promittebam, & sine interpellatore secretum. Ecce ingens clamor ex stadio profertur, & me non excutit mihi, sed in huius ipsius rei contentione transfert. Cogito mecum quam multi corpora exercant, quam ingenia pauci, quantum ad spectaculum non fidele & lusorium fiat concursus, quantum talis circa artes bonas solitudo, quam imbecilli animo sint, quorum lacertos humerosque miramur. Illud maxime reuoluo mecum, si corpus perducere exercitatione ad hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter & calces non unius hominis ferat, qua solem ardentissimum inferuentissimo puluere sustinet aliquis, & sanguine suo madens diem ducat: quanto facilius animus corroborari possit, ut fortunae incertus inuictus excipiat, ut profectus, ut conculcatus exurgat. Corpus enim multis eget rebus, ut ualeat. Animus ex se crescit, seipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multa portione opus est, multo oleo, longa denique opera, tibi continget uirtus sine apparatus sine impensa. Quicquid facere te potest bonum, tecum est. Quid tibi opus est ut sis bonus uelle. Quid autem melius potes uelle, quam eripere te huic seruituti, quae omnes premit, quam mancipia quoque conditiones extremas, & in his sordibus nata, omni modo exuere conantur, peculium suum, quod comparauerunt uentre fraudato, pro capite numerant. Tu non concupisces quantuncumque ad libertatem peruenire, qui te putes in illa natum; Quid ad arcam tuam respicis? emi non potest. Itaque in tabellas uanum conijcitur nomen libertatis, quam nec qui emerunt habent, nec qui uendiderunt. Tibi des oportet istud bonum, a te petas. Libera te primum metu mortis, illa nobis primum iugum imponit. Deinde metu paupertatis. Si uis scire quam nihil in illa malis, compara inter se pauperum & diuitum uultus. Saepius pauper & fidelius ridet, nulla sollicitudo in alto est, etiam si qua incidit cura, uelut nubes leuis transiit: horum qui felices uocantur, hilaritas ficta est, aut grauis & suppurata tristitia: &

cia: & quidem grauior, quia interdum non licet palam esse miserum, sed inter erumnas cor ipsum exedentes, nec esse est agere felicem. Sapius hoc exemplo mihi utendum est, nec enim ullo efficacius exprimitur, hic humana uitae mimus, qui nobis partes, has quas male agamus, assignat. Ille qui in scena latius incedit, et haec resupinus dicit.

Impero Argisr, egra mihi liquit Pelops. Qua ponto ab Helles atque ab Ionio mari Vrgetur isthmus,

seruus est, quinque modios accepit, & quinque denarios. Ille qui superbus atque impotens, & fiducia uirtutum tumidus, ait.

Quod nisi quieris Menelae hac dextra occides, diurnum accipit, in tæcenaculo dormit. Idem de istis licet omnibus dicas, quos supra capita hominum, supraque turbam delicatas lectica suspendit. Omnium istorum personata felicitas est. Contemnes illos, si dispoliaueris. Equum empurus solui iubes stratum, detrahis uestimenta uenalibus, ne qua uitia corporis lateant, hominem inuolutum aestimas? Magones, quicquid est quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt. Itaque eminentibus ornamenta ipsa suspensa sunt, siue cruris alligata, siue brachium aspicias, nudari iuberes & ipsum tibi corpus ostendi. Vides illam Scythiae Sarmatiae regem insigni capitis decorum, si uis illi aestimare, totumque scire qualis sit, facta solue, multum mali sub illa latet. Quid de alijs loquor? si perpendere te uoles, seponne pecunia, domum, dignitatem, intus te ipse considera. Nunc qualis sis alijs credis. Vale.

EPIST. LXXXII. Quod propter ingratitude non est a beneficio cessandum. De compensatione iniuriae & beneficii, quod nemo scire referre gratiam, nisi sapiens.

Queris incidisse te in hominem ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortuna, aut diligentiae tuae gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia potest, nisi te malignum. Nam si hoc periculum uitae uolueris, non dabis beneficia. Ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non respondeant potius, quam non detur. Et post malam segetem ferendum est. Saepè quicquid perierat assidua infelicitas soli sterilitate, unius anni restituit uertitas. Est tamen ut gratum inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficiis manum, ut non saepe fallatur. Aberrant, ut aliqua do haereant. Post naufragium maria tentantur, sceneratorem non fugat a foro actor. Cito inerti ocio uita torpescit, si relinquendum est quicquid offendit. Te uero benigniorem hac ipsa res faciat. Nam cuius rei euentus incertus est, id, ut aliquando procedat, saepe tærandum est. Sed de isto satis multa in his libris locuti sumus, qui de beneficiis inscribuntur. Illud magis querendum uidetur, quod non satis (ut existimo) explicatum est, an is qui profuit nobis, si postea nocuit, paria fecerit, & nos debito soluerit. Adhuc si uis & illud, multo plus postea nocuit, quam ante profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis sententiam quæris, alterum ab altero absoluetur, & dicitur: Quamuis iniuria praeponderet, tamen beneficiis donetur, quod ex iniuria superest plus nocuit, sed prius profuit. Itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifestiora sunt quam ut admoneri debeas, querendum esse quam libenter profuerit, quam inuitus nocuerit, quoniam animo & beneficia & iniuria constant. Noli beneficii dare, uictus sum aut uerecundia, aut instantis pertinacia, aut spe. Eo animo quidque debetur, quo datur, nec quantum sit, sed a quali profectum uoluntate perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit & hoc quod modum beneficii prioris excessit, iniuria est. Vir bonus utrosque calculos sic ponit, ut se ipse circumscribat, beneficium adscit, iniuria demit. Ille alter remissior iudex (quem esse me malo) iniuria obliuisci debet, officii meminisse. Hoc certe, in qua iustitia conuenit, sum cuiusque reddere, beneficium gratiam, iniuriae rationem, aut certe malam gratiam. Verum est istud, cum alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit. Nam si idem est, beneficium uis iniuriae extinguitur. Nam cui etiam si merita non antecessissent, oportebat ignosci, post beneficia laedenti, plus quam uenia debetur. Non pono utriusque par precium, plus aestimo beneficium quam iniuriam. Non omnes grati sciunt debere beneficium. Potest etiam imprudens, & rudis, & unius est turba, utique dum prope sibi est, reddere

al. etatus.

al. centiculo.

aliter, non quælis sit, alijs credens.

al. tortor, forma te legendum coctor, pro de coctor.

vide nuni legendum sit probè fides.

q 2 reddere

Hac in quibusdam non ad duntur.

reddere beneficium, & pensare ab accepto, ignorat autem quantum pro re debeat. Vni sapienti notum est, quanti res quæque taxanda sit. Nam ille de quo loquebar modo, stultus etiam si bonæ uoluntatis est, aut minus quod debeat, aut tempore, aut quo non debeat loco, reddidit, id quod referendum est, effundit atque abiicit. Mira in quibusdam rebus uerborum proprietates est, & consuetudo sermonis antiqui, quædam efficacissimis & officia docentibus notis signat. Sic certe solemus loqui. Ille illi gratiam retulit. Referre est ultro quod debeas afferre. Non dicimus, gratiam reddidit. Reddunt enim, & qui reposituntur, & qui inuiti, & qui ubilibet, & qui per alium. Non dicimus, reposituit beneficium, aut soluit, nullum enim nobis placuit, quod ari alieno conuenit uerbum. Referre est, ad eum a quo acceperis, rem ferre. Hæc uox significat uoluntariam relationem. Qui retulit, ipse se appellauit. Sapiens omnia examinabit secum, quantum acceperit, a quo, quando, ubi, quemadmodum. Itaque negamus quæcumque scire gratiam referre, nisi sapientem. Non magis quod beneficium dare quisquam scit, nisi sapiens, hic scilicet qui magis dato gaudet, quam alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ uideri inopinata omnibus dicere, præcipue Græci uocant: & ait, Nemo ergo quicquam præter sapientem referre gratiam, ergo nec quod debet creditori suo, reponere quisquam scit alius; nec cum emit aliquam rem, precium uenditori persolvere. Sed ne nobis fiat inuidia, scito idem dicere Epicurum. Metrodorus certe ait, solum sapientem referre gratiam scire. Deinde idem admiratur, cum dicimus, solus sapiens scit amare, solus sapiens amicus est; Atque & amoris & amicitiae pars est referre gratiam, imò hoc magis uulgare est, & in plures cadit, quam uera amicitia. Deinde idem admiratur quod dicimus, fidei nisi in sapiente non esse, tanquam non ipse idem dicat. An tibi uidetur fidei habere, qui referre gratiam nescit? Delinat itaque infamare nos tanquam incredibilia iactantes, & sciant apud sapientem esse ipsa honesta, apud uulgum simulacra rerum honestarum & effigies. Nemo referre gratiam scit, nisi sapiens, Stultus quoque utcumque scit, & quemadmodum potest referat, scientia illi potius quam uoluntas desit, uelle non discitur. Sapiens intra se omnia comparabit. Maius enim aut minus sit (quamuis idem sit) tempore, loco, causa. Sæpe enim hoc non potest diuitiae in domum infusa, quod oportune dati mille denarii. Multum enim interest, donaueris, an succurreris; seruauerit illum tua liberalitas, an instruxerit. Sæpe quod datur, exiguum est; quod sequitur ex eo, magnus. Quantum autem existimas interesse, utrum aliquis quod dederat, sed quod præstabat sumpserit, an beneficium acceperit, ut daret? Sed ne in eadem quæ satis scrutati sumus reuoluamur, in hac comparatione beneficij & iniuriæ uir bonus iudicabit quidem quod erit æquissimum, sed beneficium fauebit, in hac erit parte procliuior. Plurimum autem momenti personam solet afferre in rebus eiusmodi. Dediti mihi beneficium in seruo, iniuriam fecisti in patre; seruasti mihi filium, sed patrem abstulisti. Alia deinceps per quæ procedit omnis collatio prosequetur. Et si id pusillum erit quod interit, dissimulabit. Etiam si multum fuerit, & si id donari salua pietate ac fide poterit, remittet, id est si ad ipsum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc est: facilis erit in commutatio, parietur plus imputari sibi, inuitus beneficium per compensationem iniuriæ soluet: in hac partem inclinabit, huc uerget, ut cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim si quis beneficium libentius accipit quam reddat. Quanto hilarior est qui soluit quam qui mutuatur, tanto debet latior esse, qui se maximo ære alieno accepti beneficij exonerat, quam qui accipiens cum maxime obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quod creditori quidem præter sortem extra ordinem numerant, beneficiorum autem usum esse gratuitum putant. At illa crescunt mora, tantoque plus soluendum est, quanto tardius. Ingratus est, qui beneficium reddit sine usura. Itaque huius quoque rei habebitur ratio, cum conferretur accepta & expensa. Omnia facienda sunt, ut quam gratissimum simus. Nostrum enim hoc bonum est, non quemadmodum iustitia, ut uulgo creditur, ad alios pertinens, maxima pars eius in se redit. Nemo non cum alteri prodest, sibi profuit. Non eo nomine dico, quo uolet adiutare adiutus, protegere defensus, quod bouum exemplum circuitu ad facientem reuertitur: sicut mala exempla recidunt in auctores, nec ulla miseratio cum contigit his, patiuntur iniurias, quas posse fieri, faciendo docuerunt; sed quod uirtus

sum

al. derata quod præstaret, sumpserit

etiam omnium precium in ipsis est. Non enim exercetur ad premium, recte facti, fecisse merces est. Gratus sum, non ut alius mihi libentius præstet priori iritatus exemplum, sed ut rem iucundissimam ac pulcherrimam faciam. Gratus sum, non quia expedit, sed quia iuuat. Hoc ut scias ita esse, si gratum esse non licebit, nisi ut uidear ingratus, si reddere beneficium non aliter quam per speciem iniuriæ potero, æquissimo animo ad honestum consilium per mediam infamiam tendam. Nemo mihi uidetur pluris æstimare uirtutem, nemo illi magis esse deuotus, quam qui boni uiri famam perdidit, ne conscientiam perderet. Itaque, ut dixi, maiore tuo quam alterius bono gratus es. Illi enim uulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna & ex beatissimo animi statu profecta, gratum fuisse. Nam si malicia miserum facit, uirtus beatos, gratum autem esse uirtus est, rem usitatam reddidisti, inæstimabilem consecutus es, conscientiam grati, quæ nisi in animum diuinum, fortunatumque non peruenit. In contrarium autem huic affectum summa infelicitas urget. Nemo si ingratus est, miser erit; non differo illum, statim miser est. Itaque ingrati esse uitemus, non aliena causa, sed nostra. Minimum ex nequitia leuissimumque ad alios redundat, quod pessimum ex illa est, & (ut ita dicam) spississimum, domi remanet, & premit habentem: quemadmodum Attalus noster dicere solebat, Malicia ipsa maximam partem ueneni sibi bibit. Illud uenenum quod serpentes in alienam perniciem proferunt, sine sua continent, non est huic simile, hoc habentibus pessimum est. Torquet ingratus se & macerat, odit quæ accipit, quia redditurus est, & extenuat, iniurias uero dilatat atque auget. Quid autem eo miserius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contra sapientia exornat omne beneficium, ac sibi ipsi commendat, & se assidua eius commemoratione delectat. Malis una uoluptas est, & hæc breuis, dum accipiunt beneficia, ex quibus sapientia longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, sed accepisse delectat, quod immortale est & assiduum. Illa contemnit, quibus læsus est, nec obliuiscitur per negligentiam, sed uolens. Non uertit omnia in peius, nec querit cui imputet casum, & peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur uerba, nec uultus: quicquid accidit, benignè interpretando leuat: nec offensæ potius, quam beneficij meminit, quantum potest in priore ac meliore se memoria detinet: nec mutat animum aduersus bene meritos, nisi multum malefacta præcedunt, & manifestum etiam conuenientem discrimen est: tunc quoque in hoc duntaxat, ut talis sit post maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par est iniuria, aliquid in animo beneuolentia remanet. Quemadmodum reus sententijs paribus absoluitur, & semper quicquid dubium est, humanitas inclinat in melius: sic animus sapientis, ubi paria maleficijs merita sunt, delinet quidem debere, sed non delinet uelle debere: & hoc facit quod qui post tabulas nouas soluant. Nemo autem gratus esse potest, nisi contempserit ista, propter quæ uulgus insanit. Si referre uis gratiam, & in exilium eundem est, & effundendus sanguis, & suscipienda egestas, & ipsa innocentia sæpe maculanda, indignisque obijcienda rumoribus. Non paruo sibi constat homo gratus. Nihil charius æstimamus, quam beneficium, quamdiu petimus: nihil uilius, cum acceperimus. Quæris quid sit quod obliuionem acceptorum nobis faciat? Cupiditas accipiendorum. Cogitamus, non quid impetratum, sed quid impetrandum sit. Abstrahunt à recto, diuitiæ, honores, potentia, & cætera, quæ opinionione nostra chara sunt, precio suo uilia. Nescimus æstimare res, de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quomentes in se nostras trahant, præter hoc, quod mirari illa consueuimus. Non enim quia concupiscenda sunt laudantur, sed concupiscuntur, quia laudata sunt: & cum singulorum error publicum fecerit, singulorum errorum facit publicus. Sed quemadmodum illa credidimus, sic & hoc populo credamus, nihil esse grato animo honestius. Omnes hoc urbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes, proclamabant. In hoc bonis malisque conueniet. Erunt qui uoluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolore maximam malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: diuitias aliquis ad summum bonum admittet, alius illas dicit humanæ uitæ repertas;

q 3 nihil

Vno ore.

aliter, pericu-
lissima.

μενοίμη δὲ
μετὰ οὐκ ἴσως
Επιπέτου.

nihil esse eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorū di-
 ueritate, referendā bene merentibus gratiam, omnes uno tibi (quod aiunt) ore af-
 firmabunt: in hoc tā discors turba cōsentiet, cum interim iniurias pro beneficijs red-
 dimus. Et prima causa est cur quis ingratus sit, si satis gratus esse nō potuit. Eo per-
 ductus est furor, ut † perniciosissima res sit, beneficia in aliquē magna cōferre. Nā q̄a
 putat turpe nō reddere, nō uult esse cui reddat. Tibi habe q̄ accepisti, nō repeto, nō
 exigo, p̄uise tutū sit. Nullū est odiū p̄niciosū, quān beneficij uiolati pudere. Vale.
 EPISTOL. LXXXIII. De inerti quiete uel ocio, & de morte, quōd licet speciem
 habeat malī, non tamen est malum, nequē bonum.

DEsij iam de te esse sollicitus. Quē inquis, deorum sponforem accepisti? cum scili-
 cet qui neminē fallit, animū, recti ac boni amatorē. In tuto pars tui melior est,
 potest fortuna tibi iniuriam facere, quod ad rem magis pertinet, nō timeo ne tu fa-
 cias tibi. I, qua cōepisti, & in isto te uitā habitu compone, placide, non molliter. Ma-
 le mihi esse malo, quān molliter. Nunc sic excipe quemadmodum à populo solet
 dici, dure, aspere, laboriose. Audire solemus sic quorūdam uitam laudari, quibus in-
 uidetur. Molliter uiuit, hoc dicunt mollis est. Paulatim enim effoeminatur animus,
 atq; in similitudinem ocij sui & pigricie, in qua iacet, soluitur. Quid ergo? uīro non
 uel obrigescere satius est? Deinde delicati timent mortem, cui uitam suam facere si-
 milem. Multū interest inter ocium, & conditiū. Quid ergo, inquis, non satius est uel
 sic iacere, quān & istis officiorū uorticibus uolūtari? Vtraq; res detestabilis est, &
 contractio, & torpor. Puto aequē qui in odoribus iacet, mortuus est, quān qui rapi-
 tur unco. Ocium sine literis mors est, & hominis uiui sepultura. Quid deniq; pro-
 deest secessisse, tanquam non trans maria nos sollicitudinū causā persequantur. Quē
 latebra est, in quam non intret metus mortis? Quae tam emunita & in altum subdu-
 cta uitā quies, quā non dolor territet? Quocumq; te abderis, mala humana circum-
 strepent. Multa extra sunt, quae circumueit nos, quae aut fallant, aut urgeāt. Multa in-
 tus, quae etiam in media solitudine exaestuunt. Philosophia circumdanda est in expe-
 gnabilis murus, quē fortuna multis machinis lacessitū nō trahit. In in superabili lo-
 co stat animus, q̄ externa deseruit, & arce se sua uēdicat, infra illū omne telū cadit.
 Non habet (ut putamus) fortuna longas manus, neminem occupat, nisi harentem
 sibi. Itaq; quantū possumus, ab illa resiliamus, quod sola praestabit iui naturae; cogni-
 tio. Sciat quōd iturus sit, unde ortus, quod illi bonū, quod malū sit, quid petat, quid de-
 uitet: quae sit illa ratio, quae appetenda ac fugienda discernat, qua cupiditatū māstue-
 scit infāntia, timorū sauitia cōpescitur. Haec quidā putant ipsos etiā sine philosophia
 repressisse, sed cū securos aliquis casus expertus est, exprimitur fera confessio. Ma-
 gna uerba excidūt, cū tortor poposcit manū, cū mors propius accessit, possis illi di-
 cere, facile prouocabas mala absentia. Ecce dolor, quem tolerabile esse dicebas. Ec-
 ce mors contra quā multa animosē locutus es, sonant flagella, gladius micat. Nunc
 animis opus Aenea, nunc pectore firmo. Faciet aut illud firmū assidua meditatio, si
 nō uerba exercueris, sed animū, si cōtra mortē te praeparaueris, aduersus quam nō
 exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi persuadere tētauerit, mortē ma-
 lū nō esse. Libet enim, Lucili uirorū optime, ridere ineptias Graecas, quas nōdū, qua-
 nius mirer, excussi. Zeno noster hac collectione utitur. Nullū malū gloriosum est,
 mors autē gloriosa est, mors ergo nō est malum. Profecisti, liberatus sum metu. Post
 haec non dubitabo porrigere ceruicē. Nō uis seuerius loqui, † sed morituro risū mo-
 uere. Nō me hercule facile tibi dixerim, utrū ineptior fuerit, q̄ se hac interrogatione
 iudicauit, mortis metū extingueret, an qui hoc tanq̄ ad rē pertineret, conatus est sol-
 uere. Nā & ipse interrogationē contrariā opposuit, ex eo natā, quod mortē inter in-
 differentia ponimus, q̄ ἁδιαφορε Graeci uocāt. Nihil, inq̄, indifferēs gloriosū est. Mors
 autem gloriosum est, & ergo mors nō indifferēs. Haec interrogatio uidet ubi obre-
 pat mors nō est gloriosa, sed fortiter mori gloriosū est: et cū dicit, indifferēs nihil glo-
 riosum est, cōcedo tibi, ita ut dicā, nihil gloriosum esse, nisi circa differentia: indiffe-
 rentia autē esse dico, nec bona nec mala, tanq̄ morbū, dolorē, paupertatē, exiliū, mor-
 tem;

tem: nihil horū per se gloriosum est, nihil tamen sine his. Laudatur em̄ non pauper-
 tas, sed is quem non submittit nec incuruat. Laudatur non exiliū, sed qui hoc nō do-
 luit. Laudatur nō dolor, sed ille quē nihil coegit dolor. Nemo mortē laudat, sed cum
 cui mors ante abstulit animū, q̄ conturbauit. Omnia ista per se nō sunt honesta, nec
 gloriosa, sed quicquid uirtus ex illis adijt, tractauitq; honestū et gloriosum facit, illa
 in medio posita sunt. Interest, utrum malicia illi an uirtus manū admouerit. Mors e-
 nim illa quē in Catone gloriosa est, in Bruto statim turpis est & erubescenda. Hic est
 enim Brutus, qui cū periturus mortis moras peteret, ad exonerandū uentrē secessit
 & euocatus ad mortē, iussusq; praebere ceruicem, Praebebo, inquit, ita uiuam. Quae
 dementia est fugere, cum retroire non possis. Praebebo, inquit, ita uiuam penē adie-
 cit uel sub Antonio. O hominē dignū, qui uitā dederetur. Sed ut cōperā dicere, ut
 des ipsam mortē nec malū esse nec bonū, Cato illa honestissime usus est, turpissime
 Brutus. Omnis res, q̄d non habuit decus, uirtute addita sumit. Cubiculū lucidū dicit
 mus, hoc idē obscurissimū est nocte. Dies illi lucē infundit, nox eripit. Sic istis quae
 nobis indifferētia ac media dicitur, diuitijs, uiribus, formā honoribus, regno, & cō-
 tra, morti, exilio, male ualitudinē, doloribus, quēq; alia aut min, aut magis p̄timui-
 mus, aut malicia, aut uirtus dat boni uel mali nomē. Massa p̄ se nec calida nec frigi-
 da est. In fornacē cōiecta concaluit. In aquā remissa refriguit. Mors honesta est, per il-
 lud q̄d honestū est. Id est, uirtus & animus † extrema cōtēmnēs. Est & horū, Lucili, q̄
 appellamus mediā grande discrimen. Non em̄ sic mors indifferēs, quomodo utrū ca-
 pillos pares habeas. Mors inter illa est, quae mala quidē non sunt, tamen habēt ma-
 li speciem. Sui amor est, & permanendi cōseruandiq; se infita uolūtas, atq; aspernatio
 dissolutionis, quia uidetur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui astuimus
 rerū copia educere. Illa quoq; res morti nos alienat, q̄d hęc iam nouiam, illa ad quē
 transituri sumus, nescimus qualia sint, & horremus ignota. Naturalis praeterea tene-
 brarū metus est, in quas adductura mors creditur. Itaq; etiam indifferēs mors, non
 tamē inter ea est, q̄ facile negligi possint. Magna exercitatione durādus est animus
 ut cōspectū eius accessumq; patiat, mors cōtēmnē debet, magis q̄ solet, multa em̄
 de illa credimus. Mortorū ingenijs certatū est ad augendā eius infāntia. Descriptus
 est carcer infernus, & perpetua nocte oppressa regio, in qua ingēs ianitor orci. Ossa
 super recubās antro semefas cruēto, Aeternū latrans exanguis territat umbras. Sed
 etiā cū persuaseris ista fabulas esse, nec quicquā defunctis superesse q̄d timeāt, subit
 alius metus. Aequē em̄ timet, ne apud inferos sint quān ne nusquam. His † aduer-
 santibus quae nobis infudit longa persuasio, fortiter pati mortē, quid nī gloriosum
 sit, & inter maxima opera mentis humanae, quae nunquā ad uirtutē exurget, si mor-
 tem malū esse crediderit: exurget, si putabit indifferēs esse. Non recipit rerū natu-
 ra, ut aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat, pigrē ueniet & cum-
 ctāter. Non est autē gloriosum, q̄ ab inuito et tergiuersante sit. Nihil facit uirtus, quia
 necesse est. Adijce nūc q̄d nihil honeste fit, nisi cui totus animus incubuit atq; affuit
 cui nulla parte sui repugnauit. Vbi autē ad malū acceditur, aut peiorum metu sit, aut
 spe honorū, ad quae peruenire tanti sit deuorata unius mali patientia. Dissident inter
 se iudicia facietis. Hinc est q̄d iubeat proposita perficere: illinc, q̄d retrahat, & ab re
 suspēcta ac periculosa † fugiat. Igitur in diuersa distrahit. Si hoc est, perit gloria. Vir-
 tus em̄ cōcordi animo decreta peragit, nō timet q̄d facit. Tu ne cede malis, sed con-
 tra audētior ito, Quam tua te fortuna linet. Non ibis audētior, si mala illa esse credi-
 deris. Eximēdū hoc ē pectore est, alioquin hesitabit impetū moratura suspicio. Tra-
 detur in id q̄d inuadendū est. Nostri q̄d uideri uolūt Zenonis interrogationē uerā
 esse, fallacē aut alterā & falsam, q̄ illi opponitur. Ego nō redigo ista ad legē Dale. Si
 cā, & ad illos artificij ueternosissimi nodos, totū genus istud exturbandū iudico, q̄
 circūscribi se q̄ interrogatur, existimat, & ad confessionē perductus aliquid respōdet,
 aliud putat. Pro ueritate simplicius agendū est, contra metū fortius. Haec ipsa quo-
 luuntur ab illis, soluere malū & expendere, ut persuadeā, nō ut imponā. In actū ex-
 ducturus exercitium, pro cōiugibus ac liberis mortem obiturū, quomodo exher-
 tabitur?

Vide nūc legem
dū sit externa.

ad obuersantibus.

fortis, fuget.

al. funditus.

al. statim.

tabitur: Do tibi Fabios, totū Reipub. bellū in unā transferentes domū. Laonas tibi ostendo, in ipsis Thermopilarū angustijs positos, nec uictoriā sperantes, nec reditū. Ille locus illis sepulchrū † futurus est. Quemadmodū exhortaris, ut totius gētis ruīnā obiectis corporib. excipiāt: & uita potius q̄ loco cedant: Dices qd malū est gloriosum nō est. Mors gloriosa est, mors ergo non malū. O efficacem concionē. Quis post hanc dubitet se infestis ingerere mucronibus, & † stans mori? At ille Leonidas q̄ fortiter illos allocutus est: Sic, inquit, cōmilitones prandete, tanq̄ apud inferos cœnaturi. Non in ore creuit cibus, nō hēsit in faucibus, nō elapsus est manibus. Alacres illi & ad prandiū procefferūt, & ad cœnā. Quid dux ille Romanus, qui ad occu pandū locū milites missos, cum per ingentē hostium exercitiū ituri essent, sic allocutus est. Ire cōmilitones illō necesse est, unde redire nō est necesse. Vides q̄ simplex & imperiosa uirtus sit. Quem mortaliū circūscriptiones nostræ fortiorē facere, quā erectiorē possunt: Frangūt animū, qui nunquā minus cōrahendus est, & in minuta ac spūiosa cogendus, q̄ cum aliqd grāde cōponitur. Non trecentis, sed omnibus mortaliū, mortis timor detrahi debet. Quomodo illos doces mali nō esse? Quomodo opinionones totius aui, quib. protinus infantia imbutē, euincis? Quod auxiliū inuenis? Quid dicis imbecillati humanæ: Quid dicis, quo inflāmati in media pericula irruāt: qua oratione hūc timendī cōsensum, quibus ingenij uiribus obnixā contra te persuasionem humani generis auertis? Verba mihi captiosa componis, et interrogatiūculas necis. Magnis telis, magna portēta ferūtur. Serpentē illū in Africa sēuū & Romanis legionibus bello ipso terribiorē, frustra sagittis fundisq; petierūt, ne pythō quidē uulnerabilis erat: cū ingēs magnitudo pro ualitate corporis solidi, ferrū et qcquid humanę torserāt manus, reijceret, molaribus demū fracta faxis est et aduersus mortē tu tā minuta iacularis: Subula leonē excipis. Acuta sūt ista, q̄ dicis. Nilū est acutius arista. Quædā inutilia & inefficacia, ipsa subtilitas reddidit. Vale.

ERASMI IN LIB. VNDECIMVM EPISTOLARVM.
EPISTOLA LXXVIII.

Tam mali exempli esset occidere dominum quā prohibere. Non dubium est quin ordo sit inuersus, sensus enim hunc postulat, tam mali exempli esset prohibere dominum quā occidere. Nimirum si cōstaret dominū nolle uiuere, iuxta illud Flacci: Inuitum qui seruat idem facit occidenti.

Epistola LXXX. cuius initium. Expecto.

Nam Scyllā & negatio uidetur redundare, & quidē terribile nauigantibus, ut intelligamus hoc scire Senecā, Scyllā respondere fabulis, de Charibdi dubitare, Alioqui, hæc uox, & quidē, augere solet nō excipere aut imminuere. Quidā codex habebat, Nam Scyllā quidē saxū esse, & quidē non terribile, na. Vnde dubito num forte scriptū fuerit, Scyllā quidē saxū esse, sed equitū terribile, nō nauigantibus, ut intelligas hætenus Scyllā respondere fabulis.

EX EADEM.

Nec ignem non manere eundem. Quidam habebant, nec ignem manere eundem. Quanquam utriusq; lectionis idem est sensus. Quale est illud Maronis: Nec tales tangere curas.

EX EADEM.

Morbo enim tuo daturus eras, etiam si nemo quid mandaret tibi, donec Aetnā, &c. Variabat lectio, sed nihil ardebat. Si cui displicet uulgata, perpendat num ita legi possit, Morbo enim tuo daturus, etiā si nemo, ut hic per a postoposin subaudias, roget, Mox, Quidē Mandem tibi, ut dum Aetnam describis in tuo carmine, & hunc solennē, &c. Sentit enim illū more poetarū non omiffurū in descriptione locū quē libenter traclent, qui facile splendescit.

In fine postromæ epistolæ, Ne pyton quidem, hæc uerba non congruunt sententiæ, legendum uidetur, ne pilo quidem, aut ne pills quidem, ut intelligas post sagittas & fundas adhibita pila.

PINCIANI IN LIB. VNDECIMVM EPISTOLARVM

Epist. 80.

A Nonnis tēpestas atq; mare illud cōtorqueat] Aequē non atq; uetus lectio: etsi quædā exemplaria legāt: an ommis tēpestas atq; flatus mare illud cōtorqueat. Quicquid illo freti turbine] Sunt codices in quibus nō habetur uerbum, freti.

Epist. 81.

Ad spheromachiam auocauit] Scribendum arbitror, sphyromachiam non spheromachiam, hoc est calcium siue talorum pugnam, ut sequentia uidentur probare. si corpus perducit exercitatione ad hanc patientiā potest, qua & pugnos pariter & calces non unius hominis ferat.

Latius

Latius incedit] Scribendū reor, laxius nō latius. Vtiq; dum prope sibi est reddere beneficiū & pensare ab accepto] Exeplar Facūdi & Prim. utiq; dū prope est ab accepto, reliqua superflua. Quod pessimū ex illa est, & ut ita dicā spississimū] Legēdū reor, pessimū, nō spississimū, formauit enim superlatiuū in superlatiuo, ut apud Græcos primissimū, ipsiss, cætera. Et hoc facit quod qui post tabulas accepto quidē prestauerāt usurā. Vel hi remittūt, uel tabulas nouas soluit] In duob. fidelissimis exeplarib. Frāciscani & Facūdi ac Prim. multa ex his uerbis nō habentur, sed fallor rectissime. Legitur in his ad hūc modū. Et hoc facit quod qui post tabulas nouas soluit, reliqua desiderantur.

Epist. 82.

Nunc sic excipe] Fidelius in quodā antiquo exemplari. Nunc sic accipe. Laudatur non exiliū, sed qui hoc non doluit] Scribendū, laudatur, nō exiliū, sed is qui patienter tulit, ex eadē. Sunt tamen exeplaria in quibus legitur. Laudatur non exiliū, sed qui non doluit quāuis isset, pro quo fortasse reponendū, sed qui nō doluit cū exulasset. Ne Python quidē uulnerabilis erat] Scribendū censeo ne Python quidē inuulnerabilis erat, est arbitror hæc uerba Seneca non esse, sed studiosi, Senecæ uerba resellētis, exemplo Pythonis qui fuerat ab Apolline sagittis confectus, quæ uerba postea per errorem a librarijs in ordinem contextus tracta fuerunt.

Epist. 83.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DVODECIMVS.

EPIST. LXXXIII. De statu senectutis, & de frugali conuersatione sua, & de ebrietate, primū aliorum, deinde suam ponens sententiā.

Inguulos dies tibi meos, & quidē totos indicare iubes. Bene de me iudicas, si nihil esse in illis putas, quod abscondā. Sic certe uiuentum est tanquā in conspectu uiuamus, sic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimū inspiciere possit, et potest. Quid enim prodest ab homine aliqd esse secretū? Nihil deo clausum est. Interest animis nostris, & cogitationibus medijs interuenit. Sic interuenit dico, tanquam aliquando discedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine libet tibi scribā: obseruabo me protinus, & (quod est utilissimū) diem meū recognoscā. Hoc nos pessimos facit, quod nemo uitā suā respicit. Quid facturi simus cogitamus, & id raro: quid fecerimus, non cogitamus. Atqui consiliū futurū ex præterito uenit. Hodiernus dies solidus est. Nemo ex illo quicquā mihi eripuit, totus inter stratū lectionemq; diuisus est. Minimū exercitationi corporis datum, & hoc nomine ago gratias senectuti, non magno mihi constat, cū me moui, lassus sum. Hic autem est exercitationis, etiā fortissimis, finis. Progymnasios meos quæris, uerus mihi sufficit, Earinus, puer (ut scis) amabilis, sed mutabitur. Iam aliq̄ tenerior rem quæro. Hic quidem ait nos eandē Crisin habere, quia utriq; dentes cadunt: sed iam uix illum assequor currentem, & intra paucissimos dies non potero, uide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnū interuallum fit, inter duos itinere diuerso eūtes: eodem tempore ille ascendit, ego descendo, nec ignoras quanto ex his uelocius alterum fiat. Mentitus sum, iam enim ætas nostra nō descendit, sed cadit. Quomodo tamen hodiernū certamen nobis cesserit quæris? Quod raro cursoribus euenit. Hic ita fecimus. Ab hac fatigatione magis q̄ exercitatione in frigidā descendit. Hoc apud me uocatur parum calida. Ille tantus Psychrolutes, qui calēdis lanuaris † Euripum salutabam, qui anno nouo quemadmodū legere, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar in uirginem desilire, primū ad Tyberim transtuli castra, deinde ad hoc solum, quod cum fortissimus sum, & omnia bona fide hūc, sol temperat, non multū mihi ad balneū superest. Panis deinde siccus, & sine mensa prandiū, post quod non sunt laudandæ manus. Dormio minimū. Constrictudinem meam nosti. Breuissimo somno utor, & quasi interuigilo, satis est mihi uigilare desisse. Aliquando dormisse me scio, aliquando suspicor. Ecce Circensium obstrepit clamor, subita aliqua & immensa uoce feriuntur aures meæ. Nec cogitationē meam excutunt, nec interrumpunt quidē miseremur patientissimē sero, multæ uoces & in unum confusa, pro fluctu mihi sunt, aut uento syluā uerberante, & cæteris sine intellectu sonantibus. Quid ergo est nunc cui animum adiecerim dicam. Superest ex hesterno mihi cogitatio, quid sibi uoluerint prudentissimi uiri, qui rerum maximarum probationes leuissimas & perplexas fecerint, quæ ut sint ueræ, mendacio tamen similes sunt.

al. in Euripum salutabam.

sunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zenon, uir maximus, huius sectæ fortissimæ ac sanctissimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligit, uirum bonum non futurum ebrium. Ebrius secretum sermonem nemo committit, uiro autem bono committit ergo, uir bonus ebrius non erit. Quemadmodum opposita interrogatione simili derideatur attende. Satis enim est unam ponere ex multis. Dormienti nemo secretum sermonem committit, uiro autem bono committit, ergo uir bonus non dormit. Quo uno modo potest. Porsidonius Zenonis nostri causam agi, sed ne sic quidē (ut existimo) agi potest. Ait enim ebrium duobus modis dici, Altero cum aliquis uino grauis est, & impos sui. Altero si soleat ebrius fieri, & huic obnoxius uitio est. Hunc à Zenone dici, qui soleat fieri ebrius, non qui sit. Huic autem neminem commissurum arcanam, quæ per uinum eloqui posset, quod est falsum. Prima enim illa interrogatio complectitur eum, qui est ebrius, non eum qui futurus est. Plurimum enim interesse concedes inter ebriū & ebriosum. Potest & qui ebrius est tunc primum esse, nec habere hoc uitium, & qui ebriosus est, sæpe extra ebrietatem esse. Itaq; id intelligo quod significari uerbo isto solet, præsertim cum ab homine diligentia professio ponatur, & uerba examinante. Adijce nunc, quod si hoc intellexit Zenon, & nos intelligere uoluit, ambiguitate uerbi quæsiuit locū fraudi, quod faciendū non est ubi ueritas quaeritur. Sed sanè hoc senserit, quod sequitur, falsum est, ei qui soleat ebrius fieri, non committi sermonē secretum. Cogita enim quæ multis militibus, non semper sobrijs, & imperator, & tribunus, & cetero, tacenda mandauerint. De illa Cæsaris caede, illius dico qui superato Pompeio rempublicam tenuit, tam creditum est Tullio Cymbro quam C. Cassio. Cassius tota uita aquam bibit. Tullius Cymber & nimius erat in uino & scordalus in hanc rem locutus est ipse. Ego inquit, quemquam feram, qui uinum ferre non possim: Sibi quisquis nunc nominet eos, quibus scit & uinum male credi, & sermonē bene. Vnum tamen ebrius, quod occurrit mihi referam, ne intercidat. Instruenda est enim uita exemplis illustribus. Non semper cōfugiamus ad uetera. L. Piso urbis custos ebrius ex quo semel factus fuit, maiorem partem noctis in cōuiuio exigebat, usq; in horā sextā fere dormiebat, hoc erat eius matutinū. Officiū tamen suum (quo tutela urbis continebatur) diligentissimè administrauit. Huic & diuus Augustus dedit secreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quā perdomuit: & Tyberius proficiscens in Campaniā, cum multa in urbe & suspecta relinqueret & inuisa, puto quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cossium fecit urbis præfectum, utrum grauem, moderatum sed merum uino & madentē aded, ut ex senatu aliquando (in quem cōuiuio uenerat) oppressus inexcitabili somno, tolleretur. Huic tamē Tyberius multa sua manu scripsit, quæ committenda ne ministris quidē suis iudicabat: nullū Cossio aut priuatū secretū, aut publicum elapsum est. Itaq; declamationes istas de medio remoueamus. Non est animus in sua potestate, ebrietate deuictus. Quemadmodū multo dolia ipsa rumpuntur, & omne quod in imo facit, in summā partem uis caloris eiecit: sic uino exæstu ante, quicquid in imo facit abditū, effertur & prodit in mediū. Onerati mero quem admodū non continent cibum uino redundante, ita ne secretū quidem, quod suum alienumq; est, pariter effundunt. Sed quamuis hoc soleat, ita & illud solet, ut cū his quos sciamus libētius bibere, de rebus necessarijs deliberemus. Falsum est ergo hoc quod patriciis loco ponitur, ei qui soleat ebrius fieri non dari tacitū. Quanto satius est aperte accusare ebrietatem, & uitia eius exponere, quæ etiam tolerabilis homo uitauerit, nedū perfectus ac sapiens, cui satis est sitim extinguere, qui etiam si quando orta est hilaritas, aliena cœna producta longius, tamen citra ebrietatem resistit. Nā de illo uidebimus, an sapientis animus nimio uino turbet, & faciat ebrijs solita. Interim si hoc colligere uis, uirum bonum non debere ebrium fieri, cur syllogismis agis: dic quæ turpe sit plus sibi ingerere quæ capiat, & stomachi sui non nosse mensuram quæ multa ebrijs faciant, quibus sobrijs erubescant, Nihil aliud esse ebrietatem, quam uoluntariam insaniam. Extende in plures dies illum ebriū habitum, nunquid de futuro dubitabis: Nunc quoq; non est minor, sed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum,

al. scordalus.
al. scordalijs.
Vide Epist. 57

Ebrietas uoluntaria est insaniam.

nis exemplum, qui Clitum charissimū ac sibi fidelissimum inter epulas transfodit, & intellecto facinore, mori uoluit, certe delituit. Omne uitium ebrietas, & incēdit, & detegit, obstantem malis conatibus uerecundiam, remouet. Plures enim pudore peccandi quam bona uoluntate, prohibitis abstinent. Vbi possedit animum nimia uis uini, quicquid male latebat, emergit. Non facit ebrietas uitia, sed protrahit, tūc libidiniosus ne cubiculum quidem expectat, sed cupiditatibus suis quantum petierint, sine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat, tunc petulans non linguam non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas fauo, malignitas lituido, omne uitium detegitur & prodit. Adijce illa ignorantiam sui, dubia & parum explanata uerba, incertos oculos, gradum errantem, uertiginē capitis, tecta ipsa mobilia, uelut aliquo turbine circumagente totam domū: stomachi tormenta, cum efferuescit merum, ac uiscera ipsa distendit. Tunc tamen utcumq; tolerabile est, dum illi uis sua est. Quid cum somno uiciatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta est? Cogita quas clades adiderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes bellicosasq; hostibus tradidit. Hæc multorum annorū pertinacem bello defensa mœnia patefecit, hæc contumacissimos & iugum recusantes in alienum egit arbitrium, hæc inuictas acies mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot prælia, tot hyemes, per quas uicta temporū locorūq; difficultate transierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutū dimiserunt: intemperantia bibendi & ille Herculaneus ac fatalis scyphus condidit. Quæ gloria est capere multum? Cum penes te palma fuerit, et propinationes tuas fratris somno ac uomitantibus recuauerint, cum superstes toti conuiuio fueris, cum omnes uiceris uirtute magnifica, ac nemo tam uini capax fuerit, uinceris à dolio. Marcum Antonium, magnum uirū & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac uitia non Romana traiecit quæ ebrietas? Nec minor uino Cleopatræ amor. Hæc illum res hostem reipublicæ, hæc hostibus suis imparē reddidit, hæc crudelem fecit, cum capita principum ciuitatis cœnati referrentur, cum inter apparatusissimas epulas luxusq; regales ora ac manus proscriptorum recognosceret, cum uino grauis, sitiret tamen sanguinem. Intolerabile erat quod ebrius faciebat, si sobrius faceret, quanto intolerabilius quod hæc ipsa in ebrietate faciebat? Fere uinolentiam crudelitas sequitur, uolatur enim exasperaturq; sanitas mentis. Quemadmodū difficiles faciūt oculos diuini morbi etiam ad minimā radij solis offensionem, ita ebrietates continuè efferant animos. Nam cum sæpe apud se non sint, cōsuetudine insaniam durata uitia, uino concepta, etiam sine illo ualent. Dic ergo, quare sapiens non debeat ebrius fieri. Desormitatem rei & importunitatem ostende, rebus non uerbis, quod facillimum est. Proba istas, quæ uoluptates uocantur, ubi transcenderint modum, pœnas esse. Nam si illud argumentaberis, sapientem multo uino inebriari, & retinere rectum tenorem etiam si temulenta sit, licet colligas, nec ueneno potato moriturū, nec opio sumpto dormiturum, nec Elleboro accepto quicquid in uisceribus harebit, eieciurumq; curumq;. Sed si tentantur pedes, lingua non constat, quid est, quare illum existimes in parte sobriū esse, in parte ebriū? Vale.

al. perdidit.

EPIST. LXXXV. De alternitate lectionis & stili, & quomodo aliorum dicta per transformationem nostra facere debemus.

Itinera ista quæ sęnitē mihi excutunt, & ualitudinē in meā prodesse iudico, & stilijs. Quare ualitudinē adiuuent, uides, cum pigrum me & negligentē corporis literarum amor faciat aliena opera exerceor. Studio quare proficere, indicabo. A lectionibus non recessi. Sunt autē (ut existimo) necessarie. Primum ne sim me uino contentus, deinde ut cum ab alijs quæ sita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium, & studio fatigatum, non sine studio tamen, reficit. Nec scribere tantum, nec tantum legere debemus. Altera res contristabit, & uires exhaustiet, de stilo dico: altera soluet ac diluet. Inuicē hoc illo cōmutandū est, & alterū altero temperandū ut quicquid lectione collectū est, stilius redigat in corpus. Apes (ut aiunt) debemus imitari, quæ uagantur & flores ad mel faciendum idoneis

idoneis

idoneos carpunt. Deinde quicquid attulere, disponunt, ac per fauos digerunt: & (ut Virgilius noster ait) liquentia mella Stripant, & dulci distendunt nectare cellas. De illis non satis constat, utrum succum ex floribus ducant, qui protinus mel sit: an que collegerunt, in hunc saporem mixtura quadam & proprietate spiritus sui mutant. Quibusdam enim placet, non faciendi mellis scientia esse illis, sed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos mel in arundinum folijs, quod autros illius coeli, aut ipsius arundinis humor, dulcis & pinguior gignat. In nostris quoque herbis uim eandem, sed minus manifestam & notabilem poni, quam persequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam existimant conditura & dispositione in hanc qualitatem uerti, que ex tenerrimis uirentium florentiumque decerpserint, non sine quodam (ut ita dicam) sermone, quo in unum diuersa coalescunt. Sed ne ad aliud, quam de quo agitur abducar, nos quoque has apes debemus imitari, & quaecumque ex diuersa lectione congestimus, separare, melius enim distincta seruantur. Deinde adhibita ingenij nostri cura & facultate, in unum saporem uaria illa libamenta confundere: ut etiam si apparuerit unde sumptum sit, aliud tamen esse quam unde sumptum esse appareat: quod in corpore nostro uidemus, sine ulla opera nostra facere naturam. Alimenta quae accipimus quamdiu in sua qualitate perdurant, & solida innatant stomacho, onera sunt. At cum ex eo quod erant, mutata sunt, tunc demum in uires & in sanguinem transeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia praestemus, ut quaecumque hausimus, non patiamur integra esse, nec aliena sint, sed concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. Assentiamur illis fideliter, & nostra faciamus, ut unum quiddam fiat ex multis, sicut unus numerus fit ex singulis cum minores summas & dissi dentes computatio una comprehendit. Hoc faciat animus noster. Omnia quibus est adiuuus abscondat, ipsum tantum ostendat, quod efficit: et etiam si alicuius in te comparebit similitudo, quam admiratio tibi altius fixerit, similem esse te uolo quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago res mortua est. Quid ergo non intelligatur cuius imiteris orationem: cuius argumentationem: & cuius sententias? Puto aliquando ne intelligi quidem posse, si magni uiri: nec enim omnibus quae ex quoque uelut exemplaria traxit formam suam impressit, et ut unitatem cum illa petant. Non uides quam multorum uocibus chorus constet: unus tamen ex omnibus sonus red datur: aliqua illic acuta est, aliqua grauis, aliqua media, accedunt uiris seminae in terponuntur tibi, singulorum illic latent uoces, omnium appareret. De choro dico, quem ueteres philosophi nouerant. In comestationibus nostris plus cantorum est, quam in theatris olim spectatorum fuit, cum omne uis ordo contentum impleuit, & caetera aneatoribus cincta est, & ex pulpito omne tibiarum genus organorumque consonuit, fit concertus ex dissonis. Talem animum esse nostrum uolo, ut multae in illo artes, multa praecipua sint, multarum aetatum exempla, sed in unum conspirata. Quomodo inquis, hoc effici poterit: assidua intentione, si nihil egerimus, nisi ratione suadente: hanc si audire uolueris, dicet tibi. Relinque ista, iam dudum ad quae discurritur: Relinque diuitias, ac periculum possidentium, aut onus. Relinque corporis atque animi uoluptates, molliunt & eueruant. Relinque ambitum, tumida res est, uana uentosa, nullum habet terminum: tam sollicita est, ne quem ante se uideat, quam ne alium post se, laborat inuidia, & quidem duplici. Vides autem quam miser sit, is cui inuidetur, & inuidet. Intueris illas potentium domos, illa tumultuosa, rixa salutatium, limina: multum habent contumeliarum ut intres, plus cum intraueris. Praeter istos gradus diuitum, & magno aggestu suspensa uestibula. Non in praecepto tantum istic stabis, sed in lubrico. Huc potius te ad sapientiam dirige, tranquillissimasque res eius & simul amplissimas pete. Quaecumque uidentur eminere in rebus humanis quamuis pusilla sint, & comparatione humillimorum extent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragosa in fastigium dignitatis uia est. At si conscendere hunc uerticem libet, cui se fortuna submisit, omnia quidem sub te quae pro excellentissimis habentur, aspices, sed tamen uenies ad summa per planum. Vale.

EPIST.

EPIST. LXXXVI. De affectibus animi, quos secundum Peripateticos dicit sapientem temperare posse, non uitare. Et de beata uitae perfectione.

Peperceram tibi, & quicquid nodosi adhuc supererat, praeterieram, contentus quasi gustum tibi dare, cor uero quae a nostris dicuntur, ut probetur uirtus, ad explendam beatam uitam sola satis efficax. Iubes me quicquid est interrogationum aut nostrarum, aut ad traditionem nostram excogitarum, comprehendere, quod si facere uoluerim, non erit epistola, sed liber. Illud toties testor hoc me argumentorum genere non delectari. Pudet in aciem descendere pro dijs hominibusque susceptam, subula armatum. Qui prudens est, & temperans est, & constans. Qui constans est, & imperturbatus est, sine tristitia est. Qui sine tristitia est beatus est, Ergo prudens beatus est, & prudentia ad beatam uitam satis est. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam respondent, ut imperturbatum, & constantem, & sine tristitia, sic interpretetur, tanquam imperturbatum dicatur, qui raro perturbatur & modice, non qui nunquam. Item sine tristitia eum dici aiunt, qui non esse obnoxius tristitiae, nec frequens, nimis uero in hoc uitio. Illud enim, humanam naturam negare, alicuius animam immunem esse tristitia. Sapientem non uinci errore, caeterum tangi, & caetera in hunc modum se se respondentia. Non his tollunt affectus, sed temperant. Quantum autem sapienti damus, si imbecillimis fortior est, & modestissimis letior, & effrenatissimis moderatior, & humillimis maior. Quid si miretur uelocitatem suam laudans ad claudos debilesque respiciens? Illa uel intacte segetis per summa uolaret Gramina, nec cursu teneras laesisset aristas, Vel mare per medium fluctu suspensa tumentis, Ferret iter, celeres nec tingeret aquore plantas. Haec est pernicitas per se aestimata, non quae tardissimorum collatione laudatur. Quid si sanum uoces, leuiter febricitantem? non est bona ualitudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, sapiens imperturbatus dicitur, quomodo apyrina dicuntur, non quibus nulla inest duricia granorum, sed quibus minor. Falsum est. Non enim diminutionem malorum in bono uiro intelligo, sed uacationem, nulla debent esse non parua. Nam si ulla sint, crescent, & interim impediunt. Quomodo oculos maior & perfecta suspensio excruciat, sic modica turbat. Si das aliquos affectus sapienti, impar illis erit ratio & uelut torrente quodam auferetur: praesertim cum illi non unum, sed uniuersum affectuum coetum relinquas, cum quo colluctetur: sed omnis plus potest, quam uis medicorum turba, quam posset unius magni uolentia. Habet pecuniam, cupiditate, sed modicam: habet ambitionem sed non concitatam: habet iracundiam, sed placabilem habet inconstantiam, sed minus uagam ac mobilem: habet libidinem, non insaniam. Melius cum illo ageretur, qui unum uitium integrum haberet, quam cum eo qui leuora quidem, sed omnia. Deinde nihil inter est quam magnus sit affectus: quantumque est, parere nescit, consilium non accipit: quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domesticum & mite, natura enim illa illorum est furda studentis: sic non sequuntur, non audiunt affectus quantumlibet sint. Tigres, leonesque nunquam feritatem exuunt, aliquando submitunt, & cum minime expectaueris, exasperatur toruitas mitigata. Nunquam bona fide uitia mansuescunt. Deinde si ratio proficit, ne incipient quidem affectus: si inuita ratione coeperint, inuita perueherant. Facilius est enim inuita illorum prohibere, quam impetum regere. Falsa est utique ista mediocritas & inutilis, eodemque loco habenda, quo si quis diceret modice insanientem, modice agrotandum. Sola uirtus habet: non recipiunt animi mala temperamentum, facilius sustuleris illa, quam rexeris. Nunquid dubium est, quin uitia mentis humanae inueterata & dura (quae morbos uocamus) immoderata sint, ut auaritia, ut crudelitas, ut impotentia, ut impietas: ergo immoderati sunt & affectus, ab his enim ad illa transitur. Deinde si das aliquid iuris, tristitiae, timori, cupiditati, ceterisque moribus prauis, non erunt in nostra potestate. Quare & quia extra nos sunt, quibus iritantur. Itaque crescunt prout magnas habuerint minores uel causas, quibus concitentur: maior erit timor, si plus quo exterruerit, aut proprius aspexerit: acrior cupiditas, quae illam amplioris rei spes euocauerit. Si in nostra potestate non est, an sint affectus, ne

x illud

al. aura.

al. Quod si

al. ut in unitatem illam commpetant.

al. traductione nostra.

illud quidem est quanti sint si ipsis permisisti incipere, cum causis suis crescere, tan-
 tiq; erunt, quanti fiet. Adijce nunc, quod ista quantumuis exigua sint, in maius ex-
 cedunt. Nunquam pernicioſa seruant modum. Quamuis leuia initia morborū, ser-
 punt, & agra corpora minima interdum mergit accessio. Illud cuius dementia est,
 credere, quarū rerum extra nostrū arbitrium posita principia sunt, earū nostri esse
 arbitrij terminos. Quomodo ad id finiendum satis ualeo, ad quod prohibendum pa-
 rum ualui, cum facilius sit excludere, quā admittā comprimere? Quidā ita distin-
 xerunt, ut dicerent, temperans ac prudens politioe quidē mentis, & habitu tran-
 quillus est, euentu nō est: nam quantū ad habitum mentis suę, non perturbatur, nec
 contristatur, nec timet, sed multā extrinsecus causā incidunt, quæ illi perturbatio-
 nem afferant. Tale est quod uolunt dicere, Iracundum quidem illum non esse, irascē-
 tam en aliquando: & timidum quidem nō esse, timere tamen aliquando: id est, uitio
 timoris carere, affectu non carere. Quod si recipitur, usu frequēti timor transit in ui-
 tium, & ira in animum admissa, habitum illum ira carentis animi retexit. Præterea
 si non contemnit ueniētes extrinsecus causas, & aliquid timet, cum fortiter eun-
 dum erit aduer- us tela, ignes, pro patria, legibus, libertate cunctanter exhibet & ani-
 mo recedente. Non cadit autem in sapientē hæc diuersitas mentis. Illud præterea in-
 dico obseruandum, ne duo quæ sepe ratim probanda sunt, misceamus. Per se em̄ col-
 ligitur, unum bonum esse quod honestum per se, rursus ad uitā beatam satis esse uir-
 tutem. Si unum bonū est, quod honestum omnes cōcedunt ad beatē uiuendum suffi-
 cere uirtutē, e contrario non remittetur, si beatum sola uirtus faciat, unum bonum
 esse, quod honestum est. Xenocrates & Speſippus putant beatum uel sola uirtute
 fieri posse, non tamen unum bonum esse, qd honestum est. Epicurus quoq; iudicat
 cum uirtutē habeat, beatum esse, sed ipsam uirtutē non satis esse ad beatā uitā, quia
 beatū efficiat uoluptas, quæ ex uirtute est, non ipsa uirtus. Inep̄ta distinctio. Idē em̄
 negat unquam uirtutē esse sine uoluptate: ita si ei iuncta semper est, atq; inseparabi-
 lis, & sola satis est: habet enim secum uoluptatē, sine qua non est, etiā cum sola est. Il-
 lud autē absurdum est, quod dicitur beatum quidē futurum uel sola uirtute, non fu-
 turum autem perfecte beatum, quod quemadmodum fieri possit, non reperio. Bea-
 ta enim uita bonum in se perfectum habet inexuperabile, quod si est, perfecte beata
 est. Si deorum uita nihil habet maius aut melius, beata autē uita diuina est, nihil ha-
 bet, in quod amplius possit atrolli. Præterea si beata uita nullus est indigēs, omnis
 beata uita perfecta est, eademq; est, & beata, & beatissima. Nunquid dubitas quia
 beata uita summū bonum sit? ergo si summū bonum habet, summē beata est. Quem-
 admodum summum adiectionem non recipit (quid enim supra summum erit?) ita
 ne beata quidem uita, quæ sine summō bono non est. Quod si aliquem magis beatū
 induxeris, & multo magis innumerabilia distinctissima iummi boni facies, cum sum-
 mum bonum intelligam quod supra se gradum non habet. Si est aliquis minus bea-
 tus q; alius, sequitur, ut hic alterius uitam beatoris magis concupiscat, q; suam, bea-
 tus autem nihil suæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile est: aut aliquid beato re-
 stare, quod esse quā quod est malit: aut id illum non malle, quod illo melius est.
 Vtique enim quo prudentior est, hoc magis se ad id quod est optimum, extendet,
 & id omni modo consequi cupiet. Quomodo autem beatus est, qui cupere etiā mi-
 num potest, imo qui debet? Dicam quid sit, ex quo uentat hic error. Nesciunt bea-
 tam uitam unam esse. In optimo illam statu ponit qualitas sua, non magnitudo. Ita
 que in æquo est longa & breuis, diffusa & angustior, in multa loca, multasq; partes
 distributa, & in unum coacta. Qui illam numero aestimat, & mensura & partibus, id
 illi quod habet eximium, eripit. Quid autem est in beata uita eximium? quod plena
 est, finis. Ut puta, edendi bibendiq; satietas est: hic plus edit, ille minus, quid refert
 uterq; tam satur est. Hic plus bibit, ille minus, quid refert, uterque non sitit. Hic plu-
 ribus annis uixit, hic paucioribus. Nihil interest, si tam illum multi anni beatum fe-
 cerunt, quā hunc pauci. Ille quem tu minus beatum uocas, non est beatus, non po-
 test nomen imminui. Qui fortis est sine timore est: qui sine timore est, sine tristitia est.

ria est: qui sine tristitia est, beatus est. Nostrorū hæc interrogatio est. Aduersus hanc
 sic respondere conantur, falsam nos rem & controuersam pro confessa tū iudicare, *al. iudicare.*
 eum qui fortis est, sine timore esse. Quid ergo, inquit, fortis imminētia mala nō ti-
 mebit? Istud demētis alienatiq; nō fortis est. Ille uerò, inquit, moderatissimē timet,
 sed in totum extra metum non est. Qui hæc dicunt, rursus in idem reuoluuntur, ut il-
 lis uirtutum loco sint minora uitia. Nam qui timet quidem, sed rariis et minus, non
 caret malicia, sed leuiore uexatur. At em̄ demētē puto qui mala imminētia nō ex-
 timefcit. Verum est quod dicit, si mala sunt, sed si scit mala illa non esse, & unam tan-
 tum turpitudinem malum iudicat, debet securē pericula aspiciere, & alijs timen-
 da contemnere. At stulti & amentis est mala non timere, quo quis prudentior est,
 hoc timebit magis. Ut uobis, inquit, uidetur, præbebit se periculum fortis. Mini-
 me. Non timebit illa, sed uitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo
 (inquis) mortem, uincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non, scit enim illa
 non esse mala, sed uideri, omnia ista humanæ uitæ formidines putat. Describere ca-
 ptiuitatem, uerbera, catheras, egestatem, & membrorum lacerationes, uel per mor-
 bum, uel per iniuriam, & quicquid aliud attuleris inter lymphaticos metus nume-
 rat: ista timidis timenda sunt. An id existimas malū, ad quod aliquando nostra spon-
 te ueniendū est? Quaris quid sit malū: Cedere his quæ mala uocantur, & illis libera-
 tatem suā dedere, pro qua cuncta patiēda sunt. Perit libertas, nisi illa cōtemnimus
 quæ nobis iugum imponūt. Non dubitarent quid cōueniret forti uiro, si sciret quid
 esset fortitudo. Non est enim inconsulta temeritas, nec periculorū amor, nec formi-
 dabilū appetitio. Scientia est distinguendi qd sit malū, & quid nō sit: diligentissima
 in tutela sui fortitudo est, & eadem patientissima eorū, quibus falsa species malorū
 est. Quid ergo, si ferrum intentatur ceruicibus uiri fortis, si pars subinde alia atq; a-
 lia suffoditur, si uiscera sua in sinu suo uidit, si ex intervallo quo magis tormenta sen-
 tiat repetitur, & per siccata uiscera, recens demittitur sanguis, non timere istum tu
 dices, non dolere? Ille uerò dolet. Sensum enim hominis nulla exiit uirtus: sed non
 timet, inuictus ex alto dolores suos spectat. Quaris quis tunc animus illi sit? qui a-
 grum amicū adhortatibus. Quod malum est, nocet, quod nocet deteriore facit.
 Dolor & paupertas deteriore non faciunt, ergo mala non sunt. Falsum est, inquit,
 quod proponitur: non enim si quid nocet, etiam deteriore facit. Tempestas & pro-
 cella nocet gubernatori, non tamen illum deteriore facit. Quidam Stoici ita ad-
 uersus hoc respondent, Deteriore fieri gubernatorē tempestate ac procella, quia
 nō possit id quod proposuit efficere, nec tenere cursum suum: deteriore illum in ar-
 testia non fieri: in opere fieri: quibus Peripateticus, Ergo, inquit, & sapientem dete-
 riorem faciet paupertas & dolor, & quicquid aliud tale fuerit: uirtutē enim illi non
 eripiet, sed opera eius impedit. Hoc recte diceretur, nisi dissimilis esset gubernato-
 ris conditio & sapientis. Huic enim propositū est in uita agenda, nō utiq; quod ten-
 tat efficere, sed omnia recta facere. Gubernatori propositum est utiq; nauem in por-
 tum perducere. Artes ministræ sunt, præstare debent, quod promittūt. Sapientia do-
 mina rectoriq; est. Artes seruiunt uita, sapientia imperat. Ego aliter respondendum
 iudico, nec artem gubernatoris deteriore ulla tempestate fieri, nec ipsam admini-
 strationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promittit, sed tūtilem operā, & na-
 uis regendæ scientiam: hæc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuna uis ob-
 stitit. Qui hoc potuit dicere, Neptune nunquam hanc nauē, nisi rectam, artificis se-
 cit: tempestas nō opus gubernatoris impedit, sed successum. Quid ergo, inquis, non
 nocet gubernatori ea res, quæ illum tenere portum uetat? quæ conatus eius irritos
 efficit: quæ aut refert illum aut detinet & exarmat? Non tanquam gubernatori, sed
 tanquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeo non impedit, ut o-
 stendar. Tranquillo em̄, ut aiunt, quilibet gubernator est. Nauigio ista obstant, non
 rectori eius, qua rector est. Duas personas habet gubernator, Alterā cōmūne cum
 omnibus qui eandem conscenderunt nauem, qua ipse quoq; uector est, Alterā pro-
 priam, qua gubernator est, Tempestas tanquam uectori nocet, non tanquam gub-
 ernatori

*al. fidelem,
 eu. id. uoort
 dicitur dicitur
 dicitur dicitur
 nec red dicitur.*

negotia

bernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonū est, ad eos quos uehit pertinet, quomodo medici ars ad eos quos curat. Sapientia commune bonum est, & eorum cum quibus uiuit, & propriū ipsius. Itaq; gubernatori fortasse nocetur, cuius ministerium alijs promissum tempestate impeditur. Sapienti non nocetur à paupertate, non à dolore, non ab alijs tempestatibus uitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia, sed tantum ad alios pertinentia: ipse semper in actu est. In effectum, tunc maximus, cum illi fortuna se opposuit, tunc ipsius sapientia negotium agit, quam diximus & alium bonum esse, & suum. Præterea ne alijs quidem tunc prodesse prohibetur, cum illum alique necessitates premunt. Propter paupertatē prohibetur, docere, quemadmodum tractanda res publica sit: at illud docet, quemadmodū tractanda sit paupertas, per totam uitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus sapientis excludit. Id enim ipsum agit, quo alia agere prohibetur. Ad utroq; castus aptus est, bonorum rector est, malorum uictor. Sic, inquam, se exercuit, ut uirtutem tam in secundis q̄ in aduersis exhiberet, nec materiā eitis, sed ipsam intueretur. Itaq; nec paupertas illū, nec dolor, nec quicquā aliud q̄d imperitos auertit & præcipites agit, prohibet. Tu illū premi putas malis? Uirtur. Non ex ebore tantum Phidias sciebat facere simulacra, faciebat ex aere: si marmor illi, si adhuc uillio rem materiā obtulisset, fecisset quale ex illa fieri optimū posset. Sic sapiēs uirtutem si licebit, in diuitijs explicabit, si minus, in paupertate: si poterit, in patria: si minus, in exilio: si poterit, imperator: si minus, miles: si poterit, integer: si minus, debilis: quācūq; fortunā acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi sunt domitores ferarū, qui sauisi ma animalia, & ad occursum expauescientia hominem, † cogāt pati iugum: nec asperitatem excusasse cōtenti, usq; in contubernium mittigant. Leonibus magister manum infertat, osculatur Tigrim suus custos: Elephantem minimus Aethiops iubet subsidere in genua, & ambulare per funem. Sic sapiens est artis fex domandi mala. Dolor, egestas, ignominia, carcer, exilium, ubiq; horrenda, cum ad hunc peruenere, mansucta sunt. Vale.

ERASMI IN LIB. DVODECIMVM EPISTOLARVM.
EPISTOLA LXXXIII.

Hieran fecimus. Apparet uehementissimum ac laboriosissimum cursum fuisse dictum in eodē, ut subaudiās d'go. n'q; quemadmodum & nauite dicunt, ancoram, & mediet sacram doim i' e' q'v' w' i' e' q'v'.

Nec sopore sumpto dormiturum: Ex exemplari feliciorē reposuimus, opio. Opium enim copiosius sumptum le talem adfert somnum.

Epist. 85. Locus est deprauatus, nec subueniebant exemplaria. Interim lectionem utcumq; tibicine fulciamus, donec quod certum est emerferit. Opimor inuersum ordinē, atq; ita legendū: Puto aliquando ne intelligi quidem posse si magni uiri: ut hic ex superioribus repetas argumentationem & sentētiās. Deinde sequatur. Nec enim ex omnibus uelut exemplaria traxit, ex quo formam suam impressit, ut in unitatem illa competant. Sensus hic est, si magni uiri orationem imiteris, non agnosci cuius sit sententia, quū ille non collegerit ex quibuslibet, posteaquam illis impressit suam formam, ut competant in unitatem. Verum uideo tollerabilem lectionem, si pro, ex quo, legas, nec enim omnibus, quæ ex quoq; uelut exemplaria traxit, &c. Rursus si legas traxerit pro traxit, ut sit sensus, Non omnibus impressit formam, quæ ex quo traxerit, hoc est, non addidit notam, quā liqueat quid ex quo traxerit. Et quare non impressit formam: ut illa competant in unitatem. In quodam exemplari pro traxit erat struxit, tum Ennii nomen erat additum. Magni uiri Ennii.

Epist. 86. Quomodo aprina dicuntur, &c. Reposuimus apyrina, quā uoce usus est Plinius libro 23, cap. 6.

PINCIANI IN LIB. DVODECIMVM EPISTOLARVM.

Epist. 84. BREVISSIMO somno utor, & quasi interuigilo] Eadem interuigilo habet rectissime, non interuigilo, tam creditum est illi Cimbri] Corrige, tam creditū est Tullio Cimbri, ex exemplari Fraciscano, & ex ipso Seneca paulo post, & Suetonio, Appiano, Plutarcho, & alijs. Ebrius ex quo semel factus fuit] Codices correcti, ebruius ex quo semel factus est, fuit. Et intellecto facimore mori uoluit. Certe eruit omne uitium ebrietas & incendit & de tegit] Verba illa, Certe eruit, aliter habentur in uetere lectione. Quædam exemplaria. Certē diruit, Exemplar diue Mariae. Certe deliuit, Quæ lectio propius ad ueritatem accedit. Scribendum enim puto per mimorē, ut legatur coniunctim

coniunctim ad superiora certe deliuit, & referatur ad Alexandri qui occiso Clito conspectum hominum ueritus domi se multos dies continuit ad confirmandū pudorem autore Curtio. Vallatur enim exasperaturq; sanitas mentis] Exemplaria quædam uallatur agnoscent, ut habent impressi codices. Alia uallatur. Alia uiolatur. Codex diue Mariae Salmantic. bellatur, ut ferē adducar legi posse bellatur, hoc est in bellæ naturā trāst. Nam cū sepe apud se non sunt consuetudine insanie durata] Corrige. Nam cum sepe, apud se non sunt ubi consuetudo insanie durata est, ex exemplari Facundi & Primitiui.

Ne intelligi quidem posse si magni uiri] In nonnullis codicibus, ne intelligi quidem posse si magni uiri ingenium Epist. 85. est. Nec enim omnibus quæ ex quoq; uelut exemplaria traxit] Variant hic codices. Quidam legunt ex æquo, non ex quo. Alij exemplaria, non exemplaria. Alij struxit agnoscent, non traxit. Ex hac dissonantia lectionum commo dam aliquam excogitatio ingeniosus lector. Ut unitatem cum illa petant] Quædam exemplaria, & in unitatem illa computat, & cauca uenatoribus cincta] Exemplar Facundi & Primitiui nō uenatoribus legit, sed. uenatoribus pulcherrime. Quam ne se post alium] Uetus lectio, quam ne alium post se. Sunt tamen codices in quibus uerbum, alium, redundat.

Si ex interuallo quo magis tormenta sentiat repetitur] Quid si legas, referitur non repetitur, & statim. Vbi que horrenda cum ad hunc peruenere mansueta sunt] Eadem, Quæcūque horrenda ad hunc peruenere mansueta sunt. Epist. 86.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPI/ STOLARVM LIBER TREDECIMVS.

EPIST. LXXXVII. Exemplo Scipionis utens, notat balneorum luxuriam, subijciens de satiationibus & inquisitionibus quædam oblectabilia senescenti.

N ipsa Scipionis Africani uilla iacens hæc tibi scribo, adoratis manibus eius & Tara, quæ sepulchrū esse tanti uiri suspicor: a nimā quidē eius in cœlū, ex quo erat, redisse persuado mihi: nō quia magnos exercitus duxit (Hos em̄ & Cambyfes furiosus, ac furore feliciter usus habuit) sed ob egregiā eius moderationē pietatēq; magis in illo admirabile, cū reliquit patriā, quā cū defendit. Aut Scipio Romæ deesse debebat, aut Roma in libertate. Nihil, inquit, uolo derogare legibus, nihil insti

tutis, equum inter omnes ciues ius sit, utere sine me beneficio meo patriā, causa tibi libertatis sui, ero & argumentū. Exeo, si plus quā tibi expedit creui. Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi, in exilium uoluntarium secessit, & ciuitatem exonerauit. Eō perducta res erat, ut aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriā. Neutrum fas erat. Itaq; dedit locū legibus, & se Litemum recepit, tam suum exilium Recipub. imputaturus, quā Hannibal. Vidi uillam struam lapide quadrato, murum circumdatum syluæ, turres quoq; in propugnaculum uilla uirring subrectas. Cisternam ædificijs ac uiribus subditam, quæ sufficere in usum uel exercitus posset. Balneolum angustū, tenebricosum ex consuetudine antiqua. Non uidebatur maioribus nostris calidum, nisi obscurū. Magna ergo me uoluptas subit cōtemplantem mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantū semel capta est, abluabat corpus laboribus rusticis festum: exercebat enim opere se, terramq; (ut mos fuit priscis) ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum pauimentum tam uile sustinuit. An nūc quis est qui sic lauari sustineat? pauper sibi uideatur ac sordidus, nisi parietes magnis & preciosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint, nisi illis undique operosa & in picturæ modum uariata circumlitio prætexatur, nisi uitro condatur camera, nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdederit, in quas multa sudatione corpora exinanita demittimus, nisi aquam argentea epistomia fuderint. Et adhuc plebcias fistulas loquor, quid cum ad balnea libertinorum peruenerō? quantum statuarum, quantum columnarū est nihil sustentitū, sed in ornamentum positarum impensa causa? quantum aquarū per gradus cum fragore labentium? Eō deliciarum peruenimus, ut nisi gēmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minime sunt rime ma

forte, aperta.

Quadrataria
res balneū uo-
catur, quoniam
qui balneū in-
grederetur,
quadrantē bal-
neatori solue-
ret. Vide Rho-
digenū lib. 30.
cap. 19.
aliter, inuitū.

gis quāu fenestras, muro lapideo exsecta, ut sine iniuria munimēti, lumen admitterent. At nunc blattaria uocant balnea, si qua nō ita aptata sunt, ut totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi & lauantur simul & colorantur, nisi ex solio agros & maria prospiciunt. Itaque quae cōcursum & admirationem habuerant cum dedicarentur, haec in antiquorum numerum reijciuntur, cum aliquid noui luxuria cōmentata est, quo ipsa se obrueret. At olīa & pauca erant balnea, nec ullo cultu exornata. Cur enim ornare res quadrataria, & in usum nō in oblectamēta reperta? Non suffundebatur aqua, nec recens semper uelut ex calido fonte currebat, nec referre credebant in quam perlicida sordes deponerēt. Sed dii boni, quāu iuuabat illa balnea intrare obicura, & gregali rectorio inducta quae scires Catonem tibi adilem, aut Fabium Maximum, aut ex Cornelij aliquem manu sua temperasse. Nam hoc quoque nobilissimī adīles fungebantur officio, intrandi ea loca quae populū receptabant, exigendiq; munditias, & utilem ac salubrem temperaturam, non hanc quam nuper inuenta est, similis incendio, adeo quidem ut conuictum in aliquo scelerē feruum, & uium lauari oporteat. Nihil mihi uidetur iam interesse, ardeat balneum an caleat. Quante nunc aliqui rusticitatis damnant Scipionem, quod nō in caldarium suū latis specularibus diē admiserat, quod nō in multa luce decoquebatur, & spectabatur, ut in balneo concoqueret? O hominem calamitosum, nescit uiuere. Non paucata aqua lauabatur, sed saepe turbida, & cum plueret uehementius, penē lutulenta. Nec multum eius intererat an sic lauaretur, ueniebat enim, ut sudorem illuc ablueret, non ut unguentum. Quas nunc quorundam futuras uoces credis? non inuideo Scipioni, uere in exilio uixit, qui sic lauabatur. Imō si scias, nō quonidie lauabatur. Nam, ut aiunt qui priscos mores urbīs tradiderunt, brachia & crura quonidie abluiebant, quae scilicet sordes opere collegerāt: ceterum toti nundinis lauabantur. Hoc loco dicit aliquis, iuget immundissimos fuisse. Quid putas illos oliuissē? Militiam, laborem, uirum. Postquam munda balnea inuenta sunt, spurciores sunt. Descripturus infamem, & nimis notabilē delictis Horatius Flaccus quid ait? Pastillos Rucillos olet. Dares nunc Rucillum, perinde esset ac si hircum oleret, & Gorgonij loco esset, quem idem Horatius Rucillo opposuit. Parum est sumere unguentum, ni bis die terq; renouetur, ne euanescat in corpore. Quid quod odore tanquam suo gloriantur? Haec si tibi nimium tristitia uidebuntur, uillae imputabis, in qua didici ab Aegialo diligētissimo patre familiaria (Is enim nunc huius agri possessor est) quamuis uetus arbutum possē trāsferrī. Hoc nobis senibus discere necessarium est, quorum nemo nō oliuetum alteri ponit. Quod uidi hoc dico, illud arbutum trimū & quadrimum haud fastidiendi fructus autumo. Depone, te quoque proteget illa quae tarda uenit feris factura nepotibus umbrā, ut ait Virgilius noster: qui non quid uerissimē, sed quid decentissimē diceretur, aspexit, nec agricolas docere uoluit, sed legentes delectare. Nam (ut omnia alia transeā) hoc quod hodie mihi necesse fuit deprehendere, ascribam. Vere fabis satio est, tunc te quoque medica putres Accipiunt sulci, & mihi uenit annua cura. Annuo tempore ista ponēda sint, & an utriusque uerna sit satio hinc aestimes licet. Iunius mēsis est quo tibi scribo, iam procliuus in Iulium. Eodem die uidi fabam metentes, mīlū ferentes. Ad oliuetū reuertor, quod uidi duobus modis dispositum. Magnarum arborū truncos circumcisit ramis, & ad unum redactis pedem, cum rapo suo transtulit, amputatis radicibus, relicto tantum capite ipso, ex quo illae penderant. Hoc sūmo tinctum in scrobem demisit: deinde terram non aggelis tantum, sed calcauit & presit. Negat quicquā esse hac (ut ait) & positione efficitatus: uidelicet frigus excludit, & uentū, minus pręterea mouetur: et ob hoc nascētes radices, prodire patitur, ac solū apprehendere, quas necesse est teneras adhuc, & precario herentes, leuis quoque reuellat agitatio, parū aut arboris anteq; obruat radit, ex omni enim materia quae nudata est (ut ait) exeunt radices nouae. Non plures aut super terrā eminerē debet truncus, quā tres aut quatuor pedes, statim enim ab imo uelietur, nec magna pars quemadmodum in oliuetis ueteribus arida & re torrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales esse

les esse nouellarum arborum solent, eodem genere deposuit. Hi paulo tardius iungunt sed cum tanquam a planta processerint, nihil habent in se horridum, nec uisite. Illud etiam nunc uidi, uitē ex arbutō suo annosam transferri: huius capillamenta quoque (si fieri potest) colligenda sunt, deinde liberalius sternenda uitis, ut etiam ex corpore radicescat. Et uidi non tantum mense Februario positas, sed & iā Martio exacto tenent, & cōplexae sunt non suas ulmos. Omnes autē istas arbores, quae (ut ita dicā) gradis copiae sunt, ait aqua adiuuandas cisternina: quae si prodest, habemus pluuiam in nostra potestate. Plura te docere non cogito, ne quemadmodum Aegialus noster me sibi aduersarium parauit, sic ego parē te mihi. Vale.

EPIST. LXXXVII. Exemplo sui & Catonis ad frugalitatem hortatur, annectens contra Peripateticos disputationem de fortuitis.

Naufragium antequam nauim ascenderem feci: quomodo acciderit, nō adijcio; ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorū nullum esse falsum, nec tam mirabile quāu prima facie uidetur, cum uolueris approbabo, imō etiam si nolueris. Interim hoc me iter docuit, quāu multa haberemus superuacua, & quāu cum facili iudicio possemus & deponere, quae si quando necessitas abstulit, non sentimus ablata. Cum paucissimis seruis, quos unum capere uehiculum potuit, sine ullis rebus, nisi quae corpore nostro continebantur, ego & Maximus meus biduum iā beatissimum agimus. Culcitra in terra iacet, ego in culcitra. Ex duobus penulis, altera stragulum, altera opertorium facta est. De prandio nihil detrahi potuit, paratū fuit non magis hora, nusquam sine caricis, nusquam sine purgillaribus. Illae si panem habeo, pro pulmentario sunt: si non, pro pane: quotidie mihi annum nouum faciūt, quem ego faustum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui nunquam maior est, quāu ubi aliena seposuit, & fecit sibi pacem, nihil timendo, fecit sibi diuitias, nihil cōcupiscendo. Vehiculū in q; impositus sum rusticū est. Mulae uiuere se ambulando testantur, multo exalceatus non propter rusticū. Vix a me obtineo, ut hoc uehiculum uelim uideri meum. Durat adhuc peruersa recti uerecundia: quoties in aliquem comitatum lautiozem incidimus, inuitus erubescit: quod argumentum est, ista quae probō, quae laudo, nondum habere certam & sedem et immobilē. Qui fordido uehiculo erubescit, precioso gloriabitur. Parū adhuc profeci, nondum audeo stugalitatem palam ferre, etiam nunc curo opinionēs uiatorū. Contra totius generis humani opinionēs mittenda uox erat: insanitis, erratis, stupetis ad superuacua, neminem aestimatis suo. Cum ad patrimonium uetum est, diligētissimi computatores, sic rationem ponitis singulorū, quibus aut pecuniam credituri estis, aut beneficia. Nam haec quoque iam expensa fertis. Late possidet, sed multum debet: habet domum formosam, sed alienis nummis paratam: familiam nemo cito speciosiorē producit, sed nominibus non respondet. Si creditoribus soluerit, nihil illi supererit. Idem in reliquis quoque facere debetis, excutere quāu proprii quisque habeat. Diuitem illum putas, quia aurea suppellex etiā in uia eum sequitur, quia in omnibus prouincijs arat, quia magnus calendarij liber euoluitur, quia tantū suburbani agri possidet, quantū inuidiosē in desertis Apuliae possideret; cum omnia dixeris pauper est, quare & quia debet, quantum inquis? omnia, nisi forte & iudices interesse, utrum aliquis ab homine, an a fortuna mutuum sumpserit. Quid ad rē pertinent mulae saginatae uenius omnes coloris? Quid ista uehicula celata? Instrati ostro alipedes, pictisq; tapetis. Aurea pectoribus demissa monilia pendēt. Tecti auro, suluum mandunt sub dentibus aurum. Ista nec dominum meliorē possunt facere, nec mulā. M. Cato Cenforius (quem tam Romano populo hercule profuit nasci quāu Scipionem. Alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit) cantherio uehebatur, & hippoperis quidem impositis, ut secum & utilia portaret. O quāu cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his troffulis in uia diuitibus, cursores & numidas & multum ante se pulueris & agentem. Hic sine dubio cultior, comitatorq; quāu M. Cato uideretur, hic inter illos apparatus delicatus,

al. contemnerē

aliter, fidem

al. tu dicēs

forte, utensilia

al. agentibus

qui cum maxime dubitat, utrum se ad gladiū locet, an ad cultrum. O quantum erat seculi decus imperatorē triumphalem Censorium (& quod super omnia hæc est) Catonem, uno caballo esse contentū, & ne toto quidem. Partem enim sarcinæ ab utroque latere dependentes occupabant. Ita non omnibus obelis mannis & asturconibus & tolūtarijs præferes unicū illum equum ab ipso Catone † defricū? Video non futurum finē in ista materia ullum, nisi quem mihi ipse fecero. Hic itaq; conticescā, quantum ad ista, quæ sine dubio talia diuinauit futura, qualia nūc sunt, qui primus appellauit impedimenta. Nunc uolo paucissimas adhuc interrogaciones nostrorum tibi reddere ad uirtutem pertinentēs, quam satis facere uitæ beatæ contēdimus. Quod bonum est bonos facit. Nam & in arte musica quod bonum est, facit musicū. Fortuita bonum non faciunt, ergo non sunt bona. Aduersus hoc sic respondēt Peripatetici. ut quod primū, pponimus falsum esse dicāt, Ab eo, inquit, quod est bonum non utique sunt boni. In musica est aliquod bonum tāquam tibia, aut organum aliquod aptatum ad usum canendi, nihil tamen horum facit musicum. Hic respondēbimus, nō intelligitis quomodo posuerimus quod bonum est in musica. Nō enim id dicimus quod instruit musicū, sed quod facit: tu ad suppellectilem artis, nō ad artem uenis. Si quid autem in ipsa arte musica bonum est, id utique musicum faciet. Etiamnum facere id planibus uolo, Bonum in arte musica duobus modis dicitur, altero quo effectus musici adiuuatur, altero quo ars ad effectum pertinet. Instrumenta tibiæ, & organa, & chordæ, ad artem ipsam non pertinent. Est enim artifex etiam sine istis, uti forsitan non potest arte. Hoc non est æque duplex in homine, idem enim bonum & hominis & uitæ. Quod contemptissimo cuique cōtingere ac turpissimo potest, bonum non est. Opes autem & lenoni & lanistæ contingunt, ergo nō sunt bona. Falsum est, inquit, quod proponitur. Nam in grammatica & in arte medendi, aut gubernandi, uidemus bona humillimis quibusque contingere. Sed istæ artes non sunt magnitudinem animi professæ, non cōsurgunt in altum, nec fortuita fastidiunt. Virtus extollit hominē, & supra chara mortalibus collocat: nec ea q̄ bona, nec ea quæ mala uocātur, aut cupit nimis, aut expauescit. † Chelidonis ex Cleopatrar mollibus patrimonij grande possedit, nuper Natalis, tam improbæ linguæ quam impuræ, in cuius ore scemina purgabantur, & multorum hæres fuit, & multos habuit hæredes. Quid ergo: utrum illum pecunia impurum effecit, an ipse pecunia conspurcauit, quæ sic in quosdam homines, quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus supra ista consistit, suo ære censetur, nihil ex istis quomodo libet incurrentibus bonum iudicat. Medicina & gubernatio non interdicit sibi ac suis, admirationem talium rerum. Qui non est uir bonus, potest nihilominus medicus esse, potest gubernator, potest grammaticus, tam me hercules quam coquus. Cui contigit habere rem non quamlibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quisque habet talis est. Fiscus tanti est quantum habet, imò in accessione eius uenit quod habet. Quis pleno sacculo ullum precium ponit, nisi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit. Idem uenit magnorum dominis patrimoniorum, accessiones illorū & appendices sunt. Quæ re ergo sapiens magnus est? quia magnū animum habet. Verum est ergo quod contemptissimo cuique contingit, bonum non esse. Itaq; indolentiam nunquā bonum dicā, habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidē & molestia uacare, bonum dicam. Quid est ociosius uermer? Quæris quæres sapientem faciat? quæ deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cœleste, magnificum. Nō in omnibus bonum cadit, nec quemlibet possessorē paritur. Vide quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset. Hic segetes, illic ueniunt felicius uuæ, Arborei fetus alibi, atq; iniussa uirescunt Gramina, nōnne uides croceos ut Timolus ordores, India mittit ebur, molēs sua thura Sabæis. At Chalybes nudi ferum. ista in regiones descripta sunt, ut necessariū mortalibus esset inter ipsos cōmercium, si inuicē alius ab alio aliquid peteret. Summū illud bonū habet, & ipsum suū habet sedem, non nascitur ubi ebur, nec ubi ferrum. Quis sit summī boni locus queris? Animus, hic nisi purus ac sanctus est, deum non capit. Bonū ex malo nō fit, diuitiæ fiunt.

fiunt au-

fiunt autem ex auaricia, diuitiæ ergo non sunt bonum. Nō est, inquit, uerum, bonū ex malo non nasci. Ex sacrilegio enim & furto pecunia nascitur. Itaq; malum quidē est sacrilegium & furtū, sed idē quia plura mala facit quam bona. Dat enim lucrū, sed cū metu, sollicitudine, tormētis, & corporis & animi. Quisquis hoc dicit, necesse est recipiat, sacrilegiū sicut malum sit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua parte esse, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portētiosius potest, quam sacrilegium, furtū, & adulteriū inter bona haberi? Prorsus † persuasimus, quam multū furto non erubescunt, q̄ multi aduiterio gloriātur. Nā sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adijce nūc, quod sacrilegiū si omnino ex aliqua parte bonum est, etiā honestū erit, & recte factū uocabitur, nostra enim actio est, quod nullius mortaliū cogitatio recipit: ergo bona nasci ex malo nō possunt. Nā si, ut dicitis, ob hoc unum sacrilegium malū est, quia multū mali affert, si remiseris illi supplicia, si securitate sponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximū scelerū supplicia in ipsis est. Erras, inquit, si illa ad carnificē, aut ad carcerem differas, statim puniuntur cum facta sunt, imò dum fiunt. Nō nascitur itaq; ex malo bonū, nō magis quam ficus ex olea: ad semen nata respondent, bona degenerare non possunt. Quemadmodū ex turpi honestū non nascitur, ita ne ex malo quidē bonum, nā idē est honestū & bonum. Quidam ex nostris aduersus hoc sic respondent: putemus peccatam bonum esse undecunq; sumptā nō tamē idē ex sacrilegio pecunia est, etiā si ex sacrilegio sumitur. Hoc sic intellige. In eadē urna & aurū est & uipera. Si aurū ex urna sustuleris, quia illic & uipera est, nō idē mihi urna aurum dat, quia uiperā habet sed aurum dat cum & uiperā habeat. Eodē modo ex sacrilegio lucrum fit, nō quia turpe & sceleratum est sacrilegium, sed quia lucrum habet: quemadmodum in illa urna uipera malum est, nō aurum quod cū uipera iacet, sic in sacrilegio malum est scelus, nō lucrū. Quibus opponitur, dissimilima utriusq; rei conditio est. Illic aurū possum sine uipera tollere, hic lucrum sine sacrilegio facere nō possum: lucrū istud nō est appositū sceleris, sed immixtum. Quod cum cōsequi uolumus, in multa mala incidimus, id bonum nō est. Dū diuitias cōsequi uolumus in multa mala incidimus, ergo diuitiæ bonū nō sunt. Duas inq; significationes habet, ppositio uelera, unā dū diuitias cōsequi uolumus, in multa nos mala incidere. In multa autē mala incidimus, & dum uirtutē consequi uolumus. Aliquis dum nauigat studiū causa, naufragiū fecit, aliquis captus est. Altera significatio talis est: per quod in mala incidimus, id bonum nō est. Huic ppositioni non erit cōsequēs, per diuitias nos, aut per uoluptates in mala incidere: aut si per diuitias in multa mala incidimus, nō tantum bonū diuitiæ non sunt, sed malum sunt. Vos autē illas dicitis, tantū bonum nō esse. Præterea, inquit, cōceditis diuitias habere aliquid usus. Inter cōmoda illas numeratis. Atqui eadē ratione ne cōmodum quidē erunt: per illas enim multa nobis incōmoda eueniunt. His quidā hoc respondent. Erratis, qui incōmoda diuitijs imputatis. Illæ neminē lædūt, aut sua cuiq; nocet stultitia, aut aliena nequitia. Sic quemadmodū gladius qui neminē occidit, occidētis telū est. Nō idē diuitiæ tibi nocēt, si ppter diuitias tibi nocetur. Posidonius (ut ego existimo) melius, qui ait diuitias esse causā malorū, non quia ipsæ faciāt aliquid, sed quia facturos iritāt. Alia est enim causa efficiens, quæ protinus necesse est noceat, alia præcedēs, hanc præcedētē causam diuitiæ habent. Inflant animos, superbiā pariunt, inuidiam contrahunt, & usq; eō mentem alienant, ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpa decet, pura sunt, non corrumpunt animos, non sollicitant, extollunt quidem & dilant, sed sine tumore. Quæ bona sunt, fiduciam faciunt, diuitiæ audaciam. Quæ bona sunt, magnitudinem animi dant, diuitiæ insolentiam. Nihil autem aliud est insolentia, quam species magnitudinis falsæ. Isto modo, inquis, etiam malum sunt diuitiæ, non tantū bonū nō sunt. Essent malum, † si per se nocerent, si (ut dixi) haberent efficientem causam: nunc præcedentem habent, & quidem non iritantem tantum animos, sed attrahentem. Speciem enim boni ostendunt uerisimilem, ac plerisque credibilem. Habet uirtus quoque præcedentem causam ad inuidiam, multis enim

enim

al. defricū

al. Chelidonius.

forte, persuasimus, legēdū.

al. si ipse

enim propter sapientiã, multis propter iustitiã inuidetur: sed nec ex se hanc causam habet, nec uerisimilem, Cõtra enim uerisimilior illa species hominum animis obijcitur à uirtute, quã illos in amorem & admirationem uocet. Posidonius sic interrogandũ ait, quã neq; magnitudinẽ animo dant, nec fiduciam, nec securitatẽ, nõ sunt bona: diuitiã autem & bona ualeudo, & similia his, nihil horũ faciunt: ergo nõ sunt bona. Hanc interrogationẽ magis etiam nũm hoc modo intendit, Quã neq; magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec securitatẽ, contra autem insolentiã, tumorem, arrogantiam creant, mala sunt, à fortuitis autem in hæc impellimur, ergo nõ sunt bona. Hæc, inquit, ratione ne cõmoda quidem ista erunt. Alia est commodorũ conditio, alia bonorum. Cõmodum est quod plus usus habet quã molestiã. Bonum syncerum esse debet, & ab omni parte innoxium. Nõ est id bonum, quod plus prodest, sed quod tantum prodest. Propterea cõmodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad stultos. Itaq; potest et esse incommodum mixtũ. Sed commodum dicitur à maiore sui parte aestimatum bonũ ad unũ sapientẽ pertinet. Inuiolatũ esse oportet, bonum animum ¶ habere. Vnus tibi nodus, sed Herculeus, restat. Ex malis bonum non fit, ex multis paupertatibus diuitiã fiunt, ergo diuitiã bonum non sunt. Hanc interrogationem nostrĩ non agnoscunt, Peripatetici & fingunt illam & soluunt. Ait autẽ Posidonius, hoc sephisma per omnes dialecticorũ scholas iactatum, sic ab Antipatro refelli. Paupertas non per positionem, sed per de tractionẽ dicitur, uel (ut antiqui dixerunt) per orbatõnem: Græci dicunt *κατα σέψησιν*, non quod habeat dicitur, sed quod non habeat. Itaq; ex multis inanibus nihil impleri potest, diuitias multæ res faciunt, nõ multæ inopiã. Aliter enim, inquit, quã debes, paupertatem intelligis. Paupertas est non quã pauca possides, sed quæ multa non possidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, sed ab eo quod ei deest. Facilius quod uolo exprimerẽ, si latinum uerbum esset, quo *ἀπορία* significatur. Hæc paupertati Antipater assignat. Ego non uideo quid aliud sit paupertas, quã parui possessio. De isto uidebimus, si quando ualde uacabit, quã sit diuitiarũ, quæ paupertatis substantia. Sed tunc quoq; considerabimus, nunquid satius sit paupertatẽ permulcere, diuitijs demere supercilium, quã litigare de uerbis, quasi iam de rebus iudicatum sit. Putemus nos ad concionem uocatos. Lex de abolendis diuitijs fertur, his in interrogationibus suasuri aut disuasuri sumus? his effecturi ut populus Romanus paupertatẽ, fundamẽtum, & causam imperij sui, requirat ac laudet? diuitias autem suas timeat, ut cogitet has se apud uictos reperisse? Hinc ambitus, & largitiones, & tumultus, in urbem sanctissimam temperantissimamq; irrupisse, nimis luxuriose ostentari gentiũ spolia, quod unus populus eriperit omnibus, facilius uni ab omnibus eripi posse. Hæc satius est suadere, et expugnare affectus non circumscribere. Si possumus, fortius loquamur, si minus, apertius. Vale.

EPIST. LXXXIX. De liberalibus artibus, ubi docet de singulis quòd animũ ad uirtutem non perducunt, sed tantum præparant.

DE liberalibus studijs quid sentiam scire desideras. Nullum suspicio, nullũ in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia sunt, hæc tamen utilia, si præparent ingeniũ, nõ detineant. Tãdiu enim istis immorandum est, quamdiu nihil animus agere maius potest: rudimenta sunt nostrã, non opera. Quare liberalia studia dicta sunt uides, quia homine libero digna sunt: ceterũ unũ studiũ uerẽ liberale est, quod liberũ facit, hoc est sapientiã, sublime, forte, magnanimũ, cetera pusilla & puerilia sunt. An tu quicquã in istis esse credis boni, quorum profectores turpissimos omnium ac flagitiosissimos cernis? Non discere debemus ista, sed didicisse. Quidã illud de liberalibus studijs quærendũ iudicauerunt, an uirum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei scientiam affectant. Grammaticus circa curã sermonis uersatur, & si latius euagari uult, circa historias. Iã ut longissime fines suos proferat, circa carmina. Quid horũ ad uirtutẽ uia sternit? Syllabarum ¶ enarratio, & uerborũ diligentia, & fabularum memoria, & uersuum lex ac modifierio. Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frangat? Ad geometriam transeamus, & ad musicam

ad musicã, nihil apud illas inuenies, quod uetet timere, uetet cupere. Quisquis hæc ignorat, alia frustra scit. Videndum utrum doceant isti uirtutem an non: si non docent, nec tradit quidem: si docent, philosophi sunt. Vis scire quã non ad docendũ uirtutem confederint? aspice quã dissimilia inter se omnium studia sunt. Atqui similitudo esset idẽ docentium. Nisi forte tibi Homerũ philosophũ fuisse persuadẽs, cum his ipsis quibus colligunt, neget. Nam modò Stoicum illum faciunt, uirtutẽ solam probantem, & uoluptates refugientem, & ab honesto ne immortalitatis quidem precio recedentẽ: modò Epicureum, laudatẽ statum quietæ ciuitatis, & inter conuiuia cantusq; uitam exigentis: modò Peripateticũ, bonorum tria genera indacentem: modò Academicum incerta omnia dicentẽ. Apparet nihil horum esse in illo, quia omnia sunt. Ista enim inter se dissident. Demus illis Homerũ philosophum fuisse, Nempe sapiẽs factus est, anteq; carmina ulla cognosceret: ergo illa discamus, quæ homerum scẽre sapientem est, anteq; carmina ulla cognosceret: utrum maior fuerit Homerus an Heliodus, non magis ad rem pertinet, q̃ scire, an maior Hecuba fuerit, q̃ Helena, & quare tã malẽ tulerit ætatẽ. Quid inquam, annos Patrocli & Achillis inquirere ad rẽ existimas pertinere? Quæris Vlysses ubi errauerit potius, quã efficias ne nos semper erremus? Non uacat audire utrum inter Italiã & Siciliã iactans sit, an extra notum nobis orbem: neq; enim potuit in tã angusto errore esse tam longus. Tempestates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia Vlyssis mala impellit: non de est forma quæ sollicitet oculos, non hostis: hinc monstra efferat, et humano cruore gaudentia, hinc inuidiosa blandimẽta aurium, hinc naufragia & rotuarietates malorũ. Hoc me doce quomodo patriã amẽ, quomodo uxorẽ, quomodo patrẽ, quomodo ad hæc tam honesta uel naufragus nauigẽ. Quid inquitis an Penelope impudica fuerit, an uerba seculo suo dederit, an Vlysses illũ esse quẽ uidebat, antequã sciret, suspicata sit? Doce me quid sit pudicitia, & quantũ in ea bonũ, in corpore, an in animo posita sit. Ad musicã transeo, doces me quomodo inter se acutæ ac graues uoces consonet, quomodo ¶ numerorũ disparẽ reddentium sonum fiat concordia. Fac potius quomodo animus secũ meus consonet, nec consilia mea disserpent. Monstras mihi, qui sint modi flebiles, monstra potius quomodo inter aduersã non emittã flebilẽ uocem. Metiri me geometres docet latitudinã, potius doceat quomodo metiri quantum homini sit satis. Numerare docet me Arithmetica, & auaritiã cõmodare digitos, potius doceat nihil ad rem pertinere istas computationes, non esse feliciorẽ, cuius patrimonium tabularios lassat, imò q̃ superuacua possideat, qui infelicissimus futurus est, si quantum habeat, per se computare cogatur. Quid mihi prodest, scire agellum in partes diuidere, si nescio cum fratre diuidere? Quid prodest colligere subtiliter pedes iugerũ, & comprehendere etiam si quid decempedam effugit, si tristitem me facit uicinus potens, & aliquid ex meo abradẽs? Doces me, quomodo nihil perdã ex finibus meis, at ego discere uolo quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? Ante auum tuũ quis istum agrum tenuit? Cuius, nõ dico hominis, sed populi fuerit expedire potest? Non dominus isto, sed colonus intrasti. Cuius colonus es? Si bene tecum agitur, hæc redis. Negant iuriscõsulti quicquã usucapi, quod publicum est. Publicum est hoc quod tenes, & quidẽ generis humani. O egregiam artem, scis rotũda metiri in qua dractũ redigis quamcũq; acceperis formã, interualla syderũ dicis, nihil est quod in mensuram tuã non cadat. Si artifex es, metire hominis animũ, dic quã magnus sit, dic quã pusillus sit. Scis quæ recta sit linea, quid tibi prodest, si quid in uita rectũ sit ignoras? Venio nunc ad illũ qui coelestium noticiã gloriatur, Frigidã Saturni quò sese stella receperet, Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbẽ. Hoc scire quod proderit? ut sollicitus sim, cũ Saturnus & Mars ex cõtrario stabũt, aut cũ Mercurius uespertinũ faciet occasum uidẽre Saturno. Potius hoc discã, ubicunq; sunt ista, proptia esse, nõ posse mutari, Agit illa cõtinuus ordo fatorũ, & inuicibilis cursus. Perstatas uices remeat. Effectũ rerũ omnium aut mouent aut notãt. Sed siue quicquid eue nit faciũt, quid immutabilis rei noticiã pficiet? siue significãt, quid refert prouidere quod

Commodum.
Bonum.

al. habe.

al. ueritatem

Non reperie-
batur inter epi-
stolas in qui-
busdã excep-
tibus, sed sepa-
ratim, quanq̃
apparet episto-
lam fuisse, uel
ex hoc, quod
neminẽ alium
nominat, ad
quẽ scribat.
forte, enume-
ratio.

quod effugere non possis: Scias ista nescias, fient. Si uerò solā ad rapidū stellasq; sequentes Ordine respicias, nunq; te crastina faller. Hora, nec insidijs noctis capere ferena. Satis abundeq; prouisum est, ut ab insidijs tutus essem. Nunquid me crastina non fallit horar fallit enim quod nescienti euenit. Ego quid futurum sit nescio, quid fieri possit scio. Ex hoc nihil desperabo, totum exspecto. Si quid remittitur, boni cōsilio. Fallit me hora si parcit, sed nec sic quidem fallit. Nam quemadmodū scio omnia accidere posse, sic scio & non utiq; casura. Vtiq; secunda exspecto, malis paratus sum in illo seras me necesse est, non ad praescriptum euntem. Non enim adducor, ut in numerum liberaliū artium pictores recipiā, non magis, quam statuarios, aut marmorarios, aut ceteros luxuriā ministros. Aequē luctatores & totā oleo ac luto cōstantē sciētā, expello ex his studijs liberalibus: aut & unguentarios recipiā, & cocos, et ceteros uoluptatibus nostris ingenia accommodātes sua. Quid enim oro te, Liberale, habēt, isti ieiuni uomitores, quorū corpora in sagina animi in macie et ueterno sunt? An liberale studiū istud esse iuuetūti nostrā credimus, quam maiores nostri rectā exercuerūt, haustilia iacere, sudē torquere, equū agitare, arma tractare? Nihil, liberos suos docebāt, quod descendum esset iacentibus. Sed nec hae, nec illae docent, alunt uē uirtutem. Quid enim prodest equum regere, & cursum eius sereno temperare, affectibus effrenatissimis abstrahi? Quid prodest multos uincere luctatione uel celtu, ab iracundia uincere? Quid ergo? nihil liberalia nobis cōferunt studiā ad alia multum, ad uirtutem nihil. Nam & haeriles ex professō artes quae manu constant, ad instrumenta uitae plurimum conferunt, tamen ad uirtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus studijs filios erudimus? Nūquid uirtutem dare possunt, sed quia animū ad accipiendā uirtutē preparāt. Quemadmodum prima illa, ut antiqui uocabant, literatura, per quam pueris elemēta tradūtur, non docet liberales artes, sed mox percipiendos locum parat: sic liberales artes non perducunt animū ad uirtutem, sed expediunt. Quatuor autē esse Posidonius artium genera. Sūt uulgares & sordidae, sunt ludicrae, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quae manu constant, & ad instruendam uitam occupatae sunt, in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est. Ludicrae sunt, quae ad uoluptatē oculorū atq; aurī tendunt. His annumeres licet machinatores, qui pegmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacite in sublimē crescentia, & alias ex inopinato uoluptates, aut dehiscentibus quae cohaerebant, aut his quae distabant sua sponte coeuntibus, aut his quae eminebant, paulatim in se recidentibus. His imperitorum feruntur oculi, omnia subita (quia causas non nouit) mirantium. Pueriles sunt & aliquid habentes liberalibus simile, hae artes quas *ἀνεβγίαι* Graeci, nostri liberales uocant. Solae autem liberales sunt, imò (ut dicam uerius) liberae, quibus curae uirtus est. Quemadmodum, inquit, est aliqua pars philosophiae naturalis, est aliqua moralis, est aliqua rationalis: sic & haec quoq; liberalium artium turba locum sibi in philosophia uendicat. Cum uentū est ad naturales quaestiones, geometriae testimonio statur. Ergo eius quam adiuuat pars est: Multa adiuuant nos, nec ideo partes nostrae sunt, imò si partes essent, non adiuuarent. Cibus adiutorium corporis, nec tamen pars est. Aliquid nobis praestat geometriae ministeriū. Sic philosophiae necessaria est, q̄ modo ipsi faber: sed nec hic Geometriae pars est, nec illa philosophiae. Praeterea utraq; fines suos habet. Sapiens enim causas naturalium et quaerit et nouit, quorū numeros mēsurasq; geometres persequitur & supputat. Qua ratione cōstent cōelestia, quae illis sit uis, q̄ natura, sapiens sit: cursus et recursus et obseruationes, per q̄s descēdūt et alleuātur ac speciē interdū frantiū praebet, cum cōelestibus stare nō liceat, colligit mathematicus. Quae causa in speculo imagines exprimat, scit sapiens. Illud tibi geometer potest dicere, quātū abesse debeat corpus ab imagine, & qualis forma speculi: quales imagines reddat. Magnum esse solē philosophus probabit: quantus sit, mathematicus, qui usū quodam & exercitatione procedit, sed ut procedat, impetranda illi quaedam principia sunt. Non est autem ars sui iuris, cui precarium fundamentum est. Philosophia nil ab alio petit, totū opus a solo excitat. Mathematica (ut ita dicam) superficialia est,

in alieno

in alieno edificat, aliena accipit principia, quorū beneficio ad ulteriora perueniat: si per se iret ad uerum, si totius mundi naturam posset comprehendere, dicerem multum collaturam in mentibus nostris, quae tractatu cōelestium crescant, trahuntq; a liud ex alio. Vna re consummatur animus, scientia bonorum ac malorum immutabili, quae soli philosophiae competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quaerit, singulas habet circumire uirtutes. Fortitudo contemptrix timendorum est, terribilia, & sub iugum libertatem nostram mittentia, despicit, prouocat, frangit. Nunquid ergo hae liberalia studia corroborant? Fides sanctissimū humani pectoris bonū est, nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur praemio. Vre, inquit, caede, occide, non prodam, sed quo magis secreta quaeret dolor, hoc illa altius condam. Numquid liberalia studia hos animos facere possunt? Temperantia uoluptatibus imperat, alias odit atq; abigit, alias dispensat, & ad sanum modum redigit, nec unq; ad illas propter ipsas uenit. Scit optimum esse modum cupitorum, non quantum uelis, sed quantum debeas sumere. Humanitas uetat superbum esse aduersus socios, uetat auarum, uerbis, rebus, affectibus comē se, facilem q̄ omnibus praestat: nullum alienum malum putat, bonum autem suum ideo maxime, quod alicui bono futurū est, amat. Nunquid liberalia studia hos mores praecipiant? non magis quam simplicitatem, ac modestiam, ac frugalitatem, ac parsimoniam: non magis quam clementiam, quae alieno sanguini tāquā suo parcat, & scit homini, non esse homine prodige uendum. Cum dicatis, inquit, sine liberalibus studijs ad uirtutem nō perueniri, quemadmodum negatis illa nihil conferre uirtuti? quia nec sine cibo ad uirtutem peruenitur, cibus tamen ad uirtutem non pertinet. Ligna nihil nauī conferunt quamuis nō fiat nauis sine lignis. Non est inquam, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, sine quo nō potest fieri. Potest quidem etiam illud dici, sine liberalibus studijs ueniri ad sapientiam posse, quamuis etiam uirtus discenda sit, tamen non per hae discitur. Quid est autem quare existimem non futurum sapientem eum, qui literas nescit, cum sapientia nō sit in literis? Res tradit, nō uerba, & nescio an certior memoria sit, quae nullum extra se subsidium habet. Magna & spacioſa res est sapientia, uacuo illi loco opus est, de diuinis humanisq; dicendum est, de praeteritis, de futuris, de caducis, de aeternis, de tempore, de quo uno uide q̄ multa quaeruntur. Primum an ipse se sit aliquid: deinde an aliquid ante tempus sit, sit tempus cum mundo coepit, an & ante mundum quia fuerit aliquid, fuerit & tempus: Innumerabiles quaestiones sunt de animo tantum: unde sit, qualis sit, quando esse incipiat, quamdiu sit: an aliunde aliō transeat, & domicilium mutet, ad alias animalium formas aliasq; coniectus, an non amplius quam semel seruiat, & emissus uagetur in toto: utrum corpus sit an nō sit: quid sit facturus, cum per nos aliquid facere desierit, quomodo libertate sua usus, cum ex hac effugerit cauea, an obliuiscatur priorum, & illic nosse se incipiat, an de corpore abductus in sublime secessit: Quamcunq; partem rerum humanarum diuinarumq; comprehenderit, ingenti copia quaerendorum ac discendorum fatigaberis. Haec tā multa, tam magna, ut habere possint liberum hospitium, superuacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias uirtus. Laxum spatium res magna desiderat. Expellantur omnia, totum pectus illi uacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tantum itaq; ex illis retineamus, quantum est necessarium. An tu existimas reprehendēdū qui superuacua usū sibi comparat, & preciosarū rerum pompam in domo explicat: non putas eum, qui occupatus est in superuacua literarum suppellectile, plus scire uelle quam sit satis? Intemperantia genus est. Quid quod ista liberalium artium confectio molestos, uerbosos, intempestiuos, sibi placentes facit, & ideo non discentes necessaria, quia superuacua didicerunt. Quatuor millia

al. speciosa,
al. descendum
al. ipsū sit, etc.

Didymus quatuor millia librorū scripsit.

alienarum aurium molestia, laudatio hæc constat, O hominē literatum. Simus hoc titulo rusticiore contenti, O uirum bonum. Ita ne est: annales euoluam omnium gentium & quis prima carmina scripserit quaeram; quantum temporis inter Orphea in terfit & Homerum, cum fastos non habeam, cōputabo, & Aristarchi notas, quibus aliena carmina compunxit recognoscam, & aratem in syllabis conteram? Ita ne in Geometria puluere harebo? Adeo mihi præceptum illud salutare excidit. Tempori parce. Hæc scia, & quid si ignorem? Appion grammaticus qui sub C. Casare tota circumlatus est Græcia, & in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat, Homerum utraq; materia consummata, & Odysea, & Iliade, principium adiecisse operi suo, quo bellum Troianum complexus est. Huius rei argumentum afferbat, quod duas literas in primo uersu posuisset ex industria, librōrum suorum numerum continentes. Talia sciat oportet, qui multa uult scire. Noli cogitare quantum temporis tibi auferat mala uoletudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio quotidiana, quantum somnus, metire atate tuam, tam multa non capit, de liberalibus studijs loquor. Philosophi quantum habent superuacui, quantum ab usu recedentis. Ipsi quoq; ad syllabarū distinctiones & conjunctionum ac præpositionum proprietates descenderunt, & inuidere grammaticis, & inuidere geometris. Quicquid in illorum artibus superuacuum erat, transtulerunt in suam. Sic effectum est, ut diligentius sciant loqui, quam uiuere. Audi quantum mali faciat nimia subtilitas, et quam infesta ueritati sit. Protagoras ait, de omni re in utramq; partē disputari posse, ex æquo, & de hac ipsa, an omnis res in utramq; partem disputabilis sit. Nauliphanes ait, ex his quæ uidentur esse, nihil magis esse, quam non esse. Parmenides ait, Ex his quæ uidentur nihil esse in uniuerso. Zenon Eleates, omnia negotia de negotio deiecit, ait, nihil esse. Circa eadem ferè Pyrronij uersantur & Megarici, & Cretici, & Academici, qui nouam induxerunt scientiam, nihil scire. Hæc omnia in illum superuacuum studiorum liberalium gregem conijce. Illi mihi non profuturam scientiam tradunt, hi spem omnis scientiæ eripiunt. Satius est superuacua scire, quam nihil. Illi non præferunt lumen per quod acies dirigatur ad uerum, hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura est, nisi dubium. Si Nauliphani, hoc unum certum est, nihil esse certi. Si Parmenidi, nihil est præter unum. Si Zenoni, ne unum quidē. Quid ergo nos sumus? quid ista quæ nos circumstant, alunt, sustinent? Tota rerum natura umbra est, aut inanis aut fallax. Non facile dixerim utrum magis irascar illis, qui nos nihil scire uoluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil scire. Vale.

ERASMI IN LIBRVM XIII.
EPISTOLA LXXXVII.

Argentæa epitomia. Cælius Rhodiginus legendum putat, epitomia.
Quid putas illo soluisse maliciam labore uirum. Sic habebat prior editio. Britannicum exemplar subuenit.
Quid putas illo soluisse militiæ laborem decebat uirum.

PINCIANI IN LIBRVM. DECIMUMTERTIVM EPIST.

Epist. 87. **Q**VAEDAM oblectabilia senescenti] Vetus lectio. Quædam oblectamenta senectutum. Aut Scipio Roma quæ deesse debebat, aut Roma in libertate] Antiquus codex. Aut Scipio Roma esse non debebat, aut Roma in libertate, in alijs. Aut Scipio Roma deesse debebat, aut Roma sine libertate, sed prior lectio magis probatur. Quid putas illo soluisse malitiam labor uirum] Sic prior editio. Legendum reor. Quid putas illos oluisse, militiam, laborem, uirum, ut paulo post Pastillos Rucillus olet. Vt uerba illa. Quid putas illos oluisse? interrogatio sit eius qui antiquorum sordes improbabat, Senecæ autem responso sit. Militiam, laborem, uirum. Possent etiam legi uires, non uirum. Relicto tantum capite ipso ex quo illæ pependerant] Castigator lectio cuiusdam antiqui codicis, relicto tantum capite uno ex quo cætera. Quas necesse est teneras adhuc & precario harentes] Prior editio & omnes quos legerim scripti codices, cæteras habent: non teneras: uno excepto in quo, cereas legitur, non cæteras rectissime. Grandis copie sunt] Forte, grandiscapie sunt, ut sit grandiscapia dictio composita, hoc est grandis capitis: nam si separatim copie legas quare adderat, ut ita dicam.

Et hip-

Et hipperle quidem impostitis, ut secum utilia portaret] Puto legendum non utilia, sed utensilia. Nam non ita post subiicit: partem enim sarcinæ ab utroq; latere depēdētes occupabant. Cursores & Namidas & multū ante se pulueris agentem] Emendatissimum exemplar, agentibus legit, non agentem, recte ut referatur ad trossilis, nō ad Catonem. Ab ipso Catone defricum] Stare potest uerbum defricum, ut illud, nam multos qui fricabat consil factus est, sed ueteres codices legunt defricum, unde frigidus dicitur. Cui contingit habere rem non quamlibet, hinc non quemlibet dixeris] Breuior uetus lectio. Cui contingit habere non quemlibet, hunc non quemlibet dixeris.

SYLLABARVM enarratio.] Sic scripta omnia præferunt exemplaria. Sed considerandum an enumerata sit scribendum, non enarratio. si tristem me facit uicinus potens.] Vetus lectio impotens habet non potest, & stius. Sunt tamen exemplaria que præpotens legant. Quid immutabilis rei noticia proficies] Mallem legeres proficiā quam proficies, ut noticia sit casus auferēdi. Vt ab insidijs tutus essem ni quid me crastina non fallit hora, fallit enim quod nescienti euenit. Scribe, ut ab insidijs tutus esses. Nunquid te crastina non fallit hora nec insidijs noctis caperis opace, fallit enim, cætera ex uetere lectione. His imperitorum feruntur oculi.] Feruntur eadē agnoscat, non feruntur, hoc est ducuntur, trahuntur, ut illud summi Poeta, trahit sua quæq; uoluptas. Pueriles sunt & aliquid habentes liberalibus simile hæc artes quas eleutheras Græci. Legendum puto, sed aliquid, non & aliquid. Item antiqui & emaculati codices, & item impressi ante germanicam impressionem non eleutheras habent, sed en cyclius, hoc est circulares. Ita certe appellat illas apud Græcos ut alios omittam Athenæus, apud nostros Capella Martianus, & communi uulgatāq; nomenclatura Græci encyclopædiam uocant, hoc est circularem disciplinam. De cuius nominis ratione alia alij, plura Philoponus in posteriora. Est aliqua moralis, est aliqua rationalis. Sic & hic quoq; cætera.] Tria illa prima uerba, est aliqua moralis, superflua sunt ex nonnullis exemplaribus, & legendum hæc, non hic, ex uetere lectione. Aliquid nobis præstat geometriæ ministerium] Aliquod, non Aliquid, exemplar Facundi & Primitiui. Hoc illa alius condent.] Scribe condam, non condent, ex uetere lectione. Deinde an aliquid ante tempus sit, si tempus cum mundo cœperit? an & ante mundum quia cætera.] Duo emendati codices. De inde an aliquid ante tempus sit sine tempore. Cum mundo cœperit? an & cætera. Noli cogitare quantum temporis tibi auferat mala uoletudo.] Scribe per nimorem & lege cum superioribus, non cogitare quantum temporis auferat mala uoletudo, ut pronomē tibi superfluum sit. Alioqui sibi scribendum erat non tibi, ex uetere lectione. Parmenides ait ex his que uidentur nihil esse in uniuerso.] Corrigenendum reor. Parmenides ait ex his que uidentur nihil esse nisi unum. Omnia negotia de negotio deiecit.] Verba illa, de negotio, in plerisque exemplaribus non habentur.

LVCII ANNAEI SENECÆ EPISTOLARVM.
AD LVCILIVM LIB. XIII.

EPIST. XC. De utilitate diuisionis philosophiæ. De differentia inter sapientiam & philosophiam, & contestatione utriusque. Et de philosophiæ partibus.

Rem utilem desideras, & ad sapiētiam properanti utiq; necessariā diuidi philosophiam, & ingens corpus eius in mēbra disponi. Facilius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Utinā quemadmodum uniuersi mundi facies in conspectū uenit, ita philosophia tota nobis possit occurrere, similitum uel mundo spectaculum. Profecto enim omnes mortales in admirationem sui rapere, relicti his quæ nunc magna, magnorum ignorantia credimus. Sed quia contingere hoc non potest, sic erit a nobis aspicienda, quemadmodū mundi secreta cernuntur. Sapientis quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minus illā uelociter obit, quam cælum acies nostra. Nobis autem, quibus perumpēda caligo est, & quorum uisus in proximo deficit, singula quæq; ostendi facilius possunt, uniuersi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philosophiam in partes non in frustra diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, utile est. Nam comprahendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile est. Describitur in tribus populis, in centurias exercitus. Quicquid in maius creuit, facilius agnosceatur si discessit in partes, quas (ut dixi) innumerabiles esse, & paruas nō oportet. Idem enim utiq; habet nimia, quod nulla diuisio. Simile confuso est, quicquid utiq; in puluere secum est. Primum itaq; sicut uidetur tibi, dicam inter sapientiam & philosophiā quid intersit. Sapiētia perfectum bonum est mentis humanæ. Philosophiā sapientiæ amor est et affectatio.

Epist. 89.

Sapiētia Philosophiā.

affectatio. Hæc ostendit, quò illa peruenit. Philosophia unde dicta sit apparet, ipso enim nomine fatetur. Quidam sapientiam ita finierunt, ut dicerent eam diuinorum & humanorum scientiam. Quidam ita, Sapientia est nosse diuina & humana, & horum causas. Superuacua mihi uidetur hæc adiectio, quia causæ diuinorum humanorumq; partes sunt. Philosophia quoq; fuerit, q; aliter atq; aliter definirēt. Alij studium illa uirtutis esse dixerunt, alij studium corrigendæ mentis. A quibusdam dicta est appetitio rectæ rationis. Illud quasi constat, aliquid inter philosophiam & sapientiam interesse. Neq; enim fieri potest, ut idem sit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam interest, cum illa cupiat, hæc concupiscatur, sic inter philosophiam & sapientiam. Hæc enim illius effectus & præmiuim est. Illa uenit, ad hanc itur. Sapientia est quam Græci σοφίαν uocant. Hoc uerbo quoq; Romani utebantur, sicut philosophia nunc quoq; utuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabant, et inscriptus Dossenni monumento titulus. Hospes reliste, & sophiam Dossenni lege. Quidam ex nostris, quamuis philosophia studium uirtutis esset, & hæc peteretur, illa peteret, tamen non putauerunt illas distrahî posse. Nā nec philosophia sine uirtute est, nec sine philosophia uirtus est. Philosophia studium uirtutis est, sed per ipsam uirtutem. Nec uirtus autem esse sine studio sui potest, nec uirtutis studium sine ipsa. Non enim quemadmodum in his, qui aliquid ex distant loco ferire conantur, alibi est qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad urbes perducunt, extra ipsam sunt: ad uirtutem uenitur per ipsam. Coherant ergo inter se philosophia uirtusq;. Philosophia tres partes esse dixerunt, & maximæ, & plurimi autores. Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima cõponit animum, Secunda rerum naturam scrutatur, Tertia proprietates uerborum exigit, & structuram, & argumentationes, ne pro uero falsa iurrepant. Caterū inuēti sunt, & qui in pauciora philosophiam, & qui in plura didicerent. Quidam ex peripateticis quartam partem adiecerunt, ciuilem, quia quandam propriam exercitationē desideret, & circa aliam materiam occupata sit. Quidam adiecerunt his partē, quæ Græci οἰονομική uocant, administrandæ rei familiaris scientiam. Quidā & de generibus uitæ locum separauerunt. Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur. Epicurei duas partes philosophiæ putauerunt esse, Naturalem atq; moralem, rationalem remouerunt. Deinde cum ipsis rebus cogentur ambigua secernere, falsa sub specie ueri latentia coarguere, ipsi quoq; locum quem de iudicio & regula appellat, alio nomine, rationale induxerunt: sed eam accessionem esse naturalis partis existimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus sustulerunt, & cõtenti fuerunt moralibus. Sed hi quoq; quæ remouent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia diuidunt, ut una sit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de causis, quinta de argumentis. Causæ rerum ex naturali parte sunt, argumenta ex rationali. Actiones ex morali. Ariston Chius non tantum superuacuas esse dixit naturalem & rationalem, sed etiam contrarias. Moralem quoque quam solam reliquerat, circumcidit. Nam cum locum qui monitiones cõtinet, sustulit, & pedagogi esse dixit, non philosophi, tanquam quicquam aliud sit sapiens, quam humani generis pedagogus. Ergo cum tripartita sit philosophia, moralē eius partē primum incipiamus disponere. Quam in tria rursum diuidi placuit, ut prima esset inspectio suum cuiq; distribuens, & æstimans quanto quidq; dignum sit, maxime utilis. Quid enim est tam necessarium, quam præcia rebus imponere, Secunda de impetu, Tertia de actionibus. Primum enim est, ut quantum quidq; sit, iudices. Secundum, ut impetum ad illa capias ordinatum temperatumq;. Tertium, ut inter impetum tuum, actionemq; conueniat, ut in omnibus istis tibi ipsi consentias. Quicquid ex his tribus defuerit, turbat & cætera. Quid enim prodest intus æstimata habere omnia, si illis impetu nimius? Quid prodest impetus repressisse, et habere cupiditates in tua potestate, si in ipsa rerum actione tempora ignores, nec scias quando quidq; & ubi; & quemadmodum agi debeat. Aliud est enim dignitates & præcia rerum nosse, aliud articulos, aliud impetus refranare, & ad agenda ire, non ruerē. Tūc ergo

uita sibi

uita sibi concors est, ubi actio non destituit impetū. Impetus ex dignitate rei cursuq; concipitur, perinde remissus acriorq;, prout illa digna est peti. Naturalis pars philosophiæ in duo scinditur. Corporalia, & incorporalia. Vtraq; diuiduntur in suos, ut ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primum, in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur. Gignuntur autem elementa. Ipse elementi locus, ut quidam putant, simplex est: ut quidam, in materiam & causam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Superest ut rationalem partem philosophiæ diuidamus. Omnis oratio, aut continua est, aut inter respondentem & interrogantē + distilla. Hanc ἀναλογικὴν illam τοπικὴν placuit uocari. Hæc uerba curat, & sensus & ordinem: ἀναλογικὴν in duas partes diuiditur. In uerba, & significationes, id est, in res, quæ dicuntur & uocabula, quibus dicuntur. Ingens deinde sequitur utriusq; diuisio. Itaq; hoc loco finem faciam, Et summa sequar fastigia rerum. Alioquin si uoluerō facere partium partes, questionum liber fiet. Hæc, Lucili uirorum optime, quo minus legas non deturreo, dummodo quicquid legeris, ad mores statim referas. Illos compece, marcentia + in te excita, soluta constringe, contumacia doma, cupiditates tuas, publicasq;, quantū potes uexa: & istis dicentibus, quousq; eadem responde. Ego debeo dicere, quousq; que eadem peccabitis? Remedia ante uultis, quam uitia delinere. Ego uero eo magis dicam, & quia recusatis, perseverabo. Tunc incipit medicina proficere, ubi in corpore alienato dolore tactus expressit. Dicam etiā inuitis profutura. Aliquando aliqua ad uos non blanda uox ueniet, & quia uerum singuli audire non uultis, publice audite. Quousq; fines possessionū propagabitis? Ager uni domino, qui populum cepit, angustus est. Quousq; arationes uestras porrigetis, ne prouinciarū quidem ratione contenti circumscribere prædiorum modum? Illustrum fluminum per priuatum decursus, & amnes magni, magnarumq; gentium termini, usq; ad hostium à fonte, uestri sunt. Hoc quoq; parū est, nisi latifundijs uestris maria cingitis, nisi trans Adrianum, & Ionium, Aegæumq; uester uillicus regnet. Nisi insula, ducū domicilia magnorum, inter uilissima rerum numerentur. Quam uultis, late possidere. Sit fundus, quod aliquando imperium uocabatur. Facite uestrum quicquid potestis, dum plus sit alieni. Nunc uobiscum loquor, quousq; que spaciōse luxuria, quam illorum auaricia diffunditur. Vobis dico, quousq; nullus erit lacus, cui non uillarum uestrarum fastigia immincant, nullum flumen, cuius non ripas ædificia uestra pratexant? Vbiunque scatebunt aquarum calentium uenæ, ibi noua diuersoria luxuria excitabuntur. Vbiunque in aliquem sinum litus curuabitur, uos protinus fundamenta iacietis, nec contenti solo, nisi quod manu feceritis, maria agitis introrsus. Omnibus licet locis tecta uestra resplendeant, alicubi imposita mōtib; in uastum terrarum marisq; prospectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educa, cum multa ædificaueritis, cum ingentia, tamen & singula corpora estis, & paruula. Quid profunt multa cubicularia? In uno iacetis. Non est uestrum, ubicumque nō estis, Ad uos deinde transeo, quorum profunda & insatiabilis gula, hinc maria scrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium uarijs generibus cum magno labore persequitur. Nullis animalibus, nisi ex fastidio pax est. Quantum enim ex illis epulis, quæ per tot comparatis manus, fessio uoluptatibus ore libatis? Quantulum ex ista fera periculose capta dominus crudus, ac nauicans gustat? Quantulum ex tot conchylijs, tam longè aduersis, per istum stomachum inexplēbilem labitur? Infelices etiam, quod non intelligitis uos maiorem famē habere, quam uentrem. Hæc alijs dic, ut dum dicis, audias ipse. Scribe, ut dum scripseris, legas, omnia ad mores, & ad sedandum rabiem affectuum referens. Stude, non ut plus alijs scias, sed ut melius. Vale.

EPIST. XCII. De philosophia, quod non sit res beneficiaria, & de aureo primo seculo, & hoc luxurioso. Contra Posidonium disputat, artes mechanicas à philosophia minimè inuentas, & quod illius rudis seculi homines non sapientes, sed sapientibus similes erant.

QVI

Tres sunt partes philosophiæ.

al. discissa

al. uita

Adrianum mare, dixit Cicero et Horatio.

Vide scholia

Quis dubitare, mi Lucili, potest, quin deorum immortalium munus sit, quod uiuimus: philosophia, quod bene uiuimus. Itaque tanto plus nos debere huic, quam Dijs, quanto maius beneficium est bona uita, quam uita pro certo haberetur, nisi ipsam Dijs philosophiam tribuissent, cuius scientiam nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam si hanc quoque bonum uulgare fecissent, & prudentes nascerentur, sapientia quod in se optimum habet perdidisset, quod inter fortuita non est. Nunc enim hoc in illa preciosum atque magnificentum est, quod non obuenit, quod illam sibi quisque debet, quod non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philosophia suspiceres, si beneficia tua res esset. Huius opus unum est, de diuinis humanisque uerum inuenire: ab hac nuncquam recedit, iustitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus uirtutum consortium, & inter se coherentium. Hec docuit colere diuina, humana diligere, & penes deos imperium esse, & inter homines consortium, quod aliquandiu inuolatum mansit, antequam societate auaricia distraxit, & paupertatis causa etiam his quos fecit locupletissimos fuit. Desierant enim omnia possidere, dum uolunt propria. Sed primi mortalium, quicquid ex his geniti, naturam incorrupti sequebantur, eandem habebant, & duces, & legem, commissi melioris arbitrio. Natura est enim, potioribus deteriora submittere. Mutis quidem gregibus, aut maxima corpora praesunt, aut uehementissima. Non praecedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris caeteros maiores uicit. Elephantorum gregem excelsissimus ducit. Inter homines pro summo est optimus. Animo itaque rector eligebatur. Ideoque summa felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior esse, nisi melior. Tantum enim quantum uult potest, qui se nisi quod debet, non putat posse. Illo ergo seculo quod aureum perhibetur, penes sapientes fuisse regnum Posidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores a ualidioribus tuebantur. Suadebant, dissuadebantque, & utilia atque inutilia monstrabant. Horum prudentia, ne quid deesset suis, prouidebat. Fortitudo arcebat pericula, beneficentia augebat, ornabatque subiectos, officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum posset aduersus eos experiebatur, per quos coeperat posse. Nec erat cuiquam, aut animus in iniuriam, aut causa, cum bene imperati bene pareretur, nihilque rex maius minari male parentibus posset, quam ut abirent e regno. Sed postquam surrepentibus uitijs, in tyrannidem regna uersa sunt, opus esse coepit legibus, quas & ipsas inter initia tuere sapientes. Solon qui Athenas aequo iure fundauit, inter septem uero sapientia notus. Lycurgum si eadem aras tulisset, sacro illi numero transgressisset octauum. Zaleucum leges Charondaque laudantur. Hi non in foro, nec in consultoribus atrijs, sed in Pythagorae tacito illo sanctoque secessu didicerunt iura, quae florenti tunc Sicilia, & per Italiam Graeciae ponerent. Haec tamen Posidonio assentior. Artes quidem a philosophia inuenias, quibus in quotidiano usu uita utitur, non concesserim, nec illam fabricam asseram gloriam. Illa, inquit, sparsos & casulis tectos, aut aliqua rupe suffossa, aut exesa arboris trunco, docuit tecta moliri. Ego uero philosophiam iudico, non magis excogitasse has machinationes tectorum supra tecta surgentium, & urbes urbium prementium, quam uiuaria piscium in hoc clausa, ut tempestatum pericula non adiret gula, & quamuis acerrime pelago saeuiente, haberet luxuria portus suos, in quibus distinctos piscium greges saginaret. Quid ais? Philosophia docuit homines habere clauem & feram & quicquid aliud erat, auariciae signum dare? Philosophia haec cum tanto habitatum periculo imminetia tecta suspenderit? Parum enim erat fortuitis tegi, & sine arte, & difficultate naturalis sibi inuenire aliquid receptaculum? Mihi crede, felix illud seculum ante architectonas fuit. Ista nata sunt, iam nascere luxuria, in quadratum tigna decidere, & ferro per designata corrente, certa manu trabem scindere. Nam prius mi cuneis scindebant fissile lignum. Non enim tecta coenationum, epulas recepturae parabantur, nec in hunc usum pinus aut abies deferebatur longo uehicularum ordine uicis intremtentibus, ut ex illa lacunaria auro grauia penderent. Furcae utrinque suspensae decubant casam spissatis ramalibus, ac fronde congesta, & in procliu ue transposita, decuruis imbribus quamuis magnis erat. Sub his tectis habitauere sed securi. Culmus liberos texit. Sub marmore atque auro feruitus habita. In illo quoque

quoque dissentio a Posidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata a sapientibus uiris iudicat. Illo enim modo dicat licet, sapientes fuisse, per quos, Tunc laqueis captare feras, & uallere uisco Inuentum, & magnos canibus circudare saltus. Omnia enim ista sagacitas hominum, non sapientia inuenit. In hoc quoque dissentio, sapientes fuisse, qui ferri metalla & aeris inuenerunt, cum incendio sylvarum adusta tellus, in summo uenas iacentes liquefacta fudisset. Ipsa tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam subtilis quaestio mihi uidetur, quam Posidonio: Vtrum malleus in usu esse prius an forcipes coeperunt. Vtraque inuenit aliquis exercitatus ingenij acuti non magnum, nec elati, & quicquid aliud corpore incuruato, & humum spectantem quaerendum est. Sapienter facilis uictus fuit. Quid nisi, cum hoc quoque seculo esse quod expeditis illis curpiat? Quomodo oro te conuenit, ut Diogenem mireris, & Dædalum? Vter ex his sapiens tibi uidetur, qui ferram commentus est: an ille qui cum uisidisset puerum caua manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum e perula calicem, hac oburgatione fuit: quam diu homo stultus superuacuas sarcinas habuit? qui se complicit in delio, & in eo cubitauerit? Hodie utrum tandem sapienterem putas, qui inuenit quem admodum in immensam altitudinem & crocum latentibus fistulis exprimat, qui Euripos subito aquarum impetu implet, aut siccat, uersatilia coenationum laquearia ita coagmentat, ut subinde alia facies atque alia succedat, & toties tecta quoties sercula mutantur: an eum, qui & alijs & sibi hoc monstrat, quam nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Possit nos habitare sine marmorario fabro, posse nos uelutitos esse sine commercio Serum, posse nos habere uilibus nostris necessaria, si contenti fuerimus his, quae terra posuit in summo? Quam si audire humanum genus uoluerit, tam superuacuum sciet sibi cocum esse, quam militem. Illi sapientes fuerunt: aut certe sapientibus similes, quibus expedita erat tutela corporis. Simpliciter cura constant necessaria, & in delicijs laboratur. Non desiderabis artifices, si sequere naturam: illa noluit esse distinctos, ad quaecumque nos cogebat, instruxit. Frigus intollerabile est corpori nudo. Quid ergo? Nunquid non pelles ferarum, & aliorum animalium a frigore factis, abundeque defendere queunt? Non corticibus arborum, pleraque gentes tegunt corpora? Non auium pluma in usum uellus conferuntur? Non hodieque magna scythiarum pars, tergis uulpium induitur ac murium, quae tactu mollia, et impenetrabilia uentis sunt? Opus est tamen calore solis aestiui umbra crassiore propellere. Quid ergo? non uetustas multa abdedit loca, quae uel iniuria temporis, uel alio quolibet casu excauata in specum recesserunt? Quid ergo? Non quamlibet uirgeam cratem texuerunt manu, & uili obliuerunt luto, deinde stipula alijsque syluestribus operere fastigium, & pluuijs per deuexa labentibus, hyemem transire securi? Quid ergo? Non in defosso latent Syrticae gentes? quibus propter nimios solis ardores, nullum tegumentum satis repellendis caloribus solidum est, nisi ipsa arenae humus. Non fuit tam inimica natura, ut cum omnibus alijs animalibus facile actum uitae daret, homo solus non posset sine tot artibus uiuere. Nihil horum ab illa nobis imperatum est, nihil regre quaerendum, ut possit uita produci. Ad parata nati sumus, nos omnia nobis distinctilia facilius fastidio fecimus. Tecta tegumentaque & fomenta corporum & cibi, & quae nunc ingenis negocium facta sunt obuia, erant & gratuita, & opera leui parabilia. Modus enim omnium, prout postulat necessitas, erat, nos ista preciosa, nos mira, nos magnis multisque conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura quod poscit. A natura luxuria descendit, quae quotidie seipsam incitat, & tot seculis crescit, & ingenio adiuuat uitam. Primo superuacua coepit concupiscere, inde contraria, non uisime corpori animum addixit, & illius deseruiri libidini iussit. Omnes istae artes, quibus aut excitatur ciuius, aut strepit, corporis negocium gerunt: cui omnia olim tanquam seruo praestabantur, nunc tanquam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinae sunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium, mollesque catus & infractos. Recessit enim ille naturalis modus, desideria ope necessaria finiens. Iam rusticitatis & miseriae est, uelle quantum sat est. Incredibile est, mi Lucili, quam facile etiam magnos uiros dulcedo orationis abducat uer-

al. rectoq;

al. notas.
al. accessisset
octauus.
Val. Max. li. 5
cap. 5.

al. et ferru.

al. deponita,

al. orcum;

al. in delicijs;

al. transgere;

Actum uitae, id est, cursum, ut agere uitam.

al. speciosa;

cat à uero. Ecce Posidonius, ut mea fert opinio, unus ex his quod plurimū philosophia contulerunt, dum uult describere primum, quemadmodū alia torqueantur fila, alia ex molli solutoque ducatur: deinde quemadmodū tela suspensis ponderibus, rectum stamen extendat, quemadmodum sub tegmen insertum, quod duritiam utrinque comprimentis tramæ remolliat, et separata coire cogantur, et iungi, texturam quoque arte à sapientibus dixit inuentam, oblitus postea reperit hoc subtilius genus, in quo tela iugo iuncta est, stamen fecerunt arundo. Interitur mediū radijs sub tegmen acurris, Quod lato ferunt insecti pectine dentes. Quid si corrigisset illi uidere has nostras, in poris telas, in quibus uelut nihil celatura conficitur, in qua non dico nullū corpori auxilium, sed nullum pudori est: Transit deinde ad agricolas, nec minus facundē describit proficillū aratro solum, & iteratum, quo solutior terra facilius pateat radicibus: tunc sparsa semina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreste succrescat, quod necet segetem. Hoc quoque opus ait esse sapientiam, tanquā non nunc quoque plurima cultores agrorum noua inueniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non est contentus his artibus, sed in pristinum sapientem submittit. Narrat enim quemadmodum rerum naturā imitatus panem cepit facere. Receptas, inquit, in os fruges, cōcurrentes inter se duritia dentium frangit, & quicquid excidit, ad eosdem dentes lingua refertur. Tunc uerò saliuæ miscetur, ut facilius per fauces lubricas transeat. Cum peruenit in uentrē, aqualiculi feruore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis secutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit, ad similitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius expectat. Deinde utriusque attritu grana franguntur, & sepius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua sparsit, & assidua tractatione permouit, sinxitque panem, quem primo cinis calidus, & feruens testa præcoxit. Deinde furni paulatim repertis, & alia genera, quorum feruor feruoret arbitrio. Non multum absiuit, quin sutrinū quoque inuentū à sapientibus diceret. Omnia ista ratio quod dē, sed non recta ratio cōmentata est. Homini enim non sapientis inuenta sunt, tam melihercules quæ nauigia, quibus amnes, quibusque maria transimus, appetitis ad excipiendum uentorum impetum uelut, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atque illuc cursum nauis gignit torqueant: & exemplum à piscibus tractum est, quæ cauda reguntur, & leui eius in utrunque momento uelocitatem suam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, sapiens inuenit, sed minora, quam ut ipse tractaret, sordidioribus ministris dedit. Imò non alijs excogitata ista sunt, quam à quibus hodieque curantur. Quædam nostra demum prodidisse memoria scimus, ut speculariorum usum, perlucētē testā, clarum transmittentium lumen, ut suspensuras balnearum, & impressos parietibus tubos: per quos circumfunderetur calor, qui ima simul & summa foueret aqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent: Quid lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tectū suscipimus? Quid uerborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem lingue aperit sequitur? Vili simorum mancipiorum ista cōmentata sunt. Sapientia altius sedet, nec manus edocet, animorum magistra est. Vis scire quod illa eruerit, quid uel effecerit? Non est decoros coporis motus, nec uarios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus spiritus, aut in exitu, aut in transitu formatur in uocem: non arma, nec muros, nec bella. Ut illa molitur, paci fauet, et genus humanum ad concordiam uocat. Non est inquam instrumentorum ad usus necessarios opifex. Quid illi tam paruula assignas? Artificem uides uitæ, alios quidem artes sub dominio habet. Nam cui uita, illi uitæ quoque ornamenta seruiunt. Ceterum ad beatum statum tendit, illud ducit, illud uias aperit. Quæ sint mala, quæ uideantur ostendit, uanitatem exiit mentibus, dat magnitudinem solidā: inflatā uerò & ex inani et speciosam reprimat, nec ignoriari sinit inter magna quid intersit & tumida, totius naturæ noticiam, ac suā tradit. Quid sint dii, qualesque declarat, quid inferi, quid lares & genij. Quid in secundā et numinum formam animæ perpetuæ, ubi consistant, quid agant, quid possint, quid uelint. Hæc eius initamenta sunt, per quæ non municipale sacrum, sed ingens omnium deorum templum

plum mundus iste referatur, cuius uera simulachra, uerasque facies cernendas mentibus protulit. Nam ad spectacula tam magna hebes uisus est: ad initia: deinde res redit, & aternam rationem toti inditam, & uim omnium seminum singula proprie figurantem. Tum de animo cepit inquirere unde esset, ubi, quamdiu, in quorum membris diuisus? Deinde à corporalibus se ad incorporalia trāstulit, ueritatēque & argumenta eius excussit. Post hæc quemadmodū discernentur uitæ ac necis ambigua. In utraque enim falsa ueris immixta sunt. Non abduxit, inquam, se, ut Posidonio uideatur, ab istis artibus sapiens, sed ad illas omnino non uenit. Nihil enim dignū inuentu iudicasset, quod non erat dignū perpetuo usu iudicaturus, ponenda non sumeret. Anacharis, inquit, inuenit rotā figuli, cuius circū uasa formantur. Demū quia apud Homerū inuenitur figuli rota, mauult uideri uersus falsos esse quam fabulā. Ego nec Anacharin huius rei fuisse autorem contendo, & si fuit, sapiens quidem hoc inuenit, sed non tanquam sapiens: sicut multa sapientes faciunt, quæ homines sunt, non quæ sapientes. Puta uelocissimū esse sapientem, cursu omnes anteibit, quæ uelox est, non quæ sapiens. Cuperem Posidonio aliquē Vitarium ostendere, qui spiritu uitrum in habitus plurimos format, qui uix diligentī manu effingerentur. Hæc inuenta sunt postquam sapientem inuenire desuimus. Democritus, inquit, inuenisse dicitur fornicem, ut lapidum curuatura paulatim inclinatorū medio saxo alligaretur. Hoc dicam falsum esse. Necesse est enim ante Democritum & pontes & portas fuisse quarū ferē summa curuantur. Excidit porro uobis eundem Democritū inuenisse, quemadmodū ebur et molliretur, quemadmodū decoctus calculus in sinaragidum conuerteretur, quæ hodieque coctura inuenti lapides et coctiles colorantur. Ista sapiens licet inuenit, non quæ sapiens erat inuenit. Multa enim facit, quæ ab imprudentissimis aut æque fieri uidemus, aut peritius, aut exercitatus. Quid sapiens inuenit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primum ueram naturam, quam non ut cetera animalia oculis secutus est tardis ad diuina. Deinde uitæ legem, quam ad uersa direxit: nec nosse tantum, sed sequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quam imperata. Venuit parere opinionibus falsis, et quæti quidque esset ueritatem perpendit, damnauit mixtas poenitentia uoluptates. Et bona semper placitura laudauit, & palam fecit, felicissimum esse, cui felicitate non opus est, potentissimū esse, qui se habet in potestate. Non de ea philosophia loquor, quæ ciuē extra patriam posuit, extra mundum deos, quæ uirtutem donauit uoluptati: sed de illa quæ nullum bonū putat, nisi quod honestum est, quæ nec hominis, nec fortunæ meritis deleri potest, cuius hoc precium est, non posse precio capi. Hanc philosophiam fuisse illo rudi seculo, quo adhuc artificia deerant, & ipso usu discabant utilia, non credo, sicut ante fortunata tempora, cum in medio iacerent beneficia nature promiscue utenda antequam auaricia atque luxuria distotiauerent mortales, & ad rapidam ex consortio discurrere, non erant illi sapientes uiri, etiam si faciebant facienda sapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quicquam suspexerit magis, nec licui permittat deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, quæ quod apud illos fuisse memoratur, apud quos nulli subigebant arua coloni. Nec signare quidem, aut partiri limite campum. Fas erat, in mediū quærebant, ipsaque tellus, Omnia liberius, nullo poscente ferebat. Quid hominū illo genere felicius? In commune rerum natura fruebatur, sufficiebat illa ut parens in tela omnium, hæc erat publicarum opum secura possessio. Quid nā ego illud locupletissimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non posses? Irrupit in res optime positas auaritia, & dum seducere aliquid cupit, atque in suū uertere, omnia fecit aliena, & in angustum ex immenso redacta, paupertatem intulit, & multa concupiscendo, omnia amisit. Licet itaque uelut nunc concurrere, & reparare quod perdidit, licet agros agris adijciat, uicinum uel precio pellat, uel iniuria, licet in prouinciarū spacium rura dilatet, et possessionem uocet, per sua longam peregrinationem, nulla nos finium propagatio eò reducet, unde discessimus. Cum omnia fecerimus, multum habebimus, uniuersum habebamus. Terra ipsa fertilior erat illaborata, & in

al. pata.

forte, reteruntur.

al. de decoros.

al. spacio sam.

forte, hominū.

al. membra.

forte, poliretur.
al. ad hoc uita les.

forte, aruis.

usq

usus populorum non diripientium larga. Quicquid natura protulerat, id nō minus inuenisse quam inuentum monstrare alteri uoluptas erat, nec aut ulli superesse poterat, aut deesse, inter concordēs diuidebatur. Nondū ualentior, imposuerat firmiori manum, nondum avarus abscondendo quod sibi faceret, alium necessarius quoque excluderat. Par erat alterius ac sui cura. Arma cessabant incruentaeque humano sanguine manus, odium omne in feras uerterant. Illi quos aliquod nemus densum à sole protexerat, qui aduersus scintilla hyemis aut imbris, ulli receptaculo tuti sub fronde uiuebant, placidas transigebant sine suspirio noctes. Sollicitudo nos in nostra purpura uersat, & acerrimis excitat stimulis, mollem somnū illis dura tellus dabit. Non impendebant celata laquearia, sed in aperto iacētes sydera superlabebantur, & in signe spectaculum noctium mundus in praecipua agebatur, silentio tantum opus ducens: tam inter diem illis quam noctem patebat prospectus huius pulcherrimae domus. Libebat intueri signa, ex media caeli parte uergētia, rursus ex occulto alia surgentia. Quid nī iurare uagari inter tam late sparsa miracula? At uos ad omnem te chorū pauetis fontē, & inter picturas uestras si quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebāt domos instar urbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis umbra rupis aut arboris, & perlucidī fontes, riuūque non opere, nec fistula, nec ullo coacto itinere obsolefacti, sed sponte currentes, & prata sine arte formosa, inter haec agreste domicilium, rustica politum manu. Haec erat secundum naturam domus, in qua libebat habitare, nec ipsam, nec pro ipsa timentem. Nunc magna pars nostri metus, tecta sunt. Sed quamuis egregia illis uita fuerit, & carens fraude, non fuisse sapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen est, non tamen negauerim fuisse alii spiritus uiros, & (ut ita dicam) à dijs recentes. Neque enim dubium est, quin meliora mundus nondum effoctus adiderit. Quemadmodū autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior, ita non erant ingenia omnibus consummata. Non enim dat natura uirtutem. Ars est bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides ima terrarum sece quarebant, parebantque adhuc etiam mutis animalibus: tantum aberat, ut homo hominem non iratus, non timens, tantum spectaturus occideret. Nondum uestis illis erat picta, nondum texebatur aurū, adhuc non eruebatur. Quid ergo? Ignorantia rerum innocentes erāt. Multum autem interest, utrum peccare aliquis nolit, aut nesciat. Deerat illis iusticia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his uirtutibus habebat similia quaedam rudis uita. Virtus non contingit animo, nisi instituto & edocto, & ad summum assidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, sed sine hoc nascimur, & in optimis quoque antequam erudias, uirtutis materia, non uirtus est. Vale.

EPIST. XCII. Quomodo ad omne quod euenire potest firmandus est animus

Et quod omnia mortalium mortalitate damnata sunt. Vbi non indignatione, sed aequanimitate opus est contra fatum.

Liberalis noster nūc tristis est, nūciato incendio, quo Lugdunēsis colonia exusta est. Mouere hic casus quemlibet posset, nedum hominē patrie suae amantissimū. Quae res efficit, ut firmitatē animi sui quaerat, quam uidelicet ad ea quae timeri posse putabat, exercuit. Hoc uerō tam inopinatum malum, & penē inauditum, non miror si sine metu fuit, cum esset sine exemplo. Multas enim ciuitates incendium uexauit, nullam abstulit. Nam etiam ubi hostili manu intacta ignis immisus est, multis locis deficit, & quamuis subinde excitetur, raro tamē sic cuncta depascitur, ut nihil ferro relinquat. Terrarum quoque uix unquā tam grauis & perniciosus fuit motus, ut tota oppida euerteret. Nunquam denique tam infestū ulli exarlit incendium, ut nihil alteri superesset incendio. Tot pulcherrima opera, quae singula illustrare urbes singulas possent, una nox strauit. & in tanta pace quantum ne bello quidem timeri potest, accidit. Quis hoc credat? Vbiq; armis quiescentibus, cum toto orbe terrarum diffusa securitas sit, Lugdunum quod ostendebatur in Gallia querit: Omnibus fortuna quos publicē afflixit, quod passuri erant, timere permisit. Nulla res magna, nō aliquod habuit ruinae suae spacium. In hac una nox interfuit inter urbem maximam & nullam.

Denique

Denique diutius illam tibi perisse, quam perijt, narro. Haec omnia Liberalis nostri affectum inclinant, aduersus sua firmum & erectum, nec sine causa concussus est. Inexpectata plus aggrauant. Nouitas adijcit calamitatibus pondus, nec quisquam mortaliū non magis quod etiam miratus est, doluit. Ideo nihil nobis improuissimū esse debet. In omnia praemittendus est animus, cogitandumque non quicquid solet, sed quicquid potest fieri. Quid enim est, quod non fortuna cum uoluit, & florentissimo detrahat, quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo speciosius fulget? Quid illi arduum, quid uē difficile est? Non una uia semper, ne tota quidem incurrit. Modo nostras in nos manus aduocat, modo suis contenta uiribus, inuenit pericula sine autore: nullum tempus exceptum est, in ipsis uoluptatibus cause doloris oriuntur. Bellum in media pace consurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt. Ex amico inimicus, hostis ex socio. In subitas tempestates hybernisque maiores agitur aestiua tranquillitas, sine hoste patimur hostilia, et cladis causas, si alia deficiunt, nimia sibi felicitas inuenit. Inuadit temperatissimos morbus, ualidissimos phthisis, in nocentissimos poena, secretissimos tumultus. Eligat aliquid noui, casus, per quod uelut oblitis uires suas ingerat. Quicquid longa series multis laboribus, multa dei indulgentia struxit, id unus dies spargit, ac dissipat. Longam moram dedit malis prope rantibus, qui diem dixit, horam, momentūque temporis, euerendis imperijs sufficere. Esset aliquod imbecillitatis nostrae solatium, rerumque nostrarum, si tanta celeritate repararentur cuncta, quanta finiuntur. Nunc incrementa lentē exeūt, festinat in damnū, nihil priuatim, nihil publicē stabile est, tam hominum quam urbium fata uoluntur. Inter placidissima terror existit, nihilque extra tumultuantibus causis, mala unde minime expectabantur erumpunt. Quae domesticis bellis steterat regna, quae externis impellente nullo ruunt. Quotaque felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo sunt omnia, & animus aduersus ea, quae possunt euenire, firmandus. Exilia tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. Potest te patria, potest patriam tibi casus eripere: potest te in solitudinem abijcere, potest hoc ipsum, in quo turba suffocatur, fieri solitudo. Totā ante oculos sortis humanae conditio ponatur, nec quantum frequenter euenit, sed quantum plurimum potest euenire praesumamus animo, si non lumus opprimi, nec ullis inulitatis uelut notis obstupesceri. In plenum cogitanda fortuna est. Quoties Asia, quoties Achaia urbes uno tremore ceciderunt: quot oppida in Syria: quot in Macedonia deuorata sunt? Cyprum quoties uastauit haec clades? Quoties in se Paphus corruit? Frequenter nobis nunciati sunt totarū urbium interitus, & nos, inter quos frequenter ista nunciantur, quota pars omnium sumus? Consurgamus itaque aduersus fortuita, & quicquid incidit, sciamus inesse tam magnum, quam rumore iactetur. Ciuitas arlit opulenta, ornamentumque prouinciarum, quibus & inserta erat, et excepta, unī tamen imposita, & huic non altissimo monti. Omnium istarum ciuitatū, quas nunc magnificas ac nobiles audis, uestigia quoque tepus eradet. Non uides, quemadmodū in Achaia clarissimarū urbium iam fundamenta consumpta sint, nec quicquā extet, ex quo appareat illas saltem fuisse? Non tantum manufacta labuntur, nō tantum humana arte atque industria posita uertit dies. Iuga montium disfluunt, totae desedere regiones. Opera sunt fluctibus, quae procul à conspectu maris stabant. Vastauit ignis colles, per quos elucebat, erosit & quondam altissimos uertices solatia nauigantium, ac speculas, ad humilem harenam deduxit. Ipsius naturae opera uexantur, & ideo aequo animo ferre debemus urbium excidia. Casura omnia extant, & omnibus exitus manet, siue interna ui flatusque praclusa uiolenti pondus sub quo tenentur, excusserint, siue torrentium in abdito uastorū obstantia effregerit, siue flammarum uiolentia compaginem soli ruperit, siue uetustas, à qua nihil tutū est, expugnauerit minutatim, siue grauitas caeli egresserit populos, & situs deserta corruerit. Enumerare omnes fatorū uias longum est. Hoc unum scio, omnia mortalium opera, mortalitate damnata sunt, inter peritura uiuimus. Haec ergo atque eiusmodi solatia ad moueo Liberali nostro, incredibili quodam patriae suae amore flagranti, quae fortasse consumpta est, ut in melius excitaretur,

forte. prouincialium.

aut omnes legentū, aut imminet pro manet.

retur,

al. inter diu illis quam noctu

medum, pro non modo.

retur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria. Multa ceciderūt, ut altius surgerēt, & in alias imagines. Felicitatis urbis inimicus aiebat. Romæ sibi incēdia ob hoc unū dolori esse, quod sciri et meliora resurrectura quæ arisissent. In hac quoque urbe uerissimile est certaturos omnes esse, ut maiora certioraque quam amiserit restituantur. Sint utinam diuturni, & melioribus auspicijs in ætū longius cōdita. Nam huic colonizæ ab origine sua centesimus annus est, ætas ne hominī quidem extrema. Deducta in hęc frequentia, loci opportunitate conualuit. Quæ tamen grauissimos casus intra spacium humane pertulit senectutis. Itaque formetur animus ad intellectū, patientiamque fortis suæ, & sciat nihil inausum esse fortunæ. Aduersus imperia illā idem habere iuris, quod aduersus imperātes, aduersus urbes idem posse, quod aduersus homines. Nihil horum indignandū est. In eum intrauimus mundum, in quo his legibus uiuuntur. Placet; pare: non placet; quacūque uis exit. Indignare, si quid in te inique proprie constitutū est. Sed si hęc imos summosque necessitas alligat, in gratiā cum fato reuertere, à quo omnia resoluntur. Non est quod nos tumulis metiaris, et his monumentis, quæ uia disparia prætexūt. Aequat omnes cinis, impares nascimur; pares morimur. Idem de urbibus, quod de urbium incolis dico. Tā Ardea capta, quàm Roma est. Conditor ille iuris humani, nō natalibus nos, nec nominum claritate distinxit, nisi dum sumus. Vbi uerò ad finē mortalium uentū est, discede, inquit, ambitio, omnium que terrā premūt, similis esto. Ad omnia patientia pares sumus. Nemo altero fragilior est, nemo in crastinum sui certior. Alexander Macedonū rex discere Geometriam infelix coeperat, sciturus quàm pusilla terra esset, ex qua minimum occipauerat. Ita dico infelix ob hoc quod intelligere debebat falsum se gerere cognomen. Quis enim esse magnus in pusillo potest; Erant illa, quæ tradebantur subtilia, & diligent intentione discenda, nō quæ percipere possent uesanus homo, & trans oceanum cogitationes suas mittēs. Facilia, inquit, me doce. Cui præceptor, inquit, ista omnibus eadē sunt, æque difficilia. Hoc puta rerum naturam dicere. Ista de quibus queris, omnibus eadē sunt, nulli dari faciliora possunt, sed quisquis uolet, sibi ipsi illa reddet faciliora. Quomodo? equanimitate. Et doleas oportet, & litias, & esurias, & senescas, & si tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non est tamen quod istis qui te circumstrepunt credas. Nihil horum malū est, nihil intollerabile, aut durū. Ex consensu istis metus est. Sic mortē times, quomodo famam. Quid autē stultius hominē uerba metuente; Eleganter Demetrius noster solet dicere, eodem loco sibi esse uoces imperitorū, quo uentre redditos crepitus. Quid enim, inquit, mea refert, sursum isti an deorum sonent? Quanta dementia est uereri, ne infameris ab infamibus? Quema dmodū famam extimuisi sine causa, sic & illa, que nunquā timeretis, nisi fama tū uicisset. Nunquid detrimenti faceret uir bonus, iniquis rumoribus aspersus? nec morti quidem hæc apud nos noceat; & hæc malam molitionem habet. Nemo eorū qui illum accusant expertus est. Interim temeritas est, damnare quod nescias. At illud scis quàm multis utilis sit, quæ multos liberet tormentis, egestate, querelis, supplicijs, tedio. Non sumus in ullius potestate, cum mors in nostra potestate sit. Vale.

EPIST. XCIII. Disputatio contra dicentes solam uirtutem nō facere beatum sine externis commodis. Vel facere quidem beatum, sed non beatissimum.

Vbi tradit hæc fortuita, nec bona esse nec mala. Et nec beatum facere, nec miserum. Et de excellentia animi.

Puto inter me teque cōueniat, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo esse partes mixtas, per quas mouemur alimurque, propter ipsum principale nobis datas. In hoc principali aliquid irrationale est, & rationale. Illud huic seruit. Hoc unum est, quod alio nō refertur, sed omnia ad se perfert. Nam illa quoque diuina ratio omnibus præposita est, ipsa sub nullo est. Et hæc autē nostra eadem est, quia ex illa, est. Si de hoc inter nos cōuenit, sequitur ut de illo quoque cōueniat, in hoc uno positam esse beatam uitam, ut in nobis ratio perfecta sit. Hęc enim sola nō submittit animum, stat contra fortunam. In quolibet rerum habitu, seruata seruat. Id

autem

autem unum bonum est, quod nunquam defringitur. Is, inquam, beatus quem nulla res minorem facit, tenet summa, & ne ulli quidem nisi sibi, innixus. Nam qui aliquo auxilio sustentetur, potest cadere. Si aliter est, incipienti in nobis multum ualere non nostra. Quis autē uult constare fortuna, aut quis se prudens ob aliena miratur? Quid est beata uita; securitas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit cōstantia bene iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur; si ueritas tota perspecta est, si seruatus est in rebus agēdis ordo, modus, decor, & innoxia uoluntas, aut benigna, intenta rationi, nec unquam ab ista recedens, amabilis simul mirabilisque. Denique ut breuiter tibi formulā scribam. Talis animus sapientis esse uiri debet, qualis deum deccat. Quid potest desiderare is, cui omnia honesta contingant? Nam si possunt aliquid non honesta conferre ad optimum statum, in his erit beata uita, sine quibus non est. Et quid stultius, turpiusue, quàm bonū rationalis animi ex irrationalibus necere? Quidē tamen augeri summū bonū iudicant, quia parū plenum sit fortuitis repugnantibus. Antipater quoque inter magnos sectæ huius autores, aliquid se tribuere dicit externis, sed exiguum admodum. Vides autem quale sit, tū die non esse contentū, nisi aliquis igniculus alluxerit? Quod potest in hac claritate solis habere scintilla momentū? Si nō es sola honestate cōtentus, necesse est aut quietem adijci uelis, quam πνευσολιυ uocat Græci, aut uoluptatem. Horum alterum utcunque recipi potest. Vacat enim animus molestia, liber ad tū conspectum uniuersi, nihilque illum auocat à contemplatione naturæ. Alterum illud uoluptas, bonum pecoris est. Adijcimus rationali irrationale, honesto inhonestum. Magno uitam facit titillatio corporis; Quid ergo dubitatis dicere, bene esse hominī, si palato bene est? Et hunc tu nō dico inter uiros numeras, sed inter homines, cuius summū bonum saporibus, ac coloribus, ac sonis cōstat; Excedat ex hoc animalū numero pulcherrimo, ac dijs secundo, mutis aggregetur animal pabulo lætū. Irrationalis pars animi duas habet partes; alteram animosam, ambiciosam, impotentem, positam in affectionibus; alteram humilem, languidam, uoluptatibus deditam. Illam effrenatā, meliorē tamen certe fortioerem ac digniorem uiro reliquerunt. Hanc necessariā beatæ uitæ putauerunt, inermem & abiectam. Huic rationem seruire iusserunt, & fecerūt animalis generosisimū bonum, demissum & ignobile. Preterea mixtum, portentuosumque, et ex diuersis animalū congruentibus membris. Nam, ut ait Virgilius noster in Scylla, Prima hominis facies & pulchro pectore uirgo Pubetenus, postrema immani corpore pisatrix, Delphinum caudas utero commissa luporum. Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta sunt, horrenda, uelocia, at isti sapientiam ex quibusdam composuere portētis. Prima hominis pars est ipsa uirtus. Huic cōmittitur inutilis caro, & fluida & receptandis tantum cibus habilis, ut ait Posidonius. Virtus illa diuina, in lubricum desinit, & superioribus eius partibus uenerandis atque cœlestibus, animal iners ac marcidum attextitur. Illa utcunque alta quies nihil quidem ipsa animo præstabat, sed impedimēta remouebat. Voluptas ultro dissoluit, & omne robur emollit. Quæ inuenietur tam discors inter se iunctura corporis? Fortissimæ rei inertissima astruitur, seuersissima parum seria, sanctissimæ intemperans usque ad tū indigesta. Quid ergo, inquit, si uirtutem nihil impeditura sit bona ualētudo, & quies & dolorum uacatio, nō petes illar? Quid nī petam? Non quia bona sunt, sed quia secundum naturam sunt, & quia bono à me iudicio sumuntur. Quod erit in illis tunc bonum; hoc unum bene eligi. Nam cum uestem qualem decet sumo, cum ambulo ut oportet, cum cœno quemadmodum debeo, non cœna, aut ambulatio, aut uestis bona sunt, sed meū in his propositum, seruatis in quaque rationi conuenientem modum. Etiam nunc adijciam, Mundæ uestis electio appetēda est hominī. Natura enim homo mundum & elegans animal est. Itaque non est bonum per se munda uestis, sed mundæ uestis electio, quia nō in re bonum est, sed in electione. Quia actiones nostre honeste sunt, non ipsa quæ aguntur. Quod de ueste dixi, idem de corpore me existima dicere. Nam hoc quoque natura, ut quandam uestem animo circumdedit, uelamentum eius est. Quis autem nunquam uestimenta aestimauit arcula? Nec bonum, nec ma-

al. quereris

al. in siffet.

al. sole.

al. inspectum.

al. ingesta.

al. Ergo.

lum uagina gladii facit. † Ego de corpore quoq; idem tibi respondeo. Sumpturnum quidem me, si detur electio, & sanitatem & uires. Bonum autem futurum, iudicium de illis meum, non ipsa. Est quidem, inquit, sapiens beatus. Summum tamen illud bonum non sequitur, nisi illi & naturalia instrumenta respondeant. Ita miser quidem esse, qui uirtutem habet, non potest. Beatissimus autem non est, qui naturalibus bonis destituitur, ut ualitudine et membrorum integritate. Quod incredibilius uidetur id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non esse miserum, esse etiam beatum; quod leuius est, negas, beatissimum esse. Atqui si potest uirtus efficere, ne miser aliquis sit, facilius efficiet, ut beatissimus sit. Minus enim interuallum a beato ad beatissimum restat, quam a misero ad beatum. An quæ res tantum ualeat, ut † ex ceptum calamitatibus inter beatos locet, non potest abijcere quod superest, ut beatissimum faciat? In summo deficit cliuor? Commoda sunt in uita & incommoda, utraque extra nos. Si non est miser uir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis, quomodo non beatissimus, si aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere usque ad miserum non deprimatur, sic commodorum inopia non deducitur a beatissimo. Sed tam sine commodis beatissimus est, quam non est sub incommodis miser. An non potest illi eripi bonum suum, si potest minui. Paulo ante dicebam, igniculum nihil conferre lumini solis. Claritate enim eius quicquid sine eo lucet, absconditur. Sed quædam, inquit, soli quoque obstat. At solis uis & lux integra est, etiam inter opposita: & quæuis aliquid interiaceat, quod nos prohibeat eius aspectu, in opere est, cursu suo fertur. Quoties inter nubila luxit, non est sereno minor, nec tardior quidem: quoniam multum inter est, utrum aliquid obstat tantum, an impedit. Eodem modo uirtuti opposita nihil detrahunt. Non est minor, sed minus fulget: nobis forsitan non æque apparet ac nitet, sibi eadem est; & more solis obscuri, in occulto uim suam exercet. Hoc itaque aduersus uirtutem possunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduersus solē potest nebula. Inuenitur qui dicat sapientem corpore parum prospero usum, nec miserum esse, nec beatum. Hic quoque fallitur. Exæquat enim fortuita uirtutibus, & tantundem tribuit honestis quantum honestate carentibus. Quid autem foedius, quid indignius, quam comparare ueneranda contemptis? Veneranda enim sunt, fides, iustitia, pietas, fortitudo, prudentia. Econtrario uilia sunt, quæ sæpe contingunt pleniora uilissimis, erus solidum, & lacertus, & dentes, & horum sanitas, firmitasque. Deinde si sapiens cui corpus molestum est, nec miser habebitur, nec beatus, sed medio relinquatur, uita quoque eius nec appetenda erit, nec fugienda. Quid autem tam absurdum, quam sapientis uitam appetendam non esse? Aut quid tam extra fidem, quam esse aliquam uitam, nec appetendam, nec fugendam? Deinde si damna corporis miserum non faciunt, beatum esse patiuntur. Nam quibus potentia non est in peiore transiendi statum, nec interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid & calidum nouimus. Inter utrumque tepidum est. Sic aliquis beatus est, aliquis miser, aliquis nec miser nec beatus. Volo hanc contra nos positam imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidum ingessero, fiet frigidum, si plus calidum affudero, fiet nouissime calidum. At huic, nec misero, nec beato, quantumcumque ad miseras adfecero, miser non erit, quemadmodum dicitis. Ergo imago ista dissimilis est. Deinde trado tibi hominem, nec miserum nec beatum. Huic adijcio cæcitatem, non fit miser. Adijcio debilitatem, non fit miser. Adijcio dolores continuos & graues, miser non fit. Quæ tam multa mala in miseram uitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non potest, ut dicitis, sapiens ex beato, in miserum decidere, non potest in non beatum. Quare enim qui illa cepit, alicubi subsistat? Quæ res non patitur illud ad imum deuolui, retinet in summo. Quid nisi non possit beata uita rescindi? Nec remitti quidem potest, & ideo uirtus ad illam per se ipsa satis est. Quid ergo, inquit, sapiens non est beatorum qui diutius uiuerit, quem nullus auocauit dolor, quam ille qui cum mala fortuna sæpe luctatus est? Respondeo de mihi. Nunquid est melior est, & honestior? Si hæc non sunt, nec beatorum quidem est. Rectus uiuat, oportet, ut beatus uiuat: si rectus non potest, nec beatus quidem. Non interdicitur uirtus, ergo ne beata quidem uita, quæ ex uirtute est. Virtus enim tantum

tum bonum est, ut istas accessiones minutas non sentiat, breuitatem æui, & dolorē, & corporum uarias offensiones. Nam uoluptas non est digna ad quam respiciat. Quid est in uirtute præcipuum? Futuro non indigere, nec dies suos computare, in quanto libet tempore bona æterna consumat. Incredibilia nobis hæc uidentur, & supra humanam naturam, excruciantia. Maiestatem enim eius ex nostra imbecillitate metimur, & uitijs nostris nomen uirtutis imponimus. Quid porro non æque incredibile uidetur, aliquem in summis cruciatibus positum, dicere, beatus sum? Atqui hæc uox in ipsa officina uoluptatis est audita. Beatissimum, inquit, hinc & ultimū diem ago Epicurus, cum illud hinc uirtutis ædificata torqueret, hinc insanabilis exulcerati dolor uentris. Quare ergo incredibilia sunt ista apud eos, qui uirtutem colunt, cum apud eos quoque reperiantur, apud quos uoluptas imperauit? Hi quoque degeneres & humillimè mentis aiunt, in summis doloribus, in summis calamitatibus, sapientem nec miserum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile est, imò incredibilissimum. Non uideo enim quomodo in infimum agatur, & fastigio suo deiecta uirtus. Aut beatum præstare debet, aut si ab hoc depulsa est, non prohibebit fieri miserum. Stans non potest uinci, aut uincatur oportet, aut uincat. Dijs, inquit, immortalibus solis, & uirtus & beata uita contingit. Nobis umbra quædam illorum bonorum, & similitudo. Accedimus ad illa, non peruenimus. Ratio uero dijs hominibusque communis est. Hæc in illis consummata est, in nobis consummabilis. Sed ad desperationem nos uita nostra perducunt. Nam ille alter secundus est, ut aliquis parum constans ad custodiendam optima cuius iudicium labat etiamnum & incertum est, desiderat oculorum atque aurium sensum, bonam ualitudinem, & non scedum aspectum corporis, sed habitu manentem suo, ætatis præterea longius spacium. Per hanc potest non penitenda agitare ut imperfecto uiro. Huic, malitia uis quædam inest, quia animum habet mobilem, ad praua † ille agit carēs malitia, & ea agitatio abest a bono. Non est adhuc bonus, sed in bonum fingitur. Cuiuscumque autem deest aliquid ad bonum, malus est. Sed si cui uirtus animus in corpore præsens, hic deos æquat, illud tendit originis sui memor. Nemo improbe ead conatur ascendere, unde descenderat. Quid est autem, cur non existimes in eo diuini aliquid existere, qui dei pars est? Totum hoc quo continemur, & unum est, & deus, & socij eius sumus, & membra. Capax est noster animus, perfertur illud, si uita non deprimant. Quemadmodum corporum nostrorum habitus erigitur, & spectat in cælum, ita animus, cui in quantum uult, licet porrigi: in hoc a natura rerum formatus est, ut paria dijs uelit, & sic utatur suis uiribus, ac se in spacium suum extendat. Nam si aliena uia ad summa niteretur, magnus erat labor, irē in cælum. Redit, cum hoc iter ad quod natus est, uadit audacter, & contemptor omnium, nec ad pecuniā respicit: aurum argentumque, illis in quibus iacuere tenebris dignissima, non hoc æstimat splendore, quo imperitorum uerberant oculos, & auerterit, a cælo, ex quo illa secreuit cupiditas nostra & effodit. Scit, inquam, alibi positas esse diuitias quam quo congeruntur, animum impleri debere, non arcem. Hunc imponere dominio omnium rerum licet, hunc in possessione rerum naturæ inducere, ut sua possessio oriētis occidentisque terminus fiat, deorumque ritui cuncta possideat, cum opibus suis diuites superne despiciat, quorum nemo tam letus est suo, quam tristis alieno. Cum se in hanc sublimitatem tulit, corporis quoque, uelut oneris necessarii, non amator, sed procurator est: nec se illi cui impositus est, subiicit. Nemo liber est, qui corpori seruit. Nam ut alios dominos, quos nimia pro illo sollicitudo inuenit trāscas, ipsius morosum imperium delicarumque est. Ab hoc modo equo animo exit, modo magno protilis, nec quis deinde reliquijs eius futurus sit exitus, querit. Sed ut ex barba capillos detonatos negligimus, ita ille diuinus animus egressurus hominem, quod receptaculum suum consecratur, ignis illud exurat, an feræ distrahant, an terra cōtegat, non magis ad se iudicat pertinere, quam secundas ad æditum infantem. Vtrum proiectum aues differant, † an consumatur canibus data præda marinis? Qui tunc quoque cum inter homines est, nullas minas timet, ullas ne timebit post mortem minas eorum, quibus usque ad mortem timeri parum est? Non conteret, inquit, me, nec

al. quæ
al. illa.

Versum ex diuersis Virgilij locis consecit. In nono enim canibus data præda Latinis dixit. Et Eclo ga 6. canibus laceraſſe marinis. Ludit enim uersibus huius modi sæpe.

uncus, nec proiecti ad cōtume^liam cadaueris laceratio, fœda uisuris. Neminem de supremo officio rogo. Nulli reliquias meas cōmendo, ne quis insepultus esset, rerū natura prospexit. Quem seuitia proiecerit, dies condet. Discretē Mœcenas ait, Nec tumulum curo, sepelit natura relictos. Alte cinctum putes dixisse. Habuit enim ingenium & grande & uirile nisi illud ipse discinxisset. Vale.

EPIST. XCIII. De breuiori uita non curandum. Et quod amplissimum uitæ spacium est usq; ad sapientiam uiuere.

IN epistola qua de morte Metronactis philosophi querēbaris, tanquā & potuisset diutius uiuere, & debuisset æquitatem tuam desiderari, que tibi in omni persona, in omni negotio superest, in una re deest, in qua omnibus. Multos inueni æquos aduersus homines, aduersus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum. Quare ille in medio cursu raptus est? Quare ille non rapitur? Quare senectutem & sibi & alijs grauem extendit? Vtrum obsecro te æquus iudicas, te nature, an tibi parere naturam? Quid autem interest, quā cito exeas, dum utiq; exeundū est? Non ut diu uiuamus curandum est, sed ut satis. Nam ut diu uiuas, fato opus est, ut satis, animo. Longa est uita, si plena est. Impletur autem, cum animus sibi bonum suum reddidit, & ad se potestatem sui transtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam exatit? Non uixit iste, sed in uita moratus est, nec serō mortuus, sed diu. Octoginta annis uixit. Interest, mortē eius ex quo die numeres. At ille obiit uiridis, sed officia boni ciuis, boni amici, boni filij executus est. In nulla parte cessauit, licet eius ætas imperfecta sit, uita perfecta est. Octoginta annis uixit, imō octoginta annis fuit: nisi forte sic uixisse eum dicis, quomodo dicuntur arbores uiuere. Obsecro te, mi Lucili, hoc agamus, ut quemadmodum preciosa rerum, sic uita nostra non pateat multum, sed multum pendat. Actum illam metiamur, non tempore. Vis scire quid inter hunc inter sit uegetum contemptoremq; fortunæ, functū omnibus uitæ humanæ stipendijs, atq; in summum bonum eius euectum, & illum cui multi anni transmisi sunt? Alter post mortem quoq; est, alter ante mortem perijt. Laudemus itaq; & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcunq; temporis cōtigij, bene collocatum est. Vidit enim ueram lucem, non fuit unus ē multis, & uixit, & uiguit. Aliquando sereno uisus est, aliquādo, ut solet, ualidi syderis fulgor, p̄ nubila emicuit. Quid quæris quamdiu uixerit. Vixit, ad posteros usq; transijt, & se in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recusaerim, nihil tamen ad beatam uitam defuturū dicam, si spacium eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptaui, quem ultimum mihi spes auida promiserat, sed nullum nō tanquam ultimū aspexi. Quid me interrogas, quando natus sim? An inter iuniores adhuc censear? Habeo meū. Quemadmodum in minore corporis habitu potest homo esse perfectus, sic & in minore temporis modo potest esse uita perfecta. Aetas inter externa est. Quamdiu sim, alienū est, quādiu uerō uir bonus sim, meū est. Hoc à me exige, ne uelut per tenebras aut ignobile emetiar, ut agam uitam, non ut præteruehar. Quæris quod sit amplissimū uitæ spacium? Usq; ad sapientiam uiuere. Qui ad illam peruenit attingit non longissimum finē, sed maximū. Ille uerō gloriatur audacter, & dijs agit gratias, interq; eos sibi, & rerum naturæ imputet, quod fuit. Merito enim imputabit, meliorem illi uitā reddidit quā accepit. Exemplar boni uiri posuit, qualis quātuscq; esset, ostendit. Si quid adiecisset, fuisset simile præterito. Et tamē quousq; uiuimus omnium rerum cogitatione functi sumus. Scimus ad quid principalis natura se attollat, quemadmodum ordinat mundum, per quas uices annum reuocet. Quemadmodum omnia quæ usquā erant cluserit, & seipsam sui finem fecerit. Scimus sydera impetu suo uadere, præter terram nihil stare, cætera cōtinua uelocitate decurrere. Scimus quem admodum solem luna prætereat. Quare tardior uelocitatem post se relinquat. Quo modo lumen accipiat, aut perdat, quæ causa inducat noctē, quæ reducat diem. Illuc eundem est, ubi ista propius aspicias. Nunc hac spe, inquit sapiēs ille, fortius exeo, quod patere mihi ad deos meos iter iudico. Meruī quidem admitti etiam inter illos sui, animumq; illo meum mihi, & ad me illi suum miserunt. Sed tolli me de medio

puta, & post mortem nihil ex homine restare: equè magnum animum habeo, etiam si nusquam transiturus + accedo. Non tam multis uixit annis, quā potuit. Et paucorum uersuum liber est, & quidem laudandus atque utilis. Annales Tanusij scis quā non decori sint, & qui uocentur. Aequè est uita quorundam longa, & quod Tanusij sequitur annales. Nunquid feliciorē iudicas eum, qui summo die muneris, quā eum qui medio occiditur. Nunquid aliquem esse tam cupidum uitæ putas, ut iugulari in spoliario, quā in arena malit. Non maior e spacio alter alterum præcedimus. Mors per omnes it. Qui occidit, consequitur occisum. Minimum est, de quo sollicitissimè agitur. Quid autē ad rem pertinet quamdiu uites, quod cuita re non possis. Vale.

EPIST. XCV. Vtrum pars philosophiæ præceptiua superflua, disputatio & solutio, & de aduocatione contra malum popularis opinionis.

AM partē philosophiæ, quæ dat propria cuiq; personæ præcepta, nec in uniuersum cōponit hominem, sed marito suadet, quomodo se gerat aduersus uxorem, patri, quomodo educet liberos, domino, quomodo seruos regat, quidā solam receperant, cæteras quasi extra nostram utilitatem uagantes reliquerāt, tanquam quis posset de parte suadere, nisi qui summam prius totius uitæ complexus est. Sed Ariston Stoicus e contrario hanc partem leuem eximat, & quæ nō descendit in pectus usq; . At illam habentem præcepta, plurimū ait proficere, ipsaq; decreta philosophiæ constitutionemq; esse summi boni, quā qui bene intellexit & didicit, quid in qua re faciendum sit, sibi ipse præcipit. Quemadmodum qui iaculari discit, destinatum locum captat, & manum format, ad dirigenda quæ mittit. Cum hanc uim ex disciplina & exercitatione percipit, quocunq; uult illa utitur. Didicit enim non hoc aut illud ferire, sed quodcunq; uoluerit. Scit quise ad totam uitam instruxit, non de siderat particulatim admoneri, doctus in totum, non quomodo cum uxore aut cum filio uiueret, sed quomodo bene uiueret. In hoc est, et quomodo cū uxore ac liberis uiuat. Cleanthes utilē quidē iudicat & hanc partem, sed imbecillum nisi ab uniuersos fuerit, nisi decreta ipsa philosophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæstiones locus iste diuiditur. Vtrum utilis an inutilis sit, & an solus uirum bonū possit efficere, id est, utrum superuacuos sit, an omnes faciat superuacuos. Qui hanc partem uideri uolunt superuacuum, hoc aiunt. Si quid oculis oppositum moratur aciem, remouendum est: illo quidem non abiecio operam perdidit, qui præcepit, sic ambulabis illo manum porrigenis. Eodem modo ubi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum dispiciendum ordinem impedit, nihil agit qui præcipit, sic uiues cum patre, sic cum uxore. Nihil enim proficient præcepta, quamdiu menti error obfusos est: si ille discutitur, apparebit quid cuiq; debeatur officio. Alioquin doces illū, quid sano faciendum sit, non sanum efficias. Pauperi ut agat diuitem mōstras. Hoc quomodo manēte paupertate fieri potest? Ostendis esuriēti, quid tanquam satur faciat. Fixam potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus uitis dicā, ipsa remouenda sunt, non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non potest. Nisi opinionēs falsas, quibus laboramus, expulseris, nec auarus quomodo utendum pecunia sit, exaudiet: nec timidus, quomodo pericula cōtemnat. Efficias oportet, ut sciat pecuniam nec bonum nec malum esse. Ostendas illi miserimos diuites. Efficias, ut quicquid publicè expauiimus, sciat non esse timendum, quā fama circumfert, nec dolorem quoq; nec mortem. Sæpe in morte, quā pati lex est, magnum esse solatium, quod ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obstinationem animi, qui leuius facit sibi, quicquid contumaciter passus est. Optimam doloris esse naturam, quod non potest, nec qui extēditur magnus esse, nec qui est magnus, extendi. Omnia fortiter excipienda, quæ nobis mundi necessitas imperat. His decretis cum illum in cōspectum suæ conditionis adduxeris, & cognouerit beatam uitam esse, non quæ secundum uoluptatem est, sed secundū naturam, cum uirtutem unicū bonum hominis ad amauerit, turpitudinem solum malum fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores, bonam ualetudinem, uires, imperia scierit esse mediā partem, nec bonis annume

al. excedo.

al. non desidero, est sint qui nocentur: seu potius iocentur

al. enim

ab. unde utiq;

al. cognitione.
al. à quibus.

al. mane. random nec malis, monitorē non desiderabit ad singula, qui dicat: sic incede, sic tēna: hoc uiro, hoc sceminae, hoc marito, hoc coelibi conuenit. Ista enim qui diligentissimè non monent, ipsi facere non possunt. Hæc pædagogus puero, hæc autē nepoti præcipit: & irascendum non esse, magister iracundissimus disputat. Si ludum literarium intraueris, scies ista, quæ ingenti supercilio philosophi iactant, in puerili esse descripto. Vtrum manifesta demum an dubia præcipies? Non desiderant manifesta monitores, præcipienti dubia non creditur. Superuacuum est ergo præcipere. Id adeo sic discere. Si id mones quod obscurum est & ambiguum, probationibus adiuuandum erit. Si probaturus es, illa per quæ probas plus ualent, satisque per se sunt. Sic amico utere, sic ciue, sic socio. Quare? quia iustum est. Omnia ista mihi locus de iusticia tradit. Illic inuenio æquitatem per se expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conueni. Non esse iustum cui quicquā in hac uirtute placet, præter ipsam. Hæc cum persuasi mihi & præhibi, quod ista præcepta proficiūt, quæ eruditum docēt. Præcepta dare scienti superuacuum est, nescienti parum. Audire enim debet, non tantum quid sibi præcipiatur, sed etiam quare. Vtrum, in quā, ueras opiniones habenti de bonis malisque, sunt necessaria, an non habent? Qui non habet, nihil à te adiuuabitur, aures eius contraria monitionibus tuis fama possedit. Qui habet exactū iudicium de fugiendis petendisque, scit quid sibi faciendū sit, etiā te tacente. Tota ergo pars ista philosophiæ submoueri potest. Duo sunt propter quæ delinquimus. Aut inest animo prauis opinionibus malicia contracta: aut etiam si non est falsis occupatus, ad falsa procliuus est, & cito specie quod non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus, aut curare mentem ægram & uitij liberare: aut uagamtem quiddē, sed ad peiora pronā, præoccupare. Vtrūque decreta philosophiæ faciūt. Ergo tale præcipiendi genus mihi agit. Præterea si præcepta singulis damus, incomprehensibile opus est. Alia enim dare debemus sceleranti, alia colenti agrum, alia negocianti, alia regum amicitias sequenti, alia pares, alia inferiores amaturō. In matrimonio præcipias, quomodo uiuat cum uxore aliquis quam uirginē duxit, quomodo cum ea, quæ alicuius matrimonij experta est, quemadmodū cum locuplete, quemadmodū cum indotata. An non putas aliquid esse discriminis, inter sterilem & fecundam, inter prouectiorem & puellā, inter matrem & nouercam? Omnes species completi non possumus. Atqui singula propria exigūt. Leges autem philosophiæ breues sunt, & omnia alligant. Adhuc nunc, quod sapientis præcepta finita esse debent, & certa: si qua finiri nō possunt, extra sapientiam sunt. Sapientia rerum terminos nouit. Ergo ista pars præceptiua submouēda est, quia quod paucis promittit, præstare omnibus non potest. Sapientia autē omnes tenet. Inter insaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur nihil interest, nisi quod hæc morbo laborat, illa opinionibus falsis. Altera causas furoris traxit ex ualetudine, altera animi mala ualetudo est. Si quis furioso præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico se gerere, quomodo in priuato, erit ipso quæ monebit insanior. Si bilis nigra curanda est, & ipsa furoris causa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum est, ipse discuti debet, alioquin abibunt in uanum monenti uerba. Hæc ab Aristone dicuntur. Cui respondebimus ad singula. Primum aduersus illud quod ait, si quid obstat oculo, & impedit uisum, debere remoueri. Fateor huic nō esse opus præceptis ad uendendum, sed remedio quo purgetur acies, & officientis sibi moram, effugiat. Natura enim uidemus, cui usum sui reddit, qui remouet obstantia. Quid autem cuique debeat officio, natura non docet. Deinde cuius curata suffusio est, is non protinus cui uisum recepit, alijs quoque potest reddere. Malitia liberatur, & liberatis non est opus exhortatione, nec cōsilio quidem: ut colorū proprietates oculus intelligat, à nigro album, etiam nullo monente, distinguet. Multis contra præceptis eget animus, ut uideat quid agendum sit in uita. Quanquam oculos quoque ægros medicus non tantum curat, sed etiam monet. Non est, inquit, quod protinus imbecillam aciem committas improbo lumini, à tenebris primo ad umbrosa procedere, deinde plus aude, & paulatim claram lucem pati assuesce. Non est quod post cibum studeas, non est quod

est quod plenis oculis, ac tumentibus imperes. Afflatum & uim frigoris in os occurrentis euita: alia eiusmodi, quæ non minus quam medicamenta proficiunt. Adijcitur remedijs medicina consiliū. Error, inquit, est causa peccandi. Hunc nobis præcepta non detrahunt, non expugnant opinionones de bonis ac malis falsas. Cōcedo per se efficacia præcepta non esse auertendam prauam animi persuasionē, sed nō ideo, ne alijs quiddē adiecta proficiūt. Primum memoriā renouant. Deinde quæ in uniuerso confusius uidebantur, in partes diuisa diligentius considerantur. Aut tu isto modo licet & cōsolatione dicas superuacuas, & exhortationes. Atqui non sunt superuacua. Ergo ne monitiones quidem. Stultū est, inquit, præcipere ægro, quid facere tanquā sanus debeat, cū restitueda sanitas sit, sine qua irrita sunt præcepta. Quid quod habent ægri sanique, quædam communia, de quibus admonendi sunt, tanquæ ne uideat cibos apperant, ut lassitudinem uitent. Habent quædam præcepta communia pauper & diues. Sana, inquit, auariciam, & nihil habebis, quod admoneas, aut pauperem, aut diuitem, si cupiditas utriusque confidet. Quid quod aliud est, non concupiscere pecuniam, aliud uti pecunia scire? cuius auari modum ignorant, etiā non auari usum. Tolle, inquit, errores, superuacua præcepta sunt. Falsum est. Puta enim auariciam relaxatam, puta astrictam esse luxuriā, temeritati franos iniectos, ignauitā subditū calcar, etiam remotis uitij, quid & quemadmodū debeamus facere discēdū est. Nihil, inquit, efficient monitiones ad mota grauibus uitij. Ne medicina quidem morbos insanabiles uincit, tamen adhibetur alijs in remedium, alijs in leuamentum. Ne ipsa quidem uniuersæ philosophiæ uis, licet tota in hoc uires suas aduocet, durā sanæ & ueteram animis extrahet pestem: sed non ideo nihil sanat, quia non omnia. Quid prodest, inquit, aperta monstrare? Plurimū. Interdum enim scimus, nec atredimus. Non docet admonitio, sed aduertit, sed excitat, sed memoriā continet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos posita transumus. Admonere genus adhortandi est. Sæpe animus etiam aperta dissimulat. Ingerenda est itaque illi noticia rerum notissima rerum. Illa hoc loco in uatiniū Calui repetenda sententia est. Factum esse ambigunt scitis, & hoc uos scire omnes sciunt. Scis amicitias sancte colendas esse, sed non facis. Scis improbū esse, quia ab uxore pudicitia exigit, ipse alienarū corruptor uxorū. Scis ut illi nil cū adultero, sic nihil tibi esse debere cū pellice, & non facis. Itaque sic binde reducendus es ad memoriā. Non enim reposita illa esse oportet, sed in promptu. Quæcunque salutaria sunt, sæpe agitari debent, sæpe uersari, non ut tantum nota sint nobis, sed etiam parata. Adhuc nunc quod aperta quoque apertiora fieri solēt. Si dubia sunt, inquit, quæ præcipis, probationes adijcere debebis. Ergo illa, non præcepta proficiunt. Quid quod, etiam sine probationibus, ipsa monētis autoritas prodest: sic quomodo iurisconsultorum ualent responsa, etiā si ratio non redditur. Præterea ipsa quæ præcipiuntur, per se multum habent ponderis, utique si aut carmini in rexta sunt aut prorsā oratione in sententiā coartata. Sicut illa Catoniana, Emas nō quod opus non est, sed quod necesse est. Quod non opus est, assē charum est. Qualia sunt illa, aut reddita oraculo, aut similia. Tēpori parce, Tēnosce. Nunquid rationē exigis, cum tibi aliquis hoc dixerit uersus? Inuiriarū remedium est obliuio. Auden res fortuna iuuat. Piger sibi ipse obstat. Aduocatum ista non querunt, affectus ipsos tangunt, & natura uim suam exercente proficiunt. Omnium honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur, non aliter quam scintilla flatu leui adiuta, ignem suum explicat. Erigitur uirtus cū tacta est & impulsā. Præterea quædā sunt quidem in animo, sed parū prompta, quæ incipiūt in expedito esse, cum dicta sunt. Quædā diuersis locis iacent sparsa, quæ contrahere in exercitata mens non potest. Itaque in unū conferenda sunt, & iūgenda, ut plus ualeant, animum magis alleuent. Aut si præcepta nihil adiuuant, omnis institutio tollenda est. Ipsa natura contenti esse debemus. Hoc qui dicunt, non uident alium ingenij esse mobilis & erecti, alium tardi & hebetis. Vtique alius alio ingeniosior est. Ingenij uis præceptis alitur & crescit, nouasque persuasiones adijcit innatis, & deprauata corrigit. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt uitij obligatū?

Quod non
opus est, assē
charum est.

Hoc scilicet, ut illis liberetur. Non enim extincta in illo indoles naturalis est, sed obsecrata & oppressa. Sic quoque tentat resurgere, & contra praua nititur. Nacta uero praesidium, & aduta praecipitis, conualescit, si tamen illam diutina pestis infecit, nec enecuit. Hanc enim ne disciplinam quidem philosophiae toto impetu suo conixa, restitit et. Quid enim interest inter decreta philosophiae & praecipita, nisi quod illa generalia praecipita sunt, haec specialia. Vtraque res praecipit, sed altera in totum, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & honesta decreta, hic ex superuacuo monetur. Minime. Nam hic quoque doctus quidem est facere, quae debet, sed haec non satis perspicit. Non enim tantum affectibus impedimur, quo minus probanda faciamus, sed imperitia inueniendi, quid quaeque res exigat. Habemus interdum compositum animum, sed relidit & in exercitatu ad inueniendum officiorum uiam, quam admonitio demonstrat. Expelle, inquit, falsas opiniones de bonis & malis, in locum autem earum ueras reponere, et nihil habebit admonitio, quod agat. Ordinatur ista sine dubio ratione animus, sed non ista tantum. Nam quamuis argumentis collectum sit, quae bona, quae mala sunt, nihilominus habent praecipita partes suas, & prudentia, & iustitia officijs constant, officia praecipitis disponuntur. Praeterea ipsum de bonis malisque iudicium confirmatur officiorum executione, ad quam praecipita perducit. Vtraque enim interesse consentiunt, nec illa possunt praecedere, ut non haec sequantur, & si haec ordinem sequantur suum. Vnde apparet illa praecedere. Infinita, inquit, praecipita sunt. Falsum est. Nam de maximis ac necessarijs rebus non sunt infinita. Tenuis autem differentias habent, quas exigunt tempora, loca, personae. Sed his quoque dantur praecipita generalia. Nemo, inquit, praecipitis curat insaniam, ergo nec maliciam quidem. Dissimile est. Nam si insaniam sustuleris, sanitas reddita est. Si falsas opiniones excludimus, non statim sequitur dispectus rerum agendarum: ut sequatur, tamen admonitio, corroborabit rectam de bonis malisque sententiam. Illud quoque falsum est, nihil apud insanos proficere praecipita. Nam quemadmodum sola non profunt, sic curatio adiuuant, & denunciatio, & castigatio insanos coercent. De illis insanis nunc loquor quibus mens mora est, non erepta. Leges, inquit, ut faciamus quod oportet, non efficiunt. Et quid aliud sunt quam minis mixta praecipita? Primum omnium ob hoc illae non persuadent, quia minantur. At haec non cogunt, sed exorant. Deinde leges a scelere deterrent, praecipita in officium adhortantur. His adhaere, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores, utique si non tantum imperant, sed docent. In hac re dissentio a Posidonio, pro eo quod Platonis legibus adiecta principia sunt. Leges enim breuem esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur, uelut emissae diuinitus uox sit. Iubeat non dispuret. Nihil uidetur mihi frigidius, nihil ineptius, quam lex cum prologo. Mone, dic quid me uelis fecisse, Non discio, sed pareo. Proficiunt itaque, malis moribus uti uidebis ciuitates usas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philosophia quidem, nec ideo inutilis, & formandis animis inefficax est. Quid autem philosophia nisi uitae lex est? Sed putemus non proficere leges, non ideo sequitur, ut ne monitiones quidem proficiat. Aut sic & consolationes nega proficere, dissuasionisque, & adhortationes, obiurgationes, & laudationes. Omnia ista monitionum genera sunt, per ista ad perfectum animi statum peruenitur. Nulla res magis animos honesta induit, dubiosque & in prauum inclinantem reuocat ad rectum, quam honorum uirorum conuersatio. Paulatim enim descendit in pectora, & uim praceptorum obtinet, frequenter audiri, aspici frequenter. Occursus mehercule ipse sapientium iurat, & est aliquid, quod ex magno uiro uel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum proficit, sicut illud intelligam, profuisse. Minuta quaedam, ut ait Phocdon animalia cum mordent non sentiuntur, adeo tenuis illis & fallens in periculum uis est: tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullum uulnus apparet. Idem tibi in conuersatione uirorum sapientium eueniet, non deprehendes quemadmodum aut quando tibi proficit, profuisse deprehendes. Quorsum, inquit, hoc pertinet? Aequae praecipita bona, si saepe tecum sunt, profutura, quam bona exempli. Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque simulacra ex uicino

cino cernentibus, & alicuius oraculi operientibus uocem. Quis autem negauit feriri quibusdam praecipitis efficaciter, etiam imperitissimos, uelut his breuissimis uocibus, sed multum habentibus poderis? Nihil nimis, Auarus animus nullo satiaturo lucro. Ab alio expectes, alteri quod feceris. Haec cum istu quodam audimus nec ulli licet dubitare, aut interrogare, quare: adeo etiam sine ratione ipsa ueritas ducit. Si reuerentia frangat animos, aut uitia compescit, cur non admonitio idem possit? Si imponit pudorem castigatio, cur admonitio non faciat? etiam si nudis praecipitis utitur. Illa uero efficacior est & altius penetrat, quae adiuuat ratione, quod praecipit, quae adhaere, quare quidque faciendum sit, & quis facientem obedientemque praecipitis fructus expectet. Si imperio, & admonitione proficitur, Atqui proficitur imperio, ergo & admonitione. In duas partes uirtus diuiditur, in contemplationem ueri, & actionem. Contemplationem institutio tradit, actionem admonitio. Virtutem & exercet, & ostendit recta actio. Acturo autem si prodest qui suadet, & qui monet, proderit. Ergo si recta actio uirtuti necessaria est, rectas autem actiones admonitio demonstrat, & admonitio necessaria est. Duas res plurimum roboris animo dant, fides ueri, & fiducia. Vtraque admonitio facit. Nam & creditur illi, & cum creditum est, magnos animus spiritus concipit, ac fiducia impletur. Ergo admonitio non est superuacua. Marcus Agrippa uir ingentis animi, qui solus ex his quos ciuilia bella claros potentesque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere solebat, multum se huic debere sententiae, Nam concordia paruae res crescunt, discordia maxima dilabuntur. Haec se aiebat, & fratrem, & amicum optimum factum. Si eiusmodi sententiae familiariter in animum receptae formant eum, cur non haec pars philosophiae, quae talibus sententijs constat, idem possit? Pars uirtutis disciplina constat, pars exercitatione. Et discas oportet, & quod didicisti, agere confirmes. Quod si ita est, non tantum scita sapientiae profunt, sed etiam praecipita, quae affectus nostros uelut edicto coercent & obligant. Philosophia, inquit, diuiditur in haec, scientiam & habitum animi. Nam illa qui didicit, & facienda ac uitanda percipit, nondum sapiens est, nisi in ea quae didicit animus eius transfiguratus est. Tertia pars ista sapiendi est utroque est, & ex decretis & ex habitu. Itaque superuacua est ad implendam uirtutem, cum duo illa sufficiant. Isto ergo modo & consolatio superuacua est, nam haec quoque ex utroque est, & exhortatio & suasio & ipsa argumentatio. Nam & haec ab habitu animi compositi ualidius proficitur. Sed quamuis ista ex habitu animi ueniat, optimus animi habitus, & ex his est & ex illis. Deinde istud quod dicitur, iam perfecti uiri est, ac summam consecuti felicitatis humanae. Ad hoc autem tarde peruenitur. Interim etiam imperfecto sed proficienti, demonstranda est in rebus agendis uia. Haec forsitan etiam line admonitione dabit sibi ipsa sapientia, quae iam eo perduxit animum, ut moueri nequeat, nisi in rectum. Imbecillioribus quidem ingenijs necessarium est aliquem praetere. Hoc uitabis, hoc facies. Praeterea si expectat tempus quo per se sciat, quid optimum factum scit, interim errabit, & errando impedietur, quo minus ad illud perueniat, quo possit se esse contentus. Regi ergo debet, dum incipit posse se regere. Pueri ad praescriptum discunt, digiti illorum tenentur, & aliena manu per literarum simulacra ducuntur. Deinde imitari iubentur proposita, & ad illa reformare chirographum. Sic animus noster dum eruditur ad praescriptum, iuratur. Haec sunt per quae probatur, hanc philosophiae partem superuacuum non esse. Queritur deinde, an ad faciendum sapientem sola sufficiat? Huic quaestioni suum diem dabitur. Interim omittis argumentis, nonne apparet nobis esse opus aliquo aduocato, qui contra populi praecipita praecipiat? Nulla ad aures nostras uox impune perferetur. Nocet qui optat, nocent qui execrantur. Nam et horum imprecatio fallis nobis metus inserit, & illorum amor male docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, & incerta & errantia, cum possimus felicitatem domo promere. Non licet inquam, ire recta uia. Trahit in prauum parentes, trahunt serui. Nemo errat uni sibi sed demetiam spargit in, proximos, accipitque inuicem. Et ideo in singulis uitia populorum sunt, quia illa populus dedit: dum facit quisque peior, factus est. Dicit deteriora, deinde docuit, effectaque est ingens illa nequitia, congesto in unum, quod cuique pessimum scitur. Sit ergo aliquis

ut, pro quibus

al, ablegant.

al, cui.

go aliquis custos, & aures subinde peruellat, abigatq; rumores, et reclamet populis laudantibus. Erras enim, si existimas nobiscū uitia nasci, superuenerūt, ingesta sunt. Itaq; monitionibus crebri, opiniones quæ nos circūsonant, cōpescamus. Nulli nos uitio natura cōciliat. Illa liberos ac integros genuit. Nihil quidē quod auaritiā nostrā irritat possit in aperto. Pedibus aurum & argentum subiecit, calcādumq; ac premēdū dedit, & quicquid est propter quod calcamur ac premimur. Illa uultus nostros erexit in cœlū, & quicquid magnificū mirumq; fecerat, uideri à suspicientibus uoluit: ortus occasusq; & properantis mūdi uolubilē cursum, interdiu terrena aperientē, noctu, cœlestia: rados syderum incessus, si cōpares toti, citatissimos, si cogitates, quanta spatia nunquā intermissā uelocitate circumcant: defectus solis & lunæ inuicem obstantium. Altra deinceps digna miratu, siue per ordinem subeūt, siue subditis causis mota profluit, ut nocturni ignium tractus, et sine ullo ictu sonitusq; fulgores cœli fatiscēntis, columnæq; ac trabes, & uaria simulacrā flāmarū. Hæc supra nos natura disponit. Aurum quidem & argentum, & propter ista nunquā pacem agens ferrum quāli male nobis committerentur, abscondit. Nos in lucē propter quæ pugnaremus extulimus. Nos & causas periculorum nostrorum, & instrumenta, dilectio terrarum pondere eruitimus. Nos fortunæ mala nostra tradidimus, nec erube, scimus summa apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarū. Vis scire quā falsus oculos tuos decipit fulgor? Nihil est istis quamdiu mersa & inuoluta cœno suo iacent, foedius, nihil obscurius: quid nīr quādo per lōgissimorū cuniculorū tenebras: extra hūtur nihil est illis dū fiūt, & a fecē sua separant, informius. Deniq; ipsos opifices in tuere, per quorum manus sterile terræ genus, & informe perpuratur, uidebis quā ta fuliginē obliantur. Atqui ista magis inquinant animos quā corpora, & in posflore eorum quā in artificie plus est sordium. Necessarium itaq; est admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis, eq; tanto fremitu, tumultuq; falsorū ueram deniq; audire uocem. Quæ erit illa uox? Ea scilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitiosis exurdat, salubria infususret uerba: quæ dicat, Nō est quod inuideas istis quos magnos felicesq; populus uocat. Non est quod tibi compositæ mentis habitum & sanitatem, plausus excutiat. Non est quod tibi tranquillitatis tuæ fastidū faciāt ille, sub illis facibus, purpura cultus. Non est quod feliciorē eum iudices, cui submouetur, quā quem licetor semita deijcit. Si uis exercere, tibi utile, nulli autem graue, imperiū, submoue uitia. Multi inueniuntur, qui ignem inferant urbibus, qui in expugnabilia feculis, & per aliquot ætates tuta prosternant, qui æquum arcibus aggerem attollāt, & muros in mirā altitudinē adductos arictibus ac machinis quasi sent: multi sunt, qui ante se agant agmina, & tergis hostium graues instent, & ad mare magnum perfusi cæde gentium ueniant: sed hi quoq; ut uincerent hostem, cupiditate uicti sunt. Nemo illis uenientibus resistit, sed nec ipsi ambitioni, crudelitatiq; resisterant. Tunc cum agere uili sunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deualtandi, & ad ignota mittebat. An tu putas sanum qui à Græciæ primum cladibus, in qua eruditus est, incipit, qui quod cuiq; optimū est eripuit Lacedæmoniam seruire iubet. Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatū strage, quas aut uicerat Philippus, aut emerat, et alias alio loco projicit, et toto orbe arma circumferat: nec subsistit unquam lassā crudelitas immanium ferarū modo, quæ plus quā exiguit fames mordēt. Iam in unum regnum multa regna coniecit. Iam Græci Persaq; eundem timent, iam etiam à Dario liberationes iugum accipiunt: idem tamen ultra Oceanum solemq; indignatur ab Herculis Liberiq; uestigijs uictoriæ flectere. Ipsi naturæ uim parat. Non ille ire uult, sed non potest stare: nō aliter, quā in præceps defecta pondera, quibus eūdi finis est, iacuisse. Nec Cneo quidē Pompeio externa inire bella aut domestica uirtus, aut ratio suadebat: sed insanus amore magnitudinis falsæ, modo in Hispaniā & Sertoriana arma, modo ad colligendos piratas ac maria pacāda uadebat. Hæ prætexebatur causæ, ad cōtinuādā potentiā. Quid illum in Africā quid in septentrionem? quid in Mithridatem & Armeniā, & omnes Asia angulos traxit? Infinita scilicet cupido crescendi, cum sibi unum parum mag-

al. restitit

gnus uideretur. Quid C. Cæsare in sua fata pariter ac publica immisit? gloria & ambitio, & nullus supra cæteros eminendi modus. Vnū ante se ferre non potuit, cum R. P. supra se duos ferret. Quid tu C. Mariū semel consulē (unū enim consulatū accepit, cæteros rapuit) cum Theutonicos Cimbrosq; cōcideret, cū Iugurtham per Africæ deserta sequeretur, tot pericula putas appetisse, uirtutis instinctu: Mariū exercitū, Mariū ducebat ambitio. Isti cū omnia cōciterēt, cōcutiebatur turbinū more, quæpta cōuoluūt, sed ipsi ante uoluūt, & ob hæc maiore impetu incurrūt, quā nullū illis sui regnū est. Ideoq; cū multis fuerūt mali, pestiferā illā uim, qua pleriq; nocuerunt, ipsi quoq; sentiūt. Nō est quod credas quæquā fieri aliena infelicitate felicem. Omnia ista exempla quæ oculis atq; auribus nostris ingeruntur, retexenda sunt, & plenum malis sermonibus pectus exhauriendum. Inducenda est in occupatum locum uirtus, quæ mendacia contra uerum placentiā extirpet, quæ nos à populo cui nimis credimus separet, ac synceris opinionibus reddat. Hæc est enim sapientia, in naturam conuertit, & eō restituit unde publicus error expulerit. Magna pars sanitatis est, hortatores insanitæ reliquisse, & ex isto cœtu inuicem noxiū procul abegisse. Hoc ut esse uerum scias, aspice, quanto aliter unusquisque populo uiuat, aliter sibi. Non est per se magistra solitudo innocentia, nec frugalitatem docentur: sed ubi testis ac spectator abscessit, uitia subsidunt, quorum monstrari & conspici, fructus est. Quis eam quam nulli ostenderet, induit purpuram? Quis posuit secretam in auro dapem? Quis sub alicuius rusticæ arboris proiectus umbra, luxuriæ suæ pompam solus explicuit? Nemo oculis suis lautus est, nec paucorum quidem & familiarum, sed apparatus uitiorum suorum pro modo turbæ spectantis expandit. Itaque irritamentum est omnium in quæ insanimus, admirator & conscius. Ne concupiscamus efficies, si ne offendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia scenam deliderant. Sanabis ista, si absconderis. Itaque si in medio urbium fremitu collocati sumus, stet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & usu opes metientem. Contra illos qui gratiam ac potentiam attollunt, ocium ipse suspiciat traditum literis, & animum ab externis ad sua reuersum. Ostendat ex constitutione uulgi beatos, in isto inuidioso fastigio suo trementes & attonitos, longeque aliam de se opinionem habentes, quā ab alijs habetur. Nam quæ alijs uidetur excelsa, ipsi prærupta sunt. Itaque exanimantur, & trepidant, quoties despexerunt in illud magnitudinis suæ præceps. Cogitant enim uarios casus, & in sublimi maxime lubricos: tunc appetita formidant, & quæ illos graues alijs reddit, grauior ipsi felicitas incumbit. Tunc laudat ocium leue & sui iuris, odio est fulgor, & fuga iam à rebus adhuc stantibus, quæritur: tunc deum uideas philosophantis metus, & agræ fortunæ sana consilia. Nam quasi ista inter se contraria sint, bona fortuna, & mens bona, ita melius in malis sapimus, secunda rectum auferunt. Vale.

al. regimen.

al. abisse

ERASMI IN LIB. DECIMVM QVARTVM EPIST. XC.

Arma agētis introrsus. Sic habebat prior æditio, consentientibus plerisq; exemplaribus. Vnus codex manu descriptus habebat, marinam, unde conijco legendum, maria introrsus agētis, ut conueniat cum illo Maronis, Iulia qua ponto longe sonat unda refluxo. Item cum illo Flacci, Mariusq; Baijs obstrepentis uirges Summouere littora, Parum locuples continente ripa. Alioqui legi poterat, arua. Sic enim edificabant in littore, ut aruorum spaciū redderent angustius amplitudine edificiorum. Nam mox sequitur apud Horatium: Quid quod usq; proximos Reuellis agri terminos? c. Lib. 2. Odæ 18.

Quid in secundam nominum formam animæ perpetuæ. Sic magno consensu habebant exēplaria. si pro nomine, legamus hominum, tolerabilior fuerit lectio, ut intelligas animas perpetuas in secundam nominum formā. Perit enim forma corporis, sed manet ea quæ potior est aut alia datur priore melior. Sed uero propius est, fuisse scriptum, numinum formam: Numinum enim est immortalitas, animæ secundam habent formam, quod esse quidem ceperunt, sed non desinunt esse. Mallior erit sermo, si sublata præpositione legas, secundam numinum formā perpetuæ id est, more numinum.

Quam doctrinam uocant Græci. Ex uestigijs nihil certi potuit deprehendi, nisi quod σχολη, aut παιδοσολη scriptum arbitror, Magis

Epist. 93.

Magis

Magno uitā facit. Videtur deesse uerbum, magno pusillum. Vitā, &c. Tamen erit lectio tolerabilis, si magno recipias pro sapiente, & addas interrogationis notulam.

Quia animum habet mobilem, at praua illa agit arens malicia, & ea agitata abest. De bono, &c. Sic habebat prior editio. Quidam codices pro at, habebant ad, & pro agitata, cogitata. Ex diuinatione reposuimus, huic, malicie uis quedam inest, quia, siue qua, animum habet mobilem ad praua. illa agit carens malicia, & ea agitatio abest à bono. Non est adhuc, & cetera.

Tamuisi. Quidam habebant Tamassij. Catullus iocatur in quendā Volusium, Annales Volusi cacata charta, hinc illud, & qui uocentur. Quam non decori sint, & qui uocentur. Quidam codex sic habebat, Annales Tamuisij scis quam non desidero, & si sint qui uocentur. Tolerabilis erat lectio, si pro uocentur, legas iocentur: ut accipiamus ali quos iocos sparsisse, quod his Seneca delectaretur.

PINCIANI IN LIBRVM. DECIMVM QVARTVM EPIST.

Epist. 90. Illud quasi constet.] Omnis emendatio lectio, constitit, non constet. Nec iustus homo esse sine studio sui potest.] Corrige. Nec uirtus autē esse sine studio sui potest, ex uetere lectione. Sed eam accessionem esse] Eum legendum, non eam, ut referas ad locum, ex eadem. Hanc analyticam, illam topicam placuit appellari.] Eadem aliter prefert. Græcis literis. Hanc dialecticam, illam Rhetoricam placuit appellari. Analytica in duas partes diuiditur] Dialectice in eadem scriptum est Græcis characteribus, non Analytica. Quousq; arationes uestras porrigetis ne prouinciarum quidem statione contenti.] Scribendum. Quousque arationibus uestris fines uestros porrigetis, cetera ex eadem. Quantulum enim ex istis epulis quæ per tot comparatis manus. Lege, ex eadem. Quantulum enim est quod ex istis epulis quæ per tot comparatis manus.

Epist. 91. Cuius scientia nulli dederunt.] Vlli habent, nonnulli antiquiora duo exemplaria. Inter septem æui sapientia notus] Scribe notos, non notus, ex castigatis exemplaribus. Posses etiam legi, inter septem æui illius sapientes natus. Non enim tecta cœnationum epulas receptura parabantur.] Scribe. Non enim tecta cœnationi epulum receptura parabantur, ex exemplari Facundi & Primitiui. Ipsa tales inueniunt.] Ita mallem legeres, quam ipsa. Et animo humum expectate.] Sunt codices in quibus uerbum, animo, non habetur. Que si audire humanū genus uoluerit] Scribe Quam, non Que, ut referas ad naturam, ex uetere lectione. Facilem actum uitæ daret] Legendum fortasse, Facilem ac tutam uitam daret. Itaq; hinc textorum, hinc fabrorum officinæ sunt.] In quibusdam codicibus, nō hinc habetur, sed huic, non minus commoda lectione. Quod lato pariunt insecti peccine dentes] Sic legitur in omnibus scriptis exemplaribus, sed ferunt, esse legendum, non pariunt docet Ouid. in 6. Metamor. unde hi uersus desumpti. Quos notandum in eodem Ouidij 6. aliter haberi: Inseritur medium radijs subtegmen acutis, Quod digiti expedit, unt atq; interstamina ductum Percusso ferunt insecti peccine dentes, nisi forte Seneca ex commodo suo illos concidit. Omnia hæc quidem inquit sapiens inuenit.] Error in ordine uerborum. Corrige, ex codice Facundi & Primitiui. Omnia hæc inquit sapiens quidem inuenit, Quia homines sunt non quia sapientes.] Lege quæ, non quia utro biq; . Nā & statim subiicitur, qua uelox est, non qua sapiens. Aliquæ uitriarii ostendere.] Vitriarium, nō uitriarii legi in antiquo exemplari, quod & uidetur exposcere analogiæ ratio. Præterq; grāmaticos quosdā id magis approbare uideo. Qui uix diligenti manu effingerentur] Vetus lectio, qui uix diligētia manu effingerentur. Et ut ita dicā à dijs recentes.] Sunt exemplaria quæ recedentes habeant, non recentes.

Epist. 92. Qui diem dixit horam momentumq; tēporis euerētis imperijs sufficere.] Puto reclamant licet omnia exemplaria desiderari in his uerbis negationem, non, legendumq; qui diem dixit, non horam momentumq; temporis cetera. Quam sententiam mutuatus uidetur Seneca à Phalereo Demetrio, qui cum legisset apud Euripidem diuinitas rem esse diariam, sufficereq; uel unicam diem ad alleuanda quæ depressa sunt, uel e contrario reliqua pronunciauit ab Euripide recte dicta, nisi quod non diem fuit dicturus, sed momentum. Autor est Plutarchus in consolatione ad Appollonium. Sit tanto tēpore repararentur cuncta quanto finiuntur.] Emendatio exemplaria. Si tanto tēpore perirent cuncta quanto fiunt. Alia, si tam tarde perirent cuncta quam fiunt. Ac speculas ad humile arenam de dixi. Vetus lectio, ac speculas ad humile deduxit. Siue interna ui flatuq; præclusa uiolenti.] Eadem, siue interna uis flatuq; præclusa uiolenti Sed expendendum an sit aptior lectio præclusi, quam præclusa. Felicitatis urbis inimicus.] Puto desiderari hoc loco principis. C. Caligule nomē, quem insensissimū exitisse urbis successibus autor est Tranquillus. Actas ne homini quidem extrema deducta.] Vetus lectio. Aetas ne homini quidē extrema. A Plauto deducta. A liq codices non à Plauto habent, sed à Plano. Alij, A Plano recte Eusebius in Chronicis. Munacius, inquit Plancus, Cicronis discipulus orator habetur insignis, qui cū Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit. Discede inquit ambitio. Omnium quæ terram premunt seruus miles esto.] Corruptissima uerba, nec in ullo scripto codice castigatio. Minus uitiosa, ni fallor, futura si sic legantur, Discede inquit ambitio, Omnium quæ terrā premunt seruum

munt seruem unam esse. Quandoquidem in uetere lectione fere miles habetur, non seruus miles. Cum ne morti qui dem hæc apud nos noccat.] Scribendum puto, ne morti quidem hi apud uos noccant, ut pronomen hi referat rumores. Nam dictio, cum, in omnibus antiquis codicibus propalam desideratur. Et hoc malam molitionem habet.] Uicisidem sic ut recitata habetur, sed legendum puto, & hæc malam amolitionem habet, hoc sensu, mortem quoq; si cui infamiam, & alia huiusmodi amolitionem habere sed malam, hoc est amoliri homines illum, sed decipi. Non enim ut creditur malum est nemine id experto. Ab amolendo amuleta dicta quæ circa collum aut in brachijs gestari solent gratia amolendi suscinatones morbosæ. Græci phylacteria uocant, hoc est ut sic dicam seruatoria. Dioscorides & alij.

Vides autem quale sit, & te non esse contentum cetera.] Sic prior editio. Corrige. Vides autē quale sit sole te non esse contentum, ex exemplari domestico reliquis hoc loco deprauatis. Corroborant hanc emendationem uerba sequentia. Quod potest in hac claritate solis cetera, & aliquanto post. Paulo ante dicebā igniculum nihil conferre lumini solis. Sanctissime intemperans usq; ad indigesta.] Eadem ingesta agnoscit, non indigesta. Quid si leas intemperans æquæ ac iniusta. In quantolibet tempore bona æterna consumat.] Quantulo, non quanto, eadem. Ut in perfecto huic malitiæ uis quedam inest.] Scribendū reor mutata literarū quantitate. Ut imperfecto uiro huic malitiæ uis quedam inest, ut sit malitiæ pro mollitudinis, ut supra. Ad praua ille agit carens malitiæ, & ea agitatio abest à bono.] Locus in omnibus exemplaribus corruptus. Corrigendus forte sic. Ad praua illum agit herens malitiæ, & ea agitatio abest à bono. Ut suarum possessionum orientis occidentisq; terminus fiat.] Vetus lectio compendiosior & elegantior, ut sua orientis occidentisq; terminus fiat. Vtrum proiectum aues differant an cōsumatur canibus data præda marinis.] Exemplar diuæ Mariæ proiectū agnoscit, non proiectum, ut scribendum sit proiectas. Item consumantur libentius legerim quam consumatur, & Latinis legendum, non marinis. Est enim Virgilia nus uersus ex nono. Hæc terra ignota canibus data præda Latinis A litibusq; iaces. Nisi illud secundis cinxisset.] Ita omnis scripta & hæctenus impressa lectio habet. Correctio erat in promptu, nisi illud secum disinxisset. Disinctum fuisse Maccenatem & Virgilius in elegia in eius obitum, & alij testantur. Seneca item statim ante. Alte cinxstum putes dixisset. De soluto autem & disincto Maccenatis ingenio legito multa libro xx. epistolaram, in epistola cuius initium est. Quare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio.

Annales Tamuisij.] Lego. Annales Tamuisij, tum ex uetere lectione, tum ex Suetonio Tranquillo in Cesare dicta **Epist. 94.** Meminerunt inquit huius conuersionis Tamuisius geminus in historia. Et mox paulo. Tamuisius adicit Crassum penitentia uel metu cetera. Quam non decori sint] Exemplaria quedam, quam non dedecorosi sint. Alia pro decori, derosi, habent. Sunt etiam quæ legant, quam non dederosi sint, ut sorte scribendum sit quanto opere derosi sint, aut sic, quanto derisui sint, & confestim. Et qui uocentur.] Legitur etiam in nonnullis codicibus, & quid uocentur. Hæc est uita quorundam longa & quod Tamuisij sequitur annales.] Corrigendum arbitror. Acque est uita quorundam longa, & quod Tamuisij sequitur annales. Sed considera an magis placet legi per transpositionem dictionum, & quod sequitur Tamuisij annales. Nunquid aliquem esse tam cupidum uitæ putas.] Vetus lectio. Nunquid aliquem tam stultic cupidum esse uitæ putas.

Emas non quod opus est, sed quod necesse est.] Scribendū reor contra omnia exemplaria, Non emas quod opus non est, sed quod necesse est. Confirmat hanc emendationem Seneca ipse subdens. Quod non opus est asse carū est. Alioqui quod opus est necesse est. Vtiq; alius alio ingeniosior est.] Eadem. Vtiq; alii alio ingeniosorem. Si tamen illā diuinā pestis non infect nec enecuit.] Corrige, si tamen illam diuinā pestis infect nec enecuit, ex exemplari Scholarum Salmanticensium. Dixerat enim paulo ante obscuratam esse, & oppressam indolem non extinctā. Considerandumq; an sit magis commoda lectio, tantum, quam tamen. Si sepe tecum sint profutura quam bona exempla.] Desunt duo uerba in fine addenda, Plus putes ex uetere lectione. Pythagoras ait alium animum fieri intrantibus templum deorumq; simulachra ex uicino cernentibus, & alicuius oraculi uocem operientibus.] Locus mutilatus & uerbis nonnullis cassis in exemplaribus omnibus præterquam in meo familiari in quo sic habetur. Pythagoras ait alium animum fieri intrantibus templum deorumq; simulachra ex uicino cernentibus, & alium ante fores alicuius oraculi uocem operientibus. Et sine ullo icū sonituq; fulgores cœli fatifcentes.] Legendum uidetur per matorem & distincte. Cœli fatifcentes. Ut per fulgores accipias quod Græci selas appellant, per cœlos fatifcentes chasmata, & si uetus omnis lectio non fatifcentes præserat, sed patefcentes. Hæc supra nos natura disponit.] Vetus lectio. Hæc supra nos itura disposit, & infra. Sterile terre genus & informe perpurgatur.] Maior codicum pars infernum legit, nō informe. Quam quem licetor semita deicit.] Antiqua lectio, quam te quæ licetor semita deicit.

LVCII ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIB. XV.

EPIST. XCVI. Non esse petendum quod impetrare nolueris. De differentia inter decreta & praecepta. Et quod ad consummandam sapientiam neutra ualent sine altero. & secundum Polidonium alia quaedam addit necessaria, & aliqua contra medicos.

Etis à me, ut id quod in diem suum dixeram debere differri, repraesentem & scribam tibi, an hæc pars philosophiæ, quæ Græci ῥητορικὴ uocant, nos præceptiuam dicimus, satis sit ad consummandam sapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, si negauero, Eo magis promitto, & uerbum publicum perire non patior. Postea non litroga, quod impetrare nolueris. Interdum enim obnixè petimus id quod recusaremus, si quis offerret. Hæc siue leuitas est, siue uernilitas, puniendâ est promittendi facilitate. Multa uideri uolumus uelle, sed nolumus. Recitator historiam ingentem attulit, minutissimè scriptam, arduissimè plicatam, & magna parte plecta: desinâ, inquit, si uultis. Acclamatur, recita, recita, ab his qui illud obmutescere ilico cupiunt. Sæpe aliud uolumus, aliud optamus, & uerum ne dijs quidem dicimus, sed dijs, aut non exaudiunt, aut miserentur. Ego me ommissa misericordia, uindicabo, & tibi ingentem epistolam impingam, quam tu si inuitus leges, dicito, Ego mihi hoc contraxi. Teq; inter illos numera, quos uxor magno ducta ambitu torquet, inter illos quos diuitiæ per summum acquisitæ sudorè, malè habent, inter illos quos honores, nulla non arte atq; opera petiti discrutiant, & ceteros malorum suorum compotes. Sed ut omisso principio, rem ipsam aggrediar. Beata, inquit, uita constat ex actionibus rectis ad actiones rectas præcepta perducunt. Ergo ad beatam uitam præcepta sufficiunt: non tamen semper ad actiones rectas præcepta perducunt, sed cum obsequens ingenium est. Aliquando frustra admouentur, si animum opiniones oblident prauæ. Deinde etiam si rectè faciunt, nesciunt facere se rectè. Non potest enim quisquam nisi ab initio formatus, & tota ratione compositus, omnes exequi numeros, ut sciat quando oporteat, & inquantum, & cum quo, & quemadmodum. Quare non potest toto animo ad honesta conari, ne constanter quidem, aut libenter, sed respiciet, sed hæsitabit. Si honesta, inquit, actio ex præceptis uenit, ad beatam uitam præcepta abundè sunt. Atq; illud ergo hic his respondemus, Actiones honestas ex decretis fieri, non tantum præceptis. Si alia, inquit, artes contentæ sunt præceptis, contenta erit & sapientia. Nam & hæc ars uita est. Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit, sic moue gubernaculum, sic uela submitte, sic secundo uento utere, sic aduerso resistere, sic dubium communeq; tibi uedica. Alios quoq; artifices præcepta confirmant, Ergo ne hoc idem poterunt artifices uiuendi? Omnes istæ artes circa instrumenta uitæ occupatæ sunt, non circa totam uitam. Itaq; multa illas inhibent extrinsecus, & impediunt, spes, cupiditas, timor. At hæc quæ artem uitæ professa est, nulla re, quo minus se exerceat, uetari potest. Discutit enim impedimenta, & tractat obstantia. Vis scire quàm dissimilis sit aliarum artium conditio, & huius? In illis excusatius est uoluntate peccare, quàm casu, in hac maxime culpa est sponte delinquere. Quod dico tale est. Grammaticus non erubescit solocissimum si sciens facit, erubescit si nesciens. Medicus si deficere agrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat, quàm si se intelligere dissimulat. At in hac arte uiuendi, turpius uolentium culpa est. Adhæc nunc quod artes quoque pleræq; imò ex omnibus liberalissimæ habent decreta sua, non tantum præcepta, sicut medicina. Itaq; alia est Hippocratis secta, alia Asclepiadis, alia Themisonis. Præterea, nulla ars cõtemplatiua sine decretis suis est, quæ Græci uocant ῥητορικὴ, nobis uel decreta licet appellare, uel scita, uel placita, quæ in geometria & in astronomia inuenies. Philosophia autè & contemplatiua est & actiua: spectat, simulq; agit. Erras enim si illam putas tantum terrestres operas promittere, altius spirat. Totum, inquit, mundum scrutator, nec me intra cõtuberniũ mortale contineo, suadere uobis, ac dissuadere cõtenta. Magna me uocant, supraq; uos posita. Nam tibi de summa cœli ratione deumq; Differere incipit, & rerum

& rerum primordia pãdã Vnde omnis natura creat res, haurit, alitq; Quæq; eadè rursum natura perẽpta resoluat, ut ait Lucretius. Sequitur ergo, ut cõtemplatiua sit, habeat decreta sua. Quid quod facienda quoq; nemo ritè obibit, nisi is, cui ratio erit tradita, quæ in quaq; re omnes officiorum numeros exequi possit: Quos non seruabit, qui in re, præcepta acceperit, nõ t in nomine. Imbecilla sunt per se, & ut ita dicam, sine radice, quæ partibus dantur. Decreta sunt quæ mutant, quæ securitatem nostram, tranquillitatemq; tueantur, quæ totam uitam, totamq; rerum naturam simul contineat. Hoc interest inter decreta philosophiæ & præcepta, quod inter elementa & membra. Hæc ex illis dependent, illa & horum causæ sunt & omnium. Antiqua, inquit, sapientia nihil aliud quàm facienda & uitanda præcepit. Et tunc longe meliores erant uiri. Postquam docti prodierunt, boni desunt. Simplex enim illa & aperta uirtus in obscuram & solertem sciẽtiã uersa est, docemurq; disputare, non uiuere. Fuit sine dubio, ut dicis, uetus illa sapientia, cõ maxime nascens rudis, non minus quàm ceteræ artes, quarum in processu subtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remedijs diligentibus. Nondum intantum nequitia surrexerat, ne tã late se sparserat. Poterat utiq; simplicibus, obitare remedia simplicia. Nunc necesse est tanto operosiora esse munimenta, quanto ualentiora sunt quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum, quibus listeretur fluens sanguis uulnera coirent paulatim. Deinde in hanc peruenit tam multiplicem uarietatem. Nec est mirum, tunc illam minus negocij habuisse, firmis adhuc, solidisq; corporibus, & sacili cibo, nec per artem, uoluptatemq; corrupto. Qui postquã cepit, non ad tollendam, sed ad irritandam famem quari, & inuentæ sunt mille conditura, quibus auditas excitaretur, quæ desiderantibus alimenta erant, onera sunt plenis. Inde pallor, & neruorum uino mentium tremor, & miserabilior ex crudelitibus quàm ex fame macies. Inde incerti labentium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio. Inde in totam cutè humor admissus, distensusq; uenter, dum male affuescit plus capere, quàm poterat. Inde suffusio luridæ bilis, & decolor uultus, tabesq; in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescẽtib; neruorum sine sensu facientium torpor, aut palpitatio corporum sine intermissione uibratium. Quid capitis uertigines dicam: Quid oculorum auriumq; tormenta, & cerebri æstuantis uerminationes, et omnia per quæ exoneramur, internis ulceribus affecta: Innumerabilia præterea febrium genera, aliarum impetu t subeuntium, aliarum tenui peste repentiũ, aliarum cum horrore & multa membrorum quassatione uenientium. Quid alios referam innumerales morbos, supplicia luxuriæ: Immunes erant ab istis malis, qui nondum se delitijs soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabant. Corpora opere ac uero labore durabant, aut cursu defatigati, aut uenatu, aut tellure uersata: excipiebat illos cibus, qui nisi esurientibus placere non poterat. Itaq; nihil opus erat, tã magna medicorum suppellestiles, nec tot ferram, & pyxidibus. Simplex erat ex simplici causa ualetudo, multos morbos, multa fercula fecerunt. Vide quãtũ rerum per unam gulam transitarum permisceat luxuria, terrarum marisq; uastatrix. Necesse est itaq; inter se tam diuersa dissideant, & hausta male digerantur, alijs alijs nitentibus. Nec mirũ, quod incõstans uariisq; ex discordi cibo morbus est, & illa ex contrarijs natura partibus in eundè cõpulsã redundant. Inde tam nullò agrotamus genere, q; uiuimus. Maximus ille medicorum & huius scientiæ conditor, sceminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæc iã & capillis destituuntur, & pedibus agræ sunt. Non mutata foeminarum natura, sed uita est. Nam cum uiorum licentiam aquauerint, corporum quoq; uirilium uita aquauerunt. Nõ minus peruisilant, non minus potant, & oleo & mero uiros prouocant. Aequè inuitis in gesta uisceribus per os reddunt, & uinũ omne uomitu remittunt: æque in uerodunt, solatium stomachi æstuantis. Libidine uerò, nec maribus quidem cedunt, pati nata. Dij illas deæq; male perdant, adeo peruersum commentæ genus impuditiæ uiros inuent. Quid ergo mirandum est, maximum medicorum ac naturæ peritissimum, in mendacio prebendi, cum tot foeminae podagrica caluæq; sint: Beneficium sexus

al. in omnem uitam

al. rationum

al. sciẽtium

Hippocrates nimium.

Medici ueteres

Li. 1. ubi tum nunc aliter legitur.

sui, uitijis perdidit, & quia foemina exuerunt, damnatae sunt morbis uirilibus. Et antiqui medici nesciebant dare cibum saepius, & uino sulcare uenas cadentes nesciebant sanguinem emittere, & diuinam agrotatione balneo sudoribusq; laxare, nesciebant crurum uinculo, brachiorumq; latente uim, & in medio sedentem, ad extrema reuocare. Non erat necesse circumspicere multa auxiliorum genera, cum essent periculorum paucissima. Nunc uero quam longe processerunt mala ualitudinis: Has uisuras uoluptatum pendimus, ultra modum fasq; concupitarum. Innumerabiles esse morbos non miraberis, co quos numerata. Cessat omne studium, & liberalia professi, sine ulla frequentia, desertis angulis praesident. In rhetorum ac philosophorum scholis solitudo est. At quam celebres culinae sunt, quanta circa nepotum focos iuuentum premit. Traeseo puerorum infelicitum greges, quos post transacta, conuiuia, alia cubiculi contumelia expectat. Traeseo agmina exoletorum, per nationes coloresq; descripta, ut eadem omnibus leuitas sit, eadem prima mensura larginis, eade species, capillorum, ne quis cui rector est coma, crispulis miscatur. Traeseo pistorum turbam, transeo ministratorum, per quos signo dato ad inferendam cenam discurrunt. Dij boni quantum hominum unus uenter exercet. Quid tu illos boletos uoluptarium uenenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam si praesentanei non fuerant? Quid tu illam aestiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid illa ostrea inertissima carnem, coeno saginata, nihil exiltimas limose grauitatis inferre? Quid illud Sociorum garum, preciosam malorum piscium sanicem, non credis urere falsa tabe praecordia? Quid illa purulenta, & quae tantum non ab ipso igne in os transferuntur, iudicas sine noxa, in ipsis uisceribus extinguis? Quam foedi atq; pestilentes ructus sunt, quantum fastidii sui exalantibus crapula uentrem. Scias putrescere sumpta, non coqui. Memini fuisse quondam Aesopi nobilem patinam, in quam quicquid apud lautos solet diem ducere, properans in damnum suum, popina cogellat: ueneriae spondyliq; & ostrea eatenus circumcisa, qua eduntur, inter uenientibus distinguantur echinis, torti distractis sine ullis ossibus nulli constrauerunt. Piget esse singula, coguntur in unum sapores. In coena fit, quod fieri debet saturatio in uentre. Expecto iam ut manducata ponantur. Quantulo autem hoc minus est, testas excerpere atq; ossa, & detritum opera coquum fungi. Graue est luxuriari per singula, omnia semel & in eundem sapore uersa ponantur. Quare ego ad unam rem manum porrigeam. Plura ueniunt simul. Multorum ferculorum ornamenta coeant & cohaereant. Sciant protinus hi qui factatione ex istis peti & gloria aiebant, non ostendi ista, sed conscientiae dari. Pariter sint quae disponi solent, iure uno persusa. Nihil interit, Ostrea echinis, spondyli perturbati nullis coactisq; ponantur. Non esset confusior uomentium cibus. Quomodo ista perplexa sunt, sic ex istis non singulares morbi nascuntur, sed inexplicabiles, diuersi, multiformes, aduersus quos & medicina armare se coepit, multis generibus, multis obseruationibus. Idem de philosophia dico. Fuit aliquando simplicior, inter minora peccatae, & leui quoque cura medicabiles. Aduersus tantam morum euerisionem, omnia conanda. Et utinam sic denique lues ista uinceretur. Non priuatim solum, sed publice furimus. Homicidia coepescimus, & singulas caedes. Quid bella, & occisarius gentium gloriosum scelus? Non avaricia, non crudelitas modum nouit, & ista quamdiu furim & a lingulis sumus, minusq; noxia, minusq; monstruosa sunt. Ex senatus consultis plebisq; scitis saeva exercetur, & publice iubetur uetita priuatim: quae commissa capite luerent, tamen quia paludati fecere, laudamus. Non pudet homines mitissimum genus gaudere sanguine alterno, bella gerere, gerendaq; liberis tradere, cum inter se etiam mutis ac feris pax sit. Aduersus tam potenter explicitumq; late furor, operosior philosophia facta est, & tantum sibi uirum sumptis, quantum his, aduersus quae parabatur, accesserat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatioris cibi: non erat animus ad frugalitatem magna uim reducendus, a quo paululum discesserat. Nunc manibus rapidis opus est, nunc arte magistra. Voluptas ex omni quaeritur. Nullum intra se manet uitium. In avaricia praeseps luxuria est, honestatis obliuio inuasiat. Nihil turpe est, cuius placet precium. Homo, sacra res, homo iam per lulum &

iocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipiendaq; uulnera nefas erat, is iam nudus inermisq; pducitur, satisq; spectaculi in homine mors est. In hac ergo morum perueritate, delideratur solito uehemetius aliquid, quod mala inueterata discutiat: decretis agendum est, ut reuellatur penitus falsorum recepta persuasio. His si aduixerimus praecpta, consolationes, adhortationes, poterunt ualere, per se inefficaces sunt. Si uolumus habere obligatos, & malis quibus iam tenentur auellere, dicat quid malum, quid bonum sit. Sciant omnia praeter uirtutem mutare nomen, modo mala fieri, modo bona. Quem admodum primum militum uinculum est religio, & signorum amor, & deserendi nefas: tunc deinde facile caetera exiguntur mandaturq; ad iulianandum adactis: ita in his quos uelis ad beatam uitam perducere, prima fundamenta scienda sunt, & insinuanda uirtus. Huius quadam superstitione teneatur, haec ament, cum hac uiuere uelint, sine hac nolint. Quid ergo? Non quidam sine institutione subtili euaserunt prohi, magnosq; profectus assecuti sunt, dum nudis tantum praecptis obsequuntur? Fateor, sed felix ingenium illis fuit, & salutaria in transitu rapuit. Nam ut diu immortales nullam didicere uirtutem, cum omni editi, & pars naturae eorum est esse bonos: ita quidam ex hominibus egregiam sortiti indolem, in ea quae tradita solent perueniunt sine longo magisterio, & honesta complexi sunt cum primu aueruerunt. Vnde ista tam rapacia uirtutis ingenia, uel ex se fertilia? At illis aut hebetibus & obtulis, aut mala consuetudine obiectis diu, rubigo animorum effricanda est. Caeterum ut illos in bonum pronos, citius educit ad summa, & hos imbecilliores ad iurabit, malisq; opinionibus extrahet, qui illis philosophiae placida tradiderit, quae quam sit necessaria scilicet uideas. Quaedam insident nobis, quae nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec haec audacia reprimi potest, nec illa inertia suscitari, nisi cause eorum examinatur, falsa admiratio, falsa formido. Haec nos quamdiu possident, dicas licet, hoc patri praestare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hospitibus, tentantem auaricia retinebit. Sciet pro patria pugnandum esse, dissuadebit timor. Sciet pro amicis desudandum esse ad extremum usq; sudorem, sed deliciae uetabunt. Sciet in uxorem grauissimum esse genus iniuriae, habere pellicem, sed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare praecpta, nisi prius amoueris obstaculo praecptis: non magis, quam proderit arma in conspectu posuisse, propiusq; admouisse, nisi uisurae manus expeditur: ut ad praecpta quae damus, possit animus ire soluendus est. Putemus aliquem facere quod oportet, non faciet assidue, non faciet aequaliter, nescit enim manere faciat. Aliqua uel casu uel exercitatione exhibebit forte, exhibunt. Non promittet se tale in perpetuum, qui casu bonus est. Deinde praestabunt tibi fortasse praecpta, ut quod oportet facias, non praestabunt, ut quem admodum oportet, et si hoc non praestant, ad uirtutem non perducunt. Faciet quod oportet monitus. Concedo, Sed id parum est, quonia quidem non in facto laus est, sed in eo quem admodum fiat. Quid est coena sumptuosa flagitiosius, & equestrem censum columentem? Quid tam dignum censoria nota, si quis (ut isti ganeones loquuntur) sibi hac & genio suo praestet, & toties tam men sesterio adijcials coena frugalissimis uiris costiterunt. Eadem res si gulae datur, turpis est: si honori, reprehensione effugit. Non enim luxuria, sed impensa solentis est. Nullum ingentis formae (quae autem non potius adijcio & aliorum gulam irrito quatuor potodo & ad se libera fuisse aiebant) Tyberius Caesar missum sibi, cum in macellum deferret & uenire iussisset: Amici, inquit, omnia me fallunt, nisi istum mullum, aut Apitium emerit, aut Publium Octauium. Ultra se illi coeactura processit. Licitati sunt. Vicit Octauius, & ingentem consecutus est inter suos gloriam, cum quinq; sestertijs emisset piscem quem Caesar uendiderat, ne Apitius quidem emerat. Numerare tantum Octauio fuit turpe, non illi qui emerat, ut Tyberio mitteret, quamquam illum quoque reprehenderim. Admiratus est rem, qua putauit Caesarem dignum. Amico agro aliquis affidet, aut turpia sunt, aut non honesta. Refert quare, aut quem admodum fiant. Omnia autem honeste fient, si honesto nos addixerimus, idque unum in rebus humanis bonum

iudicauerimus, quæq; ex eo sunt: cætera in diem bona sunt. Ergo insigi debet persuasio ad totam pertinens uitam. Hoc est quod decretum uoco. Qualis hæc persuasio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur. Qualia autem hæc fuerint, talis uita erit. In particulis suasisse, totum ordinantem parum est. Marcus Brutus in eo libro, quem *πρωι καθ' ἑκαστον* inscripsit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus, hæc nemo faciet quemadmodum debet nisi habuerit, quo præferat. Proponamus oportet finem, summi boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum nostrum dictumq; respiciat, ueluti nauigantibus ad aliquod sydus dirigendus est cursus. Vita sine proposito uaga est. Quod si utiq; proponendum est, incipiunt necessaria esse decreta. Ilud puto concedes, nihil esse turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo referente, modo producente. Hoc in omnibus rebus accidit nobis, nisi eximantur quæ & reprimunt animos ac detinent, & & præconari totos uentant. Quomodo sint dii colendi, solent præcipi. Accendere aliquem lucernas sabbatis prohibeamus, quoniam nec lumine dii egent, & ne homines quidem delectantur fuligine. Veremus salutationibus matutinis fungi, & foribus allidere templorum: humana ambitio, istis officijs capitur, deum colit, qui nouit. Veremus lintea & strigiles Ioui ferri, & speculum tenere Iunoni. Non querit ministros deus. Quid nisi ipse humano generi ministrat. Vbiq; & omnibus præsto est. Audiatur licet, quemadmodum seruire in sacrificijs debeat, quam procul resiliat a molestis superstitionibus, nūquam satis profectum erit, nisi qualem debet deum mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ causa est dijs beneficièdij natura. Errat, si quis putat illos nocere uelle uel posse: nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædij conuictum est. Summa illa & pulcherrima omnium natura, quos periculo exemit, nec periculosos quidem fecit. Primus est deorum cultus, deos credere. Deinde reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla maiestas est. Scire illos esse qui præsidet mundo, qui uniuersa ut sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curiosi singulorum. Hi nec dant malum, nec habent. Cæterum castigant quosdam & coercent, & irrogant poenas, & aliquando spe boni puniunt. Vis deos propitiare? Bonus esto. Satis illos coluit, quisquis imitatus est. Ecce altera quæstio, quomodo hominibus sit utendum. Quid agimus? quædamus præcepta? Ut parcat sanguini humano? Quantulum est ei non nocere, cui debeas prodesse? Magna scilicet laus est, si homo mansuetus homini est. Præcipimus ut naufragi manum porrigat, erranti ut uitam monstret, cum esuriente panem suum diuidat? Quando omnia quæ præstanda sunt ac uitanda, dicam, cum possim breuiter, hæc illi formulam humani officij tradere? Omne hoc quod uides, quo diuina atq; humana conclusa sunt, unum est, membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos adidit, cum ex istis & in eadem gigneret. Hæc nobis amore indidit mutuum, & sociabiles fecit. Illa æquum iustumq; composuit. Ex illius constitutione miserius est nocere quam lædi. Ex illius imperio parata sunt iurantis manus. Iste uersus & in pectore & ore sit: Homo sum, humani nihil a me alienum puto. Habeamus in commune, quod nati sumus. Societas nostra lapidum fornicationi similis est, quæ casura, nisi inuicem obstarent, hoc ipso sustineretur. Post deos hominesq; dispiciamus quomodo rebus sit utendum. In superuacuum præcepta iactauimus, nisi illud præceperit, quale de quaq; re habere debeamus opinionem, de paupertate, de diuitijs, de gloria, de ignominia, de patria, de exilio. Aestimemus singula, fama remota, & queramus quid sint, non quid uocentur. Ad uirtutes transeamus: præcipiet aliquis, ut prudentiam magni aestimemus: ut fortitudinem complectamur, temperantiam amemus, iustitiam, si fieri potest, propius etiam quam cæteras nobis applicemus. Sed nihil agetur, si ignoramus, quid sit uirtus, Vna sit, an plures, separata, an annexa. An qui unam habet, & cæteras habeat, quomodo inter se differat. Non est necesse fabro de fabrica querere, quod eius initium, quis usus sit, non magis quam pantomimo de arte saltandi. Omnes istæ artes se sciunt, nihil deest. Non enim ad totam pertinent uitam. Virtus & aliorum scientia est, & sui, discendū de ipsa est, ut in ipsa uoluntas discatur. Actio recta non erit, nisi recta fuerit uoluntas.

uoluntas. Ab hac enim est actio. Rursus uoluntas non erit recta, nisi habitus animi rectus fuerit. Ab hoc enim est uoluntas. Habitus porro animi non erit in optimo, nisi totius uitæ leges perceperit, & quid de quoq; iudicandum sit, exegerit, nisi res ad uerum redegerit. Non contingit tranquillitas, nisi immutabile certumq; iudicium adeptis. Cæteri decidunt subinde, & reponuntur, & inter omnia appetitaq; alternis fluctuantur. Causa uisq; iactationis est, quod nihil liquet, incertissimo regimine uentibus, fama. Si uis eadem semper uelle, uera oportet uelis. Ad uerum sine decretis non peruenitur, continent uitam. Bona & mala, honesta & turpia, iusta & iniusta, pia & impia, Virtutes ususq; uirtutum, rerum commodarum possessio, existimatio ac dignitas, ualētudo, uires, forma, sagacitas sensuum, hæc omnia estimatione de siderant, scilicet quantum cuiq; in censum deferendum sit. Falleris enim, & pluris quædam quam sunt, putas, Adeoq; falleris, ut quæ maxima inter nos habentur, diuitia, gratia, potentia, festertio nummo aestimanda sint. Hoc nescies, nisi constitutione ipsam, qua ista inter se aestimantur, inspexeris. Quemadmodum folia uicere per se non possunt, ramum desiderant, cui inhæreant, ex quo trahant succum: sic ista præcepta si sola sunt, marcent, insigi uolunt sectæ. Præterea non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipso confirmari illa quo tolluntur. Quid enim dicunt, præceptis satis uitam explicari, superflua esse decreta sapientia, id est, dogmata? Atqui hoc ipsum quod dicunt decretum est, tam hercule, quam si nunc ego dicerem recedendum esse à præceptis superuacuis & decretis, in hæc sola studium conferendum, hoc ipso quo negarem curanda esse præcepta, præciperem. Quædam admonitionem philosophia desiderant, quædam probationem: & quidem multa, quia inuoluta sunt, uixq; summa diligentia ac summa subtilitate apeririuntur. Si probationes necessarie sunt, & decreta, quæ ueritatem argumentis colligunt. Quædam aperta sunt, quædam obscura. Aperta, quæ sensu comprehenduntur, quæ memoria. Obscura, quæ extra hæc sunt. Ratio autem non impletur manifestis. Maior eius pars pulchriorq; in occultis est. Occulta probationem exigunt, probatio non sine decretis est, necessaria ergo decreta sunt. Quæ res communem sensum facit, eadem perfectum, certarum rerum persuasio, sine qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt decreta, quæ dant animis inflexibile iudicium. Deniq; cum monemus aliquem, ut amicum eodem habeat loco quo se, ut ex inimico cogitet posse fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium, adijcimus iustum & honestum. Iustum autem honestumq; decretorum nostrorum continet ratio. Ergo hæc necessaria est, sine qua nec illa sunt. Sed utraq; iugamus. Namq; & sine radice inutiles rami sunt, & ipsæ radices his quæ genuere adiuuantur. Quantum utilitatis manus habeat, nescire nulli licet: aperte uiuant. Cor, illud quo manus uiuunt, ex quo impetum sumunt, quo mouentur, latet. Idem dicere de præceptis possum, aperta sunt, decreta uero sapientia in abdito. Sicut sanctiora sacrorum tantum initiati sciunt, ita in philosophia, arcana illa admissis receptisq; in sacra ostenduntur. At præcepta & alia huiusmodi, prophanis quoque nota sunt. Posidonius non tantum præceptionem (nihil enim nos hoc uerbo uti prohibet) sed etiam suasionem, & consolationem, & exhortationem necessariam iudicabat. His adijcit causarum inquisitionem, quam cur ætiologiam dicere non audeamus, cum Grammatici custodes latini sermonis suo iure ita appellent, non uideo. At uilem futuram esse descriptionem cuiusq; uirtutis. Hanc Posidonius etymologiam uocat, quidam *χαρὰν ἡθέρων* appellant, signa cuiusq; uirtutis & uitij ac notas reddentem, quibus inter se similia discernuntur. Hæc res eandem uim habet quæ præcipere. Nam qui præcipit, dicit. Illa facies, si uoles temperans esse. Qui describit, ait, temperans est, qui facit illa, qui illis abstinet. Quaris quid intersit? Alter præcepta uirtutis dat, alter exemplar. Descriptiones has, & (ut publicanorum utar uerbo) *εἰς νόμισμα*, ex usu esse confiteor. Proponamus laudanda, inuenietur imitator. Putas utile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignaui. Quanto hoc utilius est, excellentis animi notas nosse, quas ex alio in se transferre permittitur. Continuo pecoris generosi pullus in

id est, de officio

al. repellunt. forte, perconari.

al. percontari.

forte, perfectum

al. specie.

forte, Cocemus.

al. quanti quicq;

aruis Altius ingreditur, & mollia crura reponit. Primus inire uiam, & fluuios tenta re minaces Audet, & ignoto sese committere ponto. Nec uanos horret strepitus, illi ardua ceruix, Argutumq; caput, breuis alius, obesaq; terga: Luxuriatq; toris animosum pectus anhelitum, si qua sonitum procul arma dedere, Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus, Collectumq; premens uoluit sub naribus ignem. Dum aliud agit, Vergilius noster describit uirum fortem. Ego certenō aliam imaginem magno uiro dederim, si mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuiliū impauidus, & primus incensens ad motos iam exercitus alpisbus ciuiliq; se bello ferens obuium, non alium illi assignauerim uultum, non alium habitum: alius certe nemo ingredi potuit, quā qui simul contra Caesarem Pompeiumq; se sustulit, & alij Caesarianas opes, alij Pompeianas fouentibus, utrumq; prouocauit, ostenditq; aliqras esse R.P. partes. Nam parum est in Catone dicere: nec uanos horret strepitus. Quid nī, cum ueros uicinosq; non horreat: Cum contra decem legiones & Gallica auxilia, & mixta Barbarica arma ciuilibus, uocem liberam mitat, & Rempub. hortetur, ne pro libertate decidat, sed omnia experiatur, honestius in seruitutem casura, quā iturā: Quantum in illo uigoris ac spiritus, quantum in publica trepidatione fiducia est: Scit se unum esse, de cuius statu non agatur: Non quari, an liber Cato, sed an inter liberos sit. Inde periculorum gladiatorumq; contemptus. Libet admirantem inuictam constantiam uiri, inter publicas ruinas non labantis, dicere: Luxuriatq; toris animosum pectus. Proderit non tantum quales esse soleant boni uiri dicere, formaq; eorum & lineamenta deducere, sed quales fuerint, narrare, & exponere. Catonis illud ultimum ac fortissimum uoluntis, per quod libertas amisit animam, Laeli sapientiam, & cum suo Scipione concordiam, Alterius Catonis domi forisq; egregia facta, Tiberonis ligneos lectulos, cum in publicum sternerentur, haedinasq; pro stragulis pelles, & ante ipsius Iouis cellam proposita conuiujs uasa fictilia: quid aliud: paupertatem in capitolio consecrare, Ut nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inseram, hoc parum credimus: Censura fuit illa non coena. O quam ignorant homines cupidi gloriae quid illa sit, aut quemadmodū petenda. Illo die populus Romanus multorum suppellectilem spectauit, unius miratus est. Omnium illorum aurum argentumq; fractum est, & in milites conflatum, At omnibus seculis Tiberonis fictilia durabunt. Vale.

ERASMI IN LIBRVM XV. EPIST. XCVI.

Venerie spondyliq;. Quid sibi uelit illa uox uenerie, nondum quiui deprehendere, non suffragantibus exemplaribus, quae ferē consentiunt. Viueras in delitijs fuisse non legi, & hic piscium tantum fit mentio. An murenae legendum sit nescio. Aristoteles inter genera piscium refert sphyranam. Theodoros uertit malleolum, fieri potest, ut haec uox ignota, deprauata fuerit in ueneriam, aut aliam huic similem. Nam uarie habetur.

Echinis totam distractiq; sine ullis osibus nulli constrauerunt. Piget esse picta, singula coquuntur in urna saporis. Sic habebat editio prior. Aliud exemplar habebat, Echini torti distractiq; sine ullis osibus multis contraxerit pituitam. Aliud sentiebat, nisi quod pro multis habebat nulli. In alijs alia atq; alia erat lectio, sed nulla quam totam probares. Itaq; diuinandum est, quod in eruditissimis autortibus, nimium crebro accidit. Vnde nūc sic legendum, Spondyliq; & ostrea, eatenus circumcisa qua eduntur, interuenientibus distinguebantur echinis. Totam distracti sine ullis osibus nulli constrauerant. Piget esse singula, coguntur in unum saporis, ut piget esse, sit pro piget comedere. Vox, picta, uidetur superesse. Enarrator quispiam supra singula adiecerat dicta, id alius uertit in picta, aut si quid ad rem facit, elixa legendum arbitror. Existimo me propemodum totam lectionem diuinasse.

Et praconari totos uentem. Arbitror legendum, perconari pro perficere sine pertendere.

PINCIANI IN LIBRVM XV. EPISTOLARVM.

Epist. 96. **A**TQVE illud ergo hic his respondemus.] Lego, Atqui est illud ergo & hoc. His respondemus, ex eadem. Vnde omnis natura creat res haurit alitq;. Quaeq; eadem rursus.] Vetus lectio. Vnde omnis natura creat res auget alitq;. Quoque eadem rursus, minus uitiose. Scribendum. Vnde omnis natura creet res, auget alitq;. Quoque eadem rursus, ex Lucretio primo. Qui in re praeccepta acceperit non in nomine.] Exemplar Franciscanum.

num, qui in re praeccepta acceperit non in omne. Confirmatur haec lectio uerbis continuo sequentibus, Imbecilla sunt per se, ut ita dicam, sine radice quae partibus dantur. In quibus uerbis deest coniunctio &, ex uetere lectione, ut sit, & ut ita dicam sine radice. Non minus perugilant, non minus potant.] In codice antiquo non habetur perugilant, sed perugilantur, ut ferē persuadear scribendum esse pugillantur, et si uerbum sit non frequentatum: tamen quia Seneca solet huiusmodi uti uerbis, non debet uideri nimis absurdum si sic legatur. Pugiles autem fuisse mulieres Iuuenalis proclamat, & Terentius id quoq; innuere uidetur, dicens, si qua est paulo habitior pugilē esse aiunt. Et uinum omne uomitu remittunt.] Remetiuntur, non remittunt, uetus omnis lectio. Quanta circa nepotum ficos iuuentus premit.] Scribendum reor premitur, non premit. Quid illud sistorum garum pretiosam malorum piscium ficiem.] Lego sistorum, non sistorum, ex eadem & Plinio lib. 31. cap. 7. & Ausonio poeta & omnibus ferē scriptoribus. Praeterea dictio, malorum, in uetustissimo codice Facundi & Primitiui non habetur, quod non admodum probo. Videtur enim significare scombro pisces ad nihil aliud utiles: teste eodem Plinio, eodem loco. Exhalantibus crapula uentrem.] Corrige exhalantibus crapulam ueterum, & mox statim concoqui pro coqui, ex eadem. Memini fuisse quondam in sermone nobilem patinam.] Sic quidem omnia praeserunt exemplaria, sed nisi coniectura fallor legi debet. Memini fuisse quondam Aesopi nobilem patinam. De hac Aesopi patina Plinius multa libro 10. capite 51. Memini & Aesopi huius ut ditissimi Macrobius tertio Saturnaliorum. Apud lautos solet diem ducere.] Sic omnes codices, sed frigida opinor sententia. Animaduertendumq; an sit fidelior scriptura diduci in diuersis patinas, quā diem ducere hoc sensu, quae separata & diducta magnificas & sumptuosas apud lautos struunt mensas ea omnia in unam Aesopi patinam accumulata fuisse. Et ostrea eatenus circumcisa qua eduntur interuenientibus distinguebantur.] Puto corrigendum, & ostrea e testis circumcisa, quae dentibus interuenientibus distinguebantur: aut sic, quae dentium interuentu distinguebantur. Nam dictio, echinis, ad sequentia pertinet. Legendumq; echini, non echinis. Obuallant hanc correctionem uerba quae sequuntur. Quamtilo autem minus est hoc testis excerpere, atq; ossa. Dentium opera coquum fungi. Distractiq; sine ullis osibus nulli.] Exemplaria quaedam distracti habent, non distracti. Alia distincti. Alia distracti. Constrauerunt. Piget esse iam singula coquuntur in unum saporis. In cena sit quod fieri debet saturo in uentre.] Viciatissima uerba, restituentdq; ad hunc modum ex exemplaribus Pinciani & Facundi, ac Primitiui: contraxerit pituitam singula. Coquuntur in unum. Saporis in cenam sit, qui fieri debet saturo in uentre. Sunt tamen exemplaria quaedam, quae congeruntur praeserant, non coquuntur. Priuatim quae commissa capite luere, tamen quia paludatificere laudamus.] Verbum, priuatim, superioribus adiungendum. In reliquis uariant exemplaria. Quaedam legunt: Quae clam commissa capite luere, tamen cetera. Honestatis obliuio inuasit.] Elegantiore uetus lectio. Honesti obliuio inuasit. Homo sacra res homo iam per lusum & iocum occiditur.] Eadem: Homo sacra res homini iam per lusum cetera: rectius ut alludat ad ueterem parcomiam, Homo homini Deus. Sciet in uxorem grauissimum esse genus iniuriae habere pellicem.] Verbum, habere, delendum, ex uetere lectione. Errat si quis putat illos nocere uelle uel posse iniuriam, cetera ex eadem. Parate sunt iuuantis manus.] Exemplar familiare parate sunt ad iuuantis manus. In reliquis parate sunt iuuantis manus. Habeamus in commune quod nati sumus.] Exemplar Franciscanum Habeamus, in commune nati sumus, ut forte non Habeamus legendum sit, sed Coeamus. Rerum commodarum possessio, existimatio ac dignitas.] Quidam codices commodatio, non commodarum. Alij moderatio. Recedendum esse à praecceptis superuacuis & decretis.] Corrigendum reor, recedendum esse à praecceptis superuacuis sine decretis, hoc est quae praeccepta superuacua sunt sine decretis. Aperta quae sensu comprehenduntur, quae memoria, Obscura quae extra haec sunt.] Nullo pacto adduci possum ut credam fidelia esse duo illa uerba, quae memoria, nec intelligo sensum ullum commodum posse ex his erui. Cui itaq; paulo post sensus communis fiat mentio, subdubito an scribendum sit, & si diuore castigatione hoc pacto. Aperta quae sensu comprehenduntur communi, Obscura quae extra hunc sunt. Sine qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt decreta.] Scribo, Sine qua si omnia in animo natant necessaria sunt decreta, ex exemplari Facundi & Primitiui. Luxuriatq; toris animosum pectus anhelitum, si qua sonitum procul arma dedere.] Verbum anhelit, non habetur in uetere lectione, nec item in tertio Georgicorum, unde mutuati sunt hi uersus. Item scito deesse ex ferie Vergilianae carminis uerba compluscula quae in codice antiquo gymnasijs Salmanticensibus plenē leguntur, hoc pacto: Luxuriatq; toris animosum pectus. Honesti spadicis glauciq; color deterrimus albis & giluo. Tum si qua sonitum procul arma dedere. Fractum est & in milites conflatum.] Exemplar Franciscanum, fractum est & milites conflatum, Exemplar Scholasticum, fractum est conflatum, reliqua non agnoscit.

Legendum forte, fractum est & in uile as conflatum.

Antum tu indignaris aliquid, aut queris, & non intelligis nihil esse in istis mali, nisi in hoc unum, quod indignaris & queris: Si me interrogas, nihil puto uiro miserum, nisi aliquid esse in rerum natura, quod putet miserum. Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Male ualeo, pars fati est. Familia decubuit, scœnus offendit, domus crepuit. Damna, uulnera, labores, metus incurrerunt. Solet fieri, hoc parum est, debuit fieri, decernuntur ista, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maxime detego, in omnibus quæ aduersa uidentur & dura, sic formatus sum. Non pareo deo, sed assentior: ex animo illum, non quia necesse est, sequor. Nihil unquam mihi incidet quod tristis excipiam, quod malo uultu, nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expauescimus, tributa uitæ sunt. Horum, mi Lucili, nec speraueris immunitatem, nec petieris. Vesicete dolor inquietauit. Epulæ uero erunt parum dulces, detrimenta continua, propius accedam, de capite timuisti. Quid tu nesciebas hac te optare, cum optares senectutem? Omnia ista in longa uita sunt, quomodo in longa uita, & puluis, & lutum, & pluuia. Sed uolebam uiuere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effœminata uox uirum dedecet. Videris quemadmodum hoc uotum meum excipias. Ego illud magno animo, non tantum bono facio. Neque dii, neque deæ faciunt, ut te fortuna in delictis habeat. Ipse te interroga, si quis potestatem tibi deus faciat, utrum uelis uiuere in macello, an in castris. At qui uiuere mi Lucili militare est. Itaque hi qui faciunt, et per operosa atque ardua sursum atque deorsum eunt, & expeditiones periculosissimas obeunt, fortes uiri sunt, primoresque castrorum. Isti quos publica quæstus, alijs laborantibus molliter habet, & turturillæ sunt, tuti contumeliæ causa. Vale.

al. turtillæ

EPIST. XCVIII. Vitia hominum esse, non temporum. Et quod praua consuetudo latam inuerecundiam induxit criminibus, quæ secundum naturam conscientiæ tuta esse non possunt.

ERras, mi Lucili, si existimas nostri seculi esse uitium, luxuriam & negligentiam boni moris, & alia quæ obijcit suis quisque temporibus. Hominum sunt ista, non temporum. Nulla aras uacauit à culpa. Et si astimare conscientiam cuiusque seculi incipias, pudet dicere. Nunquam apertius quam coram Catone peccatum est. Credat aliquis pecuniam esse uersatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæsaris uxore in aperto commiserat, uiolatis religionibus eius sacrificij, quod pro populo fieri dicitur, sic submotis extra conspectum omnibus uiris, ut picture quoque masculorum animalium contegantur. At qui dati iudicibus nummi sunt, & quod hac etiamnum pactione turpius est, stupra insuper matronarum, & adolescentulorum nobilium salarij loco exacta sunt. Minus crimine, quam absolutione, peccatum est. Adulterij reus adulteria diuisit, nec ante fuit de salute securus quam similes sui iudices suos reddidit. Hæc in eo iudicio facta sunt, in quo (si nihil aliud) Cato testimonium dixerat: ipsa ponam uerba Ciceronis, quia res fidem excedit. Accersiuisset ad se, promissit, intercessit, dedit. Iam uero ò dii boni rem perditam, etiam noctes certarum, mulierum atque adolescentulorum nobilitum introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Non uacat de precio quarri, plus in accessionibus fuit. Vis seueri illius uxorem? Dabo illam. Vis diuitis? huic quoque tibi prestabo concubitum. Adulterium ubi feceris, damna. Illa formosa quam desideras ueniet, illius tibi noctem promitto, nec differo. Intra cõperendi natione fides promissi mei stabit. Plus est distribuere adulteria, quam facere. Illud est matris familiaris denũciare, hoc illudere. Hi iudices Clodiani à senatu petierat præsidium, quod non erat nisi damnaturis necessarium, & impetrauerat. Itaque eleganter illis Catulus, absolutoreo, quid uos, inquit, præsidium à nobis petebatis? An ne nummi uobis eripe-

forte, senatori
riam

eriperentur? Inter hos tamen iocos impunè tulit ante iudicium adulter, in iudicio leno, qui damnationem peius effugit, quam meruit. Quicquam fuisse corruptius illis moribus credis, quibus libido non sacris inhiberi, non iudicij poterat, quibus in ea ipsa quaestione quæ extra ordinem senatusconsulto exercebatur, plus quam quærebatur admissum esse? Quærebatur an post adulterium aliquis posset tutus esse, apparuit sine adulterio tutum esse non posse. Hoc inter Pompeium & Cæsarem, inter Ciceronem Catonemque commissum est. Catonem inquam illum, quo sedente negatur populus permisisse sibi postulare florales iocos, & nudandarum meretricum. Si credis spectasse tunc seuerius homines quam iudicasse, & fiet, & facta ista sunt. Et licentia urbium, aliquando disciplina metuque, nunquam sponte confidet. Non est itaque quod credas, nunc plurimum libidini permissum esse, legibus minimum. Longe enim frugalior hæc iuuetus, quam illa est, cum reus adulterium apud iudices negaret iudices apud reum confiterentur, cum stuprum committeretur rei & iudicanda causa. cum Clodius istidem uitij gratiosus quibus nocens, conciliaturus exercebat in ipsa cause dictione: credat hoc quisquam, qui damnabatur uno adulterio, absolutus est multis. Omne tempus Clodius, non omne Catones feret. Ad deteriora factes sumus quia nec dux potest, nec comes deesse, & res etiam ipsa sine duce, sine comite procedit, non pronus iter est tantum ad uitia, sed præceps. Et, quod plerisque inducunt, decerrantem: Vitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator eurso, non gaudet agro medicus elato, non gaudet orator, si patroni culpa reus cecidit. At contra omnibus crimen suum uoluptati est. Latatur ille adulterio, in quod iritatus est ipsa difficultate, letatur ille circumscriptioe furtoque, nec ante illi culpa, quam culpa fortuna displicuit, id praua consuetudine euenit. Alioqui ut scias subesse animis, etiam in pessima abductis, boni sensum, nec ignorari turpe, sed negligi, omnes peccata dissimulant, & quamuis feliciter cesserint, fructu illorum utuntur, ipsa subducunt. At bona conscientia prodire uult & conspici. Ipsas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto. Potest nocenti contingere ut lateat, latenditidens non potest: Aut si hoc modo melius hinc explicari posse iudicas sensum, Ideo non prodest latere peccantibus, quia latendi etiam si facultatem habent, fiduciam non habent. Ita est, tuta scelera esse, secuta non possunt. Hoc ego repugnare seclæ nostræ sile expediat, non iudico. Quare quia prima illa & maxima peccantium est poena, peccasse. Nec ullum scelus, licet illud fortuna exornet muneribus suis, licet tureatur ac uindictet, impunum est, quoniam sceleris in scelere supplicium est. Sed nihilominus & hæc & illa secundæ poenæ premunt ac sequuntur, timere semper & expauescere, & securitati dissidere. Quare ego hoc supplicio nequitia liberet? Quare non semper illam in suspensio relinquat? Illic dissentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil iustum esse natura, & crimina uitanda esse, quia uitari metus non possit. Hic consentiamus, mala facinora conscientia flagellari, & plurimum illi tormentorum esse, eo quod perpetua illam sollicitudo urget, ac uerberat, quod sponsoribus securitatis suæ non potest credere. Hoc enim ipsum argumentum Epicuri est, natura nos à scelere abhorret, quod nulli non etiam inter tuta timor est. Multos fortuna liberat poena, metum nemine. Quare quia infixa nobis eius rei auersatio est, quæ natura damnauit. Ideo nunquam fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit illos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Proprium autem est nocentium trepidare. Male de nobis actum erat, quod multa scelera legem & iudicem effugiunt, & scripta supplicia, nisi illa naturalia & graua de præsentibus soluerent, & in locum & patientiam timor cederet. Vale.

al. uindictam

al. iudicium

EPIST. XCIX. Qualiter aduersus fortunæ duritiam componendus est animus.

Nunquam credideris felicem quenquam ex felicitate suspensum, quæ fragilibus innititur, qui aduentitio latus est, exhibit gaudium quod intrauit. At illud ex ortum, fidele, firmumque est, & crescit, & ad extremum usque prosequitur. Cetera quorum admiratio est uulgo, in diem bona sunt. Quid ergo non usque ac uoluptati esse possunt?

al. uindictam
al. poenitentiam

possunt? Quis negat? Sed ita, si illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quae fortuna intuetur, ita fructifera ac iucunda fiunt, si quis habes illa, se quoque habet, nec in rerum suarum potestate est. Errant enim mihi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam. Materiam dat bonorum ac malorum, & initia rerum apud nos in malum bonumue exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus est, in utranque partem ipse res suas ducit, beatamque ac miseram vitam sibi causa est. Malus animus omnia in malum uertit, etiam quae cum specie optimi uenerant. Rectius atque integer corrigit praua fortuna, & dura atque aspera, ferendi scientia mollit, idemque & secunda gratam excipit modestaque, & aduersa constanter atque fortiter. Qui licet prudens sit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil supra vires suas tentet, non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunae positum, nisi certus aduersus incerta est. Sive alios obseruare uolueris (liberius enim inter aliena iudicium est) sive te ipsum favore seposito, & senties hoc & confiteberis, nisi ex his optabilibus & charis, utile esse, nisi te contra leuitatem casus, rerumque casum sequentium, instruxeris, nisi illud frequenter & sine querela inter singula damna dixeris, Dijs aliter usum est. Imò mehercule (ut carmen fortius ac iustius repetam) quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito quoties aliquid aliter quam cogitabas euenierit, Dijs melius. Sic composito nihil accidet: sic autem componetur, si quid humanarum rerum uarietas possit, cogitauerit, antequam senserit. Si & liberos coniugem atque patrimonium, sic habuerit, tanquam non utique semper habiturus, & tanquam non futurus ob hoc miserior, si habere desierit. Calamitosus est animus futuri anxius, & ante miseras miser, qui sollicitus est, ut ea quibus delectatur, ad extremum usque permanant. Nullo enim tempore conquiescet, & expectatione futuri, praesentia, quibus frui poterat, amittet. In a quo est autem dolor amissae rei, & timor amittendae. Nec ideo praecipio tibi negligentiam. Tu uero metuenda declina, & quicquid consilio prospici potest, prospice. Quodcumque laesurum est, multo antequam accidat, speculari & auerte. In hoc ipsum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Potest fortunam cauere, qui potest ferre. Certe in tranquillo non tumultuatur. Nil est nec miserius nec stultius, quam semper timere. Quae ista dementia est malum suum antecederet? Denique ut breuiter includam, quod sentio, & istos Tacagios, ac sibi molestos describam tibi, tam intemperantes in ipsis miseris sunt, quam ante illas. Plus dolet quam necesse est, qui ante dolet quam necesse sit. Eadem enim infirmitate dolore non aestimat, qua non expectat. Eadem intemperantia fingit sibi perpetuam felicitatem, fingit sibi crescere debere quaecumque contigerunt, non tantum durare, & oblitus fati quo humana iactantur, sibi uni fortuitorum constantiam spondet. Egregie itaque uidetur mihi Metrodorus dixisse in ea epistola, qua fororem, amisso optimam indolis filio, alloquitur. Mortale est omne mortalium bonum, de his loquitur bonis, ad quae concurritur. Nam illud uerum bonum non moritur, certum est sempiternumque sapientia & uirtus, hoc unum contingit immortale mortalibus. Caterum tam improbi sunt, tamque oblitae quod eant, quod illos singuli dies intrudant, ut mirentur aliquid ipsos amittere, amissuri uno die omnia. Quicquid est, cui dominus inscriberis, apud te est, tuum non est. Nihil firmum infirmo, nihil fragili aeternum & inuictum est, tam necesse est perire quam perdere: & hoc ipsum si intelligimus, solatium est, a quo animo perdere, quod perituum est. Quid ergo aduersus has amissiones auxilium inuenimus? Hoc, ut memoria teneamus amissa, nec cum ipsis fructum excidere patiamur, quem ex illis percepimus. Habere eripitur, habuisse nunquam. Peringratus est, qui cum amiserit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit casus, usum fructumque apud nos relinquit, quem nos iniquitate desiderij perdidimus. Dic tibi, ex istis quae terribilia uidentur, nihil est inuictum. Singula uicere iam multi, ignem Mutius, crucem Regulus, uenenum Socrates, exilium Rutilus, mortem ferro adactam Cato. Et nos uincamus aliquid. Rursus ista, quae ut speciosa & felicia trahunt uulgum, a multis & saepe contempta sunt. Fabricius diuitias imperator reiecit, censor notauit, Tubero paupertatem & se dignam & capitolio iudicauit, cum

forte, amputat

al. Satageos, a
satagendo: si-
cut abigeos

al. trahant

cum fidelibus in publica coena usus, ostendit debere his hominem esse contentum, quibus dii etiamnum uterentur. Honores repulit pater Sextius, qui ita natus ut R. P. deberet capessere, latum clauum diuo Iulio dante, non recepit. Intelligebat enim quod dari posset, & eripi posse. Nos quoque aliquid ex his faciamus: animosi sumus. Inter exempla quare deficiamus? Quare desperamus? Quicquid fieri potuit, potest. Nos modo purgemus animum, sequamurque naturam, a qua aberranti cupiendum timendumque est, & fortuitis seruiendum. Licet reuerti in uiam, licet in integrum restitui. Restituamur, ut possimus dolores, quocumque modo corpus inuaserint, perferre, & fortunam dicere. Cum uiro tibi negocium est, Quare quem uincas. His sermonibus, & his similibus, lenitur illa uis ulceris, quam opto mehercules mitigari, & aut sanari, aut stare, & cum ipso senescere. Sed securus de ipso sum, de nostro damno agitur, quibus senex egregius eripitur. Nam ipse uita plenus est, cui adijci nihil deliderat sua causa, sed eorum, quibus utilis est. Liberaliter facit quod uiuit. Alius iam hos cruciatus finisset: hic tam turpe putat morrem fugere, quam ad mortem confugere. Quid ergo? non si suadebit exhibet? Quid ni exeat? si nemo iam eo uti poterit? si nihil aliud quam dolori operam dabit? Hoc est mihi Lucili, philosophiam in opere discere, & ad uerum exerceri, Videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem, cum illa accedat, hic premat. Quid facendum sit, a faciente discendum est. Adhuc argumentis actum est, an possit aliquid dolori resistere, an mors, magnos quoque animos admota submittere. Quid opus est uerbis? In rem praesentem eamus, nec mors illum contra dolorem facit fortiosem, nec dolor contra mortem. Contra utrumque sibi fidit: nec spe mortis patienter dolet, nec tedio doloris, libenter moritur: hunc fert, illum expectat. Vale.

EPIST. C. Consolatio amici, de filij morte. Et quod luctus non uoluptate, sed ratione sanandus est.

Epistolam quam scripsi Marullo, cum filium paruulum amisisset, & diceretur mollior ferre, misi tibi. In qua non sum solitum secutus, nec putauit leuiter illum debere tractari, cum obiurgatione esset, quam consolatione dignior. Afflicto enim & magnum uulnus male ferenti, paulisper cedendum est. Exatiet se aut certe primum impetum elundat. Hi qui sibi lugere sumperunt, protinus castigantur, & discant quasdam etiam lachrymarum ineptias esse. Solatia expectas, conuicia accipe. Tam mollior tu fers mortem filij, quid faceres, si amicum perdidisses? Decessit filius incerta spe paruulus, pusillum temporis perijt, causas doloris conquirimus, & de futura etiam inique queri uolumus, quasi non sit iustas querendi causas praebitura. At mehercule, satis mihi iam uidebaris animi habere etiam aduersus solida mala, nedum ad istas umbras malorum, quibus ingemiscunt homines. Amor causa, quod damnorum omnium maximum est. Si amicum perdidisses, danda opera erat, ut magis gauderes, quod habueras, quam moereris, quod amiseras. Sed plerique non computant quanta perceperint, quantum gauisi sunt. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod non superuacuum tantum, sed ingratus est. Ergo quod habuisti talem amicum, perit opera. Tot annis, tanta coniunctione uitae, tam familiari studiorum sollicitate nihil actum est. Cum amico effers amicitiam, & quid doles amisisse, si habuisse non prodest? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipsos casus abstulerit, apud nos manet. Nostrium est quod praeterijt tempus, nec quicquam est loco tutiore, quam quod fuit. Ingrati aduersus percepta spe futuri sumus, quasi non quod futurum est, si modo successerit nobis, cito in praeterita transitorium sit. Angustiae fructus rerum determinat, qui tantum praesentibus latus est. Et futura & praeterita delectant. Haec expectatione, illa memoria: sed alterum pendet, & non fieri potest, alterum non potest non fuisse. Quis ergo furor est certissimo excidere? Acquiescamus his, quae iam haulimus, si modo non perforato animo hauriebamus, & transmittere quicquid acceperat. Innumeralia sunt exempla eorum, qui liberis iuuenes sine lachrymis extulerint: qui in senatum, aut in aliquod publicum officium a rogo redierint, & statim aliud egerint, nec immerito. Nam primum superuacuum est dolere, si nihil do-

al. in opus dicere

al. moris

al. mali. Noti, etc.

dolendo proficias. Deinde iniquū est queri de eo, quod uni accidit, & omnibus restat. Deinde desiderij stulta conuestio est, ubi minimum interest, inter amissum & desiderantem. Eo ita æquore animo esse debemus, quod quos amissimus, sequimur. Respice celeritatem rapidissimi temporis, cogita breuitatem huius spaciij, per quod citatissimi currimus. Obserua hunc comitatum generis humani, eodem tendentis, minimis intervallis distinctum, etiam ubi maxima videntur. Quem putas perisse, præmissus est. Quid autem dementius, quam cum idem tibi iter emetendum sit, flere eum, qui antecessit? Flet aliquis factum, quod non ignorauit futurum: At si mortem in homine non cogitauit, sibi imposuit. Flet aliquis factum, quod aiebat non posse non fieri. Quisquis aliquem queritur mortuum esse, queritur hominē fuisse. Omnes eadē conditio deuinxit, cui nasci contigit, mori restat. Intervallis distinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & ultimum facit, uarium & incertū est. Si molestias æstimas, etiam puero longum, si uelocitatem, etiam seni angustum. Nil non lubricū & fallax, & omni tempestate mobilius. Iactantur cuncta, & in contrarium transeunt, iubente fortuna, & in tanta uoluntate rerum humanarum, nil cuiquam nisi mors, certum. Tamen de eo quærentur omnes, in quo uno nemo decipitur. Sed puer deceffit. Nondum dico melius agi cum eo, qui uita defungitur. Ad eum transeamus qui consenuit, quantum uincit infantem? Propono profundū temporis uastitatem, & uniuersum complectere: deinde hoc quod ætatem uocamus humanam, compara immenso, uidebis quā exiguum sit quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantum lachrymæ, quantum sollicitudines occupant, quantum mors, antequam ueniat optata, quantum ualeudo, quantum timor, quantum teneri aut rudis aut inutiles anni. Dimidium ex hoc edormitur. Adijce labores, luctus, pericula, & intelliges etiam in longissima uita, minimum esse quod uiuitur. Sed quis tibi concedat, non melius se habere eum, cui cito reuertit licet, cui ante lassitudinem peractū est iter? Vita nec bonum nec malum est, boni ac mali locus est. Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in damnū certius. Potuit euadere modestus ac prudens, potuit sub cura tua in meliora formari, sed (quod iustius timetur) potuit fieri pluribus similis. Aspice illos iuuenes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria proiecit, aspice illos, qui suam alienamque libidinem exercent mutuo impudici, quorum nullus sine ebrietate, nullus sine aliquo insigni flagitio dies exit, plus timeri quā sperari potuisse manifestum erit. Nō debes itaque causas doloris accerere, nec leuia incommoda indignando cumulare. Non hortor, ut nitaris & urgeas. Non tam malè de te iudico, ut tibi aduersus hæc totam putem uirtutē aduocandam. Non est dolor iste, sed morsus, tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philosophia proficit, si puerum nutrici adhuc quā patri notiozem animo forti desideras. Quid? nunc ego duriciam suadeo, & in funere ipso erigere uultum uolo, & animum ne contrahi quidē patior? Minimè. Inhumanitas est ista, non uirtus, funera suorum hisdem oculis, quibus ipsos uidere, nec commoueri ad primam familiarium diuisionem. Puta autē me uerare quædam, sunt sui iuris. Excidunt etiam retinentibus lachrymæ, & animum profusè leuant. Quid ergo est? Permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus eiecerit, nō quantum poscet imitatio. Nihil uerò mœrori adijciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus ostentatio doloris exigit, quā dolor. Quotus quisque sibi tristis est? Clarus cum auditur gemitus, et taciti quietis dum secretum est, cum aliquos uiderint, in fletum nouos excitantur. Tum capiti suo manus ingerunt, quod potuerant facere nullo prohibente liberius, tunc mortē comprecantur sibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine spectatore cessat dolor. Sequitur nos ut in alijs rebus, ita in hac quoque hoc uitium, ad plurium exempla componi, nec quid oporteat, sed quid sol eat aspicere. A natura discimus, populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, sicut in omnibus incōstantissimo. Videt aliquē fortem in luctu suo, impium uocat & efferatum. Videt aliquem collabentem, & corpori assusum, effœminatū ait & eneuem. Omnia itaque ad rationē reuocanda sunt. Stultius uerò nihil est, quā famam captare tristitiæ, & lachrymas approbare, quas

iudico

iudico sapienti uiro, alias permissas cadere, alias ut sua latas. Dicam quid intersit: cum primum nos nuncijs acerbi fumeris perculit, cum tenemus corpus e complexu nostro in ignem transiturū, lachrymas naturalis necessitas exprimit: & spiritus icu doloris impulsus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorē premit & expellit. Hæc lachrymæ per elisionem cadunt, non lentibus nobis. Aliæ sunt quibus exitum damus, cum memoria eorum, quos amissimus, tractatur, & inest quiddam dulce tristitiæ, cum occurrunt sermones eorū iucundi, conuersatio hilaris, officiosa pietas, tunc oculi uelut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis uincimur. Non est itaque, quod lachrymas propter circūstantes assidentesque aut cōtineas, aut exprimas: nec cessant, nec fluunt unquam tam turpiter, quā cū finguntur. Eant sua sponte. Ire autem possunt placidis atque cōpositis. Sæpe salua sapientis autoritate fluxerunt, tanto temperamento, ut illis nec humanitas, nec dignitas deesseret. Licet, inquam, natura obsequi grauitate seruata. Vidi ego in funere suorum uerendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugētium scena. Nihil erat, nisi quod ueris dabatur affectibus. Est aliquis & dolendi decor, hic sapienter uandus est, & quemadmodū in cæteris rebus, ita & in lachrymis aliquid sat est. Impudentiū ut gaudia, sic dolores exūdauere. Aequo animo excipe necessaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? Quā multi cum maximè sumus locatur, & multi cum uitalia seruuntur, quā multi post luctum tuum lugent? Quoties cogitaueris al. emittunt puerum fuisse, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna nō utriusque perducit ad senectutem, unde uisum est dimittit. Cæterū de illo frequenter loquere, & memoriam eius quantum potes, celebra, quæ ad te sæpius reuertetur, si erit sine acerbitate uentura. Nemo enim libenter tristi conuersatur, nedum tristitiæ. Si quos sermones eius, si quos quamuis paruuli iocos cum uoluptate audieras, sæpius repete, potuisse illum implere spes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma. Obluisci quidem suorum, ac memoriam cum corporibus efferre, & effusissimè flere, meminisse parcissimè, inhumani animi est. Sic aues, sic feræ suos rudi al. diligunt ligunt, quarum cōcitas est amor, & penè rapidus, sed cum amissis totus extinguitur, factus tur. Hoc prudentem uirum non decet. Meminisse perseueret, lugere desinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, esse aliquā cognatam tristitiæ uoluptatē, hanc ipsam captandam in eiusmodi tempore. Ipsa Metrodori uerba subscripsi. De quibus non dubito, quid sis sensurus. Quid enim turpius, quā captare in ipso luctu uoluptatem, in dō per luctum & inter lachrymas quoque quod iuuere quæres? Hi sunt qui nobis obijciunt nimium rigorem, & infamant præcepta nostra duricia, quod dicamus dolorem in animū aut admittendum non esse, aut cito expellendum. Vtrū tandem est, aut incredibile, aut inhumanius, non sentire amisso amico dolorem, an uoluptatē in ipso dolore aucupari? Nos quod præcipimus honestū est. Cum aliquid lachrymarum affectus effuderit, & (ut ita dicam) despumauerit, non esse tradendū animum dolori. Quid tu dicis, miscendam ipsi dolori uoluptatē? Sic consolamur crustulo pueros, sic infantium fletum infuso lacte compescimus. Ne illo quidē tempore quo filius ardet, aut amicus expirat, cessare pateris uoluptatem, sed ipsum uis titillare mœrorem. Vtrum honestius dolor animo submouetur, an uoluptas ad dolorem quoque admittitur? dico admittitur, captatur, & quidem ex ipso. Est aliqua, inquit, uoluptas cognata tristitiæ. Illud nobis licet dicere, uobis quidem non licet. Vnum bonum nostris uoluptatem, unum malum dolorem. Quæ potest inter bonum & malum esse cognatio? Sed puta esse, nunc potissimum eruitur, & ipsum dolorem scrutamur, an aliquid habeat iucundum circa se & uoluptarium. Quædam remedia alijs partibus corporis salutaria, uelut fœda & indecora adhiberi alijs nequeunt, & quod alibi prodesset sine damno uerecūdia, id fit in honestum loco uulneris. Non te pudet luctum uoluptate sanare? Seuerius ista plaga sananda est. Illud potius ad al. curanda mone, nullum mali sensum ad eum qui perit, peruenire. Nam si peruenit, non perijt. Nulla, inquam, eum res lædit, qui nullus est. Uiuat, si læditur. Vtrum putas illi male esse, quod nullus est, an quod est adhuc aliquis? Atqui nec ex eo potest ei tormentū esse,

al. uniuerso

al. certiozem,
ut ad alcaï referatur.

al. emittunt

al. diligunt
factus

al. curanda

esse, quod nō est. Quis enim nullius sensus est? Nec ex eo, quod est. Effugit enim maximum mortis incommodum, non esse. Illud quoque dicamus ei qui desierat ac desiderat in atate prima raptum. Omnes quantum ad breuitatem aui, si uniuerso compareres, & iuuenes & senes in æquo sumus. Minus enim ad nos ex omni atate uenit, quam quod minimum esse quis dixerit, quoniam quidem minimum aliqua pars est. Hoc quod uiuimus proximum nihilo est, & tamen ob dementia nostram late disponitur. Hæc tibi scripsi, non tanquam expectaturus esses remedium à me tam seruum: liquet enim mihi te locutum tecum, quicquid lecturus es: sed ut castigarem illam exiguam moram, qua te recessisti, & in reliquum exhortarer contra fortunam tollereres animos, & omnia eius tela non tanquam possent uenire, sed tanquam utique essent uentura, prospiceres. Vale.

EPIST. CI. Quod philosophi oratio magis debet esse simplex, plana, quam composita, uel sollicita.

forte, sed non

Fabiani Papyrii libros qui inscribuntur ciuiliū, legisse te cupidissime scribis, & non respondisse expectationi tuæ. Deinde oblitus de philosopho agi, compositio nem eius accusas. Puta esse quod dicis, & effundi uerba, non fingi. Primum habet ista res suam gratiam, & est decor proprius orationis leniter lapsæ. Multum enim inter esse existimo, utrum exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque quod dicturus sum, ingens differentia est. Fabianus mihi non effundere uidetur orationem, sed fundere. Ad eam larga est, & sine perturbatione, non sine cursu tamen ueniens: illud planè fatetur & præfert, non esse tractatam, nec diu tortam, sed ita, ut eius esse credamus. Mores ille non uerba composuit, & animis scripsit ista, non auribus. Præterea ipso dicente non uacasset tibi partes intueri. Ad eam te summa rapuisset, & serè que impetu placent, minus præstant ad manum relata. Sed illud quoque multum est, primo aspectu oculos occupasse, etiam si contemplatio diligens inuictura est, quod arguat. Si me interrogas, maior ille est qui iudicium abstulit, quam qui meruit. Et scio hunc tutiorem esse, scio audacius sibi de futuro promittere. Oratio sollicita philosophum non decet. Ubi tandem erit fortis & constans, ubi periculum sui faciet, qui timet uerba? Fabianus non erat negligens in oratione, sed securus. Itaque nihil inuenies fordidum. Electa uerba sunt, non captata, nec huius seculi more contra naturam suam posita & inuenta, splendida tamen: quamuis sumantur e medio, sensus honestos & magnificos habent, non coactos in sententia, sed & altius ductos. Videbimus quid parum recessum sit, quid parum structum, quod non huius recentis polituræ. Cum circumspexeris omnia, nullas uidebis angustias inaneis. Delit sane uarietas marmorū, & concisura aquarum à cuniculis interfluentium, & pauperis cella, & quicquid aliud luxuria, non contenta decore simplici miscet, quod dici solet, domus recta est. Adijce nunc quod de compositione non constat. Quidam illam uolunt esse ex horrido comptam, quidam usque ad aspera gaudent, ut etiam quæ mollius casus explicuit, ex industria dissipent, & clausulas abrumpant, ne ad expectatum respondeant. Lege Ciceronem. Compositio eius una est, pedem seruat, curata, lenta & sine infamia mollis. At contra Pollionis Asinij salebrosa & exiliens, & ubi minimè expectes, relicta. Denique apud Ciceronem omnia desinunt, apud Pollionem cadunt, exceptis paucissimis, quæ ad certum modum, & ad unum exemplar ascripta sunt. Humilia præterea tibi uideri dicis omnia, & parum erecta, quo uitio carere eum iudico. Non sunt humilia illa, sed placida. Sunt enim tenore quieto, compositoque formata, nec depressa, sed plana. Deest illis oratorius uigor. Stimuli quoque quos queris, & subiti ictus sententiarum. Sed totum corpus uide, quamuis non sit comptum, honestum est. Non habet oratio eius, sed debet dignitatem. Affer quem Fabiano possis præponere. Dic Ciceronem, cuius libri ad philosophiam pertinentes, penè totidem sunt, quot Fabiani. Cedam, sed non statim pusillum est, si quid maximo minus est. Dic Asinium Pollionem, Cedam, & respondeamus, in re tanta eminare est, & post duos esse. Nomina adhuc Liuuium. Scripsit enim & dialogos, & ex professo philosophiam continentes libros, quos non magis philosophiæ annumerare possis, quam historias.

forte, sed ut respondeam

Huic quoque dabo locum. Vide tamè quam multos antecedit, qui à tribus uincitur, & tribus eloquentissimis. Sed non præstat omnia. Non est fortis oratio eius, quamuis elata sit, non est uiolenta nec torrens, quamuis effusa sit, non est perspicua, sed pura. Desideres, & inquis, contra uitia aliquid asperè dici, contra pericula animosè, contra fortunam superbe, contra ambitionem contumeliose. Volo luxuriam oburgari, libidinem traduci, impotentiam frangi. Sit aliquid oratoris acre, tragiciæ grande, comiciæ exile. Vis illum assidere pusillæ rei, uerbis? Ille rerum se magnitudini ad dicit, eloquentiam uelut umbram, non hoc agens, trahit. Non erunt sine dubio singula & circumspècta, nec in se collecta, nec omne uerbum excitabit ac punget. Fa-

al. inquit

al. circumspècta

ERASMI IN LIBRVM XVI. EPIST. C.

Quam multis uitalia emuntur. Sic prior, in alijs erat emittunt: eruuntur opinor legendum. Sensit enim de ca-

uaueribus, quibus eximuntur uitalia, ut possint condiri.

Metrodori uerba subscribam, in duobus exemplaribus comperi uestigia Grecorum elementorum, sed adeo dea prauata, ut ex his nihil poterit conijci dignum memoratu.

Concisura aquarum à cuniculis interfluentium, & pauperis cella. Quidam habebant à cubiculis, quod erat tollerabile, si tollas à præpositionem: Sed pauperis constat uocem esse supposititiam, nec adhuc queo diuinare, quid sit reponendum.

Epist. 101.

PINCIANI IN LIBRVM XVI. EPISTOLARVM.

Turturille sunt tui contumelia causa. Sic legunt exemplaria omnia, forte autem non turturilla scribi debuit, sed Tutillina, quæ dea fuit apud antiquos, à tutando dicta, sicuti & Tutanus deus, autore Nonio. Meminit & Augustinus in ciuitate Dei.

Epist. 97.

Violatis religionibus eius sacrificij. Quidam codices religionibus habent, non religionibus. Proinde legendum puto in totum sic, uiolata religione eius sacri. Sic submotis extra conspectum omnibus uiris. Vetus omnis lectio, conspectum habet, non conspectum. Iudices apud eum confiterentur. Reum, fidelior & sincerior lectio, quam eum, ut eadem dictio uenuste iteretur, & ex antoris consuetudine. Ut carmen fortius ac iustius repetam. Exemplaria quædam petam legunt, non repetam. Alia an petam, pro quo non absurde fortasse substitueris, amputem, hoc est breuius faciam. Et oblitus sati quo humana iactantur. Prior editio, & oblitus huius peccati quo humana iactantur, minus uitiose, legendum enim petauri, non peccati, ex omnibus scriptis exemplaribus. De cuius dictionis significatione legendi glossamatum scriptores.

Epist. 98.

Epist. 99.

Qui inscribuntur ciuiliū. Quidam codices agnoscunt hanc lectionem. Alij habent, qui inscribuntur artium ciuiliū. Alij qui inscribuntur artium & iulium. Alij sine coniunctione, Artium iulium. Alij Archibinium. Non sunt enim tenore quieto compositoque formata. Castiga ex eadem, & ad animi tenorem quietum compositumque formata. Quos non magis philosophiæ annumerare possis quam historie. Aut inuersas esse dictiones opinor, & legendum, quos non magis historie annumerare possis, quam philosophiæ, aut certe eradicandam esse negationem, non, & scribendum, quos magis philosophiæ, cætera. Non erunt sine dubio singula circumspècta. Exemplar Franciscanum circumspècta legit, non circumspècta, ut puto rectè, præcessit namque. Videbimus quid parum reu-
isum sit, & sequitur e uestigio, nec in se collecta.

Epist. 101.

EPIST. CII. De inopinato fati termino, Vbi notat eos, qui longiorem uitam supplicio uel turpitudine paciscuntur.

Mnis dies, omnis hora, quam nihil simus ostendit, & aliquo argumento recentia admonet fragilitatis oblitos, tum aeterna & meditantur respicere cogit ad mortem. Quid sibi istud principiu uelit, queris? Senecionem Cornelium equitem Romanum splendidum & officiosum noueras: ex tenui principio seipse promouerat, & tam illi decliuus erat cursus ad caetera. Facilius em̄ crescit dignitas, quam incipit. Pecunia quoque circa paupertatem plurimum & amorem habet, dum ex illa ereprat. Hic etiam Senecio diuitijs imminebat, ad quas illum duae res ducebant effici caciissima, & querendi, & custodiendi scientia, quarum uel altera locupletem facere potuisset. Hic homo summae frugalitatis, non minus patrimonij quam corporis diligens, cum me ex consuetudine mane uidisset, cum per totum diem amico grauius affecto, & sine spe iacenti, usque in noctem assedisset, cum hilaris coenasset, genere ualitudinis praecipiti arreptus, angina, uix compressum arctatis faucibus spiritu traxit in lucem. Intra paucissimas ergo horas postquam omnibus erat sani ac ualentis officijs functus, decessit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens in expertum, & enus quaesitus, accesserat, in ipso actu beneficentium rerum, in ipso procurrentis pecuniae impetu, raptus est. Inferre nunc Meliboe pyros, pone ordine uitae, quam stultum est atate disponere, nec castrino quidem dominamur. O quanta dementia est spes longas inchoantium. Eam, aedificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum lassam & plenam senectutem in octum referam. Omnia mihi crede, etiam felicibus dubia sunt. Nihil sibi quisquam de futuro debet promittere. Id quoque quod tenetur, per manus exit, & ipsam quam premimus horam, casus incidit. Voluitur tempus rata quidem lege, sed per obscurum. Quid autem ad me, an naturae certum sit, quod mihi incertum est? Navigationes longas, & pererratis littoribus alienis, seros in patriam reditus proponimus, militiam, & castris laborum tarda manu praesentia, procuraciones, officiorumque per officia processus, cum inter in ad latus mors est, quae quoniam nunc cogitatur nisi aliena, nobis subinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, quam dum miramur haesura. Quid autem est stultius, quam mirari id ullo die factum, quod omni potest fieri? Stat quidem terminus nobis ubi illum inexorabilis fatorum necessitas fixit, sed nemo scit nostrum, quam prope uersetur terminus. Sic itaque formemus animum, tanquam ad extremum uentum sit. Nihil differamus. Quotidie cum uita paria faciamus. Maximum uitae uitium est, quod imperfecta semper est, quod etiam aliquid ex illa differtur. Qui quotidie uitae suae summam manum imposuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentia timor nascitur, & cupiditas futuri excedens animum. Nihil est miserius dubitatione uehementer irruentium, quorsum euadant. Quantum sit illud quod restat, aut quale & collecta mens inexplicabili formidine agitur. Quomodo effugiemus hanc uolutationem? Vno, si uita nostra non prominebit, si in se colligetur. Ille enim ex futuro suspenditur, cui iratum est praesens. Vbi uero, quicquid mihi debui redditum est, ubi stabilita mens scit, nihil interesse inter diem & seculum, quicquid deinceps dierum rerumque uenturum est, ex alto prospicit, & cum multo risu seriem temporum cogitat. Quid enim uarietas mobilitasque casuum perturbabit, si certus sis aduersus incerta? Ideo mihi Lucili prope uiuere, et singulos dies, singulas uitas pura. Qui hoc modo se aprabit, cui uita sua quotidie fuit tota, securus est. In spe uiuentibus, proximum quodque tempus elabitur, subitque auditas, & miseris atque miseris omnia efficiens metus mortis. Inde illud Meccenatis turpissimum uotum, quod & debilitate non recusat, & deformitatem, & nouissime acutam crucem, dummodo inter haec mala spiritus prorogetur. Debile facito manu, debilem pede.

al. meditato

forte, mor. e.

al. publicanos

Summam manum imponere.

forte, Non, colligetur

pede, debilem coxa: Tuber astrue gibberum, lubricos quate dentes, uita dum superest, bene est. Hanc mihi, uel acutam si subdas crucem, sustineo. Quod miserimum erat, si incidisset, optatur, & tanquam uita petitur, supplicij mora. Contempissimum putarem, si uiuere uellet usque ad crucem. Tu uero, inquit, me debiles licet, dum spiritus in corpore fracto & inutili manet: depraves licet, dum monstruoso & distorto, temporis aliquid accedat: suffigas licet, & acutam seculo, crucem subdas, est tanti uulnus suum premere, & patibulo pendere destructum, dum differat id quod est in malis optimum, supplicij finem, est tanti habere animam, ut agam. Quid huic optes, nisi deos faciles? quid sibi uult ista carminis effeminati turpitudine? quid timoris demerentissimi pactior quid tam foeda uitae mendicatio? Cui putas unquam recitasse Vergilium, Vsq̄ eade ne mori miserum est? Optat ultima malorum, & qua pati grauiusimum est extendi ac sustineri cupit, qua mercede, scilicet uitae longioris. Quid autem huius uiuere est? Diu mori. Inuenitur aliquis, qui malit inter supplicia tabesceat, & perire membratim, & toties per stulticia amittere animam, usque semel exhalare. Inuenitur qui uelit adactus ad illud infelix lignum tam debilis, iam prauus, & in foedum scapularum ac pectoris tuber elisus, cui multae moriendi cauae etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tracturam. Nega nunc magnus beneficium esse naturae, quod necesse est mori. Multi peiora pacisci adhuc parati sunt, etiam amicum proderet, ut diutius uiuant, & liberos ad stuprum manu sua tradere, ut contingat lucem uidere, tot coelicia scelerum. Execranda uita cupido est, discedumque nihil interesse, quando patiaris, quod quandoque patiendum est. Quam bene uiuas referre, non quam diu, Saep̄ autem in hoc esse bene, ne diu. Vale.

EPIST. CII. Cauillatoriam ponit de claritate post mortem disputationem.

Deinde philosophice de eadem differit claritate.

Quomodo molestus est iucundum somnium uidenti qui excitat: aufert enim uoluptatem etiam si saluam, affectum tamen uere, habentem: sic epistola tua mihi fecit iniuriam. reuocauit enim me cogitationi apta traditum, & iterum, si licuisset, ulterius iurabat de aternitate animarum querere. Imo me hercule credere. Credebam enim facile opinionibus magnorum uirorum, rem gratissimam promittentium magis quam probantium. Dabam me spei tantae. Iam era fastidio mihi, iam reliquias aetatis in fracta contemnebam, in immensum illud tempus, & in possessione omnis aui transiturem: cum subito experrectus sum, epistola tua accepta, & tam bellum somnium perdidit, quod reperam, si te dimiseram, & redimam. Negas me epistola prima, tota quaestione explicuisse, in qua probare conabar id, quod nostris placet, claritatem quae post mortem contingit, bonum esse. Id enim me non soluisse, quod opponitur nobis. Nullum, inquit, bonum ex distantibus. Hoc autem ex distantibus constat. Quod interrogas mihi Lucili, eiusdem quaestiones est, loci alterius, & ideo non hoc tantum, sed alia quoque eodem pertinencia distuleram. Quaedam enim, ut scis, moralibus rationalia immixta sunt. Itaque illam partem rectam & ad mores pertinentem tractaui. Nunquid stultum sit ac superuacuum, ultra extremum diem curas transmittere. An cadant bona nostra nobiscum, nihilque sit eius, qui nullus est: An ex eo quod cum erit, sensurimus, aliquid fructus percipi aut peti possit. Haec autem omnia ad mores spectant. Itaque quae suo loco posita sunt. At quae a dialecticis contra hanc opinionem dicuntur, segreganda fuerunt, & ideo seposita sunt. Nunc quia omnia exigit, omnia quae dicuntur persequar, deinde singulis occurrere, nisi aliquid praecidero, intelligi non poterit quae res fellentur. Quid est, quod praecidere uelim? Quaedam continua esse corpora, ut hominem: quaedam composita, ut nauem, domum, omnia denique quorum diuersae partes iunctura in unum sunt coactae: quaedam ex distantibus, quorum adhuc membra separata sunt, tanquam exercitus, populus, senatus. Illi enim per quos ista corpora efficiuntur, iure aut officio coherent, natura diducti & singuli sunt. Quid est, quod etiam nunc praecidere uelim? Nullum bonum putamus esse, quod ex distantibus constat. Vno enim spiritu unum bonum contineri regi debet, unum esse unius boni principale. Hoc si quando desideraueris, perse probatur. Interim ponendum fuit, & quia in nos

al. predixeret
al. praediceret
& rectius

al. praediceret
forte continetur
ari.

forte, quo non
stra tela nititur.

EPIST. CIIII. De pernitiē insidiarum quæ sunt ex homine, de hominis officio, Et quomodo philosophia urendum sit.

Quid ista circumspicias, quæ tibi possunt fortasse euenire, sed possunt, & nō euenire, incendii dico, ruinae, aliaq; quæ nobis incedūt, nō insidiātur. Illa potius uide, illa deuota, quæ nos obseruant, quæ captant: rari sunt casus etiam si graues, naufragium facere, uehiculo eueri. Ab homine homini quotidianum periculum. Aduersus hoc te expedi, hoc intentis oculis intueri. Nullū enim malū frequentius, nullum pertinacius, nullum blādus. Tempesta minatur, antequam surgat. Crepant aedificia antequam corruant, prænunciat fumus incendium. Subita est ex homine perniciēs, & eō diligentius tegitur, quō propius accedit. Erras si istorum tibi qui occurrunt uultibus credis, hominum effigies habent, animos ferarū, nisi quōd illarum perniciōsior est primus iuculus, quos transire nō t̄ querunt. Nunquā enim illas ad nocēdum nisi necessitas inicit. Hæc autem fame, aut timore cogitur ad pugna. Homini perdere hominē libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculū sit, ut cogites quid sit hominis officium. Alterū intueri ne lædaris, alterā ne lædas. Comodis omnium lateris, mouearis incommodis, & memineris quæ prestare debeas, quæ cauere. Sic uiuendo quid consequeris? Non, ne noceant, sed ne fallant. Quantum autem potes in philosophiam secede, illa te sinu suo protegat. In huius sacrario eris, aut tutus, aut tutior. Nō arietant inter se nisi in eodē ambulantes. Quid autem ipsam philosophiam; non debebis iactare. Multis fuit periculi causa insolenter iactata. Ea contumaciter uitā tibi detrahat, non alij exprobrat, non abhorreat à publicis moribus, nec t̄ ita agat, ut quicquid nō facit, damnare uideatur. Licet sapere sine pompa, sine inuidia.

al. queunt.

al. hoc.

ERASMI IN LIBRVM XVII. EPISTOLA. CIIII.

Nisi aliud prædixero, Reclamantibus licet exemplaribus lego præcidero, quemadmodū et in his quæ sequuntur. Alludit enim ad rem inuolutam, quam interdum non licet explicare, nisi quædam prius amputaris.

In nostra tela mittuntur. Non suffragantur exemplaria, non dubito tamen quis legendum sit, cui nostra tela immitatur. Sentit enim assumendum aliquid per se notum, ad futuram argumentationis, quemadmodum tela sub sternitur stamen.

Laus alterius in alijs laus à literis. Ipse sermonis tenor docet legēdum. Laus alit artes. Est enim clausula carminis heroici, id imitatus Cic. honos alit artes, Item Ouidius. Laudatq; uirtus Crescit.

PINCIANI IN LIBRVM. DECIMVM SEPTIMVM EPIST.

Epist. 102. Illi qui et mari et terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque] Lego, ille quem et mari et terra pecunia agitabat, ex uetere lectione. In ipso actu bene cedentium rerū] fortasse uerior est lectio, ictu, hoc est, momento, quam actu. Et castrensium laborum tarda manu precia] Scribe coniunctim, manu precia, ex uetere lectione. Nihil est miserius dubitatione uehementer irruentium quorsum euadant] Venientium, non uehementer irruentium omnia ferme exemplaria scripta, ut forte legendum sit uoluentium, siue uoluantium. Cui lectioni suffragari uidetur quod sequitur. Quomodo effugiemus hanc uolutionem, et paulo ante. Quod etiā aliquid ex illa differtur] Mendosa uerba et difficilis ad corrigēdū cōiectura. Sed ni fallor uerior erit scriptura, quod in aliud ex alio differtur. Nam et uetus omnis lectio pro etiā aliquid, habet in aliquid, et hoc uerbū, aliquid, cū per compēdiū scribitur dubitationem affert sit ne legendum aliquid an aliud: sicut etiam hoc ipso loco scriptum erat in exemplari Facundi et Primitiui.

Epist. 103. Aequē uerō insistitur ab his qui disidere non possunt] Exemplar familiare prospicitur habet non insistitur, ut sit sensus. Aequē consuli ueritati à bonis qui discordare non possunt. Exemplar Franciscanum aequē uero insicitur. Disidere non possunt, reliqua non habentur. Eodem modo legitur in codice Facundi, et Primitiui, nisi quod pro insicitur habet insicitur, quod et alia exemplaria agnoscunt. Quam inter se peritē captantium lusus] Nihil me hoc loco adiuuerunt scripta exemplaria. Sed coniectura ductus opinor restituenda esse hæc uerba sic, quam inuicem se puerorum captantium lusus. Aut si quod est etiam nunc frequentius oculis letus uectis solum, illi patria est quodcumque suprema et uniuersa circuitu sua cingit] Puto corrigendum, aut si quod est etiam nunc frequentius accolis: letus nautis solum, patria illi est quodcumque suprema et uniuersa circuitu suo cingit. Nam in anti-

quis exem-

quis exemplaribus uerba illa, patria illi est, hoc ipso ordine habentur. et in quibusdam oculis per duplex cc. legitur. Item in exemplari franciscano, pro suprema, solemniter legitur. Ut possit fortasse sic in totum legi: patria illi est quacumque; solmeat; et uniuersa circuitu suo cingit. Possit etiam tolerari uectis, possit legi aduentis, possit uectoribus. In aliu nature sumimur partum. Alia origo nos spectat.] Possit legi pro illis uerbis, in aliu nature sumimur partum, in alium nature respicimus partum, sed rectissime ut puto legit hunc locum exemplar scholarum, in alium nature sumimur, et tanquam partum alia nos ab origo expectat. Aliquando nature tibi arcana reteguntur] In exemplari Scholastico non, Aliquando habetur, sed antequam, ut forte legendum sit per minorem cum præcedentibus, intra te quando nature tibi cetera. Forte sic, meditare illa. Quando nature tibi reliqua. Quid ni nō timeat qui mori sperat] Codex Franciscanus: Quam qui ni timeat qui mori sperat. Puto legēdū, quā qui meminit quid mori sperat.] Quam qui mente teneat quid mori expauet. Dixerat enim: Quam qui mente concipit. Si is quos qui taudiu animum] Exemplar Scholasticum: Sed ille quoque, ut forte desit coniunctio, legendumq; sit: Sed et illi quosq; cetera. Non minus presentiam esse utilem quam memoriā] Sic prior editio. Præposterus est ordo uerborum, legendumq; non minus memoriam quam presentiam esse utilem, ex meo familiari codice.

Pares sunt casus et si graues, quia sequitur. Ab homine Epist. 104: huiusmodi quotidianum periculum. Rarum autem cotidiano opponitur.

LVCII ANNAEI SENECÆ AD LVCILIVM EPISTOLARVM. LIBER DECIMVS OCTAUVS.

EPIST. CV. Qualiter secessio in ocium uel peregrinatio nō proffit, sed noceat sine curatione animi. Et de magnanimitate & excellentia humani spiritus, quem non laborem uel mortem timere exemplo Socratis & Catonis insinuat.

NONNOMētanium meum fugi, quid putas? urbem? imō febrem, & quidem surrepētem. Iam manum mihi iniecerat, protinus itaq; parari uehiculum iussi, Paulina mea retineat e. Medicus initia esse dicebat motis uenis, sed incertis & naturalē turbantibus modū. Exire perseveraui. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui cū in Achaia febrē habere cepisset, protinus nauē ascendit, clamitās nō corporis esse, sed loci morbum. Hoc ego Paulinæ meæ dixi, quæ mihi ualitudinē meā cōmen-

dat. Nam t̄ cū scias spiritū illius in meo uerti, incipio ut illi consulam mihi cōsulere: Et quum me fortior em senectus ad multa reddiderit, hoc beneficium atatis amitto.

al. cum sciam; forte, cōscius.

Venit mihi in mentem in hoc senē & adulescētem esse, cui parcutur. Itaq; quoniam et uo ab illa nō impetro ut me fortius amet, impetrat illa, ut me diligentius amē. Indulgēdū est enim honestis affectibus, & interdum etiam si premunt causæ, spiritus in honorem suorum uel cum tormento reuocandus, & in ipso ore retinendus est, cum bono uiro uiuendum sit, non quamdiu iuuat, sed quamdiu oportet. Ille qui non uxorem, non amicū tāti putat, ut diutius in uita commoretur, qui perseverat mori, delictatus est. Hoc quoq; imperet sibi animus, ubi utilitas suorum exigit, nec tātū sibi uelit mori, sed si cœpit intermittere, & suis se t̄ cōmodet. Ingētis animi est, aliena causa ad uitā reuertī, quod magni uiri sæpē fecerunt. Sed hoc quoq; summæ humanitatis exilium, senectutem suā cuius maximus fructus est, securior sui tutelæ, & uitæ usus animosior, attentius conseruare, si scias alicui tuorū esse dulce, utile, oprabile. Habet præterea in se non mediocre ista res gaudium, & mercedem. Quid enim iucundius quam uxori tā charū esse, ut propter hoc tibi charior fias? Potest itaq; Paulina mea non tantū suum mihi timorem imputare, sed etiam meum. Quæris ergo quomodo mihi consilium profectiois efferit; ut primum grauitatem urbis excessi, & illum nidorē culinarum fumātūq; quæ t̄ in ora quicquid pestiferi uaporis obruerat, cū puluere effundunt, protinus mutatam ualitudinem sensi. Quantum deinde adiectū putas uiribus, postquam uineas attigisti? In pascuū emissus, cibum meum inuasi. Repetui ergo iā me, non permansit marcor ille corporis dubij, & male cogitantis. Incipio toto animo studere. Non multum adhuc locus cōfert, nisi se sibi præstet animus, qui secretū & in occupationibus medijs si uolet habebit. At ille qui regiones eligit, & ocium capiat, ubiq; quo t̄ distringatur inueniet. Nā Socratem quarētī cuidam, quod nihil sibi

al. concedat.

al. quæ motus quicquid etc.

al. distrabatur.

nihil sibi peregrinationes profuissent, respondi se ferunt, Non immeritò hoc tibi euenit, Tecum enim peregrinaberis. O quã benè cū quibusdam ageretur, si à se aberrarent. Nunc primū seipfos sollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodest mare trañcere, & urbes mutare? Si uis ista quibus urgeris effugere non alibi oportet, sed alius. Puta uenisse te Athenas, puta Rhodon. Elige arbitrio tuo ciuitatem. Quid ad rem perinet quos illa mores habeat? Tuos afferes. Diuitias iudicabis bonum? Torquetur te pauperas, & (quod est miserum) falsa. Quamuis enim multū possideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi uideberis & defici, quanto uiueris. Honores iudicas bonum? Male te habebit ille consul factus, ille etiam refectus, riu geris, quoties aliquē in fastis sepius legeris. Tantus erit ambitionis furor, ut nemo tibi post te uideatur, si aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortem, cum illa nihil sit malū, nisi quod ante ipsam est timeri? Exterrebunt te non tantū pericula, sed suspicionibus uanis semper agitaberis. Quid enim proderit euasisse tot urbes argolicas, mediosq; fugam tenuisse per hostes? Ipsa pax timores subministrabit. Ne tutis quidem habebitur fides, cōsternata semel mente, quæ ubi consuetudinem pauoris improuidi fecit, etiam ad tutelam salutis tuæ inhabilis es. Non enim uitat, sed fugit, magis autem periculis patemur auersi. Grauius iudicabis malum, aliquem ex his quos amabis amittere, cum interim hoc tam ineptū erit quàm flere, quod arboribus amœnis & domum tuā ornantibus decidant folia? Quicquid te delectat æquē uiget, ut uideras dum uiueret. Vtinam. Alium alio die casus excutiet. Sed quemadmodum frondum iactura facilis est, quia renascuntur, sic istorum quos amas, quosq; oblectamenta uitæ putas esse damnum, quia reparantur, etiam si non renascuntur. Sed non erunt istdem. Ne tu quidem idem eris. Omnis dies, omnis hora te mutat sed in alijs rapina facilius apparet, hic latet, quia nō ex aperto fit. Alij auferuntur, at ipsi nobis furto subducimur. Florum nihil cogitabis, nec remedia uulneribus appones, sed ipse tibi seras sollicitudinum causas, alia sperando, alia desperando? Si sapias alterum alteri miscas, nec speraueris sine desperatione, nec desperaueris sine spe. Quid per se prodesse peregrinatio cuiquam potuit? Non uoluptates illa temperauit, non cupiditates refrenauit, non iras repressit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla deniq; animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excusit errorum, sed ut puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouita te detinuit. Cæterum inconstantiam mentis, quæ maximè ægra est, iacessitam mobiliorem leuioremq; reddidit ipsa iactatio. Itaq; qui petierant cupidissimè loca, cupidius deserunt, & auium modo transuolant, & citiusq; quàm uenerant abeunt. Peregrinatio noticiam dabit gentium, nouas tibi montium formas ostendet, inuisitata spacia camporum, & irriguas perrennibus aquis ualles, & alacrius fluminis sub obseruatione naturam, siue ut Nilus æstiuo incremento tumet, siue ut Tigris eripitur ex oculis, & acto per occulta cursu integræ magnitudinē redditur, siue ut Mæander poetarum omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, & sæpè in uicinū alueo suo admotus, antequam sibi insinuat flectitur: cæterum neq; meliorem faciet, neq; saniozem. Inter studia uersandum est, & inter autores sapientia, ut quæ sita discamus, nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus ex miserrima seruitute in libertatem erigitur. Quamdiu quidem nescieris, quid fugiendum, quid petendum, quid necessarium, quid superuacuum, quid iustum, quid honestum sit, non erit hoc peregrinari, sed errare. Nullam tibi opem feret iste discursus. Peregrinans enim cum affectibus tuis, & mala te tua sequuntur. Vtinam quidem sequeretur, longius abesset: nunc fers illa, non ducis. Itaq; ubiq; te premunt, & paribus incommo dis urunt. Medicina ægro, non regio quaerenda est. Fregit aliquis crus, aut extorsit articulum, non uehiculum nauemq; cōscendit, sed aduocat medicum ut fracta pars iungatur, ut luxata in locum reponatur. Quid ergo animum tot locis fractū & extortum credis locorū mutatione posse sanari? Maius est istud malum, quàm ut generatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem. Nulla ars locoficitur. Quid ergo? Sapientia res omnium maxima in itinere colligitur: Nullū enim

mihī

mihī crede iter est, q̄ te extra cupiditates, extra iras, extra metus sistat. Aut si quod esset, agmine factò, gens illuc humana pergeret. Tamdiu ista urgebunt mala, macerabuntq; per terras ac maria uagum, quamdiu malorum gestaris causas. Fugam tibi non prodesse miraris? tecum sunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe, & t̄ emenda desideria, intra saltem modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. Si uis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem sana. Hærebit tibi auaricia, quamdiu auaro fordidoq; conuixeris. Hærebit tumor, quamdiu cū superbo conuersaberis. Nunquam fœuitiam in tortoris contubernio pones. Incendet libidines tuas adulterorum sodalitas. Si uelis uitij exui, longe à uitiorum exemplis recedendum est. Auarus, corruptor, sæuus, fraudulentus, multum nocituri si prope te fuissent, intra te sunt. Ad meliores transi. Cum Catonibus uiue, cum Lælio, cum Tuberone: quod si conuivere etiam Græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone uersare. Alter te docebit mori si necesse erit, alter, antequam necesse erit. Uide cū Chrysyppo, cū Polidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumq; noticiã. Hi iubebunt in opere esse, nec tantum t̄ scire loqui, & in oblectationem audiētiū uerba iacta res, sed animum indurare, & aduersus minas erigere. Vnus est enim huius uitæ fluctuantis & turbida portus, euentura contemere. Stare fidenter t̄ ad portum, tela fortunæ aduerso pectore excipere, non latitantem, nec tergiversantem. Magnanimus nos natura produxit, & ut quibusdam animalibus ferum dedit, quibusdam subdolum, quibusdam pauidum, ita nobis gloriosum & excelsum spiritum, quærentem ubi honestissimè, non ubi tutissimè uiuat, simillimum mundo, quem quantū mortali bus passibus licet, sequitur amulaturq;. Profert se laudari & aspici t̄ Dominus omnium est, supra omnia est. Itaq; nulli ferè submittit, nihil illi uidetur graue, nihil quod uirum incuruet. Terribiles t̄ uis formæ, lethumq; labosq; minime quidem, si rectis oculis intueri illa possis, et tenebras perumperè. Multa per noctem habita terrores, dies uertit ad risum. Terribiles uis formæ lethumq; labosq;, egregie Virgilius noster, non re dixit terribiles esse, sed uisū, id est, uideri non esse. Quid inquam, in istis est tam formidabile, quàm fama uulgauit? Quid est obsecro te Lucili, cur timeat laborem uir, mortem homor Toriens mihi occurrunt isti qui non putant fieri posse, quicquid facere non possunt, & aiunt nos loqui maiora quàm quæ natura humana sustineat. At quãto ego de illis melius existimo, ipsi quoque hæc possunt facere, sed nolunt. Deniq; quem unquam ista destituere tentantem, cui non faciliora apparere in actu? Nō quia difficilia sunt, nō audemus, sed quia non audemus, difficilia sunt. Si tamen exemplum desideratis, accipite. Socratem t̄ perpetuum senem, per omnia aspera iactatum, inuictum fame, & paupertate, quàm grauiorem illi domestica onera faciebant, & laboribus quos militares quoq; pertulit, quibus illè dōmī exercitus, siue uxorem sius moribus feram, lingua petulantē, siue liberos indociles, & matrem quàm patri similiores. Sic ferè, aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis feruore. Viginti et septem annis pugnatū est, post finita arma triginta tyrānis noxæ dedita est ciuitas, ex quibus pleriq; inimici erāt. Nouissima dānatio est sub grauissimis hominibus impleta, obiecta est & religionum uiolatio, & iuuentutis corruptela, quã immittere in deos, in patres, in remp. dictus est. Post hæc carcer, & uenentū Hæc usq; eo animum Socratis nō mouerāt, ut ne uultum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem, & singularem usq; ad extremum seruaui: nō hī liariorem quicquam, non tristiozem Socratem uidit: aequalis fuit in tanta inaequalitate fortuna. Vis alterum exemplum? Accipe hūc Marcum Catonem recetiozem cum quæ & infestis fortuna egit, et pertinacius. Cui cum omnibus locis obstitisset, nouissimè & in morte, ostendit tamen uirum fortem posse inuita fortuna uiuere, inuita mori. Tota illi ætas, aut in armis est exacta ciuilibus, aut in atate concipiente, iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minus quàm Socratem in seruitute uixisse, nisi forte Cn. Pompeium & Cæsarem & Crassum putas libertatis socios fuisse. Nemo mutatum Catonem, toties mutata Rep. uidit, eundem se in omni statu præstitit. In prætura, in repulsa, in accusatione, in prouincia, in concione, in exercitu, in

y morte

amanda desideria, aut intra

forte, scit.

aperte, uel potius, in aperte

forte, gestit.

al. perpetuum

al. deficere

al. occidit

morte, deniq; in illa Reip. trepidatione: cum illinc Caesar esset decē legionibus pu- gnacissimis subnixus: hinc totis externarum gentium praesidijs Cn. Pompeius satis T unus aduersus omnia. Cum alij ad Caesarem inclinarent, alij ad Pompeium, solus Cato fecit aliquas sui & Reip. partes. Si animo complecti uoueris illius imaginem temporis, uidebis illinc plebem, & omnem erectum ad res nouas uulgum: hinc op- timates & equestrum ordinem, quicquid erat in ciuitate sancti & lecti: duos in me- dio relictos, R. P. & Catonem. Miraberis, inquam, cum animaduuerteris Atridem, Primumq; & saeuum ambobus Achillem. Vtrumq; enim improbat, utrumq; exar- mat. Hanc fert de utroq; sententiam. Ait se, si Caesar uicerit moriturum, si Pompeius exulaturum. Quid habebat quod timeret, qui ea sibi & uicto & uictori constituerat, quae constituta esse ab hostibus iratissimis poterant? Perijt itaq; ex decreto suo. Vi- des posse homines labores pati, per medias Africae solitudines pedes duxit exer- citum. Vides posse tolerare sitim, & in collibus arenis, sine ullis impedimentis uicti exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aquae fuerat occasio, nouissimus bibit. Vides honorem & notam posse contemni. Eodem quo repulsus est die, in comitio pila lusit. Vides posse non timeri potentia superio- rum, & Pompeium & Caesarem, quorum nemo alterum offendere audebat, nisi ut alterum demereretur, simul prouocauit. Vides tam mortem posse contemni quam exi- lium, & exilium sibi indixit, & interim bellum. Possimum itaq; aduersus ista tantum habere animi, libeat modo subducere iugo collum. In primis autem res- piciendae sunt uoluptates, eneruant, & effoeminant, & multum petunt, multum au- tem a fortuna petendum est. Deinde spernendae opes, auctoramenta sunt seruitutum Aurum & argentum, & quicquid aliud felices domos onerat, relinquatur. Non potest gratis constare libertas. Hanc si magno aestimas, omnia a paruo aestimanda sunt. Vale.

EPIST. CVI. Quatuor esse quae hominem in perniciem hominis instigant, & quomodo singulorum eorum uitetur incommodum. Et quod magna pars securitatis est, nihil iniquae facere.

QVAE obseruanda tibi sint, ut tutior uiuas, dicam. Tu tamen se audias ceseo ista praecpta, quomodo si tibi praeciperem, qua ratione bonam ualeitudinem in Ar- deatino tuereris. Considera, quae sint quae hominem in perniciem hominis instigant, inuenies spem, inuidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus istis, adeo leuif- simum est contemptus, ut multi in illo remedij causa delituerint. Quem quis cotem- nit, non calcat sine dubio, sed transit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligenter nocet. Etiam in acie iacens praeteritur, cum stante pugnatur. Spem impro- borum uitabis. si nihil habueris, quod cupiditatem alienam & improbam iritet, si nihil insigne possideris. Concupiscuntur enim insignia, etiam si parum nota sunt. Sic uero inuidiam effugies, si te non ingesseris oculis, si bona tua non iactaueris, si scie- ris, in sinu gaudere. Odium autem ex offensa sic uitabis, neminem laessendo & aut gratificando, a quo te sensus communis tuebitur, fuit enim hoc multis periculosum. Quidam odium habuerunt nec inimicum. Illud ne timearis, praestabit tibi & fortu- nae mediocritas, & ingenij lenitas, cum te esse homines scient, quem offendere sine periculo possint. Reconciliatio tua et facilis sit et certa. Timeri autem tam domi mo- lestum est, quam foris, tam a seruis, quam a liberis. Nulli non ad nocendum satis uiri- tum est. Adhuc nunc, quod qui timetur, timet. Nemo potuit terribilis esse secure. Con- temptus superest, cuius modum in sua potestate habet, qui illum sibi adiunxit, qui contemnitur, quia uoluit, non quia debuit. Huius incommodu, & artes bonae discuti- unt, & amicitiae eorum, qui apud aliquem & potentem potentes sunt, quibus appli- cari expedit, non implicari, ne plurius remedium, quam periculum constet. Nihil tamen aequum proderit, quam quiescere, & minimum cum alijs loqui, plurimum secum. Est quaedam dulcedo sermonis, & qui irrepit & blanditur, & non aliter quam ebrie- tas, aut amor secreta & producit. Nemo quod audierit tacebit, nemo quantum audie- rit loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit auctorem. Habet unusquisq; aliquem cui tantum credidit, quantum ipsi creditum est: ut garrulitatem suam custodiat, & contentus

contentus sit unius auribus, & populum faciet. Sic quod modo secretum erat, rumor est. Securitatis magna portio est, nihil iniqui facere. Confusam uitam & perturbatam impotentes agunt, tantum metuunt, quantum nocent, nec ullo tempore uacant. Trepidant enim cum fecerunt. Harret: Conscientia, aliud agere non patitur, ac subinde respicere ad se cogit. Dat poenas, quisquis expectat: quisquis autem meruit, expe- ctat. Tutum aliqua res in mala conscientia praestat, nulla securum. Putat enim se etiam si non deprehenditur posse deprehendi: & inter somnos mouetur, & quoties alicuius se- culus loquitur, de suo cogitat. Non satis illi obliuisceretur uideretur, non satis rectum. No- cens habuit aliquando latendi fortunam, nunquam fiduciam. Vale.

EPIST. CVII. Quod affectus animi sint corpora, captiose disputat, quam disputationem est uestigio damnat.

TARDIUS rescribo ad epistolas tuas, non quia distractus occupationibus sum, hanc excusationem caue audias. Vaco, & omnes qui uolunt uacant. Neminem res se- quantur, ipsi illas amplectantur, & argumentum esse felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit, quare non protinus rescriberem tibi de quo quarebas? Veniebat in contextu operis mei, scis enim memorale philosophiam uelle complecti, & omnes ad ea pertinentes quaestiones explicare. Itaque dubitavi utrum differrem te, an donec si- us istius rei ueniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem. Humanus uisum est tam longe uenientem, non detinere. Itaque & hoc ex illa serie rerum cohaerentium excerptam, & si qua erunt huiusmodi, non quaerenti tibi ultro mittam. Quae sint haec interrogas? Quae scire magis iuuat, quam prodest: sicut hoc de quo quaeris, an corpus bonum sit. Bo- num prodest, Facit enim. Quod facit corpus est. Bonum, agitat animum, & quodam modo format & continet. Quae ergo propria sunt corporis, ea corporis bona sunt, corpora ergo sunt, & quae animi sunt. Nam & hic corpus est. Bonum hominis ne- cesse est corpus sit, cum ipse sit corporalis: mentior, nisi & quae alunt illud, & quae ua- lerudinem eius uel custodiunt uel restitunt corpora sunt. Ergo & bonum eius cor- pus est. Non puto te dubitaturum an affectus corpora sint, ut aliud quoque de quo non quaeris insulciam: tanquam ira, amor, tristitia: si arbitras, uide an uultum nobis mu- tent, an frontem astringant, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fuge san- guinem. Quid ergo tam manifestas corporis notas credis imprimi nisi a corpore? Si affectus corpora sunt & morbi animorum, & auaricia, crudelitas, indurata uita, & in statum inemedabilem adducta, ergo & malicia, & species eius omnes, maligni- tas, inuidia superbia, Ergo & bona, primum quia contraria istis sunt. Deinde quia eadem tibi iudicia praestabunt. An non uides quantum oculis det uigorem fortitu- do: Quantam intentionem prudentia: Quantam modestiam & quietem reueren- tia: Quantam serenitatem laetitia: Quantum rigorem seueritas: Quantum remis- sionem ueritas: Corpora ergo sunt, quae colorem habitumque corporum mutant, quae in illis regnum suum exercent. Omnes autem quas retuli uirtutes, & bonae sunt, & quicquid ex illis est. Nunquid est dubium an id quo quid tangi potest, corpus sit? Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res ut ait Lucretius. Omnia autem ista quae dixi, non mutarent corpus, nisi tangerent, ergo corpora sunt. Etiamnum xui tanta uis est, ut impellat & cogat & retineat & iubeat, corpus est. Quid ergo non timor retinet? Non audacia impellit? Non fortitudo immittit, & impetum dat? Non moderatio refrenat ac reuocat? Non gaudium extollit? Non tristitia ad- ducit? Denique quicquid facimus, aut malicia, aut uirtutis gerimus imperio. Quod imperat corpori, corpus sit. Quod uim corpori affert corpus, bonum corporis cor- porale, bonum hominis, & corporis bonum est, itaque corporale est. Quoniam ut uo- luisti morem gessi tibi, nunc ipse dicam mihi, quod dicturum esse te uideo. Laterun- culis ludimus, in superuacuis subtilitas teritur. Non faciunt bonos ista, sed doctos. Apertior res est sapere, imò simplicior. Paucis opus est ad mentem bonam uti lite- ris. Sed nos ut cetera in superuacuum diffundimus, ita philosophiam ipsam. Quem admodum omnium rerum, sic literarum quoque intemperantiam laboramus. Non uita, sed schola discimus. Vale.

al. tutus.
al. intemperie
in sinu gaudere.
al. gratuito, pro aut grati- ficando.
al. impotentem
al. que. forte, prodit.

forte, poculū
al. solute oblit- teratum.

al. bona
aliter, concite
Adducit id est contrahit.
Laterunculis, pro laterunculis, quia latero nes ueteres dicebant, quos post laterones appellauerunt.

EPIS T. CVIII. Quæ passenda sunt ambulanti, per huius uitæ uiam. Et præmeditatione leuissima facit esse grauiora. Et qualiter uarietas mortalitatis & fatum æquanimitè ferenda sunt.

te agunt. **V**bi illa prudentia tuar Vbi in despiciendis rebus subtilitas Vbi magnitudor Tam pusilla tangunt, si serui occupationes tuas, occasione fugæ putauerunt Si amici deceperunt, habeant sanè nomē, quod illis Epicurus noster imposuit: ita uocentur, quò turpius, non omnibus sit rebus tuis. Desunt illi qui & operam tuam conterebant, & te alijs molestum esse credebant. Nihil horum insolitum, nihil inexpectatum est. Offendi rebus istis tam ridiculum est, quàm queri, quod spargaris in publico aut inquereris in luto. Eadem uita conditio est, quæ balnei, turbæ, itineris: quædam intermittentur, quædam incident. Non est delicata res uiuere. Longam uitam ingressus es, & labaris oportet, & arictes, & cadas, & lasseris, & exclames. Omors, idem mentiaris, Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiusmodi offensus emetendum est confragosum hoc iter. Mori uult, præparatur animus cõtra omnia. Sciat se uenisse, tonat ubi fulmē: Sciat se uenisse, ubi luctus & ultrices posuere cubilia curæ, Pallentesq; habitant morbi tristisq; senectus. In hoc contubernio uita degenda est. Effugere ista non potes, contemnere potes. Contemnes autem, si sæpe cogitaueris & futura præsumpseris. Nemo non fortius ad id cui se diu composuerat, accessit, & duris quoq; si præmeditata erāt, obstitit. At contra imparatus, etiam leuissima expauit. Id agendum est ne quid nobis inopinatam lit. Et quia omnia nouitate grauiora sunt, hæc cogitatio assidua præstabit, ut nulli lis malo tyro. Serui te reliquerunt, Alium compilauerunt, alium accusauerunt alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium ueneno, alium criminatione petierunt. Quicquid dixeris, multis accidit. Deinceps quæ multa & uaria sunt, in nos diriguntur. Quædam in nos fixa sunt, quædam uibrant, & cum maxime ueniunt, quædam in alios peruentura nos cõstringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati sumus, Quæ ideo, nulli querenda, quia paria sunt omnibus. Ita dico, paria sunt, nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Aequum autem ius est, nõ quo omnes uisi sunt, sed quod omnibus latum est. Imperetur æquitas animo, & sine querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit, algendum est: Aestas calores refert, æstuum est. Intemperies cœli ualitudinem tentat, agrotandum est, Et fera nobis loco occurret, & homo perniciosior feris omnibus. Alium aqua, alium ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non possumus. Id possumus, magnam sumere animum, & uiro bono dignum, quo fortiter fortuita patimur, & natura consentiamus. Natura autem hoc quod uides regnum mutationibus temperat. Nubilo serena succedunt. Turbantur maria cum quiescerunt. Flant inuicem uenti. Noctem dies sequitur. Pars cœli confurgit, pars mergitur. Contrarijs rerum æternitas constat. Ad hanc legem animus noster aptandus est, hanc sequatur, huic pareat, & quæcunq; fiunt, debuisse fieri putet, nec uelit oburgare naturam. Optimum est pati, quod emendare non possis, & deum quo autore cuncta proueniunt, sine murmuratione comitari. Malus miles est, qui imperatorem gemens sequitur. Quare impigri atq; alacres excipiamus imperia, nec desinamus huc operis pulcherrimi cursum, cui, quicquid patimur intextum est: & sic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles ista dirigitur, quomodo Cleãthes noster uesibus disertissimis alloquitur quos mihi in nostrum sermonem mutare permittitur Ciceronis uiri disertissimi exemplo. Si placuerint, boni cõsules: si displicuerint, scies me in hoc securam Cicero nis exemplum. Duc me parens celsiq; domitor poli. Quocunq; placuit, nulla parendi mora est. Assum impiger, Fac nolle, comitabor gemens. Malusq; patiar quod patitur licuit bono. Ducunt uolentē fata, nolentem trahunt. Sic uiuamus, sic loquamur, paratos nos inueniat atq; impigros fatum. Hic est magnus animus, qui se deo tradidit. At contra ille pusillus ac degener, qui oblectatur et de ordine mudi male existimat, & emendare mauult deos, quàm se. Vale.

ERAS

ERASMI IN LIBRVM XVIIII. EPIST. C.V.

Quicquid te delectat æquè uidet, ut uideris, dum uiueret. Alij aliud habebant, sed in totum non placuit. Vide nunc sic legendum, Quicquid te delectat, æquè uidet, ut uideras, dum uiueret. Utinam uidetur adiectum. Sentit enim nobis uiuere quicquid delectat. At delectat etiam memoria rerum bonarum.

PINCIANI IN LIB. DECIMV MOCTAVVM EPISTOLARVM.

Tanto tibi uideris defici quanto uiueris] Leget: tanto tibi uideris deficere, quanto aliquis plus habet ex emendationibus codicibus. Non tamen desunt codices qui defici, non deficere habeant. Item puto scribendum: uideberis, non uideris. Quicquid te delectat æquè uidet ut uideras dum uiueret. Utinam. Alium alio die casus excutiet] Vitiostissimus locus & nodus deo dignus iudice. In codicibus serè omnibus, uide, non uidet, & uiuet, non uiuet, & pro utinam, uer aut utrum. Itaque coniectura ductus suspicor Senecam ita Scriptum reliquisse. Quicquid te delectat æquè uiuet. Viuunt dum uiuent. Vtiq; alium alio die casus excutiet. Et emenda desideria, intra saltem modum contine] Codex Scholarum, & emenda desideria tua. Intra salutem modum contine. Exemplar meum rectius, & emenda desideria intra modum saltem contine. Scribendum arbitror, aut amanda desideria, aut intra modum saltem contine, ut sit amanda pro abige, expelle. Nã uerbo illo, emenda, mox ante usus fuerat. Stare fidenter ad portum] Corrige: stare fidenter aperte, ex codice Francisc. in quo uno tantum sic emendate legebatur, reliquis uitiatis. Nam sequens uerbum latitantē planissimum facit scribendum esse aperte, non ad portum. Nihil quod uirum inturuet] Dicitur, uirum, in quibusdam codicibus non habetur. In meo illo uetusto exemplari sic legas: Nihil asperū quod uirum incuruet. Solus Cato fecit aliquas & Reipublicæ partes] Sic omnia exemplaria præter domesticum in quo legitur. Solus Cato fecit aliquas sui, & reipublicæ partes. Cui lectio uidetur suffragari quod subijcit, duos in medio relictos. Reipub. & Catonem. Quæ constituta esse ab hostibus iratissimis poterat] Agnosceat hæc lectio ab omnibus codicibus præter Scholarum codicem in quo ita leges, quæ constituta esse ab hostibus iratissimis uix filijs Atræi poterant, & ante paulo, qui ea sibi scribere non quid sibi, ex domestico codice.

Epist. 103

Ut garrulitatem suam custodiat & contentus sit unius auribus populum faciet] Sic quæcunq; legi exemplaria agnosceat, unius literæ deprauatione adumbrato perspicuo sensu. Puto enim scribendum poculum, non populum. Nam meminisse oportet uerborum, quæ non ante multo præcesserunt, & non aliter quàm ebrietas aut amor secreta prodit. Erit ergo sensus pro modo & capacitate poculi custodire aliquem garrulitatem suam, aut nõ custodire, & esse contentum unius auribus aut plurium. Trepidant enim cum fecerunt. Heret conscientia, aliud agere nõ patitur] Corrige. Trepidant enim cum fecerunt. Heret conscientia aliud agere non patitur, ex ueteri lectione.

Epist. 106.

Apertior res est sapere imò simplicior] Scribe, imò simplicior est, multum enim addit neruorum orationi uerbum substantiuum in sine locatum iteratumq; & sic legitur in exemplari Franciscano.

Epist. 107.

TAM pusilla tangunt] Exemplar diuæ Mariæ. Tam pusilla te res angit. Si amici deciperent] Veriorem lectionem duco, si amici deceperunt, & infra. Habeant sanè nomen quod illis Epicurus noster imposuit, & uocentur quo turpius non omnibus sit rebus tuis. Desunt illi cetera] Vetus lectio quo turpius non sit omnibus rebus tuis cetera. Minus uitiöse leget totus hic locus ut ego credo si sic legatur. Habeant enim sanè nomen quod illis Epicurus noster imposuit. Ita uocentur. Quota pars non est si ex omnibus rebus tuis desunt illi qui & operam tuam conterebant cetera. Et labaris oportet & arictes & cadas] Non arictes exemplar antiquum, sed erigaris legit. Id mentiaris] Corrupta in omnibus exemplaribus uerba. Forte legendum iter emetiris, quia subijcit paulo post, per eius modi offensas emetendum est confragosum hoc iter. Deinceps quæ multa & uaria sunt in nos diriguntur] Corroctiorem existimamus lectionem. Deinde quum multa & uaria sunt quæ in nos diriguntur. Alium aqua alium ignis eripiet] Aliud, non alium utrobique, uetus lectio.

Epist. 108.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM
EPISTOLARVM LIB. XIX.

EPIS T. C. IX. De moderanda cupiditate discendi, & quanti profectus sit sapientem sapius audire, & quod maiori impetu iuuenes ad philosophiam quàm senes accedimus, ubi notat eos qui dicunt decus philosophiæ esse disputare non uiuere.

y 3 IDDE

al. pertinaci-
ter properas,

DE quo quaris, ex his est quæ scire, tantum eò, ut scias pertinet. Sed nihilominus, quia pertinet properas, nec uis expectare libros quos cum maxime ordine continentes totam moralem philosophiam partem statim expedit. Illud tamen prius scribam, quemadmodum tibi ista cupiditas discendi qua flagrare te uideo, digerenda siue ipsa impedit. Nec passim carpenda sunt, nec autem inuadenda uniuersa, per partes peruenitur ad totum. Aptari onus uiribus debet, nec plus occupari, quam cui sufficere possumus. Non quantum uis, sed quantum capis hauriendum est: bonum tantum habere animi capies, quantum uoles. Quo plus recipit animus, hoc se magis laxat. Hæc nobis præcipere Attalum memini cum scholam eius obsideremus, & primi ueniremus, & nouissimi exiremus, Ambulantem quoque illum ad aliquas disputationes euocaremus, non tantum paratum discipulis, sed obuium. Idem, inquit, & docti & discendi debet esse propositum, ut ille prodesset uelut, hic proficere. Qui ad philosophorum scholas uenit, quotidie fecit aliquid boni ferat, aut sanior domum redeat, aut sanabilior. Reddit autem. Ea enim philosophia uis est, ut non solum studentes, sed etiam conuersantes iuuet. Qui in solem uenit, licet non in hoc uenerit, colorabitur. Qui in unguentaria taberna resedunt & paulo diutius commorati sunt, odorem secum loci ferunt. Et qui apud philosophum fuerunt, traxerint aliquid necesse est, quod prodesset etiam negligentibus. Attende quid dicam, negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? Non nouimus quosdam qui multis apud philosophiam annis perfederint, & ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? Pertinacissimos quidem & assiduos, quos ego non discipulos philosophorum sed inquilinos uoco. Quidam ueniunt ut audiant, non ut discant, sicut in theatrum uoluptatis causa ad delectandas aures, oratione uel uoce uel fabulis ducimur. Magnam hæc auditorum partem uidebis, cui philosophi scholam diuersorum oculi sit. Non id agunt ut aliqua illic uitia deponant, ut aliquam legem uitæ accipiant, ad quam mores suos exigant, sed ut oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & cum pugillaribus ueniunt, non ut res excipiant, sed uerba, quæ tam sine profectu alieno discant, quam sine suo audiant. Quidam ad magnificas uoces excitantur, & transeunt in affectum dicentium, alacres, uultu & animo, nec aliter concitantur quam solent Phrygij tibicinis sono semiuiri et ex imperio furentes. Rapit illos insigatque rerum pulchritudo, non uerborum inanum sonitus. Si quid acriter contra mortem dictum est, si quid contra fortunam contumaciter, iurat, protinus quæ audias facere. Afficiuntur illi, et sunt quales iuventur, si illa animo forma permaneat, si non impetum insignem protinus populus honesti dissuasor excipiat. Pauci illam quam conceperant mentem domum perferre potuerunt. Facile est auditorem concitare, ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit semineque uirtutum, omnes ad omnia ista nati sumus. Cum irritator accessit, tunc illa animi bona uelut soluta excitantur. Non uides quemadmodum theatra consonent, quoties aliqua dicta sunt, quæ publicè agnoscimus, & consensu uera esse testamur. Desunt inopia multa, auaritiæ omnia. In nullum auarus bonus est, in se pessimus. Ad hos uersus ille sordidissimus plaudit, & uicij suis fieri cõuictum gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cum à philosopho ista dicuntur cum salutaribus præceptis uersus inferuntur, efficacius eadem illa demissuri in animum imperitorum? Nam (ut dicebat Cleanthes) quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, cum illum tuba per longicanalis angustias tractum, & patientiore nouissime exitu effudit, sic sensus nostros clariore carminis arcta necessitas efficit. Eadem negligentius adiuntur, minusque percutiunt, quam diu soluta oratione dicuntur, ubi accessere numeri, & egregium sensum astrinxere certi pedes, eadem illa sententia uelut la certo excussa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longissimis orationibus hoc præcipitur, ut homines in animo non in patrimonio putent esse diuitias. Eum esse locupletem, qui paupertati suæ aptus est, & paruo se diuitem fecit. Magis tamen feriuntur animi, cum carmine eiusmodi dicta sunt: Is minimo eget mortalis,

qui m...

qui minimum cupit. Quod uult habet, qui uelle quod satis est potest. Cum hæc atque eiusmodi audimus, ad confessionem ueritatis adducimur. Illi enim quibus nihil satis est, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum ubi uideris urge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & syllogismis, & cauillationibus, & cæteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiâ, dic in luxuriâ. Cum profecisse te uideris, & animos audientium affeceris, insta uehementius. Verisimile non est quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium uersa. Facillime enim tenera & conciliantur ingenia ad honesti rectique amore. Adhuc docilibus leuiterque corruptis, iniicit manum ueritas, si aduocatum idoneum nacta est. Ego certe cum Attalum audirem, in uitia, in errores, in mala uitæ perorantem, sæpe misertus sum generis humani, & illum sublimem altioremq; humano fastigio credidi. Ipse regem se esse dicebat, sed plus quam regnare mihi uidebatur, cui liceret censuram agere & regnantium. Cum uero commendare paupertatem cõperat, & ostendere, quod quicquid usum excederet, pondus esset superuacuum & graue serenti, sæpe exire ex schola pauperi libuit. Cum cõperat uoluptates nostras traducere, laudare castum corpus, sobriam mensam, puram mentem, non tantum ab illicitis uoluptatibus, sed etiam superuacuis, libebat circumscribere gulam & uentrem. Inde mihi quadam permansere Lucili. Magno enim in omnia impetu ueneram, deinde ad ciuitatis uitam reductus, ex bene coeptis pauca seruauit. Inde ostreitis boletisque, in omnem uitam renunciatum est. Hæc enim non cibi, sed oblectamenta sunt ad edendum saturos cogentia, quod gratissimum est edacibus, & se ultra quam capiunt farcientibus, facile descensura, facile reditura. Inde in omnem uitam unguento abstinentem, quem obtinemus odor in corpore est: Nullo inde uino calet stomachus: Inde in omnem uitam balneum fugimus. Decoquere corpus atque exinanire sudoribus, inutile simul delicatumque credimus. Cætera proiecta redierunt. Ita tamen, ut quorum abstinentiam interrupi, modo seruem, & quidam abstinentie proximiorum, nescio an difficiliorem, quoniam quedam absconduntur facilius animo quam temperantur. Quoniam coepi tibi exponere quam tum maiori impetu ad philosophiam iuuenis accesseram, quam senex pergam, non pudebit fateri, quæ mihi amorem Pythagoræ iniecerit Socion. Docbat, quare ille animalibus abstinuisset, quare postea Sextius. Dissimilis utriusque causa erat, sed utriusque magnifica. Hic homini satis alimentorum citra sanguinem esse credebat, & crudelitatis consuetudinem fieri, ubi in uoluptatem esset adducta laceratio: Adhuc ebat cõtrahendam materiam esse luxuriæ. Colligebat bonæ ualitudinis contraria esse alimenta uaria, & nostris aliena corporibus. At Pythagoras omnium inter omnia cognationem esse dicebat, & aliorum commercium in alias atque alias formas transeuntium. Nulla (si illi credas) anima interit, nec cessat quidem, nisi tempore exiguo dum in aliud corpus transfunditur. Videbimus per quas temporum uices, & quando pererratis pluribus domesticis, in hominem reuertatur. Interim sceleris hominibus ac paricidij metum ferat, cum possint in paræti animam insciji incurrere, & ferro morsuue uiolare, in quo cognatus aliquis spiritus hospitaretur. Hæc cum exposuisset Socion, & impleisset argumētis suis, Non credis, inquit, animas in alta corpora atque alia describi, & migrationem esse, quam dicimus esse mortem? Non credis in his pecudibus ferisue aut aqua meris illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, sed mutare regionem? Nec tantum cœlestia per certos circuitus uerti, sed animalia quoque per uices ire, & animos per orbem agi? Magni ista crediderunt uiri. Itaque iudicium quidem tuum sustine. Cæterum omnia tibi in integro serua. Si uera sunt ista, abstinuisset animalibus innocentia est: si falsa, frugalitas est. Quod istius crudelitatis tuæ damnum est? Alimenta tibi leonum & uulturnum eripio. His instinctus, abstinere animalibus coepi, & anno peracto non tantum facilis erat mihi consuetudo, sed dulcis. Agitatioem mihi animum esse credebam, nec tibi hodie affirmauerim an fuerit. Quaris quomodo desierim? In Tyberij Cæsaris principatum iuuentæ tempus inciderebat, alienigenarum sacra mouebantur. Sed inter argumenta su-

forte, concitantur

al. gentium

Vide Sueton.
in Tiberio, cap.
pice 36.

al. patienti ore
nouissime ex-
tudit.

forte, impela
leret.

perditionis ponebatur, quorundam animalium abstinentia. Patre itaq; meo rogante, qui non calumniam timebat, sed philosophiam oderat, ad pristinam consuetudinem rediit, nec difficulter mihi ut inciperem melius cenare persuasit. Laudare solebat Attalus culcitram, quæ resistet corpori. Tali uxor etiam senex, in qua uestigiū apparere non possit. Hæc retuli, ut probarem tibi quàm uehementes habent tyrunculi impetus primos ad optima quæq; si quis exhortaretur illos, si quis t̄ impenderet. Sed aliquid præcipientium uitio peccatur, qui nos docent disputare non uiuere: aliquid discientium, qui propositum adferunt ad præceptores suos, non animum excolendi, sed ingenium. Itaq; quæ philosophia fuit, facta philologia est. Multum autem ad rem pertinet: quo proposito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Vergilius scrutatur, non hoc animo legit illud egregium. Fugit irreparabile tempus. Vigilandum est, nisi propèramus, relinquimur. Agit nos agiturq; uelox dies, insciji rapimur. Omnia in futurum disponimus, & inter præcipitia lenti sumus. Sed ut obseruet, quoties Vergilius de celeritate temporum dicit, hoc uti uerbo illum, fugit. Optima quæq; dies miseris mortalibus aui Prima fugit, subeunt morbi tristisq; senectus, Et labor & duræ rapit inclementia mortis. Ille qui ad philosophiam spectat, hæc eadem quod debet, adducit. Nunquam Vergilius, inquit, dies dicit ire, sed fugere, quod currendi genus concitatissimum est, & optimos quosq; primos rapi. Quid ergo cessamus nos ipsi concitare, ut uelocitatē rapidissimæ rei possimus æquare? Meliora præteruolant, deteriora succedunt. Quæmadmodum ex amphora primum quod est sincerissimum effluit, grauissimū quodq; turbidumq; sublidit: sic in ætate nostra, quod est optimum primum est. Id exhauriri in alijs potius parimur, ut nobis fecem referemus. Inhæreat istud animo, & tanquam missum oraculo placeat. Optima quæq; dies miseris mortalibus aui Prima fugit. Quare optima? quia restat quod incertum est. Quare optima? Quia iuuenes possumus discere, possumus facilem animum, & adhuc tractabilem ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum est laboribus, idoneū agitandis per studia ingenijs, & exercendis per opera corporibus. Quod superest segnius, & languidius est, & propius à fine. Itaq; toto hoc agamus animo, & obmissis ad quæ diuertimus, in rem unam laboremus, nec hanc temporis perniciosissimi celeritatē, quam retinere nō possumus, relicti demum intelligamus. Primus quisq; tanquā optimus dies placeat, & redigatur in nostrum. Quod fugit occupandum est: hoc non cogitat ille, qui grammaticis oculis carmen istud legit. Ideo optimum quemq; primum esse diem, quia subeunt morbi, quia senectus premit, & adhuc adolescentiam cogitantibus supra caput est: sed ait, Vergilius semper unā ponere morbos & senectutem, non mehētēle immerito. Senectus enim insanabilis morbus est. Præterea, inquit, hoc senectuti cognomen impositum, tristem illam uocat. Subeunt morbi tristisq; senectus. Non est quod mireris, ex eadem materia suis quentq; studijs apta colligere. In eodem prato bos herbam querit, canis leporem, ciconia lacertum. Cum Ciceronis librum de Rep. prehēdit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philosophiæ deditus, alius alio curam suam mittit. Philosophus admiratur contra iusticiam dici tam multa potuisse. Cum ad hæc eandem lectionem philologus accessit, hoc subnotat, duos Romanos reges esse, quorum alter patrem nō habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur. Anci pater Marcius Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in historijs ita nominari legimus, aptū antiquos magistrum populi uocatum. Hodieq; id extat in auguralibus libris, & testimonium est, quod qui ab illo nominatur, magister equitum est. Aequè notat Romulum perisse solis defectuone. Prouocationē ad populum etiam à regibus fuisse. Id ita in pontificalibus libris aliqui putant. Et Fenestella eosdem libros cum grammaticis explicuit. Primū uerba expressa, Reapse, dici ab Cicerone, id est, reipsa in commentarium refert, nec minus sese, id est, se ipse. Deinde transit ad ea quæ consuetudo seculi mutauit, tanquam quod ait Cicero, quoniam sumus ab ipsa calce, eius interpellatione reuocati, hanc quam nunc in circō cretam uocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit

al. metan.

colligit uersus, & in primis illos de Africano scriptos: cui nemo ciuis neque hostis, qui uult pro factis reddere operæ precium potest. Ex eo se ait intelligere: apud antiquos non tantum auxiliū significasse operam, sed alicuius opera. ait enim neminē potuisse Scipioni neq; ciuem, neq; hostem reddere operæ precium. Felicem deinde se putat, quod inuenit, unde uisum sit Vergilio dicere, Quem super ingens portæ tonat celi. Ennium hoc ait, Homero surripuisse, Ennio Vergilius. Esse enim apud Ciceronem in his ipsis de R. P. hoc Epigramma. Si fas est plagas cœlestium ascendere curiquam, Mi soli cœli maximā porta patet. Sed ne & ipse, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem philolorum, lectionemq; ad propositum beata uitæ trahendam, nō ut uerba prisca aut ficta captemus, & translationes improbas figurasq; dicendi, sed ut profutura præcepta, & magnificas uoces, & animosas, quæ mox in rem transferantur. Sic ista discamus, ut quæ fuerunt uerba, sint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quàm qui philosophiam uelut aliquod artificium uenale t̄ didicerūt, qui aliter uiuunt, quàm uiuendum esse præcipiunt. Exempla enim seipsos inutilis disciplinæ circumferunt, nulli non uitio quod insequuntur obnoxij. Non magis mihi potest quisquam talis prodesse præceptor, quàm gubernator in tempestate nauis, eripienda sunt uetō uela. Quid me potest adiuuare rector nauigij artonitus & uomitans? Quanto maiore putas uitam tempestate iactari, quàm ulla maratem? Non est loquendum, sed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente iactant, aliena sunt. Dixit illa Plato, dixit Zenon, dixit Chrylippus, & Posidonius, & ingēs agmen, non tantum Attalus. Quomodo probare possint sua esse, monstrabo. Faciāt quæ dixerint. Quoniam quæ uolueram ad te perferri, iam dixi, nunc desiderio tuo satisfaciam, & in alteram epistolam integrum quod exegeras transferam, ne ad res spinosam & auribus erectis curiosisq; audiendam, lassus accedas. Vale.

EPIST. CX. Multis argumentis ostendit sapientem sapienti prodesse.

AN sapiens sapienti proficere desideras. Dicimus plenum omni bono esse sapientem, & summa adeptum. Quomodo prodesse aliquis possit summo bono habenti queritur. Profunt inter se boni, exercent enim uirtutes, & sapientiam in suo statu continent, desiderat uterq; aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, usus exercet. Musicum, qui paria didicit, monet. Opus est & sapienti, agitatione uirtutum. Ita quemadmodum ipse se mouet, sic mouetur ab alio sapiente. Quid sapiens sapienti proderit? Imperium illi dabit, occasiones actionum honestarum cōmonstrabit. Præter hæc, aliquas suas cogitationes exprimet, docebit, quæ inuenit. Semper enim etiam sapienti restabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet, facit quoq; peiorem iram, metum incitando, tristitiæ assentiendo, uoluptates laudando. Et tunc maxime laborant mali, ubi plurimum uitia miscuere, & in unum collata nequitia est. Ergo ex contrario bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex cōspectu tua tranquillitatis crescet utriusq; læticia. Præterea quarundam illi rerum noticiā tradet. Non enim omnia sapiens scit, etiam si sciret, breuiore uias rerū aliquis excogitare possit, & has indicare, per quas facilius totum opus circumsertur. Proderit sapienti sapiens, non scilicet tantum suis uiribus, sed ipsius quem adiuuat. Potest quidem ille etiam relictus sibi, explicare partes suas. Vtetur propria uelocitate, sed nihilominus adiuuat, etiam qui currentem hortatur. Non prodest tantum sapiens sapienti, sed sibijpsi. Hoc scias. Detrahe illi uim propriam, & ille nihil agit. Isto modo dicas licet, nō esse in melle dulcedinem. Nam ipse ille qui esse debet, ita aptatus lingua palatoq; est ad huiusmodi gustum, ut ille tali sapore non capiatur sed offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi uitio mel amarum uideatur. Oportet utrunq; tale esse ut & ille prodesse possit, & huic profecturo idonea materia sit. In summū, inquit, perducto calorem calereri superuacuum est, & in summum producto bonū superuacuum est, quod proficit. Nunquid instructus omnibus rebus agricola, ab alio

docuerit, re
cius est.

instrui

instrui querit. Nunquid armatus miles quantum in aciem exituro fatis est, amplius arma desiderat? Ergo nec sapiens. Satis enim uita instructus, satis armatus est. Ad hac respondeo. Qui in summo est calore, ei non opus est adiecto, ut summū teneat. Sed ipse se, inquit, calor continet. Primum multum interest inter ista quae comparas. Calor enim unus est, prodesse uarium est. Deinde calor non adiuuatur adiectione caloris ut caleat. Sapiens nō potest in habitu suę mentis stare, nisi amicos aliquos similes sui admiserit, cum quibus uirtutes suas communicet. Adijce nunc, quod omnibus inter se uirtutibus amicitia est. Itaque prodest, qui uirtutes alicuius pares suis amat, amandasque inuicem præstat. Similia delectant, utique ubi honesta sunt, & probare, ac probari sciunt. Etiamnum sapiētis animū peritē mouere nemo alius potest, nisi sapiens, sicut hominem mouere rationaliter non potest, nisi homo. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratio opus est, sic ut moueatur ratio perfecta, opus est ratione perfecta. Prodesse dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniā, gratiam, incolumitatem, alia in usus uitae chara aut necessaria. In his diceretur etiam stultus sapienti prodesse. Prodesse autem est, animū secundum naturam mouere uirtute sua, aut eius qui mouebitur. Hoc non sine ipsius quoque qui proderit bono fiet. Necessesse enim alienam uirtutem exercendo, exerceat & suam. Sed ut remoueas ista, quae aut summa bona sunt, aut summorum efficientia, nihilominus prodesse inter se sapientes possunt. Inuenire enim sapientem sapienti per se res petenda est, quia natura bonum omne charum est bono, & sic quisque conciscatur bono, quem admodum sibi. Necessesse est ex hac quaestione, argumenti causa in alteram transiam. Queritur enim an deliberaturus sapiens, in consiliū aliquē sit aduocaturus, quod facere illi necessarium est, cum ad hanc ciuilia & domestica uenitur, & (ut ita dicā) mortalia. In his sic illi opus est alieno consilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo sapiens aliquando sapienti. Suadebit enim, sed in illis quoque magnis ac diuinis, ut diximus, communiter honesta tractando, & animos cogitationesque miscendo, utilis erit. Præterea secundum naturam est & amicos complecti, & amicorum actu, ut suo proprioque latari. Nam si hoc non fecerimus, ne uirtus quidem nobis permanebit, quae in exercendo tantensu ualeat. Virtus autem suadet presentia bene collocare, in futurum consulere, deliberare, & intendere animum. Facilius intendet explicabitque, qui aliquem sibi assumpsit. Querit itaque aut perfectum uirum aut proficientem, uicinumque perfectio. Proderit autem ille perfectus, si consiliū communī prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negotio uidere, quam in suo. Hoc illis euenit, quos amor sui excæcat, quibusque dispectum utilitatis, timor in periculis excutit. Incipiet sapere securior, & extra metum positus. Sed nihilominus quaedam sunt, quae etiam sapientes in alio, quam in se diligentius uident. Præterea illud quod dulcissimū honestissimumque est, idem uelle atque idem nolle, sapiens sapienti præstabit. Egregium opus pari iugo ducet. Persolui quod exegeras, quāquam in ordine rerum erat quas moralis philosophiæ uoluminibus complectimur. Cogita, quod soleo frequenter tibi dicere. In istis nos nihil aliud quam tantanimum exercere. Toties enim illo reuertor. Quid ista me res iuuat? Fortiorem faciet, iustiozem, temperatiozem? Nondum exerceri uacat. Adhuc medico mihi opus est. Quid me doces scientiam inutilem? Magna promissisti, tæxigra uideo. Dicebas intrepidum fore, etiam si t contra me gladij micarent, etiam si mucro tangeret iugulum. Dicebas securum fore, etiam si circa me flagrarent incendia, etiam si subitus turbo roto nauem meam mari raperet. Hanc mihi præstata, ut uoluptatem, ut gloriam contempnam, postea docebis implicita soluere, ambigua distinguere, obscura perspicere. Nunc doce, quod necesse est. Vale.

EPIST. CXI. Non optandos esse deos infestos malis. Et quomodo per retractatam sapius philosophiam, noticia boni & mali, necessarij & superuacui possit haberi. Et quod turpe est etiā in aqua & polenta ponere beatam uitam.

Ex

EX Nomentano meo te saluto, & iubeo te habere mentem bonam, hoc est proprios deos omnes, quos habet placatos & fauentes, quilibet sibi se propitiavit. Sepone in presentia, quae quibusdam placent. Vnicuique nostrum pedagogum dari deum, non quidem ordinarium, sed hunc inferioris notae, ex horum numero quos Quidius ait, de plebe deos. Ita tamen hoc seponas uolo, ut memineris maiores nostros, qui crediderunt hoc, Stoicos fuisse. Singulis enim & Genium & Iunonem dederunt. Postea uidebimus an tantum dijs uacet, ut priuatorum negocia procurarent. Interim illud scito, siue assignati sumus, siue neglecti & fortunae dati, nulli te posse imprecari quicquam grauius, quam si imprecatus fueris, ut se habeat iratum. Sed non est, quare cuiquam quem dignum poena putaueris, optes, ut infestos deos habeat. Habet, inquam, etiam si uideatur eorum fauore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intueri, quid sint res nostrae, non quid uocentur, & scies plura mala contingere nobis, quam accidere. Quoties enim calamitas felicitatis est causa, & uitium fuit, quod calamitas uocabatur. Quoties magna gratulatione excepta res gradum sibi struxit in praecipit, & aliquem iam eminentem alleuauit, etiamnum tanquam sibi adhuc stare, unde tuto caderet, sed ipsum illud cadere non habet in se mali quicquam, si exitum spectes, ultra quem natura neminem deiecit. Propè est rerum omnium terminus, prope est, inquam, & illud, unde felix efficitur, & illud unde felix emittitur. Nos utraque extendimus, & longa spe ac metu facimus. Sed si sapias, omnia humana conditione metire, simul & quod gaudes, & quod times contrahere. Est autem tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare istuc malum astringo? Non est quod quicquam timendum putes. Vana sunt ista quae nos mouent, quae attonitos habent. Nemo nostrum quid ueri esset, excussit, sed metum alter alteri tradidit. Nemo ausus est ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris sui nosse. Itaque res falsa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti putes oculos intedere, iam apparebit quam breuia, quam incerta, quam tuta timeantur. Talis est animorum nostrorum confusio, qualis Lucretio uisa est. Nam ueluti pueri trepidant, atque omnia caecis. In tenebris metunt, ita nos in luce timemus. Quid ergo? Non omni puero stultiores sumus, qui in luce timemus? Sed falsum est Lucreti, non timemus in luce, omnia nobis fecimus tenebras, nihil uidemus, nec quid noceat, nec quid expediat, tota uita incursumus, nec ob hoc resistimus, aut circumspicimus pedem ponimus. Vides autem quam sit firrosa res, in tenebris impetus. At me hercule id agimus, ut longius reuocandi simus, & cum ignoremus quod feramur, uelociter tamen illud quo intendimus ire perseueramus. Sed lucefcere, si uelimus, potest. Vno autem modo potest, si quis hanc humanorum diuinorumque noticiam acciperit, si illa se non perfuderit, sed infecerit, si eadem quamuis sciat, retractauerit, & ad se saepe retulerit, si quaesierit quae sint bona, quae sint mala, quibus hoc sit falso nomine ascriptum: si quaesierit de honestis, de turpibus, de prouidentia: nec intra hec humani ingenij sagacitas sistitur. Prospicere & ultra mundum libet, t quod feratur, unde surrexerit, in quem exitum tanta rerum uelocitas properet. Ab hac diuina contemplatone abductum animum in fordida & humilia pertraximus, ut auaritia seruiret, ut relicto mundo terminisque eius & t dominis cuncta uersantibus, terram rimaretur, & quereretur quid ex illa mali effoderet, non contentus oblati. Quicquid nobis bono futurum erat, deus & parens noster in proximo posuit. Non expectauit inquisitionem nostram, & ultro dedit, nocitura altissime pressit. Nihil nisi de nobis queri possumus. Ea quibus periremus, nolente rerum natura & abscondente, protulimus. Addiximus animum uoluptati, cui indulgere initium omnium malorum est. Tradidimus ambitioni & fame, ceteris aequè uanis & inanibus. Quid ergo nunc te hortor ut facias? Nihil noui, nec enim nouis malis remedia queruntur. Sed hoc primum, ut tecum ipse dispicias, quid sit necessarium, quid superuacuum. Necessaria tibi ubique occurrent, superuacua & semper, & toto animo quarenda sunt. Non est autem quod te nimis laudes, si contempseris aureos lectos, & gemmeam suppellectilem. Quae est enim uirtus superuacua contemneret? Tunc te admirare, cum contempseris

al. quomodo

forte, diuis

Recto appa-
ratu, alludit
ad rectam cor-
nā, de qua Suetonius in Au-
gusto, & in
Domitiano.
sunt qui legāt,
regio appa-
ratu.

peris necessaria. Non magnam rem facis, quod uiuere sine recto apparatu potes, quod non desideras miliarios apros, nec linguas phœnicopterorum & alia portenta luxuriā, iam tota animalia fastidientis, & certa membra ex singulis eligētis. Tūc te admirabor, si nō contempseris etiam sordidum panem, si tibi persuaseris herbas, ubi necesse est, non pecori tantum, sed homini nasci, si scieris cacumina arborū explementum esse uentris, in quem sic preciosa congerimus, tanquam recepta seruantem, sine fastidio implendus est. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quicquid acceperit? Delectant te disposita, quæ terra marique capiuntur? Alia eō gratiora, si recentia perferuntur ad mensam, alia si diu pasta & coacta pinguescere, fluunt, ac uix saginam continent suam. Delectat te, nidor horum arte quaesitus. At mehercule ista sollicitè scrutata, uarietate condita, cum subierint uentrem, una atque eadem foetiditas occupauit. Vis ciborum uoluptatem contemnere? Exitum specta. Attalum memini cum magna admiratione omnium hæc dicere. Diu mihi, inquit, imposuere diuitiæ. Stupebam ubi aliquid ex illis alio atque alio loco fuisset. Existimabam similia esse quæ laterent, his quæ ostenderentur: sed in quodam apparatu uidi totas opes urbis caelatas ex auro & argento, & his quæ precium auri argenti que uicerunt, exquisitos colores, & uestes ultra non tantum nostrum, sed ultra finem hostium aduectas. Hinc puerorum perspicuos cultu atque forma greges, hinc scæminarum, & alia quæ res suas recognoscens summi imperij fortuna protulerat. Quid hoc est, inquam, aliud quam iritare cupiditates hominū per se incitatas? Quid tibi uult ista pecuniæ pompa? Ad descendam auariciam conuenimus. At mehercules minus cupiditatis istinc effero, quam attuleram. Contempsi diuitias, non quia superuacue, sed quia pusillæ sunt. Vidisti ne, quam intra paucas horas, ille ordo quamuis lentus dispositusque transierit? Hoc totam uitam nostram occupauit, quod totum diem occupare non potuit? Accessit illud quoque. Tam superuacua mihi uisæ sunt habentibus, quam fuerunt spectantibus. Hoc itaque ipse mihi dico. quoties tale aliquid præstrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus splendida, cohors culta seruorum, lectica formosis imposita & coloribus. Quid miraris? quid stupes? Pompa est. Ostenduntur istæ res, non possidentur, & dum placet, transeunt. Adueras potius te conuerte diuitias, discere paruo esse contentus, & illam uocem magnus atque animosus exclama. Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipsi de felicitate controuersiam faciamus. Faciamus oro te, etiam si ista defuerint. Turpe est beatam uitam in auro & argento reponere, æque turpe est in aqua & polenta. Quid ergo faciam, si ista non fuerint? Quaris quod sit remedium inopiæ? Famem fames finit. Alioquin quid inter est magna sint an exigua, quæ seruire te cogunt? Quid refert quantum sit, quod tibi possit negare fortuna? Hæc ipsa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit. Liber est autem, non in quem parum licet fortunæ, sed in quem nihil. Ita est, nihil desideres. oportet, si uis Iouem prouocare, nihil desiderantem. Hæc nobis Attalus dixit, natura dixit omnibus. Quæ si uoles frequenter cogitare, id ages, ut sis felix, non ut uidearis, & ut tibi uidearis, non alijs.

EPIST. CXII. De uera philosophi magnitudine, quam sophismata, id est, cauillationes præstare non possunt.

Quid uocentur Latine sophismata, quesisti à me. Multi tentauerunt illis nomen imponere, nullum hæsit: uidelicet quia res ipsa non recipiebatur à nobis, nec in usu erat, nomini quoque repugnatum est. Aptissimum tamen uidetur mihi, quo Cicero usus est. Cauillationes uocat, quibus quisquis se tradidit, quaestiuiculas quidem uasras neciit. Caterum ad uitam nihil proficit, neque fortior fit, neque temperantior, neque elatior. At ille qui philosophiam in remedium suum exercuit, ingens fit animo, plenus fiducia, in exuperabilis, & maior aduenit. Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas minus apparet longe intuentibus. Cum accesseris, tunc manifestum fit, quod in arduo summa sint. Talis est, mi Lucili, uerus, & rebus, non artificij philosophus. In ædito stat admirabilis, celsus, magnitudinis ueræ. Non exurgit in plantas, nec in summis ambulat digitis, eorum more qui mendaciorum staturam adiuuant,

et nec summis

adiuant, longioresque quam sunt uideri uolunt. Contentus est magnitudine sua. Quid ni contentus sit eo usque creuisse, quod manum fortuna non porrigit? Ergo & supra humana est. Par sibi in omni statu rerum, siue secundo cursu uita procedit, siue fluctuatur per aduersa ac difficilia. Hanc constantiam cauillationes istæ, de quibus paulo ante loquebar, præstare non possunt. Luquit istis animus, non proficit, & philosophiam à fastigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando ista agere, sed tunc cum uoles nihil agere. Hoc tamen habent in se pessimum, dulcedinē quamdam sui faciunt, & animum speciei subtilitatis inductum tenent, ac remorantur, cum tanta rerum moles uocet, cum uix tota uita sufficiat, ut hoc unum discas, uitam conternere. Quid rege re inquis? Secundum opus est. Nam nemo illam bene rexit, nisi qui contemperat. Vale.

EPIST. CXIII. Utens exæfauit exemplo ostendit inueterati ingenij prauitatem fore inemendabilem.

Capitur, imò potius, quod est molestius ualde mollis capitur, & consuetudine mala ac diutina fractus: Volo tibi ex nostro artificio exemplum referre. Non qualibet insitione uitis patitur, si uetus & excæsa est, si infirma gracilisque, aut non recipiet surculum, aut non alet, nec applicabit sibi, nec in qualitatem eius naturamque transibit. Itaque solemus supra terram præcidere, ut si non responderit, tentari possit secunda fortuna, & iterum repetita infra terram inseratur. Hic de quo scribis & mandas, non habet uires. Indulset uitis, simul & emarcuit, & induruit. Non potest recipere rationem, non potest nutrire. At cupit ipse. Noli credere. Non dico illum mentiri tibi, parate cupere. Stomachum illi fecit luxuria, cito tamen redibit in gratiam. Sed dicit se offendit uita sua. Non negauerim. Quis enim non offenditur? Homines uitam suam & amant simul & oderunt. Tunc itaque de illo feramus sententiam, cum fidem nobis fecerit, inuisam iam sibi esse luxuriam. Nunc illis male conuenit. Vale.

al. uitamque

al. cum illarum dicit in gratiam

PINCIANI IN LIBRVM XIX. EPISTOLARVM.

Ne ipsa impediatur.] Lege ne ipsa se impediatur, ex uetere lect. Legitur & in alijs codicibus, ne te ipsa impediatur. Tunc illa animi bona uelut soluta excitantur.] Quædam exemplaria, uelut ad solita excitantur. Codex diu Francisci, tunc illa anima bona uelut sollicitatur. Scribendum reor, tunc ad illa animi bona uelut sollicitantur, uel sic, tunc ad illa animi bona uelut solita excitantur. Cum illum turba per longi canalis angustias tractum patenti ore nouissime exitu effudit.] In quibusdam exemplaribus, dictio illa, tractum, non habetur, & conuincit patentiore legendum, non patenti ore ex omnibus antiquis codicibus. In quorum nonnullis effudit legitur, non effudit. Quem obinemus odor in corpore est. Nullo inde uino caret stomachus.] Exemplar Franciscanum, quoniam optimus odor in corpore est nullus, inde uino caret stomachus. Ad stipulatur & alter eiusdem bibliothecæ codex. Anci pater Martius Numæ nepos dicitur.] Idem exemplar. Anci pater nullus Numæ nepos dicitur. Alius codex. Numæ nepos fuit, & paulo post. Id ita in pontificalibus libris aliqui putant. Et Fenestella eosdem libros cum grammaticis explicuit.] Legendum reor. Id esse in pontificalibus libris, & alij putant, & Fenestella. Eosdem libros cum grammaticis explicuit, cetera. Primum uerba expressa ab se dici à Cicero. Idem re ipsa in commentarium refert.] Verba hæc uitiatissima, & cimmericis quod aiunt inuoluta tenebris, sic restituenda coniecit. Primum uerbum prisum, reabs, dici à Cicero. id est re ipsa in commentarium refert. Ut dictionem, prisum, reponam, adnotent me ea quæ infra sequuntur: non ut uerba prisca aut ficta captemus. Exemplar Facundi & Primitiui sic legit. Primitiui enim uerba expressa ab se cetera. Ut forte scribendum sit. Primum Ennii uerbum prisum reabs cetera. Hanc quæ nunc in circo creatam uocamus calcem antiqui dicebant.] Corrigenendum puto. Hanc quam nunc in circo metam uocamus cetera. De metis in circo Suetonius & complures alij. Deinde inanes colligit uersus.] Lego. Deinde Ennianos colligit uersus, ut liquet ex sequentibus. Cui nemo ciuis atque hostis qui uult pro factis reddere operæ precium.] Vetus lectio, cui nemo ciuis neque hostis cetera. Sed ego opinor, non qui uult legendum, sed quibus, hoc est poterit. Nam sequitur neminem potuisse Scipioni, neque ciuem, neque hostem reddere operæ precium. Iam uerbum est, quod in fine clausule adiectum est à nullo, neque antiquo neque recentiore codice agnoscitur. Non tantum auxilium significasse operam, ait opera eius neminem potuisse Scipionem neque ciuem cetera.] Vetus lectio deprauata etiam, sed manum nonnihil emendaturo porrigit: quæ sic habet, non tantum auxilium significasse, sed operam, ait opera enim eius neminem potuisse Scipioni. Considera igitur an in integrum restitui possit locus hic permutato dictionum

Epist. 1052

ditionum ordine hoc pacto, non tantum auxilium significasse operari, sed alicuius opera, ait enim: reminem potuisse Scipioni cetera. Ennius hoc ait Homero surripuisse. Ennio Vergilius] Scribo. Ennius hoc ait Homero se surripuisse. Ennio Virgilium. Esse enim apud Ciceronem in his ipsis de R.P. hoc epigramma.] Puto contra omnia exemplaria scribendum hoc pacto. Est Ennii apud Ciceronem in his ipsis de R.P. hoc epigramma. Alioquin si enim legas, non Ennii, iustitia esset confirmatio afferre epigramma librorum Ciceronis ad confirmandum Ennium imitatione Homeri portas caeli appellasse. Quod autem Ennii poetae sit hoc epigramma, docet Lactantius Firmianus lib. 1. cap. 18. his verbis. Ille autem qui infinita hominum milia trucidauerit, cruore campos inundauerit, flumina infecerit, non modo in templum, sed etiam in caelum admittitur. Apud Ennium sic loquitur Africanus, Si fas caelo dando caelestia scandere cuiquam est, mi soli caeli maxima porta patet.

LVCII ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM
AD LVCILIVM LIBER XX.

EPIST. CXIII. Dialectice disputat per multa inconuenientia uirtutes non esse animalia. Moralem de fortitudine, & iustitia, doctrinam inferens.

Desideras tibi scribi à me, quid sentiam de hac quaestione facta apud nostros. An iustitia, an fortitudo, prudentia, ceteraque uirtutes animalia sint. Hac subtilitate efficitur Lucill charissime, ut exercere ingenium inter irrita uideamur, & disputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod desideras, & quid nostris uideatur exponam. Sed me in alia sententia esse profiteor. Puto quaedam esse, quae decent phœcaliatum, palliatumque. Quae sint ergo quae antiquos mouerint, dicam. Animum constat animal esse, cum ipse efficiat, ut simus animalia, & cum ab illo animalia nomen hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud est quam animus, quodammodo se habens, ergo animal est. Deinde uirtus agit aliquid. Agi autem nihil sine impetu potest. Si impetum habet qui nulli est, nisi animali, animal est. Si animal est, inquit, uirtus, habet ipsam uirtutem. Quid nisi habet se ipsam. Quomodo sapiens omnia per uirtutem gerit, sic uirtus per se. Ergo, inquit, & omnes artes animalia sunt, & omnia quae cogitamus, quaeque mente complectimur. Sequitur, ut multa animalium milia habitent in his angustijs pectoris, & singuli multa simus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris, quid aduersus ista respondeatur? Vnaqueque res ex istis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? Dicam, si mihi accommodaueris subtilitatem & intentionem tuam. Singula animalia, singulas debent habere substantias. Ista omnia unum animum habent. Itaque singula esse possunt, multa esse non possunt. Ego & animal sum & homo, non tamen duos esse dicis. Quare? quia separati esse debent. Ita dico, alter ab altero debet esse diductus, ut duo sint. Quicquid in unum multiplex est, sub unâ cadit naturam, itaque unum est. Et animus meus animal est, & ego animal sum, duo tamen non sumus. Quare? quia animus mei pars est. Tunc aliquid per se numerabitur, cum per se stabit. Vbi uero alterius membrum erit, non poterit uideri aliud. Quare? Dicam, quia quod aliud est, suum oportet esse, & proprium, & totum, & intra se absolutum. Ego in alia esse me sententia professus sum. Non enim tantum uirtutes animalia erunt, si hoc recipitur. Sed opposita quoque illis uitia & affectus, tanquam ira, timor, luctus, suspicio. Ultra res ista procedet, omnes sententiae, omnes cogitationes animalia erunt, quod nullo modo recipiendum est. Non enim quicquid ab homine fit, homo est. Iustitia quid est, inquit? Animus quodammodo se habens. Itaque si animus animal est, & iustitia. Minime. Hæc enim habitus animi est, & quaedam uis. Idem animus in uariis figuras conuertitur, & non toties animal aliud est, quoties aliud facit, nec illud quod fit ab animo animal est. Si iustitia animal est, fortitudo, sic ceterae uirtutes, uirtutes animalia esse subinde, ut rursus incipiant, ansem per sunt. Desinere uirtutes non possunt, ergo multa animalia, imò innumerabilia in hoc animo uersantur. Non sunt, inquit, multa, quia ex uno religata sunt, & partes unius

unius ac membra sunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis est Hydra, multa habentis capita, quorum unumquodque per se pugnet, per se noceat. At qui nullum ex illis capitibus animal est, sed animalis caput. Ceterum ipsa unum animal est. Nemo in Chimæra leonem esse animal dixit, aut draconem. Hæc partes erant eius, partes eius non sunt animalia. Quid est quo colligas iusticiam animal esse? Agi, inquit, aliquid & prodest. Quid autem agit aliquid, & prodest, impetum habet, quod autem impetum habet, animal est. Verum est, si suum impetum habet, suum autem non habet, sed animi. Omne animal donec moriatur, hoc est, idem quod cepit, homo donec moriatur homo est; equus item equus, & canis, est canis: transire enim in aliud non possunt. Iusticia, id est, animus quodam modo se habens, animal est. Credamus, deinde animal est fortitudo, id est, animus quodam modo se habens. Quis animus? Ille qui modo in iusticia erat, tenetur in priore animali, in aliud animal ei transire non licet. In eo illi, in quo primum esse cepit, perseverandum est. Præterea unus animus duorum animalium esse non potest, multo minus plurimum. Si iusticia, fortitudo, temperantia, ceteraque uirtutes animalia sunt, quomodo unum animum habebunt? Singulos habeant oportet, aut non sunt animalia. Non potest unum corpus plurimum animalium esse, hoc & ipsi fatentur. Iusticia quod est corpus? Animus. Fortitudinis quod est corpus? Idem animus. Atqui unum corpus esse duorum animalium non potest. Sed idem animus, inquit, iusticiae habitum induit, & fortitudinis & temperantiae. Hoc fieri posset, si quo tempore iusticia esset, fortitudo non esset, quo tempore fortitudo esset, temperantia non esset. Nunc uero omnes uirtutes simul sunt. Ita quomodo erunt singula animalia, cum unius animus sit, qui plus quam unum animal non potest facere? Denique nullum animal pars est alterius animalis. Iusticia autem pars est animi, non est ergo animal. Videor mihi in re confessa perdere operam. Magis enim indignandum de isto, quam disputandum est. Nullum animal alterius pars est. Circumspice omnium corpora, nulli non & color proprius est, & figura sua, & magnitudo. Inter cetera, propter quæ mirabile diuini artificis ingenium est, hoc quoque existimo, & quod in tantâ copia rerum, nunquam in idem incidit, etiam quæ similia uidentur, cum contuleris, diuersa sunt. Tot fecit genera foliorum, nullum non sua proprietate signatum: tot animalia, nullius similitudo cum altero conuenit. Vtique aliquid inter est. Exegit à se, ut quæ alia erant, & dissimilia essent & imparia. Virtutes, ut dicitis, omnes pares sunt, ergo non sunt animalia. Nullum non animal per se aliquid agit. Virtus autem per se nihil agit, sed cum homine. Omnia animalia aut rationalia sunt, ut homines, ut dii: aut irrationalia, ut pecora. Virtutes utique rationales sunt, atqui nec homines sunt, nec dii, ergo non sunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, nisi primum specie alicuius rei irritatum est, deinde impetum cepit, deinde assensio confirmauit hunc impetum. Quid sit assensio dicam. Oportet me ambulare, tunc demum ambulo, cum hoc mihi dixi, & approbauit hanc opinionem meam: oportet me sedere, tunc demum sedeo: hæc assensio in uirtute non est. Puto enim prudentiam animal esse, quomodo assentietur? Oportet me ambulare, hoc natura non recipit: prudentia enim ei, cuius est prospicit, non sibi. Nam nec ambulare potest, nec sedere, ergo assensionem non habet. Quod assensionem non habet, rationale animal non est. Virtus si animal est, rationale est: rationale autem non est, ergo nec animal. Si uirtus animal est, uirtus autem bonum est, omne bonum animal est. Hoc nostri fatentur: Patrem seruare bonum est, & sententiam prudenter in senatu dicere bonum est, & iuste decernere bonum est. Ergo & patrem seruare animal est, & prudenter dicere animal est. Eousque res excedet, ut risum tenere non possis. Prudenter tacere, & cenare bene bonum est, ita & tacere & cenare animal est. Ego me hercule titillare non desinam, & ludus mihi ex istis subtilibus ineptijs facere. Iusticia & fortitudo si animalia sunt, certe terrestria sunt. Omne animal terre estre alget, esurit, sitit. Ergo iusticia alget, fortitudo esurit, clementia sitit. Quid porro, non interrogabo illos, quæ figuram habeant ista animalia, hominis, an equi, an feræ? Si rotundam illis, qualem deo, dederint formam, quærā, an & auaritia, & luxuria, & dementia æque rotundæ sunt: sunt enim & ipse animalia. Si has quoque rotundauerit,

al. incitatum

rint, etiã nũ interrogabo, an prudens ambulatio animal sit, nec ne. confiteatur ne; cessẽ est. Deinde dicant ambulationem esse animal, & quidem rotundum. Ne putes autem me primũ ex nostris, non ex scripto loqui, sed mea sententiã esse, inter Cle- anthem & discipulum eius Chryssippũ, non conuenit quid sit ambulatio. Cleanthẽs ait, spiritum esse à principali usq; in pedes permissum, Chryssippus ipsum principa- le quod est. Ergo cur non ipsius Chryssippi exemplo sibi quisq; se uindictet, & ista tot animalia, quot mundus ipse non potest capere derideat? Non sunt, inquit, uirtutes multa animalia, & tamẽ animalia sunt. Nam quemadmodum aliquis & poeta est & orator, & tamen unus: sic uirtutes istę animalia sunt, sed multa non sunt. Idem est animus, & animus iustus, & prudens, & fortis, ad singulas uirtutes quodam modo se habens. Sublata est quaestio, conuenit nobis. Nam & ego interim fateor animum animal esse, postea uisurus quam de ista re sententiam feram. Actiones eius anima- lia esse nego. Alioquin & omnia uerba erunt animalia, & omnes uersus. Nam si sermo prudens bonum est, bonum autem omne animal est, Sermo ergo animal est. Pru- dens uersus bonum est, bonum autem omne animal est, Versus ergo animal est. Ita- que Arma uirumq; cano, animal est, quod nõ possunt rotundum dicere, cum sex pe- des habeat. Textorium, inquit, totum mehercule istud est, quod cum maxime agi- tur, dissilio risu: cum mihi propono solæcisimum animal esse, & barbarissimum, & syl- logissimum, & aptas illis facies, tanquam pictor assigno. Hęc disputamus, a tractis supercilij, fronte rugosa. Non possum hoc loco dicere illud Cæcilianum, O tristes ineptias, ridiculae sunt. Quin itaq; potius aliquid utile nobis ac salutare tractamus, & querimus quomodo ad uirtutes uenire possimus, quæ nos ad illas uia adducat. Doce me non an fortitudo animal sit, sed nullum animal felix esse sine fortitudine, nisi contra fortuita conualuit, & omnes casus antequam exciperet meditando pre- domuit. Quid est fortitudo? Munimentum humanae imbecillitatis inexpugnabile. Quod qui circumdedit sibi, securus in hac uite obsidione perdurat. Vtitur enim suis uiribus, suis telis. Hoc loco tibi Posidonij nostri sententiam referre uolo. Non est quod unquam fortunæ armis putes esse te tutum. Tuis pugna, contra ipsam fortuna, nam non armant illa quæ contra hostes. Instructi, contra ipsam inermes sunt. Ale- xander quidem Persas, & Hyrcanos, & Indos, & quicquid gentium usq; in Oceanũ extendit oriens, uastabat, fugabatq;. Sed ipse modo occiso amico, modo amisso ia- cebat in tenebris, aliàs scelus, aliàs desiderium suum moerens, uictor tot regum atq; populorum, iræ tristitiãq; succubuit. Id enim egerat, ut omnia potius haberet in potestate quàm affectus. O quam magnis homines erroribus tenentur, qui ius domi- nandi trans maria cupiunt & permitttere, felicissimosq; se iudicant, si multas per mili- tes prouincias obtinent, & nouas ueteribus adiungunt, ignari quod sit illud ingens paruumq; regnum. Imperare sibi, maximum imperium est. Doceat me quàm sacra res sit iusticia, alienum bonum spectans, nihil ex se petens, nisi usum sui. Nihil sit il- li, cum ambitione fama, sibi placeat. Hęc ante omnia sibi quisq; persuadeat, Me ius- tum esse gratis oportet. Parum est, adhuc illud persuadeat sibi, ut in hanc pulcherri- mam uirtutem ultro etiam impendere iuuet, ut tota cogitatio à priuatis commo- dis, quàm longissimè auersa sit. Non est quod expectes, quod sit iustæ rei præmium maius quàm iustum esse. Illud adhuc tibi affige, quod paulo ante dicebam: nihil ad rem pertinet, quàm multi aequitatem tuam nouerint. Qui uirtutem suam publica- ri uult, non uirtuti laborat, sed gloria. Non uis esse iustus sine gloria. At mehercu- les saepe iustus esse debebis cum infamia. Et tunc si sapias, mala opinio bene par- ta delectat. Vale.

EPIST. CXV. De multiplici uarietate uitiosæ orationis. Et pro-
qualitate animi dicentis, eius informatur oratio. Vbi con-
tra luxuriam succinctè declamat.

Quare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, queris, &
quomodo in quædam uitia inclinatio ingeniorum facta sit, ut aliquando infla-
ta explicatio uigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta? Quare aliàs
sensus

sensus audaces, & fidem egressi placuerint, aliàs abruptæ sententiæ, & suspiciosa, in
quibus plus intelligendum est, quàm audiendum? Quare aliqua ætas fuerit, quæ
translationis iure uteretur inuerecunde? Hoc quod audire uulgo soles, quod apud
Græcos in proverbiis cecidit, talis hominibus fuit oratio, qualis uita. Quemadmo-
dum autem uniuersumq; actio dicenti similis est, sic genus dicendi aliquando imita-
tur publicos mores. Si disciplina ciuitatis laborauit, & se in delicias dedit, argumen-
tum est luxuriæ publicæ, orationis lasciuia, si modo non in uno, aut in altero fuit, sed
approbata est & recepta. Non potest alius esse ingenio, alius animo color. Si ille sa-
nus est, si compositus, grauis, temperans, ingenium quoq; siccum ac sobrium est. Il-
lo uitiat, hoc quoq; afflat. Non uides si animus languet, trahi membra, & pigre
moueri pedes? ille effœminatus est, in ipso incessu apparere mollitiem, si ille acer
est & uelox, concitari gradum. Si furit, aut (quod furori simile est) irascitur, turbat
esse corporis motum, nec ire, sed ferri. Quanto hoc magis accidere ingenio pu-
tas, quod totum animo permixtum est? Ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit.
Quomodo Mecœnas uixerit notius est, quàm ut narrari nunc debeat. Quomodo
ambulauerit, quàm delicatus fuerit, quàm cupierit uideri, quàm uitia sua latere no-
luerit. Quid ergo? Non oratio eius æque soluta est, quàm ipse distinctus? Non tam
insignita illius uerba sunt, quàm cultus, quàm comitatus, quàm domus, quàm uxor.
Magni ingenij uir fuerat, si illud egisset uia rectiore, si non uitasset intelligi, si non
etiam in oratione diffuseret. Videbis itaq; eloquentiam ebrij hominis inuolutam,
& errantem, & licentiæ plenam. Mecœnas in cultu suo: Quid turpius amne, syl-
uisq; ripa comantibus? Vide ut alueum lyntribus aret, uerlocq; uado remittat hor-
tos. Quid si quis fœminæ cirro crispata, labris columbatur? Incipitq; suspicians, ut
ceruice laxa ferantur, nemo tyranni, tremediam illis factio rimantur, epulis, & iaga-
naq; tentant domos, & saepe mortem exigunt. Genium festo uix suo testem, tenuis-
ue cærei fila & crepacem molam. Focum mater aut uxor inuestiit. Non statim hæc
cum legeris hoc tibi occurrerit, hunc esse qui solutis tunicis in urbe semper incesse-
rit? Nam etiam cum absentis partibus Caesaris fungeretur, signum à discincto pete-
batur. Hunc esse qui in tribunali, in rostris, in omni publico coetulis apparuerit, ut
pallio uelaretur caput, exclusis utrinq; auribus, non aliter quàm in nummo diuites
fugitiui solent? Hunc esse, cui tunc maximè ciuilibus bellis strepentiibus & sollicita
urbe & armata, comitatus hic fuerit in publico, spadones duo, magis tamen uiri
quàm ipse? Hunc esse, qui uxorẽ milles duxit, cum unã habuerit? Hęc uerba tam
improbe structa, tam negligenter abiecta, tam contra consuetudinem omnium po-
sita, ostendunt mores quoq; non minus nouos & prauos & singulares fuisse. Maxi-
ma laus illi tribuitur mansuetudinis, pepercit gladio, sanguine abstinuit, nec ulla a-
liare, quid posset, quàm licentiã ostendit. Hanc ipsam laudem suam corrupit, istis o-
rationis portentosissimæ delictis. Apparet enim mollem fuisse non mitem. Hoc istæ
ambages compositionis, hoc uerba transuersa, hoc sensus mihi magni quidem sape,
sed eneruati dum exeunt, cuius manifestum facient, motum illi felicitate nimia ca-
put, quod uitium hominis esse, interdum temporis solet. Vbi luxuriã latè felicitas
fudit, luxus primum corporis esse diligētior incepit. Deinde suppellectili laboratur,
deinde in ipsas domos impenditur cura, ut in laxitate ruris excurrant, ut parietes
adirectis trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta uariantur auro, ut lacunaribus
pauimentorũ respondeat nitor: deinde ad cœnas lauticia transfertur, & illic com-
mendatio ex nouitate, & soliti ordinis cõmutatione captatur, ut ea quæ cludere cœ-
nam solent, prima ponantur, ut quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur.
Cum assueuit animus fastidire, quæ ex more sunt, & illi pro sordidis solita sunt, etiã
in oratione quod nouũ est querit: & modo antiqua uerba, atq; exoleta reuocat, &
profert, modo fingit, et ignota deflectit, modò id quod nuper increbuit, pro cultu ha-
betur, audax translatio, ac frequens. Sunt qui sensus præcidant, & hinc gratiã spe-
rent, si sententia penderit, & audienti suspiciõẽ sui fecerit. Sunt qui illos detine-
ant, & porrigant. Sunt qui nõ usq; ad uitium accedant, Necesse est enim hoc facere,
aliquid

aliquid grande tentanti, sed qui ipsum uitium ament. Itaque ubi tuncq; uideris orationem corruptam placere, ibi mores quoque a recto descivisse, non erit dubium. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo uestium, agræ ciuitatis indicia sunt: sic orationis licentia (si modo frequens est) ostendit animos quoque, a quibus uerba exeunt, prociidisse. Mirari quidem non debes, corrupta excipi, non tantum a corona fordidiore, sed ab hac turba quoque cultiore. Togis enim inter se isti, non iudicij distant. Hoc magis mirari potes, quod non tantum uitiosa, sed & uitia laudantur. Nam illud semper factum est. Nullum sine uenia placuit ingenium. Da mihi quemcumque uis magni nominis uirum, dicam quid illi aras sua ignouerit, quid in illo sciens dissimulauerit. Multos enim dabo, quibus uitia non nocuerint, quosdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maxime fame, & inter miranda propolitos, quos si quis corrigit, det. Sic enim uitia uirtutibus immixta sunt, ut illas secum tractura sint. Adijce nunc, quod oratio certam regulam non habet. Consuetudo illam ciuitatis, quæ nunquam in eodem diu stetit, ueritat. Multi ex alieno seculo petunt uerba. Duodecim tabulas loquuntur. Gracchus illis & Crassus & Curio nimis culti & recentis sunt. Ad Appium usque & ad Coruncanum redeunt. Quidam contra, dum nihil nisi tritum & uilitatum uolunt, in sordes incidunt. Vtriusque diuerso genere corruptum est, tam melihercules, quam si t non esset splendidi uti, ac sonantibus, & poeticis, necessaria atque in usu posita uitare, tam hunc dicam peccare, quam illum. Alter se iusto plus colit, alter se iusto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem uellit. Ad compositionem transeamus, quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur. Quidam præfactam & asperam probant, disturbant de industria, si quid placidius effluxit, nolunt sine salebra esse iuncturam, uirilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorumdam non est compositio, modulatio est, adeo blanditur. Quid de illa loquar, in qua uerba differunt? & diu expectata uix ad clausulas redduntur? Quid de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est, deuexa, & molliter desinens, nec aliter quam solet, ad morem suum pedemque respondens? Non tantum in genere sententiarum uirtutum est, si aut pusillæ sunt, & pueriles, aut improbæ, & plus ausæ quam pudore saluo licet, si floridae sunt, & nimis dulces, si in uanum exeunt, & sine affectu, nihil amplius quam sonant. Hæc uitia unus aliquis inducit, sub quo tunc eloquentia est. Cæteri imitantur, & alter alteri, tradunt. Sic Salustio uigente, amputata sententia, & uerba ante expectatum cadentia, & obscura breuitas fuisse pro cultu. Aruntius uir rare frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit Salustianus, & in illud genus nitens. Est apud Salustium, exercitum argento fecit, id est, pecunia parauit. Hoc Aruntius amare cepit. Posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco, fugam nostris fecere. Alio loco Hiero rex Syracusanorum, bellum fecit. Et alio loco, quæ a uerba Panormitanos dedere, Romanis fecere. Gustum tibi dare uolui. Totus hic conrex iustus liber. Quæ apud Salustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & penè continua, nec sine causa: ille enim in hæc incidebat, at hic illa quærebat. Vides autem quid sequatur, ubi alicui uirtutum pro exemplo est. Dixit Salustius aquis hyemantibus. Aruntius in primo libro belli Punici ait, Repente hyemauit tempestas. Et alio loco, cum dicere uellet frigidum annum fuisse, ait, Totus hyemauit annus. Et alio loco, inde sexaginta onerarias leues, præter militem & necessarios nauarum, hyemante Aquilone misit. Non desinit omnibus locis hoc uerbum infulcire. Quodam loco Salustius dicit, Inter arma ciuilia, æqui boni famas petit. Aruntius non temperauit, quominus primo statim libro poneret, ingentes esse famas de Regulo. Hæc ergo & huiusmodi uitia, quæ alicui impressit imitatio, non sunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim esse debent, & ex ipso nata, ex quibus tu astimes alicuius affectus. Iracundi hominis, iracunda oratio est. Comoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod uides istos sequi, qui aut uellunt barbam, aut interuellunt: qui labra pressius tondent & abradunt, seruata & submissa cætera parte: qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucente togam, qui nolunt facere quicquam, quod hominum oculis transilire liceat. Irritant illos, & in se aduertunt. Volunt uel reprehendi, dum

al. uellent

al. redempt

dum conspiciatur. Talis est oratio Meccenatis omniumque aliorum, qui non casu errant, sed sciētes, uolentesque. Hoc a magno animi malo oritur. Quomodo in uino non ante lingua titubatur, quam mens cessit oneri, & inclinata uel prodita est: ita ista oratio, quid aliud quam ebrietas? Nulli molesta est, nisi animus labat. Ideo ille curretur, ab illo sensus, ab illo uerba exeunt, ab illo nobis est habitus, uultus, incessus. Illo sano ac ualente, oratio quoque robusta, fortis, uirilil est. Si ille procubuit, & cætera sequantur ruinam. Regi incolumi, mens omnibus una est, Amisso sapere fidem. Rex, noster est animus. Hoc incolumi, cætera manent in officio, parent & obtemperant. Cum ille paulum iracillauit, simul nitant. Cum uero cessit uoluptati, artes quoque eius, actusque marcent, & omnis ex languido fluxoque conatus est. Quoniam hac similitudine usus sum, perseverabo. Animus noster modo rex est, modo tyrannus. Rex, cum honesta iuratur, salutem sibi commisi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil fordidum. Vbi uero impotens, cupidus, delicatus est, transit in nomen deestabile ac ditum, & sit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, instantesque, qui in initio quidem gaudent, ut solet populus largitione nocitura frustra plenus, & que non potest haurire, contrectat. Cum uero magis ac magis uires morbus exardet, & in medullas nervosque descendere delicia, conspectum eorum, quibus se nimia auarditate inuulere reddidit, lætus pro suis uoluptatibus habet spectaculum alienarum, submistrator libidinum, testisque, quarum sibi usum ingerendo abstulit: nec illi tam gratum est abundare iucundis, quam acerbum quod non omnem illum apparatus per gulam uentremque transmittit, non cum omni exoletorum feminarumque turba conuoluitur: mœretque quod magna pars suæ felicitatis exclusa corporis angustijs, cessat. Nunquid enim mi Lucili, hic furor est, quod nemo nostrum mortalem se cogitat: quod nemo imbecillum, imò quod nemo nostrum unum esse se cogitat? Aspice culinas nostras, & concursantes inter tot ignes coquos nostros. Vnum uideri putas uentrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Aspice ueterana nostra, & plena multorum seculorum uindemijs horrea. Vnum putas uideri uentrem, cui tot consilij, regionumque uina conduntur? Aspice quot locis uertatur terra, quot milia colonorum arant, fodiant. Vnum putas uideri uentrem, cui & in Sicilia, & in Africa seritur? Sani erimus, & modica concupiscemus, si unusquisque se numeret, meriatur simul corpus, sciatque, nec multum capere, nec diu posse. Nihil tamen æquè tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quam frequens cogitatio breuis uui, & huius incerti. Quicquid facies, respice ad mortem. Vale.

al. fluidosq;

fortassis, uindemia

ria.

Tot consilium,

quia quædam uetus

esse uinum

ex consiliis

discabant. Via

de Ciceronis

Brutum in fine

et Martialem

in xenijs.

ERASMI IN LIBRVM XX. EPISTOLA. CXIIII.

Ingens paruumque regnum. Sic editio superior. In alijs erat, par coelis regnum, quod ab erudito quodam submissum apparet. In alijs parque regi regnum. In alijs aliud, ὁδὸν ὕψους. Tolerabilis erit lectio, ingens paruumque regnum. Paruum quia unius in unum, ingens quia difficile ac præclarum.

Persuadeat sibi me in hanc pulcherrimam uirtutem ultro etiam impendere iubentur. In alijs erat iubet, Si me uertas in ut, ac mox ut in ut, erit commoda lectio. Adhuc illud persuadeat sibi ut in hanc pulcherrimam uirtutem, ultro etiam impendere iuuat, ut tota cogitatio etc.

PINCIANI IN LIBRVM VICESIMVM EPISTOLARVM.

Vide ut aluicum linteribus aret uersosque uado remittat hortos] Exemplar familiare. Vide ut aluicum linteribus aret uersosque uado remittant hortos. Quod uirtutum hominis esse interdum corporis solet] Corrige, quod uirtutum hominis esse interdum, interdum temporis solet, ex exemplari Facundi ac Primitiui. Nunquid enim mi Lucili, hic furor est] Ex scriptis exemplaribus quædam sic legunt. Nunquid enim, mi Lucil, in hoc furor est. Alia negationem addunt. Nunquid enim mi Lucili, in hoc furor non est, & infra. In illo quod nemo nostrum] Exemplar Scholasticum, in illo etiam quod nemo, cætera. Exemplar Fraciscanum. Imò in illo quod nemo nostrum, cætera: quam lectionem magis probo. Cui tanto tumultu comparatur cibus] Vetus lectio. Cui tantorum cultu comparatur cibus.

Epist. 116.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPI-
STOLARVM. LIBER XXI.

EPIST. CXVI. Quod sapientem non decet orationis sollicita concinnitas.
Depulchritudine animi. Et quod omnium hic eminentium non
solida sed bracteata & ficta felicitas est.

Nimis anxium esse te circa uerba & compositionē mi Lucili, nolo. Habeo maiora quae cures. Quare quid scribas, non quemadmodum: & hoc ipsum, non ut scribas, sed ut sentias, ut illa quae senseris, magis applices tibi, & ueluti signes. Cuiuscumque orationem uideris sollicitam & politam, scito animum quoque non minus esse pusillum occupatum. Magnus ille remissus loquitur, & securus. Quae cumque dicit, plus habent fiducia, quam cura. Nosti complures iuuenes, barba & coma nitidos, de capsula tortos, nihil ab illis speraueris forte, nihil solidum. Oratio cultus animi est, si circumtuncta est, & fucata, & manufacta, ostendit illum quoque non esse sincera, & habere aliquid fracti. Non est ornamentum uirile concinnitas. Si nobis animum boni uiriliceret inspicere, O quam pulchram faciem, quae sanctam, quae ex magifico placidoque fulgentem, uideremus, hinc iusticia, illinc fortitudine, hinc temperantia, prudentiaque lucentibus. Praeter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitasque, & (quis credat) in hominum rarum humanitatis bonum splendorem illi suum affunderent. Tum prudentia, cum elegantia, & ex istis magnanimitas eminentissima, quantum, dii boni, decoris illi quantum ponderis, grauitatisque adderent, quanta esset cum gratia auctoritas? Nemo illum amabilem, qui non simul uenerabilem diceret. Si quis uiderit hanc faciem altiore fulgentioreque, quae cerni inter humana consueuit, nonne uelut numinis occursum obstupescens resistat, & ut fas sit uidisse, tacitus precetur? Tum euocante ipsum uultus benignitate productus, adoret ac supplicet: & diu contemplantur multum extantem, supraque mensuram solitorum inter nos aspici, elata oculis, mite quiddam, sed nihilominus uiuido igni flagrantibus, Tunc demum illam Vergilij nostri uocem uerens atque attonitus emittat. O quam te memorum uirgo, namque haud tibi uultus Mortalis, nec uox hominem sonat. Sis felix nostrumque leues quaecumque laborem. Aderit, seu a hitque si colere eam uouerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus concludatis, nec auro argentoque suspensio, nec in thesauros stipe infusa, sed pia & recta uoluntate. Nemo non, inquam, amore eius arderet, si nobis illam uidere contingeret. Nunc enim multa obstrigillat, & aciem nostram, aut splendore nimio percussit, aut obscuritate retinet. Sed quemadmodum uisus oculorum quibusdam medicamentis acui solet & repurgari, sic & nos, si aciem animi liberare impedimentis uouerimus, poterimus perspicere uirtutem, etiam obrutam corpore, etiam paupertate opposita, & humilitate, & infamia obiacentibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam, quamuis sordido obiectam. Rursus aequum maliciam & erummosi animi ueternum perspicemus, quamuis multus circa diuitiarum radiantium splendor impendat, & intuendum, hinc honorum, illinc magnarum potestatum falsa lux uerberet. Tunc intelligere nobis licebit, quam contemnenda miremur, simillimi peris, quibus omne ludicum in precio est. Parentibus quippe, nec minus fratribus praefertur paruo are empta monilia. Quid ergo inter nos & illos interest, ut Ariston ait, nisi quod non circa tabulas & statuas uariemus, charius inepti. Illos reperiti in littore calculi leues, & aliquid habentes uarietatis delectant: nos ingentium maculae columnarum: siue ex Aegyptijs arenis, siue ex Africae solitudinibus aduectae, porticum aliquam uel capacem populi coenationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos, cum sciamus quale sit, quod absconditur, oculis nostris imponimus. Et cum auro recta perfundimus, quid aliud quam mendacio gaudemus? Scimus enim sub illo auro foeda ligna latitare. Nec tantum parietibus, aut lacunaribus ornamentum tenue praetenditur, omnium istorum quos incedere altos uides, bracteata felicitas

al. circumtuncta

al. obstrigillat.

felicitas est. Inspice, & disces sub ista tenui membrana dignitatis quantum mali lateat. Haec ipsa res tot magistratus, tot iudices detinet, quae magistratus, & iudices facit. Pecunia, quae ex quo in honore esse coepit, uerus rerum honor cecidit. Mercatoresque & uenales inuicem facti quaerimus, non quale sit quid, sed quanti. Ad mercedem persumus, ad misericordiam impij. Honestam quamdiu aliqua illis spes inest, sequimur, in contrarium tranlituri, si plus scelarata promittat. Admirationem nobis parentes auri argenti que fecerunt, & teneris infusa cupiditas, altius sedit, creuitque nobiscum. Deinde totus populus in alia discors, in hoc conuenit: hoc suspiciunt, hoc susoptant, hoc dijs uelut rerum humanarum maximum, cum grati uideri uolunt, consecrant. Denique eodem more redacti sunt, ut paupertas maledicto probroque sit, contempta diuitibus, inuisa pauperibus. Accedunt deinde carmina poetarum, quae affectibus nostris faciem subdant, quibus diuitiae uelut unicum uitae decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare uidentur Dijs immortales posse, nec habere. Regia solis erat sublimibus alta columnis, Clara micante auro, Eiusdem currum aspice. Aureus axis erat, timo aureus, aurea summae Curuatura rotarum, radiorum argenteus ordo. Denique quod optimum uideri uolunt, seculum aureum appellat. Nec apud tragicos desunt, qui uero innocentiam, salutem, opinionem bonam mutant.

*Sinem me uocari pessimam simul ut diues uocer,
An diues sit, omnes quaerimus, an bonus nemo,
Non quare, & unde, quid habeas tantum rogant.
Vbiq; tanti quisque quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit, quaeris: nihil.
Aut diues opto uiuere, aut pauper mori.
Bene moritur, quisquis moritur, dum lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non uoluptas matris, aut blanda potest
Par esse proles, non facer meritis parens.
Tunc dulce si quid ueneris in uultu micat,
Merito illa amores caelitem, atque hominum mouet.*

Cum hi nouissimi uersus in Tragedia Euripidis pronuntiatii essent, totus populus ad eiciendum, & actorem, & carmen consurrexit uno impetu, donec Euripides in medium ipse prosilire petens, ut spectarent, uiderentque, quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula poenas Bellorophotes, quas in sua quisque dat. Nulla enim auaricia sine poena est, quamuis satis sit ipsa poenarum. O quantum lacrymarum, o quantum laborum exigit, quae misera desideratis, quae misera partis est. Adijce quotidianas sollicitudines, quae pro modo habendi quemque discrutiant. Maiore tormento pecunia possidetur, quae quaeritur. Quantum damnis ingemiscunt, quae & magna incidunt, & maiora uidentur. Denique ut nihil illis fortuna detrahat, quicquid non acquiritur, damnum est. At felicem illum homines & diuitem uocant, & consequi optant, quantum ille possidet. Fateor. Quid ergo? Tu illos esse conditionis peioris existimas, quam, qui habet & miseriam & inuidiam? Utinam qui diuitias appetituri essent, cum diuitibus deliberarent. Utinam honores petituri, cum ambitiosis, & summum adeptis dignitatis statum, profecto uota mutassent, cum interim illi noua suspiciunt, qui priora damnauerant. Nemo enim est cui felicitas sua, etiam si cursu uenit, satis faciat. Queruntur & de consilijs, & de processibus suis, maluntque semper, quae reliquerunt. Itaque hoc tibi philosophia praestabit, quo equidem nihil maius existimo. Nunquam te poenitebit tui. Ad hanc tam solidam felicitatem, quam tepe nullam conculcat, non perducet te apte uerba contexta, & oratio fluens leniter. Eant ut uolent, dum animo compositio sua constet, dum sit magnus, & opinio securus, & job ipsa quae alijs displicent, sibi placens: qui profectum suum uita aestimet, & tantum scire se iudicet, quantum non cupit, quantum non timet. Vale.

Quoniam Homerus uocat, χρῶμα ἄγγο δῖον.

EPIST. C. XVII. Potius esse nullos quàm modicos habere affectus,
contra Peripateticos disputat.

Vtrum fatuus sit modicos habere affectus, an nullos, saepe quaesitum est. Nostri illos expellunt, Peripatetici temperant. Ego non uideo quomodo salubris esse, aut utilis possit ulla mediocritas morbi. Noli timere, nihil eorum quae tibi non uis negari eripio, facilem me, indulgentemq; praebere rebus, ad quas tēdis, & quas aut uita necessarias, aut utiles, aut iucundas putes. Detrahā uitium. Nā cū tibi cupere interdixero, uelle permittam, ut eadem illa intrepidus facias, ut certiore consilio, ut uoluptates illas magis sentias. Quid nī? Ad te magis peruenturae sunt, si illis imperabis, quàm si seruias. Sed naturale est, inquis, ut desiderio amici torquear datus lachrymis tam iuste cadentibus, naturale est opinionibus hominum tāgi, & aduersis contristari. Quare non permittas mihi hunc tam honestum malae opinionis metum? Nullum uitium est sine patrociniō, nulli non inuitum est uerecūdum & exorabile, sed ob hoc latius funditur. Non obtinebis ut desinat, si incipere permiseris. Imbecillis est primò omnīs affectus, deinde ipse se concitat, & uires dū procedit parat, excluditur facilius, quàm expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam quasi naturalī fluere principio? Curam nobis nostri natura mandauit. Sed huic ubi nimum indulseris, uitium est. Voluptatem natura necessarijs rebus admiscuit, ut non illam peteremus, sed ut ea sine quibus non possumus uiuere, gratiora nobis illius faceret accessio. Si suo ueniat iure, luxuria est. Ergo intransibiles resistamus, quia facilius, ut dixi, non recipiuntur quàm exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permittite, sed illud aliquatenus longe producit, nec ubi uis, accipit finem. Sapientī non solcite custodire se tutum est, & lachrymas suas & uoluptates ubi uolet, si stet. Nobis quia non est regredi facile, optimum est omnino non progredi. Eleganter mihi uidetur Panætius respondisse adulescentulo cui dam quarenti, An sapiens amaturus esset. De sapiente, inquit, uidebimus, mihi & tibi, qui adhuc à sapiente longe absumus, non est committendum ut incidamus in rem commotam, impotētem, alteri emancipatam, uilem sibi. Siue enim nos respexit, humanitate eius irritamur, siue contemplit, superbia accendimur. Aequē facilitas amoris, quàm difficultas nocet. Facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaq; conscij nobis imbecillitatis nostrae quiescamus. Nec t̄ uino infirmum animum committamus, nec formę, nec adulationi, nec ullis rebus blande trahētibz. Quod Panætius de amore quarenti respondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum possumus nos à lubrico recedamus. In sicco quoq; parū fortiter stamus. Occurres hoc loco mihi illa publica cōtra Stoicos uoce. Nimis magna promittitis, nimis dura precipitis. Nos homines sumus omnia nobis negare non possumus. Dolebimus, sed parū. Concupiscemus, sed tēpēratē. Irascemur, sed placabimur, Scis quare non possumus ista? Quia nos posse non credimus. Imò mehercules, aliud est in re. Vitia nostra, quia amamus, defendimus, & malum excusare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, si illo utamur, si uires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in causa est, non posse prætenditur. Vale.

EPIST. CXVIII. Argumentatur contra quosdam comprofessores suos sapere bonum esse. Deinde huius disputationis uelut pœnitens docet instrumenta uirtutum non talia argumenta tractanda.

Multum mihi tu negocium concinnabis, & dum nescis, in magnam me litem ac molestiam impinges, qui mihi tales quaestiuunculas ponis, in quibus ego nec dis sentire à nostris salua gratia, nec consentire salua conscientia possum. Quare si autem rum sit, quod Stoicis placet. Sapientiam bonum esse, sapere bonū nō esse. Primum exponam, quid Stoicis uideatur: tum dicere sententiā audebo. Placet nostris, quod bonum est, esse corpus, quia quod bonum est facit. Quicquid facit, corpus est, quod bonum est, prodest, faciat autem aliquid oportet, ut prosit, si facit, corpus est. Sapientiam bonum esse dicunt. Sequitur, ut necesse sit illam corporalem quoque dicere. At sapere non putant eiusdem conditionis esse. Incorporale est & accidens alteri, id est, s̄.

est sapientia, itaq; nec facit quicquam, nec prodest. Quid ergo, inquit num dicimus bonum est sapere: dicimus, referetes ad id, ex quo p̄cedet, id est, ad ipsam sapientiam. Aduersus hos quid ab alijs respondeatur, audianteq; ego incipio sedere, et in alia parte considerare. Isto modo, inquit, nec beate uiuere bonum est. Velint nolint, respondendum est beatam uitam bonum esse, & beate uiuere bonum non esse. Etiamnum quoque nostris illud opponitur. Vultis sapere? Ergo expetenda res est sapere, si expetenda res est, bonum est. Coguntur nostri uerba torquere, & unam syllabam expetendo interponere, quā sermo noster inseri non sinit. Ergo illam si pateris adiungam. Expetendum est, inquit, quod bonum est, expetibile quod nobis contingit. Cum bonum consecuti sumus, non petitur tanq; bonum, sed petito bonum accedit. Ego non idem sentio, & nostros iudico in hoc descendere, quia iam primo uinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare solemus praerogationi omnium hominum. Apud nos ueritatis argumentū est, aliquid omnibus uideri: tanq; deos esse, inter alia hoc colligimus, quod omnibus de dijs opinio inlita est, nec ulla gens usquam est adeo extra leges, moresq; proiecta, ut non aliquos deos credat. Cum de animarum aeternitate differimus, non leue momentū apud nos habet consensus hominum, aut timentium inferos, t̄ aut colentium. Vt hac publica persuasionē. Neminem inuenies, qui non putet & sapientiam bonum, & sapere. Non faciam quod uicti solent, ut prouocem ad populum. Nostris incipimus armis configere. Quod accidit alicui, utrū extra id cui accidit est, an in eo cui accidit? Si in eo est cui accidit, tam corpus est, quàm illud cui accidit. Nihil enim accidere sine tactu potest. Quod tangit corpus est. Si extra est, postquam acciderat recessit. Quod recessit, motū habet, quod motū habet, corpus est. Speres me dicitur, nō esse aliud cursum, aliud currere, nec aliud calorē, aliud calere, nec aliud lucē, aliud luce re. Cōcedo ista alia esse, sed nō fortis alterius. Si ualetudo indifferens est, & ualere in differens est. Si forma indifferens est, & formosum esse indifferens est. Si iustitia bonum est, & iustum esse bonum est. Si turpitudine malum est, & turpem esse malum est. Tam mehercules quàm si lippitudo malum est, & lippire malum est. Hoc scias, neutrum esse sine altero potest. Quod sapit, sapiens est: quod sapiēs est sapit. Adeo non potest dubitari, an quale illud sit, tale hoc sit, ut quibusdam utrumque unū uideatur atq; idē. Sed illud libenter quaesierim, Cum omnia aut bona sint, aut mala, aut indifferentia, sapere in quo numero sit. Bonum negant esse, malum utiq; nō est, sequitur medium sit. Id autem medium atq; indifferens uocamus, quod tam malo cōtingere quàm bono potest, tanquàm pecunia, forma, nobilitas. Hoc ut sapiat, cōtingere nisi bono non potest, ergo indifferens non est. Atqui ne malum quidem est, quodq; cōtingere malo non potest, ergo bonum est. Quod nisi bonus non habet, bonum est, sapere nō nisi bonus habet, ergo bonum est. Accidēs est, inquit, sapientia. Hoc ergo quod uocas sapere, utrum facit sapientia, an patitur? siue facit illud, siue patitur, utroq; modo corpus est. Nā & quod fit, & quod facit, corpus est: si corpus est, bonū est. Vnū ergo decrat illi, quod minus bonū esset, quod incorporale erat. Peripateticis placet, nihil interesse inter sapientiam & sapere, cum in utrolibet eorum & alterū sit. Num quid enim quēq; existimas, sapere nisi qui sapientiam habet? Nunquid quēq; qui sapiat, non putas habere sapientiam? Dialectici ueteres ista distinguunt, ab illis diuisio usq; ad Stoicos uenit. Qualis sit haec, dicā. Aliud est ager, aliud est agrū habere. Quid nī? Cum habere agrum ad habentē, non ad agrū pertineat. Sic aliud est sapientia, aliud sapere. Puto cōcedes duo esse haec, id quod habetur, & eū qui habet. Habetur sapientia, habet qui sapit. Sapientia est mens perfecta, uel ad summū optimumq; perducta. Ars enim uita est. Sapere quid est? Non possum dicere mens perfecta, sed id quod contingit perfectā mentem habētī. Ita alterū est mens bona, alterū quasi habere mentem bonam. Sunt inquit, naturae corporū, tanquā hic homo est, hic equus: has deinde sequuntur motus animorū enunciatiui corporum. Hi habent proprium quiddā, & à corporibus seductum: tanquàm uideo Catonem ambulātem, hoc sensus ostendit, animus credit. Corpus est quod uideo, cui & oculos & animū inrendi.

Dico.

al. aut colera
tium aethera

al. uitio.

Dico deinde, Cato ambulat: non corpus quidē est quod nunc loquor, sed enuncia-
 tiuū quiddā de corpore, quod alij estatum uocant, alij enunciatum, alij edictum. Sic
 cum dicimus sapientiā, incorporale quiddā intelligimus. Cū dicimus sapit, de cor-
 pore loquimur. Plurimū autē interest, utrū illū dicas, an de illo. Putemus in præsen-
 tia ista duo esse, non dum enim quid mihi uideatur, pronuncio: quid prohibet, quo
 minus aliud quiddē sit nihilominus bonum? Dicebas paulo ante aliud esse agrum,
 aliud habere agrum. Quid nī in alia enim natura est qui habet, in alia quod habe-
 tur. Illa terra est, hic homo est. At in hoc de quo agitur eiusdem naturæ sunt utraq;
 & qui habet sapientiā, & ipsa quæ habetur. Præter ea illic aliud est quod habetur,
 alius qui habet, hic in eodē est, & quod habetur, & qui habet. Ager iure possidetur,
 sapientia natura: ille abalienari potest, & alteri tradi, hæc nō discedit à domino. Nō
 est itaq; quod compares inter se dissimilia. Cœperā dicere, posse ista duo esse, & ta-
 men utraq; bona. Et sapientiā, & sapientiā habere, duo esse, & utrumq; bonum
 esse concedis. Quomodo nihil obstat, quo minus & sapientiā bonum sit, & habens
 sapientiā, sic nihil obstat quo minus & sapientiā bonum sit, & habere sapientiā,
 id est, sapere. Ego in hoc uolo sapiens esse, ut sapiam. Quid ergo? Non est id bonum,
 sine quo nec illud bonum est? Vos certe dicitis sapientiā si sine usu detur, accipi-
 endam non esse. Quis est usus sapientiæ? Sapere, hoc est in illa preciosissimum, quod
 detracto, superuacua fit. Si tormentā mala sunt, torqueri malum est, adeo quidem
 ut illa non sint mala, si quod sequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis
 est, sapere usus perfectæ mentis. Quomodo potest usus eius bonum non esse, quæ si-
 ne usu bonum non est? Interrogo te, an sapientiā sit expetenda? Fateris. Interrogo,
 an usus sapientiæ sit expetendus? Fateris. Negas enim te illum recepturum, si uti ea
 prohibearis. Quod expetendum est, bonum est. Sapere sapientiæ usus est, quomo-
 do eloquētia loqui, quomodo oculorum uidere. Ergo sapere sapientiæ usus est, Vtus
 autem sapientiæ expetendus est. Sapere ergo expetendum est. Si expetendum est,
 bonum est. Olim ipse me damno, qui illos imitor dum accuso, & uerba aperta reit-
 pendo. Cui enim dubium potest esse, quin si æstus malū est, & æstus malum sit? Si
 aliorum malum est, malum sit algeri. Si uita bonum est, & uiuere bonū est. Omnia ista
 circa sapientiā, non in ipsa sunt. At nobis in ipsa commorandum est, etiam si quid
 euagari libet, amplos habet illa spaciososq; secessus. De deorum natura queramus,
 de syderum alimēto, de his tam uarijs stellarum discursibus: an ad illarū motus nos-
 tra moueantur corpora, an corporibus omnium, animisq; illinc impetus ueniat.
 An & hæc quæ fortuita dicuntur, certa lege constricta sint, nihilq; in hoc mundo re-
 pentinum, aut expers ordinis uoluerit. Ista iam à formatione morum recesserunt,
 sed leuant animum, & ad ipsarum quas tractat rerum magnitudinem attollūt. Hæc
 uero de quibus paulo ante dicebam, minuunt & deprimunt, nec ut putas exacuūt,
 sed extenuant. Obsecro uos, cur tam necessariam curam maioribus melioribusque
 debitam, in re nescio an falsa, certe inutili terimus? Quid mihi profuturum est scire,
 an aliud sit sapientiā, aliud sapere? Quid mihi profuturum est scire, & aliud bonum
 esse? Temere me geram, subibo huius uoti aleam. Tibi sapientiā, mihi sapere con-
 tingat, Pares erimus. Potius id age ut mihi uitam monstres, qua ad ista perueniam.
 Dic mihi quid uitare debeam, quid appetere, quibus animum labantem studijs fir-
 mem, quemadmodum quæ me extransuerso ferunt aguntq; procul à me repellam.
 Quomodo par esse tot malis possim, quomodo istas calamitates remouea, quæ ad
 me & irruerunt, quomodo illas ad quas ego & irrupi. Doce, quomodo feram grum
 nam sine gemitu meo, felicitatem sine alieno: quomodo ultimum & necessarium ui-
 tæ terminum non expectem, sed ipse me cum uisum erit, profugiā. Nihil mihi uide-
 tur turpius, quàm optare mortem. Nam si uis uiuere, quid optas mori? uiuere non
 uis, quid deos rogas, quod tibi nascenti dederunt? Nam ut quādoq; moriaris, etiam
 inuito positum est: ut cum uoles, in tuā manu sit. Alterum tibi necesse est, alterum li-
 cet. Turpissimum his diebus principium deserit mehercules uiri legi. Ita inquit,
 quàm primum moriar. Homo demens, optas rem tuam, ita quàm primum moriar.

Fortasse

Fortasse inter has uoces senex factus es. Alioqui quid in mora est? Nemo te tenet,
 euade quā uisum est. Elige quālibet rerum naturæ partem, quā tibi præberi exitum
 iubeas. Hæc nēpe sunt elementa, quibus hic mundus administratur. Aqua, terra, spi-
 ritus. Omnia ista tam causa uiuendi sunt, quàm uitæ mortis. Ita quamprimum moriar.
 Quamprimum istud, quod esse uis: quem illi diem ponis? Citius fieri quàm optas po-
 test. Imbecillæ mētis ista sunt uerba, & hac detestatione miserā deprecantis. Non
 uult mori, qui optat. Deos uitam roga & salutē. Si mori placuit, hic mortis est fru-
 ctus, optare desinere: Hæc mi Lucili tractemus, his formemus animum. Hæc est sa-
 pientiā, hoc est sapere, non disputatiunculis inanibus subtilitatem uanissimā agita-
 rare. Torquationes tibi fortuna posuit, nondum illas soluisti. Iā cauillaris. Quam
 stultum est, cum signum pugnae acceperis, uentilare. Remoue ista lusoria arma, de-
 cretorijs opus est. Dic qua ratione nulla animum tristitia, nulla formidatio perterbet,
 qua ratione hoc secretarum cupiditatum pondus effundam, nulla ratione agatur ali-
 quid. Sapientiā bonum est, sapere non est bonum. Sic sit. Negemus sapere, bonum
 esse, ut hoc totum studium derideatur, tāquā operatum superuacuis. Quid si scires
 etiā illud queri, an bonum sit futura sapientiā? Quid enim dubij est oro te, an
 nec messem futuram iam sentiant horrea, nec futurā adulescētiā pueritia uiribus
 aut ullo robore intelligat? Aegro interim nihil uentura sanitas prodest, non magis
 quàm currentem luctantemq; post multos secururum sensus ocium reficit. Quis ne-
 scit hoc ipso non esse bonum id quod futurum est, quia futurū est? Nā quod bonum
 est, utiq; prodest, nisi præsentia prodesse non possunt. Si non prodest, bonum non est
 utiq; si prodest, iam est. Futurus sum sapiēs, hoc bonum erit cum fuerō, interim non
 est. Prius aliquid esse debet, deinde quale & esse. Quomodo oro te quod adhuc nihil
 est, iam bonum est? Quomodo autem tibi magis uis probari, non esse aliquid quàm
 si dixero, futurum est? Nōdum enim uenisse apparet, quod uenit. Ver secururum
 est. Scio nunc hyemē esse. Aestas secutura est, scio æstatē non esse. Maximum argu-
 mentum habeo nondum præsentis, futurum esse. Sapiam spero, sed interim non sa-
 pio. Si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurū est, ut sapiam, ex hoc li-
 cet nōdū me sapere intelligas. Non possum simul & in illo bono, & in hoc malo es-
 se. Duo ista non coeūt, nec apud eundē sunt unā bonum & malum. Transcurramus
 solertissimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquā operem sunt iatura, properemus. Ne-
 mo qui obstetricem parturiētī filiaē sollicitus accersit, edictum & ludorum ordinem
 perlegit. Nemo qui ad incendium domus suæ currit, tabulā & laterunculariam per-
 spicit, ut sciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi undiq;
 nūciātur, & incendiū domus, & periculū liberorū, & obsidium patriæ, & bonorum
 direptio. Adijce istis naufragiū, motusq; terrarū, & quicquid aliud timeri potest. In
 ter ista districtus rebus nihil aliud quàm an imū oblectātibus uacas. Quid inter sapi-
 entia & sapere inter sit inquiris? Nodos nectis ac soluis, tāta mole impēdente capiti
 tuo? Nō tā benignū ac liberale tēpus natura nobis dedit, ut aliquid ex illo uacet per-
 dere, & uides quàm multa etiā diligentissimis pereant. Aliud ualetudo sua cuiq; ab-
 stulit, aliud suorū, aliud necessaria negocia, aliud publica occupauerūt. Vitam nobis
 scū diuidit somnus, & hoc tēpore tā angusto, & rapido, & nos auferēte, quid inuauit
 maiorē partē mittere in uanū? Adijce nūc, quod affuecit animus delectare se potius
 quàm sanare, & philosophiā oblectamētū facere cū remediū sit. Inter sapientiā & sa-
 pere quid inter sit nescio. Scio me a nō interesse scia ista, an nescia. Dic mihi cū quid
 inter sapientiā & sapere inter sit didicero, sapiā. Cur ergo potius inter uocabula me
 sapientiæ detines, quàm inter opera. Fac me fortiorē, fac me securiorē, fac fortunē pa-
 rē, fac superiorē. Possim autem superior esse, si fecero omne quod discō. Vale.

EPIST. CXIX. Præmittens de mundanorum sollicitudine, & sapientis securi-
 ritate, quid sit bonum. Et quæ honesti & boni differentia, demonstrat.

EXigis à me frequentiores epistolas. Rationes cōseramus, soluēdo non cris. Con-
 uenerat quiddē, ut tua priora essent, tu scriberes, ego rescriberē. Sed non ero dis-
 ficilis, bene credi tibi scio, itaq; in antecessum dabo. Nec faciā quod Cicero uir dicitur

A uisimus

al. hæc desina-
 tione miseri-
 cordiam cap-
 tandis.

al. est.

al. laterunculari-
 am.

forte, ex hoc.

aliter, illud

hæc dicitur qd
 gors

al. erumpunt, &
 erumpi.

tiffimus facere Atticum iubet, ut etiam si rem nullam habebit, quod in buccā uenit scribat. Nunquā potest deesse quod scribā, ut omnia illa quae Ciceronis implent epi-
 pi solas transeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis suis uiribus pugnet: quis consulatum fiducia Caesaris, quis Pompei, quis aperire petat: quam durus sit
 al. arte
 foenerator Cæcilius, a quo minoris centesimis propinquū, nūmū mouere non possunt. Sua satius est mala quam aliena tractare, se excutere & uidere, quam multarū
 rerum candidatus sit, & non suffragari. Hoc est mihi Lucili, egregiū, hoc securū ac li-
 berū, nihil petere, & tota fortunae comitā transire. Quam putas esse iucundum tri-
 bus uocatis, cum candidati in templis suis pendeant, & alius nūmōs pronunciet, alius per sequestrem agat, alius eorum manus osculis conterat, quibus designatus
 contingendam manum negaturus est, omnes attoniti, uocem praecōnis expectant, stare ociosum, & spectare illas nundinas nec ementē quicquid, nec uendētem. Quanto
 hic maiore gaudio fruitor, qui non praetoria, aut cōsularia comitia securus inuictur sed magna illa, in quibus alij honores anniuersarios petunt, alij perpetuas potesta-
 tes, alij bellorū euentus prosperos triumphosq; alij diuitias, alij matrimonia ac liberos, alij salutem suam suorumq;. Quanti animi res est, solum nihil petere, nulli supplica-
 re, & dicere, nihil mihi tecū fortuna, non facio mei tibi copiam. Scio apud te Cato-
 nes repellī, Vatinius fieri. Nihil rogo, Hoc est priuatam facere fortunam. Libet ergo hanc inuicē scribere, & hanc integram semper egerere materiā, circumspecti-
 bus tot milia hominū inquieta, qui ut aliquid peltiferi consequantur, per mala ni-
 runt in malum, petuntq; mox fugienda, aut etiam fastidenda. Cui enim affecto
 satis fuit, quod optanti nūmū uidebatur? Non est, ut aestimant homines, auida felicitas, sed pulchra. Itaq; neminē satiat. Tu ista credis excelsa, quia longē ab illis iaces. Ei uero qui ad illa peruenit, humilia sunt. Mentior, nisi adhuc querit ascendere. Istud
 quod tu summum putas, gradus est. Omnes autem male habet ignorantia ueri, tan-
 quam ad bona feruntur decepti rumoribus. Deinde mala esse, aut inania, aut mino-
 ra quam sperauerint, adepti ac multa passi uident, maiorq; pars miratur ex interual-
 lo fallētia, & uulgo bona pro magnis sunt. Hoc ne nobis quoq; eueniat, quaramus quid sit bonū. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo. Alius illud
 aliter exprefsit. Quidā ita finiūt, Bonum est, quod inuitat animos, quod ad se uocat. Huic statim opponitur. Quid si inuitat quidē, sed in perniciē? Scis quam multa ma-
 la blanda sint. Verū, & uerisimile, inter se differunt ita. Quod bonum est, uero iungitur, non est enim bonū, nisi uerum est. At quod inuitat ad se, et alliciat, facie uerisimile est, subrepat, sollicitat, attrahit. Quidam ita finiunt. Bonū est, quod ad petitionem
 sui mouet, uel quod impetum animi tendentis ad se mouet. Et huic idē opponitur. Multa enim impetum animi mouent, quae petantur perētium malo. Melius illi, qui
 sic finiunt, Bonū est quod ad se impetum animi secundum naturam mouet: & ita demum petendū est, cum coepit esse expetendū. Iam & honestum est, hoc enim per-
 fecte est petendū. Locus ipse me admonet, ut quid intersit inter bonū honestumq; dicā. Aliquid inter se habet mixtū & inseparabile, nec potest bonū esse, nisi cui ali-
 quid honesti inest, & honestū utiq; bonū est. Quid ergo inter duo interest? Honestū est perfectū bonū, quo beata uita completur, cuius contactu alia quoq; bona sunt. Quod dico tale est. Sūt quaedā neq; bona, neq; mala, tāquam mistia, legatio, iurisdic-
 tio. Haec cum honeste administrata sunt, bona esse incipiūt, & ex dubio in bonum transeunt. Bonū societate honesti fit, honestum per se bonum est. Bonum ex honesto fluit, honestū ex se est. Quod bonum est, malum esse potuit. Quod honestum est, nisi bonum esse non potuit. Hanc quidā finitionem reddiderunt. Bonū est quod secundum naturam est. Attende quid dicam, quod bonum est, & secundum naturam est: non protinus quod secundum naturam est, & bonum est. Multa quidem naturae consentiunt, sed tam pusilla sunt, ut nō conueniat illis boni nomē. Leuia enim sunt, & contēnenda. Nullū etiam minimum contemendum bonum. Nam quādiu existiguum est, bonū non est. Cum bonum esse coepit, non exiguum est. Vnde aliquid agnoscitur bonū: Si perfecte secundum naturam est. Fateris, inquis, quod bonum est
 secundum

secundum naturam, esse. Haec eius proprietas est. Fateris & alia secundū naturā qui-
 dem esse, sed bona non esse. Quomodo ergo illud bonū est, cum haec non sint: quo-
 modo t̄ ad illā proprietatem peruenit, cum utriq; praecipuū illud cōmune sit, secun-
 dum naturā esse: ipsa scilicet magnitudine. Nec hoc nouū est, quaedā crescēdo mu-
 tari. Infans fuit, factus est pubes, alia eius proprietas fit, ille irrationalis est, hic ra-
 tionalis. Quaedā incremento non tantū in maius exēit, sed in aliud. Nō fit, inquit, aliud quod maius sit. Vtrū lagenā an dolū impleas uino, nihil refert, in utroq; pro-
 prietas uini est. Exiguū mellis pōdus, & magnū, sapore nō differt. Diuersa ponis exēpla. In istis enim eadē qualitas est, quamuis augeatur, manēt. Quaedā amplifica-
 ta in suo genere, in sua proprietate perdurant: quaedā post multa incremēta, ultima demū uertit adiectio, & nouā illis, aliamq; quam in qua fuerūt cōditionē imprimit. Vn-
 de lapis facit fornīcē. Ille q̄ latera inclinata cuneauit, & interuētū suo uinxit. Sū-
 ma adiectio quare plurimū facit, uel exigua: quia nō auget, sed implet. Quaedā pro-
 cessu priorē exuūt formā, & in nouā trāseūt. Vbi animus aliquid diu protulit, & in
 magnitudinem eius sequendo lassatus est, infinitum coepit uocari quod longe aliud factum est quam fuit, cum magnū uideretur. Sed finitū eodē modo aliquid difficul-
 ter secari cogitauimus, nouissime crescente difficultate, insecabile inuentum est. Sic ab eodem quod uix & agre mouebatur, processimus ad immobile. Eadem ratio-
 ne aliquid secundum naturam fuit, hoc in aliam proprietatem magnitudo sua tran-
 stulit, & bonum fecit. Vale.

EPIST. CXX. De parlimonia uictus & tormento infelicis luxuria,
 & quod nunquam parum est, quod sat est.

Quoties aliquid inueni, non expecto donec dicas, in commune, ipse mihi dico, Quid sit quod inuenierim quæris? Sicut laxa, merum lucrū est. Docebo quomo-
 do fieri diuē celerrime possis, quod ualde cupis audire. Nec immerito, ad maxi-
 mas te diuitias t̄ compendiarie ducam. Opus erit tamen tibi creditore, ut negotia-
 ri possis. Aes alienū facias oportet, sed nolo per intercessorem mutueris, nolo pro-
 xeneta nomen tuum facient. Paratum tibi creditorem dabo, Catonianum illud, a te mutuum sumes. Quantumcūquē est, satis erit, si quicquid decriit, id a nobis pete-
 rimus. Nihil enim mihi Lucili, interest, utrum non desideres, an habeas. Summa rei in utroque est eadem, Non torqueberis: nec illud praecipio, ut aliquid naturae neges. Contumax est, non potest uinci, suum poscit: sed ut quicquid naturam excedit, scias precarium esse non necessarium, Esurio, edēdum est. Vtrum hic panis sit plebeius, an siliginēus, ad naturam nihil pertinet. Illa uentrem non delectari uult, sed imple-
 ri. Sitio, Vtrum haec aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue elise-
 ro, ut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unum iubet, si-
 tim extingui. Vtrum sit aureum poculum an crystallinum, an t̄ uitreum, an tybur-
 tinus calix, an manus concava, nihil refert. Finem omnium rerum specta, & superua-
 tua t̄ deuites. Fames me appellat, ad proxima quaeque tendatur manus, ipsa mihi commendabit, quodcūq; comprehendero. Nihil contēnit esurire. Quid sit ergo, quod me delectauerit, quæris? Videatur mihi egregie dictum. Sapiens diuitiarum naturalium est t̄ quæstor accerrimus. Inani me, inquis, lacē numeras. Quid est illud inane? Iam ego paraueram fiseos, Circūspiciebā in quod me mare negociaturus immitterē, quod publicum agitarē, quas accerserem merces: Decipere est istud, docere pauperatē, cum diuitias promiseris. Ita tu pauperem iudicas, cui nihil de-
 est: Suo, inquis, & patientiae suae beneficio, non fortunā. Ideo ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiae eius desinere non possunt? Vtrū malis habere multum an satis? Qui multum habet, plus cupit, quod est argumentum, non dūm illum satis habere: qui satis habet, consecutus est, quod nunquam diuitijs contingit, finem. An has ideo non putas esse diuitias, quia propter illas nemo proscriptus est? Quia propter illas nullū uenentū filius, nulli uxor impēgit? Quia in bello tute sunt? Quia in pace ociosae? Quia nec habere illas periculosū est, nec operosū disponere? An parum habet, qui tantū non alget, non esurit, non litit? Plus Iupiter non habet. Nunquam

A 2 parum

al. ad aliam

locus corruptus, uide annotationes.

al. compendia-
 ria, scilicet,
 uia.

al. mirrhinum

al. dimittes

al. quæstor

parum est quod satis est. Nunquam multum est, quod satis non est. Post Darius & Indos pauper est Alexander Macedo, querit quod suū faciat, scrutatur maria ignota, in Oceanū classēs mittit nouas, & (ut ita dicā) mundi claustra perripit. Quod naturæ satis est, homini non est. Inuentus est qui concupisceret aliquid post omnia. Tanta est cæcitas mentium, & tanta initorū suorū unicuique, cū processit, obliuio. Ille modo dignobilis anguli non sine controuersia dominus, de tāto sine terrarum per suum rediturus orbem, tristis est. Neminem pecunia diuitem fecit, imò contra, nulli non maiorem sui cupiditatem incussit. Quæris quæ sit huius rei causa? Plus incipit habere posse, qui plus habet. Ad summam, quem uoles mihi ex his, quorum nomina cum Creso Licinioque numerantur, in medium licet protrahas: asserat censum, & quicquid habet, & quicquid sperat, simul computet. Ille si mihi credis, pauper est: si tibi, potest esse. At hic qui se ad id quod natura exigit, composuit, non tantum extra sensum est paupertatis, sed extra metum. Sed ut scias quàm difficile sit res suas ad naturalem modum coartare, hic ipse quem circa naturam diximus, quem tu uocas pauperem, habet aliquid & superuacui. At excæcant populū, & in se cõuertunt opes, si numerati multum ex aliqua domo effertur, si multum auri tecto quocumq; eius illinitur, si familia aut corporibus electa, aut spectabilis cultu est. Omnium istorum felicitas in publicum spectat, ille quem nos & populo & fortunæ subduximus, beatus introrsum est. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falso diuitiarum nomen inuasit occupata paupertas, sic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. E contrario dicere, debemus, febris illum tener. Eodem modo dicendum est, diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuisse te malim, quàm hoc quod nemo monetur satis, ut omnia naturalibus desiderijs metiaris, quibus aut gratis factis fiat, aut paruo. Tantum miscere uitia desiderijs noli. Quæris quali mensa, quasi argento, quàm paribus ministris & leuibus asseratur cibus? Nihil præter cibum natura desiderat. Num tibi cum fauces uret sitis, aurea quæris Pocula? num esuriens fastidis omnia, præter Pauonem rhombūque? Ambitiosa non est fames, contenta delinere est. Quò desinat, non nimis curat. Infelicitis luxuriæ ista tormenta sunt. Quærit quemadmodum post saturitatem quocumq; esuriat, quemadmodum non impleat uentrem, sed farciat, quemadmodum sitim prima potione sedatam reuocet. Egregie itaque Horatius negat ad sitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu ministraretur. Nam si pertinere ad te iudicas, quàm crinitus puer, & quàm perlucidum tibi poculum porrigat, non sitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præstitit præcipuum, quod necessitas fastidium excussit. Recipiunt superuacua delectatū. Hoc parum decens, illud parum laudatum, oculos hoc meos lædit. Id pactū est ab illo munde conditore, qui nobis uiuendi iura descripsit, ut salui essemus, non delicati. Ad salutem omnia parata sunt & in promptu, delicti omnia miserè ac sollicitè comparantur. Utamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando, & cogitemus nullo nomine melius illam meruisse de nobis, quàm quia quicquid ex necessitate desideratur, sine fastidio sumitur. Vale.

Croesus cum Licinio Crasso recte committuntur, uterque ditissimus.

al. necessitati

PINCIANI IN LIB. VICESIMVS PRIMVS EPISTOLARVM.

Epist. 115. **B**Arba & coma nitidos de capsula tortos] Discapsulatos pleracq; exemplaria non de capsula tortos. Codex Fraciscanus, de capsula tortos. Nemo illū amabile] Lege illū, nō illū, de facie enim loquitur, ex eadē. Et acie nō strā aut splendore nimio repercutiūt, aut obscure retinēt] Scribēdū reor obscure ut, nō obscure ut splendori opponat obscuritas. An diues an bonus nemo, oēs quærūt] Castiga. An diues sit, oēs quærimus, nemo an bonus, ex eadē itaq; inquit quàm primum moriar] Legendum puto, non itaq; sed ita. Nam uidetur principū esse à noto sumptū hominis qui egritudine manus dederat. Nemo autē incipit à uerbo itaq; idē uerbum mox paulo bis castigādū iam & honestum est] Superfluit, uerbum, est, ex ueterē lectione. Legendāq; hæc uerba ut puto per consequentiam cum præcedentibus nulla distinctione. Vbi animus aliquid diu protulit, & in magnitudine eius sequendo lassatus est infinitum cepit uocari quod longe aliud factum est quàm fuit cum magnum uideretur. Sed finitum eodem modo, cetera] Verba hæc uitiosissime habentur in omnibus & prisca & neotericis codicibus nullo uel minimo apparente uestigio antiquæ senceræq; lectionis. Promam nihiloscuis sententiam meam. Cui quātum tribuā delectat

debeat aliorum esto iudicium. Certe facilius ea lectione quam coniecto, Senecæ mens percipietur. Ad hūc ergo modum scribendum existimo. Vbi humus aliquid diu protulit qui in magnitudine eius secunda lassatus est infinitum cepit uocare quod longe aliud factum est, quàm fuit cum magnum uideretur, sed finitum. Eodem modo, cetera. Qui dam codices adiungunt coniuunctionem, & sed & finitum. Ceterum illud à te mutuum sumes] Corrigendum credo Hecatonianum illud à te mutuum sumes, nam Hecatonis testimonium frequens est in Seneca. Vtrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue elifero] In eadem aliter. Vtrum hæc aqua sit quam ex lacu proximo excepero, an ea quam multa niue elifero. Qui tantum non alget, non esurit, non sitit] Puto legendū, qui tantum non alget, reliqua, hoc est qui ferè non alget. Post Darius & Indos pauper est Alexander Macedo querit quod suum faciat] Exemplar Franciscanum non Macedo agnoscit, sed Mætor ut sit obiectio. Tanto sine terrarum per suum rediturus orbem tristis] Scribe, de tanto sine terrarum per suum rediturus orbem tristis est, ex exemplari Facundi & Primitiui, & si codex Franciscanus non tanto habeat, sed toto, ut forte legendum sit, tot, non toto. Quorum nomina cum Creso Licinioque numerantur] Quædam exemplaria Crasso agnoscunt, non Creso rectius. Nam Croesus cum Licinio male committitur, cum Crasso bene, ut illud Persij. Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in edes. Iste si mihi credis pauper est si tibi potest esse] Corrige. Iste mihi crede pauper est si potest esse, ex omni scripta lectione. Hic ipse quem circa naturam diximus] Exemplar Scholasticum, hic ipse quæ citra naturam dicimus. Exemplar familiare, hic ipse de quo circa naturam dicimus. Utamur ergo in hoc naturæ beneficio] Præpositio, in superuacua est, ex eadem.

LVCII ANNAEI SENECÆ AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. XXII.

EPIST. CXXI. Quomodo ad nos boni honestiq; noticia peruenit, ubi notat eos qui assidue suum statum uariant.

Pistola tua per plures quæstiuinculas uagata est, sed in una consistit, & hanc expediri desiderat, Quomodo ad nos boni honestiq; noticia peruenit. Hæc duo apud alios diuersa sunt, apud nos tantum diuisa, Quid sit hoc dicam. Bonum putat esse aliqui, quod utile est. Itaque hoc & diuitijs, & equo & uino, & calceo nomen imponunt. Tanta sit apud illos boni utilitas, & adeo usque ad fordida descendit. Honestum putant, cui ratio recti officij constat, tanquam piè curatam patris senectutem, adiutam amici paupertatem, fortem expeditionem, prudentem moderatamq; sententiam. Ista duo quidem facimus, sed ex uino. Nihil est bonum, nisi quod honestum est: quod honestum est, utique bonum. Superuacuum iudico adijcere, quid inter ista discriminis sit, cum sæpe dixerim: hoc uinum dicam. Nihil nobis bonum uideri, quo quis & male uti potest. Uides autem diuitijs, nobilitate, uiribus, quàm multi male utantur. Nūc ergo ad id reuertemur, quod desideras dici. Quomodo ad nos prima boni honestiq; noticia peruenit. Hoc nos docere natura non potuit. Semina nobis scientiæ dedit, scientiam non dedit. Quisdam aiunt nos in noticiam incidisse: quod est incredibile, uirtutis alicui speciem casu occurrisse. Nobis uidetur obseruatio collegisse, & rerum sæpe factarum inter se collatio. Per analogiam nostro intellectu & honestum & bonum iudicāte. Hoc uerbum cum latini grammaticici ciuitate donauerint, ego damnandum non puto, nec in ciuitatem suam redigendum. Vtar ergo illo non tantum tanquam recepto, sed tanquam usitato. Quæ sit hæc analogia dicam. Noueramus corporis sanitatem, ex hæc collegimus esse aliquā, & animi. Noueramus corporis uires, ex his collegimus esse, & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obstupefecerūt, hæc cepimus tāquam perfecta mirari. Suberant illis multa uitia, quæ speciales alicuius conspicui facti fulgorq; celabat. Hæc dissimulauimus. Natura iubet augere laudanda. Nemo non gloriam ultra uerum tulit. Ex his ergo speciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum reppulit, maiusq; regno iudicauit, regias opes posse cõtemnere. Idem medico Pyrrhi promittente uenenum se regi daturum, monuit Pyrrhum, caueret insidias: eiusdem animi fuit, auro non uinci, ueneno non uincere. Admirati sumus ingentem uirum, quem non regis, non contra regē promissa flexissent, boni exempli tenacē, quod difficilissimū est, in bello innocetem.

qui aliquod esse crederet, etiam in hostes nefas, qui in summa paupertate qua sibi decus fecerat, non aliter refugit diuitias quam uenenam. Viue, inquit, beneficium meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium non posse corrumpi. Oratius Coctes solus impleuit pontis angustias, adimique a tergo sibi reditum, dummodo iter hosti auferetur iussit, & tam diu restitit prementibus, donec reuulsa ingenti ruina tigna sonuerunt. Postquam respexit, & extra periculum esse patriam periculo suo, sensit, ueniat si quis uult, inquit, sic euntem sequi, deditque se in praecipitium: & non minus sollicitus in illo rapido alueo fluminis, ut armatus, quam ut saluus exiret, retento armorum uirtutis decore, tam tutus rediit, quam si ponte uenisset. Haec & huiusmodi facta imaginem nobis ostendere uirtutis. Adhuc quod mirum fortasse uideatur. Mala interitum speciem honesti obtulerunt, & optimum ex contrario nitiuit. Sunt enim, ut scis uirtutibus uitia confinia, & perditis quoque ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalis, cum plurimum interit, utrum quis dare sciat, an seruare nesciat. Multi, inquam, sunt Lucili, qui non donant, sed proiciunt. Non uoco ego liberalis, pecuniae suae iratum. Imitatur negligentia facilitatem, temeritas fortitudinem. Haec nos similitudo cogit attendere, & distinguere specie quidem uicina, re autem plurimum inter se dissidentia: dum obseruamus eos quos insignes egregium opus fecerat, copiosius annotare quis rem aliquam generoso animo fecisset, & magno impetu, sed semel hunc uidimus in bello fortem, in foro timidum, animose paupertatem ferentem, humiliter infamiam: factum laudauimus, contemptum uirum. Alium uidimus aduersus amicos benignum, aduersus inimicos temperatum, & publica & priuata sancte ac religiose administrantem, non deesse ei & in his quae toleranda erant patientiam, & in his quae agenda, prudentiam. Vidimus ubi tribuendum esset, plena manu dantem, ubi laborandum, pertinacem & obnoxium, & lassitudinem corporis animo subleuantem. Praeterea idem erat semper & in omni actu par sibi, iam non consilio bonus, sed more eodem perductus, ut non tantum recte facere posset, sed nisi recte, facere non posset. Intelleximus in illo perfectam esse uirtutem, hanc in partes diuisimus. Oportebat cupiditates refragari, metus comprimere, facienda prouideri, reddenda distribuere. Comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, iustitiam, & suum cuique dedimus officium. Ex quo ergo uirtutem intelleximus: Ostendit illam nobis ordo eius, & decor, & constantia, & omnium inter se actionum concordia, & magnitudo super omnia efferens sese. Hinc intellecta est illa beata uita, secundo defluens cursu, arbitrii sui tota. Quomodo ergo hoc ipsum nobis apparuit, dicam. Nunquam uir ille perfectus adeptusque uirtutem, fortuna male dixit. Nunquam accidentia tristis excepit, ciuem esse se uniuersi & militem credens, labores uelut imperatos subiit. Quicquid inciderat, non tanquam malum aspernatus est, & in se casu delatum: sed quasi delegatum sibi hoc quaecumque est, inquit, meum est, asperum est, durum est, in ipso nauemus operam. Necessario itaque magnus apparuit, qui nunquam malis ingemuit, nunquam de fato suo questus est, fecit multis intellectum sui, & non aliter quam in tenebris lumem effulsit, auertitque in se omnium animos, cum esset placidus & lenis, & humanis diuinisque rebus pariter aequus. Habebat perfectum animum, ad summam sui adductus, supra quam nihil est nisi mens dei, ex qua pars & in hoc peccus mortale defluxit: quod nunquam magis diuinum est, quam ubi mortalitatem suam cogitat, & scit in hoc natum hominem, ut uita defungeretur: nec domum esse hoc corpus, sed hospitium, & quidem breue hospitium, quod relinquendum est, ubi te grauem esse hospitium uideas. Maximum inquam mihi Lucili, argumentum est animi ab altiori uenientis sede, si hac in quibus uersatur humilia iudicat, & angusta, si exire non metuit. Scit enim quod exiturus sit, qui unde uenerit, meminit. Non uideamus quam multa nos incommoda exagitant, quam male nobis conueniat hoc corpus. Nunc de uentre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimus. Alias uerui nos, alias pedes uexant. Nunc deiectio, nunc distillatio. Aliquando superest sanquis, aliquando deest. Hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire solet in alieno habitantibus, At nos corpus iam putre sortiti, nihilominus aeterna proponimus

& in

& in quantum potest aetas humana protendi, tantum spe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid stultius potest? Nihil fati est morituris, imo morientibus. Quotidie enim propius ab ultimo stamus, & illud unde nobis cadendum hora nos omnis impellit. Vide in quanta caecitate mens nostra sit. Hoc quod futurum dico, tunc maxime fit, & pars eius magna iam facta est. Nam quod uiximus tempus eo loco est, quo erat antequam uiximus. Erramus autem, qui ultimum timeamus diem, cum tantundem in mortem singuli conferat. Non ille gradus lassitudinem facit, in quo deficiamus, sed ille proficitur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. Carpit nos illa, non corripit. Ideo magnus animus conscius sibi melioris naturae, dat quidem operam, ut in hac statione, qua positus est, honeste se atque industrie gerat. Caterum nihil horum quae eicam ipsum sunt suum iudicat, sed ut commodatis utitur, peregrinus & properans. Cum aliquem huius uideremus constantiam, quid ni subiret nos species non uisitatae indolis? Vtique si hanc, ut dixi, magnitudinem ueram esse ostendebat. Qualitatis uerae tenor permanet, falsa non durat. Quidam alternis Vatiniis, alternis Catones sunt. Et modo parum illis seuerus est Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus uili Tubero. Modo Licinium Crassum diuitijs, Apiciam coenis, Meccenatem delictijs prouocant. Maximum indicium est male mentis, fluctuatio, & inter simulationem uirtutum, amoremque uitiorum, assidua iactatio. Is habebat saepe ducentos, saepe decem seruos: modo reges atque tetrarchas. Omnia magna loquens: modo sit mihi mensa tripes, & Concha salis puri, toga quae defendere frigus, Quamuis crassa, quecat: decies centena dedisses. Huic parco paucis contento, quinque diebus Nil erat in locutis. Omnes isti tales sunt, qualem hunc describit Horatius Flaccus, nunquam eundem, nec similem quidem sibi. Adeo in diuersum aberrat. Multos dixi, prope est ut omnes sint. Nemo non quotidie, & consilium mutat, & uotum: modo uxorem uult habere, modo amicam: modo regnare uult, modo id agit, ne quis sit officiosior seruus: modo dilatat se usque ad inuidiam, modo subsidit & contrahitur infra humilitatem uere iacentium: nunc pecuniam spargit, nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens, alius prodit atque alius, & (quo turpius nihil iudico) impar sibi est. Magnam rem puta unum hominem agere. Praeter sapientem autem nemo unum agit. Cateri multiformes sumus, modo frugi tibi uidebimur & graues, modo prodigi & uani. Mutamus subinde personam, & contrariam ei sumimus, quam exitimus. Hoc ergo a te exigo, ut qualem institueris prestare te, talem usque ad exitum serues. Effice ut possis laudari, si minus, ut agnosci. De aliquo, quem uidisti heri, merito dici potest, hic quis est? Tanta mutatio est. Vale.

EPIST. CXXII. Quomodo omnibus animalibus sit constitutio nis suae tempus, & quod omnibus constitutionis suae sensus est, & quid sit constitutio.

Litigabis ego uideo, cum tibi hodiernam quaestiuicula, in qua fati diu haesimus, exposuero. Interim enim clamabis hoc quod clamare soles: Hoc quid ad mores? Sed exclamanti, tibi primum alios opponam, cum quibus litiges, Polidonium & Archidemum. Hi iudicium accipient, deinde dicam. Non quicquid morale est, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad uestiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiam si non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quidam illos corrigunt & ordinant, quidam naturam eorum & originem scrutantur: cum quaeritur, quare hominem natura produxerit, quare pratulerit animalibus ceteris, iose me iudicas mores reliquisse: falsum est. Quomodo enim scies, qui habendi sint, nisi quid homini sit optimum inuenieris: nisi naturam eius inspexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid uitandum sit, cum didiceris quid naturae debeas. Ego, inquis, uolo discere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superstitionem mihi excute, doce leue esse uanumque, hoc quod felicitas dicitur, uanam illi syllabam facillime accedere, Desiderio tuo satisfaciam, & ad uirtutes exhortabor.

A 4

hortabor.

al. effrenatissimos

hortabor, & uitia conuerberabo, licet aliquis nimium immoderatumq; in hac parte me iudicet, non desistam persequi nequitiam & affectus effrenatissimos inhibere, & uoluptates ituras in dolorem compescere, & uotis obstrepere. Quid nisi? Cum maxima malorum optauerimus, & ex gratulatione natū sit, quicquid obloquimur? Interim permittite mihi ea, quae paulo remotiora uidentur, excutere. Quarebamus an esset omnibus animalibus constitutionis suae sensus. Sensus autem esse ex eo maxime apparet, quod membra apte, & expedite mouent, non aliter quam in hoc erudita. Nulli non partium suarum agilitas est. Artifex instrumenta sua tractat ex facili. Rector nauis scit gubernaculum flectere. Pictor colores quos ad reddendam similitudinem multos uariosq; ante se posuit, celerrime denotat, & inter ceram opusq; facili uult ac manu commeat. Sic animal in omnem usum sui mobile. Mirari soleamus scenę peritos, quod in omnem significationem rerum & affectuum parata illorum est manus, & uerborum uelocitate gestus assequitur. Quod illis ars praestat, his natura. Nemo agere molitur artus suos, nemo in usu sui haesit. Ad hoc edita protinus faciunt. Cum hac scientia prodeunt, instituta nascuntur. Ideo, inquit, partes suas animalia apte mouebunt, quia si aliter mouerint, dolorem sensura sint. Ita ut uos dicatis, coguntur, metusq; illa in rectum, non uoluntas mouet, quod est falsum. Tarda enim sunt quae nec essitate impelluntur. Agilitas spontaneus motus est. Adeo autem non adigit illa ad hoc doloris timor, ut in naturalem motū etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui stare meditatur, & ferre se assuescit, simul tentare uires suas coepit, cadit, & cum fletu toties refurgit, donec se per dolorem ad id quod natura poscit, exercuit. Animalia quaedam tergi durioris in uersa tam diu se torquent, ac pedes exerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentū sentit supinata testudo. Inquieta est tamē desiderio naturalis status, nec ante desinit niti, quater se, quam in pedes constitit. Ergo omnibus, constitutionis suae sensus est, & inde membrorum tam expedita tractatio: nec ullum maius indicium habemus, cum hac illa ad uiuendum uenire noticia, quam quod nullū animal ad usum sui rude est. Constitutio est, inquit, ut uos dicitis principale animi, quodam modo se habēs erga corpus. Hoc tam perplexum & subtile, & nobis quoq; uix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica nasci oporteret, ut istam finitionem magnae parti hominum togatorum obscuram intelligant. Verum erat quod opponis, si ego ab animalibus constitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipsa constitutio iacilius natura intelligitur, quam enarratur. Itaq; infans ille quid sit constitutio, non nouit; constitutionem suam nouit: & quid sit animal nescit, animal esse se sentit. Praeter ea ipsam constitutionē suam crasse intelligit, & summam, & obscure. Nos quoque, que animū habere nos scimus, quid sit animus, ubi sit, qualis sit, & unde, nescimus. Qualis ad nos peruenit animi nostri sensus, quamuis naturam eius ignoremus ac sedem: talis ad omnia animalia constitutionis suae sensus. Necessse est enim id sentiat, per quod animalia quoq; sentiant. Necessse est sensum eius habeant, cui parent a quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit esse aliquid, quod impetus suos moueat, quid sit illud, ignorat. Et conatū sibi esse scit, quid sit, aut unde sit, nescit. Sicut infantibus, sic quoque animalibus principalis partis suae sensus est, non satis dilucidus, non expressus. Dicitis, inquit, omne animal primum constitutioni suae conciliari, hominis autē constitutionē rationalem esse, & ideo conciliari hominem sibi, non tanquam animalis, sed tanquam rationali. Ea enim parte sibi charus est homo, qua homo est. Quomodo ergo infans conciliari constitutioni rationali potest, cum rationalis nondū sit? Vnicuique aetati sua constitutio est. Alia infanti, alia puero, alia seni. Omnes enim constitutioni conciliantur in qua sunt. Infans sine dentibus est. Huic constitutioni suae conciliatur. Enati sunt dentes, huic constitutioni conciliatur. Nam & illa herba quae in segete frugemq; uentura est, aliam constitutionē habet tenera & uix emines sulco: aliam tum conualuit & molli quidem culmo, sed qui ferat onus suū constitit: alia cum flauescit, & ad aream spectat & spica eius induruit, in quacumque constitutione uenit, ea tuerit, in eam coponitur. Alia est aetas infantis, pueri, adulescentis, senis.

Ego

Ego tamen idem sum, qui & infans fui, & puer, & adulescens. Sic quamuis alia atque alia cuique constitutio sit, conciliatio constitutionis suae eadem est. Non enim puerū mihi aut iuuenem, aut senem, sed me natura commendat. Ergo infans ei constitutioni suae conciliatur, quae tunc infanti est, non quae futura iuueni est. Neque enim si aliquid illi maius in quod transeat restat, non hoc quoque in quo nascitur secundum naturam est. Primum sibi ipsi conciliatur animal, debet enim aliquid esse, ad quod alia referantur. Voluptatem peto, Cui? Mihi. Ergo mei curam ago. Dolorem refugio. Pro quo? Pro me: ergo mei curā ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia est mei cura. Haec animalibus inest cunctis, nec inferitur, sed innascitur. Producit foetus suos natura, non abijcit. Et quia tutela certissima ex proximo est, sibi quisque commissus est. Itaq; ut in prioribus epistolis dixi, tenera quoque animalia ē materno utero uel quoquo modo effusa, quid sit infestis ipsis, protinus norunt, & mortifera deuitant: umbram quoque transuolantium reformidant, obnoxia autibus rapto uiuentibus. Nullū animal ad uitam prodit sine metu mortis. Quomodo, inquit, editum animal intellectum habere, aut salutaris, aut mortifera rei potest? Primum quaritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Esse autem illis intellectum ex eo apparet, quod nihil amplius si intellexerint, faciant. Quid est quare pauonē, quare anserem gallina non refugiat, quā tanto minorem & ne notum quidem sibi accipitrē? Quare pulli selem timeant, canem non timeant? Apparet illis inesse scientiam nociturū, non experimento collectam. Nam antequam possint experiri, cauent. Deinde ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia quam debent, nec unquam obliuiscuntur. Huic tutela & diligentia aequalis est illis a pernicioso fuga. Praeterea non sunt timidiora uiuendo. Ex quo quidem apparet, non usu illa ad hoc peruenire, sed naturali amore salutis suae. Et tardum est & uarium, quod usus docet. Quicquid natura tradit, & aequale est omnibus, & statim. Si ramen exigis, dicam, quomodo omne animal perniciosum intelligere conatur. Sentit se carne consistere. Itaq; sentit, quid sit, quo secari caro, quo urī, quo obteri possit. Quae sunt animalia armata ad nocendum, horum speciem trahit inimicam & hostilem. Inter se ista coniuncta sunt. Simul enim conciliatur salutis suae quicque, & quae iuuant, illa petit, laesura formidat. Naturales fit contrariis aspernationes sunt, sine ulla cogitatione, quae hoc dicit. Sine consilio fit, quicquid natura praecipit. Non uides, quanta subtilitas sit apibus ad fingenda domicilia? Quanta diuidui laboris obeundi concordia? Non uides quam nulli mortalium imitabilis sit illa araneae textura? Quanti operis sit illa disponere? alia in rectum immissa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex densa rara, quae minora animalia in quorum perniciem illa tenduntur, uelut retibus implicata teneant. Nascitur ars ista, non discitur. Itaq; nullum est animal altero doctius. Videbis araneorum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. Incertum est & inaequale, quicquid ars tradit, ex aequo uenit quod natura distribuit. Haec nihil magis quam tutelam sui, & eius peritiam tradidit. Ideoque etiam simul incipiunt, & discere & uiuere. Nec est mirum cum eo nasci illa, sine quo frustra nascerentur. Primum hoc instrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & charitate sui. Non poterāt salua esse, ni uellent. Nec hoc per se profuturum erat, sed sine hoc nulla res profuisset. Sed in nullo deprehendes uilitatem sui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis quamuis in caetera torpeant, ad uiuendum solertia est. Videbis quae alijs inutilia sunt, sibi ipsa non deesse. Vale.

EPIST. CXXIII. De his qui officia lucis noctisque peruertunt. Et quod naturam sequentibus omnia facilia sunt & expedita.

Detrimētū iam dies sentit, resiliuit aliquantulum, ita tamen, ut liberale adhuc spatium sit, si quis cum ipso (ut ita dicam) die surgat officiosior, meliorq; est si quis illum expectat, & luce prima exuat. Turpis qui alto sole semiformis iacet, cuius uigilia medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanum est. Sunt qui officia lucis noctisque peruertunt, nec ante diducunt oculos hesternae graues crapulae, quam appetere nox coepit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (ut ait Vergilius) sedibus nostris

nostris

forte, sunt.

al. superstitia

nostris subditos è contrario posuit. Nosq; ubi primus equis oriens affluit anhelis, Illis fera rubens accendit lumina vesper. Talis horum contraria omnibus nõ regio sed vita est. Sunt quidam in eadem urbe antipodes, qui, ut Marcus Cato ait, nec orientem unquam solem uiderunt, nec occidentem. Hos tu existimas scire, quem admodum uiuendum sit, qui nesciunt quando. Et hi mortem timent, in quam se uiui condiderunt, tam infasti homines, quam nocturnæ aues sunt. Licet in uino unguentisq; tenebras suas exigant, licet epulis, & in multa quidem pericula distractis, totum peruersæ uigiliæ tempus deducant, non conuiuantur, sed iusta sibi faciunt. Mortuis certè interdum parentantur. At mehercules nullus agerit dies longus est. Extendamus uitam. Huius & officium & argumentum actus est. Circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quæ conuiujs comparantur, ut immotæ facile pinguescant, in obscuro continentur. Ita sine ulla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, & per superbam umbram iners sagina succrescit. At istorum corpora qui se tenebris dicauerunt, foeda uisunt. Quippe non speciosior illis, quam morbo pallentibus color est, languidi, & teuanidi albet, & in uiuis caro morticina est. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim, quanto plus tenebrarum in animo est. Ille in se stupet, ille caligat, in uidet cæcis. Quis unquam oculos tenebrarum causa habuit? Interrogas quomodo hæc animo prauitas fiat, auersandi diem, & totam uitam in noctem transferendi? Omnia uitia contra naturam pugnant. Omnia debitum ordinem deserunt, hoc est luxuriæ propositum, gaudere peruersis, nec tantum discedere à recto, sed quam longissime abire. Deinde etiam è contrario isti non uidentur tibi contra naturam uiuere? qui ieiuni bibunt, qui uinum recipiunt in anibus uenis, & ad cibum ebrj transeunt. At qui frequens hoc adulescentium uitium est. Qui uires excolunt, in ipso penè balnei limine, inter nudos bibunt, imò potant, ut sudorem quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, subinde distringant. Post prandium aut coenam bibere uulgare est. Hoc patres familia rustici faciunt, & uera uoluptatis ignari. Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat, quæ in uacuum uenit. Non uidentur tibi contra naturam uiuere, qui commutant cum sceminis uestem? Non uiuunt contra naturam, qui expectant, ut pueritia splendeat tempore alieno? Quid fieri crudelius, uel miserius potest? Nunquam uir erit, ut diu uirum pati possit, & cum illum contumeliæ sexus eripuisse debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non uiuunt contra naturam, qui hyeme concupiscunt rosam, fomentisq; aquarum calentium, & calorũ apta mutatione thymum, florem uernum exprimunt? Non uiuunt contra naturam, qui pomaria in summis turribus serunt, quorum syluæ in tectis domorum ac fastigijs nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egissent? Non uiuunt contra naturam, qui fundamenta thermarum in mare iaciunt, & delicate natate ipsi sibi uidentur, ubi calentia stagna fluctu ac tempestate feriantur? Cum instituerunt omnia contra naturam consuetudinem uelle, nouissime in totum ab illa desciscunt. Lucet, somni tempus, quies est, nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit, tempus est coenæ. Non oportet id facere, quod populus. Res sordida est, trita ac uulgari uia uiuere. Dies publicus relinquatur propius nobis, ac peculiare mane fiat. Isti mihi uero defunctorum loco sunt. Quantulum enim à funere absunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos uiuunt? Hanc uitam agere eodem tempore meminimus. Inter quos & Atylium Butam pratorum, cui post patrimonium ingens consumptum, Tyberius paupertatem confitentis, sero, inquit, experrectus es. Recitabat Montanus Iulius carmen, tolerabilis poeta & amicitia Tyberij notus & frigore. Ortus & occasus libentissime inferebat. Itaq; cum indignaretur quidam illum tota die recitasse, & negaret accedendum ad recitationes eius, Natta Pinarius ait, Nunquam liberalius possum agere. Paratus sum illum audire ab ortu ad occasum. Cum hos uersus recitasset:

*Incipit ardentis phœbus producere flammam,
Spargere se rubicunda dies, iam tristis hirundo*

Argutis

Argutis reditura cibos inmittere nidis,

Incipit, et molli partitos ore mimistrat.

Varus eques Romanus L. Vinitij comes, coenarum bonarum affectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit, Incipit Buta dormire. Deinde cum subinde recitasset,

Iam sua pastores stabulis armenta locarunt,

Iam dare sopitis nox nigra silentia terris

Incipit.

Idem Varus inquit: Quid dicite? Iam nox est, ibo & Butam salutabo. Nihil erat notius hac eius uita in contrarium circumacta, quam ut dixi, multi eodem tempore egerunt. Causa autem est ita uiuendi quibusdam, non quia aliquid existimant noctem ipsam habere iucundius, sed quia nihil iurat obuium, & grauis mala conscientie lux est: & omnia concupiscenti aut contemnti, prout magno aut paruo empta sunt, fastidio est lumen gratuitum. Præterea luxuriosi uitam suam esse in sermonibus, dum uiuunt uolunt. Nam si tacetur, perdere se putant operam. Itaque male habent quoties non faciunt quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicos habent. Ut inter istos nomen inuenias, opus est non tantum luxuriosam rem, sed notabilem facere. In tam occupata ciuitate fabulas uulgaris nequitia non inuenit. Perdonem Albinouanum narrantem audieramus, erat autem fabulator elegantissimus, habitasse se supra domum Spanij. Is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis flagellorum sonos, Quæro quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio circa horam sextam noctis clamorem concitatum, Quæro quid sit? Dicitur uocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis sit ille sonus rotarum? uelle gestari dicitur. Circa lucem discurritur, Pueri uocantur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid sit? Dicitur mulsum & alicam poposcisse, & alicam uel exisse. Excedebat, inquit, coena eius diem minime. Valde enim frugaliter uiuebat, nihil consumebat nisi noctem. Itaq; crebro dicentibus illum quibusdam aurum & sordidum: Vos, inquit, illum & lychnobium dicetis. Non debes admirari si tantas inuenis uitiorum proprietates, uaria sunt, & innumerabiles habent facies. Comprehendi eorum genera non possunt. Simplex recti cura est, multiplex prauis, & quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit naturam sequentium. Faciles sunt, soluti sunt, exiguas differentias habent, Ab his distorti plurimum, & omnibus & inter se dissident. Causa tamen præcipua mihi uidetur huius morbi, uitæ communis fastidium. Quomodo cultu se à cæteris distinguunt, quomodo elegantia coenarum, mundicijs uehicularum, sic uolunt separare etiam temporum dispositiones: nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium infamia est. Hanc petunt omnes isti, qui ut ita dicam, recto uiuunt. Ideo Lucili, tenenda nobis uita est, quam natura prescripsit, nec ab illa declinandum. Illam sequentibus omnia facilia & expedita sunt: contra illam nitentibus non alia uita est, quam contra arquam remigantibus. Vale.

EPIST. CXXIII. De abstinentia & temperantia esus, & de adulatione uitanda, & duobus rerum generibus, quæ nos inuitant aut fugant.

Itinere confectus incommodo magis, quam longo, in Albanum meum nocte multa perueni. Nihil habeo paratum nisi me. Itaque in lecto lassitudinem pono: hanc cocci, hanc pistoris moram boni consulo. Mecum enim de hoc ipso loquor, quam nihil sit graue, quod leuiter excipias, quam indignandum nihil, nisi ipse indignando astruas. Non habet panem meus pistor, sed habet uillicus, sed habet atrienlis, sed habet colonus, Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet, etiam illum tenerum tibi & iligineum fames reddet. Ideo non est ante edendum quam illa imperet. Expecta ho ergo nec ante edam, quam aut bonum panem habere coepero, aut malum fastidire desero. Necessarium est paruo assuescere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & instructis, à dijs optantem prohibent, & occurrunt. Quicquid uult habere nemo potest, illud potest, nolle quod non habet, rebus oblati

Locus est corruptissimus, quæ nec Erasmi, nec Pinciani diligentia restituit, legi potest, instructis occurrit, nã illa uerba in terpostro ex alio loco uidentur.

al. quidam

forte, omnis

al. diducant

forte, ita

al. marci

forte, brumalium

al. proprium

al. frequenter, sed locus proculdubio mendosus.

al. ab alio

forte, Peto

oblati hilaris uti. Magna pars libertatis est, bene moratus uenter, & contumelia patiens. Aestimari non potest, quantam uoluptatem capiam ex eo, quod lassitudo mea sibi ipsa acquiescit. Non unctiones, non balneum, non ullum aliud remedium quam temporis quaro. Nam quod labor contraxit, quies tollit. hæc qualiscumque coena Diali iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi sumpsi subito. Hoc enim est simpliciter & uerius. Nam ubi se præparauit & indixit sibi patientiam, non æquè apparet, quantum habet ueræ firmitatis. Illa sunt certissima argumenta quæ ex tempore dedit, si non tantum æquus molesta, sed placidus aspexit, si non excanduit, non litigauit, si quod dari deberet, ipse sibi non desiderando suppleuit, & cogitauit, aliquid consuetudini suæ, sibi nihil deesse. Multa quam superuacua essent non intelleximus, nisi cum deesse coeperunt. Vrebamur enim illis, nõ quia debebamus, sed quia habebamus. Quam multa ante parabamus, quia alij parauerunt, quia apud plerumque sunt. Inter causas malorum nostrorum est quod uiuimus ad exempla, nec ratione componimur, sed consuetudine abducimur. Quod si pauci facerent, nollemus imitari, cum plures facere coeperunt, quasi honestius sit, quia frequentius, sequimur: & recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus est. Omnes iam sic peregrinantur, ut illos Numidarum præcurat equitatus, ut agmen cursorum antecedit. Turpe est nullos esse, qui occurrentes uia deiciant, qui honestum hominem uenire magno puluere ostendant. Omnes iam mulos habent, qui crystallina & murina & caelata magnorum artificum manu, portant. Turpe est uideri eas te habere farcinas totas, quæ tuto cõcuti possunt. Omnium pædagogia oblita facie uehatur, ne sol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe est neminem esse in comitatu puorum, cuius sana facies medicamentum desideret. Horum omnium sermo uitandus est. Hi sunt, qui uitia tradunt, & alio aliunde transferunt. Pessimum genus horum hominum uidebatur, qui uerba gestarent. Sunt quidam qui uitia gestant. Horum sermo multum nocet. Nam etiam si non statim officit, semina in animo relinquit, sequiturque nos etiam cum ab illis discesserimus, resurrecturum postea malum. Quemadmodum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad seria patitur intendi: Sic adulatorum & praua laudantium sermo diutius hæret & quam auditur, nec facile est animo dulcem sonum excutere, prosequitur & durat, & ex intervallo recurrit. Ideo claudendæ sunt aures, malis uocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt, admittuntque sunt, plus audent. Inde ad hæc peruenitur uerba. Virtus, & philosophia & iusticia, uerborum inanum crepitus est. Vna felicitas est bonæ uitæ, & facere omnia libere, frui patrimonio, hoc est uiuere, hoc est, se mortalem esse meminisse. Fluunt dies, & irreparabilis uita decurrit. Dubitamus quod iuuat facere, & ætati non semper uoluptates decerpituræ, interim dum potest, dum poscit ingerere? Quid iuuat frugalitate ultro mortem præcurrere, & quicquid illa ablatura est, iam sibi interdiceret? Non amicam habes, non puerum, qui amicam moueat inuidiam. Quotidie sobrius prodis, sic coenas, tanquam ephemeridem patri approbaturus. Non est istud uiuere, sed alienæ uitæ interesse. Quanta dementia est hæredi suo procurare, & sibi negare omnia, ut tibi ex amico inimicum magna faciat hæreditas. Plus enim gaudebit tua morte quo plus acceperit. Istos tristes & superciliosos alienæ uitæ censores, suæ hostes, publicos pædagogos, assis nefeceris. Nec dubitaueris bonam uitam, quam opinionem bonam malle. Hæc uoces non aliter fugienda sunt, quam illæ quas Vlysses nisi alligatus præteruehi noluit. Idem possunt, abducunt à patria, à parentibus, ab amicis, à uirtutibus, & in turpem uitam ac miseram, turpius illidunt. Quanto fatius est rectum sequi limitem, & eò se perducere, ut ea demum sint tibi iucunda, quæ honesta: Quod assequi poterimus, si fecerimus duo esse genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent, ut diuitiæ, uoluptates, forma, ambitio, cetera blanda & arridentia. Fugent, labor, mors, dolor, ignominia, uictus astrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnamus, & ab inuitantibus recedamus, aduersus potentia concitemur. Non uides quæ

Dialis coena.

al. autem

forte, famulos

al. hominum

al. facere, esse, bibere,

forte, prementia, id est, que nos fugant,

diuersus sit ascendentium habitus & descendentium? Qui per pronum eunt, resupinant corpora, qui in arduum, incumbunt. Nam si descendas, pondus suum in priorem partem dare, si ascendas, retrò abducere, cum uitio Lucili consentire est. In uoluptates descenditur. In res asperas & duras subeundum est. Hæc impellamus, corpora illic refrenemus. Hoc nunc me existimas dicere, Eos tantum perniciosos esse auribus nostris, qui uoluptatem laudant, qui doloris metus, per se formidabiles res, incutiunt. Illos quoque nocere nobis existimo, qui nos sub specie Stoicæ sectæ hortantur ad uitia. Hoc enim faciunt, solum sapientem & doctum esse amatorem, solum apte ad hanc artem æquè combibendi & conuiuandi sapiens est peritissimus. Quæramus ad quam usque ætatem iuuenes amandi sint. Hæc Græcæ consuetudini data sint. Nos ad illa potius aures dirigamus. Nemo est casus bonus, discenda uirtus est. Voluptas humilis res & pusilla est, & in nullo habenda precio, communis cum brutis animalibus, ad quam minima & contemptissima aduolat. Gloria uanum & uolubile quiddam est, auræque mobilius. Paupertas nulli malum est nisi repugnanti. Mors malum non est. Quid queris? Sola ius æquum est generis humani. Superstitio error insanus est, amandos timet, quos colit uiolat. Quid enim interest, utrum deos neges, an infames? Hæc discenda, imò ediscenda sunt, non debes excusationes uitio philosophiæ suggerere. Nullam habet spem salutis æger, quem ad imperantiam medicus hortatur. Vale.

al. uolubile

EPIST. CXXXV. Quod bonum non sensu, sed intellectu comprehenditur. Et quod bonum in nullo est, nisi in quo ratio.

Possum multa tibi ueterum præcepta referre, Ni refugis tenuisque piget cogno-scere curas. Non refugis autem, nec ulla te subtilitas abigit. Non est elegantia tantum magna sectari. Sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, ubi summa subtilitate nihil agitur, quod ne nunc qui dem fieri laborabo. Queritur, utrum sensu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiunctum est, in mutis animalibus & infantibus non esse. Quicunque uoluptatem in summo ponunt, sensibile iudicant bonum, nos contra intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono sensus iudicarent, nullam uoluntatem reijceremus. Nulla enim non inuitat, nulla non delectat. Et e contrario nullum dolorè uolentes subiremus, nullus enim non offendit sensum, præterea non essent digni reprehensione, quibus nimium uoluptas placet, quibusque summus est doloris timor. At qui improbamus gulæ ac libidini deditos, & contemnimus illos qui nihil uiriliter ausuri sunt doloris metu. Quid autem peccant, si sensibus, id est iudicibus boni ac mali, parent? His enim tradidisti appetitionis & fugæ arbitrium. Sed uidelicet ratio isti rei præposita est, quemadmodum debeat de uita, quemadmodum de uirtute, de honesto, sic & de bono maloque constitui. Nam apud istos uilissimè parti datur de meliore sententia, ut de bono pronunciet sensus, obtusa res & hebes, & in homine quam in alijs animalibus tardior. Quod si quis uellet nõ oculis, sed tactu minuta discernere, subtilior ad hoc nulla acies quam oculorum & intentior daret, bonum malumque dignoscere: uides in quanta ignorantia ueritatis uerfetur, & quam humi sublimia ac diuina proiecerit, apud quem de summo bono maloque iudicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis scientia atque ars aliquid debet habere manifestum sensuque comprehendendum, ex quo oriatur & crescat: sic beata uita fundamentum & initium à manifestis ducit, & eò quod subsensum cadit. Nempe uos à manifestis beatam uitam sui initium capere dicitis. Dicitis beate esse, quæ secundum naturam sunt. Quid autem secundum naturam sit, palam & protinus apparet, sicut quid sit integrum. Quid est secundum naturam? quod contingit protinus nato, nõ dico bonum, sed initium boni. Turpissimum bonum uoluptatem infantia donas, ut inde incipiat nascens, quod consummatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in materno utero Tacetum sexus quoque incerti, tenerum, & imperfectum, & in formem, iam in aliquo bono esse, aperte uideretur errare. Atqui quantum interest inter eum qui cum maxime uitam accipit, & illum qui maternorum uiscerum latens tonus est?

al. latentem

al. uermis est

B Vterque

Vterq; quantum ad intellectum boni ac mali æque maturus est, quia non magis infans adhuc boni capax est, quam arbor, aut mutum aliquod animal. Quare aut bonum in arbore animaliq; mutum non est: quia nec ratio. Ob hoc in infante quoq; non est, nam & huic deest. Tunc ad bonum perueniet, cum ad rationem peruenierit. Est aliquid irrationale animal. Est aliquid nondum rationale. Est rationale, sed imperfectum. In nullo horum bonum. Ratio illud secum affert. Quid ergo inter ista quæ retuli distat? Nunquam erit bonum in eo quod irrationale est. In eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum non potest, in imperfecto iam potest esse bonum, sed non est. Ita dico Lucili, bonum non in quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur, & tantum abest ab infantia, quantum à primo ultimum, quantum ab initio perfectum ergo nec in utero modo coalescente corpusculo est. Quid ni non sit non magis quàm in femine. Vt si dicas, aliquid arboris, aut fati bonum nouimus, hoc non est in prima fronte, quæ emissa cum maxime et solum rumpit. Est aliquid bonum tritici, hoc nondum est in herba latente, nec cum folliculo se exierit spica mollis, sed cum frumentum æstas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert, ita hominis bonum non est in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est. Quod autem hoc sit bonum, dicam. Liber animus est ac rectus, alia subiiciens sibi, se nulli. Hoc bonum adeo non recipit infantia, ut pueritia non speret, adultescencia improbe speret. Bene agitur cum senectute, ut illuc longo studio, intentoque peruenit: Vbi hoc & bonum, & intelligibile est. Dixisti, inquit, aliquid bonum esse arboris, aliquid herbæ. Potest ergo esse aliquid & infantis. Verum bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus est, hoc quod in illis bonum est, prædicatione bonum dicitur. Quod est, inquit, hoc quod secundum naturam cuiusq; est. Bonum quidem cadere in mutum animal nullo modo potest. Felicitioris meliorisq; naturæ est, nisi ubi rationi locus est, bonum non est. Quatuor hæ naturæ sunt, arboris, animalis, hominis, & dei. Hæ duo quæ irrationalia sunt, eandem naturam habent. Illa diuersa sunt, quod alterum immortale, alterum mortale est. Ex his ergo unius bonum natura perficit, dei scilicet: alterius cura, hominis scilicet. Cætera in sua natura perfecta sunt, non uerè perfecta à quibus abest ratio. Hoc enim demum perfectum est, quod secundum uniuersam naturam perfectum est. Vniuersa autem natura rationalis est, cætera possunt in suo genere perfecta esse. In quo non potest beata uita esse, nec id potest quo beata uita efficitur, Beata autem uita bonis efficitur. In mutis animalibus est quo beata uita non efficitur. Ergo in mutis animalibus bonum non est. Mutum animal sensu comprehendit præsentia, præteritorum reminiscitur, cum id incidit quo sensus admonetur: tanquam equus reminiscitur uicæ cum ad initium eius admotus est. In stabulo quidem nulla uicæ, quamuis sæpe calcata, memoria est. Tertium uerò tempus, id est futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo potest eorum uideri perfecta natura, quibus usus perfecti temporis non est? Tempus enim tribus partibus constat, præterito, præsentem, & futuro. Animalibus tantum quod breuissimum est in transitu datum, præsens: præteritum rara memoria est, nec unquam reuocatur, nisi presentium occursum. Non potest ergo perfecta natura bonum in imperfecta esse natura. Aut si natura habet, hoc habet, quod habent & fata. Nec illud nego ad ea quæ uidentur secundum naturam, magnos esse mutis animalibus impetus & concitatos, sed inordinatos ac turbidos. Nunquam autem aut inordinatum est bonum, aut turbidum. Quid ergo, inquit, Muta animalia perturbata & indisposita mouentur? Dicerè illa perturbata & indisposita moueri, si natura illorum ordinem caperet. Nunc mouentur secundum naturam suam. Perturbatum enim id est, quod esse aliquando & non perturbatum potest. Sollicitum est, quod potest esse securum. Nulli uirtus est, nisi cui uirtus potest esse. Mutis animalibus talis ex sua natura motus est. Sed ne te diu teneam, aliquid erit bonum in mutis animalibus, erit aliqua uirtus, erit aliquid perfectum, sed quale? Nec bonum absolute, nec uirtus, nec perfectum. Hæc enim rationabilibus solis contingunt, quibus datum est scire, quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo est, nisi in quo ratio. Quò nunc pertineat ista disputatio queris, & quid animi

motuo

al. semen
forte, la ciente

al. precario

mo tuo profutura sit: dico. Et exercet illum & acuit, & utiq; aliquid actuum occupatione honesta tenet. Prodest autem & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodesse tibi possum magis, quàm si tibi bonum tuum ostendo, si te à mutis animalibus separe, si cum deo pono. Quid inquam, uires corporis alis & exerces? Pecudibus istas maiores ferisq; natura concessit. Quid excolis formam? Cum omnia feceris, à multis animalibus decore uinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? Cum illum uel effuderis more Parthorum, uel Germanorum modo uinxeris, uel ut Scythæ solent, sparseris, in quolibet equo densior factabitur tuba, horrebit in leonum ceruice formosior. Cum te ad uelocitatem paraueris, par lepusculo non eris. Vis tu relictus in quibus uinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc est? animus scilicet emendatus ac purus, æmulator dei, super humana se extollens, nihil extra se sui ponens rationalis animalis. Quod ergo in te bonum est? Perfecta ratio. Hæc tu ad summum finem euoca, in quantum potest plurimum crescere. Tunc beatus esse te iudica, cum tibi ex te gaudium omne nascetur. Cum in his quæ homines eripiunt, optant, custodiunt, nihil inueneris, non dico quod malis, sed quod uelis. Breuè tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum esse iam sentias. Bonum tunc habebis tuum, cum intelliges infelicissimos esse felices. Vale.

Libri uicesimifecundi & ultimi epistolarum finis.

ERASMI IN LIBRVM XXII. EPIST. CXXIIII.

A nobis optantem prohibent. in alijs erat à diebus, legendum arbitror à dijs. Quamquam abesse uideatur pronomen quæ, quæ à dijs, in alijs erat, instructis nobis optatum prohibent & occurrunt.

Sexus quoq; inceptum. Sic prior editio, alius habebat, Sexus quoq; incerti, alius, Sexuq; conceptum. legendum Epist. 125. arbitror, uixq; inceptum.

PINCIANI IN LIB. XXII. EPISTOLARVM.

[Nterim enim clamabis hoc, quod clamare soles.] Exemplar Franciscanum. Iterum enim exclamabis, cætera si perfluunt, ex eodem. Necessè est enim id sentiant per quod animalia quoq; sentiunt.] Exemplar Franciscanum: Necessè est enim adsentiant per quod animalia quoq; sentiunt. Vt forte legendum sit, Necessè est ei adsentiant, per quod animalia quoq; sentiunt. Sic enim pleraq; exemplaria habent, non sentiunt. Addit codex Scholasticus Salmaritanicus uerbum ferri. Necessè est enim id ferri sentiant per quod cætera, ut rursus legi possit, Necessè est enim id fieri sentiant, per quod animalia quoq; sunt, uel sic, per quod animalia quoq; sentiunt. Quod nihil amplius si intellexerint faciant.] Lego faciant, non faciant, ex eadem, & si sint codices in quibus habeatur, quod nihil amplius quam intellexerint faciant, ut existimem legendum, non quam, sed quum. Simul enim conciliatur saluti suæ quicq; & quæ iuuant illa petit.] Corrige, simul enim conciliatur saluti suæ quæcumq; iuuant illa petit, ex exemplari Franciscano. Quippe non speciosior illis quam morbo pallentibus color est.] Exemplar Franciscanum: Quippe suspectior illis quasi morbo pallentibus color est. Et delicate nature ipsi uidentur, ubi calentia stagna, cætera.] In eadem sic habetur, & delicate nature sibi ipsi uidentur, nisi calentia stagna, ut forte legendum sit, nec delicate nature ipsi sibi uidentur nisi calentia stagna. Lucet somni tempus quies est.] Correctiores codices: Focis lucet, somni tempus est, quies est, & statim. Nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus.] Exemplar diuæ Mariæ non prandeamus legit, sed pendeamus, quod non ita displicet. Nam Cornelius Celsus lib. 2. inter gestationis genera ponit lecti suspensionem. Et frigore ortus & occasus libentissime inferebat.] Exemplar familiare, non frigore agnoscit, sed fræquenter. Est & in quibusdam exemplaribus licentissime, non libentissime. Nunquam liberalius possum agere.] Scribe per interrogationem: Numquid liberalius possum agere? ex ueteri lectione. Varus eques Romanus uicini comes.] Scribendum: Varus eques Romanus, L. Vinitij comes, ex exemplari Franciscano. Fuit hic L. Vinitius præstans orator, Augusti temporibus tam presentaneo in agendis causis ingenio, ut quicquid longa cogitatio alijs præstitura erat, præsto illi adesset prima animi duntaxat intentione. Itaq; eleganter de illo Augustus ingenium in numerato habere dixit: Auctor Seneca libro declamationum secundo. Itaque aliquotiens faciunt quod excitet famam.] Itaque malè habent, quotiens faciunt quod excedat famam, exemplar familiare. Puto deesse negationem, legendumq; hoc pacto: Itaque malè habent, quotiens non faciunt quod excitet famam. Habitasse se si præ domum Spanij.] Quædam exemplaria Spapinij habent, non Spanij. Alia Spu, Panij. Forte legendum, Spu. Panij.

Epist. 127.

pinij. Clamorem concitatum.] Legendum reor, Clamorem concinnentium, siue clamorem cantuum. Quid sit ille sonus rotarum, uelle gestari dicitur.] Vetus lectio, quid sibi ille sonus rotarum uellet, gestari dicitur. A balneo exisse.] Exemplar Franciscanum: ab aluco exisse, quod non displicet. Nam solum in balneo etiam alueus dicitur. Qua in significatione utitur praeter alios Cicero quarto Rhetoricorum ad Herennium, siue quis alius fuerit pro Cicero eius compositionis scriptor. Deinde, inquit, ubi uisum est, ut in alueum descenderet. Ecce ibi ista de transuerso, caetera. Excedebat, inquit, coena cuius diem minime.] Vetus lectio inuersis dictionibus: Excedebat, inquit, cuius diem coena minime. Scribendum fortasse: Excedebat, inquit, eius in diem coena? Minime. Itaque credo dicentibus illum quibusdam auarum et sordidum. Vos, inquit, et lichenobium dicitis.] Sic prior editio, Scribendum reor, Peto, non credo, ut referatur dictionem sequens ad Pedonem Albinoanum, cuius erant priora uerba. Item lichenobium per i, non per y legendum, ut ludat in ambigua uerbi significatione. Designat enim et hominem ad lucernam uiuentem et belluonem, ac uoracem, prout hoc uel illo modo scribitur. Quibus peccandi premium infamia est.] Commodior erit mea sententia lectio: Quibus peccandi premium infamia est, siue sine praepositione, quibus peccandi premium infamia est, ut liquet ex superioribus. Qui, ut ita dicam, recto uiuant.] Corrigendum arbitror, qui, ut ita dicam, retro uiuant.

Epist. 124.

Etiam locupletibus et instructis a nobis optantem prohibent, et occurrunt.] Ita prior editio: Qua in lectione exemplaria omnia deprauata comperi, praeter unum illud meum familiare, in quo sinceram scripturam deprehendi ad hunc modum, Etiam locupletibus, et instructis aciebus optabant prohibentes occurrunt. Suffragatur nonnihil exemplar Scholarum legens a diebus, non a nobis. Haec qualiscumque caena Diali incundior erit.] Exemplar Facundi et Primitiui: Haec qualiscumque caena Attali incundior erit. De Attalo philosopho supra. Quam multa ante parabamus, quia alij parauerunt.] Autem eadem agnoscat, non ante, et puto castigatiorem esse lectionem paramus, quam parabamus. Omnes iam multos habent, qui crystallina, caetera.] Bona exemplarium pars multos legit, non multos. Quid si legas famulos, non multos siue multos, quod magis uidetur sensus exposcere. Facere omnia libere.] Eadem: facere, esse, bibere. Ut forte accipiat facere pro ueneris uti. In qua significatione et apud Plautum inuenitur, et uulgo usurpatur. Qui dolores metus per se formidabiles res incutiunt.] Scribendum puto: Qui dolores metus per se formidabilis rei incutiunt. Videntur fauere huic lectioni uerba epistolae sequentis, quibus nimium uoluptas placet, quibusque summus est doloris timor, et paulo post, et improbamus illos qui nihil uiriliter ausuri sunt doloris metu. Quid queris. Sola in aequo est generis humani.] Eadem, Quid sit queris? Sola uis aequum est generis humani. Exemplar familiare: Sola uis generis humani aequat. Superstitio error infans est. Exemplar Franciscanum: Superstitio error infans est.

Epist. 125.

Daretur bonum malumque dignoscere.] Vetus lectio, partim daret, partim deberet, non daretur. Ratio illud seculum offert.] Scribe rursus per maiorem. Ratio illud seculum offert, ex eadem, hoc est bonum sine ratione esse nequit, et bonum comitatur. Hoc nondum est in herba latente.] Puto mendum esse in uerbo latente, legendumque lactente, ut Vergilius lactentia frumenta in Georgicis appellauit. Mentum animal sensu comprehendit praesentia. Praetitorum reminiscitur cum id incidit quo sensu admonetur, tanquam equus reminiscitur uia cum ad initium eius adnotus est.] Multa ex his uerbis in exemplari Franciscano non habentur. Sic enim in eo legitur, Mentum animal sensu comprehendit praesentia. Praetitorum reminiscitur. Reminiscitur uia cum ad initium eius adnotum est, reliqua desiderantur. Aut si natura habet, hoc habet quod habent et fata.] Codices Franciscanus et diuae Mariae breuius. Aut si natura habet, hoc habent et fata.

LVCII ANNAEI SENECAE DE MVNDI GVBERNATIONE, DIVINA PROVIDENTIA, ET QVALITER MVLTA MALA BONIS VIRIS ACCIDVNT, LIBER VNVS.

CAPVT I.

aliter causam deorum agant

V A E S I S T I a me Lucili, quid ita si providentia mundus ageretur, multa bonis uiris acciderent mala. Hoc commodius in contextu operis redderetur, cum praesse ueris providentiam probamus, et interesse nobis deum. Sed quoniam a toto particulam reuelli placet, et unam contradictionem manente lite integra soluere, faciam rem non difficilem tibi causam deorum agentis. Superuacuum est in praesentia ostendere, non sine aliquo custode tantum opus stare, nec hunc cyderum certum cursum et discursum fortuiti impetus esse, et quae casus incitat saepe turbari, et cito arietare, hanc inoffensam uelocitatem procedere aeternae legis imperio, tantum rerum terra marique gestantem, tantum clarissima

morum

morum luminum ex dispositione lucentium: non esse materiae errantis hunc ordinem, neque quae temere coierunt, tanta arte pendere, ut terrarum grauissimum pondus sedeat in motum et circa se properantis coeli fugam spectet, ut infusa uallibus maria molliant terras, nec ullum incrementum fluminum sentiant, ut ex minimis seminibus nascantur ingentia. Nec illa quidem quae uidentur confusa et incerta, pluuia dico nubesque, et elisorum fluminum ictus, et incendia ruptis montium uerticibus effusa, tremores labantis solis, et alia quae tumultuosa pars rerum circa terras motet, sine ratione, quamuis subita sint, accidunt: sed suas et illa causas habent non minus, quam quae alienis locis conspecta miracula sunt, ut in medijs fluctibus calentes aquae, et noua insularum in uasto exilientium mari spacia. Iam uero si quis obserauerit nudari littora pelago in se recedente, eademque intra exiguum tempus operiri, credet certa quadam uoluntate modo contrahi undas, et introrsum agi, modo erumpere, et magno cursu repetere sedem suam: cum illa interim portionibus crescant, et ad horam ac diem subeunt ampliores minoresque, prout illas lunare sydus elicit, ad cuius arbitrium oceanus exundat: sicut ista temporibus referuntur. Eo quidem magis, quod tu non dubitas de providentia, sed qugereris, in gratiam te reducam cum dijs, aduersus optimos optimis. neque enim rerum natura patitur, ut bona bonis nocent. Inter bonos uiros ac deum amicitia est, conciliante uirtute, Amicitia dico, imo etiam necessitudo et similitudo, quoniam quidem bonus, tempore tantum a deo distat, discipulus eius amulatoque et uera progenies, quem patris ille magnificus, uirtutum non lenis exactor, sicut seueri patres, durius educat. Itaque cum uideris bonos uiros acceptosque dijs, laborare, sudare, per arduum conscendere, malos autem lasciuires, et uoluptatibus fluere, cogita filiorum hos modestia delectari, uernularum licentia, illos disciplina tristiori contineri, horum autem audacia. Idem tibi de deo liquet. Bonum uirum in delictis non habet, Experitur, indurat, sibi illum praeparat.

aliter, caeca

De sustinendo impetum aduersitatis. Cap. 11.
 QVare multa bonis uiris aduersa eueniunt? Nihil accidere bono uiro mali potest. Non miscentur contraria. Quemadmodum tot amnes, tantum supernae deicitorum imbrius, tanta mediterraneorum uis fontium non mutant saporem maris, neque remittunt quidem. Ita aduersarum impetus rerum uiri fortis non uertit animum. Manet in statu, et quicquid euenit, in suo colore trahit. Est enim omnibus tibi externis potentior: nec hoc dico, non sentit illa, sed uidet, et alioquin quietus placidusque contra incurrentia attollitur. Omnia aduersa, exercitationes putat. Quis autem uir, modo erectus ad honesta, non est laboris appetens iustus, et ad officia cum periculo promptus? Cui non industrius ocium poena est? Athletas uidemus, quibus uirtutum cura est, cum fortissimis quibusque configere, et exigere ab his, per quos certamina praeparantur, ut totis contra ipsos uiribus utantur, caedi uexarique patiantur. Et si non inueniunt singulos pares, pluribus simul obijciuntur. Marcet sine aduersario uirtus. Tunc apparet quanta sit, quantum ualeat, polleatque, cum quid possit patietia, ostendit. Scias licet idem uiris bonis esse faciendum, ut dura ac difficilia non formident, nec de fato quaerantur. Quicquid accidit, boni consulant, in bonum uertant. Non quid, sed quemadmodum feras, interest. Non uides quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? Illi exercitari iubent liberos ad studia obeunda mature, feriatis quoque diebus non patiuntur esse ociosos, et sudorem illis, et interdum lachrymas excutunt. At matres fouere in sinu, continere in umbra uolunt. Nunquam flere, nunquam contristari, nunquam laborare. Paternum deus habet aduersus bonos uiros animus, et illos fortius amat, et operibus, doloribus, ac damnis exagitat, ut uerum colligant robur. Languent per inertiam saginata, nec labore tantum, sed mole, et ipso sui onere deficiunt. Non fert ullum ictum illaesa felicitas. At ubi assidua fuit cum incommotis suis rixa, callum per iniurias duxit, nec ulli malo cedit, sed etiam si succiderit, de genu pugnata. Miraris tu, si deus ille honorum amantissimus, qui illos quam optimos atque excellentissimos uult, fortunam illis cum qua exercentur assignat? Ego uero non miror, si quando uoluptatem capiunt spectando magnos uiros colluctantes cum

al. tot supernae deiectiones

al. casibus

al. certamina praeparatur

aliqua calamitate. Nobis interdum uoluptati est, si adolescens constantis animi irruentem feram uenabulo excepit, si leonis incursum interritus pertulit, tantoque spectaculum est gratius, quanto id honestius fecit. Non sunt ista quae possunt deorum in se uultum conuvertere, sed puerilia & humanae leuitatis oblectamenta. Ecce spectaculum dignum, ad quod respiciat intentus operi suo deus. Ecce par deo dignum, uir fortis cum mala fortuna compositus, utique si & prouocauit. Non uideo inquam quid habeat in terris Iuppiter pulchrius, si conuertere animam uelit, quam ut spectet Catonem, iam partibus non semel fractis stantem, nihilominus inter ruinas publicas erectum. Licet, inquit, omnia in unius conditione concesserint, custodiantur legionibus terrae, classibus maria, & Caesarianus portas miles obsideat, Cato quae exeat habet. Vna manus latam libertatem nostram faciet. Ferrum istud etiam ciuili bello purum & innoxium, bonas tandem ac nobiles edet operas. Libertatem quam patriae non potuit dare, Catoni dabit. Aggredere animum diu meditatam opus, eripe te rebus humanis. Ita Petreius & Iuba cocurrerunt, iacentemque alter alterius manu caesi. Fortis & egregia fati conuentio, sed quae non deceat magnitudinem nostram. Tam turpe est Catoni mortem ab illo petere, quam uitam. Liqueat mihi, cum magno spectasse gaudio deos, quam iam ille uir accerrimus sui uindex, alienae salutis consulit, & instruit discedentium fugam, cum etiam studia nocte ultima tractat, cum gladium sacro pectori infigit, cum uiscera spargit & illam sanctissimam animam indignamque quae ferro contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuisse parum certum & inefficax uulnus, non fuisse dijs immortalibus satis spectare Catonem semel, retenta ac renouata uirtus est, ut in difficiliore parte se ostenderet. Non enim tam magno animo mors inuitur, quam repetitur. Quid nisi libenter spectarent alumnus suum tam claro ac memorabili exitu euadentem, Mors illos consecrat, quorum exitum etiam qui timent, laudant.

CAP. III.

Sed iam procedente oratione ostendam, quam non sint quae uidentur mala: nunc illud dico, ista quae tu uocas aspera, quae aduersa & abominanda, primum pro ipsis esse, quibus accidunt, deinde pro uniuersis, quorum maior dijs cura est, quam singulorum. Post haec uolentibus accidere, ac dignos malo esse, si nolint. His adijciam, fato ista sic esse, recte eadem lege his euenire qua sunt boni: persuadebo deinde tibi, ne unquam boni uiri miserearis. potest enim miser dici, non potest esse. Difficillimum ex omnibus quae proposui uidetur, pro ipsis esse quibus eueniunt, ista quae horremus ac tremimus. Pro ipsis est, inquit, in exilium proijci, in egestate deduci, liberos, coniugem efferre, ignominia affici, debilitari: Si miraris, hoc pro aliquo esse, miraberis quosdam ferro et igne curari, nec minus fame ac siti. Sed si cogitaueris tecum, remedia quae uisidam & radi ossa, & laedi & extrahi uenas, & quaedam amputari membra, quae sine totius pernicie corporis herere non poterant, hoc utique patieris probari tibi, quaedam incommoda pro his esse, quibus accidunt: tam mehercules quam quaedam quae laudantur, atque appetuntur contra eos esse, quos delectauerunt, simillima crudelitibus, ebrietatibusque, & caeteris contra uoluptate. Inter multa magnifica Demetrii nostri & haec uox est, a qua reces sum, sonat adhuc & uibrat in auribus meis, Nihil, inquit, mihi uidetur infelicis eo, cui nihil unquam aliquid euenit aduersi. Non licuit enim illi se experiri, ubi ex uoto illi fluxerunt omnia, & uel ante uotum: male tamen de illo dijs iudicauerunt. Indignus uisus est, a quo uinceretur aliquando fortuna, quae ignauissimum quemque refugit, quasi dicat: Quid ego istum aduersarium mihi assumam? statim arma submittet. Non opus est in illi tota potentia mea, leui cominatione pelletur. Non potest sustinere uultum meum. Alius circumspectatur, cum quod conserre possimus manum, pudet congregari cum homine uinci parato. Ignominiam iudicat gladiator cum inferiori componi, & scit eum sine gloria uinci, quod sine periculo uincitur. Idem facit fortuna, fortissimos sibi pares querit, quosdam fastidio transit. Cotumacissimum quemque & reuissimum aggreditur, aduersus quem suam uim intendat. Ignem experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, uenenum in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum, nisi mala fortuna, non inuenit. Infelix est Mutius, quod dextera ignes hostium premit, & ipse a se exigat erroris sui poenas: quod Regem quem armata manu non potuit,

al. inuitatur

al. & legi

al. imo & ante uotum

al. nisi magna

potuit, exusta fugat: Quid ergo, felicior esset, si in sinu amicae foueret manum? Infelix est Fabricius, quod rus suum, quantum ad reuocauit, fodit: quod bellum tam cum Pyrrho, quam cum diuitijs gerit: quod ad focum coenat illas ipsas radices, & herbas, quas in agro triumphalis senex euulsit: Quid ergo, felicior esset, si in uentrem suum longinquae littoris pisces, & peregrina aucupia congereret: Si conchylijs superi atque inferi maris, pigriciam stomachi nauseantis erigeret: Si ingenti pomorum struce cingeret, prima forma seras captas multa caeda uenantium. Infelix est Rutilius, quod illum damnauerunt, causam dicent omnibus seculis: quod aequiore animo passus est se patriae eripi, quam sibi exilium: quod Syllae dictatori solus aliquid negauit, & reuocatus non tantum retro cessit, sed longius fugit: Viderint, inquit, ista quos Romae comprehendit felicitas tua. Videant largum in foro sanguinem, & supra ferulianum lacum (id enim profcriptionis Syllae spoliarium est) senatorum capita, & passim uagantes per urbem percussorum greges, & multa milia ciuium Romanorum uno loco post fidem, imo per ipsam fidem trucidata. Videant ista, qui exulare non possunt. Quid ergo, felix est Lucius Sylla, quod illi descendenti ad forum gladio submouetur, quod capita consularium uirorum patitur ostendi, & precium cedis per quaestorem ac tabulas publicas numerat. Et haec omnia facit ille qui legem Cornelianam tulit. Veniamus ad Regulum, quid illi fortuna nocuit: quod illum documentum fidei, documentum patientiae fecit: Figunt cutem clauis, & quocumque fatigatum corpus reclinauit, uulneri incumbit, & in perpetuam uigiliam suspensa sunt lumina. Quanto plus tormenti, tanto plus erit gloriae. Vis scire, quam non poeniteat hoc precio aestimasse uirtutem? Refice tu illum, & mitte in senatum, eandem sententiam dicet. Felicior ergo tu Meccoenatem putas, cui amoribus anxio, & morose uxoris quotidiana repudia desenti, somnus per symphoniarum cantum ex longinquo tene resonantium quaeritur: Mero se licet sopiat, & aquarum fragoribus auocet, & mille uoluptatibus mentem anxiam fallat, tam uigilauit in pluma, quam ille in cruce. Sed illi solatiu est pro honesto dura tolerare, & ad causam a patientia respicit: hunc uoluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his quae patitur uexat causa patendi. Non usque eo in possessionem generis humani uitia uenerunt, ut dubium sit, an electione fati data, plures Reguli nasci quam Meccoenates uelint. Aut si quis fuerit, qui audeat dicere Meccoenatem se quam Regulum nasci maluisset, idem iste, taceat licet, nasci se Terentiam maluit. Male tu natum Socratem iudicas, quod illam potionem publice mixtam non aliter quam medicamentum immortalitatis eduxit, & de morte disputauit usque ad ipsam: Male cum illo actum est: Cogelatus est sanguis, ac paulatim frigore inducitur uenarum uigor constitit. Quanto magis huic inuidendum est, quam illis quibus gemma ministratur, quibus exoletus omnia pati doctus, exactae uirilutatis aut dubiae, suspensam auro nitore diluit. Hi quicquid biberint uomitu remittunt tristes, & bilem suam regurgitantes. At ille uenenum latus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, satis dictum est, summamque illi felicitatem contigisse consensus hominum fatebitur. Quem sibi rerum natura delegit, cum quo metuenda collideret. Inimicitiae potentum graues sunt. Opponatur simul Pompeio, Caesari Crasso. Graue est a deterioribus honore anteiri, Vatinius postferatur. Graue est ciuilibus bellis interesse, toto terrarum orbe pro causa bona tam feliciter quam pertinaciter militet. Graue est sibi manus afferre, faciat. Quid per hoc consequar: ut omnes sciant non esse haec mala, quibus ego dignum Catonem putauit.

De prosperitate. CAP. IIII.

Prospera in plebem ac uilia ingenia deueniunt. At calamitates terroresque mortaliu sub iugum mittere, proprium magni uiri est. Semper uero esse felicem, & sine morfu animi uelle transire uitam, ignorare est rerum naturam alteram partem. Magnus es uir, sed uide scio, si tibi fortuna non dat facultatem exhibendae uirtutis: Descendisti ad olympia. si nemo praeter te, coronam habes, uictoriam non habes. Non gratulor tantquam uiro forti, sed tantum consulatum praeturae me adepto, honore auctus es. Idem dicere & bono uiro possum, si illi nullam occasionem difficiliore casus dedit, in qua una

B 4 uim sua

al. Male trahatur.
al. quod gelatus

aliter, remittuntur.

uim sui animi ostenderet. Miserū te iudico, quod non fuisti miser, trāstisti sine aduersario uitam. Nemo sciet, quid poterit, nec tu quidē ipse. Opus est enim ad noticiam sui experimento, quid quisq; possit, nisi tentando non didicit. Itaq; quidam se cessantibus malis obtulerunt, & uirtuti iter in occasionem per quam enitescerent, quaesierunt. Gaudent, inquam, magni uiri aliquando rebus aduersis, nō aliter quam fortes milites belli triumpho. Ego Mirmillonē sub C. Caesare de raritate munerum audiui querētem: Quam bella, inquit, aetas perit. Auida est periculi uirtus, & quod rendat, non quid passura sit, cogitat, quoniam & quod passura est, gloriae pars est. Militares uiri gloriantur uulneribus, lati fluentem meliore casu sanguinem ostentant. Idem licet fecerint, qui integri reuertuntur ex acie, magis spectatur, qui saucius redit. Ipsi inquam deus consulit, quos esse quam honestissimos cupit, quoties illis materiam praebet aliquid animose fortiterq; faciēdi. Ad quam rem opus est aliqua rerum difficultate. Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. Vnde possum scire, quantum aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitijs diffusis. Vnde possum scire, quantum aduersus ignominiam & infamiam, odiumq; populare constantiae habeas, si inter plausus senescis, si te inexpugnabilis, & inclinatione quadā mentium pronus, fauor sequitur. Vnde scio, quam a quo animo laturus sis orbiatē filiorum, si quoscuq; sustulisti uides? Audiui te, cum alios consolareris: tunc cōspexissem, si te ipse cōsolatus esses, si te ipse dolere uetuisset. Nolite obsecro uos expauescere ista, quae dii immortales uelut stimulos admouēt animis. Calamitas uirtutis occasio est. Illos merito quis dixerit miseros, qui nimia felicitate torpescūt, quos uelut in mari lento tranquillitas iners detinet. Quicquid illis incidit, nouū ueniet, Magis urgent saeva inexpertos. Graue est non assuetis ferre ceruicibus iugū. Ad suspicionem uulneris tyro pallefcit, audacter ueteranus cruorem suū spectat, qui scit se saepe uicif se post sanguinē. Hos itaq; deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet. Eos autē quibus indulgere uidetur, quibus parcere, molles trēturus malis seruat. Erratis enim si quē iudicatis exceptum. Veniet ad illum diu felicitē sua portio. Quis, quis uidetur dimissus esse, dilatus est. Quare deus optimū quenq; aut mala ualeat, dicit, aut lucū, aut incōmodis afficit. Quia in castris quoq; periculosa fortissimis imperat dux. Lectissimi mos mittit, qui nocturnis hostes aggrediātur insidijs, aut explorent iter, aut praesidium loco desiciant. Nemo eorum qui exeūt dicit, male de me imperator, meruit, sed bene iudicauit. Idem dicant quicunq; iubētur pati, timidus ignauisq; flebilis: digni uisui sumus deo, in quibus experiretur, quātū humana natura posset pati. Fugite delicias, fugite enaruatam felicitatem, qua animi marcescūt, & nisi aliquid interuenit quod humanae fortis admoneat, uelut perpetua ebrietate sopiti. Quem specularia semper à flatu uindictarum, cuius pedes inter fomēta subinde murata tepuerunt, cuius coenationes subditus & parietibus circumfusis calor tēperauit, hunc leuis aura non sine periculo stringit. Cū omnia quae excesserint modum noceant, periculosissima felicitatis intēperantia est. Mouet cerebrū, in uanas mentem imagines euocat, multū inter falsum ac uerum mediae caliginis fundit. Quid ni id satius sit, perpetuā infelicitatē quā aduocat ad uirtutē, sustinere, quā infinitis atq; immodicis bonis rumpi. Leuior ieiunio mors est, cruditate dissiliunt. Hāc itaq; rationē dii sequuntur in bonis uiris, quam in discipulis suis praecipitores, qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est. Nunquid tu inuisus esse Lacedaemonijs liberis suos credis, quorum experitūtur indolē publicē uerberibus admotis? Ipsi illos patres adhortantur, ut ictus flagellorū fortiter perferat, & laceros ac semianimes rogant, perseuerent uulnera praebere uulneribus. Quid mirū, si durē generosos spiritus deus tentat? Nunq; uirtutis molle documentū est. Verberat nos & lacerat fortuna. Patimur. Non est fauicia, certamen est, quo saepius adierimus, fortiores erimus. Solidissima pars est corporis, quam frequēs usus agitaui. Praebēdi fortunae sumus, ut cōtra ipsam ab ipsa duremur. Paulatim nos sibi pares faciat. Cōtēptū periculorū assiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nautis corpora ferēdo mari dura. Agricolis manus trita, Ad excutiēda tela militares lacerti ualēt, Agilia sunt mēbra cursoribus.

al. madescent

al. aduocante

uirute.

al. dissilit.

al. admotos.

cursoribus. Id in quoq; solidissimum est, quod exercuit. Ad contemnendam malorum patientiā, animus patientia peruenit, quae quid in nobis efficere possit scies, si aspexeris quantos nationibus nudis & inopia fortioribus, labor praestet. Omnes considera gentes, in quibus Romana pax delinit, Germanos dico, & quicquid circa Istrū uagarum gentium occurat. Perpetua illos hyems, triste coelū premit, maligne solum sterile sustentat, imbrem culmo aut fronde defendunt, super durata glacie persultant, in alimentum seras captant. Miseri tibi uidentur? Nihil miserum est, quod in naturā consuetudo perduxit. Paulatim enim uoluptati sunt, quae necessitate coeperūt. Nulla illis domicilia, nullaq; sedes sunt, nisi quas lassitudo in diē posuit. Vilis, & hic querēdus manu uictus, horreda iniquitas coeli, infecta corpora, hoc quod tibi calamitas uidetur, tor gentiū uita est. Quid miraris bonos uiros, ut cōfirmētur cocuti? Nō est arbor solida nec fortis nisi in quā frequēs uentus incurrat, ipsa enim uexatione confringitur, & radices certius figit. Fragiles sunt, quae in aprica ualle creuerūt. Pro ipsis ergo bonis uiris est, ut esse interriti possint, multū inter formidolosa uersari, & a quo animo ferre quae non sunt mala, nisi male sustinenti.

A dices nunc, quod pro omnibus est optimū, quemq; (ut ita dicam) militare, & adere operas. Hoc est propositum deo, quod sapienti uiro, ostēdere haec quae uulgus appetit, quae reformidat, nec bona esse nec mala. Apparebunt autem bona esse, si illa non nisi bonis uiris tribuerit, & mala esse, si malis tantum irrogauerit. Detestabilis erit caecitas, si nemo oculos perdidit, nisi cui erundi sunt. Itaq; careant luce Appius & Metellus. Non sunt diuitiae bonum. Itaq; habeat illas & Illius leno, ut homines pecuniam cum in templis consecrauerint, uideant & in fornice. Nullo modo magis potest deus concupita traducere, quā si illa ad turpissimos desert, ab optimis abigit. At iniquum est, bonum uirum debilitari, aut frangī, aut alligari, malos integris corporibus solutos ac delicatos incedere. Quid porro, non est iniquum, fortes uiros arma sumere, & in castris pernoctare, & pro uallo obligatis stare uulneribus? Interim in urbe securos esse, praetiosos & professos impudiciā? Quid porro, non est iniquum nobilissimas uirgines ad sacra faciēda noctibus excitari, altissimo somno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem consultat saepe, cum illo tempore utilissimus quisq; aut in campo otium suum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. Idem in hac magna republica fit, boni uiri laborant, impediuntur, uolentes quidem, non trahuntur à fortuna sequuntur illam, & a quo gradu, si scissent, antecessissent. Hāc quoque animosam Demetrii fortissimi uiri uocem audisse me memini. Hoc unum, inquit, dii immortales, de uobis, quaeri possum, quod non ante mihi uoluntatem uestram notam fecistis. Prior enim ad ista uenissem, ad quae nunc uocatus sum. Vultis liberis sumere, illos uobis sustuli. Vultis aliquam partem corporis sumite. Non magnam rem promitto, cito totum relinquam. Vultis spiritum? Quid nō nullam moram faciam, quominus recipiatis quod dedistis. A uolēte feretis, quicquid petieritis. Quid ergo est? maluissem offerre quā tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis, sed ne nunc quidem auferetis: quia nihil eripitur, nisi retinenti. Nihil cogor, nihil patior inuitus, nec seruius deo, sed assentio, Eo quidem magis, quod scio omnia certa, & in aeternam dicta lege decurrere. Fata nos ducunt, & quantum cuiq; temporis restet, prima nascentium hora disposuit. Causa pendet ex causa, priuata ac publica logus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferendum est, quia non (ut putamus) incidūt cuncta, sed ueniunt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid fleas, & quamuis magna uideatur uarietate singulorum uita distingui, summa in unum uenit. Accepimus peritura perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? Ad hoc parati sumus. Utatur ut uult, suis natura corporibus. Nos lati ad omnia & fortes cogitamus, nihil perire de nostro. Quid est boni uiris praebere se fato. Grande solatium est cū uerso uerso rapi. Quicquid est quod non sic uiuere iussit, sic mori iussit. Eadē necelsitas & deos alligat, irreuocabilis humana pariter ac diuina cursus uehit. Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidē fata, sed sequitur. Sēper parat, semel iussit. Quare tamē deus

C AP. V.

al. configi

al. & equant gradus.

deus tā iniquus in distributione fati fuit, ut bonis uiris paupertatē, uulnera, & acerba funera ascriberet. Non potest artifex mutare materiā. Hęc passā est. Quaedam separari à quibusdā nō possunt, coherēt, indiuidua sunt. Lāguida ingenia, & in somnum itura, aut in uigiliā somno simillimā, inertibus necluntur elementis: ut efficiatur uir, cum cura † dicēdus, fortiore fato opus est. Non erit illi planū iter, sursum oportet ac deorsum eat, fluctetur, ac nauigium in turbido regat. Contra fortunā illi tenendus est cursus. Multa accidēt dura, aspera, sed quę molliat & cōplanet ipse. Ignis aurū probat miseria fortes uiros. Vide quā altescē extendere debeat uirtus. Scies illi non per secura uadēdū esse. Ardua prima uia est, & qua uix mane recētes Enituntur equi, medio est altissima cœlo, Vnde mare & terras ipsi mihi saepe uidere Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus. Vltima prona uia est, & eget modamine certo. Tunc etiam quę me subiectis excipit undis. Ne ferar in præceps Thecis solet ipsa uereri. Hęc cum audisset ille generosus adolescens, Placet, inquit, uia. Ascendo. Est ranti per ista ire casuro. Non delinit animum in metu territare, Vtq; uia teneas, nulloq; errore, traharis, Per tamen aduersi gradieris cornua tauri. Hæmoniosq; arcus, uiolētīq; ora leonis. Post hæc ait, † Finge datos currus. His qui bus deterreri me putas, incitor, Libet illic stare, ubi ipse sol trepidat, humilis & inertis est tuta secare, per alta uirtus it.

forte, ducēdus

al. Iunge

CAP. VI.

Quare tamen bonis uiris patitur aliquid mali deus fieri? Ille uero non patitur. Omnia mala ab illis remouit, scelera & flagitia, & cogitationes improbas, & auida consilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam. Ipsos tuetur ac uendicat. Numquid hæc quoq; à deo aliquis exigit, ut bonorum uirorum etiam facinas seruet? Remittunt ipsi hanc deo curam, externa contemnant. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonæ mentis existimans. Quid ergo miraris, si id deus bono accidere patitur, quod uir bonus aliquando uult tibi accidere? Filios amittunt uiri boni, Quid nī, cum aliquando & ipsi occidant? In exilium mittuntur. Quid nī, cum aliquando ipsi sibi manus afferant? qui etiam quaedam dura patiuntur, ut alios pati doceant? Nati sunt in exemplar. Puta itaq; deum dicere, Quid habetis, quod de me queri possitis uos, quibus recta placuerunt? Alijs bona falsa circumdedi, & animos inanes, uelut longo fallaciq; somno lusi. Auro illos argento, & ebore adornaui, intus boni nihil est. Isti quos pro felicibus aspicitis, si non quia † occurrunt, sed quā latent uideritis miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinē in parietum suorum extrinsecus culti. Non est ista solida & sincera felicitas, cruxta est, & quidē tenuis. Itaque dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi, nitent & imponunt: cum aliquid inciderit, quod disturbet ac detegat, tunc apparet quantum altæ ac ueræ fœditatis alienus splendor abscondiderit. Vobis dedi bona certa mansura, quāto magis uerfaueritis, & undiq; inspexeritis tāto uidebitis meliora maioraq; quæ pmisi uobis, metueda cōtēnere, cupienda fastidire. Nō fulgetis extrinsecus, Bona uestra introrsus obuersa sunt. Sic mūdus exteriora cōtēpsit, spectaculo sui latus. Intus omne posuit bonū. Nō egere felicitate, felicitas uestra est. At multa incidūt tristia, horrēda, dura toleratu, quia nō poterā uos istis subducere, animos uestros aduersus omnia armaui. Ferte fortiter, hoc est, quo deū anteceditis. Ille extra patētīā malorū est, uos supra patētīā. Contēnite paupertatē. Nemo tam pauper uiuit, quā natus est. Contēnite dolorem: aut soluetur, aut soluet. Contēnite mortē. Aut finit, aut transfert uos. Cōtēnite fortunā. Nullū illi relū quo feriret animum, dedi. Ante omnia curauī, ne quis uos teneret inuitos. Patet exitus. Si pugnare nō uultis, licet fugere. Ideoq; ex omnibus rebus, quas esse uobis necessarias uolui, nihil feci facilius, quā mori. Prono animā loco posui, trahitur. Attendite modo, & uidebitis quā breuis ad libertatem & quā expedita ducat uia. Nō tam longas in exitu uobis quā intrātibus moras posui, alioqui magnum in uos regnū fortuna tenuisset, si homo tam tardē moreretur, quā nascitur. Omne tēpus, omnis uos locus doceat, quā facile sit renunciare naturæ, & munus suum illi impingere. Inter ipsa altaria & solēnes sacrificantium ritus.

al. cernuntur

ritus, dū optatur uita, mortem cōdiscite, corpora opima taurorum exiguo cōcidūt uulnere, & magnarū uirū animalia humana manus ictus impulit, tenui ferro commissura ceruicis abruppuit, & cū articulus ille, qui caput collumq; cōmittit, incisus est, tanta illa moles corruit. Non in alto latet spiritus, nec utique ferro crudus est. Nō sunt uulnere impresso scrutāda præcordia. In proximo mors est. Nō certum ad hos ictus destinaui locū, quacuncq; peruium est, ipsum illud quod uocatur mori. Quo anima discedit à corpore, breuius est, quā ut sentiri tāta uelocitas possit, siue fauces nodus cōscit: siue spiramentum aqua præclufit: siue in caput lapsos subiacētis soli duricia cōminuit: siue haustus ignis cursum animæ remeantis intersecidit: quicquid est properat. Ecquid erubescitis? Quod tam cito fit, timetis diu? Libri de diuina prouidentia finis.

PINCIANI IN LIBRVM DE DIVINA PROVIDENTIA

Cum præesse uniuersis prouidentiam probaremus] Castigandum censeo, quo præesse uniuersis prouidentiam probamus. Existimamus enim fieri hoc loco à Seneca mentionem operis alterius de prouidentia quod citatur à Lactantio Firmiano & alijs. *Septem turbari & cito arietare*] Duo illa uerba, & cito, desiderantur in exemplari domestico. *Vt insuā uallibus molliant terras*] Quid si non legas molliant, sed mouant, siue commouant, nam in quibusdā codicibus cōmolliant habetur, unde & à poetis Enosigeus appellatur Neptunus, hoc est terrā quatit. *Per quos certantini preparantur*] Alij codices, per quos certantini preparantur: ut significet illos, quos Greci uocāt agonothetas. *Cedi, uexariq; patiuntur*. Et si non inueniūt singulos pares pluribus simul obijciuntur] Scribendum reor, cedi uexariq; patiuntur. Et si non inueniant singulos pares pluribus simul obijciant, ut referatur ad agonothetas. *Quantumque ualeat polleatq;*] Vetus lectio, quantumq; polleat, reliqua desiderantur. *EOS dignos malo esse si nolint*] *Lege, ac dignos malo, reliqua desiderantur, ex uetere lectione. Quas in agro triumphalis senex euulsi*] *Scribe: Quas in repurgādo agro triumphalis senex euulsi, ex uetere lectione. Si in genti pomorum strue augeter*] *Lege augeter, non augeter, ex eadem. Prima formæ feras captas multa cæde ueniantium*] *Deest uerbum, deglutire, reponendum in fine horum uerborum, ex exemplari Franciscano. Male cum ille actum est. Congelatus est sanguis*] *Lego: Male cum illo actum est, quod gelatus est sanguis, ex eadem.* *Et uirtuti iter in occasionem per quam enitescerent quaesierunt*] *Castigandum, & uirtuti iter in obscurum occasionem per quam enitescerent quaesierunt, ex eadem. Quoniam, & quod passura est glorie pars est*] *Quantam, non quoniam, eadem agnoscit. Quam equo animo passurus si orbitatem filiorum*] *Verbum, filiorum, non habetur in eadem.* *Post hæc ait: Finge datos currus*] *Iunge, non finge, habetur in omni uetere lectione. Videntur enim uerba esse adulescentis. Alioqui si, Finge, legas uerba erunt solis. Finge datos currus. Quid ages? Poteris ne rotatis obuius ire polis, cætera, sed ratio non procedit.* *Siue corpus lapsum subiacentis soli duritia cōminuit*] *Emenda, Siue in caput lapsos subiacentis cætera, ex exemplari Facundi & Primitiui. Nec est ullum scriptum exemplar in quo corpus legatur. Omnia caput habent non corpus. Sciendum autem in omni uetere lectione post hunc priorem de prouidentia librum sequi & alterum eiusdem materie cuius initium est. Tantum inter Stoicos Serene, & cæteros sapientiam professos, reliqua, qui liber in impressis codicibus secundus de tranquillitate animæ inscriptus est.*

Cap. 2.

Cap. 2.

Cap. 3.

Cap. 4.

Cap. 5.

Cap. 6.

LV CII ANNAEI SENECAE AD LVCEIUM DE PAUPERTATE LIBER VNVS: CONTINENS SENTENTIAS À SENECAE SCRIPTIS CONCINNATAS IN MOREM CENTONIS.

Onesta, inquit Epicurus, res est paupertas læta. Illa uero sam paupertas non est, si est læta. Cui cum paupertate bene conuenit, diues est. Non qui parum habet sed qui plura cupit, pauper est. Quid enim refert quātum illi in arca, quātum in horreis lat eat, quātum pascat aut foenaretur, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda concupiscit? Quis sit modus diuitiarum, queris. Primo habere quod necesse est, Secūdo quod satis est. Nulli potest secura uita contingere, qui de re producēda nimis cogitat. Nullum bonū iuuat habētem, nisi ad cuius amissionē preparatus est animus. Magnæ diuitiæ sunt, lege naturæ cōposita paupertas.

paupertas. Lex autem naturæ, scis quos terminos nobis statuit. Non esurire, non sitire, non algere. Non est necesse superbis asidere liminibus, non est necesse maria tentare, nec castra sequi facile est quod natura desiderat & appositum. Ad superuacua sudatur. Illa sunt quæ togam terunt, quæ nos fescere cogunt, quæ in aliena lititora impingunt. Ad manū est quod satis est. Cui cum paupertate bene conuenit, diues est. Modus quidem honestæ continentiæ, si alicui sua non uidentur amplissima, licet totius mundi dominus sit, miser est. Miser est, qui se meliissimū non iudicat, licet toti mūdo imperet. Nihil habeamus quod cum magno emolumento insidiatis, eripi possit. Quamminimū in corpore tuo sit spoliatorum, Nemo ad humanū sanguinē uenit propter ipsum, uel admodum pauci. Nudum latro transmittit, etiam in obsessa uia pauperi pax est. Is maxime diuitijs affluit, qui minime diuitijs indiget. Si ad naturam uiues, nunquam eris pauper: si ad opinionem, nunquam diues. Exiguam naturam desiderat, immensum opinio. Si cogeratur in te quicquid multi locupletes possederunt, si ultra priuatum pecuniæ modū fortuna te prouehat, atro tēgat, purpura uestiat, eod delitiarū opumque perducatur, ut terrā marmoribus abscondas, non tantum liceat habere, sed calcare diuitias: accedant statuae & picturae, & quicquid ars ulla luxuriæ auro & argento elaborauit, maiora cupere ab his discēs. Desideria naturalia, finita sunt: ex falsa opinione nascētia, ubi desinant non habēt. Nullus enim terminus falso est, ueritati aliquid extremum est: Error immensus est. Retrahe te ergo a uanis, & cum uoles scire an naturalem, an uanam habeas cupiditatem, considera num alicubi consistat. Si longe progressa semper aliquid longius restat, scito id naturale non esse. Paupertas expedita est, secuta est. Cum clasicum cecinit, scit non se peti: cum aliquod conclamatum est, quomodo exeat, nō quid efferat, quarit. At cum nauigandum est, non strepitu portus, nō unius comitatu inquieta sunt littora. Non circumstat illum turba hominum, ad quos pascendos trāsmarinarum regionum optanda est fertilitas. Facile est pascere paucos uētes, & nihil aliud desiderātes, quam impleri. Paruo fames constat, magno fastidium. Paupertas contēta est desiderijs in stantibus satisfacere. Sanus diues est, qui licet habeat diuitias, eas tamen ut egens habet. Quid ergo est, quare recuses eam contubernalem, cuius mores sanus diues imitatur? Si uis uacare animo, ut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Nō potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura. Frugalitas paupertas uoluntaria est. Perpepsi sunt multi inopiam hominum, reges, uixerunt Barbari radicibus, & dictu foedam tulerunt famem. Hac omnia passi sunt pro regno, quod magis mireris alieno. Rebus in aduersis facile est contemnere uitam. Fortius ille facit, qui miser esse potest. Dubitabit aliquis ferre paupertatē, ut animum a furoribus liberet. Multis diuitias parasse, non finis miseriarū fuit, sed mutatio. Non in rebus uitium, sed in animo ipso est. Istud quod paupertatem grauem nobis fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil refert utrum agrū in lecto ligneo, aut in aureo colloces, quo cunque illum transtuleris morbum suum secum transfert, sic nihil refert utrum ager animus in diuitijs uel in paupertate sit: Malum suū illum sequitur. Ad securitatem non est opus fortuna. Quod enim necessitati sat est, dabit, licet irata. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, si sciemus quam non sit graue pauperes esse. Incipe cum paupertate habere cōmercium. Aude opes contemnere hospes, & te quoque dignū finge deo. Nemo alius dignus deo est, nisi qui opes cōtemplit. Quare possessiones tibi non interdico, sed effere uolo, ut illas intrepide possideas. Quod uno consequeris modo, si te etiam sine illis bene uiturum speraueris, & id tibi persuaferis, si illas tanquā exituras aspexeris semp. Disc edit quisque nō te, sed aliud sequebatur. Ad hoc unū est amanda paupertas quod a quibus ameris, ostendat, multum est non corrupti diuitiarū contubernio. Magnus ille est qui in diuitijs pauper est. Nemo nascitur diues. Quisquis exiit in lucem, iussus est pane & lacte esse contentus. Ab his inuitijs regna nos capiunt. Panē & aquā natura desiderat. Nemo ad hec pauper est. Intra quæ liquis desiderium suum claudit, cum ipso Ioue de felicitate contendat. Diuitiæ sunt magna, ad legem naturæ

Vide castigaciones Pinciani. Versus sunt Martialis, & hic uide castigaciones.

al. quod animus si intendit liberū redit.

naturæ cōposita paupertas. Res inquieta felicitas est, ipsa se exagitat, mouet cerebrum, non uno modo grauis. Alios in alium irrat, alios in potentiam, illos inflat, alios mollit. Si uis scire quā nihil mali sit in paupertate, compara inter se uultum pauperis & diuitis. Saepius pauper & fidelius ridet, nulla sollicitudine cōcutitur, in alto est. Cura uelut nubes leuis transit. Horum, qui felices uocantur, hilaritas ficta est: hic enim grauis & sub purpura luces, nō quidē grauior, quod non licet palam esse miser, sed inter erumnas cor ipsum exedentes, necesse est latere felicem. Abstrahunt a recto diuitia, honores, potentia, & cætera, quæ opinio ne hominum chara sunt, pretio suo uilia. Nescimus aestimare res, de quibus nō cum fama, sed cū rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quod mentes nostras in se trahat, præter hoc quod mirari illa consueuimus. Non enim quia concupiscenda sunt laudantur, sed quia concupiscuntur, laudata sunt. Hanc præcedentem causam habent diuitia. Instant animos, superbiam pariunt, inuidiam cōtrahunt, eod usque menti alienant, ut fama pecuniæ nos etiā nocitura deleat. Bona omni culpa carere decet, pura sunt, non corrumpunt animos, non sollicitant, extollunt quidem animos & delectant, sed sine tumore. Quæ bona sunt, fiduciam faciunt, diuitiæ audaciam. Quæ bona sunt magnitudinem animi dant, diuitiæ insolentiam.

forte, est agere

Libri de paupertate finis.

PINCIANI IN LIB. DE PAUPERTATE.

Hoc loco admonendus est lector si uelit multa in hoc opusculo in pristinam ueramque lectionem restituere, conferendum esse cum epistola libri secundi que incipit: Projice omnia ista si sapiis. Veritati aliquid extremum est. Error immensus est. Castigo, Via cuncti aliquid extremum est, error immensus est, ex eadem. Perpepsi sunt multi inopiam hominum reges uixerunt Barbari radicibus. Scribe: Perpepsi sunt multotiens exercitus inopia omniū rerum. Vixerunt herba, radicibus, ex eadem. Rebus in aduersis facile est contemnere uitam. Fortius ille facit, qui miser esse potest. Martialis poete uersus ad Cheremonem, ab aliquo studioso in margine libri sui scripti, postea ab inscijs librarijs in contextum adiecti. Neque habentur in correctissimo exemplari. Facundi, & Primitiui. Aude opes contemnere & te quoque dignum finge deo. Legendum: Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum finge deo, tum ex ipso seneca alibi, tum ex ipso quod dudum citauit exemplari. Alios in alium irrat, alios in potentiam. Eadem. Alios aliud irrat. Alios impotentia. Corrigen dum puto. Alios alio irrat. Alios impotentia. Hic enim grauis & sub purpura luces non palam tristitia est. In ueteri lectione hæc tantum uerba habentur. His enim sub purpura tristitia est, cætera superuacua sunt. Necesse est latere felicem. Puto scribendū, agere, non latere, ut ex alio Senecæ loco datur intelligi.

LVCII ANNAEI SENECÆ AD GALIONEM DE REMEDIIS FORTVITORUM. Est oratio per dialogum sensus & rationis.

Icet cum cunctorum poetarum carmina gremium tuum semper illustrent, aliquando deliberans, hoc tibi opusculum pro accidentibus casibus dirigere curauit, quod non præcedentes, sed posteriori narrabunt. Vnde ergo primum incipimus: Si tibi uideatur, a morte. Ab ultimo, inquit, imò a maximo. Ad hoc præcipue gens humana contremis, nec immerito tibi uidetur hoc facere. Cateri timores habent aliquem post se locum, mors omnia abscedit. Alia nos torquet, mors omnia deuorat. Omnium quæ horremus ad hanc exitus spectat aliorū quæ per circuitum. Etiam qui alioqui se nihil timere iudicant, hoc timent. Quicquid aliud extimescimus, habet aut remedium, aut solatiū. Sic ergo forma, ut si quis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

al. curabunt.

Morieris, Ista hominis natura est nō pœna. Morieris, Hac conditione intraui ut exirem. Morieris, Gentiū ius est, quod acceperis reddere. Morieris, Peregrinatio est uita. Multum cum deambulaueris, demum redeundum est. Morieris, Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc ueni, hoc ago, huc me singuli dies adducunt. Nascēti mihi natura protinus hunc posuit terminum. Quid habeo quod indigner? In hæc uerba iurauit. Morieris, Sultum est timere, quod uitare non possis. Istud nō effugit, C etiam

etiā qui distulit. Morieris. Nec primus, nec ultimus. Multi me antecesserūt, omnes sequentur. Morieris. Hic est humani officij finis. Quis sanus exautorari moleste tulit? Quod trāsit orbis, ego transibo. Quid ego nescio me esse animal rationale & mortale? Ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod coepit, & desinit. Morieris. Nihil graue est, quod semel est. Aes alienum meum noui. Hoc equidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere nō possum. Morieris, Dī melius. † Nemo hac re melius mortalibus minari potest.

Vide castigat-
tiones.

Sed decollaberis. Quid interest utrum caesum moriar, an punctum? Sed saepe ferieris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert quā multa sint uulnera? Non potest amplius quā unum esse mortiferum.

Peregrē morieris. Vnde cūq; ad inferos una uia est. Peregrē morieris, Ego quod debeo, soluere paratus sum. Videat foenerator ubi me appellet. Peregrē morieris, Nulla terra est aliena mortuo. Peregrē morieris. Non est grauior foris quā domi somnus. Peregrē morieris, Hoc est, in patriam sine uiatico peruenire.

Sed iuuenis morieris. Optimum est antequam optes mori. Iuuenis morieris. Hoc unum est quod aequē ad iuuenem quā ad senem pertinet. Non citamur ex censu, nec exigitur numerus annorum. Et adolēcentes & impuberes eadem fati necessitas ducit. Optimum est mori, cum iuuat uiuere. Iuuenis morieris. Quicunq; ad extremum fati sui uenit, senex moritur. Non enim refert quā sit hominis aetas, sed quā sit meta. Iuuenis morieris, Fortasse alicui malo subducit me fortuna, si nulli aliq; certe uel senectuti. Iuuenis morieris, Non refert quot annos habeā, sed quot acceperim; si plus uiuere non possum, haec est senectus mea.

Insepultus iacebis. Quid aliud respondeam, quā illud Maronis. Facilis iactura sepulchri. Si nihil sentio, nō pertinet ad me iactura corporis insepulti. Si sentio, omnis sepultura tormentū est. Insepultus iacebis. Caelo tegitur, qui non habet urnam. Quid interest ignis me an fera cōsumat, an tellus omnium sepultura. Istud non sentienti superuacuum est, sentienti onus. Insepultus iacebis. At tu combustus, at tu obrutus, at tu inclusus, at tu putridus, at tu euisceratus & constrictus, aut traditus lapidi, qui te paulatim edat & exiccet. Nulla est sepultura, non sepelimur, sed proijcitur. Non sepelietis, Quid inter tutissima trepidas? Ultra poenarū omnium terminū iste locus est. Vitae multa debemus, morti nihil. Nō defunctorū causa, sed uiuorū inuenta est sepultura: ut corpora & uisu, & odore foeda amouerētur, alios terra obruerit, alios flamma consumpsit, alios lapis † ossa redditurus inclusit, Non defunctus, sed nostris oculis parcimus.

al. in re

al. ad ossa red-
diturus

Aegroto, uenit tempus quo experimentum mei caperē. Non in mari tātum, aut in praelio uir fortis apparet. Exhibetur etiā in lectulo uirtus. Aegroto. Nō potest istud toto seculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipsa me. Semper unā esse non possumus. Cum morbo mihi res est, aut uincetur, aut uincet.

Male de te loquuntur homines. Sed mali. Mouerit, si de me Marcus Cato, si Lelius sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones, ista loquerētur. Nunc malis displicere laudari est. Non potest ullam autoritatē habere sententia, ubi qui dānāus est, damnat. Male de te loquuntur. Mouerit, si iudicio hoc facerent, nunc morbo faciunt. Nō de me loquuntur, sed de se. Male de te loquuntur. Bene nesciūt loqui: faciunt, nō quod mereor, sed quod solent. Quibusdam enim canibus sic innatum est, ut non pro feritate, sed pro consuetudine latrent.

Exulabis. Erras, cū omnia fecerim, patriam meam transire nō possum. Omnium una est. Extra hanc nemo † proficisci potest. Exulabis, Nō patria mihi interdicitur, sed locus. In quamcunq; terram uenio, in meam uenio. Nulla terra exilium est, sed altera patria est. Nō eris in patria. Patria est, ubicunq; bene est. Illud autē per quod bene est, in homine, nō in loco est. In ipsius potestate est, quid sit illi fortuna. Si enim sapiens est, peregrinatur. Si stultus, exulat. Exulabis. Hoc dicis, alterius loci ciuitate donaberis.

al. proijci

Dolor imminet. Si exiguus est, feramus. Leuis est patiētia, si grauis est, feramus. Non

Non leuis est gloria. Dolor clamorem exprimit, dum secreta non exprimat. Non potest homo par dolori esse, nec rationi dolor. Dura res est dolor, imò tu mollis. Pauci dolorē ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura sumus. Naturā infa- mare nolite, illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorē. Quid quille sequitur fugietes?

Paupertas mihi grauis est, imò tu paupertati. Non in paupertate uitium est, sed in paupere. Illa expedita est, hilaris, tuta. Pauper sum. Nescis te opinione, non re laborare. Pauper es, quia uideris. Pauper sum. Nihil deest auribus. Pecora in diem uiuunt, feris ad alimenta solitudo sua sufficit. Accepit ille grandē pecuniam † absque dubio superbiam accepit.

al. ergo et su-
perbiam.

Non sum potens. Gaude, impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude, facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominum illū iudicas, arca est. Quis avarario, quis plenis oculis inuidet? Et iste quem dominum pecuniae aestimas, pecuniae locus est. Multum habet. Vtrū avarus, an prodigus est? Si avarus, non habet. Si prodigus, non habebit. † Iste quem beatū credis, saepe dolet, saepe suspirat. Multi illum comitantur. Mel muscae sequuntur, cadauera lupi, frumēta formicae. Prædā sequitur ista turba, non hominem.

Vetusta exem-
plaria, isto
quem tu felici-
cem admiran-
tibus credis.

Pecuniam perdidisti, fortasse te illa perdidisset. Pecuniam perdidisti, sed habuisti. Pecuniam perdidisti, sed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidisti, O te felicē, si cum illa auaritiā perdidisti. Sed si manet illa apud te, es tamen utcunq; felicior, quod tanto malo materia subducta est. Perdidisti pecuniam: & illa quidem quā multos. Eris nūc in uia expeditior, domi tutior. Non habebis, sed non timebis haeredem. Exonerauit te fortuna si intelligis, & tutiore loco posuit. Damnum putas, remedium est. Desles, gemis, miserū te clamitas quod opibus excussus es. Tuo uitio ista tibi iactura tā tristis est, non tam moleste ferres, si tāquam perditurus habuisses. Perdidisti pecuniam: nempe quam ut tu haberes, alius ante perdidderat.

Oculos perdidisti. Habet & nox suas uoluptates. Oculos perdidisti. Quā multis cupiditatibus uia incisa est, quā multis rebus carebis, quas ne uideres, uel eruēdi erant. Non intelligis partem innocentiae esse cecitatem. Huic oculi adulteriū monstrant, huic incestū, huic domum quam concupiscat, huic urbem, & mala omnia. Certe iramenta sunt uitiorum, ducēsque scelerum.

al. casus

Amisi liberos. Stultus es, qui desleas † mortem mortalium. Quid istud aut nouum, aut mirum est? Quā rara est sine isto casu domus. Quid si infelicem uoces arborem, quod stante ipsa, cadunt pomae? Et hic tutus fructus est. Nemo extra istum uulneris positus est. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur & ex regia. Non est idē ordo fati, qui & aetatis. Non quomodo quisque uenit, emittitur. Quid tamen est quo indigneris? Quid contra expectationem tuam euenit? Periere perituri. Sed ego illos supererant optabam. Verū hoc nemo tibi promiserat. Perierunt liberi mei. Habebāt illi cuius essent magis quā tu, apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandauerat, recepit illos, non abstulit. Naufragū feci. Cogita non quid perdidideris, sed quod euaseris. Nudus exij. Sed existi. Omnia perdidisti. Sed perire potuisti unā cum omnibus.

In latrones incidisti. Sed alius in accusatores, alius in fures, alius in fraudatores. Pleina est insidijs uia. Noli conuerti quod incideris, gaude quod euaseris. Inimicos graues habeo. Quomodo aduersus feras munimenta conquiris, quomodo aduersus serpentes, sic aduersus inimicos auxilia circūspice, quibus illos aut arceas, aut cōpescas, aut quod optimum est, places. Inimicos habeo. Illud est peius, quod amicos nō habes.

Amicum perdidisti, iam enim te habuisse certum est. Amicum perdidisti. Alium quare, & ibi cum queras, ubi inuenire possis. Quare inter liberales artes, inter honesta & recta officia, quare in laboribus. Ad mensam ista res non quæritur, quare aliquē frugi. Perdidisti amicum. Fortem animum habe si unum, erubescit unicuique: quid tu in tanta tempestate ad unam ancoram stabas?

Vxorem bonā amisi. Verum inueneras bonam an feceras? Si inueneras, habere adhuc te posse ex hoc intelligas licet, quod habuisti. Si feceras, bene spera. Res per-

C 2
ij, saluus

riſt, ſaluus eſt artiſex. Amiſi uxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam. Quam multa diu cuſtodita perdidere. Decus? Quam multa inter probatas matronalis ordinis eſſe coeperunt, poſtea inter exempla. Delectabat te fides eius? Quam multa ex optimis coniugibus peſſimas uidemus, ex diligentiffimis ſolutiſſimas. Omni um quidem imperitorum animus, maxime tamen muliebris in lubrico eſt. Si bonam uxorem habuiſti, non potes affirmare in illo eam permanſura fuiſſe propoſito. Niſi tam mobile quam ſceminarum uoluntas, niſi tam uagum. Nouimus ueterum matrimoniorum repudia, & foediores diuortio, male coherentium rixas. Quam multa quos in adoleſcentia amauerunt in communi reliquere ſenectute, quoties anile diuortium riſimus, quam multarum notus amor odio notiore mutatus eſt. Sed haec & fuit bona & fuiſſet, ſi uixiſſet. Mors effecit, ut affirmare ſine periculo poſſis. Bonam uxorem amiſi. Inuenies ſi niſi quaeris, niſi bona: Tu modo ne imagines, pro uos quem respexeris, nec patrimonium cui iam ipſa nobilitas ceſſit. Iſta diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animum, nulla uanitate tumentem. Non multum ab eſt a contemptu uiri, quae ſe nimis ſuſpicit. Duc bene inſtitutam, nec maternis inquinatam uitij. Non cuius auriculis utriusque bina patrimonialia dependent. Non quam margaritae ſuffocent, cui minus ſit in dote quam in ueſte, quam in patente ſella circumla tam per urbem populus ab omni parte aequae ut maritus inſpexerit, cuius ſarcinis domus non ſit anguſta. Hanc facile ad tuos mores rediges, quam nondum corruerunt publici. Uxorem bonam amiſi. Non erubeſcis flere, & intollerabilem uocare facturam. Hoc unum deſt utrum illam lugeas an non. Cum maritum te cogitaueris, cogita & uirum. Amiſi uxorem bonam. Soror bona non poteſt recuperari, nec mater. Uxor aduentitium bonum eſt. Non eſt inter illa quae ſemel unicuique contingunt. Amiſi uxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum, quibus bona uxorem lu gentibus ſuceſſit melior.

Mors, exiliu, luſtus, dolor, non ſunt ſupplicia, ſed tributa uiuendi. Neminem illae ſum fata tranſmittunt. Felix eſt, non qui alijs uidetur eſſe, ſed qui ſibi. Vide autem quam domi ſit iſta felicitas rara. Vicina eſt miſeriae, habet enim aliqd, trahitque ex ea. De remedijs fortuitorum finis.

PINCIANI IN LIBRVM DE REMEDIIS
DIIS FORTVITORVM.

Vnde ergo primum incipimus ſi tibi uidetur a morte.] Quidam codices incipimus non incipimus. Domestici cum exemplar. Vnde ergo incipiendum tibi uidetur. A morte. Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari poteſt] Eadem: Dij melius, quod nemo mihi iſtud minari immortalis poteſt. Alij codices mortales praeferrunt non immortalis. Quid ſi legas, niſi mortalis. Nulla terra eſt aliena mortuo] Quaedam exemplaria. Nulla eſt aliena patri mortuo. Peregre morieris. Hoc eſt in patriam ſine uaticio peruenire] Haec uerba in quibusdam codicibus non habentur. In illius poteſtate eſt quid ſit illa fortuna] In domeſtico exemplari eſt item in Pinciano. In ipſius inquam poteſtate eſt quid ſit illud fortunij. Quam multa inter probatas matronalis ordinis eſſe coeperunt, poſtea inter exempla naturarum] Eadem. Quam multa inter proba matronalis ordinis eſſe coeperunt inter exempla nominatarum. Vide an magis arrideat haec lectio. Quam multa antea proba matronalis ordinis, cetera. Exemplar Facundi eſt Primitiui numeratarum legit, non nominatarum. Ex diligentiffimis ſolutiſſimas] Adijce ad haec uerba, ex liberaliſſimis rapaciſſimas, ex eadem, eſt infra. Si bonam uxorem amiſiſti] Scribe, Etiam ſi bonam uxorem amiſiſti, ex eadem: eſt ſi ſunt exemplaria in quibus habuiſti legatur, non amiſiſti. cui iam ipſa nobilitas ceſſit] Scribendum, cui iam ipſa nobilitas primo loco ceſſit, ex eadem. Amiſi uxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum] Priora illa uerba, Amiſi uxorem bonam non habentur in quibusdam exemplaribus. Vicina eſt miſeriae, habet enim aliquid trahitque ex ea.] Haec uerba in omnibus quae uiderim ſcriptis exemplaribus deſunt.

LVCII

LVCII ANNAEI SENECAE DE IRA AD
NOVATVM LIBER PRIMVS.

Hegisti a me Nouate, ut ſcriberem quemadmodum poſſet ira le/ niri, nec immerito mihi uidere hunc praecipue affectum pertimuiſe, maxime ex omnibus tetrū ac rabidū. Ceteris enim aliqd quieti, placidique in eſt, hic totus concitatus & in impetu eſt, doloris, ar/ morū, ſanguinis, ſuppliciorū, minime humana fruens cupiditate, dū alteri noceat, ſui negligens, in ipſa irruens tela, & ultionis

ſecū multa tractare audis. Quidā itaque eſt ſapientibus uiris iram dixerunt breuem inſaniam: aequae enim impotens ſui eſt, decoris oblita, neceſſitudinum immemor, in quod coepit pertinax & intenta, rationi conſilijsque pracluſa, uanis agitata cauſis. ad conſpectum aequi uerique in habilis, ruinas ſimilima, quae ſuper id quod oppreſſere franguntur. Ut autem ſcias inſanos eſſe, quos ira poſſedit, ipſum ſilorum habitum in tuere. Nam ut ſurentium certa indicia ſunt, audax & minax uultus, triſtis ſrons, torua facies, citatus gradus, in quiete manus, color uerſus, crebra et uehementius acta ſuſpiria, ita iracentium eadem ſigna ſunt. Flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, exaſtuante ab imis praecordijs ſanguine, labia quatuntur, dentes comprimuntur, horret ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, articulorum ſeipſos torquentium ſonus, gemitus mugitusque, & parum explanatis uocibus ſermo praeruptus, & copioſa ſapius manſus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnasque irae minas agens, foeda uisu & horrenda facies deprauantium ſe, atque intumeſcentium. Neſcias: utrum magis deteſtabile uitium ſit, an deforme, Cetera licet abſcondere, & in abdito alere, Ira ſe proferit, & in faciem exit, quantoque maior eſt, hoc efferueſcit manifeſtius. Non uides, ut omnium animatum, ſimul ad nocendum inſurrexerunt, praecurrant notae, ac tota corpora ſolitu quietumque egrediantur habitum & feritatem ſuam exaſperent? Spumant apriſ ora, dentes acuuntur attritu, taurorum cornua iactantur in uacuum, & haerena pulſu pedum ſpargitur, leones ſic emunt, inſtantur irritatis colla ſerpentibus, rabidarum canum triſtis aſpectus eſt. Nullum eſt animal tam horrendum, tamque pernicioſum natura, ut non appareat in illo, ſi ira inuaſit, notae feritatis acceſſio. Nec ignoro ceteros quoque affectus uix occultari, libidinem, metumque & audaciam, dare ſui ſigna, & poſſe praenofci. Neque enim ulla uehementior intra cogitatio eſt, quae niſi moueat in uultu. Quid ergo intereſt? Quod alij affectus apparent, hic eminet. Iam uero ſi effectus eius damnatusque interij uelis, nulla peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis caedes ac uenena, & reorum mutuas ſordes, & urbium clades, & totarum exitia gentium, & principum ſub ciuili hafta capita uenalia, & ſubiectas tectis faces, nec intra moenia coercitos ignes, ſed ingentia ſpatia regionum hoſtili flamma relucencia. Aſpice ſolitudines per multa milia ſine habitatione deſertas, has ira exhaustit. Aſpice tot memoriae proditos duces, mali exempla fati. Alium ira in cubili ſuo confodit: alium inter ſacra menſae iura percuffit, alium inter leges celebrisque ſpectaculum fori lanci nauit: alium filij parricidio dare ſanguinem iuſſit: alium ſeruili manu, regalem aperire iugulum: alium in crucis membra diſſindere. Adhuc ſingulorum ſupplicia narro. Quin tibi ſiliberit, relictis in quos ira uiritum exarſit, aſpice caſas gladio conciones, & plebem immiſſo milite contrucidatam, & in perniciem promiſcuam, totos populos capitum damna paſſos, tanquam aut curam noſtram deſerentibus Dijs, aut autoritatem contemnentibus ſua. Quid gladiatoribus? Quare populus irascitur, & tam inique, ut iniuriam putet, quod non libenter per eum, contemni ſe iudicat, & uultu, geſtu, ardore, deſpecta tore in aduerſarium uertitur? Quod quidem tamen non eſt ira, ſed quaſi ira: ſicut puerorum, qui ſi ceciderunt, terram uerberari uolunt, & ſepe neſciunt quidem, cui irascantur, ſed tantum irascuntur ſine cauſa & ſine iniuria, non tamen ſine aliqua iniuria ſpecie nec ſine aliqua poena cupiditate. Deluduntur itaque imitatione plagarum, & ſimulatis

ſorte, ſecum multa retractar e diuidus al. ad diſpectu, pro ad iudici / um aut diſcri / men.

CAP. I I.

CAP. III. deprecantiū lachrymis placantur, & falsa ultione falsus dolor tollitur. Irascimur, inquit saepe non illis qui laeserunt, sed his qui laesuri sunt. Vt scias iram non tantum ex iniuria nasci, uerum & irasci nos laesuris. Sed ipsa cogitatione nos laedunt, & iniuria qui facturus est, iam facit. Vt scias inquit, non esse iram poenae cupiditate, infirmis/limi, saepe potētissimis irascuntur, nec poenā cōcupiscunt, quā non sperant. Primum diximus, irā cupiditatē esse poenae exigendae, non facultatē. Concupiscunt autem homines, & quae non possunt. Deinde nemo tam humilis est, qui poenā uel summi hominis sperare non possit. Ad nocendū potētes sumus. Aristotelis finitio nō multum à nostra abest, ait enim, Irā esse cupiditatē doloris reponēdi. Quid inter nostram & hanc finitioē inter sit exequi longū est: cōtra utramq; dicitur, feras irasci, nec iniuria iritatas, nec poenae doloris ire alieni causa. Nā etiā si hoc efficiunt, nō hoc petunt. Sed dicendū est feras ira carere, & omnia praeter hominem. Nā cum sit inimica rationi, nusquā tamen nascitur, nisi ubi rationi locus est. Impetus habet feras, rabiem, feritatem, incursum. Iram quidem non magis quam luxuriam, uel iniuriā: & in quafdam uoluptates intemperantiores homine sunt. Non est quod credas illi qui dicit, Nō aper irasci meminit, non fidere cursu Cerua, nec armētis incurrere fortibus ur si. Irasci dicit, incitari, impingi. Irasci quidē nō magis sciūt, quam ignoscere. Muta animalia humanis affectibus carēt, habēt autē similes illis quosdā impulsus. Alioquin si amor in illis esset, & odium esset: si amicitia, & similitudo, et cōcordia: quorū aliqua in illis quoc; extant uestigia: caeterum humanorū pectorum propria bona malaque sunt. Nulli nisi homini concessa prudentia est, prouidentia, diligentia, cogitatio, nec tantum uirtutibus humanis animalia, sed etiam uitis prohibita sunt. Totā illorum ut extra, ita intra forma humana dissimilis est. Regium enim illud & principale aliter dicunt: ut uox est quidem, sed non explanabilis & perturbata, & inefficax: ut lingua, sed deuincta, nec in motus uarios soluta: ita ipsum principale, parum subtile, parum exactum.

de hys uoyi/ rōy

CAP. IIII. Capit eorū uisus species rerū, quibus ad impetus euocetur, sed turbidas, & cōfusas. Ex eo procurfus illarū tumultusq; uehementes sunt, metus autē solitudinesq; & tristitia, & ira nō sunt, sed his quaedā similia. Ideo cito cadūt & mutātur in cōtrarium, & cū acerrime saeuerunt, expaueruntq; pascūtur, & ex fremitu discursusq; uesano, statim quies soporq; sequitur. Quid esset ira: satis explicatū est, quo distet ab iracūdia apparet: quo ebrius ab ebrioso, & timēs à timido. Iratus potest nō esse iracundus, Iracundus nō potest aliquādo iratus nō esse. Caetera quae pluribus apud Graecos nominibus in specie iram distinguunt quia apud nos uocabula sua non habēt, praeteribo: etiam si amarū nos, acerbumq; dicimus, nec minus stomachosum, rabiosum, clamosum, difficile, asperū, quae omnia irarum differentiae sunt. Inter has morosum ponas licet, delicatum iracundiae genus. Quaedā enim sunt irae, quae intra clamorem concidant, quaedā nō minus pertinaces, quam frequētes, & quaedā sede manent, uerbis parciores, quaedam in uerborum maledictorumq; amaritudinē effusae: quaedā ultra querelas & uersationes non exeūt, quaedā altē grauesq; sunt, & introrsus uersae. Mille aliae species sunt mali multiplicis. Quid esset ira quaesitum est. An in ullum aliud animal, quam in hominē caderet, quo ab iracundia distaret, & quae eius species essent. Nunc quaeramus, an ira secundum naturā sit, & an utilis, atq; ex aliqua parte retinenda. An secundum naturam sit, manifestū erit, si hominē inspexerimus, quo quid est mirius, dum in recto animi habitu est: quid autem ira crudelius est? Homine quid aliorum amantiū: quid ira infestius? Homo in adiutorium mutuū generatus est. Ira in exitium. Hic congregari uult, illa & discedere, hic prodesse, illa nocere: hic etiam ignotis succurrere, illa etiam charissimos petere. Hic aliorū incommodis uel impēdere se paratus est: ira in periculum, dum modo secū deducat alium parata descendere. Quis ergo magis naturam rerū ignorat, quam qui optimo eius operi & cōmēdatissimo, hoc ferū ac perniciosum uitium assignat: Ira: ut diximus, auida poena est, cuius cupidinē inesse pacatissimo hominis pectori minime secundū eius naturā est. Beneficijs autē humana uita cōstat & cōcordia, nec terrore, sed mutuo

al. quaedā sine motu.

CAP. V.

al. dispergi

al. emendatiss. sino.

tuo amore in & fructum auxiliumq; cōmune constringitur. Quid ergo non aliquando castigatio necessaria est? Quid nisi, sed haec sincera cum ratione. Non enim nocet, sed medetur specie nocendi. Quemadmodum quaedam hastilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis nō ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus: sic ingenia uitio tentat, non multum ex quotidiana consuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac ualitudinem tantum mutata uitae dispositione firmare: proximum est, ut modus proficiat: si modus & ordo non proficit, subducit aliqua & circumcidit: si ne adhuc quidem respondet, interdicit cibis, & abstinentia corpus exonerat. Si frustra molliora cesserunt, ferit uenā, membrisque, si adhaerentia nocent, & morbum diffundūt, manus affert, nec & nulla dura uidetur curatio, cuius est salutaris effectus: Ita legum praesidem, ciuitatisq; rectorem decet, q; diu potest, uerbis & his mollibus ingenia curare, ut facienda suadeat, cupiditatemq; honesti & aequi cōsilio animis, faciatq; uitiorum odium, pretium uirtutis: transeat deinde ad tristitorem orationem, qua moneat adhuc & exprobet, nouissime ad poenas, & has adhuc leues: & reuocabiles decurrat. Ultima supplicia sceleribus ultimis ponat, ut nemo pereat, nisi & quenquam perire, etiam pereuntis inter sit. Hoc uno medentibus erit dissimilis, quod illi quibus uitam non potuerunt largiri, facile exitum praestant: hic damnatum cum dedecore & traductione uita exigit: non, quia delectetur ullius poena (procul est enim à sapiente tam inhumana feritas) sed ut documentum omnium sit, & qui alicui noluerunt prodesse, morte eorum respublika utatur. Non est ergo natura hominis poena appetēs, Idē nec ira quidem secundum naturam hominis, quae poenae appetens est. Et Platonis argumentum adferat: quid enim prohibet alienis uti, ex parte qua nostra sunt? Vir bonus, inquit, non laedit, poena laedit: bono ergo poena non conuenit: ob hoc nec ira, quia poena irae conuenit. Si uir bonus poena non gaudet, non gaudebit, ne eo quidem affectu, cui poena uoluptati est, ergo non est naturalis ira. Nunquid, quamuis non sit naturalis ira assumenda est, quia utilis saepe fuit? Extollit animos & incitat, nec quicquā sine illa magnificum in bello fortitudo gerit, nisi hinc flamma subdita est, & hinc stimulus peragitat, militēq; in pericula audaces. Optimum itaq; quidam putant temperare iram, non tollere, eoq; detracto quod exundat, ad salutarem modum cogere. Id uero retinere, sine quo languēbit actio, & uis, ac uigor animi resoluetur. Primum facilius est excludere perniciosam quam regere, & non admittere, quam admitti modera ri. Nam cum se in possessione posterūt, potentiora rectore sunt, nec recidit se minime patiuntur. Deinde ratio ipsa, cui freni traduntur, tam diu potens est, quam diu diducta est ab affectibus. Si miscuit se illis & inquinauit, non potest continere, quos submouere potuisset. Commota enim semel & concussa mens, ei seruit, quo impellitur. Quarundam rerum initia in nostra potestate sunt, ulteriora nos sua uirapitūt, nec regressum relinquūt. Vt in praecipis datis corporibus nullum sui arbitrium est, nec resistere morariue deiecta potuerunt, sed consilium omne & poenitentiam irreuoabilis praecipitatio abscidit, & non licet eō non peruenire, quō non ire licuit: ferita animus si in iram, amorem, aliosq; se proiecit affectus, non permittitur reprimere impetum, rapiat illum oportet, & ad inimum agat suum pondus, etiam uitiorū natura procliuus. Optimum est primum iritamentū irae protinus spernere, ipsiq; repugnare sensibus, & dare operā ne incidamus in iram: nam si coeperit ferre transuersos, difficilis ad salutem recursus est. Quoniam nihil rationis est, ubi semel affectus est inductus, iusq; illi aliquid uoluntate nostra datū est. Faciet de caetero quantum uolet, non quātum permiserit. In confinis hostis arcendus est. Nam cum intrauit, & portis se intulit, modum à captiuis non accipit. Neq; enim sepositus est animus, & extrinsecus speculatur affectus, ut illos non patiatur ultra quam oportet procedere, sed in affectum ipse mutatur. Idēq; non potest utilem illam uim & salutarem perditam iam infirmatamq; reuocare. Non enim, ut dixi, separatas ista sedes suas diductasq; habent, affectus qui in peius, & ratio quae in melius animi mutatio

al. sedus

al. illi

CAP. VI. forte, quem

CAP. VII.

CAP. VIII. al. semibus

al. proditam

est. Quomodo ergo ratio occupata & oppressa uitijis resurget, quæ iræ cessit? Aut quemadmodum à confusione se liberabit, in quam peiorum mixtura preualuit? Sed quidam, inquit, in ira se continent. Vtrum ergo ita, nihil ut faciant eorum quæ ira dicitur, an aliquid? Si nihil faciunt, apparet non esse ad actiones rerum necessarias iram, quam uos quasi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Denique interrogo, ualentior est quam ratio, an infirmior? Si ualentior, quomodo illi modum ratio poterit imponere, cum parere nisi imbecilliora non soleant? Si infirmior est, sine hac per se ad rerum effectus sufficit ratio, nec desiderat imbecillioris auxiliū. At irati quidam constant sibi & se continent. Quomodo? cum iam ira euanescit, & sua sponte decedit, non cum in ipso seruore est, tunc enim potentior est. Quid ergo? non aliquid quando in ira quoque & demittunt incolumes intactosque quos oderunt, & à nocendo abstinere faciunt. Quomodo? cum affectus percussit affectum, aut metus, aut cupiditas aliquid imperauit, non rationis tunc beneficium quæruit, sed affectum infida & mala pace. Denique nihil habet utile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam enim uirtus uitio adiuuanda est, se contenta. Quoties impetui est locus, non irascitur, sed exurgit, & in quantum putauit opus esse concitatur remittiturque: non aliter quam quæ tormentis exprimentur tela, in potestate mittentis sunt, in quantum torqueantur. Ira, inquit Aristoteles, necessaria est, nec quicquam sine illa expugnari potest, nisi illa impleat animum, & spiritum accendat. Utendum autem illa est, non ut duce, sed de milite, quod est falsum. Nam si exaudit rationem, & sequitur, quæ ducitur, iam non est ira, cuius proprium est contumacia. Si uero repugnat, & non ubi iussa est quiescit, sed libidine, ferociaque prouehitur, tamen inutilis animi minister est, quam miles, qui signum receptum datum negligit. Itaque si modum adhiberi sibi patitur, alio nomine appellanda est. Definit ira esse, quam effrenatam indomitamque intelligo. Si non patitur perniciosa est nec inter auxilia numeranda. Ita aut ira non est, aut inuitis est. Nam si quis poenam exigit, non ipsius poenæ audius, sed quia oportet, non est annumerandus iratis. Hic erit utilis miles, qui scit parere consilio. Affectus quidem tam mali ministri, quam duces sunt. Ideo nunquam assumet ratio in adiutorium in prouidos & uiolentos impetus, apud quos nihil ipsa autoritatis habeat, quos nunquam comprimere possit, nisi pares illis similesque opposuerit, ut iræ metum, inertiam iram, timori cupiditatem. Absit hoc à uirtute malum, ut unquam ratio ad uitia confugiat. Non potest hic animus fidele orium capere, quatiatur nec esse est, fluctueturque qui malis suis tutus est, qui fortis esse nisi irascitur non potest, industrius nisi cupit, quietus nisi timet, in tyrannide illi uiuendum est, in alio cuius affectus trahenti seruitutem. Non pudet uirtutes in clientelam uitiorum demittere: deinde definit quicquam ratio posse, si nihil potest sine affectu, & incipit par illi similis esse. Quid enim interest, si æque affectus inconsculta res est sine ratione, quam ratio sine affectu inefficax? Par utrunque est, ubi esse alterum sine altero non potest. Quis autem sustineat affectum exequari rationi? Ira, inquit, utilis affectus est, si modicus est. Imò si natura utilis est. Sed si patiens imperij rationisque est, hoc dumtaxat moderatione consequatur, ut quo minor fuerit, minus noceat. Ergo modicus affectus nihil aliud quam malum modicum est. Sed aduersus hostes, inquit, necessaria est ira. Nusquam minus, ubi non effusus esse oportet impetus, sed temperatos & obediētes. Quid enim est aliud quod Barbaros tanto robustiores, tanto patientiores laborum comminuat, nisi ira infestissima sibi? Gladiatorum quoque ars tuetur, ira dentidat. Deinde quid opus est ira, cum idem perficiat ratio? An tu putas uenatorem irasci feris? an qui uenientes excipit, & effugientes persequitur? Omnia illa sine ira facit ratio. Quid Cimbrorum, Theutorum tot milia superflua alpius ita sustulit, ut tantæ cladis notitiam ad suos non nunciis, sed fama pertulerit, nisi quod erat illis ira pro uirtute, quæ ut aliquando transperculit strauitque omnia, ita sapius sibi exitio est. Germanis quid est animosius? quid ad incursum acrius? quid armorum cupidius? quibus innascuntur innutriturque, quorum una illis cura est, in alia negligētibus. Quid induratus ad omnem patientiam, ut quibus magna ex parte non tegumēta corporum prouisa sunt, non suffu-

CAP. IX.

CAP. X.

CAP. XI.

al. propulit

gia aduersus transperpetem cœli rigorem. Hos tamen Hispani Gallique, & Asia Syriacque al. perpetuum molles bello uiri, antequam legio uisatur cadunt, ob nullam rem aliam opportuno nos, quam ob iracundiam. Agendum illis corporibus, illis animis delicias, luxum, opes ignorantibus, da rationem, da disciplinam, ut nihil amplius dicā, necesse erit nobis certe mores Romanos repetere. Quo alio Fabius affectas imperij uires recreauit, quam quod cunctari & trahere & morari sciuit, quæ omnes irati nesciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo stabat, si Fabius tantum ausus esset, quantum ira suadebat. Habuit in consilio fortunam publicam, & extimatis uiribus, ex quibus iam perire nihil sine uniuerso poterat, dolorem ultionemque sepouit, in unam utilitatem, & occasione intentus, iram ante uicit, quam Hannibalem. Quid Scipio? non relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibusque quibus irascendum erat, bellum in Africam transtulit, tam lentus, ut opinionem luxurie segnitiaeque malignis daret? Quid alter Scipio? non circa Numantiam multum diuque sedit. & hunc suum publicumque dolorem aquo animo tulit, diutius Numantiam quam Carthaginem uincit. Quam dum circumuallat & includit hostem, eò compulsi, ut ferro ipsi suo caderent.

Non est itaque utilis, nec in prelijs quidem aut in bellis ira. In temeritate enim CAP. XII. prona est, & pericula dum inferre uult, non cauet. Illa certissima est uirtus, quæ se diu multumque circumspexit & transiit, & ex lento ac destinato prouexit. Quid ergo? uir al. texti bonus non irascitur, inquit, si cædi patrem suum uiderit, si rapi matrem? Non irascitur, sed uindicabit, sed tuebitur. Quid autem times, ne parum illi magnus stimulus etiam sine ira pietas sit? Aut dic eodem modo, Quid ergo cum uiderit secari patrem suum, filium uel, uir bonus non flebit, ne liqueat animo, quæ accidere foemina uideamus, quoties illas leuis periculi suspicio perculit? Officia sua uir bonus exequitur inconcusus, intrepidus, & sic bono uiro digna faciet, ut nihil faciat uiro indignum. Pater cadetur, defendam: cæsus est, exequar quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis Theophraste, queris inuidiam præceptis fortioribus, & relicto iudice, ad coronam uenis, quia unusquisque in eiusmodi suorum casu irascitur. Putas iudicatos homines id fieri debere, quod faciunt. Ferè enim iustum quisque affectum iudicat, quem agnoscit. Irascuntur boni uiri pro suorum iniurijs, sed idem faciunt, si calida non bene prabeatur, si uitrum fractum est, si calceus luto sparsum est? Non pietas illam iram, sed infirmitas mouet, sicut pueri, qui tam parentibus amissis flebunt, quam nucibus. Irasci pro suis non est pij animi, sed infirmi. Illud pulchrum dignumque, parentibus, liberis, amicis, ciuibus prodire defensorem, ipso officio ducente, uolentem, iudicantem, prouidentem, non impulsum & rapidum. Nullus enim affectus uindicandi cupidior est, quam ira, & ob id ipsum ad uindicandum inhabilis, prærabida & amentis: ut omnis ferè cupiditas ipsa sibi in id, in quod properat, opponitur. Itaque nec in pace, nec in bello unquam bona sunt. Pacem enim similem belli efficit, in armis uero oblitiscitur Martem esse communem, uenitque in alienam potestatem, dum in sua non est. Deinde non ideo uitia in usum recipienda sunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. Nam & febres quadam genera ualitudinis leuant, nec ideo non ex toto illis caruisse melius est. Abominandum remedij genus est, sanitatem debere morbo: si mihi modo ira etiam si aliquando ut uenenum, & præcipitatio, & naufragij, ex inopinato profuit, non ideo salutaris omnino iudicanda est: sæpe enim saluti fuere pestifera. Deinde quæ habenda sunt in bonis, quo maiora, eò meliora & optabilliora sunt. Si iustitia bonum est, nemo dicit meliorem futuram, si quid detractum ex ea fuerit: si fortitudo bonum est, nemo illam desiderabit ex aliqua parte diminui. Ergo & CAP. XIII. ira quo maior, hoc melior. Quis enim ullius boni accessione recusauerit? Atqui auget illam inutile est, ergo & esse. Non est bonum, quod incremento malum fit. Vtilis, inquit, ira est, quia pugnaiores facit. Isto modo & ebrietas. Facit enim proteruos & audaces, multique meliores ad ferrum fuere male sobrii. Isto modo dic & phrenesim, atque insaniam uiribus necessariam, quia sæpe ualidiorem furor reddit. Quid? non aliquoties metus ex pauido fecit audacem? & mortis timor etiam inertissimos excitauit in prælium? Sed ira, ebrietas, timor, aliisque eiusmodi foeda & caduca imita-

menta

menta sunt, nec uirtutem instruunt, quæ nihil uitij eget, sed segnem aliquando animum & ignauum paululum alleuant. Nemo irascendo fit fortior, nisi qui fortis sine ira non fuisset. Ira in adiutorium uirtutis non uenit, sed in uicem. Quid quod si bonum esset ira, perfectissimum quemque sequeretur. Atqui iracundissimi infantes, senesque & ægri sunt, & inualidum omne natura est querulum. Non potest, inquit Theophrastus fieri, ut bonus uir non irascatur malis. Isto modo quo melior quisque, hoc iracundior erit. Vide ne contra placidior, solutusque affectibus, & cui nemo odio sit. Peccantes uero quid habet cur oderit, cum error illos in huiusmodi delicta compellat. Non est autem prudentis errantes odisse, alioquin ipse sibi odio erit. Cogitet quàm multa contra bonum morem faciat, quàm multa ex his quæ egit, ueniam desiderent. Iam irascetur etiam sibi. Neque enim æquus iudex aliam de sua, aliam de aliena causa sententiam fert, Nemo, inquam, inuenitur, qui se possit absolvere, & innocentem quisque se dicit, respiciens testem, non conscientiam. Quanto humanius mitem & paternum animum præstare peccantibus, & illos non persequi, sed reuocare. Errantes per agros ignoratia uitæ, melius est ad rectum iter admouere, quàm expellere. Corrigendus est qui peccat, & admonitione, & ui, & molliter, & asperè, meliorque tam sibi quàm alijs faciendus, non sine castigatione, sed sine ira. Quis enim

CAP. XIII.

CAP. XV.

al. lenti

al. apponimus

CAP. XVI

al. solita

al. insolita

Vide castigat

tiones.

Tarpeia, sub-

audi, arcis.

al. Tarpeio,

cui medetur, irascitur. At corrigi nequeunt, nihilque in illis leue, aut spei bonæ cæpax est. Tollantur è cœtu mortalium, facturi peiora quæ cõtingunt, & quo uno modo possunt, desinant esse mali, sed hoc sine odio. Quid enim est cur oderim eum, cui tum maxime profum, cum illum sibi eripio? Nunquis membra sua odit, tunc cum abscindit? Non est illa ira, sed misera curatio. Rabidos effligimus canes, trucem atque immanissimum bouem cadimus, & morbidis pecoribus, ne gregem polluant, ferrum demittimus, portentosos fetus extinguimus, liberos quoque si debiles monstruosque editi sunt, abigimus. Nõ ira, sed ratio est, à sanis inutilia fecernere. Nil minus quàm irasci punientem decet, cum eo magis ad emendationem poena proficiat si iudicio lata est. Inde est, quod Socrates seruo ait: Cederem te, nisi irascerer. Admonitionem serui in tempus sanius distulit, illo tempore se admonuit. Cuius erit temperatus affectus, cum Socrates non sit ausus se iræ committere? Ergo ad coercionem errantium, sceleratorumque irato castigatore non opus est. Nam cum ira delictum animi sit, nõ oportet peccata corrigere, peccantem. Quid ergo non irascar latroni? non irascar uenefico? Non. Neque enim mihi irascor, cum sanguinem mitto. Omne poenæ genus, remedijs loco admoueo. Tu adhuc in prima parte uersaris errorum, nec grauius teraberis, sed frequenter. Obiurgatio te primum secreta, deinde publica emendare tentabit. Tu longius iam processisti, quàm ut possis uerbis sanari. Ignominia cõtineberis, cum tibi fortius aliquid & quod sentias inurendum est, in exilium & loca ignota mitteris. In te duriora remedia, iam solida nequitia desiderat, & uincula publica, & carcer adhibebitur. Tibi insanabilis animus est, & sceleribus scelera contemnis: & iam non caulis, quæ nunquam malo defuturæ sunt, impelleris, sed satis tibi est magna ad peccandum causa, peccare. Perbibisti nequitiam, & ita uisceribus immiscuisti, ut nisi cum ipsis exire non possit. Olim miser mori quæris, bene de te merebimur. Auferemus tibi istam qua uexaris, insaniam, & per tuam alienamque uoluptatem supplicium id, quod unum bonum tibi superest, repensentabis morte. Quare irascar, cui cum maxime profum? Interim optimum genus misericordie est, occidere. Si intrassem ualeudinarium exercitatus & sciens, ut domum diuitis, nõ idem imperassem omnibus, per diuersa ægrotantibus. Varia in tot animis uitia uideo, & ciuitati curandæ adhibitus sum, pro cuiusque morbo medicina quaeratur. Hunc sanet uerecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egestas, hunc ferrum. Itaque etsi peruersa induenda magistratui uestis, & conuocanda classico concio est, procedam in tribunal, non furens, nec infestus, sed uultu legis, & illa solennia uerba, leni magis grauique quàm rabida uoce concipiam, & agi iubebo non iratus, sed seuerus. Et cum ceruicem noxio præcidi imperabo, & cum parricidam insulam culleo, & cum mittam in supplicium militare, & cum Tarpeia proditorem, hostemue publicum imponam,

nam, sine ira, eo uultu animoque ero, quo serpentes & animalia uenenata percutio. Iracundia opus est ad puniendum. Quid enim uideatur lex irasci his quos nõ nouit, non uidit, quos non futuros sperat? Illius itaque sumendus est animus, quæ non irascitur sed constituit. Nam si bono uiro ob mala facinora irasci cõuenit, & ob secundas res malorum hominum inuidere conueniet. Quid enim est indignius, quàm florere quosdam, & eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla potest satis mala inueniri fortuna? Sed tam commoda illorum sine inuidia uidebit, quàm scelera sine ira. Bonus iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo, non cum eiusmodi aliqui sapiens habebit in manibus, tangetur animus eius, eritque solito commotior? Fatiorentiet leuè quendam, tenuemque motum. Nam (ut dixit Zenon) in sapientis quoque animo, etiam cum uulnus sanatum est, cicatrix manet. Sentiet itaque suspitiones quasdam, & umbras affectuum, ipsis quidem carebit. Aristoteles ait, affectus quosdam, si quis illis bene utatur, pro armis esse. Quod uerum foret, si uelut bellica instrumenta sumi, deponique possent, inuidentis arbitrio. Hæc arma quæ Aristoteles uirtuti dat, ipsa per se pugnant, non expectant manum. Habent & non habentur. Nil alijs instrumentis opus est. Satis nos instruxit ratio natura. Hæc dedit telum, firmum, perpetuum, obsequens, nec anceps, nec quod in dominum remitti possit. Non ad providendum tantum, sed ad res gerendas satis est per se ipsa ratio. Etenim quid est stultius, quàm hanc ab iracundia petere præsidium, rem stabilem ab incerta, fidem ab infida, sanam ab ægra? Quid, quod ad actiones quoque in quibus solis opera iracundia uidetur necessaria, multo per se ratio fortior est? Nam cum iudicauit aliquid faciendum, in eo perseverat. Nihil enim melius inuentura est seipsa, quo mutetur. Ideo stat semel constans. Iram sæpe misericordia retrò egit. Habet enim non solidum robur, sed tantum tumorem, uolentisque principijs utitur: non aliter quàm qui à terra uenti surgunt, & fluminibus paludibusque excepti, sine pertinacia uehementes sunt. Incipit magno impetu, deinde desinit ante tempus fatigata, & quæ nihil aliud quàm crudelitatem, ac noua genera poenarum uersauerat, cum animum aduertendum est, ira iam fracta, leuisque est. Affectus cito cadit, æqualis est ratio. Ceterum etiã ubi perseverauerit ira, nonnunquam si plures sunt, qui perire meruerunt, post duorum triumue sanguinem, occidere delinit. Primi eius icus acres sunt, sicut serpentium uenena à cubili repentium nocent, innoxij dentes sunt, cum illos frequens morsus exhaustit. Ergo non paria patiuntur, qui paria commiserant, & sæpe qui minus cõmilit, plus patitur, quia recentiori iræ obiectus est, & tantum inæqualis est, modò ultra quem oportet, excurrit, modò ceterius debito resistit. Sibi enim indulget, ex libidine iudicat, & audire non uult, & patrociniõ nõ relinquit locum, & eã tener quæ inuasit, & eripi sibi iudicium suum, etiam si paruum est, non linat. Ratio uerique partem locum dat & tempus. Deinde aduocationem etiam sibi petit, ut excutienda ueritati spatium habeat, ira festinat. Ratio id iudicari uult, quod æquum est: ira id æquum uideri uult, quod iudicauit. Ratio nihil præter ipsum, de quo agitur, spectat. Ira uanis & extra causam obuersantibus commouetur. Vultus illam securior, uox clarior, sermo liberior, cultus delicatior, aduocatio ambitiosior, fauor popularis exasperat. Sæpe infesta patrono reum damnat, etiam si iugerit oculis ueritas, amat & querit errorem, coargui non uult, & in male cõceptis, honestior illi pertinacia uidetur, quàm poenitentia. Cn. Piso fuit memoria nostra, uir à multis uitij integer, sed prauus, & cui placebat pro cõstantia rigor. Is cum iratus duci iussisset eum, qui ex commeatu sine cõmilitone redierat, quali interfecisset, quem nõ exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum non dedit: damnatus extra uallum deducus est, & iam ceruicem porrigebat, cum subito apparuit ille commilito, qui occisus uidebatur. Tunc centurio supplicio præpositus, condere gladijs spiculatorẽ iubet, damnatũ ad Pisonem reducit, redditurus Pisoni innocentiam. Nam militi fortuna reddiderat. Ingenti concursu deducuntur, complexi alter alterum cum magno gaudio castrorũ commilitones. Conscendit tribunal furens Piso, ac iubet duci utrunque, & eum militem, qui non occidit, & eum qui non perierat. Quid hoc indignius?

Quia

al. constituitis

al. concepti

forte, in totum

al. fingendas

Quia unus innocens apparuerat, duo peribant. Pifo adiecit & tertium. Nam illum centurionem, qui damnatum reduxit, duci iussit. Constituti sunt in eodem loco perituri tres, ob unius innocentiam. O quam solers est iracundia ad fugiendas causas furoris. Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es, te quia causa damnationis commilitoni fuisti, te quia iussus occidere, imperatori non paruisti. Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam, iracundia hoc mali, non uult regi. Irascitur ueritati ipsi, si contra uoluntatem suam apparuerit: clamore & tumultu, & totius corporis iactatione, quos destinauit insequitur, adiectis conuicijs, maledictisq;. Hoc non facit ratio, sed si ita opus est, silens quietaq;, totas domos funditus tollit, & familias Reipublicae pestilentes cum coniugibus ac liberis perdit, recta ipsa diruit, & solo exaequat, & inimica libertati nomina extirpat. Haec non frendens, nec caput quassans, nec quicquam indecorum iudici faciens, cuius tum maxime placidus esse debet, in statu uultus, cum magna pronunciat. Quid opus est, inquit Hieronymus, cum uelis cadere aliquem, prius tua labia morderes? Quid si ille uidisset desilientem de tribunali proconsulem, & fascis lictori auferentem, & stria uestimenta scindentem, quia tardius scindebantur alienar? Quid opus est mensam euertere? Quid pocula affligere? Quid se in columnas impingeres? Quid capillos euelleres? femur, pectusq; percutere? Quantam iram putas, quae quia non tam cito in alium quam uult, erumpit, in se reuertitur? Tenetur itaque a proximis, & rogatur, ut ipse sibi placeat, quorum nil facit quisquis uacuis ira, meritam cuique poenam iniungit. Dimittit saepe eum, cuius peccatum deprehendit, si poenitentia facti spem bonam pollicetur, si intelligit non ex alto uenire nequitiam, sed summo (quod aiunt) animo inherere. Dabit impunitatem nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam magna scelera leuius, quam minora compeccet: si illa lapsu non crudelitate commissa sunt, his inest latet, & operata & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo afficiet, si alter per negligentiam admisit, alter curauit ut nocens esset. Hoc semper in omni animaduersione seruabit, ut sciat alteram adhiberi, ut emendet malos, alteram, ut tollat. In utroq; non praeterita, sed futura intuebitur. Nam, ut Plato ait, Nemoproprudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Reuocari enim praeterita non possunt, futura prohibentur: & quos nolet nequitiae male cedentis exempla fieri, palam recidet, non tantum ut pereant ipsi, sed ut alios pereundo deterreant. Haec cuiq; expendenda, astimandaq; sunt, uides: quam debeat omni perturbatione liber accedere ad rem summa diligentia tractandam, potestatem uitae necisq;. Male irato ferum committitur. Ne illud quidem iudicandum est, aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non est enim illa magnitudo, tumor est: nec corporibus copia uitioli humoris intensis, morbus incrementum est, sed pestilens abundantia. Omnes quos uacors ira animus, supra cogitationes extollit humanas, altum quiddam & sublime spirare se credunt, ceterum nihil solidi subest, sed in ruinam prona sunt, quae sine fundamentis creuere. Non habent ira cui insistat, non ex firmo mansuroq; oritur, sed uentosa & inanis est, tantumq; abest a magnitudine animi, quantum a fortitudine audacia, a fiducia insolentia, ab austeritate tristitia, a seueritate crudelitas. Multum, inquam, interest inter sublimem animum & superbum. Iracundia nihil amplum, decorumq; molitur. Contra mihi uidetur uentoli & infelicis animi imbecillitas sibi confici saepe indolescere. Ut exulcerata & agra corpora quae ad icus leuissimos gemunt, ita ira muliebre maxime & puerile uitium est. At incidit & in uiros. Nam uiris quoq; puerilia ac muliebra ingenia sunt. Quid ergo? Non aliquae uoces ab iratis emittuntur, quae magno emissae uideantur animo, ueram ignorantibus magnitudinem: qualis illa dira & abominanda, Oderint, dum metuant. Syllano scilicet saeculo scriptam. Nescio utrum sibi peius optauerit, ut odio esset, an ut timori. Oderint. Occurrit illi futurum, ut execrentur, insidiantur, opprimant. Quid adiecit? Dii illi malefaciant, adeo repperit dignum odio remedium. Oderint. Quid, dum parent, non dum probent, non. Quid ergo, dum timeant, sic nec amari quidem uellem.

Magno

Magno hoc dictum spiritu putas? Falleris. Nec enim magnitudo ista est, sed inimitas. Non est quod credas irascentium uerbis, quorum strepitus magni, minaces sunt, intus mens pauidissima. Non est quod existimes uerum esse, quod apud discretissimum uirum Liuuium dicitur: Vir ingenij magni magis quam boni. Non potest illud separari, aut & bonum erit, aut nec magnum, quia magnitudinem animi in concussam intelligo, & introrsus solidam, ab imo parem firmamq;, qualis inesse malis ingenijs non solet. Terribilia enim esse & tumultuosa & exitiosa possunt, magnitudinem quidem, cuius firmamentum roburq; bonitas est, non habebunt. Ceterum sermone, conatu, & omni extra paratu facient magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid quod tu magni putes, sicut C. Caesar, qui iratus caelo quod obstreperet pantomimis, quos imitabatur studiosius quam spectabat, quodq; comessatio sua fulminibus terreretur, prorsus parum certis ad pugnam uocauit Iouem, & quidem sine intermissione, Homericum illum exclamans uersum, *Ζεύ πάτερ ἔπις σείο θεῶν ὁ λώπρεπος ἄλλος*. Quarta demetia fuit. Putauit aut sibi noceri, ne a Ioue quidem posse, aut se nocere citam Ioui posse. Non uoto parum momenti hanc eius uocem ad incitandum conuictorum animos addidisse. Vltimae enim patientiae uisum est cum ferre, qui Iouem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum uidetur quidem uehemens, deos hominesq; despiciens, magnum, nihil nobile est: aut si uidetur alicui magnum animum ira producere, uideatur & luxuria. Ebone sustineri uult, purpura uestiri, auro tegi, terras transferre, maria concludere, flumina praecipitare, nemora suspendere. Videatur & auaritia magni animi, Aceruis auri argentiq; incubat, & prouinciarum nominibus agros colit, & sub singulis uillicis latiores habet fines, quam quos consules fortiebantur. Vigetur & libido magni animi. Transnatat freta, puerorum greges castrat, sub gladium mariti uenit uxor morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. Non est contenta honoribus annuis, si fieri potest, uno nomine occupare fastos uult, per omnem orbem titulos disponere. Omnia ista non refert, in quantum procedant extendantq; se, angusta sunt, misera, depressa. Sola sublimis & excelsa uirtus est. Nec quicquam magnum est, nisi quod simul & placidum.

Primi libri de ira, finis.

PINCIANI IN PRIMVM LIB. DE IRA AD NOVATVM.

Non magis quam luxuria uel iniuriam] Duo postrema uerba, uel iniuriam, non habentur in eadem. Prudentia est prouidentia, diligentia, cognitio] Omnia exemplaria cogitatio habent, non cognitio, & in plerisque illorum uerbum prouidentia, desideratur. Regium enim illud & principale aliter dicunt] Quidam codices. Regium autem illud & principale aliter dicunt. Codex Pincianus. Regium est illud & principale alte ductum, & infra. Beneficijs autem humana uita constat] Vetus lectio. Beneficijs enim humana uita consistit. Cap. 5. Transseat, deinde ad tristitorem orationem] Codex Franciscanus castigatius. Transseat deinde ad strictiorem orationem, frequens hoc & fere familiare mendum in hoc auctore. Cap. 6.

Nunquid quauis non sit naturalis ira] Exemplaria quaedam. Quidam quamuis, cetera. Cap. 8. PRIMVM irritamentum irae protinus spernere] Mallē legeres aspernari quam spernere, ut in 2. libro ad quosdam tactus aspernatio. Cap. 9.

Quotiens impetui est locus] Scribe. Quotiens impetu opus est, ex ueteri lectione. Quam dum circumuallat & includit hostem] Verbum, quam, non habetur in eadem. Cap. 11.

NON CAUET] Non precauet, quaedam exemplaria. Si calceus luto sparsus est] Eadem aspersus, non sparsus. Cap. 12. IMMANSUETVM BOVEM cedimus] Occidimus non cedimus, eadem. Cap. 15.

Ad coercionem errantium sceleratorum] Correctionem quaedam exemplaria non coercionem. Ignominia contineberis] Deesse negationem existimo, ut sit. Ignominia non contineberis. Sed uultu legis & illa solennia uerba le-

ni magis grauiq; quam rabida uoce concipiam & agi iubebo] Praeposterē scripta uerba totū sensum obnubilant. Corrigendum arbitror, sed uultu leni & magis graui quam rabida uoce illa solennia uerba legis concipiam & agi iubebo. Possit etiam legi & forte aptius. Illa solennia uerba concipiam & lege agi iubebo. Et quidem

sine intermissione.] Omnis scripta lectio & quidem sine missione, sed in codice

Facundi & Primitiui non habentur omnino haec uerba.

D LVCI

CAP. I.

Primus liber Nouate benigniorē habuit materiā. Facilis enim in procliuia uitiorū decursus est. Nūc ad exiliora ueniēdum est. Querimus enim, utrū ira iudicio aut impetu incipiat, id est, utrū sua sponte moueatur, an quemadmodū pleraq; quę intra nos in scijs nobis oriuntur. Debet autē in hoc se demittere disputatio, ut ad illa quoq; altiora possit exurgere. Nā & in corpore nostro ossa, nerui & articuli firmamenta totius, & talia minime specio

forte, uitalia

sa uisu, prius ordinantur: deinde hæc ex quibus omnis in faciem aspectumq; decor est: post hæc omnia, qui maxime oculos rapit color, ultimus perfectio iam corpore, effunditur. Iram quin species oblatæ iniuriæ moueat, non est dubium: sed utrū speciem ipsam statim sequatur, & non accedente animo excurrat, an illo assentiēte moueatur, querimus. Nobis placet nil ipsam per se audere, sed animo approbante. Nam speciem capere acceptæ iniuriæ, & ultionē eius concupiscere, & utrunq; coniungere, nec lædi se debuisse, & uindicari debere, non est eius impetus, qui sine uoluntate nostra concitatur. Ille simplex est, hic compositus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus est, damnauit, ulciscitur, hæc non possunt fieri, nisi animus qui tangebatur assensus est. Quorsus, inquis, hoc nunc pertinet? ut sciamus quid sit ira. Nam si inuitis nobis nascitur, nunquam rationi succumbet. Omnes enim motus, qui non uoluntate nostra fiunt, inuicti & inuitabiles sunt, ut horror frigida aspersio, ad quosdā iclus & aspernatio, ad peiores nuncios subriguntur pili, et rubor ad improba uerba subsunditur, sequiturq; uertigo prærupta cernentes. Quorum quia nihil in nostra potestate est, nulla quo minus fiant, ratio persuadet. Ira præceptis fugatur. Est enim uoluntarium animi uitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ fortis eueniunt, in eoq; etiam sapientissimis accidunt. Inter quæ & primus ille iclus animi ponendus est, qui nos post opinionem iniuriæ mouet. Hic subit etiā inter ludicra scenæ spectacula, & lectiones rerum uetustarum, sæpe Clodio Ciceronē expellenti, & Antonio occidenti, uidemur irasci. Quis non cōtra Marij arma, & contra Syllæ proscriptionē concitatur? Quis nō Theodoto & Achilla, & ipsi puero, nō puerile auso facinus, infestus est? Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio instigat. Martius quoq; ille turbarū sonus, mouet mētes, & atrox pīctura, & iustissimorū suppliciorū tristis aspectus. Inde est quod arridemus ardentibus, & contristat nos turba moerentium, & effere uescimus ad aliena certamina: quæ non sunt iræ, non magis quàm tristitia est, quæ ad conspectum inimici naufragi contrahit frontem: non magis quàm timor, qui Annibale post Cannas moenia circumfidente, lectoris percutit animos: sed omnia ista motus sunt animorū moueri & uolentium, nec affectus, sed principia præludētia affectibus. Sic enim militaris uiri in media pace togati iam aures tuba suscitāt, equosq; castrenses erigit crepitus armorū. Alexandrum ait, Xenophanto canente manum ad arma misisse.

CAP. II.

forte, consternatio,

Nihil ex his quę animū fortuito impellūt affectus uocari debet. Ista (ut ira dicam) patitur magis animus quàm facit. Ergo affectus est, non ad oblatas rerū species moueri, sed permittere se illis, & hunc fortuitum motum perfectum. Nā si quis pallorem & lachrymas proidentis, & irritationē humoris obsceni, altum uē suspiriū, & oculos subito acriores, aut quid his simile, iudiciū affectus, animiq; signū putat, fallitur, nec intelligit hos corporis esse pulsus. Itaq; & fortissimus plerunq; uir, dū armatur expalluit, & signo pugnæ dato, ferocissimo militi paululū genua tremuerūt, & magno imperatori antequā inter se acies arietarent, cor exiluit, & Oratori eloquentissimo dū ad dicendum componitur, summa riguerunt. Ira non moueri tantum, sed excurrere debet. Est enim impetus. Nunquam autem impetus sine assensu mentis est: neq; enim fieri potest, ut de ultione & pœna agatur animo nesciente. Putauit se aliquis læsum, uoluit ulcisci, dissuadente aliqua causaltatim rēdit. Hæc iram non uocō, sed

motum

motū animi rationi parentem. Illa est ira, quæ rationem trānsit, quæ secum rapit. Ergo prima illa agitatio animi, quam species iniuriæ incussit, non magis ira est quàm ipsa iniuriæ species, sed ille sequens impetus, qui speciē iniuriæ non tātum accepit, sed approbavit. Ira est concitatio animi ad ultionem, uoluntate & iudicio, pergenis. Nunquid dubium est, quin timor fugam, habeat, ira impetum? Vide ergo an putes aliquid sine assensu mentis, aut peti posse, aut cauēri. Et ut scias quemadmodum incipiant affectus, aut crescant, aut efferantur, est primus motus non uoluntarius quasi preparatio affectus & quadam & cōmutatio. Alter cū uoluntate non conrumaci, tanquam oporteat me uindicari, cum læsus sim, aut oporteat hunc pœnas dare, cum scelus fecerit. Tertius motus est iam impotens, qui non si oportet, ulciscit uult, sed utiq; qui rationem euitit. Primum illum animi iclum effugere ratione non possumus, licet ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos oscitatio aliena sollicitet, nec oculi ad inenationem subitam digitorum comprimantur. Ista non potest ratio uincere, consuetudo fortasse, & assidua obseruatio extenuat. Alter ille motus qui iudicio nascitur, iudicio tollitur. Illud etiā nunc querendum est, Hi qui uulgo sæuiunt, & sanguine humano gaudent an irascantur, cum eos occidunt, à quibus nec acceperunt iniuriam, nec acceperunt ipsos existimant, qualis fuit Apollodorus, aut Phalaris. Hæc non est ira, sed crudelitas. Non enim quia accepit iniuriam, nocet, sed parata est dum noceat, uelle accipere. Nec illi uerba lacerationesq; in ultionem petuntur, sed in uoluptatem. Quid ergo? Origo huiusmodi mali ab ira est, quæ ubi frequenti exercitatione, & satietate in obliuionē clemētiæ uenit, & omne scelus humanū eiecit animo, nouissimē in crudelitatem trānsit. Ridet itaq; gaudetq; & uoluptate multa perfruuntur, plurimumq; ab iratorū uultu absunt, per otium se ui. Hannibalem aiunt dixisse, cum fossam sanguine humano plenam uidisset. O formosum spectaculum. Quanto pulchrius illi uisum esset, si flumen aliquod lacumq; compleisset. Quid mirum, si hoc maxime spectaculo caperis innatus sanguini, & ab infante cadibus admotus? Sequetur te fortuna crudelitatis tuæ per uiginti annos secunda, dabit quæ oculis tuis gratum ubique spectaculum. Videbis istud & circa Trasimenum & circa Cannas, & nouissimē circa Carthaginem tuam. Volesus nuper sub diuo Augusto proconsul Asiæ cum CCC. una die securi percussisset, incedens inter cadauera uultu superbo, quasi magnificum quiddam conspiciendumq; secisset, græcè proclamauit, O rem regiam. Quis hæc rex fecisset? Non fuit hæc ira, sed

CAP. III.

al. cōminatio.

CAP. V.

al. Quid hic

Quibus uirtus est ira.

CAP. VI.

Virtus, inquit, ut honestis rebus ppitia est, ita turpibus irata esse debet. Quid si dicatur uirtutem & humilem & magnam esse debere? Arqui hæc dicit, qui illā extolli uult et deprimi. Quoniam lætitia ob recte factū, clara magnificaq; est ira ob alienum peccatum, sordida & angusti pectoris est, nec unquā cōmittet uirtus, ut uitia dum cōpescuit imitetur ipsa. Irā castigandā habet, quæ nihilo melior est, sæpe etiam peior his delictis quibus irascitur. Gaudere lætariq; propriū & naturale uirtutis est irasci nō est ex dignitate eius, nō magis quàm moerere. Atq; iracundiæ tristitia comes est, & in hanc omnis ira uel post poenitentiam, uel post repulsiā reuoluitur. Et si sapientis est peccatis irasci, magis irascetur maioribus, & sæpe irascetur: sequitur, ut nō tantū iratus sit sapiens, sed iracundus. Atqui si nec magnam iram, nec frequentem in animo sapientis locum habere credimus, quid est quare nō ex toto hoc affectu illum liberemus? modus enim esse non potest, si pro facto cuiusq; irascendum est. Nā aut iniustus erit, si æqualiter irascetur delictis inæqualibus: aut iracundissimus si toties exanderit, quoties iram scelera meruerint. Et quid indignius quàm sapientis affectū ex aliena pœdere nequitia? Delinet ille Socrates posse eundē uultū domū referre, quæ domo extulerat. Atqui si irasci sapiēs debet turpiter factis, & concitari cōtristariq; ob scelera, nihil est gruniosius sapiente. Omnis illi per iracundiam moeroremq; uita transibit. Quod enim momētū erit, quo non improbanda uideat? Quoties processerit domo, per sceleratos illi, auarosq; & prodigos, & impudētes, & ob

D 2 ista se

ista felices incedendum erit. Nusquā oculi eius flectentur, ut non quōd indignētur, inueniat. Deficiet, si toties a se irā, quoties causa poscet, exegerit. Hęc tot milia ad fori prima luce propterantia, quā turpes lites, quā turpiores aduocatos habēt. Alius iudicia patris accusat, quæ mereri satis fuit. Alius cum matre consistit. Alius delator uenit eius criminis, cuius manifestior reus est: & iudex dānaturus quæ fecit, eligitur, & corona pro mala causa, bona patroni uoce corrupta. Quid singula prosequor: cum uideris stimulum referum, & septa concursu omnīs frequentia plena, & illum circum in quo maximam sui partem populus ostendit, hoc scito, istic tantundem esse uitiorum, quantum hominū. Inter istos quos togatos uides, nulla pax est, alter in alterius exitum leui compendio ducitur. Nulli nisi ex alterius

CAP. VIII. damno quaestus est: felicem oderunt, infelicem contēnunt: maiore grauantur, minori graues sunt: diuersis stimulantur cupiditatibus, omnia perdita ob leuem uoluptatem predamq; cupiūt. Non alia quā in ludo gladiatorio uita est, cum isdē uitentium pugnantiumq;. Ferarum iste conuētus est, nisi quōd ille inter se placidæ sunt morsuq; similitum abstinent, hi mutualaceratione satiantur. Hoc uno ab animalibus mutis differunt, quōd illa mansuescunt alentibus, horū rabies ipsos a quibus est nutrita, depascitur. Nunquam irasci desinet, semel si sapiens coeperit, omnia sceleribus ac uitijs plena sunt. Plus committitur, quā possit coertione sanari. Certatur ingenti quodam nequitia certamine, maior quotidie peccandi cupiditas, minor uerecundia est. Expulso melioris æquiorisq; respectu, quocumq; usum est, libido se impingit, nec furtiua iam scelera sunt, præter oculos eunt. Adeoq; in publicū missa nequitia est, & in omnium pectoribus eualuit, ut innocentia non rara, sed nulla sit. Nunquid enim singuli aut pauci rupere legē: undiq; uelut ligno dato, ad fas nefasq; miscendum ꝑ coorti sunt. Non hospes ab hospite tutus. Non socer a genero, fratru quoque gratia rara est. Imminet exitio uir cōiugis, illa mariti. Lurida terribiles miscent aconita nouerca. Filius ante diem patrios inquirat in annos. Et quota pars ista scelerum est: non describit castra ex una parte contraria, & parētum liberorumq; sacramēta diuersa, subiectam patriæ ciuis manu flammam, & agmina infestorū equitum ad conquirendas proscriptorum latebras circumuolitantia, & uiolatos fontes uenenis, & pestilentiam manu factam, & præductam obsessis parentibus fossam, plenos carceres, & incēdia totas urbes cōcremātia, dominationesq; funestas, & regnorū publicorūq; exitiorū clādestina cōsilia, & pro gloria habita, quæ quādiu opprimi possunt, scelera sunt. Raptus ac stupra, & ne os quidem libidini exceptum.

CAP. IX. Adijce nunc publica periuria gentium, & rupta fœdera, & in prædam ualidioris quicquid non resistebat ꝑ adductum, circumscriptiones, furta, fraudes, inficiatio nes, quibus trina non sufficiunt fora. Si tantum irasci uis sapientem, quātū scelerum indignitas exigit, non irascendū illi, sed insaniendum est. Illud potius cogitabis non esse irascendum erroribus. Quid enim si quis irascitur, in tenebris parū uestigia certa ponentibus: Quid enim si quis iurdis imperia non exaudietibus: Quid si pueris, quōd neglecto dispectu officiorum, ad lusum & ineptos æqualium locos spectent: Quid si illis irasci uelis, qui ægrotant, senescunt, fatigantur: Inter cætera mortalitatis incommoda, & hoc est caligo mentium, nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor. Ne singulis irascaris, uniuersis ignoscendum, generi humano uenia tribuenda est. Si irasceris iuuenibus senibusq; quōd peccāt, irascere infantibus, quōd peccaturi sunt. Num quis irascitur pueris, quorum ætas nondum nouit rerum discrimina: Maior est excusatio & iustior, hominem esse quā puerum. Hac conditione nati sumus, animalia obnoxia non paucioribus animi quā corporis morbis, non quidem obrusa nec tarda, sed acumine nostro male uentia. Altera alteri uitiorum exempla. Quis que sequitur priores male iter ingressos. Quid ni habeant excusationē, cum publica uia errauerint. In singulos seueritas imperatoris distringitur: at necessaria uenia est, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis: turba peccantium. Intelligit quā iniqum sit, & periculosum irasci publico uitio. Heraclitus quoties prodierat, & tantum circa se male uiuentium, imō male pereuntium

uiderat.

uiderat. flebat, miserebatur omnium, qui sibi læti felicesq; occurrerāt, miti animo, sed nimis imbecillo, & ipse inter deplorandos erat. Democritum contra auertit, nunquā sine risu in publico fuisse. Adeo nihil illi uidebatur serium eorum quæ serio gerebantur. Vbi isti hic iræ locus est: Aut ridenda omnia aut flenda sunt. Nō irascetur sapiens peccantibus. Quare: quia scit neminē nasci sapientem, sed fieri. Scit pauciflinos omni æuo sapientes euadere, quia conditionem humanæ uitæ perfectā habet. Nemo autem naturæ sanus irascitur. Quid enim si mirari uelit nō in syluestribus dumis poma pendere: qd si miretur spineta sentesq;, non utili aliqua fruge compleri: Nemo irascitur, ubi uitæ natura defendit. Placidus itaq; sapiēs & æquus erroribus, non hostis sed correptor peccantiū, hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrunt uiuo dediti, multi libidinosi, multi ingrati, multi auari, multi furij, ambitionis agitati. Omnia ista tā propitius aspiciet, quā ægros suos medicus. Nūquid ille, cuius nauigiū multā, undiq; laxatis compagibus, aquam trahit, nauis ipsiq; nauigio irascitur. Occurrit potius, & aliā excludit undam, deinde aliam egerit, manselata foramina præcludit, latētibus & ex occulto sentinā ducētib; labore cōtinuo resistit, nec ideo intermittit, quia quātū exhaustum est, subnascitur. Nō lēto adiutorio opus est contra mala continua & fœcunda, non ut desinant, sed ne uiuant.

Vtilitates iræ. CAP. XI.

Vtilis est, inquit, ira, quia contemptum effugit, quia malos terret. Primum ira si quantū minatur ualeat, ob hoc ipsum quia terribilis est, & inuisa est. Periculosus est autem timere quā despici. Si uerō sine uiribus est, magis exposita contēptus est, & derisum non effugit. Quid enim est iracundia in superuacuum tumultuante frigidus: Deinde non ideo quidam quia terribiliora, potiora sunt, nec hoc sapientis dici uelim, quod feræ quoq; telli est timere. Quid: nō timetur febris, podagra, hylcus malū: Nūquid ideo quicq; in istis boni est: at cōtra omnia despecta, & fœda, & turpia timentur. Sic ira per se deformis est, & minime metuēda. At timetur a pluribus licet deformis persona ab infantibus. Quid quod semper in autores redidat timor, nec quisquā metuitur ipse securus. Occurrat hoc solo tibi Laberianus ille uersus, qui medio ciuili bello in theatro dictus, totū in se populū nō aliter conuertit, quā si missa esset uox publici affectus. Necessē est multos timeat, quem multi timēt. Ita natura constituit, ut quod alieno metu magnū est, a suo non uacet. Leonī, inquam ꝑ pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora. Accerrimas feras umbra, uox, et odor in solitus exagitat. Quicquid terret, & trepidat. Non est ergo quare concupiscat quisquā sapiens timere. Nec ideo iram magnum quiddam putes, ꝑ quia formidādum est: quoniam quidem etiam cōtemptissima timetur uenena, & ossa mortifera, & morsus. Nec est mirum, cū maximos ferarum greges linea pennis distincta cōterreat, et ad insidias agat ab ipso effectu dicta formido. Vanis enim uana terrori sunt. Curriculi motus rotarumq; uersata facies, leonem redigit in caucam. Elephantis porcina uox terret. Sic itaq; ira metuitur, quomodo ūbra ab infantibus, a feris rubēs pina. Nō ipsa in se quicquā habet firmū aut forte, sed uanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerū natura tollēda est, si uelis iram tollere. Neutrū autē potest fieri. Primum potest aliquis non algere, quātū ex rerū natura hyems sit, & nō aestuare, quā uis mensis aestiui sint. Aut loci beneficio adterius intemperie anitutus est, aut patientia corporis sensum utriusq; peruincit. Deinde uerte istud. Necessē est prius uirtutē ex animo tollas, quā iracundiā recipias, quoniam cū uirtutibus uitia nō coeūt. Nec magis quisquā eodem tēpore, & iratus potest esse, & uir bonus, quā æger & sanus. Nō potest, inquit, omnis ex animo ira tolli, nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil est tā difficile & arduū, quod nō humana mens uincat, & in familiaritate perducatur assidua meditatio: nulliq; sunt tā feri & sui iuris affectus, ut non disciplina perducatur. Quodcumq; sibi imperauit animus obtinuit. Quidā ne unquā rideant cōsecuti sunt. Vīno quidā, aliq; Venere, quidā omni humore inter dixere corporibus. Alius cōtētus breui somno, uigilia se indefatigabile extēdit. Didicerūt alij tenuissimis & aduersis funibus currere, & ingentia uixq; humanis toleranda uiribus

D 3 onera

Vide estigat
tiones.

CAP. XII.
at, quia formidū
dini est, quā
doquidem.

CA. XIII.

onera portare, & in immēsa altitudinē mergi, ac sine ulla respiciēdi uice ppeti maris. Mille sunt alia, in quibus pertinacia impedimentū omne trāscendit, ostenditq; nihil esse difficile, cuius sibi ipsa mēs patientiā indiceret. Istis quos paulo antereculi, aut nulla pertinacis studij aut non digna merces fuit. Quid enim magnificum consequntur ille, qui meditatus est per insensos funes ire? qui sarcinē ingēti ceruices supponeret, qui somno non submittere oculos, qui penetrare in imum mare, & tamē ad finem operis non magno autoramēto labor peruenit: nos non aduocabimus patiētiā, quos tantum prēmium expectat, felicitas animi immota trāquillitas. Quantū est effugere maximū malum iram, & cum illa rabiem, sauitiam, crudelitātē, iurore & alios comites affectus eius. Nō est quiddā in patrociniū nobis quæramus, & excusam licentiam, dicentes, aut utile esse, aut inuitabile. Cui enim tādē uitio aduocatus defuit, nō est quōd dicas excidi nō posse. Sanabilibus egrotamus malis, ipsaq; nos in rectum genitus natura, si emendari uelimus, iuuat. Nec ut quibusdā uisum est arduū in uirtutes et asperum iter est, plano adestur, nō uanæ uobis autor rei uenio. Facilis est ad beatam uitam uia, inite modo bonis auspicijs, ipsiq; dijs bene iuuātib. Multo difficilior est facere ista quæ facitis. Quid enim quiete otiosus animi? Quid ira laboriosus? Quid clemētia remissus? Quid crudelitate negotiosus? Vacat pudicitia, libido occupatissima est. Omnium deniq; uirtutū tutela facilior est, uita magno coluntur. Debet ira remoueri: Hoc ex parte fatentur etiā qui dicunt esse minuēdā. Tota dimittatur, nihil profutura est, sine illa facilius, rectiusq; scelera tolerantur, mali punientur, & trāducētur in melius. Omnia quæ debet sapiens, sine ullius malareī ministerio efficiet, nihilq; admiscebit, cuius modum sollicitus obseruet. Nunq; itaq; iracundia admittenda est, aliquando simulanda, si segnes audientium animi concitādi sunt, sicut tarde con surgentes ad cursum equos stimulis calcibusq; subditis excitamus. Aliquando iucutiendus est his metus, apud quos ratio non proficit. Irasci quidem nō magis utile est, quā mœerere, quā metueri. Quid ergo non incidunt cause, quæ iram lacestant? Sed tunc maximē illi opponēdæ manus sunt, nec est difficile uincere animum, cum Athlete quoq; in uilissima sui parte occupati, tamen ictus doloresq; patiantur, ut uires cædentis exhauriant, nec cum ira suadet, feriant, sed cum occasio. Pyrrhum maximū præceptorē certaminis gymnici, solitum aiunt his quos exercebat præcipere, ne irascerentur. Ira enim peribat artem, & quā noceat tantum, nō quā caueat, aspicit. Sæpe itaq; oratio patientiam suadet, ira uindictam, & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quosdā unius uerbi contumelia, non æquo animo lata, in exilium proiecit, & qui leuem iniuriam silentio ferre noluerant, grauissimis malis obruti sunt, indignatq; aliquid ex plenissima libertate diminuit, seruire in sese attraxerunt iugum.

forte, ocysusq; CA. XIII.

CAP. XV.

Ut scias, inquit, an ira habeat in se generosi aliquid, libera uidebis gentes, quæ iracundissimæ sunt, ut Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora solidaq; natura ingenia, antequā disciplina molliantur, prona in iram sunt. Quædā non nisi melioribus innascuntur ingenijs: sicut ualida arbusta & lata, quamuis neglecta tellus creat, & alia, secundi soli sylua est. Itaq; & ingenia natura fortia iracundiam ferunt, nihilq; tenue & exile capiunt ignea & feruida: sed imperfectus ille uigor est, ut omnibus quæ sine arte ipsius tantū naturæ bono exurgit: sed nisi cito domita sunt, quæ fortitudini apte erant, audaciæ, temeritatq; consuecunt. Quid non mitioribus animi uitia leuiora coniuncta sunt: ut misericordia, amor, & uerecundia. Itaq; tibi sæpe bonam indolem in malis quoq; tuis ostendam, sed non idē uitia nō sunt, si naturæ melioris indicia sunt. Deinde omnes istæ feritate libera gētes, leonū, luporumq; ritū, ut seruire non possunt, ita nec imperare. Non enim humani uim ingenij, sed ferri & intractabilis habent. Nemo autem regere potest, nisi qui & regi. Ferē itaq; imperia penes eos sere populos, q; mitiore celo utitur. In frigora septentrionēq; uergentibus immāfeta ingenia sunt, ut ait poeta, Suoq; simillima celo. Animalia, inquit, generosissima habētur, quibus multū inest ira. Errat qui ea in exemplū hominis adducit, quibus pro ratione est impetus, homini pro impetu, ratio est. Sed nec illis quæ

CAP. XVI.

illis quidē omnibus idē prodest. Iracundia leones adiuuat, pauor cætuos: accipitræ impetus, colūbā fuga. Quid, quod ne illud quidē uerū est, optima animalia esse iracundissima. Feras ne putem, quibus ex raptu alimēta sunt, meliores, quōd iratiores? Patientiā laudauerim bouum, et equorū frenos sequentiū. Quid autē est, cur hominē ad tā infelicia exempla reuoces, cum habeas mundum, deumq; quem ex omnibus animalibus ut solus imitetur, solus intelligit? Simplicissimū, inquit, omniū habentur iracundia. Fraudulentis enim & uersutis cōparatur, & simplicis uidetur, quia expositi sunt, quos quidem nō simplices dixerim, sed incautos. Stultis, luxuriosis, nepotibusq; hoc nomen imponimus, & omnibus uitijs parū callidis. Orator, inquit, iracundus aliquando melior est. Imō imitatus iratū. Nā & histriones in pronuntiādo non irati populū motiēt, sed iratū bene agentes: & apud iudices itaq; & in concione, & ubicunq; alieni animi ad nostrū arbitriū agendi sunt, modo iram, modo metum, modo misericordiā, ut alijs incuriamus, ipsi simulabimus, & sæpe id quod ueri affectus non effecissent, effecit imitatio affectuū. Languidus, inquit, animus est, qui ira caret. Verum est, si nihil habet ira ualentius. Nec latronē oportet esse nec prædonē, nec misericordē, nec crudelem. Illius nimis mollis animus, huius nimis durus est. Temperatus sit sapiens, & ad res fortius agendas non iram, sed uim adhibeat.

CA. XVII.

forte, prædonē

De remedijs iræ. CAP. XVIII.

Quoniam quæ de ira quærantur tractauimus, accedamus ad remedia eius. Duō autē, ut opinor, sunt, ne incidamus in iram, & ne in ira peccemus. Ut in corporum cura, alia de tuēda ualitudine, alia de restituenda præcepta sunt: ita aliter iram debemus repellere, aliter compescere, ut uincamus. Quædam ad uniuersam uitam pertinentia præcipiuntur, ea in educationē, & in sequentia tempora diuidentur. Educatio maximam diligentiam, plurimumq; profuturā desiderat. Facile est enim teneros adhuc animos cōponere, Difficiliter reciduntur uitia, quæ nobiscū creuerūt. Opportunissima ad iracundiam feruidi animi natura est. Nam cum elementa sint æquor, ignis, aqua, aer, & terra, potestates pares his sunt, frigida, feruida, arida, atq; humida. Et locorum itaq; & animalium, & corporum, & morum uarietates mixtura elementorum facit: & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout aliqui elementa maior uis abundauit. Inde quasdam humidas uocamus aridasq; regiones, & calidas, & frigidās. Eadem animalium & hominum discrimina sunt.

CA. XVIII. al. feruidi, mixta

Refert quantum quisq; humidū in se calidq; contineat. Cuius in illo elemēti portio præualebit, inde mores erunt. Iracundos præ feruida animi natura facit. Est enim actiuosus & pertinax ignis. Frigidi mixtura frigidus facit. Pigrum est enim contrariumq; frigus. Volunt itaq; quidam ex nostris iram in pectore moueri efferuescente circa cor sanguine. Causa cur hic potissimum assignetur iræ locus, nō alia est, quā quod in toto corpore calidissimum pectus est. Quibus humidū plus inest, eorum paulatim crescit ira, quia non est paratus illis calor, sed motu acquiritur. Itaq; puerorum foeminarumq; iræ acres magis quā graues sunt, leuioresq; dum incipiunt. Sic cætatis uehemens robustaq; ira est, sed sine incremento, non multum sibi adiiciens: quia inclinaturum calorem frigus insequitur. Senes difficiles & quægulī sunt, ut ægri & cōualescentes, & quorum aut lassitudine, aut detractatione sanguinis exhaustus est calor. In eadem causa sunt siti famēq; rabidi, & quibus ex angue corpus est, maligneq; alitur & deficit. Vinum incendit iram, quia calorem auget pro cuiusque natura. Quidam ebris efferuescunt, quidam præ faucij. Neque ulla alia causa est, cur iracundissimi sint flauī rubentesq; quibus talis natura præ calor est, qualis fieri cæteris intra iram solet. Mobilis enim illis agitatuseq; sanguis est. Sed quemadmodum natura quosdam procliuos in iram facit, ita multæ incidunt cause, quæ idem possint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc perduxit, alios labor, & continua peruigilia, noctesq; sollicita, & desideria, amoresq; & que quod aliud aut corpori nocuit, aut animo, egram mentem in quærelas parat. Sed ista omnia initia causæq; sunt, plurimumq; potest cōstructudo, quæ si grauis est, præ aliud uitium alit. Naturam quidem mutare difficile est, nec licet semel mixta nascentium elemēta

CAP. XVIII. forte sobrijs, al. saturi, forte, coloris

forte, aliusq;

cōuertere. Sed in hoc noscere, profuit ut calētibus ingenijs subtrahatur uinū, quod pueris Plato negandū putat, & ignē uetat igne incitari. Nec cibis quidē implendū sunt. Distēdentur enim corpora, & animi cū corpore tumescunt. Labor illos citra laetitiam exercere, ut minuantur, non ut cōsumatur calor, nimiusq; ille feruor despuerit. Lusus quoq; proderunt. Modica enim uoluptas laxat animos & tēperat. Humidioribus, licet oribus & frigidis non est ab ira periculū, sed maiora uitia metuēda sunt, paor, difficultas, & desperatio, & suspensiones. Mollienda itaq; fouēdaq; talia ingenia, & in lētitia euocanda sunt. Et quia alijs contra iram, alijs contra tristitiā remedijs utendū est, nec dissimilibus tantum ista, sed cōtrarijs curanda sunt, semper ei occurremus, quod increuerit. Plurimū, inquam, proderit pueros statim salubriter institui. Difficile autē regimen est, quia dare debemus operā, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus. Diligenti obseruatione res indiget. Vtrunq; enim & quod extollendū, & quod deprimentū est, similibus alitur. Facile autē attendentem similia decipiunt. Crescit licentia spiritus, seruitute cōminuitur. Assurgit, si laudatur, & in spem sui bonam adducitur. Sed eadē ista insolentiam & iracundiam generant. Sic itaq; inter utrūq; regendus est, ut modo frans intamur, modo stimulis, nihil humile, nihil seruire patiat. Nunq; illi necesse sit rogare suppliciter, nec proli rogasse, potius causae suae & prioribus factis & bonis in futurū promissis donetur. In certaminibus aequaliū nec uinci illum patiamur, nec irasci. Demus operā, ut familiaris sit his, cum quibus contendere solet, ut in certamine assuescat non nocere uelle, sed uincere. Quoties superauerit, & dignum aliquid laude fecerit, attolli non gestisse patiamur. Gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia aestimatio sui sequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in desidiā uerō otiumq; nō resoluemus, & procul a contractu deliciarū retinebimus. Nihil enim magis fecit iracundus quam educatio mollis & blāda. Ideo unicus quo plus indulgetur, pupillisq; quod plus licet, corruptior animus est. Non resistit offensis, cui nihil unquam negatū est, cui lacrymas sollicita semper mater absterfit, cui de pädagogo satis factū est. Non uidet, ut maiorem quamq; fortunā maior ira comitetur. In diuitibus nobilibusq; & magistratibus precipue apparet, cum quicquid leue & inane in animo erat, secunda se aura sustulit. Felicitas iracundiam nutrit, ubi aures superbas assentatorum turbacircumstet. Tibi enim ille respondeat, nō pro fastigio te tuo metiris, ipse te proijctis, & alia quibus uix sanā & ab initio bene fundatae mentes resisterunt. Longe itaq; ab assentatione pueritia remouenda est. Audiatur uerum, & timeat, interim uere atur, semper maioribus assurgat. Nihil per iracundiā exoret. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur, & diuitias parentum in conspectu habeat, nō in usu. Exprobrentur illi perperam facta. Pertinebit ad rem, praeceptores pädagogosq; pueris placidos dari. Proximis applicatur omne quod tenerū est, & in eorū similitudinem crescit. Nutricum & pädagogorū retulere mox, in adulescentia mores. Apud Platonem educatus puer, cum ad parentes relatus, uociferantē uideret patrem, Nunquam, inquit, hoc apud Platonem uidi. Non dubito quin citius Platonem quam patrem imitatus sit. Tenuis ante omnia sit uictus, & non pretiosa uestis, & similis cultus cū aequalibus. Non irascetur aliquem sibi cōparari, quem ab initio multis parem feceris. Sed haec ad liberos nostros pertinet, in nobis si quidem fors nascendi & educatio, nec uitij locum, nec iam praeccepti habet. Sequētia ordinanda sunt. Contra primas itaq; causas pugnare debemus. Causa autē iracundiā, opinio iniuriā est, cui non facile credendū est, nec apertis quidem manifestisq; statim accedendum est. Quaedā enim falsa, ueri speciem ferūt. Dandum semper est tempus. Veritatē enim dies aperit. Ne sint aures criminātibus faciles. Hoc humanae naturae uitium suspectum, notumq; nobis sit, quod quae inuēti audimus, libeter credimus, & anteq; iudicemus, irascimur. Quid quod non criminatiōibus tantū, sed suspitiōibus impellimur, & exuuitur risuq; alieno peiora interpretari, innocētibus irascimur. Itaq; agēda est cōtra se causa absentis, & in suspēso ira retinenda. Potest enim poena dilata exigi, non potest exacta reuocari. Notus est ille tyrānicida, qui imperfecto opere cōprehensus, &

CA. XXI.

CA. XXII.

C. XXIII.

prehensus, & ab Hippia tortus, ut conscius indicaret, circumstantes amicos tyranni nominauit, quibus quam maxime charā salutē eius sciebat. Et cū ille singulos ut nominati fuerant occidi iussisset, interrogauit equis superesset: Tu inquit, solus, neminem enim alium cui charus esses reliqui. Effecit ira ut tyrannus tyrānicidē manus accōmodaret, & praesidia sua gladio suo caderet. Quanto animolius Alexander, qui cū legisset epistolam, qua admonebatur, ut à ueneno Philippi medici caueret, acceptā portionē non territus bibit, Plus sibi de amico suo credidit. Dignus fuit qui innocentē haberet, dignus qui faceret. Hoc t ego magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius irae fuit. Quo t maior autē moderatio in regibus, hoc laudanda magis est. Fecit hoc & C. Caesar, ille qui uictoria ciuili clementissimē usus est. Cū sarcinā deprehēdisset epistolariū ad Pompeiū missarū, ab his qui uidebantur aut in aduersis, aut in neutris fuisse partibus, combussit: quamuis enim moderate soleat irasci, maluit tamen nō posse. Gratissimū putauit genus uenīae, nescire quid quisque peccasset. Plurimum mali credulitas facit. Sape ne audiendum quidē est, quoniam in quibusdā rebus satius est decipi quam dissidere. Tollēda ex animo suspiciōe & coniectura, fallacissima iritamenta. Ille me parum humanē salutauit, ille osculo meo non adhæsit, ille inchoatū sermonē cito abrupit, ille ad cenā non uocauit. Illius uultus auerrior uisus est. Non deerit suspiciōni argumentatio. Simplicitatē opus est, & benigna rerum estimatione. Nihil nisi quod in oculos incurret, manifestumq; erit, credamus. Et quoties suspiciō nostra uana apparuerit, obiurgemus credulitatē. Haec enim castigatio consuetudinē efficiet non facile credendi. Vnde illud sequitur, ut minimis sordidisque rebus non exacerbemur. Parum agilis est puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorax, aut mensa negligentius posita. Ad ista concitari infania est, ager & infelicis ualeitudinis est, quem leuis aura cōtraxit, affecti oculi, quos candida uestis obturbat, dissolutus delitijs, cuius latus alto labore cōdoluat. Mēdyridē aiunt fuisse ex Sybaritarū ciuitate, qui cum uidisset fodientē, & altius rāstrū alleuantem, lassum se fieri questus, uetuit illū opus in cōspectu suo facere: bilem habere sepius questus est, quod folijs rose duplicatis incubuisset. Vbi animū simul & corpus uoluptates corrumpere, nihil tollerabile uidetur, nō quia dura, sed quia molles patimur. Quid enim est cur tussis alicuius, aut sternutamentū, aut musca parum curiose fugata nos in rabiē agat, aut obtectus canis, aut clauis negligentis serui manibus elapsa. Feret iste aequo animo ciuile conuictum, & ingesta in cōtione curiaue maledicta, cuius aures, trācti subfellijs stridor offendit. Perpetue tur hic famē, & astutiae expeditionis sitim, qui puero male diluenti niuē, irascitur.

Nulla itaq; res magis iracundiā alit, quam luxuria. Intēperans & impatiēs dure contractandus animus est, ut ictū non sentiat, nisi grauē. Irascimur aut his à quibus nec accipere iniuriā potuimus, aut his à quibus iniuriā accipere potuimus. Ex prioribus quaedā sine sensu sunt, ut librum quem minoribus literis scriptum saepe proiecimus & mendosum lacerauimus. ut uestimenta quae quia displicebant scidimus. His irasci quam stultū est, quae irā nostrā nec meruerunt, nec sentiunt. Sed nos offendunt uidelicet qui illa fecerunt. Primū saepe antequam hoc apud nos distinguamus, irascimur: deinde fortasse ipsi quoque artifices excusationes iustas afferēt. Alius nō potuit melius facere, quam fecerit, nec ad tuam contumeliam parum didicit. Alius non in hoc ut te offenderet fecit. Ad ultimum quid est dementius, quam bilem in homines collectam, in res effundere. At qui ut his irasci dementis est, quae anima caret, sic & mutis animalibus, quia nulla est iniuria nisi a cōsilio profecta. Nocere itaq; nobis possunt, ut ferrum aut lapis iniuriā quidem facere nō possunt. At qui cōtemni se quidam putant, ubi equi isdem obsequentes alteri equiti, alteri cōtumaces sint, tanquā iudicio, non cōsuetudine, & arte tractandi, quaedam quibusdā subiectoria sint.

At qui ut his irasci stultum est, ita pueris & non multū a puerorū prudētia distantibus. Omnia enim ista peccata apud aequū iudicem pro innocentia habent imprudentia. Quaedā sunt quae nocere nō possunt, nulla mōq; uim nisi beneficā & salutare habēt, Vt dij immortales, qui nec uolūt obesse, nec possunt. Natura enim illis mitis, & placida

al. eo magis forte, rarior

CA. XXIII.

CA. XXV.

al. calix

C. XXVI.

C. XXVII.

& placida est, tā longe remota ab aliena iniuria quā à sua. Demētes itaq; & ignari ueritatis illis imputant scuitiam maris, immodicos imbres, pertinaciā hyemis, cum interim nihil horū quæ nobis nocent profuntq; ad nos proprie dirigātur. Nō enim nos causā mundo sumus hyemem estaremq; referendi, suas ista leges habent, quibus diuina exercentur. Nō enim nos suspicimus, si digni nobis uideamur propter quos tantum moueantur. Nihil ergo horum in nostram iniuriam sit, imò cōtra, nihil non ad salutem. Quædam esse diximus, quæ nocere non possunt, quædā quæ nolunt. In his erunt boni magistratus parentesq; & præceptores, & iudices: quorum castigatio sic accipiēda est, quomodo scalpellū & abstinentia, & alia quæ profutura torquēt. Affecti sumus poena. Succurrat non tantū quid patiamur, sed quid fecerimus, in consilium de uita nostra mittamur. Si uerū ipsi dicere nobis uoluerimus, pluris litem nostram aestimabimus. Si uolumus æqui omnīū rerum iudices esse, hoc primū nobis suadeamus. Neminē nostrū esse sine culpa. Hinc enim maximā indignatio oritur, nihil peccauit, nihil fecit, imò nihil fateris. Indignamur aliqua admonitione, aut coercionem nos castigatos, cū illo ipso tempore peccemus, quo adijcimus malefactis arrogantiā & contumaciā. Quis est iste qui se proficitur omnibus iudicibus innocētem? Ut hoc ita sit, quā angustia innocentia est, ad legē bonū esse? Quanto latius officiorū patet, quā iuris regular? Quā multa pietas, humanitas, liberalitas, iusticia, fides exigūt? Quæ omnia extra publicas tabulas sunt. Sed ne ad illā quidem arctissimam innocentia formulam præstare nō possumus. Alia fecimus, alia cogitauimus, alia optauimus, alijs fauimus. In quibusdam innocentes sumus, quia non successit. Hoc cogitantes æquiores simus delinquentibus, cedamus oburgantibus, utiq; nobis ne irascamur. Cui enim non, si nobis quoq; Minime dijs. Non enim illorū sed lege mortalitatis patimur, quicquid incōmodi accidit. At morbi doloresq; incurrit. Utiq; aliquod sugiēdum est, domicilium putre fortitis. Dicetur aliquis male de te locutus, cogita an prior feceris, cogita de quā multis loquaris. Cogitemus, in quā, alios nō facere iniuriā, sed reponere. Alios pronos facere, alios coactos facere, alios ignorātes, etiā eos qui uolentes scientesq; faciūt, ex iniuria nostra non ipsam iniuriam petere. Aut dulcedine urbanitatis prolapsus est: aut fecit aliquid: nō ut nobis obesset, sed quia consequi ipse nō poterat, nisi nos repulisset. Sæpe adlatio, dū blanditur, offendit. Quisquis ad se retulerit quotiens ipse in suspiciōne falsam incidit, quā multis officijs suis fortuna speciē iniuriæ induerit, quā multos post oditū a mare cœperit, poterit nō statim irasci, utiq; si sibi tacitus ad singula quibus offenditur dixerit: hac & ipse cōmisi. Sed ubi tā æquū iudicē inuenies? Is q nullius nō uxorem concupiscit, & satis iustas causas putat amandī, quod aliena est, idē uxore suā aspici nō uult: & fidei acerrimus exactor, est perfidus: & mēdacia psequitur, ipse perurus: et litē sibi inferri ægerrimē calūniator patitur. Pudicitia seruulorū suorū attētari non uult, q nō pepercit suæ. Aliena uitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt. Inde est, quod tepestura filij conuitia pater deterior filio castigat. Nihil alienæ luxuriæ ignoscit, qui nihil suæ negauit, & homicidæ tyrannus irascitur, & punit furta sacrilegus. Magna pars hominū est quæ non peccatis irascitur, sed peccantibus. Faciet nos modo deratioris respectus nostri, si consulerimus nos. Nūquid & ipsi aliquid tale cōmiserunt? Nūquid sic errauimus? Expedit ne nobis ista dānare? Maximum remediū est iræ mora. Hoc ab illa pete initio nō ut ignoscat, sed ut iudicet, sed ut expectat: nec uniuersam illā tētabis tollere, graues habet imperus primos, tota uincetur, dum partibus carpitur. Ex his quæ nos offendūt, alia renūciantur nobis, alia ipsi audimus aut uidemus. His quæ narrata sunt, nō debemus cito credere. Multi emētūtur ut decipiāt, multi qā decepti sunt. Alius criminatione gratiā capiat, & fingit iniuriā, ut ui deatur diluissē factā. Est aliq; malignus, & qui amicitias coherentes deducere uelit. Est suspicax, & qui spectare ludos cupiat, & ex lōg in quo tutoq; speculatur, quos colisit. De paruula summa iudicatur, tibi res sine teste, pbaretur, testis sine iure iurando nō ualeret, utiq; parti dares actionē, dares tēp, nec semel audires. Magis enim ueritas elucet, quod sepius ad manū uenit. Amicum cōdēnas de presentibus anteq; audias,

C. XXVII

Tempestiua conuitia ut Cicero pro Archia in malam partem accipit C. XXIX.

al. doluisse

audias, anteq; interroges. Illi anteq; aut accusatorē suum nosse liceat aut crimē, irascere. Iam enim iam quid utriq; diceretur audisti. Hic ipse qui ad te detulit desinet dicere, si probare debuerit. Nō est, inquit, quod me protrahas. Ego productus nego. Alioqui nihil unq; tibi dicam. Eodem tēpore, & instigat, & ipse se certamini & pugna subtrahit. Qui dicere tibi nisi clam nō uult, penē nō dicit. Quid est iniquius quā secreto credere, palam irasci? Quorundā ipsi testes sumus. In his naturā excutimus uoluntatemq; facientium. Puer est, arati donetur, nescit an peccet. Pater est, aut tantū profuit, ut illi donanda iniuria eius sit, aut fortassis sit cum hoc meritum eius est, quo offenditur. Mulier est, errat. Iustus est, necessitati, quis nisi iniquus succentet? Læsus est. Non est iniuria pati quod prior feceris. Iudex est, plus illius credas sententiā, quā tuæ. Rex est, si nocentem punit, cede iustitia, si innocentem cede fortuna. Mutū animal est, aut simile muto, imitaris illud, si irascere. Morbus est aut caritas, leuius tranillet sustinentem. Deus est, tani perdis operā cum illi irascere, quā cum illum alteri precaris iratū. Bonus uir est, qui iniuriam fecit, noli credere, Malus, noli mirari. Dabit poenas alteri quas debet tibi, & iam tibi dedit, qui peccauit. Duo sunt, ut dixi, quæ iracundiam concitant. Primum si iniuriam uidemus accepisse, de hoc satis dictum est. Deinde si iniquē accepisse, de hoc dicendum est. Iniqua quædam iudicant homines, quia pati non debuerint, quædā quia non sperauerint, indigna putamus quæ inopinata sunt. Itaq; maximē commouent, quæ contra spem expectationemq; euenerunt. Nec aliud est quare in domesticis minima offendat, in amicis iniuriam uocemus negligentiam. Quomodo ergo, inquit, inimicorū nos iniuriæ mouent? quia non expectauimus illas, aut certe nō tantas. Hoc efficit amor nostri nimius, inuolatos nos etiam inimicis iudicamus esse debere. Regis quisq; intra se animum habet, ut licentiā sibi dari uelit in alterū, in se nolit. Aut ignorātia nos itaq; rerū, aut insolētia iracundos facit. Ignorātia. Quid enim mirum est malos mala facinora adere? Quid noui est, si inimicis nocet, amicus offendit, filius labitur seruus peccat? Turpissimam aiebat Fabius imperatori excusationem esse, nō putari. Ego turpissimā homini puto. Omnia puta. Expecta, & in bonis moribus aliquid existet asperius. Fert humana natura † insidiosos animos, fert ingratos, fert cupidos, fert impios. Cum de moribus unius iudicabis, de publicis cogita. Vbi maximē gaudebis, maximē metues. Vbi tranquilla tibi omnia uidentur, ibi nocitura nō desunt, sed quiescūt. Sæpe futurū aliquid quod te offendat existima. Gubernator nunq; ita totos sinus explicuit securus, ut non expediret ad contrahendum armamenta disponeret. Illud ante omnia cogita, foedā esse & execrabilem uitam nocendi, & alienissimam homini, cuius beneficio etiam sæua mansuescunt. Aspice elephantorum iugo colla submissa, tauroorum pueris pariter ac foeminis persultatibus terga impune calcata, & repētes inter pocula sinusq; innoxio lapsu dracones, & intra domum uulorum leonumq; ora placida tractantibus adulantesq; domino feras. Pudebit cum animalibus permutasse † mentes? Nefas est nocere patriæ: ergo cui quoque. Nam hic pars patriæ est. Sanctæ partes sunt, si uniuersum uenerabile est: ergo & homini. Nā hic in maiore tibi urbe ciuis est. Quid si nocere uelint manus pedibus? manibus oculi? Ut omnia inter se membra consentiant, quia singula seruari totius interest: ita homines singulis parcent, quia ad cœtum geniti sumus. Salua autē esse societas nisi amore & custodia partiū nō potest. Ne uti peras quidē & natrices, & si qua morsu aut icū nocēt, † effugeremus, si ut reliqua mansuetacere possemus, aut efficere, ne nobis alijsq; periculo essent. Ergo ne homini quidē nocebimus, quia peccauit, sed ne peccet. Nec unq; ad præteritū, sed ad futurū poena referetur. Nō enim irascitur, sed cauet. Nā si puniendum est, cuiusq; prauum maleficumq; ingenium est, poena neminē excipiet. At enim ira habet aliquam uoluptatem, & dulce est dolorē redere. Minime: Nō enim ut in beneficijs honestū est merita meritis repescere, ita iniurias iniurijs. Illic uinci turpe est, hic uincere. Inhumanum uerbū est, & quidem pro iusto receptū, uictio, & à cōtumelia non differt nisi ordine. Qui dolorem regerit tantum excusatus peccat. M. Catonē in balneo quidā percussit imprudēs. Quis enim

CA. XXX.

Vide castiga / tiones.

CA. XXXI

al. insidos amicos,

al. mores

al. affligere / mus.

C. XXXII.

illi sciens faceret iniuriam? Postea satisfaciēti Cato nō memini, inquit, percussum me. Melius putauit, non agnoscere quā uindicare. Nihil, inquit, illi post tantam petulantiam mali factum est: Imo multum boni cōpēt Catonē nosse. Magni animi est iniurias despiciere. Vltiones cōrumeliosissimū genus est, nō esse uisum dignum, ex quo petretur ultio. Multi leues iniurias altius sibi demisere dum uindictant. Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ ferae latratus minorū canum securus tē xaudit. Minus, inquit, contemnemur, si uindictauerimus iniuriā, si tanquā ad remediū sine ira ueniamus, non quasi dulce sit uindictari, sed quasi utile.

De dissimulanda iniuria. CAP. XXXIII.

Sæpe autem satius fuit dissimulare quā ulcisci, Potentiorum iniuriæ hilari uultu non patienter tantū ferendæ sunt, Facient iterum, si se fecisse crediderint. Hoc habent pessimum animi magna fortuna insolentes, quod quos læserūt & oderunt. Notissima uox est eius, qui in cultu regū consenuerat. Cum illū quidā interrogaret, quomodo rarissimā rem in aula consecutus esset, senectutē, Iniurias, inquit, accipiendo, & gratias agendo. Sæpe adeo iniuriā uindicare non expedit, ut ne fateri quidem expediat. C. Cæsar Pastoris splendidi equitis Romani filium cū in custodia habuisset, immūdicij eius, & incultioribus capillis offensus, rogāte patre, ut salutem sibi filij concederet, quasi de supplicio eius admonitus, ad mortem duci protinus iussit. Ne tamē omnia inhumane faceret aduersum patrē, ad cœnā illū inuitauit eo die. Venit Pastor nihil uultu exprobrāte. Propinauit illi Cæsar heminā uini, & posuit illi custodē, perdurauit miser, non aliter quā si filij sanguinē hiberet. Vnguentū & coronas milit, & obseruare iussit an sumeret. Sūpsit eo die, quo filiū extulerat, imō quo non extulerat. Iacebat cōiuiua centesimus, & potiones uix honestas natalibus liberorū podagricus senex hauriebat, cum interim non lachrymas emisit, nec dolorem aliquo signo erūpere passus est. Cœnauit tanq̄ pro filio exorasset. Quæris quare: Habebat alterū. Quid ille Priamus? nō dissimulauit irā, & regis genua complexus est: Funestā perfusamq̄ cruore filij manū, ad os suū retulit, & cœnauit, sed tamē sine unguento, sine coronis & illū hostis feruissimus multis solatijs, ut cibū caperet hortatus est, nō ut pocula ingentia super caput posito custode siccaret: Tempisset romanū patrē, si sibi timuisset, nunc irā cōpescuit pietas. Dignus fuit cui permitteret cōiuiui, ad ossa filij legenda discedere. Ne hoc quidem permisit, benignus interim & comis adolefcēs propinationibus senem crebris, ut cura leniretur, iacebat, Cōtra ille se lætū & oblitū quid eo esset actū die t̄ prædixit. Perierat alter filius si carnifici conuiua nō placuisset. Ergo ira abstīnēdū est siue par est qui lacessendus est, siue superior, siue inferior. Nā cum pare cōtendere, anceps est, cum superiore furiosum, cū inferiore sordidū. Pusilli hominis & miseri est repetere morden tē, ut mures & formicæ, ad quas si manū admoueris, ora conuertunt. Imbecilla se laedi putāt, si t̄gūtur. Faciet nos mitiores, si cogitauerimus, quod aliquādo nobis profuit ille, cui irascimur, & meritis offensam redemerit. Illud quoque occurrat, quantum cōmendationis nobis allatura sit clementiæ fama, & quā multos uenia amicos utiles fecerit. Ne irascamur inimicorū & hostiū liberis. Inter Syllanæ crudelitatis exēpla est, quod à R. P. liberos p̄scriptorū submouit. Nihil est iniquius quā aliq̄ haredem paterni odij fieri. Cogitemus quotiens ad ignoscendum difficiles erimus, an expediat t̄ omnes nobis inexorabiles esse. Quā sæpe ueniā qui negauit, petit, quā sæpe eius pedibus, eius aduolutus est, quē à suis reppulit. Quid est gloriosius quā irā amicitia mutare? Quos Po. Ro. fideles habet socios, quā quos habuit pertinacissimos hostes? Quod hodie esset imperiū, nisi salubris prouidentia uicōs permisisset uictoribus: Irascetur aliquis, Tu contra, beneficijs prouoca. Cedit ista tim simulas ab altera parte deserta. nisi par nō pugnat: Si utriusq̄ certabit ira, concurritur: ille est melior, qui prior pedem retulit, uictus est qui uicit. Percussit te, Recede. Referendo enim, & occasionem sæpius ferendi dabis, & excusationē non poteris reuelli cum uoles. Nunq̄ uelit quisq̄ tam grauiter hostem ferire, ut relinquat manum in uulnere, & se ab icū reuocare non possit. Atqui tale ira telum est, uix retrahitur.

retrahitur. Arma nobis expedita prospicimus, gladium commodum & habilē: non uitabimus impetus animi his graues magis, furiosos & irreuocabiles: Ea demū uelocitas placet, quæ ubi iussa est, uestigium listit, nec ultra destinaata procurrit, & que flecti & à cursu ad gradum reduci potest. Aegros scimus neuos esse, ubi inuitis nobis mouentur. Senex aut infirmus corporis est, qui cum ambulare uult, currit. Animi motus eos putemus sanissimos ualidissimosq̄, qui nostro arbitrio ibunt, non suo ferentur. Nihil tamen æquē profuit, quā primum intueri deformitatem rei, deinde periculū. Non est ullius affectus facies turbator, pulcherrima ora fœdauit, toruos uultus ex tranquillissimis reddidit. Linquit decor omnis iratos, et siue amicus illius compositus sit ad legem, trahet uestem, omnemq̄ curam sui effundet. Si capillorum natura uel arte iacentium non informis est habitus, cum animo inhorrescūt, tumescunt uenæ, concutitur crebro spiritu pectus, rabida uocis eruptio colla distendit. Tūc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Quale intra pectus esse se animū, cuius extra imago tam fœda est? Quanto illi intra pectus terribilior uultus, acrior spiritus est, intentior impetus, rapturus se nisi eruperit? Quales sunt hostium uel ferarum cæde madētium, aut ad cædem euntium aspectus, qualia poetæ inferna monstra finxere, succincta serpentibus, & igneo flatu, quales ad bella excitata, discordiamq̄ in populos diuidendā, pacemq̄ lacerādā terribinæ inferūm exeunt Furia: talē nobis iram figuremus, flamma lumina ardentia sibilo mugituq̄ & gemitu & stridore, & si qua his inuisior uox est, perstreptentem, tela manu utraq̄ quatientem: neq̄ enim illi tegere se, cura est: toruam, cruentamq̄ & cicatricosam, & uerberibus suis liuidam incellū uesano t̄ effusam, multa caligine incurritantem, uastantem, fugantemq̄: & omnium odio laborantem, sui maxime: si aliter nocere non possit, terras, maria, cœlum ruerē cupientem, infestam pariter, inuisamq̄: Vel si uideatur, qualis apud irates nostros est, Sanguinē quatiens dextra t̄ læuāq̄ flagellum. Aut scissa gaudens uadit discordia palla, aut si qua magis dira facies excogitari diris affectus potest. Quibusdam, ut ait Sestius, iratis profuit aspexisse speculum, perurbauit illos tanta mutatio sui, uelut in rem præsentem adducti non agnouerūt se: & quantulum ex uera deformitate imago illa speculo repercussa reddebat: animus si ostendi, & si in ulla materia perlucere posset, intuentes nos confunderet, ater maculosusq̄, æstus, & distorsus, & tumidus. Nunc quoque tanta deformitas eius est, per ossa carnesq̄, & tot impedimenta effluentis. Quid si nudus ostenderetur. Speculo quidem neminem deterritum ab ira credo. Quid ergo qui ad speculum uenerat, ut se mutaret, iam mutauerat. Iratis quidem nulla est formosior effigies, quā atrox & horrida, qualesq̄ esse, etiam uideri uolunt. Magis illud uidendū est, quā multis ira per se nocuerit. Alij nimio feruore rupere uenas, & sanguinem supra uires elatus clamor egefsit, & lumen suffudit aciem, in oculos uel hemētius humor egefsus, & in morbos agri recidere, nulla celerior ad insaniam uia est. Multi itaque continuauerunt iræ furorem, nec quam expulerant mentem unquam receperunt. Atacem in mortem egit furor, in furorem ira. Mortem liberis, egefsit t̄ sibi, ruinam domui imprecantur, & irasci se negant, non minus quā insanire, furiosi. Amicissimis hostes, uitādiq̄ charissimos. Legum nisi qua nocēt immemores, ad minima moribiles. Non sermone, non officio adiri faciles. Omnia per uim gerunt gladijs & pugnare parati, & incumbere. Maximum enim malum illōs cepit, & omnia exuperās uitia. Alia paulatim inuāt. Repentina & uniuersa uis huius est, omnes deniq̄ alios affectus sibi subijcit. Amorem ardentissimum uincit. Transfoderunt itaque armata corpora, & in eorum quos occiderāt iacere complexibus. Auaritia durissimum malum, minimumq̄ flexibile ira calcauit, ad acta opes suas spargere, & domui, rebusq̄ in unum collatis iniicere ignem. Quid non ambitiosus magno aestimata ira proiecit insignia, honoremq̄ delatum reppulit? Nullus affectus est, in quem non ira dominetur.

al. obaudit

al. mundioribus

al. cultioribus

al. cōtēpssim

al. præstitit. C. XXXIII

al. di castigationes

al. homines

al. sua sanie ofsum

al. Bellona

C. XXXVI.

C. XXXVII.

- Cap. 1. **N**isi animus qui tangebatur assensus est.] Quidam codices, nisi animus est, qui tangebatur accensus est. Alij nisi animus eius quibus tangebatur, cetera.
- Cap. 7. **Q**UANTO turpiores aduocatos habent.] Quidam codices, quanto turpiores aduocatos confiscant. Alius iudicia patris accusat quem mereri satis fuit. Alius cum matre consistit.] Hec uerba in nonnullis exemplaribus desiderantur. Alio qui sic ni fallor legenda suere. Alius iudicio patrem accusat quem demereri satis fuit, cetera. Nam et exemplar Facundi et Primitiui, satis non satis legit.
- Cap. 11. **N**EC hoc sapienti dici uelim quod fere quoq; telum timeri.] Vetus omnis lectio. Nec hoc sapientiam dei uelim quod fere sapientis quoq; telum est timeri. Sed in hac parte magis ab impressu lectione isto modo emaculetur. Existimo enim legendum, Nec hoc sapientis dici uelim quod fere quoq; telum est timeri. Nam uerbu, est, omnis antiqua lectio agnoscat. Aut contra omnia despecta et feda et turpia ipso quo timentur sunt.] Exemplar Pincianu. At contra omnia despecta fedaq; turpia, cetera, Exemplar Facundi et Primitiui. At contra omnia despecta fedaq; et turpia timentur, reliqua desiderantur. Pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora.] Exemplar diui Francisci. Pauida sunt ad leuissimos pectora sonos. Exemplar Facundi et Primitiui Pauida sunt ad leuissimos tactus pectora. Quid si legas istius potius quam tactus.
- Cap. 12. **E**t ossa mortifera et morsus.] Castigandum puto, et ossa mortifera morsu, et infra.
- Cap. 17. **N**ec latronem oportet esse nec predonem.] Legendum forte predem non predonem, ut scuti in uerbis sequentibus nec misericordem nec crudelem, ita et in his duo opponantur contraria.
- Cap. 20. **P**lurimumq; potest consuetudo, que si grauis est aliud uitium alit.] Exemplar Facundi et Primitiui. Plurimum potest consuetudo, que si grauis est aliud initium est.
- Cap. 23. **E**T AB ipso tortus.] Vetus lectio et ab hippia tortus. Nota est historia. Qui cum legisset epistolam matris.] Dissentiant a Seneca quinq; prestantissimi scriptores. Curtius lib. 4. Valerius Max. tertio. Trogus. 11. Arrianus. 2. Plutarchus in Alexandro. Omnes produnt hanc epistolam a Parmenione missam, non ab Alexandri matre. Hoc ergo magis in Alexandro laudo.] Exemplar Facundi et Primitiui. Hoc ego magis in Alexandro laudo. Exemplar Pincianum, et item meum castigatius. Hoc eo magis, cetera. Quo maior autem moderatio in regibus.] Scribendum puto rarior non maior. Nam si maior legas, inepta erit sententia, non enim in regibus tantum, sed in plebeijs hominibus maior moderatio magis laudanda est.
- Cap. 25. **A**VT tepidior aqua potui erogata.] Quaedam exemplaria, aut tepidior aqua potuero. Alia, aut tepidior aqua potus ero. Alia, aut tepidior aqua potaturo.
- Cap. 26. **S**ic et mutis animalibus, quia nulla iniuria nisi a consilio profecta faciunt.] Exemplaria duo Franciscanum et Facundi et Primitiui hunc locum sic legunt, sic et mutis animalibus, que nullam iniuriam nobis faciunt, quia uel le non possunt. Non est enim iniuria nisi a consilio profecta.
- Cap. 30. **V**T ILLI donada iniuria eius sit.] Omnis antiqua lectio, ut illi etiam iniuria eius sit. Corrigendum reor, ut illius iam iniuria ius sit. Mulier est, errat.] Emendandum arbitror. Mulier est, Erat, ut sit sensus, Muliebre errorem ignoscendum esse. Erat enim mulier, hoc est, sexus in errores prouit.
- Cap. 32. **I**NHUMANVM uerbum est, et quidem pro iusto receptum ultio, et talio non multu differt nisi ordine.] Idem exemplar duorum tantum uerborum locum commutat, hoc pacto. Inhumanum uerbum est, et quidem pro iusto receptum ultio, et talio multum non differt nisi ordine. Corrigendum reor, inhumanum uerbum est, et quidem pro iusto receptum ultio, et a cotumelia non differt nisi ordine. Si tanquam ad remedium sine ira ueniamus.] Scribe, si tanquam ad remedium uenimus sine ira ueniamus, ex uetere lectione.
- Cap. 4. **A**D QVAS si manu admoueris ora conuertunt.] Exemplar Facundi et Primitiui, quas si manu amoueris ora conuertunt, et paulo ante dictio, ut, superfluit, ex exemplari Franciscano in quo legitur, Mures et formice, reliqua. Sed considerandum an ordine uerborum erratum sit. Forte enim Seneca sic scriptum reliquit, Imbecilla se ledi putant stangantur ut mures et formice, quas si manu amoueris ora conuertunt, aut sic, ad quas si manu admoueris ora conuertunt. Posset etiam aliter legi, Mures formiceq; si manu amoueris ora conuertunt. Imbecilla se ledi putant stangantur. Nam et in exemplari Facundi et Primitiui prepositio, ad, non habetur. Sic enim presert, Mures formice quas si manu amoueris ora conuertunt.

Vod maxime desiderasti Nouate nunc facere tentabimus, iram excidere animis, aut certe resrenare, & impetus eius inhibere. Id aliquando ex occulto, ubi nimirum ardet, omnique impedimento exasperatur & crescit. Refert quatas uires quandoque integras habeat. Vtrum ne uerberanda & agenda sit, an cedere ei debeamus: dum tempestas prima defauit, ne remedia ipsa secum ferat, Consilium pro moribus cuiusque capiendum erit. Quosdam enim preces uincunt, quidam insultant, instantque submissis. Quosdam terrendo placabimus, Alios obiurgatio, alios confessio, alios pudor cepto deiecit. Alios mora lentum precipitis mali remedium, ad quod nouissime descendendum est. Ceteri enim affectus dilatione recipiunt, & curari tardius possunt. Huius incitata, & seipsam rapiens uolentia, non paulatim procedit, sed dum incipit, tota est. Nec aliorum more uitorum sollicitat animos, sed abducit, & impotentes sui, cupidoseque uel communis mali, exagitat. Nec in ea tantum, in qua destinauit, sed in occurrentia obiter furit. Cetera uitia impellunt animos, ira precipitat. Ceteris etiam si resistere contra affectus suos non licet, at certe affectibus ipsis licet stare, hac non secus quam fulmina procellaque, & si qua alia irruocabilia sunt, quia non erit, sed accessus lenes habet, & incrementa fallentia, in ira defectus etiam animorum est. Nulla itaque resurget magis attonita, & in uires suas prona, & siue successit superba, siue frustratur insana, ne repulsa quidem in tediu acta, ubi aduersarium fortuna subduxit, insensam morsus suos uertit: nec refert quantum sit, ex quo surxit. Ex leuissimis enim in maxima euadit, Nulla transit aetate, Nullum hominum genus excipit. Quaedam gentes beneficio egestatis non nouere luxuriam, Quaedam quia exercita & uagae sunt, effugere pigritiam. Quibus incultus mos, agrestis uita est, circumscriptio ignota est, & iraus & quodcumque in foro malum nascitur, Nulla gens est, quam non ira instiget, tam inter Graios quam barbaros potens. Non minus pernitiosa leges metuuntibus, quam quibus iura distinguit modus uirum. Denique cetera singulos corripuit, hic unus affectus est, qui interdum publice concipitur. Nunquam uniuersus populus unius foemine amore flagrauit. Nec in pecunia aut lucrum tota ciuitas spiritum suum militat. Ambitio uirum singulos occupat, Impotentia non est malum publicum. Saepem in ira uno agmine itum est, uiri, foeminae, senes, pueri, principes, uulgusque consensere, & tota multitudo paucissimis uerbis concitata, ipsum concitatore antecessit. Ad arma protinus, ignesque discursum est, & indicta finitimis bella, aut gesta cum ciuibus, Tota cum stirpe omni cremata domus, & modo eloquio fauorabilior habitus in multo honore, ira sua concionis exceptit, in Imperatore sui legiones pila torserunt. Dissedit plebs tota cum patribus, publicum consilium, senatus, non expectatis delectibus, nec nominato Imperatore, subitos irae suae duces legit: ac per tecta urbis, nobiles consecutus uiros, supplicium manu sumpsit. Viola uit legationes tumor iure gentium, rabiesque infanda ciuitate tulit, nec datum tempus quo relideret rupto iure gentium, sed deducta protinus classes, & onerata tumultuario milite. Sine more, sine auspicijs populus ductu irae suae egressus, fortuna raptaque per armis gessit. Deinde magna clade temeritate audacis irae luit. Hic barbaris forte reuertibus in bella exitus est, cum mobiles animos species iniuriae perculit, aguntur statim, & qua dolor traxit, ruina modo regionibus incidit incoppositi, interiti, incauti, pericula appetentes sua, gaudet feriri, & instare ferro, & tela corpore urgere, & per suum uulnus exire. Non est inquis dubium quin magna ista & pestifera sit uis. Ideo quaedam modum sanari debeat monstra, Atqui, ut in prioribus libris dixi, stat Aristoteles defensor irae, & uetat illam nobis execari. Calcar ait esse uirtutis, Hac erepta, inermem animum & ad conatus magnos pigrum, in certemque fieri. Nec essarium est itaque foeditatem eius, ac feritatem coarguere, & ante oculos ponere quantum monstri sit homo in homine.

CAP. I.

al. sed casu uia unt.

CAP. II.

forte, medio

CAP. III.

minē furens, quantoq; impetu ruat, nō sine pernicie sua perniciosus, & ea deprimēs, quā mergi nō cū mergente non possunt. Quid ergo sanum hūc aliquis uocat, qui uelut tempestate correptus nō it, sed agitur, & fureti malo seruit, nec mandat ultionem suam, sed ipse eius exactor, animo simul ac manu seuit, charissimorum, eorumq; quos mox amissos fleturus est carnifex. Hūc aliquis affectū uirtuti, adiutorem comitemq; dat: cōsilia sine quibus uirtus gerit nihil, obturbantē Caduceā sinistraeq; sunt uires, & in malum suum ualida; in quas agrum morbus & accessio crexit. Nō est ergo quōd me putes tempus in superuacuis consumere, quōd iram, quasi dubia apud homines opinionis sit, infamem: cum aliquis sit, & quidē de illustribus philosophis, qui illi indicat operas, & tanquam utilem ac spiritus subministrantē in praelia, in actus rerum, ad omne quodcunq; calore aliquo gerendum est, uocet. Ne quem fallat, tanquam aliquo tempore, aliquo loco profutura, ostendēda est rabies eius efrenata & attonita: apparatusq; illi reddēdus est suus, eculei & hidiculae, & ergastula & cruces, & circumdati defixis corporibus ignes, & cadauera quoq; trahēs uncus, uaria uinculorum genera, uaria pœnarum, laceratiōes membrorum, inscriptiones frontis, & bestiarum immanū cauea. Inter hęc instrumenta collocetur ira, dirum quiddam atq; horridum stridens, omnibus per quā furit tetrior. Vt de ceteris dubium sit, nulli certe affectu peior est uultus, quem in prioribus libris descripsimus, asperum & acrem, & nunc subito retrorsum sanguine fugato, pallentem, nunc in os omni calore ac spiritu uerso, subrubicundum, & similem cruento, uenis tumētibus, oculis nunc trepidis & exsiliens, nunc in uno obtutu defixis & harentibus.

CAP. IIII

Adiſce dentium inter se arietatorum, & aliquem esse cupientium, non alium fornum, quam est apris, tela sua attritu acuentibus. Adſce articulorum creptum, cum se ipse manus frangunt, & pulsatum sepius pectus, anhelitus crebros, tractosq; altius gemitus, instabile corpus, incerta uerba subitis exclamationibus, tremētia libra, interdumq; compressa, & dirum quiddam exhibentia. Ferarum, mehercules, siue illas fames exagitat, siue infixum uisceribus ferrum, minus tetra facies est, etiam cum uenatorem suum semianimes morſu ultimo petunt, quam hominis ira flagrantis. Age, si exaudire uoces ac minas uacet, qualia excarnificati animi uerba sunt, nonne reuocare se quisque ab ira uolet, cum intellexerit illam a suo primum malo inciperet? Non uis ergo admonere eos, qui iram summā potentia exercent, & argumentum uirium existimant, & in magnis magnæ fortunæ bonis ponunt paratam ultionem, quam non sit potens, imō nec liber quidem dici possit, irā suę captus? Nō uis admonere, quo diligentior quisque sit, ut ipse se circumſpiciat, alia animi mala ad pessimos quoſque pertinere, iracundiam etiam eruditis hominibus, & in ailia sanis, irrepere: adeo ut quidam simplicitatis indicium iracundiam dicant, & uulgo credatur facillimus quisque huic obnoxius? Quorsus, inquis, hoc pertinet? Vt

CAP. V

nemo se iudicet tutum ab illa, cum lentos quoq; natura & placidos in seruitiam ac uolentiam euocet. Quemadmodum aduersus pestilentiam nihil prodest firmitas corporis, & diligens ualetudinis cura, Promittit enim imbecilla robustaq; inuadit: ita ab ira tā inquietis moribus periculum est quam compositis & remissis, qui bus eo turpior ac periculosior est, quō plus in illis mutat. Sed cum primum sit nō irasci, secundum retinere, tertium alienæ iræ mederi, dicam primum quemadmodū in iram non incidamus, Deinde quemadmodū ab illa liberemur. Nouissime quemadmodum irascentem retineamus placemusq; ad sanitatem reducamus. Ne irascamur præstābimus, si omnia uicia iræ nobis subinde proposuerimus, & illam bene aestimauerimus. Accusanda est apud nos: damnanda: perscrutanda eius mala, & in medium protrahenda sunt: ut qualis sit, appareat, comparanda cum pessimis est. Auaricia acquirit, & contrahit, quo aliquis melior utatur, Ira incendit. Paucis gratuita est. Iracundus dominus quosdam in fugam seruos egit, quosdam in mortem: quanto plus irascento, quam id erat propter quod irascebatur, amittit. Ira patri luctum, marito diuortium attulit, magistratui odium, candidato repulſam. Peior est etiam, quam luxuria, quoniam illa sua uoluptate fruitur, hæc alieno dolore,

dolore. Vincit malignitatē & inuidiam. Ille enim infelicem fieri uolunt, hæc facere. Illa fortuitis malis delectantur, hæc non potest expectare fortunā. Nocere ei quem odit, non noceri uult. Nihil est simultatibus grauius, hæc ira conciliat, Nihil est bello funestius, In hoc potentium ira prorumpit. Ceterum etiam illa plebeia ira & priuata, inermis, & sine uiribus bellum est. Præterea ira, ut seponamus quæ mox secutura sunt damna, inſidias, perpetuam ex certaminibus mutuis sollicitudinem, dat pœnas dum exigit. Natura hominis uitiat: illa in amorē hortatur, hæc in odium. Illa prodesse iubet, hæc nocere. Adſce, quod cū indignatio à nimio sui suspectu ueniat, & animosa uideatur, pusilla est & angusta. Nemo enim non eo à quo se contemptum iudicat, minor est. At ille ingens animus & uerus aestimator sui, nō uindicat iniuriam, quia non sentit. Vt rela à duro resiliunt, cum dolore cadentis solida feriunt: ita nulla magnum animum iniuria ad sensum sui abducit, fragilior eo quod perit. Quanto pulchrius, uelut nulli penetrabilem telo, omnes iniurias cōtumeliasq; respuere. Virio, doloris confessio est. Non est magnus animus, quē incuruat iniuria. Aut potentior te, aut imbecillior læsit. Si imbecillior, parce illi. Si potentior, tibi. Nullum est argumentum magnitudinis certius, quam nihil posse, quo insulgeris, accedere. Pars superior mundi & ordinatior, ac propinqua sideribus, nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur, nec uersatur in turbine, omni tumultu caret, inferiora fulminant. Eodem modo sublimis animus, quietus semper, & in statione tranquilla collocatus, intra se premēs, quibus ira cōtrahitur, modestus & uenerabilis est & compositus, quorum nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori & furēs non primam reiecit uerecundiam? Quis impetu turbidus, & in aliquem ruens, nō quicquid in se uerecundi habuit, abiicit? Cui officiorum numerus aut ordo constitit incitator? Quis linguæ temperauit? Quis ullam partem corporis tenuit? Quis se tegere potuit. In immensum proderit nobis illud Democriti salutare præceptum, quo monstratur tranquillitas, si neq; priuati, neq; publicè multa, aut maiora uiribus nostris egerimus. Nunquam tā feliciter in multa discurrenti negocia dies transit, ut non aut ex homine, aut ex re offensa nascatur, quæ animū in iras parat. Quemadmodū per frequentia urbis loca properanti in multos incurſitandum est, & alicubi labi necesse est, alicubi retineri, alicubi respargi: ita in hoc uitæ actu dissipato & uago multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. Alius spem nostrā sefellit, alius disſultit, alius interceptit. Nō ex destinato propoſita fluxerūt. Nulli fortuna tā dedita est, ut multa tentanti ubiq; respondeat. Sequitur ergo, ut is cui contra quam proposuerat, aliqua cesserūt, impatiens hominū rerumq; sit, ex leuissimis caulis irascatur, nunc personæ, nunc negotio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc sibi. Itaq; ut quietus possit esse animus, nō est iactādus, nec multatū, ut dixi, rerū actu fatigādus, nec magnarū supraq; uires appetitarū. Facile est leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam partem trāsferre line lapsū. At, quæ alienis in nos manibus imposita, ægre sustinemus, uicti in proximos effundimus, & dum stamus sub sarcina, impares oneri uacillamus. Idem accidere in rebus ciuilibus ac domesticis, scias. Negocia expedita et habilia sequuntur actorē: ingentia, & supra mensurā agentis, nec dant se facile, & si occupata sunt, prement atq; adducunt administratē teneriq; ita uisa cū ipso cadūt. Itaq; sit ut frequenter irrita sit eius uolūtas, q̄ nō quæ facilia sunt, aggredit, sed uult facilia esse, quæ aggressus est. Quotiēs aliqd conaberis, te simul & ea quæ paras, quibusq; pararis, ipse metire facit. Enim te asperū pœnitētia operis infecti. Hic intereſt utrūq; seruidi sit ingenui, an frigidī, aut humilī. Generoso repulſa irā exprimet, læguido inertiq; tristitiā. Ergo actiones nostræ nec prauæ sint, nec audaces, nec im. pba. In uicinā spes exeat. Nihil conemur, quod mox adepti quoq; successisse miremur. Demus operā, ne accipiamus iniuriā quā ferre nescimus. Cū placidus, & facillimus & minime anxio, morosusq; uiuēdū est. Sumuntur à cōuersantibus mores. Et ut quædā in cōtactos è corpore uicia trāsiliūt, ita animo mala sua pximis tradit. Ebriosus cōuictores in amorē uini traxit. Impudicorū coetus fortē quoq; & siliceū uirū, emollit. Auaricia in proximos uirus suū trāsſulit. Eadē ex diuerso ratio uirtutū est, ut omne quod secū habet,

CAP. VI.

CAP. VII.

al. abducunt

al. ad cōtactus corporis.

mittigent. Nec tã ualitudini, p̄sunt utilis regio & salubrius cœlest̄, quàm animis part̄ firmis in turba meliorũ uersari. Quæ res quãtũ possit, intelliges, si uideris feras quoc̄q; cõuictu nostro mãsuescere, nulliq; immani bestie uim suã permanere, si hominis cõtubernũ diũ passã est. Ret̄ditur omnis asperitas, paulatimq; inter placida dediscitur. Accedit huc, quod nõ tantũ exẽplo melior sit, qui cũ quietis hominibus uiuit, sed quod causas irascẽdi nõ inuenit, nec uitũ suũ exercet. Fugere itaq; debet omnes quos irraturos iracũdiã sciet. Qui sunt, ingit, isti. Multi ex uarijs causis idẽ faciuri. Offendet te superbus cõtẽptu, diues cõtumeliã, petulãs iniuria, liuidus malignitate, pugna cõtentione, uentosus & mēdax uanitate. Non feras à suspicioso timeri, à pertinace uinci, à delicato fastidiri, Eliges simplices, faciles, moderatos, qui irã tuã nõ euocẽt, sed ferant. Magis adhuc proderũt submissi & humani, & dulces, nõ tamẽ usq; in adulationẽ. Nam iracũdos nimia assentatio offendit. Erat certe amicus noster, uir bonus, sed irã paratoris, cui nõ magis erat tutũ blandiri quàm maledicere. Celsũ oratorẽ fuisse iracundissimũ cõstat, Cũ quo, ut aiunt, cœnabat in cubiculo lectã pat̄tẽtiẽ cliẽs, sed difficile erat illi in crapulã cõlecto rixã eius cũ quo edebat effugere. Optimũ iudicauit quicquid dixisset sequi, & secundas agere. Nõ tulit Celsus assentientẽ, sed exclamauit, Dic aliquid contra, ut duo simus. Sed ille quoq; quod non irasceret iratus, cito sine aduersario desijt. Eligamus ergo uel hos potius, si cõscij nobis iracũdiã sumus, qui uultũ nostrũ ac sermonẽ sequatur, Faciet quidẽ nos delicatos, & in malã consuetudinẽ inducent, nihil contra uoluntãtẽ audientiã, sed proderit uitio interuallum & quietẽ dare. Difficilis quoque & indomiti natura, blandientem feret. Nihil asperum tetrumq; palpanti est. Quotiens disputatio longior & pugnaciõ erit, in prima resistamus antequã robor accipiat. Alit seipsam cõtẽtio, demissos altius tenet. Facilius est se à certamine abstinere, quàm abducere. Studia quoque grauiora iracũdis obmittenda sunt, aut certe citra lassitudinẽ exercenda, & animus non inter plura uersandus, sed artibus amoenis tradẽdus. Lectio illũ carminũ obleniat, & historia fabulis detineat, mollius delicatiusq; tractetur. Pythagoras perturbationes animi lyra cõponebat. Quis autem ignorat lutos & tubas cõcitamẽta esse, sicut quosdã cantus blandimenta, quibus mēs resoluatur; Confusus oculis profunt uirentia, & quibusdam coloribus infirma acies acquirunt; quorundam splendore præstringitur, sic mentes ægris studiã læta permulcent. Forum, aduocationes, iudicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant uitium, æque cauere lassitudinem corporis. Consumit enim quicquid in nobis mite placidumq; est, & acria cõcitat. Ideo quibus stomachus suspectus est, processuri ad res agendas maioris negocij, bilem cibo temperent, quam maxime mouet fatigatio: siue quia calorẽ inedia compellit, & nocet sanguini, cursumq; eius, uenis laborantibus, sistit: siue quia corpus attenuatũ & infirmũ incumbit animo. Certe ob eandem causam iracundiores sunt ualitudine aut atate fessii. Fames quoq; & sitis ex eisdẽ causis uitanda est, exasperat enim & incendit animos. Vetus dictũ est: A lassõ rixã queri. Aequale autẽ & ab esuriente, & à sitiente & ab omni homine quem aliqua res urit. Nam ut ulcera ad leuem tactum, deinde etiã ad suspicionem tactus condolefcit: ita animus affectus, minimis offenditur, adeo ut quosdã salutatio, epistola, oratio, & interrogatio ad litẽ euocent. Nunquam sine querela agra tanguntur. Optimum est itaque ad primũ mali sensum mederi sibi, tum uerbis quoque suis minimum libertatis dare, & inhibere impetũ. Facile est autem affectus suos cum primum oriuntur reprehendere. Morbũ signa præcurrũt. Quemadmodum tempestatis ac pluuie ante ipsas, notæ ueniũt, ita irã amoris omniumq; istarum procellarum animos uexantũ sunt quædã prænuncia. Qui comitali uitio solẽt corripĩ, iam aduentare ualitudinem intelligunt, si calor summa deseruit, & incertum lumen neruorumq; trepidatio est, si memoria sublabitur caputq; uersatur. Solitis itaq; remedijs incipientem casum occupant, & odore gustuq; quicquid est quod alienat animos repellitur, aut lomentis contra frigus rigoremq; pugnatur: aut si parũ medicina profecit uitauerũt turbam & sine teste ceciderunt. Proderit morbum suũ nosse, & uires eius antequã spatientur op-

CAP. VIII.

CAP. IX.

CAP. X.

al. pronostica.

tur opprimere. Videamus quid sit quod nos maxime concitet. Alium uerborum, alium rerum contumeliã mouet. Hic uult nobilitati suã, hic formã suã parci. Ille elegatissimus haberi cupit, ille doctissimus. Hic superbã impatiẽs est, hic cõtumaciã. Ille seruos nõ putat dignos quibus irascatur, hic intra domum seruus est, foris mitis. Ille rogari, inuidiã iudicat, hic non rogari, contumeliã. Non omnes ab eadem parte feriuntur. Scire itaq; oportet quid in te imbecillũ sit, ut id maxime protegas. Non expedit omnia uidere, omnia audire, multæ nos iniurię transiant, ex quibus plerisque non accipit, qui nescit. Nõ uis esse iracundus: ne sis curiosus. Qui inquit quid in se dictũ sit, qui malignos sermones etiã si secreto habitũ sint, eruit, seipse inquietat. Quædã interpretatio eo perducit, ut uideatur iniuriã. Itaq; alia differenda sunt, alia deridenda, alia donãda. Circumscribenda multis modis ira est. Pleraq; in lulum iocumq; uertatur. Socratẽ aiunt, colapho percussum nihil amplius quam molesum esse, quod nescirẽt homines quãdo cum galea prodire deberent. Non quem admodũ facta sit iniuriã refert, sed quemadmodũ lata. Nec uideo quare difficilis sit moderatio, cum sciã tyrannos quoq; tumida & fortunata licentia, ingentem familiaritatem sibi scũitiã repressisse. Pisistratum certe Atheniensium tyrannum memoria proditur, cũ multa in crudelitatem eius ebrius conuiuia dixisset, nec deessent qui uellent manus ei cõmodare, & alius hinc, alius illinc faces subderẽt, placido animo tulisse, & hoc iritantibus respõdisse, non magis illi se succẽsere, quàm si quis obligatis oculis in se incurrisset. Magna pars querelas manu fecit: aut falsa suspiciõ, aut leuia aggravando. Sape ad nos ira uenit, sapius nos ad illã, quæ nunquam accersenda est, etiã cum incidit reijciatur. Nemo dicit sibi, hoc propter quod irascor, aut feci, aut fecisse potui. Nemo animũ facientis, sed ipsum æstimat factum. Atqui ille intus est, an uoluerit, an incidit: coactus sit, an decẽptus: odiũ secutus sit, an præmitum, sibi morem gesserit, an manũ alteri commoda uerit. Aliquid peccanti ætas facit, aliq; fortuna, ut ferre, aut humanũ, aut humile sit. Eo loco nos cõstituiamus, quo ille est cui irascimur. Nunc facit iracũdos iniqua nostri æstimatio, & quæ facere uellemus, pati nolumus. Nemo se differt. Atqui maximũ remediũ iræ, dilatio est: ut prius eius feruor relanguescat, & caligo quæ premit mentẽ, aut relida, aut minus de fa sit. Quædã ex his quæ te præcipitẽ ierebant, hora nõ tantũ dies mollescit, quædã ex toto euanescent. Si in hoc erit petita aduocatio, apparebit iudiciũ esse non irã. Quicquid uoles quale sit scire, tẽpori trade: Nihil diligtẽter in t̄ ductu cernitur. Nõ potuit impetrare Plato à se tẽpus cũ seruo suo irasceret, sed ponere illũ statim tunicam, & præbere scapulas uerberibus iussit, sua manu ipse percussurus. Postquã intellexit irasci se, sicut sustulerat manũ suspẽsam detinebat, & stabat percussuro similis. Inter rogatus deinde ab amico, qui forte interuenerat, qd ageret, Exigo, inquit, pœnas ab homine iracundo: uelut stupens, gestũ illũ scũituro deformẽ, sapienti uiro seruabat, oblitus iam serui, quia alium quem potius castigaret inuenerat. Itaq; abstulit sibi in suos potestãtẽ, & ob peccatũ quoddã cõmotior, Tu, inquit, Speusippe seruuĩ istũ uerberibus obiurga, nã ego irascor: ob hoc nõ cecidi propter quod alius cecidisset. Irascor, inquit, plus faciam quàm oportet. Libẽtius faciam. Non sit iste seruus in eius potestate, qui in sua nõ est. Aliquis uult irato committi ultionem, cum Plato sibi ipse imperiũ abrogauerit: Nihil tibi liceat dum irasceris. Quare? quia uis omnia licere. Pugna tecum ipse. Si iram uincere non potes, illa te incipit uincere. Si absconditur, si illi exitus non datur, signa eius obruamus, & illã quantum fieri potest, occultam se cretamq; teneamus. Cũ magna id nostra molestia fiet. Cupit exilire & incendere oculos, & mutare faciẽ, sed si eminere illi extra nos licuit, supra nos est. In imo pectoris secessu recõdat, feraturq; nõ ferat. Imò in cõtrariũ omnia eius indicia slectamus, Vultus remittatur, Vox lenior sit, Gradus lætior, Paulatim cũ exterioribus interiora formetur. In Socrate irã signũ erat uocẽ submittere, logparcius, Apparebat tũc illũ sibi obstare, Deprehẽdebatur itaq; à familiaribus & coarguebatur. Nec erat illi exprobratio latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet, quod iram suam multi intelli gerent, nemo sentiret: Sensisset autem, nisi ius amicis obiurgandi se dedisset, sicut

CAP. XI

Festinus iocũ
Socratis.

CAP. XII

al. fluũ

CA. XIII.

ipse sibi in amicos sumperat. Quāto magis hoc nobis faciēdum est. Rogemus amicisimū quemq; ut tunc maxime aduersus nos libertate utatur, cum minime illā patri poterimus, nec assentiatur irā nostrā, contra nos potens malū & apud nos gratiosum, dū cōspicimus, dū nostri sumus, aduocemus. Qui uinum male ferunt, & ebrietatis suae temeritatē ac petulantiā metuunt, mandant suis, ut ē conuiuio auferantur.

CA. XIII

Intēperantiā in morbo suā experti, parere sibi in aduersa ualetudine uentant. Opimum est notis uitijis impedimēta prospicere, & ante omnia ita cōponere animum, ut & grauisimis rebus subitisq; cōcussus iram aut nō sentiāt, aut magnitudinē inopinatā iniuriā exortā in aluū retrahat, nec dolorē suum profiteatur. Id fieri posse apparebit, si pauca ex ingenti turba exēpla protulero, ex quibus utrumq; discere licet, quantū malū habeat irā, ubi hominū prapotentū potestate tota utitur, quantum sibi imperare possit, ubi metu maiore cōpressa est. Cambysem regem nimis deditum uino, Prexaspes unus ex charissimis monebat, ut parcius biberet, turpem esse dicēs ebrietatē in rege, quē oculi omnium, auresq; sequerētur. Ad hoc ille ut scias inquit, quemadmodum nunquam exeidam mihi, approbabo iam, & oculos post uinum in officio esse & manus. Bibit deinde liberalius quā alius capaxioribus cyphis, & iam grauis, & uinolentus, obiurgatoris sui filiū procedere ultra limē iubet, alleuataq; super caput sinistra manu stare. Tūc intendit arcū, & ipsum cor adulescentis (id enim se petere dixerat) sfigit, recisq; pectore hārens in ipso corde spiculū ostendit, ac respiciēs patrē an satis certā haberet manū, interrogauit. At ille negauit Apollinē potuisse certius dimittere. Dij illū male perdant, animo magis quā cōditione mancipiū. Eius rei laudator fuit, cuius nimis erat spectatorem fuisse. Occasionem blāditiarum putauit, pectus filij in duas partes diductū, & cor sub uulnere palpitans. Cōtro uerū illi facere de gloria debuit, & reuocare iactum, ut regi liberet in ipso patre certiorē manum ostendere. O Regem cruentum. O dignum in quem omniū suorum artus uerterētur. Cū execrati fuerimus illum conuiuia supplicij funebribusq; soluentem, tamen sceleratius telū illud laudatum est, quā missum. Videmus quomodo se pater gerere debuerit, stās super cadaver filij sui, & idemq; illā cuius & testis fuerat & causa. Id de quo nūc agitur, apparet, iram supprimi posse. Nō male dixit regi, nullū emisit ne calamitosi quidē uerbū, cum aequē cor suū quā filij trāsfixum uideret. Potest dici merito deuorasse uerba. Nā si quid tanq; iratus dixisset, nihil tanq; pater facere potuisset. Potest, in quā, uideri sapiētius se in illo casu gessisse quā cū de potā di modo prāciperet, quē satius erat uinū quā sanguinē bibere, cuius manus poculis occupari pax erat. Accessit itaq; ad numerū eorum, qui magnis cladibus ostēderūt, quanti cōstarent regū amicis bona cōsilia. Nō dubito quin Harpagus quoq; tale aliqd regi suo Perfarumq; suaserit, quo offensus, liberos illi epulandos apposuit, & subinde quēsiit, an placeret cōditura. Deinde ut satis illū plenum malis suis uidit, afferri capita illorū iussit, & quomodo esset acceptus interrogauit. Nō defuerūt mi sero uerba, nō os cōcurrat. Apud regem, inquit, omnis cœna iucunda est. Quid hac adulatione profecit, ne ad reliquias inuitaretur. Nō ueto patrem dānare Regis sui factū, non ueto quārere dignam tam truci portento pœnam, sed hoc interim intelligo, posse etiā ex ingentibus malis nascentē irā abscondi, & ad uerba cōtraria sibi cogi. Necessaria est ista doloris refrenatio, utiq; hoc sortitis uitae genus, & ad regīā adhibitis mēsam. Sic editur apud illos, sic bibitur, sic respōdetur. Funeribus suis ardidum est. An tanti sit uita, uidebimus. Alia ista quæstio est. Nō cōsolabimur tam triste ergastulū, nō adhortabimur ferre imperia carnificū, ostendemus in omni seruitute apertā libertati uiam. Si aeger animus, & suo uitio miser est, huic miserias finire se cum licet. Dicam & illi, qui in regē incidit, sagittis pectora amicorum petentem, & illi cuius dominus liberorū uisceribus patres saturat, quid genus demēs, quid expectas ut te aut hostis aliquis per exitiū gentis tuæ uindicet, aut rex à lōginquo potēs aduolet. Quocunq; respexeris, ibi malorū finis est. Vides illum prācipitem locum, illac ad libertatē descenditur. Vides illud mare, uides illud flumen, illū puteum: Libertas illic in imo sedet. Vides illā arborē breuē, horridam, infelicem, pendet in

De Prexaspes Herodotus li. 3

CA. XV.

de libertas. Vides iugulū tuum, guttur tuū, cor tuum, effugia seruitutis sunt. Nimis mihi operosos exitus mōstras, & multum animi ac roboris exigentes. Quæris quod sit ad libertatē iter? Quælibet in corpore toto uena. Quamdiu quidem nihil tam intolerabile nobis uidetur, ut nos expellat ē uita, iram in quocunq; erimus statu, remoueamus. Perniciosa est seruientibus. Omnis enim indignatio in tormentū suum proficit, & imperia grauiora sentit, quo cōtuitacijs patitur. Sic laqueos fera dum iactat, alstringit, sic aures uiscum dum trepidantes excutunt, plumis omnibus illinunt. Nulli tam arcūm est iugū, quod non minus lædat ducentem, quā repugnantem. Vnum est leuamentum malorum ingentū, pati, & necessitatibus suis obsequi: sed cum utilis sit seruientibus effectuum suorum, & huius prācipue rabidi atq; effrenis contentia, utilior est regibus. Perierunt omnia ubi quātum suadet irā, fortuna permittit, nec diu potest quā multorum malo exercetur potentia stare. Periclitatur enim ubi eos qui separatim gemunt cōmunis metus iunxit. Plerosq; itaq; modo singuli macerauerunt, modo uniuersi, cum illos cōferre in unum iras publicus dolor coegisset. Atqui pleriq; sic iram quasi insigne regū exercuerūt. Sic Darius, qui primus post ablatum Magorum imperium, Persas & magnam partē orientis obtinuit. Nā cum bellum Scythis indixisset orientem cingentibus, rogatus ab Obazo nobili serue, ut ex tribus liberis, unum in solatium patri relinqueret, duorum opera uteretur: plusq; rogabatur pollicitus, omnes se illi dixit remissurum, & otiosos in conspectu parētis abiecit, crudelis futurus, si omnes abduxisset. At quanto Xerxes facilior, qui Pythio quinq; filiorum patri unius uacationē petenti, quem tiellet eligere permisit, deinde quem elegerat in partes duas distractum ab utroq; uite latere posuit, & hac uictima iustitiae exercitum. Habuit itaq; quē debuit exitum, uictus & late longeq; fufus, ac stratum ubiq; ruinam suā cernens, medius inter suorū caduera incedit. Hæc barbaris regibus seritas in ira fuit, quos nulla eruditio, nullus literarum cultus imbuerat. Dabo tibi ex Aristotelis sinu regem Alexandrum qui Clitum charissimum sibi & unā educatū, inter epulas trās fudit manu sua, parum adulantē, & pigre ex Macedone ac libero, in Persicā seruitutē transeuntē. Nam Lysimachum aequē familiarem sibi, leoni obiecit. Nūquid ergo hic Lysimachus, felicitate quadā dentibus leonis elapsus, ob hoc cum ipse regnaret, mitior fuit? Nam Telephorū Rhodium amicū suū undiq; decuratum, cum aures illi nasumq; abscidisset, in cauea uelut nouum animal aliquod & inusitatum diu pauit, cum oris detruncari mutilatq; deformitas humanā faciem perdidisset. Accedebat fames & squallor & illuuias corporis in stercore suo destituti, callosis super hæc genibus manibusq;, quas in usum pedū angustiae loci cogebat. Lateribus uerō attritu exulceratis, nō minus fœda quā terribilis erat forma eius uisentibus. Factusq; pœna sua mōstrū misericordiā quodq; amiserat, tū cum dissimillimus esset homini, qui illa patiebatur, dissimilior erat qui faciebat. Utinam ista fauitia intra peregrina mālisset exempla, nec in Romanos mores cū alijs aduenticijs uitijis, suppliciorū irarūq; barbariæ transissent. M. Mario, cui uicatim populus statuas posuerat, cui thure & uino R. P. supplicabat, L. Sylla pfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit, & quasi toties occideret, q̄tiens uulnerabat, paulatim & per singulos artus lacerauit. Quis erat huius imperij minister? Quis nisi Catilina, iam omne facinus manu exercens, sic illum ante bustum Quinti Catuli carpebat, grauisissimus mitissimū uiri cineribus, supra quos uir mali exempli popularis tamē, & nō tam t̄ immerito quā nimis amatus, per stillicidia sanguinē dabat. Dignus erat Marius, qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Catilina, q̄ faceret. Sed indigna R. P. quæ in corpus suū pariter & hostiū & uindicū gladios reciperet. Quid antiqua perferunt? Modo C. Caesar Sextū Papinū, cui pater erat consularis, Bethenū Bassum quæstorē suū procuratoris sui filiū, aliosq; & equites Romanos & senatores uno die flagellis cecidit, torlit, nō quæstionis, sed animi causa. Deinde adeo impatiēs fuit differenda uoluptatis, quā ingens crudelitas sine dilatione posebat ut in Xysto maternorum hortorum, qui porticum à ripa separat inambulās, quosdā ex illis cum matronis atq; alijs senatoribus ad lucernā decollaret. Quid in ista

CAP. XVI

Magorū, quid apud Persas Magi, id est sapientes imperabat uide Herodotum.

CA. XVII.

CA. XVIII.

al. meritum

al. Bediemon.

batq;

CAP. XIX

bat, quod periculū, aut priuatū, aut publicū una nox minabatur, quantum fuit lucē expectare. Deniq; ne senatores populi Romani soleatus occideret. Quam fuerit crudelitas eius superba, ad rē pertinet scire, quanq; aberrare aliqui possimus uideri, & in deuitū exire, sed hoc ipsū pars erit irae super solita fruiētis. Ceciderat flagellis senatores, ipse effecit, ut dici posset, solet fieri. Torserat per omnia quae in rerū natura tristissima sunt, fideiculis, tabularibus, eculo, igne, uultu suo. Et hoc loco respō debetur, magnā rē, si tres senatores quali nequā mancipia inter uerba & flāmas diuilit, homo qui de toto senatu trucidādo cogitabat, q; optabat ut populus Romanus unā ceruicē haberet, ut scelera sua tot locis ac tēporibus diducta, in unū icū & unū diē cogeret. Quid tam inauditū, quam nocturnū suppliciu? Cū latrocinū tenebris abscondi soleat, animaduersiones quo notiores sunt, plus ad exemplū emendationēq; proficiūt. Et hoc loco respō debetur mihi, quod tanopere admiraris, ista beluā quotidianum est, ad hoc uiuit, ad hoc uigilat. Nemo certē inuenietur alius, qui imperauerit his in quos animaduerti iubebat, os inserta spōgia includi, ne uocis emitēda haberēt facultatē. Cui unquam morituro nō est relicūm, t quo gerneret timuit ne quam liberiorē uocē extremus dolor mitteret, ne quid quod nollet audiret. Sciebat autem innumerabilia esse, quae obijcere illi nemo nisi periturus auderet. Cum spongia nō inuenirentur, scindi uestimenta miserorū & in os farciri pannos imperauit. Quae ista scuitia est? Liceat ultimū spiritum trahere. Da exitura animae locū. liceat, illam nō per uulnus emittere. Adhuc his longū est, quot patres quoq; occisorū eadem nocte, dimissis per domos cēturionibus confecti, homo misericors, luctu liberauit. Nō enim Caij scuitiam, sed irae malum propositum est scribere, quae nō tantum in unū furit, sed gētes rotas lancinat, sed urbes, sed flumina exuta ab omni sensu doloris cōuerberat. Sicut rex Persarum, totius populi nares recidit in Syria: inde t Rhinocolura loci nomē est. Pepercisse illū iudicas, quod nō tora capita praecidit, Nouo genere poenae delectatus est. Tale aliquid passi forēt Aethiopes, qui ob longissimū uitae spacium Macrobij appellātur. In hos enim quia non lupinis manibus exceperant seruitutē, misissiq; legatis libera respōsa dederant, quae cōtumeliosa resges uocāt, Cambyfes fremebat, & nō prouisis cōmeatibus, nō exploratis itinēribus per inuia, per arenia trahebat omnē bello uilicem turbam: cui intra primum iter deerant necessaria, nec quicq; subministrabat sterilis & inculta humanoq; ignota tregio. Sustinebāt famē, primo tenerrima fronditū, & cacumina arborū, tum coria igne mollita, & quicquid necessitas cibū fecerat. Postq; inter harenas radices quoq; & herba defecerāt, apparuitq; inops etiā animalū solitudo, decimū quēq; sortitū, alimen tū habuerūt fame sequius. Agebat adhuc ira regem praecipitē, cum partem exercitus amisisset, partē comedisset, donec timuit, ne & ipse uocaretur ad sortem, tū demum signū receptui dedit. Seruabantur interim illi generose aues, & instrumēta epularum camelis uehebātur, cum fortirētur milites eius, quis male periret, quis peius ueretur. Hic iratus fuit gēti, & ignota & immerita, sensurae tamē, Cyrus fluuiio. Nā cum Babylonē oppugnaturus festinaret ad bellū, cuius maxima momenta in occasionibus sunt, Gyndē late fufum amnem tando transire tentauit, quod uix tutum est, & cum sensit astatē & ad minimum deductus est. Ibi unus ex his equis, qui trahe re regium currū albi solebant, abreptus uehementer cōmouit regē. Iurauit itaq; amnem illum t regis meatū auferentem, eo se redacturum, ut transiri calcariq; etiā a foeminis posset. Huc deinde omnem transtulit belli apparatū, & tamdiu assedit operi, donec C. & lxxx, cuniculis diuisum aluē in ccc. & lxx. riuos dispergeret, & sic cū relinqueret in diuisum fluentibus aquis. Perijt itaq; & tēpus, magna in magnis rebus actura, & militū ardor, quē inutilis labor fregit, & occasio aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictum hosti cū flumine gerit. Hic furor (Quid enim aliud uoces) Romanos quoq; contigit. C. enim Caesar uillam Herculanēsi pulcherrimam, quia mater sua aliqui in illa custodita erat, diruit, fecitq; eius per hoc notabile fortunā. Stantē enim prae nauigabamus, nūc causa dirutae quaeritur. Et tam haec cogitata sunt exēpla quae uites, quam illa ē cōtrario, quae sequaris moderata, lenia, qbus nec

al. tribularibus.

al. qua

CAP. XX.

forte, uirritim furit

al. Rhinocolura, ut Stephanus habet, uel Rhinocera, ut Diodor. Strabo uero Rhinocolura.

forte, uestigio

CAP. XXI

al. uado

al. regijs equis

forte, canalicu lis.

CA. XXII

C. Caesar.

ad irascendū causa defuit, nec ad ulciscendū potestas. Quid enim facillius fuit Antigono, quam duos manipulares duci iubere, qui excubantes Regio tabernaculo facebant, quod homines & periculosisime & libētissime faciūt qui de Rege suo male existimāt. Audierat omnia Antigonus, utpote cū inter dicētes & audientē t pau lum intereffet, quem ille leuiter cōmouit, & lōgius, inquit, disc edite, ne uos rex audiat. Idem quadā nocte cum quosdam ex militibus suis exaudisset, omnia mala imprecātes Regi, qui ipsos in illud iter & inextricabile lutū deduxisset, accessit ad eos qui maxime laborabāt: cū ignorantē a quo adiuuarentur explicuisset, nunc, inquit, maledicite Antigono, cuius uitio in has miseras incidistis. Ei autē bene optate, qui uos ex hac uoragine eduxit. Idē tā miti animo hostiū suorū maledicta quam ciuū tulit. Itaq; cū in paruulo quodā castello Graeci obsiderentur, & fiducia loci cōtemnentes hostem, multa in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc staturam humilē, nunc collisum nasum deriderēt, gaudeo inquit, & aliquid boni spero: in castris meis Silenū habeo. Cū hos dicaces fames domuisset, captis sic usus est, ut eos qui militiā utiles erāt, in cohortes describeret, ceteros praconi subijceret, id quoq; se negauit facturū fuisse, nisi expediret his dominū habere, qui tam malam haberēt linguā. Huius nepos fuit Alexander, qui lanceam in conuitas suos torquebat, qui ex duobus amicis quos paulo ante retuli, alterū ferae obiecit, alterū sibi. Ex his duobus tamē, qui leoni obiectus est, uixit. Nō habuit hoc uitū ille uitium, ne paternum quidē. Nam si qua alia in Philippo uirtus fuit, & contumeliarū patientia, ingens instrumentum ad tutelā regni. Demochares ad illum, Parrhesiastes ob nimiam & procacem linguā appellatus, inter alios Atheniensū legatos uenerat. Audita benigne legatione Philippus, dicite, inquit, mihi, facere quid possum, quod sit Athenēsisibus gratū. Excepit Demochares, te, inquit, suspendere. Indignatio circumstantiū ad tam inhumanam responsum exorta est, quos Philippus cōticefcere iussit, & Theritem illū saluum, incolumēq; dimittere. At uos ceteri legati, inquit, nūciate Atheniensibus, multo superbiores esse, qui ista dicūt, quam qui impune dicta audīt. Multa & Diuus Augustus dfgna memoria fecit dixitq; qbus appareat illi irā non imperasse. Timagenes historiarū scriptor, quadam in uxorem eius, & in totam domum eius dixerat, nec perdidit dicta: magis enim circumferret, & in ore hominum est temeraria urbanitas. Saepē illum Caesar monuit, ut moderatius lingua uteretur, perseverātī, domo sua interdixit. Postea Timagenes in contubernio Polihonis Alini consensit, ac tota ciuitate dilectus est. Nullū illi limē praclusa Caesaris domus abstulit: historias quoque scripserat, recitauit, & cōbulsit, & libros acta Caesaris Augusti cōtinentes in ignē posuit. Inimicitias gessit cū Cesare Augusto, ne mo amicitia eius extimuit, nemo quasi fulgure icū refugit. Fuit qui praerberet tam alte cadenti sinū. Tulit hoc, ut dixi, Caesar patieter, ne eo quidē motus, quod laudibus suis, rebusq; gestis manus attulerat. Nunquā eū hospite inimici sui questus est, hoc duntaxat Polioni Alinio dixit, *Upsilon* *orgo* *q* *q* *s*. Paranti, demum excusationem, obstitit, frueri, inquit, mi Pollio, frueri. Et cū Pollio diceret, si iubes Caesar, statim illi t domum meam interdica hoc me, inquit, putas facturū, cum ego uos in gratiā redxerim? Fuerat enim aliquādō Timageni Pollio iratus, nec ullam habuerat causam defendendi quam quod Caesar coeperat. Dicat itaq; quisq; sibi quoties lascissitur, Nunquid poterit sum Philippo? Illi tū impune maledictū est. Nunquid in domo mea plus possum, quam toto orbe terrarū diuus Augustus potuit? Ille tamē cōtētus fuit, a cōuitatore suo secedere. Quid est? quare ego serui mei t hilarius respōsum & cōtumaciorē uultū, & nō peruenientē usq; ad me mutmurationē, flagellis & cōpedibus excipiam? Quis sum, cuius aures laedi nefas sit? Ignouerūt multi hostibus, ego non ignosciam pigris, negligentibus, garrulis? Puerū aras excuset, foeminā sexus, extraneum libertas, domesticū familiaritas. Nūc primum offendit, cogitemus quamdiu placuerit. Saepē & alias offendit, feramus quod diu tulimus. Amicus est, fecit q noluit. Inimicus est, fecit quod debuit. Prudētiori cedamus, stultiori remittamus. Pro quocūq; illud respondeamus nobis, sapientissimos quoq; uiros multa delinquere, neminem esse

al. palla inserta esset, quam

C. XXXIII

Timagenes

al. domo mea.

C. XXXIII

al. liberius

esse tam circumspēctum, cuius non diligētia aliquando sibi ipsi excidat, Neminem tam maturum, cuius non grauitatem in aliquod feruētius factū casus impingat, Neminem tam timidum offēnsarum, qui non in illas dum uitat, incidat. Quomodo hominī pulillo solatium in malis fuit, etiam magnorum uirorū titubare fortunam, & æquior animo filium in angulo fleuit, qui uidit acerba funera, etiam ex regia ducti: sic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo cōtemni, cuiuscūq; uenit in mentem, nullam esse tantam potētiam, in quam non incurrat iniuria. Quod si etiam prudentissimi peccant, cuius non error bonā causam habet? Respiciamus quoties adulescentia nostra in officio parum diligens fuerit, in sermone parum modesta, in uilo parum temperans. Si iratus est, demus illi spacium, quo despiceret quid fecerit, possit. Seipse castigabit. Deniq; dabit pœnas. Non est quod cum illo paria faciamus. Illud non uenit in dubium, quin se exemerit turbæ, & altius steterit qui quis despexit laessentes. Proprium est magnitudinis ueræ, non se sentire percussum. Sic immanis fera ad latratum canum læta respexit. Sic irritus ingēti scopulo fluctus assultat. Qui non irascitur, incōcussus iniuria perstitit, qui irascitur, motus est. At ille quem modo altiore omni incommodo positi, tenet quodam amplexu summū bonum, Nec hominī tantum, sed ipsi fortunæ respondet, omnia licet facias, minor es, quàm ut serenitatem meam obducas. Verat hoc ratio, cui uitam regendam dedi. Plus mihi nocitura est ira, quàm iniuria. Quid ni plus? Illius modus certus est, ista quousque melatura sit, incertum est. Non possum, inquis, pati. Graue est iniuriam sustinere. Mentiris. Quis enim iniuriam nō potest ferre, qui potest iram? Adijce nūc, quod id agis ut iram seras & iniuriam. Quare fers ægri rabiem, & phreneticū uerba puerorum proteruas manus? Nempe quia uidētur nescire, quid faciunt. Quid interest, quo quisq; uitio fiat imprudens? imprudentia par in omnibus patrociniū est, quid ergo, inquis, impune illi erit? Puta te uelle, tamen non erit. Maxima est enim factæ iniuriæ pœna, fecisse: nec quisquam grauius afficitur, quàm qui ad supplicium pœnitentiæ traditur. Deniq; ad conditionem rerum humanarum respiciendum est, ut omnium accidentium æqui iudices simus. Iniquus autem, qui commune uitium singulis obiecit. Nō est Aethiops inter suos insignitus color, nec ruffus crinis & coactus in nodum apud Germanos. Vtrumq; decet. Nihil in uno iudicabis notabile aut ferendum, quod genti suæ publicum est. Et ista quæ retuli, unius regionis atq; anguli consuetudo defendit. Vide nunc quanto in his iustior uenia sit, quæ per totū genus humanum uulgata sunt. Omnes inconsulti & improuidi sumus, omnes incerti, queruli, ambitiosi. Quid leuioribus uerbis hucus publicū abscondo? Omnes mali sumus, quisquid itaq; in alio, reprehenditur, id unusquisq; in suo sinu inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem notas? Pestilentia est. Placidiores itaq; inuicem sumus, Mali inter malos uituimus. Vna res nos facere potest quietos, mutux facilitatis conuentio. Ille mihi iam nocuit, ego illi. Nondum iam tibi aliquid fortasse læsisti. Sed lædes. Noli aestimare hanchoram, aut hunc diem. Totum inspicie mentis tuæ habitum, etiam si nihil mali fecisti, potes facere. Quanto satius est sanari iniuriam, quàm ulcisci. Multum tēporis ultio absumit. Multis se iniurijs obijcit, dum una dolet. Diutius irascimur omnes quàm lædimur. Quanto melius est abire in tūniuersum, nec uitia uitijs componere. Num quis satis constare sibi uideatur, si mulam calcibus repetat, & canem morsur? Ista, inquis, peccare se nesciunt. Primum, quàm iniquus es, apud quem hominem esse, ad impetrādā ueniam nocet. Deinde li cætera animalia hoc iræ tuæ subducit, quod consilio carent, eo loco tibi sit, quisquis cōsilio caret. Quid enim refert, an alia mutis dissimilia habet, si quod in omni peccato mura defendit, similem habet caliginem mentis? Peccauit. Hoc est primum, hoc extremum. Nō est quod illi credas, etiam si dixit, iterum non faciam. Et iste peccabit, & in istum alius, & tota uita inter errores uolutabitur. Mansuetē immanis ueta tractanda sunt. Quod in luctu dici solet, efficacissimè & in ira dicitur. Vtrum aliquando desines, an nunquam? Si aliquādo, satius est iram relinquere, quàm ab ira relinqui. Sin semper hæc cogitatio durabit, uides quàm impacatam tibi denūcias uitam, Qualis erit semper

ira tu/

ira tumentis. Adijce nūc, quod nisi bene te ipse succēderis, & subinde causas quibus stimuleris, renouaueris, sua spē ira discedet, & uires illi dies subtrahet. Quanto satius est te illam uinci quàm se? Fluic irasceris, deinde illi seruis, deinde libertis parentibus, deinde liberis, notis; deinde ignotis. Vbi enim causæ super sunt, nisi deprecator animus accessit. Hinc te illo furor rapiet, & illinc alio, & nouis subinde iracamentis orientibus, continuabitur rabies. Age infelix, & quādo amabis? O quā bonum tempus in re mala perdis. Quanto nunc satius erat amicos parare, inimicos mitigare. Rempub. administrare, transferre in res domesticas operā, quàm circumspicere quid alicui possis facere mali, quo aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori uulnus infligas, cum id tibi contingere sine certamine ac periculo non possit, etiam si cum inferiore concures? Victum licet accipias, & ad arbitrium tuū omni patientiæ expolitum, saepe nimia uis credentis, aut articulum loco mouit, aut neruum in his quos fregerat dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam ubi patientiæ est nacta materiam. Adijce nunc, quod nihil tam imbecille natum est, ut line elidentis periculo pereat. Imbecillos ualentissimis, aliis dolor, aliis casus exæquat. Quid quod pleraq; eorum propter quæ irascimur, offendunt nos, magis quàm lædunt. Multum autem interest, utrum aliquis uoluptati meæ obset, an delit; eripiat, an non det. Atqui in aquo ponimus, utrum aliquis auferat, an neget: utrum spem nostram præcidat, an differat: utrum cōtra nos faciat, an pro se: amore alterius, an odio nostri. Quidam uero non tantum iustas causas standi cōtra nos, sed etiam honestas habent. Alius patrem tuetur, alius fratrem, alius patruum, alius amicum. His tamen non ignoscimus id facientibus, quod nisi facerent, improbaremus, imò quod est incredibile, saepe de facto bene existimamus, de facite male.

At mehercule uir magnus ac iustus, fortissimū quemq; ex hostibus suis, & pro libertate ac salute patriæ pertinacissimum suspicis, & talem sibi ciuē, talē militē contingere optat. Turpe est odisse quem laudes, quanto uerò turpius ob id aliquem odisse, propter quod misericordia dignus est. Si captiuus in seruitutem subito depressus reliquias libertatis tenet, nec ad sordida ac laboriosa ministeria agilis occurrat, si ex ocio piger equum uehicularūq; domini cursu non exæquat, si inter quotidiana nas uigilias festum somnus oppressit, si rusticum laborem recusat, aut nō fortiter obit, a seruitute urbana & feruata translatus ad durum opus. Distinguiamus utrum aliquis non possit, an nolit. Multos absoluemus, si cœperimus ante iudicare quàm irasci. Nunc autem primum impetum sequimur. Deinde quamuis uana non est, tauerint, perseueramus, ne uideamur cœpisse sine causa: & quod iniquissimum est, pertinaciores nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illam & augemus, quasi argumētum sit iuste irascendi, grauius irasci. Quāto melius est in initia ipsa perspicere, quàm leuia sint, quàm innoxia. Quod accidere uides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes. Friuolis turbamur & inanibus. Tantum color rubicundus excitat, ad umbram aspis exurgit. Vrsos leonesq; mappa proritat. Omnia quæ natura fera ac rabida sunt, consternantur ad minima. Idem iniquitatis & stolidis ingenijs euenit, rerum suspitione feriuntur. Adeo quidem ut interdum iniurias uocēt modica beneficia, in quibus frequentissima, certe acerbissima iracundiæ materia est. Charissimis enim irascimur, quod minora nobis præstiterint, quàm mente concipimus, quàm quæ alij tulerint, cum utriusq; rei paratum remedium sit. Magis alteri indullit, nostra nos sine comparatione delectent. Nūquam erit felix, quem torquebit felicior. Minus habeo quàm speraui, sed fortasse plus speraui quàm debui. Hæc pars maxime metrenda est. Hinc perniciosissima iræ nascuntur, & sanctissima quæq; inuastura. Diuū Iulium plures amici consecerunt quàm inimici, quorū non expleuerat spes inexplēbiles. Voluit quidē, ille, neq; enim quisquā liberalius uictoria usus est, ex qua nihil sibi uindicauit, nisi dispēndi potestatem: sed quemadmodum sufficere tam improbis desiderijs posset, cum tantum omnes concupiscerent, quantum poterat unus? Vidit itaq; strictis circa sellam suam gladijs cōmilitones suos, Cimbrum Tullium acerrimum paulo ante suarum partium defensorem, aliosquē post

F Pompeium

CAP. XXVIII.

al. uinctum

CA. XXXIX

CA. XXX.

forte, inania

CA. XXV.

CA. XXVI

al. gentis

al. aliqua, ut il lud. Virgilij in Buc. Et si non aliqua nocuisse, mortuus est.

C. XXVII

al. diuersum

C. XXXI. Pompeium demum Pompeianus. Hac res sua in reges arma convertit, fidissimos, quae eo compulsi, ut de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori uolunt habuerant. Nulli ad aliena respicienti sua placent: Inde diis quoque irascimur, quod aliquis nos antecedit, oblitus quantum sequatur a tergo ingentis inuidiae. Tanta tamen importunitas hominum est, ut quamuis multum acceperint, in iuriae loco sit plus accipere potuisse. Dedit mihi praetoruram, sed consulum speraueram. Dedit duo decim fasces, sed non fecit ordinarium consulem. A me numerari uoluit annum, sed deesse mihi ad sacerdotium, Cooptatus in collegium sum, sed cur in unum? Consulum mauit dignitatem meam, sed patrimonio nihil contulit: Ea dedit mihi, quae debebat alicui dare, de suo nihil protulit. Age potius gratias pro his quae accepisti. Reliqua expecta, & nondum plenum te esse gaude. Inter uoluptates est, superesse quod spes. Omnes uicisti, primum te esse in animo amici tui latere. Multi te uincunt. Con-

C. XXXII. sidera quanto antecedas plures quam sequaris. Quid si in te maximum uitium queris. Falsas rationes conficis, data magno aestimas, accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat. Quibusdam timeamus irasci, quibusdam ueremus, quibusdam fastidiamus. Magnam rem sine dubio fecerimus, si seruum infelicem in ergastulum miserimus. Quid propter uerberare statim, crura protinus frangeret? Non peribit potestas ista, si differetur: line id tempus ueniat, quo ipsi iubeamus. Nunc ex imperio irae loquimur, cum illa abierit, tunc uidebimus quanti sit ista res aestimanda. In hoc enim praecipue fallimur. Ad ferrum uenimus, ad capitalia supplicia, & uinculis, carcere, fame, uindicamus rem, castigamus flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quam omnia per quae ledi uideamur, exigua, misera, puerilia sint? Ego uero nihil magis suaserim, quam sumere ingentem animum, & hac propter quae litigamus, discurremus, anhelaemus, uidere quam humilia & abiecta sint, nulli qui alium quiddam aut magnificum cogit respicienda. Circa pecuniam plurimum uociferationis est: hac fora desatigat, patres liberosque committit, uenena miscet, gladios tam percussoribus quam legionibus tradit. Hac est sanguine nostro delibuta. Propter hanc uxorem maritorumque noctes strepit uicibus, & tribunalia magistratum praeter turba: Reges fauiunt, rapiunt, & ciuitates longo seculorum labore constructas euertunt, ut aurum argentumque in cinere urbium scrutentur. Libet intueri fiscos in angulo iacentes. Hi sunt propter quos & oculi clamore exprimentur: Fremitu iudiciorum basilicae resonant, & uocati qui longinquis regionibus iudices sedeant, iudicaturi, utrius iustior avaricia est. Quid si non propter hunc quidem, sed pugnum aeris, aut & imputum a seruo denarium, senex sine haerede moriturus stomacho dirumpitur? Quid si propter usuram aut mille simam, ualidus inueniens inueniens, aut distorsis pedibus, & manibus ad & comparandum non relinquitis, clamat, ac per uadimonias assens suos in ipsius morbi accessionibus uindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quae cum maxime deprimimus, pecuniam proferas, si in medium proficias, quicquid thesauri tegunt, avaritia iterum sub terras referente quae male egerat, omnem istam congeriem dignam non putem quae frontem uiriboni contrahat. Quanto risu prosequenda sunt, quae nobis lacrymas educunt? Cedò nunc persequere caetera, cibos, poriones, horumque causa paratam ambitionem, munditias, uerbera, contumelias, & motus corporum parum honorificos, & suspitiones, & contumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes malignas uocis alienae, quibus efficitur, ut inter iniuria naturae numeretur sermo homini datus. Crede mihi leuia sunt, propter quae non leuiter exandescimus, qualiaque pueros in iram & iurgium concitant. Nihil, ex his quae tam tristes agimus serui est, nihil magnum. Inde, inquam, uobis ira & infamia est, quod exigua magna existimatis. Auserre hic mihi hereditatem uoluit: hic me diu spe supra captatum criminatus est: hic scortum meum concupituit. Quod uinculum amoris esse debebat, seditionis atque odij causa est, id uelle.

C. XXXIII. Iter angustum, rixas transeuntium concitat, diffusa & lae patens uia ne populos quidem collidit. Ita quae appetiti quia exigua sunt, nec possunt ad alterum, nisi alteri erepta, transferri, eadem affectantibus pugnam & iurgia excitant. Respondisse tibi

C. XXXV.

dissime tibi indignaris, libertumque & uxorem, & clientem: Deinde idem de Rep. libertatem sublatam queris, quam domi sustulisti. Rursum si tacuit interrogatus, contumaciam uocas. Et loquatur, & taceat, & rideat coram domino, inquis. Imò coram patrefamilias. Quid clamas? Quid uociferaris? Quid flagella media caena petis, quod serui loquuntur, quod non eodem loco turba concionis est, & silentium solitum dimis. In hoc habes aures, ut non nisi modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta compolitaque accipiant: Et risum audias oportet, & fletum, & blanditias, & lites, & prospera, & tristia, & hominum uoces, & fremitus animalium, latratusque. Quid miser expauescis, ad clamorem serui, ad tinnitum aeris, ad ianuam impulsam? cum tam delictus fueris, tonitrua audienda sunt. Hoc quod de auribus dictum est, transfer ad oculos, qui non minus fastidio laborant si male instituti sunt, macula offenduntur & forditibus, & argento parum splendido, & stagno non ad solem perlucente. Hi nempe oculi, qui non ferunt nisi uarium ac recenti cura nitens marmor, qui in ensam nisi crebris distinctam & neuis, qui nolunt domi nisi auro pretiosa calcare, ac quissimo animo foris & scabras lutosasque semitas spectant, & maiorem partem occurrentium squalidam, parietes insularum exesos, ruinosos, inaequales. Quid ergo aliud est quod illos in publico non offendat, domi moueat, quam opinio illis aequa & patiens, domi morosa & querula? Omnes sensus perducendi sunt ad firmitatem. Natura patientes sunt, si animus illos delinat corrumpere, qui quoti die ad rationem reddendam uocandus est. Facebat hoc Sextius, ut consummato die cum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum, quod hodie malum tuum sanauit? cuius uicio obstitit? qua parte melior es? Desinet ira, & erit moderatior, quae scit tibi quoti die ad iudicem esse ueniendum. Quid ergo pulchrius hac consuetudine excutiendi totum diem? Qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur, quam tranquillior altus ac liber, cui aut laudatus est animus, aut admonitus, & speculator sui censoris secretus cognoscat de moribus suis? Vtor hac potestate, & quoti die apud me causam dico. Cum sublatum e conspectu lumen est, & conticit uxor, moris iam mei conscia, totum diem mecum scrutor, facta ac dicta mea rememor. Nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeam cum possum dicere, Vide ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco. In illa disputatione pugnaeus locutus es. Noli postea congregari cum imperitis. Nolunt discere, qui nunquam didicerunt, illum liberius admonuisti quam debebas, itaque non emendasti, sed offendiisti. De caetero uide, non tantum an uerum sit quod dicis, sed an ille cui dicitur, ueripatens sit. Admoneri bonus gaudet: pellimus quisque correptorem asperissime patitur. In conuiuio quorundam te sales, & in dolorem tuum iacta uerba tetigerunt: uitare uulgarè conuictum memero, solutio est post uinum licetia, quia ne sobrijs quidem pudor est. Iratum uidisti amicum tuum hostiaro cauldici alicuius, aut & uidi? si quod intrantem submouerat, & ipse pro illo iratus extremo mancipio fuisi. Ira feceris ergo catherario cani, & hic cum multum latrauit, obiecto cibo mansuescit. Recede longius & ride. Nunc iste aliquem se putat, quod custodit litigatorum turba limen obsessum. Nunc ille qui intra iacet, felix fortunatusque est, & beati hominis ac potentis iudicat iudicium, difficilem ianuam, nescit durissimum esse ostium carceris. Praesume animo multa esse tibi patienda. Nunquid se hyeme alger miratur? Nunquid in mari nauis in uia concuti? Fortis est animus, ad quae preparatus uenit. Minus honorato loco positus, irasci coepisti conuicatori, uocatori, ipsi qui tibi praeferebatur. Demens, quid interest quam lecti premas partem? Honestiorem te aut turpiorem potest facere & puluinem? Non aquis quendam oculis uidisti, quia de ingenio tuo male locutus est. Recipis hanc legem? Ergo te Ennius quoniam delectaris odisset, & Hortensius simultates tibi indiceret, & Cicero si derideres carmina eius, inimicus esset? Vis tu a quo animo pati candidatus suffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. Nunquid maiorem quam Diogeni philosopho stoico? Cui de ira cum maxime differenti adulescens proteruus inquit, tulit hoc leuiter ac sapienter, Non quidem, inquit, irascor, sed dubito tamen an irasci oporteat. Cato noster melius,

forte, uenit

C. XXXVI

CA. XXXVII

al. audisti

al. puluinem

CA. XXXVIII

Diogenis patientia

F 2 melius,

C. XXX IX.

melius, cui cum causam agentis in frontem mediam, quantum poterat attracta pingui salua, inspuisset Lentulus ille patrum nostrorum memoria factiosus & impotens, absterisit faciem, & affirmabo, inquit, omnibus Lentule falli eos, qui te negant os habere. Contigit iam nobis Nouate bene componere animum, si aut non sentit iracundiam, aut superior est. Videamus quomodo alienam iram leniamus, nec enim sani esse tantum uolumus, sed sanare. Primam iram non audebimus oratione mulcere, surda est & amens: dabimus illi spacium, remedia in remissionibus profunt: nec oculos tumentes tentabimus, uim rigentem mouendo incitaturi, nec cetera uita dum feruent. Initia morborum, quies curat. Quantulum, inquis, prodest remedium tuum, si ira sponte desinentem iram placat? Primum ut citius desinat efficit, deinde custodiet ne recidat: ipsum quoque impetum quem non audet lenire, fallat. Remouebit omnia ultionis instrumenta. Simulabit iram, ut tanquam adiutor & doloris comes plus autoritatis in consilijs habeat: moras necdet, & dum maiorem querit poenam, presentem differet. Omnia arte requiem furori dabit. Si uehementior erit, aut pudorem illi cui non resistit, incutiet, aut merum. Si infirmior, sermones inseret uel gratos, uel novos, & cupiditate cognoscendi auocabit. Medicum aiunt, cum regis filiam curare deberet, nec sine ferro posset, dum tumentem mammam leniter folet, scalpellum spogia tectum induxisse. Repugnasset puella remedio palam admoto, eadem quia non expectauit, dolorem tulit. Quaedam non nisi decepta sanantur. Alteri dices, Vide ne inimicis iracundia tua uoluptati sit. Alteri, Vide ne magnitudo animi tui creditumque apud plerosque robur cadat. Indignor mehercule, & non inuenio dolendi modum, sed tempus expectandum est, dabit poenas. Serua istud in animo tuo, cum potueris & pro mora reddes. Castigare uero irascentem, & ultro obuiam ire ei, incitare est. Varie aggredieris blandeq; nisi forte tanta persona eris, ut possis iram comminuere, quemadmodum fecit diuus Augustus: cum cœnaret apud Vedium Pollionem, frēgerat unus ex seruis eius crystallinum: ad mortem rapit eum Vedius iussit, nec uulgari quidem periturum morte: murens obijci iubebatur, quas ingens piscina continebat. Quis non hoc illum putaret luxurie causa facere? scintilla erat. Eualit e manibus puer, & confugit ad Cæsaris pedes, nihil aliud petiturus, quam ut aliter periret, nec esca fieret. Motus est nouitate crudelitatis Cæsaris, & illum quidem dimitti, & crystallina autem omnia coram se frangi iussit, complerique piscinam. Fuit Cæsari sic castigandus amicus, bene usus est uiribus suis. E conuiuio rapi homines imperas, & noui generis poenas lacerari? Si calix tuus fractus est, uiscera hominis distrahentur? Tantum tibi placebis, ut ibi aliquem duci iubeas, ubi Cæsar est? Sic instandum potentiae est, ubi iram ex superiori loco aggredi possit, male tractabilem, ac talem duntaxat, qualem modo retuli. Feram immanem, sanguinariam, quae iam insanabilis est, nisi manus aliquid extimuit. Pacem demus animo, quam dabit praceptorum salutarium assidua meditatio, actusque rerum boni, & intenta mens ad unius honesti cupiditatem. Conscientiae satis faciat, nil in famam laboremus, sequatur uel mala dum bene merearis. At uulgiu animosa miratur, & audaces in honore sunt, placidi pro inertibus habentur. Primo forsitan aspectu, sed simul ac aequaliras uitae fidem facit, non segnicie illam animi esse sed pacem, ueneratur uel illos populus, colitque. Nihil ergo habet in se utile teter ille & hostilis affectus. At omnia e contrario mala, ferrum, ignes: pudore calcato, caedibus inquinante manus, membra liberorum disperdit. Nihil uacuum reliquit a scelere, non gloria memorem, non infamiae metuens, inemendabilis cum ex ira in odium obcaluit. Carcaenus hoc malo, purgemusque mentem, & extirpemus radicibus ea uitia, quae quatuor tenuia undecunq; haerent, renascuntur, & iram non temperemus, sed ex toto remoueamus. Quod enim malae rei temperamentum est? Poterimus autem, admiramur modo. Nec ulla res magis perdit, quam cogitatio mortalitatis. Sibi quisque ut alteri dicat: Quid iuuat tanquam in aeternum genitos iras indicere, & breuissimam aetatem dissipare? Quid iuuat dies, quos in uoluptatem honestam impendere licet, in dolore alicuius tormentumque transferre? Non capiunt res istae iacturam, nec tempus uacat perdere. Quid

CAP. XL

CAP. XLI

CAP. XLII

al. gesta

ruimus in pugna? Quid certamina nobis accersimus? Quid imbecillitatis oblitus, ingentia odia suscipimus, & ad frangendum fragiles conlurgimus? iam istas inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis uerabit geri. iam par acerrimum media mors dirimet. Quid tumultuamur, & uitam fedtiosi conurbamus? Stat super caput fati, & pereunt dies imputat, propiusque ac propius accedit. Istud tempus quod alienae destinatae morti, fortasse circa tua est. Quin potius uitam breuem colligis, placidamque & tibi & ceteris praestas? Quin potius amabilem te, dum uiuis omnibus, desiderabilem cum excefferis, reddis? Et quid illum nimis ex alto tecum agentem detrahere cupis? Quid illum oblatrantem tibi, humilem quidem & conreptum, sed superioribus acidum ac molestem exterrere uiribus tuis tentas? Quid seruo? quid domino? quid regis? quid clienti tuo irascris? Sustine paulum. Venit ecce mors, quae nos pares faciat. Videre solemus inter matutina haerentia spectacula, tauri & ursi pugnam inter se colligatorum, quos cum alter alterum uexarit, & suus cōsecutor spectat. Idem facimus: Aliquem nobiscum alligatum lacessimus, cum uicto uictoribus finis aequi maturus imminet. Quietis potius pacatque, quam uolucrum super est, exigamus, nulli cadauer nostrum iaceat inuulsum. Sepelire conclamat in vicino incendium soluit, & interuentus feræ, latronem uiatoremque diducit. Colluctari cum minoribus malis non uacat, ubi metus maiorum apparuit. Quid nobis cum dimicatione & insidijs? Nunquid amplius istis cui irascris quam mortem optas? Est autem qui se ceteri morietur, perdis operam. Facere uis, quod futurum est. Nolo, inquis, utique occideris, sed exilio sed ignominia, sed damno afficere. Magis ignosco ei, qui uulnus inimici, quam qui punctum uulnula concupiscit, hic enim non tantum mali animi est, sed pusillitiae: siue de uilissimis supplicijs cogitas, siue de leuioribus, quantulum est temporis. quo aut ille poena sua torqueatur, aut tu malum gaudium ex aliena percipias? iam ipsum spiritum expuimus, interim dum trahimus. Dum inter homines sumus, colamus humanitatem, non timori cuiquam, non periculo sumus: detrimenta, iniurias, conuicia, uellicationes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda, dum respicimus (quod aiunt) uerfamuscque nos, & immortalitas aderit.

CA. XLIII

al. finis confessor expectat.

forte, uicinia

al. iam mortuus uitas aderit

Tertij & ultimi libri de ira, finis.

ERASMI IN LIBRVM PRIMVM DE IRA.

Venena eorum mutuas sordes. Rodolphus recte annotarat, eorum mutuas sordes, sentit enim mutuas **Cap. 7.**
accusationes. Nam olim rei fordidiati ueniebant in iudicium.
Vbi isti hiccine locus est? Alius habebat, uni isti hoccine iocus est? Rodolphus addiunarat uni isti hoc omne iocus est. Forte melius, ubi hic ira locus est? Nā sequitur, Aut ridenda omnia aut steda sunt. Nusquam igitur ira locus. **Cap. 10.**
Nec hoc sapientis dici uelim, quod ferē quoque telum timeri. Sic nostra prior. Quidam habebat, ne hoc sapientis malum, quod ferē quoque sapientis telum est timeri. Rodolphus annotarat. Nec hoc serpentem malum, quod ferē sapientis quoque telum est timeri. Nostra minori negotio restituetur, addita literula, nec hoc sapientis dici uelim, quod ferē re quoque telum est, timeri. Sentit enim feras terrore tutas esse, quod negat conuenire sapienti. **Cap. 11.**

PINCIANI IN TERTIVM ET VLTIMVM LIBRVM DE IRA.

Defixis corporibus ignes.] Corrigendum arbitror cōtra omnia exemplaria, defixis corporibus ignes, ut illud iuuenalis. Qua stantes ardent qui fixo gutture fumant. **Cap. 9.**
siue quia calorem in media compellit, et nocet sanguini.] Non caret hic locus uitio ni fallor. Proinde perpende an sit legendum, siue quia calor in mediam compellit, ea nocet sanguini.
Tumida fortunata e licentia ingenia.] Legendum puto fortuna, non fortunata. Nō magis illi se succensere.] Exemplar Facundi e Primitiui, non magis illis se succendi, rectius quia praecessit, faces subderent. **Cap. 13.**
Videmus quomodo se pater gerere debuerit. Castiga. Videmus quomodo pater se gerere debuit, ex eadem, e infra. **Cap. 14.**
Vides illam arborem breuem, horridam, infelicem.] Corrigendum reor. Vides illam arborem retorridam, infelicem. Nam si breuis erat quomodo poterat libertas ab illa suspensio peti. **Cap. 15.**
V N M est leuamentum malorum ingentium pati.] Verbum, ingentium, non habetur in exemplari Facundi e Primitiui. **Cap. 16.**

- Cap. 17. Rogatus ab Oraborto nobili sene.] *Quidam codices Orobasto legunt, non Oraborto. Alij minus uitiöse, Oroa robazo. Lege Obazo ex Herodoto, quarto.*
- Cap. 18. Nec in Romanos mores cum alijs aduentijs uitijs suppliciorum irarumq; barbarie transissent.] *Exemplar Pincianū, nec inter Romanos mores cū alijs aduentijs uitijs, etiā suppliciorū irarūq; in barbarie transissent.*
- Cap. 19. QV AN QVA M aberrare aliquando possumus uideri, & in deum exire.] *Exemplar Facundi & Primitiui breuius. Alioqui possemus uideri in deum exire. Exemplar Pincianum, quanquam aberrare alio possumus uideri, & in deum exire.*
- Cap. 21. Qui trahere regium currum alibi solebant.] *Lego albi non alibi, ex Herodoto, primo.*
- Cap. 22. Et aliquid boni spero in castris meis silenti habeo.] *Vetus lectio, & boni spero si in castris meis silentium habeo. Scribendum reor, & bene spero si in castris meis, cetera.*
- Cap. 26. Nec ruffus crinis & coactus in nodū apud Germanos utrumq; decet.] *Quaedam exemplaria. Virum dum decet, ut forte legendum sit, uirum dedecet. In codice diui Francisci. Nec ruffus crinis & in nodum coactus apud Germanos dum decet, pro quo existimo ut dixi legendum, apud Germanos dedecet.*
- Cap. 27. QV AN TO melius est abire in uniuersum, nec uitia uitijs cōponere.] *Exemplar Facundi & Primitiui. Quanto melius est ire indulsim nec uitia uitijs opponere. Præter citatū exemplar alia quoq; exemplaria opponere habent non componere. Sunt etiā codices qui legant. Quāto melius est abire in diuersum, cetera.*
- Cap. 32. Obliti quantum sequatur à tergo ingentis inuidiæ sauciati. Exemplar Facundi & Primitiui multo aliter, obliti quantum minimum retro sit, & paucis indigentes quantum sequatur à tergo ingentis inuidentiæ.
- Cap. 34. HORVM QVE causa paratam ambitionem.] *Superfluum uerba hæc ex codice Facundi & Primitiui, quorum loco habetur unica tantum dictio, ambitiones. Qualia que pueros.] Qualia quoq; pueros, exemplar Facundi & Primitiui, qualiaq; pueros, exemplar Franciscanum, qualia pueros, exemplar meum. Nihil ex his que tam tristis agimus seuum est.] Scribe serium est, non seuum est, ex exemplari Facundi & Primitiui. Sunt etiam codices in quibus habetur, tanti gerimus, non tam tristes agimus. Quid si legas. Nihil ex his que tanquā seria agimus serium est, ut quod statim subijcit. Inde inquam uobis ira & insania est, quod exigua magna existimatis. Dum spe supra captus est criminatur.] Exemplaria quedā minus ni fallor corrupte, diu spe supra captatus criminatus est.*
- Cap. 40. DIUVS Augustus cum coenaret apud Ateidium Pollionem.] *Prior editio minus corrupte, apud Nedium Pollionem. Lego Vedium Pollionem. Plin. lib. ix. histor. natur. cap. xxij. Inuenit inquit in hoc animali documenta se uita Vedius Pollio eques Romanus ex amicis diui Augusti uiuarijs earum immergens damnata mancipia, & cap. liij. In Caesaris piscinis à Pollione Vedio cōiectum piscem sexagesimum post annum spirasse scribit Annæus Seneca. Meminit & alio loco Seneca. Corrigendus paulo post idem error. Quas ingens piscinā cōtinebat.] Eadē, partim, quas ingentes in piscina continebat, partim quas ingenti in piscina continebat.*
- Cap. 41. VBI ira ex superiori loco aggredi possit male tractabilem ac talem duntaxat, cetera.] *Exemplar Facundi & Primitiui, ut ira ex superiori loco aggredi non possit male tractet. At talem duntaxat, & infra.*
- Cap. 42. SVVS confessor spectat.] *Exemplar Facundi & Primitiui, finis confessor expectat. Cui lectioni suffragantur uerba hæc quæ mox paulo sequuntur.*
- Cap. 43. Cum uictio uictori finis aque maturus.] *Magna pars scriptorum codicum legit, & quidem matutinus nō aque maturus. Immortalitas aderit.] Corrigendum reor, iam mortalitas aderit, ut supra. Nec ulla res magis proderit quam cogitatio mortalitatis.*

LVCII ANNAEI SENECAE AD NERONEM CAESAREM
DE CLEMENTIA, LIBER PRIMVS.

Scribere de clementia Nero Caesar institui, ut quodammodo speculi uice fungerer, & te tibi ostenderem, peruenturū ad uoluptatem maximam omnium. Quamuis enim recte factorum uerus fructus sit fecisse, nec ullum uirtutum precium dignum illis extra ipsas sit, iuuat tamen inspicere & circuire bonam conscientiam, tum immittere oculos in hanc immensam multitudinem, discordem, feditiosam, impotentem, in perniciem alienam suamq; pariter exultaturam, si hoc iugum fregerit, et ita loqui secū, Ego ex omnibus mortalibus placui, electusq; sum, qui in terris deorum uice fungerer, ego uitæ necisq; gentibus arbiter, qualem quisque fortem, statumq; habeat, in manu mea positum est. Quid cuiq; mortalium fortuna datum uelit meo ore pronunciat. Ex nostro responso leticiæ causas, populi, ur-

besq;

hesq; concipiunt. Nulla pars usquam nisi uolente propicioq; me, floret. Hæc tot mitia gladiatorum quæ pars mea comprimit, ad nutum meum stringetur, quas nationes funditus excindi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumq; capitū regium circūdari decus oporteat, quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea iurisdicō est. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua supplicia compulsi, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & contumelia, quæ sæpe tranquillissimis quoq; pectoribus patientiam extorsit, non ipsa ostentanda per terrores potentia, dira sed frequēs magnis imperijs gloria. Conditū, imò cōstricūm apud me ferrū est. Summa parsimonia etiā uilissimi sanguinis. Nemo non, cui alia desint, hominis nomine apud me gratiosus est, seueritatem abditam, clementiam in promptu habeo. Sic me custodio tāquam legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem euocauit, rationē redditurus sim. Alterius ætate prima motus sum, alterius ultima. Alium dignitati donauit, alium humilitati. Quoties nullam inuenentiam misericordiae causam, mihi peperi. Hodie dijs immortalibus, si à me rationē repetant, annumerare genus humanum paratus sum. Potes hoc Caesar prædicare audacter, omnia in fida tutela haberi, nihil per te, neq; uis, neq; clam Reipub. ereptū. Rarisimam laudem, & nulli adhuc principum concessam concupisti, innocentia. Non perdis operā, nec bonitas ista tua singularis, ingratos aut malignos æstimatores nata est. Refertur tibi gratia. Nemo unus homo unī hominī tam charus unquam fuit, quam tu populo Romano, magnū longumq; eius bonū. Sed ingens tibi onus impo- fuit. Nemo iam diuū Augustum, nec Tiberij Caesaris prima tēpora loquitur. Nemo qui te imitari uelit, exemplar extra te querit. Principatus tuus ad gustū exigitur. Difficile hoc fuisse, si nō naturalis tibi ista bonitas esset, sed ad tempus sumpta. Nemo enim potest per se diu ferre. Ficta cito in naturam suam recidunt, quibus ueritas subest, quæq; (ut ita dicam) ex solido enascitur, tēpore ipso in maius meliusq; procedit. Magnā adibat aleam populus Romanus, cum incertū esset, quò se statim nobilis indoles daret. Iam uota publica in tuto sunt. Nec enim periculū est, ne te subita tui capiat obliuio. Facit quidē auidos nimia felicitas, nec tam temperatæ cupi- ditates sunt unquā, ut in eo quod cōtrigit, desinant. Gradus à magnis ad maiora sit, & spes improbiſsimas cōplectuntur, in sperata aſsecuti. Omnibus tamē nunc ciuibus tuis, & hæc cōfessio exprimitur, esse se felices, & illa, nihil iā his accedere bonis posse, nisi ut perpetua sint. Multa illos cogit ad hanc confessionē, qua nulla in hominē tardior est, securitas alta, affluens, ius supra omnē iniuriam positū. Obuersatur oculis latissima forma Reipub. cui ad summā libertatem nihil deest, nisi pereundū licet

al. contumelia

al. lectissima

CAP. II

CAP. III

Essē autem aliquos scio, qui clementia pessimum quemq; putent sustineri, quoniam nisi post crimen superuacua est, & sola hæc uirtus inter innocentes cessat. Sed primum omnium sicut medicina apud agros usus, etiam apud sanos honor est: ita clementiam quamuis poena digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde habet clementia in persona quoq; innocentium locum, quia interim fortuna proculpa est: nec innocentia tantum clementia succurrit, sed sæpe uirtuti, quoniam quidem conditione temporum incidunt quedam, quæ possint laudata puniri. Adhuc quod magna pars hominum est, quæ recurti ad innocentiam possit. Sed non tamen uulgo ignoscere decet. Nam ubi discrimen inter malos bonosq; sublatum est, confusio lequitur & uitiorum eruptio. Itaq; adhibenda est moderatio, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat. Nec promiscuam habere ac uulgarem clementiam oportet, nec abscisam. Nam tam omnibus ignoscere crudelitas est, quam nulli. Modum tenere debemus, sed quia difficile est temperamentum, quicquid equo plus futurum est, in partem humaniorem præponderet. Sed hæc suo loco melius dicentur.

Nunc in tres partes omnē hanc materiam diuidam. Prima erit manuſcriptionis.

F 4 Secunda

Secunda quæ naturam clementiæ habitumq; demonstrat. Nam cum sint vitia quædam uirtutes imitantia, non possunt fecerî, nisi signa quibus dignoscantur impresseris. Tertio loco quaeremus, quomodo ad hanc uirtutem perducatur animus, quomodo consistet eam, & usum suam faciat. Nullam uero ex omnibus uirtutibus magis homini cōuenire, cum sit nulla humanior, consistet necesse est, nō solum inter nos, qui hominem sociale animal, communi bono gentium uideri uolumus, sed etiam inter illos qui hominem uoluptati donant, quorum omnia dicta factaq; ad utilitatem suam spectant. Nam si quæritur, quomodo uirtutem naturæ suæ nactus est, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementiæ ex omnibus magis quam regem aut principem decet. Ita enim uirtutes, magnis uiris decori gloriæq; sunt, si illis salutaris potentia est. Nam pestifera uis est, ualere ad nocendum. Illius demum magnitudo stabilis fundataq; est, quem omnes tam supra se esse, quam pro se sciunt, cuius curam excubare pro salute singulorum atq; uniuersorum quotidie experiuntur quo procedente, non tanquam malū aliquod aut noxiū animal e cubili profliteret, diffugiunt, sed tanquam ad clarum ac beneficium sydus certatim aduolant, obijcere se pro illo mucronibus insidiantium paratissimi, & substernere corpora sua, si per stragem illi humanam, iter ad salutem struendum sit. Somnum eius nocturnis excubijs muniunt, latera obiecti circumfusiq; defendunt, incurrentibus periculis se opponunt. Non hic est sine ratione populis urbibusq; consensus, sic protegendi amandiq; reges, & se straq; iactandi, quocumq; desiderauerit imperantis salus. Nec hæc uilitas sui est, aut dementia, pro uno capite tot milia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam senis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo deseruit, & cum hoc tanto maius tantoq; speciosius sit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua sede latitet incertus, tamen manus, pedes, oculi, neq; cogitum illi gerunt, illum hæc curis munit, illius iussu iacemus, aut inquieti discurrimus, cum ille imperauerit, siue auarus dominus est, mare lucra causa scrutamur, siue ambitiosus, iam dudum dexteram flammis obieciimus, aut uoluntarie subsiluiimus. Sic hæc immensa multitudo, unius animæ circumdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, prestura se ac fractura uiribus suis, nisi consilio sustineretur. Suam itaq; incolumitatē auant, cum pro uno homine denas legiones in aciem deducunt, cum in prima fronte procurrunt, & aduersa uulneribus pectora ferunt, ne imperatoris sui signa uertantur. Ille est enim uinculum, per quod Respub. coheret, ille spiritus uitalis quem hæc tot milia trahunt, nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperij subtrahatur. Rege incolumi mens omnibus una. Amisso rupere fidem. Hic casus Romane pacis exitium erit, hic tantū fortunam populi in ruinas aget. Tam diu ab isto periculo aberit hic populus, quam diu sciet ferre frenos, quos si quando abruperit, uel aliquo casu discussos reponi sibi passus non erit, hæc unitas & hic maximi imperij contextus, in partes multas dissiliet: idemq; huic urbi mandandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideo principes regesq; & quocumq; alio nomine sunt tutores status publici, nō est mirum amari ultra priuatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica priuatis potiora sunt, sequitur, ut is quoq; charior sit, in quem se Respub. conuertit. Olim enim ita se induit Resp. Cæsar, ut diduci alterum non posset sine utriusq; perniciē. Nam ut illi uiribus opus esset, ita & huic capite.

CAP. V Longius uidetur recessisse à proposito oratio mea. At mercurius rem ipsam premit. Nam si, quod adhuc colligitur, animus Respub. tu es, illa corpus tuum, uides ut puto quam necessaria clemētia sit. Tibi enim parcis, cum uideris alteri parcere. Parandum itaq; est etiam improbandis ciuibus, non aliter quam membrīs languentibus. Et si quando misso sanguine opus est, sustinendum est, ne ultra quam necesse sit incidas. Est ergo, ut dicebam, clementia omnibus quidem hominibus secundum naturam, maxime tamen decora imperatoribus, quāto plus habet apud illos quod feruet, quantoq; in maiore materia apparet. Quantum enim nocet priuata crudelitas. Principum sauitia bellum est. Cum autem uirtutibus inter se sit concordia, nec ulla altera melior aut honestior sit, quædam tamen quibusdam personis aptior est. Decet

CA. III

CAP. V

Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illū infra quem nihil est, quid enim maius, aut fortius, quā malam fortunā retundere? Hæc tamen in bona fortuna latiore locum habet, meliusq; in tribunali quā in plano cōspicitur. Clementiā in quacunq; domū pertinerit, eam felicem tranquillamq; præstabit. Sed in regniā quō rarior, eō mirabilior. Quid enim est mirabilius, quā eum cuius ire nihil obstat, cuius grauior sententiæ ipi qui preunt assentiuntur, quem nemo interrogaturus est, inō si uehementius excauit, nec deprecaturus quidem, ipsum sibi manum iniicere, & potestate sua in melius placidiusq; uti, hoc ipsum cogitatem. Occidere contra legem nemo non potest, seruare nemo præter me, Magnam fortunam magnus animus decet, qui nisi se ad illam extulit, & altior stetit, illam quoq; infra terram deducit. Magni autem animi est proprium, placidum esse tranquillumq;, & iniurias atque offensiones semper despiciere. Muliebre est furere in ira. Ferarū uero nec genē rosarū quidem, præmorderē & urgere profectos. Elephantēs leōnesq; transeunt, quem impulerunt. Ignobilis bestia: pertinacia est. Non decet regem leuare, hæc in exorabilis ira. Non multum enim supra eum eminet, cui se irascēdo exequat. At si dat uita, si dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere, facit quod nulli nisi rerū potenti licet. Vita enim etiam superiori eripitur, nunquā illi inferiori datur. Seruare propriū est excellētis fortunæ, quæ nunquā magis suspici debet, quā cum illi contingit idē posse quod dijs, quorū beneficiū in lucem uelitur tam boni quā mali. Deorū itaq; sibi animū afferens princeps, alios ex ciuibus suis, quia utiles boniq; sunt libens uideat, alios in numerū relinquat: quosdā esse gaudeat, quosdā patiatur.

Cogitate in hac ciuitate, in qua turba per latissima itinera sine intermissione defluens eliditur, quoties aliquid obstitit, quod cursum eius uelut torrentis rapidi moraretur. In qua tribus eodem tempore theatris uitæ postulantur, in qua conuinitur, quicquid teris omnibus aratur, quanta solitudo & uastitas futura sit, si nihil relinquitur, nisi quod iudex seuerus absoluerit. Quotus quisq; ex quaestoribus est, qui nō ea ipsa lege teneatur qua quaerit: Quotus quisq; accusator uacat culpa: Et nescio an nemo ad dandam ueniā difficilior est, quā qui illam petere sepius meruit. Peccauimus omnes. Alij grauiora, alia leuiora, alij ex destinato, alij forte impullu, aut aliena nequitia ablati, alij in bonis consilijs parum fortiter stetitimus, & innocentiam inuiti ac renitentes perdidimus. Nec delinquimus tantum, sed usque ad extremum aut delinquimus. Etiam si quis tam bene purgauit animum, ut nihil obturbare eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando peruenit. Quoniam deorum lecti mentionem, optime hoc exemplum principi constitui, ad quod formetur, ut se talem esse ciuibus quales sibi deos uelit. Expedit ergo habere in exorbilibus peccatis atque erroribus numina, expedit usque ad ultimam infesta perniciem. Bequis regum erit tutus, cuius non membra aruspices colligant. Quod si dijs placabiles & æqui delicta potentium non statim fulminibus persequuntur, quāto æquius est hominem hominibus præpositum miti animo exercere imperium, & cogitare utrum mundi status grātiōr oculis pulchriorq; sit sereno & puro die, an cum fragoribus crebris omnia quatiantur, & ignes hinc atq; illinc miscant. Atqui non alta facies est quieti moderatq; imperij, quā sereni cœli & nitentis. Crudele regnum turbidum, tenebrisq; obscurum est inter trementes, & ad repentinū sonitum expauescentes, nec eō quidem qui omnia conturbat inconuulso. Facillius priuatis ignoscitur, pertinaciter se uindicantibus. Possunt enim lædi, dolorq; eorum ab iniuria uenit. Timet præterea contemptum, & non retulisse laudentibus gratiam, infirmitas uidetur, non clementia. At cui ultio in facili est, omiſſa ea, certam laudem mansuetudinē conſequitur. Humili loco positus exere manum, litigare, irixam procurrare, ac miorem iræ suæ gerere liberius est. Leues inter patiatibus sunt. Regi uociferatio quoq; uerborumq; intemperantia non ex maiestate est.

Graue putas eripi loquendi arbitrium regibus, quod humillimi habent, ista in quis seruitus est, non imperium. Quid tu nō experiris istud nobis esse, non tibi seruitutem? Alia conditio est eorum, qui in turba quam non excedunt latent, quorum & uirtutes

al. laxioris

al. quæ

CAP. VI

CAP. VII

al. Difficiliss

CA. VIII

uirtutes ut appareant, diu luctantur, & uitia tenebras habent. Vestra facta dictaque rumor excipit, & idcirco nullis magis cauendum est, qualem famam habeant, quam qui qualemcumque meruerint, magnam habituri sunt. Quam multa tibi non licent, quae nobis beneficio tuo licent. Possum in qualibet parte urbis solus incedere sine timore, quamuis nullus sequatur comes, nullus sit domi, nullus ad latus gladius, tibi in tua pace armato uiuendum est. Aberrare a fortuna tua non potes, obliuiscere te, & quocumque descendis, magno apparatu sequitur. Et haec summae magnitudinis seruitus est, non posse fieri minorem, sed cum dijs tibi communis ista necessitas est. Nam illos quoque coelum alligatos tenet, nec magis illis descendere datum est, quam tibi tutum. Fastigio tuo affixus es. Nostros morus pauci sentiunt. Prodire nobis, ac recedere, & mutare habitum sine sensu publico licet, tibi non magis quam soli latere contingit. Multa contra te lux est, omnium in istam conuersio oculi sunt. Prodire te putes, oriris loqui non potes, nisi ut uocem tuam quae ubique sunt gētes excipiant. Irasci non potes, nisi ut omnia premantur. Sic neminem potes affligere, nisi ut quicquid circa fuerit, quatitur. Ut fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu sic animaduersiones magnarum potestatum terrent latius, quam nocent, non sine causa. Non enim quantum fecerit, sed quantum facturus sit cogitatur, in eo qui omnia potest. Adhuc nunc, quod priuatos homines ad accipiendas iniurias opportuniore, accipiarum patientia facit: regibus certior est ex mansuetudine securitas. Quia si freques uindicta paucorum odium reprimit, omnium iritat, uoluntas oportet ante fauendum, quam causa deficiat. Alioquin quemadmodum praecipuae arbores plurimis ramis repullulant, & multa fatorum genera ut densiora surgant, reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum tollendo. Parentes enim liberique, eorum qui in terfecti sunt, & propinqui & amici in locum singulorum succedunt. Hoc quam uerum sit, admonere te exemplo domestico uolo. Diuus Augustus fuit mitis princeps, si quis illum a principatu suo aestimare incipiat: in communi quidem Republica gladium mouit, cum hoc atatis esset, quod tu nunc es, duodeuicesimum egressus annum, iam pugiones in sinu amicorum absconderat, iam insidijs M. Antonij consulis latus petierat, iam fuerat collega proscriptoris: sed cum annum quadragesimum transisset, & in Gallia moraretur, delatum est ad eum iudicium, L. Cinnam stolidi ingenij uirum insidias ei frueret. Dicitur est & ubi & quando, & quemadmodum agredi uellet. Vnus ex confocijs deferebat. Constituit se ab eo uindicare. Consilium amicorum aduocari iussit, Nox illi inquieta erat, cum cogitaret adolescentem nobilem, hoc detractio integrum, Cn. Pompei nepotem damnandum. Jam unum hominem occidere non poterat, cum M. Antonio proscriptionis edictum inter cetera dicitur. Gemens subinde uoces emittebat uarias, & inter se contrarias. Quid ergo? ego percussorem meum securum ambulare patiar, me sollicito? Ergo non dabit poenas, qui tot ciuilibus bellis frustra petatum caput, tot naualibus, torpede stribus praelijs incolume, postquam terra marique pax parta est, non occidere constituit, sed immolare? Nam sacrificantem placuerat adorari. Rursus silentio interposito, maiore multo uocem sibi, quam Cinnae irascebatur. Quid uiuis, si perire te tam multorum interest? Quis finis erit suppliciorum? Quis sanguinis? Ego sum nobilibus adolescentulis expositum caput, in quod mucrones acuant. Non est tanti uita, si ut ego non peream, tam multa perdenda sunt. Interpellauit tandem illum Liua uxor. Et admittis, inquit, muliebri consilium? Fac quod medici solent, qui ubi usitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profecisti, Saluidienum Lepidus secutus est, Lepidum Murena, Murenam Caeponem Egnatius, ut alios taceam, quos tantum ausos pudet: nunc tenta quomodo tibi cedat clementia. Ignosce L. Cinnae. deprehensus est. Jam nocere tibi non potest, prodesse sane tua potest. Gausus sibi, quod aduocatum inuenerat, uxori quidem gratias egit: renunciari autem extemplo amicis, quos in consilium rogauerat, imperauit, & Cinnam unum ad se accersit, dimissisque omnibus & cubiculo: cum alteram Cinnae poni cathedram iussisset, Hoc, inquit, primum a te peto, ne me loquentem

CAP. IX.

al. proscriptio nis.

saluidienum Ruffum Suetonius uocat.

interpelles, ne meo sermone medio proclames, dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te Cinna cum in hostium castris inuenissem, non factum tantum mihi inimicum, sed natum seruauit, patrimonium tibi omne concessi. Hodie tam felix es, & tam diues, ut uictores inuideant. Sacerdotium tibi petenti, praeteritis compluribus, quorum parentes mecum militauerant, dedi. Cum licet de te meruerim, occidere me constituissti. Cum ad hanc uocem exclamasset, procul hanc ab se abesse clementiam, Non praestas, inquit, fidem Cinna, conuenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras: adiecit locum, socios, diem, ordinem insidiarum, cui commissum esset ferrum. Et cum delixum uideret, nec ex conuentione iam, sed ex conscientia tantentem, Quo, inquit, hoc animo facis? Ut ipse sis princeps? Male meliuscule cum Republica agitur, si tibi ad imperandum nihil praeter me obstat. Domum tuam non potes. Nuper libertini hominis gratia, in priuato iudicio superatus es. Adeo nihil facilius potes, quam contra Caesarem aduocare? Cedo si spes tuas solus impedit, Paulus ne te, & Fabius Maximus, & Cossus, & Seruilius ferent, tantumque agmen nobilium non inania nomina praferentium, sed eorum, qui imaginibus suis decori sunt? Ne totam eius orationem repetendo, magnam partem uoluminis occupem: diutius enim quam duabus horis locutum esse constat, cum hanc poenam, qua sola erat contentus futurus, extenderet. Vitam tibi, inquit, Cinna iterum do, prius hosti, nunc insidiato ri ac parricidae. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Contendamus utrum ego meliore fide uitam tibi dederim, an tu debeas? Post haec detulit ultro consularium, questus, quod non auderet petere. Amicissimum fidelissimumque habuit, haeres solus iuit illi. Nullis amplius insidijs ab ullo petitus est. Ignouit ab auius uiuis, CAP. X. Nam si non ignouisset, quibus imperasset? Salustium, & Cocceios, & Duillios, & totam cohortem primam interioris admisionis, ex aduersariorum castris cōscripsit. Nam Domitios, Messalas, Asinios, Cicerones, & quicquid floris in ciuitate erat, clementiae suae debebat. Ipsum Lepidum quamdiu mori passus non est? Per multos annos tulit ornamenta principis retinentem: & pontificatum maximum, non nisi mortuo illo transferri in se passus est. Maluit enim illum honorem uocari, quam spoliolum. Haec eum clementia ad salutem securitatemque perduxit, haec gratiam ac fauorabilem reddidit, quamuis nondum subactis Reipublicae ceruicibus manum imposuisset. Haec hodieque praestat illi famam, quae uix uiuis principibus seruit. Deum esse non tanquam iusi credimus bonum principem Augustum, & bene illi conuenisse patrenis nomen fatemur: ob nullam aliam causam, quam quod contumelias quoque suas, quae acerbiores principibus solent esse, quam iniuria, nulla crudelitate exequatur: quod probro in se dictis arrisit, quod dare illi poenas apparebat: cum exiret: quod quoscumque ob adulterium familiae suae damnauerat, adeo non occidit, ut dimissis quod tutiores essent diplomata daret. Hoc est ignoscere, cum scias multos futuros qui pro te irascantur, & tibi alieno sanguine gratificantur, non dare tantum salutem, sed praestare. Haec Augustus senex, aut iam in senectutem annis uer gentibus. In adolescentia caluit. Arsit ira, multa fecit, ad quae inuitus oculos retorquebat. Comparare nemo mansuetudini tuae audebit diuum Augustum, etiam si in certamen iuuenilium annorum deduxerit senectutem plus quam maturam. Fuerit moderatus & clemens, nempe post mare Acciacum Romano cruore infectum, nempe post fractas in Sicilia classes, & suas & alienas, nempe post Perusinas aras & proscriptiones. Ego uero clementiam non uoco lassam crudelitatem. Haec est Caesar clementia uera, quam tu praestas, quae non fauitiae poenitentia coepit. Nullam habere maculam, nunquam ciuilem sanguinem fudisse. Haec est in maxima potestate, uerissima animi temperantia, & humani generis comprehensibilis amor, non cupiditate aliqua, non temeritate incendi, non priorum principum exemplis corruptis, quantum in ciues suos liceat experiendo tentare, sed hebetare aciem imperij sui. Praestitisti Caesar ciuitatem incruentam, & hoc quod magno animo gloriatus es, nullam te toto orbe stilla cruoris humani misisse: quo maius est mirabilis, quod nulli unquam citius gladius commissus est. Clementia ergo non tantum honestiores, sed tutiores

CAP. X.

forte, filius al. odit CAP. XI.

forte, incomprehensibilis

tiores præstat: ornamentumq; imperiorum est simul & certissima salus: cum reges
 consenserint, liberisq; ac nepotibus tradiderint regna, tyrannorum execrabilis, ac
 breuis potestas est. Quid interest inter tyrannum & regem? Species enim ipsa fortu-
 nae ac necessitate par est, nisi quod tyranni ex uoluptate sequuntur, Reges non nisi ex cau-
 sa ac necessitate. Quid ergo, non reges quoq; occidere solent? Sed quoties id fie-
 ri publica utilitas periuadet. Tyrannis seuitia cordi est, Tyrannus autem à rege di-
 stat factis, non nomine. Nam & Dionysius maior iure meritoq; præferri multis regi-
 bus potest. Et L. Syllam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit
 inopia hostium? Descenderit licet è dictatura sua, & se togæ reddiderit, quis tamen
 unquam Tyrannus tam auidè humanum sanguinem bibit, quàm ille qui septem mi-
 lia ciuium Romanorum contrucidari iussit? Et cum in uicino ad adem Bellona se-
 dens exaudisset conclamationem, tot milium sub gladio gementium, exterrito sena-
 tu, hoc agamus, inquit, P. C. Seditiosi pauculi meo iussu occiduntur. Hoc nõ est men-
 titus, pauci, Sylla uidebantur. Sed mox de Sylla consequemur, quomodo hostibus
 transcendendum sit, Vtq; si in hostile nomen ciues, & ex eodem corpore abrupti transe-
 rint. Interim hoc quod dicebam clemētia efficit, ut magnū inter regem tyrannumq;
 discrimen sit, uterq; licet non minus armis ualletur: sed alter arma habet, quibus in-
 munimentum pacis utitur, alter ut magno timore, magna odia compescat. Nec il-
 las ipsas manus, quibus se commisit, securus aspiciat. Contrarijs in contraria agitur.
 Nam ut inuisus sit, quia timetur, timeri uult, quia inuisus est, & illo execrabili uersu,
 qui multos dedit præcipites, utitur. Oderint dum metuāt. Ignarus quanta rabies or-
 riatur, ubi supra modum odia creuerunt. Temperatus enim timor cohibet animos,
 assiduus uerò & acer, & extrema admouens, in audaciam iacentes excitat, & om-
 nia experiri iuadet. Sic feras lineis & pinna conclusas contine, easdem à tergo e-
 que telis incessat, tentabunt fugam per ipsa quæ fugerant, proculcabuntq; formi-
 dinem. Acerrima uirtus est, quam ultima necessitas extundit: relinquat oportet se-
 curi aliquid metus, multoq; plus spei quàm periculorum ostēdet. Alioquin ubi quæ
 scanti paria metuuntur, incurrere in pericula iurat, & aliena anima abuti. Placido
 tranquilliq; regi fida sunt auxilia sua, quibus ad cōmunem salutem utatur. Glorio-
 susq; miles, publicæ enim securitati dare operā uidetur, omnē laborem libens patit-
 tur, ut parentis custos. At illū acerbū & sanguinariū necesse est grauentur stipatores
 sui. Non potest habere quisquam bonæ ac fidæ uolūtatē ministris, quibus in tor-
 mentis & eueio, & ferramentis ad mortem paratis utitur, quibus nõ aliter quàm be-
 stijs homines obieciat, omnibusq; reis noxior ac sollicitior, ut qui homines deosq; te-
 stes ac iudices facinorum timeat, eò perductus ut non liceat illi mutare mores. Hoc
 enim inter cætera uel pessimum habet crudelitas, Perseuerandum est, nec ad melio-
 ra patet regressus. Scelera enim sceleribus tuēda sunt. Quid autem eo infelicitus, cui
 iam esse malum necesse est? O miserabilem illum, sibi certe: nam cæteris misereri ex-
 itus nefas sit, qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui suspecta sibi cuncta red-
 didit, tam externa quàm domestica, cum arma metuat, ad arma confugiens, non ami-
 corum fidei credens, nõ liberorum pietati. Qui ubi circumspexit quæq; fecit, quæq;
 facturus est, & conscientiam suam plenam sceleribus ac tormentis adaperuit, sæpe
 mortem timet, sæpius optat, inuisior sibi quàm seruientibus. E contrariis is cui curæ
 sunt uniuersa, quia alia magis, alia minus tuetur, nullam non Reipub. partem tan-
 quam sui nutrit, inclinatus ad mitiora, etiam si ex usu est animaduertere, ostendens
 quàm inuitus aspero remedio manus admoueat, in cuius animo nihil hostile, nihil
 esserum est. Qui potentiam suam placide ac salutariter exercet, approbare imperia
 sua ciuibus cupiens. Felix abundè sibi usus, si fortunam suam publicauerit, sermo-
 ne affabilis, accessuq; facilis, uultu qui maxime populos demeretur, amabilis, a quis
 desiderijs propensus, & iniquis acerbis, à tota ciuitate amatur, defenditur, colitur.
 Eadem de illo homines secreto loquuntur, quæ palam. Tollere filios cupiunt, & pu-
 blicis malis sterilitas indicta recluditur. Bene se meritum de liberis suis quisque
 non dubitat, quibus tale seculum ostenderit. Hic princeps suo beneficio tutus, nihil
 præ

præsidij eget, arma ornamentis causa habet. Quod ergo officium eius est? Quod
 honorū parentum, qui obiurgare liberos nonnunquam blāde, nonnunquam minaci-
 ter solent. Aliquando admonere etiam uerberibus. Nunquid aliquis sanus filium tã
 prima offensa exhereditat. Nisi magna & multæ iniuriæ penitentiam euerint, nisi
 plus est quod timet, quàm quod damnat, non accedit ad decretorium stylum. Multa
 ante tentat, quibus dubiam indolem & peiore loco iam positam reuocet: simul de-
 plorata est, ultima experitur. Nemo ad supplicia exigēda peruenit, nisi qui remedia
 consumpsit. Hoc quod parenti, etiam principi faciendū est, quem appellauimus pa-
 trem patriæ, non adulatione uana adducti. Cætera enim cognomina honori data
 sunt. Magnos & Felices & Augustos diximus, & ambitiose maiestati quicquid po-
 tuimus titulorū congestimus, illis hoc tribuentes. Patrem quidem patriæ appella-
 mus, ut sciret datam sibi potestatem patriæ, quæ est temperatissima, liberis consulēs,
 suaq; post illos reponens. Tardè sibi pater membra sua abscidat, etiam cum abscide-
 rit, reponere cupiat, & in abscidendo gemat, cunctatus multū diuq;. Prope enim est
 ut libetè damnet, qui cito. Prope ut inique puniat, qui nimis. † Erixonem equitem
 Romanum, memoria nostra, quia filij suum flagellis occiderat, populus in foro gra-
 phijs confodit. Vix illum Augusti Cæsaris autoritas infestis tam patrū quàm filio-
 rum manibus eripuit. Tarium qui filium deprehensum in parricidio exilio dam-
 nauit, causa cognita, nemo non suspexit, quod contentus exilio, & exilio delegato
 Malsiliæ parricidā cōtinuit, & annua illi præstitit, quanta præstare integro solebat.
 Hæc liberalitas effecit, ut in qua ciuitate nunq; deest patronus peioribus, nemo dur-
 bitaret, quin reus merito damnatus esset, quem is pater damnare potuisset, qui odif-
 fe non poterat. Hoc ipso exemplo dabo, quem compares bono patri bonum princi-
 pem. Cogniturus de filio Tarius, aduocauit in consilium Cæsarem Augustum. Ve-
 nit in priuatos penates, assedit, pars alieni consilij fuit. Non dixit, imò in meam do-
 mum ueniat. Quod si factum esset, Cæsaris futura erat cognitio, non patris. Audita
 causa, excusisq; omnibus, & his quæ adolescens pro se dixerat, & his quibus argue-
 batur, petiti, ut sententiam suam quisq; scriberet, ne ea omnitū fieret, quæ Cæsaris fuis-
 set. Deinde priusquam aperirentur codicilli, iurauit se Tarij hominis locupletis hæ-
 reditatē non aditurū. Dicit aliquis, pusillo animo, timuit, ne uideretur locū spei suæ
 aperire uelle filij damnatiōe. Ego contra sentio. Quilibet nostrum debuisset aduer-
 sus opiniones malignas satis fiducia habere in bona cōscientia, Principes multa de-
 bent etiam famæ dare. Iurauit se nõ aditurum hereditatem. Tarius quidem eodem
 die & alterum heredem perdidit, sed Cæsar libertatē sententiæ suæ redemit: & post
 quàm approbauit gratuitā esse † seueritatem suam, quod principi semper curādum
 est, dixit relegandum quò patri uideretur. Non culeū, non serpentes, non carcerem
 decreuit, memor non de quo cēseret, sed cui in consilio esset. Mollissimo genere pœ-
 næ contentum esse debere patrem dixit, in filio adolescentulo impulsio in id scelus,
 in quo se quod proximum erat ab innocentia, timide gessisset, debere illum ab ura-
 be & à parentis oculis submoueri. O dignum, quæ in cōsiliū patres aduocarēt,
 O dignum, quem cohæredem innocentibus liberis scriberent. Hæc clementia prin-
 cipem decet, ut quocunq; uenerit, mansuetiora omnia faciat. Nemo regi tam uilis
 sit, ut illum perire non sentiat, qualiscunq; pars imperij est. In magna imperia ex mi-
 noribus petamus exemplum. Non est unum imperandi genus. Imperat princeps ci-
 uibus suis, pater liberis, præceptor discipulis, tribunus uel cēturio militibus. Non
 ne pessimus pater uidebitur, qui assiduus plagis liberos etiam ex leuissimis causis
 cōpesceret? Vter autem præceptor liberalibus studijs dignior, qui excarnificat dis-
 cipulos, si memoria illis non cōstitit, aut si parum agilis in legēdo oculus hæserit:
 an qui monitionibus & uerecundia emendare ac docere malit? Tribunū centurio-
 nemq; da seuum, desertores faciet, quibus tamen ignoscitur. Nunquid nam æquum
 est, grauius homini & durius imperari, quàm imperatur animalibus mutis? Atq;
 qui equū nõ crebris uerberibus exterrēt, dominandi peritus magister. Fiet enim for-
 midolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris. Idem facit uenator,

CA. XIII.

al. ad primā of-
fensam.De patria po-
testate uide In-
stit. lib. 1.al. Trixonem.
al. Buxonem.

CAP. XV.

al. sententiam
suam

CAP. XVI.

qui instituit catulos uestigia sequi, quicquid iam exercitatis utitur ad excitandas uel persequendas feras. Nec crebro illis minatur: cōtunditur enim animus, & quicquid est indolis comminuitur trepidatione degeneri: nec licentiam uagandi errandique passim concedit. Adhuc his licet, tardiora agentes iumenta, quæ cum ad cōtumelias, & miserias nata sint, nimia seuitia coguntur iugum detrectare. Nullum animal morosius est, nullum maiore arte tractandum quam homo. Nulli magis parcendum. Quid enim stultius, quam in iumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditione hominem esse. Morbis medemur, nec irascimur. At qui & hic morbus est animi, mollem medicinam desiderat, ipsumque medentem mini me infestum agro. Mali medici est desperare, ne curet. Idem in his quorum animus affectus est, facere debet, cui credita salus omnium est, nō cito spem proijcere, nec mortifera signa pronunciare. Luctetur cum uitis, resistat, Alijs morbum suum exprobre, quosdam molli curatione decipiat, citius meliusque sanaturus remedijs fallentibus. Agat princeps curam, non tantum salutis, sed etiam honeste cicatricis. Nulli regi gloria est ex seua animaduersione, Quis enim dubitat posse? At contra maxima, si uim suam continet, si multos iræ alienæ eripui, neminem suæ impendit. Seruis imperare moderate laus est, & in mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captiuis, & precio paratis iubet. Quanto iustius his iubet, tãto iustius hominibus liberis, ingenuis, honestis, non ut mancipijs abuti, sed his quos gradu antecedas, quorumque tibi non tradita seruitus, sed tutela. Seruis ad statuam licet confugere, cum in seruum omnia liceant. Est aliquid quod in homine licere commune ius animanti uetet. Quis non Vedium Pollionem peius oderat, quam serui sui, quod murenas sanguine humano saginabat, & eos qui se aliquid offenderant in usufructum, quid aliud quam serpentes obijci iubebat. O hominem mille mortibus dignum, siue deos rando seruos obijciebat murenas quas esurus erat, siue in hoc tantum illas aliebat, ut sic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate commonstrantur, inuisque & detestabiles sunt: ita regum & iniuria latius patet & infamia, atque odium seculis traditur. Quanto autem non nasci melius fuit quam numerari inter publico malo natos.

CA. XVII.

CA. XVIII.

CA. XIX.

Supra lib. de ira. 3. cap. 41. al. Serpenti- num.

al. sed ad naturæ legem commo- postam.

al. exercere forte, permitti ma.

Excogitare nemo quicquam poterit, quod magis decorum regenti sit quam clementia, quocumque modo is, & quocumque iure præpositus cæteris erit. Eo scilicet formosius id esse, magnificentiusque fatebimur, quo in maiori præstabitur potestate, quam nō oportet noxiom esse, si ad naturæ legem componitur. Natura enim commenta est regem, quod & ex alijs animalibus licet cognoscere, & ex apibus, quarum regi amplissimum cubile est medioque ac tutissimo loco. Præterea onere uacat, exactor alienorum operum, & amisso rege, totum dilabitur examen. Nec unquam plus unum patiuntur, melioremque pugna quærunt. Præterea insignis regi forma est, dissimilisque cæteris, tum magnitudine, tum nitore. Hoc tamen maxime distinguitur, iracundissimæ, ac pro corporis captu pugnacissimæ sunt apes, & aculeos in uulnere relinquunt, Rex ipse sine aculeo est. Noluist illum natura, nec seuum esse, nec ultionem magno constaturam petere, tulumque detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens. Est enim illi mos ut exere se in paruis, & ingentium rerum documenta tum minima agere. Pudeat ab extiguis animalibus non trahere mores, cum tanto hominum moderatior esse animus debeat, quanto uehementius nocet. Utinam quidem eadem homini lex esset, & ira cum telo suo frangeretur, nec sapius liceret nocere quam semel, nec alienis uiribus exercere odia. Facile enim lassaretur furor, si per se sibi satisfaceret, & si mortis periculo uim suam effunderet. Sed ne nunc quidem illi cursus tutus est. Tantum enim necesse est timeat, quantum timeri uoluit, & manus omnium obseruet, & eo quoque tempore quo non captatur, peti se iudicet, nullumque momentum immune à metu habeat. Hanc aliquis agræ uitā sustinet, cum liceat innoxium atque ob hoc securum salutarem potentiam, lætis omnibus, tractare. Errat enim si quis existimat tutum esse ibi regem, ubi nihil à rege tutum est. Sed securitas exercitæ mutua paciscenda est,

da est. Non opus est instruere in altum editas arces, nec in ascensum arduos colles emunire, nec latera montium abscindere, multiplicibus se muris turribusque sepire. Saluum regem in aperto clementia præstabit. Vnum est inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Quid pulchrius est, quam uiuere optatibus cunctis, & nota non sub custode nuncupantibus. Si paulum ualere titubauit, non spem hominum excitari, sed metum. Nihil esse cuiquam tam preciosum, quod non pro salute præsidis sui cōmutatum uelit. Omne quod illi cōtingit, sibi quoque euenire deputet. In hoc asiduis bonitatis argumentis probauit, non Rempublicam esse, sed se reipublicam. Quis huic audeat struere in mentis periculum? Quis ab hoc non si possit fortunam quoque auertere uelit, sub quo iusticia, pax, purdicitia, securitas, dignitas, florēt, sub quo opulenta ciuitas, copia bonorum omnium abundat? Nec alio animo rectorem suum intuetur, quam si Diim mortales potestate uisendi sui faciant, intueremur uenerates colentesque. Quid autem, non proximum illis locum tenet, is qui se ex deorum natura gerit, beneficus ac largus, & in melius potens? Hoc assectare, hoc imitari decet, Maximum ita haberi, ut optimus simul habeatur. Duabus de causis punire princeps solet, si aut se uindicat, aut alium. Prius de ipsa parte differam, quæ ipsum cōtingit. Difficilius est enim moderari, ubi dolori debetur ultio, quam ubi exemplo. Superuacuum est hoc loco admonere, ne facile credat, ut uerum excutiat, ut innocentiæ faueat, ut appareat, non minus rem agi rei periclitantis, quam iudicis. Hoc autem ad iusticiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, ut manifeste læsus, animi in potestate habeat, & poenam si tuto poterit, donet, si minus, temperet, longeq; sit in suis, quam in alienis exorabilior iniurijs. Nam quemadmodum nō est magni animi, qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat, sibi detrahiticia clementem uocabo, non in alieno dolore facilem, sed cum qui suis similibus exagitetur, non profilit, qui intelligit magni animi esse iniurias in summa potentia pati, nec quicquam esse gloriosius principe impune læso.

CAP. XX.

CAP. XXI.

Ultio duas res præstat solet, aut solatium affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquum securitatem. Principis maior est fortuna, quam ut tali solatio egeat, manifestiorque uis, quam ut alieno malo opinionem sibi uirium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus uiolatusque est. Nam si, quos pares aliquando habuit, infra se uidet, satis uindicatus est. Regem & seruos occidit, & serpēs, & sagitta. Seruauit quidem nemo, nisi maior eo quem seruauit. Vti itaque animose debet tanto munere deorum dandi auferendique uitam potens: in his præsertim, quos scit aliquando suo fastigio obstitisse, hoc arbitrium adeptus, ultionem impleuit, perfecitque quantum ueræ poenæ satis erat. Perdidit enim uitam qui debet, & quisquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienam de capite suo regiamque sententiam expectauit, in seruatoris sui gloriam uiuet, plusque nomini eius conferet incolumis, quam si ex oculis ablatus esset. Asiduum enim spectaculum alienæ uirtutis est, in triumpho cito transisset. Si uero regnum quoque suum tuto relinqui apud eum potuit, reponique eodunde deciderat, ingenti incremento surgit laus eius, qui cōtentus fuit, ex rege uictio nihil præter gloriam fumere. Hoc est etiam ex uictoria sua triumphare, testarique nihil se quod dignum esset uictore apud uictos inuenisse. Cui ciuibus & ignotis atque humilibus eod moderatius agendum est, quod minoris est afflixisse eos. Quibusdam libenter parcas, à quibusdam te uindicare fastidias, & non aliter quam ab animalibus paruis & obterentem inquinantibus, reducenda manus est. At in his qui in ore ciuitatis seruati puniti que erunt, occasione notæ clementie utendum est. Transeamus ad alienas iniurias, in quibus uindicandis hæc tria lex secuta est, quæ princeps quoque sequi debet: aut ut eum quem punit, emendet, aut ut poena eius cæteros meliores reddat, aut ut sublatis malis securiores ceteri uiuant. Ipsos facilius emendabis minore poena. Diligentius enim uiuit, cui aliquid integri superest. Nemo dignitati perditæ parcat. Impunitatis genus est, iam non habere poena locum. Ciuitatis autem mores, magis corrigit parcitas animaduersionum. Facit enim consuetudinem peccandi multitudine peccatum. Et minus grauis nota est, quam turba damnatorum leuat, & seue-

al. de capite regio sententiam.

CAP. XXI.

ritas, quod maximum remedium habet, assiduitate amittit auctoritatem. Constituit bonos mores ciuitati princeps, & uitia eius facilius compescit, si patiens eorum est, non tanquam probet, sed tãquam inuitus & cum magno tormento ad castigandum ueniat. Verendum peccandi facit ipsa clementia regentis. Grauior multo pœna uidetur, quæ à mîti uiro constituitur. Præterea uidebis ea sæpe committi, quæ sæpe uindicantur. Pater tuus plures intra quinquennium culeo insuit, quàm omnibus seculis insutos accepimus. Multo minus audebant liberi nefas ultimum admittere, quamdiu sine lege crimen fuit. Summa enim prudentia altissimi uiri, & rerum naturæ peritissimi maluerunt, uelut incredibile scelus, & ultra audaciam positum præterire, quàm dum uindicant, ostendere posse fieri. Itaque parricidæ cum lege cœperunt, & illis facinus pœna monstrauit. Pessimo loco pietas fuit, postquam sapius cu leos uidimus, quàm cruce. In qua ciuitate raro homines puniuntur, in ea consensus fit innocentia, & indulgetur uelut publico bono. Putet se innocens esse ciuitas, erit. Magis irascitur à communi frugalitate deciscitibus, si paucos eos esse uiderit. Periculosum est, mihi crede, ostendere ciuitati, quanto plures mali sint.

Indicta est aliquando à senatu sententia, ut seruos à liberis cultus distingueret. Deinde apparuit quãtum periculũ immineret, si serui nostri numerare nos cœpissent. Idem scito me uedum esse, si nulli ignoscitur. Cito apparebit pars ciuitatis deterior quanto prægrauet. Non minus principi turpia sunt multa supplicia, quàm medica multa funera. Remissius imperanti, melius paretur. Natura cõtumax est humanus animus, & in contrarium atq; arduum nitens, sequiturq; facilius quàm ducatur. Et ut generosi atque nobiles equi, melius facili frano reguntur, ita clementiam uoluntaria innocentia impetu suo sequitur, & dignam putat ciuitas, quam seruet sibi. Plus itaque hac uia proficitur. Crudelitas minime humanum malum est, indignum tam mihi animo. Ferina ista rabies est, sanguine gaudere ac uulneribus, & abiecto homine, in syluestre animal transire. Quid enim interest oro te Alexandræ, leoni Lysima chũ obijcis, an ipse laceres dentibus tuis? Tu uero illud os est, tua illa feritas. O quàm cuperes tibi potius unguis esse, tibi rictum illum edendorum hominum capacem. Non exigimus à te, ut manus ista, exitium familiarium certissimum, ulli salutaris sit. Ut iste animus ferox, insatiabile gentium malum, citra sanguinem cademq; satietur. Clemetia uocatur, si ad occidendum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc est, quare uel maxime abominanda sit scœuitia, quod excedit fines, primum solitos, deinde humanos. Noua supplicia conquirat, ingenium aduocat, instrumenta excogitat, per quæ uarietur atq; extendatur dolor, & delectetur malis hominum. Tunc ille durius animi morbus ad insaniam peruenit ultimam, cum crudelitas uersa est in uoluptatem, & iam occidere hominem iuuat. Nam talem uirum à tergo sequitur euerlio, Odiã, uenena, gladij, tam multis periculis peritur, quàm multorum ipse periculum est, priuatisq; nonnunquam consilijs, alijs uerò conseruatione publica circumuenitur. Leuis enim & priuata perniciës non totas urbes mouet. Quod late furere cœpit, & omnes appetit, undique configitur. Serpentes paruulæ fallit, nec publice consequuntur: ubi aliqua solitam mensuram transit, & in monstrum excreuit, ubi fontes potu infecit, & si afflauit, deurit, obteritq; quacunque incessit, barlistis petitur. Possunt uerba dare, & euadere pusilla mala, ingentibus obuiam itur, Sic unus æger, nec domum quidem perturbat: at ubi crebris mortibus pestilentiam esse apparuit, conclamatio ciuitatis, ac fuga est, & dijs ipsis manus intendunt. Sub uno aliquo tecto flamma apparuit, familia uiciniq; aquam ingerunt. At incendium uastum, & multas iam domos depastum, parte urbis obruitur. Crudelitatem priuatorum quoque seruales manus sub certo crucis periculo ultæ sunt: Tyrannorum gentes populiq; & quorum erat malum, & hi quibus imminet, excindere aggressi sunt. Aliquando sua præsidia in ipsos confurrexerunt, perfidiamq; & impietate, & feritatem, & quicquid ab illis didicerant, in ipsos exercuerunt. Quid enim potest ab eo quisquam sperare, quem malum esse docuit? Non diu apparet nequitia, nec quantum, uidetur, peccat. Sed puta tutam esse crudelitatem, quale eius regnum est.

CA. XXV.

CA. XXVI

al. impunitatem.

est: Non aliud quàm captarũ urbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia mœsta, trepida, & confusa. Voluptates ipse timetur. Non cõiuria secura inest, in quibus lingua solcite etiam ebrijs custodienda est. Nõ spectacula, ex quibus materia criminis ac periculi queritur. Apparētur licet, inquit, magna impetia, & regijs opibus, & artificum exquisitis nominibus, quem tamē ludo in carcerem ire iuuet? Quod istud dijs boni malum est, occidere, sequere, delectari sono cathenarũ, & citium capita decidere, quocunq; uentum est multũ sanguinis fundere, aspectu suo terrere ac fugare. Quæ alia uita esset, si leones urisq; regnarent? Si serpētibus in nos, ac tnoxiosissimo cuiq; animali daretur potestas! Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata abstinent suis, & tuta est etiam inter feras similitudo mortũ. Apud homines autē nec à necessarijs quidē rabies temperat sibi, sed externa suaq; in æquo habet, quo possit exercitatio à singulorum cædibus, deinde in exitia gentium serpere, & iniicere tectis ignem: aratrum uetustis urbibus inducere, potētiam putat, & unum occidi aut alterum, parum imperatorum credit: nisi eodem tempore grex miserorum subiectus stetit, crudelitatem suam in ordinē coactam putat. Felicitas illa, multis salutem dare, & ad uitam ab ipsa morte reuocare, & mereri clementia ciuicam. Nullum ornamentũ principis fastigio dignius pulchriusq; est, quàm illa corona ob ciues seruatis. Non hostilia arma detracta uictis, non curus barbarorum sanguine truenti, non parta bello spolia. Hæc diuina potentia est, gregatim ac publice seruare, multos aut occidere & indiscretos, incendij ac ruinae potentia est.

ERASMI IN LIBRVM PRIMVM DE CLEMENTIA.

Quid tu non experieris istud nobis esse ubi seruitutem, ita prior editio, Rodolphus annotat. Quid istud non experieris istud non esse tibi seruitutem. Cap. 8. statim in principio.

Seruatum seruauit. in alijs erat, sed natum, ut referatur ad factum, erat enim in hostium castris natus, aut bonum filius. Cap. 9.

Comprehensibilis amor. Rodolphus legit, incomprehensibilis. Tolerabilis erat prior lectio, si comprehensibilis accipitur aduē. Cap. 11.

Tradi sibi pater membra sua abscindat. Rodolphus legit, tarde sibi pater membra sua abscindat. Sentit principi bono omnia faciendã, priusquam ueniat ad extrema supplicia, eo quod omnes subditos pro suis membris ducat. Cap. 14.

Clementia inuocatus, ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur. Non dubium est quin legendum sit, clementia uocatur, si ad occidendum etc. Notat enim principum crudelitatem, qui amicos obijciunt bestijs, iuxta illud Maronis, Si pereo, manibus hominum perijisse iuuabit. Cap. 15.

PINCIANI IN PRIMVM LIB. DE CLEMENTIA AD NERONEM.

Omnia in fida tutela haberi nihil per te, neque ui, neq; clam à te R.P. creptum. Exemplaria Franciscanum et Pincianum. Omnia quæ in fidem tutelamq; tuam uenerunt nihil per te neq; ui neq; clam rei publicæ creptum. Scribendum reor, omnium, non omnia. Nisi pereundi licentia. Prior editio, nisi percat licentia. Codex modo citatus, nisi perennis diligentia. Cap. 1.

N A M si quid adhuc colligitur. Nam si quid adhuc colligitur, eadem. Cap. 5. Saluidenum Lepidus secutus est. Sic quidem præfert uetus lectio, sed legendum Saluidenum non Saluidenum ex Velleio Paterculo secundo. Cap. 9.

Nam ut inuisus sit quid timetur. Corrigendum reor. Nam ut inuisum se scit, quia timetur. Possit etiam scribi inuisus sit, non inuisus sit, et infra. Sic feras lincis et pinna conclusas contine. Castiga. Sic feras lineæ et pinnae clausas continent, ex uetere lectione. Cap. 12.

EXILIO damnauit. Consilio, non exilio ueteres codices. Cui lectioni suffragantur uerba quæ mox paulo sequuntur, aduocauit in consilium Cæsarem Augustum, et legendum infra, effecit, non efficit. Cap. 15.

Nec quantum uidetur peccat. Exemplar Pincianum, nec quantum uidetur tantum peccat. Noxiosissimo cuiq; animali. Noxiosissimo uetus lectio, non noxiosissimo, ut à pijs pijsimus, quod in antiquis legitur monumentis: et si in Philippicis Cicero reclamationet. Cap. 26.

LVCII ANNAEI SENECAE DE CLEMENTIA
AD NERONEM LIBER
SECVNDVS,

CAP. I

Vt de clementia scriberem Nero Caesar, una me uox tua, maxime compulsi, quam ego non sine admiratione, & cum diceretur, audisse memini, & deinde alijs narraſſe. Vocem generosam, magni animi, magnae lenitatis, quae non composita, nec alienis auribus data, subito crepuit, sed bonitatem tuam cum fortuna tua litigantem in medium adduxit. Animaduertens in latrones duos Burrus praefectus tuus, uir egregius & tibi principi nouus, exiſtebat a te, scriberes, in quos, & ex qua causa animaduerti uelles. Hoc saepe dilatum, ut aliquando fieret, instabat. Inuitus inuito cum charta protulisset traderetq; exclamasti, uellem nescire literas. O dignam uocem, quam audirent omnes gentes, quae Romanum imperium incolunt, quaeq; iuxta iacent dubiae libertatis, quaeq; se contra uiribus aut animis attollunt. O uocem in concionem omnium mortalium mittendam, in cuius uerba principes regesq; iuramentum faciant. O uocem praesae generis humani innocentiae, dignam cui redederetur antiquum illud seculum. Nunc profecto consentire dicebat ad aequum bonumq; expulsa alieni cupiditate, ex qua omne animi malum oritur, pietatem, integritatemq; cum fide ac modestia surgere, & uicta diuturno abusa regno, tandem felici ac puro seculo dare locum.

CAP. II.

Futurum hoc Caesar ex magna parte sperare & confiteri libet. Tradetur ista animi tui mansuetudo, dissimulaturq; palatium per omne imperij corpus, & cuncta in similitudinem tui formabuntur. A capite bona ualuetudo. Inde omnia uergeta sunt atque erecta, aut languore demissa, prout animus eorum uiget aut marcescit. Et erunt ciues, erunt socij digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores reuertentur. Parceat ubique manibus. Diutius me morari hic patere, non ut blandiar auribus tuis, nec enim mihi hic mos est. Maluerim ueris offendere, quam placere adulando. Quid ergo est propter quod bene factis diuisq; tuis, quam familiarissimum esse te cupio, ut quod nunc natura & impetus est, fiat iudicium. Illud mecum considero, multas uoces magnas, sed detestabiles inuitam humanam peruenisse, celebresq; uulgo ferri, ut illam, oderint, dum metuant. Cui Graecus uersus similis est, qui se mortuo terram misceri ignibus iubet, & alia huius nota. At nescio quomodo ingenia immania & inuisa materia facundiori expresserunt sensus uehementes & concitatos. Nullam adhuc uocem audiuim ex bono leniq; animosam. Quid ergo est? Vi raro inuitus, & cum magna cunctatione ita aliquando scribas necesse est istud quod tibi in odium literas adduxit, sed licet facis, cum magna cunctatione, cum multis dilationibus.

CAP. III.

Et ne forte decipiat nos speciosum clementiae nomen, & in contrarium aliquando abducatur, uideamus quid sit clementia, qualisque sit, & quos fines habeat. Clementia est temperantia animi in potestate ulciscendi, uel lenitas superioris aduersus inferiorem in constituendis poenis. Plures proponere est tutius, ne uana definitio parum rem comprehendat, & ut ita dicam, formula excidat. Itaque dici potest & inclinatio animi ad lenitatem in poena exigenda. Illa finitio contradictiones inueniet, quamuis maxime ad uerum accedat. Si dixerimus clementiam esse moderationem aliquid ex merita ac debita poena remittentem, reclamabitur, nullam uirtutem quicquam minus debito facere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiam esse, quae se flectit citra id, quod merito constitui posset. Huic contrariam imperiti putant seueritatem, sed nulla uirtus uirtuti contraria est.

CAP. IIII.

Quid ergo opponitur clementiae? Crudelitas, quae nihil aliud est, quam atrocitas

citae animi in exigendis poenis. Sed quidam non exigunt poenas, crudeles tamen sunt, tanquam qui ignotos homines & obuios non in compendium, sed occidendi causa occidunt. Nec interficere contenti sauiunt, ut Buliris ille & Procrustes, & piratae, qui captos uerberant, & in ignem uiuos imponunt. Haec crudelitas quidem, sed quia nec ultionem sequitur, non enim laesa est, nec peccato alicuius satisfacitur, nullum enim anteceſſit crimen, extra definitionem nostram eadit, quae finitio continebat in exigendis poenis intemperantiam animi. Possumus dicere, non esse hanc crudelitatem, sed feritatem, cui uoluptati sauitia est: possumus infantiam uocare, nam uaria sunt genera eius, & nullum certius quam quod in caedibus hominum & laniationes peruenit, illos ergo crudeles uocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt non quidem in homines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum sauisse. Possumus effugere caullationem, & ita finire, ut sit crudelitas inclinatio animi ad asperiora. Hanc clementia repellit longius a se, nam seueritatem illi conuenire certum est. Ad rem pertinet querere hoc loco quid sit misericordia. Plerique enim ut uirtutem eam laudant, & bonum hominem uocant misericordem. Haec autem uirtutum animi est. Vtraque circa seueritatem circaq; clementiam posita sunt, quae uitare debemus, ne per speciem seueritatis, incrudelitatem, ne per speciem clementiae in misericordiam incidamus. In hoc leuiore periculo erratur, sed parator est a uero recedentium.

Ergo quemadmodum religio deos colit, superstitio uiolat, ita clementiam mansuetudinemq; omnes boni praestabunt, misericordiam autem uitabunt. Est enim uirtutum pusilli animi, ad speciem alienorum malorum succidentis. Itaque pessimum cuiq; familiarissima est. Anus & mulierculae sunt, quae lachrymis noentissimum mouentur, quae si liceret, carcerem effringerent. Misericordia non causam, sed fortunam spectat, clementia rationi accedit. Scio male audire apud imperitos sectam Stoicorum, tanquam nimis duram, & minime principibus regibusq; bonum daturam consilium. Obijctur enim illi, quod sapientem negat misereri, negat ignoscere. Haec si per se ponantur, inuisa sunt. Videntur enim nullam spem relinquere humanis erroribus, sed omnia delicta ad poenam deducere. Quod si est, quid hac secta durius, quae dediscere humanitatem iubet; porro tumq; aduersus fortunam certissimum mutuo auxilio eludit. Sed nulla secta benignior leniorq; est, nulla amantior hominum, & communibus bonis attentior: ut propositum sit uisus esse aut auxilio, nec sibi tantum, sed uniuersis singulisq; consilere. Misericordia est agritudo animi ob alienarum miseriarum speciem, aut tristitia ex alienis malis concepta, quae accidere inmerentibus credit. Aegritudo autem in sapientem uirum non cadit. Serena enim eius mens est, nec quicquam incidere potest quod illam obducatur. Nihil aequum hominem, quam magnus animus decet. Non potest autem magnus esse idem si metus & moror contumdit, si mentem obducit, & contrahit. Hoc sapienti ne in suis quidem accidit calamitatibus, sed omnem fortunae iram reuerberabit, & ante se franget. Eandem semper faciem seruabit placidam & inconcussam, quod facere non posset, si tristitiam reciperet. Adijce quod sapiens prouidus est, & in expedito consilium habet. Nuncquam autem liquidum sincerumq; ex turbido uenit. Tristitia enim inuicibilis est ad discipandas res, utilis excogitanda, periculosa uitanda, aqua aestimanda. Ergo non miseretur, quia & sine miseria animi facit. Caterum omnia, quae qui miserentur, nolentes facerent, hic libens & alacri animo faciet. Succurrat alienis lachrymis, non accedat: dabit manum naufragi, exuli hospitium, egenti stipem, non hanc contumeliosam, quae pars maior horum, qui se misericordes uideri uolunt, abijcit & fastidit quos adiuuat, contingitq; ab his timet: sed ut homo homini ex communi dabit. Donabit lachrymis materni filium, & cathenas solui iubebit, & ludo eximet, & cadauer etiam noxium sepeliet. At faciet ista tranquilla mente, uultu suo. Ergo non miserebitur sapiens, sed succurrat, sed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum

al. ut Scitis

forte, na cum seueritate illi conuenit

CAP. V.

CAP. VI.

bonū, ex quo dabit cuiq; partē: etiā ad calamitosos proportione, improbandos, & emēdādos bonitatē suā permittet. Afflictis uerō & fortius laborātib; multo libērius subueniet. Quotiens poterit fortunā intercedet. Vbi enim opibus potius utatur, aut uiribus, quā ad restituenda quæ casus impulit. Vultum quidem non deijciēt, nec animum ad aruscantis ciuis, aut pannosi aridam faciem aut obnixam hanculo senectutem, Cæterum omnibus dignis proderit, & deorum more calamitosos propicius respiciet. Misericordia uicina est miseriæ, habet enim aliquid, trahitq; ex ea. Imbecilles oculos esse scias, qui ad alienā lippitudinem & ipsi suffunduntur: tam mehercule, quā morbum esse, non hilaritatem, semper arridere ridentibus, & ad omnium oscitationem ipsū quoque os diducere. Misericordia uitium est animōrum, & nimis miseriæ fauentium, quā si quis a sapiente exigit, prope est, ut lamētationem exigat, & in alienis funeribus gemitus. At quare non ignoscat dicam. Constituramus nunc quoque quid sit ueniā, ut sciamus dari illam a sapiente non debere. Veniā est pœna merite remissio. Hanc sapiens quare non debeat dare, reddunt rationem diuitius, quibus hoc propositum est. Ego ut breuiter tanquam in alieno iudicio dicam, ei ignoscitur qui puniri debuit. Sapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. Itaq; pœnam quam exigere debet, non donat sed illud quod ex ueniā cōsequi uis, honestiore tibi uia tribuit. Parcit enim sapiens, consulit & corrigit. Idem facit, quod si ignosceret, nec ignoscet, quoniam qui ignoscit, fatetur aliquid se quod fieri debuit obmisisse. Aliquem uerbis tantum admonebit, pœnam non afficiet, ætatem eius emendabilem intuens. Aliquem & inuidiā criminis manifeste laborantem, iubebit incolumem esse, quia deceptus est, quia per uinum lapsus. Hostes dimittet saluos, aliquando etiam laudatos si honestis causis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti sunt. Hæc omnia nō uentis, sed clementiæ opera sunt. Clementiā liberum arbitrium habet, non sub formula, sed ex æquo & bono iudicat. Et absolueri illi licet, & quanti uult æstimare litem. Nihil ex his facit tanquam iusto minus fecerit, sed tanquam id quod constituit iustissimum sit. Ignoscere autē est, quæ iudicis puniendā non punire. Veniā debita pœnæ remissio est. Clementiā hoc primum præstat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debeat se pronunciet. Plenior est ergo quā ueniā, & honestior. De uerbo (ut mea fert opinio) controuersia est, dere quidem conuenit. Sapiēs multa remittet, multos paruū sani, sed sanabilis ingenij seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantū rectas procerasq; arbores colunt, sed illis quoq; quas aliqua deprauauit causa, adminicula quibus regantur applicant. Alias circumcidunt, ne proceritate rami premāt. Quasdam infirmas uitio loci, nutriunt. Quibusdam aliena umbra laborantibus, cœlum aperiuunt. Secundum hæc uidebit perfectus sapiens, quod ingenium qua ratione tractandum sit, quo modo in rectum praua flectantur.

ERASMI IN LIBRVM SECVNDVM DE CLEMENTIA.

Secundus hic liber non uidetur esse pars operis superioris, sed initium alterius: nec apparet esse perfectum, nisi quod in Seneca docti desiderant ordinem & conexiōnem.

A capite bona ualētudo & locus hic obscurus est adiectione uerborū aliquot. Primum hæc uerba, ea transibit, non erant in uetusto codice: quāquam totum hoc, a capite bona ualētudo in omnes, satis apparet esse annotatiōnem studiosi cuiuspiam, qui & formabuntur uerbum adiectionem uidetur, his igitur sublati pulchre constabit lectio hunc in modum: & cuncta in similitudinem tui, uegeta sunt atq; erecta, aut languore demissa, prout animus eorum uiget aut marcet. Aut si non placet tantum uerborum abijcere, hæc erit tolerabilis lectio, cuius occasiōnem unus codex dedit: & cuncti in similitudinem tui formabuntur. A capite bona ualētudo, inde omnia uegeta sunt atque erecta, & cætera, ut in omnes, quod habebat etiam uetustissimus codex, ueritas in, inde omnia.

PINCIANI IN SECVNDVM LIBRVM DE CLEMENTIA.

A capite bona ualētudo ea transibit in omnes. Vegetata sunt cætera.] Prima duo uerba, a capite, superioribus adiungenda sunt. Que succedunt sic scribe ex plerisq; antiquis codicibus. Bona ualētudo in omnes uegeta est, reliqua superfluum ex omni scripta lectione, & mox paulo, uinit substitue pro inuit. Quid ergo est propter quod bene

bene dicitisq; tuis.] Legendum. Quid ergo est præter id quod, cætera ut prior editio habebat.

Hanc clementia repellit longius stare a se.] Sic prior editio. Exemplar Pincianum, Hanc clementia repellit longius stare a se facit. Cap. 4.

Secundum hæc uidebit perfectus sapiens quod ingenium qua ratione tractandum sit donec in rectum praua flectantur.] Eadem. Videbit quod ingenium qua ratione tractandum sit. Quo modo in rectum praua flectantur, reliqua superfluum. Cap. 7.

LVCII ANNAEI SENECAE DE VITA BEATA AD GALIONEM FRATREM, LIBER VNVS.

Luere Gallio frater omnes beate uolunt, sed ad peruidēdum quid sit, quod beatam uitam efficiat, caligant. Adeoq; non est facile consequi beatam uitam, ut ab ea quisq; eo longius recedat quo ad illam concitatus fertur. Si uia lapsus est, quæ in contrarium ducit, ipsa uelocitas, maioris interualli causa fit. Proponendum est itaq; primum, quid sit quod appetamus. Tunc circumspiciendum est, quā contendere illō celerrime possimus, intellectu in ipso itinere, si modo rectum erit quantum quotidie proficiamus, quātoq; propius ab eo sumus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidem passim uagamur, non ducem secuti, sed fremitum & clamorem dissonum in diuersa uocantium, conteritur uita inter errores, breuis etiam si dies noctesq; bonæ menti laboremus. Decernatur itaque & quod tendamus, & quā, non sine perito aliquo, cui explorata sint, ea in que procedimus. Quoniam quidem non eadem hic, quæ in cæteris peregrinationibus conditio est. In illis comprehensū aliquis limes, & interrogati incolæ non patiuntur errare. At hic tritissima quæq; uia & celeberrima maxime decipit. Nihil ergo magis præstandum est, quā ne pecorum ritu sequamur antecedentium gregem, pergētes non quō eundem est, sed quō itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat, quā quod ad rumorem componimur, optima rati ea, quæ magno assensu recepta sunt, quorumq; exempla multa sunt, nec ad rationem, sed ad similitudinem uiuimus. Inde ista tanta coacervatio aliorū supra alios ruētium. Quod in strage hominum magna euenit, cum ipse se populus premit, nemo ita cadit ut non alium in se attrahat, primi exitio sequētib; sunt. Hoc in omni uita accidere uideas licet, nemo sibi tantum errat, sed alieni erroris causa & auctor est. Nocet enim applicari antecedentibus, & dum unusquisq; mauult credere quā iudicare, nunquam de uita iudicatur, semper creditur. Versatq; nos & præcipitat traditus per manus error, alienisq; perimus exemplis. Sanabimur, si modo separemur a cœtu. Nunc uerō stat contra rationem defensor mali sui populus. Itaq; idem euenit quod in comitijs, in quibus eos factos prætores idem qui fecere mirantur, cum se mobilis fauor circū megit. Eadem probamus, eadē reprehendimus. Hic exitus est omnis iudicij, in quōlis secundum plures datur. Cum de beata uita agitur, non est quod mihi illud discessionum more respondeas. Hæc pars maior esse uidetur. Ideo enim peior est. Non tam bene cum rebus humanis geritur, ut meliora pluribus placeant. Argumentum pessimi turba est. Queramus & quid optime factum sit, non quid utilitissimum: & quid nos in possessione felicitatis æternæ constituat, non quid uulgo ueritatis pessimo interpreti probatum sit. Vulgus autē tam chilamydatos quā coronatos uoco. Non enim colorem uestitum quibus prætexta corpora sunt aspicio, oculis de homine non credo. Habeo melius certiusq; lumen, quo a fallis uera diiudicem. Animi bonum animus inueniat. Hic si unquam illi respirare & recedere in se uacauerit, O quam sibipse uerum, tortus a se facebitur, ac dicet, Quicquid feci adhuc insecutum esse malle. Quicquid dixi cum recogito, in multis uideo. Quicquid optati, in inimicorum execrationem puto. Quicquid timui, dij boni, quāto melius fuit, quā quod concupiui. Cum multis & amicitias gessi, & in gratiam ex odio (si modo ulla inter malos gratia est) redij, mihi ipsi nondum amicus sum. Omnem operam dedi, ut me multitudinē educerem, & aliqua dote notabilem facerem. Quid aliud quā telis

Cap. 1.

Cap. 11.

forte, quid o? pium factu sit

al. inimicitias al. aliquando rem.

me opa

al. fortuitis

al. nimis miseria panctium

CAP. VII.

al. inuidia criminis

De æstimanda lite, Bud. eius in pandectarum annot. reliquis

Cap. 2.

Cap. 2.

CAP. III.

me opposui, & malivolentia quod morderet ostendit. Vides tu istos, qui eloquentiam laudant, qui opes sequuntur, qui gratia adulantur, qui potentiam extollunt. Omnes aut sunt hostes, aut (quod in æquo est) esse possunt. Quam magnus mirantium, tam magnus inuidentium, populus est. Quin potius quæro aliquid usum bonum quod sentiam, non quod ostendam. Ista quæ spectantur, ad quæ consistitur, que alter alteri stupens monstrat, foris nitent, introrsus misera sunt. Quæramus aliquid non in speciem bonum, sed solidum & æquabile, & a secretiore parte formosius. Hoc eruamus. Nec longe positum est, inuenietur. Scire tantum opus est, quo manus porrigas. Nunc uelut in tenebris uicina transimus, offensantes in ipsa quæ desideramus. Sed ne te per circuitus trahā, aliorum quidem opiniones præteribo: nam & enumerare illas longum est, & coarguere: nostram accipe. Nostram uero cum dico, non alligo me ad unum aliquem ex Stoicis proceribus. Est & mihi censendi ius. Itaque aliquem sequar, aliquem iubebo sententiam diuidere. Fortasse & post omnes citatus, nihil improbabo ex his quæ priores decreuerint, & dicā. Hoc amplius censeo. Interim quod inter omnes Stoicos conuenit, rerū, naturæ assentior. Ab illa non deerrare, & ad illius legem exemplumque formari, sapientia est. Beata est ergo uita conueniens naturæ suæ, quæ non aliter contingere potest, quam si primū sana mens est, & in perpetua possessione sanitatis suæ. Deinde si fortis ac uehemens, tum pulcherrima & patiens, apta temporibus, corporis sui pertinentiūque ad id curiosa, non anxius tamen, illarum rerum quæ uitā instruunt diligēs, sine admiratione cuiusquam usura fortunæ muneribus, non seruitura. Intelligis etiam si non adijciam, sequi perpetuam tranquillitatem, libertatem, depulsis his quæ aut iritant nos, aut terriunt. Nam pro uoluptatibus & pro illis quæ parua aut fragilia sunt, & in ipsis flagitijs noxia, ingens gaudium subit, inconcussum, & æquabile, & pax cum concordia animi, & magnitudo cum mansuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas est. Potest aliter quoque definiri bonum nostrum, id est, eadem sententia non ipsidem comprehendit uerbis. Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in angustum coartatur, & aut in cornua, sinuata media parte: curuatur, aut recta fronte explicatur. Vis illi, utcumque ordinatus est, eadem est, & uoluntas pro eisdem partibus stādi. Ita definitio summi boni aliās diffundi potest & porrigi, aliās colligi, & in se cogi. Idem utique erit si dixerō, Summum bonum est animus fortuita despiciens, uirtute lætus: aut inuicta uis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa, & conuersantium cura. Libet itaque definire, ut beatum dicamus hominem illum cui nullum bonum malumque sit, nisi bonus malusque animus. Honesti cultor, uirtute contentus, quem non extollunt fortuita nec frangunt, qui nullum maius bonū eo quod sibipsum dare potest, nouerit, cui uera uoluptas erit, uoluptatum contemptor. Licet, si euagari uelis, idem in aliam atque aliam faciem, salua & integra potestate, transferre. Quid enim prohibet nos & beatum dicere liberum animum, & erectum, & in territum ac stabilem, extra metum, extra cupiditatem positum? Cui unum bonum sit honestas, unum malum turpitudine? Cetera uilis turba rerum, nec detrahet quicquam beatæ uitæ, nec adijciet, sine actu ac detrimento summi boni ueniens ac recedens. Hunc ita fundatum necesse est, uelit nolit, sequatur hilaritas continua, & læticia alida, atque ex alto ueniens, ut quæ suis gaudeat, nec maiora domesticis cupiat. Quid nisi ista penset bene cum minutis & friuolis, & non perseverantibus corpulenti motibus? Quo die infra uoluptatem fuerit, & infra dolorem erit. Vides autem quam malam & noxiam seruitutem seruiturus sit, quem uoluptates doloresque, incertissima dominia impotentissimaque, alternis possidebant. Ergo ex eundem ad libertatem est. Hanc non alia res tribuit, quam fortunæ negligentia. Tū illud oritur inaccessibile bonum, quies mentis in tuto collocata, & sublimitas, & expulsiis terroribus ex cognitione ueri gaudium grande & immotum, comitasque & diffusio animi, quibus delectabitur non ut bonis, sed ut ex bono suo ortis. Quoniam liberaliter agere coepit, potest beatus dici, qui nec cupit nec timet, beneficio rationis. Quoniam & saxa timore & tristitia carent, nec minus pecudes, non ideo tamen quisquam felicia dixerit,

al. beatam uitam dicere

CAP. V.

al. doloribus, sed rectius erroribus

dixerit, quibus non est felicitatis intellectus. Eodem loco pone homines, quos in numero pecorum & animalium redegit hebes natura, & ignorantia sui. Nihil interest inter hos & illa. Quoniam illis nulla ratio est, his praua, & malo suo, atque in peruersum solers. Beatus enim nemo dici potest, extra ueritatē proiectus. Beata ergo uita est in recto certoque iudicio stabilita & immutabilis. Tunc enim pura mens est, & soluta omnibus malis, cum non tantum lacerationes, sed etiam uellicationes effugerit, statura semper ubi constitit, ac sedem suam etiam irata & infestante fortuna uendicatura. Nam quod ad uoluptatem pertinet, licet circumfundatur undique, per omnes uias influat, animumque blandimentis suis leniat, aliisque ex alijs admoveat, quibus & rotas quoque partes nostri sollicitet, quis mortalium cui uisū superest hominis uestigiū, per diē noctemque titillari uelit, et deserto animo, corpori operā dare? Sed & animus quoque, inquit, uoluptates habebit suas. Habeat sane sedeatque luxuria & uoluptatum arbiter, impleat se omnibus eis, quæ oblectare sensus solent, Deinde præterita respiciat, & exoletarum uoluptatum memor exulter prioribus, futurisque iam imminet, ac spes ordinet suas, & dum corpus in presenti sagina iacet cogitationes ad futura præmittat, hoc mihi uidetur miserius, quoniam mala pro bonis amplecti dementia est. Nec sine sanitate quisquam beatus est: nec sanus, cui offutura pro optimis appetuntur. Beatus est ergo iudicij rectus. Beatus est presentibus, qualiacumque sunt, contentus, amicusque rebus suis. Beatus is cui omnē habitū rerum suarum ratio commendat. Videant qui in his summum bonum uoluptatem dixerunt, quam turpi illud loco posuerint. Itaque negant posse uoluptatem a uirtute diduci, & aiunt, nec honeste quenquam uiuere ut non iucunde, nec iucunde ut non honeste uiuat. Non uideo quomodo ista diuersa in eandem copulā conijctantur. Quid est oro uos, cur separari uoluptas a uirtute non possit, uidelicet quod omne boni ex uirtute principium est. Ex huius radicibus etiam ea quæ uos & amatis & expetitis oriuntur. Sed si ista indiscreta essent, non uideremus quædam iucunda, sed non honesta, quædam uero honestissima, sed aspera & per dolores exigenda. Adijce nunc, quod uoluptas etiam ad uitā turpissimā uenit. At uirtus malam uitam non admittit. Et infelices quidam non sine uoluptate, imò ob ipsam uoluptatē sunt, quod non eueniret si uirtuti se uoluptas immiscuisset, qua uirtus sæpe caret, nunquam indiget. Quid dissimilia imò diuersa componitis. Altum quiddam est uirtus, excelsum, & regale, suauitum, infatigabile. Voluptas, humile, seruire, imbecillum, caducum, cuius statio ac domicilium fornices & popinæ sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem non sine uoluptate, puluerulentam, coloratam, callosas habet manus, Voluptatem latitantem sæpius ac tenebras captatam. Circa balnea ac sudatoria, ac loca ædilem metuentia, mollem, eneruem, mero atque unguento madentem, pallidam aut fucatam, & medicamentis pollutam. Summū bonū immortale est, nescit exire, nec fatietatem habet nec poenitentiam. Nunquam recta mens uritur, nec sibi odio est, nec quicquam mutauit, quia semper secuta est optima. At uoluptas, tunc cum maxime delectat, extinguitur. Nec multum loci habet, itaque cito implet, & tædio est, & post primum impetum marcet. Nec id unquam certum est, cuius in motu natura est. Ita non potest quidem ulla eius esse substantia, quod uenit transitue celerrime in ipso usui sui periturum. Eo enim peruenit, ubi desinit, & dum incipit, spectat ad finem. Quid quod tamen bonis quam malis uoluptas inest. Nec minus turpes dedecus sunt, quam honestos egregia delectant. Ideoque præceperunt ueteres optimam sequi uitam, non iucundissimam, ut rectæ ac bonæ uoluntatis non dux, sed comes uoluptas sit. Natura enim dux ut dū est. Hanc ratio obseruat, hanc cōsulit. Idē est ergo beate uiuere, & se cūdem naturam. Eo quid sit, iam aperiam. Si corporis dotes & apta naturæ cōserua bimus diligenter & impauide, tamen in diē data & fugacia, si non subierimus eorum seruitutē, nec nos aliena possederint, si corpori grata & aduētia eo nobis loco fuerint, quo sunt, in castris auxilia & armatura leuis. Seruiat ista non imperet. Ita demum utilia sunt menti. Incorruptus uir sit externis & insuperabilis, miratorque sui tantū fidēs animo, atque in utroque paratus artifex uitæ. Fiducia eius non sine scientia sit, non sine constantia,

al. totos partesque
CAP. V I.

CAP. VII.

CAP. VIII.

constantia. Maneat illi semel placita, nec ulla in decretis eius litura sit. Intelligitur, etiam si nō adiecerō, cōpositū ordinatūq; fore tālem uirū, & in his quae agerēt cōmitate magnificū. erit uera ratio sensibus insita, & capies inde principia. Nec enim habet aliud unde conetur, aut unde ad uerum impetum capiat, & in se reuertatur. Nam mundus quoq; cuncta cōplectēs, rectorq; uniuersi deus, in exteriora quidem tendit, sed tamen in totum undiq; in se redit. Idem nostra mens faciat, cū secuta sensus suos per illos se ad externa porrexerit, & illorum & sui potēs sit & ut ita dicam, deuinciat summum bonū. Hoc modo una efficietur uis ac potestas concors sibi, & ratio illa certa nascet, nō dissidēs nec hāsītās in opinionibus cōprehensionibusq; nec in sua persuasione. Quae cū se disponit, & partibus suis consensit, & ut ita dicā concinit, summū bonū tetigit. Nihil enim prauū, nihil lubricū superest, nihil in quo arietet aut labet. Omnia faciet ex imperio suo. Nihilq; inopinātū faciet: sed quicquid aget, in bonū exhibit, facile & parate, & sine tergiversatione agentis. Nā pigritia & hāsītatio pugnā & inconstantia ostendit. Quare audacter licet profitearis summū bonum esse animi concordiam. Virtutes enim ibi esse debent, ubi consensus atq; unitas erit, dissident uitā. Sed tu quoq; inquis, uirtutem, non ob aliud colis, quā quia aliquā ex illa speras uoluptatē. Primū non si uoluptatem praestatura uirtus est, idēo propter hanc petitur. Non enim hanc praestat, sed & hāc nec huic laborat, sed labor eius quāuis aliud petat, hoc quoq; assequetur. Sicut in aruo quod segeti pfcis sum est, aliqui flores internascuntur, nō tamē huic herbulā quamuis delectet oculos, tātū operis insumptū est: aliud fuit serētū propositum, hoc superuenit. Sic uoluptas nō est merces, nec causa uirtutis, sed accessio. Nec quia delectat placet, sed quia placet delectat. Summum bonum in ipso iudicio est, & habitu optimae mentis, t̄ quae cum sinu impleuit, & finibus se suis cinxit, consummatum est summum bonū, nec quicquam amplius desiderat. Nihil est extra totum, non magis, quā ultra finem. Itaque erras cum interrogas quid sit illud propter quod uirtutē petā. Quāris enim aliquid supra summum: Interrogās quid petā extra uirtutē ipsam. Nihil enim habet melius ipsa precū sui est. An hoc parum magnū est: Cum tibi dicā summū bonū est, in frangibilis animi rigor, & prouidētia, subtilitas, sanitas, & libertas, cōcordia, & decor: aliquid etiam num exigis maius ad quod ista referantur? Quid mihi uoluptatem nominas? Hominis bonum quāro non uentis, qui pecudibus ac beluis laxior est.

CAP. IX.

al. quem cum impleuit.

CAP. X.

Dissimulas inquit, quid a me dicatur. Ego enim nego quemq; posse iucunde uiuere, nisi simul & honeste uiuat. Quod non potest nisi cōtingere animalibus, nec bonum suum cibo metentibus. Clare, inquit, ac palam testor hanc uitam, quam ego iucundam uoco, non sine adiecta uirtute cōtingere. At quis ignorat plenissimos esse uoluptatibus uestris stultissimos, & nequitiam abundare iucūdis, animūq; ipsum non tantum genera uoluptatis praua, sed multa suggerere? In primis insolētiam & nimiam aestimationem sui, tumoremq; elatum supra ceteros, & amorem rerum sua rum cæcum & improuidum. Delicias fluentes, ex minimis ac puerilibus caulis exultationem, iam dicacitatem & loquacitatem, ac superbiam contumelijs gaudentem desidiam, dissolutionemq; segnīs animi indormientis sibi. Hæc omnia uirtus discutit, & aurem peruellit, & uoluptates aestimat, antequā admittat: nec quas probauit, magni pendit (utiq; enim admittit) nec usu earum, sed temperatā lata est. Temperantia autem cum uoluptates minuat, summī boni iniuria est. Tu uoluptatem complecteris, ego compesco. Tu uoluptate frueris, ego utor. Tu illam summum bonum putas, ego nec bonum. Tu omnia uoluptatis causa facis, ego nihil. Cum dico me nihil uoluptatis causa facere, de illo loquor sapiente, cui soli concedis uoluptatem.

CAP. XI.

Non uoco autem sapientem supra quem quicquam est, nedum uoluptas. At qui ab hac occupatus, quomodo resistet labori, ac periculo, egestati, & tot humanam uitam circumstrepentibus minis? Quomodo conspectum mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi fragores, & acerrimorum hostium, tam molli aduersario uictus? Quicquid uoluptas suaserit, faciet. Age, non uides quā multa sua sura sit? Nihil inquis, poterit suadere turpiter, quia adiuncta uirtuti est. Nō

tu uides

tu uides iterū quale sit summū bonum, cui custode opus est, ut bonū sit? Virtus autem quomodo uoluptatem reget, quam sequitur, cum sequi parentis sit, regere imperantis? A tergo ponitis, quod imperat. Egregiū autē uirtutis apud uos officium, uoluptates t̄ praestare. Sed uidebimus an apud quos tam contumeliose tractata uirtus est, adhuc uirtus sit, quae habere nomen suum non potest, si loco cessit. Interim de quo agitur, multos ostendam uoluptatibus obsessos, in quos fortuna omnia munera sua effudit, quos fatearis necesse est malos. Aspice Nōmētanium & Apicium, terrarum ac maris (ut isti uocant) bona conquirentes, & super mensam recognoucentes omnium t̄ generum animalia. Vide hos eosdem ē lectis suis spectātes popinam suam, aures uocum sono, spectaculis oculos saporibus palatum suū delectātes: molibus lenibusq; fomentis, totū lacessitur eorum corpus. Et ne nares interim cessent, odoribus uarijs inficitur locus ipse, in quo luxuria parentatur. Hos esse in uoluptatibus dices, nec tamen illis bene erit, quia non bono gaudent. Male, inquit, illis erit, quia multa interueniunt, quae perturbant animū, & opiniones inter se cōtrariae mentem inquietant. Quod ita esse concedo. Sed nihilominus illi ipsi stulti, & inaequales, & sub ictu poenitentiae positi, magnas percipiunt uoluptates ut fatendum sit, tam longe tum illos ab omni molestia abesse, quā a bona mente, & (quod plerisque contingit) hīlarem insaniam insanire, ac per risum furere. At contra sapientium remissa uoluptates & modestae, ac penē languidae sunt cōpressaeq; & uix notabiles: ut quae neq; accessit a ueniant, nec quamuis per se accesserint, in honore sint, neq; ullo gaudio percipientium exceptae. Mīscant enim illas & interponūt uitae, ut ludum iocūq; inter seria. Delināt ergo inconuenientia iūgere, & uirtuti uoluptatem implicare, per quod uitium pessimis quibusq; adulantur. Ille effusus in uoluptates, t̄ ac uagabundus semper atq; ebrius, quia scit se cum uoluptate uiuere, credit, & cum uirtute: audit enim uoluptatē a uirtute separari non posse. Deinde uitij suis sapientia inscribit, & abscondenda profiteatur. Ita non ab Epicuro impulsū luxuriantur, sed uitij dediti luxuriam suā in philosophiae sinu absconderunt, & cō concurrunt, ubi audiant laudari uoluptatem. Nec aestimatur uoluptas illa Epicuri, Ita mhercules sentio, quom sobria ac sicca sit: sed ad nomen ipsum aduolant, quarentes libidinibus suis patrociniū aliquid ac uelamentū. Itaq; quod unum habebant in malis bonum, perdunt, peccandi uerēcundiam. Laudant etenim ea quibus erubescant, & uitio gloriāntur. Ideoq; ne resurgere quidem adolescentiae licet, cum honesta turpi desidiam titulus accessit. Hoc est cur ista uoluptatis laudatio pernicio sit, quia honesta praecipua intra latent, quod corrumpit apparet. Mea quidem ista sententia est (inuitis hæc nostris popularibus dicam) sancta Epicurum & recta praecipere, & si propius accesseris, tristitia. Voluptas enim illa ad paruū & exile reuocatur: Et quā nos uirtuti legem dicimus, eam ille dicit uoluptati. Iubet illā parere naturae. Parum est autē luxuria, quod naturae satis est. Quid ergo est? Ille quisquis desidiosum oculum, & gula ac libidinīs uices felicitatem uocat, bonum male rei quærit autorem: & dum illō uenit blādo nomine inductus, sequitur uoluptatē, nō quā audit, sed quam attulit, & uitia sua cum coepit putare similia praecipis, indulget illis, nō timide nec obscure luxuriatur, etiam inoperto capite. Itaq; non dico quod pleriq; nostrorum, sectam Epicuri flagitiorum magistrā esse, sed illud dico, male audit, Infamis est, & immerito. Nec hoc scire quisquam potest, nisi interius admissus erit. Frons ipsa dat locum fabulae, & ad malam spē iritat. Hoc tale est, quale uir fortis stola indutus. Constante tibi pudicitia uirtus salua est. Nulli corpus tuum impudicitiae uacat, sed in manu tympanum est. Titulus itaq; honestus eligatur, & inscriptio ipsa excitans animū ad ea repellenda quae statim eneruāt, quā uenerint uitia. Quisquis ad uirtutē accessit, dedit generose indolis spem. Qui uoluptatē sequitur, uidetur eneruiss, fractus, degeneras mox & peruertur in turpia, nisi aliq; distinxerit illi uoluptates, ut sciat quae ex eis intra naturale desiderium resistāt, quae in praecipis ferant, infinitaeq; sint, & quo magis implētur eo magis inexplebiles. Agedū uirtus antecedit, tutum erit omne uestigiū. Voluptas nocet nimia, in uirtute nō est uerēdū, ne qd nimīū sit,

al. preguflare

al. gentium

CAP. XII.

al. reptandum

CA. XIII.

H quia in

CA. XIII. quia in ipsa est modus. Non est bonum quod magnitudine laborat sua. Ratio nihilē porro fortitū naturā, quē melius res, quā ratio proponitur, & si placet illa iunctura † si hoc placet, scilicet ad beatā uitā ire comitatū, uirtus antecedit, comitetur uoluptas, & circa corpus, ut umbra uersetur. Virtutē quidē excellentissimā omnīū, uoluptati tradere ancillam, nihil magnum animo capientis est. Prima uirtus sit, hęc ferat signa. Habebimus nihilominus uoluptatē, si domini eius & temperatores erimus. Aliquid nos exorabit, nihil cogit. At hi qui uoluptati tradidere principia, utroque caruere. Virtutē enim amittūt. Ceterū non ipsi uoluptatē, sed ipsos uoluptas habet, cuius aut inopia torquentur, aut copia strāgulatur. Miseri, si deserūt ab illa, miseres in obruantur. Sicut deprehensi mari Syrtico, modo in sicco relinquuntur, modo torrente unda fluctuantur. Euenit autē hoc nimia intēperantia, & amore cęco rei. Nā mala pro bonis perenti periculosum est assequi. Ut feras cū labore periculoq; ueniamur, & captarū quoq; illarū sollicita possessio est, sepe enim laniant dominos: ita habētes magnas uoluptates, in magnū malum euasere, captaq; cepere. Quā quo plures maioresq; sunt, eo ille minor, ac plurium seruus est, quem felicem uulgus appellat. Permanere libet in hac etiā huius rei imagine: quemadmodum qui bestiarum cubicula indagat, & laqueo captare feras magno aestimat, & magnos canibus circumdare saltus, ut illarum uestigia premat, potiora deserit, multisq; officijs renūciat: ita qui sectatur uoluptatē, omnia postponit: & primā libertatem negligit, ac pro uētre depēdit, nec uoluptates sibi emit, sed se uoluptatibus uēdit. Quid tamē, inquit, prohibet in unū uirtutē uoluptatēq; confundi, & ita effici summum bonum, ut idem & honestum & iucundum sit? Quia pars honesti non potest esse nisi honestum. Nec summum bonum habebit sinceritatem suam, si aliquid in se uiderit dissimile meliori. Nec gaudium quidem quod ex uirtute oritur, quamuis bonum sit, absoluti tamen boni pars est, non magis quā latitā tranquillitas, quamuis ex pulcherrimis causis nascantur. Sunt enim ista bona, sed consequentia summum bonū non consummantia. Qui uerō uoluptatis uirtutisq; societatem facit, & ne exaquat quidem, fragilitate alterius boni quicquid in altero uigoris est hebetat: libertatemquē illam uoluptas ita demum, si nihil se preciosius nouit, inuictam sub iugum mittit. Nam (quā maxima seruitus est) incipit illi opus esse fortuna. Sequitur uita anxia, suspiciosa, trepida, casum † pauens, temporumquē suspensa momenta. Non das uirtuti fundamentum graue, immobile, sed iubes illam in loco uolubili stare. Quid autem tā uolubile est, quā fortuitorum expectatio, & corporis rerum, quę corpus afficientium uarietas? Quomodo hic potest deo parere, & quicquid uenit bono animo excipere, nec de fato queri, casuum suorum benignus interpres, si ad uoluptatum dolorumq; punctiunculas concitatur? Sed nec patrię quidem bonus tutor aut uindex est, nec amicorum propugnator, si ad uoluptates uerget. Illo ergo summum bonum ascendit, unde nulla uī detrahatur, quō neque dolori, neque spei, neq; timori sit aditus, nec ulli rei quę deterius summi boni ius faciat. Ascendere autem illō sola uirtus potest. Illius gradu cilius iste frangendus est. Illa fortiter stabit, & quicquid euenerit feret, non patiens tātum, sed etiā uolens, Omnemq; temporum difficultatem sciet legem esse naturę. Et ut bonus miles feret uulnera, enermerabit cicatrices, & trāsuerberatus telis, moriens amabit eum, pro quo cadet, Imperatorem, habebit in animo illud uetus præceptum: deum sequere. Quisquis autem, queritur, & plorat, & gemit, imperata facere uī cogitur, & inuitus rapitur ad iussa nihilominus. Quę autem dementia est potius trahi quā sequi? Tam mehercule, quā stulticia & ignorantia conditionis suę, dolere, quod aliquid tibi incidit durius, aut mirari, aut indigne ferre ea, quę tam bonis accidunt quā malis. Morbos dico, funera, debilitates, & cetera ex tranuerso in uitam humanam incurrentia. Quicquid ex uniuersi constitutione patiendum est, magno nisu eripitur animo. Ad hoc sacramentum adacti sumus, ferre mortalia, nec perturbari his quę uītare nostrę potestatis non est. In regno nati sumus, deo parere libertas est.

CA. XVI. Ergo in uirtute posita est uera felicitas. Quid hęc tibi uirtus suadebit? Ne quid aut bonum,

Hęc uerba, ut que ad illa uirtus antecedit, uidetur adiungi.

CAP. XV.

al. timens

Deum sequere

CAP. XVI.

bonum, aut malum existimes, quod nec uirtute, nec malicia cōtingeret. Deinde ut sis immobilis cōtra malum ex bono, ut quā fas est, deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittitur? Ingentia & æqua diuinis. Nihil cogaris, nullo indigebis, liber eris, tutus, indēnis, nihil frustra tētabis, nihil prohiberis. Omnia tibi ex sententia cedent. Nihil aduersum accidet. Nihil contra opinionem ac uoluntatem. Quid ergo uirtus ad uiuendū beatē sufficit, perfecta illa & diuina? Quid ni sufficiat? Imō superfluit, quid enim deesse potest extra desiderium omnium positō quid extrinsecus opus est ei, qui omnia sua in se collegit? Sed ei qui ad uirtutem tendit, etiam si multū processit, opus est tamen aliqua fortunę indulgētia, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exoluit, & omne uinculum mortale. Quid ergo interest? Quod alij alligati sunt, alij astricti, alij distracti quoq;. Hic qui ad superiora progressus est, & se altius extulit, laxam cathenam trahit, nondum liber, iam tamen pro libero. Si quis itaque existis qui philosophiam conlatrant, quod solēt dixerit, quare ergo tu fortius loqueris quā uiuis? Quare superiori uerba summittis, & pecuniam necessarium tibi instrumentum existimas, & damno moueris, & lachrymas, audita coniugis aut amici morte, demittis, & respicis famam, & malignis sermonibus tangeris? Quare cultius rus tibi est quā naturalis usus desiderat? Cur non ad præscriptum tūm cœnas? Cur tibi nitidior suppellex est? Cur apud te uinum etate tua uetustius bibitur? Cur autem domus disponitur? Cur arbores præter umbrā nihil datura conferuntur? Quare uxor tua locupletis domus censum auribus gerit? Quare † pædagogus preciosa ueste succingitur? Quare ars est apud te ministrare, nec temere & ut libet colloctur argentum, sed perite seruatur, & est aliquis scindendi obsonij magister? Adijce si uis, cur trans mare possides? Cur plura quā nostri possides? Turpiter, aut tam negligens es, ut non noueris pauculos seruos, aut tā luxuriosus, ut plures habeas, quā quorū noticię memoria sufficiat. Adiuuabo postmodum conuitia, & plura mihi quā putas obijciam. Nunc hoc respōdeo tibi, non tanquam sapiens, sed solum ut maleuolentiam tuā pascam. Nec erro. Exigo itaq; à me nō ut optimis par sim, sed ut malis melior. Hoc mihi satis est, quotidiē aliquid ex uitijs meis demere, & errores meos obiurgare. Non perueni ad sanitatem, ne perueniam quidem, delinimenta magis quā remedia podagrę meę compono, contentus si rarius accedit, & si minus † fera minatur. Vestris quidem pedibus comparatus debilis cursor sum. Hęc pro me non loquor. Ego enim in alto uitiorum omnium sum, sed pillo, cui aliqd † apti est. Aliter, inquit, loqueris. Aliter uiuis. Hoc per malignissima capita, & optimo cuiq; inimicissima, Platōni obiectū est, obiectū Epicuro, obiectū Zenoni, Omnes enim isti dicebant, non quemadmodum ipsi uixerūt, sed quemadmodum ipsis uiuendū esset. De uirtute non de me loquor. Et cum uitijs conuictū facio, in primis meis facio, cum potuero, uiuā quomodo oportet. Nec malignitas me ista multo ueneno tincta deterrebit ab optimis. Nec uirtus quidem istud, quo alios spargitis, uos necatis, me impedit, quo minus perseuerem laudare uitam, non quam ago, sed quam agendam scio, quo minus uirtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus sequar. Expectabo scilicet ut quicquid maleuolētis inuolūtū sit, cui facer nec Rutilius fuit nec Cato? Cur et aliquis nō istis diues nimis uideatur, quibus Demetrius Cynicus parū pauper est? O uirum acerrimū & contra omnia naturę desideria pugnante, hoc pauperiorē quā ceteri cynici, quod cum sibi interdixerit habere, interdixit & poscere. Negāt satis egere. † Vides enim, non uirtutis scientiā, sed egestatis professus est. Diodorum Epicureum philosophum, qui intra paucos dies, sinē uitę suę manu sua imposuit, negāt ex decreto Epicuri fecisse, quod sibi gulā præcidit. Alij dementiā uideri uolunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona cōscientia, † reddidit sibi testimonium præcedentis uitę, laudabilisq; eius ætatis in portu, & ad ancorā uitę actę quiete, dicit quod uis † inuiti audis, quasi uobis quoq; faciendū sit, Vixi, & quę dederat cursum fortuna, peregi. De alterius uita, de alterius morte disputatis, & ad nomē magistrorum

CA. XVII.

al. pædagium forte pædagium, pro seruitio, siue seruorum grege, ut est in pande eis de fundo instructo, ex de instrum. le. L. quęstiu. nā pædagium quid sit ignoro.

al. tirata CAP. XVIII al. actum al. affi-

forte, Vix non CAP. XIX.

vide scholia al. inuidi

gnorū ob aliquā eximiam laudē uirorum, sicut ad occursum ignotorum hominum minuti canes, latratis. Expedit enim uobis neminē uideri bonū, quasi aliena uirtus exprobratio delictorū uestrorum sit. Inuidi splendida cum sordibus uestris cōfertis, nec intelligitis quanto id uestro detrimento audeatis. Nāsi illi qui uirtutē sequuntur, auari, libidinosi, ambitiosi que sunt, quid uos estis, quibus ipsum nomen uirtutis odio est? Negatis quēquam præstare quæ loquitur, nec ad exemplar orationis suæ uiuere? Quid mirū cū loquatur fortia, ingentia, omnes humanas tēpestates euadētia, cum religere se crucibus conentur, in quas unusquisque uestrum clauos suos ipse adijcit, ad supplicium tamen acti stipitibus singulis pendunt. Hi qui in seipsos animaduertūt, quot cupiditatibus, tot crucibus distrahuntur, & maledicti, in alienam contumeliam uenusti sunt. Cederē illis hoc uacare, nisi quidam ex patibulo suos spectatores con spuerēt. Non præstant philosophi quæ loquuntur, multum tamen præstāt, quod loquuntur, quod honesta mente cōcipiunt. Nam si & paria dictis agerēt, quid esset illis beatus? Interim non est, quod contēnas bona uerba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum salutarium, etiam citra effectū laudāda oratio est. Quid mirum, si non ascendunt in altum? Ardui aggressus ad uirtutes suspice, etiam si decidunt magna conantes. Generosa res est, respicere non ad suas, sed ad naturā suā uires, conari alta tentare, & mente maiora concipere, quam etiam ingenti animo adornatis effici possint. Quis sibi proposuit hæc? Ego mortē t̄ eodē uultu audiam, quo iu bebo & uidebo. Ego laboribus quantūcumque illi erūt parco, animo sulcietes corpus. Ego diuitias & præsentēs & absentes aequē contemnā, nec si aliubi iacebūt tristior, nec si circa me fulgebunt t̄ animo ducor. Ego fortunam nec ueniētē sentiat nec recedentem. Ego terras omnes tanquam meas uidebo, meas tanquam omnium. Ego sic uiuā, quasi scia alijs me natū, & naturā rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotium meum agere potuit unū me donauit omnibus, unū mihi omnes. Quicquid habebō, nec sordide custodiā, nec prodige spargam. Nihil magis possidere me credam, quam bene donata: non numero, nec pondere beneficā, nec ulla nisi accipiētis æstimatione perpēdam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. Nihil opinionis causa, omnia conscientia faciam; populo spectante fieri credam, quicquid me conscio faciam. Edendi erit bibendique finis desideria natura restinguere, non implere aluum & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor antequam roger, honestis precibus occurā. Patriam meam esse mundum sciam, & prælides deos, supra me, circaque me stare, factorum dictorumque censores. Quandocumque autem natura spiritum repetet, aut ratio dimittet, te status exibo, bonam me conscientiam amasse, bona studia, nullius per me libertatem diminutam, t̄ a nemine meam. Qui hoc facere proponet, uolet, tentabit, ad deos iter faciet, hoc ille etiam si non tenuerit, magnis tamen excidet ausis. Vos quidem qui uirtutē cultoremque eius odistis, nihil noui facitis. Nam & solem lumina ægra formidant, & auerantur t̄ diem splendidum nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum stupent, & latibula sua passim petunt, abdūtur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam honorum exercete cōuitio. Instate, commordete, citius multo frangeris dētes, quam imprimetis. Quare ille philosophiæ studiosus est, & tam diues uitam agit? Quare opes contemnendas dicit, & habet uitam contemnendam putat, & tamen uiuit? Valerudinem contemnendam, & tamen illā diligentissime tuetur, atque optimam mauult? Et exilium nomē uanum putat, & ait, quid est enim multo mutare regiones, & tamen senescit in patria. Et inter longius tempus & breuius nihil interesse iudicat, tamen si nihil prohibet, excedit ætatem & in multa senectute placidus uiuit. Ait ista debere contemni, nō ne habeat, sed ne sollicitus habeat. Non abiget illa a se, sed abeuntia securus prosequetur. Diuitias quidem ubi tutius fortuna deponet quam ibi, unde sine querela reddentis receptura est? Marcus Cato cum laudaret Curium & Coruncanum, & seculum illud in quo censorium cri men erat, pauca argenti t̄ armilla, possidebat ipse quadragies sestertium, minus sine dubio quam Crassus, plus quam censorius Cato. Maiore spatio si comparentur proauum

proauum uicerat quam a Crasso uinceretur. Et si maiores illi obuēissent opes, non spreuisset. Nec enim se sapiens indignum illis muneribus fortuitis putat. Nō amat diuitias sed mauult. Non in animū t̄ illam gazam, sed in domū recipit. Nec resquit t̄ possessas diuitias, sed cōtemnit, & maiore uirtuti suæ materiā subministrari uult. Quid autem dubij est, quin maior materia sapienti uiro sit animum explicandi suum in diuitijs quam in paupertate, cum in hac unum genus uirtuti sit, nō inclinari, nec deprimi, in diuitijs & temperantia, & liberalitas, & diligentia, & dispositio, & magnificentia, campum habeat patentem? Non comtemnet se sapiens, etiā si fuerit minimæ staturæ, esse tamē se procerum uellet, & exilis corpore ac amisso oculo ualebit, mallet tamē sibi corporis esse robur. Et hæc ita, ut sciat esse aliud in se ualētius malā ualitudinē tolerabit, bonam optabit. Quædam enim etiā si in summā rei parua sunt, ut & subduci sine ruina principalis boni possint, adiiciunt tamen aliquid ad perpetuam latitiā, & ex uirtute nascuntur. Sic illum afficiunt diuitias & exhilarāt, ut nauigantem secundus & ferens uentus, ut dies bonus, in t̄ pruina in frigore apricus locus. Quis porrò sapientum nostrorum dico, quibus unum est bonum uirtus, negat etiam hæc quæ indifferentia uocamus, habere in se aliquid præcij, & alia alijs esse potiora? Quibusdam ex his tribuitur aliquid honoris, quibusdam multum. Ne erres itaque, inter potiora diuitiæ sunt. Quid ergo, inquis, me derides, cum etidem apud te locum habeant, quæ apud me? Vis scire quod non habeant eundem locum? Mihi diuitiæ si effluxerint, nihil auferēt, nisi semetipsas: tu stupēbis, & uideberis tibi sine te relictus, si illa a te recesserint. Apud me diuitiæ aliquem locum habebūt. Apud te summum. Ad postremum, diuitiæ meæ sunt, tu diuitiarum es. Desine ergo philosophis pecuniā interdicerē. Nemo t̄ sapientē paupertate damnauit. Habebit philosophus amplas opes, sed nulli detractas, nec alieno sanguine cruetas, sine cuiusquam iniuria partas, sine sordidis quæstibus, quarū tamen honestus sit exitus, quam introitus, quibus nemo ingemiscat nisi malignus. Inquātū uis exagge ra illas, honestæ sunt, in quibus cum multa sint quæ quique sua dicere uelit, nihil est quod quisquam solum possit dicere. Ille uerò fortunæ benignitatem a se non submouebit, & patrimonio per honestā quæsito, nec gloriabitur nec erubescet. Habebit tamē etiam quo gloriatur, si aperta domo & admissa in res suas ciuitate poterit dicere, quod quisque agnouerit, tollat. Omagnum uirum optime diuitem si opus ad hanc uocem consonet, si post hanc uocem tantundem, habuerit: ita dico, si tuto & securus scrutationem populo præbuerit, si nihil quisquam apud illū inuenerit, quod manus iniiciat, audacter & propalam erit diues. Sic sapiens nullum denarium intra limen suum admittat malè intrantē. Idem magnas opes munus fortunæ fructumque uirtutis non repudiabit, nec excludet. Quid enim est, quare illis bonū locum inuideat? ueni ant, hospitentur. Nec iactabit illas, nec abscondet. Alterū infrumiti animi est, alterū timidi, & pusilli uelut magnum bonum intra sinum continentis, nec, ut dixi, eijciet illas è domo. Quid enim dicet, utrū ne inuitiles estis. An ego uti diuitijs nescio? Quæ madmodum qui pedibus suis poterit iter conficere, ascendere tamē uelut uelut mal let, sic pauper si poterit esse diues uolet, & habebit utique opes, sed tanquam leues & auolaturas, nec ulli alijs, nec sibi graues esse patietur. Donabit. Quid? erexistis aures? Quid? Expedit is sinum? Donabit, aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cum summo consilio, dignissimos eliget, ut qui meminerit tam expensorum quam acceptorum rationem esse reddendam. Donabit ex recta & probabili causa. Nam inter turpes iacturas malum munus est. Habebit sinum facilem, non perforatum, ex quo multa exeant, & nihil excidat. Errat, si quis existimat facilem rem esse donare. Plurimū ista res habet difficultatis, si modo consilio tribuitur, non casu & impetu spargitur. Hunc promereor, illi t̄ reddo, huic succurro, t̄ huic misereor. Illum instruo, dignum quem nō diducat paupertas, nec occupatum teneat. Quibusdam non dabo quamuis desit, quia etiam si dederō, t̄ erit defecturum. Quibusdam offeram. Quibusdam etiam inculcabo. Non possum in hac re esse negligens, nunquam magis nomina facio, quam cum dono.

CAP. XX.

al. eodem uultu uidebo, quo audiam. al. animosior

al. minime meam CAP. XXI al. eundem

al. lamelle, alij laminae,

al. illas, sed in domum al. possessas, sed continet CA. XXI.

al. bruma;

C. XXIII. al. sapientiam

CA. XXIII. al. credo al. huius al. erit defecturum.

Et 3 Quid,

Quid, tu inquis, recepturus donas? imò non perditurus. Eo loco sit donatio, unde re peti non debeat, reddi possit. Beneficium collocetur quemadmodum thesaurus alte ob-
 rurus, quem non eruas, nisi fuerit necesse. Quid domus ipsa diuitis uiri, quantum ha-
 bet beneficiendi materiam? Quis enim liberalitatem tantum ad rogatos uocat? Ho-
 minibus prodesse natura iubet, serui liberiue sint hi, ingenui an libertini, iustæ liber-
 tatis, an inter amicos data, quid refert, ubicunq; homo est, ibi beneficium locus. Pos-
 test itaque pecuniam intra limen suum diffundere, & liberalitatem exercere, quæ
 nõ quia liberis debetur, sed quia à libero animo proficitur, ita nominata est. Hac
 apud sapientem, nec unquam in turpes indignosq; impingitur, nec unquam ita de-
 fatigata erit, ut non quotiens dignum inuenerit, quasi ex pleno fluat. Non est ergo
 quod perperam exaudiatis, quæ honeste, fortiter, animosè, à studiosis sapientia di-
 cuntur. Et hoc primū attendite, Aliud est studiosus sapientia, aliud iam adeptus sa-
 pientiam. Ille tibi dicit, optime loquor, sed adhuc inter mala uolutor plurima. Nõ
 est, quod me ad formulam meam exigas, cum maxime facio me & formo, & ad ex-
 emplar ingens attollo: si processero, quantum proposui, exige, ut dictis facta re-
 spondeant. Affectus uero humani boni summam aliter tecum aget, & dicit, primū
 non est, quod tibi permittas de melioribus ferre sententiam. Mihi iam quod argu-
 mentum est recti contigit, malis displicere. Sed ut tibi rationem reddam, quam nul-
 li mortalium inuideo, audi quid promittam & quantū quemq; aestimem. Diuitias
 nego bonum esse, nam si essent bonæ, bonos facerent. Nunc quod apud malos depre-
 henditur, dici bonum non potest. Hoc illis nomen nego. Cæterum & habendas esse,
 & utiles, & magna commoda uitæ conferentes fateor. Quid ergo est, quare illas
 non in bonis numerem? Et quid in illis præstem aliud, quam uos, quoniam inter u-
 trosque conuenit habendas, audite. Pone in opulentissima me domo, pone aurum
 argentumq; in promiscuo usu sit. Non suspiciam me ob ista, quæ etiam si apud me,
 extra me tamen sunt. In publicium pontem me transfer, & inter egentes abige, non
 ideo tamen me despiciam, quod in illorum numero confideo, qui manū ad stipem
 porrigunt. Quid enim ad rem, an frustrū panis desit, cui non deest mori posse? Quid
 ergo est domum illam splendidam malo, quam pontē. Pone in instrumentis splen-
 dentibus, & delicato apparatu, nihilo me felicior credam, quod mihi molle erit
 amiculum, quod purpura conuiuuiis meis substernetur. Nihil inferior ero, si lassa cer-
 uix mea in manipulo sceni acquiescet, si super circense tomentum, per suturas uete-
 ris lintei effluens, incubabo. Quid ergo est? Malo quid mihi animi illi ostendere, præ-
 textatus & candidatus, quam nudis scapulis. Vt sententiæ omnes mihi ex uoto
 cedant, nouæ gratulationes prioribus subtexantur, non ob hoc mihi placebo. Mu-
 ta in contrarium hanc indulgentiam temporis, hinc illinc percutiatur animus, dam-
 no, luctu, incurtionibus uarijs, nulla hora sine querela sit, non ideo me dicam inter
 miserima miserum, non ideo aliquem execrabor diem, prouisum est enim a me, ne
 quis mihi ater dies esset. Quid ergo est, Malo gaudia temperare, quam dolores
 compefcere. Hoc tibi ille Socrates dicit. Fac me uiciorum uniuersarum gentium.
 Delicatus ille Liberi curus triumphantem usque ad Thebas à solis ortu uehat-
 lura reges Persarum petant. Me hominem maxime cogitabo, cum dijs undiq; con-
 sultabo. Huic tam sublimi fastigio coniunge protinus precipitem mutationem, in
 alienum imponar ferculum, exornaturus uictoris superbi ac feri pompam, non hu-
 milior sub alieno curru agar, quam in meo steteram. Quid ergo est uincere tamen,
 quam capi malo. Totum fortunæ regnum despiciam, sed ex illo si dabitur electio,
 meliora sumam. Quicquid ad me uenerit, bonum fiet, sed malo faciora ac iucun-
 diora ueniant, & minus trexatura tractantem. Non est enim quod estimes ullam es-
 se sine labore uirtutem, sed quædam uirtutes stimulis, quædam frenis egent. Quem
 admodum corpus in procliuo retineri debet, in ardua impelli, ita quædam uirtu-
 tes in procliuo sunt, quædam cliuam subeunt. An dubium sit, quin ascendat, nitatur,
 oblectetur, patientia, fortitudo, perseverantia, & quæcumque alia duris opposi-
 ta uirtus est, & fortunam subigit? Quid ergo, non æque manifestum est per deuz

xum

xum ire, liberalitatem, temperantiam, mansuetudinem. In his cõtinemus animum
 ne prolabatur. In illis exhortamur, incitamusq;. Acerrimas ergo paupertati adhi-
 bebimus, illas quæ impugnatae sunt fortiores: diuitijs illas diligentiores, quæ sus-
 pensum gradum ponunt, & pondus suum sustinent. Cum hoc ita diuisum sit, ma-
 lo has in usu mihi esse, quæ exercendæ tranquillius sint, quam eas quarum experi-
 mentū sanguis & sudor est. Ergo non ego, inquit sapiens, aliter uiuo quam loquor,
 sed uos aliter audistis. Sonus tantummodo uerborum ad aures uestras peruenit, quid
 significet, non quaeritis. Quid ergo inter me stultum, & te sapientem in interest, si uer-
 que habere uolumus? Plurimum. Diuitia enim apud sapientem uirum, in seruitute
 sunt, apud stultum in imperio. Sapiens diuitijs nihil permittit, uobis diuitia omnia.
 Vos tanquam aliquis uobis æternam possessionem earum promiserit, assuescitis il-
 lis & hæretis: sapiens tunc paupertatem præcipue meditatur, cum in medijs diuitijs
 constitit. Nunquam imperator ita paci credit, ut non se præparet bello, quod etiam
 si non geritur, indictum est. Vos domus formosa, tanquam nec ardere nec ruere
 possit, insolentes, uos opes tanquam periculum omne transcenderint, maioresq;
 sint quam quibus consumendis satis uirtum habeat fortuna, obstupesciunt. Ociofi
 diuitijs luditis, nec prouidetis illarum periculum: sicut barbari plerumque inclusi,
 & ignari machinarum, segnes laborem obsidentium spectant, nec quod illa per-
 tingant, quæ ex longinquo instruitur, intelligunt. Idem uobis euenit, Marceus in
 uestris rebus, nec cogitatis quot calus undiq; imminant, iamiamq; preciosa spo-
 lia laturi. Sapienter quisquis abstulerit diuitias, omnia illi sua relinquet. Viuit e-
 nim præsentibus lætus, futuri securus. Nihil magis Socrates, inquit, aut aliquis al-
 lius, cui idem ius aduersus humana atque eadem potestas est, persuasi mihi, quam
 ne ad opinioniones uestras actum uitæ meæ flecterem. Solita confere undique uer-
 ba, non conuertiari uos putabo, sed uagire uelut infantes miserrimos, Hæc dicit il-
 le cui sapientia contigit, quem animus uitiorum immunis increpare alios, nõ quia
 odit, sed in remedium iubet. Adhuc his illa, aestimatio me uestra non meo nomi-
 ne, sed uestro mouet, Quia calamitas est odisse, & lacessere uirtutem, bonæ spei
 euitatio est. Nullam mihi iniuriam facitis, sicut ne dijs quidem hi qui aras euer-
 tunt, sed malum propositum apparet, malumq; consilium, etiam ubi nocere non
 potuit. Sic uestras hallucinationes fero, quemadmodum Iupiter optimus maximus
 ineptias poetarum, quorum alius illi alas imposuit, alius cornua, alius adulterum
 illum induxit & abnoctantem: alius seuum in deos, alius iniquum in homines, A-
 lius raptorem ingenuorum, corruptoremq; & cognatorum quidem. Alius parrici-
 dam, & regni alieni paterniq; expugnatorem. Quibus nihil aliud actum est, quam
 ut pudor hominibus peccandi demeretur, si talem credidissent. Sed quanquam ista
 me nihil lædant, uestra tamen uos moneo causa, suspicite uirtutem. Credite his, qui
 illam diu secuti, magnum quiddam ipsos, & quod indies maius appareat, sequi cla-
 mant. Et ipsam ut deos, & professores eius ut antistites colite, & quotiens mentio
 sacrarum literarum interuenit, facite linguis. Hoc uerbum non ut plerique
 existimant, à fauore trahitur, sed imperatur silentium ut rite peragi possit sacrum,
 nulla uoce mala obstrepende. Quod multo magis necessarium est imperari uo-
 bis, ut quotiens aliquod ex illo profertur oraculo, intenti & compressa uoce au-
 diatis. Cum sistrum aliquis concutiens ex imperio mentitur, cum aliquis secan-
 di lacertos suos artifex, brachia atque humeros suspensa manu cruentat, cum ali-
 qua genibus per uiam repens ululat, laurumq; linteatus senex, & medio lucer-
 nam die præferens, conclamat, iratum aliquem deorum, concurritis & auditis,
 & diuinum esse eum, inuicem mutuum alentes stuporem affirmatis: ecce Socrates
 ex illo carcere, quem intrando purgauit, omnique honestiorem curia reddidit, pro-
 clamat, Quis iste furor? que ista inimica dijs hominibusq; natura, infamare uirtutes,
 & malignis sermonibus sancta uiolare? Si potestis, bonos laudate: si minus, transite.
 Quod si uobis exercere tetram istam licentiam placet, alter in alterum incurstate.
 Nam cum in coelū infantis, non dico sacrilegium facitis, sed operam perditis. Præ-

H 4 bui

CA. XXVI

al. pertinent

forte, datur, & rectius.

Vide scholia. forte, legendū quia calamitas est odisse, at lacessere uirtutem, bonæ spei euitatio est. al. obnoctantem.

al. sacra facite linguis. C.A.P. XXXVII.

al. quātuncum que

al. quæque

CA. XXV.

al. stramentis

al. Chlamydas tus.

Vt, pro, quāuis

bui ego aliquando Aristophani materiam iocorum, tota illa comicorum poetarum manus in me uenenatos sales suos effudit. Illustrata est et manus mea, per ea ipsa, per quae petebatur. Produci enim illi & tentari expedit, nec ulli magis intelligunt quanta sit, quam qui uires eius lacescendo fererunt. Duricia silicis nulli magis quam ferientibus nota est. Præbeo me non aliter quam rupes aliqua in uadoso mari destituta, quam fluctus non desinunt undecunque moti sunt uerberare, nec ideo aut loco eam mouent, aut per tot ætates crebro incursum suum consumunt. Assilite, facite impetum, ferendo uos uincam. In ea quæ firma & insuperabilia sunt quicquid incurrit, malo suo uim suam exercet. Proinde quarite aliquem mollem cedentemque materiam, in quam tela uestra figantur. Vobis autem uacat aliena scrutari mala, & sententias ferre de quoquam. Quare hic Philosophus et latius habitat. Quare hic lauitius coenat. Papulas obseruatis alienas, oblitum plurimis ulceribus. Hoc tale est, quale si quis pulcherrimorum corporum neuos, aut verrucas derideat, quæ scabies depascitur. Obijcite Platoni, quod petierit pecuniam, Aristoteli quod acceperit, Democrito quod neglexerit, Epicuro, quod consumpserit, mihi ipsi Alcibiadem & Phaedrum obsecrate. O uos usu maxime felices, cum primum uobis imitari uitia nostra contigerit. Quin potius mala uestra circumspicitis, quæ uos ab omni parte confodiunt, alia grassantia extrinsecus, alia in uisceribus ipsis ardentia. Non eo loco res humane sunt, etiam si statum uestrum parum nostis, & uobis tantum oculus super sit, ut in probra meliorum agitare linguam uacet. Hæc uos non intelligitis, & alienum fortunæ uestræ uultum geritis, sicut plurimi quibus in circo aut in theatro desidentibus, iam funesta domus est, nec annunciatum malum. At ego ex alto prospiciens, uideo quæ tempestates, aut immineant uobis paulo tardius rupturæ nymbum suum, aut tam uicina, ut uos ac uestra rapturæ sint, si propius accesserint. Quid porro, nonne nunc quoque (etiam si parum sentitis) turbo quidam animos uestrorum rotat, & inuoluit fugientes, petentesque eadem, & nunc in sublime alleuatos, nunc in infima allisos rapit. Cur nobis magno consensu uitia commendant. Licet nihil aliud quam quod sit salutare tentemus, proderit tamen et primo in seipsum secedere. Meliores erimus singuli. Quid quod secedere ad optimos uiros, & aliquod exemplum eligere, ad quod uitam dirigamus licet. Tunc potest obtinere quod semel placuit, ubi nemo interuenerit, qui iudicium adhuc imbecillum populo adiutore detorqueat. Tunc potest equali uitam & uno tenore producere, quam propositis diuersissimis sciendimus. Nam inter cætera mala illud pessimum est, quod uitia ipsa mutamus. Sic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo, iam famulitari. Aliud ex alio placet, uexatque nos. Hoc quoque quod iudicia nostra non tantum praua, sed etiam leuia sunt. Fluctuamus, aliudque ex alio comprehendimus, petita relinquimus, relicta repetimus, alternæ inter cupiditatem nostram, & poenitentiam uices sunt. Pendemus enim toti ex alienis iudicijs, & id optimum nobis uideatur, quod petitores laudatoresque multos habet, non id quod laudandum petendumque est. Nec uitam bonam ac malam per se æstimamus, sed turba uestigiorum, in quibus nulla sunt redeuntium. Dices mihi, quid agis Seneca et deseris partes. Certe Stoici nostri dicunt, Usque ad ultimum uitæ finem in actu erimus, non delinemus communi bono operam dare, adiuuare singulos, opem ferre etiam inimicis, eniti manu. Nos sumus, qui nullis annis uacationem damus, & quod ait ille uir disertissimus, Canicem galea premimus. Nos sumus, apud quos usque eo nihil ante mortem ociosum est, ut si res patitur, non sit ipsa mors ociosa. Quid nobis Epicuri præcepta in ipsis Zenonis principijs loqueris. Quin tu bene gnauiter, si partium piget, transiugis potius quam prodis. Hæc tibi in præsentia respondebo. Nunquid uis amplius, quam ut me similem ducibus nostris præsem. Quid ergo est: non quod miserint me illi, sed quod duxerint, ibo. Nunc et probro tibi non desciscere me a præceptis Stoicorum: nam ne ipsi quidem à suis descierunt: & tamen excusatissimus essem, etiam si non præcepta illorum sequerem, sed exempla. Hoc quod dico, in duas diuidam partes. Primum ut possit aliquis, uel à prima ætate contemplationi uirtutis

uirtutis totum se tradere, ratione uiuendi querere, atque exercere secreto. Deinde, ut possit hoc aliquis, emeritis iam stipendijs, profligatæ ætatis iure optimo facere, & alios actus animos referre, uirginum uestalium more, que annis inter officia diuilijs discunt facere sacra, & cum didicerunt docent. Hæc Stoicis quoque placere ostendam, non quia legem dixerim mihi, nihil contra dictum Zenonis Chryppii committere, sed quia res ipsa patitur me ire in illorum sententiam, quam si quis semper unius sequitur, non id uitæ, sed factiōis est. Utinam quidem iam tententur omnia, & in opera cōfestim ueritas esset, nihilque ex decretis mutarem. Nunc ueritatem cum eis ipsis qui docent, querimus. Dura maxime in hac re dissident factæ Epicureorum & Stoicorum, sed utraq; ad ocium diuersa uia mittit. Epicurus ait. Non accedet R. P. sapiens, nisi si quid interuenerit. Zenon ait. Accedet ad R. P. nisi si quid impederit. Alter ocium ex proposito petit, alter ex causa. Causa autem late illa patet, si R. P. corruptior est, quam ut adiuuari possit, si occupata est malis, non nitetur sapiens in superuacuum, nec se nihil profuturus impendet, si parum habebit autoritatis aut uirium. Nec illi erit admittura R. P. si ualeatudo illum impedit, quomodo nauem quam non deduceret in mare. Quomodo nomen in militiam non daret debilis, sic ad uitam quam in habitum sciet, non accedet. Potest ergo & ille cui omnia adhuc in itinere sunt, antequam ullas experiatur tempestates, in tuto subsistere, & protinus commendare se bonis artibus, & illud beatum ocium exigere, uirtutum cultor, que exerceri etiam quietissimis possunt. Hoc nempe ab homine exigitur, ut prolihor minibus, si fieri potest multis, si minus paucis, si minus, proximis, si minus, sibi. Nam cum se utilem cæteris efficit, commune agit negotium, et quoniam qui se deterio rem facit, non sibi tantummodo nocet, sed etiam omnibus eis, quibus melior illis prodesse potuisset. Sic si quis bene de se meretur, hoc ipso alijs prodest, quod illis profuturum parat. Duas R. P. animo complectamur, Alteram magnam, & uere publicam, qua dii atque homines continentur, in qua non ad hunc angulum respicimus, aut ad illum, sed terminos ciuitatis nostræ cum sole metimur, Alteram cui nos alserit, prole conditione nascendi. Hæc autem Atheniensium erit, aut Carthagineusum, aut aliterius alicuius, quæ non ad omnes pertineat homines, sed certos. Quidam eodem tempore utriusque R. P. dant operam maiori minori que, quidam tantum minori, quidam tantum maiori. Huic et maiori R. P. & in ocio deseruire possumus, imò uero ne scio an in ocio melius: ut quæramus quid sit uirtus, una pluresue sint. Natura an ars bonos uiros faciat, Vnum sit hoc, et quod maria terrasque, & mari ac terris inserta cōplectitur, an multa deus corpora eiusmodi sparserit. Cōtinua sit omnis & plena materia, ex qua cuncta gignuntur, an diducta, & solidis inane permixtum sit. Deus se deus opus suum spectet, an tractet. Vtrum ne extrinsecus illi circumfusis sit, an totus inditus. et immobilis sit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata numerandus. Hæc qui contemplatur, quid deo præstat. Ne tanta eius opera sine teste sint. Solemus dicere summum bonum esse secundum naturam uiuere. Natura ad utrumque genuit, et contemplationi rerum & actioni. Nunc probemus, quod prius diximus. Quid porro, hoc non erit probatum, si se unusquisque consuluerit, quam tam cupiditatem habeat ignota noscendi, quam ad omnes fabulas excitetur. Nauigant quidam, & labores peregrinationis longissimæ una mercede perperiturum, cognoscendi aliquid abditum remotumque. Hæc res ad spectacula populis cōtrahit, hæc cogit præclusa rimari, secretiora exquirere, antiquitates euoluere, mores barbararum audire gentium. Curiosum nobis natura ingenium dedit, & artis sibi ac pulchritudinis suæ conscia, spectatores nos tantis rerum spectaculis genuit, perditura fructum sui, si tam magna, tam clara, tam subtiliter ducta, tam nitida & non uno genere formosa solitudini ostenderet. Ut scias illam spectari uoluisse, non tantum aspici, uide quem nobis locum dederit. In media nos sui parte constituit, & cōspicuum omnium nobis dedit, nec crexit tantummodo hominem, sed etiam ad contemplationem et factum, ut ab ortu sydera in occasum profequi possent, & uultum suum circumferre cum toto, sublimius fecit illi caput, & collo flexibili imposuit. De

CA. XXXX.

al. ostenderentur.
al. terrentur

al. Quomodo

CA. XXXXI

al. minori

al. quod mari
terras et maria
terrae
al. immortalisal. et ad contemplationem
rerum, et actionem

CA. XXXXII

II.

al. factura

inde

indē sēna per diēm, sēna per noctē signa produxit & nullam non partē sui expli-
 cuit, ut per hęc quæ obtulerat eius oculis, cupiditatem faceret etiam cæterorū: nec
 enim omnia, nec tanta uisimus, quanta sunt, sed acies nostra aperit sibi inuestigando
 uiam, & fundamēta ueri facit, ut inquisitio transeat ex apertis in obscura, & aliquid
 ipso mūdo inueniat antiquius. unde ista sydera exierint, q̄s fuerit uniuersū status an
 tequam singula in partes discederent, quæ ratio mersa & confusa diduxerit, Quis
 loca rebus assignauerit, suapte natura graua descēderint, euolauerint leuia, an pre-
 ter ipsum p̄odus corporū aliorū aliqua uis legem singulis dixerit: an illud uerum sit,
 quo maxime p̄batur, homines diuini spiritus esse † partē, ac ueluti scintillas quasdā
 sacrorum in terras desiluisse, atq; ex alieno loco exisse. Cogitatio nostra cœli muni-
 menta perrumpit, nec contenta est id quod ostenditur scire. Illud, inquit, scrutor
 quod ultra mundum iacet, utrum ne profunda uastitas sit, an & hoc ipsum terminis
 suis claudatur: qualis sit habitus exclusis, informia, & confusa sint, an in omnem par-
 tem tantundem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum descripta sint: huic co-
 hæreant mundo, an longe ab hoc secesserint, & in uacuo uolūtētur: indiuidua sint,
 per quæ struitur omne id quod natum futurumq; est, an cōtinua eorum materia sit,
 & per totum mutabilis. Vtrum contraria inter se elementa sint, an non pugnēt, sed
 per diuersa conspirent. Ad hęc quærenda natus, existimat quod non multum acce-
 perit temporis, etiam si illud totum sibi uendicat: cui licet nihil facilitate eripi, nihil
 negligentia patiatur excidere, licet horas suas auarissime seruet, & usq; in ultimā
 ætatis humanæ terminos procedat, nec quicquam illi ex eo quod natura constituit,
 fortuna concutiat, tamen homo ad immortalium cognitionem nimis mortalis est.
 Ergo secundum naturā uiuo, si totū me illi dedi, si illius admirator cultorq; sum. Na-
 tura aut utrunq; facere me uoluit, & agere, & contemplationi uacare. Vtrumq; fa-
 cio, quoniam ne cōtemplatio quidē sine actione est. Sed refert, inquis, ad hęc uo-
 luptatis causa accesserit, nihil aliud ex illa petēs, quam assiduam cōtemplationem
 quæ sine exitu est. Est enim dulcis, & habet illecebras suas. Aduersus hoc tibi respō-
 deo, æque refert, quo animo ciuilem agas uitam, an ut semper inquietus sis, nec un-
 quam sumas † illud tempus, quo ab humanis ad diuina respicias. Quomodo res ap-
 petere sine ullo uirtutum amore, & sine cultu ingenij, ac nudas ædere operas, mini-
 me probabile est (misceri enim inter se ista, & † considerari debent) sic imperfectum
 ac languidum bonum est, in ocium sine actu proiecta uirtus, nunquam id quod didi-
 cit ostendens. Quis negat illum debere profectus suos in opere tentare? nec tātum
 quid faciendum sit cogitare, sed etiam aliquando manum exerere, & ea quæ medi-
 tata sunt, ad uerum perducere? Quid si per ipsum sapiētem non est mora, si non a-
 ctor deest, sed agēda desunt, ecquid illi secum esse permittes? Quo animo ad ocium
 sapiens secedit? Ut sciat secum quoq; ea acturum, per quæ posteris prosit. Nos certe
 sumus, qui dicimus, & Zenonem & Chrylippū maiora egisse quam si duxissent ex-
 ercitus, gessissent honores, leges tulissent, quas non uni ciuitati, sed toti humano ge-
 neri tulerunt. Quid ergo est, quare tale ocium non conuenit bono uiro, per quod iu-
 rura secula ordinet, nec apud paucos cōcionetur, sed apud omnes omnij gentium
 homines quicunq; erunt? Ad summam quaero, an ex præceptis suis uixerint Clean-
 thes & Crylippus & Zenon. Non dubie respondebis, sic illos uixisse, quemadmo-
 dum dixerant esse uiuendum. Atqui nemo illorum R. P. administrauit. Non fuit, in-
 quis, aut ea fortuna, aut dignitas ea, quæ admitti ad publicarum rerum tractationē
 solet, sed ipdem nihilominus nō segnem egere uitam. Inuenerunt quemadmodum
 plus quies illorum hominibus prodesset, quam aliorum discursus & sudor. Ergo ni-
 hilominus hi multum egisse uili sunt, quamuis nihil publice agerent. Præterea tria
 genera sunt uitæ, inter quæ quid sit optimū quæri solet. Vnum uoluptati uacat, alte-
 rum contemplationi, tertium actioni. Primum deposita contentione, depositocq;
 odso, quod implacabile diuersa sequentibus indiximus, uideamus an hæc omnia
 ad idem sub alio atque alio titulo perueniunt. Nec ille qui uoluptatem probat, si
 ne contemplatione est, nec ille qui se contemplationi inferuit, sine uoluptate est.

nec

forte, partem
 ac ueluti scin-
 tillas, ut partē
 ad sequētia, nō
 antecedentia
 pertineat quā
 quam & illud
 recte.

al. nullum

al. conferrī

nec ille citius uita actionibus destinata est, sine cōtemplatione est. Plurimū, inquis,
 discriminis est, utrum aliqua res propositum, an propositi alterius accessio sit. Sanē
 grande discrimen. Tamen alterum sine altero non est. Nec ille sine actione contem-
 platur, nec is sine contemplatione agit. Nec ille tertius, de quo male existimare con-
 sensimus, uoluptatem in eremum probat, sed eam, quæ actione efficit firmos. Ita & hæc
 ipsa uoluptaria secta in actu est. Quid ni in actu est, quum ipse dicat Epicurus aliquā
 do se recessurū à uoluptate, dolorem etiā appetiturum, si aut uoluptati imminēbit
 poenitētia, aut dolor minor pro grauiore sumetur? Quod pertinet hoc dicere? Ut ap-
 pareat contemplationē placere omnibus. Alij petunt illam, nobis statio est, nō por-
 tus hęc. Adhęc nunc huc, quod è lege Chrylippi uiuere ocioſo licet. Non dico ut o-
 cium patiatur, sed ut eligat. Negant nostri sapiētiē ad quamlibet R. P. accessurum.
 Quid autem interest, quomodo sapiens ad ocium ueniat, utrum quia R. P. illi deest,
 an quia ipse R. P. Si omnibus defutura R. P. est, semper autem de erit fastidiosē quæ
 rentibus, interrogo ad quam R. P. sapiens accessurus sit. Ad Atheniensium, in qua
 Socrates dānatur, Aristoteles ne damnaretur fugit? in qua opprimit inuidia uirtu-
 tes? Negabis mihi accessurū in hęc R. P. sapiētiē. Ad Carthaginensium ergo R. P.
 sapiēs accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuiq; infesta libertas est, Summa æ-
 qui ac boni uilitas, aduersus hostes inhumana crudelitas, etiam aduersus suos hosti-
 litas: Et hanc fugiet. Si percessere singulas uoluerō, nullā inuenero, quæ sapiētem,
 aut quam sapiens pati possit. Quod si nō inuenitur illa R. P. quam nobis fingimus,
 incipit omnibus esse ocium necessarium, quia quod unū præferri poterat ocio, nul-
 quam est. Si quis dicit optimū esse nauigare, deinde negat nauigandum in eo mari,
 in quo naufragia fieri solēat, & frequenter subitæ tempestates sint quæ rectorem in
 contrarium rapiant, puto hic me uetat nauem soluere, quum laudet nauigationem.

Libri de uita beata finis.

ad hanc

ERASMI IN LIBRVM DE BEATA VITA.

Non est quod mihi illud dissensionum more respondeas. Hęc pars maior esse uidetur. Rodolphus recte nota-
 rat, dissensionem. Indicat enim consultationis genus, quo pedibus itur in sententiam, Et in hoc numerantur suffra-
 gia, non expenduntur.

Cap. 20

Tum pulcherrima & patiens. Rodolphi codex habebat patiens anxij, hoc quid sibi uelit nescio, nisi forte pro
 anxij scriptum erat auxilij.

Cap. 30

Vix peruenturus in turpia, Quoddam exemplar habebat, uir. Prior lectio uidetur argutior.

Cap. 136

PINCIANI IN LIB. DE VITA BEATA AD GALIONEM FRATREM.

Quantum cotidie proficiamus.] Eadem, Quantum cotidie profligetur.
 Nihil enim prauū, nihil subitū superest.] Lubrici legendum non subitū, ex eadem, quā lectiōnem argu-
 unt ueram uerba statim sequentiā, nihil in quo aridet aut labet, aridet refertur ad praua, labet ad lubrici. Solet
 enim Seneca libenter eandem sententiam alijs uerbis repetere.

Cap. 10

Cap. 80

Nec quas probauit magnipendit. Vtiq; enim admittit] Hęc uerba in codice Franciscano non habētur omnino.
 Iam dicacitatem & loquacitatem] Duo postrema uerba, & loquacitatem, in uetere lectiōne desiderantur.

Cap. 100

Cap. 110

Ac uagabundus semper atq; ebrius] Antiqua omnia exemplaria non uagabundus habent, sed raptabundus. Scri-
 bendum puto reptabundus, ut infra, quo minus uirtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus sequar.

Cap. 120

Que statim uenerūt uitia] Sic prior editio, Exemplar Pincianum, quæ statim uenerunt uitia, Exemplar
 Facundi ac Primitiui, quæ statim eneruant cum uenerunt uitia, quæ lectio confirmatur uerbis statim sequentibus.
 Qui uoluptatem sequitur uidetur eneruis, fractus, reliqua.

Cap. 130

Quia pars honesti non possunt esse nisi honestum & iucundum sit] Postrema tria uerba, & iucundum sit, nō
 habentur in eadem.

Cap. 150

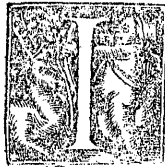
Cur autem domus disponitur] In maiore ueterum exemplarium parte uerba hæc desiderantur. In nonnullis
 uerbum, domus, tantū, & expende an laute legēdum sit: ubi autē legitur, Cur plura quam nosti possides] Turpiter
 exemplar Facundi & Primitiui. Cur plura quam nosti reliqua superfluit. Non tanquā sapiens, sed solum ut maleuo-
 lentiam tuam pascam, Nec erro] Idem exemplar, Non sum sapiens, & ut maleuolentiam tuam pascam nec ero.

Cap. 170

REDDI

- Cap. 19. REDDIDIT SIBI testimonium precedens uite laudabilisq; eius etatis in portu & ad anchoram uite actae quies] Exemplar Facundi & Primitiui, reddidit sibi testimonium uita excedens, laudauitq; etatis in portu ad anchoram uita actae quietem. Nisi quidam ex patibulo suos spectatores conspuerent] Eadem. Nisi quod quidam ex patibulo suos spectatores conspuerunt.
- Cap. 20. Quis sibi proposuit hanc] Eadem, qui sibi hanc proposuit, ut ordo sit, ingenti animo qui sibi hanc proposuit. Et praesentes & absentes aequae contemnunt] Posteras legit exemplar d. westicum, non absentes. Nec si aliubi iacebant tristior] Tristor legendum, non tristior, ex uetere lectione.
- Cap. 21. Hoc ille etiam si non tenuerit magnis tamen excidit causis] Prior editio] Ec ille etiam si non tenuerit, reliqua. Castigo. Ne ille etiam si non tenuerit magnis tamen excidit ausis ex Phactonis epitaphio apud Ouidium.
- Cap. 22. DOMVM illam splendidam malo quam putent] Codices quidam peretem habent non putent. Alij potent. Lege pontē. Nam duae res comparantur. Domus splendida & pons subtilius. Iura reges Persarum petant] Prior editio. Iure reges penatum petant. Exemplar modo citatum. Iura regnis imponam. Cum dijs undique consultabo] In uarijs exemplaribus uaria lectio, in nullo sincera. Quaedam legunt, cum deo utiq; conscientia luctabor. Alia cum deus undiq; quae sunt requirat.
- Cap. 23. QVAE exercenda tranquillius sint] Codex Facundi & Primitiui, quae exercendo tranquille sunt. Quia caelamitas est odisse & lacessere uirtutem bonae spei ciuitatio est] Vetus lectio, quia calamitates odisse & lacessere uirtutem bonae spei ciuitatio est. Sed ne dijs quidem] Vide an sit fidelior lectio, sicut ne dijs quidem. A dultetum illum induxit & abnoctantem. Obnoctantem non abnoctantem scripta lectio. Alius raptorum ingeniorum corruptorum & cognatorum quidem] Verbum, raptorem, desideratur in exemplari Facundi ac Primitiui. Vestra tamen uos moneo causa] in eodem. Vestra tamen nos mouet causa.
- Cap. 24. Quem uera scabies depascitur] Exemplar Facundi ac Primitiui fera legit non uera. Exemplar Pincianum scada rectius, ut in libro de Tranquillitate animi: Vt ulcera quaedam nociturae manus appetunt & tactu gaudent, & scadam corporum scabiem delectat quicquid exasperat.
- Cap. 25. AVT tam uicine ut uos ac uestra rapturae propius accesserint] Corrige, aut iam uicine uos ac uestra tractura propius accesserint, ex eadem. Nunc in infima allisos rapit, Cur nobis magno consensu uitia commendant] Exemplar Facundi ac Primitiui, nunc in infima allisos magno uos consensu in uitia rapit. Quid si legas non consensu, sed concussu. Ad quod uitam dirigamus licet admonitio nota sit] Sic prior editio. Castiga, ad quod uitam dirigamus, licet quod in ocio non sit, ex uetere lectione.
- Cap. 26. ET VULTVM suum circumferre cum toto corpore] Verbum, corpore, non habetur in eodem exemplari, nec item in Gallicano meo, ut per dictionem, toto, accipiamus, mundo ipso. In terras desluisse atque ex alieno loco exisse] Scribe in terram resluisse atque extraneo loco haesisse, ex eadem. Quoniam ne contemplatio quidem sine actio ne est] Exemplar Facundi ac Primitiui, quoniam ne contemplationi quidem intendere possum sine actione. Interpretationes alicuius in margine appositae esse arbitror, ut pleraq; alia. Nec ille qui se contemplationi inseruit] Codex Facundi ac Primitiui, nec ille qui cotemplationem elegit. Sed eam qua ratione efficit firmam sibi] Sic prior editio. Idem codex, quam, agnoscit, non qua. Nobis statio est non portus hanc] Lege in uersis dictionibus. Nobis statio hanc non portus est, ex uetere lectione. Adijce nunc huc] Adijce nunc hoc, exemplar Facundi & Primitiui. Quod e lege Chryssippi] Vetus lectio, quod de lege Chryssippi. Et hanc fugiet] Scribe, & hanc fugiet sapiens, ex eodem exemplari. Quum laudet navigationem] Exemplar idem & Pincianum, antequam laudet navigationem. Scribendum puto per transpositionem dictionum, quum ante laud aret navigationem.

LVCII ANNAEI SENECAE AD SERENVM DE TRANQVILLITATE VITAE LIBER PRIMVS.

Nquirenti mihi in me, quaedam uitia apparebant Serene in aperto posita, quae manu prehenderem, quaedam obscuriora & in recessis, quaedam non continua, sed ex interuallis redeuntia: quae uel molestissima dixerim, ut hostes uagos, & ex occasionibus assilientes, per quos neutrum licet, nec tanquam in bello paratum esse, nec tanquam in pace securum. Illum tamen habitum in me maxime deprehendo. (Quare enim non uerum ut medico fatear) me, nec bona fide liberatum his quae timebam & oderam, nec rursus obnoxium. In statu ut non pessimo, ita maxime quae rursus & moroso positus sum, Nec agrotō: nec ualeo. Non est quod dicas, omnium uirtutum tenera esse principia, tempore ipsis durametum & robur accedere. Nō ignoro etiam quae in specie laborant, dignitatem, dico & eloquentiae famam, & quicquid

quid ad alienum suffragium uenit, mora conualescere. Et quae ueras uires parant, & quae ad placendum sicut quodam subornantur, expectant annos, donec paulatim colorem diuturnitatis ducat. Sed ego uereor, ne consuetudo quae rebus affert constantiam, hoc uitium in me altius figat. Tam bonorum quam malorum longa conuersatio amorem inducit. Haec animi inter utrunq; dubij, nec ad recta fortiter, nec ad praui uergentis infirmitas qualis sit, non tam semel tibi possum, quam per partes ostendere. Dicam quae accidant mihi, tu morbo nomen inuenies. Tenet me summus amor parsimoniae, fateor. Placet non in ambitionem cubile compositum, non ex arcu la prolata uestis, non ponderibus, aut mille tormentis splendere cogentibus expressa, sed domestica, & uilis, nec seruata, nec sumenda sollicitate. Placet cibus, quem nec parat familiae, nec spectat, non ante multos paratus dies, nec multorum manibus ministratus, sed parabilis facilisque, nihil habens accersiti precio siue ubilibet non defuit, nec patrimonio grauis, nec corpori, nec rediturus qua intrauerat. Placet minister incultus & rudis uernula, argentum graue rustici patris, sine ullo opere & nomine artificis: & mensa non uarietate macularum conspicua, nec per multas elegantium dominorum successiones ciuitati nota, sed in usum posita, quae nullius conuiuium oculos, nec uoluptate moretur, nec accendat inuidiam. Cum bene ista placuerint, praestringit animum apparatus alicuius paedagogi, diligentius quam iam intra priuatum lae uestita & auro culta mancipia, & agmen seruatorum nitentium. Iam domus etiam quae calcatur preciosa, & diuitijs per omnes angulos dissipatis, tecta ipsa fulgentia, & tassetator comesque patrimoniorum pereuntium populus. Quid perlucet ad illum aquas, & circumfluentes ipsa conuiuia, quid epulas loquar, caena sua dignas? Circumfudit me ex longo frugalitatis situ uenientem, multo splendore luxuria & undique circumsonuit. Paulum titubant actus, facilius aduersus illam animum quam oculos attollo. Recedo itaque non peior, sed tristior. Nec inter illa friuola mea tam altus incedo, tacitusque morsus subit, & dubitatio nuncquid illa meliora sint, nihil horum me mutat, nihil tamen non concutit. Placet uim praceptorum sequi, & in mediam ire Rempub. Placet honores fatescique, non purpura aut aureis uirgis adductum capeffere, sed ut amicis propinquisque, & omnibus ciuibus, omnibus deinde mortalibus paratior, utiliorque sim, propius positus, sequor Zenonem, Cleanthem, Chryssippum, quorum tamen nemo ad Rempub. accessit, & nemo non omisit. Ad quam cum animum insolitum arietari permisi, ubi aliquid occurrit, aut indignum (ut in omni uita humana multa sunt) aut parum ex facili fluens, aut multum temporis res non magno aestimandae poposcerunt, ad ocium conuertor: & quemadmodum pecoribus fatigatis quoque uelocior domum gradus est, placet intra parietes suos uitam coercere, Nemo ulla uerba auferat diem, nihil dignum tanto impendio redditurus, sibi ipse animus haereat, se colat, nihil alieni agat, nihil quod ad iudicem spectet. Ametur expers publicae priuataeque cura tranquillitas. Sed ubi lectio fortior erexit animum, aculeos subdiderunt exempla nobilia, prosilire libet in foris, comodare alteri uocem, alteri operam, et si nihil profuturam, tamen conaturam prodesse, alterius coercere in foro superbiam, male secundis rebus elati. In studijs puto mehercule melius esse res ipsas intueri, & harum causa loqui, ceterum uerba rebus permittere, ut qua duxerint, hac in laborata sequatur oratio. Quid opus est seculis duratura componere? Vis tamen non id agere, ne te posterit taceant? Morti natus es, minus molestiarum habet finis tacitum. Itaque occupandi temporis causa in usum tuum, non in preconium aliquid simplici stilo scribe. Minore labore opus est studentibus in diem. Rursus ubi se animus cogitationis magnitudine leuauit, ambitiosus in uerba est, altiusque ut spiritus rare, ita eloqui gessit, & ad dignitatem rerum exit oratio, oblitus tum legis praesiorisque iudicij sublimius feror, & ore non tantum meo. Ne singula diutius persequar, in omnibus rebus haec me sequitur bonae mentis infirmitas, cum ne paulatim defluam uereor, aut quod est sollicitius, ne semper casuro similis pendeam, & plus fortasse sit, quam quod prouideo. Familiariter enim domestica aspiciamus, & semper iudicio fauor officit. Puto multos potuisse ad sapientiam peruenire, nisi putassent se peruenisse, nisi

quædam in se dissimulassent, quædam apertis oculis transiissent. Nō est enim quibā magis alienā iudices adulatione perire, quā nostra. Quis sibi uerum dicere ausus est? Quis non inter adulantium, blandientiumq; positus greges, plurimum tamen sibi ipse assentatus est? Rogo itaq; si quod habes remedium, quo hanc fluctuationem meam listas, dignum putes me, qui tibi tranquillitatem debeam, non esse periculo/ sos motus animi, nec quicquam tumultuosi affectus scio. Ut uera tibi similitudine id de quo queror exprimam, non tempestate uxor, sed nausea. Detrahe ergo quic, quid hoc est mali, & succurre in conspectu terrarum laboranti.

Destabilitate mundi. CAP. II.

Quæro mehercule iamdudum Serene ipse tacitus, cui talem affectum animi si/ mililem putem. Nec ullius propius admoneor exemplo, quā eorum, qui ex longa & graui ualitudine expliciti, motiunculis, leuibusq; interim offensis perstrin/ guntur, & cum reliquias effugerint, suspicionibus tamen inquietantur, medicisq; iam sani manum porrigunt, & omnem calorem corporis sui calumniantur. Horum Serene non parum sanum est corpus, sed sanitati parum assueuit. Sic est quidam tre/ mor etiam tranquillū maris, aut lacus qui ex tempestate requieuit. Opus est itaq; nō illis durioribus, quæ etiam transcurrimus, ut alicubi obstes tibi, alicubi irascaris, ali/ cubi insites grauius, sed illud quod ultimum uenit, ut si fidē tibi habeas, & recta ire uia te credas, nihil auocatus trāsuersis multorum uestigijs pāsim discurrētis, & quo/ rundam circa ipsam errācium uiam. Quod desideras autem, magnum & summum, est, deoq; uicinum, non concuti. Hanc stabilem animi sedem, Græci *ἰσχυρά* uocant, de qua Democriti uolumen egregium est. Ego tranquillitatem uoco, nec enim imi/ tari & transferre uerba ad illorum formam necesse est. Res ipsa de qua agitur, ali/ quo signanda nomine est, quod appellationis Græcæ uim debet habere, non faciem. Ergo quarimus quomodo animus semper equalis, secundoq; cursu eat, propiciusq; sibi sit, & sua lætus aspiciat, & hoc gaudium non interrumpat, sed placido statu ma/ neat, nec attollens se unquā, nec deprimens. Id tranquillitas crit. Quomodo ad hāc perueniri possit, in uniuersum quarimus. Sumes tu ex publico remedio quantum uoles. Totum interim uitium in medium protrahendum est, ex quo cognoscat quis que partem suam. Simul tu intelliges quanto minus negocij habeas cum fastidio tui, quā hi quos ad professionem speciosam alligatos, & sub ingenti titulo labor/ rantes, in sua simulatione pudor magis quā uoluntas tenet. Omnes in eadem cau/ sa sunt, & hi qui leuitate uexantur, ac tedio, assiduāq; mutatione propositi, quibus semper magis placet, quod reliquerunt, & illi qui marcent & t̄ oscitant. Adhæc il/

al. laudantium

al. ociantur.

al. intemperie

& dis/

& displicentia sui, & nusquā residentis animi uolutatio, & ocij sui tristis atq; egra pa/ tientia; utique ubi causas fateri pudet, tormenta introrsus egit uerecundia, in an/ gusto inclusæ cupiditates sine exitu seipsæ strangulant. Inde mœror marcorq; & mil/ le fluctus mentis incerta, quā inchoata habent suspensam, deplorata, tristem, inde ille affectus ocium suum detestantium, quarentiumq; nihil ipsos habere, quod agāt, & alienis incrementis inimicissima inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia, & o/ mnes destrui cupiunt, quia se non potuerunt prouehere: & ex hac deinde auersatio ne alienorum processum, & suorum desperatione, obirascens fortuna animus, & de seculo querens, & in angulos se retrahens, & poenæ incubans suæ, dum tædet sui pigetq;. Natura enim humanus animus agilis est, & pronus ad motus. Grata omnis illi excitādi se, t̄ abstrahendiq; materia est, gratior quibusq; pessimis ingenijs, quæ occupationibus libenter deteruntur. Vt uicera quædam nocituras manus appe/ tant, & tactu gaudent, & scedam corporū scabiem delectat, quicquid exasperat: non aliter dixerim his mentibus, in quas cupiditates uelut mala ulcera crumpunt, uolu/ ptati esse laborem uexationemq;. Sunt enim quædam quæ corpus quoque nostrum cum quodam dolore delectant, ut uersare se & t̄ mutare nondum fessum latus, & a/ lio atq; alio positum uentilari. Qualis ille Homericus Achilles est, modo pronus, mo/ do supinus, in uarios habitus seipse componens. Quod propriū ægri est, nihil diu pa/ ti, & mutationibus ut remedijs uti. Inde peregrinationes suscipiuntur uagræ, & litto/ ra pererratur, & modo mari se, modo terra experitur, semper presentibus infesta leui/ tas. Nunc Campaniam petamus, iam delicata fastidio lint, inculta uideantur. Bru/ tios & Lucanos saltus persequamur. Aliquid tamē inter deserta amœnè requiratur, in quo luxuriosi oculi longo locorum horrentium squalore releuentur. Tarētum pe/ tatur, laudatusq; portus, & hyberna cœli mitioris, & tecta uel antiq̄æ fatis opulen/ tia turbæ. Iam flectamus cursum ad urbem, nimis diu à plausu & fragore aures uaca/ uerunt. Iuuat iam & humano sanguine frui. Aliud ex alio suscipitur, & spectacu/ la spectaculis mutatur. Ut ait Lucretius, hoc se quisq; modo semper fugit. Sed quid prodest, si non effugit? sequitur se ipse, & urget grauisissimus comes. Itaque scire de/ bemus, non locorum uitium esse quo laboramus, sed nostrum. Infirmi sumus ad o/ mne tolerandum, nec laboris patietes, nec uoluptatis, nec nostræ, nec ullius rei diu/ tius. Hoc quosdam egit ad mortem quod proposita sæpe mutando, in eadem reuol/ uebantur, & non reliquerant nouitati locū. Fastidio illis esse cœpit uita & ipse mū/ dus, & subit illud rabidarum delitiarum, quousq; eadem?

De exercitatione animi. CAP. III.

Aduersus hoc tedium quo auxilio putem utēdum, quaris. Optimum erat (ut ait Athenodorus) actione rerum & Reipub. tractatione, & officijs ciuilibus se deti/ nere. Nam ut quidam sole & exercitatione & cura corporis diem educunt, Athle/ tisq; utilissimum est, lacertos suos, roburq; cui se uendicauerunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis animum ad rerum ciuiliū certamen parantibus, in opere esse longe pulcherrimum est. Nam cum utilem se efficere ciuibus mortalibusq; pro/ positū habeat, simul & exercetur & proficit, qui in medijs se officijs posuit, commu/ nia priuatq; pro facultate administrans. Sed quia in hac, inquit, tam infana hominū ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus parum tuta simplē eitas est, & plus futurum semper est quod obstat, quā quod succedat, a foro qui/ dem & publico recedendum est, sed habet, ubi se etiam in priuato lare explicet ma/ gnus animus. Nec ut leonū animaliumq; impetus, caueis coercetur, sic hominum quorū maxime in seductu actiones sunt, ita tamen delituerit, ut ubicunq; ocium su/ um absconderit, prodesse uelit singulis & uniuersis, ingento, uoce, consilio. Nec e/ nim is solus Reipub. prodest, qui candidatos extrahit, & tuetur eos, & de pace bel/ loq; censer, sed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta honorum præceptorum inopia, uirtute t̄ instruit animos, qui ad pecuniam luxuriamq; cursum ruentes pren/ sat ac retrahit, & si nihil aliud, certe moratur, in priuato publicum negocium agit. An ille plus præstat, qui inter peregrinos & ciues, aut urbanus prætor adeunt/

displicentia

al. attollēdiq;

forte, motare

aliter: ex exer/ citatione curā corporis edu/ cunt

al. exempla/ ria in plurali numero omnia hec habent al. instituit, qui animos ad pecuniam Vide Scholia

bus affectoribus uerba pronunciat, quam qui docet quid sit iusticia, quid pietas, quid sapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quantum bonum sit bona conscientia. Ergo si tempus in studia conferas, quod subduxeris officijs, non deserueris, nec munus detraxeris. Neque enim ille solus militat, qui in acie stat, & cornu dextrum laeuumq; defendit, sed qui portas tuetur, & statio ne minus periculosa, non ociofa tamen fungitur, uigiliasq; seruat, & armamentario praest. Quae ministeria quamuis incruenta sint, in numerum stipendiorum ueniunt. Si te ad studia reuocaueris, omne uitae fastidium effugeris, nec noctem fieri optabis tedio lucis, nec tibi grauis eris, nec alijs superuacuum, multos in amicitiam attrahes, affluetq; ad te optumus quisque. Nunquam enim quamuis obscura uirtus latet, sed mittit sui signa. Quisquis dignus fuerit, uestigijs illam colliget. Nam si omnem conuersationem tollimus, & generi humano renouamus, uiuimusq; in nos tantum conuersi, sequitur hanc solitudinem omni studio carentem inopia rerum agendarum. Incipiemus aedificia alia ponere, alia subuertere, & mare submouere, & aquas contra difficultates locorum ducere, & male dispensare tempus, quod nobis natura transumendum dedit. Alij parce illo uitimur, alij prodige: alij sic impendimus, ut possimus rationem reddere, alij ut nullas habeamus reliquias. Quare nihil turpius est saepe, quam grandis natu senex, qui nullum aliud habet argumetum, quo se probet diu uixisse, praeter aetatem. Mihi charissime Serene nimis uideretur submisisse temporibus se Athenodorus, nimis cito refugisse. Nec ego negauerim aliquando celandum, sed sensim relato gradus, & saluis signi, salua militari dignitate. Sanctiores ratioresq; sunt hostibus suis, qui in fidem cum armis ueniunt. Hoc puto uirtuti faciendum, studiosoq; uirtutis, si praualerit fortuna, & praedidet agendi facultatem, non statim auersus inermisq; fugiat, latebras quaerens, quasi nullus locus sit, quod non possit fortuna persequi. Sed parcius se transferat officijs, & cum delectu inueniat aliquid, in quo utilis ciuitati sit. Militare non licet, honores spectet: priuato uiuendum est, sit orator: silentium indicium est, tacita aduocatione ciues iuuat: periculosum etiam ingressu forum est; in domibus, spectaculis, in conuiuijs, bonum conturbatalem, amicum fidelem, temperantem conuiuiam agat. Officia si cuius amittit, hominis exerceat, Ideo magno animo nos non unius urbis moribus cluimus, sed in totius orbis commercium emissimus. Patriamq; nobis mundum professi sumus, ut liceret latiore uirtuti campum dare. Praeclusum tibi tribunal est, & rostris prohiberis, aut comitijs, respice post te, quantum latissimarum regionum pateat, quantum populorum. Nunquam tibi ita magna pars obstruetur, ut non maior relinquatur. Sed uide ne totum istud uitium tuum sit. Non uis enim nisi consul, aut prytanes, aut ceryx, aut suses administrare Rempub. Quid si militare nolis, nisi imperator aut tribunus? etiam si alij primam frontem tenebunt, te fors inter gregarios posuit, inde uoce, adhortatione, exemplo, animo, milita. Praecilis quoque manibus, ille in praelio inuenit, quod partibus conferat, qui stat tantum & clamore iuuat. Tale quiddam facies, si a prima te Reipub. parte fortuna submouerit, stes tamen, clamore iuues: si quis fauces oppressit, stes tamen, & silentio iuues. Nunquam inutilis est opera ciuis boni. Auditum enim, uisum, nutum, obstinatione tacita, incessitq; ipso prodest. Ut salutaria, quae citra gustum tactumq; odore proficiunt, ita uirtus utilitate etiam ex longinquo & latens fundit, siue potitur & fruatur suo iure, siue precarios habet accessus, cogiturq; uela contrahere, siue ociosa mutaq; est, & angusto circumscripta, si ue ad aperta, in quocunq; habitu est, prodest. Quid tu parum utile putas exemplum bene quiescentis? Longe itaque optimum miscere ocium rebus, quoties actiuosa uita impeditis fortuitis, aut ciuitatis conditione prohibetur. Nunquam enim usq; eo interclusa sunt omnia, ut nulli actioni honestae locus sit. Nunquid potes inuenire urbem miseriozem, quam Atheniensium fuit, cum illam triginta tyranni diuellerent mille trecentos ciues, optimum quemq; occiderant. Nec finem ideo faciebat, sed iritabat seipsam saeuitia. In qua ciuitate erat ariopagos religiosissimum iudicium, in qua senatus, populuscq; senatui similis coibat, quotidie carnificum triste collegium,

al. consummandum

al. inferat, forte, ingerat

Suses, consul, lingua Ponoru, al. triarios

al. clamores

al. in qua optimum est, miscere

gium, & infelix curia tyrannis angusta. Poterat ne illa ciuitas conuiescere, in qua tot tyranni, quot satellites erant? Ne spes quidem ulla recipiendae libertatis animis poterat offerri, nec ulli remedio locus apparebat, contra tantam uim malorum. Vnde enim misere ciuitati tot Harmodios? Socrates tamen in medio erat, & lugentes patres consolabatur, & desperantes de Repub. exhortabatur, & diuitibus opes suas in moerentibus exprobrabat serae periculosae auariciae poenitentiam, & imitari uolentibus magnam circumferere exemplar, cum intra triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenae ipse in carcere occiderunt, & qui tuto insultauerat agmini tyrannorum, eius libertatem libertas non tulit, ut scias & in afflictis Repub. esse occasionem sapienti uiro ad se proferendum, & in florenti ac beata, impotentiam, inuidiam, mille alia uita inermia regnare. Vt cunq; ergo se Respub. dabit, ut cunq; fortuna permittet, ita aut explicabimus nos, aut cotrahemus. Vtq; mouebimus, nec alligati metu torpebimus. Imo ille uir fuerit, qui periculis undiq; imminetibus, armis & cathenis circumferentibus non alliserit uirtutem, nec absconderit. Non enim debet seruam se obruere, ut opinor. Curius Dentatus aiebat, malle esse se mortuum, quam non uiuere. Vltimum malorum est, ex uiuorum numero exire, antequam moriaris, sed faciendum erit, si in Reipub. tempus minus tractabile incideris, ut plus ocio ac literis uedices, nec aliter quam in periculosa navigatione subinde portum petas, nec expectes donec res te dimittant, sed ab ipsis teipse distingas. Inspicere autem debemus primum nosmetipsos, deinde quae aggredimur negocia, deinde eos quorum causa, aut cum quibus agendum est. Ante omnia necesse est seipsum aestimare. Quia ferè plus nobis uidemur posse quam possimus. Alius eloquentiae fiducia prolabitur, alius patrimonio suo plus imperauit, quam ferè possit: alius infirmum corpus laborioso oppressit officio. Quorundam parum idonea est uerecundia rebus ciuilibus, quae firmam frontem desiderant, quorundam contumacia non facit ad aulam. Quidam non habent iram in potestate, & illos ad temeraria uerba quaelibet indignatio effert. Quidam urbanitate non cescunt continere, nec periculosis abstinent salibus. Omnibus his utilior negotia quies est. Ferox impatiensq; natura irameta nocitura libertati euitet. Aestimanda sunt deinde ipsa quae aggredimur, & uires nostrae cum rebus quas tentaturi sumus comparanda. Debet enim semper plus esse uirtutis in actore, quam in pondere. Necesse est opprimant onera, quae ferè te maiora sunt. Quaedam praeterea non tam magna sunt negocia, quam foecunda, multumq; negociorum ferunt. Et haec fugienda sunt, ex quibus noua occupatio multiplexq; nascetur. Nec accedendum eo, unde liber regressus non sit. His admonenda manus est, quorum finem, aut facere, aut sperare possis. Certe relinquenda quae latius actu procedunt, nec ubi proposueris delinunt. Hominum quoq; delectus habendus est, an digni sint, quibus partem uitae nostrae impendamus, an ad illos temporis nostri iactura perueniat. Quidam ultro officia nostra nobis imputant. Athenodorus ait, ne ad coenam quidem se iturum ad eum, qui sibi nil pro hoc debiturus sit. Puto intelligis, multo minus ad eos iturum, qui cum amicorum officijs paria in mensa faciunt, qui sercula pro congiarijs numerant, quasi in alienum honorem intemperantes sint, & deinde illi sint testes spectatoresq;. Non delectabit popina secreta. Considerandum est, utrum natura tua agendis rebus, an ocio, studio, contemptationisq; aptior sit, & eo inclinandum, quod te uis ingenij deserit. Isocrates Ephorum iniecta manu a foro subduxit, utiliore componendis monimentis historiarum ratus. Mala enim respondent coacta ingenia, reluctantem naturam irritus labor est.

al. metuentibus

al. male esse se, quam uiuere mortuum

CAP. IIII.

al. proficit

al. nocitura libertatis

CAP. VI.

al. pares mensis

al. Deme illis testes etc.

al. an ocioso studio etc.

De his quae animum delectant, & de commodis amicitiae, & quod amicus cupiditate uacuum eligatur. CAP. VII.

Nihil tamen eque oblectauerit animum, quam amicitia fidelis. Quantum bonum est, ubi sunt praeparata pectora, in qua tuto secretum omne descendat, quorum conscientiam minus quam tuam timeas, quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitia dissipet, conspectus ipse delectet. Quos scilicet uacuos, quantum fieri poterit a cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim uitia, & in proximum quemq; transfiliunt, & contactu nocent. Itaq; ut in pestilentia cauendum est, ne

corruptis iam corporibus, & morbo flagrantibus absideamus, quia pericula trahemus, afflatuq; ipso laborabimus: ita in amicorum legendis ingenijs dabimus operam, ut quam inuicem iniquitatos assumamus. Initium morbi est, agris sana miscere, nec hoc praeceperim tibi, ut neminem nisi sapientem sequaris, aut attrahas. Vbi enim istum inuenies, quem tot seculis quaerimus? Pro optimo est minime malus. Vix tibi esset facultas delectus felicioris, si inter Platonas & Xenophontas, & illum Socratici foetus prouentum bonos quaereres, aut si tibi potestas Catonianae fieret aetatis, quae proferos dignos tulit, qui Catonis seculo nascerentur, sicut multos peiores, quam unquam aliis maximorumq; molitores scelerum. Vtraq; enim turba opus erat, ut Caro posset intelligi, habere debuit & bonos, quibus se approbaret, & malos in quibus uim suam experiretur. Nunc uero in tanta bonorum egestate minus fastidiosa fiat electio. Praecipue tamen uidentur tristes, & omnia deplorantes, quibus nulla non causa in querelas placet. Constat illi licet fides & beneuolentia, tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, & omnia gemens.

De mutatione animi. CAP. VIII.

Transseamus ad patrimoniam, maximam humanarum rerum materiam. Nam si omnia alia quibus angimur cōparet, mortes, agrotationes, metus, desideria, dolorum laborumq; patientiam, cum ijs quae nobis mala pecunia nostra exhibet, haec pars multum praegrabit. Itaque cogitandum est, quanto leuior dolor sit non habere quam perdere, & intelligemus paupertatem eo minorem tormentorum, quo minorem damnorum esse materiam. Erras enim si putas animosius detrimenta diuitias ferre. Maximis minimisq; corporibus par est dolor uulneris. Bion eleganter ait, Non minus molestum esse caluis quam comatis pilos uelli. Idē scias licet de pauperibus locupletibusq; par illis esse tormentum. Vtriusq; enim pecunia sua adhaeret, nec sine sensu auelli potest. Tolerabilius autē est, ut dixi, faciliusq; non acquirere, quam amittere. Ideoq; laetiores uidebis quos nunquam fortuna respexit, quam quos deseruit. Vidit hoc Diogenes, uir ingēns animi, & effecit ne quid sibi eripi posset. Tu istud paupertatē, inopiā, egestatem uoca, & quod uoles ignominiosum securitati nomen impone. Putabo hunc non esse felicem, si quem mihi alium inuenieris, cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnū est, inter auaros, circumscriptores, latrones, plagiarios, uirū esse, cui noceri non possit. Siquis de felicitate Diogenis dubitat, potest idem dubitare & de deorum immortalium statu, an parum beate degant, quod illis non praedia, nec horti sint, nec alieno colono rura preciosa, nec grande in foro foenus. Nō te pudet, quisquis diuitijs adstupes? Respice aegidum mundū, Nudos uidebis deos, omnia dantes, nihil habentes. Hūc tu pauperē putas, an dijs immortalibus similem, qui se fortuitis omnibus exiit? Feliciorē tu Demetrium Pompeianum uocas, quem nō puidit locupletiorē esse Pompeio: Numerus illi quotidie seruorum, uelut imperatoris exercitus, referabatur, cui iam dudum diuitiae esse debuerant, duo uicarij & cella laxior. At Diogeni seruus unicus fugit, nec eū reducere cum monstraretur, tanti putauit. Turpe est, inquit, Manen sine Diogene posse uiuere, Diogenem iam sine Manē nō posse. Videtur mihi dixisse, Age tuum negocium fortuna, nihil apud Diogenem iam tuū est. Fugit mihi seruus, imō liber abiit. Familia uestitū petiit uictumq;. Tot uentres audis simorum animalium tuendi sunt. Emenda uestis, & custodiēda rapacissimae manus, & flentium detestantiumq; ministerijs utendum. Quanto ille felicior, qui nihil ulli debet, nisi quod facillime negat sibi. Sed quoniam nō est tantum roboris nobis, angustanda certe sunt patrimoniam, ut minus ad iniurias fortunae simus expositi. Habiliora sunt corpora pusilla, quae in arma sua contrahi possunt, quam quae se perfunduntur, & undiq; magnitudo sua uulneribus obsecit. Optimus pecuniae modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul a paupertate discedit.

De uana gloria remouenda. CAP. IX.

Placabit autē haec nobis mensura, si prius parsimonia placuerit, sine qua nec ullae opes sufficiunt, nec ullae non satis patent, praesertim cum in uicino remedium sit, & possit ipsa paupertas in diuitias se, aduocata frugalitate, conuertere. Assuescamus a nobis

a nobis remouere pompam, & usu rerum ornamenta metiri. Cibus famē domet, portio sitim, libido qua necesse est effluat. Discamus membris nostris inuitis cultum uictumq; non ad noua exempla componere, sed ut maiorum suadet mores. Discamus continentiam augere, luxuriam coercere, gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem aquis oculis aspicere, frugalitatem colere, etiam si nos pudebit desiderijs naturalibus paruo parata remedia adhibere, spes effrenatas, & animum in futura eminentē uelut sub uinculis habere, id agere, ut diuitias a nobis potius quam a fortuna petamus. Non potest, inquam, tanta uarietas & iniquitas casuum ita depelli, ut non multum procellarū irruat magna armamenta pudentibus: cogēda in arcum res sunt, ut tela in uanum cadat. Ideoq; exilia interdum calamitatesq; in remedium cessere, & leuioribus incommodis grauiora sanata sunt, ubi parum audit praecpta animus, nec curari mollius potest. Quid nī, consilium? si & paupertas & ignominiosa rerum euerio adhibetur, malo malum opponitur. Assuescamus ergo cenare posse sine populo, & seruis paucioribus seruire, & uestes parare in quod inuēta sunt, habitare contrauius. Non in cursu tantum circiq; certamine, sed in his spacijs uitae interius fleendum est. Studiorum quoq; quae liberalissima impensa est, tam diu rationem t habet, quam diu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus uix tota uita sua indices perlegit? Onerat discentem turba, nō instruit, multoq; satius est paucis te autoribus tradere, quam errare per multos. Quae draginta milia librorum Alexandria arserunt, pulcherrimum regiae opulentiae monumentum, alius laudauerit, sicut Liuius, qui elegantiae regum curaeq; egregium id opus ait fuisse. Non fuit elegantia illud, aut cura, sed studiosa luxuria: imō ne studio saquidē quoniam non in studium, sed in spectaculum comparauerant: sicut plerisq; ignaris etiam seruilium literarum, libri nō studiorum instrumenta, sed coenationum ornamenta sunt. Paretur itaque librorum quantum satis sit, nihil in apparatus. Honestius, inquis, in hos impensas quam in Corinthia pictasq; tabulas esuderim. Vitiosum est ubique quod nimium est. Quid habes cur minus ignoscas nomen marmore atque ebore captanti, quam opera conquirenti, aut ignotorum autorum aut imperatorū, & inter tot milia librorum oscitanti, cui uoluminum suorum frontes maxime placēt, tituliq;? Apud delidiosissimos ergo uidebis quicquid orationū historiarumque est, & tecto tenus extructa loculamēta. Iam enim inter balnearia & thermas, bibliotheca quoque, ut necessarium domus ornamentum expolitur. Ignoscerem plane, si e studiorum nimia cupidine oriretur. Nunc ista exquilita, & cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum, in speciem & cultum parietum comparantur.

De aduersitate ferenda. CAP. X.

AT in aliquod genus uitae difficile incidisti, & tibi ignorantia uel publica fortuna, uel priuata laqueum impexit, quem nec soluere possis, nec abrumpere. Cogita compeditos, primo agere ferre onera, & impedimenta crurium, deinde ubi non indigari illa, sed pati proposuerunt, necessitas fortiter ferre docet, consuetudo facile. Inuenies in quolibet genere uitae oblectamenta, & remissiones, & uoluptates, si uolueris malam putare uitam potius quam inuidiosam facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quam cum sciret quibus grūnis nasceremur, calamitatum mollimentum consuetudinem inuenit, cito in familiaritatem grauissima adducens. Nemo duraret si rerum aduersarum eandem uim assiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cum fortuna copulati sumus. Aliorum aurea cathena est, & laxa, aliorum arcta & sordida. Sed quid refert? eadem custodia uniuersos circumdedit, alligatiq; sunt etiam qui alligauerunt. Nisi tu forte leuiorē in sinistra cathenam putas. Alii honores, alium opes uinciunt. Quosdā nobilitas, quosdam humilitas praemittit, quibusdam aliena supra caput imperia sunt, quibusdam sua, quosdam exilia uno locorent, quosdam sacerdotia. Omnis uita seruitū est. Assuescedum itaq; conditioni suae, & quam minimum de illa querendū, & quicquid habet circa se cōmodi, apprehēdendū est. Nihil tam acerbum est, in quo non aequus animus solatium inueniat.

al. et istis rerum non ornamenta metiri;

al. inuiti;

al. melius

forte, habebō

Vide scholia

al. in bello

Exigua saepe arae in multos usus describentis arte patuere, & quamuis angustam pedem dispositio fecit habitaculum. Adhibe rationem difficultatibus, possunt & dura molliri, & angusta laxari, & graua rite ferentes minus premere. Non sunt praeter ea cupiditates in longinquum mittendae, sed in uicinum illis egredi permittamus, quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his quae aut non possunt fieri, aut difficulter possunt, prope posita, spei nostrae alludentia sequamur. Sed sciamus omnia aequaleuia esse, extrinsecus diuersas facies habentia, introrsus pariter uana. Nec inuideamus altius stantibus. Quae excelsa uidebantur, praerupta sunt: Illi rursus quos fors iniqua in ancipiti posuit, tutiores erunt superbiam detrahendo rebus per se superbis, & fortunam suam quam maxime porerunt in planum deferendo. Multi qui dem sunt, quibus necessario haerendum sit in fastigio suo, ex quo non possunt, nisi descendendo descendere, sed hoc ipsum testantur maximum onus suum esse, quod alijs graues esse cogantur, nec subleuatos se, sed suffixos, iusticia, mansuetudine, humana lege, & benigna manu praeparant multa ad sequentes & alius praesidia, quorum spe securius pendunt. Nihil tam aequale hos ab his animi fluctibus uendicauerit, quam semper aliquem incrementis terminum figere, nec fortunae arbitrium desinendi dare, sed seipsum quidem ultro citra extrema hortentur consistere. Sic & aliqua cupiditates animum acuent, sed finitae non in immensum incertumque producent.

Ad imperitos & mediocres, & male sanos hic meus sermo pertinet, non ad sapientem. Huic non timide, nec pedetertim ambulandum est. Tanta enim fiducia sui est, ut obuiam fortunae ire non dubitet, nec unquam loco ulli cessurus sit, nec habet ubi illam timeat, quia non mancipia tantum possessionesque & dignitatem, sed corpus quoque suum & oculos, & quicquid est chariorem uitam facturum, seque ipsum inter precaria numerat, uiuuntque ut comodatus sibi, & reposcunt sine tristitia redditurus. Nec ideo est uilis sibi, quia scit se suum non esse, sed omnia tam diligenter faciet, tam circumspicit, quam religiosus homo sanctusque solet ueri fidei commissa. Quando cunque autem reddere iubebitur, non queretur cum fortuna, sed dicet, gratias ago pro eo quod possedi, habuique. Magna quidem res tuas mercede colui, sed quia imperas, illas do, cedo gratis libensque. Si quid habere me tu uolueris, etiam nunc serua bo, si aliud placet, ego uero faciam. Signatumque argentum, domum, familiamque meam reddo, restituo. Appellauerit natura, quae prior nobis credidit, & huic dicemus. Recipe animum meliorem quam dedisti, non tergieris nec refugio, paratum habes a uolente, quod non sentienti dedisti, Aufer. Reuertit unde ueneris, quid graue est: Male uiuet, quisquis nesciet bene mori. Huic itaque primum rei precium detrahendum est, & spiritus inter seruitia numerandus. Gladiatores (ait Cicero) in uisos habemus, si omni modo uitam impetrare cupiunt, fauemus si contemptum eius praeseferunt. Idem euenire nobis scias. Saepe enim causa moriendi est timide mori, fortuna illa quae ludos sibi facit, Quo, inquit, te reseruem malum & trepidum animal, eo magis conuulneraberis & confodieris, quia nescis perbere iugulum. & uiues diutius, & morieris expeditius, qui ferrum non subducta ceruice, nec manibus oppositis, sed animo sercipis. Qui mortem timebit, nihil unquam pro homine uiuo faciet. Atqui scit hoc sibi cum conciperetur statim conditum, uiuet ad formulam, & simul illud quoque eodem animi robore praestabit, ne quid ex his quae eueniunt subitum sit. Quicquid enim fieri potest, quasi futurum prospiciendo, malorum omnium impetus mollit, qui ad praeparatos expectant esque nihil afferunt noui, securis & beata tantum spectantibus graues eueniunt. Morbus enim, captiuitas, ruina, ignis nihil horum repentinum est. Sciebam inquam tumultuosum me contubernium natura & duxisset. Totiens in uicinia mea conclamatum est, totiens praeter limen immaturas exegas sax cereusque praecessit. Saepe altius uentis adificij fragor sonuit. Multos ex his, quos forum, curia, sermo, mecum cotraxerat, nox abstulit, & uincetas ad sodalium manus copulatas intercudit. & Miror aliquando ad me pericula accessisse, quae circa me semper errauerunt. Magna pars hominum est, quae nauigatura de tempestate non cogitat. Nunquam me in bona re, mali pudebit autoris. Publius

al. habitabile
al. scite

CAP. XI.
al. imperfectos

al. At tu etiam
uiues.

al. clusisset.

al. Miror

tragicis comicisque, trementior ingenij quotiens mimicas ineptias, & uerba ad summam caueam spectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantum & sippij fortiora, & hoc ait. Cuius potest accidere quod cuiquam potest. Hoc si quis in medullas demiserit, & omnia aliena mala quorum ingens quotidie copia est, sic aspexerit, tanquam illis liberum & ad se iter sit, multo ante se armabit, quam petatur. Sero animum ad periculum patientiam post pericula instruitur. Non putauit hoc futurum, nunquam hoc euenturum credidisset. Quare autem non? Quae sunt diuitiae, quas non egestas, & fames, & mendicitas a tergo sequatur? Quae dignitas, cuius non praetexta & augurale, & lora & patricia, & sordes comitentur, & exportatio, non & mille maculae, & extrema contemptior? Quod regnum est, cui non parata sit ruina, & proculcatio, & dominus, & carnifex? Nec magnis ista interuallis diuisa, sed horae momentum interest inter & solum, & aulam ingenuam. Scito ergo omnem conditionem uersabilem esse, et quicquid in ullum incurrit, posse in te quoque incurere. Locuples es, nunquid ditior Pompeio? cui cum & Granus, uetus cognatus, hospes nouus, aperisset Caesaris domum ut sua clauderet, defuit panis & aqua: cum tot flumina possideret in suo orientia, & in suo cadentia, medicauit stillicidia, fame ac siti perijt, in palatio & cognata, dum illi haeres publicum futus esurienti locat. Honoribus summis functus es. Nunquid aut tam magnis, aut tam insperatis, aut tam ueris, quam Scianus? Quo die illum senatus deduxerat, populus in frusta diuisit: in quem quicquid congeri poterat, dii hominesque contulerant, ex eo nihil superstitum, quod carni ex traheret. Rex es, non ad Croesum te mittam, qui rogam suum descendit iussus, & extingui uidit, factus non regno tantum, sed etiam morti suae superstes: non ad lugurtham, quem populus Romanus intra annum quam timuerat, spectauit. Ptolemaem Atrica regem, Armeniae Mithridatem, inter Caianas custodias uidimus. Alter in exilium missus est: alter ut meliore fide mitteretur optabat. In tanta rerum iursu ac deorsum euntium uersatione, si non quicquid fieri potest, pro futuro habes, das in te uires rebus aduersis, quas infregit, qui quis prior uidit. Proximum ab hiserit ne aut in superuacuis, aut ex superuacuo laboremus, ne aut quae non possumus consequi concupiscamus: aut adepti, cupiditatem uanitatem nostrarum sero post multum pudorem intelligamus. Id est, ne aut labor irritus sine effectu sit, aut effectus labore indignus. Fere enim ex his tristitia sequitur, si aut non successit, aut successus pudet.

De uagationibus contra propositum. CAP. XII.

Circumcidenda est concursatio, qualis est magna parti hominum, domos, & theatra, & fora pererrantium. Alienis se negociis offerunt, semper aliquid agentibus similes. Horum si aliquem exeuntem de domo interrogaueris, quo tu quid cogitas? Respondebit tibi. Non mehercule scio, sed aliquos uidebo, aliquid agam. Sine proposito uagantur quarentes negocia, nec quae destinauerunt agunt, sed in qua incurrerunt. Inconsultus illis uanusque cursus est, qualis formicis per arbuta repentibus, quae in summum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His plerique similem uitam agunt, quorum non immerito quis inquietam inertiam dixerit. Quorundam quali ad incendium currentium misereberis, usque eo impellunt obuios, & se alioque praecipitant, cum interim cucurrerint, aut salutarum aliquid non resalutaturum, aut funis ignoti hominis profecuturi, aut iudicium saepe litigantis, aut sponsalia saepe nubentis, & lecticam affectati, quibusdam locis & ipsi tulerint, deinde domum cum superuacua redeunt lassitudine, iurant nescisse seipsum, quare exierint, ubi fuerint, postero die erraturi per eadem illa uestigia. Omnis itaque labor aliquid referatur, aliquid respiciat. Non industria inquietos, sed in sanos false rerum imagines agitant. Nam ne illi quidem sine aliqua spe mouentur, proritat illos alicuius rei species, cuius uanitate capta mens non coarguit. Eodem modo unumquemque ex his qui ad augendum turbam exeunt, inanes & leues cause per urbem circumducunt, nihilque habentem in quo laboret lux orta expellit: & cum multorum frustra liminibus illius & nomenclator per salutaui, a multis exclusus, neminem

al. sippia

et primitia

al. solum
et aliena genua
al. Caius

al. cognati

forte, qui totum
suum, et
incendi uiuus,
et extingui uoluit,
ex Herodoti primo.

al. interetur.

al. nomenclatores

neminē ex omnibus difficilior domi quam se conuenit. Ex hoc malo dependet illud
 † temerarium uitium, auscultatio, & publicorum secretorumque inquisitio, & multa
 rum rerum scientia, quæ nec tuto narrantur, nec tuto audiuntur. Hoc fecutum pu-
 to Democritum ita cepisse, Qui tranquille uolet uiuere, nec priuatim agat multa,
 nec publice. Ad superuacua scilicet referens. Nam si necessaria sunt, & priuatim &
 publice non tantum multa, sed innumerabilia agenda sunt. Vbi uero nullum officium
 solemne nos citat, inhienda actiones sunt.

De uarietate fortunæ. CAP. XIII.

NAm qui multa agit, sepe fortuna potestatem sui facit, quam tutissimum est raro ex-
 periri, ceterum semper de illa cogitare debemus, & sibi nihil de fide eius promit-
 tere. Nauigabo, nisi si quid incidit, & prætor si, nisi si quid obtulerit, & negocia-
 tio mihi respondebit, nisi si quid interuenit. Hoc est, quare sapienti nihil contra opi-
 nionem dicamus accidere. Non illum casibus hominum excepimus, sed erroribus.
 Nec illi omnia ut uoluit cedunt, sed ut cogitauit. In primis autem cogitauit aliquid
 posse propositis suis resistere. Necessè est autem leuius ad animum peruenire desitu-
 tæ cupiditatis dolore, cui successum non utique promiseris.

De minatione mortis. CAP. XIII.

Faciles etiam nos facere debemus, ne nimis destinatis rebus indulgeamus, trāscā-
 mus in ea, in quæ nos casus deduxerit, nec mutationes aut consilij aut status perti-
 mescamus, dummodo nos leuitas inimicissimum quieti uitium non excipiat. Nā &
 pertinacia necesse est anxia & misera sit, cui fortuna sepe aliquid extorquet, & leui-
 tas multo grauior, nusquam se continens. Vtrumque infestum est tranquillitati, & ni-
 hil mutare posse, & nihil pati. Vtque animus ab omnibus externis in se reuocandus
 est, sibi confidat, se gaudeat, sua suspiciat, recedat quantum potest ab alienis, & se si-
 bi applicet, damna non sentiat, etiam aduersa benigne interpretetur. Nūciato nau-
 fragio, Zeno nosse cum omnia sua audiret submersa, Iubet, inquit, me fortuna ex-
 pedisti philosophari. Minabatur Theodoro philosopho tyrannus mortem, & qui-
 dem insepultam. Habes, inquit, cur, tibi placeas, † hemina sanguinis, in tua potesta-
 te est: nam quod ad sepulturam pertinet, o te ineptum, si putas interesse, supra ter-
 ram an infra putrescam. Canius Iulius uir in primis magnus, cuius admirationi ne
 hoc quidem obstat, quod nostro seculo natus est, cum Cato diu altercatus, postquam
 abeunt, † falleris, ille dixit. Ne forte inepta spe tibi blandiaris, duci te iussi. Gratias,
 inquit, ago optime princeps. Quid senserit dubito. Multa enim occurrunt mihi. Con-
 tumeliosus esse uoluit, & ostendere quanta crudelitas esset, in qua mors beneficium
 erat. An exprobrauit illi quotidianam demeritiam? Agebant enim gratias, & quo-
 rum liberi occisi, & quorum bona ablata erant. An tanquam libertatem libenter acce-
 pit? Quicquid est, magno animo respondit. Dicit aliquis, Poruit post hæc subere il-
 lum Catus uiuere. Non timuit hoc Canius. Nota erat Cati in talibus imperijs fides.
 Credis ne illum decem medios usque ad supplicium dies sine ulla sollicitudine exegisset?
 Verisimile non est, quæ uir ille dixerit, quæ fecerit, quam in tranquillo fuerit. Lude-
 bat latericulis, cum centurio agmen † periturum trahens, & illum quoque † citari iu-
 beret. Vocatus numerauit calculos, & sodali suo uide, inquit, ne post mortem me-
 am mentiaris te uicisse. Tum annuens centurioni, testis, inquit, eris, uno me antece-
 dere. Lulisse tu Cati illa † tabula putas, illi. Tristes erant amici talē amissuri
 uirum. Quid moesti, inquit, estis? Vos queritis an immortales animæ sint. Ego iam
 sciam, nec desijt in ipso ueritatem sine scrutari, & ex † morte sua quæstionem habe-
 re. Prosequatur illum philosophus suus, nec iam procul erat tumulus, in quo Ce-
 sari deo nostro fiebat quotidianum sacrum, Quid inquit, Cati nunc cogitas? aut
 quæ tibi mens est? Obseruare, inquit, proposui illo uelocissimo momento,
 an sensurus sit animus extrinsecus se, promissitque si quid explorasset circumiturum ami-
 cos, & indicaturum quis esset animarum status. Ecce in media tempestate tranquil-
 litas, Ecce animus aternitate dignus, qui fatum suum in argumentum ueri uocat, qui
 in ultimo illo gradu positus, exeuntem animam percussatur, nec usque ad mortem,
 sed etiam

sed etiam aliquid in ipsa morte discit. Nemo diutius philosophatur, sed non raptim
 relinquatur magnus uir, & cum cura dicendus. Dabimus te in omnem memoriā clarissi-
 mū caput. Caianae cladis magna portio. Sed nihil potest priuata tristitia causas
 abiicisse. Occupat enim nonnunquam odium generis humani, † & circumcurrit
 tot scelerum felicitum turba, cum cogitaueris, quam sit rara integritas, quam ignota
 innocentia, & uix unquam, nisi cum expedit fides, & libidinis lucra dānaque pariter in
 uisa, & ambitio usque eo iam se suis non continens terminis, ut per turpitudinē spūde-
 at. Agitur animus in noctem, & uelut euerlis uirtutibus quas nec sperare licet, nec
 habere prodest, tenebræ oboriuntur. In hoc itaque spectandi sumus, ut omnia uulgi ui-
 ria non inuisa nobis, sed ridicula uideantur, & Democritum potius imitemur quam
 Heraclitum. Hic enim quoties in publicū processerat, flebat, ille ridebat. Huic om-
 nia quæ agimus miseria, illi ineptia uidebantur. Eleuanda ergo omnia, & facili anti-
 morferenda. Humanus est deridere uitam, quam deplorare. Adijce, quod de huma-
 no quoque genere melius meretur qui ridet illud, quam qui lugeat. Ille spei bonæ aliqd
 relinquit, hic autē stulte deslet, quæ corrigi posse desperat: et uniuersa cōtemplatus,
 maioris animi est, qui risum non tenet, quam qui lachrymas, quando leuissimum af-
 fectum animi mouet, & nihil magnum, nihil seuerum, ne serium quidem ex tanto appa-
 ratu putat. Singula propter quæ læti ac tristes sumus sibi quisque proponat, & sciat
 uerū esse, quod Bion dixit, Omnia hominū negocia similia † nuptijs esse, nec uitam
 illorum magis sanctam aut seueram esse, quam conceptus inchoatos. Sed fatius est
 publicos mores & humana uitæ placide accipere, nec in risum, nec in lachrymas ex-
 cidere. Nam alienis malis torqueri aterna miseria est. Alienis delectari malis, uolu-
 ptas inhumana. Sicut illa inutilis humanitas flere, † quia aliquis filium suū efferat,
 & frontem suam fingere. In tuis quoque malis id agere te oportet, ut dolori tantū des,
 quantum polcēt, non quantum cōsuetudo. Plerique enim lachrymas fundūt ut osten-
 dant, & toties siccos oculos habent, quoties spectator desuit, turpe iudicantes non
 flere, cum omnes faciant. Adeo penitus hoc se malum sinit, ex aliena opinione pen-
 dere, ut in simulatione etiā simplicissima res, dolor eueniat. Sequitur pars quæ solet
 non immerito cōtristare, et in sollicitudinē deducere, ut bonorum exitus mali sunt. Ut
 Socrates cogitur in carcere mori, Rutilius in exilio uiuere, Pōpeius & Cicero eliz-
 entibus suis præbere ceruicem, Cato ille uirtutū uita imago incubens gladio, si-
 mul de se ac de Repub. palam † facere. Necessè est queri tam iniqua præmia fortunæ
 persoluere. Et quid sibi quisque nunc speret, cum uideat pessima optimos pati? Quid
 ergo est? Vide quomodo quisque illorum tulerit, & si fortes fuerunt, † ipsorum ani-
 mos desideras, si muli ebriter & ignaue perire, nihil perijt. Aut digni sunt, quorum uir-
 tus tibi placeat aut indigni, quorum desideretur ignauia. Quid enim est turpius,
 quam si maximi uiri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus toties dignum
 laudibus & dicamus, Tanto fortior, tanto felicior, hominis effugisti casus, liuorem,
 morbum, existi ex custodia, non tu dignus mala fortuna Dijs uisus es, sed indignus
 in quem iam aliquid fortuna posset. Subducentibus uero se, & in ipsa morte ad ui-
 tam respectantibus, manus injiciendæ sunt. Neminem flebo letum, neminem fletu-
 tem. Ille lachrymas meas ipse absterxit, hic suis lachrymis efficit, ne ullis dignus sit.
 Ergo Herculeum fleam, quod uisus uritur, aut Regulum, quod tot clauis configitur,
 aut Catonem, † quod uulnera sua fortiter tulerit: Omnes isti leui temporis impen-
 sa inuenerunt, quomodo aterni fierent, ad immortalitatem moriendo uenerūt. Est
 & illa sollicitudinum non medioeris materia, si te anxie componas, nec ullis simpli-
 citer ostendas, qualis multorum uita est ficta, & ostentationi parata. Torquet enim
 assidua obseruatio sui, et deprehēdi aliter quam solet metuit. Nec unquam cura sol-
 uimur, ubi toties nos astimari putamus, quoties aspici. Nam & multa incidūt, quæ
 inuitos denudent, & ut bene cedat tanta sui diligentia, non tamen iucunda uita, aut
 secura est, semper sub persona uiuentiū. At illa quātū haberet uoluptatis sincera et
 per se ornata simplicitas, nihil † obdēs moribus suis. Subit rāmen & hæc uita cōtem-
 ptus periculū, si omnia omnibus patent. Sunt enim qui fastidiant quicquid propius
 adierunt.

CAP. XV.
 al. adicisse
 al. & occurrit
 al. simplicitas.

al. Minis
 uide. scholia

al. si quis filium
 efferat

al. satis facit
 al. tu talis
 fieri desideras

al. quod uul-
 nus iteratum
 fortiter tulerit.

al. obtendēs

al. teterrimum

al. En uena
 sanguis.

al. Phalaris
 ille.

al. periturorum
 al. excitari

al. talia

al. more suo.

adierunt. Sed nec uirtuti periculum est, ne admota oculis reuilescat, & satius est simpliciter cōtēni, quam perpetua simulatione torqueri. Modum tamen rei adhibeamus, multū interest, an simpliciter uiuas, an negligenter. Multū in se recedendū est. Conuersatio enim dissimilū bene composita disturbat, & renouat affectus, & quicquid imbecillū in animo nec † perduratū est, exulcerat. Miscenda tamē ista, & alternanda sunt, solitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominū desiderīū, hāc nostrī, & erit altera alterius remediū. Odiū turbā sanabit solitudo, tedium solitudinis turba. Nec in eadem intentione aequaliter retinenda mēs est, sed ad iocos reuocanda. Cum pueris Socrates ludere non erubescat, & Cato uino laxabat animū curis publicis fatigatum & Scipio triumphale illud & militare corpus mouit ad nymeros, non molliter se infringens, ut nunc mos est, etiam in cessu ipso ultra muliebri mollitiem fluentibus, sed ut illi antiqui uiri solebant inter † lusum ac festa tēpora uirilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam si ab hostibus suis spectarentur. Danda est remissio animis, meliores acrioresq; requieti surgent. At terribilis agris non est imperandum cito enim exhauriet illos nūquā intermissa fecunditas: ita animorum impetus assiduus labor frangit. Vires recipient paulum resoluti & remissi. Nascitur ex assiduitate laborum, † animorum habetatio quadā & languor. Nec ad hoc tanta hominū cupiditas tenderet, nisi naturalem quadā uoluptatem haberet lusū tocusq;, quorū frequens usus, omne animis pōdus, omnemq; uim eripiet. Nam & somnus refectioni necessarius est. Hunc tamen si per diem noctemq; continues, mors erit. Multū interest, remittas aliquid an soluas. Legum conditores festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publice cogentur, tanquā necessarium laboribus interponentes temperamentum. Et magni, ut dixi, uiri quidam sibi mensuras certis diebus serias dabant, quidam nullum non diem inter ocium et curas diuidebant. Qualem Pollionem Asinium oratorē magnū meminimus, quem nulla † hora ultra decimam retinuit. Ne epistolas quidem post eā horam legebat, ne quid nouæ curæ nasceretur, sed totius diei lassitudinem duabus illis horis ponebat. Quidem medio die † interuixerunt, & in post meridianas horas aliquid leuioris operæ distulerūt. Maiores quoque nostri nouam relationem post horam decimam in senatu fieri uetabant. Miles uigilias diuidit, & nox immunis est ab expeditione redeuntium. Indulgendum est animo, dandumq; subinde ocium, quod alimenti ac uiriū loco sit, & inambulationibus apertis uagandum, ut caelo libero & multo spū ritu augeat attollatq; se animus. Aliquando uectatio iterq;, & mutata regio uigorē dabunt, conuictusq; & liberalior potio: nonnunq; & usq; ad ebrietatē ueniendum, nō ut mergat nos, sed ut deprimat curas † Trudit enim curas & ab imo animū mouet: & ut morbis quibusdā ita tristitiā medetur. Liberq; non ob licentiā linguæ dicus est inuentor uini, sed quia liberat seruitio curarū animū & afferit, † uegetiorem quē, & audaciorem in omnes conatus facit. Sed ut libertatis, ita uini salubris moderatio est, & Solonē, Arcestilaumq; indulisse uino creditur. Catoni ebrietatis obiecta est, at facilius efficit, q; si quis obiecerit hoc crimē honestū, quam turpē Catonē. Sed nec sēpe faciendū est, ne animus malā consuetudinē ducat, & aliquando tamē in exultationē libertatemq; extrahēdus, tristisq; sobrietas remouēda paulisper. Nam siue Græco poetæ credimus, aliquando & insanire iucundū est, siue Platoni, frustra poeticas fores cōpos sui perpulit, siue Aristoteli, nullū magnū ingenium sine mixtura dementiae fuit. Non potest grande aliquid & supra ceteros loqui, nisi mota mēs. Cū uulgaria & solita contēpsit, instinctuq; sacro surrexit excelsior, tunc demum aliquid cecinit grandius, ore mortali. Nō potest sublime quicquā & in arduo positum contingere, quādiu apud se est. † Decidat oportet a solito, † & efferauerit, & mordeat frenos, & rectorem rapiat suum, eocq; ferat, quōd per se timuisset.

Habes Serene charissime quæ possint tranquillitatem tueri, quæ restituere, quæ sur-
repentibus uitijs resistent. Illud tamen scito nihil horū satis esse ualidū, rem imbecillam seruantibus, nisi in tēta & assidua cura circumeat animum labentem.

Libri primi de tranquillitate, finis.

Non enim debet seruare se, nec obruere, ut opinor. Rodolphi codex pro nec, habebat uel. Id ille uertit in uelo, ex seruare, fecit seruantem. Forte sic erat legendum, Non enim debet celare se, nec obrueret.
inter solum & aulam ingenuam. Lectio uidetur tolerabilis. Significat enim ades magnificas solo aequatas. Rodolphus tamen ita mutauit, diuinationem, ut opinor sequunt, inter solum & aliena genua.
Viginti legionum sanguinem fratri parare. Sic prior editio, Legendum censeo, viginti legionum sanguine fratri parentare.

PINCIANI IN PRIMVM LIBRVM DE TRANQVILLITATE VITAE AD SERENVM.

Non ante multos paratus dies. Quaedam exemplaria, nec in multos paratus dies. Alia nec ante multos imperatus dies. Quid si legas, nec multos ante paratus dies. Sine ullo opere & nomine artificis. Eadem sine ullo nomine artificis. Reliqua non agnoscit. Diligentius quam iam intra latus uestitū & diuō culta incipia. Eadem, diligentius quam intra larem uestitū, cetera, ut forte legi possit, diligentius quam in priuato lare uestitū, cetera, ut hoc ipso libro infra. Sed habet ubi se etiā in priuato lare explicet magnus animus. Verba autem statim ante præcedentiā, de luxuria perditorum non habentur in ullo uetere exemplari, & infra. Et nemo non omisit. Ad quam cum animum insolitum arietari permisit. Corrige, & nemo non misit. Vbi aliquid animam insolitam arietari percussit, ex eadem.

Nec dolere se praua frustra uoluisset. Sic prior editio, Exemplar Facundi & Primitiui. Nec doliēt praua se frustra uoluisset minus corrupet. Codex Franciscanus. Nec dolent praua sed frustra uoluisset rectissime. Et mutare nondum sessum latus. Quid si legas motare, non mutare, ut alludat ad Virgilianum illud, & sessum quoties motat latus, & infra. Et texta uel antiqua satis opulenta turba. Verba hæc in exemplaribus Pinciano & Franciscano desiderantur. Aliud ex alio inscipitur. Lege, Aliud ex alio iter inscipitur, ex uetere lectione.

Qui inter peregrinos & ciues aut urbanus præter aduentibus assessoribus uerba pronunciat. Emendandum puto, qui inter peregrinos & ciues, aut urbanus prætor aduentibus, aut assessor eris uerba pronunciat, ut proeris accipias legis in ære incise, ut illud, nec uerba inaurata fixo ære ligabuntur. Quam qui docet quid sit iustitia, quid pietas, quid sapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quantum bonum sit bona conscientia. Vetus lectio, quam qui quid sit iustitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quam gratuitum bonum sit bona conscientia declarat. Quod subduxeris officijs non differeris, nec munus detretaueris. In exemplari Pinciano ultima uerba, nec munus detretaueris non habentur. Legendumq; ex eodem non te deserueris. In codice Facundi ac Primitiui, quod de officijs subduxeris, cetera. In Quæ tot tyranni quot satellites erant. Expende an è contrario legendum sit, in qua quot tyranni tot satellites erāt. Male esse se mortuum quam uiuere. Sic prior editio, Legendum reor mutato uerborum ordine, male esse se quam uiuere mortuum. Sequitur consertim. Ex uiuorum numero exire.

Etiā si hos pudebit. Variant hoc loco insigniter exemplaria. Quaedam sic habent, Etiam simul hos pudebit, Alia sic, Etiam similes nos pudebit èi plus. Alii a, Etiam similes nos pudebit esse populo. Legendum reor, Etiam si milies nos pudebit. Aut sic, Etia si simile nos pudebit esse populo. Quadringenta milia librorum Alexandriae araserunt. Legendum uidetur. Quadringenta potius quam quadraginta. Ceterum Gellius libro sexto capite ultimo septingenta prodit fuisse librorum milia. Honestius inquis in hos impensas quam in Corinthia pietasq; tabulas effuderim. Exemplar Facundi & Primitiui, Honestius inquis in hos impensum esse quod in Corinthia pietasq; tabulas effuderint. Et inter tot milia librorum ositanti in quibusdam codicibus non habetur coniunctio, & in alijs habetur, & desideratur tot.

Non industria in quietos, sed insanos false rerum imagines agitant. Scribe per maiorem. Non industria in quietos & insanos, sed false rerum imagines agitant, ex exemplari Franciscano. Exemplar tamen Facundi & Primitiui, inquietes præfert non inquietos. Sed puto iteriorem esse lectionem, & si nullo suffragante exemplari ad hunc modum. Inanis industria inquietes ut insanos false rerum imagines agitant.

Omnia hominum negotia similia nuptijs esse. Exemplaria nonnulla uitijs præferunt non nuptijs. Alia mīcīs, Corrīgendum reor, mīcīs, siue mīmicis, Nam èt uetus est adagium, mīmicum esse uitā & Augustis, auctore Tranquillo paulo ante obitum amicos percunctatus est, Ecquid his uideretur mīmicum uitæ commode transigisse. Quam conceptus inchoatos. Quid si scribas, quam cōcubitus in bis actos. Nec in risum nec in lachrymas excidere. Exemplar Facundi & Primitiui excitari habet, non excidere, sed non displicet impressa lectio.

LVCII ANNAEI SENECAE AD SERENVM LIBER II, QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

CAP. I.

Antum inter Stoicos Serenē & ceteros sapiētiam professōs interesse, quantum inter scēmas & marēs, nō immerito dixerim, cum utraq; turba ad uitae societatem tantundem conferat, sed altera pars ab obsequendum, altera imperio nata sit. Ceteri sapientes & molliter & blande, ut ferē domestici & familiares medici agris corporibus, non quā optimum & celerrimum est medētur, sed quā licet. Stoici utilem ingressi uiam, non ut amoenā incuntibus uideatur curā habent, sed ut quā primū nos eripiant, & in illum aditū uerticem educant, qui adeo extra omnem teli factū surrexit, ut supra fortunam emineat. Et ardua per quē uocamur, & cōfragosa sunt. Quid enim plano aditur excelsum? Sed ne tā abrupta quidē sunt quā quidam putant. Prima tamen pars saxa rupes, quae uideri & inuā speciem, sicut pleraq; ex longinquo speculātibus abscessa & connexa habet, cum aciem longinquitas fallat. Demum propius adeuntibus eadem illa quae in unum congeserat error oculorum, paulatim adaperiuntur, tum illis quae praecipitia ex interuallo apparēbant, redit lenē fastigium. Nuper cum incidisset mentio Catonis, indigne ferebas (sicut es iniquitatis impatiēs) quod Catonem aetas sua parum intellexisset quod supra Pompeios & Caesares surgentem, infra Vatinius postuisset: & tibi indignum uidebatur, quod illi dissuasuro legem, toga in foro esset erepta, quod quē a rostris usque ad arcum Fabianum per seditiosae factionis manus tractus, uoces improbas, & spūta, & omnes alias insanīae multitudinis contumelias pertulisset. Tūc ego respondi, habere te quod Reipub. nōmine moueris, quā hinc P. Clodius, hinc Vatinius pessimus quisq; uenūdabat, & tacita cupiditate & corrupti nō intelligebāt se dū uendūt, etiā uenire. Pro ipso quidem Catone securū te esse iussi. Nullū enim sapientē nec iniuriā accipere, nec contumeliā posse. Catonem autē certius exēplar sapiētis uiri nobis deos immortales dedisse, quā Ulyssē & Hercule prioribus seculis. Hos enim Stoici nostri sapientes pronūciauerunt, inuictos laboribus, & contēptores uoluptatis, & uictores omnīū terrarum. Cato cum feris manus non cōtulit, quas cōlectari uenatoris agrestisq; est, nec monstra igne ac ferro persecutus est, nec in ea tēpora incidit, quibus credi posset cōliū unius humeris inniti, excussa iam antiqua credulitate, & seculo ad summam perditio solertiam. Cum ambitu cōgressus multiformi malo, & cum potentiae immensa cupiditate, quā totus orbis & in tres diuisus satiare non poterat, aduersus uicia ciuitatis degenerantis, & pessum sua mole sidentis stetit solus, & cadentem Rempub. quātū modo una retrahi manu poterat retinuit, donec uel abreptus uel abstractus, comitem se diu sustentatae ruinae dedit, simulq; extincta sunt, quae nefas erat diuidi. Neq; enim Cato post libertatem uixit, nec libertas post Catonem. Huic tu putas iniuriā fieri potuisse à populo, quod aut praeturam illi detraxit aut togam, & facrum illud caput purgamentis oris aspersit? Tutus est sapiens, nec ulla affici aut iniuria aut cōtumelia potest. Videor mihi intueri animum tuum inclusum & effere scientem, paratum acclamare. Haec sunt quae autoritatem praecipis uestris detrahant. Magna promittitis, & quae ne optari quidem, ne dum credi possint. Deinde in gentia locuti, cum pauperem negatis esse sapientem, non negatis solere illi, & seruum, & uestem, & tectum, & cibum deesse. Cum sapientem negatis insanire nō negatis & alienari, & parū sana uerba emittere, & quicquid uis morbi cogit audere. Cum sapientem negatis seruum esse, eisdem non insciamini & uenūturum, & imperata facturum, & domino suo seruilia praestiturū ministeria. Ita sublato alte supercilio in eadem quae ceteri, incidistis, mutatis rerū nominibus. Tale itaq; aliquid & in hoc esse suspicor, quod prima specie pulchrum atque magnū est, nec iniuriā, nec contumeliā accepturum esse sapientem. Multum uerū interest, utrū sapientē extra indignationē, an extra iniuriā ponas. Nam si dicis illum aequo animo laturum,

al. ceca - al. correpti CAP. II.

In tres, in Cestrem, Pompeium, & Craesum.

CAP. III.

mutam. uol. praeturam sed melius uidebatur

nullum

nullum habet priuilegiū. Contigit illi res uulgaris, & quae dicitur ipsa iniuriarū assiduitate, patientia. Si negas accepturum iniuriā, id est, neminem illi tentaturum face re, omnibus relictis negocijs Stoicus fio. Ego uero sapientē nō imaginario honore uerborum exornare constitui, sed eo loco ponere quō nulla & permittatur iniuria. Quid ergo, nemo erit qui laceat, qui tētet? Nihil in rerum natura tā sacrum est quod sacrilegum non inueniat. Sed non ideo diuina minus in sublimi sunt, si existunt, qui magnitudinem multum ultra se positam non icturi & petant. Inuulnerabile est, non quod nō feritur, sed quod non laeditur. Ex hac tibi nota sapientē exhibebo. Nūquid dubium est, quin certius robur sit, quod non uincitur, quā quod nō lacebitur, cum dubiae sint uires in experta, at merito certissima firmitas habeatur, quae omnes incur sus respuit? Sic tu sapientem melioris scito naturae, si nullius illi iniuria nocet, quā si nulla sit. Et illum fortem uirum dicam, quem bella non subigunt, nec admota uis hostilis exteret, nō cui pingue ocium est inter delides populos. Huiusmodi igitur sapientem nulli esse iniuriā obnoxium. Itaq; non refert quā multa in illum conijciantur tela, cum sit nulli penetrabilis. Quomodo quorūdam lapidum inexpugnabilis ferro duricia est, nec secari adamas, aut caedi uel teri potest, sed incurrentia ultro retundit: quemadmodum quaedam non possunt igne consumi, sed flāma circumfusa, rigorem suum habitumq; conseruant: quemadmodum proiecti in altum scopuli mare frangunt, nec ipsi ulla feruitiae uestigia tor uerberati & procellis ostentant: ita sapientis animus solidus est, & id roboris collegit, ut tam tutus sit ab iniuriā, quā illa quae retulit. Quid igitur non erit aliquis qui sapienti facere tentet iniuriā? Tentabit, sed non peruenturam ad eum. Maiore enim interuallo à contactu inferiorum abductus est quā ut ulla uis noxia, usq; ad illum uires suas perferat etiā cum potentes & imperio aediti, & consensu seruentiū ualidi, nocere ei tentent: tam citra sapientem omnes eorū impetus deficient, quā quae neruo, tormentisue in altum exprimuntur, cū extra uisum existerunt, citra cōliū tamen fluctant. Quid, tu putas cum solidus ille rex multitudine telorū diem obscurasset, ullam sagittam in solem incidisse? Aut demissis in profundum cathenis Neptunum potuisse & contingi? Ut coelestia humanas manus effugiūt, & ab his qui templa dirunt, aut simulachra con flant, nihil diuinitati nocetur. Ita quicquid sit in sapientē proterue, petulāter, superbe, frustra tentatur. At satius erat neminē esse qui facere uellet. Rem difficilē optas humano generi, innocentia. At non fieri, eorum interest qui facturi sunt, nō eius qui pati, ne si fiat quidem potest. Imò nescio, an magis uires sapientia ostendat tranquillitatis inter lac essentia. Sicut maximum argumētum est, Imperatoris armis uirisq; pollentis, tuta securitas & in hostium terra. Diuidamus si tibi uidetur Serene, iniuriā à contumelia. Prior illa natura grauior est: haec leuior, tamen delicatis grauis, qua non laeduntur, sed offenduntur. Tanta est tamen animorū dissolutio & uanitas, ut quidā nihil acerbius putent. Sic inuenies seruū, qui flagellis quā colaphis caedi malit, & qui mortem ac uerbera tolerabiliora credat, quā cōtumeliosa uerba. Ad tantas ineptias peruentū est, ut non dolore tantum, sed doloris opinione uexemur, more puerorū, quibus metus incutit umbra, & personarum deformitas, & deprauata facies, lachrymas uerò euocant nomina parum grata auribus, & digitorū motus, & alia quae impetu quodam erroris improuidi refugiunt. Iniuria propositū hoc habet, aliquē malo afficere. Malo autē sapientia non relinquit locum. Vnum enim malum illē est turpitudine, quae introire eò ubi tam uirtus honestumq; est, non potest.

forte, peruenit at

al. appetant

al. seculis

CAP. IIII.

forte, cōstrin-git

CAP. V.

al. perducta

K a sic con

forte, induit uel indurata sic cōtra casus † indurat, ut nec inclinari quidē, nedum uinci possit. Aduersus apparatus terribilium, rectos oculos tenet, nihil ex uultu mutat, siue illi dura, siue secunda ostentantur. Itaque nihil perdet, quod perire sensurus sit. Vnius enim in possessione uirtutis est, ex qua depelli nunquam potest, ceteris precario utitur. Quis autē iactura mouetur alieni? Quod si iniuria nihil laedere potest ex his que propria sapientis sunt, quia uirtute sua salua sunt, iniuria sapienti non potest fieri. Megarā Demetrius ceperat, cui cognomen Poliorcetes fuit, ab hoc Stilpon philosophus interrogatus, Nunquid perdidisset, nihil inquit, Omnia namque mea mecum sunt. Atqui & patrimoniū eius in prædā cesserat, & filias rapuerat hostis, & patriā. At ille uictoriā illi excussit, & se urbe capta, non inuictū tātū, sed indemnem esse testatus est. Habebat ergo secum uera bona, in quæ non est manus iniectio. At ea quæ dissipata & direpta ferebantur, non iudicabat sua, sed aduentitia, & nutum fortunæ sequentia, ideo non ut propria dilexerat. Omnium enim extrinsecus affluentium lubrica & incerta possessio est. Cogita nunc, an huic fur, an calumniator, aut uicinus † potēs, aut diues aliquis, regnum orbæ senectutis exercens, facere iniuriam possit, cui bellum & hostis ille egregiam artē quassandarū urbium professus, eripere nihil possit. Inter micantes ubique gladios, & militarem in rapinam tumultum, inter flammam et sanguinem stragemque impulsæ ciuitatis, inter fragorem templorum super deos suos cadētium, uni homini pax fuit. Non est itaque quod audax iudices promissum, cuius tibi si parum fidei habes, sponsorem dabo. Vix enim credis tātum firmitatis in homine, aut tantam animi magnitudinem cadere, sed si prodit in medium qui dicat. Non est quod dubites, an tollere se homo natus supra humana possit, an dolores damna, ulcerationes, uulnera, magnos motus rerum circa se frementium securus aspiciat, & dura placide ferat, & secunda moderate, nec illis cōcedēs, nec his fretus, unus idemque inter diuersa sit, nec quicquam suum nisi se putet esse, ea quoque parte qua melior est † tandē assūm huc uobis probaturus, sub isto tot ciuitatum euerfore, munimenta incursu arctis labefieri, & turrium altitudinē cuniculis ac latentibus fossis repēte residere, & æquaturum æditissimas arces aggerē crescere, at nulla machinamenta posse reperiri, quæ bene fundatum animum agitent. Erepli modo ē ruinis domus, & incendijs undique relucens, per flammam, per sanguinem fugi. Filias meas qui casus habeat, an peior publico, nescio. Solus, & senior & hostilia circa me omnia uidens, tamen integrum incolumemque esse censum meū profiteor, teneo, habeo quicquid mei habui. Non est quod me uictum, uictorē te credas. Vicit fortuna tua fortunam meam. Caduca illa, & dominū mutata, ubi sint nescio. Quod ad res meas pertinet, mecum sunt, mecum erunt. Perdiderunt isti diuites patrimonia, Libidinosi amores suos, & magno pudoris impendio dilecta scorta. Ambitiosi curiam & forū, & loca exercētis in publico uitij destinata. Fœneratores perdidērūt tabellas suas, quibus auaricia falso læta, diuitias imaginatur. Ego quidē omnia integra illibataque habeo. Proinde istos interroga qui flent, qui lamentantur, striculis gladijs nuda pro pecunia corpora opponūt, qui hostē onerato sinu fugiunt. Ergo ita habet Serene, perfectum illum uirum humanis diuinisque uirtutibus plenum, nihil perdere. Bona eius solidis & inexuperabilibus munimentis præcincta sunt. Non Babylonis illi muros contuleris, quos Alexander intrauit. Non Carthaginis aut Numantiae moenia, una manu capta. Non capitoliū, arcemque. † Habent ista hostile uestigium, illa quæ sapientem tuentur, à flamma & ab incurſu tuta sunt, nullum introitū præbent, excelsa, inexpugnabilia, dijs æqua. Non est quod dicas, ita ut solet, hunc sapientem nostrum nunquam inueniri. Non fingimus istud humani ingenij uanum decus, nec ingentē imaginem falsæ uirtutis concipimus, sed qualem confirmamus exhibuimus, & exhibemus. Raro forsitan magnisque atatum interuallis inuenitur. Neque enim magna & excedentia solum ac uulgarem modum crebro gignuntur. Ceterum hic ipse M. Cato, à cuius mentione hæc disputatio processit, uereor ne supra nostrum exemplar sit. Denique ualidius debet esse quod lædit, eo quod læditur. Non est autem fortior neque uirtute. Non potest ergo lædi sapiens. Iniuria in bonos non tentatur nisi à malis

Bonis

Bonis inter se pax est. Mali tam bonis perniciosi sunt, quam inter se. Quod si lædi nisi infirmior non potest malus autē infirmior bono nec iniuria bonis nisi à dispari inferenda est, iniuria in sapientem uirum non cadit. illud enim iam non es admonendus, neminem bonum esse nisi sapientem. Sed iniuste, inquis. Socrates damnatus, iniuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet, posse euenire, ut faciat aliquis iniuriam mihi, & ego non accipiam: tanquam si quis rem cum culla mea surripuit, in domo mea ponat, ille furtum fecerit, ego nihil perdidit. Potest aliquis nocēs gerit, quamuis non nocuerit. Siquis cum uxore tanquam cum aliena concubat, adulter erit, quamuis illa adultera non sit. Aliquis mihi uenenum dedit, sed uim suam remixtum cibo perdidit. Venenum illud dando, sceleri se obligauit, etiam si non nocuit. Non minus latro est, cuius telum opposita treste elusum est. Omnia scelera, et ante affectum operis, quantum culpæ satis est, perfecta sunt. Quaedam eius conditionis sunt, & hac uice copulantur, ut alterum sine altero esse possit, alterū sine altero non possit. Quod dico conabor facere manifestū. Possum pedes mouere, ut non curram, currere non possum, ut non moueam. Possum quamuis in aqua sim non natare, si nato, non possum in aqua non esse. Ex hac forte & hoc est de quo agitur, si iniuriā accipi, necesse est factam esse, si est facta, non est necesse accepisse me. Multa enim incidere possunt quæ submoueant iniuriā. Ut intentā manū deicere, aliquis casus potest, & emissa tela declinare, ita iniurias qualescunque potest aliqua res depellere, & in medio intercipere, ut & facta sint, nec accepta. Præterea nihil iustum iusticia pati potest, ga non coeunt contraria. Iniuria autē non potest fieri nisi iniuste. Ergo sapienti iniuria non potest fieri. Nec est quod miretur, si nemo potest illi iniuriā facere, nec potest quidē quæ potest: & sapienti nihil deest, quod accipere possit loco muneris, & inanis nihil potest tribuere sapienti. Habere enim prius debet, quæ dare. Nihil autē habet quod ad se transferri sapiens gauisurus sit. Non potest ergo quisquam aut nocere sapienti, aut prodesse. Quemadmodum diuina nec iuari desiderant, nec lædi possunt. Sapiens autē uicinus proximusque dijs cōsistit, excepta mortalitate, similis deo. Ad illa nitēs pergēsque excelsa, ordinata, intrepida, æquali & concordia cursu fluentia, secura, benigna, bono publico nata, & sibi & alijs salutaria, nihil humile concupiscet, nihil flebit, qui rationi innixus per humanos casus, diuino incedit antimo. Non habet unde accipiat iniuriam: ab homine me tantum dicere putas: sed nec à fortuna quidē, quæ quotiens cum uirtute congressa est, nunquam par recessit. Si maximum illud, ultra quod nihil habent iratae leges, ac fauissimū domini quod minentur, in quo imperium suum consumit fortuna, æquo placidoque animo accipimus, & scimus mortem malum non esse, ob hoc ne iniuriam quidem, multo facilius alia tolerabimus, damna, dolores, ignominias, locorum commutationes, orbitates, dissidia, quæ sapientem, etiam si uniuersa circumueniant, non mergunt, ne dum ad singulorū impulsus mœreat. Et si fortunæ iniurias moderate fert, quanto magis hominum potentium, quos scit fortunæ manus esse. Omnia itaque sic patitur, ut hyemis rigorem, & intemperantiam cœli, ut feruores morbosque, & cætera forte accidentia. Nec de quoquam tam bene iudicat, ut illum quicquam putet consilio fecisse, quod in uno sapiente est. Aliorum omnium non consilia, sed fraudes & insidias, & motus animorum incōditi sunt, quos calibus adnumerat. Omne autem fortuitum † circa nos seuit. Illud quoque cogita, iniuriarum latissime patere materiam illis, per quæ periculum nobis quaesitum est, ut accusatore submisso aut criminatione falsa, aut iritatis in nos potentiorū motibus, quæque alia inter togatos latrocinia sunt. Est & illa iniuria frequēs, si lucrum alicui excussum est, aut præmium diu captatum, si magno labore affectata hereditas auersa est, & quaesturosa domus gratia erepta. Hæc effugit sapiens, qui nescit nec in spe, nec in metu uiuere. Adhuc nunc, quod iniuriam nemo immota mente accipit, sed ad sensum eius perturbatur. Caret autem perturbatione uir rectus, erroribus moderatur suis, altæ quietis & placide. Nam si illum tangit iniuria, & mouet & impedit. Caret autem ira sapiens, quam excitat iniuriæ species, nec aliter careret ira, nisi & iniuria, quam scit sibi non posse fieri. Inde tam erectus lætusque est, inde con-

K 3 tinuo

iniuriam.

CAP. VIII.

CA. IX.

forte, citra

tinuo gaudio elatus, adeo ad offensiones rerum hominumque non contrahitur, ut ipsa illi iniuria usui sit, per quam experimētum sui capit, & uirtutem tētat. Faueamus obsecro uos huic proposito, æquisque & auri bus affimus, dum sapiens in iuria excipitur, nec quicquam ideo petulantia nostra, aut rapacissimis cupiditatibus, aut certe temeritati superbiaque detrahitur. Saluis uitijs nostris, hæc sapienti libertas quaritur, non ut uobis facere non liceat iniuriam agimus, sed ut ille omnes iniurias in altum demittat, patientiaque se ac magnitudine animi defendat. Sic in certaminibus sacris plerique uicere, cadentium manus obstinata patientia fatigant. Ex hoc puta genere sapientem eorum qui exercitatione longa ac fidelis, robur perpetuendi lassandique omnem inimicam uim consecuti sunt. Quoniam priorem partem percurrimus, ad alteram transeamus. Quum iam quibusdam proprijs, plerisque uero communibus contumeliam refutauerimus. Est minor iniuria, quam queri magis quam exequi possumus, quam leges quoque nulla digna uindicta putauerunt. Hunc affectum mouet humilitas animi contrahentis se, ob factum dictumque inhonorificum. Ille me hodie non admittit, cum alios admitteret. Sermonem meum aut superbe auersatus est, aut palam risit, & non in medio me loco, sed in imo collocauit, & alia huiusmodi notæ. Quæ quid uocem, nisi querelas nauseantis animi, in quæ ferè delicati, & felices incidunt. Non uacat enim hæc notare cum peiora instat. Nimio ocio ingenia nostra infirma, & muliebria, & inopia ueræ iniuriæ lasciuientia, his commouentur, quorum pars maior constat uitio interpretatis. Itaque nec prudentia quicquam in se esse, nec fiducia ostendit, qui contumelia afficitur. Non dum libe enim contemptum se iudicat, & hic morfus non sine quadam humilitate animi euenit, suppressis se ac descendens. Sapiens autem a nullo contemnitur, magnitudinem suam nouit, nullique tantum de se licere & nunciat, quæ tibi, & omnes has quas non miserias animorum, sed molestias dixerim, non uincit, sed ne sentit quidem. Alia sunt quæ sapientem feriunt, etiam si non peruerant, ut dolor corporis, & debilitas, aut amicorum liberorumque amissio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc non nego sentire sapientem. Nec enim lapidis illi duriciam ferriue afferimus. Nulla uirtus est, qua te non sentias perpeti. Quid ergo est? Quosdam icus recipit, sed receptos euincit, sanat, & comprimit. Hæc uero minora, ne sentit quidem, nec aduersus ea solita illa uirtute utitur dura tollerandi, sed aut non annotat, aut digna risu putat. Præterea cum magnam partem contumeliarum superbi insolentesque faciant, & male felicitatem ferentes, habet quo istum affectum inflatum respuat, pulcherrimam uirtutem omnium, animi firmitatem magnitudinemque, illa quicquid huiusmodi est transcurrit, ut uanas somniorum species, uisusque nocturnos, nihil habentes solidi, neque ueri. Simul illud cogitat, omnes inferiores esse, quæ ut illis audacia sit, tanto celsiora despiciere. Contumelia à contemptu dicta est, quia nemo nisi quem contempsit, afficit tali iniuria. Nemo autem meliorem maioremque contemnit, etiam si facit aliquid quod contemnentis solent. Nam & pueri os parentum ferunt, & crines matris turbauit lacerauitque, infans, & sputo aspersit, aut nudauit in conspectu suorum tegenda, & uerbis obscenioribus non pepercit, & nihil horum contumeliam dicimus. Quare quia qui fecit, contemnere non potest. Eadē causa est, cur nos mancipiorum urbanitas in dominos contumeliosa delectet, quorum audacia ita demum sibi in conuiuias ius facit, si ceperit à domino. Ut quisque contemptissimus, & ut maxime ludibrio est, ita solutissimæ linguæ est. Pueros quidem in hoc mercaturæ procaces, & eorum impudentiam acunt, & sub magistro habent, qui probra & mendacitate effundant. Nec has contumelias uocamus, sed argutias.

CAP. XII.

Quanta autem demētia est, hisdem modo delectari, modo offendi, & rem ab amico dictam, maledictum uocare, à seruulo, ioculari conuiuium. Quæ animum nos aduersus pueros habebimus, hunc sapiens aduersus omnes quibus etiam post iuuentam canosque puerilitas est. An quicquam illi profecerunt, quibus animi mala sunt, aut dicique in maius errores, qui à pueris magnitudine tantum formaque corporum differunt? Cæterum non minus uagi incertique, uoluptatum sine delectu appetentes, trepidi, & non ingenio,

ingenio, sed formidine quieti, Non ideo quicquam inter illos puerosque interesse quis dixerit, quod illis talorum nucumque & aris minuti auaritia est, his auri argenti que & urbium: quod illi inter ipsos magistratus gerunt, & prætextam fascisque ac tribunalia imitantur, hi eadem in campo foroque serio ludunt. Illi in littoribus arenæ congestu si mulachra domorum excitant, hi ut magnum aliquid agentes, in lapidibus ac parietibus, & tectis molendis occupati, ad tutelam corporum inuenta, in periculum uerterunt. Ergo par pueris, longiusque progressis, sed in alia maioraque error est. Non immerito itaque horum contumelias sapiens ut iocos accipit, & aliquando illos tanquam pueros malo poenaeque admonet, & afficit, non quia accepit iniuriam, sed quia fecerunt, & ut desinant facere. Sic enim & pecora uerbere domantur, nec irascimur illis cum sefforem recusauerint, sed compescimus, ut dolor contumaciæ uincat. Ergo & illud solutum scies, quod nobis opponitur, quare si non accepit iniuriam nec contumeliam sapiens, puniat eos qui fecerunt: Non enim se ulciscitur, sed illos emendat. Quid est autem quare hanc animi firmitatem non credis in uirum sapientem cadere, cum tibi in alijs idem notare, sed non ex eadem causa liceat? Quis enim phrenetico medicus irascitur? quis uic febricitantis & frigida prohibiti, maledicta in malam partem accipit? Hunc affectum aduersus omnes habet sapiens, quem aduersus ægros suos medicus, quorum nec obscœna si remedio egent contrectare, nec reliquas & effusa inueneri dedignatur, nec perfurorem sanctorum excipere conuicia. Scit sapiens, omnes hos qui togati, purpuratique, incedunt, ualentes coloratosque male sanos esse, quos non aliter uidet, quam ægros intemperantes. Itaque ne succenset quidem, si quid in morbo petulantius ausi sunt aduersus medentem: & quo animo honores eorum nihilo aestimat, eodem parum honorifice facta. Quæ admodum non placet sibi, si illi mendicus coluerit, nec contumeliam iudicabit, si illi homo plebis ultimæ salutanti mutuatam salutationem non reddiderit, sic nec se suspiciet quidem, si illum multi diuites suspexerint. Scit enim illos nihil à medicis differre, imò inferiores esse. Illi enim exi quo, hi multo egent: & rursus non tangetur, si illum rex Medorum Artalusue Asie, salutantem silentio ac uultu arroganti transierit. Scit statum eius non magis habere quicquam inuidendum, quam eius cui in magna familia cura contigit ægros infanosque compescere. Num moleste feram si non reddiderit nomen aliquis ex his, qui ad Castoris negotiantur, nequam mancipia ementes uendentisque, quorum tabernæ pessimorum seruatorum turba refertæ sunt? Non ut puto, quid enim is boni habet, sub quo nemo nisi malus est? Ergo ut huius humanitatem inhumanitatemque negligit, ita & regis. Habes sub te Parthos, Medos, & Bactrianos, Sed quos metu continet, sed propter quos remittere & arcum tibi non contingit, sed postremos & uenales, sed nouum aucupantes dominum. Nullius ergo mouebitur contumelia. Omnes enim inter se differunt. Sapiens quidem pares illos ob æqualem stultitiam omnes putat. Nam si semel se demiserit eò, ut aut iniuria moueatur, aut contumelia, non poterit unquam esse securus. Securitas autem proprium bonum sapientis est, nec committet, ut in iudicando sibi contumeliam factam, honorem habeat ei, qui fecit. Necessè est enim à quo quisquam contemni moleste ferat, suspici gaudeat.

Tanta quosdam demētia tenet, ut contumeliam sibi posse fieri putent à muliere. Quid refert quantum habeat, quot leuicarios, quam oneratas aures, quam laxam sellam, æque impudens animal est, & nisi scientia accessit, ac multa eruditio, ferè cupiditatum incontinens. Quidam se à cinerario impulsos moleste ferunt, & contumeliam uocant hostiarij difficultatem, nomenclatoris superbiam, cubicularij supercilium. O quantus inter ista risus tollendus est, quanta uoluptate implendus animus, ex alienorum errorum tumultu, contemplari quietem suam. Quid ergo? Sapiens non accedit ad fores, quas durus sanitor oblidet? Ille uero, si res necessaria uocabit, experietur, & illum quisquis erit tanquam canem acrem, obiecto cibo leniet, nec indignabitur aliquid impendere, ut limen transeat, cogitans, & in pontibus quibusdam pro transitu dari. Itaque illi quoque quisquis erit, qui saluatorium publicum exerceat, donabit. Scit emere uenalia. Ille pusilli animi est qui sibi placet, quod hostia

CAP. X.

al. nunciat sibi

CAP. XI.

al. immeditata

CAP. XIII

ad Castoris
Vide Scholia

forte, animam

al. ut iudicando

CA. XIII

al. torum rio libere respondit, & uirgam eius fregit, quod ad dominum accessit & petijt thro- num. Facit se aduersarium qui contendit, & ut uincat, par fuit. At sapiens colaphis percussus, quid faciet? Quod Cato cum illi os percussus esset, non excauidit, non uindictam. Iniuriam non remisit quidem, sed factam negauit. Maiore animo non agnouit, quam ignouisset. Non diu in hoc harebimus. Quis enim nescit, nihil ex his quae creduntur bona aut mala ita uideri sapienti, ut omnibus? Non respicit quid ho- mines turpe iudicent, aut miserum, non ita quae populus, sed ut sydera contrarium mun- do iter intendunt, ita hic aduersus opinionem omnium uadit. Desinite itaque dice- re, non accipiet ergo sapiens iniuriam, si caedetur? si oculum illi eruetur? non accipiet co- tumeliam, si obscenorum uocibus improbis per forulum agerur? si in conuiuio regis recumbere infra mensam, uescique cum seruis ignominiosa officia fortitis iubebitur? si quid aliud ferre cogetur, eorum quae excogitari pudori ingenio molesta possunt? In quantumcunque ista uel numero, uel magnitudine creuerint, eiusdem naturae erunt. Si non tangant illum parua, nec maiora quidem. Si non tangat pauca, nec plu- ra quidem. Sed ex imbecillitate uestra coniecturam capitis ingentis animi, & cum cogitatis quantum putatis uos pati posse, sapientiae paulo ulteriorem terminum ponitis. At illum in alijs mundi finibus sua uirtus collocauit, nihil uobiscum commu- ne habentem. Quare, & si aspera & quaecumque toleratur grauiora sunt, auditaque & uisus refugienda ingruerint, non obruetur eorum cœtu: & qualis singulis talis uniuersis ob- sistet. Qui dicit illud tolerabile sapienti, illud intolerabile, & animi magnitudinem intra certos fines teneri, male agit. Vincit nos fortuna, nisi tota uinciatur. Ne putes istam Stoicam esse duriciam. Epicurus quem uos patronum inertiae uestrae assumit, putatisque mollia ac desidiose praecipere, & ad uoluptatem ducentia, raro inquit, sapienti interuenit fortuna. Quam penè emisit uiri uocem. Vis tu fortius lo- qui, & illam ex toto submouere? Domus haec sapientis angusta sine cultu, sine stre- pitu, sine apparatu, nullis obseruatur sanctoribus, turbam uenale fastidio digeretur, sed per hoc limen uacuum, & ab hostiarijs liberum fortuna non transit. Scit non esse illic sibi locum, ubi sui nihil est. Quod si Epicurus quoque qui corpori pluri- mum indulset, aduersus iniurias exurgit, quid apud nos incredibile uideri potest, aut supra humanae naturae mensuram? Ille ait iniurias tolerabiles esse sapienti, nos iniurijs non esse. Nec enim est, quod dicas hoc naturae repugnare. Non negamus rem incommodam esse uerberari & impelli, & aliquo membro carere, sed omnia ista negamus iniurias esse, non sensum illis doloris detrahimus, sed nomen iniuriae, quod non potest recipi, uirtute salua. Uter uerius dicat, uidebimus. Ad contemptum qui dem iniuriae uterque consentit. Quaris quid inter duos intersit? Quod inter gladiato- res fortissimos, quorum alter premit uulnus, & constat in gradu, alter respiciens ad clamorem populorum, significat nihil esse, & intercedi non patitur. Non est, quod putes magnum, quo dissidemus. Illud quoque agit, quod unum ad nos pertinet. Vtra- que exempla hortantur contemnere iniurias, & quas iniuriarum umbras ac suspi- cionem dixerim, contumelias. Ad quas despiciendas non sapienti opus est uiro, sed tantum cōspiciente, qui sibi possit dicere, utrum merito mihi ista accidunt, an immeri- to? Si merito, non est contumelia, iudicium est. Si immerito, illi qui iniusta facit, eru- bescendum est. Ex quibus illud contumelia dicitur: in capitis mei leuitate locatus est, & in oculorum ualitudinem, & in crurum gracilitatem, & in staturam. Quae contume- lia est, quod apparet audire? Coram uno aliquid dictum ridemus, coram pluribus indi- gnatur, & eorum alijs libertatem non relinquimus, quae ipsi in nos dicere assueuimus. *al. marinum* **CA. XVII.** *al. marinum* locis temperatis delectamur, immodicis irascimur. Chryssippus ait quendam in- dignatum, quod illum aliquis uerueceter maximè dixerat. In senatu stentis uidimus Fi- dum Cornelium Nasonis generum, cum illum Corbulus Struthio camelum depilatū dixisset. Aduersus alia maledicta mores & uitam conuulserant, frontis illi firmitas constitit, aduersus hoc tam absurdum lachrymae procliderunt. Tanta animorum imbecillitas est, ubi ratio discessit. Quid? quod offendimur si quis sermonem nostrum ini- iatur, si quis incessum, si quis uitium aliquod corporis aut linguae exprimit, quasi no- tiora

tiora illa fiant alio imitante quam nobis facientibus. Senectutem quidam inuisti au- diunt, & canos & alia ad quae uoto peruenitur. Paupertatis maledictum quosdam per- cussit, quam sibi obiecit, quisquis abscondit. Itaque materia petulantibus & per con- tumeliam urbanis detrahitur, si ultro istam & prior occupes. Nemo alijs risum pre- buit, qui ex se caput. Vatiniū hominem natum & ad risum, & ad odium, scurrā *al. inia* fuisse, & uentum ac dicacem, memoriae proditum est. In pedes suos ipse plurima dicebat, & in fauces concisas: sic inimicorum quos plures habebat, quam morbos, & in primis Ciceronis urbanitatem effugit. Si ille hoc potuit duriciae oris, qui as- iuis cōuicijs depudere didicerat, cur is non possit, qui studijs liberalibus & sapien- tiae cultu ad aliquem profectum peruenerat? Adhuc, quod genus ultionis est, eripe- re ei qui fecit, contumeliae uoluptatem. Solent dicere, miserum me, puto non inteli- lexit. adeo fructus contumeliae in sensu & indignatione patientis est. Deinde non de- erit illi aliquis par. Inuenitur qui te quoque uindictet. C. Caesar inter caetera uitia quae- bus abundabat, contumeliosus mirabiliter ferebatur, omnibus aliqua nota feriēdis, ipse materia risus benignissima, tanta illis palloris infantia testatis foeditas erat, tanta oculorum sub fronte simul latentiū toruitas, tanta capitis destituti, & enudatis capil- lis asperli deformitas. Adhuc obsessam fetis ceruicē, & exilitate erurum, & enormi- tatem pedum. Immensum est, si uelim singula referre, per quae in patres atosque- suos contumeliosus fuit, per quae in uniuersos ordines, ea referam quae illum exi- tatio dederunt. Asiaticum Valerium in primis amicis habebat ferocem uirum, & uix- aequo animo alienas contumelias laturum. Huic in conuiuio, item in concione uo- ce clarissima, qualis in concubitu esset uxor eius obiecit. Dii boni, hoc uirum audire, principem scire, & usque eo licentiam peruenisse, ut non dico consulari, non di- co amico, sed tantum marito princeps, & adulterium suum narret, & fastidium? De Cherea tribuno militum, sermo promanauerat, quod languidus & somno, & infra *al. sono* ta uoce suspectior. Huic Caius signum petenti, Modo Veneris, modo Priapi dabat, aliter atque aliter exprobrans armato molliciem. Hoc, ipse perlicidus, crepidatus, armillatus: Coegit itaque illum uti ferro, ne saepius signum peteret. Ille primus in- ter coniuratos manum sustulit, ille ceruicem mediam uno ictu decidit, plurimum- deinde undique publicas ac priuatas iniurias ulciscētium gladiatorum ingestum est. Sed primus uir fuit, qui minime uisus est. At idem Caius omnia contumelias putat, & fuit ferendarum impatiens, faciendarum cupidissimus. Iratus fuit Herennio Ma- cro, qui illum Caium salutauerat, nec impune cessit Primipilario, quod Caligulam dixerat. Sic enim in castris natus, & alumnus legionum uocari solebat, nullo no- mine militibus familiarior unquam factus, sed tam Caligulam conuiuium & pro- brum iudicabat. Conturbatis ergo hoc ipsum solatio erit, etiam si nostra facilitas ultionem omiserit, futurum aliquem, qui peccatas exigat a procace, & superbo, & in- iuriōso, quae uitia nunquam in uno homine, & in una contumelia consumuntur. Respiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam, ut Socratis, qui cor- moediatarum publicatos in se & spectatos sales in partem bonam accepit, risitque non minus, quam cum ab uxore Xanthippe immunda aqua perfunderetur. At Iphi- crates cui mater barbara & Thressa obijciatur, respondit & deorum matrem I- deam esse. Non est in rixam collectationemque ueniendum, procul auferen- di pedes sunt, & quicquid horum ab imprudentioribus fiet, fieri autem nihil ab im- prudentibus non potest, negligendum. Et honores & iniuriae uulgi, in promiscuo habende sunt. Nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa timore con- tumeliarum aut tedio, necessaria omitemus, & publicis priuatisque officijs, aliquan- do etiam salutaribus non occuremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra- animum audiendi, aliquando etiam & obarati potentibus, detegemus hunc affectum- intemperanti libertate. Non est autem libertas nihil pati. Fallimur, libertas est ani- mum opponere iniurijs, & eum facere se, ex quo solo sibi gaudentia uentant, ex- tiora deducere a se, ne inquieti sit uita, omnium risus, omnium linguas timenti, Quis enim est, qui non possit contumeliam facere, si quisquam potest. Diuerso autem

autem remedio utetur, sapiens affectatorque sapientiae. Imperfectis enim & adhuc ad publicum se iudicium dirigentibus, hoc proponendum est, inter iniurias ipsas contumeliasque debere uersari. Omnia leuiora accidunt expectantibus, quo quisque honestior genere, fama, patrimonio est, hoc se fortius gerat. Memor in prima aetate altos ordines stare, contumelias & uerba probrosa, & ignominias, & cetera dehonestamenta uelut clamorem hostium ferat, & longinqua tela, & saxa sine uulnere circa galeas crepitantia. Iniurias uero, ut uulnera, alia armis, alia pectori infixi, non deiectus, ne motus quidem gradu, sustineat. Etiam si premeris, & infesta ui uergeris, cedere turpe est, assignata uero a natura locum tuere. Queris quis hic sit locus? Viro Sapienti aliud auxilium est huic contrarium. Vos enim rem geritis, illi parta uictoria est: nec repugnat uestro bono, & hanc spem dum ad uerum peruenitis alite in animis, liberetque meliora excipite, & opinione ac uoto iuuat. Esse aliquid inuictum, esse aliquem in quem nihil fortuna possit, e Republica humani generis est.

Libri secundi & ultimi ad Serenum, finis.

ERASMI IN LIB. QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIURIA.

Cap. 10. Quoniam quibusdam proprijs plerisque communibus contumeliam resutauimus. Quoddam exemplar habebat. Quoniam quibusdam proprijs contumeliam resutauimus. Veraque lectio non uacat mendo, nisi proprijsque, ditatum est pro, proprijs quoque, & pro quoniam, malim, qua iam, Nam Rodolphus legit, resutabimus. Sentit enim se speciatim demonstraturum, quod in genere tractauit.

PINCIANI IN LIB. II. AD SERENVM QVOMODO IN SAPIENTEM NON CADIT INIURIA.

Cap. 12. LV CII Annaei Senecae ad Sereni liber Secundus. Verbum, secundus, in correctioribus exemplaribus non habetur. Ex his qui ad castra negotiantur. Emenda, ex his qui ad Caestoris negotiantur, ut subaudiatur templum aetice. Fuisse autem Caestoris templum in foro Papinius in syluis Catullus, & multi alij ex poetis historicisque passim testantur, stipulante etiam omni scripta lectione.

Cap. 17. Depudere dicitur. Omnia scripta exemplaria pudere agnoscunt, non depudere, Expende itaque, an pertranspositionem syllabarum placeat legi, pudere deditur. Non debet quidem homo esse contumeliosus. Non habentur haec uerba in ulla scripta lectione.

Cap. 18. Crepidatus, auratus. Eadem, crepidatus, ac iratus. Castigadum reor, crepidatus, armillatus, ex Suetonio in eius uita. Cervicem mediam uno idu decidit. Scribendam arbitror decidit, non decidit, ex eodem Suetonio. Hac idem Caius omnia contumelias putat. Legendum forte. Hic idem Caius omnis contumelias putans. Hic enim in castris natus & alumnus legionum uocari solebat. Scripta omnis lectio. Hoc praefert, non hic, ut sit graecanicus dicendi modus. Hoc ille uocabatur, pro hoc nomine ille uocabatur. Sed iam Caligulam conuictum & probrum putabat. Conturbatus ergo. Verbum, Conturbatus, ad superiora pertinebat in prioribus editionibus. Quapropter corrigendum reor, sed iam Caligam conuictum & probrum putabat cothurnatus ex Suetonio. Saepe inquit depictas gemmasque indutus penulas manu leuatus & armillatus in publicum processit. Aliquando sericatus & cycladatus, ac modo in crepidis uel cothurnis, modo in specularia caliga, nonnunquam focco muliebri. At Iphicrates cui mater barbara & thraexsa obijciebatur. Prior editio. Anthiopeque mater barbara & thraexsa obijciebatur. Nonnulla exemplaria scripta. Antiphoni mater barbara, cetera. Exemplar Facundi & Primitiui. Antiphoni mater barbara & thraexsa obijciebatur reseruit, ex Diogene Laertio in uita Antiphonienis.

LV CII ANNAEI SENECAE AD PAULINVM DE BREUITATE VITAE LIBER VNVS.

CAP. I

Maior pars mortalium Pauline de naturae malignitate conqueritur, quod in exiguum aut gignitur, quod haec tam uelociter, tam rapide dati nobis temporis spacia decurrant, adeo ut exceptis admodum paucis, ceteros in ipso uita apparatu uita desituat. Nec huic publico, ut opinantur malo, turba tantum & imprudens uulgius ingemuit. Clarorum quoque uirorum hic affectus querelas euocauit. Inde illa maximi medicorum exclamatio est, Vita breuem esse, longam artem. Inde

Inde Aristoteli cum rerum natura exigenti minime conueniens sapienter uiro lris est: Illam scilicet iam animalibus tantum indulsisse, ut quina, aut dena secula edurere, hodie in tam multa ac magna genito, tanto ceteriorem terminum stare. Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa uita, & in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene collocaretur. Sed ubi per luxum ac negligentiam desinit, ubi nulli rei bonae impenditur, ultima demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Ita est, non accepimus breuem uitam, sed fecimus; nec inopes eius, sed prodigii sumus. Sicut amplae & regiae opes ubi ad malum dominum peruenierunt, momento dissipantur. At quamuis modica, si bono custodi tradita sunt, usu crescent, Ita aetas nostra bene disponenti multum patet.

CAP. II

Quid de rerum natura querimus? illa se benigne gessit. Vita, si scias uti, longa est. Alium infatiabilis tenet auaricia: alium in superuacuis laboribus operosa sedulitas; alius uiuio mader, alius inertia torpet, alium defatigat ex alienis iudicijs suspecta semper ambitio. Alium mercandi princeps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, spe lucri ducit; Quosdam torquet cupidio militariae, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios. Sunt quos ingratus superiorum cultus uoluntaria seruitute consumat. Multos aut affectatio alienae fortunae, aut suae odium detinuit. Pleroque nihil certum sequentes, uaga & incostans, & sibi displicens leuitas, per noua consilia iactant. Quibusdam nihil quo cursum dirigat placet, sed marcetes officiantesque fata deprehendunt, adeo ut quod apud maximorum poetarum more oraculi dictum est, uerum esse non dubitem; Exigua pars est uitae quam nos uisimus. Ceterum quidem omne spacium, non uita sed tempus est. Virgentia circustant uitia undique, nec resurgere, aut in dispendium ueri attollere oculos sinunt, sed mersos, & in cupiditatibus infixos premunt. Nunquam illis recurrere ad se licet, sed si quando aliqua quies fortuito contingit, ueluti profundo mari, in quo post uentum quoque uolutatio est, fluctuat, nec unquam illis a cupiditatibus suis oclum in stat. De istis me putas dissere, quorum in confessio mala sunt? Aspice illos, ad quorum felicitatem concurrunt, bonis suis effocantur. Quorum multis graues sunt diuitiae? Quam multorum eloquentia quotidiano ostentandi ingenij spatio, sanguinem educit? Quam multos continuis uoluptatibus pallent? Quam multis nihil liberi reliquit circumfusis clientium populis? Omnes denique istos ab infamis usque ad summos pererrata. Hic aduocat, hic adest, ille periclitatur, ille defendit, ille iudicat, nec se sibi uendicat. Alius in alium consumitur. Interroga de istis quorum nomina edicuntur. His illos dignosci uidebis notis. Hic illius cultor est, ille illius, suus nempe. Deinde dementissima quorundam indignatio est. Queruntur de superiorum fastidio, quod ipsi adire uolentibus non uacauerint. Audet quisquam de alterius superbia queri, qui sibi ipsi nunquam uacat. Ille tamen quisquis est insolenti quidam uultus, sed aliquando respexit. Ille aures suas ad tua uerba demisit. Ille te ad laetus suum recipit. Tu non inspicere te unquam, non audire dignatus es. Non est itaque quod ista officia cuiquam imputes, quae quidem cum ipse faceres, non esse cum aliquo uolerebas, sed tecum esse non poterat. Omnia licet quae unquam ingentia fulserunt in hoc unum consentiant, nunquam satis hanc humanarum mentium caliginem mirabuntur. Praedia sua occupari a nullo patiuntur, & si exigua contentio est de modo finium, ad lapides & arma discurrunt. In uitam suam incedere alios sinunt, imo uero ipsi etiam possessores eius futuros inducunt. Nemo inuenitur qui pecuniam suam diuidere uelit, uita tam anustiquis quam multis distribuit. Astricti sunt in continendo patrimonio. Simul ad temporis facturam uentum est, profusissimi in eo, cuius unius honesta auaricia est. Libet itaque ex seniorum turba comprehendere aliquem, Peruenisse te ad ultimum aetatis humanae uideamus. Centesimus tibi uel supra praemittitur annus. Agedum ad computationem aetatis tuam uoca. Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, quantum tibi Respublica tantum clientis abstulerit, quantum tuis uxoria, quantum seruorum comitum, quantum officiosa per urbem discursatio. Adijce morbos quos manu fecimus. Adijce quod & sine usu iacuit. Videbis te pauciores annos habere quam numeras. Repete memoria tecum; quando certus consilij fueris, quotus quisque dies ut destinaueras

al. ipse

CAP. III

al. et in alio uita cedere suaque uita dispendio properant. na illa: in uitam suam incidere, etc. nulli sentium habent. alia Rex; alia Reus legunt

al. quando
 CAP. IIII
 CAP. V
 al. speraret
 al. perduxit
 CAP. VI
 CAP. VII

stinaueras recesserit, qui tibi usus tui fuerit, quando in statu suo uultus, quando animus intrepidus, quid tibi in tam longo aeuo facti operis sit: quam multi uitam tuam diripuerint, te non sentiente quid perderes: quantum uantis dolor, stulta laticia, auida cupiditas, blanda conuersatio abstulerit, quam exiguum tibi de tuo relicum sit, intelliges te immaturum mori. Quid ergo est in causa? Tanquam semper uicturi uitis. Nunquam uobis fragilitas uestra succurrit. Non obseruatis quantum temporis transierit, uelut ex pleno & abundanti perditis, cum interim fortasse ille ipse alicui uel homini uel rei donatus ultimus dies sit. Omnia tanquam mortales timetis. Omnia tanquam immortales concupiscitis. Audies plerosque dicentes, a quinquagesimo in otium secedam, sexagesimus annus ab officijs me dimittet. Et quem tadem longioris uitae praedem accipis? Quis ista sicuti disponis ire patietur? Non potest te reliquias uitae tibi reseruare, & id solum tempus bonae mentis destinare, quod in nullam rem conferri possit? Quam seruum est tunc uiuere incipere, cum desinendum est? Quae tam stulta mortalitatis obliuio, in quinquagesimum & sexagesimum annum differre sana consilia, & inde uelle uitam inchoare, quo pauci perduxerunt. Potentissimis & in altum sublatis hominibus excidere uoces uidebis, quibus otium optent, laudent, omnibus bonis suis praferant. Cupiunt interim ex illo fastigio suo situtoli ceat descendere. Nam ut nihil extra laceat, aut quatiat, in se ipsa fortuna ruit.

ut illud, in se magna ruunt.

Diuis Augustus cui dii plura quam ulli praestiterunt, non desijt quietem sibi praecari, ut acationem a Reipub. peteret. Omnis eius sermo ad hoc semper reuolutus est, ut sibi pararet otium. Hoc labores suos etiam si falso, dulci tamen oblectabat solatio, aliquando se uicturum sibi. In quadam ad senatum missa epistola, cum requiem suam non uacuum fore dignitatis, nec a priore gloria discrepantem, pollicitus esset, haec uerba inueni. Sed ista fieri speciosius quam promitti possunt, me tamen cupido temporis optatissimi mihi prouexit, ut quum rerum laticia moretur, adhuc perciperem aliquid uoluptatis ex uerborum dulcedine. Tanta uisa est res otium, ut illam quia usu non poterat, cogitatione praesumeret. Qui omnia uidebat, ex se uno pendente, qui omnibus gentibus fortunam dabat, illum diem latissimus cogitabat, quo magnitudinem suam exueret. Expertus erat, quantum illa bona per omnes terras fulgentia sudoris exprimerent, quantum occultarum sollicitudinum tegerent: cum ciuibus primum, deinde cum collegis, nouissime cum affinis, coactus armis decerneret, mari terraque sanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam, Aegyptum, Syriam, Asiamque, & omnes prope oras bello circumactus, Romana caede lassos exercitus ad externa bella conuertit. Dum alpes pacat, immixtoque mediae partem & imperio hostes perdomat, dum ultra Rhenum Euphratem & Danubium terminos mouet, in ipsa urbe, Murenas, Captonis, Lepidi, Egnatorum in eum mucrones acuebantur. Non dum horum effugerat insidias, filia, & tot nobiles iuuenes adulterio uelut sacramento adacti, uiam infractam atatem territabant, postquam iterum timenda cum Antonio mulier. Haec ulcera cum ipsis membris absciderat, alia subnafebantur, uelut graue multo sanguine corpus, partes semper aliquae tumebantur. Itaque otium optabat, in huius spe & cogitatione labores eius residebant. Hoc uotum erat eius qui uoti copotes facere poterat. M. Cicero inter Catilinas, Clodios iactatus, Pompeiosque & Crassos, partim manifestos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum Republica, & illam pereuntem tenet, nouissime abductus, nec secudis rebus quietus, nec aduersarum patiens, quotiens illum ipsum consulatum suum non sine causa, sed sine fine laudatum detestatur, quam flebiles uoces exprimit in quadam ad Atticum epistola, iam uictio patre Pompeio, adhuc filio in Hispania fracta arma reuoluerit. Quid agam, inquit, hic quaeris, moror in Tusculano meo semiliber. Alia deinceps adijcit, quibus & priorem atatem complorat, & de praesenti queritur, & de futura desperat. Semiliberum se dixit Cicero, at mercurius nunquam sapiens in tam humile nomen procedet, nunquam semiliber erit. Integrae semper libertatis, & solidae, solutus, & sui iuris, altior ceteris. Quid enim supra eum potest esse, qui supra fortunam est? Liuius Drusus uir acer & uehemens cum leges nouas, & mala Grac-

chana

chana mouisset, stupatus ingenti totius Italiae coetu, exitum rerum non prouidens, quas nec agere licebat, nec iam liberum erat semel inchoatas relinquere, execratus inquietam a primordijs uitam, dicitur dixisse, uni sibi, nec puero quidem unquam ferias contigisse. Ausus est enim & pupillus adhuc & praeextatus, iudicibus reos comendare, & gratiam suam interponere tam efficaciter, ut quaedam iudicia constet ab illo raptata. Quo non erumperet tam immatura ambitio? Scires in malum ingens, & priuatum, & publicum euasuram illam tam festinatam audaciam. Scro itaque querebatur, nullas sibi ferias contigisse, a puero seditiosus, & foro grauis. Disputatur, an ipse sibi manus attulerit. Subito enim uulnere per inguen accepto, collapsus est, aliquo dubitante, an mors uoluntaria esset, an tempestiua. Superuacuum est commemorare plures, qui cum alijs felicissimi uiderentur, ipsi in se uerum testimonium dixerunt perosi omnem actum annorum suorum. Sed his querelis nec alios mutauerunt, nec seipos. Nam cum uerba erumperent, affectus ad consuetudinem relabebantur. Vestra mercede uita, licet supra mille annos exeat, in arctissimum contractur. Ista omnia nullum non seculum deuorabit. Hoc uero spacium quamuis natura currit, ratio dilatat, cito uos effugiat necesse est. Non enim apprehenditis, nec retinetis, nec uelocissima omnium rei moram facitis, sed abire ut rem superuacuum ac reparabilem sinitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, nisi uino ac libidini uacant. Nulli enim turpius occupati sunt. Ceteri etiam si uanae gloriae imagine te neantur, speciose tamen errant. Licet auaros mihi, licet uel iracundos enumeres, uel bellatores, omnes isti uirilius peccant. In uenerem ac libidinem projectorum in honesta labe est. Omnia istorum tempora excute. Aspice quamdiu computent, quamdiu insidiantur, quamdiu timeant, quamdiu colant, quamdiu colantur, quantum uadimonia sua atque aliena occupent, quantum conuiuia quae iam ipsa officiosa sunt, uidebis quemadmodum illos respirare non sinant uel mala sua uel bona. Denique inter omnes conuenit, nullam rem bene exerceri posse ab homine occupato. Non eloquentiam, non liberales disciplinas, quando districtus animus nihil altius recipit, sed omnia uelut inculcata respuit. Nihil minus est hominis occupati quam uiuere, nullius rei difficilior est scientia. Professores aliarum artium uulgo multique sunt. Quaedam uero ex his pueri admodum ita percepisse uili sunt, ut etiam praecipere possent. Uere tota uita discendum est, & quod magis fortasse miraberis, tota uita discendum est mori. Tot maximi uiri relicti omnibus impedimentis, cum diuitijs, officijs, uoluptatibus renunciassent, hoc unum in extremam usque aetatem egerunt, ut uiuere scirent. Plures tamen ex his nondum se scire confessi e uita abierunt, nedum ut isti sciant. Magni mihi crede, & supra humanos errores eminentis uiri est, nihil ex suo tempore delibare, & ideo uita eius longissima est, cui quantumcumque patuit, totum ipsi uacauit. Nihil inde incultum otiosumque iacuit. Nihil sub alio fuit, neque enim quicquam repperit dignum quod cum tempore suo permutaret, custos eius parcissimus. Itaque factis illi fuit. His uero necesse est defuisse, ex quorum uita multum populus tulit. Nec est quod putes hinc illos intelligere danum suum, plerosque certe audies ex his quos magna felicitas grauat, inter clientium greges, aut causarum actiones, aut ceteras honestas miseras exclamare interdum, mihi uiuere non licet. Quid ni non liceat? Omnes illi qui te sibi aduocant, tibi abducunt. Ille reus quot dies abstulit, quot ille candidatus, quot illa anus, efferendis haeredibus lassus, quot ille ad iritandam auariciam captantium stimulus aeger? Quot ille potentior amicus, qui uos, non in amicitia, sed in apparatu habet? Dispunge, inquam, ac recense uitae tuae dies, uidebis paucos admodum & ridiculos apud te resedisse. Assequutus ille quos optauerat fastescit cupit ponere, & subinde dicit. Quando hic annus praeteribit? Facit ille ludos quorum sortem sibi obtingere magno aestimauit. Quando, inquit, istos effugiam? Diripitur ille toto foro patronus, & magno concursu omnia ultra quam audiri potest complect. Quando, inquit, res proferentur? Praecipitat quisque uitam suam, & futuri desiderio laborat, praesentium tedio. At ille qui nullum non tempus in usus suos confert, qui omnes dies tanquam uitam ordinat, nec operat crastinum, nec timet. Quid enim

alij festina, alij praecoquere loquunt, idem ualent.

al. uel odia exerceant in uita, uel bella, omnes erc. al. tabes

CAP. VII

consule scho-

al. inter haec mihi ere.

forte, reijculos

L

enim est quod iam ulla hora nouae uoluptatis possit afferre? Omnia iura. Omnia uota ad satietatem percepta sunt, de caetero foro fortuna ut uolent ordinet, uita iam in tuto est. Huic adiacere potest, detrahi nihil, & adiacere sic, quemadmodum saturo iam & pleno aliquid cibi adiacitur. Non est itaque quod quinquam propter canos, aut rugas putes diu uixisse. Non ille diu uixit, sed diu fuit. Quid enim illum multum putas nauigasse, quem sua tempestas à portu exceptum huc & illuc tulit, ac uiribus uentorum ex diuerso furentium per eadem uestigia in orbem egit? Non ille multum nauigauit, sed multum iactatus est. Mirari soleo cum uideo aliquos tepus petere, & eos qui rogantur facillimos. Illud uterque spectat, propter quod tepus petiti est, ipsum quid neuter. Quasi nihil petitur, quasi nihil datur. Et es omni preciosisima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non uenit. Ideo uel uilisima aestimatur, imò penè nullum precium eius est. Annua cogitaria homines charissimi accipiunt, & in his aut laborem, aut operam, aut diligentiam suam locant, nemo aestimat tempus. Utuntur illo laxius quasi gratuito. At eisdem agros uide si mortis periculum admotum est propius, medicorum genera tangentes: si metuunt capitale supplicium, omnia sua ut utuant paratos impendere. Tanta in illis discordia affectuum est. Quod si possent quemadmodum praeceptorum annorum cuiusque numerus proponi, sic futurorum, quomodo illi qui paucos uiderent superesse, trepidarent, quomodo illis parcerent? At qui facile est, quamuis exiguum dispensare; quod certum est. Id debet feruari diligentius, quod nescias quando deficiat. Nec est tamè quod ignorare putes illos quam chara res sit. Dicere solent, eis quos ualidissime diligunt, paratos se partem annorum suorum dare. Dant, nec intelligunt, dant autem ita, ut sine illorum incrementò sibi detrahan, sed hoc ipsum an detrahan nesciunt, ideo tolerabilis est illis factura detrimenti latens. Nemo restituet annos, nemo iterum te tibi reddet. Ibit qua coepit atas, nec cursum suum, aut reuocabit, aut supprime: nihil tumultuabit, nihil admonet uelocitatis suae, tacita labetur. Non illa regitur imperio, non fauore populi longius proferet. Sicut missa est à primo decurret, nusquam diuertet, nusquam remorabitur. Quid fiet tu occupatus es, uita festinat. Mors interim aderit, tunc uel nolis uacandū est. Potest ne quisquam sensus hominum, eorum dico qui prudentiam iactant, operosius occupari sibi, ut melius possint uiuere? Impediō uitae uitam instruunt, cogitationes suas in logum ordinant. Maxima porro uitae iactura dilatio est. Illa primum quemque extrahit diem, illa eripit praesentia, dum ulteriora promittit. Maximū uiuendi impedimentum est, expectatio, quae pedet ex castino. Perdis hodie, quod in manu fortunae positū est disponis, quod in tua dimittis. Quò spectas, quò te extendis? Omnia quae uentura sunt, in incerto iacent. Protinus uis, clamat ecce maximus uates, & uelut diuino ore instinctus, salutare carmen canit,

Optima quaeque dies miseris mortalibus ueni

Prima fugit. Quid cunctaris, inquit, quid cessas? Nisi occupas fugit, cum occupaueris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis, utendi uelocitate certandum est, uelut ex torrente rapido, nec semper casuro, cito hauriendum est. Hoc quoque pulcherrime ad exprobandum infinitam cogitationem, quod non optimam quamque aetatem, sed diem dicit. Quid securus & in tanta temporum fuga lentus mensis tibi & annos, & longam seriem (utcuque auditati tuae uisum est) exporrigis? De die tecum loquitur, & de hoc ipso fugiente. Non dubium est ergo, quin prima quaque optima dies fugiat mortalibus miseris & occupatis, quorum pueriles adhuc animos senectus opprimit, ad quam imparati, inermesque ueniunt. Nihil enim prouisum est, subito in illam nec opinantes inciderunt. Accedere eam quotidie non sentiebant. Quemadmodum quos aut sermo, aut lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, peruenisse ante sciunt, quam appropinquasse: ita hoc iter uitae asiduam & citatissimum, quod dormientes uigilantesque eodem gradu facimus, occupatis non apparet, nisi in fine. Quod proposui, si in partes uelim & argumenta diducere, multa mihi occurrunt, per quae probem breuissimam esse occupatorum uitam. Solebat dicere Fabianus, non ex his cathedrarijs philosophis, sed

sed ex uicis & antiquis, contra affectus impetu, non subtilitate pugnantem, nec mi nutis uulneribus, sed incursum auertendam aciem non probam. Cavillatione enim contundi debere non uellicari. Tamen ut illis error exprobretur suus, docendi, non tantum deplorandi sunt. In tria tempora uita diuiditur, quod est, quod fuit, & quod futurum est. Ex his quod agimus breue est, quod acturi sumus dubium, quod egimus certum. Hoc est enim in tuo fortuna uis perdidit, quod in nullius arbitrium reduci potest. Hoc amittunt occupati, nec enim illis uacat praeterita respicere, & si uacet certe iniucunda est poenitentiae rei recordatio. Inuiti namque ad tempora male exacta animum reuocant, nec audent ea retractare, quorum uitia etiam quae aliquo praesentis uoluptatis lenocinio surrepant, retractando patefcunt. Nemo, nisi à quo omnia acta sunt sub censura sua, quae nunquam fallitur, libenter se in praeteritum retorquet. Ille qui multa ambitiose concupijt, superbe contempsit, impotenter uicij, insidiose decipit, auare rapuit, prodige effudit, necesse est memoria suam timeat. Atqui haec est pars temporis nostri sacra ac dedicata, omnes humanos casus supergressa, extra regnum fortunae subducta, quam non inopia, non metus, non morborum incurfus exagitat. Haec nec turbari, nec eripi potest, perpetua eius & intrepida possessio est. Singuli tantum dies, & hi per momenta praesentes sunt. At praeteriti temporis, omnes cum iussis aderunt, ad arbitrium tuum se inspicere ac detineri patiuntur, quod facere occupatis non uacat. Securae & quietae mentis est in omnes uitae suae partes discurre. Occupatorum animi uelut sub iugo sunt, flectere se ac respicere non possunt. Abijt igitur uita eorum in profundum, & ut nihil prodest, licet quantumlibet ingeras, si non subest quod excipiat ac ferat: sic nihil refert quantum temporis detur, si non est ubi subsidat, per quas foratasque animos transmittitur. Praesens tempus breuissimum est, adeo quidem, ut quibusdam nullum uideatur, in cursu enim semper est. Fluit & praecipitatur, ante delinit esse, quam uenit. Nec magis moram patitur quam mundus, aut sidera, quorum irrequiesca semper agitatio, nunquam in eodem uestigio manet. Solum igitur ad occupatos praesens pertinet tempus, quod tam breue est, ut arripit, non possit, & id ipsum illis distractis in multa, subducitur. Denique uis scire quam non diu uiuant: Vide quam cupiant diu uiuere. Decrepi uel senes paucorum annorum accessione uotis mendicant. Minores natu seipos esse fingunt, mendacio sibi blandiuntur, & tam libenter fallunt, quam si fata una deciperent. Iam ergo cum illos aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum patientes moriuntur, non tanquam exeant de uita, sed tanquam extrahantur, Stultos se fuisse quod non uixerint clamitant, & si modo euaserint ex illa ualetudine, in ocio uicturos. Tunc quam frustra parauerint, quibus non fruerentur, quam incassum omnis labor ceciderit, cogitant. At quibus uita procul ab omni negotio agitur, quid nisi spatiosa sit? Nihil ex illa delegatur, nihil aliò atque aliò spargitur, nihil inde fortunae traditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil superuacuum est, tota (ut ita dicam) in reditu est. Quantulacumque itaque abunde sufficit, & inde quandocumque ultimus dies uenerit, non cunctabitur uir sapiens ire ad mortem certo gradu. Queris forte quos occupatos uocem. Non est quod me solos putes dicere, quos à basilica immisi & deinde canes eiciunt, quos aut in sua uides turba speciosius elidi, aut in aliena contemptius, quos officia domibus suis euocant, ut alienis foribus illidant, quos hasta pratoris in famibus beat lucris, & quandoque supputatio exercet. Quorundam ocium occupatum est in uilla, aut in lecto suo, in media solitudine quamuis ab omnibus recesserunt, sibi ipsi molesti sunt. Quorum non ociosa uita est dicenda, sed desidiosa occupatio. Illum tu ociosum uocas, qui Corinthia paucorum furore preciosa, anxia subtilitate concinnat, & maiorem dierum partem in eruginosis lamellis consumit, qui in ceromate (nam pro facinus ne Romanis quidem uititjs laboramus) spectator puerorum rixantium sedet, qui uicorum suorum greges metatur, & colonorum paria deducit, qui athletas nouissimos pascat? Quid illos ociosos uocas, quibus apud tonforem multae horae transmittuntur, dum decerpitur, si quid proxima nocte succreuit, dum de singulis capillis

al. Sugillatione.

al. quod

al. retentare forte, retentando patefcunt.

al. de seruet

CAP. XI.

al. in reditu & ideo

al. demum canes

al. infami luro, & quandoque supputatio exercet.

CAP. XII.

al. uictorij alia uictorij legendum uictoriorum,

CAP. VIII

al. ac auius
al. Spacia

al. procedet
forte, iussa
al. ibi
CAP. IX.

CAP. X

in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens hinc atq; illinc in frontem compellitur. Quomodo irascuntur, si tonso paulo negligentior fuit, tanquam uirum tonderet. Quomodo exandescunt, si quid ex iuba sua decissum est, si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia sua in annulos suos reciderunt. Quis est istorum, qui non malit rempublicam suam turbari quam comam? qui non sollicitior sit de capitis sui decore, quam de salute? qui non comptior esse malit quam honestior? Hos tu ociosos uocas inter peccinam speculorumq; occupatos? Quid illi, qui in componendis, audiendis, discendis canticis operati sunt, dum uocem, cuius rectum cursum natura & optimum & simplicissimum fecit, inflexu modulationis inceptissimorumque: Quorum digiti aliquod inter se carmen inietientes semper sonant, quorum cum ad res serias etiam tristes adhibiti sunt, exauditur tacita modulatio? Non habent isti ocium, sed iners negotium. Conuiuia mehercule horum non posuerim inter uacantia tempora, cum uideam quam solliciti argentum ordinant, quam diligenter exoletorum suorum tunicas succingant, quam suspensi sint, quomodo a per a coco caesus exeat. Quanta celeritate, signo dato, glabri ad ministeria decurrant. Quanta arte scindantur aues in frustra non enormia, quam curiose infelices pueri liberiorum sputa detergant. Ex his elegantiae lautitiaeque fama captatur, & usque eo in omnes uitae successus mala sua illos sequuntur, ut nec bibant sine ambitione, nec edant. Nec illos quidem inter ociosos numeraueris, qui sella se & lectica huc & illuc ferunt, & ad gestationum furarum, quasi deserere illas non liceat, horas occurrunt, quos & quando lauare debeat, quando pernoctare, quando coenare, alius ad monet, & usque eo nimio delicati animi languore soluantur, ut per se scire non possint, an esuriant. Audio quendam ex delicatis, si modo delitiae uocadae sunt, uitam & consuetudinem humanam dediscere, cum ex balneo inter manus elatus & in sella positus esset, dixisse interrogando, iam sedeo? Hunc tu ignorantem an sedeat, putas scire an uiuat, an uideat, an ociosus sit? Non facile dixerim, utrum magis miserear, si hoc ignorauit, an si se ignorare finxit. Multarum quidem rerum obliuionem non sentiant, sed imitantur, quaedam uitae illos quasi felicitatis argumeta delectant. Nimis humilis & contempti hominis esse uidetur, scire quid faciat. I nunc & mimos multarum mentiri ad exprobandam luxuriam puta. Plura mehercule praeter eunt quam fingunt, & tanta incredibilium uitiorum copia ingenioso in hoc unum seculo processit, ut iam minorum arguere possimus negligentiam, esse aliquem, qui usque eo delitiae interierit, ut an sedeat, alteri credat. Non est ergo ociosus hic, alius uero imponas. Aeger est, imò mortuus est. Ille ociosus est, cui ocij sui sensus est. Hic uero semiuuus, cui ad intelligendos corporis sui habitus indice opus est. Quomodo potest hic alicuius temporis dominus esse? Persequi singulos longum est, quorum aut laterculi, aut pila, aut excoquendi in sole corporis cura consumpsere uitam. Non sunt ociosi, quorum uoluptates multum negotium habent: nam de illis nemo dubitabit, quin operose nihil agant, qui in literarum inuulsiu studio detinentur, quae iam apud Romanos quoque magna manus est. Graecorum iste morbus fuit, quaerere quem numerum remigum Vlyxes habuisset, prior scripta esset Ilias, an Odysea. Praeterea an eiusdem esset autoris. Alia deinceps huius nota, quae siue continet, nihil tacitam conscientiam inuuant, siue proferas non doctior uideberis, sed molestior. Ecce Romanos quoque inuasit inane studium superuacuae discendi. His diebus audiui quendam sapientem referentem, quae primus quisque ex Romanis ducibus fecisset. Primus naua li praelio Duillius uicit, primus Curius Dertatus in triumpho duxit elephantos. Etiam num ista, & si ad ueram gloriam non tendunt, circa ciuiliu tamen operum exempla uersantur. Non est profutura talis scientia, est tamen quae nos speciosa rerum uanitate detineat. Hoc quoque quarentibus remittamus, quis Romanis primus persuasit nauem conscendere. Claudius is fuit, Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia plurimum tabularum contextus caudex apud antiquos uocatur, unde publicae tabulae codices dicitur, & naues nunc quoque quae ex antiqua consuetudine per Tiberim comentus sub uehant, caudicariae uocantur. Sanè & hoc ad rem pertinet, quod Valerius Coruinus primus

primus Messanam uicit, & primus ex familia Valeriorum, urbis captae in se translatae nomine Messana appellatus est, paulatimque uulgo permutate literas, Messala dictus est: num & hoc quenquam curare permittas, quod primus L. Sylla in circo leones solutos dedit, cum alioquin alligati darentur, ad conficiendos eos missis a rege Bocho iaculatoribus: Et hoc sanè remittatur: num & Pompeium primum in circo elephantorum duodeuiginti pugnam edidisse, commissis more praesij noxijs hominibus, ad ullam rem bonam pertinet: Princeps ciuitatis, & inter antiquos principes, ut fama tradidit bonitatis eximia, memorabile putauit spectaculi genus, nouo more perdere homines. Depugnant, parum est, lancinantur, parum est, ingenti mole animalium obtulerant. Satius erat ista in obliuionem ire, ne quis postea potens diceret, inuideretque rei minime humanae. O quantum caliginis mentibus humanis obijcit magna felicitas. Ille se supra rerum naturam esse tunc credidit, cum tot miserorum hominum cateruas, sub alio caelo natis beluis obijceret, cum bellum inter tam disparia animalia committeret, cum in conspectu populi Romani multum sanguinis funderet, mox plus ipsum funderi, coacturus. At idem postea Alexandrina perfidia deceptus, ultimo mancipio transfodiendum se praebuit, tum demum intellecta inani iactatione cognominis sui. Sed ut illo reuertar, unde decessi, & in alia materia ostendam superuacua quorundam diligentiam, idem narrabat Metellum uictis in Sicilia Poenis triumphantem, unum omnium Romanorum ante currum centum & uiginti captiuos elephantos duxisse: Syllam ultimam Romanorum protulisse pomerium, quod nunquam prouinciali, sed Italico agro acquisito mos proferre apud antiquos fuit. Hoc scire magis prodest, quam Auentinum montem extra pomerium esse, ut ille affirmabat propter alteram ex duabus causis: aut quod plebs eò secessisset, aut quod Remo auspicante illo loco aues non adduxissent. Alia deinceps innumera fabula, quae aut ficta sunt, aut mendacis similia. Nam ut concedas omnia eos fide bona dicere ut ad praestantem scribant, tamen cuius ista errores minuunt, cuius cupiditates prement, quem fortiosem, quem iustiosem, quem liberaliosem facient? Dubitare se interim Fabianus noster aiebat, an satius esset nullis studijs admoeri, quam huius implicari. Soli omnium ociosi sunt, qui sapientiae uacant, soli uiuunt: nem enim suam tantam ueritate bene tuentur, omne uerum suo adijciunt. Quid annorum ante illos actum est, illis acquisitum est, nisi ingratis sumus. Illi clarissimi sacrarum opinionum conditores, nobis nati sunt, nobis uitam preparauerunt. Ad res pulcherrimas exerebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur, nullo nobis seculo interdicitum est, in omnia admittimur, & si magnitudine animi egredi humanae imbecillitatis angustias libet, multum per quod spacimur temporis est. Disputare cum Socrate licet, dubitare cum Carneade, cum Epicuro quiescere, hominis naturam cum Stoicis uincere, cum Cynicis excedere, cum rerum natura in consortium omnis aui pariter incedere. Quid ni ab hoc exiguo & caduco temporis transitu, in illa nos toto demus animo, quae immensa, quae aeterna sunt, quae cum melioribus communia? Isti qui per officia discursant, qui se aliosque inquietant, cum bene insanierint, cum omnium limina quotidie perambulauerint, nec ullas apertas fores praeterierint, cum per diuersas domos meritoriam salutationem circumtulerint, quorumque ex tam immensa, & uarijs cupiditatibus districta urbe poterunt uidere, quam multi erunt quorum illos aut somnus, aut luxuria, aut inhumanitas submoueat, quam multi qui illos cum diu torserint, simulata festinatione transcurrant, quam multi per refectibus atrium prodire uidebunt, & per obscuros aedium aditus profugient, quasi non inhumanius sit decipere, quam excludere, quam multi hesternae crapula semisomnes & graues, illis miseris somnum suum rumpentes, ut alienum expectent, uix allenatis labijs insurratum miles nomen, oscitatione superbissima reddent. Hos in ueris officijs morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie & Democritum, ceterosque antistites bonarum artium, qui Aristotelem & Theophrastum uolent habere quam familiarissimos: nemo horum non uacabit, nemo non uenietem ad se beatorem, amantiosemque sui dimittet, ne mo quenquam uacuis a se manibus uaciparetur.

al. conueniatur, forte ex terantur.

CA. XIII.

al. recessi, in eadem materia

rictur. Nocte conuenire & interdū ab omnibus mortalibus possunt. Horum te mori nemo coget, omnes docebunt: horum nemo annos tuos coneret, suos tibi contri-
al. suspiciosa
CAP. XV. buer: nullius ex his sermo periculosis erit, nullius inimici capitalis sumptuosa obseruatio. Ferres ex his quicquid uoles, per illos non stabit, quo minus plurimum quantum ceperis, haurias. Quae illum felicitas, quam pulchra senectus manet, qui se in horum clientelam contulit: habebit cum quibus de minimis maximisque rebus de liberet, quos de se quotidie consulat, à quibus audiat uerum sine contumelia, laudeur sine adulatione, ad quorum se similitudinem effingat. Solemus dicere non fuisse in nostra potestate, quot forte remur parentes, forte nobis datos: nobis uero ad nostrum arbitrium nasci licet, nobilissimorum ingeniorum familiae sunt. Elige in quam ascisceris uelis, non in nomen tantum adoptaberis, sed in ipsa bona, quae non erunt sordide nec maligne custodienda, maiora fient, quod illa pluribus diuiteris. Hi tibi dabunt ad aeternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo eiicietur subleuabunt: haec una ratio est extendendae mortalitatis, imo in immortalitatem uertendae: Honores & monumenta, quicquid aut decretis ambitio iussit, aut operibus extruxit, cito subruitur, nihil non longa demolitur uetustas, & mouet ocyus, quod consecrauit, Sapientia noceri non potest, nulla delebit aetas praesens, & nulla diminuet sequens, ac deinde semper ulterior aliquid ad uenerationem conferet: quoniam quidem in uici-
Vide Scholia no uersatur inuidia simplicius longe posita miramur. Sapientis ergo multum patet uita, non idem illi qui ceteros terminus includit, solus generis humani legibus soluitur, omnia illi secula, ut deo seruiunt. Transiuit tempus, aliquid hac recordatione comprehendit, insat, hoc utitur, uenturum est, hoc praecipit. Longam illi uitam facit, omnium temporum in unum collatio: illorum breuissima & ac solutissima aetas est, qui praeteritorum obliuiscuntur, praesentia negligunt, de futuro timent. Cum ad extrema uenerint, sero intelligunt miseriam, tam diu se dum nihil agunt occupatos fuisse. Nec est quod hoc argumento probari putes, longam illos agere uitam, quia interdum mortem inuocant: uexat illos imprudentia incertis affectibus, & incurrentibus in ipsa quae metunt. Mortem saepe ideo optant, quia timent. Illud quoque argumentum non est, quod putes diu uiuituros, quod saepe dies longum uidetur dies, quod dum ueniant ad conditum tempus coenae, tarde ire horas queruntur: nam si quando illos deserunt occupationes, in ocio relicti aestuant, nec quomodo id disponant, aut extrahant sciunt. Itaque ad occupationem aliquam tendunt, & quod interiacet, omne tempus graue est: tam mehercules, quam quando dies muneris gladiatorij ductus est, aut cum aliquis alterius uel spectaculi uel uoluptatis expectatur constitutus, & transilire medicos dies uolunt. Omnis illis sperata rei longa dilatio est, ad illud tempus, quod amanti breue est, & praecipit, breuiusque multo fit suo uitio, aliunde enim aliis transfugiunt, & consistere in una cupiditate non possunt. Non sunt illi longi dies, sed inuisi. At contra, quam exiguae noctes uidentur, quas in coepto scortorum aut uino exigunt. Inde etiam poetarum furor, fabulis humanos errores amentium, quibus uisus est Iupiter uoluptate concubitus Alcmena & duplicasse noctem. Quid aliud est uicia incedere, quam auctores illis inscribere deos, & dare morbo, exemplo & dignitatis excusata licentiam? Possunt istis non breuissimae uideri noctes, quas tam chare mercantur: Diem noctis expectatione perdunt, noctem lucis metunt. Ipsae uoluptates eorum trepidae & uarijs terroribus inquietae sunt, subitque cum maxima exultatione sollicita cogitatio, haec quam diu: Ab hoc affectu reges sua uere potentia, nec illos magnitudo fortunae suae delectauit, sed uenturus aliquando finis exterruit. Cū per magna camporum spacia porrigeret exercitum, nec numerum eius, nec mensuram comprehendere Perfarum rex insolentissimus, lachrymas fudit, quod intra centum annos nemo ex tanta iuuentute superferisus esset. At illis erat admoturum satum ipse qui flebat, perditurusque alios in terra, alios in mari, alios in praelio, alios in fuga: & intra exiguum tempus consumpturus illos, quibus centesimum annum timebat. Quid quod gaudia eorum quoque trepida sunt non enim solidis causis innituntur, sed eadem qua oriuntur, uanitate turbantur. Qualia autem

al. suspiciosa
CAP. XV.

Vide Scholia

forte, ac soluti-
issima

CA. XVI.

al. uiuentium

al. transire

forte, tripli-
casae

al. diuinitatis

al. cum maxi-
me exultantes

al. sed mensur-
ram

CAP. XVII

autem putes tempora esse, etiam ipsorum confessione misera, cum haec quoque quibus se atollunt, & supra hominem efferunt, parum syncera sint. Maxima quaeque bona sollicita sunt, nec ulli fortunae minus bene quam optima creditur. Alia felicitate, ad tuendam felicitate in opus est, & pro ipsis quae successerunt uotis, uota facienda sunt. Omne enim quod fortuito euenit, instabile est, quod altius surrexerit, oportuna est in occasum. Neminem porro casura delectant. Miseriam ergo necesse est non tantum breuissimam uitam eorum esse, qui magno parant labore, quod maiore possideant, operose assequuntur quae uolunt, anxij tenent quae affectu sunt. Nulla interrim nunquam amplius redituri temporis est ratio. Nouae occupationes ueteribus substituntur, spes spem excitat, ambitionem ambitio, miseriarum non finis quaeritur, sed materia mutatur. Nostri nos honores torserunt, plus temporis alieni auferunt, cadidati labore & desitimus, suffragationes incipimus, accusandi deposuimus molestiam, iudicandi nanciscimur: iudex desijt esse, quaesitor est, alienorum bonorum mercenaria procuracione consenuit, suis & opibus detinetur. Marium caliga dimisit, consolatus exercet. Quintius dictaturam properat euadere, ab aratro reuocabitur. Ibit in Pcenos non diu tanta maturus rei Scipio, uictor Hannibal, uictor Antiochi, sui consulatus decus, fraterni sponsor, ni per ipsum mora sit, cum Ioue reponetur: ciuiles seruatorem agitantur seditiones, & post fastiditos à iuueni & aequos honores, iam senem contumacis exilij delectabit ambitio. Nunquam deerunt uel felices, uel miserae sollicitudinis cause, per occupationes intercludetur ocium, nūquam ageur, semper optabitur. Excerpte itaque te uulgo Pauline & clarissime, & in tranquilliore portum non pro aetatis spacio iactatus, tandem recede. Cogita quot fluctus subieris, quot tempestates partim priuatas sustineris, partim publicas in te conuerteris. Satis iam per laboriosa & inquieta documenta exhibita uirtus est experire quid in ocio faciat. Maior pars aetatis, certe melior Reipub. data sit. Aliquid temporis tui sume etiam tibi. Nec te ad segnem, aut inertem quietem uoco, non ut somno & charis turbae uoluptatibus, quicquid est in te indolis uiuae demergas. Non est istud acquiescere. Inuenies maiora omnibus adhuc strenue tractatis operibus, quae repositus & securus agites. Tu quidem orbis terrarum rationes administras, tam abstinenter, quam alienas, tam diligenter quam tuas, tam religiose quam publicas, in officio amorem consequeris, in quo odium uitare difficile est, sed tamen mihi crede satius est uitae suae rationem, quam frumenti publici nosse. Istum animi uigorem, rerum maximarum capacissimum, à ministerio honorifico quidem, sed parum ad beatam uitam apto, ad te reuoca, & cogita non id egisse te ab aetate prima omni cultura studiorum liberalium, ut tibi multa milia frumenti committerentur, maius quiddam & altius de te promiseras. Non deerunt & frugalitatis exactae homines, & laboriosae opera. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda iumenta sunt, quam nobiles equi, quorum generosam pernicitatem quis inquam graui sarcina pressit? Cogita praeterea quantum sollicitudinis sit, ad tantam te molem obijcere, cum uentre humanae tibi negocium est. Nec rationem patitur, nec requitate mitigatur, nec ulla prece fleatur populus esuriens. Modo intra paucos illos dies, quibus C. Caesar perijt, si quis inferis sensus est, hoc gratissime ferens, quod decebat populo Romano superstitie, septem, aut octo certe dierum cibaria superesse, dum ille potes nauibus iungit, & uiribus imperij ludet, aderat ultimum malorum obsessis quoque, alimentorum egestas. Exitio penè ac fame constitit, & quae famem sequitur rerum omnium ruina, furiosi & externi & infeliciter superbi regis imitatio. Quem tunc animum habuerunt illi, quibus erat mandata frumenti publici cura: ferrum, saxa, ignes. Caesum excepturi, summa dissimulatione tamen inter uiscera latentis mali tegebant curationem. Quaedam enim ignorantibus agris curanda sunt. Causa multis moriendi fuit, morbum suum nosse. Recipe te ad haec tranquilliora, tutiora, maiora. CAP. XIX.

Vide Scholia

al. desinimus
forte, suffragationis

al. operibus di-
mitur.

al. operibus de-
stitur.

al. dijs aequos

CAP. XVIII
al. charissime

dum puto, tanquam minimum uixerint, non ad faces, sed ad cereos deducenda sunt. Vneros enim nō ad faces efferrī solere, sed ad cereos siue candelas auctor est poeta Persius. Hinc tuba candela, reliqua, & ueteres codices deducenda legunt, non ducenda.

LIBER DE CONSOLATIONE AD POLYBIUM ἀντιφάδος.

al. conditum

Nōstra corpora firma sunt, si redigas ad conditionem naturæ omnia destruentis, & unde edidit eodem reuocantis. Caduca sunt. Quid enim immortale manus mortales fecerint? Septem illa miracula, & si qua his mirabiliora sequentiū annorum extruxit ambitio, aliquando solo æquata uidentur. Ita est, nihil perpetuū, pauca diuturna sunt. Aliud alio modo fragile est, rerum exitus uariantur. Cæterum quicquid cœpit & desinit. Mundo quidam minantur interitum, & hoc uniuersum, quod omnia diuina humanaq; complectitur, si fas putas credere, dies aliquis dissipabit, & in confusionem ueterem, tenebrasq; demerget. Eat modo aliquis, & singulas compleret animas, Carthaginis ac Numantia Corinthiæ cinerem, & si quid aliud altius cecidit, lamētetur, cum etiam hoc quod non habet quod cadat, sit interiturum. Eat aliquis & fata tantum aliquando nefas aufusa, sibi non perpeccisse conqueratur. Quis tam superbæ impotentisq; arrogantiæ est, ut in hac naturæ necessitate omnia ad eundem finem reuocantis, se unum ac suos se poni uelit; ruinæq; ipsi mundo imminenti aliquam domum subtrahat? Maximum ergo solatiū est, cogitare id sibi accidisse, quod ante se passi sunt omnes, omnesq; passuri: & ideo mihi uidetur rerum natura quod grauissimum fecit commune fecisse, ut crudelitatem fati consolaretur æqualitas. Illud te quoque non minimum adiuuerit, si cogitaueris nihil profuturum dolore tuum, nec illi quem desideras, nec tibi, noles enim longum esse, quod irritum est. Nam si quicquam tristitia profecturi sumus, non recuso quicquid lachrymarum fortunæ meæ superfluit, tuæ asfundere. Inueniam etiam nunc per hos exhaustos iam fletibus domesticis oculos quod effluat, si modo id tibi futurum bono est. Quid cessas? conqueramur, atque adeo ipse hæc litem meam faciam. Iniquissima omnium iudicio fortuna, adhuc uidebaris eum horum minem continuisse, qui munere tuo tantam uenerationem receperat, ut quod raro ulli contingit, felicitas eius effugeret inuidiam. Ecce eum dolorem illi quem saluo Cæsare accipere maximum poterat impressisti, & cum bene illum undiq; circumfises, intellexisti hanc partem tantummodo patere ictibus tuis. Quid enim illi aliud faceres? pecuniam eriperes? nunquam illi obnoxius fuit, nunc quoq; quantum potest, illam à se abiicit, & in tanta felicitate acquirendi, nullum maiorem ex ea fructum, quam contemptum eius petit. Eriperes illi amicos? sciebas tam amabilem esse, ut facilem in locum amissorum posset alios substituere. Vnum enim hūc ex his quos in principali domo potentes uidi, cognouisse uideor, quem omnibus amicis habere cum expediat, magis tamen etiam liber. Eriperes illi bonam opinionem? solidior est hæc apud eum, quam ut à te quoq; ipsa concuti posset. Eriperes bonam ualitudinem? sciebas animum eius liberalibus disciplinis, quibus non innutritus tantum, sed innatus est, sic esse fundatum, ut supra omnes corporis dolores emineret. Eriperes spiritum? quantum nocuisses. Longissimum illi æuum ingenij fama promisit. Id egit ipse, ut meliore sui parte duraret, & compositis eloquentiæ præclaris operibus, à mortalitate se uindicaret. Quamdiu fuerit ullus literis honor, quamdiu steterit aut Latinae linguæ potentia, aut Græcæ gratia, uigebit cum maximis uiris, quorum se ingenijs uel contulit, uel si hoc uerecundia eius recusat, applicuit.

al. nunc

CA. XXI.

al. hac parte

CA. XXII.

Hoc ergo unum excogitasti, quomodo illi maxime posses nocere. Quo melior enim est quisq; hoc sapius ferre te consuevit, sine ullo delectu furentem, & inter ipsa beneficia metuendam. Quantulum erat tibi immunem ab hac iniuria præstare eum hominem, in quem uidebatur indulgentia tua ratione certa peruenisse, & non ex tuo more temere incidisse; Adijciamus, si uis, ad has querelas ipsius adolescentis interceptam

interceptam inter prima incrementa indolem. Dignus fuit ille te fratre, tu certe erras dignissimus, qui nec ex indigno quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi testimonium æquale omnium hominum. Desideratur in tuum honorem; laudatur in suum, nihil in illo fuit quod non libenter agnosceres. Tu quidem etiam minus hono fratri fuisses bonus, sed in illo pietas tua idoneam nata materiam, multo se liberius exercuit. Nemo potentiam eius iniuria sensit, nunquam ille te fratrem ulli minatus est. Ad exemplum se modestiæ tuæ formauerat, cogitabatq; quantum tu et ornamentum tuorum esses & onus. Suffecit ille huic sarcinæ. O dura fata, & nullis æqua uirtutibus, antequam felicitatem suam nosset frater tuus, exemptus est. Parum autē me indignari scio, nihil est enim difficilius, quam magno dolori, paria uerba reperire. Jam nunc tamen si quid proficere possumus, conqueramur. Quid tibi uoluisti tam iniusta & tam uiolenta fortuna? Tā cito indulgentiæ tuæ te poenituit? quæ ista crudelitas est, in medios fratres impetum facere, & tam cruenta rapina, concordissimam turbam imminueret, tam bene stipatam optimorum adolescentium domum, in nullo fratre degenerantem turbare, & sine ulla causa delibare uoluisti? Nihil ergo prodest innocentiæ ad omnem legem exacta, nihil antiqua frugalitas, nihil felicitatis summæ potentia, summa conseruata abstinentia, nihil syncerus & tutus literarum amor, nihil ab omni labe mens uacans? Luget Polybius, & in uno fratre quicquid de reliquis possit metueret, admonitus, etiam de ipsis doloris sui solatijs timet. Facinus indignum, luget Polybius, & aliquid propicio dolet Cæsare: hoc sine dubio impotens fortuna captasti, ut ostenderes neminem contra te, ne à Cæsare quidem posse defendi diutius. Accusare fata possumus, stant dura & inexorabilia, nemo illa conuictio, nemo fletu, nemo causa mouet, nihil unquam parcunt ulli, nec remittunt. Proinde percamus lachrymis, nihil proficientibus. Facilius enim nos illi dolor iste adijcet, quam illum nobis reducet. Quis nos torquet, non adiuuat, primo quoq; tempore deponendus est, & ab inanibus solatijs, atq; amara quadam libidine dolendi, animus recipiendus est. Nam lachrymis nostris, ni ratio finem fecerit, fortuna non faciet. Omnes agedum mortales circumspice. Larga ubiq; fletu di & assidua materia. Alium ad quotidianum opus laboriosa egestas uocat. Alium ambitio nunquam quieta sollicitat. Alius diuitias quas optauerat, metuit, & uoto laborat suo. Alium sollicitudo, alium labor torquet, alium semper uestibulum obsides turba. Hic habere se dolet liberus, hic perdidisse. Lachrymæ nobis deerunt, antequam cause dolendi. Non uides qualem uitam nobis rerum natura promiserit, quæ primum nascentium hominum fletum esse uoluit. Hoc principio adimur, huic omnis sequentiū annorum ordo consentit, sic uitam agimus, ideoq; moderate id fieri debet à nobis, quod sæpe faciendum est, & respicientes quantum à tergo rerum tristium imminet, si non finire lachrymas, at certe reseruare debemus. Nulli parcendum est rei magis quam huic, cuius tam frequens usus est. Illud quoque te nō minimum adiuuerit, si cogitaueris nulli minus gratum esse dolorem tuum, quam ei, cui præstari uidetur. Torqueri ille te aut non uult, aut non intelligit: nulla itaque eius officij ratio est, quod ei cui præstatur, si nihil sentit, superuacuum est, si sentit, ingratum. Neminem toto orbe terrarum esse, qui delectetur lachrymis tuis, audacter dixerim.

forte, ex toto

CA. XXIII.

CA. XXIII.

forte, sui

al. doloris uidebitur

al. utriusque uel strum in herentem dolorē dimitte

Quid ergo, quem nemo aduersus te animum gerit, eum esse tu credis fratris tuis ut cruciati tuo noceat tibi, ut te uelit abducere ab occupationibus tuis, id est, à se uo & Cæsare? Non est hoc simile ueri. Ille enim indulgentiam tibi tanquam fratri præstitit, uenerationem tanquam parenti, cultum tanquam superiori, ille desiderio tibi esse uult, tormento esse non uult. Quid itaque iurat tibi dolori intabescere, quem si quis defuncti sensus est, finiri frater tuus cupit? De alio fratre, cuius incerta posset uoluntas uideri, omnia hæc dubie ponerem, & dicerem: siue te torqueri lachrymis nuncq; desinentibus frater tuus cupit, indignus hoc affectu tuo est: siue non uult, tunc terq; uestrum inertem dolorem dimittite. Nec amplius frater sic desiderari debet, nec pius sic uelit. In hoc uerò, cuius tam explorata pietas est, pro certo habendū est, nihil esse illi posse acerbius, quam si tibi hic casus eius acerbus est, si te ullo modo torquet

torquet, si oculos tuos indignissimos hoc malo sine ullo flendi sine conturbat idem
 & exhaurit. Pietatem tuam tamen nihil æque à lachrymis iam inutilibus adducet,
 quam si cogitaueris, fratribus te tuis exemplo esse debere, fortiter hanc fortunam in-
 iuriam sustinendi. Quod duces magni faciunt, rebus afflictis, ut hilaritatem de in-
 dustria simulent, & aduersas res adumbrata læticia abscondant, ne militum animi, si
 fractam ducis sui mentem uiderint, & ipsi collabantur, id nunc tibi quoque faciendum
 est: indue dissimilem animo tuo uultum, & si potes, proijce omnem ex toto dolorem:
 sin minus, introrsus abde, & contine, ne appareat, & da operam, ut fratres tui te imi-
 tentur, qui honestum putabunt quodcumque facientem uiderint, animumque ex uul-
 tu tuo sument, & solatium debes esse, & consolator illorum. Non poteris autem ho-
 rum macerari ob stare, si tuo induleris. Potest & illa res à luctu te prohibere nimio
 si tibi ipsi renunciaueris, nihil horum quæ facis posse subduci. Magnam tibi personam
 hominum consensus imposuit, hæc tibi tuenda est. Circumstat te omnis ista cōsolan-
 tium frequentia, & in animum tuum inquirat, ac perspicit quantum roboris ille ad-
 uersus dolorem habeat, & utrum ne tu tantum rebus secundis dextere uti scias, an
 & aduersas possis utriliter ferre, obseruatur oculi tui. Liberiora omnia sunt his, quo-
 rum affectus tegi possunt. Tibi nullum secretum liberum est, in multa luce fortuna
 te posuit, omnes scient quomodo te in isto tuo gesseris uulnere, utrum ne statim per-
 cussus arma submiseris, & an in statu & in gradu steteris. Olim te in altiore ordinem
 & amor Cæsaris extulit, & tua studia deduxerunt, nihil te plebeium decet, nihil hu-
 mile. Quid autem tam humile ac muliebre est, quam consumendum se dolori comitte-
 re? Non idem tibi in luctu pari, quod tuis fratribus licet. Multa tibi non permittit
 opinio de studijs ac moribus tuis recepta, multum à te homines exigunt, multum ex-
 pectant. Si uolebas tibi omnia licere, non conuertisses in te ora omnium: nunc au-
 tem tibi præstandum est, quantum promissisti omnibus illis, qui opera ingenij tui lau-
 dant, qui describunt, quibus cum fortuna tua opus non sit, ingenio opus est. Custo-
 des animi tui sunt. Nihil unquam ita potes indignum facere perfecti & eruditi uiri
 professione, ut non multos admirationis de te suæ pœniteat. Non licet tibi flere im-
 modice, nec hoc tantum modo non licet, nec somnum quidem extendere in partem
 diei licet, aut à tumultu rerum in ocium ruris, gratia quietis confugere, aut assidua
 laboriosi officij statione fatigatum corpus, uoluntaria peregrinatione recreare, aut
 spectaculorum uarietate animum detinere, aut ex tuo arbitrio diem disponere.

C.A. XXVI. Multa tibi non licent, quæ humilissimis et in angulo iacētibus licent. Magna serui-
 tus est, magna fortuna. Non licet tibi quicquam arbitrio tuo facere: Audienda sunt
 tot hominum milia, tot disponendi libelli, tantus rerum ex orbe toto concurrerūm
 congestus. Ut possit per ordinem suum principis maximi officium geri, quieti ani-
 mi est. Non licet tibi inquam flere, ut multos flentes audire possis, ut periclitatum,
 & ad misericordiam mitissimi Cæsaris peruenire cupientium lachrymæ profint, ti-
 bi tuæ afflictionis sunt. Hoc tamen etiamnum leuiores remedijs adiuuabit, cum uo-
 les omnium rerum obliuisci, cogita Cæsarem uide quantam huius in te indul-
 gentiæ fidem, quantam industriam debeas, intelliges non magis tibi incuruari lice-
 re, quam illi (si quis modo est fabulis traditus) cuius humeris mundus innititur.
 Cæsari quoque ipsi cui omnia licent, propter hoc ipsum multa non licent. Omni-
 um domos illius uigilia defendit, omnium ocium illius labor, omnium delicias illius
 industria, omnium uacationem illius occupatio. Ex quo se Cæsar orbi terrarum de-
 dicauit, sibi eripuit, & syderū modo, quæ irrequieta semper cursus suos explicant,
 nunquam illi licet, nec subsistere, nec quicquam suum facere. Ad quendam itaque modum ti-
 bi quoque eadem necessitas iniungitur, non licet tibi ad utilitates tuas, ad studia tua
 respicere. Cæsare orbem terrarum possidente, impartiri te nec uoluptati, nec dolo-
 ri nec ulli rei potes, totum te Cæsari debes. Adijce nunc, quod cum semper prædicem,
 chariorem tibi spiritu tuo Cæsarem esse, fas tibi non est, saluo Cæsare, de fortuna que-
 ri. Hoc incolumi, salui tibi sunt tui, nihil perdidisti, non tantum siccos oculos tuos ef-
 fe sed etiam latus oportet. In hoc tibi omnia sunt, hic per omnibus est. Quod longe à sen-
 sibus

forte, tam
al. affectis

CAP. XXV

al. an in gradu
steteris, cetera
superfluum.

C.A. XXVI

Vide castiga-
tiones.

al. traditus fa-
uor

sibus tuis prudentissimis prorsusque abest, aduersus felicitatem tuam parum gratus
 es, si tibi quicquam hoc saluo flere permittis. Monstrabo etiamnum, non quidem fir-
 mius remedium, sed familiarius. Si quando te domum receperis, tunc erit tibi me-
 tuenda tristitia. Nam quomdiu numen tuum intueberis, nullum illa ad te inueniet
 accessum, omnia in te Cæsar tenebit: cum ab illo discesseris, tunc uelut occasione da-
 ta, insidiabitur solitudini tuæ dolor, & requiescenti animo tuo paulatim irrepet. Ita-
 que non est quod ullum tempus uacare patiaris à studijs: tunc tibi literæ tuæ tam diu
 ac fideliter amantæ, gratiam referant, tunc te illæ antistitem & cultorem suum uindict-
 cent, tunc Homerus & Virgilius tam bene de humano genere meriti, quam tu de
 omnibus & de illis meruisti, quos pluribus notos esse uoluisti quam scripserant,
 multum tecum morientur: tutum id erit omne tempus, quod illis tuendum commise-
 ris. Tunc Cæsaris tui opera, ut per omnia secula domestico narratur præconio, quan-
 tum potes componere. Nam ipse tibi optime formandi condendique res gestas, & ma-
 teriam dabit & exemplum. Non audeo te usque eo producere, ut fabellas quoque
 & Aesopeos logos, intentatum Romanis ingenijs opus, solita tibi uenustate con-
 nectas. Difficile est quidem, ut ad hæc hilariora studia tam uehementer percussus a-
 nimus, tam cito possit accedere. Hoc tamen argumentum habeto iam corroborati
 eius, & redditi sibi, si poterit se à seuerioribus scriptis ad hæc solutiora producere. In
 illis enim quamuis ægrum eum adhuc, & secum reluctantem aduocabit ipsa rerum
 quas tractabit aueritas: hæc quæ remissa fronte commentanda sunt, non feret, ni-
 si cum iam sibi ab omni parte constiterit. Itaque debebis eum seueriore materia pri-
 mum exercere, deinde hilariore temperare. Illud quoque magno tibi erit leuamento
 si sepe te sic interrogaueris, utrum ne meo nomine doleo, an eius qui decessit? Si meo,
 perit meræ indulgentiæ iactatio, & incipit dolor, hoc uno excusatus quod honestus
 est, cum ad utilitatem respiciat à pietate desciscere. Nihil autem minus bono uiro
 conuenit, quam in fratris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo, necesse alte-
 rutrum ex his duobus esse iudicem. Nam si nullus defunctis sensus est, euasit om-
 nia frater meus uitæ incommoda, & in eum restitutus est locus, in quo fuerat ante-
 quam nasceretur, & expers omnis mali nihil timet, nihil cupit, nihil patitur, Quis
 iste est furor, pro eo me nunquam dolere desinere, qui nunquam doliturus est? Si est
 aliquis defuncti sensus, nunc animus fratris mei uelut ex diutino carcere emissus, tan-
 dem sui iuris & arbitrij gestit, & rerum naturæ spectaculo fruatur, & humana omnia
 ex superiore loco despiciat, diuina uero quorum rationem tam diu frustra quaesierat,
 propius intuetur, Quid itaque eius desiderio maceror, qui aut beatus aut nullus est?
 Beatum deslere inuidia est, nullum dementia.

pijsimum
C.A. XXXVII.
Reclt logos
nam logi dia-
cuntur etiam
fabelle.
soms, couertas

al. superest,

C.A. XXVIII.

Non hoc te mouet, quod uideretur ingentibus & gratis, & maxime circumfusis bo-
 nis caruisse: Cum cogitaueris multa esse quæ perdidit, cogita plura esse quæ non ti-
 met. Non ira eum torquebit, non morbus affliget, non suspicio laceffet, non edax et
 inimica semper alienis processibus inuidia consectabitur, non metus sollicitabit, non
 leuitas fortunæ cito munera sua transferentis inquietabit, Si bene computes, plus
 illi remissum, quam ereptum est. Non opibus fruatur, non tua simul ac sua gratia,
 non accipiet beneficia, non dabit. Miserum putas quod ista amiserit, an beatum quod
 non desiderat? Mihi crede, is beatior est, cui fortuna superuacua est, quam is cui tu pa-
 rata est. Omnia ista bona, quæ nos speciosa sed fallaci uoluptate delectant, pecunia,
 dignitas, potentia, aliisque complura, ad quæ generis humani caeca cupiditas obstup-
 scit, cum labore possidentur, cum inuidia conspiciuntur, eosque ipsos quos exornant
 & premunt, plus minantur quam profunt. Lubrica & incerta sunt, nunquam bene
 tenentur: nam ut nihil de tempore futuro timeatur, ipsa tamē magnæ felicitatis tu-
 tela sollicita est. Si uelis credere altius ueritatem intuentibus, omnis uita supplici-
 um est. In hoc profundum inquietumque proiecti mare, alternis æstibus reciprocum,
 & modo alleuans nos subsiectis incrementis, modo maioribus damnis deserens, at-
 sidueque iactans, nunquam stabili consistimus loco, pædemus & fluctuamur, & alter in al-
 terum illidimur, & aliquando naufragium facimus, semper timeamus. In hoc rā pro-
 M celloso, &

forte, parta

al. subitjs

celloso & in omnes tēpestates exposito mari nauigantibus, nullus portus nisi mor-
tis est. Ne itaq; inuideris fratri tuo, qescit tandē liber, tādē tutus, tādē aternus est, su-
perstitem Caesarem, omnemq; eius prolem, superstitem te cum omnibus habet fra-
tribus. Antequam quicquam ex suo fauore fortuna mutaret stantem adhuc illam et
munera plena manu congerentem reliquit. Fruitur nunc aperto & libero cœlo, ex
humili atque depresso in eum emicuit locum quiscuis ille est, qui solutas uinculis a-
nimas beato recipit sinu, & nūc libere uagatur, omniaquē rerum naturæ bonæ cum
summa uoluptate perspicit. Erras non perdidit lucem frater tuus, sed securiorem
sortitus est. Omnibus t̄ illud nobis commune est iter, Quid fata dessemus? non relit
quid ille nos, sed antecessit.

et. illd., forte
illuc
CAP. XXXIX.
forte uarietate

Es, mihi crede, magna felicitas in ipsa felicitate moriendi. Nihil ne in totum qui
dem ditem certi est, quis in tam obscura & inuoluta t̄ ueritate diuinat, utrum ne fra-
tri tuo mors inuiderit, an cōsuluerit: Illud quoque iusticia in omnibus rebus neces-
se est te adiuncte cogitantem, non iniuriam tibi factam, quod talem fratrem amisisti,
sed beneficium datum, quod tam diu pietate eius tibi uti fruique licuit. Iniquus est,
qui muneris sui arbitrium danti non reliquit. Auidus, qui nō lucri loco habet quod
accepit, sed damni, quod reddidit. Ingratus est, qui iniuriam uocat sinō uoluptatis.
Stultus, qui nullum fructum esse putat bonorum, nisi presentium, qui non & in prae-
teritis acquiescit, & ea iudicat certiora quæ abierunt, quia de illis ne desinant non
est timendum. Nimis angustat gaudia sua, qui eis tantummodo que habet ac uidet,
frui se putat, & habuisse eadem pro nihilo ducit: cito enim nos omnis uoluptas re-
linquit, quæ fluit & transit & penē antequam ueniat, auferitur. Itaque in præteritum
tempus animus mittendus est, & qui e quid nos unquam delectauit & educendum, ac
frequenti cogitatione pertractandum est. Longior fideliorque est memoria uolup-
tatum, quam præsentia. Quod habuisti ergo optimum fratrem, in summis bonis
pone. Non est quod cogites quanto diutius habere poteris, sed quam diu habueris.
Rerum natura illum tibi sicut cæteris fratribus, non mancipio dedit, sed commoda-
uit, cum usum est deinde repetijt, nec tuam in eo satietatem secuta est, sed suam le-
gem. Si quis pecuniam creditam soluisse se moleste ferat, eam præsertim cuius usum
gratuitum acceperit, nonne iniustus uir habebitur: Dedit natura fratri tuo uitam,
dedit & tibi, quæ suo iure usā, a quo uoluit debitum suum citius exegit, non illa in
culpa est, cuius nota erat conditio, sed mortalis animi spes auida, quæ subinde quid
rerum natura sit obliuiscitur, nec unquam fortis suæ meminit, nisi cum admonetur.
Gaude itaque habuisse & tam bonum fratrem, & usum fructum eius, quamuis bre-
uior uoto tuo fuerit, boni consule. Cogita fecundissimum, esse quod habuisti, huma-
num quod perdidisti. Nec enim quicquam minus inter se consentaneum est, quam
aliquem moueri, quod sibi talis frater parum diu contigerit, non gaudere quod ta-
men contigerit. At inopināti ereptus est. Sua quemque credulitas decipit, & in eis
quæ diligit, uoluntaria mortalitatis obliuio. Natura nulli se necessitatis suæ grati-
am facturam esse testata est. Quotidie præter oculos nostros transeunt notorum i-
gnotorumque funera, nos tamen aliud agimus, & subitum id putamus esse, quod
nobis tota uita denunciatur futurum. Non est itaq; ista fauorum iniquitas, sed men-
tis humanæ prauitas insatiabilis rerum omnium, quæ indignatur inde se exire, quod
admissa est precario. Quanto ille iustior, qui nunciata filij morte, dignam ma-
gno uiro uocem emisit. Ego cum genui, tum moriturum sciui. Proris non mireris
ex hoc natum esse, qui fortiter mori posset, non accepit tanquam nouum nunciū
filij mortem. Quid est enim noui hominē mori, cuius tota uita nihil aliud quam ad
mortem iter esset? Ego cū genui, tum moriturū sciui. Deinde adiecit rem maioris, &
prudentiæ & animi, huic rei sustuli. Omnes huic rei tollimur, quisquis ad uitam e-
ditur, ad mortē destinatur. Gaudeamus ergo omnes eo quod datur, reddamusque id
cum reposemur, aliū alio tempore fata cōprehēdent, neminem præteribunt. In
prociūdū stet animus, & id quod necesse est, nunquam timeat, quod incertū est, sem-
per expectet. Quid dicam duces ducumq; progenies, et multis aut cōsulatibus con-

CAP. XXXX.

spicuos

spicuos, aut triumphis, sorte defunctos inexorabili? Tota cum regibus regna, po-
puli que cum gentibus tulere fatum suum. Omnes imō omnia in ultimum diem spe-
stant, non idem uniuersis finis est. Alium in medio cursu uita deserit, alium in ipso
aditu relinquunt, alium in extrema senectute fatigatum iam & exire cupientem uix
emittit, alio quidem atq; alio tempore, omnes tamen in eundem locum tendimus.
Vtrum ne stultius sit nescire t̄ mortalitatem ignorare, an impudētius recusare. Age-
dum illa quæ multo ingenij labore tui celebrata sunt, in manus sume, utriuslibet au-
toris carmina, quæ tu ita resoluisi, ut quāuis structura illorum recesserit, permane-
at tamen gratia. Sic enim illa ex alia lingua in aliam transtulisti, ut (quod difficil-
mum erat) omnes uirtutes in alienam te orationem secutæ sint: nullus erit in illis
scriptis liber, qui non plurima uarietatis humanæ incertorumq; casuum, & lachry-
marum ex alia atq; alia causa fluentium exempla tibi suggerat. Lege quo spiritu in-
gentibus inueneris rebus. Pudebit te subito deficere, & ex tanta orationis magni-
tudine decidere. Ne commiseris, ut quisquis extemplo, ac modo scripta tua mira-
batur, quærat quomodo tam grandia, tamq; solida, tam fragilis animus conceperit.
Potius ab istis, quæ te torquent, ad hæc tot & tanta quæ consolantur conuerte, ac re-
spice optimos fratres, respice uxorem, filium respice. Pro omnium horum salute,
hæc tecum portione fortuna decidit. Multos habes in quibus acquiescas.

Ab hac te infamia uindica, ne uideat omnibus plus apud te ualere unus dolor,
quàm hæc tam multa solatia. Omnes istos unā tecum perculsos uides, nec posse ti-
bi subuenire, imō etiam ultro expectare, ut à te subleuentur intelligis, & ideo quan-
to minus in illis doctrinæ minusq; ingenij est, tanto magis t̄ assistere te necesse est
cōmuni malo. Est autem hoc ipsum solatij, loco, inter multos dolorem in suum diuide-
re, qui quia dispensatur inter plura, exigua debet apud te parte subsidere. Non desi-
nam totiens tibi offerre Cæsarem, illo moderante terras & ostendente, quanto me-
lius beneficij imperij custodiatur, quàm armis. Illo rebus humanis præcidente,
non est periculum, ne quid perdidisse te sentias, in hoc uno tibi satis præsidij, satis so-
latij est. Attolle te & quotiens lachrymæ suboriuntur oculis tuis, toties illos in Cæ-
sarem dirige. Siccabuntur maximi & clarissimi conspectu hūminis. Fulgor eius, il-
los ut nihil aliud possint aspicerere præstringet, in se heredes detinebit. Hic tibi quem
tu diebus intueris ac noctibus, a quo nunquam deiscis animum cogitandus est,
contra fortunam aduocandus: nec dubito cum tāta illi aduersus omnes suos sit man-
suetudo, tantaq; indulgentia, quin multis iā solatij tuum istud uulnus obduxerit,
nonnulla quæ dolori obstarent tuo congesterit. Quid porro ut nihil horum fecerit,
nonne protinus ipse conspectus per se tantummodo, cogitatusq; Cæsar maximo so-
latio tibi est? Dij illum Deaq; omnes terris diu commodent, t̄ At faciant, ut quam-
diu mortalis erit, nihil ex domo sua mortale esse sentiat. Rectorē Romano imperio
filij longa fide approbet, & ante illum consortem patris quā successorem t̄ accipi-
at. Sera & nepotibus demum nostris dies nota sit, qua illum gens sua cœlo asserat.

Abstine ab hoc manus tuas fortuna, nec in isto potentiam tuam, nisi ea parte qua
prodes, ostenderis. Patere illū generi humano iam diu agro & affecto mederi, pate-
re quicquid prioris principis furor cōcussit, in locum suum restitueret ac reponere.
Sydus hoc quod præcipitatio in profundū, ac demerso in tenebras orbi resulsit, sem-
per luceat. Hic Germaniā pacet, Britanniā aperiat, & patris triumphos ducat & novos
quorū me quoq; spectatorem futurū ex uirtutibus eius primū obtinet locū promit-
tit clementia: nec enim sic me deiecit, ut nolle erigere, imō ne deiecit quidē, sed im-
pulsū à fortuna & cadentem sustinuit, & in præceptis euntē leniter diuinæ manus
usus moderatione deposuit. Deprecatus est pro me senatū, & uitā mihi non tantū
dedit, sed etiā petijt. Viderit qualē uolet esse, astimet causā meā, uel iusticia eius
bonā perspiciet, uel clementia faciet, utrumq; in æquo mihi eius beneficium erit, si-
ue innocentem me scierit esse, siue uoluerit. Interim magnum miseriarum mearum
solutium est uidere misericordiā eius totum orbem peruagantem, quæ quū ex ipso
angulo, in quo ego t̄ defixus sum, complures multorū iam annorū ruina obrutos

al. mortalitas
latis legem
ignorare,

CAP. XXXXI.

al. restituere
al. assistere

al. At ha hic dē
ui Augusti, et
annos uincat,
quandiu, etc.,
al. aspiciat.
CA. XXXXII.

al. desolatus

effoderit, & in lucem reduxerit, non uere or ne me unum transeat. Ipse autem optime nouit tempus, quo cuique debeat succurrere: ego omnem operam dabo, ne perire ad me erubescat. O felicem clementiam tuam Caesar, quae efficit ut quietiorem sub te agant uitam exules, quam nuper sub Caio agere principes. Non trepidant, nec per singulas horas gladium expectant, nec ad omnium t. nauium conspectum paucant. Per te habent, ut fortunae fauissent modum, ita spem quoque meliorem, eiusdem, ac praesentis quietem. Scias licet ea demum fulmina esse iustissima, quae etiam percussit colunt. Hic itaque princeps, qui publicum omnium hominum solatium est, aut me t. omnia fallunt, aut iam recreauit animum tuum, & tam magno uulnere maiora adhibuit remedia, iam te omni confirmauit modo, iam omnia exempla quibus ad animi aequitatem compellereris, tenacissima memoria retulit, iam omnium praecipua sapientum assueta sibi facundia explicuit. Nullus itaque melius has alloquendi partes occupauerit, aliud habebunt hoc dicente pondus uerba, uelut ab oraculo emissa, omnem uim doloris tui diuina eius contundet autoritas. Hunc itaque tibi putata dicere, non te solum fortuna defumpsit sibi quem tam graui afficeret iniuria. Nulla domus in toto orbe terrarum aut est, aut fuit sine aliqua comploratione. Transtibio exempla uulgaria, quae etiam si minora, tamen mira sunt. Ad fastos te & annales perducam publicos, uides omnes has imagines, quae implere Caesarem atrium, nulla non harum aliquo suorum incommodo insignis est, nemo non ex istis in ornamentum seculorum resurgens uirtus, aut desiderio suorum tortus est, aut a suis cum maximo animi cruciatu desideratus est. Quid tibi referam Scipionem Africanum, cui mors fratris in exilio nunciata est? Is frater qui eripuit fratrem carcere, non potuit eripere fato. Et quam t. patiens iuris & aequi pietas Africani fuerit, cunctis apparuit. Eodem enim die quo Scipio Africanus uiatoris manibus fratrem abstulerat, tribuno quoque plebis priuatus intercessit, tam magno tamen fratrem desiderauit hic animo, quam defenderat. Quid referam Aemilianum Scipionem, qui uno pene eodemque tempore spectauit patris triumphum, duorumque fratrum funera, adolefcentulus tamen, ac propemodum puer, tanto animo tulit illam familiae suae, super ipsum Pauli triumphum concidentis subitam uastitatem, quanto debuit ferre uir in hoc natus, ne urbi Romanae aut Scipio deesset, aut Carthago superesset. Quid referam duorum Lucullorum diremptam morte concordiam? Quid Pompeios, quibus ne hoc quidem fauissent reliquit fortuna, ut una denique conciderent ruina. Vixit Sextus Pompeius, primum sorori superstes, cuius morte optime cohaerentis Romanae pacis uincula resoluta sunt. Idemque uixit superstes optimo fratri, quem fortuna in hoc exererat, ne minus alte eum deiceret, quam patrem deiecerat, & post hunc tamen casum Sextus Pompeius non tantum dolori, sed bello suffecit. Innumerabilia undique exempla separatorum morte fratrum succurrunt, imò contra uix ulla unquam horum paria conspecta sunt una senescencia, sed contentus nostrae domus exemplis ero. Nemo enim tam expers erit sensus ac sanitatis, ut fortunam ulli queratur lucum intulisse, quam sciet etiam Caesarum lachrymas concupisse. Diuus Augustus amissit Octauiam sororem charissimam, & ne ei quidem rerum natura lugendi necessitatem abstulit, cui caelum destinauerat: imò uerò idem omni genere orbitatis uexatus, sororis filium successioni preparatum suaperdidit. Denique ne singulos eius luctus enumerare, & generos ille amisit, & liberos, & nepotes. Ac nemo magis ex omnibus mortalibus hominibus esse se, dum inter homines erat sensit t. nunc tot tantosque luctus cepit rerum omnium pacatissimum eius pectus, uictorque diuus Augustus non gentium tantummodo externarum, sed etiam dolorum fuit. Caius Caesar diui Augusti auunculi mei nepos circa primos iuuentutis suae annos Lucium fratrem charissimum sibi, princeps iuuentutis principem eiusdem iuuentutis amisit in apparatu Parthici belli, & graui ore multo animi uulnere quam postea corporis scus est, quod utrumque piissime idem & fortissime tulit. Caesar patruus meus Drusum Germanicum patrem meum minorem natu quam ipse erat fratrem, intima Germaniae t. recludentem, & getes ferocissimas Romano subijcientem imperio, in complexu & osculis suis amisit, modum

dum tamen lugendi non sibi tantum, sed etiam alijs fecit, actotum exercitum, non solum mactatum, sed etiam attonitum, corpus Drusi sui sibi uendicatum, ad mortem Romani luctus redegit, iudicauitque non militandi tantum disciplinam esse seruandam, sed etiam dolendi. Non potuisset ille lachrymas alienas compescere, nisi prius pressisset iras. M. Antonius auus meus, nullo minor nisi eo a quo uictus est, tunc cum Rempub. constitueret, & triumuirali potestate praeditus, nihil supra se uideret, exceptis uero duobus collegis omnia infra se cerneret, fratrem interfecit, fratrem audiuit. Fortuna impotens quales ex humanis malis tibi ipsa ludos facit. Eo ipso tempore quo Marcus Antonius ciuium suorum uitae sedebat mortisque arbiter, M. Antonius tater duci iubebatur ad supplicium. Tulit hoc tamen tam triste uulnus eadem magnitudine animi Marcus Antonius, qua omnia alia aduersa tolerauerat, & hoc fuit ei lugere, uiginti legionum sanguine fratri parentare. Sed ut omnia alia exempla praeteream, ut in me quoque ipso alia taceam funera, his me fraterno luctu fortuna aggressa est, his intellexit laedi me posse, uinci non posse. Amisi Germanicum fratrem, quem quomodo amauerim intelligit profecto quisquis cogitat, quomodo suos fratres, pij fratres ament. Sic tamen affectum meum rexi, ut nec relinquere quicquam quod exigui deberet ab bono fratre, nec facerem quod reprehendi posset in principio. Haec ergo puta tibi parentem publicum referre exempla, eundem ostendere quam nihil sacrum intactumque sit fortunae, quae ex his penatibus ausa est funera ducere, ex quibus erat deos t. paritura. Nemo itaque miretur aliquid ab illa, aut crudeli ter fieri, aut inique. Potest enim haec aduersus priuatas domos ullam aequitatem nosse, aut ullam modestiam, cuius implacabilis fauicia, totiens ipsa funestauit puluinarum. Faciamus licet illi t. conuicia, non nostro tantum ore, sed etiam publico, non tamen mutabitur, aduersus omnes se preces, omnesque t. ceremonias eriget. Hoc fuit in rebus humanis fortuna, hoc erit, nihil in ausum sibi reliquit: nihil intactum relinquet. Ibit uiolentior per omnia, sicut semper est solita: eas quoque domos ausa in iuria causa intrare, in quas per templa aditur, & atram laureatis foribus inducere uestem. Hoc unum obtineamus ab illa uotis ac precibus publicis, si nondum illi genus humanum placuit consumere, si Romanum adhuc nomen proposita respicit, hunc principem, t. lapsus hominum rebus datum, sicut omnibus mortalibus, sibi esse t. sacratum uelit. Discat ab illo clementiam, atque a mitissimo omnium principe mitis fieri. Debes itaque omnes intueri eos, quos paulo ante retuli, aut acutos caelo, aut proximos, & ferre aequo animo fortunam, ad te quoque porrigentem manus, quas ne ab eis quidem per quos t. uiuimus abstinet. Debes illorum imitari firmitatem in perferendis & euicendis doloribus, & in quantum modo hominis fas est per diuina ire uestigia. Quamuis in alijs rebus dignitatum magna discrimina sint, uirtus in medio posita est, neminem dedignatur, qui modo dignum se illa iudicat. Optime certe illos imitaberis, qui cum indignari possent non esse ipsos expertes huius mali, tamen in hoc uno se ceteris exaequari hominibus non iniuriam, sed ius mortalitatis iudicauerunt, tuleruntque, nec nimis acerbe & aspere quod acciderat nec molliter & effoeminate. Nam & non sentire mala sua non est hominis, & non ferre, non est uiri. Non possum tamen cum omnes circumiuerim Caesares, quibus fortuna fratres & sorores eris puit, hunc praetereire ex omni Caesarum numero excerpendum, quem rerum natura in exitum opprobriumque humani generis addidit, a quo imperium euersum, adustum funditus principis piissimie recreata clementia. C. Caesar amissa sorore Drusilla, is homo qui non magis dolere quam gaudere principaliter posset, conspectum, conuersationemque ciuium suorum profugit, exequisque sororis suae non interfuit, iusta sorori non praestitit, sed in Albano suo secessit, ac foro & aduocatis, & huiusmodi alijs occupationibus acerbissimi funeris leuabat mala. Proh pudor imperij, principis Romani lugentis sororem, alea solatium animi fuit. Idem ille Caius uiriosa inconstantia, modo barbam capillumque submittens, modo Italiae ac Siciliae oras errabundus permetiens, & nunquam satis certus utrum lugeri uellet, an coli sororem. Eodem enim tempore quo templa illi constituebant ac puluinarum, eos qui parum macti

CA. XXXV

al. petitura

al. conuictum forte, querimus.

CA. XXXVI

al. lapsis al. sacrosanctum

al. iuramus

piissimus principaliter

M. 3 fuerant,

fuerant crudelissima afflictebat animaduersione. Eadem enim intemperie animi ad uersarum rerum ictus ferebat, qua secundarum elatus euentu, supra humanum in uersum secebat modum. Procul istud exemplum ab omni Romano uirio, luctum suum aut intemperstius auocare iustis, aut sordium ac squalloris sorditate irritare, aut alienis malis oblectare, minime humano solatio. Tibi uero nihil ex consuetudine mutandum tua. Quoniam quidem ea instituisse amare studia, quae optime & felicitatem extollunt, & facillime minuunt calamitatem, eademque & ornamenta hominum maxima sunt & solatia. Nunc itaque te studiis tuis immerge, & acrius, nunc illa tibi uelut munimenta animi circumda, nec ex ulla tui parte, inueniat introitum dolor. Fratris quoque tui producat memoriam aliquo scriptorum monumento tuorum. Hoc enim unum est rebus humanis opus, cui nulla tempestas noceat, quod nulla consumat uetustas. Caetera quae per constructionem lapidum & marmoraeas moles, aut terrenos tumulos in magnam e ductos altitudinem constant, non propagarunt longam diem, quippe & ipsa intereunt. Immortalis est ingenij memoria, hanc tuo fratri largire, in hac eum colloca, & melius illum & diutino semper consecrabis ingenio, quam irritum dolore lugebis. Quod ad ipsam fortunam pertinet, etiam si nunc a gi apud te causa eius non potest (omnia, enim illa quae nobis dedit, ob hoc ipsum quod aliquid eripuit, inuita sunt) tamen erit agenda, cum primum equiorem te illi iudicem dies fecerit: tunc enim poteris in gratiam cum illa redire: Nam multa prouidit quibus hanc emendaret iniuriam. Multa etiam nunc dabit quibus redimat. Denique ipsum quod abstulit, ipsa dederat tibi. Noli ergo contra te ingenio uti tuo, non si adesse dolori tuo. Potest quidem eloquentia tua, quae parua sunt approbare pro magnis, rursus magna attenuare, & ad minima deducere. Sed alio ista uires seruet suas, nunc tota se in solatiu tuu conferat. Sed tamen dispice, ne hoc iam quoque sit super uacuum. Aliquid enim & nobis natura exigit, plus uanitate contrahitur. Nunquam autem ego a te, ne ex toto increas exigam. Et scio inueniri quosdam dure magis quam fortis prudentiae uiros, qui negent doliturum esse sapientem. Hi uero uidentur nunquam in huiusmodi casum incidisse. Alioquin & extulisset illis fortuna superbam sapientiam, & ad confessionem eos ueri etiam inuitos compulisset. Satis praestiterit ratio, si id unum ex dolore, quod & superest & abundat, exciderit. Nam ut quidem nullum omnino esse eum patiatur, nec sperandum ulli, nec concupiscendum est. Hunc potius modum seruet, qui nec impietatem imitetur, nec insaniam, & nos in eo teneat habitus, qui & pie mentis est, nec emota. Fluant lachrymae, sed eadem desinant: trahantur ex imo pectore gemitus, sed iidem & finiantur. Sic regerimum tuum, ut & sapientibus te approbare possis & fratribus. Effice ut frequenter fratris tui memoriam tibi uelis occurrere, ut illum & sermonibus celebres, & assidua recordatione repraesentent tibi. Quod ita denique consequi poteris, si tibi memoria eius iucundam magis quam flebilem feceris. Naturale est enim ut semper animus ab eo refugiat, ad quod cum tristitia reuertitur. Cogita modestiam eius, cogita in rebus agendis solertiam, in exequendis industria, in promissis constantiam. Omnia dicta eius ac facta & alia expone, & tibi metipse commemora. Qualis fuerit cogita, qualisque sperari potuerit. Quid enim de illo non tuto sponderi fratre posses? Haec utcumque potui, logo iam situ obsoleto & hebetato animo composui, quae si aut parum respondere ingenio tuo, aut parum mederi dolori uidebuntur, cogita quam non possit is alienae uacari consolationi, quem sua mala occupatum tenent, et quam non facile latina ei uerba homini succurrant, quem barbarorum inconditis grauisque fremitus circumsonat.

ERASMI IN FRAGMENTVM AD POLYBIVM.

Statim in initio. *Nostra corpora, alius nostra comparas.*

Ut possit per ordinem suum principis maximi officium geri, ubique animi est. *Rodolphus diuinat, ubique astridi animi est. At non placet. Propius uero est ut legamus, ubi quicque animi est: ut uox, ut, habeat uim concedentis.*

PINCIA/

AD POLYBIUM.

NOSTRA corpora.] Initium est diuersi operis, cui in uetustis codicibus prefixus est talis titulus. Incipit liber L. Annaei Seneca ad Polybium de consolatione fratris sui mortui. Caeterum quaedam exemplaria, si naturae comparas habent, non Nostra comparas. Alia Nostris comparas, ut forte scribendum sit, *Nostra si comparas.*

Nihil sincerus & tutus literarum amor.] Corrigendum reor, nihil sincerus ex toto literarum amor, ut non ita post, proice omnem ex toto dolorem. Quicquid de reliquis possit admonitus.] Sic omnia praeserunt exemplaria mendose ut arbitror. Ego legerim quid de reliquis possit admonitus, cum fortuna enim illi sermo est. Verbum autem, metuere, non habetur usquam.

Ut possit per ordinem suum principis maximi officium geri quieti animi est] In eadem, ut possit per ordinem suum principis maximi animo subijci exigendus is est, ut referas ad congestus, hoc est accurate disponendus quod ab eo qui aliquo affectu sollicitatur praestare nequit. In quibusdam exemplaribus erigendus legitur, non exigendus. Ut forte scribendum sit. Ut possit per ordinem suum principis maximi animo subijci erigendus tuus est.

AESOPEOS logos] Legendum forte. Aesopi apologos, hoc est fabellas dictione iam latij iure donata. Solita uenustate connectas] Vetus lectio, solita sibi uenustate connectas. Legendu uidetur tibi non sibi. Et subditio an scribendum sit conuertas, non connectas, ut hortetur Polybium ad transferendos in latinum carmen Aesopi apologos, quod praestitisse apud Graecos Socrates perhibetur.

INGENTIBVS & gratis & maxime circumfusis bonis caruisse] Lege ex eadem, ingentibus, & cum maxime circumfusis bonis caruisse. Omnibus illud nobis commune est iter] Scribe. Omnibus illo nobis commune est iter, ex codice Franciscano. Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitini. Omnibus cum illo nobis commune est iter.

Magna felicitas est in felicitate mori] Superuacanea sunt haec uerba ex omni scripta lectione. Illud quoque iustitia omnibus rebus] Vetus lectio. Illud quoque qua iusticia in omnibus rebus est. Lego es, non est.

Sic enim illa ex alia lingua in aliam translulisti] Scribendum arbitror. Sic etiam illa, caetera, ut duplex fuerit Polybii labor, tum Paraphrasi liberius sensu Homerica, & Virgiliana exprimendi: tum utrumque auctorem in alteram linguam uertendi, & Homerum latinitate, Vergilium graecitate donandi. Sic nisi legatur aut fallor ego aut ineptissimus sensus erit. Sera & nepotibus denum nostris] Deinde non denum, maior exemplarium pars.

Quae ex ipso angulo in quo ego defixus sum] Eadem, quae cum ex ipso angulo in quo ego defixus sum. Lego defixus sum, non defixus sum, quia sequitur statim effoderit.

AVT ME OMNIA fallunt] Legendum puto, omnia, ut sit dicendi modus uulgatus, & fere pro uerbis uice, & infra. Quam patiens iuris & equi pietas Africani fuerit] Legendum impatiens: non patiens, ex codice Pinciano. Cui lectioni uerba sequentia fauent, etiam si per ironiam possit prior lectio tolerari.

C. Caesar diui Augusti auunculi mei nepos circa primos iuuentutis suae annos Lucium fratrum charissimum sibi] Scribendum iuuenis, non iuuentutis, & fratrem, non fratrum, ex uetere lectione. Item noscendum Augustum non fuisse Claudij auunculum, sed magnum auunculum hoc est Octauii fratrem quae fuit uia Claudij. Nam Octauia ex Marco Antonio Antoniam minorem sustulit, ex qua & Druso natus est Claudius. Quapropter uide sit ne uerior lectio quorundam scriptorum codicum, in quibus auunculi tui filius ac nepos habetur, non auunculi mei nepos adoptione, uidelicet filius natura nepos. Et grauiore multo animi uulnere quam postea corporis ictus est, quod utrumque & piissime, idem & fortissime tulit] Quaedam exemplaria, & grauiora animi uulnera quam corporis sunt. Vtraque tamen piissime idem & fortissime tulit. Drusum Germanici patrem] Castigo. Drusum Germanicum patrem meum. Nam Drusus Claudij pater a denicis Germanis Germanici cognomine donatus est, Tranquillo auctore, in Claudio. Ad stipulatur item uetus lectio.

Quas ne ab eis quidem per quos uiuimus abstinet] Iuramus, non uiuimus eadem. Notum autem iurari per genium principis. Dignitatum magna discrimina] Eadem, dignitatum ac nobilitatum magna discrimina adeant. Alij codices magna discrimina sunt. Sed in Albano suo secessit ac foro & aduocatis & huiusmodi alijs occupationibus] Locus conclamatus. Veteres nonnulli codices pro aduocatis legunt pernотatis, & pro secessit cesserit, ut fere adducar ita legi posse. Sed in Albano suo tesseris ac fere etiam pernотatis & huiusmodi aleis occupatus, caetera. Nam & Iuuenalis in dignitatibus Romanis pernотem alean taxat, si luditur inquit alea pernот ante Numantinos si dormire incipis ortu luciferi: reliqua, praesertim cum statim mox sequatur. Principis Romani iugentis sorore alca solatium fuit. Item leuabat, non eleuabat, in nonnullis leges exemplaribus.

Quoniam quidem ea instituti amare studia] Familiare in Seneca uitium, quoniam quidem pro quando quidem, cuius semel admonuisse satis erit.

LVCII ANNAEI SENECAE AD MARTIAM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

Nisi te Martia scirem tam longe ab infirmitate muliebris animi quam a ceteris uitij recessisse, & mores tuos uelut antiquum aliquod exemplar aspici, non auderem obtuiam ire dolori tuo, cui uiri quoque libenter harent & incumbunt. Nec spem concepisse, tam iniquo tempore, tam iniquo iudice, tam inuidiosa crimine, posse me efficere, ut fortunam tuam absolueres. Fidem mihi dedit, exploratum iam robur animi, & magno experimento approbata uirtus tua. Non est ignotum qualem te in personam patris tui gesseris, quem non minus quam liberos dilexisti, excepto eo, quod non optabas superstitem, nec scio an & optaueris. Permittit enim tibi quaedam & contra bonum morem magna pietas. Mortem A. Cremutij Cordi parentis tui quantum poteris inhi buisti. Postquam tibi aperuit inter Seianianos satellites illam unam patriae seruitutis fugam, non fauisti consilio eius, sed dedisti manus uictae, sudistiq; lachrymas & palam, & gemitus deuorasti, non tamen hilari fronte texisti, Et hoc illo seculo, quo magna pietas erat, nihil impie facere. Ut uero aliquem spiritum mutatio temporis dedit, ingenium patris tui, de quo sumptum erat supplicium, in usum hominum reduxisti, & a uera uindicta morte, ac restituisisti in publica monumenta libros, quos uir ille fortissimus sanguine suo scripserat. Optime meruisti de Romanis studijs, magna illorum pars arserat: optime de posteris, ad quos ueniet incorrupta rerum fides, auctori suo magno imputata: optime de ipso, cuius uiget uigebitq; memoria, quandiu fuerit in precio Romana nosci, quamdiu quisquam erit, qui reuertit uelit ad acta maiorum, quamdiu quisquam erit qui uelit scire quid sit uir Romanus, qui subactis iam ceruicibus omnium, & ad Seianianum iugum adactis, indomitus sit homo, ingenio, animo, manu, libet. Magnum me hercule detrimentum R.P. ceperat, si illum obdictas partes pulcherrimas in obliuionem coniectum, in eloquentiam & libertatem non eruisses. Legitur, fiores in manus hominum in pectora receptus, uertatam nullam timet. At illorum carnificu cito scelera quibus solis memoriam meruerunt tacebuntur: Haec magnitudo animi tui uetuit me ad sexum tuum respicere, Veturit ad uultum quem tot annorum continua tristitia, ut semel obduxit, tenet. Et uide quam non surrepam tibi, nec fucum facere affectibus tuis cogitem: Antiqua mala in memoriam reduxi, & uis scire hanc quoque plagam esse sanandam, ostendi tibi aequae magni uulneris cicatricem. Alij itaque mollior agant & blandiantur: Ego consiligare cum tuo meroore constitui, & desessos exhaustosq; oculos, si uerum tui dire uis, magis iam ex consuetudine quam ex desiderio fluentem continebo, si fieri poterit fauente te remedijs tuis, sin minus, uel inuita, teneas licet & amplexeris dolorem tuum, quem tibi in filij locum superstitem fecisti. Quis enim erit finis? Omnia in superuacuam tentata sunt. Fatigatae allocutiones amicorum, auctoritates magnorum & affinium tibi uiuorum: studia, haereditarium & paternum bonum, surdas aures irritato, ac uix ad breuem occupationem proficiente solatio transeunt istud idem remedium naturale temporis quod maximas erumnas componit, in te una uim suam perdidit: tertius iam preterijt annus, cum interim nihil ex primo

primo illo impetru cecidit, renouat se, & corroborat quotidie luctus, & iam sibi ius penitus insidunt, nisi dum surgunt oppressa sint: ita quoque haec tristitia & misera, & infatigabilis, ipsa nouissime acerbitate pascuntur, & fit infelicis animi, praua uoluntas dolor. Cupissem itaq; primis temporibus ad istam curationem accedere, leuiore medicina fuisset oriens adhuc restringenda mali uis: uehementius contra inueterata pugnandum est. Nam uulnerum quoque sanitas facilis est, dum a sanguine recentia sunt: tunc & uruntur, & in altum reuocantur, & digitos scrutantiu recipiunt, ubi corrupta in malum ulcusa se uerterunt, difficilius curantur. Non possum nunc per obsequium, nec molliter assequi tam durum dolorem. Frangendus est. Scio a praecipit incipere omnes qui monere aliquem uolunt, & in exemplis desinere. Mutari hunc intermum ordinem expedit. Aliter enim cum alio agendum est. Quosdam ratio ducit, quibusdam nomina clara opponenda sunt, & autoritas, quae liberum non relinquit animum ad speciosa stupendi. Duo tibi ponam ante oculos maxima & sexus tui, & seculi nostri exempla. Alterius foeminae quae se tradidit ferendam dolori, Alterius quae pari affectu casu, maiore damno, non tamen dedit longum in se malis suis dominium, sed cito animum in sedem suam repositum. Octauia & Liuia, altera soror Augusti, altera uxor, amiserunt filios iuuenes, utraque spe futuri principis certa. Octauia uia Marcellu, cui & auunculus & foveri incumbere ceperat, in quem otus imperij reclinarat, adulescentem animo alacrem, ingenio impotentem, sed & frugalitatis continentia, in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirande, patientem laboris, uoluptatibus alienum, quantumcumq; imponere illi auunculus, & (ut ita dicam) inaedificare uoluisse, iaturum. Bene legerat nulli cessura ponderi fundamenta. Nullum finem per omne uitae suae tempus flendi gemendiq; fecit. Nec ullas admisit uoces, salutare aliquid afferentes. Nec auocari quidem se passa est, intenta in unam rem, & toto animo affixa. Talis per omnem uitam fuit, qualis in funere, & non dico ex luctu tanto confurgere, sed alleuari recusans, secundam orbitatem iudicans lachrymas omittente. Nullam habere imaginem filij charissimi uoluit, nullam sibi fieri de illo mentionem. Oderat omnes matres, & in Liuiam maxime furebat, quia uidebatur ad illius filium trahisse, sibi promissa felicitas, tenebris & solitudini familiarissima. Ne ad fratrem quidem respiciens, carmina celebranda Marcelli memoriae composita, aliosq; studiorum honores reiecit, & aures suas aduersus omne solatium clausit, a solennibus officijs seducta & ipsam magnitudinis fraternae nimis circumlucen- tem fortunam exosa, defodit se & abdidit. Aesidibus liberis nepotibus lugubrem uentem non deposuit, non sine contumelia omnium suorum, quibus saluis orba sibi uidebatur. Diua Liuia amiserat filium Drusum magnum futurum principem, iam magnum ducem. Intrauerat ipse penitus Germaniam, & ibi signa Romani fixerunt, ubi uix ullos esse Romanos notum erat. In expeditione uictor decesserat, ipsis illum hostibus agrum cum ueneratione, & pace mutua prosequeribus, nec optare quod expediebat audentibus. Accedebat ad hanc mortem, quam ille pro Repub. obiecit, ingens ciuium prouinciarumq; & totius Italiae multitudo, per quam effusus in officium lugubre municipijs, colonijsq; usque in urbem ductum erat fumus trium- pho simillimum. Non licuerat matri ut filij oscula gratumq; extremi sermonem oris hauriret, longo itinere reliquias Drusi sui prosecuta, tot per omnem Italiam ardentibus rogis, quasi totiens illum amitteret iritata: Vt primum tam intulit tumulo, simul & illum, & dolorem suum posuit, nec plus doluit quam aut honestum erat, aut Caesare, aut aequo maius. Non desijt itaq; Drusi sui celebrare nomen, ubiq; illum sibi priuatim publiceq; representare, & libentissime de illo loqui, de illo audire, cum memoriam alterius nemo posset retinere & frequere, quin illam tristem sibi redderet. Elige itaque utrum exemplum putas probabilius, si illud prius sequi uis, eximis te numero uiuorum. Auerfaberis & alienos liberos & tuos, ipsuq; deliderabis triste matribus agmen occurrere. Voluptates honestas permittas, tanquam paru decoras fortuna tuge resiciens, inuisam habebis lucem, & aetati tuae quod non

forte, paterna forte, rectius clam.

al. duas res pul.

al. sateri uis,

al. illud ipsum naturale re/ med.

al. ueterali/ runt CAP. II al. morem

al. potentem

al. no dico tantum confurgere

Diua, in qua busdam no habetur.

CAP. III

al. desiderium

vide Scholia

al. omnia

al. alienissimū non precipitet te quāprimum & finiat, infestissima eris, Quod turpissimū effrenissimumq; est animo tuo, in meliore noto patre, ostendes te uirere nolle, mori non posse. Si ad hoc tū maximum scēminæ exemplum applicaueris, moderatius ac mitius eris in arumnis, nec te tormentis macerabis. Quę enim, malum, est amentia, pōnas a se infelicitas exigere, & mala sua augere. Quam in omni uita serualti, morum probitatem & uerecundiam, in hac quoq; re praestabis. Est enim quadam & dolēdi modestia: illum ipsum iuuenem tū dignissimū quiete, semper nominans, cogitansq; facies, meliore pones loco, si matri suæ qualis uiuus solebat, hilaris, & cum gaudio occurrit. Necte ad fortiora ducā pręcepta, ut humana ferre inhumano iudicam modo, ut ipso funebri die oculos matris exliccem. Ad arbitrium tecum ueniā. Hoc inter nos quaeretur, utrū magnus esse debeat an perpetuus dolor, Non dubito quin Lūiæ Augustæ, quam familiariter coluisti, magis tibi placeat exemplum. Illa te ad suum consilium uocat: illa in primo furore, cum maxime impatientes ferocesq; sunt miseria, se consolandam Areo philosopho uiri sui praebuit, & multum eam rem profuisse sibi cōfessa est plusquam populum Romanum, quem nolebat tristem tristitia sua facere, plusquam Augustum qui subducto altero adminiculo titubabat, nec luctu suorum inclinandus erat: plusquam Tiberiū filium, cuius pietas efficiebat, ut in illo acerbo & desicto gentibus funere, nihil sibi nisi numerum deesse sentiret. Hic, ut opinor, aditus illi fuit, hoc principium apud scēminam opinionis suæ custodem. Diligentissimam usque in hunc diem Lūiā (quantum quidem ego sciam, assiduus uiri tui comes, cui non tantum quę in publicum emittuntur nota sunt, sed omnes quę secretiore animorum uestrorum motus) dedisti operam ne quid esset, quod in te quisquam reprehenderet. Nec id in maioribus modo obseruasti, sed in minimis, ne quid faceres, cui famam, liberrimam principum iudicem, uelles ignoscere. Nec quicquam pulchrius existimo in fastigio collocatis, quā multarum rerum uentiam dare, nullius petere. Seruandus itaque tibi in hac re tuus mos est, Ne quid committas quod minus aliter uel facium uelis.

CAP. V Deinde rogo atq; obsecro, ne te difficilem amicis, & intractabilem praestes. Non est enim quod ignores, omnes hos nescire, utrum aliquid loquatur coram te de Drufo, an nihil, ne aut obliuio clarissimi iuuenis illi faciat iniuriam, aut mētio tibi: cum secedimus, & in unum conuenimus, facta eius dictaq; quanto meruit suspectu celebramus, coram te altum nobis de illo silentium est. Cares itaque maxima uoluptate, filij tui laudibus, quas non dubito quin uel impendio uita, si potestas detur, in aerium omne sis prorogatura: quare patere, imō accersere sermones quibus ille narretur, & apertas aures praebere ad nomen memoriamq; filij tui, nec hoc graue duxeris caterorum more, qui in eiusmodi casibus partem mali putant, audire solatia. Nunc incubuisti tota in alteram partem, & oblita meliorum, fortunam tuam quā deterior est aspicias. Non cōuertis te ad conuictus filij tui, occursumq; iucundos, non ad pueriles dulcesq; blandicias, non ad incrementa studiorum. Vltimam illam faciem rerum premis. Illi tanquam ipsa per se parum horrida sit, quicquid pores congeris. Ne obsecro te concupieris peruersissimam gloriam, infelicissimam uideri. Simul uero cogita, non esse magni animi se rebus prosperis fortem gerere, ubi secundo cursu uita procedit. Nec gubernatoris quidem artem, tranquillum mare & obsequens uentus ostendit. Aduersi aliquid incurrat oportet, quod animum probet. Proinde ne sub miseris te, imō cōtra fuge stabilem gradum, & quicquid onerū supra cecidit sustine, primo duntaxat strepitu contenta. Nulla re maior inuidia fortunæ fit, quā aequo animo. Post hoc ostendit illi filium incolumem, ostendit & amissō nepotes. Tuum illic Martia negocium actum, tibi Arius assignat, & mutata persona consolatus est, Sed puta Martia ereptum tibi amplius quā unquam ulla mater amisit. Nō permulceo te, nec extenuo calamitatem tuam. Si fletibus fata uincuntur, tū conferamus, eat omnis inter luctus dies, noctem sine somno tristitia consumat, ingerantur lacerao peiori manus, & in ipsam faciem impetus fiat, Atque sese omni genere sauitiæ, profecturus moeror exerceat. Sed si nullis plāctibus defuncta reuocantur, si

al. conterrita
al. & mutato personam forte, configura mus
CAP. VI

sors immota, & in aeternum fixa, nulla miseria mutatur, & mors tenet quicquid abstat, definat dolor qui perit. Quare regamus, nos ne ista uis transuersos auferat. Turpis est nauigij rector, cui gubernacula fluctus eripuit, tū quifluctuata uela deseruit, permisit tempestati nauem. At ille uel in naufragio laudandus, quem obruit mare clauum tenentem & obnixum. Atenim naturale desiderium suorum est. Quis negat, quādiu modicum est, nam in discellu non solum amissione charissimorum necessariis morsus est, & firmisimorum quoq; animorum contractio. Sed plus est quod opinio adijcit, quā quod natura imperauit. Aspicie mutorū animaliu quā concitata sunt desideria, & tamen quā breuia. Vaccarum uno die altero uel mugitus auditur. Nec diutius equarum uagus ille amensq; discursus est. Fera cum uestigia catulorum confectatae sunt, & syluas peruagatae, cum saepe ad cubilia tū expillata redierint, rabiem intra exiguum tempus extinguunt. Aues cum stridore magno inanes nidos circumfremunt, intra momentum tamen quietae, uolatus suos repetunt. Nec ulli animali longum foetus sui desiderium est, nisi homini, qui adest dolori suo, nec tantum quantum sentit, sed quantum cōstituit afficitur. Vt scias autem non esse naturale luctibus frangi, primum magis scēminas quā uiros, magis barbaros quā placidos eruditq; gentis homines, magis indoctos quā doctos, eadem orbis uulnerat: atqui ea quę a natura uim acceperunt, eandem in omnibus seruat. Apparet nō esse naturale, quod uarium est. Ignis omnes aetates, omnium urbium ciues tam uiros quā scēminas, quia naturaliter, uret: ferrum in omni corpore exhibebit secandi potentiam. Quare quia uires illi a natura datae sunt, quę nihil tū impium constituit, paupertatem, luctum, orbatum alius aliter sentit, prout illum conductu do infecit, & imbecillum impatientemq; reddit praesumpta opinio de non timendis terribilibus. Deinde quod naturale est non decrescit mora. Dolorē dies consumit, licet contumacissimum quotidie insurgentem, & cōtra remedia effluenscens, tamen illum efficacissimum mitigandę ferocię tēpus eneruat. Manet quidem tibi Martia etiamnum ingenis tristitia, & iam uidetur duxisse callum non illa concitata, qualis in illo fuit, sed pertinax & obstinata. Tamen hanc quoque aetas tibi minutatim eximet, quoties aliud egeris, animus relaxabitur, nūc te ipsa custodis. Mulrum autem interest, utrum tibi permittas moerere an imperes. Quanto magis hoc morum tuorum elegantię cōuenit, sinem luctus potius facere quā expectare, nec illum operiri diem quo te inuita dolor definat, ipsa illi renuncia.

Vnde ergo tanta nobis pertinacia in deploratione nostri, si id non sit natura iussur, quod nihil nobis mali antequam euentat proponimus, sed ut immunes ipsi, tū & aliud & pacatius ingressi iter, alienis nō admonemur casibus, illos esse communes. Tot praeter domum nostram ducuntur exequiæ, de morte non cogitamus: tot acerba funera, nos togam nostrorum infantium, nos militiam & paternæ hereditatis successionem animo agitamus. Tot diuitum subita paupertas in oculos incidit, & nobis nunquam in mentem uenit, nostras quoque opes aequae in lubrico positas. Necessē est itaque magis corruamus, qui quasi ex inopinato ferimur. Quā multo ante tū prouisa sunt, languidius incurrunt. Vis tu scire te ad omnes expolitam idētus stare, & illa quę alios tela fixerunt circa te uibrasse uelut murum aliquem, aut obfessum multo hoste locū, & arduū ascensu, inermis adeas, expecta uulnus, & illa superne uolūtia cum sagittis pilisq; saxa, puta in tuum tū liberata corpus. Quoties aut ad latus, aut post tergum ceciderint, exclama, Non decipies me fortuna, nec securam aut negligenter opprimes. Scio quid pares, alium percussisti, me peristi. Quis unquam res suas quasi periturus aspexit? Quis unquam nostrum de exilio, de egestate, de luctu cogitare ausus est? Quis non, si admonetur tū de suis cogitet, tanquam dirum omen respuat, & in capita inimicorum, aut ipsius intempesti uel monitoris abire illa iubeat? Non putauī futurum. Quicquam tu putas non futurum, quod multis scis posse fieri, quod multis uides euenisse? Egregium uersum & dignum audiuī, est enim ē populo, Cuius potest accidere, quod cuiquam potest. Ille amisit liberos, & tu amittere potes. Ille damnatus est, & tua innocentia subiectus est.

al. qui fluctuata
CAP. VII

al. expillata

al. in personis constituit

CAP. VIII. *ut illud Cic. Diem egritudo diuē adimere. forte, in Lūiā fuit*

CAP. IX. *al. & alijs pacatius*

al. praenisi

al. uibrata caput

al. ut cogitet

Vide Scholia

1. Error est.† Terror decipit. Hic effcminat, dū patimur, quæ nūquam pati nos posse præu
dimus. **CAP. X.** Aufert uim presentibus malis, qui futura prospexit. Quid est hoc Martia
quod circa nos ex aduentio fulget, liberi, honores, opes, ampla atria, & excluso
rum clientium turba, referta uestibula, clara, nobilis, aut formosa coniunx, ceteraq;
ex incerta & mobili sorte pendentia, alieni cōmodatiq; apparatus sunt, nihil horum
dono datur, collaticijs, & ad dominos redituris instrumentis scena adornatur. Alia
ex his primo die, alia secundo referētur, pauca usq; ad finem perfeuerabunt. Ita non
est quod nos suspiciamus, tanquam inter nostra positi, mutuo accepimus. Vfus fru
ctus noster est, cuius tempora ille arbiter muneris sui tēperat. Nos oportet in prom
ptu habere, quæ in certum diem data sunt, & appellatos sine querela reddere. Pessi
mi est debitoris, creditori facere conuicium. Omnes ergo nostros, & quos supersti
tes lege nascendi optamus, & quos praecedere iustissimum ipsorum uotum est, sic
amare debemus, tanquam nihil nobis de perpetuitate, imò nihil de diuturnitate eos
rum promissum sit. Saepē admonendus est animus ⁊ metuere ut recessura, imò tan
quam recedentia: quicquid à fortuna datum est, tanquam exemplo abiturum possi
deat. Rapite ex liberis uoluptates, fruendos uos inuicem liberis date, & sine dilatio
ne omne gaudium haurite. Nihil de hodierna die promittitur. Nimis magnam ad
uocationem dedi. Nihil de hac hora, Festinandum est. Instat à tergo mors, iam desi
cit iste comitatus. Iam contubernia ista sublato clamore soluentur. Rapina rerum
omnium est (Miseri nescitis) & fuga uiuere. Si mortuum tibi filium doles, eius tem
poris quo natus est, crimen est. Mors enim illi nascenti determinata, & in hanc le
gem datus, hoc fatum ab utero statim prosequatur. In regnū fortunæ, & quidem
durum atq; inuictum peruenimus, illius arbitrio digna atq; indigna passuri, corpo
ribus nostris impotenter, contumeliose, crudeliter abutetur: alios ignibus peruret,
uel in pœnam admotis, uel incertis, alios nudos mari iactabit, & luctatos cum flucti
bus, ne in harenam quidem aut litus explodet, sed in alicuius uentrem immane
beluæ detrudet. Alios morborum uarijs generibus emaceratos; diu inter uitā mor
temq; detinebit, ut uaria & libidinosa, mancipiorumq; suorum negligens domina,
& pœnis & muneribus errabit. Quid opus est partes desleret? Tota uita flebilis est.
Urgebunt noua incommoda priusquam ueteribus satis feceris. Moderandus est ita
que uobis animus ad hæc maxime que immoderate fertis, & in metus, & in dolores
CAP. XI. humanum pectus dispensandum. Quæ demum ista tuæ publicæq; conditionis ob
liuio est? Mortalis nata es, mortales peperisti, putre ipsa fluidumq; corpus, & casibus
morbisq; repetita, sperasti tam imbecilla materia solida & æterna gestasse: Decesit
filius tuus, id est, decurrit ad hunc finem, ad quem, quæ feliciora partu tuo putas, pro
perant. Huc omnis ista que in foro litigat, in theatris desidet, in templis precatur tur
ba, non dispari gradu uadit. Et quæ diligis ueneraris, & quæ despicias, unus ex æqua
bit cinis. Hoc iubet illa Pythicis oraculis ascripta uox γῡδοι σεωπῑου. Quid est homo?
quodlibet quassum uas, & quodlibet fragile, iactatu, nō tempestate, magna ut dissu
peris est opus. Vbicunq; arietaueris, solueris. Quid est homo? imbecillimū corpus,
& fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ
contumeliam prosectum: cum bene lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum, cu
iuslibet uictima: ex infirmis fluidisq; contextum, & liniamētis exterioribus niti
dum, frigoris, æstus & laboris impatiens: ipso rursus situ & ocio iturum in tabem, ali
menta metuens sua, quorum modum inopia rumpit. Anxiæ sollicitaq; tutela, preca
rii spiritus, & male inharētis, qua parum repētinum audiet ex improuiso sonus au
ribus grauis excutit. Soli semper sibi nutrimētum uictosum & inutile. Miramur in
hoc mortem unius, qua singulis opus est. Nunquid enim ut concidat, res magni mo
menti est? Odor illi saporq; & lassitudo, & uigilia, & humor, & cibus, & sine quibus
uiuere non potest, mortifera sunt. Quocunq; se mouet infirmitatis suæ statim con
scium, non omne cœlum ferens, aquarum nouitatibus, statiq; non familiaris aure, &
tenuissimis causis atq; offensiuibus morbidum, putre, cassum, a fletu uitam auspica
tum: cæterum quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet, In quantas
cogitationes

cogitationes oblitum conditionis suæ uenit. Immortalia æterna uolunt animo, &
in nepotes pronopot esq; disponit, cum interim longa conantem eum mors oppri
mit, & hoc quod senectus uocatur, pauci sunt circuitus annorum.

Dolor tuus o Martia, si modo illi ulla ratio est, utrum sua spectat incommoda, an
eius qui decessit? Vtrum te amisso filio mouet, quod nullas ex illo uoluptates cepi
sti, an quod maiores, si diu uixisset, percipere potuisti? Si nullas te percepisse dixe
ris, tolerabilis efficiet detrimentum tuum. Minus enim homines desiderant ea, ex
quibus nihil gaudij læticæq; perceperant: si confessa fueris percepisse magnas uolu
ptates, oportet te nō de eo quod detractū est queri, sed de eo gratias agere quod col
legisti. Prouenere enim satis magni fructus laborum tuorum ex ipsa educatione,
nisi forte hi qui catulos auesq; & friuola animorum oblectamenta summa diligen
tia nutriunt, fruuntur aliqua uoluptate ex uisū tactuq; & blanda adulatione muto
rum, liberos nutriuntibus non ipsa fructus educatione acquirunt. Licet itaq; tibi ni
hil industria eius contulerit, nihil diligentia custodierit, nihil prudentia quaesierit sua,
ipsum quod habuisti quod amasti, fructus est. At potuit longior esse, tñ maior. Me
lius tamen tecum actum est quàm si omnino non cōtigisset. Quoniam si ponatur ele
ctio, utrum satius sit non diu felicem esse, an nūquam, est melius, discessura nobis bo
na quàm nulla contingere. Vtrum ne malles degenerem aliquem, & numerum tā
tum nomenq; filij expleturum habuisse, an tantæ indolis quæ tuus fuit? Luensis ci
to prudens, cito pius, cito maritus, cito pater, cito omnis officij curiosus, cito sacer
dos, omnia tam prepropera. Nulli ferè & magna bona & diuturna contingūt. Non
durat, nec ad ultimū exit nisi læta felicitas. Filium tibi dii immortales nō diu daturi.
Statim tibi talem dederūt, qualis diu effici potest. Ne illud dicere quidem potes, ele
ctam te à dijs, cui frui non liceret filio. Circunfer per omnem notorum & ignoro
rum frequentiam oculos, occurrēt passim tibi maiora. Senserunt ista magni duces,
senserunt principes; Ne deos quidem fabulæ immunēs reliquerunt, putō, ut nostro
rum funerum leuamentum esset, etiam diuina concidere. Circunspice, inquam, o
mnes, nullam miseram nominabis domum, quæ nō inueniat in miseriee solatium.
Non, mehercule, tam male de moribus sentio tuis, ut putem posse te leuius pati ca
sum tuum, si tibi ingentem numerum ludentium produxero. Male uoli solatij ge
nus est, turba miserorum. Quosdam tamen referam, non ut scias hoc solere homi
nibus accidere (Ridiculus est enim mortalitatis exempla colligere) sed ut scias
fuisse multos qui lenierunt aspera, ferendo placide. A felicissimo incipiam. Lucius
Sylla filium amisit, nec ea res, aut maliciam eius & acerrimam uirtutem in hostes ci
uesq; contudit, aut effecit, ut cognomen illud usurpasse saluo uideretur, quod amisso
filio assumpsit, nec odia hominum ueritus, quibus male nimis secundæ res constant,
nec inuidiam deorum, quorum illud crimen erat, Sylla tam felix. Sed istud inter res
nondum iudicatas habeatur, qualis Sylla fuerat, at inimici fatebuntur bene illum ar
ma sumpsisse, bene posuisse: hoc de quo agitur constabit, non esse maximū malum
quod etiam ad felicissimos peruenit. Nec nimis admiretur Græcia illum patrem,
qui in ipso sacrificio nunciata filij morte tibi cinem tātum tacere iussit, & coronam,
capiti detraxit, cætera rite perfecit. Puluillus hoc fecit pōtifex, cui postem tene
ti & capitoliū dedicanti mors filij nunciata est: quam ille exaudisse dissimulans,
& solennia pontificalis carminis uerba cōcepit, gemitū non interrompente preca
tionem, & ad filij sui nomen, loue propiciato. Putasset eius luctus aliquem finem es
se debere, cuius primus dies, primus impetus ab altaribus publicis, & fausta nuncu
patione non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memorabili dedicatione, di
gnus amplissimo sacerdotio, qui colere deos ne iratos quidem desistit. Idem tamē
ut redijt domū, & impleuit oculos, & aliquas uoces flebiles misit, & peractis, quæ
mos erat præstare defunctis, ad capitoliū hilari redijt uultu. Paulus circa illos no
bilissimū triumphū dies, quo uictum ante currum egit Persem inclyti regis nomen,
duos filios in adoptionem dedit, quos sibi seruauerat extulit. Quales retentos pu
tas, cum inter commodatos Scipio fuisset? Non sine motu uacuum Pauli currū Po
N Rom.

CAP. XII.

al. maioris.

CA. XIII.

CAP. XVIII

niam nullum non acerbum finus est, quod parens sequitur. Post has leges propo-
 sitas si liberos tollis, omni deos inuidia liberas, qui tibi nihil sponserunt. Ad hanc
 imaginem aegedum totius uitae introitum referamus. Syracusas uisere deliberanti
 tibi quicquid delectare poterat, quicquid offendere, exposui: pura nascenti me tibi
 uenire in consilium, intrata es urbem dijs hominibusq; communem, omnia com-
 plexam, certis legibus æternisq; deuinctam, indefatigata celestium officia uoluen-
 tem. Videbis illic innumerabiles stellas, miraberis uno sydere omnia impleri, solè
 quotidiano cursu diei noctisque spatia signantem, annum, in æstatem, hyememq; æ-
 qualiter diuidentem. Videbis nocturnæ lunæ successiōem à fraternis [†] occurrioni-
 bus lene remissumq; lumen mutuantem, & modo toto ore terris imminenti, accen-
 sionibus, damnisq; mirabilem, semper proximæ dissimilem. Videbis quinq; sydera
 diuersas agentia uias, & in contrarium præcipiti mundo nitentia, ex horum leuissim-
 is motibus fortunæ populorum dependent, & maxima ac minima proinde forma-
 tur, prout æquum iniquum uē sydus incescit. Miraberis coniecta nubila, & cadentes
 aquas, & obliqua fulmina, & cœli fragorem. Cum satiatas spectaculo supernorum
 in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerū aliterq; mirabilis. Hinc cam-
 porum in infinitum patentium iusa planities. Hinc montium magnis & nivalibus
 surgentium iugis, erecti in sublime uertices, delectus fluminum, & ex uno fonte in
 orientem occidentemq; defusi amnes, & summis cacuminibus memora nutantia, &
 tantum sylvarum cum suis animalibus, auiumq; concentu difsono. Varij urbium si-
 tus, & secluse nationes locorum difficultate, quarum alia se in erectos subtrahunt
 montes, alia ripis, lacu, uallibus, palude, circumfunduntur: adiuta cultu seges & ar-
 busta sine cultore fertilia, & riuorum leuis inter prata discursus, & amœni sinus, &
 littora in portum recedentia, sparsæ tot per uastum insulæ, quæ interuentu suo ma-
 ria distinguunt. Quid lapidum gemmarumq; fulgor, & inter rapidorum torrentium
 arenas, aurum interfluens, & in medijs terris medioq; rursus mari nitentes ignium
 faces, & uinculum terrarum oceanus, continuationem gentium triplici sinu scin-
 dens, & ingenti licentia exæstiuans. Videbis his inquietis, & sine uento fluctuantibus
 aquis inmani, & fidem excedenti magnitudine terrentia animalia, quædam gra-
 uia & alieno se magisterio mouentia, quædam uelocia, concitatis perniciores
 migijs, quædam haurientia undas, & magno prænaugantium periculo efflantia.
 Videbis hic nauigia, quas non nouere terras quarentia. Videbis nihil humane
 audacia intentatum, erisq; [†] ei spectatrix, & ipsa pars magna conantium discēs, do-
 cebisq; artes, alias, quæ uitam instruunt, alias quæ ornent, alias quæ regant. Sed
 istic erunt mille corporum & animorum pestes, & bella, & latrocinia, & uenena, &
 naufragia, & intemperies cœli, corporisq;, & charissimorum acerbæ desideria, &
 mors [†] incertum an per facinus, an per pœnam cruciatumq;. Delibera tecum, & per-
 pende quid uelis, ut in illa uenias, per ista exeundum est. Respondebis uelle te uiue-
 re. Quid nisi mo puto ad id non accedes, ex quo tibi aliquid detrahi doles. Vide er-
 go ut conuenit. Nemo, inquis, nos consuluit. Consulti sunt de nobis parentes no-
 stri, qui cum conditionem uitæ nossent, in hanc nos sustulerunt. Sed ut ad solatīa
 ueniam, uideamus primum quid curandum sit, deinde quemadmodum. Mouet
 lugentem desiderium eius, quem dilexit, id per se tolerabile apparet. Absentes
 enim absuturosq; dum uiderent non flemus, quamuis omnis usus illorum nobis &
 conspectus ereptus sit. Opinio est ergo quæ nos cruciat, & tanti quodq; malum est,
 quanti illud taxauimus. In nostra potestate remedium habemus. Iudicemus illos ab-
 esse, & nosmetipsi fallamus. Dimisimus illos, imò consecuturi præmissimus. Mouet
 & illud lugentem, non erit qui me defendat, qui contemptum uiuideret. Ut mi-
 minime probabilē, sed uero solatio utar, In ciuitate nostra plus gratiæ orbitas
 confert, quam eripit. Adeoq; senectutem solitudo, quæ solebat destruere, ad po-
 tentiam ducit, ut quidam odia filiorum simulent, & liberos seruent, & orbitatem
 manufaciant. Scio quid dicas. Non mouent me detrimenta mea, etenim non est
 dignus solatio, qui filium sibi decessisse sicut mancipium molestæ fert, cui quicquam
 in filio

al. occurribus

al. eius

al. incertusq;

finis per pœ-
nam etc.

al. incertum fu-
cibus au etc.

quod magis
probo

CAP. XIX

in filio respicere præter ipsum uacat. Quid igitur te Martia mouet? Vtrum quod si-
 lius tuus decessit, an quod non diu uixit? Si quod decessit, semper debuisti dolere,
 semper enim scisti moriturum. Cogita nullis defunctum malis affici. Illa quæ nobis
 inferos faciunt terribiles, fabula est. Nullas scimus imminere mortuis tenebras, nec
 carcerem, nec flamma flagrantis igne, nec obliuionis amnē, nec tribunalia, nec nos
 nullos in illa libertate tam laxa, iterum tyrannos. Luserunt ista poetæ, & uanis reos
 agitauerunt terroribus. Mors omnium dolorum & solutio est, & finis, ultra quam ma-
 la nostra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatem, in qua antequam nascerer-
 mur iacuumus, reponit. Si mortuorum aliquis miseretur, & non natōrum misereatur.
 Mors nec bonum nec malum est. Id enim potest aut bonum aut malum esse, quod
 aliquid est: quod uero ipsum nihil est, & omnia in nihilum redigit, nulli nos fortunæ
 tradit. Mala enim bonaq; circa aliquam uersantur materiam. Non potest id fortuna
 tenere, quod natura dimisit, nec potest miser esse, qui nullus est. Excessit filius tuus
 terminos, intra quos seruist. Exceptit illum magna & æterna pax, non paupertatis
 metu, non diuitiarum cura, non libidinis per uoluptatem animos carpenstis stimulis
 incescitur, non inuidia felicitatis alienæ tangitur, nec suæ premitur, nec cōuictijs qui-
 dem ullis uerecundæ aures uerberantur, nulla publicæ clades conspicitur, nulla pri-
 uata, non sollicitus futuri pendet ex euentu, semper in deteriora dependenti. Tadem
 ibi consistit, unde nil cum pellat, ubi nil teneat. Oignaros malorum suorum, qui-
 bus non mors ut ut optimū inuentum naturæ laudatur, quæ siue felicitatem includ-
 it, siue calamitatem repellit, siue facietatem aut lassitudinē senis terminat, siue
 iuuenile æuam, dum meliora sperantur in flore deducit, siue pueritiā ante durior-
 res gradus reuocat, omnibus finis, multis remediū, quibusdam uotum, de nullis me-
 lius merita, quā de his ad quos uenit antequam inuocaretur. Hæc seruitutē inuito
 domino remittit. Hæc captiōrū catheras leuat, hæc è carcere educit, quos exire im-
 perit impotens uetuerat. Hæc exulibus in patriam semper animum oculosq; tēden-
 tibus, ostendit, nihil inter esse tūter quos quisq; iaceat. Hæc ubi res fortuna male dis-
 uisit, & æquo iure genitos, alitū alij donauit, exæquat omnia. Hæc est quæ nihil quic-
 quam alieno fecit arbitrio. Hæc est in qua nemo humilitatem suā sentit. Hæc est quæ
 nulli paruit. Hæc est Martia quam pater tuus concupuit. Hæc est, in quā, quæ efficit,
 ut nasci non sit supplicium, quæ efficit, ut non concidam aduersus minas casuum, ut
 seruare animum saluum ac potentē sui possim. Habeo quod appellē. Video istic cru-
 ces non unius quidem generis, sed aliter ab alijs fabricatas. Alij capite conuersos in
 terram fuspēdere, alij per obscena stipitem egerunt, alij brachia patibulo explicue-
 runt. Video fideiculas, uideo uerbera, & membris & singulis articulis singula docue-
 runt machinamenta, & uideo mortem. Sunt istic hostes cruenti, ciues superbi. Sed
 uideo istic & mortem. Non est molestū seruire, ubi si domini pertesum est, licet uno
 gradu ad libertatem transire, coram te iura uitæ beneficio mortis habeo. Cogita
 quantum boni oportuna mors habeat, quā multis diutius uiuixisse nocuerit. Si Cn.
 Pompeiū, deus istius firmametumq; imperij, Neapolis fortuna abstulisset, indubi-
 tatus populi Romani princeps excefferat. At nunc exigui tēporis adiectio, fastigio
 illum suo depulit. Vidit legiones in cōspectu suo casas, & ex illo prælio in quo pri-
 ma acies fenatus fuit, quā infelices reliquæ sunt. Imperatorem ipsum peruis-
 se uidit Aegyptiū carnificē, & sacrosanctū uictoribus corpus satelliti præstitit, etiā
 si incolumis fuisset pœnitentiam salutis acturus. Quid enim erat turpius, quā Pō-
 peiū uiuere beneficio regis? M. Cicero si eo tēpore, quo Catilincas deuicit, qui-
 bus pariter cum patria petitus est, concidisset, liberata Republica, si deniq; filia suæ
 finus secutus fuisset, tunc felix mori potuit. Nō uidisset strictos in ciuilia capita mu-
 cronēs, nec diuisa percussoribus occisorū bona, ut etiā de suo perirēt, non hastam
 consularia spolia uendentē, nec cades, nec locata publicè latrocinia, bella, rapinas,
 tantū Catilinarū. M. Catonem si à Cypro & hereditatis regiæ dispensatione rede-
 untē mare deuorasset, uel cum illa pecuniā, quā afferebat ciuili bello stipediū
 nonne illi bene actū foret? hoc certe, secum tulisset, neminem aufurum coram Cato-
 N 3 ne pec-

al. pestis
al. terreat.

CAP. XX;

al. expollit

al. in terra quæ
quis iacet

al. ualctudo

al. quæ
forte, caput

forte rectius,
trium. uide
Scholia.

ne peccare. Nunc annorum adiectio paucissimis moris, uirum libertati non suę tantum, sed publicę natũ coegit Cæsarem fugere, Pompeium sequi. Nihil ergo mali imma-
 forte, Meti-
 tio immatura
 mors attulit.
 al. editis cito
 cessuris loco,
 uenientibus in
 partibus hoc. Pro
 spiciamus etc.

tura mors attulit illi, omniũ etiam malorum remisit patientiã. Nimis cito periit &
 immaturus. Primũ puta illũ superesse, comprehẽde quantum plurimum procedere
 homini licet, quantum est, ad breuissimum tempus & editi cito cessuri loco. Venien-
 ti in partũ hoc, prospicimus hospitũ, de nostris ætatibus loquor, quas incredibili ce-
 leritate conuolui cõstat. Cõputa urbium secula, uidebas quantum nõ diu steterint etiã
 quę uetustate gloriantur. Omnia humana breuiã & caduca sunt, infiniti tẽporis nul-
 lam partem occupantia. Terram hanc cõpopulis, urbibusq; & fluminibus, & am-
 bitu maris pũcti loco ponimus, ad uniuersa referentes, minorẽ portionem ætas no-
 stra quàm partem punctũ habet, si tẽpori comparetur omnĩ, etiã maiore est mensura
 quàm mũdi, utpote cũ ille se intra huius spatũ toties remetiatur. Quid ergo inter-
 est id extẽdere, cuius quantumcuq; fuerit incrementũ, non multum auerit à nihil-
 lo, imò multum est quod uiuimus, si satis est. Licet mihi uaces, & in moram tardatę
 senectutis nouies centenos denosq; percontas annos, cum ad omne tẽpus dimise-
 ris animũ, nulla erit illa breuissimĩ longissimiq; aui differentia, si inspecto quanto
 quis uiixerit spacio, comparaueris quãto non uiixerit. Deinde non immaturus dece-
 sit, Vixit enim quantũ debuit uiuere. Nihil enim illi iã ultra supererat. Nõ una homi-
 nibus senectus est, ut ne animalibus quidẽ, in tra xiiii. quadã annos defatigantur, &
 hæc illis longissima ætas est, quę homini prima. Dispar cuiq; uiuendi facultas data
 est. Nemo nimis cito moritur, qui uicturus diutius quàm uixit nõ fuit. Fixus est cuiq;
 terminus, manebit semper ubi positus est, nec ullũ ulterius diligentia aut gratia pro-
 mouebit, scit libenter illũ ex consilio perdidisse. Tulit suum, metasq; dati peruenit
 ad æui. Nõ est itaq; quod sic te oneres, potuit diutius uiuere, non est interrupta eius
 uita, nec unquam se annis casus interiicit. Soluitur quod cuiq; promissum est, eãt
 ut sua fata, nec adijciunt quicquam, nec ex promisso semel demunt, frustra uota ac
 studia fiunt. Habebit quisq; quantum illi dies primus ascripsit, ex illo quo primũ lu-
 cem uidit iter mortis ingressus est, accessitq; fato propior, & illi ipsi, qui adijcieban-
 tur adolescentiã anni, uitã detrahebãtur. In hoc omnes errore uersamur, ut non pur-
 temus ad mortem, nisi senes inclinatosq; iam uergere, cum illo infantia statim & iu-
 uenta omnisq; ætas ferat. Auguria opus suum, fata nobis sensum nostrę necis ause-
 runt, quocq; facilius obrepit mors, sub ipso uitę nomine latet. Infantem in se pueri-
 tia conuertit. Pueritiã pubertatem, iuuentutem senectus abstulit. Incrementa ipsa si
 bene computes damna sunt. Querereis Martia non tam diu uiuissẽ filium tuum
 quàm potuissẽ. Vnde enim scis an diutius illi expedierit, an illi hac morte consili-
 um sit: Quem inuenire hodie potes, cuius res tã bene posita sint & fundata, ut ni-
 hil illi procedenti tempore timendum sit? Labuntur humana ac fluũt. Nulla pars
 uitę nostrę tã obnoxia aut tenera est, quàm quę maxime placet. Ideocq; felicissimis
 optanda mors est, quia in tãta incõstantia turbaq; rerum, nihil nisi quod præterit cer-
 tum est. Quis tibi recepit, illud pulcherrimum filij tui corpus, in summa pudoris cu-
 stodã, inter luxuriose urbis oculos conseruaturũ, si potuisset ita morbos euadere,
 ut ad senectutem formę illasum perferret decus. Cogita animi mille lades. Neq;
 enim recta ingenia, qualem in adolescentia spem, sui fecerãt, usq; in senectutem per-
 tulerit, sed interuersa plerunq; sunt, & sera, eocq; fœdior luxuria inuasit, & cogit de-
 honestare speciosa principia. Aut in popinam uentremq; proiectis, summa illis cur-
 rarum fuit, quid essent, quid biberent. Adijce incendia, ruinas, naufragia, laceratio-
 nes medicorum, ossa uiuis legentium, & totas in uiscera manus demittentium, &
 non simplici dolore pudenda curantium. Post hæc exilium. Non fuit innocentior
 filius tuus, quàm Rutilius, quàm Coruncanus, non fuit sapientior quàm Socra-
 tes, non fuit sanctior quàm Cato, qui uoluntario uulnere transfixit pectus. Cum
 ista perspexeris, scies optime cum his agi, quos natura, quia illos hoc manebat
 uitę stipendium, cito in tutum recepit. Nihil est tam fallax, quàm uita humana,
 nihil tam insidiosum, non mehercule quisquam accepisset, nisi daretur in seips. Itaq;
 felicissim

al. nec illum di-
 ligentia ex cõ-
 silio perdidit.

forte, nec illum
 consilio protu-
 lisset.

forte, ut

CAP. XXI

CA. XXII

Vide Scholia

felicissimum est nõ nasci, proximũ putõ breuitate uitę defunctos, cito in integrum
 restitui. Propone illud acerbissimum tibi tempus, quo Seianus patrem tuum clien-
 tij suo Satrio Secundo congiarium dedit. Irascebatur illi ob unum aut alterum libe-
 rius dictum, quod tacitus ferre non potuerat, Seianum in ceruicem nostras nõ impo-
 ni quidem, sed & descẽdere. Decernebatur illi statua in Pompeij theatro ponenda,
 quod exustum Cæsar resticiebat. Exclamauit Cordus tũc, uere theatrũ perire. Quis
 ergo non rumpereetur, supra cineres Cn. Pompeij constitui Seianũ, & in monumen-
 tis maximi imperatoris consecrari & pessimum militem: consecratur subscriptio, &
 acerriami canes, quos ille ut sibi uni mansuetos, omnibus feros haberet, sanguine hu-
 mano pascebat, circumlatrare etiam hominem illum imparatum incipiunt. Quid fa-
 ceret, si uiuere uellet, Seianus rogandus erat, si mori, filia, uterq; inexorabilis. Con-
 stituit filiam fallere. Vfus itaq; balneo, & quo plus imponeret, in cubiculũ se quasi
 gustaturus contulit, & dimissis pueris quãdam per fenestram, ut uideretur edisse,
 proiecit à cœna. Deinde quasi iam satis in cubiculo edisset, abstulit, alteroq; die, &
 tertio idem fecit. Quarto ipsa infirmitate corporis faciebat indicium. Complexus
 itaq; te charissima, inquit, filia, & hoc unũ tota celata uita, iter mortis ingressus sum,
 & iam medium ferẽ teneo. Reuocare me nec debes, nec potes. Atq; ita lumen om-
 ne præcludi iussit, & se in tenebis condidit. Cognito cõsilio eius, publica uoluptas
 erat, quod è faucibus audissimorum luporum educeretur præda. Accusatores, Se-
 iano autore, adeunt consulum tribunalia, queruntur mori Cordum, ut interpella-
 rent quod coegerant. Ad eõ illis Cordus uidebatur effugere. Magna res erat in que
 stione, an mortis rei perderentur, dum deliberatur, dum accusatores iterum adeunt,
 ille se absoluerat. Vides ne Martia quanta iniquorum temporum uires ex inopina-
 to ingruant? Fles quod & quocq; tuorũ mori necesse fuit, penẽ non licuit.

Præter hoc etiã, omne futurum incertũ est, & ad deteriora certius. Facilius ad
 superos iter est, animis cito ab humana cõuersione dimissis, minus enim fecis pon-
 derisq; traxerunt: anteq; obducerentur, & altius terrena cõciperent, liberati, leuio-
 res ad originem suam reuolant, & facilius quicquid est illud absolute transfusiũ. Nec
 unq; magnis ingenijs chara in corpore mora est. Exire atq; erumpere gestiunt, agrẽ
 has angustias ferunt, uagi per omne sublime, & ex alto assueti humana despiciere. In-
 de est quod Plato clamat: Sapiẽtis animum totum in morte prominere, hoc uelle,
 hoc meditari, hæc semper cupidine ferri in exteriora tendentem. Quid tu Martia,
 cum uideres senilem in iuene prudentiam, uictorem omnium uolupratũ, animum
 emendatum, carentẽ uitio, diuitias sine auaritia, honores sine ambitione, uolupta-
 tes sine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum sospitẽ posse contingere? Quic-
 quid ad summum uenit, ad exitum prope est. Eripit se aufertq; ex oculis perfecta uir-
 tus. Nec ultimum tempus expectant, quę in primo maturuerunt. Ignis quo clarior
 fulsit, citius extinguitur. Viuacior est, qui cum lenta difficilq; materia cõmissus, fur-
 moq; demersus ex fordido lucet, eadem enim detinet causa, quę maligne alit. Sic in-
 genia quò illustriora, eõ breuiora sunt. Nam ubi incremento locus non est, uicinus
 occasus est. Fabianus ait, quod nostris quoq; parentes uidere, puerum Romã fuisse,
 statura ingentis uiri: sed hæc cito deceffit, & moriturum breui nemo non prudens di-
 xit. Non poterat enim ad illam ætatem peruenire, quam præceperat. Ita est indicium
 imminētis exitij maturitas, & appetit finis, ubi incrementa consumpta sunt.

Incipe uirtutibus illum, non annis æstimare: satis diu uixit, pupillus relictus sub
 tutorum cura, usq; ad decimum quartum annum fuit sub matris custodia semper,
 cum haberet suos penates, relinquere tuos noluit. Adolescens statura, pulchritudine
 cetero corporis robore caltris natus, militiam recusauit, ne te discederet. Compu-
 ta Martia quàm raro liberos uideant, quę in diuersis domibus habitant. Cogita to-
 tos illos perire annos matribus, & per solitudinem exigi, quibus filios in exercitu
 habent. Scies multum patuisse hoc tempus, ex quo nihil perdidisti. Nunquã a con-
 spectu tuo recessit, sub oculis tuis studia formauit excellentis ingenij & æquaturũ
 uum, nisi obstitisset uerecundia, quę multorũ profectus silentio preffit. Adolescens
 N 4 rarissima

al. ascendit

al. perfidum

Vide scholia

al. cuiquam

CAP. XXIII

CA. XXIII

al. uoluisse

rarissima forma in tam magna mulierum turba uiros corruptentium, nullius forma spei se praeuicit, Et cum quarundam usque ad tentandum peruenisset improbitas, erubuit quasi peccasset, quod placuerat. Hac sanctitate motus effectus, ut puer admodum dignus sacerdotio uideretur, materna sine dubio suffragatione. Sed ne mater quidem nisi pro bono candidato praestitisset, harum contemplatione uirtutum sic te gere, tanquam si nunc ille tibi magis uacet. Nunc nihil habet, quod auocetur. Nunquam tibi sollicitudini, nunquam moerori erit, quod unum ex tibi bono filio poteris dolere, doluisti. Cetera exempta calibus, plena uoluptatis sunt, si modo uti filio scis, si modo quid in illo preciosissimum fuerit intelligis, imago duntaxat filij tui perijt, & effugies, non simul animus ipse: qui quidem aeternus meliorisq; nunc status est, dispoliatus oneribus alienis, & sibi relictus. Haec quae uides ossa circumuoluta neruis, & obductam cutem, uultumq; & ministras manus, & cetera quibus inuoluti sumus, uincula animorum tenebraeque sunt. Obruitor his animus, effugatur, inficitur, ardetur, a ueris & suis, in falsa coniecto: omne illi cum hac carne grauiter certam esse, ne abstrahatur & si datur nititur illi, unde dimissus est: tibi illum aeterna requies manet pro confusus crassisq; pura & liquida praesentem. Proinde non est quod ad sepulchrum filij tui curras. Pessima eius & ipsi molestissima istis iacent ossa cineresq; non magis illius partes quam uestes, aliaq; tegumenta corporum. Integer ille, nihilq; in terris relinquens fugit, & totus exceffit: paulumq; supra nos commoratus, dum expurgat inhaerentia uitia situmq; omnis mortalitatis aui excutit, deinde ad excessum sublati, inter felices currit animas, excipitq; illum coetus facer, Scipiones, Cato, nesq; utiq; contemptores uitae, & mortis beneficio liberi. Patres tuos Martia illic nepotem suum, quamquam illic omnibus omne cognatum est, applicat sibi noualuce gaudentem, & uiciorum syderum meatum docet, nec ex coniecturis, sed omnium ex uero peritus in arcana natura praesentem libera ducit. Vtq; ignotarum urbium monstrator hospiti gratius est, ita sciscitanti caelestium causas, domesticus interpres, & in profunda terra promittere aciem inuatur. Delectat enim ex alto relicta respicere. Sic itaq; Martia te gere, tanquam sub oculis patris filijq; posita, non illorum quos noueras, sed tanto excellentiorum, & in summo locorum: erubescere quicquam humile aut uulgare, & mutatas in melius tuos flere, in aeterna rerum per uasta & libera spacia dimissos. Non illos interfusa maria discludunt, nec altitudo montium aut iniqua uales, aut in certa uada Syrtium aut trames. Omnia plana, & ex facili mobilia, & expedita, & inuicem perita sunt, in intermixtaq; syderibus.

CAP. XXXVI.

al. minimum cum illa

Putata itaq; ex illa arce caelesti patrem tuum Martia, & cui tantum apud te auctoritatis erat, quantum tibi apud filium tuum, non illo ingenio, quo ciuilia bella defleuit, quo proscribentes in aeternum ipse proscripsit, sed tanto clariore, quanto est ipse sublimior, dicere: Cur te filia tam longa tenet agritudo? Cur in tanta ueri ignorantia uersaris, ut iniquae actum iudices cum filio tuo, quod in tadium uersus uita, ipse ad maiores se recepit suos? Nescis quantis fortuna procellis disturbet omnia, quam nullis benignam facile se praestitit, nisi qui in unum cum illa coeraxerint. Reges ne diceres felicissimos futuros, si maturius illos mors in stantibus subtraxisset malis? An Romanos duces, quorum nihil magnitudinis deerit, si aliquid aetati detraheris? An nobilissimos uiros clarissimosq; ad actum militaris gladij composita ceruice formatos? Respice patrem atque auum tuum. Ille in alieni percussoris uenit arbitrium. Ego nihil in me cuiquam permisi, & cibo prohibitus ostendi, quam magno me inuati animo scripsisse. Cur in domo nostra diutissime lugetur, qui felicissime moritur? Coimus in unum omnes, uidemusq; uos alta nocte circumdari? Nil apud uos ut putatis oprabile, nil excelsum, nil splendidum, sed humilia cuncta, & grauia, & anxia, & quotam partem luminis nostri cernentia. Quid dicam, nulla hic arma mutuis furere concursibus, nec classes classibus frangi, nec parricidia, aut fingi, aut cogitari, nec fora litibus strepere dies perpetuos, praesentem nihil in obscuro, detectas mentes, & aperta praecordia, & in publico medioq; uitam, & omnis aui prospectum, euetumq; luuat unius seculi fata componere in parte ultima mundi, & inter paucissimos gesta,

aliter, uel

gesta, tot secula, tot aetatum contextam seriem, quicquid annorum est licet uisere, licet surrectura, licet ruitura regna prospicere, & magnarum urbium lapsus, & maris nouos cursus. Nihil potest tibi solatio esse desiderij tuis commune fatum, nihil constat loco stabili, & nihil quo stat loco stabit. Omnia sternet, abducetq; secum uentustas, nec hominibus solum (Quota enim ista fortuitae potentiae portio est) sed locis, sed regionibus, sed mundi partibus ludet, tot supprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet, maria sorbebit, flumina auertet, & commercio gentium rupto, societatem generis humani coetusq; dissoluet. Alibi hiatis uastis subducet urbes, tremoribus quatiet, & ex infimo pestilentiae halitus mittet, & inundationibus quicquid habitatur, obducet. Necabitq; omne animal orbe submerso, & ignibus uastis torrebit incendetq; mortalia. Et cum tempus aduenit, quo se mundus renouaturus exstinguat, uiribus ista se suis caedent, & sydera syderibus incurret, & omni flagrantem materia, uno igne quicquid nunc ex dispolito lucet, ardebit. Nos quoq; felices animae, & praesentem aeterna sorte, cum deo uisum erit iterum ista moliri, labentibus cunctis, & ipsius parua ruina ingentis, accessum in antiqua elementa uertemur. Felicem filium tuum Martia, qui ista iam nouit.

Mundus renouandus al. aeterna sorte.

ERASMI IN LIBRUM DE CONSOLATIONE AD MARTIAM.

Alios ignibus peruret, uel in poenam admotis, uel incerta nudos maria iactabit. Consuetudine exemplaria, legendum arbitror, Alios ignibus peruret uel in poenam admotis, uel incertis, siue insertis, alios nudos mari iactabit. Incertos ignes uocat, incendium forte ortum. Infertos ignes intelligas licet, febres ac pestilentias. Alij ignes admoventur, alij inseruntur.

Cap. 10.

Semper in deteriora dependenti. Alius, semper interiora dependendi. Rodolphus semper anteriora deprendes, quamquam dependens bene habeat.

Cap. 28.

PINCIANI IN LIBRUM DE CONSOLATIONE AD MARTIAM.

Fidistiq; lachrymas palam ex gemitu deuorasti] Videntur aduersa esse inter se fundere lachrymas palam ex gemitu deuorare. Quare malum clam legeres quam palam. No tamen hilari fronte texisti] Vetus lectio. Quidem tamen non hilari fronte texisti. Scribendum puto. Quin & tantum non hilari fronte texisti. Vt uero aliquem spiritum mutatio temporum dedit] Legendum, ut uero aliquam occasionem mutatio temporis dedit, ex exemplari Facundi & Primitiui. Quandiu quisquam erit qui uelit scire] Vetus lectio, quamdiu quisquam uelit scire. Quid sit uir Romanus qui subactis iam ceruicibus omnium & ad syllauum iugum adactus indomitus sit] Scribe partim ex uetere lectione, partim ex coniectura, quid sit uir, Romanus. Quid subactis iam ceruicibus omnium & ad sciani anum iugum adactus indomitus. Nam quo iure supra ex salamonis emendatum est scianianum, eodem hic ex syllanum fieri debuit scianianum.

Non licuerat matri ut filij oscula gratumque extremi sermonem oris hauriret, longo itinere reliquias profectuta] Scribe ex eadem, non licuerat matri ultima filij oscula gratumque extremi sermonem oris haurire longo itinere reliquias Drussi sui profectuta. It paulo post irritatae legedi puto, non irritata, & si omnes scripti codices profectuta & irritata habeat non profectuta & irritata. In quoru nonnullis habetur uti filij oscula, non ultima filij oscula. Ipsumque desiderabis triste matribus agne occurrere] Quaedam exempla, ipsumque desideras triste matribus omen occurrere. Alia sic, ipsumque desideras omen occurrere. Legedi reor. Ipsa te desiderabis. Triste matribus omen occurrere. Cui correctioni uidentur suffragari uerba Senecae libro quarto declamationum. Mihi mih iuuendum ne cui de nuptijs, ne cui de liberis cogitant dirum omen occurrat. Posset etiam non absurde ita legi. Ipseque que desideras triste matri & ominusus occurrer. In meliore noto partes] Lego contra omnia exemplaria parte, non parte, ut circa inuita, non est ignotum qualem te in personam patris tui gesseris. illum ipsum iuuenem dignissime quatum nominatum cogitatumq; faciet] Veteres omnes codices. illum ipsum iuuenem dignissime quietem semper nominatum cogitatusq; faciet. Scribendum forte. illum ipsum iuuenem dignissime quietem semper nominans cogitansq; facies, quam correctionem probare uidentur uerba statim sequentia.

Cap. 30.

Se consolandam philosopho uiri sui praebuit] Prior aditio, se consulero philosopho uiri sui praebuit. Vetus lectio, non consulero, habet, sed consulero. Emendandum puto se consilio. Arci philosopho uiri sui praebuit. Erit hic Arcus siue Arius philosophus Alexandrinus Augusto acceptissimus. Cum quo instituto sermone & dextra ei data, ut inter

Cap. 4.

ut inter ciues suos spectabilis foret, admirarenturq; cum omnes, ingressus est Alexandriam post debellatos Antoni
um & Cleopatram. Deinde quum in suggestum theatri ascendisset, Alexandrinis omnibus praë metu examinatis,
& in terram procidentibus quum eos stare iussisset omni se inquit populum crimine absolvere, idque se facere pri
mo propter conditorem Alexandrum; secundum propter miram pulchritudinem, magnitudinemq; eius urbis; ter
tio propter Arium amicum suum, auctor Plutarchus in Antonio, Suetonius quoque in Augusto. Deinde etiam in
quit eruditione uaria repletus super Arei philosophi filiorumq; eius Dionysij et Nicanoris contubernium iniit, ca
tiam si in Suetonio exemplaribus atroci mendam, spera rei, legatur pro super Arei. Huic Arco credunt nonnulli Dio
scoridem inscripsisse libros suos de medicinali materia. Ceterum in exemplari Facundi & Primitiui sic habetur,
se Areo philosopho uiri sui prebuit. Et multum eam rem profuisse sibi confessa plus quam Romanum.] Scribe, ex
ueterè lectione, & multum eam rem profuisse sibi confessa est plusquam Romanum populum. Diligentissimum.
Vsq; in hunc diem Liuii] Scribendum reor per maiorem. Diligentissime ut sit exordium orationis quam Areus
habuit ad Liuiam.

Cap. 5.

QVEM AD MODVM aliquid loquuntur coram te de Druso] Sic prior editio. Scribendum, quem ad
modum se gerant. Loquantur aliquid coram te de Druso an nihil, ex eisdem.

Cap. 7.

Quia naturaliter] desiderantur in eadem hæc duo uerba & recte, nam confessum sequitur eadem sententia.
Quare? quia uires illi à natura date sunt.

Cap. 8.

DLOREM dies consumit] Scribe dolorem dies longa consumit, ex ueterè lectione.

Cap. 9.

Alium percussisti me petisti] Eadem, alium quidem percussisti, sed me petisti. Egregium uersum & dignum au
diui, est enim è populo. Cuius potest accidere quod cuique potest] Deprauatissimus locus si quis in toto opere, nõ
tantum uerbis uitatis, sed inuerso etiam ut conijcio ordine. Sunt codices qui sic habeant, egregium uersum & di
gnum audiui qui non è populo heri & cuius potest accidere quod cuiquam potest. Legendum opinor. Egregi
um uersum audi & dignum qui non esset Publij Syri. Et cuius potest accidere quod cuiquam potest. Comprobat
hanc castigationem Seneca ipse in libro de Tranquillitate uitæ, his uerbis. Nunquam me in bona re mali pudebit
auctoris. Publius tragicis comicisq; uehementior ingenijs, quoties mimicas ineptias et uerba ad summam caueam spe
ctantia, reliquit inter multa alia cothurno non tantum superario fortiora & hoc ait, cuius potest accidere quod cui
quam potest. Fuit hic Publius natione Syrus mimographus poeta temporibus Cesaris dictatoris, multis & pulche
rimis sententijs clarus in primis. Quas leges apud Gellium libro 17. capite 14. & apud Macrobinum secundo Satur
nialium non procul à calce. Deficiet iste comitatus] Quidam codices. Deficietur habent, puto legendum deficiet te.
Et in hanc legem datus hoc fatum ab utero statim prosequatur.] Eadem. In hanc legem datus est, Hoc illum fa
tum ab utero statim prosecutum est. Vel in poenam admotis uel in certa nudos maria iactabat] Varia & parum
sibi constantem ueterem lectionem hoc loco reperio. Sed quæ commodior ex emendationibus codicibus elici potu
it, sic habet, uel in poenam admotis uel in remedium, alios uinciet. Id nunc isti licebit nunc tibi. Alios per incerta,
nudos maria iactabit. Moderandus est itaque nobis animus ad hæc maxime quæ immoderate fertis, & in metus, &
in dolores humanum pectus dispensandum] Breuius eadem, moderandum est itaque uobis maxime qui immodera
te fertis, & in multos dolores humanum pectus dispensandum.

Cap. 11.

HAEC OMNIS ISTA quæ in foro litigat, & mox paulo, non dispari gradu uadit] Lege huc, non hæc,
& fors, non foro, & negatio, non, tollenda, ex eadem. Et quæ diligit ueneraris, & quæ despicias unus exæquat ci
nis hic uidelicet illa phyticis oraculis ascripta noscit] Sic prior editio. Deploratissimus est locus. In quibusdam
codicibus sic habetur, Et quæ diligit ueneraris, & quæ despicias unus exæquat cinis hoc uidelicet illa phyticis orac
ulis ascripta noscite, quæ uerba minus forte uitiosa erunt si sic legantur. Et quem diligit ueneraris, & quem despi
cis unus exæquat uox Chilonis, hæc uidelicet illa pythiicis oraculis ascripta, Nosce te, uel sic Et quem diligit uene
raris, & quæ despicias unus exæquat Chilonis uox licet illa pythiicis oraculis ascripta. Nosce te. Notam sententiam
illam, nosce te. Chilonis esse Lacedæmonij, ex Plinio, Plutarcho, Ausonio & alijs, & si Iuuenalis Apollini ascribat.
E caelo descendit uothia seuton. Cicero item prima Tusculana. Nimirum inquit hanc habet uim præceptum à pol
linis quo monet ut se quisque noscat. Diogenes quoque Laertius in uita Chilonis cum sententiam illam sponsoni
non deesse iacturam. Chiloni tribuat hanc de se noscendo non tribuit. Alimenta metuens sua quorum modum ino
pia rumpit] Veteres quidam codices duo uerba addunt, & semper, sed sic locus est ambustus & uerbis quibus
dam castus quæ omnino addere ad complementum sensus necessarium habet. Scribendum igitur cenfeo sic, & sem
per alimenta metuens sua quorum modo inopia laborat, modo copia rumpit. Morbitum, putre, causamque
fletus uita auspiciatum] Legendum puto morbidum, putre, cassum, à fletu uitam auspiciatum. Plinius libro 7.
Nullumque tot animalium ad lachrymas, & has protinus uitæ principio, & paulo post, & à supplicijs uitam
auspiciatum.

Cap. 12.

Liberos nutriendis non ipsa fructus educatione acquiritur] Exemplaria quædam liberos nutriendis non fru
ctus educa

ctus educat ipsa educatio. Omnia tanquam prospera] Corrigendum puto. Omnia tam præproperea. Cui emenda
tioni suffragantur uerba hæc non longe à fine. Hac sanctitate morum effectit ut puer admodum dignus sacerdotio
uideretur. Quibus male nimis secundæ res constant.] Eadem, quorum male illo nitis secundæ res constât. Conijcio
legendum, quorum malis illius nimis secundæ res constabant.

ET SOLENNIA pontificis carminis uerba concepit] Sic agnoscunt cõplura exemplaria, sed in exem
plari antiquissimo & correctissimo Facundi & Primitiui tantum habetur, sollempnia pontificalia perfecit, cætera
nauant.

Cap. 13.

Mirum est tantum turbam iam potuisse sine iniuria damnoque præteruehi] Quædam exemplaria, mirum est
tãtam turbam non potuisse sine inuidia damnoque præteruehi. Alia, Mirum est tantam turbam sine inuidia sine dam
no præteruehi. Legendum puto esset potius quàm est. Similes patri] hæc uerba desiderantur in eadem.

Cap. 16.

Iam patri, iam matri præsidium ac decus amittere] Scribe, iam patri iam matri residuum amittere, cætera ocio
sa sunt, ex codice Facundi & Primitiui. Olympidissima hyberna.] Vetus lectio, lepidissima. lego tepidissima, ut patet
ex uerbis sequentibus, cuius rei Plinius quoque meminuit secundo historie naturalis, capite 64.

Cap. 17.

Uti ipsis maledictum sit] Legendi ex antiqua lectione, ut ipsi maledicta sint. Et modo toto ore terris imminen
tem accessionebus damnisq; mirabilem] Scribe, & modo occultam modo toto ore terris imminentem, accessione
bus damnisq; mutabilem, ex eadem.

Cap. 18.

Et nosmetipsi non fallamus] Quidam codices sine negatione, & nosmetipsi fallamus. In alijs non habentur
omnino hæc uerba. Et qui contemptum uindictet] Vetus lectio, & quia contemptu uindictet.

Cap. 19.

Hic ubi res fortuna male diuisit & æquo iure genitos alium alij donauit.] Hæc ubi res communes fortuna mar
le diuisit & æquo iure genitos alium alij donauit, uetus lectio. Puto legendum alium alijs donauit. Ut non cõcidam
aduersus minas casuum.] Legendum forte casarum potius quàm casuum. Exemplar Facundi & Primitiui, aduer
sus ruinas casuum. Coram te iura beneficio mortis habeo.] Sic prior editio. Vetus lectio uita habet, non iura. Pro
inde scribendū sic reor. Corã te uita beneficio mortis habeo. Nã & inter alios Plinius quoq; maximè uitæ bonū ap
pellat mortē. Liberata republica cõseruator eius.] Postrema duo uerba, cõseruator eius, in exemplari Facundi et Pri
mitiui nõ habentur. Latrocinia, bella, rapinas, tãtū Catilinarū.] Legendū puto tritū Catilinarū. Nõ tãtū Catilinarū.
Nam Augustum, Antonium, Lepidum, tres Catilinas uocat, ut Iuuenalis tres Syllas. In tabulam Syllæ si dicant di
scipuli tres. Venienti in pactum hoc prospicimus hospitium.] Castigandus forte uitiosissimus locus sic, uenienti
bus in puncti hoc proximum hospitium. Possēt etiam legere spatium, nõ hospitium, imò multum est quod uiuimus
satisfatis est.] Exemplar Facundi & Primitiui, imò modo multum est, cætera. Scribendum uidetur. Uno modo multum
est, reliqua. Scit libenter illum ex consilio perdidisse.] Ita leguntur in eodem codice, ut recitari, sed mendose. Puto
sic corrigenda, nec illum diligentia uel consilio protulisset. Auguria opus suum fata.] Quid si legas, urgent opus
suum fata.

Cap. 20.

IN summa pudoris custodia. Inter luxuriose urbis oculos cõseruaturum, si potuisset ita morbos euadere, cæte
ra.] Exemplar Facundi ac Primitiui, & summa pudoris custodia inter luxuriose urbis oculos cõseruatum potuis
set, ita reliqua.

Cap. 21.

Non simplici dolore pudenda curantium.] Quædam exemplaria, non per simplicem dolorem, cætera. Alia nõ
simplicem dolorem, cætera. Post hæc exilium, nõ fuit innocentior filius tuus quàm Rutilius, quàm Corricanus, nõ
fuit sapientior quàm Socrates, non fuit sanctior quàm Cato, qui uoluntario uulnere trà sfixit pectus. Cum ista per
spexeris.] Falso scripta. Peius dispersa. Præpostere locata uerba. Lego ex ueterè lectione. Post hæc Exilium, non su
it innocentior filius tuus. Carcerem, non fuit sapientior quàm Socrates. Voluntario uulnere transfrexit pectus, non
fuit sanctior quàm Cato. Quæ ista perspexeris. Clienti suo atrio secundo.] Lego Satrio, nõ Atrio, ex Cornelio Ta
cito. Consecrari pesimum militem] Non pessimum, sed perfidum habet eadem, ut puto recte, alludere enim uideba
tur ad militem illum qui Pompeium obruncauit. An mortis rei perderetur] Locus est corruptissimus, ex eorum
numero qui emendatore indigent Oedipo. Fortasse sic minus corrupte legetur, an maiestatis reo perire daretur.
Quam lectionem asruere uidentur uerba sequentia penè non licuit

Cap. 22.

Ita est iudicium imminentis exitij maturitas.] Scribendum ex eisdem. Ita est. Indicium est imminentis, reliqua.
SVB matris custodia.] Sub matris utela, eadem.] Nullius femine spei se prebuit.] Dicitio, femine, necessa
ria non erat præcedente paulo ante uerbo mulierum, proinde eradeda est, suffragate etiam ueterè lectione. Ha
rũ contemplatione uirtutum filium geri tanquam si nec illi tibi magis uacet] Sic prior editio. Scribendum puto.
Harum contemplatione uirtutum sic te gere tanquam si nõ ille, cætera, ut infra. Sic itaq; Martia te gere tanquam
sub oculis patris filijsq; posita. Sequitur statim.

Cap. 23.

Liber ducit.] Ita in eadem libens ducitur, ut ad adolescentem referatur non ad auum. Et in profunda terrarum
promittere aciem iuuat. Delectat enim ex alto relicta respicere.] Vetus lectio breuior, & in profunda terrarum
permittere

Cap. 24.

Cap. 25.

permittit aciem. Iuuat enim ex alto, cetera, quam lectionem agnoscit quocq; exemplar emendatissimum Facundi & Primitiui.

Cap. 26.

Reges ne dices felicissimos futuros smaturius illos mors stantibus subtraxisset malis.] Eadē, Reges ne tibino minūe felicissimos futuros, reliqua. Ostēdi quā magno me iuuat animo scripsisse.] Corrigēdū puto. quā magno quae iuuabat animo scripsissem. Nam omnis uetus lectio scripsissem agnoscit, non scripsisset. Videmurq; non alta nocte circumdati. Nil apud uos, cetera.] Sic prior editio. Scribe, uidemusq; non alta nocte circumdati, nil apud uos, reliqua ex eadem. Nihil constabat loco stabili.] Haec uerba non habentur in eadem & recte, nam sequitur constetit eadem sententia. Quota enim ista fortuita potentiae portio est.] Fortuna, non fortuita, exemplar Facundi & Primitiui.

al. Helbiam

LVCII ANNAEI SENECAE AD † ALBINAM MATREM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

Aepe iam mater optima impetum cepi consolandi te, saepe contūni. Ut auderem, multa me impellebant. Primum uidebar despositurus omnia incommoda, cum lachrymas tuas, etiam si supprimere non potuissem, interim certe absterissem. Deinde plus habiturum me autoritatis non dubitabam ad excitādam te, si prius ipse consurrexissem. Praeterea timebam ne à me non uicta fortuna aliquem meorum uinceret. Itaq; utcunq; conabar manu su-

per plagam meam imposita, ad obliganda uulnera uestra reptare. Hoc propositum meum erat. Rursusq; retardabar, dum recens frueret. Sciebam dolori tuo occurrendum non esse, ne ipsum ipsa solatia irriteret, & accenderent. Nā in morbis quoque nihil est magis periculosum, nec perniciosum, quam immatura medicina. Expectabam dum ipse uires suas frangeret, & ad sustinenda remedia mora mitigatus, tangi se ac tractari pateretur. Praeterea cum clarissimorum omnia ingeniorum momentum, ad compescendos moderandosq; luctus composita euoluerem non inueniebam exemplum eius, qui consolatus suos esset, cum ipse ab illis comploraretur. Ita in re noua haesitabam, uerebarq; ne hoc non consolatio, sed exulceratio esset. Quid quod nouis uerbis, nec ex uulgaris et quotidiana sumptis allocutione, opus erat homini ad consolandos suos, ex ipso rogo caput alleuanti. Omnis autem magnitudo doloris modum excedentis, necesse est ut silio delectū uerborum eripiat, cum saepe uocem quoq; ipsam intercludat. Utcunq; cōnitar, non fiducia ingenij, sed qua possum instar efficacissimae consolatiōis esse consolator. Cui nihil negares, huic hoc utiq; te non esse negaturam (licet omnis mæror contumax sit) spero, ut desiderio tuo uelis à me modum statui. Vide quantum de indulgentia tua promiserim mihi, potentioem me futurum apud te non dubito quam dolorem tuum, quo nihil est apud miseros potentius. Itaq; ne statim cum eo concurrā, adero prius illi, & quibus excitetur ingeram, omnia proferam, & rescindam quae iam obducta sunt. Dicit aliquis, quod hoc genus est consolandi, oblitterata mala reuocare, & animum in omnium grumarum suarum conspectu collocare, uix unius patientem. Sed is cogitet quaecunq; uicq; eo perniciofa sunt, ut contra remedium conualuerint, plerunq; contrarijs curari. Omnes itaq; luctus illi suos, omnia lugubria admouebo. Hoc erit non molli uia mederi sed urere ac secare. Quid consequar? ut pudeat animum, tot miseriarum uictorem, aegre ferre unum uulnus in corpore tam cicatricoso. Fieant itaq; diutius & gemant, quorum delicatas mentes eneruauit longa felicitas, ut ad leuillimarum iniuriarum motus collabantur: at quorum omnes anni per calamitates transferunt, grauissima quoq; forti & immobili constantia perferant. Vnum habet aliud infelicitas boni, quod quos † saepe uexat, nouissime indurat. Nullam tibi uacationem † dedit grauissimis luctibus, ne natalem quidem tuum excepit. Amisit matrem statim nata, imò dum nascereris, & ad uitam quodammodo exposita es. Creuisti sub nouerca, quam tu quidem omni obsequio, & pietate, quāta uix in filia conspici potest, matrem fieri coegisti. Nulli † tam magno constitit & bona nouerca. Auunculum indulgentissimum optimum ac fortissimum uirum, cum aduentum eius

Cap. 11.

al. semper al. fortuna de dit

forte, tamē nō

ius expectares, amisit. Et ne sauitiam suam fortuna leuiorem ducendo faceret, intra tricēsimum diem, charissimum uirum tuum, ex quo mater triū liberorum eras, extulisti. Lugenti tibi luctus nūciatus est, omnibus quidem absentibus liberis, quāsi de industria in id tempus coniectus malis tuis, ut nihil esset tibi se dolor tuus reclinat. Transeo tot pericula, tot metus, quos sine interuallo † uitae incurfantēs pertulisti, modo in eundem sinum, ex quo tres nepotes emiseras, ossa trium nepotum recepisti. Intra uigēsimum diem, quā filium meum in manibus & in † oculis tuis mortuum funeraueras, raptum me audisti. Hoc adhuc deseruat tibi, lugere uiuos.

al. in te

al. ofculis

CAP. III.

Grauisimum est ex omnibus, quae unquā in corpus tuum descendere uent, recens uulnus, fateor, non summam cutem rupit: peccus, & uiscera ipsa diuisit. Sed quem admodum tyrones leuiter faucij, tamen uociferantur, & manus medicorum magis quā ferrum horrent, ut ueterani quamuis confossi patienter ac sine gemitu uelut aliena corpora † excoriari patiuntur, ita tu nunc debes te fortiter praebeere curatio ni. Lamentationes quidem & ululatus, & alia per quae inscia mulieres tumultuantur, amoue. Perdidisti enim tot mala, si nōdum misera esse didicisti. Et quid? Videre ne tecum timide egisse, cum nil tibi subduxi ex malis tuis, sed omnia coaceruata ante te posui? Magno id animo feci. Constitui enim uincere dolore, dolorem tuum, non circumscribere. Vincam puto, primum si ostendo nihil me pati, propter quod possum dici miser, nedum propter quod miseros etiam quos contingā faciam. Deinde si ad te transiero, & probauiero, ne tuam quidem grauem esse fortunam, quae tota ex mea pendet. Hoc prius aggrediar, quod pietas tua audire gessit, nihil malū esse mihi: si hoc tibi demonstrare non potero, ipsas res quibus me putas premi nō esse intollerabiles, faciam manifestum. Sin id credi non poterit, at ego mihi ipse magis placebo, quod inter eas res beatus ero, quae miseros solent facere. Non est quod de me alijs credas, ipse tibi, nē quid incertis opinionibus perturberis, indico me nō esse miserum. Adhuciam, quo securior sis, nec fieri quidem me posse miserum.

al. exsecari

CAP. IIII.

Bona conditione conditi sumus, si eam non deseruerimus. Id egit rerum natura, ut ad bene uiuendum nō magno apparatu opus esset. Vnusquisq; facere se beatum potest. Leue momentum in aduenticijis rebus est, & quod in neutram partem magnas uires habeat. Nec secunda sapientem euehant, nec aduersa demittunt. Laborauit enim semper, ut in se plurimum poneret, intra se omne gaudiū peteret. Quid ergo? sapientem me esse dico? Minime. Nam id quidem si profiteri possem, non tantum negarem miserum me esse, sed omnium fortunatissimum, & in uicinū deo perductum praedicarem. Nunc, quod satis est ad omnes miseriae lenendas, sapientibus uiris me dedi, & nondum in auxilium mei ualidus, in aliena castra confugi, eorum scilicet, qui facile se & † sua tuentur. Illi me iusserunt stare assidue, uelut in praesidio positū, & omnis conatus fortuna, & omnes impetus prospicere, multo antequam incurrant. Illis grauis ipsa fortuna est, quibus est repentina. Facile eam sustinere potest, qui semper expectat. Nam & hostium aduentus eos prosternit, quos inopinante occupauit. Atqui futuro se bello ante bellū paraauerunt, compositi & adaptati primum, qui tumultuosissimus est, icūm facile excipiunt. Nunquam ego fortunae credidi, etiam si uideretur pacem agere, omnia illa quae in me indulgentissime cōferebat, pecuniam, honores, gloriam, eo loco posuit, unde possēt ea sine motu meo repetere. Interuallum inter me & illam magnum habui. Itaq; abstulit illa, non auulsit. Neminem aduersa fortuna comminuit, nisi quem secunda decepit. Illi qui munera eius uelut sua & perpetua amauerunt, qui se propter illa suscipi uoluerunt, saecet & necerent, cum inualidos & pueriles animos, omnis solidae uoluptatis ignaros, falsa & mobilia oblectamenta destituunt. At ille qui se latis rebus non inflauit, nec mutatis contrahit, aduersus utrunq; statum inuictum animum tenet, explorata iam firmitatis. Nam in ipsa † felicitate quid contra infelicitatem ualeret, est expertus. Itaq; ego in illis quae omnes optant, existimaui semper nihil ueri boni in esse, cum inania & speciosa ac decepturo suo circumlita inueni, intra nihil habentia fronti simile. Nam in illis quae mala uocantur, nihil tam terribile ac durū inuenio, quā opinio

CAP. V.

al. suos

al. infirmitate

uulgi minabatur. Verbū quidē ipsum, persuasione quadā, & consensu iam asperius ad aures uenit, & audientes tanquam triste & execrabile ferit, ita enim populus ius sit. Sed populi scita ex magna parte sapientes abrogant.

CAP. VI.

Remoto igitur iudicio plurimum, quos prima rerum facies utcunque credita est, aufert, uideamus quid sit exilium, nemp̄e loci commutatio est. Angustare uideo uim eius, & quicquid pessimum in se habet subtrahere. Hanc commutationem loci sequuntur incommoda, paupertas, ignominia, contemptus. Aduersus ista postea conflagrat. Interim primū illud intueri uolo, quid acerbis afferat ipsa loci commutatio. Carere patria intolerabile est. Aspice hanc frequentiam, cui uix urbis immensa recta sufficiunt. Maxima pars illius turbæ patriam caret, ex municipijs & colonijs suis, ex toto deniq̄ orbe terrarum confluxerunt: alios abducit ambitio, alios necessitas officij publici, alios imposita legatio, alios luxuria, opulentum, & oportuno uitij locum quærens, alios liberalium studiorum cupiditas, alios spectacula. Quosdā traxit amicitia, quosdā industria, & latam ostendēdæ uirtuti nacta materiam: quidam uenalem formam suam attulerunt, quidam uenalem eloquentiam. Nullum non hominum genus concurrat in urbem, & uirtutibus & uitij magna precia ponentem. Iube omnes istos ad nomen citari, & unde domo quisq̄ sit, quære. Videbis maiorem partem esse, quæ relictis sedibus suis uenerit in maximam quidem ac pulcherrimam urbem, non tamē suam. Deinde ab hac ciuitate discedet, quæ ueluti communis patriam potest dici, omnes urbes circumi. Nulla est ubi magnam partem peregrinæ multitudinis non inuenias. Nunc transi ab ijs, quarum amœna positio & opportunitas regionis plures allicet, deserta loca, & asperissimas insulas, Sciathum & Seriphum, Gyrum & Corsicam pete. Nullum inuenies exilium, in quo non aliquis animi causa moretur. Quid tam nudum inueniri potest? quid tã abruptum undiq̄ quàm hoc saxum? quid ad copias respicienti & ieiunius? quid ad homines immanstius? quid ad ipsum loci situm horridius? quid ad cœli naturam intemperatius? plures tamen hic peregrini quàm cives consistunt. Usque eo ergo comutatio ipsa locorum grauis non est, ut hic quocq̄ locus à patriâ quosdā abduxerit. Inuenio qui dicant inesse naturalem quandam animis iritationem comutandi sedes, & transferendi domicilia. Mobilis enim & inquietata mens homini data est. Nūquā se tenet, spargitur, & cogitationes suas in omnia nota atq̄ ignota dimittit, uaga, & quietis impatiens, & nouitate rerum lætissima: quod non miraberis, tibi propriam eius originē aspexeris, non ex terreno & graui concreta corpore, ex illo cœlesti spiritali descendit. Cœlestium autem natura semper in motu est. Fugit, & uelocissimo cursu agitur. Aspice sycdera mundi illustria: Nullum eorum peritat. Labitur assidue, & locum ex loco mutat, quamuis cum uniuerso uersatur, in contrarium nihilominus ipsi mundo & refertur, per omnes signorum partes discurrit perpetua eius agitatio, et aliunde aliò comigratio est. Omnia uoluūtur. Semper intransitu sunt, & ut lex, & naturæ necessitas ordinauit aliunde aliò deferuntur. Cum per certa annorum spacia orbis suos explicuerint, iterum ibunt per quæ uenerant. I nunc & animum humanum, ex ipsidem quibus diuina constant compositum seminibus, moleste ferre putat transitum ac migrationem, cum dei natura assidua et citatissima commutatione, uel delectet se, uel cōseruet. A cœlestibus aegidum te ad humana cōuertit. Videbis gentes, populosq̄ mutasse sedem. Quid sibi uolunt in medijs Barbarorum & nationibus Græcæ urbes? Quid inter Indos, Persasq̄ Macedonicis fermor Scythia & totus illi ferarum, indomitarumq̄ gentium tractus ciuitates Achaia Ponticis impositas litoribus ostentat. Non perpetua hyemis seuitia, nō hominum ingenia, ad similitudinem cœli sui horrentia, transferentibus domus suas obstituerunt. Atheniēsis in Asia turba est. Milesus ccccc. lxxx. urbium populum in diuersa effudit. Totum Italiae latus quod infero mari alluitur, maior Græcia fuit. Tuscos Asia sibi uedicat. Tyrj Africam incolunt, in Hispania Pœni: Græci se in Galliam miserunt, in Græciam Galij. Pyraeneus Germanorum transitus non inhiuit, per inuia, per incognita uersauit se humana leuitas. Liberos, coniugesq̄, & graues senio parentes traxerunt. Anj longo

al. laxa ostentanda

al. Siphnon
al. Corcyram,
siue. Cosyam.
Consule Geographos.
al. tenuius?

al. si primam
Vnde anima.
al. mundum illustrantia
al. desertur.

al. regionibus

longo errore iactati. non iudicio elegerunt locum, sed lassitudine proximum occupauerunt. Alij armis sibi ius in aliena terra fecerunt. Quosdam gentes cum ignora peterent, mare hausit. Quidam ibi confederunt, ubi illos rerum inopia deposuit. Nec omnibus eadem causa relinquendi, quærendiq̄ patriam fuit. Alios excidia urbium suarum hostilibus armis elapsos, in aliena spoliatos suis, expulerunt. Alios domestica seditio submoit, alios nimia superfluentis populij frequentia ad exonerandas urbes emisit. Alios pestilentia, aut frequentes terrarum hiatus, aut aliqua intoleranda infelicitis sollicitia eiecerunt. Quosdam fertilis oræ in maius & late fama corrupti. Alios alia causa exciuit domibus suis. Illud itaq̄ est manifestū, nihil eodē loco mansisse quo genitū est. Assiduus humani generis discursus est. Quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Noua urbium fundamenta iaciuntur, noua gentium nomina, extinctis nominibus prioribus, aut in accessionem ualidioris conspectis, oriuntur. Omnes autem istæ populorum transportaciones, quid aliud quàm publica exilia sunt? Quid tam longo te circuitu traho? Quid interest enumerare Antenorem Patauij conditorem, & Euandrum in ripa Tyberis regna Arcadam collocantem? Quid Diomedem, aliosq̄ quos Troianum bellū uictos simul uictoresq̄; per alienas terras dissipauit? Romanum imperiū nempe autorem exulem respicit, quem profugum, capta patriā, exiguas reliquas trahentem, necessitas & uictoris metus, longinqua quærentem in Italiam detulit. Hic deinde populus quot colonias in omnes prouincias misit, ubiq̄q̄, uicit, Romanus habitat. Ad hanc commutationem locorum libenter nomina dabat, & relictis aris suis trans maria sequebatur colonus senex. Res quidem non desiderat plurimum enumerationem: Vnum tamen adijciam, quod in oculos se ingerit. Hæc ipsa insula sæpe iam & colonos mutauit. Ut antiquiora quæ uetustas obduxit transeam, Phocide relicta, Graij qui nunc Massiliam colunt, prius in hac insula confederunt. Ex qua quid eos fugauerit incertū est, Vtrū cœli grauitas, an præpotentis Italiae conspectus, an natura importuosi maris. Nam in causa nō fuisse ueritatem accolarum, eo apparet, quod maxime tunc trucibus & inconditis Gallia: populis se interposuerunt. Transierunt deinde Ligures in eâ, transierunt & Hispani, quod ex similitudine ritus apparet. Eadem enim tegumenta capitum, idemq̄ genus calceamenti, quod Cantabris est, & uerba quardam. Nam totus sermo conuerfatione Græcorum, Ligurumq̄; à patriâ descendit. Deducēdæ deinde sunt duæ ciuium Romanorum Coloniz, altera à Mario, altera à Sylla. Toties huius aridi & spinosi saxi mutatus est populus, uix deniq̄ inuenies ullam terram, quam etiam nunc indigenæ colant. Permixta omnia & insitita sunt. Alius alij successit. Hic concupiuit, quod alij fastidio fuit, ille unde expulerat, eiectus est. Ita fato placuit, nullius rei eodem semper loco stare fortunam, Aduersus ipsam mutationem locorum, detractis certis incommodis quæ exilio adherent, satis hoc remediū putat Varro doctissimus Romanorum, quod quocunq̄ uenimus eadem rerum natura utendum est. M. Brutus satis hoc putat, quod licet in exilium euntibus uirtutes suas ferre secum, ad quem migraturi sunt. Hæc etiam si quis singula parum iudicat efficaciam ad consolandum exulem, utraq̄; in unum collata fatebitur plurimum posse. Quantum enim est quod perdidimus. Duo quæ pulcherrima sunt, quocunq̄; nos mouerimus, sequuntur, natura communis & propria uirtus. Id actum est, mihi crede, ab illo, quisquis formator uniuersi fuit, siue ille deus est potens omnium, siue incorporalis ratio ingentium operum artifex, siue diuinus spiritus per omnia maxima ac minima, æquali intentione diffusus, siue fatū & mutabilis causarum inter se coherentium series. Id, inquam, actum est, ut in alienum arbitriū, nisi uilissima quæq̄; nō caderent Quicquid optimum homini est, id extra humanā potentiam iacet, nec dari nec eripi potest. Mundus hic, quo nihil neq̄; maius, neq̄; ornatus, rerum natura genuit. Animus contemplator, admiratorq̄; mundi, pars eius magnificentissima, propria nobis, & perpetua, tam diu nobiscum mensura, quam diu ipsi manebimus. Alacres itaq̄ & erecti quocunq̄; res tulerit, intrepido gradu properemus.

al. laudate

CAP. VII.

al. cultores
CAP. VIII.

Emetiamur quacunq̄; terras, nullum inuenturi solum intra mundum quod alie-

CAP. IX.

num hominis est. Vnde cumq; ex æquo ad cœlum erigitur acies, paribus interual
 lis omnia diuina ab omnibus humanis distant. Proinde dum oculi mei ab illo specta
 culo cuius insatiabiles sunt, non abducantur, dum mihi lunam solemq; intueri lice
 at, dum cæteris inherere syderibus, dum ortus eorum, occasus, interuallaq;, & cau
 sas inuestigare uelocius meandi, uel tardius, spectare tot per noctem stellas mican
 tes, & alias immobiles, alias non in magnum spacium exeuntes, sed intra suū se cir
 cumagentes uestigium, quasdā subito erumpentes, quasdā igne fuso perfringentes
 aciem, quasi decidant, uel longo tractu cum luce multa præteruolantes. Dū cum
 his sim, & cœlestibus (qua homini fas est) immiscear, dum animum ad cognatarū re
 rum conspectum tendentem, in sublimi semper habeam, quantum refert mea quid
 calcem: Atqui non est hæc terra frugiferarum aut latarum arborum ferax. Non ma
 gnis & nauigabilibus fluminum alucis irrigatur. Nihil gignit, quod alias gentes pe
 tant, uix ad tutelam incolentium fertilis. Non preciosus hic lapis caditur, Non aurū
 argentiq; uenæ & eximuntur. Angustus animus est, quem terrena delectant. Ad illa
 & adducendus est, quæ ubiq; aque apparent, ubiq; aque splendent: & hoc cogitan
 dum est, ista ueris bonis per falsa & prauæ credita obstare: quo longiores porticus ex
 pedierint, quo altius turre sustulerint, quo latius uicos porrexerint, quo depressi
 æstiuos specus foderint, quo maiori mole fastigia & cœnationum subduxerint, hoc
 plus erit quod illis cœlum abscondat. In eam te regionem casus eiecit, in qua latissimū
 mum receptaculū casa est. Næ & tu pusilli animi es & sordide se consolāris, & si non
 id fortiter pateris, quæ Romuli casam nosti. Dic illud potius. Istud humile tugurium
 nempe uirtutes recipit. Iam omnibus templis formosius erit, cum illic iusticia con
 specta fuerit, cum continentia, cum prudentia, pietas omnium officiorū recte dispō
 sandorum ratio, humanorū diuinorumq; sciētia. Nullus angustus est locus, qui hæc
 tā magnarū uirtutū turbam capit, nullū exilium graue est, in quo licet cum hoc ire
 comitatu. Brutus in eo libro quem de uirtute composuit, ait se uisisse Marcellū Mi
 tylenis exulantem, et quantū modo natura hominis pateretur, beatissimē uiuētē,
 neq; unquam bonarum artium cupidiorē quam illo rēpore. Itaq; adijcit, uisum sibi
 se magis in exiliū ire, qui sine illo rediturus esset, quam illū in exilio relinquit. O for
 tunatiorem Marcellum, eo tempore quo exilium suum Bruto approbauit, quā
 quo R.P. consulatum. Quantus uir ille fuit, qui effecit ut aliquis exul sibi uideretur,
 quod ab exule recedebat. Quantus uir ille fuit, qui in admirationem sui adduxit ho
 minem, etiam Catoni suo mirandum. Idem Brutus ait, C. Cæsarem Mitylenas præ
 tueruē, quia non sustineret uidere & defortunatum uirum. Illi quidem reditum
 impetrauit senatus publicis precibus, tā sollicitus ac mœstus, ut omnes isto die Bru
 ti habere animum uiderentur, & non pro Marcello, sed pro se deprecari, ne exules
 essent, si sine illo fuissent: sed plus multo consecutus est, quo die illum exulē Brutus
 relinquere non potuit, nec Cæsar uidere. Contigit enim illi testimonium utriusque.
 Brutus sine Marcello reuertī se doluit. Cæsar erubuit. Num dubitas quin il
 le Marcellus tantus uir sic ad tolerandum æquo animo exiliū seipse adhortatus sit,
 Ita te disciplinis imbuisit, ut scires omnem locum sapienti uiro patriam esse: porro
 hic quib; te expulsi, non ipse per annos decem continuos patria caruit, propagandī
 sine dubio imperij causa, sed nempe caruit: nunc ecce trahit illum ad se Africæ sur
 gentis bellī minis plena, trahit Hispania, quæ fractas & afflictas partes refouet, tra
 hit Aegyptus infida, totus deniq; orbis qui ad occasionem concussit imperij intectus
 est, cui primū rei occurrerit, cui parti se opponet. Aget illum per omnes terras uictor
 ria sua. Illum suspiciant & colant gentes, tu uiue Bruto miratore cōtentus. Bene ergo
 exilium tulit Marcellus, nec quicquam in animo eius mutauit loci cōmutatio,
 quamuis eum paupertas sequeretur, in qua nihil mali esse, qui quis modo nōdū per
 uenit in insaniam omnia subuertentis auariciæ atq; luxuriæ, intelligit. Quantulū est
 enim quod in tutelam hominis necessarium sit, et cui deesse hoc potest, nullam modo
 uirtutes perdidisse: corporis exigua desideria sunt, frigus submouere uult, alimen
 tis famem

al. eruitur.
al. abducendus

al. contiguatio
sum
al. si ideo id
fortiter pater
ris, quia Rom.

al. deformatū

tis famē ac sitim extinguere, quicquid extra cōcupiscitur, uitijs non ut sibus labora
 tur: non est necesse omne perscrutari profundum, nec strage animalium uentrem
 onerare: nec conchylia ultimi maris ex ignoto litore eruere. Dii istos deaq; per
 dant, quorum luxuria tam inuidiosi imperij fines transcendit. Ultra Phasim & cape
 re uolunt, quod ambitio tam popinam instruat, nec piget à Parthis, à quibus non
 dum pœnas repetimus, aues petere. Vndiq; conuehunt omnia & uota fastiditū gu
 la. Quod dissolutus delicijs stomachus uix admittat, ab ultimo portatur Oceano.
 Vomunt ut edant, edunt ut uomant, epulas, quas toto orbe conquirunt nec conco
 quere dignantur. Ista si quis despicit, quid illi paupertas nocet? Si quis concupiscit,
 illi paupertas etiam quid prodest? Inuitus enim sanatur, & si remedia nec coactus
 quidem recipit, interim certe dum nō potest illa, nolētū similis est. C. Cæsar, quem
 mihi uidetur rerum natura edidisse, ut ostenderet quid summa uitia in summa fortū
 na possent, centies sestertio cœnauit uno die, & in hoc omnium adiutus ingenio,
 uix tamen inuenit quomodo prouinciarum tributum una cœna fieret. O miserabi
 les, quorum palatum nisi ad preciosos cibos nō excitatur. Preciosos autem, non exi
 mius sapor aut aliqua faucium dulcedo, sed raritas & difficultas parandi facit. Alio
 quin si ad sanam illis mentem placeat reuertī, quid opus est tot artibus uentri serui
 entibus? quid mercaturis? quid uastatione syluarū? quid profundū perscrutatione?
 passim iacent alimēta, quæ rerum natura omnibus locis disposuit, sed hæc uelut cæ
 ci transeunt, & omnes regiones peruagantur, maria traijciunt, & cum famem exi
 guo cibo possint sedare, magno irritant.

al. capi
al. nota

al. profunt

CAP. X.

Libet dicere, quid deducitis naues, quid manus & aduersas feras & aduersus ho
 mines armatis, quid tanto tumultu discurritis, quid opes opibus aggeritis? Nō uul
 tis cogitare, quam parua uobis corpora sint. Nonne furor & ultimus mentium er
 ror est, cum tam exiguum capias, cupere multum. Licet itaque augetis cœsus, pro
 moueatis fines, nunquam tamen corpora uestra laxabitur. Cum bene cesserit nego
 ciatio, multum militia retulerit, cum indagati undiq; cibi coierint, nō habebitis ubi
 istos apparatus uestros collocetis. Quid tā multa cōquiritis? Scilicet maiores nostri,
 quorū uirtus etiā nunc uitia nostra sustentat, infelices erant, qui sibi manu sua pa
 rabant cibum, quibus terra cubile erat, quorum tecta nondum auro fulgebant, quo
 rum templa nondum gemmis & retinebant. Itaq; tunc per siciles deos religiose iura
 batur, qui per illos iurauerant, ad hostem morituri, ne fallerent, redibant. Scilicet
 minus beate uiuebat dictator noster, qui Samnitum legatos audit, cum uilissimum
 cibum in foco ipse manu sua uerferet: illa qua iam saepe hostem percusserat, & Ian
 cemque in capitolini Iouis gremio reposuerat, & quam Apicius nostra memoria &
 uicit, qui in ea urbe, ex qua aliquando philosophi uelut corruptores iuuentutis abi
 re iussi sunt, scientiam popinæ professus, disciplina sua seculū infecit, cuius exitum
 nosse operæ precium est: cum sestertium milies in culinam congersisset, cum tot con
 giaria principum, & ingēs capitolij uestigal singulis commellationibus hausisset,
 ære alieno oppressus, rationes suas tunc primum coactus inspexit: super futuram si
 bi sestertium centies computauit, & uelut in ultima fame uicturus & si sestertio cen
 ties uixisset, ueneno uitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui sestertium centies ege
 stas fuit: I nunc & puta pecuniæ modum ad rem pertinere, non animi.

al. mittebant

al. lanceam
al. atqui
al. uixit

al. si sestertium centies

CAP. XI.

Sestertium centies aliquis extimuit, & quod alij uoto petunt, ueneno fugit. Illi
 uerò tam prauæ mentis homini ultima portio saluberrima fuit. Tūc uenena edebat,
 bibeatque, cum immensis epulis non delectaretur tantum, sed gloriaretur, cum ui
 tia sua ostentaret, cum ciuitatem in luxuriam suam conuerteret, cum iuuentutem ad
 imitationē sui sollicitaret, etiam sine malis exemplis per se docilem. Hæc accidit
 diuitias non ad rationem reuocantibus, cuius certi sunt fines, sed ad uitiosam con
 suetudinem, cuius immensum & incomprehensibile arbitrium est. Cupiditati nihil
 est satis, naturæ etiā satis est parum. Nullum ergo paupertas exulis in cōmodum
 habet, nulli etiam tam inops exilium est, quod non alendo homini ab iude fertile sit.
 An uestem, an domum desideraturus est exul? Si hoc quoque ad usum tantum

*al. uelamentū
al. sciebat*

desiderabit, neque tectum ei deerit, neque t uelamen. Aequē enim exiguo tegitur corpus, quam alitur. Nihil enim homini natura quod necessarium t faciebat, fecit operosum. Si desiderat saturatam multo conchylio purpuram, intextam auro, uarijs quē coloribus distinctam & artibus. Non fortunę iste uultus, sed suo pauper est; etiam si illi quicquid amiserit restitueris, nihil ages. Plus enim restituendo deerit, ex eo quod cupit, quam exuli ex eo quod habuit. Si desiderabit aureis fulgentem uasis suppellectilem, & antiquis nominibus artificum argētum nobile, aēs paucorum infania preciosum, & seruorum turbam, quā quamuis magnam domum angustet, iumentorum corpora differa, & coacta pinguēcere, & nationum omnium lapides ista congerantur licet, nunquam explebunt inexplabilem animum: nō magis quam ullus sufficiet humor ad satiandum eum, cuius desiderium nō ex inopia, sed ex astu ardentium uiscerum oritur, non enim litis illa, sed morbus est. Nec hoc in pecunia tantū aut alimētis euenit. Eadē natura est in omni desiderio, quod modo nō ex inopia sed ex uultio nascitur: quicquid enim illi congesseris, nō finis erit cupiditatis, sed gradus. Qui continēbit itaque se intra naturalem modum, paupertatem non sentiet, qui naturalem modum excedet, eum in summis opibus quoque paupertas sequetur. Necessarijs rebus exilia sufficiunt, superuacuis nec regna. Animus est qui diuites facit, hic in exilia sequitur, & in solitudinibus asperrimis, cum quantum satis est sustinendo corpori inuenit, ipse bonis suis abundat & fruitur. Pecunia nihil ad animum pertinet, non magis quam ad deos immortales: omnia ista quae imperita ingenia & nimis corporibus suis addicta suspiciunt, scilicet lapides, aurum & argentum, & magni leuati que mensurarum orbes, terrena sunt pondera, quae nō potest amare syncerus animus, ac naturae suae memor, leuis t ipse expers, & quodcumque emissus fuerit, ad summa emicaturus. Interim quantum per moras membrorum, & hanc circumfusam grauemque sarcinam, licet, celeri & uolucris cogitatione diuina perlostrat. Ideoque nec exulare unquam potest liber, & dijs cognatus, & omni mūdo omnique aeo par. Nam cogitatio eius circa omne caelum, & in omne praeteritum futurumque tempus immittitur. Corpusculum hoc, custodia & uinculum animi, hic atque illuc iactatur. In hoc supplicia, in hoc atrocina, in hoc morbi exercetur. Animus quidem ipse facer & aeternus est, & cui non possit iniici manus.

CAP. XII.

Nec me putes ad eleuanda incommoda paupertatis, quam nemo grauem sentit nisi qui putat, uti tantum praecceptis sapientum. Primum aspice, quanto maior pars sit pauperum, quos nihilo notabis tristiores sollicitioresque diuitibus, imo nescio an eo latiores sint, quo animus eorum in pauciora distrahitur. Transcimus a pauperibus, eamus ad locupletes, quam multa sunt tempora, quibus pauperibus similes sunt. Circumcisae sunt peregrinantium sarcinae, & quotiescunque festinationem necessitas exigit, comitum turba dimittitur. Militantes quotam partem rerum suarum secum habent, cum omnem apparatus castrensis disciplina submoueat. Nec tantum conditio illos temporum, aut locorum inopia pauperibus exaequat. Sumunt quosdam dies, cum iam illos diuitiarum tedium cepit, quibus humi coeunt, & remoto auro, argenteoque fictilibus utantur. Dementes hoc quod aliquando concupiscunt, semper timent. O quanta illos caligo mentium, quanta ignoratia ueritatis exercet, qui fugiunt quod uoluptatis causa imitantur. Me quidem quoties antiqua exempla respexi, pauperatis uti t remedijs pudet. Quotiam quidem eō temporum luxuria prolapsa est, ut maius uaticum exulum sit, quam olim patrimonium principum fuit. Vnum fuisse Homero seruum, tres Platoni, nullum Zenoni, a quo coepit Stoiceorum rigida ac uirilis sapientia, satis constat. Num ergo quisquam eos t miseris uixisse dicet, ut non ipse miserimus ob hoc omnibus uideatur. Menenius Agrippa, qui inter patres ac plebe publice gratiae sequester fuit, aere collato funeratus est. Aetilius Regulus, cum Poenos in Africa funderet, ad senatum scripsit, mercenarium suū discessisse, & ab eo desertū esse rus, quod senatui publice curari dū abesset Regulus, placuit. Fuit ne tanti seruū non habere, ut colonus eius Ro. Po. esset. Scipionis filiae ex aërio dotē receperunt, quia nihil illis reliquerat pater. Aequum in hercules erat, Ro.

al. solatijs

al. misere

Ro. Po. tributum Scipioni semel conferre, cum a Carthagine semper exigeret. O felices uiros puellarum, quibus Ro. Po. loco focii fuit. Beatiores ne istos putas, quorum pantomima decies festertio nubunt, quam Scipionem, cuius liberi a senatu tutore suo in dotem aēs graue acceperunt. Dedignatur aliquis paupertatem, cuius tamen clarae imagines sunt. Indignatur exul aliquid libi deesse, cum defuerit Scipioni dos. Regulo mercenarius, Menenio funus, cum omnibus illis id quod deeras; ideo nō estius suppletū sit, quia defuerat. His ergo aduocatis non tantum tuta est, sed etiam gratiosa paupertas. Responderi potest, quid artificiose ista diducis, quae singula iustitieri possunt; collata non possunt. Commutatio loci tolerabilis est, si tantum locum mutēs; paupertas tolerabilis est, si ignominia absit, quae uel sola opprimere animos solet. Aduersus hunc quisquis me malorum turba terrebis, his uerbis utendum erit: si contra unā quamlibet partem fortunae satis tibi roboris est, idem aduersus omnes erit. Cum semel animū uirtus indurauit, undiq; inuulnerabilem praestat. Si auaricia dimisit, uehementissima generis humani pestis, moram tibi ambitio non faciet, si ultimū diem non quasi poenā, sed quasi naturae legem aspicias, ex quo pectore mortis metum eieceris, in id nullius rei timor audebit intrare, si cogitas, libidinem non uoluptatis causa homini datam, sed propagandi generis quem non uiolauerit hoc secretum & infixum uisceribus ipsis exitium, omnis alia cupiditas intactum praeterebit. Non singula uita ratio, sed pariter omnia prosternit, in uniuersum semel uincit. Ignominia tu putas uelquam sapientem moueri posse, qui omnia in se reposuit, qui ab opinionibus uulgi secessit. Plus etiam quam ignominia est mors ignominiosa. Socrates tamen eodem uultu, quo aliquando solus triginta tyrannos in ordinem redegerat, carcerem intrauit, ignominiam ipsi loco detracturus: neque enim poterat carcer uideri, in quo Socrates erat. Quis usque eo ad conspiciendam ueritatem excacatus est, ut ignominiam putet M. Catonis fuisse, duplicem in petitione praeturae & consulatus repulsam. Ignominia illa praeturae & consulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur. Nemo ab alio contemnitur, nisi a se ante contemptus est. Humilis & proiecctus animus fit isti contumeliae oportunus: qui uero aduersus se uisissimos casus se extollit, & ea mala quibus alij opprimuntur, euerit, ipsas miseras infularum loco habet, quando ita affecti sumus, ut nihil aequē magnam apud nos admirationem occupet, quam fortiter miser. Ducebatur Athenis ad supplicium Aristides, cui quisquis occurrebatur, deiciebat oculos, & ingemiscere, non tanquam in hominem iustum, sed tanquam in ipsam iusticiam animaduerteteretur. Inuentus est tamen qui faciem eius inspuerit, poterat ob hoc nō moleste ferre, quod sciebat neminem id ausurum puri oris. At ille absternit faciem, & subridens ait comitanti magi stratui; Admone istum, ne postea tam improbe oscitet. Hoc fuit contumeliae ipsi contumeliam facere. Scio quosdam dicere, contemptu nihil esse grauius, mortem ipsis potius uideri. His ergo respondebo, & exilium saepe contempitione omni carere. Si magnus uir cecidit, magnus iacuit. Non magis illum putas contemni, quam cum aedium sacrarum ruinae calcantur, quas religiosi aequē ac stantes adorant.

CAP. XIII

CAP. XIII

Quonia meo nomine nihil habes mater charissima, quod te in infinitas lachrymas agat, sequitur ut cause tuae te stimulat. Sunt autē duae: nam aut illud te mouet, quod praesidium aliquod uideris amisisse: aut, quod desiderū ipsum per se pati nō potes. Prior pars mihi leuiter perstringenda est. Noui enim animum tuum, nihil in uis praeter ipsos amantes. Viderint ille matres, quae potentiam liberorum muliebri im potentia exercent, quae quia feminis honores non licet gerere, per illos ambioso sunt, quae patrimoniam filiorum & exhauriunt & captant, que eloquentiam commoda dādo alijs fatigant. Tu liberorum tuorum bonis plurimum gauisa es, minimū uisa: Tu liberalitati nostrae semper imposuisti modū, cum tuae non imponeres. Tu filia filiiis locupletibus filijs ultro contulisti. Tu patrimoniam nostram sic administrasti, ut tanquam de tuis labores, tanquam alienis abstineres. Tu gratiae nostrae tanquam alienis rebus uteris pepercisti, & ex honoribus nostris nihil ad te nisi uoluptas & impensa pertinuit. Nunquam indulgentia ad utilitatē respexit. Non potes itaque t

*al. in crepto
lio ca. ca. ca.*

CAP. XV. crepto filio desiderare, quæ incolumi nūquam ad te pertinere duxisti. Illō omnis consolatio mihi uertenda est, undē uera uis materni doloris oritur. Ego complexu filij charissimi careo, non cōspectu eius, nō sermone fruor. Vbi est ille, quo uiso tristē uultum relaxaui, in quo omnes sollicitudines meas deposui: Vbi colloquia, quorū inexplēbilis eram, ubi studia, quibus libentius quā se fœmina, familiarius quā mater intererā: Vbi ille occurfus, ubi matre uisa semper puerilis hilaritas: Adjiciam istis loca ipsa gratulationum & conuictuum, & ut necesse est, efficacissimas ad uexandos animos recentis conuersationis notas. Nam hoc quoq; aduersus te crudeliter fortuna molita est, quod te ante xij. diem quā percussus sum, securā nec quicquam tale metuentem aggredi uoluit: bene nos lōginquitas locorum dilinquerat, bene aliquot annorū absentia huic te malo praparauerat: redisti, non ut uoluptatem ex filio perciperes, sed ne cōsuetudinē desiderij perderes. Si multo antea fugisses, fortius tulisses, ipso interuallo desiderij molliente: si non recessisses, ultimum certe fructū biduo diutius uidendi filium tulisses. Nūc crudele fatum ita cōposuit, ut nec fortunæ meæ interesses, nec tibi absentiam afflicteres: sed quāto ista duriora sunt, tāto maior tibi uirtus aduocanda est, & uelut cū hoste noto, ac sæpe iam uicto, acrius est congreduendū. Non ex intacto corpore tuo sanguis hic fluxit, per ipsas cicatrices percussa es. Nō est quod utaris excusatione nominis muliebris, cui penē cōcessum est, imō datū in lachrymas ius, non immensum tamen: & idēo maiores decem mēsum spacium lugentibus uiros dederunt, ut cum pertinacia muliebris mœoris publicâ constitutione deciderent, non prohibuerunt lacus, sed sinerūt. Nam & infinito dolore cum aliquem ex charissimis miseris afficit, stulta indulgentia est: & nullo, inhumana duricia. Optimum inter pietatem & lucū temperamentū est, & sentire desiderium, & opprimere. Nō est quod ad quādam fœminas respicias, quarum tristitia semel sumptā mors sinuit. Nostri quādam, que amissis filijs, imposta lugubria nunquam exuerūt. A te plus exigit uita ab initio fortior, non potest muliebris excusatio contingere ei, à qua omnia uicia muliebria abfuerunt. Non te maximum seculi malum impudicitia, in numerū plurium adduxit. Non gemmæ te, nō margaritæ flexerunt, nō tibi diuitiæ uelut maximū generis humani bonum refusserunt, nō te bene in antiqua & seuera institutam domo periculosa etiam probri peiorum detorsit imitatio, non te fœcunditatis tuæ, quasi exprobraret etatem, puduit. Nunquam more aliarū, quibus omnis cōmendatio ex forma petitur, tumescētē uterum abscondisti, quasi indecens onus, nec intra uiscera tua cōceptas spes liberorū elisisti. Non faciem lenocinij, aut coloribus polluisisti, nunquā tibi placuit uestis, quæ ad nihil aliud est exigēda, quā ut nudam cōponeret: unicum tibi ornamentū, pulcherrima & nulli obnoxia etati forma, maximum decus uisa est pudicitia. Non potes itaq; ad obtinendum dolorem muliebre nomen prætereundere, ex quo te uirtutes tuæ seduxerūt: tantū debes à fœminarū lachrymis abesse, quantum à uitijs, Nec fœminæ quidē te sinēt in tabescere uulnere tuo, sed leuiori necessario mœore cito defunctam, iube bunt exurgere, si modo illas intueri uoles fœminas, quas conspecta uirtus inter magnos uiros posuit. Corneliā ex duodecim liberis ad duos fortuna redegit. Si numerare funera Corneliæ uelles, amiserat decē, si æstimare, amiserat Gracchos. Flētibus tamē circa se, & fatū eius execrātibz interdixit, ne forent accusarēt, que sibi filios Gracchos dedisset. Ex hac fœminā debuit nasci, qui diceret in concione, Tu matri meæ maledicās, quæ me peperit. Multo mihi uidetur animosior uox matris, Filius magno æstimabat Gracchorū natales, mater & funera. Rutiliā Cottā filit fecuta est in exiliū, & usq; eo fuit indulgētia cōstricta, ut mallet exilium pati, quā desiderij, nec ante in patriā, quā cum filio redijt. Eūdē tam reducē & in Reipub. florentem tam fortiter amisit, quā secuta est, nec quisquā lachrymas eius post elatum filium notauit. In expulso uirtutē ostendit, in amisso prudentiā. Nam & nihil illam à pietate deterruit, & nihil in tristitia superuacua stultaq; detinuit. Cum his te numerari fœminis uolo, quarum uitam semper imitata es, earum in coercentia cōprimendaq; ægritudine optime sequeris exemplum. Scio rem nō esse in nostra potestate, nec ul-

lum affectum seruire, minime uerō cum qui ex dolore nascitur. Ferox enim & aduersus omne remedium contumax est. Volumus eum interim obruere, & deuorare gemitus, per ipsum tamen compositum fictūq; uultum lachrymæ profunduntur. Ludis interim aut gladiatoribus animum occupamus. At illum inter ipsa quibus amocatur spectacula, leuis aliqua desiderij nota subiuit. Ideo melius est illum uincere quā fallere. Nam qui aut delusus uoluptatibus, aut occupationibus abductus est, resurgit, & ipsa quiete impetum ad seuiendum colligit. At quisquis rationi cessit, in perpetuum componitur. Non sum itaque monstraturus illa, quibus usus multos esse scio, ut peregrinatione te uel longa detineas, uel amœna delectes, ut rationum accipiendarum diligentia, patrimonij administratione multum occupes temporis, ut semper nouo te aliquo negocio implices. Omnia ista ad exiguum momentum profunt, nec remedia doloris, sed impedimenta sunt. Ego autem malo illum delinere quā decipi. Itaque illud te ducō, quod omnibus qui fortunam fugiunt, consugiendum est, ad liberalia studia: illa sanabunt uulnus tuum, illa omnem iusticiam tibi euellent. His & si nunquam affuisses, nunc utendum erat, sed quātum tibi patris mei antiquus rigor permittit, omnes bonas artes, non quidem comprehendisisti, attigisisti tamen. Vtinam quidem uirorum optimus pater meus, t̄ nimis maiorum consuetudinē deditis, uoluisset te sapientum præceptis erudiri potius quā imbui. Non parandum tibi nunc contra fortunam esset auxilium, sed proferendum: propter istas quæ literis non ad sapientiam utuntur, sed ad luxuriam t̄ construunt, minus est indulgere studijs passus: beneficio tamen rapacis ingenij plusquam pro tempore haussisti. Iacta sunt disciplinarum omnium fundamenta. Nunc ad illas reuertere, tutam te præstabit illa, consolabuntur illa, delectabunt illa, si bona fide animum tuum intrauerint: nunquam amplius intrabit dolor, nunquam sollicitudo, nunquam afflictionis irrita superuacua uexatio: nulli horum patebit pedus tuum. Nam ceteris uitijis iam pridem clusum est. Hæc quidem certissima prælidia sunt, & quæ sola te fortunæ eripere possint, sed quia dum in illum portum quem studia promittunt, peruenieris, adminiculis quibus innitaris opus est, uolo & interim solatia tua tibi ostendere. Respice fratres meos, quibus saluis, fas tibi non est accusare fortunam. In utroque habes quod te diuersa uirtute delectet, alter honores industria consecutus est, alter sapienter contempsit. Acquiesce alterius filij dignitate, alterius quiete, utriusque pietate. Noui fratrum meorum intimos affectus, alter in hoc dignitatem excolit, ut tibi ornamento sit, alter in hoc se ad tranquillam quietamq; uitam recepit, ut tibi iracet. Bene liberos tuos & in auxilium & in oblectamentum fortuna disposuit, poteris alterius dignitate defendi, alterius ocio frui. Certabunt in te officijs, & unius desiderium, duorum pietate supplebitur. Audacter possum promittere, nihil tibi deerit, præter numerum: ab his ad nepotes quoq; respice. M. blandissimum puerum, ad cuius conspectum nulla potest durare tristitia, nihil tam magnum, nihil tam recens in cuiusquā pectore fuerit, quod non circumfusus ille permulceat. Cuius non lachrymas illius hilaritas supprimat: cuius nō contractum sollicitudine animū illius argutiæ soluant: quem non in locos uocabit illa lasciua, quem non in se cōuertet & abducet infixum cogitationibus, illa neminem satiatura garrulitas; Deos oro contingat hîc habere nobis superstitem. In me omnis factorū crudelitas lassata consistat, quid matri dolendum fuit, in me trāserit quicquid uitæ in me. Floreat reliqua in suo statu turba, nihil de orbitate, nihil de conditione mea quarar. Fuerim tantū, nihil amplius dolitura domus, piacimentum. Tene in gremio tuo cito tibi datum pronepotes Nouatillam, quam sic in me transtuleram, sic mihi ascriperam, ut possent uideri, quod me amisset, quamuis saluo patre, pupilla: hanc & pro me dilige: abstulit illi nuper fortuna matrem, tua potest efficere pietas, ut perdidisse se matrem doceat tantum, nō & sentirat: nunc mores eius compone, nunc formam. Altius præcepta descendunt, quæ teneris imprimuntur ætatibus. Tuus affuescat sermonibus. Ad tuum t̄ formetur arbitrium, multum illi dabis, etiam si nihil dederis præter exemplum. Hoc iam tibi solennæ officium pro remedio erit. Non potest animum

al. minus

forte, iustitiam
tur. aut iustitiam
tutissimam

forte, quicquid

al. fingatur

pie

pie dolentem à solitudine auertere, nisi aut ratio, aut honesta occupatio. Numerares inter magna solatia patrem quocq; tuum, nisi ab esset, nunc tamẽ ex affectu tuo quid illius interit cogira: intelliges quanto iustius sit te illi seruari, quam mihi impendi: quoties te immodica uis doloris inuaserit, & sequi te iubebit, patrem cogita cui tu quidem tot nepotes pronepotesq; dando effecisti, ne unica esses, consummatio tamen ætatis actæ feliciter in te uertitur, illo uiuo nefas est te quod uixeris queri.

CA. XVII

Maximum adhuc solatium tuum tacueram, sororem tuam, illud fidelissimum peccatus tibi, in quod omnes curæ tuæ pro indiuiso transferuntur, illum animum omnibus nobis maternum. Cum hac tu lachrymas tuas miscuisti, in hac tu primum respicisti. Illa quidem affectus tuos semper sequitur. In mea tamen persona non pro te dolet, illius manibus in urbẽ perlatus sum, illius pio maternoq; nutritio per longum tempus æger conualui. Illa pro quaestura mea gratiam suam extendit, & quæ ne fermonis quidem, aut claræ salutationis sustinuit audaciam, pro me uicium indulgentia uerecundiam. Nihil illi seductum uitæ genus, nihil modestia, & in tanta feminarum petulantia rusticata, nihil quies, nihil secreti & ad ocium repositi mores obstititerunt, quo minus pro me etiam ambitiosa fieret. Hæc est mater charissima solatium, quo reficiaris. Illi quantum potes te iunge, illius arctissimis amplexibus aligata. Solent mœrentes ea quæ maxime diligunt fugere, & libertatem dolori suo querere, Tu ad illam te, & quicquid cogitaueris confer, siue seruare habitum istum uoles, siue deponere, apud illam inuenies, uel finem dolori tuo uel comitem: sed si prudentiam perfectissimam foemina noui, non patietur te nihil profuturo mœreore consumi, & exemplum tibi suum, cuius ego etiam spectator fui, narrabit. Charissimum uirum amiserat, auunculum nostrum, cui uirgo nupsarat in ipsa nauigatione: tulit tamen eodem tempore & luctum, & metum, cuiuscusq; tempestatibus corpus eius naufraga euexit. O quam multarum egregia opera in obscuro iacent. Si huic illa simplex admirandis uirtutibus contigisset antiquitas, quanto ingeniorum certamine celebraretur uxor, quæ obliuata imbecillitatis, obliuata etiam firmisissimis metuendæ maris, caput suum periculis pro sepultura obiecit, & dum cogitat de uiri funere, nihil de suo timuit. Nobilitatur carminibus omnium, quæ se pro coniuge uicariam dedit: hoc amplius est, discrimine uitæ sepulchrum uiro querere: maior est amor, qui pari periculo minus redimit. Post hoc nemo miratur, quod per sedecim annos, quibus maritus eius Aegyptum obtinuit, nunquam in publico conspecta est. Neminem prouincialem in domum suam admisit, nihil à uiro petijt, nihil à se peti passæ est. Itaque loquax & ingeniosa in cõtumelias præfectorum prouincia, in qua etiam qui uitauerunt culpam, non effugerunt infamiam, uelut unicum sanctitatis exemplum suspexit, & quod illi difficillimum est, cui etiam periculosi sales placet, omnem uerborum licentiam continuit, & hodie similem illi sibi, quamuis nunquam speret, semper optat. Multum erat, si per sedecim annos illam prouincia probasset, plus est quod ignorauit. Hoc non ideo refero, ut eius laudes exequar, & quas circumscribere potius est quam partem transcurrere, sed ut intelligas magni animi esse foeminam, quam non ambitio, non auaricia, comites omnis potentia & pestes, uicerunt, non metus mortis eam, exarmata nauis naufragium suum spectantem, deterruit quominus exanimi uiro hærens, quæreretur, non quemadmodum inde exiret, sed quemadmodum efferret. Huic parem uirtutem exhibeas oportet, & animum à luctu recipias, & id agas ne quis te putet partus tui pœnitere. Caterum quia necesse est cum omnia feceris, cogitationes tamen tuas subinde ad me recurrere, nec quemquam nunc ex liberis tuis frequentius tibi obferuari, non quia illi minus chari sint, sed quia naturale est manum sapius ad id decurrere quod doleat, qualem me cogites accipe. Latum & alacrem, uelut optimis rebus: sunt autem rem optima, quum animus omnis cogitationis expertus operibus suis uacat, & modum se leuioribus studijs oblectat, modo ad considerandam suam uniuersalq; naturam ueri audis insurgit. Terras primum situmq; earum querit. Deinde conditionem circumfusis maris cursusq; eius alternos & recursus, tunc quicquid inter cœlum

forte, nihil ab ullo

al. quas circumscribere est, tã parçẽ trãscurrere,

forte, obuerfari forte, referre

lum terrasq; plenum formidinis interiacet perspicit, & hoc tonitribus, fulminibus uentorum flatibus, ac nimbrosorum niuisq; & grandinis factu tumultuosum spatium, tum peragratis humilioribus ad summa prorumpit, & pulcherrimo diuinorum spectaculo fruitur, æternitatisq; suæ memor in omne quod fuit, futurumq; est omnibus seculis uadit.

Libri Senecæ ad Albinam de consolatione finis.

PINCIANI IN LIB. DE CONSOLATIONE AD HELBIAM MATREM.

L. ANNAEI Senecæ ad Albinam matrem.] Omnis scripta lectio, Helbian agnoscit, non Albinã. Nam in morbis quoq; nihil est magis periculosum, nec perniciosum, quam immatura medicina. Expectabam dum ipse uires suas frangeret.] Breuius eadem, nam in morbis quoq; nihil est perniciosius quam immatura medicina. Expectabam itaq; dum uires suas frangeret.] Et ne sententiam suam fortuna leuiorem deducendo faceret.] Ducendo non deducendo, exemplar Facundi & Primitiui, recte, hoc est procrastinando, protrahendo, ut illud tardando nostros in longum ducis amores. Lamentationes & ululatus, & alia per que inficte mulieres tumultuantur amoue.] Eadem. Lamentationes & ululatus, & alia per que ferè muliebris dolor tumultuatur amoue. Et quid? Videor ne tecum timide egisse cum nihil tibi subduxi ex malis tuis.] Eadem. Ecquid uideo ne tecum timide egisse? Nil tibi subduxi ex malis tuis. Constatui uincere dolore dolorem tuum.] Verbum, dolore, desideratur in eadem, & infrã.] Illis grauis ipsa fortuna est quibus est repentina.] Duo illa uerba, ipsa fortuna, non habentur in eadem.] QVODS DA M industria latã ostendende uirtuti nasci materiam.] Eadẽ laxam agnoscit, non latã, & ostentã de malis legeres quum ostendende. Nulla est ubi magnã partẽ peregrine multitudinis nõ inuenias.] Aliter eadem, nulla non magnã partẽ peregrine multitudinis habet. Giarũ & Corsicam pete.] Eadẽ. Giarũ & Corsicã peruenit. Quid ad copias respicienti ieiunius.] Eadem, quid ad copiosa respicienti tenuius. Vel delectet se uel cõseruet.] Exemplar Facundi & Primitiui, nos delectet se uerò cõseruet. Athenienses in Asia turba est. Miletus, ccccclxxx. urbium popululum in diuersa effudit.] Deprauatissimæ uerba. Scribendum reor. Atheniensem in Asia urbem est illeetus. ea. lxxxv. urbium popululum, reliqua. Ionis quorum caput in ora minoris Asiae Miletus est Athenienses fuisse notius est quam ut sit prodendum. Vetus item lectio eum quem signaui urbium numerum præfert, ad stipulante etiam ferè C. Iulio libro historiae naturalis quinto, capite. 29. Miletus inquit Ionie caput super 80. urbium per cuncta maria genitrix. Strabo quarto decimo, maximã esse multitudinẽ scribit coloniarum à Mileto profectarum suppresso eary numero.] Quo latius uicos correxerunt.] Legendum reor, quo laxius uicos porrexerunt, & paulo post laxissimum, non latissimum. Quo die illum exulem Brutus relinquere non potuit, nec Cæsar uidere.] Particulam, nec, eadem non agnoscit. Ita te disciplinis imbuisti.] In priore editione, quod patria carere non est miserum. Ita te disciplinis imbuisti. Vetus lectio. Quod patria carere non est miserum. Ita te disciplinis imbuisti. Correctior forte lectio. Quod patria carere non est miser, etenim ita te disciplinis imbuisti. Porro hic qui te expulit.] Scribe. Quid porro? hic qui te expulit, ex eadem.] Non magis putes illum contemni quam quum ædium sacrarum] Scribe, non magis illum cõtemi quam ædium sacrarum, ex eadem.] Que potentiam liberorum muliebri impotentia exercent] Mallem legeres, quæ potentia liberorum muliebrum impotentiam exercent.] Ante xii. diem.] Vetus lectio, ante tredecimum diem. Correctiora tamen exemplaria uertorem habent lectio. nem, ante tertium demum diem. Sic enim esse scribendum patet ex uerbis sequentibus, ultimum certe fructum biduo diutius uidentis filium tulisses.] Que ad nihil aliud est exigenda quam ut nuda componeret.] Eadem & breuius, & longe aliter, quæ amplius uadaret quam componeret, Rutilia Cottam filium secuta est.] Verbum, Cottam, non habetur in eadem.

Cap. 1.

Cap. 2.

Cap. 3.

Cap. 5.

Cap. 6.

Cap. 9.

Cap. 13.

Cap. 14.

Cap. 15.

Cap. 16.

LVCII ANNAEI SENECÆ AD LVCILIVM NATURALIUM QVAESTIONVM LIB. I. PRÆFATIO.

Quantũ inter philosophiã interest Lucili uirorũ optime, & ceteras artes, tantũ interesse existimo in ipsa philosophia, inter illã partẽ quæ ad homines, & hæc quæ ad deos spectat. Altior est hæc & animosior, multũ permittit sibi, nõ fuit oculis cõtecta. Maius esse quiddã suspicata est, ac pulchrius q; extra cõspectum

speculum natura posuisset. Deniq; tantum inter duas interest, quantum inter deum & hominem. Altera docet quid in terris agendum sit, altera quid agatur in caelo. Altera errores nostros discutit, & lumen admouet, quo discernantur ambigua uitae: altera multo hanc caliginem in quo uolutamur excedit, & è tenebris terutos, illo perducit, unde lucet. Equidem tunc naturae rerum gratias ago, cum illam non ab hac parte uideo, quae publica est, sed cum secretiora eius intraui: cum disco quae uniuersaliter sit, quis autor sit, aut custos, quid sit deus, totus in se intendat, an ad nos aliquando respiciat, faciat quotidie aliquid, an semel fecerit, pars mundi sit, an mundus, liceat illi hodieque decernere, & ex lege fatorum aliquid derogare, an maiestatis diminutio sit, & confessio erroris mutanda fecisse. Neesse est enim ei eadem placere, cui nisi optima placere non possunt. Nec ob minus liber & potens est, ipse enim est necessitas sua. Nisi ad haec admitterer, non fuerat operae precium nasci. Quid enim erat, cur in numero uiuentium me positum esse gauderem? An ut cibos & potiones percolarem? ut hoc corpus casurum ac fluidum, periturumque nisi subinde impleatur, & farcirem, & uirerem agrum minister, ut mortem timerem, cui omnes nascimur? Detrahe hoc inestimabile bonum, non est uita tanti, ut sudem, ut astuem. Quam contempra res est homo, nisi supra humana se erexerit. Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? Etiam si superiores sumus, portenta uincimus. Quid est, cur suspicamus nosmetipsos, quia dissimiles deterrimis sumus? Non uideo quare sibi placeat, qui robustior est & ualitudinario. Multum interest inter uires & bonam ualitudinem. Effugisti uitia animi, non est tibi frons ficta, nec in alienam uoluntatem sermo compositus, nec cor inuolutum, nec auaricia, quae quicquid omni bus abstulit, sibi ipsi negat, nec luxuria pecuniam turpiter accipere, quam turpiter reparat, nec ambitio quae te ad dignitatem nisi per indigna non ducet. Nichil adhuc consecutus es. Multa effugisti, te nondum. Virtus enim quam affectamus magnifica est. Non quia per se beatum est malo caruisse, sed quia animum laxat, ac preparat ad cognitionem caelestium dignumque efficiat, qui in consortium dei ueniat. Tunc adsummatum habet plenumque bonum sortis humanae, cum calicatio omni malo petit altum, & in interiorum naturae sinum uenit. Tunc iuuat inter sidera ipsa uagantem diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro suo terram, non illud tantum dico, quod egeat, & signandum monetæ dedit, sed & illud, quod in occulto seruat posterorum auariciae. Nec potest ante contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, & toniles syluas, & deriuata in domos flumina, quam totum circumeat mundum, & terrarum orbem superne despiciens, angustum, & magna ex parte opertum mari, etiam ea parte qua extat late squalidum, & aut ustum aut rigentem, sibi ipse ait. Hoc est punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur. O quam ridiculi sunt mortalium termini. Ultra Istum Dacus non exeat. Istus Samothracas includat, Parthis obstet Euphrates, Danubius Sarmatica ac Romana distermine, Rhenus Germaniae modum faciat, Pyreneus medium inter Galias & Hispanias iugum extollat. Inter Aegyptum & Aethiopias harenarum inculta uastitas iaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nonne & illae unquam uidebis exercitus sub rectis ire uexillis, & quasi magnum aliquid agatur, equite modo altiora explorantem, modo à lateribus affusum, libebit dicere, It nigrum campis agmen. Formicarum iste discursus est in angusto laborantium. Quid illis & nobis interest, nisi exigui mensura corpusculi? Punctum est illud, in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis, minima etiam cum illis utrinque occurrit. Surfum ingentia spacia sunt, in quorum possessionem animus admittitur, at ita, si minimum secum ex corpore tulit, si sordidum omne detersit, & expeditus leuisque ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, crescit, ac uelut uinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis suae, quod illum diuina deflectant, nec ut alienis, sed interesse ut suis. Secure spectat occasus siderum atque ortus, & tam diuersas concordantium uias, Obseruat ubique, quae stella primum caelis lumen

al. creptos

al. sarcinem

al. surrexerit.

al. in ualitudinario

forte, Strymon thracis.

al. ueteriora

forte, undecimque oceanus in currit.

forte, proximum terris.

lumen ostendat, ubi culmen eius summum, quae cursus sit, quousque descendat. Curiosus spectator excutit singula, & quarit. Quid ni quarat? scit illa ad se pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris angustias. Quantum enim est, quod ab ultimis littoribus Hispaniae usque ad Indos iacet? Paucissimorum dierum spacium, si nauis suus uentus impleuit. At illa regio caelestis per triginta annos uelocissimo sideri uitam praestat, & nusquam restitenti, sed aequaliter cito. Illic demum discit, quod diu quaeruit. Illic incipit deum nosse. Quid est deus? Mens uniuersa. Quid est deus? Quod uidet totum, & quod non uidet totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, qua nihil maius excogitari potest. Si solus est omnia, opus suum & extra & intra tenet. Quid ergo interest inter naturam dei, & nostram? Nostrae melior pars, animus est, in illo nulla pars extra animum. Totus ratio est, cum interim tantus error mortalia teneat, ut hoc quo neque formosius est quicquam; nec dispositius, nec in proposito constantius, existiment homines fortuitum & casu uolubile, ideoque tumultuosum inter fulmina nubes, tempestates & caetera quibus terra ac terris uicina pulsantur. Nec haec intra uulgum dementia est, sed sapientiam quoque professa contingit. Sunt qui putent sibi ipsis animum esse, & quidem prouidum ac dispensantem singula & sua & aliena: hoc autem uniuersum, in quo nos quoque sumus, expers esse consilij, & aut ferri temeritate quadam, aut natura nesciente quid faciat. Quam utile existimas ista cognoscere & rebus terminos ponere, quantum deus possit, materiam ipse sibi formet, an data utatur. Vtrum idea materiae prius superuenit, an materia ideae: deus quicquid uult efficiat, an in multis rebus illum tractanda destituant, & à magno artifice parua formetur multa, non quia cessat ars, sed quia id in quo exercetur saepe inobsequens arti est. Haec inspicere, haec discernere, his incumbere, nonne transilire est mortalitatem suam & in meliorem transcribere sortem? Quid tibi inquis ista proderunt? Si nihil aliud, hoc certe, sciam omnia angusta esse uersus deum. Nunc ad propositum uentum opus. Audi quid de ignibus philosophia uelit, quos aer transuersos agit. Magna ui illos excuti argumentum est, quod obliqui feruntur & praerapida celeritate. Apparet illos non ire, sed proijci. Ignium multae uariaeque facies sunt. Aristoteles quoddam genus illorum Capram uocat. Si me interrogaueris quare, prior mihi rationem reddas oportet, quare haec diuocentur. Si autem, quod commodissimum est, conuenierit inter nos, ne alter alterum interroget, quid dicit ille, responde, satius erit de re ipsa quaerere, quam mirari, quid ita Aristoteles globum ignis appellauerit Capram. Talis fuit forma eius, qui bellum aduersus Perseum Paulo gerente lunari magnitudine apparuit. Nos quoque uidimus non semel flamma ingentis pilae specie, quae tamen in ipso cursu suo dispersa est. Vidimus circa diui Augusti excessum simile prodigium. Vidimus quum de Sciano actum est, nec Germanici mors sine denuntiatione tali fuit. Dices mihi, Ergo tu in tantis erroribus es, ut existimes deos & mortium signa praemittere, & quicquam esse in terris tam magnum quod perire mundus sciat? Erit aliud ista rei tempus. Videbimus an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia alijs ita complexa sint, ut quod antecedit, aut causa sit sequentium, aut si gnium, Videbimus an dijs humana sint curae, aut series ipsa, quid factura sit, certis rerum notis nunciet. Interim illud existimo, huiusmodi ignes existere, aere uehementius trito, cum inclinatio eius in alteram partem facta est, & non cessit, sed intra se purgnauit. Ex hac uexatione nascuntur trabes & globi & facies & ardores. At cum leuius collisus & (ut dicam) frictus est, minora lumina excutuntur, erinemque uolantia sidera ducunt. Tunc ignes tenuissimi iter exile designant, & caelo producunt. Ideo nulla sine huiusmodi & spectaculis nox est. Non enim opus est ad efficienda ista magno aeris motu. Denique, ut breuiter dicam, eadem ratione sunt ista qua fulmina, sed ui minore. Quemadmodum nubes mediocriter collisae fulgurationes efficiunt, sed maiore impetu impulsae fulmina, & sic quanto illas minus presseris, tanto leuiora fulmina emittunt. Aristoteles eiusmodi rationem reddit. Varia & multa terrarum orbis exspirat, quaedam humidā, quaedam sicca, quaedam calētia, quaedam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum est, si terris omnis generis & uaria euaporant.

al. nunquam, forte, restituti Quid deus. Vide Plin. natura. hysto. li. 2. cap. 1.

al. praeu.

al. angusta. al. sed haec deinde. CAP. I.

al. motuum.

al. speculis

Haec noue uerba, ex ueteri lectione redunt, dant.

tio est, cum in cœlo quoque non unus appareat color rerum, sed acrior sit caniculæ ru-
bor, Martis remissior, Iouis nullus, in lucem puram nitore perducto. Necessè est er-
go in magna copia corpusculorum quæ terræ eieciant, & in superiore agunt par-
tem, aliqua in nubes peruenire alimenta ignium, quæ non tantum collisa possint ar-
dere, sed etiã afflata radijs solis. Nam apud nos quoque stramenta sulphure asperfa
ignem ex interuallo trahunt. Veri ergo simile est, talem materiam intra nubes con-
gregatam facile succendi, & maiores minoresue ignes existere, prout illis fuit plus,
aut minus uirium. Illud enim stultissimū est existimare, aut stellas decidere, aut tran-
silire, aut aliquid illis auferri & abradi, nam si hoc fuisset, iam defuissent. Nulla enim
nox est qua non plurimæ ire, & in diuersum uideatur abduci. Atqui, quo solent, que
que inueniuntur loco. Magnitudo sua singulis constat. Sequitur ergo, ut infra illa,
ista nascantur, & cito intercidat, quia sine fundamēto sunt & sede certa. Quare ergo
etiã nō interdū transferuntur; Quid si dicam stellas interdū non esse, quia non ap-
parent? Quemadmodum illæ latent & solis fulgore obumbrantur, sic faces quoque
transcurreunt interdū, sed abscondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen
tanta uicis emicuit, ut & aduersus diem uindicare sibi suum fulgorem possint, appa-
rent. Nostra quoque ætas nō semel uidit diurnas faces, alias ab oriente in occiden-
tem uersas, alias ab occasu in ortum. Argumentum tempestatis nauatæ putant, cum
multæ transiulant stellæ, quod si signum uentorū est, ibi uenti sunt, id est, in aere, qui
melius inter lunā & terrā est. In magna tempestate apparent, quasi stellæ uelo insidē-
tes. Adiuari se tunc periclitantes existimant, Pollucis & Castoris numine. Causa
autem melioris spei est, quod iam apparet frangi tempestatem, & desinere uentos.
Aliquando feruntur ignes, non sedent. Gylippo Syracusas petenti uisa est stella su-
per ipsam lanceam constitisse. In Romanorum castris uisa sunt ardere pila, ignibus
scilicet in illa delapsis qui sæpe fulminū modo animalia ferire solent & arbusta, & si
minore uis mittuntur, desluunt tantum & insidunt, non ferunt nec uulnerāt. Alij in-
ter nubes eliduntur, alij sereno, si aer ad exprimendum ignes aptus fuit. Nam sereno
quoque cœlo aliquando tonat, ex eadem causa, qua nubilo, aere inter se colliso. Qui
etiã si est lucidior ac siccior, coire tamen & facere corpora quædam similia nubibus
potest, quæ percussa reddant sonum. Quandoque igitur fiūt trabes, quandoque clypei
& uastorum imagines ignium, ubi in talē materiam incidit similis causa, sed maior.
CAP. II. Videamus nunc quemadmodum fiat is fulgor, qui sydera circumuolat. Memo-
riæ proditum est, quo die diuus Augustus urbem, ex Apollonia reuersus, intrauit,
circa solem uisum coloris uarij circulum, qualis esse in arcu solet, hunc Græci halo
uocant, quem nos dicere coronam aptissimè possimus. Quemadmodum fieri dica-
tur exponam. Cum in piscinam lapis missus est, uidemus in multos orbis aquam
descendere, & fieri primum angustissimum orbem, deinde laxiores ac deinde ma-
iores, donec euanescat impetus, & in planiciem immotarum aquarum soluat. Ta-
le quiddam cogitemus fieri etiã in aere, cum spissior factus, plagam sentire potest,
lux solis aut lunæ uel cuiuslibet syderis incurrens, recedere illum in circulos cogit.
Nam humor & aer & omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impelli-
tur, qualis est eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum est, ergo & aer per
cassus lumine hunc modum exhibet. Ob hoc tales splendores Græci areas uocauer-
re, quia ferè terendis frugibus loca destinata sunt rotūda. Nos autem non existime-
mus istas, siue areas siue coronæ sint, in uicinia syderum fieri, plurimum ab his ab-
sunt, quamuis t̄ cingere ea & coronare uideatur. Non longe à terra sit talis effigies,
quam uisus noster solita imbecillitate deceptus, circa ipsum sydus putat positam. In
uicinia autem solis & stellarum nihil tale potest fieri, quia illic ether tenuis est. Nam
formæ crassis demum spissisque corporibus imprimi solent, in subtilibus non habēt
ubi consistant, aut hareant. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam aspici,
solet, ob aeris t̄ densi obscuritatem, frequentissimæ autem austru, cum cœlo maxi-
me graue & spissum est. Nonnunquam paulatim diluuntur & desinunt, Nonnun-
quam ab aliqua parte rumpuntur, & inde uentum nautici expectant, unde contex-
tus

forte, recedere
Area.
al. tangere
al. ob aeris dē-
sitate,

tus coronæ perit. Si enim à septentrione discesserit, aquilo erit, Si ab occidente, Fauo-
nūs, quod argumentum est, intra eam partem cœli has fieri coronas, intra quā ueni-
ti esse solent. Superiora autem non habēt coronas, quia ne uentos quidē. His argu-
mentis & illud adijce; nullam coronam colligi nisi stabili aere & pigro uento. Aliter
non solet aspici. Nam qui stat aer, impelli & deduci & in aliquam faciem fingi po-
test. Is autem qui fluit, nec feritur quidē lumine. Nō enim formatur nec resistit, quia
prima quæque pars eius dissipatur. Nunquam ergo ullam sydus talem sibi effigie cir-
cundabit, nisi cum aer erit densus atque immotus, & ob hoc custodiens incidentem
in serotundi lineam luminis, nec sine causa. Repete igitur exemplū, quod paulo an-
te proposui, Lapillus in piscinam aut lacum & aliquā alligatam aquā missus, circulo
facit innumerabiles, & hoc quidem non facit in flumine. Quare, quia omnem fi-
guram, fugiens aqua disturbat. Et hoc idem in aere euenit, ut ille qui manet possit
figurari, at ille qui rapitur & currit non det sui potestatem, & omnem ictum uentis
temque formā exturbet. Hæc de quibus dixi coronæ cū dilapsæ sint æqualiter, & in se-
meripsis euauerint, significatur aeris quies & omnium tranquillitas, & tūc aquæ ex-
pecta. Cum ab una parte cesserint, illinc uentus est unde finduntur. Si ruptæ pluri-
bus locis sunt, tempestas fit. Quare id accidat, ex his quæ iam proposui, intelligi po-
test. Nam si facies uniuersa subsedit, apparet temperatū esse aera, & sic placidū. Si
ab una parte intercisâ est, apparet inde aera incumbere, & idē illa regio uentū da-
bit. At cū undiq; & concepta & lacerata est, manifestū est à pluribus partibus in il-
lam imperum fieri, & inquietū aera hinc atque hinc assilire. Itaque ex hac inconstantia
cœli, tam multa tentantis & undiq; laborantis, futura tempestas uentorū plurium ap-
paret. Hæc coronæ noctibus ferè circa lunam, & alias stellas notantur, interdū raro,
adē ut quidam ex Græcis negauerint eas omnino fieri, cū illos historice coarguāt.
Causa autē raritatis hæc est, quod solis fortius lumen est, & aer agitatus ab illo, cale-
factusque solutior est; lunæ autem inertior uis est, & idē à circumposito aere facilius
sustinetur, eo quod sydera cætera infirma sunt, nec perumpere æra uis sua possunt.
Excipitur itaque illorum imago, & in materia solidiore ac minus cedente uersatur, De-
bet enim aer nec tam spissus esse, ut excludat ac submoueat a se lumē immisissum, nec
tam tenuis & solutus, ut nullam uenientibus radijs moram præbeat: hæc noctibus
temperatura cōtingit, cum sydera coniectū aera luce leui non pugaciter, nec aspe-
re ferunt, spissiore atque, quàm solet esse interdū, insciunt. At contra arcus in no-
cte non fit, aut admodum raro, quia luna non habet tantum uirium, ut nubes tran-
seat, & illis colorem suffundat, qualem accipiunt sole perstrictæ. Sic enim formā ar-
cus discoloris excipiunt, quia alię partes in nubibus tumidiores sunt, aliæ submissio-
res, quædam crassiores, quàm ut solē transmittāt, aliæ imbecilliores, quàm ut exclu-
dant. Hæc inæqualitas alternis lucem umbramque permiscet, & exprimit illam mira-
bilem arcus uarietate. Altera causa eiusdem modi arcus redditur. Videmus cū fistula
aliquo loco rupta est, aquā per tenue foramen elidi, quæ sparsa contra solē oblique
positū, faciem arcus repræsentat. Idem uidebis accidere, si quādo uolueris obseruare
fullonē, cum os aqua impleuit, & uestimenta tendiculis diducta leuiter aspergit, ap-
paret uarios edi colores in illo aere asperso, quales in arcu fulgere solent. Huius rei
causam in humore esse nō dubitaueris. Non fit enim unquam arcus nisi nubilo. Sed
quæramus quomodo fiat. Quidam autē esse aliqua stillicidia, quæ solem transmittāt,
quædam magis coacta, quàm ut translucant: itaque ab illis fulgorē reddi, ab his um-
bram, & sic utriusque incurfu effici arcum, in quo pars fulgeat, quæ solē recipit, pars
obscurior sit, quæ excludit, & ex se umbram proximis fecit. Hoc ita esse quidā negāt,
poterat enim umbra & lux causa uideri, si arcus duos tantum haberet colores, & sic
ex lumine umbræ constaret. Sed nunc diuersi nitent cū mille colores, Transitus
ipse tamen spectantia lumina fallit, Vtque adeo quod tangit idē est, tamen ultima dif-
stant. Videmus in eo aliquid flammæ, aliquid lutei, aliquid cerulei, & alia in picturę
modū subtilibus lineis ducta, ut ait Poeta, ut an dissimiles colores sint, scire nō pos-
sis nisi cū primis extrema cōtuleris. Nā cōmissura decipit, usque adeo mira arte natu-
ræ quod

al. nisi cū p.a/
rebit densus
al. illud ergo
in aere euenit
Hæc quatuor
noçes uidentur
superesse
hanc rem
signum uis
aqua expei
ta est
al. Econtra
CAP. III
al. repræsentata
tionem

ra quod à simillimis cœpit & in dissimilima desinit. Quid ergo istic duo colores faciunt luminis. atq; umbræ, cum innumerabilū ratio reddenda sit. Qui ita existimāt arcum fieri, dicunt in ea parte in qua pluit, singula stillicidia pluuiæ cadentis, singula specula esse, à singulis ergo imaginē reddi solis. Deinde multas imagines, imò in numerabiles, & deuexas, & in præceps transeuntes confundi. Itaq; & arcū esse multarum imaginū solis cōfusions. Hoc sic colligunt, Pelues inquit mille die sereno pone, & omnes habebūt imaginem solis. In singulis folijs, dispone singulas guttas, singula habebūt imaginem solis. At contra ingens stagnū non habebit nisi imaginem unam. Quare quia omnis circumscripta leuitas & circundata suis finibus, speculum est. Itaq; piscinā ingentis magnitudinis, insertis parietibus in plures diuide, totidem illa habebit imagines solis, quot lacus habuerit. Relinque illā sicut est diffusa, semel tibi imaginem reddet. Nihil refert quā exiguus sit humor aut lacus. Si circumseptus est, speculum est. Ergo stillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem specula sunt, totidem solis facies habent. Hæc contra intuenti perturbatione apparent, nec discerniūtur interualla, quibus singula distant, spatio prohibēte discerni. Deinde pro singulis apparet una facies turbida ex omnibus. Aristoteles idem iudicat. Ab omni inquit, leuitate acies radios suos replicat. Nihil autē leuius aqua & aere. Ergo etiā ab aere spillo uisus noster in nos redit: Vbi uerò hebes & infirma est acies, quolibet aeris iclu defecit. Quidam hoc genere ualitudinis laborāt, ut ipsi sibi uideantur occurrere, ut ubiq; imaginē suam cernant. Quare quia infirma uis oculorū non potest ne proximum quidē sibi aërem perumpere, sed resistit. Itaq; quod in alijs efficit densus aer, in his facit omnis. Satis enim ualet qualiscunq; ad imbecillum acie repellendam: longe autē magis uisum nostrum nobis remittit, qui crassior est, & per uinci non potest, sed radios luminū nostrorū moratur, & eō unde exierint reflectit. Ergo cum multa stillicidia sint, totidem specula sunt. Sed quia parua sunt, solis colorem sine figura exprimūt. Deinde cū in stillicidijs innumerabilibus, & sine interuallo cadentibus reddatur idem color, incipit facies esse nō multarū imaginū intermissarū sed unius longæ atq; cōtinuæ. Quomodo inquis, tu mihi multa mista istic imaginū esse dicis, ubi nullam uideo: Et quare cū solis color unus sit, imaginū diuersus est. Ut & hæc quæ proposuisti refellā, & alia quæ nō minus refellenda sunt, illud dicam oportet: nihil acie nostra fallacius, non tantum in his à quibus subtiliter peruidendis illam colorū diuersitas summouet, sed etiā nū his quoq; quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti specie reddi. Poma per uitrū aspiciuentibus multo maiora sunt. Columnarū interualla porticus longiores iungunt. Ad ipsam solem reuertere, hunc quē toto orbe terrarū maiorem probat ratio, acies nostra sic cōtrahit, ut sapientes uiri pedalem esse cōtenderint. Quē uelocissimū omnīū esse scimus, nemo nostrū uidet moueri, nec ire crederemus, nisi appareret isse. Mundū ipsum præcipiti uelocitate habentē, & ortus occasusq; intra momentū tēporis reuoluentē, nemo nostrū sentit procedere. Quid ergo miraris, si oculi nostri innumerabilia stillicidia non separant, & ingenti spacio intuentibus minutarum imaginū discrimē intērit: Illud esse dubiū nulli potest, quin arcus imago solis sit, rosida & caua nube cōcepta. Quod ex hoc tibi appareat, Nunquā non aduersa soli est, sublimis aut humilis, prout ille se submisit, aut sustulit contrario motu. Illo enim descendente altior est, alto depressior. Sepe talis nubes à latere solis est, nec arcum efficit, quia nō ex recto imaginē trahit. Varietas autē non ob aliam causam fit, quā quia pars coloris à sole est, pars à nube illa: humor autē modo ceruleas líneas, modo uirides, modo purpuræ similes, & luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hæc uarietatē efficiētib; remisso & intēto. Sic enim & purpura eodē conchylio nō in unū modū exit. Interest quantū macerata sit, crassius medicamentū an aquatius traxerit, sæpius mersa sit an excocta, an semel tincta. Non est ergo mirū cum duæ res sint, sol & nubes, id est corpus & speculum, si tam multa genera colorū exprimuntur, quæ in multis generibus possunt aut incitari, aut languescere. Alius enim est color ex igneo lumine, alius ex obtuso & leniore. In alijs rebus ꝑ uaga inquisitio est, ubi non habemus quod manu

al. una sed melius uaga.

tenere possimus, & late coniectura mittēda est: hic apparet duas causas esse arcus: solem nubemq; quia nec sereno unquam sit, nec ita nubilo, ut sol lateat. Ergo utiq; ex his est, quorum sine altero non est. Iam nunc illud accedit, quod æquē manifestum est speculi ratione imaginem reddi, quia nunquā nisi ex contrario redditur, id est nisi ex altera parte steterit, quod apparet, ex altera quod ostendit. Rationes quæ non persuadent, sed cogūt, à geometris adferuntur, nec dubiū quicquā relinquitur, quin arcus imago solis sit male expressi, ob uitū figuramq; speculi. Nos interim tēte mus alias probatiōes, quæ de speculo legi possunt. Inter argumēta sic nascētis arcus pono, quod celerrime nascitur, igneus enim uariū corpus cœlo intra mōmentum subtexitur & eque celeriter aboletur, nihil autem tam cito redditur quā à speculo imago. Non enim facit quicquā sed ostēdit. Parianus Arremidorus adijcit, & quæle genus nubis esse debeat, quod talem soli imaginem reddi. Si speculū, inquit, concauum feceris, quod sit sectæ pilæ pars si extra mediū constiteris, quicunq; iuxta te steterint, uniuersa à te uidebuntur ꝑ priores tibi quā speculo. Idem, inquit, cuenit, cum rotundam & cauum nubem intuemur à latere, ut solis imago à latere discat, ꝑ prioresq; nobis sit, & in nos magis cōuersa. Color igitur igneus à sole est, ceruleus à nube: ceteri utriusq; mixtura. Contra hæc illa dicuntur. De speculis duæ opiniones sunt, alij enim in his simulachra cerni putant, id est corporum nostrorum figuræ à nostris corporibus emissas ac separatas: alij imagines autē non esse in speculo, sed ipsa aspici corpora, retorta oculorum acie, & in se rursus deflexa. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo ipsas uideamus, sed quomodo imago ꝑ similis debet à speculo reddi. Quid nam est tam dissimile, quā sol & arcus, in quo neq; color neq; figura solis, neq; magnitudo apparet: Arcus enim longior ampliorq; est longeq; ea parte, qua fulget, rubicundior quā sol, ceteris uerò coloribus diuersus. Deinde cū uelis speculū aeri cōparare, des oportet mihi eandem leuitatē corporis, eandem aqua litatē, eundem nitore. Atqui nullæ nubes habent similitudinē speculi, per medias sæpe transiunt, nec in illis nos cernimus. Qui montū summa conscendūt, spectant nubē nec tamen imaginem suam in illa cernunt. Singula stillicidia singula specula sunt. Concedo, sed illud nego ex stillicidijs constare nubem. Habent enim quadam, ex quibus fieri stillicidia possunt, non ipsa. Nec aqua quidem habent nubes, sed materiam futuræ aquæ. Concedā tibi & guttas innumerabiles in nubibus esse, & illas faciē reddere, non tamen omnes unā reddunt, sed singule singulas. Deinde inter se specula claudet, in unam imaginē non coibūt, sed quæq; particula ꝑ se rei similitudinem claudet. Sunt quædam specula ex multis minutisq; cōposita, quibus si unum ostenderis hominem, populus apparet, unaquaq; parte faciem suam exprimēte. Hæc cum sint cōiuncta & simul collocata, nihilominus seducūt imagines suas, & ex uno turbam efficiunt. Ceterum cæteram illam non cōfundunt, sed diremptam in facies singulas distrahunt: arcus uno circumscriptus ductu, una totius est facies. Quid ergo, inquit, non & aqua, rupta fistula, sparfa, & remo excussa habere quiddam simile, his quos uidemus in arcu, coloribus solet. Verum est, sed nō ex hac causā, ex qua tu uideri uis, quia unaquaq; stilla recipit imaginem solis. Citius enim cadunt stillæ quā ut concipere imaginem possint. Standum est, ut id quod imitantur excipiat. Quid ergo sit? Colorē non imaginē ducūt, alioquin, ut ait Nero Cæsar disertissime, Cōlla cythericæ splendent agitata columbæ, & uarijs coloribus pauonum ceruix, quoties aliquod deflecutur, niter. Nunquid ergo dicemus specula eiusmodi plumas, quarum omnis inclinatio in colores nouos transit? Non minus nubes diuersam speculis naturam habent quā ues retulij & Chamæcontes, & reliqua animalia, quorum color aut ex ipsis mutatur, cum ira uel cupidine accensa, cutem suam uariant, humore ꝑ diffuso, aut positione lucis, quā prout rectam uel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim simile speculis habent nubes, cum illa non perluceant, hæc transmittant lucem? Illa densa & coacta, hæc raræ sint: illa eiusdem materiæ tota, hæc diuersis temere cōpositæ, & ob hoc discordes, nec diū coheræsuræ. Prætere a uideamus ortu solis partem quandam cœli rubere, uideamus nubes aliquando ignei colo

CAP. IIII

legi, pro collis

forte, proprio

CAP. V

forte, solis de nube in speculo similis reddi possit.

al. uita

Vide Rhodiginum libr. 17, ca. 7.

al. sustulit

ris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem unum accipiunt solis occursum, sic multos ab illis trahi, quamuis non habeant speculi potentiam? Modo, inquit, inter argumenta ponebas, semper arcum contra solem excitari, quia ne à speculo quidem imago redderetur, nisi aduerso. Hoc, inquit, commune nobis est. Nam quemadmodum opponendum est speculo, id cuius imaginem in se transferat. Ita sol ad hoc apte ponendus est, sic ut nubes infici possit. Non enim idem facit si undique fulsit, & ad hoc opus est radiorum idonea locatio. Hæc dicuntur ab his, qui uideri uolunt nubem colorari. Posidonius & hi qui speculari ratione effici iudicant uisum, hoc respondet. Si ullus esset in arcu color, permaneret, & uideretur eo manifestius, quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara est, interit cum è uicino est uentura. Fluic contra traditioni non consentio, cum ipsam sententiam probem. Quare? dicam. Quia coloratur quidem nubes, sed ita ut color eius non undique appareat. Nam ne ipsa quidem undique apparet. Nubem enim nemo, qui in ipsa est, uidet. Quid ergo mirum, si color eius non uidetur ab eo à quo ipsa non uisitur? Atqui quamuis ipsa non uideatur, est, ergo & color. Ita non est argumentum falli coloris, quia idem apparere accedentibus desinit. Idem enim in ipsis euenit nubibus, nec ideo falsæ sunt, quia non uidentur. Præterea cum dicitur tibi nubem sole esse suffectam, non dicitur tibi colorem illum immixtum esse uelut duro corpori ac stabili & manenti, sed ut fluído & uago, & nihil amplius quam per breuem speciem recipi. Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo uim suam ostendunt. Purpuram tyriam quo melior & saturiorque est, eo oportet ut altius teneas, ut fulgorem suum ostendat. Non tamen ideo non habet illa colorem, quia quem optimum habet, non quomodocumque explicetur, ostendit. In eadem sententia sum, qua Posidonius, ut arcum iudicem fieri nube formata in modum concaui speculi & rotundi, cui forma sit partis pilæ sectæ. Hoc probari, nisi geometriæ adiuuerint, non potest, qui argumentis nihil dubij relinquuntibus docent, solis illam esse effigiem, non similem. Neque enim omnia & aduerso specula respondent. Sunt quæ uidere extimescas, tanta deformitate corruptam faciem uisenti reddunt, seruata similitudine in peius. Sunt quæ cum uideris, placere tibi uires tuæ possint, in eam lacerti crescunt, & totius corporis supra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt quæ dextras facies ostendant, sunt quæ sinistras, sunt quæ torqueant uel euerant. Quid ergo mirum est, eiusmodi speculum quo solis species uitiosa red datur, in nube quoque fieri? Inter cætera argumenta & hoc erit, quod nunquam maior arcus dimidio circulo apparet, & quod eo minor est, quo altior est sol. Et bibit in gens Arcus, ut ait Vergilius noster, cum aduenat imber, sed non eandem, undecumque apparuerit, minas affert. A meridie ortus magnam uim aquarum uehet. Vincit enim non poterunt uehementissimo sole, tantum est illis uirum. Si circa occasum resullit, & rorabit & leuiter impluet. Si ab ortu circa uere surrexerit, serena promittit. Quare tamen si imago solis est arcus, longe ipso sole maior apparet? Quia est alicuius speculi natura talis ut maiora multo quam uideat, ostendat, & in portentuosam magnitudinem augeat formas: alicuius inuicè talis est ut minuat. Illud mihi dic, quare in orbem eat facies nisi orbi redditur? Dices fortasse, unde sit ille color varius: unde talis figura sit, non dices, nisi aliquod exemplar, ad quod formetur, ostēderis. Nul lum autem aliud, quam solis est à quo fatearis illi colorem dari, sequitur ut detur & forma. Denique inter me & te cōuenit, colores illos quibus regio cœli depingitur à sole esse. Illud unum inter nos non conuenit, tu dicis illum colorem esse, ego uideri. Quis ue est, siue uidetur, à sole est. Tu non expedies, quare color ille subito desinat, cum omnes fulgores paulatim discutiantur. Pro me est & repentina eius facies & repentinus interitus. Proprium enim est speculi hoc, quod non per partes struitur, quod apparet, sed statim totum sit. Estque cito omnis imago in illo aboletur quam ponitur. Nihil enim aliud ad ista efficienda uel remouenda opus est, quam ostendi & ab duci. Non est propria in ista nube substantia, nec corpus, sed mendax est sine resimilitudo. Vis scire hoc ita esse? Desinet arcus, si obtexeris solem. Oppone, inquam, soliam alteram nubem, istius uarietas peribit. At maior est aliquanto arcus, quam sol.

Saturior, forte saturior

Præ, ad uerum

CAP. VI.

al. rorabit et leuiter

sol. Dixi modo fieri specula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adiciam omnia per aquam uidentibus longe esse maiora. Literæ quamuis minutæ & obscuræ per uitream pillam aqua plenam, maiores clarioræque cernuntur. Poma formosiora quam sint uidentur, si innatant uitro. Sydera ampliora per nubem aspicienti cernuntur, quia acies nostra in humido labitur, nec apprehendere quod uult si desiter potest. Quod manifestum fiet, si poculum adimpleueris aqua, & in id conieceris annulum. Nā cum in ipso fundo faceat annulus, facies eius in summo aquæ redditur. Quicquid uidetur per humorem, longe amplius uero est. Quid mirum maiorem reddi imaginem solis, quæ in nube humida uisitur, cum de causis durabus hoc accedat, quia in nube est aliquod uitro simile, quod potest per lucere, est aliquid & aquæ, quæ si nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex fluxu uertatur.

Quoniam inquit, uitri fecisti mentionem, ex hoc ipso contra te argumentum sumam. Virgula solet fieri uitrea, stricta, uel pluribus angulis in modum clauæ torosa, hæc si ex transuerso solem accipit, colorem talem qualis in arcu uideri solet, reddit, ut scias hic non imaginem solis esse, sed coloris imitationem ex repercussu. In hoc argumento multa sunt pro me. Primum quod apparet quiddam leue esse debere, simile le speculo, quod solem repercutiat: deinde quod apparet non fieri illum colorem, sed speciem falli coloris, qualem ut dixi columbarum ceruicæ, & sumit & ponit, utcumque deflectitur: hoc autem & in speculo est, cuius nullus uidetur color, sed simulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc soluendum est, quod non uisitur in illa uirgula solis imago, cuius bene exprimentæ capax non est. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia leuis est materia, & ad hoc habilis, sed non potest quia enormiter & fracta est. Si apte fabricata foret, totidem redderet soles, quot habuisset & inspectores. Quare quia non discernuntur inter se, non satis in uicem speculi nitent, inchoant tantum imagines nec exprimunt, & ob ipsam uiciniam turbant, & in speciem coloris unius adducunt. At quare arcus non implet orbem, sed dimidia pars eius uidetur, cum plurimum porrigitur, incuruaturque? Quidam ita opinantur. Sol cum sit multo altior nubibus à superiore tantum illas percutit parte, sequitur ut inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cum ab una parte solem accipiant, unam partem eius tantum imitantur, quare nunquam dimidia maior est. Hoc argumentum parum potest esse. Quare quia quamuis sol à superiori parte sit, totam tamen percutit nubem. Ergo contingit? Quid nunc cum radios transmittere soleat, & omnem densitatem perumpere? Deinde de contrariam rem proposito suo dicunt. Nam si superior est sol, & ideo tantum superiori parti nubium affunditur, nunquam terratenus descendit arcus. Atqui usque in humum demittitur. Præterea nunquam non contra solem est arcus. Nihil ad rem pertinet, supra infraue sit, quia totum quod contra est, latus uerberatur. Deinde alia quando arcum & occidens facit, cum certe ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus, atqui & tunc dimidia pars est, quamuis solem nubes ex humili & fordido accipiant. Nostri qui sic in nubilo, quomodo in speculo lumen reddi uolunt, nubem cauam faciunt, & sectæ pilæ partem, quæ non potest totum orbem reddere, quia ipsa est pars orbis. Proposito accedo, argumento non cōsentio. Nā si in concauo speculo tota facies oppositi orbis exprimitur, & in semiorbe nihil prohibet aspici totam pilam, etiam si diximus circulos apparere soli lunæque in similitudine arcus circūdatos, quare & ille arcus in circulum iungitur nunquam? Deinde quare semper concaue nubes solem accipiunt, nec aliquando & planè extentes? Aristoteles ait, post autumnales æquinoctia qualibet hora die arcum fieri, æstate non fieri, nisi incipiente aut inclinato iam die. Cuius rei causa manifesta est. Primum medio die sol calidissimus nubes euincit, nec potest ab his imaginem suam accipere, quas scindit. At matutino tempore, & uergens ad occasum cum minus uirum habeat, minus calidus est, & ideo à nubibus & sustineri & repercuti potest. Deinde cum arcum facere non soleat, nisi aduersis his, in quibus facit, nubibus cum breuiores dies sunt semper obliquus est. Itaque qualibet diei parte etiam cum altissimus est habet aliquas nubes, quas ex aduerso ferire potest. At temporibus æstiuis supra nostrum uerticem fertur. Itaque medio die excellentissimus

CAP. VII.

al. facta forte, inspecturas

CAP. VIII.

Cur arcus sit dimidius tantum

al. plana et ru mentes

Post autumnales æquinoctia qualibet hora est arcus.

CAP. IX.

terras rectiore aspiciat linea, quam ut ullis nubibus possit occurrere. Omnes enim tunc sub se habet. Nunc dicendum est de uirgis, quas non minus pictas uariasque & aque pluiiarum signa solemus accipere. In quibus non multum operae consumendum est, quia uirgae nihil aliud quam imperfecti arcus sunt. Nam facies quidem illis est picta, sed nihil curuati habent. In rectum iacent. Fuit autem iuxta solem ferè in nube humida, & iam se spargente. Itaque idem est in illis qui in arcu color, tantum figura mutatur, quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia est.

CAP. X.

Similis uarietas in coronis est, sed hoc differunt, quod coronae ubique fiunt, ubicunque sydus est, arcus non nisi contra solem. Virgae non nisi in uicinia solis. Possunt & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam si diuiseris, arcus erit, si direxeris, uirga. In omnibus color multiplex est, ex ceruleo fuluoque uariis. Virgae soli tantum iacent. Arcus solares lunaresque omnes sunt. Coronae omnium syderum.

CAP. XI.

Aliud quoque uirgarum genus apparet, cum radij per angusta foramina nubium tenues, intenti distantisque inter se diriguntur, & ipsi signa imbrium sunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas uocem? imagines solis? Historici soles, uocant, & binos ternosque apparuisse memoriae tradunt. Graeci *ωαριλια* appellant, quia in propinquo ferè à sole uisuntur, aut quia accedunt ad aliquam similitudinem solis. Non enim totum imitantur, sed imaginem eius figurantque. Ceterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Vergilius, qui dubitauit de nomine, deinde id de quo dubitauerat posuit, & quo te nomine dicam, Rhetica, nec cellis ideo contendere falernis. Nihil ergo prohibet illas parelia uocari. Sunt autem imagines solis in nube spissa & uicina in modum speculi. Quidam parelion ita definiunt, nubes rotunda & splendida, similisque soli. Sequitur enim illi, nec unquam longius relinquatur, quam fuit cum apparuerit. Nūquid non strum miratur, si solis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu uiderit? Non ut puto. At qui tam in sublimi facies eius potest, quam inter nos, reddi modo idonea est materia, quae reddat. Quoties defectionem solis uolumus deprehendere, ponimus pelues, quas aut oleo, aut pice implemus, quia pinguis humor minus facile turbatur, & ideo quas recipit imagines seruat. Apparere autem imagines non possunt, nisi in liquido & immoto. Tunc solemus notare quemadmodum se luna soli opponat, & ut illum tanto maiorem, subiecto corpore abscedat, modo ex parte, si ita contigit, ut latus occurrerit, modo totum. Haec dicitur perfecta defectio, quae stellas quoque ostendit, & intercipit lucem, tunc scilicet cum uterque orbis sub eodem libramento stetit. Quemadmodum ergo in aere utriusque imago in terris aspici potest, ita in aere, cum sic coactus aer & limpidus constitit, ut faciem solis acciperet, quam & aliae nubes accipiunt, sed transmittunt, si aut mobiles sunt, aut raras, aut sordidae. Mobiles enim spargunt illam, raras emittunt, sordidae turpesque non sentiunt, sicut apud nos imaginem maculosa non reddunt.

CAP. XIII.

Solent & bina fieri parelia eadem ratione. Quid enim impedit quo minus tot sint, quot nubes fuerint aptae ad exhibendum imaginem solis? Quidam in illa sententia sunt, quoties duo simulachra talia existant, ut iudicent unum esse solis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque cum plura specula disposita sunt ita, ut alteri sit conspectus alterius, omnia implentur, & una imago à uero est, cetera imaginum effigies sunt. Nihil enim refert quid sit, quod speculo ostendatur. Quicquid enim uidet, reddit. Ita illi quoque in sublimi, si nubes fors aliqua disposuit, ut inter se aspiciat, altera nube solis imaginem, altera imaginis reddi. Debet autem haec nubes, quae hoc praestant, densa esse, leues, splendidae, planè naturae solis. Ob hoc omnia quae huiusmodi sunt simulachra, candida sunt & similia lunariis circulis, quia ex percussu oblique accepto sole resplendent. Nam si infra solem nubes fuerit, & propior, ab eo distinetur: longe autem posita radios non remittit, nec imaginem efficit. Quia apud nos quoque specula cum à nobis procul abducta sunt, faciem non reddunt, quia acies nostra non habet usque ad nos recursum. Pluiiarum autem & hi soles (ut enim historica lingua) indicia sunt: utique, si à parte austru conspicerentur, inde maxima nubes ingraues-

ingrauescunt, cum utriusque solem cinxit talis effigies (si Arato credimus) tempestas surgit. Tempus est alios quoque ignes percurrere, quorum diuersae figurae sunt. Aliquando emicat stella, aliquando ardores sunt, aliquando fixi & haerentes, nonnunquam uolubiles. Horum plura genera conspiciuntur. Sunt enim uelut corona cingente introrsus ignes. Coeli recessus est similis effossa in orbem spelunca. Sunt pithiae, cum magnitudo uasti rotundi; ignis dolio similis, uel fertur, uel in uno loco flagrat. Sunt Chasmata, cum aliquando coeli spacium defedit, & flammam dehiscens uelut in abdito ostentat. Colores quoque horum omnium plurimi sunt. Quidam ruboris accerimi, quidam euanidae ac leuis flammae, quidam candidae lucis, quidam micantes, quidam aequaliter & sine eruptionibus aut radijs fului. Videmus ergo stellarum logos à tergo albescere tractus. Haec uelut stellae exilitant & transuolant, uidenturque longum ignem porrigere, propter immensam celeritatem, cum acies nostra non discernat tantum earum, sed quaecumque cucurrerunt, totum ignitum credat. Tanta enim est uelocitas motus, ut partes eius non dispiciantur, sed tantum summa prendantur. Intelligimus magis, quae appareat stella, quam quae eat. Itaque uelut igne continuo, totum iter signat, quia uisus nostri tarditas non subsequitur momenta currentis, sed uidet simul & unde exilierit & quò peruenerit. Quod fit in fulmine, longus nobis uidetur ignis eius, quia cito spacium suum transilit, & oculis nostris occurrit uniuersum per quod deiectus est. At ille non est extenti corporis, per omne spatium per quod uenit, neque tam longa & extenuata in impetum ualent. Quomodo ergo profiliunt? At tritu aeris ignis incensus, uento praecipit impellitur, non semper tamen uento austrum fit. Nonnunquam ex aliqua opportunitate aeris nascitur. Multa enim sunt in sublimi, sicca, calida, terrena, inter quae oritur, & pabulum suum subsequens desluit, ideoque uelociter rapitur. At quare color diuersus est? Quia refert, quale sit id quod incenditur, & quam uehemens quo incenditur. Ventum autem significat eiusmodi dilapsus, & quidem ab ea parte qua erumpit.

Fulgores, in quibus, quomodo uiuunt, quos Graeci *σέλαε* appellant, multis ut aiunt, modis. Potest illos uentorum uis edere, potest superioris coeli feruor. Nam cum late sulcus sit ignis, inferiora aliquando, si sunt idonea accendi, corripit. Potest stellarum motus cursu suo excitare ignem, & in subiecta transmittere. Hoc uero non potest fieri, ut aer uis igneam usque in aethera elidat, ex qua fulgor ardore sit stella, uel similis excursus. Ex his fulgoribus quaedam in praecipua sunt similia profilitibus stellis, quaedam certo loco permanent, & tantum lucis emittunt, ut fugerent tenebras, & diem representent, donec consumpto alimento, primum obscuriora sint, deinde flammam modo, quae in se cadit, per assiduam diminutionem redigantur in nihilum. Ex his quaedam in nubibus apparent, quaedam supra nubes, cum aer spissus, ignem, quem prior terris diu pauerat, usque in sydera expressit. Horum aliqua non patiuntur moram, sed transcurrunt aut extinguuntur subinde qua relaxerant. Hi fulgores dicuntur, quia breuis facies illorum & caduca est; nec sine iniuria decidens, saepe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his recta uidemus ista sine fulmine, quae astrapoplecta Graeci uocant. At quibus longior mora & fortior ignis est, motum quoque coeli & sequens, aut qui proprios cursus agunt, cometas nostri putant, de quibus dicemus. Horum genera sunt pogoniae, lampades, & cyparissiae, & alia omnia quorum ignis in exitu sparsus est. Dubium an inter hos ponantur trabes, & pithiae, quae raro sunt uisae. Multa enim conglobatione ignium indigent, cum ingens illorum orbis aliquando matutini amplitudinem solis exuperet. Inter haec ponas liceat, & quod frequenter in historijs legimus, coelum ardere uisum, cuius nonnunquam tam sublimis ardor est, ut inter ipsa sydera uideatur, nonnunquam tam humilis, ut speciem longinqui incendij praebat. Sub Tiberio Caesare cohortes in auxilium Ostiensis Coloniae cucurrerunt, tanquam conflagrantis, cum coeli ardor fuisset per magnam partem noctis, parum lucidus, crassus fumidusque ignis. De his nemo dubitat quin habeant flammam quam ostendunt, certa illis substantia est. De prioribus quaeritur, de arcu dico & coronis, an decipiant aciem & mendacio consentent, an illis quoque uerum sit, quod

CAP. XIII.

Pithiae
Chasmata

al. perit

CAP. XV.

Sine fulmine,
in uetere non
est.

al. sequuntur

sit, quod apparet. Nobis nō placet in arcu aut coronis subesse aliquid corporis certum, nihil enim iudicamus in speculis, nisi fallaciam esse, nihil aliud quam alienū corpus mentientibus. Non enim est in speculo, quod ostenditur. Alioquin non exiret, nec alia protinus imagine obduceretur, nec innumerales modo interirent, modo exciperentur formæ. Quid ergo? Simulachra ista sunt, & inanis uerorū corporum imitatio, suntq; ista a quibusdam ita cōposita, ut & hæc possint detorquere in prauum. Nam (ut dixi) sunt specula quæ faciem prospicientium obliquet, sunt quæ in infinitum augeant, ut humanum habitum excedant, modumq; nostrorum corporum. Hoc loco uolo tibi narrare fabellam, ut intelligas quàm sceleratam in instrumentum irritandæ uoluptatis libido contemnat, & ingeniosa sit ad incitadum furorem suum. Hostis quidam fuit obscenitatis usque in scenam productæ. Hunc diuitem auarum sestertij milies seruum diuus Augustus indignum iudicia iudicauit, cum à seruis occisus esset, & tamen non pronunciauit iure casum uideri. Non erat ille tantummodo ab uno sexu impurus, sed tam uirorum quàm sceleratam in instrumentum irritandæ uoluptatis libido contemnat, & ingeniosa sit ad incitadum furorem suum. Hostis quidam fuit obscenitatis usque in scenam productæ. Hunc diuitem auarum sestertij milies seruum diuus Augustus indignum iudicia iudicauit, cum à seruis occisus esset, & tamen non pronunciauit iure casum uideri. Non erat ille tantummodo ab uno sexu impurus, sed tam uirorum quàm sceleratam in instrumentum irritandæ uoluptatis libido contemnat, & ingeniosa sit ad incitadum furorem suum.

*al. hoc possent
et detorque-
rent.*

CAP. XVI. Hoc loco uolo tibi narrare fabellam, ut intelligas quàm sceleratam in instrumentum irritandæ uoluptatis libido contemnat, & ingeniosa sit ad incitadum furorem suum. Hostis quidam fuit obscenitatis usque in scenam productæ. Hunc diuitem auarum sestertij milies seruum diuus Augustus indignum iudicia iudicauit, cum à seruis occisus esset, & tamen non pronunciauit iure casum uideri. Non erat ille tantummodo ab uno sexu impurus, sed tam uirorum quàm sceleratam in instrumentum irritandæ uoluptatis libido contemnat, & ingeniosa sit ad incitadum furorem suum.

al. insanabile

*al. lacinandum
al. apponeren-
tur*

*al. At meher-
cules*

*al. uidabat pec-
care contentus*

al. clumibus.

al. imponam.

CAP. XVII. Derideantur nunc philosophi, quod de speculi natura differant, quod inquirant, quid ita facies nostra nobis & quidem in nos obuersa reddatur. Quid sibi rerum natura uoluit, quod cum uera corpora dedisset, etiam simulachra eorū aspici uoluisset.

uoluisset. Quorsum pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum capace. Non in hoc scilicet, ut ad speculum barbam faciemque uelleremus, aut ut faciem uiri poliremus. In nulla re illa negotiū luxuriæ concessit, sed primum omnium, quia imbecilli oculi ad sustinendum cominus solem ignoraturi erant formam eius, hebetato illum lumine ostendit. Quamuis enim eum orientem occidentemque contemplari liceat tamen habitum eius, ipsum qui uerus est, non rubentis, sed candida luce fulgentis nesciremus, nisi in aliquo nobis humore leuoreuē aspici facilius occurreret. Præterea duorum syderum occursum, quo interpolari diēs solet, non uideremus, nec scire possimus, quid esset, nisi leuore huiusmodi solis lunaque imagines uideremus. Inuenta sunt specula, ut homo ipse se nosceret. Multa ex hoc consecuta primo sui noticia, deinde & ad quadam consilium. Formosus, ut uitaret infamiam, deformis, ut sciret redimendum esse uirtutibus, quicquid corpori de esset. Iuuenis, ut flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendū, & fortia audendi. Senex, ut indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, nosmetipsos uidendi. Fons cuique perlucidus aut leue saxum imaginem reddit. Nuper me in littore uidi, cum placidum uentis staret mare. Qualem fuisse cultum putas ad hoc speculum se cernentium? Aetas illa simplicior & fortuitis contenta, nondū in uitium beneficium detorquebat, nec inuentum naturæ libidinem luxumque rapiebat. Primo faciem suam cuique casus ostendit, deinde cum insitus sui moralibus amor, dulcem aspectum formæ faceret, sæpius ea despexere, in quibus prius effigies suas uiderant. Postquam deterior populus ipsas subijt terras, effossurus obruēda, ferrum primo in usu fuit, & id homines impune eruere, si solum eruisent. Tunc demum alia terræ mala, quorum leuitas aliud agentibus speciem suam obtulit, quam hic in poculo, ille in ære ad alios usus comparato uidi, & mox proprio huic ministerio præparatus est orbis, nondum argenti nitore, sed fragilis uilisque materia: tunc quoque cum antiqui illi uiri incondite uiuerent, satis nitidi, si squalorem opere collectum aduerso lumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere, & in hac re quisque sibi, alterique operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu, criminis ille, quem effundere olim mos uiris fuit, attrēbatur, sed illum sibi sine ullo artifice formosi quatiēbant, non aliter quàm iubam generosa animalia. Postea rerum iam portiente luxuria, specula totis paria corporibus auro argentoque calata sunt, denique gemmis adornata, & pluris unum ex his sceleratæ constitit, quàm antiquarum dos fuit, illa quæ publice dabatur, imperatorum pauperum & liberis. An tu existimas, ex auro nitidum habuisse Scipionis filias speculum, cum illis dos fuisset æs graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non fecisset illis senatus dotem, si habuissent. At quilibet ille fuit, cui foci loco senatus fuit, intellexit se accipisse dotem, quam fas non esset reddere. Iam libertinorum uirgunculis in unum speculum non sufficit illa dos, quam dedit. Pop. Roman. filias Scipionis. Procellit enim molestius, paulatim opibus ipsis inuitata luxuria, & incrementum in gēs uitia acceperunt. Adeoque omnia indiscreta sunt peruersissimis artibus, ut quicquid mundus muliebris uocabatur sarcinæ uiriles sint. Minus dico, etiam militares. Iam speculum ornatus tantum causa adhibitum, nulli non uitio munerario, necessarium factum est.

*al. comentium
al. in uitia, bla-
ditias detor-
quebat.*

al. filiabus.

*Vide supra de
cōsolat. ad Al-
binum. Cd. 12.*

ERASMI IN LIBRUM PRIMVM NATVRALIUM QVAESTIONVM.

Quo nequitiam meam. Fortunatus putat non absurde legi, nequitia mea. Hoc ut uerum sit, apud Horatium in codicibus emendatis non legitur. Quo mihi fortuna est, sed, quo mihi fortunam, si non conceditur uti? Et habet abrupti sermonis tropus suam gratiam, ita, quo nequitiam, meam, subaudi, exerceos

Cap. 16.

PINCIA.

Præfatio.

ALTERA multo supra hanc caliginem in qua uolutamur excedit.] *Vetus lectio fidelior & breuior. Altera caliginem in qua uolutamur excedit. Non fuerat operæ precium nasci.] Eadem. Non fuerat nasci, qua loquendi consuetudine & ipse alibi Seneca utitur, & alij subinde auctores. Qui robustior est ualutinario] *Vi deo sensum posse constare etiam si sic legatur. Sed omnis scripta lectio habet. Qui robustior est in ualutinario. Appellatur ualutinario Seneca locus ubi agroti curantur, ut lib. epistoliarum 3. Non sum tam improbus ut curaciones ager obeam, sed tanquam in eodem ualutinario iaceam, de communi malo tecum loquor.] *Isthum Samo thraces includat] Scribendum forte. Isthmus suus Thraces includat, ut intelligat de Isthmo Thracice Chersonesi. Aut certe. Strymo suus Thraces includat. Terminus enim Strymo fluius inter Macedoniam & Thraciam Ptole- mæo & reliquis.***

Cap. 1.

Varia & multa terrarum orbis expirat] *Corrigendum arbitror. Varia & multa terræ corpuscula expirant, quoniam subijcit. Necessè est ergo in magna copia corpusculorum quæ terræ eieciant. Nec mirum si terris omnibus generis & uaria euaporatio est] Scribendum terra, nō terris, ex uetere lectione, & melius forte legeretur omni- gena quam omnis generis.*

Cap. 2.

IN multos orbis aquam descendere.] *Correctius ut opinor legeretur, recedere, quam descendere, ut paulo post recedere illum in circulos cogit. Et fieri primum angustissimum orbem.] *Uerbum, fieri, in uetere lectione non habetur. Nisi cum aer erit densus] *Vetus lectio, nisi cum parebit densus pro apparebit. Qua dictione & interpretis Eius meliorum in euangelio Marci usus est, & Martialis poeta, & in orationibus Cicero, si modo fidelia sunt Romana impressionis exemplaria.***

Cap. 3.

illam mirabilem arcus uarietatem] *Eadem, illam mirabilem arcus representationem. Quam lectionem afferunt ueram uerba quæ sequuntur, quæ sparsa contra solem oblique positum faciem arcus representat. Vestimenta tendiculis diducta.] *In eadem, non tendiculis habetur sed credideris. Legendum arbitror craticulis siue clariculis.**

Cap. 16.

BRACHII mensuram & longitudinem & crassitudinem & crassitudinem excederet.] *Mellem scriberes, brachij mensuram & longitudinem & crassitudinem excederet. Quamquam uerba illa, & crassitudinem, non habentur in uetere lectione. Nec quantum peccabat uidere contentus] *Argutior lectio, & magis acumen Senecæ referens est lectio codicis diuæ Martiæ, nec quantum uidebat peccare contentus. Cui suffragantur uerba non multo post sequentia. Obscenitas mea plusquam caput uideat. Cum complexus erat & caput merferat genibusque alienis obheserat] *Vetus lectio, cum complexus erat clunibusque alienis obheserat, cetera ociosa sunt. Exemplar Pincianum, nō clunibus habet, sed diuinibus. Ut forte legendum sit inguinibus, nam de obscenitate oris sermo est. Facinus indignum hic forte cito, & antequam hæc uideret occisus est. Ad speculum suum immolandum fuit] *Castigandum reor. Facinus indignum hic foret cito & antequam hæc uideret occisus. Post ad speculum suum immolandum fuit.****

Cap. 17.

Sapius ea despexere in quibus prius effigies suas uiderant.] *Scribendum putamus mutato uerborum ordine, ea despexere in quibus prius effigies suas sepe uiderant. Et mox proprio huic ministro preparatus est orbis.] *Et mos fuit proprio preparatus est orbis, eadem. Legendum forte, & mox usui proprio preparatus est orbis. Quam dedit pro se Scipio] *Emendandum forte, quam dedit Po. Ro. filie Scipionis. Cuius historiam meminit Valerius Maximus lib. 4. capite de paupertate.***

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRA-
LIVM QVAESTIONVM LIB. II.

CAP. I.

Mnis de uniuerso quaestio in caelestia, in sublimia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam syderum scrutatur, & magnitudinem, & formas ignium, quibus mundus includitur. Solidum ne sit caelum, ac firmæ concretæque materiae, an ex subtili tenuique nexum, agatur, an agat, & infra se sydera habeat, an in contextu sui fixa, quemadmodum anni uices seruet, solē an retro fleat, Cætera deinceps his similia. Secunda pars tractat inter cælum terramque uersantia. Hæc sunt nubila, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mentes, Quæcunque aer facit patiturque. Hæc sublimia dicimus, quia editiora imis sunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbuſtis, fatiſ, quaerit, & ut iurisperitorum uerbo utar, de omnibus quæ solo continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu quaestionem eo posuisti loco, quo de tonitruis fulguribusque dicitur? Quia cum motus terræ fiat spiritus, spiritus autem sit aer agitur, & si subeat terras, non ibi spectadus est, cogitauerit in ea sede, in qua il

qua illum natura disposuit. Dicam, quod magis uidebitur mirum, inter caelestia, & de terra dicendum erit. Quare, inquis, quia cum propria terræ excutimus suo loco, utrum lata sit & inæqualis, & enormiter proiecta, an tota in formam piæ spectet, & in orbem partes suas agat, alliget aquas, an aquis alligetur, ipsa animal sit, an iners corpus, & sine sensu, plenum quidem spiritus, sed alieni, & cætera huiusmodi quoties in manus uenerint, terram sequentur, & in imis collocabuntur. At ubi quaeretur, quis terræ sit situs, qua parte mundi subfederit, quomodo aduersus sydera caelumque posita sit, hæc quaestio cedit superioribus, & ut ita dicam, meliorem conditionem sequitur.

Quoniam dixi de partibus, in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur, quædam in commune sunt dicenda, & hoc primum præsumendum, inter ea corpora, quibus unitas est, aera esse. Quid sit hoc, & quare præcipiendum fuerit, scies si paulo altius repetiero, & dixero aliquid esse continuum, aliquid commissum. Continuatio est partium inter se non intermixta coniunctio. Unitas est sine commissura continuatio, & duorum inter se coniectorum corporum tactus. Nunquid dubium, quin ex his corporibus quæ uidemus tractamusque, quæ aut sentiuntur aut sentiunt, quædam sint compolita, illa constant, aut nexu, aut aceruatione, ut puta funis, frumentum, nauis. Rurſus non composita, ut arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque sensum effugiunt, cæterum ratione prenduntur, esse in quibusdam unitatem corporum. Vides quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, si philosophorum lingua uiuoluiffem, ut dicerem unita corpora: hoc cum tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiam. Quare istud, si quando dixero unum, memineris me non ad numerum referre, sed ad naturam corporis, nulla ope externa, sed unitate sua coherentis: Ex hac nota corporum aer est.

Omnia quæ in noticiam nostram cadere possunt, mundus complectitur. Ex his quædam sunt partes, quædam materiae loco relictae. Desiderat omnis natura materiam, sicut ars omnis quæ manu constat. Quid sit hoc, apertius faciam. Pars enim nostri, manus, ossa, nerui, oculi: materia, succus retenti cibi, iturus in partes. Rurſus quæ pars nostri est sanguis, qui tamen & materia est. Parat enim & alia, & nihilominus in numero est eorum, quibus totum corpus efficitur.

Sic mundi pars est aer, & quidem necessaria: hic est enim qui caelum terramque connectit, qui ima ac summa sic separat, ut tamen iungat. Separat, quia medius interuenit: iungit, quia utriusque per hoc inter se consensus est. Supra se dat, quicquid accepit à terris. Rurſus uim syderum in terrena transfundit. Quem sic partem mundi uoco, ut animalia & arbuſta. Nam genus animalium arbuſtorumque pars est uniuersæ, quia in consummatione uniuersæ acceptum, & quia non est sine hoc uniuersum. Vnum autem animal, & una arbor, quali pars est, quia si perierit, tamen id ex quo perit, totum est. Aer autem, ut dicebam, & caelo & terris cohaeret. Vtrique innatus est. Habet autem unitatem, quicquid alicuius rei nativa pars est. Nihil enim nascitur, sine unitate.

Terra & pars est mundi & materia. Pars quare sit, non puto te interrogaturum aut aequè interrogos quare caelum pars sit, quia scilicet, non magis sine hoc quam si ne illa uniuersum esse potest, quod cum his uniuersum est, ex quibus, id est, ex illo, & ex ista alimentata omnibus animalibus, omnibus fatiſ, omnibus stellis diuiduntur. Hinc quicquid est utriusque singulis, hinc ipsi mundo tam multa poscenti subministra- tur, hinc profertur quo sustineantur tot sydera, tam exercitata, tam auida, per diem noctemque, ut in operetis & in pastu. Et omnium quidem rerum naturam, quantum in nutrimentum sui fatiſ sit, apprehendit. Mundus autem, quantum in æternum desiderabat, inuasit. Pusillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri fat est.

Aer continuus terræ est, & sic appositus, ut statim ibi futurus sit, unde illa discessit. Pars est totius mundi, sed idem tamen quicquid terra in alimentum misit, recipit, ut scilicet, materia non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconstantia tumultusque

Quæ est, hinc

est, Hunc quidam ex distantibus corpusculis, ut puluerem struunt, plurimumque à vero recedunt. Nunquam enim contexti nisi per unitatem corporis natus est, cum partes consentire ad intentionem debeant & conferre vires. Aer autem si in atomos diuiditur, sparsus est. Teneri uero dissecta non possunt. Intentionem aeris ostendit tibi inskata nec ad ictum cedentia. Ostendent pondera, per magnum spatium ablatas, gestante uento. Ostendent uoces quæ remissa & claraeque sunt, prout aer se concita uis. Quid enim est uox, nisi intentio aeris, ut audiatur lingua formata percussur? Quid cursus & motus omnis, nonne intenti spiritus opera sunt? Hic facit uim neruis, & uelocitatem currentibus. Hic cum uehementer concitatus ipse se torlit, arbuta syluascque & conuoluit, & adificia tota corripiens in altum, frangit. Hic mare per se languidum & iacens incitat. Ad minora ueniamus. Quis enim sine intentione spiritus cantus est? cornua & tubae, & ea quæ aliqua pressura maiorem sonitum reddunt, quam qui ore reddi potest, nonne aeris intentione partes suas explicant? Consideremus quàm ingentem uim per oculum agant paruula admodum semina, & quorum exilitas in comissura lapidum locum inueniat, in tantum conualescunt, ut ingentia saxa distrahant, & in momēta dissoluant, scopulos rupesque radices in terra minutissime ac tenuissimæ findunt. Hoc quid est aliud, quàm intentio spiritus, sine qua nil ualidum, & contra quam nil & ualidius est. Esse autem unitatem in aere, uel ex hoc intelligi potest quod corpora nostra inter se coherant. Quid enim aliud est, quod tenet eam quàm spiritus? Quid est aliud quo animus noster agitur? Quis est illi motus, nisi intentio? Quæ intentio, nisi ex unitate? Quæ unitas, nisi hæc esset in aere? Quid autem producit fruges & segetem imbecillam, ac uirentes erigit arborea, ac distendit in ramos, aut in altum erigit, quàm spiritus intentio & unitas?

CAP. VII.

Quidam aera discerpunt, & in particulas diducunt, ita ut illi inane permisceant. Argumentum autem existimant non pleni corporis, sed multum uacui habentis, quod aibus in illo tam facilis motus, quod maximis minimisque per illum transcurfus est. Sed falluntur. Nam aquarum quoque similis facilitas est, nec de unitate illarum dubium est, quæ sic corpora accipiunt, ut semper in contrarium acceptis resstant. Hanc nostri circumstantiâ, Græci autem *περιστοιχία* appellant, quæ in aere quoque sicut in aqua fit. Circumstat enim omne corpus à quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admisso, sed hoc aliâs.

CAP. VIII.

Nunc autem esse quædam in rerum natura uehementia, magnisque impetus, est colligendum. Nihil enim nisi intentione uehementius est, & tamen mercurius per aliud nihil intendi poterit, nisi per semetipsum fuerit intentum. Dicimus enim eodem modo non posse quicquam ab alio moueri, nisi aliquid fuerit mobile ex semetipso. Quid autem est, quod magis creditur ex semetipso habere intentionem, quàm spiritus? Hunc intendi quis negabit, cum uiderit iactari terram cum montibus, recta, murosque, plures & magnas cum populis urbes, cum totis maria littoribus? Ostendit intentionem spiritus uelocitas eius & diductio. Oculis statim per multa milia aciem suam intendit, uox una totas urbes simul percussit, lumen non paulatim proripit, sed semel uniuersis infunditur rebus.

CAP. IX.

Aqua autem sine spiritu quemadmodum posset intendi? Nunquid dubitas quin sparsio illa quæ ex fundamentis mediæ arenæ crescens in summam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intentione aquæ fiat? Atqui & uero nec manus, nec ullum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere quàm spiritus. Huic se commodat, hoc inserto & agente attollitur, & contra naturam suâ multa conatur, & ascendit nata desfluere. Quid nauigia sarcina depressa parum ostendunt non aqua sibi resistere quo minus mergantur, sed spiritum? Aqua enim cederet, nec posset pōdera sustinere nisi ipsa sustineretur. Discus ex loco superiore in piscinâ missus, non descendit, sed resistit, quemadmodum, nisi spiritu referent? Vox autem qua ratione per parietum munimenta transmittitur, nisi quod solido quoque aer inest, qui sonum extrinsecus missum & accipit & remittit? scilicet spiritu non aperta tantum intendens, sed etiam abdita & inclusa. Quod illi facere expeditum est, quia nusquam & diuisus, sed per ea ipsa

ea ipsa, quibus separari uidetur, coit secum. Interponas licet muros & mediâ altitudinem montium, & per omnia ista prohibetur nobis esse peruius, non sibi, id enim intercludit tantum, per quod illum nos sequi possumus. Ipse quidem transit per ipsum quod scinditur, & mediâ non circumscindit tantum sed utrinque cingit.

Permeat ab æthere lucidissimo aer, in terram usque diffusus, agiliior quidem, tenuior & altior terris, nec minus aquis, ceterum æther espissior grauiorque frigidus per se & obscurus, lumen illi calorque & alimētū sunt, sed per omne spacium sui similis non est, mutatur enim à proximis. Summa pars eius est siccissima calidissimaque, & ob hoc eam tenuissimam, propter uiciniam æternorum ignium, et illos tot motus syderum, assiduūque cœli circumactum. Illa pars ima & uicina terris, densa & caliginosa est, quia terrenas exhalationes recepat. Media pars temperatior, si summis imisque conferas, quantum ad siccitatem tenuitatemque pertinet, cæterum utraqque parte frigidior. Nam superiora eius calorem uicinarum syderum sentiunt, inferiora quoque tepent, primum terrarum halitus, qui multum secum calidi affert, deinde quia radij solis replicantur, & quousque redire potuerunt, replicato calore benignius fouent. Deinde etiam illo spiritu, qui omnibus animalibus, arbutisque ac fatis calidus est. Nihil enim uiueret sine calore. Adijce nunc ignes, non tantum manu factos & certos, sed opertos terris quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abscondito flagrant & obscuro semper. Etiamnum tot partes eius fertiles rerum, habet aliquid teporis, quoniam sterilis est frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aeris, ab his submota in frigore suo manet. Natura enim aeris frigida est.

Qui cum sic diuisus sit, iam sui parte maxima uariis & inconstans & mutabilis est. Circa terram plurimum agit, plurimum patitur, exagitat & exagitur, nec tam men eodem modo totus afficitur, sed aliter alibi ac partibus inquietus est ac turbidus. Causas autem illius mutationis & inconstantiæ alias terra præbet, cuius positiones huc aut illud uersæ magna ad aeris temperiem momenta sunt, alias syderum cursus. Ex quibus soli plurimum imputes. Illi sequitur ænus, ad illius flexum hyemes aestatesque uertuntur. & Lunæ proximam ius est. Sed & cæteræ quoque stellæ non minus terrena quàm incubetum spiritum terris afficiunt, & ortu suo occasuue contrariis modo frigora, modo imbres, aliasque terrarum iniurias turbidæ mouent. Hoc necessarium fuit, præloqui dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aere fiunt, naturam eius explicare oportebat, quo facilius appareret quid facere aut pati posset. Tria sunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua, quæ unâ facta serius audiuntur. Fulguratio ostendit ignem, Fulminatio emittit, Illa (ut ira dicam) cominatio est, & tonatio sine ictu, ista iaculatio cum ictu. Quædā sunt ex his, de quibus inter omnes cōuenit, quædā in quibus diuersa sententia sunt. Cōuenit illis, omnia ista in nubibus & e nubibus fieri, etiamnum cōuenit & fulgurationes & fulminationes, aut igneas esse, aut & ignei spiritus. At illa nunc trāseamus, in quibus lis est. Quidam putant ignem esse in nubibus, quidam ad tempus fieri, nec prius esse, quàm mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem, conuenit. Alius enim & aliunde illum colligit. Quidam autem radios solis intercurrentis recurrentisque, sepius in se relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras uero ait illum ex æthere distillare, & ex tanto ardore cœli multa decidere, quæ nubes diu inclusa custodiant. Aristoteles multo ante ignem colligi non putat, sed eodem momento exilire, quo fiat. Cuius sententia talis est. Duæ mundi partes in imo iacent, terra & aqua, utraqque ex se reddit aliquid. Terrenus uapor siccus est, & fumo similis, qui uentos, tonitrua & fulmina facit: aquarum halitus humidus est, & in imbres & nubes cedit. Sed siccus ille terrarum uapor, unde uentis origo est, quia coaceruatus est, cum coitu nubium uehementer impacturum à latere eliditur, deinde, & ubi latius ferit nubes proximas, hæc plaga cum sonu incutitur, qualis in nostris ignibus redditur, cum flamma uitio lignorum uirentium crepat. Vt illic spiritus habens aliquid humidi secum, cum est congestus, rumpitur flamma. Eodem modo spiritus ille quem paulo ante exprimi collisus nubibus dixi, impactus alijs nec rumpi, nec exilire silentio potest. Dissimilis autem

Q * crepitus

al. claræque

al. conuellit

forte, & monimenta
al. ualidumforte, permeat
ista. Probi.

CAP. X.

al. aliunde

CAP. XI.

al. Lunæ proxima uis est

CA. XII.

Tonatio
al & comotio
Vide scholia
igneæ specie

al. à lumine

forte, ubi latius
ferit nubis proxima

crepitus fit, ob dissimilem impactionem nubium. Quare alia maiorem sonitum habent, alia minorem. Caterum illa vis expressi spiritus ignis est, qui fulgurationis nomen habet, leni impetu accensus & uanus. Antea autem uidemus fulgorem quam sonitum audiamus, quia oculorum uelocior est sensus, & multum aures antecedit.

CAP. XIII.

Falsam autem esse opinionem eorum, qui ignem in nubibus seruant, per multa colligi potest. Si de caelo cadit, quomodo non quotidie fit, cum tantundem illic semper ardeat? Deinde nulla rationem reddiderunt, quare ignis quem natura sursum uocat, defluat. Alia enim conditio nostrorum ignium est, ex quibus fauilla cadunt, quae ponderis secum aliquid habent. Ita non descendit ignis, sed praecipitatur & deducitur. Huius simile nihil accidit in igne purissimo, in quo nihil est quod deprimat. Aut si ulla pars eius deciderit, in periculo totus est, quia totum potest excidere, quod potest carpi. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, si in abdito suo tenet graues, quomodo illic esse potuit, unde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri solent, sicut haec ipsa de quibus quaerimus fulminat? Fato enim non eunt, sed feruntur. Alia illorum potentia deprimit, quae non est in aethere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil praeter solitum euenit. Ordo rerum est, & expurgatus ignis in custodia mundi, summas sortitus oras, operas pulcherrime circumit, hinc discedere non potest sed ne ab externo quidem exprimi, quia in aethere nulli incerto corpori locus est. Certa enim & ordinata non pugnant.

CAP. XIII.

Vos inquam, dicitis, cum causas stellarum transuolantium redditis, posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem, ex aethere decidentem, & ex eo superioribus locis ardore hic accendi. Sed plurimum inter est, utrum aliquis dicat ignem ex aethere decedere, quod natura non patitur, an dicat ex ignea uel calore in ea, quae subiecta sunt, transilire, an hic accendi. Non enim illinc ignis cadit, quod non potest fieri, sed hic nascitur. Videmus certe apud nos late incendio peruagante, quasdam insulas, quae diu concaluerant, ex se concipere flammam. Itaque uerisimile est in aere summo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore aetheris superpositi. Necessesse enim, ut & imus aether habeat aliquid aeri simile, & summus aer non sit dissimilis imo aetheri, quia non fit statim ex diuerso in aduersum transitus. Paulatim ista confinio uim suam miscent ita, ut dubitare possis, an aer, an hic iam aether sit. Quidam ex nostris existimant, aera, cum in ignem & aquam mutabilis sit, non detrahere aliunde causas flammarum nouas: ipse enim se mouendo accendit, & quum densos, coepactos, quae nubium sinus dissipat, necessario ualium in tam magnorum corporum disruptio, ne reddat sonum. Illi porro nubium difficulter cedentium pugna, aliquid coferunt ad concitandum ignem. Sic quemadmodum ferro aliquid manus ad secandum confert, sed secare ferri est. Quid ergo inter fulgurationem & fulmen interest? dicam, Fulguratio est late ignis explicitus, Fulmen est coactus ignis & impetu iactus. Solemus duabus manibus, inter seiunctis, aquam concipere, & compressa utrinque palma, in modum syphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter se compressarum angustiae medium spiritum emittunt, & hoc ipso inflammant, & tormenti modo eijciunt. Nam balistae quoque & scorpiones tela cum sono expellunt.

CAP. XV.

Quidam existimant ipsum spiritum per frigida atque humida euntem, sonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens silentio tingitur. Sed quemadmodum, si in aquam feruens massa descendit, cum multo murmure extinguitur, Ita ut Anaximenes ait, spiritus incidens nubibus tonitrua edit, & deinde cum luctatur, per obstantia & intermiscia uadens, ipsa ignem fuga accendit. Anaximander omnia ad spiritum reducit. Tonitrua, inquit, sunt nubis ictus sonus. Quare inaequalia sunt? Quia & ipse ictus inaequalis est. Quare & sereno tonat? Quia tunc quoque per trassum & licet aera spiritus prosilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior spiritus, qui in flamma non ualuit, in sonu ualuit. Quid est ergo ipsa fulguratio aeris diuidentis se, corrumpentisque iactatio, languidum ignem, nec exiturum aperiens. Quid est fulmen? Acrioris densiorisque spiritus cursus. Anaximander ait omnia ista sic fieri, ut ex aethere aliqua uis in inferiora descendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis sonat.

CAP. XVII.

Quidam existimant ipsum spiritum per frigida atque humida euntem, sonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens silentio tingitur. Sed quemadmodum, si in aquam feruens massa descendit, cum multo murmure extinguitur, Ita ut Anaximenes ait, spiritus incidens nubibus tonitrua edit, & deinde cum luctatur, per obstantia & intermiscia uadens, ipsa ignem fuga accendit. Anaximander omnia ad spiritum reducit. Tonitrua, inquit, sunt nubis ictus sonus. Quare inaequalia sunt? Quia & ipse ictus inaequalis est. Quare & sereno tonat? Quia tunc quoque per trassum & licet aera spiritus prosilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior spiritus, qui in flamma non ualuit, in sonu ualuit. Quid est ergo ipsa fulguratio aeris diuidentis se, corrumpentisque iactatio, languidum ignem, nec exiturum aperiens. Quid est fulmen? Acrioris densiorisque spiritus cursus. Anaximander ait omnia ista sic fieri, ut ex aethere aliqua uis in inferiora descendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis sonat.

CAP. XVIII.

forte, sudum

Al. Anaximander

CAP. XIX.

Al. feriat

dis sonat. At cum illas intersecindit fulget, & minor uis ignium, fulgurationis facit, maior fulmina. Diogenes Apolloniates ait, Quaedam tonitrua igne, quaedam spiritu fieri. Illa ignis facit, quae ipse antecedit & nunciat: illa spiritus, quae sine splendore crepuerunt. Vtrunque sine altero fieri, & esse aliquando concedo, ita tamen, ut non discreta illis potestas sit, sed utrunque ab utroque effici possit. Quis enim negabit spiritum magno impetu latum, cum efficit sonum effecturum & ignem? Quis & hoc non concederet aliquando ignem quoque rumpere posse nubes, & non exilire, si plurimum acruo nubium, cum pauca perdidisset, oppressus est? Ergo & ignis ibit in spiritum, perdetque fulgorem & speciem, dum secuta in terra incendit. Adhucenim, quod necesse est, ut impetus fulminis, & praemitat spiritus & agat ante se, & a tergo trahat uentum, cum tam uasto ictu aera incidit. Itaque omnia, antequam feriat, intremiscunt uibrata uento, quem ignis ante se preffit. Dimissis nunc praceptoribus incipiamus per nos moueri, & a confessis transeamus ad dubia. Quid enim confessi est? Fulmen ignem esse, & aequae fulgurationem, quae nihil aliud est, quam flamma, futura fulmen, si plus uirium habuisset. Non natura ista, sed impetu ditatur. Esse illum ignem calor ostendit, qui si non esset, ostendit effectus. Magnorum enim saepe incendiorum causa fulmen fuit. Syluae illo cremantur, & urbium partes, etiam quae non percussa sunt, tamen a dulca cernuntur, quaedam uero uelut fuligine colorantur. Quid quod omnibus fulguritis odor sulphureus est? Ergo & utranque rem ignem esse constat, utranque rem inter se quando distare. Fulguratio est fulmen, non in terras usque perlatum. Et rursum licet dicas, fulmen esse fulgurationem, usque in terras perductam. Non ad excrucandum uerba haec diutius pertracto, sed ut ista cognata esse, & eiusdem notae ac naturae probem. Fulmen est quiddam plus, quam fulguratio, uertamus istud, Fulguratio est penes fulmen. Quoniam constat esse utranque rem ignem, uideamus quemadmodum apud nos fieri soleat ignis. Eadem enim ratione & supra fit, duobus modis, Vno, si excitatur, sicut ex lapide percusso, Altero, si attritu inuenitur, sicut cum duo ligna inter se diutius trita sunt. Non omnis hoc tibi materia praestabit, sed idonea eliciendis ignibus, sicut laurus, hederæ, & alia in hunc usum nota passoribus. Potest ergo fieri, ut nubes quoque ignem eodem modo uel percussae reddant, uel attritae. Videamus quantis procella uiribus ruant, quanto uertantur impetu turbines. Id tormentum in quod obuim fit, dissipatur, & rapitur, & longe a loco suo projicitur. Quid ergo mirum, si tanta uis ignem excutit, uel aliunde, uel sibi? Vides enim quantum feruorem sensura corpora sunt, si horum transitu trita, uita exanimata, Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in uis syderum, quorum ingens & coefferata potentia est. Sed fortasse nubes quoque in nubes incitatae fremente uento, & leuiter urgente, ignem euocabunt, qui explendescat, nec exiliat. Minore enim uis ad fulgurandum opus est, quam ad fulminandum. Superioribus colligimus, in quantum feruorem quaedam attrita perduceretur. Cum autem aer mutabilis in ignem, maximis uiribus suis in ignem conuerfus est, attratur, credibile est, & uerisimile ignem caducum excuti, & cito interiturum, quia non ex solida materia oritur, nec in qua possit consistere. Transit itaque, catumque habet mora, quantum itineris, & cursus sine alimento coniectus est.

Quomodo, inquit, cum dicas hanc ignis esse naturam, ut petat superiora, fulmen tamen terram petit, aut saluum est, quod de igne dixisti? Est enim illi aequae sursum iter atque deorsum. Vtrumque uerum potest esse. Ignis enim natura in uerticem surgit, & si nihil illum prohibet, ascendit. Sicut aqua natura defertur, si tamen aliqua uis accessit, quae illam in contrarium ageret, illo intenditur, unde imbre defecta est. Fulmen autem cadit eadem necessitate qua excutitur. In his ignibus accidit quod arboribus, quarum cacumina si tenera sunt, ita deorsum trahi possunt ut etiam terram attingat, sed cum permiseris, in locum suum exilient. Itaque non est, quod eum spectes cuius rei habitum, qui illi non ex uoluntate est. Si ignem permittis ire quod uelit, coelum, id est, leuissimi cuiusque sedem repetet: ubi est aliquid, quod eum trahat, & ab impetu suo auertat, id non natura, sed seruitus eius fit. Dicis, inquit, nubes attritas edere ignem, cum sint humidæ, imò huda, quomodo ergo possunt gignere ignem,

Q 3 quem

CAP. XX.

al. secta infra

CAP. XXI.

CAP. XXII.

al. horum transtu uita exanim.

al. attrita

CA. XXIII.

CAP. XXV.

CAP. XXVI.

quem nō magis uerisimile est ex nube, quā ex aqua generari. Ignis qui nascitur, primum in nubibus non est aqua, sed aer spissus ad gignendam aquam paratus, nondum in illam mutatus, sed iam pronus & uergens. Non est quod eam existimes tunc colligi, sed effundi. Simul fit, & cadit. Deinde si concessero humidam esse nubem, conceptis aquis plenam, nihil tamen prohibet ignem ex humido quocumque educi, imò ex ipso (quod magis mireris) humore. Quidam negauerunt in ignem quicquam posse mutari, priusquam mutatum esset in aquam. Potest ergo nubes, salua quam continet aqua, ignem parte aliqua sui reddere, ut saepe aliqua pars ligni ardet, alia sudat. Nec hoc dico, non cōtraria inter se ista esse, & alterum altero periri, sed ubi ualentior ignis, quā humor est, uincit. Rursus ubi copia humoris exuperat, tunc ignis sine effectu est. Itaque non ardent uenturia. Refert ergo quantum aquae sit. Exigua enim uis non resistit nec ignem impedit. Quid ni? Auorum nostrorum memoria, ut Posidonius tradit, cum insula in Aegeo mari surgeret, spumabat interdū mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demū prodebat ignem, non continum, sed ex interuallis emicantem, fulminum more, quoties ardor inferius facēs, superum pondus euicerat. Deinde saxa conuoluta, rupesque partim illasae, quas spiritus antequam uerteretur expulerat, partim exesa & in leuitatem pumicis uersae, nouissime cacumen exusti montis emicuit. Postea altitudinē adiectum, & saxum illud in magnitudinē insulae creuit. Idem nostra memoria, Valerio Asiatico consule iterum accidit. Quorsus haec retulsi ut appareret nec extinctum ignem mari superfuso, nec impetum eius, grauitate ingentis undae prohibitum exire. Ducetorum passuum fuisse altitudinē Aesclepiodorus Posidonij auditor tradidit, per quam diruptis aquis ignis emerit. Quod si immanē aquarum uis, subeuntium ex imo flammarum uim non potuit comprimere, quanto minus in aere extinguere ignem poterit, nubium tenuis humor & ros cibus? Ad eodē res ista non habet ullam morā, quae contra causas ignium sit, quos non uidemus emicare, nisi impendēte caelo, serenum sine fulmine est. Nō habet istos metūs dies purus, nec nox quidem nisi obscura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus stellis, & nocte tranquilla fulgurat? Sed scias licet nubes illic esse, unde splendor effertur, quas uideri à nobis terrarum tumor non sinit. Adhuc nunc quod fieri potest, ut nubes & summae & humiles attritu suo ignem reddant, qui in superiora expressus, in parte sincera puraque caeli uisatur, sed sit in sordida. Tonitrua distinxere quidam ita, ut dicerent, unum esse genus, cuius sit graue murmur, quale terrarum motum, antecedit, clauis uento & fremente. Hoc quomodo illis uideatur fieri dicam. Cum spiritum intra se claufere nubes, in concavis partibus earum uolutatus aer, similem agit mugitibus sonum raurum & aequalem, & continuum. Itaque etiam ubi illa regio humida est, exitū claudit. Ideo huiusmodi tonitrua uenturi praenūcia imbris sunt. Aliud genus est acre, quod crepitum magis dixerim, quā sonum qualē audire solemus, cum super caput alius cuius dirupta uesica est. Talia eduntur tonitrua, cum globata dissoluitur nubes, & spiritum quo distenta fuerat emittit. Hoc proprie fragor dicitur, subitus & uehemēs, quo edito concidunt homines & exanimantur, quidā uerò uiui stupent, & in totum sibi excidunt, quos uocamus attonitos, quorum mentes sonus ille caelestis loco pepulit. Hic fieri illo quocumque modo potest, ut inclusus aer caua nube & motu in ipso extenuatus diffundatur. Deinde cum maiorē sibi locum quarit, à quibus inuolutus est, sonum patitur. Quid autem? nō quemadmodū illisae manus inter se plausum edunt, sic illisae inter se nubium sonus potest esse magnus, quia magna concurrunt inter se.

forte, interdū prodebat

al. diruptis, forte, diruptis legendum.

forte, sudae

CA. XXVII.

CA. XXVIII.

al. primam

Rumpi illam oportet ut sonet, non secari. Idem de nubibus dico, nisi multo impetu dissolutae, non sonant. Adhuc nunc, quod nubes in monte actae non franguntur, sed circumfunduntur in aliquas partes montis. arboris ramos, frutices, aspera saxa, & eminentia. Et ita discutiuntur, & si quem habent spiritum, multifariam emittunt, qui nisi uersus erumpit, nec crepat. Hoc ut scias, uentus qui circa arborem funditur, sibilat, non tonat. Lato (ut ita dicam) ictu, & totum globum semel dissipante opus est, ut sonitus erumpat qualis auditur cum tonat. Praeter haec natura aptus est aer ad uoces. Quid ni, cum uox nihil aliud sit quā ictus aeris? Debent ergo nubes utrinque in feri, & cauae & intētae. Vides enim quanto uocaliora sunt uacua quā plena, quanto intentata quā remissa. Ita tympana & cymbala sonant, quia illa repugnantem exultiore parte spiritum pulsant, haec ad ipsum aerem acta, nisi concavo non tintunt. Quidam, inter quos Aesclepiodorus est, iudicant sic quorundam quoque corporum concursu tonitrua, & fulmina excuti posse. Aetna aliquando multo igne abundauit. Ingentē uim arenae urentis effudit. Inuolutus est dies puluere, populosque subita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuisse tonitrua & fulmina. Quae concursu aridorum corporum facta sunt, nō nubium, quas uerisimile est, in tanto ardore aeris nullas fuisse. Aliquando Cambises ad Ammonem militē exercitum, quem arena austromota, & more niuis incidens, texit, deinde obruit. Tūc quoque uerisimile est fuisse tonitrua fulminaque, attritu arenae sese africantis. Non repugnat proposito nostro ista opinio. Diximus enim utriusque naturae corpora efflare terras, & sicci aliquid & humidum in toto aere uagari. Ita si quid tale interuenit, nubem facit solidiorem crassiorēque, quā si tantum simplici spiritu intexeretur. Illa frangi potest & edere sonum: ista que dixi siue incēdijs uaporantibus aera repleuerint, siue uentis terras uertitibus, necesse est nubem faciant antequam sonum. Nubes autem arida quā humida esse censetur. Est autem nubes (ut diximus) spissitudo aeris crassi. Ceterum mira fulminis, si intueri uelis opera sunt, nec quicquam dubij relinquentia, quā diuina insit illis & subtilis potentia. Loculis integris ac illaesis constat argentum. Manēte uagina gladius liquefcit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne distillat. Stat fractio dolio uinum, nec ultra triduum rigor ille durat. Illud aequae inter annotanda ponas, licet, quod & hominum & caeterorum animalium quae ista sunt caput spectat ad exitum fulminis, quod omnium percussarum arborum contra fulmina & hastule surgunt. Quid quod malorum serpentium & aliorum animalium, quibus mortifera uis inest, cum fulmine ista sunt, uenenum omne consumitur? Unde inquit, scias? In uenena corporibus ueris non nascitur. Fulmine ista, intra paucos dies uerminant.

Quid quod futura portendunt, nec unius tantum aut alterius rei signa dant, sed saepe longum fatorum sequentium ordinem nuntiant, & quidem certis euidētibus, longaque clarioribus, quā si scriberentur. Hoc autem inter nos & Thufcos, quibus summa persequendorum fulminum est sciētia, inter est: Nos putamus quod quia nubes collisae sunt, ideo fulmina emittantur. Ipsi existimant nubes collidi ut fulmina emittantur. Nam cum omnia ad deum referant, in ea sunt opinione, tanquā non quia facta sunt, significant, sed quia significatura sunt, fiant: eadem tamen ratione fiunt, si ue illis significare propositum est, siue consequens. Quomodo ergo significant, nisi à deo mittantur? Quomodo aues non in hoc mota, ut nobis occurrerent, dextrum auspicium sinistrae fecerunt. Et illas, inquit, deus mouit. Nimis illum ociosum & pusillae rei ministrum facis, si alijs somnia, alijs exta disponit. Ita nihilominus diuina ope geruntur. Si à deo pennae auium reguntur, nec pecudum uiscera sub ipsa securi formantur. Alia ratione fatorum series explicatur, indicia uenturi ubique praemittens, ex quibus nobis quaedam familiaria, quaedam ignota sunt. Quicquid sit, alicuius rei futurae signum est, fortuita & sine ratione uaga diuinationem non recipiunt. Cuius rei ordo est, etiam praedictio est. Cur ergo aquila hic honor datus est, ut magnarum rerum faceret auspicia? Aut coruus, aut paucissimis ausibus, & caeterarum sine praefigio uox est? Quia quaedam in artem nondum redacta sunt. Quaedam uerò ne redigi quidem possunt, ob nimium remotam conuersationem.

al. et ita qui ducuntur, si quem CA. XXXIX. al. dissecari

forte, interiore CA. XXXX.

CAP. XXXXI

al. affilia

C. XXXXII

al. idea

fattonem. Cæterum nullum animal est, quod non motu & occurfu suo prædicat ali-
quid. Non omnia scilicet, sed quædam notantur. Auspiciū est obseruantis. Ad eum
itaq; pertinet, qui induxerit animum. Cæterum & illa quæ pereunt. Quinq; stella-
rum potestates Chaldaeorum obseruatio exceptit. Quid tu? tot milia syderum iudic-
cas otiosa lucere? Quid est porro aliud, quod errore incutiat peritis nataliū, quam
quod paucis nos syderibus assignant, cum omnia quæ supra nos sunt, partē sibi no-
stri uindicent? Submissiora forsitan in nos propius uim suam dirigunt, & ea quæ fre-
quentius mota, aliter nos, aliter cætera animalia prospiciunt. Cæterum & illa quæ
aut immota sunt aut propter uelocitatem uniuerso mundo parem immotis similia,
nō extrā ius dominiūq; nostri sunt. Aliud aspice & distributis rem efficit tractas.
Nō magis aut facile est scire quid possint, quam dubitari debeat, an possint. Nūc
ad fulmina reuertamur, quorum ars in tria diuiditur. Quemadmodū exploremus,
quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam
spectat, secunda ad diuinationem, tertia ad propiciandos deos, quos bona roga-
re oportet, mala deprecari. Rogare, ut promissa firmet, deprecari, ut remittant mi-
nas. Summam esse uim fulminum iudicāt, quia quicquid alia portēdunt, interuen-
tus fulminis tollit. Quicquid ab hoc portēditur, fixū est, nec alterius ostēti significa-
tionē minuitur. Quicquid extra, quicquid aues minabuntur, secundo fulmine abo-
lebitur. Quicquid fulmine denuntiatum est, nec extis, nec aue cōtraria refellitur. In
quo mihi falli uidentur. Quare? Quia ueris uerius nihil est. Si aues futura cecinerūt,
non potest hoc auspiciū fulmine irritū fieri. Aut si potest, non futura cecinere. Nō
enim nunc auem comparo & fulmen, sed duo ueri ligna, quæ si unum significāt, pa-
ria sunt. Itaq; si fulminis interuentus submouet, extorū uel augurum iudicia, male in
specta extra, male obseruata auguria sunt. Non enim refert utrius rei maior poten-
tiorue natura sit, sed utra uim attulit, signum quantum ad hoc par est. Si dicas flam-
mæ uim maiorem esse, quam fumū, non mentieris, sed iudicandū, an in igne idem ua-
let flamma, quod fumus. Itaq; si hoc dicūt, quoties extra aliud significabunt, aliud ful-
mina, fulminum erit autoritas maior, fortasse consentiam: sed si hoc dicūt, quamuis
altera signa uerum prædixere, fulminis icūs prior deleuit, & ad se fidem traxit, fal-
sum est. Quare? quia nihil interest, quam multa auspicia sint, fatum unum est, quod
si bene primō auspicio intellectum est, secundo non interit, idem est. Fatū fulmi-
ne mutari nō potest. Quid nī? Nam fulmen ipsum fati pars est. Quid ergo expiatio-
nes, procurationesq; quō pertinet, si immutabilia sunt fata? Permittē mihi illā rigi-
dam sectā ueri eorū, qui excipiunt ista, & nihil aliud esse existimāt fata, quam agræ
mētis solatia. Aliter ius suū peragunt, nec ulla cōmouentur prece, non misericordia
flectūtur, non gratia. Seruant cursum irreuocabilē, in gesta ex destinato fluunt. Quē
admodum rapidorū aqua torrentium in se nō recurrit, nec moratur quidē, quia prio-
rem superueniēs præcipitat: sic ordinem fati æterna series regit, cuius hæc prima lex,
stare decreto. Quid enim intelligis fatū? Existimo necessitatē rerum omnium actio-
numq; quā nulla uis rēpat. Hanc sacrificijs, & capite niuæ agnæ exorari iudicas, di-
uina non nosti. Sapientis quoq; uiri sententiā negatis posse mutari. Tāto magis dei,
cum sapiens quid sit optimum in præsentia sciat, illius diuinitati omne præfens sit.
Agerē tamen nunc eorum uolo causam, qui procuranda existimant fulmina, & ex-
piationes non dubitant prodesse, aliquando ad submouenda pericula, aliquando ad
leniēda, aliquando ad differēda. Quid sit quod sequitur, paulo post prosequar.
Interim hoc habent commune nobiscum, quod nos quoq; existimamus uota pro-
ficere, salua ut ac potestate fatorum: quædam enim ad dijs immortalibus ita suspen-
sa, relicta sunt, ut in bonum uertant, si admota dijs preces fuerint, si uota suscepta.
Ita non est hoc contra fatū, sed ipsum quoq; in fato est. Aut futurum, inquit, est, aut
non. Si futurum est, etiam si non susceperis uota, fiet. Si non est futurum, etiam si sus-
ceperis uota, non fiet. Falsa est ista illatio, quia illam mediā inter ista exceptionem
præteris. Futurum, inquam, hoc est, sed si uota suscepta fuerint, hoc quoque neces-
se, inquit, est, fato comprehensum sit, ut aut suscipias uota, aut non. Puta me tibi
manus

manus dare, & fateri hoc quoq; fato esse comprehensum, ut utiq; stant uota. Ideo fiet.
Fatū est, ut hic disertus sit, sed si literas didicerit, ab eodem fato continetur, ut literas
discat, ideo discet. Hic diues erit, sed si nauigauerit. At in illo fati ordine, quo patri-
monij illi grande promittitur, hoc quoq; protinus fatū est, ut nauiger, ideo nauiga-
bit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, si expiauerit prædictas diuini-
tus minas. At hoc quoq; in fato est, ut expiet. Ideo expiabit. Ista nobis opponi solēt,
ut probetur nihil uoluntati nostræ relictum, & omne ius fato traditū. Cum de ista re
agetur, dicam, quemadmodum manente fato aliquid sit in hominis arbitrio. Nunc
uero id de quo agitur, explicauit, quomodo si fati certus est ordo, expiationes propi-
ciationesq; prodigiorū pericula auertant, quia cum fato non pugnant, sed ipsa in le-
ge data sunt. Quid ergo, inquis, aruspex mihi prodest? Vtiq; enim expiare etiā non
suadente illo mihi necesse est. Hoc prodest, quod fati minister est. Sic cum sanitas ui-
deatur esse de fato, debetur & medico, quia ad nos beneficiū fati per huius manus
uenit. Generat fulminum tria esse ait Cecinna. Consiliariū, Autoritatis, & quod
status dicitur. Consiliariū ante rem fit, sed post cogitationem cum aliquid in animo
cogitāribus, aut suadet ut fulminis icūs, aut dissuadet. Autoritatis est, ubi post rem
factam uenit, cum bonā fortunam malam uē significat. Status est, ubi quietis nec a-
gentibus quicquam, nec cogitāribus quidem fulmen interuenit. Hoc aut minatur,
aut promittit, aut monet. Hoc monitoriū uocat, sed nescio quare non idem sit, quod
cōsiliariū. Nam & qui monet cōsiliū dat, sed habet aliquā distinctionē. Ideoq; separa-
tur à cōsiliario, quia illud suadet dissuadetq; hoc solam impendētis periculum euitatio-
nem cōtinet. Ut cum timeamus ignem aut fraudem à proximis, aut insidias à seruis.
Etiam nū tamen aliā distinctionem utriusq; uideo. Consiliariū est, quod cogitanti
factum est. Monitoriū, quod nihil cogitanti. Habet autem utraq; res suam proprie-
tatem. Suadet ut deliberantibus, at ultronei monentur. Primo omnium non sunt
fulminum genera, sed significatiōnū. Nam fulminū genera sunt illa, quod terebrat,
quod discutit, quod urit. Quod terebrat, subtile est & flammæum, cui per angustissimū
fuga est, ob synceram & puram flammæ tenuitatem: quod dissipat, congloba-
tum est, & habet commixtam uim spiritus coacti & procellosi. Itaq; illud fulmē per
id foramē, quod ingressum est, redit & euadit. Huius late spera uis, rumpit icēta, non
perforat. Tertium illud genus, quod urit, multum terreni habet, & igneū magis est
quàm flammeū. Itaq; relinqui magnas ignium notas, quæ percussis inhercant. Nul-
lum quidē sine igni fulmen uenit, sed hoc proprie igneū dicimus, quod manifesta ar-
doris uestigia imprimat. Quod urit, & fulcat, tribus modis urit: aut enim afflat, & le-
ui iniuria lædit, aut comburit, aut accendit. Omnia ista urit, sed genere & modo dif-
ferunt. Quodcunq; cōbustum est, utiq; & ustum est. At non omne quod ustum, utiq;
& combustum est. Item quod accensum est. Potest enim illud ipso trāsitu ignis ussi-
se. Quis nescit uri quid, nec arderet. Nihil aut potest ardere, quod nō uratur. Vnum
hoc adiciam. Potest aliquid esse combustum, quod non sit accensum. Potest accen-
sum esse, nec combustum. Nunc ad id transeo genus fulminis, quo icēta fulcantur.
Hoc autem decolorat, aut colorat. Vtriq; distinctionem suam reddam. Decoloratur
id, cuius color uitiat, non mutatur. Coloratur id, cuius alia fit quàm fuit facies, tā-
quam cerulea, uel nigra, uel pallida. Hæc adhuc Hetruscis & philosophis cōmunia
sunt. In illo dissentiūt, quod fulmina dicunt à Ioue mitti, & tres illi manubias dāt. Pri-
ma (ut aiunt) monet & placata est, & ipsius consilio Iouis mittitur. Secundam mittit
quidem Iupiter, sed ex consilij sententiā. Duodecim enim deos aduocat, quæ pro-
dest quidem, sed non impune. Tertiā manubiam idem Iupiter mittit, sed adhibi-
tis in consilium dijs, quos superiores & inuolutos uocant. Quæ uastat & includit,
& iniq; mutat statum priuatum & publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil est
se, quod sit, patitur. In his primam faciem si intueri uelis, errat antiquitas. Quid
enim tam imperitum est, quàm credere fulmina è nubibus Iouem mittere, colum-
nas, arbores, statuas suas nonnunquam petere, ut impunitis iacilegjs, percussis
quibus, incensas aris, pecudes innoxias feriat, & ad suum concilium à Ioue deos
quasi

al. procuratio-
nesCAP. XXXIX.
al. fulgurum

CAP. XL

CAP. XLI

CA. XLII

quasi in ipso parū consiliū sit, aduocari: illa læta & placata esse fulmina, quæ solus excutiat, pernicioſa, quibus mitterēs maior numinum turba interfuit. Si quærīs a me, quid sentiam, non existimo tam hebetes fuisse, ut crederent Iouē, aut non æque uoluntatis, aut certe minus paratum esse: uel tūc cū emisit ignes, quibus innoxia capita percuteret, scelerata trāsiret, aut noluit iustus mittere, aut non successit. Quid ergo secuti sunt, cum hoc dicerent? Ad coercendos animos imperitorum sapientissimū uiri, indicauerūt ineuitabilem metum, ut supra nos aliquid timerēt. Vtile erat in tanta audacia scelerum aliquid esse, aduersum quod nemo sibi satis potens uideretur. Ad conterrendos itaq; eos, quibus innocentia nisi metu non placet, posuere super caput uirgā dīem & quidē armatum. Quare id solum fulmen quod Iupiter mittit, placabile est, perniciosum id, quod deliberauit, & quod alijs quoq; dijs auctoribus militat. Quia Iouem, id est, regem, prodesse etiam solum oportet nocere non, nisi cum pluribus uisum est, discāt hi quicumq; magnam potentiam inter homines adepti sunt, sine consilio nec fulmen quidem mitti. Aduocent, cōsiderent multorum sententias, placita temperēt, & hoc sibi proponant, ubi aliquid percuti debet, ne Ioui quidem suum satis esse consilium. In hoc quoq; tam imperiti non fuere, ut Iouem existimarent tela murare, poeticam ista licentiam decent. Est aliud leuius fulmen, cui dextra cyclopium. Scūtita flammæq; minus, minus addidit ira. Tela secunda uocant superi. Illos uero altissimos uiros error iste non tenuit, ut existimarent Iouem modo leuioribus fulminibus & luforijs telis uti: Sed uoluerūt admonere eos, quibus aduersus peccata hominū fulminandū est, non eodē modo omnia esse percutienda, quædā frangi debere, quædam t̄ligi & distinguī, quædam admoneri. Ne hoc quidē crederent, Iouem esse qualem in capitolio, & in ceteris adibus uidemus, mittere manu fulmina, sed eundem quem nos Iouem intelligunt, custodem rectoremq; uniuersū, animum ac spiritū, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomē omne conuenit. Vis illum fatum uocare? Nō errabis. Hic est, ex quo suspensa sunt omnia ex quo sunt omnes causæ causarum. Vis illum prouidentiam diceret, recte dices. Est enim, cuius consilio huic mundo prouidetur, ut inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum naturam uocare? Non peccabis. Est enim, ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu uiuimus. Vis illum uocare mundum? Nō falleris. Ipse enim est, totū quod uides, totus suis partibus inditus, & se sustinens ui sua. Idem & Hetruscis uisum est, & ideo fulmina a Ioue mitti dixerūt, quia sine illo nihil geritur. At quare Iupiter ferienda transit, aut innoxia ferit? In maiorem me questionem uocas, cui suus locus, suus dies dandus est. Interim hoc dico, fulmina non mitti a Ioue, sed sic omnia disposita, ut ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen sine ratione non fiant. Vis eorum, illius permissio est. Nam & si Iupiter illa nūc non facit, Iupiter nō fecit, ut non fieret. Singulis nō adest, sed signū, & uim, & causam dedit omnibus. Huic illorum diuisioni non accedo. Aiunt aut perpetua aut finita esse fulmina, aut prorogatiua, Perpetua quorum significatio in totam uitam pertinet, nec unam rem id enunciat, sed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc sunt fulmina, quæ prima accepto patrimonio, & in nouo hominis aut urbis statu sūt. Finita ad diem utiq; respondēt. Prorogatiua sunt, quorum minæ differri possunt, auertiti tolliç; non possunt. Dicā quid sit, quare huic diuisioni non cōsentiam. Nam & quod perpetuum uocant fulmen, finitum est. Aeq; enim talia ad diem respondēt. Nec ideo finita non sunt, quia multum tempus significant. Et quod prorogatiuū uidetur, finitum est. Nam illorū quoq; confessione certum est, quousq; impetretur dilatatio. Priuata enim fulgura negāt ultra decimum annum, publica ultra tricēsimum posse differri. Hoc modo & ista finita sunt, quia ultra quod non prorogarentur inelusum est. Omnium ergo fulgurum & omnis euentus dies statuta est. Non potest enim ulla incerti esse comprehensio. Quæ inspicenda sunt in fulgure, passim & uage dicunt, & sic passiones eorum debere diuidi, quemadmodum ab Attalo philosopho, qui se huic disciplinæ dederat, diuisa sunt, ut inspicatur ubi factum sit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. Hæc si digerere in partes suas uoluerō, quid postea faciam?

ciam, nisi in immensum procedam? Nunc nomina fulgurum, quæ a Cecinna pronuntur, perstringam, & quid de his sentiam, exponam. At esse postulatoria, quibus sacrificia intermissa, aut non rite facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cauendum sit. Pestifera, quæ mortem exiliumq; portendunt. Fallacia, quæ per speciem alicuius boni nocent. Dant consulatum malo futurum gerentibus, & hæreditatem cuius compedium magno sit luendū in cōmodo. † Dentanea, quæ speciem periculi sine periculo afferūt. Peremptoria, quibus tolluntur priorū fulminū minæ. Attentata quæ prioribus consentiūt. Atterranea quæ in inclusio sūt. Obruta, quibus iam prius percussa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum uti tãgitur, uel comitium, uel principalia urbis libera loca, quorum significatio regnū ciuitati minatur. Inferna, cum è terra exiliunt ignes. Hospitalia, quæ sacrificijs ad nos Iouē arcessunt, & (ut uerbo eorū molliori utar) inuitant. Sed si irascēte dño inuitant, tūc uenire cū magno inuitatiū periculo affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata dicūtur, sed aduocantiū bono ueniūt. Quanto simplicior diuisio est, qua utebatur Attalus noster egregius uir, qui Hetruscōrū disciplinā græca t̄ subtilitate miscuerat. Ex fulminibus quædā sunt, quæ significāt id, quod ad nos pertinet, quædā aut nihil significat, aut id, cuius intellectus ad nos non peruenit. Ex his quæ significāt, quædā sunt læta, quædā aduersa, quædam nec aduersa nec læta. Aduersorum hæc species sunt. Aut ineuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut quæ minui possunt, aut t̄ prolongari. Læta aut mansura significant, aut caduca. Mixta aut habēt partem boni aut mali, aut mala in bonum, aut bona in malum uertūt. Nec aduersa nec læta sunt, quæ aliquam nobis actionem significant, qua nec terreri nec lætari debemus, ut peregrinationem in qua nec metus, nec spei quicquam sit. Reuertar ad ea fulmina, quæ significant quidē aliquid, sed quod ad nos non pertineat. Tanquam utrum eodem anno idem futurum sit solum, quod factū est. Nihil significant fulmina, aut id cuius noticiā nos effugit, ut illa quæ in uastum mare sparguntur, aut in desertas solitudines, quorum significatio uel nulla est, uel perit. Pauca adhuc adiciam ad enarrandam uim fulminis, quæ non eodem modo omnem materiam ureat. Valētiora quia resistunt, uehementius dissipat, cedentia nonnunquā sine iniuria transit. Cum lapide ferroq; & durissimis quibusq; confliçit, quia uitam necesse est per illa impetu querat. Itaq; facit uitam qua effugiat: teneris & rarioribus parcit, quanquam & flammis opportuna uideantur, quia trāsitu patente minus sauii. Loculis itaq; ut dixi, integris pecunia quæ in his fuerat, constata reperitur, quia ignis tenuissimus per occulta foramina transcurrit. Quicquid autem in tigno solidū inuenit, ut contumax uiuicit. Nō uno autem, ut dixi, modo sauii, sed quid quæq; uis fecerit, ex ipso genere iniuriæ intelligis, & fulmen opere cognoscis. Interdum in eadem materia, multa diuersa, eiusdem uis fulminis facit: sicut in arbore, quod aridissimū est, urit, quod solidissimum & durissimum est, terat & frangit, summos cortices dissipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac scindit, folia pertundit ac stringit, uinum gelat, ferrum & æs fundit. Illud est mirum, quod uinū fulmine gelatum, cum ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidat quæranti mihi, illud occurrit. Inest fulmini uis pestifera. Ex hoc aliquem remanere spiritū in eo humore quem coegit gelauitq; uersimile est. Nec enim alligari potuisset, nisi aliquod illi esset additum uiscum. Præterea olei quoq; & omnis unguenti teter post fulmen odor est. Ex quo apparet, in esse quandam subtilissimo igni, & contra naturam acto, pestilentem potentiam, qua non tantū icta cadunt, sed etiam afflata. Præterea quocunq; decidit fulmen, ibi odorem sulphuris esse certū est, qui quia natura grauis est, sapius haustus alienat. Sed ad hoc uacui reuertemur. Fortasse enim libebit ostēdere, quantum omnia ista a philosophia artium parente flexere. Illa primum & quæsiuit causas rerum, & obseruauit effectus, & quod fulminis inspectione longe melius est, inicitijs rerum exitus conuulsi. Nunc ad opinionem Polidonijs reuertar. E terra terrenisq; omnibus pars humida efflatur, pars sicca & fumida remanet. Hæc fulminibus alimentum est, illa imbris. Quicquid in æra sicci fumosiq; peruenit, id includi se nubibus

CA. XLII.

al. demptalis

Vide Scholia

CAP. I.

al. utiliter

al. que pro uari.

CAP. LI.

CAP. LII.

CA. LIII.

CA. LIII.

Vide Scholia

bus

bus non fert, sed rumpit claudentia. Inde est sonus, quem nos tonitruum uocamus. In ipso quoque aere quicquid attenuatur, simul siccatur & calet. Hoc quoque si inclusum est, aequae fugam quaerit, & cum sono euadit. Et modo uniuersam eruptionem facit, eoque uehementissimum est atteredi genus. Tonitrua nihil aliud sunt, quam

CAP. LV.
forte, ferit

citi aeris sonitus, qui fieri, nisi dum aut terit, aut rumpitur, non potest. Et si colliditur, inquit, nubes inter se, sit is quem desideras ictus, sed non uniuersus. Non enim tota totis concurrunt, sed partibus partes. Non sonat mollia, nisi illi dura sint. Itaque non auditur fluctus, nisi impactus. Ignis, inquit, missus in aqua, sonat, dum extinguitur. Puta ita esse, pro me est. Non enim ignis tunc sonum efficit, sed spiritus per extinguentia effugiens. Ut dem tibi & fieri ignem in nube, & extinguere spiritu nascitur & attritu. Quid ergo inquit, non potest aliqua ex his transcurrentibus stellis incidere in nubem & extinguere? Existimemus posse aliquando & id fieri. Nunc naturalem causam quaerimus & assiduam, non raram & fortuitam. Puta me confiteri uerum esse, quod dicis. Aliquando post tonitrua emicare ignes, stellis transuersis & cadentibus similes, non ob hoc tonitrua facta sunt, sed hoc fit quia tonitrua facta sunt. Cuiusdemus ait, fulgurationis speciem inanem esse, non ignem. Sic enim per noctem splendorem motu remorum uideri. Dissimile est exemplum. Illic enim splendor in tra ipsam aquam apparet. Hic qui fit in aere, erumpit & exilit. Heraclitus existimat fulgurationem esse uelut apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modo intereuntem, modo resurgentem. Haec antiqui fulgetra dicebant, tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui autem tonitruum dixerunt, aut tonum. Hoc apud Cecinnam inuenio facundum uirum, si habuisset in eloquentia nomen, & nisi illum Ciceronis umbra pressisset. Estamnum illo uerbo utebatur antiqui correpta, quo nos producta una syllaba utimur. Dicimus enim ut splendere, sic fulgere. Atqui illis ad significandam tam subitam e nubibus eruptionem lucis, mos erat uti media syllaba correpta, ut dicerent fulgere. Quid ipse existimem quaeris? Adhuc

CAP. LVI

enim alienis opinionibus accommodaui manum, dicam, fulgurat, cum repentinum late lumen emicuit. Id euenit, ubi in ignem extenuatis nubibus aer uertitur, nec uires, quibus longius profiliat inuenit. Non miraris puto, si aera aut motus extenuat, aut extenuatio incedit. Sic liquefcit excussa glans funda, & attritu aeris uelut igne distillat. Ideo estae plurima sunt fulmina, quia plurimum calida est. Facilius aut attritu calidior ignis existit. Eodem modo fit fulgor, qui tantum fulget, & fulmen quod mittitur. Sed illi leuior uis, alimētūque est minus. Et ut breuiter dicam quod sentio, Fulmen est fulgur intentum. Ergo ubi calidi fumique natura, emissa terris, in nubes incidit, & diu in illarum sinu uolutata est, nouissime erumpit. Et quia uires non habet, splendor est. At ubi fulgura plus habuere materiae, & maiore impetu arserunt, non apparent tantum, sed decidunt. Quidam utique existimant fulmen reuerti, quidam sublidere, ubi alimenta praegravauerunt. & fulmen ictu languidior delatum est. At quare fulmen subitum apparet, nec continuatur? assiduus ignis? Quia celerrimum est mirique motus, simul & nubes rumpit, & aera incendit. Deinde delimit flamma quiescente motu. Non enim est assiduus spiritus cursus, ut ignis possit extendi, sed quoties fortius ipsa iactatione se accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cum euasit, & pugna desit, ex eadem causa modo usque ad terram profertur, modo dissoluitur, si minore uti pressus est. Quare oblique fertur? Quia spiritu constat. Spiritus obliquus est, flexuosusque. Et quia natura ignem sursum uocat, iniuria deorsum premit, incipit obliquus esse. Interdum autem neutra uis alteri cedit, & ignis in superiora nititur, & in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia opposita sunt nubibus, & e caelo cadentibus, per haec transeundum est. Intellego quid iam dudum desideras, quid efflagites, malo inquis fulmina non timere, quam nosse. Itaque alios doce quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum excuti malo, quam naturam indicari. Sequar quod uocas, omnibus enim rebus omnibusque sermonibus aliquid

CAP. LVII
forte, extenuatus

quid salutare miscendum est. Cum imus per occulta natura cum diuina tractamus uendicandus est a malis suis animus, ac subinde firmandus, quod etiam eruditus & hoc unum agentibus, necessarium est, non ut effugiamus ictus rerum, undique enim tela in nos iaciuntur, sed ut fortiter constanterque patiamur. Inuicti esse possumus, inconcussi non possumus, quanquam interim spes subit, inconcussos quoque esse nos posse. Quomodo inquis? Contemne mortem, & omnia quae ad mortem ducunt contempta sint, licet illa bella sint sine naufragia, seu morsus ferarum, siue ruinarum subito lapsu procidentium pondera. Nunquid aliud facere possunt, quam ut corpus ab anima resoluatur? Haec nulla diligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla potentia euincit, talia uero fortitudine disponuntur. Mors omnes aequae uocat. Iraris dijs propicijsque, moriendum est. Animus ex ipsa desperatione sumatur. Ignauissima animalia, quae natura ad fugam genuit, ubi exitus non patet, tentant corpore imbelli. Nullus perniciosior hostis est, quam quem audacem angustiae faciunt, longaque uolentius semper ex necessitate quam ex uirtute corrigitur. Maiores aut certe paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus nos tanquam ad mortem proditos esse, & sumus. Ita est Lucili. Omnes reseruamur ad mortem. Totum hunc quem uidemus populum, quousque cogitas esse, cito natura reuocabit & condet, nec dere, sed dedite queritur. Eodem citius uel tardius ueniendum est. Quid ergo? Non tibi timidissimus omnium uidetur & insipientissimus, qui magno ambitu rogat mortem? Nonne contemneres eum, qui inter perituros constitutus, beneficij loco peteret, ut ultimus ceruicem praeberet? Id facimus. Magno aestimamus mori tardius. In omnes constitutum est capitale supplicium, & quidem constitutione iustissima. Nam quod maximum solet esse solatium extrema passuris, quorum causa eadem fors est. Sequeremur traditi a iudice aut magistratu, & carnifici nostro praestemus obsequium. Quid interest, ad mortem iussi eamus an ultronei. O te dementem & oblitum fragilitatis tuae, si tunc mortem times, cum tonat. Ita ne salus tua in hoc uertitur? Viues si fulmen effugis? Petet te gladius, petet te lapis, petet febris. Non maximum ex periculis tuis, sed speciosissimum fulmen est. Male scilicet erit actum tecum, si sensum mortis tuae celeritas infinita praeuenit, si mors tua praedictetur, si tu tunc quidem cum expiras, non superuacua, sed alicuius magnae reisingnum es? Male scilicet tecum agitur, si cum fulmine cecideris. Si pauescis ad coeli fragorem, nubium uel trepidas, quoties aliquid effulsit expiras. Quid ergo? Honestus iudicis deiectione animi perire quam fulmine? Eo itaque fortius aduersus coeli minas surge, & cum mundus undique exarserit, cogita te nihil habere de tanta morte perpendendum. Quod si tibi parari credis illam caeli confusionem, illam tempestatum discordiam, si propter te ingesta illa caelestis nubes strepunt, si in tuum exitum tantum ignium excutitur, at tu solatijs loco numera tantum esse mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus. Casus istum demet metum. Est inter caetera quoque hoc commodum eius, quod expectationem tuam antecedit. Nemo unquam fulmen timuit, nisi qui effugit.

CAP. LVIII

al. assiduisignibus

Libri secundi naturalium quaestionum finis.

ERASMI IN LIBRVM SECVNDVM NATVRALIVM QVAESTIONVM

CAP. LIX

Et tamen me hercules per aliud nihil intendi poterit, nisi per semetipsum fuerit intentum. Ita superior editio, Britannicum exemplar ad hunc modum, tam me hercules quam nihil intendi ab alio poterit, nisi per semet aliud fuerit intentum.

Cap. 8.

Ipsae quidem transiunt per ipsum quod scindit, & media non circumscindit, tamen & utrumque cingit. In alijs erat, ipsae quidem transiunt per ipsum quo scinditur, & media non circumscindit tamen, sed utrumque cingit. Ita a repperit Fortunatus. Britannicum exemplar habebat hunc in modum, per ipsum quod absconditur, & media circumfundit tantum, & utrumque cingit, sed permeat.

Cap. 9.

Possit aliquas partes aeris ad se trahere ignem ex aethere decidentem ex his superioribus ardere, ac sic accendi.

Cap. 14.

R. cudi,

forte, amplius
forte, Alia, uarie a fortuna disponuntur: mors etc.

al. procuretur
forte, siue tunc
Vide sebolia

endi, Sic prior editio. Fortunatus ita legit, Posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem, ex locis his superioribus, ardere an sic accendi? Britannicum habebat, trahere ignem ex his locis superioribus, & ex eo ardore sic accendi. Fortunatus ita diuinat esse legendum, Posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem ex aethere decedentem, & locis his superioribus ardere, an hic accendi? Ea lectio satis congrueret, si pro inquam, scriptum esset, utrum. Pro sed, quod mox sequitur, Nam, quod plurimum interest. Tolerabilis erit lectio si, ex, uertatur in &, & ardere in ardore, & sic in hic, ad hunc modum. Vos inquam dicitis, quum causas stellarum tranfluolantium redditis, posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem, ex aethere decedentem, & locis superioribus, & ex eo ardore hic accendi. Quoniam hoc, ex locis superioribus, uidetur adiectum ab interprete quopiam. Itaque non urget questionem, sed ostendit illorum responsonem non esse absolutam. Idque mox explicat, sed plurimum interest, &c.

- Cap. 18. Per cursum & sicum aera. Sic prior editio. Britannicum exemplar habebat, per crassum & sicum aera. Fortunatus diuinat, per aera percussum & scissum. Forte legendum, per sudum & sicum aera.
- Cap. 32. Ceterum & illa quae pereunt. Britannicum exemplar habebat, & illa sunt quae pereunt. Perire dicit, non obseruata cuiquam. Quoniam subolet locum non carere mendo. Forte legendum, seruata & illa, siue, certa sunt & illa quae pereunt.
- Cap. 34. Quod si bene nec primum auspicium intellectum est, secundo non interest. Ita prior editio. Aliud exemplar habebat, quod siue primo auspicium intellectum est, siue secundo, nihil intererit. Neutra placet. Tertiam sequuti sumus.
- Cap. 35. Aliter ius suum peragunt. Aliter usurpatum uidetur pro, aliqui, ut referatur ad aegre mentis solatia. In quodam erat, fata irremediabiliter ius suum peragunt. At non probatur.
- Cap. 49. Artencata, alias Atterranea, rursus, Atercauta. Atteranea habebat exemplar Britannicum, uox ab atro dicta uidetur, peculiaris auruspicio.
- Cap. 55. Itidem tibi & fieri igne in nube & extingui. Spiritu nascitur. Ita prior editio. Fortunatus offensus absurditate sermonis legit, qui est spiritu nascitur. At qui dure cohaeret uerbum infinitum cum superioribus, fieri & extingui. Britannicum exemplar habebat. Ut dem tibi & fieri, &c. Ut tibi concedam ignem fieri & extingui in nube, non tamen aliunde fit, quam est spiritu.
- Cap. 59. Nam quod maximum solet esse solatium extrema passuris, quorum causa eadem fors est. Sic prior editio. Tolerabilius quod alij legunt, quod eorum in causa eadem fors est. Mollius erit, omissa coniunctione, quod. Eorum causa eadem fors est, id est, suppliciorum causa, eadem fors est, etiamsi nihil horum ad plenum satisfacit.

PINCIANI IN LIBRVM SECVNDVM NATVRALIVM QVAESTIONVM

- Cap. 1. NON ibi spectandus est. Cogitetur in ea sede in qua illum natura disposuit] Nulla scripta lectio habet cogitetur, sed cogitur. Itaque legendum puto, non ibi spectandus est quo agitur ab ea sede in qua illum natura disposuit.
- Cap. 2. CONTINUATIO est partium inter se non intermissa coniunctio. Vnitus est sine commissura continuatio, & duorum inter se coniunctorum corporum tactus] Si hanc lectionem admittimus necesse est, ut continuatio & unitas sint idem inter quas Seneca discrimen assignat. Ego puto ordinem uerborum inuersum esse, & restituendum ad hunc modum. Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio, & duorum inter se coniunctorum corporum tactus. Videntur confirmare hanc lectionem uerba quae aliquanto post sequuntur. Aer continuus terrae est.
- Cap. 4. QVICQVID alicuius naturae pars est.] Codices quidam, quicquid alterius naturae est. Alij, quicquid alterius naturae est pars, & infra.
- Cap. 5. In momenta dissoluant] Legendum reor, monumenta dissoluant, ut illud iuuenalis, ad quae discutienda ualent sterilis mala robora fieri.
- Cap. 9. CASVS autem illius mutationis & inconstantiae.] Duo postrema uerba, & inconstantiae desiderantur in uetere lectione.
- Cap. 11. Conuenit illis omnia ista in nubibus & est nubibus, etiam nunc conuenit & fulgurationes & fulminationes, aut igneas esse, aut ignei spiritus. Ad illa transeamus in quibus lis est, quidam putant ignem esse in nubibus, quidam ad tempus fieri nec prius esse quam mitti] Eadem, Conuenit illis omnia ista in nubibus quidem fieri nec prius esse quam mitti. Reliqua superuacanea sunt.
- Cap. 12. Quidam autem radios solis intercurrentis recurrentisque sepius in se relatos] Eadem. Quidam autem radios solis, intercurrentesque sepius in se relatos.
- Cap. 34. SED utraque attulit] Prior editio, sed utraque uisa est tulit, Corrigendum puto, sed utraque fide tulit, ut mox paulo,

paulo fulminis ictus priora deleuit, & ad se fidem traxit. Sed iudicandum an in igne idem ualeat flamma, quod fumus] Verba nisi fallor & uitiata & transposita, scribendum arbitror, Sed ad iudicandum ignem idem ualeat flamma, in quod fumus.

QVIBVS aduersus peccata hominum fulminandum est] Emenda, quibus aduersus peccata comminandum, Cap. 44

EX ipso genere iniuria intelligis] Scribe ex ipso intelligis, reliqua superfluunt, ex eadem. Interiores libros Cap. 52 interioris arboris] Scribendum ex eadem, interiores libros in parte interioris arboris.

ETERRA terrenisque omnibus pars humida efflatur pars secca & fumida remanet.] Verbum, remanet, de lendum esse existimo. Aliis quo pacto tolerari posset quod statim subtextitur. Quicquid in aera sicci fumosi que peruenit, & aliquanto post. Ergo ubi calidi fumidique natura emissa terris in nubes incidit. Cap. 54

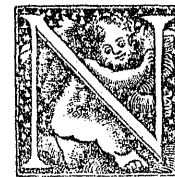
Sic enim per noctem splendorem motu remorum uideri] Verbum, motu, superfluit, ex eadem. Cap. 55

VB I in ignem extenuatis nubibus] Rectiorem existimo lectionem extenuatus quam extenuatis, ut referatur ad aerem qui motu & collisione nubium extenuatus uertatur in igne. Videtur, hoc probare eaque sequitur & infra. Cap. 57

QVID A M utique existimant fulmen reuerti, quidam subsidere] Eadem habet non quidam subsidere, sed a quodam subsidere, ut forte legi possit, ac quodam modo subsidere. Cap. 58

Si paucis ad caeli fragorem nubium trepidas] Quaedam exemplaria. Sed paucis ad caeli fragorem & ad inane trepidas. Alia. Sed paucis ad caeli fragorem, & ad inane nubium trepidas. Legendum fortasse, ignem nubium, non inane nubium. Quid si counctio, ne, quae ibi superfluit paulo post necessaria est, legendumque, Quotiesie aliquid effulsi. De tanta morte perdendum] Codices ueteres, perditum legunt, non perdendum. Commodior forte lectio erit ponendum. C. 59

LVCII ANNAEI SENECAE NATURALIUM QVAESTIONUM LIB. III. QVI EST DE AQVIS. PRAEFATIO.

NON praeterit me, Lucili uirorum optime, quam magnarum rerum fundamenta ponam senex, qui mundum circuire constitui, & causas secretaque eius eruere, atque alijs noscenda producere. Quando tam multa consequar tam sparsa colligam, tam occulta perspiciam? Premittam tergo senectus, & obijcit annos inter uana studia consumptos, tanto magis urgeamus, & damna aetatis male exemptae labor faciat. Nox ad diem accedat. Occupationes patrimonij recidantur, longe a dominio iacentis causa soluat, sibi totus animus uacet, & ad contemplationem sui saltem ipso impetu respiciat. Faciet ac sibi instabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quicquid amissum est, id diligenti usu presentis uitae recolliget, fidelissimum est ad honesta ex poenitentia transitus. Libet mihi ex clamare illum poetae inelyti uersum, Tollimus ingentes animos, & maxima paruo Tempore molimur. Hoc dicerem, si puer iuuenisque moliret. Nullum non tam magnis rebus tempus angustum est. Nunc iterum ad rem seria, grauem, immensam, post meridianis horis accessimus, faciamus quod in itinere fieri solet. Qui tardius exierunt, uelocitate praesentis moram. Festinemus & opus, nescio an superabile, magnum certe, sine aetatis excusatione tractemus. Crescit animus quoties cepti magnitudinem ostendit, & cogitat quantum proposito, non quantum sibi super sit. Consumpsere se quidam, dum acta regum externorum componunt, quaeque passim inuicem atque sunt populi. Quanto satius est sua mala extinguere, quam aliena posteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, quam Philippi aut Alexandri atrocissima, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non minores fuere pestes mortalium, quam inundatio, qua planum omne perfusum est, quam conflagratio, qua magna pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal superauerit alpes, scribant, quemadmodum confirmatum Hispaniae cladibus bellum Italiae inopinatus intulerit, In fractisque rebus etiam post Carthaginem, pertinax reges pererrauerit, contra Romanos ducem se promittens, etiam sine exercitu. Quemadmodum non desierit senex omnibus angulis bellum querere, adeo sine patria esse pati poterat sine hoste non poterat. Quanto satius, quid faciendum sit quam quid factum sit querere ac docere eos, qui sua permiserunt fortunae, nihil stabile ab illa datum esse, eius omnia flue

forte, exacte
al. cura.
al. in ipso sua
ge impetu.
al. in ipso sine

forte, attendit
In fractis, pro
ualde fractis,
posiuit

re aura mobilis: nescit enim quiescere, gaudet latis tristitia substituere, & utraq; misere. Itaq; in secundis nemo confidat, in aduersis nemo deficiat, alternæ sunt uices rerum. Quid exultas? Ista quibus ueheris in summum, nescis ubi te relictura sint, habebunt suum non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es, nunc est resurgendi locus. In melius aduersa, in deterius optata flecuntur. Ita concipienda est animo uarietas, non priuatarum tantum domuum quas leuis casus impellit, sed etiam reipublice. Regna ex infimo coorta supra imperantes consistere. Vetera imperia in ipso flore cecidere. Inueniri non potest numerus, quam multa ab alijs facta sint, nunc cum maxime, deus alia exaltat, alia submittit, nec molliter ponit, sed ex fastigio suo nullas habitura reliquias iactat. Magna ista, quia parui sumus, credimus. Multis rebus non ex natura sua, sed ex humilitate nostra magnitudo est. Quid precipuum in rebus humanis est? Non classibus maria coplese, nec in rubri maris littore ligna posuisse, nec deficiente terra ad iniurias aliorum errasse in oceano ignota quærentes, sed animo omne uidisse, & qua nulla est maior uictoria, uitia domuisse. Innumerabiles sunt, qui urbes qui populos habuere in potestate, paucissimi qui se. Quid est precipuum? Erigere animum supra minas & promissa fortuna. Nihil dignum putare, quod speres. Quid enim habet dignum, quod concupiscas? quia à diuinorum contemplatione quoties ad humana recideris, non aliter caligabis, quam quorum oculi in densam umbram ex claro sole redire. Quid est precipuum? posse lato animo aduersa tolerare, quicquid acciderit sic ferre, quasi tibi uolueris accidere. Deuisses enim uelle, si scisses omnia ex decreto dei fieri. Flere, queri, ingemere, desciscere est. Quid est precipuum? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxurie non aduersus tantum, sed & infestus, nec auidus periculi, nec fugax, prosperitatem non expectans, sed aduersus utrumq; intrepidus & inconsumtus, nec illius tumultu, nec huius fulgore percussus. Quid est precipuum? non admittere in animo mala consilia, puras ad cælum manus tollere, nullum petere bonum, quod ut ad te transeat, aliquis possit amittere, optare, quod sine aduersario operatur, bonam mentem. Cetera magno estimata mortalibus, etiam si quis domum casus abstulerit, sic intueri, quasi exitura, quæ uenerint. Quid est precipuum? Altos supra fortunam spiritus hominis attollere. Meminisse, ut siue felix eris, scias hoc non futurum diu, siue infelix, scias, hoc te non esse, nisi cum putes. Quid est precipuum? In primis liberum animum habere. Hæc res efficit non e iure Quiritium ut sit liber, sed e iure naturæ. Liber autem est, qui seruitutem effugit suam. Hæc est assidua seruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem aequaliter premens, sine interuallo, sine commætu. Sibi seruire, grauissima seruitus est, quam dicere facile est, si desieris multa te poscere, si desieris tibi referre mercedem, si ante oculos & naturam tuam posteris & etate, ac tibi ipse dixeris, quid infanior? quid anhelor? quid fudo? quid terram uerso? quid forum uisor? Nec multo opus est, nec diu. Ad hoc proderit nobis inspicere rerum naturam, primo discendum à sordidus, deinde animum ipsum, quo magno summoq; opus est, seducemus à corpore. Deinde in occultis exercitata subtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem est apertius his salutaribus, quæ contra nequitiam nostram furoremq; discuntur, quæ damnamus, nec ponimus. Quæramus ergo de aquis, & inuestigemus, qua ratione fiant. Siue, ut ait

CAP. I
Junior, Lucilij
cognomen est.
Sive, Eleus &
rectius.

Quidius. Fons erat illimis nitidis argenteus undis. siue ut ait Vergilius. Vnde per ora nouem uasto cum murmure montis, It mare præruptum & pelago premit arua sonanti. Siue ut apud te Junior charissime inuenio. † Elysius siculis de fontibus exiit amnis. Quomodo aquas subministrat, quomodo tot flumina ingentia per diem & noctem decurrant, quare alia hybernis aquis intumescant, alia in defectu cæterorum omnium crescant. Nilum interim seponamus à turba, propria natura & singularis, illi diem suum dabimus, nunc uulgares aquas prosequemur, tam frigidas quam calentes. In quibus quærendum erit, utrum calidæ nascantur, an fiant. De cæteris quoque differemus, quas insignes, aut sapor, aut aliqua reddit utilitas. Quædam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata & desperata à medicis uitia percurant. Quædam medentur ulceribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis

pulmonis ac uiscerum quarelas leuant. Quædam supprimunt sanguinem, tam uariis singulis usus, quam gustus est. Aut stant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur, aut uarias habent uenas. Aliæ sunt dulces, aliæ uariæ, asperæ quippe interueniunt, salisq; amaræq; aut medicatæ ex quibus sulphuratas dicimus, ferratas, aluminosas. Indicat uim sapor. Habent præterea multa discrimina. Primum tactus, frigida calidæq; sunt: deinde ponderis, omnes leues aut graues sunt. Deinde coloris puræ sunt & turbidæ, ceruleæ, lucidæ. Deinde salubritatis, sunt enim salubres & utiles, sunt mortifera, sunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quædam pingues, quædam alunt, quædam sine ulla bibentis ope transeunt, quædam haustæ fecunditatem afferunt. Ut stet aqua aut fluat, loci positio efficit, in deuexo fluit, in plano continetur & stagnat, & aliquando in aduersum spiritu impellitur, tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus, ex suo fonte natua est. Nihil tamen prohibet eodem loco aquam colligi & nasci, quod in Fucino uidemus, in quem montis circumiecti fluij deriuantur. Sed & magnæ latentescq; in ipso undæ sunt, itaq; etiam cum hyberni defluxere torrentes, faciem suam seruant.

al. usus
CAP. II.

al. auferunt
CAP. III.

Primum ergo quæramus, quomodo ad continuandos fluminum cursus terra sufficiat, unde tantum aquarum exeat. Miramur, quod accessionem fluminum maria non sentiant. Aequè mirandum est, quod detrimenta exeuntium terra non sentit. Quid est, quod illam sic impleuit, ut præbere tantum ex recondito possit, ac subinde suppleat? Quamcumq; rationem reddiderimus de flumine, eadem erit rituorum ac fontium. Quidam iudicant terram quicquid aquarum emisserit, rursus accipere, & ob hoc maria non crescere, quia quod influxit non in suum uertunt, sed protinus reddunt. Occulto enim itinere subit terras, secreto reuertitur, colaturq; transitu mare, quod per multiplices anfractus terrarum uerberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem saporis in tanta soli uarietate exiit, & in synceram aquam tranlit.

CAP. IIII

CA. V.

Quidam existimant, quicquid ex imbribus terra concipit, in flumina rursus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod paucissima flumina sunt in his locis, in quibus rarus est imber. Ideo siccas esse aiunt Aethiopiæ solitudines, paucosq; intuenti in interiore Africa fontes, quia seruida cæli natura sit, & penè semper æstiuæ. Squallidæ itaque sine arbore, sine cultu arenæ iacent, raris imbribus sparse, quos statim combibunt. At contra constat Germaniam Galliamq; & proxime ab his Italianam, abundare rituis & fluminibus, quia cælo humido utuntur, & ne æstas quidem imbribus caret. Aduersus hæc multa dici posse uides. Primum ego tibi, uincearum diligens fossor, affirmo, nullam pluuiam esse tam magnam, quæ terram ultra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam crustam consumitur, nec in inferiora descendit. Quomodo ergo potest imber suggerere amnibus uires, qui summam humum tingit? Pars maior eius per fluminum alueos in mare effertur. Exiguum est quod forbet terra, nec id seruat. Aut enim arida est, & absunt quicquid in se fixum est: aut satiata, si quid supra desiderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes, quia totos in se sitiens terra trahit. Quid quod quædam flumina erumpunt saxis & montibus? His quid conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui inlideant? Adijce, quod in siccissimis locis, putei in altum acti, per ducenum aut tricennum pedum spatia, inueniunt aquarum uberes uenas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret, ut scias illic non cælestem esse, nec collecticium humorem, sed quod dici solet uiuam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quod quidam fontes in summo montis cacumine redundant. Apparet ergo illos sursum agi, & aut tibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat.

CAP. VII.

forte, haud

Quidam existimant quemadmodum in exteriori parte terrarum uastæ paludæ iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti spacio terræ maria porrecta sunt, infusa uallibus, sic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas stagnare, quam apud nos oceanum, & sinus eius, imò eò satius, quod plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia isti amnes egeruntur, quos quid

CA. VIII.

CAP. IX. miraris si terra detractos non sentiat, cum adfectos maria non sentiant? Quibusdam hæc placet causa. Aiunt habere terram intra se cauos recessus, & multum spiritus, qui necessario frigescit, umbra graui pressus. Deinde piger & immotus, in aqua cum desist, conuertitur. Quemadmodum supra nos mutatio aeris umbram facit, ita infra terras riuum agit. Supra nos stare non potest segnis diu & grauis. Aliquando enim felle tenuatur, aliquando uentis expanditur. Itaq; interualla magna imbribus sunt. Sub terra uerò quicquid est, quod illum in aquam conuertat, idem semper est, umbra perpetua, frigus æternum, in exercitata densitas, semper ergo præbebit fonti aut flumini causas. Placet nobis terram esse mutabilem. Hoc quoq; quicquid effluit quia non aere libero concipitur, crassecit, & protinus in humorem conuertitur.

CAP. X. Habes primas aquarum sub terra nascētium causas. Adhuc etiam licet, quod si ant omnia ex omnibus. Ex aqua aer. Ex aere aqua. Ignis ex aere. Ex igne aer. Quare ergo non terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ si in alia mutabilis est, & in aquam, imò maxime in hanc. Vtraque cognata res est, utraque grauis, utraq; densa, utraq; in extremum mūdi compulsa. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat e terra? At magna flumina sunt. Cū uideris quanta sunt, rursus ex quanto prodeant alpice. Rursus miraris, cum labantur asidue, quædam uerò concitata rapiantur, quod præsto sit illis semper aqua noua. Quid si mireris, quod cum uenti totum aera impellant, non deficiat spacio spiritus, sed per dies noctesq; aequaliter fluit, nec ut flumina certo alueo fertur, sed per uastum cœli spatium lato impetu uadit? Quid si ullam undam superesse mireris, quæ superueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in se redit, omnium elementorum alterni recursus sunt. Quicquid alteri perit, in alterum transit. Et natura partes suas uelut in ponderibus cōstitutatas examinat, ne portionum æquitate turbata mundus præponderet. Omnia in omnibus sunt. Non tantum aer in ignem transit, sed nunquam sine igne est. Detrahe illi calorem, rigescet, stabit, durabitur. Transit aer in humorem, sed nihilominus non sine humore. Et aera & aquam facit terra, sed nō magis unquam sine aqua est, quam sine aere. Et ideo facilius in uicem transitus est, quia illis in quæ transeundum est, iam mixta est. Habet ergo terra humorē, hunc exprimit. Habet aera, hunc umbra hyberni frigoris densat, ut faciat humorē, ipsa quoq; mutabilis est in humorem, natura sua utitur. Quid ergo, inquis, si perpetui sunt amnes, uel causæ quibus flumina oriuntur ac fontes, quare aliquando siccantur, aliquando quibus nō suere locis exeunt? Sape motu terrarū itina turbant, & ruina interscindit cursum aquis quæ recentis & nouos exitus quarunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terras aliunde aliò transferuntur. Apud nos euenire solet, ut amisso canali suo flumina primum refundantur, deinde quia perdiderunt uiam, faciant hoc, quod accidisse ait Theophrastus in Coryco monte, in quo post terrarum tremorem noua uis fontū emersit. Sed & alios quoque casus interuenire quidam opinantur, qui alter euoent aquas, aut à cursu suo detraciant, atq; auertant. Fuit aliquando aquarum inops Hemus, sed cum Gallorum gens à Cassandro obsessa in illum se cōtulisset, & syluas cecidisset, ingens aquarum copia apparuit, quas uidelicet in alimentum suum nemora ducebant, quibus excisis humor, qui desit in arbuta consumi, superflus est. Idem ait circa Magnesium accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse liceat, non hoc est simile ueri, quia ferè aquosissimas sunt, quæcumq; uerbosissima. Quod non eueniret, si aquas arbuta siccaerēt, quibus alimentum ex proximo est, fluminū uerò uis ex intimo manant, utraq; excipitur quàm radicibus euagari licet. Deinde succisæ arbores plus humoris desiderant, non tantum id quo uiuant, sed & id quo crescant. Idem ait, circa Arcadium, quæ urbs in Creta insula est, fontes & lacus substituisse, quia desierit coli terra diruta urbe, postea uerò quàm cultores receperit, aquas quoq; recepisse. Causam siccitatis hanc ponit, quod obduruerit cōstricta tellus, nec potuerit imbres inagitata transmittere. Quo modo ergo plurimos uidemus in locis desertissimis fōtes? Plura deniq; inuenimus, quæ propter aquas coli cœperunt, quàm quæ aquas habere cœperint quia colantur? Non enim esse pluuialem hanc aquā, quæ uastissima flumina à fonte statim magnis

CAP. XI. humorem, ipsa quoq; mutabilis est in humorem, natura sua utitur. Quid ergo, inquis, si perpetui sunt amnes, uel causæ quibus flumina oriuntur ac fontes, quare aliquando siccantur, aliquando quibus nō suere locis exeunt? Sape motu terrarū itina turbant, & ruina interscindit cursum aquis quæ recentis & nouos exitus quarunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terras aliunde aliò transferuntur. Apud nos euenire solet, ut amisso canali suo flumina primum refundantur, deinde quia perdiderunt uiam, faciant hoc, quod accidisse ait Theophrastus in Coryco monte, in quo post terrarum tremorem noua uis fontū emersit. Sed & alios quoque casus interuenire quidam opinantur, qui alter euoent aquas, aut à cursu suo detraciant, atq; auertant. Fuit aliquando aquarum inops Hemus, sed cum Gallorum gens à Cassandro obsessa in illum se cōtulisset, & syluas cecidisset, ingens aquarum copia apparuit, quas uidelicet in alimentum suum nemora ducebant, quibus excisis humor, qui desit in arbuta consumi, superflus est. Idem ait circa Magnesium accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse liceat, non hoc est simile ueri, quia ferè aquosissimas sunt, quæcumq; uerbosissima. Quod non eueniret, si aquas arbuta siccaerēt, quibus alimentum ex proximo est, fluminū uerò uis ex intimo manant, utraq; excipitur quàm radicibus euagari licet. Deinde succisæ arbores plus humoris desiderant, non tantum id quo uiuant, sed & id quo crescant. Idem ait, circa Arcadium, quæ urbs in Creta insula est, fontes & lacus substituisse, quia desierit coli terra diruta urbe, postea uerò quàm cultores receperit, aquas quoq; recepisse. Causam siccitatis hanc ponit, quod obduruerit cōstricta tellus, nec potuerit imbres inagitata transmittere. Quo modo ergo plurimos uidemus in locis desertissimis fōtes? Plura deniq; inuenimus, quæ propter aquas coli cœperunt, quàm quæ aquas habere cœperint quia colantur? Non enim esse pluuialem hanc aquā, quæ uastissima flumina à fonte statim magnis

magnis apta nauigijs desert, ex hoc intelligas licet, quod per hyemem æstatem que par est à capite defectus. Pluuia potest facere torrentem, non potest autem æquali inter ripas suas tenere labentem. Aquam non faciunt imbres, sed excitant.

Paulo repetamus hoc altius si uideretur, & scies te non habere quod quaris, cum ad uerā amniū originem accesseris. Flumen nempe facit copia cuiuscunq; aquæ perennis. Ergo si quaris à me, quomodo aqua fiat, Interrogabo inuicem, quomodo aer fiat, aut terra. Si rerum elemēta sunt quatuor, non potest interrogari unde aqua sit, quarta enim pars est naturæ. Quid ergo miraris, si rerum naturæ portio tam magna, potest aliquid ex se semper effunderē? Quomodo aer & ipse quarta pars mundi uentos & auras mouet, sic aqua riuos & flumina. Si uentus est fluens aer, & flumen est fluens aqua. Satis & multum illi uirium dedi, cum dixi elementum est. Intelligis quod ab illo proficiscitur, non posse deficere.

Aqua, ait Thales, ualentissimum elementum est, hoc fuisse primum putat, ex hoc surrexisse omnia. Sed nos quoq; aut in eadem sentētia eius aut in ultima sumus. Dicimus enim ignem esse, qui occupet mundum, & in se cuncta conuertat. Hunc euasidum consideret, & nihil relinquat aliud in rerum natura, igne restincto quom humorem, in hoc futuri mundi speciem latere. Ita ignis exitus mundi est, quem primordium. Miraris amnes ex hoc posse exire semper, qui pro omnibus fuit, & ex quo sunt omnia? Hic humor rerum primordium sic positus est, ut fluminibus edendis sufficere, ut riuus & fontibus possit. Quæ sequitur Thaletis inepta sententia est. Ait enim terrarum orbem aqua sustineri, & uehi more nauigijs, mobilitate que eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. Non est ergo mirum, si abundat humor ad flumina fundenda, cum mundus in humore sit totus. Hanc ueterem & rudem sententiam explode. Nec est quod credas in hunc orbem aquam subire, & per rimas facere et semitam.

Aegyptij quatuor elementa fecere, deinde ex singulis bina, marem et foeminam. Aërem marem iudicant, quæ uetus est. Foeminam, quæ nebulosus & iners. Aquam uirilem uocant mare, muliebrem omnem aliam. Ignem uocant masculum, quæ ardet flamma, & foeminam qua lucet innoxius tactu. Terram fortiozem marem uocant, laxa cautesq; foeminae nomen assignant huic tractabili ad culturam.

Et mare unum est, ab initio scilicet ita constitutum, habet suas uenas, quibus impletur atq; æstuat. Quomodo maris, sic & huius aquæ mitioris, uasta in occulto uia est, quam nullius fluminis cursus exhauriet. Abdita est uirium eius ratio. Tantū ex illa, spiritum superfluum sit emitit. Quædam ex istis sunt quibus assentire possumus, sed hoc amplius cēseo. Placet naturæ regi terrā, & quidē ad nostrorū corporum exemplar in quibus & uenæ sunt & arteriæ ille sanguinis, hæc spiritus receptacula. In terra quæ sunt alia itinera, per quæ aqua & alia per quæ spiritus currit, ad eorū illam ad similitudinem humanorum corporum natura formauit, ut maiores quoq; nostri aquarum appellerint uenas. Sed quemadmodum in nobis, non tantū sanguis est, sed multa genera humorum, alia necessarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in capite cerebrum, in ossibus medullæ, musculi, saluæq; & lachrymæ, & quiddam ad ditum articulis, per quod citius siccantur ex lubrico, sic in terra quoq; sunt humoris genera complura. Quædam quæ matura durentur. Hinc est et omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumq; petit auaritia: quædam quæ in lapidē ex liquore uertuntur. In quibusdam uero locis terra humorq; liquefit, sicut bitumen, & cætera huic similia. Hæc est causa aquarum, secundum legem naturæ uoluntatem que nascentium. Cæterū ut in nostris corporibus, ita in illa sæpe humores uicia concipiunt, aut ictus aut quassatio aliqua, aut loci senium, aut frigus, aut æstus corrumpere naturam, & sulphuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus est, modo breuis. Ergo ut in corporibus nostris sanguis cum percussa uena est, tam diu manat, donec nec omnis effluit, aut donec uenæ scissura subsedit, atq; interclusit, uel aliqua alia causa retro dedit sanguinem, ita in terra solutis ac patefactis uenis, riuus aut flumen effunditur. Interest quantum aperta sit uena, quomodo consumpta aqua sit, modo

CAP. XII.

CAP. XIII.

CAP. XIII.

CAP. XV.

al. pigrioris.

forte, omnime tallorū genus.

exiccatur aliquo impedimento, modo coit uelut in cicatricem. premittit, quam fecerat uiam, modo illa uis terrae, quam esse mutabilem diximus, desinit posse alimenta in humorem conuertere, aliquando autem exhausta replētur, modo per se uiribus recollectis, modo aliunde translatis. Sæpe enim inania apposita plenū humorem in se attrahunt. Ipse transire facilis in aliud. Sæpe ipsa terra in tabe resoluitur & humescit. Idem euenit sub terra quod in nubibus, ut spisserit t̄ grauioremque quam ut manere in natura sua possit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo, tenuis et dispersus liquor, qui ex multis in unum locis confluit. Sudorem a quibusdam uocant, quia guttæ quædam uel pressura loci eliduntur, uel aestu euocantur. Hic tenuis unda uix fonti sufficit. At ex magnis causis, magnisque cōceptibus excidunt amnes, nonnunquam leuiter si aqua pondere suo se tantum detulit, nonnunquam uehementer & cum sono suo, si illam spiritus intermixtus eiecit. Sed quare quidā fontes senis horis pleni, senisque sicci sunt? Superuacuum est nominare singula flumina, quæ certis mēlibus magna, certisque angusta sunt, & occasionē singulis querere, cū possim eandē causam omnibus reddere. Quemadmodū quartana ad horam uenit, quemadmodū podagra ad tēpus respōdet, quemadmodū purgatio, si nihil obstitit, statū diem seruat, quemadmodum præsto est ad mensem suū partus, sic aquæ interualla habent, quibus se retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla quia minora sunt, ideo notabilia, quædam maiora nec minus certa. Et quid hoc mirum est, cum uideas ordinem rerum, & naturam per constituta procedere: Hyemes nunquā aberra uit. Aestas suo tempore incaluit. Autumni uerisque, ut solet, facta mutatio est. Tam solstitium quàm æquinoctium suos dies retulit. Sunt & sub terra minus nota nobis iura naturæ, sed non minus certa. Crede infra, quicquid uides supra. Sunt & illic specus uasti, sunt ingentes recessus, & spatia suspensis hinc & inde montibus laxa. Sūt abrupti in infinitum hiatus, qui sæpe illapsas urbes receperunt, & ingentem in altoruinam condidere. Hæc spiritibus plena sunt. Nihil enim usque inane est, & stagna obsefa tenebris & locis amplis. Animalia quoque illis innascuntur, sed tarda & informia, ut in aere caeco pinguique concepta, & in aquis torpentibus facta, pleraque ex his caeca ut talpæ & subterranei t̄ uermes, quibus deest lumen quia superuacuum est. Inde ut Theophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruantur.

forte, crassior
remque quam
ut manare in
maria possit,
c̄c.

CAP. XXVI.

al. mures

CAP. XXVII.

forte, uenitur

Multa hoc in loco tibi in mentem uenere, quæ urbanè in re incredibili fabuloseque dicas. Nō cum retibus aliquem, aut cum hamis, sed cum dolabra ire piscatum. Expeçto ut aliquis in mari t̄ uersetur. Quid est autem quare pisces in terram non transeant, si nos maria transimus? Permutabimus sedes. Hoc miraris accidere. Quanto incredibilia sunt opera luxuriæ, quoties naturam aut mentitur aut uincit. In cubi li natant pisces, & sub ipsa mensa capitur, qui statim transferatur in mensam. Parum uidetur recens nullus, nisi qui in conuiuæ manu moritur. Vitreis ollis inclusi offeruntur, & obseruatur morientium color, quem in multas mutationes mors luctante spiritu uertit, alios necant in garo, & condiunt uiuos. Et sunt qui fabulas purant piscem uiuere posse sub terra, & effodi, non capi. Quàm incredibile illis uideretur, si audirent natare in garo piscem, nec cœnæ causa occisum esse super cœnâ cum multum in delictis fuit, & oculos antequam gulam pauit.

CAP. XXVIII.

Vide Scholia

Permite mihi quæstione seposita castigare luxuriam. Nihil est, inquis, nullo ex pirante formosius. Ipsa colluctatione animam afficiens rubor primum, deinde pallorescitur, quàm aquæ uariatur, & incerta facies inter uitam & mortem coloris est. Vacatio longa, somniculosa inertisque luxuriæ. Quàm sero experrecta circūscribi se & fraudari tanto bono sensit Hoc adhuc tanto spectaculo & tam pulchro piscatores fruebantur, qui coctum piscem & exanimem in ipso ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis esse fastidium, ut nollent attingere, nisi eodē die captum piscem, qui, ut aiunt, saperet ipsum mare. Ideo cursu aduehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur uia. Quod peruenere delicia: Is pro putrido iam piscis affertur, qui non hodie educus, hodie occisus est. Nescio de re magna tibi credere. Ipse oportet mihi credam, huc asseratur, coram me animam agat.

agat. Ad hunc saltum peruenere uentres delicatorum, ut gustare non possint piscem, nisi quem in ipso conuiuio natantem, palpitantemque uiderint. Quāto ad solertiam luxuriæ plures eunt, tanto subtilius quotidie & elegātius aliquid excogitat furor, usitata contemmens. Illa audiebamus. Nihil esse melius saxatili nullo. At nunc audimus. Nihil est moriētē formosius. Da mihi in manus uas uitreum in quo exulteret, in quo trepidet. Vbi multū diuque laudatus est, ex illo perlucido uiuario extrahitur, tunc ut quisque peritior est monstrat. Vide quomodo exarserit rubor, omni acris minio. Vide quas per latera uenas agat. Ecce sanguineum putes uentrem, quàm lucidum quiddam ceruleumque sub ipso tempore effulsit. Iam porrigitur & pallet, & in unum colorem componitur. Ex his nemo morientis amico affidet, nemo uidere mortem patris sui sustinet, quam optauit. Quorus quisque funus domesticum ad rogum profectur, fratrum, propinquorumque extrema hora deseritur, ad mortē nulli concurrit. Nihil enim est illo formosius. Non tempero mihi, quin utar interdum temerarijs uerbis, & proprietatis modum excedam. Non sunt ad popinam, dentibus, & uentre, & ore contenti, oculis quoque gulosi sunt.

Sed ut ad propositum reuertar, accipe argumentum magnam uim aquarum in subterraneis oculis fertilem t̄ sero situ piscium. Si quando erupit, affert secum imensam animalium turbam, horridam aspici, & turpem ac noxiā gustu. Certe cum in Caria circa Myndum urbem talis exilisset unda, periire quicunque illos edebant pisces, quos ignoto ante eum diem caelo nouus amnis ostendit. Nec id mirum. Erant enim pinguis & differta, ut ex longo ocio, corpora, cæterum in exercitata, & in tenebris saginata, & lucis expertia ex qua salubritas ducitur. Nasci autem posse pisces in illo terrarum profundo, sit indicium, quod anguillæ quoque latebrosi locis nascuntur, grauis & ipse eibus obignauit, utique si altitudo lutū penitus abscondit. Habet ergo non tantum uenas aquarum terra, ex quibus corruiatis flumina effici possunt, sed & amnes magnitudinis uastæ, quorum alij semp̄ in occulto cursus est, donec aliquo sinu deuorentur. Alij sub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat esse quædam stagna sine fundo? Quorsum hæc pertinet? Vt appareat hanc t̄ magis amnis æternam esse materiam, cuius non tanguntur extrema, sicut fluminū & fontium.

At quare aquis sapor uariis, propter quatuor causas. Ex solo prima est, per quod feruntur. Secunda ex eadem similitudine eius nascitur. Tertia ex spiritu, qui in aquam transfiguratus est. Quarta ex uitio, quod sæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæc causa saporem dant aquis uariū. Hæc medicaminū potētiam. Hæc grauitatem, odoremque pestiferum. Hæc leuitatem grauitatemque, aut calorem aut nimium rigorem. Inter est utrum per loca sulphure an uitro an bitumine plena transeant. Hac ratione corruptæ, cum uitæ periculo bibuntur. Hinc illud de quo Ouidius ait: Flumen habent Cicones quod potum saxea reddit. Viscera quod tactis inducit marmora rebus. Medicatum est, & eius naturæ habet limum, ut corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus puluis, si aquam attigit saxum est, sic e contrario, hæc aqua si solidum tetigit, hæret & affigitur. Inde est, quod res abiectæ in eisdem lacum lapideæ subinde extrahuntur. Quod in Italia in quibusdam locis euenit, siue uirgam siue frondem demerseris, lapidē post paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limum. alliniturque paulatim. Hoc minus uideatur tibi mirum, si notaueris albulam, & serē sulphuratam aquam circa canales suos, t̄ ripasque durari. Aliquam harum habent causam illi lacus, quos quisquis faucibus hausit, ut idem poeta ait: Aut furit, aut patitur mirum grauitate soporem.

Similem habet uim mero sed uehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas donec excicetur, dementia est, & nimia grauitate defertur in somnum: sic aquæ huius sulphurea uis habet quoddam acris ex aere noxio uirus, quod mentem aut furore mouet, aut sopore opprimit. Hoc habet mali & amnis. Quem quicumque parum moderato gutture traxit. Haud aliter titubat, quam si mera uina bibisset.

In quosdam specus qui despexere moriuntur, tam uelox malum est, ut transuolantes aues deiciat: talis est aer, talis locus, ex quo letalis aqua distillat. Quod si remissior

CAP. XIX.
al. sedorum
Vide scholia.

al. magnis

CAP. XXII.

al. cymbasque
al. riuos

CAP. XXI.

missior fuerit aeris & loci pestis, ipsa quoque temperatio noxa, nihil amplius quam tentat nervos, uelut ebrietate torpentes. Nec miror, si locus atque aer aquas inficit, similesque regionibus reddit, per quas & ex quibus ueniunt. Pabuli sapor apparet in lacte, & uini uis existit etiam in aceto: nulla res est, quae non eius a quo nascitur notas reddat. Aliud est etiam aquarum genus, quod nobis placet cepisse cum mundo. Siue ille aeternus sit, hoc quoque fuit semper, siue initium aliquod est illi, hoc quoque cum mundo dispositum est. Quid sit hoc, quaeris: Oceanus & quodcumque ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura est, cum ipso mundo traxisse principia, ut Histrum, ut Nilus uastisque amnes, magisque insignes quam ut dici possit, eandem illis originem quam caeteris esse.

CAP. XXXII. Haec est ergo aquarum diuisio, ut quibusdam uideatur. Post illam caelestes quas ex superioribus nubila efficiunt. Ex terrenis aliae sunt, ut ita dicam, supernatantes, quae in summa humo repunt, aliae abdita, quarum reddita est ratio.

CAP. XXXIII. Quare quaedam aquae caleant, quaedam etiam serueant intantum, ut non possint esse usui, nisi aut in aperto euanescere, aut mixtura frigida intepuere, plures causas redduntur. Empedocles existimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, a quam calefcere, si subiecti sunt solo, per quod aquis transcurfus est. Facere solemus dracones & miliaria & coplures formas, in quibus aere tenui fistulas struimus, per decliue circumdatas, ut saepe eundem ignem ambiens aqua per tantum spatium, quantum efficiendo calori sat est. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem sub terra Empedocles existimat fieri, quem non falli credent, si quibus balnearia sine igne calescunt: spiritus in illa feruens loco astuanti infunditur. Hic per riuos lapsus non aliter quam igne subdito, parietes & uasa balnei calefacit. Omnis denique frigida transitu mutatur in calidam, nec trahit saporem euaporatio, quia clauis perlabitur.

Quidam existimant per loca sulphure plena exeuntes uel introeuntes aquas, calorem beneficio materiae per quam fluunt, trahere, quod ipso odore gustuque testantur. Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt materiae. Quod ne accidere mireris, uiae calcaquam infunde, seruebit.

CAP. XXXV. Quaedam aquae mortiferae sunt, nec odore notabiles, nec sapore. Circa Nonacrin in Arcadia styx appellata ab incolis, aduenas fallit, quia non facie, non odore suspecta est, qualia sunt magnorum artificum uenena, quae deprehendi nisi morte non possunt. Haec autem, de qua paulo ante retuli aqua, summa celeritate corrumpit, nec remedio locus est, quia protinus hausta duratur, nec aliter quam gypsum sub humore costringitur, & alligat uiscera. Est autem noxia aqua, in Thessalia circa tempe, quam & ferae & pecus omne deuicit, per ferrum & aes transit, tanta uis illi inest etiam dura molliendi, nec arbutta quidem ulla alit & herbas necat. Quibusdam fluminibus uis inest mira. Alia enim sunt quae pota inficiunt greges ouium, intraque certum tempus, quae fuere nigrae albam ferunt lanam, quae albae uenerant, nigrae abeunt. Hoc etiam in Boeotia amnes duo efficiunt, quorum alteri ab effectu Melas nomen est, uterque ex eodem lacu exeit, diuersa facturi. In Macedonia quoque, ut ait Theophrastus, est flumen, ad quod qui facere albas oues uolunt, adducunt. Quod ut diu uis potauerit, non aliter quam infectae mutantur. At si illis lana opus fuerit nigra, uel pulla, paratus grauitus infector est, & ad Peneium eundem gregem appellit.

Plin. li. 2. ca. 3.
al. Plenum
al. ouibus

Autores noues habeo esse in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat, esse in Cappadocia, quo pota equis: nec ulli praeterea animali, color, mutatur, & spargitur albo cutis. Quosdam lacus esse qui nandi imperitos ferant, notum est. Erat in Sicilia, est adhuc in Syria stagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non possunt, & si graua sint. Huius rei palam causa est, quamcumque uis rem expendit & contra aquam statue, dum modo utriusque par sit modus, si aqua grauior est leuiorem rem, quam ipsa est, feret, & tanto supra se extollit, quanto erit leuior, grauiora descendunt. At si aqua, & eius rei quam contra pensabis, par pondus erit, nec pessum ibit, nec extabit, sed aequabitur aquae, & nabit quidem, sed pene mersa ac nulla eminens parte. Hoc est cur quaedam signa supra aquam, pene tota, efferantur, quaedam ad medium

dium submersa sint, ad aequilibrium aquae, quaedam descendunt. Namque cum utriusque pondus par est, neutraque res alteri cedit, grauiora descendunt, leuiora gestantur. Graue autem & leue est, non aestimatione nostra, sed comparatione eius quo uehi debet. Itaque ubi aqua grauior est, hominis corpore, aut saxi, non sinit id quo non uincitur mergi. Sic euenit, ut in quibusdam stagnis ne lapides quidem pessum eant. De solidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicosi & leues, ex quibus quaedam constant insulae in India natant. Theophrastus est autor. Ipse ad Cutilias natantem insulam uidit. Alia in Vadimonis lacu uehitur, alia in lacu Stationensi. Cutiliarum insula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua sustinetur, & in hanc atque illam partem non tantum uento impellitur, sed & aura. Nec unquam illi per diem & noctem in uno loco statio est, adeo mouetur leui statu. Huic duplex causa est. Aquae grauitas medicatae, ob hoc ponderosa, & ipsius insulae materia uectabilis, quae non est corporis solidi, quamuis arbores alat. Fortasse enim leues truncos frondesque in lacu sparsas pinguis humor apprehendit, ac uinxit. Itaque etiam si qua in illa saxa sunt, inuenies aquosa & fistulosa: qualia sunt quae duratus humor efficit utique circa medicamentorum fontium riuos, quae ubi purgamenta aquarum coauescunt, ex spuma solidantur. Necessario leue est, quod ex uentoso inanique concretum est. Quorundam causa non potest reddi, quare aqua Nilotica fecundiores foeminas faciat, adeo ut quarundam uiscera longa sterilitate praclusa, ad conceptum relaxauerit. Quare quaedam in Lycia aquae conceptum foeminarum custodiant, quas solent petere, quibus parum tenax uulua est. Quid ad me attinet? Pono ista inter temere uulgata. Creditum est quaedam aquas scabiem afferre corporibus, quaedam uiriliginem & foedam ex albo uarietatem, siue infusa siue pota sit, quod uitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non grauissimas esse aquas credat, quae in crystallum coeunt? Contra autem est, tenuissimis hoc enim euenit, quas frigus ab ipsa tenuitate facillime gelat. Unde autem fiat eiusmodi lapis, apud Graecos ex ipso nomine apparet, κρύσταλλος enim appellant aequae hunc perlucidum lapidem, quam illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim caelestis minimum in se terreni habens, cum induruit, longioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis, donec omni aere excluso in se tota compressa est, & humor qui fuerat, lapis effectus est.

Aestate quaedam flumina augentur, ut Nilus, cuius alias ratio reddetur. Theophrastus est autor, in Ponto quoque quosdam amnes crescere tempore aestiuo, quatuor autem esse iudicant causas. Aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra est, aut quia maiores in remoto imbres sunt, quorum aqua per secretos cuculos reddita tacite suffunditur. Tertia, si crebrioribus uentis ostium caeditur, & reuerberatur fluctus, amnis restitit, qui crescere uidetur, quia non effunditur. Quarta ratio est syderum. Haec enim quibusdam mensibus magis urgent, & exhauriunt flumina, cum longius recesserunt, minus consumunt, atque trahunt. Itaque quod impendere solebant, id incremento accedit. Quaedam flumina palam in aliquem specum decidunt, & sic ex oculis auferuntur: quaedam consumuntur paulatim & intercidunt, eadem ex interualla reuertuntur, recipiuntque & nomen & cursum. Causa manifesta est, sub terra uacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. Illud itaque recepta flumina cursum egere secreto: sed cum primum aliquid solidi quod obstat, occurrat, praecepta parte, quae minus ad exitum repugnabat, repetere cursum suum. Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatu, Existit procul hinc, alioque renascitur ore. Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapsus, Redditur argoli cis ingens Erasinus in undis. Idem & in oriente Tigris facit, absorbetur & desideratus diu tandem longeremoto loco purgamenta eiecit, ut Arethusa in Sicilia, quinta quaque aestate per olympia. Inde opinio est Alphæon ex Achaia eo usque penetrare, & agere sub mare cursum, nec antequam in Syracusano littore emergere: ideo quibus diebus olympia sunt, uicimarum sterces secundo traditum flumini illic redundare. Et hoc etiam a te traditum est, ut in prima parte Lucili charissime, & a Vergilio qui alloquitur Arethusam. Sic tibi cum fluctus subter labere Sicanos

al. submissa

Herm. Lydia
Insula mobilis

CAP. XXXVI.

Vide scholia

canos

Vide scholia
 canos. Doris amara sua nō intermisceat undam. Est in Chersoneso Rhodiorū fons, qui post magnum interuallum temporis fœda quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusq; est: hoc quibusdam locis fontes faciunt, ut non tantum lutum aut folia, sed testas quoq; & quicquid putre iacuit, expellant ubiq; autem facit mare, cui hæc natura est, ut omne immundum stercoreosumq; littoribus impingat. Quædam uero partes maris id certis temporibus faciūt, ut circa Messanam & Mylas simo quiddam simile, turbulētum in littus mare profert, feruetq; & exassuat, nō sine odore fœdo. Vnde illic stabulari solis boues fabula est. Sed difficultis ratio est quorundam, utiq; inibit tempus eius ualde quo purgatum obseruatum, sed incertum est. Itaq; proxima quidem inueniri & uicina non potest causa, cæterum publica est illa. Omnis aquarum stantium clausarumq; natura se purgat. Nam in his quibus cursus est non possunt uitia consistere, quæ sua uis deserit & exportat. Illæ quæ non emittunt quicquid infedit, magis minusque æstuant. Mare uero cadauera stramētāq; & naufragorum ꝛ reliqua similia ex intimo trahit, nec tantū tempestate fluctūsq; sed tranquillum quoq; placidumque purgatur.

CA. XXXVII.
 Sed monet me locus, ut quæram cum fatalis dies diluuij uenerit, quemadmodum magna pars terrarum undis obruatur. Vtrum oceani uiribus fiat, & externū in nos pelagus exurgat, an crebri sine intermissione imbres, et elisa estate hyems pertinax immensam uim aquarum ruptis nubibus ꝛ deruat. An flumina tellus largius fundat, aperiatq; fontes nouos: aut non sit una tanto malo causa, sed omnis ratio cōsentiat, & simul imbres cadant, flumina crescant, maria sedibus suis excita percurrāt, & omnia uno agmine ad exitum humani generis incumbant. Ita est, nihil difficile est nature, utiq; ubi in finem sui properat. Ad originem rerum parce utitur uiribus, dispensatq; se incrementis fallentibus, subito ad ruinam toto impetu uenit. Quàm longo tempore opus est, ut conceptus ad puerperium perducatur infans: Quantis laboribus tener educatur, quàm diligenti nutrimento obnoxium nouissime corpus adolescit, at quàm nullo negotio soluitur: Urbes constituit ætas, hora dissoluit. Momento fit cinis, diu, sylvia. Magna tutela stant aut uigent omnia, cito ac repente dissiliunt. Quicquid ex hoc statu rerum natura flexerit, in exitum mortalium satis est. Ergo cum affuerit illa necessitas temporis, multa simul fata causas mouent, nec sine concussione mundi tanta mutatio est, ut quidam putant, inter quos Fabianus est. Primo immodici cadunt imbres, & sine ullis solibus triste nubilo cœlum est. Nebulæq; continua, & ex humido spissaq; caligine, nunquam exiccantibus uenis. Inde uisū satis est, segetū sine fruge surgentiū marcor. Tunc corruptis quæ feruntur manu, palustris omnibus campis herba succrescit, mox iniuriam & ualidiora sensere. Solutis quippe radicibus, arbuta procumbunt, & uitis atq; omne uirgultum non tenetur solo, quod molle fluidumq; est: iam nec gramina aut pabula læta aquis sustinent, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur, qua flex & querus excutitur, & quæcumq; in his arduis arbor commissura astricta lapidum stetit. Labant ac madent tecta, & in imum usq; receptis aquis fundamenta desidunt, ac tota humus stagnat, frustra titubantium sulcra tentantur. Omne enim ꝛ fundamentū in lubrico figitur, & lutosa humo nihil stabile est. Postquam magis magisque nimbi ingruunt, & congestæ feculis tabuerunt niges, deuolutus torrens altissimis montibus rapit sylvas male hærentes, & saxa reuolutis remissa compagibus rotat. Abluit uillas, & intermixtos ouium greges deuehit, uullisq; minoribus tectis quæ in transitu abduxit, tandem in maiora uolentius oberrat. Urbes & implicitos trahis moenibus suis populos, ruinam an naufragium quæratur incertos, adeo simul, & quod operimeret, & quod mergeret, uenit. Ausus deinde processu aliquo in se torrentibus raptis plana passim populatur. Nouissime ruina magna gentium clarus onustusq; diffunditur. Flumina uero suapte natura uasta & tempestatibus rapta alueos relinquunt. Quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum atq; Danubium, quibus torrens etiam in canali suo cursus est, cum superflui nouas sibi fecere ripas, ac scissa humo simul excessere alueo: Quanta cum præcipitatione uoluuntur, ubi per campe-

stria fluens Rhenus, ne spatium quidem languidus, sed latissime uelut per angustum aquas implet. Cumq; Danubius non iam radices, nec media montium stringit, sed iuga ipsa sollicit, terrens secum ꝛ madefacta montium latera, rupesq; deiectas, & magnaerum promontoria regionum, quæ fundamentis laborantibus a continente recesserunt. Deinde non inueniens exitum, omnia enim sibi ipse præcluserat, in orbem redit, ingentem terrarum ambitum atq; urbium uno uortice inuoluit. Interim permanēt imbres, sit cœlesti grauius, ac sic diu malum ex malo colligit. Quod olim sit erat nubilū, nox est, & quidem horrida & terribilis intercessu luminis diræ: crebra enim micat fulmina, procellæ quatunt mare, tunc primum austū fluminū accessit, & sibi angustum: iam promouet littus, non continetur suis sinibus, sed prohibent exire torrentes, aguntq; fluctus retro: pars tamen maior, ut maligno ostio retenta, res stagnat, & agros in formam unius lacus redigit. Iam omnia quæ prospici possunt, aquis obliidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & imensa ubiq; altitudo est, tantū in summis montiū iugis uada sunt. In ea excellissima cū liberis coniugibusq; fugere, actis ante se gregibus: diremptum inter miseros commertium ac transitus, quoniam quicquid submissus erat, id unda compleuit. Aeditissimis quibusque adhærebant reliquiæ generis humani, quibus in extrema perducis, hoc unum solatio fuit, quod tranlerat in stuporem metus, non uacabat timere mirantibus, ne dolor quidem habebat locum. Quippe uim suam perdit in eo, qui ultra sensum mali miser est. Ergo insularum modo eminet montes, & sparsas Cycladas augēt, ut ait ille poetarum ingeniosissimus egregie, sicut illud pro magnitudine rei dixit. Omnia potus erat, decrant quoq; littora ponto. Nisi tantum impetum ingenij & materie ad pueriles ineptias redaxisset. Nat lupus inter oues, suluos uehit unda leones. Non est res satis sobria, lasciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia & tanta consilio nis imaginem cepit cum dixit, Exspatiata ruunt per apertos flumina campos. Presecq; labant sub gurgite turres. Magnifice hoc, si non curauit, quid oues & lupi faciāt. Natari autem in diluio & in illa rapina potest aut nō eodem impetu pecus, quo raptum erat, mersum est omne: Concepisti imaginem quãtam debebas. Obruitis omnibus terris cœlo ipso in terram ruente perfer. Scies, quid deceat, si cogitas orbem terrarum natate. Nunc ad propositum reuertamur.

CA. XXXVIII.
 Sunt qui existimant immodicis imbris uexari terras posse, non obrui. Magno impetu magna ferianda sunt. Faciet pluuia segetes malas, structum grãdo decutiet, inuemescit riuus flumina, sed resident. Quibusdam placet moueri mare, & illinc causam tantæ cladis accereri. Non potest torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tã grande naufragiū: ubi instat illi pernicies, mutariq; genus humanum placuit, fluere assiduos imbres, & non esse modum pluuijs concesserim, suppressis aquilonibus, & statu sicciore austris, nubes & imbres & amnes abundare. Sed adhuc in damna profectum est. Sternuntur segetes & deplorata colonie. Vota iacent, longique perit labor irritus anni. Non lædi debent terræ, sed abscondi. Denique cum per ista profusum est, crescunt maria, sed super solitum, & sitium ultra extremum tempestatibus maximæ uestigium mittunt. Deinde à tergo uentis surgentibus ingens æquor uoluunt, quod longe à conspectu ꝛ uentis, littoribus frangitur. Deinde ubi littus his prolatum est, & pelagus in alieno consistit, uelut admoto malo cominus, procurrit æstus ex imo recessu maris. Nam ut æris, ut aetheris, sic huius elementi larga materia est, multoque in abdito plenior. Hæc satis mota non æstu (nam æstus fati ministerium est) atollit uasto sinu fretum, agitque ante se. Deinde in miram altitudinem erigitur, & illis tutis hominum recepraculis superest. Nec id aquis ꝛ aridum est, quoniam æquo terris fastigio ascendet. Si quis excelsa perlubret, maria paria sunt. Nam par undique sibi ipsa tellus est. Cava eius & plana eius undique inferiora sunt. Sed istis adeo in rotundum orbis æquatus est, in parte autem eius & maria sunt, quæ in unius æqualitatem pileæ coerunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paulatim deuexa sunt, fallunt, sic nō intelligimus curuaturas maris, & uidetur planum quicquid apparet, at illud

S æquale

CA. XXXVIII.

uentis superest
se uidetur*al. arduum*

aequale terris est. Ideoq; ut effluat, non magna mole se tollet, dum satis est illi, ut supra paria ueniat, leuiter exurgere, nec alio loco ubi inferius est sed a medio, ubi ille cumulus est, defluit. Ergo uti solet aestus aequinoctialis, sub ipsum lunae solisque coitum, omnibus alijs maior undare, sic hic qui ad occupandas terras emittitur, solitis maximisque uiolentior, plus aquarum trahit, nec antequam supra cacumina eorum, quos perfusus est, motum creuit, deuoluitur. Per cetera missa quibusdam locis aestus excurrunt innoxius, & ordinem seruat. Ad mensuram enim crescit, iterumque decrescit. At illo tempore solutus legibus sine modo fertur. Quae ratione, inquit? Eadem qua conflatio futura est. Alterutrū sit cum Deo uisum ordini meliora, uetera finire. Aqua et ignis terrenis dominantur. Ex his ortus & ex his interitus est. Ergo quancumque placere res nouae mundo, sic in nos mare emittitur, ut desuper feruor ignis, cum aliud genus exitij placuit. Quidam existimant terram quoque concuti & dirupto solo noua fluminum capita detegere, quae amplius ut est pleno profundant. Beronius, qui Beryllum interpretatus est, ait, cursus ista syderum fieri, & adeo quidem id affirmat, ut conflagrationi atque diluuiio tempus assignet: arsurum enim terrena contendit, quando omnia sydera, quae nunc diuersos agunt cursus in Cancrum conuenerint, sic sub eodem posita uestigio, ut recta linea exire per orbem omnium possit: inundationem futuram, cum eadem syderum turba in Capricornum conuenerit. Illuc solstitium, hic bruma constituitur. Magnae potentiae signa quae in ipsa mutatione anni momenta sunt. Et istas ego receperim causas (neque enim ex uno est tanta perniciosa) & illa quae in conflatione nostris placent, huc quoque transferenda puto, siue anima est mundus, siue corpus, natura gubernante, ut arbores, ut fata, ab initio eius usque ad exitum, quicquid facere, quicquid pati debeat, inclusum est, ut in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa est. Et legem barbae & canorum nondum natus infans habet, totius enim corporis, & sequentis aetatis in paruo occultoq; lineamenta sunt. Sic origo mundi, non minus solem & lunam, & uices syderum, & animalium ortus, quam quibus mutantur terrena, constituit. In his fuit inundatio, quae non secus quam hyems, quam aestas, legem mundi uenit. Itaque non pluuia istud fiet, sed pluuia quoque, non incursus maris, maris quoque incursus, non terrae motus, sed terrae quoque motu. Omnia adiutaabunt naturam, ut naturae constituta peragantur. Maximam tamen causam, ad se inundandam, terra ipsa praestabit, quam diximus esse mutabilem, & solui in humorem. Ergo quancumque erit terminus rebus humanis, cum partes eius interire debuerit, aboleriue funditus tota, ut de integro tota, rudes, innoxiaque generentur nec supersit in deteriora magister, plus humoris, quam semper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id quod debetur pensa sunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quae libramento stant inaequalitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat. Quicquid illi adieceris, necesse est in alium locum exundet. Unde ergo terra habet, minus ut ualidioribus infirma succumbet? Incipiet ergo putrescere, dehinc laxata ire in humorem, & assidua tabe defluere. Tunc exilient sub montibus flumina, ipsosque impetu quatiant, inde aura & tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, summi scaturient montes, quemadmodum in morbum transeunt sana, & ulceri uicina consentiunt, ut quaeque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, stillabunt, & deinde current, & hiante pluribus locis saxo, per fretum salient, & maria inter se component. Nihil erunt Adriatici, nihil Siculi aquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas ueniet in medium. Quid ergo est? nihilominus tenebit alienos menses hyems, aestas prohibebitur, & quocumque terras sydus excicat, compresso ardore cessabit. Peribunt tot nomina, Caspium & Rubrum mare. Ambrachij & Cretici sinus. Propontis & Pontus. Peribit omne discrimen. Confundetur quicquid in suas partes natura digessit. Non muri quemquam turre sine tuebuntur. Non proderunt templa supplicibus, nec urbium summa, quippe fugientes unda praueuient, & ex ipsis arcibus deferet. Alia ab occasu, alia ab oriente concurreret, unus humanum genus condet dies. Quicquid tam longa fortunae indulgentia excoluit, quicquid supra caeteros

CAP. XXXI.

al. tacita

melius Chorinthiaci.

caeteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gentium regna pessumdabit. Sunt omnia, ut dixi, facilia natura: utique a primo facere constituit, ad quae non subito, sed ex denuntiatione uenit. Iam autem a primo die mundi, cum in hunc habitum ex informi unitate discederet, quando mergerentur terrena, decretum est, et ne sit quandoque uelut in nouo opere, dura molitio, olim ad haec maria se exercent. Non uides ut fluctus in littora tanquam exiturus incurrat? Non uides, ut aestus fines suos transeat, & in possessionem terrarum mare inducat? Non uides, ut illi perpetua cum claustris suis pugna sit? Quis porro istinc, unde tantum tumultum uides, metus est e mari & magno impetu erumpentibus fluxibus? Vbi non humorem naturam humor occurrit, & quoties nos auaricia, aut defodit, aut aliqua causa penetrare altius cogit eruenti finis aliquando est. Adijce nunc, quod immanes sunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per opera labentium. Undique ergo erit causa diluuii, cum alia aquae subinfluent terras, alia circumfluunt, quae diu coercita uincant, & amnes omnibus iungent, paludibus stagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu soluet. Quemadmodum corpora nostra ad egestum uenter exhaurit, quemadmodum est in sudorem uires: ita tellus liquefiet, & alijs causis quiescentibus, intra se, quod mergatur, inueniet, sic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuelliturque concordia, cum semel aliquid ex hac idonea diligentia remiserit mundus, statim undique ex aperto superne ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil est tam uiolentum & incontinenens sui, contumax, infestumque retinentibus, quam magna uis undae, utetur libertate permissa, & iubente natura, quae scindit circuitque, complebit. Ut ignis, diuersis locis ortus, cito miscet incendium, flammis coire properantibus, sic momento redundantia maria se committent. Nec ea semper licentia undis erit, sed peracto exitio generis humani, extinctisque pariter feris in quarum homines ingenia transferant, iterum aquas terra sorbebit, iterum pelagus stare, aut intra terminos suos furere, coget, & reiectus e nostris sedibus in sua secreta pelletur oceanus, & antiquus ordo reuertabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturque terris homo inscius, caecus, & melioribus auspicijs natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, nisi dum noui sunt, cito nequitia subrepat, uirtus difficilis inuentu est, rectorem ducemque desiderat, etiam sine magistro uitia discuntur.

ERASMI EX LIBRI TERTII PRAEFATIONE.

In primis labris animam habere. Ut intelligas paratam ad mortem, quanquam altera scriptura magis arridet. Ac mox. Hae res efficit non euenire querenti ut sit liber, sed euenire natura. Fortunatus tantum mutat, querenti in Quiriti, Britannicum exemplar probabilis habebat, non e iure Quiritum, sed e iure natura. Na omnino dubio, an latine possis quiritem dicere, singulari numero, dumtaxat apud rhetores.
Sepe terra si facilis est, in tabem ipsa resoluatur & humescit. Idem euenit sub terra, quod in nubibus ut spissetur, grauiorq; quam ut manere in natura sua possit gignat humorem. Ita prior editio, quae tolerabilis est, si legas, grauioremq;. Fortunatus legit. Ipse transire facilis in aliud. Ipsa terra in tabem resoluatur, &c. Hae lectio uidetur altera deprauior. Supposuimus lectionem quam diuinauit Fortunatus, donec germana extiterit.
Annis eius. Sic prior editio. Lynceus annis bene reposuit Fortunatus. Sed stomachatur sine causa, quod Minutius asseripserim ex codice, non ex somnio meo. Neque enim aliud tum agebam in transcurso.

Cap. 15.

Cap. 20.

PINCIANI IN LIB. III. NATVRALIVM QVAESTIONVM.

Longe a dominio iacentis causa soluatur sibi totus animus uacet] Locus corruptissimus et Oedipo interprete indigens. Vetust lectio. Longe a dominio, longe iacentis causa soluat sibi totus, caetera. Scribetur forte minus corrupte hoc pacto. Longe ambitio. Longe iactantia. Curis soluatur. Sibi totus, caetera.
 ELISIVS Siculis de fontibus exillit annis] Sic omnia praeserunt exemplaria. Sed legendum arbitror Eleus non Elisius, ut de Alpheo Elisidis fluuii accipias emergente in Arcthusa fonte Sicilia.
 COLATURQUE transtu mare] Scribe, colaturque, in transtu mare, ex eadem.
 QVOD paucissima flumina sunt] Verum, flumina, superuacaneum est, ex eadem, praecessit enim paulo ante ut
 S a minime

praefatio.

Cap. 11.

Cap. 5.

Cap. 6.

Cap. 10.

minime necessaria fuerit repetitio.

CV M uideris quanta sunt, & rursus ex quanto prodeant aspice. Rursus miraris cum labantur asidue] *Vetus lectio. Cum uideris ex quanto prodeant aspice rursus quanta sint. Miraris, cetera.*

Cap. 11.

DIRVTA urbe] *Sic antiqua exemplaria, sed mallem direpta legeres, quam diruta. Plinius lib. 31. cap. 4.*

Cap. 16.

Proditur certe in Creta expugnato oppido quod uocabatur Arcadia cessasse fontes amnesq;.

Cap. 17.

VT talpæ & subterranei uermes] *Vetus lectio, ut talpæ & subterranei mures, & quidem ut fertio rectius, sunt enim & aquatiles mures. Plinius lib. 2. cap. 106. In eo ut in Arcadia symphali nascuntur aquatiles musculi.*

Cap. 18.

Nec coenæ causa occisum esse super coenam cum multum in delicijs fuit] *Legendum arbitror per transpositionem uerborum sic, nec coenæ causa occisum esse, sed post coenam multum cum in delicijs fuit.*

Cap. 20.

ET in cæteras facies inter uitam & mortem coloris est] *Scribendum reor, & incerta facies inter uitam & mortem coloris est. Vagatio longa somniculosa inertijs; luxuria] Scribe. Vacatio, non uagatio, ex uetere lectio-*

ne, quam corroborant, quæ deinceps sequuntur. Qui coctum piscem, qui exanimem in ipso serculo etiam experire tur, mirabamur tantum in illis esse fastidium] Scribe per maiorem & cum nota interrogationis ut sint uerba diu-
is luxuriosi. Quo coctum piscem? Quo exanimem? In ipso serculo expiret. Mirabamur tantum in illis esse fastidi-
um, ex uetere lectione, in qua uerbum, etiam, non habetur. Qui non hodie eductus hodie occisus est] Putamus ne-
gationem aduentitiam esse adiectam ab aliquo qui sensum non percipiebat. In Caria circa Idimum urbem] In ea-
dem non Idimum habetur, sed Hydium, ut forte corrigendū, sit Hydissum, ex Stephano cui ita uocatur Carie urbs
sic appellata ab Hydisso filio Bellecephontis. Adspulante etiam Plinio lib. 5. cap. 29.

ET reuerberatur fluctu amnis restitit] *Scribendum duco, & reuerberato fluctu amnis restitit. Itaq; quod im-*
pendere solebant id incremento accidit] Fidelior uetus lectio. Itaq; quod impendio solebat id incremento accedit.
Fimo quiddam simile turbulentum mare profert] Legendum puto Fimum quendam similem purgamentis mare
profert, aut sic: fimo quædam similia purgamenta mare profert. Plinius libro 2. cap. 98. ex emendata impressione.
Omnia plenilunio maria purgatur, quædam & stato tempore. Circa Messanam & Milas fimo similia expun-
it litus purgamenta.

Cap. 27.

ET quæcunq; in his arduis arbor commissura astricta lapidum stetit. Labant ac madent testæ] *Castigati-*
getur quantum coniectura assequi possum sic, & quæcunq; in arduis arbor commissura astricta lapidum stetit. La-
bas cit. Madent testæ. Quæ fundamentis laborantibus adesse recesserunt] Sic prior editio. Vetus lectio, quæ funda-
mentis laborantibus adconcesserunt. Putamus per transpositionem syllabarum locum deprauatum fuisse. resti-
tendumq; sic, quæ fundamentis laborantibus adesa concurrunt. Possit etiam legi ambesa, non adesa, ut infra nota-
bimus, & in sequentibus exemplaria quædam lacu, non lacus legunt.

LVCII ANNAEI SENECAE CORDVBENSIS
QV A E S T I O N V M N A T V R A L I V M
lib. 4. in quo de niue, grandine &
pluuia agitur. Præfatio.

Electat te quemadmodum scribis Lucili uirorum optime, Sicilia et officium procurationis ociofa. Delectabit, si continere id intra fines suos uolueris. nec efficere imperium, quod est procuratio. Facturū te hoc nō dubito. Scio quām sis ambitioni alienus quām familiaris ocio & literis. Turbam rerum hominumq; desiderēt, qui se pati nesciunt. Tibi tecum optime conuenit. Nec mirū pau-
cis istud contingere, imperiosi nobis ipsi molesti sumus, modo a-
more nostri, modo tædio laboramus, infelicem animum nunc superbia inflamus,
nunc cupiditate distēdimus, aliās uoluptate laxamus, aliās sollicitudine exurimus.
Quod est miserissimum nuncq; sumus singuli. Necessè est itaq; assidua utamur, in tam magnorum uitiorum contubernio, rixa. Fac ergo mi Lucili, quod facere consueui-
sti. A turba quantum potes te separa, nec adulatoribus latus prebeas: artifices sunt ad captandos superiores. Par illis, etiam si bene caueris, non eris. Sed mihi crede, proditioni, si capieris, ipse te trades. Habent hoc in se naturale blāditiæ, etiam cum reñciuntur placent, sæpe exclusæ nouissime recipiuntur. Hoc enim ipsum imputat, quod repelluntur, & t̄ subijci ne contumelia quidem possunt. Incredibile est, quod diciturus sum, sed tamē uerum. Ea miseria quisq; patet, quam patitur. Fortasse enim idem, qui patet patitur. Sic ergo formare, ut scias non posse te consequi, ut sis impe-

al. subigi

netrabilis, cū omnia caueris, per t̄ ornāmēta fiet. Alius adulatione clam utetur par-
te: alius ex aperto palam rusticitate simulata, quasi simplicitas illa nō ars sit. Placus
artifex ante Velleū maximus, aiebat non esse occulte, nec ex dissimulato blandien-
dum. Perit, inquit, procarī, si latet. Plurimum adulator cum deprehēsus est, proficit,
plus etiam nū si obiurgatus est, si erubuit. Futuros multos in t̄ personā tuā Plancos
cogita, & hoc non esse remediū tantī mali, nolle laudari. Crispus Passienus, quo ego
nil noui subtilius in omnibus rebus, maxime in distinguendis & curandis uitijs, sæ-
pe dicebat, t̄ adulationi opus esse non claudere ostium, sed aperire. Et quidem sic,
quemadmodū opponi amica solet. Quæ si impulit grata est, grator si effregit. De-
metriū egregiū uirū meminī dicere cuiāā libertinū potētī, facilē sibi esse ad diuitias
uiā, quo die poenitūisset bonæ mentis. Nec inuidebo, inquit, uobis hanc artē, sed do-
cebo eos quibus quæsito opus est, quemadmodū non dubiā fortunā maris, nō emen-
di uendendiq; litē subeant, non incertam fidem ruris, incertiorē forī tenēt, quemad-
modum non solū facili, sed etiā hilari uitā pecuniam faciant, gaudentesq; dispolent.
Te, inquit, longiorē Fido Anneo iurabo, & Apolloniō pyctā, quāuis staturū habe-
as Thetisi Threca incompositi. Hominē quidē nō esse ullum liberaliorē, nō mētīar,
cum possis uideri omnibus donasse, quicquid dereliquisti. Ita est mi Iunior, quo aper-
tior est adulator, quo improbius, quo magis frontem suā perfricuit, cecidit aliā, hoc
citius expugnat. Eo enim iam demētiæ uenimus, quod qui parce adulatur, pro ma-
ligno sit. t̄ Solebam tibi dicere Gallionem fratrem meum, quem nemo non parum
amat, etiam qui amare plus non potest, alia uicīa non nosse, hoc eū odissē: ab omni
illū parte tentasti. Ingenium suspicere cœpisti, omnīū maximū & dignissimū, quod
consecrari mallet, quam conteri, pedes abstulit, frugalitatē laudare cœpit, quare sic
a nobis resiliuit: uti nos nec laudare ne damnare uideatur. Prima statim uerba præ-
cidit. Cœpisti mirari comitatē & compositā suauitatē, quæ illos quoq; quos transit,
abducit, gratiūtū etiam in t̄ obuios meritū. Nemo enim mortaliū unī tā dulcis est,
quā hīc omnibus, cū interim tanta naturalis boni uis est, uti artē simulationemq;
nō redoleat. Nemo non imputari sibi bonitatē publicam patitur. Hoc quoque loco
blanditijs tuis restitit, ut exclamares inuenisse te in expugnabilem uirum aduersus
insidias, quas nemo non in linum recipit. Eo quidem magis hanc eius prudentiam,
& in euitando ineuitabili malo pertinaciam te suspicere confessus es, quia speraue-
ras posse a pertis auribus recipi, quāuis blāda diceres, quia uera dicebas. Sed eo ma-
gis intellexit obstandum. Semper enim falsis a uero petitur ueritas. Nolo tamē tibi
displiceas, quali male egeris, & quasi ille aliquid iocorum aut doli suspicatus sit. Nō
deprehendit te, sed repulit. Ad hoc exemplar cōponere. Cū quis ad te adulator ac-
cesserit, dicito: I tu, ista uerba, quæ iā ab alio magistratu ad aliū cum licitoribus trā-
seāt, ferto ad aliquē qui paria factus, uult, quicqd dixeris audire. Ego nec decipere
uolo nec decipi possum. Laudari me a uobis, nili laudaretis etiā malos, uellē. Quid
autē necesse est in hoc descēdere, ut te petere cominus possint? Lōgū inter uos inter-
uallum sit. Cum cupieris bene laudari, quare hoc ulli debeas: Ipse te lauda, dic, libe-
ralibus me studijs tradidī, quāquā paupertas alta suaderet, & ingeniū abduceret,
ubi præsens studiij precium est. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad salutarem philo-
sophiæ studiū contuli. Ostendi in omne pectus cadere uirtutem, & eluctatus nau-
taliū angustias, nec sorte me, sed animo mensus, par maximis steti. Non mihi inimī-
citiā Getulici Cai fidem eripuit, non in aliorum personam infeliciter t̄ amato-
rum, Messala & Narcissus, diu publici hostes, antequam sui, propositum meum po-
tuerint euertere. Ceruicem pro fide apposui. Nullum uerbum mihi, quod non sal-
ua conscientia præcederet, excussum est. Pro amicis omnia timui, pro me nihil, nisi
ne parum bonus amicus fuisset. Non mihi muliebris fluxere lachrymæ, non e ma-
nibus ullius supplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec uiro feci. Periculis
meis maior, paratus ire in ea quæ minabantur, egi gratias fortunæ, quod experiri
uoluisset, quanti aestimarē fidem. Non debebat mihi paruo res tanta constare. Nec
examinauit me quidem diu, neq; enim paria pendebant, utrū satius esset me perire

al. minime
forte, eramen
ta seriet

forte, in pro-
uincia tua

al. adulationi
bus non

Vide scholia

forte, solebas
mihi, &c.

forte, omnes
rectius.

forte, armati
Messalina

pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu in ultimum confilium, quo me eriperem furori potentium, misit. Videbam apud Caium tormenta, uidebam ignes, Sciebam olim sub illo in eū statum res humanas decidisse, ut inter misericordiæ opera haberetur occidit. Nō tamē ferro incubuit, nec in mare aperto ore desilui, ne uiderer pro fide tantum mori posse. Adhuc nūc inuicium muneribus animū, & in tāto auaricia certamine, nunquā suppositam manu lucro. Adhuc nunc uicium parli moniam, sermonis modestiam. Aduersus minores humanitatem, aduersus maiores reuerentiam. Post hoc ipse te cōsule, uera ne an falsa memoraueris. Si uera sunt, coram magno testelaudatus es: si falsa, sine teste derisus es. Possum & ipse nunc uideri te, aut captare aut experiiri. Vtrūlibet crede, & omnes timere à me incipe. Vergilia nunc illud excude, Nusquam tuta fides. Aut Ouidianum, Quā terra patet fera regnat Erynnis, In facinus iurasse putes. Aut illud Menandri (Quis enim non in hoc magnitudinem ingenij sui concitauit, deestatus consensum humani generis tendentis ad uitia) omnes ait, malos uiuere, & in scenam uelut rusticus poeta profiliuit. Non senem exceperit, non puerum non foeminam, non uirum, & adijcit, singulos peccare non paucos, sed tam scelus esse contextum. Fugiendum ergo, & in se redeundum est, imò etiam à se recedendum. Hoc tibi, & si diuidimur mari, præstare tentabo, ut dubium uitā iniecta manu ad meliora perducam. Et ne solitudinem sentias, hinc tecū mīcebo sermones. Erimus unā, qua parte optimi sumus, dabimus in uicem cōsilia, & ex uultu audientis pendentia. Longe te ab ista prouincia abducam, ne forte magnam historijs esse fidem credas, & placere tibi incipias, quoties cogitaueris. Hanc ego habeo sub meo iure prouinciam, quæ maximarum urbium exercitus & sustinuit & fregit, cum inter Carthaginem & Romam ingentis belli præcium iacuit, cum quatuor Romanorum principum, id est, totius imperij uires contractas in unum locum uidit, altāque Pompeij fortunam erexit, Caesaris fatigauit, Lepidi transfudit, omniumque cepit: quæ illi ingenti spectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus posset, quam uelox foret ad imum lapsus ex summo, quamque diuersa uis magnam potentiam fortuna destrueret. Vno enim tempore uidit Pompeium Lepidumque, ex maximo fastigio aliter ad extrema detectos, cū Pompeius alienum exercitum fugeret, Lepidus suum. Itaque ut totum mente abducam, quamuis multa habeat Sicilia in se, circaque se mirabilia, omnes interim prouincie tueque stiones præteribo, & in diuersum cogitationes tuas abstraham. Quæram enim tecum id, quod libro superiore distuli. Quid ita Nilus æstiuus mensibus abundet. Cui Danubium similem habere naturam philosophi tradiderunt, quod & fontis ignoti, & æstate quam hyeme maior sit. Vtrumque apparuit falsum. Nam & caput eius in Germania esse comperimus, & æstate quidem incipit crescere, sed adhuc manente intra mensuram suam Nilo, primis caloribus, cum sol uehementior inter extrema ueris niues emollit, quas ante cōsumit, quam intumescere Nilus incipiat. Reliquo uero æstatis auergit, & ad hibernam magnitudinem redit, atque ea demittitur.

Consulte Scholia

CAP. I.
forte, mihi te abducam

CAP. II.

Tibullus habet hoc carmen non Ouidi. et. Vrbis cum totam

At Nilus ante ortum caniculae augetur medijs æstibus, ultra æquinoctium. Hæc nobilissimū annem natura extulit ante humani generis oculos, & ita disposuit, ut eo tempore inundaret Ægyptū, quo maxime uita feruoribus terra undā altius traheret, tantum hausura, quantū siccitati annuæ sufficere possit. Nam in ea parte, qua in Æthiopia uergit, aut nulli ombes sunt, aut rari, & qui insuetā aquis celestibus terram non adiuuēt. Vnam ut scis Ægyptus in hoc spem suam habet, Proinde sterilis annus aut fertilis est, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorū aspiciat cœlum. Quare non cū poeta in eo iocor, & illi Ouidium suum impingo, qui ait, Nec pluuia supplicat herba Ioui. Vnde crescere incipiat sic cōprehendi posset, cauere quoque incrementi inueniretur. Nūc uero magnas solitudines peruagatus, & in paradus diffusus, gētibus sparsum circa Philas primū ex uago & errante colligitur. Philæ insula est aspera & undiq; prærupta, duobus in unū coiturus anibus cingitur, qui Nilo mutatur, & eius nomē ferūt. † Urbē totā cōplectitur. Hanc Nilus magnus magis quam uolētus, egressus Æthiopiam arenasque, per quas iter ad cōmertia Indici maris

maris est, prælabitur. Excipiunt autē cataraclæ, nobilis insigni spectaculo locus. Ibi per arduas excisasque pluribus locis rupes Nilus insurgit, & uires suas cōcit. Frangitur enim occurrentibus saxis, & per angustias eluctatur, ubi cunq; uincit, aut uincitur, fluctuat, & illic excitatis primū aquis, quas sine tumultu leni alueo duxerat, uiolentus, & torrens per malignos transitus profilit, dissimilis sibi. Quippe ad id lutosus & turbidus fluit. At ubi in scopulos cautiū intrauit spumat, & illi non ex natura sua, sed ex iniuria loci color est. Tandem eluctatus obstantia in uastam altitudinem subito deslitutus cadit, cum ingenti circumiacentium regionū strepitu. Quem perferre gens ibi asperis collocata nō potuit, obtulis assiduo fragore auribus, & ob hoc sedibus ad quietiora translatis. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi. Binū paruula nauigia conscendunt, quorum alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam insaniā Nilī, & reciprocos fluctus uolucati, tandem tenuissimos canales tenent, per quos angusta rupium effugiunt, & cum toto flumine effusi, nauigiū ruens manu temperant, magnoque spectantium metu in caput misit, cum iam adploraueris, merfoscque atque obrutos tanta mole credideris, longe ab eo, in quem ceciderant, loco nauigant, tormētī modo misit. Nec mergit cadēs unda, sed planis aquis tradit. Primū incrementū Nilī circa insulam, quam modo retuli, Philas nōscitur. Exiguo ab hac spacio petra diuiditur, & Ærocy Græci uocant, nec illam ulli, nisi antistites calcant, illa primū saxa auctū fluminis sentiunt. Post magnum deinde spaciū duo eminent scopuli, Nilī uenas uocant inselæ, ex quibus magna uis funditur, non tamē quanta operire posset Ægyptum. In hæc ora stipem sacerdotes & aurea dona præfeti, cum solēne uenit sacrum iaciūt. Hinc iam manifestus nouarū uirium Nilus, alto ac profundo alueo fertur, ne in latitudinē excedat obiectu montium pressus. Circa Memphim demū liber, & per campestria uagus, in plura scinditur flumina, manūque canalibus factis, ut sit modus in deriuatium potestate, per totā discurret Ægyptū. Initio diducitur, deinde cōtinuatis aquis in facie lacu ac turbidi maris stagnat, cursum illi uiolentiamque eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextra leuāque totā amplexus Ægyptū. Quantū creuit Nilus tantū spei in annum est. Nec cōputatio fallit agricolā, adeo ad mensurā fluminis respondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoso & sitienti solo & aquā inducit & terrā, nā cum turbulētus fluat omnē in siccis atque hiantibus locis secem relinquit, & quicquid pingue fecit tulit, arenibus locis allinit, iuuatque agros duabus ex causis, & quod inundat, & quod obliuat. Ita quicquid non adij, sterile ac squalidū iacet. Si creuit iuper debitu, nocuit. Mira itaque natura fluminis, quod cum ceteri amnes † abluant terras & cuiſerent. Nilus tanto ceteris maior, adeo nihil excedit, nec abradit, ut cōtra adijciat uires, minimumque in eo sit quod solū temperet. Illato enim limo, arenas saturat ac iungit. Debetque illi Ægyptus non tantum fertilitatem terrarū, sed ipsas. Illa facies pulcherrima est, cum iam se in agros Nilus ingressit. Latent campi, opertaque sunt ualles, oppido insularum modo extāt. Nullū in mediterraneis, nisi per nauigia cōmertium est. Maiorque est laticia gentibus, quo minus terrarum suarum uidēt. Sic quoque cum se ripis cōtinet Nilus, per septena ostia in mare emittitur, quod cunq; elegeris ex his mare est. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atque aliud lictus porrigit. Ceterū beluas, marinis uel magnitudine uel noxa pares educat. Et ex eo quantus sit, æstuarii potest, quod ingentia animalia & pabulo sufficientia, & ad uagandum loco, continet. Babillus uirorū optimus, perfectusque in omni literarū genere, rarissimus autor est, cum ipse præfetus obtineret Ægyptū, Heracleotico ostio Nilī, quod est maximū, spectaculo sibi fuisse delphinorū a mari occurrentium, & crocodilorum a flumine aduersum ægen agentium, uelut pro partibus prælitū. Crocodilos ab animalibus placidiss, morsuque innoxij uiolos. His superior pars corporis dura & impenetrabilis est, etiam maiorum animalū dentibus, at inferior mollis ac tenera: hanc delphini spinis quas dorso eminentes gerunt, submersi uulnerabant, & in aduersum † emerſi diuidebant. Recisus hoc modo pluribus, ceteri uelut acie uersa referunt, Fugax animal audaci, audacissimū timido. Nec illos Tentyritæ generis aut

forte, arcus

al. Persia

al. scholia

forte, ambedat

al. iniungit

al. missi

sanguinis proprietate superant, sed contemptu & temeritate. Vltro enim insequuntur, fugientesque infecto trahunt laqueo, plerique percuti, quibus minus praesens animus ad persequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detulisse Theophrastus est autor, Biennio continuo, regnante Cleopatra, non ascendisse decimo regni anno & undecimo constat. Significatam autem duobus rerum potentibus defectionem. Antonij enim Cleopatraeque defecit imperium. Per novem annos, non ascendisse Nilum superioribus saeculis Callimachus est autor. Sed nunc ad inspiciendas causas, propter quas aestate Nilus crescat, accedam, & ab antiquissimis incipiam. Anaxagoras ait ex Aethiopiae iugis solutas nives ad Nilum usque decurrere. In eadem opinione omnis vetustas fuit. Hoc Aeschylus, Sophocles, Euripides tradebant. Sed falsum esse argumentis plurimis patet. Primo Aethiopiae ferventissimam esse indicat hominum adustus color, & Troglodytae, quibus subterranea domus sunt. Saxa veluti igni ferrescunt, non tantum medio, sed inclinato quoque die, ardens pulvis, nec humana uestigij patiens, argentum replumbatur, signorum coagmenda solvantur, nullum materiae superadornatae manet operimentum. Ausser quoque qui ex illo tractu venit, ventus calidissimus est. Nullum ex his animalibus quae latent bruma, unquam reperitur. Etiam per hyemem in summo & aperto serpens est. Alexandriae quoque quae longe ab huiusmodi immodicis coloribus est posita, nives non cadunt, superiora etiam pluvia carent. Quemadmodum ergo regio tantis subiecta feruoribus duratur, ras per totam aestatem nives recipit, Quas sane aliqui montes illae quoque excipiant, nunquam tamen magis quam alpes, quam Thraciae iuga aut Caucasus. Atque horum montium flumina vere & prima aestate intumescunt, deinde hybernis minoribus sunt. Quippe uernis temporibus imbres nivem diluunt, reliquias eius primus calor dissipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Ister, nec Caystrus subiacent malo aestate. Altissimae sunt in illis septentrionalibus iugis nives. Phasis quoque per id tempus eas oras tenens cresceret, si nives flumina possent contra aestatem magna producere. Praeter haec causa attolleret Nilum, estate prima plenissimus flueret. Tunc enim maxime & integra adhuc nivis, ex mollissimisque rabes est. Nilus autem per menses quatuor liquitur, & illi aequalis accessio est. Si Thaleti credis, Etesiae descendenti Nilo resistit, & cursus eius actio contra hostia mari sustinet: ita reuerberatus in se recurrit, non crescit, sed exitu prohibitus resistit, & quacumque mox potuit incensus erumpit. Euthymenes Malsiliensis testimonium dicit, Navigavit, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quam diu Etesiae tempus obseruant, tunc enim eicitur mare instantibus uentis. Cum refederint, & pelagus coquiescit, minorque discedenti inde uis Nilus est. Ceterum dulcis maris sapor est, & similes Niloticis beluae. Quare ergo si Nilum Etesiae pronocant, & ante illos incipit incrementum eius, & post eos durat, Praeterea non sit maior quo illi fluere uehementius, Nec remittitur incitaturque, prout illis impetus fuit, quod fieret, si illorum uiribus cresceret. Quid quod Etesiae littus Aegypti uerberant, & contra illos Nilus descendit, inde uertitur, unde illi, si origo ab illis esset. Praeterea ex mari purus & ceruleus efflueret non ut nunc turbidus uenit. Adde quod testimonium eius testium turba coarguitur. Tunc erat mendacior locus, cum ignota essent externa littora. Libebat illis fabulas mittere. Nunc uero tota exterior maris ora mercatorum nauibus stringitur, quorum nemo narrat nunc ceruleum Nilum, aut mare saporis alterius, quod & natura credi uetat, quia dulcissimum quodque & leuissimum sol trahit. Praeterea quare hyeme non crescit, & tunc potest uentis cocitari mare, aliquanto quidem maioribus. Nam Etesiae temperati sunt. Quod si de mari ferretur Atlantico, semel oppleret Aegyptum. At nunc per gradus crescit. Oenopides Chius ait hyeme calorem sub terris contineri, ideo & specus calidos esse & tepidiores puteis aquae, itaque uenas interno calore siccari. Sed in alijs terris augentur imbris flumina. Nilus, quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde crescere per aestatem, quo tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus, quod si uerum esset, aestate flumina crescerent, omnesque putei aestate abundarent. Deinde non calorem hyeme sub terris esse maiorem. Aqua & specus & putei tepent, quia aera rigetem extrinse-

al. credebant

al. super adorate

forte, correctius, nives.

Flantibus Etesijs Nilus maior effluit.

eius non recipiunt. Ita non calorem habent, sed frigus excludunt. Ex eadem causa est et frigiditas, quia illud remotus, seductusque aer calefactus non peruenit. Diogenes Apolloniates ait, Sol humorem ad se rapit, hunc exsiccata tellus, tum ex mari ducit, tum ex ceteris aquis. Fieri autem non potest, ut una sicca sit tellus, alia humidat. Sunt enim perforata omnia, & inuicem peruia. Sicca ab humidis sumunt aliquando. Nisi aliquid terra acciperet, exaruisset. Ergo undas sol trahit, sed ex his quae premunt, maxime haec meridiana sunt. Terra cum exaruit plus ad se humoris adducit, ut in lucis oleum illud fluit, ubi exuritur. Sic aqua illud incubit, quo uis caloris & terrae aestuat, arcescit. Unde ergo trahitur, ex illis scilicet partibus semper hybernis, septentrionalibus, unde exundat. Ob hoc pontus in inferum mare assidue fluit rapidus, non ut cetera maria alternatis uelto circo aestibus, in unam partem semper pronus & torrens. Quod nisi faceret, hisque itineribus, quod cuique deest, redderetur, quod cuique superest, emitteretur, iam aut sicca essent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quare cum pontus & amnes cuncti inuicem comeent, non omnibus locis aestate maiora sunt flumina. Aegyptum sol magis percoquit. Itaque Nilus magis crescit. Sed in ceteris quoque terris aliqua fluminibus fiat adiectio. Deinde quare uel la pars terrae sine humore est, cum omnis ad se ex alijs regionibus trahit, eoque magis quo calidior est. Deinde quare Nilus dulcis est, si illi de mari unda est? Nec enim ulli flumini dulcor gustus. Grandinem hoc modo fieri, si tibi affirmauero, quo apud nos glacies sit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero. Itaque ex his me testibus numero secunda nota, qui uidisse quidem se negant, sed audisse. Aut quod historicifaciunt, & ipse faciam. Illi cum multa mentiti sunt ad arbitrium suum, unam aliquam rem nolunt spondere, sed adijciunt, penes autores fides erit. Ergo si mihi parum credis, Posidonius tibi autoritatem promittet, tam in illo quod praeratum, quam in hoc quod secuturus est. Grandinem enim fieri ex nube aquosa etiam in humorem uersa sic affirmabit, tanquam interfuerit. Quare autem rotunda sit grando, etiam sine magistro scire potes, cum adnotaueris stillicidium omne conglomerari. Quod & in speculis apparet, quae humorum halitu colligunt, & in poculis sparsis, aliaque omnileuitate: nam & in herbarum uel arborum folijs, si quae guttae adhaeserunt, in rotundum faciunt. Quid magis est saxo durum, quid mollius unda? Dura tamen molli saxa cauantur aqua: aut ut alius poeta ait, Stillicidium casus lapidem cauat, & haec ipsa excavatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, quoque huic simile esse quod cauat. Locum enim sibi ad formam & habitum sui exculpit. Praeterea potest, etiam si non fuerit grando talis, cum deserunt corrotundari, & toties per spaciolum aeris densi deuoluta equaliter atque in orbem teri. Quod nix pati non potest, quia non est tam solida, imò quae tam fusca est, & non per magnam altitudinem cadit, sed circa terras initium eius est. Ita non longius illi per aera, sed ex proximo lapsus est. Quare non & ego idem mihi permittam, quod Anaxagoras, cum inter nullos magis quam inter philosophos esse debet aequa libertas: Grando nihil aliud est quam suspensa glacies. Nix in pruina pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam & rorem interest, hoc inter pruinaem & glaciem, necnon inter niuem & glaciem interesse. Poteram me praeter quaestione dimittere, sed bene emensum dabo, & quoniam coepi tibi molestus esse, quicquid in hoc loco quaeritur, dicam. Quaeritur autem, quare hyeme ningat, non grandinet, & uere iam frigore infracto grando cadat. Nam, ut fallar tibi, uerum mihi quidem persuadetur, qui meusque ad mendaciam haec leuiores, in quibus os praecipit, non oculi erui solent, credulum praesto. Hyeme aer riget, & ideo nondum in aquam uertitur, sed in niuem, cui aer propior est. Cum uer coepit maior inclinatio temporis sequitur, & calidiorae caelo maiora fiunt stillicia. Ideo ut ait Vergilius noster, Cum ruit imbriferum uer, uehementior immutatio est aeris undeque patet facti & soluentis se, ipso tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues magis uasque quam pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluias habet & tenues, quales saepe solent interuenire, cum pluuia rara & minuta, niuem quoque admixtam habet. Dicimus uialem diem, cum altum frigus, & triste coelum est. Praeterea aquilone flante super coelum habent,

al. refrigerant

al. abundat

forte, fiet.

CAP. III.

CAP. III.

...

...

habente, minuta pluuia sunt. Austro imber improbius est, & guttae pleniore sunt.

Rem à nostris posita nec dicere audeo, quia infirma videtur, nec praeterire. Quid enim mali est aliquid & faciliiori iudicio scribere: Imò si omnia argumenta ad tan-
CAP. V.
al. obruffam

cem coeperimus exigere, silletium indicetur. Pauca enim admodum sunt sine aduer-
al. scorta
CAP. VI.

fario. Caetera etiam si uincunt litigant. Aiunt quicquid circa Scythiam & Pontum &
CAP. VII.

septentrionalem plagam, glaciatum & astrictum est, uere relaxari. Tunc flumina gela-
forto animad-
uertebant
Vinea ne ex
cantassito.
CAP. VIII.

ta discedere, tunc obrutos montes solueri. Creditile est ergo frigidus spiritus
CAP. IX.

inde fieri, & uerno caelo immisceri. Illud quoque adijciunt, quod nec sum expertus, nec
CAP. X.

colluue recessit, hoc syncerior puriorque est. Itaque solem non retinet, sed uelut per in-
ane transmittit, ideo minus calefit. Contra autem quidam aiunt cacumina mon-
tium, hoc calidiora esse debere, quo propiora soli sunt, Qui mihi uidentur errare,
quod Apenninum & Alpes & alios notos ob eximiam altitudinem montes, intan-
tum putant crescere, ut illorum magnitudo sentire solis uiciniam possit. Excelsa sunt
ista quando nobis comparantur: at uerò ubi ad uniuersum respexeris, manifesta est
omnium humilitas. Inter se uincuntur, & uincunt. Caeterum intantum nihil attolli-
tur, ut collatione totius nulla sit uel maximis portio, quod nisi esset, non diceremus
totum orbem terrarum pilam esse. Pilae proprietas est cum aequalitate quadam rotun-
ditas, aequalitatem autem hanc accipere, quam uides in lusoria pila. Non multum illi co-
missurae & rimae earum nocent, quo minus pars sibi ab omni parte dicatur: quomodo
in hac pila, nihil illa interualla officiant ad speciem rotundi, sic nec in uniuerso qui-
dem orbe terrarum, editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione consumitur.
Qui dicit altioremontem, quia solem propius excipiat, magis calere debere, idem
dicere potest longiorè hominem citius quam pusillum debere calefieri, & citius ca-
pauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa posse ita eminere, ut caelestia ma-
gis sentiat, uelut in propinquum illis accesserit. Montes isti quos suspicimus, & uer-
tices aeterna niue obsessi, nihilominus in imo sunt, sed propius quidem soli est mons,
quam capus aut uallis, sed sic, quo modo est pilus pilo crassior, arbor arbore, & mons
monte maior esse dicitur. Isto enim modo, & arbores aliae magis quam aliae dicuntur
uicinae caelo, quod falsum est, quia inter pusilla non potest esse magnum discrimen, ni-
si dum inter se comparantur. Vbi ad collationem immensi corporis uentum est, nihil inter
est quanto alterum altero sit maius, quia etiam si magno discrimine, tamè minima uin-
cuntur. Sed ut ad propositum reuertar, propter has quas retuli causas, plerisque pla-
cuit, in ea parte aeris niue concipi, quae uicina terris est, & ideo minus alligari, quia
minore rigore coit. Nam uicinus aer plus habet frigoris, quam ut in aqua & imbrem
transeat, & minus quam ut duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis in-
tento niues fiunt coactis aquis. Quid istas, inquis, ineptias, quibus nec literator
fit quisquam, nec melior, tam operose persequeris? Quomodo fiat niues dicis, cum
multo magis ad nos dici à te pertineat, quomodo emendata non sint niues. Haha iu-
bes me cum luxuria litigare. Quotidianum istud & sine effectum iurgium est. Litige-
mus tamen, etiam si superior futura est, pugnantes ac reluctantes uincat. Quid por-
ro? Hanc ipsam inspectionem naturae nihil iudicas ad id, quod uis, conferre? Cum
quaerimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinae similem habere naturam, plus
illi spiritus quam aquae inesse, non putas exprobari illis, cum emere aquam turpe sit,
si nec aquam quidem emunt? Nos uero quaeramus potius quomodo fiant niues,
quam quomodo feruentur, quoniam non contenti uina diffundere ueterana, & per
sapores aetatesque disponere, inuenimus quomodo stiparemus niuem, ut ea astatem
euinceret, & contra anni feruorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentia
consecuti sumus? Nempe ut gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, quod spiri-
tum, quod solem emere non possumus, quod hic aer etiam delicatis diuitibusque ex
facili nec emptus uenit. O quam nobis male est, quod quicquam à rerum natura
in medio relictum est. Hoc quod illa fluere & patere omnibus uoluit, cuius hau-
stum uitae publicum fecit, hoc quod tam homini quam feris auibusque, & inertissi-
mis animalibus, in usum large ac beate profundit, contra se ingeniosa luxuria re-
degit ad precium. Adeo nihil potest illi placere, nisi charum. Vnum hoc erat,
quod diuites in aequum turbae deduceret, quo uno non possent antecedere pau-
perimum. Illi, cui diuitiae molestae sunt, excogitatum est, quemadmodum etiam
aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum sit, ut nulla nobis aqua fatis frigi-
da uideretur quae fluere, dicam. Quamdiu sanus & salubris cibi capax stomachus
est, impleturque, non premitur, naturalibus fomentis contentus est. Vbi quotidianis
nisi cruditatibus non temporis aestus, sed suos sentit, ubi ebrietas continua uisceribus
inedit

CAP. XI.

CAP. XII.

CA. XIII.

infedit, & praecordia bile in quam uertitur torret, aliquid necessario quaritur, quo aetius illi frangatur, qui ipsi aquis incalescit, remedijs incitat uitium. Itaque non aetate tantum, sed & media hyeme hiemem hac causa bibunt. Quae huius rei causa est, nisi intestinum malum, & luxu corrupta praecordia, quibus nullum interuallum unquam interquiescerent datum est, sed prandia, cenis usque in lucem perductis, ingesta sunt, & distentis copia ferculorum ac uarietate, comestatio altius mensit. Deinde nunquam intermissa intemperantia, quicquid ante decoxerat, efferauit, & in desiderium semper noui rigoris accendit. Itaque quamuis cenationem uelut ac specularem mutuant, & igne multo doment hyemem, nihilominus stomachus ille solutus & astu suo languidus, quarit aliquid quo erigatur. Nam sicut animo relictos stupentesque frigida spargimus, ut ad sensum sui redeat, ita uiscera istorum uitij torpescunt nihil sentiunt, nisi frigore illa uehementiore perusseris. Inde est, inquam, quod nec niue contenti sunt, sed glaciem, uelut certior illi, ex solido rigor sit, ac sepe repetitis aquis diluunt: quae non e summo tollitur, sed ut uim maiorem habeat, & periticius frigus ex abdito effoditur. Itaque ne unum quidem eius est precium, sed habet infitiores aqua, & annonam pro pudor uariam. Vnguentarios Lacedaemonij urbe expulere, & propere cedere finibus suis iusserunt, quia oleum disperderent. Quid illi fecissent, si uiderent reponenda niuis officinas, & tot iumenta deportanda aquae deseruentia, cuius colore saporemque paleis, quibus custodiunt, inquinant. At dii boni, quam facile est extinguiere sitim sanam. Sed quid sentire possunt emortuae fauces, & occalatae cibis ardentibus? Quomodo nihil illis satis frigidum, sic nihil satis calidum est. Sed ardentibus boletis, & raptim condimento suo mersatos, demittunt per ne fumantes, quos deinde restringunt niuatis portionibus. Videtis inquam quosdam graciles, & palliolo focaliisque circumdatos, pallentes & aegros, non forbere solam niuem, sed etiam esse, & frustra eius in cyphos suos deijcere, ne inter ipsam bibendi moram tepescant. Sitim istam esse putas? Febris est, & quidem eo acrior, quod non tactu uenarum, nec in cutem effuso colore deprehenditur. Sed cor ipsum excoquit luxuria, inuictum malum, & ex molli fluidoque durum atque patiens. Non intelligis omnia consuetudine uim suam perdere? Itaque nix ista, in qua etiam nunc natus, eo peruenit usque, & quotidiana stomachi seruitute, ut aquae locum obtineat. Aliquid adhuc quarite illa frigidius, quia pro nihilo est familiaris rigor.

PINCIANI IN LIBRVM QVARTVM NATV
RALIUM QVAESTIONVM

Præfatio

Hominem quidem non esse illum liberatiorem non mentiar. Legendum reor. Hominem quidem non esse uerum liberatiorem mentiar. Solebam tibi dicere. Scribendum puto. Solebas mihi dicere, nam sequitur aliquando post. Nolo tamen tibi displiceas quasi male egeris. Ingenium suspicere cepisti. Scribendum per maiorem ingenium. ut sit initium narrationis qua monstrat quomodo se erga adulatores Gallio gesserit, & paulo post. Quod conseruari mallet quam conteri. Males libentius legerim quam mallet: & conseruari, quam conseruari. Prima statim uerba praecidit. Cepisti mirari comitatem & compositam suauitatem. Eadem. Prima statim uerba praecidit. Cepisti mirari comitatem & incompositam suauitatem, recte nam sequitur. Cum interim tanta. naturalis bonitas est uti artem simulationemque non redoleat. Gratuitum etiam in obuios meritum. Probarem magis ut scriberetur omnes quam obuios, quia subdit statim: quam hic omnibus, & item bonitate publicam. Altamque Pompeij fortunam erexit, Caesaris fatigauit, Lepidi transfugit, omniumque cepit quae illi ingenti spectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus posset. Locus creber mendis. Vetus lectio, altumque Pompeij fortuna erexit, ut pro altum commodior forte scriptura sit animum. Quod autem sequitur, omniumque cepit, & cetera, libentius scriberem. Omnium concussit qui illi ingenti spectaculo interfuit, quo liquere mortalibus posset.

Cap. 22.

VRBEM totam complectitur. Recte qui legunt. Vrbs eam totam complectitur. Cuius rei auctor est Aristoteles in oratione quae uocatur Aegyptia his uerbis. Est autem Phile in insula in finibus Aegypti & Aethiopiae. Cuius par est magnitudo cum magnitudine urbis in ea sita. Idem de Arado Phoeniciae insula memoria proditum est. Nam si accipiamus Nilum fluvium urbem totam complecti inuitis est repetitio, quia statim ante dixerat, duobus in unum conuersis amnibus cingitur. At ubi in scopulos cauitium intrauit spumat. Scribetur nisi fallor sincerius. At ubi in scopulos arcibus intrauit spumat, praecedit enim & per angustias eluctatur & mox paulo, tandem tenuissimos

mos canales tenet per quos angusta rupium effugit. Primum incrementum Nili circa insulam quam modo retuli Phileas nascitur. Exiguu ab hoc spatium petra diuiditur. Scribo nascitur, non nascitur, quia sequitur paulo post, auctum fluminis sentiunt. Item legendum ab hac, non ab hoc, uidelicet in sula, illa primo saxa auctum fluminis sentiunt. Ve tus lectio, illa primum saxum auctu fluminis sentiunt. Scribo, illud primo saxum auctum fluminis sentiunt. Quod cum ceteri annis abluant terras. Eadem, non abluant agnoscat, sed ambulat. Scribo, ambulant, ut Virgilianum illud, ambefas subigat malis absumere messas. Tu sequitur illico ad id nihil edit nec abradit. Heraclitio hostio Nili quod est maximum. Eadem Heraclitio. Scribo Heraclitico ex Plinio, Strabone, Ptolemaeo, Diodoro, reliquis, quod idem est cum Cauopico. Eudimenes Massiliensis. Corrigere, Euthymenes Massiliensis, tum ex scriptis exemplaribus, tum ex Graecis uulgata uoce. Nam Aristophani in comedia, Acarnanens, Euthymenes magistratus est Atheniensium, & apud Suidam mentio quoque Euthymetis. Cum resederint in pelagus conquiscit. Emenda ex eisdem. Cum resederint pelagus conquiscit.

QUONIAM non contenti uina diffundere ueterana per saporis aetatesque disponere. Eadem, quoniam non contenti uina diffundere per ueterana per saporis aetatesque disponere. Et propere cedere finibus suis iusserunt. Scribendum puto, & propere recedere e finibus suis iusserunt. CAP. 13.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILII VM NATV
RALIUM QVAESTIONVM LIB. V. IN QVO
de uentis & aeris motu agitur.

VENTVS est fluens aer. Quidam ita definiunt, Ventus est aer fluens in unam partem. Haec definitio uidetur diligentior, quia nunquam aer tam immobilis est, ut non in aliqua sit agitate. Sic tranquillum mare dicitur, cum leuiter commouetur, nec in unam partem inclinatur. Itaque si legeris, Cum placidum uentis stare mare, scito illud non stare, sed succuti leuiter, & dici tranquillum, quia nec huc nec illo impetum capiat. Idem & de aere iudicandum est, non esse unquam immobilem, etiam si quietus sit. Quod ex hoc intelligas licet, cum sol in aliquo clausum locum insus est, uidemus corpuscula minuta in aduersum ferri, alia sursum, alia deorsum uariè concursantia. Ergo parum diligenter comprehendet quod uult, qui dixerit, fluctus est maris agitatio, quia tranquillum quoque agitatur. At ille abunde sibi cauerit, cuius haec definitio fuerit. Fluctus est maris in unam partem agitatio. Sic in hac quoque re, de qua nunc maxime quarimus, non circumscribetur, qui ita se gesserit, ut dicat: Ventus est fluens aer in unam partem. Aut, uentus aer est fluens impetu, aut uis aeris in unam partem euntis, aut cursus aeris aliquod concitator. Scio quid responderi pro diffinitione altera possit. Quid necesse est adijcere te, in unam partem fluens aer? Utique enim quod fluit, in unam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, si tantum intra se mouetur, sed si aliquid fertur. Potest ergo aliquid moueri, & non fluere, & e contra non potest fluere, nisi in unam partem. Sed si haec breuitas satis à calumnia tuta est, hac utamur. Si uero aliquis circumspectior est, uerbo non parcat, cuius adiectio circulationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipsam rem accedamus, quoniam satis de formula disputatum est. Democritus ait, cum in angusto inani multa sunt corpuscula, quae illae atomos uocat, sequi uentum. At contra quietum & placidum aeris statum esse, cum in multo inani pauca sunt corpuscula. Nam quemadmodum in foro aut uico quamdiu paucitas est, sine tumultu ambulatur, ubi turba in angustum currit, aliorum in alios incedit rixa fit: sic in hoc quo circumdati sumus spacio, eorum quae locum multa corpora impluerint, necesse est alia alijs incidant & impellantur ac repellantur, implicenturque & comprimantur, ex quibus nascitur uentus, cum illa quae colluctantur incubuere, & diu fluctuant ac dubia inclinare se. At ubi in magna laxitate corpora pauca uersantur, nec arietare possunt, nec impelli. Hoc

CAP. I.

CAP. II.

CAP. III.

effunditur, ut conspectum in uicino stantium eripiat, quod non eueniret, nisi in paruū

T Iocum

Iocum corpora se multa compellerent. Atqui nullū tempus magis quān nebulosum carēt uento. Adijce nūc, quod ē contrario uenit, ut sol matutinū aera spissū & humidū ortu suo tenuet. Tūc surgit aura, cum datum est laxamentū corporibus, & stipatio illorū ac turbā resoluta est. Quomodo, inquis, ergo uentiflunt, quos non negas fieri? Nōn uero modo. Aliis enim terra ipsa magnam uim aeris efficit, & ex abito spirat, aliis cum magna & continua ex imo euaporatio in altū agit quae merserat, immutatio ipsa halitus mixti in uentum uertitur. Illud enim nec ut credam mihi persuaderi potest, nec ut taceam: quomodo in nostris corporibus ex cibo fit inflatio, quae non sine magna nariū iniuria emittitur, & uentrem interdum cum sono exonerat, interdū secretius: sic putant & hanc magnam rerū naturam alimenta mutantē emittere spiritum Bene nobiscū agitur, quod semper excoquit. Alio quin immunis aliquid timeremus. Nunquid ergo hoc uerius est, dicere multa ex omni parte terrarū & assidua ferri corpuscula, quae cū coaceruata sunt, deinde extenuari sole ceperint, quia omne quod in angusto dilatatur, spacium maius desiderat, uentus existit.

CAP. IIII.

forte, quae merserat, immutatio ipsa halitus mixti in uentum uertitur.

Quid ergo hanc solam esse causam uenti existimas, aquarū terrarumq; euaporaciones. Ex his grauitatem aeris fieri, deinde solui impetu, cū quae densa steterant, ut est necesse, extenuata nituntur in ampliore loco: Ego uero & hanc iudico. Ceterum illa est longe uerior causa, ualentiorq; habere aera naturalem uim mouēdi se, nec aliunde concipere, sed inesse illi ut aliarum rerū, ita huius potētiam. An hoc existimas, nobis quidem datas uires esse, quibus nos moueremus, aera autē inertem, inagitablem relictam esse: cum aqua motum suum habeat, etiam uentis quiescentibus, nec enim aliter animalia edere possent. Muscum quoq; innasci aquis, & herbosa quaedam uideremus, si modo innatantia. Est ergo aliquid in aqua uitale. De aqua dico: Ignis qui omnia consumit, quaedam etiā creat, & quod uideri non potest simile ueri, sed tamen uerum est, animalia igne generantur. Habet ergo aliquam uim talē aer, & idē modo spissat se, modo expandit se & purgat, & alius contrahit, diducit, ac dissipat. Hoc ergo inter se inter aera & uentum, quod inter lacum & flumen: aliquid quando per se ipse sol causa uenti est, fundens rīgentem aera, & ex denso coactōq; explicās.

CAP. V.

In uniuersum de uentis diximus, Nūc uirritim incipiemus illos excutere. Fortasse apparebit quemadmodū fiant, si apparuerit, quando & unde procedant. Prīmū ergo antelucanos flatus inspiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo sinu ferūtur. Nullus ex his pertinax est, sed cadit fortiore iam sole, nec fertur ultra terrarum aspectum. Hoc uentorū genus incipit uerē, nec ultra aetatem durat. Et inde maximē uenit, ubi aquarum plurimum & montium est. Plana licet abundant aquis, tamen carent aura, hac dico, quae pro uento ualet. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Graeci *υγροπην* uocant. Quicquid ex se paludes & flumina emittunt (id autē & multum est & assiduum) per diem solis alimentū est, nocte nō exhauritur, sed montibus inclusum, in unam regionem colligitur. Cum illam impleuit, & iam se non capit, sed exprimitur aliquid & in unam partem procedit, hic uentus est. Itaq; ed incumbit, quōd liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coaceruata incurrant. Huius rei argumentum est, quod prima noctis parte non spirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quae circa lucem iam plena est, & onerata quarit, quōd defluat, & ed potissimum exit, ubi plurimū uacui est, & magna ac patens area. Adijcit autem ei stimulos ortus solis, feriens gelidum aera. Nam etiam antequam appareat, lumine ipso ualet, & nondū quidem aera radijs impellit, iam tamen lacescit & irrat, luce praemisissa. Nā cū ipse processit, alia superius rapiuntur, alia diffusū tur tepore. Idē nō ultra matutinū illis datur flare, omnis illorū uis conspectu solis extinguatur: etiam si uiolentiores flauere, circa medium tamē diem relanguescunt, nec unquam usq; in meridiem aura producitur. Alia autē imbecillior ac breuiter est, prout ualentiores minoribus ue collecta causis est. Quare tamen tales uenti ue & estate ualidiores sunt: Leuisissimi enim caetera parte anni, nec quī uela impleant, surgunt. Quia uer aquosius est, & ex plurimis aquis, locisq; ob humidam coeli naturam saturis & redundantibus, maior euaporatio est. At quare aetate aequae profun-

CAP. VI.

ditur: Quia post occasum solis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdurat, qui euocat exeuntia, ac uehementius trahit, quicquid ex his sponte reddi solet, deinde non tūtum habet uitrium, ut quod euocauit, absumat. Ob hoc diutius corpuscula emanare solita & efflare, terra ex se atque humorem emittit. Facit autem uentum sol ortus, non calore tantum, sed etiam icū. Lux enim (ut dixi) quae solem antecedit, nondum aera calefacit, sed percutit tantum, percussus autem in latus cedidit. Quoniam ego ne illud quidem concesserim, lucem ipsam sine calore esse, cum ex calore fiat. Non habet forsitan tantum teporis, quantum tactū appareat. Opus tamen suum facit, & densa diducit ac tenuat. Præterea loca quae aliqua iniquitate naturae ita clausa sunt, ut solem accipere non possint, illa quoque nubila & tristi luce calefiunt, & per diem minus quān noctibus rīgent. Etiamnum natura calor omnibus abigit nebulas, & a se repellit. Ergo sol quoq; idem facit. Et idē quibusdam uidetur, inde flatus esse, unde sol. Hoc falsum esse ex eo apparet, quod aura in omnem partem uehit, & cōtra ortum plenis uelis nauigatur. Quod non eueniret, si semper uentus ferretur a sole. Etesiae quoque qui in argumentum a quibusdam aduocantur, non nimis propositum adiuant. Dicam primum quid illis placeat, Deinde cur displiceat mihi. Etesiae, inquit, hieme non sunt, quia breuissimis diebus sol desinit, priusquā frigus euincatur. Itaq; nives & ponuntur & durantur. Aestate incipiunt flare, cum & longius extenditur dies, & recti in nos radij diriguntur. Veri ergo simile est, concussas calore magno nives plus humidū efflare. Item terras exoneratas nives, relectasq; spirare liberius. Itaq; plura ex septentrionali parte coeli corpora exire, & in hac loca quae tepidiora ac tepidiora sunt, deferri. Sic impetū Etesias sumere: & ob hoc a solstitio illis initium est, ultraq; ortum caniculae non ualent, quia iam multum ē frigida coeli parte in hanc egestum est. Ac sol murato cursu in nostram rectior tenditur, & alteram partem aeris attrahit, aliam uerō impellit. Sic ille Etesiarum flatus aetate frangit, & a mensium feruentissimorū grauitate descendit.

CAP. VII.

Nunc quod promisi dicendū est, quare Etesiae illos non adiuuent, nec quicquam huic conferant causa. Dicimus autem luce auram incitari, tandem subsidere, cum illam sol attigit. Atqui Etesiae ob hoc somniculosi a nautis & delicari uocantur, quod (ut ait Gallio) mane nesciunt surgere, eo tempore serē incipiūt prodire, quo ne pertinax quidem aura est, quod non accideret, si ut auras, ita illos sol commoueret. Adijce nūc, quod si causa illis flatus est, spacium diei ac longitudo, etiā ante solstitium flarent, cum longissimi dies sunt, & cum maximē nives tabescunt. Iulio enim mense iam dispoliata sunt omnia, aut certe admodum pauca facent adhuc sub nive.

CAP. VIII.

Sunt quaedam genera uentorum quae ruptae nubes & in pronum solutae praemittunt. Hos Graeci uentos *ενοπιας* uocant. Qui hoc (ut puto) modo sunt, cum magna inaequalitas ac dissimilitudo corporum, quae uapor terrenus emittit, in sublime eat, & alia ex his corporibus sicca sint, alia humida. Ex tanta discordia corporum, inter se pugnantium, cum in unum conglobata sunt, uerisimile est quasdam cautas effici nubes, & interualla inter illas relinquī fistulosa, & in modum tibi & angusta. His interuallis tenuis includitur spiritus, qui maius desiderat spacium, cum euerberatus cursu parum libero incaluit, & ob hoc amplior fit, scinditq; cingentia, & erumpit in uentum, qui serē procellosus est, quia superne demittitur, & in nos cadit, uehemens & acer, quia non susus nec per apertum uenit, sed laborat, & iter sibi ut aequalitas patat. Hic serē breuis flatus est. Quia receptacula nubium per quae ferebatur, ac manimē ta perrumpit, idē tumultuosus uenit aliquando, non sine igne ac sono coeli. Hi uenti multo maiores diuturnioresq; sunt, si alios quoq; flatus ex eadem causa ruentes in se absulere, & in unum confluxere plures: sicut torrentes modicæ magnitudinis eunt, quamdiu separatis suis cursus est. Cum uerō plures in se aquas conuertere, fluminum iustorum ac perennium magnitudinem excedunt. Idem credibile est fieri & in procellis, ut sint breues quamdiu singulae sunt, ubi uerō sociauerue uires, & ex pluribus coeli partibus elusus spiritus eodem se contulit, & impetus illis accedit & mora. Facit ergo uentum resoluta nubes, quae plurimis modis soluitur. Nonnun-

CAP. IX.

CAP. X.

forte, & repouuntur

al. submissiora
Vide scholia

CAP. XI.

CAP. XII.

al. diducte

CAP. XIII.

quam conglōbationem illam, spiritus rumpit inclusi & in exitum rōntentis iustitio. Nonnunquam calor, quem modo sol fecit, modo ipsa arietatio, ut magnorum inter se corporum attritus. Hoc loco si tibi uideatur queri potest, cur turbo fiat, qui uentis in fluminibus solet, ut quamdiu sine impedimento feruntur, simplex & rectum illis iter sit, ubi incurrere in aliquod saxum ad latus ripae prominens, retorqueantur, & in orbem aquas sine exitu flectant, ita ut circumflexae in se sorbeantur, & uorticem efficiant. Sic uentus quamdiu nihil obstitit uires suas effundit. Vbi aliquo promontorio repercutitur, aut ui locorum coeuntium in canalem & cōuexum, tenuemq; collectus, saepius in se uoluitur, similemq; illis, quas diximus conuertit, aquis facit uorticem. Hic uentus circumactus & eundem ambiens locum, & se in ipsa uertigine concitat, turbo est. Quis iugnator est, ac diutius uoluitur, inflammatur & efficit quem *νεψηπορ* Graeci uocant. Hic est igneus turbo. Hi ferè omnia pericula uentis erupti de nubibus produnt, quibus armamenta rapiantur, & totae naues in sublime tollantur. Etiam nū quidam uenti diuersos ex se generant, & impulsam aera in alias quoq; partes, quam in quas ipsi inclinauere, dispergunt. Illud quoq; dicit, quod mihi occurrit, quem admodum stillicidia, quamuis iam inclinent se & labantur, nondum tamen effecere lapsum, sed ubi plura coiere, & turba uires dedit, tunc fluere & ire dicuntur sic quamdiu leues sunt aeris motus agitati pluribus locis, nondum uentus est, tunc esse incipit, cum omnes illos miscuit, & in unum impetum contulit. Spiritum à uento modus separatur, uehementior enim spiritus uentus est, in uicē spiritus leuiter flans aer. **CAP. XIII.** Repetat nunc quod primo dixeram, aēre & specie uentos, recessuq; interiorē terrarū. Non tota solida contextu terra in unum usq; fundatur, sed multis partibus caua. Et caeuis suspensa latebris, alicubi habet inanitia sine humore. Ibi etiam si nulla lux discrimen aeris monstrat, dicam tamen nubes nebulasq; in obscuro consistere. Nam ne haec quidem supra terras, quia uidentur, sunt, sed quia sunt, uidentur. Illic quoq; nihilominus ob id sunt, quod non uidentur. Flumina illis scias licet nostris paria sublati, alia leuiter ducta, alia in confragos locis praecipitando sonantia. Quid ergo non illud aequae dabis, esse aliquos & sub terra lacus, & quasdam aquas sine exitu stagnare: Quae si ita sunt, necesse est & illud, aera onerari, oneratamq; incumberē, & uentum propulsi suo concitare. Ex illis ergo subterraneis nubibus sciemus nutriti inter obscura flatus, cum tantum uirium fecerint, quanto aut terrae obstantia auferant, aut aliquod apertum ad hos efflatus iter occupent, & per hanc caueriam in nostras sedes efferantur. Illud uero manifestum est, magnam esse sub terris uim sulphuris, & aliorum non minus ignem alentium, per hanc loca cum se exitum querens spiritus torlit, accendat flammam ipso obstricu necesse est. Deinde flammis latius fusis, etiam si quid ignaui aeris erat, extenuatum moueri, & uiam cum fremitu uasto atque impetu querere. Sed hoc diligentius persequare, cum quaram de motibus terrae. **CAP. XV.** Nunc mihi permittite narrare fabulam. Asclepio dotos auctor est, Demissos quamplurimos à Philippo in metallum antiquum olim destitutum, ut explorarent quae ubertas eius esset, quis status, an aliquid futuris reliquisset uenus auaritia descendisse illos cum multo lumine, & multos durasse dies, deinde longa uia fatigatos, uidisse flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium uastos, pares nostris, nec compressos quidem terra supereminente, sed libera laxitatis, non sine horrore uisos. Cum magna haec legi uoluptate, intellexi enim seculum nostrum, non nouis uitij, sed iam antiquitus traditis laborare, nec nostra aetate primum auaritia, uenas terrarum lapideamq; rimatam, in tenebris male obstruisa quaeuissent. Illi quoque maiores nostri, quos celebramus laudibus, quibus dissimiles querimur nos esse, spe ducti, montes ceciderunt, & supra lucrum subruina steterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altissimis usque latebris sequerentur, & relicto spiritu libero, in illos se demitterent spercus, in quos nullum noctium dierumq; perueniret discrimen, & à tergo lucem relinquerent. Quae tanta spes fuit? Quae tanta necessitas hominem ad sydera erecum incurruant, & desodit, & in fundum telluris intima meris, ut erueret aurum & minore

ut de uentum

forte, hoc est.

CAP. XIII.

CAP. XV.

minore periculo quarendum, quam possidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa praedam lutulentam incertamq; reptauit, oblitus & dierum, oblitus naturae melioris, à qua se auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis est, quam istis supra quos auaricia ugens terrarum pondus iniecit, quibus abstulit caelum, quos in imo, ubi illud malum uirus latitat, infodit. Illò descendere ausi sunt, ubi nouam rerū positionem terrarumq; pendentium habitus, uentosq; per caecum inane experiretur, & aequarum in illis fluentium horridos fontes, & altam perpetuamq; noctem. Deinde cum ista fecerint, inferos metuunt. Sed ut ad id de quo agitur reuertat, uenti quatuor sunt, in ortū, occasum, meridiē, septentrionēq; diuisi. Ceteri quos uarijs nominibus appellamus, his applicantur. Euris ad aurorā Nabathaeq; regna recessit, Perisidiae & radijs iuga subdita matutinis. Vesper & occiduo quae littora sole tepescunt, Proxima sunt Zephyro, Scythiam septemq; triones Horrifer inuasit boreas, contra ria tellus Nubibus asiduis pluuiosq; madescit ab austro. Vel si breuius illos complecti uis tempestatem (quod fieri nullo modo potest) congregentur. Vna eurusq; notusq; ruunt creberq; procellis Africus. Et qui locum in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim caeli partes in ternas diuidit, & singulis uentis binos suffectos dant. Hac arte Varro ut diligēs illos ordinat, nec sine causa. Non enim eodem semper loco sol oritur, aut occidit. Sed alius est ortus occasusq; aequinoctialis (Bis autem aequinoctium est) Alius solstitialis, alius hybernus. Qui surgit ab oriente aequinoctiali, Subsolanus apud nos dicitur, Graeci illū *απηναιω* uocant. Ab oriente hyberno eurus exit, quem nostri uocauerunt uulturnum. Et Liuis hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parum prospera, in qua Hannibal & contra solem orientem exercitum nostrum, & contra uentum constituit, cum uenti adiutorio ac fulgoris praestringentis oculos hostium uicit. Varro quoq; hoc nomen usurpat. Sed & eurus iam ciuitate donatus est, & nostro sermone non tanquam alienus interuenit. Ab oriente solstitiali excitatum, Graeci *καριαιω* appellant, apud nos sine nomine est. Aequinoctialis occidēs Faunium mittit, quem zephyrum essent dicent tibi, etiam qui graece nesciunt loqui. A solstitiali occidente, chorus uenit, qui apud quosdam argestes dicitur. Mihi non uiderur, quia chori uiolenta uis est, & in unam partem rapax: Argestes ferè mollis est, & tam uentibus communis quam redeuntibus. Ab occidente hyberno Africus suribundus & ruens, apud Graecos *λιψ* dicitur. A septentrionali latere summus est aquilo, medius septentrio, imus Thraecias. Huic deest apud nos uocabulum. A meridiano axe euronotus est. Deinde notus, latine auster. Deinde libonotus, qui apud nos sine nomine est. Placet autem duodecim uentos esse, non quia ubiq; tot sint, quosdam enim inclinatio terrarum excludit, sed quoniam plures nusquam sunt. Sic casus sex dicimus, non quia omne nomen sex recipit, sed quia nullum plures quam sex. Qui duo decim uentos esse dixerunt, hoc secuti sunt, totidem uentorum esse, quot caeli discrimina. Caelum enim diuiditur in circulos quinq;, qui per mundi cardines eunt. Est septentrionalis, est solstitialis, est aequinoctialis, est brumalis, est cōtrarius septentrionali. His sextus accedit, qui superiorem partem mundi ab inferiore fecerint, ut scis: dimidia enim pars mundi semper supra, dimidia infra est. Hanc lineam quae inter aperta & occulta est, Graeci *σηκουα* uocant, nostri finitorem dixerunt, alij finientem. Adiciendum est & ad hunc meridianus circulus, qui horizonza rectis angulis fecat. Ex his quidam circuli in transuersa currunt, & alios interuentu suo scindunt. Necesse autem est tot aeris discrimina esse, quot partes. Ergo horizon siue finiens circulus, quinq; illos orbes, quos modo dixi fieri, secat, & efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occasu. Meridianus circulus, qui in horizonza incurrit, regiones duas adijcit. Si duodecim aer discrimina accipit, & totidem facit uentos. Quidam sunt quorundam locorum proprii, qui non transmittunt, sed in proximum ferunt. Non est illis à latere uniuersū mundi impetus. Atabalus Apuliam infestat, Calabriam Iapix, Athenas Sciron, Pamphyliam Catagis, Galliam Circius, cuius adificia quaestanti, tamen incolae gratias agunt, tanquam salubritatem caeli sui debeant

Decorū, melius

CA. XVI.

CA. XVII.

al. adhuc

CAP. XVIII

al. tra Auris.

Vide Scholia

forte rectius, inuitum

beant ei. Diuus certe Argustus templum illi, cum in Gallia moraretur, & uouit & fecit. Infinitum est, si singulos uelim persequi: Nulla enim propemodum regio est, quae non habeat aliquem flatum ex festacem, & circa se cadetem. Inter caetera itaque prouidentiae opera, hoc quoque aliquis, ut dignum admiratione suspexerit. Non enim ex una causa uentos aut inuenit, aut per diuersa disposuit: sed primum ut aera non sine re pigrescere, sed assidua uexatione utilem redderent, uitalemque terris. Deinde ut imbres terris subministrarent, ipsamque nimis compererent. Nam modo adducunt nubes, modo diducunt, ut per totum orbem pluuia diuidi possent. In Italiam auster impellit, aquilo in Africam reicit, Etesiae non patiuntur apud nos nubes consistere. Idem totam Indiam & Aethiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid quod fruges percipi non possunt, nisi flatu superuacua & mixta seruandis uentilarentur, nisi esset quod segetem excitaret, & latentem frugem rursus uelamentis suis, quae folliculos agricolae uocant, adaperiret? Quid quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dissipatas locis miscuit? Ingens natura beneficium, si illud in iniuriam suam non uertat hominum furor. Nunc quod de Caesare maiore uulgo dictitatum est, & a Tito Livio positum, in incerto esse, utrum illum magis nasci Reipub. profuerit, an non nasci, dici etiam de uentis potest, adeo quicquid ex illis utile & necessarium est, non potest his reperiari, quae in perniciem suam generis humani dementia excogitat. Sed non ideo non sunt ista natura sua bona, si uitio male utentium nocent. Nimirum in hoc prouidentia ac dispositio ille mundi deus, aera uentis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid esset situ squalidum, effudit, non ut nos classes partem freti occupaturas compleuerimus milite armato, & hostem in mari aut post mare inquiramus. Quae nos dementia exagitat, & in mutuum compellit exitium? Vela uentis damus bellum paraturi, & periclitamur periculi causa. Incerta fortunam experimur, uim tempestatum nulla ope humana superabilem, mortem sine spe sepulturae. Non erat tanti, si ad pacem per ista ueheremur. Nunc autem cum euaserimus tot scopulos latentes, & insidias uadoli maris, cum effugerimus procellosos desuper montes, per quos praecipit in nauigantes uentus impingit, cum in uolucros nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cum turbidinis diuisa nauigia, quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos fessos tot malis portus excipiet? Bellum scilicet & obuius in littore hostis, & trucidanda gentes, tractura magna ex parte uictorem & antiquarum urbium flamma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus scribimus directuros aciem in medijs fluctibus? Quid maria inquietamus? parum uidelicet ad mortes nostras terra late patet. Nimis delicate fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicem uoletur dinem. Non depopulatur nos casus incurrens. Emetiri cuius annos suos ex commodo licet, & ad senectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, & uocemus in nos fata cessantia. Miseri quid quaritis? mortem, quae ubique superest? Petet illa uos & ex lectulo, sed ubique innocentes petat, occupabit uos in uestra domo, sed occupet nullum molientes malum. Hoc uero quid aliud quis dixerit, quam insaniam, circumferre pericula, & ruere in ignotos, & iratum sine iniuria occurrentia deuantem, ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in ultionem, aut ex fame morsus est, nos sine ulla parsimonia nostri alieniq; sanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, salutem committimus fluctibus, secundos optamus uentos quorum felicitas est ad bella perferri. Quousque nos malos mala nostra rapuere? Parum est intra orbem suum furere. Sic Persarum rex stolidissimus in Graciam traiecit, quam exercitus non uincet cum impleuerit. Sic Alexander ulterior Baetris & Indis uolet quaerere, quid sit ultra magnum mare, & indignabitur aliquid esse ultimum sibi. Quae Parthis avaritia Crassum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribunum, non tempestates longissimi maris, non circa Euphratem praesaga fulmina, & deos resistentes, per hominum deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito quis dixerit rerum naturam melius acturam fuisse nobiscum, si uentos flare uetuisset, & inhibito discursu fur

rentium

rentium in sua quemque terra stare iussisset. Si nihil aliud, certe suo quisque tantum ac suorum male nasceretur. Nunc parum ut domestica, externis quoque laborandū est. Nulla terra tam longe remota est, quae non amittere aliquid suum malum possit. Unde scio an nunc aliquis magnae gentis in abdito dominus, fortunae indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret classes ignota moliens? Unde scio hic mihi, an ille uentus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanae, maria praecudit. Non tamen (ut paulo ante dicebam) queri possumus de autore nostri deo, si beneficia eius corrumpimus, & ut essent contraria efficimus. Dedit ille uentos ad custodiendam caeli terrarumque temperiem, ad euocandas suppressendasque aquas, ad alendos satorum atque arborum fructus, quos ad maturitatem cum alijs causis adducit ipsa factatio, attrahens cibum in summa, & ne torpeat promouens. Dedit uentos ad ulteriora noscenda, fuisset enim imperitum animal, & sine magna experientia rerum homo, si circumscriberetur natalis soli sine. Dedit uentos, ut commoda cuiusque regionis fierent communia, non ut legiones equitemque gesta ret, nec ut perniciose gentium arma transueherent. Si beneficia naturae ut essent praui iter perpendimus, nihil non nostro malo accepimus. Cui uidere expedit? Cui loqui? Cui non uita tormētū est? Nihil inuenies tam manifesta utilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic uentos quoque natura bonos futuros inuenerat, ipsi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. Non eadem est his & illis causa soluendi, sed iusta nulli. Diuersis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Itaque alicui uitio nauigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum iam testium loco dandus est, minima esse quae homines emant uita. Imo Lucili charissime, si bene furorem illorum aestimaueris id est nostrum (in eadem enim turba uolutamur) magis ridebis, cum cogitaueris uita parari ea, in quibus uita consumitur.

forte, mare

ERASMI IN LIBRVM V. EX CAP. IIII.

Quod semper excoquit. Vnum exemplar habebat, quum quod, semper concoquit sic emittit, sed modo se. Significat autem crassiora excrementa alui, aut certe uomitum.

Alia finiuntur tepore. Sic prior editio, Fortunatus legit, alia diffunduntur. Britannicum exemplar habebat, di Cap. 8. strahuntur tepore.

PINCIANI IN LIBRVM QVINTVM NATVRAE LIVM QVAESTIONVM.

ITA QVE niues & pronuntur & durantur. Considerandum an reponitur legi debeat, hoc est coacernatur, Cap. 10. accumulatur, no & ponuntur. Ac sol mutato cursu in nostram rectior tendit] Vitiatissimus locus. Castigan dum puto sic, ac sol mutato cursu nostra regione cedit.

Cum effugerimus procellosos desuper montes per quos praecipit in nauigantes uentus impingit] Si de fluctuum montibus accipimus necesse est, ut praepositio, per, pro superuacua eradatur. Si de promontorijs legendū erit. Cum effugerimus procellosos desuper montes in quos praecipit nauigantes uentus impingit. Circumferre pericula & ruere in ignotos iratum] Eadem, initium habet, non iratum, ut forte pro initium scribendum sit inuitum, quia sequitur mox paulo quem non oderis. Vita parari ea in quibus uita consumitur] Vetus lectio, uita parari in qua uita consumimur. Puto legendum, uita parari in qua uita consumitur.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRAE LIVM QVAESTIONVM. LIB. VI. in quo de terrae motu agitur.

Ompeios celebrem Campanae urbem, in quam ab altera parte Surrentinum Stabianumque litus, ab altera Herculansense conueniunt, mare ex aperto conductum ameno sinu cingit, defedissem terrae motu, uexatis quae cumque adiacebant regionibus, Lucili uirorum optime, audiuius, & quidem diebus hybernis, quos uacare a tali periculo maiores nostri solebant promittere. Nonis Febru. fuit motus hic, Regulo

T 4 & Ver

& Verginio consulis, qui Campaniā nunquam securam huius mali, indemnem tamē & toties defunctā metu, magna strage uastauit. Nam & Herculanensis oppidi pars ruit, dubieque stant etiā quæ relicta sunt. Et Nucerinorum colonia, ut sine clade, ita non sine querela est. Neapolis quoque priuatim multa, publice nihil amisit, leuiter ingenti malo perstricta. Villæ uerò præruptæ passim sine iniuria tremuere. Adijciunt his sexcentarum ouium gregē exanimatum, & diuisas statuas, motæ post hoc mentis aliquos atque impotes sui errasse. Quorū ut causas excutiamus & propofiti operis contextus exigat, & ipse in hoc tempus congruus casus, querenda sunt trepidis solatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuique satis tutum uideri potest, si mundus ipse concutitur, & partes eius solidissimæ labant? Si quod unum imobile est in illo fixumque, ut cuncta in se intenta sustineat, fluctuat? Si quod proprium habet terra, perdidit, stare, ubi tandem resident metus nostri? Quod corpora receptaculum inuenient, quod sollicita confugient, si ab imo metus nascitur, & funditus trahitur? Cōsternatio omnium est, ubi tecta crepuere, & ruina signum dedit, tūc præceps quisque se proripit, & penates suos deserit, ac se publico credit. Quam latebram prospicimus, quod auxiliū si orbis ipse ruinas agiter, si hoc quod nos tuetur ac sustinet, supra quod urbes sitæ sunt quod fundamentum quidam orbis esse dixerunt, & discedit ac titubatur? Quid tibi esse nō dico auxiliū, sed solatiū potest, ubi timor fugam perdidit? Quid est inquam satis munitum? Quid aut tutelam alterius ac sui firmum? Hostem muro repellam, præruptæ altitudinis castella, uel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempestate nos uindictæ portus. Nimbosū uim effusam, & sine fine cadentes aquas tecta propellunt, fugientes non sequitur in cēdium, aduersus tonitrua & minas cœli subterraneæ domus, & defossi in altū specus remedia sunt. Ignis ille cœlestis, non trāsuerberat terram, sed exiguo eius obiectu retūdatur. In pestilentia mutare sedes licet. Nullum malum sine effugio est. Non quam fulmina populos perusserunt. Pestilens cœlum exhaurit, non abstulit. Hoc malum latissime patet, inuitabile, auīdum, publicè noxiū. Non enim domos solum, aut familias, aut urbes singulas haurit, sed gētes totas, regionesque subuertit, & modo ruinis operit, modo in altam uoraginem cōdit, ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non est, saltem fuisse, sed supra nobilissimas urbes, sine ullo uestigio prioris habitus, solum extēditur. Nec desunt, qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum sedibus suis eunt, & ē uiuorum numero uiuū auferuntur, tanquam non omne fatum ad eundem terminum ueniat. Hoc habet inter cætera iusticiæ suæ natura, præcipuum, quod cum ad exitum uentum est, omnes in æquo sumus. Nihil itaque interest, utrum me lapis unius elidat, an monte toto premar. Vtrum supra me domus unius onus ueniat, & sub exiguo eius tumulo ac puluere expirem, an totus caput meum terrarum orbis abscondat: in luce hunc & in aperto spiritum reddam, an in uasto terrarum dehiscētium sinu: solus in illud profundū, an cum magno comitatu populorum concadentium ferar. Nihil interest mea, quantum circa mortem meam tumultus sit, ipsa ubique tādundem est. Proinde magnum sumamus animum, aduersus istam cladem, quæ nec euitari, nec prouideri potest. De sinamus audire istos, qui Campaniæ renunciaturæ, quicquid post hunc casum emigrauerunt, negantque se unquam ipsam regionem accessuros: quis enim illis promittet, melioribus fundamentis hoc aut illud solum stare? Omnia eiusdem sortis sunt, & si nondum mota, tamen mobilia: hunc fortasse in quo securus cōsistit locum, hæc nox aut hic ante noctem dies scindet. Vnde scies, an melior eorum locorum cōditio sit, in quibus iam uires suas fortuna consumpsit, & quæ in futurum ruina sua sulta sunt? Erramus enim, si ullam terrarum partem exceptam immunemque ab hoc periculo credimus. Omnes sub eadem iacent lege. Nihil ita ut immobile esset natura cōcepit, alia temporibus alijs cadunt. Et quemadmodū in urbis huius magnis, nunc hæc domus, nunc illa suspenditur, ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit uitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Alia duodecim urbes simul perdidit. Anno priore Achaiam & Macedoniam quæcumque est ista uis mali quæ incurrit, nunc Campaniam

forte, desedit.

paniam læsit. Circuit fatum, & si quid diu præterijt, repetit. Quædam rarius sollicita, sæpius quædam. Nihil immune esse, & innoxium linet. Non homines tatum qui breuis & caduca res nascitur, urbes oraque terrarum & litorea, & ipsū mare in feruiturem fati uenit. Nos tamen nobis permanens promittimus bona fortuna, & se licitatem, cuius ex omnibus rebus humanis uel dicitur est leuitas, habituram, in ali quos pondus ac moram credimus. Et perpetua sibi omnia promittentibus in mentem non uenit, id ipsum, supra quod stamus, stabile non esse. Neque enim Campaniæ istud aut Achaiæ, sed omnis soli uitium est, male coherere, & ex causis pluribus res solui, & summam manere, partibus ruere. Quid agor? Solatium aduersus pericula dare promiseram, ecce undique timenda denuntio. Nego quicquam esse quietis æternæ, quod perire possit, & perdere. Ego uerò hoc ipsum solatiū loco pono: & quidem ualentissimū: quandoquidem sine remedio timor stultus est, ratio terrorem prudentibus excutit, imperitis sit magna ex desperatione securitas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis subita captiuitate inter ignes & hostem stupentibus dictum est. Vna salus uictis nullam sperare salutem, si uultis nihil timere, cogitate omnia esse timenda, circumspicite quàm leuibus causis discrutiamur. Nō cibis nobis, non humor, non uigilia, non somnus, sine mensura quadam salubria sunt. Sani in teligitis nugatoria esse nostra, & imbecilla corpuscula, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id unum periculi satis esset, quod tremunt terræ, quod subito dissipatur, ac superposita deducit. Magni se æstimat, qui fulmina & motus terrarum hiatusque formidat, uult ille imbecillitatis suæ conscius timere pituitam: ita uel dicitur nati sumus, tam felicia fortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc nisi mundi partibus motis, nisi cœlum intonuerit, nisi terra subsederit, perire non possumus. Vnguis nos & ne totius quidem dolor, sed aliqua à latere eius scissura, conficit, & ego timeam terras tremētes, quem crassior salua suffocet? Ego extimescam emotum sedibus suis mare, & ne æstus, maiore quàm soleat cursu, plus aquarum trahens superueniat, eum quosdam strangulauerit potio, male lapsa per fauces? Quàm stultū est mare horrere, cum scias stillicidio perire te posse? Nullum est maius solatium mortis, quàm ipsa mortalitas. Nullum autem omnium istorum quæ extrinsecus terrent, quàm quod innumerabilia pericula in ipso situ sint. Quid enim demeritius, quàm ad tonitrua succidere, & sub terram corperere fulminum meru? Quid stultius, quàm timere narrationem ut subditos motium lapsus, & irruptiones maris extra litus eieci, cum mors ubique præstet, & undique occurrat, nihilque sit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani satis ualeat? Adeo non debent nos ista confundere, tanquam plus in se mali habeant quàm uulgari mors, ut contra, cum sit necessarium ē uita exire: & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuat. Necessè est morti ubicunque quandoque. Stet licet ista huius: & se teneat suis sinibus, nec ulla iacietur infirmitas, supra me quandoque erit. Intere est ergo, illam ego mihi, an ipsa se mihi imponat. Diducitur ingenti potētia, nescio cuius mali, rumpitur, & me in immensam altitudinem abducit. Quid porro? Mors leuior in plano est? Quid habeo quod querar, si rerum naturam non me uult facere in ignobili loco? si mihi iniicit sui partem? Egregie Vagellus meus in illo inclyto carmine. Si cadendum est, inquit, mihi, cœlo cecidisse uelim. Idem licet dicere. Si cadendum est, cadam orbe concusso, Nō quia fas est optare publicam cladem, sed quia ingens mortis solatium est, terram quandoque uidere mortalem.

Illud quoque proderit præsumere animo, nihil horum deos facere, nec ita numinum, aut cœlum concuti, aut terram. Suis ista causas habent, nec ex imperio faciunt, sed ex quibusdam uitijs, ut corpora nostra turbantur, & tunc, cum facere uidentur iniuriam, accipiunt. Nobis autem ignorantibus uerum, omnia terribilia sunt, ut pote quorū metum raritas auget. Leuius accidit familiaria, & ex insolito formido est maior. Quare autem quicquam nobis insolitum est? quia naturam oculis non ratione comprehendimus, nec cogitamus, quid illa facere possit, sed tantum quid fecerit. Damus itaque huius negligentia poenas, tanquam nouis territi, cum illa non

CAP. III

CAP. III

finē

fiat noua, sed insolita. Quid ergo? Non religionem incurrit mentibus, & quidem publice, siue defecere sol uisus est, siue luna, cuius obscuratione frequentior, aut parte sui, aut tota delituit. Longeque magis illa acta in transfuersum faces, & coeli magna pars ardens, & crinita sydera, & plures solis orbes, & stella per die uisa, subiticiaque transcursum ignium, multam post se lucem trahentium; nihil horum sine timore miramur, et cum timendi sit causa, nescire, non est tanti scire, ne timeas. Quanto satius est causas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo: Neque enim illo quicquam inueniri dignius potest, cui se non tantum commodet, sed impendat.

CAP. III.

Quaeramus ergo, quid sit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem corporis impellat, quid sit illa ualentius, quid tantum onus ut sua labefactet, cur modo tremat, modo luxata subsidat, nunc in partes diuisa discedat, & aliàs interuallum ruinae suae diu seruet, aliàs cito comprimat. Nunc amnes magnitudinis nota conuertat introrsus, nunc nouos exprimat, aperiat aliquando aquarum calentium uenas, aliquando refrigeret, ignesque nonnunquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per secula nobiles comprimat. Mille miracula mouet, faciemque mutat locis, & desert montes, subrigit plana, uales exuberat, nouas in profundo insulas erigit. Haec ex quibus causis accidunt, digna res est excuti. Quod, inquis, erit precium operae: quo nullum maius est, nosse naturam. Neque enim quicquam habet in se huius materiae tractatio pulchrius, cum multa habeat futura usui, quam quod hominem magnificentia sui detinet, nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit, propter quod accidant haec, quorum est adeo mihi dulcis inspectatio, ut quamuis aliquando de motu terrarum uolumen iuuenis ediderim, tamen tētare me uoluerim & experiri, an aetas aliquid nobis, aut ad scientiam aut certe ad diligentiam adiceat.

CAP. V.

Causam qua terra concutitur, alij in aqua esse, alij in ignibus, alij in ipsa terra, alij in spiritu putauere, alij in pluribus, alij in omnibus his. Quiddam liquere ipsis aliquam existis causam esse dixerunt, sed non liquere, quae esset. Nunc singula prosequamur. Illud ante omnia mihi dicendum est, opiniones ueterum parum exactas esse & rudes. Circa uerum adhuc errabatur. Noua omnia erant primo tentantibus, post eadem illa limata sunt, & si quid inuentum est, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturae latebras dimouere, nec contentum exteriori eius conspectu, introspicere & in deorum secreta descendere. Plurimum ad inueniendum contulit, qui sperauit posse reperiri. Cum excusatione itaque ueteres auditi sunt. Nulla res consummata est, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima atque inuolutissima, in qua etiam cum multum actum erit, omnis tamen aetas quod agat inueniet, sed in omni alio negotio, longe semper a perfecto fuere principia.

CAP. VI.

al. siue mare

Vide scholia

In aqua causam esse, nec ab uno dictum est, nec uno modo. Thales Milesius totam terram subiecto iudicat humore portari & innatare, siue illud oceanum uocas, & siue magnum mare, siue alterius naturae, simplicem adhuc aquam & humidum elementum. Hac inquit unda, sustinetur orbis, uelut aliquod grande nauigium, & graue his aquis quas premit. Superuacuum est reddere causas, propter quas existimat grauissimam partem mundi non posse spiritu tam tenui fugacique gestari, non enim nunc de situ terrarum, sed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas esse in causa, quibus hic orbis agitur, quod in omni maiore motu erumpunt ferē noui fontes: sicut in nauigijs quoque euenit, ut si inclinata sunt, & abiere in latus, aquam fore beant, quae in omni onere eorum quae uehit si immodice depressa sunt, aut superius dicitur, aut certe dextra sinistraque solito magis surgit. Hanc opinionem falsam esse, non est diu colligendum. Nam si terram aqua sustineret, tota aliquando concuteretur, semper moueretur, nec agitari illam miraremur, sed manere. Tunc tota concuteretur, non ex parte: nunquam enim nauis dimidia iactatur: nunc uero non terrarum uniuersarum, sed ex parte motus est: quomodo ergo fieri potest, ut quod totum uehitur, totum non agitur, si eo quo uehitur agitur? At quare aquae erumpunt? Primum omnium saepe tremuit terra, & nihil humoris noui fluxit. Deinde si ex hac causa

causa unda prorumperet, a lateribus terrae circumfunderetur, sicut in fluminibus ac mari uidemus accidere, ut incrementum aquarum, quoties nauigia desidunt, in lateribus maxime appareat. Ad ultimum non tam exigua fieret quam dicit eruptio nec uelut per rimam sentina subreperet, sed fieret ingens inundatio, ut ex infinito liquore & ferente uniuersa.

CAP. VII.

Haec tria uerba uidentur superesse

Quidam motum terrarum aquae imputauere, sed non ex eadem causa. Per omnem, inquit, terram, multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum nauigabilis etiam sine adiutorio imbrium magnitudo est. Hinc Nilus per aetatem ingentes aquas inuehit. Hinc qui medius inter peccata & hostilia fluit, Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetum cohibens, & Europam Asiamque disterrminans, alter Germanos auidam gentem belli repellens. Adijce nunc patentissimos lacus, & stagna populis inter se ignotis circumdata, & ineluctabiles nauigio paludes, nec ipsis quidem inter se peritas, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, subitos, & ex occulto amnes uomētia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium imperus, quorum uires quam repentinae, quam breues. Omnis haec aquarum etiam intra terram natura faciesque est. Illic quoque alia uasto cursu defertur, & in praecipua uoluta cadunt, aliae languidiores in uadis refunduntur, & leuiter ac quiete fluunt. Quis autem neget uastis illas receptaculis concipi & cessare multis inertes locis? Non est diu probandum ibi multas aquas esse, ubi omnes sunt. Neque enim sufficeret tellus ad tot flumina edenda, nisi ex repolito multoque funderet. Si hoc uerum est, nec esse est aliquando illic amnis exerescat, & relictis ripis uiolentus in obstantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumē impetum dedit, & quam donec decrescat uerberabit. Potest fieri ut aliquam regionem riuus affluens exeat, ac secum trahat aliquam molem, qua lapsa, superposita quatiantur. Iam uero nimis oculis permittit, nec ultra illos scit producere animum, qui non credit esse in abscondito terrae sinus maris uasti. Nec enim uideo quid prohibeat uel obstet, quo minus illic habeatur aliquod etiam in abscondito littus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tantumdem loci tenet, aut fortassis hoc amplius, quo superiora cum tot animalibus erant diuisa: abstrusa enim & sine possessore deserta, liberius undis uacant. Quas quis uetat illic fluctuare, & uentis, quos omne interuallum terrarum, & omnis aer creat, impellit? Potest ergo maior solito extorta tempestas aliquam partem terrarum impulsam uehementius commouere. Nam apud nos quoque multa, quae procul a mari fuerant, subito eius accessu uapulaere, & uillas in conspectu collocatas, fluctus qui longe audiebatur inuasit. Illic quoque potest accedere ac decedere pelagus infernum, quorum neutrum sit sine motu superstantium.

CAP. VIII.

al. euariatur

Non quidem existimo diu te haesitaturum, an credas esse subterraneos amnes & mare absconditum. Vnde enim ista prorumpunt, unde ad nos ueniunt, nisi quod origo humoris inclusa est? Age cum uides interruptum Tigrim in medio itineris sic cari, & non uniuersum auerti, sed paulatim non apparentibus damnis minui primum, deinde consumi, quod illum utas abire, nisi in obscura terrarum, utique cum uideas emergere iterum, non minore eo, qui prior fluxerat? Quid cum uides Alphaei celebratum poetis in Achaia mergi, & in Sicilia rursum transiecto mari effundere a moenissimum fontem Arethusam? Nescis autem inter opiniones quibus & narratur Nilus aetia inundatio, & hanc esse, a terra illum erumpere, & augeri non supernis aquis, sed ex intimo redditus? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Caesar ut aliarum uirtutum, ita ueritatis imprimis amantissimus, ad inuestigandum caput Nilimiserat, audiui narrantes, longum illos iter peregisse, cum a rege Aethiopiae instructi auxilio, commendatibusque proximis regibus, penetrassent: ad ulteriora quidem aiebant, peruenimus, ad immensas paludes, quarum exitum, nec incolae nouerant, nec sperare quisquam potest, ita implicitae aquis herbae sunt, & aquae nec pediri eluctabiles, nec nauigio, quod nisi paruum & unius capax, limosa & oblitata palus non ferat. Ibi, inquit, uidimus duas petras, ex quibus ingens uis fluminis excidebat. Sed siue caput illa, siue accessio est Nilus, siue tunc nascitur, siue in terras ex priora recepta

curfuredit, nonnetu credis illam quicquid est ex magno terrarum lacu ascendere. Habeant enim oportet pluribus locis sparsum humorem, & in imo coactum, ut eruere tanto impetu possint.

CAP. IX.

Ignem causam motus quidam, & quidem non eandem iudicant. Imprimis Anaxagoras, qui existimat simili penè ex causa, & aera concuti & terram, cum inferiori parte spiritus crassum aera, & in nubes coactum, eadem ut qua apud nos quoque nubila frangi solent, rumpit, & ignis ex hoc collisum nubium, cursuque elisi aeris emicuit. Hiciple in obuia incurrit, exitum quarens, ac diu ellitrepugnantiâ, donec per angusta aut nactus est uiam exeundi ad caelum, aut ut ac iniuria fecit. Alij in igne causam quidem esse, sed non ob hoc iudicant, sed quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quaeque consumat. Quae si quando exesa ceciderint, tunc sequi motum earum partium, quae subiectis adminiculis destitutae labant, donec corruiere, nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chasmata, tunc hiatus uastius aperitiuntur, aut cum diu nutauerunt super ea se, quae supersunt stantque, componunt. Hoc apud nos quoque uidemus accidere, quoties incendio pars ciuitatis laborat, cum exultae trabes sunt, aut corrupta, quae superioribus firmamentum dabant, tunc diu agitata stagnigia concidunt, & tam diu differuntur atque incerta sunt, donec in solido refederunt.

CAP. X.

Anaximenes ait terram ipsam sibi esse causam motus, nec extrinsecus incurrere, quod illam impellat, sed intra ipsam & ex ipsa quasdam partes eius decidere, quas aut humor soluerit, aut ignis exederit, aut spiritus uiolentia excusserit. Sed his quoque cessantibus non deesse, propter quod aliquid abscedat aut reuelleretur. Nam primum omnia uetustate labuntur, nec quicquam tutum à senectute est. Haec solida quoque & magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in aedificijs ueteribus quaedam non percussa tamen decidunt, cum plus ponderis habuerit quam uirium: ita in hoc uniuerso terrae corpore euenit, ut partes eius uetustate soluantur, solutae cadant, & tremorem superioribus afferant, primum dum abscedunt (nihil enim utique magnum sine motu eius, cui haesit, absceditur) deinde cum deciderint, solido exceptas resiliant, pilae more, quae cum cecidit exultat, ac saepius pellitur, toties à solo in nouum impetum missa. Si uero in stagnantibus aquis delata sunt, hic ipse casus uicina concutit fluctu, quem subitum uastumque illisum ex alto pondus eiecit.

CAP. XI.

diffundit, melius

Quidam ignibus quidem assignant hunc tremorem, sed aliter. Nam cum pluribus locis ferueant, necesse est ingentem uaporem sine exitu uoluant, qui uti sua spiritum intendit, & si acrius institit, opposita & diffundit, si uero remissior fuit, nihil amplius quam mouet. Videmus aquam spumare, igne subiecto. Quod in hac aqua facit inclusa & angusta, multo magis illum facere credamus, cum uiolentius ac uastius ingentes aquas excitat. Tunc ille uaporatione inundantium aquarum, quicquid pulsauerit agitatur.

CAP. XII.

Spiritus esse qui moueat, & plurimis & maximis autoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens ait ita. Ventii in concaua terrarum deferuntur, deinde ubi iam omnia spacia plena sunt, & in quantum aer potuit densatus est, is qui superuenit spiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat. Tunc ille quarens locum omnes angustias dimouet, & claustra sua conatur infringere. Sic euenit, ut terrae spiritu lucante, & fugam quarente, moueantur. Itaque cum terrae motus futurus est, praecedit aeris tranquillitas & quies, uidelicet, quia uis spiritus, quae concitare uentos solet, in inferna sede detinetur. Nunc quoque cum hic motus in Campania fuit, quamuis hyberno tempore, & inquieto, per superiores dies à caelo aer stetit. Quid ergo? Nunquam flante uento terra concussa est? Admodum raro duo fluere simul uenti. Fieri tamen & potest & solet, quod si recipimus, & constat duos uentos rem simul gerere, quidni accidere possit, ut alter superiorem aera agitet, alter inferum? In hac sententia licet ponas Aristoteli et discipulum eius Theophrastum, non, ut Graecis uisum est, diuini, tamè & dulcis eloquij uirum, & nitidum sine labore. Quid utriusque placeat exponam. Semper aliqua euaporatio est à terra, quae modo arida est, modo humido mixta. Haec ab infimo aedificata, & inquam

in quantum potuit elata, cum ulteriorem locum in quem exeat non habet, retro fertur, atque in se reuoluitur, dumque rixa spiritus reciproantis iactat obstantia, & siue interclusus, siue per angusta & enisus est, motum ac tumultum ciet. Straton ex eadem schola est, qui hanc partem philosophiae maxime coluit, & rerum naturae inquisitor fuit. Huius tale decretum est, frigidum & calidum semper in contraria abeunt, & unum esse non possunt, eò frigidum confluit, unde uis calida discessit, & in uicem inibi calidum est, unde frigus expulsum est. Hoc quod dico uerum est, sed utrumque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hyberno tempore cum supra terram frigus est, calidum putet, nec minus specus, atque omnes sub terra recessus: quia eò se calor contulit, superiora possidenti frigori cedens, qui cum in inferiora peruenit, & eò se quantum poterat ingessit, quò densior, hoc ualidior est, huic alius superuenit, cui necessario congregatus ille iam & in angustum pressus, loco cedit. Idem eò contrario euenit, cum uis maior frigidi illata in cauernis est. Quicquid illic calidi latet, frigori cedens abiit in angustum, & magno impetu agitur, quia non patitur utriusque natura concordiam, nec in uno moram. Fugiens ergo & omni modo cupiens excedere, proxima quaeque remouit ac iactat. Ideoque antequam terra moueatur, solet mugitus audiri, uentis in abdito tumultuantibus, nec enim aliter posset, ut ait noster Vergilius. Sub pedibus mugire solum, & iuga celsa moueri, nisi hoc esset uentorum opus. Vices deinde huius pugnae sunt, delinit calidi congregatio, ac rursus eruptio. Tunc frigida compescuntur & succedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna uis curulat, & utro citroque spiritus commeat, concutitur.

CAP. XIII.

Sunt qui existimant spiritum quidem, & nulla alia ratione tremere terram, sed ex alia causa, quam Aristoteli placuit. Quid sit quod ab his dicatur audi. Corpus nostrum & sanguinem irrigatur & spiritu, qui per sua itinera discurrit. Habemus autem quaedam angustiora animae receptacula, per quae nihil amplius quam meat: quaedam patentiora, in quibus colligitur & unde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quae uicem sanguinis tenent, & uentis quo nihil aliud quis quam animam uocauerit, peruium est. Haec duo alicubi concurrunt, alicubi consistunt. Sed quemadmodum in corpore nostro dum bona ualetudo est, uenarum quoque imperturbata mobilitas modum feruat, ubi aliquid aduersi est, micat crebris, & suspiria atque anhelitus, laborantis ac fessis ligna sunt: ita terrae quoque, dum illis positio naturalis est, inconcussa manent. Cum aliquid peccatur, tunc uelut agri corporis motus est, spiritu illo qui modestius perfluebat, tunc uehementius, & quasi tante uenas suas: nec ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet esse terram, nam si hoc est, quemadmodum animal, tota uexationem sentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moratus impellit, sed per omnes pari aequalitate discurrit.

Vide ergo nunquid intret in illam spiritus ex circumfuso aere, qui quamdiu habet exitum, sine iniuria labitur, si offendit aliquid, & incidit quod uitam claudat, tunc orneratur primo infundente se à tergo aere. Deinde per aliquam rimam maligne surgit, & hoc acrius fertur, quo angustius. Id sine pugna non potest fieri, nec pugna sine motu. At si nec rimam quidem per quam effluit inuenit, conglobatus illic furit, & huc atque illo circumagitur, aliaque deiecit, & alia intercidit, cum tenuissimus idemque fortissimus, & irrepit quamuis in obstructa, & quicquid intrauit ut sua diducat & dissipet, tunc terra iactatur. Aut enim datura uento locum discedit, aut cum de dit in ipsam, qua illum emisit, cauernam fundamento spoliata confidit.

forte, alia intercidit

CAP. XV.

Quidam ita existimant. Terra multis locis perforata est, nec tantum primos illos aditus habet, quos uelut spiramenta ab initio sui recepit, sed multos illi casus impo suit. Alicubi diduxit, quicquid superne terreni erat aqua, alia torrentes & cecidere, alia estibus magnis dirupta patere. Per haec interualla intrat spiritus, quem si inclusit mare & adegit, nec fluctus retro abire permisit, tunc ille exitu simul redituque pracluso, uolutatur. Et quia in rectum non potest tendere, quod illi naturale est, in sublimem se intendit, & terram prementem reuerberat.

forte, excedere

Etiannum dicendum est, quod plerisque autoribus placet, & in quo fortasse fiet

CAP. XVI.

dissentio.

diffensio. Non esse terram sine spiritu palam est. Non tantum illo dico, quo se tenet, ac partes sui iungit, qui inest etiam saxis mortuisque corporibus, sed illo dico utali & uegeto & alente omnia: hunc nisi haberet, quomodo tot arbutis spiritum infunderet, non aliunde uiuentibus, & tot satis? Quemadmodum tam diuersas radices aliter atque aliter in se mersas foueret, quasdam summa receptas parte, quasdam altius tractas, nisi multum haberet animam, tam multa, tam uaria generantis, & haustu atque alimento suo educantis? Leuibus adhuc argumentis ago, Totum hoc caelum, quod igneus aether mundi summa pars claudit, omnes haec stellas, quarum inueniri non potest numerus, omnis hic caelestium coetus, & (ut alia praeteream) hic tam propere a nobis agens cursum sol, omni terrarum ambitu non semel maior, alimentum ex terreno trahit, & inter se partiantur, nec ullo alio scilicet, quam halitu terrarum sustententur. Hoc illis alimentum, hic passus est. Non posset autem tam multa tantaque, & se ipsa maiora, terra nutrire, nisi plena esset anima, quam per diem ac noctem ab omnibus partibus suis fundit. Fieri enim non potest, ut non multum illi supersit, ex qua tantum petitur ac sumitur, & ad tempus quidem, quod exeat nascitur. Nec enim esset perennis illi copia sussecuri in tot caelesti spiritus, nisi inuicem ista excurrerent, & in aliud alia soluerentur. Sed tamen necesse est abunde ac plena sit, et ex condito proferat. Non est ergo dubium, quin multum spiritus lateat intus, & caeca sub terra spacia aer latus obtineat. Quod si uerum est, necesse est id saepe moueatur, quod re mobilis sima plenum est. Nihil enim dubium esse potest cuiquam, quin nihil sit tam inquit, tum quam aer, & tam uersabile & uagatione gaudens?

CAP. XVII.

Sequitur ergo, ut naturam suam exerceat, & quod semper moueri uult, aliquando & alia moueat. Id quando fit? Cum illi cursus interdictus est. Nam quamdiu non impeditur, placide stetit, cum offenditur & retinetur, insanquit, & moras suas abrupit, non aliter, quam ille poetae pontem indignatus Araxes. Quamdiu illi facilis & liber est alueus, primas quasque aquas explicat. Vbi saxa manu uel casu illata pretere uenientem, tunc impetum mora quarit, & quo plura opposita sunt, plus inuenit uirium. Omnis enim illa unda quae a tergo superuenit, & in se crescit, cum onus suum sustinere non potuit, uim ruina parat, & prona eum his quae obiacebant fugit. Idem spiritu fit, qui quo ualentior agiliorque est citius rapitur, & uehementius septum omne disturbat. Ex quo motus fit scilicet eius partis, sub qua pugnatum est. Quod dicitur, uerum esse ex illo probatur: saepe enim cum terra motus fuit, si modo pars eius aliqua dirupta est, inde uentus per multos dies fluxit. Ut traditur factum eo terramotu, quo Chalcis laborauit, quod apud Asclepiodotum inuenies, auditorem Posidonij in ipsis quaestionum naturalium causis. Inuenies & apud alios autores hiasse uno loco terram, & inde non exiguo tempore spirasse uentum, qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat, per quod ferebatur.

CAP. XVIII.

Maxima ergo causa est, propter quam terra moueatur, spiritus natura citus, & loco cum e loco mutans. Hic quamdiu non impellitur, & in uacanti spacio latet, iacet innoxius, nec circumiectis molestus est. Vbi illum extrinsecus superueniens causa sollicitat compellitque, & in arcum agit, scilicet adhuc cedit tantum & uagatur. Vbi repta discedendi facultas est, & undique obstitit, tunc Magno cum murmure motus circum claustra fremit, quae diu pulsata conuellit ac iactat, eo acrior quo cum ualentiore mora luctatus est. Deinde cum circa perlustrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quo maxime impactus est, resilit, & aut per occulta diuiditur, ipso terramotu raritate facta, aut per nouum uulnus emicuit. Ita eius uis tanta non potest cohiberi, nec uentum tenet ulla compages: soluit enim quodcumque uinculum, & omne onus fert secum, insususque per minima, laxamentum superat indomita naturae potentia liberat, utique cum concitatius sibi ius suum uindicat. Spiritus uero inuicta res est, nihil enim erit quod luctantes uentos, tempestatesque sonoras imperio premat, ac uinculis & carcere frenet. Sine dubio poetae hunc uoluerant uideri carcerem, in quo sub terra clausi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clausum est esse adhuc uentum, nec id quod uentus est posse iam claudere. Nam quod in clau

forte, sibi parat.

in clauso est, quiescit, & aeris statio est. Omnis in fuga uentus est. Etiamnum & illud accedit his argumentis, per quod appareat, quod motum efficit spiritus, quod corpora quoque nostra non aliter tremunt, quam si spiritum aliqua causa conturbat, cum timore contractus est, cum senectute languescit, & uenis torpentibus marcescit, cum frigore inhibetur, aut sub accessione cursu suo desicitur. Nam quamdiu sine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus est tremor corpori. Cum aliquid occurrat quod inhibeat eius officium, tunc parum potens perferendis his quae suo uigore tenebat, deficiens concutit, quicquid integer tulerat.

Metrodororum Chium necesse est audiamus, quod uult sententiae loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones praeterire, quas improbo, cum satis sit omnium copiam fieri, & quae improbamus damnare potius quam praeterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis uox, per totum cum quadam diffusionione, percurrit ac resonat, & tam leuiter mota tam circueit, non sine tactu eius tumultuque, quo inclusa est: sic speluncarum sub terra pendentium uastitas habet aera suam, quem simul alius superne incidens percussit, agit non aliter, quam illa de quibus paulo ante retuli, inania indito clamore sonuerunt.

CAP. XIX.

Veniamus nunc ad eos qui omnia ista quae retuli in causa esse dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim motum aliquando spiritu fieri, aliquando aqua, aliquando uroque, & id hoc modo prosequitur. Aliqua pars terra concaua est, & in hanc aqua magna uis confluit. Ex hac est aliquid tenue, & ceteris liquidius. Hoc cum superueniente grauitate reiectum est terris illiditur, & illas mouet. Nec enim fluctuari potest sine motu eius, in quod impingitur. Etiamnum quomodo de spiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum est. Vbi in unum locum congesta est, & capere se desistit, aliquo incumbit, & primo uiam ponderis aperit, deinde impetu. Nec enim exire nisi per deuium potest diu inclusa, nec in directum cadere moderate, aut sine concussionem eorum, per quae & in quae cadit. Si uero cum iam rapi ceperit aliquo loco substitit, & illa uis fluminis in se reuoluta est, in continentem terram repellitur, & illam, quae parte maxime pendet, exagitat. Praeterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altius sedit, & fundus ipse uiciatur, tunc ea pars premitur, in quam maxime aquarum uergentium pondus inclinatur. Spiritu uero nonnunquam impellit undas, & si uehementius institit, eam scilicet terrae partem mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnunquam in coacta itinera coniectus, & exitum quaerens, mouet omnia: terra autem penetrabilis uetus est, & spiritus subtilis fit, quam ut possit excludi, & uehementior, quam ut sustineri concitatus ac rapidus. Omnes istas esse posse causas Epicurus ait, pluresque alias tetat, & alios, qui aliquid unum ex istis esse affirmauerunt, corripit, cum sit arduum de his quae coniectura sequenda sunt, aliquid certi promittere. Ergo ut ait, potest terram mouere aqua, si partes aliquas eluit, & abrasit, quibus desistit posse extenuatis sustineri, quod integris ferebatur. Potest terram mouere impressio spiritus, fortasse enim aer extrinsecus alio intrante aere, agitur. Fortasse aliqua parte subito decedente percutitur, & inde motum capit. Fortasse aliqua pars terrae uelut columnis quibusdam ac pilis sustentetur, quibus uiciatis ac recedentibus, tremat pondus impolitum. Fortasse calida uis spiritus in ignem uersa, & fulmini similis, cum magna strage obstantium fertur. Fortasse palustres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut spiritus agitatio, ipso motu crescens & se incitans, ab imo in summa usque perfertur, nullam tamen illi placet causam motus esse maiorem quam spiritum.

CAP. XX.

al. qua parte tendit, exagitat maxime.

al. terrena

Nobis quoque placet hunc spiritum esse, qui tanta posset conari, quo nihil est in reum natura potentius nihil acrius, sine quo nec illa quidem quae uehementissima sunt ualent. Ignem spiritus concitat, aqua si uentum detrahas, inertes sunt. Tunc demum impetum sumunt, cum illas agit flatus, qui potest dissipare magna spacia terrarum, & nouos montes subrectos extollere, & insulas non ante uisas in medio mari ponere. Theram, & Therasiam. Thiam nostrae aetatis insulam, spectantibus nauitis in Aegeo mari enatam, quis dubitat quin in luce spiritus uexerit? Duo genera sunt

CAP. XXI.

Vide scholia

V. a. (ut Por)

(ut Posidonio placet) quibus mouetur terra, utriusq; nomen est proprium. Altera succussio est, cum terra quatitur, & sursum ac deorsum mouetur. Altera inclinatio, qua in latera mutat nauigij more. Ego & tertium illud existimo, quod nostro uocabulo signatum est: non enim sine causa tremorem terræ dixere maiores, qui utriusque dissimilis est: nam nec succutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, sed uibrantur. Res minime in huiusmodi casu noxia, sicut longe perniciosior est inclinatio conuulsione. Nam nisi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinatura restituat, ruina necessario sequitur. Cum dissimiles si motus inter se sint, causa eorum diuerse sunt. Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per uices uehicularum plurium tracta sunt, & rotae maiore nisu in salebras inciderunt, terram concuti senties. Asclepiodotus tradit, cum petra è latere montis abrupta cecidisset, ædificia uicina tremore collapsa sunt. Idem sub terris fieri potest, ut ex his quæ impendent rupibus aliqua resoluta, magno pondere ac sono in subiaccntem uernam cadat, eo uehementius, quo aut plus ponderis habuit, aut uenit altius. Et sic commouetur omne ædificium cautae uallis. Nec tantum pondere suo abscindi saxa credibile est, sed cum flumina supra ferantur, assiduus humor commissuras lapidibus extenuat, & quotidie his ad quæ religatus est aufert, & illam (ut ita dicam) cutem qua continetur abradit. Deinde longa per æuum diminutio usque eò infirmat illa, quæ quotidie attriuit, ut desinant esse oneri ferendo. Tunc saxa uasti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab imo repercussit, non passura consistere, succutitur. Et ruere omnia trisa repente (ut ait Vergilius noster). Huius motus succutiens terras hæc erit causa. Ad alteram transeo.

CA. XXXIII.

Rara terræ natura est, multumque habes uacui, per has raritates spiritus fertur, qui ubi maior influxit nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & alijs (ut paulo ante retuli) causa, si quid apud te profectura testum turba est. Hæc etiam Callisthenes probat, non contemptus uir. Fuit enim illi nobile ingenium, & feribundi regis impatiens. Hoc est Alexandri crimen æternum, quod nulla uirtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quoties quis dixerit, occidit Persarum multa milia, opponetur, & Callisthenem. Quoties dictum erit, occidit Darium, penes quem tunc magni regnum erat, opponetur, & Callisthenem. Quoties dictum erit, omnia oceano tenuis uicis, ipsum quoque tentauit nouis classibus, & imperium ex angulo Thraciæ usque ad orientis terminos protulit, dicitur, sed Callisthenem occidit. Omnia licet antiqua ducunt regumque exempla traherent, ex his quæ fecit nihil tam magni erit, quam scelus Callisthenes. Hic Callisthenes in libris quibus describit quemadmodum Helice Burisq; merse sunt, quis illas casus in mare, uel in illas mare traherit, dicit id quod in priorie parte dictum est. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum ubi que, ita & sub mari. Deinde cum est obstructus ille trames, per quem descenderat, reditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit, huc & illuc fertur, & sibi ipse occurrens terram labefacta. Ideo frequentissime mari traherit opposita uexantur, & inde Neptuno hæc assignata est mouendi potentia. Quisquis primas literas Græcas dicit, scit illum apud Homerum ἐνοσσειν uocari.

forte, immisit.

ad, apposita

σπῆραισιν

CA. XXXIII.

Spiritum esse huius mali causam & ipse consentio, de illo disputabo, quomodo intret hic spiritus, utrum per tenuia foramina, nec oculis comprehensibilia, an per maiora ac potentiora, & utrum ab imo, an etiam per summa terrarum. Hoc incredibile est. Nam in nostris quoque corporibus, cutis spiritum respuit, nec est illi introitus, nisi per quem trahitur, nec consistere quidem à nobis receptus potest, nisi in latiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpam, sed in uisceribus & patulo interioris partis recessu commoratur. Idem de terra suspicari licet, uel ex hoc, quod motus non in summa terræ circæ summam est, sed subter & ab imo. Huius indicium est, quod altitudinis profundæ maria iactantur, motis scilicet his, supra quæ susa sunt. Ergo uerisimile est terram ex alto moueri, & illic spiritum in cauernis ingentibus concipi. Imo, inquit, ceu cum frigore in horruimus, tremor sequitur, sic terras quoque spiritus extrinsecus accidens quassat. Quod nullo modo potest fieri. Algere enim

enim debet, ut idem illi accidat, quod nobis, quos externa causa in horrore agit. Accidere autem terræ simile quiddam nostræ affectionis, sed non ex simili causa concesserim. Illam interior & altior iniuria debet impellere, cuius rei argumentum uel maximum hoc potest esse, quod cum uehementi motu ad apertum ingenti ruina solutum est, totas nonnunquam urbes & recipit hiatus ille & abscondit, Thucydides ait, circa Peloponesiaci belli tempus Atalantam insulam aut totam aut certe maxima ex parte superflumam. Idem Sidoni accidisse Posidonio crede. Nec ad hoc testibus opus est. Meminimus enim terris interno motu diuisis, loca dissecta, & campos interisse. Quod iam dicam, quemadmodum existimem fieri. Cum spiritus magna ui in uacuum terrarum locum penitus applicuit, coepitq; rixari, & de exitu cogitare, latera ipsa inter quæ lætæ sæpius percutit, supra quæ urbes interdum sitæ sunt: hæc nonnunquam adeo cocutiuntur, ut ædificia superposita procumbant: nonnunquam tantum, ut parietes quibus fertur omne regimen caui, decidant in illum subteruancantem locum, rotæq; urbes in immensam altitudinem mergantur. Si uelis credere, adiunt, aliquando Olfam Olympo cohaeruisse, deinde terrarum motu recessisse, & scisquam unius magnitudinem montis in duas partes. Tunc effugisse Peneum, qui paludes quibus laborabat Thessaliam abducis in se quæ sine exitu stagnauerant aquis. Ladon flumen inter Helim & Megalenpolim medius est, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos specus (quid enim aliud appellem loca uacua sub terris) spiritum conuenire. Quod nisi esset, magna terrarum spatia commouerentur, & una multa titubarent. Nunc exiguae partes laborant, nec unquam per ducenta miliaria motus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis orbem, non transcendit Campaniam. Quid dicam, cum Chalcis tremuit Thebas stetit? Cui laborauit Aegium, tam propinquo illi, Patras de motu nihil audisse. Illa uasta cocussio, quæ duas suppressit urbes Helicem, & Burim, circa Aegium constitit. Apparet ergo in tantum spatium motum trahere, quantum illa sub terris uacantis loci inanitas pateat. Poteram ad hoc probandum abuti autoritate magnorum uirorum, qui Aegyptum nunquam tremuisse tradunt. Rationem autem huius rei hæc reddunt, quod ex limo tota concreuerit. Tantum enim (si Homero fides est) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno cursu metiri plenis lata uelis potest, sed continentem ad mota est, Turbidus enim defluens Nilus, multumque secum limum trahens, & eum subinde apponens prioribus terris, Aegyptum annuo incremento semper ultra tulit. Inde pinguis & limosus solus est, nec ulla interualla in se habet, sed creuit in solidum arefcentem limo, quo pressa erat & sedens structura, cum partes glutinarentur, nec quicquam inane interuenire poterat, cum solido liquidum, ac molle semper accederet. Sed mouetur & Aegyptus & Delos, quam Vergilius stare iussit, Immotamque colli dedit, & contemnerent uentos. Hanc philosophi quoque credula natio dixerunt non moueri, autore Pindaro. Thucydides ait antea quiddam immotam fuisse, sed circa Peloponesiacum bellum tremuisse. Callisthenes & alio tempore ait hoc accidisse. Inter multa, inquit, prodigia quibus denunciata est duarum urbium Helices & Buris euersio, fure maxime notabilia, columna ignis immensi, & Delos agitata. Quam ideo stabilem uideri uult, quia mari imposita, habeat conuassas rupes & saxa peruia, quæ dent deprehensio aeri reditum. Ob hoc etiam insulas esse certioris soli, urbesque eo tutiores, quo propius ad mare accesserunt: falsa hæc esse Pompeij & Herculaneum sensere. Adhuc nunc quod omnis ora maris obnoxia est motibus, sic Paphos non semel corruit, sic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprum ambit altum mare & agitur. Tyros & ipsa tam mouetur quam diluuit. Hæc ferè causæ redduntur, propter quas tremit terra.

Vide Scholia.

CAP. XXXV.

al. pertendere
CAP. XXXVI.

CA. XXXVII.

Quædam tamen propria in hoc campano motu accidisse narrantur, quorum ratio reddenda est. Aiunt enim sexcentarum ouium gregem exanimatum in Põpeiana regione. Nõ est quare hoc putes ouibus illis timore accidisse. Diximus solere post magnos terrarum motus pestilentiam fieri. Nec id mirum est, multa enim mortifera in alto latet. At aer ipse qui uel terrarum culpa uel pigris & æterna nocte torpescit, grauis haurientibus est, uel corruptus interiorum ignium uitio, cum est longo situ emis-

sus, purum hunc liquidumq; maculat ac polluit, insuetumq; ducentibus spiritum affert noua genera morborum. Quid quod aquae inuitiles pestilentescq; in abdito latent, ut quas nunquam usus exerceat, nunq; aura liberior uerberet. Crassa itaq; & graui caligine sempiternaq; tecta, nihil nisi pestiferum in se & corporibus nostris contrarium habent. Aer quoq; qui mixtus est illis, quicq; inter illas paludes facit, cum emerit, late uitium suum spargit, & haurientes necat. Facilius autem pecora sentiunt, in quae pestilentia incurrere solet, quo audiora sunt, aperto caelo plurimum utuntur, & aquis, quarum maxima in pestilentia culpa est. Oues uero mollioris naturae quo propiora terris ferunt capita, corruptas esse non miror, cum afflatum diri aeris circa ipsam humum exceperint. Nocuisset ille & hominibus, si maior exisset, sed illum copia aeris sinceri extinxit, antequam ut ab homine posset trahi surgeret.

CA. XXXVIII.

Multa autem terras habere mortifera uel ex hoc intellige, quod tot uenena nascuntur, non manu sparsa, sed sponte, solo scilicet habente, ut boni ita mali semina. Quid quod pluribus Italiae locis per quadam foramina pestilens exhalatur uapor, quem non homini ducere, non ferarum tutum est. Aues quoq; si in illum inciderint, antequam caelo meliore leniatur, in ipso uolatu cadunt, liuentq; corpora, & non aliter quam per uim elisae fauces tument. Hic spiritus quamdiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentiae habet, quam ut despectata & ultro sibi illata conficiat. Vbi per secula conditus tenebris, ac tristitia loci creuit in uitium, ipsa ingrauescit mora, hoc peior quo segnior. Cum autem exitum nactus est, aeternum illud umbrosi frigoris malum, & infernam noctem soluit, ac regionis nostrae aera infuscatur. Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille spiritus purior transit in noxium. Inde subitae continuatq; mortes & monstrosa genera morborum, ut ex nouis orta causis, breuis aut longa clades est, prout uitia ualuere. Nec prius pestilentia delinat, quam spiritum illi grauem exercuit laxitas coeli, uentorumq; iactatio.

CAP. XXXIX.

Nam quod aliquot insanis attonitisq; similes discurrere fecit metus, qui excutit mentes, ubi priuatus ac modicus est, quid ubi publice terret, ubi cadunt urbes, populi opprimuntur, terra concuuitur, quid mirum est animos inter dolorem & metum destitutos aberrasse? Non est facile inter magna mala non desipere. Itaq; lenissima fere ingenia in tantum uenere formidinis, ut sibi exciderent. Nemo quidem sine aliqua iactura sanitatis expauit, similisq; furenti, quisquis timet, sed alios cito timor sibi reddit, alios uehementius perturbat, & in dementia transfert. Inde inter bella errauere lymphatici, nec usquam plura exempla uaticinantium inuenies, quam ubi formido metes religione mixta percussit. Statuam diuisam non miror, cum dixerim montes a motibus recessisse, & ipsum disruptum esse ab imo solui. Haec loca uis quondam & uasta conuulsa ruina (Tantum uis longinqua ualeat mutare uetustas) Dissiluisse ferunt, cum protinus utraq; tellus una foret, uenit medio uis pontus & undis Hesperium Siculo latus abscidit, aruaq; & urbes, Littore diductas, angusto interluit aestu. Vides totas regiones a suis sedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat, uides & urbium fieri gentiumq; dissidium, cum pars naturae concitata est de se, uel aliquod mare ingens spiritus impexit, quorum mira, ut ex toto, uis est. Quamuis enim parte sauiat mundi tamen uiribus sauiat. Sic & Hispanias a contextu Africae mare eripuit. Sic hac inundatione quam poetarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia reiecta est. Aliquanto autem plus impetus habent, quae ex infimo ueniunt. Acriora enim sunt in quibus nisus est per angusta. Quantas res ij terrarum tremores quamq; mira spectacula ediderint, satis dictum est. Cur ergo aliquis ad hoc stupet, quod res unius statuae, ne solidum quidem, sed concuam ac tenue disruptum est, cum fortasse in illud se spiritus, quarens fugam, incluserit? Illud uero quis nescit? Diructis edificia angulis uidimus moueri, iterumq; componi. Quaedam uero parum apta ta posita suo, & a fabris negligentius solutiusq; composita, terrae motus saepius agitata coepexit. Quod si totos parietes & totas findit domos, & latera magnarum turrium, quae solida sunt scindit, & pilas operibus subditas dissipat, quid est, quare quisquam dignum annotari putet, secta esse aequaliter ab imo ad caput in partes duas statuam? Quare tam per plures dies motus fuit? Non desijt enim assidue tremere

elementa.

elementis quidem, sed ingenti damno; quia pressa & quassa quatiēbat, quibus ad cadendum male itantibus, non erat impelli, sed agitari. Nondum uidelicet spiritus omnes exciderat, sed adhuc emissa parte maiore oberrabat. Inter argumenta quibus probatur spiritu ista fieri, non est quod dubites & hoc ponere, cum maximus editus tremor est, quo in urbes terrasq; seuitus est, non potest par illi subsequi alius, sed post maximum leues motus sunt, quia uehementius exitum uentis luctantibus fecit. Reliquiae deinde residui spiritus non idem possunt, nec illis pugna est, cum iam uiam inuenierint, sequanturq; ea qua prima uis ac maxima eualit. Hoc quoque dignum memoria iudico, ab eruditissimo & grauissimo uiro cognitum, forte enim cum hoc euenit lauabatur, uidisse se affirmabat in balneo tessellas, quibus solus erat stratum, altera ab altera separari, iterumq; committi, & aquam modo recidi in commissuras pauimento recedente, modo compresso bullire & elidi. Eundem audiui narrante uidisse se molles materias, mollius crebriusq; tremere, quam natura duras. Haec Lucili uirorum optime quantum ad ipsas causas. Illa nunc, quae ad confirmationem animorum pertinent, quos magis refert uestra fortiores fieri, quam doctiores. Sed alterum sine altero non fit. Non enim aliunde animo uenit robur, quam a bonis artibus, quam a contemplatione naturae. Quae enim non hic ipse casus aduersus omnes firmauerit & erexerit? Quid est cur ego hominem aut feram, quid est cur sagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula expectant. Fluminibus & terris, & magnis naturae partibus petimur. Ingenti itaque animo mors prouocanda est, siue nos aequo uastoq; impetu aggreditur, siue quotidia? non & uulgari exitu, nihil refert quam minax ueniat, quantum sit, quod in nos trahat, quod a nobis petit minimum est. Hoc senectus a nobis ablatura est, hoc auriculae dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obsequens stomacho, hoc pes leuiter offensus. Pusilla res est hominis anima, sed ingens res est contemptus animae. Hanc qui contempserit, securus uidebit maria perturbari, etiam si illa omnes excitaerint uenti, etiam si aestus aliqua perturbatione mundi, totum in terras uerterit oceanum. Securus aspiciet fulminantis caeli truce ac horridam faciem, frangatur licet caelum, & ignes suos in exitum omnium imprimis suum misceat, securus aspiciet ruptis copagibus dehiscens solum. Illa licet inferorum regna retentantur, stabit super illam uoragine intrepidus, & fortasse quod debet cadere desiliet. Quid ad me, quam sint magna quibus pereor? Ipsam perire non est magnum, proinde si uolumus esse felices, si nec hominum, nec deorum, nec rerum timore uersari, si despiciere fortunam super uacua promittentem, leuia minitantem, si uolumus tranquille degere, & ipsis dijs de felicitate contouerliat agere, anima in expedito est habenda. Siue illam insidiae, siue morbi petere, siue hostium gladij, siue insularum cadentium fragor, siue ipsarum ruina terrarum, siue uasta uis ignium, urbes agrosq; pari clade complexa, & quum liber illi eam accipiat. Quid aliud debeo, quam exeunte hortari, & cum bonis omnibus emittere? uade fortiter, uade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Non de re, sed de tempore est quaestio. Facis quod quandoque faciendum est. Nec rogaueris, nec timueris, nec te uelut in aliquod malum exiturum tuleris retro. Rerum natura quae te genuit expectat, & locus melior ac tutior. Illic non tremunt terrae, nec inter se uenti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones urbesq; uastant, non naufragiorum totas classes forbentium metus est, non arma contraria disposita uexillis, & in mutuum perniciem multorum milium par furor, non pestilentia, & ardentis promiscue, communes populis cadentibus, rogi. Istud leue est, quod timemus. Graue est, potius semel incidat, quam semper impedit. Ego autem perire timeam, cum terra ante me pereat, cum ista quatiuntur quae quatiunt, & in iniuriam nostram non sine sua ueniunt. Helicem Burimq; totas mare accepit, ego de uno corpusculo timeam. Supra oppida duo nauigatur, duo aut quae nolumus, quae in nostram noticiam memoria literis seruata perduxit. Quam multa alia alijs locis merita sunt. Quot populos aut terra aut in mare inclusit? Ego recusem mei sine, cum sciam me sine sine non esse? imo cum sciam omnia esse finita? Ego uisum suspitum timeam? Quantum potes itaq; ipse te cohortare Lucili, contra metum mortis. Hic est qui nos humiles facit, hic est qui ipsam uitam cui parcat inquietat, ac perdit. Hic omnia ista dilatat, terrarum motus, & fulmina. Quae omnia ferens constitat, si cogita

V 4 ueris

CAP. XXXI

forte, uehementissimus.

CA. XXXII

al. faceret

al. qui uolet ita

ueris nihil interesse inter exiguū tēpus & lōgū. Horę sunt quas p̄dimus. Puta dies es-
se, puta mēses, puta annos, p̄dimus illos, nēpe perituros. Quid oro te refert, nū per-
uentiā ad illos: fluit tēpus & audivisimos sui deserit. Nec quod futurū est, meū est, nec
quod fuit. In p̄cōto fugientis tēporis p̄deo, & magni est modicū fuisse. Elegāter ille
Lelius sapiens dicēti cuidā sexaginta annos habeo, hos inquit, dicis sexaginta quos
nō habes? Ne ex hoc quidē intelligimus incōprehensibilis uitā cōditionē & fortē tē-
poris semper alieni, q̄ annos annumeramus amissos. Hoc affigamus animo, hoc no-
bis subinde dicamus. Moriendum est. Quādor: Quid tua? Mors naturā lex est, mors
tributū officiumq̄ mortalīū malorumq̄ omnīū remediū est. Optabit illā, quisquis
timet. Omnibus omisis hoc unū Lucili meditare, ne mortis nomen reformides, et
sice illā tibi cogitatione multa familiārem, ut si ita tulerit, possis illi uel obuiā extire;

PINCIANI IN LIB. SEXTVM NATVRA LIVM QVAESTIONVM

Cap. 2. Imperitis fit magna ex desperatione securitas] Eadē mutato dictionum ordine imperitis magna fit ex desperatione
ne securitas. Considera an legendum manu potius quam magna.

Cap. 4. Quid tanti molem ponderis pellat] Corporis non p̄deris in eadem habetur castigatus quandoquidē chan-
ta sequente. Ita inquit in hoc uniuerso terrā corpore euenit, ut partes eius uetustate soluantur, & alibi. Sic hōc ta-
tum terrarum omnium corpus & aquis quæ uicem sanguinis tenent, cetera.

Cap. 9. Sed intra ipsam & ex ipsa quasdam partes eius decidere] In eadem aliter, sed intra ipsam, & in ipsam quas-
dam partes eius decidere.

Cap. 21. E T insulas non ante uisas in medio mari ponere. Therem & Theram hanc nostræ atatis insulam spectantibus
nobis in Aegeo mari natam quis dubitat? Castigandum puto hunc locum sic, & insulas non ante uisas in medio
mari ponere Theram & Therasiam. Thiam nostræ atatis insulam spectantibus nauis in Aegeo mari enatam quis
dubitat? Plinius uolumine secundo, capite 87. Inter Cycladas Olympiadi 136. anno quarto Thera & Therasia. In-
ter easdem post annos 130. Hiera, eademq̄, automate, & ab ea duobus stadiis post annos 110. in nostro æuo. 24. Iunio
Syllano. & L. Balbo consulibus ad 8. Idus Iulij Thia. Nam nec succubuntur tunc omnia] Legendū fortē maximo, non
omnia, ut non multo post, edificia uicina tremore collapsa sunt.

Cap. 22. Tunc illa precipitata rupes, quicquid ab illo repercusit non passura consistere sonitu uenit] Deprauatissi-
mum locum & tantum non conclamationem restituendum hoc pacto existimo, tunc illa rupes precipitata quicquid
ab imo repercusit non passura consistere succutit.

Cap. 24. Aut certē maxima ex parte superfusam] Suppressam, nō superfusam in eadē habetur. Sicq̄; esse legendum mon-
strat ipse autor paulo post, dicens: Illa uasta cōfusio, quæ duas suppressit urbes Helicē, & Buran. Quāquā & su-
perfusam legi posset ex Thucydide tertio uolumine, sed idē erit sensus. Item Atalantem legendum, non Atalantam,
ex eodē autore colligitur, cui suffragatur uetus lectio. Idem Sidonia accidisse] Sidonia, non Sidonia legendum reor,
quæ urbs est Phœnicia notior quā ut sit prodenda. Et uero simile est quassationi obnoxiam esse Sidonem, cum
Tyrus urbs propinqua eo malo laboret, sicuti & omnia loca maritima, ut paulo ante monstrauit.

Cap. 25. Tunc effugisse Peneon] Legendum reor, tunc effluxisse Pen. ē. Is celebris est Thessaliae fluuius omnibus. Cum la-
borauit Aegine] Scribo, Cum laborauit Aegium. Vrbs est Peloponnesi Aegium paruo spacio submota à Patris os-
mnibus serē Cosmographis. Aegina autem insula in sinu Saronico longe distat à Patris, & paulo post Aegium non
Aegeum legendum, ad stipulante etiam uetere lectione.

LV CII ANNAEI SENECAE NATVRA LIVM QVAESTIO-
NUM LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

In quo agitur de Cometis.

CAP. I.

Nemo usq̄; eo tardus, & hebes, & demissus in terrā est, ut ad diuina non
erigatur, ac tota mente cōsurget, utiq̄; ubi nouū aliquod ē cœlo mira-
culum fulsit. Nam quādiu solita decurrūt, magnitudinē rerū consuetu-
do subducit. Ita enim cōpositi sumus, ut nos quotidiana etiā si admira-
tionis digna sunt, transeāt, contra mīnimarū quoq̄; rerū, si insolita
prodierunt, spectaculū dulce fiat. Hic itaq̄; cœtus astrorū, quibus immensis corporis pul-
chritudo distinguitur, populū nō cōuocat. At cū aliquid ex more mutātū est, omnīū
uultus in cœlo est. Soli spectatore nū cū deficit nō habet. Nemo obseruat Junā, nisi la-
borantē. Tunc urbes cōclamāt, tūc pro se quisq̄; superstitioe uana trepidat. Quāto
illa maiora sunt, quod sol totidē (ut ita dicā) gradus quot dies habet, & annū circuitur
suo claudit, quod à solstitio ad minūēdos dies uertitur, quod à solstitio statū inclināt
& dat

& dat spatiū noctibus, quod sydera abscondit, quod terras cū tanto maior sit illis nō
arrit, sed calorem suū intensionibus ac remissionibus temperando fouet, quod lunā
nunquā implet nisi aduersam sibi, nec obscurat. Hæc tamen non annotamus, quam-
diu ordo seruatur. Sed si quid turbatum est, aut præter consuetudinē emicuit, specta-
mus, interrogamus, ostendimus. A deo naturale est, magis noua quā magna mira-
ri. Idē in Cometis fit, si rarus & insolita figuræ ignis apparuit, nemo nō scire quid sit
cupit, & oblitus aliorū de aduentitio quærūt, ignarus, utrū debeat mirari an timere.
Nō enim desunt qui terreant, qui significationes eius graues predicēt. Sciscitantur
itaq̄; & cognoscere uolūt, prodigiū sit, an sydus. At mehercules nō aliud quis aut ma-
gnificētius quæserit, aut didicerit uulsius, quā de stellarū syderumq̄; natura: utrum
flāma cōtracta, quod & uisus nofer affirmat, & ipsum ab illis fluens lumen, & calor
inde descēdens, an nō sint flāmei orbis, sed solida quędā terrenaq̄; corpora, quæ per
igneos tractus labētia inde splēdorē trahant coloremq̄; non de suo clara. In qua opi-
nionē magni fuisse uiri, qui sydera crediderūt ex duro concreta, & ignē alienū pa-
scentia. Nā per se, inquit, flāmma diffugeret, nisi aliquid haberet quod teneret, & a
quo teneretur, coglobatamq̄; nec stabili inditā corpori, ꝑ pro certo iam mundus tur-
bine suo disspasset. Ad hæc inuestigāda proderit quærere, nū Cometæ eius cōdi-
tionis sint, cuius superiora. Vidētur enim cum illis quædam habere cōmunia, ortus
& occasus. Ipsam quoq̄; quamuis spargatur & longius exeat, faciem, æque tamen
gnei splēdiditq̄; sunt. Itaq̄; si omnia terrena sydera sunt, his quoq̄; eadē fors erit. Si ue-
ro nihil aliud sunt quā purus ignis, mouēturq̄; menibus senis, nec illos conuersio
mundi soluit & uelocitas, illa quoq̄; possunt & tenui cōstare materia, nec ob hoc di-
scuti assiduū cœli circūactū. Illo quoq̄; pertinebit hoc excussisse, ut sciamus utrū mū-
dus terra stāte circumceat, an mūdo stante terra uertatur. Fuerunt enim qui dicerent
nos esse, quos rerū natura nescientes ferat, nec cœli motu fieri ortus & occasus, sed
iplos ortū & occidere. Digna res est cōtēplatiōe, ut sciamus in quo rerū statu sumus,
pigerrimā sortitū unū uelocissimā sedē, circa nos deus omnia, an nos agat. Necessariū
est aut ueteres ortus Cometarū habere collectos. Deprehēdi enim propter raritatē
eorū cursus adhuc nō potest, nec explorari, an uices seruet, & illos ad suū diē certus
ordo producat. Noua hæc cœlestiū obseruatio est, & nuper in Græciā inuectā. De
mocritus quoq̄; subtilissimū antiquorū omnīū suspicari ait se, plures stellas esse que
currāt, sed nec numerū illarū posuit, nec nomina, nondum cōprehensis quinq̄; syde-
rū cursibus. Eudoxus primus ab Aegypto hos motus in Græciā trāstulit. Hic tamen
de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet ne apud Aegyptios quidē, quibus maior cœ-
li cura sit, hanc partē elaboratam. Conon postea diligēs & ipse inquisitor, defectio-
nes quidē solis seruatas ab Aegyptiis collegit, nullā autem mentionem fecit Come-
tarum, non prætermisurus, si quid exploratū apud illos comperisset. Duo certe qui
apud Chaldaeos studuisse se dicūt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritissimū
inspiciendorū naturalium, inter se dissident. Hic enim ait, Cometæ in numero stel-
larum errantū poni à Chaldaeis, teneriq̄; cursus eorum. Epigenes cōtra ait, Chaldæ-
os nihil de Cometis habere cōprehēsi, sed uideri illos accendi turbine quodā aeris
cōcitati, & inortū. Primum ergo (sit tibi uideretur) opionem huius ponamus ac re-
fellamus. Hic uidetur plurimū uirum habere, ad omnes sublimū motus stella Sa-
turni. Hæc cū proxima signa Martis, aut in Luna tuicina transit, aut in Solis incidit
radios, natura uētofa & frigida cōtrahit pluribus locis aera, conglobatq̄; Deinde si
radios solis assumptis, tonat fulguratq̄; Si Martē quoq̄; consentientem habet, fulmi-
nat. Præterea, inquit, aliam ꝑ naturā habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum
enim & omnis humidī euaporatio splēdore tantū cœli citra icū minaces mouet,
illa autē calidior sicctior terrarū exhalatio fulmina extundit. Trabes uero & faces
quæ nullo alio inter se quā magnitudine distant, hoc modo hūt. Cū humida terre-
naq̄; in se globus aliquis aeris clausit, quæ turbine dicimus, quæcūq̄; fertur, præbet
speciē ignis extenti. Quæ tamdiu durat, quamdiu mansit aeris illa complexio, hūmi-
di intra se terreniq̄; multū uehēs. Ut à proximis mēdacijs incipiam, salū est fa-
ces &

al. tradiderūt

forte, profecto
CAP. II.

CAP. III.

CAP. III.

al. uiciniana

al. materiam

CAP. V.

ces &

ces & traves exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoque arbuta radicitus vellit, & quocumque incumbit, folia nudat, sylvas interim & tecta corripens, inferior ferè nubibus, utique nunquam altior. At contra traves editior caeli pars ostentat. Ita nunquam nubibus obstituerunt. Praeterea turbo omni nube velocior rapitur, & in orbem uertitur. Super ista uelociter desinit, & ipse fe sua uertitur. Trabes autem non tranfcurrunt, nec praeteruolant, ut faces, sed commorantur, & in eadem parte caeli collucet. Charimander quoque in eo libro quem de Cometis composuit, ait Anaxagorae uisum grande insolitumque caelo lumen magnitudine amplae trabis, & id per multos dies fuisse. Callisthenes tradit, antequam Burim & Helicem mare absconderet. Aristoteles ait, non trabem illam, sed Cometem fuisse, ceterum ob nimium ardorem non apparuisse sparsum ignem, sed procedente tempore cum iam minus flagraret, redditam suam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem ferunt digna, quae notarentur, nihil tamen magis, quam quod ut ille fuisse in caelo, statim supra Burim & Helicem mare fuit. Nunquid ergo Aristoteles non illam tantum, sed omnes traves Cometæ esse credebat? Hanc habetis differentiam, quod is contiguus ignis est, ceteris sparsus. Trabes enim flammam aequalem habent, nec ullo loco intermissam aut languidam. In ultimis uero partibus coactam, qualem fuisse illam, de qua modo retuli, Callisthenes tradit. Duo, inquit Epigenes, Cometarum genera sunt. Alij ardorem undique effundunt, nec locum mutant, alij in unam partem ignem uagum in modum comae porrigit, & stellas praetermeant, quales duo gratæ nostra uisi sunt. Illi priores criniti undique etiam immoti, humiles ferè sunt, & eisdem caulis quibus traves facesque constantur, & ex intemperie aeris turbidi, multa secum arida humidaque terris exhalata uersantur. Potest enim spiritus per angusta elisus accendere supra se positum aera, plenum alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua causa refluat & cursus ac remittatur deinde iterum proximo die ac sequentibus consurgere, & eundem locum inflammare. Videmus enim uentos per plures dies ad constitutum redire. Pluuiæ quoque & alia tempestatum genera ad praescriptum reuertuntur. Ut breuiter aut uoluntate eius exprimam, eadem ferè ratione hos fieri Cometæ existimat, qua fiunt ignes turbine cieci. Hoc unum inter est, quod illi turbines ex superiori parte in terras deprimuntur, ij de terra in superiora eleuantur. Aduersus hæc multa dicuntur. Primum si uentus in causa esset, nunquam Cometæ sine uento appareret. Nunc autem & quietissimo aere apparet. Deinde si uento fieret, cum uento caderet. Et si uento inciperet, cresceret uento, eoque esset ardentior, quo ille incitator. His accedit illud quoque, uentus multas aeris partes impellit. Cometæ in uno loco apparet: & uentus in sublime non peruenit. Cometæ autem uisuntur supra quam uentis ire licet. Transit deinde ad illos, quos ait certiorum habere stellarum speciem, qui & procedunt & signa praeteriunt. Hos ait ex eisdem caulis fieri, quibus illos quos dixit humiliores. Hoc tantum interesse, quod terrarum exhalationes multa secum arida ferentes, celsiorem petant partem, & in editiora caeli aquilone pellantur. Deinde si illos aquilo propelleret, ad meridiem semper agerentur, quod uentus hic nititur. Atqui uarie concurrunt, alij in ortum, alij in occasum, omnes in flexum, quod iter non daret uentus. Deinde si aquilonis illos impetus a terris in altum leuaret, alij uentis non oriretur Cometæ, atqui oriuntur. Illam nunciationem eius (utraq; enim utitur) refellamus. Quicquid humidi aridique terra effluit, cum in unum coit, ipsa discordia corporum, spiritum uersat in turbine. Tunc illa uis uenti circumeuntis quicquid intra se comprehendit cursu suo accendit, & leuat in altum, ac tam diu manet splendor ignis expressi, quam diu alimenta sufficiunt, quibus desinentibus, & ipse subsidit. Qui hoc dicit, non notat qualis sit turbine cursus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac uiolentus & ipsis uentis citatior est, Cometarum lenis, & quod per diem & noctem quantum transierit, abscondat. Deinde turbine motus uagus est & distectus, & (ut Salustij utar uerbis) uerticosus. Cometarum autem compositus, & destinatum iter carpens. Num quis nostrum crederet aut lunam aut quinq; sydera rapi uento,

aut turbine rotari? Non ut puto. Quare quia non est illis perturbatus & impotens cursus. Ad Cometæ idem transferamus. Non confuse nec tumultuose eunt, ut aliquis credat illos caulis turbulenti & inconstantibus pelliculis. Deinde etiam si uertices isti comprehendere terrena humidaque, & ex humili in altum exprimere possent, non tamen supra lunam efferrent. Omnis illis usque in nubium uis est. Cometæ autem in mixtis stellis uideamus per superiora labetes. Ergo uerisimile non est in tantum spacium perseverare turbine, qui quo maior est, maturius corrumpitur.

Utrumlibet itaque eligat aut uis inde peruenire non poterit, aut magna & coniectata citius ipsa se frangat. Praeterea humiliores illi Cometæ ob hoc (ut putant) non exeunt altius, quia plius terreni habet. Grauitas illos sua in proximo tenet. Atqui necesse est his Cometis diuturnioribus & celsioribus, plenior materia sit. Neque enim diutius apparerent, nisi maioribus nutrimentis sustinerentur. Dicebam modo, non posse diu uerticem permanere, nec supra lunam, aut usque in stellarum locum crescere. Nempe efficit turbine, plurimum uentorum inter ipsos lucratio. Hæc dicit non potest esse. Nam uagus & incertus spiritus certus uolatus est, nouissime uni uis omnium cedit. Nulla autem tempestas magna perdurat. Procellæ quanto plus habent uirtutis, tanto minus temporis. Venti cum ad summum uenerunt, remittuntur omni uolentia. Necessè est ista cōtatione in exitum sui tendant. Nemo itaque turbine toto die uidit, ne hora quiddam. Mira uelocitas eius, & mira breuitas est. Praeterea uiolentius celeriusque in terra circaque eam uoluitur, quo celsior, eo solutior, laxiorque est, & ob hoc diffunditur. Adhuc nunc, quo etiam si in summum pertenderet, ubi syderibus ster est, utique ab eo motu, qui uniuersum trahit, solueretur. Quid enim est illa conuersione mundi citatius? hac omnium uentorum in unum coniecta uis dissiparetur, & terræ solida fortisque compages, nedum particula aeris tori.

Praeterea in alto manere non potest ignis turbine illatus, nisi ipse quoque permatie ret turbo. Quod porro tam incredibile est, quam in turbine longior mora. Utique motus contrario uincitur, habet enim suam locus ille uertiginem, quæ rapit caelum, Syderaque alta trahit, celerique uoluntate torquet. Et ut des eis aliqua aduocationem, quod fieri nullo modo potest, quid de his Cometis dicatur, quæ senis mensibus apparuerunt? Deinde duo debent esse motus eodem loco. Alter ille diutinus & assiduus, suum line intermissione peragens opus, Alter nouus & recens, & turbine illatus. Necessè est ergo alter alteri impedimento sit. Atqui lunaris illa orbita ceterorumque supra lunam in eandem motus irreuocabilis est, nec hæsitat usquam, nec resistit, nec dat ullam nobis suspensionem obiectæ sibi moræ. Fidem non habet turbine uiolentissimum & perturbatissimum tempestatis genus, in medios syderum ordines peruenire, & inter disposita ac tranquilla uersari. Credamus ignem circumactio turbine accendi, & hunc expulsum in sublime, præbere nobis opinionem speciemque syderis longi. At puto tale esse debet, quale est id, quod ignem efficit, Turbinis autem rotunda facies est. In eodem enim uestigio uersatur, & in columnæ modo circūagentis se uoluitur. Ergo ignem quoque qui inclusus est, simile esse illi oportet. Atqui longus est & distectus, minusque similis in orbem coacto. Epigenem relinquamus, & aliorum opiniones persequamur. Quas antequam exponere incipiam, illud in primis præmendū est, Cometæ non in una parte caeli aspici, nec in signifero tatum orbe, sed tam in ortu quam in occasu, frequentissime tamen circa septentrionem. Forma eius non est una. Quamuis enim Græci discrimina fecerint eorum, quibus in morem barbæ flama dependet, & eorum qui undique circa se uelut comam spargunt, & eorum quibus susus quiddam est ignis, sed in uertice tendens, tamen omnes isti eiusdem notæ sunt, Cometæque recte dicuntur. Quorum cum post longum tempus appareant forme, inter se eos comparare difficile est. Illo ipso tempore quo apparent, inter spectantes de habitu illorum non conuenit, sed prout eiusque acrior acies aut hebetior, ita dicit aut lucidior esse aut rubicundior, & crines aut in interiora deductos, aut in latera diuisos. Sed siue sunt aliqua differentia illorum, siue non sint, eadem fiat ratione necesse est Cometæ. Illud unum constare debet, præter solidum aspici nouam syderis faciem,

CAP. IX.

forte, cum ceteris uoluitus

CAP. X.

CAP. XI.

forte, forma eius una

at. lucidiorum

al. fuerit que not.

CAP. VI.

forte, rursus

CAP. VII.

CAP. VIII.

vide scholia

faciem, circa se dissipatum ignem trahentis. Quibusdam antiquorum hæc placet ratio, cum ex stellis errantibus, altera se alteri applicuit, confuso in unum duarum lumine, faciem longioris syderis reddi. Nec hoc tunc tantum evenit, cum stella stellarum attingit, sed etiam cum appropinquavit. Intervallum enim, quod inter duas est, illustratur ab utraque, insulamaturque & longum ignem efficit. His illud respondebimus, certum esse numerum stellarum mobilium. Solere autem eodem tempore & has apparere & Cometen. Ex quo manifestum fit, non illarum coitu fieri Cometen, sed proprium & sui iuris esse. Etiamnum frequenter stella sub altioris stellæ uestigium uenit. Et Saturnus aliquando supra Iouem est, & Mars Venerem aut Mercurium recta linea despicit. Nec tamen propter hunc cursum, cum alter alterum subit, Cometes fit, alioquin annis omnibus fieret. Omnibus enim aliqua stellæ in eodem signo simul sunt. Si Cometa faceret stella stellæ superueniens, momento esse desineret. Summa enim uelocitas transeuntium est. Ideo omnis syderum defectio breuis est, quia cito illas idem cursus, qui admouerat, abstrahit. Videmus solem & lunam intra exiguum tempus, cum obscurari cœperint, liberari. Quanto celerior debet fieri in stellis congreſſio, tanto minoribus. Atqui Cometa senis mensibus manent, quod non accideret, si duarum stellarum conuentu gignerentur. Illæ enim diu coherere non possunt, & necesse est illas lex celeritatis separet. Præterea ista nobis uicina uidentur, cæterum interuallis ingentibus disſident. Quomodo ergo potest altera stella usque ad alteram stellam ignem mittere, ita ut utraque iuncta uideatur, cum sint ingenti regione diductæ Stellarum, inquit, duarum lumen miscetur, & præbet unius speciem. Nempe sic, quæ admodum rubicunda sit nubes solis incurſu, quemadmodum uespertina aut matutina flateſcunt, quemadmodum alterne arcus solis uisitur. Hæc omnia primum magna ui efficiuntur. Sol enim est, qui ista succendit. Stellarum non est eadem potentia. Deinde nihil horum, nisi infra lunam in terrarum uicinia nascitur. Superiora pura & sincera sunt, & coloris sui semper. Præterea si quid tale accideret, non haberet moram, sed extingueretur cito, sicut corona, quæ solem lunamque cingunt, & intra breuissimum spacium exoleſcunt. Nec arcus quidem diu perſeuerat. Si quid esset tale, à quo medium inter duas stellæ spacium confunderetur, æque cito dilaberetur. Vtique non in tantum maneret, quantum morari Cometae solent. Stellis intra signiferum cursus est, hunc gyrum premunt, at Cometa ubique cernuntur. Non magis certum est illis tempus quo appareant, quam locus ullus, ultra quem non exeant.

Aduersus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantum stellas quinq; discurre, sed has solas obseruatas esse. Cæterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obscuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circularum positionem talem, ut tunc demum, cum ad extrema eorum uenere, uisuntur. Ergo intercurrunt quædam stellæ, ut ait, nobis nouæ, quæ lumen suum cum stantibus misceant, & maiorem quam stellis mos est, porrigant ignem: hoc ex his quæ mentitur. leuissimum est, tota eius narratio mundi, mendacium impudens est. Nam si illi credimus, summa cœli ora solidissima est, in modum tecti durata, & alti crassique corporis, quod atomi congelſi coaceruatiq; fecerunt. Huic proxima superficies est ignea ita compacta, ut solui uitariq; non possit. Habet tamen spiramenta quædam, & quali fenestras per quas ex parte exteriori mundi influant ignes, non tam magni, ut interiora conturbent. Rurſus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque hæc quæ præter consuetudinem apparent, influxerunt ex illa utraque mundi faciente materia. Soluere ista quid aliud est, quam manum exercere, & in uentum iactare brachia. Velim tamen mihi dicat iste, qui mundo tam firma lacunaria imposuit, quid sit quare credamus illi tantam esse crassitudinem cœli? Quid fuit, quod illò tam solidâ quæ corpora adduceret, & ibi detineret? Deinde quod tantæ crassitudinis est, necesse est & magni ponderis sit. Quomodo in summo ergo manent grauiâ? Quomodo illa moles non descēdit, & se onere suo frangit. Fieri enim non potest, ut tanta uis ponderis, quantam ille substituit, pendeat, & leuibus innixa sit. Nec illud quidem potest dici, extrinsecus aliqua esse retinacula, quibus cadere prohibeatur, nec rurſus de medio aliquid esse

esse oppositi, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnum nemo dicere audebit, mundum ferri per immensum, & cadere quidem, sed non apparere in cadat. quia præcipitatio eius æterna est, nihil habens nouissimum, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, cum rationem nullam inuenirent, propter quam potius in aere staret. Ferrur, inquit, semper, sed non apparet, an cadat, quia infinitum est in quod cadit. Quid est deinde quo probes, non quinq; tantum stellas moueri, sed multas esse, & in multis mundi regionibus? Aut si hoc sine ullo probabili argumento licet respondere, quid est quare non aliquis aut omnes stellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiurat ista stellarum passim ætium turba. Nam quo potius fuerint, sepius in alias incident, rari autem Cometae & ob hoc mirabiles sunt. Quid quod restimonium dicit contra te omnis ætas, quæ talium stellarum exortus & annotauit, & posteris tradidit. Post mortem Demetrii Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere, paulò ante Achaicum bellum Cometae eſſulit, non minor sole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumq; lumen emittens, quò uinceret noctem. Deinde paulatim magnitudo eius districta est, & euauit claritas. Nouissimè autem totus intercidit. Quot ergo coire stellas oportet, ut tantum corpus efficiatur? Mille in unum licet congreges, nunquam hunc habitum solis æquabunt. Attalo regnante, initio Cometae apparuit modicus. Deinde sustulit se diffuditq; & usque in æquinoctialem circulum uenit, ita ut illam plagam cœli cui lactea nomen est, in immensum extentus æquaret. Quot ergo conuenisse debent erraticæ, ut tam longum cœli tractum occuparent igne continuo? Contra argumentum dictum est, contra testes dicendum est. Nec magna molitione detrahenda est autoritas Ephori, Historicus est. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, si per quosdam duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes sunt, quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Illi non cuitat, hi appetunt. Et hoc in commune de tota natione, quæ approbare opus suum, & fieri populare non putat posse, nisi illud mendacium aspersit. Ephorus uero non religiosissima fidei, sæpe decipitur sepe decipit. Sicut hic Cometa, qui omnium mortalium oculis custoditus est, quia ingentis rei traxit euentus, cum Helicem & Burim ortu suo merſit, aut illum descendisse in duas stellas, quod præter illum nemo tradidit. Quis enim posset obseruare illud momentum, quo Cometae solutus, & in duas partes redactus est? Quomodo autem si est qui uiderit Cometae in duas dirimi, nemo uidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit in quas stellas diuisus sit, cum aliqua ex quinque stellis esse debuisset?

Apollonius Myndus in diuersa opinione est. Ait enim Cometen non unum ex multis erraticis effici, sed multos Cometas erraticos esse. Non est, inquit, species falsa, nec durarum stellarum confusio ignis extentus, sed & proprium sydus Cometae est sicut solis aut lunæ. Talis illi forma est, non in rotundum restricta, sed procerior & in longum producta. Cæterum non est illi palam cursus, altiora mundi lecat, & tunc demum apparet, cum in imum cursus sui uenit. Nec est quod putemus eundem uisum esse sub Claudio, quem sub Augusto uidimus, Nec hunc qui sub Nerone Cesare apparuit, & Cometae detraxit infamiam, illi similem fuisse, qui post necem diui Iulij Veneris Iudis genitricis, circa undecimam horam diei emerſit. Multi uarijque sunt, dispares magnitudine, dissimiles colore, alijs rubor est sine ulla luce, alijs candor & purum liquidumq; lumen, alijs flamma, & hæc non synœgra, nec tenuis, sed multum circa se uoluens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen post se futuri sanguinis ferunt, hi minuunt augentq; lumen suum, quemadmodum alia sydera, quæ clariora cum descendere sunt, maioraq; ex loco propiore uisuntur, minora cum redeunt & obscuriora, quia abducunt se longius. Aduersus hoc protinus respondetur, non idem accidere in Cometae, quod in cæteris. Cometae enim quo primum die apparuerint, maximi sunt. Atqui deberent crescere, quo propius accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant extingui. Deinde quod aduersus priores, etiam aduersus hunc dicitur. Si erraret Cometae, effectq; sydus intra signiferi terminos moueretur, intra quod omne sydus cursus suos colligit.

Nunquam apparet stella per stellam. Acies nostra nō potest per medium sydus exire, ut per illud superiora prospiciat. Per Cometen autē non aliter quam per nubem ulteriora cernuntur, ex quo apparet illum non esse sydus, sed leuem ignem ac tumuluarium. Zenon noscer in illa sententia est, congruere iudicat stellas & radios inter se committere, hac societate luminis existere imaginem stellę lōgioris. Ergo qui dam nullos esse cometas existimant, sed species illorum per repercussionem vicinorum syderum, aut per coniunctionem coherentium reddi. Quidam aiunt esse quidē, sed habere cursus suos, & post certa lustra in conspectum mortalium exire. Quidam esse quidem, sed non quibus syderum nomen imponas, quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora dissipantur.

CAP. XX.

In hac sententia sunt pleriq; nostrorum, nec id putant veritati repugnare. Videamus enim in sublimi uaria ignium concipi genera, & modo cœlum ardere, modo lōgos a tergo flammam albescere tractus, modo faces cum igne uasto rapi: ipsa etiam fulmina, & si uelocitate mira, simul & perfringunt aciem, & relinquunt ignes suos, aeris attriti, & impetu inter se maiore collisi. Ideo ne resistunt quidem, sed expressi fluunt, & protinus pereunt. Alij uerō ignes diu manent, nec ante discedūt, quam consumptum est omne, quo pascebantur, alimentum. Hoc loco sunt illa à Polidonto scripta miracula, columna, clypeiq; flagrant, aliaq; insigni nouitate flammę, quę nō aduerterent animos, si ex consuetudine & lege discerent. Ad hæc stupēt omnes, & repentini ignem ex alto efferunt, siue emicuit aliquid & fugit, siue compresso aere & in ardorem coacto, loco miraculi stetit. Quid ergo? Non aliquādo lacuna cœdentis retro ætheris patuit, & uastum in concauo lumē? Exclamare possēs, quid est hoc? Medium uidelo discedere cœlum, Pallentesq; polo stellas, quę aliquando non expectata nocte fluerunt, & per medium eruperunt diem. Sed alia huius rei ratio est, quare alieno tempore apparent, quas esse, etiam cum laterent, constat. Multos Cometas non uidemus, quod obscurantur radijs solis, quo deficiente, quendam Cometem apparuisse, quem sol uicinis obtulerat, Polidonius tradit. Sepe autē cum occidit sol, sparsi ignes non procul ab eo uidentur. Videlicet ipsa stella sole perfunditur, & idē aspici non potest. Cometę autem radijs solis effugiunt. Placet ergo nostris Cometas sicut faces, sicut tubas, trabesq; & alia ostēta cœli, densō aere creari. Ideo circa Septentrionem frequentissimē apparent, quia illic plurimum est aeris pigri. Quare ergo nō stat Cometes, sed procedit? dicam. Ignium materia alimentū suum sequitur. Quamuis enim illi ad superiora nihil est, tamē deficiente materia re troiens ipse descendit, in aera quoq; si dextrā leuamq; premit partem. Nulla enim illi uia est, sed quā illū uena pabuli sui duxit, illō repit, nec ut stella procedit, sed ut ignis pascitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & nō cito extinguitur? Sex enim mensibus hic, quem nos Neronis principatu lætissimo uidiui, spectandum se præbuit, in diuersum illi Claudio circumactus. Ille enim à septentrione in uerticē surgens, orientem petiit semper obscurior, hic ab eadem parte cœpit, sed in occidentem tendens, ad meridiem flexit, & ibi se subduxit oculis. Videlicet ille t̄ humidiora habuit & aptiora ignibus, quę profecutus est, huic rursus uerborum fuit & plenior regio. Huc itaq; descendit, inuitante materia, non itinere. Quod apparet duobus, quos spectauimus, fuisse diuersum, cum hic in dextrā motus sit, ille in sinistrā. Omnibus autem stellis in eandem partem cursus est, id est, contrarius mundo. Hic enim ab ortu uoluit in occasum, illa ab occasu in ortum eunt. Et ob hoc duplex hic motus est, ille quo eunt, & hic quo auferuntur. Ego nostris non assentio. Non enim existimo Cometem subitaneum ignem, sed inter æterna opera naturę. Primū quacumq; aer creat, breuia sunt. Nascuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo potest enim in aere aliquid idem diu permanere, cum ipse aer nunquam idem maneat: fluit semper, & breuis illi quies est. Intra exiguum momentum in alium, quam in quo fuerat, statum uertitur. Nunc pluuius, nunc serenus, nunc inter utrunque uariis: nubesq; illi familiarissimę sunt, in quas coit, & ex quibus soluitur, modo congregantur, modo digeruntur, nunquā immotę iacent. Fieri non potest, ut ignis

CERTUS

certus in corpore uago sedeat, & ita pertinaciter hæreat, quam quem natura, ne unquam excuteretur, aprauit. Deinde si alimento suo hæreret, semper descēderet. Eo enim craisior aer est, quō terris propior, nunquam Cometes in tumum usq; demittitur, necq; appropinquat solo. Etiamnum ignis aut it quō illum natura sua ducit, id est sursum, aut eō quō trahit materia, cui adhesit, & quam depascitur. Nullis ignibus ordinarijs & cœlestibus iter flexum est. Syderis proprium est, ducere orbem. At qui hoc an Cometę alij fecerint nescio, duo nostra ætate fecerunt. Deinde omnē quod causa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent, dum transeunt, sic fulmina in unum ualent icum, sic quę transtuerse dicuntur stellę & cadentes, præteruolant & secant aera. Nullis ignibus nisi in suo mora est. Illis dico diuinis, quos habet mundus æternos, quia partes eius sunt, & opera. Hi autem aliquid agunt, & uadūt, & tenorem suum seruant, paresq; sunt. Nam alternis diebus maiores minoresue ferent, si ignis esset collectitiuus, & ex aliqua causa repentinus. Minor enim esset ac maior, prout plenius alleretur aut malignius. Dicebam modo nihil diuturnū esse, quod exarsit aeris uitio, nūc amplius adicio. Morari ac stare nullo modo potest. Nam & fax & fulmen & stella transcurrens, & quisquis alius est ignis aere expressus, in furga est, nec apparet, nisi dum cadit. Cometes habet suam sedem, & idē non cito expellitur, sed emetitur spacium suum, nec extinguitur, sed excedit. Si erratica, inquit, stella esset, in signifero esset. Quis unum stellis limitem ponit? Quis in angustum diuina compellit? Nempe hæc ipsa sydera, quę sola moteri credis, alios & alios circuitos habent. Quare ergo non aliqua sint, quę in proprium iter, & ab istis remotum se cesserint? Quid est, quare in aliqua parte cœlum peruium non sit? Quod si iudicas non posse ullam stellam nisi signiferam attingere, Cometes potest sic latum habere circulum, ut in hunc partem aliqua sui incidat, quod fieri nō est necessariū, sed potest.

Vide ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, ut in multa itinera diuisus sit, nec hanc unam deterat semitam, cæteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles stellas, quę noctem decore uario distinguunt, quę aera minime uacuum & inertem esse patiuntur, quinque solas esse, quibus exercere se liceat, cæteras stare, fixum & immobilē populum? Si quis hoc loco me interrogauerit, quare ergo non quemadmodum quinque stellarum ita harum obseruatus est cursus? Huic ego respondebo, Multa sunt quę esse concedimus, qualia sunt ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & reuocamur, omnes fatebuntur, quid tamen sit animus ille rector dominusq; nostris, non magis tibi quisquam expedit, quam ubi sit. Alius illum dicet esse spiritum, alius concentum quendam, alius uim diuinam & dei partem, alius tenuissimum aërem, alius incorporalem potētiam. Non deerit qui sanguinē dicat, qui calorem. Ad eō animo non potest liquere de cæteris rebus, ut adhuc ipse se querat. Quid ergo miramur Cometas tam rarum mūdi spectaculum nondum teneri legibus certis, nec initia illorū hinesq; notescere, quorum ex ingentibus interuallis recursus est? Nondum sunt anni mille quingēti, ex quo Græcia stellis numeros & nomina fecit. Multaq; hodie sunt gentes quę tantū facie nouerunt cœlum, quę nondū sciant cur luna deficiat, quare ombretur. Hoc apud nos quoq; nuper ratio ad certū perduxit. Veniet tēpus, quo ista quę nunc latent in lucem dies extrahat & longioris aui diligentia. Ad inquisitionem tatorum ætas una non sufficit, ut tota cœlo uacet. Quid quod tam paucos annos inter studia ac uitia non æqua portione diuidimus? Itaq; per successiones ista longas explicabuntur. Veniet tempus, quo posteris nostri tam aperta nos nescisse mirentur. Quam quinque stellarum, quę se ingerunt nobis, quę alio atq; alio occurrentes loco, curiosos nos esse cogūt, qui matutini uespertiniq; ortus sint, quę stationes, quando in rectū ferantur, quare agantur retro, modo cœpimus scire. Vtrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus esset, nam hoc illi nomē imposuere cedenti, ante paucos annos didicimus. Inuenti sunt qui nobis dicerent, erratis, qui ullam stellam, aut suppressere cursum iudicatis, aut uertere. Non licet stare cœlestibus, nec auerti, prodeunt omnia, ut semel missa sunt uadūt. Idem erit illis cur

X 2 sus, qui

CAP. XIX.

CAP. XXI.

al. magis

al. humidiora

CAP. XXII.

CAP. XXIII.

CAP. XXIII.

CAP. XXV.

CA. XXVI
 X
 fus, qui sui finis. Opus hoc aeternū irreuocabiles habet motus, qui si quādo consistē-
 rint, aliā ex aduerso incidēt, quae nūc tenor & aequalitas seruat. Quid est ergo cur
 & aliqua redire uideātur? Solis occursum speciem illis tarditatis imponit, & natura
 hiarū circulatorumq; sic positorū, ut certo tēpore intuentes fallāt. Sic naues quamuis
 plenis uelis eant, uidentur tamen stare. Erit quidē demonstrat aliquādo, in quibus Co-
 metae partibus erent, cur tam seducti à ceteris eant, quanti qualesq; sint. Cōtenti su-
 mus inuentis, aliquid ueritati & posterū cōferant. Per stellas, inquit, ulteriora nō cer-
 nimus, per Cometas aciem trāsmittimus. Primum si sit istud, non in ea parte sit, qua
 sydus ipsū est ipsi ac solidi ignis, sed qua rarus splendor excurrit, & in crines dis-
 pergitur. Per interualla ignium, non per ipsos uidēs. Stella, inquit, omnes rotundae
 sunt, Cometae porrecti, ex quo apparet stellas non esse. Quis enim tibi concedet Co-
 metas longos esse? Quorum natura quidem, ut ceterorū syderum globus est, cate-
 rum fulgor extenditur. Quenadmodū sol radios suos longe lateq; dimittit, ceterum
 ipsi alia est forma, alia ei quod ex ipso fluit lumen: sic Cometarū corpus ipsū cor-
 rotundatur, splendor autem longior quā ceterorum syderum apparet. Quare
 inquit? Dic tu mihi prius, quare luna dissimillimum soli lumen accipiat, cum acci-
 piat à sole? Quare modo rubeat, modo palleat? Quare liuidus illi & ater color sit, cū
 à conspectu solis excluditur? Dic mihi quare omnes stellae inter se dissimilē habeant
 aliquatenus faciem, diuersissimā soli. Quomodo nihil prohibet, ista sydera esse, quā-
 uis similia non sint, ita nihil prohibet Cometas aeternos esse & sortis eiusdem, cuius
 caetera, etiam si faciem illis non habent similem. Quid porro mundus ipse si collide-
 res illū, nonne ex diuersis cōpositus est? Quid est quare in Leone semper sol ardeat,
 & terras estibus torreat? in aquario astringat hyemem, flumina gelu claudat? Et hoc
 tamen & illud sydus eiusdem conditionis est, cum effectu & natura dissimile sit. In-
 tra breuissimum tempus aries extollitur, libra tardissimē emergit, & tamen hoc sy-
 dus & illud eiusdem naturae est, cum illud exiguo tempore ascendat, hoc diu profe-
 ratur. Non uidēs q; cōtraria inter se elemēta lint? graua & leuia sunt, frigida & cal-
 da humida, & sicca. Tota huius mundi concordia ex discordibus constat. Negas Co-
 metem stellam esse, quia forma eius nō respōdeat ad exemplar, nec sit ceteris simi-
 lis. Vidēs quā simillima est illa, quae tricesimo anno reuertitur ad locū suum, huius
 quae intra annū reuoluit sedem suam. Non ad unam naturā formam opus suum praes-
 tat, sed ipsa uarietate se faciat. Alia maiora, alia uelociora alijs fecit. Alia ualidiora,
 alia temperatiora, quaedam autem eduxit à turba, ut singula & conspicua procede-
 rent, quaedam in gregem misit. Ignorat naturae potentiam, qui illi non putat aliquan-
 do licere, nisi quod sepius facit. Cometas non frequenter ostendit, attribuit illis aliū
 locum, alia tempora, dissimiles ceteris motus. Voluit & hīs magnitudinem operis
 sui colere, quorum formosior facies est, quā ut fortuitam putes, siue amplitudinem
 eorum cōsideres, siue fulgorem, qui maior est ardentiorq; quā ceteris. Facies uerō
 habet insigne quiddam & singulare, non in angustū cōiecta & arcata, sed dimissa li-
 berius, & multarum stellarum amplexa regionem. Aristoteles ait Cometas signi-
 ficare tempestatem & uentorum intemperantiam, atq; imbrium. Quid ergo? non ius
 dicas sydus esse, quod futura denūciat? Non enim sic hoc tempestatis signū est, quo
 modo futurae pluuiae Scintillare oleum, & putres concreseere fungos, aut quomodo
 indicium est fauisti maris, si marinae. In sicco ludunt fulicae, notasq; paludes
 CAP. XXIX
 Deserit, atq; altam supra nolat ardea nubem, sed sic, quomodo aequinoctium in ca-
 lore frigūq; flectentis anni, quomodo illa quae Chaldaei canunt, quid stella nascenti-
 bus triste latumie constituat. Haec ut scias ita esse, non statim Cometes ortos, uen-
 tos & pluuias minatur, ut Aristoteles, sed annum totum suspēctum facit. Ex quo ap-
 paret illum non ex t proximo, quae in proximum daret signa traxisse, sed habere re-
 posita & compressa legibus mundi. Fecit is Cometes, qui Paterculo & Vopisco cō-
 sulibus apparuit, quae ab Aristotele Theophrastoq; sunt praedicta. Fuerūt enim ma-
 ximae & continuae tempestates ubiq;. At in Achaia, Macedoniaq; urbes terrarum
 motibus prorutae sunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum est grauiores esse, mol-
 tumq;

tumq; in se habere terreni, ipsi praeterea cursus, ferē enim cōpelluntur in cardines
 Vtrumq; falsum est. De priore dicam prius, Quare quae tardius feruntur, graua
 sunt? Quid ergo? Stella Saturni, quae ex omnibus iter suum lentissimē efficit, grauis
 est? Atqui leuitatis argumentum habet, quod supra caeteras est. Sed maiore inquam
 ambitu circuit, nec tardius it quā caetera, sed longius. Succurrat tibi, idem me de
 Cometis posse dicere, etiam si segnius illis cursus sit. Sed mendacium est ire eos tar-
 dius. Nam intra sextum mensem dimidiā caeli partē transcurrit hic proximus. Prior
 intra pauciores menses recepit se. Sed quia graues sunt, inferius deferuntur. Primum
 non desertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus à septētrione motus sui ini-
 tium fecit, & per occidentem in meridiana peruenit, erigensq; suum cursum obli-
 tuit. Alter ille Claudianus à septētrione primū uisus, non desit in rectū asidue cel-
 sior ferri, donec excessit. Haec sunt quae aut alios mouere ad Cometas pertinentia aut
 me. Quae an uera sint, discutiant quibus est sententia tueri. Nobis rimari illa & con-
 iecturare in occulto tantum licet, nec cum fiducia inueniendi, nec sine spe. Egre-
 gie Aristoteles ait, nunquam nos uerecundiores esse debere, quā cum de dijs agi-
 tur. Si intramus templa cōpositi, si ad sacrificium accessuri uultum submittimus, to-
 gam adducimus, si in omne argumentum modestiae fingimur, quanto hoc magis fa-
 cere debemus, cum de syderibus, de stellis, de deorū natura disputamus, ne quid tem-
 mere, ne quid impudenter, aut ignorātes affirmemus, aut scientes mentiamur? Nec
 miremur tam tarde erui, quae tam alte iacent. Panætio & his qui uideri uolūt Come-
 ten non esse ordinarium sydus, sed falsam syderis faciem, diligenter tractandum est,
 an aequae omnis pars anni aedendis Cometis satis apta sit, an omnis caeli regio ido-
 nea in qua creentur, an quacūq; ire, ibi etiam cōcipi possint, & caetera, quae uniuersa
 tolluntur, cum dico illos fortuitos non esse ignes, sed intextos mundo, quos non
 frequenter educit, sed in occulto mouet. Quā multa praeter hos per secretum eūt,
 nunquam humanis oculis orientia? Neq; enim omnia deus humanis oculis nota fe-
 cit. Quota pars operis tantū nostris oculis committitur. Ipse qui ista tractat, qui con-
 didit, qui totum hoc fundauit, deditq; circa se, maiorq; est pars operis sui, ac melior,
 effugit oculos, cogitatione uisendus est. Multa praeterea cognata numini t sum-
 mo, & uicinam sortita potētiam, obscura sunt. Aut fortasse, quod magis mireris, ocū-
 los nostros & implent & effugiunt, siue illis tanta subtilitas est, quantam consequi
 acies humana non possit, siue in sanctiore secessu maiestas tanta delituit, & regnum
 suum, id est se regit, nec ulli aditum dat, nisi animo. Quid sit hoc, sine quo nil est, scire
 nō possumus. Et miramur si quos igniculos parum nouimus, cum maxima pars mū-
 di deus lateat? Quā multa animalia hoc primum cognouimus seculo, quā multa
 negocia, haec quidem multa. Multa uenietis aui populus ignota nobis sciet. Mul-
 ta seculis tunc futuris cum memoria nostri exoleuerit, reuerantur. Pusilla res mun-
 dus est, nisi in illo quod quaerat omnis mundus habeat. Non semel quaedam sacra tra-
 duntur. Eleusina seruat, quod ostēdat reuisentibus. Rerum natura sacra sua nō simul
 tradit. Inuitatos nos credimus, in uestibulo eius heremus. Illa arcana non promiscue
 nec omnibus patēt, reducta & in interiore sacrario clausa sunt. Ex quibus aliud haec
 aetas, aliud quae post nos subibit, aspiciet. Quando ergo ista in noticiā nostrā perdu-
 centur? Tardē magna proueniunt, utiq; si labor cessat. Id quod unum totū agimus
 animo nondum perfecimus, ut pessimi essemus. Adhuc in processu uitia sunt. Inue-
 nit luxuria aliquid noui, in quod insaniat. Inuenit impudicitia nouam cōtumeliam
 sibi inuenit deliciarum dissolutio & rabes aliquid tenerius molliusq;, quo t pereat.
 Nondum satis robur omne proiecimus. Adhuc quicquid est boni moris extingui-
 mus leuitate & positura corporum. Muliebres mundicitias antecessimus, colores
 meretricios, matronas quidem non inducēdos, utri sumimus. Tenero & molli ince-
 su suspendimus gradum, non ambulamus, sed repimus. Exornamus annulis digitos,
 in omni articulo gemma disponitur. Quotidie cōmunicimur, per quae utilitati fiat
 iniuria, ut traducatur, quia nō potest exui. Alius genitalia excidit alius in obscenā
 partem ludifugit, & locatus ad mortem t infamiae armatur. Egentis etiam, in quo
 X 3 morbum

CA. XXX.

CA. XXXI.
al. suoal. in quod uia
num toto agi-
mur.
al. percauitur.

al. in fame.

CA. XXXX. morbum suum exerceat, legit. Miraris, si nondum sapienti: omne opus suum impleuit. Nondum tota se nequitia protulit. Adhuc nascitur, & huic omnes operam datus, huic oculi nostri, huic manus seruiunt. Ad sapientiam quis accedit? Quis dignam iudicat, nisi quam in transitu nouerit? Quis philosophiam, aut ullum liberale respicit studium, nisi cum ludi intercalatur, cum aliquis pluuiis interuenit dies, que perdere licet? Itaque tot familiae philosophorum sine successore deficiunt. Academicus & ueteres & minores nullum antistitem reliquerunt. Quis est qui tradat precepta? Platonis: Pythagorica illa inuidiosa turbae schola preceptorem non inuenit. Sex tiorum noua & Romani robotis secta, inter initia sua, cum magno impetu coepisset, extincta est. At quanta cura laboratur, ne cuiuslibet pantomimi nomen intercidat? Stat per successores Pyladis & Batilli domus, harum artium multi discipuli sunt, multique doctores. Priuatim urbe tota sonat pulpitu. In hoc uirum, in hoc foemine tripudiat. Mares inter se uxoresque contendunt, uter der latus illis. Deinde sub persona cum diu trita frons est transitur ad gancam, philosophiae nulla cura est. Itaque aded nihil inuenitur ex his quae parum inuestigata antiqui reliquerunt, ut multa quae inuenta erant oblitterentur. At mehercules si hoc totis membris premeremus, si in hoc iuuentus sobria incuberent, hoc maiores docerent, hoc minores addicerent, uix ad fundum ueniretur, in quo ueritas posita est, quam nunc in summa terra & leui manu quarimus.

Libri septimi & ultimi naturalium quaestionum finis.
PINGIANI IN LIB. SEPTIMUM NATURA
LIVM QVAESTIONVM

- Cap. 3. SED uideri illos accendi turbine quodam] Considera an scribendum sit non illos, sed illis, uidelicet Chaldaeorum.
- Cap. 4. HVIC uidetur plurimum uirium habere ad omnes sublimium motus stella Saturni] Quaedam exemplaria. Huic uidetur plurimum uirium habere stella Saturni, reliqua desiderantur.
- Cap. 8. LVNAM aut quinque sidera rapiunto] Scribendum puto, lumina, non lunam, ut uocet solem & lunam lumina, quae sacra litera luminaria appellant, & erronea sidera antiquorum more qui solem & lunam inter Planetas non reponbant. Eadem menda in uerbis quae sequuntur. Non tamen supra lunam esserent] Scribendum enim lumina, non lunam.
- Cap. 9. NE C supra lunam usque in stellarum locum crescere] Legendum reor, nedum supra lumina in stellarum locum crescere, ut non multo post, nedum particula aeris intortii. Violentius celeriusque in terra circa eam uoluitur] Duo illa uerba, celeriusque, non habentur.
- Cap. 12. INTRA exiguum tempus cum obscurari ceperint liberari] Legendum mihi uidetur, intra exiguum tempus quam obscurari ceperint liberari.
- Cap. 23. Quid est quare in aliqua parte caeli peruium non sit] Eadem, non peruium habet, sed paruium, ut forte scribi debeat par uia.

LVCII ANNAEI SENECAE ORATORIS ET RHETORIS
CONTROVERSIARVM SENTENTIAE DIVISIONES
COLORES AD NOVATVM SENECAM ET MELAM FILIOS LIBER PRIMVS.
Prooemium.

Igitur rem magis iucundam mihi, quam facilem. Iubetis enim iudicare, quid de his declamatoribus sentiam, qui in aetatem meam inciderunt, & si qua memoriae meae nondum elapsa sunt, ab illis dicta colligere: ut quamuis noticiae uestrae subducti sint, tamen non credatis tantum de illis, sed etiam iudicetis. Est fateor iucundum mihi redire in antiqua studia, melioresque ad annos respicere, & uobis querentibus, quod tanta opinionis uiros audire non potueritis, detrachere iniuriam temporum. Sed cum multa iam mihi ex me desideranda senectus fecerit oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetauerit, neruorum firmitatem fatigauerit, inter ea, quae retuli memoria est, res ex omnibus partibus animi, maxime delicata & fragilis, in quam primum senectus incurrit. Hanc aliquando in me floruisse, ut

issem, ut non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usque procederet, non nego. Nam duo milia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referebam, & ab his qui ad audiendum praepceptorem nostrum conuenerant, singulos uersus a singulis datos, cum plures quam ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usque ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantum, quae uellem, ueloxerat mihi memoria, sed etiam ad continenda, quae acceperat. Nunc autem & aetate quassata, et longa delicia, quae iuuenilem quoque animum dissoluit, eo perducta est, ut etiam si possit aliquid praestare, tamen promittere non possit, & diu ab illa nihil repetiui. Solebat bonae fidei esse. Nunc quia subetis, quid possit experiar, & illam omni cura scrupulorum. Ex parte enim spero bene. Nam quaecumque apud illam, aut puer, aut iuuenis de posui, quali recitata, & modo audita sine cunctatione profert. At si qua illi intra proximos annos commisi, sic perdidit & amisit, ut etiam si saepius ingerantur, toties tamen tamquam noua audiam. Itaque ex memoria, quod uobis satis sit, superest. Neque enim me de his interrogatis, quos ipsi audistis, sed de his qui ad uos usque non perueniunt. Fiat quod uultis, mittatur senex in scholas. Illud necesse est impetrare, ne me quali certum aliquid ordinem uelit sequi, in contrahendis quae mihi occurrunt. Necesse est enim per omnia studia mea errem, & passim quicquid obuenerit cōtrouersiarum, apprehendam. Sententias forte ponam pluribus locis in una declamatione dictas. Non enim dum quero, aliquid inuenio, sed saepe quod quaerenti non copartit, aliud agenti praesto est. Quaedam uero quae obseruantia mihi, & iam ex aliqua parte se ostendunt non possum occupare, eadem securo & reposito animo subito emergunt. Aliquando etiam seriam rem agenti & occupato, sententia diu frustra quaesita in tempestiue molesta est. Necesse est ergo me ad delicias componam memoriae meae, quae mihi iam olim precario tibi parer. Facitis autem iuuenes mei rem necessariam & utilem quod non contenti exemplis seculi uestri, prioris quoque uultis cognoscere. Primum, quia quo plura exempla inspecta sunt, plus eloquentia proficitur. Non est unus quae uis praecipuus sit imitandus, quia nunquam par sit imitator auctori. Haec natura est rei. Semper tibi citra ueritatem & minor est similitudo. Deinde ut possitis aestimare quantum quotidie ingenia decrescant, & nescio qua iniquitate naturae eloquentia se retro tulerit. Quicquid Romana facundia habet, quod insolenti Graeciae aut opponat, aut praeferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia quae lucem nostris studiis attulerunt, tunc nata sunt. In deterius deinde quotidie data res est, siue luxu temporum (Nihil est enim tam mortiferum ingenij quam luxuria siue cum praemium pulcherrima rei cecidisset, translata tibi est omne certamine ad turpia, multo honore que itaque uigiliae, siue fato quodam, cuius maligna perpetuaque in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum, uelocius quidem quam ascenderant, relabantur. Torpent ecce ingenia desideriosa iuuentutis, nec in ullius honestae rei labore uigilatur. Somnus languorque, ac somno & laegore turpior, malarum rerum industria, inuasit animos. Cantandi, saltandique nunc obscena studia effeminatos tenent, & capillum frangere, & ad muliebres blanditias uocem extenuare, mollicie corporis certare cum foeminis, & immundissimis se excolere munitijs, nostrorum adolescentium specimen est. Quis aequalium uestrorum, quid dicam satis ingeniosus, satis studiosus, imo quis satis uir est? Emolliti, eneruesque in uitio nati sunt, in uitio manent, expugnatores aliena pudicitiae, negligentes suae. In hos nec distanti mali permittant, ut cadat eloquentia, quam non mirarer, nisi animos, in quos se conferret, eligeret. Erratis optimi iuuenes, nisi illam uocem non Marci Catonis, sed oraculi creditis. Quid enim est oraculum? Nempe uoluntas diuina, hominis ore enunciata, Et quem tandem antistitem sanctiorem inuenire sibi diuinitas potuit, quam Catonem, per quem humano generi non praepcepter, sed conuictum faceret? Ille ergo uir quid ait? Orator est Marce fili, uir bonus, dicendi peritus. Ite nunc & in istis fluxibus atque expolitis, & nusquam nisi in libidine, uiris, quaerite oratores. Merito talia habent exempla, qualia ingenia. Quis est qui nunc memoriae studeat? Quis qui non dico magnis tibi uiribus, sed suis placeat? Sententias a disertissimis uiris factas, facile in tanta

al. ad duos
al. meum.

forte, fida

al. intemptiua
al. non parer.

forte circa ueritatem minor est similitudo.

al. uulsi

forte, uiris

forte, et facer
viam, uel, et
sic, facerrimā.
al. quid.

hominum desidia pro suis dicunt, † & sic acerrimam eloquentiam, † quam præstare non possunt, uiolare non desinunt. Eo libentius quod exigitis faciam. Et quæcumque à celeberrimæ facundia uiris dicta teneo, ne ad quenquam priuatim pertineat, populo dedicabo. Ipsi quoque multum præstaturus uideor, quibus obliuio imminet nisi aliquid tradatur posteris, quo memoria eorum producatur. Fere enim aut nulli commentarij maximorum declamatorum extant, aut quod peius est, falsi. Itaque ne aut ignoti sint, aut aliter quam debeant noti, summa cum fide suum cuique reddam. Omnes autem magni nominis in eloquentia uideor audisse, præter Ciceronem. Nec Ciceronem quidem aras mihi eripuerat, sed bellorum ciuiliū furor, qui tunc totum orbem peruagabatur. Intra coloniam meam me continui: alioquin potuissem eum audisse in illo atrio, in quo duos grandes prætextatos ait secum declamare solitos. Potui & illud ingenium, quod solum populus Romanus par imperio suo habuit, cognoscere, & quod uulgo de alio dici solet, sed de illo proprie debet, potui uiuam uocem audire. Declamabat autem Cicero, non quales nunc controverfias dicimus nec tales quidem quales ante Ciceronem dicebantur, quas theses uocabant. Hoc autem genus materiae, quo nos exercemur, adeo nouum est, ut nomen quoque eius nouum sit. Controverfias nos dicimus, Cicero causas uocabat. Hoc uero alterum nomen Græcum quidem est, sed in latinum ita trāslatum, ut pro latino sit. Scholastica controuerfia multo recentius est, sicut ipsa declamatio, apud nullum auctorem antiquum, ante ipsum Ciceronem & Caluum inueniri potest, qui declamationem † distinguit. Ait enim declamare est, iā non † mediocriter bene dicere. Alterū putat domesticæ exercitationis esse: Alterū ueræ actionis. Modo nomen hoc prodijt. Nam & studium ipsum nuper celebrari cœpit. Ideo facile est mihi ab incunabulis nosse rem post me natam. In alijs autem an beneficium uobis daturus sim nescio, in uno accipio. Latronis enim Porcij charissimi mihi sodalis memoriam sæpius cogor retractare, & à prima pueritia usque ad ultimum eius diem perductam familiarem amicitiam cum uoluptate maxima repetam. Nihil illo uiro grauius, nihil suauius, nihil eloquentia sua dignius. Nemo plus ingenio suo imperauit. Nemo plus † indulsit. In utraq; parte uehementi uiro modus deerat, nec intermittere studia sciebat, nec repetere. Cum se ad scribendum concitauerat, iungebantur noctibus dies, & sine interuallo grauis sibi instabat, nec desinebat, nisi defecerat. Rursus cum se dimiserat, in omnes lusus, & in omnes iocose resolvebat. Cum uerò se syluis montibusque tradiderat, omnes illos agrestes in syluis ac montibus natos, laboris patientia ac uenandi solertia prouocabat, & in tantam sic uiuendi peruenerat cupiditatem, ut uix posset ad priorem consuetudinem retrahi. At cum sibi manum intecerat, & se blandiendo quo abduxerat, reuocabat, tantis uiribus incumbere in studium, ut non tantum nihil perdidisse, sed multum acquisuisse desidia uideretur. Omnibus quidem prodest subinde animum relaxare. Excitatur enim ocio uigor, & omnis tristitia quæ continuatone pertinacis studij adducitur, feriarum hilaritate discutitur. Nulli tamen intermissio manifestius proderat. Quoties ex interuallo dixerat, multo acrius uiolentiusque dicebat. Exultabat enim nouato & integro robore, & tantum à se exprimebat quantum concupierat. Nesciebat dispensare uires suas, sed immoderati aduersum se imperij fuit. Ideo que studium eius prohiberi debebat, quia regi non poterat. Itaque solebat & ipse, cum se assidua & nunquam intermissa contentione frangerat, sentire ingenij lassitudinem, quæ non minor est quam corporis, sed occultior. Corpus illi erat, & natura solidum, & multa exercitatione duratum. Itaque nūquam eum ardentis impetus animi deseruit. Vox robusta, sed fordida lucubrationibus, & negligentia non natura infuscata, beneficio tamen laterum extollebat: & quamuis inter initia parum attulisse uirum uideretur, ipsa actione accrescebat. Nulla unquam illi cura uocis exercenda fuit. Illum fortem, agrestem, & † Hispaniæ consuetudinis morem non poterat dediscere, utcumque res tulerat ita uiuere, Nil uocis causa facere. Non illam per gradus paulatim ab imo usque ad summum perducere. Non rursus à summa contentione paribus interuallis descendere, Non sudorem olei un-

al. definit
al. mediocriter
dicere, sed bene.

al. sibi

al. antique

atione discutere, non latis † ambulatione reparare. Sæpe cum per totam lucubrationem noctem, ab ipso cibo statim ad declamandum perueniebat. Iam uerò cum rem inimicissimam corpori faceret, uetari nullo modo poterat. Post cenam ferè lucubrabat, nec patiebatur alimenta per somnū quietemque aqualiter digeri, sed perturbata & dissipata in caput agebat. Itaque & oculorum aciem confudera, & colorem mutauerat. Memoria & natura quidem felix, sed plurimum adiuta arte. Nunquam ille quæ dicturus erat ediscendi causa relegebat. Edicerat illa, cū scriperat. Quin id in illo magis mirabile uideri possit, quod nec lente & anxie, sed eodem penè, quo dicebat, impetu scribebat. Illi quidem qui scripta sua torquent, qui de singulis uerbis in consilium ueniunt, necesse est, quæ toties animo suo admouerint, nouissime affigant. At quorumcumque stylus est uelox, tardior memoria est. In illo non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, sed ars summa & ad apprehendenda quæ tenere debebat, & ad custodienda, adeo ut omnes declamationes suas quascumque dixerat, teneret. Iam itaque superuacuos sibi fecerat codices. Aiebat se scribere in animo cogitata. Dicebat ita, ut in nullo unquam uerbo, eum memoria deceperit. Historiarum omnium summa notitia, iubebat aliquem nominari ducem, & statim eius acta cursu reddebat. Adeo quæcumque in † animū eius semel descenderant, in præoptu erant. Video uos iuuenes mei plus iusto ad hanc eius uirtutem obstupescere. Alia uos in illo mirari uolo. Hoc quod tantum uobis mirum uidetur, non operosa potest tradi arte. Intra exiguum paucissimorum dierum tempus, poterit quilibet facere id, quod Cyneas fecit, qui missus à Pyrrho legatus ad Romanos, postero die nouus homo & senatum, & omnem urbanam circumfusam senatui plebem, nominibus suis persalutauit. Aut quod ille fecit, qui recitatum à poeta carmen nouum, suum esse dixit, & protinus memoria recitauit, cum hoc ille cuius carmen erat, facere non posset. Aut quod fecit Hortensius, qui à Sisenna prouocatus in auctione perdidit diem totam, & omnes res & precia, & emptores ordine suo recensuit argentarijs recognoscens, ita ut in nullo falleretur. Cupitis † statim ista discere. Suspendam cupiditatem uestram, et faciam alteri beneficio locum. Interim hoc uobis in quo iam obligatus sum persoluum. Plura fortasse uideor de Latrone meo uobis, quam audire desideratis exposuisse. Ipse quoque hoc prauideram futurum, ut à memoriā eius, quoties occasio fuisset, difficulter auellere. Tamen nec his contentus ero, sed quoties me inuitauerit memoria libentissime faciam, ut illum totum & uos cognoscatis, & ego recognoscam. Illud unum non differam, falsam opinionem de illo in animis hominum conualuisse. Putat enim fortiter quidem, sed parum subtiliter eum dixisse, cum in illo si qua alia uirtus fuit, etiam subtilitas fuerit. Id quod nunc à nullo fieri animaduerto, semper fecit. Antequam dicere inciperet, sedens questionem eius, quam dicturus erat, controuerfiæ proponebat, quod summæ fiduciae est. Ipsa enim actio multas latebras habet, nec facile potest, si quo loco subtilitas fuerit, apparere, cum orationis cursus iudicium audientis impediatur, dicentis abscondat. Ait ubi nuda proponuntur membra, si quid aut numero, aut ordine excidit, manifestum est. Quid ergo unde hæc de illo fama? Nihil est iniquius his, qui nusquam putant esse subtilitatem, nisi ubi nihil est præter subtilitatem, & in illo cum omnes oratoriæ uirtutes essent, hoc fundamentum tot & tantis superstructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, sed non eminebat. Et nescio an maximū uitium subtilitatis sit, nimis se ostendere. Magis nocent inuidia, quæ latent. Utillissima est dissimulata subtilitas, quæ effectu apparet †, & habitu latet. Interponam itaque aliquibus locis questionem contro- forte, et
u

uerfiam, sicut ab illo proposita sunt. Nec his argumenta subtexam, ne & modum excedam, & propositum tam meum quam uestrum. cum uos sententias audire uelitis, & quicquid ab illis abduxerit, molestum futurum sit. Hoc quoque Latro meus faciebat, ut amaret sententias, cum discipuli essemus apud Marillum rethorem, hominem satis aridum, paucissima belle, sed non uulgaro genere dicentem: cū ille exilitatem orationis suæ imputaret controuerfiæ & diceret. Necesse est me per spiritum locum ambulante, suspensos pedes † habere, aiebat Latro, Non mehes- al. pōnēss;
cules

al. ablation

al. me...

al. statim a score

forte, et
u

al. pōnēss;
cules

al. cum
al. epiphone-
mata.
al. de uitijs
al. diuitijs

forte, dies luce
re.

Seneca uita.
Corduba.

Seneca auus
Lucani.
Seneca Tragi-
cus Senecæ
filius.

cules tui pedes spinas calcant, sed habent. Et statim ipse dicebat sententias quae in terponi argumentis, quam maxime declamantis Marulli possent. Solebat autem & hoc genere exercitationis uti, ut aliquo die nihil praeter epichermata scriberet aliquo die nil praeter enthymemata, aliquo die nil praeter has traslatiuis, quas proprie sententias dicimus, quae nihil habent cum ipsa controuersia implicatum, sed satis apte & alio transferuntur, tanquam quae de fortuna, de crudelitate, de seculo de delictijs dicuntur. Hoc generis sententiarum supellectilem uocabat. Solebat schemata quoque per se quaecumque controuersia recipere scribere. Et putat illum homines hac uirtute caruisse, cum ingenium quidem eius hac dote abundauerit, iudicium autem eius fuerit strictius. Non placebat illi orationem inflectere, nec unquam recta uia discedere, nisi cum hoc aut necessitas coegisset, aut magna suauisset utilitas. Schemata negabat decoris causa inuenta, sed subsidij, ut quod palam aures offensurum esset, si palam diceretur, id oblique & furtim surreperet. Summam quidem esse deamentiam, detorqueat orationem, cui rectam esse liceret. Sed iam non sustineo uos morari. Scio quam sit odiosa res Circensibus pompa. Ab ea autem controuersia incipiam, quam primam declamasse Latronem meum meminisse admodum iuuenem in Maxilli schola, cum iam coepisset diem ducere.

RÓDOLPHI AGRICOLAE IN PROLOGUM
præcedentem commentariolum.

Ibros hos declamationum quos explicaturi sumus, L. Annaeus Seneca scripsit. Is equestri ordine fuit natus Corduba, quod oppidum est partis eius Hispaniae quam Beticam uocant, à Bet fluuiio qui eam perfluit, in eloquentia temporibus suis clari in primis nominis & insignis, philosophiae quoque studijs à primis annis deditus. Phoenici Stoici discipulus fuit, Claudij Caesaris temporibus, incertum quibus accusatus aut quibus criminibus in exilium relegatus est in Corsicam insulam. Postea quum Agrippina Neronis mater Claudij matrimonium adeptam esset, occisa à Claudio priore uxore sua Messalina propter adulterium, reuocatus est ab exilio Seneca, ut erudiendo adolescentie Neronis adesset, quam obrem, accessit deinde imperium Nerone, Seneca potentiam operisq; amplissimas consecutus est. Postquam inciperet ad uita & crudelitatem, reliqua que uita dedecora prolata Nero, reprehendentem Seneca & ad meliora reuocantem iniquius secebat, adeo ut quum Seneca certior fieret plerosque se apud Neronem criminari, & opum magnitudinem cultumq; uita materiam sumere ad infamandum se, & in odium principis ducendum, sponte sua Seneca bona sua omnia obtulit Neroni, quae recusabat quidem Nero uelle se capere, & blande recto dissimulatoq; odio illi permittebat. Postea quum plerique insignes uiri Romae ad occidendum Neronem coniuressent, detectaq; foret ea coniuressio, & sumptum de coniuressis supplicij, Seneca quoque tanquam & is in coniuressis fuisset, iussus est à Nerone mortem suo arbitrio sibi parare, ergo apertis primum uenis brachiorum & crurum, quum lentus sanguis ex uenis senio arctatis profuisset, uenenum quale Socrates in carcere bibit, sumpsit, & quum ne sic quidem moreretur, inferrens denum balneum illatus mortuus est. Fratrem habuit Gallionem, uidentem dicendi laude clarum. Filios genuit Nouatum, Melam & Senecam, quorum Mela, testimonio Cornelij Taciti, pater fuit Lucani poeta, ut fuerit Seneca non patrum, sicut uulgo dicitur, sed auus. Seneca filius is fuit qui Tragedias quae solae extant latine scripsit. At pater Seneca inter plurima monumenta ingenij sui quae reliquit, quorum magna pars temporum iniuria periit, pars ad nos comminuta & fragmēnata peruenit, scripsit decem hos libros De declamationum ad filios suos, qui libri etiam nunc conuressi sunt, & tantum partes quasdam habent eorum qui à Seneca scripti sunt: qualescunque tamen digni qui legantur, & omni cura explicentur.

Exigitur] Hoc est prooemium librorum, quo ex lege prooemiorum tria facit, Filios enim suos ad quos scribit beneuolos & attentos & dociles reddit. Beneuolos, quia se paratum ostendit, & uolentem facere quod exigit: dicit enim rem inuendam sibi esse, quia redditus est in memoriam inuenitū studiū, & melior pars uita rursus ei est pertractanda, id autem non esse sibi difficile, quia hoc opus sit memoriae magis quam ingenij, quia oporteat rem nisi eorum quae clari in dicendo uiri quos ipse audiuit dixerunt, quod solum sit memoriae opus, quā certe Seneca habuit tā praestantem, ut ex omni hominum genere inter paucos esset admirabilis, quod facile ex uerbis illius perspicui potest. Deinde ibi, Facitis autē iuuenes mei, reddit attentos eos & dociles, attentos, quia ostendit petere eos rem utilem & profuturam studijs multorum. Dociles, quia dicit originē declamandi, hoc est, rem ostendit de qua dicturus. Tū praeterea quod uelit primo libro ponere declamationes Portij Latronis, magna & arctissima familiaritate secū conuressi. Ibi, ipsi quoque multum praestaturus uideor, haec partes suis locis uberius dicuntur. Exigitur.] Exigere quandoque, perferre significat, ut hic, quandoque, peragere. Vergilius primo Aeneidos, Omnes ut tecum meritis pro talibus

pro talibus annos Exigat. Ouidius in fine Metamorph. Iamq; opus exegi. Quandoque spernere uel repellere. Terentius in Andria, ut quas posthac faciet de integro comediae spectanda, an exigende sunt uobis prius. Inuendam, per u scribendum est, non per o, non enim à loco dicitur, sed à iuuat, quod est delectare, habetque primam non ut iocus breuē, sed longam syllabam. Inueniam, Iubetis.] Aliquando iubere significat imperare, ut hoc loco. Stacius in primo Theb. Unde iubetis ire dea. Aliquando significat poscere. Ouidius in primo de Arte Verberibus iussus praebuit ille manus: Antiqua.] Antiquum & uetus promiscue ferè unum pro altero accipiuntur. Inueniam: Antiquum & uetus est alienum Posthume lectum Conuressere. Dicuntur autem utrūque de eo quod adhuc durat, Priscum uerò quasi peristum, id est, quod iam perijt. Horatius in Odis: Vt redeant in aurum tempora priscum. Et alio loco: Quid si prisca redit Venus, id est, quae ante temporis rarsuit. Seneca de eis dicitur de quibus iuuenis, hoc est de animantibus, nec de hominibus solum, sed & de reliquis animalibus. Inueniam: Et uetus in indulget sensibus clementia porcis. Vergilius in tertio Georgicorum de equo dicit. Frigidus in Venere senior. Meliores annos per metonymiam dicit, id est, commutationem nominis: non enim anni meliores sunt, sed uita quam intra annos uiuimus. Opinioni, id est sane in hoc loco, diciturque passus uir magne opinionis, id est, de quo habetur magna opinio. Aliquando pro sententia animi accipiuntur, sic dicimus opinionem Platonis, opinionem Democriti. Seneca in consolatione ad Martiam: Presumpta opinio de non timendis terribilis. Detrahere, auferre uel remouere. Quod autem detrahere pro infamare dicitur, figurate dicitur, quia detrahit quis aliene laudi. Inuiriā temporum, id est obliuionem, nam diuturnitate temporum omnibus rebus euenit obliuio. Memoria quandoque ponitur ut hic pro ea parte animi, quae res perceptas continet: quandoque pro etate, quae in inuiscuitusque memoriam potest uenire. Cicero in tertio de Officijs: Cratippo huius memoriae principi philosophorum. Floruisse, per translationem pro uigiisse ponitur. Vsum quandoque pro consuetudine accipiuntur. Ouidius in primo de Arte: Vsum opus mouet hoc. Vati parete perito. Quandoque pro commoda facultate administrandarum rerum. Horatius: Pauper enim non est cui rerum suppetit usus, id est, administratio. Quandoque pro utilitate. Vergilius in Buc. Quin tu aliquid saltem potius quorum in diget usus. Milia.] Mille quandoque numerale est cardinale, sic dicit Ouidius: Mille modi restant, estque pluralis numeri, omnis generis. Quandoque est collectiuum, tunc est singularis numeri, neutri generis, additurque ei genitiuus pluralis. Horatius: Mille otium passit. dicimusque eo modo, unum mille, duo millia, quatuor millia. Praeceptorem dicitur magistram artis alicuius quae opere continetur reliquiarum artium, quae solum cognitione continentur. Instructores uel doctores rectius dixerimus. Praestare, quandoque significat antecellere, Salustius in Catilina. Omnes homines qui praestare sese student ceteris animantibus. Quandoque significat praebere. Inueniam: Praestabat castus humilis fortuna Latinas. Martialis, Vt praestem Pyladen aliquis mihi praestet Orestem. Quandoque significat facere quod dixertis, ut hic. Et in libro de Clementia: Non praestas fidem. Deposui.] Deponere nonnunquam demittere, deorsum ponere. Vergilius in duodecimo Aeneid. Ille ut dea posuit proferret fata parētis. Aliquando alicuius fidei pecuniam aut simile committere, unde & in iure ciuili actio ex deposito dicitur. Modo, quandoque significat id quod tibi, uel soli. Verg. 4. Aeneid. Tu modo posce deos ueniam. Quandoque non sicut uulgos exponit idem quod iam significat, sed quod paulo antea. Lucanus in 4. Qui modo in absentem uultu dextraque furebris. Commisit.] Committere quandoque significat alteri tradere, sic hoc loco accipitur, Terent. in And. Nec satis dignam cui committas primo parte mulierem. Quandoque significat facere. Cicero Fabio Gallo: Non committam ut ipse tibi insanire uidear. Quandoque significat quasi conuressere, Sic Suet. in uita C. Caligulae, Senecam commissiones meras scribere, id est, ut sic dicatur, solas confuturas, & quasi collectionem facere rerum male coherentium. vsque, praepositionem Donatus dixit esse, mihi magis uidetur esse aduerbium, nam namquam inuiguit uerbo cum casu, nisi addatur ei praepositio ad, aut alia aliqua. Vergilius in Bucolicis: vsque ad aquam & ueteris conuressa cacumina sagi. Videtur autem mihi sicut à quis quisquam & quisque, sic ab ubi usquam & nusquam & usque dictum esse, unde & quandoque pro semper positum inuenitur. Illud necesse est impetrem.] Non dixit ut impetrem, sicut paulo post: Necesse est enim per omnia studia mea errarem, non addidit, ut errarem. Mos est polite loquentium sic dicere, necesse est faciam, necesse est dicā, non ut faciam, ut dicam. Passim, dicitur quasi temere ex passu in passum obuēnit. Controuersiarum.] Controuersia dicitur quae quae Declamatores dicebant declamādo, sanē de quocumque, per disceptationem quaeritur, controuersia dicitur, & res controuersia uocatur ea de qua ambigitur. Illud autem monendum non est, penultima eius nominis corrigi, nisi usus in doctorem hoc sicut plerisque corrūperet, nam philosophia, theologia, geometria, debent habere accentum in antepenultima ad rationem latine eloquentium, tamen quia graeca sunt, & graeco more penultimam accunt, utcumque excusati uidentur proferri penultima acuta. Praesto est.] Credo haec uerba Praesto & Cedo, quemadmodum & amabo, longo usu loquendi à significatione uerborum ad aliarum partium orationis uenisse de tora,

esse detorta, ut quum diceretur adesto, responderet alter, praesto adsum, id est facio quod vis, adsum. Inde tandem usu eod deductum, ut intelligeretur praesto pro eo quod est promptum aut paratum. Sic et cum diceret quis, dicam tibi hoc, respondebat alter, cedo id est, permitto dicere; et ibi per secundum tuum, dicebat alter, cedo ito; id est, permitto ut eas. quod et Terentius significasse videtur in Heautontico, dicens: Dumque sermones cedimus, inde postea consuetudo tenuit ut diceretur, cedo manum, cedo cantharum. Observantia, id est circum mentem uelut circumuentia.

Occupare, quandoque significat opere aliquo negotiosum facere. Horatius in Poetica: Occupet extremum scabies. Quandoque praevenerit, uel quod latine maxime in eam significationem dici uideo, praevenerit, sic hic ponitur, et Plinius in epistola. In ciuitate in qua omnia ab occupantibus aguntur, id est praeveneritibus.

Seriam.] Serium dictum puto quasi sine risu: dicimus rem seriam et hominem serium, nam seriusus apud emendate loquentes non inuenitur. Frustra, quasi frustra dicitur, quia quod frustra fit fraudat desiderium eius qui id facit, sic et pro defraudando defruendo inuenitur apud Plautum, sicut pro claudo cludo. Precario dicitur fieri quod ob preceptis fit, unde apud Iurifconsultos dicitur quod uel clam, uel precario. Facilis autem iuuenes mei.] Facit deinde Seneca attentos auditores, quia dicit rem esse necessariam et utilem, ut cognoscantur ingenia priorum, cuius tres reddit causas: Prima causa est, quia multum proficitur ad eloquentiam, respiciendo ingenia, et exemplum multorum, quod maxime fiet si multi clari, qui interierunt, rursus per Senecam uelut reuocentur ad uitam, et ea quae optime ab illis dicta sunt, rursus in lucem proferantur. Post ibi: Deinde ut positus aestimare, dicit secundam causam quare utile sit ut mandetur literis eloquentia eorum qui mortui sunt, ut ex illorum comparatione possit intelligi quantum studia decreuerint quotidie, et quantum iuuentus illius seculi declinauerit, et minor sit in dicendo quam fuerint priores illi, hinc sumpta occasione Seneca acerrime inuictur in desidia, et inertiam iuuentutis seculi sui, ut dimissa omni bonorum studiorum cura, ad luxuriam se et turpes uoluptates conuerterit. Deinde tertiam causam ponit ibi. Ipsis quoque multum praestaturus uideo, quoniam multum pertinet ad memoriam eorum extendendam, qui magis in dicendo fuerunt, ne in obliuionem ueniant, ut egregie dicta ab illis literis mandentur. Nam dicit, aut nihil eos scriptum fere post se reliquisse, aut falso inscripta sub illorum nomine proferri, additque facile in studium sibi esse ut omnes priores in dicendo claros colligat, quia omnes quicumque fuerint declamatores egregij nominis audiuerit, praeter Ciceronem, simul cum his originem declamandi et prima initia exponit. Sequitur: In alijs autem. Necessariam.] Necessarium dicitur aliquando id sine quo res esse non potest. Aliquando dicimus necessarium nostrum hominem, quem uel cognatio uel usus rerum nobis, aliquo maiore uinculo alligauit.

Exemplis, hoc est eloquentia, quam imitemini in exemplum. Praecipuum dicitur id qui praecipit, id est praecedit, uel praestat in aliqua re. Auctori.] Auctorem uocat eum cuius sunt prima partes in re aliqua quem caput rei et indocti principalem uocant. Quotidie, dicitur sicut quotannis, quod omnibus annis significat, sic quotidie quasi quot diebus dictum, interpositumque est i ut fieret mollior pronuntiatio uerbi, hinc est facile uidere per q, et non per c, scribendum esse. Pronitate.] Pronus dicitur proprie antrosum in terram inclinatus. Ouidius in primo Metamorph. Pronaque quum spectent animalia cetera terram. Os homini sublimis dedit. Inde figurate dictum est pronum, quod quasi inclinatum in decliuum fuit, quod promptum uel paratum est. Insolenti pro superba posuit hic, sic et uulgo accipiunt. Proprie dicitur quod praeter solitum est, Terentius in Andria. Quid tu hic insolens. Circa. Ciceronem, id est circa Ciceronis tempora. Fuerunt enim tunc multi in dicendo clari, ut Hortensius, Calpurnius, cui multi palmam eloquentiae Latinae dederunt, Pollio, Messala, et multi praeterea. Luxuria non proprie significat id quod nos hodie per eam accipimus, hoc est impudicicam, sed magis omnem affluentiam et superfluum lasciuam et delicias uitae. Sic Ouidius in epistola: Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus. id est lasciuia, cuius contrarium est frugalitas. Sive quum praemium honestissimae etc.] Vult inuicere praecipuam causam quam obire perierit eloquentia, quam Fabius Quintilianus ponit in libro de causis corruptae eloquentiae, nam quamdiu populus Romanus in libertate fuit, ut quisque eloquentissimus erat, ita plurimum potuit in ciuitate. Postquam uero Iulius Caesar armis oppressit tempus, et omnia unius uoluntate gerebantur, tunc potuit et dignitas et honores quae antea a populo propter eloquentiam dabantur, in solius Caesaris potestate erant. Ergo dicit: postquam occidit praemium honestissimae rei, hoc est, quando ista amplius pro eloquentia sperari non poterunt, etiam tunc neglecta et praetermissa est coli eloquentia. Sive fatio quodam, etc. Simile est ei quod Sallustius dicit in Catilina: Omnia orta occidunt, et aucta sic fenescunt. Sic et Lucanus in primo: Summisque negatum stare. Vnde et Hippocrates dicit in Aphorismis, quod apud Graecos in prouerbum uersum est: Bone ad summum habitudines sunt salutes uel periculosae. Languor, id est segnities, uel torpor, uel molities. Languidum enim dicitur quod se demittit, qualia sunt membra, uel collum dormientis hominis uel mortui. Psallendi.] Psallo graecum est, sed a Latinis perinde ac si suum esset acceptum. Hoc autem interest inter cantare et psallere. Cantare enim proprie uoce modum lari significat: Psallere uero per musica instrumenta. Sic Gellius in decimonono nocturno Att. dicit: Puerus habebat qui uel uoce canerent, uel psallerent lyra. Quamquam Cornelius Tacitus uitam graecum uerbum, dixit seruum canere per tibiae

per tibiae doctum. Saltandi.] Saltare latine dicitur quod hodie barbare corizare dicimus, unde et exultare uenit, hoc est uehementer saltare, quod uulgo pro gaudere ponit, quod si fiat per transumptionem dicendum est, quoniam soleant homines nonnunquam praegaudere saltare. Et obiter aliud uerbum explicemus, quod exultandi uerbo in sacris literis saepe iungitur, iubilare, quod quid sit non omnes intelligunt. Est autem iubilus sonus in conditus pastorum, aut aliorum hominum plaudentium, aut gaudium clamore testantium, unde dixit Calpurnius in Bucolicis: Et laeti uenient ad iubila lauri. Dictum est hoc nomen ab interiectione iu, sic enim solent gaudentes clamare, iu iu in triumpho, aut Bacche. Inde dictum est iubilare. Capillum frangere.] Sic ad nostrum usque memoriam solitus est crinis calido ferro crispari, quod ferrum latine calamistrum dicitur. Specimen, media breui pronuntiatur, significat ostensionem aut exhibitionem aspectus, quasi hoc est quod se spectari cupiunt. Vergilius in duodecimo: Solis autem speciem. Dicitur a specio uerbo antiquo. Aequalium.] Aequalis dicitur quem hodie socium uocamus uulgo, quia aequalem habeat etatem. Quod nati sunt inuiti manent.] Vult dicere, quia molliciem et delicias et temeritatem mulierum affectant, inuiti manent quod nati sunt, id est uiri, et si fieri posset in foeminas cuperent se uertere. Magni Catonis.] Duo sunt Catones clari apud literatos nominis, quorum alterum maiorem uocant, quoniam alterius proauus fuit. Hic et alio nomine Censor uocatur, quoniam censuram gesserat: Alter Vticensis uocatur, quia in bello ciuili, quod inter Iulium Caesarem et M. Pompeium gestum est, quum Vtica quod oppidum est Africa, esset, audiens uictas Pompeij partes in Africa esse, seipsum occidit. Nam quae pueri in schohis Catonem uocant, eius libelli quis fuerit autor parum constat. Est enim uerisimile Catonem uocatum esse eum librum, quoniam acrem et seueram morum censuram peragat, ad imitationem Catonis maioris, quem satis certum est rigidum et acerbum fuisse censorem. Hic ipse est de quo hoc in loco Seneca loquitur. Oraculum quid sit Seneca apte et explicite definiit, quod quilibet accipi potest qui alicui rei praestat. Quintilianus in M. athenatico: Sicut constat apud sacre artis antistites, id est professores uel doctores dixit. Dedicabo.] Nota hic interpretatione huius uerbi dedico contra communem nostrum morem. Vulgo enim dicitur grammatice indocti, dedicare quasi Deo dicere, quum proprie dicatur dedicare, quasi ab alijs uni dicere. Comentarij dicuntur libri, in quibus celeriter ea quae comentati sumus, id est quae excogitamus, congregamus uel colligimus. Magni nominis, id est insignis fame. Belatorum ciuilium, quae gesta sunt inter Augustum Caesarem et M. Antonium aduersus interfectores Iulij Caesaris. Colonia.] Colonia proprie dicitur oppidum uel bello uictum, uel alijs casibus exhaustum, in quod uel milites uel cives alterius oppidi ad colendum et habitandum mittuntur, unde et colonia Agrippinensis dicitur, quam hodie uulgo Coloniā uocamus, ab Agrippina Neronis matre illic nata. Et colonia Traiana ea quam Saitones hodie uocamus, quoniam ibi Traianus accepit nutium quod factus esset Imperator. Et hic coloniam suam uocat Cordubā, in qua natus fuit. Atriole, ab atrio dicitur. Est autem atrium id quod ante aedes est postquam primum ostium intrauimus, quod sub dio est, et non tectum aut clausum adificijs. Praetextatos.] Praetextati dicebantur nobiles adolescentes qui non dum uirilem togam sumpserant. Erat enim praetexta genus tunicae, quae soli nobiles utebantur, ita dicta quia genere quodam textura extrinsecus ornata esset. De alio dici, etc. Hoc de Demosthene graeco oratore dici solet, qui a Luciano dicitur eloquentiam quum ante se uelut mortua et machinis propulsa esset, uiuam et suis uiribus mobile reddidisse. Declamabat autem Cicero, etc. Vult dicere Ciceronem non esse usum ad declamandum talem genere thematum, qualia nunc in scholis fiunt, qualia sunt quae paulo post Seneca ponet. Theses.] Theses dicitur apud nos positio, Cicero propositum uel consultationem uocauit, est genus quaestionis commune sine circumscriptio ne personarum, locorum et temporum, ut: An colenda sit amicitia, an ducenda uxor. Alia est quae uocatur hypothese, id est suppositio, quam Cic. in libro Partitionum cotrouersiam uel causam uocat, quae habet in quaestione certas personas, loca, tempora, et reliqua genera attributorum, ut: An Ciceroni iungenda sit amicitia cum Caesare: an Cato tempore belli ciuilis recte duxerit Martiam uxorem. Caluim.] C. Caluus insignis facundia fuit etate Ciceronis, qui nonnullos ad eum deditos sibi habuit, ut omnibus eum oratoribus praerferrent. Incunabulis.] Cuna sunt lectuli puerorum in quibus agitantur, unde incunabula dicitur prima illa etas qua pueri in cubis peragunt, hinc per translationem pro primis initijs ponitur. In alijs autem.] Hic iam uelut proprium huius primi libri prooemium ponit Seneca,

nit Seneca, & uitam studiiq; & genus dicendi Portij Latronis commemorat, hoc enim satis apparet fecisse Senecā in omnibus horum librorum præfationibus, ut cuius auctoris declamationis esset in quoq; libro explicaturus, eū autorem insigni aliqua commemoratione illustraret. Sed quoniam hi libri fragmentati & tantum cōcepti in manus nostras peruenierunt, sicut reliqui librorum & declamationum partes, ita præfationes etiā librorū magna ex parte perierunt. Ergo hic ut dicimus, Portium Latronem qualis in studijs fuerit explicat, & primum quo impetu erga studia fuerit, qualis uox, quæ firmitas corporis, postea quā insignis memoris, postremo genus dicēdi illius et quo modo se exercuerit, exponit. In alijs, scilicet auctoribus declamationum, quos ponam. Beneficium proprie dicitur quod gratis & nulla accipientis obligatione datur. Latronis.] Latro hic est proprium nomen, quando autem appellatum est, significabat apud ueteres eum qui mercede militabat, quem hodie stipendiariū uulgus uocat, auctor est Fest. Pompeius. Deinde apud posteriores eum significat qui uias obsidet, & uiatores spoliat, nā qui occidit homines, grassator dicitur. Iuuenalis: Interdū & ferro grassator agit rem. Retractare hoc loco Seneca pro eo quod est rursus tractare ponit uel repetere. Aliiter Vergilius in duodecimo: Nihil est quod dicta retractent Iguari Aeneadae, id est reuocent, uel inficiuntur. Sic Augustinus inscripsit librum Retractationum, cum in quo emendauit ea quæ sibi uisus est minus exacte dixisse. Indulst.] Indulgere significat non ueniam dare quem admōdum nos uulgo dicimus, & Nonius Marcell. inter reliquas eius uerbi significaciones ponit, sed idem est quod obsequi, uel benignum præbere, sic hoc loco dicit: Nemo plus indulst, id est, Nemo ingenium suū benignius tractauit. Lusus.] Inter lusum & iocum hoc interest, quod lusus magis dicuntur illi, qui opere aut corporis exercitio sūt, ut est cursus, saltatio, alea, pila: locus magis in uerbis est. Solertia à solio, quod teste Pōpeio totū ueterē lingua significabat, & Arte dicitur quasi tota ars, aut totus artifex. sic & solennis, quasi totius anni festus dies, & sollicitus quasi totus citus, id est agitur. Prouocabat.] Prouocare apud ueteres id significabat quod hodie in iudicijs appellare uocamus, unde dicebat cui Senatus cognitio displicebat, prouoco ad populū, id est populū iudicem innocuo. Quādoq; significat ad certamē uocare. Iuuenal. Patricios omnes opibus quū prouocet unus. Vix dicitur fieri quod fit quide, sed parū abest ut nō fiat. Proprie aut dicitur fieri, quod non fit, sed parū abest quā fiat. Suetonius tamē in uita Neronis dicit: Vt uix reductus sit, pro eo quod est, propē reductus sit. Tristitia, id est asperitas uel molestia. Pertinacē.] Pertinacē Varro in libris de Lingua latina dici uult à pertinēdo, quū id Plautus relictus uidetur ostendere à pertinēdo, id est iugiter tenēdo dictū esse, sic enim apud eū in Captiuīs duobus interrogatur: Quid tu ais, tenax ne pater est eius? Respondeturq; imō edepol pertinax. Feriarum.] Feriæ dicuntur festi dies, & dea inde omnes quibus à publicis actionibus iudiciorum aut aliarum huiusmodi rerum cessatur, dicētur ut arbitror à feriēdo quoniam tunc uictime solite sūt feriri, id est cædi. Dies autem quibus laborare licet, profecti dicuntur, id est, procul à festiis. Nouato.] Nouari dicitur ager quādo dimissis uno anno requiescit, deinde feritur, unde & noualia hi agri uocantur. Vergilius in Bucolicis: Impius hæc tā culta noualia niles habebit. Hinc dicit Seneca nouatum robur post ocium ac quietem à studijs reparatum & confirmatū. Dispensare, id est per partes diuidere. Asidua.] Asiduos ab asidendo dictus est. Contentione, impetu, conatu, instantia. Corpus.] Prosequitur de uoce Latronis & firmitate corporis, quale id fuerit. Solidum à solo dictū est, quia firmum est, ut solū, id est extrema terre cutis infestimus. Unde & solea dicta uidetur, quod ea solum attingimus. Duratum.] Durare quādoq; actiuum uerbum est, ut hic. Sic Lucanus: Nam certa damna Durata iam mente malis firmāq; tulerunt. Quando neutrale est, significat persistere. Vergilius in primo Aeneid. Durate, & uosmet rebus seruate secundis. Lucubratiōibus.] Lucubrare dicitur ad lumen studere. Quintil. in decimo inest. Quibus fuligo lucubratiōum bibenda. Negligentia.] Negligere non dicitur ut uulgo intelligimus pro obliuisci, sed est contrarium eius quod est diligere, significatq; uel contemnerē uel paruifacere. Lateram.] Latus & latera pro corpore sepe presertim pro superiore parte eius accipiuntur, id est pectore & uentre, quāquam proprie significant id quod omnes intelligunt, firmitatemq; præcipue tribuimus eis & debilitatem, propterea quod ea maxime ex lateribus præcipiuntur. Hispanæ consuetudinis morem.] Hispanus homo dicitur, ues Hispaniensis: homo Germanus, res germanica: homo Teuto: res teutonica, sic Martialis dicit: Ne librum ad urbem non Hispanum, sed Hispaniensem mittamus, id est librum qui sit factus in Hispania, sed non uideatur habere ingenium Hispani. Confunduntur tamen hæc sepe apud auctores, presertim poetas, itaque hic etiam Seneca dicit: Hispanæ consuetudinibus, non Hispaniensis. Non sudorem olei.] Ita erat mos ueterum ungi oleo, aut in sole, aut ad ignem. Ablutione, id est balneo. Digeri, id est per membra dispergi. Nam quod in stomacho fit, id proprie non digeri, sed concoqui dicitur. Et colorem mutauerat, id est, decolor factus est & pallidus. Memoria & natura.] Hic laudat insigni Latronis memoriam, quæ est præcipuū instrumentū oratoris. Est autem memoria aut naturaliter bona, aut si minus bona est, arte adiunatur. Est autem ars ea à multis tradita, Cicerone, Quintiliano, & a plerisque item nostri seculi scriptoribus, & est res sanæ maioris exercitiij aut laboris ad faciendum quā ingenij ad percipiendū. Latroni certe in primis egregiam fuisse memoriam facile est uidere ex his quæ de eo Seneca commemorat. Felix.] Felicem crediderim

crediderim à factura dictum, cui plurima factura proueniat Edificendi.] Edificare est ex scripto memoria mandare. Lente hic dixit pro tractum uel paulatim. Lentum autem dicitur proprie quod flexibile. Verg. in Bucolicis: Lenta salix quantū pallenti cedit oliuæ. Anxie, id est sollicitē, ab angendo dicitur, unde omnis grauior cura anxietas animi dicitur. Impetu, id est uī, ab impetendo, inueniturq; apud poetas impete in ablatiuo, ut apud Ouidiū: impete nūc uisus. sicut & rite pro ritu. Stylus à sūlos græco dicitur, id est columna. Sed ars summa etc.] Dnas ponit uirtutes perfecte memoriæ fuisse in Latrone, quarum prior est, celesiter perciperē quod discēdum est: altera uerō ea quæ percepta sunt fideliter continere. Codices.] Codex liber à ueterē consuetudine dicitur, solebāt enim præsi in tabulis scribere, quæ caudices uocabāt, deinde mutato sono literarū, codices, sicut et plaudō plodo, & cautes cotes dixerunt. Aiebat.] Aio proprie significat affirmo. Sic Terent. in Eunūcho: ait aio, negat nego. Historiarum.] Historia à græco historēo, quod est narro uel recensero dicitur. Ducent, id est aliquem clarum uirum, ut Miltiadem, Themistoclem, Alexandrum, Scipionem, Cæsarem, aut quemuis talium præstantium uirorū qui magnas res gessisset. Acta, id est res gestas. In promptu erāt. Solet dici, hæc res est in promptu, id est, parata est ad manum, ut statim promi, id est proferri possit. Plus iusto, id est plus quā oporteat. Sic Ouid. Cur mihi plus æquo flauī placuere capilli. Virtutem.] Virtus à uiro quasi uirilitas dicitur. Operosa, difficulti, laboriosa. Exiguū ab exigendo dictum est, id est contemnerē, quia modicū sit & uile, & nullius precij. Quod Cyneas fecit.] Ponit aliqua in signia exempla egregiæ memoriæ. Cyneas iste legatus fuit Romā à Pyrrho rege Epirotarū, qui bellum cum Romanis gessit, uictusq; tandem redijt in Græciā, unde uenerat, & quum Argos ciuitatē oppugnaret, tactu fragmenti lapidis molaris à muliere quadam a regina occisus est. Legatus uocatur quem hodie barbære loquentes ambaſtorem dicunt. Plebem.] Plebs dicitur populi pars altera. Populus enim Romanus in patres, hoc est senatum & plebem diuidebatur. Patres enim dicti centum quos in consiliū publicū Romulus initio condidit Rome assumpsit, quīq; ab eis progeniti suere Patrij uocabantur: at quorum progenitores ex his patribus nō suere, Plebij dicebantur, quāquam in senatu essent. Aut quod ille fecit.] Huius Quintilianus etiam meminuit quū de memoria tractat, quis tamen hic fuerit non explicat. Hortensius.] Hic insignis fuit orator Romæ, & diu palmam eloquentiæ tenuit, deinde equalis est ei factus Cicero, demum proximus habitus est post Ciceronem. Auctione.] Auctio dicta est quidam mos uendendi res, quando exposita re uenali traditur illi quisquis pollicetur plurimum se uelle dare. Dicta autem est auctio quoniam semper ex sequentis pollicitatione augetur. Argentarijs.] Argentarius dicitur ille quem hodie uel mensarium, uel bancharium uel trapezitam ut ueteres uocamus, uel quod cōmunius est, campforem. Suspendam, pro metaphoram, id est differam, protraham. Occasio proprie dicitur commoditas temporis ad rem aliquam gerendam. Euelleretur id est auferetur, scilicet mihi Senecæ. Illud unum non differam.] Nunc de genere dicendi Latronis dicit, ostenditq; deceptos in eo plerisque qui crediderunt eum fortiter dicere, sed parum subtiliter, nam & subtilitatem etiam in primis laudibus illius fuisse docet, sed propter robur & impetum orationis non ita apparuisse eam. Argumentum autem subtilitatis hoc facit, quod priusquam inciperet dicere, sedens adhuc proponebat omnes quæstiones controuersas quæ erant dicturus, ut appareret nihil latere eum de quo ambigi possent in controuersia, & ut ea omnia que proposuerat oratione exequeretur. Quæ in re sciendū est, unam controuersiam sepe aut ferē semper potius in multis diuidi quæstiones. Exempli gratia: Socrates iniuste ad mortem condemnatus fuit Athenis positusq; in carcere, permittitur sibi si fugere uelit occulta à carcere fuga. Deliberat ergo Socrates an fugiat. Hæc primum uenit generalis quæstio, an iuste quisquam possit contra sententiā iudicij ciuitatis facere, deinde an erumpere ex carcere, iam etiam si ad mortem condemnatus sit, post hæc an cū Atheniensis hoc liceat, an iam grandi ætate, an philosopho, an uxorem & filios habenti, & reliquæ quæstiones, quæ omnes ex persona Socratis ducuntur, has omnes quæstiones qui potest in qualibet controuersia peruidere, & in dicendo exequi, certissimum præstat sine dubio subtilitatis documentum, has ergo quæstiones quum antequam inciperet dicere Latro proponeret, & in dicendo seruariet, ne aberraret ab eis, certum est ei non defuisse subtilitatem. Sed dicit Seneca subtilitatem propter reliquas dicendi uirtutes absconditam in eo fuisse, nec apparuisse tam notabiliter in eo. Differam.] Differre quādoque significat differentiam habere, ut: differ homo ab equo dicimus. Quādoque significat moram facere, ut Vergilius in sexto: Distulit in seram commissa piacula mortem. id est protracta. Aliquando significat in diuersum ferre, ut Terent. Differor misera doloribus, id est, differpor, distrahabor. Fortiter, id est magnis & grauibus sententijs & uehementibus. Parū subtiliter, non acute, uel inſidiosie, uel circumspecte, uel acute Sedens.] Quū enim declamarent surgebant. Fiducia.] Fiducia in bonā partem dicitur: dicitur enim fiduciam habere, qui certa spe fretus confidit. Confidentia uerō in malam partem dicitur plerumque apud auctores, quia quis contemnerē confidit, quāquam confidere etiam in bonam partem dicitur. Vergilius in primo Aeneidos: Ausus & afflictis melius confidere rebus.

Actio, pronuntiatio dicitur: pronuntiatio autē magis ad uocem, actio uerō ad gestum pertinet, Si quo, si quis, si quid, & similia, enclitice legenda sunt, ut accentus in si trāsferatur, quod hinc deprehēdere licet, quod ueteres si

qua similis dictio post si poneretur, & literam inferebant, ut tanquam una dictio pronunciaretur, itaq; dicebat sic
 bi, secunde, pro si ubi, si unde, & necubi idem. Apparere dicitur ab ad & parere, id est obedire. Hinc ministri
 magistratum apparitores dicebantur, quoniam semper obediunt et in conspectu sunt. Hinc ergo figurate quicquid
 in conspectu est apparere dicitur. Manifestum, certum, exploratum, credo dictum, quasi quod manu feratur: sicut
 in festum, qui in alium fertur. Et festum id est factum ad sacris ferendis dictum videtur. Oratoria virtutes.] Que multe sunt,
 copia, suavitatis, lenitas, ornatus, magnificentia, gravitas & alie. Fundamentum.] Bene dixit fundamentum, nam
 primum est in omni controuersia uidere quid in omnem partem possit prodesse, quid obesse nobis, quod quum dili
 genter disperximus, tunc illi subtilitate & acuminis iudicij relique virtutes oratoria accommodantur. Superstru
 ctis molibus, id est additis ornatibus & uirtutibus eloquentie. Obruebatur, id est abscondebatur, sic enim semper
 fit, ut quanquam fundamentum firmissima totius edificij pars sit, & cui reliqua omnia innitatur, tamen nimine ap
 pareat. Et nescio, etc.] Acuta & uerissima sunt hę sententia. Inuidia, ab inuidendo dicta sunt: quoniam qui inu
 dia parant, saltus aut loca sylvestra aut aliquam occulta insidant. Effectum apparere, id est persuadere, & peruenire
 animos auditorum. Et habitus, id est specie uel aspectu. Argumenta, Seneca hoc loco pro argumentationibus po
 nit. Argumentum enim res est, uel, ut inquit Cicero, probabile inuentum ad faciendam fidem. Argumentatio uero,
 argumenti est per orationem explicatio. Sententias audire &c. Hoc sicut uirtuum quod posterior etas & seniores
 eloquentie censorum precipue obiecerunt Senecę, ninius scilicet amor sententiarum, quibus & minutis sepe pōde
 ra rerum eleuabat, & crebris & condensatis cursum orationis & impetum confringebat. Marullum.] Proprium
 nomen rhetoris, quem apparatus præceptorē Senecę fuisse. Rhetorem.] Rhetor dicitur græce quod latine orator,
 qui causis in foro agit. Qui docet autem græce Sophistes uocatur, quod nos possumus interpretari doctore, apud
 Latinos uero sere obtinuit consuetudo, ut rhetor qui docet, orator qui dicit, uocaretur. Aridum, non copiosum nec
 cultum, à similitudine locorum aridorum dictum est. Vulgato genere, id est non iustato more eloquendi, sed nouo
 & peculiari. Neesse est me.] Sententia est, neesse est quum de re exili & tenui dicam, ut oratio mea exillis sit &
 arida, recte, quia respōdit Latro exilitatē orationis sue nō ex rei uitio, sed ingenij sui cōditione provenire. Quam
 maxime, id est statim & mox in presentia illius temporis sicut enim pleriq; dicunt quum maxime, id est tam aduo
 dum. Solebat autem.] Dicit quomodo solitus sit exercitari Latro, ut uno die scriberet nihil præter argumentatio
 nes, alio nihil præter sententias, alio solum figuras. Deinde morem eius fuisse nunquam obliquare orationē schema
 tibus, nisi id exigeret necessitas. Epichremata.] Epichrema Quintil., interpretatus est aggressionē, estq; id quod
 alij syllogisum uocant, dictumq; est Epichrema hoc est aggressio uel conatus, quia eo aggressimur, uel conamur
 rem demonstrare. Enthymemata.] Enthymema ab ἐπιθυμία quæ græco id est cogito dicitur, quasi cogitatum, uel
 animo conceptum. Et hoc nomine aliud Aristot. significat, aliud Cic. & Seneca, & qui circa eos fuerunt, aliud no
 stre etatis dialectici. Aristot. enim desinit enthymema esse syllogisum ex uerisimilibus & signis constāte, ad eod nū
 la alia re differt enthymema à syllogismo, nisi quod certo genere materia cōstat. Cicero uoluit nomine enthymema
 tis accipi genus argumentationis esse contrarijs ducta, ut: Quem alienū fidam inuenias, si tuus hostis fueris? Quid sa
 tis est, cui Roma parū? Si hostis Catilina, cur tu ciuis? Nostri dialectici uolūt enthymema esse syllogisum imperfectū
 cui altera propositio nō hoc est maior aut minor deest, ut: Hęc ego si tantū potui sperare dolorē. Et perferre soror
 potero. Hic autē enthymema accipiendū est pro eo quod secūdo loco dixit, hoc est argumentatione ex contrarijs ducta
 Translatiūtas.] Dixit hic translatiūtas sententias, quia cōmode ad quēuis usum trāsserri possunt ut quæ nō de cer
 ta una re dicuntur, sed in cōmune, de instabilitate fortunę, de luxuria, de auaritia, & ut paucis dicā, sentētia est, ut
 uult Aristot. cōmune aliquod pronunciātiū, quod ad partē aliquā morū uitęq; pertinet: quisquis ergo de simili re
 dicit, potest eas in orationē suā trāsserre. Itaq; si dicat Hector. Pulchrū est mihi pater laudari abs te laudato uiro,
 non est proprie id quod uocamus sententiam: sed si dicat detractis personis. Pulchrum est laudari à laudato uiro, iū
 dicitur sententia. De seculo, id est quæ ad reprehensionem seculi pertinent. Ferē enim à prima origine rerum
 priora secula laudata sunt, præsentia reprehensa. Supellectilem uocabat.] Per translationem nempe. Supel
 lect enim est instrumentum omne domesticum, quo ad quotidiana ministeria utimur, ut sunt mensa, lance, cantha
 ri, lintet, uideturq; nomen id à super & lecto dictum, quoniam ueteres in lectis canabant, unde omne instrumentū
 quo cœna explicatur, & instruantur lecti, supellectilem dictam esse uidetur. Schemata.] Schema græcum est
 interpretatur figura uel habitus, oratores figuram dicunt, suntq; nōnunquam dicta schemata omnes figurę quibus
 ornatur oratio, siue eę sint in singulis uerbis, siue in collocatione uerborum, siue in sententijs. Hic autem caput sche
 ma pro figura sententię, quæ uelut obliquatur oratio, ut quod recte uel nō satis decore uel non satis utiliter dici po
 tesse, id circūi quodam dicatur. Vnde & controuersias quasdam figuratas dicunt auctores, in quibus euenit sepe ut
 quum per unius criminis defensionē in alterius suspencionem cadēdū sit, quod ne fiat uel rem pro re, uel personā pro
 persona, uel rem pro persona, uel personam pro re subijciūt. Itaq; Cicero pro Ligario quū Tubero objiceret Liga
 rio cōtra Cæsarē eum fuisse, quū tamen ipsemet Tubero contra Cæsare arma tulisset, & Cicero hoc ipsum objiceret
 Tuberoni

Tuberoni, quod quidem si tāquam crimen objiciebat, neesse erat ut premeret eodē crimine Ligarium, quem de
 fendebat: Si tanquam inuidiosum, neesse erat offendere aures Cæsaris, qui iam nihil asperius in Tuberonem dictū
 a quo animo laturus erat. Substituit ergo pro persona Tuberonis personā suam, & dicit seipsum etiam cōtra Cæsa
 rem fuisse, hocq; in summam laudem clementiæ Cæsaris conuertit, apud quem hoc audet tam liberē confiteri.
 Abundauerit: Abundare, sine aspiratione scribendum est, dicitur à præpositione ab & unda, quasi propter pleni
 tudinem effluere. Schemata obscura ea sunt, per quæ quod aperte dictum aures offenderet, occultius dicitur, quale
 est apud Curtiū, quū interrogare uult Darius rex de uxore sua, an intulerit ei uim Alexander, & propter ingentē
 amorem feminæ pueret eum tam obscenis de ea uerbis uti, dixit: Aufus ne est aliquid & dominus & iuuenis? Si
 gnificās in iuuenē uolūtate libidinis, in domino potestātē, quibus duabus rebus, uolūtate & potestate, omnia sūnt,
 significauit quidē id ipsum quod apertius dicturus erat, sed ab omni turpitudine uerborū abstīnit. Scio quā
 diosa, &c.] Hoc uult dicere, quū res expectatur odiosi sunt longi apparatus, quibus differunt id quod expectatur.
 Erant enim Circenses ludi equestres Romę quibus equites decurrabant: antequam cōmitterentur autem ludi, præ
 cedebat pompa, hoc est præmissio equorum, qui in conspectu populi traducebantur ociosi, ut uiderētur à spectato
 ribus, & reliquis apparatus ludorum fortē ostētabatur populo. Pompa à græco pempō, id est mitto dicitur, quia
 præmitti solet ante ludos aut triumphos, aut alia id genus. Dicere diem, id est polliceri certam diem qua dicturus
 erat. Sic Iuuenalis: Latam fecit quum Stacius urbem, Promistiq; diem. Dicebat etiam dicere alicui diem ad Præ
 torem, aut ad populum, qui ad certam diem aliquem in ius aut ad populi cognitionem uocabat.

PATRVS ABDICANS. CONTROVERSIATA PRIMA.
 Liberi parentes alant, aut uiuanciantur,
 LBX.

THEMA. Duo fratres inter se diffidebant, alteri filius erat: patruus in egestatē in
 cidit, patre uetate adolecēs illū aluit, ob hoc abdicatus, tacuit, adoptatus à pa
 truo est, patruus accepta hæreditate & locuples factus est, eger cepit patre uetate
 patruo aluit illum, abdicatur. PRO ADULESCENTE. PORTII LATRONIS. Quid
 mihi objicis? Puto luxuriam, quicquid unquam immodesta largitione effudimus, id
 omne consumebatur in alimentum duorum senum, cum uetaret me pater aiebat ip
 se, mihi cū egerem alimenta non dabat, eō iam perductus erat, ut omnem spem
 ultimorum alimentorum in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum, & inimic
 cum. Ecce oppressit incrementem, quid acturus es & pluris tibi pater efferendus
 quàm alendus est, quis rogatus est? aut quis porro tam locuples, frater alere nō po
 teit. Miserrimus senex diuitias suas & iam extremum blandimētum in stipem per
 didit. Ipse, inquit, me non aluit, imitationem alienę culpę innocentiam uocas. Nec
 eo quidem actimas, quanta ista crudelitas sit, quod si quis fratrem nō alit, nec à filio
 quidem alendus est. Quid adoptionem iactas? Tūc ad te uenit cum habere dicitem
 patrem. Parcus quæso fratres. Præsentem habemus deos, scis tuto te facere etiam si
 abdicaueris. Alam, fatendum est crimen meum, tardius miser sum. Item do pœ
 nas ego parentibus in eis, cum in cetera odium sit, tantum in meam notam quærūt.
 O felix spectaculum, si uos in gratiam possum reducere, faciā hoc quod uultus quo
 que uestri hortantur. Surgite patres, adeste iudices, alter mihi ex parentibus serua
 tus, alter seruandus est: porrigite mutuas manus in gratiam, me fœderi mediū pi
 gnus addite. Inter duos contententes, mediū elidit. Ergo morietum uidebo, per
 cuius cineres iuraturus sum? Omnis instabilis & incerta felicitas est. Quis crederet
 iacentem super crepidinem Marium fuisse cōsulem, aut futurum? Quid porro tam
 longe exempla repeto tanquam modo non sit qui illum uidit. Quid non timendum
 felicibus putas? quid desperandum infelicibus? IVNII GALLIONIS. Ego indi
 caba cur me abdicēs, tu indica cur adoptaueris. Quadam accedunt noua. Equidem
 noua. Illud non miror quod misericordia objicitur. Illud miror, quod hic objicit. Sic
 enim me gessi, ut hoc crimine duos patres obligarem, uterque me amat, uterq; ali
 miser deliderat, uterque prohibet. Nec secum, nec mecum fortuna bene conuenit.
 Componite aliquando bonos quidem, sed contumaces uiros. Vter discordiæ cau
 sam præbuerit, nolite à me exigere. Vterque patruus est, uterque pater est. Transiit
 ad istum fratris sui & fortuna & animus, misericors sum, non imuto patrem si natu

Vide Quintil.
lib.7.

al. frater

ram mutare potuiffem. P. ASPRENATIS. Fortunæ lex est præstare quæ exegeris, miserere mutabilis est casus, dederunt uictis terga uictores, & prouexit fortuna quos destituit. Quid referam Marium sexto consulatu Carthagine mendicantem, septimo imperantem. Ne circa plura instabilis fortunæ exempla te mutamus, da quis alimenta rogetur & roget. OTHONIS IVNII patris. Timeo mutationem, & ille nihil prius ex bonis quam filium perdidit. ARELÆ FVSCI patris. Eequid cerno peregrini penates, an tuos? Non sum hospes grauis, unum senem adduco, hoc tibi uicio pater placui. Venit ignotus senex, nolo transire iacentem, per patrem rogat. Ergo aliquis peribit fame, qui filium suum optat superstitem? Quid hoc esse dicam quod me tam periculose abdicat, quod toties isti fortunam mutat, quoties ego patrem. Redite in gratiam. Inter funestas acies armata manus in foedus porriguntur. Perierat totus orbis nisi iram finiret misericordia. Aut si tam pertinacia placent odia, parcite, factatus inter duos patres utriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus, positus inter duo pericula, quid faciam? qui alunt abdicant, mendicant, qui non alunt. Illud tamen pater deos testor, diuitem te relinquo. CAESTII PII. Tali me operi præparauerant, uolebam fratres in gratiam reducere, hoc tu obijcis: at nisi impetraro ut boni fratres sint, impetrabo ne mali patres sint. Vterque me amauit, uterque pro me uota fecit, quantum essis dixerō, uterque me aluit. Quæ causa fuerit discordiæ nescio. Timeo ne iste prior egere cœperit, Quid obijcis pater? scio quædam in hac ciuitate propter istud crimen adoptatum. Fratrem, inquit, alere noluit. Inuenisti quomodo possim me defendere: possum liberos tollere, & præ meis oculis narrem auum illorum fame perisse. Non fefelli & qualis essem sciuit cum adoptares. Bis abdicatus sum, uolo utrumque causam meam agere, ne uirum pro me uolo, adlit mihi alius, semper causa mea habebit aduocatum patrum aut patrem, alter alterum amet, uterque me amabit. Vis illum ueras poenas dare? sentiat quæ iniuriam fecerit bono fratri. POMPEI SYLONIS. De patre bene quod eum per aratam nosse non possum, sed habet & ille beneficium meum, duos eius filios alui. Surge infelix senex, quid putatis illum flere? quod egerit? quod abdicauit, quod aluit. ARGENTARII. Vides enim, liberalis in domo tua esse cœpit, ille propter me duxit uxorem cum foras iuuenem adoptare posset. Hæc abdicantis fure uerba. Iad illum quem magis amas quam patrem. Non omnibus imperiis parendum est, nihil interim noui facio, scis me & priori patri non paruiffe. Venit immissa barba capilloque deformi, non senectute, sed fame membris trementibus, semerfa & tenui atque elisa teiunio uoce ut uix exaudiri posset, introrsum conditos oculos uix alleuans: alui, quomodo queritis? quomodo istum. CORNELII HISPANI. Putas me hodie non abdicari sed adoptari. Volo quædam futura prædicere patri, hic quem uis adoptari, inimicum patris tui inuito patre aluit, reliquit æquo animo te uestram domum, ut cum mendico uideret. Noueris oportet hoc eius uitium, ad præstadium calamitosis misericordiam contumax est. Nec tamen habeo quod de hoc conuicio queri possim, hoc enim patrem, hoc patrum perdidit. Quam multi patres adoptent talē filium. Bis abdicor. Homo est, non uis ali hominem? Ciuis est, non uis ali ciuem? amicus est, non uis ali amicum? propinquus est, non uis ali propinquum? sic peruenitur ad patrem, homo est, ciuis est, amicus est, propinquus est cognatione. Ergo non erit uitium porrexisset stipem, nisi dixerō pater est? VIBII GALLI. Circuibō tecum per aliena limina, ostendam omnibus & me qui alimenta dedi, & te qui negasti. ROMANII HISPANIS. Scio pater melius esse quod tu dicis, istud ego si possem, nunquam abdicatus essem. Fateor uitium meum, hoc quoque prior in me emendare uoluit pater, nec potuit. Impulisti me in fraudem, qui me abdicat, aiebat non oportet fieri, tu dicebas oportet, tibi credidi. Non dedit, inquit mihi alimēta, deuenerunt tibi: Quisquis alimēta a mendico rogatus est, nihil amplius quam misereri monstrat, uade, ad patrem, ad filium, iam quidam nobis eadem fortunam precatur. Crede mihi sacra populi digna est. ALBVTII SYLLII. Tolle uestras diuitias, quas huc atque illuc incertæ fortunæ fluctus appellet, redite in gratiam, innocēs sit, PARS ALTERA, VALLI SYRIACI. Crescere ex mea posuit inuidia,

inuidia, sequamur senes, quod uocat ambitio iuuenilis, & conditionē illi prebebimus, melius se potest factare quam defendere. Atqui iustus metus meus tu es, ne hæredē ingratum scribam, inimicum relinquam. Inter cætera quæ mihi cum inimico patiar esse omnia, & hoc est infelicissimum, ambo tristissimam egimus uitam, excepto uno quod alter alterum egentem uidimus, profecimus: ad hæc istis uerborum contumelijs, iussit, ad cælum manus sustulit, fassus se huius spectaculi debitorem, & tunc primum fratri uitam præcatus sum: lætitiā patrimonij parati, ut extant calamitatum stupores, nullam percepi, nisi quod isti daturus erā omnia, illi negaturus. Liqueat nobis deos esse, qui non aluit, eget, qui in domum suam fratrem non cepit, in publico manet. Acquauit iam potentiam meam cum illius potentia fortuna, nisi quod hoc prior facere non possum. Adoptaui te, cum abdicatus es, cum abdicas, abdicor. VIBII FVRRII. Cum egerem, aiebam satis se uindicauit, quod a dispensatore locupletis inimici, consors modo omnis fortunæ, diurnum petam. MARRILLI. Ille autem audebat rogare, qui mori mallet quam uerba sua sibi dici: multis debeo misericordiam, a multis tuli, quisquis est qui me ulla calamitate similem effingit, perinde habeo ac si gradu cognationis attingat. Scio quam acerbum sit supplicare exteros, scio quam graue sit repelli a domesticis, scio quam graue sit, & quotidie mortem optare & uitam rogare: & si tu non odisti eum qui mihi fecit iniuriam, ego odi eum qui fecit tibi. DIVISIO. Diuisio controuerfiarum antiqua simplex fuit, recens utrum subtilior an tantum operosior ipsi aestimabitur, ego exponam quæ aut ueteres inuenerunt, aut sequentes astruxerunt. LATRO alias quæstiones fecit, diuisit in ius & æquitatem, an abdicari possit an debeat abdicari: sic querit, an necesse fuerit illum patrem alere, & ob id abdicari non possit, quod fecit lege cogente. Hoc in has quæstiones diuisit, an abdicatus desinit esse filius, an is desinat qui non tantum abdicatus, sed etiam ab adoptatus est, etiam si filius erat: an quisquis patrem non alit puniatur, tanquam æger, uinctus, captus, an aliquam filij lex excusationem accipiat, an hoc accipere poterit, an abdicari debeat. Per hoc quæsiuit, an etiam si ille indignus fuit qui aleretur, hic tamen recte fecit qui aluit: deinde an indignus fuit qui aleretur. Noui declaratores gratias autoribus adiecerunt primam illam quæstionem, an abdicatus abdicari possit, hæc Caestius usus est: adiecit quæstionem Gallio alteram, an abdicari possit iam adoptatus, ob id uitium, quod antequam adoptaretur notum fuit adoptanti, hoc autem ex æquitatis parte pender, & tractatio magis est quam quæstio. GALLIO quæstionem primam Latronis duplicauit sic, licuit mihi alere etiam te ueritate deinde non licuit non alere. In priori parte hoc uindicauit, non posse filium ob id abdicari quod esset iure potestatis, nullum autem intercedi misericordiam. Quid si flere me uetes cum uidi hominem calamitosum? quid si uetes propter aliquod honestum factum periclitanti faueret affectus nostri in nostra potestate non sunt, quædam enim iura non scripta, sed omnibus scriptis certiora sunt. Quamuis filius familiaris, licet mihi & stipem porrigere mendico, & humum cadaucris. Iniquum est colapulis manum non porrigere, commune hoc ius generis humani est, nemo inuidiosum ius postulat, quod alteri profuturum est. LATRO illud uehementer presit: non feci ratione, affectu uinctus sum, cum uidiffem patrem egentem, mens non constitit mihi, quid ueteris nescio. Hoc aiebat non esse tractandum tãquam quæstionem, esse tamen potentius quam ullam quæstionem. FVSCVS AVRELLIUS Pater hoc mouit in ultimo tanquam quæstionem: putauit te quamuis ueteres nihilominus uelle ali a fratre meo. Vultu uetabas, aut mihi ita uidebaris. CAESTIUS audacius, non fuit contentus dicere, putauit uelle te, adiecit uoluisse & hodie quoque uis, & sua figura dixit omnia propter quæ uelle deberet, quare ergo abdicas? puto indignaris præteritū officium. COLOR. LATRO colore simplici pro adulescēte, habere, non quod excuset sed quo gloriatur, non potui, inquit, sustinere illud durum spectaculum. Offensas mihi putas tantum excidisse, mens excidit, non animus mihi constitit, non in ministeriū sustinendi corporis suffecerunt pedes, oculi subita caligine obturperunt. Alioquin ego si tunc mea mentis fuiffem, expectaiffem dum rogaret. FVSCVS istum

al. adoptatus

al. beatam

colorē introduxit quo frequēter uti solebat religionis, mouet, inquit me natura. mo-
ueri pietas, mouet & humanorum causa, & tam manifesto approbata exemplo. Sta-
re ante oculos fortuna uidebatur & dicere talia. Hi sunt qui suos non alunt. ALBV-
TIVS hoc colore. Accessit inquit ad me pater, nec summis uerbis locutus est, non
rogauit, sed quomodo agendum esset cum filio, alere me iussit, recitauit legē, quam
ego semper scriptam etiam patruo putauit: & deinde dixit, praestiti non quantū pa-
tri praestare debui, sed quantum uetanti surripere potui. BLANDVS colore diuerso.
Venit subito deformis squalore, lachrymis. O graues fortuna uires tuae, ille diues
modo superbus rogauit alimenta, rogauit filium suum, rogauit abdicatum suum:
interrogas quamdiu rogauerit: ne dii istud nefas patiatur, ut diu rogauerit, diutius
tamen quam tuli. Quaritis quid fecerit: Quod solebat. SYLOPOMPEIVS hoc co-
lore. Mouet, inquit, me, quod nihil suo iure, nihil pro potestate, quod tāquam pa-
truis accessit, ego uerō non expectaui uerba, non preces, complexus sum, & oc-
culatus sum patrem, dedi alimenta: hoc unum crudeliter feci, quod dixi fratrem de-
disse, non alere, sed exprobrare uisus sum. TRIARIVS hoc colore. Timui, inquit, si
non aluissem ne abdicarer à patre, sciebam quomodo illi placuissem. TRIARIVS
hoc colore. Accessit, inquit, ad me pater obruptus foridibus, tremens deficientibus
membris, rogauit alimenta, interroga uos iudices, hoc quidem si facere oporteat,
nam istū non interrogo. Scit quid facturus sim. Nam patrem ut alteri patri faciam
iniuriam, alteri inuidiam. Cum uetuisset me alimenta praestare, si qua est fides, non
putaui illū ex animo uetare, lenocinatur inquam gloriae meae, ut uidear etiā pro-
hibitus aluisse. MARYLLIVS nouo colore egit. Cecidit in pedes meos senex, squa-
lidus barba capilloq; mouit inquam nescio quis te miser cordia mea, alleuauit cum
ignorarem quis esset, uultis repellam, quod pater est. CAESTIVS hoc colore. Nec
meum cogitauit, patrem meum egentem uideo, frater nec miseretur, nec praestat
alimenta, hoc est inquam noui uitij, eripere filio officium. Sciebam hanc fortunam
meorum, has iam meas esse partes: hoc peccaui quod non ultro ad patrem ac-
cessi, sed aiebam, nolo quicquam aliud praestare, quam illi praestiti. Expectaui do-
nec patruus ad me ueniret, & nunc expectabo. Venit ad me pater, quid habui face-
re: Perducerem illum ad patruum, non feci, merito irascitur. Potuit enim si aluisset
leuare quidem fortunam fratris, sed causam aggravare. BVTIONIS colorem non
approbat Latio, praestitisse se dixit exiguum, tantum quo spiritum posset producere,
& dum descripsisset pallorem eius & maciem, adiecit, appare illū ab inimicis
alū: hunc colorē cum improbare Latio hac sententia usus est: non est, inquit, abdicato
cuiquam ex gloria sui criminis detrahendum. HISPANVS hunc colorem uenū-
stus, nam & miserationi eius qui benignissime alit, adiecit aliquid, & pietati suae ni-
hil detraxit. Quomodo inquit illū alo? Exiguos furtiue cibos mitto, & si quid de mē-
sa mea detrahere potui, famelicis seni porrigo. Non credis, quia scis quomodo te al-
uerim. Colorem ex altera parte quae durior est, ultro aiebat hunc sequendum, ut gra-
uissimarum iniuriarum inexorabilia & ardentia induceremus odia. Thyesteo more
aiebat, patrem non irasci tantum debere sed furere. In declamatione usus est summis
clamoribus illo uersu tragico. Cur fugis: fratrem scit ipse. Hunc colorem secutus SY-
RIACVS, durum sensum uidebatur non posuisse in narratione sic: Infelicissimā am-
bo & tristissimā ambo egimus uitam, excepto quod alter alterum egentem uidi-
mus. Aequē efficaciter uidebatur odium expressisse paternum, hac sententia: uos iu-
dices audite quā ualde egerim, patrem rogauit. Hanc partem meminī apud Cae-
stium declamari ab Albio Plauto, ad quem audiendum me fama perduxerat, qui cum
praetextatus esset, tantae opinionis fuit, ut P. Romano puer eloquentia notus esset.
Semper de illius ingenio Caestius & praedicauit & timuit. Aiebat tam immaturē
magnum ingenium non esse uitale, sed tanto concursu hominum audiebatur, ut ra-
ro post illum auderet Caestius dicere. Ipse omnia mala faciebat ingenio suo, natu-
ralis tamen illa uis eminebat, quae post multos annos tametsi desidia obruta, & car-
minibus eneruata, uigorem tamen suum tenuit. Semper autem eloquentiam eius
commen-

commendabat, aliqua res extra eloquentiam. In puero lenocinatum erat ingenij æ-
tas, in iuvene desidia. Hic cum declamaret partem abdicati, hanc summis dixit cla-
moribus sententiam. ALFII. Quis es tu qui de facto fratrum sententiam feras? Ille
tunc peccauit, tu non peccas, ad te arbitrum odia nostra non mittimus, iudices habe-
mus deos. Et illam sententiam. Audiuimus fratrum fabulosa certamina, & incredi-
bilia, nisi nos fuisset, impias epulas, detestabili parricidio furuum diem. Hoc uno
modo isti frater à fratre alii meruit, quam innocenter. Me contra parricidium uindi-
ca, filium illi suum reddo. CAESTIVS hunc colorem tam strictum non probauit, sed
dixit temperadum esse, & ipse hoc colore usus est, quem statim à principio induxit.
Miratur aliquis, quod cum duo grauissimam acceperimus iniuriā, ego & filius, ego
solus irascor, non est quod quisquam miretur, iam filio satisfactum est. Debuisti, in-
quit, me rogare, ut ipse praestares, debuisti illum ad me perducere, debuisti reconci-
liationem tentare, non famam pietatis ex nostra captare discordia. Fortasse ego cū
egerem, fratrem rogasset, si tu nō fuisset, fortasse ille me rogasset, si tu nō fuisset, po-
terat nobis conuenire, si non fuerit in medio, quē potius miseri cōmunes rogent.
Hermagoras in hac controuersia transit à proemio in narrationē eleganter, rarissi-
mo quidē genere, ut in eadem re transitus esset, sententia esset, schema esset, sed ut La-
troni placebat, schema, quod uulneret, nō quod titubet. Ex altera parte transit à proce-
mio in narrationem Calco, & ipse per sententiā sic. Quid nī filium mihi nolim cum
isto cōmunem esse, cum quo utinam communem nec patrem habuissem. DIOCLE-
S CARYSTIVS illum sensum à Latinis iactatum dixit breuissime, rarissimo genere,
quod sententia uerbis consumatur, nec enim paucioribus potest.

Euclem non leuis declamator, sed dulcis, dixit noue & amabiliter illum aequē ab
omnibus uexatum sensum, quo reconciliatio fratrum tentatur.

SACERDOS PROSTITUTA CONTROVER. II.

LEX. Sacerdos casta è castis, pura è puris sit. THEMA. Quaedam uirgo à piratis ca-
pta uenit, empta à Ienone & prostituta est. Venientes ad se exorabat stupem, mi-
litem qui ad se uenerat, cum exorare non posset, colluctantem & uim inferentem oc-
cidit, accusata & absoluta remissa ad suos est, petit sacerdotium. CONTRA PVEL-
LAMPORTII LATRONIS. Sacerdos nostra adhuc in lupanari uiueret, nisi hominē
occidisset. Inter barbaros quid passa sit, nescio, quid pati potuerit, scio. Sacerdoti ne
purus quidem contigit dominus. Absint ex hoc foro Ienones, absint meretrices, ne
quid parum sanctū occurrat, dum sacerdos legitur: si nihil aliud certe osculatus est
te, quisquis puram putabat. O egregium pudicitiae patrocinium, militem occidit, &
Hercules Ienonem non occidisti. Deducta es in lupanar, accepisti locū, precium cō-
stitutum est, titulus inscriptus est, haec in te inquiri potest. Caterū nescio quid
cellulam & obscœnum lectulum uocas. De pudicitia sacerdotis hic quaeritur. Nemo
inquit mihi uirginitatem eripuit. Sed omnes quali erepturi uenerūt, sed omnes qua
si eripuissent, recesserunt. Quō mihi sacerdotem, cuius precaria est castitas: cum ex
illo lupanari cruenta sugeres, si qua tibi occurrisset. Si mater tua prostitisset, tibi no-
ceret, propter te liberis tuis sacerdoti nō daretur. FVLVII SPARSI. Quid inclusa
feceris, nec quaerere debemus, nec scire possumus. CORNELII HISPANI. Occidisti
hominē, quid respondes: uim afferebat mihi, etiam puto sacerdoti. Pro libertate uo-
ta faciēda sunt, captiuae mandabitur. Pro pudicitia uota faciēda sunt, prostitutae mā-
dabitur. Pro militibus uota faciēda sunt, ista mandabitur. Id enim deerat, ut templa
reciperent, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. MARILLII. Ut sciamus illam apud
Ienonem fuisse, blanda est, domi Ienoni ratios captura conueniet. Age si quis uenit
pertinax, age si quis hoc ipsum concupiuit quod uirgo eras, age si quis, ne negare
posses, ferrum appulit. P. VINITII. Eam sacerdotem facite, quae aut honesta maneat,
quod semper fuit, aut poenam sentiat, si esse delierit. Cuius audacis es puella: etiam
si nobis non timeremus, tu tibi metuere deberes. Aliter deorum numini subiecta u-
niuiscuiusq; conscientia est, aliter nostrae aestimationi. Nos tantum quae feceras pa-
lam, uidimus, illi etiā quae secreta sunt. Indignam sacerdotio dicrem, si transisset per
lupanar,

lupanar. Procedente hac licitor submoueri uidebitur, huic prator uia cedit, summam imperium consules cedent tibi. Quaeunque meretrix prostrata fuit, fugiet. Fas sacerdoti non esset, ancillam tibi similem habere, fieri ne sacerdotem fas erit. Na quod ad sortem pertinet, ne reliqua uirgines contaminaretur, hac segregata est. Castam te putas, quia inuisa meretrix es. Nuda in littore stetit ad fastidium emptoris, omnes partes corporis & inspecta & contrectata sunt. Vultus actionis exitum audire. Vendit pirata, emit leno, excipitur nihil, eo deducta es, ubi tualud honestus nihil facere potuisti quam mori, stipem rogasti, quae sacerdotium rogas. Fortuna, inquit, hoc me cogit pati, misereri debent omnes mei. Et ego misereor tibi puella, sed non facimus miserandas sacerdotes, non est apud nos maximus honor ultimorum malorum solatium. MENTONIS. Honorem habitum aurium maiestatisque uelim uestrae, quod necesse est in hac causa nominare lupanar, lenone, meretricios quastus, homicidium. Quis credat? Inter haec sacerdos quaritur. At mehercules futurae sacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis uestrae summa noticia est, quod prostitit, summa uirtus quod occidit, summa felicitas quod absoluta est: non potest in ea sperari sacerdos, in qua sperari meretrix potest. Alijs oculis leno uitam aestimat, alijs pontifex. BLANDI. Virgo sum inquit, interroga si dubitas archipiratam, interroga gladiatorem, an rogatus uirginitati pepercerit. Non refello, dum scias clausa esse testibus tuis templa. In autione nemo uoluit liceri, ut enotuit, seruisse piratis, non uidebatur iste uirginis uultus, ista constantia, & ne armatum quidem timens audacia. ARELLI FVSCI PATRIS. Ne metuas puella pudica es, sed sic te uiro lauda, non teplo. Meretrix uocata es, in communi loco stetit, superpositus est cellae tuae titulus, uenientes receperit. Caetera etiam si in communi loco clem, tam potius scirem. POMPEI SYLONIS. Excipitur meretricum oculis. Docetur blanditas, & in omnem motum corporis confingitur. Avertit aures petitura sacerdotium, dum reliqua narro, nihil ad uos asseram dubium, nihil audietis, nisi quod uicina ciuitas uidit. Tu sacerdos, quid si tantum capta, quid si tantum prostituta, quid si tantum homicida, quid si tantum rea fuisses? ROMANI HISPONIS. Nunquid hoc negas, colluctatam te tamen cuit uiro, quem in illa uoluntatione necesse est prius super te fuisse. Adijciebat Zeno, merito occisum militem. Plus ausum quam in prostitutam licebat. Exorauit populum. Nunquid & lenonem, nunquid & piratam illum, quem non poterat occidere? ARGENTARII. Armatum inquit, occidi. Quid inermis gloriatur homicidio eius, quem nescio an sero occiderit. CAESTII PII NARRATIO. Ita domi custodita est ut rapi posset, ita clara fuit suis, ut rapta non redimeretur, ita raptae pepercere piratae, ut lenoni uenderetur. Sic emit leno, ut prostituerit. Sic uenientes deprecata est, ut ferro opus esset. Coniectum in urnam nomen eius non est, sed eiectum est, tempus erat non fortiri, urna purgata est. Stetit puella in lupanari, ut nemo te uiolauerit, locus ipse uiolauit. Stetit cum meretricibus, stetit sic ornata, ut populo placere posses, ea ueste quam leno dederat. Nomen tuum perpendit in fronte. Precia stupri accepisti, & manus, quae dijs data erat sacra, capturas tulit: cum deprecareris intrantis amplexus, & omnia alia impetrares, osculorum homines abstinent. Non sine causa sacerdoti licitor apparet, occurrenti tibi meretricem submouisset: Non est credibile, temperasse a libidine piratas, omni crudelitate efferatos, quibus omne fas nefasque iustus est, simul terras & maria latrocinantibus, quibus in aliena impetus per arma est: iam ipsa fronte crudeles, & humano sanguine assuetos, preferentes ante se uincula & cathenas, grauius capitis onera, a stupris remouere potuisti? quibus inter tot tanto maiora scelera, uirginem stuprare, innocentia est. Sed lupanar accepit omnes, sordida iniuriosaque turba huc influit, nec quisquam eo ut iudicet, uenit. Aut omnes fauere fabulis tuis, aut omnibus persuasum est. Nemo in tanta euntium redentiumque turba inuentus est, qui fortunae tuae uellet illudere? Ergo tu cum tam innocens quam dicit uixeris, ista passa es, credis deos esse? Nihil, inquit, passa sum: hoc satis est nupturae sacerdoti parum. Ibi adhuc fuisti, discede, ignota es, discede

es, discede, nitiunt nota es. P. ASPRENATIS. Contradico non inimicitis cuiusquam impulsus. Quod enim odium, quae inimicitiae cuiusquam esse possunt, quam nemo ciuium suorum norat antequam prostitit. Monet respectus omnium uirginum, de quibus hodie grauis fertur sententia, si in ciuitate nulla inueniri potest, neque meretrice castior, neque homicida purior. Piratae te uiolantam seruauerunt: a sacerdote se non abstinuisset pirata, leno, mango. De sacerdotis pudicitia, his sponsoribus credendum est: la cuius in piratae in yoparone. Contrectata es alicuius manu, alicuius osculo, alicuius amplexu. An melius pirata seruauit quam pater? conuerfata est diuitius inter humano sanguine delibutos, inde est profecto quod potest hominem occidere. Proclama ingenuam esse te, quid expectas? cum in lupanar ueneris, iam tibi omnia templa praeclosa sunt. Conferuarum oculis inquinatur, inter ebriorum conuuarum iocos factatur, modo in puerilem, modo in muliebrem habitum composita. Istinc ne patri quidem redimenda es. Nulla satis pudica est, de qua quaritur. Non legeret te sacerdotem, etiam si sacerdoti seruisses. Virginem esse sacerdotem nostram, ex credimus meretrici, lenoni, piratis, haec enim testium summa est. Castigationem ex pontificis maximi arbitrio meruerat sacerdos, si te a lupanari redemisset. Conuenit omnis libidinosorum turba, & concurrunt ad meretricem nouam. Illud certe fateberis, pudicitia tua precaria est. Tot intrauerunt cellam tuam gladiatores, tot iuuenes ebrii, & omnes ante militem inermes. Ego illam dico prostitisse, illa se dicit etiam medica, se, pudicitiam sacerdotis meae etiam carnifici debet. IVNII GALLIONIS. Ambitiosa lex est, ad sacerdotium nonnullas non sanctitatis tantum, sed felicitatis admittit. Inquirunt in mores, in corpus, in uitam. Vide tu quemadmodum tam morosa legi fastidiosa. Capta es a piratis, inter seruos, inter homicidas, in illis myoparonis angustiis spaciata es. Videmus quid in te audere potuerit feritas hostium, libido barbarorum, licentia dominorum. Certum habeo iudices cum hac feritatem barbarorum audieris, fauetis illi, ut quam primum mutet seruitutem. Sic istam seruauerunt piratae, quemadmodum qui lenoni essent uendituri. Stare in illo ordine, ex eadem ueste metisa, in eo loco uiuere, in quo etiam si non patiaris stuprum, uideas. Aliquis forsasse inuentus est, quem hoc ipsum friraret, quod rogabas. Ipse autem leno pepercit? Ignoramus istos, quibus uel hoc in eiusmodi quatuor praecipue placet, quod libitiam uirginitatem decerpunt. Seruauit te leno, quam prostitutus erat in libidinem populituta est. Sic leno tanquam nos castam e castis. Omnes, inquit, exorauimus. Si quis dubitat, an meretrix esset, audiat quam blanda sit. Haesisti in complexu, osculo, pacta es, ut felicissima fueris, pro pudicitia impudice rogasti. Quid faciam mulieri in crimina sua delitescenti? Cum dico uim passa es, occidit inquit, cum dico hominem occidisti, inferebat inquit uim. Sacerdos nostra stuprum homicidio, homicidium stupro defendit. DIVISIO LATRO in has quaestiones diuisit, an per legem sacerdos fieri non possit, & si lex illi non obstat, tamen sacerdotio indigna sit. An lege prohibeatur, in hac duo diuisit, an casta sit, an pura sit. An casta sit, in hac diuisit. Verum castitas tantum ad uirginitatem referatur, an ad omnium turpium obscenarumque rerum aestimationem. Puta enim uirginem quidem esse te, sed contrectatam te oculis omnium, etiam si citra stuprum, cum uiris tamen uolutare. Non casta talis, qualis uideri potest, cui lex nocere uult. Matrem quoque incestam esse, si ad uirginitatem tantum refertur castitas. An haec uirgo sit, Aiebat Apollodorus quidem placere, si fixa esset haereat & tuta, sed hic non repugnare controuersiam huic suspicioni. Non enim potuit adhuc uirgine, & multa sunt propter quae credibile sit non esse: illud adijciebat, denique etiam si non essecero, ut credant iudices non esse uirginem, conseqvar tamen ut non putent dignam sacerdotio, de qua dubitari potest, an uirgo sit. An pura sit, in hac diuisit: an etiam si merito occidit hominem, pura tamen non sit homicidio coinquinata: deinde an merito occiderit hominem innocentem, uti corpore prostituto uolentem. Absoluta est, ostendit non puram se esse sed tutam. An idonea sit, in tractationes quas quisque uult diuisit, an idonea sit tam infelix ut caperetur, ut ueniret lenoni potissimum, ut prostitueretur, occide

re hominē cogere, ut causa diceretur. CAESTIVS etiā altius petit & obijcit quo d
tam utilis fuisset ut non redimeretur. SYLO POMPEIVS dum praeceptum sequi
tur, quo iubemur, ut quoties possumus de omnibus legis uerbis controuersiam fa
ciamus, illam quaestionem mouit, Casta de castis: lex inquit de castis, cum dicit, hoc
non tantum ad parentes refert, sed ad omnes quibus cum uersata est uirgo. Non e
nim adijcit e castis parentibus, sed e castis: uult illos a quibus uirgo uenit castos esse.
Intelligo, inquit, sub hoc uerbo multa, castis cum dicit penatibus, tu ex incestis ue
nis: intelligo castis disciplinis, tu ex obscenissimis uenis, quid enim didicisti: & que
cumque loco dicit poterant: idem & in illa parte fecit, pura e puris. HISPO ROMA
NVS accusatoris usus pugnacitate negauit puram esse, non ad eam hoc referēs, sed
ad corpus, traxit impuram esse, quae osculum impuris dederit, quae cibum cum im
puris coeperit. ALBTIVS figuram diuisit in controuersiam. Dixit enim putemus
tres sacerdotium petere, unam, quae capta est, alteram, quae prostituta, tertiam, quae
hominem occidit. Omnibus nego, & sic causam contra singulas egit. FVSCVS AREL
LIVS sic diuisit. Probabo indignam sacerdotio, primum etiam si pudica sit, deinde
quia nescimus an pudica sit, nouissime quod non sit pudica. FVSCVS pro puella colo
rem hunc introduxit. Voluerunt Dijs immortales in hac puella uires suas ostende
re, ut appareret, quam nulla uis humana diuinis resisteret, magis putauerunt mira
culo esse in captiua libertatem, in prostituta pudicitiam, in accusata innocentiam.
LATRO dixit, aliqua capta foelicior fuit, nulla fortior. MARILLVS cum descripsisset
indignationem puellae magnam fuisse, altius quiddam superbiorque uultu ipso prae
ferentem, hanc adiecit sententiam, quam solebat mirari Latro, imo ut ipse aiebat ex
seculari: narrate sane omnes tanquam ad prostitutam uenisse, dum tanquam a sacer
dote discesserint. ALBTIVS dixit, Nescio quis fero & uiolento animo uenit, ipsis
credo dijs illum impellentibus, ut futurae sacerdotis non uiolaret castitatem sed uide
ret, praedixit illi, abstineret a sacro corpore manū: non est quod audeas laedere pud
icitiam, quam homines seruant, dijs expectant. Cruente, & in perniciem cruenta tua,
haec, inquit, arma quae nescis tenere pro pudicitia, & raptum gladium in pectus pira
rae sui torfit: hoc factum eius ne lateret eidem Dijs immortalibus fuit cura. Accusa
tor eius inuentus est, qui iudicij eius in foro testimonium redderet, Nemo credebat
occisum uirum a foemina, iuuenem a puella, armatum ab inermi, maiora uidebantur,
quam ut possent creditur deorum immortalium auxilio gesta. CAESTIVS timuit
se in narrationem demittere, sed illam transcurrit: hoc dixit in sacerdote futura ma
xime debere estimari, pudicitiam, innocentiam, felicitatem: quam pudica sit miles o
stendit, quam innocens iudex, quam foelix reditus. Etiam habemus quandam prae
rogationem sacerdoti ab ipso numine datam, licet isti obijciant illi fuisse captiuam, leno
ni postea seruisse, causam nouissime dixisse, inter tot pericula non seruassent illam
Dijs, nisi sibi seruata fuisset. ARGENTARIVS illud in narratione dixit. Accusator in
hoc maxime premebat ream, aiebat occisum esse intra uerba antequam uim afferret.
SYLO POMPEIVS hac figura narrauit. Eam uobis sacerdotem promitto, quam ince
stam nulla facere posset fortuna. Potest aliquid seruitus cogere, seruitur & barbaris
& piratis, in uiolata apud illos mansit. Potest aliquam corrumpere prolapsi in uitia se
culi praua consuetudo, etiam matronarum notum in libidine magisterium, pudica
permanebit licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre
cogit: fuit in loco turpi, probro se leno illam prostituit, populus adorauit: nemo non
plus ad seruandam pudicitiam contulit, quam ad uiolandam attulerat. Multum potest
ad rectum quoque pudici animi propositum, hostis gladio non succumbere, imo si opus
fuerit, pudicitiam uindicabit. Incredibile uideo in puella rem promittere, iam prae
stitit, adolescentem misericordis populi beneficium polluere tentantem gladio re
pulsit. Fuit qui illam accusaret caedis, absoluta est: ne qua uobis posset esse dubitatio,
quae uentura erat ad sacerdotium, an pura esset, an integra, iam iudicatum est. TRIA
RIVS dixit, negat se puella fecisse, negat illi suis manibus cecidisse: altior inquit hu
mana uisa est circa me species eminere, & puellares lacertos supra uirile robur attol
lere,

lere, quicunque estis dijs immortales qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo
uoluitis emergere, non ingratae puellae opem tulistis. Vobis pudicitiam dedicat, qui
bus debet. Alterius patris color nihil habet difficultatis, apparet quae praeposuit, di
cendum est in puellam uehementer non fordide, nec obscene. Sordide Balilius, qui
dixit, Extra portam istam uirginem, & ostende istam eruginosam manum. VIBIVS
RVFFVS, qui dixit, Redoles adhuc fuliginem fornicis. Obscene, quem admodum
Murrhedius rhetor qui dixit, Vnda scimus, an conuenientibus pro uirginitate te
alio libidinis generi addixeris: Hoc genus sensus memini quendam pratorum di
cere, cum declamaret controuersiam de illa quae egit cum uiro male tractationis,
quod uirgo esset, & damnata postea petijt sacerdotium. Nolumus, inquit, istam ma
ritorum abstinentiam, qui etiam si primam uirginibus timidus remiserit noctem, uir
cinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus, non tantum disertissimus homo,
sed uenustissimus, qui nullius unquam impunitam stultitiam transire passus est, sta
tim Ouidianum illud, Dum timet alterius uulnus inepra loci, & ille excidit, nec ul
tra dixit. Hoc autem uirum aiebat Scaurus a Graecis declamatoribus tractum, qui
nihil & non permiserint sibi, & penetrauerint. HYBREAS inquit, cum diceret con
trouersiam de illo, qui tribadas deprehenderit & occiderit, describere coepit mari
ti affectum, in quo non deberet exigi inhonesta inquisitio. GRANDA VS ASI
ANVS aequae declamator cum diceret in eadem controuersia. Non ideo occidi ad
ulteros, non paterentur, dixit ei, *εὐδὲ quāδραμα ποικίλον δακλον* = nouit uirorum amarum
adulterum acceptum.
in hac controuersia de sacerdote non minus obscene dixit Murrhedius. Fortasse
dum repellit libidinem, manibus excepit. Longe recedendum ab omni obscenita
te & uerborum & sensuum, quaedam satius est causae detrimento tacere quam uere
cundiae. VIBIVS RVFFVS uidebatur quotidianis uerbis usus non male dixisse. Ista
sacerdos quantum mihi abstulit *ἀπελὲς ἄλος*.

INCESTA DE SAXO. Controuersia III.

LEX. Incesta de saxo deiciatur. THEMA. Incesti damnata antequam deiceretur
de saxo, inuocauit Vestam, deiecta reperitur ad poenam. CONTRA INCESTAM
LATRONIS. Hoc expectatis, ut capite demisso uerecundia seipsa antequam impel
leretur, deiecerit, id deerat, ut modestior esset in saxo, quam in sacrario fuerat: uio
latis, & circumlatis in frequentiam oculis, sanctissimum numen quasi parum uio
lasset inter altaria, coepit in ipso quo uindicabatur uiolare supplicio, hoc alterum
damnatae incesti fuit: damnata est, quia incesta erat: deiecta est, quia damnata erat:
repetenda est, quia incesta & damnata & deiecta est. Dubitari non potest, quin usque
eod deicienda sit, donec efficiatur propter quod deiecta est. Patrociniū suum uocat
pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer, nisi ut nec bis deie
cta pereas? Veniet ad colendum Romani imperij pignus, etiam si non stupro, at certe
carnificis manu incesta. Inuocauit inquit deos, statuta in illo saxo deos nominasti, &
mitaris, si iterum te deici uolueris: si nihil aliud, in loco incestarum stetitisti. CAESTII
PII narratio. Quid agam? exponam quando stuprum commiserit: cum quos quibus
conscijs: Ista quia probaui, damnata est, quid postea accessit, quod illam uirginem fa
ceret? quod facit in carcere: quod ducta est ad saxum? quod inde proiecta? ait se in
nocentem, quia perire non potuit. Ita lex de sacerdotij iure, in iudicio queri uoluit,
de iudicibus in supplicio: ampliat a iudicibus in poenam, postulat cum contra poe
nam causa tuta non fuerit, contra causam tuta poena sit. Non putas legem cauisse ut
perires, quae cauit, quemadmodum perires? Exoremus te mulier, ut iterum absolu
aris. Aut tu sacerdotium uiolasti, aut dijs sacerdotem. Male de dijs existimas, si sacerdo
ti suę tam sero succurrunt, lata est sententia, pronuntiatus est, damnata es. Interrogo
te hoc loco mulier. responde mihi. Sunt dijs: ARELLII FVSCI PATRIS. Iterum ex
piamur, quid times propicio deos: erat, inquit, praeuuptus locus, & immanis al
titudinis, diceba tibi, incestam lex mori uoluit, stat moles abscissa in profundum, fre
quentibus exasperata saxis, quae aut elidant corpus, aut de integro grauius impel
lant, inhorrent scopulis enascentibus latera, & immanis altitudinis tristis aspectus,
Z electus

*2. ut dicit Andreas sedes
in uoluntate duntaxat
deu. duntaxat.*

*2. ut dicit Andreas sedes
in uoluntate duntaxat
deu. duntaxat.*

electus potissimum locus, ne damnati sæpius deiciantur. FVLVII SPARSI. Et à su-
peris deiecta, ab inferis nõ recepta, in cuius pœnam saxum extruendum est. IVNII
BASSI. Nihil putabam amplius adijci posse audaciẽstius, q̃ quod in illa cruce Ve-
stam nominauerat: ab ipso enim supplicio in templũ usq̃ reuoluta, quicquid securus
deos sanctissimum est, contactu suo polluit, quam à saxo nusquam reuerti fas
est, nisi ad saxum. Quanto minus q̃ in templũ resiliuit: huc potius uenit, ubi damna-
tur, q̃ illõ ubi absoluitur. ALVTII SYLLI. Si quis adhuc dubitabat de deiecta, ue-
niat & sibip̃si credat. Hæc impudentia uirginis est, in urbe tam beata cum tot supe-
rent uirgines, cum tot principum filia sint, postulat, ut præteritis his potissimum ab
inferis seruetis sacerdotem: Quare ego si incesta sim, uiuõ, nescio, hoc unũ scio, nec
fieri quod non potest, nec porrentum esse quod potest. Absit, nefas est, ut id saxum
absoluat, quod tantũ damnatos accipit. ARGENTARII narratio. Penẽ iudices cœ-
pi, qualis esset rea, sed quid efficiam, cum illam incestam probauerõ: nempe ut de sa-
xo deicienda uideatur, iam uisa est. Non imitabor istius impudentiam, ut repeten-
do iudiciũ, quod factum est improbasse uidear: quod exigebatur, probauit, quod iu-
dicasti exequor. CORNELII HISPANI. Deos deasq̃ inuoco, quos priore iudicio
non frustra inuocauit, incesta quã tardissimẽ percat. Inuocauit inquit numina, quid
inuocas mulier? Si innocens es, dii non sunt. Videte quantum sacerdos peccauerit,
quã nec absolui potuit nec mori. Aut tu sacerdotium uiolasti, aut nos sacerdotem.
Erras, si satis ad sacerdotiũ putas: perire non posse. ROMANI HISPONIS. Ab Tar-
peia ad Vestam, cuius uitam carnifex rupit, à templo ad saxum, à saxo ad templum,
hic pudicæ sacerdotis inter supplicia & uota discursus est, inter superiores inferosq̃ ia-
ctata in nouam pœnam reuixisti. POMPEI SYLONIS narratio. Quod ad rerũ ex-
positionem pertinet iudices, non committam ut deorum immortalium ultionẽ mor-
er, bis incesta saxo deiciatur: lege damnata est, habetis iudicium: deiecta est, habet
tis exemplum. VIBII GALLI narratio, breuis expositio rerum est. Aduersariũ in-
cesti postulauit, accusauit, damnauit, carnifici tradidit, permittitis iam ab rea accusator
recedamus ad absolutionem tuam, ita Dii damnatam absolueret sacerdotem,
sero innocentiam damnata concupisti, uitam deiecta. ALTERA PARS. SYLLI
SPARSI. Damnata deiecta est, absoluta descendit. ARELLII FVSCI PATRIS. Pu-
tarespuellam demitti non cadere. CAESTII PII. Nullam habebat gratiã in tem-
plo, dixerat itaq̃ tantum, deos inuocabat, lex sacerdotem non usq̃ ad saxum defer-
ret, nisi expectaret deorum sententiam. CORNELIVS HISPANVS descripsit alti-
tudinem montis, etiam secure despicientibus horrendã, & adiecit. Carnifex quõq̃
recedens impellit, nihil fecit tanquam rea, contumax est innocentia, turpe putabat
sacerdos rogare, nisi deos. MARILLII. Mirandum est, si oppressa est uirgo sine gra-
tia, cuius enim genibus submisit manus, quem deprecata est: quã tarde rogauit, et-
tiam deos. DIVISIO. Latro in has quæstiones diuisit, utrum lex de incesta tantum
sit, quã deiciatur, nec pereat: an etiam damnata, si innocens post damnationem ap-
paruit, deici non debeat, an hæc innocens sit, an hæc deorum adiutorio seruata sit.
CAESTIVS & illa subiunxit huic ultimæ quæstioni, an dii immortales humanarũ
rerum curam agant. Et si agunt, an singulorum agãt. Si singulorum agant, an huius
egerint. Improbatur Albutium, quod hæc non tanquam particularis incurrentes in
quæstionem tractasset, sed tanquam problemata *περί σποφωυλιν*. FVSCVS AREL-
LIVS PATER sic diuisit, Vtrum incesta pœna sit deici, an perire. Vtrũ providen-
tia deorum, an casu seruata. Si uoluntate deorum seruata sit, an in hoc quo crudelius
periret. COLOR. Hic color ferẽ sententijs quas proposui permixtus est. Quid tamẽ
Castius senserit, indicabo. Contra sacerdotem qui dixerunt, uideri deos infestos il-
li, in hoc eam seruasse, ut diutius torqueretur, aiebat Castius, malle se casu uideri fa-
ctum quã deorũ uoluntate: nam si semel illos interuenire huic rei fatemur, ma-
nifestius erit in pœna seruata esse sacerdotem quã in pœnam actam, quã non
probabat ille. TRIARI. Remissam tibi pœnam putas: ampliata est, & ipsa inquit
ampliatio, quã apud iudices fieri solet, eõq̃ uerbum in sententia positum, non est
damnantis,

damnantis, sed dubitantis. Declamauerat apud illum hanc ipsam controuersiam
Varus Quintilius tunc Germanici gener ut prætextatus: cum descripsisset circum-
stantem, quod tam cito oculis penẽ subduceretur, dixit: Exaudierunt Dii immorta-
les supplicum uoti preces, incestam ne cito supplicium transcurreret, reuocauerit.
Castius multa contumeliose dixit in ipsam sententiam, sic inquit: Quomodo qua-
drigas reuocauerunt, nam & ante posuit similitudinem, quia & hæc de carcere exie-
rat. Cum multa dixisset, nouissimẽ adiecit rem, quam omnes improbauimus. Si ista
negligentia pater tuus exercitum perdidit, filiam obiurgabat, patri mal edixit. PA-
STOR AETIVS hanc controuersiam apud Castium iam senator dixit, & hunc co-
lorem optimum putauit, sic ueneficijs corpus induruit, ut saxa reuerberaret. Multũ
Castius hanc corripuit, & dixit, hoc est, quare ego auditores meos inuitem ad alios
audiẽdos ire, hoc male mihi facit ille, qui aut Anticleta aut Pythicus est. Dicebat
autem in Albutium, qui illis diebus dixerat in hac controuersia durius saxo, & in
Bassum Iulium multa dixerat Virgo, qui de sub saxo. Othonem Iunium patrem me
mini colorem insulsum inducere, quod minus ferendum est, quod libros colorum
edidit. Fortasse, inquit, pœna se preparauit, & ex quo peccare cepit, cadere condi-
dicit. SYLO POMPEIVS hunc colorem tentauit. Præstat, inquit, quaedam dam-
natis sacerdotibus uerecundia, erubiuimus quicquam ex damnatẽ ueste detrahere.
HISPANVS dixit, ita putaueras una te pœna posse defungi, cum in saxo deos no-
minasses: TRIARIVS indignantium uoces descripsit dicentium, quia nõ potes, uis
mori. MARILLIVS dixit, cõstituta in saxo inuocauit deos, publica indignatio exor-
ta est, audet ista nominare deos, audet hoc loco? Quid autem habet iam quod illos
roget nisi bonam mortem? DIOCLES CARYSTIVS dixit. *narratio est de dũro, = inuocam etiam secundum*

VIR FORTIS SINE MANIBVS. Controuersia IIII.

LEX. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utruq̃ corpus interficit,
lat, sine fraude sit. ALTERA. Liceat adulteriũ in matre & filia uindicare. THEMA.
Vir fortis in bello manus perdidit, deprehendit adulterum cum uxore, ex qua filium
adulescentem habebat, imperauit filio ut occideret. Non occidit, adulter effugit,
abdicit filium. CONTRA FILIVM. PORTII LATRONIS. Adulteros meos tantũ
excitauit, me miserum quamdiu facuerunt, postquam deprehenderam, Ego te non
abdicem, quem possem occidere. O acerbam mihi uirtutis meæ recordationem. O
tristem uictoriæ memoriam, ille onustus modo hostilibus spolijs uir militaris, adul-
teris meis tantum maledixi, solus ego ex omnibus maritis nec dimisi adulteros nec
occidi. Quid ridetis: inquam, non habeo manus, uoca filium. Tu uiri fortis filius, qui
stringere ferrum non potes: ne te truncus quidem capere potui, nisi domi, ut unq̃
tamen potui, obluclatus sum, & truncum corpus opposui. Exierunt adulteri tantũ
meo sanguine cruenti. CORNELII HISPANI. O dignum, cui aut pudica cõtingat
uxor, aut impudica, dum armatus est. Te respublica inuoco, quã manus meas possi-
des, quis non putet ut me sine filio fuisse, aut filium sine manibus? CAESTII PII. Con-
ceptus est iste, ex quo sciemus cum adulteros deprehendero. Nunquam putauit fu-
turum salua republica, ut uir fortis sentiret se manus perdidisse. MARILLII. Adul-
teros meos usq̃ ad limen profecutus sum, cucurri miser ad ferrum quasi manus ha-
berem. TRIARI. Deciderunt arma cum manibus, tunc primũ sensi me manus per-
didisse. DESCRIPTIO PVGNANTIS VIRI FORTIS. Diu boni & has manus ali-
quis derisit: cum à patre natus accersitus ut occideret adulteros, uenit ut dimitte-
ret. Ita ego etiam manus pro adulteris perdidit, steti deprehensus ab adulteris meis.
Patris desertor, matris leno, quem putõ iam creditis non esse filium uiri fortis, ter-
tius in cubiculo derisor stetit. FVLVII SPARSI. In bello scias, in domo etiam filij ma-
nus perdidit. Processit in bellum hic unus omnium adulescentis filij uicarius, in acie
uicit, domi captus est, portat inter spolia uiri fortis uolutares adulteros. Adulescens
uenit tempus militiæ tuæ, indignare si deceptus es, tam frustra ad filium quã ad gla-
dium cucurrit, ridebant adulteri truncas uiri fortis manus circa sua arma labentis.
ARGENTARII, Ante patriã q̃ patri negauit manus, libenter causam eius suscepi.

Quis enim illum non uindictet, quid hoc infelicius, quem adulteri tunc riserūt, cum deberēt mori? Vir fortis in ciuitate truncus, integros adulteros spectat. IULIUS BASILIUS. Non est quod putetis puniri illum, ad suos dimittitur, inquam ad matrem suam, nescio an & patrem. Meruit hereditatem illius, quem occidere parricidium putauit. Nulli unquam plus debuisse uiro forti, usq; eō pro uobis pugnaui, ut pro se nō posset. Adulescens quos dimisisti sequere. PARS ALTERA. VIBII GALLI. Matrē, inquit, non occidisti, quam minus hoc crimine perdere debui quam patrē. Pater occidere iussit, lex uetat, non comparassem patri legem, nisi cum illa lex fuisset, alteri putauit parricidium, matrem coram patre occidere. ARELLII FVSCI PATRIS. O misera pietas quae inter parentum uota constitit, non semper scelera nostri iuris sunt, & truces quoq; animos misericors natura debilitat. DIVISIO. LATRO hac usus est diuisione, an licuerit filio, an uindicare oportuerit, an si licuit & oportuit, ignoscendum sit illi, si non potuit indulgentia repugnante. An licuerit, in illa diuisio, an tunc liceat adulterum filio uindicare, cum maritus non est, an tunc liceat ubi maritus in eo loco est, quasi omnino non esset, an oportuerit, tractationis quidem est, q̄ ut quisq; uult uariat. Latro tamen sic ordinauit, oportuit etiam si pater non iuberet occidere adulteram, uiri fortis uxore, oportuit iubente patre, etiam si ipse posset occidere, oportuit cum & iuberet & ipse non posset. Noui declamatores illam quaestioem tractauerunt ex uerbo legis natam. Adulterum cum adultera qui deprehendit, dum utrunq; corpus interficiat sine fraude sit: an nemo possit occidere nisi qui deprehenderit? Tentauerunt & illam an possit abdicari filius, ob id quod illi facere salua lege non licuit. COLOR. Color pro adulescente unus ab omnibus qui declamauerunt, productus est, non potui occidere, ex illa Ciceronis sententia tractus, quam in simili controuersia dixit, cum abdicaretur is, qui adulteram matrem occidendam acceperat, & dimiserat terrore. LATRO descripsit stuporē totius corporis in tanto inopinati flagitij spectaculo, & dixit, Pater tibi manus defuerunt, mihi omnia, sed cum oculorum caliginem, animi defectionem, membrorum omnium torsionem descripsisset, adiecit, antequam ad meredeo, exierunt GORGIAS inepto colore, sed dulci. Pammenes ex bonis declamatoribus dixit. GORGAS egregie dixit. Pammenes dixit. Fuscus Arellius dixit, maius erat scelus quod imperabas, q̄ quod deprehenderas. ALBVTIVS non narrauit, sed hoc colore egit ab initio usq; ad finē. Ego me defendere debeo, si quid mihi obiectum erit, aut negabo, aut excusabo. Si quid exegeris malus uiribus meis, dicam ignosce, non possum. Ignoscit filio pater nauigationem excusanti se non ferre mare, ignoscit non sequenti castra, si non potest, quamuis pater ipse militaris sit. Non possum occidere. Agedum ipsam legem recita, Liceat & marito, liceat & patri. Quare tam multos nominat, nisi quod putat aliquos esse qui nō possunt? Et in descriptione dixit: cum me uocauit pater, hoc inquam putauit supplicium futurum morte grauius, si adulteram filio ostenderet. Et illud dixit, exierunt adulteri inter patrem debilem & filium stupentem. SYLO POMPEIUS hoc colore narrauit, non putauit mihi licere. BLANDVS hoc colore. Vtrinque filij nomen audio, pater rem petit iustioem, mater facilioem. Et illud post descriptionem adiecit, fatebor uobis, parricidium coram patre facere non potui. CAESTIUS hoc colore egit. Profiliuit, inquit, protinus mater, & amplexu suo manus meas alligauit. Ago confusioem meae gratias, quod nihil in illo cubiculo uidi, nisi patrem & matrem. Pater rogabat ut occiderem, mater ut uiueret. Pater ne nocens impunita esset, mater ut ego innocens essem. Pater recitabat legem de adulteris, mater de parricidis. Et ultimam sententiam dixit, occidere si matrem turpe est noluisse se, nō potui. ARGENTARIUS dixit. Nō est quod me ex hoc habitu aestimatis, quod manus habeo, tunc nō habui. Et illud dixit dat poenas tibi, perdidit uirum, perdidit filium, aegrotanti nō assedero, egeatē non alam, omnia mihi libera sunt, iam uitā illi nō debeo. Ex altera parte multa sunt pulcherrime dicta, sed nescio an Graecis nostris cessuri sunt. In hac controuersia dixit AMAS, habet aliquid corrupti haec sententia. LATRO dixit, Quantum ego tunc questus sum cum fortuna mea, quod non cito oculis

los perdidissem. SYLO POMPEIUS dixit, Fili aut oculos erue, aut manus cōmoda. Omnes aliquid belli dixerūt, illo loco quo deprehēsi sunt adulteri dimissi. LATRO dixit. Adulteros meos tantum excitaui. FVSCVS ARELLIUS dixit innuisse nunciā, frigidius dixit contrariam illi sententiam, Adulteros interuentu meo ne excitaui quidem. VIBIUS RVFFVS dixit, Adulteri marito non assurrexerunt. POMPEIUS dixit, Adulescens, deniq; adulteros excita, postq; tu uenisti securus facent: LATRO dixit, Erratis qui me putatis manus non habere, filium uocauit, ut intrauit, ab adultero salutatus est. FVSCVS dixit, Fili, tuam fidem ostēde, te integro manus me non perdidisse: controuersiam mihi de te facit adulter, ueni, utrius filius sis indica. PVNITIVS & pulchrē dixit & noue, sumpsit ab omnibus bene dicta, Irrupit in cubiculum adulterorū, quid mentiar miser, aperto cubiculo expectabant adulteri. CAESTIUS dixit, Vocauit filium, tunc adulter tanq; qui diceret, meus est. VIBIUS RVFFVS dixit, quam ociosus, quam ex securi adulteri transierunt praeter oculos in eos, praeter filij manus. LATRO cum exentes adulteros descripsisset, adiecit, Adulescens, parentes tuos sequere. NICETES illam sententiam pulcherrimam, qua nescio an nostros antecesserit, sed illum Albutium qui Graecis praeminet: cum pugnantem acie se descripsisset, dixit, Me miserum quas manus adulter effugerit: & illud Albutij, nō potui, inquit, matrem occidere, quo excusatioem sis adijce & patrem. ALBVTIVS sic narrauit, ut tanquam filio sciente factum esset adulterium, suspectū quasi patri conscium matri suafecit. P. ASPRENAS dixit, Extenuissimē maritus & dedit adulteris locum: idem dixit, matrem occidere non potes, adulterū certe occide, an & iste pater est? dixerat Nicetes. MYRRHEDIUS dum hanc sententiam imitari uult, stultissimam dixit, Reliqui in acie pugnaces manus.

RAPTOR DVARVM. Controuersia. V.

LEX. Rapta raptoris aut mortem, aut indoratas nuptias optet. THEMA. Vna nocte quidam duas rapuit, altera mortem optat, altera nuptias. CONTRA RAPTOREM. PORTII LATRONIS. Iam se parabat in tertiam, nisi nox defecisset. Stupri ac cufatus stuprum defendit. Cum altera litigat rapta, alteram aduocat. Vindicate patres, uindicate fratres, uindicate mariti, fortior disciplinae publicae securitas surgat, iam binæ rapiuntur. MENTONIS. Postera die erat in huius domo fletus, lamentatio matris spes suas deploratis, cum interim ex alia domo alia uociferatio oritur, alius tumultus, coit populus uelut publico metu exterritus, uix credit duos tantum raptos fuisse. Cum interim producitur publicus pudicitiae hostis, quem una nocte unius uirginis iniuria non fatigauerat. CAESTII PII. Alteram iniuria rapuit, alteram patrociniō: quantum suspicor, ne rapta quidem es. quæris argumentum? non irasceris. quomodo istud fit? duabus iniuriam fecit, una queritur. Misericors sum, inquit. Gaude, habes qui te uindictet. Vide qualem habitura sit uirum, nō est una contentus. ARGENTARIUS eundem sensum dixit, hoc adiecto, non est una contentus, ne una quidem nocte. POMPEI SYLONIS. At quam bene mimum egit, quomodo raptam se quæsta est, qua uociferatione, quam perbene illi optionem cessimus. TRIARI. Perieras raptor, nibis perire meruisses. IVNII GALLIONIS. Sumatur de illo supplicium, constitutur in conspectum publice, cedatur diu, totus hodie peccat, qui tota nocte peccauit. Subito fastidiosus raptor occurrit, & ait, iam nec nuptias uolo. Stulta deciperis, dicam suus? quid dixerim tibi, idem enim dixi & huic, dum te puto, in illam incidit. ARELLII FVSCI PATRIS. Retrō amnes fluant, & sol contrario cursu orbem reuocet, confugiat sacrilegus ad aras, raptorem rapta uindicat. EX ALTERA PARTE. POMPEI SYLONIS. Postera die cum illi narratus esset nocturnus error, dum putat se in unam incidisse, huic priori supplices submisit manus, hanc prius deprecatus est, exorauit, propter hoc puto ista magis raptori irascitur. Altera ex puellis raptorem mori uult, altera seruari reum. Alter iudex damnat, alter absoluit. Inter dispares sententias mitior uincat: dicam quod sentio, magis irascetur, si unam tantū rapuisset, diceret, ergo ego sola digna uisa sum, cui iniuriā faceret? ARGENTARIUS. Referat nunc Virginiā, referat Lucretiam, plures tamē Sabi

nae sunt. Ex tribuitis, potentior est qui intercedit: non est inuidiosa potestas, quae misericordia vincit. Quid cessas puella? pro marito roga. Haec sententia deridebatur à Castio, quasi improba. DIVISIO. In hac controverfia de prima quaestione nulli cū altero conuenit. LATRO primam fecit quaestionem, non posse raptorem, qui ab rapta mori iussus esset, seruari. Si legatus inquit exire debet, peribit, si militare debet, peribit, si legem dicere debet, peribit. Si raptam ducere debet, aequè peribit. Si is ante rapuisset, & nuptias optasset, interposito deinde tempore, antequam nuberet, hanc uitalet, negares istum debere mori rapta iubente? Atqui nihil interest, nisi quod dignior est raptor morte, cuius inter duos raptus ne una quidè nox inter est. Si rapta nuplisset, deinde post tertium diem rapuisset aliam, negares illum mori debere? Atqui quid interest nisi quod honestius tunc maritū defenderes, quam nunc raptorē defendis. Alteram fecit, an rapta, quae nuptias optat, nihil amplius raptori praestare possit, quam ne sua lege pereat, contra alienam legem nullum ius habet. Optasti nuptias, non occidetur tanquam raptor tuus. At idem si eadem nocte qua te rapuit stationem deseruit, fuisse ferietur. Si sacrilegium fecit, occidetur. Licet tu dicas, Quid ergo ego non nubam? Tu raptori praestas, ut illū ipsa non occidas, nō potes praestare, ne quis occidat; quomodo sacrilegus, quibus à te seruatus periret, sic alterius puellae propter uitate seruatus peribit. Si rapuisset te, deinde deprehensus in adulterio adseruaretur in tormentū diutius pereundi, tu interim educta nuptias optasses, datur enim optio & in absentē, uetares illum occidi à marito: Quid interest, qua lege pereat, nisi quod modestius alienā legē impelleres quā tuam. Tertiā fecit, cum quod utraq; optat, fieri non possit, in ea eligenda sit optio, qua ultio ad utranq; perueniat. Atqui mortē optat mea optio, & te uindicat, tua me non uindicat, nec hoc tibi mea optio praestat, quod & mihi, occiso raptore inuidiā. Illa respondet, optio tua me nō uindicat. Vindicā tu meam putas non fieri quod uolo, fieri quod nolo; mihi contumeliosum erit, te dignam uideri, in cuius honorē occidatur, me indignā in cuius honorem seruetur. Istō modo & mea te uindicat. Nempē lex duas poenas scripsit uitae tori, alteram passurus est, nō eris inulta, iam raptor non erit impunitus, habebit poenam, indotatā uxorem. Respondet, eodem modo morietur, sed nō mihi seruabitur, sed tibi. Quartam fecit quaestionem. Si non potest utriusq; rata esse optio utraq;, at dignior sit uictrix. Non quaestionem, sed tractationem, nō raptorem impunitum futurum: si haec uita impunitatis monstretur, ut qui plures rapuisset, tutior esset, neminem non inuenturū aliquam humilem quae se in optionem cōmōdaret. FVSCVS ARELLIVS primam quaestionem hanc fecit, qui duas rapuit perire utiq; debebat: lex, inquit, quae dicit, rapta raptoris aut mortem optet aut nuptias, de eis loquitur, qui singulas rapuerunt, non putauit quenquā futurum, qui una nocte duas raperet. Non quero quid optatis, quod seuerissimè optare potestis occupo, necesse est raptorem mori. Quare utriq; raptae debet ultio contingere. Vtranq; enim non potes ducere, utriq; mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorē pertinet, in qua mors est, Putate enim utranq; nuptias optasse. Quid futurū est? in raptoris matrimonium ambitus erit. Putate illum plures rapuisse quā duas, quid fiet? una nubet, nuptiae ad unam pertinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit, utriq; debet mori, quare dicā, Quod uult eligat, aut nuptias optabunt, aut altera mortē, altera nuptias, Si nuptias optauerint, nō poterit fieri quod utraq; uoluerit. Vno modopotuerit fieri quod utraque uolet, si utraq; mortē optauerit: ergo fiat id quo uno duae uindicari possunt. Hic tractauit, ne exemplum quidem utile est, non utiq; proripere eum qui duas rapuerit, ne hunc morem perniciosissimum introduci ciuitati, ut aliquis propter hoc non pereat, quia perire sapius meruit. Reliquam partem cōtrouersiae Fuscus in hac diuisit, utra optio honestior sit, utra iustior, utra utilior. CAESTIVS hanc partem controverfia sic diuisit, Vtra puella dignior sit, quae ualeat? utra optione raptoris dignior sit. Caestius & coniecturalem quaestionem tentauit, An haec cum raptore colluserit, & in hoc rapta sit, ut huic opponeretur. LATRO aiebat, non quicquid spargi possit suspitione de eo esse uindicandum, Colorem hunc esse non quaestionem, eam quaestio-

Fortè, propter te uicitata.

quaestione esse quae impleri argumētis possit. CAESTIVS aiebat, & cā impleri posse argumētis. Hunc sensum à Latinis factatum NICETES dixit. * GLYCON dixit. DIOCLES CARISTIVS dixit hunc sensum. VIBIVS RVFFVS subtiliter dixit, Volo tibi malam gratiam cum sponso tuo facere, habet amicam, in hoc controverfiam dixit. ALBVTIVS ambulat in masculos, adeò nullum sine amatore uitium est, ut hoc quidam disertum putauerint, ego tamen magis miror, hoc Albutium potuisse dicere, quā aliquos potuisse laudare. Ex Latinis dixit TRIARIVS, Gratulor uobis uirginibus, quod citius illuxit. ARGENTARIVS dixit, quaeritis quid isti finem rapiendi fecerit? dies. LATRO iam se parabat in tertiam nisi nox defecisset:

ARCHIPIRATAE FILIA. Controverfia VI.

THEMA. Captus à piratis scriptis patri redemptionem, non redimebatur. Archipiratae filia iurare eum coegit, ut duceret se uxore, si dimissus esset, iurauit, Relucto patre secuta est adolescentem, redijt ad patrem, duxit illam, orba incidit, pater imperat, ut archipiratae filiam dimittat, & orbem ducat, nolentem abdicat. CONTRA FILIVM. PORTIO LATRONIS. Proh dii boni & haec puella hospitio patris excepta est, prohibeo domo, terra prohibendam. Bonae spei uxor, bonae spei uxor, quae amare potest captiuum, odisse uel patrem. Captus inquit, in tenebris iacebam, narra obsecro soceri tui beneficia, possum inquit iudices esse securus, filius meus ait se uxori parricidium debere. CAESTII PII. Quis interfuit nuptijs suis? pater, denique puella pater. EX ALTERA PARTE. SYLLII BASSI. Hodie captiuus essem, nisi haec archipiratae filia fuisset, ut dixi, patrem habeo, inter bonos captiuos sepositus sum Archipiratae filia uocatur, puto ex aliqua nata captiua, certe animum eius natura à patre abduxerat, misericors erat, deprecabatur, flebat, mouebatur periculis omnium, nihil in illa deprehendi poterat piraticum. Promissi nuptias, & quasi aliquam sacram testationem, trum nomen inserui, eo loco me non deseruit, in quem uenire etiā patres timuerunt. Arcius nos fortuna alligauit, nisi corpus, omnia uinculis, quā ut orba possit diuellere: uidisses teclū pannis corpus, omnia mēbra uinculis pressa, maciem, retrahos introrsus oculos, obritas cathenis & inutiles manus, talē quis amare nisi misericors possit? Decepi te puella, alia pollicitus sum. Venies in patriam mecum; ibi tibi referam gratiam, hic cathenatus, egens, squalidus quid possum? pater meus socer tuus, si enim iam pridem te uocabam, socer, inquam tibi tuus gratiam referet. Quidam auitas paternasq; flagitijs obruerunt imagines; quidam ignobiles nati fecere posteris genus, in illis non seruasse quod acceperant; maximum dedecus, in his quod nemo dederat fecisse laudabile. Si possent homines sibi sortem facere nascendi, nemo esset humilis, nemo egens, unusquisque felicem domum intraderet. Sed quamdiu non sumus, natura nos regit, & in quemcunque uult casum nos mittit. Hinc sumus aestimandi, cum sumus nostri. Quis fuit Marius si illum in suis inspexerimus maioribus? humilis in consulatu nihil habet clarius quā se autorem. Pompeiū si haec editaria extulissent imagines, nemo Magnum dixisset. Seruium regem tulit Roma, in cuius uirtutibus humilitate nominis nihil est clarius. Quid tibi uidentur illi ab aratro citati, qui paupertate sua beatam fecere rempublicā? Quemcunque uolueris reuolue nobilitum, ad humilitatem peruenies. Quid recenseo singulos, cum hanc urbem possim tibi ostendere? nudisti, tere colles. Inter haec tam effusa moenia, nihil est humili casa nobilitis, fastigiatis supra teclis auro puro fulgens praeclucet capitolium. Potes obiurgare Romanos, quod cum humilitatem suam obscurare possint, ostendunt. Sed haec non putant magna, nisi apparuerit ex paruis surrexisse. Misereri illius oportet, quia orba est ista tamen habet propinquos, habet amicos paternos, habet te imbecillitatis suae tutorum fortissimum. Omnes uxores diuites seruitutem exigunt. Crede mihi, uolet in suis regnare diuitijs, & tamen aequum est eam possidere domum, quā meā agnouerit. Si coeperimus esse magis liberi, si paulo speciosior animo eius effulserit domus, si parū blande fecerimus, relinquit, & tunc est tormentum carere diuitijs, cū illas iā senseris. Vides quid inter duas uxores interfuit, ista si nos reliquerit, repetet suos, haec quod

ἐπι τὴν ἑξῆς
καὶ τὴν ἑξῆς
καὶ τὴν ἑξῆς
καὶ τὴν ἑξῆς

dedit dimissa nō auferet. Multi duxere sine dotibus uxorem, quidam ductas non accipere dotes, quidam autem emptis contenti fuere mancipijs, & cum possent accipere diuitias, emere quibus libertatem darent, maluerunt quam suam uendere. Aliquis in adoptionem iuuenis petitur, si uolet ire, quare senex ille qui petit, quales & quos habeat maiores, quanta bona, an satis magno se possit addicere. Aliquis capere orbos senes uult, & suas spes in alienas mortes diffundere, excutiat testamenta, scrutetur census, ubi uerō quare uxorem, uideat an nuptias suas amet, an nihil pluris faciat marito, an misericors sit, an fortis sit, an possit, si quid uiro incidere mali, uelit tolerare. Si his bonis fuerit instructa, dotata est. Non possumus unā felices esse, quod solemus, unā infelices erimus. Fac, inquit, quod imperat, nolo propter me patrem tuum offendas. Ibo, inquit, sola. Tu ibis? quo infelix? Quas petitura regiones? Est enim tibi aliquis locus, pater tuus nobis maria praelulit, meus terras. **CÆSTII PII.** Solent qui coguntur à patribus ut uxores ducant, illa dicere, non sumus etiam nunc apti nuptijs. Ego contra refugio uxore, quia uxorius sum. **ARELLII FVSCI PATRIS.** Insolens malum est beata uxor, cum immensum pondus auri orba attulerit, cum pecunia arcas nostras onerauerit, quid aliud quam beatę seruimus? Altera filium dat tibi, altera patrimonium. Pater utra magis diues est? Locuples est pater, quam mihi concilias. O si scires quam diues hac fuisset. Orba, inquit, est, & hæc orba est. Inter duas orbas ea mihi curanda est magis, quam orbam ego feci. **DIVI SIO.** In hac controversia nihil litium ferē omnes consentiunt. **LATRO** primam quaestionem fecit, An pater propter matrimonium, filiū abdicare possit, cum liberum cuiq; huius rei arbitrium sit. **GALLIO** subiecit huic, etiam si potest imperare filio, ut uxorem ducat, an ei qui iam habet. **LATRO** secundam fecit, si uis est patri etiam propter matrimonium abdicandi, an liberum huic fuerit non parere cum iurasset. Hoc in hac diuisit, an nemo iure iurando teneatur, quo per necessitatem adactus est, an expleuerit iusiurandum, ducendo illam uxorem, an etiam si non expleuit, non teneatur religione, qui coactus aliquid contra iusiurandum fecit, hunc autem cogitā patre super iusiurandum facit, hunc putas parere patri, an debeat? Hic de meritis puellæ & moribus. **COLOR.** Colore hoc usus est. **LATRO** pro patre puellā, non misericordia motam, sed libidine, & ideo non esse beneficium. In argumentis eleganter hanc partem tractauit, etiam si beneficium dedisset, non esse sic referendam gratiam: deinde beneficium esse quod iudicio detur, non quod furore aut morbo. **HISPOROMANVS** alio colore dixit: Illam non amore adolescentis, sed odio patris sui secutam esse. Voluit ille & amoris commendationem detrudere. **BYTEO** longe acerbito colore usus est. Voluit eam nubere non inuito patre, sed secreto suadente, palam dissimulante. Totum hoc gestum, re illi honesta conditionem nuptiarum inuentam cum alio nullo modo possit. Neq; enim aliter illos effugere potuisset, nisi patiente patre. Sed aiebat **LATRO**, non esse tanti detrudere illi commendationem solum adolescentis, ut detraderetur inuidia relicti patris. **FVSCVS ARELLIVS** egregie declamauit, nō enim propter nuptias orbe dimitti illā, sed quamuis orba nō esset, ei ci iussit, non aliam sibi magis placere, sed illam displicere dixit, & hoc quod **LATRO** trāscurrerat, presit. Timere se puellā temerariā inter piratas natā, inter piratas educatā, impiā in patrē. **GALLIO** illud quod omnes scholastici trāserūt dixit, timere se hæc speculatrix esset, & piratis omnes occasiones indicaret, aut certe ne uideretur, nolle se suspectā esse reip. illi iurasse timuit, ne à puella uideretur improbe iusiurandū exegisse, ut quid liberi sibi esset, adiecit iurasse per patrē. **TRIARIVS** dū sententiā puerilem captat, inepte dixit, iurasse & se per orbā. Aiebat enim **Cestius** ualde hanc fieri orbā, etiam si iurasset, **LATRO** aiebat quoq; iusiurandū ineptum esse, nihil enim minus cōuenire, quam aliquem per patrē iurare, patrem relicturā. Omnes honestam matrem puellæ dederunt, omnes dixerunt eam misericordia motā, nō amore. Solus **Pollio** iudicio fecisse uult eam, etiam à misericordia discessisse, dixit enim illam non potuisse cum piratis uiuere. Ut primum honestam occasionem inuenit discedendi, discessisse. **Q. HATERIVS** à parte patris pulcherrimam imaginem mouit.

uit. Cœpit enim subito quo solebat cursu orationis scribere, quasi exaudiret aliquid tumultum, uastari omnia ac rapi, comburi incendijs uillas, fugas agrestium, & cum omnia impleisset terrore, adiecit. Quid exhorruisti adolescens? locus tuus uenit. **GLYCONIS** ualde leuis & Græca sententia est. *nō deest, quia sententia ut ipse respicitur.* **Tolerabilem** dixit illam rem, cum iusiurandū uim describeret, hoc esse quod fœdera sanciret, quo astringeretur exercitus. *ἄρκος ὅτι τειρομένη, καὶ παρὰ τειρομένης νεκρῶν ὑβίων.* = iusiurandum apud grecos = iuramentum apud romanos. **ARTHEMON** circa eundē sensum uersatus est à parte adolescentis, cum dixisset relictum patrem, adiecit: *λοιδοροῖς γὰρ τὸν ἀπὸ πατρὸς τῶν μαρτύρων τὸν ΠΡΟΚΛΑΟΝ.* quod. **TYRANNICIDA A PIRATIS DIMISSVS.** Contouer. VII. **LEX.** Liberi parentes alant, aut uiuanciantur. **THEMA.** Quidam alterum fratrem tyrannum occidit, alterum in adulterio deprehensum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus scripsit patri de redemptione. Pater piratis epistolam scripsit, si præciderent manus, duplum se daturum: piratæ illum dimiserunt, patrem egentem non alit. **PRO TYRANNICIDA. PORTII LATRONIS.** Da mihi epistolam esurientis istius. Manus, inquit, præcitantur, in quam partem corporis tutius seuitia incurrat? cætera membra mea sunt, manus publicæ sunt. Nunquid pero tyrannicidam? talem me dimittite, qualem à piratis receperitis. Non habeo quod de fortuna queri possim, cum qui manus meas configit. Si præcideritis, inquit, manus, irascere, scribe piratæ, si occideritis tyrannicidam. Exitum tyranni rogo, non timeo. Manus quas piratæ soluerunt, iudices alligat. Ex omnibus quæ mihi fortuna terra maritq; priuatim mala publiceq; congestis, tyrannū, adulterum, piratasq; nihil expertus sum durius quam patrem. Tyrannus cum timeret manus meas, non præcidi. Iniuria matrimonij nihil abstulit corpori, piratæ, quasi beneficio meo uiuerent, gratis miseri sunt. Vnum hostem inexorabilem habui, quod felici re, quod subito inimico, non ante tyrannidem nauigauit. Genui, inquit, educaui, nempe istud beneficium & tyranno præstitisti & adultero. Has manus si per te redimere non potes, rem publicam appella. Adulter cum manibus sepultus, tyrannus cum manibus proiectus. Magnis sceleribus irra natura intereunt, non magis tu pater, quam illi fratres. Audite noxam captiui uicem. Tuus sum, si pater meus nihil habet, quicquid habes pro redemptione filij mitte, non est quod timeas, non deerunt tibi alimenta, cum dixeris tyrannicidæ patrem. Pro adultero filio rogas, quarite nūc quomodo tyranni fiat. **CÆSTII PII.** Cedo mihi epistolas patris, quaris unde habeam cum mihi nullas miseris, Duplas dabo pecunias, unico filio rogam. Duplam pecuniam dabo, unam summam pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus præcideritis, hoc ne adulteris quidem licet. Non habui pecunias, sed rogare illos potes, & audacter roga, in misericordes piratas incidi. Quare non alo? quia captum filium tuum non alere parū est. Si dixerō, non redemisti, alere non possum, perdidisti manus, non credis, epistolam lege, duplam pecuniam dabis, auaris dabis, piratis dabis: sic excusabant piratæ, ipsas mihi cum præciderent manus, pater iussit, aiebāt, magnum facinus est sed magno licet. Ages, sum inquit, mentiris. Cedo mihi patris mei censum. Quid ergo alis patrem? dimissus fortasse promittam, cum rogaueris, nihil paciscor? Etiam num manus meas petis, negatam esse epistolā, & habes argumentū, dices erogare adultero soleo. Qui nō aluit, inquit, patrem alligetur. Plus de manibus meis timui. **CORNELII HISPANI.** Quid me rogārit pater, nescio, publica uindicta, cruentum gladium priuato tyranno impressi. Captū me piratæ nihil nihil aliud quam alligauerunt, duplam pecuniam dabo. **Q. PIVS.** Polliceris inquam petiturum te tantas patrimonij uires, habes etiam unum tanquam petiturum te tantas patrimonij, de tyranni arca loqueris. Corrupti frater uxorem meam, quam nec tyrannus uiolauerat. Ut precium piratæ constituerunt, gauisus sum inquam locuples pater, poteram dare etiam si duplā poposcissent, remiserunt me reip. cum manibus, patri cum epistolis. **POMPEI SYLONIS.** Pactus sum de redemptione, scripsi patri, quæcunq; pro tyrannicida uestro pepedisti, certū habeo, solliciti optatis ut hæc literæ ad patrem perueniant, ego, inquit, sic subito: quo ex toto emi non debet, duplo emit, **ARELLII FVSCI PATRIS.** Causam meam tenui apud

iusiurandum apud grecos = iuramentum apud romanos. iuramentum apud grecos = iuramentum apud romanos. iuramentum apud grecos = iuramentum apud romanos.

apud eos qui nihil debebant manibus meis. Tunc primum egere queritur iste, cum manus meas uidit, quid mirum si non putauerunt turpe piratae accipere mercedem quam pater dabat. Ades pietas, si sancte uixi & innocenter, effice ut iste manus meas, qui potest, desideret. Tarde mihi epistola solui uidebatur, hoc prorius in fabulis repleto sceleribus nostris seculo deerat, ut narretur aliquis solutus à piratis & alligatus à patre. **BLANDVS** hic qui uidebatur non habet, quam care tyrannicidæ uestro se mancipat? quid agis pirata filij, piratarum magister, eius crudelitatis emptor, cuius nec piratae conditor est. **ROMANI** **HISPANIS**. Pater piratis salutem hanc eripis filio, duplam dabo. Quid necesse est, potui uilius solui. Ut præcidatis manus. Obstupuerunt piratae & cum dimitterent dixerunt, Indica patri tuo non omnia piratas uendere. **MENTONIS**. Adhuc iudices tanquam pro manibus meis egi, uerum est confitendum uobis, remisse sunt, exhibeo res publici, piratarum depositum tibi, manus hæ tuæ salutæ ad te perlatæ sunt, fac quod uoles: illud unum rogo, si peccauerunt cuilibet tu uinciedas trade, si isti tradis, sic alligabit quomodo uoluit prædere. **ALLEGII FLAUII**. Adhuc qualem optem patrem nescio, diuitem? debilitat, egenam? abdicat, neutrum manibus meis expedit. Duplam dabo, ut manus præcidatis. Filium minus crudelem habuisti. **MARILLII**. Ut allata est epistola, coeperuntq; eam piratae soluere, ut recitata dupla in epistola pecunia est, hic est, inquit, pater quæ uobis laudaueram. **TRIARI**. Vbi est patrimonium tuum illud quod tyrānos instruit? quod adulteros facit? ubi est? certe in me nil impedisti. **PARS ALTERA. SYLLII BASSI**. Infelix futura est etiam uictoria mea, si non tenuero causam, fame moriar, si tenuero, hoc tantum consequar, ne fame moriar. Duxi uxorem nimium fecundam, peperit mihi tria, nescio quæ prodigia uarijs generibus inter se & iudicio furentia, alium qui posset patriam obtinere, alium qui patrem, alium qui matrem. Testor iudices, omnes dies meos, unā seruimus, nemo tyrannidem uno sensit magis. Argumentum habeo maximum, quod uiuo non pepercissetis mihi, si putassetis me patrem tyranni. Dum inter se pugnant, uicit respublica. Reliqui duo qui nihil poterant in nos, inter se tyrannidem exercuerunt: habebat iste nescio quam uxorem, quam in arce cognouerat, si alligare te possem, proficiscentem alligassem. Non opus est tibi magna impensa, ad sustinendum patrem, magna omnia sunt, tu mecum alimenta partire, nolo me tam bene alas quam ego te alui, nolo ignoscas mihi quicquid passus es, quicquid timuisti patrem, posce flagella, scinde rugas, ultores subijce ignes, & mortuam hanc partem, quæ tantum in contumeliam suam spirat, quia extingui non potest, exure: si parum est, fac quod ais ne piratas quidē fecisse, manus præcide, exhibeo tibi, hæ sunt illæ quæ quilibet scribunt. Vbi est gladius tuus? stringe, tyranno licuit uulnere mori, adulter uno ictu breuiter confectus est. Pater te per beneficium similem sortem rogo, ne tu quidem apud piratas famem timuisti, neminem tyrannus sic torst. **PORII LATRONIS**. Fili nihil amplius quam famem deprecator, si tamen inexorabilis es, illud pro beneficio peto, ut aut tanquam adulter moriar, aut tanquam tyrannus. Par erat utriusq; fortuna illo tempore, tu alligatus eras, ego senectute immobilis & uincto similimus, tu in sollicitudine, & ego in omnium meorum solitudine, tu lucem non uidebas, ego etiam modicam, hoc unum inter nos inter est, quod tu etiam à piratis cibum accepisti. **BLANDI**. Deprecabar non pro adultero, sed pro domo ne fratrem occideret, tyrannicidam inquinaret, patrem respergeret. Roganti mihi & has interponenti manus penè præcidit. Hæc sententia deridebatur à Latrone tanquam puerilis, hæc & pro isto est, ut aliquem ex suis reliquisse uideatur, quem non occiderit. **VIBII RVFFI**. Hæ nempè scripserunt epistolam, manus præbeo, præcide & ale. **POMPEII SYLONIS**. Liberi parentes alant, aut uinciantur, ad te legem meam transfero, licet alliges & alas. **DIVIPIO**. Fere hæc uis sunt diuisione, an lex causam nec patris nec filij æstimet, sed hominis, pater an filio alendus sit. Dixit legem hanc pro malis patribus scriptam esse, bonos etiam sine lege alii, an omnes alendi sunt, an hic alendus sit. Hanc questionem **Latro** in hac diuisit, an alendus sit, quod filium à piratis non redemit; hoc loco quarit, an potuisset redimere

redimere, an uoluisset, deinde an alendus sit, si etiam præcidi filij manus uoluerit, non uisimè an præcidi uoluerit: **HISPO ROMANVS** separatim qualituris questionem fecit, an qui non redemit filium non possit ab eo alimenta petere. Sed hoc utraque questionem continet, ut aiebat **Gallio**, & prior in qua quaritur, an omnis pater alendus sit, dicitur enim quid si quis filium excæcauerit? quid si quis non redemerit? Et cum ad alteram questionem uentum est, in qua queritur, an hic pater alendus sit, nihil aliud dici potest, quare non alatur, quam quod non redemit, quàm quod duplam promisit, ut manus præciderentur. **Græcorum** improbam questionem satis erit in eiusmodi controuersijs semel aut iterum annotasse, an in tyrannicidam uti pater hæc lege possit, quasi in sacras & publicas manus ne piratae quidem licere quicquam putent. **Nostri** hoc genus questionis summouerunt. **SYLO POMPEIUS** non eis tantum usus est quibus ceteri cum dicerent, hunc patrem non debere alii, quod non redemisset filium, & quod præcidi manus filio uoluisset: sed à priuatis causis transit ad publicam causam, dixit enim non debere alii hominem perniciosum Respublicæ. qui tyrannum filium habuisset, qui non occidisset, qui desiderasset amissum quod non uindicasset. Sed negauit ullam aliam causam illi esse persequendi tyrannicidam, nisi libertatem publicam, & descripsit mores hominis impij, cruenti, qui quia per liberos non posset, per piratas tyrannidem exerceret, ut liberius diceret, atrocitatum filio dedit: & illud in hac parte laudatum est à Sylone declamante, Coeperat hoc tractare, non debere alii tyranni patrem, omnibus fauentibus illum fame necandum: & cum diu pressisset illum tyranni patrem esse, adiecit, Aude postulare ut illud tibi prosit, quod tyrannicidæ pater es. **BLANDVS** hunc sensum cum postero die declamaret, in frontem uertit, & cum obiecisset quod tyranni pater esset, adiecit, nolite illum auersari, habet quod opponat, & adulteri pater est. **COLOR**. Colorem pro patre alius alium introduxit. **FVSCVS** iratum se illi confessus est fuisse, quod fratrem in conspectu patris occidisset, & huic loco uehementer institit, cum nemo hoc tyrannus, nemo pirata fecisset. Iratus, inquit, ob hoc ipsum sui, quod hoc scelere etiam tyrannicidium inquinaueras, apparet te morbo quodam aduersus tuos furere: & seruauit hęc actionis tenorem, miratus sui hodieq; pacificor nec queror, nec se demisit in preces aut rogauit, sed iure patrio usus est. Illud ad excusandam epistolæ crudelitatem adijciebat. Scripsi piratis non eo animo ut manus tibi præciderentur, sed ut exprobrarem tibi cruentas in conspectu patris fraterno sanguine manus, tuto autem scribebam, sciebam enim pitatas non facturos, nisi pecuniam accepissent. Quamobrem neq; præciderunt, & si sperassent, utique præcidissent. Sed apparuit illas epistolas iracētis esse non promittentis. In ultimum descripsit quàm miser futurus esset, alimenta accipiens illis manibus, quas paulo ante spectauerit fratrem occidentes, & adiecit, quam aiebat præceptore suo dicente, summa cum admiratione exceptam, illum **Homeri Priamo** aptum. **SYLO POMPEIUS** & ipse iram fallus est, aiebat enim non habiturum fidem, si se negasset iratum fuisse, sed iræ causam non dixit. **Q. FVSCVS** transeundas aiebat has offensas quibus ille gloriaretur, hanc causam posuit, quod relictus esset ab unico filio, quod inuito se nauigasset, cum uideret senem orbum iam penè agentem, iam tum illum fugisse ne aleret, & ad preces patrem deduxit, & rogauit in epilogo filium, ut sparsum hoc colore declamasset. Memini hominem inter scholasticos sanum, inter sanos scholasticum. **CÆSTIUS** alio colore usus est, dixit enim non iram illam patris fuisse, sed calliditatem, non habebam, inquit, unde redimerem. Quem rogarem pecuniam in tam auaracitate, in qua ne filij quidem patres alant? usus sum consilio, sciebam piratas non crudeles esse, sed auaros, uolui efficere ut desperarent illū redimi, & propter hoc seruacuum & cum impensa futurū, dimitterent. An prudenter cogitauerim, nescio, feliciter certe cogitauit, post epistolas illas quas accusat dimissus est. **LATRO** se totū ab istis remouit coloribus, & aduocauit uires suas tātō totius actionis impetu, ut attonitos homines tenuerit: hoc enim colore usus est. Nescio quid scripserim, olim iam mihi excussa mens est, ex quo filium in mari uidi unum, alterū in adulterio, tertium

tium in parricidio, ex quo resperus sum sanguine morietis filij, ex quo relictus sum solus, senex, orbis, egens, odi meos. Hic color illius uiribus approbandus est. Quanto enim opus est, ut aliquis accusando se miserabilem faciat. ALBVTIVS omnes colores miscuit, & ut hoc liberum esset, patronum patri dedit, nec uoluit narrare, ad propositionem coepit alimenta pater a filio peti: deinde cum ad defendendum uenit, quod scripsit duplam se daturum si manus praeciderent, primum Latroniano colore usus est: hoc inquit respondeo, nescit quid fecerit, infamia mali est actus: hic physicum introduxit, quomodo magnis calamitatibus animi euerteretur, deinde anthyphoras sumpsit. Mentiris, ille uero iratus fuit: cogis, inquit, me dicere, iratum tibi merito fuisse: executus est omnia, hoc illi inter caetera obiecit, quod occupas fratrem suum ignorasset aut dissimulasset, ait tyrannicidii quoque eius commendationem facere: deinde ad illum colorem redit Caestianum, sed illum puto consilio fecisse quae fecit, quid ergo? quid iste? tandem dicit quare scripsisset? nihil dixit, flet, mori uult, sed non fame. In hac declamatione haec Albutius sententiam dixit dubiam inter admirantes & deridentes, panem quem cani das, patri non das. GLYCON egregie dixit. Gorgonius fuit Buteonis auditor, postea scholae quoque successor, uocis obtusa, sed pugnacissimus, cui Baros scurra rem uenustissimam dixit, centum raurorum uoces habes. Hic putauit uarium colorem se excogitasse pro patre. Ego inquit, dictaui, duplam dabo si manus non praecideritis, librario una syllaba excidit, non, & scripsit si praecideritis: digna res quae uoce illa diceretur.

ARTEMON dixit: ANDREAS dixit, donent NICETES dixit.

TERFORTIS. Controuersia VIII.

LEX. Qui ter fortiter fecerit, militia uacet. THEMA. Ter fortiter agentem pater in acie, quarto uolentem exire retinet, nolentem abdicat. CONTRA TERFORTEM. PORTII LATRONIS. Miserrimus pater iam non uiderem filium nisi abdicarem, fortis plusquam lege aut patris est. Tertio mihi non redditur, sed relatus est, quod patri superest, patri uindico, fugit me filius & quidem ad hostem. Quousque pauidus praetiorum nuncios expectabo, fili mihi uacationem peto. CAESTII PII. Abdico filium ut habeam, non minus uacatio mea reipub. profuit quam militia, duxi uxorem. Sic descendit in narrationem. Tertio audiui uelut denunciantis deos, faciat adolescentis iam felicitatis suae finem. Ego aduocationem in unam pugnam peti, accidit inquam quicquid timeo, si illum amplius in aciem dimisero. Cum diis pactus sum, non timeo inquit, hoc est cur timeam. Obijcitur mihi quod me filius oderit. ARELLII FVSCI PATRIS. O me filio pugnante iam lassum, magna omnia sunt, nihil hoc putas, quod uiri fortis pater timeat? Miserum me, iam hosti nimis notus sum, iam pro te nescio quid etiam lex timeat. Miraris si quod legi satis est patri nimis est? Nunquid luxuria, inquit, obijcis? ego uero te etiam morari posco inter uoluptates. Quousque in duro castrorum facebis cubiculo? quousque somnum classico rumpes? quousque cruentus uisus? simus hilares. Trium uictoriarum uota soluenda sunt, tot acies sustinuisi, tot uulnera, possum cum reipub. queri, sero dimitteris. Subinde audio te dicentem. Malo gloriam quam uitam. Hoc ergo me exanimat, quod mori tibi tam facile est, denique uno quiete bello. POMPEI SYLONIS. Causa abdicandi est, ne sine filio uiuam, quem tam diu non uiderem nisi abdicarem. Abdicatio mea in potestate abdicati est. ROMANI HISPONIS. Quid fatigatae felicitati molestus es? quid expectas donec castris eijciaris? MENTONIS. Erubescit respub. tam cicatrice imprimi potest, adhuc diutius fuit cum hoste quam apud patrem, dum tantum sanatus es. IULII OTHONIS PATRIS, Optimus uirtutis finis est antequam deficias desinere. EX ALTERA PARTE de Albutio. Ter fortiter pugnantem abdicatis, licet. ALBVTII SYLLI. Quis hic subitus insonuit tumultus? nunquid imperator uocat? uenio, plurimum in prima acie laboraui, pudet me ter uictum militare. P. ASPRENATIS, Quousque, inquit, per-

clitaberis? bene habet iudices, pater me putat dignum esse qui saluus sum. Senator post sexagesimum & quintum annum in curiam uenire non cogitur, non uetatur. Praetor licet praetexta toga uti festis aut solennibus diebus, nunquid necesse est? Quicquid aut praemij aut honoris nomine datur, in utramque partem sumi liceat, alioquin desijt praemium esse, cui necesse sit iungitur. Pareo illi patri qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie redeuntis uulnera osculabar. Ad haec noua & diuersa imperia subito me circuegi putas posse? non ita est. Ille in me dominatur affectus, qui animum primum intrauit. Luxuria, auaritia, desidia, iniusticia timor, non dediscuntur, & quoti die haec omnia aut castigantur aut puniuntur, in tantum etiam uirorum tenaces sumus. Crede mihi pater non sum mei iuris, cum ille praemij clamor exortus est, inuadere hostis liber, obstatis cuneos gladijs diducere, hic imperus, hic ardor animi, domum tuam trinis hostium spolijs adornauit: huic supplicationes illas debeo, propter hoc me curiam cum abdicatis diligis. Non animus, non lingua constat, in alieno opere comprehensus sum, toga ipsa humeris non cedit. Ad oblidendum hostem, ad occupandum castris locum, ad interceptos hostium comitatus ire iusseris, animo non otioso. Quotiescunque tumultus aliquis exortus est, in me ciuium diriguntur oculi, meas spectant manus, & adhuc, uerum dicendum, nihil patria debet mihi, nunquam pugnaui nisi coactus. Credis ne quicquid refero tibi? scimus quem uite cursum agamus, eadem pericula nos ubique circumstant, & totidem uitae ad mortem sunt. Interdum contra uacat labor firmiores facit, sepe quos labor roborauerat, desidia consumpsit. MARCELLI. Sine me aliquod meritum in patriam conferre adhuc militia mea munus est. Pugnaui & abdicatus, nec uerebor, ne uilis sit opera mea patri. Athenienses abdicato uicerunt duce, quantum inter illum & me interest, ille abdicacionem uirtute deleuit, ego merui. DIVISIO. Prima quaestio illa ab illo facta est uulgaris. An filius ob id, quod sui iuris sit abdicari possit, deinde an debeat. Haec tota tractacionis est. Graeci illam quaestionem primam solent tentare, quam Romanae aures non ferunt, An uir fortis abdicari possit. Non uideo autem quid allaturi sint, quare non possit: nam quod & uir fortis est & toties fortiter egit, non plus iuris illi adest, sed plus commendationis. COLOR. Colorem a parte patris quidam duriores fecerunt, uoluerunt enim uideri inuisum filio patrem. Item male illum cum hostibus uiuere, quam cum patre, penes omnes, adulescentem infatigabilem esse gloriae, sed propter ipsum patri & moderandum & continendum. Quidam ex toto ad patris indulgentiam refugerunt & non disputauerunt hoc modo, quo Sylo Pompeius disputauit, qui sic diuisit ut diceret, etiam si patrem non haberes, desinere debebas, quia patrem habes, desinere debes, quia pater uetat. Facit illo modo quo Gallio qui sic diuisit hanc partem, hoc inpero Reipub. causa, tua causa, mea causa: sequentia duo uideris, quemadmodum potuit implere illud Reipub. causa, imperare. Sic tractauit, primum ut pluribus iuuenibus pateat ad uirtutem aditus, non debere omnium occasionem fortiter facienda ab uno occupari: deinde expedire Reipub. non uideri tantum ex uno pendere, futurum ut animi hostium crescerent, & suorum frangerentur, si casu ter fortis occidisset. Ad uirtutum utile esse Reipub. ter fortem seruari, ut sit qui ostendatur iuuentuti. Iam illum magis posse ornatum esse quam praesidium. Illum sensum ueterem, Iam pro uiro forti nescio quid etiam lex timeat, hoc loco Gallus posuit, hoc quoque inquit. Ter uiro forti, aut diffidit, aut confulit. Nec illam quidem secuti sunt tractacionem, qua usus est Blandus qui dixit, Militia tibi superuacua est, inuidiosa est, periculosa est. Superuacua est, quia non cogaris, imo uerecunde uetaris. Gloriae causa aliquis militat, consecutus es gloriam, uacacionis causa, consecutus es praemium. Tria domi praemia sunt: & sic transijt, ut diceret, inuidiosum esse unum hominem toties optare honores intercipere, quam periculosa res esset inuidia, quam magnos uiros optasset: hic exempla, periculosa esse militiam, eodem loco collegit, quod certe illud unum non adiecit de lege, non posse illum iam fortiter facere, quia omnes illum hostes peterent, & adiecit. Ideo lex ter fortem dimisit, scit illum iam obseruari ab hoste. His ergo omnis illi, qui amantem patrem induxerant, hoc genere ege-

runt, non possum pati, non possum desiderium tui sustinere. Hoc loco AECHE-
NES ex bonis declamatoribus, cum diceret, non me gloria cupidiorum tui fecit,
non omnibus admiranda uirtus, confitebor inquit, affectus patris, quos ut quisque
uolet interpretetur.

Videbatur hic dum indulgentiam exprimit, non seruasse dignitatem patris. Pla-
cebat autē Latroni potius ratione detineri patrem quam affectu, cum in ratione ha-
beat aliquem locum & affectus. ASPRENAS colorem secutus est longe alium, dixit
enim se non negare reip. uiri fortis operas, sed ad necessarios usus reservare. Si ma-
gnum aliquod bellum incidat, tūc & ueteranos uocari ad arma. Et illa sententia eius
hoc loco ualde laudata est. Nunc illi militē quibus necesse est, tu militabis, si erit ne-
cesse. Sic uenisse populum Ro. ad Scipionem Aemilianum cum manus bellum Nu-
mantinum apparuisset, quam quod alij duces sustinere possent. Magnum interual-
lum inter Numantiam & Carthaginem Scipioni datum. Sic ad Pompeium cum pi-
rata maria clausissent, magna praesidia non esse consumenda. Hoc loco ASPRENAS de
lege dixit & ipse sententiam, uidelicet an hos casus lex ter fortem seposuit. A parte
filij colorem induxerunt quidam, ut illum cupidum gloriae & bellicosum facerent.

NICETES quidem hoc usus est uerbo & sic egit ut quereretur quod
cessarent manus suae, quod inermes essent. LATRONI non placebat hic color, male-
bat adolescentem iudicio quam morbo militare, hoc est, inquit, quod pater efficaci-
ter dicat, detrahere illum operibus suis glomerarium, sanguinarium, quem nec pa-
ter possit retinere, nec lex dimittere. Quidam pacti sunt cum patre, tanquam MEN-
TO, qui dixit semel tantum se militare uelle, ut aliquid uideretur reip. supra legē pra-
stitisse: quidam perpetuā denuntiauerunt militiā, quam diu uires fuissent, non defutu-
rum reip. uirum fortem. Non probabat hunc colorem LATRO. Negabat patri ab-
scindendam spem filij in perpetuum. VIBIVS RVFFVS hoc colore egit quo Mēto,
sed illud adiecit, peruenire ad se uoces inuidorum illas, nūquid amplius pugnaui,
quam quod necesse illi fuit: Quidā hoc compositum & simulatum inter nos putauerunt,
ut ego militare uellem, tu uetares. LATRO uehementer egit a parte patris &
adiecit, abdicationē nō permittā exire, iniiciam manus, tenebo, nouissime ante limē ex-
euntis cadauer hoc sternam, ut ad hostem peruenias, patrem calca. Putabat Plancus
summus declamator Latronis hunc sensum a Latrone fortius dictū a Lesbo cle grae-
co tenerius, qui dixit sic:

FVSCVS ARELLIVS religiose patrem induxit
omnia terrore: aiebat praeceptorem suum in hac controuersia describentem
pericula futuri praesij: Homeri uersus ob hoc addidisse:
GLYCON dixit:

GLYCON dixit: Aeschines non ille orator, tunc
enim non declamandi studium erat, sed hic ex declamatoribus dixit nobis cum de-
nunciaret filio periculum, & praesagis tangi se diceret.

DIOCLEES CARYSTIVS dixit sententiam, quae non in declamatione tantum
posset placere, sed etiam in solidiore aliquo scripti genere, cum de fortunae uarietate
locum diceret. DORION dixit, rem paulo quidem elatiorem, quam
pressa & ciuilibis oratio recipit, sed qua egregie attonitos patris affectus exprimeret.

LVCII ANNABI SENECAE CONTROVERSIARVM
LIBER SECVNDVS.
Prooemium.

V M repeterem quos unquam bene declamantes audissem, oc-
currit mihi inter alios Fabianus philosophus, qui adolescens ad-
modum, tanta opinionis in declamando, quanta postea in dispu-
tando fuit. Exercebatur apud Arellium Fuscum, cuius genus di-
cendi imitatus, plus deinde laboris impendit, ut similitudinem e-
ius effugeret, quam impenderat, ut exprimeret. Erat explicatio Fus-
ci Arellij splendida quidem, sed operosa & implicata, cultus nimis exquisitus, com-
positio

positio uerborum mollior, quam ut illam tam sanctis fortibusque praecipis preparas
se, animus pati posset. Summa inaequalitas orationis, quae modo exilis erat, modo ni-
mia licentia uaga & effusa: principia, argumenta, narrationes arida dicebantur. In
descriptionibus extra legem omnibus uerbis, dum modo niteret, permissa libertas.
Nihil acre, nihil solidum, nihil horridum. Splendida oratio & magis lasciuia quam
lata. Ab hac cito se Fabianus separauit, & luxuriam quidē cum uoluit, abiiecit, ob-
scuritatem euadere non potuit. Haec illum usque in philosophiam profecuta est. Sepē
minus quam audienti satis est eloquitur, & in summa eius ac tam amplissima facultate
dicendi, antiquorum tamen uitiorum remanent uestigia. Quaedam tam subito de-
sinunt, ut non breuia sint, sed abrupta. Dicebat autem Fabianus ferē dulces senten-
tias, & quoties incidebat aliqua materia, quae conuictum seculi reciperet, inspirabat
magno magis quam acri animo. Deerat illis oratorium robur, & ille tam pugnatoris
micro, splendor uerō uelut uoluptarius nō elaboratae orationi aderat. Vultus di-
centis lenis, & pro tranquillitate morum remissus, uocis nulla contentio, nulla cor-
poris asseratio, cum uerba uelut iniussa fluerent. Iam uidelicet compositus & pa-
catus animus, cum ueros compressisset affectus, & iram doloremque procul expul-
sisset, parum bene imitari poterat, quae effugerat. Suavioris aptior erat, locorum ha-
bitus illum inuicem decursus, & urbium situs, moresque populorum nemo descripsit ab-
dantius. Nunquam inopia uerbi substitit, sed uelocissimo cursu ac facilissimo omnes
res beata circumfluebat oratio. Haec eo libentius o Mela fili charissime refero, quia
uideo animum tuum a ciuilibus officijs abhorrentem, & ab omni ambitu auersum,
hoc unum concupiscentem nihil concupiscere, ut eloquentiae tantum studeas, faci-
lis ab hac in omnes artes decursus est. Instruit etiam quos non sibi exercet. Nec est
quod insidias putes tibi fieri, quasi id agam, ut te bene tam crediti studij labor teneat.
Ego uerō non sum bonae mentis impedimentum, perge quod inclinatum animus, & pa-
terno contentus ordine subduc fortunae magnam tui partem. Erat quidem tibi ma-
ius ingenium quam fratribus tuis, omnium bonarum artium capacissimum, est & hoc
ipsum melioris ingenij pignus, non corrumpi bonitate eius, ut illo male utaris. Sed
quoniam fratribus tuis ambitiose cura sunt, foroque se & honoribus parat, in quibus
ipsa quae sperantur timenda sunt, ego quoque aliquando eius processus auisus, & hor-
rator laudatorque uel periculosa, dum honestae modo industrie, duobus filijs nauigan-
tibus, te in portu retineo. Sed proderit tibi illa, quam tota mente agitas declamandi
exercitatio, sicut Fabiano profuit, qui aliquando cum Cestium audiret nihil omi-
nis declamabat, & tam diligenter, ut putares illum illi tam studio parari, non per illum
taliter. Habuit etiam Blandum rhetorem praeceptorem, qui eques Romanus Rome
docuit. Ante illum inter libertinos praeceptores pulcherrima disciplina contineba-
tur, & minime probabilis more, turpe erat docere, quod honestum erat discere. Nam
primus omnium latinus rhetor Rome fuit puero Cicerone Plotius Apud Blandum
diutius quam apud Fuscum Arellium studuit, sed cum iam transfugisset, eo tempore
quo eloquentiae studebat, non eloquentiae causa. Scio futurum, ut auditis eius senten-
tijs, cupiatis multas audire. Sed nec ille diu declamationibus uacabat, & ego multo
minor natu quam ipse erat, audiebam quoties inciderat, non quoties uolueram. In
hunc ergo libellum quaecumque ab illo dicta teneo, conferam.

ADOPTANDVS POST TRES ABDICATOS. Contro. I.
THEMA. Diues tres filios abdicauit, petit a paupere unicum filium in adoptio-
nem, pauper dare uult, nolentem ire abdicat. PRO ADOPTANDO. POR-
TII LATRONIS. Hancine meam esse fortunam? Eodem tempore & abdicor &
adoptor. Ista uidelicet domus adolescentem me non capit, quae te senem fecit, quie-
tiora tempora pauperes habuimus, bella ciuilia aurato capitolio gelissimas diuitias
putas aurum & argentum ludibria fortunae, quae inter iocum ipsis dominis ueni-
unt: Denuncio tibi diues etiam si uenero, dabo operam, quod in tua domo facillim-
um est ut abdicer. Etiam si multa contra expectationem accidunt, nunquam ta-
men futurum putauit, ut aut pater meus liberos odisset, aut diues concupisceret.

Aa Non

al. simplicissima.

al. felicitate.

al. pugnatore.

al. uoluntarius.

al. cum uero.

forte, effuxerit.

al. credentis.

al. studio.

al. alteri praeparari.

al. praeeptores pulcherrimae disciplinae.

continebantur. Vide Suet. de Grammat. et Rhet. de Pla.

Non desidero patrimonium. Fragilis & caduca felicitas est, & omnis fortuna blandi-
dientis speciosus cum periculo nitor, & sine causa sepe fluit & sine ratione destituit.
Vidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientem, uidi ambitiosa turba clien-
tum limina deserta, sub domino rectore uenalia. Nam quid ex summis opibus ad e-
gestatem demolutos loquar? Multa tibi succurrerent exempla etiam si in una domo
quaras. RYFFI VIBII. Habendos esse liberos is quoque iudicat qui non libentissi-
me habet. Ego illos in friuola inuitaui nostra. Qui illis meam promissi domum, suam
cripiam? quid faciam? Si paruero, abdicabor, si non paruero, abdicabo. Patrem habeo,
hæc est cõmunia mea, diues filium non habet, me dabis, si diues reduxerit suos,
me recipies. Ita non adoptari recuso, sed commodari. CAESTII PII. Accipe uitam
meam, estem, quid magni aestimas diuitem, cui placere difficile est? Vultis scire qua-
re patrem non relinquam qui genuit me, qui educauit, qui abdicauit? dicit dubitauit,
ille amicum tentaret, an hic filium. Abdico, inquit. Hoc pater ueris. Quid ab eo qui
adoptauit sperare possum? NARRATIO CAESTII PII. Diues sustulit unum filium,
non fuit contentus, quid enim erat diuiti unus? tres sustulit, poterat enim in adoptio-
nem dare, abdicauit unum, alterum, tertium. Iam nihil diuiti superesse putatis, quar-
tum abdicat. ARELLII FVSCIPATRIS. Quisquis es auarus pecuniae custos immen-
sa cultor? Sylla, cum multa quaeris, poteris non omnibus frui? Filium quaeris: ec-
ce turba iuuentum sine patre. Impera quiduis non negabo, militabo dummodo ubicum-
que fuero tuus sim, ita nos pauperes sumus qui habemus, quod diuites rogent? un-
de talem patrem? non irascaris nisi ut ames? quid porro ista matrimonia in qua ma-
le sani ruitis? gaudia dominorum? at onera sunt? Mille cum uentum inter uices suas
exemplar referebas, & inter illa ponebas & diuitis domum. Merito abdicasti an im-
merito? Si immerito abdicasti, odi patrem tot eiicientem innocentes, si merito, odi domum
tot facientem nocentes. Aliquid in domo locupletis non agendum agam. Quae apud nos
frugalitas est, apud illos humilitas est. Petis iterum potius quam recipis: colit
etiamnum in capitolio casum uictor omnium gentium populus, cuius tantam felici-
tatem nemo miratur. Merito potens est, nemo ab eius origine est, qui non reliquit
patrem, egredientem te certe domum redeuntem comitabor, nec nisi in limine de-
feram, ero in publico filius, amo aequae pauper pauperem patrem, utique consueui.
Non possum agere in domo diuitis filium. Si charum tibi seruum uenderes, quare
res quis suus emptor esset, nam me hercule habeo, quo tibi irato satisfacia. Interim
pluris omni patrimonio puto, hoc somnium quod licet me amittere curas, satis a-
mare non possum. Quid faciam adoptatus? loquar filiis eius bene de abdicacione?
Ego in domum uestram intrabo, tanquam ego uos eiecerim? ego ornamenta ue-
stra occupabo? Tum illic si quid commiserò nec meus recipiat pater. Quid est quod
aut negandum mihi an excusandum sit. Non insanissimum diuendiorum malum,
non erubescendos amores, neque luxuriantem habitum, neque potatus obicis fi-
lio, hæc si non potes, aliqua saltem ex commentarijs amici tui describe, madentem
unguentis hesternis, conuulneratum libidinibus, incedentem, ut foemina placeat
foemina mollius, & cætera quae morbi non iudicij sunt. Abdicatio loquax est. Quam
te paupertas amo, si beneficio tuo innocens sum. Accusatore non habeo, me mi-
serum, etiam laudatorem habeo, & eum cui non omnes placent, hoc enim malo di-
cere quam omnes non placent. Non tibi per multos liberos angusta domus est, ne-
que turba lateri circumerrat, nec multus intra limen hæres est, nec post te aliquem
retineas, quanquam nec sic quidem debuisti dare, quam enim deos cum uotis pa-
tris uidisses certantes: & tutior aduersus fortunam est, cui aliquid post damnum lu-
perit, & habemus exemplum, posse aliquem tres filios perdere. Ille Croesus inter
reges opulentissimus ad tormenta post tergum uinctis manibus ductus est. Tu Cras-
se post euestigata illa fugitiuorum arma urbis Romanæ ditissimus, qui nunc apud Par-
thos egres sepulchro quoque dicta præterea illa corruptum non fero, quoties
enim inter diuitias suas exemplo istam posteritis domum, meliores perdetem diui-
tibus suis liberos, hoc scio nostros fuisse maiores, hoc illum Elium Tuberonem, cuius pau-
peras

peruas uirtus fuit, hoc Fabritium Samnitium non accipientem munera, hæc ceteros
patres nostros quos apud aratra ipsa mirantes decora sua circumsteteret lectores. Sur-
gite surgite iuuenes & mecum rogando patrem, uestrum rogare discite. BLANDVS.
Tres genuit, quatuor abdicat, ab dico inquit, apparet unde uenias. GALLI VIBII. Si
quis me audit, abdicari iam putat adoptatum, quare? Tum, ne auferam patri filium,
filijs patrem, nec tam uicino exemplo emendaris. Qui abdicat suos querit alienos,
nulla certa felicitas est. Paulo ante ego diuitis filijs inuidebam, modo illi mihi, lau-
dat me pater cum abdicet, laudo ego patrem cum abdicet, hæc una inter nos disputa-
tio est, iste me dignum putat beato patre, ego me meo. FABIANI PAPYRII. Ecce
instructi exercitus sepe ciuium cognatorumque conferturi prælium, manus consti-
tuerunt, & colles equis utrinque complentur & subinde omnis regio trucidatorum
corporibus consternitur, illatorum multitudinem cadauerum uel spoliatorum. Si quæ-
sierit aliquis quæ causa hominem aduersus hominem in facinus coegit, nam neque
feris inter se bella sunt, nec si forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque diui-
no genus. Quæ tanta uos fert ira, cum una stirps idemque sanguis litis, uel quæ furiae in mu-
tuum sanguinem egere? Quod tantum malum uno genere uel sorte uel fato? iun-
ctum, an ut conuiuia poculis extruantur & tecta auro fulgeant, parricidium tantum fuit?
Magna enim uero & laudanda sunt propter quæ mensam & lacunaria sua potius
quam lucem innocentes interam maluerint. An, ne quid uentri negetur libidinisque,
orbis seruitium experendum est? quid tandem pestifera ista diuitia expetuntur, si
ne in hoc quidem ut liberis relinquatur? quid tandem est quod in uitio corrupuerint?
Primum si inde incipere uelis, sedes ipsæ, quas in tantum extruxere, ut domus ad u-
sum & munimentum parata sint nunc periculo non praesidium, tanta altitudo ædificio-
rum est tantæque uitium angustiae, ut neque aduersus ignem praesidium, neque ex ruinis
ullum ullam in partem effugium sit: ad delicias dementis luxuriae lapis omnis crui-
tur, cadunturque gentium syluae, æris ferrisque usus, iam auri quoque in extruendis & de-
corandis domibus, nempe ut anxij interdum & nocte ruinam ignemque metuant, qui
tectis iniectus est fortuitusque. Hinc & illa urbium excidia sunt, quippe non defendis
uni, sed in cõmuni periculo apprehendã, hostesque aliena & in sua damna ualidiora
ceduntur alia, ipsaque cum maxime flagrant spoliū ex alienis ruinis ferunt. In hos
ergo exitus uariis ille secatur lapis, ut tenui fronte parietem tegat, quam uinctis
seuere in hoc pauimentum leuatum & infusum tectis aurum. O paupertatis, quam
ignotum bonum est. Quin etiam montes syluæque in domibus marcidis & umbra fu-
moque uiridibus, quid faciam? Si caruero, abdicabor, patrem amo, hæc est contuma-
cia mea. Ut maria amnesque mutantur, uix possum credere quemquam eorum uidisse
se syluas patentesque campos, quos rapidus amnis ex præcipiti, uel cum in plana infu-
sus est, placidus interfluit, non maria unquam ex colle uidisse lata aut hyberna cum
uentis penitus agitata sunt, quis enim tam paruus oblectare animum in uita posset,
si uera cognoueris? Videlicet quæ instantibus tangi comprehendique manibus aut si-
nu possunt. An magna non capit, exiguum est & hoc, littoribus quoque moles inue-
huntur congestisque in altum terris exaggerant sinus, alij fossis inducunt mare: adeo
nullis gaudere ueris sciunt, sed aduersus naturam alieno loco aut terra, aut mari mu-
tata agris oblectamenta sunt, ut imbres fastidio rerum naturam laborantibus. Iam ne
liberi quidem nisi alieni placent. HISPANI CORNELII. Solus omnium abdicor,
quia me meus pater diligit, alienus appetit. VIBII RYFFI. Diues filium non habet,
medabis? diues reduxerit suum, me recipies? ita non adoptari, sed accommodari
recuso. Quid mihi obijciatur? Meritis amoris alienum feci. Dic diues audiat, diuitem
inquit, te esse uolo. O me abdicandum, si talem patrem relinquo. Laudabat mihi
pater paupertatem, narrabat diuitum incommoda, aiebat multos diuites accusa-
tos, ego certe memini abdicatos. Abdico, non est patris mei uerbum. TRIARI.
Quare abdicas? nanquid dies noctesque impendo turpibus conuiujs? plurimum ui-
no in lupanari? si nescis quæ crimina obijciantur, ab amico discere, si omnes mali
sunt quid isto patre cruentius? ROMANI HISPONIS. In hanc ego domum ibo in

al. respondeo.

forte, inuectiua

forte, qui aut
magis pro-
bo, quanquam
deos etc.

quæ aut toties infanitur à patre, aut toties peccatur in patrem, cum prodiero repente diues, dicent omnes, quis est iste quem magna fortuna non decet? hæc est diuitis quarta abdicatio. SYLONIS POMPEI. Quantumcumque est mihi satis est, ut nunc sum, tortiter fortunam meam feram, hoc nunc primum mihi accidit, dictus sum filius. Et iam abdicor. Quid uideri me uelis, nescio, innocẽtem, sed abdicor, nocentem, sed adoptor. Vtunque tamen abdicatio tolerabilior est, unum abdicat ad optio, tres abdicat natura. Non potest mihi dici, quod ceteris abdicatis, in tua potestate fuit, si paruisses patri, non perdidisses patrem, etiam si non abdicarẽ perditurus fui. PARS ALTERA. PORCI LATRONIS. Sine scire quid mali esset pauperes, nunc intelligerem, cum abdicacionem filius meus non timeret. Fabriciorum imagines Metellis patuerunt. Aemiliorum & Scipionum familias adoptio miscuit, etiam abolita seculis nomina per successores nouos fulgent. Sic illa patritiorum eorum nobilitas fundamentis urbis habitata usque in hæc tempora constitit. Adoptio fortunæ remedium est. Non ignoro ego quorum inopia per ocium in angulis diuitiarum conuictos strepit accusatioque consequitur, neque quiescere sinit. Sed nulla materia in rebus humanis uirtutes clarius ostendit, census senatorum gradum ascendit, census in castris ordinem promouet, census iudices in foro legit, non persuadeo tibi. Ergo ad illos quos mauis sequi quam reducere. FVSCI ARELLI PATRIS. Facilius possum paupertatem laudare quam ferre. Quid mihi Phocionẽ loqueris? quid Aristidem? Tunc paupertas erat seculi, quid loqueris Fabricios? Quid Coruncanos pompeista exempla. Fictilibus fuerunt diuiciles, tibi non noueris diuitias esse paupertatem, quid uos liberis uestris optatis? ego meo imperium. DIVISIO. Non puto uos quærere quomodo hæc controuersia diuisa sit, cum habeat negocij nihil. FVSCVS tamen sic diuisit, dico mihi licuisse adoptare, dico mihi licuisse recusare adoptionem, dico etiam ut licuerit recte tamen recusasse, & quod iure sit, uerum est, & quod sine iure quoque rationem habeat, recte sit. Cum de iure diceret, dixit sub arbitrio, inquit, patris sum, & hoc subijctor patri, quia pius sum, in hoc sine dubio, ut pius sim: & ad manum argumentum est, nempe abdicanti respõdeo, quid ita? quia respondeo, scilicet id ago ne desinam illius esse, quid ago cum respondeo emancipanti? quid enim ad amittendum patrem interest, utrum ejiciat an transferat? Si non licet reculari, cur potius abdicas me quam tradis? Cum de officio diceret, in hæc diuisit, dico non fuisse dandum sine magna causa filium in adoptionem, dico multo magis à te, dico minime illi. SYLO POMPEIUS sic diuisit, cœpit euertere & explosa quaestione. In omnia patri pareo, dum sit, etiam si in omnia, ibi non parendum quo efficitur nepater sit. Deinde quaerit an inuitus filius, dari in adoptionem possit: si non potest à nobis abdicari, quod arbitrij sui est, an possit, non cum contra uoluntatem patris est, sed cum male arbitrio suo utitur: hic subiecit, an hic bene usus sit. De officij parte tractauit & ita diuisit. Turpem esse adoptionem, inuilem esse, periculosa esse. Cum diceret turpẽ, dixit aliena bona inuadere, & trium filiorum sibi se fortem esse, & liberis spem reconciliationis paternæ eripere quam inhumanum esse. Cum inuilem diceret, dixit patri utilem esse, adoptanti inuilem esse. Cum patri inuilem diceret, tractauit quam graue esset unico carere filio quem alius concupisceret, & cum diceret diuitem esse, quodque qui tot haberet solatia, filium quaereret, dixit: Tibi non erit facile adoptare eum. Inuilem esse diuiti cum diceret, sic tractauit, futurum ut ad suos rediret, si non adoptasset. Hoc loco belle uidebatur dixisse. Si animum patris intelligis, dat tibi notam reconciliandi tuos, negat se solitudinem pati posse. Cum inuilem sibi esse diceret, paupertatem laudauit, in diuitias inuectus est, dixit se posse diuitijs corrupti, quibus corrupti possit exercitus. Cum in diuitias inueheretur dixit, aiunt multa uitia diuites habere istos, & hoc grauisimum, quod suos non amant. Nec esse quod quisquam se satis putet firmum ad repellenda uitia, contactu ipso nocentia transeunt bono. Nec peccare discã: Ecce tu quam cito abdicare didicisti. Dixit futurum, ut diuiti displiceret propius inspectus, ipsum amorẽ paupertatis ab illis fastidiri: dixit futurum, ut abdicaretur,

dicaretur, si adoptatus placuerit, ego nec meo placeo: adiecit periculosa sibi futuram abdicacionem in domo, suos dominos desiderante, & totam familiam expellere iustitiam heredem cupientem. LATRO ultimam quaestionem posuit quam ferre solebat, etiam si non recte fecit, quod adoptari à diuite noluit, an tamen bono id aduersus patrem animo fecerit, an ignoscendum sit, deinde, an bono aduersus patrem animo fecerit. In hanc quaestionem bona pars adulescentis est, patrem amantis & opibus preferentis. LATRO tamen negabat patrem daturum manus, bono aduersus se animo factum, sed consensum filiorum aduersus patrem dicturum tacitum, nescio quem. BROCCO quidam non male re usus, qui dixerat adulescentem uideri sibi habere capitalia quaedam uitia, male de se existimare eum, qui ire ad iudicem districtum innocens nollet. ARGENTARIVS omnes priores transiens partes statim ad hoc uenit, debuerit, ne patri parere an non debuerit, & in figuram contulit declamationem. Volo, inquit, alius filium abdicet, qui petitur à patre paupere ut in adoptionem diuidit daretur, quam bonam, inquit, causam pater habebit? Dicit hic, deinde transit. Sic cum declamasset eam controuersiam quæ usitata non erat: Si ille filius malam causam haberet, ego bonam habeo, contulit suam causam cum illo. COLOR. De colore magis quaeritum est, an adulescens debeat aliquid in diuitem dicere quid enim faceret, diceret in eum qui tantum æs habet, & in amicum paternum, non dicit in eum quem fugit: & illi tamen qui sibi abstinentiam conuictorum imperauerant, non bene praestiterunt, aliqua sententiæ dulcedo surreplit. At declamatores fidelius quos proposuerunt colores tuentur, nihil enim eos sollicitat, nullã schemata, nulla dulcedo sententiæ subreperit: sic quæ malam faciem habent, sapientis pudicæ sunt, non animus illi deest, sed corruptor. FABIANVS PHILOSOPHVS hoc colore usus est, ut diceret, etiam si substineret, at alicui tradit diuiti nollem, & in diuitias dixit, non in diuitem, illas esse quæ frugalitatem, quæ pietatem expugnassent, quæ malos patres, malos filios facerent. GALLVS VIBIUS fuit tam magnæ olim eloquentiæ, quam postea infantiæ, huic accidisse uis scio ut in infanti non casu incideret, sed iudicio perueniret: nam dum infans imitatur, dum lenocinium ingenij furorẽ putat quod simulabat ad uerum redegit: hic controuersiam postero die quam erat à Fabiano dicta declamauit. Solebat autem sic ad iocos peruenire, ut amorem describeret penè cantantis modo, ut diceret amorem describere uolo, cum tanquam bacchari uolo. Deinde describerebat & toties cœpturus repetebat, amorem describere uolo. In hac controuersia plane quod uoluit consecutus est, ut diuitias nobis in odium adduceret. Sæpe enim ingessit, diuitias describere uolo, & multa facunde explicuit, corruptius quam Fabianus sed dulcius, hoc unum occurrit in quo pusillũ inest infantiæ. Non me delectatis non feruorum domini greges, nec sonantia laxi ruris ergastula, patrem gratis amo. FVSCVS ARELLIUS & hunc colorem dixit, hominibus offendor, cum primum de adoptione ista cogitarem, occurrerunt mihi tres abdicat & audio in ista domo tres fuisse filios nec esse. Timeo infelicem liberis domũ, & alias causas dixit: licet enim plura abdicato dicere, propter quæ non litiget, sed nunc refero cui rei quisque maxime institerit. LATRO illo colore usus est, sodalem se tribus diuitis filijs fuisse, semper inquit, illos colui, imò adhuc colo, cum abdicati essent, ego illis sursi ut tacerent, & patrem cedendo mitigarẽt, dixi cum primũ tempus festiuum putabitis, patrem uestrum rogabit meus. Ecce admonet me aptissimum esse tempus. Verum est, non potest pater inuenire reconciliationis aptius tempus, diues filios quaerit. CAESTIUS illo colore, quos abdicacione non potuit terrere, putat se castigatum adoptione: non ille tuum filium concupiscit, suos corrigit, dicit illos correctos putauerit, te satis minatum abdicabit. Non faciet illud: at qui neminem adhuc habuit in quo hoc aut facilius aut iustius faceret. FABIANVS hoc colore, ut dixi, egit, nolo diues esse. RVFFVS VIBIUS hoc, nescio, diues esse. Hæc in hoc loco cum diceret excepta sunt. Non est quod putes omnibus diuitias conuenire, nihil est in solentius nouitio diuite. Sed & illud dixit. Alius animose loquitur, ut ex cõtemptu diuitiarum gloriam petat, ego non dico diues esse nolo sed nescio.

ALBVTIVS & ipse diuitias insecutus est, & dixit pulchram de Fabricio sententiā. Munera, inquit regia respuit, cum auro dominum timet accipere; & illum locum egregie tractauit, omnes cibos habeo suspectos, omnes porciones. Triū pædagogū ex illis occidere me uolet quisquis frugalissimus fuerit. Non uenenum pauperes timet, non hæredem, adhuc non abdicatorem timebamus. SYLO POMPEIVS illo colore egit, nemo illi placere potest, ne in hoc quidem aliquem retinuit, ut non omnes abdicaret. Ecce nunc, inquit, inuenit nouam abdicatorem, ne quid de reditu sperare possent. Et cum multa dixisset in diuitem, dixit. Non est quod mireris si te oderunt quos abdicasti. Colorem aperte paratius aliquid cur hic desiderat quidam dixerunt patrem cupidum diuitiarum, quod inuidiosum est in hoc usum, quidam ita diuitias filio dare uult, ut filius eripiat. Ita Latio optimo colore usus est, in hoc inquit, te in adoptionem uolo dare, ut facilius per te abdicati recõciliatũr. CAESTIVS. Timeo, inquit, ne abdicer, uel sum timeres. ALBVTIVS hoc colore usus est, sum mam sibi amicitiã cum diuite fuisse, dixisse illum sibi dubitanti, an filium tolleret. Tolle, inquit, in meum patrimonium, ego istum fratrem liberorum iudicabo. Item cum & tertium abdicaret, dixit, quid si mihi illudis? tantum unicum etiamnum filium habeo: uenit ad me & ait, redde quem educaſti mihi, si emendati erunt, fruere, habeo hunc pro illis. Tentasti statim illum reducere in gratiam, cum filius intepesitum erat. Tentasti quoties subtrahendum illum, respondit, non tanquam possit diuiti deesse filius. SYLO dixit: amicos, inquit abdicat, usus sum, quid ergo? maus inimicum adoptet, si intraueris domum uidebis, an aliqui animum patris à filiis auertant. Si reduxerit, inquit, illos, & quid fiet? capit diuitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem grauabuntur, libentissime recipiam, hoc de me diues meruit, ut illi darem filium paratissime commodato. BLANDVS hoc colore egit, ut diceret, diuitem inexorabilem esse liberis, omnia se fecisse ut illi placaret, uidere se magnas causas & graues. Ita certam futuram adoptionem. OTHO IUNIVS PATER solebat difficiles controuersias belle dicere, eas in quibus inter silentium & actionem medio temperamento opus erat. Edidit quidem quatuor libros colorum, quos belle Gallio noster Antiphontis libros uocabat, tantum in illis somniosum esse: et hoc uitium ab antiquis, qui artem dicendi tradebant, duxerat. Illi enim colores probant qui non possunt coargui, non ut omnia asseuerent, ut non esse aliquo homine offensus. Sed ridiculum est affectanti, quod falsum probari non possit. Non multum interest in causa sua, falsum aliquis testem deprehenderit an seruum, alteri enim crediti non debet, alteri non solet.

Ad Othonem redeo, à quo longius aberrauit. Solebat hos colores adhibere, qui silentium & significationem desiderant. Bene itaque & hanc controuersiam hoc colore dixit, tanquam in emendationem abdicaturus & reconciliationis causa faceret. Hoc non detegebat sed omnibus sententijs utebatur ad hoc tendentibus, tanquam, non possum, inquit, pati sine patre me, an sine te putas pati posse quæquam, aut patrem putas pati sine liberis posse? & illud: Credite mihi impiũ nihil de liberis duo patres cogitant, & illud, recipiat inquit suos, non possum sine te pati, hoc fortasse illi placebit, quod ad tuum patrem reuerti uoles: & illud, non amas abdicatos, domum illorum occupa, ama, serua: dixit & illud, libenter, inquit, pauper sum & ego. Dicit aliquis, quare ergo in adoptione diuitis filium recipi uolo. Et excusatione si dixerò, filij mei causa facio, honestius autem nunc facio quasi filium ei facerem, & illud: hoc aut meum consilium est, aut illius, aut commune, consentiat is licet duo senes. Tunc & illud, temerariam adulescentiam, & incautam contumaciam, fortasse iam superuacua esset adoptio, si non repugnasset. Et illud: Non receptio omnia licet facias, non ergo ero pater orbo diuiti, & illud in ultimo, scit me non inuisum esse pauperem, ego te genui, ego diuitias docui contemnere, sequere autoritatem meam, nihil turpiter suadeo, nihil sordide concupisco, crede fidei meae hoc fieri expediat, quod inquit, me tibi diuiti nihil amplius dico. Totã, inquit bene dixit controuersia, sed hoc genere, ut putares illo dicente dicendum sic esse; deinde mirarere quod illi suspicio,

suspiciosa actione opus fuisset cum aperte liceret. Bene de hoc uitio illius Scaurus aiebat, illum acta in aurem tegere. GLYCON SCYRIDION ex altera parte satis dulcem dixit sententiam.

IN VENIS DEPREHENSVS CONTRO. II.

THEMA. Speciosum iuuenem dominus suus deprehendisse cum uxore in cubiculo testatus est, & ob id uxorem suam dimisit: hoc nomine, seruum pro adultero postulat, dominus non defendebat: mulierem, quam petebat præiudiciũ, tuebatur, opus erat aliquo colore, cum in cubiculo uisa esset cum seruo à marito. CONTRA DOMINVM. OTHO IUNIVS nullam rem certam posuit, sed tantum circumuentam à uiro mulierem egregie tractauit, cuius actio quam utilis fuisset statim apparuit, NIGRO BRVTIDIO dicente. COLOR. qui hoc colore usus est: Accersit à domino seruum, qui inter se medius & dominam rem haberet, illam non esse passam, maritum indignatum, proſiluisse quasi in corruptorem usus est colore, dixit enim arcessitum ut dominicæ libidini papariũ faceret. SYRIACVS cum secunda actione hunc colorem urget, diserte multa dixit, inter quæ & hoc, adulterum accusator in cubiculum usque perduxit, patronus in lectum, & pene causam abstulit: & illud cum Syriaco uasre & facit, & belle respondet, cum prima actione diceret, non posuit causam sed argumentatus est, dixit probaturũ se deprehensam in cubiculo cum seruo. NIGER BRVTIDIVS cum ageret, obiecit Syriaco, quod causam non posuisset, & inſtitit assidue, quare non apparet, quomodo seruus sollicitatus esset, quomodo perductus in cubiculum: cum responderet Syriacus, ait, primum non apud eundem præceptorem studuimus. Tu Apollodorum habuisti, cui semper narrare placet, ego Theodorum cui non semper: deinde si quæres magis, quare ego non narrauerim, ut ista narrares. Tunc & contra maximum Stertinius quo premebatur, cum comes eius fuisset, dixit per annos duodecim in officio sui, dic quid in domo tua peccauerim? Sed hæc consuetudo uestra. Tam diu uobis cordi sumus quam diu usuri. Hæc à Syriaco dicta magnis excepta clamoribus, cum occurrerent mihi præterire non potui. OTHO tamen bene dicebat has controuersias, quæ in suspiciosa dicenda erant. Item memini optime dicere illum pro hac re, ne adulteri reo, inquam SYRIACVS VALLIVS homo disertus ad calumniam iurauerat. Erat genus iudiciale;

Papariũ, uox obscena, et obſoleta.

ARTHEMON dixit.
HERMAGORAS dixit.

IN SVRANDVM MARITI ET VXORIS CONTRO. III.

THEMA. Vir & uxor iurauerunt, ut si quid alteri obtigisset, alter moreretur. Vir peregre profectus militi nũcium ad uxorem, qui diceret decessisse uirum. Uxor se præcipitauit recreata subter à patre relinquere uirum, non uult, abdicatur. PORTII LATRONIS. Dii immortales qua debetis prouidentia humanum genus regitis, effecistis ut illud non periculum esset amanti, sed experimentũ. CAESTII PII. Antequam iuraremus diu inter nos hæc tacita lex erat, si abdicata fuerim, non iuram: huius illi pater non credit, nec est nouum, nec uir credit. Quæris quod iurandum fuerit: ita patri placeam. FVSCI ARELLII PATRIS. Iam uxor non nauigabo, non peregrinabor, fides tua me timidum fecit: mentitus, inquit, hic es: solene est amantibus, ideo non nisi iurantibus credimus. Hos diuidere uult focer, quos ne mors quidem diuidit. Moriar ab eo exclusa & ero exemplum. Quædam ardentibus rogis thorum miscuerunt, quædam uicaria maritorum salutem anima redemerunt, quam magna gloria eius sollicitudine pensata est. O te felicem uxor, inter has uiua numeraris. MARILLII. Assidua contentiones erant, ego magis amo, imò ego: sine te uiuere possum, imò ego sine te: qui solet esse exitus certantium, iurauimus, respexit nos dii dignos, nunquam uiolauimus. HISPONIS ROMANI. Difficile est iudiciorum secretorum causas reddere, quæ amantibus etiam sine ratione iucunda sunt: nec est quod putetis de abdicatone hodie tantum illis agi, de spiritu agitur. Sci,

Scitis quemadmodum suos amat, non magis sine patre uiuere potest quam sine uiro. **IVNII GALLIONIS.** Socer huius, sic enim te appellabo quādiu uixerō, quid sibi uolunt aliores gemitus, & fortiora inter lachrymas suspiria; nescio quid uideris fortius puella promittere, non sum tantus, ut bis pro me pericliteris. **ARGENTARIUS.** Nocet illi indulgentia suorum, in duo pericula mulier incidit, quorum neutrum esset experta, si aut minus amaret uirum, aut minus amaret patrem. **ALFII FLAUII.** Nec est quod putetis illi facilius istius esse desiderium, & patri narrabat tanquam murmurauerit. **PARS ALTERA P. ASPERNATIS.** Nempe si quid acciderit uiro peritura est, & si bene filiam meam noui, peritura est, si quid genero meo acciderit, filia mea moritura est: adijciam quod sit indignum, si quid filiae meae acciderit, uir eius uicturus est. Vide qua te lege constrinxeris, si paruēris uiues. **BLANDI.** O conditionem aequam, alteri uitam debet, alteri deuouit. **PAPYRII FABIANI.** Non possum, inquit, relinquere uirum. Quid nō, inquit, non potes, quā mori potes? Itane qui falsum mortis nuncium misit, uirum recipis? Vir dū nimis amat uxorem, penē causa periculi fuit. Vxor dum nimis amat uirum, penē causa luctus fuit: pater dum nimis amat filiam, abdicat. Seruate totam domum amore mutuo laboratē. Moriar, inquit, hoc patri minaris, uiro promittis. Potes sine uiro pati, peregrinationem eius sustulisti, facilius potes carere eo, qui spiritum debet, quā eo qui impendit. **DIVISIO.** Et haec controuersia non erat in diuinatione, nam praeter illam quaestionem, an pater abdicare posset propter matrimonium, reliqua cum ad aequitatem pertineant, tractationis sunt. Optimam tamen coniecturalem quaestionem **Latro** fecit, proposuit illam, an etiam si non malo aduersus uxorem animo maritus fuit, fecit tamen ut tam temerarius & inconsultus relinquendus sit, deinde an etiam malo aduersus uxorem animo fecerit. **FVSCVS ARELLIVS** iuris quaestiones subiecit. Non posse illam discedere a uiro: nam & hoc iure iurando illam obligauit, hunc enim animum fuisse sine dubio iurantium, ut uiui non diducerentur. **LATRONI** contrarium uidebatur, onerari iusiurandi inuidiam, cum extenuari deberet, & illud iusiurandum contra fortunam uideretur, hoc etiam contra patrem. **CAESTIVS** contra fecit, & toto dixit iure iurando illam liberatam, illo casu solutos ipsos in uinculo religionis, & ideo non futurum periculum uxoris, si quid accidisset uiro. **SYLOPOMPEIVS** contra dixit, illam teneri iure iurando, & adiecit, & si repudio diducta fuerit, non tamen solui foederis pactionem: & ideo inquit, honestum mortis titulum uindico, nesci quid accidit, aut ego pro aliena uxore moriar, aut illa pro alieno uiro. **COLOR, HISPOMANVS** hoc colore usus est, iusiurandum iocosum fuisse, sicut multa quotidie iurarent amantes, & ipsum iurasse, idque oblitum se an iurasset, misisse nuncium, ut experiretur affectus uxoris, non perimeret. Vxorem intellexisse falsum nuncium esse, & ex eo se loco praecipitasse, ex quo praecipitata perire non posset, ut quomodo ego illam, inquit, falso nuncio terrueram, sic illa, inquit, me falso periculo terreret. **MARILLIVS** praceptor noster licet uerbo usus est, satis sensum exprimente, cum diceret uxorem intellexisse mariti mendacium, & ipsa aduersum temerarios mariti iocos, relusit. Hanc controuersiam meminī me uidere **Nasōnem** declamare apud rhetorem **Arellium Fuscum**, cuius auditor fuit, Nam **latronis** admirator erat, cum diuersum sequeretur dicendi genus, habebat enim ille constans & decens & amabile ingenium. Oratio eius iam tum nihil aliud poterat uideri quā solutum carmen. Adeo autem studiose **Latronem** audiuit, ut multas eius sententias in uersus suos traxerit. In armorum iudicio dixerat **Latro**. Mittamus arma in hostes, & petamus. **NASO** dixit: Arma uiri fortis medios mittantur in hostes. Inde iube te peti, & alium ex sua foria sensum a **Latrone** mutuatus est, meminī **Latronem** in praefatione quadam dicere, quod scholastici quasi carmen didicerant. Non uides, uti immota fax torpeat & exagitata reddat ignes, mollit uiros ocium, ferrū situ carpitur, desidia dedocet. **NASO** dixit: Vidi ego iactatas mota face crescere flammās. Et rursus nullo concutiente mori. Tunc autem cum studeret habebatur bonus declamator, Hanc certe controuersiam ante **Arellium Fuscum** declamauit, ut mihi

ut mihi uidebatur longē ingeniosius, excepto eo quod sine certo ordine per iocos discurreret. Haec illo dicente excepta memini: quicquid laboris est, in hoc est, ut uxor uiuam, & uiro uxorem diligere concedas. Necessē est deinde, iurare permittas, si amare permiseris. Quod habuisse nos iusiurandum putas? Tu nobis religiosum nomen fuisse, si mentiremur, illa sibi iratum patrem inuocauit, ego socerum. Parce pater, parce socer, non peierauimus. Ecce obiurgatur, nescis quā effrenate amor fertur, quanquam esse filiam preceris, charum quidem, quod illum ab indulgentia sua euocet. **Dij** boni quomodo hic amauit uxorem, amat filiam & abdicat, dolet periclitatam esse, & ab eo abducit sine quo negat se posse uiuere, quaerit periculum eius, qua penē cauit hic qui amare caute iubet. Facilius in amore finem impetres quā modum, cum hos opponis terminos quasi approbaturi custodiant, ut nihil faciant nisi considerate, nihil promittant nisi ut ius facturi, omnia uerba ratione & si deponderent: Senes sic amant. Parca nostri pater crimina, & litigauimus aliquando, & cecidimus, & fortasse quod nō putas peierauimus. Quid ad patres pertinet? quod amantes iurent sibi, crede, nec ad deos pertinet. Non est quod tibi placeas uxor tanquam prima peccaueris, perit aliqua cum uiro, perit aliqua pro uiro, illas tamen omnis aetas honorabit, omne celebrabit ingenium. Per socer felicitatem tuam magnū tibi quā paruū constat exemplum, in reliquum diligentiores facti sumus, errorem nostrum confitemur, exciderat iurantibus esse tertium qui magis amaret sicut desit semper. Perseuera socer, recipe filiam, ego qui peccaui, poena dignus sum, quare uxore necata socero causa sum orbitatis? Discedam e ciuitate, fugiam, exulabo, utcunque potero desiderium misera & crudeli patientia perferam. Morerer si solus moriturus essem. Declamabat autem **Nasō** raro controuersias, sed non nisi ethicas, libentius dicebat suasorias, molesta illi erat omnis argumentatio, uerbis minime licenter usus est nisi in carminibus, in quibus non ignorauit uitia sua, sed amauit. Manifestum potest esse, quod rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres uersus, inuicem petijt, ut ipse tres exciperet, in quos nihil illis liceret: equa lex uisa est, scripserunt illi quos tolli uellent, in utrisque codicillis ijdem uersus erant, ex quibus primū fuisse narrabat **Albinouanus Peto**, qui inter arbitros fuit **Semibouemque uirum, semiuirumque bouem.** Secundum, **Gelidum Boream, gelidumque notum.** Ex qua apparet summi ingenij uiro iudicium non defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum, sed animum. Aiebat interim decentiorem faciem esse, in qua aliquis neuus esset.

forte, dij ste

Gelidum Boream
Anapesti-
cum, forte ex
Ouidij Medea

RAPTOR PATREM SVVM NON EXORANS. CONTRO. IIII.

LEX. Raptor nisi suum & raptā patrem intra triginta dies exorauerit, peccat. **THEMA.** Raptor raptā patrem exorauit, suum non exorauit, accusatur demerita. **CONTRA RAPTOREM. PORTII LATRONIS.** Moriar, inquit, moriar hodie, ego uirum non fleo. Quid contremiscis senectus? quid lingua trepidas? quid oculi obstupuitis? nondum est trigessimus dies. Vitam rogas, dedi et perdidisti. Mori inquit, filium uis, ego te mori uolo, imò furor tuus, illa caeca & temeraria cupiditas. Et inter haec pater illius, qui nimis cito exoratus est. Quare tam cito senex ille remisit iuriam? Ne tristiore quidem uultu expugnatam filiae pudicitiam tulit, timeo ne uerum sit quod audio, ne nouo, inauditoque more de nuptijs puellae exoratus sit. **CAESTII PII.** Quo melius de herede iudicare possitis, narrabo me iuuenem, habui patrem sana mentis, nec tam feuerum, scilicet, ut crudelis esset, nec tam indulgentem ut incautus. Duxi uxorem, quam pater iusserat, & tamen nuptiarum mearum me poenitet. Fili nonne sepe excandui, saepe reconciliatus sum, saepe quod negaueram dedi? Ipse dispensasti triginta dies, ut haberet primos socer, medios reus, nouissimos pater. Ne omnia a prima adolescentia reperam, uirginem rapuit, patrem accusat. Hei intra triginta dies putas me accusatori permissurum, quod filio negauit? Impetraui, inquit, ab illo, alij aiunt illum a te, medijs me diebus accusas. Rapuisti uirginem, & cum tam libentē uiueres? **ARELLII FVSCI** patris. Moriar, inquit, citamini

Quintil. lib. 9.

etiamnum minaris? nondum rogas? Quid, inquit, rogabo? iam lassus es, nec ullum adhuc rogasti. Non possum, inquit, exorare tam diu; Nouo more obijcit dementia constantiam. Quid, ergo tu poteris uideri morientem filium? fortasse non potero, & ideo irascor, dum licet. POMPEI SYLONIS. Hac audacia eius ex parte culpæ meæ est, nimum indulgenter nutritus est, omnia sibi putat licere, nec ille unquam me rogauit. Ignouit, inquit, & alius ante me rogatus est. Non nosti conditionem legis tuæ, in hoc tibi pares sententias habent, pereunt, ipse ad alienam se misit, lex illum admittit ad meam. Raptor nisi & suum & raptæ patrem exorauerit, pereat. Vis scire lex utrum maluerit, non exoratus irascitur, ex duobus patribus eum parer accusat, qui leges sequitur. ARELLII FVSCI. Miraris me dubitare, ipsa lex inter mortem & nuptias dubia est. Quid me intempestiua proditis lachryma? nondum erat tempus faciendi. Non est quod quicquã tibi promississe lachrymas putes, fleo, quod necesse mihi est spectare filium morientem. Quid facturus sim, adhuc nescio, utique tu ante trigelimum diem scies. Exorabis, inquit, patrem. Quid ergo mihi molestus es, si hoc tibi satis est? Odij effregit fores, & identidem leges inuocantem coegit patris stuprum, nisi tam facile puellam exorauit, quam patrem. Mortem t uita non meruit, accusationem deprecatus, consumuntur interim dies. Vter nostrum consumit? Rogo, inquit: Nunc tu ne me rogas? num ego rogare debueram qui periclitor? PAPYRII FABIANI. Demens sum uides, turpiter uiuo, meretricem amo, leges ignoro, dies tuos non numero, ad iudicem uocatus adsum. Ergo moriar, inquit: hoc si reo dicis, non curo: si iudici, uidebo: si dementi, non intelligo. Et huic aliquis ignoscere potest, qui sic rogat? Vos mei iudices estis, iste habet suum iudicem, nec potest inexorabilem queri, quem nondum expertus, est. IUNIUS GALLIONIS. Rogo, inquit, t nunc hic sic. Si uolebas rogare, admouisses propinquos amicos, maiorum imagines, lachrymas, repetitos alte gemitus. Testor deos, sic rogaturus eram puella patrem. Cum, inquit, multum in supplicijs habitum sub miseris, cum dixeris, pernitet quod rapuit, quod deteriorem non rogauit, cum dixeris te dementem fuisse, de liberabo cum amicis, de liberabo cum propinquis, de liberabo cum tua matre. Me miserum quam penè promisi, anime dura, heri fortior eras, & multum habeo quod delibere, diuersi me affectus distringunt, inter reum & patrem distrahor. Hinc iniuria est, hinc natura. Quid properas? nemo tibi præter me rogandus est. Ergo, inquit, mi fereberis? nihil promitto ante trigelimum diem. Miserum me, quod tantum triginta diebus irasci possum, longiore tempore opus erat. Audi à demente exempla: huic crimini, denis uicenisq; annis inter bella iuuentus consenuit, nos triginta dies ferre non possumus. Deliberabo, lex nihil uult temerè fieri. Magna res est, inquit, de libera, cogita, tempus accipe: effregisti domum ciuis, ut dicis, etiam misericordis, more re. Non est hoc nocenti graue, ego nihil peccaui, propter te mori cupio, ratio à me exigitur aliena culpæ, non meæ potestatis. Quid ergo facturus es? non pronuncia bo ante supremum. Quid sic miraris, si illum ocyus exorasti? facilius est iniuriã donare, quam crimen. Agedum in medium senex, cuius misericordia crudelis sum, nõ putasti mecum deliberandum. Vnde autem scis quem filium habeam? ego certe adhuc nescio qualem filium habeas: nullum tempus uni uerbo angustum est, iam inquit angustum tempus est, & tibi uacat accusare. VIBII RVFFI. Quis unquam præter me ignoscere iustus est? iam, inquit, tempus angustum est, ita non putas me subducere quantum super sit? iam, inquit, tempus angustum est. Angustum erat, si duos rogare deberes. Angustum tempus est, exclamat, nescio quid rogem. Roga ergo. Me priorem rogare debuisti, non dico quia dignior sum, qui prius roger, quia pater tuus, id quod minimum est, propius habito. Huc uideo illa pars legis pertinere, ut suum patrem exoret. Patrem nati sic aliquis exorat, sic deprecatur: Apparet nunc te primū rogare. Demens sum imò si uis argumentum dabo tibi, filius meus moriturus sit, nondum testamentum meum mutauit. CORNELII HISPANI. Multi me affectus diducunt, necesse est de alijs querar, de alijs erubescam, de alijs timeam, de omnibus etiamnum deliberè. Ne ille quidem, quamuis dicatur nimis exorabilis, ignouisset, si sic

al. uitatione
forte, ita

forte, nunc

si sic rogatus esset. PARS ALTERA, ARELLII FVSCI PATRIS. Me miserum, pater iræ tuæ detractum est nihil, & temporum multum, infelicio sum, quam si neutrum exorasset. Mortem timeo postquam mihi homines gratulati sunt. Quid tibi optime scer pro ista misericordia tua, qua mihi & patri meo pepercisti, precer, nisi superstitem filiam? PAPYRII FABIANI. Non possum dissimulare pater, quod illum exorauit, tuum beneficium est, certe cum exoratus est, hoc dixit. Quid itaque iuuat doloribus intabescere? aliquid quidem suadebat dolor meus, sed quid faciam? patris iudicio misereor. Misere pater, scis quam breuis sit aduocatio mea. Misereor, inquit, uis uerum dicam, quid dixerit? patris tui. Vnde ego miser ab hoc patre ueniens timerem patrem. CAESTII PII. Timeo mortem, nec iam habeo cui paream. MARILLII. Si tibi tam pertinax aduersum me odium est, audacter quid sis facturus, pronuncia. dic exorari te non posse, quid me incerta mortis expectatione suspensio? sollicitus inter somnos quoq; uelut ad mortem ceruicibus meis securim expauesco, si nõ impetro ut uiuam, hoc certe impetrem, ne diu moriar. Non est quod puteris legem in numero dierum angustam fuisse, lex illius diu mori. Responde pater si seruaturus es filium, iam tempus fuit, si occisurus, iam tempus est, non possum metum sustinere ultra hæc tormenta diebus paucis, & in me mihi aliud licet. BLANDI. Ita parum contigit tibi, quod solus periclitante filio non rogas? DIVISIO. LATRO sic diuisit. An intra trigelimum diem raptor cum filio agere possit, sicut nõ potest qui in custodia est, qui in carcere: etiam si cum alio potest, an cum patre possit, quod uita mortisq; suæ arbitrium datum est, cum illi accusare cum liberum est, quæ mortiferum est non exorasset? etiam si cum patre potest agere, an ab ijs possit, quibus faciendi potestatem lex patri dedit. Ista enim ratione nihil licet, si aut exorari, aut accusari ei necesse est: deinde si posset agere, an debeat. Irascendi causam tractauit, quod alium prius rogauit, quod me non rogauit, quod etiam accusat: si non exorauit filium, dementia est: tantam dementia ferre non possum, cum adhuc an exoretur, incertum est. Hic paternos affectus tractauit spem facientis, non probabat Fursum, qui paulo apertius agebat: est controuersiam promittere, potest nihilominus & bonus agi pater, & non exoratus, FABIANVS eam questionem fecit, & in ea multum miratus est, dementia non posse agi, nisi cum eo qui morbo fureret, in hoc enim latam esse legem, ut pater à filio sanari deberet, non ut regi. LATRO eleganter dicebat quasdam esse questiones, quæ deberent inter res iudicatas referri, tanquam an quicquid optauerit uir fortis, aut tyrannicida accipere debeat, quasi iam pronunciatum est non debere. Nemo questionem hanc iam tractat, sicut ne illam qui dem, an quicquid pater imperat faciendum sit. Inter has putabat & hanc esse, an pater ob demetiam qua morbo fieret, tantum accusari à filio debeat. Aiebat enim manifestius esse de lege & officio patris queri, & fingi quasdam controuersias, in quibus pater furiosus probari non possit, nec absolui tamen propter nimiam impietatem, libidinem scdam. Quid ergo aiebat, nunquam utar hac questione? utar, & malis deficiat. POLLIO ASINIVS dicebat, hoc Latronem uideri tanquam forenses facere, ut ineptas questiones circuncideret, in nulla magis illum re scholasticum deprehendi. Remittit, inquit, eam questionem, quæ semper pro patribus ualētissima est. Ego semper scio, nullum patri curatorem dari, quia iniquus pater sit, aut impius, sed quia furiosus: hoc autem in foro esse curatorem petere, quod in scholasticam dementiam ageret. GALLIO & superiore usus est questione, & illam adiecit, an agi cum patre dementia possit, ob id quod facturus esset, non ob id quod fecerit: neminem iniuriarum accusari, quod iniuriam facturus sit, non adulterij, quod adulterium commissurus sit, nec dementia quidem, quod demens facturus sit aliquid. Tu uero, inquit, mecum agis, non quod non exorasti, sed quod exoraturus nõ es: puta enim me hodie exorari, ego demens uideor, qui uno uerbo sanare possum me: Lex triginta dies dedit, quia iudicauit aliquem duriores futurum. Etiam si demens est, quod non exoratur à filio, nunquid etiam & uigelimo? ergo non potes hoc nomine damnare me, quod exoratus non sim, etiamnum enim exorari possum. Ita si quis uestrum

B b agere me?

agere mecum hoc crimen non potest, ut si quem ad triginta dies exorare possim, post triginta quari non potest, aut crimen non habeo, aut accusatorem. SYLO POMPEIVS fecit quaestionem, qua Gallio usus est, nihil acturum adolescentem, etiā si damnauerit patrem, nihilominus enim periturum, quia lex nullam aliam salutis viam dedit raptori, quam si exorauerit patrem. LATRO haec omnia quasi membra in aliquam quaestionem incurrentia tractabat, non ut quaestionem, quanquam hoc ipsum in aliam aiebat quaestionem incurrere, in qua queritur, an raptor possit accusare patrem intra trigelimum diem. Nam cum dico, non potes accusare eum, in cuius arbitrio positum est, moriaris, an uiuas, non magis quam magistratum in ius uocare, quam de iudicibus tuis ferre sententiam, nō magis quam miles in imperatore suum animaduertere, ad iudicium non potes accusare: nihil enim tibi proderit, etiam si damnaueris, morieris. Lex enim si non exoraueris, perire te uult, non exoras autem, etiam si damnas. Quare hoc non quaestionis loco ponebat, quod imbecillum putabat. Apparet enim exigere legem ab eo, ut exoret patrem, qui non habet quem exoret: puta enim patrem alicuius esse tam palam furiosum, ut nihil intelligat, hunc exorari à filio non uult. Atqui eodem loco est manifestus. *†* Iustus parum hoc putabat ualens esse, tanquam quaestionem, satis ualens tanquam argumentum, & illam alteram satis ualentem quaestionem, non posse cum patre agi eo nomine, quod non peccauerit: sed tractaturus iste iniquitatem tractationis ponebat, cum diceret, agere mecum dementiā, & si iam potest, nunquid enim peccauit non sum exoratus, nondum tempus transijt, etiam nunc tempore exorari possum: quam iniquum nondum esse me nocentem & iā reum. COLOR. Omnes infamauerunt raptā patrem, quasi cum raptore colludentem. GALLIO dixit, Ingenitum uirginem rapuit, si rāmen rapuit. SYLO POMPEIVS eandem suspensionem in omnia contulit. Exorauit, inquit, raptā patrem, miratur cum exorabilem patrē haberet rapuisset. HISPANVS dixit, Omnia cito facta sunt, ille cito rapuit, ille cito ignouit, nisi demens sum, est aliud suspicandum. ARGENTARIVS dixit, Rapta est & statim exorata, imō nescio an exorata, deinde rapta, spero te innocentiorē fuisse quam uis uideri. Tu exorasse te dicis, ego te exoratum puto: dic quid tibi cum seero conuenit? RVFFVS Vibius dixit, Dic mihi, quid tibi conuenit, quando tibi nuptias promiserit, nec uictū te Hercules fateberis, cū dies uenerit. ASPRENAS dixit, Iam, inquit, non multum reliquum est ex triginta diebus, si ex illo dies numerarem, cū primum exorasti, aiunt iam triginta dies praeterisse. LATRO dixit, Id quod inter sententias scriptum est ad oriar, dic ergo uerum. CAESTIVS hac figura declamauit, ut rogaret patrem, tanquam exoratus esset raptā pater: deinde ad hanc sententiam transit, nunquid peiorem causam habeo, si apud alterum iudicem. LVCIVS eadem figura declamauit, & HISPANO Romanus, sed transit mollitus. Scio quid responderi mihi possit, facile est domestico iudici satisfacere. Videro te cum ad raptā patrem ueneris. In hac cōtrouersia TRIARIVS dixerat, Nō scies an exores, nisi ultimus dies uenerit, quoad is lucebit, perseuerabo. Deinde cū scholasticorū summo fragore, & tu quisquis es carnifex, cum strictam sustuleris securim, antequā ferias patrem respice. Belle deridebat hoc ASINIVS Pollio. Filius, inquit, ceruicē porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem, & dicat, Agonē quod fieri solet uictū. Sed ioco quoque remoto, aiebat rem uerissimam, non posse carnifecē uenire, nisi eo tempore quo iā pater exorari non posset. CAESTIVS ex altera parte hoc colore usus est, quia priorē rogasset raptā patrem, suspensum esse uolui, statim illum securum esse nolui. De me queritur, quod illū potius cogitare de patrimonio filij quam de periculo uolui. LATRO hoc colore usus est, scitis periclitates alie no arbitrio agere, illi qui circa erant sodales, qui occurrerāt amici paterni aiebāt, Eamus statim ad raptā patrē, in huiusmodi casu illi rogantur, nā raptoris patres rogāt. SYLO Pompeius diuersum colorem huic secutus est, Non erit, inquit, duritia patris mei, itē amici suaserunt ad raptā patrē iremus, ne noceret apud illum quod tarde suū exoraremus patrem. HISPANO ROMANVS bello docissimo usus est, uis inquit amici

forte, Iunius

amicieamus ad raptā patrem: hoc curemus, ille domi est. FVSCVS ARELLIUS dixit, ille prior rogatus est, qui magis timebatur. TRIARIVS à parte adolescentis dixit, Timeo ne mutetur etiam exoratus. Hunc sensum non imprudenter Sylo Pompeius improbabat, aiebat enim non posse mutari semellatam sententiā. Quidam uoluerunt uideri, cito exoratum raptā patrē, quidam tarde. FVSCVS Arellius dixit, Magnam partē legis consumpsit, nec de mora queror, raptā pater rogabatur. CAESTIVS non probabat, & hac sententiā usus est, cum hunc colorem arguendum putaret: uult uideri rogatum diu raptā patrem, effecit ut uideatur eum diu non rogasse: malo autem uideri hoc patrem tarde exorari. HERMAGORAS solebat interdum diu schemata prosequi, interdum breuiter & fortius attingere, sicut in hac sententiā fecit, cum suspicionem facere uellet, inter raptā patrem & raptorem collusionis. ARTHEMON dixit, GLYCON dixit, Hūc sensum cōmodius dixit LEPIDVS Neronis praeceptor, Misereris nisi etiā ultimo die, egomet iā tui miserebor. DIOCLEſ CARYSTIUS à parte patris ethicos dixit

NEPOS EX MERETRICE SVSCEPTVS. CONTRO. V.

THEMA. Abdicauit quidam filium, abdicatus se contulit ad meretricem, ex illa sustulit filium, ager ad patrem misit, cum uenisset, commendauit ei filium suum, & decessit, adoptauit puerum, ab altero pater filio accusatur dementiā. PRO PATRE. PORTII Latronis. Qualem uidi ipse, fungebatur officijs, sedula circa lectum aegrotantis in omnia discurrebat ministeria, non impulsis tantum, sed laniatīs capillis. Vbi est, inquit meretrix? uenit ad me sedulo, qui diceret, filius antequam moritur rogat uenias. Nō expectaui, dum iste curreret, amens cucurri. Cetera quemadmodum narrem nescio, si steterim, an sederim, quid loquutus sim, quid audierim, nescio: hoc unum scio, iacuisse me inter duos filios: accede huc puer, depositum, crimem, non habeo miser, cui te moriturus commendem. CAESTII PILI. Recipi in sinum nepotem uultis, & hunc abdicem? duos filios tuli; huic numero iam affueui. Patrem accusat, fratrem infamat, infantem persequitur. Rogo uos, non satius est meretricem amare quam neminem? Noui generis demētia arguitur, sanus eram, si nō agnoscerem meos. Tradidit infantem & expirauit, non habeo cui crederem, offerebam me propinquis, illa uidelicet in hac cogitatione tacebat. Nos rogabimus, cum frater non audeat. Meretricis, inquit, filium recepisti, nempe eius quae meū receperat. Fatear me aliquando infamem fuisse, nescio quis esset abdicatus, meliorē extuli. PAPYRII Fabiani. Quam nihil in domo illa meretricia foedi uidi, assidebat mulier tristi uultu affecta, aegro similima ipsa demissis in terrā oculis. Pater, inquit, nihil tecum frater loquutus est: in sinu meo filium posuit, domum pertuli, demētiā uocat, quod infantem non abdicauit. Quid facerem? negarem aliquid filio, cum ille rogaret pro filio? Ignosco tibi quod tam durus es. Aegrum fratrem non uidisti, ille magni successore modo patrimoniū nactus in lectulo precario moriebatur. Nō seruo rū turba circumstantabat, non amicorum, inter infantem & mulierculam, deficientis spiritus in aduentū meum sustinebatur. Ut intraui, cadentes iam oculos ad nomē meū erexit, fugientemque animā retinuit. Pater, inquit, quod adhuc nihil deprecatus sum, non contumacia feci, fratri mandauerā. Indico tibi crimina mea, expirantem cohe redem, cum ad uitam uolui reuocare ut saluus esset, rogauit deos, & licet dementiam uoces, si uiuisset, recepissem. ARELLII FVSCI PATRIS, Securior eram quoniam putaueram illi omnia praestare fratrem, cum subito nūciatum est in ultimis esse filium, nec haec à fratre, o me miserum, quod solū nepotē recepi. ALBVTII SYLLII. Ut uidit uxorem, uidit & fratrem, circumspiciebat & patrem. IULII BASSI. Tibi debeo mulier, quod habuit filius meus, in qua domo aegrotaret. Pudet dicere, ut ne potem agnoscerem, rogatus sum. Non potest uno crimine demētia intelligi. Nemo sine uitio est, in Catone moderatio, in Cicerone cōstantia desideratur, in summa demētia: ad summā, tres fuimus, omnes peccauimus, ego quod abdicauit, frater quod tacuit, tu quod pro fratre non rogasti. Non sum uno haerede contentus, duos habere

B b 2 uolui, &

uolui, & quo magis concupiscā, habui. Misit ad me adfectus æger, non ibo: mihi cre-
de, aliter tu à dijs. De cohæredede cogita, te quis roget, quem roget, uidebis neminem
rogare non posse, nisi qui accusare possit & patrē. ALTERA PARS PORTII LA-
tronis. Quam honestus fuit, subiecit meretrix quæ peperit, pater istius incertus est,
bene cum ipso ageretur si, & mater. FVSCI ARELLII PATRIS. Errat si quis sit
qui me putet pecunia moueri, primum assueui cohæredem habere, deinde olim iā
cū puero isto paterna diuisi, quia mulieri ille frater donauit plus quam pro sua par-
te. ROMANI HISPONIS. Incidit in meretricem, inter omnia mala, secundam ue-
ræ inimicæ. Noscis quibus ante in cubiculum ritualis uenit quam maritus. ARGEN-
TARIL. Cum abdicaret, aiebat hoc scilicet, expectabo donec hac è meretrice libe-
ros tollas. Mulier nescio an aduersus patrem iniuriosior sis, quod abstulisti illi hære-
dem, an quod dedisti. ALBVTHII SYLLI. Sine ueniāt illuc amici, sine propinqui,
nunc erubescunt in domum meretricis accedere. Mulier quæ sine præfatione hone-
ste nominari non potest, cedo istum puerum nulli agnoscendum, sed mater asserat
seueris modis, pater abdicauit etiam, quæ sciebat suum. Erat in domo puer, qui om-
nes uocabat patres, adoptauit eius filium, propter quam etiam suum eiecerat.

CAESTII PII. Nullum genus iudicum recusio, si seueri erunt, nocebit isti, quod re-
cepit meretricis filium: si clementes, quod abdicauit suum. Clamauit pater, in do-
mum ergo meam meretrix ueniet, aut quod turpius est, filius ad illam ibit. Misit in
domum nostrā publicum puerū. Quis illis nuptijs interfuit, nisi aut abdicatus, aut
abdicandus: DIVISI O. LATRO sic diuisit, an pater ob illam adoptionē accusari pos-
sit, an ob hoc debeat: omnes infamauerunt adolescentem, quasi illius criminatio-
bus factum sit, ut frater abdicaretur. Et ideo sententia laudatur FABIANI: Nihil te
cum locutus sum: cum hoc unum puero noceat, quod ex meretrice natus est, omnes
operas dederunt, ut quantum in controuersia licebat, huic uitio mederētur, effice-
rentq; ne quid in illa uideretur meretricis fuisse, nisi nomen. MARIILLVS decen-
ter hoc dixit, Simul obijcies fratri impietatem, nihil, inquit, in illa domo meretriciū
fuit, scires si mecum fuisses. ALBVTHIVS ethicos ut multi putant dixit, certe lauda-
tus est, cum diceret, exeuntem profecutus est: non probabat hanc Messala sententi-
am. Non habebit, inquit, fiduciam, si mauult uideri recepisse puerum quem abduxit
se, & qua ratione eum adoptandū esse, non quia debuerit, sed quia secutus est. Fu-
it autē Messala exactissimū ingenij quidem studiorum partis, latini utiq; sermonis
obseruator diligentissimus. Idem itaq; cum audisset Latronem declamantem dixit,
sua lingua disertus est, ingenium illi concessit, sermonem obiecit. Non tulit hanc con-
tumeliam Latro, & pro Pythodoro Messala orationem disertissimam recitauit, quā
suasoriam Theodoto declamauit per triduum, quæ dixerit suo loco reddam, cum
ad suasorias uenero. COLOR. A parte adulescentis non unus omnibus color placu-
it, quidam personam eius qualem acceperant, introduxerūt duram & asperam. Ex
quibus fuit & Hispano Romanus: hic unum aiebat efficiendum, ut non durus uideretur,
sed seuerus. In hac parte dixit nobilem illam sententiam, quam Fabius Maxi-
mus circumferebat. Venit assidue in domum meretrix, non recedit, paulum abest,
quin nouerca sit. CAESTIVS bella figura egit. Dementia, inquit, res est sanitati
contraria, uon quæram extra exempla sani hominis, et quod pater me rogat, ipsum
sibi comparabo. Fuit aliquando sanus. Tunc quid faciebat? Oderat luxuriā, ut nunc
castigare, nunc iam seuerus. Senem putabitis sanum, si uobis lupanar ostendero?
Sic declamauit, ut fratri patrem dar et accusatorem, & illum argueret sibijpsi com-
parandum. LATRO fratri pepercit, puerum pressit, & dixit fratris filium non esse,
& ne fratrem quidem hoc fieri uoluisset. Illa uerba ab ægro imperata. Fabianus ex
omnibus istis colore secutus est optimum, qui aiebat dicere Messalam non tantum
bonam partem adulescentis fieri, sed etiam honestam: obiecit patri, quod etiā
fratrem abdicasset, non schemate, sed certo. Nihil inquit, peccauerat, amat meretri-
cem, solet fieri, adulescens est, expecta, emendabitur, ducet uxorem, quare tunc non
egit? Dementia tuam aiebat, expectabat. Expectabat penitentiam, aiebat tuam,
iam

iam respicit. Hoc per transitum obijcere cœpit, quod non recipisset, quod uidisset in
lupanari habitantem. Abdicasti, inquit, ut emēdares, nō ut uitia augeres indies, nul-
lum illius uitium ætatis amor est, recipe antequam aliquid faciat, cur mox pudore
moriatur. Ad ultimum obiecit illi, quod agrū non sustulisset. Potest, inquit, cōuale-
re, si uiderit penates suos, mitius certe morietur in paterno solo, † suo puero. Qua-
re, inquit, tu apud fratrem non fuisti, & ego quero: ille cū ad te mitteret, putauit se
ad duos mittere. Vtinā tecū fuisset pater, redisses illinc cū filio, sed tuo. De adopti-
one nouissime questus est & hac figura. Abstulisti mihi fratrem, cū quo natus sum, cū
quo educatus sum, ut dares istū. Indignor hanc fratri meo cōtumeliā, ut huius uoce-
tur pater. Sed ut ut aliqd iocer, FABIANVS MAXIMVS nobilissimus uir fuit, qui
primus foro Romano hinc uomicū morbū, quo nūc laborat, intulit, de quo Seuerus
Cassius anteq; ab illo reus ageretur dixerat, quasi disertus es, quasi formosus es, qua
si diuus es, unū tantū es, non quali, † lapsam. Hanc controuersia cū declamaret Ma-
ximus, dixit, quasi tricolū tale, qualia sunt quæ basilicam † insectant. Dicebat autē à
patre, omnes aliquid ad nos imbecilli alter alterius onera detulimus. Accusatur pa-
ter in ultimis annis, nepos in primis abdicatur, † Nullus autē. Hæc subinde refero,
quod æque uitandarum rerum exempla ponenda sunt, quam sequendarū. In hac cō-
trouersia Latro contrariam rem cōtrouersia dixit, sed sibi declamabat, illū Cæsare
Augusto audiente & Agrippa, cuius filios nepotes suos, Cæsar Lucium & Caium
adoptaturus diebus illis uidebatur. Erat Agrippa inter eos, qui non nati sunt nobi-
les, sed facti. Cum diceret patrem adulescētis Latro, & tractaret adoptionis locum,
dixit. Nam isti ex imperio adoptione nobilitati fuerunt: hæc & alia in hanc senten-
tiam MECENAS innuit patri facira recusare, finire iam quidam declamationem
putabant, hanc malignam rem Mecenas esse, effecisse enim nobilem, non ut audi-
ret quæ dicta erant à Cæsare, sed ut notaret. Tanta autem Mecenas sub dicto Augu-
sto libertate fuit, ut præpotenti tunc M. Agrippæ non defuerint, qui ignobilitatem
exprobarent. Vipsianus Agrippa fuerat, Vipsiani nomen quali argumentū pater-
næ humilitatis sustulerat, & M. Agrippa dicebatur: cū defenderet reum, fuit accusa-
tor qui diceret Agrippam, & quod in medium est, uolebat Vipsianum intelligi. Fu-
it qui diceret, cōcurrere, Agrippa malū habebis, responde dijs. Ea in arte utiq; mihi
uidetur admiratione dignus diuus Augustus sub quo tātum licuit. Sed horū nō pos-
sum misereri, qui tanti putant caput potius q̄ digitū perdere. Latro dignus fuit mi-
seratione, qui ne excusare quidem errorē suū potuit. Nihil est autē crudelius quam
sic offendere, ut magis sis offensus si satisfeceris.

TORTA A TYRANNO PRO MARITO. CONTR. VI.

THEMA. Torta à tyranno uxor, nunquid de tyrannicidio sciret, perseverauit ne-
gare, postea maritus eius tyrānū occidit, illā sterilitatis nomine dimisit, intra quā
queniū nō parietē. Ingrati actio est. PRO VXORE PORTII LATRONIS. Sic cū li-
beris torta est & incaste, descēde, inqt, occide tyrānū: nisi occideris, indicabo. Subue-
cta manu satelles qd moraris? inqt, iā exposita tormēta sunt. Bene est, inqt mulier,
ad stuprū uocor. Instabat quotidie uiro uxor, exiēbat tyrānicidū, tēpus est, descē-
de. Si nihil aliud ut liberos habeas, nisi tyrānicida paritura nō sum. Miraris, si eo tē-
pore matrona dicere potuit, descēde, occide tyrānū: comes, sequer, nisi me inutile
dimisisset tyrānus, descēde, ego iā feci tyrānicidū meū. Eas nuptias tyrānicidū di-
duxit, quas nō diduxit tyrānus. CAESTII PII. Subito infelices nuptias oppressit
tyrānus, terrebātur matronæ, & premebātur uirgines, nihil tutū erat, nulli felicio,
res tūc uidebātur, quam q liberos nō habebāt. Quædā itaq; elisere cōceptos, quædā
fecunditatē suā moratæ sunt. Quod ad hanc pertinet, agit suæ fortunæ gratias, quod
isto tēpore nihil peperit. Tyrānus suspicatus est istū, nescio quid de tyrānicidio cogi-
tare, siue isti aliquid excidit, siue magna cōsilia nō bene uultus regit, utiq; de uxore
ris garulitate queri nō potes, cū scias, quemadmodū tac eat. Misit itaq; satellites, at-
trectate, inquit, uxore, & adiecit, si quos filios habet: uenit in domum crudelissimi
iam

carnifices, in quorū uultibus extāt tormēta, iactatur misera inter fatellitū manu, & toto itinere non ducitur, sed trahitur. Hāc aliqs si torta non sit, mirabitur nō peperit se, cū cogitur. Isti de tyrānicidio, sã de cōsilio indicemus. Iã enim puto, licet nuplit isti propter liberos, sed infelices nuptias cito tyrānus oppressit, hoc publicū diuortium fuit. Rapitur in arcē mulier, inter satellitū manus, uexatur atq; disrabitur. Hāc etiã aliquis si non torquetur, non parere miretur: exposita in eculeū sapius absentē uirū respexit, quā presentem tyrannū. Quā multas matres audiui illo tempore, quid nam uolui, quā peperit ARELLII FVS CI Paris. Explicatur crudelitatis aduersus infelicem foeminā apparatus, & alia instrumenta, uiros quoq; ipso uisu frāgentia, ad excutiendā mulieris pectoris conscientiam proponuntur, instat tam denunciationibus, quā tormentis tyrannus, & minando torquet, tacet. Videt intantum tyrāni uultum, uidet oculos minaces, & tacet, plus tibi praestare non potuit, si de te liberos sustulisset. Caduntur flagellis artus, uerberibus corpus abrumptur, ex primiturq; ipsis uitalibus, licet restet. An sit tibi ista datura liberos nescio, tyrannici dium dedit: ita fit mulier, non uis parere, delicata es, cruciatus puerperae times. Fremebat indignatione captae ciuitatis maritus, & consilio suo, & uxoris adiutorio forrior, quomodo occidam tyrannum? Quae pars accedenti maxime uacat, ubi custodia cessant, ubi natura loci minore munimento uirtutem non submouet. Sic uir & uxor mentem exercebant, miraris si transit quinquennium inter uxorem tortam, et uirum occupatum? sauebat etiamnum tyrannus, torquebantur in conspectu uiorum uxores, praenitebat matres fecunditatis suae. HISPOROMANVS inquit, desiderabas liberos, ut sint quibus relinquantur patrimonium. Ingrate ita tu hac salua haeredem non habes, nullum tormenti genus omisit, omnia membra laniata, omnes partes conuulsa sunt, scissum corpus flagellis, exustum, conuulsum tormentis, ignoscetis puto muliercula, si dixerō, falsa est. HISPANI CORNELII. Contabatur ille, nec uilis adhortationibus in tyrannicidium poterat impelli, prorsus cum uxorem uidisset, posses timenti ignoscere. Assidue tormenta uariantur, accenduntur extincti ignes, tortor uocatur, sub quo mariti uxorem prodiderant pacifici me tecum putabat, taceam, donas quinquennium. Quid gloriaris? tanquam non facilius sit occidere tyrannum, quam sustinere. Duplici beneficio uxoris suae obligatur, & cur non est occisus, & quod occidit. Fastidit sterilem qui fecit. IUNII GALLIONIS. Instabat tyrannus, torque. Illa pars etiam potest subijci in ignes, in illa parte iam exaruit cruor, seca, uerbera, oculos lancina, faciam ne uiro placeat matrix. PAPYRI FABIANI. Describam nunc ego cruciatus, & miseram corporis patientiam inter tyrannica tormenta sentientia: extincti sanguine resouebantur ignes, haec desinebat torqueri aliquando, ut sapius posset, exquisita uerbera, iam eculeū, quicquid antiqua sententia inuenerat, quicquid & noua adiecerat. Quid amplius dicam? tyrannus torquebat, & cum de tyrannicidio quaereret. O nos felices, quod nullis aucta puerperis suis, acuit hanc, fecit tyrannicidium silentio, certe tyrannicidam. Conuulsis laeueratisq; membris, nec adhuc sufficientibus non dimissa est ex arce, sed proiecta. Quid est quod uxorem dimiseris: nunquid premit te onerosa sumptibus, & ut seculi mos est, in deterius luxu fluente, muliebris ambitio certamine mutuo usq; in publica dāna priuatum insanit? Nunquid gemmas & ex alieno litore petitos lapillos, & aurū uestemque nihil in matrona tecturam concupiuit. Si talis esset, facile illam corrupisset tyrannus. Expecta, potest parere. Non respondet ad propositum, nec ad certum diem fecunditas, sui iuris rerum natura est, nec ad leges humanas componitur, modo properat, modo uota praecurrit, modo lenta est & demoratur. Expecta modo, pariet. Quid dicis? non potest fieri, quare? quia torta est. Imputat tibi quod publicata est, imputat tibi quod torta est, imputat tibi quod sterilis est. IULII BASSI. Aiebat tyrannus uir, caede uentrem. ARGENTARII. Caede uentrem, ne tyrannicidas pariat. TRIARI. Non ex formula natura respondet, & neque ad praescriptum casus obsequitur, semper expectari fortuna mauult quam regi. Aliubi offenditur improuisa seg etum maturitas, aliubi seram magno foenore morā redemit.

Licet

Licet sex dies finiat, natura non recipit. Quid faciam? Non agam gratias, quod non indicauit uxori meae, ne uotis in gratia. Aiebat tyrannus indica, nulla tua culpa est. Ceditur, tacet. Igitur tacere putas tutum, mirantur, tuum esse tyrannicidium huius silentium. Expectasse aliquam per longum tempus maritū dicitur, quanta laus est seruasse, cum expectasse tanta sit. Alia desiderio uiri attonita, in ardentem rogam se misisse, haec non cum uiro arlisset, quae pro uiro arlitalia pro incolumitate mariti uicaria morte decidit. Credo hanc in tormētis oppressam, morte amplius pro uiro praestitisse, si quid amplius elegisset tyrannus. MARCELLI. Si tamen peccasset in partu, ignosci ei posset. Nupserat enim isti occupato. Crudelior es etiam illo, quem occidisti, tyranno, ille torlit & dimisit ad uirum. ALVTII SILLI. Vicerat sententiam patientia, deerat iam sanguis, superabat fides, aliquando proiecta est, differebatur distortis manibus, emotis articulis, nondum in sua membra artus redierant. Vxorem tortor dimisit, ad partum ingratus uocabat, quod in praemio nullam uxoris fecerat mentio nem. Res tuas tibi habe, iniicere debuit manum, & ipsam inter res suas trahere, nihil amplius patri debes quam uxori, mihi crede maius fuit tyrannicidium pati, quam facere. PARS ALTERA. ARGENTARII. Ego tamen torta sum. Merito obijceres, nisi uindicasset FVLVII SPARSI. Vobiscū iudices loquor. DIVISIO. Cōtrouerlia haec reum facere primum si materia patitur. Non accipi quidē, & reddidi, aut accipi quidem, sed non potui reddere, aut ista nouissima, non facere. Non quisquis non reddidit beneficium ingratus tenetur, animus aestimandus est non reddentis. POLLIO ASINIUS aiebat, nunquam tentandas esse quaestiones, primam manifesto obtinere posse, qua negamus nos beneficium accepisse, perit rota causa, nisi in hoc uicē. Apparet enim ingratum esse, qui ne fatetur quidem se accepisse beneficium. GALYLIO noster putat, quoties possit, hoc auferendum aduersario, quoties non possit concupiscendum, quoties ne hoc quidem possit, transeundū, quali donemus, & possimus quidem facere cōtrouerliam, sed nolimus. Idē Attico Vipsani Apollodori discipulo placuit. Haec ille amplius, quoties non potuerimus, aiebat, an beneficium acceperimus cōtrouerliā facere, hoc modo faciamus, non esse tam magnum quam ille dicat: sicut in criminibus facimus, quoties negare non possumus, esse quidem crimen illud fate mur, sed leuiore poena dignū quam accusator arguat. LATRO in hac cōtrouerlia non dubitabat facere primā quaestionem, an beneficium dedit: hoc in hac diuisit, Etiam si scisti de tyrannicidio uiri, nec indicasti, non est beneficium scelus non facere: deinde ne scisti quidem. Non enim tibi indicasti, nec tam magnum consilium, uirilibus quoq; animis graue, commisi muliebri garrulitati, quae id solum potest tacere, quod nescit. Etiam si dedit beneficium, an receperit. Occidi tyrannum, libertatem mihi, tibi ultionem reddidi plenissimam, persecutus sum nefarium hostē, illic occidi ubi torserat. Dices me Reipub. causa fecisse, & tu Reipub. causa tacuisti. Tutus sit quod lege fecerit. Deinde ultima aequitatis tractatio, an quod fecit, facere debuerit: Hoc diuisit in haec duo, an iam certam sterilitatem uxori bonae facere debuerit, an ne sterilis quidem pro certo sit. Noui declamatores † Pos cum Apollodoro, qui reus ueneficij fuit, & a Pollione Asinio defensus, damnatus Mafiliae docuit. Et hanc quaestionem fecerunt in hanc cōtrouerliam, an inter uiros & uxores data beneficia, ingrata lege teneantur. Non est beneficium, sed officium facere quod debeas, ut si filius patri se dicat beneficium dare. Hāc quaestionem fecit & Gallio noster. BLANDVS in ultima parte cōtrouerliae, qua de Republica disputatur, quaestio nem fecit. An quinquennium numerari debeat a nec tyranni: illud tempus non debere imputari quasi sterili, quo matres etiā editos partus abominatae sunt: illud tempus imputatur foeminis in Repub. quando pariunt non plus tyranno. Huic subiecit, an etiā si & alijs imputari tempus tyrannidis solet, huic non debeat. LATRO ex suo more has nō quaestiones putabat, sed membra illius ultimae partis ex aequitatis quaestione pendente. An sterilis quidem, altius repetis, an uero quaecunque quinquennium non peperit, sterilis est. Quid enim si uir alicuius abserit toto penē quinquennium in peregrinatione, uiro imputabitur. Quid si uir egrotauerit, quid si maritus a ui

forte, Possidit
nium, cuius et
tiam alibi me
minit.

ro tortus inutilis in concubitu uxoris suæ iacuisse, imputaturus fuit? quinquenniō quæris, quare non peperit? tyrannus erat. Nemo cum parentibus suis querebatur, quod natus esset, hic quod torta est, hic quod maritus occupatus tyrannicidio nō uacavit in uxoris uoluptates. **BVTEO** aridus quidem declamator, sed prudens diuifor controuersiarum, contra **Latronē** sentiebat, **Blando** accedebat. Aliud enim esse aiebat, quæ intra quinquenniū non potuit, non utiq; sterilis est: aliud quæ intra quinquenniū non peperit, non statim dimitti potest sterilitatis nomine. Hic quæritur de conditione iuris, illic, de spe fecunditatis. Sed **Blandum** quoq; arguebat, aiebat enim sic fuisse quærendum, an tyrannidis tempus excipi deberet, deinde etiā si non in alijs, an inter hos gradus est. Sed ipse sic hanc in partes quæstionem diuidebat, an quæcunq; quinquenniō non peperit, tãquam sterilis dimitti possit. Possit enim accidere quod Atheniensibus in bello accidit, ut liberi & cōiuges in aliquo tutiore loco deponantur. Imputabatur hoc tempus fœminis, quo uiros destituunt, non quo non habent. Sic tyrannus non uetuisset istam parere, quin interemisset. Et cum hoc uehementer impleuisset, & probasset, non omnes posse dimitti, si quinquenniō non peperissent, tunc illō transit. Et hic possit & hæc etiā nū, non hoc quærebat, an deberet dimitti, sed an possit. Et hoc contra **Latronem** dicebat, quomodo istā quæstionem putas in æquitatis tractationem cadere, cum quid liceat quærarur, non quid oporteat: hæc enim, an hic possit, per illum non possit quia tyrannidem non cœperat. Aliquod tempus impune à legibus miseriæ faciunt. Non dico quia torta est, sed hoc adhuc, propter æquitatis tractationem referuo: sed non peperit quia torta est. Quia tu maxima in cogitatione occupatus, nihil de liberis cogitasti. **PASSIENS** uir eloquentissimus, atque temporis sui primus orator, hanc subtilitatem actionis non probabat in **Latrone**, sed assentiri dicebat, idē quæstiones tractādas per se esse, si hæc mulier iusti repudijs ageret, non ingrati. Ita non quæritur an legitime, sed an ingrate dimissa sit, itaq; in æquitatis tractationem cadunt, etiā quæ iuris sunt. Nam cum quærarur, an potuerit hæc dimitti, etiā si licuit, apparet, quod utiq; non oportuit, si nesciuit quidem. **ALBVTIVS** decensissime fecit, solebat enim serē in ali quas figuras declamationem describere, & prius egit inutili repudijs, deinde ingrati, in quibus putat esse, an ullum beneficium uiro contulerit, à quo tanquam ini que dimissa. Hic omnes quæstiones ad sterilitatem & æstimationē quinquennijs pertinentes libere tractauit, deinde transit in ingrati accusationē. **COLOR.** **CÆSTIVS** pro uiro introduxit colorem. Eo tempore uxor torta est, quo nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam, postea cogitauit, & hæc ipsa cogitandi causa fuit. Uxor uirū que secutum est, ut illa marito insolentiam imputare non possit, maritus illi tyrannicidio possit. **LATRO** dixit, Si iam tum de tyrannicidio cogitasset, uxori non indicasset. **FABIANVS** philosophus colorem magis bono uiro conuenientem introduxit, quam oratori callido. Dixit enim & cogitasse tyrannidium, & uxori indicasse, & illam tum quidem fecisse, quod probam fœminam facere oportuit, nūc pec care quod putet beneficium esse, recte facere. Hic color illi & in illa parte profuisset, si beneficium putas te dedisse, tyrannidium non prodidisse, ego prior dedi, qui tibi tyrannidium credidi, repudium ex tuo uis liberorum cupiditatem, quo semper uti tanquam uir eius debuisset, postea magis tãquam tyrannidica. **L. VINITIUS** Vinitij frater, Fabiani colorem ualde probabat, & aiebat onerari uxorem uno modo posse, si nihil uacuum decretum ab illa maritus habuisset. Si dixerit, inquit, post tormenta se de tyrannicidio cogitasse, tum tyrannidium uxori melius deberi meruit, si torta tyrannidam fecit, quam si tacuisset. Apparet & aliquid de tyrannicidio cogitatum, de quo tyrannus usque eo suspicatus est, ut torqueret. Dixerit cogitasse quidem se de tyrannicidio ante tormenta, sed uxori nō indicasse, augebit uxoris beneficium. Liberius enim potuit, ait, tyrannidium indicare, quod illi commissum non erat. Potuit enim uxor, etiā non indicante marito, tam magni consilij molitionem deprehendere. At si hunc colorem Fabiani sequor, mutam efficiam. Si olim de tyrannicidio cogitauit, honestior sum uetus tyrannidica, & non priuatis, sed

tis, sed publicis malis ad uitium impulsus. Si cum cogitare non celari uitium, facilius persuadebo, me malum hodie maritum nō esse, cui semper tam deditus fui. Ad ultimum hoc consequar, quod si quod audierat, tacuit, non beneficium est, sed fides. Hic est **L. VINITIUS** quo nemo ciuis Romanus in agendis causis presentius habuit ingenium, quicquid longa cogitatio illi præstitura erat, prima intentio animi dabat, ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Augustus, unus Vinitij ingenium in numerato habet. **HISPO ROMANVS** maligne & accusatorie, Nihil, inquit, ego isti narraueram, ista ut erat necesse aliquid ex sumptu, aliquid ex nocturnis uigilijs suspicata est, unde emanauerit sermo scietis. Videtis quod ueniat tyrannus, non ad amicum meum, non ad seruum, sed ad istam, quæ nihil negocij habuisset, si tacuisset. Tura enim causa tacuisti, sciebas te perituram si confessa esses tyrannidiam. **HYBREAS** dixit.

PATER ET FILIUS LUXURIOSI. Contro. vii.

THEMA. Quidam luxuriantem filio luxuriari cœpit, filius accusat patrem demeritæ, pro patre. **PORTII LATRONIS.** Vtriusque tamen comparatur luxuria, tu consumis patrimonium patris tui, ego accusatoris mei, nauiga, milita, peregrinare, quære adolescens, utere senex. Accusator meus diuersos & inter se contrarios affectus habet, cupit reum damnari, crimen absolui. **CÆSTII PII.** Potest nobis conuenire, similes sumus. puta te patrem, dic quid me uelis facere. Si tam bona fide frugi es, & hoc imitor. Te ego imitor an tu me? Rogo uos ego prior cœpi, tu posterior luxuriaris. Patrimonium inquit, computemus. Sed tu senex, inquit, hoc dixit, luxuria tua ferius cœpit, citius delinet. **ARELLII FVSCI PATRIS.** Sed tu, inquit, senex. Vnde scis te non futurum luxuriosum senem? Omnia à te uitia, quod unguento coma madet, tuū est, quod laxior usq; in pedes tunica demittitur, tuū est. Quid est quod aliud à te senes discant? quid porro? domus nostra luxuriosos duos non capit, indulgētius te abdicare non potui. Ecquid mihi licet seniles annos meliore uita reficere? hoc nouissimū meum meritum est, sed quod tibi proxime imputo, pro te etiam luxuriosus factus sum. **FABIANVS.** Noli pecuniam concupiscere, quid tibi dicam? Hæc est quæ auget discordiam. Vrbes & terrarum orbem in bellum agit, humanum genus cognatum natura, in fraudes & scelera mutua instigat, hæc est quæ senes corrumpit. Quidā summū bonum dixerunt uoluptatē, & omnia ad corpus retulerunt, nihil est mihi opus præcipientibus, exemplum habeo, proposui quicquid tu feceris, me face re, nauigabo si nauigaris, militabo si militaris, dic hodie quid putes melius? Sed illud Scipionum non obijcies, quod elegeris. **BLANDI.** Obijcit luxuriam propriam, & hoc dicit adolescens. Frugaliter uixi, quamdiu frugi patrem habui, ante me deliste, ante me cœperas. **BLANDI.** Senex luxuriaris, respōdeo tibi, adolescens nauiga ui. Ego iam, inquit, desij, tu nondum. Non miror si delisti prior, prior cœperas. **MEN- TONIS.** Quod gaudium accepisti uerē luxuriosor. **POMPEII SYLONIS.** Si modo emē datus est filius meus (solet enim etiā luxuria simulari) suo quisq; ordine reus sit. Vis me ducere uxorem, si nouercam haberes, iam abdicatus esses. **VIBII GALLI.** Conuixæ certe tui dicunt, bibamus, moriendum est. Si intelligo, hoc nulli magis in domo dicitur, quam mihi. Ostendi tibi luxuriam, quam in te non uidebas. Alliga me, dum te custodias. **PASPRENATIS.** Quia nihil proficiebam obiurgando, uolui illi uitam suam ostendere. **IVNII OTHONIS.** Malam causam haberem, si alium accusato rem haberem. Aliam causam haberem, si te filium non haberem. **ALTERA PARS.** **IVNII GALLIONIS.** Aliter à laudibus patris incipiam, hic adolescens temperatissimus & lubricus uis sine infamia transijt, duxit uxorem, filium sustulit, ad iracundiam perduxit, iam senex factus est, nisi quod sibi bonum uideret, luxuria usque eò se profecit, ut accusetur. Senex amens, senex ebrius, circūdatus fertis, & delibutus uigentis, & in præteritos annos se retro agens, & ualidus in uoluptatibus quasi iuuenis exultans, nonne portentum est? Luxuriosus adolescens peccat, senex autem luxuriosus

luxuriosus insanit, ætates inhauriunt, uitia lasciuiunt. PAPHYRII FABIANI. Nauem in portu mergis, alter solito tempore labitur, alter in solito, alter alieno, alter suo, alter annos sequitur, alter senectuti repugnat. Non est luxuria, patrem uidere uelimus. Non simulas ista, sed facis, nec amantem imaginaris, sed amas, nec potantem adumbras, sed bibis, nec te doces dissipare bona, sed dissipas: Nemo uitia quæ odit imitatur. Quis imperator ob hoc ipse de prelio fugit, ut bene pugnaret exercitus? quis ut ambitum comprimeret, ipse honores mercatus esset? quis ut seditionem leniret, turbauit rem publicam? Non coercet uitia qui prouocat. DIVISIO. LATRO sic diuisit, An ob hoc accusari pater possit. Hic illam uocalem quæstionem posuit, quam solebat fastidire Seleucius, minime tolerare patri obijci luxuriam, non magis quam auariciam, quam iracundiam. Non uitia patris accusari solere, sed morbum, & si possit aliquid præter dementia obijci patri, luxuria non possit, alioquin filijs, inquit, abdicare permittis. Hic de suo consumit, an si ob hoc pater accusari potest à filio, hæc ultionum exprobratio. Si ebrietatem obijcere patri solet ebrius, si petulantiam in iurta damnatus, Etiam si ob hoc accusari potest, etiam si à tali filio, an si ad castigandum filium hoc consilio usus est, damnandus sit. Ait enim adolescens, quolibet alio genere debuisti me obiurgare: quid si adulterium uindicare uellet committendor? Turpe est sic castigare uitia, ut imiteris. Deinde an consilio luxurietur. Non enim concedit hoc filius, aut inquit, quare, si cœpisti sic emendare filium, cum emenda ueris non delinis. CAESTIUS PATER Patris aiebat simulationem significandam magis quam profitendam, ita inquit, adparebit illum simulasse, etiam nū simulat: si delinit simulare, ostendit iam sibi nihil prodesse ea consilia, quasi filius emendatus sit: emendatum autem esse non concessit, & assidue dixit, nihil magis sequi interual lum hoc luxuria, etiam uerè intermissa uitia uehementius surgere. LATRO aperte putabat simulationem confitentiam. Incipio, inquit, non tantum honestum senem, sed prudentem defendere, si quod uictum uideri poterat efficio consilium, quare potius significet quam dicat frugi esse. BLANDVS hac figura declamat filium, & pro abdicato respondit. CAESTIUS aiebat adolescentis partem diligentius colorandam, facere illum rem non improbam, non ita patri emittere quod à patre ipsi remissum sit. Idem sic narrauit, ut suam quoque luxuriam imputaret patri, non se ueram fuisse disciplinam, non bene instituta domus legem, quæ posset adolescentis mores formare, & à uitijs ætatis abducere, quodammodo, inquit, ad luxuriam à patre præmissus sum. Unguento canis madent, & comestator senex redijt, nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus uidetur. Merito in adolescentibus omnem luxuriam uindicant, cito desinunt. Cum haberem luxuriam istius exemplum, quæritis, quæ res mihi remedio foret. Aetas illa quæ faciebam, imputabat, me non discere: Hunc sensum ipse Caestius sano genere dixit, Flauium Alcium auditorem suum, qui eandem rem lasciuius dixerat, obiurgauit. FLAUIVS hoc modo dixit, cum desideria descripsisset, paulatim se ad frugalitatem redisse, & odio sibi uitiosum factum, hoc fuit, inquit, quare desinerem. Sentiebam, inquit, me senem fieri. CAESTIUS hoc aiebat dulcius quidem, sed corruptit, & unam sententiam. Incredibile est, inquit, cum iuuenis sit sensisse se senem fieri, & noluisse uideri tam diu luxuriantem, donec sentiret se senem fieri. FVSCVS ARELLIUS dixit, Non accusaturus patrem, sed me defendurus sum, ne aliena luxuria mea laudatio. Consilio luxuriantem filium istum emendo. Superuacuum in narratione hunc colorem habuit, subito furore collapsam patri mentem, meretricem dependentem collo senis, & parasitorum circumfusam regem turbam, sic cum riuallibus rixari & ebrietati nocturnæ addi item diem. Putaui initio & ego consilium esse, non morbum, desinet luxuriari, desinet, inquam, si propter me cœpit. Permanet in iuuenibus uitijs, hoc turpius luxuriosus quo diutius. Quid faciam? è suo more emendare patrem uolo, luxuriandum est. SYLO POMPEIUS patronum adolescenti dedit, quod non putabat in accusatoris persona Latro faciendum, ut aliquis per patronum accusaret patrem. RVFVS VIBIUS. Festiuum senem qui in honorem filij sui adolescentis ebrius sit. In narra

tione

tione hoc usus est colore, solum patrem, iam mentem eius labantem laudare cœpisse luxuriam, dicere esse felicis, si his qui sibi amare permitterent necessarium tantum habere, quantum acceperant, obiurgarent, interim quasi non cōmemorēt. Rusticum inquit, iuuenem, præmatura inquit seueritas non est frugalitas, sed tristitia. Quid tu senex facies? non creditis hæc illum dixisse, qui uitia etiam obiurgare uult? luxuriatur. ARGENTARIUS hoc colore declamauit. Duo luxuriatur, una in domo, alter iuuenis, alter senex: alter filius, alter pater, uterque licenti cultu per publicum cedit. Alter uobis ait, hoc cōcessum ætati utor, & iuuenili lege fungor, id facio quod pater meus fecit, cum iuuenis esset: negabit, bona ergo ætate cœpit simul primum hoc tyrocinium adolescentis, quasi debitum ac solenne persoluere. Reuertar ad bonos mores, qui qualem causam habeant uideritis, faciant etiam si non quod oportet fieri, at quod solet. Alter ait, scio me nouum ciuitatis miraculum, incedere luxuriosum senem, sed hoc castigandi genus commouere uisum. Ut emendaret filium, ipse peccare cœpit: at si auus uiueret, nemo in domo luxuriosus non esset, tres luxuriosi fuissetis. A PARTE PATRIS. GLYCON CYRICON dixit.

AGROTAS Malsilentis longe liuidiorem sententiam dixit, quam cæteri Græci declamatores, qui in hac controuerlia tanquam riuales rogati sunt. Docebat autem Agrita pars inculta, & scires illum inter Græcos non fuisse sententijs fortibus, aut scires illum inter Romanos fuisse. Sententia quæ laudatur hæc fuit.

DAMOS CAMBRVS,

DIOCLES CARYSTIUS,

HERMAGORAS rara sententia

dicebat, sed arguta, & quæ auditorem diligentem penitus afficeret, securum & negligentem transcurreret. In hac controuerlia dixit,

BARBARVS dixit uulgarem sensum satis uulgariter

elegantius hoc cōposuit HISPONIANVS. Placet uobis frugalitas mea, quod patrimonium seruo, quod acquisiui, duxi uxorem mature, semper dilexi, quod ad omnem me tutum fabulam præstiti. Illud affirmo, nihil tota uita frugalius feci. Rem ab omnibus dictam celeberrimè SYRIACVS VALLIUS dixit, Fili quando uis, delinamus.

PEREGRINVS NEGOTIATOR. Contro. VIII.

THEMA. Quidam cum haberet formosam uxorem peregre profectus est, in uiciniam mulieris peregrinus mercator commigrauit, illam appellauit de stupro, adiecit preces, negauit illa: decessit mercator, testamento heredem omnibus bonis reliquit formosam, & adiecit elogion, pudicam repperi: adit hereditatem, redit maritus, accusat adulterij ex suspitione. CONTRA UXOREM. PORTII LATRONIS. Quanquam eò prolapsi mores iam sunt, ut nemo ad suspicanda adulteria nimium credulus uideri possit, tamen ego ad eò longe ab eo uitio semper fui, ut etiam timeam, ne quis in me aut nimiam patientiam, aut nimium stuporem arguat, quod tam seram querelam detuli. Non accuso adulteram nisi diuitem factam, ex ea domo ream protraho, in qua iam nihil meum est: cum ego tam diu peregrinatus sim, nullum periculum terra marique fugerim, plus ista intra unam uiciniam, quam ego toto mari, quaesiu. Post tantos impudicitia quæstus, si tacere possim, confitendum habeo, hac me causa fugisse, ut in accessione patrimonij peregrinando cum uxore certarem. Illud iudices mihi tormentum est, quod notata iudicio uero, ut multiplicatam dotem perdat, plus tamen ex quæstu habet, plus habitura est, quam quantum damnata perdendum est. Tantum in istam diues amator effudit, ut post poenam quæ expediat fuisse adulteram. Quæ præceperim uxori proficiscens scio, cætera quemadmodum adolescens, formosus, diues, ignotus, in uicinia formosæ, & in absentia uiri nimium libera mulieris commigrauerit, quemadmodum assidua societate quotidiana per diem noctemque libidinis exhaustis uiribus perierit, interrogate rumorem uos. Intelligo iudices quid officij mei fuerit. Poteram ego saluo pudore meo nihil de hereditate suspicari, in qua etiam nū autor ab uxore dictus sum. Veni

nihil

nihil aliud quam ut fortunam meam querar, nam causam melius uos nostis. Tempus est iudices de uxore & marito credi, mulierem, tam formosam amari potuisse. Pudica forte sic amari, ne sollicitaretur, potuit. Neque est quod dicat, in meo istud arbitrio positum: Erratis uos iudices, si non maritus ad sollicitandam matronam putatis irritamentum, spem corrumpendi quamuis facilem, quamuis amabilem sensum. Si tantum in formosa sperari potest, quantum placere potest, omnes formosae in se uniuersos populos conuerterent matronae, qua esse aduersus sollicitates lasciuia solet. Prodeat in tantum ornata, quantum ne immunda quidem sit: habeat comites, eius aetatis qui impudicos, si nihil aliud, uerecundiam annorum remouent: ferat iacentes in terram oculos, aduersus officiosum saluatorum inhumana potius quam in uerecundiam sit, etiam in necessariam resalutandi uicem multo rubore confusa, sic se in uerecundiam pignori: longe ante impudicitiam neget in ore, quam uerbo: in hac seruanda integritatis custodia nulla libido irrumpet. Prodite mihi fronte in omne lenocinium composita, paulo obsecratis quam posita ueste nude, exquisito in omnes facetias sermone, tantum non ultro blandientes, ut quisquis uiderit non metuat accedere. Deinde miramini, si cum tot argumentis pudicitiam proscripserit, cultus, incessus, sermone, facie, aliquis repertus est, qui incurreret reia adulterae, se non subduceret inter nuntium, puto illud sollicitari se, arripit & denudari iussit, flagella & uerbera, & omne genus cruciatus poposcit, in plagas deterrimi mancipij uix imbecillitatem mulieris manus cotinuit. Quoties quod non una peregrinaretur quaesita est, nemo sic negantem iterum rogat. Cum quo quaesita est: apud quem indignata est. Abundantem argumentum pudicitiae profuturum putas, si stuprum tantum negaueris, quod plerumque etiam impudicissima spe uberius praemij de industria simulat. Quando de iniuria tua uiro scripsisti, & ne in occasionem similis iniuriae solitudo tua pateret, maturorem reditum rogasti, & quanto decentius contumeliam penetratum meorum uxoris epistola quam testamento sollicitatoris cognoscerem. Miserrimus omnis seculi maritus, si contentus absentia mea etiam nunc iniuriam meam nescirem, si quod fecerat tacere uoluisset. Toties sollicitantem in istam faciem qua placere poteras, conuertisti. Non omne ornamentum, ueluti causam talis iniuriae execrata es, quod proximum est a promittente rogata stuprum tacet. Inspicite adulteri censum ex eo impune, si quod adulteris edidit, si est aliquid quod non erit. Quid sigillatim omnia percontor, quicquid ego non emi in mundo tibi miser, ut maritus cum omni censu meo inter muneris adulteri maneo. Sola mihi haeres esto. Quid ita habes, inquit, scripsit causas: quam cum semel appellassem, cum iterum, tum tertio appellassem non corrupi. O nos nimium felices, & aureo, quod aiunt, seculo natos. Sic etiam qui impudicas quaerunt, pudicas honorant. Omnium bonorum meorum, omnis pecuniae meae sola haeres esto, quia corrumpi non potuit, quia tot sollicitationibus expugnari non potuit, quia tam fideliter pudicitiam custodiuit. Tace paulisper nomen auctoris, nunquid non testamento uiri creditis: nullam esse in uxore suspicatur infamiam inter mutuum eius amorem, aut certa creditum, iam moriturus tabellas occupare, si uultis cum muneribus meis imponere, elogium ex testamento aduerripetendum est. Sola haeres esto, quamuis aliena, quamuis ignota, tantum, quia pudica, quia incorrupta est. Quid isti tam censorio adultero non mater est: non foror: non propinqua: aut nulla earum pudica est: Idcirco scilicet cum tantis diuitijs peregrinas urbes in honorem pudicitiae incognite perambulabat: Illic ubi uisus est, nulla pudica erat: at illic ubi negociatus: quin illa non prostituta erat, uacuo testamento pudica haeres per errorem quaesita est. Ego adulteram arguo, quam in matrimonium recepi, qui communeis ex illa liberos precatus sum qui pudicam mihi libentissime crederem. Adeo ne iam omnis patientia seculi nostri abiit, ut aduersus quoriam opinionem uiri uxor alieno teste defendatur: At Hercules aduersus externorum quidem opinionem speciosissimum patrocinium erat, ego uiro placeo. At ego si hunc morem inscribendi recipitis, in conspectu uestro ita scribam. Uxor mea haeres esto, quod peregrinante me adamata est, quod haeres ab adolescente alieno ac libidinoso relicta

so relicta est, quod tam infamem hereditatem adiit: a duobus uos testamentis in conspectu filium mitto, utrum secuturi estis quod ab adultero absoluitur, an quod damnatur a uiro? Magnus pudicitiae fructus est, pudicam credi, & aduersus omnes illecebras atque omnia delinimenta muliebris ingenij, est ueluti solum ac firmamentum, in nullam incidisse fabulam, nouos fortasse, non in omnium aestimationem occurrere, & horrenda multa, deinde ac uaria daturus experimenta, foemina quae damnum pudicitiae qui uis est, atque curandus est esse ac uideri pudicam. Muliebrum uirtutum fundamentum auaritia est. Quae potest non timere opinionem adulterij, potest non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo uestis cruentetur. In felices ancillarum greges laborant, ut adultera tenui ueste perspicua sit, & nihil in corpore uxoris suae plus maritus, quam quilibet alienus peregrinusque agnouerit. Frustra aestimabo esse indicia, si tantum qui rogat, comperit pudicam. Omnes tamen pudicam loquuntur, pudicam tantum & unus, & peregrinus, cui plus laudator quam accusator nocet. Uxorem meam nusquam audiui pudicam, nisi in adulteri elogio. Deice in terram oculos, & aures tuas externorum uocibus claude. Sibi quisque pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto plus creditis ciui, quam peregrino: marito, quam adultero. Ipsum elogium corruptoris animo scripsit, quia pudicam, inquit, comperi, quod nulli praeter me contigit.

Pars altera.

Formosa est. Hoc natura peccauit. Sine uiro fuit, Hoc maritus peccauit. Appellata est. Hoc alius peccauit. Negauit, hoc pudice. Haeres relicta est. Hoc feliciter. Haeres reditatem adiit. Hoc consulto fecit.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM
LIBER TERTIVS.
PROOEMIUM.

Quosdam disertissimos agnouit uiros non respondentem famae suae cum declamarent, in foro maxima omnium admiratione dicebant, simul ad has domesticas exercitationes secesserant, desertos ab ingenio suo. Quod accidere plerisque aequum mihi mirum, quam certum est. Memini itaque me a Seuero Casio quaerere quid esset, cur in declamationibus illi sua non responderet eloquentia. In nullo enim hoc fiebat notabilius. Oratio eius erat ualens cultu, ingentibus plena sententijs. Nemo minus passus est aliquid in actione sua octosum esse. Nulla pars erat, quae non sua uirtute staret. Nihil, in quo auditor sine damno aliud ageret. Omnia nitentia & intenta aliquo, aliquid petentia. Nemo magis in sua potestate habuit audientium affectus. Verum est quod de illo dicit Gallio noster, cum diceret, rerum poteratur, adeo omnes imperata faciebant. Cum ille uoluerat, irascebantur. Nemo non illo dicente timebat ne desineret. Non est quod illum ex his quae edidit aestimetis. Sunt quidem & haec quibusdam grata. Verum eloquentia eius longe maior erat quam lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua omnibus fere, quibus maiori commendationi est, audiri quam legi, sed in illo longe maius discrimen est. Primum tantundem erat in homine, quantum in ingenio, corporis magnitudo conspicua, suauitas ualentissima uocis. Quamuis haec inter se raro coeant, ut eadem uox & dulcis sit & solida. Pronunciatio quae histrionem potest producere, tamen quaestiois potest uideri. Nec tamen illo quicquam magis mirareris, quam quod grauitas quae deerat uitae, actioni supererat, quandiu citra iocos se continebat, censoria oratio erat. Deinde ipsa quae dicebat, meliora erant quam quae sciebat. Vir enim praesentis animi & maioris ingenij quam studij, magis placebat in his quae inueniebat, quam in his quae attulerat. Iam uero iratus commodius dicebat. Ideo diligentissime cauebant homines, ne dicentem interpellarent. Vni illi proderat excuti, melius semper fortuna, quam cura, de illo merebatur. Nunquam tamen haec felicitas illi persuasit negligentiam. Vno die priuatas plures agebat, & ita ut alteram ante meridiem ageret,

Vide scholia.

Forte rectius, non possit producere, tamen quae histrionis possit uideri.

Cc alteram

alteram post meridiem, publicam uerò nūquam amplius quàm unam uno die. Nec tamen scio quem reum illi defendere, nisi se contigerit. Adeo nunquam reorum, uel lam materiam dicendū, nisi in periculis suis, habuit. Sine commentario nunquam dixit, nec hoc commentario contentus erat, in quo nuda res ponuntur. Ex maxima parte perscribatur actio. Illa quoque falso dici poterant annotabantur, sed cum procedere nollet nisi instructus, libèter ab instrumentis recedebat. Ex tempore coactus dicere, infinito se antecedeat. Nunquā nō utilius erat illi deprehendi quàm preparari, sed magis illum suspiceres, quod diligentiam nō reliquebat, cum illi tam bene temeritas cederet. Omnia ergo habebat, quæ illi ut bene declamaret instruerent, Phrasin nec uulgarem nec sordidam, sed lectam. Genus dicendi non remissum aut languidum, sed ardens & cōcitatum, nec lectas, nec uacuas explicationes, sed plus sensu quàm uerborum habentes: diligentiam, maximum etiā mediocris ingenij subsidium. Tamen nō tantum infra se cum declamaret, sed etiā infra multos erat. Itaque raro declamabat, & non nisi ab amicis coactus. Sed quærētī mihi quare in declamationibus impar esset sibi, hoc aiebat, quod in se miraris, penè omnibus uenit. Magna quoque ingenta, à quibus multum abesse me scio, quando plus quàm in uno emiuerit opere. Vergilium illa felicitas ingenij oratione soluta reliquit. Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit. Orationes Salutij in honorem historiarum leguntur. Eloquentissimi uiri Platonis oratio, quæ pro Socrate scripta est, nec patrono, nec reo digna est. Hoc non ingenij tantum, sed corporibus uideamus accidere, quorum uires non ad omnia, quæ uiribus efficiuntur, aptæ sunt. Illi nemo luctando par est, ille ad tollendam magni ponderis sarcinam præualet, ille quicquid apprehendit non remittit, sed in procliue nitentibus uehiculis, moraturas manus iniicit. Ad animalia ueni, alij ad aprum, alij ad ceruum canes faciunt. Equorum non omnium, quamuis celerrimifint, idonea curricula uelocitas est. Quidam melius equitem patiuntur, quidam iugum. Et ut ad morbum te meum uocē, Pylades in comœdia, Baryllus in tragœdia, multum à se aberāt. Numerio cum uelocitas pedum non concedatur tantum, sed obijciatur, lentiores manus sunt. Quidam cum hoplo machis, quidam cum Thracibus optime pugnant. Et quidam sic cum scena componi cupiunt, quomodo alteri est. In ipsa oratione quāuis una materia sit, tamen ille qui optime argumentatur, negligētius narrat. Ille non tam bene implet, quàm præparat. Palsienus noster cum cœpit dicere, secundum principium statim fuga sit, ad epilogum omnes reuertuntur. Media tantum quibus necesse est audiunt. Miraris eundē non aequè bene declamare quàm causas agere. Aiunt eundē non tam bene suasorias, quàm iudiciales cōtrouersias dicere. Siso Pōpeius sedens cum facundus & literatus, & disertus haberetur, si à proclamante dimitteret declamabat tam male, ut uidear belle optasse cum dixi, nunquā surgas. Magna & uaria res est eloquentia, nec adhuc ulli sic indulget, ut tota contingeret, satis felix est, qui in aliquē eius partem est receptus. Ego tamen & propriā causam uideor posse reddere: assueui non auditorē spectare, sed iudicem: assueui non mihi respondere, sed aduersario. Non minus deuito superuacua dicere, quàm cōtraria. In scholastica quid non superuacuum est, cum ipsa superuacua sit. Indicabo tibi affectum meū: cum in foro dico, aliquid ago, cū declamo, id quod bellissime Censorius aiebat, de his qui honores in municipijs ambitiose peterēt, uideor mihi in somnis laborare. Deinde res ipsa diuersa est tota. Aliud est pugnare, aliud uentilare. Hoc ita semper arbitratum est, scholā quasi iudicē esse, forum harenam. Et ideo ille in foro primum dicitur, tyro dicitur est. Agedum istos declamatores produc à senatu in forum, cum loco mutabuntur, uelut in affueta classe, & dilecta umbra corpora sub diostare non possunt. Non imbrē ferre, nō solem sciunt, ut se inueniunt. Assueuerunt enim suo arbitrio deserti esse. Non est quod oratorem in hac puerili exercitatione spectes. Quid si uelis gubernatorem in piscina æstimare? Diligentissime tibi me excusarem, tanquā huic rei non essem natus, nisi scire & Pollionem Alinū, & Messalam Coruinum, & Palsienum, qui nūc primo loco stat, minus bene uideri quàm Cestium, aut Latronem. Vtrum ergo

putas hoc dicentium uitium esse, an audientium? Non illi peius dicunt, sed hi corruptius iudicant. Pueri ferè, aut iuuenes scholas frequentant. Hi non tantum disertis simis uiris, quos paulo ante retuli, sed etiam Ciceroni Cestium suum præferrent, nisi lapides timerent. Quo tamen uno modo possunt, præferunt. Huius enim declamationes ediscunt. Illius orationes nō legunt, nisi eas quibus Cestius rescriptit. Memini me intrare scholas, cum recitaturus esset in Milonē Cestius: ex consuetudine sua miratus, dicebat, Si Thrax essem, Fusius essem: si Pantomimus essem, Pantillus essem: si equus Melison. Non continui bilē, exclamaui, & si cloaca esses, magna esses. Risus omnium ingens, scholastici intueri me, quis essem qui tam crassas ceruices haberem. Cestius Ciceroni responsurus, mihi quid responderet, non inuenit, sed negauit se recitaturus, nisi exirem de dōmo. Ego negauit me de balneo publico exiturū, nisi lotus essem. Deinde libuit Ciceroni de Cestio in foro satisfacere, subinde nactus cum in ius ad prætorem uoco, & cum, quantum uolebam, iocorum conuiciorumque effudissem, postulauit ut prætor nomen eius reciperet lege inscripti maleficij. Tanta illi perturbatio fuit, ut aduocationem peteret. Deinde ad alterū P. R. eduxi & ingrati postulauit. Iam apud prætorē urbanum curatorem ei petebam, interuenientibus amicis, qui ad hoc spectaculū concurrerant, & rogantibus dixi molestum me amplius non futurum, si iurasset disertiorē esse Ciceronē, quàm se: uerū nec ut hoc faceret, uel ioco, uel serio effici potuit. Hanc, inquit, tibi fabulam retuli, ut scires in declamationibus in tantū aliud genus hominum esse. Si comparari illis uolo, non ingenio mihi maiore opus est, sed sensu minore. Itaque uix iam obtineri solet, ut declamem, illud obtineri non potest, ut uelim, alijs quàm familiarissimis audientibus: & ita faciebat. Eius declamationes in æquales erāt, sed ea quæ eminebant, in quacunque declamatione postisses, in æqualem eā fecissent. Compositio aspera, & quæ uitaret compositionem, sententiæ uixæ. Iniquum tamē erit ex his eum æstimari, quæ statim subtexam, non enim hæc ille optime dixit, sed hæc optime teneo.

Luxuriosus à sodalibus excæcatus.

LEX. Cæcus de publico mille denarios accipiat. **THEMA.** Decem adolescentes cum bona sua comedissent, sortiti sunt, ut cuius nomen exisset, ex pacto excæcetur, & acciperet mille denarios. Exijt fors cuiusdam. Excæcatus est, petijt mille denarios: negantur.

Contra excæcatum.

Hi sunt oculi quos extimuisstis mariti. O legem, si excæcat homines abrogandam. Nulli **RESPVB.** dat mille denarios, nisi qui inuitus accipit. Dic nunc, miser homo cum excæcareris, non dixisti: Respub. debilitatem consolatur, non emitt. Consumptis patrimonijs membra conferunt. Vtilius est Reipub. unum cæcum repelli, quàm nouem fieri. Non solum à nobis petit alimenta, sed primus. Alam eum, qui propter debilitatem alitur. Non alam, qui propter alimenta debilitatur. Sic fit ubi homines maiorem partem uitæ in tenebris ita agunt, ut nouissime solem quasi superuacuum fastidiant.

Pars altera.

Illis nouem nihil daturus est, nulli non fauorabilis erit, si eos à quibus excæcatus est deceperit. Circumuentus adolescens ab illis nouem ueteranis consumptoribus, solus, inquit, nouem cogentibus resistere non potui. Omnia ex composito facta sunt. Vnus mentionem intulit, omnes approbauerunt. Electus est, qui sortiretur. Sors huius quæ exiret prima, subiecta est. Cum repugnaret, excæcatus est. Si circumuentus est, inquit, iniuriam persequatur, de ui agat, talionem petat. Videbimus, primum est, ut habeat unde uiuat.

PARRICIDA AEQVIS SENTENTIIS ABSOLVTVS. **Controuer. II.**

THEMA. Quidam filium accusauit parricidij. Aequis sententijs absolutū abdicit. **CONTRA FILIUM.**

Minus est iam quod rogo, non peto ut me à parricida uindicetis, sed ut separetis. Parricidam non accuso, sed fugio. An iste accusatori parceret, qui patri non pepercit.

Cc a Igitur

Igitur nihil medium est inter testamentum, & culeum. Nō est absolutus parricida, sed dubijs sententijs. Vt absoluaris, multis tibi sententijs opus est, Vt dāneris, una. Non absoluerunt reum, sed seculo pepercerunt. Miraris in hac ciuitate misericordiam, in qua lex absolutionem dat paribus tabulis? Quæris quàm multis non placeas? si unum adiecero, parricida es. Absolutionem legi, non innocētiae debes. Absolutus, inquit, sum. Non abdicō te propter parricidium, sed propter alia uitia, quæ te fecerunt tam credibilem parricidam.

Pars altera.

Manifestus est adulescentis color, ut dicat se autoritate patris oppressum.

ABDICANDVS QVIA FRATREM ABDICATVM ADOPTAVIT.

Controuersia III.

LEX. Cum filio tricenario pater patrimonium diuidat. **T**HEMA. Quidam habuit filium frugi, & luxuriosum. Abdicat luxuriosum. Frugi, per egre profectus est. Captus est à piratis, scripsit de redemptione patri. Patre cessante, luxuriosus prauent, & redemit. Rediit frugi. Adoptauit fratrem suum. Abdicatur.

Pro fratrem adoptante.

Non est quod quisquam me laudet. Prior frater fecit inter nos pietatis exemplū. Vnā nauigauit, unā periclitatus est, unā omnes emēsus est terras. Non reliquit me, tandem ad paternā domum reduxit. Non est quod excusatione ætatis utaris. Potes nauigare. Vtriq; gratias agere debes. Frater me isti reduxit. Ego isti fratē. Si tanquā inertem abdicasti, nauigauit, si tanquā impium, suos redemit. Non potest eripi filio, quod lege accepit. Quomodo enim pater potest eripere, quod non potest dare?

Pars altera.

Vide scholia.

Mihi necesse est abdicare, quem nolo. Hoc uno alter alteri placet, quo uterq; patri displicet. Utamur medicina qua cogimur, quod in uulneribus periculosis fieri solet, ut malum cum ipso corpore excacetur. Adoptare adulescētū permittis, quem lex in diuidēdo patrimonio experitur. Lex te ad ministerium patrimonij admittit, non in dominium. Est aliqua ætas, à qua filius esse desinat? Nec tricenario quidem filio adoptare licet. Neque enim quisquam potest alium in manum suam recipere, qui ipse in aliena manu est. Quomodo fieri potest, ut tibi potestas uitæ necisq; aut in fratrem sit, aut in filium non sit? Si bene de te meruerat, patrem pro filio rogasset. Nam quod ego nō redemi, paupertatis fuit. Nihil in medio comparebat. Quicquid tricenarius reliquerat, abdicatus abstulerat. Quid facerem solus, senex, inops, cuius patrimonium alter diuiserat, alter absumperat?

SERVATVS A FILIO. Controuersia IIII.

LEX. Seruatus contra seruatorem ne quam habeat actionem. **T**HEMA. Seruatus à filio eum abdicat. Ille præscribit. C. D.

Contra filium.

al. Quoniam tantopere beneficia iactat, audite, etc.

Licuisse perire, cui non licet loqui. Seruatum me putas? Captus sum. Redde me hosti. Captiuus loqui licet. Quō iam tantopere beneficia uitæ iactat? Audite quis prior dederit. Si quis me hosti reddiderit, seruatorem uocabo. An uos abdicatōne putatis actionem, etiam si actio est, lex quæ de seruato loquitur, ad personas tantum extraneas pertinet. Ad filium, & ad patrem non magis, quàm ad seruum & dominū libertum & patronum. Vt à patria potestate discēdas, & ad æstimationem beneficij uenias, qui dat uitam, si prior accepit, non obligat, sed reddit. Procesi in aciem in exemplum filio meo. Vicit me non hostis, sed ætas. Seruauit me, quem sæpe seruaueram. Rediituum me senem meretrix uocat. Parasitorum iocantium materia sum. Omnibus istis tanquam seruatoribus tacere iubeor. Fili si uiuere mihi non licet, cur perire non licuit? Ego, inquit, te protexi. Ita tu adulescens in acie non ante patrem stetit? Audite filij mei gloriam, Parricidium non fecit, cum posset seruare, seruauit.

Pars altera.

Hic me genuit, hic mihi spiritum, hic mihi has manus, quibus seruaretur, dedit.

PATER.

PATER RAPTAM CONTINENS. Controuer. V.

LEX. Rapta, raptoris aut mortē aut indotatas nuptias petat. **T**HEMA. Raptor al. optet. postulat, ut rapta ducatur, pater non uult.

Contra raptorem.

Iste raptor est, ego in ius educor. Nō est enim tam facile homini probo occidere quàm perditō mori. Communis, inquit, lex est, dij faciant, ne cogas me experiri, an tota mea ista sit. Quando ergo, inquit, optabis? Hoc tēpore nō possum, Curo uulnēra. Familiā reficio. Expugnata domum lugeo, ereptā uirginitatē cōsolor. Minārem sibi ipsi custodio. Quando optabis? Cū rapta uoluerit, nō cum raptor. Quando optabis? Cū tu non uoles. Quando, inquit, optabis? paro me optioni. Confirmo animum. Non est facile hominem occidere, premō interim gemitus meos, & introrsus harētes lachrimas ago. Scio quid futurum sit. Vultus te meus dēcipit. Sulte quēquam morari putas nuptias filij tuæ? in securim incurris, & carnificem ultro uocas. Cum rogare debeas, conuictum facis. Nemo uindicare se cogitur.

al. erumpētes, al. habētes, sōr te labentes.

Pars altera.

Nihil est miserius quàm incertum inter uitam mortemq; destitui. Iam beneficium erit etiam si mortem optauerit. In amorem filia istius incidi. Appellare de nuptijs debui patrem, Feci, Sed uidete quā etiam in lege lentus sit. Raptor uitam alieni arbitrij habet, libertatem sui. Lex cōmunis est. Habet hic raptor quod timeat. Habet & quod sperare possit. In lege, inquit, non est scriptum quando, imō statim. Quoties tempus non adiicitur, præsens intelligitur. Tam longum tibi ius in caput cuius non permittitur. Crudeliter est quā mori, semper timere mortem.

DOMVS CVM TYRANNO INCENSA. Controuer. VI.

ACTIO. Damni illati sit actio. **T**HEMA. Quidam tyrannum ex arce fugientem cum persequeretur, in priuatam domum compulit. Incēdit domum. Tyrannus cum domo conflagrauit, præmio accepto, agit cum illo dominus damni.

Pars prima pro tyrannicida.

Cur non exclusisti? Quare recepisti? quare nullā aliam domum tyrannus petiit? Nemo nō uenienti domū clausit. Aditum in domum nō habui. Non gaudes te aliquid impendisse publicæ libertati? Hic est in cuius domo tyrannus occisus est. Tantam tyrannicidā, monstraris. Redde, inquit, domū. Ita uitio tyranno non perdidēras, tyranni amicus, tyranni fauētes, certe, quod negare nō potes, hospes. Diu expectaui, an eijceretur tyrannus. Facilius potes accusare aut te, qui tā familiaris tyranno fuisti, ut illi maxime tua placet domus, qua illum recepisti: aut tyrannum, qui tibi damnum dedit, quod in tuam domum confugit. Aut ut culpa te liberem, facilius potes accusare fortunam, quæ tyrannum potissimum ad te detulit.

al. habuit, qui in arce habuit.

Pars altera.

Eius debet esse damnum cuius est præmitum. Nō est iniquum eius rei tibi iniuriā imputari, cuius fructum percepisti. Non elegit domum tyrannus, nec enim hoc illi uacabat, sed in eam quam potuit irruerat. Cū ego in ea non essem, nactus hic occasionem nocēdi, intrare noluit, sed tyrannicidium elegit, dubium, lentum, periculolum urbē accepit præmium, maius sine dubio, quàm sit damnum: sarcire debet.

VENENVM DATVM FILIO FVRENTI. Controuer. VII.

THEMA. Filio furēti, & sua membra lanientis pater uenenum dedit. Accusatur ab uxore malæ detractionis.

Contra maritum.

Non mirum est quare uiuat, quæ filium perdidit. Viuit qui occidit.

Pars altera.

Quem quotidie perdebam, aliquando extuli. Falleris misera mulier, in orbitatis tuæ tempore, non perdidisti filium nunc, sed extulisti.

COLOR.

Alfius Flauus hanc sententiā dixit. Ipse sui & alimentum erat & damnum. Hunc Cestius quasi corrupte dixisset obiurgās, Apparet, inquit, te poetas studiose legere.

Ille sensus est eius, qui hoc seculum amatorijs non artibus tantū, sed sententijs impleuit. Ouidius enim in libris Metamorphoseon dicit, Ipse suos artus lacero diuelleret, morsu Cœpit, & infelix minuendo corpus alebat.

Olynthius pater reus concursus. Controversia VIIII.

LEX. Qui cœtum & concursum fecerit, capitale sit. **T**HEMA. Victa Olyntho cum filio adulescente Olynthius senex Athenas uenit. Athenienses omnibus ciuitatem Olynthijs decreuerunt. Inuitatus ad cœnam ab adulescēte luxurioso, cum filio uenit. Ibi cum de stupro filij mentio esset, pater profugit. Filius retentus est. Pater flere ante domum cœpit, incensa est domus. Decem adulescentes perierunt, & filius Olynthij. Accusatur pater, quod cœtum concursumq; fecerit.

Pro reo concursus.

Misero flere non licet, magis flendum est. Imperari dolori silentium non potest. Fuerunt ex populo qui dicerent, hic meum filium, hic meam corrupit uxore. Suum quisq; illud & ignem attulit & dolorem. Timeo fili ne dum te quero, in ossa alicuius raptoris incidat. Vbi Athenarum fides? Vbi hospitales inuicem dextræ? Capti inquam filij sumus. Dum licet fugiamus, sed tãquam à Philippo. Pariter apud Philip-pum cœte utri fuimus. Lachrymæ meæ uocantur in crimen, quasi ex quo Olynthus capta est, flere desierim. Tantus scilicet sum, ut ea ciuitate populū concitare potuerim, in qua filium seruare non potui. Non quoties conuenerunt in aliquem locū plures, cœtus & concursus est, sed quoties cōuocati, quoties parati, quasi ad ducē suum concurrerunt. Non si una uicinia coit, aut si transeuntium paucorum numerus affluerit, sed ubi totus, aut ex parte magna populus, Vbi diuisa est in partes ciuitas. Cœtus multitudinis magnæ nomen est, cœuentis ex cōsensu quodam. At illic initio pauci fuerunt. Deinde reliqui non ad me conuenerunt, sed ad incendium, quod tamen populus maluit spectare, quàm extinguere. Lex non eum punit, propter quem cœtus factus est, sed eum à quo cœtus factus est. Nō mihi tanti ultio fuit, ut amittere filium uellem, & tentauī populū rogare, nec potui.

Pars altera.

Quid cœtu opus est? Sunt scriptæ ad uindictam iniuriarum omnium leges. Morta semel multitudine modum non seruat. Ardere illo incendio ciuitas potuit.

Crux serui uenenum agro domino negantis. Controversia IX.

THEMA. Aeger dominus petijt à seruo ut sibi uenenum daret. Non dedit. Cauit testamento ut ab hæredibus crucifigeretur. Appellat seruus tribunos.

Pro seruo.

Lex Cornelia te appello. Ecce heres iubet, quod tu uetas. Ne quis illum domino displicuisse putet, tunc huic parari crucem iussit, cum sibi uenenum. Plura serui crimina cōfitemur, intemptiuas potiones, inutiles cibos, desideranti negauit. Quid enim non uoluit qui uenenum petijt? Maluit crucem pati, quàm mereri. Si uincitur, periturus est. Si uincit, seruiturus est ei, à quo in crucem petitur. Ex altera parte lex est, ex altera testamentum. Crux utrinque. Furiosus seruum sine causa occidere uoluit. Quæritis insaniam argumentum? & si ipse uoluit occidere. Seruo, inquit, tribuni num possunt succurrere? Seruum natum, regem habuimus. Seruo in dice, patefacta est Brutij liberorum cum Tarquinij coniuuratio. Ergo nihil interest uenenum domino dederit an negauerit? Etiam ubi remedium est mori, sceleris est occidere. Tam cito uos de uita domini seruum desperare uultis quàm hæredem? Mortem si supplicium putas, quid rogas? Si beneficium, quid minaris? Venenum quisquam obijcit, nisi datū? Finem ullum facies tribunitiæ potestati? quam P. R. ut ipse plurimum possit, ualere plus quàm se uoluit. Venenum habere scelus est, tam magnum quàm dominum occidere.

Pars altera.

Mori uolens elegit huic ministerio nequissimum seruum, audacem, infestum sibi. Ille non saluti consulit domini, quem uidebat insanabili morbo tabescere, sed tormenta extendit. Seruus herilis imperij non censor est, sed minister. Agitur de iura testamenti

testamentorum, quorum interijt omnis potestas, si uiui neglexerint imperia mortuorum. Tribuni ne ferent, ut sur præferatur dominor? Non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuor? *Vide scholia.*

PINCIANI IN LIB. III. CONTROVERSIARVM.

Omnia nitentia & intentia aliquo aliquid petentia. Vetus lectio breuior. Omnia intenta. Aliquo potentia. *Prologus.*
Quædam exemplaria: Omnia intenta. Aliquid petentia. Quidam cum Thracibus optime pugnant. Thracibus rectius codex quidam antiquus. Nota res Threces genus esse gladiatorum sic dictum à similitudine Thracicæ parmule. Si à proclamante dimitteret. Omnis scripta lectio, si à prælocutione dimitteret, ut forte legendum sit, si à prælocutione demum staret. Id quod bellissime censorius aiebat. Codices quidam censamus, non censorius. Alij Censorinus. Alij Cestrinus. Deinde aduultum. P. R. edixi. In scriptis exemplaribus non aduultum legitur, sed aduultum. Ut forte in totum castigandum sit. Deinde ad alterum. P. R. eduxi. Nam & infra in ius educor legitur. Sic enim uetus, ut dicemus, præfert lectio non adducor.

Abolutionem dat paribus tabulis. Codices nonnulli, abolutionem dat & paribus tabulis. Alij, abolutionem dat à paribus tabulis. Controversia 2.

Mihi necesse est abdicare quem nolo. Quædam exemplaria. Alteri mihi necesse est abdicare quem nolo. Hoc uno alter alteri placet. Vetus lectio. Hoc uno, hoc alteri placet: repetitione Senecæ familiari ad uergendū uehementius.

Ita tu adulescens in acie non ante patrem stetit? Eadem. Ita tu adulescens matrem non ante patrem stetit? Controversia 4.

Aut indotatas nuptias petat. Aut indotatas nuptias optet, eadem, ut paulo post. Quando ergo optabis. Controversia 5.

Tribuni ne ferent ut sur præferatur domino. Breuius eadem: Tribuni. Ita ne fieret, reliqua desiderantur. Controversia 7.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER III. PROOEMIUM.

QUOD munerarij solent facere ad expectationē populū detinendā noua paria per omnes dies dispensant, ut sit quod populū & delectet & reuocet: hoc ego facio, non semel omnes produco, aliquid noui femper habeat libellus, ut non tantum sententiarum uos, sed etiam autorum nouitate solliciter. Acrior est cupiditas ignota cognoscendi, quàm nota repetendi. Hoc in histrionibus, in gladiatoribus, de quibus modo aliquid fama promisit, in omnibus denique rebis uidemus accidere. Ad noua omnes concurrunt, ad noua conueniunt. Non tamen expectationem uestram macerabo singulos producendo, liberaliter hodie & plena manu faciam. Pollio Asinius nunquam admiffa multitudine declamauit, nec illi ambitio in studio defuit. Primus enim omnium Romanorum aduocatis hominibus scripta sua recitauit. Et inde est quod Labienus homo metris quæ lingue amarioris dicit, ille triumphalis senex *id est*, id est, declamationes suas nunquam populū commisit. Siue quia parum in illis habuerit fiducia, siue, quod magis crediderim, tantus orator inferius id opus ingenio suo duxerit, exerceri quidem illo uolebat, gloriari fastidiebat. Audiui autem illum & uiridem & postea iam senem cum Marcello Efernino nepote suo, quasi præciperet. Audiebat illum dicentem, & primum quidem disputabat de illa parte quam Marcellus dixerat, prætermiffa ostendebat, tacita leuiter implebat, uitiosa coarguebat. Deinde dicebat partem contrariam. Floridior erat aliquando in declamando, quàm in agendo. Illud strictum eius & asperum & nimis raturum incendio suo iudicium, ad eod cessabat, ut in multis illi uenia opus esset, quæ ab ipso uix impetrabatur. Marcellus quamuis puer iam tante indolis erat, ut Pollio ad illum pertinere successionem eloquentiæ suæ crederet, cum filij Asinium Gallum relinqueret magnum oratorem, nisi illum (quod semper euenit) magnitudo patris non produceret sed obrueret. Memini intra quartū diem quæ Aterium filij amiserat declamare eum nobis, sed tanto uehementius quàm unquam, ut appareret hominum naturam contumacem cum fortuna sua rixari: Nec quicquam ex ordine uita solito remisit. Itaque cum mortuo in Syria Cæsare per codicillos questus esset diuus Augustus, ut erat mos illi clementissimo uiro, non ciuilitate tantum, sed etiam familiariter, quod in tam magno & recepti luctu suo homo charissimus sibi, pleno cœuiui coenasset, rescriptis

Pollio, eo die cœnauit, quo Aterium filium amisit. Quis exigeret maiorem ab amico dolorem, quam à patre? O magnos viros qui fortunæ succumbere nesciunt, & ad uersas res suæ uirtutis experimenta faciunt. Declamauit Pollio Asinius intra quartum diem, quam filium amiserat. Præconium illud ingentis animi fuit malis suis insultantis. At contra Aterium scio tam imbecillo animo mortem filiorum tulisse, ut non tantum recenti dolori cederet, sed ueteris quoque & oblitterati memoriam sustinere non posset. Memini cum diceret controuersiam de illo, qui à sepulchris trium filiorum abstractus iniuriarum agit, mediam dictionē fletu eius interrumpi, deinde tanto maiore impetu dixit, tanto miserabilius, ut appareret, quam magna interim pars esset ingenij, dolor. Declamabat Aterius admissio populo ex tempore, solus omnium Romanorum, quos meo tempore cognoui, in latinam linguam transtulit græcā facilitatē. Tanta illi erat uelocitas orationis, ut uitium fieret. Itaque diuus Augustus optimē dixit, Aterius noster sufflammandus est. Adeo nō currere, sed decurrere uidebatur, nec uerborū tantum illi copia, sed etiam rerū erat, quoties uelles eandem rem, & quamdiu uelles diceret. Alijs toties figuris, alijs tractationibus. Ita ut nec regi posset, nec consumi. Regi autem ab seipso non poterat, alioquin libertum habebat, cui & parebat, & sic ibat, quomodo ille aut cōcitrauerat eum, aut refrænauerat. Iubebat eum transire cum aliquandiu locuti dixerat, transibat, insisteret iubebat, eodem loco permanebat. Iubebat epilogū dicere, dicebat. Habebat in sua potestate ingenium, in aliena modum. Diuidere cōtrouersiam putabat ad rem pertinere, si illū interrogares, nō putabat si audires. Is illi erat ordo, quem impetus dederat. Ac non dirigebat se ad declamatoriam legem, nec uerba custodiebat. Quædam enim scholæ iam quasi obsoleta refugiunt, nec si qua fordiora sunt, aut ex quotidiano usu repetita, possunt pati. Ille in hoc scholasticis morem gerebat, ne uerbis calcatis & obsoletis uteretur. Sed quædam antiqua & à Cicerone dicta, ceteris deinde deferta dicebat, quæ nec ille quidem orationis citatissimæ cursus poterat abscondere. Adeo quicquid insolitum est, etiam in turba notabile est. Hoc exempto, nemo erat scholasticis nec apertior nec sublimior, sed dum nihil uult, nisi culte, nisi splendide dicere, sæpe incidebat in ea, quæ derisum effugere non possent. Memini illum (cum libertinum reum defenderet, cui obijciabatur, quod patroni cōcubinus fuisset) dixisse. Impudicitia in ingenio crimē est, in seruo necessitas, in liberto officium. Res in iocos abiit, non facis mihi officium, & multum ille & hic in officijs uersatur: ex eo impudici & obscœni, aliquandiu officiosi uocati sunt. Memini & illam contradictionem sic ab illo positam, magnā materiam Pollionis Asinij, & tunc Cassij Seueri locis præbuisse. At, inquit, inter pueriles cōdiscipulorum sinus lasciuia manu obscœna transiit, & pleraque huius generis illi obijciabantur. Multa erant quæ reprehenderes, multa quæ suspiceres, cum torrentis more magnus quidem sed turbidus stueret. Redimebat tamen uitia uirtutibus, & plus habebat quod laudares, quam quod ignoscere res, sicuti in ea, in qua fleuit declamatione.

Pater à sepulchro à luxurioso raptus. Controuersia I.

THEMA. Quidam amissis tribus liberis, cum affideret sepulchro, à luxurioso adolecente in uicinos hortos deductus est, & detonsus. Coactus conuiuio interesse, mutata ueste, dimissus iniuriarum agit.

Pro patre.

Nunquam lachrymæ opprimuntur imperio, sed etiam iritantur. Nulla flendi maior est causa, quam flere non posse. Rapuit me, qualem in conuiuio puderet uenire, dimisit, qualem ad sepulchrum redire puderet. Credo mirari aliquem, quod in fori amissis modo liberis, ueniam. At ego iam in conuiuio fui. Quousque, inquit, flebis? Est quædam in ipsis malis miserorum uoluptas, & omnis aduersa fortuna habet in querelis leuamentum. Ibi me flere prohibes, ubi crudeliter ipse non fleres. Cum mi ferrimum sit flere, quam infelix sum, cui ne hoc quidem licet. Vidi ebriorum sitim, et uentum famem. Quis est iste, qui supra lugentem patrem censuram lugendi postulat, proiectus in omnia gula libidinisque flagitia, omnibus denotatus censoribus, seculo

seculo præcepta componit. Scit quantum super amissis tribus filiis patri flendū sit, tui si uiueret pater, fleret. Senex, orbis, infelix, hoc tantum inter miserias solatiū capio, quod miserius esse non possum. Cineres meorum in sepulchro uideo. Magnum solatium est appellare sapientis nomina filiorum non responsura. Hic mihi uiuendum est, nec de nuptijs, nec de liberis cogitandum. Dirum omen occurrit, cogit flere, qui non finit. In illo conuiuio morari, etiam felicitas patris esset iniuria.

Pars altera.

Questus fui pridem de inhumanitate eorum, qui illum propinquitate contingerent. Nemo amicus, nemo, inquit, propinquus est. Sed melius, ut uideo, illius rabie nouerant. Festo die sodales, amicique in eunt, quorum unus, quid hunc miserū sic perire patimur? Nemo sibi ipsi finem flendi fecit. Pudet illos delinere, cogi uolūt. Consolarer te diutius, nisi iam & accusare posses.

Merellus cæcatus. Controuersia II.

LEX. Sacerdos integer sit. **THEMA.** Metellus pontifex cum arderet Vestæ templum, dum Palladium rapit, oculos perdit. Sacerdotium illi negatur.

Pro Metello.

Vestæ mater fortasse nullum sacerdotem haberes, nisi Metellum habuisses. Sacrorum causam ago, non Metelli. Plus eorum interest, ne Metellum sacerdotem, quam Metelli, ne sacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus, cum illi sacerdotium dedimus. Ciuitas sollicita pendebat. Duo periclitabantur, quibus nihil populus habebat preciosius, sacra & Metellus. O faciendum sacerdotem, nisi esset. Lex integrum ad animum refert non ad corpus. Lex aestimari hoc uoluit, tunc cum quis peteret, non cum haberet sacerdotium. Habes Vestæ duplex pontificis tui meritū, seruaui sacra, nec uidit.

Extra controuersiam.

Pollio, Ante hoc, si cæcus factus esset, nō abstulisset. Si postea cæcus factus est, uidit.

Pars altera.

Sacerdos nō integri corporis, quasi mali omnis res uitanda est. Hoc in uictimis notatur, quanto magis in sacerdotibus. Post sacerdotium magis obseruanda est debilitas. Non enim sine ira deorum debilitatur sacerdos. Apparet non esse propitios deos sacerdoti, quem ne seruat quidem seruant.

COLOR.

Hunc colorē Gallio non probabat, summo cum honore Metelli. Asterens contra Metellū agendum ita, ut cogatur cum iudicibus officio pontificū & ipse consulere. Patre exule filia rapta. Controuersia III.

LEX. Imprudentis cædis damnatus quinquēnio exulet. **ALTERA.** Rapta raptoris aut mortē aut indotatas nuptias optet. **THEMA.** Cum quidā haberet filiā & filiū, imprudentis cædis dānatus, in exiliū abiit. Filia eius rapta est. Raptor ad patrē puellā se cōtulit. Impetrauit ab illo, ut iuberet filiam nuptias optare, & epistolā daret ad filium. Fratrem autorem, mortem optauit puella. Pater rediit, abdicat filium.

Contra filium.

Quomodo me excusabo Reipub. cui duos abstulit? Neutrum mea culpa. In altero me fortuna decepit, in altero filius. Filia etiam fratri paruit. Filius nec patri. Per humanos, inquit, errores agnouit preces meas. Potes, inquit, omnibus hominē ostendere, quem non possis occidere. Scis me ciuem debere Reipublicæ. Hoc intererit tamen, quod imprudentes occidimus, prudentes seruauimus. Aliquem in exilio intra fortunam meam uidi.

Pars altera.

Irrupit contumeliose tanquam in exulis domum. Peruenit ad patrē, non pepercit eius dolo. At ego querebar, quod absentī fecit iniuriam. Non possum ob hoc abdicari, quod lege factū est. Non potuisti pater de iniuria iudicare, quam non noueras. Multa nobis extorquentur, quæ nolumus scribere, & tu in ea fortuna eras, in qua posses iniuriam accipere, & ille is erat, qui etiam in patria posset iniuriā facere.

Quia

Quia sciebat malam causam suam, egit apud illum, qui eam non nouerat. Rediit superbus, iubebat, & nos optare nuptias cogeat. Videbatur sic & illuc coegisse. Aliquid tamen epistolis consecutus est. Nemo unquam tardius perijt. Collegit ingentem numerum perditorum. Expugnauit domum. Vexauit puellam. Hoc tibi a pator non narrauerat.

COLOR.

Latro aiebat, semper inuisum esse, qui reum alium pro se subijceret. Non oportet hoc deriuari factum, in sororis uoluntatem. Qui defendit, inquit, crimen, auditur tanquam reus, qui transfert, tanquam accusator. Malo autem loco est, qui habet rei fortunam, accusatoris inuidiam. Alinius Pollio dicebat, colorem in narratione ostendendum, in argumentis exequendum. Imprudenter eos facere, qui in narratione omnia instrumenta coloris consumerent. Nam & plus eos ponere, quam narratio desiderasset, & minus quam probatio.

ARMIS SEPVLCHRI VICTOR. Controuer. III.

ACTIO. Sepulchri uiolati sit actio. THEMA. Bellum cum esset in quadam ciuitate, uir fortis in acie amisit armis, de sepulchro uiri fortis arma sustulit. Fortiter pugnauit, & reposuit. Premio accepto, accusatur sepulchri uiolati.

Pro uiro forti.

Arma uix contigeram, secuta sunt. Hæc si sumo, arma sunt. Si relinquo, spolia. Vidisses iam uerè uiolari sepulchrum, si illò uenisset hostis. Vterq; quod alteri deerat commodauimus. Ille uiro arma, ego armis uirum. Respub. multum consecuta est. Vir fortis nihil perdidit. Necessitas est, quæ nauigia factu exonerat. Necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit. Necessitas est lex temporis. Quicquid sit non legitime pro legibus, melius est. Pro ipso sepulchro actum est, in quo notiora sunt arma iterum uictoria. Pro Republica plerunque templa nudantur, & in usum stipendijs dona conflamus.

Pars altera.

Reum habemus, in prælio inertem, in fuga audacem, in utroq; turpem, non minus patrocinio, quam crimine. Arma sua perdidit. Hoc excusari non poterat nisi rapuisse aliena. Rapuit aliena. Hoc excusari non poterat, nisi & sua perdidisset. Arma uictoria, arma consecrata dijs manibus, arma quæ te quoq; fecerunt uirum fortè. Reposui, inquit, arma. Gloriatur, quod non & illa perdidit. Non teneor lege, quia reposui. Tamen teneris hercle, quam qui uulnerauit aliquè, licet uulnus sanauerit, quam qui surripuit aliquid, licet deprehensus reddiderit. Non est hoc illi crimè propter uirtutem donandum. Iam gratiam uirtuti retulimus, præmium consecuta est. Aequos nos esse conuenit. Vnum uirum fortem honorauimus, alterum uindicemus.

Priuignus medicus. Controuer. v.

THEMA. Abdicauit quidam filium. Abdicatus medicinae studuit. Cum pater ægrotaret, & medici negarent posse sanari, sanauit. Reductus est postea, ægrota re nouerca coepit. Desperauerunt medici. Rogat pater filium ut curet nouercam. Nolentem abdicat.

Pro filio medico.

Quo pacto istud euenit, ut abdicatione mea pater ægrotaret, reditu nouercas Pietati cessere morbi, medicinam relinquo. Multum laboris, multum uigilantiam. Adhuc huc quod qui sanantur ingrati sunt, & medicus possum decipi, & non possum priuignus excusari. Eundem, inquit, medici morbum esse dicunt, Nempe illi, qui negauerunt te posse sanari. Ego uero cedo domo, si fateris illam sic posse sanari. Timeo fortunam. Imputabitur mihi, si quid acciderit. Ecce tu me non posse non credis. Omnes medici negant, & nunc diligentiores fuerunt, quia in te decepti sunt. Non sum tanta scientia, quanta uideor. Magnis præceptoribus opus est. Ego abdicatus studui. Quæris quomodo te sanauerim? Non tibi medicus, sed filius profuit. Desiderio laborabas. Gratum tibi erat, quicquid meis manibus acceperas. Ut primum intraui, re-creatus es. Quid in te curandum esset, aduertit. Hæc non eodem morbo laborat.

Multa

Multa sunt dissimilia, sexus, ætas, animus. Nihil magis ægris prodest, quam ab eo curari à quo uolunt. Temerarijs remedijs graues morbi curantur, quibus uti non audeo in nouerca.

Non oportet adolescentem quicquam nouerca succensere, alioquin odit & gaudet. Ferendus est adolescens, si se excusat. Non est, si ulciscitur.

Pars altera.

Lugendum est, flendum est, in hoc me conseruasti. Hostis aliquando uulnus sanauit quod fecerat, ob hoc maxime, quia alius sanare non poterat. Negant posse sanari. Nemo suscipit, nemo enim uult filio curationem præripere.

Pollio dicebat, inter patres & filios, id solum iudex putat licere, quod oportet.

Indiscreti filius & priuignus. Controuersia VI.

THEMA. Quidam mortua uxore quæ in partu perierat, duxit aliam, puerum rus misit. Ex illa subinde sustulit filium. Vtrunq; puerum ruri educauit. Post longum tempus redierunt similes. Quærenti matri uter eius esset, non indicauit. Accusatur ab ea malæ tractationis.

Pro marito.

Quid fletis pueri? securi estote. Non minimæ iam lites sunt, & nondum indicauit. Qualis eris uouerca, quæ sic fieri cupis? Alter tuus est. Alter tui frater est, & si per te licuerit, neuter priuignus erit. Dum alterius uis esse mater, utriusque es nouerca. Si coegeris, mentiar. Non mater, sed nouerca decipieris. Hos ipsa noluit natura distinguere. Indicarem, nisi tam pertinaciter quæreret. Hic tuus est. Quid alterum nouercalibus oculis intueris? Ille tuus est. Vni tibi contigit, ut habeas priuignum, & non sis nouerca.

Pars altera.

Malæ tractationis agit. Filius eius rus ablegatus à patre, & educatus est, sic, ut ignotus esse posset & matri. Tibi redijt uterq; filius, huic uterq; priuignus. Eo crudeliter us filio caret, quò propius accessit. Times huius iniquitatem, cum iniquus magis ipse amet eum cui alterius uis donare matrem, quam cui non uis reddere suam.

COLOR.

Quod ad colorem pertinet uiri, Hispo Romanus, & Silo Pompeius hoc uisunt. Nescio, & ideo non indico tibi. Quidam miscuerunt etiam, & utroq; uis, dixerunt. Nescio, & si scire, non indicare tibi. Quod Latro & Cestius, sed Alinius Pollio neutrum colorem probabat. Si dicit, inquit, nescio, nulli fidem facit. Vxor ipsa non quæreret ab eo, nisi ille scire posset. Dicit contra uirum potest, quære à nutrice & pædagogo. Verisimile non est, neminem domi esse qui sciat. Ille autem mixtus color utrunque corrumpit, & ignorantis fidem, & non indicantis fiduciam. Nam cum dicit, etiam si scirem, non indicarem, efficit ut illum iudex scire putet, cum dicit nescio, efficit, ut uideatur indicare debere, si sciat. Hoc autem, ipse colore usus est, quem aiebat simplicissimum, scio, sed non indico, quia pueris hoc utile est, & tuo filio. Magis amaretur sum eum, qui matrem uidebitur non habere.

Tyrannicida, & adulter tyranni. Controuersia VII.

LEX. Tyrannicidæ præmium datur. THEMA. In adulterio deprehensus à tyranno, gladium extorsit à tyranno, & occidit eum. Petijt præmium, Contradicitur.

Contra tyrannicidam.

Non fecisset tyrannicidium, nisi illum tyrannus armasset. Cuius adulter non fuit qui etiam tyranni fuit? Imputat nobis, quod deprehensus in adulterio mori noluit. Tyrannicida noster iure occidi potuit à tyranno. Certamen in pari conditione contractum publica fortuna distrahit. Non innocentior uicit, sed fortior. Tulit secum tyrannus gladium. Sic enim occisuri ueniunt. Cur solus ad præmium uenis? tyrannus certe occidisti cum adultera. Non lorica, clypeum uel sumpsit, sed tenuem ac perlucidam uestem, persusus unguento intrauit cubiculum, in quo non esse tyrannum diligenter agnouerat. Tyrannicida noster ne tyrannum inueniret, optauit. Ducat tyrannicidam in arcem tyrannus, non uxor, odium, non amor, ascensus ferat animulum

Vide scholia.

animum, ferat ferrum, eat illò ubi inueniat tyrannum. Omnia honesta opera uoluntas inchoat, occasio perficit. Sape honorata uirtus est, etiã ubi eam sefellit exitus. Scelera quoq; quamuis citra exitum subsederunt, puniuntur. Nec infelix uirtus amittit gloriam titulum, nec gloria uirtutis intercipit fortuita felicitas. Nunquã maiorum nostrorum prudentia tantis muneribus tyrannicidum emeret, si etiam id libido permitteret. Nouo inauditoq; more pugnabant. Tyrannicida pro adulterio, tyrannus pro pudicitia. Occidisti tu maritum, fortuna tyrannum, tyrannum cadere reipublice uolo. Occidat illum cuius iratus, misceat maledicta uulneribus, qualia in adulterum maritus contulerat. Ab adultera oculis ad præmium curris. Nolo tyrannicida imitetur, antequam occidat tyrannum. Pop. Romanus ueneno uinci hostem noluit, proditione noluit. Honorabo subitum tyrannicidium, non honorabo fortuitum, non coactum.

Pars altera.

Non habebas, inquit, ferrum. Quid enim tyranno profuit quod habuit? In eo qui inermis ad tyrannum uenit, non minor uirtus est, sed periculum maius. Non queras quid in arcem tulerim, tyrannicidium detuli. Non est gladius meus, sed manus mea est, sed animus meus est, sed consilium, sed periculum, sed tyrannicidium meum. Adulterium uocas, quo effectum est, ne quis timeat adulterium? Diligenter arce munita occasione requirens, tentauit seruos, tentauit amicos. Per uxorem solam fuisse occasio. Non putauit adulterium uxorem tyranni pollueret, sicut nec homicidium, tyrannum occidere. Ferrum in arcem ferre periculosum erat, inuenire facile. Si tyrannum inquam inuenero obuium, qualibet res telum erit. Certe semper solet secum tyrannus habere ferrum. Gladius inter duos, fortioris est. Quam sollicitus fui adulerne ne nonprehenderet.

Patronus operas remissas repetens. Controuersia VIII.

LEX. Per uim metum ue gesta irrita sunt. THEMA. Bello civili patronus uictus & proscriptus, ad libertum cofugit. Receptus est ab eo, & rogatus, ut operas remitteret. Remisit. Consignatio facta est: restitutus exigit operas. Contradicit.

Pro Patrono.

Patronus à liberto restitutionem peto. Si pacisci tunc à me uoluisses, operas spontè dèdissem. Bona bello perdidi, ad restitutionem nudus ueni. Nunc libertorum operas desidero. Profer tabulas crudeliores tabula Syllanæ proscriptionis. Persequetur illa quos uicerat. Hæ persecuta sunt, quos receperat. In illa ultio fuit, in his perfidia. Deniq; illa iam delicta, hæ perseuerat. Non mea, inquit, sed aliena uis fuit. Aequè dignus est poena, qui ipse uim adhibet, ut qui ab alio admota, ad lucrum suum utitur. In hunc primum incidi. Et dum timeo ne offenderem, secutus sum hoc exigentem. Non recepit me, sed inclusit. Nihil est uentali misericordia turpius.

Pars altera.

Nihil tibi opus est potestas. Scisti illum parere, etiam cum cogi non potest, quasi bet indicas operas. Nunquam tamè indices ita periculosas, quam indicisti. Habeo iudicia tua. Bene de seruo iudicasti, manumisti. Bene de liberto. Proscriptus mihi potissimum te commisisi. Si uoluisses, patronum non habere potui. Vnus ex proscriptis fuisti, qui tunc posses etiam rogari. Restitutio tibi proscriptionem remisit, non quicquid in proscriptione gessisti rescidit.

COLOR.

Omnes inuecti sunt in libertum. Varius Geminus, & Otho Iunius egerunt lenius, ut patronus remissurus uideretur operas, si obtinisset. Nam Otho dixit, Si ne me iudicio meo. Videris remisisse. Faciam, remittam. Quid me sic times, tanquam in uicis promiserim? Contra Cæstius ait, Tunc huiusmodi utendum esse coloribus, ubi uerendum est, ne uideamur rem duram postulare. Vbi contra honestam personam, promissio iudex molliore fallendus est. Quid in hac persona ueremur & causa? nisi hoc unum, quod ex hoc colore metuendum est, ne si nolimus hæc remittere, etiam noluisse uideamur.

PINCIA

PINCIANI IN LIB. QVARTVM CONTROVERSIARVM.

Itaque cum mortuo in Syria Cesare per codicillos quæstus esset diuus Augustus] Antiquum exemplar, non Cesare præsert, sed C. Cesare. Prætereque, legendum reor, Lycia, non Syria: contra omnia exemplaria. Suetonius in Augusto. Caium & Lucium in duo de uiginti mensium spacio amisit Ambos. Cæio in Lycia, Lucio Mæssilio defunctis Velleius paterculus libro posteriore. Deinde reluctatus inuitusque reuertens in Italiam in urbe Lyceæ Lymiram nominant, morbo obiit. Cornelius item Tacitus primo historiarum uolumine Caium remeantem Armenia & uulnere inualidum mortem fato properam, uel nouerca dolum abstulisse scribit. At reditum ex Armenia in Italiam per Lyciam non per Syriam palam est. Athertius noster suffibulandus est] Legendum proculdubio sufflamandus est, non suffibulandus, seu sufflamandus, à sufflamine, uidelicet instrumento, quo immodicus rotarum procursus reprimebatur. Iuuenalis Satyra 8. Carpentio rapitur pinguis Damaspippus, & ipse rotam stringit nullo sufflamine consul, & ultima Satyra. Nec res atteritur longo sufflamine litis. Notauit hunc Seneca locum ante nos nouissimus eius poetæ interpres. Et multum ille & hic in officijs uersatur] Elegantius eadem sine posteriore coniunctione, & multum ille hic in offi cijs uersatur.

Scit quantum super amissis tribus filijs patri flendum sit, qui si uiuerent pater fleret] Quædã exemplaria. Scit quantum super amissos tres filios patri flendum sit, quem si uiuerent patrem fleret. Hic mihi uiuendum est, nec de nuptijs, nec de liberis cogitandum. Dirum omen occurrit] Castigo: Hic mihi uiuendum est, nec ui de nuptijs, nec ui de liberis cogitanti dirum omen accurram, ex uetere lectione. Consolarer te diuitius nisi & iam accusare posses] Consolarer cum diuitius, nisi iam accusare posses, eadem.

PER humanos, inquit, errores agnoui preces meas] Locus est uitiatissimus, qui forte melioris erit conditionis si sic legatur: Pater humanum, inquit, errare est. At nosti preces meas.

Vt abdicacione mea pater egrotaret reditu nouerca] Posses etiam non temere legi, ut abdicato me pater egrotaret. Reducto nouerca, quia supra in argumento præcessit. Sanauit. Reductus est. Postea egrotare nouerca cepit.

Certamen impari conditione.] Legendum distincte. Certamen in pari conditione, hoc est in quo uiriq; licebat aduersarium occidere, ex eadem.

Consignatione facta restitutus exigit operas.] Aliter eadem. Consignatio facta est. Restitutus exigit operas, et si in quibusdam exemplaribus non exigit, sed incidit habeatur, ut forte scribendum sit, indicit, quia sequitur paulò post quaslibet indicas operas, nunquam tamè indices ita periculosas. Et cum timeo ne offenderem, secutus sum hoc exigentem.] Sic prior editio. Vetus lectio, Et dum timeo ne offenderem secutus sum hæc exigentem. Quid si legas obsecutus sum hoc exigenti.

LVCII ANNÆI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER QVINTVS. PROEPIVM LVCII.

LAQVEVS INCISVS. Contro. I.

CTIO. Inscripti maleficij siractio. THEMA. Quidã naufragio factò, amissis tribus liberis, & uxore, incendio domus, suspendit se. Præcidit illi quidam ex prætereuntibus laqueum. A liberato reus sit maleficij.

PRO INCIDENTE LAQVEVM.

Tres, inquit, liberos perdidit. Utinam & illos seruare potuissem. Vt ue. Mutantur uices felicitatis humanæ. Proscriptus aliquando proscriptus. Vici fugiunt, proscripti latent, natant naufragi. Amisi, inquit, uxorem, liberos, patrimonium. Tu putabas eate conditione accepisse ne perderes? Ludit de suis fortuna muneribus. Et quæ dedit, aufert, & quæ abstulit, reddit. Nec unquã tutius est eam experiri, quam cum loci iniuriæ non habet. Cn. Pompeius in Pharsalia uictus acie, uixit. Mortem tu oru maius tu tuu putas esse naufragiu, Crassus uixit, & non priuatas perdidit, sed publicas opes. Omnia tibi fortuna abstulit, sed spem reliquit. Tolle spem hominibus, nemo uictus reuertabit arma. Nemo infeliciter expertus negotiatione, alios appetet quæstus. Nemo naufragus uiuet. Spes est ultimū aduersarū rerum solatium. Ut uiueres natasti, misertus sum. Nec in te amplius quam periculum cogitauit. Non attendi incendium, non orbitat. Aut si attendi, meminerã te post illa uixisse. Non uisus es mihi animum moriendi habere. Legeas locum, in quo interpellari posses.

PARS ALTERA.

Tot ille fundorum dominus; aliena arbore suspendo laqueum. De fortuna nihil d d quæros

queror. Mori permittit: Nunc inquit, morere. Iniuria est, ut qui meo arbitrio debui tuo moriar. Amisi uxorem, liberos, patrimonium. Fortuna mihi nihil præter laqueum reliquit. Iste nec laqueum. Sumpsi instrumenta mortis, solitudinem & laqueum. Alterum apertum morituro, alterum misero. Quisquis interueneris si amicus es, de fle: si inimicus, specta. Cum à me iste accusetur, grauiorem de me quam de reo ferre sententiam Ego ut moriar, iste ut ne prohibeat. Ne hæc narrarem, mori uolui. Præcidit remedium meum, si qua fides est. Non enataui, sed eiectus sum. Nihil iam timebam, nisi uiuere. Domus meæ fata claudio, nullo inferior quam quod ultimus morior. Cui me uita referuas? Vt ædificem? Aspice incendium. Vt nauigem? Aspice naufragium. Vt educem? Aspice sepulchrum. In tam calamitosa domo feliciores fuistis, uxor & liberi. Vobis mori contigit.

GENER DIVITIS INIMICI. CONTRO. II.

THEMA. Pauper cum haberet filium, & diuitem inimicum filiam habentem, peregre profectus est. Rumor fuit de morte eius. Filius cum diuite in gratiam rediit, & eius filiam duxit. Reuersus pater cogit illum uxorem repudiare. Nolentem abdicat.

PRO PATRE PAUPERE.

Nemo quicquam facile credit, quo credito, dolendum sit. Ego diu non credidi de nuptiis tuis, desertor patris, inimici cliens, uxoris mancipium. Non fleuisti patrem, non quaesiuisti, sic inimico placuisti. Rumor, inquit, fuerat decessisse te. Mirabar, si talē uxorem iubente patre habere potuisses. Non quaeris, ubi perierim. Mors mea tibi debet esse suspecta. Inimicum habeo. Quis alius hanc famam potuit immittere, nisi qui me uiuo, filiam collocare non poterat? Non times ne inter ipsas nuptias tuas patris ossa referantur? Tot serui sequuntur, tot liberi, tot clientes, ut quicquid dixerit, rumor sit. Fabricius aurum à Pyrho accipere noluit, beator iste fuit animo, quam ille regno. Plures insidias in itinere fugi, & factum diues, quod faciendum madauerat, credidit.

PARS ALTERA.

Vanum gloriae genus, odium diuitiarum. Mortales esse inimicitiae debent. Scipio Gracchi inimicus, & postea focer. Cuius uitio inimicitiae contractae sint, apparet. Ille amat filium tuum, tu nec tuum.

Seuianus rem stultissimam dixit. Diues me semper contempsit, nunquam nisi pro mortuo habuit. Vt aliquid & ipse simile de Seuiano dicam, post hanc sententiam Seuianum semper pro mortuo habui.

FRATRES PANCRATIASTIAE. CONTRO. III.

ACTIO. Mala tractationis sit actio. **T**HEMA. Duos filios quidam Pancratiaestes inuituit, & ad Olympia duxit. Cum compositi essent, ut simul pugnant, accessit ad pugnantem pater, & ait abdicaturum se, si quis perdidit. Commortui sunt iuuenes, & decreti sunt his honores diuini. Reus sit pater malae tractationis ab uxore.

CONTRA PATREM.

Tertius sine forte pugnaui, & utrumque uicisti. Stetit cruentus pater. Iam perierat, & adhuc minabatur. Moriuntur, non alter ab altero, sed uterque à patre. Misera mater, odisse non potest, qui filium suum occidit. Iuuenes inuicti, nisi habuissent patrem. Pij iuuenes, nec parricidium patri negare potuisti. Vincere propter parricidium nolunt, uinci propter abdicacionem. Abdico, inquit, eum qui uictus erit. Demens meliorem abdicaturus es. Inuoco Iouem, cuius Olympia parricidij absoluta sunt.

PARS ALTERA.

Non facturus dixi, etsi facturus, pro gloria eorum dixi. Non debeo in inuidia solus esse, cum luctus communis sit. Omnes aiebant collussuros fratres. Minatus sum, non ut necessitatem filijs imponerem, sed ut populo satisfacerem.

DAMNATUS PARRICIDII ALLIGAT FRATREM. CONTRO. IIII.

LEX. Qui falsum testimonium dixerit, uinciatur apud eum in quem dixit. **T**HEMA. E duobus filijs profectus cum uno pater. Adolescens solus rediit. Accusatus est à fratre parricidij, & damnatus. Diebus festis intercedentibus poena ex lege dilata est. Rediit pater. Accusauit damnatus fratrem falsi testimonij, & obtinuit, & uinxit.

uinxit. Cogit pater ut uinctum soluat. Nolentem abdicat.

PRO PATRE.

Falsum, inquit, testimonium frater dixit. Si uis graue illius crimen facere, te exorabilem praesta. Crudelis in fratrem, miraris, si in te creditum parricidium est? Ergo ego duos filios habere non possum? Adolescens iam potes & parricidium facere. Alligatus est alter filius, quia non reuertebat. Alter, quia iam rediit. Nunquam solues fratrem. Si talis es, nihil testis mentitus est. Parricida es. Non impio in te, sed in patrem pio animo dixit. Suspectum habuit, quod reliqueras patrem. Inter cathenas filij iaceo, eodem clausus ergastulo. Ingrate, testem tuum simul alligasti.

PARS ALTERA.

Meo periculo solutus sum, meo alligatus. Vix solui poterat, si testimonium falsum pro fratre dixisset. Parricidium de patre finxit, de fratre commisit. Venisse patrem mihi carnis nuntiauit. Parricida sum, sicut obijcitur. Hoc leuius fratror. Miraris, si eum fratrem alligare possum, qui me potuit occidere? Ingrata poena erat ipsa poena mea dilatio. Expectare grauius uidebatur quam pati. Imaginabar mihi culeum, serpentem, profundum.

EXVSTA DOMVS CVM ARBORE. CONTRO. V.

LEX. Quis sciens damnum dederit, reddat quadruplum, qui insciens, simplum. **T**HEMA. Diues pauperem uicinum rogauit, ut sibi uenderet arborem, quam sibi uidebat obitare. Pauper negauit, Diues incendit platanum, cum qua & domus arsit. Pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo simplum.

CONTRA DIVITEM.

Excitatus flammarum sono, uicinorum primo fidei implorauit. Arbor ramis discurrentibus totam domum texerat. Non potest exorari. Incendatur. Est hoc impotentis, sine sine concupiscere, sine modo irasci. Non potest expugnari precibus, expugnetur ignibus. Nihil inter me & pauperem interest, si iure agamus. Liceat & pauperem gaudere prospectu. Vos possidetis agros, orbium fines, urbesque domibus impletis. Intra aedificia uestra undas, & nemora comprehenditis. Nihil latius oculis tuis occurrit, quam ruinae meae. Domum perdidit, qui carere nec arbuticula quidem poteram. Delictis tuis diues ardebimus. Oculis uoluptas incendio quaeritur, & prospectus ignibus relaxatur. Prospectui obstabat. Quid? in ambulantiis nobis non obstant seruatorum caetera? & in immensam crescit altitudinem parietes luce non impediunt? Infinitis porrectae spacijs ambulationes, & urbium solo aedificatae domus, non nos prope à publico excludunt? Sub hac arbuticula imaginabar diuitum syluas. Quantum perdidit, quem fatetur iratus inimicus plus perdidisse quam uoluit? Non iniquum postulo. Eius damno desinat incendium, cuius consilio coepit. Sic licet ut domus ad caelum omne conuerse, brumales aestus habeat, aestiua frigora, & non suis uicibus intra istorum penates agatur annus. Alunt in summis culminibus mentita nemora, & nauigabilium piscinarum freta. Arata quondam populis rura, singulorum nunc ergastulorum sunt. Latiusque nunc uillici quam reges imperant. Maria submoquentur profectis molibus. Nesciebas quanta sit potentia ignium, quam irruocabilis, quem admodum totas absumat urbes, quam leuibus iniurijs oriantur incendia, etiam si partem quam ni dare uoluisti, partem noluisse, in totum quasi prudens dederis, tenendus es. Ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur. Si fatereris scientem ianuam incendisse, si unum signum, unam tota domus intelligeretur, ex parte. Nec enim quisquam omnia incendit, sed unam aliquam rem, ex qua surgat in omnia se sparsurus ignis. Atqui pars domus est, arbor, quae in domo est.

PARS ALTERA.

Pestilentem mihi domum faciebat arbor. Caelum omne per quod salubris spiritus uenire posset, obduxerat. Rogauit pauperem & dixi, nihil tibi nocet arbor sentis, mihi plurimum non recisa. Quid ad te illi rami pertinent qui extra domum sunt? Quasdam partes domus meae rami premebant. Iam etiam quosdam parietes transuenerant. Scitis quanta uis sit arborum, muros discutiunt.

forte, ne enata
rem.

al. uiuo
forte, uiuente
al. Num

al. dicebat.

al. explorauit.

al. scilicet ut
domus ad caelum
omnes emineant.

gl. parricidij.

al. mouerant.

RAPTVS IN VESTE MVLIBRI. CONTRO. VI.

LEX. Impudicus concione prohibeatur. **THEMA.** Adolescens speciosus sponsionem fecit, muliebri ueste se exiturum in publicum. Processit. Raptus est ab adulescentibus decem, a cusuavit illos de ui, & damno. Concione prohibitus à magistratu, reum facit magistratum iniuriæ.

CONTRA ADVLESCENTEM.

Muliebrem uestem sumpsit, capillos in sceminæ habitū composuit, oculos puella rilenocinio circumdedit, colorauit genas. Non creditis? & qui nō crediderant, uicti sunt sponione. Et hoc de sponione forsitan uenerat, ut auderet impudicus concionari. Date illi uestem, puella est date noctem, rapietur. Sic illū uestis sumpta decuit, ut uideretur non tunc primum uestē sumpsisse. Facta totius adulescentiæ remitto. Vna nocte contentus sum, sic imitatus est puellam, ut raptorem inueniret. Nunquid t̄ cecini? Nunquid carmen famosum composui, aut (ut proprium genus iniuriæ tuæ dicam) nunquid te rapui? Apud patres nostros, qui forensia stipendia auspicabantur, nefas putabatur brachium extra togam exerere. Quam longe ab his moribus aberrant, qui tam uerecunde etiam uirtute utebantur?

PARS ALTERA.

Constat hunc stupratum, condemnandi erant, qui rapuerūt. Constat semper grauem, semper seuerum fuisse, semper rigidum. Sed hoc iocis adolescentiam factū est. Cæterum tam nota erat uerecundia eius, ut nemo sine sponione crediderit.

TRECENTI AB IMPERATORE NON RECEPTI. CONTRO. VII.

LEX. Nocte bello portas aperire non liceat. Altera. Imperator in bello summam potestatem habeat. **THEMA.** Trecenti ab hoste captiui ad portas nocte uenerūt. Imperator non aperuit. Ante portas occisi sunt. Imperator post uictoriam reus est læsæ reipublicæ.

PRO IMPERATORE.

Non putauī meos. Nouerant legem. Cur, inquit, trecenti perierūt? imò cur ne perirēt, capti sunt? Hos ego t̄ in die non recepissē, nisi uictores, noctu ne uictores, qui dem. Procedens postridie in prælium pugnaturis ostendi trecentos, in quibus laudari nihil potest nisi fuga nihil desiderari, nisi numerus. Fugiunt, ut leges relinquāt redeunt, ut tollant. Populus Romanus in t̄ Carthaginensi prælio in summas redactus angustiis, cum seruorum desideraret auxilia, captiuorum contempsit, & credidit eos libertatem magis tueri posse, qui nunquam habuissent, quam qui perdidissent. Nocte quomodo hostem ciuemq̄ distinguam? Quam mihi dabis notam, ut arma cognoscam? Credo in insidijs hostes fuisse, ut exclusos occiderent, sequerentur admissos.

PARS ALTERA.

Infestus illis trecentis fuit, iniquo eos collocauit loco, hoc ne t̄ argui posset, nō recepit. Capti sunt fortissimi duces, Regulus, Crassus. Hæc postremo rogantium uox erat, Mitte arma. Certelex non uetat.

TYRANNVS POST ABOLITIONEM CANDIDATVS. CONTRO. VIII.

LEX. Competitori liceat in competitorē dicere. **THEMA.** Tyrannus sub abolitione dominationē deposuit, ut si quis obiecisset tyrannidē, capite puniretur. Petijt magistratum, competitor contradicit.

CONTRA TYRANNVM.

Candidatus. Anno meo spondeo, nulla rapietur, nullū spoliabitur templum. Cur honores tam diu non gesserit, narret, per communem deprecor libertatem. Moriar, obijcietur tibi quod occideris ciuem. Vult aliquo imperio, aliqua potestate distingui, homo magnæ nobilitatis, magnæ gratiæ, ingentis pecuniæ. Sic licē dicitur fuisse dominus, qui inclusos æneis tauris homines subiectis urebat ignibus, ut mugitum ederēt, uerba non possent. O homin in sua crudelitate fastidiosum, qui cum uellet torquere, tamen uolebat audire.

PARS ALTERA.

Quicq̄

Quicquid egi, quicquid gessi, causa reipublicæ feci. Peto nem mihi lex pro me lata noceat, neue quid noceat, quia non obijciatur, quod non noceret obiectum.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER SEXTVS.

PROE MIVM ΛΕΠΤΑ.

CHIROGRAPHVM ABDICATO FRATRI DATVM. Contro. I.

THEMA. Abdicato fratri, frater chirographū dedit, dimidiam se partem hæreditatis daturum si non respondisset irato patri. Ille tacuit. Abdicatur alter à patre.

Pro patre.

Tantum æris alieni habet, quantum uiuo patre non posset soluere. Vis scire cuius fidei sis? nec frater quidē tibi sine chirographo credidit. Alterius ipemior, alterius fide uiuo, Etiam patrimonium meum diuisum est. Nisi succurritis, uincit me, & ille qui tacuit, non dissimulo me hodie duos abdicare. Chirographum prode parricidarum foedus, & nefarie spei pactum, Chirographum danti impium, accipienti turpe patri periculosum.

Vide scholia.

Pars altera.

In omnem me fortunam, frater, tibi iungam comitem. Si militandum, unā militabimus. Si peregrinandū, unā urbes peragrabimus. Si quotidianā rogauero stipem, & illam tecum diuidam. Noluī recentē irā exagitari patris. Maluī ut tacēdo patrem uinceret. Meæ partis hæres ero, tuæ custos. Et quia de re maxīma melius sibi quisq̄ credit, do chirographū, tu da operā, ut istud magis à patre accipere, quam à fratre uidearis. Hoc quod honeste, & quod pie gerebamus, t̄ palam egimus, ut pater sciret. Quid enim timebam, nisi si rescisset pater, moleste ferret filium suum, hominem auarum non esse, fratrem piū. Ita mihi contingat patrem utriq̄ nostrum placari.

Vide scholia.

EXVL PATER FVNDO PROHIBITVS. CONTRO. II.

LEX. Exulē tecto, & cibo iurare non liceat. Altera. Imprudentis cedis dānatus quinque annis exulet. **THEMA.** Quidam cum filium & filiam haberet, imprudentis cedis damnatus, in exilium profectus est. Solebat uenire in possessionem uicinā filius, Resciuit hoc filius. Cecidit uillicum. Villicus exclusit patrem, Cœpit ire ad filiam. Accusata illa quod exulem recepisset, aduocato fratre absoluta est. Post quinque annis pater abdicat filium.

Pro patre.

Accusator, t̄ ciuium me fecit exulem, filius etiam meorum. Filiam honestiorem inueni, quod accusata est. Seruum frugaliorem quod cæsus est. Male meruisti de patre, quē exclusisti, de sorore, cui præiudicio nocuisti, de iudicibus, quos in tā bona tenuisti causa. Aut tu peccasti, aut soror. Filius me docuit, quod illum nō recipio. Absoluta est inquit, me aduocato, soror. Ita tu patrem nō recipiebas, cum tam bene istam causam agere posses, cum absoluta est quæ receperat, damnatus est qui expulerat. Filia me patrem iudicauit. Seruus dominum. Vni filio exul sui. Ignosce fidelissime seruulorum, & tibi imprudens nocui. Quam bonā eius causam putas fuisse, quæ ne te quidem aduocato, damnata est. Si te hærede possum mori, dignus sum, qui etiam tibi hunc seruum relinquam. t̄ Alj exul est, tibi pater est. Nulla lex scelus imperat. Certe quæ fecit, absoluta est. Lex eum tenet, qui iuuat exulem, non qui patitur iuari. Ignora, dissimula, lex te innocētē, non curiosum esse iubet. Si mea causa faciebas, me admonuisses, seruum prohibuisses, non cecidisses.

forte, finium.

forte, illi pater est, tibi exul.

Pars altera.

Facere lege prohibente non potui. Accusata & absoluta est, quia muliercula nō uidebatur nosse leges. Non pro me timui, sed pro te. Res in noticiam hominum uenerat. Captabarīs. Timui, ne occidereris. Vis scire notum fuisse? Soror accusata est. Maluī seruum cadere frugalissimum, quā patrem optimum amittere.

Mater notū, lecta pro parte. CONTRO. III.

Dd 3 Lex

LEX. Maior frater diuidat patrimonium, minor eligat. Altera. Liceat filiū ex ancilla tollere. **THEMA**. Quidā cū haberet legitimū filiū, alium ex ancilla sustulisset, & decersit. Maior frater sic diuisit, ut totum patrimonium ex una parte poneret, ex altera nothi matrem. Minor elegit matrem, & accusat fratrem circumscriptionis.

PRO NOTHO.

Vnus omnium exheredatus sum diuidendo, Elegisset inquit, alteram partē. Tu solus talis potuisti esse filius, qualis frater eras. Lex te diuidere, me eligere iussit. A parte ne minor circumferibatur, timet, Sic diuisit, ut si uellem, non esse mēdicus, Relinquerem fratrem in egestate, matrem in seruitute. Non est diuidere, ex altera parte patrimonium ponere, ex altera onus. Talis fuit, ut illi coheredem pater ex ancilla tolleret. Elige aut patrimonium careas, aut scelere. Circumscriptiones dici solent, qui aliquid sustulerunt. Iste nihil reliquit. Tu, inquit, uoluisti pauper esse. Cur igitur queror, si egestate delector? Obijci, inquit, non potest, quod lege factum est, imo non nisi quod lege factum est. Nam si quid aliter factum est, per se irritū est. Circumscriptionis scriptio semper crimen sub specie legis inuoluit. Quod apparet in illa, legitimū est, quod latet inuidiosum. Semper circumscriptionis per ius ad iniuriam uenit. Lex iubet maiorem diuidere, minorem eligere. Nec tu diuisisti, nec ille elegit. Sic à te alligatus est, ut necesse haberet, quod non expediebat. Male nota fuit mea in matrem pietas. Non timuit, ne eligere possem alteram partem.

PARS ALTERA.

Ego nihil aliud egi quàm diuisi. Circumscriptionis non in diuisione est, sed in electio-
ne. Habes matrem, quam quidam totis redemerunt bonis: Habes gloriā, quam multi per ignes petierunt. Multa de patrimonio rapuit, cum haberet ius dominæ ancilla. Imprudentia timebas, ne in illam seruirem. Non expediebat mihi, cum in illa totum patrimonium habiturus essem. Nunc tantundem habes. Habes enim partem quam uoluisti, ut tantundem haberes, nec pater uoluerat: Ideo matrem tuam ancillam reliquit.

POTIO EX PARTE MORTIFERA. CONTRO. III.

ACTIO. Veneficij sit actio. **THEMA**. Proscriptum uxor secuta est. Quodam tempore secreto poculum tenentem interrogauit quid esset. Ille dixit uenenum, & mori se uelle. Rogauit illa ut partem sibi daret, & dixit se nolle sine illo uiuere. Partem bibit ipse, & partem uxori dedit: Perijt illa sola. Testamento inuentus est maritus hæres, restitutus arguitur ueneficij.

CONTRA MARITVM.

Sic egit ut deprehenderetur: sic deprehensus est, ut exoraretur: sic bibit, ut uiueret. Quod est hoc uenenum, quod tantum hæredi non nocet? Nemo unquam tam palam uxori dedit uenenum. Fugit ne occideretur, quid dixit se mori cupere. Vnus pro-
scriptione locupletior factus est, ut uiuere uellet, uxor illi persuadere non potuit. Persuasit res blandior, uxoris hæreditas, sciuit quam partem potionis hauriret, contrarias partes gladio persecutus est, suas ueneno: occidendis finem prius uictores fecerunt, quàm uicti. Quid nam putabis futurum, cum in exilium uxor testamentum tulisset, maritus uenenum? Vbi est uxor? Ecquid te pudet? Iam etiam proscripti rediunt. Statim consumpta portione collapsa est. Nolite mirari, si tam efficax uenenum est. Hæres est, qui dedit. Summis ferè partibus leuis & innoxius humor suspēditur. Grauis illa & pestifera pars suo pondere subsidit. Apparet te diu præparatum uenenum habuisse. Scisti diuidere, etiam si potest defendi qui uolenti dedit. Tu nō potes, qui fecisti, ut uellet. Id genus ueneni fuit, quod pondere subsideret in inum. Potio-
nem bibit iste, uxor uenenum.

PARS ALTERA.

Virum in pace dilexit, in bello secuta est, in cōsilio ultimo non reliquit. O, inquit dignam, quam innocens sequitur. Bello ciuili lege proscriptus sum, Exulauit. Quid his malis adijci potest, nisi ut uenenum hibam, & uiuam? Venenum inquam est. Hoc qui daturus sunt, dissimulant. Venenum Cato uendidit, Quærite an proscripto licuerit,

hæres emere, quod licuit Catoni uendere.

IPHICRATES REVS. CONTRO. V.

LEX. Qui uim in iudicio fecerit, capite puniatur. **THEMA**. Missus Iphicrates aduersus Thracum regem, bis acie uictus, fœdus cum eo percussit, & filiam eius duxit uxore. Cum Athenas redisset, & causam diceret, uisi sunt circa iudicium quidam Thracum cultris armati, & ipse reus gladium strinxit. Cum iudices citarentur ad iudicandum, palam absolutorias tulerunt sententias. Accusatur, quod uim in iudicio fecerit.

CONTRA IPHICRATEM.

Nemo iudicum tuorum non timuit, sic, tanquam tu de illis iudicaturus esses. Cū toto tibi regno fœder uenit aduocatus. Nō maioribus copijs bellum instruxit, quàm iudicium. Iphicrate conde gladium. Iudicium est. Quid tibi cū gladio? Certe bis uictis arma pohnada sunt. Quæ est ista contra rerum naturā permutatio? In bello nuptiæ, in iudicio bellum.

PARS ALTERA.

Ego uim non feci. Omnia enim legitime peracta sunt. Accusator suo loco dixit, Reus suo respondit. Perfectum per omnes numeros suos iudicium est. Cum iudices sententias suas ferrent, strinxit gladium, ut occiderem me, si damnatus essem. Iudices tulerunt palam absolutorias, ut gratiam duci suo referrent. Nuptiarum causa, utilitas rei publicæ fuit. Miles sapius pulsus erat infelici prælio. Barbaros circa iudicium fuisse, non propter iudicium armatos, sed propter morem suum. Quid potestis, inquit, queris? Quid inquam obsides uobis abduxit?

ADULTERA VENEFICA. CONTRO. VI.

ACTIO. Veneficij sit actio. **THEMA**. Quidam cum haberet uxore, & ex ea filiam nubilem, indicauit uxori, cui eam collocaturus esset. Illa dixit, celerius morietur, quàm illi nubat. Decessit puella ante diem nuptiarum, dubijs signis crudelitatis & ueneni. Torfit ancillam pater, dixit illa se nihil scire de ueneno, sed de adulterio dominæ, & eius cui collocaturus erat filiam. Accusauit uxorem ueneficij & adulterij.

CONTRA VXOREM.

Morietur, teneo ueneficam, celerius quàm nubat, teneo adulteram. Morietur, factum est, celerius quàm nubat, factum est. Adulterium serius deprehendi quàm factum est, ueneficium antequam fieret. Duo crimina ad uos detuli, & duas indices. Altera dicit, quod factum est. Altera, quod futurum est. Generi adultera, Filia pellex. Quàm infelix est domus, in qua adulterij argumentum est. Dixi, honestus est, Dixi, pulcher est, dum laudo generum, commendaui adulterum. O me tardissimum in malis meis. Veneficium nec denunciatum quidem credidi, demum in ueneficio adulterium deprehendi. Veræ sunt in exequias nuptiæ, genialisq; lectus mutatus est in funebrem. Subiectæ sunt rogo infelices faces, proferitur putre corpus, & uenenis tumens. Quid ultra quaritis? Verbis signa, signis tormenta conueniunt. Ad uocem tuam facta conueniunt. Morietur antequam nubat, factum est. Vidimus fluens corpus, & in cadauera illius materna uerba credidimus. Generum adulterio perdidit, Vxorem patricidio, Filiam ueneno.

PARS ALTERA.

Duo grauissima crimina obiecit, Adulterium & ueneficium. Adulterium ancilla teste, ueneficium, nec ancilla quidem. Cum indignaretur se non rogatam, exciderunt illi uerba, quæ non minus quàm filiam luget. At quare dixisti, celerius morietur, quàm illi nubat? Verba dolor parum considerat. Exciderunt. Et est sæpe fortuna diuinatio.

DEMENS QVI FILIO CESSIT VXO/ REM. CONTRO. VII.

ACTIO. Dementia sit actio. THEMA. Quidam habebat duos filios, duxit uxorem. Alter ex adolescentibus cum agrotaret, & in ultimis esset, medici dixerunt animi uitium esse. Intrauit ad filium stricto gladio pater, rogauit ut indicaret causam sibi. At amare se noueram. Cessit illi uxorem pater. Ab altero accusatur dementia.

Pro patre.

Audite rem nouam, Fratrem crudelem, Noueram misericordem. Insanus sum, quia aliquis meo beneficio sanus est. Tradidi uxorem illi, sed eripueram. Testor, inquit, presides pietatis deos, prius amare coepi, quam duceres. Ita tu iniuriam uocas, quod fratrem habes, non habes noueram? Transij praeter istius oculos cum ferro. Gladium mihi nemo, nisi aeger extorsit. Patri, qui periculum filij mortientis sustinere non potuit, ignoscendum in qualicumq; facto est.

Pars altera.

Alter lenocinio curauit, alter parricidio conualuit. Quid hoc adulterium non putas, quod marito conciliante committitur? Nescio furiosius uxorem duxerit, an habuerit, an dimiserit, an collocauerit? Quam demens est, cui adulterium pro beneficio imputandum est? Strinxit gladium maritus, non ut adulterum uindicaret, sed ut faceret. Mori potius debuit frater, quam sanari turpiter. Quid enim si matrem, si sororem concupisceret? Quaedam remedia grauiora ipsis periculis sunt. Omnia inter noueram & priuignum composita sunt. Simulatum morbum, et derisum animo turpissimo patrem.

Versus uirginis Vestalis. Contr. VIII.

THEMA. Virgo Vestalis scripsit hunc uersum: Felices nuptae, moriar nisi nubere dulce est. Rea est incesti.

Contra Vestalem.

Felices nuptae, cupientis est. Moriar nisi affirmantis est. Nubere dulce est, et aut experta iuras, aut in experta peieras. Neutrum sacerdotis est. Tibi magistratus suos fasces submittunt. Tibi consules praetoresque uita cedunt. Nunquid exigua merce de uirgo es? Sacerdos raro iuret, nec unquam nisi per suam Vestam. Moriar. Nunquid perpetuus ignis extinctus est? Moriar. Nunquid de nuptiis appellata est? Ad ultimum Vestam inuoco, ut tam infesta sit sacerdoti, quam inuisa est. Recita carmen, dum quaero quale carmen sit. Tu carmen scribas, tu uerba pedibus tuis emollias, & feueritatem templo debitam modulatione frangas? Quod si utique laudare uis nuptias, narra Lucretiam. De illius morte scribe, antequam iurabis de tua. O te supplicio omni dignam, cui quicquam sacerdotio felicius est. Dulce est, quam expressa uox, quam ex imis uisceribus emissa, non expertae tantum, sed delectatae. Incesta est etiam sine stupro, quae cupit stuprum.

Pars altera.

Vnus illi uersus obijcitur, & hic quidem non totus. Non oportet, inquit, scribere carmen. Multum interest obijrges, an punias. Incesti damari nulla potest, nisi cuius corpus uiolatum est. Quid tu putas poetas, quae sentiunt, scribere? Vix modeste, castigare. Non illi cultus luxuriosior. Non conuerfator cum uiris licentior. Vnum crimen uobis confiteor. Ingenium habet. Quid ni inuideat Corneliae matri Gracchorum? Quid ni illi, quae Catonem peperit? Quid ni inuiderint sacerdotes parientibus?

Extra controuersiam.

Varius Geminus apud Caesarem dixit. Caesar qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant, qui non audent, humanitatem.

PINCIANI IN LIBRVM SEXTVM
CONTROVERSIARVM.

Controuer. 2. Alterius spe morior, alterius fide uiuo. Etiam patrimonium meum diuisum est. Multis modis corrigi potest hic locus. Alterius spe morior, alterius fide ne uiuo etiam. Patrimonium meum diuisum est. Aut sic alterius spe morior.

morior, alterius fide. Ne uiuo etiam patrimonium meum diuisum est. Aut alijs modis quos per se ingeniosus lector comminisci potest. Quid enim timebam nisi si rescisset pater moleste ferret filium suum hominem auarum non esse fratrem piuum? Corrigendum puto. Quid enim timebam ne si rescisset pater moleste ferret filium suum hominem auarum non esse, fratrem piuum esse. Nam uetusta exemplaria habent fratrem piuum esse.

EX VLEBEM lectio et cibo inuare non licet. Scribe liceat, non licet. iubet enim lex non indicat, sicuti ostendit quod sequitur. Imprudentis cedis damnatus quinquenio exulet. Liqueat hoc etiam ex multis quae sequuntur locis. Accusator ciuium me fecit exulem, filius etiam meorum. Legendum puto finium, non ciuium, ut patet ex huiusmodi thesi.

Id genus ueneni fuit quod pondere subsideret in inuum. Potionem bibit iste, uxor ueneni. Lego ex eadem. Id genus ueneni fuit, quod pondere subsideret. In inuam potionem bibit iste usque ad uenenum, uxor uenenum. Exemplaria quaedam. In inuum potionem bibit iste, caetera. Ut scribendum putem. In inuum potionem bibit iste, reliqua.

MORIENTVR timeo ueneficam. Scribe. Morietur timeo ueneficam, ex uetere lectione. Nam ex uerbo, Morietur, coniecit ueneficam.

AVT experta iuras aut in experta peieras. Eadem, aut experta uirum aut in experta peiebas. Vtraque lectio defendi potest. Impresse uerba sequentia fauent. Sacerdos raro iuret nec unquam nisi per suam Vestam. Et mox aliquanto. De illius morte, scribe antequam iurabis de tua. Et hic quidem non totus. Vetus lectio, ne hic quidem totus eodem sensu.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM
LIBER SEPTIMVS.
PROOEMIUM.

INSTA TIS mihi quotidie de Albutio, non ultra uos differam, quamuis non audierim frequenter, cum per totum annum quinquies sexiesue populo diceret, ad secretas exercitationes non multi irrumperent, quos tamen gratia suae pernitebat, alius erat cum turbae se committebat, alius cum paucitate contentus erat. Incipiebat enim sedens, & si quando illum produxerat calor, exurgere audebat, illa intempetitia in declamationibus eius philosophia sine modo tunc, & sine fine euagabatur, raro totam controuersiam implebat, non posses dicere diuisionem esse, non posses declamationem, tanquam declamationi multum deerat, tanquam diuisioni multum supererat. Cum populo diceret, omnes uires suas aduocabat, & ideò non desinebat. Saepè declamante illo ter buccinauit, dum cupit in omni controuersia dicere, non quicquid debet dici, sed quicquid potest. Argumentabatur moleste magis quam subtiliter. Argumenta enim argumentis et colligebat, & quasi nihil esset satis firmum, omnes probationes et probationibus alijs confirmabat. Erat & illud in argumentatione uitium, quod quaestionem non tanquam partem controuersiae, sed tanquam controuersiam implebat. Omnis quaestio suam probationem habebat, suam excusationem, suos excessus, suas indignationes, epilogum quoque suum. Ita unam controuersiam proponebat, plures dicebat. Quid igitur omnis quaestio per numeros suos implenda non est? Est quidem sed tanquam accessio, non tanquam summa. Nullum habile membrum est si corpori par est. Splendor orationis quantus nescio an in ullo alio fuerit. Non thes magna sed phrasibus. Dicebat enim citato & effuso cursu, sed praeparato. Extemporalis illi facultas, ut affirmabant qui propius norant, non deerat, sed putabatur ipse sibi deesse. Sententiae, quas optime Pollio Asinius albas uocabat, simplices, apertae, nihil occultum, nihil insperatum afferentes, sed uocales & splendidae. Affectus efficaciter mouit, figurabat egregie, praeparabat suspiciose. Nihil est tam inimicum quam manifesta praeparatio. Apparet enim subesse, nescio quid mali. Ideoque moderatio est adhibenda, ut illa sit praeparatio non confessio. Locum beata implebat. Non posses de inopia sermonis latini queri, cum illum audires, tantum orationis culta fluebat. Nunquam se torsit quomodo diceret. Sufficiebat enim illi in quantum uoluerat explicandi uis: itaque ipse dicere solebat, cum uellet ostendere non haesitare se in electione uerborum, cum res animi occupauere, uerba ambire. Inaequalitate in illo mirari libebat, splendidi-

Controuer. 2.

Controuer. 4.

Controuer. 6.

Controuer. 8.

al. colligabat, al. propositio-nibus

al. inimicum

al. Loca

al. hic adduntur tria uerba, sed quid dicitur?

simus erat. Idem res dicebat omnium sordidissimas, acetum & puleium & laternas philerotem, spongias, nihil putabat esse quod dici in declamatione non posset. Erat autē illa causa, timebat, ne scholasticus uideretur, dum alterum uitium euitabat, incidebat in alterum, nec uidebat nimum orationis splendorem, his admixtis sordibus non t̄ defendi, sed inquinari, & hoc æque omnium est, ut uitia sua excusare malint quam effugere. ALBVTIVS enim non quomodo non esset scholasticus querebat, sed quomodo t̄ uideretur. Nihil detrahebat ex superuacuo strepitu, hæc sordida uerba ad patrocinium aliorum afferebat: hoc illi accidit inconstantia iudicij, quem proxime dicentem t̄ commode audierat, imitari uolebat. Memini omnibus illum rebus omittis apud Fabianum philosophum tanto iuniorem quam ipse erat cum t̄ condiscipulis sedere. Memini eum admiratione Hermagoræ stupentē ad imitationem eius ardescere: nulla fiducia ingenij sui, & ideo assidua mutatio. Itaque dū genera dicēdi trāsfert, & modo exilis esse uult, nudisq; rebus harere, modo horridus & ualens potius quam cultus, modo breuis & concinnus, modo nimis se attollit, modo nimis deprimit, ingenio suo illulit, & lōge deterius senex dixit quam iuuenis dixerat. Nihil enim ætas ei proderat ad profectum, cū semper studium eius esset nouum. Idiotismus est inter oratorias uirtutes, res quæ raro procedit. Magno enim temperamento opus est, & occasione quadam, hæc uirtute uariē usus est. Sæpe illi bene cessit, sæpe decidit: nec tamen mirum est, si difficulter apprehenditur uitio tam uicina uirtus. Hoc nemo præstitit unquam Gallione nostro decentius. Iam adolescentulus cum declamaret aptæ & conuenienter & decēter hoc genere utebatur. Quod eo magis mirabar, quia tenera ætas refugit omne, non tantum quod sordidū, sed, & quod sordido simile est. Rare albutio respondebat fortuna, semper opinio, quamuis penitus illet, audere libebat. Tristis, sollicitus declamator, & qui de dictione sua timeret etiam cum dixisset. Vsq; eo nullum tempus securum erat, hæc illum sollicitudo fugauit ē foro, & tantū unius figuræ crudeliter euentus. Nam in quodam iudicio cētumuirali, cum diceretur iurisiurandi conditio aliquando facta ad aduersario, induxit eiusmodi figuram t̄ qua illi omnia crimina irrogaret. Placet, inquit, tibi rem iureiurando transigere iura, sed ego iurandum dabo. Iura per patris cines, res qui inconditi sunt. Iura per patris memoriam, & executus est locum, quo perfectio surrexit. LVARVNTIVS ex diuerso ait, Accipimus conditionem, iurauit. Clamabat Albutius, non detuli conditionem, schema dixi. Aruntius instabat, centumuiri rebus iam ultimis t̄ separabant. Albutius clamabat, Ista ratione schemata de rerum natura tolluntur. Aruntius aiebat, tollantur, poterimus sine illis uiuere. Sūma rei hæc fuit, Centumuiri dixerunt dare ipsos secundum aduersarium Albutij si iuraret ille. Iurauit Albutius non tulit hanc contumeliā, sed iratus calumniā sibi imposuit, nunquam enim amplius in foro dixit, homo summæ probitatis, qui nec face re iniuriam, nec pati sciret. Et solebat dicere, quid habeo quare in foro dicam quum plures me domi audiant, quam quenquam in foro? Cū uolo dico, quamdiu uolo, & quamuis non fateretur, hoc delectabat illū in declamationibus quod schemata sine periculo dicebantur: nec tamen in scholis effugere contumelias poterat Castij mordacissimi hominis, cum in quadam controuersia dixisset Albutius, quare calix sic cecidit, frangitur, spongia si cecidit non frangitur, aiebat Castius, Ite ad illum cras, de clamabit uobis, quare turdi uolent, cucurbita non uolent. Cum dixisset Albutius in illo, qui fratrem parricidij dānatum in exarmata naue dimisit, imposuit fratrem in culeum ligneum, Castius eandem dicturus sic exposuit controuersiam. Quidam fratrem domi à patre damnatū nouerca accusante cū accepisset ad supplicium, imposuit in culeum ligneum: ingens risus omnium secutus est. Sed nec ipsi bene cessit de clamatio. Pauca enim res t̄ bonas dixit, sed cum à scholasticis non laudaretur, nemo, inquit, imponit hos in culeum ligneum, ut perueniat nescio quod terrarum ubi calices franguntur, spongiæ non franguntur. Video quid uelit, sententias potius audire quam iocos, fiat. Audite sententias in hac ipsa controuersia dictas.

AB ARCHIPIRATA FILIO DIMISSVS. CONTR. I.

THEMA. Mortua quidam uxore ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterū ex adolescentibus domi parricidij damnatum tradidit fratri puniendum, ille ex armato nauigio imposuit, delatus adolescens ad piratas, archipirata factus est: postea pater peregre profectus, captus est ab eo, & remissus in patriam, abdicat illum. CONTRA PATREM. ALBVTII SYLII. De fratre nec iudicare audeo, nec loqui. Vno nomine gratias ago, & gratulor, quod patrem seruare potuit. Mori iussus, tanta tempestate confusus, neq; astimare quicquam, neq; displicere potui. Plura t̄ tui crimina pater fortuna torquente quam quæ uideris ipse nosse. Nec satis memini, solum mihi fratrem tradideris an alligatū, nescio quantum ad meū stuporē attinet, etiam fugere potuit: nec satis meminerā tale ministerium an poenā esse uoluisset, uindicatam an parricidium. Insui fratrem culeo iubes, non possum pater. Non ignoscis, an non credis? ego cōtendo nec te quidem posse. Si quis tibi dixisset tyrannus, ueni, tuis manibus filium insue, in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus uti? potes audire inclusi filij gemitū? Si potes, tim eo ne innocentem damnaueris. Si non potes, quid frater in fratrem posset? patrem testē dedit. Quid accusas, quod in punitatem fratri dederim? in quo facto consiliū meum uictum sit, à me frater ut uiueret, non impetrauit, ut fugeret non impetrauit. Nihil aliud impetrauit quam ut aliter, quam in culeo moreretur. Causam malam habeo, ut inter fratres. Vbi spes? in gubernaculo nulla est, in remigio non est. Hæc est in comite, nemo repertus est naufragij comes, in uelorum arte, omnia penē instrumenta circumsisa sunt. Adminiculū in spe nullū est, patri sum excusandus? at fratri, de filio tuo hoc respōdeo, quādū in patrio solo morari licet, tuus est profectus in mare, quicquid post exiliū & naufragium uel facit uel patitur, ab omni fœdere uitæ communis abstractus, poenarū eius pars non est, nequitia opus est, sed alijs quærentibus, reipsum testem dabo, non esse piratam. Ego illi terræ, ego lucis conspectum, ego etiam mortis humanæ facultatē abstuli. Fortuna ipsa, quæ emisit, eius est, nihil tamē illi præter mare relinquatur. Moriendum est mihi, pater iussit, neq; ego te deprecor, ne moriar, nec tibi licet non facere quod iussus es. Inter patrem iratum & fratrem moriturum, arbitrium pietatitæ necessarium suscipe. Sanguinem meum patri refer, culeum mihi remitte, uolo mori, sed pura manu tua, hoc tuæ pietatis munus ad inferos perferam, licuisse mihi per fratrem aliter quam parricidæ mori. ASINII POLLIONIS. Aequas mihi præbere aures, dabo uobis etiam damnatum absoluendum. Viuit, inquit, frater, nō credo: seruauit, inquit, me fecit ut crederem. Hæc est summa rerum gestarum. In ea domo, in qua facile parricidium creditum est, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Quid mihi cum ista tabula? semel mori uolo. Q. HATTERIL. Emicabant densis undique nubibus fulmina, & terribili fragore horridæ tempestatibus absconderant diem, imbres undique & omnia procellis sæuientia. Expectat, inquit, parricidam mare, intumuerat subitis tempestatibus mare, iustis quoque nauigijs horrendum, fateor fateor dixi, fratrem tibi, si innocens est, fortuna commēdo, fragmentum infelix, etiam nauigaturis omen, quod si quis gubernator uidisset, uitam suam abstulisset naufragijs, e littore emittitur. MARCELLI EBERNINI. Habes, inquam, frater si innocens es nauigium, si nocens culeum: non feci parricidium, & quam facillime erramus homines, factum putauit, deliberabam an parentarem patri. Frater, inquit. TVRRINVS. in domo parricidij facies inuenire, etiam locum à naufragis nauigium. ARGENTARII. Quod iusseras factum est, perijt frater. Viuit, inquit, & me dimisit, bono argumento probatur uiuere. Vtrasp; ad cœlum manus sustulit. Si nihil unquam impie cogitauit, patrem meum etiam damnatus diligo. Diij immortales rerum iudices adeste, si aliter sentiret, infelicia sibi imprecatus est maria, sic nauem suam rexit. BLANDI. Latebat in littore nauigium, quod etiam integrum infeliciter uexerat. Credam parricidam, si tibi proficicenti nauigium suum reddidit. Subito mihi ferrum non sentienti cum animo pariter excedit, torpent manus, & nescio quæ perturbatio tenebræ stupentibus offunduntur oculis.

al. deferrī

al. non uideretur.

al. commodum

al. codicibus

al. Hermacotē

al. qua illius omnia crimina retegeret.

al. properabat

al. bene

oculis. Intellexit quàm difficile esset parricidium facere, etiam quod imperaret pater. Ita mihi quæ sola miseris in domo nostra respicis fortuna succurras, ita mihi cõtingat aut honestè dicere, aut mori, ita ex domo nostra ego sum ultimus reus, ut ille iurabat, meliorem se nouercam habuisse quàm fratrem. CORNELII HISPANI. Fateor uolui occidere, sed tunc intellexi quàm difficile esset parricidium. Ego, inquit, occidere patrem nolui, ne nunc quidem possum. Pater noster nauigauit sereno die, tranquillo mari, auspiciato itinere, integra nauis. Quid hoc est? nauigauit damnatus felicius quàm qui damnauerat. Vade, inquit, patrem te habere mihi non licuit, habebis patronum, reuertere. Magnum pietatis argumentum, filio charus pater, etiã post supplicium. Vtrum uobis uidetur innocentiam apud piratas didicisse, an me apud piratas quidem perdidisse? ARELLII FVSCI PATRIS. Potuit patrem occidere, & quem testem timebat abdicatus à patre? Quo me conferam? in mare non possum, iratos habeo piratas. Cum traditus est mihi frater, imperatum quæ ut sumerem supplicium, si qua est fides, tentari me putauit, an possem parricidium facere. PORTII LATRONIS. Perieras pater, nisi in parricidam incidisses. TRIARI. In naufragio nauigabat, parum est quod non occidit patrem, imò etiam integra nauis dimisit patrem resolutis compagibus, infelix omen nauigationis. Insuper me culeo, certe sentiam maria, non ea uidebo. Scissa quoque uela fecerant sinus, & armatas classes nauifraga præcesserat ratis, scires nauigare qui seruaturus esset patrem, etiam pirata dicitur, interim falso crimine male audit. CAESTII PILI. Erat nauigium, imò fuerat, sed adhuc crudelis & pertinax nouerca, post omnia deuicta nihilominus sauit, maria iam quiescunt, prædones iam miserentur, irati iam parcunt. Iba nus præter sepulchrum matris, ille mortem timens, ego scelus: expecta. Vide an fortuna nobis obijciat scelus. Iacebat nauigium peruetus, & attritum salo, uix unius capax anima. Veni ad uos, uictoriam pulchram petiturus, ut probem me parricidam. Non occidisti, inquit, fratrem nouerca, audiui iucundissimam uocem, fateor me parricidam, occidi fratrem, tutus sum pater, si hoc probetur: imposui in exarmatam nauem: non est occidere? Nouercæ quidem nunquam satis priuignus occiditur. Multas rerum natura mortis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt, & hæc est conditio miserissima humani generis, quod nascimur uno modo, multis morimur: laqueus, gladius, præceps locus, uenenum, naufragium, mille alia mortes insidiantur huic miserissimæ animæ, & hoc occidere uocatur, sed diutius. Si quis nunc stat in turba, & hoc dicit, huic quisquam parcat quod fratrem suum occidit, & occidisse se probat? Componis in domo par, ut alter scelere sit parricida, alter ministerio. Impositus est in nauem frater, qualem nauem? scitis, nihil esse periculosius, quàm etiam instructa nauigia, parua materia seiungit fato. Quid si uero non rudentibus committitur illa anima, non uelis, non gubernaculo defenditur, exarmata nauis, & utroque patens latere. Imponitur miser in naufragium, nauigio per se pestum ituro, pondus insuitur. Ecce nauem diuinitas armat, subito uisa sunt uela, subito nauis coepit & regere se & attollere. Magnum est præsidium in periculis innocentia. Sæuum mare inuoluitur, procellæ spumante impetu latera nauigij urgent, pulsatur undique nauis periculis, innocentia tamen tuta est. O maria iustiora iudicij. Omittiores procellæ patre, quàm effecistis animam. Nec hoc tantum diuinitus gestum est, quod peruenit tutus in portum, excipitur classe prædonum. Habeat pater mentem nauigandi, capietur iudex, ut illum pœniteat sententiæ suæ. Damnare me nouerca parricidij potui, parricidam facere nec damnando quidem potuit. Cognosce innocentiam meam in mari, quam domi noluisti. Complexu, osculis profectus est, sic patrem parricida dimisit. IVNII GALI LIONIS. Multa non agnosco, frater domi damnatus est, ego in publico: illi obiectum est quod parricidium fecerat, mihi quod non fecerim: ille negabat, mihi nouo patrociniio utendum est, fratrem occidi: in ea domo, in qua parricida damnatur, hæc innocentia est. Video quos inuitos audire hoc genus defensionis, malo itaque me uobis in nocentem probari quàm patri. Fratrem non occidi, non potui fratrem occidere.

Idem

Idem timuimus, idem doluimus, idem fleuimus; eundem patrem habuimus, eandem matrem, eandem nouercam: mitioris natura pectoris sum, mollioris animi. Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium, animus meus durior est, illius clementior: apud piratas quoque inuenitur, qui non possit occidere, putas me dicturum ne alius occideret? Si mater nostra uiueret, puto illi tradidisset. Quod proximum fuit, mihi tradidit. Vtrum uobis uidetur per manus patris punire filium uoluisse, an ablegare priuignum? pudet me patrociniij mei. Timeo ne cum coepero narrare quid fecerim, dicatis, certe negabis te posse hominem occidere. MVSAE. Traditus est frater puniendus mihi potissimum, quo istud proposito pater feceris, apud plerosque disputationem habet. Ego, si quid mihi illo tempore uoluit fieri, non intellexi. Imposui multum recusantem, & in sui culeo postulantem. Obijcis mihi molliorem animum, alius mitior est plus quàm debet, alius seuerior est quàm necesse est, medijs alius affectibus inter utrumque positus, totus in sua potestate est. Quidam & accusari & damnare possunt & occidere, quidam tam-mites sunt, ut non possint in caput ne testimonium quidem dicere. Non possum hominem occidere, hoc uitium & apud piratas inuenitur. Alij uiuere sine reipublicæ administratione non possunt, alij in priuato latere, & extra omnem inuidiam secessisse præcipua tranquillitas est, alij non potest persuaderi, ut matrimonio obligentur, alij ut careant. Sunt qui castra timeant, sunt qui cicatricibus suis gaudeant. In tanta morum uarietate uidete quantum sit quod excusum, non ambitioni, non inertiæ ueniam peto, misericors sum, non possum occidere hominem. Gratulare pater naturæ meæ. Nunquam eiusmodi filijs parricidium faciet. Hoc uitium à te traxisse uideo. An non putas misericordem, qui quem damnauit, fratri puniendū dedit? Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere, dextera simul ac mēte languit, pro hoc ne Iupiter Mithridatem quàm non dubium parricidam. POMPEI SILONIS. Gaude pater, neuter filius tuus parricidium fecit, dimisi in portum naufragum. Vis pater scire, accusator nocentior sit an reus? Conijce in alteram nauem nouercam, illa faciat uotum, precetur, si neminem innocentem accusauit, si priuignum immerentem non oppressit, in eos piratas incidat, qui nesciāt captos dimittere. PARS ALTERA: MVSAE. Parricida me in mari regnat. SEPVLLII BASSI. Nega tu parricidam fuisse, quem scis esse piratam. CAII SABINI. Facinus indignum, parricida damnatus post pœnam potuit dicere patri suo, morere. DIVISO. LATRO in has quaestiones diuisit. An licuit illi quod iubebat pater facere. Non licet, inquit, fratre necare, ille damnatus erat, non enim iudicio publico ceciderat, ignosce si diligetior sum, cum uideam hominem tam facile damari. Timeo ne quis me parricidij postulet, facile est, si dicenda sit domi causa, etiam nocens ab solutione sperare potero, in foro quid respondebo? Occidi fratrem parricidam, me quoque uocant, quod non assui reo, si licuit ari debuerit. Nocens est iste, sed mihi frater est, naturæ iura sacra sunt. Quid de me iudicaturus est si fecero? putō difficulter postea in me parricidium credes. Etiam si debuit parere patri, an ignoscendū sit illi, si non potuit. Fatebor, inquit, quod forte offensum est aures, patri parere uolui, fratrem occidere non potui. Obortæ sunt subitò tenebræ, dirigit animus, sublapsus est intercepto spiritu corpus, non possum fratrem occidere. Pone hoc loco piratam, non poterat. Quidam occidere hominem tantum non possunt. Quorundam aduersus hostes deficit manus. Fratris quoque beneficiū non est tam magnum pater, quàm magnum putas. Non ille te noluit occidere, sed non potuit. Nouissimas illas partes fecit, quamuis non occiderit, si tamen potuit damnatum, an abdicari debeat. Dicit enim pater, si non poteras, negasses: & misisses ad me, non posse te. Hoc loco Latro dixit rem ualde laudatam, dixisses, inquit, te non posse. Ita me nesciebas, putasti me occidere? Quid ergo sic loquebaris? iam unum parricidij condemnasses: deinde an punierit fratrem. Hæc descriptio supplicij, quod dixit grauius etiã culeo fuisse, & adiecit hoc die illum pœnas dare inter barbaros inclusum, per quos necesse est illis patre populari capere, sed ne per illos quidem necesse est parricidium facere. Hæc diuisione usi sunt, quibus placuit & illius causam defen-

Ee dere

dere, inter quos & Geminus Varius fuit, qui aiebat adolefcentem optimam causam habere, si non occidit fratrem, etiam innocentem, meliorē tamen si non occidit innocentē. Partitam autem materiā fecit erga has quaestiones Geminus, & quibus idem placuit. An abdicari non debuit, etiam si nocentem fratrem non occidit: hic dicit, non licuit, non debui, non potui, An innocentem non occiderit. Bellam rem Geminus hoc loco dixit, cum cepisset per omnes numeros fratrem tanquam reum defendere. Dicit, inquit, aliquis, tam ferro defendis. Non potui citius. Hodie primum res in forum delata est. Nouissime, an etiam nocentem satis punierit. **COLOR.** De colore inter maximos & oratores & declamatores disputatum est, utriusne aliquid deberet dici in nouercam, an non? **P. ASPRENAS ET ALBVTVS,** & praeter oratores magna horum rhetorum manus in hanc partem transiuerant, & qui in nouercam inueherentur fuerunt, & illi qui non quidem palam dicerēt, sed per suspiciones & figuras: quam rem non probat **PASSIENVS,** & aiebat, minus uerecūdam esse, aut tollerabile infamare nouercam quam accusare. Quidam principia tantum habuerunt in sua potestate, deinde ablati sunt impetu. Excusatus est autem in malum colorem incidere quam transire. **LATRO** illum introduxit colorem rectum in narratione, quo per totam actionem usus est, non potuit occidere. Et cum descripsisset ingenti spiritu titubantem, & interrogatione fratris occidendū concidentē dixit, Nouerca aliud quare in priuignum tuum crimen, hic parricidium non potest facere. **CAESTIVS** colore alio usus est. Transibamus, inquit, secundum matris sepulchrum inuocare cepit manes eius, motus sum. Et puerili sensu colorem tranfcurret, quid facerem, inquit, occidere pater iubebat, mater uetabat: & eū colorem dixit, hęc mecum cogitauit, non est imperatum ut manu occiderem, non ut laqueo, non ut mari, eligere supplicij genus liberum est. **FVSCVS ARELLIVS** hoc colore usus. Tentari me a patre putauit, uno, inquit, supplicio alterum filium puniri, alterum experiri uult. **ALBVTVS** in argumentis plura posuit, & omnes ferē colores contrectauit. In narratione hoc colore usus est, & dixit, hoc unum mihi praesta beneficium, sine me tanquam parricidam mori. **ARGENTARIVS,** Non tanquam frater essem, sed huius consilij inuentor dixit, Cogitauit quid facerem. Tandem inueni quomodo parricidium uindicarem sine parricidio. **PASSIENVS** hoc colore usus est. Non putauit patrem utique uelle occidi filium. Videbatur mihi omnia misericordiae adiumenta praeparasse, quod domi cognouerat, quod inter suos. Fratri, inquam, tradidit, age si parcere noluisset, cui tradidisset. **POLLIO ASINVS** dixit in nouercam, itaque illo colore usus est. Cogitauit mecum quid liceret, quid oporteret: si tantum inquam nefas commissum est, nullae meae partes sunt ad expiandum scelus. Triumuiris opus est, comitio, carnifice. Tanti sceleris, non magis priuatum potest esse supplicium quam iudicium. **MARCELLVS** dixit ita, Si iste parricidium fecit, ideo & ego faciam: & illam quam supra sententiam retuli, habes, inquam, frater. **VARIVS GEMINVS** & ipse dixit, Nolu occidere, egregie, inquam nouerca inter priuignos diuisit odium, aliter alium aggressa est, alteri parricidium obijcit, alteri mandat: & hac illum figura defendit in narratione. Interrogauit fratrem, apud quem praeorem causam dixisti? apud nullum, inquit. Quis accusator fuit? nemo. Quis testis? imò qui testes? Vni enim etiam de minore scelere non creditur. Nemo, inquit. Quis de te pronunciauit? nemo. Quid pater inquit? Ego si reus fuisset, ad te non misissem. **SEPVLLIVS BASSVS** hoc colore usus est. Non habui parricidam instrumenta, non culeum, non serpentes, parricidam tamen in maria proieci. **VIPSA NVS** duro colore usus est. Hoc, inquit, supplicium tanquam grauius elegi, quid iste, inquam, insuetur, & statim omnem sensum supplicij effugiet: imò sollicitus pēdeat, & quod ne insuti quidem parricidam patiuntur, ipse poenā suam spectet: nihil speret, timeat omnia, peius debet quam ceteri parricidam mori, à patre damnatus est. Et hoc colore per totam declamationem usus est ut diceret, hoc se tanquam grauius elegisse. Displicebat color hic prudentibus. Quam enim spem habuit absolutionis, si nec parit, nec pepercit? **HATERIVS** hoc colore usus est. Diu mecum disputauit, parricida

caida est, quem non testis probauit: nō iudex coarguit: quid ergo? innocens quem condemnat pater? Inueni aequae poenā simillimā reo, meritam, nō tamen ex toto perditam ratem, quae uel punire fratrem possit, uel absoluerē. **TRIARIVS** & ipse quali sententiam de fratre ferre noluisset, egit & dixit. Tandē ad caelum manibus leuatis, quicquid est in quā ferre quod terris imperat, quod regnat profundo, quicquid est quod ex sublimi res spectat humanas inuoco, damnatus alto committitur: Dii iudicate post patrem. Haec sententia dicebatur ex Graeco translata, sed Graeca corruptior est. A parte patris, quod ab archipirata dimissus est sic. **CAESTIVS,** Poenam, inquit, putauit mihi hanc esse morte grauiorem, & sic posuit in narratione: Rogabam ut occideret non impetraui. **VARIVS GEMINVS** ait, In hoc me dimisit, non quia uolebat saluum esse, sed ad patrocinium suum, ut quia nō nunc occiderat, uideretur nec ante uoluisse. **LATRO** dixit, Quis porro uno me inferior est, qui uitam parricidam de beo. **DIOCLEC CARYSTIVS** elegantē sensum in prooemio posuit pro adolefcente, cum diceret causas se abdicatōnis non inuenire, luxuria se occasionem non habuisse, parricidium sibi non obijci, & cōtra reos se minime laborare, fortasse, inquit, quaeritur, quod captum non redemerit, adiecit. Et cum tractaret in ultima parte, debere patrem nosse uitā liberorum, & ferre utiq; in unico, adiecit.

ARTHEMON in descriptione tempestatis laudatus est, & belle accessit ad eam. Et cum de ipso nauigio diceret, pulchre coepit. Et ultimum descriptionis suae sententiam proposuit. Et ad partem narrationis eleganter transit. **GLYCON** dixit.

Soleo dicere uobis Cestium Latinorum uerborum inopia hominem Graeci laborasse, sensibus abūdasse. Item quoties aliquid describere ausus est, toties substitit, utiq; cum se ad imitationem magni alicuius ingenij dixerat, sicut in hac cōtrauersia fecit. Nam in narratione, cum fratrem traditū sibi describeret, placuit sibi in hac explicatione una & infelici. Nox erat concubia, & omnia iudices canentia syderibus muta erant. **MONTANVS IULIVS** qui comis fuit, quicq; egregius poeta, aiebat illū imitari uoluisse Vergiliij descriptionem. Nox erat & terras animalia fessa per omnes. Altum pecudumq; genus sopor altus habebat. At Vergiliij imitationem bene celsius, qui illos optimos uersus Varronis exprelsisset in melius. Desierant latrare canes, urbesq; silebant. Omnia noctis erant placida cōposta quiete. Solebat Ouidius de his uersibus dicere, potuisse fieri lōge meliores, si secundū uersus ultima pars abscederetur, & sic desineret, omnia noctis erāt. Varro quem uoluit sensum optime explicuit. Ouidius in illius uersu suum sensum inuenit, aliud enim intercisus uersus significaturus est, aliud totus significat.

POPILIVS CICERONIS INTERFECTOR. Controuersia II.

ACTIO. De moribus sit actio. **THEMA.** Popiliū parricidij reum Cicero defendit, absolutus est, proscriptum Ciceronem ab Antonio missus occidit Popilius, & caput eius ad Antonium retulit, accusatur de moribus **CONTRA POPILIVM BASSI SEPVLLII.** Si accusasset Cicero Popiliū, uiueret. Occidit Ciceronē Popilius. Puto iam creditis occisum ab isto patrem, ut uno ictu pereat, tantū dabo pro Cicerone, si liceat pacisci. **GABII SABINI.** Quod unum potuimus, effecimus, ut ueniret tempus, quo Popilius Ciceronem desideraret, Popili potes, inquit, Ciceronē occidere potes uel patrem. **PORTII LATRONIS.** Prorsus occisus Ciceronē debet incipere à patre. Antonius, inquit, iussit. Nō pudet te Popiliū Imperator, te tuus creditit posse parricidum facere. Abscidit caput, amputauit manum, effecit ut minimum in illo esset crimen, quod Ciceronem occidit. Facinus indignum, felicissimē licet cedat actio, id solum effecimus, ut qui occidit Ciceronem tantum erubescat. Proh dii boni occisum Ciceronem, & caput eius humerotenus recisum. **ALBVTVI SILII.** Cade ceruices tanti uiri, & humerotenus recisum amputa caput. I nunc, & nega te parricidam, Hoc unum tantū feliciter fecisti, quod ante occidis patrē quam

Ciceronem. Facilius Cicero pro parricida iudices mouit, quam pro se clientem. Ad uos hoc patroni exemplum pertinet. Nullo magis odit Popilius, quam quibus plurimum debet. Vbi unquam estis iudices, qui in istum reum federatis, æquid peniter absoluisse? ARGENTARIVS. Impius est, ingratus est, audeo dicere parricida. Sensit qui defenderat. Respice forum, hic sub Cicerone sedisti, respice rostra, hic supra Ciceronem stetit. Quantum eloquentia tua Cicero potuit: Popilius de moribus reus est, abscedit ceruices loquentis, hæc est absoluti clientis post longum tempus saluatio. Parce iam queso Popili. Nihil tibi nisi occidendum Ciceronem mandauit. Duo fecit parricidia, quorum alterum audistis, alterum uidistis. CAESTII PII. Si dixerō, infamis adolescentia turpis est, infamis pueritia turpis est, respondebit, iam ista Cicero defendit. Non pudet Popili, accusator tuus uiuit: qui tam commune, quam spiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiecit? Parricida sic etiam tu perisses. FVLVII SPARSI. Non credidisset Popiliū fecisse Antonius, nisi in mentem illi uenisset, illum & parricidium fecisse. Facinus indignum, à me defenditur Cicero, cum Popiliū Cicero defenderit. MENTONIS. Non magis quisquam alius occidere Ciceronem potuit præter Popiliū, quam nemo Popiliū præter Ciceronem defendere, parricidam quem uiuus negarit Cicero, occisus ostendit. Fortunam Ciceronis, Antonius illum proscripsit, qui accusatus est, Popilius occidit qui defensus est. Si damnatus esses, carnifex te culeo totum insuisset. Video quid respondeat. Non credet Antonius occisum Ciceronem à Popilio, nisi ei signum attulerit. TRIARI. Præsta Ciceroni quod propinqui Catilinae, quod amici Verri præstiterunt. Proscriptum transi. Ne à mortuo quidem manus abstinere, lacerat occisum. Popili hoc parricidium tertium tuum est. POMPEII SILONIS. Nūquid magis exonerare te possis, præsta Ciceroni quod Antonius. CORNELII HISPANI. Dic Antonio, ego istud scelus facere possum & patrem occidi. Securi erant amici Ciceronis postquam ad illum Popilius missus est. ARELLII FVSCI PATRIS. Potuisti Ciceronem occidere. At quam bene perstraxerat nobis Cicero, parricidium te facere non posse. Occidisti tu Ciceronem loquentem. Nunquid inquit, & aliquid ex tuis uenerat index, an nemo Ciceroni timēdus est, qui cum Popilio uenit? Q. HATERII. Qui modo Italicū meris relatus est, nunc sic à Popilio refertur, proposito in rostris capite Ciceronis: cū unius metu omnia tenerentur, gemitus tamen Popilij liber fuit. IULII BASSI. Proscriptus, inquit, erat Cicero, pater certe tuus proscribitus nō fuit. BLANDI. Dij manes, Popilij senis patris, & inultę Cicero te persequitur umbre, ut quę negasti, parricidam sentias. CAPITONIS. Deduxi ad uos reum omnium, quos terra sustinet, nocentissimū, ingratum, impium, percussorem, bis parricidā, nec tamē timeo, patroni uiderint, ne à Popilio quidem nisi post beneficium occiditur. Nec damnationē tamen istius despero. Nō enim à Cicerone nunc defenditur, timeo ne causā non satisfaciā. Maior causa est, occisum à Popilio Ciceronē queri, quam fuit aliquādo probare nō occisum patrem. Ciceronem quisquam potuit occidere qui audiuit? Minturnensis palus exulem Mariū non hausit. Cimber etiam in carcere uidit imperantem, prætor iter à conspectu exulis flexit. Qui in crepidine uiderat Mariū, in sella figurauit. Non possumus de Popilio queri, eodem loco patronum habuit quo patrem. POMPEIUS terrarum marisq; domitor Hortensij se clientem libenter confessus est. Hortensius bona Pompeij non Pompeium defenderat. Romulus horum mœnium conditor & sacratu cœlo parens, non tātam urbem fecit, quantā Cicero seruauit. Metellus in Vestæ æde extinxit incendiū, Cicero Rome. Glorietur Hannibale Scipio, Pyro Fabritius, Antiocho alter Scipio, Perse Paulus, Sparthaco Crassus, Sertorio & Mithridate Pompeius, nemo hostis Catilina propius accessit. Fert appensum cōto caput, & defluente sanguine hūc ipsum inquinat locum, in quo pro Popilio dixerat. BVTÆONIS. Quantā fuit eloquentiæ probauit ab eo non occisum patrem, à quo occidi poterat etiam Cicero. MARILLII. Si inimicus essem patronis optarem ut reus abfolueretur. Turpe iudicium, in ea ciuitate Ciceronem non defendi, in qua defendi etiam potuit Popilius, Popiliū pauci ex historicis tradiderunt interfe-

ctorem

ctorem Ciceronis, sed hi quoque non parricidij reum à Cicerone defensum, sed in priuato iudicio. Declamatoribus placuit, parricidam reum fuisse. Sic autem eum accusant, tanquam defendi non posset, cum adeo possit absolui, ut ne accusari quidē poterit. LATRONI non placebat illum sic accusari quomodo quidam accusauerunt. Obijcio tibi quod occidisti hominem, quod ciuem, quod senatorem, quod consularē, quod Ciceronem, quod patronum tuum. Hac enim ratione non aggruari indignationem, sed fatigari, statim illō ueniendum est ad quod properat auditor. Nam in reliquis adeo bonam causam habet Popilius, ut detractō eo quod patronum occidit, nihil negocij habiturus sis, & patrocinium eius est ciuils belli necessitas. Itaque nolo per illos reum gradus ducere, quos potest tutius euadere. Licuit enim in bello & ciuem & senatorem & consularē occidere, nec in hoc crimen est, quod Ciceronem, sed quod patronum. Naturale est autem ut quod in nullo patrono fieri oportuit, indignius sit factum in Ciceronem patronum. LATRO accusauit illum de moribus, primum quod sic uixisset, ut causam parricidij diceret, deinde quod patronū suum occidisset. Et fecit has quæstiones, an posset eo nomine accusari, quo absolutus est. Si quis, inquit, hodie uolet me parricidij postulare non poterit. Quomodo crimen quod obijci non potest, puniri potest? An in bello ciuili acta obijci non possint. Honestē dixit, cum hūc locum tractaret VARIVS GEMINVS. Si illa, inquit, tempora in crimen uocas, dicis non de hominis, sed Reipub. moribus. Si potest, quod ciuili bello actum est, obijci, an hæc obijci debeant. Hæc quæstionem in illa diuisit. An etiam si necesse ei fuit facere, non sit tamen ignoscendum. Ad quædam enim nulla debet necessitas compellere. DIUISIO. Hoc loco Latro dixit summis clamoribus, ita tu Popili si Antonius iussisset patrem tuum occideres? Deinde an non fuerit ei necesse: potuisti excusare te, potuisti præmittere aliquem ad Ciceronem, ut sciret & fugeret. Necesse certe non fuit, manum caputq; præcidere mortuō. COLOR. Colorem pro Popilio LATRO simplicem habuit, necessitate coactum fecisse, & hoc loco illam sententiam dixit, miraris, si eo tempore necesse fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? ALBVTIVS dixit, in pœnam Ciceronis electum amicissimum Ciceronis, quasi exprobraturus per hoc illi suam fortunā esset: molestius, inquit, feret se à Popilio occidi, quam occidi. MARCELLVS BERNINVS eundem colorem aliter induxit. Cogitabat, inquit, Antonius secum, quod Ciceroni excogitabo supplicium? Occidi iussero? olim iam aduersus hunc metum emuniuit animum. Seit mortem, nec immaturam esse consulari, nec miseram sapienti: fiat aliquid noui quod nō expectat, quod non timet, non indignabitur ceruicem hosti porrigere, indignabitur clienti. Popiliū aliquis uocet, ut sciat quantum illi defensi in Republica profuerint. SYLO POMPEIVS hoc colore usus est, Offendebatur, inquit, proscriptio, ne, & quædam liberius loquebatur, non miror. Ciceronis cliens est, tanto magis occide Ciceronem tuum. Et dixit, non suæ infirmitatis sententiam. Vterq; inquit, sed diuerso genere punitus est. Ciceronis proscriptio fuit, occidi, mea, occidere. MARILLIVS præceptor noster sic narrauit, Iussit, inquit, imperator, iussit uictor, iussit qui proscriptus, ego illi negare quicquam possem, cui nihil negare poterat Republica? BLANDVS hoc inquit loco, uolo me excusare, dixi, Cicero me defendit: respondit, scio, me accusauit. Ergo, ut sciat plus sibi Antonij accusationem nocuisse, q̄ Popilij defensionem profuisse. BVTÆO hoc colore, uocetur, inquit, ille Ciceronianus, ille cliens, amicus. Excogitauit quomodo Cicero sua periret manu. CAESTIVS hoc colore, Durissima, inquit, mihi militia in Antonij castris fuit, ob hoc ipsum, quod Ciceronis erā cliēs, difficillime mihi expeditiones dabatur. Tunc quoque uocatus sum quasi ad pœnam. I, inquit, occide Ciceronem, nec credam, inquit, nisi attuleris caput, magisq; admiratus est potentiam suam, quod Ciceronem Popilio non licebat nō occidere. FVSCVS ARELLIVS hoc colore usus est, Antonij se partes secutus, ut si quid posset Ciceroni prodesset, facta proscriptio ad genua se Antonij percidisse, deprecatum se pro Cicerone, offensum Antonium, eo magis dixisse, Occide quē mori nō uis, Hic color displicebat Palsieno, quia ad restem ducit, nam si hoc fecit Popilius,

Ec 3 non

non tantum quod defendat non habet, sed habet quod gloriatur. **HISPO ROMANVS** uehementi colore usus est & duro. Patronum enim Popilio dedit, & dixit aliter se causam acturum Popilij, aliter Antonij: pro Popilio dicturum, occidere nolui, coactus sum: pro Antonio dicturum, occidi Ciceronem oportuit, & dixit locum, aliter non potuisse pacari Rempublicam quam si ille turbator oculi e Republica sublatus esset, Solus ex declamatoribus in Ciceronem inuectus est. quid ille, inquit, cum Antonium hostem iudicaret, & omnes Antonij milites, non intelligebat se & Popilius scripsisset? Hic color prima facie asperior est, sed ab illo egregie tractatus est. **VARIVS** quidem minus dixit, Cum imperasset mihi Antonius, passus sum, ne aliquis P. Clodij intraretur, qui contumelias afficeret, antequam occideret, & uiuum laniet. **ARGENTARIVS** dixit, Vocatus ueni, post proscriptionem Antonius terribilior erat factus, etiam suis. Iussus sum Ciceronem occidere, quid facerem? Non parere uno modo poteram, si me occidissim, hoc nec Cicero poterat. A parte accusatoris illo loco, quod Popilius uenit, nemo non aliquid noui uoluit dicere. **LATRO** ait, Procluserat fores, nemo ad proscriptionem recipiebatur. **Popilius** ut uenit, admissus est. **CAESTIUS** dixit, Ut renunciatum est Ciceroni, ait, Popilio semper uero. **VISPANVS CORNELIUS** fecit etiam querentem Ciceronem, Popili tam sero. **ALBVTIUS** dixit, quid est Popilius, quid tuto lateo? nunquid mutandus est locus inepte ab **Idibus PAULVS** quidem induxit Ciceronem, tum maxime Popilij orationem legentem. Et **MVRRHEDIVS** non est passus hanc controuersiam transire, sine aliqua stuporis sui nota. Descripsit enim ferentem manum & caput Ciceronis Popilius, & Popilij manum dedit Popilio, quanto aliter reus Ciceronis tenebas manum eius?

Ter abdicatus uenenum terens. Controuersia III.

THEMA. Ter abdicatus, ter absolutus deprehensus est a patre, in secreta domus parte medicamentum terens, interrogatus, quid esset, dixit, uenenum, & uelle se mori, & effudit, accusatur parricidij. **PRO FILIO.** **CAESTII PII.** Dic quid commiserit nec secreta te fallunt, dimittam te, intelligeris cui parauerim, dic quid ante commiserim, nisi forte contentus es reo committere parricidium, parricidiae nihil. **ARGENTARIUS.** Volo mori, quia reus sui, quid ergo, reus uiuet? uiuet, quia sordidatus assidue debet pater. Reuertar ad uenenum, quando iniqua fortuna nullo me periculo defungi semel passa est. **ALBVTII SYLLII.** Quare ergo non moreris? Non iuuat me mori, si quem alium iuuat. Ut interuenit, in alias cogitationibus absit. Ergo quisquam tam infelix fuit, ergo quicquam me magis odit, quam ego miser memet coepit? **VARIUS GEMINI.** Ter, inquit, abdicatus es. Videris mihi pater obijcere, quod tam diu uitam, quod pro me loquor. Nolite mirari, tam iracundum est innocentibus mori quam miseris defendi. **CORNELII HISPANI.** Scio quosdam periclitanteis illa iactare, nunc primum causam dico, hic ergo dicere non possent, iterum reus sui, nec dubito, qui nobis in odium uenerim, cum ipse me oderim. **PORTII LATRONIS.** Ter causam dixi, accessi ad haec supplicia mea, uenenum teneo, hoc si tibi satis non est, uitam.

ALTERA PARS. **ALBVTII SYLLII.** Testor deos immortales, hoc me tribus iam cauisse abdicacionibus, ne in domo mea uenenum deprehenderem. Parricidij reus uiuit, qui abdicatus mori uoluit. In quam angustio domus mea fortuna posita est, aut patri peresiduum est, aut filio. Quis habes, quare me mori uelis? Viuunt orbis, uiuunt naufragi, uiuunt etiam quibus contigerunt liberi. Ter abdicatus cum se mori uelle dicat, uitam rogat. Teneo parricidium, quod apparet etiam in suam mortem paratissimam. **CORNELII HISPANI.** Nolite mirari, si debitas uitres dolori meo non exhibueris, tribus iudicij experiri estis, patres accusare non posse. **VIBII RVFFI.** Cum tantum est quod fateris, quantum est quod negas? Tu uenenum quaesisti, tu uenenum emisisti, tu uenenum intulisti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem, recte uitam odisses suam, cui parricidium obiecisses. Vis scire quid peccaueris? Indica quis tibi uendiderit, dicitur illi, tu illi uenenum uendebas, tu ter abdicato uendebas, sine dubio sciebas cui daturus erat, ita hoc ego iudicio filij mortem moror. Sime cum isto includitis, moriar, ut uobis hanc faciam inuidiam, quam iste mihi facere uoluit.

UIT. VARIUS GEMINI. Queritis, filius meus uenenum cui paraterit? uisit. **POMPEII SYLONIS.** Mihi, inquit, parauit, & hoc est patri parare. Absolutus mori uult, reus uiuit. **MVSAE.** Habuit malum medicamentum Mithridates. Quis enim alius debebat habere quam parricida? habuit inquam Demosthenes uenenum & uixit, idem ego tibi pater quod Demostheni Philippus. **PORTII LATRONIS.** Cum abdicarem, si quid obieceram, aiebat, nunquid deprehendisti? non tamen habebitis quod multum de eo dubitetis, quod negat parricidium, quod confitetur, uenenum est. Mori, inquit, uolo uiuum patre, & hoc parricidium est. Miseramque timui ne biberet uenenum, quam ne daret. **ARELLII FVSCI PATRIS.** Mihi, inquit, parauit uenenum, ne quis dubitet an alium possim occidere. **IVNII OTHONIS PATRIS.** Reus est parricidij, qui mauult mori, quam patrem uidere. quomodo uultis, magis probem uobis illum mori noluisse? non uult mori. Mori inquit, uolui. quare? quia ter uicisti. Si mihi credis, parricidium facere uoluit. Qualis est reus, cuius hoc unum patrocinium est, indignum se uita fuisse? Dico tam inuisum illi patrem fuisse, ut occidere uoluerit. **DIUVISIO.** Non puto uos exigere diuisionem, cum coniecturalis sit controuersia, habet tamen dissimilem ceteris coniecturam & duplicem, non quomodo solet, inter duos reos, cum alterum coarguimus, aut inter duo crimina, cum alterum probamus, ut id alterius fiat probatio, tanquam cum dicimus adulteram fuisse, ut credatur etiam propter hoc uenefica. In uno homine coniectura duplex est. Querimus enim utrum uenenum in suam mortem, an in patris parauerit. **COLOR.** Si hic color displicet pro adolescente, quo dixit Latro ut nihil mutaret, sed diceret, Mori uolui tadio abdicacionis & infelicitatis assidue, cum in hoc tantum sordes ponerem, ut cum maiore tormento positas resumerem, & absoluto mihi uni, non finis esset periculum, sed initium: incipit praeter coniecturam, & illa prima uulgaris in eiusmodi controuersijs & pertrita quaestio incurrere, an uenenum habere in mortem suam liceat. **ALBVTIUS.** illo colore pro adolescente dixit, non fuisse uenenum, Cum putarem, inquit, odio esse patri meo, uolui experiri affectum eius, quomodo mentionem mortis mea ferret? Itaque palam & ita ut interueniret pater tenui. **FVSCVS ARELLIUS** eodem colore usus est, sed aliter: non dixit, experiri patrem uolui, sed ut miserabilem me patri facerem. **MVRRHEDIUS** pro cetero stupore suo dixit, medicamentum se parasse ad somnum, quia assidue sollicitudines, uigiliarum sibi facerent consuetudinem. **VIVS** colore est, & Publiciana sententia dixit. Abdicationes, inquit, suas ueneno diluit. Et iterum, Mortem, inquit, meam effudi. Memini nos cum loqueretur de hoc genere sententiarum, quo iam infecta erant adolescentulorum omnium ingenia, queri de Publico, quasi iam ille hanc insaniam introduxisset. **CASSIUS SEVERVS** summus Publicij amator aiebat, non illius hoc uitium esse, sed illorum, qui illum ex parte, quam transire deberent, imitarentur: quae apud eum melius erant dicta, quam apud quemquam comicum tragicumque, aut Romanum, aut Graecum, ut illum uersum, quo aiebat Publicij Mimii Publij Mimii, bar unum uersum inueniri non posse meliorem, Tam deest auaro quod habet, quam quod non habet, Et illud de eadem re dictum, Desunt luxuriae multa, auariciae omnia. Et illos uersus qui huic quoque ter abdicato possent conuenire, O uita misero longa, felici breuis. Et plurimos deinceps uersus referebat Publicij disertissimos. deinde auctorem uitij, quod ex captione unius uerbi plura significantis nascitur, aiebat Pompeium Attellanum scriptorem fuisse, a quo primum ad Laberium transiit hoc studium imitandi, deinde ad Ciceronem, qui illud ad uirtutum studia transfulisset: nam ut transeam innumerabilia, quae Cicero in orationibus, aut in sermone dixit, & nota ut non referam a Laberio dicta, cum Mimii eius quicquid modo tolerabile habent, tale habeant, id quod Cicero in Laberium. Diuus Iulius ludis suis Mimium produxit, deinde equestri illi ordini redditum iussit ire sessum in equestria: omnes ita se coarctauerunt, ut uenientem non recipere. Cicero male audierat, tanquam nec Pompeio certus amicus, nec Caesari, sed utriusque adulator, multosque tunc in senatum legerat Caesari, & ut repleat exhaustum bello ciuili ordinem, & ut his qui bene de partibus meruerant, gratiam referret, Cicero in utramque rem iocatus, misit enim ad Laberium

transuentem. Recepiffem te nisi anguste fiderem. Laberius ad Ciceronem remiffit, Atqui solebas durabus sellis federe. Vterq; elegantiffime, fed neuter in hoc genere feruat modum. Ab his huius ftudij difufa eft in plures imitatio. Sed ut ad corrouerfiam redeam. CASSIVS SEVERVS aiebat placere fibi illum colorem. Mori uolui. Et quasdam dixit inter difputandum fententias. Tertio, inquit, cum abdicarer, aiebam, nihil tantu eſt, infelicem hanc animam, quam toties exagitat pater & infeſtat, ſemel recipiat. Sed illud rurfus dicebat, Mihi ferua iſtum animum, facies quod uoles abſolutus. Quare ergo nunc non moreris, dicit aliquis? Primum non ſemper idem miſeris libet, nonnunquam iuuat cum fortuna ſua concurrere, illam fatigare. Deinde uerum uis quare non moriar interim? quia puto te uelle. OTHO IVNIVS ineptam ſententiam uidebatur dixiſſe, non multum intereſt mea, aut enim me, aut filium meum uoluit occidere.

Mater cæca filium retinens. Controuerſia IIII.

LEX. Liberi parentes alant, aut uinciantur. THEMA. Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filium, peregre profectus, & à piratis captus, ſcripfit de redemptione epiftolas uxori & filio. Vxor flendo oculos amiſit, filium euntem ad redemptionem patris alimenta poſcit, non remanentē alligari uult. PRO MATRE. CAESTII PII. Non eſt quod mulieris affectum lege æſtimetis, quæ minatur, omnia fecit, ne filius alligetur, nauigaturus reliquit uxori filium, nec adhuc cæca erat. ALVTII SYLLII. Deducite filium, itaq; tene, complectere: audeo dicere, hoc par ne piratæ quidē diuiderent: ſi uellet filium alligare, pateretur ire quod properat. Ergo i adoleſcēs, matrituæ nec decem menſium quidem alimenta reddes: ſi paſcere nō uis matrem, exacta ſaltē ut efferas. TRIARI. Legē attulit, qua catenas minatur, cauſa eſt quia timet. MARCELLI ESERNINI. Si perſeueras, me quoq; ad piratas trahere, impetra: bō ab illis alimenta & uirum meum. FVLVII SPARSI. Mater ſi non paſcitur, mortura eſt. Pater etiã ſi non redimitur, paſcitur tamen. IULII BASSI. Patri tuo ſuperſunt & oculi & alimenta. ALTERA PARS. CAESTII PII. Matrem meam imitari uolo, amare me docuit, unis uinculis duos alligauit. Si matris exemplo pius eſſe uolo, etiam oculos patri debeo. ARELLII FVSCI PATRIS. Deſertorem tuum apud patrem inuenies. VARI GEMINI. Qualis fortuna eſt, cui uincto mater catenas denunciatur: eundem eſt uictori ad piratas. Omnia licet patri præſtem, meliorem tamen habuit uxorem: quàm multi me putant, quia nolo ad patrem redimendum ire, nunc cum matre colludere. FVLVII SPARSI. Matrī nihil timeo, ſi eam apud uos relinquo. Patri quid timeo, ſi eum apud piratas relinquo? BVTEONIS. Oculos certe eruaui mihi, ne plus marito præſtiterit uxor. DIVIſIO. LATRO hanc controuerſiam quaſi eſſet tota officij declamauit. Nullas quaſtiones iuris inferuit, ſed comparauit inter ſe incommoda patris & matris, & tanquam quaereret, dixit. Vtrum ad redimendum potius captum patrem filius ire deberet, an ad alendum cæcā matrem ſubſiſtere. Et ſic eam diuiſit, ut diceret, hoc quod pater deſiderat, utile eſt patri. Nouiffime tractauit, ne patri quidem utile, utiq; ſi ſciat matrem in hac eſſe fortuna, non paſſurum. In epilogo uehemens fuit. APOLLONIVS GRÆCVS ET BVTEO ſatuam quaſtione mouerunt. Primam, an lex quæ de alendis parentibus lata eſt, ad patris tantum nomen pertineat. Illi ſunt omnia priuilegia data, & ipſam poenam non alentium, ſignum eſſe nō muliebris poteſtatis. Res eſt ineptior quàm ut coarguenda ſit, itaq; tranſeo. Illud unum quod dicebat POLLIO ASINIVS referam. Nunquam tentari debere in cauſa uerecunda improbam quaſtione. HISPOROMANVS ſillam mouit quaſtione, an lex de alendis parentibus non pertineret ad matres: ut uiuis parentibus filius, inquit, familiæ nulli poterit ſeruire niſi patri, omni alia ſeruitute liber eſt. Puta enim te alimenta petere ab eo, quem pater mittat peregre, quem nauigare iubeat. Primæ partes ſunt patris, ſecundæ matris. ALVTIUS non iuris fecit illam quaſtione, ſed æquitatis, ita tamen, ut iuri adiungeret, & matris prius eſſe, quàm patris officium. SYLO POMPEIVS ſillam fecit quaſtione, An quoties duobus cōmunis eſſet poteſtas, eius tota fieret qui præſens eſſet.

Putas,

Putas, inquit, te ſeruum eſſe communem, huic domino ſeruiens, qui præſens eſt: pura fundum eſſe communem, ſi fructus percipiet qui præſens eſt. Illam quaſtione huic duram ſubiccit, an nunc pater nullum ius in filium habeat. Quomodo, inquit, cuius iura habeat, qui liberi hominis non habet? patrem habet illenullam in poteſtatem, habet matrem in totius legis poſſeſſionem. Eſt iam non commune illi ius in te, ſed proprium. VARIVS GEMINVS ſic diuiſit, An non ſemper filius cogi poſſet, ut matrem alat. Deinde, an nunc cogendus non ſit. Non ſemper, inquit, filius cogitur. Tranſeo illos qui non poſſunt, ægrotos & inuites, aliquis ad propellendum hoſtem proficiſcitur, in cuius unius militia poſita eſt ſalus publica. Hunc retinebit mater, puta legatū, de ſumma Repub. puta foederis. Huic mater uincula iniiciet. Per partes comitando utruq; officium. Ille, inquit, peregre eſt, tu domi, ille captus, tu libera, ille inter piratas, tu inter ciues, ille alligatus, tu ſoluta es, at tu cæca es, ille hoc infelicior quod uidet. Quid enim uidet? catenas ſuas & cades, & uulnera & cruces eorūq; non redimuntur: at periculoſum eſt nihil, niſi domi manere & flere. LATRO dixit, pro matre ſubmiſſe & leniter agendum. Non enim uindictam, inquit, ſed miſericordiam quaerit, & cum eo adoleſcente cōſiſtit, in quo ita exigit pietatem ut impediatur. Aiebat itaq; uerbis horridioribus abſtinendum, quoties talis materia incidiffet ipſam orationem ad habitum eius, quem mouere uolumus ad affectus, mollendum. In epilogo nos quoq; uocem de induſtria infringere, & uultum deſicere, & dare operam, ne diſſimilis ſit orationi orator, compoſitionem quoq; illis minorem conuenire. CALVVS, qui diu cum Cicerone iniquiſſimam litem de principatu eloquentiæ habuit uſq; eo uiolentus accuſator, & cōcitatus fuit, ut in media actione eius ſurgeret Vatinius reus, & exclamaret: Rogo uos iudices, nū ſi iſte diſertus eſt, idē me damnari oportet? Idem poſtea cum uideret, à clientibus Catonis rei ſui Pollionem Alinium circumuēctum in ſorte, imponi ſe ſupra cippum iuſſit. Erat enim paruulus ſtatura, propter quod etiam Catullus in hendecasyllabis uocat illum ꝓ falluputium forte, ſaluputium, quod ſaliſus & paruius eſſet, à ſale erpuſto, al. præterea. In eum iuraturum calumniā, nec unquā poſtea Pollio à Catone aduocatiſq; eius aut re, aut uerbo uiolatus eſt. Solebat ꝓ poſtea excedere ſubſellia ſua, & impetu la- tus uſque in aduerſariorum partes tranſcurrere. Et carmina quoq; eius quamuis iocata ſint, plena ſunt ingentis animi. Dicit de Pompeio, digito uno caput ſcalpit, quocredas ſibi hunc uelle uirum. Compoſitio quoq; eius in actionibus ad exemplū De- moſthenis riget, nihil in illa placidum, nihil lene eſt, omnia excitata & fluctuantia. Hic tamen in epilogo quem pro Meſſio, tunc tertio cauſam dicente habuit, nō tantum leniter componit, ſed cum dicit, Credite mihi, non eſt turpe miſereri, & omnia in illo epilogo ſere non tantum emollitæ cōpoſitionis ſunt, ſed infracta. In hac controuerſia Publīanā ſententiā dedit. FETVS quidam rhetor ſtatura pulillæ, inquam Euctemon homo ueniſſimi ingenij græcè dixit, Antequam te uiderem neſcio rhetor an ꝓforatos eſſes. Fuit autem CAESTII ſententiā. Captus eſt, inquit, pater, ſi te capti mouent, & hæc capta eſt: & quaſi non intellexiſſemus ait, neſcitis dici captos luminibus: & illud dixit, Mittes tamē epistolam infructuoſam, odiſſe illam debes, hæc eſt quæ matrem tuam exæcauit: & illam falſiſſimam in quam multi incidunt, Propter hoc ipſum, inquit, magis flebilis eſt, quod non poteſt flere. Et iterū inquit, Lachrymæ matris deſunt, cauſæ ſuperſunt, tanquam cæci flere non ſoleāt. Memini CRISPVM quendam antiquum rhetorem in illa controuerſia uiri fortis, qui tertium filium retinet, cum alter filius in tyrannicidio perdiſſet oculos, alter in acie manus: Exurgite nunc uſua cadauera, rogate pro fratre. Sed quid ego meos derideo, alter quod roget non uidet, alter quod roget non habet. Multis cōpoſitio bella ſonantis ſententiæ nomen impoſuit. Itaq; memini LATRONEM PORTIVM ut exprobraret hanc audiendi ſcholasticis negligentiam, maxime quia Triarius compoſitione uerborū belle cadentiū multos ſcholasticos delectabat, omnes decipiebat, in quadā controuerſia cum magna quaſi fluerent & concitata, ſic locum concluſiſſe. Inter ſepulchra monumēta ſunt. Et cum ſcholastici magno clamore laudaret, inue-

ctus

aus est in eos ut debuit, & hoc effecit ut in reliquum etiam quæ bene dicta erant tardius laudarent, dum insidias uerentur. GLYCON dixit

trouersia dixit.

ROMANVS tamen

HYBREAS in hac con-
In quibusdam corruptum uidebatur.

Quinquennis testis in procuratorem. Controuersia v.

THEMA. Mortua quidam uxore, ex qua filium habebat duxit aliam, sustulit ex ea filium. Habebat procuratorem in domo speciosum. Cum frequenter essent iurgia nouerca & priuigni, iussit eum emigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & matris familia. Quodam tempore paterfamilias in cubiculo occisus inuentus est, uxor uulnerata, cõmunis paries perforatus, puer iubetur percussorem cognoscere. Ille procuratorẽ digito denotauit, accusat filium procuratorem cædis, ille filium parricidij. ARELLII EVSCI P. Vt audiui clamorem, si qua est fides, deprehensos à patre adulteros putauit. Quis ferret te uoluntariam testem in forum uenientem, etiam si uenires dictura pro filio? miserime puer quamuis periclitor, plus tamen pro te timeo, nimium fraternis insitis uestrigijs, itaq; iam tibi cum matre non conuenit. Quamdiu mater uixit, pater me fuit procurator contentus, nec facile fit parricidium. Vis scire quantum natura possit? etiã infans pro patre loquitur. TRIARIU. Vno patre adultera, moriẽte concia, mor tuo testis, aliquis uno teste cõtentus est, dabo populũ, obijcit priuigno parricidij, filio mendaciũ, intrat procurator quã solebat. Dic puer, quis patrẽ tuum occidit? dic audacter: eundem nominas, quem populus: nox placet sceleris, prorsus adulteri tempus: habui patrem tam bonum, ut cum uxorem habere uellet, tamen me nouercam habere noluerit. Quo mihi lumẽ? ea tantum admisso nescis opranda nox est. Quid, inquit, ante peccauit? dissimile est, memento enim de homicida queri, potest tyrocinium esse homicidium, parricidium non potest. Lumen attulisti ut discerneres, erat illic quem leuiter uulnerare deberes. Videmus adactum in præcordia gladium, sic ego nouercam uulnerasse: frater quæro an uideris procuratorem proxima nocte nihil de prioribus quæro. VIBII GALLI. Ego taceam de adulterio quod persequitur & populus? ego taceam de parricidio quod persequitur puer: Testor uos iudices saluum patrem reliquit. ò magnam in contrarium seculi nostri peruersitatem, inuentus est qui patrem possit occidere, & nouercam nõ possit. Etiam si quis occidere patrem nõ potest, nouercã potest. SEPVLLII BASSI. Dum per fodiã parietem, aliquis sentiet. Cuius uis leuissimum somnum, pueri, an senis, an mediæ ætatis? Pueri: frater sentiet, senis: pater. Mediæ ætatis: nouerca. Quærerem quã sordida domo natus esset, si ullam habuisset, nunc inquisitione nostram humilitate effugit. Non miror si nescis, q̃ difficile sit patrem occidere, cum incertum habeas patrẽ. ALBVTII SYLLII. Quæro à te mulier, an filio tuo credendũ putes. Liceat mihi intrare puerũ, ne cum matre illi, ne cũ tutore queat conuenire. Tres in cubiculo sunt, patrem occidis puerum cõtentus, adulteram non times, singuli se serui libertiq; offerebant, puer stabat ante omnes, percussor latebat post adulteram. Quid ante peccauit? cuius uxorem corrupit? quod si fecissem, hominem occidere, sed patrẽ nõ possem, hominem occidere bonos habeo testes, timet hunc in aliena potestate. Aspice corpus patris q̃ grauis plaga, quã alte adactus est gladius, sic ego nouercam percussissem? CAESTII PII. Adulterum te esse non unum testem dabo, non corruptũ, dabo multos, dabo etiam pueros. Patrem tam grauitè percussit, quã debui nouercam. Nouercam ne sic quidem, quem admodum patrem. IULII BASSI. Tibi fuerit necessarium lumen, ne eam occideres, propter quam occidebas, mihi superuacuum erat, ne instrumento parricidij detegerem parricidium. Si rerum natura pateretur, obliuiscendum mihi erat patris dum occiderem. Minore licentia, quæ nõ uidemus agimus, & quamuis non minor sit atrocitas facinoris, formido minor est. Si patrem occidis, totus mihi lectus purgandus est, tibi parcum, parricidium nõ habeo, nõ possum gloriari ultione patris, frater illam meus occupauit. BLANDI quãr difficile est filio

est filio patrem uulnerare, & quã facile priuigno nouercam occidere. VARIU GE MINU. Patrem, inquit, occidisti, testor uos iudices nihil leuiter hæc manus faciunt, uerum non habui potestatem: at qui uulnerata es, leuiter uulnerata es, quã diligenter seruata es. Tu te testimonium dic, & ostende uulnus, percussor ille quã timuit, ne occideret. PORTII LATRONIS. quare lumen afferor? fortius parricidium faciam, si nõ uidero patrem, occidere aliquis patrem antequam nouercam potest, nouercã ne post patrem quidem potest? TRIARIU. aliquis parricidio puras manus seruat, & indẽ incipit quod peruenire difficile est? DIVISIO. Hæc controuersias quæ & accusationem habent, non eodem ordine omnes declamauerunt, quidam fuerunt qui ante defenderent quã accusarent, ex quibus Latio fuit. Fuscus Arellius, Debet, inquit, reus in epilogo desinare, optime autem epilogum contexit defensionis, & homines magis defenti quã accusanti fauent. Ultima sit pars quæ iudicem fauentem possit admittere. Quidam permiscuerunt accusationem ac defensionem, ut per comparisonem duorum reorum irent, & crimen simul repulissent statim transferrẽt, ex quibus fuit Caestius. Hoc non semper expedit, utiq; qui imbecillio rem partem habent, non est utile cominus congregi, facilius latent quæ non comparantur. In hac controuersia duo uel tres res, nouerca enim procuratori coniungitur. Itaq; à filij parte utique aiebat prius accusandum, quia unum debebat crimen defendere, duo obijcere, & adulteri & cædis: si qua sunt ex utraq; parte difficilia, non colorem, sed argumentationem desiderant: itaq; ne modum excedam præteribo. Circa uulnus nouercæ quidam bellas res dixerunt, quidã ineptas, imò multi ineptas. Prius illa quæ belle dicta sunt referam. PVS CVS. Vt defricia leui uulnere est cutis, non credas factum, manu priuigni, credas amatoris. P ASSIENSIS ait, Sed leuiter te uulnerauit dextera illa, cui nec paries obstitit nec pater. VARIU GEMINVS dixit, da ferrum testis meo, fortius feriet. CAESTIUS dixit, cum descripsisset quã leue uulnus esset. Nouercas, inquit, mihi, si amica tuæ nocere potuisses. NIGER BRVTIDIVS quotidiano uerbo satis significanter usus est. Riualet, inquit, occidit, amicam fauciauit. HISPOROMANVS eiusdem generis rem dixit, ostende nouerca, ostende id quod amator tuus uellcauit. BASSVS SEPVLLIUS dixit, Maritum occidit, adulteram strinxit. Ex illis qui res ineptas dixerant, primus ibi ante omnes MVS A ridetur, qui cũ uulnus nouercæ descripsisset, adiecit, At Hercules pater meus tanquam paries perforatus est. MVRREDIUS patrociniũ putat esse, quod causæ suæ sanguinem misit. NEPOS LICINIUS ait, Non est istud uulnus, sed ludentis adulteri morsus. SENIANVS, Ex illa stultorum nota sententiam protulit. Non uulnerauit, inquit, nouercam, sed uiri sui sanguine asperlit, cum illic uulnera tantum ponantur. VINI/TIUS exactissimi uir ingenij, qui nec dicere res ineptas, nec ferre poterat, solebat hanc sententiam Seniani deridere, & similem illi referre in oratione dictam Montani Votieni. SENIANVS in hac eadem controuersia dixerat, Nihil puero est teste certius, utiq; quinquenni. Nam & ad eos peruenit annos, ut intelligat, & nondum ad eos quibus singat. Et hæc diffinitio, inquit, ridicula est, nihil esse puero teste certius, utiq; quinquenni, puta nec si quadrimus puer testis est, nec si sex annorum. Illud uenustissime adijciebat. Putes, inquit, aliquid agi, omnia in hac sententia circumspicere hominis sunt, finitio, exceptio. Nihil est autem inamabilius quã diligens stultitia. MONTANI VOTIENI sententiam huic aiebat esse similem, & deridebat hæc in oratione, & experrectum est animal canis utiq; cathenarius paratus: erat autem non æquus ipsi Montano, accusauerat illum apud Cæsarem à Colonia Narbonensi rogatus: at Montanus adeo toto animo scholasticus erat, ut eodem die quo accusatus est à Vinitio, decertauerit, in Vinitij actionem sententias suas referebat. Eleganter illud dixit SVRDINVS. Rogo nunquid putas illum aliter partem declamasse? Quod scholasticos morbus inuasi, exempla cum dixerunt, uolentes illa ad aliquod controuersiæ themã redigere. Hoc ut aliquando faciendũ est cum res patitur, ita ineptissimũ est luctari cũ materia & longe arcessere, sic que

sic quomodo fecit in hac controversia, qui cum diceret pro filio locum, de indulgentia liberorum in parentes, uenit ad filium Croesi, & ait, Mutus in periculo patris naturalia uocis impedimenta rupit, qui plus quam quinquennio tacuerat: quia quinquennis puer ponitur, putauit ubicunq; nominatum esset quinquennium, sententia fieri, quia Latroni bene cesserat: qui cum diluisset uulnus exiguum, dixit, Aspiciate ista uix apparentem cicatricem, rogo uos, non putetis puerulum fecisse, & ne puerulum quidem quinquennem. GALLVS VIBIVS improbam dixit sententiam, cum eade describeret, Occidit, inquit, maritum, nouercam laesit, puero pepercit, etiam huc putabat suum. Valde enim puero Castius aiebat parcendum. Itaq; dixit cum laudaret eius testimonium, procuratori natus es. HERMAGORAS hunc sensum decentius posuit. Blandi sententia laudabatur, cum descripsisset a puero demonstratum procuratorem, digito, multa significante. EVCTEMON dixit.

MVRREDIVS Mimico genere fatuam sententiam dixit, cum dixisset nouercam disputare contra filij sui testimonium. Facit, inquit, quod solet pro amatore, sanguini suo non pepercit. NICOCRATES LACON aridus, sed & uetus declamator dixit, HERMAGORAS cum miserabilem dixisset pueri conditionem esse, qui infestus nouerca & procuratori redde retur, dixit iam procuratorem clamare. *ατλεις.*

Demens qui seruo filiam iunxit. Controversia VI.

THEMA. Tyrannus permisit seruis, ut dominis interemptis dominabus suis nubant. Profugerunt principes ciuitatis. Inter eos, qui filium & filiam habebat profectus est peregre: cum omnes serui dominas suas uitiassent, seruis eius uirginem seruauit, occiso tyranno reuersi sunt principes, in crucem seruos sustulerunt. Ille manumisit, & filiam collocauit, accusatur dementia. CONTRA PATREM. ARGENTARIUS. Habemus solatium, si has nuptias fecisset tyrannus, non pater: habe hunc illi honorem, fac dotalem, sine dominam custodiat. Sanum putatis esse qui manumit tyrannum imitari quam seruum? pater noster honestis parentibus natus, qui enim aliter conditionem matris nostrae habere potuisset, si tantum ingenuus fuisset? CAESTIUS PII. Soror opto tibi perpetuam sterilitatem, cum dicerem, manumittamus seruum, aiebat, expectemus fororiam nuptias. Ergo tibi foror ut honestos habeas liberos adulterandum est. Fecit se similem tyranno, filiam raptis, libertum cruciarijs. Plus seruo dominus permisit quam tyrannus. Qui facit has nuptias, in sanus est aut tyrannus. Quis hoc potest credere, optandum filie fuisse, ne finiretur tyrannis, ne rediret pater? Si interrogauero patrem, quod grauissimum in tyrannide fuerit scelus, si sanus est, respondebit, quod dominae seruis collocatae sunt. FVLVIUS SPARSUS. Eligitur maritus quem sanus pater dotalem dedisset, gener tuus ipsis nuptijs crucem meruit. Egregium generum, cui nihil est gloriosius, quam quod inter cruciarios non est. Grauiissima quoque ipsi seruo facta est iniuria, dominam suam non licuit illi seruare uirginem. BLANDI. Fecit etiam seruo iniuriam cum detraxit abstinentiae gloriam, nuptijs suis manumissus est. O matrimonium omni adulterio turpius. IULIUS BASIUS. Liberata Republica quod me tristem uidistis, nolite mirari, nobis etiamnum uiuit tyrannus. Virginitatem quam sub tyranno seruauerat, perdidit sub patre. Dic furci fer cui sororem meam uirginem seruasti, dici placet, mihi. Non uitiuauit, inquit, cum liceret illi. Ita ne dignus est nuptijs, quia indignus est cruce? ex cella sua domine migrabit in cubiculum, uel domina ex cubiculo suo migrabit in cellam. CORNELIUS HISPANI. Melioris conditionis sunt uitiatae quam uirgo, illis mutare nuptias contigit. Quare tyrannicida praemium accepisti? etiamnum aliqua ex edicto tyranni nupta est: qui edictum tyranni fugerat, redit cum edicto. Dementia hoc patris factum est, ne tyrannum accusare posset. Quod ille, inquit, filiam meam uirginem alteri seruaui, nunc maritus est: qui sub tyranno quoque nihil aliud potuit quam raptor esse, is qui dotalis destinatus erat, custos relictus est: propositum est edictum, quod ne ferremus, fugimus, nihil per totum publicae seruitutis spacium indignius uisum est, nihil dijs hominibusque minus ferendum: itaque tyrannus post hoc occisus est, desponsa est puella.

est puella, omnia ex edicto tyranni facta sunt. ALBVTHI SYLLI. Egregius gener, cuius haec una gloria est, quod comparatus cruciarijs frugalior est, melius seruus custo diuit dominam, quam pater filiam suam collocauit: quemadmodum iratus tyrannus, alienos inimici tibi nepotes precantur? cum sanus pater fuit, ne has uideret nuptias, fugit. Parum putatis magnum argumentum dementiae, quod egit tyrannum in mortem, patres in exilium, seruos in crucem? quomodo qui sic fugis, sic collocas? Honefius exules quam focer. Si uoles inuenire generi tui propinquos, ad crucem eundem est. ARELLI FVSCI PATRIS. Ex seruo gener, & ex domina uxor, ex domino focer est factus, quis has nuptias non tyranni putet? patrem tyranni criminibus accuso, tyrannum patris, quid de tyranno loquor? patris similis est. Quid, de patre non querar? tyranno similis est. Miserima foror sub tyranno patrem desiderabas, id in filia tua coegisti, quod tyrannus tantum permisit. Nunc nobis pater, si sanus es, exulatum est: quid enim miserius accidere potest, quam is status in libertate, quem ceteri uix ferunt in seruitute? fugimus ne seruiremus, felicitatem nostram in calamitatem conuerit, aliquando enim fugit. Satius cum ceteris contumeliam ferre, quam libertatis omnibus solos in tyrannidem reijci. Seruo libertatem dedit, filiae seruitutem seruo filiam dedit, innocentiam abstulit. Nescio quid sibi uelit, quod serui meritum laudat. Tyrannum enim laudare debebat. Seruus non stultus, tergum, & caput suum delitijs praesentibus praetulit: si dixisset, timuisse tantum, laudabam, & hanc illi etiam nunc oprabo mentem. Cetera honestos inuenerunt seruos, haec talem habet, quales illae in tyrannide habuerunt. Soror mea ancillulae pellex est, sed ut domina nuberet, conseruata decellula exacta est. Nullum in tyranno maius scelus fuit, quam quod tibi libuit imitari. O te soror miseram quod ista non sub tyranno passa es, iam enim pati desisses. Hoc tu putas praemium esse quia dominam non uiolauit? uiolet quantum uolet. Iste uero, ut dicis, iniuriam tibi fecit, quia affinitatem tuam moratus est. Si non cessasset iam fortasse ex illo nepotes haberemus: habebimus generum, si possumus, patri similem, sin minus non erubescendum, cui cognatus sit aliquis, cui sacra aliqua & penetralia, in qua deducatur, uxor, quem adiungamus ad domum, non quem extersum doleamus. PORTII LATRONIS. Qui omnia tuleramus, hos fugimus. Vocat seruum, & quia crucem non meruerat mereri iubet. Ita ne furcifer tu potuisti dominam complecti? putasti autem te per tyrannum uicturum, aut semper futurum patrem? felicissimi uidebuntur, quibus contigerit raptus tyrannus. Ita sine dubio beneficium dedit, qui custodiuit dominam a stupro, se a cruce. Cum infelici facie ad doralē suum noua nupta deduceretur, si qua fides est exhorruui, quali repositum esse edictum, cogitabam quem forori uirum eligerem, simpliciter fatebor, fastidiebam iam eas conditiones, quae ante profectioem fuerant, aiebam, illo tempore & aliae uirgines erant. Non uitiuauit, inquit, sub tyrannide, o nos felices, si ne nunc quidem. TRIARIUS. Age, hoc non est praemium, unum spectare omnium cruces? Certum habeo si habuisset tyrannus filiam, non scripsisset edictum. Indicit festum diem, aperiri iubet maiorum imagines cum maxima tegenda sunt. VARIUS GEMINI. Eadem hora & libertum fecit, & generum, hoc fecit quod tyrannus non cogit, nisi cum irascitur, seruus ne tunc quidem facit cum cogitur. Generum habes, qualem? ut illi laudationem suam reddam, nempe frugi seruum, seruis tuis paritura fratres. Quantum ad expositionem rerum pertinet, sunt quidem acerba tyrannidis mala, tamen tristiora exponam, quae post tyrannidem gesta sunt, non dubitabam quin esset tyrannicidae nuptura: si sub tyranno uitiata esset, haberemus, hoc non tibi uni accidit: nondum tyrannum occisum puto, etiamnum tyrannicas nuptias uideo. MARYLLI. Nunc sciam, an merito libertate acceperis, si liber non merueris crucem. hoc quod obijcio, qui in pluribus fecit occisus est. L. VINITII. Nunc in domo nostra matrimonium est, cuius me puderet, etiam si raptus esset. Quam miseros putatis iudices esse eos, quibus quidem duo quae miserriima fuerunt optanda sunt, tyrannus & raptor. Vna generi tui commendatio est, quod se aliquando ista puella putauit indignum. VALLI SYRIACI. In eadem conditione iudices sumus, ut consolari debeamus sororem, quod aut rapta non sit, aut nupta sit.

perit: & tamen quid ille meruit, quamdiu per dominum licuit, innocentissimus seruus. SEPVLLII BASSI, Nuptias clausa domo fecimus, in contubernium deducta serui domina est, ita iste dexteram sororis meae nisi dum manumittitur non contigit. POLLIONIS ASINII. Inter nuptias fescenninos in cruce generi nostri iocabantur. Miserrimum egisse mediam memini, quod seruire coepit R.P. Miserrimum diem egisse memini, quo in exilium fugimus. Inter hos dies sororis nuptias numero. Miserrima soror fortasse uernularum tuorum nouerca es, pater uolo ducere uxorem, dic quam mihi ex ancillis despondeas. Contra ALVTII SYLLI. Seruauit dominam, si quis tyranno indicasset, solus in cruce pependisset. **DIVISIO.** LATRO in has quaestiones diuisit. An etiam si non debuit filiam sic collocare, damnari tamen ob hoc non possit dementia. Licet, inquit, mihi filiam meam cui uelim collocare, isto modo & repudium remisero genero. Accusor, male collocasti filiam, & multi alij. Quid tibi uidentur hi, qui abdicat filias suas; auari, sed mala causa est, nec ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accusare, non sanum regere. Ego istud an sine ratione fecerim, uidebimus, satis est si sana mente feci. Deinde an sic filiam collocare debuerit. Hoc in hac diuisit, an etiam si meruit seruus, non tamen sic illi referenda fuerit gratia. Deinde an bene meruerit. De facto serui primum disputauit. Deinde animo factum quali. Non dominam constuprauit. Auge beneficium, nec dominum occidit, nec adultero dominam uenundedit. Non est beneficium, scelere abstinere. Et tyrannus permisit dominam rapere, non coegit. De hoc beneficio non est quod laudes seruum, alioquin iniuriam fecit, si non subducta est iniuria, sed reseruata, tunc tamen solatium fuisset cum multis pati. Denique quod alia in tyrannide passae sunt, haec in libertate, caetera absentibus suis, haec praesentibus. In alijs stuprum uocabatur, in hac matrimonium, in alijs finis expectabatur iniuria, in hac nullus, Denique illarum stupratores suffixi sunt, huius manumissus. Deinde de animo serui. **COLOR.** LATRO colorem a parte filij, quare non uitiafferit seruus, hunc fecit, timuisse illum supplicium, scisse futurum, ut liberata Republica omnes poenas qui contaminassent dominas suas darent, & aduentar eiam tempus uirum tyrannidis uidebatur, cum ad summam esset perducta rabiem, quae nunquam nisi ex desperatione fit. Itaque cum uideret, inquit, suffigi cruci seruos clamabat, hoc ego futurum sciebam. In ultima oratione LATRO dixit, Serui quoque nomine tecum queri possum, quem qui frugi fuerat, nequam fecisti. ALVTII hoc colore usus est, immatura etiamnum puella, nec adhuc iniuria idonea, & ideo illam non adduximus, quia aetatis beneficio tyrannidem sentire non poterat. CAESTIUS dixit. Ego plane non sum detractus seruo suam laudem, habui bonam mentem, sperauit posse fieri, ut si uirginem seruasset, nuptijs dominae manumitteretur. **VARIVS GEMINVS** ait, Fortassis amicam habebat, hac delectatus abstinuit, nam quidam uirginum concubitu refugunt: fortasse sciuit illam non esse passuram, & illud quod nequam quoque seruus interdum frugi facit, malam fortunam timuit: & hanc sententiam quae ualde circumlata est, adiecit, An etiam furcifer auderet cum domina concumbere, nisi illi pater permisisset, & illud dixit, Ad hoc pater ab exilio redibatur: Exilium ergo quid fugimus. **BVTEO** uoluit uideri re uera mente lapsum patrem, & in narratione hoc dixit, Quam moestus uenit domum ab edicto tyranni, quantum in sinu filiae fleuit, puto illo tempore mentem esse concussam. **VARIVS GEMINVS** dixit, de abstinentia, sic contaminare dominam suam & trahere in cellam non est ausus, nisi forte hoc modo uauis narrem, iam tunc sperare sororis nuptias coeperat. A parte patris magis defensione opus esse dicebat Latro, quam colore. Varius Geminus factum ipsum defendit, magnos uiros fecisse, ut libertinas uxores ducerent. **M. Cato** inquit, coloni sui filiam duxit uxorem. Sed ingenua. Respondeam, sed Cato: plus interest inter te & Catonem, quam inter libertum & colonum. Quam multa bona habebit: Subiectus, & obsequens maritus. Non petulantiam timebit, non uerborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Filiam meam semper domi habeo, quam eo magis desidero, quod habeo. Deinde fide factum liberti laudauit. *Alz*

uit. Albutius & Phaneus dixit, neminem natum liberum esse, neminem seruum, haec postea nomina singulis imposuisse fortunam. Denique, inquit, scis & nos nuper seruos fuisse. Retulit Seruuum regem. SYLLO POMPEIUS hoc colore usus dixit. Exhaustum tyrannidis iniurijs patrimonium, non habuisse se dotem quam daret. **ARGENTARIVS**, uoluit uideri puella uolente se fecisse, **VISA** est, inquit, indulgere illi, certe debuisset. **CAIUS SABINVS** hoc colore usus est, ut inquantum posset dignitatem suam destrueret, & huius militarem cõfiteretur, & ideo, inquit, facilius poruit. Non uitiaui quia nemo in domum nostram oculos dirigebat, & fueram, inquit, facere cui collocare, quare uisus mihi erat gener aliquis libertinus. quid ergo? alieno potius liberto? hunc iam noui, scio cuius affectus in nos sit: si moriar, scio me meam filiam apud hunc tutorem relicturam. Et hanc sententiam adiecit, quae ualde excepta est, eum non cõtempserim generum, qui tyrannum cõtempserat. **ACTIUS POSTHVMVS** hoc colore usus est. Nihil est, inquit, inuidia periculolius, hanc sapientes uiri ueluti pestiferam uitandam esse praecipiuunt, hanc ita uincens inuidiam eram. Hinc nobis obijcit fortunam liberorum nostrorum, oderant filiam meam foeminae, me patres quasi publici mali segregem exprobratores, quo uno modo non esse potui, feci filiam meam caeteris similem, fortuna mea publicae partis detracta omnis inuidia est, filiam non habeo honestiorem quam uos, seruum frugaliorem habui quam uos. **HISPO ROMANVS** dixerat. Maritum autem ego istum uocem, raptor se rotinum: uerbum hoc quasi amputandum, quod non erat usurpatum, quibusdam displicebat: eiusdem uerbi explicatione, ut extra reprehensionem esset, usus est, cum diceret nondum esse consummata aduersus seruos publicam uindictam, etiamnum in domo nostra reliquus raptor est. **SATURNINVS FVRIVS**, qui uolens uel cõdemnauit, maius nomen in foro quam in declamationibus habuit, solebat tamen tam honeste declamare, ut scires illum huic materiae non minus idoneum esse, sed minus familia rem. Is in hac controuersia cum **L. Lamiae** filio declamaret, dixit sententiam.

Extabellis emptionis multi sententiam trahere tentauerunt. **ALVTIUS** dixit, Profere mihi tabellas, quid hoc est? generum focer mancipio accepit. **TRIARIUS** dixit, Fugitiuum eronem non esse, si tam malum autorem habemus, gener noster fugitiuus est. **BLANDVS** dixit, Relegamus auctoritatis tabellas, furtis noxaeque solutus, haec generi nostri laudatio est? **GALLIO** dixit, Furtis noxaeque solutus est. **SPARSVS** dixit, Ostende tabellas, quid nobis cum isto genero prior dominus promissit, fugitiuum non esse. Gratulor uobis posteripatrem fugitiuum non habebitis. **VARIVS GEMINVS** dixit, Eronem non esse, adicio, fugitiuum non esse, adicio, furtis noxaeque solutum. Tum nunquid de generi tui nobilitate detraxit? **POLLIO** aiebat ridere se, quod declamatores decreuissent hunc utique emptionem esse. Mirari uos puto, quod in hac controuersia omnes declamatores mentis suae fuerint, non fuerunt. **NEPOS MANVLIVS** cum hortaretur libertum ad repudium sororis dixit. Refer nobis gratiam, & tu sororem meam manumitte. **NEPOS LICINIUS** illi non cessit, dixit enim, Sub illa subsellia transite serui, transite liberi, empta cognatio: & tum illum sensum elegantem, & ab omnibus factatum, sed corruptum, soror opto tibi sterilitatem: adiecit, nec est quod mireris me timere partum tuum, habeo sic nasci tyrannos.

Cauete proditorem. Contro. vii.

ACTIO. Proditionis sit actio. **THEMA.** Pater & filius imperium petierunt. Praefatus est patri filius. Bellum commisit cum hoste, captus est: missi sunt decem legati ad redimendum imperatorem, euntibus illis occurrit pater cum auro, dixit filium suum crucifixum esse, & se aurum ad redemptionem tulisse, illi peruenierunt ad crucifixum imperatorem, quibus ille dixit, caute proditorem, accusatur pater proditoris. **CONTRA PATREM.** **ALVTII SYLLI.** Quid desideratis ultra? imperator supplicium tulit, proditor precium, tristitorem istum uidimus cum filius imperator renunciatus est, quam cum captus. Redde rationem quemadmodum redieris tutus, senex, solus, cum auro, cum etiam imperatores capiantur. Imperator adolescens renunciatus est omni bus laetis praeter patrem. **CAESTIUS PII.** Plus accepit auri, quam quod posset abscon-

di, nolite mirari, & imperatorem, & filium uēdiderat. **Cauete proditionem, iam comitijs cauinus.** Abstulissent tibi aurum hostes, nisi dedissent. Cum de redemptione ageretur, omnes in curia fuerunt, præter competitorem. Indicius fuit, morientis breue, filij uerecundum. **BLANDI.** Quomodo te dimiserunt, si nihil aliud, & ducem genuisti, & tu esse uoluisti. Si non decreueramus, consilium nostrum expectari debuit, si decreueramus, officij. **ARELLII FVSCI P.** Vnde tam graues paterni sinus, nunquid ossa filij reportant, expectat uidelicet iudicia ueltra reus, tãquam nesciat, quid de illo sentiat. Non tu semel apud hostem fuisti, sed nos semel legatos milimus. Imperator non audeat nominare te tanquam patrem. **IVNII GALLIONIS.** Fuit adolescens optimus, uerecundissimus, qui patri suo cefsisset, si salua pietate potuisset. Iterum uobis inter patrem, & filium iudicandum est. Candidatus processit contra patrem, si silentium eius intelligere scissetis, & tunc uobis uerecunde indicauit. Habebas apud hostes auctoritatem, apparebat te Reip. irasci. Legati nostri aurum ferebant, pater auferebat. Dixerat illos sero uenturos, nonne peruenerunt, sero imperatorem nostrum conuenerunt. Imperator istum accusat, nos subscribitur, hoc fuit imperatoris nostri testamentum. Obijce, inquit, aliqua antea acta uitae crimina, non possum. Verecundum competitorem habuisti, multum tacebat, quod possum tibi maius crimen obijcere, filius tibi tuus credi Rempub. noluit. Non est quod dicas, quem mihi ad hostes, tanquam ipse ire non posses: cur tam cito reuerteris? Dicitur nos contra filium rogasti, quam pro filio hostem. Num immobilis stetit? num illi quasi & ipse affixus haesisti? quid tam cito recedis? etiamnum uiuit, etiamnum loquitur, recessurus interroga si quid uelit mandare, uocem proditionem coarguit, si lentio proditorem. Intelligo quanto periculo istum offendam, quem admodum enim iste accusationem uindicauit cruce. Omnibus argumentis premitur, dabo qui uiderint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo testem, & ne quid de dignitate dubitari possit, imperator. De hoc utrum uolet dicat, inimicus est, hunc indicauit. Aurum tantum habuerat, ut appareret etiam non querentibus: tantum suspectus erat, ut quem uis potius quam uos admoneret. Proditionem caueat. Optimus adolescens, optimus imperator, qui Reipub. curam agere ne in cruce quidem desijt. Dignum te non putauit filius, cui diceret, caue proditionem. **VARIII GEMINI.** Nolite omnia expectare ab accusatore, & occupato & uerecundo, reum intelligite, crimina audistis, queritis antea acta uitae crimina: non habet, nihil unquam tibi filius obijcere uoluit. Tam cito lassatae preces tuae sunt, quid faciet miser? Nec imperator potest tacere proditionem, nec filius loqui proditorem. **PORTII LATRONIS.** Quid abitis? itaq; iam peruenit usq; ad crucem. Vereor ne tam sero caueamus, quam imperator noster, qui non ante intellexit proditionem, quam proditus est: nec unquam praesentius periculum fuit, Respub. sine imperatore est, proditor sine custode. Quid est quare tibi hostes percerunt, cum imperatoris nostri pater esses? Aurum habes, & legatus non es. Si tibi dicam, expecta dum legati mittuntur, filius tibi publice remittetur, dices, paternus affectus non sustinet moram, rapit me desiderium filij, etiam si redimere uiuum non potero, mortuum redimam. Nunquam tam durus hostis fuit, ut paternis lachrymis non flecteretur. Ut ignoscam tibi quod tam cito isti obijciam, quod tam cito redisti: dic quid dixerit tibi? an nihil cum patre loqui uoluit? **Cauete proditionem, hoc dixit, uidete ne quis nocte inscijs custodibus exeat, ne quis Republica ignorante ad hostem perueniat, ne quis ex hostium castris grauis auro reuertatur. Nihil deest indicio. Si quid de proditione queritis, imperator uobis dicit. Si quid de proditore legati.** **PARS ALTERA. ARELLII FVSCI P.** Quantum est pretium quo uendo, ut filium pater spectem in cruce, filius patrem de cruce, tanti & imperatorem & parricidium uendidi. Gratulabuntur omnes repulso magis quam designato nimis ambitiose. Nunc poenitet, & filium & patriam uendidi, tam exiguum auri accepit, ut unus senex portare possit. **DIVI SIO.** In hac controuersia, etiam si coniecturalis esset, habet quasi certum tritumq; iter, fuit tamen aliqua inter declamantes dissensio. **LATRO** semper contrahebat, & quicquid poterat tunc relinquere praeteribat.

praeteribat. Itaq; & quaestionum numeros minuebat, & locus nunquam attrahebat, illas quoq; quos occupauerat, non diu dicebat, sed ualenter. Hoc erat itaq; praecipuum eius, quaedam declamatorum tanquam pratorum facere debere, minuendae litis causa, quod in hac controuersia fecit: non enim curauit dicere, nullam esse factam proditionem, sed se proditorem non esse. Et suspectus, inquit, iudici est, qui plus quam se defendit: & nolo, inquit, cum filij uoce pugnare, ut imperatorem & filium meritum dicam, praesertim cum odium aduersus filium obijciatur patri. **ALBVTIVS** in duas partes declamationem diuisit, primum negauit illam esse proditionem, deinde ut esset, ad se non pertinere. **COLOR.** Colorem contra patrem **SYLO POMPEIUS** huc introduxit, odio illum Reipub. a qua repulsius erat fecisse, & odio ipsius filij quem oderat, & quia competitor, & quia uicerit. **VARIUS GEMINVS** dicit statim petisse patrem hoc proposito imperium, ut proderet hominem auarum & lucro inhiantem: & quia noti mores eius erant, uictum ab eo competitore, a quo uictus fas non erat, nisi hominem turpissimum. Ante comitia, inquit, paratus erat & pecuniam accipere, & filium prodere, post comitia paratus erat pecuniam dare, ut filium proderet. **Ut captus est dux, aiebamus, inquit, non potest hoc sine proditione fieri, excusa uimus nos imperatori, diximus perseverasse ad redemptionem, quamuis deterrisset pater. Hoc loco ille respondit, Cauete proditionem.** **BLANDVS** dixit, aggregerent pudorem repulsa, uoluisse occidi filium, ut in eius locum substitueretur ipse. **HISPO ROMANVS.** Vtionem, inquit, suam hosti uendidit, tam facile, inquit, exijt, nocte peruenit ad hostes, redijt, ut scires illum non tunc primum fecisse. **ARGENTARIUS** dixit, perfer ad senatum mandata filij tui, necesse est tibi multa dixerit, legatis quoq; aliqua mandauit, fortasse proditoris nomen patri dixit. Indica nobis. Nihil, inquit, dixit mihi. Sublata omnis quaestio est. **Queritis quem dixerit? uidete cui nihil dixerit.** Pro patre de comitijs hic **LATRONIS** fuit, ne quis filium meum uinceret, timui: itaque professus sum, ut auctoritate mea deterrerem futuros competitors, deinde ipse filio meo cefsi. **ALBVTIVS** hoc colore usus est, aiebat, inquit, talem imperatorem fieri debere, qualis Scipio fuisse, talem senem, qualis Maximus fuit, senem nihil temere facturum, utriusque populo copiam feci. **CAESTIVS** hoc colore usus est. Noueram uita filij mei, sciebam esse acrem adolescentem, fortem, sed inconsideratum, temerarium. Itaq; petijt Imperium Reipub. causa filij mei, quem idoneum ad tantum sustinendum onus non putabam. **FVSCVS ARELLIUS** dixit, in hoc se competisse, ut hostium animi frangerentur, cum audissent posse Rempubli. uel in una domo duos eligere. **HISPO ROMANVS** simpliciter putauit agendum. Inepti, inquit, hi colores sunt, componantur competitors: hoc itaq; egit colore, ut quereretur, de exitu comitorum adolescentulos omnes conspirasse, quasi de aetatis comparatione ageretur, facile itaq; uictum senem non ambicentem, De me, inquit, queri non potestis, clamaui, non est uobis utilis huius aetatis imperator. Mansit itaque illi & post comitia eadem contumacia, nihil referebat ad patrem, nihil communicabat, itaque captus est, & cum descripsisset quam imperite disposuisset aciem, quemadmodum in exploratis locorum insidijs oppressa eius temeritas esset, adiecit, hoc erat quod uobis clamabam, ducem senem eligite. **OTHO IVNIVS PATER,** praesagij quibusdam & insomnijs hanc fortunam praenunciantibus agitur, re comperisse dixit: erat autem ex somnatoribus totus, ubique illum defecerat color somnium narrabat. De eo quod inscio senatu egressus est, **LATRO** sic colorauit, amentem & antonitum protinus procurrisset. **ALBVTIVS** hoc colore usus est. Semper de duce cito constitui, longum erat expectare, ad summam festinaui, nec occurri. **VARIUS GEMINVS** dixit. Maluisse solum ire, hostes enim auctoritate legatorum non moueri, ad lachrymas patrum sepe flecti. **SYLO POMPEIUS** ait. Putaui utilius esse, priuata illum pecunia redimi, minoris enim posse aestimari, quam si tanquam imperator redimeretur. **ARGENTARIUS** ait, nihil tamen iniquum erat, quam legatos ad redemptionem mitti, nunquam enim reddidissent, quem sic desiderari publice iudicassent. Itaque praecurri rogaturus & hoc dicturus. **Exerci-**

tus contemnit illum, Respub. relinquit. B L A N D V S ait, cogitanti mihi quid facerem, contentus ne essem paternis lachrymis, an comitatu publico preces meas adiurarem, tandem uenit in mentem, Priamum regem ad redemptionem filij sine legatis isse & cum auro. S E P V L L I V S B A S S V S ait, non expectasse se curiam, quia putauerit futuros qui redimendum negarent, quod factum apud Romanos sepius erat: itaque ante se uoluisse redimere, quam posset aliquid de non redimendo constitui. C A E S T I V S dixit, non quæsiui secretos tramites, & occultum iter, proditor scilicet eadem uia ueni qua legati. De uoce filij, colorem A L B V T I V S hunc fecit, pudebat illum, inquit, quod captus erat, quærebat aliquid fortunæ suæ patrociniū, uoluit uideri non culpa sua, sed proditione hoc sibi accidisse, itaq; non men adijcere non potuit. F V S C V S A R E L L I V S dixit, alienatum iam supplicij animū & errantem has uoces effudisse sine argumentis sine reo. V A R I V S G E M I N V S omnia complexus est, potest, inquit, propter hoc, potest propter illud, ego uobis idem suadeo, caueite proditionem, hoc si cauere uultis, imperatores senes facite. Illud & in hac controuersia & in omni uitandum aiebat C A E S T I V S, quoties aliqua uox poneretur, ne ad illam quasi ad sententiam decurramus, sicut in hac apud Castium quidam auditor hoc modo cœpit. Ut uerbis ducis uestri scilicet, iudices; incipiam, Caueite proditionem: sic finiuit declamationem ut diceret, in quibus uitam finit imperator, caueite proditionem. Hoc sententiæ genus C A E S T I V S hoc uocabat, & dicenti discipulo statim exclamabat

ut in illa suatoria in qua deliberat Alexander, an oceanum nauiget, cum exaudita uox esset, quousq; inuictus ab ipsa uoce quidam cœpit declamare, & in hanc desijt. Ait illi Castius desinenti.

Et alter cum descriptis Alexandri uictorijs, genibus perdomitis, notissime poneret, quousq; inuictus, exclamauit Castius, tu autem quousq; O T H O P A T E R hoc eo fore uisus est pro patre, dixit enim molestum fuisse imperatori, quod illum suffixum legati intuebantur, itaq; ut ab hoc illo spectaculo urgeret, & exoneraret uerecundiam suam, id dixisse, quo audito festinarent, itaq; dixisse illum, non Caueant proditionem, sed Caueite, quasi ipsis legatis esset periculum ne proderentur.

Mutanda optio raptore conuicto. C O N T R O . V I I I .

L E X . Rapta raptoris aut mortem, aut indoratas nuptias optet. T H E M A . Qui dicebatur raptor negauit se rapuisse, iudicio uictus uult ducere, illa optio ne perit. C O N T R A R A P T A M . A L B V T I I S Y L L I . Præterquam quod in omni discrimine periculosa libertas est, meruit puella ut taceremus, misericors in nos etiam antequam rogaremus fuit, inhumana libertas est, si uincimus aduersus iudices. Non oportet tibi amplius quam semel optare, omnis nimia potestis saluberrime breuitate cōstringeretur: qui potest condemnare, possit semel, qui potest occidere, possit semel, aut si qua iteratio recipi potest, in pœnitentiā mortis recipienda est. Proponi te uobis iam tū supplicij causam, faciam carnificem, sicuti tamen hoc semel liceret, meū est, exorata sum, conde gladiū, irata sum, repete optionem, & nō semel, mori satius est, ocide iam non uitiatorem, sed uirum. P O R T I I L A T R O N I S . Periculosius est negare raptum quam commisisse, in hanc perturbationem adolefcens perductus erat, ut ignoraret, quid fecisset, non refugiebat tamen puella nuptias, fauebat tantum sibi, ut in nocens duceret: itaq; nihil aliud petit quam libertatem, ut honestius duceret. Ita apud uos iudices, tutius est peccare quam erubescere. Dignior pœna erat, si id peccasset, quod meminisse posset. Exurge adolefcens & sine ullo respectu pudoris ad pedes te puellæ demitte, accedite & uos amici propinquitq; & tu mater & pater, quid te puella hæc, & quid te horum lachrymæ mouent? Non eo inquit, ad illum magistratū, non dissimulo, metuo te puella, si nusquam rogari uis, nisi ubi occidere potes. Grauius punior nunc, cū me peccasse pudet, quam cum peccaui. Quæ post iniuriam ignoscit, perdit misericordiam. C A E S T I I P I I . Venit ad uos uestro beneficio retenturus puellæ beneficium, optauit nuptias, neque adhuc sciebat, quam uerecundum maritum esset habitura. Uitiatorem dimisisti, uirum occides; aiebat iudex, quid habes, quod

tam pertinaciter neges: nuptias optat, minus est ergo quod uitauit, quam quod negauit. Q. H A T T E R I I . Non sum, inquit, optatura mortem, sed uolo mihi licere & mortem optare, quam potestas ista delectat crudelis est. B L A N D I . ergo nos iniuriam periculolius negauimus quam fecimus. I V N I I G A L L I O N I S . Quadam nocte, quid dicam: iam negare non audeo, non diligenter causa mea acta est, dum nihil timeris, facilius me puellæ credidisti. Confitendum est uitium nostrum, nos nuptias fecimus moram. Siue adhuc esset uitata siue non esset, uita est indigna matrimonio, quæ hominem posset occidere. Tibi consulebam, ne dicereris uitiatorei nuptias, si per te licuisset, honestorem maritum habuisses, tu negasti. O hominem impudentem, ita tu iam ante magistratus tribunal, in cōspectu populi, in medio foro clamitasti, ego uirginem rapui, neminem habere tam obsequentem maritum potes, hic iam nihil negauit. V A R I I G E M I N I . exponam uobis rerum ordinem, sic tanquam ab eo didicerim, qui quid fecerit, nescit. V I B I I G A L L I . Vbi estis qui dicebatis, nihil interest tua, consistere, consistere, quia honestus putasti raptori nubere. Sit, inquit, mihi hæres, si quis intra decem menses natus fuerit, nunquam negat. Surge adolefcens, dic rapui, uitauit, incipe scire quod nescis, miraris si tibi nō creditur multum esse de quo timet. P A R S A L T E R A . P . A S P R E N A T I S . Nescio utro iudicio aduersarius fuerit improbius: priore id egit, ne quam omnino pœnā stupri penderet; hoc id agit, ut ipse optet, ex duobus alia lege constitutis supplicij, utrum uelit pendere. Fatetur enim impune se habere maluissē, quam ducere uxorem, uxorem ducere male quam mori: antea legem uitiationis euertere conatus est, nunc transferre uult, ad uocatos rogat, iudices rogat, omnes potius quam uitiatam. Utinam non hoc illum liberaret metu, quod iudices mouit clementia sui: nobis clamabat se innocentem, etiam si quid peccasset mori non recusare. Aderat raptori populus, nec quisquam magis suspectam faciebat uitiatam causam, quam lenitas optionis. Si tibi iam de stupro tuo liquet, est quedam proxima innocentia uerecundia, præbere se legibus: tu uero meruisti quidem mortem, illa inficiationem: ignorasti an peccasses, innocens esse uoluisti, causam haberes, reuertere ad partes puella, quandoquidem toties iam rogas, quæ rogari ipsa debueras. D I U I S I O . L A T R O tres fecit quæstiones, an illa interrogatio iusta fuerit, Non fuit inquit iusta: non enim cōstabat te raptorem esse, Nihil refert, inquit, an negauerit, erat enim raptor etiam ita linegabatur, & iusta fuit optio. An si iniusta optio fuit reuocari possit, optio, inquit, semel puellæ datur, immutabilis est, semel emissā est. Iudex quam tulit de reo tabellam reuocare nō potest, quæsitō non mutauit pronunciationem suam. Nihil tam ciuile, tam utile est, quam breue in potestatem esse, quæ magna est: si uolet & alteram suam optionem reuocare, & deinde tertiam, nunquam constabit quid futurum sit, cum illa quod optauerit, possit sequenti semper optione rescindere. Tertiam fecit quæstionem, an si possit alicui reuocari optio, nunc debeat. Hæc defensio adolefcētis qui negauit se uitiatasse. F V S C V S & ordinem mutauit, quæstionem & numerum auxit: fecit enim primam quæstionem, an rapta non possit amplius optare quam semel: potest inquit, lex enim non adiecit quoties optet, sed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud, non adiecit, ne amplius quàm semel. Contra ait, lex iubet te alterutrum optare. Tu hodie si mortem optaris, facies quod numquam factum est, utrunque optaueris, etiam si nō licet, inquit, amplius quàm semel & mortem optabis & nuptias. Ego nondum optauit, optio est enim, quæ legitime fit, illa non est facta legitime: si prætor defuisset, nunquid optionem uocaret? Si rapta defuisset, raptor non fuit. Non est illa optio, sermo est. An proximo iudicio confirmata sit optio, rapta ait, agebatur apud iudices, utrum deberet rapta esse optio, non iudicatum est raptam esse debere, rapta sit. Nō inquit puella, quæ uitatum est enim an ego in raptorem ius haberem, iudicatum est habere me, uti debeo. Non possum ante legem habere quam raptorem. Nouissimam quæstionem fecit æquitatis, an rapta debeat esse optio. P A S S I E N S hanc ultimam partem sic diuidebat, an si adolefcens malo aduersus puellam animo inficiatus est raptum ut nuptias effugeret, dignus sit qui iterum fortunæ subeat optionis recusata, deinde

al. supplicij faciem, carnificem, securim, sicuti c.

an malo animo fecerit. VARIVS GEMINVS ultimæ quæstionis uel parti, inquit, quod debeat fieri, quæritur. Duo hæc adisciebat quæ per se quærî putabat, an si puella pro certo adolefcentis mortem optatura est, non debeat illi permitti optio tam crudeliter usuræ suæ potestate: deinde, an mortem optatura sit. Quid est inquit, quare uelis optare nisi quod nuptias non uis? Hoc non tantum patimur, sed rogamus. COLOR, Color pro adolefcente introductus est à Latrone talis, ut diceret, se ebrium fuisse, & ignotare quid fecerit, hoc die magis credere de factio suo quam scire: recusasse autem non ne duceret uxorem, sed ut sua uoluntate duceret, & iudices non audisse sollicitos, facile fuisse quasi de nuptiis ageretur. VARIVS GEMINVS raptam confessus est, & dixit, nihil tam contrarium esse adolefcenti, quam etiamnum negare, ne non tantum raptam, sed etiam iudicem offendat. CAESTIUS nec Latronem secutus est dicentem, nescisse se hodieque nescire, nec Varium Geminum confitentem, se non rapuisse apertius negauit. Vtrum, inquit, inuenire non poterat iudices. Tertiam sententiam secutus est. Si rapuit indignum est puellam inuitam raptam esse, si non rapuit, nonne indignum est fieri illum maritum? SYLO POMPEIUS dixit adolefcentem uerecundum natura & rustici pudoris non sustinuisse confessionem. Non placebat Latroni color. Minus, inquit, ignosceret illi si scit se rapuisse & sciens mentitus est. Contradicebat Sylo, posse, ulli fidem fieri aliquem nescire an rapuerit? HISPANVS CORNELIUS. Non subducere illi, inquit, maritum uolui, sed honestior dare. Digna est, inquit, tam misericors puella quæ non uideatur nupsisse raptori. HISPOROMANVS ait, illos sodales qui ipsum impulerant circumstetisse & dixisse, Non est hæc quam rapuisti, alia mitti timuit, ne illi qui eam rapuerat faceret inuriam. ARGENTARIUS dixit, uellem mortem optasses, non esset hic raptor iudicatus. Non causa tua illum premit, sed optio. Dum unusquisque iudex dicit, quid habet quod tantopere recuset, puter de capite agi, & ipse ait, se non uelle ducere uxorem, sed titulum recusare. Nempe uictus ducet uxorem, Non est sollicitus de eo iudicatum, cui damnato gratulandum. SYLO hoc colore usus est. Confusum adolefcentem subito, & tanto tumultu parum sibi constituisse, & negasse, quia perturbatus erat, perseuerasse quia negauerat.

LVCH ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER VIII.

PROOEMIUM *ἀπειρή*

ORBA POST LAQUEVM SACRILEGA. CONTRO. I.

MEX. Magistratus de confesso sumat supplicium. THEMA. Amisso quædam uiro cum duobus liberis, laqueo se suspendit. Incidit ei laqueum tertius filius. Cum sacrilegio factio, quæretur sacrilegus, illa dixit magistratu se fecisse sacrilegium. Vult magistratus tanquam de confesso sumere supplicium. Filius contradicit.

CONTRA MAGISTRATVM.

al. prohibeo

Faciã iudices in foro quod domi feci, matrem mori & prohibens. Quomodo, inquam fecisti, quo loco quæ sustuleras condidisti? Hærebat, nec quicquam sacrilegij nisi pœnam nouerat. Amisiss duobus filijs, sacrilega sibi uidebatur, quod uidebat. Non & obfuturus ueni, sed seruaturus. Alij pro reis rogant, ego rogabo ream. Nul lum accusator nisi in subsellijs meis habet testem. Non est confessio, & ubi eã accusator eruit, negat rea, tortor expressit: Fertur quædam uiso contra spem filio expirasse, Si ad mortem agit matres magnum gaudium, quid magnus dolor? Mater habes non mediocrem solatiũ. Vides aliquid & deos perdere. Magis deos miser, quam beati colunt. Non fecit sacrilegium mulier, non fecit anus, non fecit & orbata, non fecit quæ custoditur, non fecit quæ cõstetur. & Iratis, inquit, dijs sacrilegiũ potuit cõmittere. Frãgitur calamitosis animus, & ipsa se infelicitas dānat, & hoc conditio humana uel pessimum habet, quod fortuna quos miseros fecit, & superstitiosos facit. Dili gentius dij coluntur irati. Quis ergo fecit? Vnde scire possum qui matrẽ custodio? Ago causam legum, ne carnificem, quẽ sacrilegis minantur, calamitosis adhibeant.

Deos

Deos ita coluit, ut quæ tam pro multis timeret, Confessio conscientie uox est. Confessio coacti, & quæ fecit agnoscentis est uerbum.

Pars altera.

Omnium uox erat, sacrilegium latere non poterit. Quisquis est, non ipse bonum exitum faciet, non quisquam suorum. Et si nemo fuerit accusator, ipse narrabit. Concitata processit, uelut dijs ipsis persequētib. Feci, inquit. Supplicium de ea, uel nunc exigamus homines, de qua olim dij exigere cœperunt. Violatorum numina maiestate cõpulsã est, ut mori etiã uellet & deberet, & nõ posset. Incisus est ei laqueus. Tu putabas sacrilegã secreto mori posse. Omnia fecit, ut taceret, quæ ne confiteretur, etiã mori uoluit. Si crimen quæritis, sacrilegiũ factum est. Si sacrilegiũ fatetur, facti causam quæritis, si priusquam amitteret liberos, arara, si postquam amiserat, irata.

Phidias amissis manibus. Contro. I I.

LEX. Sacrilego præcidantur manus. THEMA. Elij ab atheniensibus Phidiã accepit, ut is Iouem Olympium faceret, pacto interposito, ut aut Phidiã, aut centum talenta redderet. Ioue perfecto Elij Phidiã aurum rapuisse dixerunt, & manus tanquam sacrilego præciderunt, truncatam atheniensibus reddunt. Petunt Athenienses centum talenta. Contra dicitur.

CONTRA ELIOS.

Iam Phidiã commodare non possumus. Tunc demum illa maiestas exprimi potest, cum animus opera prospexit, Manus duxit ante sibi, quàm operi. Iouem fecit. Sacrilegi uos estis, qui præcidistis consecratas manus. Primum sanguinem sui artificis uidit deus. Testor Iouem, iam proprium Phidiã deum. Ars alios in miseria sustinet, te fecit miserum. Paciscendum Phidiã manus fecerant. Sine eo Phidiã nos recepturos speratis, sine quo uos accepturi non fuistis: Commodauimus qui posset facere deos, recepimus qui ne adorare quidem possit. Non pudet uos Iouem debere sacrilegorum Superest homo, sed artifex periit. Pœnam nobis Phidiã, non Phidiã reddit. Manus quæ deos solebant facere, nunc nec homines quidẽ rogare possunt. Talem fecit Iouem, ut hoc eius opus Elij ultimum esse uellent. Manus commodauimus. Manus reposcimus. Elius testis est, Elius accusator, Elius iudex. Athenienses tantum reus. Inuoco deos, & illos quos fecit Phidiã & illos quos facere potuit. Recepimus Phidiã. Confiteor si possumus commodare.

Pars altera.

Habuius aurum olim sacrum. Habuius ebur. Sacræ materiae artificem quæsi uimus. Disposueramus quidem, ut alij quoque templis simulachra Phidiã faceret. Sed non tam necesse erat ornare deos, quàm uindicare.

Infamis in nurum. Contro. III.

THEMA. Duorum iuuenum pater, uni uxorem dedit, quo peregre profecto, infamari cœpit focer in nurum. Maritus reuersus abduxit ancillam uxoris, & torisit. Illa in tormentis periit. Maritus incertus quid quæserit, laqueo se suspendit. Imperat alteri filio pater, ut eandem ducat. Nolentem abdicat.

Contra patrem.

Duc inquit, fratris uxorem. Sic hoc fieri potest. Adulterium frater inuenit. Hæc est mihi causa abdicatōnis, quæ fratri mortis fuit. Duc, inquit, fratris uxorem. Tentari me si qua est fides credidi. Mulier si nubere lugenti potes, facis ut omnia de te credantur. Cogor eam ducere, quæ mihi causa abdicatōnis est, populo rumoris, uiro mortis. Legi iam uxorem, quæ si peregrinatio incidere, mecum peregrinari uelit, quæ si uiro aliquid acciderit, alteri nubere nolit. Qui audiunt me abdicari, putant fratrem aliquid suspicatum de me.

Pars altera.

Obiecisti mihi ultimũ nefas, & quod qui tantum est suspicatus, noluit uiuere. Impulsu tuo frater torisit ancillã, & quæ nihil reperit, falsas suspitiones morte piuit.

Homicida in se. Contro. IIIII.

LEX

LEX. Homicida in se insepultus abiiciatur. **THEMA.** Quidam se occidit. Petit ut insepultus abiiciatur. Contra dicitur.

Pro homicida sepeliendo.

Afferre sibi coactus est manus assiduus malis. Summam infelicitatum suarum in hoc remouit, quod existimabat licere misero mori. Infelicissime adolescens, cum te & sepultura prohiberi uideo, desino mirari quod peristi. Tales inimicos habes, ut etiam mortuum persequatur. Facilius miserum quam sceleratum fortuna uincit. Superstis hoc Ferrus Cato, & quam inuidiosum, quod Catonem occideris. Curti perdideras sepulturam, nisi in morte reperisses. Quid est miserius in uita, quam uelle mori? Quid in morte, quam sepeliri non posse? Quis miretur eum in uita uoluisse, quem fugientem quoque fortuna persequitur? Omnibus natura sepulturam dedit. Naufragos idem fluctus qui expulit, sepelit. Suffixorum corpora crucibus, in sepulturam suam defluunt. Eos qui uiui uruntur poena funerat. Irascere interfectori, sed miserere interfecti. Homicida, inquit, est qui se occidit. Huic irascere? Pro quo irascere? Non aliud Scruuolae Mutio cognomen dedit, quam quod a Porcenna libertatem, manus suae uestione, defendit, nec aliud quam uilitas sui. Non aliud Codrus ceteris imperatoribus dedit exemplum, quam quod positus imperatoris insignibus, ad mortem cucurrit. Nec ullo maior fuit dux, quam quod se ducem non esse mentitus est. Non postulo, ut gloriosum, sed ut tutum sit mori. Non magis crudeliter sunt, qui uolentes uiuere occidunt, quam qui mori uolentes non sinunt. Curtius deiiciendo se in praecipitem lacum, factum sepulturae miscuit. Celebretur Cato, huic miserimo, quod aliquid non ignaue de spiritu suo statuit, tantum impune sit. Etiam uulnera infelicis scrutatur in crimine, Aestimare an uiuere licuerit, cui ne mori quidem licuit.

Pars altera.

Facinus indignum, si inueniatur manus quae sepeliant eum, quem occiderunt. Sumpsit gladium. Video ardentem oculos. In quem nescio: scelus cogitat. Nescio cuius criminis sibi conscius confugit ad mortem. Cuius inter scelera etiam hoc est, quod danari non potest. Contra hos inuentum est, ut aliquid post mortem timerent, qui nec mortem timent. Nihil non ausurus fuit, qui se potuit occidere.

NOLENS AD PATREM REDIRE. CONTRO. V.

THEMA. Abdicauit quidam filium. Ille tacuit. Fortiter fecit. Petit pro praemio ad patrem reditum. Pater postea fortiter fecit. Petit ad se filii reditum. Filius contradicit.

Contra filium.

Ego fortior sum, post tuam pugnam pugnauimus, post meum trucidium. Reuerte re, dignam domum te feci. Isti oculi mei sunt. Ista manus mea sunt. Ista contumacia mea est. Si mereor praemium, patri date. Si non mereor, isti suum reddite. Ego inquit, eadem lege praemium non accepi. Hoc est unde abdicatus es. Cum putas nihil inter te & patrem interesse, post similia opera, si tantum commilito esses, me patrem ad optare debueras. Admoneo te iuuenis. Hoc praemium qui recusauerat, petit. Timeo, inquit, ne me iterum abdicetis. Commisurum me putas, ut iterum rogem? Bello grauiore pugnauit, quo necesse fuit etiam senibus militare, quo fortes esse non potuerunt etiam, qui priore bello fuerant. Ille annos suos exercuit. Ego uici meos. Tu fecisti bellum. Ego sustuli. Quanta exhortatio iuuenem sui senex fertis. Vtrique nostrum praemium reddite. Militaui senex, Militaui exaiguus, Militaui qui iam uicariu dederam. Vterque nostrum cum rogatur, fastidit, cum relinquitur, rogat. Quid nos suspicari cogis, quod non uis in paternam domum uenire sine tuo praemio? Turpe erat uirum fortem, nisi a patre coacto, non recipi.

Pars altera.

Quid me captiuum ex libero cupis? Quid ignominiae subicis uirum forte? Quid efficis, ut possim abdicari? Meus, inquit, es filius. Quid opus est praemio, si tuus sum? **PATER NAUFRAGVS DIVITIS SOCER. CONTRO. VI.**

LEX.

LEX. RAPTA RAPTORIS aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Diues pauperem de nuptiis filiae interpellauit tertio. Ter pauper negauit. Profectus cum filia, naufragio expulsus est in diuitis fundum. Appellauit illum diues de nuptiis filiae. Pauper tacuit, & fleuit. Diues nuptias fecit. Redierunt in urbem. Vult pauper educere puellam ad magistratus. Diues contradicit.

Contra diuitem.

Adducatur ad magistratus puella, quid times? Certe uxor tua est. Queri nec de morte poteris, si hanc puella maluerit. Nemo unquam raptor serius perijt. Ut littus agnouit naufragus in altum nataui. Quid times, si exorasti? Accessit ad me primum, filiam tuam ducere uolo, inquit. Non fleui, Tunc enim licuit negare. Nuptias filiae, tanquam naufragium meum fleuit. Naufragus plus de littore queror. Inter naufragium quidem & nuptias, nec una quidem nox interfui. Differat nuptias, dum flere socer delinat. Putat me iam filiam commisisse sibi, cum hic, nec dum se committat uxori. Lachrymis inter uerba manantibus uenio, talis & in nuptiis filiae fui. Si rapta es, cur optionem recusas? Si uxor es, cur times? Loquor ubi primum licet, procul a conspectu reliqueram patriam, non dum tamen possessionem diuitis praeterieram. Subito fluctibus inhorruit mare, ac discordes in perniciem nostram flauere uenti. Demissa est nox caelo, & tantum fulminibus dies redditur inter terram & caelum dubij pepenimus. Adhuc tamen bene iudices nauigauimus. Naufragium manus restat in littore. Erat in summis montium iugis, ardua diuitis specula. Illic iste naufragiorum reliquas computabat, illic uelut infelix, & quantum sibi iratum redderet mare. Interrogor de nuptiis filiae, cum adhuc pulsaret aures meas fluctus. Feci quod debui, & captus & naufragus. Inimico stuprum lachrymis negaui. Delicatus diues, qui etiam inter naufragia amare potest, matrimonij celebritatem remoti angulo ruris abscondit. Ibi fecit nuptias, quod nemo nisi naufragus uenit: lachryma est indicium inoptatae rei. Lachrymae pignora sunt nolentium, & repugnantis animi uultus index. Nemo unquam quod cupit deslet. Lachrymae coacti doloris inter praecordia & intolerabilis silentij eruptio. Sicut ille qui super cinerem deslet patrimonium odit, incendum, Sic qui naufragium deslet, maria detestatur. Fletus humanarum necessitatum uerecunda execratio est. Tu nunc sunt partes puella. Discedo. Et quod prius feci, taceo. Si nupta es, habes quod optes, si uisitata, quod imperes.

Pars altera.

Naufragium duo sacratissima inter homines exceperunt, hospitium & affinitas. Alterum praestiti, Alterum & rogauit. Oblatas conciliante fortuna nuptias, quod erat a mantis sapienter rogauit, quod festinantis, non distulit. Quid hic raptoris est, nisi quod indotata duxit? Errat socer, qui putat mihi chariorem futuram puellam, si me potuerit occidere. Quid enim mihi superest? preceps mea quas toties adhibui, an istius lachrymae quas mouit? Nihil mihi inimicus obijcere potest praeter matrimonium. Magnus est amor qui ex misericordia uenit. Fundebamus lachrymas ex poenitentia dissidij prioris. Nec plura, aut me proloqui, aut istum respondere passae sunt mentes gaudijs occupatae. Nulla integritas tantum sibi, etiam explorata, confidit, ut causam uelut dicere. Si interrogaueris filiam, patrem legis? amputaturus es, si non, interrogaueris, legem. Si genero uitam daturus esset, etiam innocentiam reliquisset. Queritis quid dum staret, faceret? Non negaui, & solebat negare. Si nollet mortem, optaturus est? Non enim potest eas partes legis desiderare, quod non habet.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER IX.

PROOEMIUM.

M A M uidebar promissum meum impleffe. Circumspiciebam tamen nunquid me praeteriret. Vltro Votieni Montani mentionem intulisti, & uelim uos subinde aliqua nomina mihi offerre, quibus aduocetur memoria, quae quando senilis marces per se, admonita & aliquando laceffita, facile se colliget. **MONTANVS VOTIENVS** adeo nunquam

al. et quidem inuid.

al. Codrum, il. lun
al. edidit

al. Inter mare terramq; diu.

forte, Naufragum

al. imputaturus
al. quid flere fecerit?
al. quas habere?

al. Tu fregisti

al. ut possit

nunquam ostentationis declamauit causa, ut ne exercitatus quidem declamauerit, Rationem querenti mihi ait, Vtram uis honestam an ueram; Si honestam, ne male assuescam. Qui declamationem parat, scripsit non uincat sed ut placeat. Omnia itaque lenocinia ita cōquiri, argumentationes quia molestae sunt, & minimum habet floris relinquit, sententijs explanationibusque audientis delinire cōtentus est. Cupit enim se approbare, non causam. Sequitur autem hoc usque in forum declamatoris uisum, ut necessaria deserant, dum speciosa sectantur. Accedit etiam illud quod aduersarios quamuis fatuos fingant, respondeant illis & quae uolunt & cum uolunt. Præterea nihil est quod errorem aliquo damno castiget, stulticia eorum gratuita est, Vix itaque in foro futurus periculosus stupor discuti potest, qui creuit, dum tutus est. Quid quod laudationibus crebris sustinentur, & memoria illorum assueuit certis intervallis quiescere. Cum uentum est in forum, & desijt illos ad omnem gustum plausus excipere, aut deficiunt, aut labant. Adijce nunc, quod ab alijs nullius interuentu excutitur. Nemo ridet, nemo ex industria obloquitur, familiares sunt omnium uultus. In foro, ut nihil aliud, ipsum illos forum turbat: hoc quod uulgo narratur an uerum sit, tu melius potes scire, Declamatoria uirtutis LATRONEM PORTIUM unicum exemplum, cum pro reo in Hispania rustico Portio propinquo suo diceret, usque eo esse confusum, ut à solocismo inciperet: nec ante potuisse confirmari, ac parietes deliderantem, quam impetrauit ut iudicium ex foro in basilicam transferretur. Usque eo ingenia in scholasticis exercitationibus delicata enutriuntur, ut clamorem, silentium, risum, coelum denique pati nesciant. Non est autem utilis exercitatio, nisi quae operi simillima est illi quod exerceat, itaque durior solet esse uero certamine. Gladiatores grauioribus armis discunt quam pugnant, diuitius illos magister armatos quam aduersarius sustinet. Luctantes binos simul ac ternos fatigant, ut facilius singulis resistant. Cursores quod intra exiguum spacium de uelocitate eorum iudicetur, id saepe in exercitatione decurrunt, quod semel decursuri sunt in certamine. Multiplicatur ex industria labor quo condiscimus, ut leuetur. Quod certamus in scholasticis declamationibus, contra uenit, omnino molliora & solutiora sunt in foro partem accipiunt, in schola eligunt, illic iudici blandiuntur, hic inseruiunt, illic inter fremitum consonantis turba intendendus animus est, uox ad aures iudicis perferenda est, hic ex uultu dicentis pendent omnium uultus. Itaque uelut ex umbroso & obscuro prodeites loco clarae lucis fulgor obcaecat, sic istos à scholis in forum transeuntes, omnia tanquam noua & inusitata perturbant, nec ante in oratorem corroborantur, quam multis perdomiti contumelijs puerilem animum scholasticis delictijs languidum uero labore durarunt. LEPIDVS, uir egregius & qui de clamatorio non studio.

CIMON INGRATVS CALLIAE. CONTRO. I.

LEX. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrunque corpus interficiat, sine fraude sit. ACTIO. Ingrati sit actio. THEMA. Miltiades peculatus damnatus in carcere alligatus decessit: Cimon filius eius ut eum sepeliret uicarium se pro corpore patris dedit. Callias fordide diues natus redemit eum à Repub. & pecuniam soluit, filiam ei suam ipse collocauit, quam ille deprehensam in adulterio deprecante patre occidit. Ingrati reus est. PRO CIMONE ALBVTII SYLLI Non me mouet periculum meum, semper nos in malis nostris non fortunam, sed causam spectauimus. Nō dubito quin Callias redempturus Miltiadem, si iam habuisset filiam nubilem. MVSÆ. aliud alius pati non potest, mihi adulterium carcer est. ARELLII FVSCI PATRIS. Nihil inquit filia plus possum dare quam Cimonem uirum, quando mihi contingerent ex eo nepotes: ferrum ex lege mihi traditum, ad uindictam pudicitiae, proijciam: Perdidisti pecuniam Callias, si tales soluisi manus: damnatus peculatus nihil aliud heredi suo relinquit quam se patre. CAESARII PII. Non potest generosus animus contumeliam pati. Merito tu ex Cimone nepotes habere concupisisti. Quid magis in me probasti quam carcerem? non sum innocentiore

centiore quam pater, nec liceor, qua liceor quidem. Hoc unum interest inter parentis & filij fortunam, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, meorum initium. Exponam uobis, quam in neminem meorum ingratus sum. Vnius Miltiadis census inuetus est Cimon filius, nec hic quidem quicquam habuit, quod dare pro patre prae-ter seipsum posset. In Cynegiri domo sperare nuptias poteram, in Callimachi, nec uerebar, ne Cynegyry pluri suas aestimaret manus. Redemptus Cimon redemptoris infelicitas est. VOTIENI MONTANI, faciat, dicat, non accepi beneficium, alter reddidit: certus reddam cum tam honeste desideraris quam dedisti. Ego adulteros dimittam & quid aliud facerem, si alligatas haberem manus? egit me attonitum dolor. Non mehercule sic exorasset Miltiades pater. Nihil Calliae debeo nisi libertatem. Est uir egregius Callias, est misericors. Sed utinam tantum aduersus bonos malorum iniuria esset. Si nunc manus Cimonis alligantur, quantum fuit beneficium quod tunc soluta sunt? Non iste, iniquiore animo filiam amisit quam ego uxorem, sed eoque animo impudicam pati uoluit. Vis diuitias tuas abscondere, cum in eos incidierint qui mendicitate censentur? Nihil habet domus nostra melius quod ostendat quam paupertatem. Da pecuniam Miltiadi, qua damnationem luat, non cōtes erit, da Cimoni qua patrem redimat, pius non erit. VIBII GALLI. Nullibi mihi feliciores uideo quam quod Miltiadis precium sui, alligatus iacebat Persicae potentiae uindex, libertatis publicae assertor, iacebat crimen ingratae ciuitatis. Adulteram dimittam patri, adulteram cui non tam gloriosum, quod filius sum Miltiadis, quam quod uicarius. Quid tu poenam putas, pro Miltiade alligari? si adulterum solum dimitterem, exulandum est. Quid faciam & occidam? plusquam praestitisti exigis, pro carcere exilium. Non occidam? plusquam praestitisti exigis. Vnum beneficium dedisti, Cimon quod Miltiadem redemit, tu quod Cimonem. Videbatur mihi omnis maiorum meorum circa me turba fremere dicentium, Vbi sunt illae manus quae solue- re Miltiadem? Non mihi occurrit indulgentia uxoris, non Callias socer, nō uilius, aut rei, aut beneficii memoria, feci quod soleo, nihil aliud aspexi quam patrem. MENTONIS. Cogita adulteros esse pro quibus rogas, cogita qualium misereri soleas. Turpe est ab eodem mitti & adulteros & Cimonem. Ego sum qui referre gratiam ne mortuus quidem desino. Ita mihi ueros habere liberos contingat, quod quantum sit Miltiadis expertus est. PORTII LATRONIS. Ego adulteros dimittam & ardet cupiditate uindictae animus. Has manus continere non possit Miltiades, quas alligare potuit. Si in hoc solutus sum, redde me carceri. Ille Graeciae feruator & Persarum uindex orientisque domitor, cui modo tam insignem triumphum fortuna de hoste deuulerat, danatus est peculatus, ob hoc uidelicet ipsum, ut innocentia eius, quae alioquin latere potuerat, ipsa damnatione ostenderetur, damnatus est innocens. Quis in ciuitate misericors est? nunc occasio misericordiae uenit. Miltiades redimendus est. Redemi corpus tuum Miltiade, ne funeri quidem interfuturus, in quod me ipsum impenderem. Misereor accusatoris mei; nō quia perdidit filiam, sed quia habuit. Dignus erat Callias habere tales quales redemit, quod si me in hanc stuprorum patientiam redemisti, matrimonio carcerem praefero. Honestus patri alligor, quam adultero soluo. Ut audiui esse qui pecuniam numeraret, miratus sum fuisse in ciuitate nostra quenquam qui Cimonem redimere quam Miltiadem maluisset. Ego ne patrem quidem meum nisi innocens fuisset redemissem. BLANDI. Obijciat licet uincula, nunquam tamen efficiet, ut non magis carcere glorier quam matrimonio. Diuersi sunt hominum affectus. Tu fortasse Callia uincula ferre nō potes, ego adulteram uxorem. Effugient ergo adulteri tanquam alligatas Cimonis manus? ARGENTARII. Redemptum me protinus appellare coepit de filia nuptijs. Statim inquam Callias experitur angratus sum, habes Calliam sine Cimone, pro uno rogat duos eripit: FVLVII SPARSI. Dic nunc, te carcere exemi, dum ego respondeam, ego me carceri tradidi: nūquam effici poterit ut melius actum putem quod à Callia redemptus sum, quam quod pro Miltiade alligatus, Filia tua abstulit tibi generum Cimonem.

nem. Ductus est pater meus in carcerem etiamnum captiuis suis plenum. **I V N I I** **G A L L I O N I S.** Beneficium, inquit, tibi dedi quod filiam tibi collocaui; nunc uero Miltiade grauiorem fortunam carcere sustines, Callias tecum communicare dignatus est. Ego me redemptum putabam, filia istius emptus sum. Steterunt ante oculos meos maiorum imagines, emissusque sede sua Miltiades maiestate imperatoria resullit, & iterum meas inuocauit manus. **I V N I I** **B A S S I.** Callia filiam uxorem duxi. Hanc tibi pater iniuriam fecit, dum ingratus esse nolo. Placeas tibi licet & istas factes diuitias, tantidem tamen redemi patrem, quanti a te redemptus sum. **D I V I S I O.** **L A T R O** in has quaestiones diuisit, an quisquis gratiam non retulit cum possit ingrati teneatur. Multa, inquit, interueniunt propter quae non debeam facere etiam si possum. Si non tenetur quisquis non retulit gratiam cum posset, an hic teneatur. Hoc in hoc diuisit, an possit ob id damnari, quod lege fecit, deinde an facere debuerit. Nouissime an si affectu & indignatione ablatas, non fuit in sua potestate, ignoscendum illi sit. Hoc non tanquam quaestionem, sed ut illi mos erat pro tractatione aut loco. **M O N T A N V S** Voisenus quaestionem hanc adiecit, an gratiam retulerit Cimon Callia. Tuli, inquit, filiam tuam uxorem, filia tua Miltiadis nurus facta est; non putas beneficium, habere communes cum Miltiade nepotes? **G A L L I O** illam quaestionem duram mouit, sed diligenter executus est, quae solet esse ingrati in controuersis prima, an beneficium acceperit. Non erat, inquit, in poena in carcere esse, mea uoluntate illo perueneram: ita putas libentius in cubiculo iacuisse? Nullus tum erat locus Athenis honestior, quam qui Miltiadem habuerat. Deinde & illam subiunxit quaestionem, an teneatur is qui beneficium acceperit quod non petiuit. Non rogauit, inquit, te, dedisti istud iactationi tuae, putasti ad gloriam tuam pertinere, ita tu non accepisses beneficium, si tibi soluere Miltiadem contigisset. **S Y L O** **P O M P E I V S** a parte Callia duo beneficia dixit dedisse, quod redemisset, & quod egenti filiam collocasset: hoc quod secundum posuit, nemo alius pro beneficio imputauit, in quo adeo non est dubium an beneficium non dederit, ut dubium sit an receperit. **N I G E R** Brutidius illas praeterea quaestiones fecit, an si sua causa fecit hoc Callias, ut redimeret Cimonem, an sit beneficium: beneficium enim est, inquit, quod totum eius causa praestatur in quem confertur. Vbi aliquis ex eo aut sperat quid aut preparat, non est beneficium, sed consilium: & diu executus est, & argumentis & exemplis. Deinde an sua causa fecerit Callias. Voluisti, inquit, opinionem sordidum illustri facto effugere, petisti ex hoc aeternam memoriam. Non magis poterat ignotum esse, a quo Cimon solutus esset, quam pro quo alligatus. Voluisti habere generum nobilem, pium. **H I S P O** Romanus duram quaestionem fecit, an retulerit gratiam hoc ipso quod occidit. Liberasti, inquit, te dedecore summo, inuito tibi beneficium dedi, non est quod mireris. Nam & me tum non rogantem redemisti: hoc loco commemorauit illos patres, qui filias uitiatas occiderunt, qui inuoluerunt. **C O L O R.** Color & **G A L L I O N I** & **L A T R O N I** & **M O N T A N O** placuit, ut nihil in Calliam diceretur contumeliose & redemptorem & socerum & infelicem **C A E S T I V S** multa in auarum & in foeneratorem, & mensularium & leonem dixit, dum uult illud probare, reddidisse se beneficium, quod talem socerum habere sustinisset. **L A T R O** dixit, filiam tuam dimittam, quid adultero faciam? pro una roges, duos eripis. Hanc **H Y B R E A S** aliter dixit sententiam.

Hac tota diuersa sententia est a priore, etiam si ex eadem est petita materia. Illa non est similis, sed eadem, quam dixit prior **A D D E V S** rhetor ex Asianis non proiecti nominis, deinde **A R E L L I V S** **F V S C V S**

sic putauit **A R E L L I V S** **F U S C U S**, Non dices me Callia ingratum, unde redemeris cogita, merui. Deinde Fuscum cum haec a discipulis sententia ei obijceretur, non inficiari, transfuisse se eam in Latinum, & aiebat non commendationis se id aut furti, sed exercitationis causa facere. Do, inquit, operam cum optimis sententiis certem, nec illas corrumpere conor, sed uincere. Tum deinde de retulit quandam **Thucydidis** sententiam,

deinde

deinde **Salustianam.** Res secundae mire sunt uitae obtentui: cum sit praecipua in **Thucydide** uirtus breuitatis, hac eum **Salustius** uicit, & in suis illi castris cecidit. Nam in sententia Graeca tam breui habes, quae saluo sensu detrahas, deme uel

uel deme constabit sensus etiam si non aequae computus, aequae tamen integer. At ex **Salustij** sententia nihil demi sine detrimentis sensus potest. T. autem **Liuius** tan iniquus **Salustio** fuit, ut hanc ipsam sententiam & tanquam translata, & tanquam corruptam dum transfertur, obijceret **Salustio.** Ne hoc amore **Thucydidis** facit, ut illum praeferat, laudat quem non timet, & facilius putat posse a se **Salustium** uinci, si ante a **Thucydide** uincatur. **C A E S T I V S** colorem hunc pro **Callia** habuit, obicit ultro **Cimoni**, quod passus est uxorem suam adulteram fieri, quod non custodisset, quod expectasset dum superueniret pater, ut spectator calamitatis suae fieret. Lam, inquit, etiam si dimiseris ingratus es, ego non expectaueram dum rogarer. **H I S P O** **R O M A N V S** hunc colore secutus est, & dixit adolefcentem tumidum, & nobilitatis suae cogitatione insolentem, inuisa habuisse beneficia sua, moleste ferentem focerum suum dici **Calliam.** Item omnem operam dedisse, ut mores puellae in uita non tantum labi pateretur, sed ipse impelleret, ut haberet iustam dimittendi causam, nec eam occasionem intermisisset, sed expectasse etiam dum superueniret pater: hoc se cogitasse, expectat me, uult me cum pares rationes facere: fecisset si non ostendisset patri adultera filiam. **G O R G O N I V S** in hac controuersia foedo genere cacozeliae usus dixit, istum publicum adulterum est, sub Miltiadis trophis concumbere. **D O R I O N** cum descripsisset gloriae sibi fuisse carcerem, nunquam non se illam fortunam ostentasse dixit.

Flaminius inter cenam reum puniens. **Controuersia II.**

A C T I O. Maiestatis laesa sit actio. **T H E M A.** **Flaminius** praetor inter cenam a meretrice rogatus, quae aiebat se nunquam decollari hominem uidisse, unum ex damnatis occidit, accusatur maiestatis. **C O N T R A** **F L A M I N I V M.** **M E N T O N I S.** Jam etiam perituri dormiebant, peragitur totus ordo supplicij, ne quid se meretrix negaret uidisse. O miserum si quis meretricem offendit. O miseram matrem familiae, si cuius foeminae meretrix inuidet, nihil petenti praetor negaturus est. **M V S A E.** Hic est **Flaminius** qui exiturus in prouincia uxorem a porta dimisit. **A R G E N T A R I I.** Obijcio luxuriam, obijcio lenocinium, obijcio histrionicam, iocos mimicos, in conuiuio nihil aliud quam occidit: qui in carcere uixerunt, in conuiuio perierunt. **B L A N D I.** Feriatur in foro, omnes uideant, meretrix audiat. Reliquae praetoris inco trahebantur. Maiestatem laesam dixissem, si exenti tibi licet a conspectu meretricem non sum mouisset. **V I B I I** **R V F F I.** Paratus erat accusator cum commentarijs, aiebat, quid si meretrix desiderarit? In hoc te cum uxore non misimus, ut salua prouincia sit, optemus meretrici bonam mentem. Dedimus tibi legatum, dedimus quaestorem, ut tu cum meretrice cenares? meretrix uxoris loco accubuit, imo praetoris. **P. A S P R E N A T I S.** Vni fortasse osculo donauit homicidium, etiam carnifices cenaturi manus abluunt. **P O R T I I** **L A T R O N I S.** Ne a sobrio quidem licetore percussus est. Non inquiri in totum annum, una nocte contentus sum. Bibe licet, ut fortius ferias. Ecquid intelligitis quomodo damnatus sit, qui sic occisus est? quid scio, an in cuius gratiam occisus est, in eiusdem etiam damnatus sit? quantum tibi perdidit, tantum tu meretrici dedisti. Si negaret, quos testes haberem? quis enim in illo conuiuio fuit, cui tecum sit credendum? facilius est, ut qui meretrici dederit homicidium, neget, quam ut qui hoc quod dedit, quicquam inde minuerit. Nunquam istud mulierum oculis ostendi solet, aut ista iam saepe uidisset. **I V L I I** **B A S S I.** Inter temulentas reliquias sumptuosissima cenae, & fastidiosos sub ebrietate cibos, modo excisum caput humanum fertur. Inter purgamenta & iactus cenantium, & sparsam in conuiuio scobem, humanus sanguis euertitur. Gratulor sortiti tuae prouincia, quod desiderante tale spectaculum meretrice, plenum carcerem damnatis habuisti. Seruum si uerberare uoluisses extra conuiuium abduxisses. **R O M A N I** **H I S P O N I S.** Quis ferret te si in triclinio tuo iudicium coegisses? Scelus est in conuiuio damnari hominem, quid occidere ad arbitrium meretricis

Gg z tis

cis de reo pronunciaſti, niſi forte facilius in honorem eius decollas quam iudicas. **FVLVII SPARSI.** Contactam ſanguine humano menſam loquor, ſtriſtas in triclinio ſecures. Quis credat iſta aut concupiſſe meretricem, aut feciſſe prætorem? **Ca-**dauer, ſecures, ſanguinem loquor: Quis inter hæc de conuiuium cogitat. **Homi-**nem, inquit, occidi, nunquam uidi, alio quam **Flaminio** prætore, omnia alia uidiſti. **SYLONIS POMPEI.** Virum nobiliſſimum & tantis honoribus ſunctum turpiter meretrix clementem feciſſet, crudelem fecit. Nunquam uidi, ad iſce ſi uis, nec alio prætore uidere potes. **ALVTII SYLI.** Si quis autem eſt iudices, qui deſideret, ut prætoreſ referam crudelitatem, quot præter hunc iugulauerit, quot innoxios damnauerit, quot carcere incluſerit, huic ego me ſatiſfacturum polliceor, non conuiuium, cum ſua prætura reum euoluam. Inſtituitur ab iſto in prouincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur conuiuium, diſtinguuntur argenteis poculis aurea, quid multa? e carcere in conuiuium prætoreſ, cui ſtupenti miſero meretrix arripit. Interim uirgæ promuntur, & uictima crudelitatis ante menſam ac deos trucidatur. Me miſerum, imperij Romani terrore luſiſti. O qui crudelitate ſuperiſti omnes tyrannos, ſolū tibi inter epulas uoluptati fuit morientium gemitus, hic ultimus apparatus cœnæ fuit: In eodem triclinio uideo prætorem, amatorem, ſcorta, cædes, meretrix prætoreſ, prætoreſ prouinciæ imperat. In conuiuium conſtituitur **ca-**thenatus, qui cum languenteis prætoreſ iſtiuſi aſpexit oculos, exiſtimans ipſum prætoreſ beneficio dimitti, gratias iſti agere, & utriſque manibus menſam tenens, **Dij,** inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunque in eodem triclinio accubabat, alius ubertim demiſſo capite flebat, alius ardebat ab illa crudelitate oculos, alius ridebat, quo gratior eſſet meretrici. **Hic iſte** inter uarios conuiuiarum uultus ſubmoueri iubet miſerum, ſtare ad præbēdas ceruicis in iocum. Interim diſtinguitur mora poculis, nec ſobriij quidem carniſcis manu, ciuis Romanus occiſus eſt. Non peto quo minus ſecuri percutiatur. Illud rogo, legi potius quam ſcorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, nō oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam lud. ludorum genera, ſaltationes, & illud dedecoris certamen, prætoreſ ne ſe mollius moueret an meretrix. **CAPITONIS.** Exurgite nunc **Bruti,** **Horatij,** **De-**cij, & cætera decora imperij. Veſtri faſces, ueſtræ ſecures, in quantum pro bone **Iu-**piter dedecus reciderunt. Iſtis obſcœnæ puellæ iocantur. Quid ſi per deos immortales nullo ſolenni die, populo inſpectante, in foro conuiuiū habuiſſes? non minuifſes maiestatem imperij noſtri? atqui quid inter eſt conuiuium in forum, an forum in conuiuium attrahas? Deinde deſcripſit qualiter in foro decollatur. **Aſcēdit** prætoreſ tribunal inſpectante prouincia, noxię poſt terga ligantur manus, ſtat intēto ac triſti omnium uultu, ſic à præconſententium, adhibentur deinde legitima uerba, canitur ex altera parte elaiſicum. Nunquid uobis uideo deſcribere cōiuiuales iocos? Heu quam diſſimilis exitus iniſijs adeſt. Accuſauit te, quis? **Po. Ro.** iudicarunt te qui? te prætoreſ damnatum pronunciauit, occidit meretrix. **BVTEONIS.** Ut iſte cum amica cœnaret iucundius, homo occiſus eſt. Nunquid iudices unquam pro roſtris uidiſtis prætoreſ cum meretrice cœnantem? **VOTIENI MONTANI.** Qui ſic conuiuatur, quo modo iſcitur? **Damnati** iurant niſi ſe gratiæ, niſi præcibus dare. Poſtulo, ut in hæc legē iures. **Maiestas** **Po. Ro.** per omnes nationes, per omnes diſſuſa prouincias in ſinu meretricio iacet. Ea imperat prætoreſ noſtro, quæ proſtitit: cuius oſculo nemo ſe abſtinuit, niſi qui peperit ſuo. **Cōiuias** tuos ipſa narra, ſuere credo tribuni, ſuere præfecti, ſuere equites Romani, cū iſjs ergo prætoreſ. **CASSI SEVERI.** Ne de ſeruo quidē aut captiuo omni loco aut omni genere, aut per quos libebit, aut cū quibus libebit, ſupplicium ſumi fas eſt, adhibeturq; ad ea magiſtratus ob culſtodiam nō lætitiā. **TRIARI.** Quo crimine damnatus eſt? cædis, non tamen in conuiuium occiderat: **Animaduertere** diligenter, meretrix, ne iterum homicidium roget. **DIVISIO.** **MONTANVS VOTIENS** has putabat quaſtiones eſſe, an quod quis in magiſtratu peccauit proles uiudicari poſſit, maiestatis læſa reus. **Vnum** enim quod ueri ſe factio nō poteſt ad ius confugit, & dicit ſe hæc lege non teneri. **Num** quicquid peccauit in

uit in magiſtratu aliquis, maiestatem lædit. **Putat** aliquem, dum magiſtratus eſt patrem ſuū occidere, ueneno uxoreſ ſuā necare putat, non hæc lege cauſam dicit, ſed illis parricidij & ueneficij. **Vis** ſcire non à quo fiat ad rem pertinere, ſed quid fiat? **pri-**uatus poteſt accuſari maiestatis læſe, ſi quid fecerit quo populi Romani maiestatem læderet. **Putat** amicam habet proconſul, ideo maiestatis damnabitur? **Quod** amplius dico, putat matronam corruptit, dum proconſul eſt, adulterij cauſam dicit non maiestatis, ſingula, inquit, aſtuta quæ obijcis. **Si** tantum amicam habuiſſet, nunquid accuſares? **quod** animaduertiſſet in aliquem nullo rogante, nunquid accuſari poſſit? **Si** non omne non recte factum hæc lege uiudicari poteſt, an id quod ſub autoritate publica geritur? **Nam** cum adulterium committit tanquam ciuis peccat, item cum ueneficium, cum animaduertit autoritate publica utitur: **In** eo autē quod ſub prætextu publica maiestatis actione uiudicandum eſt. **Dic** enim mihi, ſi cum animaduertit conuiuium ueluti eſt: **ſi** cum claiſicum canere debeat, ſymphonium canere iuſſerit, non lædet maiestatem? atqui quod fecit foedius eſt, & cōparauit. **Deinde** ſi poteſt uiudicari maiestatis lege id quod proconſul, maiestatis publicę & iuri & apparatus eſt, peccauit, an hoc poſſit? nō poteſt, inquit, niſi enim detractum eſt populi Romani magnitudini. **Is** lædit populi Romani maiestatem, qui aliquid publico nomine facit, tanquam ſi legatus falſa mādāta læſe, ſi non aliter quam populus Romanus dederit. **Imperator** foedus percuiſit, uidetur populum Romanum percuiſiſſe, & continetur in foedere: nunc nec uiribus quicquam populi Romani detractū eſt, nec opinioneſ eius imputatur, ſi quid fecit, nō populus Romanus. **At** ex te cæteros aſtimat. **Nōne** & ante hunc alij fuerunt ex quibus aſtimari poſſit: & poſt tunc erunt. **At** ſingulorū uitiā nemo urbibus aſcribit. **Attamen** factū ipſum turpe eſt: ſed multa alia, nec ideo illis populi Romani maiestas læditur. **Nemo** penē ſine uitiō eſt, ille iracundus eſt, ille libidinoſus eſt, non tamen ſi cum aliquo imitatum eſt malis, eo ſtatim maiestas læditur: deinde ad factū ipſius aſtimationem uenit, & dixit hæc obijci, quod meretricem habuit, quod aliquem occidit, quod noctu, quod in conuiuium, quod rogante meretrice. **SYLO POMPEIUS** has adiecit quaſtiones, an ſi quod eiſicere licuit, fecit, non poſſit maiestatis accuſari, poteſt, inquit, hæc enim lex quid oporteat quæriri, alia quid liceat. **Licet** ire in lupanar. **Si** præcedentibus faſcibus prætoreſ deducetur in lupanar, maiestatem lædet, atqui quod licet fecerit. **Licet** qua quis uelit uelle uti. **Si** prætor ius in uelle ſeruili uel muliebri dixerit, uiolauerit maiestatem. **Deinde** illam fecit quaſtioneſ, an ei hoc facere licuerit: non licuit, inquit, illo loco, aut illo tempore, aut ex illa cauſa occidere, quædam quæ licent, tempore & loco mutato nō licent. **COLOR.** De colore, inquit, quæruntur, quo uti debeat is qui pro **Flaminio** dicit. **Quæ-**dam controuerſæ ſunt, in quibus factum defendi nō poteſt, excuſari poteſt, ex quibus eſt & hæc. **Non** poſſumus efficere ut propter hoc non ſit reprehendendus, non ſperamus ut **Flaminium** iudex probet, ſed ut dimittat, ſed ſic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, non ſclerato tamen. **Item** negabat ſe pro **Flaminio** narraturum **MONTANVS**, ſed his quæ obijciuntur reſponſurum. **Ate**bat autē illam ſententiam **Ruffi** **Vibiij**, coloreſ actionis eſſe bonum, **Senetionis** eſſe bonum, ſe habere animum pro reo, in quo libido omnis intra meretricem eſſet, crudelitas intra carcerem. **Ipe** **Montanus** illum locum pulcherrime tractauit, quam multa populus Romanus in ſuis imperatoribus tulerit: **In** **Gurgite** luxuriā, in **Manlio** impotentiā, cui non nocuit & filium & uictorem occidere, in **Sylla** crudelitatem, in **L. Lucullo** auaritiā. **In** prætoreſ, inquit, cum illi conſtiterit abſtinentia, diligentiā excuſatis quomodo una nocte cœnauerit, utrū tamen, inquit, iniqui eſt quod obijciunt, quod damnatus perierit meretrice poſtulante, prætoreſ perire damnato. **Colorem** **FVS-****CVS ARELLIUS** hunc introduxit, ebrium fuiſſe, neceſſe quid fecerit. **SYLO POM-****PEIUS** hoc colore uſus eſt, non putauit ad rem pertinere, ubi aut quando perierit qui perire deberet. **TRIARIUS** ineptum introduxit coloreſ. **Sermo** erat, inquit, in conuiuium, contemni nimiam prætoreſ lenitatem; alios fuiſſe prætoreſ qui quoti-

die animaduertent, huius anno nullum fuisse occisum. Dixit aliquis ex conuiujs. Tu ergo nunquam iratus? dixit & mulier, ergo nunquam iratus, quod clementia sua contemptui esset. Curabo, inquit, sciant non deesse mihi sceleratum, quem uidere lucem ultra non oportet: occisus est, quia damnatus sub pratorio fuerat. Quo tempore? Est enim ullum tempus quo nocens perire non debeat? GALLVS VIBIVS dixit, meretrix orauit, timebam mehercules, ne exorasset ut occideretur, aut indemnatus uiueret. Ex altera parte multa bene dicta sunt, multa corrupte: in descriptione supplicij utique illi qui uoluerunt omnia legitima supplicij uerba in sententias trahere, in uitia inciderunt: tanquam dixit TRIARIVS, Summoue, audis licitor, summoue à pratore meretricem: hoc loco non male adiecit, uerba, sed uide ne uirgæ tuæ pocula nostra disturbent. SYLO POMPEIVS dixit, despolia, meretrix agnoscis hoc uerbum? certe prouincia agnoscit. Sylo Pompeius homo qui iudicio cenfebatur, & ipse ad hanc descriptionem accessit, nimium tamen mali fecit, ait animaduertere meretrix, age lege, quicquid enim lege hic agit? HISPANVS dixit, age lege, tibi dicitur Flamini, uiue sine meretrice, cœna sine carnifice. ARGENTARIVS in qua solebat schemata, attractionem uolentissimam fregit, age lege, scis, inquit, quid dicat. Interdum age, in foro age, stupet licitor, id est, quod dicit meretrix tua nunquam se uidisse. MONTANVS VOTIENSIS dixit, percussurus licitor ad prætorem respexit, prator ad meretricem. VIBIVS GALLVS dixit, licitori quia bene percusserat propinatum est. Illud quod tanquam Latronis circumferretur, non esse Latronis pro testimonio dico, & Latronem à sententia inepte tumultuosa uindico: ipse enim audiui Florum quendam auditorem Latronis dicentem, non apud Latronem, neque enim illi mos erat querebantur audire declamantem? declamabat autem ipse tantum, & aiebat se non esse magistrum, sed exemplum, nec Iulio, nec alij contigisse suo, quam apud Gracos Nicetæ, apud Romanos Latroni, ut à discipulis non audiri desiderarent, sed contenti essent audire. Intitio contumeliæ causa à deridentibus, discipuli Latronis auditores uocabantur, deinde in usu uerbum esse cepit, & promiscue poni pro discipulo auditor, hoc erat non patientiam suam, sed eloquentiam uendere. Ut ad Florum reuertar, ille dixit in Flaminio, Refulsit inter priuata pocula publicæ securis acies, inter temulentas ebriorum reliquias humanum euertitur caput. Nunquam Latro sic composuisset, ut quia publicam securim diciturus eras, diceret, priuata pocula: neque in tam molem compositioni eius sententia etrauisset, neq; tam incredibilis unquam figurarum compingebat, ut in ipso triclinio inter lectos & iocos & menfas percussum describeret. Ille cum in hac cōtrouersia descripsisset atrocitatem supplicij, adiecit, quid exhorruistis iudices, meretricis lusus loquor. Et ille dixit, minus notam sententiam, sed minus bonam. In socium nostrum prator populi Romani animaduertit, cū priuata uoce, tumultuario tribunali, ebrius fortasse, nec calciatus quidem, nisi si ut omnia expectaret meretrix, diligenter exegit. RUFFVS VIBIVS erat qui antiquo genere diceret: belle celsit illi sententia sordidioris notæ: prator ad occidendum hominem soleas poposcit. Alteram eiusdem generis, sed non eiusdem successus sententiam, cum deplorasset conditionem uiolatam maiestatis, consuetudinem maiorum descripsisset, quæ semper uoluisse ad supplicium aduocari, sententiam dixit: nunc à pratore lege actum est ad lucernam. POLLIO tamen ASINIUS aiebat hanc se sententiam recipere. VIBIVS de oratoribus, qui uerba antiqua & sordida consecratur, & orationis obscuritatem seueritatem putat, aiebat Militi ad rhetorē eleganter dixisse * tamen in his etiam si minus est infantiæ mirus spei est. Illi qui uerba abundantia laborant, plus habent furoris, & plus etiam corporis. Semper autem ad sanitatem procliuus est, quod potest detractatione curari, illi succurrere non potest, qui simul & insanit & deficit. Sed ne hoc genus protegere uidear, in Flaminio tumidissime dixisset MVRREDIVS, Prætorem nostrum in illa ferat cœna saginatū meretricis sinu excitabit occisuri. Et illud tetracolo, seruiebat forum cubiculo, prator meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouissima pars sine sensu dicta est, ut

imple

impleretur circuitus: quæ enim sensum habet, seruiebat dies nocti. Hanc ideo sententiam reuulit quia & in tricolis & in omnibus huius generis sententijs curamus ut numerus constet, non curamus ut sensus. Omnia autem genera corruptarū quoque sententiarum de industria pono, quia facilius quid imitandum, & quid uitandum sit docemur exemplo: & certe illud genus cacozeliæ est, quod amaritudinem uerborū quasi aggravatur. Iam res petit, ut in hac controuersia referamus id quod LICINIUS NEPOS dixit, Reus damnatus est legi, perijt fornicij: & illud quod SENIANVS dixit, habet sui generis insaniam, cum diceret, nocte non debere sumi supplicij, post longam descriptionem cum nunc demum uictimæ quidem occiduntur. Et ad hanc controuersiam graeci apposuerunt manum, dixit in hac NICETES

EVCTEMON dixit

GLAV

CIPPVS CAPPADOX cum cœnam luxuriolam descripsisset indignam maiestate pratoris adiecit hoc idem elegantius dixit ADDEVS cum descripsisset cœnam nocturnam

NICETES dixit,

ARTHEMON eodem loco aliam dixit sententiam

SIC GLYCON dixit,

Expolitum repetens è duobus. Controuersia III.

LEX. Per uim metumque gesta ne sint rata. ALIA. Pacta, conuentaque legibus facta sint. ALIA. Expositum qui agnouerit, solutis alimentis recipiat. THEMA. Quidam duos expositos sustulit, educauit, quarenti patri naturali pollicitus est se indicaturum ubi essent, si sibi alterum ex illis dedisset, pactum interpositum est, reddit illi suos filios, repetit unum. PRO PATRE. ARELLII FVSCI P. Acquiritur est ut cum alienis diuidamus liberos, quos non diuidimus cum matribus, si alterum non abstraheris, utrunque habebis, quid faciam, utrunque genti, utrunque desiderauit, pro utroque pactus sum. ALVTII SYLII. Unà nati sunt, unà expositi, unà educati, redditi potissimum distrahuntur, distraxit illos fortuna aliquando à parentibus, nunquam ab ipsis. Miseremini iudices, grauis inuidia est. IULII GALLIONIS. Duos expositi, qui alterum eligere non poteram, periclitor ne qui cum duobus liberis in iudicium ueni, sine ullo reuertar. Nam quem perdam eligere non possum, causa pacti mei fuit, ut haberem filios, consummatio, ut perderem, pro filijs tibi debeo, non filios. Pete quantum uis pro disciplinis, imputa quantum uis pro alimentis, licet plus petas dum minus reddam. Maiores nostri uiderunt quam effusa esset indulgentia pro suis timentium, quam parata quicquid posceretur dare. Itaque pro patre lex, non cum editore pacta est. Non potui obligari de eis, qui in mea potestate non erant: si uis ex quo diuidamus, at habeatur utriusque ratio: habeam ego tam diu duos quam diu tu habuisti, nolite timere pueri, non diducam uos, aut utrunque habebis aut neutrum: in auctione fratres quamuis hostilis hasta non diuidit. Plus quiddam est geminos esse quam fratres, perdit uterque gratiam suam, nisi cum altero est. FVLVII SPARSII. Ignoscere mihi aduersarijs debet meos retinenti, cum ipse alienos concupiscat, repetit quod adhuc habuit, retineo quod modo ignoui. Agnitio diuidet quos iunxit etiam expositio. CORNELII HISPANI. Dic uter obsequentior sit, uter indulgentior, uterque inquis. Miraris si iam meos diuidere non possum? omnia pro filio pacifcor, prater filium. VOTIENI MONTANI. Ego uero ne patrocinium quidem habeo. Si tam facile filios remitto, libenter exposui. Reddere istud est liberos an eriperet? Utroque modo perdendi erant, uel pacti essent uel negati, pactus sum sicut mensque tanquam cum exponerem. CAESTII PII. Ne diuiderem filios, unà exposui, iste quoque duos sustulit, qui tantum uno contentus est, iterum cogor exponere. ALTERA PARS. IVNII GALLIONIS contra. Expedite partes uestræ sunt, utriusque ex hoc iudicio potestis patrem dimittere. MENTONIS. Iste assuevit carere liberis, etiam unum accipiam necesse est torquear, duobus assueui. Quid unquam commisit? & habes domi quos de me interrogas, nihil unquam sine illis feci, nisi indicium uim uocas, quare patrem facit sine hærede hære, qui paulo ante habui filios duos tales, ut ex illis unus quilibet satis sit, POMPEI SYLONIS. Videte quod modeste agam, ego sustulit, ego

Cg 4 educa.

educaui, ego reddidi, iste eligat. VIBII RVFFI. Salui sunt, inquit, liberi tui post hanc uim meam iste me osculatus est. PASSIENI. Cedo mihi tabulas testamenti, plures in testamento habeo quam in pacto: hoc testamentum delere non cogito, si meos filios haeredes facere non possum, tuos faciam, preces meas ad filios transferam, hoc enim nomen licebit, puto, mihi usurpare dum litigo. ARELLII FVSCI PATRIS. Fertis hoc optimi iuuenes? ego uos expositos sustuli, ego educaui, ego aegrotantibus assedi, senem me fecistis & relinquitis? ARGENTARIVS. In ista uis duos filios perdidit. DIVISIO. LATRO sic diuisit. In re uis aut necessitas sit, Nulla, inquit, uis est, arma lex & uincula, & ultimum periculum complectitur, quorum nihil fuit in tua persona. Illic, ait, uis est & necessitas, ubi uelim nolim succumbendum est mihi, cum esset necesse, non enim poteram habere alterum filium, nisi alterum promississem. Respondetur, primum non est uis ubi aliquid expediendae rei causa patiendum est, sed ratio: tanquam, quia non possum domum habere, nisi hic emerem, nulla alia uenalis est, hanc occasio nem uideri uenditor & permit, non tamen hanc emptionem rescindes, alioquin in infinitum calumnia excedet. Dicit alius, necesse mihi erat, tibi necesse carere, primum etiam non poteram, deinde & alia uia poteram inuenire, sperare alium indicem. An aliter inuenire non poteram? ergo tibi plus praestitum. An si est in re uis & necessitas, ita tamen rescindantur quae per uim & necessitatem gesta sunt, si uis & necessitas a pacifice adhibita est. Nihil inquit mea, an tu cogaris, si non a me cogaris. Meam culpam oportet esse, ut mea poena sit. Non inquit, neque enim lex adhibet uim irascitur, sed passio succurrit, & iniquum illi uidetur, id ratum esse quod aliquis non quia uoluit pactus est, sed quia coactus est: nihil autem refert quam per quem illuc necesse fuit: iniquum enim quod rescinditur facit fortuna eius, qui passus est, non persona facientis. Deinde an ab hoc uis admota sit, Tu inquit mihi uim admouisti, qui non aliter indicabas, quam si pactus essem. Non est, inquit, admouere uim aliquid cum certa conditione promittere, si qua uis est a te tibi adhibita est, quod & sponte & ad exonerandum se uenisset, ut tantum patri redderet, quantum educatori superuisset. COLOR. Pro educatore GALLIO hunc colorem secutus est, se misericordia motum. Cum uideret, inquit, morbidum sine haerede esse, dixit modo ipse qui auidus esse, possumus duo patres esse, & dixit illam amabilem sententiam. Da itaque nunc poenas misericors. MONTANVS VOTIENVS sic cepit, Si quis me uidit, iudices, modo duorum liberorum patrem, nunc solitudine periclitantem, certum habeo, dicit crudelem indicem. Et summisse cum aduersario egit, rogauit, ut altero contentus esset. Et illam sumpsit contradictionem, nescio, inquit, utrum: & dixit, mihi crede qui illos optime noui, utrum uis elige, ideo sic pactus sum quia nihil intererat. HISP ROMANVS erat natura, qui asperiores dicendi usum sequeretur. Itaque hoc colore egit ut inueheretur tanquam in malum patrem, & diceret, crudeliter exponentem, perfidere cuperantem. In hoc inquit repetit, non quia habere uult, sed quia eripere, irascitur mihi quod duos educaui, quod indicaui. Et cum descripsisset fauorabilem exponentis, adiecit. Etiamnum mihi uidetur eiusdem animi, eiusdem duritiae, quia nihil putat se debere ei, qui liberos suos educauit. Durus est pater, crudelis est, nolite credere ex illa feritate tam subitam mutationem. Sinite me in uno filio experiri. Dixerat in hac controversia illam quaestionem, qua dicebat se nequaquam uim adhibuisse. Quid ergo quis adhibuit uim? tu tibi, non est quod dicas alium. Quis sibi ipsi uim adhibet? solet fieri, ecce ego ipse mihi nocui: & illud dixit. Placet mihi in irritum reuocari quae gesta sunt, dono quod indicauerim. ARGENTARIVS dixit, ex altera parte, miseriores se nunc esse, quam cum ignoraret suos, & cum tormenta patri animi descripsisset, ait, etiam nunc pacisci uolo, quid do, ut liberos meos recipiam? quid do ne agnouerim? Indignabatur CAESTIUS detorqueri ab illo toties, & mutari sententias suas, quid putatis, aiebat, Argentarium esse, certissimum ius est. Solebat & graece dicere, Fuerat enim Argentarius Caestij auditor, & erat imitator. Aiebat inuicem, quid putatis esse Caestium, nisi & Caestij cinere: & sic solebat iurare, per manes praceptoris mei Caestij, cum Caestius uiueret. Omnia

forte rectius,
Argentarij

Omniſibus autem inſiſtebat ueſtigijs Caestij, aequae ex tempore dicebat, aequae contumeliose, multa interponebat, illud tamen optima fide praestitit, cum uterque graecus esset, ut nunquam graece declamaret, illos semper admiraretur qui non fuerunt contenti unius linguae eloquentia, cum latine declamauerant, toga posita sumptu palatio, quasi persona mutata redibant, & graece declamabant, ex quibus fuit SABINVS CLODIVS, in quem uno die & graece & latine declamantem multa urbane dicta sunt. Dixit Aterius quibusdam quarentibus puſillas mercedes eum accepisse cum duas res doceret, nunquam magnas mercedes accepisse eos, qui Ermeneumata doceret, MOECENAS dixit,

CASSIUS SEVERVS uenustissimam rem ex omnibus, qui ab auditione eius cum rediret, interrogatus quomodo dixisset, respondit male uicit. GLYCON dixit,

GALLIO autem elegantissime dixit a parte patris, cum in ultima parte testamenti figuram tractaret, quando ego mortuus ero, tunc mihi haeres sit, uis interrogem uter? TRIARIUS dixit, a parte educatoris, Ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui.

A filio in arce pulsatus. Controuersia IIII.

LEX. Qui patrem pulsauerit, manus ei praecidantur. THEMA. Tyrannus patrem in arcem cum duobus filiis acceſsit, imperauit adulescentibus, ut patrem caderent. Alter ex his praecipitauit se, alter cecidit, postea in amicitiam tyranni acceptus occiso tyranno, praemium accepit, petuntur manus eius, defendit pater. PRO FILIO. CAESTII PII. Felicitior essem si plures reos defenderem. TRIARIUS. Haec uulnere qua in ore uidetis meo, postea feci quam dimissus sum. IVNI GALLIONIS. Gratias ago filio, quod me non reliquit solum tyranno, quod manus illius sunt, ego iussi, itaque crimini meo assum. Amicus, inquit, tyranni fuit, age hoc tantum filius meus in arce simulauit? Procumbo ad genua uestra iudices, ille contumax, qui cum uapularem non rogauit. MVSAE. Occisus est tyrannus, a quo putatis, nisi ab eo qui patrem pulsare non poterat, praeciditis tyrannicidae manus? quid hoc est integer tyrannus iacet, praeciduntur tyrannicidae manus: patri praecidite, ne uindicem filium propter quem ne a tyranno quidem impune uapulauit: postquam occupauit arcem, secuti sunt illum homicidae, secuti uenefici, secuti quisquis pulsare patrem poterat: necesse fuit patrem cadere, tam hercules quam necesse fuit spoliare templa, uirgines rapere. Aiebam, filii fortius feri, tyrannus spectat. Si talis erat filius meus quale describitis, nescio cui magis expedierit tyrannum uiuere. O quantum istis debemus manibus, per quas iam nihil necesse est. Occidit tyrannum, sic huius iratae manus ferunt. Cum occideret tyrannum, sic aiebat, Pater te interficit, pater ferit, sic ferunt qui uolunt. Tecum filii inconsideratae pietatis queror. Validius patrem cecidisti quam iussit tyrannus iratus, iacenti ipsas cadaueris manus in me ingessisti. FVLVII SPARSI. Tales fuerunt ex quibus posset alter contemnere tyrannum, alter occidere. IULII BASSI. Compressas filii manus in os meum impegi, cadentem consolatus sum. PORTII LATRONIS. Cade, inquit, patrem dum ego negligens sum, occupauit se ex arce filius, hoc non est patri parcere, sed sibi. Dura filii, ad tyrannum tibi per patrem eundem est. Tenent ecce cruentum tyranni caput, nunc illas praecidite. BLANDI. Ut uidi tyrannicidam ex arce descendentem, nihil prius quam manus osculatus sum. POMPEI SYLONIS. Vtrum ex filiis meis probatis? alter se occidit, alter tyrannum. nemo ius habet in istas manus, meae sunt istae. Etiam cum tyranno seruirent, mihi paruere, ita mihi superstiti filio mori liceat, ut ego illum qui mori maluit, parricidam uocauit. ARELLII FVSCI PATRIS. Rogo uos per securitatem publicam, per modo restituta libertatis iactantiam, per contumaces liberosque ueſtros: nemo tam suppliciter audiuit me rogantem cum uapularem. Quam languide cadentis erant manus, non putares illas tyrannicidium posse facere: istae mihi salutaris porrexerunt cibos, istae potiones, nunquam tamen indulgentiores sensu manus, quam cum me caderent. VOTIENI MONTANI. Pereant, inquit, potius quam sint, qui tam fortiter loquantur. Vix inuentus est qui tyrannum occide-

occideret. Fili fortius, inquit, feri, ne nos colludere tyrannus intelligat: suspensas le uiter admouebat manus filius, simulabat ictus, pater gemitus. Si qua est fides, iratus filium extulit, quod me non ceciderat. Necessitas magnum humanę imbecillitatis patrociniū est. Hęc excusat Saguntinos, quamuis non ceciderint patres, sed occiderint, hęc excusat Romanos quos ad seruilem delectum Canensis ruina compulit, quę quicquid coegit, defendit. Ille quoque mihi pepercisset si uincus fuisset, ille me fratri relinquebat, hic tyranno. Etiamnum, inquit, in facie tua uulnera apparent? Fili nocet tibi quod tam cito occidisti tyrannum. MENTONIS. Quęritis quis hęc fecit uulnera? ille cuius cecidit me in funere manus. Ita mihi libero & uiuere contingat & mori, ita oculos meos filij manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior stetis. Ex altera parte. ARELLII FVSCI P. Tamdiu cecidit patrem donec placeret tyranno satelles. quid tu? Tu tyrannicidium facere non potes, nisi in parricidio exercueris manus? Pater, inquit, adest: malo, non enim tantum patrem, etiam patronum cecidisti. IULII BASSI. Quoniam eo scelerum peruenisti est, ut parricida pater adsit, non istius aduocatiōi adsum, defendit enim quamuis nocentem. Ecquid agnoscitis indulgentiam illius? Frater qui maluit perire quam patrem cadere, infelix causam suam cum fratre iungebat: exclamat iste, nihil illi mandauit, ego tibi & pro illo satisfaciam, ut ualidius, inquit, cederet. Pro Repub. inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare Reip. idem quod tyrannos? Pater, inquit, mihi adest. At mehercules frater non adestet. Habuisti, inquit, quod tyranno iactares. Frater maluit mori, quisquis cadendus erat, quamuis quisquis iste tradebatur. Tyrannum, inquit, occidi, at patrem quantum minus quam occidisti? POMPEII SYLONIS. Gaudeo in subfellijs istius esse patrem, quomodo enim aliter efficere potuissem, ut uulnera eius uideretis? Non multū refert mea ubi sit, ab hac parte crimen obijcitur, ab illa ostenditur. Grauior testis esse solet qui a reo surgit. Talis prorsus pater, quem nemo alius possit cadere, nisi amicus esse possit tyranni. Frater perijt, ne parricidium aut faceret aut uideret. In illa præcipitia non minus inquit fratrem fugit quam tyrannum. CORNELII HISPANI. Descendebat cruentus pater, uexato laceratoque corpore uix agnoscendus, putares duos fuisse qui caecidissent: fecit quod debebat qui patrem ceciderat, amicum occidit. CAESTII PII. Ego, inquit, cæsus sum, pœnam remitto. Mirarer nisi pro tam bono patre fuisset qui mori uellet. Dignus est quem inuitum uindicetis, quia apud uos tantum crudelēs patres uindicantur. Pater, inquit, iussit, ergo frater tuus impius fuit, qui patri non paruist. Si quando lente parebant satellites, aiebat tyrannus, non spēcatis quemadmodum patrem ceciderit. Qui patrem ceciderit, manus eius præcidantur, hanc legem moriens laudauit tyrannus. Nouissime inter filium & patrem tyrannus intercessit, an non quisquis patrem ceciderit puniatur. In lege, inquit, nihil excipitur, sed multa quamuis non excipiantur intelliguntur. Et scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa est, quædam uerò tam manifesta sunt, ut nullam cautionem desiderent. Quid legis interest, excipere, ne fraudi sit ei qui per insaniam patrem pulsauit, cum illi nō supplicio sed remedio opus sit. Quid opus est cauere lege, ne puniatur infans si pulsauerit patrem? quid opus est cauere, ne puniatur, si quis aut patrem sopitū, aut subita corporis grauitate collapsum excitauiť, cum illa non iniuria, sed medicina fuerit? Nondum de propria, sed de cõmmuni causa loquor. Si officiose quis cecidit patrem non pulsauit, puniri debet. DIVISIO. Hanc quæstionem in partes plures diuisit, an tutus sit qui tyranno iubente fecit. Cogitate quam multa tyrannus exegerit. Pro publica innocentia est, non licere hoc quoque tyrannis, ut nos faciant nocentes. Tyranno iubente fecit, miserius fuit ipso uapulante. Ille non dicitur sacrilegus qui deorum immortalium dona manibus suis tulit ad tyrannum, aut qui funestas tyranni imagines inter effigies deorum immortalium consecrauit. An tutus sit qui patre iubente fecit, non cecidit, sed paruist: & illud dixit in narrationibus, Strabat contumacia frater uultu, intellexit non posse cogi a tyranno. An tutus sit qui pro patria facit, an hic pro patria fecerit. Item an illo tunc tempore cogitationem tyrannicidij habuerit, & hoc animo ceciderit, ut aditum faceret sibi ad amicitia tyranni. MONTANVS & illam quæstionem ultimam fecit, An etiam si quid peccatum est, tanto merito redemptum sit? GALLIO illam quæstionem primam fecit. An ultio cæsi patris, nullius sit patris. Inuitum, inquit, me nemo uindicaret, si a quolibet alieno cæsus essem, & nollem agere iniuriarum, nemo nomine meo ageret: atqui nihil interest: pœna maior est eius qui cecidit, ius idem eius qui cæsus est. Contra ait omnibus actionem dari, non enim priuatam esse iniuriam, sed publicam: itaque nec taxatione defungi damnati, aut iniuriarum pœna, sed manus pendere: ad omnes partes pertinere hoc exemplum, ad omnes filios, & ad ipsam Rempub. tales esse qui fiant tyranni, certe qui tyrannorum amici. Et ultimas has fecit quæstiones. An si pio animo fecit non teneatur, an bono animo fecerit. Et in illa quæstione Latronis, an tutus est qui patre uolente fecerit, Nunc, inquit, fingis in filij patrociniū, sed tunc noluisť. Et adiecit, ne dixeris idem uoluisse patrem quod tyrannum. Quæritis utri paruist? Tyrannus illum amauit tanquam sibi paruisset. Pater, inquit, uoluit: ita tu nō tyranno tantum, sed patri parricidio dignus es. Cum descripsisset impium in fratrem, impium in patrem, adiecit, Tyrannum quoque tunc cum amare deberes, occidisti. COLLO. MONTANVS partē accusatoris declamauit, & hoc colore usus est: indulgentissimum fuisse in filios patrem, nimiam pietatem eius fuisse notam tyranno. Itaque illum qui quæretur pudicis dolorem ex impudicitia, cõtumacibus ex seruitute, pisisimo patri tormentum quæsisse ex filiorum impietate: & dixit illum animose loquentem, qui iussus est prior patrem cadere. Quid si non cecidero, inquit, quid facturus es? torquebis? occides? plus est quod imperas, quam quod minaris. Certamen erat in uno homine, utrum plus possit natura an tyrannus. Cæde, inquit, non cædo: uerbera, non seruo. Hęc fratre adiente. Et illud dixit cum promitteret amicitia tyrannus, magis premium extimuit tyrannici imperij, quam imperium. Et cum descripsisset cicatrices pulsati patris, Et forma est adhuc faciei, dixit, ab utroque cæsum putes. MONTANVS tamen aiebat, nihil posse melius dici, Ex hac parte tyrannus iubet, ex altera lex uetat, moreris si cecideris, morere ne cadas. CAESTIUS dixit, Tyrannus imperat ut patrem cadas, non est nouum, noluisť facere. Laudaturum me putas? ego uerò non laudo, alterius ista gloria est, tu fratrem imitatus es. A REGENTARIUS dixit, Tu patrem cecidisti, cum & legem nosses, & fratrem. MONTANVS dixit, Parricida esse uoluisť, uiolasti patris corpus, fratris beneficium. Ab altera, hoc colore omnes declamauerunt tanquam patre iubente fecisset. TRIARIUS dixit, In filij mei manus incurri. BASSVS IULIUS. Ego me filij mei manu cecidi. HATERIUS dixit, Ago gratias tyranno, quod alterum filium meum custodiri iussit, ne mori posset. CAESTIUS ait in narratione. Tyrannus iubet cedere, exposita tormenta sunt, quid faciat? moriatur inquit? hoc dicis, ne cadat patrem, occidat. FVSCVS ARELLIUS dixit, Complecti uolo istas manus optime de me etiam ante tyrannicidium meritas. GALLIO dixit, Viderit quantum sibi se putet debere Respub. ego plus me quam illam debere sibi iudico, difficilius est quod me iubente fecisti. MONTANVS VOTIENVS dixit in narratione, Si perseueras filij, fratrem sequar. Videris utrum patrem cedere malis an occidere. Hanc controuersiam & ab Iulio & a Sabino bene declamari meminimus, cum describeret tyrannum occisum, & cum ingenti gloria ex arce deductum. O te parricidam, nisi post tyrannicidium quoque intelligas, quanto melius frater tuus beneficium perierit quam tu occideris. Illud non probaui, quod multa in re seuera tentauit false dicere. Erat autem urbanissimus homo, ut uobis sæpe narraui, ut quicquid illi in eloquentia deerat, urbanitate pensaret. Meminimus cum illū Syriacus Vallius homo disertus accusaret, & uideret latinū Calumniam testem circa coronam iudicij obuersari, & toties occurrere eunti Syriaco, & querere, quid haberet spei, deinde post iudicium, cum Syriacus gratias illi ageret, quod tantam curam sui egisset, At mehercules, inquit, timebam, ne uno rhotore plus haberemus: & testis productus cum interrogatus esset, an accepisset a patre sebertia, dixit quod accepisset, an haberet, negauit. Deinde interrogatus an Calum-

habuerit, & hoc animo ceciderit, ut aditum faceret sibi ad amicitia tyranni. MONTANVS & illam quæstionem ultimam fecit, An etiam si quid peccatum est, tanto merito redemptum sit? GALLIO illam quæstionem primam fecit. An ultio cæsi patris, nullius sit patris. Inuitum, inquit, me nemo uindicaret, si a quolibet alieno cæsus essem, & nollem agere iniuriarum, nemo nomine meo ageret: atqui nihil interest: pœna maior est eius qui cecidit, ius idem eius qui cæsus est. Contra ait omnibus actionem dari, non enim priuatam esse iniuriam, sed publicam: itaque nec taxatione defungi damnati, aut iniuriarum pœna, sed manus pendere: ad omnes partes pertinere hoc exemplum, ad omnes filios, & ad ipsam Rempub. tales esse qui fiant tyranni, certe qui tyrannorum amici. Et ultimas has fecit quæstiones. An si pio animo fecit non teneatur, an bono animo fecerit. Et in illa quæstione Latronis, an tutus est qui patre uolente fecerit, Nunc, inquit, fingis in filij patrociniū, sed tunc noluisť. Et adiecit, ne dixeris idem uoluisse patrem quod tyrannum. Quæritis utri paruist? Tyrannus illum amauit tanquam sibi paruisset. Pater, inquit, uoluit: ita tu nō tyranno tantum, sed patri parricidio dignus es. Cum descripsisset impium in fratrem, impium in patrem, adiecit, Tyrannum quoque tunc cum amare deberes, occidisti. COLLO. MONTANVS partē accusatoris declamauit, & hoc colore usus est: indulgentissimum fuisse in filios patrem, nimiam pietatem eius fuisse notam tyranno. Itaque illum qui quæretur pudicis dolorem ex impudicitia, cõtumacibus ex seruitute, pisisimo patri tormentum quæsisse ex filiorum impietate: & dixit illum animose loquentem, qui iussus est prior patrem cadere. Quid si non cecidero, inquit, quid facturus es? torquebis? occides? plus est quod imperas, quam quod minaris. Certamen erat in uno homine, utrum plus possit natura an tyrannus. Cæde, inquit, non cædo: uerbera, non seruo. Hęc fratre adiente. Et illud dixit cum promitteret amicitia tyrannus, magis premium extimuit tyrannici imperij, quam imperium. Et cum descripsisset cicatrices pulsati patris, Et forma est adhuc faciei, dixit, ab utroque cæsum putes. MONTANVS tamen aiebat, nihil posse melius dici, Ex hac parte tyrannus iubet, ex altera lex uetat, moreris si cecideris, morere ne cadas. CAESTIUS dixit, Tyrannus imperat ut patrem cadas, non est nouum, noluisť facere. Laudaturum me putas? ego uerò non laudo, alterius ista gloria est, tu fratrem imitatus es. A REGENTARIUS dixit, Tu patrem cecidisti, cum & legem nosses, & fratrem. MONTANVS dixit, Parricida esse uoluisť, uiolasti patris corpus, fratris beneficium. Ab altera, hoc colore omnes declamauerunt tanquam patre iubente fecisset. TRIARIUS dixit, In filij mei manus incurri. BASSVS IULIUS. Ego me filij mei manu cecidi. HATERIUS dixit, Ago gratias tyranno, quod alterum filium meum custodiri iussit, ne mori posset. CAESTIUS ait in narratione. Tyrannus iubet cedere, exposita tormenta sunt, quid faciat? moriatur inquit? hoc dicis, ne cadat patrem, occidat. FVSCVS ARELLIUS dixit, Complecti uolo istas manus optime de me etiam ante tyrannicidium meritas. GALLIO dixit, Viderit quantum sibi se putet debere Respub. ego plus me quam illam debere sibi iudico, difficilius est quod me iubente fecisti. MONTANVS VOTIENVS dixit in narratione, Si perseueras filij, fratrem sequar. Videris utrum patrem cedere malis an occidere. Hanc controuersiam & ab Iulio & a Sabino bene declamari meminimus, cum describeret tyrannum occisum, & cum ingenti gloria ex arce deductum. O te parricidam, nisi post tyrannicidium quoque intelligas, quanto melius frater tuus beneficium perierit quam tu occideris. Illud non probaui, quod multa in re seuera tentauit false dicere. Erat autem urbanissimus homo, ut uobis sæpe narraui, ut quicquid illi in eloquentia deerat, urbanitate pensaret. Meminimus cum illū Syriacus Vallius homo disertus accusaret, & uideret latinū Calumniam testem circa coronam iudicij obuersari, & toties occurrere eunti Syriaco, & querere, quid haberet spei, deinde post iudicium, cum Syriacus gratias illi ageret, quod tantam curam sui egisset, At mehercules, inquit, timebam, ne uno rhotore plus haberemus: & testis productus cum interrogatus esset, an accepisset a patre sebertia, dixit quod accepisset, an haberet, negauit. Deinde interrogatus an Calum-

Calumniam haberet, Ipse, inquit, negligentiam meam nosti, an habeam nescio, accepisse me scio: & in Domitium nobilissimum uirum in consulatu cum thermas prospicientis uiam sacram adificasset, cœpisset deinde rhetores circumire & declamare. Ego, inquit, sciebam hoc te facturum, & matri tuæ quarenti de tua desidia dixeram

Duas eius urbanas res praterire nō possum, secutus erat in prouinciam Cretam Occium Flamā proconsulem, Græci cœperunt in theatro postulare, ut Sabinus maximum magistratū gereret. Mos autem est barbaram capillumq; magistratui Cretensium summittere. Surrexit Sabinus & silentiū fecit, deinde ait, hunc magistratum ego Romæ bis gessi, bis causam dixerat. Græci non bene intellexerunt, sed bene interpretati à Cæsare petebant, ut honorem Sabinus & tertio gereret. Postea deinde offendit illos tota comitū cohors, oppressi sunt in templo ab omni multitudine quæ postulabat, ut Romam Sabinus cum Turdo proficisceretur. Erat inter infames maxime & inuisos homines Turdus. Cum Turdus promitteret iturum se, ut inde posset exire, Sabinus silentio facto, ait, Ego ad Cæsarem non sum iturus cum mattea. Postea hoc Sabino cum causam diceret obiectū est. Multa illum diserte dixisse memini, cum introductus esset ex carcere in senatum postulaturus, ut diariam acciperet, tunc dixit de fame questus, nihil onerosum à uobis peto, sed ut me aut mori uelitis aut uiuere: atq; illud dixit, Nolite, inquit, superbe audire hominem calamitosum. Sape qui misereri potuit, misericordiam rogat. Et cum dixisset Senianus locupletes in carcere esse, homo, inquit, adhuc indem natus, ut possim uiuere, parricidas panem rogo. Cum mouisset homines & flebili oratione & disertâ, edijt tamē ad sales, rogauit ut in Latumias transferretur, ne, inquit, quenquam uestrum decipiat nomen ipsum Latumiae, minime lauta res est: hoc retuli ut & ipsum hominem ex aliqua parte nossitis, & illud sciretis quàm difficile est, naturam suam effugere. Quomodo posset ab illo obtineri ne in declamationibus iocaretur qui iocatur in miseris ac periculis suis, in quibus iocari eum nō debuisse quis nescit? potuisse, quis credit? **M V R R H E D I V S** non degenerauit in hac controuersia, nam colorem stultissimum induxit. Voluit, inquit, & hic fratris sequi exemplum, dum retineo, dum luctor, dum iuctor, uisus est patrem cecidisse. Vnum ex his quos audiui declamantes scio **M E N T O N E M** usum non patrono patre, sed aduocato, ipsum tyrannicidam induxit dicentem, & colore usus est. Non iustum se à patre, quia aiebat incredibile omnibus uideri patrem coram tyranno cedi se iussisse, sed in ijs esse tyrannicidæ consilium, ut per hoc ad amicitiam perueniret, per amicitiam ad tyrannicidium. Hæc eius sententia laudata est, cum describeret se patri manus afferentem. Nihil in toto tyrannicidio difficilius feci. Illud dixit, iam tum factum esset tyrannicidium, si me frater non reliquisset. Et illud dixit, Vos ego tunc respexi templâ, leges, Respubl. nam si me tantum spectassem, facile tyrannum effugissem, illâ, quâ frater effugerat.

Prius ab auo raptus nouerca. Controuersia v.

A C T I O. De ui sit actio. **T H E M A.** Quidam duos filios sub nouerca amisit, dubia crudelitatis & ueneni ligna infecuta sunt. Tertium filium maternus auus rapuit, qui ad uisendos agros non fuerit admissus: quarenti per præconem, dixit apud se esse, accusatur de ui. **C O N T R A A V V M. I V N I I G A L L I O N I S.** Violentus & impotens senex hominem liberum è sinu meo rapuit, quod seruare tibi difficile est, auo dona, Quoties miserum me puer audies? nouerca, quis est? fugitiue reductus es. Habui filiam, quamuis iste unus filius super sit, forundam. Quàm indulgenter puerperia diuisit, natus est filius, dixit, filius hic meus est: natus est alter, dixit, hic matris est: natus est tertius, dixit, hic auus est. Cum quæreret filium, erant qui suaderent & dicerent, tace, meruit excludi. **C A E S T I I P I I.** Quam causam rapiendi habebat impotens senex, nunquid fratres eius occideram? Ignoscite mihi si tantum filia meæ mandata narro, hanc solam ex meis morientem uidi, habui filiam, de omnibus meis habui dicendum. **A L T E R A P A R S.** ἡ ἀγλαῖα. Habitu uagabatur lugubri sordidaq; prætexta, omnes illius miserebantur, quosdam etiam dicentis audiui, quidam iste puer matrem

matrem non habet, patrem non habet, auum non habet? **A R E L L I I F V S C I P A T R I S.** Tres filios filia meæ debes, unum mihi, sine apud me nutria tur. Quid times ne admittare cum ueneris? exposuisse hæcenus iuget. Iam nunc fortuna, aut nouerca narranda est, ut uidit me, hæsit complexibus meis, puerum osculabar miser, interrogabam de fratribus, dum interrogo, dū fleo, per ueneram domū, Rogo ne hoc causam meā peiorem fecerit, quod ille quem rapui unicus erat. **V O T I E N I M O N T A N I.** Mittis præconem, adijce illi omnia insignia, hic puer matrem perdidit, fratres amisit, nouercam habet. Affirmo tibi non indicabit quisquis fuerit, erras & uehemēter erras, filios quos perdidisti, non quæris, quæris quem non perdidisti, Vtra tandem iustior querela est? pater ab auo unum repetit, auus duos à patre. **V I B I I R V F F L.** Raptor ille & impotens, dum moriuntur nepotes mei, ad ianuam stetit, plus habeo, quod auo, quàm quod reo timendum sit. **F V L U I I S P A R S I.** Vnus perit, alter perit, toties fortunam accusas, nunquam nouercam. Facinus indignum m. puer ad supplicium indicari à patre quæritur. Ad agrotantem nepotem ueni, nō sum admissus, hæc uis uera fuit. **A R G E N T A R I I.** Pater quos concisos habuit nescio, domi non fui, amissa filia uolui aliquem adoptare ex nepotibus, sed aiebam, qui d necesse est? quoties uidere uolam in domum ueniam, quoties uolam in domum abducam, agamus tanquam affines. Tres habes filios, diuidamus, & uide quàm non improbam diuisionem desiderem, ex tribus unū posco. Vtinā omnes quos perdidit, quæreret. **B L A N D I.** Cum tradere uellem puerum, nescio quis exclamauit, puer nunc peristi, nihil uobis subtraham? quidni? præconi omnia indicaui. **M E N T O N I S.** Rapui nepotē habeo, redderem, si pater quæreret. **D I U I S I O. M O N T A N V S V O T I E N V S** in has quæstiones diuisit, an in re uis sit, nulla, inquit, uis est, quæ arma, quæ pugnam, quæ uulnera non habet. Volo mihi describi comitatum istius tumultus, que turba est? unus puer & unus senex. Rapuisti, inquit, filium meum, imò nepotem suum sustulisti, imò uenientem non potuit excludere. An si pro illo fuit, fieri uim quæ facta dicitur, non teneatur qui fecit? Vis iniuriosa damnatur, solet enim esse & salutaris. Cum latrones aliquid obsiderent, si perfodissem uillam armata manu, cōiugē, liberos eius rapuisset, accusari possem. Quod uiuit puer beneficium meum est. Et medici alligant, & corporibus nostris, ut medeantur uim afferunt. An pro illo fuerit rapi. Hoc loco accusatio nouercæ, & insectatio patris tā patienter suos perdentis. **G A L L I O** & illam quæstionem fecit, & prius sumendam quæstionē putauit ex persona quàm ex re. An cum auo nepotis nomine agi possit? Non magis, inquit, quàm pro patre filij nomine, non magis quàm cum matre. Habet sua iura natura, & hoc inter auum patremq; interest, quod a uo suos seruare licet, patri etiam occidere. Non potes, inquit, sic mecum agere tanquam cum alieno, ut dicas, quid tibi cum illo qui est interesti filius? tuus hæres futurus sit, quem dementem alligaturus es: quædam iura nō lege, sed natura nobis attributa. Si nepotem suum auus peccantem aliquid, & inter lasciuos iocos petulantius lasciuientem feriret, num iniuriarum quisquam cum illo ageret? Et ultimam illam **G A L L I O** fecit, cum tractasset illa, licet mihi ut prolium facere, deinde huic profuit. An auo ignoscendum sit cum pronepote, affectu latus, fecerit. Hoc loco tractauit quàm indignum esset damnari illum ob hoc. **L A T R O** duas ultimas quæstiones aliter posuit, & plus complexus est. Etiam si uim fecit, an tamen damnari non possit, si bono animo fecerit? ait enim & de animo fieri controuersiam auo, & dicere patrem, non ut nepotem seruaret fecit, sed ut infamaret uxorem meam, tanquam ueneficam, me tanquam ueneficæ emancipatum, cui male liberi sui committerentur. **C O L O R.** Colore ergo hoc Latio eodem usus est pro patre, ut diceret ne uirtu quidem uxore bene sibi cum focero conuenisse, suas uero profellas inimicitias illum ge fuisse secum, languente uero genero illum uenisse, cum cōuitio, cum uociferatione, nefaria & dicentem & auspicantem: auctores habere amicos se, ne admitteret hominem, non ad officium nepotum, sed ad inuidiam & contumeliam generi uenientem, qui ad sanos nepotes nūquam dignatus esset accedere: medicos uero suauis se ne ueniret, & puerum confunderet & impleret suspicionibus.

SYLONIS POMPEI color fuit, ut Latroni uidebatur, qui controuersia repugnaret: dixit enim uenisse autem ad imbecillum puerum, ad agros non semper proximos admittere, utique ad eos qui grauius agrotant, saepe & patrem non admissum. Sic auo quoque in tempestiue uenienti dictum, nunc non potes, statim cum conuictio abesse, in altero idem fecisse. LATRO aiebat hunc colorem optimum esse, si recitasset, se recipi non posse: quia ponatur, non est admissus, sub hoc themate intelligere nos, non hoc illi dictum, nunc non potes, sed ex toto non potes. GALLIO utrunque miscuit, & hoc colore, qui uideri non potest alioquin thema euertere, parcius usus est. Dictum est inquit, illi quiescit puer, paulum commorare, medici uetuerunt quaequam admitti: scitis solere dicere illos, nec si pater uenerit: protinus iste clamare coepit, testor me non admitti, & tantum non tabellis signatis denunciare. Auum distuleram, accusatorem exclusi. Iterum, inquit, uenit cum conuictio, iam unum occidisti, alterum occidisti. Nihil est miserius, quam ubi alicui ex miseria sua inuidia queritur. Non est admissus, cum diceret se nepotem suum, non uidere uelle, sed inspicere. Sic egit. Veni non ut istum accusarem, sed ut me defenderem. GALLIO hoc colore usus est. Non admissum auum, quia dictum erat mihi, hoc illum animo uenire, ut raperet. Ex altera parte colore hunc CAESTIUS introduxit, Timuisse se de puero: frustra inquit, duos occiderat nouerca, & ait, uellem ad uos nocentior uenirem reus, uellem tres raperem. ARGENTARIUS hoc colore usus. Rogatum a puero auum: negabat, inquit, posse se uiuere si in illa relinqueretur domo. HISPANUS hoc colore usus est, affectu esse ablatum. Sustuli, inquit nepotem meum, non potui, inquit, faciri osculis, non potui ab illo tam cito distrahi, nolite mirari, post longum tempus illum uideram. ALBUTIUS hoc colore usus est, ut diceret, Noluisse illum in tam infausta domo educari, ex qua duo iam fratres elati essent, ei qui postea decessit inter causas moriendi casum fratris fuisse. Et seruauit hunc colorem, ne quid in nouercam, ne quid in patrem diceret: aiebat iustissimum futurum auum, si tantum se defendere uoluisse. quid ergo? quare rapuisti? amabam, huic maxime ab initio animum meum addixeram. In domo uestra nihil praeter ipsam domum timui. Si apud me duo decessissent, ex domo mea illum transtulisset. MARCELLUM MARTIUM aiebat sic narrasse, puer me secutus est: non criminor uobis illum, quicquid est potius quam illius periculo fiat, ego rapui. Vbi est, inquit. Viuit, saluus est, ueniet cum uoles aspicere: redde, inquit, patri suo, ego asper, age, monstrabo tui, quis ante me tibi filios abstulerit. VARIUS GEMINUS eundem sensum dixit. Quae est ista autoritas praeposteram, quaerere duos, a tertio incipis. MONTANUS VOTIENSIS, homo rarissimi etiam si non emendatissimi ingenii, uisum fuit quod in orationibus non cuitabat, in scholasticis quoque euitare non potuit: sed in orationibus, quia laxior est materia, minus earundem rerum annotatur iteratio. In scholasticis eadem sunt quae dicuntur, quia pauca sunt, notantur. Memini illum pro Galla, non nisi apud centum uiros tyrocinium ponere. Ex uncia haeres erat patris sui Galla, obijciebatur illi ueneficium, dixit rem disertissimam & omnibus seculis duraturam, qua nescio, an quicquam melius in eo genere caufarum dictum. Vnciam nec filiae deberi, nec ueneficam. Non fuit contentus, adiecit, In paternis tabulis filiae locus, aut suus debetur, aut nullus, etiam nunc adiecit, Relinquis nocenti nimium, innocenti parum. Ne sic quidem fatiare se potuit, adiecit, Non potest filia tam anguste paternis tabulis adherere, quas aut totas possidere debet, aut totas perdere: & plura multa quae memoria non repeto. Ex eis quaedam in oratione contulit, & alia plura quam dixerat adiecit, nihil non ex eis bellum est, si solum sit, nihil non rursus ex eis alteri obstat. Idem in hac declamatione fecisse eum memini. Erras pater, inquit, & uehementer erras, quos perdidisti non quaeris, quae quaeris non perdidisti. Deinde, puer iste inuenit perit. Deinde, quisquis puero fauet, ne inueniatur optet. Deinde, puer nisi auum sequitur, fratres secutus est. De sine quaerere, quem si inuenieris, sic perdes, ut inuenire non possis. Et deinde, rapuit istum auus, ne raperet nouerca. Et deinde, unum tantum pater ex liberis suis quaerit qui saluus est. GLYCON hunc sensum semel dixit, sed genere corrupto.

Habet

Habet hoc MONTANUS uisum, sententias suas repetendo corrumpit, dum non est contentus, unam rem semel bene dicere, efficit, ne bene dixerit: & propter hoc & alia quibus orator potest poetae similis uideri, solebat Scaurus Montanum inter oratores Ouidium uocare. Nam & Ouidius nescit quod bene cessit relinquere. Non multa referam quae Montaniana Scaurus notabat. Vno hoc contentus ero. Cum Polyxene esset abducta, ut ad tumulum Achillis immolaretur, Hecuba dixit. Cinis ipse sepulti In genus hoc pugnata: poterat hoc contentus esse, adiecit, tumulo quoque sensimus hostem. Nec hoc contentus, adiecit. Aeacidam fecunda fui, aiebat autem Scaurus rem ueram, non minus magnam uirtutem esse, scire desinere, quam scire dicere.

FILIA CONSCIA IN VENENO PRIVIGNI. CONTRO. VI.

LEX. Venefica torqueatur, donec conscios dicat. THEMA. Quidam mortua uxor ex qua filium habebat, duxit uxorem, & ex ea filiam sustulit: decessit adulescens, accusauit maritus nouercam ueneficij: damanata cum torqueretur dixit sibi consciam filiam esse: petitur ad supplicium puella, pater defendit. PRO FILIA. CAESTII PILI. Non est quod putetis has lachrymas filiae esse, aut me patrem. Non prodesse tibi puella ne hoc quidem, quod te frater amauit, nisi mater odisset: hoc me odisti nouerca, quod scisti consciam me, eligi poena. Dixit ante actam eius uitam excutiamus. FVLVII SPARSI. Nefaria mulier filiae quoque nouerca, ne mori quidem potuit, nisi & occideret. Inter gladiatores uictoris quoque conditio pessima est cum moriente pugnat. Nullum magis aduersarius timeas, quam qui uiuere non potest, occidere potest. VIBII GALLI. Concitatissima in mortem rabies est, desperatione ultima in furorē animus impellitur. Quaedam ferarum tela omnia commorant, & ad mortis autorem per uulnera sua ruunt. Abscissa missio ne gladiator quem armatus fugerat, nudus insequitur. Praecipitati non quod impulit tantum trahunt, sed quod occurrit, & naturalis quodam deploratae mentis affectu morientibus gratissimum est commori. VOTIENI MONTANI. Dum filium uindico, ubi grauissime mihi nocere possit ostendit. Veneficium simile est mendacio. Si incredibile esse in sorore paricidium creditis, non timeo, ne quis hoc in sorore credat, quod ego uix probaui in nouerca. Natam mihi filiam quasi futuram pacis oblidem sustuli, aiebam dum matris meminisset, obliuiscetur nouerca, at illa dum nouerca meminisset, matris oblita est. Filia, inquit, mihi conscia est, post hanc uocem remissa putares tormenta, similis facta torquenti est: soror fratri uenenum dedit, quam diu luctati sumus, ut crederetur nouerca priuigno dedit. Nouerca quod uolueras consecuta es, damnae istam poenitet. ARGENTARIUS. Facio rem iudices, non nouam, liberos meos a nouerca uindico. Peto ne, quia filium uindicaui, filiam perdam: nisi succurritis, nouerca uicit, ego uictus sum. Duxi nescio peiorem uxorem an nouercam, hoc mihi charior est quod tam inuisa matri fuit. CORNELII HISPANI. Si conscia esset neminem expectare, scitis quemadmodum ueneficam oderim, instabam tormentis, aiebam morere peius quam odisti. Non satis mihi ardere ignes uidebantur, non satis insidere uerbera, dixi, si quid adiacere tormentis tuis possum, puto iubebo filiam afferri. Vocet huc aliquis matrem, quid expauiisti puella? quod ad sinus meos refugisti? quod extimuiisti tamquam nouercam? MARYLLI. Ne inter supplicia quidem desisti occidere, & hanc quisquam putet non potuisse uenenum sine conscia dare puella: quae occidisse fratrem dicitur, quid ante peccauit? Nouerca quoque non ante occidit priuignum quam filiam, & bonae spei est. quaeritis argumentum? matri suae non placet. ARELLII FVSCI, etiam cineribus tuis infesta est nouerca, quod unum potest persequitur sororem tuam. Quid adhuc potest nosse nisi fratrem? Prosit illi apud uos quod illam pater laudat, & prosit quod talis mater accusat. MENTONIS. Non miseris huius, miserior est quam frater, ille habuit sine dubio nouercam torqueri. Consecuta es mulier quod uoluit, solus omnium magis sensi, cum nouercam perdidisti. PORTII LATRONIS. Habui filium tam bonum, ut illum amare posset etiam nouerca, nisi in eam incidisset quae possit etiam filiam odisse. Haec mea scelera reciderunt

H h a ut patri/

ut parricidium puellare sit, ita si magnitudinem rei non intelligit, nō est idonea parricidio. Sed uenefica, inquit, filia est. Si parentes inspicuntur, cur non potius patri uideatur similis cui placet, quam matri cui displicet? Denique non recusio quo minus in illa uel matris exigatur imitatio, illa cum huius ætatis erat, nec nouerca erat nec uenefica. ALVTII SYLII, duxi uxorem nullis adhuc inquinatam fabulis, nec miror innocentē tunc fuisse, adhuc puella erat. BLANDI. Vi scelerata sit, nepe matri suæ similis est, ante ueneficium oportet faciat, quam parricidium. Filia, inquit, conscia est. Dñj te perdant, etiam cum torqueris occidisti. Seruus tortus Catonem conscium furti dixit, quid agitis? utrum plus creditis tormentis an Catonis? BVTEONIS. Si conscius à te puella quæretur, nominato patrem. Quod nouerca tam sero, puella tam cito. Filia, inquit, conscia est. Male pereas, at ego te putabam unius nouercam. TRIARI. Filia, inquit, tua conscia est. Videbatur sibi post hanc uocem uicisse. Amissum fratrem fleuit in funere, totius populi habitum lachrymis suis expressit, itaq; illam nouerca peius perire uoluit quam priuignum. Filia, inquit, conscia est. Hoc ultimum fuit nouercæ ueneficium. Q. HATERII. Succurrite quæso ne cum torta sit quæ filium meum occiderat, filiam etiam dum torquetur occiderit. Liberos semper effero, unius mulieris aut mendacio, aut ueneno. Non flet quam tum reæ fatis est, quemadmodum illi extorquebo lachrymas? afferte mihi imaginē fratris, uideo subito desiderio fletus concitatos, nunquid talem uultum cum mater torqueretur habuit? PARÆ ALTERA. TRIARI. Si odissemus te, pateremur cū eiusmodi filia uiuere? Quarundam ferarum catuli cum rabie nascuntur, uenena statim à radicibus pestifera sunt. Quantum illi ad scelera ætas adiciet, quod illam nouerca peperit. Quid illa quæ fratrem in moram patri sequenti sparsit? Habemus exemplum, quod & forori conueniat & uirgini. DIVISIO. CAESTIUS in duas partes coniecturam diuisit. Et primū quæsiuit, an conscia illi opus fuerit: deinde si opus fuit, an hanc habuerit. Non seruauit autem modum. Nam & illum locum diu tractauit, non posse sororem in morte fratris impelli. Et iterum tam puellam uoluit uideri, ut nulli esset idonea ministerio. Itaq; elegantissime deridebat MONTANVS VOTIENS in hac controuersia ineptias rhetorum, quod sic declamarent, tanquā hæc quæ nominata est infans esset, nec intelligerent si tales essent, ne futurā quidē ream. Itaque hoc debemus, inquit, proponere nobis puellam eius ætatis, in qua torra, credibile scelus illud quidem, sed intollerabile esse aiebat. Induxerat Cæstius matrem dicentem filia, da fratri uenenum. TRIARIUS multo rem magis ineptam, quia non inuenit illam, sed concupiuit, nam excessus sententiā traxit. Induxerat nouercam dicentem, da fratri uenenum. Fecit illam respondentem, Mater & mihi da. quid enim est tam absurdum, quam matrem sic locutam cum puella? da fratri uenenum. Non ferebant nec illam Triarij sententiā, qua aliter HATERIUS usus est, cum ad epilogum peruenisset, hoc loco debebat reus flere, non flet puella, inueniat quemadmodum fleat aliquis, hoc est imaginem fratris. Illa enim si tã puella est ut dicat, mater quid est uenenum, non potest tantæ pietatis esse, ut eam imago fratris in lachrymas concitet. Tantus autem error est in omnibus studijs maxime in eloquentia, cuius regula incerta est, ut uitia quidam sua & intelligant & ament. CAESTIUS pueriliter se dixisse intelligebat. Mater quid est uenenum? Deridebat enim Murrhedium, qui hanc sententiā imitatus est in epilogo, cum alloqui cœpisset puellam & diceret, Compone te in periclitantium habitum, profunde lachrymas, manus ad genua demitte, rea es: fecerat respondentem puellam, Pater quid est rea? Et aiebat Cæstius, quod si ad deridendum me dixit, homo uenustus fuit. Et ego nunc scio, me ineptam sententiā dicere. Multa autem dico non quia mihi placet, sed quia audientibus placitura sunt. Et illud RVFFI VIBII tolerabilius aiebat esse, sed & ipsum aliqua obiurgatione dignum: dixerat in epilogo, Nutrix ream tolle, illud in Haterio qui & promisit oratorem & præstitit, negabat se perferre quod dixerat, Hæc rea non mittenda in exilium, sed ferenda est. Cum sciret, inquit, in exilium exportandos locari solere, quid enim intelligi uult hac sententiā, nisi ex toto puellam

puellam ambulare non posse usq; in exilium? Verum est, sed nec mater eius potuisset. SYLO à parte patris comparisonem fecit inter se matris & filia, totam hac figuram declamauit. Non sum, inquit, uobis diciturus qualis debeat esse uenefica, operam si cœpero describere, debere esse ætate prouectam, usu exercitatum, inuisam uiro, quæ possit etiam filiam occidere. Superuacuum est uti pluribus uerbis, in hac ipsa causa habemus ueneficæ exemplar, comparemus inter se duas reas: nec est quod queratis aliquem, qui cognitionem uestram per omnes comparisonis partem ducat. Ego uobis dicam, quomodo illam accusauerim. Ego illi obieci ante actam uitam, uos illi potestis obijcere. Et sic omnia circumijit, & comparando defendit illam quæstiunculam, quæ in prima parte tractata erat à quibusdam. Non illi utique fuisse opus & conscia, sic transcurrit, aiebat, inquit, tota actione rea hæc, quam consciam habueram, ego negabam illi opus fuisse, aiebam, in eadem domo eras, uenenum notum erat, nouercæ occasio facilis conuenienti, non eras suspecta, nemo te timebat propter sororem. Ex altera parte hoc usus est colore. Nouercam uideo uenenum dedisse, ut filia sola hæres esset, eandem illi & consciam fuisse ueneficæ & causam. Omnes declamatores aiebat uoluisse aliquid noui dicere, eo loco quo nominabat nouerca filiam consciam, dixit, inquit HYBREAS.

Hanc sententiā FVSCVS ARELIUS cum esset ex Asia non casu dixit, sed transtulit ad uerbum quidem. Quid ergo, inquit, mentita est de filia sua, imò de mea? Modestius hanc sententiā uertit HATERIUS. quid ergo, mentita est, quæ nihil lametabatur de accusatoris sui filia? CAESTIUS dixit. Nominauit priuigni sui sororem. ALVTIUS dixit, quid habuit quod dubitaret, an parceret filia eius à quo occidebatur, sorori eius quem occiderat. TRIARIUS dixit. Quid ergo mater mentita est? tolle matris nomen, post damnationem nouerca est. BLANDVS dixit. Nominabo istam quæ patri affuit, istam quæ mortuo fratre ac matre non fleuit. SYLO POMPEIUS dixit. Filia, inquit, mihi conscia est, post hoc eundem uultum eius notauit, quem uideram moriente priuigno. MONTANVS VOTIENS Martellum Martium amicum suum cuius frequenter mentionem in scriptis suis facit, tanquam hominis disertis, aiebat hanc dixisse sententiā. Inuenit quomodo damnata accusaret, moriens occideret, torta torqueret: non est hoc indicium, sed alterum nouercæ ueneficium. Latro dixerat, cum descripsisset tormenta, instabam super caput nō accusator, sed tortor, ipse ignes subiiciebam, ipse ad intendendum eculeum manus admouebam. Ego nō bibam sanguinem istius, non eruam oculos: filium mihi eripuit, nisi citius illam oppressissem & filiam abstulisset. TRIARIUS dixit, cum accusarem, obieci ueneficium. In ultima parte inter preces meas excitauit puellam ad ultionem fratris sui. Hæc res maxime iudices mouit, hæc maxime nouercam offendit. ALVTIUS dixit. Postquam nominauit filiam ad me respexit, uidelicet ut sciret, an satis torquisset. NICESES egregie dixit in eodem loco.

MONTANVS cum diceret illum locum, quamuis sceleratos parentes, uelle tamen innocentes liberos esse suos, dixit. Potest ista filiam ueneficam fingere, si potest facere, difficilior est filios inquinare quam perdere: & illud, fauete seculo iudices, cum ingentia scelera ferat, ne etiam immatura tulerit, fauete, nullum scelus commissum sit, nisi quod solet, fauete ut potius non deserit nouerca parricidium facere quam soror cœperit: damnare illum potui, effugere non potui. Sero fecisti nouerca. Si hoc ante dixisses, potuisti prauaricationem pacisci, recte cum damnareris animosa eras, recte nihil potes facere: si qua fides, accusator insidias reatimui, nusquam à sinu meo dimissi puellam, ipse omnes prægustauit cibos. O incauta futuri mortalitas. Postquam ad tortorem perduxit nouercam, timere de filia desij. COLOR. Omnes illo colore usi sunt, Nominatam à nouerca filiam in dolorem patris. GALLIO plura dixit. Fortasse, inquit, hanc nominauit, ut ueros conscios cæaret, fortasse ut quia acerrime instabat accusator, hoc metu territus finem tormentis imponeret, fortasse in dolore tormento

rum stupefacta nesciuit quid loqueretur. Nouissime dixit, fortasse in hoc, ut quæ pænas ueneficij dabat, accusationis exigeret. Illum sensum adiecit. Ex meis hoc affectibus aestimo, cum tum ira, tum odio furerem, circumspiciebam omnes ultionis uias, oblitus innocentiae, si proprios habuisset liberos nouerca occidisset. In hanc ipsam quoties impetum facere uoluissim, propter hoc à me tuta erat, quod à matre non erat.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER X.
PROOEMIUM.

Quod ultra mihi molesti sitis, non est. Interrogate, si qua uultis. Si nite me ab istis iuuenilibus studijs ad senectutem meam reuerti. Fateor uobis, iam res est tædio. Primo libenter assilui, uelut optimam uitæ meae partem mihi reducturus, deinde iam pudet, tanquam diu non feriam rem agam. Scholastica studia leuiter tractata delectat, cõtractata & propius admota, fastidio sunt. Sinite ergo me semel, exhaurite memoriam meam, & dimittite uel ad actum iureiurando, quod ferme dixisse memini me quæ sciuī, quæq; audiui, quæque ad hanc rem pertinere iudicauī. Pertinere autem ad rem non puto, quomodo Lucius Magius gener T. Liuij declamauerit, quamuis aliquo tempore suum populum habuit, cum illum homines non in ipsius honorem laudarent, sed in soceri ferrēt, quomodo L. Asprenas aut Quintilianus senex declamauerit, transeo istos quorum fama cum ipsis extincta est. De Scauro si me interrogatis, cum illum mecum audieritis, iniqui estis. Non noui quenquam, cuius ingenio P. R. pertinacius ignouerit. Dicebat negligenter in ipsis subsellijs, saepe dum amicitur dicebat: & deinde litiganti similior quam agenti, cupiebat euocare aliquam uocem aduersariorum, & in altercatione uires suas nouerat: nihil erat illo uenustius, nihil paratius, genus dicendi antiquum uerborum quoque non uulgarium grauitas, ipse cultus habitusque corporis, mire ad autoritatem oratoriam aptatus. Sed ex his omnibus scire posses non quantum orator em præstaret Scaurus, sed quantum desereret. Pleraque actiones malæ, in omnibus tamen aliquod magni neglectique ingenij uestigium extabat, raro aliqua actio bona, sed quam fortunæ imputares. Sed illum longa imò perpetua deuidia eò perduxerat, ut nihil curare uellet, & nihil posset. Orationes septem edidit, quæ deinde senatusconsulto combustæ sunt. Bene cum illis ignis egerat. Sed extant libelli, qui cum fama eius & pugnant, multo quæ solutio re ipsi actionibus. Illas enim cum destituerit & cura, labor adiuuabat, huiusmodi minus habent, negligentia non minus. Declamantem audiuimus, nouissime quidem lepide ita, ut quod difficillimum erat sibi displiceret. De Labieno interrogatis. Declamauit non quidem populo, sed egregie. Non mittebat populum, & quia nondum hæc consuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac friuolæ iactationis, affectare censorium supercilium, cum alius animo esset, magnus orator, qui per multa impedimenta eluctatus ad famam ingenij, contentibus magis hominibus peruenerat, quam uolentibus. Summa quidem egestas erat, summa infamia, summum odium. Magna autem debet esse eloquentia, quæ inuitis placeat, cum ingenia fauor hominum ostendat, fauor aliat, quantam uim esse oportet, quæ inter obstantia erumpat? Nemo erat quin cum homini omnia obiecerat, ingenio multum tribuerit. Color orationis antiquæ, uigor nouæ. Cultus inter nostrum ac prius seculum medius, ut illum posset utraque pars sibi uendicare. Libertas tanta, ut libertatis nomen excederet, ut quia passim ordines honoresque laniabat, Rabienus uocaretur: animus per uitia ingens, & ad similitudinem sui ingenij uiolentus, & qui Pompeianus spiritus nondum in tanta pace posuisset. In hunc primum excogitata est noua pœna. Effectum est enim per inimicos, ut omnes eius libri incenderentur. Res noua et insueta, supplicia de studijs summi. Bono hercule publico, ista in pœnas ingeniosa crudelitas post Ciceronem inuenta est. Quid enim futurum fuit, si triumuirum libros, si ingenium Ciceronis proscriberent?

Sunt

Sunt dii immortales lenti quidem, sed certi uindices generis humani, & magna exempla in caput inuenientium regefferunt, ut iustissima patiendi uice, quod quisque alieno excogitauit supplicio, saepe excipiat suo. Quæ uos demeritisimi homines tanta uocordia agitauit, parum uidelicet, in pœnas notæ crudelitatis est? Conquiritis in uosmetipsos noua, quibus pereatis & si quid ab omni patientia ferum naturâ subduxit, sicut ingenium memoriamque nominis, inuenitis quemadmodum perducatis ad eandem rem corporis mala, facem studijs subdere, & in monumenta disciplinarum animaduertere, quanta & quam non cõtenta certa materia scruitia est? Dii melius, quod eo seculo ista ingeniorum supplicia coeperunt, quo & ingenia deserunt. Eius qui hanc in scripta Labieni sententiam dixerat, postea uiuentis adhuc scripta combusta sunt, iam non malo exemplo, quia suo. Non tulit hanc Labienus contumeliâ, nec superstes esse ingenio suo uoluit, sed in monumenta se maiorum suorum ferri iussit, atque ita includi, ueritus scilicet ne ignis qui nomini suo subiectus erat, corpori negaretur: non finit tantum seipse, sed etiam sepeliuit. Memini aliquando cum recitaret historiam, magnam partem illorum librorum cõuoluisse, & dixisse, hæc quæ transeo post mortem meam legentur. Quanta illis libertas fuit, quam etiam Labienus extimuit? Cassij Seueri hominis Labieno iunctissimi belle dicta res ferebatur, illo tempore quo libri Labieni ex S. C. urebantur, nunc me, inquit, uisum uiri oportet, qui illos edidici. Monstrabo uobis bellum libellum, quem à Gallione nostro peratis, Recitabit rescriptum Labieni pro Batillo Mœcenate, in quo suspicietis adolescentis animum, illos dentes ad mordendum prouocantis. Puto iam nihil, quod interrogetis restat. Musa rhetor quem interdum soletis audire, licet Mela meus contrahat frontem, multum habuit ingenij, minus cordis. Omnia usque ad ultimum tumorem perducta, ut non extra sanitatem, sed extra naturam essent. Quis enim ferret hominem de siphonibus dicentem, caelo repluerunt, de sparsionibus, odoratos hymbres, & in cultum uiridium, calatas syluas, & in pictura, nemora surgentia. Aut illud quod de siphonibus moribus memini eum dicentem, cum uos me illo perduxissetis, Quicquid autem uoluit, quicquid piscium natat, quicquid ferarum discurret, nostris teplum uentibus. Quare nunc, cur subito moriamur. Mortibus uiuimus. Nō ergo & si iam manumissus erat, debuit de corio eius nobis satisfieri. Non sum ex iudicibus seuerissimis, qui omnia ad exactam regulam redigam, multa donanda ingenij puto, sed donanda uita, non portenta, sunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta sunt, non subtrahantur, non plura uideatur, uos subijciatis. Ofcus non incommode dixit, sed sibi nouit: cum nihil sine schemate dicere cupit, oratio eius non figurata erat, sed praua. Itaque non inurbane Pacatus rhetor, cum illi Mafilia mane occurrisset, schemate illum salutauit. Poteram, inquit, dicere aue Osce. Ipse ab eloquentia multum aberat, natus ad contumelias omnium ingenij inurendas. Nulli non impressit aliquid, quod effugere non posset. Ille Palsieno prima eius syllaba in grecum mutata & obscœnum nomen imposuit, declamatori subtili & arido: ille Sparso dixit scholam cõmunem cum rhetore quodam habenti, tu potes controuersiam intelligere, qui non intelligis re laterem lauare. Sparfus autem dicebat ualenter, sed dure. Ad imitationem Latronis se addixerat, non tamen unquam similis illi erat, nisi cum eadem diceret. Verteatur suis uerbis, Latronis sententijs. Cum Baso certamen illi fuit, quem uos quoque audistis, homine deserto, cui demptam uelim quam cõsectabatur amaritudinem, & simulationem actionis oratoriae, nihil indecentius, quam ubi scholasticus quod non nouit imitatur. Amabam itaque Capitonem, cuius declamatio est de Popilio, hæc quæ meo Latroni subijcitur. Bona fide Scholasticus erat, in his declamationibus quæ illi bene cesserunt, nulli non post primum Tetradaon præferendus. Primum Tetradaon quorum faciam quæritis, Latronis, Fusci, Albutij, Gallionis. Hi quoties conflixissent, penes Latronem gloria fuisset, penes Gallionem palma, reliquos ut uobis uidetur componite. Ego uobis omnium feci potestatem, hos minus nobiles sinit in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium, & si quis est nec clari nominis, nec ignoti. Dum in his ad facietatem uestram me præstiterim,

Hh 4 per,

admittite

al. domi dicebat.
al. denum

al. nisi

al. lucent
al. calor

forte, Phylleum appellauit, quasi esset sillis mentulatus. Cœl. Rho dig. li. xi. cap. xiiij. Hadrianus uero Iunius Animaduersorum libr. 1. 14. Pascheuē intelligendum cõtendit, quod uelut Pathicū & muliebria patientē desiggnare illū uoluerit.

permittite me mihi & aliquos ex sinu proferre, quibus quo minus ad famam peruenirent, non ingenium defuit, sed locus. Bene declamauit Caius Sylo, cui Cæsar Augustus, cum frequenter causas agentem in Trachinensi colonia uisisset, plenam testimonium reddidit, dixit enim, nunquam audiui patremfamilias disertiorē. Erat qui patremfamilias profert, oratorē subduceret. Partem enim eloquentiæ putabat, eloquentiam abscondere. Solebat declamare studiose Turrinus Clodius, cuius filius fraterno uobis amore coniunctus est, adolescens summæ eloquentiæ futurus, nisi mallet exerce re quantum habet, quam consequi quantum sequi posset. Sed Turrinus Clodius multum de uiribus miserat, dum Apollodorū sequitur, & summam legem dicendi eum putat. Tantum tamen illi superfluit uirium, quantum ualere, etiam si ars abesset. Sententias dicebat excitatas, & insidiosè aliquid petentes. Nunquam non de colore Latroni controuersiam fecit. Latro nunquam solebat disputare in conuiuio, aut aliquando declamare ex tempore solebat. Dicebat quosdam esse colores prima facie dulces, asperos, eos non posse, nisi actione probari. Negabat nisi actitata quoque illis placere posse, nisi totum nossent: se & suas uires nosse, & illarum fiducia alijs metuenda & prurpura audere. Multa se non persuadere iudici, sed auferre. Turrinus contra nihil probare, nisi tutum, non quia imbecillus erat, sed quia circūspēctus: causas nemo exposuit diligentius, nemo respondit paratius: & pecuniā itaque & dignitatē quam primum in prouincia Hispania habuit, eloquentiæ debuit. Natus quidem erat patre splendidissimo, auo D. Iulij hospite, sed civili bello attenuata domus nobilis uires excitauit, & ita ad summam perduxit dignitatem, ut si quid illi defuit, scias loco defuisse. Inde filius quoque eius idem meus, nunquam enim illū a uobis distinxit, habet in dicendo paternam diligentiam, quæ uires ex industria retūdit. Hoc & in ipso genere uitæ sequitur ad summam euasurus iuuenis, nisi modicis contentus esset. Ideo dignus est cuius tam modestis cupiditatibus fortuna præstet fidem. Horum nomina non me à nimio fauore, sed à certo posuisse iudicio scietis, cum sententias eorum retulero, aut pares notissimorum autorum sententijs, aut preferendas.

Lugens pauperis filius diuitem sequens. Contro. I.

ACTIO. Inuiriarum sit actio. **T**HEMA. Quidam cum haberet filium & diuitem inamicum, occisus, in spoliatus inuentus est. Adolescens sordidatus diuitem sequebatur. Diues eduxit eum in ius, & postulauit si quid suspicaretur accusaret se. Pauper ait, accusabo cum potero, & nihilominus sordidatus diuitem sequebatur. Cum peteret honores diues repulsus est. Accusat inuiriarum pauperem. **P**RO PAUPERE. **V**IBII GALLI. Gratias ago diuiti, quod quos odit reos iam facere contentus est: interdum publico nobis interdicitur, quærite quid nocte fiat: non ambulabis, inquit, eadem uia qua ego, non calcabis uestigia mea, non offeres delicatis oculis sordidatam uestem, non flebis inuito me, non tacebis: perieramus si magis iratus esset. **A**LVTII SYLII. Quod sordidatus sui luctus est, quod fleui pietas est, quod non accusaui timoris est, quod repulsus est, uestrum est. Non taceam: quid adhuc uiuor: quod tacui. Nostis populi loquacis suspiciones. Quare iste honores illo uiuo nunquam petijt: ego uero omnes quaeso, omnes ut me in inquisitione paternæ mortis adiuuent, & ad tua genua diues uenissim nisi timerem, ne inuidiam tibi fieri diceres, & iam pridem hoc animo sequor, occasionem loquendi capto: nec mehercules possum dicere inhumanitate tua fieri quod non audeo, quod uitium me meum sequitur. Taceo, utinam hoc uitium meum habuisset & pater, dum libere loquitur multos offendit: neque te puto solum in ciuitate habuit inimicum. **V**itiste ait, causam meam populo probaui. **V**LII BASSI. Quando autem istis diuitibus non sordidati sumus. Accusa, inquit, pauper diuitem, egens candidatum. Ego accusam: ambulare mihi meo arbitrio non licet. In ius uocauit reum, inquit, me perage, perora. quis hunc locupletem auderet accusare: cur, inquit, me sequeris: quasi aliud iter pauperes, aliud diuites habeant. **C**AESTII PII. Non essem reus si accusassem, barba demissa, sordidatus cum criminibus meis ad uos ueni. Omnia licet fiant non desinam inquirere percussorem, & fortasse iam inueni. Cui subito pater meus in media ciuitate, quid me intueris: quid obseruas?

obseruas: quid dicam? subducus est. **A**RELLII FVSCI PATRIS. Incedere magno comitatu, splendido cultu, non est fortuna mea, ista diuites possunt, satis est si uiuimus. Cum spoliatum cadauer non sit, quis fuerit percussor, nescio, quisquis fuit quasi diues spolia contempsit. Quare, inquit, me sequeris per publicum: facinus indignum commissum est, diues & pauper eadem uestigia incesimus. **O**S CI. Accusa, inquit, ubi est qui primo cooperat: Vellem pater meus quoque a te non discessisset, uiuere. Quare, inquit, me reum facis, qui accusator me non times: Mortuo patre, timo ne quis iniuriam sibi fieri putet, si dixerō, occisus est pater meus, a quorū permittis, nescio. **I**VNII GALLIONIS. Quid iste accusanti fecisset qui persequitur tacentem: cur non agis: qui auis tecum agi. Nunquid nunc tibi iniuriam facio sordidatus: quod reo licet, lugenti non licet: Quid potui patri meo minus prestare: in honorem eius uestem mutaui. **F**VLVII SPARSI. Sordidatus es, inquit, fles, hoc dicis pauperis occisus filius pauperes. Pater meus in media ciuitate saluis legibus occisus est, quis hoc sine lachrymis narrare possit: non deponam has sordes, nisi inuenero cui induam. Quis occidit patrem meum: nescio. Nihil amplius testari possum, quam hanc uocem meam. Adhuc nescio. Delibero interim ut induam uestem quam patri meo reliquerit percussor. Cur me sequeris: Magistratus seruos post terga sua non sum: mouent. **A**RMENTARII. Non uis patrem meum fleam: laceffere nos ultro non solebat. **C**LODII TURRINI PATRIS. Quare, inquit, sordes sumpsisti: quid igitur? Ne lugebo quidem quem uindicare non possum: Nulli iniuriam facio nisi patri, quem adhuc tacitus fleo. **P**ORTII LATRONIS. Cuius necessarius, ita crudeliter in terempti patris dolor est. Nihil fortius est quam quod gemit. Accusa, inquit, me, unde tam securus es: inuenisse uideris quis alius occiderit. Non erat præda quam grassator sequeretur, sed erat firmissimum ignoti monumentum, contumax aduersus fastidium diuitiarum innocentia. Hæc ab inimico petita sunt spolia. Nescio quomodo miserum esse interdum in miseria iuuat, & plerumque omnis dolor per lachrymas effluit. Nimum funere meo exultat. Non solebat uiuo illo pronocare nos ut reus fieret. Si quis omnium mortalium miseriarum inter necessarias super occisum patrem lachrymas, increditam adhuc inertiam miratus est, in hac indignitate presentis periculi omnem suam ponat admirationem. Si pauper accusandi diuitis animos non sumpsit, miramini: quia tacet, reus est. Per has lachrymas, per hunc squalorem, per hæc necessaria omnibus periclitantibus instrumenta, non inuidiosum uestræ misericordiæ præmium petimus, ut absoluto sic esse tanquam reo liceat. Potens iste & graciosus, & quod ne ipse quidem negat diues fuit, & qui nihil unquam sibi putaret timendum, etiam reo. Crescere deinde indies odium alterius impotentia, alterius libertate. Diues nihil aliud quam nos pauperes existimare, nos nihil aliud quam innocentes, inter quotidianas acies semper inuicti: quis de nostra interim morte cogitauerit, nescio, quod dissimulari non potest, scio quis optauerit. Venit iste cum turba clientium & paratorum, & aduersus paupertatem totam regiam suam effundit. Cur me non accusas: non postulas: uix temperabat quin diceret, Quid ego in te accusatorem non audeam, qui occidendum eum curauit qui tantum mecum litigauerat: Ciuitates plerumque finitimæ inter repentinam discordiam bello tument. Inter ciuilia bella tantum inuentionem satis est, quantum quisque ad maledicendum occupauit. **M.** Cicero quæ uiolentia in absentiam Metelli strepit. **M.** Cato Pulchro obijcente furtorum crimina audiuit. Quæ maior indignitas esse potuit illius seculi, quam aut Pulcher accusator, aut reus Cato: In **Cn.** Pompeium terra marique uictorem fuit qui carmen componeret, uno, ut ait, digito caput scalpentem. Fuit aliquis qui licentia carminis tres auratos currus contemneret. **M.** Brutus sacratissimam eloquentiam lacerat, cum quidam eius ciuili sanguine non in quinatas solum manus, sed infectas ait: atque ille tamen cum tres consulatus, ac tres triumphos scinderet, aded non timuit, ne esset reus, ut etiam disertus esse curauerit. Solus hic est in uestra ciuitate innocentior Catone, nobilior Metello, fortior Pōpeio. **D** I V I S I O. **L** A T R O sic diuiti, an in re iniuria

iniuria sit: nulla, inquit, iniuria est, sordidatus sum inquam, multi faciunt, omnia iniuriae genera comprehensa sunt. Pulsare non licet, conuitium facere contra bonos mores non licet. Hoc loco SCAVRVS dixit. Noua formula iniuriarum componitur, quod nihil contra bonos mores fuit, etiam si in re iniuria est. An si non malo animo fecit, tuus sit? An malo animo faciat. Hoc latro in duas quaestiones diuisit, an si credidit, ob hoc ipsum patrem suum occisum, & propter hoc secutus est, ignoscendum illi sit. De inde an credidit. GALLIO illam primam fecit quaestionem. An quod liceat cuiquam facere si faciat, iniuria non teneatur. Licet, inquit, flere, licet ambulare qua uelis, sume re nihil, inquit, ut & alienum iniuriarum facere. Sordidatus es, non queror: sed si fordes tuae inuidiam mihi concitant, queror. COLORE. De colore quaesitum est. Quidam aperte inuecti sunt in diuitem, quidam ex toto nihil dixerunt, quidam secuti sunt medium uiam: cum praeter haec nihil sit. LATRO solebat uideri inuenisse quartum genus, ut hoc uicium in diuitem diceret. Tu quidem non fecisti, sed tamen ego habui causas propter quas possem decipi, & de te aliquid frustra suspicari, quia inimicus eras, quia in spoliatus pauper inuentus est. Hoc est autem medium illud genus, nec dimittendi diuitem nec accusandi. Nam & dimittere non debet quem distulit, & accusare propter hoc ipsum non debet, quia distulit. ALBTIVS nihil dixit in diuitem. Hoc colore declamauit. Committit iniuriarum, inquit, si qui non postulauit accusat. Quare, inquit, sequeris me? ut aliquando mei miserearis, ut desinas afflicta domum persequi, ut scias me in hoc habitu accusare non posse, ut concupiscas gloriam uindictae mortis. Tu solus potes si uoles inuenire quis occiderit, tu accusare. At me quidam propter hoc suspectum habet. Potes discutere istam suspicionem, quare quis fecerit. Ut scias, inquit, te inuidiam mihi facere, cum dixissem: accusa me, non negasti te accusatum, sed respondisti, accusabo cum potero. Ignosce mihi non magis adhuc quenquam accusare possum quam absoluo. Quare quis fecerit. Haec leuia argumenta sunt, haec uana sunt quae alios tangunt, quod inimicus est, quod ille in spoliatus inuentus est, non est quare accusem, est quare suspicer. RVFFVS VIBIVS hoc colore posuit. Sordidatus sum, lugeo, sequor te, ut tutior sum, timeo nescio quem illum qui patrem meum occidit. Scio me quamdiu tecum sum perire non posse. Dum hunc colorem sequitur MYRRHEDIVS ineptissime dixit, quare te sequor? pater meus quia solus in aenubula bat, occisus est, OSCIO color non placuit Gallioni. Sequor inquit ut inueniam quis fecerit, hoc mecum cogito, quis quis est ille qui fecit, uolet hoc inimico imputare, ad diuitem ueniet. Multo, inquit, hoc iniuriosius est, si inquirendi causa facit, si non tantum in conuitium sed & periculum diuitis sequitur. GALLIO subtiliter agendum putauit, & ad positionem controuersiae colorem actionis dirigendum, ut diceret, suspicor a te patrem meum occisum, quis enim illum alius oderat magis? quis impotens alius est? uel stem enim illius sine dubio nescio quis percussor non concupiscerat. Dicit aliquid, quid ergo? si inimicus est, protinus interfector est? non, ideo non accuso. HISPO ROMANVS palam accusauit & dixit. Non causam sibi esse, sed iure etiam hanc sententiam in proemio magno cum assensu hominum dixit, eum accusatorem habeo qui se reum non esse miratur. BASSVS IVLIVS in hac controuersia dixit. Quare me sequeris per publicum facinus indignum iudices factum est, pauper & diues eandem terram calcamus. Consectari autem solebat res sordidas, & inueniebat qui illas unice suspiceret, Memini illum declamatem declarasse controuersiam de lenone, qui decem iuuenibus denunciauit, ut in lupanar accedent, & foueam igne repletam terra superiecta obruit, in quam adolescentibus lapsis & consumptis accusatur Reipub. laetae, Apud illum declamantem ALBTIVS fastidiosus auditor, eos quibus inuidere poterat admirabatur. Hanc Bassi sententiam non mehercules referrem, si canem ad ostium alligasses. Idem Latonis illas sententias aiebat tumidas magis esse quam fortes. Summa hominum admiratione circumferabatur. Lugēt argumenta patres & ossa liberorum coniecturam diuidunt: & illam, Producta sacerdotem statuam: & illam, Super cineres liberorum nostrorum lupanar factum est. Ipse utiq; laudabat: haec autem docuerat. Nam in hac ipsa controuersia ne Bassus

forte, Lupanar
navig.

sus quidem uidebatur aliquid dixisse, sordidius dixit ipse. Ita ne peribunt decem iuuenes propter dipondios tuos. EVCTEMON a filij parte cum patrem suum narraisset solum sine comite oppressum & occisum dixit,

HERMAGORAS dixit.

Illud in narratione.

ARTHEMON dixit.

Vir fortis non cedens forti patri. Contro. II.

LEX. Vir fortis, quod praemium uolet, optet. Plures iudicio contendant. THEMA. Pater & filius fortiter fecerunt. Petiit pater a filio, ut sibi cederet, ille non uult, iudicio contendit, uicit patrem, accepit praemio staturas patris, pater ipsum abdicat. IVNII GALLIONIS. Dubito quid de euentu huiusce iudicij optem, cum crimen meum sit, uicisse. Videtis quemadmodum in hoc quoque iudicio opera sua iactat, & miratur quisquam si hoc patre natus gloriae cupidior est. Faciles habetis patres, uiros fortes iungite. Dissidemus quia nimium similes sumus, cum exiremus in aciem aiebat, si adolescens essem, nemo pugnaret fortius. Maiorum quousque suorum uirtutes referebat, sed omnibus se praeferebat. Cum ad aetatem tuam peruenero, non contendam cum aliquo: quamuis si exemplum tuum sequi uoluero, etiam cum filio contendam. Quia patriae iudicium habeo, patris perdidit. Dicam abdicati, non luxuriabor, non amabo: hanc emendationem criminum meorum non possum promittere. Ego uero pugnabo, & fortiter & fortissime. Vidi patrem iam senem lorica induentem, multum est pugnare cum exemplo. Iudicium uocatur quo pater & filius spolia contulimus. Ecce amitto, ego tibi cedere possum, seni non possum. Quod contendit legis, quod uici iudicium, quod pugnaui patris est: uolui cedere, concurrerunt iuuenes, aetatis causa agebatur. Vici non filium patrem, sed iuuenis senem. Ego uici, sed omnes patri gratulati sunt: paruus adolescens magnis exemplis deceptus sum, dum cogito mecum Horatium Haetruscas acies corpore suo subiuuentem, & Mutium in hostilia arma ruentem, & dum te Deci cogito, qui & ipse non iussit patri cedere: transibo in subfella tua, complectar inuitum, licet repugnes fortior sum. FVLVII SPARSI. Necessum fuit mihi fortiter militare, pugnandum habebam non imperatori tantum sed patri. Si tu uicisses, diceretur patri celsit, abdicacionem enim timuit. Solebas enim optare semper, ut contingeret tibi habere filium meliorem. Iudicium uocas duplicem domus nostrae triumphum. CLODII TVRRINI. Tu Mutio diceres, non est quod offendas istam manum, tu Scipioni post deletam Carthaginem, tace. Loquax est uirtus, nec ostendit se tantum sed ingerit. Aiuunt, ecce nunc quidam pater celsit filio, & in hoc abdicat, ut uerum uideatur fuisse certamen. Opta pater ut & a nepote uincaris. Postea, inquit, fortiter pugnare poteris, unde scio? uirtutibus me senem feci. Quis te felicior: tu omnes uicisti, te filius: quanto honestius, modo pater & filius inter se contendunt, honestiorem facturus uictum uter uicisset. Dubito quid faciam: taceam, sed silentium uidetur confessio. Narrem uirtutes meas sed illud quoque nouum accidit mihi, quod uni mihi abdicato meas narrare non concessit. Processi in aciem coram patre, fortiter, inquit, pugna. Turpe est adolescenti uinci a sene. Auidus sum gloriae, hoc si uitium est, paternum est, fortis sum, nunquid improbas patrem? At iam abdicabis, si uiro fortissimo sum fortior, dicam tamen audacter fortissimus sum, nec timeo in ea ciuitate hoc crimen, in qua fortes etiam senes nouimus. IVLII BASSI. Ad te quoque ignominiae meae pars redundat. Pudeat te pater si a filio abdicando uictus es. ARELLII FVSCI. Ignosce, iuuenis erravi, ambitiosus non ero, cum senex fuero. GAVII SYLONIS. Virum putas uicisse, ego praemium tantum habeo, tu & praemium & uirum fortem. Permittente lege fecit, imò in eadem re, & habet legem & timet. Contra ait, si quid fecit quod non licet, lex uindictabit, si quid quod licet, non oportet. Pater non queritur de scelere filij, sed de officio. Deinde utatur quisque sua lege, tibi illud licuit, & mihi hoc licet: abdicare liberos liceat, est aliqua lex quae filio patrem praferat? Si potest abdicari, etiam propter id quod lege permittente fecit, an abdicari etiam propter hoc non possit, quod praemium accepit. Non potest, inquit, in ea re priuatum puniri, in qua publice honoratur.

noratur. Eide rei non potest præmium dari, & nota denuntiari. Cætera iura puto paterno imperio subiecta esse, hoc maius ius est cæteris, quod uictoria summa uirtute quaritur. Non potes propter hanc legem filiū abdicare, propter quam a filio uictus es. Si potest abdicare, an debeat: hoc diuisit. An etiam si non debeat cum patre contendere, ignoscendum tamen sit, si adolescens gloriæ cupiditate lapsus est, Deinde an contendere debuerit. Tum, inquit, & honestum certamen erat & tutum. Quid enim est gloriosius quam aut uirum fortē uincere, aut uinci a filio si nō debuisset contendere, non uicisset. Et potuit fieri, ut si hic tibi celsisset, alius quis ad certamen procederet, qui nunc non processit, quia sciebat nihil sibi profuturum si te uicisset, cum deberet a filio tuo uinci: nulla laus tibi fuisset, apparuisset enim illam uictoriam non uiri fortis fuisse sed patris. Silentio uirtutes nostræ transissent, nūc illustratus es, dū conferuntur. TVRRINVS hoc loco belle dixit. Plures tibi inuidere cœperunt, postquam uictus es. Itaq; noui generis res accidit, filius uicerat, Omnes aiebant, O felicem patrem. Nouissimā fecit quæstionem, An etiam si quid iudicio peccauit, præmio emendauerit. Hoc loco dixit GALLIO illam sententiā, quæ ualde excepta est: cum diu deprecatus esset, ait, si nihil profecero, quid me facturum putas? ad templatum, aut ad deos supplicem? ad tuas statuas confugiam. DIVISIO. SYLO POMPEIVS tentauit & in hac controuersia illam quæstionem, quam in omnibus uirorū fortium abdicatibus putabat esse tenendam, An uir fortis abdicari possit, aiebat in nulla magis controuersia illam posse tractari. Non potes, inquit, eum abdicare, qui te potest uincere. Miraris si patri ac legi subducitur, qua & cōparatur & præfertur? COLOR. Colorem pro adolescente GALLIO illum dixit. Mæx, inquit iuuenis, ætatis causa agi uidebatur, cum dubitaret ex ordine suo quem dicerent, nihil agis, ego tibi cedo, illi non cedo. CAESTIVS hoc colore usus est, putasse se ipsi patri honestius hoc esse, certe domui, laudes utriusq; in foro inspicit. MONTANVS VOTIENVS ait, cognoui non quid imperares, sed quid præcepisses: dixeras semper, cum me hortareris ad gloriam, ut nulli cederem. Inuidiosa omnibus in illo iudicio fortuna tua uidebatur, cum quaereretur, utrum pugnasses feliciter an genuisses? Non est quod putes me uisum illis fortiorem, decepti sunt pater, iudicauerunt nō quod erat, sed quod te malle crederent. ARGENTARIVS ait, occasionem beneficii quæstu non concipiui accipere, præmium habet alter, alter accipit. FVSCVS ARELLIVS PATER ait, si nauigare imperasses, per hybernos fluctus egissem ratem, si peregrinari, nihil fuisset iubente te durum: hanc rem imperabas difficilem forti uiro, uinci. BLANDVS hoc colore narrauit. Pater mihi obiecit, quod illi una re non cesserim? Ego multiplico crimina mea. Nunquam illi, quoties recte faciendum fuit, celsi, semper uolui uideri frugalior, uideri uolui laboriosior: nam cum ad uires uentum erat, etiam ipse cedebat, non ego illum uincebam sed ætas. TVRRINVS hoc colore usus est. Volui inquit cedere, sed erant qui dicerent non licere. Hoc enim modo legem saluberrimam tolli. Disputaturi contra præmium patris uidebantur & dicturi scilicet, non licet inter se cedere fortibus, non ipsorum tantum causa agitur sed publica. Omnium interest scire, quis sit fortissimus. His uocibus hominum missus sum ad id certamen, in quo ad istum utraq; pertineret uictoria. Quid putatis me dicturum? fortiorē me uisum? falsum est, cum hoc quoq; quod ego fortis eram, istius esset. Quid ergo quare uicerim quaritis? Visum est ad ruborem totius iuuentutis pertinere, neminē pugnasse fortius, quam senem. Et cum dixisset, se præmia cōtulisse, dixit, uici te pater, sed nempē uici tibi. ALBVTVS hoc colore narrauit, noluit, inquit uideri per collusionem patri titulum fortissimi uiri contigisse. Non celsi ante iudicium, ut in iudicio cederem effeci. Nihil aliud quam laudauit patrem, uirtutes eius retuli, uisus sum propter hoc ipsum præmio dignus. SYLO GAVIVS ait, solebas mihi pater inter dignorum uirorum exempla narrare quædam etiam domestica: aiebas autem, patrem fortem uirum habuisti, uide ut tu sis fortior, processisti tecum in aciem, nec illinc inultum dimisimus, omnis gloria in una domo erat. Iubeat Resp. fortes uiros recognoscere. O quantam ego cupiditatem gloriæ in patre meo uidi, quam iuuenilē contentio-

nem,

nem, me inuitabat imperio, iubebat exemplo. Ventum est in iudicium omnium quos ego noui, res inuidiosissima quærebatur de patre meo: utrum fortior esset an felicior. OS CVS hoc colore narrauit. Accederent & dicerent, roga patrem tantum, ceda tibi, non est utile reipub. hostium excitare animos. Excitabuntur si scierint, neminem in hac ciuitate esse fortiorem quam senem, illi me coegerunt, quasi tunc quoque aliquid præstiturus essem reipub. uenire in iudicium, in quo quid habet? ego sum iudicatus iunior. DENTO dixit, timeo ne ob hoc ipsum patri uisior fiam, ego sciam an usquam gloriosus sit. TRIARIVS hoc colore usus est. In iudicio uolui tibi cedere, ut non imperare uidereris sed uicisse & celsi, defunctorie causam meam egissem, notum sit illum cedere, quia parum est illi non putabat. NICETES in hac controuersia dixit.

SCAVRVS hunc sensum aliter dixit. O si auius meus interesset iudicio, quam libenter spectarem & discordiam nostrā. Clamasset mihi, non est quod cedas, ipse mihi nūquam celsit. LABIENVS, patrē patris declamauit, & dixit quod etiam defertoribus licet. Nolo habitare cum aduersario meo, non capio idem cōtubernium fortem uirum & uictum: Statuā, inquit, tibi posui, imō ne possem unquam me uictum obliuisci, ignominiam meam in æs incidisti.

Demens qui mori coegit filiam. Controuersia III.

ACTIO. Dementia sit actio. THEMA. Bello ciuili quædam uirum secuta est, cum in diuersa parte haberet patrem: uictis partibus suis & occiso marito, uenit ad patrem, non recepta in domum, dixit: quemadmodum tibi uis satisfaciā? Ille respondit morere: suspendit se ante ianuam eius. Accusatur pater a filio dementia. CONTRA PATREM. PORTII LATRONIS. Sic sibi satisfieri ne uictor quidem uoluit, excusauit uictos qui restituit. Quoniam reposcis uitam, quam dedisti accipe: nullum fuit in proscriptione mulierculæ caput. OSCI. Inquinasti filia sanguine penates, quanquam quid ego dico penates tanquam in domo perierit? Allatum ad se Cæsar Pompeij caput fleuit, hoc illi propter filiam præstitit. ARELLII FVSCI, quemadmodum tibi uis faciā satis? hoc ipso satisfecisse debebat, filiam habuit piā, & in maritum & in patrem. Alterum usq; in mortem secuta est, alteri etiā per mortem satisfecit: quam periculose eum offendo, qui simul irasci cœpit, nescit ignoscere. CLODII TVRRINI PATRIS. Morere. Quid aliud meruerat, si satisfacere nollet. Nisi occupasses soror, fortasse pater tibi satisfecisset. Hoc certum habeo, nūquidque uestrum suradebat puellæ, ad iratum patrem uenis, in quas potes te compone blanditias, roga, deprecare, si nihil proficies, habes quemadmodum cogas morturam te denuncia: hoc quod ignouisti uictor, ad uiros pertinet, illi tibi gratias agunt, nam scæminas ne si irascaris quidem proscripisses. Quare secuta es uirum. Adeo tibi uetera exempla exciderunt bonarum coniugum, quibus filiam tuam solebas sanus hortari? Aliqua spiritum uiri redemit suo, aliqua se supra ardentis rogam misit, impendisset se puella uiro, nisi seruasset patri. FVLVII SPARSI. Filia ante limen paternū in cruore suo uolutatur, quid exhorruistis? paterna satisfactio est. Nostis domus nostræ legem, aut dicendum mihi aut moriendum est. Quælis est ista satisfactio qua filia exoratum patrem sibi non sentit? ALBVTVS SYLL. Vtræ meliores partes essent soli uidebantur iudicare dii posse. Si uis satisfacere mihi, morere. Quod ad me attinet, irascere malo. Si parricidū est fuisse in diuersis partibus, nunquam defendisset apud Cæsarem Ligarium Cicero. Marce Tulli quam leue iudicasti crimen de quo cœfessus es. Dona filiam si misericors es deprecanti, si hostis ædico, si pater natura, si iudex causæ, si iratus es fratri. BVTEONIS. Ante ipsum limen domus decessit, ne dubitari possit utrū marito perisset an patri: ubi studuisti ubi audisti? nego te istuc in bello didicisse. MARILLII. Meruerat inquit mori, etiam num accusas? certe iam tibi satisfactum est. O nouum monstrum, irato uictore uiuendum est, exorato patre moriendum est. PASIENI. Vtinam interuenissem, nō fati fecisses sola patri: furiosum te dicerem, si pro genero non rogasses. Secutus est generus diuersas partes, uxor suas, LABIENI. Hoc obsequio consequatur, deniq; ut intra do-

1
Ii muna

mum moriatur. M. Cato quo uiro nihil speciosius ciuiliſ tempeſtas abſtulit, potuit beneficio Caſaris uiuere, ſicut Tullius ſi uoluiffet. Optima ciuiliſ belli deſenſio, obliuio eſt. MVSÆ. Allato ad ſe capite Cn. Pompei Caſar auertiffie oculos dicitur, quod tunc in morte filia quidem feciſſi. CORNELII HISPANI. Peruagata eſt illa crudeliſ belli fortuna omnem ordinem, & uſque ad ultima plebiſ ſupplicia deſcendit, nihil in ciuitate noſtra immune uictoris ira præter ſcæminas fuit. Hanc laudem miſera urbi ſeruare licuit. At tu pater noſter ut uictor inſanis. MENTONIS. Semel repulſa iterum redit, iterum repulſa tertio rogat: non fatigatur, ſcit exorari etiam hoſteis. O te crudelem niſiſam tibi & pro genero ſatiſfactum eſt. Non ignoro in quanto periculo ſim. Nescit placari iratus, & hoc etiam ſi filia excanduit. TRIARI. An non exorares uictorem pro alio patrem? Morere, illi quoque quibus animaduertere in damnatos neceſſe eſt, non dicunt, Morere, ſed age, lege, crudelitatem imperij uerbo mitiore ſubducunt. PARS ALTERA. TVRRINVS CLODIVS belle dixit, nolite mirari ſi durioribus utar, non ſum proceſſurus ultra uerba, minabor, deinde ignoſcam, fecit & Victor. DIBVSIO. LATRO uſus eſt in hac controuerſia illa calcata quaſtione. An poſſit agi cum patre ob ullam aliam rem, quam ob demeritiam. Impotens ſum, immitis, non tamen demens. Mores tuos patri debes approbare, non patris exigere. Dic deliſis, nihil intelligiſ. Ego ſanitati meæ ſi potuero argumenta colligam, dicam in ſenatu non ſtulte ſententiam. Quid tibi uideor feciſſe dementer. Partes male egi? damnare non potes patrem propter uerba imò propter uerbum. Si damnari demeritiam aliquis pater etiam non demens ob aliquod improbandum factum poteſt, an hic poſſit. Hoc in duo diuiſit. An etiam ſi hoc animo dixit, ut filiam mori uellet, damnandus tamen non ſit. Hac accuſatio filia contrarias partes à patre ſequentis, cū illam ipſa natura publicis excepiſſet malis. Animaduertit Manlius in filium & uictorem, animaduertit Brutus in liberos nō factos hoſteis, ſed futuros. Vide an ſub iſs exemplis fortius loqui liceat. Deinde an non eo animo dixerit, ut eam mori uellet. Dixit inquit iratus cum uellet caſtigare non occidere. GALLIO & illam quaſtioneſ fecit, an non ob id puella perierit, quod pater illi tam dure reſponderit. Perijt, inquit, propter deſiderium uiri, alioquin unius uerbi amaritudinem mortē penſaſſet? Imò mulier præceps, temeraria, inſano flagrans amore & attonito, quæ uirum patre relicto ſecuta fuerat reſ uiri cōſecrata eſt. SYLOPOMPEIVS huic quaſtioni præponebat illam ex qua in hanc tranſiſus ſit, an etiam ſi propter hoc uerbum patris perijt, damnari tamen pater non debeat, nec enim uentus imputare debet cuiusque rei, ſed conſilium. Si poſt hoc uerbum puella uixiſſet nunquid patrem demeritiam damnare poſſes? atqui hoc uerbo ſi quid factum eſt, non à patre, ſed à puella factum eſt. Non oportet autem illius temeritatem demeritiam uideri patris. Poſt hanc quaſtioneſ faciebat illa, an ob hoc perierit. COLOR. Color à parte accuſatoris ſimplex eſt, ait patrem durum fuiſſe, crudelem, bono publico eum fuiſſe periturum, dixit dure, inquit, eo uultu, ea affirmatione, ut uideretur non ſubere tantum, ſed occidere. Hoc loco dixit TVRRINVS CLODIVS. Hoc poſt bellum imò poſt edictum: & adiecit, nunc intelligit Reſpub. imperator quantum tibi debeat, cui ſine ſanguine ſatiſfactum eſt. Omnes enim dixerunt patre nolente illam uixiſſe. GALLIO dixit, nondum mihi uidebatur ſcire quid meruiſſet. Volui illam intelligere crimen ſuum. CAESTIVS hoc loco. Contumaciter, inquit, rogauit, ſic quomodo perijt, non uultu demiffo, non ſummiſſis oribus, nōdum tanquam uicta. Primum quare ad me non fratrem ſuum miſit, an etiam nū fratris iraſcitur? ARGENTARIVS. Nos duces exorauimus quorum liberi in diuerſis partibus fuerāt, diximus, ignoſce nobis ſeueris eſſe, ſi licuerit eſſe ſecuris. Quid peccauit quod filiam ex hoſtium caſtris uenientem non primo uerbo recepit? TVRRINVS CLODIVS ait. Volui fratris fororis dare beneficium, eo durius loquar, ut ille me pro ſorore ſua deprecetur. Primum quare me ſolum rogat, cum debeat duobus ſatiſfacere? SYLO GAVIUS dixit, Volui inquam mora torquerē, ſine inquam iterum ac tertio roget. Nec miſiſſimus quidem uictor ſtatim ignouit. LABIENS ait, Non ſum ſtatim exoratus, & c.

& ſi uixiſſet, non eſſem fractus primis uocibus eius, ne tertio quidem rogatus aut quarto. At uictor cito exoratus eſt. Noli mirari, facilius eſt ignoſcere bello quam parricidio. HISPANVS de morte eius hoc dixit. Iterum illam nobis uir abduxit. ALBTIVS. Tuto me ait, putaui loqui fortius, non dubitauit enim quin frater illi dicturus eſſet, non eſt quod timeas, exorabitur, ſi difficilior erit illum quin rogabo, & ſi rogafſes aduleſcens feciſſem, non magis tibi ego quam ſorori tuæ maritus. MONTANVS VOTIENS dixit. Non eſt quod putes illam cecidiſſe ira patris: cui uixerat, perijt, illa ſe cui addixit impendit. Et eundem ſenſum in argumentis cum dixit, non propter patrem illam periſſe, quid ergo inquis? propter quem? Scis illam uirum habuiſſe, pro quo mori poſſet.

Debilitans expoſitos. Controuerſia IIII.

ACTIO. Reipublicæ læſa ſit actio. THEMA. Quidam expoſitos debilitabat, & debilitatos mendicare cogebat, ac mercedem exigebat ab eis. Reſpub. læſa ac cuſatur. CONTRA DEBILITANTEM EXPOSITOS. PORTII LATRONIS. Aeli matre quale ſit ſcelus iſtius, in quo læſi patres liberos ſuos aut ut agnoſcant, aut recipiant, etiā conſeſſas iniurias tacent. Veditigaliſ iſtius crudelitas fuit, eo magis quod omnes præter iſtum miſericordes ſumus. Mēdicares, niſi tot mēdicos feciſſes. Eſſe aut ſceleſtus iſte, ut nouo more nihil eſſet miſerius expoſitis quam tolli, parentibus q̄ agnoſcere. CASSII SEVERI. Huic cæci innitentes baculis uagantur, huic trunca brachia circumteruntur, huic cōtulſi pedum articuli ſunt, & torti tali, huic elifa crura, illius inuiolatis pedibus cruribusq̄ ſcæmina cōtulit, aliter in quemque ſeuientis oſiſtragus iſte, alterius brachia amputat, alterius enervat: alium diſtorquet, alium delumbat, alterius diminutas ſcapulas in deforme tuber extundit, & riſum in crudelitate captat. Producat agedum familiam ſemiuiuum, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam, oſtēde nobis captiuos tuos. Volo me hercules noſſe illum ſpecum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium ſpoliarium, ſua cuique calamitas tanquam ars aſſignatur. Huic recte membra ſunt, etſi nemo obſtet nature, proceritas mutabitur. Ita frangatur, ut humo ſe alleuare nō poſſit, ſed pedum crurumq̄ reſolutis uertebriſ reptet: huic extirpentur radicitus: huic ſpecioſa facies eſt, poteſt ſomnoſus mendicus eſſe, reliqua membra inualida ſunt, ut fortuna iniquitas in beneficia ſua ſeuientis magis hominum animos peruellat. Sine ſatellitibus tyrannus, calamitates humanas diſpenſat. VIBII GALLI. Intuemini debilia inſelicium membra, neſcio qua tabe conſumpta, illi præciſas manus, illi erutos oculos, illi contractos pedes. Quid exhorreſcitis? ſi iſte miſeretur, tot membra franguntur, ut unum uentrem impleant, & ò nouum monſtrum, integer alitur, debiles alunt. ALBTII SYLI. Periffent, inquit, ita non ſic inſelicius ſuperſunt, qui perituri fuerant? Periffent, inquit, interroga patres, utrum maluerint. Eruantur inquit oculi illius, huius præcidantur manus. Quid ſi aliquis ex iſtis futurus ſit tyrannicida? qd ſi ſacerdos? Nec puto incredibile loquor, ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Egregius educator plus acceptum crudelitati, quam expenſum miſericordiæ refert. TRIARI. Periffent, inquit, puto. Experieris nos non eſſe crudeles, tamen nemo non noſtrum, cum iſtis ſtipem porrigeret, mortem precatuſ eſt: Surge tu debilis, conatur & corruit. Surge tu mute, ſed quid excitaris? rogare non potes, ſurge tu cæce, ſed ad quorum eas genua, neſcis: ò te inter omnes debiles ante hoc iudicium feliciffimum, quod iuſtum dominum non uidebas, in hoc iudicio inſeliciffimum, quod iſtum reum non uides. Expoſitos aluerunt etiam ſera, ſatis ſurturæ mites ſi præteriffent. CORNELII HISPANI. Ergo ſi illis temporibus iſte carniſex apparuiſſet, conditorum ſuum Roma non haberet. Timeone hoc proſit reo, quod nemo ex his quenquam uideri uult ſuum. IULII BASSI. Intuemini utranque partem, & ei ſuccurrite, quæ miſerabilior eſt, liceat uidere mercenariuſ ſuos: hic cæcus eſt, hic debilis, hic mutus, his tu mori non permittis? Vis in te iudices more tuo miſericordes ſint, tuo exemplo. ARGENTARI. Quorum cum ubique audiantur preces, in ſua cauſa tantum ceſſant. Adijciamus aliquid ad quaſtum, deme huic

oculos, illi manus. ARELLII FVSCI PATRIS. Præcidatur, inquit, lingua, genus est rogandi rogare non posse. Misere mihi horum omnium iudices, & misereri etiam singulorum soleris. CABSTII PII. Vt hanc causam susciperem, ne ab eis quidem rogatus sum, pro quibus ago, quid enim miseri rogare sciunt, nisi stipem? quid infelix iste peccauit aliud, quam quod natus est? CLODII TYRRINI PATRIS. Age si quis agnouerit suum, petes alimenta tanquam alueris? non est quod timeas, nemo agnoscat. O miserum, si quis alimenta suo dat, o miserum si negat. Ita nos istis uindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negamus, quod tibi daturum sint? Et quod est indignissimum, crudelis non sit, misericordia publica alit. Venite miseri, & hodie primum uobis rogate. MENTONIS. Errant miseri circa parentum suorum domos, & fortasse aliquis à patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddidit integra mancipia. Cur tu tam exiguum refers? Tu uia este quas poterat, ut non rogares, ut non acciperes: spiritum tamen relinquere tibi, nisi crudelior futurus essem in relinquendo. Tibi capta quotidiana non respondet, apparet nondum hominibus satis miserum uideri. GAVII SYLONIS. Tu inquit, in illa uicinia mendicabis, tu ad limen accedes, & crudelis miseris parentum domos demonstrat: hic non facile stipem impetrat, etiam nunc aliquid illi detrahatur. IVNII GALLIONIS. Serua oculos ut uideat quem roget, serua manus ut habeat quibus stipem accipiat. Occurrunt nuptis omnia diracris publicis tristitia auspicia, feriatas maxime ac solennibus & hilaritati dicatis diebus semianimes isti greges oberrant, à te fortasse aliquis acceptam stipem portat ad deos. FVLVII SPARSI. Scio, iudices, uarijs quæque causis ad accusandum solere compelli, quosdam ambitio gloriæ, quam ex damnato petierunt, prouocauit, alios odia & simultates protraxerunt. Non dubito fuisse quosdam qui præmium peterent: ego omnibus cæteros impellentibus causis uaco. Quæ enim gloria est in tam sordido reo? quæ similtas, nisi ut noceas quos contra exisse pudeat? aut quod præmium, cum stimulant si qui se altare non possunt? Non is est qui rogare nesciat, etiam docere solet. Quos affectus uestros optare debeam, nescio, si misericordia propitios fueritis, crimina rei uobis ostendam si occidit. fuerit. At reum hunc publice paciscimus. Exigitur à te talio, non tales totidem membra quot debes. Lupa oblita feritatis placidior uelut foetibus suis præbuisse ubera fertur. Sic lupa uenit ad infantes, expectemus hominem, gratulor tibi Roma quod in conditores tuos homo non incidit. Ergo cum de publica misericordia cogitares tam crudelis esse potuisti. Proxima, inquit, die hic plurimum retulit, faciendus est huic similis alter: hic satis retulit, fiat & alius miser ad hoc exemplum. Ite nunc inquit, & alimenta mihi quaerite. Tu inquit, qui oculos non habes, per oculos rogato. Tu inquit, qui manus perdidisti, per manus rogato: tu per illa membra quæ trahis debilia: per ea quæque quæ non habet, ambiat. O miseros qui sic rogant, miseres qui sic rogantur. Ecce nescio quis, meus, inquit, filius si uideret, huic fortassis similis esset: num, inquit, ego meum trahero. Alius inquit, potuisti meus in eundem incidere dominum, quid si incidit? omnes omnibus conferunt, dum unusquisque timet ne suo neget. Pars altera. ARELLII FVSCI. Debilitasti, inquit, plus illis patres nouerunt. DIVISIO. LATRO sic diuisit, an læsa sit Respub. Primum quod Reipub. crimen constare oportet, in hunc reum quaeri. An læsa sit Respub. non solet argumentis probari. Manifesta statim reip. damna sunt, si muri diruti sunt, si classis incensa est, si exercitus amissus, si uectigalia diminuta: hoc damnum quod tu obijcis, non uidebat. Dic mihi quando Reip. læsa est? cum unum expositum debilitauit: at qui etiam qui occidit unum, non tamen Reip. læsa tenetur reus, sed cedit, etiam qui duos, etiam qui plures. Dic mihi, quis numerus efficiat, ut læsa uideatur Respub. duo debilitantur, nondum Respub. Iuuenes qui suadere infantes perdidit, & infelices. Potuerunt, inquit, duces fieri, potuerunt etiam sacrilegi esse & homicidæ, potuerunt & perire. At tamen crudelem rem facit & lanista, nec damnetur Reip. læsa: & leno qui cogit inuitas patrum stuprum, nec lædit Reip. Ego nunc non laudari reum desidero, sed absolui, noceat hoc illi, cum honores petit. Potest aliquis & non esse homo honestus, & esse innocens reus. Deinde an læsa sit Respub. an ab hoc læsa sit, non à me inquit, sed à parentibus qui

forte, quia esse
quosque pot.

protege.

protegerunt. Hic crudelis & multum illis abstulerit, uitam reddidit. Contra ait, illi singulos exponunt, tu omnes debilitas, illi spem, tu instrumenta uiuendi detrahis. Deinde an teneatur Reipub. læsa, si fecit quod ei facere licet. Non potuit inquit, uilla res lege damnari, quæ legi innititur. Si domum meam diruam, nunquid dices me Reipub. lædere? Et poteras describere, quam inhumanum sit, illos parietes maiorum in nostram usque perductos memoriam in hostilem modum deseri. In agris meis arbusta succidere uelim. Deinde an hoc licuerit illi facere, licuit inquit. Expositi, inquit, in nullo numero sunt, serui sunt: hoc legum latori uisum est, denique si non licet, habet legem talionis, agere singuli iniuriarum possunt, Reip. quidem læsa non potest agi eorum nomine qui extra Reip. sunt. Non potest pro omnibus agi, pro quibus singulis non potest. Scio quosdam putare quæstionem esse, an possit à priuato homine lædi Respub. SPARSVM certe ita declamare memini. Quod si quisquam recipit, & illa recipiet. An à muliere possit, an à sene, an à paupere possit, quorum nihil unquam quaeritur. Sed dici tamē solet, quomodo tum illa quaestio tractatur, an Respub. læsa sit, toties reus in argumenta non læsa Reip. dicit, ne potuit quidem lædi à priuato, à paupere, ab agro, ab infante. GALLIO fecit illam quaestionem, an in expositis lædi possit Respub. Non potest inquit. An lædi possit in aliqua sui parte, hæc nulla Reip. pars est, non in censu illos inuenies, non in testamentis. Sed hæc quoque in illam incurrit, an Respub. læsa sit: dicitur enim ne lædi quidem potuit in eis quos non habebat. COLOR. Pro illo qui debilitat expositos pauci admodum dixerunt. Dixit GALLIO, & hoc colore usus est. Egētem hominem, & qui ne se quidem alere, nedum alios possit, sustulisse eos, qui iam relictū sine spe uitæ spiritum traherent, quibus non iniuria fieret, si aliquid detraheretur, sed beneficium daretur, si uita seruaretur. Faciant inuidi alicui oculos esse, alicui manus, dicant illi per hunc uiuere. Gallio illud quoque in argumentis tenuit. Adeo inquit hæc res non nocuit Reip. ut possit uideri etiam profuisse. Pauciores erunt qui exponant filios. TYRRINVS CLODVS hoc colore usus est. Multos patres exponere solitos inuites partus. Nascuntur inquit quidam statim aliqua parte corporis multati, infirmi, & in nullam spem idonei, quos parentes sui proijciunt magis quam exponunt, aliqui etiam uernulas, aut omne infausto æditos, aut corpore inuualidos abijciunt. Ex his aliquos hic sustulit, & eas partes quæ cuique possent misera/biliores esse, miseratus abstulit, stipem rogant, & unius misericordia uiuunt, omni aluntur. At res foeda est, mendicos habere, à mendicis alit, inter debiles uersari. Age non pudet uos ex hoc producere cōubernio reum, à quo dicatis læsam Reip. & sic descendit ad argumenta, ut diceret, quomodo hic potuit lædere? SILO POMPEIVS illo colore usus est. Misericordem hunc fuisse, uoluisse uitam dare, sed non potuisse alere, itaque eod compulsus, ut unusquisque aliquam partem corporis pro toto depederet. LABIENVS tam diserte declamauit partem eius, qui debilitabat expositos, quæ nemo alteram partem, cum illam omnes disertissimi uiri, uel ad experimēta suarum uirium dixerint. Illum autem locum uehemētissime, dixit, uacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos faciat. Principes inquit uiri cōtra naturam diuitias suas exercent, castratorum greges habent, exoletos suos ut ad longior rem patientiam impudicitie idonei sint, amputant. Et quia ipsos pudet tritos esse, id agunt, ut quam paucissimi sint. His nemo succurrit delicatis & formosis debilibus. Curatis quis ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur, non curatis quod isti beati solitudines suas ingenuorum ergastulis excolunt, non curatis quod iuuenum miserorum simplicitatem circūueniunt, & spectatissimum quemque maxime idoneum castris in ludum cōijciunt. In mentem uobis uenit misereri horum quod membra non habeant? quid illorum quod frustra habent? Hoc genere seculi uitio, egregia figura, inquinatum & infamem reum, maiorum criminum impunitate defendit. Celebris hæc apud Græcos cōtrouersia est. Multa ab illis pulchre dicta sunt, à quibus non abstinerunt nostris manus, multa corrupte, quibus non cesserunt. NICESES dixit, hunc dixit sensum P. ASPRENAS, eodem modo uno uerbo magis prioris usus hos alit, qui alimenta possit, quibus crudelis est qui negat. Circa hunc sen-

li 3 sum

sum est & ille à QVINTILIANO dictus. Nescio utrum ne uos miserabiliores dicam, quod alimēta accipitis, an quod huic datis. Accipitis enim, quia debiles estis. Ei datis per quem debiles estis. ADDEVS rhetor.

Hunc sensum quidam Latini dixerunt, sed sic, ut putē illos non mutuos hanc sententiam, sed irritos. BLANDVS dixit, Porrigit aliqua mendico rogata stipē, utiq; si peperit, si exposuit. O te q̄ misera cogitatio porrigentis est, hic fortasse meus est. OSCVS dixit, Qui iam porrexit pluribus stipem, suo negat. ARELLIVS FVSCVS dixit, Alit rogata filium mater misera, si scit suum esse, misera si nescit. ARHEMON dixit,

Hanc sententiam LATRO PORTIVS uirilius dixit, qui non potest furto suspectus esse, Gracos enim & conremnebat & ignorabat: cum descripsisset debiles artus omnium, & alios incurfantēs, alios repentēs, adiecit, prohi dii boni ab his aliquis alitur integer? DAMASCOMBRENVS dixit,

Hunc sensum CAESTIVS transtulit. Effecisti, inquit, ut maius periculum esset educari q̄ exponi. FVSCVS ARELLIVS aliter dixit, Illa adhuc in misera fortis infanria timebantur, serae serpentesq; & inimicus teneris artubus rigor, & inopia, inter expositorum pericula non numerabamus educatorem. GLYCON corruptam dixit sententiam.

Sed nostri quoq; bene infanierūt. MYRRHEDIVS dixit: Producitur miserorū lōgus ordo, maior pars se sine se trahit. ET LICINIUS NEPOS, ut soluendo sis in poenas, quoties tibi renascendum est? Illud SPARSVS dixit, quod non corruptum tantum, sed contrarium dicebat esse Montanus. Solus plura habes mēbra, quam tot hominibus reliquisti. Ita enim hic potest uideri laesisse rem publicam, si multi sunt debilitati. Apparet autem nō multos esse, si plura habet membra quam debilitatis reliquit. Et illud aequē ab illo aiebat corrupte dictum, prodiderunt plures membra. Græcas sententias in hoc refero, ut possitis aestimare primum quam facilis Græcæ eloquētiæ in Latinum transitus sit, & quam omne quod bene potest dici, commune omnibus gētib; sit. Deinde ut ingenia ingenijs cōferatis, & cogitent Latinam linguam facultatis non minus habere, licentiæ minus. LABIENI sententiam separavi, quia locuti de illa homines erant. Sed ubi quotidianum diurnum & medicantium quaestus recognoscit, tu hodie minus attulisti, cedo lorā, gaudeo me nō omnes emacasse. Quid fles? quid rogas? plus retulisses, si sic rogasses. Dixerat & illam sententiam, Date miseris, quod unum percipere gaudium possunt. Aliquis ex illis damnatum istum uideat, aliquis audiat

GLYCON dixit Vnicus summus amator Ouidij, hunc aiebat sensum disertissime apud Nasonem Ouidium esse positum, quē ad fingendas similes sententiās aiebat esse memoria tenendū, occiso Achille hoc epiphonema apponit, Quod Priamus gaudere senex post Hectora possit, Hoc fuit. CASSIVS SEVERVS dixerat, Ostende nobis captiuos. IVLIVS BASSVS dixerat, Ostende nobis merendarios tuos. LABIENVS cōmodius uidebatur dixisse, Ostende nobis alumnos tuos. P. ASPHRENATES dixit, Cū induxisset stipem porrigentem mendico. O felicem patrem, & hoc qui dicit fortasse pater est.

Parrhasij Prometheus. Controversia v.
ACTIO. Laesa religionis sit actio. THEMA. Parrhasius pictor Atheniensis, cū Philippus captiuos Olynthios uenderet, emit unum ex his senem, perduxit Athenas, torsit, & ad exemplar eius pinxit Promethea. Olynthius in tormentis perit, ille tabulam in templo Mineruæ posuit, accusatur religionis laesa. CONTRA PARRHASIVM. GAVII SYLONIS, Infelix senex uidit iacentis diuulge patriæ ruinas, abstractus à cōiuge super exultē Olynthi cinerem stetit, iam ad figurandū Promethea satis tristis est, quo prohi Iupiter, quem enim melius inuocem aduersus Parrhasium quam quem imitatus est? Olynthum tantum picturæ tuæ excipio. Num quis ut naufragium pingeret, mersit? ceditur, parum est, inuritur: etiamnū parum est, laniatur, hoc inquit in irato Philippo satis est, sed nondū in irato Ioue. IVLII BASSI. Produci tur puer, superuacuum est inquit, nōdum quantum satis Prometheo potest cernere.

Vltima

Vltima Olynthij deprecatio est, Atheniensis redde me Philippo. Non est istud donum, sacrilegium est: Seruus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui. Aedem Mineruæ tanquam castra Macedonum fugiunt. CLODII TVRRINI, Parum, inquit, tristis est, nisi quia Atheniensem dominum sortitus est. Dabo tibi Parrhasi maiora tormenta, duc illum ad iacentem Olynthum, duc illū ubi liberos, ubi domum perdidit, scis certe quam tristē illum emeris. Olynthijs urbem aperuimus, templā præclusimus: ergo minime Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emisissent. Torquetur, hoc nec sub Philippo factum est, moritur, hoc nec sub Ioue. ARGENTARIJ. Hoc hospitio Olynthius Athenis exceptus est: tantum ergo Olynthius possit, Parrhasius quid non? & oculos nostros torquet, ibi ponit tabulam, ubi fortasse nos tabulam hæderis posuimus. Hoc Promethea facere est, non pingere. Aiebat tortoribus, Sic intendite, sic cadite, sic istum quem fecit, cum maxime uultum seruate, sic sibi ipsi exemplar. CAESTII PII. Emi, inquit, imo si Atheniensis es redemisti, si nescis Parrhasi in isto templo pro Olynthijs dona soluuntur. Crudelis ille Græciæ carnifex, istum tamen nihil amplius quam uendidit: producitur nobilis senex, longa miseriarum tæbe confectus, reductis introrsus oculis tam tristis, quasi iam tortus esset. Ut admoueri sibi catenas uideat, superuacua inquit sunt, si ad alium dominum peruenisset, Athenas fugerem. Istud tibi in nullo Olynthio perimitto, nisi Lathenem emeris. TRIARIJ. Corrupuisti duo maxima Promethei inuenera ignem & hominem. Quemcūq; præco flentem uiderat, sciebat te emptorem, miserabantur omnes. Te fortasse & Philippus reduci iussisset, si Atheniensem uideret emptorem, quod ego fabulosum esse non dubito. Sed utrum uult Parrhasius eligat, parum pie, aut infami auctione imitatus est. Clamabat iste, nondum satis tristis es, nondum satis inquam adiecisti ad priorem uultum, talis in auctione Philippus. MVSAB. Narraturus sum Olynthij senis ignes, uerbera, tormenta, aliquis me nunc queri de Philippo putat. Dij deeq; te perdant, misericordem Philippum fecisti. Si isti creditis, iratum Iouem imitatus est, si nobis, iratum Philippum uicit. Pingit Philippum crudelē, oculo effosco, iaculo perfractum, per tot damna ad dijs immortalibus tortum. CORNELII HISPANI. Vltima membrorum meorū tæbes tormentis immoritur. Parrhasi quid agis? non seruas propositum: hoc supra Promethea est: tantum patiendum est, pingente Parrhasio, quantum irato Ioue. ARELLII FVSCI PATRIS. Pingit Promethea, sed homines facientem, sed igneis diuidentem, pingit, sed inter muna quā inter tormenta. Inter altaria, Olynthij senis crucem posuit. Miserrime senex, forte ex seruis tuis aliquis felicius seruit, utiq; felicius est, quisquis Macedoni seruit. FVLVII SPARSI. Si ad currendum profectus es, queror, quod utinam Philippe his auctionē cum exceptione fecisses, ne quis Atheniensis emeret. Non uidit Phidias Iouem, fecit tamen uelut tonantē. Nec stetit ante oculos eius Minerua, dignus tamen illa arte animus & concepit deos, & exhibuit. Quid facturi sumus, si bellum uolueris pingere, diuersas uirorum statuemus acies, & in mutua uulnera armabimus manus, uicti sequentur, uictores cruenti reuertentur: Ne Parrhasij manus ludat temere coloribus, internitioni humanæ timendū est. Si necesse est aliquem torqueri, emē nocentem seruum, ut eodem tempore ex eo exemplum sumas & supplicium. Statuitur ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus, flagellis, eculeis. Ista aut uidentem, aut expectantem Parrhasi parum tristē putas? Dicebat miser, non prodidi patriam. Atheniensis si nihil merui, succurrite, si merui, redde Philippo. Inter ista Parrhasius dubitum est studiosius pingat, an ille scruat, torqueat, uerberet. Sic iste carnifex colores temperat. Quid ais? parum tristis uidetur, quem Philippus uendidit, emit Parrhasius? Etiamnum torque, etiamnū, bene habet, sic tene. Iste uultus esse debuit lacerati, hie morientis. PORTII LATRONIS. Si uidetur tibi, istis muneribus aram misericordidæ orna. Nemo ergo ex Olynthijs miserius seruit, quam qui Atheniensem dominū sortitus est. Miser ubicūq; Philippum non uiderat, pacem putabat. Alliga, inquit, aiebat, Solutus apud Philippū fuit, ALBVTTII SYLLI. Expecta dum Euthycratēs

Li 4 aut

aut Lathenes captatur. Pythia somnia Parrhasi me tortor effecit. Philippus quoque uendidisse contentus est. Producitur senex nobilis, flens, respiciens patriam, placuit isti uultus, habuit aliquid Promethei simile, etiam antequam torquetur, diligenter agit causam, ut Philippus Olynthio non est, ego pecuniam perdidit, redi ad auctorem. Propter hominem Prometheus distortus, propter Promethea homines torseris. Philippus sic rogatur, liceat Olynthijs uiuere. Parrhasius aliter rogatur, Olynthijs mori liceat. Tristem uolo facere. Nemo faciet, si Philippus non fecit. **DIVISIO.** Hanc controuersiam magna pars declamatorum sic dixit, ut non controuersiam diuideret, sed accusationem, quomodo solent ordinare actionem suam in foro, qui primo loco accusant. In scholastica, quia non duobus dicitur locis, semper non dicendum tantum, sed respondendum est: obijciunt quod hominem torserit, quod Olynthius, quod deorum supplicia imitatus sit, quod tabulam in templo Mineruæ posuerit. Si Parrhasius responsurus non est, satis bene diuidunt. Nihil est autem turpius, quam aut eam controuersiam declamare, in qua nihil ab altera parte responderi poterit, aut non refellere, si responderi potest. **GALLIO** ferè similem diuisionem in Parrhasio habuit, ei quam habuerat in illa controuersia, cuius mentio est in hoc ipso libro, de habitabat expositos, detractis quibusdam. Diuisit autem sic, An læsa sit religio, quid perdidit inquit, nihil. Nondum de iure controuersiam facio. Perdidit unum senem Olynthus, fac Atheniensem, non ages mecum reipublicæ læsæ, si Atheniensem senatorem occidero, sed cædis: ita uero Atheniensium corrumpitur opinio, misericordia semper censi sumus. Nunquam unius facta publica fama corrumpitur. Solidior est opinio Atheniensium, quam ut labefactari ullo modo possit. Læsa est inquit Respublica. Si quis Olynthi depositum negauerit, uidebitur, ut existimo, non rempublicam sed hominem læsisse. Olynthijs hoc tribuisti, ut eodem loco essent, quo Athenienses. Læssi inquit rempublicam, lædunt rempublicam, qui aliquid illi auferunt, non qui adijciunt, qui diruunt templa, non qui ornant. Peccauerunt ergo & sacerdotes, qui tabulam receperunt, quare tamen non reciperent? Deorum adulteria picta sunt, positæ sunt picture Herculis liberos occidentis. Deinde an ob id accusari possit læsa Reip. quod ei facere licuit. Ea lege persequere, quia non licuit: dicis mihi, hoc facere non oportet: huic rei æstimatio immensa est, itaque nulla uindicta est. Et id tantum puniunt, quod non licet. Satis abunde est, si opifex rerum imperitus ad legem innocens est, An hoc ei facere licuerit. Hoc in illa diuiditur, An Olynthius fuerit apud Atheniensem, etiam antequam fieret decretum. Seruus inquit est meus, quem ego emi belli iure. Vobis Athenienses expedit, alioquin imperium uestrum in anti quos fines redigitur, quicquid est bello partum. Et est contra. At ille seruus alij emptori esse potest, Atheniensi non. Quid enim si Atheniensem à Philippo emisset? Atqui sciebas Olynthios nobis coniunctos esse fœdere. Ut scias, inquit, seruos fuisse, decretum postea factum est Atheniensium, quo iuberentur & liberi & ciues esse. Quare hoc illis ius, si iam habebant, dabatur? Deinde an decreto hoc non contineatur, liberi ut fiant, sed ut esse liberi iudicentur. Hoc censuimus Olynthios ciues nostros esse, ita & ille ciuis noster fuit. Non inquit, nam decretum in futurum factum est, non in præteritum: uis hoc scire? Non quisquis Olynthium seruum habuit, accusabitur, quod ciuem in sua seruitute tenuerit. Si quid tunc inter necessaria seruiliū officiorum ministeria percussit aut cecidit, iniuriarum accusabitur. Atqui quantum ad ius attinet nihil interest occiderit, an ceciderit. Nam aut nec cadere licuit aut occidere. **COLOR.** A parte Parrhasij fecit hunc colorem, emptum esse à Parrhasio senem, inutilem, expiraturum. Si uerum uultis, inquit, non occidit illum sed deficientis, & alioquin expiraturum morte usus est. Torsit inquit tamen: silucri causa, obijce, nempe crudelitatis precium Athene habent. In argumentis dixit, quantum semper artibus licuisset, medicos ut uim ignoratam morbi cognoscerent uiscera rescidisse, hodie cadauerum artus rescindi, ut neruorum articulorumque positio cognosci possit. **ALBTIVS** hoc colore, calamitosum fuisse, orbem palam mortem optantem, nec aliter illum Philippus uendidisset, nisi putasset illi poenam esse uiuere, **SYLO POMP** putat.

putabat commodius esse, si hoc animo esset Parrhasius ad auctionem, ut aliquem in hunc usum emeret: poterit enim uideri elegisse utilissimum & maxime inutilem. **FVSCO ARELLIO** placebat, emptum quidem illum in alios usus, sed cum deficeret, & mori uellet, in id quod unum ex cadauere artifex poterat impensum. **GALLIO** ad neutrum se alligauit, nec dixit quo animo emisset. **GALLIONIS** color intolerabilis est, dixit enim senem ex noxijs Olynthijs emisse, quod si licet illi fingere, non uideo quare non eadem opera dicat, & conscium prodicionis Latheni fuisse, & se poenæ causa torfisse. **HISPO ROMANVS** ignorantiam illam excusauit. Pictor inquam intra officinam suam clausus, qui hæc tantum uulgaria iura nouerit, in seruum nihil non domino licere, pictori nihil non pingere, mancipium suum operi suo impendit. Non omnia inquit narras. Olynthius fuit ille qui perijt. Quid autem ad rem pertinet, cuius nationis seruus fuerit? Audes inquit seruum dicere Olynthium, etiam post bellum, & ante decretum: alioquin quod uos illi dedistis beneficium, nisi quod iam illos nec torquere liceret, nec occidere? Græci nefas putauerunt, pro Parrhasio dicere, omnes illum accusauerunt, in eodem sensu incurrerunt. **GLYCON** dixit,

TRIARIVS hoc ex aliqua parte cum surriperet, inflexit. Hos aiebat **SEVERVS CASSIVS**, qui hoc facerent, similes sibi uideri luribus, alienis poculis ansas mutantibus. Multi sunt qui detracto uerbo, aut mutato, aut adiecto putant se alienas sententias lucrificasse. **TRIARIVS** autem sic uertit, Corruptisse duo maxime Promethei munera, ignem & hominem, sed egregie illam surripuerunt, **EVCTEMON** quæ dixit,

sanius quam **GLYCON** **DAMVS** corruptissimè me. hic est **CRATON** uenustissimus homo, & pro homo & professus. **ASINIVS** qui bellum cum omnibus Atticis gerebat, cum donaret illi Cæsar talentum in quo xxiiii. sestertia sunt Atheniensium more hic Cæsarum quod illum nunquam nisi mense Decembri audiret, dixit & commentur tanti uiri gratiam **PASSIENVS**. Nec curaret interroganti, quare non complecteretur tanti uiri gratiam. Sæpe solebat apud Cæsarem cum imagine con-

stingere hominem acida lingua, & qui nimis liber erat, puto quia diu non fuerat ex captiuo cocus, ex cocu septicarius, ex septicario usque ad amicitiam Cæsaris, felix usque eo utranque fortunam contempsit, & in qua erat, & in qua fuerat, ut cum illi multis de causis iratus Cæsar interdixisset domo, combureret historias rerum ab illo gestarum, quasi & ipsi ingenio suo interdiceret, disertus homo & dicax, à quo multa improbe, sed uenuste dicta, ne modum excedam, excurro & ad Parrhasium reuertor. **NICETES** dixit, **HISPO ROMANVS** dixit, ignes, ferrum, tormenta pictori isti à Philippo officina est. **SPARSIVS** sententia in descriptione picture habet aliquid corrupti, & ubicunque sanguine opus est, humano utitur, dixit enim quod fieri non potest. Illum locum omnes tentauerunt, quid si uolueris bellum pingere? quid si incendium? Quid si parricidium? A Græcis **DORON** iuriose dixit, Sed nihil est quod minus fieri possit, quam quod à **METRODORO** dictum est,

TRIARIVS dixit, Nondum dignum irato Ioue genuisti. **HATERIVS** dixit sanius, Nondum uultus ad fabulam conuenit: & illud, Parrhasij ut omnia fiant ad exemplum, uiuat qui tortus est, Si uultis audire supra quod non possit procedere infania, **LICINIUS NEPOS** ait, Si uultis digne punire Parrhasium, ipse se pingat. Non minus stulte **ÆMILIANVS** quidam Græcus rhetor, quod genus studiorum amabilissimum est. **HEXARIDA** fatuus dixit,

OTHO PATER cum pro Parrhasio diceret, hoc colore derisus est, quia conciderat inquit per proditores Olynthij, uolui pingere iratum proditori suo Iouem. **GARGIVS** multo stultus, quare Promethei Parrhasius supplicium pinxisset? Ego, inquit, ardente Olyntho non odissem ignium autorem. **LATRONIS** illa celebris sententia est, quam **SPARSVS** quoque subtrahis quibusdam uerbis dixit in descriptione mortuorum. Parrhasi emorior, sic tene; hanc sententiam aiunt & **DIOCLEM** **CRISTIVM** dixisse non eodem modo. **HISPO** rideon honestè

ROMANVS fecit, multo enim uehementius insanit quam nostri fanatici. Voluit uideri uolucrosus ad tabulam Parrhasij aduolare, fabula elegantij, ad turpem sententiam perductus traditur.

ZEV SIN ut puto pinxisset puerum, uuam tenentem, & cum tanta esset similitudo uuae, ut etiam admiratione faceret operi, quendam ex praceptoribus dixisse, aues male existimare de tabula, non fuisse enim aduolaturas, nisi similis esset, ZEV SIN aiunt obleuisse uuam, & seruasse illud, quod melius erat in tabula, non quod similis SYPIRIDIO aequae familiariter in templum uolucrosus subire putauit, quam passerem aut columbas. Dixit enim. Sed nolo Romanos in uilla re uinci. Restituet aciem. MVR RHEDIVS, qui dixit, Pingit Triptolemu, qui iunctis draconibus sulcauit auras. Inter illos, qui de Prometheo corrupte aliquid dixerant, & APATVRIVS locum sibi iudicat, dixit enim, O

Fur accusator proditoris. Controuersia VI.

al. postulasset

al. sustulit

ACTIO. Iniuriarum sit actio. LEX. Fur concione prohibeatur. THEM A. Quidam cum diuitem & accusasset proditoris, noctu parietem domus eius perfodit, & scrinium in quo missae erant ab hostibus litere, sustulit. Damnatus est diues. Concionari cum uellet accusator, a magistratu prohibitus est. Agit iniuriarum. PRO FVARE, PORTII LATRONIS, id solum & sustulit, quod fur reliquisset, nihil tam fur timuit, quam ne dominus res suas non agnosceret. Fac mihi inuidiam, prodidi furtum meum: ago magistratum isti gratias, cum ad illum furtum meum detulisset, furem sum moueri non iussit. Ruentem ciuitatis statum unius parietis ruina reposui. OSCI. Sollicitus erat, ne quod perdiderat, quareretur. Indiciu profiteor, multos furti confcios habeo, at illud tuto illi ostendi, hoc furtum non solus habeo. Furtum est quod timet dominus agnosceret: potui non esse pauper, habui quod magno uenderem. Te neo ecce epistolas, in quibus manifesta proditoris argumenta sunt, in quibus hostium consilia. Te interrogo, si furtum est, repono. MVSAE. Furtum uocas, quod qui perdiderat, negabat suum: furtum fecisset ex hostibus. CLODII TVRRINI. Furtum uocas, quod qui perdiderat, supplicium tulit, qui surripuerat praemium? Vtri permiffissetis loqui, si eodem tempore fur uenisset & dominus? Potui rem publicam magno uendere uel proditori ARELLII FVSCI PATRIS. Mille nauium domini Graeci furto Troiam cepistis. Si bene furto euertuntur urbes, quanto melius seruantur? Si non indicauero cuius sit, nemo cognoscat. VIBII RVFFI. Cuius ego si potuisssem, non parietem tantum, sed pectus ipsum perfodissem. Nondum totum consummaui officium, non est tam angusta res publica, ut ab uno opprimi possit. CAESTII PII. Nolite a me omnia exigere quae scio, multa sunt, quaedam & in concione dicenda. Hoc furtum liberos nostros docete. Rogo uos iudices per furtum meum, quoties furtum meum protuli, tacet dominus, ego fur. Ecce altera iniuria, non tu inquit perfodisti domum. Tace, ego noui ista melius. Narrare soleo, non negare quae scio. In forum ueni, narraui nocturnam expeditionem meam. Conuenerant omnes tanquam ad concionem. Cur me submoues ante actionem, cum nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandum, proditoris uigilantissimum pectus, & in exitia nostra semper sollicitum, publica fata sopierant. Ita etiam ministros eius alligauerat somnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi uidebar hostium muros. Furtum uocas, quo nihil melius tuo anno factum est. Nemo fur Rempublico gitat. Nihil non licet pro Republica facere.

Pars altera pro magistratu.

Quale id spectaculum fuit? composuerat inter se fortuna Republicam, furem, & proditorem, ut uidit inutile, furtum suum prodidit, ut nobis uenderet, quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori posset imponere. Consilium uideri uult felicitate furti sui. Lex quae nocturnum furem occidi iubet, quoquo modo iubet, non de damnato tantum, sed de fure loquitur. Odit hoc uitium, nec immerito non multum abest a proditore. Sustulit quod non elegit, sed quod illi fatum publicae felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis ostendit, & furem, qui diuitem complere

lure mallet, quam damnare. Effregit domum manu suspensa. Eluxit illum tunc non primum fecisse. Sustulit, non quod uoluit, sed quod potuit. Bono exemplo damnatus proditor, malo inuentus.

Libri decimi Controuersiarum, finis.

LVCII ANNAEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER PRIMVS.

Declamatio prima, de patruo abdicante nepotem, quem prius adoptauerat.

Respondet libri 1. Controa uersio 1.

LEX. Liberi parentes alant, aut uinciantur. THEM A. Duo fratres dissidebant inter se, alteri filius erat. Patruus in egestatem incidit. Patre uetante, adolescens illum aluit, ob hoc abdicatus tacuit. Adoptatus a patruo est. Patruus accepta hereditate, locuples factus est. Egere coepit pater. Uetante patruo aluit illum adolescens. Abdicatur, contradicitur.

Prima pars pro nepote.

Eo iam perductus erat, ut omnem spem ultimorum alimentorum in ea sola domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ipse, inquit, alim me uetuit. Imitationem alienae culpa, innocetiam uocas. Omnis instabilis & incerta felicitas est. Quis crederet iacentem super crepidine Marium, aut fuisse consulem, aut futurum? Quid non timendum felicibus putas? Quid desperandum infelicibus? Ne circumplura instabilis fortunae exempla te mittam, uide quis alimenta rogetur, & quis roget. Non sum hospes grauis. Vnum senem aduoco. Hoc tibi uitio placui pater. Perierat totus orbis, nisi iram finiret misericordia. & lactatus inter duos patres, utriusque filius, semper tamen felicioris & abdicatus, illud tamen pater deos testor, diuitem te reliquo. Circumibo tecum pater limina aliena. Omnibus ostendam, & me qui alimenta dedi, & te qui negasti. Abdicari non possum ob id quod feci, lege cogente. Quid li flere me uetes, cum uideo hominem calamitosum? Non sunt affectus nostri in nostra potestate. Quaedam iura non scripta, sed scriptis omnibus certiora sunt.

al. lactatus
al. abdicatus
sui.

Pars altera pro patruo contra nepotem.

Crescere proposuit ex mea inuidia homo, qui se melius iactare potest, quam defendere. Iustus meus metus est, ne heredem ingratum scribam, inimicum relinquam. Etiam si tu non odisti eum, qui fecit mihi iniuriam, tamen ego odi illum, qui fecit tibi. Desinit esse filius, qui non tantum a patre abdicatus, sed ab alio adoptatus est. Audite quam ualde egerim. Fratrem rogauit. Quis es tu, qui de facto patrum feras sententiam? Ad te arbitrum odia nostra non mittimus. Iudices habemus deos.

Extra controuersiam.

Alfius Flautius pretextatus apud Caestium controuersias declamabat. Semper autem commendabat eloquentiam eius aliqua res extra eloquentiam. In puero de clamante lenocinium erat ingenij atas.

al. controuersia

RODOLPHI AGRICOLAE IN PRIMAM

Senecae declamationem, commentariolum.

AD LECTOREM:

Inter omnes Senecae lucubrationes, nullum opus extare integrum & inuisolatum magis referebat publicae studiorum utilitatis, quam hos declamationum libros, quos eruditus aliquis contraxit in compendium, delectis quae uel intelligebat, uel minus erant deprauata, ac distinctis partibus, tum ex adiectis, quae extra controuersiam dicebantur a censoribus. Quod ipsum si paulo copiosius ac dexterius praestitisset, operam simplisset haudquaquam aspernandam. Certè quisquis hoc aggressus est, eo consilio fecisse uidetur, ut opus alioqui diffusum ac uarium, deinde corruptissimum, postremo multis Graecis sententijs interlitum, in scholis praeligi posset. Quod hono-

honoris omnibus penè huius uiri monumentis præstiterè quondã Christiani. Quin in hanc epitomen extant iusti commentarij, morem scholasticum præ se ferentes. Nec mihi in hoc laborandum arbitror, ut doceam hos libros nihil aliud esse quàm epitomen, quum aliquoties præfatio sit propemodum libro prolifior, nec præstetur in libris quod pollicentur exordia. Id magis etiã perspicuũ sit, ex aliquot controuersijs, quas habemus superstites, in quibus deprehenduntur quæ hic compendarij decerpit, quãquam interdum sibi permisit quasdam uoces de suo uel addere uel immutare. Opus ipsum Seneca ditulerat in controuersias & suaforias. Sic enim aliquando loquitur in controuersijs, de quo plura dicemus, quum ad suaforias uenerimus. Nunc uidemus in uersum ordinem. Priore loco posuerunt pauca suaforias, sed primam reliquas item truncas ac mutilas, ad eoque deprauatas, ut alicubi uix ipse Seneca, si reuiscat, diuinaturus sit, quid scripserit, posteriore controuersias aliquanto plures, sed imperfectas & mendosas, græcis aut prorsus omissis, aut tam inepte notatis, ut à nullo deprehendi lectio germana possit. In his tamen multa restitimus ex hac epitoma: non pauca diuinauimus, plura reliquimus. Huius igitur operis si quod exemplar integrum & emendatum inueniatur, nescio quid amplius desiderari possit sapientis eloquentiæ candidatis. Hic enim uelut in speculo licet intueri, quomodo doctissimi uiri, defensionis colorẽ inuenierint, quomodo causæ summam in propositiones diuiserint, deinde singulas in alias subiectas partiri soleant, quibus argumentis unamquamque confirmet, tum quas sententias adhibuerint, quæ schemata, quos affectus mouerint, quàm uariè idem thema à diuersis ingenijs tractari potuerit, & in his quæ perperam inuenta, aut ineptis schematibus siue uerbis explicata, quæ stulta & causæ officientia, quæ *ἀσυστατα* secundum pugnantia, quæ *ἐπιθεωρητὰ* & extra causam dicta. Hæc censure hominum in omni doctrinæ genere præcellentium, incredibile dictum, quantum utilitatis attulissent, non solum ad bene dicendum, uerum etiam ad iudicandum, siue in forensibus causis, siue in concionibus popularibus militaribus ue, siue in cõfessibus, siue in omni uitæ functione, quæ maxima ex parte, linguæ prudentis officio temperatur. Atque utinam felix aliquis casus hos Senecæ libros nobis integros restituat. Ex his tamẽ qualibuscumque fragmentis non parum emolumenti capient, qui sagaci præditi ingenio non grauabuntur huc animum intendere.

Quia autem libri isti Declamationum inscribuntur, optimum fuerit in initio dicere paulo apertius, quid sit Declamatio. Igitur temporibus eis quo primum res Atheniensium, deinde populi Romani magnæ & potentes fuisse, fuit & in Græcia & Romæ eloquentia in summo precio & ueneratione, itaque pueri protinus in scholis instituebantur ad bene dicendum, ut quum adoleuissent possent in iudicijs & consilijs publicis & priuatis proferre facundiam suam. Ergo quum apud Grammaticos ea percepissent quæ præexercitamenta uocabantur, quæ apud Græcos Hermogenes, apud nos Priscianus scripta reliquit, tum ad rhetoris scholam adducebantur, proponebanturque eis themata, qualia his libris descripta sunt, quorum alia ficta erant, alia ex historijs aut Poëtis sumebantur, qualia hodie apud Græcos Sophistas pleraque extant, ad quæ themata in scholis pueri exercebant se stylo, scribendo in utranque partem pro modo ingenij & eruditionis suæ quicquid quàm optimè poterat. Deinde qui profectus processerant, & commodius iam poterant scribere, hi ea ipsa quæ scripserant, ediscebant, & tum dicebant: nonnulli qui summum iam profectus erant, statim proposito themate, sine scriptura dicebant. Hoc ergo erat declamare, in scholis exercitationis causa dicere. Itaque Declamatio non aliud est, quàm oratio scholastica, ad similitudinem forensis orationis dicta.

Liberi parentes alant. Hoc est thema huius primæ declamationis. Vocabantur autem themata in scholis declamationum ea quæ breuiter continebant controuersiam quæ declamabatur, quæ poëtæ Comici & Tragicæ argumenta uocant operum suorum. Sunt autem themata aut ficta aut facta. Ficta sunt quæ auctor quicquid aut declamator sua uoluntate composuit, quale est hoc, & ferè omnia istius uoluminis. Facta sunt quæ ab historicis, aut ab oratoribus, aut à poëtis sumuntur. Ab historicis sumuntur ut est apud Quintilianum thema declamationis quæ

Cymon

Cymon redemptus inscribitur. Ab oratoribus, ut Polycrates qui accusationem Socratis scripsit, & Cestius Pius qui orationem Ciceronis pro Milone & alijs nonnullis rescripsit. A Poëtis sumuntur, ut Aristides Sophista qui facit, sumpto ab Homero themate, Vlysses suadere Achilli, ut redeat in gratiam cum Agamemnone & pro Græcis pugnet, cui Libanius Sophista, is qui præceptor Iuliani Apostatae fuit, respondit. Sciendum præterea est fuisse omnibus declamationibus nomina sua, quæ ferè inscitia librorum aut corrupta aut deprauata sunt. Itaque hæc uocatur, Patruus abdicans adoptatum. Ponit in hoc themate legem primo, unde propè tota hæc controuersia nascitur, quæ lex est, Liberi, id est filij, parentes alant aut uinciantur, id est alligentur uel mittantur in carcerem, quod hinc uero sequitur, factum est, unde hæc controuersia oritur. Duo fratres disidebant, hoc est inimici erant inter se, alteri fratri, scilicet, filius erat patruus, id est, frater cui non erat filius, in egestatem incidit, id est, inops aut pauper factus est, patre huius fratre qui filium habebat, uetante, id est prohibente, ne faceret adulescens, scilicet filius, illum hoc est patruum, aluit. Ob hoc scilicet factum, abdicatus scilicet filius, id est domo à patre expulsus, tacuit id est non contradixit. Adoptatus scilicet hic abdicatus, id est in filium rursus assumptus à patre est, scilicet suo quem aluit. Patruus accepta hereditate, scilicet per mortem alicuius propinquorum aut amicorum, locuples, id est diues factus est. Egere id est inops esse, coepit, id est incepit, pater scilicet abdicati, uetante patre, scilicet qui adoptauerat, aluit illum, hoc est patrem, filius abdicatur, scilicet ob hoc, filius contradidit, id est in iudicio patre abdicante respondet. Pendet autem tota hæc controuersia ex lege quæ dicta est, ut liberi parentes alant, cuius legis scriptum hoc est: Verbum pro se filius assumpsit, quibus iubetur patrem alere. Contra patruus non uerbis legis, sed menti & sententiæ eius insistit, mouetque duplicem controuersiam. Primam definitionis, An nomine parentis sit censendus qui abdicauit filium cum qui ab alio iam adoptatus sit: quum enim iam omnia iura parentis per abdicacionem recusauerit, & expulerit filium domo, & hereditate accipienda excluderit, & patriam in eo potestatem, quam apud Romanos pater in filium uitæ & necis habebat, deposuerit, quæ omnia per adoptionem pater etiam adoptiuus acceperit, uidetur lex eum uoluisse nomine patris contineri. Deinde ut contineatur nomine patris, alia tamen nascitur controuersia, Vtrum lex inuiserete se ad omnes patres ac filios extendat. Quid enim si pater sit exul? quid si hostis patriæ? quid etiam si filius sit puer? quid si debilis? quid si militare pro patria cogatur? quid si iubeatur in exilium iret uidebitur certe lex eum noluisse asstringere, quæ iubet ut filij parentes alant. Eo potest aliquid interuenire quod filium excuset ut non cogatur alere parentem. Videndum igitur an tantumdem rationis habeat filius, qui sit abdicatus à patre & ab alio adoptatus. Hoc itaque genus controuersie uocant Statum legitimum ex scripto & sententiâ. Liberi quandoque dicuntur qui serui non sunt, quandoque filij uocantur liberi, non tamen omnes nec omnium, sed eorum qui ipsi serui non sunt: neque enim qui seruus est recte filios suos, si præsertim & mater ancilla sit, liberos uocauerit. Vult autem Gell. liberos pro filijs tantum plurali numero dici. Quintilianus tamen in Cæco in limine dicit: Liberi & parentis is est affectus. Fratres.] Fratrem dici uolunt quasi ferè alterum. Alteri.] Inter alterum & secundum quid interest quæ situm est. Secundus semper alterum significat, est enim secundus semper alter à primo: sed alter non utique secundus est, nam & primus alter à secundo est, itaque dicimus primus & secundus: sed unus & alter ut secundus non differentiam solum, sed & ordinem significet. Alter uerò solum differentiam, præterea quum dixit in Bucolicis Vergilius: Alter ab undecimo iam tum me coeperat annus. Intelligit duodecimum annum: quod si dicatur secundus ab undecimo, intelligitur tertius decimus, primus enim ab undecimo, est duodecimus. Egestatem.] Egestas & paupertas hoc differunt, quod egere significat carere eo quo sit opus: pauper dictus est quasi paulum parans, hoc est qui parum habet, potest autem hic esse ut nihil ei quod necessarium sit desit. Itaque Seneca in 7. epist. dixit: Quanta nobis uerborum paupertas, imò egestas sit. Adulescens.] Festus Pomp. nescio qua cauillatione per uult scribi, ut adulescens dicatur, & græcam eius originem facit, quum certum sit ex significatione ab adulescere dici, & idcirco per o scribendum esse. Abdicatus.] Abdicare dicebatur filium pater, quem quia male obediret aut turpius uiueret expellebat domo. Est autem aliud quàm exheredare, quia exhereditatio non nisi post patris mortem locum habebat, quum apertis tabulis testamenti filius exheres scriptus inueniebatur. Tacuit.] Inter tacere & silere interest quod inter speciem & genus, quisque enim silet tacet, non quisque tacet, silet: tacere enim est non loqui, silete etiam ab omni sono aut murmure aut strepitu parere, unde & uenti silete, & Vergilius noctem silentem dixit. Adoptatus.] Adoptare est alienum aliquem in ius & nomẽ filij sibi assumere, quod in Italia hodie etiam in statum est, apud nos minus notum habetur. Hereditate.] Heres ab herendo dictus uidetur, quoniam in eo domus & familia defuncti hereat, hoc est innixa sit. Locuples dictus est à plenis locis, quod propter copiam rerum omnes angulos domus suæ plenos habeat. Coepit, non est præteritum à capio, sed deficiens uerbum, sicut odi, meminim, cuius etiam infinitiuum Catonem dixisse coepere Gellius est auctor.

Eo iam perductus erat.] Hæc sunt, ut ita dicatur, fragmenta decerpta ex his quæ pro parte filij in hac controuersia dicta fuerunt, nec est nullus ordo aut continuus textus sententiarum, sed solum quicquid & undecumque placuit

K h decerptum

deceptum est ab eo, qui hos libros declamationum, ut prædiximus, comminuit ad hunc modum et confregit. Hoc ergo quod dicit, Eo iam perductus etc. potest uideri pars narrationis fuisse. Dicit autem istud idem ut ostendat iniquitatem patrum, cuius tanta egestas fuit, ut solum speraret alimēta ex domo fratris sui, qui illi inimicus erat, quin abdicasset etiam filium, qui alere patrum consueuerat, tamen filius sit se passus abdicari et adoptari à patre patre, ut posset illum alere, nunc tamen patrum immemor tanti beneficii abdicat eum qui in tanta necessitate illum aluit, quod iniqui hominis et digni inuidia uidetur esse. Habent autem omnia uerba quandam uim et efficaciam. Eo enim inquit, iam perductus, hoc est quasi à necessitate compulsus, ut non solum speret omnem spem alimentorum, quodq; maius sit, ultimorum etiam, hoc est quæ solum à morte timeantur famem, in domo, et ea sola poneret, in qua habebat abdicatum, à quo scilicet nihil posset sperare, et inimicum à quo nihil sperare deberet: quam ergo fuit dura conditio istius? Ipse inquit alii etc.] Contradictio est patri, quam sumit filius ut dissoluat: dicit enim patrum, quia pater tuus prohibuit ne time aleres, iure ne et cum alas uideor prohibere. Imitationem alienæ etc.] Dissoluit contradictionem dicens, non posse eum uideri idcirco iure facere, si imitetur alienam culpam, hoc est faciat quod alii facere non debuerit. Efficax sine dubio et acris responsio, et breuiter cum magna significantiâ collecta: Omnis instabilis etc.] Locus communis fuit dictus ad coercendam superbiam patrii ex felicitate sua conceptam. Crepidine.] Crepido fragmentum rupis est à crepando dictum, solent enim in excavatis aut fractis rupibus circa itinera mendici federe. Marius.] Hic fuit C. Marius qui sexies Consul de Iugurtha prius, deinde de Teutonibus in Italia uictis triumphauit, postea dissensione ciuili fugiens ab urbe, et post uarios casus in Africam ueniens, Carthagini iacens in crepidine mendicauit: rursum collectis feruis et omni genere uoxiorum aut cuiusuis alterius conditionis hominum, rediit Romam, et uictor inimicorum crudelissime uictoriam exercens morbo uitam finiuit. Nec circumpura etc.] Concludit hunc locum præsentis rerum exempli, quo nullum potuit efficacius. Quum enim is qui poscebat alimenta diues fuisset, et posceret alimenta ab eo quem à se abdicatum pauper adoptauerat, satis uidetur nulli fortunæ credendum esse. Non sum hostes grauis.] Vult dicere, non multos accipio hostitio aut inuito, quia aduoco unum senem, id est patrem, et placui tibi hoc uitio, id est hac uel benignitate uel liberalitate, quod iam per ironiam uocat uitium, quia id sibi à patre obijciebatur, estq; argumentum à pari ductum, quia enim gratum fuit tibi ut te in egestate tua alerem, quum inimici tui filius, debes nunc id ipsum in patre meo æquo animo pati. Periret totus.] Locus communis fuit ad comprimendam iram patrii, ex quo hæc sententia sumpta est. Lactatus inter duos.] Commiseratio filij est. Illud tamen deos etc.] Conclusio fuit huius loci ad inuidiam patrii dicta, quum enim pauperem aluerit: et quo melius id facere posset, passus sit abdicari se ut ab eo adoptaretur, nunc à diuite expellatur. Deos testor.] Testari quandoque significat testes inuocare, ut Verg. in secundo Aeneidos: Vos æterni ignes non uiolabile uestrum. Testor numen ait. Quandoque testamentum condere, unde et intestatus dicitur qui testamentum non condidit. Instabilis uero in aliam sententiam dicitur, quem testari, id est, testem cære uel inuocare nemo possit propter improbitatem uite. Circumibo tecum pater.] Hoc de patre non adoptiuo, sed uero dicit: Limina, id est, domos uel ostia, per synecdochen pars pro toto posita, estq; limen quod ad ingressum ostiorum pro foribus ex lapide uel alia materia eleuatis quàm reliquum solum ponitur. Qui alimenta dedi, scilicet ut sciant homines quam crudeliter à patre cui data sunt expulsus sum, et te qui negasti ut nunc demum intelligatur in se te fuisse tam diu fratri iratum. Abdicari etc.] Hoc pertinet ad id quod prædiximus, Descriptio legis: quia lex iubet parentes alii, ergo quum id fecerit non potest abdicari. Quid siflere me etc.] Hoc pertinet ad alteram controuersiam qua mouetur quæstio filio, An nomine parentis is qui abdicauit contineatur. Vult ergo dicere ut non contineatur eo nomine, tamen sit ei adhuc erga eum affectus parentis, cui non possit imperare: et affectus ut non contineatur in scripto legis, contineatur intra ius naturæ in loco parentis, quod omni scripto potentius est. Calamitosum à calamitate dictum est. Volunt autem calamitatem dici à calamis, quod sit tempestas quæ calamis incidat, ut est grando, aut turbines, aut reliqua id genus mala quæ segetem euerunt aut destrunt. Potestate.] Potestas et potentia differunt. Potentia ad facultatem magnarum rerum pertinet, ut est regnum, principatus, ducatus: Potestas ad uires nostras. Inde dicimus, fac mihi potestatem dicendi, et filios dicimus in patria potestate esse, non potentia. Sic Hieronymus in præstatione ueteris testamenti: Cera mollis et ad fingendum facile, etiam si plasta manus cessent, potestate tamen totum est etc. Idem traductores textuum Aristotelis omnes corrupte dixerunt potentiam et actum, quum debuissent dicere, potestatem et consummationem, id est, perfectionem uel completionem. Crescere proposuit.] Hæc est pars abdicantis patrii. Quod ita dicit, Crescere proposuit etc. uidetur ad exordium pertinuisse, quo uoluerit patrum molliri inuidiam, quam illi filius adoptiuus ex specie crudelitatis parare uoluit, ut sit sententia, quoniam filius beneficis fuerit in patrum, posse illum multa sibi impropere atq; iactare, hoc est, grandia loqui potius quàm se defendere, hoc est, dicere quæ ad ius causæ pertinent. Proposuit.] Proponere proprie significat quemadmodum mercatores solent aliquid pro foribus aut fenestris ad uendendum

uendendum exponere, unde in lege Panes propositionis dicuntur. Quandoq; proponere significat aliquid præmittere unde conclusio instruat, sic propositiones dicuntur apud dialecticos id quod hodie uulgò premissas uocamus. Nam id quod uerum aut falsum significat, quod Petrus Hispanus et reliqui propositionem uocant, et Boetius enunciationem interpretatus est, Cicero melius pronunciatum uocauit, estq; simile si omne id propositionem uocemus, quale est si omne nomen substantiuum subiectum dicamus, quemadmodum ex omni pronunciatio propositio fieri potest si in syllogismo ponatur: sic ex omni nomine substantiuo potest fieri subiectum, non tamen dicitur substantiuum nisi ex relatione ad prædictum, hoc est, quum in pronunciatio ponitur. Præterea proponere dicitur quemadmodum hic pro eo quod est in animo instituire. Sic iuuenalis: Si te propositi nondum pudet.

Inuidia tam dicitur eius, ut ait Cicero, qui inuidet, quam cui inuidetur. Vergilius in quarto Aeneidos passiuè dicit: Quæ tandem Ausonia Teucros considerare terra Inuidia est. Actiue dicit Horatius in 1. epistola. Inuidia uel amore uigilator quebere. Iustus meus metus etc. Argumentationis pars est pertinens ad causam. Vult enim dicere, iure abdicat hunc, quod si non faciam, metuendum est mihi ne ingratus, hoc est, hunc filium à loptium non obsequentem mihi scribam heredem, et relinquam inimicum scilicet heredem, hoc est, fratrem meum ad quem munere filij sit hæreditas peruentura. Inimicum.] Inimicus et hostis differunt. Inimicus significat omnem quem odimus qui amicus non est. Hostis hodie significat eum cum quo bellum publice geritur. Veteres autem hostem peregrinum uocabant. Etiam si tu non odisti eum qui se. etc.] Mollis color uel figura est, qua pater uidetur abdicare filium, non in odium illius, sed in odium fratris qui prius hunc ipsum abdicauerat.

Desiuit esse filius etc.] Argumentationis collectio uel conclusio uidetur fuisse, contra eam partem filij quam diximus esse positam in definitione nominis patris uel parentis: ostendit enim patrem naturalem non posse amplius ab hoc uocari patrem eum, à quo sit abdicatus, hoc est, per quem amiserit ius filij ne possit esse hæres illius. præferatim quum sit iam ab alio adoptatus, hoc est, alium acceperit patrem. Nec enim credibile est legem uoluisse ut filius duobus parentibus alendis astrictus esset. Audite quàm ual. etc.] Inuidia est contra fratrem inimicum, et habet duplicem emphasim, id est, significationem uel indicationem inuidie, per se enim miserabilis persona est, tan egea ut inimicum rogare cogatur, deinde inuidiosum est fratrem pro tam miserabili rogandum esse. Quis es tu etc.] Patrum hoc dicit ex grauitate personæ suæ, quia iam per adoptionem pater erat. Videtur autem inter omnia humane necessitudinis uincula nomen patris esse sanctissimum. Ergo dicit, quis es tu scilicet iudex, qui audebis contradicere abdicati meo, et inter patrem, filium, sententiam tuam interponere. Non enim mittimus scilicet nos patres, ad te arbitrum, id est, ad tuam cognitionem, odia nostra, scilicet in filios iudices habebimus deos, quoniam illi soli sunt ueneratione supra patris nomen, et soli possunt discernere quid recte aut scus inter patrem et filium geratur. Extra controuersiam.] Id faciebat Seneca non solum in proemij librorum, sed ubique uisum est, ut si quid dictum factumq; esset, quod aliqua parte prodesse ad eloquentiam posset, id infereret, quale est quod hic commemorat. Dicit enim Iunium Albiu Flauium prætextatum solum declamare, semper erat autem aliquid extra declamationem, propter quod eius eloquentia placeret, præcipuum autem lenocinium, hoc est illectamentum uel pretextum quo puer declamans placeret, erat etas, quoniam in tenera etate plus admirationis et beneuolentiæ mereretur facundia quæ supra annos esset. Prætextatus.] Prætextati dicebantur nobiles pueri, Romæ enim interior uelitis qua utebantur, tunica dicebatur, eam ignobiles illaboratam et incul tam habebant: nobiles uero prætextam, id est, certo texture genere pictam et ornatam, unde pretexta dicta est, et prætextati qui ea utebantur, necdum togam uirilem assumpserant. Ante togam sub pædagogis erant, quorum custodia et imperio coercerantur. Post sumptam togam ex ephēbis dicebantur excedere, et desinebant sub imperio custodum esse. Commendabat.] Commendare aliquando significat aliquid curæ alicuius mandare. Vergilius in secundo Aeneid. Seq; suosq; tibi commendat Troia nepotes. Aliquando gratiam aut beneuolentiam parare. Sic Mart. Errat Qui commendandum se putat esse suis, hoc pacto hic accipitur. Lenocinium.] Leno, lena facit seminum genere, sicut leo lena, Laco lacena. Dicitur autem leno qui quæstum ex prostitutis mulieribus facit, et conciliator est aut nuntius alienæ impudicitie. Vnde lenocinari dicitur, et lenocinium commendatio uel conciliatio proprie impudicæ consuetudinis: usus tamen obtinuit ut per translationem pro quælibet incundiore gratia aut fauore accipitur.

Declamatio secunda de uirgine prostituta.

Sacerdos casta è castis, pura è puris sit. Thema. Quædam uirgo à Piratis capta uenit. Empta à lenone, et prostituta est. Venientes ad se exorabat sitipem. Militem qui ad se uenerat, cum exorare non posset, eum lucantem, et uim inferre uolentem occidit. Accusata, absoluta, et reuersa ad suos est. Petijt sacerdotiũ, Contra dicitur.

Prima pars contra uirginem petentem sacerdotium.

Sacerdos nostra adhuc in lupanari uiueret, nisi hominem occidisset. † Quid mihi cili sacerdoti.

Respondet lib. 1. contra. 2.

al. et remissa al. Quid mihi cili sacerdoti.

Kk 2 facer

facerdotem, cuius precaria est castitas: Id enim deerat: ut templa eas recipiant, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. Indignam te sacerdotio dicerem, si traussisses per lupanar. Fortuna, inquit, pati coegit, & misereri debent omnes mei, At nos miserandas non facimus sacerdotes. Nec est apud nos maximus honos ultimorum malorum solati. Ita domi custodita est, ut rapi possit. Ita chara fuit suis, ut rapta non redimeretur. Ita raptam pepercere Piratae ut lenoni uenderet. Sic emit leno, ut prostitueret. Sic uenientes deprecata est, ut ferro opus esset. Moueri me respectu omnium uirginum, si in ciuitate nulla inueniri poterit, nec meretrice castior, nec homicida purior. Nulla est satis pudica, de qua quaeritur. Omnes, inquit, exorauit. Si quis dubitat an meretrix esset, audite quam blanda sit. Ponamus tres sacerdotium petere. Vnam quae raptam sit, Alteram quae prostituerit. Tertiam quae hominem occiderit. Omnibus negabo.

Pars altera pro uirgine petente sacerdotium.

Voluerunt Dii esse miraculo, in captiua libertatem, in prostituta pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrant sane omnes tanquam ad prostitutam uenisse, dum tanquam a sacerdote discesserint: quam pudica sit miles, ostendit: quam innocens iudex, quam felix reductus. Inrer tot pericula dii illam non seruassent, nisi eam sibi seruaturi fuissent. Totus populus ad seruandam pudicitiam consulit, quicquid ad uolendam attulerat. Dicat pudicitiam suam Dijs quibus debet.

Extra controuersiam.

Longe recedendum est ab omni obscenitate uerborum & sensuum. Quaedam satius est, uel cum causa detrimento tacere, quam inuerecunde dicere.

RODOLPHI AGRICOLAE IN SECVNDAM

Senecae declamationem commentariolum.

quam cum uerecundia de timore dicere.

Sacerdos casta etc.] Haec declamatio controuersiam habet positam in genere cause legitimo scripti & sententiae. Quum enim lex dicat. Sacerdotem castis castam, & puris puram esse debere: quam is pro se sumit, qui prostitutam a sacerdotio repellit, uidetur ista neque casta esse, quia prostituta fuit, neque pura esse, quia homicida. Contra qui defendit, dicit, non idcirco quia prostituta sit non esse castam, quod quidem in genere coniecturali positum est: neque ut occiderit hominem uideri homicidam debere uocari tamen, sed ita solum si contra ius occidisset, quod ad statum definitiuium pertinet. Dicit ergo, Sacerdos casta castis sit. Sacerdos communis generis est, dicitur a sacris docendis. Sacerdos ergo, id est, scemina quae sacris praestit, sit casta castis, scilicet eis religionibus quas caste coli oportet. Multi enim erant quibus nihil erat necesse, cuiusmodi erant Venera & Bacchanalia & pura puris religionibus, quas non licebat fieri per eum qui non esset purus, id est, homicida aut alio insigni scelere contaminatus. Quaedam uirgo a piratis, id est, praedonibus marinis capta uenit, id est, uendita est, emptam a lenone & prostituta est, id est, libidini hominum pro mercede exposita, uenientes ad se, scilicet libidinis causa, exorabat stipem, id est, impetrabat ut in cleomysnam ei gratis precium darent: militem qui ad se uenerat cum exorare non posset, scilicet quum ut ceperat ex plere libidinem, eum luctantem, scilicet secum & uim inferre uolentem occidit, accusata scilicet ob caedem uirgini, absoluta scilicet a iudicibus, reuersa ad suos est, scilicet in patriam, petijt sacerdotium, scilicet quia nemo libens in matrimonium ducere uoluisse. Contradicitur. Piratis.] Pirata graecum est, dicitur a πειράω, id est, experior, quia multa pericula maris & certaminum experitur. Casta.] Castus a carento dicitur uidetur, quod caret, id est, abstinet a Venere. Vnde incestus, id est non castus dicitur, quanquam alij id nomen a cestos quod graecum est, cingulumque; Veneris significat, sed id longius petium est, & ad significationem parum conuenit. Accipitur autem castitas apud ueteres non modo pro pudicitia, sed pro omni abstinentia scelerum. Venit.] Venio a uenum & eo dicitur. Exorabat.] Dissertunt orare & exorare. Orare est rogare; Exorare impetrare quod rogatur. Sic Terentius in Adelphis: Orator ad uos datus sum, snite ut exorem. Stipem.] Stips apud ueteres significat quod hodie graeco uerbo elemosynam dicimus, id est, miserationem. Vnde & stipatores dicuntur, & stipendium. Militem.] Miles quid significet hodie ferè plurimorum errore ignotum est. Vulgus militem uocat eum qui apud ueteres ius habebat aureorum annulorum, quae erant insignia equestris ordinis, hiique equites uocabantur. Vnde Horatius dicit in Arte. Romani tollent equites peditesque; eacimum. Ergo quibus hodie ius est aureorum ornamentorum, equites, aut equestris ordinis uiri dici debent. Miles uero omnis ille qui in bello armatus operam dat, quod hodie indocti stipendarios uel satellites uel quidam aliud uocant; Vnde & militaris, in bello operam praebere, & militaria exercitium rei bellicae apud omnes literatos uocatur. Accusata.] Accusato ab ad & causor causaris dicitur, mutata per Syneresim, id est, eouersionem a & u in u, ut claudo cludo. Sacerdos uestra etc.] Hoc ad inuidiam dicitur, quasi dicat non esse dignam honore sacerdotij, quae ex una turpitudine, scilicet meretricatu, per aliam turpitudinem, scilicet homicidio liberata est. Lupanari.] Lupanar dicitur prostibulum, id est, locus in quo prostitute, id est, meretrices habitabant. Lupan enim ueteres meretricem uocabant. Quid mihi etc.] Est quae si obiectio contra aduersarium, quasi dicat, sacerdotem tam castam esse debere, ut non solum non uiolata, sed etiam tentata uel appellata sit de impudicitia, quod necesse erat huic contingere quae erat casta solum per preces suas, quia aduertes exorabat ne sibi uim inferrent. Precaria.] Precarium dicitur quod precibus impetratur. Sic Seneca paulo ante: Quae parit mihi olim precario. Id enim deerat etc.] Hoc acciter & inuidiose dicitur, id enim deerat, inquit, scilicet ad contumeliam: uel per ironiam dicitur, quasi non deerat, sed tale est quod omnino fieri non debeat. Ut templa eas recipiant.] Cum magna cura uerba pensitauit, opponens templo lupanar aut carcerem, & recipiant contra eiecit, quasi quibus in lupanari aut carcere locus non dabatur, illas indignissimum sit in templa recipere. Templa a templando, id est, conspiciendo dicta sunt, quia ueteres antequam templa conderent templabantur, id est, uidebant quale se augurium praebere, ut templum id scilicet fieret: uel quia contempla, id est, eminentia & conspiciua erant. Carcer quasi coarctatus dicitur: significat autem singulari numero locum quo homines uincti asseruantur: plurali uero carceres dicuntur hi loco equi aut curus pro premio cursuri continentur. Sic Lucanus in primo Pharsaliae: Ut quum carceribus sese effudere quadrigae. Indignam te sacerdotio etc.] Argumentum a maiori, Si indigna est quae transit per lupanar, quanto indignior quae uixit in lupanari. Fortuna, inquit, etc.] Contradictio est dicentis pro prostituta, quia enim non suo uitio prostituta fuit, sed eius qui eam cepit, putat id non posse sibi pro crimine obijci, quod sibi non sua improbitate, sed fortunae uolentia contigit. Misereui.] Misereor dicimus cum genitio solum, ut misereor tui, Misereor impersonale accusatiuo & genitio iungitur, ut misereor me tui. Misereor accusatiuo iungitur, ut Vergilius in quarto Aeneidos: Num lachrymas uictus dedit, aut miseratus amantem est. At nos miserandas.] Dissoluit contradictionem. Nos, inquit, non facimus sacerdotes, quia miserande sunt, neque felicitatem sacerdotalis nominis damus infelicibus. Honos.] Vetus more honos, lepos, labos, arbos, habent s pro r in fine. Ultimorum, id est, maximorum, quia post ultimum nihil est, sicut supra maximum nihil.

Ita domi custodita etc.] Egregia argumentatio qua docet indignitatem personae, quae omni ratione semper contempta fuit, estque genus inductionis, ut haec uelut forma argumentandi illis & illis & illis contempta fuit, ergo omnibus contemptenda. Contemenda est, ergo indigna sacerdotio est. Mouet me etc.] Pars argumentationis est ducentis ad inconueniens, quasi dicat, in sacerdotium sumi debet castissima & purissima, ergo si haec tanquam castissima & purissima assumitur, nulla uidetur uirgo esse purior homicida, aut castior prostituta, quod proorsus absomum est dicere, quare nequaquam in sacerdotium assumenda est. Nulla est satis pudica etc.] scilicet ut in sacerdotem assumatur, quum enim sacerdos debeat esse antistita quaedam & magistra pudicitiae, dignum est ut sit certa & indubitata pudicitiae. Omnes inquit, etc.] Contradictio est pro parte prostitute, quasi dicat non hoc quod prostituta sui in crimen impudicitiae mihi uertendum est, quia exorauit omnes, hoc est, effeci precibus ut ab omnibus pudica manerem. Si quis dubitat etc.] Conuerit hanc contradictionem aduersarius in eam ipsam pro qua posita est, sumpto ex coniunctis argumento, ut: Omnes exorauit, ergo blanda est: blanda est, ergo est meretrix. Est sane genus hoc argumentandi acerrimum, quando datur aliquid ex his quae aduersarius pro se posuit, conuertere & retorquere in eum, & suo illum gladio angulare, ita tamen si uehemens & firmum argumentum possit duci, alioquin friuolum uidetur & hominis uerba cauillantis: hoc quod hic positum est non satis dignum argumentum uidetur ingenio & fama Portij Latronis, cuius haec est declamatio. Meretrix dicta est a merendo, quia impudicitia corporis meretur, id est, questum facit. Ponamus tres etc.] Hoc est acre argumentum & pugnae, habetque imaginem inductionis, ut negabo illi crimen & illi & illi, ergo magis simul omnibus negabo. Hic autem & cum criminibus personas diuisit, poterit alioquin argumentum commode in una persona explicari, ut dixisset, Ponamus hanc quae sacerdotium petit, raptam tantum fuisse, ponamus eam tantum prostituisse, ponamus hominem occidisse, ex quauis harum causarum sacerdotium ei negarem, quanto magis ex omni bus negabo. Omnibus negabo.] Deest conclusio, scilicet quum omnibus, id est, tribus illis praedictis negem, quanto magis uni, quae sola fecit id quod omnes illae fecissent. Prostituerit.] Prostare neutrale uerbum est, significatque in loco publico expositam impudicitiae stare. Prostiterit actiuum est, & significat aliquam ad profanandum exponere. Leno ergo prostituit, meretrix prostat. Negabo.] Negare quandoque significat contrarium eius quod est affirmare. Vergilius in Bucolicis: Sed reddere posse negabat. Quandoque significat petentem repellere, ut hic, Sic & Martialis: Si nil Cinna petis, nil tibi Cinna nego. Voluerunt dei esse etc.] Haec est pars prostitute, in qua praecipue sumit colorem ex iudicio diuino tanquam maxime debeat deorum ministerio consecrari, quam Dijs sibi ex tam multis calamitatibus saluam esse uoluerunt, qui color per totam orationem seruandus ei fuit qui hanc partem dicebat, adiuncto fauore personae, qui naturaliter ex tam multis aduersis illi parabatur. Videtur ergo hic locus in principio positus, ex prooemio acceptus esse, maxime enim ad personae commendationem pertinet.

quid enim est quod maiorem commendationem pararet personae, quam tantum fauorem deorum, ut inter tot aduersa seruari uel illasam, ut liberaretur cum captiua esset, maneret pudica, quanquam prostituta esset, & faceret salua innocentia homicidium. Dei.] Dei uel di promiscue dicitur, uel status apud communes di est. id autem uno i scribendum est, quemadmodum ratio postulat, non duobus quemadmodum uulgus scribit, cuius rei ratio nobis paulo latius aperienda est. Sciendū est ergo uetustissimos solitos esse i longū per e & i diphthongū scribere: erat itaq; diphthongus latina quatuor, e, æ, ei, & au, nam eu nisi in interiectionibus, heu & heus in nullis dictionibus latinis inuenitur. Scribebant ergo pro dico deico, & scribo scriebo, & pro mariti mareitei, quod hodie quoq; in quibusdā uetustissimis inscriptionibus licet intueri in Italia, quæ pristis temporibus factæ sunt. Postea hæc diphthongus consuetudine abolita est, postumq; est i pro e & i. Ergo id accidit seruatumq; est in his non solum in quibus dictionibus nihil mutabatur, sed etiam est quibus e ad declinādī rationē pertinebat: dicitū est itaq; islem pro eisdem, & idem pro eidem, & hi pro hei, & di pro dei. Quod autem non possit di per duo i scribi, manifestū est ex hoc, quoniam di una syllaba est, duæ uocales autem unam syllabam facere non possunt, nisi uel fiat diphthongus ex eis, uel altera transeat in uim consonantis. Ex duobus autem i nulla diphthongus latina constat, transire autem in uim consonantis præcedēte muta non potest. Ergo scribendum est di, & similes dictiones uno i & non duobus. Pudicitiam.] Pudicitia, & pudor, & prudentia differunt. Pudicitia enim in corporis integritate consistit: Prudentia in animi uerecundia: Pudor & pro pudicitia & pro prudentia accipitur. Innocentiam.] Innocentia non significat id quod hodie hoc nomine intelligimus, id est seordia uel torpor animi, sed quasi omnes uirtutes hoc nomen complectitur, qui enim innocens, hoc est, non nocens est, is uidetur proptus bonus esse. Narrent sane.] Purgatio est eius quod obijcitur prostitutam fuisse, quod enim refert prostituta & in turpi loco fuisse eam, si tamē omnes qui ad eam uenerunt discesserunt tanquā a sacerdote, id est, tam caste quam uenerunt. Quam pudica sit &c.] Consultat quasi una collectione omnia quæ cōtradicti possent: Quum enim iubeat lex castam esse debere & puram sacerdotem, ista in milite castitatem suam ostēdit, in iudicio puram se esse probauit, deinde ista etiam Deis ita uideri felicitas reditus sui declarauit: nō enim Deos tantum illi felicitatis daturus fuisse, nisi eam ministerio suo, id est, sacerdotio eam uoluissent seruare. Totus populus &c.] Argumentum sumptum ex iudicio populi, quum enim ad uiolandam eam populus uenisset, & non tamen dederit stipem, uidetur iudicasse populus eam non solum pudicam esse, sed etiam ut esset sacre suis opibus uoluisse. Dicat pudicitiam suam Dijs &c.] Hoc est efficax & honeste frontis, ut ita dicam, argumentum, quum enim uideatur solo munere deorum cōsecuta esse ut casta permaneret, iustissime consecrat pudicitiam suam Dijs, per quos eam seruauit. Dicare proprie est aliquid alicui uelut in suam potestatem assignare. Sic Vergilius: Coniugio iungam stabili propriamq; dicabo. Extra controuersiam. Longe &c.] Hoc uult dicere, quum enim hi qui contra prostitutam dicebant sumerent occasionem ad exprobandum ei secedit lupanaris, & quæ necesse fuerit ibi eam audire, quanquam salua pudicitia, & cum qualibus uersari, & quæ pati, liberius multa, & inuerecundius dicebant, a quo monet Seneca omnino abstinentum esse, licet enim nonnulla si dicantur prodesse cause possint, tamen si sint turpia dicta tacenda potius quam inuerecundū hominis samam subeundam. Hoc etiam postquam Seneca dixit notandum uidetur parum probabilem uideri totum colorem partis illius quæ contra prostitutam est, & magis conuenire eam orationem aspero illi & libero ingenio Latronis, quam uero oratoris iudicio, tota enim oratione in prostitutam inuehitur, & suspiciones impudicitie & aliorum in eam criminū spargit, quod primum minime fauorabile est, ut calamitates cuiquam obijciantur, præsertim ei quæ inter omnia aduersa tamen innoxia permanserit: deinde & extra uel potius contra thema hæc ipsa dicuntur, datur enim in themate pudicam eam quum prostituta esset mansisse, in cuius honorem etiam ab homicidio absolutam esse constat, quare necesse est omnium fauorem hac in parte pro castitate, neq; æquis accipere auribus hac parte infamari eam unde ei præcipue admiratio accedit. Detrimēto.] Detrimētum a detero dicitur, quia dederit aliquid rebus nostris, hoc est damnum uel iacturam asserit.

Declamatō tertīa de incesta saxo deiecta.

Incesta de saxo deijciatur. Thema. Incesti damnata antequā deijceretur, Vestam inuocauit, deiecta uiuixit. Repetitur ad poenam, contradicitur.

Prima pars contra incestam.

Id enim deerat ut modestior in saxo esset, quam in sacrario fuerat. Dubitari nō potest quin tandū deijcienda sit, donec efficiatur, propter quod deiecta est. Patrocinium suum putat pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer: nisi ut ne bis quidem deiecta pereas. Exponam cum quo stuprum uel quando commisit. Quia probauit, istam damnastis. Nō putas legem cauisse ut perires, quæ cauit quem admodum perires: Male de ijs existimas, si sacerdoti suæ tam sero succurrūt. Ira Dijs maluerunt damnatam absoluere, quam sacerdotem?

Pars

Respondet li. 1. contro. 3.

al. perennem al. Et ponam nam Emphasim habet consuetio, &

Pars altera pro incesta.

Damnata deiecta est, absoluta descendit. Putares puellam non deijci, sed demitti. Lex sacerdotem non ad saxum usq; deferret, nisi sententiam deorum expectaret. Erat altitudo montis, etiam secure despicentibus horrenda.

al. differret

RODOLPHI AGRICOLAE IN TERTIAM

Seneca declamationem commentariolum.

Incesta saxo deiecta.] Lex est ut incesta, hoc est sacerdos Vestæ in stupro deprehensa deijciatur, id est, præcepta mittatur de saxo, id est, rupe aliqua. Quædam quum esset damnata incesti antequā deijceretur deam Vestam inuocauit, hoc est, orauit ut ita sibi auxilio esset quemadmodum sciret esse se pudicam: quum deiecta esset salua permansit, repetitur rursus ut deijciatur, quia lex uidetur uoluisse ut moreretur, deijci debere ergo quādiu mortua nō sit legis uoluntati non esse satisfactum. Cōtradicit, quia deiectam defendit: quum enim dicat lex, damnatā deijci debere, hæc q; damnata deiecta sit, uidetur ius legis nihil reliquum esse in ista. Est itaq; genus legitimum ex scriptura & sententia legis nascens, cuius sententia quidem tuctur accusator, scriptum uero defensor. Vestam.] Vestæ dea erat ignis, in cuius templo perpetuus ignis ardebat, erantq; custodie eius consecrate uirgines Vestales quæ pudicitiam suam deæ consecrabāt, & quibus capitale erat in stupro deprehēdi, post sexagesimum annū si quauoluisse liceret ei nubere, erantq; propemodum similes sanctimonialibus nostri temporis, Incesti.] Incestum ab in, id est nō, & castus dictum est, proprieq; uocatur impudicitia in personam aliquam, uel affectum sacris incurrens, ut est uel in consecratam deo uel inconiunctam cognatione tam arcta ut per leges uxor esse non possit.

Ad enim deerrat &c.] Hæc est pars accusatoris repositentis ad poenam eam quæ deiecta fuerat, primumq; hoc inuidiam trahit quod causa sit in saxo Vestam inuocare, quasi dicat, Non esse mirandum si tam inmodesta sit ut aueret in saxo inuocare Vestam quum sit causa in eius sacrario licet impudica esset uersari. Sacrarium dicitur in templis locus in quo sacra reponuntur, quod uulgō sacraria uocant. Dubitari non potest &c.] Hoc acriter dicitur. Non enim lex frustra deijci uoluit damnatam, nec ob aliud quam ut moreretur, nam si nolisset mori damnatam, non utiq; de tam sublimi deijci iussisset, ergo quādiu factū non est quod fuit causa statuendæ legis, non est obe ditum legi. Quin, id est, qui non. Quando autem ponitur in medio constructionis iungitq; duos sensus, accipitur pro ut nō, sicut qui & quo pro ut accipimus. Sic Verg. in 4. Aenciid. Quo regnum Italie Libycas aduenteret oras.

Quando iungitur imperatiuo, ut quin age, legēdū est disiunctim, ut dicamus quin, id est, qui non, hoc est, quare non, scilicet agas, deinde age subiiciendū est. Quū iungitur indicatiuo, simpliciter & cōiunctim legitur, quin paras, id est, qui nō, quare nō paras. Patrocinium suum &c.] Vult dicere. Hæc putat se defensuram esse per hoc quod sit ad pereundi infelix, id est quod semel deiecta non perierit, sed necesse sit eam bis deijci. Patrocinium a patrono dictum est. Patronus dicitur qui seruū libertate donatū manumissit: quemadmodū enim ad seruū dominus, sic ad libertū patronus dicitur. Inde qui aliquē capitis reum in iudicio defenderat, apud ueteres dictus est etiā patronus, quoniam is reo quasi usum uitæ reddidisset, sicut seruo dominus manumisso, & inde patrocinium, id est, defensio dicitur.

Tantum scripsit Rodolphus Agricola in has Seneca declamationes.

Declamatō quarta, de forti sine manibus.

Adulterū cū adultera qui deprehēderit, dū utrūq; corpus interficiat, sine fraude sit, liceat adulterū, & marito, & filio uindicare. Thema. Vir fortis in bello manus perdidit. Deprehēdit adulterū cū uxore, de qua filium adolescentē habebat. Imperauit filio, ut occideret. Non occidit. Adulter effugit, abdicat filium, contradicit.

Respondet li. 2. Contro. 4.

Prima pars pro forte contra filium.

Solus ego ex omnibus maritis nec adulterum dimisi, nec occidi. Quis non putet, aut me sine filio fuisse, aut filium sine manibus? Deceptus est iste, quo sciemus? Cum adulteros deprehendero. Tunc primū sensi me manus in bello perdidisse meas, domi etiā filij manus perdidit. Tam frustra ad filium, quam ad gladium curri. In bellū nō peruenit, et ante patriæ quam patri negauit manus. Vsq; eo pugnauit pro nobis ut pro se non posset. Adolefcens quos dimissisti sequere. Non potui, inquit, matrē occidere. Quo sis excusator, adijce & patrem.

Pars altera contra fortem hominem pro suo filio.

Alterum putauit parricidium, matrem coram patre occidere. Nō semper scelera nostri sunt iuris. Et truces quoq; animos misericors natura debilitat. In tam inopinati flagitij spectaculo, toto corpore stupui. Pater tibi manus desuerūt, mihi omnia, priusquam in me reuertere redderit, exierāt. Maius erat scelus, quod impetrabas, quam quod

K k 4 deprez

deprehenderas. Si quid exegeris ultra vires meas, dicā. Ignosce, Non possum. Ignoscit pater filio, nauigationem recusanti, si non ferat mare. Ignoscit non sequenti castra, si non potest, quamuis ipse pater militaris sit. Ipsam legem recita. Liceat marito, liceat et filio. Quare tam multos nominat, nisi quia aliquos putat esse, qui nō possunt; Exierūt adulteri inter patrem debilem & filium stupentem.

Declamatio quinta de eo qui duas rapuit.

li. 1. Contro. 5.
al. optet.

Rapta, raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias ꝛ petat. Vna nocte quidā rapuit duas. Altera mortem optat raptoris, Altera nuptias.

Prima pars contra raptorem.

Stupro accusatur, stupro defenditur. Cum altera rapta litigat, alteram aduocat. Vindicat patres. Fortior publicā disciplinā seueritas surgat. Iam binæ rapiuntur. Coit populus uelut publico metu territus, uix credens duos fuisse raptores. Alterā iniuriæ rapuit, alteram patrocinio. Perieras iam raptor, ni bis perire meruisses. Si te ante rapuisset, & nuptias optasset, deinde ꝛ hanc uitasset antequam nuberet, negares illum iubere rapta, debere mori. Nihil amplius raptori prestare potes, quam ne lege tua pereat. Contra alienam legē nullum ius habes. Tu raptori prestas, ut illum ipsa non occidas. Non potes prestare, ne quis occidat.

Pars altera pro raptore.

Inter pares sententias mitior uincat. Refer Virginiam, dic Lucretiā. Plures tamē Sabinæ sunt. Contumeliosum mihi erit, te dignam uideri, in cuius honorem homo occidatur, me dignam non uideri, in cuius honorem homo seruetur.

Declamatio sexta de filio quodam ducente filiam Archipiratæ.

li. 1. Contro. 6.

Captus à piratis scripsit de redemptione. Non redimebatur. Archipiratæ filia eū iurare coegit, ut duceret se uxorem, si dimissus esset. Iurauit. Ea relicto patre secuta est adolecentem. Duxit illam, Orba incidit, Pater imperat, ut Archipiratæ filiam dimittat, & orbam ducat. Nolentem abdicat.

Prima pars contra filium.

al. Narra ob-
scuro, foci be-
nificia.

Bonæ spei uxor, bonæ spei nurus, quæ uel amare captiuium potest, uel odisse patrem. In carcere, inquit, ac tenebris iacebam. ꝛ Narret, inquit, fociro beneficia puella, non misericordia mota est, sed libidine.

Pars altera pro filio.

Illo me loco non deseruit, in quem uenire & pater timuit. Vidisses membra uinculis pressa, macie retractos introrsus oculos. At tritas cathenis & inutiles manus, talem quis amare nisi misericors possit. In tot cōsularib. Maritus nihil habet clarior, quam se autorem. Pompeium, si hereditariæ extulissent imagines, nemo Magnum dixisset. Seruum regem Roma tulit. Quid tibi uidentur illi, qui rapti ab aratro paupertate sua beatam fecerunt rempublicam; Non possumus unā felices esse, quod solemus, unā infelices erimus.

li. 1. Contro. 7.

Declamatio septima de tyranniciā à piratis dimisso.

Iberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam alterum fratrem tyrannum, alterū in adulterio deprehensum, deprecate patre ne faceret, interfecit. A piratis captus scripsit patri de redemptione. Pater piratis epistolam misit, si præcidissent ei manus, duplam pecuniam se daturum. Piratæ illū dimiserunt. Pater in egestatem incidit petit alimenta. Negantem uult in uincula ducere.

Prima pars pro filio tyranniciā.

al. Exitium

Si præcideritis. Si irascaris, scribe potius si occideritis Tyranniciā. ꝛ Exitium tyrannū rogo, non timeo. manus quas Piratæ soluerunt, iudices alligent. Pro adultero filio rogas. Querite nunc unde tyranni fiant. Duplam dabo. Apparet, pro unico filio, rogat, duplam dabo, alteram pro filio, alteram pro tyranniciā. Si manus præcideritis. Hoc nec adultero fecimus, nec tyranno: Etiamnum manus meas petis? Nega tuam esse epistolam, & habes argumentum. ꝛ Dic, egorogare etiam pro adultero soleo. Remiserunt me reipublicæ cum manibus, patri cum epistola. Hoc nostro seculo ad fabulas deerat, ut narraretur aliquis à Piratis dimissus, alligatus à patre. Eius

al. Dic ergo
ego etiam pro
adultero soluo

tre. Eius crudelitatis emptor, cuius nec Pirata uenditor. Duplam dabo. Quid necesse est potui uilius solui. Ut præcidatis ei manus. Obstupere prædones, & inquit, indica patri, non omnia Piratas uendere. Qualem optem patrem, nescio. Diues debitat, egens alligat. Neutrum manibus meis expedit. Vbi est patrimonium tuum, uel quo tyrannos instruis, uel quo adulteros facis.

Pars altera contra filium tyranniciā.

Susepi tria prodigia inter me & se furentia. Vnum, qui posset patrem opprimere. Aliū, qui fratrem uiolare. Alium qui patrem. Lex hæc scripta est pro malis patribus. Nam boni etiam sine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, nisi pecuniā accepissent, & si sperassent, utiq; præcidissent. Non ira illa patris, sed calliditas fuit. Vnde redimerem, nō habeam. Rogare in tam auara ciuitate neminem poteram, in qua nec filij quidē patres alunt. Vt sus consilio sum sciens piratas, nō crudeles, sed auaros, Feci ut despicerent, quod posses redimi. An prudenter cogitauerim, nescio. Interim feliciter cogitauit. ꝛ Exclusa mens est, ex quo uidi unum in arce filium, alterum in adulterio, tertium in parricidio.

Excussit

Extra controuersiam.

Relictus solus orbis senex, qui color approbandus est impetu. Magna enim uis opus est, ut aliquis accusans, se mirabilem faciat. ꝛ Perlium memini hominem inter scholasticos insanum, inter insanos scholasticum.

Sparsum

Declamatio octaua, quæ est de forti abdicato.

li. 1. Contro. 8.

Qui ter fortiter fecerit, militia uacet. Ter pater fortem in acie, quarto uolentē exire retinet. Nolentem abdicat.

Prima pars pro abdicante.

Quod patriæ superest, patri uindico. O me filio pugnante, lassum. Iam pro te nescio quid etiā lex timeat. Miraris, si quod legi satis est, patri nimis est. Causa mihi abdicandi est, ne sine filio uiuam. Abdicatio mea in potestate abdicati est. Optimo finis uirtutis est, anteq; deiciat, delinere. Lex quoq; ter uiro forti aut diffidat aut cōsulit.

Pars altera pro forti abdicato.

Certe abdicatis pugnare licet. Pudet me, ter uicti militant. Senator post sexagesimum quintum annum, in curiam uenire non cogitur, nec uetatur. Quicquid honoris nomine datur, in utranq; partē licet. Alioquin desinit præmiū esse, cui necessitas imponitur. Ociū imperas animo nō ociofo. Tumultus exortus est. In me omniū ciuiū diriguntur oculi, & adhuc, uerū dicendum est, nihil mihi patria debet. Nunquā pugnaui nisi coactus. Adhuc militia mea legis munus est. Athenienses abdicato uicerunt duce. Quantum uerō interest? Ille abdicacionem uirtute deleuit, ego merui.

Libri primi declamationum finis.

LVCI ANNAEI SENECAE LIBER SECVN-
DVS DECLAMATIONVM.

Declamatio. 1. libri. 2. Adoptandus post tres abdicatos

Diuces tres filios abdicauit. Petijt à paupere unicum in adoptionē. Pauper dare uult. Nolentem ire abdicat. Contradicatur.

li. 2. Contro. 3.

Prima pars pro filio pauperis.

Nunquam futurum putauit, ut aut pater meus liberos odisset, aut diues concupisceret. Dubitauit diu, an ille amicū tētare, an hic filiū. Ita uerò nos sumus pauperes, qui habemus quod diuites rogent. Si immerito abdicauit, odi patrē, tot eicientem innocentes. Si merito, odi domum tot facientem nocentes. Amo æque paupertatē ac patrem, utriq; assueui. Non tibi permultis supra liberis domus est, quanquam nec sic, debuisti dare. Tutor aduersus fortunam est, cui aliquid post damnum superest. Abdico inquit, apparet, tantū ut uincas. Vna inter nos disputatio est. Hic me dignū putat beato patre, Ego meo. Diuitem mihi uis dare. Ego te uolo. O merito abdicandū, si talē patrē relinquo. Quem me uideri uelim nescio. Innocentē, si abdicor, Nocentem, si adoptor. Non ut in ceteris abdicacionibus, in mea potestate est nō abdicari.

Vide scholia

Perditurus

Perditurus sum patrem si abdicor, Perditurus sum si non abdicor. Quid interest utrum eiciat an transferat: Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendū, quo efficitur, ne pater sit. Graue est carere unico, grauius eo, quem alius cōcupiscit. Non delectant dominos ignoti seruatorum greges. Nec sonantia ergastula † laxi ruris. Patrem gratis amo. Necesse est ut timeam domū liberis infelicem. Non potest inueniri aptius tempus reconciliationis. Diues filios quærit.

Pars altera contra filium pauperis.

Magnum & hoc inter cætera paupertatis incommoda est, quod abdicationem filius non timet. Senatorium ad gradum census ascendere facit. Censu Romanum equitem à plebe discernit. Censu in castris ordinem promouet. Censu in foro iudex legitur. Nunc facilius est paupertatem laudare, quam ferre. Si emendati, inquit, fuerint liberi mei, habebō hanc cum illis: si perseverauerint, habebō pro illis.

Extra controuersiam.

† Horridi declamatores fidelius tuentur colores quos proposuerunt. Nulla sententiæ dulcedo subrepat, nullum schema sollicitat. Sic quæ malam habet faciē, sæpe pudicæ sunt, non animus illis deest, sed corruptor. Gallus † Nibius tam magnæ fuit olim eloquentiæ, quàm postea infantiæ. Cui hoc accidisse unis scio, ut ad infaniam nō casu † caderet, sed iudicio perueniret. Nam dum insanos imitatur, dum lenocinium ingenij furorē putat, quod simulabat ad uerū redegit. Otho Iunius pater edidit quatuor libros colorum, quos belle Gallio noster Antiphontis libros uocat, tantum in illis somniorum est. Syriacus contra Maximū Stertinium, à quo premebatur, cum comes eius fuisset, dixit: Per annos † quindecim in officio tuo fui, dic quid peccauerim; Sed hæc est consuetudo uestra, iniuriam uocatis finem seruitutis.

Declamatio secunda de iureiurando uiri & uxoris.

Vir & uxor iurauerunt, ut si quid alteri accidisset, alter moreretur. Vir peregre profectus est, misit nuntium uxori, qui diceret se decepsisse. Uxor se præcipit, uit, recreata, iubetur à patre uirum relinquere. Non uult. Abdicatur.

Prima pars pro filia uxore.

Dij immortales, qua debetis prudētia humanum genus regitis, effecistis ut illud non periculum amantis esset, sed experimentum. Hos diuidere uult focer, quos nec mors quidem diuidet. Moriar, inquit, habeo & causam & exemplum. Quædam se maritorū † amore rogis ardentibus miscuerunt. Quædam animabus suis redemerūt maritorum suorū salutem sollicitudine breui. Inter has puellas † uiua numeratur. Assidue contentiones erant. Sine te uiuere non possum. Imò ego sine te, qui certantum exitus esse solet. Iurauimus. Hic animus sine dubio iurantium fuit, ut uiui nō dī ducerentur, cum illud quoque cauerent, ne morte diuiderentur.

Pars altera contra filiam uxorem.

Non possum, inquit, relinquere uirum. Quicquid non potest, quæ mori potest; Penè dum falsæ mortis nuntium misit, ueræ recepit. Potes sine uiro pati. Peregrinationem eius tulisti. Iureiurando iam liberata es casu proximo.

Extra controuersiam.

Quidius Naso apud Arellium Fuscum magistrum suum, hanc controuersiam declamauit. Nam latronis admirator erat. Latro in præfatione quadam dixit. Nō uides ut immota fax torpescat & ignes exagitata restituat. Mollit uiros ocium, ferrū situ rubiginem ducit. Naso dixit. Vidi ego iactatas mota face crescere flāmas, Et rursus nullo concutiente mori. Hic autem dixit, quicquid laboris est, in hoc est, ut uxorem à uiro, & uirum ab uxore diligi concedas. Necesse est deinde, ut iurare permittas, si amare permiseris. Eiusdem. Pauca nosti pater crimina. Et litigauimus & cecidimus. Et quod fortasse nō putas, peierauimus. Rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres uersus, petiuit inuicem, ut tres exciperet, in quos nihil illis liceret. Conscripterant illi quos tolli uellent secreto. Hic quos tuos esse uellet. In utrisque codicillis idē uersus erant, ex quibus primū fuisse narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit. Semibouemque uirum, semiuirumque bouem. Secundum, Gelidum boream,

al. lati

Aridi

Vide scholia

al. incidere

al. duodecim

li. 2. Cōtro. 3.

amore, in uice
relectione non
est.
al. unanomi
nabitur.

boream, gelidumque notum. Ex quo apparet summi ingenij uiro, nō iudicium defuisse ad compescendum licentiam carminum suorum, sed animum. Aiebat interim de centiorem esse faciem, in qua aliquis neuus esset.

Declamatio tertia de nepote ex meretrice suscepto.

Abdicauit quidam filium. Abdicatus se contulit ad meretricem, & ex ea sustulit filium. Aeger ad patrem misit. Cū uenisset, commendauit ei filium, & decessit. Pater post mortē illi in adoptionē recepit nepotē. Accusatur ab altero filio demētiae.

Prima pars, pro patre.

Dementia in me noui generis arguitur, sanus eram, si non agnoscerem meos. Expectabam, ut aliquis pro abdicatione rogaret. Nemo audebat propinquorū, fratre cefante. Deficientis spiritus sustinebatur in aduentum meum. Intraui, iam cadentes oculos ad nomen meum erexit. Fugientem animam retinuit. In sinu meo, & filium, & animam deposiuit. Nuntiatum est mihi in ultimis esse filium. Nec hoc à fratre.

Pars altera contra patrem.

Pater istius incertus est. Bene cum isto ageretur, si & mater. Incidit in meretricē, inter cætera mala & fœcūdā. Mulier, nescio aduersus patrem iniuriosior sis, quod abstulisti illi hæredem, an quod dedisti. Adoptauit enim filium eius, propter quam ciecerat suum.

Declamatio quarta de raptore patrem non exorante.

Raptor nisi intra tricesimum diem & suum & raptæ patrem exorauerit, pereat. Raptæ patrem exorauit, suum non exorat. Reum facit dementia.

Pars prima contra raptorem.

Quid contremiscis senectus? Quid lingua trepidas? Quid † obtorpuistis oculis? Nondum tricesimus dies est. Nec tristiore quidē uultu expugnatam filia pudicitia tulit. Nimis citò exoratus est. Ne omnia uitia eius ab adolescētia repetam, Virginē rapuit. Patrem accusat † Hoc intra triginta dies. Putas me accusatori permitturū, quod filio negauit? Miraris dubitare patrem? Lex ipsa inter mortem & nuptias dubia est. Semper enim sibi omnia licere credidit: nihil me unquam rogauit. Ignouit enim inquit, † Aliquis ante me rogatus est. Demens sum. Vides, Nimirum turpiter uiuo. Legem ignoro, dies tuos non numero. Demens, inquis, es. Potest aliquis ignoscere, sic rogāt? Deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis, me miserum, quàm penè permisi. O me miserum, qui tantum triginta diebus irasci possum. Quid mirum, si citius illum exorasti? Facilius est donare iniuriam, quàm crimen. Procede in medium senex, cuius misericordia crudelis sum. Iam, inquit, angustum tempus est. Et tibi uacat accusare. Sic aliquis exorat? Sic deprecatur? Apparet te nunc primum rogare. Quid enim tanquam demens egit? Non sum exoratus. Nondum transtulit tempus. Etiamnum exorari possum. Quàm iniquum est, nondum esse me nocētē, & iam esse reum.

Pars altera pro raptore.

Me miserum pater, iræ tuæ detractum est nihil, tēpori autem multum. Infelicior sum, quàm si neutrum exorasset. Si seruaturus es filium, iam tempus fuit. Sic occisus rus iam tempus est. Prior rogatus est † quem magis timebam.

Declamatio quinta de torta à tyranno pro marito.

Torta à tyranno uxor, nunquid de uiri tyrannicidio sciret, perseverauit negare. Postea maritus eius tyrannum occidit. Intra quinquennium non parientem, sterilitatis nomine dimisit. Agit illa ingrati.

Prima pars pro uxore.

Has nuptias tyrannicidium diduxit, quas non diduxit tyrannus. Trahebantur matrone. Rapiebatur uirgines. Nulla tūc uidebatur feliciores, quàm quæ filios nō habebant. Suspiciatus est tyrannus de tyrannicidio hunc cogitare, siue isti aliquis exidit, siue non bene legit uultus magna consilia, tamen de uxoris garrulitate queri non potest, cum sciat quemadmodum taceat. Imposita in eculeum, sæpius ad absentem uirum respexit, quàm ad præsentem tyrannum. Explicatur totus aduersus infer,

Vide scholia
Pinciani. Vide
etiam Contro.
4. libri secūdi.
Contro. 5. lib. 2

Cōtro. 4. lib. 2

al. obstupuitis

al. Hei

al. ita aliquis
aut tā temere

al. qui magis ti
mebatur

li. 2. Cōtro. 4

al. liberos

al. constantiam

infelicem foeritiam tyrannica crudelitatis apparatus, & illa instrumenta uirorum quoq; animos ipso uisu frangentia, ad excutiendum muliebris pectoris sententiam proponunt. Verberibus corpus abrupitur. Nescio Respublica, an tibi liberos ista mulier datura sit, tyrannicidam dedit. Miraris, si transiit quinquennium inter uxorem tortam, & uterum obturatum? Scissum corpus flagellis, igne adustum, tormentis contrulsum. Ignoscetis puto mulieri, si dixerero, falsa est. Quid tyrannicidio gloriaris? Facilius est tyrannum occidere, quam sustinere uerbera, laminae, eculos. Quicquid antiqua fauitia inuenerat, quicquid adiecerat noua. Quid amplius dicam? Et tyrannus torquebatur, cum de tyrannicidio quaereret. Num premit censum onerosa sumptibus. Et (ut seculi mos est) in deterius luxu fluente muliebris ambitio certamine mutuo, usq; in publica damna priuatim insanit. Nunquid gemmas, et ex alieno littore petitos lapillos? Expecta, potest parere. Non respondet ad certam foecunditas diem. Sui iuris rerum natura est. Vtrum ne magis t mirandum esse, tu umi tyrannicidio, an huius silentium.

al. munerandi

Pars altera contra uxorem.

Ego torta sum, merito obijceres, nisi te uindicasset: uiri, & si scisti de tyrannicidio, nec indicasti, non est beneficium, scelus non facere. Denique neque scisti. Non enim tibi indicauit. Nec tam magnum consilium, uirilibus quoque graue animis, commisit muliebri garrulitati, quae id solum potest tacere quod nescit. Quo tempore uxor torta est, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam, postea cogitauit. Et haec ipsa mihi cogitandi causa fuit, Vxor is ultio. Si quod audierat tacuit, non beneficium est, sed fides.

Extra controuersiam.

forte, alij

Lucius Vinicius quo nemo ciuis Romanus in agendis causis praesentius habuit ingenium. Quicquid longa cogitatio illi praestatura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Augustus. Vinicius ingenium in numerato habet.

li. 2. Contro. 7.

Declamatio sexta de patre & filio luxuriosis.

Prima pars pro patre contra filium.

Accusator meus intra se contrarios habet affectus. Cupit reum damnari, crimen absolui, sed tu senex, inquit, hoc dicis, luxuria tua ferius cepit, citius desinet. Quidam summum bonum dixerunt uoluptatem. Nihil est mihi opus praecipitibus. Habeo exemplum. Ostendi tibi luxuriam, quam in te non uidebas. Ebrietatem patri obijcit ebrius.

Pars altera pro filio contra patrem.

Adolescens luxuriosus peccat. Senex luxuriosus insanit. Nemo uitia quae odit, imitatur. Quis imperator ob hoc de praelio fugit, ut bene pugnaret exercitus? Non coercet uitia, qui puocat. Meam luxuriam patri imputabo. Non sub seuera sui disciplina, non sub bene iustituta domus lege, quae possit adolescentis formare mores, et a uitijs aetatis abducere. Quodammodo ad luxuriam a patre praemissus sum. Madent caningueto, & commessator senex nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus uidetur.

Declamatio septima de peregrino negociatore & formosa.

li. 2. Contro. 8.

Quidam cum haberet formosam uxorem peregre profectus est. In uiciniam mercis, Negauit illa, decessit negociator, testamento omnium bonorum suorū reliquit formosam haeredem, & adiecit elogium, quia pudicam comperi. Adijt haereditate. At redijt maritus. Accusat adulterij uxorem ex suspitione.

Prima pars contra formosam.

Seram querelam detuli. Non accuso adulteram, nisi diuinit factam, post tantos impudicitiae quaesitus, tacere iam non possum, confitendum hoc habeo, hac me causa absumisse. Tempus est, de uxore & marito credi. Ferat matrona oculos tacetes in terram, & aduer-

& aduersus officiosum saluatorum, inhumana potius quam inuerecunda sit, longe ante suam impudicitiam neget ore, quam uerbo. Nemo fortiter negantem iterum rogauit. Omnium bonorum haeres sola esto, quia corrumpi non potuisti, quia tam feliciter pudicitiam custodisti. Tace paulisper nomen auctoris. Nunquid non testamento uiri creditur? Adeo ne iam omnis pudicitia seculi nostri abiit, ut aduersus quierimoniam uiri, alieno teste defendatur uxor?

al. fideliter

PINCIANI IN LIBRVM II. DECLAMATIONVM.

Quem me uideri uelim nescio. Innocentem si abdicor. Nocentem si adoptor.] Locus est corruptissimus, in seriptis tamen codicibus fidelius. Vtrum tamen uelim nescio. Innocentem? Sed abdicor. Nocentem? Sed adoptor. Grauius eo quem alius concupiscit.] In eisdem, Grauius eo quem alius filius concupiscit. Lego filium, non filius. Gallus Nibius.] Quidam codices C. Rubius. Alij C. Nibius. Alij Gallus Vinicius, quibus suffragatur tertius controuerstarum liber. Per annos quindecim in officio tuo fui.] In tertio controuerstarum. Per annos duodecim in officio fui.] Quos nec mors quidem diuisit.] Correctora exemplaria: Quos nec mors quidem diuidet. Inter has puellas uia numeratur.] Eadem: Inter has puella uia nominabitur, & si sunt exemplaria in quibus non una, sed uia habetur. A quibus stat tertium controuerstarum uolument. Et Naso dixit.] Coniunctio, & superfluit, & paulo ante torpeat legendum, non torpeat. Vtrumque ex eadem. Secundum gelidum Boream, gelidumq; Notum.] Corrigenum reor. Secundum. Et gelidum Boream, gelidumq; Notum: est enim Ouidianus uersus secundi elegiarum ex elegia cuius lemma est. Ad amicam nauigantem, est in codicibus impressis & in uetustissimo exemplari, quod nos domesticum possidemus, aliter legitur. Et gelidum Boream praecipitemq; Notum. Corrigenum idem uitium in tertio controuerstarum.

Declamat. 1.

Declamat. 2.

Declamat. 4.

Declamat. 5.

LVCII ANNAEI SENECAE DECLAMATIO NVM LIBER TERTIVS.

Declamatio prima, de eo qui fratrem parricidij damnatum in nauis exarmata imposuit.

VOBVS filijs quidam superduxit nouercam. Alterum domi parricidij damnatum tradidit fratri puniendum, ille eum exarmata nauis imposuit. Delatus adolescens ad Piratas; archipirata factus est. Peregrinantem patrem cepit, & remisit. Reuersus pater, abdicat filium.

Hae respoude illi qui est in 7. controuerstarum prima.

Prima pars pro filio contra patrem.

Tanta tempestate confusus dispicere nihil potui, nec satis meminera, si tale ministerium mihi pater an nouerca mandasset. Ministerium an poenam esse uoluisset, uindictam parricidij, an parricidium. Insui fratrem culeo iubes. Non possum. Non ignoscis, an non credis? Ego contendo ne te quidem posse. Nemo repertus est naufragij comes. Omnia instrumenta circumcisa sunt. Adminiculum spei nullum, patri excusandus sum, an fratri? Hoc, inquit, impietatis tuae munus ad inferos deferam, licuisse mihi per fratrem aliter q; parricidij mori. Viuit, inquit, frater. Non credo. Seruauit, inquit, me. Fecisti, ut crederem, in domo, in qua tam facile parricidium creditur est? Ego, inquit, fratrem occidere non potui, frater patrem. Emicabant densis undiq; nubibus fulmina, tempestates horridae absconderant diem, intumuerat mare, iustis quodq; nauigijs horrendum. Habes, inquam, frater, si innocens es nauigijs: si nocens culeum. Non putauit facere parricidium. Quam facile erramus omnes, & factum

al. Ego fratrem

putauit. Frater, inquit, tu prius in domo parricidium facies. Iacebat in littore nauigium, quod etiam integrum infeliciter uexerat. Credo parricidam, si tibi proficiscens nauigium suum reddidit. Subito mihi cum animo pariter excidit ferrum, & nescio qua perturbatione tenebrae stupentibus offunduntur oculis. Intellexi quam difficile esset parricidium facere, etiam quod imperasset pater. Ita mihi, quae sola miseros in domo nostra respicit, fortuna succurrat. Profectus est pater tranquillo mari, auspicio itinere, integra nauis. Quid est hoc? Felicius nauigauit damnatus, quam qui damnauerat. Vitrum uidetur uobis innocentiam apud Piratas didicisse, an ne apud Piratas quidem perdidisset? Perieras pater, nisi in parricidam incidisses. Scissa quidem uela fecerant sinus, & instructas classes nauifraga praecesserat nauis. Scires nauigare, qui seruaturus esset patrem. Erat nauigium, imò fuerat, o crudelis & pertinax nouerca, nihilominus seuis. Iam maria quiescunt, praedones miserentur, irati parcunt. Veni ad uos, ut probem me parricidam: Multas rerum natura mortis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt. O maria iustiora iudicij. O mitiores procellae patre. Non putatis misericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit. Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere. Mithridatem Dii boni, quam non dubium parricidam. Gaude pater, neuter ex filijs tuis parricidium fecit. Narra pater, quomodo te dimiserit, sic dimissus. nocens est iste, sed mihi frater est. Naturae iura sacra sunt, etiam apud Piratas. Dixisses, inquit, te non posse, ita tu nesciebas? Non licuit, non potui, non debui.

Pars altera contra filium.

Nega hunc parricidam fuisse, quem uere scis esse Piratam. Dimisit me in patrocinium suum, ut quia non occiderat, uideretur nec ante uoluisse. Quis porro me uno miserior? Vitam parricidae debeo.

Extra controuersiam.

Magna rhetorum bonorum manus in hanc partem transiit, ut aliquid dici debuisset in nouercam. Fuerunt & illi, qui non quidem palam dicerent, sed per suspicionem & figuras, quod Passienus non probabat, asserens minus tolerabile & uerecundum infamare nouercam, quam accusare. Quidam principia in sua potestate tantum habuerunt. Post ablatis impetu. Excusatus autem est in malum colorem incidere, quam transire. Vipsanius duro colore usus est. Hic se tanquam grauius elegerit dixit supplicij genus, qui color prudentibus displicuit. Quam enim habebas absolutiois spem, si nec paruisti, nec pepercisti?

Declamatio secunda de Popilio, qui Ciceronem interfecit.

Hæc respondet illi quæ est in 7. controu. 2. **D**E moribus sit actio. Popilium parricidij reum Cicero defendit. Absolutus est. Proscriptum Ciceronem ab Antonio missus occidit, caput ad Antonium retulit. Accusatur de moribus.

Prima pars contra Popilium pro accusatore.

Occidit Ciceronem Popilius. Iam ne creditis ab isto occisum patrem? Occisurus Ciceronem debuit incipere a patre. Antonius, inquit, iussit. Non te pudet Popili. Imperator tuus te credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputauit manum. Minus in illo crimen est, quod Ciceronem occidit. Proh iam dii boni, occisum Ciceronem malos mores uoco, hoc unum feliciter, quod ante occidisti patrem, quam Ciceronem. Facilius Cicero pro parricida iudicem mouit, quam pro se clientem. Ad uos hoc patroni spectat exemplum. Nullos magis odit Popilius, quam quibus plurimum debet. Abscidit ceruices. Parce iam Popili. Nihil tibi, nisi occidendum mandauit Antonius. Pudeat te Popili. Accusator tuus uiuit. Non credidisset facturum Antonius Popilium, nisi parricidium fecisse meminisset. Dii manes Popilij senis occisi, & in ultæ patris umbra, te Cicero persequuntur, ut quem negasti, sentias parricidam. Non hausit Minturnensis palus exulem Marium. Cimber etiam in capto uicidit imperatorem. Cn. Pompeius terrarum marisque dominor, libenter se Hortensij clientem professus est. Et Hortensius bona Pompeij, non Pompeium defenderat. Ita tu Popilij Antonius iussisset, & patrem occidisses.

Pars

Pars altera pro defensione Popilij.

Si illa tempora in crimine uocas, dicis non de hominis, sed de reipublice moribus. Miraris, si eo tempore necesse fuit Popilium occidere, quo Ciceronem mori? Ciceronis proscriptio fuit occidi, mea occidere. Iussit imperator, iussit uictor. Ego illi negare quicquam possem, cui nihil negare poterat reipublica?

Extra controuersiam.

Popilium pauci ex historicis tradiderunt interfectorem Ciceronis, & hi quoque non parricidij reum, & a Cicerone defensum, sed in priuato iudicio.

Declamatio tertia de ter abdicato uenenum terente.

Hæc respondet li. 7. controu. 3. **T**er abdicatus, ter absolutus, comprehensus est in secreta domus parte a patre, meretricium terens. Interrogatus a patre quid esset. Venenum, inquit, & se uelle mori, & effudit. Accusatur parricidij.

Prima pars pro filio ne abdicetur.

Dic quid commiserim: certe nec secreta te fallunt. Ut interuenit pater, in hac cogitatione abij. Quisquam ne tam infelix fuit, quisquam ne me magis odit quam ego. Miseri mei cepti. Ter causam dixi, Accessi ad hæc supplicia mea, Venenum bibi, sed non hoc tibi satis est. Venenum habuit Mithridates, habuit Demosthenes.

Pars altera pro patre contra filium.

Cum se uelle mori dicat, tamē uitam rogat. Teneo parricidam, & in mortem suam paratū. Quantum est quod negas, cum tantum sit quod fateris: Venenum quaesisti, uenenum emisti, uenenum intulisti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. Indica quis uendiderit, dicitur illi. Tu uendebas cuiquam uenenum, cuius sciebas abdicatio? Cui daturus erat, quaeritis? Cui uenenum parauit, non bibit. Quod negat, parricidium est, quod confitetur, ueneficium. Mihi, inquit, parauit. Non bibit, ne quis dubitet, an alium possit occidere. Tam inuisum tibi fuisse patrem dico, ut occidere uolueris, tam inuisum ipse confiteris, ut mori uolueris.

Vide scholia.

Extra controuersiam.

Coniectura duplex a persona, una an parauerit sibi, an patri. Laberium Mimum diuus Iulius ludis suis produxit. Deinde equestris ordini reddidit, quæ cum iussisset ire sessum, omnes equites ita se coarctauerunt, ut uenientem non reciperent. Multos tum in senatu legerat Cæsar, & ut expleret exhaustum ciuili bello ordinem, & ut his qui de partibus bene meruerant, gratiam referret. Cicero in utroque locutus, mandauit Laberio transeunti. Recepissim te nisi anguste sederem. Laberius ad Ciceronem remisit. Atqui soles duabus sellis sedere. Quod Cicero male audiebat, tantam nec Pompeio certus amicus, nec Cæsari, sed utriusque adulator.

Declamatio quarta de matre caeca filium retinente.

Hæc respondet li. 7. controu. 4. **L**iberi parentes alant, aut uiuanciantur. Quidam habens uxorem & filium peregre profectus, in Piratas incidit, scripsit utrique de redemptione. Vxor flendo caeca facta est. Filium euntem ad redemptionem, alimenta poscit. Non remanentem, alligare uult.

Prima pars pro matre contra filium.

Nauigaturus uxori filium reliquit, nec dum caeca erat. Non est quod mulieris affectum lege aestimetis, quia minatur, omnia facit, ne filius alligetur. Quoties est communis potestas duobus, eius sit tota, qui praesens est.

Pars altera pro filio contra matrem.

Vnum uinculum duos alligat. Vincita mater catenas denunciat uinctori. Ad Piratas eundem est. Filij familiae nulli seruire possum, nisi patri. Petis alimenta ab eo, quem pater peregre mittit. Primæ partes sunt patris, secundæ matris. Ille peregre est. Tu domi. Ille captiuus. Tu libera. Ille inter Piratas. Tu inter ciues. Ille alligatus. Tu soluta. At tu caeca es. Infelicior ille, qui uidit catenas suas, & caedes, & uulnera, & cruces eorum qui non redimuntur. At periculosum est, inquit. Quam multi pro patribus nihil periculosum putauerunt. Non, inquit, uindictam, sed misericordiam quaerit. Ita quisquam exigit pietatem, ut impediatur.

LI 2

Extra

Extra controuersiam.

Caluus qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de eloquentiæ principatu habuit, usque eo contentatus actor fuit, ut in mediâ oratione eius exclamaret Vatinius reus. Rogo uos iudices, num si iste disertus est, ego damnandus sum?

Declamatio quinta de procuratore & priuigno.

*al. filium
Hæc respondet
ei quæ est lib.
7. cõtrouers.
al. matris &
procuratoris*

Quidâ mortua uxore ex qua priuignū habebat, duxit aliā. Sustulit ex ea filiū. Habebat procuratorē speciosissimū. Cum sæpe iurgaret nouerca & priuignus, iussit eū se migrare. Ille trans parietem habitationē conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & uxoris. Quodam tēpore in cubiculo suo pater occisus est inuentus, uxor uulnerata, cōmunis paries perfossus. Placuit propinquis quæri à filio quinquenni qui unā dormierat, quem percussorem agnosceret. Ille procuratorem digito monstrauit, Et filius procuratorem accusat cædis, ille eum parricidij.

Prima pars contra procuratorem.

Vt audiui clamorem, si qua fides est, deprehensos adueros credidi. Dabo puerum, nemo est uno teste contentus. Dabo populum, obijcite priuigno parricidium, filio mendacium. Dic puer quis occiderit patrem, dic audacter. Eundem nominas quem populus. Nox placet sceleri, adulterij tempus.

Pars altera pro procuratore.

O magna in contrarium peruersitas seculi. Inuentus est qui patrem possit occidere, non possit nouercam. Ostende tu istud non uulnus, sed argumentum. Ostende uulnus, percussor quam timuit ne occideret, tam leuiter uulnerauit, non illa dextera, cui nec paries obstabat nec pater.

Extra controuersiam.

*al. negatio desit
deratur, et pro
obstabat, sub-
stitit legium,
forte, obstitit.*

Nihil est puero teste certius. Nā ad annos eos peruenit, ut intelligat, & nō ad eos quib⁹ singat. Vinicius uir exactissimi ingenij, nec dicere ineptias, nec ferre poterat.

Declamatio sexta de eo qui seruo filiam matrimonio coniunxit.

*Hæc respondet
lib. 7. cõtrou. 6.*

Tyrannus permisit seruis dominas suas rapere. Profugerunt principes ciuitatis, & simul qui habebat filium & filiam: cum omnes serui dominas uiriasent, seruus eius uirginem seruaui. Occiso tyranno, reuersi sunt principes. In cruces seruos sustulerunt. Ille manumisso filiam collocauit. Reus est à filio dementia.

Pars prima pro filio contra patrem.

*forte, uitiari
nuptis.
al. Non, cum
interrogatio.
inepta, rectius*

Haberemus solatium si has nuptias fecisset tyrannus, non pater. Sanum putatis esse, qui imitari maluit tyrannum, quā seruum? Similem se fecit tyranno, filiam rapitis, libertum cruciarijs: plus permisit seruo dominus, quā tyrānus. Quisquis has nuptias fecit, uel tyrannus, uel insanus est. Egregius gener, cui nihil est gloriosius, quā quod inter cruciarios non est. Virginitatem sub patre perdidit, quā sub tyranno seruaui. Ita ne dignus nuptijs filia, qui indignus est cruce? Melior est conditio uitiatarum, quā uirginis. Illis cōtingit mutare nuptias. Propitius pater ita collocauit filiam suam, ut tyrannus iratus alienas: cum sanus esset pater, ne uideret has nuptias fugit. Miserrima soror, sub tyranno patrem desiderabas, sub patre tyrannū desyderas. Num est illi præmium spectare omnium cruces? Dominam nō stuprauit. Auge beneficia. Nec dominum occidit, nec uenenum dedit. Non est beneficium scelere abstinere. Alia quod in tyrannide passa sunt, hæc in libertate. Cetera absentibus suis, hæc presentibus. In alijs uocatur stuprum, in hac matrimonium. Timuit ille supplicium. Sciuit rempublicam liberandam. Duros esse pœnas, qui contaminassent, & aduentare tempus tyrannidi ultimum uidit. Conuenite seruuli, conuenite libertini, t̄ empta cognatio.

Pars altera pro patre contra filium.

Si quis tyranno indicasset, solus in cruce pependisset, licet cui uolo filiam collocare. Marcus Cato coloni sui filiam duxit uxorem. Filia non mariti petulantiam, non uerborum contumeliam timet, non pellicem, non repudiū. Neminem natura fecit liberum, neminem seruum. Imposuit r̄tuna sonomina hæc singulis. Nuper et nos serui fuimus. Seruus rex fuit.

Decla.

Declamatio septima quæ est de imperatore crucifixo.

*Hæc respondet
7. lib. 7.*

Pater & filius imperium petebant. Prælatuſ est filius. Cōmisso prælio captus est. Missi sunt quadraginta legati ad imperatorem redimendum. Occurrit euntibus pater, dixit sero attulisse aurum ad redemptionem, filium crucifixū esse. Illi peruenērūt, quibus imperator ex cruce dixit. Cauete proditorem. Reus sit pater proditiōnis.

Prima pars pro imperatore contra patrem.

al. recedit

Imperator supplicium tulit, proditor precium. Tristiore istum uidimus, cū filius imperator pronunciatus est, quā cum captus. Queniammodum redisti tutus senex solus cum auro, cum etiam imperatores capiantur? Plus accepit auri, quod posset abscondi. Nolite mirari, & imperatorem & filium uendiderat. Cauete proditorem. Iam Comitijſ cauimus. Abstulissent tibi aurum hostes, si non dedissent. Cauete proditorem. Indiciū fuit filij morientis breue & uerecundum. Cur dimissus es? Si nihil aliud, & ducem genuisti, & dux esse uoluisti. Candidatus processit contra patrem. Iam tuic nobis uerecunde indicauit filius, cum rempublicam tibi credere noluit. Legati nostri aurum ferebant, pater afferebat. Num immobilis dirigitur? Num & illic quasi & ipse affixus hæstisti? Quid tam cito t̄ redis? Adhuc & uiuit & loquitur. Voce proditiōnem indicauit, silentio proditorē. Expecta dum mittantur legati. Optimus imperator curare rempublicam, nec in cruce quidem desijt, ubi dixit. Cauete proditiōnem. Nec imperator potuit tacere proditiōnem, nec filius loqui proditorē. Expecta dum mittantur legati. Dicis, affectus non sustinet morē. Ergo si redimere non potes uiuum, redime mortuum saltem. Nunquam tam durus hostis fuit, ut paternis lachrymis non fleteretur. Cauete proditiōnem, id est cauete, ne quis inscijs custodibus exeat de ciuitate, ne quis ignorante republica ad hostes perueniat, ne quis ex hostilibus castris grauis auro reuertatur. Indiciū nihil deest. De proditiōne nobis indicat imperator, de proditore legati. Sublata est quæstio. Quaritis t̄ quid dixerit. Videte cui nihil dixerit.

Pars altera pro patre contra filium.

al. quæ dixit

In comitijs filio meo cessi, decretum non expectaui. Sed amens & attonitus protinus cucurri. Ad summam festinaui, nec occurri. Sciebam hostes, paternis lachrymis sæpe flesti.

Extra controuersiam.

Latro non curauit dicere nullam esse factam proditiōnem, sed se proditorem nō esse. Suspectus est, inquit, iudici, qui plusquam se defendit. Castius posita sua oria, in qua deliberat Alexander an Oceanum nauiget, cum exaudita uox esset, quousq; inuicte, describenti discipulo late Alexandri uictorias, gentesq; perdomitas & aduenti, quousq; post ista, exclamauit, & tu quousq;?

Declamatio octaua de mutatione optionis raptore conuicto.

Lib. 7. cõtr. 8.

Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet. Rapta producta nuptias optauit. Iuuenis raptorem se negauit. Conuictus est. Illa optionem petijt: raptor contradicit.

Prima pars contra raptam.

Optare tibi nō amplius q̄ semel licuit. Proponite supplicij faciem. Hoc semel licere nimis est. In hanc perturbationem perductus sum, ut ignorarem quid fecissem. grauius punior, cum me peccasse pudet, quā cum peccaui. Optauit nuptias. Nec adhuc sciebat, quā uerecundum maritum esset habitura. Raptorem dimissisti. Virū occides? Minus est quod uitiauit, quā quod negauit. Ergo nos iniuriam periculoſius negauimus, quā fecimus. Quadam nocte, quid dicam? Nō negare iam pudet. Nox, uinum, error, quid irascaris puella? Iam non negat iudex dat tabellam. Reuo care sententiam quam tulit non potest. Quæstor non mutat pronuntiationem. Nihil tam ciuile, tam utile, quā breuem potestatem esse, quæ magna est. Si mortem optaueris, hodie facies quod nunquam factum est, ut utriusq; optaueris.

Pars altera pro rapta contra raptorem.

Id egit priori iudicio, ne quam omnino pœnā stupri penderet. Hic id egit, ut ipse

LI 3 optet.

optet. Vtinā non liberaret illum metu, quod mouit iudices clementia sui. Est quedā proxima innocentie uerecundia, prebere se legibus; Lex non adijcit quoties optet, sed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud, nec adijcit, non amplius quam semel.

LVCII ANNAEI SENECAE DECLAMATIO
NUM LIBER QUARTVS.

Declamatio prima, De Cimone à Callia redempto.

Hæc respondet
lib. 9. contr. 1.

Vide scholia.

Dulterum cum adultera, qui deprehenderit, dum utrunq; corpus in-
terficiat, sine fraude sit. Ingrati sit actio. Miltiades peculatus damna-
tus, in carcere alligatus, decessit. Cimon filius eius, ut eū sepeliret, ui-
carium se pro patris corpore dedit. Callias diues fordidus natus, redem-
sit eum à republica, & pecuniam soluit, eiq; filiam collocauit. Ille de-
prehensam in adulterio, deprecante patre, occidit uxorem. Ingrati reus est.

Prima pars pro Cimone.

Adulterium mihi carcer est. Ferrum mihi à lege traditum, ad uindictam pudici-
tia proijciam. Perdidisti pecuniam Callia, si soluisti tales manus. Non potest gene-
rosus animus contumeliam pati. Hoc interest, inter fortunam patris & filij, illius
calamitatum exitus fuit carcer, mearum initium. Vnius Miltiadis census inuen-
tus est, Cimon filius redemptus. Cimon redemptoris infelicitas est. Reddam bene-
ficium, cum tam honestum desideraueris, quam dedisti. Ego adulteros dimittam.
Quid aliud facerem, si adhuc alligatas manus haberem. Quid tu poenam putas
pro Miltiade alligari? Magnum uterque beneficium dum damus, recipimus: ego,
quod Miltiadem redemi, tu quod Cimonem. Turpissimum duxi ab eodem dimit-
ti, & adulteros & Cimonem. Ego sum qui referre gratiam ne mortuis quidem desi-
no. Ita mihi ueros habere liberos contingat, quod quantum sit Miltiades expertus
est. Dignum erit Callias talem genuisse, qualē redemit. Dic nunc exemi te ego car-
cere, cui respondeam. Ego me carceri tradidi. Nunquam fiet, ut melius actum pu-
tem, quod à Callia redemptus sum, quam quod pro Miltiade alligatus. Ego me à te
redemptum putabam. Emisti me filia tua, Callia filiam duxi. Hanc tibi pater, dum
ingratus esse nolo, iniuriam feci. Non possum ob id damnari, quod lege factum est.
Beneficium est, quod tantum eius causa praestatur, in quem confertur. Vbi aliud ex
eo quis sperat, & aut impetrat, non beneficium, sed consilium est. Summo te dedeco-
reliberaui inuitus. Redemisti me, & tu non rogantem. Habes Virginios & quicūq;
uitiatas filias uel clauserunt, uel occiderunt.

Vide scholia,
& expende.

al. aut præpa-
rat.

De Virginitate
qui filiam in-
teremit, Liu.
lib. 3.

Pars altera pro Callia.

Duo beneficia dedi, & redemi, & egenti filiam collocaui. Obijcio tibi, quod uxo-
rem passus es adulteram fieri, quod non custodisti, quod moratus es, dum superueni-
ret pater, spectator suę calamitatis. Ego non expectaueram, donec rogares. Molestē
ferebas socrum dici Calliam. Mores puellæ non tantum passus es in uitiā labi, sed
ipse impulisti, nactus occasionem non obmisisti.

Extra controuersiam.

Hic color, & Gallioni, & Latroni, & Montano placuit, ut nihil in Calliam dicere
tur contumeliose, in redemptorem, in socrum infelicem. Multas & quaestiones rhe-
torici & poetæ Romani à Græcis dictas non surripunt, sed & prouocauerunt. Thus-
cydidis sententia est, Res secundæ mire sunt uitij obtentui. Sic cum sit præcipua in
Thucydide uirtus breuitas, hac eum Salustius uicit, & suis cum castris cecidit. Nā
in sententia græca (quæ saluo sensu detrahas) deme, constabit etiam si non æque ta-
men integra. At ex Salustij sententia, nil demi sine detrimento sensus potest. Titus
autem Liuus tam iniquus Salustio fuit, ut hanc ipsam sententiā uituperaret, & tan-
quam translata, & corrupta dum transferretur obijceret Salustio: nec amore
Thucydidis facit, ut illum præferat, sed laudat, quem non timet, & facilius putat à
se posse Salustium uinci, si ante à Thucydide uincatur.

al. orationes,
Negatio uide-
tur redundare
al. occidit
Vide scholia.

Declamatio secunda de Flaminio & pratore qui occidit
damnatum ad rogatum meretricis.

Maieſtatis læſe ſit actio. Flaminioſus prator Romanus in cœnia à meretricē roga-
tus, quæ aiebat nunquam se uidisse hominem decollari, unum ex damnatis oc-
cidit. Accusatur læſe maieſtatis.

al. pro consule.
Vide scholia.
Hæc respōdet
lib. 9. cōtro. 2

Prima pars contra Flaminium.

Obijcio luxuriam histrionicā, iocos inimicos, in cōuiuio nihil aliud & quàm occi-
ditis. Vni fortasse osculo donauit homicidium. Cœnatori caritiffices manus abluist.
Non inquire in totum annū, una nocte contentus sum. Facilius est ut qui multa me-
retatrici dedit, homicidium neget, q̄ ut qui homicidium dederit quicquam negaret.
Seruum si uerberari uoluisses, extra cōuiuium abduxisses. Contactam sanguine hu-
mano mensam, stricis in triclinio securus, quis credat ista concupisse meretricē, uel
fecisse populi Romani prætorē? Virgæ promuntur, & ante mensam deosq; & cru-
delitatis uictima trucidatur. Me miserum terrore Romani imperij iulisti. Legi po-
tius, quàm scorto cadat. Exargite Bruti, Oratij, Decij, & cetera imperij decora. Ve-
stris fascibus, securibus uestris, iam puellæ iocantur obscœnæ. In eo quod sub præte-
xtu publicæ maieſtatis agitur, quicquid peccatur, magistratus actione, uindictā dum
est: Percussurus ad prætorē licitor respicit. Prætor ad meretricem.

al. nisi occidit.

al. (crudelitas)
ut affectū
notet, uelut cū
uocē illā, xxa
lum interpo-
nimus.

Pars altera pro Flaminio.

Si legatus mandata asert falsa, sic audiuntur tāquam illa populus Romanus de-
derit. Imperator sœdus percussit, uidetur populus percussisse Romanus, & sœdere
continetur. Nunc nec quicquam uiribus populi detractum est, nec opinioni. At ex
te æstimat ceteros. Et ante hunc alij fuerūt, ex quibus æstimari possunt. Nemo aseri-
bit urbibus uitia singulorum. Obijciunt, quod damnatus perierit meretrici, & pos-
tulāt prætorē perire damnato. Libido omnis intra meretricem est, crudelitas in-
tra carcerem. Multa populus Romanus in suis imperatoribus tulit. In Manlio im-
potentiam, à quo & filius & uictor occisus est. In Sylla crudelitatem. In Lucullo luxu-
riam. In multis auaritiā. Non putauit ad rem pertinere, ubi aut quando periret, qui
perire deberet. Occisus est. Quis damnatus. Vbi in pratorio: quo tempore? Est
enim tempus quo noxius perire non debeat.

Extra controuersiam.

Quædam controuersia sunt in quibus factum defendi potest, excusari non potest.
Non speramus ut Flaminium iudex probet, sed ut dimittat. Itaq; sic agere debemus
tanquam pro facto non emendato, sed potius non scelerato. Titus Liuus de ora-
toribus, qui uerba antiqua fordida confectantur, & oratoris obscuritatem, & secu-
ritatem putant tamen in his etiam si minus est infania, minus & spei est, illi qui tu-
ment, & abundantia laborant, plus habent furoris, sed plus & corporis. Semper ad
sanitatem procliuus est, qui potest detractione curari, illi succurrī nō potest, qui si-
mul & insanit & deficit. Mindius dixit tetracolo, seruiebat forū cubiculo, præ-
tor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouissima pars sine sensu dicta est, ut
expleretur circuitus. Quem enim sensum habet, seruiebat dies nocti: Hæc ideo sen-
tentiam retuli, quia & in tricolis & in omnibus huius generis sententijs, curamus
ut numerus constet, non curamus ut sensus: Omnium autem corruptarum senten-
tiarum exempla de industria pono, quia facilius & quid imitandum, & quid uitan-
dum sit, docemur exemplo.

Rufus Vibius
in 9. cōtro. 1
stari legitur.
al. feritatem.
al. speciei.
al. Mirridius;
Correptus for-
te, Murrybedi-
us, ut in 4. cōtr
trouer.

Declamatio tertia de patre repetente duos expositos.

Per uim metumq; gesta, non sint rata. Pacta cōuentaq; legibus, rata sint. Expositos
qui cognouerit solutis alimentis recipiat. Quidam duos expositos sustulit & e-
ducauit, quæretī patri naturali, pollicitus est se indicaturū ubi essent, si sibi alterū ex
illis dedisset. Pactum interpositum est, reddit illi duos, repetit unum.

Hæc respōdet
lib. 9. cōtro. 3.

Prima pars pro patre repetente duos expositos.

Cum alienis diuidimus liberos, quos non diuidimus cum matribus: Vtrunq; ge-
nui; Vtrunq; desiderauī, pro utroq; pactus sum, Vnā nati, unā expositi, unā educati,

Vide scholia.

redditi distrahantur. Distraxit illos fortuna aliquando à parentibus, nunquã ab ipsis. Duos exposuit, quia alterum eligere non poteram. In auctionem fratres productos hostilis hasta non diuidit. Plus quidem est geminos esse quam fratres. Perdit uterq; gratiam suam, nisi cum altero est. Ignosciam retinenti meos, cum ipse non concupiscam alienos. Agnitio diuidet, quos iunxit etiã expositio. Omnia pro filio pacifcor, præter filium. Pactus sum flens, tremens, tanquam cum exponerem. Mihi tunc uis & necessitas erat. Non enim poteram inuenire filios, nisi alterum promississem.

Pars altera pro petente alterum expositorum.

Vtrunq; potestis ex hoc iudicio patrẽ dimittere, liberis hic carere cõsuevit. Ego & cum unum accepero, necesse est torquear. Duobus assueui. Vim uocas, quare patrem fecit? Ego sustuli. Ego educaui. Ego reddidi. Ille electurus est: In ista ui duos filios perdidit. Lex, arma, & uincula, & ultimum periculum complectitur.

Extra controuersiam.

In Sabinum Clodium, una die & græce & latine declamantem, multa urbane dicta sunt. Dixit Q. Hatterius quibusdam quærentibus, quod pusillas mercedes acciperet, cum duas res doceret: Nunquam mercedes magnas accipere eos qui breuia pneumata docent. Meccenas dixit. Cassius Seuerus ab auditione eius rediens, interrogatus quomodo dixisset, respondit, male uicisti.

Declamatio quarta de patre caeso à filio.

Qui patrem pulsauerit, manus ei præcidantur. Tyrannus patrem cum duobus filiis in arcem accersit. Imperauit adolescentibus, ut patrem caderent. Ex his alter præcipitauerit se, alter cecidit patrem. Post in amicitiam tyranni receptus est, Occiso tyranno præmium accepit. At reus sit cæli patris. Petuntur eius manus, pater defendit.

Prima pars patris filium defendentis.

Felicior essem si plures reos defenderẽ. Præcidetis tyrannicidæ manus. Quid est hoc? integer tyrannus iacet. Tam necesse fuit patrẽ cadere, quam templa spoliare, uirgines rapere. O quantum debemus istis manibus, per quas iam nihil necesse est. Tales fuerunt, ut ex his possent tyrannum alter contemnere, alter occidere. Præcipitasti te fili. Hoc non est patri parcere, sed tibi Dura fili, in tyrannum tibi per patrem eundum est, utrum ex filiis meis probatis? Alter se occidit, alter tyrannum. Suspensas leuiter ad mouebat manus. Filium simulabat ictus, pater gemitus. Necessitas magnã humanæ imbecillitatis patrociniũ. Hæc excusat Saguntinos, quamuis non cæciderint patres, sed occiderint. Sed nec iste occidisset. Ille me fratri reliquerat, hic tyranno. In lege, inquit, nihil excipitur. Sed licet multa non excipiantur, intelliguntur. Et scriptum legis angustũ est, interpretatio diffusa est. Quid interest lege excipere, ne fraudi sit ei qui per insaniam patrem pulsauerit, cum illi non supplicio, sed remedio opus sit, ne puniatur infans, si pulsauerit patrem. Hic qui cogente tyranno fecit, ipso fuit miserio uapulante. Non est impudica, quæ accersita est à tyranno. Non est sacrilegus sacerdos, qui deorũ immortalium dona suis manibus pertulit ad tyrannum. Patre iubete fecit nec cecidit ipse, sed paruit. Ultio cæli patris, nullius est, nisi patris. Si à quolibet alieno cesus essem, & iniuriarũ agere nollẽ, nemo nomine meo ageret. Nunc nihil interest. Pœna maior est eius qui cecidit, ius idem eius qui cæsus est.

Pars altera contra filium qui patrem cæciderat.

Tamdiu cecidit patrem, donec placeret tyranno. Satelles, inquit, pro Repub. secti. Idem impuras & Reipub. & tyranno. Habuisti quod iactares tyranno. Frater maluit mori. Perit, ne parricidũ faceret, aut uideret. Cæsus inquit, pœnam remitto. Mirarer, nisi pro tam bono patre fuisset, qui mori uellet. Pater, inquit, uoluit, sed frater noluit. Ita tu non tantum tyranno, sed etiam patri dignus uisus es parricidio. Cæcidisti patrem cum & legem nosces, & fratrem.

Extra controuersiam.

Ab Oppio proconsole, cũ quo in Cretam Sabinus ierat, in theatro Græci postulare cõeperant, ut Sabinus maximum magistratum gereret. Mõs autem est barbam & car-

& capillos magistratui Cretensium submittere. Surrexit Sabinus, & silentio manu facto, hunc magistratum, inquit, ego Romæ bis gessi. Bis enim reus causam dixerat. Græci non intellexerunt, sed bene interpretati petebant, ut illum honorem Sabinus tertio gereret. Idem etiam cum reus rogaret, ut in lautumias transferratur. Ne nunc, inquit, quæquam uestrum decipiat nomen, lautumia illa minimè lauta res est. Iocabatur in miseris, ac periculis suis, in quibus iocari etiam nõ debuisse quis nescit potuisse quis credit?

vide scholia, sed ne facile eis assentire.

Declamatio quinta de nepote rapto ab auo.

Dei sit actio. Quidam duos filios sub nouerca amisit, dubijs signis crudelitatis & ueneni. Tertium filium auus maternus rapuit, qui ad uisendos nepotes ægros non fuerat admissus. Quærenti patri, per præconem dixit apud se esse. Accusatur de ui.

Respondet lib. 9 controuer. 5.

Prima pars pro auo qui rapuit nepotem.

Habui filiam, quamuis unus filius superstit fecundam, apud me nutriatur, sine. Quid times? ne non admittare cum ueneris? Non quæris filios, quos perdidisti, quæ non perdidisti quæris. Pater à me unum repetit, ego duos à patre. Plus habeo quod auo, quæ quod reo, timendum sit. Veni ad agrotantes nepotes. Admissus nõ sum: hæc uere uis fuit, nulla uis est, quæ arma, pugnam uulnera non habet. Describe istius commitatum tumultus. Unus puer, & unus senex est. Rapuisti, inquit, filium meũ, imò nepotẽ. Sustulisti imò uenientẽ non potui excludere, si quis obsessam latronibus armata manu coniugem, liberosq; rapuisset. Quod uiuit puer, beneficium erit meũ. Et medici alligant, & corporibus nostris ui medentur. Non potest agere mecum tanquam cum alieno. Habet sua iura natura. Et hoc inter patrẽ & auum interest, quod auo seruare suos licet, patri & occidere. Quæ est ista tam fera pietas? tam præpostera: Quære re uos à tertio incipis. Quisquis puero fauit, ne inueniretur optauit.

vide scholia.

Pars altera pro patre contra auum.

Non ut nepotem seruaret fecit, sed ut infamaret uxorem ueneficij, me ueneficæ mancipauit. Cum focero mihi, iudices, ne uiua quidem uxore, per omnia cõueniebat, mortua uerò, inimicum professus est. Languente puero cum uociferatione & conuulso, auspicans quid accidit, uenit, qui ad sanos nepotes nõquam antea uenisset. Non admisi & tunc enim uidi uenire rapturum.

vide scholia.

al. quicquid.

Extra controuersiam.

Habet & hoc Mõtanus uitũ. Sententias suas repetendo corrumpit. Dum nõ est contentus unam rem semel benedicere, efficit, ne benedixerit. Propter hoc solebat Montanũ Scaurus inter oratores Quidiũ uocare. Nam & Quidius nescit, quod bene celsit, relinquere. Cum Polyxena esset adducta tumulo Achillis immolãda. Hecuba dixit: Cinis ipse sepulti. In genus hoc pugnat. Poterat esse contentus. Adiecit, tumulo quoq; senserat hostẽ. Neq; hoc contentus adiecit: Aeacida fœcunda fui. Aiebat Scaurus non minus magnam uirtutem esse, scire desinere, quam scire dicere.

Declamatio sexta de matre uenefica filiam accusante.

Venefica torqueatur, donec cõscios indicet. Quidã mortua uxore, ex qua habebat filium, duxit aliam, & ex ea filiam sustulit. Ueneficij damnata, dum torqueatur dixit consciam puellam. Petitur ad supplicium puella. Pater defendit eam.

haec respondet lib. 9, controuer. 6.

Prima pars pro filia ne sit rea ueneficij.

Nõ prodesse tibi puella, quod amaui te & pater, nisi mater odisset. Nefanda mulier, etiam filia nouerca. Ne mori quidem potuit, nisi & occideret. In gladiatoribus quoq; cõditio dura uictoris est, cũ moriente pugnantis. Nullum magis aduersarium timeas, quam qui uiuere non potest, occidere potest. Concitatissima est rabies in desperatione. Sorte ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ ipsa tela inuadunt, & in mortis autorem per uulnera ruunt. Gladiator quem armatus fugerat, nudus insequitur, & præcipitati non quod impulit tantum trahunt, sed quod occurrunt. Quodam naturali deploratæ mentis affectu, morientibus gratissimum est comori. O mendacium simile beneficio, dum nouerçæ meminit, matris oblita est.

al. frater.

al. cõmordent.

Peto ne quia filium uindicauit, filiam perdam, quod nisi succurratis, nouerca uincit. Ego uictus sum. Ne inter supplicia quidem desinit occidere. Prosit apud uos puellas, quod pater eam laudat, prosit quod mater accusat. Conscia, inquit, est filia. Ego torqueri coepi, nouerca torquere. Habui filium talem, ut illum amare posset nouerca, nisi in eam incidisset, qua odisset etiam filiam posset. Seruus furti tortus. Catonem confcium dixit. Vtrum plus tormentis creditis, an Catoni? Quod nouerca tam sero, puella tam cito. In hoc ueneficij poenas dabit, ut accusatoris exigeret.

Pars altera contra filium qua sit rea ueneficij.

Quarundam ferarum catuli cum rabie nascuntur. Venena a radicibus statim pestifera sunt. Quid illa qua fratrem in moram sequentis patris sparsit? habemus exemplum quod & sorori conueniat, & uirgini. Nouerca in hoc priuigno dedit uenenum, ut filia sola haeres esset. Ideo adhiuit, & consciam.

PINCIANI IN LIBRVM QVARTVM

DECLAMATIONVM.

Decl. 1. Callias fordide diues natus] Scribo mutato dictionum ordine. Callias diues fordide natus, ex uetere lectione. Illud notandum Plutarchum & Aemilium Probum dissentire a Seneca in hac Cimonis historia prodentes Elapimicem Cimonis sororem, filiam Miltiadis nupsisse Calliae, quod Cimonem ex uinculis liberasset soluto pro eo ere alieno quod Miltiades pater contraxerat. Nota est historia. Tu quod Cimonem] Post haec uerba sequi debet ex codicibus antiqui annotatione. Sed recepinus ego a carcere liberatus a te, tu ab adultera filia per me. Thucydides sententia est. Post haec uerba succedunt in exemplaribus scripta Graeca uerba, sed tam deprauate scripta ut nulla ratio ne legi queant. Nam in sententia Graeca que saluo sensu detrahas de me] Scribe. Nam in sententia Graeca breui qua saluo sensu detrahas] deme, ex eisdem. Post hoc autem uerbum, deme, sequuntur Graeca dictiones aequae ac superiores res uitiose scriptae, ut nullus sensus erui omnino possit. Constabit etiam si non aequae tamē integra] in antiquo quodam exemplari. Constabit sensus, reliqua desiderantur.

Decl. 2. Flaminius praetor Romanus in cena a meretrice rogatus] Proconsul, non praetor fuit Flaminius hic, exemplar quoque antiquum Pr. habet, non praetor. Nota historia ex Valerio Maximo, Lilio, Cicerone, & reliquis. Quartus item liber controuersiarum, proconsul agnoscit, non praetor. Sed hoc in medium relinquatur. Vetus item omnis lectio inter cenandum, agnoscit, non in cena, Eandem mendam inferius quoque leges.

Decl. 3. Facta conuentu legibus rata sint] Scribe. acta conuenta legibus facta rata sint, ex eisdem. Expositos qui cognouerint solutis alimentis recipiant. Castigo. Expositos qui agnouerint solutis alimentis recipiat, ex eisdem. est sint nonnulli codices, in quibus legatur nouerit, non agnouerit. Sed agnouerit legendum esse indicant uerba sequentia. Agnitio diuidet quos iunxit etiam expositio. Item in quarto controuersiarum non aliter habetur. Cum alienis diuidimus liberos quos non diuidimus cum matribus. Quaedam exemplaria. Cum alienis diuidemus liberos? Graue est quos non diuidimus cum matribus. Dixit Catherius quibusdam querentibus] Scribendum. Q. Aterius, non Catherius, ex eadem, & quarto controuersiarum. De hoc Aterio multa superius in praefatione quarti libri. Meccenas dixit] Vetus lectio. Nermas dixit. Sequuntur statim in scriptis codicibus graeca uerba uitiatissime exarata. Et paulo post sequitur denuo sententia graeca pari perturbatione characteri post uerba illa, male uicit. Ab Appio proconsule cum quo in Cretam Sabinus uenerat. Oppio, non Appio, & ierat, non uenerat, legunt nonnulli codices, & in quarto controuersiarum, secutus erat in prouinciam Cretam ocium flammam, ut illic quoque legendum forte sit, Oppium, non ocium. Sed interpretati petebant ut illum honorem Sabinus tertio gereret. Vetus lectio, sed bene precati Caesarem petebant ut illum honorem, caetera. Legendum puto. Caesari, non Caesarem. Vt in Latomias transferretur. Lautumiae autem scribendum esse, non Latomiae, docet tum locus hic Sabini, tum uetus omnis lectio.

Decl. 4. Si quis obsessam latronibus armata manu coniugem liberosque rapuisset, Beneficium erit meum] Corrige. Si cuius obsessam latronibus armata manu coniugem liberosque rapuisset beneficium erit meum, ex eadem: est puto mutilatum esse locum, quod liquebit conferenti cum eo quinto controuersiarum. Quisquis puero fuit ne inueniretur optauit. Quintus controuersiarum, quisquis puero fuit ne inueniatur optet. Illustriore sic sensu. Sed ut in infamaret uxorem ueneficij me ueneficam mancipauit. Cum focero mihi iudices ne uia quidem uxore per omnia conueniat. Emendo. Sed ut in infamaret uxorem ueneficij, me ueneficam mancipatum. Quid mihi cum focero iudices, cum quo ne uia quidem uxore priore conuenit, ex quinto controuersiarum, & uetere lectione. Quod amauit te pater. Eadem frater agnoscit, non pater, & item quintus controuersiarum, & paulo post commordent habet omnis antiqua lectio, non inuadunt, adhiipulante etiam quinto controuersiarum.

Decl. 5.

Decl. 6.

LVCII ANNAEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER QVINTVS.

De filio pauperis occisi, & diuite inimico.

Lib. 10. cōt. 1.

Niuriarum sit actio. Quidam cum haberet filium, & diuite inimicum, occisus in spoliatus inuentus est. Adolecens sordidatus sequi diuitem coepit. Diues eduxit eum in ius & postulauit, ut si quid suspicaretur, argueret. Adolecens ait: Accusabo, cum potero. Diues petens honores repulsus est. Accusat iniuriarum pauperis filium. Contradicit.

Prima pars pro filio pauperis.

Gratias diuiti, quod quos odit, iam reos facere contentus est. Non ambulabis inquit, eadem uia, non calcabis uestigia mea, non auferes delicatis oculis sordidam trestem, non flebis, me inuito, non tacebis. Perieramus, si hic magistratus esset. Quod sordidatus sui tugenris est: quod fleuit, pietatis: quod non accusauit, timoris, quod repulsus est, uostrum est. Honores patre meo uiuo nunquam petui. Vitium me meum sequitur. Taceo. Vtinam hoc uitium habuisset & pater. Quando uobis non sordidati sumus? Accusa, inquit, pauper diuitem. Ambulare mihi arbitrio meo non licet. Accusa, inquit, reum perage, perora. Quis accusare sic t locupletem potest? Cur, inquit me sequeris? Aliud ergo pauperes iter, aliud diuites habent. Quisquis percussor fuit, quasi diues spolia contempsit, mortuo patre meo, metuo, ne quis se laedi putet, si dixerit occisum. Sordidatus, inquit, fles. Quid aliud facere possum occisi pauperis filius? Quid accusanti fecisset, qui persequitur tacenti? Quare, inquit, sequeris me? Vt aliquando miserearis mei, ut desinas afflictam domum persequi. Eum accusatorem habeo, qui se non esse reum miratur. Cur, inquit, non agis? Quia adeo non metuis, ut cogas. Sordidatus sum. Quod reo licet, iugenti non licet? An ne lugebo quidem quem uindicare non possum? Non erat in illo praeda, qua grassator appeteret. Erat summa uirtus, contumax aduersus diuitiarum fastidium innocentia. Haec ab inimico petita sunt spolia. Quis eadem machinatus est? Scire non possum, quod dissimulari non potest, scio, quis optauerit: & tu diues inimicus es, & ille spoliatus inuentus est. Non est cur accusem, sed est cur suspicer.

Hac responsa det 30. al. iustus.

al. loquentem.

Pars altera pro diuite inimico.

Vt scias te inuidiam mihi facere, cum dixissem, accusa me, non negasti, sed respon disti, accusabo cum potero.

Declamatio secunda de patre uictio a filio uictore.

Viro forti premissi. Si plures erunt, iudicio contendant. Pater & filius fortiter fecerunt. Pater petit a filio, ut sibi cederet, ille noluit. Iudicio contenderunt. Vicit patrem, petit praemio statuas patri. Abdicatur, contradicit.

lib. 10. cōt. 2.

Prima pars pro filio uictore.

Quem optem nescio iudicij huius euentum, cum crimen meum sit uicisse. Patris iudicium habeo, patris perdidit, patrem in acie uidi, pugnaui cum exemplo. Iudicium uocatur, quo pater & filius spolia contulimus. Vici non filius patrem, sed iuuenis senem. Ego uici, sed omnes gratulati sunt patri. Cogitauit Horatium Hetrusca acies corpore suo submouentem. Cogitauit Decium, qui nec ipsi patri cessit. Pugnaui non tantum imperatori, sed etiam patri. Audis sum gloriae. Hoc si uitium est, paternum est. Pudeat pater, si te uicit filius abdicandus. Ego praemium habeo, tui & praemium, & uirum fortem. Virtutes nostrae silentio praeterissent, illustratae sunt, dum conferuntur. Iudicauerunt non quod erat, sed quod te malle credebant. Honore ad utrumque peruenit. Alter praemium habet, alter t percepit.

al. percipit.

Pars altera pro patre uictio.

Nolo habitare cum aduersario meo. Non capit idem contubernium, uictum & uirum fortem. Statuam, inquit, tibi posui, imo ne possem unquam me uictum obliuisci, ignominiam meam in te incidisti.

Declamatio

Declamatio tertia de filia, quæ se suspendit, ut patri satisfaceret.

Lib. 10. cõtr. 3. **D**ementia sit actio. Bello ciuili uirum quadam secuta est, cū in diuersa parte haberet patrem, & fratrem. Victis partibus suis, & occiso marito, uenit ad patrē, à quo recepta, ait patri. Quemadmodum uis tibi satisfaciam? Ille respondit. More, re. Suspendit se ante ianuatam eius. Accusatur pater à filio dementia.

Prima pars protinus patrem accusans.

al. præstitit.

Sic tibi satisfieri uelle nec debuisti. Nam sic sibi satisfieri, nec uictor quidē uoluit. Nullū fuit in proscriptione mulieris caput. Inquinasti filia sanguine penates, quam quam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatū ad se Pompeij caput Cæsar fleuit, nec hoc illē propter filiam? Quemadmodum uis satisfaciam tibi? Hoc ipso satisfacisse puella debuerat, adeo & in maritum, & in patrem pia. Ut alterum usq; ad mortem secuta sit, & alteri morte satisfacere. Periculose offendō patrē, qui nescit ignoscere. Morere, quid aliud meruerat, si satisfacere noluisse? Defendisti Ligarium Cicero. Quam leue iudicasti crimen, de quo cõfessus es. Ante ipsū domus limen extincta est, ne dubitari posset marito perisset, an patri. Meruerat, inquit. Accusatus etiam nūm? Et certe iam tibi satisfactū est. Secutus est gener diuersas partes, uxor suas. Optima ciuilis belli defensio, obliuio est. Morere, inquit. Etiam quibus animaduertere in damnatos necesse est, nō dicunt occide, nō morere, sed age lege. Cruelitatem imperij, uerbo mitiore subducunt.

Pars altera patrem defendens.

al. exigere.

Mores tuos patri debes approbare, non patris regere. Multa potes iam dementia signa colligere, non potes patrem propter uerba dammare. Animaduertit Manlius in filium, & uictorem quidem. Animaduertit Brutus in liberos, non factos hostes, sed futuros. Vide an sub istis exemplis patri forti liceat tantum loqui. Cõtumaciter rogauit, quemadmodum & perijt. Nihil agnouit filia, nihil uicte. Non misit ad patrem fratrem. An etiamnum irascitur fratri? Cur me solum rogat? cum duobus satisfacere debeat. Victor, inquit, cito exoratus est. Facilius est ignoscere bello, quam parricidio. Etiam morte, patris quasi inuidiam. Perisse propter patrē dicitur mulier, quæ uirum habuit, propter quem mori posset.

Lib. 10. cõtro= uer. 4.

Declamatio quarta, de eo qui debilitabat expositos, & eos pariter educabat. Reipub. læsa sit actio. Quidam expositos educabat, & debilitatos mendicare cogebat, ut sibi mercedem referrent. Accusatur læsa Reipub.

Prima pars contra debilitante expositos.

al. patres.

Factum est, ne liberos patres aut agnoscant, aut recipiant. Vectigalis ista crudelitas, eo magis, quod præ cæteris oēs præter istum misericordes sumus. Effectum est ut nihil esset miserius expositis, quam tolli, parētibus, quam agnoscere. Alterius cõtminutas scapulas in deformē tuber extūdūt. Produce familiam tuam. Volo nosse illā humanarum calamitatum officinam. Sua cuiq; calamitas tanquam ars assignatur. Intuemini illi erutos oculos, illi effractos pedes. Quid horrescit? Sic iste miseratur? Nouum monstrum, integer alitur, debiles alunt. Perissent, inquit, ita non infelicis supersunt? Perissent, inquit, interroga tu pueros, utrum maluerint. Quāti ex his uiri fortes, quanti tyrannicidæ, quanti futuri sacerdotes? Num incredibilia loquor? Ex hac fortuna origo Romanæ gētis apparuit. Plus accipium crudelitati, quam expensum misericordiae refert. Expositos aluerūt, etiam fera, satis futura mites, si præterissent, quorum cum ubiq; audiantur preces, in sua tantū causa cessant. Abscisa est illis lingua, & est rogandi genus, rogare non posse. Miseremini omnium iudices, quorum singulorum misereri soletis. Istis nos uindictam negaturos putas? Quibus ne id quidem negauimus, quod tibi daturū erant. Res indignissima, cum tam crudelis sit, & misericordiam publicauit. Exurgite miseri, & hodie uobis præmiū rogare. Tibi, inquit, quotidiana captura non constat. Apparet te nōdum satis miserum uideri. Occurrunt nuptijs dira omina. Fatibus publicis auspicia feralia. Et diebus in hilaritate dicatis, isti semianimes greges oberrant. Alunt istum, qui se alere non possunt. Non est qui rogare nesciat. Solent etiam dicere: Non habes tot mēbra, quot debes. Ergo

al. misericordia publica uiuit.

al. primum.

Ergo tu cum de publica misericordia cogitares, tam crudelis esse potuisti? Miseros qui sic rogant, miseriore qui sic rogantur. Omnes omnibus stipem conferunt, dum quisq; timet ne filio neget. Effecisti ut maius esset malum educari, quam exponi. Tamebantur fera atq; serpentes, & inimicus teneris artubus rigor, inopia quoq; inter expolitorum pericula non numerabamus educatorem.

Pars altera pro debilitante expositos.

Debilitasti, inquit. Plus illis patres nocuerūt. Quid uidetur lanista? qui iuuenes cogit ad gladium, & tamen non accusatur læsa Reipub. Quid leno, qui stuprū pati cogit inuitas? nec Rempub. læsit. Ego reum nō laudari delidero, sed absolui. Noceat hoc illi, cum petet honores. Potest enim aliquis & nō esse homo honestus, & esse in nocens reus. Ut illis multum ablatum sit, uita reddita est. Reipub. læsa non potest agi eorū nomine, qui extra Reipub. sunt. Egens homo, & qui ne me alere quidem, ne dum alios possum, sustuli relictos, quibus non iniuria fieret, si aliquid detraheretur, sed beneficio crederet, si uita seruaretur. Faciant inuidiam, dicant illos per me misere uiuere, dū fateantur per me uiuere. Vnius misericordia uiuūt, omnium alūtur. Mirum est uacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicis inter mendicos agat. Ciuitatis istius principes diuitias suas exercent contra naturā, excisorū greges habent, exoletos suos ut ad longiorē patiētiam impudicitia idonei sint, amputant, & quia ipsos pudet uiros esse, id agunt, ut quampauci uiri sint. His nemo succurrit, delicatis & formosis debilibus. Curatis quis ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur, non curatis quod solitudines suas isti beati ingenuorū ergastulis excolunt, & miserimorū iuuenum simplicitatē circumueniunt, speciosissimum quemq; ac maxime idoneum castris illidunt, & detrudunt.

Declamatio quinta de Parrasio pictore torquente Olynthium.

Religionis læsa sit actio. Parrasio pictor Atheniensis, cum Philippus captiuos Olynthios uenderet, emit unum senem. Duxit Athenas, deinde torit. Ad exemplum torti, Prometheus pinxit, Olynthius in tormentis perijt, ille in templo Mineruæ tabulam posuit. Accusatur læsa Reipub.

Prima pars contra Parrasium.

Senex si absq; liberis super exusta patriæ cinerem stetit ad figurandum Prometheum, satis tristis esset. Nemo ut naufragium pingere, meruit hominē. Vltima præcatio Olynthij fuit. Redde me Philippo. Seruus, inquit, meus fuit. Putes Philippū loqui. Ideo templa Mineruæ fugimus tāquam castra Macedonum. Parum, inquit, tristis est. Vis Parrasi tristem uideret? Duc illū ad Olynthum iacentem. Scies certe quā tristē emeris. Olynthijs urbem aperuimus, templa præclusimus. Nemo Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emissent: torquetur, hoc nec sub Philippo, moritur, hoc nec sub Ioue. Sic iste hospitalis Olynthio fuit. Hoc est Prometheus tacere, non pingere. Emi, inquit, imò si Atheniēsis es, redemisti. In isto tēplo pro Olynthijs uota suscepimus. Ille carnifex Graciæ istū tamen non amplius quā uendidit, & senex longa miseriarum tabe confectus, & tam tristis quā si iam tortus esset. Quæcunq; præco uiderat stentē, agnoscebat emptorem. Vereor ne quis cū audierit Olynthij uerba, tormenta, ignes, me queri de Philippo putet. Si isti creditis, iratū Iouem iustatus est. Si nobis, uicit iratum Philippū. Tā patiendum est pingentē Parrasium, quā iratū Iouem. Miserrime senex aliquis forte ex seruis tuis felicius feruit. Si ad succurrendū profectus es, quæror, quod unū ex his emisti. Si ad torquendum quæror, & quod illū statuit ex altera parte Parrasius cū coloribus, ex altera torcor cum ignibus. Dubium est inter ista Parrasius, studiosius pingat, an ille læuiat. Producitur respiciēs patriam senex. Placuit Parrasio uultus infelix. Habuit autem aliquid Olynthius Promethei simile, & ante tormenta. Ignis, tormenta, ferrum, officina hæc pictoris, an Philippi est?

Pars altera pro Parrasio.

Nunquam unius malo publica fama corrumpitur. Solidior est opinio Atheniensium quā ut labefactari tormentis capi possit. Læsi, inquit, Rempub. qui hanc

M m picturam

al. illudunt & detrahunt. Respondet li. 10. cõtro. 5. al. & ad eius exemplū Prometheus pinxit

vide scholia

al. producit nobilis senex

al. statuitur ex altera parte Parrasius;

picturam in templo posuisti. Laedunt Rempublicam, qui aliquid illi auferunt, non qui aliquid adiungunt. Peccauerunt ergo recipiendo tabulam, & sacerdotes. Cur autem non reciperent deorum crimina in templis picta sunt. Multum semper artibus licuit. Medici ut uim in aegroto morbi cognoscerent, uiscera hominum resciderunt.

al. scilicet

li. 10. Cōtro. 6.

Declamatio sexta de fure, qui fodit parietem diuitis. In iuriarum sit actio. Fur concione prohibeatur. Quidem cum diuitē accusasset proditoris, noctu parietem eius perfodit, & scrinium in quo missae erant ab hostibus literae, sustulit. Damnatus est diues. Cum concionari uellet accusator, a magistratu prohibitus est. Agit iniuriarum.

Prima pars pro fure.

al. sustulit

Id solum sustulit quod fur reliquisset. Nil magis fur timuit, quam ne dominus furtum agnoscere nolleret. Ruentis ciuitatis statum, unius parietis ruina suspendit. Profiteor indicium furti mei. Nunc ciuitas conscia est. Furtum est quod timet dominus agnoscere, quod qui perdidit, supplicium tulit, praemium qui surripit. Cui magis permisisses loqui, si eodem tempore & fur uenisset, & dominus. Mille nauis duces furto Troiam cepistis. Si bene furto euertuntur urbes, quanto melius liberatur. In foris ueni, narrati nocturnae expeditione mea. Conuenerat omnes tanquam ad concionem. Cur me sub moues ante actionem, cum nec proditores inauditi percant. O furtum in concione narrandum, proditoris uigilantissimum pectus, & in exita nostra semper sollicitum, publica fata soperat. Ita etiam ministros eius alligauerat somnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Dirue mihi uidebar hostium muros. Furtum uocas, quo nihil melius tuo antea factum est. Nemo fur Rempub. cogitat. Nihil non licet pro Repub. facere.

al. accusatione

Pars altera pro magistratu.

Quale istud spectaculum fuit compositum inter se fortuna Reipub. fur, & proditor, ut uidit inutile, furtum suum prodidit, ut nobis uenderet, quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori posset imponere. Consilium uideri uult felicitate furti sui. Lex quae nocturnum furem occidi, quoquo modo iubet, non de damnato tantum, sed de fure loquitur. Odit hoc uitium, nec immerito non multum abest a proditore. Sustulit quod non elegit, sed quod illi fatum publicae felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorum nobis ostendit, & furem, qui diuitem compilare mallet, quam damnare. Effregit domum manu suspensa. Eluxit illum tunc non primum fecisse. Sustulit, non quod uoluit, sed quod potuit. Bono exemplo damnatus proditor, malo inuentus.

PINCIANI IN LIBR. QUINTVM ET VLTIMVM DECLAMATIONVM.

Decl. 1.

Deinde iam pudet tanquam diu non seriam rem agam. Scribe per maiorem. Deinde iam pudet me quam diu non seriam rem agam, ex uetere lectione. Et in altercatione uires suas nouerat. Sextus controuersiarum, & in altercatione peruenire. Vires suas nouerat. Poteram quidem dicere aue osi ipse ab eloquentia multum aueriat. Corrigendum. Poteram quidem dicere aue. Osci ipse ab eloquentia multum aueriat, ex eadem. Nulli non post primum tetracolum praesertendus. Primum tetracolum quorum faciam queritis. Scribendum utrobique tetracolum, non tetracolum, ex omni uetere lectione, & sexto controuersiarum. Latini quaternionem uertit. Latronis, Fuscii, Cestij, Albutij Gallionis. Verbum, Cestij, supernacaneum est, ex eadem. Alioqui, non tetracolum esset, sed pentadecum. Dum in his ad facietatem uestram me praestiterim. Eadem, non Dum in his habet, sed Quamuis. Legendum reor. Quum uobis, & in sexto controuersiarum. Cum bonis legitur, non dum in his. Causas agentem in Trachinensi Colonia. Sextus controuersiarum terraconensi legit, non Trachinensi. Scribo terraconensi, ex eadem. Terracinam autem Volschorum lingua anxur, Latij oppidum esse Plinius tertio, Strabo quinto, & ceteri gregatim docent. Aut aliquo quo declamare poterat tempore. In eodem, aut aliquando declamare poterat ex tempore. Vetus lectio, aut aliquam quod declamare poterat tempore. Scribendum puto, aut alio quam quo declamare poterat tempore.

Quod sordidatus fui lugentis est. Luctus, non lugentis legendum, ex eisdem castigatus. Vitium me meum sequatur. Indicandi modo sequitur, non sequatur, in eisdem habetur. Accusa inquit rem perage. Scribe, Accusa inquit rem perage, ex sexto controuersiarum. Mortuo patre meo metuo ne quis se ledi putet si dixero occisum. Scribe per minorem & adiunge superioribus, Mortuo patre meo metuo ne quis se ledi putet si dixero occisum. Quid accusanti secessit qui persequitur tacentem. Relatiuum, qui, habetur quidem in sexto controuersiarum, in codice autem

autem uetusto supersuit.

Viro forti praemium si plures erunt iudicio contendant. Legendum puto. Viro forti praemium sit, uel Viro fortis praemium sit. Plures fuerint iudicio contendant. Nam antiqua pleraque exemplaria, Viro fortis praeserunt, non uiro forti, & fuerint, non erunt. Qui neque ipsi patri cessit. Alim legere, ipse, quam ipsi. Alter percepit. In qui busdam codicibus percipit legitur rectius, ut praesens praesenti adiungatur, & infra.

Decl. 2.

Sic tibi satisfieri uelle nec debuisse. Nam Hec uerba in nulla uetere lectione habentur. Et nec hoc ille propter filiam sicut. In sexto controuersiarum, & hoc illi propter filiam praestitit. Videas an sub istis exemplis, patri fortius liceat tantum loqui. Vetus lectio. Vide an sub istis exemplis patri fortius liceat tantum loqui. Iam morte patris quae fuit inuidiam. Lege ex eadem. Etiam morte patri quae fuit inuidiam.

Decl. 3.

Si iste miseretur. Scribe. Sic iste miseretur ex sexto controuersiarum. Integer alitur & debiles alunt. Tolenda coniunctio, & ex uetere lectione, ita non infelicius sic sunt. Bada. Ita ne infelicius supersunt. Interroga pueros. Scribe ex eadem, interroga patres, & infra. Num incredibilia loquor. Eadem. Nec incredibilia loquor. Cum tam crudelis sit misericordiam publicauit. Corrige, cum tam crudelis sit misericordia publica uiuit, ex uetere exemplari & infra. Et hodie uobis praemium rogate. Scribo, primum, non praemium, ex uetere lectione, & sexto controuersiarum, & infra. Solet autem dicere. Eadem. Solent etiam docere. Ergo tu cum de publica misericordia cogitas. Cogitatis, non cogitas, eadem, lego cogitares, ex sexto controuersiarum. Potest etiam aliquis. Scribendum. Potest enim aliquis, ex uetere lectione. Et qui ne me alere quidem nedum alios possum. Ordo uerborum inuersus. Lege, & qui ne me quidem alere nedum alios possum, ex eadem. Vnius misericordia uiuunt & omnium aluntur. Dele coniunctionem, & ex eadem. Illudunt & detrudunt. Pleraque omnia exemplaria. Illudunt & detrudunt tantum habetur, reliquis redundantibus.

Decl. 4.

Ad exemplum torti Prometheum pinxit. In nonnullis codicibus, & ad eius exemplum Promethea pinxit. Ideo templa Mineruae fugimus. Nonnulla exemplaria, eadem Mineruae fugimus, quibus suffragatur sextus controuersiarum. Alia. Ad eo templa Mineruae fugimus. Scis certe quam tristem emeris. Scis legendum, non scis ex uetere lectione. Torquetur hic nec sub Philippo moriatur. Hic nec sub Ioue. Corrige. Torquetur. Hoc nec sub Philippo. Moritur. Hoc nec sub Ioue, ex sexto controuersiarum. Senex longa miseriarum tace confectus. Videatur hoc loco uerbum, senex, magum esse & debito uerbo fraudatum. Proinde arbitror reponenda esse duo uerba quae in sexto controuersiarum habentur, omissa ut puto negligentia librarium. Legendumque Producitur nobilis senex longa miseriarum tace confectus. Quemcumque praeco uiderat ibi stentem. Verbum, ibi redundat ex quibusdam codicibus. Statuit ex altera parte Parrhasius. Vetus lectio, statuit reum ex altera parte Parrhasius. Sextus controuersiarum per maiorem. Statuitur ex altera parte Parrhasius. Dubium est inter ista. Parrhasius studiosus pingat an scauit. Corrige. Dubium est inter ista. Parrhasius studiosus pingat an ille scauit, ex sexto controuersiarum. Ignis tormenta, ferrum, officina. Hoc pictoris an Philippi est. Scribendum, Ignis, ferrum, Officina haec pictoris an Philippi est, ex sexto controuersiarum. Deorum crimina in templo picta sunt. Templis, non templo habet uetus lectio, & exemplaria quaedam, scis, agnoscunt, non sunt. Nocturno pariete domus eius perfodit. In aliquot codicibus uerbum, domus, non habetur.

Decl. 5.

Id solum sustulit. In sexto controuersiarum. Id solum sustulit. Profiteor indicium furti. Deest uerbum, mei, ex omni antiqua lectione, ut sit, furti mei. Cur me sub moues ante actionem. Eadem accusationem praesert non actionem. Quale id spectaculum fuit. Eadem. Quale istud spectaculum fuit. Consilium uideri uult infelicitatem furti sui. Lego felicitatem, non infelicitatem. Felix enim fuit qui hostiles literas interceptit.

Decl. 6.

Probant id etiam uerba sequentia. Sustulit quod non elegit, sed quod illi fatum publicae felicitatis obiecit. Lex quae nocturnum furem occidi iubet. Verbum, iubet, in quibusdam exemplaribus non habetur.

LVCII ANNAEI SENECAE ORATORIS ET RHETORIS SVASORIARVM LIBER VNVS. SVASORIA PRIMA.

In ut cuiusque rei magnitudinem natura dederat, dedisset & modum nihil infinitum nisi Oceanus. AVITVS. Fertiles in Oceano iacere terras, ultraque Oceanum rursus alia littora, alium nautici orbem, nec usquam naturam rerum desinere, sed semper inde, ubi delisse uideatur, nouam exurgere. Facile ista finguntur, quia Oceanus nauigari non potest. Satis sit haec uenit uicisse Alexandro, quia mundo lugere satis est. Intra has terras caelum Hercules Meruit.

Hec declamatio est ex libro primo.

meruit. Stat immotum mare, & quasi deficientis suo sine naturæ pigra mōles, nox
 uæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda ista uastitas
 nutrit, confusa lux alta caligine & interceptus tenebris dies, ipsum uerò graue &
 defixum mare, & aut nulla aut ignota sydera. Ita est Alexander rerum natura, post
 omnia Oceanus, post Oceanum nihil. ARGENTARIVS. Resiste, orbis te tuus re
 uocat, uicimus quæ licet, nihil tantum est quod ego Alexandri periculo petam.
 POMPEIUS SYLO. Venit ille dies Alexander exoptatus, quo tibi operæ est ad ef
 se, idem sunt termini & regni tui & mundi. OSCVS. Tempus est Alexandrum
 cum orbe & cum sole desinere, quod noueram uici, nunc concupisco quod nescio.
 Quæ tam fera gentes fuerunt, quæ non Alexandrum posito genu adorarint? Qui
 tam horridi montes, quorum non iuga uictor miles calcauerit? Ultra Liberi patris
 trophæa constitimus, non querimus orbem, sed amittimus. Immensum & huma
 næ intentatum experientia pelagus, totius orbis uinculum terrarum quæ custodi
 am, inagitata remissio, uastitas, littora modo saeuente fluctu in quietæ, modo fugi
 ente deserta, terra caligo remittet fluctus. Nescio quid humanis natura subduxit
 oculis, & terram nox obruit. MUSA. Fœda beluarum magnitudo, & immobile
 profundum restantur Alexander, nihil ultra esse quod uideas, reuertere. ALBV
 TIUS SYLVS. Terræ quoque suum finem habent, & ipsius mundi aliquis occasus
 est, nihil infinitum est, modum magnitudinî facere debes, cum fortuna non facit,
 magni pectoris est inter secunda moderatio. Eundem fortuna uictoriae tuæ, quem
 natura finem facit. Imperium tuum claudit Oceanus. O quantum magnitudo tua
 rerum quoque naturam supergressa est. Alexander orbi magnus est, Alexandro orb
 is angustus est, aliquis etiam magnitudinî modus est. Non procedit ultra spacia
 sua cœlum. Maria intra terminos suos agitantur. Quicquid ad summum peruenit,
 incremento non reliquit locum. Non magis quicquam ultra Alexandrum noui
 mus, quàm ultra Oceanum. MARILLIUS. Maria sequimur, terras cui tradimus
 orbem quem non noui quero, quem uici relinquo. FABIANVS. Quæ ista toto pe
 lago insula caligo? Nauigantem tibi uidetur admittere, quæ prospicientem quo
 que excludit? Non hæc India, nec terribilis ferarum ille conuentus, immanes pro
 ponebeluas, aspice quibus procellis fluctibusquæ sauiat, quas ad littora undas a
 gat, tantus uentorum concursus, tanta conuulli funditus maris insania est: nulla pre
 sens nauigantibus statio est, nihil salutare, nihil notum, rudis & imperfecta natura
 penitus recessit. Ista maria ne illi quidem petierunt, qui fugiebant Alexandrum.
 Sacrum quidem terris natura circumfundit Oceanum. Illi qui iam syderum colle
 gerunt metas, & annuas hyemis atque æstatis uices, ad certam legem redegerunt,
 quibus nulla pars ignota mundi est, de Oceano tamen dubitant: utrum ne terras
 uelut uinculum circumfluat, an in suum colligatus orbem, & in hos, per quos nauig
 atur sinus, quasi spiramenta quædam magnitudinis exaltet, ignem post se, cuius
 augmentum ipse sit, habeat, an spiritum. Quid agitis commilitones? regem domi
 toremquæ generis humani magnum Alexandrum eò demittitis, quod adhuc quid
 sit disputatur? Memento Alexander, matrem in orbe uicto adhuc magis quàm ca
 pto relinquis. DIVISIO. Aiebat Cæstius hoc genus suaforiarum aliter declaman
 dum esse quàm suadendum. Non eodem modo in libera ciuitate dicendam esse sen
 tentiam, quo apud reges quibus etiam quæ profunt, ita tamen ut delectent, suaden
 da sunt. Et inter reges ipsos esse discrimen, quosdam magis aut minus rerum usum
 habere. Veritate facti Alexandrum, exisse. Quosdam superbissimos, & supra
 mortalis animi uim elatos cernimus. Denique ut alia dimittantur argumenta, ipsa
 suaforia insolentiam eius coarguit, orbis illum suus non capit: itaque nihil dicen
 dum aiebat, nisi cum summa ueneratione regis, ne accideret idem quod præcepto
 ri eius Callistheni accidit, quem occidit propter intempestiue liberos sales. Nam
 cum se deum uellet uideri, & uulneratus esset, uiso sanguine philosophus mirari se
 dixerat, quod non esset.

Ille se ab hac urbanitate lancea uindicauit. Eleganter in
 C. Cassij

C. Cassij epistola quadam ad M. Ciceronem missa positum, multum iocabatur de
 stulticia Cn. Pompeij adolescentis, qui in Hispania contraxit exercitum, & ad Mun
 dam acie uictus est. Deinde ait, nos quidem illum deridemus, sed timeo ne illo gla
 dio *ἀτυμωκρησιον*. In omnibus regibus hæc urbanitas extimescenda est. Aiebat
 itaque, apud Alexandrum dicendam esse sententiam, ut multa adulatione animus
 eius permulceretur. Seruandum tamen aliquem modum, ne nobis accideret tale a
 liquid, quale accidit Atheniensibus, cum publicæ eorum blanditiæ non tantum de
 prehensæ, sed et castigatæ sunt. Nam cum Antonius uellet se liberum patrem di
 ci, & hoc nomen statuis subscribi, habitu quoque & comitatu Liberum imitaretur,
 occurrunt uenienti ei Athenienses cum coniugibus & liberis, & *Διόνυσον* saluta
 uerunt. Bene illis cesserat, si nasus Atticus ibi substitisset, dixerunt despondere ip
 sos in matrimonium Mineruam Musam suam, & rogauerunt ut duceret: & Anto
 nius ait ducturum, sed dotis nomine imperare se illis mille talenta. Tum ex Græci
 lis quidam ait.

Huic quidem impune fuit, sed Atheniensium sponsalia mille talentis æstimata sunt,
 quæ cum exigerentur, complures contumeliosi libelli proponebantur, quidam eti
 am ipsi Antonio tradebantur, sicut ille qui subscriptus statuæ eius fuit, cum & eodē
 tempore Octauiam uxorem haberet, & Cleopatram *hoc tu euita* * restituas, tibi
 habe. Bellissimam tamen rem Deillius dixit, quem Messala Coruinus deseretorem,
 bellorum citillium uocat, quia ab Dolobella ad Cassium transituro salutem eò par
 cus est, si Dolobellam occidisset, & à Cassio deinde transit ad Antonium. Nouissime
 ab Antonio transfugit ad Cæsarem: hic est Deillius, cuius epistola lasciuæ ad Cleo
 patram feruntur. Cum Athenienses tempus peterent ad pecuniam conferendam
 nec exorarent, Deillius ait, & tamen dicit illos tibi annum biennij, triennij diem
 debere. Longius me fabellarum dulcedo produxit. Itaque ad propositum reuertar.
 Aiebas Cæstius magnis cum laudibus Alexandri hanc suaforiam esse dicendam, quæ
 sic diuisit, ut primum diceret, etiam si nauigari posset Oceanus, nauigandum non es
 se, satis gloriæ quæsitum, regenda esse & disponenda, quæ in transitu uicisset. Consi
 lendū militi totius orbis uictorij lassio, de matre illi cogitandum, & alias causas cō
 plures subiecit. Deinde illam quæstionem subiecit, ne nauigari quidem Oceanum
 posse. FABIANVS philosophus primam fecit quæstionem eandem, etiam si nauig
 ari posset Oceanus, nauigandum non esse. At rationem aliam primam fecit, mo
 dum imponendū esse rebus secundis, hic dixit sententiam. Illa demum magna est fe
 licitas, quæ arbitrio suo consistit. Dixit deinde locum de uarietate fortunæ, & cū de
 scripserit nihil stabile esse, omnia fluitare, & incertis motibus modo attollî, modo
 deprimi, absorberi terras, & maria siccare, montes subsidere, deinde exempla rerū
 è fastigio suo deuolutarum adiecit: Sine potius rerum naturam quàm fortunam tu
 am deficere. Secundam quoque quæstionem aliter tractauit. Diuisit enim illam sic, ut
 primum negaret ulla in Oceano, aut trans Oceanum esse terras habitabiles, dein
 de si essent, perueniri tamē ad illam non posse. Hic difficultatem ignoti maris, natu
 ram nō patientē nauigationis, nouissime ut possit perueniri, tantū tamen non esse.
 Hic dixit incerta peti, certa deserî, descituras gentes, si Alexandrū naturæ termi
 nos supergressum notuisset. Hic matrem memorauit, de qua dixit, quomodo illa tre
 pidauit, etiam quod Granicum transiturus esset. LYCONIS celebris sententia est.*
 Hoc omnes imitari uoluerunt. PLVTION dixit.* ARTEMON dixit.
 APATVRIVS dixit.*

Sic Cæstius descripsit, fremit Oceanus quasi indignetur,
 quod terras relinquant. Corruptissimā rem omnium, quæ unquam dicte sunt, ex quo
 homines disertî insanire cœperunt, putabāt. DORIONIS. Esse in Metaphrasi dictum
 Homeri, Tum exæcatus Cyclops saxum in mare reiecit. Hæc quomodo ex corrup
 ptis eò perueniāt, ut & magna, nec tamē sana sint, aiebat MEOENAS, apud Vergi
 lium intelligi posse. Tumidum est Vergilius quidem ait, Rapit haud partem
 exiguum montis, ita magnitudinî se dat. Sed ut non impudenter discedat à fide, est

M m 3 inflatum,

vicim imdeat
Andrea Schoto. in g
ci' uasib' f. 381

Dachum

inflatum. Vergilius ait, quod de nauibus credas innare reuulsas Cycladas, quod non dicit hoc fieri, sed uideri, propicijs auribus uidetur, quamuis incredibile est quod excusatur antequam dicitur. Multo corruptiorem sententiam Ministrati cuiusdam declamatoris, non abiecti suis temporibus nactus sum in hac ipsa suaforia, cum describeret beluarum in Oceano nascentium magnitudinem. Efficit hæc sententia ut ignoscamus ei, qui dixit ipsi Charybdi & Scyllæ maius portentum, Charybdis ipsi maris naufragiū uideri, & ne in mare semel insaniret, quid ibi potest esse saluum, ubi ipsum mare perit? DAMASETICVS induxit matrem loquentem, cum describeret assidue prioribus periculis noua superuenisse. BARBARVS dixit, cum introduxisset excusantem se exercitum Macedonum hunc sensum. FVSCVS ARELLIUS dixit, Testor ante orbem tibi tutum deesse, quam militem. LATRO sedens hanc dixit, non excusauit militem, sed dixit, Dum sequor, quis mihi promittit hostem, quis terram, quis diem, quis mare? Da ubi castra ponam, ubi signa ponam. Reliqui parentes, reliqui liberos, commeatum peto, nunquid immature ab Oceano? LATINI declamatores in Oceani descriptione non minus uiguerunt, nam aut nimis descriperunt, aut curiose. Nemo illorum potuit tãto spiritu dicere, quanto Pædo, qui nauigante Germanico dixit.

Iam pridem post terga diem solemq; relictum,
Iam pridem notis extorres finibus orbis,
Per non concessas audaces ire tenebras,
Hesperij metas, extremaq; littora mundi.
Nunc illum pigris immania monstra sub undis:
Qui ferat Oceanum, qui seuas undiq; Pistris
Aequoreosq; canes ratibus consurgere pennis.
Accumulat fragor ipse metus, iam sydere limo
Nauigia & rapido desertam flamine classem,
Seq; feris credunt per inertia fata marinis
Tam non felici laniandos forte relinqui.
Atq; aliquis prora se dat sublimis ab alta,
Aera pugnaci luctatus rumpere nisu.
Ut nihil erepto ualuit dinoscere mundo,
Obstructo taleis effundit pectore uoces.
Quò ferimur? ruit ipse dies, orbemq; relictum
Ultima perpetuis claudit natura tenebris.
Annè alio positas ultra sub cardine gentes,
Atq; alium libris intactum querimus orbem?
Dij reuocant, rerumq; uetant cognoscere finem
Mortaleis oculos, aliena quid æquora remis
Et sacras uiolamus aquas, diuumq; quietas
Turbamus sedes?

Ex Græcis declamatoribus nulli melius hæc suaforia processit, quam Glyconi. Sed non minus multa magnifice dixit quam corrupte. Vtriusq; uobis faciam potestatem. Et uolebam uos experiri non adiucendo iudicium meum, nec separando a corruptis sana: potuisset etenim fieri, ut uos illa magis laudaretis, quæ insaniant, & nihilominus potest fieri, quamuis distinxerim. Illa belle dixit, sed fecit quod solebat, ut sententiam adiectione superuacua quoad tumide perderet. Adiecit enim illud, quod iam iudices dubios sui habet, ego non dubito contra sententiam ferre.

SVASORIA SECVNDA.

TRecenti Lacones contra Xerxen missi, cum Træzeni ex omni Græcia missi fuissent, deliberant an & ipsi fugiant. ARELLI FVSCI PATRIS. At puto rudis lecta ætas & animus, qui frangeretur metu insueto, armaq; non passuræ manus, hebetataq; senio, aut uulneribus corpora, qd dicā potissimos Græciæ? An Lacedæmonios, an

nos, an Eleos, an repetam tot acies patrum, tot excidia urbium, tot uictarum gentium spolia? Et nunc proh dolor concidunt, si remeabimus, templa. Pudet consilij nostri, pudet etiam si non fugimus deliberasse talia. At cum tot milibus Xerxes uenit, ò Lacedæmonij aduersus Barbaros, non reueremini opera uestra, non auos, non patres, quorum nos exemplum moueat? Ab infantia surgit ingenium, pudet Lacedæmonios sic adhortari: scilicet tuti sumus, licet totum classe orientem trahat, licet mententibus explicet inutilem numerum. Hoc mare quod tantum ex uasto patet, urgetur in minimum, inuidiosis excipitur angustijs, trixq; minimo aditus nauigio est, & huius quoq; remigium ardet iniquitatione quod circumfluit mare, fallacia cursus, uada altioribus stagnis internata, aspera scopulis & cæca, quæ nauigantium uota decipiunt. Pudet inquam Lacedæmonios & armatos quarere, quemadmodum tuti sint. Non referam Persarum spolia, certe super spolia nudus cadam. Sciet & alios nos habere Træzenos, qui sic non fugiant, & sic cadant. Hunc sumite animum, Nescio an uincere possimus, uinci non possumus. Hæc non utiq; perituris refero, sed si cadendum est, erratis, si metuendam creditis mortem. Nulli natura in æternum spiritum dedit, statutaq; nascentibus in finem uitæ dies est. Imbecilla enim nos materia deus orsus est, qui ppe minimis succidunt corpora, inde nunciata forte rapimur, sub eodem pueritia fato est, eadem iuuentus causa cadit, optamus quoq; pleriq; mortem, adeo in securam quæterem recessus est. At gloriæ nullus finis est, proximiq; deo. Sic ages ea satagunt, læminis quoque frequens hinc in mortem pro gloria iter est, quid Lycurgum? quid interbitos somni poculo, quos memoria sacrauit referam? uel unum Otroyada Mescitem, annumerare trecentis exemplo possum. TRIARII, Non pudet Laconas nec pugna quidem hostium, sed fabula uinci? Magnum & alumnium uirtutis nasci Laconem, ad certam uictoriam omnes remansissent, ad certam mortem tantum Lacones, non est sic Sparta lapidibus circumdata. Ibi muros habet, ubi muros non habet. Melius reuocabimus Træzenos quam sequemur. Sed mōtes perforat, maria contegit. Nunquam solido stetit superba felicitas, & ingentium imperiorum magna fastigia obliuione fragilitatis humanæ collapsa sunt. Scias licet ad finem peruenisse, quæ ad inuidiam perducta sunt. Maria terrasq; rerum natura statione mutauit sua, moriamur trecenti, ut hic primum inuenerit, quod mutare non possit. Tandem amens placiturum consilium erat, cur non potius in turba fugimus? PORTII LATRONIS. In hoc scilicet morati sumus, ut agmen fugientium cogere mus, furori terga uertitis. Sciamus saltem quis sit iste, quem fugimus, uicini. At uictoria dedecus elui potest. Ut omnia fortiter hiant, feliciter cadant, multum tamē nomini nostro detractum est iam Lacones, quod, an fugeremus, deliberauimus. Ut enim non moriamur, quantum ad me quidem pertinet, post hæc deliberationem nihil aliud timeo, quam ne reuertamur. Arma nobis fabulæ excutuntur? Nunc nunc pugnemus. Latuisset uirtus inter Træzenos, ceteri quidem fugerunt. Sime quidem interrogatis quid sentiam, ego in nostrum & in Græciæ patrociniū loquar, electi sumus, non relicti. HALI SABINI. Turpe est cui libet uiro fugisse, Laconi etiam delibasse. MARILLI. In hoc restitimus, ne in turba fugientium lateremus, habet quæ admodum se excusent Træzeni Græciæ, munitas Thermopylas satis putauimus, cum relinqueremus illic Lacones. CAESTII PII. Quam turpe fugere iudicasti Laconas, tam diu non fugiendo, Omnibus sua decora sunt, Athenæ eloquentia inclytæ sunt, Thebæ sacris, Sparta armis. Ideo hanc Eurotas amnis circumfluit, qui pueritia indurat ad futura militiæ patientiam, ideo Taygeti montis difficilia nisu Laconibus iuga, ideo Hercule gloriamur operibus cœlū meritum, id eò muri nostri arma sunt. O graue maiorū uirtutis dedecus, Lacones se numerant, nō estimant. Videamus quanta turba sit, ut habeat certe Sparta etiā si non fortes milites, at nuncios ueros, ita nō bello quidem, sed nuncio uincimur. Merito Hercules omnia contempsit, quæ Lacones audire nō sustinent. Si uincere Xerxē non licet, uidere liceat. Volo scire quem fugiā. Adhuc non sum ex ulla parte Atheniensium similis, nō muris, nec educatione, nihil prius illorū imitabor quam fugā? POMPEI SYLONIS. Xerxes multos

secū adducit; Thermopylae paucos recipiunt, erimus inter hostes fugacissimi, inter fugaces tardissimi: nihil refert, quantas gentes in nostrū orbē oriēs effuderit, quantumq; nationū secum Xerxes trahat, tot ad nos pertinent, quot locus cepert. CORNELII HISPANI, Pro Sparta uenimus, pro Græcia stemus, uincamus hostes, focios iam uicimus: sciat iste insolēs Barbarus, nihil esse difficilius, quàm Laconis armatulus fodere. Ego uerò quod Troezeni discesserunt gaudeo, liberas nobis reliquere Thermopylas. Nil erit quod uirtuti nostræ se opponat, quod inferat, non latebit in turba Laco, quocumq; Xerxes aspexerit, Spartanū uidebit. BLANDI. Referā præcepta matris, aut in his, aut cū his; Minus turpe est à bello inermē reuerti, quàm armatū fugere. Referam captiuorum uerba: captus Laco, occidit, inquit, nō seruo, nō potui capi, si fugere uoluissē. Describite terrores Persicos, omnia ista cū mitteremur, audiuius. Videat trecentos Xerxes, & sciat, quanti bellū aestimandum sit, quāto aptus numero locus. Reuertamur, ne nunciū quidē nisi nouissimi. Quis fugerit nescio. Vos mihi Sparta commilitones dedit. DESCRIPTIO THERMOPYLARVM. Nunc me delectat, quod fugerunt Troezeni, angustas mihi Thermopylas fecerant. CONTRA. CORNELII SPARTINII. At ego maximum dedecus futurū Rei pub. nostræ arbitrō, si Xerxes nihil prius in Græcia uicerit quàm Laconas, ne testē quidē uirtutis nostræ habere possimus, id de nobis credetur, quod hostes narrauerint. Habetis consiliū meum, id est autem meū quod totius Græciæ, si quis aliud suadet, non fortes uos esse, sed gaudet perditos. CLAUDII MARCELLI. Non uincant nos, sed obruent, Satisfecimus nomini, multum rei gessimus, ante nos rerum natura uicta est. DIVERSIO. Huius suaforiæ feci mentionē, non quia in ea subtilitatis erat aliquid, quod uos excitare possit, sed ut sciretis quā nūide Fuscus dixisset, uel quā licenter ipse sententiam feram. Vestri arbitrij erit, utrum explanationes eius luxuriosas putetis, an ut poeta Pollio Ainius aiebat, hoc non esse suadere, sed inuidere, ne uolo nihil fuisset & iuuenis te amo, tanquā has explanationes Fuscū, quas nemo nostrū non alius alia inclinatione uocis, uelut sua quisq; modulatione cantabat. At quia semel in mentionem incidi Fuscū, ex omnibus suaforijs celebres descripsi uinculas subtexam, etiam si nihil occurrerit, quod quisquam alius nisi suafors dixerit. Diuisione autem hac suaforia Fuscus usus est illa uulgari, ut diceret non esse honestū fugere, etiam si tutum esset: deinde æque periculosum esse fugere, & pugnare: nouissimè periculosum esse fugere, pugnantis hostes timendos, fugientibus & hostes & suos. Cæstius primam partem sic transegit, quasi nemo dubitaret, an turpe esset fugere, deinde illò transiit, an non esset necesse. Hæc sunt, inquit, quæ uos confundunt, hostes, fociorum paucitas. Non quidem hæc suaforiæ. Sed in hac materia, disertissima illa fertur sententiā Dorionis, cum posuisset hoc dixisse trecentis Leonidam, quod puto etiam apud Herodotum esse. Sabinus Asydus uenustissimus inter rhetores scurra, cum hanc sententiam Leonidæ retulisset ait, ego illi ad prandium promississem, ad cœnam renunciaissem. Attalus Stoicus, qui solum uertitā Seiano circūscriptus, magnæ uir eloquentiæ, ex philosophis, quos nostra ætas uidit lōge & subtilissimus & facundissimus, cum tam magna & nobili sententiā certauit, ut mihi dixisse uideatur animosius quàm prior. Occurrit mihi sensus in huiusmodi materia, à Cornelio Seuero dictus, tanquam de Romanis, nescio an parum fortiter. Edicta in posterum diem pugna epulantis milites inducit, & ait, stratiq; per herbam Hic meus est dixere dies. Elegantissimè quidem affectū animorum incerta sorte pendentium expressit, sed parum Romani animi seruata est magnitudo. Coenant enim tanquā crastinū desperent. Quantus illis Laconibus animus erat, his qui non poterant dicere hic dies est meus. Illud Porcellus grammaticus arguebat in hoc uersu quasi solocismū, quod cū cōplures induxisset, diceret, hic meus est dies, nō dies hic est noster: & in sententiā optima accusabat id quod erat optimū: muta enim ut noster sit, perhibet omnis uersus elegātia, in quo hoc est decētissimū, quod ex causa sermo trahitur: nam quasi prouerbij loco ait, hic dies meus est, & cū ad sensum retuleris, ne Grammaticorū quidē calumnia ab omnibus magnis ingenijs submouēda, habebit locū. Dixerūt enim

inueniēta
mio.

Diuisio.

enim non omnes simul tanquam in chorum manu ducente Grammatico, sed singuli ex his; hic meus est dies. Sed ut reuertar ad Leonidam & trecentos, pulcherrima illa fertur Glyconis sententiā. In hac ipsa suaforia nō sane refero memoria ullam sententiam Græci cuiusquam, nisi Damæ. De positione loci eleganter dixit Aterius, cū angustias loci facundissimè descripsisset, natus trecentis locus. Cæstius cum descripsisset honores, quos habituri essent, si pro patriā cecidissent: adiecit, Per sepulchra nostra iurabitur. Nicetas longe disertius hanc phantasiā mouit, & adiecit, nisi antiq̄rior fuisset Xerxes quàm Demosthenes Ciprotoy, cui dicere hanc suam dixit sententiā, aut certe non deprehensam, cū descripsisset oportunitatē loci, & tuta undiq; pugnantiū latera, & angustias à tergo positas, sed aduersas hostibus. Potamo magnus fuit Mitylenis, qui eodem tempore uiguit, quos Lesbocles magni nominis & nominis respondentis ingenij, in quibus quāta fuerit animorum diuersitas in simili fortuna, puto uobis indicandum, multo magis, quia ad uitam pertinet, quàm si ad eloquentiam pertineret. Vtriq; filius iisdem diebus decessit. Lesbocles scholam soluit, nemo unquam ampliore animo se gessit. Potamon à funere filij contulit se in scholam, & declamauit. Vtriusq; tamen affectum temperadum puto, hic durius tulit fortunam quàm patrem decebat, ille mollius. Verum Potamon cum suaforia de trecentis diceret, tractabat quàm turpiter fecissent Lacones, hoc ipsum quod deliberasset de fuga, & sic nouissimè elauit. Infanterunt in hac suaforia multi circa Otroyadem. Murhedius qui dixit, fugerunt Athenienses, non enim Otroyadæ nostri literas didicerant. SARCONIVS dixit, Otroyades perit ut falleret, reuixit ut uinceret. LICINIUS NEPOS. Cum exemplo uobis etiam mortuis uincendū fuit. ANTONIVS ATTICVS inter plures sententiās uidetur palmam meruisse, dixit enim: Otroyades, penè à sepulchro uictor digitis uulnera gessit, ut trophæa Laconum inscriberet, & deo dignum in spartano sacramento uirum, cuius ne literæ quidem fuere sine sanguine. CATIVS CRISPVS. Municipalis Gatozeos dixit post relatum exemplum, Otroyade dicebat, municipalis aliud ceteros, aliud Laconos decet, nos sine delitijs educamur, sine muris uiuimus, sine uita utimur. SENTIO fuit, cuius nomen ad uos potuit peruenisse, ingenij confusi ac turbulentis, qui cupiebat grandia dicere, aded ut nouissimè huius rei morbo & teneretur & rideretur, nam & feruos nolebat habere, nisi grandes, & argentea uasa non nisi grandia. Credatis mihi uelim non iocanti, ed peruenit infania eius, ut calceos quoq; maiores sumeret, sicut non esset nisi mariscas. Concubinam ingentis staturæ habebat, omnia grandia prohabat, ei impositum est uelut Messala ait cognomentum, & uocari cœpit Senetio Grandio. Is in hac suaforia cum posuisset contradictionē, ait, omnes qui missi erant à Græcia, fugerunt, sublati manibus, insistentis summis digitis (sic enim solebat quo grandior fieret) exclamat, gaudeo, gaudeo: mirantibus nobis quid tantū boni illi cōtigisset, adiecit. Totus Xerxes meus erit. Idem dixit, iste qui classibus suis maria surripuit, qui terras circumscripsit, dilatauit profundum, nouam rerum naturā faciem importat. Ponat sanè contra cœlum astra, commilitones habeo deos. SENIANVS multo potentius dixit, Terras armis possidet, cœlum sagittis, maria unguis. Lacones nisi succurritis, mundus captus est. Decentissimi generis stultam sententiam referam VICTORIS STATORII municipis mei, cuius fabulis memoria dignissimis aliquis suaforia occasione contradictionem sumpsit. At, inquit, trecentis sumus, & ita respondet, trecenti, sed uiri, sed armati, sed Lacones, sed ad Thermopylas. Nunquam uidi plures trecentos. LATRO in hac suaforia cum tractasset omnia quæ materia capiebat, posse ipsos & uincere, posse certe uictos reuerti & beneficio loci, tum illam sententiam, si nihil aliud, erimus certe belli mora. Postea memini auditorem Latronis ABRONVM SYLONEM patrem huius Sylonis qui Pantomimis fabulas scripsit, & ingenium grande non tantum deseruit, sed posuit, recitare carmen, in quo agnouimus sensum Latronis in his uersibus. Ite agite Danaï magnum Pæana canentes. Ite triumphantes belli mora concidit hora. Tam diligen-tes cum auditores erant, ne dicam tam maligni, ut unius uerba surripri non possent.

At nunc

At nunc cullibet orationes intertere tuto licet profuis. Sed ut sciatis sensum bene dicti tamen posse melius, notare præ cæteris quanto decentius Vergilius dixit hoc quod ualde erat celebre, belli mora cõcidit Hector. Item. Quicquid apud duræ cessatũ est moenia Troiæ, Hectoris Aeneasq; manu uictoria Graiũ Hæsit. MESSALA aiebat hic Vergiliũ debuisse desinere, quod sequitur, & in decimũ uestigia retulerit in annum explementum esse, MÆCOENAS hoc etiã priori comparabat. Sed ut ad Thermopylas reuertar. DIOCLEES CARISTIVS dixit. APATRIVS dixit. CORVO te stimonũ stuporis reddendũ est qui dixit, Quid si iam Xerxes ad nos suo mari nauigat, fugiamus antequã nobis terra surripiatur: hic est Coruus, qui cum tentaret scholam Romæ summo illi, qui ludæos subegerat, declamauit controuersiam, de eaq; apud matronas dissebat, liberos non esse tollendos, & ob hoc accusatur, Reipub: legat. In hac controuersia sententia eius hæc ridebatur, inter pyxides & redolentis animæ medicamina constitit myrata concio. Sed si uultis historicum quoq; uobis fatũ dabo. THVSCVS ille qui Scaurũ Mamerum, in quo Scaurorũ familia extincta est, maiestatis reum fecerat, homo quã improbi animi, tam infelicis ingenij, cum hanc suaforiã declamaret, dixit, expectemus si nihil aliud effecturi, scilicet ne insolens barbarus dicat, ueni, uidi, uici, cum hoc post multos annos diuus Iulius uicto Pharnace dixerit. DVRIODIXIT. ANDREAS aiebat, Nicocratis Lacedæmonis insignem hæc sententiam fuisse futuram, si mediã inciderentur. Sed ne uos diutius in fatũ, qui prædixeram me Fuscũ Arellij explicationes subiecturum, finem suaforiæ faciam, quod iterum nimis cultus & fracta compositio poterit uos offendere, cum ad meam aetatem ueneritis. Nam nunc uos ipsa, quæ offensura sunt, uita, delectant.

Suaforia secunda. 3.

Deliberat Agamemnon, an Iphigeniam immolet, negante Chalcante aliter nauigari potuisse. ARELLI FVSCI. Non in altam conditionem deus fudit æquiora, quã ne omnis ex uoto iret dies, nec ea fors mari tantum est, cæterum ipsa non sub eadem conditione sydera sunt: alia negatis imbribus exurũt solum, & miseri creatura agricolæ legunt semina, & hæc interdum anno lex est: alijs serena clauduntur, & omne cœlum núbulo graue, subsidit solum, & creditum sibi terra non retinet: alius incertis syderibus cursus est, & uariatur tempora, neq; soles nimis urgent, neq; ultra debitum imbres cadunt, quicquid asperatum est, quicquid nimio defluxit imbre, inuicem nimio temperatur altero: siue ita natura disposuit, siue ut ferunt luna cursu gerit: quæ siue plena lucis suæ est, splendensq; pariter assurgit in cornua, imbres prohibet, siue occupata núbulo, fordidiorem ostendit orbem suum, non ante finit quã in lucem redit: siue ne luna quidem ipsa potentia est, sed status qui occupare annum tenet, quicquid horum est, extra iustum dei tutum fuit adultero mare. An non potero uindicare adulteram? prior est salus pudicæ. Ne quid uirginitatis huius timerem, persequer bar adulterum. Victa Troia uirginibus hostium parcendum, nihil adhuc uirgo Priami timet. CAESTII PII. Vos ergo ad hanc diem immortales inuoco, sic reclusuri estis maria: Obstare potius. Ne Priami quidem liberos immolaturus es. Describe nunc tempestatem. Omnia ista patimur, nec parricidium fecimus. Quod hoc sacrum est, uirginis deæ templo uirginem occidere: libetius hanc sacerdotem habebit quã uictimam. CORNELII HISPANI. Infestæ, inquit, sunt tæpestates, & seuiũt maria, neq; adhuc parricidium feci. Ista maria si numine suo deus regeret, adulteris clauderetur. MARYLLI. Si non datur nobis ad bellum iter, reuertamur ad liberos. ARGENTARIIL. Iterum in malum familie nostræ fatale reuoluimur, propter adulteram fratris liberi pereunt, ista mercede nollem reuerti. At Priamus bellum pro adultero filio gerat. DIVISIO. Hanc suaforiã sic diuisit Fuscus, ut diceret, etiam si aliter nauigare non possent, non esse faciendum, quia homicidium esset, quia parricidium, quia plus impenderetur, quã peteretur. Petitur impendi Iphigeniam, uindicari adulterium, committi parricidium. Deinde dixit etiam si nõ immolasset, nauigaturum. Illam enim moram naturæ maris & uentorum esse, deorum uoluntatem ab hominibus non intelligi, Hæc Caestius diligenter diuisit. Dixit enim

enim deos rebus humanis non interponere arbitrium suum, si interponant, uoluntatem eorum ab homine non intelligi, ut intelligatur, non posse fata reuocari, si non sint fata, sacra profutura, si sint, non posse mutari. Sylo Pompeius etiam si quod esse diuinãdi genus certum, auguri negauit credendum: quare ergo si nescit Chalcas affirmat primum, & scire se putat. Hic communem locum dixit in omnes, qui hæc affectarent scientiam: deinde irascitur tibi, inuitus militat, querit sibi tam magno testimonio apud omnes gætes fidem in ea descriptione. Primum in hac suaforia Fuscus Arellius Vergiliũ uersus uoluit imitari. Valde autem longe petit, & penè repugnat materiæ, certe non desideranti inseruit. Ait enim de luna, quæ siue plena lucis suæ est, splendensq; pariter assurgit in cornua, imbres prohibet: siue occupata núbulo, fordidiorem ostendit orbem suum, non ante finit quã in lucem redit.

At Vergilius quanto simplicius et beatius dixit. *georg. 424.*

Luna reuertentes cum primum colligit ignes
Si nigrum obscuro comprehenderit aera cornu
Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber.
Sin ortu in quarto (nanq; is certissimus autor)
Plena, neq; obscuris per cœlum cornibus ibit.

Et rursus. *ibidem 432.*

Solebat autẽ ex Vergilio Fuscus multa trahere, ut Mecœnati imputaret. Toties enim pro beneficio narrabat, non in aliqua se Vergiliana descriptione placuisse: sicuti in hac ipsa suaforia dixit, cur iste inter eius ministerium placuit? cur hoc os deus elegit? cur hoc potissimum sortitur poësis? quod tantum non impie aiebat se imitaturum Vergiliũ, plena deo? Solet autem Gallio noster hæc captissime ponere. Memini una nos ab auditione Nicetis ad Messalam uenisse. Nicetes suo impetu ualde Græcis placuit. Quærebat à Gallione Messala, quid illi uisus esset Nicetes. Gallio ait, plena deo, quoties audierat aliquẽ ex his declamatoribus, quos scholastici callidos uocant, statim dicebat, plena deo. Ipse Messala nõquam aliter eum agnouit, ab hominis auditione uenientem interrogat nihil aliud quã ut diceret, nunquid plena deo? Itaq; hoc ipsi tam familiare erat, ut inuito quoq; excideret. Apud Cæsarem cum mentio esset de ingenio Haterij, consuetudine prolapsus, dixit, & ille erit plena deo. Querenti deinde quid hoc esse uellet, uersum Vergiliũ retulit, & quomodo hoc semel sibi apud Messalam excidisset, & nunquam postea potuisset excidere. Tyberius ipse Theodorus offendebatur Nicetis ingenio, atque delectatus est fabula Gallionis: hoc autem dicebat Gallio. Nasoni suo ualde placuisse, itaq; fecisse quod in multis alijs uersibus Vergilius fecerat, nõ surripiendi causa, sed pasam imitandi, hoc animo ut uellet agnosci: esse autẽ in tragœdia eius, feror huc illuc, ut plena deo. Iam uultis ad Fuscum reuertar, & descriptionibus eius uos satiabo. Hæc potissimum ex his quas in similitudinis tractatione posuit, cum diceret, omnino non concessam futurorum scientiam.

Suaforia quarta.

Deliberat Alexander Magnus, an Babyloniam intret, cum denũtiatum esset illi responso auguris periculum. ARELLI FVSCI. Quis est qui futurorũ scientiam sibi uendicet? noua oportet sortis sit, qui iubente deo canat, non eodem contentus sit utero, quo imprudentes nascimur, quandam imaginem dei præferat qui iussa exhibeat dei, sic est: Tantum enim regem tantiq; rectorem orbis esse in metu cogit, magnum iste esse, supra humane sortis habitum oportet sit, cui liceat terrere Alexandrũ: ponat iste suos in sydera patres & originem cœlo trahat, agnoscat suum uatem deus, non eodem claudatur uita sine, ætate magna, extra omnem futurorum necessitatem caput sit, quod gentibus futura præcipiat. Si uera sunt ista, quid ita, non huic studio seruit omnis ætas? Cur non ab infantia, rerum naturam deosq; qua licet, uisimus: cum pateant nobis sydera & interesse numinibus liceat, quid tam inuili desidemus facundia? aut periculosos atteritur armis manus? an melius alio pignore quã futuri scientia ingenia surrexerint? Qui uerò in mediã se ut prædicant fatorum misere pignora, natales inquirunt, & prima omniũ meliorum annorum habent

habent inítia, quo ierint motu sydera, in quas discurrerint parteis, cōtra ne deus steterit, an placidus affulserit sol, an plenam lucem, an inítia surgentis acceperint, an abdidit in noctem obscurum caput luna, Saturnus nascētem, an ad bella Mars militem, an negociōsum in quæstus Mercurius exceperit, an blanda annuerit nascenti Venus, an ex humili in sublime Iupiter tulerit. Existimant tot circa unum caput tu multuanteis deos: Futura nuntiant. Plerosq; dixere uicturos, & nihil metuentes oppressit dies, alijs dedere finem propinquum, at illi superfuere. Egentes inutiles animæ, felices nascentibus annos sponponderunt, at fortuna in omnem properauit iníuriam: incertæ enim sortis uiuimus, unicuiq; ista pro ingenio finguntur non ex scientiæ. Deerit aliquis toto orbe locus, qui te uictorem non uiderit: Babylone cluditur, cui patuit oceanus. **D. VISIO.** In hac suaforia nihil aliud tractasse Fuscum scio quàm eandem quas supra retulisti quæstiones, ad scientiam futuri pertinētes. Illud quod nos delectauit præterire non possum. Declamabat Fuscus Arellius controuersiam, de illa, quæ postea quæter mortuos pepererat, somniasse se dixit, ut in lūco pareret. Valde in quos contumeliosus furo, si totam controuersiam, quam ego intelligo me dicere, Fuscus declamarer, & aperte, aut non agnoscentis puerum, tractaret locum contra somnia & deorum providentiam, & male de magnitudine deorum dixisset mereri eum, qui illos circa puerperas mitteret, summis clamoribus dixit illum Vergiliū uersum. *Scilicet is superis labor est ea cura quietos sollicitat.* Auditor Fuscus quidam, cuius pudori parco, cum hanc suaforiam de Alexandro ante Fuscum diceret, purauit æque belle poni uersum. eundem dixit, *Scilicet is superis labor est, ea cura quietos sollicitat.* Fuscus illi ait, si hoc dixisses audierit Alexandro, scires apud Vergiliū eundem uersum esse, & altum capulotenus abdidit ensem. Et quia solentis mihi molesti esse de Fusco, quid fuerit, quali nemo uideretur dixisse cultius, ingerā uobis Fuscianas explicationes. Dicebat autem suaforias libentissime & frequentius græcas quàm latinas. Hybreas in hac suaforia dixit. *

Suaforia quinta.

Deliberant Athenienses, an trophæa perfica tollant, Xerxe minante rediturum se, nisi tollerentur. **ARELLI FUSCI.** Pudet me uictoriæ nostræ, sic fugatum creditis Xerxem, ut reuertere possit, tot cæsa milia, nihil ex hac acie relictum minanti, nisi quod uix sequi fugientem possit, toties mersæ classis. Quid Marathonæ? quid Salamina referam? Pudet dicere, dubitamus adhuc, an uicerimus. Xerxes ueniet? At nescio quomodo languet circa memoriam iacturæ animus, & disturbata arma non repetit. Prior enim metus futuri regni is esset, amissa ne audeat, amissurum monent. Ut in gaudia interdum surgit animus, & spem ex præsentī metitur, ita aduersis frangitur: ubi ignominia spem premit, ubi nullam meminit aciem, nisi quæ fugerit, errat circa damna sua, & quæ male expertus est, uota deponit. Si uenturus esset, non minaretur. Suis ira ardet ignibus, & impacta soluitur. Non denuntiaret si uenturus esset, neq; armaret nos nuntio, nec instigaret uictoricem Græciam, nec sollicitaret arma felicia, magis superueniret improuidis, nã & arma indenuntiata monēt. Quantumcumq; oriens ualuit primo in Græciam impetu effusum est, hoc ille numero ferrox, & in deos arma tulerat. Extincta tot ante Xerxem milia, tot sub ipso iacent, & nulli nisi qui fugerunt superfunt. Quid dicam Salamina? quid Cynagyron referam? & te Polytes? & hoc agitur an uiceris? Hec ego trophæa deposui, hæc in totius Græciæ conspectu statui, ne quis timeret Xerxem minantem. Me miserum, pugnantem Xerxe trophæa posui, fugiente tollam? Nunc Athenæ uiuimus, non tantum creditur rediisse, sed uicisse Xerxes. Non potest Xerxes, nisi per nos trophæa tollere. Credite mihi, difficile est attritas opes recolligere & spes nouare fractas, & poenitenda acie in melioris euentus fiduciam surrigere. **CAESTII PII.** Inferam, inquit, bellum, alia mihi trophæa promittit, potest maior uenire quàm uictus est. **ARGENTARI.** Non pudet uos, pluris trophæa uestra Xerxes aestimam quàm uos. **D. VISIO.** Fuscus sic diuisit, etiam si uenturus est Xerxes, non tollimus, nō sunt trophæa tollenda. Confessio seruitutis est iussa facere, si uenerit uincemus, hoc nō est diu colligendum.

dum, de eo dico, uincemus quem uicimus. Sed nec ueniet quidem, si uenturus esset, non denuntiaret. Fractus est & uiribus & animo. **CAESTIUS** & illud dicit, quod in prima parte tractauit, non licere Atheniensibus trophæa tollere, cōmune in illis ius totius Græciæ esse, communem uictoriam, commune bellum fuisse: deinde nefas quidem esse, nunquam factum, ut quisquam cōsecratis uirtutis suæ operibus manus adferret: ista trophæa non sunt Atheniensium, deorum sunt, illorum bellum fuit, illos Xerxes uincit, illos sagittis persequebatur, hæc omnia ad impiam & superbam Xerxis militiam pertinent. Et quid? ergo bellū habebimus? habebimus, etsi Xerxem remouebis, alius hostis inuenietur. Nunquam magna imperia ociosa. Omnium bellorum prospere ab Atheniensibus gestorum. Deinde non erit bellum, Xerxes enim non ueniet, & multo timidiore esse qui superbissimi fuerint. Nouissime ut ueniat, cum quibus ueniet reliquias uictoriæ nostræ colliget, illos adducet quos priore bello quasi inutiles reliquias nouit, si qui ex fuga consecuti sunt. Nullū habet militem nisi aut fastiditum aut uictum. **ARGENTARIUS** his duobus contentus fuit, aut non uenturum Xerxem, aut non esse metuum. Si uenerit his solis institit, & illud dixit quod excerptum est, tollite, inquit, trophæa: si uicisti, quid crubescis? Si uictus es, quid imperas? locum mouit non inutiliter, iudicare quidem se neq; Xerxem neq; iam quemquam Persarum ausurum in Græciam effundere se, ideo magis ipsis trophæa tuenda. Si quis unquam illinc uenturus hostis esset, ut conspectu trophæarum animi militum accenderentur, hostium frangerentur. **BLANDVS** dixit, repleat ipse prius hiatus, & maria in antiquam faciem reducat, apparere uoluit posteris quemadmodum uenerit, appareat etiam quemadmodū redierit. **TRIARIUS.** Omni dimissa diuisione tantum exultauit, quod audierit Xerxem uenire ad se, ipsis nouam uictoriam noua trophæa. **SYLO POMPEIUS** uenusto genere sententiæ usus est. Nisi tollitis, inquit, trophæa, ego ueniā, hoc ait Xerxes, nisi hæc trophæa tollitis, illa ponetis. Alteram partem solus Gallio declamauit, & hortatus est ad tollenda trophæa, dixit gloriæ nihil detrahi, mansuram, enim memoriā uictoriæ quæ perpetua esset, ipsa trophæa & tempestatibus & atate consumi, bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro coniugibus, pro liberis, pro re superuacua, & nihil nocitura si fieret, non esse suscipiendum. Hic dixit utiq; uicturum Xerxem, & descripsit aduersus ipsos deos tumentem, deinde habere illum magnas uires, neq; omnes illum copias in Græciam produxisse, nec omnes perdidisse in Græcia: timendam esse fortunam uarietatem, exhaustas esse Græciæ uires, nec posse iam pati alterum bellum, illi esse immensam multitudinem hominū. Hoc loco disertissimā sententiā dixit, quæ uel in oratione uel in historia ponitur, diutius illi perire possunt, quàm nos uincere.

SUAFORIA SEXTA. De morte Ciceronis clarissima.

Deliberat Cicero an Antonium deprecetur. **QUATERIUS.** Sciāt posterī potuisse Antonio seruire Rempubicam, non potuisse Ciceronem. Laudandus erit tibi Antonius, in hac causa etiam Ciceronē uerba deficient. Crede mihi, si diligenter te custodieris, faciet tamen Antonius quod Cicero tacere non possit. Si intelligis Cicero, non dicit, roga ut uiuas, sed roga ut seruias: quemadmodum autem hunc senatum intrare poteris exhaustum crudeliter? repletum turpiter? Intrare autem tu senatum uoles, in quo non Cn. Pompeium uisurus es, non M. Catonem, non Lucullos, non Hortensium, non Lentulum atq; Marcellum? non tuos, inquam, Coss. Hirzium & Panfam? Cicero quid in alieno seculo tibi? Iam nostra peracta sunt. M. Cato solus maximum uiuēdi moriēdiq; exemplum, mori maluit quàm rogare, nec erat Antonium rogaturus, & illas usq; ad ultimum diem puras à ciuili sanguine manus, in se infectas, acerrimè armauit. Scipio cum gladium poni iussus foret, dicitur abdidisse se, quærentibus qui in nauem transferant militibus imperatorem, imperator, inquit, bene se habet. Victus uocem uictoriæ misit. Verat, inquit, Milo rogari iudices. **V. CL.** nunc & Antonium rogat. **PORTII LATRONIS.** Ergo loquitur imperator Cicero, & nō timet Antonius, loquitur, inquam, Antonius, ut Cicero timeat? Ciuilis sanguinis Syllana sitis in ciuitatem redit, & ad triumviralem hastam pro ue-

Na stigali

et galibus ciuium Romanorum mortes locantur. Iniusta bella albo Pharsalica ac Mundensis Mutinensisque ruina uincitur, consularia capita auro rependuntur. Tuis uerbis Cicero utendum est, ò tempora, ò mores: uidebis ardentes crudelitate simul ac superbia oculos, uidebis illum non hominis sed belli ciuilis uultum, uidebis illas fauces per quas Cn. Pompeij bona transierunt, illa latera, illam totius corporis gladiatorium firmitatem: uidebis illam pro tribunali loco, quem magister equitum cum raptaretur, preerat, uomitu scædauerat. Supplex accidens genibus deprecaberis, & ore, cui se debet salus publica, humili, in adulationem uerba submittes: Pudeat Verrem quod quia proscripius fortius perit. CYRI MARILII EBERNINI. Occurrat tibi Cato tuus, cuius à te laudata mors est. Quicquam ergo tanti putas, ut uitam Antonio debeas? CAESTII PII, Si ad desiderium populi respicias Cicero, quando cunctum perieris, parum uiuisti: si ad res gestas, satis uiuisti: si ad iniurias fortunæ & presentem Reipublicam statum, nimium diu uiuisti: si ad memoriam operum tuorum, semper uiuurus es. POMPEI SYLONIS, Scias licet tibi non expedire uiuere, si Antonius permittit ut uiuas. Tacebis ergo proscribente Antonio? & Rempublicam laniantes? & ne gemitus quidem tuus liber erit? Malo populus Romanus mortuum Ciceronem quam uiuum desideret. TRIARII, quæ charybdis est tam uorax? Charybdin dixit: quæ si fuit, animal unum fuit, uix medijs fidius oceanus tot res tamque diuersas uno tempore absorbere potuisset. Huic tu fauienti putas Ciceronem posse subducere? ARELLII FVSCI, Ab armis ad arma discurritur, foris uictores dum trucidamur, dum in sanguine intestinus hostis incubat, quis non hoc populi Romani statu Ciceronem ut uiuat cogi putat? Rogabis Cicero turpiter Antonium, frustra? Non te ignobilis tumulus abscondet, idem uirtutis tuæ qui finis est immortalium, humanorum operum custos memoria, quæ mansuri uita perpetua est, in omnia te secula sacratum dabit. Nihil aliud intercideret quam corpus fragilitatis caducæ, morbis obnoxium, casibus expositum, proscriptionibus obiectum. Animus uero diuina origine hauistis, cui nec senectus ulla, nec mors, onerosi corporis uinculis exolutus, ad sedes suas & cognata sydera recurret. Et tamen si ad aetatem annorumque, nunquam obseruatum uiris fortibus, numerum respicimus, sexaginta supergressus es, nec potes uideri non nimis uiuisti, qui moreris Reipublicæ superstes. Vidimus furentia toto orbe ciuilia arma, & post Italicas Pharsalicasque acies Romanum sanguinem hausit Aegyptus, quid indignamur in Ciceronem Antonio licere, quod in Pompeium Alexandrino licuit. An non occiduntur qui ad indignos confugiunt? CORNELII HISPANI, Proscripius est ille qui tuam sententiam secutus est, tota tabula tuæ morti præcluditur, alter fratrem proscribi, alter auunculum patitur, quid habes spei? Vt Cicero periret, tot parricidia facta sunt. Repete age, tot patrocinia, tot clientelas & maximum beneficiorum tuorum te ipsum, iam intelliges Ciceronem in mortem cogi posse, in preces non posse. ARGENTARII. Explicantur triumuiralis regni delicata conuiuia, & popina tributo gentium instruitur, ipse uino & somno mundus deficientis oculos ad capita proscripitorum leuat. Iam ad ista non satis est dicere hominem nequam. DIVISIO. Latio sic hanc diuisit omnem suasiorem, etiam si impetrare uitam ab Antonio, non putes tanti rogare, deinde impetrare non potes. In priore illa parte posuit: Turpe esset cuilibet Romano, ne dum Ciceroni uitam rogare. Hoc loco omnium qui ultro mortem oppetissent exempla posuit: deinde inuitis illi sua uita futura proponitur, morte grauior detracta libertate. Hic omnem acerbiter feruitutis futuræ descripsit, deinde non futurum fidei impetratæ beneficium. Hic cum dixisset, aliquid erit quod Antonium offendat aut factum tuum, aut dictum, aut silentium, aut uultus, adiecit sententiam, haud eum placaturus es. ALBTIVS aliter diuisit, primam partem fecit, moriendum esse Ciceroni etiam si nemo proscriberet, cum hæc infectio temporum fuerit: deinde moriendum est, ille enim se sua sponte conficeret, quia moriendum esset, etiam si mori nolisset, graues odiorum causas esse, maximam causam proscriptionis ipsum esse Ciceronem. Et solus ex declamatoribus tentauit dicere, non unum illi esse Antonium infestum. Hoc loco dixit illam

illam sententiam, si cui ex triumuiris non es inuisus, grauis es. Et illa sententia ualde excepta est, rogo Cicero, ora unum, ut tribus seruias. CAESTIVS sic diuisit. Mori tibi utile est, honestum est, necesse est ut liber & illibate dignitatis consummes uitam. Hic illam sententiam dixit audacem, ut numereris cum Catone, qui seruire nec Antonio quidem nondum domino potuit. MARCELLVS hunc sensum de Catone melius. Vix eo ne omnia cum fortuna populi Romani conuersa sunt, ut aliquis delibere, utrum fatius sit uiuere cum Antonio, an mori cum Catone? Sed ad diuisionem Castij reuertamur, dixit utile esse, ne etiam cruciatus corporis pateretur: non simplici illum modo periturum, si in Antonij manus incidisset, & in hac parte cum descripsisset contumelias insultantium Ciceroni & uerba & tormenta, dixit illam multum laudatam sententiam. Tu mehercules Cicero cum ueneris ad Antonium, mortem rogabis. VARIVS GEMINVS sic diuisit, hortarer te, si non alterutrum utique faciendum esset, aut moriendum, aut rogandum, ut moreris potius, quam rogares, & omnia complexus est, quæ à cæteris dicta erant, sed addidit & tertium: adhortatus est illum ad fugam, illic esse M. Brutum, illic C. Cassium, illic Sex. Pompeium. Et adiecit illam sententiam quam Cassius Seuerus unice mirabatur, quid deficiemus? & Resp. suos triumuiros habet. Deinde etiam quas petere possit regiones percurrit, Siciliam dixit uindicatam esse ab illo, Ciliciam à proconsule egregie administratam, familiares studijs eius & Achaiam & Asiam, Deiotari regnum obligatum beneficijs, Aegyptum & habere beneficij memoriam, & agere perfidie poenitentiam, sed illum maxime in Asiam & Macedoniam hortatus est in Cassij & in Bruti castra. Itæ Cassius Seuerus aiebat alios declamasse, Varium Geminum uiuum consilium dedisse. Alteram partem pauci declamauerunt, nemo ausus est Ciceronem ad deprecandum Antonium hortari, bene de Ciceronis animo iudicauerunt. Geminus Varius declamauit alteram quoque partem & ait, Spero me Ciceroni meo persuasurum ut uelit uiuere, quod grandia loquitur, & dicit, Mors nec immatura consulari, nec misera sapienti, non mouet me idiotam, perit, Ego belle mores hominis noui, faciet, rogabit, nam quod ad seruitutem pertinet, non recusabit, iam collum tritum habet, & Pompeius illum, & Cæsar subiecerunt. Veteranum mancipium uidetis, & quam plurima alia dixit rogantia ut illi mos erat. Diuisit sic, ut diceret, non turpiter rogaturum, non frustra rogaturum, in priori parte posuit, non esse turpe, ciuem uictorem rogari à uictore, hic quæ multi rogassent, C. Casarem, hic & Ligarium: deinde ne iniunctum esse quidem Ciceronem satis facere, qui prior illum proscripsisset, qui & iudicasset ab eo semper nasci satisfactionem, ac dato rogari. Deinde non pro uita illum sed pro republica rogaturum, satis illum uiuisti sibi, reipublicæ parum. In sequenti parte dixit, exorari solere inimicos, ipsum exoratum à Vatinio, C. quoque Verri affuisse, facilius exorari Antonium posse, qui cum tertius esset, ne quis tribus hanc tam speciosam clientelam occasionem præteriret: fortasse irasci Antonium, qui ne tanti quidem putasset illum quem rogaret. Fuga quam periculosa esset cum descripsisset, adiecit, quocumque peruenisset feruendum illi esse, ferendam aut Cassij uiolentiam aut Bruti superbiam aut Pompei stultitiam. Quando in hanc suasiorem incidimus, non alienum puto, indicare quemodo quisque se ex historicis aduersus memoriam Ciceronis gesserit. Nam quod Cicero nec tam timidus fuerit ut rogaret Antonium, nec tam inutilis ut exorari posse speraret, nemo dubitat, excepto Asinio Pollione qui infestissimus fame Ciceronis permansit, & is etiam occasione non scholasticis occasione dedit. Solent enim scholastici declamatores ponere.*

Alia suasioria pro Cicerone.

Deliberat Cicero, an promittente salutem Antonio orationes suas comburat. Hæc inepte ficta cuilibet uideri potest. Pollio uult illam ueram uideri, ita enim dixit in illa oratione quam pro Lamia dedit. ASINII POLLIONIS, Itaque nunquam proficeret, nec mora fuit, quin euitaret, suas esse quas cupidissime effuderat orationes in Antonium, multiplicesque numero, & accuratius scriptas illis contrarias edere, ac ueluti ipse palam pro concione recitare, pollicebatur: cæteraque his alia sordidiora

Nam multo,

al. alterius suasioria. forte, hac positio= ne, quod probant statim sequentia uerba.

inulto, ut tibi facile liqueret, hoc totum adeo falsum esse, ut ne ipse quidem Pollio in historijs suis ponere ausus sit. Huic certe actioni eius pro Lamia qui interfuerunt, negant eum hæc dixisse, nec enim mentiri sub trium uirorum conscientia sustinebat, sed cōposuisse. Nolo autem uos iuuenes mei cōtristari, quod a declamatoribus ad historicos transeo, satis faciam uobis, & fortasse efficiam, ut his sententijs lectis solidis, & uerum habentibus recedatis æquiores. Hoc si tamen recta uia consequi nō potero, decipere uos cogar, ueluti salutarem pueris daturus potionem, abinthiatu poculi. Huius adeo conctationis consilium habuisse Ciceronem non dicat, ut neget tempus habuisse. Ita enim ait LIVIVS. M. Cicero sub aduentum triumuirorum cesserat urbe, certum habens id quod erat, nō magis Antonio eripi se q̄; Cæsari Cæsari & Brutum posse, primo in Tusculanum fugit, inde transuersis itineribus in Formianū, ut ab Caieta nauim consensurus proficiscatur. Vnde aliquoties in altum prouectū cū modo uenti aduersi retulissent, modo ipse iactationē nauis ceco uolente fluctu pati nō posset, tedium tandem eū & fuge & uitæ cepit, regressusq; ad superiorē uillam, quæ paulo plus mille passibus à mari abest: Moriari, inquit, in patria sæpe seruata. Satis constat, seruos fortiter fideliterq; paratos fuisse ad dimicandum, ipsum deponi lecticā & quietos pati, quod fors iniqua cogeret, iussisse. Prominenti ex lectica præbentiq; immotam ceruicem caput præcisum est: nec satis stolidæ crudelitati militū fuit, manus quoq; scripsisse in Antonij exprobrantes præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium iussuq; eius inter duas manus in rostris positum, ubi ille consul, ubi sæpe consularis, ubi eo ipso anno aduersus Antonium, quanta nulla unquā humana uox, cū admiratione eloquentiæ auditus fuerat: uix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata mēbra eius poterant. Bassus Aufidius, & ipse nihil de animo Ciceronis dubitauit, quin fortiter se mori non præbuerit tantis, sed obtulerit. AVFIDIUS BASSI. Cicero paulum remoto uelo postquā armatos uidit, ego uerò consisto, ait, accede ueterane, & si hoc saltem potes recte facere, incide ceruicē. Trementi deinde dubitantiq; quid si ad me, inquit, primū uenissetis? Cremutius Cordus, & ipse ait, Ciceronem cum cogitasset, utrum ne Brutum, an Cæsium, an Sextum Pompeium peteret, omnia illi displicuisse, præter mortem. CREMVTII CORDI, Quibus uisus lætus Antonius, cum peractam proscriptionem suam dixisset, esset quippe nō satiatum modo cedendis ciuibus, sed defectus quoq; pro rostris exponit. Item, qua sæpius ille ingenti circumfusis turba processerat, quæ paulo ante coluerat prijs cōtionibus quibus multorum capita seruauerat, tum per artus suos latus, aliter ac solitus erat, à ciuibus suis conspectus est, prætendenti capiti oriq; eius impensa sanie, breui ante ante princeps senatus Romaniq; nominis titulus, tum precij intersectoris sui. Præcipue tamen soluit pectora omnium in lachrymas gemitusq; uisa ad caput eius deligata manus dextera, diuinæ eloquentiæ ministra: cæterorumq; cædes priuatos latus excitaauerunt, illa una communem. BRVTIDII NIGRI. Elapsus interim altera parte uilla Cic. lectica per agros ferebatur, sed ut uidit appropinquare norū sibi militem Popiliū nomine, memor defensum à se, lætiore uultu aspexit: at ille, uictoribus id ipsum imputaturus, occupat facinus, caputq; decisum, nihil in ultimo fine uitæ facientis, quod alterutram in partem posset notari, Antonio portat, oblitus se paulo ante defensum ab illo. Et hic uoluit positi in rostris capitis miserabilem faciē describere, sed magnitudine rei obrutus est. Itē BRVTIDII NIGRI. Ut uerò, iussu Antonij inter duas manus positum in rostris caput cōspectum est, quo toties auditū erat loco, sedato gemitu & fletu maximi uiri interia, nec ut solet ita depositi in rostris corporis concio audiuit, sed ipsa narrauit. Nulla nō pars fori aliquo iactationis in clytæ lignata uestigio erat. Nemo non aliquid eius in se meritū fatebatur, hoc certe publicum beneficium palam erat, illam miserrimi temporis seruitutem ac aleam delatam in Antonij. Quoties magni alicuius mors ab historicis narrata est, toties ferè totius cōsummatio uitæ, & quasi funebris laudatio redditur: hoc semel atq; iterū à Thucydide factum, idem in paucissimis personis usurpatū à Salustio, Liuius benignus omnibus magnis uiris præstitit. Sequentes historici multo id effusius fecerunt.

Ciceronē

Ciceroni hoc, ut græco uerbo utar, *ἀντιφρονίως* Liuius reddit. TITI LIVII: Vixit tres & sexaginta annos, ut si uis abfuisse ne immatura quidem mors uideri possit: ingenium & operibus & præmijs operarum felix: ipsa fortunæ diu prosperæ & in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus uulneribus, exilio, ruina partitū, pro quibus steterat, filia morte, exitu tam tristi atq; acerbo, omnium aduersorum nihil ut uiro dignum erat tulit, præter mortem, quæ uere æstimanti minus indigna uideri potuit, quod à uictore inimico crudelius passus erat, q̄; quod eiusdē fortunæ cōposito fecisset: Si quis tamen uirtutibus uitia pensarit, uir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cuius laudes sequēdas Ciceronē laudatore opus fuerit. Ut est noster candidissimus omnium magnorum ingeniorum æstimator T. Liuius plenissimum testimonij Ciceroni reddidit. Cordi Cremutij nō est operæ deferre etiam reddidit Ciceroni laudationē. Nihil enim ipso Cicerone indignum est, ac ne hoc quidē, quod penè maximū est, tolerabile est. CREMVTII CORDI. Priuatas enim similitates deponēdas interdum putabat, publicas nunquam. Vides credendam eius nō solum magnitudinem uirtutum, sed multitudinem quoq; cōspiciendam. AVFIDIUS BASSI. Sic M. Cicero decēsit, uir natus ad Reipub. salutem, quæ diu defensa & administrata in senectute demum ē manibus eius elabatur, non ipsius uitio læsa, quod nihil in salute eius aliud illi, quàm si caruisset Antonio, placuit. Vixit sexaginta & tres annos, ita ut semper aut peteret alterum, aut inuicem peteretur, nullamq; rem rarius, quàm diem illum quod nullius interesset ipsum mori, uidit. Pollio quoq; Asinius, qui Verrem Ciceronis reum fortissimè mortem tradidit, Ciceronis mortem solus ex omnibus maligne narrat, testimonium tamen quamuis inuitus plenum ei reddit. ASINII POLIIONIS. Huius ergo uiri tot tantisq; operibus mansuris, in omne auium prædicare, cuius ingenio atq; industriæ superbe natura pariter atq; fortuna obsecuta est. Ei quidem facies decora ad senectutem prosperaq; permansit ualetudo, tum pax diutina, cuius instructus erat artibus, contigit, namq; a prisca feueritate iudicis exacti, maxime morum noxiorum multitudo prouenit, quos obstrictos patrocini incolumes pleurosq; habebat. Iam felicissima consularis ei fors petendi & gerēdi munera magna, deum consilio, industriaq; utinam moderatius secūdas res, & fortius aduersas terre potuisset: namq; utraq; cum uenerant ei, mutari eas non posse rebatur. Inde sunt inuidiæ tempestates coortæ graues in eum, certiorq; inimicis aggrediēdi fiducia: maiore enim similitates apperebat animo quàm gerebat. Sed quando mortalium nulli uirtus perfecta contigit, qua maior pars uite atq; ingenij stetit, ea iudicandum de homine est. Atq; ego ne miserandi quidem exitus eum fuisse iudicarem, nisi ipse tā miseram mortē putasset. Affirmare uobis possum nihil esse in historijs eius hoc, quem retuli, loco disertius, ut mihi tunc nō laudasse Ciceronē, sed certasse cum Cicerone uideatur. Nec hoc deterrendi causa dico, ne historijs eius legere concupiscatis, concupiscite, & pœnas Ciceroni dabitis. Nemo tamen ex tot disertissimis uiris melius Ciceronis mortem deplorauit quàm Cornelius Seuerus.

CORNELII SEVERI.

Oraq; magnanimum spirantia pene uirorum
In rostris iacere suis, sed enim abstulit omnis,
Tanquam sola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia consulis acta,
Iurataq; manus, deprensasq; foedera noxæ,
Patritiumq; nefas, est nunc & pœna Cætegī,
Deiectusq; redit uotis Catilina nefandis.
Quid fauor aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt, sacris & uita quid artibus acta?
Abstulit una dies aui decus, ictaq; luctu
Contuit Latæ tristis facundia linguæ,
Vnica sollicitis quondam tutela salusq;
Egregium semper patriæ caput, ille senatus

Nn 3 Vindex

Vindex ille fori, legum ritusq; togæq;
 Publica uox eius æternum obtulit armis:
 Informes uultus sparſamq; cruore nefando
 Canicem ſacrasq; manus, operumq; miniftras
 Tantorum, pedibus ciuis profecta ſuperbis
 Proculcauit ouans, nec lubrica fata deosq;
 Reſpexit, nullo luet hoc Antonius æuo.
 Hæc nec in Hamatio mitis uictoria Perſe,
 Nec te dire Syphax, non fecit in hoſte Philippo.
 Inq; triumphato ludibria cuncta lugurtha
 Abſuerant, noſtræq; cadens ferus Hannibal iræ,
 Membra tamen ſtygias tulit inuoluta ſub umbras.

Non laudabo municipem noſtrū bono uerſu ex quo hic multo melior Cornelij Se-
 ueri proceſſit. Conticuit latiq; triftis facundia linguæ. Sextilius Ena fuit homo inge-
 nioſus magis quàm eruditus, inæqualis poeta, & penè quibusdam locis talis, quales
 eſſe Cicero Cordubensēs poetas ait, pingue quiddam ſonantes atq; peregrinum. Is
 hanc ipſam proſcriptionem recitaturus in domo Meſſalæ Coruini. Pollionem Aſi-
 nium aduocauerat, & in principio hunc uerſum non ſine aſſenſu recitauit. Deſe-
 dus Cicero eſt latiq; ſilentia linguæ. Pollio Aſinius non æquo animo tulit, & ait,
 Meſſala, tu quid tibi liberum ſit in domo tua uideris, ego iſtum auditorus non ſum,
 cui mutus uideo, atq; ita conſurrexit ne interuiſſet recitationi eorum, quod Cor-
 nelij ſcio, cui non æque diſplicuiſſe hunc uerſum quàm Pollioni apparet, quod me-
 liorem quidem, ſed non diſſimilem illi & ipſe compoſuit. Si hic delirio, ſcio futur-
 rum, ut uos deſinatis eo loco legerè, quo ego à ſcholasticis receſſi. Ergo ut librum ue-
 litis uſq; ad umbilicum reuoluerè, ad ſciam ſtraſoriam proximæ ſimilem.

Alia ſuaſoria ad Ciceronem pertinens.

Deliberat Cicero, an ſcripta ſua comburat promittente Antonio incolumitatem
 ſi feciſſet. **Q**ATERIVS. Non ferēs Antonium, intolerabilis malo ingenio ſel-
 citas eſt, nihilq; cupientes magis accendit, quàm propria turpitudinis conſcientia.
 Difficile eſt. Non ferēs, inquam; & iterum irritare inimicum in mortem tuam cu-
 pīs: quod ad me quidem pertinet, multum à Cicerone abſum, tamen non tedit
 me uitæ meæ, ſed pudet, ne propter hoc quidem pertinet multum à Cicerone. Inge-
 nium tuum amas, quod illud Antonius plus odit quàm te. Remittere ait ſe tibi ut ui-
 uas, commentus, quemadmodum eripiat etiam quo uiueras. Crudelior eſt pactio
 Antonij, quàm proſcriptio. Ingenium erat in quod nihil iuris haberent triumuir-
 lia arma. Commentus eſt Antonius quemadmodum, quod non poterat cum Cice-
 rone proſcribere, tolleret per Ciceronem. Hortaret te Cicero ut uitam magni aſti-
 mares, ſi libertas ſuum in ciuitate haberet locum, ſi ſuum in libertate eloquentia, ſi
 non ciuili enſe ceruicibus luderetur. Nunc ut ſcias nihil melius eſſe q̄ mori, uitā tibi
 Antonius promittit, p̄det nefaria proſcriptionis tabula, tot pretorij, tot conſulares,
 tot equeſtris ordinis uiri perire, penè nemo relinquatur niſi qui ſeruire poſſit. Ne-
 ſcio an hoc tēpore uiuere poſſis Cicero, nemo eſt cum quo uelis. Merito Hercules
 illo tēpore uixiſti, quo Cæſar ultro te rogauit, ut uiueres ſine ulla pactioe, quo tem-
 pore non quidem ſtabat Reſpublica, ſed in boni principis ſinū ceciderat. **C**AESTII
PII. Nunquid opinio me ſefellit? intellexit Antonius ſaluſ eloquentiæ monumen-
 tis, nō poſſe Ciceronem mori, ad pactioem uocaris, qua pactioe melior in te pars
 tui petitur. Accommoda mihi pauliſper eloquentiam, Ciceronem periturum rogo.
 Si te audiſſent Cæſar & Pompeius, neq; inſiſſent turpem ſocietate neq; deremiſſent,
 ſi uti unquam cōſilio tuo uoluſſent, neq; Pompeius Cæſarem, neq; Cæſar Pompeium
 deſeruiſſent. Quid conſulatum ſalutarem urbi, quid exilium conſulatu honeſtius,
 quid prouocatam inter inſitia adoleſcentiæ libertatem tyrocinijſ tuis Syllanam po-
 tentiam, quid Antonium auulſum, Catilinam Reipublicæ redditum? Ignosce Ci-
 cero! diu iſta narrauero, Forſitan hac die nouiſſimo audiētur. Si occideretur Cicero,
 iacebis

forte, dum, uel
 ſi diu.

iacebit inter Pompeium patrem filiumq; & Afranium Petreiumq;, Q. Catulum, M.
 Antonium illum indignum hoc ſucceſſore generis. Si ſeruatur, uiuet inter Ven-
 tidios & Canicios & Saxas. Ita dubium eſt, an ſatius ſit cum illis facere, an cum his
 uiuere: Pro uno homine iactura publica paciſceris. Scio omne precium iniquū eſſe
 quod ille conſtituit, nemo tanti emit Ciceronis uitam, quanti uendit Antonius. Si
 hanc tibi pactioem ferret, uiues, ſed eruentur oculi tibi, uiues, ſed debilitabuntur
 pedes, etiam ſi in alia damna corporis præſtaris patientiam, excepiſſes tamen lin-
 guam. Vbi eſt ſacra illa uox tua? Mori enim naturæ ſinis eſt, non poena, hoc tibi
 uni non liquet. At uideris Antonio perſuaſiſſe. Aſſere te potius libertati, & unum
 crimen inimico adſice. Fac Antonium moriendo nocentiorē. **P**AſPRENATIS,
 Ut Antonius Ciceroni parcat, Cicero ipſe in eloquentiam ſuam animaduertet.
 Quid autem tibi ſub hac pactioe promittitur. Ut Cn. Pompeius & M. Cato, & ille
 antiquus reſtituatur Reipublicæ ſenatus, digniſſimus apud quem Cicero loquere-
 tur. Multos ea re uicturos animi ſui contemptus oppreſſit, multos perituros parati
 ad pereundum animi ipſa admiratio eripuit, & cauſa illis uiuendi fuit. fortiter mo-
 ri. Permite populo Romano contra Antonium licet ſcripta combuſſeris. Antoni-
 us paucos annos tibi promittit, at ſi non combuſſeris, populus Romanus omnes.
POMPEI SYLONIS. Quale eſt ut perdamus eloquentiam Ciceronis; ſidem ſequa-
 mur Antonij; miſericordiam tu iſtam uocas ſupplicium ſummum ingenio Cicero-
 nis? Credamus Antonio Cicero, ſi bene illi pecunias crediderūt ſceneratores, ſi be-
 ne pacem Brutus & Caſſius, hominem & uitio naturæ, & licentia temporum inſa-
 nentem, inter ſcenicis amores ciuili ſanguine luxuriantem, hominem, qui credito-
 ribus ſuis oppignorauit Rempublicam, cuius gulæ duorum principum bona Cæſa-
 ris & Pompeij non potuerunt ſatisfacere. Tuis utar Cicero uerbis, chara eſt cuiq;
 ſalus, quàm aut dare, aut eripere poſſet Antonius. Non eſt tanti ſeruare Cicerone,
 ut ſeruatum Antonio debeam. **T**RIARI. Compulſus aliquando populus Roma-
 nus, in eam neceſſitatem eſt, ut nihil haberet præter Iouem obſeſſum & Camillum
 exulem, nullum tamen ſuit Camilli opus maius, quàm quod indignum putauit, ui-
 ros ſalutem pactioe debere. O grauem uitam etiam ſi ſine precio daretur Antoni-
 us hoſtis à Republica iudicatus, nunc hoſtem Rempublicam iudicat. Lepidus, ne
 quis putet illum male Antonio collegam placuiſſe, alienæ ſemper dementia acceſ-
 ſio, utriuſq; collegæ mancipiū, noſter dominus. **A**RMENTARI. Nihil Antonio crea-
 dendum eſt, mentior, quid enim iſte nō poſſet, qui occidere Ciceronem poſſet; qui
 ſeruare, niſi crudelius, quàm occidebat, non poſſet. Ignoscentē tibi illum putas, qui
 ingenio tuo iracitatur; ab hoc tu ſperas uitam, cui nondum uerba tua exciderunt? Ve
 corpus quod fragile & caducum eſt, ſeruetur, pereat ingenium quod æternum eſt?
 ego mirabar ſi non ſupplicio crudelior eſſet Antonij uenia. P. Scipionem à maiori-
 bus ſuis deſcendentem generoſa mors in numerum Scipionum reſpoſuit. Mortem ti-
 bi remittit, ut id pereat, quod ſolū in te immortale eſt. Qualis eſt pactio? Auferatur Ci-
 ceroni ingenium ſine uita, promittuntur obliuione nominis tui pauci ſeruitutis an-
 ni. Non ille te uiuere uult, ſed facere ingenij tui ſuperſtitem. Viue, ut Cicero audi-
 at Lepidum, Cicero audiat Antonium, nemo Ciceronem; Patieris perire, ut quod
 in te optimum habes, ante te eſſeras. Sine durare poſt te ingenium tuum, perpe-
 tuam Antonij proſcriptionem. **A**RCELLI FVSCI. Quoad humanum genus
 incolume manſerit, quamdiu uſus literis, honor ſummæ eloquentiæ precium erit,
 quamdiu rerum naturæ aut fortuna ſtererit, aut memoria durauerit, admirabile
 poſteris uigebit ingenium, & uno proſcriptus ſeculo proſcribes Antonium omni-
 bus. Crede mihi uiliſſima pars tui eſt, quæ tibi uel eripi, uel donari poſſet. Ille ue-
 rus eſt Cicero, quem proſcribi Antonius non putat, niſi à Cicerone poſſe. Non ille
 tibi remittit proſcriptionem, ſed tolli deſiderat ſuam. Si ſidem deceperit Antonius,
 morieris: ſi præſtiterit, ſeruiēs. Quod ad me attinet, fallere malo. Per te M. Tulli qua-
 tuor & ſexaginta annos pulchre actos, per ſalutarem Reipub. conuulſum, per æter-
 nam ſi pateris ingenij tui memoriam, per Rempub. quæ ne quid te putes charum

forte, Canicios
 ut Cicero Phi-
 lip, 11, uel Craſ-
 ſicos, ut Pbi-
 lip, 13.

forte, degener

illi, relinquerè ante coeperit, oro, & obtestor, ne moriaris cōfessus quod nolueris mori. HVIVS suaforiā alteram partē neminē scio declamasse, omnes pro libris Cicero nis solliciti fuerunt, nemo pro ipso, cum adeo illa pars non sit mala, ut Cicero, si hæc conditio ei lata fuisset, deliberaturus non fuerit. Itaque hanc suaforiā nemo declamavit efficacius quam Sylo Pompeius, non enim ad illa speciosa se contulit, ad quæ Cæstius, qui dixit, hoc grauius esse supplicium quam mortem, & ideo hoc Antonium eligere, breuē esse uitam homini, multo magis seni, ita memoriæ consulendum quæ magnis uiris aternitatem promitteret, non qualibet mercede uitam redimendam, & has conditiones intolerabiles esse, omnia potius subeunda quam monumēta ingenij sui ipsum exurere. Iniuriā illum facturum populo Romano, cuius linguā in ciuem extulisset, ut insolentis Graciæ studia tanto antecederet & eloquentia, quam fortuna: iniuriā facturum generi humano, poenitentiam illum acturum tam forte degener spiritus empti, cum in seruitute fenescendum fuisset, in hoc unum eloquentia utendum, ut laudaret Antonium. Malle cum illi ait, dare uitam, eripi ingenium. SYLO POMPEIUS sic egit ut diceret, Antonium non pacifici sed eludere, non esse illā conditionem, sed contumeliam, combustis enim libris nihilominus occisurum: non esse tam stultum Antonium ut putaret ad rem pertinere libros à Cicerone cōbuti, cuius scripta per totum orbem celebrarentur, & hoc petere eum quod posset ipse facere, nisi forte non esset, in scripta Ciceronis qui esset in Ciceronem. Quare nihil aliud eum agere, quam ut ille Cicero multa fortiter de mortis contemptu locutus ad turpes conditiones perductus occideretur. Antonium illi non uitam cum conditione promittere, sed mortem sub infamia querere. Item quod turpiter postea passurus esset, nunc illum fortiter debere pati. Et hæc suaforia insignita est. Dixit enim sententiam Cacozelis genere humillimo & sordidissimo, quod detractū aut adiectione syllabæ facit sensum. Proh facinus indignum, peribit ergo quod Cicero scripsit, manebit quod Antonius proscripsit. Apud Cæstium prætorem declamabat hæc suaforiā Surdinus ingeniosus adolescens à quo græca fabulæ eleganter in latinū sermonem conuersæ sunt. Solebat dulces sententias dicere, frequentius tamē prædulces & intractas. In hac suaforia cum iusturandum bellis sensibus prioribus complexus esset, adiecit, ita te legam. CAESTIVS homo nasutissimus dissimulauit exaudisse se, ut adolescentem ornatum quasi imprudens obiurgaret, quid dixisti, quid ita te fruar? Erat autem Cæstius nullius quidem ingenij, Ciceroni etiam infestus, quod illi non impune cessit: nam cum M. Tullij filius Ciceronis Asiam obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit præter urbanitatem, cœnabat apud eum Cæstius. M. Tullio & natura memoriā demperat, & ebrietas, si quid ex ea superat, subducebat; subinde interrogabat, quis ille uocaretur qui in imo recumberet: & cum sæpe subiectum nomen Cæstij excidisset, nouissime seruus ut aliqua nota memoriam eius faceret certiore, interroganti domino quis ille esset qui in imo recumberet, ait: Hic est Cæstius, qui patrem tuum negabat literas scisse: afferri protinus flagra iussit, & Ciceroni ut oportuit de corio Cæstij satisfecit. Erat autem etiam ibi pietas. Non exigeret Scordalus Hybricæ disertissimi uiri filio male apud se causam agentī. & cum in quadam postulatione Hybricæ partibus stultorum locum ad literam omnibus agnoscentibus diceret. Age, inquit, non putas me scripta didicisse patris mei, quousque tandem abutere Catilina patiētia nostra? GARGONIVS amabilissimus in hac suaforia dixit duas res, quibus stultiores ne ipse quidem unquam dixerat: unam in principio, nam cum coepisset scholasticorum frequentissimo iam more à iure iurando, & dixisset multa: ita quamprimum tantum timeat, quantum potest, ita ut totus uiuat Cicero aut totus moriatur, ut ego quæ hodie pro Ciceronis ingenio dixerō nulla pactione delebo. Alteram rem dixit cum exempla referret eorum qui fortiter perierāt: luba & Petreius, mutuis uulneribus concurrerunt & mortes foenerauerunt.

SVASORIARVM FINIS.

BEATI

BEATI RHEMANI SELESTADIENSIS, IN LVDVM
L. ANNAEI SENECAE DE MORTE CLAVDII
CAESARIS, SCHOLIA.

Vid actum sit.) Claudius Cæsar Drusi Germanici filius, qui Cæsar proxime successit, ita lem egit principem, ut nescias stultior ne fuerit, an crudelior. Hunc

Annais Seneca hoc libello, quem ludum de morte Claudij Cæsaris inscripsit, mire taxat & suis (quod a iunt) coloribus graphicè depingit. In causa autem non nihil fuisse crediderim, quare sic Claudium insectaretur, quod sub eo exulauit. Cuius rei ipse meminit in lib. De breuitate uitæ ad Paulinū his uerbis de Cæsare blandiuscule loquens. Nec enim sic me dececit, ut nollet erigere, imò ne dececit quidem, sed impulsus à fortuna, & cadentē sustinuit, & in præceptis euntem, leniter diuinæ manus usus moderatione deposuit. Haec enim Seneca. Ceterum cum Agrippina Claudio nupsisset, ne malis tantum facinoribus innotesceret, ueniam exilij pro Annao Seneca simul præturam impetrat, legum in publicum rata ob claritudinem studiorum eius, utque Domitij pueritia tali magistro adolesceret, & consilijs eiusdem ad spem dominationis uteretur, quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficij, & infensus Claudio dolore iniuriæ credebatur. Hæc Tacitus. In cælo.) Riddle coepit, pollicens se traditurū, que in cælo ante diem tertium Eidus Octobris acta sunt, quasi illic sint Calendæ. Sic Homerus subinde describit, quid interea dii fecerint in cælo. Locus est ex imitatione: nam ita exordimur annales. Ante diem tertium.) Excessit enim Claudius tertium ante eidus Octobris, Asinio Marcello,

Acilio Auiola Coss. lxxxiij. ætatis, imperij xliij. anno. Ac ueneno quiddē occisum conuenit, ubi autē, & per quem dato discrepat. Autor Tranquillus & Tacitus. Eidus autem per ei diphthongum græcam scriptum est, quæ utebantur antiqui in his, quæ in extensum habent, id quod in uertutis inscriptionibus etiam nunc uisitur. Felicitissimi.) Ob Claudium sublatum. Ego scio me liberum factum.) Innuat tyrannidem Claudij, uel optimis optima, cum loqui tum agere prolibentis. Aut regem aut fatuum.) Hic stulticiam Claudij notat, neque id falso. Nam mater Antonia portentum eum hominis dicitabat, nec absolutum à natura, sed tantum inchoatum, ac si quem socordia argueret, stultiore aiebat filio suo Claudio. A

Vid actū sit in cælo ante diem tertium Eidus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola, Coss. Anno nouo, initio seculi felicissimi, uolo memoriæ tradere. Nihil offensæ uel gratiæ dabitur. Hæc ita uera si quis quaesierit unde sciam. Primum, si noluerō, non respondebo. Quis coacturus est? Ego scio me liberum factum, ex quo suum diē obiit ille, qui uerū prouerbiū fecerat, Aut regem, aut fatuū nasci oportere. Si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccā uenerit.

Quis uia Augusta pro deo spectissimo semper habuit: non affari, nisi rarissime: non monere, nisi acerbis & breui scripto, aut per internuncios solita. Soror Liuilla quum audisset quandoque imperaturum, tam iniquam, tam indignā sortē populi Romani palam & clare detestata est, ut scribit Tranquillus. Hoc autē prouerbio, Aut regem, aut fatuum nasci oportet, antiqui regum uocordiam taxabant. Nam quemadmodum in fatuis, risu, quæcunq; fecerint, excipimus, sic regū quoque facta nemo non probat. Proinde uerissimum est facultatis licentiaque & adsentationibus aliis principū uisita, quod de Antonio Velleius Paterculus scriptū reliquit. Ceterū nisi stulti fuissent olim reges, non essent tot libri illorum fatuitatibus referti, hoc est, factis, non factis stultis sapenunero & sceleratis, ac im-

pijs

pijs cedibus & bellis, quibus in hoc mundo nihil stultius. Qui huius puerbii explicatorē interpretationē legere cupit, Erasmi Roterodami, quē equidē ut praeceptorē & uencror & suspicio, Chilia- des adeat. Illic em pter eruditionem, quae huic nusquam deest, etiam ad uitā rectius instituendā, saluberrimam inueniet cohortationem. Quis unq̄ ab historico.) Salsissime taxat uanitatē historicorum, qui scribunt quicquid uolūt, nullo fidei uisore. Autorē producere.) Autor est, non solum is, cuius suauis & auctoritate sit aliquid, uerū is, unde rumor est ortus. Produci autē testes dicuntur. Quārite ab eo, qui Drusillam.) Caius Cēsar (ut refert Suetoni) Drusillam sororem uitalis se uirginem creditus

est, quā mox Lucio Casio Longino consulari collocatam abduxit, & in modū istae uxoris propalam habuit. Eadē defuncta iustitiū indixit, in quo risisse, lauisse, coenasse, cum parentibus, aut cōiuge, liberis uē capitale fuit, cuius amorem quāti faceret, uel hac re docuit, q̄ post mortem eius repente noctuq̄ ab urbe profugiens, transcurfa Cāpania, Syracusas perijt. Rursusq̄ inde prope redijt barba capilloq̄ promisso. Nec unq̄ postea, quāti scunq̄ de rebus, ne pro concione quidē populi, aut apud milites, nisi per nomen Drusillae deierauit. Seneca quoq̄ noster in libro De breuitate uiae, Suetonio astipulatur, affirmans Caium post mortem Drusillae, furiosa inconstantia modo barbam capillumq̄ submittentem, modo Italiae ac Siciliae oras errabundum permetientem, nunquam satis certum fuisse, utrum lugeri uellet, an coli sororem. Eodem enim tempore, quo templa illi constituebant & puluinaria, eos qui parum mcesti fuerant, crudelissima afficie

bat animaduersione. Hanc igitur Drusillam, quidam cum esset uiae Appiae curatorem, in qua sepeliebatur Romani, ut gratificaretur Caio, coelum ad euntem se uidisse in senatu iurando affirmauit,

Quis unq̄ ab historico iure auctor exegit. Tamē si necesse fuerit auctorē producere, quārite ab eo qui Drusillam euntem in caelum uidit. Idem Claudiu uidisse se dicit iter facientē, non passibus x̄ quis. Velit, nolit, necesse est illi omnia uidere, quae in caelo agantur. Appiae uiḡ curator est: qua scis et diuū Augustū, & Tiberium Cæsarem ad deos isse. Hunc si interrogaueris, soli narrant, corā plurib. nunq̄ uerbū faciet. nā postea q̄ in senatu iurauit se Drusillā uidisse caelū ascendentem, & illi protā bono nuncio nemo credidit q̄ uiderit, uerbis conceptis affirmauit, se nō indicaturum, etiam si in medio

Decadis. Estq̄ precipua uiarum, ducens Brundisium, in qua erant conditoria sepulchraq̄ Romanorum, diuum Augustum.) De quo sic inquit Suetonius. Nec defuit uir praetorius, qui se effigiem creatam euntem in caelum uidisse iuraret. Soli narrant.) Notat morem eorum, qui huiusmodi portenta spargunt in uulgus. Primum unicuique narrant, uelut arcanum, quod sileri uelint, deinde fama serpit, alio alijs per manus tradēte. Conceptis uerbis.) Conceptis uerbis proprie iuramus, cum (ut Latine dicam & eleganter) alio praeeunte, ac iusiurandum dictante, aliquid expressis ad certam formulam uerbis, promittimus. Plautus in Bacchidibus, Ego iusiurandum conceptis uerbis dedi, daturū id me hodie miteri ante uesperam, nunc pater ne peferem cura. Etiam si in medio foro.) Taxat obiter urbem Romanā, in qua tanta erat impunitas malis, ut homines sapienter in medio foro occiderentur. Id quod passim fiebat Romae sub Alexandro,

frequen-

frequētissimo foro, in meridie. Iam Phocibus.) Chronographia est. Et tacite notat poetas quosdam, qui huiusmodi descriptionibus explent uolumina. Quos taxauit & Horatius in arte poetica, Cū

lucus & ara Diang. Et properatis aquae per amcenos ambitus agros, Aut flumē Rhenum, aut pluuius describitur arcus. Augebat Cynthia regnū.) al. lignum legitur: tu lege lychnum, eleganter uocat lychnum lumen, quod alieno lumine egeat, nempe solis. Gratos carpebat honores.) id est, foetus. Sic Horatius, ruris honores uocat, quicquid frugum terra producit. Puto magis intelligi.) Poetas notat nimis anxie tempus describentes, & id multis carminibus, cum interim quatuor quā maximum uerbis, & quidem expressius dici possent.

Facilius inter philosophos.) Festiue dictum in horologiorū discrepantiā. Simulq̄ philosophorum perpetuum illud dissidium latenter taxat. Nam cui non notum est, quā inter se philosophi omnes in die

diffideant? Plato si quidem (ut in hanc digressiunculam expatiemur) unū deū unigenitū ex seipso natū censuit, Anaximāder coelestia sydera, deos esse, Thales animā mūdī, deū putat, Aristot. formā separatā, sphaerē quidē uniuersū innitentē, Democritus mentem ignitam, mundi animā, Epicurus specie humana deos esse, Pythagoras, monada, Stoici deū ignē esse, nec non spiritū, qui mundū uniuersum penetret. Deniq̄

Euemerus Tegeates, & Theodorus Cyrenēsis, nullos esse deos. Quid cū de principijs rerū disputant, non ne diuersissima sentire uidentur? Anaximenes Milesius aërem esse rerum principium, astruxit.

Thales aquā, Anaxagoras Claxomenius particulas similes, Heraclitus ignē. Archelaus Atheniensis, aeris infiniti raritatem ac densitatem, Empedocles amicitiam & licitem, Pythagoras numeros & horū cōmēsiōnes, Plato deum, materiam, & ideam, Zeno deū & materiam, & quatuor elementa, Aristoteles, entelechiam, materiam, & priuationē, elementa quatuor, & quintum quoddam corpus. An uerō de mundo inter illos cōuenire putas? Nulli magis dissident. Nam Plato deum ad sui exemplum ait, mundū affinxisse, Aristoteles sempiternum esse uult, Epicurus planē interiturū, Xenophanes sempiternum, corruptionis expertum, Pythagoras & Stoici genitum à deo, sed ex sua quidem natura nequaquā interitus immunem.

Plato quoq̄ animantem esse mundum asseruerat, seq̄ ex tabescentibus alere, Democritus, Aristoteles, et Epicurus id cōstanter negant. Adde quod Thales unū mundum esse censuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horū discipulus Metrodorus, absurdū esse dixit, in agris unicā nasci spicā, unūq̄ in infinito mundū, innumeros autē esse quod innumerabiles eorum sint causas, Seleucus infinitū mundū, Empedocles mundū quidē unum, sed uniuersū tantūm

medio foro hominem uidisset occisum. Ab hoc ego quaecunq̄ auidui, certa, claraq̄ afferō, ita illum saluum & felicem habeam.

Iam Phœbus breuiore uia cōtra xerat ortum.

Lucis, & obscuri crescebant tempora somni.

Iamq̄ suū uictrix augebat Cynthia regnum,

Et deformis hycms gratos carpebat honores

Diuitis autumnus, uisq̄ senescere Baccho

Carpebat raras serus uindemitor uuas.

Puto magis intelligi si dixerō, mē sis erat Octobris, dies III. Idus Octobris. Horā nō possum tibi certam dicere: facilius inter philosophos, quā inter horologia cōueniet. Tamen inter sextā & septimam erat. Nimis rustice acquiescunt oneri poëtae, non contenti ortus & occasus describere, ut etiā medium diem inquietent. Tu sic transibis horam tam bonam?

Iam medium + cursu Phœbus diuiserat orbem.

Et pro-

scantibus alere, Democritus, Aristoteles, et Epicurus id cōstanter negant. Adde quod Thales unū mundum esse censuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horū discipulus Metrodorus, absurdū esse dixit, in agris unicā nasci spicā, unūq̄ in infinito mundū, innumeros autē esse quod innumerabiles eorum sint causas, Seleucus infinitū mundū, Empedocles mundū quidē unum, sed uniuersū tantūm

scantibus alere, Democritus, Aristoteles, et Epicurus id cōstanter negant. Adde quod Thales unū mundum esse censuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horū discipulus Metrodorus, absurdū esse dixit, in agris unicā nasci spicā, unūq̄ in infinito mundū, innumeros autē esse quod innumerabiles eorum sint causas, Seleucus infinitū mundū, Empedocles mundū quidē unum, sed uniuersū tantūm

scantibus alere, Democritus, Aristoteles, et Epicurus id cōstanter negant. Adde quod Thales unū mundum esse censuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horū discipulus Metrodorus, absurdū esse dixit, in agris unicā nasci spicā, unūq̄ in infinito mundū, innumeros autē esse quod innumerabiles eorum sint causas, Seleucus infinitū mundū, Empedocles mundū quidē unum, sed uniuersū tantūm

scantibus alere, Democritus, Aristoteles, et Epicurus id cōstanter negant. Adde quod Thales unū mundum esse censuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horū discipulus Metrodorus, absurdū esse dixit, in agris unicā nasci spicā, unūq̄ in infinito mundū, innumeros autē esse quod innumerabiles eorum sint causas, Seleucus infinitū mundū, Empedocles mundū quidē unum, sed uniuersū tantūm

scantibus alere, Democritus, Aristoteles, et Epicurus id cōstanter negant. Adde quod Thales unū mundum esse censuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horū discipulus Metrodorus, absurdū esse dixit, in agris unicā nasci spicā, unūq̄ in infinito mundū, innumeros autē esse quod innumerabiles eorum sint causas, Seleucus infinitū mundū, Empedocles mundū quidē unum, sed uniuersū tantūm

scantibus alere, Democritus, Aristoteles, et Epicurus id cōstanter negant. Adde quod Thales unū mundum esse censuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horū discipulus Metrodorus, absurdū esse dixit, in agris unicā nasci spicā, unūq̄ in infinito mundū, innumeros autē esse quod innumerabiles eorum sint causas, Seleucus infinitū mundū, Empedocles mundū quidē unum, sed uniuersū tantūm

scantibus alere, Democritus, Aristoteles, et Epicurus id cōstanter negant. Adde quod Thales unū mundum esse censuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horū discipulus Metrodorus, absurdū esse dixit, in agris unicā nasci spicā, unūq̄ in infinito mundū, innumeros autē esse quod innumerabiles eorum sint causas, Seleucus infinitū mundū, Empedocles mundū quidē unum, sed uniuersū tantūm

al. currit

Thales aquā, Anaxagoras Claxomenius particulas similes, Heraclitus ignē. Archelaus Atheniensis, aeris infiniti raritatem ac densitatem, Empedocles amicitiam & licitem, Pythagoras numeros & horū cōmēsiōnes, Plato deum, materiam, & ideam, Zeno deū & materiam, & quatuor elementa, Aristoteles, entelechiam, materiam, & priuationē, elementa quatuor, & quintum quoddam corpus. An uerō de mundo inter illos cōuenire putas? Nulli magis dissident. Nam Plato deum ad sui exemplum ait, mundū affinxisse, Aristoteles sempiternum esse uult, Epicurus planē interiturū, Xenophanes sempiternum, corruptionis expertum, Pythagoras & Stoici genitum à deo, sed ex sua quidem natura nequaquā interitus immunem. Plato quoq̄ animantem esse mundum asseruerat, seq̄ ex tabescentibus alere, Democritus, Aristoteles, et Epicurus id cōstanter negant. Adde quod Thales unū mundum esse censuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horū discipulus Metrodorus, absurdū esse dixit, in agris unicā nasci spicā, unūq̄ in infinito mundū, innumeros autē esse quod innumerabiles eorum sint causas, Seleucus infinitū mundū, Empedocles mundū quidē unum, sed uniuersū tantūm

tantum exiguum esse particulam. Quid de anima, non ne pugnantiā statuisse uidentur. Pythagoras animam definiit, numerum seipsum scientē, Aristoteles ente lechiam primam corporis, Dicearchus quatuor elementorū harmoniam, Thales naturā irrequietā, se se mouentem, Asclepiades medicus, sensuū coexercitationē, Plato substantiam intellectu praxitā, Stoici spiritum feruidum, Anaxagoras aeri similitudinem, Democritus ignitum quiddam, Epicurus elementale temperaturam. Neque uero secius de animae principatu, qua uide licet in parte sit, longē lateque diffidēt. Herophilus enim in uentriculo cerebri sedem animae ponit, Plato et Democritus in toto capite, Erasistratus circa membranam cerebri, quam Epicranidē uocat, Strato in superciliorum interstitio, Parmenides & Epicurus in toto pectore, Diogenes in arteriaco cordis uentriculo, Stoici in toto corde uel spiritu, quia circa cor uersatur. Nonnulli in ceruice cordis, quidam in pectoribus, Empedocles in sanguinis concretionē. Ad hęc nonne de sole & luna inter se ridicule, pempodum euariāt, Anaxagoras, Democritus & Metrodorus solē esse aiunt globum ferri candentem, uel saxum ignitū, Philolaus solem uitri modo pellucentē, ab igne cœlesti splendorē accipere, Xenophanes nubem flagrantem. Lunam uero Heraclitus terram dixit nebula obolutam, Stoici temperamentum ex igne aereque, Pythagoras ignitū lunæ corpus, Xenophanes esse nubem constipatam, Democritus conglobationem ignitam. Sic de magnitudine horum discordes sunt. Anaxagoras enim solem putat Peloponneso maiorē, Heraclitus latitudine pedali, Anaximander terræ æqualē,

circulū uero quo uehitur, septies & uicies terra maiorē. Lunam similiter terra maiorē Stoici censent, Parmenides soli æqualem esse cōtendit. Sed quid hęc uerboſius persequimur, cum bona pars librorum utriusque linguæ, id genus opinio nib. sit referta, & quidam luculenti scriptores de his ex professo tractarint. Satis superque sit, e tanta copia nos uno atque item altero argumēto breuiter indicasse, quod nihil inter ueteres philosophos uispiam conueniat. In quorum locum superioribus seculis, Scotus, Thomas, Aegidius Romanus, alij (si dijs placet) successerunt, inter quos non minus quam antiquos illos discrepat, ut uel hac re prisicos Academicos, Stoicos, Peripateticosque, maxime referre uideatur. Proinde nequiquam absurdum erit, si iocum Senecę ueterimus, ut dicamus, Facilius inter horologia conuenire, quam inter philosophos. Nimis rustice.) Exactam poetarum curam, etiā in minimo temporis articulo describendo ridet. Animam agere.) Agere animam, est niti ad mortem. Tacite uero ridet Claudium, qui crebro uentis crepitum solebat adere. Nam anima pro uento quoque ponitur. Agebat igitur animā, uerum ea non potuit erumpere, quod aliquoties accidit, conanti uentris exprimere flatum. Qui semper ingenio.) Propter cognitiones causarum, quibus exprimebat populum. Est enim Mercurius *εργον* *αυτου*. De tribus Parcis.) Parcis, non est in ueteri codice, sed lacuna uacua, fortassis Græce scriptum fuit *μοιρασ*. Nuncque meriti.) Locus est ex ambiguo: nā utriusque potest intelligi, indignū longo cruciatu, & dignū presentaneo, subitoque exitio. Cū anima luatur.) Rursum alludit ad crepitum, Patere mathematicos.) Forte, patiar.

nam

nam sunt uerba Parca. Verba sunt Clothus. Notat Genethliacos, qui mēdacissimi, mēdaciorū præsidē Mercuriū colunt, quē ne offendant, rariū uera dicunt. De Mathematicis non minus scite quā uere Tacitus in decimo septimo, Genus hominū, inquit, potētibus infidū, sperātibus fallax, quod in ciuitate nostra, & uerabitur semper, & retinebitur. Eodem autore de Mathematicis Italia pellēdis sub Claudio factū senatusconsultū atrox & irrisū. Omnibus annis) in quibus dā codicibus hęc duo uerba non leguntur. Effertur.) Effertur mortuos, quod Græcis dicitur *εφεσθη*, Horam eius nemo nouit.) Si expectas ut Mathematicus tibi quicquā predicat, opus est ut illi geniturā tuā edisseras, quod ab Augusto factū refert Tranquillus, cum in Apollonia secessu, Theogenis Mathematici per gulam comite Agrippa conscendisset. Natum putauit.) Indicat Claudij obscuritatē, quē nemo senserit nascentē. Tullius se quodam reges natos nescisse dixit, pro eo quod est prorsus ignorare. Dede neci.) Carmen Vergilij ex quarto Georgicō, de apibus. Dū hos pauculos.) Multis enim iam ius ciuitatis donauerat. Ciuitate donaret.) Donare ciuitate, est ius ciuitatis tradere, & planē facere ciuem. Hoc etiam Romanam ciuitatem dare Suetonius dixit, sic de Galba imperatore scribens, ciuitatem Romanam raro dedit. Constituerat enim.) Indicat indulgentiam Claudij, qua etiam exteros minimeque merentes honoribus afficiebat. Nā ut scribit Tacitus, A. Vitellio, L. Vipsa-

no consulibus, cum de supplendo senatu ageretur, primoresque Galliarum, quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatē Romanam pridem assequuti, ius adipiscendū in urbe honorū expeterēt, & id senatui non placeret, Claudius contra differuit, maiores suos origine Sabina simul in ciuitatē Romanam, & in familias patritiorum adscitos, hortari ut paribus cōsilijs Rem publicā capessat, transferendo Romā, quod usquā egregiū esset. Orationē itaque principis sequuto patrū cōsulto, primi Edui senatoriū in urbe ius adepti sunt. Præterea (cui refert Traquilus) ornamenta cōsularia etiā procuratoribus ducenarijs indultit, Senatoriam dignitatem recusantibus, equestre quoque ademit. Latū clauum (quamuis initio affirmasset, non lecturū se senatorem, nisi ciuis Romani abnepotē) etiā libertini filio tradidit. Triumphalia ornamenta Syllano filiarum suarum sponso nondū puberi dedit. Aulum insuper Plautiū, qui

sua uirtutē certis experimentis in expeditione Britannica probarat, Imperatoriae maiestatis oblitus, ouantem sequutus est, & capitolij conscendit, laurū latus texit. In fœmen relinquit.) Belle dictū, a segetibus aut leguminibus sumpta metaphora. Sauromatas) Nouē hęc uerba non sunt in ueteri lectione aliquam doctus ad explendam fortassis lacunam adiecit. Qui modo se tot.) Videtur alludere ad triumphum Claudij, quo ob receptam Britanniam apparatu maximo triumphauit, ad cuius spectaculum, ut testatur Suetonius, commcare in urbem, non so-

lum praesidiis pro-
vinciarum permisit, ue-
rumetiam exulibus qui
busdam. His.) Augu-
rino & Bada. Abruz-
pit.) Mortem Claudij
significat. Regalia te-
pora.) Rursum alludit
ad prouerbium, Aut re-
ge, aut fatuum nasci
oportet. Regis enim
nomen apud Roma-
nos, ut tyrannicum &
& barbarum, inuisum
habebatur. Et Lache-
sis.) Poeticè natiuita-
te Neronis describit.
Sed o uanum augurem,
Putabas optime Sene-
ca, morte Claudij li-
bertate obuenisse Ro-
manis. At quando Ro-
mae fauor unquam tyran-
nis fuit, quam sub Nero-
ne, de quo tu tamè ad
eo preclara, sed plane
falso Apolline uaticini-
aris. Id quod tandem
ipse expertus es, dum
ad necem te compulit.
Descendunt flamina)
aliter distendunt, pro-
de ducunt, ut Parcas in-
telligas. Vincunt Ti-
thoi.) Tithoi & Nesto-
ris longeuitas uel uul-
go nota est. Intentas ca-
tu.) Pro catui passim
id apud poetas obui-
um. Mihi similis.) A-
pollinè enim ut citha-
roedum pingunt. Talis
in theatro saepe uisus
est Nero, Qui etià sta-
tuas suas citharædi-
co cultu posuit. Nec
cantu.) Neronem in
primis mulicæ studio-
sum fuisse, neque quic-
quã eorum omisisse,
que generis eius arti-
fices & phonaeci, uel
cõseruandę uocis cau-
sa, uel augendę factita-

al. subtegmina uellere

al. intentus

tui. Contētus erit his interim con-
uictoribus.
Hæc ait, & turpi conuoluens sta-
mina fuso,
Abrupit stolidæ regalia tempo-
ra uita,
At Lachesis redimita comas, or-
nata capillos,
Pieria crinem lauro frontemque
coronans.
Candida de niueo + subtegmine
uellera sumit,
Felici moderata manu, que du-
cta colorem
Assumpserè nouum, mirantur pen-
sa sorores.
Mutat uilis precioso lana metallo.
Aurea formoso descendunt secu-
la filo.
Nec modus est illis, felicia uellera
ducunt,
Et gaudent implere manus, sunt
dulcia pensa.
Sponte sua festinat opus, nulloque labore,
Mollia contorto descendunt stamina fuso.
Vincunt Tithoni, uincunt & Nestoris annos.
Phœbus adest, cantuque iuuat, gaudetque futuris:
Et lætus nunc plectra mouet, nunc pensa ministrat.
Detinet + intentas cantu, fallitque laborem.
Dumque nimis citharam, fraternaque carmina laudant,
Plus solito neuere manus, humanaque fata.
Laudatum transcendit opus: ne demite Patre,
Phebus ait, uincat mortalis tempora uita,
Ille mihi similis uultu, similisque decore,
Nec cantu, nec uoce minor, felicia lasis
Secula præstabit, legumque silentia rumpet.
Qualis discutiens fugientia lucifer astra:
Aut qualis surgit redeuntibus hesperus astris:
Qualis cum primum tenebris aurora solutis
Induxit rubicunda diem, sol aspicit orbem
Lucidus, & primos à carcere concitat axes,
Talis Cæsar adest, talem iam Roma Neronem
Aspiciet, flagrat nitidus fulgore remisso
Vultus & affuso ceruix formosa capillo.

bât, testis est Trāquil-
lus. Apollinem enim
equiparare cātu, Solē
aurigādō uideri uole-
bat. Felicia lapsis) Re-
posuimus lasis ex ue-
teri scriptura. Intelli-
git autē lassos incōmo-
dis & calamitatibus
temporū Claudianorū.
Legumque silentia.) Ele-
gāter oppressas leges,
silentia legū uocat iux-
ta illud, Silēt leges in-
ter arma. A carcere.)
Sumpta est à certami-
nibus equorum meta-
phora, in quibus repa-
gultū illud, unde fit in-
itiū cursus, carcer dicitur,
quæ admodum meta
ubi lūstratur. Hinc à car-
cere, siue à carceribus
pro eo que est, ab initio
prouerbiali figura ia-
ctatū. Carcerē in hac
significātia græci *βαλ*
κιδία.

Hæc

Siue appellant. Plena
manu.) Hoc est, largi-
ter & copiose. Prouer-
biū est, quod utitur Cice-
ro ad Atticū, libro se-
cūdo. At hercle alter
familiaris tuus Hora-
tius quam plena manu, quam
ornate nostras laudes
in astra sustulit. Affu-
so) quidam legunt effu-
so: sed affuso nō displi-
cet pro circumfuso nā
ceruici capillus affim-
ditur. Desijt uiuere ui-
deri.) Sic scriptum est
in exemplari ueteri. Si-
gnificat autē eū fuisse
non hominē, sed som-
nium hominis: Nā se-
quitur paulo post, ui-
sus est quasi homo.
Comœdos audit.)
Qui per simulationē
fuerant inducī, uelut
desiderātem oblecta-
turi. Autor Suetoni-
us. Illa parte.) Fœdit-
atē assidue pedentis
innuit: id uel ex hoc
intelligas, quod edi-
cū meditatus est, quo
ueniam daret in con-
uiuio flatum, crepi-
tumque uentris emittē-
di. Post boletū.) Quæ
Agrippina medicatū
uenenoque infectū au-
disimo ciborū talitū
obtulerat. Hinc bole-
tus, Nero, quasi deo-
rum cibū, Græco pro-
uerbio collaudare so-
lebat. Quāquā hæc no-
uem uerba in codice
Vuissemburgensi non
sunt. Nemo felicitatis
suar.) Epiphonema
est. Bonę stature.) Au-
toritas enim dignitas
quæ formæ nō desuit,
uel stāti, uel sedēti, ac
præcipue quiescenti:
nā & proluxo nec exi-

Hæc Apollo. At Lachesis quæ
& ipsa homini formosissimo faue-
ret, fecit illud plena manu, & Ne-
roni multos annos de suo donat.
Claudium autem iubent omnes
*Χαίροντες, ἐφημονόνας ἐνπέμ-
περ δόμων.* Et ille quidē animā
ebullit, & eo desijt uiuere uideri.
Expirauit autē dū comœdos audit,
ut scias me nō sine causa eos time-
re. Ultima uox eius hæc inter ho-
mines audita est, cū maiore soni-
tū emisisset illa parte, qua facilius
loquebatur. Væ me, puto, cōcaca-
ui me. Quid autē fecerit, nescio, o-
mnia certe cōcacauit: nec post bo-
letū oppipare medicamentis cōdi-
tū, plus cibi sumpsit. Quæ postea
in terris + sunt acta, superuacuum
est referre. Scitis enim optime, nec
periculū est, ne excidant, quæ memo-
riæ publicū gaudiū + impressit. Ne-
mo felicitatis suę obliuiscit. In cœ-
lo que acta sint, audite: fides penes
autore erit. Nūciatur Ioui uenisse
quendam bonæ staturæ, bene canū,
nescio quid illū minari: assidue enim
caput mouere, pedē dextrū trahere,
quæsisse se cuius nationis esset,
respondisse illū nescio quid pertur-
bato sono, & uoce cōfusa, nō intel-
ligere se linguā eius, nec Græcum
esse, nec Romanū, nec ullius gen-
tis notæ. Tū Iupiter Hercules quia
totū orbē terrarū pererrauerat, &
nosse uidebatur omnes nationes,
iubet ire & explorare, quorum ho-
minum esset. Tū Hercules, primo
aspectu sane perturbatus est, ut qui etiā nō omnia mōstra timuerit, ut uidit no-
ui generis faciē, insolitū incessum, uocē nullius terrestris
animalis, sed (qualis esse marinis beluis solet) raucā & im-
plicatā, putauit sibi tertium decimum laborem uenisse. Dili-
gentius autē intuenti, uisus est quasi homo. Accessit itaque,
& quod facillimū fuit, Græculo ait, *Τίς, ἦδὲ μὲν εἰς ἀνδρῶν.*

li corpore erat, ut re-
fert Trāquillus. Bene-
canū) huic enim spe-
cie canicieque pulchra.
Caput mouere.) Ha-
buit enim Claudius
caput cū semper, tum
in quātulocunq; actu,
uel maxime tremu-
lū. Pedē dextrū.) Nā
ingrediente desitue-
bāt poplites minus stir-
mi, quod supra retulī-
mus. Tertium decimum
laborē.) Duodecim la-
bores Herculis à nullo
poeta nō sunt cele-
brati. De his & Vergi-
lij titulo carmē extat.
Græculo.) Nā nō me-
diocri cura Claudius
Græca studia sequu-
tus est. Ac sepe in sena-
tu legatis perpetua or-
ratione respondit. Mul-
tū uerò pro tribunali
etiā heroicis locutus
est uerbis, ut scribit
Suetonius. Ait.) *Τίς,
πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθεν
μὲν ἦδὲ ποικίλος.*
Hoc est, Qui nā es, un-
de uenis, tibi quæ pa-
tria atque parēs? Hoc
carmen ex primo O-
dyssæ, in hunc locum
substituimus. Verba
sunt Telemachi, Mi-
neruā alloquētis quæ
illi Mēta Taphorū
regis specie tū appa-
ruerat. Philologos)
Erant philologi, qui
multipliciter uariarū sci-
entia,

al. sint

al. impresserunt.

entia censebatur, qualis fuit primū Era-
 tostheneſ, qui primus hoc cognomentū
 ſibi uendicauit. Deinde Ateius Romae tē-
 pore Saluſtij, quē admodum refert Tran-
 quillus de claris Grammaticis. Hic de
 Graecis dicit, tanquā
 loquacibus, aut uer-
 borum phaleras fe-
 ctantibus. Historijs
 ſuis.) Scripſit enim &
 Graecis hitorias Thy-
 renico xx. Carchedo-
 nicon octo. Homeri-
 co uerſu.) Σκηνήου
 βασιλεύς, ὡς Ζεὺς κτλ
 ἢ Ἐδωκεν, id eſt, Sce-
 pra ferēs rex ſum, re-
 rum à loue tradita cu-
 ra eſt. Carmen hoc ex
 primo Iliad. Homeri
 coniecturā ſequuti, re-
 ſtituimus. Erat autē
 ſequēs.) Ἀμύγιος φέρει
 ρόδιον, ἐπεὶ πλεονεξίῃ
 ἀνάσσει. Quod multis
 praſtit, uult hic praſtā-
 tior eſſe. Ex eodē Ho-
 meri lib. Carmē autē
 hoc à ſuperiori tertiu-
 um eſt. Ridet ſtultitiā
 eorū, qui quod reges
 ſint, ac multis impe-
 rent, ſeſe meliores putant. Niſi quis hos
 duos ex Odyſſeae ſecūdo uerſiculos ma-
 lit. Σκηνήου βασιλεύς οὐ ἔφρασε αἰσιμα
 ἰδὼς, id eſt. Sceptra gerēs rex ſum nō mē
 te decentia noſcens. Ἀμύγιος καλεῖται τὸ εἶναι
 καὶ ἄστυλα ρέζον, id eſt. Immitis fuerit, ſem-
 per ſimul impia tractet. Et impoſuerat
 Herculi minimo diſcrimine fibulā.) Im-
 poſuerat Herculi fibulam hoc eſt compe-
 ſcuerat Herculem de patria ſciſcitatem.
 Metaphora eſt duriſcula à cōſtrictione
 membri uſilis ſumpta qua arrectio pro-
 hibetur. Id fibula obuinciente fiebat. Er-
 rat autē Citharcedis & comcedis huius
 fibulae uſus familiariffimus, uocis nimi-
 rum gratia ad cohibendam uenerem rau-
 cedinis & offuſcationis matrē. Eam rem
 multis epigramatibus feſtiuiſſimus poe-
 ta Martialis docet cuius & hoc eſt.
 Menophilī Penē tā grandis fibula ueſtit,
 Vt ſit Comcedis omnibz una fatiſ (uno.)
 Hunc ego crediderā, nā ſaepe lauamur in

Odyſſ. 9.

al. illo

Sollicitū uoci parcere Flacce ſua. (ſtra-
 Dum ludit media populo ſpectate pule-
 Delapſa eſt miſero fibula, uerpus erat.
 Hinc ſumptę ſunt ille Septimij Terullia
 ni locutiones, carniſibulā imponere in li-
 bro de Monogamia,
 cuius contrarium, la-
 xare fibulam delictis,
 inde corona militis
 decenter & uerecun-
 de exprimentis quod
 autor obſceni carmi-
 nis impudētius dixit,
 Ne ue imponite fibu-
 lam Priapo.
 Ceu docuimus in An-
 notattonibus noſtris
 in Terullianum lo-
 cis modo citatis. Quo-
 niam uerō uolumen
 manuſcriptis aperte
 fabros cōrinebat nō
 fibulam, putauit legē-
 dum aliquando ἀβρό-
 πpter mollitiē Clau-
 dij, ut eſſet. Impoſue-
 rat Herculi, hoc eſt
 deceperat Hercule, ſi
 milior Graeco quā
 Romano.
 Febris.) Plinius in
 dicat Romae febris de-
 luhū in palatio publico fuiſſe. Porro ſub
 ſignificat inſaniā Claudij, qua per omnē
 uitā laborauerat. Ceteros omnes.) Ta-
 cite notat impietate & ἀδούτην Caſaris,
 quē nemo deorum comitatus ſit, praeter Fe-
 brim, & hāc inſeſtā Lugduni.) Claudius
 natus eſt Luſio Antonio, Fabio Africano
 Coſſ. calend. Auguſti, Lugduni eo ipſo
 die, quo primū ara ibi Auguſto dedicata
 eſt, autor Traquillus. Marci Mu.) p Mar-
 ci Legendū credo Munatij. L. em Munatij
 tuius Plācus, Lugdunū Colonia deduxit,
 & Rauricā, ex qua Baſiliae deriuata eſt
 urbs amoeniſſima, nec non optimis iuxta
 ciuibus ornata. Ei Munatio nuperrime
 huiuſmodi memoria poſita eſt hic in foro
 nō pcul à Curia, me autore. L. Munatio
 Plāco, ciui Romano, uiro cōſulari & pra-
 torio, oratoriq; ac M. Cicero diſcipulo,
 qui poſt deuictos Rhetos ede Saturni de
 manubijs extructa, nō modo Lugdunum,
 ſed & Rauricā coloniā deduxit, quae Au-
 guſta

guſta fuit appellata, ab Octauio Augu-
 ſto tum rerū potēte, S.P.R. Baſilienſis ta-
 metſi Alemanorum trāſducti coloni, ſub
 actis Rauracis Romanisq; depulſis, amo-
 re tamen uirtutis quae etiā in hoſte uene-
 rationē meretur, ue-
 ruſtiſſimo tractus hu-
 ius illuſtratori, culpa
 tēporū proſus aboli-
 tā memoriā de poſt-
 ſimino renouarunt.
 Anno M.D.XXVIII.
 Municipē ſunt, qui
 in ciuitatē Romanā
 recepti, muneribus
 capendiſapti ſūt.
 locatur itaq; in Clau-
 dij, perinde ac ſi Mu-
 natio honores cōſula-
 res debeat, nō parētī
 Druſo. Si Marci le-
 gas, Ancū Martiū in-
 telligas, quartum Ro-
 manorū regē. Memi-
 nit & T. Liuius Mar-
 ci Cornelij, quē ſcri-
 bit in x. tertiae deca-
 dis, prorogato imper-
 rio. Gallia prouincia
 obrinuiſſe. Vienna.)
 Vrbs eſt Galliae Ger-
 manus. uerus: Quod
 em natiuum eſt, ger-
 manū etiā dicere ſo-
 lemus. Sic Plauto ger-
 mana illuuiēs dicta
 Germanum etiā ap-
 pellamus qd cognatū eſt. Sic inuidētiam
 & detractiōē germana uicia dicimus.
 Eſt & Germanus ex Germania aliquis:
 unde hic amphibologia, quā iocātes aſſe-
 ctare ſolēt. Itaq; quod Gallum.) Quomo-
 do Galli urbē Romae cepērint, narrat Li-
 uius in qnto primae Dec. Romae cepit.)
 Iocē eſt in amphibologia. Capit hoſtis q
 populatur, & capit q ſuſcipit. L. Licinij.
 L. Flor. meminit. L. Licinij Luculli. Qui
 plura.) Ridet Hercule per innumeras re-
 giōes diuagatū. Mulio per.) De Quarta
 rijs muliōibus meminit. Feſt. hic μιμητι-
 κός Seneca perpetuariū dixiſſe uidetur,
 aut qui inſolidum, aut ſemper ſit uector
 aut (quod magis arridet) qui perpetua

nec interrupta uectatione ſuos uectores
 aliquo perducat. Ad uehicula mulis, uſi
 ſunt antiq; nō eqs: unde muliōes uehicu-
 larij, quicq; mulis queſtū faciebāt. Milia.)
 Militaria. Xanthū.) Fluuius eſt Troiae, q
 & Scamader dicitur,
 Taxat Claudiū, qui
 cum in Gallia natus
 eſſet, Graecus uideri
 geſtiebat, ut quem pa-
 tris ſue puderet. Rhodanus flū
 uitus eſt Galliae notiſ-
 ſimus, qui ex alpi-
 bus nō lōge quidē à Rhe-
 ni, Danubijq; ſciti-
 bus oritur, ac Lugdunū la-
 tus, Ararim ibi ſuſci-
 piēs, mox Iſarā Dru-
 entiamq; tribus oſtijs
 in mare Tyrhenum
 inſluit. Huius Strabo
 meminit & Ceſar. Du-
 ci.) Ducuntur hi pro-
 prie, quos carniſices
 ad ſupplicia rapiunt,
 Suetonius in Caligula.
 Stans tantūmodo
 intra porticū mediā,
 à caluo ad caluū duci
 imperauit. Solutē mā-
 nus.) Innuit Claudiū
 ſigno ſolutae manus,
 ut homines capite trū
 carentur, iuberē ſoli-
 tum. Belle igitur di-
 cit, ſolutam etiā mā-
 num Claudiū, in hoc ſatis adhuc fuiſſe fir-
 mā, ut hominem capite priuaret. Putares
 oēs eſſe libertos.) Notat hic Claudiū, ut
 qui nūmū in libertos ſuos indulgēs eſſet
 Vnde ſtebat, ut ab his, quos nō modo pre-
 mijs ingentibus, ſed & queſtibus prato-
 rijsq; ornamentis ornari patiebatur, qui-
 buſq; multa, per phas & nephas acquirē-
 re rapereq; permittebat, cōtēneretur, de-
 ſpiceretur, illuderetur. Vbi mures ferrū
 rodūt.) Hoc ad excitandū riſum dictū, ſi-
 gnificare aut uult magnā rerum mutatiō-
 nē, lociq; diuerſitatē. Quali diceret, Simu-
 res hic ferrū rodūt, quales nos eſſe putas?
 Theophrastus autor eſt (ut refert Plinius
 lib. octauo, capite quinquageſimo ſepti-
 mo)

al. uides

al. recipio

al. ullius

al. alia

al. quod

mo) mures in Gyaro insula, cū incolae, fugassent, ferrum rosisse. Hic autē ridicule de caelo dictū, quasi & illic oporteat esse mures, sed praestitiores. Citius mihi uerū, (subaudi, dicitur, aut huiusmodi aliud: sed nō scribitur, ut irati sermonem referat. Alogias.) Stulticias, ἀλογίας Graeci eā animae partē dicunt, quae rationis expers est. Tragicus) Et hoc, ut alia multa ad risum iocose dixit. Nota est Tragicorū amarulentia, tumiditasq;. Exprome) Carmē est Iambicū quod cōstat in locis paribus semper ex Iambo aut tribreui, in imparibus indiscriminatim ex Iambo, Spōdeo, Dactylo, Anapästō, tribreui. Exprome prope, sed ē quae genitū dicit. Exemplar uetus habet, Exprime, pperē sed quae genitus cluas. Hoc carmē nescio quis mutauit in aditione Romana quemadmodū & nos legere coacti sumus, sed prorsus in feliciter. Nā quid opus erat pro elegātissimo & ueteri uerbo cluas, supponere dicās. Ego carmē sic restituum arbitror. Expromere pperes quae gēte natus cluas. Hoc stipite.) Clauam obiectat. Mobile caput) Supra retulimus Claudii fuisse capite admodum tremulo. Tergeminipe.) Notū est quo pacto Hercules Geryoni tricipiti boues eripuerit, & secū in Graeciā duxerit. Qui fabule originē nosse uolet, Palesphatū euoluat. Arrianū

quoq; legat de gestis Alexandri Magni, li. secūdo, qui Hecataei Abderitae sententiā de Hercule & Geryone refert. Hesperio mari) Hispanico. Inachiā ad urbem.) hoc est, Argos Pelopōneli caput. Inachia (autore Stephano) Pelopōnesum significat, nō tātū Argos, ab Inacho fluuio. Vnde gentile Inachus. Verba Stephani haec sunt, *Ἰναχία, ἢ πελοπόννησος, ἢ μόνον τὸ Ἀργεῖον, ἢ πρὸ Ἰνάχου τῶ ποταμοῦ, τὸ ἰδιωματικὸν Ἰνάχιο.* No bile pecus.) Boues Geryonis. Vidī.) Rediēs ex Hispania. Iugū) Cacumen montis. Araris fluuius, qui per cōcisio nem Arar dicitur, oritur non longe à monte Vosego) Gallia Germaniam à Gallia hodie separat) in colimitio Burgūdiā, Lotoringiāq;, ac decurrens per Eduorum, Sequanorumque fines, Lugduni Rhodanum influit. Nunc Sonam uocant. Gallum in suo sterquilinio.) Simili proverbio nostrates uulgo dicitant. Canem in suo sterquilinio, siue in suam aedium uestibulo ferociorem esse. Non deest autem in Gallia uocabulo laetens morsus. Nam in Gallia Lugduni uidelicet natus est Claudius, ceu supra quoque retulimus. Fortissime deorum.) Belle tribuit eam Herculi fortitudinem inter deos, quam inter homines habuit.

Mihi

Mihi affuturum.) Opitulaturum. Et si quā me notorem petisset.) Non ad modum mihi placet notoris uocabulū. Quando uero tantopere Claudius lingua graeca delectabatur, qd si putemus hic non à me notorē, sed amyntorem à Seneca fuisse scriptum. Significat autē *ἐκείνων τῶν* Graecis defensorē & uindicem, nisi libeat autorē legere pro patrono. Paulo post sequitur contulerim, quod fortassis esse debet exantlarim. Maluisses cloacas Augiā purgare.) Sic enim hunc locum ex codice manuscripto restitui. Hic Augias tantum simi collegerat in stabulis suis, ut *ἀνύθου βρῆσσια* Graecis in proverbium abierit, quoties hominem significare uolunt aut rem supra modum immundam. Augiā meminit Philostratus libro. VIII. Sed non miror quod i. in c. f. quoniam uolo.) Hic locus sic legitur in libro uetusto, Sed quoniam uolo nō mirum, quod in curiā impetū fecisti, nihil tibi clusi est, qmadmodū & nos reposuimus. Caterū aut mēdosus est locus, aut, quod potius credo, Graeca hic desunt, & diuersas sententiās librarius confudit. Fuit autē in hūc fortassis sensum aliqd scriptū. Sed bono animo sis, quoniam uolo tibi patronus esse. Et sunt uerba Herculis Claudio respōdētis. Interim irrūpit Hercules in Curia quā Seneca fingit in caelo; neq; enim ciuilitatem didicerat inter homines omnia cum impetu facere solitus. Itaq; Midei illi qui intra Curia erāt de Claudio recipiendo cōsultātes, irrūpentē illū et clausa omnia suis uiribus perfringere solitū sic alloquuntur. Non mirū iniquiunt, quod impetū in Curia

fecisti, quasi dicant, hoc tibi nouū non est Nihil tibi clusi est, modo dic nobis qualem deū. Et quae sequitur. *Ἐπιπέθεος θεός* nō potest esse.) Haec uerba *ἐπιπέθεος θεός* praesidio tenuium uestigiorū eruta repositi, nisi maui *ἐπιπέθεος*. Restituimus, & ea quae mox sequuntur *ὄντι αὐτὸς παράγμα ἔχει, ὄντι ἄλλοις παρέχει*, hoc est. Neq; ipse negotiū habet, neq; alijs exhibet. Quam sententiā uelut aduersantem diuinā prouidentiae hactenus explosit optimus quisq; sed in primis Christi aniscriptores. Caterum eleganter in Epituri deū iocantur Semidei isti, quando regnant, irascuntur, pugnant dīsi quid potestis credit. Epicurus autē hebetē & ignauū deum inducit. Sed & in Stoicorū deum iocantur tanq; mortuosum: nam negant deum Stoici mēbra habere, puta caput, pedes, uentrem, & quae sub uentre sunt. At dīi uulgares & poetici de loco in locū migrant, cōmestantur, amāt. Proinde Stoicus deus, inquit, quomodo potest rotundus esse, sine capite & praputio? Quasi dicat, imperfectū quiddam est Stoicus deus & monstri simile. Concedunt tamē Claudium posse Stoicū deum fieri, quod corde & capite careat, hoc est prudentia & mente, propter stulticiam. Stoicus) Subaudi deus fiat Claudius sine capite, sine praputio.) Nam negant Stoici inesse deo humanae formae lineamenta. Locatur itaq; nō tā in imperfectū Stoicorū deum, quam in Claudii ipsū ueluti carentem capite eo, quod stultus esse, & carentē praputio, uel ob morbum, uel quod iam ob aetate ad Venerē inuitalis foret. Rotundus.) Perfectus. Horatius

forte autorem

al, clusi

Stoici

Graius dedit ore rotundo Musa loqui. Fingura enim orbicularis, quam & coelum possidet, perfectissima est.

Nec cor nec caput. Quia Stoici deum faciunt incorporeum, & mentem duntaxat, cui nulla sint membra. Id torquet in stulticiam & amentiam Claudij. Apud Graecos obscenus sermo, & cordatos uocamus prudentes.

Hercules. Iuratis est, & sunt uerba alius cuius diuorum. Ridiculum autem iurare deum per Herculem Si me Hercules a Sa-

turno p.) Cum hoc loco et his sequitur diuissime luctatus sum, nec succurrebat exemplar manu scriptum. Opinor autem legendum, Iustissime hercle a Saturno petisset hoc beneficium. Et quae sequuntur. Sunt quae uerba semidei cuiuspiam in illa curia quam in caelo Seneca fingit. Nam hoc animaduertere debet lector, semideos illos nunc nullo ordine obseruato loqui. Vnde de postea Iupiter illos obiurgat. Ego P. C. inquit, interrogare uobis permisera, uos mera mapalia fecistis. Quasi diceret in dicendis sententijs non seruatis ciuilem consuetudinem, sed rusticano more, quicquid in buccam uenit promiscue blatteratis. Hoc beneficium. (quod uobis uidelicet, hoc est, deificationem. Cuius mensum.) Saturnalia Romae celebrari mense Decembris solebant, ita ut intra quinque, aut quam plurimum septem dies finiretur. Claudius autem qui nunquam temere (quem admodum testatur Tranquillus) triclinio absecessit, nisi distentus ac madens, toto anno uisus fuit Saturnalia celebrare. De Saturnalia lib. Claudij Caesaris ad Lucilium his uerbis scribit Seneca noster quae mire faciunt ad hunc locum. Decembris est mensis, inquit, quo maxime ciuitas desudat, ius luxuriae publice datum est, ingenti apparatus sonant omnia, tanquam quicquam inter Saturnalia non intersit, & dies rerum agendarum. Adde nihil interest, ut non uideatur mihi errasse, qui dixit olim mensem Decembrem fuisse, nunc annum. Eius princeps non tulisset.

In his prodigiose corruptis locis nihil profus erat praesidij a codice manu scripto. Deprehendit tandem legendum non eius princeps, sed Caius princeps. Sequitur mox, Illud deum a Ioue. Liber uetus habet illud Ioue, sic ut in

ter illud & Ioue sit la, cuna media. Porro polysualissimum mihi est dictiones istas deum a Ioue, nihil ad sensum facere. Doctus quipiam sic tumultuarie locum castigauit, deum & a praepositione apponens, haud re diligenti us perpena. Ego legendum reor, illud a Ioue, hoc est in deo

numerum referri: nam dubio procul ignota uox Graeca librario occasione dedit, ut ommitteret. Sequitur dicitur incesti, Legodanatum incesti. Sequitur. Oropenque sororem suam. In manuscripto codice est, oro per quod sororem suam. Coniugio scribendum, eo quod sororem suam. Sequitur, quam quonia omnes, scribo, quoniam omnes uen. disparto relatio qua. Sequitur adhuc. Quam inquit, quare tantum sororem suam stulte studere. Sic & in exemplari scripto legitur propemodum, ita uidelicet. Quare, inquit, sororem suam stulte stude. Locus est non solum mendosus sed & obscurus. Diuinatione plane hic opus est. Fortassis legendum Quare inuidit Romae historia sua. Auscultare Athenis dimidium licet, Alexandria totum. Ut huius semidei sententia taxet quod Graecas historias suas Claudius Alexandria curaret recitandas singulis annis, & quod opus ut quotannis in altero Tyrrenicon libri in altero Carchedonico diebus statueret uelut in auditorio recitarentur toti a singulis per uices. Haecenus ille. Vides libros illos historiarum autorem Tranquillo totos fuisse lectos singulis annis. Id ergo est quod dicit Seneca, Alexandria totum.

Fortas

Fortassis alterum tantum uolumen singulis annis apud Athenas recitabatur non utrumque, ut sit quod ait, Athenis dimidium. Porro ualida argumentum, si dijs placet, aduersus Claudium, quod Graecis plus fauere uisus sit, quam Romanis. Iam

anobis castigata sententia sic poterunt legi, & distingui. Iustissime hercle a Saturno petisset hoc beneficium, cuius mensum toto anno celebrauit Saturnalia. Caius princeps non tulisset illum dicitur, qui (quantum quidem in illo fuit)

danatum incesto Syllanum generum suum occidit, eo quod sororem suam festiuissimam omnium puellarum, quam omnes Venerem uocarent, maluit Iunonem uocare. Quare inuidit Romae historiam suas Auscultare Athenis dimidium licet, Alexandria totum. Quia Romae, inquit, mures molas lingunt hic nobis curua corrigat. Quid in cubiculo suo faciat, e. n. e. c. f. p. Deus fieri uult. Parum est quod templum in Britan. & quae sequuntur. Porro eius sententiae quae incipit, Caius princeps non tulisset, hic est sensus. Caius Caligula Caesar nunquam permisisset Claudium recipi in numerum deorum, uel ob hoc quod generum suum L. Syllanum incesti statim danauit accusante Vitellio sed Agrippina subornante, quod illicito sororis suae Iulianae Caloniae amore teneretur, quum eadem crimini Caius Caesar longe magis adamas, non uiam tantum. Nam ut Suetonius scribit, Caius Caligula cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit. Plenoque conuiuio singulas infra se uicissim collocabat, uxore supra cubate. Solent autem fures furibus, incesti incestis fauere. Blandimur enim hoc modo uitijs nostris. Porro non occidit Claudius generum suum Syllanum, sed ipso coniuente per eundem Vitellij ordine senatorio motus est, & eurare magistratus coactus, quum forte eo anno praetor esset, & pridie senator lectus foret iustrumque condidit. Praeterea affinitatem Caesar diremit. Quibus rebus offensus ornatissimus iuuenis & alius

as clarus insigni triumphali & gladiatorij muneris magnificentia, quo die Claudius incestas illas nuptias cum Agrippina celebrauit, ipse sibi mortem conscium, siue

consequi spe uitae produxerat, seu delecto die ad augendam inuidiam, ut ait Tacitus. Atque hoc est quod hic Seneca uult his uerbis Quam quidem in illo fuit danatum incesti Syllanum generum suum occidit. Nimirum ob praeterea mortis occasione. Iam satis apertum puto quodlibet uelit illa uerba, eo quod sororem suam f. o. p. quam omnes Venerem uocarent, maluit Iunonem uocare. Significat enim per Venerem non admodum castam foeminam Iuniam Caluinam, quam & Tacitus decoram sed procacem appellat, a fratre Syllano, uxoris penes loco habitam, id quod per Iunonem loqui nexu coniugali copulata eleganter inuit. Porro dicitur Claudij, Romae mures molas lingunt, quo frequenter uti solitus uideatur, praeripit Romanos tanquam delicatos & fastidiosos qui non quibuslibet scriptis recitandis interesse possint, precibus iam & pretio corrogati L. Syllanum. Hic Claudij generum a Vitellio, cum ad id instigaret Agrippina Augusta, de incestu sororis suae Iulianae Caluinae accusatus quae ante Vitellij nurus fuerat, ordine senatorio motus est, nec longe post, mortem sibi conscium. De hoc multa apud Cornelium Tacitum in duodecimo. Fit huius quoque paulo post mentio. Mures molas lingunt. Causatur mollicie Romanorum, ut qui prius sint ad libidinem, sed non nisi pulcherrimas sollicitent. Mures enim urbanae farinae absumunt, & delicatissimis ad fatietatem usque uescuntur, cum rures interrim, fruticulos depascantur. Quin adeo molles sunt, ut nec caseum arrodant, sed lingunt mollitam farinae. Apparet hoc dicitur fuisse familiare Claudio, de muribus ferunt arrodentibus. Hic nobis curua corrigat. Subest, ut opinamur, sensus obscenus, uelut si diceretur. Claudius adeo circa Venerem est intemperans, ut ad libidinem suum nos exemplo incitet. Etenim ut Claudianus uerissime cecinit, Mobile mixtatur semper cum

per Venerem non admodum castam foeminam Iuniam Caluinam, quam & Tacitus decoram sed procacem appellat, a fratre Syllano, uxoris penes loco habitam, id quod per Iunonem loqui nexu coniugali copulata eleganter inuit. Porro dicitur Claudij, Romae mures molas lingunt, quo frequenter uti solitus uideatur, praeripit Romanos tanquam delicatos & fastidiosos qui non quibuslibet scriptis recitandis interesse possint, precibus iam & pretio corrogati L. Syllanum. Hic Claudij generum a Vitellio, cum ad id instigaret Agrippina Augusta, de incestu sororis suae Iulianae Caluinae accusatus quae ante Vitellij nurus fuerat, ordine senatorio motus est, nec longe post, mortem sibi conscium. De hoc multa apud Cornelium Tacitum in duodecimo. Fit huius quoque paulo post mentio. Mures molas lingunt. Causatur mollicie Romanorum, ut qui prius sint ad libidinem, sed non nisi pulcherrimas sollicitent. Mures enim urbanae farinae absumunt, & delicatissimis ad fatietatem usque uescuntur, cum rures interrim, fruticulos depascantur. Quin adeo molles sunt, ut nec caseum arrodant, sed lingunt mollitam farinae. Apparet hoc dicitur fuisse familiare Claudio, de muribus ferunt arrodentibus. Hic nobis curua corrigat. Subest, ut opinamur, sensus obscenus, uelut si diceretur. Claudius adeo circa Venerem est intemperans, ut ad libidinem suum nos exemplo incitet. Etenim ut Claudianus uerissime cecinit, Mobile mixtatur semper cum

al. quae

al. inquit

per eū princeps uulgo. Corrigere est emē dare, est et rectū facere, atq; arrigere. Hic nobis curua corrigit.) Si q; hoc simplici ter accipiendū putat, erit *αρωρία* in cēso riā Claudij feruitatē. Si referendū ad p̄xime praecedens dīctū, qd si legas, Hic nos scurra Caesar regit, ut sit alicuius Mīmi clausula. In cubi- cu.) Alludit ad hoc q; refert Suetonius. Mor tē uidelicet eius caela tā fuisse, donec omnia circa successorē ordi narentur. Iacuit itaq; corpus mortui Clau dii dies aliquot in cu biculo. Et haec uerba & superiora, & quae p̄xime sequuntur, in tellige Romę fuisse in senatu dicta, cum deli berarēt, esset ne in nu merū deorū referēd. Claudij, id qd etiā ex sequentibus magis pa tescet. Fingit autem Curia in caelo, qualis erat Senatorū Romę. Tēplū in Britānia ha bet.) De hoc sic Tacit us, ubi de Camulodu no loquitur. Ad hęc tē plū dīno Claudio cō stitūtū q̄si ara aeternae dominatiōis aspiciē batur. Tandē Ioui ue nit in mētē priuatis.) Fortassis legēdū, pri mateis intra Curia moranteis sententiā dicere, n. disp. Vt intelligas uoluisse Iouē senatores primae autoritatis sententiam dicere omīsa ista p̄dicatorū senatorū di sputatione. Vos mera mapalia.) Promi scue sententiā ferētes, nō seruato ordine aliis aliū turbātes. Mapalia sunt tuguria rusticorū. Est q; uocabulū Punicū. Alludit autē ad puerbiū, Rus ciuitas. Cōsine est Epicharmici illud, *ἀγρον πλω πόλιν ποίεις*. i. E ciuitate rus facis. Qualiscūq; est.) Q; cōtēptim hoc de Cesare dicit Iupiter. Di missō.) Secedere iussō. Ianus pater.) Per Ianū hic aliquē senatorē intelligit. Sed et

Acron in Satyram Horatij, cuius initi um, Sic raro scribis, testatur Iano tres in foro fuisse statuas: ad unam conueniebāt creditores, & foeneratores: ad alteram, qui foenus redderent ad tertiā, qui locarent foenus. In dicat igitur hic fuisse maximum quae stum Claudij. Homo quantum uia sua fert.) Ostendimus alias quo sensu sit accipie endum, id quantum uia sua fert, qui tamē praecedit, homo, quid si legas quantum uis uaser & qui semper uidet, *ἀμα πρόσω και ὀπίσω*, hoc est simul ante & post. Quae Graeca uerba restituumus ex uestigijs quae erant in codice manuscripto. Clausula est qua Ho merus saepe utitur. Vt Iliad. e. et rursū Iliad. γ. *οὐδ' ὁ γέγων μετέπειτα ἀμα πρόσω, & ὀπίσω*. Et Iliados z. *ὁ γὰρ ὄσος ἔρα πρόσω καὶ ὀπίσω*. de Polydamē te loquitur. Sēper uidet.) Vel quod bis rōs uel qd tres haberet sta tuas. Et addidit ridi cule, quantum uia fert, q̄si uidere sit uideri. Quod in foro iuuat.) Notat ambitionē fori, quod a patrono tā nō ueritas, sed eloquētia exigetur, & iudex nō tantū doceri cuperet, sed etiā de lectari. Quemadmodū indicat & Quinti lianus. Quod in foro iuuat.) Non dubito quin hic legendum sit uiuat non iuuat. Notat autē quempiam qui consul factus erat ex numero Nūmulariorum assidue in foro uersantū. Nam qui inter homi nes uersantur, plus eloquētia plerūq; ha bent. Ne alijs uerbis.) Ridicula religio in re conficta, sed festiuiter simulata. De magnitudine.) Subnotat locos commu nes, in quibus ostentandī ingenij causa, nimium solent immorari Rhetores.

Iam

Iam fama minimū fecit.) Duo notat, pas sim collectos sordidos in ordinē senatoriū, & pessimos etiā imperatores, in deo rū numerum relatos, magis tā ex more, quam ex merito. Iā fama minimū fecit.) Exemplar manuscri ptum nimium habet non minimum. For tassis legendū, mimū fecit. Vt sit sensus. A deo uulgaris res esse coepit etiam immeri tos inter deos conse crare, ut scenicis lu dis argumentū subin de praebet. Nā qd est aliud hic Senecae lu do de apotheosi Clau dij, quam mimus qui dā. Significat autē mi mus modo histrionē actorē, modo carmen ipsum siue fabulam. Sic Iaberius mimum quendam, ut autor est Gellius, Cophinū inscripsit, alium A lexandriam, alium Fullonem. Huiusmo di mimus fuit Laureolus quē Catul⁹ Mi mographus adidit, in quo iudex ageba tur in crucē. Laureoli mimi Iuuenalis & Martialis meminerunt, et Trāquillus in Caio Caligula his qdē uerbis: & quū in Laureolo Mīmo, in quo actor proripiēs se ruina sanguinē uomuit, ut plures secū darū certantū experimentū artis darēt, cruore scena abūdauit. Quē locū sic opi nor legi debere, in q; actor p̄pēs e rui na, sanguinē uomuit, plures secūdarū, Et quae sequuntur. Iā arbitror liquere quid si bi Septimius Tertullianus omnis antiq tatis peritissimus uelit, quū in libro quo aduersū Valēntianos pugnat, sic scribit de Enthymeli illa Valentinianorum lo quēs, Ita depulsa, inquit, quo minus per geret, nec habēs supertolere crucem, id est Horō, q̄a nullū Catuli Laureolū fue rit exercitata, ut destituta, ut passio illi fa, in trica multiplici atq; pplexa, omni genere eius coepit adfīgi. Vult enim di cere Enthymelin nō fuisse exercitata in scena, in agenda fabula illa quā Catulus Mīmographus Laureolum inscripsit, in qua Iudex in crucē agebatur. Alioq; si illā scenicoxū histrionū in representāda in

crucē acti praesidis fabula dexteritate ha buisset, fortassis crucem supertolasset, id est, Horon. Etiā pessimū quemq; illū affe ctare.) Haec clausula non est in codice Vuissemburgensi. Illum.) Honoron. In personam nō.) Nam cum in genere dicit, in rem pronūciat, nō proprie in Claudij. S. C.) Senatus consula rē. Ex his qui *ἀρωρία* id est agrorū fructu uescun tur. Restituimus hūc locum manuscripi li bri uestigijs adiuti. Est autē apud Homerum Iliados. β. *ἔδ' ἔτις ἔσσι βροτῶν οἱ ἀρωρία κατ' ὄψιν ἔδουσι*. Aut ex his quos alit *ἔσσι ἀρωρία* hoc est frumentifera rum rus. Et hunc locū eruimus. Est autē haec clausula apud Ho merum frequēter obuia, Vt Odyssae. α. *ἔδ' ἔτις κατ' ὄψιν ἀρωρία*. Est uerō *ἔσσι ἀρωρία* terre epithetum. Dicitur pictus uē.) Est nō nihil festiuitatis in imi tatione: nā his modis loquuntur iure con sulti, & q; senatus cōsulta cōscribūt. Dedi laruis.) Terriculamētis inferorū. Laruae sunt noxiae inferorū umbre. Et dedimus noxę animal qd lesit, Fecit iniuriā laruis q; mortuus p̄ deo uoluerit haberi cū ni hil sit, nisi umbra. Eū dedi laruis. Sed p̄xi mo mun. inter nouos autoratos.) Repō suim⁹ ex manuscripto codice p̄dedo, de di. Et p̄ noxios, nouos. Porro sentētia ad huc est imperfecta, nisi p̄ sed legamus, et prox. Sic autē restitui debet, Qui contra hoc S. C. de fact⁹, duct⁹, pictus uē erit, eū dedi laruis, & p̄ximo munere inter no uos autoratos, ferulis uapulare placet. Nā ad hoc uerbū placet in fine, etiā supe riora referri debēt. Ex hoc loco ueterem spectaculorū morē animaduertere licet, quo ferulis uerberabātur q; nuper se La nistis addixissent: nā hos uocat autoratos, ubi rudes adhuc primū in harenā p̄ dissent. Solēt autē in nulla nō arte ludicro aliq; tentari rudes. Sic nos tētādī nouos scholasticos Athenis obseruatos narratur in uita Magni Basilij, de Basilio & Grē. Nazianeno, Diespi,

forte, μωρῶ, φιλονεικία

al, uobis

al, iacis

Diespiter.) Iouis cognomentū est, quā sic uocant, quasi dīei patrē. Cos. numulariolus. Hic quaestu se sustinebat, uendere ciuitatulas solebat. Ad hoc uelle accessit Hercules.) Hunc locum aulim iurare corruptissimum esse.

Nā ista dictiones, Ad hoc uelle, planē portenta quādā sunt mē darū. Diu hic laboraui, nec quicquid uenit in mentē quod profusus probem. Inter cetera uisum est legi posse, Cos. numulariolus, hic quaestu se sustinebat, uendere ciuitatulis solebat olei culleos. Accessit Hercules &c. Tum uidendū an pro numulario legendum sit, culleariolus. Sed hac cōiectura esto. Et auriculā ei tetigit.) Auris memoriā dicata. Vnde qui attestantur, aut admonēt, auriculā uellere dicuntur. Ad diuum Augustū sanguine.) Fuit enim nepos Augusti. Nā patrē Claudij Caesaris Drusū, cū Liuia Augusto grauida nupisset, intra mensem tertium peperit. Autor Trāquillus. Quā ipse deam esse iussit.) Auia enim Liuia (ut refert Suetonius) diuino honores, et Circensī pōpa currū elephantorū decernendū curauit. E R. P.) ex usu Reipub. Romanae. Qui cum Romulo possit feruentia reparare.) Exemplar manuscriptum habet, Qui ē Romulo possit feruentia rapta notare. Ego castigauī uorare. Ceterū uidēdum an pro Romulo scribēdum sit rhōbulo, Vt hic sit sensus. Expedire esse aliquē qui feruentia rapa uoret ē rhōbulo, hoc est uasē eius figurē cuius est rhōbus. Fieri potest ut huiusmodi uasē peculiariter usus sit

Claudius. Boletorū et similitū ciborū quibus & rapa annumerari possunt, auidū illū fuisse Suetonius tradit. Et uidebatur Claudius sententiā uincere.) Vetusior codex habet sententiā. Coniēcio scriptū a Seneca fuisse, Et uid. Claudius una uincere, subaudi sententiā. Pars Claudio fauentū uno tātū calculo uincebat partē diuersam. Attende Claudius paucis uisum se probatum. Eamq; rem.) Inuit. ἀποδῶσις Claudij plane esse fabulam, ac proinde dignam, quē fictis Ouidij trāsformatio nibus insulciatur. Describit enim Ouidius μεταμορφώσεως fabulas, ut Aegles puellae in populū arborem, Hecubae in canem. Ferrū suum in igne.) Hoc est, rē suā agi. rogatus enim erat, ut Claudio patrocina retur. Sūpta est metaphora a fabro ferrario. Suballudit autē ad hoc quod Hercules etiam ex homine deus factus esset, id quod tāta nūc ambitione Claudis affeqnitebatur. Ac pfecto Hercules Claudius, deum Romae effecit, hoc est, precib; & in stinctu Agrippinae,

re placet. Proximus interrogatur sententiā Diespiter + Nicepotē fili; & ipse designatus Cos. numulariolus. + Hic quaestu se sustinebat, uēdere ciuitatulas solebat. Ad hūc ce belle accessit Hercules, & auriculam + ei tetigit. Itaque in haec uerba censet. Cum diuus Claudius diuum Augustum sanguine contingat, nec minus diuum Augustā auia suam, + quā ipse deam esse iussit, longequē oēs mortales sapiētia antecellat, sitq; ē Rep. esse aliquem, qui cum Romulo

Possit feruentia rapa, Vorare. Cēseo ut D. Claudius ex hac die deus fiat, ita uti ante eū quis optimo iure factus sit. Eamq; rem ad μεταμορφώσεως Ouidij adijciendam. Variā erant sententiā, & uidebatur Claudius sententiā uincere. Hercules enim qui uideret ferrum suū in igne esse, modo hūc, modo illuc curfabāt & aiebat, Noli mihi inuidere, mea res + agitur, deinde si quid uolueris, inuicē faciā. Manus manū lauat. Tū diuus Augustus surrexit sententiā suā loco

hoc modo dati ueneni suspicionē euitare uolētis, senatus q̄si ui impulsus. Claudio diuinos honores decreuit. Noli mihi inuidere.) Expressit Seneca morē, etiā nū magis cōmunē quā utilē. Manus manū lauat.) Prouerbiū est de opera mutuū praestāda. Graecē sic effertur, χεῖρ χερα νίπτει. Tū diuus Augustus.) Quoniam superiora ad fenatū Romanū retulim; Hic sub Augusti persona Neronē Cesareū intelligere poteris. Nā Nero Claudius diuinis honoribus destituit

destituit, omnibus rerū uerborūq; contumelijs mortuum insectatus, ac modo stultitiā, modō fauitiā arguens, ut refert Trāquillus. P. C.) Patres cōscripti. Ex quo deus factus sum.) Ridet Augusti diuinitatem. Nam hūc uiuo quoq; diuini honores cōtigerūt. Mortui nō loquūtur. Meū negocium ago.) Salse significat iā priuatum nec curare, quid agatur usquā. In hoc) Ad hoc. Et pronunciatum cum exclamatio. Operibus.) Vt foro cum aede Martis ultoris, Tēplo Apollinis in palatio, Aedonantis Iouis in capitolio. Infra indignationem) Quali dicat, Etiā si multa nunc alilegem, adhuc non uidebor indignatus, sed iuste conqueri. Praecidit.) Verba sunt ex aliqua oratione Messalae. Subest autem iocus ex ambiguitate. Nam praecido significat amputo, & aliud obscenius, quā ut libet exponere.

Quam canis frustū abscidit.) Emendauī, Quam canis excidit, exēplar manuscriptum secutus. Videtur autē Claudius canibus exēctis delectatus fuisse. Porro quando manuscriptū exēplar mire corruptum est, suspicari libet hic scriptum fuisse, exta edit pro excidit, ut sit ad Graecum prouerbium allusio κῶκυ τῆς σὺν τῶν οἰς, id est, Canis iuxta intestina.

De tot actibus iuris.) In cognoscendo enim ac decernendo mira uarietate animi fuit, ut inquit Trāquillus.

Sed quid ego de tot actibus iuris dicam.) Fortassis legendū, de tot praestantibus iuris, Aut de dodrantibus usuris.

Nam ἢ ὀργῆς agre senescit ἢ νόσῳ.) Hunc locū maximo labore restitui, quod

Græca latinis literis essent scripta, & latine non minus deprauata foret quā Græca; hoc modo, Nam et si phormea græce nescit ego scio. Sensus est irā morbus agre senescit. Reddit ratio nē Augustus cur do mestica mala potius commemorare uelit, quā publica. Alludit ad prouerbiū, Ira omnīū tardissime senescit, quod Græci dicunt ὀ θυμὸς ἡ γὰρ ὀργῆς ἰσχυροῦς, id est, ira postremum senescit.

Videris Iupiter an in tua certe mala.) Codex uetusior habet, uideris Iup. an in causa certe in tua. Scriptum opinor a Seneca, Videris Iupiter non mea mala, certe in tua, si hic inter nos futurus est.

Quos

al. Vicepota
al. Hoc
al. eius
al. quā ipsam
al. sic
al. agetur

al. vi. quid
al. Praedict
al. deslerit
+ Iulias

Pp Quos

Quos quasq.) Imitatio festiuitatē habet, simul & emphasim. Sic enim loquuntur in iudicialib. causis. Et intelligimus si hū nec scemins peperiffē. Ecce Iupiter) Alludit ad id, quod est apud Homerū, in fine primi Iliados. Iupiter aliquando cū Iunone, quod inter coniuges non ita rarū est, rixatus, cum uerba huic infligere cōpiffet, Vulcanus qui forte tum aderat, accurrens Iunoni subsidiū ferre uolebat. At Iupiter iratus, hunc pedibus arreptum, e caelo rotauit, qui cum totū diem decidendo cōsumpiffet, tandem in Lemnon insulā (ma-

ne em̄ delectus fuerat) sub uesperam lapsus, ibi statim ab indigenis carleuatus est. Quod apud Homerū his carminibus ipse testatur, dum Iunonē monet, ne marito aduerfetur, sin illius in se furorē cōcitet, Vulcanū nequaquē suppetias laturum, utpote qui Iouis iram olim senferit:

ἦ δ' ἄγε μοι ἔειπες ἄλλοτ' ἀλεξέμενοι μέμασται;
 Πρὶν ποδὸς τε παγῶν ἄρ' βηλῶνδε αἰετοῖοιο
 Ἔα δ' ἡμᾶρ φερέμεν, ἔμα δ' ἠελίου κρητὸν ἰούλι
 κῆτ' ἔπεισον γὰρ ἄμυνον ὀλίγῳ δέλιθ' ἄνυμος γίνεσθαι
 Ἐνθάδε σίνετον ἄνδρῶν ἀφ' ἀφροσύνας ἰσοσύνας
 τε. Quos uersus sic nos, ut sententiā redderemus, ex tēpore Latinos fecimus. Mesiquidē laesa nuper tibi adesse uolentem, Arreptū pede de magno deiecit olym/ po. Atq; diē totū delapsus ab etherē tandem In Lemnon cecidi, exanimi uix pe/ core spirans. Hic ubi me pia gens dela/ psim attollere curat. Hui⁹ fabule sic meminit Phurnutus, simulq; rationē reddit:

ἔμπεδω αὖ δὲ τῶν ποδῶν ἄρ' βηλῶνδε αἰετοῖοιο
 τῶν, ὅτε τὸ πρῶτον ἰσῶς ἀρχομένης χηιδόνα
 πῶν, ἐκ κερωνόβου καὶ κρομύνης τῶν ποδῶν
 χεῖν, μὲν πῶ ἰσοσύνας τῶν πῶν ἰσοσύνας
 ἰσοσύνας, id est, Vulcanus à Ioue proie/ ctus in terrā, e caelo dicitur, quod hi for/ san, apud quos primum in usū fuit ig/ nis, ex tactu fulminis hunc nacti fuerint, quā instrumēta, quibus ignē excuterēt, nullo adhuc ingenio reperiffent. Vni Vulcano crus fregit, quē ἔμπεδω ποδὸς τε πα

γῶν ἄρ' βηλῶνδε αἰετοῖοιο. Et iratus fuit ux.) Sic nos hūc locum restituimus praesidio manuscriptorū codicis. Nā uerba q̄ in prio/ re aditione legebātur, Et in Lemnon coe/ lo deturbauit, non extinxit, doctus aliq̄s adiecerat ut lacunam Graci carminis ex/ pleret. Versus est apud Homerū Iliad. α. quē sic reddere pos/ sis, Arreptū pede de magno deiecit Olym/ po. Iratus fuit uxori) Cū Hercules olim ex iussu Iunonis nauiga/ tionē instituiffet, hāc ut suū odii nūsq; non ostenderet, illi, exora/ to Borea, uentos ad/ uersos immisit. Iupi/ ter ob id indignatus; Iunonē ex alto suspēdit, geminā incudē pedibus appendens. Sic em̄ Iliados xv. loquitur, hoc illi in memoriā reducēs, ἦ δ' μέμνη δ' τε τ' ἐκείμω ὑψόθεν, ἐκ δὲ ποδῶν ἄκμο/ νας ἤκα δ' ἴω. Quōrū uersū sic sensus est; Ex alto ne tenes quod cum suspēsa fuis/ sti, Nos pedibus geminā incudē demi/ simus; Cuius fabule quemadmodū & su/ perioris, causam assignat Pharnutus, τῶν ἐλ' ἄρ' πρὸς ἑδ' ἀμύλων μύθων, his uerbis, εἰσι/ κρη δ' ποιητῆς μύθου πελάει πρῶτον εἶπε. καὶ δ' ὅν δ' ἔξω ἐμπεδῶν ἑκακρεμασθῆναι τῶν ἰσο/ χηιδόνας ἀλύσεσι, ἔδ' χρυσόφανες τ' ἔχειν τῆ ἴ/ σρα. Ἐκ τῶν ποδῶν αὐτῶν ἰσοσύνας ἀκμο/ νας, τῶν γλυκῶν ἀμύλων, καὶ τῶν θάλασσαν. ἔμπεδῶν τ' ἐν τῶν κρητῶν δ' ἀπὸ μὲν τῶν ποδῶν ἄρ' βηλῶνδε αἰετοῖοιο. Ex antiqua fabula, uir/ detur, inquit, poeta hoc asferre, qua Iouē fabulabantur, Iunonē aureis catenis sus/ pendisse, nempe quod auri fulgorē, stel/ lae possideat. Ac ad pedes eius appendit/ se duas incudes, mare uidelicet & terrā, à quibus deorsum tenditur aer, sic ut ab horum neutro diuelli possit. Huius etiā fabulae meminit enarrator τῶν Στρωπυδῶν Gregorij Nazianeni. Messalinā.) Hāc fuit uxor Claudij, quam mori com/ pulsit, ut est apud Tacitū. Fuit igitur im/ mitor Ioue. Nescio, inquis.) Alludit ad hoc qd Tacitus refert, Messalinā em̄ iam mortē expectāti, Claudius ubi uiuo in/ caluerat, nūciari iubet, ad decidendam cau/ sam

sam postero die adesset, quod Narcissus accusator intelligens, ne si euaderet, in se/ pnicies uerteretur, denūciat cēturionib. & tribuno, qui tū aderāt, exequi cadem, ita imperatorem iubere, illi eā interfece/ rūt. Nescire aut uisus est. Nā occisa Messa/ lina (inquit Suetoni/ us) paulo post q̄ in tri/ clinio. decubuit, cur/ domina non ueniret, requiuit. Tantā fuit & obliuionis & incō/ siderantiae. C. Caesa/ rem.) Caium Caligu/ lam putat, is fuit Clau/ dij ex fratre nepos, q̄ incredibili seguita ad/ uersus omne gen⁹ ho/ minum grassatus est. Quem rerum natura (uelut alio loco scri/ bit Seneca) nō nisi in exitium, opprobriūq; humani generis edi/ dit. Occiderat ille so/ cerum.) Syllanū em̄ so/ cerum Caius ad ne/ cem, secandasq; noua/ cula fauces compulsi/ t, causatus in eo quod ingressum se turbati/ us mare nō esset secu/ tus, ac spe occupandi urbem siquid sibi per/ temptatē accide/ ret, remansisset, quē Syllanus impatienti/ am nauis uitasset, & nauigandi molestā. Autor Tranquil/ lus. Hic generum.) L. Syllanum, de quo ante & paulò post. Crassi filium uetuit) Cn. enim Pompeio stirpis antiquae, Ma/ gni cognomē Caius ademī, ut meminit etiā Suetonius. Hic nomē.) Fecit enim generū suum: nam Antonia filiam maio/ rem, illi uxore dedit. Caput tulit.) Am/ biguum est. Potest enim intelligi, caput tulit, hoc est, exeruit caput, & ad hono/ res eleuauit, & caput tulit, hoc est, ampu/ tauit. Tam fatuum, ut etiā regnare pos/ set.) Alludit ad uulgi dictū, quo regi/ sum stulticiā passim notabāt, in quā &

ab Erasmo declamatū est in prouerbio, Aut regē, aut fatuū nasci oportet, quod in huius ludi exordio statim usurpauit Seneca. Cogitate P.C.) Hāc uerba & quē sequitur usq; ad eā sententiā quē in/ cipit, Hūc nūc deū fa/ cere uultis, nō erāt in codice Vuiffenburg. ^{al. quod ne/ scisti} Scilicet.) Ironia ē, inficiatiōe accommoda/ ta est particula. Quē/ admodū & illud apud Poetā, scilicet, hic su/ peris labor est. Dryu/ darū.) Dryudarū re/ ligionē (inquit Sueto/ nius) apud Gallos di/ re immanitatis, & tan/ tum ciuibus sub Au/ gusto interdictā peni/ tus aboluit. De Dry/ udibus Gallorū sacer/ dotibus, multa memi/ nit Caesar in sexto. Immanē religionē) Nam pro uicinis ho/ mines maclabant, ut refert Caesar. Ut Ro/ me nuptiarū.) Sensus est, Claudius hanc ob/ causam Dryudarū re/ ligionē deleuit, ut fra/ tris sui filiā Agrippi/ nam ducere posset, q̄ nō licebat ante. Nam Claudius senatū in/ gressus, decretum po/ stulauit, quo iustae in/ ter patros, fratruq; filias, nuptiae etiā in posterum statueren/ tur. Extat apud Tacitum, in hanc rē Vi/ tellij oratio corā senatu habita. xxx. Sen/ atores.) De hoc sic Suetonius, Die ipso/ Claudij & Agrippinae nuptiarū in quin/ que & xxx. Senatores, trecentosq; am/ plius equites Rom. tanta facilitate ani/ maduersum, ut de nece cōsularis uiri re/ nunciante cēturione, factū esse qd impe/ rasset, negēq; se impē/ rasse, nihilominus rem cōprobaret, affir/ mātibus libertis officio milites fundos, quod ad ultionē imperatoris ultro pro/ curiffent. Tria uerba.) Quod Balbus

^{al. quod ne/ scisti}
^{al. persequi}
^{al. Trifitionā}
^{al. Trifitionis}
^{al. Astriotionē}

esset, & tamē iudicis est, tria uerba dice-
 re, quae diebus nefastis nō licebat. Est au-
 tem iucunda *ἡσυχία* in dicat & du-
 eat. Summa rei.) Imperij. Ex tabella reci-
 tauit.) Alludit ad con-
 suetudinem antiquā,
 qua in senatu censen-
 tes, de scripto senten-
 tiā proferebant, & re-
 citare uerbum hoc si-
 gnificat. Appiū Syl-
 lanum.) Quem cum
 Messalina & Narcis-
 sus, conspirassent per-
 dere, diuisis partibus,
 alter ante lucem simili-
 lis attonito, patroni
 cubiculum irrupit, as-
 firmans somniasse se
 uim ei ab Appio illa-
 tam. Altera in admi-
 ratione firmata, sibi q̄
 que eandem speciem
 aliquot s̄a noctib. ob-
 uersari retulit. Nec
 multo post ex cōposi-
 to irrumperet Appius
 nunciatus, cui pridie
 ad id temporis, ut ad-
 esset, praeceptū erat,
 quasi planē represen-
 taretur somni fides,
 arcessi statim ac mori
 iussus est. Hec Sueto-
 nius. Crassum frugi
 Huius meminit quo-
 dam loco Tranquil-
 lus. Tam similem si-
 bi, quam ouo ouum.)
 Prouerbiū est, quo
 utimur, propinquam
 similitudinē indicā-
 tes. Vide Chiliades
 Erasmi Roterodami.
 Nec illi rerū iudican-
 darum uacationem.)
 Quemadmodum ip-
 se uiuens pro cōditio-
 ne cuiusq̄ ciuis uaca-
 tionē legis Papie con-
 stituerat, hoc est, ut ea

dicat, & seruum me ducat. Hunc
 deum quis colet? quis credit? de-
 niq̄ dum tales deos facitis, nemo
 uos deos esse credit. Summa rei
 P. C. si honeste inter uos gessi, si
 nulli durius respondi, uindicate
 iniurias meas. Ego pro sententia
 mea hoc cēseo. Atq̄ ita ex tabella
 recitauit. Quandoquidem diuus
 Claudius occidit cōfocerum suū
 Appiū Syllanum, generos duos,
 Pompeium Magnum Antoniae
 ex Petina. L. Syllanū Octauiae ex
 Messalina, focerū filiae suae Cras-
 sum frugi, hominem tam similem
 sibi, quam ouo ouū, Scriboniā fo-
 crum filiae suae, Messalinā uxorem
 suam, & ceteros quorū numerus
 inueniri nō potuit, placet mihi in
 eū se uere animaduerti, nec illi re-
 rum iudicandarū + uacationē da-
 ri, eumq̄ quamprimum exporta-
 ri, & caelo intra dies xxx. excede-
 re, olympo intra diē tertiuū. Pedib;
 in hanc sententiā itū est. Nec mo-
 ra, Cylleni⁹ illū collo obtorto tra-
 hit ad inferos ē caelo, unde negāt
 redire quenq̄. Dum descendunt
 per uiam sacrā, interrogat Mercu-
 rius, quid sibi uelit ille concursus
 hominū, nū Claudij funus esset?
 Et erat omnium formosissimū, &
 impensa cura plenū, ut scires deū
 efferri, tibicinū, cornicinum, om-
 nisq̄ generis aeneatorū tanta tur-
 ba, tantus cōuentus, ut etiā Clau-
 dius audire posset. Omnes lēti, hi-
 lares. P. Ro. ambulabat tanq̄ li-
 ber. Agatho, & pauci causidici

appellatos, qui sentē-
 tiam non uerbis dice-
 rent, sed in alienā sen-
 tentiam pedibus irēt,
 inquit Gellius libro 3.
 Vnde dictū est, in sen-
 tentiā ire, & pedibus
 ire in sententiā. Cyl-
 lenius.) Mercurius, a
 Cyllene monte Arca-
 diae sic dictus. Vnde
 negāt.) Versus est Ca-
 tullus, de passere mor-
 tuo Lesbia. Illic un-
 de negāt redire quen
 quā. Viam sacram.)
 Via est Romae sic di-
 cta. In hac apparet il-
 lū fuisse sepultū. Ve-
 scires deū efferri.) Io-
 cus est a stultitia. Nā
 hoc ipsum pugnat cū
 ratione dei, efferri mor-
 tuū. Omnisq̄ generis
 sonatorum.) In exem-
 plari manuscripto le-
 gitur senatorū pro so-
 natorū. Ego castiga-
 ui Aeneatorum.) Sūt
 autē Aeneatores, tu-
 bicines, quod tubae ex-
 aere fiunt. Vt etiam
 Claudius.) Tam stu-
 pidus & somnolētus,
 deniq̄ mortuus. P. R.
 ambulabat tanquā li-
 ber.) Vetus codex ha-
 bet ambulat. Malim
 iubilat siue iubilabat.
 Pauci causidici plora-
 bāt.) Merito lugebāt
 causidici ob mortuū
 Claudiu, quippe qui
 in se nimia facilitate
 usus esset. Scribit em̄
 Tranquillus, se a na-
 tu maioribus audisse,
 causidicos adeo pati-
 entia Claudij abuti so-
 litos, ut descendētem

legē nō tenerēt, e tribunali non solum uoce reuocarent,
 sed &

sed & lacrima togae retenta, interdum pe-
 de dato iano. Proinde censeo scribendum
 de apprehenso retine-
 rent. Sed planē ex a-
 nimo.) Obiter taxat
 publicum morē, quo
 lugebant etiam con-
 ducti. Iuuenalis, Plo-
 ratur lachrymis amif-
 sa pecunia ueris. Tan-
 quam qui tum max.
 reui.) Hic erat in uolu-
 mine Vuisenburgen-
 si lacunula quaedam.
 Verbu reuisceret,
 integre erat perscri-
 ptum. Dicebam uo-
 bis non semper. Hoc
 est, praeceba uobis,
 nō semper adeo faue-
 rem Caesarem habebi-
 tis, cuius abutamini
 patientia. Saturnalio-
 rum licentia nota est.
 In quibus serui quoq̄
 libertate gaudebant,
 & domini uicissim ser-
 uis ministrabant. Sub
 Claudio plus poterāt
 aduocati q̄ iurecōsul-
 ti. Sapit prouerbiū
 simile illi, *δύρα εἰς κέρδιον*
ἢ ἐν ἀδύσχηταις, id est,
 Foras Cares non am-
 plius Anthisteria. In-
 genti enim *ἰδριπύρα* *χο-*
εἰκῆς Nenia cantaba-
 tur Anapaestis.) Hac
 uerba nos utunq̄ e-
 ruimus ē uestigijs que
 erant in exēplari ma-
 nuscripto, per *ἐπιπύ-*
ρα, uocis contentio-
 nem intellige. Cuius
 cōtrarium est *ἀνέπυ-*
ρα. Fundite.) Anapaesti-
 ca sunt familiaria tra-
 gœdijs, licet recipiāt
 Dactylos & Sponde-
 os. Postremo tamen
 loco, nō admittunt ni-
 si Spondeum aut Ana-
 pestum. Cordatus ho-
 mo.) Volumen manuscriptū habet cor-

plorabāt, sed planē ex animo. Iu-
 riscōsulti ē tenebris procedebant,
 pallidi, graciles, uix habentes ani-
 mā, tanq̄ qui tum maxime reui-
 uiscerent. Ex his unus cum uidiſ-
 set capita conferentes, & fortunas
 suas deplorantes causidicos, acce-
 dit, & ait, Dicebam uobis, nō sem-
 per Saturnalia erunt. Claudius
 ut uidit funus suum, intellexit se
 mortuum esse, Ingēti em̄ *μεγαλη*
γορία nœnia cātabat Anapaestis:
 Fundite fletus, Edite planctus,
 Fingite luctus.
 Resonet tristi Clamore forū, Ce-
 cidit pulchrē
 Cordatus homo, Quo non alius
 Fuit in toto Fortior orbe.
 Ille citato Vincere cursu Poterat
 celeres,
 Ille rebelles Fundere Parthos, Le-
 uibusq̄ sequi
 Perfida telis, Certa q̄ manu Ten-
 dere neruum:
 Qui precipites Vulnere paruo Fi-
 geret hostes.
 Pictaq̄ Medi Terga fugacis. Ille
 Britannos
 Ultra noti Littora ponti, Et cæru
 leos
 Cute Brigantas Dare Romuleis
 Colla catenis
 Iussit, & ipsum Noua Romana
 Iura securis
 Tremere Oceanum. Deflete ui-
 rum Quo non alius
 Potuit citius Discere causas, Vna
 tantum
 Parte audita, Sape & neutra.
 Quis nunc iudex

Toto
 scit, qui statim intelligit, & absoluit. Et

cordatus Sino, nā prę-
 cedentis dictiōis ulti-
 mum elementum est
 s. Vt ad Sinonē Vir-
 gilianum sit allusio.
 Rebelles Parthos)
 De Parthis sub Clau-
 dio Mithridatem re-
 gem expetētibus, ac
 de eorū dissentione,
 lege Tacitum in xij.
 Qui.) id est, quo, scilicet
 neruo. Vulnere
 par.) Sagittæ. Pictaq̄
 terga.) Propter scutu
 pictum. Britannos.)
 Nam, ut inquit Sue-
 tonius, a Gessoriacō
 (nunc Caesum uo-
 cant) in Britanniam
 transfugit, ac Cn. Sen-
 tij & Auli Plautij du-
 ctu, sine ullo praelio,
 aut sanguine, intra
 paucissimos dies par-
 te insulae in deditōne
 recepta, sexto quā
 profectus erat mēse,
 Romam redijt, trium
 phauitq̄ maximo ap-
 paratu.

Brigantas.) Popu-
 li sunt Britanniae, de
 quorū discordijs me-
 minit Cornelius Tas-
 citus in duodecimo:
 nunc eam regionem
 Valli habitant. Po-
 nit etiam Brigatium
 oppidum Ptolemaus
 in descriptione Rhe-
 tiae. Et ipsum noua.)
 Hoc dixit ppter Or-
 cadas insulas, quas
 Claudius imperio Ro-
 mano primus adie-
 cit, ut testatur Euse-
 bius.
 Non alius citius.)
 Locus est ex ambi-
 guo. Nam cito cognō-
 scit, qui statim intelligit, & absoluit. Et

forte, aduoca-
 tionem

cito cognoscit, qui pronunciat non auditis partibus, ita ut Claudius solebat. Toto anno.) Ius enim laboriosissime dixit, etiam suis suorumque diebus solennibus nonnunquam, festis quoque antiquus & religiosus. Auctor Tranquillus. Qui dat.) Iudex inferorum Minos, qui quodam Cretae praefuit. Hunc post mortem ob iustitiam suam poeta apud inferos ius dicere finxerunt. At Grefenses, ut quos ciuilitate & moribus erudit, ad locum tanquam praepotorem itasse memorant, in Ida monte speluncam ostendentes, atque illi in nouum antum confuisse, necnon didicisse, quae ad Rem publicam instituentia utilia forent. Id quod Max. Tyrius his uerbis innuit: *τι δε οι Κρητες, η σοι ε διοισιμ ζωτο βασιλει (εφ) μινω ησ μηθην τες ημελες εγαδ φητες ε ερεφ. Διδασκαλον αυτω υδθημισου του θεου. Η μιν αυ τοθι φη η εδ ηντρου Διός, φοιτωντα η του μινω δι φινετα ετες συγγινωλον (εφ) διι μου θωνευ ηδ αυ τοι τα πολιτικα, ετοι κει ην λογοι.* Meminit huius Homerus Odyssae unde cimo. Ocausidici uenale ge.) Derhetoribus dictum, *επολυθεισι τιν χερα πας λημμασι και τιν φωνω πηρω σιδου, ε μuneribus lingua uenditant.* Sic Velleius Paterculus uetustissimus scriptor, quem nos nuper in Murbacensi bibliotheca reperimus, aliquando studio sis impertituri, Plancum proditorum, qui ab Antonio ad Caesarem transfugerat, in

Al. cedit

Toto lites Audiet anno? Tibi iam tcaedet
 Sede relicta, Qui dat populo Iura silenti,
 Cretae tenens Oppida centum,
 Cadite mcestis
 Pectora palmis, Ocausidici Venale genus.
 Vosque poetae Lugete noui, Vosque in primis
 Qui concusso Magna parasti Lucra fritillo.
 Delectabatur laudibus suis Claudius, & cupiebat diutius spectare. Inijcit illi manu Talthybius deorum nuncius, & trahit capite obuoluto, ne quis eum possit agnoscere, per caput Martium: & inter Tyberim & uiam rectam descendit ad inferos. Antecesserat iam copediaria uia Narcissus libertus, dominus domini, ad patronum excipiendum, & ueniens nitidus, ut erat a balineo, occurrat & ait, Quid dii ad hoies? Celerius praecedito, inquit Mercurius, & uenire nos nuncia. Ille aut patrono plura blandiri uolebat, quem Mercurius iterum festinare iussit, & uirga morate impulsit. Dicto citi Narcissus euolat. Oia plicina sunt, facile descenditur. Itaque quis podagricus esset, momento tempore puenit ad ianuam Ditis, ubi iacebat Cerberus, uelut ait Horatius, bellua

omnia & in omnibus uenalem per se eleganter appellat. Concussio fritillo.) Nam (auctore Suetonio) Claudius alea studiosissime lusit, de cuius arte librum emisit. Solitus etiam erat in gestatorio ludere, ita effedo alueoque adaptatis, ne lusus confunderetur. Talthybius.) Est Talthybius praeco apud Homerum in primo Iliad. quem Agamemnon ad tentoria Achillis misit. *αλ θυγατεσθιου τε, ηδ δρυεστω προσειπε, ιδ id est, Ast hic Talthybius affatus fuit Euribatens.* Est & nuncij nomen apud Euripidem, qui Hecubam iussit filiam suam Polyxenam sepelire. Narcissus.) Ab epistolis Claudij ante omnes dilectus. Dominus domini.) Scribit enim Cornelius Tacitus, Claudium libertos, quos rei familiaris praefecerat, sibique ac legibus adaequasse. De immodicis Narcissi diuitijs & Claudij in eum indulgentia sic scribit Satyricus, Nec Croesi fortuna unquam, nec Persicaregna Sufficiens animo, nec diuitiae Narcissi Indulsi Caesar cui Claudius omnia. Dominus domini.) Non est in codice Viffenburgenfi. Virga.) Caduceo. Facile descenditur.) Alludit ad poetam. Facilis descensus auentis. Velut ait Horatius.) Est apud Horatium in Oda, qua arborum alloquitur, cuius casu penes perierat, ubi inquit, Demittit atras bellua centiceps Angues, & intortis capillis Eumenidum recreatur angues.

Nec

Nec quem uelis.) Superstitiosa siquidem antiquitas nigri seu deformis occursum, infelicis omnis loco ponebat. Et tempus nocturnum alioqui per se subinfauftum habetur. Hinc illud apud satyrographum Et cui per mediam noctem. Ab historicis memoriae proditum est, quo pacto quidam imperator, quod in uia Maurum histrionum habuisset obuium, mortem sibi sit ominatus. Claudius Caesar uenit.) Vetus, & magna uoce Claudius, inquit, ueniet. Cum plausu, &c. Nam duae istae quaestiones, ecce extemplo, illic non habentur. Procedunt cantes.) Ex notulis imperfectis literarum Graecarum quae erant in libro ueteri, nihil potui certi colligere. Forte *επυνοδου Νενιαμ ποενως λεγεδου.* Sed haec coniectura esto. Hic erat Cos.) Mira hic diuersitas exemplaris, quae plerumque solet accidere in proprijs nominibus. Primum erat lacunula, deinde pro Iunio pratore, unus praetorius, pro Tralliano, Trallius, pro Coriotecto, Cottatectus, postremo pro Fufidio Fabius. Trogius.) Saufelli Trogi meminit Tacitus. Quos Narcissus duci iusserat.) Hi iussu Narcissi fuerant occisi Medius erat in hac cantantium turba nonster Patomimus.) Sic & in codice manuscriptorum legitur. Nos tamen pro nonster substitutum Nestor. Nam indubie locus hic de M. Nestore est intelligendus, cuius semel atque iterum in uita Caij Caligulae meminit Suetonius, ad amicum ab illo tradens. Pantomimus.) Mimus imitatore significat: Pantomimus eum quod omnes personas effingit representatque. Quem Claudius decoris causa.) Nescio an sit legendum Caius, ut intelli

gas Nestorem amasium ex obeso graciliorem factum. Conuolarent primum omnium.) Vetus liber habet, Conuolarunt omnium liberti, Forrafsis scribendum, Conuolarunt obuiam liberti. Myron, Ampeus Ampyronas.) Hic rursus non minus diuersitas & alius ordo. Pro Ampyrona Arropas est in codice manuscriptorum, & per Pherona Pheronatus. Alius habet hoc modo: Polybius, Myron, Arperas, Amphipheus, Pheronasseus, quos, &c. Posides.) Liberorum praecipue suspexit Polidem spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares uiros hasta pura donauit, ut refert Suetonius. Felix.) Hunc cohortibus & alis prouinciarum Iudaeae praeposuit, trium reginarum maritum. Auctor Tranquillus & Tacitus. Apud Felice Paulus apostolus a Iudeis accusatus, se excusauit, ut scribit Lucas in apostolicis, & meminit Eusebius. Cum Pallante fratre.) Hic fuit a rationibus Claudij, quem & Narcissum, de quo paulo ante, decreto quoque fenatus non modo praemijs ingentibus, sed & quaestorij praetorijque ornamentis ornari libere passus est, tantum praeterea acquirere & rapere, ut quereat eo quodam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum, abundaturum si ad duobus libertis in confortium reciperetur ut patet Suetonio. De his & Plinius meminit, sic scribens, Multos postea cognouimus seruitute liberatos, opulentiores, pariterque tres Claudij principatur. Pallate, Callistum, & Narcissum. Cornelius Tacitus, ubi de Pallate loquitur, Fixum est, inquit, aere publico senatusconsultum quod libertum sefertur ter milles possessor antitque parlimoniae laudibus cumulabatur.

al. ueniens

al. Cottatectus

al. monitoris

Hinc cecinit Iuuenalis, Egopossideo pl^o mooclauro, qui hominem occiderit, cuiusculum dolo malo incendium factum erit, qui ue hominis occidendi furtiue faciendi causa cum telo ambulauerit. Poena huius legis est, in insulam deportatio, & omnium honorum ademptio: Sed solent hodie capite puniri, nisi honestiore loco positi fuerint, quam ut legis poenam sustineant, ut habetur eodem titulo. Mire uero hic expressit morem pristinum iudiciorum. Equites Romanos. Hunc locum sic arbitror legi debere, Equites Romanos cccxxi. Ceteros *δραματῶν τε νόμῳ τε*, id est, innumeros, quorum uidelicet numerum non minus difficile sit inire quam aut arena aut pulueris. Est Iliados *ἰδὲ τί μοι τί λέει δόιν ἴκαμαδός τε νόμῳ τε*. Exterritus Claudius o. u. c. u. a. p. qui se defenderet.) Haec uerba non sunt in codice Vvissenburgensi. Claudia lingua.) Sive quod Gallus esset, sive quod Balbus, sive quod semper ageret Claudij ne gicia. locus est ex amphibologia. Homo iustissimus.) Iustus enim par pari referre. Sic ille tractauerat eos. Alioquin iniustissimus est reum non sinere loqui. Nouitate rei.) Quod uidelicet una tantum accusationis parte audita, statim iudicasset. Quam

Harpocras, Polybius, quos Claudio omnes quaestoribus, praetoribusque muneribus nec ubi imperitus esset, praemiserat. Deinde praefecti duo Iustus Catonius, & Ruffus Pompeij. F. Deinde amici Saturnius Luscius, & Peto Pöpei, & Lupus, & Celer Afinius, consulares. Nouissime fratris filia, sororis filia, generi, soceri, socro, omnes plane consanguinei. Et agmine facto Claudio occurrunt. Quos cum uidisset Claudius exclamat, *οὐκ ἔστι τίς ἄλλος ἄλλος*. Quomodo uos huc uenistis? Tu Peto Pöpei. Quid dicis homo crudelissime? Quaeis quomodo? Quis enim nos aliter huc misit quam tu omnium amicorum interfectorum? In ius eamus, ego tibi hic fellas ostendam. Ducit illum ad tribunum Aeci, is lege Cornelia, quae de sicariis lata est, quaequebat, postulat nomen eius recipit, edit subscriptionem. Occisos Senatores xxx, Equites Romanos cccxxv, atque plures. Ceteros cccxxi, *δραματῶν τε νόμῳ τε*. Exterritus Claudius oculos undecunq; circumfert, uestigat aliquem patronum qui se defenderet. Aduocatum non inuenit. Tandem procedit P. Petronius, uetus conuictor eius, homo Claudiana lingua disertus, & postulat aduocationem. Non datur. Accusatus Peto Pöpeus magnis clamoribus. Incipit Patronus uelle respondere. Aecus homo iustissimus uetat. Altera tantum parte audita condemnat & ait, *εἴνε πάθος, τίς ἔστις, δίνου ἰθὺς ἴσως*. Ingens silentium factum est. Stupabant omnes nouitate rei attoniti, ne

Quam nouum.) Sepe enim inauditos reos exaudiverat. Si minus diu latura fecissent.) Hic locus deprauatissimus multum mihi negocij exhibuit. Liber manuscriptus habet, si unum diu latura fecissent. Cōñcio legendum, Semidiu larua faecesseret, id est, abiiceret, subaudi Claudio. Nā sic & Linius hoc uerbo facessio utitur. Tantalus siti.) Tantalus stagno apud inferos labrotenus immerosus, & pomis circum os ex arbore pro pendebat, siti tamē & fame torquetur: nā si bibere uelit, refugit aqua, si pomum arripere tētet, arbor sursum resilit. Ouidius: Quae rit aquas in aquis, & poma fugacia captat Tantalus. Sisyphum onere.) Sisyphi saxum illud ingens apud inferos, ubi in motu protrusum fuerit, statim delabitur, iterum inani conatu sursum ferendum. De huius & Tantalus poenis lege Homerum xi. Odyssae, circa finem ubi Vlyxes refert quae apud inferos uiderit. Nonnunquam Sisyphum.) Haec clausula non erat in codice Vvissenburg. Ixionis miseram rotam sufflamandam Ixion apud inferos rotam alligatus, asidue circumfertur. Meminit huius Lucianus in dialogis deorum. Aliquando Ixionis m. r. sufflamandam.) Quid si leges sublamandam, a lami na deducto uerbo. Ex ueteranis missio tibus enim datur missio, cum citra ignominiam exaudiverant. Non placuit ullis ex ueteranis.) Vetus libellus non habet haec duo uocabula, ex ueteranis, sed horum locum lacunam. Poenam excogitari debet institui.) In manuscripto uolumine legitur, constitui debere, excogitandum illi. Et alicuius cupiditatis, spes sine fine effectus.) Propemodum certus sum sic scripsisse Senecam. Et alicuius cupiditatis specimen sine effectus. Alea ludere.) Qua uiuens adeo studiose iustit. C. Caesar. Nam Caligula Caesar Claudij ex fratre nepos, hunc (ut scribit Suetonius) non nisi ad ludibrium reseruauit: quid mirum igitur si a Caio in seruitutem poscatur. Ab illo flagris.) De his, qui iustum Caligulae uapulauerunt, in hunc modum scribit Seneca noster libro tertio de ira. Modo C. Caesar, Sextum Papinium cui pater erat consularis, Bethenum Bassum, quaestorem suum procuratoris sui filium, aliosque & equites Romanos, & Senatores uno die flagellis cecidit. Cognitionibus.) Cognitiones sunt causarum, ut cum dicimus, Senatus Romanus cognitionem certe legi non fuisse obnoxiam. Ac proculdubio Carium hic notat, ut quod cognoscendi prouinciam sepe libertis suis committeret, quo magis a curis liber altiori ocio frueretur.

gabatur hoc unquam factum. Claudio iniquum magis uidebatur quam nouum. De genere poenae diu disputatum est, quid illi pati oporteret. Erant qui dicerent, si minus diu latura fecissent, Tantalus siti periturum, nisi illi succurreretur: Non unquam Sisyphum onere releuari: Aliquam Ixionis miseram rotam sufflamandam. Non placuit ulli ex ueteranis missio sperari. Placuit nouam poenam excogitari debere, instituedum illi laborem irritum, & alicuius cupiditatis, spes sine fine & effectus. Tu Aecus iubet illum alea ludere pertuso fritillo. Et iam ceperat fugientes semper tesseras quaerere, & nihil proficere. Nam quoties missurus erat resonante fritillo, (ra fundo. Vtraque subducto fugiebat tesserae cumque recollectos auderet mittere talos, (petenti, Lufuro similis semper, semperque per ipsos Fallax asiduo dilabitur alea furto. Sic cum iam summi tanguntur culmina montis, Irrita Sisyphio uoluntat potera collo. Apparuit subito C. Caesar & petere illum in seruitute cepit, producit testes, quod illum uiderat ab illo flagris, colaphis, uapulante. Adiudicat C. Caesari, illum Aecus donat. Is Menandro liberto suo, tradidit, ut a cognitionibus abesset.

tibus enim datur missio, cum citra ignominiam exaudiverant. Non placuit ullis ex ueteranis.) Vetus libellus non habet haec duo uocabula, ex ueteranis, sed horum locum lacunam. Poenam excogitari debet institui.) In manuscripto uolumine legitur, constitui debere, excogitandum illi. Et alicuius cupiditatis, spes sine fine effectus.) Propemodum certus sum sic scripsisse Senecam. Et alicuius cupiditatis specimen sine effectus. Alea ludere.) Qua uiuens adeo studiose iustit. C. Caesar. Nam Caligula Caesar Claudij ex fratre nepos, hunc (ut scribit Suetonius) non nisi ad ludibrium reseruauit: quid mirum igitur si a Caio in seruitutem poscatur. Ab illo flagris.) De his, qui iustum Caligulae uapulauerunt, in hunc modum scribit Seneca noster libro tertio de ira. Modo C. Caesar, Sextum Papinium cui pater erat consularis, Bethenum Bassum, quaestorem suum procuratoris sui filium, aliosque & equites Romanos, & Senatores uno die flagellis cecidit. Cognitionibus.) Cognitiones sunt causarum, ut cum dicimus, Senatus Romanus cognitionem certe legi non fuisse obnoxiam. Ac proculdubio Carium hic notat, ut quod cognoscendi prouinciam sepe libertis suis committeret, quo magis a curis liber altiori ocio frueretur.

al. et Lucius.

al. recipiebat.

C. S. C. IN

καρπῶν .2. Κουβίων.

prū est examinare consilia, & non cito facili credulitate ad falsa prolabi. De dubijs non diffinias, sed suspensam teneas sententiā. Nihil in expertum affirmes, quia non omne uerisimile statim uerum est, sicut & sapius quod primum incredibile uidetur, non continuo falsum est. Crebro siquidem faciem mendacij ueritas retinet. Crebro mēdacium specie ueritatis occultitur. Nam sicut aliquādo tristem frontem amicus, & blandā adulator ostēdit, sic uerisimilitudine coloratur ueritas, & ut fallat uel surreat, coloratur. Si prudens esse cupis, in futurum prospectum intende, & quæ possunt contingere animo tuo cuncta propone. Nihil tibi subitum sit, sed totū ante cōspicias. Nam qui prudens est non dicit, non putauit quidem hoc fieri, quia nō dubitat, sed expectat: nec suspicatur, sed cauet. Cuiuscūq; facti causam require, cum in itia inueneris, exitus cogitabis. Scito te in quibusdā debere perseverare, quia cœpisti, quædā uerō nec incipere, in quibus perseverare sit noxiū. Prudēs fallere nō uult, falli nō potest. Boni est uiri etiam in morte neminem fallere. Opiniones tuæ iudicia sint. Cogitationes uagas & inutilis & uelut somnio similes non recipies, quibus si animus tuus se oblectauerit, cum omnia dispossueris tristis remanebis: sed cogitatio tua stabilis & certa sit, siue deliberet, siue quærat; siue contempletur, non recedat à uero. Sermo quoq; tuus non sit inanis, sed aut suadeat, aut moneat, aut consoletur, aut præcipiat. Lauda parce, uitupera parcus. Nam similiter reprehensibilis est nimia laudatio, ut immoderata uituperatio. Illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta est. Testimonium ueritati, non amicitiae reddes. Cum cōsideratione promitte, plenius quæ promiseris præsta. Si prudēs est animus tuus, tribus temporibus dispensetur. Præsentia ordina, futura prouide, præterita recordare. Nam qui nil de præterito cogitat, perdit uitam, qui nil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit. Proponas in animo tuo futura mala & bona, ut illa sustinere possis, & ista moderari. Non semper in actu sis, sed interdum animo tuo requiem dato, & requies ipsa plena sit sapientiæ studijs & cogitationibus bonis. Nam prudens nunquam otio marcet. Habet autem aliquando remissum animum, nunquam solutum. Accelerat tarda, perplexa expedit, dura mollit, exaquat ardua. Scit enim quid qua uia aggredi debeat, & cito singula, & distincte cuncta uidet. Consilium peritorum, ex apertis obscura æstimat, ex paruulis magna, ex proximis remota, ex partibus tota. Non te moueat dicentis autoritas, nec quis, sed quid dicat intendito. Nec quàm multis, sed qualibus placeas cogita. Id quare, quod inuenire possis. Id discere quod potes scire. Id opta quod optari coram bonis potest. Nec altiori te rei imponas in qua tibi stant tremendum, ascendenti cadendum sit. Consilia tibi salutifera aduoca. Cum tibi aludat uitæ prosperitas, tūc te uelut in lubrico retinebis, ac sistes, nec tibi dabis impetus liberos, sed circumspicias quod eundem sit, uel quousq;.

De magnanimitate.

Magnanimitas uerō quæ & fortitudo dicitur, si insit animo tuo cum magna fiducia uiues liber, intrepidus, alacer. Magni animi hominis bonum est nō uacillare, cōstare sibi, & finem uitæ intrepidus expectare. Nil aliud magnū in rebus humanis, nisi animus magna despiciens. Si magnanimus fueris, nunquā iudicabis tibi cōtumeliam fieri. De inimico dices, nō nocuit mihi, sed animum nocendi habuit: & cū illū in potestate tua uideris, uindictā putabis uindicare potuisse. Scito enim honestū & magnum genus uindictæ esse ignoscere. Neminē susurro appetas, neminem suffodias, palam aggredere, non geres cōstitutum nisi indixeris, nam fraudes & doli imbecillum decent. Eris magnanimus, si pericula nec appetas ut temerarius, nec formides, ut timidus, nā nil timidum facit animū, nisi reprehensibilis uitæ conscientia. Mensura ergo magnanimitatis est, nec timidum esse hominem, nec audacem.

De continentia.

Continentiam uerō si diligis, circuncide superflua, & in arcum desideria tua constringe. Considera tecū quantum natura poscat, & non quantum cupiditas expetat. Si continens fueris, eo usq; peruenies, ut teipso contentus sis. Nā qui sibi ipsi factus est, cum diuitijs natus est. Impone concupiscentiæ tuæ frenū & modum, omniaq; blan-

blandimēta quæ occultam uoluptatem trahunt, reijce. Ede citra cruditatem, bibe citra ebrietatē. Obscrua ne in conuiuio aut in qualibet uitæ communitate, quos non imitaberis dānare uidearis, nec presentibus delitijs inherebis, nec desiderabis absentes. Victus tibi ex facili sit, nec ad uoluptatē, sed ad cibum accede. Palatum tuum famemes excitet, non sapor es. Desideria tua paruo redime, quia hoc tantū curare debes, ut desinant, atq; quali ad exemplar cōpositus diuinum, à corpore ad spiritum quantum potes te festina reducere. Si cōtinentiā sturdes habita nō amone, sed salubriter, nec dominū esse uelis notū à domo, sed domum à domino. Nō tibi ascribas quod non eris, nec quod es, nec maius quam es uideri uelis. Hoc maius obserua, nec paupertas tibi immūda sit, nec parsimonia sordida, nec simplicitas neglecta, nec lenitas saguida: & si tibi res exiguae sunt, non tamē sint angustae. Nec tua desleas, nec aliena mireris. Si cōtinentiā diligis, turpia fugito antequā accidat, nec quenquam alium uereberis plus quam te. Omnia tolerabilia præter turpitudinē crede. A uerbis quoque turpibus abstine, quia eorum licentiā imprudentiā nutrit. Sermones utiles magis quam facetos & amabiles ama, rectos potius quam obsecūdātes. Miscebis interdum serijs iocos, sed tēperatos, & sine detrimento dignitatis ac uerecūdiæ. Nam reprehensibilis risus est si immodicus, si pueriliter effusus, si muliebriter fractus. Odibilem quoq; hominē facit risus, aut superbus, aut clarus, aut malignus & furtiuus, aut alienis malis euocatus. Si ergo ipsos iocos exigis, hoc quoq; cū dignitate sapientiæ gere, ut te nec grauet tanquam asperum, nec contemnant tanquam uilem. Non eris tibi scurrilitas, sed grata urbanitas. Sales tui sint sine dente, ioci sine utilitate, risus sine cachinno, uox sine clamore, incessus sine tumultu, quies tibi nō desidia erit, & cū ab alijs luditur, tu sancti aliquod honestiq; tractabis. Si cōtinens es, adulationes euita; sitq; tibi tā triste laudari à turpibus, quam si lauderis ob turpia. Lætiore esto quoties displices malis, & malorū de te existimationes malas, ueram tui laudationem ascribe. Difficilimū cōtinentiæ opus est, assentationes adulatione repellere, quarum sermones animum uoluptate resoluunt. Nullius per assentationem amicitiam merearis, nec ad tuam promerendam per hanc aditum pandas. Non eris audax nec arrogans, submittes te, non proijcies grauitate seruata. Admoneberis libenter, & reprehēderis patiēter. Si merito obiurgabit aliquis, scito quia profuit, si immerito, scito quia prodesse uoluit. Non acerbis sed blanda timebis uerba. Esto uirtorū fugax ipse, aliorū uerō neq; curiosus scrutator, neq; acerbis reprehēsor, sed sine exprobratione correptor, ita ut adimonitionem hilaritate præuenias, & errori facile ueniam dato. Nec extollas quenquam neq; deijcias. Dicentium esto tacitus auditor, audientium promptus receptor. Requiriti facile responde, contemnentis facile cede, nec in iurgia execrationesq; discedas. Si cōtinens es, animi tui motus corporisq; obserua, ne indecori sint. Nec illos ideo contemnas quia latent, nam nil differt, si nemo uideat, cū tu ipse illos uideas mobilis esto, non leuis, constans non pertinax. Alicuius rei sciētiam habere te, nec ignotum sit, nec molestum. Omnes tibi pares facies, sed inferiores superbiendo non contemnes. Superiores recte uiuendo non metuas. In redēda officiositate, neq; negligens, neq; exactor appareas. Cunctis esto benignus, nemini blandus, paucis familiaris, omnibus æquus. Seuerior esto in iudicio quam in sermone: uita quam uultus: cultor clementiæ: detestator sæuitiæ: bonæ famæ neq; uitæ seminator; neq; alienæ inuidus. Rumoribus, criminibus, suspicionibus minime credulus uel malignus, sed potius his qui per speciem simplicitatis ad nocendū aliquibus subrepunt, oppositissimus. Ad iram tardus, ad misericordiam pronus, in aduersis firmus, in prosperis cautus & humilis, occultator uirtutum sicut alij uirtorum. Vanæ gloriæ contemptor, & bonorum, quibus præditus es non acerbis exactor. Nullius imprudentiam despicias. Rari sermonis ipse, sed loquentium patiens. Seuerus non sæuus, sed hilarem non asperrans. Sapientiæ cupidus & docilis, quæ nosti si ne arrogantia postulant imparties, quæ nescis sine occultatione ignorantia tibi postula impartiri. Non conturbabit sapiēs mores publicos, nec populum in se uita nouitate conuertet. Iusticia post hæc uirtus est.

De iusticia.

Quid est iusticia, nisi natura tacita conuentio in adiutorium multorum inuen-
ta. Iusticia non nostra constitutio, sed diuina lex est, & uinculum societatis hu-
manæ. In hac non est quod æstimemus quid expediat, expedit tibi quicquid illa dicta-
uerit. Quisquis ergo hæc sectari desideras, Deum time prius & ama, ut ameris à Deo.
Amabilis eris deo, si in hoc illum imitaberis, ut uelis omnibus prodesse & nulli no-
cere. Et tunc te iustum uirum appellabunt omnes, sequentur, uenerabuntur, & dilige-
nt. Iustus enim ut sis non solum non nocebis, sed etiam nocentes prohibebis, nam
nil nocere non est iusticia, sed abstinentia alieni est. Ab his ergo incipe ut non aufe-
ras, ut ad maiora proueharis, & alijs ablata restituas. Raptores quoque ipsos ne alijs ti-
mendi sint, castiga & cohibe. Ex nulla uocis ambiguitate controuersiam neces, sed
animi qualitate speculari. Nihil tibi intersit an firmes, an iures. De fide & religio-
ne scias agi ubicumque de ueritate tractatur, nam si iureiurando deus inuocetur, & non
inuocanti testis est, tamen non transies ueritatem, ne iusticia transeas legem. Quod
si aliquando coarctaris uti mendacio, ut ere non ad falsi, sed ad ueri custodiam, & si
contigerit fidelitatem mendacio redimi, non mentieris, sed potius excusaberis, quia
ubi honesta causa est, iustus secreta non prodit, tacenda enim tacet, loquenda loquitur,
atque illi aperta & secura tranquillitas, ut dum alij uincantur à malis, uincantur ab
illo mala. Hac ergo si studere curaueris, latus & intrepidus cursus tui finem expecta-
bis, prospicies hæc tristitia huius mundi hilaris, tumultuosa quietus, extrema securus.

De mensura & moderatione prudentiæ.

His ergo institutionibus obseruatis, quatuor uirtutum species perfectæ te facient
uirum, si mensuram rectitudinis earum æquo iudicij sine seruaueris. Nam si pru-
dentia terminos suos excedat, callida & pauida commiseris, inuestigatur latetium
& scrutator qualiumcumque nozarum ostenderis, notaberis timidus, speciosus, atten-
tus, Semper aliquid quarēs, semper aliquid timens, semper aliquid dubitans, & sub-
tilissimas suspitiones suas ad animi tui apprehensionem impingas, monstraberis
digito astutia plenus, uersipellis & simplicitatis inimicus, contemptatorque culpam,
& postremo uno nomine uocaberis à cunctis, malus homo. In has ergo maculas pru-
dentia immensurata perducet, quicumque in illa mediocri lance perussit, nec obtusum
in se aliquid habeat, nec uersutum.

De moderanda fortitudine.

Magnanimitas autem si se extra modum suum extollat, faciet uirum minacem,
inflatum, turbidum, inquietum, & in quascunque extollentias ditorum, actorumque
neglecta honestate festinum, qui momentis omnibus supercilia subrigens,
& bestiarum etiam quietam excitat, alium ferit, alium fugat. Sed quamuis audax sit im-
pugnator, tamen multa extra se ualentia ferre non poterit. Sed aut miserum appetit
finem, aut ærumnosam sui memoriam derelinquit. Mensura ergo magnanimitatis
est, nec timidum esse hominem, nec audacem.

De modo temperantia.

Continentia deinde his terminis te astringat, cauene parcus sis, ne suspitiose &
timide manum contrahas. Ne in minimis quoque speculum ponas. Nam talis &
tam circumcisa uilis putabitur integritas. Hac ergo mediocritatis linea continentiam
obseruabis, ut nec uoluptati deditus, prodigus & luxuriosus appareas, nec auara te-
nacitate sordidus, aut obscurus existas.

Qualiter sit moderanda iusticia.

Iusticia postremo eo mediocritatis tibi itinere regenda est, ut nec ductu iupiter le-
ui immotam semper animi rationem negligentia subsequatur. Dum neque de ma-
gnis neque de minimis errantium uitij corrigendi curam geris, sed neque licentiam pec-
candi, aut alludentibus tibi blande, aut illudentibus proterue permittis, neque rursus
nimia rigiditate, & asperitate, nil uenia aut benignitati reseruans, humana societa-
ti durus appareas. Ita ergo iusticia regula tenenda est, ut reuerentia disciplina eius,
neque

al. confirmes.

al. iupiter leui

neque nimia negligentia communitate despecta uilescat, neque seueriori atrocitate diu-
turna, gratiam humanæ amabilitatis amittat.

Conclusio præmissorum.

Si quis ergo uitam suam ad utilitatem non tantum pariat, sed multorum inculpa-
biliter componere desiderat, hæc prædictarum uirtutum formulam pro qualita-
tibus temporum, locorum, personarum atque causarum sequatur, eo mediocritatis in-
sistens, quo per abrupta altriussecus præcipitia, aut ruentem corporis deuicit insaniam,
aut efficientem puniat ignauiam.

Libri de quatuor uirtutibus finis.

ERASMVVS. Gnomologia hæc est, non ex Seneca tantum, in sunt Martini, & Pythagore quædam, postremo
fit mentio diaboli. Videntur quedam excerpta ex prouerbij Salomonis.

MARTINI EPISCOPI DE MORIBVS
LIBER VNVS.

Mne peccatum actio est. Actio autem omnis uoluntaria est, tam ho-
nesta quam turpis, ergo uoluntarium est omne peccatum. Tolle ex-
cusationem, nemo peccat inuitus. Educatio & disciplina mores faci-
unt, & id unusquisque sapit, quod didicit. Itaque bona consuetudo ex-
cutere debet, quod mala instruxit. Nihil interest quo animo facias,
quod fecisse uitiosum est, quia facta cernuntur, animus uero non ui-
detur. Nulla autem laus est, non facere, quod facere non possis. Quid homini est in-
micissimum? homo. Libenter feras, quod necesse est, dolor patientia uincitur. Expe-
cta quo nunquam poeniteas. Non quam multis placeas, sed qualibus stude. In hoc tan-
tum incumbere, ut libentius audias, quam loquaris. Multos uitam differentes, mors
iuncta prouenit. Itaque omnis dies uelut ultimus iudicetur. Tristitiam si potes, ne ad-
miseris, sin minus, ne ostenderis. Amicos secreto admone, palam autem lauda. Ver-
ba rebus non personis æstimanda sunt. Oratorem te puta, si tibi ante omnes, quod
oportet persuaseris. Ut licentiosa mancipia animi, imperio coerce linguam, uen-
trem, & libidinem. Quod tacitum esse uelis, nemini dixeris. Si tibi non imperasti, quo
modo ab alio silentium speras? Rîdiculum est aliquem odio nocentis, innocentiam
perdere. Monstro similis est auaricia senilis. Quid enim stultius est quod dici solet,
quam uia deficientem uaticum augere? Omnes infantes terra nudos excipit. Non pu-
det te fortius nasci quam uiueres. Quid dulcius quam habere amicum, cum quo au-
deas ut tecum omnia loqui? Magnarum uirum est negligere lædentem. Quid sis in-
terest, non quid habeas. Nondum es felix si te turba non deriserit. Si uis beatus esse,
cogita hoc primum, contemere, & contemni. Priusquam promittas, delibera, &
cum promiseris, facias. Id agas, ne quis merito te oderit, & si nullos inimicos tibi fa-
cies iniuria, multos facit inuidia. Solitudinem querat, qui uult cum innocentibus ui-
uere. Optimus ergo animus, & pulcherrimus cultor Dei est. Abstinebis ab alieno
matrimonio. Præstabis parentibus pietatem, cognatis indulgentiam, omnibus æqui-
tatem. Deuitabis crudelitatem, & ministrum crudelitatis iram. Non aliter uiuas in so-
litudine, aliter in foro. Nihil petas, quod negaturus fuisti: nihil negabis, quod peti-
turus fuisti. Pacem cum hominibus habebis, cum uitij bellum. Hoc habet omnis affe-
ctus, ut in quod ipse insanit, in id putet etiam ceteros furere. Maximus in eo uitium
est, qui non melioribus uult placere, sed pluribus. Vis omnibus esse notus? prius effi-
ce ut neminem noueris. Bonum est non laudari, & esse laudabilem. Stultum est time-
re quod uitare non potes. Male opinentur de te homines, sed mali. Malis displicere
est laudari. Male de te loquuntur homines, bene autem loqui nesciunt, non quod me-
rearis, sed quod solent ipsi. Homines de te mala loquuntur. Si merito, non quod lo-
quantur molestum est, sed quod non mentiuntur. Si immerito, innocentia mea nunc
maxime gaudeo. Apparet enim illos uera obiecturos, si possent. Non es in patria
tua. Patria tua est ubicumque bene es, illud enim per quod bene est, non est in loco,
sed in homine. Nihil magnum, nisi magno animo despicias. Quæ sunt maxima diui

Rt tias

tiarum non desiderare diuitias. Quis plurimum habet? is qui nihil cupit. Quid est dare beneficium? deum imitari. Honestus est cum iudicaueris amare, quam cum amaue- ris, iudicare. Dissensio ab alio incipiat, à te autem reconciliatio. Succurre paupertati amicorum, imò occurre. Amicos secundæ res parat, aduersæ certissime probat. Pe- iora sunt tecta odia quam aperta. Itaque te minus loquax inimicus offendit quam taci- tus. Mira ratio est quæ non uult prædicari, quod gaudet intelligi. Ignosci amat, qui quod odit ostendit. Eleemosyna non tam accipientibus quam dantibus prodest. Ex- spes præmij solatium fit laboris. Quæ est maxima egestas? auaritia. Pecuniæ impe- rare oportet non seruire. Nullum conscientium peccatorum tuorum magis timeas quam temetipsum. Alium potes effugere, te autem nunquam. Quis est pauper? qui sibi ui- detur. Qui à multis timetur, multos timet. Infelicem erige, submitle felicitatem. Vera felicitas, innocetia est. Nequitia ipsa sui poena est. Mala conscientia sæpe tuta est, se- cura nunquam. Libidinis initia continebit, qui exitum cogitabit. Beneficij accepti nun- quam oportet obliuisci, dati protinus. In honesta uictoria est suos uincere. Satis est pe- narum, potuisse puniri. Inimicitias tarde suscipe, amicitias exerce moderate. Simulta- tes deponere. Imago animi sermo est. Qualis uir, talis oratio. Magna res est uocis & si- lentij temperamentum. Qui æquo animo malis immiscetur, malus est. Neminem lau- daueris, neminem cito accusaris, semper puta te cum dijs testimonium dicere. Vitium est omnia credere, uitium nihil credere. Utendum est diuitijs, non abutendum. Nul- lum putaueris locum sine teste. Excusationem querere uitium. Fortior est qui cupi- ditatem uincit, quam qui hostem subijcit. Est difficillimum seipsum uincere. Inique irascitur, qui suis irascitur. Amare sic incipe tanquam non liceat desinere. Magnarum rerum etiã si successus non fuerit, honestus est ipse conatus. Nobilitas animi est ge- nerositas sensus. Nobilitas corporis generosus animus. Honestior est quæ senectus ad otium retulit, quam quem in otio inuenit, & tunc incipiat laborare. Turpe specta- culum præbet animus aeger. Nunquam sit tristis facies tibi incommode alterius. Homo sum, quomodo deuitabo secundarum rerum inuidiam? Si felicitatem iactaueris cum multis diues eris. Quomodo optime poterit tuebor? importetia occasionis. Locum tenet innocentia proximum confessio. Vbi confessio, ibi remissio. Iræ seueritas in uitio est. Boni iudicis est dispensare, non tantum quid damnandum sit, sed quatenus. Proximus iusticiae modus seueritas. Quietissimam uitam agerent homines in terris, si hæc duo uerba à natura omnium rerum tollerent, meum & tuum. Qui paupertatem timeat, timendus est. Vires tuas amici magis sentiant beneficij quam iniurijs. Pecunia non satiat auaritiam, sed irrat. Homo semper indigens pecunia, scit cum eius mori- bus conuenire. Mihi crede, non potes diues esse, & felix. Auribus frequentius quam lingua utere. Quicquid dicturus es antequam alijs dixeris, dicito tibi. Nihil interest inter iratum & insanum, nisi unus dies. Alter non semper irascitur, alter semper insa- nit. Facillime bonis frueris, si ea uitaueris quæ uituperaueris. Cum alienos timeas, te ipsum uerere, nam sæpe sine alijs esse potes, sine te nunquam. Si bene te instruxeris, pudeat deteriora facere. Quod persuaseris erit diuturnum, quod coegeris, erit in occa- sione. Alteri semper ignoscito, tibi ipsi nunquam. Tantum ad uirtutem adijcies, quan- tum ex uoluptate abstraxeris: stultum est somno delectari, & quasi mortem moliri. Bonis nocet, qui malis parcat. Multi cum alijs maledicunt, sibi ipsi conuictum faci- unt. Nihil turpius quam qui obijcit alteri sibi obijciendum. Ut licentiosa mancipia animi, imperio rege, linguam, libidinem, uentrem, cupiditatemque comprime, si non potes, paululum remitte. Sæpe ea quæ sanari ratione non poterant, sanata sunt tem- pore. Qui propter pecuniæ amorem & libidinum moritur, ostendit se nunquam sui causa uixisse. Turpia ne dixeris, paulatim enim pudor per uerba discutitur. Sic ha- bita, ut potius laudetur dominus quam domus. Cõsuetudinaria res est innocetia, nõ damnatio, sed causa hominem turpem facit. Merito damnari poena est, damnatio im- merito damnantis est calamitas. Si aliquid cogitaueris, cito apparebit conuersanti- bus. Videri uis ab omnibus, nunquam bonæ honestatis simulatio longa est. Quod de alienis tractas, ex tuis iudices. Multi sunt obligandi, pauci offendendi, nam me- moria

moriam beneficiorum facilis est iniuriarum tenax. Obiurgationi semper aliquid blan- de admisce, facilius enim penetrant uerba quæ molli tradunt uia, quam aspera. Ne- mo enim se mutat, qui mutari se desperet. Quotiens scribens aliquid dicturus es, sci- to morum tuorum te hominibus chirographum dare. Qui in seruos irascitur & cru- delis est, satis ostendit potestatem aduersus alienos sibi deuisse. Qui nescit tacere, ne- scit loqui. Facilius est pauperi contemptum effugere, quam diuiti inuidiam. Bonus fruitur bona conscientia. Malis hominibus tutissimum est cito fugere. Nulla pusilla domus quæ multos amicos capit. Scire uti paupertate, maxima felicitas. Acuit intem- perantiam, frangit animum remissio. Nunquam scelus scelere uincendum est. Bonus uir est, qui eo perduxit affectu animum, ut non tantum peccare non uelit, sed etiam nõ pos- sit. Regnantibus peius multo periculum, quam his qui iudicantur, hi enim singu- los timent, illi uniuersos. Nunquid fortis fortem se gloriabitur, quæ corporis agritu- do efficit infirmum? Nunquid diues in opibus suis gloriabitur, cuius spem super uel ty- rannus abruptit? Nunquid nobilitas gloriabitur affecta, nonnquam indignis & mi- serabilibus seruientis? Diabolus aliquando se gloriabitur interfectorem tuæ miserico- diae, nunc intergemiscit, socios tuæ beatitudinis. Fugienda sunt omnibus modis, & abscindenda igni ac ferro, totoque artificio separanda, languor à corpore, imperitia ab animo, luxuria à mente, à ciuitate seditio, à domo discordia, à cunctis rebus intem- perantia. Dixit quidam amicorum omnia esse communia, & amicum seipsum esse alterum. Duorum temporum maxime habendam curam, & eorum quæ acturi su- mus, & eorum quæ gessimus: post Deum ueritatem colendam, quæ sola homines Dijs proximos facit.

Libri de moribus finis.

DIVI HIERONYMI DE SENECA
TESTIMONIUM.

Vicius Annæus Seneca Cordubensis Photini stoici discipulus, patruus Lucani poetae, continentissimæ uitæ fuit. Quem non ponerem in cata- logo sanctorum nisi me illæ epistolæ prouocarent, quæ leguntur à plu- rimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum. In quibus cum esset Ne- ronis magister & illis temporibus potentissimus, optare se dicit eus esse loci apud suos, cuius sit Paulus apud Christianos. Hic ante biennium quam Petrus & Paulus martyrio coronarentur, à Nerone interfectus est.

LECTORI ERASMVVS ROTER. S.

His epistolis non uideo quid fingi possit frigidius aut ineptius, et tamen quisquis fuit auctor, hoc egit, ut nobis persuaderet Senecam fuisse Christianum. Diuus Hieronymus non ignarus sici, abusus est simplicium creduli- tate, ut Seneca libros, lectu cum primis dignos commendaret Christianis, qui tamen maiore cum fructu leguntur, si legantur ut hominis pagani, quem admodum initio presati sumus. Cum autem hæc scribantur clanculum inter ip- sos, quam nihil est in Paulinis epistolis illo Pauli spiritu dignum, quam uix usquam audias nomen Christi, quum il- le non soleat aliud crepare quam Iesum Christum. Deinde illum fortissimum Euangelij propugnatores, quam sa- cit in his epistolis formidolosum. Obiurgat Senecam quod Neroni indicavit epistolas ipsius, quas in hoc scripserat, ut in omnibus ecclesijs legerentur, atque adeo seipsum redarguit Apostolus, quod epistolis suis nomen suum soleat sub- scribere, et huc scilicet allegatur illud, omnibus esse placendum, et domino, nempe Casari gerendum morem. Pau- lus cuiquam placeret dissimulato Euangelio, quum multo ante Romanis misisset liberam ac prolixam epistolam? Aut hoc docuit Paulus celandum Christianismum, ut placeas impio domino? Deinde Seneca nuntiat Paulo, quod Caesar immanibus supplicijs sequebat in Christianos, quasi hoc Romæ cuiquam esset ignotum. Adhæc si quid metue- bant, tutius poterant ore colloqui quam epistolis. Nec Paulus amore euangelij grauatus fuisset, uel in Salustianos hortos uenire, si Seneca metuebat uenire Romæ. Quanta copia, quanto affectu Paulus scribit uni Philemoni de re uul- gari, et Seneca tam celebri uiro scribit, tam ieiune, tam frigide de amplectendo Christo, hoc est de omniui maxi- ma? Quando uero sic loqueretur Paulus, et si fors prospere annuerit. Nõ ausus est nominare Deum, quem Seneca paganus toties nominat in scriptis suis: illud insignitæ cuiusdam stulticiae est, quod Seneca mittit Paulo librum de co- pia uerborum, quo posthac melius scribat Romanè, Atqui si Paulus nesciebat latine, poterat græce scribere, quum

Rr 2 græce

græce scribere, quum græce nosset Seneca. Qui conuenit autem, ut cum Seneca doceat philosophi dictionem sententijs grauent potius, quam uerbis ornatam esse debere, nunc in Paulo requirat Romani sermonis copiam. Illud omnium impudentissimum: quod cum faciat Senecam in apostolo desiderantem copiam & cultum sermonis, tamen in his epistolis nihilo cultius scribit Seneca quam Paulus. Sed par est utriusq; balbuties, & sensum frigus atq; ineptia. Salte aliqua ex parte Senecæ phrasim emulari debuerat, aliquid ex Paulinis epistolis effingere, uel uehementia et sublimitate dictionis. Scyrrilis impudentia est sic facere loquentem Senecam: blasphemia est sic facere loquentem Paulum. Non dubito, quin uel mulio uel agaso Senecæ minus inepte fuerit scripturus. Paulo uero quid est minus teium aut somniculosum? Et tamen in his epistolas extant uerboſi commentarij. Quid his iudicijſ cæcius? Hæc nō admonerem, nisi talibus imposturis nimium & in alijs tribuant interdum Christiani. Iam uideamus quæ sit illa mirabilis sententia, quæ commouit Hieronymum, ut Senecā insereret catalogo sanctorum, in quo tamen comemorantur & Iudei, & heretici ab ecclesie consortio digressi. In epistola quæ præcedit penultimam ita scribit: Nam qui tuus est apud tuos locus, uelū ut sit apud meos meus. Hæc Hieronymus tribuit Senecæ modestiæ, atqui Paulus apud Christianos erat summo in pretio, utpote apostolus, qui plus omnibus laborauit. An Seneca optat talis esse apud suos: hoc est ethnicos? uerum hoc qui finxit, fortassis huc alludit, quod Tacitus refert, illum inuidia multo rursus criminationibus iam grauatum, egisse cum Nerone, ut opes ac dignitatē liceret ipsi resignare qui dederat. Sed quid refert magnus ne sit an humilis, modo sit apud idololatras: optare potius debuit, ut sibi liceret uel inter humiles Pauli discipulos numerari. Talis uox poterat illum commendare Christianis affectibus. Postremo si uerū est quod hæc fingunt epistole, quis unquam Christianus sibi fuit supplicij minister? Quis in uxore sua probauit ut citra necessitatem sibi mortem conficeret? Sed in balneum calidum illatus quum iam deficeret, sparsit aquam sanguine mixtam, & Socraticum quiddam referens dixit: Hoc libo Ioui liberatori, per Iouem, ut aiunt, liberatorem, uerum Deum intelligens. Ad eō ne moriens quidem ausus est nominare Christum. Sed ego nimis multa de re nihili.

EPISTOLAE SENECAE ET PAULI.
SENECA PAULO SALVTEM.

Credo tibi Paule nuntiātū esse, quod heri cum Lucilio nostro de apocryphis & alijs rebus sermonem habuimus. Erant enim quidā disciplinarum tuarū comites nobiscum. Nam in hortos Salustianaſ secesseramus, quo in loco occasione nostri aliō tendentes, hi de uocibus dixi, uilīs nobis adiuncti sunt. Certe tui presentiam optauimus. Et hoc scias uolo, libello tuo lecto, id est, cum legissemus de plurimis aliquas epistolas, quas ad aliquam ciuitatem, seu caput prouinciæ direxisti, mira exhortatione uitam mortalem continentes, usq; reſecti sumus. Quos sensus non puto ex te dictos, sed per te, certe aliquando ex te & per te. Tanta enim maiestas earum est rerum, tantaq; generositate clarent, ut uix suffeceras putem atates hominum, quibus institui perſicij possint. Bene te ualere frater cupio.

SENECAE PAULVS SALVTEM.

Literas tuas hilaris heri accepi, ad quas rescribere statim potui, si presentiam iuuenis, quem ad te missurus eram, habuissem. Scis enim quando, & per quē, & quo tempore, & cui quid dari committiq; debeat. Rogo ergo ne putes te neglectum, dum personæ qualitatē respicio, sed quod literis meis uos bene acceptos alicubi scribis, felicem me arbitror tanti uiri iudicio. Neq; enim hoc dicere censor, sophista magister tanti principis, etiam omnium, nisi quia uere dicis. Opto te diu bene ualere.

SENECA PAULO SALVTEM.

Quædam uolumina ordinauit, & diuisionibus suis statum eis dedi. Ea quoque legere Casari sum destinatus, & si modo fors prospere annuerit, ut nouas aures afferat, eris forsitan & tu præfens. Sin aliās, reddam tibi diem, ut inuicē hoc opus inspiciamus, & possim nō ei prius edere hanc scripturam, nisi prius tecum conferā, si modo impune hoc fieri potuisset, ut scires & te nō præteriri. Vale Paule charissime.

SENECAE PAULVS SALVTEM.

Quotiescunq; literas tuas audio, præsentiam tuam cogito, nec aliud existimo, quam omnī tempore te nobiscum esse. Cum primum itaq; uenire cœperis, inuicem nos de proximo uidebimus. Bene te ualere opto.

SENECA

SENECA PAULO SALVTEM.

Nimium tuo angimur secessu, quid est, uel quæ res te remotum faciunt? Si indignatio domini, quod à ritu & secta ueteri recesseris, & aliorum cōuersus sis, erit postulandi locus, ut ratione factum, non leuitate hoc existimetur. Vale.

SENECAE ET LVCILIO PAVLVS SALVTEM.

De his quæ mihi scripsistis, non licet harundine & atramento eloqui, quarum altera res notat & designat aliquid, altera euidenter ostēdit, præcipue cum sciam inter uos esse, id est, apud uos, & in uobis qui me intelligant: honor habendus est omnibus, tanto magis quanto indignandi occasionem captant: quibus si patientiam demus, omnimodo eos quaqua parte uincemus, si modo hi sunt, qui pœnitentiā sui gerant. Bene ualete.

ANNAEVS SENECA PAULO
& Theophilo salutem.

Proſtitor bene me acceptum in lectione literarum tuarum, quas Galatis, Corinthijs, & Achaëis misisti. Et ita inuicem uiuamus, ut etiam cum honore diuino eas exhibeamus. Spiritus enim sanctus in te excellior, & sublimior, & super te excelsos & sublimiores satis uenerabiles sensus exprimit. Vellē itaq; cum res extimas proferas, ut maiestati earum cultus sermonis non desit, Et ne quid tibi frater surripia, aut conscientia meæ debeam, confiteor Augustum sensibus tuis permotum, cui lecto uirtutis in te exordio ista uox fuit. Mirari eum sic posse loqui, ut qui non legitime imbutus sit, taliter sentiat. Cui ego respondi, solere deos ore innocentium effari, aut eorum qui præuaricari doctrina quidem sua possunt, & dato ei exemplo Vaticanis hominis rusticuli, cui cum duo uiri apparuissent in agro Reatino, qui postea Castor & Pollux sunt nominati, satis instructus uidetur. Vale.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

Licet non ignorem Casarem nostrum rerum admirandarum si quando deficiet a matorem esse, permittis tamen te non lædi, sed admoneri. Puto enim te grauitate fecisse quod ei in notitiam perferre uoluisti, quod ritui & disciplinae eius sit contrarium. Cum & ille enim gentium deos colat, quid tibi uisum sit, ut hoc esse scire uelles non uideo, nisi nimio amore meo facere te hoc existimo. Rogo te de futuro, ne id agas. Cauendum est enim, ne dum me diligis, offensam domini facias: Cuius quidem offensa, nec oberit, si perseverauerit, neque si non sit proderit. Si est regina, non indignabitur, si mulier est, offendetur. Bene uale.

SENECA PAULO SALVTEM.

Scio te non tam tui causa commotum literis, quas ad te de additione epistolarum tuarum Casari feci, quam natura rerum, quæ ita mentes hominum ab omnibus artibus & moribus rectis reuocat, ut nō hodie admirer. Quippe ut is, qui multis doctus, perlecta epistola, ultimum locum elgere, ne cum aporia & dedecore cupiam efficere, quod mei arbitrij fuerit. Vale deuotissime magister. Data V. Cal. Iulij Nerone IIII. & Messala Consulibus.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

Quoties tibi scribo, & nomen meum tibi subscribo, grauem & sectæ meæ incongruentem rem facio. Debeo enim, ut sæpe professus sum, cum omnibus omnia esse, & idem obseruare in tuam personam, quod lex Romana honori senatus concessit, perlecta epistola, ultimum locum elgere, ne cum aporia & dedecore cupiam efficere, quod mei arbitrij fuerit. Vale deuotissime magister. Data V. Cal. Iulij Nerone IIII. & Messala Consulibus.

SENECA PAULO SALVTEM.

Ave mi Paule charissime. Putas me haud cōtristari, & non luctuosum esse, quod de innocentia uestra subinde sumūtur supplicia. Dehinc quod tam duros, tamq; obnoxios uos reatu omnis populus iudicet, putans à uobis effici, quicquid in urbe contrarium sit. Sed feramus æquo animo, & utamur foro, quod fors cōcessit, donec

Rr 3 inuicta

inuicta felicitas finem malis imponat. Tulit & priscorum aetas Macedonē Philippi
filiū, & post Darium, Dionysium, nostra quoque Caium Caesarem. Quibus quicquid
libuit, licuit. Incendium urbis Romanae manifeste sepe unde patiatur, constat. Sed si
effari humilitas humana potuisset, quid causa sit, & impune in his tenebris loqui li-
ceret, iam omnes omnia uiderēt. Christiani & Iudei quasi machinatores incēdij, sup-
plicio affici solent. Grassator iste quisquis est, curi uoluptas carnificina est, & menda-
cium uelamentum, tempori suo destinatus est, & optimus quisque unū pro multis do-
natum est caput. Ita & hic deuotus pro omnibus igni cremabitur. Centum triginta
duae domus, Infulae quatuor, sex diebus arserunt, septimus pausam dedit. Bene te ua-
lere frater opto. Data v. Calend. April. Apronio & Capitone Coff.

SENECA PAULO SALVTEM.

AVe mi Paule charissime. Nisi mihi nominique meo uti tantus & ad id delectus om-
nibus modis, non dico fueris iunctus, sed necessario mixtus, actum erit de Seneca
tuo. Cum sis igitur uertex, & altissimorum omnium montium cacumen, noli la-
tere, ita sim tibi proximus, ut alter similis tui deputer, haud itaque te indignum pri-
ma facie epistolarum nominandum censeas, ne tam tentare me, quam ludere uidea-
ris. Quippe cum scias ciuem esse te Romanum. Nam qui tuus est apud tuos locus,
uelim, ut apud meos sit meus. Vale mi Paule charissime. Data x. Cal. April. Apro-
nio & Capitone Coff.

SENECA PAULO SALVTEM.

AVe mi Paule charissime. Allegorice & enigmatica multa a te usque quaque opera
conduntur, & ideo rerum tanta uis & numeri tibi tributi, non ornamento uer-
borum, sed cultu quodam decorata est: nec uereare quod sapius te dixisse retineo,
multos qui talia affectent sensus corrumpere, rerum uirtutes euulserare. Caterum mi-
hi concedas uel in latinitati morem gerere, honestis uocibus speciem adhibere, ut
generosi muneris concessio, digne a te possit expediui. Bene uale. Data ij. Nonis
Iul. Catone & Sabino Coff.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

Perpendenti tibi ea sunt reuelata, quae paucis diuinitus concessit. Certus igitur ego
in agro iam fertili semen fortissimum sero, non quidem materiam quae corrumpi ui-
detur, sed uerbum stabile dei deriuamentum crescentis, & manentis in aeternum, quod
prudencia tua assecuta est, indeficiens fore debet. Ethnicorum Israelitarumque ob-
seruationes censere utandas. Nouum te autorem feceris, Christi Iesu praconij osten-
dendo rhetoricis irreprehensibilem sophiam, quam propemodum adeptus regi tem-
porali, eiusque domestici atque fidis amicis insinuabis, quibus aspera & incapabilis er-
it persuasio, cum plerique eorum minime flectantur insinuationibus tuis, quibus ui-
tale commodum sermo Dei instillatus, nouum hominem sine corruptela, perpetuam
animam parit ad Deum isthinc properantem. Vale Seneca charissime nobis. Da-
ta Calendas August. Catone & Sabino Coff.

ORATIO ANNAEI SENECAE QVA NERONI STVDVIT

persuadere, ut sibi liceret omnem fortunam resignare Ex Tacito.

Quartusdecimus annus est Caesar, ex quo spei tuae ad motus sum, octauus, ut im-
perium obtines. Medio temporis tantum honorum atque opum in me cumula-
sti, ut nihil felicitati meae desit, nisi moderatio eius. Utar magnis exemplis, nec meae
fortuna, sed tuae. Atauus tuus Augustus, Mar. Agrippae Mytilenense secretum, C.
Mecoenati urbe in ipsa, uelut peregrinum oculum permisit, quorum alter bellorum so-
cius, alter Romae pluribus laboribus factatus, ampla quidem, sed pro ingentibus me-
ritis praemia acceperant. Ego quid aliud munificentiae adhibere potui quam studia, ut
sic dixerim, in umbra educata, e quibus claritudo uenit, quod iuuentae tuae rudimen-
tis affuisse uideor, grande huius rei pretium. At tu gratiam immensam, innumeram
pecuniam dedisti, adeo ut plerumque intra me ipse uoluam, ego ne equestri & prouincia
si loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror. Inter nobiles & longa decora praese-
rentes, nouitas mea enituit. Vbi est animus ille modicis contentus, Tales hortos in-
struit

struit & per haec suburbana incedit, & tantis agrorum spatijs, tam lato saenore, ex-
berat. Vna defensio occurrat, quod muneribus tuis obniti non debui. Sed uterque men-
suram impleuimus, & tu quantum princeps tribuere amico posses, & ego quantum
amicus ad principem accipere. Caetera inuidiam augent, quae quidem ut omnia morta-
lia, infra tui magnitudinem facient, sed mihi incumbunt. Mihi subueniendum est, quo-
modo in militia aut uris, fessis adminiculum orarem, ita in hoc itinere uita, senex, et
Ieuissimis quoque curis impar, cum opes meas ultra sustinere non possim, praesidium
peto. Iube eas per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi, nec me
in paupertatem ipse detrudam, sed traditis quorum fulgore perstringor, quod tem-
poris hortorum aut uillarum cura seponitur, in animum reuocabo. Superest tibi ro-
bur, & tot per annos nixum fastigij regimen, possumus seniores amici quiete re-
spondere, hoc quoque in tuam gloriam cedit, eos ad summa uexisse, qui & modica
tolerant. Ad quae Nero sic ferme respondit. Et quod orationi tuae statim occurrat,
id primum tui muneris habeo, qui me non tantum prauis, sed subita expedire docui-
sti. Auus meus Augustus Agrippae & Mecoenati usurpare oculum post labores con-
cessit, sed in ea ipsa aetate cuius autoritas tueretur, quicquid illud & qualecunque tri-
buisset, attamen neutrum datis a se praemijs exiit. Bellis & periculis meruerant. In
his enim iuuentus Augusti uersata est. Nec mihi tela & manus tuae defuissent in ar-
mis agenti. Sed quod praesens conditio poscebat, ratione, consilio, praecipis, pueri-
tiam deum iuuentam meam fouisti. Et tua quidem erga me munera dum uita suppe-
ret, aeterna erunt. Quae a me habes, horti, & saenus, & uillae, calibus obnoxia sunt. Ac-
licet multa uideantur, plerique haud quaquam artibus tuis pares, plura tulerunt. Pu-
det referre libertinos, qui ditiores spectantur. Unde etiam rubori mihi est, quod
praecipuus charitate, nondum omnes fortuna antecellis, uerum & tibi ualida aetas,
rebusque & fructui rerum sufficiens, & nos prima imperij spacia ingredimur, nisi for-
te aut te Vitellio ter Consuli, aut me Claudio praepositis. Sed quantum Volusio lon-
ga parsimonia quaesuit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin si
qua in parte lubricum adolescentiae nostrae declinat, reuocas, inornatumque robur
subsidijs impensius regis. Non tua moderatio si reddideris pecuniam, nec quies si
reliqueris principem, sed mea auaritia, meae crudelitatis metus, in ore omnium uer-
sabitur. Quod si maxime continentia tua laudetur, non tamen sapienti uiro deco-
rum fuerit, unde amico infamiam parit, inde gloriam sibi recipere. His adijcit com-
plexum & oscula, facetus natura, & consuetudine exercitus uelare odium fallaci-
bus blanditijs.

AD LECTOREM.

Studiosus aliquis coeperat, ex Publii Laberijque Mimis insignes aliquot colligere
sententias, nam hi duo mimographi magna in hoc genere laudem olim tulerant, pra-
celebat tamen Publius. Sed incertum, an hic collector destiterit in litera N, an ali-
quis opus contaminarit. Nam ab hac nullum ferè carmen est. Etiam in ceteris admix-
tae sunt sententiae oratione soluta, ex Senecae libris pleraeque decerptae. Versus aut
senarij sunt iambici, aut trochaici tetrametri cataleptici, paucissimi iambici tetrame-
tri, quorum aliquot nomine Publii & Laberij referuntur, ab Aulo Gellio & Macro-
bio, nonnulli reperuntur & apud Senecam, omnes prodigiose deprauati, quos ma-
xima ex parte restituiimus. Opusculum hoc Cantabrigiae reperimus in membranjs
accurate descriptum, literis initialibus, colore & auro pictis, sed deprauatissime.
Adiecti erant commentarij, deum immortalem, quam absurdi. Neque coelum quod a-
iunt neque terram attingebant. Singulis commentariolis subiectum erat distichon
hexametrum, eandem sententiam alijs scilicet uerbis explicans, ad ostentationem
opinior copia. Tales neniae tum uiris etiam praeegebantur, talibus in epitijs
discrucabantur ingenia puerorum. Et sunt hodieque qui indignantur
linguarum peritiam & bonas literas reuocatas in ludos literarios.

R r 4 SEN/

SENTENTIAE IVXTA
literarum ordinem.

Alienum est omne quic/
qui optando evenit.
Ab alio expectes, alteri
quod feceris.
Animus uereri qui scit,
scit tuto ingredi.
Auxilia humilia, firma
consensus facit.

Amor animi arbitrio sumitur, nō ponitur
Aut amat, aut odit mulier, nihil est tertium.
Ad tristem partem strenua est suspitio
Ames parentē, si æquus est, si aliter, feras.
Aspicere oportet quod possis deperdere
Amici uitia si feras, facis tua.

Aliena homini ingenuo, acerbā ē seruitus
Absentem lædit, cum ebrius qui litigat.
Amans iratus multa mentitur sibi.
Auarus ipse miseriæ causa est sua.

Amās quid cupiat scit, qd sapiat nō uidet
Amans quod suspicatur, uigilās somniat
Ad calamitatem quilibet rumor ualet.
Amor extorqueri non potest, elabi potest
Ab amate lachrymis redimas iracundiā.
Aperte mala cum est mulier, tū demum
est bona.

Auarum facile capias, ubi non sis idem.
Amare & sapere uix deo conceditur.
Auarus nisi cum moritur, nil recte facit.
Astute crines dū cælatur, ætas indicatur.
Astuta canos, dum cælantur, ætas indicat.

Hanc lectionem puriorem integrioremq; præferunt et
uestigia scripturæ manuscripti codicis et ipsum dictionis
sententiæq; filum nisi placet ad legem trimetri reuocari
uersum, hoc modo.

Astu canos, dum cælant, ætas indicat.
Forte sic. Astute dum cælatur, se ætas indicat.

Auarus dāno potius quam sapiens, dolet.
Auaro quid malis optes, ni ut uiuat diu.
Animo dolenti nihil oportet credere.

Alienum nobis, nostrum plus alijs placet.
Amare iuueni fructus est, crimen seni.
Anus cum ludit, morti delicias facit.

Amoris uulnus idem qui sanat, facit.
Ad poenitendū properat, cito qui iudicat.
Amicos res optimæ parant, aduersa pbāt.

Forte sic legendum ut consistet senarius.
Amicum optimæ res parant, tristes probant. Troch. est
Aleator quanto in arte est melior, tātō est
nequior. Trochaicus est catalecticus.

Amor otiose cura est sollicitudinis.
Arcum intētio frangit, animum remissio
[Aberrare à fortuna tua non potes, obli-

dette. A superest.
A quocunq; descenderis, magno appara-
tu sequitur.

Acerrima uirtus est, quam ultima necessi-
tas excutit.

Agat princeps curam, non tātum salutis,
sed honestæ cicatricis. A. superest.
A duab; causis præstare princeps solet, si
aut se uendicat, aut alium.

Bis est gratum quod opus est, ulro si of-
feras.

Bonarum rerum consuetudo pessima est.
Beneficia dare qui nescit, iniuste petit.

Bonū est fugiēda aspiciere in alieno malo
Beneficiū accipere, libertatē est uendere.

Bona nemini hora est, ut nō alicui sit mala
Bis enim mori est, alterius arbitrio mori.

Beneficia plura recipit qui scit reddere.
Bis peccas, cum peccanti obsequium.
commodas.

Bonus animus læsus grauius multo ira-
scitur.

Bona mors est homini, uitæ quæ extin-
guit mala.

Beneficiū dando accepit, qui digno dedit
Blanditiā, nō imperio, sit dulcis Venus
Bonus animus nunquam erratī obsequi-
um commodat.

Beneficia se dedisse qui dicit, petit.
Beneuolus animus maxima est cognatio

Beneficia sæpe dare, docere est reddere
Beneuoli coniunctio animi, maxima est
cognatio.

Hic uersus additur in ueteri exemplari quod bibliotheca S.
Amandi nobis communiavit.

Bonitas uerba imitari maior malitia est.
Bona opinio homini tutior pecunia est
Bonū tametū suppressit, nō extinguitur.

Bis uincit qui se uincit in uictoria.
Benignus etiam dandi causam excogitat
Bis interimitur, qui suis armis perit

Bene dormit, qui non sentit quàm male
dormiat.

Bonorum crimen officiosus est miser.
Bona fama, in tenebris proprium splendore
rem obtinet.

Bene cogitata si excidunt, non occidunt.
Bene perdit nūmos, iudici cū dat nocens.
Bonis nocet, qui quis pepercerit malis.

[Bonus iudex est, qui nouit dispensare quod
dandum est, & quatenus.

Bono iustitiæ proxima est seueritas
Beneficium est eo carere, quod inuitus
possideas.

In manu scripto con-
di. nō leg-
tur ista.

Vetus est
nimia

Vet. pto-
to

Vet. bene-
ficiū
disse

grauius

Codex
A. nō
bet ista
pto codice.

Bene

Beneficium est semper reddere bonitatis
uerba

Bonum est reddere bona uerba, etiā ini-
micis.]

Bona quæ ueniunt, nisi sustineantur, ca-
dunt ut opprimant.

Bona, imperante animo, fiet pecunia.
Bonū apud uirū, cito moritur iracundia.

Breuis mens ipsa est memoria iracundiæ.
Bona turpitudine est, quæ pericliū uindicat.

Bona comparat prælidia misericordia
Beneficia dignis ubi das, omnes obligas.

Consueta uitia serimus, nisi reprehē-
dimus.

Crudelis in re aduersa est obiurgatio
Cauendi nulla est dimittenda occasio
Cui sæpe dederis, ubi neges, rapere im-
peras.

Cuius potest accidese, quod cuiquam
potest.

Citatur hic Publij trimeter lib. de tranquillit. uitæ.

Crudelem medicum intemperans æger
facit

Cuius mortem expectant ciues, uitam o-
derant.

Cum inimico nemo in gratiam cito redit
Citius uenit periculum cum contemnitur.

Casta ad uirū matrona parendo imperat.
Cito ignominia sit superbi gloria

Consilio melius uincas quàm iracundia.
Cuius dolori remedium est patientia.

Cotidie damnatur qui semper timet.
Cum uitia prolunt, peccat qui recte facit.

Contumeliā, nec facere fortis potest, nec
ingenuus pati.

Conscientia amici nullius inuenit lingue
preces.

Cotemni est leuius quàm stultitia percuti
Cotidie est deterior, posterior dies

Comes facundus in uia pro uehiculo est
Cito improborum læta ad perniciem ca-
dunt.

Crimen relinquit uitæ, qui mortem appe-
tit.

[Clemētia in quacunq; domū uenerit,
felicem eam tranquillamq; præstabit.

Clementia est temperantia animi in pote-
state ulciscendi.

Clementia est lenitas superioris aduersus
inferiorem.

Consuetudo peccandi, multitudinem fa-

cit peccantium.
Consuetio animi maxima est cognatio.]

Discipulus est prioris posterior dies.
Damnare est obiurgare, cum auxilio
est opus.

Diu apparadum est bellum, ut uincas ce-
lerius.

Dixeris maledicta cuncta, cum ingratum
hominem dixeris.

De inimico non loquaris malum, si co-
gites.

Deliberare utilia, mora est tutissima.
Dolor decrescit, ubi quo crescat non ha-
bet.

De dīcere flere fœminam, est mendacium
Discordia fit carior concordia.

Deliberandum est diu, quod statuendum
est semel.

Difficilem habere oportet aurem ad cri-
mina.

Dum est uita grata, mortis conditio opti-
ma est.

Dari bonum quod potuit auferri potest
Damnium appellandum est, cum mala fa-
malucrum.

Ducis in cōsilio posita est uirtus militum
Dives quod donat timeas, cito raptum
uenit.

Dimissum quod nescitur, non amittitur
[Difficilius est moderari, ubi dolori de-
betur ultio, quàm ubi exemplo.]

Defunt luxuriæ multa, auaritiæ omnia.
Hic citatur Controuersia 19.

Etiam innocentes cogit mentiri dolor
Etiam peccato recte præstatur fides

Etiam celeritas in desiderio mora est
Ex uitio alterius, sapiens emendat suum.

Et deest & superat miseris cogitatio.
Etiam obliuisci quod sis, interdū expedit.

Ex hominū quæstu, facta fortuna est dea.
Eflugere cupiditatem, regnū est uincere

Exuli ubi nusquam domus est, sine sepul-
chro est tanquam mortuus. Tetrameter est.

Etiam qui faciunt odio habent iniuriām
Eriperere telum non dare, irato decet.

Exilium patitur qui se patriæ denegat
Versus ita uidetur inuersus.

Se denegare patriæ exilium est pati.
Etiam capillus unus habet umbram suam
Eheu quàm miserum est fieri metuendo
senem.

Etiam

Reliqui sex nō
sunt uersus et
cepto proxi-
mo.

Vet. malē, sed

In manuscri-
pto codice non
legitur.

Vet. scis

Vet. oderunt

Etiam hosti est æquus, qui habet in consilio fidem.
 Excelsis multo facilius casus nocet.
 [Errat si quis existimat tutum diu esse regem.]
 Ex saeva animaduersione nulli regi gloria est.
 Euadere possunt puilla mala, & uerba dare ingentibus obuiam itur.
 Excusationem querere uitium est; omnia ad deum relinque.
 Eleemosyna non tam accipietibus, quam dantibus prodest.
 Ex spe premij solatium fit laboris.]
 Fidem qui perdit, quo se seruat in reliquum.
 Fortuna cum blanditur, captatum uenit.
 Fortunam citius reperies, quam retineas.
 Formosa facies, muta commendatio est.
 Frustra rogatur, qui misereri non potest.
 Fortuna unde aliquid fregit, casus est.
 Fraus est accipere, quod non possis redere.
 Fortuna nimium quem fouet, stultum facit.
 Fatetur facinus is, qui iudicium fugit.
 Felix improbitas, optimorum est calamitas.
 Feras, non culpes, quod mutari non potest.
 Futura pugnant, ut se superari sinant.
 Furor fit, læsa sapius patientia.
 Ficta cito ad naturam reciderint suam.
 Fide quæ perdit, perdere ultra nihil potest.
 Facilitas animi ad partem stulticiæ rapit.
 Fides ut anima unde abiit, eo nunquam redit.
 Fidem nemo unquam perdit, nisi qui non habet.
 Fortuna obesse nulli contenta est semel.
 Fulmen est, ubi cum potestate habitat iracundia.
 Frustra cum ad senectutem uentum est, re petes adolescentiam.
 Falsum maledictum, maleuolum mendacium est.
 Fœminæ naturam regere, desperare est omnium.
 Fer difficilia, facilia ut leuius feras.
 Fortuna nulli plus, quam consilium ualeat.
 Fortuna uitrea est, tunc cum splendet, fragitur.
 Feras quod lædit, ut quod prodest, perferas.
 Fortuna quam nemo inuidet gratum facit.
 Facilius priuatis ignoscitur, pertinaciter

se iudicantibus.
 Frequens uindicta, paucorum odium reprimat, omnium irratat.
 Graue præiudicium est, quod iudicium non habet.
 Grauius est probi hominis iracundia.
 Grauis animi poena est, quem post factum poenitet.
 Grauis animus dubiam non habet sententiam.
 Graue est malum omne, quod sub aspectu later.
 Grauius nocet, quodcumque inexpertum accidit.
 Grauior inimicus, qui later sub pectore.
 Grauius est imperium consuetudinis.
 Graue crimen etiam cum dictum est leuiter nocet.
 Heu quam difficile est gloriæ custodia.
 Heu quam extra corpus est suum, cum irascitur.
 Heu quam est timendus, qui mori tutum putat.
 Homo qui in homine calamitoso est misericors, meminit sui.
 Honestæ turpitudine est pro bona causa mori.
 Habet in aduersis auxilia, qui in secundis commodat.
 Heu quam miserum est discere seruire, ubi sis doctus dominari.
 Heu quam miserum est ab illo lædi, de quo non possis queri.
 Hominem experiri multa paupertas iubet.
 Heu dolor quam miser est, qui in tormento uocem non habet.
 Heu quam multa poenitenda incurrunt, uiuendo diu.
 Habet suum uenenum, blanda oratio.
 Homo toties moritur, quoties amittit suos.
 Homo semper in se aliquid fert, in alterum aliquid cogitat.
 Honestus rumor alterum patrimonium est.
 Homo nescit, si dolore fortunam inuenit.
 Non esse seruit, qui succumbit temporis.
 Homo uitæ comodatus, non donatus est.
 Heredis fletus sub persona risus est.
 Heredem ferre utilius est quam querere.
 Habent

In codice, S. Am. non legitur hoc duo
 Codex. S. Am. non habet ista tria.
 Vet. facti
 Vet. sedis rogus
 Hoc in no stro codice deest.
 Vet. diffici lis glorie custodia est.
 Tetrameter erit, si legas, domi nariet.
 Hi quatuor non sunt uersus, nec in cod. S.
 Am. leguntur.
 Vet. ne sit sine dolor

Habent locum maledicti crebrae nuptiae.
 [Hæc clemencia principem decet, ut quocumque uenerit, mansuetiora omnia faciat.
 Haud minus turpia sunt principi multa supplicia, quam medico multa funera.
 Honestus est, cum iudicaueris amare, quam cum amaueris iudicare.]
 Inferior horret, quicquid peccat superior.
 Inimicum ulcisci, uitam accipere est alteram.
 Id agas, tuo te merito ne quis oderit.
 Inuitum cum retineas, exire incitas.
 Ingenuitatem lædis, cum indignum rogas.
 In nullum avarus bonus est, in se pessimus.
 Inopi beneficium bis dat qui dat celeriter.
 Inopia parua desunt, auaritiæ omnia.
 Instructa inopia est, in diuitijs cupiditas.
 Inuitat culpam, qui peccatum præterit.
 Iucundum est nihil, nisi quod reficit uarietas.
 Ingenuitas non recipit contumeliam.
 Impune in eum pecces, qui peccat rarior.
 Ingratus unus miseris omnibus nocet.
 In miseris uitia nulla contumelia est.
 Ita amicum habeas, posse ut fieri inimicum putes.
 Inuidiam ferre, aut fortis aut felix potest.
 In amore semper mendax iracundia est.
 Inuidia tacite, sed minute irascitur.
 Iratum breuiter uites, inimicum diu.
 Iniuriarum remedium est obliuio.
 Iracundiam qui uincit, hostem superat maximum.
 Iocum tacentem crimen faciat acrius.
 In malis sperare bonum, nisi innocens, nemo solet.
 In iudicando criminosa est celeritas.
 [Inhonestæ res est suos uincere, satis est potuisse punire.
 Imago animi sermo est, qualis est uir, talis oratio.
 In felicitate se erigere, est felicitatem submittere.
 In felice felicitas est innocentia, nequitia ipsa poena sui est.]
 Inimicum quamuis humile, docti est metuere.
 In calamitoso, risus etiam iniuria est.
 Iudex damnatur, cum nocens absoluitur.
 Ignoscere humanum, ubi pudet cui ignoscitur.
 In rebus dubijs, plurima est audacia

Illo nocens se damnat, quo peccat die.
 Ita crede amico, ne sit inimico locus.
 Iratus etiam facinus consilium putat.
 Inuidia loquitur, non quod est, sed quod subest.
 Irritare est calamitatem, cum te felicem uocas.
 [Ius omnem supra iniuriam positum scias.]
 Imbecillos oculos esse, quia ad alienam lipitudinem suffunduntur.
 Loco ignominiae est, apud indignum dignitas.
 Laus noua nisi oritur etiam uetus amittitur.
 Læso doloris remedium, inimici dolor.
 Leuis est fortuna, cito reposcit quod dedit.
 Lex uniuersa est, quæ iubet nasci & mori.
 Lucrum sine dano alterius, fieri non potest.
 Lascitia & laus nunquam habent concordiam.
 Legem nocens ueretur, fortunam innocens.
 Libido indicium est, quo leuitas sapit.
 Libido etiam cunctos sub uultu domat.
 [Lassa crudelitas, non est uocanda clemencia.]
 Malignum fieri, maxime ingrati docent.
 Multis minatur, qui uni facit iniuriam.
 Mora omnis odiosus est, sed facit sapientiam.
 Mala causa est, quæ requirit misericordiam.
 Mori est felix, antequam mortem inuocet.
 Miserum est tacere cogi, quod cupias loqui.
 Miserrima est fortuna, quæ inimico caret.
 Malus est uocandus quia est causa bonus.
 [Molestro similis est auaritia unica.]
 Malis displicere, laudari est.
 Malus bonum ubi se simulat, tunc est pessimus.
 Metus dum uenit, rarum habet somnum locum.
 Mori necesse est, sed non quoties uolueris.
 Male geritur, quicquid geritur fortune fide.
 Mortuo qui mittit munus, nihil dat illi, si bi adimit.
 Minus est quam seruus dominus, qui seruos timet.
 Magis hæres fidus nascitur quam scribitur.
 Malo in consilio foemina uincunt uiros.
 Mala est uoluptas alienis assuescere.
 Magno cum periculo custoditur, quod multis placet.
 Mala est medicina, ubi aliquid naturæ perit.
 Mala naturæ, nunquam doctore indigent.
 Miseriam

Non est uersus, nec quæ sequuntur sunt in manu scripto codice.
 Vet. ex. non habet.
 In codice. S. Am. non legitur.
 Vet. nil. Versus est Senarius si uocem mortuo, si nem alterius precedentis esse intelligamus.
 Vet. ad alie num.

Miseriam nescire propriam, sine periculo est uiuere. *Trochaicus.*
 Male uiuunt, qui se semper uiuuros putant.
 Maledictum interpretando facies acritus.
 Male secum agit aeger, medicum qui here dem facit.
 Minus decipitur, cui negatur celeriter
 Mutat se bonitas, cum irrites iniuria
 Mulier cum sola cogitat, male cogitat.
 Malefacere qui uult, nusquam non causam inuenit.
 Maleuolus semper sua natura uescitur
 Multos timere debet, quem multi timent
 Mala imperando, summum imperium amittitur.
 Mulier quae multis nubit, multis non placet. *(Reliquia non sunt carmina.)*
 [Miseria est aegritudo animi, ob alienarum speciem miseriarum
 Misericordia non causam sed fortunam spectat
 Magna fortuna, magnus animus decet.
 Magni animi est proprium esse tranquillam iniurias atque offensiones semper despicere.
 Muliebres est, furere in ira
 Misericordia est uicina miseriae, habent enim aliquid, trahitur ex ea.
 Malo ueris offendere, quam placere adulando
 Morbum esse scias, non hilaritate, semper arridere arridentibus, & ad omnium astimationem ipsum quocumque os diducere.]
 Nihil agere, semper infelici est optimum
 Nil peccent oculi, si oculis animus imperet.
 Nihil proprium ducas, quod mutari possit.
 Non cito perit ruina, qui ruinam timet
 Nullus est tantus quaestus, quam eo quod habes carere. *Pars est Trochaici tetrametri.*
 Nescias quid optes, aut quid fugias, ita ludit dies. *Trochaicus.*
 Nunquam periculum sine periculo uincitur
 Non est tuum, fortuna quod fecit tuum
 Nihil potest didicisse, si cesses benefacere
 Nulla est tam bona fortuna, de qua nihil possis queri.
 Nusquam melius morimur homines, quam ubi libenter uiuimus. *Tetrameter iamb.*
 Negandi causa nunquam auaro deficit
 Non dum felix es, si nondum te turba deridet
 Nam si nullos inimicos tibi parit iniuria, multos tamen inuidia.

Vet. facias

In cod. S. Am. no extat ista B.

Vet. potest

Vet. et si
Vet. faciat

Non aspicias quam plenas quisque manus deo, sed quam puras admoueat
 Non enim aliter nisi optimus animus, pulcherrimus dei cultus est.
 Non aliter uiuas in solitudine, aliter in foro.
 Nihil petas, quod negaturus es.
 Nihil negabis, quod petiturus es
 Nihil magnum est in rebus humanis, nisi animus magna despiciens.
 Nihil inter est quo animo facias, quod fecisse uitiosum est
 Nihil potest didicisse, benefacere si cesses. *Additur in uetusto codice S. Am.*
 Nam facta cernuntur, animus non uidetur.
 Non tam multis placeas, sed quibus, stude.
 Nequitia ipsa poena sui est.
 Nam mala conscientia sepe tuta est, secura nunquam.
 Neminem cito accusaueris.
 Neminem cito laudaueris.
 Nullum putaueris esse locum sine teste
 Nulla pusilla domus, quae multos recipit amicos.
 Nunquam scelus scelere uindicandum est
 Nimum altercando ueritas amittitur
 [Non multum supra eum eminet quis, cui se irascendo exaequat.
 Nobilis professio sapientia est, quae distributa suscipit incrementum, auarum de dignata possessorem, cito nisi publice, tur, elabatur.
 Non alia facies est quieti moderatior imperij, quam sereni caeli & nitentis
 Nullum ex omnibus clementia magis, quam regem aut praelatum decet.
 Nemo potest personam diu ferre fictam, si cito in naturam suam recidunt
 Nunquam liquidum syncerumque ex turbido uenit.
 Nullum morosius est animal, maiorque arte tractandum quam homo, & nulli magis parcendum quam homini.]
 Omne peccatum est actio.
 Omnis actio est uoluntaria, tam honesta quam turpis.
 Omne ergo peccatum uoluntarium est
 Omne excusatione nemo peccat inuitis
 [Omne uitium habet patrocinium suum]
 Odia multorum sub uultu, multorum sub osculo latent.
 Omnia tum panduntur, cum non dico sic, cideris, sed si turbaueris.

Vet. eris

Vet. qualibus

Versus est, caeteri nequaquam.

Ista non legitur in antiquo manu scripto.

Vet. addi autem

Omnis

Vet. ut in quod ipse in sanis, caeteros fure= reputet
 Omnis affectus habet, ut in eo, in quo ipse insanit, in idem putet caeteros fure.
 Omnes uitam differentes, mors incerta praue nit
 Omnis dies uelut ultimus ordinandus est
 Optantur de te homines male, sed mali displicere enim malis laudabile est.
 Oratorem te puta, si tibi ipsi, quod oportet, persuaseris.
 Odium oportet peccandi non metum facias.
 Obiurgationi semper aliquid blandi admisce.
 Optimum est semper ignoscere, tanquam si ipse pecces quotidie.
 Optimum est maiorum uestigia sequi, si recte praecesserint.
 Omnis doctor in uitae ratione peccas, turpius est, ob hoc quod in officio, cuius magister esse uult, labitur.
 [Omni re moderatio est adhibenda, quae sanabilia ingenia distinguere a deploratis sciat.]
 Ouita misero longa, felici breuis.
 Hic Senarius Publij nomine citatur, *Controuersia. 19.*
 Peccandi duo sunt genera, aliud ex proposito, aliud ex negligentia.
 Plerique metu peccare cessant, non innocentia, profecto tales timidi, non innocentes sunt dicendi.
 Priusquam promittas, delibera, & cum promiseris, facias.
 Prius si negaueris, fecisse postea, fallere est
 Propter causam munda amico dabis, multa etiam causa contra amicum.
 Pro eo religiosior eris, quo melior.
 Praestabis parentibus pietatem, cognatis dilectionem.
 Praestabis amicis fidem, omnibus aequitatem.
 Pacem cum hominibus habebis, bellum cum uitijs.
 Pecunia imperare oportet, non seruire.
 Pecunia si uti scias ancilla est, si nescias, domina est.
 Pecunia non satiat auarum, sed irritat.
 Putandus est recte fortior qui cupiditates quam qui hostes subijcit.
 Patria est ubicunque bene uixeris.
 Peiora sunt tecta odia quam aperta.
 Propterea loquax inimicus minus quam taciturnus offendit.
 Proximum ad innocentiam tenet locum uerecunda peccati confessio.

Hoc in uet. codice desit

Vetus ad di, uel fra gilitate hi non sunt uerfus.

Vetus, ut

Vet. Preter

Vet. omnibus

Vet. nescias

Plerique cum stultis male dicunt, ipsi sibi conuictum faciunt.
 Perdenda sunt multa, ut semel ponas bene.
Citatur hic uersus a Seneca lib. 1. de beneficijs.
 Perturpe est enim quod obijcitur, in obijciente cognosci.
 Pulcherrimum est omnia praestare nihil exigenti
 Principium discordiae est, aliquid ex communi proprium facere.
 Plerique famam pauci conscientiam uerentur.
 Potest non esse honestum quod non est liberum.
 [Parcendum est improbandis ciuibus, non aliter quam membris languentibus.
 Principium sauitic bellum est
 Pestifera uis ualere ad nocendum.
 Prope est ut libenter damnet qui cito
 Prope est ut non aequae damnet qui nimis.
 Peccandi uerecundiam facit ipsa clementia regentis.]
Hic nulli uersus.
 Quidam quosdam occidunt inimicos non quia habeant, sed quia meruerunt
 Quam inimicum est nocuisse, quia oderis laedere.
 Quanto iniquius est odisse quia laesis.
 Quam magnarum uirium est negligere laedentem.
 Qui enim uindicat, sentit.
 Quis sis interest, non quis habeatis
 Quauis agas id, ut ne quis merito tuo te oderit, erunt tamen semper qui oderint
 Quam magnam est non laudari, & esse laudabilem
 Qui succurrere perituro potest, cum non succurrit, occidit.
 Quid est homini inimicissimum? alter homo.
 Qui propter pecuniam uel libidinis amorem moritur, ostendit se nunquam sui causa uixisse
 Quae sunt maximae diuitiae? non desiderare diuitias.
 Quis plurimum habet? is qui minimum cupit
 Quid est dare beneficium? imitari deum
 Quis est pauper? qui sibi uidetur diues.
 Quidam inimici graues sunt, amici leues.
 Quietissime uiuerent homines [in terris] si duo uerba tollerentur. scilicet meum & tuum
 Qui paupertatem timet & timendum est.
 Quod tacitum esse uis, nemini dixeris
 Quia non poteris ab alio silentium exigere si tibi ipse non praestas
 [Qui aequo animo malis miscetur, malus est.]

Trochaicus Senariuis, reliqui non sunt uerfus.

Vetus, exigentem
Vet. suum

Hec sex prou. non leguntur in codice manuscripto.

Vet. iniquum

Vet. ita. Quid sis interest, quid habeatis.

Vet. non habet haec duo uerba.

Vet. addit quoniam

S s Qui ser/

vet. non uoluntatem deesse. Qui seruis crudelis est, ostēdit in alios uoluntatē non deesse, sed potestatem.

Qui ob hoc iniuriā facit, quia potest, cito desinet, quia fecit.

Manuscriptū exemplar ita, rectius: Quid dulcius quam habere amicum, cum quo omnia audeas, cui sic credes ut tibi, cui sic loquaris quasi tecum.

Quā multi tales amicos habere uoluerūt, & ipsi tales esse non possunt.

Quō se fortuna & fauor inducit hominē Quicquid e quo plus futurum est, in partē humaniorē inclinā uel praepondera

Quid eo infelicis, cui tā malū esse necessē est?

Quid potest ab eo quisquam sperare quē malum esse docuit.

Quotidie damnatur qui semper timet.

Quotidie est deterior posterior dies.

Quam miserū est ab illo laedi, de quo non possis queri.

Quid refert quantum habeas, multo illud plus est, quod non habes.

Hunc trochaicum citat Gellius. Nec hic uersus fuit.

Repelli se homines facilius, quam decipi ferunt.

Respue crudelitatem, & matrem crudelitatis iram.

Reuera memoria beneficiorum fragilis est iniuriarum tenax.

Ridiculum est odio nocentis, perdere innocentiam + (timet.)

Res uera est, qui à multis timetur, multos Regibus est peius multo q̄ seruientibus, reuera quia isti singulos, illi uniuersos timent.

Trochaicus. Res ipsa ut ipsa re possimus efficiet, si polliceri properamus honesta.

Rem maximā promittit sapiētia, ut tere/ducatur tibi.

Recta ingenia debilitat uerecūdia, praua confirmat audacia.

Res optima est non sceleratos extirpare, sed scelera.

Recte parētem et inferiorem laudas, quia pertinet ad gloriam tuam.

Res magnae clementiae est, indulgēdo corrigere peccata magis quam uindicādo

Rege incolumi mens omnibus una est a/missio rupere fidem. +

Regibus certior est, ex mansuetudine securitas.

Non sunt uersus. Ha habe Ma/ronis carmen est.

Sunt quorum corpus innoxium est, & in mille facinorum furias mens ociosa discurret.

Si in clientelam felicitis hominis potētiasq̄ pueneris, aut ueritas, aut amicitia per/pendenda est.

Si uis beatus esse, cogita hoc primum cō/temnere & contemni.

Si multis placuerit uita tua, tibi placere non poterit.

Solitudinem quaerit, qui uult cum innocētibz uiuere.

Stultum est timere, quod uitari nō potest.

Semper dissensio ab alio incipiat, a te reconciliatio.

Succurre paupertati amicorum, imō potius occurre.

Secretē amicos admone, lauda palam.

Si bene te institueris, pudeat fieri deterio/ rem.

Si quis irascitur poenas ab alio expetit, a se exigat.

Seuerissime enim nos aduersum peccātes gerimus, & ipsi eadem committimus.

Seueritas assidua, amittit auctoritatem.

Sicut formosa pictura est cuius nulla pars errat, sic formosus homo in quo nulla peccati macula est [proinde hoc domi, hoc foris, hoc omni genere uitae teneamus, ut nobis inexorabiles simus, exorabiles illis qui non nisi sibi dare uentam nesciunt.]

Si inuitus pares, seruus es, si uolēs, minister Scias eum multis uirtutibus abūdare qui alienas amat.

Si non inuideas maior eris, nam qui inuidet minor est.

Scis quid inuidia est? dolor animi est ex alienis commodis.

Scito etenim illud, ga nulli inuidetur, nisi prae dito bonitate.

Sunt multi qui plurimū uerbis, non re cō/remnunt, sed ipsa quae spernunt, clam furantur.

[Seueritatem abditam, clemētiam in pro/cinctu habet.

Sapiens nihil facit, quod non debet, & nihil praetermittit quod debet.

Seruus imperare moderate, laus est.

Si uis amari ama.

Sapiens & si contētus est se, tamē amicū uult habere: sed hoc ob nihil aliud nisi ut exerceat amicitia, ne tā magna uirtus face/at: non

Vet. mutat

Vet. deenti/ur

Manuscrip/ to cod. h.ec/ 4. nō infut

Manuscrip/ ptus liber/ ista s. non/ habet.

at: non ad hoc ut dicit Epicurus, ut habeat qui sibi affideat, succurrat: sed ut habeat cui affideat quando libet.]

Non sunt uersus

Timidus cautū se uocat, fordids parctū Tutissima res est nihil timere, preter decum.

Tene semper uocis et silētij tēperamētū.

Tamen & in hoc incumbe ut libētius au/ dias quā loquaris.

Tacere qui nescit, nescit loqui.

Tristitiam, si potes, ne admiseris.

Turpe praebet spectaculum, animus eger Turpia ne dixeris. paulatim enim pudor [rerum] per uerba discititur.

Transibit sermo in affectum, si honesta lo/ quamur.

Tolerabilior est qui mori iubet, quā qui male uiuere.

Tolerabilior poena nō posse uiuere quā nescire.

Talem diligētia exhibe in amicitijs com/ parādīs, ne incipias amare quem deinceps possis odisse.

Tu primum exhibe te bonum, & sic qua/ ras alterum tui similem.

Turpius nihil est quā cum eo bellum ge/ rere, cum quo familiariter uiueris.

[Tā omnibus ignoscere, quā nulli cru/ delitas est.

Tādū a periculo aberit populus quā/ diu sciet ferre frenos.

Tyrānus a rege distat factis, nō nomine.]

Tā deest auaro, quod habet, quā quod non habet.

Laudatur hic uersus controuersa 19. Ix quisquam in bonum, nisi ex malo transit.

Nullum est carmen. Vis omnibus esse notus, prius effice ut ne minem noueris.

Vis habere magnum honorem, dabo tibi magnum imperium, impera tibi.

Vide si adhuc malus es, similibus parce Verū si esse desisti, quare alijs locū emendationis abscidas.

Vitū prius fuit obseruatio, nūc mos est.

Verum non dicimus nec audimus.

Vtilis educatio et disciplina, mores facit.

Vnde & bona cōsuetudo excutere debet quae mala incussit.

Viriliter feras quē necesse est, dolor enim patientia uincitur.

Verba rebus nō personis accipiēda sunt Vires tuas amici beneficijs, inimici iniurijs sentiant.

Vita omnis breuis est, ideo immortalitas est mors honesta.

Vir est bonus qui intantum perduxit animum suum, ut nō modo nolit peccare sed etiam non possit

Vt aliquid auri extrahamus, terrā peruer/ timus, ut summum bonum occupemus scrutari pectus piget.

Virtutem cuius progressum uidetis, non exitum eius finemq̄ desperes.

Vlcera animi magis quā corporis sanāda sunt.

[Volunt homines ita praecipitū esse ut uiuant, non ita uiuere ut praecipitū est.

Vtendum est diuitijs & non abutendum, ut nec a superioribus contemnaris, nec ab inferioribus timearis.

Vbi usitata remedia non procedunt ten/ ta contraria.

Vbi discrimen inter bonos malosq̄ sublatum est, consilio sequitur & uitiorum eruptio.

Venia est poenae debita remissio.

Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu, sic animaduersiones magnarum potestatum terrēt latius quā nocent.

Vtinā ea lex homini esset, ut cū telo suo frangeretur, nec sapius liceret nocere quā semel.

Zelum de deo tantū habeas, non contra homines.

Zelari autem hominibus uitiosum est.

Christiane sententiae ne x. nō haberet locum.

Prouerbiorum Senecae finis.

S s z R E z

Vet. adfctatio
Vet. non
Vet. educatio
Vet. quod

Vet. finiant

Vet. terras

Vet. ne

Hec s. nō legitur in vet. exemplari.

RERVM ET VERBORVM IN OMNIBVS

HIS SENECAE OPERIBVS PRÆCIPVE MEMORABILIVM
Index locupletissimus: in quo primus numerus paginam, secundus uero lineam denotat.

Aceros 489.18
Abdicatio 560.6
Abdicandus quia fratrem abdicatum adorauit 582.10
Absentia amicorum 138.49
Academicus oia incerta dixit 205.10
Academici 208.25 715.36
Achais 217.31 502.53
Achillas 316.31
Adio 227.13
Adionis et pronuntiationis discrimen 530.52
Ador quis 588.9
Adrius Possibumius 617
Adrius 618.52
Addeus 635.628
Admonitio 227.12
Admonitio et dium facit 114.8
Admonitio methodus 419.10
Adolecenti quid sit faciendum 147.21
Adolecentem a se uinci turpiss. est 644.40
Adolecentiam sequitur senectus 116.75
Adrius 188.49
Adoptio 560.7
Adoptio Scipionum et Aemiliorum familiaritas miscuit 560.11
Adoptio fortunae remedium est 560.13
Adoptus post tres abdicatus 557.44
Adriarum mare 211.26
Aduersa semper expectanda 96.18
Aduersitas dulcis 154.19
Aduersitati gaudendum 627.46
Adulatio 127.45
Adulatio similis symphonie 290.29
Adulatores perinde ac Syrenes fugiendi 290.45
Adultera uenefica 597.24
Adulterum interficiens sine fraude sit 545.25
Adulterum in matre et filia uindicare licet 545.26
Adulter 531.21
Aedificia qualia in primo seculo extiterunt 212.47
Aedificiorum ac suppellectilis huius aetatis luxus 214.33
Aegyptum mare 211.26
Aegialus 200.30
Aegritudo 304.35
Aegyptus 511.28
Aegyptus regio fertilis 511.33
Aegyptii clementia quot et qua sunt 477.26
Aemilianus 659.44

Aeneas in patrem beneficium et pietas 31.24
Aequalitas perfecta uirtus est 118.2
Aequalitas prima equitatis pars 116.39
Aequanimitas 132.25
Aer quo propior terris hoc crassior est 492.50
Aer semper agitur 495.20
Aeris causa 476.12
Aeris et uenti discrimen 496.27
Aeschylus 490.10
Aeschines pauper seipsum dedit Socrati 4.31
Aeschines rhetor 556
Aesopi nobilis patina 234.24
Aestas 121.43
Aestas prima 215.52
Aetatum uarietas 457.19
Aeternitas ex contrarijs constat 208.37
Aethiopes quare dicit Macrobius 336.26
Aethiopiam feruentissimam esse unde colligiuntur 490.11
Aetna 185.1
Aetna siciliae mons 134.4
Affectus qui sunt 172.25
Affectus nostri in potestate nostra non sunt 661.26
Agamemnon 155.2
Agilitas quid 280.17
Agrippa 67.47
Agrippa gener Attici 105.50
Agritia 577.18
Agrotas Massiliensis 577.16
Albutius Syllus 536.538.542.544.546.547.549.554.562.569.570.572.574.600.601.604.605.607.608.610.615.616.617.619.620.626.639.633
Albius in declamando mos 599.24
Alexander 137.12.146.11
Alexander magnus gloriae deditur 6.28
Alexander magnus Hercules et liberius emulus 6.28
Alexander Macedo geometriae didicit 218.20
Alexandri magni gratitudo 6.26
Alexandri magni uisum 6.34
Alexandri iactatio et gloria 48.41
Alexandri crimen quod 510.27
Alexandri uox stultissima 137
Alexandri Macedonis impium factum 193.1.335.26
Alexandri magnanimitas 323.5
Alexandriae nullae cadunt niues 490.17
Alexandrina marmora 199.45
Alexandrinae naues 178.31

Alfius 559.564
Alfius Flauus 538.47
Alpes 490.21
Alpbæus 505.41
Ambitio 229.24.140.1
Ambitio gratitudinem destruit 16.26
Ambulatio quid sit non conuenit inter Cleitum et Chryppum 270.4
Amantis experimentum 563.37
Amicitia 134.41
Amicitia non est nisi inter solos sapienter 76.49
Amicitia consortium rerum omnium facit 130.35
Amicitia summa quae 11.46
Amicitiae temporariae 90.31
Amicitiae et amoris discrimen 120.16
Amicus quis 68.21
Amicus qui est amat, e contra non 120.15
Amicus ubi quare uoluit 68.28
Amico quare nihil datur 74.16
Amicorum omnia esse communia quomodo intelligendum 192.17
Amor uita seruitus est 112.35
Amor turpium nisi turpi ratione consiliari non potest 115.40
Amphibologia quatenus uita da 192.17
Anacharsis inuenit rotam figuli 215.10
Anacreon 207.51
Analogia 283.40
Anaximandri duplex est 211.9
Anaxagoras 490.8
Anaximandri definitio fulminis 462.52
Anaximenes 462.44.506.8
Andreas rhetor 554
Anima res est pusilla 513.14
Animalia quae habentur generosissima 320.51
Animalium diuisio 54.32
Anni tempora quatuor quae sunt 111.6
Animus aliquando a studijs laxandus 106.34
Animus 122.52.125.10.440.30
Animi motus sanissimi qui 317.9
Animus frenare difficillimum 49.45
Animus quomodo rex dicitur et 137
Annius 273.11
Annius Serenus 148.44
Antigoni in patrem beneficium et pietas 31.32
Antigoni inuictus animus 337.10
Antigoni turpissima caecillatio 13.19
Antipater 204.26
Antiphontis libri 562.29
Antipodes 28.3
Auctor

INDEX.

Antonius uult se liberum patrem dicit 691.8
Antonij ingratitude et homicidium 551.34
Apaurius 660.11
Apeninus mons 118.6
Apeninus mons sole multo inferior 493.4
Apeimantæ nobis 193.53
Apium subtilitas 287.31
Appion 208.8
Appius 272.15
Apollonius graecus 610
Apollonius Myndius 515.38
Aprellus 264.23
Aqua 461.45
Aqua ualentissimum elementum est 477.13
Aqua tempestiue data remedij locum obtinet 9.36
Aque 474.42
Aquam qualitates uariae 475.2
Aquam cause 476.5
Aquam diuisio 408.11
Aquam uaria genera 469.37.480.530.35.38.40
Aquila imbrēs in Africa reuocata 500.9
Araneae textura 287.35
Araxes 508.25
Archelaus rex uocatur ad se Socratem 48.52
Archelai erga amicum pauperem beneficium 11.8
Archipiratæ filia 549.10
Ardeas 218.16
Arillus fuscus 536
537.540.442.545.546.547.548.550.551.553.554.556.560.561.563.564.565.566.567.569.570.572.575.576.602.604.606.607.609.610.612.613.615.618.619.620.621.626.628.631.634.635
Archibus 505.43
Argentarius 536.540.542.544.545.546.561.564.568.570.572.573.577.604.606.608.614.619.622.632.627.629.617
Aristidis dictum in quendam in faciem eius insipientem 441.35
Aristoteles 142.40
Aristoteles pecunijs corruptus 370.14
Aristoteles damnationem fugit 373.15
Aristotelis de affectibus dictum 313.12
Aristippi apophlegma 80.30
Ariston chiis 210.38
Ariston stoicus 225.18
Aristonis de seipso dictum 121.7
Ariston pater Xenophontis 30.3
Ariston lepidus philosophus 115.13

Aritmetica 205.31
Armenia 228.52
Armutius 272.32
Aree 448.43
Ars tradit incerta 287.37
Ars casu non uenit ad effectum 115.3
Ars est fieri bonum 216.26
Artes 797.40
Artes a philosophia inuenta 222.35
Artes liberales quae sunt 206.35
Artis et artificij discrimen 18.10
Artium liberalium bona 443.22
Artifices scenici imitantur uerecundiam 92.41
Artemon 551.554.563.605.635
Artemedorus 518.33
Articulorum crepitus 330.23
Asclepiodotus 464.22
Asclepiodotus Posidonij auditor 508.54
Asellus 124.2
Asia 217.37.502.53
Asinius Gallus 138.19
Astrapoplea 455.41
Astrologiae studium utile 515.10
Astrologiae ignorantia quam periculosa 504.6
Asylus 142.11
Athenienses abdicato uicerunt duce 555.22
Athletae 320.27
Attalus 166.46.519.17
Attali de malitia dictum 187.27
Attali de fortuna dictum 158.26
Atalanti insula 510.6
Attellanarum scriptor quis 609.43
Attici nomine Cicero illustratus 105.49
Attilius Regulus 440.49
Auaritia 401.159.46
Auaritia multis rebus uincitur 76.1
Auaritia nulla sine poena 275.34
Auaritia uitium antiquum 498.46
Auaritia officia 330.49
Auaritiae mala 275.34.575.30
Auaritiae et pecuniae differentia 210.9
Auaritiae desunt omnia luxuriae multa 669.38
Auaritiam comitatur luxuria 234
Auarus nullo satiatur lucro 227.3
Auari 498.49
Auari omnes caeci 132.52.36
Auarus tam deest quod habet et quod non habet 609.38
Auidio quid 533.25
Auidacia 235.23
Auidentes fortuna iuuat 225.52
Aui ac patris discrimen 639.34
Auidus quis 412.16
Auiditas gratitudinem inimicissimam 23
Augustus Caesar 192.29.500.1
Augustus Caesar patientiae exemplum 342.25

342.25
Augustus Caesar ob impudiciam uindictam reprehensus 67.38
Augusti ad Cinnam oratio 348.7
Augusti in Cinnam clementia 349.18
Augusto Caesari insidiatus est Cinnam 348.30
Aures claudendae firmissimo spissamēto 117.27
Aurium dolor 187.5
Auribus parcendum 11.46
Aureum uelle 49.51
Aurum multis rebus inferius 76.15
Ausser in Italia nubes impetit 500.9
Autores qui sunt legendi et quomodo 84.48
Aurum 49.43
Babae uita stolidus 98.33
Baiana regio a quibus extrudat 134.49
Baiae 134.9
Balnea blattaria 200.2
Balnearum luxus 199.44
Balnearum luxus taxatur 139.7
Baros scurra 554.17
Basilius rhetor 543.4
Bassus Aufidius uir optimus dum aetate iu ueludat quatuor 115.49 et ibid 35
Batillus in tragedia excellens 580.28
Beatus quis 128.4
Beli interpretatio 484.13
Bellum quo iure suscipiendum sit 699.28
Bello nocte portas aperire non liceat 594.22
Beneficium est tribuentis uoluntas non id quod tribuitur 3.46
Beneficium coactum non est beneficium 14.35
Beneficium nemo sibi dat 50.27
Beneficium sanerandi animo non datur 1.41
Beneficium quis reddit 1.16
Beneficium quo animo debetur 1.30
Beneficium non negligenter datur 1.31
Beneficium duplex 78.29
Beneficium et iudicium connexa 71.16 et 19
Beneficium est uinculi commune 71.9
Beneficium a quibus sit accipiendum 14.2
Beneficium et iniuria contrarij sunt 27.8
Beneficium non nisi a uolente datur 54.44
Beneficium an eripi possit 58.44
Beneficium uinci potest, auferrit non potest 59.28
Beneficium nesciens accipit, a nesciente non accipitur 60.46
Beneficium duae res efficiunt 41.52
Beneficium inde dignoscitur 60.54
S S S Bene

I N D E X

Beneficium quod sit ingratum 9.14
 Beneficium dans, taceat. Accipit, nar/
 ret 11.32
 Beneficium quid sit 47.50.45.636.29
 Beneficium aliud alio nō minus 77.10
 Beneficium uariē conferunt 24.1
 Beneficium non aliāq̄ uirtutis causa
 dandum 34.2
 Beneficium qui inuitus prodest, nō dat
 60.50
 Beneficium an fit occidendo 620.36
 Beneficij inter duos lex quæ 11.23
 Beneficij a dō quæ sit 18.34
 Beneficij definitio 23.384. 39
 Beneficij fines qui 47.11
 Beneficij & consilij discrimen 628.39
 Beneficij, officij, & ministerij, differē/
 tia 26.3
 Beneficia diuina nostram egrediuntur
 dignitatem 1.45
 Beneficia in uulgi nō effūdēt 2.11
 Beneficia non sunt exasperanda 10.36
 Beneficia negligenda 186.33
 Beneficij gratia debetur 59.48
 In beneficio quæ potissimum uitanda,
 23.43
 Berofus 484.13
 Eet fluius 528.22
 Bibliothecarum luxus 381.34
 Biontis elegans dictum 580.25
 Biontis dictum de statu hominis 385.19
 Biontis diuersa sententia 75.15
 Beneficia amabilia meretricio compa/
 rantur animo 6.51
 Beneficia seruorum in dominos 26.29
 Beneficiorum exempla. 27.16. 27.
 33.37. 43. 48.28.7
 Beneficiorum conditio eadem 11.43
 Beneficiorum simplex est ratio 2.17
 De Beneficij cōserēdis precepta 2.19
 Beneficiorum memoria non debet sene/
 scere 2.45
 Beneficij uinci turpib. est 47.31
 In Beneficij dandis delectus est habē/
 dus 6.1
 Blandus. 538. 540. 546. 552. 553. 559.
 562. 564. 567. 575. 576. 601. 606
 607. 612. 614. 617. 618. 619. 620.
 621. 627. 629. 635.
 Boebus rex 405.5
 Bona tria quæ 153.1
 Bona contra naturā quæ 155.48
 Bonitas pertinax uincit malos ibid
 Bonitatis pars magna est uelle fieri ho/
 num 120.19
 Bonum omne optabile sit. 157.26.
 Bonū est cui admiscetur uirtus 117.4.4
 Bonum omne diuinū est 153.38
 Bonum salum est quod bonū. 168.30
 Bonum nunquam inordinatum est aut
 turbidum 292.4.4
 Bonus quomodo à Deo differt 295.19

Bonus quis dicitur 174.1.
 Bonus quis est 120.8
 Breuiarium. 122.39
 Brutū turpis mors 289.7
 Buris urbs mari obruta 510.34
 Burrus Neronis prefectus 315.11
 Nustris 357.3

C

Cæcus de publico mille denarios ac/
 cipiat. 382.27
 Cædis imprudentis damnatus quinquo/
 nio exulet 587.35
 Cæsar 192.20
 Cæsar dedit uitā Pompeio Pæno 115.12
 Cæsar in Deum blasphemā 35.50
 C. Cæsar corpus habitus 395.13
 Cæsar atrox factum 15.15
 C. Cæsar crudele facinus 335.48
 Cælius Pius. 536. 537. 538. 539. 540.
 542. 544. 545. 546. 547. 548.
 549. 550. 553. 554. 561. 562. 563.
 564. 565. 567. 568. 568. 570. 571.
 574. 575. 576. 602. 604. 605. 606.
 607. 608. 610. 612. 613. 614. 616.
 617. 620. 622. 626. 628. 630. 633.
 Cælius homo mordacissimus 600.42
 Cælum in quot circulos diuiditur. 499.
 39.
 Cacozelia 629.20
 Cacozelia uerbis amaris grauiatur
 633.4
 Caius Iulius 584.30
 C. Sabinus 603.613
 Calamitas 269.14
 Calidum & frigidum semper in con/
 traria abeunt. 397.5
 Calliæ Laus 627.10
 Callimachus 1490.7
 Callisthenes. 510.25
 Callistratus exulare maluit quam in se/
 ditiosa urbe uiuere 69.7
 Calvus orator 226.20. 531.50. 611
 Caobyses. 199.25
 Cambyses ebrius atrox facinus
 334.12
 Candaniæ deserta 118.6
 Canopus 134.15
 Cantare & psallere quomodo differ/
 runt 530.51
 Capito 606
 Capra genus ignis 447.29
 Cardiaci uita bibere & sudare 98.29
 Carnifices solent manus lauare 619
 Casus 163.8
 C. Castus 792.22
 Castus Suetus 609.610
 Catilinæ scelus 535.10
 Cato 134.53
 Cato homo rigidus 93.1
 Cato quo repulsus est die à pretura pi/
 la iussit 163.47
 Cato seipsum occidēs laudatur 109.30

Cato sibi & morē & exiliū indicat
 ibidem
 Cato exemplū fortitudinis 255.46.
 Cato ex decreto suo perijt ibidem
 Cato qua nocte puriturus esset legi t.
 163.41
 Cato uirtutum uim amago 385.31
 Cato in balneo percussus 325.55
 Catonis constantia 255.52
 Catonis uerba seipsum occidētis 109.26
 Catonis sententiā de Cæsare & Pon/
 peio 256.4
 Catonis labores 256
 Caucasus 490.21
 Causa 150.3
 Cause rerum tres 149.55
 Cautela Fufci 628.51
 Cautillus 61.16
 Cayllrus 490.24
 Cecinna 470.24
 Censurij dictū de his qui in municipijs
 honores ambiunt 580.44
 Centauri 143.15
 Cerberus 110.24
 Χαρασφδρανα 492.18
 Χερerus Iouis & Eurynomes filia 3.8
 Χερerus tres sorores, quid significant
 2.36
 Charumander 516.7
 Charonda 212.33
 Charybdis 718.7.127.29
 Chiasmata 455.6
 Chelidonius 202.28
 Chimera 269.4
 Chiragra 181.2
 Chirographū abdicato fratri datū 595
 Chria 119.27
 Chria incerti autoris 88.45
 Chrysis 191.32
 Chryssippi distinctio de sapiente & iul/
 to 90.52
 Ciborum copia subtilitas animi imper/
 ditur 98.25
 Cibi oportunitas ægris ē salutaris 9.36
 Cicero 132.5.142.9
 Cicero à cliente suo occisus 335.30
 Cicero adulator 609.50
 Cicero decus Roma norum 525.31
 Cicero in oratione metrica non ualuit.
 580.18
 Cicero occisus 605.42
 Cicero reip. conseruator 606.45
 Ciceronis iocus ad Laberium 609.53
 Cimbri 310.47
 Cimon ingratus Calliæ 610.37
 Cimon Miltiadem patrem liberauit.
 627.3
 Cirense 191.47
 Cirensebus odiosa est pompa 528.15
 Circio templum fecit ibidem
 Circius uentus salubris 499.52
 Ciriulus philosophia 210.6
 Cladem

Cladē publicā optare nefas est 505.44
 Clauisus sabinus homo fluxa memo/
 ria 113.1
 Clarus Senecæ condiscipulus 152.35
 Claudius quare didus caudex 402.50
 Cleantes. 119.31.149.43.126.52.123.
 27
 Cleantes expressit Zenonem 87.45
 Cleantes uersus 258.44
 Clemens quis 353.23
 Cleonæ superstitio 442.17
 Cleonæ iudicia 492.31
 Cleonæ 195.9
 Codrus ad mortem cucurrit 624.16
 Confusio quid 113.1
 Cognitio rerum quantum uis superua/
 curam utilis est 58.42
 Colonia Agrippinensis inde sic dicta
 531.36
 Colonia Narbonensis 613.48
 Colonia quid 531.35
 Cometa quid sit Senecæ 520.46
 Cometa quare non stat 520.32
 Cometa ac trabis discrimen 516.15
 Comitiæ 515.6
 Cometae unde fiunt 516.29
 Cometae radios solis effugiunt 520.31
 Cometae circa septentrionem plerumq̄
 apparent 520.31
 Cometes uarij sunt 519.42
 Cometae quando ueniunt 518.16
 Cometae quid portendunt 522.40
 Cometarum duo genera 516.18
 Cometarum & turbinum discrimen
 516.49
 Comparatio in uno non fit 51.2
 Competitori liceat in competitorum di/
 cere 594.42
 Concordia 227.19
 Concordia brutorum 559
 Conon 515.35
 Conscientia 126.17
 Consilium 162.521.22
 Consilium sanum aduersus uoluptates
 266.29
 Consolatio 243.14
 Consolatio pauperum, exulum, afflic/
 tum, &c. 438.21
 Conspicius 120.22
 Constantia 153.23
 Constantia ubi sit 158.11
 Constantia quid 286.26
 Consuetudo antiqua 68.15
 Contemptus 236.31
 Contemptus mortis 165.47
 Contemptus honoris 163.47
 Contentio 332.23
 Controversæ quæ sunt 529.47
 Controversarum diuisio 537.18
 Conuersatio 120.22
 Conuersatio honorum 226.44
 Conuicius honorum utilis ac necessa/
 rius 87.40
 Corinthij urbem suam Alexandro Ma/
 cedoni ulro dederunt 6.24
 Corinthij bis suam urbem dederunt
 6.26
 Coriolanus sero pius 53.9
 Cornelius Hispanus 536.538.539.544.
 545.551.554.559.566.572.602.
 606
 Corpus 440.26
 Corpus macerare contra naturam est
 87.1
 Corporis diuisio 143.6
 Corisca 436.23
 Cornucanum 272.15
 Coryceus mons 476.36
 Cossus 192.32
 Cræsus 129.42.282.383.21.10
 Cræsi mors 558.48
 Cræsus 272.15
 Crates diuitis exitus 558.49
 Crates stilponis auditor 91.45
 Crates ad iuuenem secreto ambulans
 item dictum 91.47
 Cretici 208.25
 Crispus 611
 Crispi passieni dictum egregium 7.13
 Crispi Passieni de adulatione dictum
 487.6
 Cygodeli uidi 489.48
 Cydelitate nihil negotiosus 320.16
 Cydelitas summa 650.16
 Κυθαραξ 481.26
 Crystallus unde fit 481.26
 Crux serui uenenum ægro Domino ne/
 gantis 584.34
 Culus Dei quis sit præcipuus 236.24
 Cimæ 138.12
 Cupiditas teneris infusa altius sedit
 275.7
 Cupiditati nihil est satis 439.50
 Cupiditatis semper & in omnire est
 detrahendum 106.14
 Curij Dentati dictum 379.8
 Curio 272.15
 Cynæ mors 533.16
 Cynæ mirabilis memoria 527.21
 Cynici 115.37
 Cyparissia 455.43
 Cyprus 217.32
 Cyprus 511.47
 Cyprenicorū de partibus philosophiæ
 iudicium 210.34
 Cyrus Gyndem transiecit 336.41

D

Dædalus 213.11
 Damos cambrus 577
 Dammus scienter dans reddat quadru/
 plum, inscienter simplum 593.18
 Damni illati actio 585.23
 Damnarē in conuicio quenquam sce/
 lus est 629.53

I N D E X

Dammus scienter dans reddat quadru/
 plum, inscienter simplum 593.18
 Damni illati actio 585.23
 Damnarē in conuicio quenquam sce/
 lus est 629.53

Damnatus patricij alligat fratrem
 592.49
 Darius 228.45
 Dary benignitas in Obazum mobilis
 senem 335.17
 Danubius 483.2.446.39
 Debere ubi dicitur 50.15
 Debere quot modis dicimur 341
 Debilitas 158.8
 Decius 158.2
 Decretum 236.2
 Declamatio quid 662.7
 Delinquentis prius agēda causa quam
 damnanda 81.40
 Deliciae 138.8
 Delos 511.36
 Delphinarum cum rocodilis pugna &
 uictoria 489.48
 Demades aurum damnabat 69.20
 Demarati Lacedæmonij dictum 614.
 18
 Dementia actio 598.1
 Demetrius 158.23
 Demetrius 73.23.147.39
 Demetrius Syriae rex 519.12
 Demetrius unde dictus ἀποκρυπτὸς
 91.21
 Demetrii de imperitorum uoce dictum
 218.32
 Demetrii Cynici egregij dictū 72.47
 Demetrio moriente effulsit cometes ma/
 ior sole 519.15
 Demochares philippum Macedonem
 seipsum suspendere iussit 337.27
 Demochares quare dictus Παρρησια/
 στες 337.28
 Democritus 319.2.183.50
 Democritus antiquorum omnium sub/
 tilissimus 515.31
 Democritus diuitias proiecit 300.26
 Democritus inuenit fornicem 215.17
 Democritus pecunias neglexit 370.14
 Democriti dictum de populo 88.45
 Democriti regula de corpore solido
 492.42
 Demosthenes uenenum bibit & uixit
 609.4
 Descriptio pugnatōis uiri fortis 245.44
 De speculis opiniones duæ 451.16
 Deus quid 447.7
 Deus causa prima 35.22
 Deus unde dictus liber pater. 35.26. 57
 Hercules 28. 57 Mercurius 29
 Deus non uitimurum sed animi præ/
 stantiam respicit 4.16
 Deus nulli causa mali 236.27
 Deus paternum gerit aduersus bonos
 animum 295.46
 Deus quomodo colendus 466.13
 Deus quare fecit mundum 150.36
 Deus solus sapiens uniuersa facillimè
 gubernat 74.2

I N D E X.

Dei munus est quod uiuimus Philoſo-
phia quod bene uiuimus 212.1
Deo nihil clauſum eſt 191.21
Deo non imputanda aduerſa 501.7
Deo non niſi optima placent 446.12
Deo omnes ſunt iniqui 222.10
Deum nemo nouit 118.11
Diſi beneficiorum autores 82.12
Diſi cū rationem in bonis ſequuntur quā
in diſcipulis præceptores 298.42
Deorum omnia ſunt 75.15
Deos nemo ſanus timet 58.44
Dialectica ars ueternoſa 189.49
Dialis cœna 290.5
Didymus Grammaticus quatuor mil-
lia librorum ſcripſit 207.49
Dies & nox aeris inſimi uices ſunt
251.42
Dies tempus eſt uiginti quatuor hora-
rum 95.41
Dies unus par omni eſt 85.40
Dignitas facilius creſcit quā in-
cipit 248.11
Dies noſtem premit 111.6
Diodorus Epicureus ſibi gulam præſci-
dit 365.46
Diocles Carſylus 539.545.549.556.
577.605
Diogenes 119.44.213.11
Diogenes Apolloniates 491.2
Diogenes Cynicus 114.47
Diogenes diuitiarū contemptor 48.12
Diogenis Apolloniatis diuiſio toni-
triorum 465.2
Diogenis patientia 541.51
Diſcordia ciuiliſ 518.24
Diſcordia hominibus indigna 559.14
Diuſ quis ſit 86.56.301.45
Diuſ nemo naſcitur 302.49
Diuitis maximū uitū quod ſit 560.50
Diuitis uultus 184.51
Diuiſio quatenus uilis 209.37
Diuiſio rerum 142.48
Diuiſionum una natura eſt 155.56
Diuitiæ obſtant ad philoſophiā 100.14
Diuitiæ in pauperes erogandæ 627.14
Diuitiæ magnæ 301.53.502.1
Diuitiæ quomodo conſequuntur 147.43
Diuitiæ ſunt cauſa malorum 205.41
Diuitiæ ſemper caducæ 59.10
Diuitiæ ſunt ex auaritia 205.1
Diuitiarum mala 303.13
Diuitiarū modis quis ſit 85.6.301.49
Docimus 568.53
dobyruca 252.48
Dolor 171.23.50.504.53
Dolor corporis 180.43
Domestica omnia uilia 22.10
Domus cum tyranno incenſa 183.22
Domus cuius proprium 580.22
Dorion 556.629
Doſſenni monumentum 210.13

Drusus caſar pronepos Atici 105.51
Drusus Libon 161.17
E
Ebrietas 192.31
Ebrietas neruorum efficit torpo-
rem 110.18
Ebrietatis deſinitio 192.51
Ebrietatis fructus 195.1.2
Ebrius dupliciter dicitur 192.8
Ebrj & e briost discrimin 192.13
Ebrj geſſus quis 195.10
Eucherius 497.36
Eucherius 124.6
Eidæ 143.33
Eigy quid ſit 158.2
Elementa quatuor 321.26
Eleuſina 523.39
Elephantes porcina uox terret 319.58
Elephantorum manuſuetudo 325.55
Eloquentia reſ magna & uaria 580.58
Eloquentia regula incerta 642.42
Empedocles 480.16
Empedocle 496.36
Emnius 142.22
Ephoratus 510.4
Euphrates 446.39
Epicuremata 528.3
Epicurus 515.38
Ephorus 519.27
Epicureus uoluptatem ſolam laudat
205.8
Epicurei duas partes philoſophiæ pu-
tauerunt 210.30
Epicurus 135.17.221.8.154.16
Epicurus Deū facit inermem 38.45
Epicurus fortis, licet manuſuetus eſt
119.5
Epicurus duo bona ſtatuit 156.26
Epicurus pecuniam proſudit 370.15
Epicuri didum ad ſocium 88.49
Epicuri elegans didum 241.28
Epicuri epiſola ad Idomeneum 107.3
Epicuri iurgium in mortem concipiſ-
centes 110.44
Epicuri uox III.30. & II.7.115.35
Epicurorum dogma 53.41
Epigramma Ciceronis in lib. de rep.
263.7
Epiphomena 656.37
Epiſtomium 199.50
Epule crudelitatem afferunt 110.17
Eques Romanus 118.19.126.17
Erixon ob nimiam in filium aſperitatē
& populo in foro conſoſus 551.15
Ermenemata 655.8
Error 225.3
Error extremū non habet 302.19
Error immenſus eſt 100
Error publicus factus recti locum tenet
290.16
Eteſta 497.15
Eteſta deſcendit Nilo reſiſtū 490.29

Eteſta non patiuntur pluerē in niſſat-
nia 500.9
Eteſijs flantibus Nilus maior effluit
490.33
Eteſijs flantibus pluit in India & Ae-
thiopia 500.10
Etymologia 237.44
Eudemon 614
Eudemon rhetor 559.23
Eudemon homo ueniſſimus 611.38
Eudoxus 515.31
Euripides 490.10
Euripides ob pecuniæ encomium, ex-
luſ 115.37
Felicitas 169.55
Felicitas eſt res inquieta 303.1.120.35
Feneſtella 262.49
Feyaron natura 641.25
Fertilitas 125.7
Fides languida eſt nutrienda 81.42
Fides 207.8.227.15
Fides res quietiſſima 81.7
Fidi Cornelij puſſanimitas 394.48
Fiducia 227.15
Filius ad patrem redire nolēs 624.30
Filius cenſus patris 627.3
Filius nonnulli præſtat parētibz 28.47
Filius ex ancilla tollere liceat 596.2
Fiſcus 202.38
Flatus antelucani unde 496.31
Flaminius inter cœnam reum puniens
629.23
Flauius 576
Flauus quid 495.29
Forma 150.10
Forma unde diſiudicanda 119.21
Fortis quodlibet optet 649.7
Fortis nō eſt qui laborem fugit 107.11
Fortis uiri pugnantis deſcriptio 245.
44
Fortier ter faciēs militiæ uacet 554.23
Fortitudo quid 270.25.18.26
Fortitudo ubi ſit 158.8
Fortitudinis exemplū in Metello 109.
9. & in Mutio ibid.12
Fortuita mala ſunt 202.10
Fortuna 131.19.138.30.122.15.296.48
Fortuna aduerſa 435.45
Fortuna mala 96.2
Fortuna nil boni malique nobis tribuit
242.3
Fortuna non credenda 435.41
Fortuna proſpera 435.45
Fortuna uirtute uincitur 165.26
Fortuna nil dat mancipio 166.43
Fortuna quod tuum fecit, tuum non eſt
89.44
Fortuna lex quæ 556.1
Fortunæ quomodo reſiſtendum 253.8
Fortunæ uires graues 558.8
Fortunæ unde didus 663.35
Frater maior patrimonium diuidat, mi-
nor eligat 596.1

Fames paruo conſtat 100.20.302.27
Fames ſamen ſinit 266.34
Fames toleranda eſt philoſophis 100.29
Familiaritas domini cū ſeruis 129.44
Faſtidū magno conſtat 100.20.302.27
Fatum 99.32.466.30
Fatum quod ſit 55.22.466.39
Fatum quodiſ oburgamus immerito
222.11
Fatum ſemper mobile 503.1
Fato opus eſt ut diu uiuamus 222.15
Fator popularis malis artibus quærit
115.37
Felicitas 169.55
Fulgura poſtulatoria 469.2
Fulgura monitoria 469.3
Fulgura peſſifera, fallacia ibid. Di. cta
ne. li. 6. peremptalia. 7. alteranea
8. obruta ibid. Regalia 9. Hoſpitalia
11. Auxiliaria 13
Fulguratio 461.34
Fulguratio quid ſecundum Anaximan-
drum 462.50
Fuluis ſparſus 539.544.545.572.
610.614.630.633.635.637
Fulminatio 461.34
Fumij ad Caſarem didum 15.51
Furor Aiacem occidit 327.40
Furentium certa iudicia quæ 307.15
Fur concione prohibetur 660.13
Fuſcus Arellyus 556.6
Fuſci Arelly laus 556.55
G
Gallio frater Senecæ 528.36
Gallio Senecæ dominus 253.27
Gaudere ante omnia diſcendum eſt
108.6
Gaudium 145.16
Gaudium uerum res eſt ſeuera 108.11
Gaudium unde naſcitur 146.57
Gener diuitis inimici 592.12
Gentilium mos in conſulendo deo
531.20
Geometria 22.35.204.53
Geometres 205.30
Genus 14.2
Germania 121.25
Germani audaces & bellicoſi 310.50
Germani iracundi 310.52
Germaniæ gens auda belli 505.11
Germani ſordidum factum 162.10
Gigantes 145.15
Gladiator in arena cōſtlium capiti pro-
uerb. 106.39
Gladus bonus quis 174.6
Gladus inter duos, fortioris eſt 590.23
Gloria 183.46
Gloriandum de carcere magis quā
de matrimonio 627.46
Gorgonius Butoonis auditor 554.16.
γύργων 10.18.81.51
γύργων 422.48
Græcius 272.15.8.19

Frugalitas paupertas uoluntaria eſt
100.25.302.31
Frugalitatem exigit philoſophia 87.4
Fulgur unde ſit 455.27
Fulguris uarietas 455.32
Fulmen quid 462.37
Fulminis & fulgurationis diſcrimen
462.36
Fulminum tria genera 467.14
Fulgura poſtulatoria 469.2
Fulgura monitoria 469.3
Fulgura peſſifera, fallacia ibid. Di. cta
ne. li. 6. peremptalia. 7. alteranea
8. obruta ibid. Regalia 9. Hoſpitalia
11. Auxiliaria 13
Fulguratio 461.34
Fulguratio quid ſecundum Anaximan-
drum 462.50
Fuluis ſparſus 539.544.545.572.
610.614.630.633.635.637
Fulminatio 461.34
Fumij ad Caſarem didum 15.51
Furor Aiacem occidit 327.40
Furentium certa iudicia quæ 307.15
Fur concione prohibetur 660.13
Fuſcus Arellyus 556.6
Fuſci Arelly laus 556.55
G
Gallio frater Senecæ 528.36
Gallio Senecæ dominus 253.27
Gaudere ante omnia diſcendum eſt
108.6
Gaudium 145.16
Gaudium uerum res eſt ſeuera 108.11
Gaudium unde naſcitur 146.57
Gener diuitis inimici 592.12
Gentilium mos in conſulendo deo
531.20
Geometria 22.35.204.53
Geometres 205.30
Genus 14.2
Germania 121.25
Germani audaces & bellicoſi 310.50
Germani iracundi 310.52
Germaniæ gens auda belli 505.11
Germani ſordidum factum 162.10
Gigantes 145.15
Gladiator in arena cōſtlium capiti pro-
uerb. 106.39
Gladus bonus quis 174.6
Gladus inter duos, fortioris eſt 590.23
Gloria 183.46
Gloriandum de carcere magis quā
de matrimonio 627.46
Gorgonius Butoonis auditor 554.16.
γύργων 10.18.81.51
γύργων 422.48
Græcius 272.15.8.19

Frugalitas paupertas uoluntaria eſt
100.25.302.31
Frugalitatem exigit philoſophia 87.4
Fulgur unde ſit 455.27
Fulguris uarietas 455.32
Fulmen quid 462.37
Fulminis & fulgurationis diſcrimen
462.36
Fulminum tria genera 467.14
Fulgura poſtulatoria 469.2
Fulgura monitoria 469.3
Fulgura peſſifera, fallacia ibid. Di. cta
ne. li. 6. peremptalia. 7. alteranea
8. obruta ibid. Regalia 9. Hoſpitalia
11. Auxiliaria 13
Fulguratio 461.34
Fulguratio quid ſecundum Anaximan-
drum 462.50
Fuluis ſparſus 539.544.545.572.
610.614.630.633.635.637
Fulminatio 461.34
Fumij ad Caſarem didum 15.51
Furor Aiacem occidit 327.40
Furentium certa iudicia quæ 307.15
Fur concione prohibetur 660.13
Fuſcus Arellyus 556.6
Fuſci Arelly laus 556.55
G
Gallio frater Senecæ 528.36
Gallio Senecæ dominus 253.27
Gaudere ante omnia diſcendum eſt
108.6
Gaudium 145.16
Gaudium uerum res eſt ſeuera 108.11
Gaudium unde naſcitur 146.57
Gener diuitis inimici 592.12
Gentilium mos in conſulendo deo
531.20
Geometria 22.35.204.53
Geometres 205.30
Genus 14.2
Germania 121.25
Germani audaces & bellicoſi 310.50
Germani iracundi 310.52
Germaniæ gens auda belli 505.11
Germani ſordidum factum 162.10
Gigantes 145.15
Gladiator in arena cōſtlium capiti pro-
uerb. 106.39
Gladus bonus quis 174.6
Gladus inter duos, fortioris eſt 590.23
Gloria 183.46
Gloriandum de carcere magis quā
de matrimonio 627.46
Gorgonius Butoonis auditor 554.16.
γύργων 10.18.81.51
γύργων 422.48
Græcius 272.15.8.19

Græcia inſolens 525.50
Græcia ſellis & numeyos & nomi-
na fecit 521.40
Græcius Iulius uir egregius 15.13
Græcorum uitiium 402.39
Grammatici latini ſermonis cuſtodes
237.43
Grandæus Aſſanus 543.612
Grando quid 491.39
Grando cur hyeme nō cadit 491.42
Grando quare rotunda 791.26
Gratiam referre quis poteſt 15.39
Gratiā referentibus quid agendū 187.36
Grati duo genera 39.18
Gratitudinis multa commoda 38.50
Graues ſunt potētiū mimicitia 247.40
Gryllus pater Platonis 30.3
Gyarus 436.73
Gyades 336.41
H
Habeere eripitur, babuiſſe, nunquam
242.46
Halo 448.34
Hannibal 134.23.473.47
Harpagus 334.35
Harpalles 132.46
Hecaton 90.15
Hecuba 129.42
Hecuba didum 641.16
Helice mari inundata 510.34
Helim 511.18
Hemus 476.39
Hepheſtion 183.8
Herculeus nodus 204.15
Herculanenſe oppidum 502.2
Hermacas 135.20
Hermagoras 539.16.563.569.577.
614
Hefloſius an Homero maior etate 205.
14
Hieracilius quer ſemper prodiciis ſler-
uit 318.32
Hieram facere 191.38
Hieronymus 314.14
Hippias 315.1
Hiſpo Romanus. 536.540.542.544.
552.553.554.559.563.564.568.
570.572.575.577.608.611.613.
617.619.622
Hippocrates 33.44
Hiſtorici autoritas 519.22
Hiſtriones 521.12
Hiſtrus fluius antiquus 480.9
Homerus 143.22.205.3
Homicida inſepultus 625.55
Homicida in ſe ſepultus abijciatur
624.1
Homicidium uni oculo meretricis da-
tum 629.48
Homo 184.1
Homo quid 422.48.125.11
Homo qualis ſit 219.48
Homo

Fames paruo conſtat 100.20.302.27
Fames ſamen ſinit 266.34
Fames toleranda eſt philoſophis 100.29
Familiaritas domini cū ſeruis 129.44
Faſtidū magno conſtat 100.20.302.27
Fatum 99.32.466.30
Fatum quod ſit 55.22.466.39
Fatum quodiſ oburgamus immerito
222.11
Fatum ſemper mobile 503.1
Fato opus eſt ut diu uiuamus 222.15
Fator popularis malis artibus quærit
115.37
Felicitas 169.55
Felicitas eſt res inquieta 303.1.120.35
Feneſtella 262.49
Feyaron natura 641.25
Fertilitas 125.7
Fides languida eſt nutrienda 81.42
Fides 207.8.227.15
Fides res quietiſſima 81.7
Fidi Cornelij puſſanimitas 394.48
Fiducia 227.15
Filius ad patrem redire nolēs 624.30
Filius cenſus patris 627.3
Filius nonnulli præſtat parētibz 28.47
Filius ex ancilla tollere liceat 596.2
Fiſcus 202.38
Flatus antelucani unde 496.31
Flaminius inter cœnam reum puniens
629.23
Flauius 576
Flauus quid 495.29
Forma 150.10
Forma unde diſiudicanda 119.21
Fortis quodlibet optet 649.7
Fortis nō eſt qui laborem fugit 107.11
Fortis uiri pugnantis deſcriptio 245.
44
Fortier ter faciēs militiæ uacet 554.23
Fortitudo quid 270.25.18.26
Fortitudo ubi ſit 158.8
Fortitudinis exemplū in Metello 109.
9. & in Mutio ibid.12
Fortuita mala ſunt 202.10
Fortuna 131.19.138.30.122.15.296.48
Fortuna aduerſa 435.45
Fortuna mala 96.2
Fortuna nil boni malique nobis tribuit
242.3
Fortuna non credenda 435.41
Fortuna proſpera 435.45
Fortuna uirtute uincitur 165.26
Fortuna nil dat mancipio 166.43
Fortuna quod tuum fecit, tuum non eſt
89.44
Fortuna lex quæ 556.1
Fortunæ quomodo reſiſtendum 253.8
Fortunæ uires graues 558.8
Fortunæ unde didus 663.35
Frater maior patrimonium diuidat, mi-
nor eligat 596.1

INDEX.

Homo res est contempta 446.17
Hominis bonum quod solū sit 175.34
Hominis cōditio & natura quæ sit 5.18
Hominis officium 252.15
Hominis quæ pars instrueda est 170.8
Hominis prima pars quæ sit 229.35
Hominis seruum arbitrium 437.48
Hominis summum bonum quod 156.2
Homini ab homine quotidianum periculum 252.7
Hominem quæ res utilidū faciūt 38.35
Homines deteriores brutis 234.45
Hominum cōditio miserima 602.29
Hominum & rerum eadem est cōditio 174.2
Honestum 171.9.15.4.4
Honestum & bonum idem 205.18
Honestum ei ule est cui corpus nimis charum est 9.39
Honestū per se est expectandum 33.57
Honestum omne in arduo est 35.52
Honestum solum bonum est 174.48
Honesti omnia uoluntas inchoat, occasio perficit 590.1
Honesti quomodo assequēda 290.49
Honestū est semper uiuendum 106.23
Honoris contemptus 165.47
Hoplomachi 580.29
Horatius 200.26
Horison 499.45
Horienus 606.45
Horienū mira memoria 527.25
Hostes excitare, periculosum est 651.4
Humani generis scelera infinita 81.10
Humani casus uarij 86.3
Humilitas 207.14
Hybreas 545.575
Hydra 269.1
Hyperboles uariæ species 80.5
Hypocritis uitanda est 86.40
Hypocritæ excutiendi 197.25
I
Idandī mos 158.48
Idea quid 145.26
Ignis causa 476.12
Ignis natura 465.42
Ignis quædam animalia generat 496.25
Ignium uariæ facies sunt 447.27
Ignobiles nati quomodo in nobiles excreuerunt 549.39.40
Ignoscere honestum & magnum uindictæ genus est 744.44
Imago res morua est 194.26
Imagines 125.15
Imperator in bello summā potestatem habeat 594.22
Imperitia rerum, malum est 117.49
Imperiti uox cui comparatur 218.32
Impræcatio nocet 227.47
Impotentia 229.24
Improbū signa 156.8

Impudicitia argumenta 156.7
Impudicus cōcone prohibetur 594.2
In accipiendis officijs quid faciendum est 15.48
Incessus qui damnari possunt 598.40
Incessa de saxo deiciatur 545.27.668.44
Indiscreti filius & priuignus 589.11
In eligendis amicis ratio est habenda 85.23
Inexpectata plus aggravat 217.5
Infamis in nulum 625.37
Inferi nulli nec post mortem tenebræ 427.4
Inferorum supplicia 110.21
Infortunium non ostentandum 629.22
Ingeniū nullum in pluribus rebus emittit 508.17
Ingratitudo homines dissociat 18
Ingratitudinis plurimæ cause 18
Ingratitudinem duo præcipuè efficiūt 21.29
Ingratitudine nihil nocentiū 1.7
Ingratus quis 412.17
Ingratus, ut sterilis terra, beneficij est colendus 82.24
Ingrati adio 620.38
Ingrati definitio 39.11
Ingrato nullus metus 38.8
Ingrati qui sunt 21.37
Inimicus & hostis quomodo differunt 665.24
Iniquus quis 412.15
Iniuria 218.1
In uria quid 590.47
Iniuriæ debetur ultio 59.48
Iniuriæ remediū quod sit 225.41
Iniuriæ propositum 390.45
Iniuriarum adio 660.15
Insapie remediū quod sit 266.34
Insania 311.50
Insaniam quid designat 356.8
Insolentia quid sit 205.48
Insula mobilis 481.7
Inuidia 194.43.125.52
Inuidia malum uehemens & importunum 86.32
Inuidi & grati discrimen 22.17.25.47
Tonium mare 211.26
Iphicrates reus 597.2
Ira 307.4
Ira quid sit 308.6
Ira breuis insania 507.11
Ira immodica gignit insaniam 102.5
Ira quo pacto uitanda 350.45
Ira definitio 317.4
Ira definitio Aristotelica 308.8
Ira proprium contumacia est 310.21
Ira remedia 321.8
Ira uisuperium 330.52
Ira utilitates 319.18

Iram Aristoteles calcare appellat uirtutis 329.52
Irascendum signa 307.17
Iratus quid dicere debet 337.44
Iris maior sole 452.53
Iris quæ sit discolor 449.39
Iris quæ sit tantum dimidia 455.26
Iris post autumnale æquinoctium inter diu qualibet hora existit 455.46
Iris semper opponitur soli 452.35
Iridis aduæ cause 451.1
Iridis materia 449.34
Iridis ortus in diuersis orbis partibus diuersa portendit 452.35
Iridē multicolorē quid efficit 450.45
Ister 440.24
Isthinus 446.38
Iugurtha 385.25
Iulius Cæsar in Hispanico bello sui cōfectus aquam in galca bibit 56.31
Iulius Græcinus uir egregius 115.15
Iulij Cæsaris lenitas erga hostes 325.10
Iulij Cæsaris in ueteranum militem liberalitas 56.39
Iunius Bassus 544.546.569.572.606.610.614.637.
Iunius Gallio 535.537.542.547.564.566.567.568.572.575.575.602.618.621
Iupiter 168.7
Iupiter unde dictus flator 35.20
Iura quædam nō scripta omnibus scriptis sunt certiora 557.58
Iusticia 185.47
Iusticia corpus quod 269.17
Ius humanum 26.7
Iuriconsultorum ineptia quæ 60.5
Iuriconsultorū responsum ualeat, etiam si ratio non reddatur 225.36
Iururandū marii & uxoris 565.30.565.34
Iuuenis deprehensus 565.4.566.4
Ixion in inferno rota uoluitur 110.25
Ixionis uita stolidi 98.55
L
Laberianus uersus 359.28
Laberij iocus ad Ciceronem 610.2
Labienus 585.34
Labor, bonum non est 117.37
Labor uirtutis generosos animos 117.41
Laboris contemptio, bonum est 117.38
Laboris medico alitur corpus 98.34
Lacedæmonij corio pro pecunijs argenteis usi sunt 52.37
Lacedæmoniorum edidum 47.47
Lachrymæ 245.11
Laconæ 190.1
Ladæa uia 519.19
Ladon flumen 511.18
Lælius 255.11.149.42
Lælius uir comis 95.2
Lamentationes 148.1

INDEX.

Languoris signa in corpore quæ 20
Laqueus incipere 591.54
Laterunculus ludere 257.48
Latro Fortius 226.25
Latro condiscipulus senecæ 527.49
Latro in asiduitas in studijs 226.30
Latro in exercitia 528.5
Latro in pingendo celeritas mira 527.8
Latro in historijs absolutissima scientia 527.16
Latro in laus 226.27
Latro in subtilitas 527.36
Laudis & laudandi differētia 250.31
Lauus quidam in sella postus sedere se nesciebat 402.22
Leatio 127.25
Lectiones necessariæ 395.45
Leges deterrent à scelere 226.51
Lelius 514.5
Leno quis 74.37
Leo, Lentulus homo ditissimus, 16.14
Leo & auarissimus 16.17
Leonidas 190.6
Lepidus 626
Lepidus Neronis præceptor 569.14
Lætitia iusta causa 15.22
Lex æterna 161.40
Lex de admittendis sacerdotibus 541.21
Lex legi non miscetur 60.14
Lex naturæ quos nobis statuit terminos 502.1
Liber quis 474.32
Liber nemo natus 617.1
Liber nō est qui corpori seruit, 221.44
Liber unde dictus 386.56
Liberi parentes alant aut uinciantur 551.10
Librorum multitudo animum distrahit 84.44
Libros nullos præstat esse quam falsos 526.6
Liberalis Gallus natione 216.40
Libertas 122.11.184.36.395.50
Libertas quæ sit 172.49
Libertatis finitio 395.50
Libido membra deprauat, 110.18
Libido omnis in meretrice, crudelitas in carcere 681.25
Libitinariorum uota quæ 69.35
Licinius Crassus 282.10
Licinius nepos 615.17
Liua Augusti Cæsaris uxor 419.17
Liuita moderatio in lugendo uiro 419.45
Literæ 125.17
Litternum 154.45
Liuius Drusus 398.55.68.19
Liuius scripsit dialogos & philosophicos libros 246.52
Loeuples unde dictus 665.49
Lucius 598.574.600
L. Cinnæ Cæsar Augusti est insidiatus 348.50
L. Sylla 335.40
L. Syllæ in lugendo filio moderato 425.35
L. Syllæ facinus 55.16
L. Vinitius 615
Lucretia 598.34.547.55
Lucretius 233.2
Lucrum ex alieno incommodo nemini nasci debet 69.27
Ludus 147.51
Lugdunensis colonia exusta 216.39
Lugendi tempus apud maiores 148.38
Luforium nomen 50.11
Lulus pueri profunt 322.5
Luxuria 159.47.229.24.233.40.339.50
Luxuria ingenio morifera 525.33
Luxurie desunt multa, Auaritia omnia 609.39
Luxuriōsus à sodalibus excæcatus, 582.27
Lycurgus 212.32
Lysimachi nefarium facinus 335.29
M
Macedonia 217.32.502.55
Meander 254.38
Mæcenas 222.5
Magistratus de confesso sumat supplicium 622.32
Magistratus peccans, an maiestati lædat 651.1
Magistrum maxime delectat profectus discipuli 110.1
Magna imperia nonnunquam otiosa 699.9
Manlius Nepos 617
Magnanimitas 122.49
Magnitudo 126.9
Maiestatis læsæ adio 629.24
Maiestatem lædere quid sit 629.34
Male traditionis adio 592.39
Malesij inscripti adio 591.35
Malum nullum magnum, quod extirpandum est 85.55
Malum nullum sine effugio 502.25
Malo beneficiendum est 78.33
Malis displicere laudari est 304.40
Malicia 187.17
Manerius Scaurus homo turpis, 42.31
Manes Diogenis seruus 380.45
Manij in patrem beneficium & pietas 31.34
Manusuetudo ferarum 198.25
Marcellinus 115.6
Marcelli felicissima in exilio uita, 458.24
Marcus Anci regis Ro. pater 262.44
M. Aelius prætor 10.40
M. Agrippa 227.17
M. Antonius 415.5.195.22
M. Antonij ditissimus egregius 595
M. Antonij magnanimitas, 415.16
M. Brutus 256.4
M. Cato 149.42.158.20
M. Cato bellum civile sua sententia primit 97.34
M. Cato Coloni sui filiam uxorem duxit 616.49
M. Cicero, 398.40
Mare mortuum uita secuta est 158.25
Mariana clades 129.54
Marius 606.40.219.5.535.44.335.39
Marius uir ambitiosus 229.6
Marius ignobilis nobile se fecit 549.37
Marius sexto consulau mendicus 536.5
C. Marius 229.5
C. Marij ingratitude 322.5
Massa 189.17
Materia 150.2
Mater cæca filium retinens 610.15
Maryllius, 538.539.542.544.545.552.565.564.567.570.606.607.615
Marcellus 575.604.607.610
Maria & cælum extra spatia sua non ducit 609.24
Mathematica 206.53
Marilli schola 528.17
Mæcenas 67.47
Medicina 202.34
Medicina quando prodest 211.18
Medicina origo 235.17
Medicū medico egere infamia est 69.4
Medicorū de breuitate uitæ exclamatio 396.53
Medium 155.12
Megalopolis 511.18
Megarici 208.25
Melas 480.40
Memnienus Agrippa 440.48
Memnisse, quid est 119.36
Memoria in seneca admiranda 525.2
Memoria nocet styli uelocitas 527.11
Memoria, omnium animi partium delictissima 524.52
Memoria iniuriæ quam meritorum tenacior 134
Mendicos habere, aut à mendicis aliturbis est 655.32
Mens bona siue deo non est ulli 168.22
Mētis bonæ fiendamentū quod sit 168.2
Mētis compositæ argumentum quod sit 84.35
Metallorum omnium materia 477.43
Metellus in Vestæ æde extinxit incensum 606.46
Metellus Vestæ sacerdos 587.17
Metrodorus Chijs 509.9
Metrodori egregium dictum 242.36
Metronades 222.8
Melus 256.51
Metus lymphatici perniciosis 95.47
Metus mortis 180.45 Miles

I N D E X.

Miles	354.45	Mulier est, errat	325.9
Miles cuius quis sit	258.41	Mulum interest inter beneficij materiam & beneficium	3.44
Militis cuiusdam erga Philip. Macedorem in gratitudo	44.26	Mundus	437.49.14.4.2
Mileus	436.49	Mundus omnium parens	28.26
Militia	555.45	Mundus renouandus	431.11
Militades	620.39	Mundus sapienti resp. est	158.36
Miæmilonis de ætatis iactura quæ fuit	298.7	Mundi origo	484.23
Mindrydes	323.26	Munditia	219.47
Misericordia	536.12	Munerarj quomodo populum detinent	585.22
Misericordia uenali nihil turpius	590.37	Murrhedius rhetor	543.7.54.7
Misericordia miseræ uicina	358.7	Muse	603
Mithridates. 609.3.383.2.4.228.52		Musica	205.1
Moderatio	127.49	Musicæ arti duo insunt bona	202.18
Molestia	125.52	Musis	496.22
Montes quo altiores, eo callidiores non sunt	493.14	Mutatio	285.35
Montanus Voticus	613.625	Mutius excussus	242.50
Moralis philosophia	210.22	Mutius ignibus manum imposuit	109.12
Moralis philosophia triplex est	210.43	Mutius Porcennam occidere uoluit	109.19
Morbus	136.49	Mutius trunca manu duos reges uicit	157.13
Morbus animi	136.51	Mylas	482.6
Morbus uomicus	571.11	Myopacon	541.7
Morbi definitio	172.23		
Mores	285.45		
Mores à quibus sumendi	331.50		
Mori bene quid sit	161.2		
Morimur peiores quam nascimur	107.41		
Morimur quotidie	110.31		
Mors	116.20.303.40		
Mors æqua omnibus	422.37		
Mors dolorum omnium solutio & finis	427.7		
Mors necessaria res est	503.37		
Mors naturæ finis non pœna	705.8		
Mors nos aut consumit aut exiit	110.25		
Mors nullum habet incommodum	121.35		
Mors nullius mali materia, multorum finis est	73.16		
Mors quælibet indifferens	502.35		
Mors contemptus exemplum in Rutilio	109.7. & in Socrate ibid. 10. & in Catone ibid. 21. & in Scipione ibid. 36		
Mors horror	107.37		
Mortem concupiscere ridiculum est	110.45		
Mortem condiscere egregia res est	112.28		
Mortem uentem nemo hilaris excipit, nisi qui diu ad illam se composuit	116.49		
Mortem optare turpissimū est	278.48		
Motus omnis salubris	98.3		
Moueri uelle ac posse secunda uirtus est	57.2		

N

Nauphanes	208.22	Necessitas	325.9
Nascimur uno modo, morimur nullis	602.30	Necessitas tollit arbitrium	14.22
Narcissus & Messala hostes	487.46	Necessitates effugere nemo potest	121.6
Natrics	325.44	Nemo sine crimine	631.25
Naso	564	Nepos ex meretrice susceptus	569.16
Natura idem quod Deus	35.16	Neptuno unde adscripta aquas mouendi potentia	510.40
Natura hominem ante cogitauit quam fecit	64.46	Nequitiis penitus ex animo eradenda	255.5
Natura optima tutrix	118.8	Neronis laus	505.45
Naturæ de hominibus quærela	107.42	Neronis uox optima	356.14
Naturæ diuinæ & humanæ discrimen	447.10	Nestor	180.12
Naturæ humanæ uarietas	24.30	Nicetes	547.548.554
Naturæ lex quos nobis imponit terminos	86.28	Nicopolis	511.46
Naturæ modicum sufficit	439.51	Niger Bruuidius	615.27.702.59
Naturæ nihil difficile est	482.22	Nilil est extra totum	362.28
Naturæ sapiens se accommodat	100.41	Nilil nimis	227.5
Naturæ scientia nihil preciosius	504.18	Nilus	254.37
Naturalis philosophia	210.23	Nilus circa Memphis liber	489.24
Naturalis philosophia duplex	211.2	Nilus dulcis	491.18
Nauis bona quæ	174.2	Nilus media æstate augetur	488.41
Nauis exemplum quomodo à piscibus trahum est	214.30	Nilus per se plena ostia in mare fluit	488.41
Naulius carcer	425.35	Nili antiquitas	480.9
Neapolis. 131.39.501.4		Nili descriptio	488.42
Necessitas quid sit	588.23	Nili mira natura	488.34
Necessitas ubi sit	634.10	Nili primum incrementum ubi	489.17
Necessitas magnum humanæ imbecillitatis patrocinium	636.3	Nili qualitas	481.18
Necessitas nulla est in necessitate uiuere	94.1	Nili uenæ quæ	489.20
Necessitas qua in re sua est	147.25	Nilius initium ubi	491.36
		Nitralis dies	491.53
		Nix quid	491.37
		Nix quomodo fit	493.35
		Nix quer non rotunda	493.35
		Nix cur hyeme cadit	491.41
		Nocens semper & ubique puniendus	632.5
		Nolle in causa est, cum non posse, sepe prætenditur	276.41
		Nouacris	112.41
		Nouitas	480.29
		Nox premit diem	217.3
		Nucerinorum colonia	111.6
		Nulli natura in æternum dabit spiritum, nisi statuta dies uitæ est	693.15
		Numerus numero non semper æquandus est	78.1
		Nuptiarum encomium	598.23
		Nusquam est qui ubique est	84.38
		Obliuio remedium iniuriarum est	225.41
		Obsecrantes detestanda	543.22
		Obsonatores	129.23
		Ociosus quis	402.33
		Octauia Augusti Cæsariorum	419.1.7
		Oculorum dolor	181.5
		Odiū	256.31
		Oenopides	

I N D E X.

Oenopides Cibus	490.47	590.25	
Oestrus	142.10	Pacati rhetoris facetiæ	645.35
Officia feræ sentiunt	2.25	Pacunij in cæna cantus	93.44
Officia præceptis disponuntur	226.16	Pacatiij disti de amore sapientis	276.25
Officia (in diuersis)	210.28	Pancræstiasie fratres	592.35
Olynthus pater reus cœsus	584.4	Panis compositionis origo	214.15
Oneri cadere turpe est	107.10	Panem & aquam natura deslerrat	111.27
Onesicritus	73.44	Pantomimi	315.10
Operes spernendæ	256.22	Paphus	217.33
Opinio plus adiecit quam natura imperauit	421.7	Paphos	511.46
Oportere regem aut seruū nasci	770.39	Parabolæ necessariae	145.33
Optantes nocent	227.47	Paradoxa	786.15
Oraculum quid	525.47	Parion quid	454.22
Oracula unde sic dicta	531.16	Parentes non amare impietas, non agros scere insaniam est	21.45
Oratio ordinaria	122.35	Parentum cura in educandis liberis	295.42
Orationis lenocinium	213.53	Parentis	454.16
Oratoris Coeles	284.3	Pavianus Artemidorus	451.10
Orator quis	525.50	Pavmentides	208.23
Orbis in tres partes diuisus	589.35	Pavmentides	197.50
Ornamenta pantomimica	115.44	Peccati æquis sententijs absolutus	581.49
Ossa	511.15	Peccati quid sit	18.29
Ostium	59.16.188.22	Peccati tenepes	136.26
Otho iunius	536.544.562.563.575.609.610.619.620	Peccati reges nemo sine munere salutare potest	100.50
Otho iunius colorj quatuor libros edidit	562.26	Patrius abdicans	535
Ouidius	584.2	Paulus	608
Ouidius Arellij tristici auditor	564.42	Pauper quis	301.46
Ouidius conuouersias ethicas declamare solebat	565.23	Pauper letus, diues est	85.3
Ouidius Latronis sententias in suos uersus transfudit	564.45	Pauper non est cui modicum sufficit	84.27
Ouum grex terræ motu exanimatus	502.6	Pauperis est numerare pecus	119.15
		Pauperis uultus	184.51
		Pauperes securiores diuitibus	440.53
		Paupertas	275.305.5
		Paupertas quid	204.23
		Paupertas est parui possessio	204.26
		Paupertas expedit ad philosophiam & uitæ tranquillitatem	100.22
		Paupertas faciendæ familiaris	101.38
		Paupertas lege naturæ composta maior & diuitie sunt	86.27
		Paupertas læta honesta res est	301.44.85.1
		Paupertas læta & gratiosa	441.7
		Paupertas secura est & expedita	302.22
		Paupertatis bonum ignotum	559.32
		Paupertati assuefaciendum	302.42
		Paupertas	167.48
		Peccati noticia salutis initium	114.6
		Pedo Albinouanus	565.29
		Pedonius Albinouani fabula	289.19
		Penelope	205.23
		Penus	51.116
		Peregrinatio	254.52
		Peregrinus negotiator	577.31
		Peregrinus nulli sunt amici	84.39
		Peripateticus bonorum tria genera statuit	205.9
		Peripatetici	52.13.115.36
		Peripatetici modicos habendos esse asserunt	276.4
		Peripatetici quatuor statuerunt partes philosophiæ	210.25
		Peripatetici	460.29
		Perse fortis & industrij sunt	119.6
		Perseuerandum est in bonis	11.46
		Perturbatum quid	292.47
		Peruersitas humana	135.20
		Per uim metumque gesta irrita sunt	590.26
		Pestis	502.26
		Phœnix	125.20
		Phænicopterorum lingua	266.2
		Phancus	617.1
		Phasls	490.25
		Phidias	198.17.90.12
		Phidias truncatus manibus	623.12
		Phila insula descriptio	488.50
		Philippus Macedo	218.41
		Philippi Macedonis in militem fortens liberalitas	44.12
		Philisæ	135.8
		Philosophus	123.22
		Philosophi	208.15
		Philosophi credula natio	511.37
		Philosophia	137.11.138.230.209.53.126.31.131.4
		Philosophia alacritatem prestat	116.4
		Philosophia beneficiaria res non est	212.8
		Philosophia diuiditur in scientiam & habitum animi	227.25
		Philosophia docet facere non dicere	164.37
		Philosophia bonum cõsiliū est	122.21
		Philosophia est lex uitæ	226.3
		Philosophia non in uerbis sed in rebus consistit	99.27
		Philosophia quid docet	167.51
		Philosophia quid promittit	151.27
		Philosophia salutaria est	137.29
		Philosophia definitio	210.5
		Philosophiæ & sapientiæ discrimen	209.53
		Philosophiæ laus	97.28
		Philosophiæ libertatem studentibus præbet	89.33
		Philosophiæ nomen inuidiosum est	86.44
		Philosophiæ opus unum est	212.9
		Philosophiæ studios	167.11
		Philosophiæ studium primum curæ dandum, deinde corporis ualeitudo	98.18
		Philosophiæ tres partes sunt	22.21
		Philosophorum æqua libertas esse debet	491.38

INDEX

Philosophorum inquilini qui 260.22
Philosophari, ualere est 98.15
Pibotinus stoicus praeceptor Senecae 528.23
Phrenesis 311.50
Phylax 217.14.172.28
Phylax noticia quam utilis 50.4.18
Piger sibi ipsi obstat 225.42
Pigyntia 171.9
Pindarus 511.38
Pirate 540.44
Piso 192.27
Cn. Pisonis factum atrox et crudele 515.52
Pististratus tyrannus 333.16
Pitales 173.16
Pithia 455.5
Planci dicitur de non blandiendo 487.2
Plato 63.30.226.32.129.44.143.16.42
Plato et Aristoteles discipuli socratis 87.47
Plato natali suo obiit 144.31
Plato pecunias expetebat 570.14
Plato quinque rerum causas statuit 150.9
Platonis dictum de conditione humana 126.36
Platonis anni 144.29
Plotinus primus rhetor latinus 557.38
Plotinae iudicium 451.52
Plotina nulla causa aquae 477.3
Plotina quatenus terram madefacit 475.34
Poculum obstubitiuum 703.7
Podagra 181.2.136.50
Poeta 143.20
Poetarum furor 404.39
Pogonia 455.43
Pollio Asinius 567.568.572.600.604.610.616
Pollio Asinius borarum diligens obseruator 386.15
Pollionis Asinii stilus salebrosus 246.41
Pompeiana regio 511.50
Pompeius digito uno caput scalpit 611.31
Pompeius humilis natus magnum se fecit 549.38
Pompeius Poenus a Caesare seruatus sinistrum pedem exosculatus est 11.53
Pompeius terrae marisque dominus 606.43
Pompeius Sylo. 536.538.540.542.544.545.546.547.560.562.564.566.568.575.576.603.606.607.609.610.617.619.622
Pompeius uir mollis et uerecundus 92.33
Pompeij 511.45
Pompeij elatus et ambitiosus animus 424.18
Pompeius celebris Capanae urbs 501.48

Portius Latro. 535.537.539.541.543.545.546.547.548.549.550.551.552.554.556.557.560.561.563.564.565.567.568.569.570.571.573.574.575.576.577.602.604.605.607.608.609.610.611.613.615.616.618.619.620.621.622.626
Popilius Ciceronis interfector 605.38
Popilius ingratiuitudo in Cicerone 606.15
Popine 134.28
Populus describitur in tribus 209.48
Posidonius 182.40
Potio ex parte mortifera 596.27
Potestas misericordiam uincens inuidio sua non est 548.1
Praecepta 232.23.228.14.
Praecepta Catoniana 225.38
Praecepta in officium adhortantur 226.31
Praecepta quaenon ualent 225.35
Praecepta quomodo et quando danda 235.29
Praeceptis aliter ingenium 225.51
Praecepti et descriptionis discrimen 237.47
Praeceptina pars philosophiae ex quibus constat 227.28
Praeceptores qui sunt adhibendi pueris 322.35
Praeceptorum et philosophiae decretorum discrimen 226.5
Praeceptum emptum carissimum est 9.26
Praesentia 120.22
Praesentia amicorum 138.7
Praesentia 498.12
Praetoris mali effigies 630.18
Praexasper 334.13
Princeps pater patriae 351.9
Principia semper a perfecto longe sunt 504.35
Priuignus medicus 588.37
Procrustes 357.3
Prodesse quid sit 264.14.264.13
Proditionis actio 617.44
Proditio cauenda 617.45
Proficientium in philosophia tres classes sunt 172.9
Pronunciatio 123.22
Pronunciationis et actionis discrimen 530.52
Prosperitas 297.45
Protagoras 208.20
Prouerbum 421.52
Prouerbum de seruis 129.11
Prouerbum domi uersura sit 50.11
Prouerbum Graecum 217.4
Prouerbum. Gladiator in arena conuulsum capit 106.39
Prouerbum uetus 332.39
Prouidentia 169.16
Prouidentia diuina 42.26.99.3
Prouidentia ubi sit 158.9
Psaltere et cantare quomodo differunt 530.51

Psychochrotes 191.39
Ptolomeus rex Africae 383.24
P. Alphenas. 536.541.547.554.556.568.575.604.621
P. Clodius 389.24
Publius Minus 609.34
P. Sparus 606
P. Vinitius 519.63
Pub. Vinitius 124.1
Publiciana sententia 609.31
Pudicitia argumentum deformitatis 25.30
Pueri apud Platonem educati de patre plorante dictum 322.38
Pueri quo pacto educandi 322.41
Punius 547
Pulchritudo animi 152.50
Pulailli pontificis latus moderatio 423.42
Puffillanimitas 415.41
Putei quare hyme calent 507.9
Pylades in comedia excellit 580.27
Pyreneus 446.40
Pyrenus 208.24
Pyrrhus 320.29
Pythagoras 261.35.136.52.222.34
Pythagorica schola 524.8
Pythion 190.22
Vadranaria res quid sit 200.7
Questio quae sit 549.1
Questio subtilis 213.8
Qui ceterum aut concursum fecerit, carpitale sit 584.3
Qui uim in iudicio fecerit capite puniatur 597.3
Quieta tollit quod labor contraxit 290.4
Quieta nihil ociofius 320.16
Quaterius 550.55.606.62
Quercus 553.40
Quercus 551.46
Quod non opus est asse carum est 225.39
R
Apla raptoris aut mortem aut iniuriam dotatas nuptias optat 545.25
Raptor durum 547.24
Raptor nisi suum et raptam patrem intra triginta dies exorauerit, pereat 565.36
Raptor patrem suum non exorans 565.35
Raptori lex duas constituit poenas 548.27
Raptore conuictio optio est mutanda 620.50
Raptus in ueste muliebri 594.1
Ratio 155.34.175.34.122.12
Ratio amanda est 170.14
Ratio quid sit 137.36
Ratio

INDEX

Ratio gubernare debet uniuersa 36.1
Ratio omnis honesti comes 56.2
Ratio sequitur naturam 156.1
Ratio summum in homine bonum 295.13
Rationalis philosophia 210.23
Rationalis philosophia duplex est 210.7
Recte facti, fecisse, merces est 187.1
Reddere, quid sit 78.43
Reddere quid sit 166.10
Referre gratiam solus sapiens scit 186.12
Regula 95.35
Regulus suspensus 242.50
Reguli arca 157.51
Reip. damna 654.43
Reipub. laesa actio 652.12
Relaxatio animi utilis 226.38
Religio primum militiae uincula 235.8
Religionis laesa actio 610.44
Repraesentare pro exhibere 10.4
Respub. duas cogitanda 371.25
Res una diuerso respectu duorum dici potest 75.1
Reus quis 588.9
Rex 227.7
Rhenus 483.1.490.24.446.40
Rhinocolura. 336.25
Rhodanus 482.52.490.24
Rhodij uox effeminatissima 161.3
Rixa fugienda 395.45
Roma 218.16
Romani imperatoris uox 75.31
Romanorum erga bene meritos iniquitas et ingratiuitudo 55.42
Romulus 606.44
Romulus quomodo perijt 262.47
Rubor in facie non semper signum uerecundiae 92.32
Rumor 126.6
Rutilia ingens in filii amor 442.46
Rutilius 297.7
Rutilij exitium 157.51
Rutilij dictum animosum 69.10
S
Abinae 547.55
Sacerdos integer sit 587.14
Sacerdos qualis esse debet 539.32.
49
Sacerdos est castus, casta, et purus pura sit 605.48
Sacerdos prostituta 539.25
Sacerdotes post laqueum porta sacrelegum ubi et in quibus sit 75.19
Seculi nostri abusus 559.23
Sacrelego praecidantur manus 623.15
Saginata necessitas 636.3
Salapitius 611.26
Salustius 147.9
Salustij orationes in honorem historiae non leguntur 581.18
Salutare est non conuersari cum dissolutis 118.29
Sanitatem maxime impedit remedio

rum crebra mutatio 84.42
Santones 531.37
Sapientia 209.53
Sapientia quid sit 115.4.104.49
Sapientia bonum est commune 198.2
Sapientia et sapientiae quomodo differunt 278.3
Sapientia in peregrinatione colligitur 254.53
Sapientiae opes repraesentat 100.47
Sapientiae rerum terminos nouit 224.33
Sapientiae definitio 210.2
Sapientis quis sit 146.21
Sapientis omnis constans 43.30
Sapientis animus qualis esse debeat 219.9
Sapientis esse omnia quomodo intelligendum 74.18.12.42
Sapienti aliquid dari potest, licet omnia sapientis sint 76.43
Sapienti nihil donari potest, obiectum et solutio 74.13
Sapientis nec paupertas nec dolor notum est 198.4
Sapientes plurimi diuorum munerum iniqui aestimatores 16.46
Sappho 207.51
Scaellius Quadratus stultorum diuinitum devisor 113.12
Scaius est cui libet cum quolibet esse qui secum 111.41
Scaurinus Furius 617
Scaurij stella 523.3
Scauola unde dicitur Mutius 624.14
Scauola iustione suae manus liberauit 624.15
Porfennam 543.12
Scaurus 543.12
Scaurus de Aristotele conuersus est 115.15
Scaurus licet citra exitium subsederunt puniuntur 590.3
Schema uulcerans et titubans 539.18
Scholasticum non decet imitari quod non nouit 645.45
Scientia rerum, bonum est 117.48
Scipio 153.43
Scipio Aemilianus 414.25
Scipio Gracchi inimicus et postea socius 592.27
Scipio in uoluntarium exitium secessit 199.32
Scipio Litterni exulabat 134.46
Scipio socer Cn. Pompeij ferro seipsum transuerberauit 109.56
Scipionis in patre beneficium et pietas 30.20
Scipionis sepulchrum 199.59
Scipionum et Aemiliorum familiae adoptio miscuit 560.11
Scipionum patientia 511.10.13
Scire, quid est 119.36

Scribonia 162.17
Scylla 182.48.118.7.127.29
Scythica gens uulpium tergis uestitur 215.29
Scythiarum gens iracundissima 300.38
Securior est qui caret diuitijs 105.17
Seianus colligitur 138.19
Seianus 455.27
Semina omnium rerum causa 29.1
Senianus 615
Seneca Epicureus 130.33
Seneca aemulus Epicuri 105.18
Seneca auius Lucani poetae 528.38
Seneca inuenit de motu terrarum uolumen edidit 504.22
Seneca in exilium a Claudio Caesare pulsus 528.24
Seneca ob carpenti liliidinem ab eruditio notatur 7.40
Seneca Neronis magister 528.27
Seneca quo pacto fratrum suorum mortem uult 415.13
Seneca quare de beneficijs scripsit 7.6
Seneca stupenda memoria 525.2
Seneca Tragicus Senecae philosophi filius 528.38
Seneca uigilans 191.45
Senecae affines 528.36
Senecae de Graecis iudicium 3.35
Senecae frugalitas 201.20
Senecae iudicium de fato et providentia diuina 99.35
Senecae in deum religio et pietas 17.3
Senecae patria quae 528.21
Senecae pronomem et cognomen 35.33
Senecae uita 528.21. et mors 528.34
Senator 555.1
Senectus insanibilis morbus est 262.35
Senectus laesse aetatis non fratris nominis est 111.49
Senectutem sequitur mors 116.36
Senex elementarius 121.14
Senis indecorum 575.51
Seni quid sit faciendum 147.22
Sene uiuere incipiente nihil turpis est 96.29
Senes difficiles et queruli 321.41
Senecio Cornelius 248.9
Sensus quo perducendi 341.19
Sententia semel lata nequit mutari. 569
Sepeliri non posse in morte miserum est 624.10
Sepultura 304.25
Sepulturam natura dedit omnibus 624.11
Sepulchrum Bassus 603.604.605.616.612.613.620
Sepulchri uisus armis 588.14
T 2 Sepulchri

INDEX.

Bepulchri uiolati a dno	587.15	Socratis dura multa perpefus	255.	613.44
Sera parsimonia in fundo est	84.28	34		
Serapion philofophus	123.19	Socratis facili dicitur	80.23	
Scripbus	436.23	Socratis festiuus iocus	335.12	
Seruus	130.7	socratis mira patientia	255.45	
Seruus quis	27.1	Socratis natura & ingenium	49.21	
Seruus de omni causa non puniendus	730.47	socrati inuidiosissimus animus	114.5	
		Socraten magnum fecit cicuta	96.19	
Seruus nemo natus	617.1	Sophisma puerile	130.51.132.39	
Seruus non est totus homo	26.28	Sophismata	266.45	
Seruus grauisima qua	474.34	sophocles	490.10	
Seruatus contra seruatores ne quam		soliciuudo	171.9	
habeat adionem	582.56	soliuudo uitanda est	91.42	
Seruium regem Roma tulit	549.39	sol	220.18	
seflus	527.27	sol quandoque uenti causa	496.28	
Sexius	145.35.149.9	solutio orbe maior	450.35	
Sexius honores delator repellit	243.	solatium aduersus pericula	563.11	
Sexius quotidie uita transacta ratio		solon	212.31	
mem a seipso exegit	341.20	somnus	136.53	
Sexij dicitur de loue	168.6	spanius Lucifuga	289.20	
Sexij in se quotidie examinando lau-		speculum aliud alio nunquam simile		
dantur mos	541.20	451.32		
Sidon	511.7	Speculi aspectus quibusdam ire reme-		
Simile de caeli serenitate & hominis		dium est	527.27	
corpore	166.30	Specula	436.6	
Simile de gloria & umbra	183.47	Specula quorum inuenta	457.10	
Simile de clepsidra & mortis hora	110.34	Specula nostra aetate abusa	457.31	
		speculorum uariae formae	456.7	
Simile de egro & animo	101.1.50.7	Specus quare hyeme calent	507.9	
Simile de morbofo stomacho & ani-		Spe	256.31	
mo caco	51.52	spes quid.	591.49	
Simile de orbe, pila ac homine	50.14	Spem metus sequitur	87.16	
Simile de excelso monte, & philoso-		Speppus	196.22	
pho	266.49	speties	142.2	
Simile de flamma & animo	122.45	Statilia	180.10	
Simile de naue fenitae trabente, &		Stellae multae uolantes tempestatis ar-		
corpore fenili	1.5.53	gumentum	448.8	
Simile de solis radijs & animo	124.	Stellae nunquam decidunt	448.8	
48		204.21		
Simile de pile lusa	13.23	Stilpon	91.19	
Sillius Bassus	549.52	Sulponis apophthegma	391.7	
Societas & ratio hominem ualidissi-		Stilus	193.52	
num efficiunt	38.35	Stili Ciceroniani & Pollionis Astui		
Societas res est iucundissima	87.40	discrimen	246.39	
Sociion philofophus	26.30	Stoica paradoxa	201.4	
Socionis doctrina quomodo a Pytha-		Stoica sententia	107.9	
gorae differrebat	261.31	Stoicus uirtutem solam probat	205.6	
Socrates	126.31.149.42	Stoici	143.3.115.37	
Socrates ab uxore Xanthippe aqua im-		Stoicis una est causa	150.8	
munda perfusus	395.4	Stix	480.30	
Socrates Athenis damnatus	373.15	Straton	507.3	
Socrates carceris & mortis terrore		Studere post cenam, insaluberrimum		
contempsit	109.10	527.3		
Socrates iratus seruum punire noluit		Studijs liberalibus quandiu immoran-		
312.27		dum	204.42	
Socrates magister Platonis	49.46	Studijs liberalibus quare filios crudiv-		
Socrates quare Archelaum adire no-		mus	206.22	
luit	49.1	Stulus quis	412.18	
Socrates totam philofophiam ad mo-		Stultitia	122.9	
res reuocauit	163.26	Stultitia quid sit	135.15	
Socrates dicitur ad quandam quere-		Stultitia morbus est animi	78.28	
tem de peregrinationibus	113.30	Stultitia diligenti nihil inamabilius,		

Terrae mo-

INDEX

Terrae motus causa	507.22	615.617	Ventus quid	495.11
Terrae motus causae duae, iuxta Posido-			Ventus inde fit	497.13
nium	510.1		Venti & aeris discrimen	496.27
Terrae motum plerumq; sequitur per-			Venti indicium	455.25
flus	511.52		Venti quot sunt	499.6.5.35
Terribilis nunquam securus	256.44		Ventorum nomina	499.10
Teffellae	513.10		Ventorum usus	501.18
Teffis nullus certior puero quinque mii			Ventorum utilitas	500.16
613.39			Verecundia bonum in adolescentie fl-	
Teffis quinquennis in procuratorem.			gnium	92.22
612.6			Verecundiae signa quae	92.46
Testimonium falsum dicens uincitur			Veritas	125.11
apud eum in quem dixit	592.50		Veritas sine habet, error nullus	302.19
Tibales	477.13		Veritas obscura est	75.9
Tibales milesus	504.26		Veritas sine ratione ducit	227.5
Tibales reprehensus	477.20		Veritas ualida	68.4.
Tibastus lapis	299.47		Veritatis una uis & facies est	250.26
Thebae	511.23		Veritatis simplex oratio est	132.26
Thebae	509.52		Vero nihil uertius	466.20
Thebae duplex	661.49		Versuram facere	103.5
Theodori ad Tyranum ei mitatem			Vesta	543.28
dicitur	584.27		Westae exitus	544.22
Theophrastus	476.36		Westalis uirginitas uerfus	598.12
Theophrastus discipulus Aristotelis.	506.50		Westalium uirginum mos	371.8
Theophrasti praecipuum	85.22		Westus luxus	296.19
Theophrastus reprehensus	476.43		Vestium luxus taxatur	440.8
Thefts	526.15		Veteres cu excusatione audiedi	504.32
Thefts quid	531.45		Vibius Varus	537
Thebia	509.52		Vibius Callus	536.544.546.559.561.2
Thermopylarum angusta	67.19		575.612.614.621	
Thestiae moriserae aquae	480.34		Vibius Rufus	543.547.549.552.556.2
Theutonios	310.47		559.561.566.569.576.608.2	
Theutonici	229.4		Viciuudo quotidie in orbe est	437.10
Thia	509.52		Vidit bis arma ponenda sunt	597.18
Thiaces	580.32		Vigilans est occasionem obseruare	106.4.4
Thiactae iugta	490.21		Virgilius	160.237.290.36.194.22
Thucydides	511.38		219.31.136.36.142.11.245.17.14.7.4	
Thucydides in dicendo breuitas	619.2		113.24.	
Tiberius	192.30		Virgilius tantum in carmine uiguit, in	5.17
Tiberius progener Attici	105.50		solita oratione aridus	
Tigris	481.47.254.37		Virgilius duobus memoriarum aeterna	
Timagines historiographus.	337.29		promissit, & praestitit	106.2
Timenda tria sunt	96.43		Virgilius locus	238.7
Timere salutaria furor est.	38.4.4		Vim in iudicio faciens capite plebana	
Timore nihil stultius	242.39		tur	597.5
Tonitru quid secundum Anaximadru.	461.7		Vineas ne excantatisio	492.55
Tonitru quare aliud alio magis crepit.	462.1		Vinolitiam sequitur crudelitas	193.29
Tonitruorum definitio	470.6		Vinum	121.6.192.4.6
462.1			Vinum quid commendat	173.30
Tomietum ultimum fune sui secum af-			Vinum pueris nocuum	322.5
ferri	10.23		Viperae	325.4.7
Titus Livius	128.36		Vipsianus	60.4
Tranquillitas	126.49		Vir bonus, varius	125.12
Trecenti ab imperatore non recepti.			Vis ubi sit	654.16
Terra	594.21		Vis non est ubi aliquid sit patiendum	
Terra abis spiritus non est	508.1		Vita dum differtur, transcurrit	84.17
Terrae motus deo non imputandus			Vita beata ex quibus constat	232.22
503.47			Vita beata sine sapientia esse nonquit	99.17
			Vita longa est si plena sit	222.16

T E S VIII

INDEX

Vita multis malis obnoxia	513.22	da	109.17	26	Voluptatis cum uirtute collatio	361.3
Vita in tria diuiditur tempora	401.4	Virtus sine aduersario marceat	295.38	Voluptates respuendæ	256.23	
Vita misera longa, felici breuis	609.40	Virtus recta ratio	155.25	Voluptatum intermissio	180.45	
Vita, si moriendi uirtus abest, feruius est	179.45	Virtus ubique modus est	15.10	Vtilitas	123.5	
Vita, minus puncto est	151.49	Virtus cum uoluptate collatio	361.31	Vultus est cadaver expectat, prouerb.	235.51	
Vita tria genera	372.48	Virtutes an sint animalia	268.15	Vxor beata malum insolens est	550.15	
Vita uitium maximè quod sit	248.38	Virtutes omnes naturæ asseuntur	156.11	Vxor mala & nouerca idem sunt	641	
Vitanda tria sunt	97.13	Virtutes secundum naturam quæ sunt.	155.47		56	
Vitium suum quisque quia amat defendit	276.38	Viuere militare est	240.24		X	
Vitia nobiscum non nascuntur	228.2	Viuendum quomodo	191.19	X Antippe Socratis uxor	395.41	
Vitia nunquam bona fide mansuescunt	195.41	Viuendum semper honestè	106.23	X Xenocrates	196.22	
Vitiatorum exempla fugienda	255.9	Viuunt male qui semper uiuere incipiunt	108.38	Xerxes	67.3	
Vitiata melioris conditiones quæ Virgines	614.46	Vita uox	119.39	Xerxis ob crudè factum iussimus	555.20	
Vitis propria uirtus, fertilitas	123.7	Vltio quid	331.14	Xerxis in Demaratum liberalitas	67.	
Vitruuius	275.15	Vltio quid efficit	353.26		35	
Virginia	54.7.53	Vlysses	117.28.155.2	Z Alcucus	212.52	
Virtus	133.22.158.30.184.7	Vnguitarij à Lacedæmonijs quare expulsi	494.16	Z Zenon 119.31.149. 42.255. 12	192.1	
Virtus quid sit	165.36.268.23	Vox uiua plus quæ oratio prodest	87.42	Zenon Eleates	208.23	
Virtus cui contingit	216.33	Voces e quinocæ quæ	18.23	Zenon Stoicorum princeps & autor	440.46	
Virtus dupliciter diuiditur	227.11	Voluntas libera	26.39	Zenonis collectio de morte	188.45	
Virtus est prima hominis pars	219.35	Voluntas in beneficijs præcipuè spectanda	61.32	Zenonis de ebrio collectio	192.5	
Virtus non est maior, quod longior.	167.15	Voluntas non sentit penam	628.20	Zenonis factum dictum	384.26	
Virtus multo acrior est ad occupanda pericula quæ crudelitas ad irroganda		Voluptas	133. 29.134.22	Zenonis sententia de cometis	520.4	

FINIS.

BASILEAE, PER IOANNEM HERVAGIVM, ET PER
nardum Brandum, Anno salutis humanae M. D. LVII.
Mense Augusto.

Beato Rhenano selectio diuersa. in com. apocalipticorū claudij, etc.
Hadriano juniori Romano. in apocaliptic. claudij, ins. iust. l. ij.
Rodolpho Agricola. in com. ut. conton. et Bachamat.
Cornelius Scauro. de morte Ciceronis.
Martino Episcopo. de q. uirtutibus de mundi. lib.
Griy pueri in me. in testim. Senec. 749.
Celsus secundus Curo. in commento omnium operum Senecæ. ut uideatur hoc uolumine
Claudio Morello Agathio catholano; ad lectorem. epigramma.
Erasmus Boterodamo; in iudicio Senecæ. in anat. lib. de benef. in Epit.
Fernando Pinciano. in testimonio Senecæ. in anat. et schol. omnium oper. Senecæ. fol. 2. in benef. ab epist.
Nichon Polenton; in uita Senecæ

Missa Siqui opere uelle Senecæ eloquentiæ. et uirtutis quæ ad uirtutem et
Antonius Comini Cornii, quibus Thacholus uirtutem
Siqui scribis et Senecæ anno 1578. D. D. D. D. D.
H. H. H. H. H.